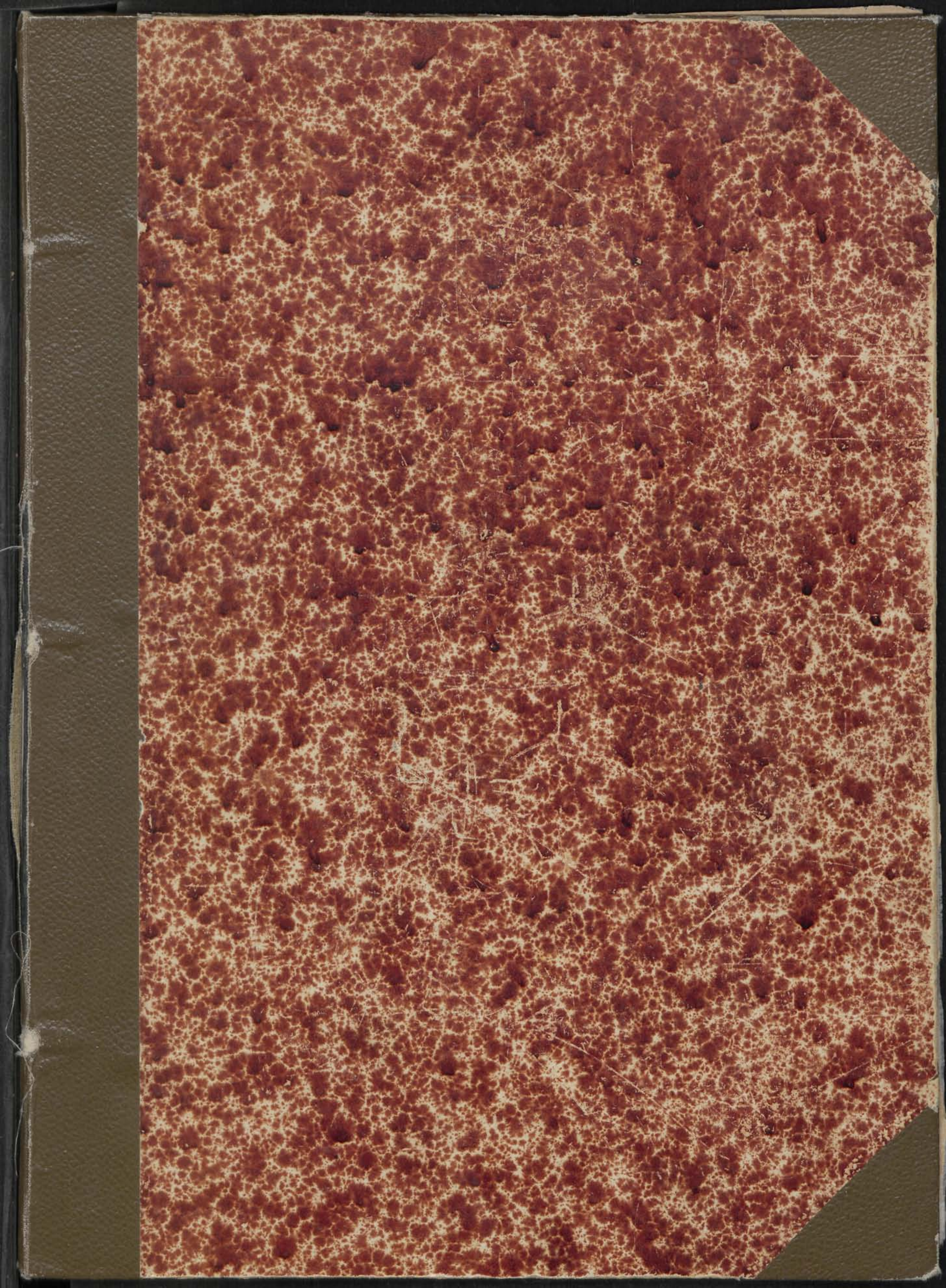

BIJLAGEN

VAN HET

VERSLAG DER HANDELINGEN

VAN DE

TWEEDE KAMER DER STATEN-GENERAAL.

1924—1925.

Bijlage C. Verslag van bestuur en staat van Nederlandsch-Indië, Suriname en Curaçao van 1924.

VERSLAG VAN BESTUUR EN STAAT VAN NEDERLANDSCH-INDIË, SURINAME EN CURAÇAO

VAN

1924.

ZITTING 1924—1925 — **5.**

GEDRUKT TER ALGEMEENE LANDSDRUKKERIJ.

VERSLAG VAN BESTUUR EN STAAT VAN NEDERLANDSCH-INDIË, SURINAME EN CURAÇAO VAN 1924.

I. NEDERLANDSCH-INDIË.

BERICHT.

Nopens die takken van dienst, waaromtrent afzonderlijke jaarverslagen het licht zien, bepaalt het Verslag zich tot mededeelingen van algemeenen aard. Zoowel van die jaarverslagen als van de overige van regeeringswege of door gouvernementsinstellingen uitgegeven verslagen en statistieken volgt eene lijst hieronder.

JAARVERSLAGEN.

1. Verslag van den topographischen dienst in Nederlandsch-Indië (1922) [1].
2. Verslag van de permanente commissie voor opnemings- en kaarteeringswerkzaamheden in Nederlandsch-Indië (1918/1922).
3. Verslag van het marine-etablissement te Soerabaja (1922).
4. Verslag van de wees- en boedelkamers (1921).
5. Decentralisatie-verslag (1920/1921).
6. Jaarverslag van de inspectie voor de landelijke inkomsten in Nederlandsch-Indië (1918).
7. Algemeen verslag van het onderwijs in Nederlandsch-Indië (1922).
8. Verslag van het Koninklijk magnetisch en meteorologisch observatorium te Batavia (1923).
9. Beknopte verslagen omtrent de landskoepokinrichting (1921), het instituut-Pasteur (1921) en het geneeskundig laboratorium te Weltevreden (1921) (worden gepubliceerd in het Geneeskundig Tijdschrift van Nederlandsch-Indië).
10. Jaarlijksch verslag der school tot opleiding van Indische artsen te Weltevreden (1919/1920).
11. Verslag van den dienst der pestbestrijding (1921).
12. Jaarverslag van den burgerlijken geneeskundigen dienst (1921).
13. Verslag over de burgerlijke openbare werken in Nederlandsch-Indië (1921).
14. Verslag betreffende den dienst van het stoomwezen in Nederlandsch-Indië (1915/1919).
15. Verslag betreffende den dienst der opiumregie (1922).
16. Verslag van den gouvernements-pandhuisdienst (1922).
17. Verslag omtrent het weduwen- en weezenfonds van Europeesche burgerlijke ambtenaren in Nederlandsch-Indië (1922).
18. Verslag omtrent het weduwen- en weezenfonds van de Europeesche officieren van het Nederlandsch-Indische leger (1922).
19. Verslag van de directie van het weduwen- en weezenfonds van militairen beneden den rang van officier bij de koloniale troepen (1922).
20. Jaarboek van het departement van landbouw, nijverheid en handel (1922).
21. Verslag omtrent handel, nijverheid en landbouw van Nederlandsch-Indië (1923).
22. Verslag omtrent den dienst van het boschwezen in Nederlandsch-Indië (1920).
23. Het caoutchoucbedrijf bij het boschwezen. Jaarverslag (1921).
24. Verslag van de gouvernements kina-onderneming te Tjinjiroean (Bandoeng) (1922).
25. Verslag omtrent den post-, telegraaf- en telefoondienst in Nederlandsch-Indië (1922).
26. Verslag omtrent den dienst der postspaarbank in Nederlandsch-Indië (1922).
27. Verslag der staatsspoor- en tramwegen in Nederlandsch-Indië (1923).

[1]) Tusschen () is het tijdvak aangegeven, waarover de laatst verschenen verslagen of statistieken loopen.

28. Verslag betreffende het spoor- en tramwegwezen in Nederlandsch-Indië (1920).
29. Verslag van de Ombilin-mijnen (1922).
30. Verslag van het mijnwezen in Nederlandsch-Indië (wordt gepubliceerd in het Jaarboek van het mijnwezen in Nederlandsch Oost-Indië) (1921).
31. Jaarverslag over de Poelau Laoet-steenkolenontginning (1922).
32. Jaarverslag van de winning, het vervoer en den verkoop van Banka-tin (1922/1923).
33. Verslag over de Boekit Asem-steenkolenmijnen (1922).
34. Verslag van den dienst der zoutregie (1922).
35. Verslag van de opiumfabriek in Nederlandsch-Indië (1922).
36. Verslag van de landsdrukkerij in Nederlandsch-Indië (1922).
37. Jaarverslag van den dienst voor waterkracht en electriciteit (1922).

OVERIGE VERSLAGEN EN STATISTIEKEN.

38. Statistisch overzicht der behandelde zieken van de koloniale troepen (Oost- en West-Indië en Koloniale Reserve) (1920).
39. Statistisch overzicht der geneeskundig behandelde paarden van het Nederlandsch-Indische leger (1919).
40. Statistisch overzicht der behandelde zieken bij de zeemacht in Nederlandsch-Indië (1918).
41. Supplément à la statistique médicale de la flotte néerlandaise stationnée aux Indes orientales, comme contribution à la statistique médicale internationale (1918).
42. Crimineele statistiek van Nederlandsch-Indië (1918).
43. Justitiëele statistiek van Nederlandsch-Indië (1920).
44. Statistiek van het gevangeniswezen in Nederlandsch-Indië (1920).
45. Verslag van den dienst der arbeidsinspectie (1922).
46. Verslag van het volkskredietwezen (1922/1923).
47. Kwartaalverslagen der gouvernements-kina-onderneming (2de kwartaal 1924).
48. Statistiek van den handel en de in- en uitvoerrechten in Nederlandsch-Indië (1922).
49. Statistiek van de scheepvaart in Nederlandsch-Indië (1923).

Van de meeste der genoemde verslagen en statistieken zijn exemplaren verkrijgbaar bij de firma Martinus Nijhoff te 's-Gravenhage.

VERKLARING DER VERKORTINGEN.

Bb.	beteekent	Bijblad op het Indisch Staatsblad.
G. B.	„	Gouvernementsbesluit.
I. S.	„	Indisch Staatsblad.
J. C.	„	Javasche Courant.
K. B.	„	Koninklijk besluit.
N. S.	„	Nederlandsch Staatsblad.
Ord.	„	Ordonnantie.
S. C.	„	Nederlandsche Staatscourant.
afd.	„	afdeeling.
distr.	„	district.
reg.	„	regentschap.
res.	„	residentie.
al.	„	alinea.
art.	„	artikel.
blz.	„	bladzijde.
kol.	„	kolom.
vgl.	„	vergelijk.

A.

GRONDGEBIED EN BEVOLKING.

De jongste opgaven omtrent de sterkte der bevolking, de oppervlakte van het grondgebied en de dichtheid der bevolking van Nederlandsch-Indië, volgens de in November 1920 gehouden volkstelling, komen voor in bijlage A van het Verslag 1923.

B.

REGEERING EN HOOGE COLLEGES.

Van 30 Maart tot 27 April 1924 maakte de Gouverneur-Generaal eene reis naar de Philippijnen en naar de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo en naar Selebes, na voor den duur zijner afwezigheid van den zetel des bestuurs, ingevolge art. 13 van het Regeeringsreglement, het dagelijksch beleid der zaken te hebben opgedragen — bij afwezigheid met binnenlandsch verlof wegens gewichtige redenen van den Vice-President van den Raad van Nederlandsch-Indië — aan het oudste lid in benoeming van dien Raad, den heer mr. H. A. KINDERMANN (zie I. S. 1924 nos. 123 en 193).

Aan den Vice-President van den Raad van Nederlandsch-Indië, den heer dr. E. MORESCO, en aan de leden van dien Raad, de heeren A. J. W. HARLOFF, mr. H. JELGERHUIS SWILDENS en mr. H. A. KINDERMANN is, onderscheidenlijk met ingang van 9 November 1923, 3 Januari 1924, 2 April 1924 en 3 Juni 1924, op hun verzoek eervol ontslag verleend (K. Bn. 13 Sept. 1923 n°. 57, 15 Nov. 1923 n°. 62, 20 Febr. 1924 n°. 40 en 24 Maart 1924 n° 22). In de vacatures is voorzien door de benoeming van het lid, den heer W. FRIJLING, tot Vice-President en de heeren mr. K. F. CREUTZBERG, Directeur van Onderwijs en Eeredienst, J. VAN DER MAREL, Resident van Soerakarta, mr. P. W. FILET, President van het Hooggerechtshof, en L. C. WESTENENK, Gouverneur van de Oostkust van Sumatra, tot leden van dien Raad (K. Bn. 20 Oct. 1923 n°. 41, 20 Oct. 1923 n°. 41, 15 Febr. 1924 n°. 29, 22 Maart 1924 n°. 19 en 8 Juli 1924 n°. 139).

Aan het Lid der Algemeene Rekenkamer, den heer O. A. UHLENBECK, is bij K. B. 4 Juni 1923 n°. 29, met ingang van 9 Juli 1923, op zijn verzoek eervol ontslag verleend, terwijl bij K. B. 18 Aug. 1923 n°. 67 in zijne plaats tot Lid is benoemd de heer A. J. G. M. GAILLARD, tot dusver Secretaris van den Raad van Nederlandsch-Indië.

De Algemeene Rekenkamer heeft op 8 Maart 1924 haar jaarverslag over 1923 uitgebracht.

Het K. B. 30 Maart 1917 n°. 69 (I. S. n°. 441), houdende bepalingen nopens de samenstelling, enz. van den Volksraad, onderging bij K. B. 5 Nov. 1923 n°. 49 (I. S. 1924 n°. 5) — met ingang van 20 Mei 1924 (I. S. 1924 n°. 6) — eene nadere wijziging, waardoor de bedoeling duidelijk wordt uitgesproken dat het lid, tevens voorzitter van den Volksraad geen recht op zittinggeld heeft.

Bij G. B. 4 Jan. 1924 n°. 19 (Bb. n°. 10507) is, krachtens Koninklijke machtiging, bepaald dat — met ingang van 1 Augustus 1924 — bij het aan aanzienlijke of verdienstelijke Inlanders en Oostersche Vreemdelingen toe te kennen eereteeken voortaan vijf klassen worden onderscheiden (de groote gouden ster, de kleine gouden ster, de groote zilveren ster, de kleine zilveren ster en de bronzen ster).

De door den Gouverneur-Generaal bij den aanvang van de voorjaarszitting van 1924 aan den Volksraad aangeboden Mededeelingen omtrent enkele onderwerpen van algemeen belang (April 1924) zijn opgenomen in bijlage A van dit verslag.

C.

MEDEDEELINGEN VAN STAATKUNDIGEN EN ALGEMEENEN AARD.

§ 1. BETREKKINGEN MET HET BUITENLAND.

Het K. B. 18 April 1923 n°. 79 (N. S. n°. 150), houdende bekendmaking van het op 6 November 1922 te 's-Gravenhage tusschen Nederland en Oostenrijk gesloten verdrag betreffende de toelating van Oostenrijksche consulaire ambtenaren in de Nederlandsche koloniën, is in Nederlandsch-Indië afgekondigd bij I. S. 1923 n°. 316. Hetzelfde geschiedde bij I. S. 1923 n°. 321 met het K. B. 20 April 1923 n°. 65 (N. S. n°. 155), waarbij zijn bekend gemaakt eenige wijzigingen van het Volkenbondverdrag (I. S. 1920 n°. 554), bij I. S. 1923 n°. 461 met het K. B. 21 Oct. 1922 n°. 45 (N. S. n°. 567), waarbij is bekend gemaakt het ontwerp-verdrag van Washington betreffende den arbeid van vrouwen gedurende den nacht en bij I. S. 1924 n°. 70 met het K. B. 22 Nov. 1923 n°. 77 (N. S. n°. 526), waarbij is bekend gemaakt het op 30 September 1921 te Genève gesloten verdrag ter bestrijding van den handel in vrouwen en kinderen.

Van 3 tot 11 December 1923 bracht de Gouverneur-Generaal van de Philippijnen, generaal L. WOOD, een bezoek aan Java, waarbij achtereenvolgens Tandjoengpriok, Weltevreden, Buitenzorg, Bandoeng, de hoogvlakte van Malabar, Djokjakarta, de Boroboedoer, Soerakarta, Tosari en Soerabaja werden bezocht.

Omtrent onze aanrakingen met Serawak zie men § 14 en omtrent die met Portugeesch Timor § 19 van dit hoofdstuk.

§ 2. JAVA EN MADOERA.

Aan de in September 1923 gehouden feesten ter viering van het 25-jarig Regeeringsjubileum van Hare Majesteit de Koningin werd overal door alle bevolkingsgroepen met groote opgewektheid deelgenomen.

Evenals in het vorige jaar, nam in 1923 de deelneming aan de bedevaart naar Mekka af, hetgeen hoofdzakelijk aan dezelfde oorzaken moet worden toegeschreven als vermeld in het vorig verslag (kol. 3). In 't geheel gingen in 1923 ter bedevaart 12 676 personen, tegen 17 541 in 1922. Het godsdienstig leven onder de Mohammedaansche bevolking bleef opgewekt. Het aantal aanhangers van de Samin-leer in de residentiën Rembang en Semarang nam weder af, doch het bleek nog noodig om de belijders van die leer van Overheidswege tot het nakomen van hunne maatschappelijke verplichtingen te dwingen. Het aantal godsdienstscholen in Besoeki steeg van 1176 tot 1179. Ook in de Preanger Regentschappen, Tjerebon en Jogjakarta nam het aantal dier scholen toe. Niettegenstaande het overlijden van den stichter en voorzitter der vereeniging „Mohammadiah", Hadji Achmad Dahlan, is de groote werkzaamheid dier vereeniging niet verflauwd. Het aantal leerlingen van beiderlei kunne, dat het godsdienstonderwijs aan de twee door die vereeniging gestichte scholen ter hoofdplaats Jogjakarta volgt, bedroeg 376, tegen 269 in 1922.

Van 17 tot en met 20 Februari 1923 werd te Madioen het groote congres van de Sarekat Islam gehouden.

De verhouding tot de Vorstenlandsche zelfbesturen liet niets te wenschen over. Bij de verdere doorvoering van de hervorming op economisch en maatschappelijk gebied in de Vorstenlanden werd van de vorsten steeds welwillende medewerking ondervonden. Een overzicht van de in 1923 getroffen maatregelen ter hervorming van de agrarische en maatschappelijke toestanden in de Vorstenlanden is opgenomen in bijlage C.

Met de vorming van kaloerahans in de residentiën Soerakarta en Jogjakarta werd voortgegaan.

In verband met de te betrachten zuinigheid werd het aantal ontvoogde regentschappen niet uitgebreid. Wel werd echter uitbreiding gegeven aan de overdracht van bevoegdheden op het Inlandsch bestuur in de reeds ontvoogde regentschappen (zie I. S. 1923 n°. 276).

Bij G. B. 24 Jan. 1923 n°. 2*x* werd de patih van Batavia, Raden Mohamad Achmad benoemd tot regent van Koeningan (Tjerebon). De regent van Poerworedjo (Kedoe), Raden Toemenggoeng Sastrosoedirdjo werd bij G. B. 2 Oct. 1923 n°. 1*x* eervol uit 's Lands dienst ontslagen en in diens plaats werd bij hetzelfde besluit benoemd Raden Soeriadi, tevoren patih van Meester-Cornelis (Batavia). Bij G. B. 27 Maart 1923 n°. 1*x* werd tot regent van Temanggoeng (Kedoe) benoemd Raden Tjokrosoetomo, tevoren wedana van Ponorogo (Madioen). Ter vervulling van de vacature, ontstaan door het overlijden van den regent van Kediri, Raden Toemenggoeng Adipati Ario Koesoemodinoto, werd bij G. B. 15 Dec. 1923 n°. 1*x* als zoodanig benoemd Mas Danoedipoero, tevoren patih-wedana van Kediri, onder toekenning van den adellijken titel Raden. In de vacature van regent van Demak (Semarang) werd voorzien door de benoeming van Raden Sosrohadiwidjojo, tevoren patih van Koetoardjo (Kedoe).

Evenals in het vorig jaar liet de veiligheid van personen en goederen nog te wenschen over. Het aantal gevallen van moord en doodslag verminderde in de gewesten Banten, Preanger Regentschappen, Tjerebon, Semarang, Soerakarta, Madoera en Pasoeroean van onderscheidenlijk 18, 24, 8, 48, 28, 119 en 152 in 1922 tot 17, 13, 7, 29, 12, 88 en 115 in 1923. Daarentegen vermeerderde het aantal dier misdrijven in de residentiën Batavia, Banjoemas, Pekalongan, Rembang, Madioen, Kediri, Kedoe, Jogjakarta, Soerabaja en Besoeki van 42, 12, 27, 45, 9, 20, 33, 6, 55 en 53 in 1922 tot 51, 49, 43, 63, 32, 26, 40, 11, 60 en 64 in 1923.

Het aantal ketjoe (kampak-, rampok- en krojok-) partijen nam af in de residentiën Banten, Rembang, Madioen, Soerakarta, Jogjakarta en Madoera van 4, 51, 14, 32, 10 en 9 in 1922 tot 0, 14, 12, 24, 2 en 7 in 1923. In de residentie Batavia werd hetzelfde aantal (6) rampokpartijen gerapporteerd als in 1922. In de Preanger Regentschappen, Banjoemas, Semarang, Soerabaja en Kedoe vermeerderden deze misdrijven van 1, 7, 7, 0 en 3 gevallen in 1922 tot 4, 9, 9, 3 en 9 in 1923. In de residentiën Batavia, Soerabaja en Madoera kwamen onderscheidenlijk 4, 1 en 1 gevallen van zee- en strandroof voor.

Straatroof werd gerapporteerd in de residentiën Tjerebon, Kedoe, Soerakarta, Madioen, Kediri, Jogjakarta en Madoera (2, 9, 25, 15, 14, 12 en 7 gevallen, tegen 0, 0, 32, 9, 5, 29 en 5 gevallen in 1922).

Het aantal veediefstallen nam in belangrijke mate af in de gewesten Banten, Batavia, Pekalongan, Semarang, Rembang, Kediri, Kedoe, Soerakarta, Jogjakarta, Soerabaja, Madoera en Besoeki (van 165, 13, 55, 18, 30, 40, 147, 115, 50, 57, 393 en 38 in 1922 tot 38, 3, 38, 16, 19, 33, 76, 79, 47, 52, 315 en 28 in 1923). In de Preanger Regentschappen, Banjoemas, Madioen en Pasoeroean stegen de cijfers van 44, 115, 48 en 77 in 1922 tot 50, 150, 157 en 80 in 1923.

Het aantal gevallen van brandstichting nam weder toe in de residentiën Batavia, Preanger Regentschappen, Banjoemas, Pekalongan, Madioen, Kediri, Kedoe en Soerakarta (van 9, 19, 965, 81, 26, 158, 867 en 242 in 1922 tot 11, 51, 1135, 117, 28, 184, 1086 en 371 in 1923). Daarentegen verminderde het aantal dezer misdrijven in de residentiën Banten, Tjerebon, Semarang, Madoera, Jogjakarta, Pasoeroean en Besoeki (van 5, 330, 48, 13, 510, 237 en 102 gevallen in 1922 tot 3, 198, 25, 11, 445, 113 en 74 gevallen in 1923).

De tijdelijke beperking van de uitoefening van het recht van vergadering in de gewesten Kediri, Semarang, Preanger Regentschappen en Pekalongan (zie Verslag 1923, kol. 4) is bij Ord. van 17 Sept. 1923 (I. S. n°. 454) ingetrokken; dit zelfde geschiedde bij Ord. van 7 April 1924 (I. S. n°. 158) ten aanzien van de tijdelijke beperking van de uitoefening van dat recht in de residentie Madioen.

De gezondheidstoestand liet ook in 1923 nog te wenschen over.

In de gewesten Banten, Pekalongan, Banjoemas, Semarang, Rembang, Pasoeroean, Madoera, Soerabaja en Soerakarta traden de pokken epidemisch op, terwijl ook in andere gewesten vele pokkengevallen werden geconstateerd. Met vaccinatie en revaccinatie op groote schaal werd de ziekte bestreden.

Ter hoofdplaats Batavia droeg het voorkomen van typhus nog steeds een min of meer epidemisch karakter.

De pest maakte ook in 1923 veel slachtoffers; de meeste pestgevallen kwamen voor in de afdeelingen Magelang en Temanggoeng (res. Kedoe), Salatiga en Kendal (res. Semarang), Bojolali en Klaten (res. Soerakarta) en in het district Bawang (res. Pekalongan). Voor uitvoerige gegevens omtrent het aantal voorgekomen pestgevallen zie men hoofdstuk K, afd. V.

De gezondheidstoestand in de Tjihea-vlakte (Preanger Regentschappen) was bevredigend; het ziekte-percentage was in het verslagjaar tot het normale gedaald.

De bevolking in de kuststreken had nog steeds veel last van malaria en andere koortsen; de verstrekking van kinine bleef daarom nog noodig.

Met de bestrijding van framboesia door toediening van neo-salversan werd op groote schaal voortgegaan, vooral in Banten, Batavia, Preanger Regentschappen, Banjoemas, Madioen, Kediri, Jogjakarta en Soerakarta.

In Kedoe werden 2 meningitis-gevallen waargenomen.

Over het algemeen was de gezondheidstoestand van den veestapel bevredigend. De meest voorkomende ziekten onder het vee (kwade droes, surra, scabies en mond- en klauwzeer) vertoonden een goedaardig karakter. Op enkele plaatsen in de afdeeling Meester-Cornelis (Batavia) brak in vrij-hevige mate miltvuur uit; door onmiddellijk ingrijpen werd uitbreiding voorkomen. Surra trad epidemisch op in de afdeelingen Madjakerta en Djombang (Soerabaja) en in de districten Wlingi en Gandoesari (Kediri) en kwam vrij veel voor in de Preanger Regentschappen. In de afdeelingen Tegal (Pekalongan) en Soekaboemi (Preanger Regentschappen) deden zich vele gevallen van rabies voor. Voorts werd op

enkele plaatsen septichaemia epizoötica (in Banten en Soerakarta), saccharomycose (in Batavia en Pekalongan), malleus (in Banten, Batavia, Jogjakarta en Soerakarta) en boutvuur (in Madioen, Madoera, Jogjakarta en Soerakarta) waargenomen; tegen deze ziekten werd, voor zoover mogelijk, door inenting opgetreden. Tuberculose kwam slechts sporadisch voor.

Ondanks de langdurige droogte, waren de uitkomsten van den rijstbouw zeer bevredigend. In Tjerebon mislukte de oogst van 34 940 bouws gedeeltelijk en in Soerabaja de oogst van 45 000 bouws gedeeltelijk. In Kedoe veroorzaakte eene overstrooming een misoogst van 930 bouws. In de onderdistricten Madjalaja en Rantjaekek (Preanger Regentschappen) had de padi-aanplant veel te lijden van muizenplaag en droogte.

De uitkomsten van de suikercultuur waren, de malaise in aanmerking genomen, bevredigend.

De tabaksoogst was tengevolge van weersinvloeden minder gunstig dan in het vorig jaar. In Loemadjang (Pasoeroean) werden echter goede uitkomsten verkregen.

De koffieoogst was bevredigend, in Kediri zelfs zeer gunstig. De in de residentie Besoeki toegepaste bestrijdingsmethode van de boeboekplaag leverde gunstige resultaten op.

Voor de theecultuur was het verslagjaar gunstiger dan het jaar 1922, als een gevolg van de hoogere prijzen van het product.

De koeliewerving was van zeer weinig beteekenis, wegens de bij de cultures in de Buitengewesten heerschende malaise. Uit de residentiën Batavia en Semarang emigreerden naar de Buitengewesten onderscheidenlijk 7482 en 3194 personen (in 1922 4431 en 1334 personen) (zie hoofdstuk J, afd. I, § 5), terwijl uit Semarang 501 emigranten naar het buitenland vertrokken. Transmigratie had plaats van lieden uit Midden-Java naar Banjoewangi en Zuid-Djember (Besoeki), waar zij dienst deden op de ondernemingen.

Met hetzelfde doel trokken velen uit Bagelen (Kedoe) en Banjoemas naar de districten Bandjar en Pangandaran (Preanger Regentschappen). Madoereezen en Midden-Javanen vestigden zich in de omstreken van Loemadjang en Malang in de nabijheid van de erfpachtsperceelen.

De jaarlijks terugkeerende overstroomingen richtten in Madioen (bij Patjitan), Kediri (bij Toeloengagoeng) en Besoeki (in Panaroekan) schade aan. Een typhoon, welke in Februari 1923 boven den Lamongan-top woedde, veroorzaakte eenige zware aardstortingen. Aanzienlijke materieele schade werd in Tjilatjap en Poerwokerto (Banjoemas) aangericht door eene aardbeving op 15 Mei 1923. Verder werden over geheel Java in mindere of meerdere mate aardschokken waargenomen.

§ 3. ATJEH EN ONDERHOORIGHEDEN.

Dank zij de in 1922 tot stand gekomen nieuwe bestuursindeeling van dit gewest (Ind. St. 1922 n°. 451) werd een intensiever bestuurstoezicht verkregen, waardoor de politieke toestand vooral in Pidië aanmerkelijk verbeterde.

De in 1922 plaats gehad hebbende verbanning van Teukoe Rhi Boedjang en Teukoe Tjhi Mohamad Said, onderscheidenlijk naar Merauké en Atamboea (zie Verslag 1922, kol. 101), heeft in 1923 een zeer heilzamen invloed uitgeoefend op de rust in het gewest. Wel trachtten eenige familieleden en aanhangers van laatstgenoemde door intrigeeren invloed uit te oefenen op de minder rustige elementen in het landschap Tjoenda (Noordkust van Atjeh), teneinde den terugkeer van den verbannen zelfbestuurder te bewerken, doch door een snel en krachtig ingrijpen van bestuurswege werd deze poging onmiddellijk verijdeld.

De enkele uit de onderafdeeling Takingeun (Oostkust van Atjeh) uitgewekenen, die nog steeds niet in onderwerping willen komen en bekend staan als de Bidin- of Djamboe Airbende, hielden zich eenigen tijd op in het district Djerneh der onderafdeeling Serbeudjadi; de bevolking en de militaire patrouilles ondervonden van hen geen overlast. In September 1923 meldde Amana Itöm, een der bendeleden, zich door tusschenkomst van den datoe van het landschap Peutoë bij het bestuur. Hem werd vergund zich in de onderafdeeling Lho' soekon (Noordkust van Atjeh) te vestigen. Einde April 1924 werd bericht ontvangen, dat door T. Oenoeh, Teungkoe Amat en Keutjhi Brahim in het landschap Daja (Westkust van Atjeh) plannen werden gesmeed om na afloop der poeasa een klewangaanval te doen op het bivak Lam No, uit verbittering wegens het feit, dat het geslacht van T. Aboe Bakar — die wegens de troebelen in 1914/1915 van het oelèëbalangschap van Lam Beusoeë was ontheven en die zich ondanks het verbod daar weder ophield (zie Verslag 1915, kol. 11) — thans zijne aanspraken op het oelèëbalangschap heeft verloren. Onmiddellijk werd militaire versterking gezonden van Tjalang en een onderzoek door het Bestuur ingesteld. De hoofdaanleggers werden opgevat, terwijl een verder onderzoek tot meer arrestaties leidde, waarbij tevens bleek, dat Teungkoe Akoep van Lamneusoeë den heiligen oorlog gepredikt had. Na de opvatting van de leiders bleef de toestand rustig.

Als gevolg van de op Java uitgebroken spoorwegstaking viel eene kortstondige opleving van het Inlandsche vereenigingsleven waar te nemen. Met het oog op eene mogelijke staking van het personeel der Atjeh-tram werden overal langs de geheele lijn de meest uitgebreide maatregelen getroffen.

In 1923 hadden 6 aanslagen plaats op het leven van militairen en particulieren door waanzinnige en levensmoede Atjehers; in slechts één geval had de aanslag den dood van den aangevallene ten gevolge.

In Juni 1923 overleed T. Hoesin, zelfbestuurder van Aròn (Noordkust van Atjeh); met de waarneming van het bestuur werd tijdelijk belast T. Gadé, een broeder van den overledene. Einde October 1923 overleed T. Rachman, de bekende imeum van Kroeëngraja (onderafd. Seulimeum, afd. Groot-Atjeh).

Ter gelegenheid van den geboortedag van de Koningin werden 6 zelfbestuurders, 2 oelèëbalangs, een Mohammedaansch schriftgeleerde en de luitenant-titulair der Chineezen te Koetaradja met de gouden ster van trouw en verdienste begiftigd, terwijl aan verschillende lagere hoofden en beambten de zilveren en bronzen ster voor trouw en verdienste werd toegekend.

De ijver en werklust van de hoofden en zelfbestuurders was over het algemeen voldoende. Verbetering van het gehalte der hoofden wordt in hoofdzaak gezocht in eene goede opleiding van de voor bestuursambten in aanmerking komende jongelieden. Het internaat van de Vereeniging voor Atjehsche internaten te Koetaradja (zie Verslag 1923, kol. 6) voorzag in de dringende behoefte aan een goed kosthuis voor Atjehsche hoofdenzonen.

De bekende geleerde Oelama teungkoe di Balai (zie t. a. p.), die in 1922 naar zijn geboorteland Pidië was teruggekeerd, overleed in 1923.

In 1923 vertrokken 187 personen ter bedevaart, tegen 121 in 1922. Evenals in vorige jaren, gingen ook dit jaar niet-geregistreerde pelgrims over de Straits-havens naar Mekka.

De veiligheid van personen en goederen was gunstig.

De gezondheidstoestand liet weinig te wenschen over. Malaria komt voornamelijk voor ter Westkust van Atjeh (te Simeuloeë, Singkil en Tjalang). Influenza in lichten graad heerschte gedurende het gansche jaar periodiek door het geheele gewest. Bacillaire en amoeben-dysenterie en typhusgevallen kwamen overal sporadisch voor. De framboesiabestrijding werd krachtig voortgezet en de hiermede verkregen resultaten waren schitterend; de bevolking stelt terzake een absoluut vertrouwen in onze geneeskundige hulp. Venerische ziekten waren endemisch in alle vormen. De afzondering van leprozen geschiedt in afzonderlijke, primitieve

kolonies. Het in 1923 te Sabang geopende krankzinnigengesticht is een zegen voor het gewest.

Onder het vee kwamen surra en septichaemie in het geheele gewest endemisch voor. Ook werden eenige gevallen van miltvuur geconstateerd, terwijl zich in de onderafdeeling Langsa (afd. Oostkust van Atjeh) en ter Westkust van Atjeh onder de geiten eene ziekte voordeed, welke zich uitte in knobbelvorming aan den bek. Gevallen van hondsdolheid werden waargenomen in de Gajo-landen, ter Noordkust van Atjeh en in Pidië.

De invoerhandel bleef kwijnen. Het cultuurgebied Langsa is de malaise nog niet te boven; het kantoor der Nederlandsche Handelmaatschappij aldaar bleef gesloten. De lage rijstprijzen deden echter den levensstandaard, vooral voor den kleinen man, dalen. In het tweede halfjaar van 1923 bewogen de zeer schommelende peperprijzen zich op een hooger niveau, terwijl de pinangprijzen zeer opliepen en vast bleven, hetgeen der bevolking ten goede kwam. De indigo-uitvoer uit de afdeeling Westkust van Atjeh bleef belangrijk, evenals de kapokhandel.

Over het algemeen waren de uitkomsten van den rijstoogst goed; vooral Pidië beschikte over groote reserves. In de afdeelingen Oostkust van Atjeh en Noordkust van Atjeh werden plaatselijk misoogsten geconstateerd.

De pinangcultuur gaf zeer goede resultaten; voor het product werden zeer hooge prijzen gemaakt. De pepercultuur gaat nog steeds achteruit.

De opbrengst van de zeevischvangst, welke slechts voor plaatselijk gebruik bestemd is, was bevredigend.

---

§ 4. SUMATRA'S WESTKUST.

Op 4 Februari 1923 werd te Padang eene door den Journalistenbond uitgeschreven vergadering gehouden, waarbij de tusschen de heeren Abdoel Moeis (oud-lid van den Volksraad, tevens journalist) en Bagindo Djamaloedin Rasad (gewezen landbouwleeraar) bestaande oneenigheid uit den weg werd geruimd. Den 18den dier maand had eene vergadering plaats van de sedert uiteengevallen Radicale Concentratie, welke vergadering rustig verliep. Op eene gecombineerde vergadering, voorgezeten door Soleiman Effendi (progagandist van de sedert ontbonden Nationaal Indische Partij), werd de invoering van de landrente ter Sumatra's Westkust, de boschreserve en de belasting op adathuizen (personeele belasting) besproken. De actie tegen de Regeeringsmaatregelen tot de invoering van de landrente werd verscherpt door het drijven van Abdoel Moeis, die — nadat hij aanvankelijk, na een onderhoud met den Resident, erkend had verkeerd te zijn ingelicht nopens verschillende punten — manifesten verspreidde, welke een oproep inhielden tot eene protest-vergadering op 1 April 1923. Op deze te Padang gehouden vergadering, welke door 38 penghoeloes en ± 1000 andere personen werd bijgewoond, maakte Abdoel Moeis, geheel in strijd met zijne jegens den Resident aangenomen loyale houding en geuite beweringen, in eene redevoering stemming tegen de Regeering, en wekte hij onrust en wrevel op. Aangezien deze volksleider bij verschillende gelegenheden getoond heeft een gevaar te zijn voor de rust en orde van de bevolking in de Buitengewesten, werd hem, krachtens art. 47 van het Regeeringsreglement, bij G. B. 19 Jan. 1924 n°. 1x (J. C. n°. 9) in het belang der openbare orde en rust het verblijf in de gewesten buiten Java en Madoera ontzegd.

In November 1923 werd door godsdienstig-communistische leiders in Padangpandjang en Kotalawas (onderafd. Padangpandjang) de bevolking tegen het gezag opgeruid, in verband waarmede deze leiders en eenige hunner aanhangers werden gearresteerd.

De veiligheid van personen en goederen liet weinig te wenschen over.

De jaarlijksche bedevaart naar het graf van Sjech Boerhanoedin in Pariaman (zie Verslag 1923, kol. 7/8), welke in 1923 in den nacht van 26 op 27 September plaats had, werd door ± 11 000 geloovigen verricht.

Het Rijnsche Zendinggenootschap en het Genootschap der Seventh-day Adventist Church zetten hun arbeid te Padang voort; op de Mentawei- eilanden en de Batoe-eilanden werkt het Nederlandsch Luthersch genootschap voor in- en uitwendige zending.

De meeste Inlandsche ambtenaren trachten goed onderwijs voor hunne kinderen te verkrijgen, zoowel op de lagere als op de middelbare scholen; de kennis van het Nederlandsch wordt ten zeerste op prijs gesteld.

De gezondheidstoestand was over het algemeen bevredigend. In de tweede helft van het jaar kwamen in het geheele gewest, met uitzondering van de afdeelingen Painan en L Kota, pokkengevallen voor; door vaccinatie en revaccinatie op groote schaal werd de ziekte krachtig bestreden. Ter hoofdplaats Padang, in het district Manindjau en in het onderdistrict Oedjoenggading (onderafd. Airbangis) kwamen onderscheidenlijk 86, 240 en 79 gevallen voor, waarvan 13, 44 en 13 met doodelijken afloop. De ziekte is waarschijnlijk overgebracht door eenige uit Mekka teruggekeerde pelgrims. In de kuststreken van Ophir en Airbangis leed de bevolking zeer aan (vermoedelijk bacillaire) dysenterie, welke ziekte 53 slachtoffers eischte. In de onderafdeeling Kerintji komen dysenterie en trachoom endemisch voor; de bestrijding werd krachtig voortgezet. Ook de framboesia wordt nog steeds systematisch bestreden.

Onder het vee kwamen sporadisch gevallen van surra en malleus voor, vooral in de afdeeling Painan en in de onderafdeeling Fort van der Capellen, waar de negari Laboeh gedurende eenigen tijd werd besmet verklaard. Hondsdolheid deed zich voor te Pajakoemboeh, te Sawahloento en in de onderafdeeling Oud-Agam.

In den toestand van den invoerhandel viel eene kleine verbetering te constateeren. In October 1923 trad eene zeer belangrijke stijging van de katoen-prijzen in, een gevolg van den geringen katoenoogst in Amerika. Niettegenstaande deze verhooging bleven de prijzen van de meeste manufacturen stabiel. De toestand in den uitvoerhandel was nog weinig bevredigend; slechts gedurende de eerste maanden van het jaar was er een goede vraag naar koffie.

Tengevolge van de hoogere marktprijzen werden de koffieaanplantingen uitgebreid en werd aan de tuinen meer zorg besteed.

De rijstoogst was ruim voldoende om in de behoefte te kunnen voorzien.

In de afdeelingen Tanahdatar, L Kota en Agam wordt aan de tabakscultuur veel aandacht gewijd; in de afdeeling L Kota en in de onderafdeeling Kerintji vormt deze cultuur een voorname bron van bestaan.

De rubberaanplantingen werden weer beter onderhouden en geregeld getapt in verband met de hoogere marktprijzen.

Niettegenstaande de nog steeds lage marktprijzen werden in het afgeloopen jaar, tengevolge van de financieele behoeften der bevolking, vrij groote hoeveelheden cassia verhandeld.

Enkele streken werden door overstroomingen geteisterd, waardoor eenige materieele schade geleden werd.

---

§ 5. TAPIANNOELI.

De politieke toestand was bevredigend. Hermanus Simandjoentak, leider der permalims, liet zich in het begin van 1923 van zijne tweede vrouw scheiden (zie Verslag 1923, kol. 9). Vele permalims wendden zich daarop van hem af, hetgeen ten gevolge had, dat zijne plannen tot oprichting van eene permalim-school op niets uitliepen. Hij zag daarna naar andere middelen uit, om zijn invloed te herstellen. In Maart 1923 reikte hij eenige ,,besluiten'' uit, waarbij vrijstelling van heerendienst werd verleend. Gelokt door de voordeelen, welke volgens den leider voor de permalims waren weggelegd, voegden zich velen weder bij hem. In Mei d. a. v. werd Hermanus met eenige volgelingen wegens het niet uitkomen in heerendienst veroordeeld. Na zijn straf te hebben ondergaan, begaf hij zich naar Pangariboean (afd. Bataklanden), waar hij in Juli 1923 overleed. Na den dood van Hermanus keerde een deel van zijne volgelingen weder tot het heidendom terug; een ander deel sloot zich aan bij R. Moelia van Lagoeboti (zie t. a. p.). Deze permalim belegde op 30 Juni 1923 eene groote geheime vergadering te Namean aan de kust van het landschap Oeloean (onderafd. Toba, afd. Bataklanden), na welke vergadering hij zich met eenige volgelingen naar het schiereiland Samosir begaf, waar hij meende een en ander te kunnen doen voor de invrijheidstelling van den tot 3 maanden hechtenis veroordeelden permalim-leider A. Dergang. Radja Moelia werd echter opgevat en door de rapat eveneens tot 3 maanden hechtenis veroordeeld. In Juli 1923 werd in Loembanloboe (onderafd. Toba) een nieuwe godsdienstleer verkondigd door een zekeren Loga Pandjaitan, die verklaarde dat Toehan Debata (d. i. God) hem in een droom was verschenen en hem verbood varkens- en hondenvleesch te eten. Indien hij zich aan deze geboden hield, zou hij de wederkomst van Si Singamangaradja zien. Loga Pandjaitan treedt op als waarzegger en belooft kinderlooze vrouwen het moederschap. De secte noemt zich ook ,,igama baroe''; enkelen van de aanhangers van Hermanus zijn naar hem overgegaan ,doch het aantal volgelingen is nog gering. Op Samosir viel de groote invloed der Parbaringin's op de bevolking waar te nemen; ook de Christenen zijn niet vrij van dien invloed. De Hatopan Kristen Batak liet weinig van zich hooren. Het orgaan van deze vereeniging, de Soeara Batak, kon gedurende eenigen tijd niet verschijnen wegens geldgebrek. Ook de Radjabond en de Sarekat Islam leidden een kwijnend bestaan. Tijdens de verkiezing van een negrihoofd over de gemeenschap Moeara-Sosorlontoeng (onderafd. Toba) ontstond tusschen de kiezers van Moeara en die van Sosorlontoeng een gevecht, waaraan door het optreden van den controleur en de politie dadelijk een einde werd gemaakt. Midden 1923 werd in Loemban-djoeloe en in Habinsaran (onderafd. Toba) het gerucht verspreid, dat het Gouvernement menschenhoofden deed verzamelen ten einde de spoorwegstaking op Java te onderdrukken. In Habinsaran werd de verspreider van dat gerucht gearresteerd en veroordeeld; hij beweerde van den Resident opdracht te hebben ontvangen om hoofden in te leveren.

Op Nias valt gaandeweg eene wezenlijke verbetering in den politieken toestand waar te nemen. In de afdeeling werd geregeld gepatrouilleerd; door de bestuursambtenaren werd echter gebroken met de gewoonte om slechts onder gewapend geleide op tournée te gaan. Van eind 1922 tot Juni 1923 ontstond in het Boven-Soesoewa-dal (Zuid-Nias) eene ernstige typhus-epidemie, welke de gemoederen van de primitieve bevolking zeer verontrustte. In een door heidensch bijgeloof verbijsterden toestand besloot één der hoofden van de kampong Orahilihoewa ter genezing van zijn kind een menschenhoofd te snellen ten behoeve van één zijner machtigste afgodsbeelden. Een paardenjongen van den assistent-demang van Baleicha viel als slachtoffer. Bij den aanslag werd het kamponghoofd bijgestaan door een anderen geestdrijver. Om een voorbeeld te stellen werd een der beide daders voor de rapat van Zuid-Nias ter dood veroordeeld, welk doodvonnis evenwel door den Resident werd gewijzigd. Een onmiddellijk van bestuurswege ingesteld onderzoek bevestigde het vermoeden, dat het gebeurde alle politieke beteekenis miste.

In de Dairi-landen (afd. Bataklanden) wordt eene geregelde uitbreiding van het Mohammedanisme waargenomen. In Habinsaran wordt propaganda gemaakt voor den Islam van Asahan uit. Het aantal Mekka-gangers bedroeg in 1923 101, tegen 63 in 1922.

De Christelijke zending, welke geleid wordt door een aantal zendelingen van het Rijnsch Zendinggenootschap te Barmen, zoomede door een zendeling van de Doopsgezinde gemeente te Amsterdam en twee zendelingen van het Java-Comité, heeft ondanks personeelsinkrimping gepoogd haar arbeid zooveel mogelijk op den gewonen voet voort te zetten. Op Nias bereikt het zendingswerk belangrijke resultaten. In het onderdistrict Sipirok (afd. Padangsidimpoean) nam het aantal ,,Seventh Day Adventists'' eenigermate toe. Een Amerikaan treedt in die streek op als beheerder eener school. In de afdeeling Sibolga en Ommelanden en in de onderafdeelingen Angkola en Sipirok, Mandailing c. a., Toba, Hoogvlakte van Toba, Samosir, Silindoeng, de Dairi-landen en Baroes en het eiland Nias bedroeg het aantal doopelingen onderscheidenlijk 577, 196, 38, 61, 1808, 2686, 1442, 4141, 389 en 7839.

Aan verschillende Inlandsche hoofden en ambtenaren werd de zilveren of bronzen ster voor trouw en verdienste uitgereikt. De Inlandsche hoofden, die veel aan de opvoeding van hunne kinderen ten koste leggen, trachten hunne zoons zooveel mogelijk geplaatst te krijgen op de Europeesche school te Sibolga of op één der Hollandsch-Inlandsche scholen.

De gezondheidstoestand was vrij goed. Wel werden echter nog eenige herhalingen waargenomen van de in 1922 geheerscht hebbende bacillaire dysenterie. In Januari en Februari 1923 heerschte deze ziekte vooral in Porsea en Loembanloboe (onderafd. Toba), terwijl in Mei, Juni en Juli 1923 de Dairi-landen weder van eene epidemie te lijden hadden. Voorts brak in December 1923 op het schiereiland Samosir dysenterie uit. In Zuid-Nias heerschte in het Boven-Soesoewa-dal van eind 1922 tot September 1923 eene typhus-epidemie. Door de gouvernements geneesheeren van Noord- en Zuid-Nias werd in April 1923 de bestrijding in onderlinge samenwerking systematisch en krachtig ter hand genomen. De toestand verbeterde sinds midden Juli geleidelijk en sedert Augustus 1923 deden zich geen met de ziekte zelf direct samenhangende sterfgevallen meer voor. De bevolking was evenwel zeer verzwakt en moest tweemaal door rijstdistributie van bestuurswege geholpen worden. Goed doorgevoerde afsluitingsmaatregelen voorkwamen dat het Boven-Soesoewa-gebied een besmettingsbron werd voor andere streken. In het geheel stierven, waarschijnlijk als gevolg van de epidemie, 378 van de 1114 inwoners. In Noord-Nias werden in Januari 1923 in de kampong Lafao (zielental 419) 53 gevallen van paratyphus geconstateerd met 18 sterfgevallen. Door den gouvernements-arts te Goenoengsitoli werden 2543 neo-salversan-inspuitingen tegen framboesia gegeven.

In den handelstoestand kwam geen noemenswaardige wijziging. De prijzen der invoerartikelen, hoewel eenigszins gedaald, bleven toch nog buitengewoon hoog. De veehandel, in vroeger jaren voor Padanglawas en Samosir van het grootste belang, ondervond nog steeds den terugslag van de malaise, evenals de rijsthandel in Padanglawas, van waar de Oostkust in normale tijden niet onbelangrijke voorraden rijst betrekt. Einde 1923 kwam daarin eenige verbetering. Er was voldoende vraag naar koffie tegen goede prijzen. Ook voor de Inlandsche rubbercultuur brak een betere tijd aan; vooral in de afdeelingen Sibolga en Padangsidimpoean heeft deze cultuur vasten voet gekregen.

In het binnenlandsch verkeer valt een gestadige vooruitgang waar te nemen. De autodienst der staatsspoorwegen onderhoudt eene dagelijksche verbinding tusschen Sibolga—Balige—Pematangsiantar en Sibolga—Fort de Kock via Padangsidimpoean, zoomede tusschen laatstgenoemde plaats en Sipirok. Bovendien wordt aan dat verkeer nog medegewerkt door een steeds stijgend aantal aan particulieren behoorende vracht- en personenauto's.

In Toba en op Samosir is de vischteelt nog van weinig

beteekenis; in de afdeeling Padangsidimpoean levert ze aan de bevolking een belangrijk middel van bestaan op.

In Augustus 1923 hield de ambtenaar voor de textielindustrie te Sipirok eene weefdemonstratie, welke veel belangstelling trok. Op initiatief van den assistent-demang van Sipirok werd daar eene weefvereeniging opgericht met daaraan verbonden weefschool, welke in September 1923 werd geopend.

§ 6. BENGKOELOE.

Met uitzondering van de inheemsche Inlanders op het eiland Enggano, die grootendeels Christenen zijn, de tot de missie te Tandjoengsakti (afd. Mana) behoorende Roomsch-katholieken en de in de Pasemah-landen van de onderafdeeling Mana overgebleven heidenen, wordt door de bevolking in dit gewest het Mohammedaansche geloof beleden. In 1923 zijn 248 personen ter bedevaart gegaan, tegen 101 in 1922.

De aan de vereeniging ,,Djoemaätoeltoealib'' toebehoorende godsdienstschool ter hoofdplaats Bengkoeloe telde einde 1923 50 leerlingen, onder wie 30 meisjes.

De Protestantsche zending op het eiland Enggano is in handen van het Rijnsche Zendinggenootschap en wordt plaatselijk geleid door een drietal Bataksche goeroe's; het aantal Christenen op Enggano bedraagt 250. De Roomsch-katholieke missie te Tandjoengsakti wordt aldaar plaatselijk geleid door een hulppriester, twee broeders en eenige zusters; het aantal Christenen bedraagt 434 (onder wie 11 Vreemde Oosterlingen), tegen 405 op 't einde van 1922. In dit gewest is tevens een Inlandsche zendeling van de ,,Zevende dag Adventisten'' werkzaam, die 30 volgelingen heeft, onder wie 28 Chineezen.

De veiligheid van personen en goederen was bevredigend. Het aantal groote misdrijven nam echter een weinig toe.

Door enkele bemiddelde Inlandsche ambtenaren en hoofden wordt veel aan de opvoeding van hunne zonen en mannelijke aanverwanten ten koste gelegd.

Van begin September tot December 1923 hebben de pokken geheerscht in de onderafdeeling Kroei; aangetast werden 64 personen, van wie er 12 stierven. Malaria, dysenterie, huidziekten, framboesia en lichte gevallen van influenza kwamen hier en daar voor. Overigens kon de gezondheidstoestand bevredigend worden genoemd. Vaccinatie en revaccinatie hadden geregeld plaats, evenals inentingen met neosalvarsan.

In de onderafdeelingen Bengkoeloe, Kroei, Redjang, Lebong en Moekomoeko kwamen gevallen van surra, goedaardige droes en miltvuur onder de paarden, runderen en buffels voor. In 't geheel bezweken 10 paarden, 9 runderen en 84 buffels, terwijl 2 paarden moesten worden afgemaakt.

Dank zij de belangrijke uitbreiding van de sawahs, waren de uitkomsten van den rijstoogst over het algemeen beter dan het vorige jaar.

De oogst van koffie was in 1923 weder minder dan in het vorige jaar, doch door de stijging van de prijzen was de handel in dit poduct iets levendiger.

De copra-bereiding werd weder ter hand genomen, doordat de prijs van het product in 1923 een weinig steeg. Uitgevoerd werd 666 815 K.G., tegen 480 248 K.G. in 1922.

Gedurende 1923 werden 21 aardschokken gerapporteerd, welke echter geen schade aanrichtten.

§ 7. LAMPOENGSCHE DISTRICTEN.

De veiligheid van personen en goederen was vrij gunstig. Evenals in 1922, kwamen enkele roofmoorden voor. Een groot aantal diefstallen komt voor rekening van uit Banten uitgeweken ongunstige elementen.

De hoofden zien het belang van eene goede opvoeding voor hunne kinderen in. Enkelen zenden hunne zoons naar den leergang ter opleiding van jongelieden tot Inlandsch bestuursambtenaar voor Zuid-Sumatra of naar de opleidingsschool voor Inlandsche ambtenaren te Serang.

Omrent de kolonisatie te Gedongtata'an en te Kota-agoeng zie men hoofdstuk J, afd. I, § 5.

De gezondheidstoestand bleef vrijwel stationnair. Malaria, dysenterie en mijnwormziekte kwamen nog veelvuldig voor. De zeer talrijke neo-salversan-inspuitingen tegen framboesia hebben veel verbetering gebracht.

Enkele gevallen van mond- en klauwzeer en surra hebben zich hier en daar onder het vee voorgedaan.

De malaise in den handel duurde voort. De koopkracht van de bevolking wordt geheel beheerscht door den peperhandel, die — hoewel eenige verbetering intrad — nog niet normaal was. De rechtstreeksche uitvoer naar Europa en Amerika van peper bedroeg 7 623 652 K.G.

De rijstoogst was ruim voldoende voor eigen gebruik; de verminderde invoer maakte zelfs plaats voor uitvoer van enkele duizenden pikols.

De omzet van peper was niet groot, hetgeen in hoofdzaak te wijten viel aan de lage noteeringen van het product.

In den laatsten tijd neemt, in het bijzonder aan de kuststreken, de klappercultuur in omvang toe.

§ 8. PALEMBANG.

De politieke toestand was gunstig. In verband met het groot aantal slechte elementen in de doesoen Menanga (afd. Ogan- en Komering-hoeloe) werd eene militaire patrouille voor machtsvertoon naar die doesoen gedirigeerd.

In de Pasemahlanden (Palembangsche Bovenlanden) breidt de Islam zich nog steeds geleidelijk uit. Het aantal bedevaartgangers bedroeg 1757, tegen 1288 in 1922. De reden van deze toeneming moet voornamelijk gezocht worden in de stijging der prijzen van bosch- en landbouwproducten, waardoor meer geld verdiend wordt en overigens in de daling van de passagetarieven.

Ter hoofdplaats Palembang tracht de American Methodist Church haar invloed onder de Chineezen nog steeds uit te breiden door het oprichten van scholen en het verleenen van medische hulp. De Christen-gemeente aldaar bestaat uit 145 personen.

De veiligheid van personen en goederen was over het algemeen bevredigend.

In het algemeen wordt door de Inlandsche hoofden aan de opvoeding van hunne kinderen veel zorg besteed.

De in 1923 voor den aanleg van de spoorwegverbinding Batoeradja—Teloekbetoeng benoodigde werkkrachten werden verkregen door invoer uit Java.

De gezondheidstoestand liet in de afdeelingen Palembangsche Benedenlanden en Ogan- en Komering-hoeloe hier en daar nog al te wenschen over. Ter hoofdplaats Palembang werden 15 typhus-, 27 bacillaire dysenterie- en 9 diphteritisgevallen geconstateerd. In de onderafdeeling Rawas maakte

de influenza in het begin van het jaar vele slachtoffers. Verder kwamen in de afdeeling Palembangsche Benedenlanden nog al veel koortsen, alsmede huid- en buikziekten voor. In de doesoen Poelaunegaro (Komering-hoeloe) heerschte eene kleine pokken-epidemie, voornamelijk onder de schoolkinderen. In het midden van 1923 deed zich in de doesoen Serambi (Pasemahlanden) dysenterie voor, waartegen de noodige maatregelen werden genomen.

De gezondheidstoestand van het vee was niet onbevredigend. Ter hoofdplaats Palembang werden 2 gevallen van kwaden droes gerapporteerd, beide met doodelijken afloop, terwijl in de marga Sanga Desa (Moesi-hilir) in drie weken tijds 51 karbouwen door onbekende oorzaak stierven. In Pageralam en in de Pasemahlanden kwam in het begin van het verslagjaar onder de paarden en runderen surra voor. Op het eind van verslagjaar werd in de doesoen Doerian (Ogan-hoeloe) onder het vee miltvuur geconstateerd; de noodige maatregelen werden getroffen ter bestrijding dier ziekte.

De algemeene malaise deed nog steeds haar invloed op den handel gevoelen.

De opbrengst van den rijstbouw was voldoende om in de eigen behoefte der bevolking te voorzien.

In verband met de stijging der prijzen, breidde de koffiecultuur zich belangrijk uit in de onderafdeelingen Pasemahlanden en Tebingtinggi. De prijzen varieerden tusschen f 20 en f 70 per pikol.

De tabaksoogst was bevredigend. In de onderafdeeling Moesi-hoeloe schommelde de prijs van tabak tusschen f 35 en f 60 per pikol.

Aan katoen werd uitgevoerd 2 252 329 K.G. ruwe en 434 660 K.G. gezuiverde katoen, tegen onderscheidenlijk 1 461 143 K.G. en 251 692 K.G. in 1922.

De kapokuitvoer bedroeg 213 415 K.G.

De uitvoer van de voornaamste boschproducten (damar, getahpertja, getah djeloetoeng en rotan) was ook in 1923 zeer belangrijk.

De uitkomsten van de riviervischvangst waren bevredigend. De opbrengst bedroeg aan pacht f 144 258, tegen f 116 646 in 1922. De zeevischvangst vindt alleen plaats in Soensang (aan de monding van de Moesi-rivier).

§ 9. DJAMBI.

De politieke toestand was in het algemeen gunstig; rust en orde werden niet verstoord. De militaire bezetting blijft echter nog onontbeerlijk als een preventief machtsmiddel.

De veiligheid van personen en goederen liet weinig te wenschen over.

Het aantal pelgrims nam belangrijk toe (van 88 in 1922 tot 407 in 1923).

De opvoeding van de hoofdenzonen bepaalt zich hoofdzakelijk tot het bezoek van de Inlandsche scholen en zoo mogelijk van de openbare Europeesche lagere school ter hoofdplaats.

Behoudens het voorkomen van de gewone ziekten (dysenterie, enz.), was de gezondheidstoestand bevredigend. Vaccinatie en revaccinatie hadden geregeld plaats.

Onder het vee werd ook in het afgeloopen jaar miltvuur en surra geconstateerd, waartegen de noodige isolatiemaatregelen werden genomen.

De toestand van den handel was buitengewoon gunstig, als een gevolg van de hooge rubberprijzen en den daarmede gepaard gaanden ruimen geldvoorraad en de groote koopkracht. Aan hevea-rubber, rotan, djeloetoeng, getahpertja en copra werd uitgevoerd onderscheidenlijk 17 389 229 K.G. (waarde f 13 835 530), 949 686 K.G. (waarde f 199 847), 13 215 K.G. (waarde f 2782), 14 122 K.G. (waarde f 21 251) en 671 625 K.G. (waarde f 165 524). De geheele invoerwaarde van de verschillende verbruiksartikelen, welke in 1922 f 2 224 800 bedroeg, steeg tot f 3 606 498.

De rijstbouw leverde over het algemeen een goeden oogst op. De opbrengst van den padi-oogst bedroeg ruim 300 000 pikol. De klappercultuur is, behalve in de Toengkal-streek der onderafdeeling Djambi, nog van geen groote beteekenis.

De voornamelijk naar Singapore gerichte uitvoer van gedroogde en gezouten visch nam, na de inzinking van 1922, in 1923 weder sterk toe en overtrof zelfs die van 1921; de uitgevoerde hoeveelheid bedroeg 108 656 K.G.

§ 10. OOSTKUST VAN SUMATRA.

Gedurende het jaar 1923 is te Pangkalanbrandan (afd. Langkat) en omstreken sterk propaganda gemaakt voor de P.K.I. (Perserikat Kommunist India). Nadat de hoofdleider de plaats had verlaten, werd van deze communistische actie niet veel meer gemerkt.

Bij de keuze van opvolgers van enkele overleden hoofden in de Radja na IX en X (afd. Asahan) werden eenige moeilijkheden ondervonden. Badoe alias Abdul Hamid, de pseudo-Tengkoe Besar van Soengaikanan, trachtte in April 1923 in Kotapinang invloed te krijgen en riep zich zelf tot radja uit. Het optreden der politie was voldoende om Badoe de wijk te doen nemen naar Padanglawas, waar hij werd opgevat; door de kerapatan werd hij tot verbanning veroordeeld.

De verhouding tot de Inlandsche zelfbesturen bleef gunstig. Ter gelegenheid van den geboortedag van H. M. de Koningin werd de sultan van Serdang tot officier en de Tengkoe Besar van Deli tot ridder in de Orde van Oranje-Nassau benoemd, terwijl aan Tengkoe Djalaloedin, waarnemend hoofd van Padang, de groote ster van trouw en verdienste werd toegekend.

De rijksgrooten en hoofden getroosten zich veel offers voor de opvoeding van hunne kinderen.

Op de hoofdplaatsen Kabandjahe en Brastagi der onderafdeeling De Karo-landen breidt de Islam zich uit. Gedurende 1923 vertrokken 261 personen naar Mekka, tegen 160 in 1922.

De school der American Methodist Church te Medan telde einde 1923 326 leerlingen, onder wie 220 Chineesche. De Roomsch-katholieke kerk te Medan heeft 310 Klingaleesche volgelingen, gedeeltelijk wonende op de ondernemingen; haar school (met internaat) telt 86 leerlingen. Sedert 1919 heeft de Methodist Episcopal Church ook de afdeeling Asahan tot haar arbeidsveld gemaakt. In de afdeeling Simeloengoen en de Karo-landen werden 301 volwassenen en 1005 kinderen gedoopt.

In verband met plaats gehad hebbende zeerooverijen, heeft in April de torpedobootjager *Vos* in de wateren van de afdeeling Bengkalis gekruist. In die maand werd de vuurtoren te Poelaudjemoer beschoten, vermoedelijk door Chineesche zeeroovers; gedurende eenige maanden werd aldaar een politiepost gestationneerd. In Juni d. a.v. werd ter hoogte van de Kembong Loear op het eiland Bengkalis een sampan malaka door een vijftal Chineezen overvallen en beschoten. Van de zeven inzittenden der sampan wisten er drie den oever van Bengkalis te bereiken; de vier overigen zijn vermoedelijk vermoord. De sampan malaka werd later nabij Karimoen aangetroffen. Eene tweede berooving ter zee had plaats tegenover het eiland Roepat. Ook hierbij had de onmiddellijk begonnen vervolging geen resultaat. Ter beteugeling van het steeds driester optreden van zeeroovers in de wateren van Bengkalis zijn sedert de noodige maatregelen getroffen.

De gezondheidstoestand in de afdeeling Simeloengoen en de Karo-landen was niet onverdeeld gunstig. Waterpokken

kwamen in April en Mei 1923 te Tanahdjawa, Perdagangan, Bandartinggi en Pematangsiantar voor. In November en December 1923 heerschte in Perapat, Doloksariboe, Dolokperiboean en Raja bacillaire dysenterie; er werden in het geheel 192 personen aangetast, van wie er 28 stierven. Een verpleger en een detachement gewapende politie werden uitgezonden ter beteugeling van de ziekte. In Juli en Augustus 1923 kwam eene dysenterie-epidemie in de streek rond den berg Sinaboeng voor; ter bestrijding van de ziekte werden krachtige isolatie-maatregelen getroffen.

Onder het vee kwamen buikziekte en mond- en klauwzeer voor, doch het aantal gevallen werd door een tijdig ingrijpen beperkt.

De groote stijging van den Europeeschen uitvoer heeft zich in 1923 voortgezet; deze bedraagt thans ± 63% van den geheelen uitvoer en is sinds 1914 veel meer dan verdrievoudigd. De niet-Europeesche uitvoer daarentegen, hoewel in 1923 eenigszins toegenomen, blijft over het algemeen stationnair. Ook de prijzen van de uitgevoerde artikelen zijn in 1923 gestegen. De waarde der uitgevoerde artikelen bedraagt ± f 242 millioen, tegen f 171 millioen in 1922 en slechts f 38 millioen in 1914.

Het aantal contract-arbeiders op de ondernemingen is sinds 1920 met ± 70 000 verminderd; de loonen en salarissen zijn allerwegen teruggeloopen.

In 1923 behaalde de tabak hooge prijzen; de uitvoer beliep, evenals in 1922, ruim 15 millioen K.G.

De Europeesche rubberproductie bedroeg in 1923 ruim 40 millioen K.G., tegen 41½ millioen K.G. in 1922, welke vermindering voor een deel is toe te schrijven aan de productiebeperking welke de Britsche ondernemingen zich hebben opgelegd. Onder den uitgevoerden rubber bevond zich eene aanzienlijke hoeveelheid Inlandsch product. In aanmerking genomen het feit dat goede Inlandsche rubber in 1923 prijzen tusschen f 1 en f 1,20 kon maken, is de toeneming van den Inlandschen rubberuitvoer een feit van beteekenis voor den algemeenen economischen toestand van het gewest. De uitvoer van latex steeg van bijna 1 millioen K.G. in 1922 tot ± 6½ millioen K.G.

Aan vezelstoffen werd eene hoeveelheid van ± 11½ millioen K.G. uitgevoerd, tegen ruim 7½ millioen K.G. in 1922.

De palmolie-cultuur werd in 1923 belangrijk uitgebreid. De productie bedroeg ± 4 millioen K.G.

De rijstcultuur, die hoofdzakelijk op ladangs plaats heeft, onderging in 1923 weder eene verbetering door de uitbreiding van het bevloeide areaal, waardoor steeds meer sawahs worden aangelegd. In het meest benedenstrooms gelegen district van het landschap Panai is door de krachtige leiding van den soetan van Panai en vooral van het districtshoofd aldaar bij Panai Pendjalaän een goed aaneengesloten sawahcomplex ontstaan.

Ondanks de veel voorkomende ziekten in de aardappelen, welke op de Karo-hoogvlakte worden verbouwd, bedroeg de uitvoer in 1923 2 861 000 K.G., tegen 1 639 000 K.G. in 1922.

Op enkele ondernemingen wordt robusta- en liberia-koffie geplant als ,,catchcrop''. Het aantal met koffie beplante H.A. bedroeg op die ondernemingen 151 978, waarvan 18 459 pikol werd geoogst.

De pepercultuur gaat sterk achteruit, als een gevolg van de lage marktprijs van het product, waardoor de bezitters der pepertuinen geen zorg meer besteden aan hunne aanplantingen. Bovendien schijnt eene onuitroeibare ziekte onder dit gewas te heerschen. De uitvoer bedroeg in 1923 228 255 K.G., tegen 494 874 K.G. in 1922.

De klappercultuur is van belang in de afdeeling Asahan; de uitvoer van copra uit dat gebied bedroeg 5 987 265 K.G.

De uitvoer van vischproducten uit Bagansiapiapi was ook in 1923 aanzienlijk; uitgevoerd werd 21 180 000 K.G. visch, 800 000 K.G. garnalen, 10 550 000 K.G. trasi en 3 040 000 K.G. garnalenschillen en andere vischproducten.

---

§ 11. RIAU EN ONDERHOORIGHEDEN.

In de tweede helft van 1923 leefde plotseling het geheime Chineesche genootschap ,,Ngi Hing Kongsi'' weder op; op de boeken en papieren werd beslag gelegd en de hoofdleiders werden in hechtenis genomen.

Het aantal Mekka-gangers bedroeg 179, tegen 38 in 1922, welke toeneming waarschijnlijk voor een deel moet worden toegeschreven aan de sterk gestegen rubber- en gambirprijzen, die de Inlandsche bevolking in staat stelden voor de bedevaart geld op zijde te leggen.

De veiligheid van personen en goederen was over het algemeen bevredigend. Het aantal rampokpartijen bedroeg 9, tegen 14 in 1922. Het verspreid wonen der bevolking en de onmiddellijke nabijheid van Singapore maakt den misdadigers eene ontsnapping aan de politie gemakkelijk.

De immigratie van Chineezen nam, in verband met de stijging van de gambir-prijzen in de onderafdeelingen Tandjoengpinang en Karimoen, aanzienlijk toe.

De gezondheidstoestand bleef nagenoeg stationnair. In den loop van 1923 werden ter hoofdplaats Tandjoengpinang assaineeringsmaatregelen getroffen ter bestrijding van de malaria. In de onderafdeelingen Karimoen en Tandjoengpinang heerschte eene korte influenza-epidemie.

Dank zij de verbetering der prijzen van de bevolkingsrubber sedert de tweede helft van 1922, is een toestand van merkbaren vooruitgang ingetreden in handel en scheepvaart. Door de grootere verdiensten met den rubber-handel behaald, is de bevolking tot grootere welvaart gekomen, waarvan de invoerhandel en de kleinhandel profiteeren.

De uitvoer van verschillende producten steeg belangrijk. Uitgevoerd werd aan rubber bijna 5 millioen K.G., aan copra ruim 24 millioen K.G., aan gambir 4 375 000 K.G., aan ruwe sago 5½ millioen K.G. en aan gezuiverde sago 4 375 000 K.G.

De rijstbouw is van weinig beteekenis. Alleen in de afdeeling Inderagiri neemt deze cultuur eene eenigszins belangrijke plaats in, doch ook daar is de productie niet voldoende om in de behoefte te voorzien.

De uitvoer van versche en gedroogde visch naar Singapore was weder aanzienlijk.

---

§ 12. BANGKA EN ONDERHOORIGHEDEN.

De politieke toestand was gunstig. Behalve ter onderafdeelingshoofdplaats Soengailiat, werd in dit gewest niets gemerkt van de boycot van Japansche handelswaren door Chineezen. Eene in die richting op touw gezette actie werd door het Bestuur verijdeld. De hoofdaanleggers, die ter verantwoording werden geroepen, vertrokken terstond naar het buitenland. De Soe Po Sia te Pangkalpinang heeft medegewerkt aan de verspreiding van een tegen Japan gericht pamflet: de uitgegeven exemplaren der brochure werden door het Bestuur spoedig achterhaald. In October 1922 is te Soengailiat eene afdeeling van de Chineesche politieke partij, de Kuo Min Tang opgericht, doch van eene actie van en propaganda voor die partij is nog zeer weinig gebleken.

In het onderdistrict Belinjoe (Noord-Bangka) werd in September 1923 in een oude mijn weder eene vergadering van het geheim genootschap ,,San Tiam Foei'' uiteengejaagd (zie Verslag 1923, kol. 15). Veertien deelnemers werden opgevat en gestraft.

In aanmerking genomen het groote aantal Chineesche

contractarbeiders bij de Bangka-tinwinning (einde 1923 18 610), was de veiligheid van personen en goederen bevredigend. Zooveel mogelijk werden Chineezen, die zonder middelen van bestaan waren en geen legitimatiebewijzen bezaten, uit het gewest verwijderd. Meestal bleken dit achtergebleven mijnwerkers, dan wel ontslagen pepertuinkoelies te zijn. In Februari 1923 liep de koeliebevolking van de houtskoolbranderij te Aer Padoekang (district en onderafdeeling Soengailiat) te hoop ter zake van eene vermeende mishandeling van een koelie door een niet tot het ondernemingsbestuur behoorenden persoon: deze werd zwaar mishandeld, terwijl de leden van het ondernemingsbestuur werden gemolesteerd. Het relletje werd door energiek optreden van de politie spoedig beëindigd; de meest schuldige lieden werden gestraft. In dezelfde onderafdeeling gingen in October 1923 elf weggeloopen mijnkoelies, door honger gedreven, tot roof over, waarbij denige personen werden aangevallen.

Gedurende 1923 vertrokken 28 personen ter bedevaart naar Mekka, tegen 61 in 1922. De geringe belangstelling voor de bedevaart moet worden geweten aan den ongunstigen economischen toestand.

Het aantal Roomsch-katholieke Chineezen bedroeg einde 1923 131. De gemeente van de Missionary Society of the Methodist Episcopal Church ter hoofdplaats Pangkalpinang telde 23 leden, allen Chineezen.

De gezondheidstoestand liet in het algemeen weinig te wenschen over. Influenza, malaria tropica, dysenterie en beri-beri kwamen sporadisch voor. In de onderafdeeling Pangkalpinang heerschte typhus, zoowel onder de mijnwerkers als onder de overige bevolking. De patiënten lieten zich voor het meerendeel in het hospitaal der Bangka-tinwinning opnemen. Onder de niet-verpleegden kwamen verscheidene sterfgevallen voor. In de kampong Niboeng (Zuid-Bangka) werden eenige pokkengevallen waargenomen: vaccinatie voorkwam verdere uitbreiding. In de onderafdeelingen Pangkalpinang en Soengailiat kwam vrij veelvuldig framboesia voor; ter bestrijding daarvan werden de lijders met neo-salversan ingeënt.

De algemeene toestand van den handel was nog steeds niet gunstig, hoofdzakelijk als gevolg van de nog lage marktprijzen der beide voornaamste uitvoerproducten(peper en rubber), hoewel de prijzen van laatstgenoemd product beter waren dan gedurende het grootste gedeelte van 1922. Wederom werden groote hoeveelheden rijst van Singapore en Java ingevoerd (in het geheel 421 880 pikol).

Bij Kampong Rias (Zuid-Bangka) wordt rijstbouw op sawahs uitgeoefend. Ook in de nabijheid van de hoofdplaats Pangkalpinang werd een begin gemaakt met het planten van rijst op sawahs. De uitkomsten van den rijstoogst waren slechts matig.

De gambircultuur werd niet meer in zulk eene uitgebreide mate als voorheen beoefend; het verkregen product bleef voor eigen gebruik bestemd.

De lage marktprijzen van de peper bleven oorzaak, dat aan de cultuur van dit product ook in 1923 weinig zorg werd besteed. De peperuitvoer was echter iets grooter dan in het voorafgegane jaar. Uitgevoerd werd naar Singapore 39 478 pikol witte en 5178 pikol zwarte peper en naar Java en Madoera, Palembang en Belitoeng 28 873 pikol witte en 2206 pikol zwarte peper, te zamen 68 351 pikol witte en 7384 pikol zwarte peper, vertegenwoordigende eene waarde van f 2 321 092. De prijzen van witte peper wisselden tusschen f 28 en f 37 en die van zwarte peper tusschen f 12 en f 15 per pikol.

Klappernoten werden gedurende 1923 in kleine hoeveelheden naar Palembang uitgevoerd.

Aan de rubbercultuur werd weder meer zorg besteed, dank zij de vooral gedurende de laatste maanden van het jaar stijgende rubberprijzen.

Gedurende 1923 werd 27 450 pikol zeevisch gevangen. Veel gedroogde en gezouten visch, voornamelijk herkomstig van Singapore en Bagan Si Api Api (Oostkust van Sumatra), werd als aanvulling van het tekort aan zeevisch ingevoerd.

---

§ 13. BELITOENG.

In 1923 vertrokken 11 personen naar Mekka, tegen 14 in 1922.

Het aantal Roomsch-katholieke Chineezen bedroeg einde 1923 130, tegen 125 op het einde van 1922.

De veiligheid van personen en goederen was bevredigend. De landraad berechtte 20 misdrijfzaken met 23 beklaagden, tegen 50 zaken met 67 beklaagden in 1922.

De gezondheidstoestand was over het algemeen gunstig, niettegenstaande het tweede en derde kwartaal van het verslagjaar zich door eene groote droogte kenmerkten. Te Manggar heerschte nog steeds malaria onder de bevolking en de arbeiders der moerassige streken. Hier en daar kwamen enkele typhusgevallen voor.

De algemeene toestand van den handel was vrij gunstig. De waarde van de in- en uitgevoerde goederen steeg.

Voornamelijk ten behoeve van de Chineesche mijnwerkers werd van buiten het tolgebied ingevoerd 8 944 110 K.G. gepelde rijst.

De opbrengst van den Inlandschen landbouw was bevredigend; verkregen werd 22 673 pikol padi, tegen 19 460 pikol in 1922.

Het saldo van de plaatselijke fondsen te Tandjoengpandan en Manggar bedroeg einde 1923 onderscheidenlijk f 3614 en f 5455.

---

§ 14. WESTERAFDEELING VAN BORNEO.

In de tweede helft van 1923 heerschte onder de Dajakstammen aan de Boven-Kapoeas eenige onrust naar aanleiding van het snellen van twee Batangloepars door Soerak Dajaks. Toen bleek, dat voor weerwraak geen vrees behoefde te bestaan, verdween de opwinding. Patrouilleeren door de gewapende politie bleef echter noodig. Ook viel eenige onrust te constateeren in het district Kajan van het landschap Sintang, waaraan spoedig door geregeld patrouilleeren

een einde gemaakt werd. In de afdeeling Singkawang bestond, evenals in de voorafgegane jaren, onder de Chineezen eene groote belangstelling voor de politieke gebeurtenissen in China, waarvan de terugslag te bespeuren viel. De nationaal-communistische Kuo-Min-Tang-beweging vond onder de Chineezen in deze afdeeling vele geheime aanhangers, welke echter allen aan het Bestuur bekend werden. Ter afdeelingshoofdplaats Singkawang werd eene beweging tegen Japan opgemerkt, welke zich openbaarde in het boycotten van enkele Japansche toko's; na de inhechtenisneming van den leider wegens andere vergrijpen verflauwde de beweging spoedig.

De sultan van Pontianak en de kapitan der Chineezen te Pontianak werden onderscheidenlijk benoemd tot officier en ridder in de Orde van Oranje-Nassau, terwijl aan een drietal andere Chineesche kapitans en den djaksa te Singkawang de zilveren ster voor trouw en verdienste werd toegekend.

Aan de opvoeding van de vorstentelgen werd ook in 1923 de noodige zorg besteed.

De veiligheid van personen en goederen was in het afgeloopen jaar over het algemeen gunstig. In de afdeeling Singkawang werd voortdurend door militairen en gewapende politie gepatrouilleerd; in de onderafdeeling van dien naam werd een groot aantal clandestiene geweren achterhaald. In October 1923 verscheen in Djawai (nabij Pamangkat) eene bende van zes met repeteergeweren bewapende, uit Serawak afkomstige rampokkers. Vermits de politie te laat werd ingelicht omtrent de komst dezer lieden, had de achtervolging geen succes en kon de bende weder naar Serawak uitwijken. Het aantal groote misdrijven was kleiner dan in 1922.

Naar Mekka vertrokken 370 personen, tegen 115 in 1922.

Het zendingswerk is in handen van de Roomsch-katholieke Missie der Paters Capucijnen en van de Methodist Episcopal Church. De Roomsch-katholieke Missie werkt uitsluitend onder Chineezen en Dajaks en heeft hare staties te Pontianak, Singkawang, Pamangkat, Sambas, Njaroengkop, Nangasedjiram, Benoea Martinus, Embaloeh en Bika. Bij het propagandawerk bedient zij zich van scholen en van eene ziekeninrichting en eene leprozerie, beide laatste te Singkawang gevestigd. Bij het onderwijs en de ziekenverzorging wordt de Missie gesteund door de Zusters Ursulinen en de Broeders van het Heilige Hart van Huybergen.

De gezondheidstoestand was gedurende 1923 bevredigend. De meest voorkomende ziekten waren malaria, influenza, buik- en huidziekten. In Pontianak kwamen enkele gevallen van typhus abdominalis voor. In de grensstreek tusschen Tajan en Landak deden zich 21 gevallen van echte pokken voor, waarvan 7 met doodelijken afloop; door het snel treffen van krachtige maatregelen bleef de ziekte beperkt tot de besmette kampong. Op vaste punten werden geregeld vaccinaties en revaccinaties verricht; de door de gouvernements Indische artsen verrichte salversan-injecties tegen framboesia hadden ook in 1923 veel effect.

De algemeene toestand van den handel was wederom beter dan in het voorafgegane jaar. Tegenover de hoogere prijzen voor rubber en copra, stond eene daling der prijzen van gambir en peper. De tengkawang-oogst was overvloedig; hoewel geen hooge prijzen gemaakt werden, bracht dit product toch veel geld onder de bevolking, grootendeels tengevolge van het uitschakelen van de tusschenhandelaren. Wegens de lage prijzen van het product en den lagen waterstand der rivieren had de eigenlijke afvoer van de tengkawang eerst plaats sedert October 1923; het product werd toen verkocht tegen f 8 à f 9 per pikol. Ook de stijging van de copraprijzen had een gunstigen invloed op de koopkracht der bevolking. De statistiek der invoerrechten toonde eene zeer belangrijke stijging aan, voor Sambas zelfs van 80 %.

Met uitzondering van copra, sago en hout, was de uitvoer van de verschillende producten grooter dan in 1922. Tegenover den verminderden uitvoer van copra stond een grootere uitvoer van olie en oliekoeken.

De uitkomsten van den rijstoogst in de binnenlanden waren over het algemeen bevredigend. Hier en daar had de aanplant te lijden van plagen. In enkele streken bestond schaarschte aan rijst, welk tekort uit andere streken kon worden aangevuld.

---

§ 15. ZUIDER- EN OOSTERAFDEELING VAN BORNEO.

De politieke toestand was in het algemeen bevredigend. De weinige aanrakingen met Britsch Noord-Borneo en Serawak waren van vriendschappelijken aard.

Van de z.g. Njoeli-beweging onder de Dajaks in de afdeeling Doesoenlanden (zie Verslag 1923, kol. 19) werd weinig meer vernomen; alleen in de onderafdeeling Moearatewe werd eenige opleving van de beweging geconstateerd, doch na de veroordeeling van den leider bleef alles rustig.

Bewoog de opleving van de Sarekat Islam zich aanvankelijk meer onder het Mohammedaansche gedeelte van de bevolking, een min of meer nationalistische koers werd door haar ingeslagen na de terugkomst van Sayuthy en Hadji Abdulkarim van het congres van de Centrale Sarekat Islam te Madioen in Februari 1923 (zie t.a.p.). Met klem werd door de leiders aangedrongen op eensgezindheid tusschen alle bevolkingsgroepen. Te dien einde zou een verbond, de „Nationale Borneo Raad" worden opgericht, geleid door een Comité voor de eenheid van Borneo. Verschillende andere propaganda-maatregelen werden beraamd, terwijl de aansluiting bij den Dajakbond verkregen werd door de benoeming van het gewezen districtshoofd en voorzitter van den Bond, Hausman Baboe, tot adviseur der Sarekat Islam in bestuurszaken. De voornemens van de Sarekat Islam en van haren leider Tjokroaminoto ten opzichte van eene eenheidsbeweging op Borneo kwamen het gewestelijk bestuur niet onbedenkelijk voor wegens den nog primitieven staat van ontwikkeling van de bevolking der binnenlanden. Beduchtheid voor de gevolgen van Tjokroaminoto's actie en voor herhaling van de opwinding, welke de stichting van de Sarèkat Islam-afdeeling te Bandjermasin in 1914 en 1915 had teweeggebracht, gepaard met den wensch om de nog primitieve Dajak-bevolking te vrijwaren voor opdringing van vreemde politieke beginselen, brachten den Resident tot het besluit om aan Tjokroaminoto in het belang van de openbare rust en orde de toelating tot het gewest te weigeren krachtens de artt. 2 en 3 van de reisregeling 1918 (I.S. nos. 694 en 696). Tegen deze weigering besloot de Sarekat Islam krachtig te protesteeren. Op de in April 1923 ter hoofdplaats Bandjermasin gehouden vergaderingen van het Nationaal Borneo Congres werd eene motie aangenomen, bevattende verschillende verlangens, welke motie door Tjokroaminoto en Hausman Baboe aan den Gouverneur-Generaal zou worden overhandigd. Op een daartoe in Juni 1923 door het dagelijksch bestuur van de Centraal Sarekat Islam aan de Regeering gedaan verzoek om tot eene audientie te worden toegelaten, mede voor den heer Hausman Baboe, werd beschikt, dat alleen een tweetal leden van dat dagelijksch bestuur door den Landvoogd zouden worden ontvangen, terwijl de heer Hausman Baboe, die officieel namens de Sarekat Islam locale grieven uit de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo bij de Regeering wilde voorbrengen, verwezen werd naar het hoofd van het gewest. Daar hij intusschen reeds te Weltevreden vertoefde, verklaarde de Regeering er geen bezwaar tegen te hebben dat Hausman Baboe niet-officieel door den Adviseur

voor Inlandsche Zaken ontvangen werd. Hierop volgden Sayuthy's groote propaganda-reizen in de overige gedeelten van het gewest (Doesoenlanden, Oeloe Soengei, Samarinda en Kotabaroe), waarbij op verschillende plaatsen vergaderingen gehouden en scholen gesticht werden. Daarna vestigde hij zich te Samarinda om zich aan de redactie van het door hem opgerichte weekblad „Persatoean", waarin godsdienstige en economische vraagstukken worden besproken, te wijden. In den loop van het jaar wijzigde Sayuthy zijn optreden in eene gematigder richting. Sedert de verhoogde actie in de Sarekat Islam te Bandjermasin, liet de „Dajakbond" te Koealakapoeas meer van zich hooren. Deze, in 1919 opgerichte bond, heeft onder leiding van Hausman Baboe geleidelijk een meer nationalistisch politiek karakter gekregen.

In Januari 1923 werden in Boeloengan vier daders van een tweetal in 1922 voorgevallen snelzaken opgevat. In de Dajaksche nederzetting Lamin Poeas (Midden-Koetei) wierp zich in Februari 1923 een Dajak, Taman Wehe genaamd, als radja op en wist een dertigtal volgelingen te verwerven. Om de daaraan verbonden sedert jaren streng verboden z.g. Kandjardodo-feesten (groote nachtelijke bacchanaliën, waarbij een menschenoffer noodig is) te doen slagen, werden twee in de buurt verblijvende handelaren vermoord. Dadelijk nadat een en ander ter kennis van het bestuur kwam, werden de noodige maatregelen genomen, waardoor de beweging volkomen werd onderdrukt; de aanleggers en de moordenaars werden gearresteerd. In Maart 1923 werden in het gebied van eene kleine zijrivier der Boven-Mahakam een drietal Oema pala Dajaks door snellers, vermoedelijk Kenjah's, overvallen, waarbij een der aangevallenen gedood en een ander gewond werd.

De uitbreiding van het Mohammedanisme gaat onder de Dajaksche bevolking langzaam maar gestadig voort. In de onderafdeeling Sampit (Koealakapoeas) werd ernstig werk gemaakt van het godsdienstonderwijs door oprichting van vier Arabische schooltjes. 1007 personen vertrokken ter bedevaart naar Mekka, tegen 819 in 1922, welke toeneming moet worden toegeschreven aan de verbeterde financieele omstandigheden der bevolking.

De overdracht van het zendingswerk door de Rijnsche zending aan het Baseler Zendinggenootschap werd voortgezet. Het direct zichtbare resultaat der zending was ook dit jaar niet groot. De te Laham (Boven-Mahakam) bestaande jongensschool van de Roomsch-katholieke Missie der Paters Capucijnen telde einde 1923 140 leerlingen. Ook de in November 1921 aldaar door Roomsch-katholieke zustersmissionaressen geopende school voor meisjes bleef haar levensvatbaarheid toonen; het aantal leelingen steeg tot ± 60.

De veiligheid van personen en goed liet in de afdeelingen Oeloe Soengei en Samarinda nog te wenschen over. Bleef in eerstgenoemde afdeeling het aantal geconstateerde groote misdrijven nagenoeg constant, in laatstgenoemd ressort nam dat aantal met 35 toe. Daarentegen verbeterde de veiligheidstoestand in de onderafdeeling Marabahan der afdeeling Bandjermasin, welke in vorige jaren, in het bijzonder ten aanzien van de rivierroof, te wenschen overliet (zie Verslag 1923, kol. 20). Een tweetal veediefstallen kwam voor in de onderafdeeling Kandangan. Door een krachtig doorgevoerd contrôle-systeem traden mede tal van ambtsmisdrijven aan den dag.

De sultan van Boeloengan, Maulana Mohamad Kasimoedin, vertrok in Mei 1923 naar Nederland ter bijwoning van het Regeeringsjubileum van de Koningin; gedurende zijne afwezigheid werd de sultanswaardigheid waargenomen door den landsgroote Datoe Mansoer. Aan den sultan werd het officierskruis in de Orde van Oranje-Nassau verleend.

Aan de opvoeding van de bloedverwanten van de verschillende zelfbestuurders en Inlandsche hoofden werd de noodige zorg besteed.

De influenza trad nu en dan op in de Dajakstreken der afdeeling Samarinda, te Bandjermasin en in de onderafdeeling Poeroektjaoe der afdeeling Doesoenlanden. Malaria heerschte endemisch nagenoeg overal, behalve ter hoofdplaats Bandjermasin, waar tot dusver geen primaire malaria is geconstateerd. Te Balikpapan nam het aantal malaria-gevallen af, dank zij de van de Bataafsche Petroleummaatschappij uitgaande muskietenbestrijding. Onder de Dajaks in Samarinda en de Doesoenlanden en onder de bevolking in Oeloe Soengai heerschte veel framboesia, welke ziekte met succes met neo-salvarsan werd bestreden. Naast malaria was dysenterie de meest voorkomende inheemsche ziekte, welke vooral in de afdeeling Doesoenlanden tal van slachtoffers eischte. Te Balikpapan deden zich pokken voor en te Bandjermasin werd gedurende de laatste helft van het jaar typhus en dyphteritis geconstateerd. De Dajaks blijven gestadig in getalsterkte afnemen als gevolg van de heerschende wantoestanden op hygiënisch en sexueel gebied.

In September 1923 werden in het district Riamkanan (onderafd. Martapoera) onder het vee gevallen van surra geconstateerd; de betrokken kampong werd besmet verklaard en de in- en uitvoer van vee tijdelijk verboden, waarna de ziekte zich niet verder uitbreidde. In Februari heerschte in de moerasstreken van de afdeeling Oeloe Soengei eene onbekende veeziekte, waaraan 15 dieren stierven. Onder de 22 dekstieren in Oeloe Soengei kwamen gevallen van anaplasmose en pyroplasmose voor, waarvan 7 met doodelijken afloop. In Barabai deed zich hondsdolheid voor.

In den gedrukten handelstoestand viel slechts weinig verbetering te bespeuren. De uitvoer van hout en getah merah liep in het afgeloopen jaar sterk terug. De rubberprijzen, waarvan de welvaart van de bevolking der afdeeling Oeloe Soengei grootendeels afhankelijk is, stegen belangrijk, vooral tegen het einde van 1923. De handel in rijst was levendig. De invoer van uitheemsche rijst te Bandjermasin liep terug van 6 383 000 K.G. tot 4 452 200 K.G.; de prijzen bleven normaal.

De Bataafsche Petroleummaatschappij bezuinigde op krachtige wijze, zonder haar bedrijf in te krimpen; de productie steeg van 1 521 082 ton in 1922 tot 1 879 545 ton ruwe olie in 1923. De verschillende steenkolenmaatschappijen produceerden in 1923 te zamen 242 276 ton steenkolen, tegen 183 180 ton in 1922; de prijzen waren in het algemeen laag. In de diamant-industrie heerschte ook in 1923 eene groote slapte; het aantal diamantbewerkers bedroeg gemiddeld per dag 95, tegen 167 in het vorige jaar.

Te Beraoe (afd. Samarinda) werden in April 1923 sterke aardschokken waargenomen, welke tamelijk veel materieele schade aan gebouwen en huisraad aanrichtten.

§ 16. SELEBES EN ONDERHOORIGHEDEN.

De door Ba Eda als aroe van het landschap Sawito (onderafd. Pinrang) afgelegde korte verklaring (zie Verslag 1923, kol. 21) is goedgekeurd en bekrachtigd (G. B. 26 Oct. 1923 n°. 23).

De t. a. p. vermelde Mappa, die zich in de onderafdeeling Sindjai (afd. Bantaèng) uitgaf voor wijlen Karaeng Bodo-Bodo E, werd naar Benkoelen verbannen (G. B. 17 Juli 1923 n°. 26).

In 1923 werden ter afdeelingshoofdplaats Makassar afdeelingen opgericht van de P.K.I. en van de Sarekat Rajat. De actie van beide afdeelingen bleef beperkt tot de hoofdplaats.

In de afdeeling Mandar werd in April 1923 onder de bevolking van Benoea Sawah (landschap Mamasa) eene neiging waargenomen om te verhuizen naar de onderafdeeling Pitoe Oeloena Salo. De bevolking bleek tegen haar districtshoofd te zijn opgezet door een eerzuchtig kamponghoofd, dat zelf parenge (districtshoofd) wilde worden; dat kamponghoofd werd sedert te Madjéne aangehouden. In Mei 1923 week een invloedrijk ingezetene van Oeloe Salo (landschap Mamasa), Andola genaamd, uit en vormde met verschillende verdachte personen, die zich bij hem aansloten, eene bende, welke door de uitgezonden militaire patrouilles aanvankelijk met weinig succes achtervolgd werd. Bij een treffen met de bende werd een fuselier gedood. Door de voortdurende militaire actie kwamen eindelijk alle uitgewekenen zich melden. Uit een ingesteld onderzoek bleek, dat de hoofdman Andola door het inlandsche bestuur met verbanning bedreigd was, indien hij een door de politie gezochte moordenaar niet uitleverde, en dat hij uit vrees was uitgeweken. Toen hij tijdens zijne overbrenging van Mamasa naar Polewali eene poging deed om te ontvluchten, verdronk hij. In de afdeeling Bone werden door zekeren Tjampoela van kampong Patje, met Pasalongi van kampong Sarebanawa en vrouw Ette van kampong Oedjoeng, leugenachtige en onrustverwekkende berichten rondgestrooid. Het drietal verkocht djimats en deed allerlei voorspiegelingen betreffende de vervanging van het bestaande gezag, welke door de goedgeloovige bevolking werden aanvaard. Door een snel optreden van het Bestuur werden de schuldigen opgevat en gestraft.

Door de Sarekat Islam te Makassar werden in de afdeeling Bantaèng pogingen aangewend om eene afdeeling te stichten. In de onderafdeeling Mamoedjoe (afd. Mandar) werd een verhoogd godsdienstig leven waargenomen, als een gevolg van de door den imam van Lapeo (Balangnipa), Hadji Moehamad Tahir, gevoerde propaganda. In de afdeeling Oost-Selébès maakte de Islam gestadig vorderingen. Gedurende 1923 vertrokken 905 personen ter bedevaart, tegen 390 in 1922.

Evangelisatie had hoofdzakelijk plaats onder de te Makassar gevestigde Minahassers, Amboineezen en Timoreezen. In de Bovenlanden van Mandar werden 1283 personen gedoopt. In West-Peling maakte de zending belangrijke vorderingen, daar in 1923 op dit eiland 5464 personen werden gedoopt. In Mori en Loewoek zijn onderscheidenlijk 16 en 17 scholen. In de afdeeling Loewoe zijn de directe resultaten van den zendingsarbeid nog gering; slechts 44 Toradja's werden bekeerd. Het totaal aantal Inlandsche Christenen in dat zendingsgebied bedraagt thans ruim 1000. De bevolking in het zendingsgebied van de onderafdeeling Kolaka (afd. Loewoe) is reeds grootendeels tot den Islam overgegaan. De onderafdeelingen Palopo, Rantépao en Makalé (afd. Loewoe) behooren tot het zendingsterrein van den Gereformeerden Zendingsbond. In de onderafdeelingen Malili en Masamba (afd. Loewoe) arbeidt het Nederlandsch Zendinggenootschap te Rotterdam en in de onderafdeelingen Kolaka (Loewoe), Kèndari en Boetoeng (afd. Oost-Selébès) heeft de Nederlandsche Zendingsvereeniging haar arbeidsveld. Het aantal zendingsscholen van die corporaties bedroeg 49. In de afdeeling Parépare werkt de Christenzending hoofdzakelijk in de Toradja-districten van de onderafdeelingen Pinrang en Enrekang.

Evenals in 1922 bleef de criminaliteit groot. Gevallen van moord en doodslag en zware mishandeling, zoomede diefstal van vee kwamen veelvuldig voor.

Aan verschillende hoofden en Inlandsche bestuursambtenaren werd de zilveren of bronzen ster voor trouw en verdienste toegekend, terwijl de hoofddjaksa bij den landraad te Makassar met de groote gouden ster begiftigd werd.

Aan de opvoeding van hunne zonen wordt door de hoofden nog steeds weinig ten koste gelegd. Door den invloed van het Bestuur evenwel verbetert de toestand geleidelijk.

Over het algemeen was de gezondheidstoestand bevredigend. Endemisch kwamen malaria, schurft en framboesia voor. Einde 1923 bleek het noodig om het eiland Sarapo van de Spermonde-groep (afd. Makassar) gedeeltelijk te isoleeren, als gevolg van de daar epidemisch optredende bacillaire dysenterie. De havenplaats Makassar moest in 1923 tweemaal wegens pest besmet verklaard worden; in het geheel overleden in 1923 18 personen aan die ziekte. In de onderafdeeling Enrekang (afd. Parépare) kwam onder de kinderen bloed-diarrhoë voor; eene zeer kortstondige epidemie maakte 14 slachtoffers. Eenige kampongs van de onderafdeeling Pinrang (afd. Parépare) werden wegens pokken besmet verklaard; rondom de besmetverklaarde plaatsen werd zooveel mogelijk gevaccineerd en gerevaccineerd, waardoor de epidemie spoedig zonder een enkel sterfgeval eindigde. In enkele streken kwam influenza voor, soms met doodelijken afloop. Met de bestrijding van framboesia door middel van neosalversan-inspuitingen werd geregeld doorgegaan. Aan de assaineering van de plaats Boeloekoemba en de eilanden Polewali en Salajar werd krachtig voortgewerkt. Met de leprabestrijding in de afdeeling Mandar is een aanvang gemaakt door isolatie van de lijders.

In de onderafdeeling Makassar kwam onder het vee septichaemie, saccharomicose en kwade droes voor. Ook in 1923 moesten vele paarden, bij welke klinisch malleus werd geconstateerd, worden afgemaakt. In verschillende afdeelingen deden zich voorts onder de karbouwen en paarden gevallen van surra voor. In de onderafdeeling Boven-Binoeang (Mandar) trad eene onbekende veeziekte op, waaraan een 100-tal dieren bezweek.

De rijstoogst was over het algemeen gunstig; schaarschte kwam nergens voor.

De opbrengst van den koffie-oogst in de afdeeling Bantaèng was nog steeds onbevredigend, hetgeen te wijten was aan de koffie-bladziekte. In de onderafdeeling Enrekang (afd. Parépare) vond de koffiecultuur eenige uitbreiding. De stand van dit gewas in de afdeeling Mandar is over het algemeen gunstig.

De beruchte Sindjai-ziekte in de klappers is vrijwel geheel verdwenen, dank zij het behoorlijk schoonhouden van de tuinen. Uitbreiding van de klappercultuur vindt vooral in de kuststreken geregeld plaats.

In het begin van het jaar was veel vraag naar copal en rotan tot goede prijzen, met vrij belangrijke omzetten.

De bewoners van den vasten wal en de eilanden bij Makassar vonden in de zeevischvangst een goed bestaan.

§ 17. MANADO.

Bij G. B. 13 Dec. 1923 n°. 20 werd Borman wegens oplichting en knevelarij ontheven van zijne waardigheid van bestuurder van het landschap Mo'oetong; met de waarneming van het bestuur over dat landschap werd tijdelijk het kamponghoofd van Tomini belast.

De zelfbestuurder van Kandhartaroena (onderafd. Sangihe-eilanden), oud-lid van den volksraad, Ch. Ponto, werd benoemd tot ridder in de orde van Oranje-Nassau, terwijl aan de districtshoofden in de Minahasa P. A. Mandagie en W. A. Wakkarij de titel van majoor werd toegekend. Verschillende lagere ambtenaren werden met de zilveren en de bronzen ster voor trouw en verdienste begiftigd.

De Inlandsche hoofden en zelfbestuurders, behalve die in de afdeeling Midden-Selebes, getroostten zich de noodige offers voor de opvoeding van hunne zonen en bloedverwanten.

De propaganda van den Centraal Sarekat Islam-afgevaardigde, Karel Panamon (zie Verslag 1923, kol. 23) had een eenigszins verhoogd godsdienstig leven ten gevolge. Na zijne komst begon de Sarekat Islam in het district Gorontalo op te leven. De beweging bleef echter beperkt tot eenige kampongs in de onderdistricten Tapa en Kabila en kenmerkte zich door verschillende uiterlijkheden, als het dragen van een witten hoofddoek door vrouwen en het opnemen van kinderen in de ledenregisters. In Boalémo (afd. Gorontalo) maakte een van Zuid-Selebes afkomstige Badjorees, daartoe van de Togianeilanden overgekomen en voorzien van een aanstellingsbrief van de Sarekat Islam-leiders aldaar, propaganda, zoodat onder zijne stamgenooten, die in de onderafdeeling Boalémo een tweetal kleine kampongs vormen, eene opleving van de Sarekat Islam viel te bespeuren. De beweging droeg een strikt godsdienstig karakter en verliep binnen enkele weken. In Augustus 1923 werd te Manado onder leiding van Tjokroaminoto het z.g. nationaal Selebes-congres gehouden. In Kaloekoeboela (onderafd. Paloe, afd. Midden-Selebes) trachtte Said al Eidroes van Oena-oena volgelingen te werven voor de Sarikat-Abang; hem werd het verblijf in die onderafdeeling ontzegd. Op het eiland Karakélong (Talaud-eilanden) heeft een oud kamponghoofd, Bawangin Panahal, een zekeren aanhang in zijne eigenaardige op godsdienstwaanzin gelijkende uitingen betreffende de Christelijke leer.

In de kuststreken van de afdeeling Midden-Selebes breidt het Mohammedanisme zich langzaam uit; in de bergstreken drong het nog niet door. In 1923 vertrokken 112 personen ter bedevaart naar Mekka, tegen 47 in 1922.

In de onderafdeeling Bola'ang Mongondow (afd. Manado) valt eene uitbreiding van de evangelisatie waar te nemen; gedurende het verslagjaar gingen aldaar 90 volwassenen en 258 kinderen tot het Christendom over. In Poso (afd. Midden-Selebes) vordert de evangelisatie slechts langzaam. In Bada (landschap Lore) vertoonde zich eene grootere neiging tot overgang naar het Christendom, vooral onder de toana's (adel). In de onderafdeeling Paloe wordt de Christelijke godsdienst gepropageerd door het Leger des Heils, dat zijn hoofdzetel heeft te Kalawara.

De veiligheid van persoon en goed liet weinig te wenschen over. Evenals in 1922, kwamen ook in 1923 6 gevallen van moord- en doodslag voor, terwijl het aantal aangebrachte veediefstalzaken 33 bedroeg, tegen 51 in 1922.

Gevallen van influenza kwamen vrij algemeen voor. In Boalémo (afd. Gorontalo) werd in het begin van 1923 eene eigenaardige ziekte waargenomen, door de Inlandsche bevolking aangeduid met „penjakit menikam", welke zich uitte door stekende pijnen in de borststreek en benauwdheid; in ruim één maand tijds stierven daaraan 40 personen. Volgens den gouvernementsarts had men waarschijnlijk te doen met een soort influenza. De Weilsche ziekte, bij de bevolking bekend als „penjakit koening" wegens de daarmede gepaard gaande gele huidskleur, kwam in het verslagjaar vrij veel voor. Benoorden Tinombo deden zich veel gevallen van geelzucht voor, waaraan zwakken en ouden bezweken. Van de behandeling met salversan tegen framboesia werd meer en meer gebruik gemaakt.

Over het algemeen was de gezondheidstoestand van het vee goed. Alleen aan kwaden droes bezweken eenige dieren.

De toestand van den handel was nog niet bijzonder gunstig. De malaise deed zich nog gevoelen, hoewel de koprapprijzen gedurende 1923 loonend waren en daardoor de koopkracht van de bevolking beter was dan het vorig jaar. Groote hoeveelheden rijst werden tegen normale prijzen ingevoerd.

De uitkomsten van den rijstbouw waren bevredigend; de koffieoogst was van weinig beteekenis.

De oogst van maïs, welk gewas naast de rijst het voornaamste voedingsmiddel is, was zeer bevredigend. Ook de klappercultuur gaf goede uitkomsten.

De resultaten van de zee-vischvangst waren bevredigend.

Op 27 November 1923 had eene uitbarsting plaats van den uitlooper van den Sapoetan, den Aisepoet. Ook de berg Awoe op Groot-Sangihe vertoonde nog steeds eene verhoogde werking.

§ 18. AMBOINA.

Met ingang van 1 April 1924 is de residentie Nieuw-Guiné als zelfstandig gewest opgeheven en het gebied daarvan aan de residentie Amboina toegevoegd (I. S. 1923 n°. 413 en 1924 n°. 29).

De afdeeling Tèrnate der Perserikatan Kommunist India (P. K. I.) voerde aan het einde van 1922 een kwijnend bestaan en was bezig te verloopen. In Mei 1923 werden de leiders J. A. Dengah, Raden Mas Gondhojoewono en Hamid Sadok Assor (zie Verslag 1923, kol. 25) wegens opruiïng in het openbaar tot opstand door den raad van justitie te Makassar tot vrijheidsstraffen veroordeeld. Op 2 October 1923 keerde Hamid Sadok Assor terug uit de gevangenis, sloot zich terstond weder bij de P. K. I aan en trad reeds een maand later weder als president der afdeeling op. Sindsdien viel wederom eene opleving en een veel drukker bezoek der bijeenkomsten te constateeren.

In April 1923 kwam de propagandist van de vereeniging Sarekat Ambon, A. J. Patty, ter hoofdplaats. Toen gebleken was, dat de propagandistische actie van voornoemden „consul" der Sarekat Ambon zich in dezelfde richting bewoog als die der voormalige Nationaal Indische Partij (N. I. P.) en onrust verwekte ook onder de negorij-bevolking, besloot de Ambonraad aan de Regeering te verzoeken, om den heer Patty het verder verblijf in 's Raads ressort te ontzeggen en de Sarekat Ambon tot verboden vereeniging te verklaren. De Regeering vond echter voorshands geen termen om in te gaan op het verzoek van den Ambon-raad tot het nemen van bijzondere maatregelen tegen den propagandist der Sarekat Ambon, Patty. Bij G. B. 25 Maart 1924 n°. 2*x* is het in Juni 1920 ingediend verzoek van het hoofdbestuur der Sarekat Ambon om goedkeuring van de statuten dier vereeniging afgewezen, op grond van de overweging, dat, hoewel omtrent het doel en streven der vereeniging de statuten onvoldoende licht geven, uit haar optreden naar buiten, met name uit de actie in de residentie Amboina, van haren propagandist Patty en uit den inhoud van haar blad de Mena Moeria, duidelijk gebleken is, dat het verleenen van de gevraagde goedkeuring in strijd zou zijn met het algemeen belang.

In de onderafdeeling Boeroe kreeg het bestuur aanraking met eenige hoofden van de nog in het binnenland zwervende stammen. Zij verklaarden niets met het Europeesch bestuur te maken te willen hebben, doch pleegden geen verzet.

De veiligheid liet ook in 1923 weinig te wenschen over. In Maart 1923 werden op het eiland Obi (onderafd. Batjan) 3 Boetonneezen door Alfoeren vermoord, welke moord aanleiding gaf tot ongerustheid onder de niet-Alfoersche bevolking aldaar. Door geregeld patrouilleeren is de rust geheel teruggekeerd.

In de afdeeling Zuid-eilanden werd door de Roomsch-katholieke missie en de Protestantsche zending met vrucht gearbeid. De te Langgoer (Kai-eilanden) gevestigde Roomsch-katholieke missie der congregatie van het Heilige Hart van Issoudun bekeerde in 1923 357 volwassen personen. De Utrechtsche Zendingsvereeniging werkt nog steeds op Boeroe; het aantal harer gemeenten bedraagt thans 21, in elk waarvan eene gesubsidieerde zendingsschool gevestigd is.

De afdeeling Tèrnate werd bezocht door een van Mekka afkomstigen Arabier, genaamd Said Mohamad Alhabsi, die volgens zijne verklaring en die van vooraanstaande Arabieren een afgezant van den Sjerief van Mekka was. Vooral op Tèrnate werd hij door de Arabieren met veel eerbetoon ontvangen. Naast stipte opvolging van de godsdienstvoorschriften, predikte hij zoowel in de moskee als in particuliere woningen gehoorzaamheid aan het wettig gezag. Een sterk verhoogd moskee-bezoek viel tijdens en gedurende korten tijd na het verblijf van Said Alhabsi te constateeren. In de afdeeling Zuid-eilanden breidt hèt Mohammedaansche geloof zich nog steeds uit onder de heidensche bevolking. De vereeniging Tjinta Bangsa op Obi (onderafd. Batjan) (zie Verslag 1923, kol, 25) is verloopen. In 1923 vertrokken 203 bedevaartgangers naar Mekka (van wie 62 uit Tèrnate), tegen 151 in het vorige jaar.

Behalve enkele alleenstaande gevallen van pokken, typhus en dysenterie deden zich in de afdeeling Amboina geen ernstige ziekten voor. In de afdeeling Tèrnate werd eene epidemie van bacillaire dysenterie in de kiem gesmoord. In December 1923 werd ter hoofdplaats Ternate een geval van echte pokken geconstateerd; na revaccinatie kwamen geen gevallen meer voor. In de onderafdeeling Batjan overleden ± 20 personen aan bacillaire dysenterie. De framboesia-bestrijding met neosalversan werd krachtig ter hand genomen. Te Sanana (Soela-eilanden) kwamen veel oogaandoeningen voor, benevens enkele gevallen van echte pokken.

De malaise in den handel heeft zich vooral in de tweede helft van 1923 in al haar kracht doen gevoelen. De bevolking heeft door de aanhoudende lage prijzen der producten (copra, kruidnagelen, notemuskaat en vogelhuiden) weinig koopkracht meer. Van Batjan werden gedurende 1923 uitgevoerd 24 350 pikol copra en 7500 pikol damar, tegen 18 617 en 9000 pikol in 1922.

De landbouw is nog steeds zeer primitief. Alleen de cultuur van klapper is van belang. De rijstbouw is gering, daar sago en djagoeng het hoofdvoedsel van de bevolking uitmaken. Rijstcultuur (ladangbouw) wordt beoefend in het grootste deel van de districten Sahoe, Iboe en Djailolo (afd. Halmahera); de oogst was bevredigend.

De opbrengst van de zeevisscherij in de afdeeling Amboina was normaal.

§ 19. TIMOR EN ONDERHOORIGHEDEN.

Bij G. B. 16 Juli 1923 n°. 43 werd de door Christoffel Thaiboko, zelfbestuurder van het landschap Fatoe Leo (onderafd. Koepang, afd. Timor en Eilanden) afgelegde korte verklaring goedgekeurd en bekrachtigd. Met het bestuur over het landschap Amfoan (onderafd. Koepang, afd. Timor en Eilanden) werd, in de plaats van Adrianus Talnoni (zie Verslag 1922, kol. 123), belast Moetis Oil Amaniet. Aan den waarnemenden bestuurder van het landschap Amarasi (onderafd. Koepang, afd. Timor en Eilanden), Izaäk Koro, werd eervol ontslag verleend wegens ziekte en ouderdom; in zijne plaats werd Alexander Koro met de waardigheid van bestuurder belast. Het waarnemend landschapshoofd van Bèloe Tassi Fettoh (onderafd. Bèloe, afd. Timor en Eilanden), Jozef da Costa, overleed in April 1923 en werd tijdelijk vervangen door Atok Semara, hoofd van Fialaran.

De zelfbestuurder van Kangaë en Onderhoorigheden (onderafd. Maoemére, afd. Flores), Na E werd bij G. B. 9 Nov. 1923 n°. 11 eervol uit zijn ambt ontheven, terwijl de bestuurder van Sikka en Onderhoorigheden, Thomas da Silva, met die waardigheid werd belast.

In April 1923 stierf de radja van Endé (onderafd. Endé, afd. Flores). Poea Menno, terwijl de waarnemende radja van Tanahréa (onderafd. Endé, afd. Flores) in Januari 1924 overleed.

Bij G. B. 25 April 1923 n°. 17 werd de door het tijdelijk regentschap van Laoeli (onderafd. West-Soemba, afd. Soemba) afgelegde korte verklaring goedgekeurd en bekrachtigd.

De toestanden aan de z.g. groote Portugeesche grens in de onderafdeeling Bèloe en aan de Oèkoesi-grens werden wederom ordelijker; het aantal aangegeven gevallen van diefstal verminderde met 20 %, doordat nauwer contact werd verkregen met de Portugeesche overheid en gemeenschappelijk werd opgetreden tegen de plegers der grensmisdrijven. Het concentreeren in behoorlijke kampongs van de verspreid in alleen staande ladanghuisjes wonende bevolking in Bèloe (zie Verslag 1923, kol. 27) deed zijn invloed ten goede reeds gelden. Ook aan de Oèkoesi-grens kwam de kampongconcentratie tot stand, terwijl verder de door alle zelfbesturen in de afdeeling Timor en Eilanden ter zake vastgestelde regeling op 1 Juli 1923 in werking trad.

De sultans van Bima en van Soembawa verrichten hun werk met ambitie. Op 31 Augustus 1923 werd laatstgenoemde met het Officierskruis van de Orde van Oranje-Nassau begiftigd, terwijl de rijksbestuurder van Soembawa en de zelfbestuurder van Sawoe onderscheidenlijk de groote en de kleine gouden ster verwierven.

Over het algemeen is de geschiktheid van de zelfbestuurders in dit gewest zeer matig. Een verblijdend teeken is, dat zij veel zorg besteden aan de opleiding van hunne nakomelingen en bloedverwanten, van wie velen de middelbare, m.u.l.o.- en openbare Europeesche en Hollandsch-Inlandsche scholen bezoeken.

Op de eilanden Adonara en Solor (onderafd. Oost-Flores en Solor-eilanden, afd. Flores) hadden weder vechtpartijen plaats tusschen verschillende kampongs, waarbij eenige kamponglieden het leven lieten; door patrouilles werd aan de oneenigheden een einde gemaakt. Begin September 1923 werd met een 90-tal kamponghoofden eene vergadering belegd ter bespreking van de in het belang van rust en orde in die streken te treffen voorzieningen; alle hoofden beloofden hun invloed aan te wenden, ten einde verdere vechtpartijen te voorkomen.

In de streek Batoe Lantai van het landschap Soembawa wist een zekere Baham, een ontslagen dwangarbeider, die in 1911 wegens opstand werd veroordeeld, gewapenden om zich heen te verzamelen, met het doel de gewapende politie te verdrijven en daarna het zelfbestuur omver te werpen. Begin December 1923 werd eene patrouille van de gewapende politie, die voor zijne arrestatie was uitgezonden, uit een hinderlaag aangevallen, waarbij drie aanvallers gedood werden en één zwaar gewond werd; aan onze zijde sneuvelde een politiedienaar door eigen vuur. Baham werd bij de poging om hem te arresteeren met nog een volgeling neergelegd, waarna het verzet gebroken was.

Het aantal bedevaartgangers bedroeg 226, tegen 193 in 1922.

Het aantal Christenen in het arbeidsveld van de Indische Kerk bedroeg einde 1923 71 198, tegen 67 094 in 1922. De evangelisatie wordt voornamelijk geleid door een predikant te Koepang, bijgestaan door zes hulppredikers en een groot aantal Inlandsche leeraren en goeroe's diamaat, die tevens onderwijzers zijn aan de volksscholen. De Christen-gemeente te Soembawa-besar staat onder het toezicht van een predikant te Makassar. De Zending der Gereformeerde Kerken in Nederland ging in de afdeeling Soemba met haar arbeid voort, in hoofdzaak onder de op Soemba gevestigde Sawoeneezen. Het aantal Roomsch-katholieke Christenen in het gewest steeg van 70 822 in 1922 tot 76 243 op het einde van 1923. Ze worden voornamelijk aangetroffen op het eiland Flores en in de onderafdeelingen Noord-Midden-Timor en

Bèloe (eiland Timor), waar de kersteningsarbeid uitgeoefend wordt door de congregatie der Paters van het Goddelijk Woord te Steyl, wier vicariaat te Ndona gevestigd is. De vrouwelijke leden der Missie behooren tot de Fransciscanessen-Orde en tot de Orde van den Heiligen Geest te Uden.

Het onderwijs werd weder uitgebreid en wordt thans door de Protestantsche en de Roomsch-katholieke zending aan duizenden leerlingen gegeven. Ook onder de Mohammedanen viel eene toeneming van het aantal leerlingen te constateeren.

Moord en doodslag kwamen nog wel voor, doch over het algemeen kan de veiligheid van personen gunstig genoemd worden. Het aantal veediefstallen is nog steeds zeer groot, voornamelijk in tijden van voedselschaarschte.

Op het eiland Timor kwam de hoofdverbindingsweg Koepang—Atapoepoe (afstand 204 palen) in aarden baan gereed; van de baan, welke in den drogen tijd met auto's berijdbaar is, werd het gedeelte Koepang—Noilmina ((afstand 48 palen) verhard. De rivieren — behalve de Noilmina, welke eene te kostbare overbrugging zou eischen — zijn nagenoeg alle van kunstwerken voorzien. De telefoonlijn op het eiland met Portugeesch Timor deed goede diensten voor eene spoedige afdoening van grensaangelegenheden.

In Augustus, September en October 1923 heerschte op het eiland Timor influenza, welke ziekte 400 slachtoffers eischte. Op Flores stierven in denzelfden tijd ook vele personen aan deze ziekte. Op laatstgenoemd eiland heerschte in de kuststreken veel malaria. Het in de bergstreken van het Manggarai-gebied ingesteld onderzoek naar de mijnwormziekte bracht aan het licht, dat de bevolking aldaar voor 70 tot 100 % besmet was met deze ziekte. De bestrijding van framboesia met salversan had veel succes; ± 4000 personen werden ingeënt. Op Soemba heerschten dysenterie, malaria en influenza; vooral eerstgenoemde ziekte eischte vele slachtoffers. Gebleken is, dat de bevolking van dit eiland niet toeneemt. Het aantal in kolonies levende lepralijders op Soembawa bedraagt 108, van wie er in 1923 24 stierven.

Onder den veestapel op het eiland Roti kwam ook in 1923 nog miltvuur voor; aan eene prophylactische inenting met serum is het te danken, dat slechts 300 dieren bezweken, tegen 5526 in 1922. In het landschap Koepang en op Soembawa stierven onderscheidenlijk 87 en 128 paarden aan surra. In Ngada (Flores) heerschte onder de karbouwen septichaemie, waaraan ± 400 buffels bezweken; ook op Soemba en Soembawa kwam deze ziekte voor. In de afdeeling Soembawa werden 53 gevallen van kwaden droes bij paarden geconstateerd; 52 aangetaste dieren werden afgemaakt.

De handel was in 't algemeen nog iets slapper dan in het voorafgegane jaar. Uit Flores werd 4 546 790 K.G. copra uitgevoerd, tegen 5 790 269 K.G. in 1922. Het eiland Soemba voerde 2277 paarden uit, tegen 2475 in het vorig jaar. Uien en katjang idjo werden weder in groote hoeveelheden van Soembawa uitgevoerd. In de afdeeling Soembawa bedroeg de geheele uitvoerwaarde in 1923 f 2 014 835, tegen f 2 041 057 in 1922; de invoerwaarde beliep f 1 313 583, tegen f 1 385 642 in 1922.

In Maoemére, de bakermat van de caravonica-katoencultuur op Flores, kan deze cultuur voor de bevolking een belangrijke bron van inkomsten worden. Het bevolkingsproduct is gewild op de Europeesche markt.

De klappercultuur breidt zich meer en meer uit.

Uitgevoerd werd 80 860 K.G. sandelhout, voornamelijk uit de onderafdeelingen Koepang en Zuid-Midden-Timor. In het belang van de instandhouding van de sandelhoutbosschen en voor de boschbescherming werden te Koepang een beheershoutvester en een Boscharchitect gevestigd, die tevens een onderzoek instellen naar de middelen om de productie te vergrooten.

---

§ 20. BALI EN LOMBOK.

In Midden- en Oost-Lombok werd veel geijverd om de nog tot de „waktoe tiga" behoorende Sasaks tot het zuivere Mohammedanisme te bekeeren. Een Arabier, zich noemende Said Hoesin, onder de bevolking meer bekend als Said Kramat, wist verscheidene van de bij de Sasaks in gebruik zijnde heilige draagdoeken (kombongs) te bemachtigen, waarna hij deze vernietigde en den bezitters verbood dergelijke kleeden in eigendom te hebben of te vereeren. Deze handelwijze bracht ontstemming onder de bevolking, doch na de in hechtenis neming van den onruststoker was de zaak afgeloopen.

Naar aanleiding van een bericht, dat in het district Geroeng (West-Lombok) een zekere Ama Noerela tot vorst van Lombok zou worden uitgeroepen, werd deze pseudo-vorst door den controleur met eene brigade gewapende politie in den nacht van 28 en 29 Februari 1924 verrast en zonder bloedvergieten met zijne vrouw en een volgeling opgevat. Hij had de bevolking vrijstelling van belastingen en heerendiensten voorgespiegeld, terwijl de verdrijving van de Hollanders mede als doel werd gesteld. Het grootste deel van zijne volgelingen, 24 in getal, zijn later opgevat. De beweging kan hiermede als geëindigd worden beschouwd. Een nader onderzoek bracht aan het licht, dat Ama Noerela eerst kort was teruggekeerd uit zijne ballingschap, waartoe hij veroordeeld was wegens een dergelijk optreden.

De verdraagzaamheid van de Hindoe-Baliërs jegens de belijders van andere godsdiensten waarborgde ook in het afgeloopen jaar eene blijvende goede onderlinge verstandhouding. In 1923 gingen 544 personen ter bedevaart naar Mekka, tegen 317 in 1922.

De veiligheid van personen was bevredigend. Hoewel de veiligheidstoestand van de goederen nog niet zoo gunstig was, viel daarin toch eenige verbetering te bespeuren; er kwamen 322 gevallen van diefstal van goederen en 385 veediefstallen ter kennis van het Bestuur, tegen onderscheidenlijk 495 en 587 gevallen in 1922.

In het algemeen gevoelen de hoofden en aanzienlijken er weinig voor om hunne kinderen naar Java ter school te zenden. Sommigen zenden ze naar de Hollandsch-Inlandsche school, terwijl anderen een gouvernements Inlandsche school der 2de klasse voor hen voldoende achten.

De gezondheidstoestand kon over het algemeen gunstig genoemd worden. De bevolking in de strandkampongs had nog veel van koortsen te lijden. In het begin van het jaar deden zich op Lombok veel gevallen van buikziekte voor, waarvan enkele met doodelijken afloop. Te Tandjoeng Loear (Oost-Lombok) kwamen in Juli 1923 enkele plaatselijke gevallen van pokken voor; de geheele streek werd onmiddellijk gevaccineerd. De toestand van de leprozen was naar omstandigheden gunstig.

Op Lombok hield de veeartsenijkundige dienst eene algemeene malliënatie onder de paarden; kwade droes werd geconstateerd bij 78 dieren, welke alle werden afgemaakt. In Oost-Lombok kwam een geval van surra bij een paard voor. De in deze afdeeling bij de bevolking als „makan balang" bekende ziekte werd nog veel waargenomen; een 140-tal door die ziekte aangetaste runderen werden geslacht, waarvan het vleesch zonder schade voor de gezondheid genuttigd kon worden (zie Verslag 1923, kol. 29).

De handel was nog niet zeer levendig. Eerst in de maanden November en December 1923 viel, tengevolge van de stijging der prijzen van padi en andere producten, eene geringe verbetering te constateeren. De gewone gebruiksartikelen (lijnwaden en andere katoenen stoffen) bleven, in vergelijking met het jaar 1922, nog hoog in prijs. De afzetmarkt richtte zich, vooral voor Oost-Lombok, meer naar de Oostelijke eilanden, de Molukken en Makassar. De invoerhandel was, in verband met de nog algemeen heerschende

malaise en de geringe koopkracht van de bevolking, van weinig belang.

Over het algemeen was de regenval in de afdeeling Lombok normaal, waardoor een goede rijstoogst werd verkregen. Wegens insecten- en muizenplaag moesten 2801 tenahs aanplant worden afgeschreven. De rijstoogst in de afdeeling Zuid-Bali was minder dan in 1922, hetgeen is toe te schrijven aan den laten regenval. De voorraad rijst in de onderafdeeling Boeleleng was wederom niet voldoende voor eigen behoefte, zoodat invoer van buiten plaats had.

De koffie-oogst was goed. De prijs bedroeg gemiddeld f 50 per pikol. In 't geheel werd uit Bali uitgevoerd 37 593 pikol koffie, tegen 30 373 pikol in 1922.

§ 21. NIEUW GUINÉ.

Met ingang van 1 April 1924 is de residentie Nieuw Guiné als zelfstandig gewest opgeheven en het gebied daarvan aan de residentie Amboina toegevoegd (I. S. 1923 n°. 413 en 1924 n°. 29).

De politieke toestand in de afdeeling Zuid Nieuw Guiné, d.z. de stroomgebieden van de Merauké-, Koembé-, Bian- en Boelaka-rivieren, was bevredigend. Niettegenstaande de bestuursposten te Koembé en Toerai gedurende het verslagjaar onbezet zijn gebleven, bleef de toestand in de stroomgebieden van de Boven-Koembé- en Boven-Merauké-rivieren onveranderd. De vele patrouilles van de gewapende politie te Toerai en de tochten van de bestuursambtenaren in het Boven-Koembé-gebied hebben veel medegewerkt om den aldaar verkregen invloed van ons bestuur te handhaven en te bevestigen. Van koppensnellen in die gebieden is dan ook niets vernomen. Hetzelfde geldt voor het ressort Okaba. Door lieden van het Boven-Bian-gebied is éêns gesneld in het Digoel-gebied; het gelukte het grootste deel van de deelnemers aan den sneltocht op te vatten en te straffen. Door de bevolking uit de streken, ressorteerende onder het bestuursressort van den hulpbestuurder te Asiké, schijnt meer gesneld te worden dan vroeger werd gedacht. Een in October 1923 in deze streek ter opvatting van deelnemers aan een sneltocht uitgezonden patrouille, welke 31 Januari 1924 terugkeerde, slaagde er in, drie tot den stam der Botomanim behoorende snellers op te vatten. Tijdens de tocht werd de patrouille herhaaldelijk bepijld en kwamen schermutselingen voor met Papoeasche stammen, die uit vrees hunne kampongs hadden verlaten.

De radja van het eiland Namatoté, gelegen ten Zuidoosten van Kaimana (afd. West Nieuw Guiné) is op een patrouilletocht, welke hij medemaakte, verdwenen. Dit gebeurde op weg naar de kampong Sisir, waarheen hij zich op eigen verzoek, de patrouille vooruitloopende, begeven had, ten einde voor de noodige prauwen te kunnen zorgen. In den omtrek gehouden nasporingen bleven zonder resultaat. Te Kaimana deden de geruchten de ronde, dat onderhoorigen van dien radja van zin zouden zijn, genoemde plaats bij wijze van wraak aan te vallen, hetgeen echter niet geschiedde. Door de bevolking van Sawira-wira is eene nieuwe kampong gesticht aan den bovenloop van de Kais-rivier (zie Verslag 1923, kol. 29).

Op de Schouten-eilanden (Noord Nieuw Guiné) werd voortgegaan met patrouilleeren (zie t.a.p.); de onruststokers, voor zoover zij niet reeds zijn opgevat, houden zich schuil, zoodat de rust weder geheel hersteld is. Na het terugtrekken van de militaire macht uit Wariap hebben de bewoners van het Arfak-gebergte weder raaktochten ondernomen tegen de bewoners van de kustplaatsjes Andai, Naripi, enz., in de onmiddellijke nabijheid van Manokwari, waarbij dooden en gewonden vielen. Naar aanleiding daarvan zijn patrouilles gewapende politie het gebergte ingetrokken en werd het gebied om en bij de Anggi-meren tot aan het Momi-bivak geregeld afgepatrouilleerd. Hoewel de patrouilles meermalen beschoten werden, gelukte het meestal niet met de kwaadwilligen, die zich op zeer moeilijk te bereiken plaatsen in het dichte oerwoud terugtrokken, voeling te krijgen. Door de plaatsing in die streek van een districtshoofd, dat beter op de hoogte van de plaatselijke toestanden is en dat de politie-patrouilles zal vergezellen, wordt thans getracht de rust weder te herstellen.

Op 29 Juni 1923 werd te Manokwari, naar aanleiding van een verzoek van den zendeling-leeraar aldaar, eene vergadering gehouden van 27 Arfaksche hoofden en hunne stamgenooten, ten doel hebbende, in overleg met het Bestuur, middelen te beramen om een einde te maken aan eenige oude gewoonten, welke door de aanwezigen eenstemmig verafschuwd werden, maar waarmede men niet durfde te breken zonder hulp van het Bestuur. Het gold hier de doodenfeesten, welke gehouden worden voor overleden stamgenooten en waarbij de gedwongen deelgenooten stukjes vleesch van den overledene met sago moeten nuttigen, lijkenvocht drinken en sigaretten rooken, gemaakt van de haren van den overledene. Weigering tot deelneming aan dezen onsmakelijken maaltijd, het toonen van walging over het te nuttigen voedsel of het kuchen bij het rooken der sigaretten maakte tot dusver den overtreder des doods schuldig. In overleg met de aanwezigen werd overeengekomen, dat het Bestuur zal bepalen, dat die gebruiken verboden zijn; het sedert uitgevaardigde verbod werd vertaald in de Maleische en Noemfoorsche talen en door boden in het binnenland bekend gemaakt.

Niettegenstaande de omstandigheden voor gezagsuitbreiding in 1923 ongunstig waren, is in Zuid Nieuw Guiné toch aanraking verkregen met de bevolking van de Boven-Beraoestreek (Amaroe-meer) en van de gebieden van de Kemoendan- en Sebjar-rivieren, waarvan thans het grootste gedeelte geregistreerd is.

Behalve in de onderafdeeling Sorong (Noord Nieuw Guiné), waar de niet-inheemsche bevolking overwegend mohammedaansch is, en in een gedeelte van West Nieuw Guiné, waar de Islam ook vele aanhangers telt, wordt weinig gedaan voor de verbreiding van het Mohammedanisme.

In Zuid Nieuw Guiné, waar de Roomsch-katholieke missie, behoorende tot de congregatie van het Heilige Hart van Issoudun werkzaam is, werden de standplaatsen Wèndo en Okaba in 1923 weder bezet, terwijl de missie bezig is een station te Wambi te vestigen. Het Utrechtsche Zendinggenootschap, dat in West en Noord Nieuw Guiné zijn arbeidsveld heeft, zag het aantal lidmaten in West Nieuw Guiné stijgen van 755 tot 1593. In Noord Nieuw Guiné is, niettegenstaande met veel energie wordt gearbeid, het succes van de zending vrij gering.

Het kost het Bestuur heel wat moeite, om de radja's te overtuigen van de noodzakelijkheid om hunne kinderen en verdere afstammelingen elementair onderwijs te verschaffen.

Uitgezonderd de in de kentering steeds voorkomende aanvallen van influenza en koorts, was de gezondheidstoestand in het verslagjaar bevredigend. De openstelling van de landschapsziekeninrichting te Fakfak (West Nieuw Guiné), waaraan in Mei 1923 een Indisch arts werd verbonden, bracht veel verbetering. In 't geheel werden 1779 patiënten poliklinisch behandeld, onder wie 214 framboesia-lijders. In December 1922 is een gouvernementsarts, speciaal belast met de bestrijding van de venerische ziekten, te Merauké aangekomen. De meest zware zieken zijn onder behandeling genomen. Het vertrouwen in den geneesheer is groot, zoodat velen zich vrijwillig komen melden in een der tijdelijke hospitalen te Merauké, Toerai en Okaba. Doordat de behandeling van venerisch granuloom lang duurt, liepen velen vóór hunne genezing uit de hospitalen weg, doch meestal meldden zij zich later weer aan. Hoever de venerische ziekten reeds het binnenland binnengedrongen zijn, bleek bij een tournée in Januari 1923 door den gezaghebber te Merauké gemaakt naar Toerai. In drie nabijliggende kampongs werd 20 % van de lieden boven de 15 jaar aan vene-

risch granuloom lijdende bevonden. De zieken werden naar Merauké overgebracht. De bouw der modelkampongs werd ook in 1923 krachtig voortgezet (zie Verslag 1923, kol. 30).

De handel in boschproducten herleefde een weinig door de verhoogde prijzen. De voornaamste uitvoerproducten van Zuid Nieuw Guiné zijn copra en vogelhuiden, waarvan werd uitgevoerd tot eene waarde van onderscheidenlijk f 341 502 en f 81 414.

De sawahs werden in de afdeeling Zuid Nieuw Guiné uitgebreid en leverden een goeden oogst, echter nog lang niet voldoende om in de behoefte te voorzien. De bevolking heeft langs de kust uitgestrekte klapperaanplantingen, die niet onderhouden worden, doch waaruit slechts zooveel vruchten verzameld worden, als noodig zijn om daarvoor tabak, pinang, dekens, messen en bijlen te kunnen verkrijgen. De uitvoer van muskaatnoten, damar en ijzerhout uit West Nieuw Guiné nam belangrijk toe, hetgeen voor een goed deel het gevolg was van de door de Koninklijke Paketvaartmaatschappij verlaagde vrachten. Aan damar werd 5894 pikol uitgevoerd, tegen 2312 pikol in 1922; aan ijzerhout 1510 M³., tegen 338 M³. in 1922.

D.

LANDMACHT.

Bij G. B. 7 Nov. 1923 n°. 38 (I. S. n°. 536) kwam eene nieuwe regeling van de verhouding en de samenwerking tusschen burgerlijke en militaire gezaghebbenden tot stand.

Bij G. B. 22 Juni 1923 n°. 29 (I. S. n°. 312) is de legercommandant bevoegd verklaard tot alle handelingen, welke uitgaven ten laste van den Lande ten gevolge hebben en die betreffen nieuwe werken of vernieuwing van bestaande werken ten behoeve van het leger, met dien verstande dat deze bevoegdheid zich slechts uitstrekt tot handelingen, welke geen hooger uitgaaf vereischen dan van f 50 000 en dat genoemd Departementshoofd blijve binnen de grenzen van de bij de begrooting voor de vermelde doeleinden uitgetrokken gelden.

Bij G. B. 29 Dec. 1923 n°. 1*a* (I. S. n°. 634) is bepaald dat de afdeeling Poerworedjo (res. Kedoe) voortaan tot de 2de militaire afdeeling op Java behoort; bij dezelfde gelegenheid zijn de plaatsen aangewezen waar de staven der 6 regimenten infanterie en der 2 regimenten mobiele artillerie zullen zijn gelegerd.

In de regeling betreffende de onderlinge rangs- en standsverhouding der officieren en militairen beneden dien rang bij de marine, het leger in Nederland en dat in Nederlandsch-Indië (I. S. 1910 n°. 559) zijn bij K. B. 13 Aug. 1923 n°. 47 (N. S. n°. 404, I. S. n°. 550) eenige wijzigingen aangebracht.

De regeling betreffende de onderluitenants van het leger in Nederlandsch-Indië (N. S. 1921 n°. 11, I. S. 1921 n°. 111) is aangevuld bij K. B. 8 Dec. 1923 n°. 23 (N. S. 1923 n°. 546, I. S. 1924 n°. 73) in dien zin, dat ook voor het personeel van den trein de gelegenheid wordt geopend om tot onderluitenant te worden benoemd, en bij K. B. 1 Maart 1924 n°. 113 (N. S. n°. 89) waardoor het mogelijk wordt om onderluitenants, in overeenkomstige gevallen en volgens dezelfde regelen als voor de officieren is bepaald, op non-activiteit te stellen.

Bij K. B. 2 Juli 1923 n°. 132 (N. S. n°. 340, I. S. n°. 518) is eene nieuwe regeling voor het reserve-personeel van het leger in Nederlandsch-Indië vastgesteld. Ter uitvoering van dat besluit, is bij Ord. van 28 Maart 1924 (I. S. n°. 137) eene reserve-regeling voor het leger in Nederlandsch-Indië tot stand gekomen, terwijl bij G. B. van denzelfden datum n°. 39 (I. S. n°. 138) de noodige modellen, behoorende bij die reserve-regeling, zijn vastgesteld.

Bij G. B. 3 Oct. 1923 n°. 16 (I. S. n°. 490) is eene nieuwe instructie voor het voeren van administratie bij compagnieën en detachementen vastgesteld.

De instructie voor het voeren der administratie bij korpsen en garnizoenen (I. S. 1882 n°. 154) is nader gewijzigd bij G. B. 27 Nov. 1923 n°. 47 (I. S. n°. 568).

De bepalingen voor de artillerie-inrichtingen, voor zoover daarbij de administratie op commercieelen grondslag wordt gevoerd, en voor de geweermakers-ateliers (I. S. 1906 n°. 358) zijn nader herzien bij G. B. 3 Febr. 1924 n°. 6 (I. S. n°. 41).

Bij G. B. 25 Sept. 1923 n°. 23 (I. S. n°. 481) is bepaald, dat de bij het leger ingelijfde dienstplichtigen, die uit den aard van hun beroep of opleiding in aanmerking komen voor overgang naar de zeemacht, daarvoor kunnen worden aangewezen, waarbij rekening zal worden gehouden met de behoefte aan dienstplichtigen bij het leger en bij de zeemacht; de aanwijzing zal door de commandanten van het leger en der zeemacht in onderling overleg geschieden.

Ter uitvoering van het dienstplichtbesluit (I. S. 1923 n°. 408) kwam bij Ordn. van 5 Febr. 1924 (I. S. nos. 44 en 45) eene dienstplichtregeling voor Europeanen in Nederlandsch-Indië en een keuringsreglement voor dienstplichtigen tot stand, terwijl de modellen en bijlagen als uitvloeisel van de genoemde dienstplichtregeling zijn vastgesteld bij G. B. 5 Febr. 1924 n°. 14 (I. S. n°. 46).

De geschikt bevonden ingeschrevenen der jaarklasse 1904 en de tusschentijds ingeschrevenen van de jaarklassen 1898 tot en met 1901 werden in Juli 1923 ingelijfd.

In 1923 werden de jaarklassen 1895 en 1898 voor den tijd van 16 dagen voor herhalingsoefeningen in werkelijken dienst opgeroepen. In afwijking met vorige jaren, geschiedde dit bij de korpsen, waarbij de betrokken militieplichtigen administratief zijn ingedeeld, ten einde de officieren en het kader zooveel mogelijk vertrouwd te maken met dit onderdeel van het leger.

§ 1. LEVENDE STRIJDKRACHTEN.

Samenstelling en sterkte van het leger. De bij K. B. 3 Oct. 1922 n°. 47 (I. S. n°. 756) vastgestelde legersamenstelling onderging wijziging bij K. Bn. 25 Aug. 1923 n°. 55 (I. S. n°. 534) en 5 Juni 1924 n°. 24 (I. S. n°. 265).

In bijlage D zijn statistische gegevens betreffende het leger over 1923 bijeengebracht. Uit tabel 1 dier bijlage blijkt, dat, tengevolge van verschillende wijzigingen, de normale legersamenstelling met 198 militairen beneden den rang van officier afnam en de tegenwoordige (tijdelijk geldende) legersamenstelling einde 1923 2 officieren of als zoodanig dienstdoenden en 429 militairen beneden dien rang minder aanwees dan einde 1922. Op eerstgenoemd tijdstip

overschreed de tegenwoordige legersamenstelling de normale met 2 officieren of als zoodanig dienstdoenden, terwijl zij 204 militairen beneden den rang van officier minder aanwees dan de normale sterkte, in hoofdzaak bij den gewestelijken en plaatselijken staf, de infanterie, den hospitaaldienst, den topografischen dienst, de luchtvaartafdeeling en het korps militaire schrijvers.

De sterkte van het leger nam, voor wat betreft officieren of als zoodanig dienstdoenden, af van 1550 tot 1435 en met betrekking tot de militairen beneden dien rang van 33 060 tot 31 954 (zie tabel 1 of tabel 8 van bijlage D). [1])

Tegenover de cijfers der tegenwoordige legersamenstelling wezen de hiervóór opgegeven cijfers, voor zooveel de officieren betreft (onderluitenants — met uitzondering van apothekers-assistenten, ziekenverplegers, die bij het kader der militaire strafgevangenis tevens huis van detentie, opzieners en meesters-geweermaker-onderwijzer bij de artillerie — medegeteld) eene verandering van het teveel van 99 tot een tekort van 14, terwijl het tekort aan onderofficieren en manschappen van 2015 in 1922 toenam tot 2692. Bij de cavalerie, den trein, het korps stafmuzikanten en de militaire school bestond een teveel onderscheidenlijk aan 12, 13, 3 en 5 man, of in 't geheel 33 man. Aangezien echter bij de infanterie, de artillerie, de genie, de luchtvaartafdeeling, de intendance, de militaire administratie, den geneeskundigen en hospitaaldienst, den diergeneeskundigen dienst, den topografischen dienst, de gymnastiek- en sportschool, het korps militaire schrijvers en bij de provoosthuizen een tekort aanwezig was en bij het korps militaire schrijvers, zoomede bij den hospitaaldienst het door de legersamenstelling gevorderde aantal plaatsen niet ten volle door militairen was bezet, toonen de cijfers in bijlage D, tabel 1, tegenover de eischen der tegenwoordige legersamenstelling een tekort aan militairen der aanvullingstroepen van 1203 en aan die der inheemsche troepen van 1489, d. i., zooals hierboven aangegeven, een tekort van 2692 man. Einde 1923 waren bij het leger 318 burgerpersonen en 1127 militairen van de inheemsche troepen aanwezig, ter vervanging van militairen der aanvullingstroepen bij de infanterie, de cavalerie, de artillerie, de genie, de intendance, de militaire administratie, den geneeskundigen en hospitaaldienst, den topografischen dienst, het korps militaire schrijvers en de militaire school, bovendien 2 Europeesche burgers ter vervanging van ontbrekend militair personeel bij den topografischen dienst en de gymnastiek- en sportschool. Dit personeel is nu in mindering te brengen van het zooeven vermeld tekort aan militairen der aanvullingstroepen van 1203, zoodat ten slotte een teveel ontstond van 244. Het tekort aan militairen der inheemsche troepen van 1489 vermeerderde door de vervanging van militairen der aanvullingstroepen (1127) tot 2616, doch, waar bij de luchtvaartafdeeling en bij den hospitaaldienst in het geheel 376 burgers waren ter vervanging van militairen der inheemsche troepen, werd dit tekort ten slotte 2240.

Van de 23 593 man infanterie waren er 10 742 bij de veldinfanterie(d. i. 2439 minder dan de tegenwoordige legersamenstelling eischte). Van deze 10 742 man veldtroepen (2112 minder dan einde 1922) waren er — na aftrek van zieken en geëvacueerden en van hen, die om andere redenen niet tot uitrukken konden worden aangewezen — beschikbaar om te velde te trekken 9821, d. i. 91,43% van de sterkte der veldtroepen, tegen 11 580, d. i. 90,09%, op 't einde van 1922.

De aldus beschikbaren waren verdeeld in: aanvullingstroepen 1962 en inheemsche troepen 7859.

De sterkte aan infanterie nam af van 24 596 tot 23 593, dus met 1003 man en het aantal dergenen, die onmiddellijk beschikbaar waren van 22 197 tot 20 690, d. i. met 1507 man.

Plaatselijke indeeling. In 1923 werden het linkerhalf en rechterhalf 17de bataljon infanterie, onderscheidenlijk met standplaatsen Fort de Kock en Padangpandjang, opgeheven en vervangen door het 2de garnizoensbataljon van Sumatra's Westkust.

Aanvulling van het korps officieren. In 1923 overtroffen de verliezen in het officierskorps (245) de winsten (156) met 89 officieren. Gespecificeerde gegevens daaromtrent bevat het vijfjarig overzicht in tabel 8*a* van bijlage D. Het aantal in de sterkte tellende officieren nam af van 1349 tot 1260 [2]). Waar tegelijkertijd het aantal voor 2de-luitenant in de plaats tredende onderluitenants met 26 verminderde (van 201 tot 175), wees de sterkte aan officieren en als zoodanig dienstdoenden einde 1923 115 minder aan dan op einde 1922. Het op laatstgenoemd tijdstip in vergelijking met de destijds geldende tegenwoordige legersamenstelling bestaand teveel van 99, is — rekening houdende met de sedert plaats gehad hebbende vermindering van de tegenwoordige legersamenstelling met 2 — tot een tekort geworden van 14. In aanmerking nemende, dat van de 3 officieren in de vastgestelde legersamenstelling uitgetrokken als adjudant van den Gouverneur-Generaal, er 2 tot de landmacht behooren, moet het tekort op 12 worden gesteld. Onbezet bleven bij den generalen staf 2 plaatsen, bij den gewestelijken en plaatselijken staf 3 plaatsen, bij de genie 5 plaatsen, bij de luchtvaartafdeeling 55 plaatsen, bij den geneeskundigen en hospitaaldienst 35 plaatsen, bij den diergeneeskundigen dienst 1 plaats, bij den topografischen dienst 7 plaatsen, bij den trein 2 plaatsen en bij de gymnastiek- en sportschool 1 plaats.

Bij K. B. 10 Nov. 1923 n°. 47 (N. S. n°. 511, I. S. n°. 592) zijn — met tijdelijke afwijking van de regeling van de bevordering, het ontslag en het op non-activiteit stellen van de Europeesche officieren behoorende tot de Nederlandsch-Indische landmacht (I. S. 1910 n°. 592) en van het reglement op het toekennen van pensioen en onderstand aan de Europeesche officieren van het Nederlandsch-Indische leger (I. S. 1920 n°. 65) — eenige maatregelen getroffen ten einde te trachten zoo spoedig mogelijk aan het groote overcompleet van kapiteins bij het wapen der infanterie een einde te maken.

De regeling betreffende de detacheering van verlofsofficieren van het leger in Nederland bij dat in Nederlandsch-Indië (I. S. 1919 n°. 196) is bij K. B. 8 Aug. 1923 n°. 102 (I. S. n°. 507) aangevuld met eene bepaling, dat de gedetacheerde verlofsofficieren zullen worden gevoerd boven de vastgestelde samenstelling van het leger in Nederlandsch-Indië.

Voorziening in de behoefte aan militairen beneden den rang van officier. Tabel 8*b* van bijlage D bevat een uitgewerkt numeriek overzicht van de gedurende de laatst verloopen vijf jaren bij het leger in de sterkte gebrachte militairen beneden den rang van officier en van de daartegenoverstaande verliezen, tabel 10 eene vijfjarige statistiek betreffende de reëngagementen en tabel 11 een overzicht, alleen voor 1923, nopens de winsten en verliezen aan kader.

Met betrekking tot het niet-Europeesch element, werd, in verband met het groote incompleet aan ongegradueerden, bij het wapen der infanterie de werving onbeperkt opengesteld; overigens bleef de bestaande toestand gehandhaafd (zie Verslag 1923, kol. 35).

De in vorige jaren bij wijze van proef genomen maatregel, ten doel hebbende de werving van Indo-Europeanen te bevorderen en het bij het leger bestaand tekort aan Europeanen door andere elementen aan te vullen (zie t. a. p.) is bestendigd; in 1923 hebben zich echter geen personen aangemeld.

De aan de van het eiland Kisar (Amboina) afkomstige mestiezen geboden gelegenheid om eene voorloopige verbintenis bij het leger aan te gaan bleef ook in 1923 zonder gevolg.

Militair onderwijs. Tabel 12 van bijlage D bevat eene numerieke opgave betreffende de bij de verschillende inrich-

1) Hierbij dient in het oog te worden gehouden, dat in tabel 8*b* 2 onderluitenants-opziener bij de pyrotechnische werkplaats, 2 onderluitenants-meester-geweermaker-onderwijzer bij de werkplaatsen voor draagbare wapenen, 10 onderluitenants-apotheker-assistent, 1 onderluitenant-ziekenverpleger bij den hospitaaldienst en 2 onderluitenants bij het kader der militaire strafgevangenis tevens huis van detentie, niet bij de militairen beneden den rang van officier zijn gerekend, daarentegen wel in tabel 1, omdat in deze tabel eene splitsing voorkomt in „officieren en als zoodanig dienstdoenden" en „militairen beneden den rang van officier" en genoemde onderluitenants geen diensten als officier mogen verrichten.

2) Onder deze cijfers waren 180 officieren, die van het Nederlandsche leger bij het Indische waren gedetacheerd, van wie 2 (kapiteins) als eerste-luitenant en 178 (8 kapiteins, 150 eerste-luitenants en 20 tweede-luitenants) als tweede-luitenant in de sterkte telden, als zijnde niet gedetacheerd op den voet van K. B. 18 Aug. 1871 n°. 10 (I. S. n°. 176).

tingen van militair onderwijs hier te lande voor Indisch officier in opleiding zijnde leerlingen. De opgaven betreffende de kader- en korpsscholen en de hoefsmidschool zijn opgenomen in tabel 13 van bijlage D.

Van de sedert 1903 aan jongelieden geboden gelegenheid, om onder het genot van eene toelage bij de korpsen en instellingen van het leger eenig handwerk of ambacht te leeren (zie Verslag 1923, kol. 35) werd in 1923 een minder gebruik gemaak dan in 1922. Van de 38 jongelingen, die einde Maart 1923 in opleiding waren, werden er gedurende het verslagjaar 18 van hunne tewerkstelling ontheven (4 wegens wangedrag, 10 wegens overgang in particulieren dienst, 2 wegens overgang in militairen dienst, 1 wegens overgang naar de technische school te Jogjakarta en 1 wegens ongeschiktheid). In het verslagjaar werden geen jongelieden in opleiding genomen, zoodat eind Maart 1924 in het geheel 20 leerlingen in opleiding bleven. Bij G. B. 1 Dec. 1923 n°. 23 (Bb. n°. 10481) is een nieuw reglement betreffende de opleiding bij het Indische leger van kinderen tot ambachts- of handwerkslieden vastgesteld.

De bepalingen betreffende den cursus voor opleiding van jongelieden van Europeesche afkomst tot leerling-opnemer en leerling-teekenaar (I. S. 1912 n°. 404) zijn — met terugwerkende kracht tot 1 April 1923 — nader gewijzigd bij G. B. 14 Sept. 1923 n°. 21 (I. S. n°. 451) met betrekking tot de soldij dier leerlingen.

In 1923 werd een cursus voor opleiding voor het examen van onderluitenant gehouden met 10 leerlingen, van wie er 8 voor het onderluitenantsexamen slaagden, terwijl 5 onderofficieren voor het rechtstreeksch examen slaagden. Einde 1923 waren 39 onderofficieren opgenomen in het aanbevelingsregister voor onderluitenant.

Van de 9 brigadiers (korporaals 1ste klasse) en 3 fuseliers, die op 1 Januari 1923 op het instituut voor adspirant-onderofficieren aanwezig waren (zie Verslag 1923, kol. 36), werden in Juni 1923 alle brigadiers (korporaals 1ste klasse) tot sergeant 1ste klasse-titulair en 29 fuseliers tot brigadier (korporaal 1ste klasse)-titulair bevorderd. Van de overige 7 fuseliers werd 1 wegens gebrek aan aanleg verwijderd en kwamen de overige 6 in December 1923 voor bevordering tot brigadier (korporaal 1ste klasse)-titulair in aanmerking. De in Juni 1923 tot sergeant 1ste klasse-titulair bevorderde 9 adspirant-onderofficieren werden gedurende het tweede halfjaar 1923 bij verschillende veldbataljons op Java gedetacheerd; op één uitzondering na, werd over hunne wijze van dienen en practische geschiktheid door de betrokken korpscommandanten een gunstig oordeel uitgesproken. Van de in Juni tot brigadier (korporaal 1ste klasse)-titulair bevorderde 29 adspirant-onderofficieren konden in December 1923 slechts een zestal tot sergeant 1ste klasse-titulair worden bevorderd; de overige zullen nogmaals den cursus volgen. De toeloop tot het instituut was veel grooter dan in vorige jaren. In 1923 werden uit de burgermaatschappij 68 jongelingen aangenomen, van wie er sedert 1 werd afgekeurd en 1 op verzoek der ouders werd ontslagen, terwijl 12 militairen als adspirant-onderofficier werden aangenomen. Van dit laatste aantal werd 1 militair bij den troep teruggeplaatst wegens gebrek aan aanleg en muntten van de overige 11 er 3 gedurende het tweede halfjaar 1923 zoodanig uit, dat zij reeds in December 1923 tot korporaal 1ste klasse-titulair konden worden aangesteld. Op 1 Januari 1924 waren derhalve op het instituut aanwezig 6 sergeanten 1ste klasse-titulair, gedetacheerd bij één der veldbataljons op Java, 32 brigadiers (korporaals 1ste klasse)-titulair en 74 fuseliers.

Gedurende het leerjaar 1923 is gebleken, dat de leergangen in de Nederlandsche taal bij de infanterie niet de resultaten opleverden, welke men er aanvankelijk van verwacht had, namelijk het vormen van niet-Europeesche candidaten voor den rang van sergeant 1ste klasse, die derhalve zoodanige kennis van de Nederlandsche taal bezitten, dat zij te zijner tijd (mits zij ook aan de overige eischen zullen hebben voldaan) den rang van volwaardig sergeant 1ste klasse kunnen bekleeden. Teneinde het onderricht in dien zin meer tot zijn recht te doen komen, werd met ingang van 1 November 1923 tot eene zoodanige groepeering overgegaan, dat de landaarden zooveel mogelijk klassesgewijze waren vereenigd en van eerstbeginnenden geen te groote klassen werden gevormd. Voorts is bij toelating tot het beginonderwijs gelet op den aanleg van de gegadigden in dien zin, dat werd nagegaan of van hen verwacht kon worden, dat zij eenmaal den onderofficiersrang zullen behalen, terwijl alleen zij, die gedurende het afgeloopen leerjaar goeden ijver hadden betoond, in aanmerking kwamen voor voortgezet onderricht. Op 1 November 1923 waren samengesteld 14 eerste klassen met 279 leerlingen, 9 tweede klassen met 192 leerlingen en 10 derde klassen met 190 leerlingen. Aangezien de kennis na afloop van het onderricht in de 3de klasse nog niet voldoende was gebleken, werd overgegaan tot de oprichting van 3 voortgezette derde klassen met tezamen 47 leerlingen. Op 1 November 1923 volgden dus ruim 700 leerlingen bij de infanterie den Nederlandschen leergang.

Bij de cavalerie kon op het einde van den cursus 1922/1923 (November 1923) aan 5 leerlingen eene verklaring worden afgegeven, dat zij met goeden uitslag den cursus hadden gevolgd.

De wet van 21 Juli 1890 (N. S. 1890 n°. 126, I. S. 1891 n°. 71) tot regeling van het militair onderwijs bij de landmacht is, voor zoover daarbij de opleiding voor den officiersrang en de hoogere vorming van den officier zijn betrokken, in enkele opzichten gewijzigd bij de wet van 2 Juli 1923 (N. S. n°. 246, I. S. n°. 407).

Bij K. B. 18 Maart 1924 n°. 88 (N. S. n°. 126, I. S. n°. 270) zijn de bepalingen nopens verlof (vacantie) voor het personeel en de leerlingen, voorkomende in het reglement voor de Hoogere Krijgsschool, voor de Koninklijke Militaire Academie, voor den Hoofdcursus en voor de Cadettenschool, buiten werking gesteld, zulks in afwachting van de algeheele herziening dier reglementen in verband met de voorgenomen reorganisatie van het militair onderwijs; bij dezelfde gelegenheid is de Minister van Oorlog gemachtigd voor het personeel en de leerlingen van die inrichtingen regelen nopens verlof (vacantie) vast te stellen.

Het reglement voor de Koninklijke Militaire Academie (N. S. 1912 n°. 186, I. S. 1912 n°. 544) onderging eenige nadere wijzigingen bij K. B. 25 Juni 1923 n°. 124 (N. S. n°. 302, I. S. n°. 434).

De bepalingen betreffende de toelating van jongelieden in Nederlandsch-Indië tot de Koninklijke Militaire Academie (N. S. 1911 n°. 288, I. S. 1911 n°. 593) zijn nader gewijzigd bij K. B. 18 Dec. 1923 n°. 45 (N. S. 1923 n°. 551; I. S. 1924 n°. 95).

Het reglement voor de Hoogere Krijgsschool (I. S. 1891 n°. 170) onderging eenige nadere wijzigingen bij K. B. 22 Juni 1923 n°. 46 (N. S. n°. 283, I. S. n°. 445).

Bij G. B. 9 Oct. 1923 n°. 26 (I. S. n°. 503) is de aanvangsdatum voor het toelatingsexamen in Nederlandsch-Indië voor den krijgskundigen leergang aan de Hoogere Krijgsschool in Nederland verschoven, ten einde het verblijf buiten den troep van de tot die inrichting van onderwijs toegelaten officieren te bekorten. Voor het toelatingsexamen in 1924 hadden zich voor de 10 opengestelde plaatsen in Indië 8 candidaten aangemeld, van wie er 6 slaagden.

Luchtvaart. De formatie der luchtvaartafdeeling bleef in 1923 uit bezuinigingsoverwegingen beperkt tot 2 escadrilles.

In verband met den vooruitgang van de vliegtechniek wordt het thans bij de luchtvaartafdeeling aanwezige materieel geleidelijk vervangen door toestellen van de modernste typen, namelijk verkenner-jagers en zware verkenners, waarbij aan de Nederlandsche industrie een voorsprong is gegeven.

De aangekochte vliegtuig-mitrailleurs zijn in Indië aangekomen, doch nog niet bij de luchtvaartafdeeling in gebruik gesteld; het gebruik is nog bij de geweermakersschool in voorbereiding.

Wegens bezuinigingsoverwegingen zijn in het afgeloopen jaar geen groote escadrille-tochten ondernomen. Behalve de gewone dagelijksche oefeningen voor de opleiding van vliegeniers en waarnemers, werden gezamenlijke oefeningen met de artillerie gehouden te Batoedjadjar en nabij Lingadjati. Bovendien namen een 4-tal vliegtuigen deel aan de grootere oefeningen, gehouden door onderdeelen van de 1ste divisie in de nabijheid van Tjimahi.

Ten behoeve van andere takken van dienst (de vulcanologische dienst, de dienst van waterkracht en electriciteit en de staatsspoor) verrichtte de fototechnische dienst van de luchtvaartafdeeling zeer veel nuttig werk.

Een aanvang werd gemaakt met een proef om met luchtfoto's een eenvoudiger en sneller kaarteering van moeilijk toegankelijke terreinen te verkrijgen.

In verband met de vereischte samenwerking tusschen de marine en de luchtmacht worden de leger-waarnemers voor 3 weken bij den marine-luchtvaartdienst gedetacheerd.

De bouw van het vliegkamp te Andir (afd. Bandoeng) is zoo ver gevorderd, dat in October 1923 daarheen werden overgebracht de waarnemersschool, 1 escadrille van 4 D. H.-toestellen en de foto-technische dienst.

Bewapening. Met de indienststelling van revolvers en marechaussee-sabels bij de veldpolitie werd voortgegaan.

De voor de luchtvaartafdeeling bestemde 156 Vickers-mitrailleurs, kaliber 7,7 m.M., zijn uit Europa ontvangen.

In 1923 is bij de voortgezette conservatieproeven met het rookzwak buskruit voor scherpe patronen voor geweer en karabijn, model '95 geen merkbare achteruitgang in de chemische stabiliteit waargenomen. De toestand van het pijpkruit is niet merkbaar verminderd. De chemische stabiliteit van de in 1923 ontvangen nieuwe partijen rookzwak kruit was goed.

Kleeding en uitrusting. Aangezien de toestand van 's Lands financiën niet toelaat om tot ingrijpende wijziging van de uniformen der militairen over te gaan, is voorloopig afgezien van de proefneming met de nieuw ontworpen uniformen, vervaardigd van eene grijsgroene stof, bestaande uit eene combinatie van wol en katoen (zie Verslag 1923, kol. 37).

In beginsel is besloten tot het invoeren van zeildoeksche schoenen, voorzien van z.g. stijve neuzen; voorts zal eene proef op kleine schaal worden genomen, ten einde na te gaan of het niet gewenscht is te achten het zeildoeksche schoeisel weder te vervangen door lederen schoeisel.

De lange katoenen onderbroeken, welke niet algemeen door de militairen werden gedragen, zijn voor wat betreft de onbereden militairen, vervangen door korte onderbroeken; voor de bereden militairen is de lange onderbroek om utiliteitsredenen gehandhaafd.

Voor de militairen, die werkzaam zijn gesteld bij de regiments- en bataljonsmuziekkorpsen, zijn onderscheidingsteekenen ingevoerd.

Huisvesting. Officierswoningen kwamen gereed: te Bandoeng 15, te Tjimahi 2, te Magelang 1, te Jogjakarta 4, te Malang 6 en te Raha 1.

In aanbouw zijn te Lahat 1, te Tanahgrogot 2 en te Amboina 3 officiers-woningen.

Te Bandjermasin werd de bouw van 6 officierswoningen voortgezet.

Te Pampanoea (Selebes) werd met de vernieuwing van de officierswoningen voortgegaan.

Te Bandoeng werd het kampement voor het subsistentenkader en dat van de automobielcompagnie voltooid, terwijl te Soerabaja het kampement voor het subsistentenkader op Dermo gereed kwam.

Vrouwenloodsen werden verbeterd en vernieuwd te Malang, te Kandangan en te Lammeulo.

Zweminrichtingen zijn aangelegd te Longiram, Boeloengan, Piroe en Tèrnate.

Te Poeroektjaoe is eene militaire sociëteit bijgebouwd, terwijl die te Tjalang werd vernieuwd.

Uitbreiding en verbetering van de bivaks kwam gereed te Atamboea, Geumpang, Takèngon en Mamasa, terwijl bijbouwing van logiesbarakken noodig was te Kalabahi, Lho' soekon, Padangtidji, Lammeulo en Raha.

Te Padang werd de gymnastiekzaal in het kampement van het 1ste garnizoensbataljon ingericht voor de beoefening van de Zweedsche gymnastiek; dergelijke werkzaamheden zijn onderhanden in de gymnastiekzalen te Bandoeng, Tjimahi, Fort de Kock en Padangpandjang.

Afscheidingen voor de gescheiden gezinslegering werden aangebracht te Meulaboh, Tjalang, Blangpidië, Tapa' toean en Boetoeng, terwijl met de doorvoering der gescheiden gezinslegering een aanvang werd gemaakt in het kampement te Sigli.

Te Lahat wordt het kampement geheel geredistribueerd en uitgebreid, waarbij tevens op gescheiden gezinslegering wordt gerekend.

Het nieuwe artillerie-kampement te Malang werd afgebouwd.

Begonnen werd met den bouw van een nieuw semi-permanent kampement te Lamno en een nieuw permanent kampement te Makassar. Voorts is te Lho' seumawè een begin gemaakt met de kampementsredistributie.

De bouw van nieuwe bivaks te Enrékang, Loewoek en Pampanoea werd voortgezet, terwijl nieuwbouw werd begonnen te Paloe en te Wéda.

Het dwangarbeiderskwartier te Amboina werd vernieuwd.

Te Tjilatjap zijn voorzieningen aangebracht in het mijnenmagazijn, terwijl te Fort de Kock de uitbreiding van het geweermakers-atelier werd voltooid.

Onderhanden zijn te Bandoeng de werkplaatsen en garages voor de automobielcompagnie en te Amboina eene magazijnsuitbreiding.

De bouw van eene afdeeling voor de behandeling van huidziekten en de uitbreiding van het logies voor verpleegsters in het militair hospitaal te Weltevreden kwamen gereed; dit laatste geschiedde eveneens in het hospitaal te Magelang.

De bouw van het nieuwe hospitaal te Djatingalèh kwam gereed.

Onderhanden zijn de verbetering van de röntgen-installatie in het hospitaal te Magelang en de uitbreiding van het hospitaal en van het logies voor verpleegsters te Malang.

De bouw van de vliegschool c. a. te Andir werd voortgezet. De kampementsbouw te Kalidjati werd voltooid, terwijl de hospitaalbouw aldaar hare voltooiing nadert.

De bouw van het hoogreservoir te Magelang voor de gemeente werd voltooid. Te Endé werden de officierswoningen aan de waterleiding aangesloten, terwijl te Atamboea de aanleg der waterleiding nagenoeg werd voltooid.

Te Koetaradja werd, in verband met de uitbreiding van het watergebruik, met den bouw van een tweede hoogreservoir een aanvang gemaakt, terwijl te Takengon werd begonnen met den aanleg van eene drinkwaterleiding.

Verlichting. De gasverlichting van 31 officiers- en onderofficierswoningen te Weltevreden werd vervangen door eene electrische; hetzelfde had plaats in 11 officiers- en 71 onderofficierswoningen te Meester-Cornelis.

Te Pontianak werd de aanleg van de electrische verlichting in het kampement en de officiers- en onderofficierswoningen voltooid.

Algemeene gezondheidstoestand en ziekenverpleging. Het aantal ziekte- en sterfgevallen bedroeg in 1923 onderscheidenlijk 17 844 (872) [1]) en 167 (4), tegen 19 962 (1148) en 196 (1) in 1922.

Het aantal gevallen van buiktyphus bedroeg 79 (9) met 6 (0) sterfgevallen, tegen 110 (9) en 8 (0) in 1922, welke aanzienlijke vermindering voor een deel aan de prophylactische typhus-cholera-vaccinatie te danken is. Wegens malaria werden voor de eerste maal 654 (36) en bij herhaling 1787 (70) personen behandeld, van wie er 6 (0) stierven, tegen 653 (24) en 1996 (102) met 4 (0) sterfgevallen in 1922. Slechts 2 (0) militairen werden door pokken aangetast, die beide herstelden, evenals de 3 (0) in 1922 aangetaste militairen. Van diphtherie kwamen 4 (0) ziektegevallen voor. Wegens influenza werden 341 (35) militairen behandeld, van wie 1 (0) stierf, tegen 574 (38) militairen in 1922, van wie er 4 (0) overleden. „Niet nader te classificeeren koorts" werd in 582 (22) gevallen waargenomen met 2 (0) sterfgevallen, tegen 802 (28) gevallen zonder sterfgevallen in 1922. Lijdende aan verschillende vormen van dysenterie waren 444 (19) militairen, van wie er 2 (0) stierven; voor 1922 bedroegen deze cijfers onderscheidenlijk 500 (25) en 1 (0).

1) De tusschen haakjes geplaatste cijfers hebben betrekking op de dienstplichtigen en zijn begrepen in het voorafgegane cijfer betreffende het beroepsleger.

Eén (0) doodelijk geval van pest deed zich voor. Lepra werd in 9 (3) gevallen waargenomen, zonder sterfgeval, tegen 11 (0) gevallen met 1 (0) sterfgeval in 1922. In het instituut-Pasteur te Bandoeng werden voorbehoedend behandeld 7 (0) militairen, tegen 6 (1) in 1922. Stijfkramp deed zich bij 1 (0) militair voor, die herstelde; in 1922 kwamen 2 (0) gevallen voor, waarvan 1 (0) met doodelijken afloop. Aan beri-beri deden zich 24 (0) ziektegevallen voor, waarvan 18 (0) primaire, zonder sterfgevallen (in 1922 170 (0) en 134 (0) met 2 (0) sterfgevallen). Deze belangrijke vermindering bewijst, dat de verstrekking van zilvervliesrijst instede van afgewerkte rijst gunstig heeft gewerkt. Voor alle vormen van tuberculose bedroeg het aantal ziektegevallen 165 (3), waarvan 45 (0) met doodelijken afloop, welke cijfers in 1922 onderscheidenlijk 212 (13) en 45 (1) waren. Wegens syphilis werden voor de eerste maal 689 (53) en bij herhaling 1626 (40) personen behandeld, te zamen 2315 (93), van wie 4 (0) patiënten overleden; deze cijfers waren voor 1922 967 (93), 2252 (107), 3219 (200) en 2 (0). Ulcus molle werd in 714 (45) gevallen behandeld, tegen 564 (35) in 1922. Aan morbigonorrhoici leden 3349 (214) militairen, tegen 3472 (257) in 1922. Met oogdruiper kwamen 25 (0) patiënten onder behandeling, tegen 4 (4) in 1922. Suikerziekte kwam bij 5 (1) militairen voor; in 1922 bij 2 (1) militairen. Acuut of chronisch alcoholisme werd 28 (0) maal geconstateerd, tegen 44 (0) maal in 1922. Zielsziekten traden in 105 (8) gevallen op, tegen 127 (5) gevallen in 1922. Wegens trachoom kwamen 151 (2) militairen onder behandeling, tegen 146 (3) militairen in 1922. Longontsteking deed zich bij 133 (4) militairen voor, van wie er 12 (0) stierven; in 1922 bedroegen deze cijfers 174 (2) en 8 (0). Indische spruw kwam 3 (0) maal voor, tegen 5 (0) maal in 1922. Wegens mijnwormziekte werden 77 (1) soldaten behandeld, tegen 141 (20) in 1922. Blindedarmontsteking werd bij 61 (4) militairen geconstateerd; in 1922 bij 4 (3) militairen. Wegens ingewandsbreuken werden 42 (1) personen in behandeling genomen, die allen herstelden; van de 65 (5) in 1922 behandelden overleden er 2 (0). Tropisch leverabsces trad bij 12 (0) militairen op zonder sterfgevallen; in 1922 bij 17 (0) militairen, van wie er 2 (0) overleden. Framboesia tropica kwam in 58 (1) gevallen voor, tegen 83 (2) gevallen in 1922.

Het reglement voor den militairen geneeskundigen dienst in Nederlandsch-Indië (I. S. 1909 n°. 225) is nader gewijzigd bij G. Bn. 21 Juni 1923 n°. 23 (I. S. n°. 310), 25 Nov. 1923 n°. 22 (I. S. n°. 564), 12 Febr. 1924 n°. 34 (I. S. n°. 63), 25 Maart 1924 n°. 23 (I. S. n°. 131) en 26 April 1924 n°. 28 (I. S. n°. 191).

De algemeene gezondheidstoestand der legerpaarden was over het jaar 1923 zeer bevredigend. Bij eene gemiddelde sterkte van 3039 (3044) [1]) paarden, werden 4535 (4813) ziektegevallen behandeld of 149,2% (158,1%) van de sterkte. De verliezen bedroegen aan sterfgevallen 38 (44) of 1,25% (1,44%), aan afgemaakte paarden 202 of 6,64% (210 of 6,89%) en aan op reform gestelde paarden 29 of 0,95% (59 of 1,93%), zoodat het totaal der verliezen 269 of 8,55% (313 of 10,28%) bedroeg. Het aantal gevallen van malleus bedroeg 6 (bij 2 Australische en 4 inheemsche paarden). Met lymphangioitis epizoötica kwamen 2 paarden in behandeling, die beide herstelden. Osteoporose werd bij 19 paarden geconstateerd en veroorzaakte een verlies van 7 paarden, terwijl wegens paraplegia infectiosa 6 paarden uit de legersterkte werden afgevoerd. Het aantal gevallen van maanblindheid was, evenals het vorige jaar, zeer groot en bedroeg 266, waaronder 197 recidieven, en veroorzaakte een verlies van 11 paarden.

Manoeuvres. In 1923 werden door de troepen der verschillende wapens veldoefeningen op kleine schaal gehouden, waar mogelijk in vereeniging met ter plaatse gelegerde onderdeelen van andere wapens.

Groote oefeningen werden gehouden door onderdeelen van de 1ste divisie in de nabijheid van Krawang en Tjimahi en door onderdeelen van de 2de divisie in de nabijheid van Temanggoeng, Salatiga, Grabag en Malang.

1) De tusschen haakjes geplaatste cijfers hebben betrekking op het vorige jaar.

Oefeningen in afwisselend terrein werden door de artillerie van de 1ste divisie gehouden in het terrein nabij Tjimalaka.

Remonte. Het remonte-depot leverde in 1923 aan het leger 279 paarden, waarvan 142 voor de artillerie en 137 voor de cavalerie, tegen 319 paarden in 1922.

De in het voorjaar van 1923 in Australië aangekochte paarden werden in drie transporten naar Java verscheept.

Voor de aanvulling van den trein en de mitrailleur-compagnieën werden in 1923 aangekocht 33 paarden.

Postduivendienst. In 1923 werd de samenstelling van den militairen postduivendienst gewijzigd en werd overgegaan tot eene gesloten formatie.

Reglementen en dienstvoorschriften. De volgende reglementen, dienstvoorschriften, enz. zijn in den loop van het jaar verschenen: Aanhangsel van het reglement op den inwendigen dienst der bereden artillerie voor de motor-artillerie; Voorbeeldenboek voor magazijnmeesters en officieren van wapening; Prijslijst van in de geniewerkplaatsen opgelegde bouwmaterialen, gereedschappen, werktuigen en brandbluschmiddelen; Prijslijst van artikelen bij de intendance in gebruik, beheer of bewaring; Regelen voor het beheer van het materieel bij het Departement van Oorlog, met daarbij behoorend bijvoegsel en bijlage letter A, herdruk 1922; Modellen behoorende bij de regelen voor het beheer van het materiaal bij het Departement van Oorlog, herdruk 1922; Uittreksel uit de bepalingen uit het conventioneele oorlogsrecht, herdruk 1922; Reglement op den inwendigen dienst der infanterie, uitgave 1923; Soerat peratoeran boewat stabelan berkoeda: I. Pekerdjaän pada marijan en II. Memintar; Voorloopig gevechtsvoorschrift voor de infanterie; Velddienstvoorschrift voor het Nederlandsch-Indische leger, deel I, met aanhangsel, herdruk 1923; Voorschrift voor den pionierdienst van alle wapens, herdruk 1923; Reglement op den inwendigen dienst voor de bereden artillerie; Uittreksel van het voorschrift op de militaire eerbewijzen, de saluutschoten, enz.; Ringkasan dari soerat peratoeran akan kahormatan militair; Instructie voor de onderinspecteurs der militaire administratie, met daarbij behoorende modellen; Voorschrift voor het houden van parades en wapenschouwingen, herdruk 1923; Grondslag voor opleiding en oefening van den trein; Grondslag voor opleiding en oefening der mobiele artillerie; Schietvoorschrift infanterie (geweer en karabijn), deel I; Soerat peratoeran tembak bagi infanterie (senapan dan karabijn), bagian I; Voorschrift op de militaire eerbewijzen en saluutschoten, enz.; Algemeen signalenboek; Hygiënische en andere werken voor den soldaat; De tarieven nos. 36 en 43; De tarieven nos. 29 en 47, herdrukken 1923; Ilmoe kasihatan dan lain-lain peladjaran boeat orang serdadoe; Soerat peratoeran akan pembarisan oleh infanterie; Overzicht der reglementen, dienstvoorschriften, tarieven en verschillende boekwerken; Soerat peratoeran akan pekerdjaän dalam tangsi (kampement); Soerat peratoeran akan pekerdjaän dalam tangsi bagi artillerie berkoeda; Schietvoorschrift cavalerie (is schietvoorschrift infanterie, deel I met wijzigingsblad A); Soerat peratoeran tembak bagi cavalerie (is het maleische schietvoorschrift infanterie, deel I met wijzigingsblad A); Reglement op den inwendigen dienst voor de cavalerie; Verzamelde voorschriften betreffende aanbestedingen, voorzieningen, alsmede uitvoeringsbepalingen, die in het bijzonder gelden voor het Departement van Oorlog in Nederlandsch-Indië, herdruk 1923; Instructie voor het voeren der administratie bij compagnieën en detachementen, met daarbij behoorend bijvoegsel; Modellen behoorende bij de instructie voor het voeren der administratie bij compagnieën en detachementen; Lijst van de voornaamste aardrijkskundige namen in den Nederlandsch-Indischen archipel, tweede herziene uitgave.

Sedert 1 Januari 1923 is de verstrekking van reglementen en dienstvoorschriften gecentraliseerd; zij heeft nu plaats door het centraal depot van reglementen te Bandoeng.

Belooningen en straffen. Het aantal militairen beneden den rang van officier, dat in 1923 aanspraak kreeg op den gouden, zilveren en bronzen medaille en op den zilveren gesp

voor langdurigen trouwen dienst beliep 4520, tegen 4839 in 1922.

Aan de zware vaardigheidsproeven voldeden 20 officieren en 53 onderofficieren.

Bij de gymnastiek- en sportschool werden 2 halfjaarlijksche leergangen gehouden in gymnastiek en sport waartoe onderscheidenlijk 68 en 53 leerlingen (officieren en onderofficieren) werden toegelaten. Van den 1sten halfjaarlijkschen leergang werden 28 officieren en 25 onderofficieren aangewezen voor het volgen van een vervolgcursus ter opleiding voor een lager acte gymnastiek, welke opleiding ongeveer een jaar duurt.

Tabel 14 van bijlage D bevat eene numerieke opgave betreffende eenige klassen van gestraften, of om niet-eervolle redenen uit het leger of tijdelijk uit het korps afgevoerden, terwijl tabel 15 een overzicht geeft van de in 1923 wegens dronkenschap aan Europeesche militairen opgelegde straffen, waaruit blijkt, dat van de 5558 Europeesche militairen er zich 242 nu en dan aan misbruik van sterken drank schuldig maakten en daarvoor in 281 gevallen werden gestraft. In 1922 bedroegen deze getallen 5924, 372 en 432.

Maatregelen en instellingen in het belang van het zedelijk en stoffelijk welzijn van den soldaat. Het aantal ontspanningslokalen bedroeg 148 (27 ontspanningslokalen voor onderofficieren, 17 ontspanningslokalen voor aanvullingstroepen beneden den rang van onderofficier, 48 ontspanningslokalen voor inheemsche troepen beneden den rang van onderofficier en 56 gemengde ontspanningslokalen).

Ook gedurende 1923 bleef voor de inheemsche militairen van het wapen der cavalerie en voor de militairen der overige wapens en voor hospitaalsoldaten de gelegenheid opengesteld om zich voor kok te bekwamen aan de kookschool, verbonden aan de kaderschool te Tjimahi.

De verantwoording over het beheer der 78 aanwezige militaire sociëteiten wees een voordeelig saldo van ± f 146 500 aan; de waarde van gebouwen, meubilair en bibliotheken werd einde 1923 geschat op f 888 000.

Ook voor 1924 wordt geldelijke steun verleend aan vereenigingen, welke zich ten doel stellen het zedelijk welzijn der militairen te bevorderen (G. B. 11 Mei 1924 n°. 4), en wel ten behoeve van de tehuizen van den Christelijken militairen bond voor Oost- en West-Indië te Meester-Cornelis, Buitenzorg en Tjimahi, van het Leger des Heils te Weltevreden, Bandoeng, Soerakarta, Jogjakarta, Ambarawa, Soerabaja en Malang, van den Katholieken socialen bond te Weltevreden, zoomede aan dergelijke instellingen te Bandoeng, Tjimahi, Magelang, Soerabaja en Malang. Het door den Christelijken militairen bond voor Oost- en West-Indië te Weltevreden beheerd militair tehuis werd opgeheven.

§ 2. VERDEDIGINGSWERKEN.

Bij Ord. van 8 Sept. 1923 (I. S. n°. 443) zijn de verboden kringen om het buskruitmagazijn en laboratorium te Weltevreden en om het buskruitmagazijn in de kloof der Télamaja nabij Banjoebiroe (Semarang) ingetrokken.

§ 3. TOPOGRAFISCHE DIENST.

Door de triangulatiebrigade werden hoekmetingen uitgevoerd in Djambi, Lombok, Soembawa, de Minahasa en Sumatra's Westkust.

De astronomische plaatsbepalingen met behulp van draadlooze telegrafie werden voortgezet; bepaald werden in het Rokangebied 7, in Djambi en Inderagiri 26, langs de Oostkust van Bornéo 5 en ten behoeve van de grensmeting op Timor 5 stations.

Verder werden nog triangulatie-werkzaamheden verricht door de opleidingsbrigade in de gewesten Soerakarta en Jogjakarta en door de 5de opnemingsbrigade in het Maliligebied op het eiland Selébès.

De gewone metingen werden voortgezet in de gewesten Batavia, Préanger Regentschappen, Tjerebon, Jogjakarta, Soerakarta, Atjéh en Onderhoorigheden, Oostkust van Sumatra, Palèmbang, Bengkoeloe, Selébès en Amboina en begonnen in die gebieden van Sumatra's Westkust, welke, na de vroegere opneming van dat gewest, daaraan zijn toegevoegd.

Opgenomen werden 13 533 K.M². op de schalen 1:25 000, 1:50 000, 1:80 000, 1:100 000 en 1:200 000.

De landrente-metingen werden voortgezet in de residentiën Banten, Préanger Regentschappen en Bali en beëindigd in de afdeeling Oeloe Soengai der Zuider- en Oosterafdeeling van Bornéo. In de laatste 4 jaren werd door de Borneosectie ruim 400 000 bouws opgeleverd, terwijl tevens van het economisch belangrijk gedeelte der afdeeling detailbladen op de schaal 1:50 000 werden vervaardigd. In het afgeloopen jaar werden door de landrentebrigades opgemeten en gekaarteerd 441 900 bouws desagrond. De uitmetingen der individueele grondstukken ten behoeve van het Inlandsch grondbezit werden voortgezet. Uitgemeten werden 65 117 grondstukken, van welk aantal 43 816 uittreksels op zegel werden aangevraagd.

De herziening van topografische detailbladen met gebruikmaking van landrente-gegevens strekte zich uit over 16 889 K.M².

Vluchtige opmetingen werden verricht in Halmahéra, Soemba, Batjan, Roti, Soembawa en in de Préanger Regentschappen tot eene gezamenlijke oppervlakte van 8215 K.M².

Op het eiland Soembawa is op kosten van het landschap begonnen met de uitmeting der bouwgronden.

In het afgeloopen jaar verschenen, behalve gewone detailbladen, verschillende overzichts-, economische en toeristenkaarten; bij het reproductiebedrijf waren, behalve overzichts- en toeristenkaarten, in bewerking blad 48 B van de internationale kaart 1:1 000 000, zoomede schoolatlassen van den Nederlandsch-Indischen archipel.

De met behulp van de sterio-autograaf vervaardigde kaarten van de als proef stereo-fotografisch opgenomen terreinen werden aan eene nauwkeurige inspectie onderworpen; de eindconclusie is, dat eene algemeene invoering van deze wijze van kaarteering in Indië nog niet kan worden aanbevolen.

§ 4. KRIJGSVERRICHTINGEN, ENZ.

Ook in 1923 hadden geen krijgsverrichtingen in de eigenlijke beteekenis van het woord plaats. Evenals in 1922 droeg ook nu weer het optreden van de troepen in de Buitengewesten in hoofdzaak een min of meer politioneel karakter.

Gedurende de spoorwegstaking in Mei 1923 is door een belangrijk gedeelte van de veldbataljons rechtstreeksche bewaking verricht van stations, emplacementen en verdere inrichtingen, zoomede van de banen der voornaamste verbindingen. De wijze, waarop die diensten zijn verricht, heeft den Gouverneur-Generaal aanleiding gegeven zijne bijzondere tevredenheid daarover te betuigen.

De gedurende 1923 plaats gehad hebbende aanvullingen blijken uit het volgende staatje.

Gewesten.	Aanvullingen.			
	Officieren en onderluitenants.	Aanvullingstroepen.	Inheemsche troepen.	Totaal.
Atjeh en onderhoorigheden . . .	38	30	375	443
Palembang en Djambi	10	30	68	108
Riau en onderhoorigheden . . .	2	8	17	27
Sumatra's Westkust	15	57	422	494
Tapanoeli	4	8	24	36
Westerafdeeling van Borneo . .	2	18	55	75
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	15	34	122	171
Selebes en Manado	21	86	326	433
Timor en onderhoorigheden . . .	5	21	127	153
Amboina en Ternate	7	11	86	104

§ 5. KORPSEN NIET RECHTSTREEKS TOT HET LEGER BEHOORENDE.

Voor de numerieke opgaven, aangevende den toestand op einde 1923, betreffende het legioen van Mangkoe Negara te Soerakarta en de barisans op Madoera, zij verwezen naar tabel 16 van bijlage D.

In verband met de opheffing van de schutterijen te Makassar, Padang, Amboina en Manado — zie Verslag 1923, kol. 44 — is bij Ord. van 22 Dec. 1923 (I. S. n°. 622) bepaald, dat over het tijdvak 1 Januari t/m 30 Juni 1923 geen contributie aan de kassen dier sedert opgeheven schutterijen verschuldigd is.

Bij G. B. 27 Juli 1923 n°. 24 (Bb. n°. 10415) kwam, bij wijze van tijdelijken maatregel, eene nieuwe regeling tot stand van de verstrekking van kleeding en uitrusting aan militairen van de korpsen barisan van Madoera en aan militairen van het legioen van Mangkoe Negara te Soerakarta.

Bij wijze van tijdelijken maatregel zijn, met ingang van 1 Januari 1924, de sterkte van het legioen van Mangkoe Negara te Soerakarta en van de korpsen barisan op Madoera ingekrompen (G. B. 8 Aug. 1923 n°. 41; J. C. n°. 65).

§ 6. KONINKLIJK KOLONIAAL INVALIDENHUIS (OP BRONBEEK).

In den loop van 1923 zijn in het invalidenhuis opgenomen 40 oud-militairen (36 uit Oost-Indië, 1 uit West-Indië en 3 van de Koninklijke Marine) en zijn uit de sterkte afgevoerd 48 man (15 wegens overlijden en 33 die op verzoek of om andere reden ontslagen zijn). Dientengevolge telde het gesticht einde 1923 182 verpleegden (52 gegradueerden en 130 minderen), tegen 190 verpleegden (62 gegradueerden en 128 minderen) op einde 1922.

Gerekend over het geheele jaar, huisvestte het gesticht in 1923 gemiddeld 183 man per dag. In de ziekeninrichting waren, bij het einde van elk kwartaal van 1923, in verpleging achtereenvolgens 19, 19, 16 en 20 man.

Met de vervulling van verschillende betrekkingen waren einde 1923 belast 66 verpleegden, onder wie 14 gegradueerden.

De uitgaven voor het invalidenhuis bedroegen in 1923 f 152 766 of — na aftrekking van de ten laste van het gesticht ingehouden gagementen en pensioenen ad f 60 981 — f 91 785.

E.

ZEEMACHT.

§ 1. KONINKLIJKE MARINE.

Personeel. De gemiddelde sterkte over 1923 van het personeel der zeemacht bedroeg 218 officieren, 1153 Europeesche onderofficieren en manschappen, 1413 Inlandsche onderofficieren en manschappen, behoorende tot het korps Inlandsche schepelingen, en 130 manschappen, behoorende tot het korps Inlandsche bedienden; in het geheel derhalve 2914 koppen, tegen 2969 koppen in 1922. Hoeveel koppen bij het einde van 1922 en 1923 aanwezig waren en hoeveel hun aantal meer of minder bedroeg dan de ,,bepaalde sterkte", blijkt uit bijlage E, tabel 2. Tevens blijkt daaruit de ,,bepaalde sterkte" en de ,,aanwezige sterkte" aan officieren en het overige personeel afzonderlijk, ook wat het machinedrijvers- en stokerspersoneel en het personeel van het korps mariniers betreft.

De aanneming van Inlanders voor het korps Inlandsche schepelingen bleef opengesteld bij de marinekazerne Goebeng te Soerabaja en had voorts plaats bij de kweekschool voor Inlandsche schepelingen te Makassar. Bij die school werden 16 en bij de marinekazerne Goebeng 134 Inlanders aangenomen.

De aanneming van Inlanders voor het korps Inlandsche bedienden bleef opengesteld bij de marinekazerne Goebeng te Soerabaja; er werden 95 Inlanders voor dat korps aangenomen.

Zooals uit bijlage E, tabel 3, blijkt, is het aantal Inlandsche schepelingen met 23 koppen verminderd, terwijl het aantal Inlandsche bedienden met 21 koppen is vermeerderd.

Bij K. B. 1 Mei 1923 n°. 30 (I. S. n°. 366) is eene regeling getroffen van de aanneming in Nederlandsch-Indië van candidaten voor de officiersopleidingen bij de zeemacht.

De gezondheidstoestand aan boord der schepen en bij de inrichtingen der zeemacht was goed. Alleen gedurende Juni, Juli en Augustus 1923 traden in de kazernes aan den Oedjoeng te Soerabaja en op de schepen, die daar geregeld vertoefden, vrij veel malariagevallen op, zoodat over die maanden bij de genoemde diensten de gezondheidstoestand minder gunstig was. Het aantal gevallen van malaria, gerekend over het geheele jaar en over de geheele vloot, was overigens vrijwel hetzelfde als over 1922. Er kwamen 4 gevallen van typhus (tegen 16 in 1922) voor, welke alle goed verliepen. Van de gelegenheid tot inspuiting met cholera-typhus-vaccin werd een ruimer gebruik gemaakt. Het aantal gevallen van tuberculosis pulmonum was weder hoog (21). Beri-beri trad veelvuldiger op dan in het vorige jaar, waarschijnlijk een gevolg van het drukker varen der schepen, zoodat minder te Soerabaja vertoefd werd. Op de kweekschool voor Inlandsche schepelingen te Makassar kwamen nog wel gevallen voor van aandoening der bovenste luchtwegen, doch in veel mindere mate en van milderen aard dan in de voorafgegane jaren. In Februari deden zich vele gevallen van keelontsteking voor, gepaard gaande met hooge koorts. Het aantal gevallen van geslachtsziekten bleef hoog; slechts eene geringe daling viel te constateeren.

Het aantal sterfgevallen bij de Europeanen bedroeg 6 (waaronder 1 geval van zelfmoord) en bij de Inlanders 7.

Voor den dienst in de tropen werden afgekeurd 36 Europeanen (7 wegens longtuberculose) en voor den militairen dienst 13 Inlanders (6 wegens tuberculosis pulmonum).

Materieel. Bij den aanvang van het verslagjaar waren in dienst het pantserschip *De Zeven Provinciën* en de torpedobootjagers *Bulhond*, *Lynx* en *Vos*. In November 1923 werd de *Lynx* vervangen door den *Hermelijn*, terwijl 1 Februari 1924 de torpedobootjager *Jakhals* in dienst werd gesteld.

Van de Indische militaire marine waren in het verslagjaar in dienst de onderzeebooten *K III*, *K IV*, *K V* en *K VI*, waaraan in December 1923 werden toegevoegd de *K II*, *K VII* en *K VIII*, benevens de *Pelikaan*, het depôtschip voor onderzeebooten; de mijnenleggers *Serdang*, *Assahan*, *Hercules* en (van Augustus 1923 tot Januari 1924) *Pro Patria;* de opnemingsvaartuigen *Tydeman* en *Van Gogh* en het flottieljevaartuig *Mataram*.

De verbouwing van het flottieljevaartuig *Koetei* tot mijnenlegger (zie Verslag 1923, kol. 48) is uitgesteld.

De vliegdienst beschikt thans over 18 watervliegtuigen type W A (tweedekkers) en 6 watervliegtuigen type W B (eendekkers), terwijl een Fokker-amphibie-vliegtuig in beproeving is. Met den bouw van het vliegkamp te Soerabaja werd voortgegaan.

De marine-kazerne Oedjoeng en de onderzeedienst-kazerne (deze laatste voor zoover ze gereed was) werden in Juni 1923 in gebruik genomen; voortgegaan werd met den afbouw van de onderzeedienst-kazerne. Het gecombineerde radiostation te Soerabaja kwam gereed, werd gedeeltelijk in gebruik genomen en belast met het openbaar scheepsverkeer.

Opgaven betreffende de bedrijfskosten der schepen en van enkele maritieme inrichtingen aan den wal gedurende het jaar 1923 treft men aan in tabel 4 van bijlage E.

Steenkolen. Gedurende het tijdvak 1 April 1923—1 April 1924 werden de marine-steenkolenopslagplaatsen geregeld met gouvernements-steenkolen (Lematang-marine- en Ombilin-kolen) aangevuld; alleen voor de opslagplaats te Bandjermasin werden Borneo-kolen (Téwé- en Marmijn-kolen) aangekocht. Buitenlandsche kolen werden niet aangeschaft, terwijl de oude voorraden Pocahontas-kolen zooveel mogelijk werden opgebruikt.

De resultaten, verkregen met de proeven met de B.A.-briketten aan boord van de *Draak*, zijn zeer bevredigend en geven aanleiding tot de verwachting, dat de briketten de Cardiff-kolen kunnen vervangen, doch dat het verbruik ± 10% grooter zal zijn. De proeven worden nog voortgezet met briketten, die, instede van met buitenlandsch pek, zijn samengesteld met inlandsch pek (z.g. B.P.M.-pek).

§ 2. GOUVERNEMENTSMARINE.

Personeel. In 1923 zijn 219 schepelingen aangenomen, terwijl 560 schepelingen hun dienstverband verlengden.

Einde Maart 1924 bestond het korps ambtenaren uit 168 man (22 gezaghebbers, 68 officieren, 7 adspirant-officieren en 71 werktuigkundigen), met inbegrip van één gezaghebber tijdelijk geplaatst bij het hoofdkantoor van scheepvaart en 4 eerste-werktuigkundigen, werkzaam bij den aanbouw en de herstelling van gewestelijke en andere landsvaartuigen, benevens 10 ambtenaren, die buiten de sterkte van hun korps dienst deden aan boord van de schepen der bebakening en kustverlichting en bij de uitdieping van het Westervaarwater naar Soerabaja.

In Indië werden 7 jongelieden, afkomstig van den zeevaartkundigen leergang, als adspirant-officier aangenomen, benevens 4 vierde-werktuigkundigen.

De vloot was einde Maart 1924 bemand met 804 schepelingen.

Nadere opgaven nopens de gevorderde diensten en de aanwezige bemanning van de schepen der gouvernementsmarine vindt men in bijlage F.

Materieel. Einde Maart 1924 bestond de vloot der gouvernementsmarine uit 27 schepen. Hiervan waren 10 bestemd voor de stationsdiensten, 2 voor de algemeene diensten, 2 tot tegengang van den opiumsluikhandel op zee, 1 voor kabelwerk, 1 voor zeeonderzoek, 2 voor opnemingswerkzaamheden, terwijl 9 in reserve waren.

Bij de gewestelijke vaartuigen werden in dienst gesteld 7 motorbooten, namelijk: 1 in de afdeeling Bengkalis (Oostkust van Sumatra), 1 te Dobo (Amboina), 1 te Tandjoengpriok (Batavia), 4 onderscheidenlijk te Selatpandjang (Oostkust van Sumatra), Bengkalis (Oostkust van Sumatra), Tandjoengpriok (Batavia) en Soerabaja ter vervanging van de motorbooten *139*, *161*, *K* en *Soerabaja*. Voorts werden 3 stoomvaartuigen in dienst gesteld, namelijk 1 te Tandjoengpinang (Riau) en 2 onderscheidenlijk te Selatpandjang (Oostkust van Sumatra) en Bandjermasin (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo) ter vervanging van de stoomvaartuigen *Mathilde* en *Selatan*.

Buiten dienst gesteld werden de motorbooten *21*, *93* en *Fanny* onderscheidenlijk te Palèmbang (Palèmbang), Asiké (Nieuw-Guiné) en Palèmbang (Palèmbang) en de stoomvaartuigen *Wilhelmina* te Bengkalis (Oostkust van Sumatra), *Sri Penjingat* te Riau en *Riau* te Tandjoengbalai (Riau).

In aanbouw bevindt zich 1 stoomvaartuig *(Borneo)* voor aanvulling der reserve.

Einde Maart 1924 waren in dienst 97 motorbooten, 41 stoomvaartuigen en 7 motorschoeners, benevens vele roei- en zeilvaartuigen.

§ 3. MARINE-ETABLISSEMENT EN GOUVERNEMENTSDOKKEN.

De staat, aangevende de samenstelling en bezoldiging van het personeel van het marine-etablissement te Soerabaja (I. S. 1914 n°. 58) is nader gewijzigd bij G. B. 26 Oct. 1923 n°. 32 (I. S. n°. 523).

In verband met den toestand van 's Lands financiën werden tot moderniseering van het bedrijf alleen die werken tot stand gebracht, welke strikt noodzakelijk werden geacht.

Voor verdere bijzonderheden betreffende het marine-etablissement wordt verwezen naar het jaarverslag van die inrichting.

De regelen voor het gebruik van het gouvernementsdroogdok te Pontianak (res. Westerafdeeling van Borneo) (Bb. n°. 8298) zijn gewijzigd en aangevuld bij G. B. 27 Juni 1923 n°. 41 (Bb. n°. 10403).

§ 4. SCHEEPVAART.

De scheepvaartbeweging in 1923, in vergelijking met die in 1922 en 1921, blijkt uit de hieronder volgende opgave van het aantal en den inhoud (in 1000 M³.) der in de voornaamste havens van Nederlandsch-Indië aangekomen stoomschepen [1]) en zeilschepen. [2])

HAVENS	1921 [3])		1922 [3])		1923 [3])	
	Aantal	Inhoud	Aantal	Inhoud	Aantal	Inhoud
Tandjoengpriok	2 039	11 312	2 119	11 107	2 198	12 254
Soerabaja	2 024	9 956	1 954	9 929	2 034	10 792
Semarang	1 471	9 648	1 378	9 201	1 519	10 323
Tjerebon	792	4 501	814	4 689	955	5 446
Tjilatjap	156	1 010	141	906	137	924
Padang (Emmahaven)	717	2 884	943	2 440	977	2 467
Pangkalanbrandan	891	65	636	52	612	58
Poeloe Sembilang	933	529	675	528	717	772
Belawan Deli	1 173	2 869	1 103	3 495	1 208	4 238
Palembang	694	1 180	709	1 215	683	1 456
Bandjermasin	478	623	448	675	468	716
Balikpapan	1 082	2 789	1 028	3 008	1 022	3 306
Samarinda	573	484	465	524	462	575
Makassar	704	3 349	800	3 706	755	4 044
Manado	232	755	275	967	291	939
Ternate	93	251	95	271	148	537
Songenep	1 212	551	1 215	597	1 245	622
Singaradja	233	726	234	751	236	802
Sabang	743	3 944	696	3 809	757	5 059
Sambo	8 206	3 724	8 009	3 649	7 681	4 239
Pontianak	500	255	535	275	513	322

De aard van de scheepvaartbeweging in 1923 wordt voor de voornaamste havens aangegeven in de volgende tabel:

HAVENS	In 1923 aangekomen					
	stoomschepen [4])		zeilschepen van 300 M³. netto inhoud en daarboven		zeilvaartuigen van minder dan 300 M³. netto inhoud	
	Aantal	Netto-inhoud (in M³.)	Aantal	Netto-inhoud (in M³.)	Aantal	Netto-inhoud (in M³.)
Tandjoengpriok	2 198	12 254 370	—	—	9	1 155
Soerabaja	2 029	10 789 538	5	2 011	5 402	136 011
Semarang	1 518	10 322 465	1	783	1 108	44 322
Tjerebon	951	5 444 589	4	1 766	242	9 952
Tjilatjap	137	924 321	—	—	—	—
Padang (Emmahaven)	977	2 467 116	—	—	1 114	29 894
Pangkalanbrandan	611	57 413	1	432	456	44 609
Poeloe Sembilang	715	770 298	2	1 975	382	44 203
Belawan Deli	1 205	4 236 958	3	1 421	735	67 535
Palembang	680	1 454 692	3	1 161	469	15 647
Bandjermasin	462	712 880	6	2 893	855	25 271
Balikpapan	1 022	3 305 591	—	—	451	42 625
Samarinda	462	574 693	—	—	233	26 887
Makassar	749	4 041 240	6	2 760	3 868	74 209
Manado	291	939 228	—	—	384	7 476
Ternate	148	536 533	—	—	8	189
Songenep	1 245	621 593	—	—	2 885	48 163
Singaradja	235	802 050	1	315	808	14 077
Sabang	756	5 059 058	1	322	25	3 169
Sambo	7 047	3 990 302	634	248 524	5 509	622 002
Pontianak	513	321 546	—	—	959	40 073

1) Met inbegrip van motorschepen en zeilschepen met hulpvermogen.
2) Met inbegrip van „gesleepte schepen" niet voorzien van eigen voortstuwingsmiddelen.
3) Voor zoover zeilschepen en gesleepte schepen betreft, zijn slechts die van 300 M³. en daarboven opgegeven.
4) Met inbegrip van motorschepen en zeilschepen met hulpvermogen, zoomede oorlogs- en andere gouvernementsschepen.

Bij G. B. 18 Mei 1923 n°. 51 (I. S. n°. 245) is bepaald dat eerste jaarpassen in de residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo ook kunnen worden verleend door de hoofden van plaatselijk bestuur te Kotabaroe en te Sampit.

Bij G. B. 17 Juli 1923 n°. 40 (I. S. n°. 368) is te Singapore een werktuigkundige bij den dienst van scheepvaart geplaatst.

Bij wijze van tijdelijken maatregel is de hoofdinspecteur, hoofd van den dienst van scheepvaart gemachtigd om bij de gouvernements marine ten hoogste 7 jongelieden in opleiding te doen nemen voor de betrekking van officier bij dezen diensttak (G. B. 19 Juli 1923 n°. 21).

Het reglement voor de examens ter verkrijging van diploma's van stuurman, machinist en machinedrijver aan boord van koopvaardijschepen (I. S. 1908 n°. 633) is — met ingang van 1 Juli 1924 — nader aangevuld bij G. B. 14 Maart 1924 n°. 8 (I. S. n°. 110) met betrekking tot de vóór de verschillende examens door de candidaten te storten bedragen.

De door den Gouverneur van Selebes en onderhoorigheden vastgestelde verordening tot regeling van het toezicht op vaartuigen door machines voortbewogen, uitsluitend gebezigd voor de vaart op rivieren en binnenwateren en op zulke vaartuigen van minder dan 25 M³. netto inhoud, alsmede tot regeling van het zeegebied dat zij mogen bevaren (stoomvaartverordening Selebes) is opgenomen in de J. C. 1923 n°. 63.

In 1923 zijn binnen de wateren van den Nederlandsch-Indischen Archipel 5 op Europeesche wijze en 70 op Inlandsche wijze getuigde vaartuigen verongelukt.

Bebakening, kustverlichting en loodswezen. De bebakeningsschepen *Hoofdinspecteur Zeeman* en *Pharus* deden, behoudens de tijdperken voor herstelling en onderhoud, onafgebroken dienst; het stoomschip *Castor* werd in Juli 1923 tot het ondergaan van herstellingen buiten dienst gesteld en vervangen door het nieuw aangebouwde stoomschip *Pollux*.

Gedurende het verslagjaar werden bijgeplaatst 2 lichtboeien, 13 tonnen, 15 ijzeren bakens (waarvan 11 ter vervanging van 12 tonnen) en 1 lichtbaken, opgenomen 4 lichtboeien, 28 tonnen, 1 lantaarnboei en 1 ijzeren baken en gingen verloren 1 lichtbaken en 1 lichtboei. Op 15 Maart 1923 bedroeg het aantal lichtbakens en te water liggende licht- en lantaarnboeien onderscheidenlijk 54 (waarvan 41 met acetyleenlicht en 2 met blaugasgloeilicht), 78 (waarvan 6 met acetyleenlicht en 1 met blaugasgloeilicht) en 25. Het aantal te water liggende tonnen bedroeg op dienzelfden datum 406 en het aantal ijzeren, houten en steenen bakens onderscheidenlijk 264, 75 en 24. Er waren 8 loodslichtschepen en 2 onbemande lichtschepen in gebruik; het loodslichtschip nabij Tarakan ging door aanvaring verloren.

De kust- en drijvende verlichting ondergingen gedurende het verslagjaar de volgende wijzigingen. De lichtboei voor den Oostelijken ingang van Straat Padang werd vervangen door een ton (die later eveneens werd weggenomen). De lichtcirkel van het kustlicht op Poeloe Sembilan werd vergroot doordat het licht na eene herstelling hooger werd geplaatst. In de Deli-geul werd een scheefgevallen lichtbaken een weinig verplaatst en werden twee lichtboeien bijgelegd. De Noordelijkste lantaarnboei van den Oosthaven werd verplaatst. In de Asahan-rivier werd een lichtbaken verplaatst. In de Babalan-geul werd het kustlicht gebluscht en werden de lichtboeien verlegd. Beoosten de haven van Tandjoengpriok werden 2 lichtboeien opgenomen. Ter reede Semarang werd een lichtboei verplaatst. Van het lichtschip van Sambar-punt (Westerafdeeling van Borneo) werd de lichtbron gewijzigd in vetgas-gloeilicht. In Straat Laoet werden

de lichtboei bij Tandjoeng Petang en een lantaarnboei verlegd. Ter reede Mamoedjoe werd een steigerlicht ontstoken.

De bij de werkplaats der kustverlichting aangevangen proeven met pharoline-blaugasgloeilicht werden voortgezet; met goeden uitslag werd blaugas aangewend op de lichtboei van Van Dorth-rif en de lichtbakens van Etna- en Arnemuidendroogte.

Loodswezen. Aan loodsgelden werd in de laatste 3 jaren ontvangen:

	1921	1922	1923
Tandjoengpriok (Batavia)	f 138 253	f 145 225	f 158 516
Soerabaja en Gresik	522 768	569 693	613 301
Tjilatjap	44 325	43 782	42 613
Emmahaven (Padang)	78 420	71 490	71 700
Aroebaai en Babalan-geul	56 343	51 806	70 480
Belawan	37 322	75 844	102 764
Sambo	58 162	62 340	71 021
Palèmbang	123 070	135 318	157 747
Balikpapan	134 378	160 641	174 755
Koetei-rivier	42 907	47 993	50 750
Tarakan	32 739	36 976	50 825
Makassar	45 635	53 842	59 265
	f 1 314 325	f 1 454 952	f 1 623 738

Bij Ord. van 18 Dec. 1923 (I. S. n°. 612) zijn het algemeen loodsreglement (I. S. 1914 n°. 222) en het reglement voor den loodsdienst van Soerabaja (I. S. 1919 n°. 125) nader gewijzigd.

Havendiensten. Aan bakengeld werd in 1923 ontvangen op Java en Madoera f 974 324 en in de Buitengewesten f 1 181 555, tegen f 1 039 965 en f 890 005 in 1922.

Bij G. B. 4 Oct. 1923 n°. 28 (I. S. n°. 491) zijn Pamekasan (Boender) en Kangean (res. Madoera) mede aangewezen als plaatsen waar geen bakengeld zal worden geheven, terwijl bij G. B. 10 Jan. 1924 n°. 12 (I. S. n°. 11) hetzelfde geschiedde ten aanzien van Waroe (res. Amboina) en Seba (res. Timor en onderhoorigheden).

Hydrographische dienst. Het opnemingsvaartuig *Van Gogh* verrichtte werkzaamheden nabij het eiland Misool (Nieuw-Guiné), ter Noord- en Westkust van Halmahera en ter Noordkust van Séran. In kaart werden gebracht van Misool de Noordoost- en de Oostkust (van de Noesela- tot en met de Zeven-eilanden), van Halmahera de reeden van Ternate en Djailolo en de vaarwaters rond Tèrnate en Tidore (detailopnemingen) en de Noordwest- en Noordoostkust van Tandjoeng Loeari tot de Zuid-Laloda-eilanden (met inbegrip van de Noord- en Westkust van het eiland Morotai en uitgezonderd het gebied rond het eiland Toeakara), zoomede van Séran de Noordkust van kaap Tapi tot kaap Pa'a. Van 8 December 1923 tot midden Februari 1924 was het schip te Soerabaja ter dokking en tot het ondergaan van herstellingen.

Het opnemingsvaartuig *Tydeman* zette de opnemingen voort bij het eiland Manoei (Oost-Selebes), ter Noordkust van Séran en in Noord-Nieuw-Guiné en voltooide de kaart van de Oostkust van de Geelvinkbaai en van de Japen- en Meostoeri-groep; bovendien werd in kaart gebracht de Noordkust van Séran (van kaap Matakabo tot kaap Namatimor) en een terrein ter Oostkust van Selèbès (namelijk het gebied om de Saponda-eilanden, Zuid-Midden- en Noordriffen en beoosten het eiland Labengke, zoomede rond Manoei en de Noordwestelijk daarvan gelegen eilanden). Van 21 Maart tot 26 April 1923 en van 15 December 1923 tot 18 Maart 1924 vertoefde het vaartuig te Soerabaja ten einde gedokt te worden en herstellingen te ondergaan.

Het opnemingsvaartuig *Eridanus* zette het werk op het eiland Wetar (Timor) voort, maakte een begin met de opneming van de Sermata- en Tanimbar-eilanden en — na daartoe verkregen vergunning van de betrokken autoriteiten — van de Noordoostkust van Portugeesch Timor. In kaart werden gebracht de West- en Noordkust van Wetar, de Sermata-eilanden (behalve de Babar- en de Damar-groepen), straat Jamdena (van Ngolin tot Wotar) en de Noordoostelijke punt van Portugeesch Timor van Tandjoeng Wakoe Sika tot en met het eiland Joko. Van 23 December 1923 tot begin Maart 1924 is het vaartuig te Soerabaja gedokt en hersteld, waarna het de opnemingswerkzaamheden nabij Jamdena hervatte.

Het gouvernements stoomschip *Orion* nam de werkzaamheden in Straat Soenda en ter Zuidkust van Java van het vaartuig *Eridanus* over en werkte daarna aan de opneming van de West- en Noordkust van Atjèh en de eilanden ten Noorden daarvan. In kaart werden gebracht de Zuidkust van Java (van Tandjoeng Panto tot Wijnkoopsbaai), het overblijvende gedeelte van Straat Soenda en het genoemd gedeelte van de Atjèh-kust met omgeving (behalve het eiland Rondo).

Het gouvernements stoomschip *Spits* werd van September t/m December 1923 gebezigd voor de heropneming van het Westervaarwater en de reede van Soerabaja.

Van de diensten van watervliegtuigen werd gebruik gemaakt bij het onderzoeken van vaarwaters in Straat Soenda (nabij de eilanden Seboekoe en Tiga en op het Calmeijeren het Steersrif), waarbij o.a. twee nog niet bekende ondiepten werden gevonden, en bij het zoeken naar eene ondiepte bezuiden kaap Selatan (Borneo) in de Java-Zee waarvan het bestaan thans kon worden aangetoond.

§ 5. VERRICHTINGEN DER ZEEMACHT.

Gedurende het verslagjaar werden eenige malen met de scheepsmacht gezamenlijke oefeningen en tochten gehouden. In Juli 1923 had eene oefening plaats in Straat Soenda, waaraan deelnamen het pantserschip *De Zeven Provinciën*, de torpedobootjagers *Bulhond*, *Lynx* en *Vos*, de mijnenleggers *Assahan* en *Serdang*, de onderzeebooten *K V* en *K VI* en eenige vliegtuigen. Daarna vertrokken de schepen, met uitzondering van de *Vos*, naar de Zuid-Chineesche-Zee, van waar ze einde Juli te Soerabaja terugkeerden. In September 1923 brachten de *Vos*, *Lynx*, *Bulhond* en *Mataram*, benevens eenige vliegtuigen, een bezoek aan Bandjermasin. Een rif in de Java-Zee werd met behulp van de vliegtuigen gezocht en daarna opgelood. Vervolgens ondernamen de vliegtuigen tochten langs de groote rivieren, welke tochten zich tot ver in het binnenland uitstrekten. Begin October 1923 oefenden de *Vos*, *Serdang*, *K III* en *K IV* en eenige vliegtuigen gezamenlijk nabij het eiland Bawéan (Soerabaja). Einde October 1923 bezochten de *Serdang* en de *Assahan* met eenige vliegtuigen Samarinda, van waar eenige vliegtuigen een tocht tot aan den bovenloop van de Mahakam-rivier ondernamen. Aan de in November 1923 gehouden gezamenlijke oefeningen in Straat Karimata namen deel de *De Zeven Provinciën*, *Hermelijn*, *Bulhond*, *Vos*, *K III*, *K IV*, *K V*, *K VI*, *Serdang*, eenige vliegtuigen en het gouvernements stoomschip *Wega*. Eind December 1923 kwamen de *Pelikaan* en de onderzeebooten *K II*, *K VII* en *K VIII* in de Indische wateren aan. Begin Maart 1924 bezochten de torpedobootjagers *Hermelijn*, *Vos*, *Jakhals* en *Bulhond* Tandjoengpriok en Riau en kruisten korten tijd in Straat Malakka. Midden Maart 1924 hadden gezamenlijke oefeningen plaats in de Java-Zee, waaraan deelnamen het pantserschip *De Zeven Provinciën*, de torpedobootjagers *Jakhals* en *Bulhond*, de onderzeebooten *K III*, *K IV*, *K V* en *K VI* en de mijnenlegger *Assahan*.

F.

AANGELEGENHEDEN BEHOORENDE TOT DEN WERKKRING VAN HET DEPARTEMENT VAN JUSTITIE.

Bij G. B. 26 Juni 1924 n°. 29 (I. S. n°. 305) is definitief bij het Departement van Justitie in dienst gesteld een hoofd van de Afdeeling Rechtswezen,, tevens belast met de leiding van den weeskamerdienst; de instructie voor het hoofd van den weeskamerdienst is opgenomen in Bb. n°. 10463.

De Ord. van 11 Juli 1923 (I. S. n°. 356), betreffende de overbrenging van het centraal testamentenregister van de weeskamer te Batavia naar het Departement van Justitie — zie Verslag 1923, kol. 64 — is in werking getreden met ingang van 1 Januari 1924 (I. S. 1923 n°. 618).

Bij G. B. 30 Nov. 1923 n°. 30 (I. S. n°. 577) heeft eene nadere aanwijzing plaats gehad van categorieën van Inlandsche ambtenaren, die ambtshalve als leden van den landraad in de residentie Soerakarta kunnen zitting nemen.

§ 1. RECHTERLIJKE MACHT.

Bij G. B. 4 Juli 1923 n°. 4 (I. S. n°. 342) is de regeling der bezoldiging van de gegradueerde rechterlijke ambtenaren (I. S. 1920 n°. 508) nader gewijzigd en aangevuld.

§ 2. RECHTSWEZEN IN HET ALGEMEEN.

Reglement op de strafvordering. Bij K. B. 14 Febr. 1924 n°. 31 (I. S. n°. 157) is art. 180 van het reglement op de strafvordering met eene bepaling aangevuld, waardoor voortaan den beklaagde in zaken van misdrijf zonder voorloopige instructie het vorderen van een toegevoegden raadsman verzekerd wordt.

Inlandsch reglement. De in het Inlandsch reglement voorkomende bepalingen betreffende de afzondering van personen, die lijdende aan afzichtelijke ziekten, in het openbaar bedelen dan wel zonder middel van bestaan rondzwerven of op eenige wijze van hun toestand partij trekken om anderen overlast aan te doen (zie I. S. 1913 n°. 440), zijn voor het gewest Kediri in werking getreden op 1 Mei 1924 (G. B. 9 April 1924 n°. 14 in I. S. n°. 164).

Landgerechten. Bij G. B. 22 Sept. 1923 n°. 3 (I. S. n°. 474) is, met ingang van 1 November 1923, het bedrag der aan plaatsvervangende landrechters toekomende zittinggelden nader bepaald op f 10 per dag.

Het G. B. 22 Sept. 1917 n°. 7 (I. S. n°. 576), houdende aanwijzing van de zittingplaatsen van landgerechten, is aangevuld bij G. B. 19 Juni 1923 n°. 25 (I. S. n°. 307).

Bij G. B. 18 Oct. 1923 n°. 21 (I. S. n°. 516) is de districtshoofdplaats Sapoeran mede als zittingplaats van het landgerecht te Wanasaba (res. Kedoe) aangewezen.

Het G. B. 29 Oct. 1919 n°. 14 (I. S. n°. 727), houdende aanwijzing van de plaatsen tot het houden der terechtzittingen van de in het gouvernement Oostkust van Sumatra ingestelde landgerechten, is gewijzigd bij G. B. 6 Oct. 1923 n°. 2 (I. S. n°. 493).

Bij Ord. van 6 Oct. 1923 (I. S. n°. 492) is, met ingang van 1 November 1923, de zetel van het landgerecht, welks rechtsgebied zich uitstrekt over de afdeeling Langkat, overgebracht van Tandjoengpoera naar Bindjai.

Voor eene herziening van het rechtsgebied der landgerechten te Kendal, Pasoeroean en Loemadjang zie men de Ord. van 23 Dec. 1923 (I. S. n°. 624).

Bij Ord. van 27 Nov. 1923 (I. S. n°. 566) is het landgerecht-reglement aangevuld met eene bepaling, dat ieder ter terechtzitting aanwezige beklaagde, die veroordeeld wordt tot geldboete, bevoegd is om terstond op de terechtzitting de geldboete te voldoen.

Bij G. B. 23 Dec. 1923 n°. 6 (I. S. n°. 623) is, met ingang van 1 Januari 1924, het ambt van landrechter bij de landgerechten te Serang, Poerwakerta, Tegal, Salatiga, Kendal, Toeban, Bodjanegara, Gresik, Madjakerta, Pamekasan, Bangkalan, Pasoeroean, Malang, Poerbalingga, Poerwakerta, Magelang, Klaten, Sragen, Toeloengagoeng en Makassar als nevenfunctie opgedragen aan een ambtenaar van het binnenlandsch bestuur.

Rechtswezen in de Buitengewesten. In verband met de opheffing der afdeeling Poelau Toedjoeh, is het reglement tot regeling van het rechtswezen in de residentie Riau en Onderhoorigheden (I. S. 1908 n°. 663) bij Ord. van 19 Aug. 1923 (I. S. n°. 419) nader gewijzigd.

Bij Ord. van 15 Juni 1923 (I. S. n°. 295) is in art. 7 van het reglement tot regeling van het rechtswezen in de gewesten Sumatra's Westkust en Tapiannoeli (I. S. 1912 n°. 205) het woord „cultuurdiensten" vervangen door het woord „gemeentediensten".

Het reglement tot regeling van het rechtswezen in de residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo (I. S. 1880 n°. 55) onderging eene nadere wijziging bij Ord. van 5 Dec. 1923 (I. S. n°. 584).

De Ord. van 31 Jan. 1916 (I. S. n°. 165), houdende uitvoering van eenige artikelen van het reglement op het rechtswezen in de residentie Bali en Lombok is, in verband met de samenvoeging der afdeelingen Boeleleng en Djembrana, bij Ord. van 19 Aug. 1923 (I. S. n°. 420) gewijzigd.

Inheemsche rechtspraak. Aangaande wijzigingen, gebracht in de organisatie der inheemsche rechtspraak, kan het volgende worden medegedeeld:

Ternate. Bij Ord. van 19 Juni 1923 (I. S. n°. 305) onderging het rijksraadreglement voor Ternate (I. S. 1874 n°. 144) eenige nadere wijzigingen en aanvullingen.

Manado. De bepalingen omtrent de rijksraden in de residentie Manado (I. S. 1882 n°. 28) zijn nader gewijzigd bij Ord. van 29 Febr. 1924 (I. S. n°. 94).

Westerafdeeling van Borneo. Bij G. B. 24 Jan. 1924 n°. 32 zijn goedgekeurd en bekrachtigd de met de Inlandsche zelfbesturen van Pontianak, Mampawah en Tajan onderscheidenlijk op 25 Augustus, 31 Mei en 26 October 1921 gesloten aanvullingsovereenkomsten, o. m. betrekking hebbende op de rechtspraak.

Rechtspersoonlijkheid van vereenigingen. In 1923 zijn in Indië, op den voet van K. B. 28 Maart 1870 n°. 2 (I. S. n°. 64), 95 vereenigingen als rechtspersoon erkend, alle aangegaan voor minder dan 30 jaren; 18 ervan, meest van liefdadigen of economischen aard, waren door Chineezen, 20 (7 van economischen, 4 van liefdadigen en 1 van godsdienstigen aard, 2 societeiten, 2 vak-, 1 kunst- en 3 onderwijsvereenigingen) door Inlanders, 1 van economischen aard door Arabieren en 1 van economischen aard door Britsch-Indiërs opgericht. Rechtspersoonlijkheid werd geweigerd aan 13 vereenigingen, wier statuten niet in overeenstemming waren te achten met het werkelijk karakter der vereeniging.

Naamlooze vennootschappen. In 1923 is in Indië bewilliging verleend op de oprichting van 251 en hier te lande op die van 12 naamlooze vennootschappen, welke haar werkkring uitsluitend of ten deele in Nederlandsch-Indië vinden, alle nader vermeld in bijlage G, tabel I.

Loterijen en premieleeningen. Aan de vereeniging Nederlandsch-Indische Jaarbeurs te Bandoeng en aan de Soerabajasche Jaarmarktvereeniging te Soerabaja zijn goederenloterijen, elk groot f 200 000 nominaal, toegestaan.

Van de voor 1924 toegestane geldloterij, groot f 500 000, zijn de winsten bestemd voor het Hoofdcomité van het „Ondersteuningsfonds voor behoeftige oud-strijders in Nederlandsch-Indië" te Malang.

Bij G. B. 26 Sept. 1923 n°. 8 (I. S. n°. 482) zijn de regelen vastgesteld, door den Directeur van Justitie in acht te nemen bij het verleenen van toestemming tot het uitschrijven van premieleeningen en tot den verkoop van aandeelen in particuliere premieleeningen, die buiten Nederlandsch-Indië zijn aangelegd of worden gehouden.

Rechtstoestand van personen. Van de in het vijfde lid van art. 109 van het Regeeringsreglement aan de Indische Regeering voorbehouden bevoegdheid is gedurende 1923 gebruik gemaakt door de bepalingen voor Europeanen toepasselijk te verklaren op 386 personen, onder wie 335 Inlanders (217 mannen en 118 vrouwen) en 51 Chineezen (I. S. 1923 nos. 96, 182, 348, 433, 500, 527 en 546). De meesten waren Christenen.

§ 3. BURGERLIJK RECHT, HANDELSRECHT EN BURGERLIJKE RECHTSVORDERING.

Het K. B. 3 April 1923 n°. 38 (I. S. n°. 287) tot aanvulling en wijziging van de in het burgerlijk wetboek en het reglement op de rechtsvordering voorkomende bepalingen betreffende de ontbinding van het huwelijk na scheiding van tafel en bed, echtscheiding, scheiding van tafel en bed en scheiding van goederen — zie Verslag 1923, kol. 57 —, is in werking getreden 1 October 1923 (I. S. n°. 441).

Bij K. B. 20 Sept. 1923 n°. 43 (I. S. n°. 548) is — met ingang van 1 Januari 1924 (I. S. 1923 n°. 594) — art. 38 van het Wetboek van Koophandel in dien zin gewijzigd, dat de publicatie van de oprichtingsakten van naamlooze vennootschappen en coöperatieve vereenigingen voortaan op kosten van de belanghebbenden zelf geschiedt.

Bij Ord. van 2 April 1924 (I. S. n°. 151) zijn voorzieningen getroffen nopens de afsluiting en bewaring der te Koeandang (res. Manado) aangehouden registers bestemd voor de inschrijving der verklaringen en opgaven van Inlanders en Vreemde Oosterlingen, die zich overeenkomstig de regeling nopens de vrijwillige onderwerping aan het Europeesche privaatrecht (I. S. 1917 n°. 12) geheel of gedeeltelijk aan dat recht wenschen te onderwerpen.

Levensverzekering. De wet op het levensverzekeringsbedrijf 1922 (N. S. 1922 n°. 716, I. S. 1923 n°. 176) — zie Verslag 1923, kol. 57 — is voor Nederlandsch-Indië in werking getreden op 15 November 1923 (I. S. n°. 551).

Coöperatieve vereenigingen. Bij K. B. 20 Sept. 1923 n°. 43 (I. S. n°. 548) is — met ingang van 1 Januari 1924 (I. S. 1923 n°. 594) — art. 5 van de verordening op de coöperatieve vereenigingen (I. S. 1915 n°. 431) in dien zin gewijzigd, dat de publicatie van de oprichtingsakten van coöperatieve vereenigingen voortaan op kosten van de belanghebbenden zelf geschiedt.

Burgerlijke stand. De reglementen op het houden der registers van den burgerlijken stand voor de Europeanen (I. S. 1849 n°. 25) en voor de Chineezen (I. S. 1917 n°. 130) zijn aangevuld bij Ord. van 15 Sept. 1923 (I. S. n°. 458) met voorschriften nopens verplichte aangifte van overlijden en bij Ord. van 23 Nov. 1923 (I. S. n°. 562) met betrekking tot het ter kennis brengen van den burgerlijken stand van vonnissen inzake de valschheid van eene erkenning van een kind.

Bij G. B. 19 Aug. 1923 n°. 8 (I. S. n°. 418) is de Europeesche posthouder te Sedanau (res. Riau en Onderhoorigheden) belast met het aanhouden der registers van den burgerlijken stand voor de Europeesche bevolking der Noord- en Zuid-Natoena-eilanden.

Voorzieningen in de afsluiting en bewaring der op de hoofdplaats Koeandang (res. Manado) aangehouden registers van den burgerlijken stand zijn getroffen bij Ord. van 2 April 1924 (I. S. n°. 150).

Andere onderwerpen. Ten aanzien van enkele andere tot deze paragraaf behoorende onderwerpen worden enkel statistische opgaven verstrekt. Die opgaven, welke zijn opgenomen in bijlage G, tabellen II en VII, betreffen de in 1923 gesloten huwelijken tusschen personen, die aan een verschillend recht zijn onderworpen en de in 1922 gedane inschrijvingen in de registers van den burgerlijken stand.

§ 4. STRAFRECHT EN STRAFVORDERING.

Bij K. B. 13 Oct. 1923 n°. 32 (I. S. n°. 569) zijn — met ingang van 1 Maart 1924 (I. S. 1924 n°. 27) — de artt. 549 en 551 van het wetboek van strafrecht gewijzigd, ter betere bescherming van tijdelijk braakliggenden grond tegen benadeeling door vee.

In verband met de verhooging van het zegelrecht voor eene vergunning tot ontscheping, eventueel tevens toelatingskaart van f 50 tot f 100, is bij K. B. 13 Dec. 1923 n°. 37 (I. S. 1924 n°. 53) de in art. 527 van het wetboek van strafrecht bedoelde geldboete, waarmede gestraft wordt hij, die na uit Nederlandsch-Indië te zijn verwijderd, binnen Nederlandsch-Indië wordt aangetroffen zonder een geldig toelatingsbewijs, verhoogd van f 100 tot f 300; de bij herhaling van dit strafbare feit op te leggen hechtenis van ten hoogste een maand is verhoogd tot twee maanden.

Bij K. B. 10 Jan. 1924 n°. 30 (I. S. n°. 96) onderging art. 393 van het wetboek van strafrecht voor Nederlandsch-Indië — met ingang van 1 Mei 1924 (I. S. n°. 177) — eene wijziging waardoor de wettig gedeponeerde handelsmerken voortaan krachtiger beschermd zullen worden.

De in dat wetboek voorkomende bepalingen tegen dierenmishandeling (artt. 302 en 540) zijn bij K. B. 1 Febr. 1924 n°. 23 (I. S. n°. 127) verscherpt.

De bij K. B. 12 Maart 1920 n°. 78 (I. S. n°. 379) in art. 117 van het wetboek van strafrecht aangebrachte wijziging, ten einde te voorzien in eene leemte in de bestaande

strafbepalingen tegen verspieding en daarmede samenhangende misdrijven — zie Verslag 1920, kol. 156 — trad 1 September 1924 in werking (I. S. 1924 n°. 306).

Herziening van strafvonnissen van Inlandsche rechtbanken door de raden van justitie. In 1923 zijn door de raden van justitie te Batavia, Semarang, Soerabaja, Padang, Medan en Makassar onderscheidenlijk 466, 706, 789, 225, 164 en 418 revisiezaken behandeld; daarbij werd door de raden te Batavia, Semarang en Medan onderscheidenlijk in 2, 1 en 1 gevallen gebruik gemaakt van de bevoegdheid om mondeling debat toe te staan (zie art. 295 van het reglement op de strafvordering in I. S. 1919 n°. 10).

Uitlevering. Gedurende 1923 werd aan de Indische Regeering door het Bestuur van de Straits Settlements 1 Chinees uitgeleverd.

Kwijtschelding en vermindering van straffen. De tot deze rubriek behoorende mededeelingen van statistischen aard zijn opgenomen in bijlage G, tabel IV.

Rietbranden op Java en Madoera. Voor opgaven daaromtrent zij verwezen naar bijlage G, tabel III.

§ 5. GEVANGENISWEZEN.

De samenstelling en inkomsten van het administratief, bewakings- en verplegingspersoneel bij de strafinrichtingen zijn opnieuw vastgesteld bij G. Bn. 16 Mei 1924 n°. 36 (I. S. n°. 233) (voor Java en Madoera) en 19 Aug. 1923 n°. 5 (I. S. n°. 415) (voor de Buitengewesten).

De bij de centrale gevangenis voor Europeanen te Semarang genomen proef met het gewijzigd Osborne-stelsel kan als geslaagd beschouwd worden.

Overgegaan werd tot de aanstelling uit de Inlandsche veroordeelden van ,,voormannen", waardoor een groot aantal Inlandsche gevangenisoppassers kon worden ontslagen.

Bij G. B. 3 Juni 1924 n°. 2*a* (Bb. n°. 10603) is eene nieuwe regeling vastgesteld voor het toezicht over de veroordeelden, tewerkgesteld buiten de gestichten.

De jeugdige veroordeelden in de gevangenis te Madioen (zie Verslag 1923, kol. 59) werden in Maart 1923 overgebracht naar de tijdelijke gevangenis te Tanah-Tinggi nabij Tangerang (res. Batavia) teneinde koeliediensten te verrichten bij den bouw van de nieuwe jeugdgevangenis en de beide opvoedingsgestichten (één voor jongens en één voor meisjes) aldaar. Deze bouwwerken, welke geheel door gestraften en onder leiding van een gevangenisdirecteur, doch onder contrôle van het Departement der Burgerlijke Openbare Werken worden uitgevoerd, vorderen zeer naar wensch.

De regeling van het beheer der aan het Departement van Oorlog afgestane gestraften (I. S. 1920 n°. 724) is op enkele punten gewijzigd bij Ord. van 6 Aug. 1923 (I. S. n°. 392).

Opgeheven werden de gevangenissen te Menes (res. Banten), Soekohardjo en Kartasoera (res. Soerakarta) (I. S. 1923 n°. 340), zoomede het civiel gedeelte van het civiel en militair gevangenhuis te Weltevreden (I. S. 1923 n°. 581). Daarentegen werd personeel in dienst gesteld bij de, mede met gestraften als werkkrachten, in uitvoering zijnde nieuwe strafgevangenis te Pamekasan.

Bij G. B. 24 Juli 1923 n°. 25 (I. S. n°. 381) is het eiland Noesa Kambangan (afd. Tjilatjap, res. Banjoemas) in zijn geheel bestemd tot strafoord voor veroordeelden, zoodat het geheele eiland als zijnde gevangenisterrein als verboden terrein moet worden beschouwd.

Bij 's Lands gevangenissen te Kediri en te Tjerebon, zoomede bij de gestraftenkwartieren der Poeloe Laoet-mijnen te Stagen, is eene commissie van bijstand ingesteld.

Het nieuwe minder vleeschrijke voedingstarief voor de gevangenen (I. S. 1922 n°. 202) onderging eenige wijziging bij G. B. 25 Nov. 1923 n°. 21 (I. S. n°. 563), doch bleef over het geheel genomen goed voldoen.

Het gestichtenreglement (I. S. 1917 n°. 708) is gewijzigd en aangevuld bij Ordn. van 20 Sept. 1923 (I. S. n°. 465), 24 Mei 1924 (I. S. n°. 239) en 26 Juni 1924 (I. S. n°. 304).

De gezondheidstoestand onder de gevangenen was gedurende het verslagjaar bijzonder gunstig.

§ 6. TUCHT- EN OPVOEDINGSWEZEN.

In den loop van 1923 werden 112 minderjarigen (104 jongens en 8 meisjes) ter beschikking van de Regeering gesteld, naar den landaard te verdeelen in 5 Europeanen, 5 Chineezen en 102 Inlanders. Van deze minderjarigen en van de Regeeringspupillen, die in 1920 en 1921 wegens plaatsgebrek nog niet in een gesticht konden worden opgenomen, werden er bij besluit van den Directeur van Justitie geplaatst: 14 in de eerste of observatie-afdeeling van het Landsopvoedingsgesticht te Semarang, 87 in het tijdelijk Centraal Doorgangshuis voor Regeeringspupillen te Malang, 14 in de Witte Kruis-kolonie nabij Salatiga, 6 in de landbouwkolonie van de Vereeniging ,,Pro Juventute" te Klakah (Loemadjang) en 3 in gezinsverpleging te Medan onder contrôle van de gelijknamige vereeniging aldaar. In 't geheel zijn thans in de Landsopvoedingsgestichten en particuliere gestichten in verpleging 635 Regeeringskinderen (12 Europeanen, 16 Chineezen en 607 Inlanders).

§ 7. ARMWEZEN.

Over weezenverpleging en armenverzorging, zoomede over liefdadigheids- en daaraan verwante vereenigingen zijn de voor dit verslag ontvangen opgaven bijeengebracht in bijlage G, tabel VIII.

§ 8. MILITAIR RECHT EN MILITAIRE RECHTSPRAAK.

Bij Ord. van 11 Juni 1924 (I. S. n°. 272) is eene nieuwe regeling getroffen voor de afdoening der militaire strafzaken op Java en Madoera en in de gewesten Lampoengsche districten, Bengkoeloe, Riau en onderhoorigheden, Palembang, Djambi, Bangka en onderhoorigheden, Belitoeng, Westerafdeeling van Borneo, Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo en Bali en Lombok.

In verband met de afschaffing van het reglement van krijgstucht of discipline voor het krijgsvolk te water en dat voor het krijgsvolk te lande, zijn, in aansluiting met de wet op de krijgstucht (zie Verslag 1922, kol. 157/158), bij K. B. 31 Juli 1922 n°. 70 (N. S. 1922 n°. 476, I. S. 1924 n°. 179) eenige bepalingen vastgesteld betreffende de beginselen van krijgstucht, de handhaving van en de vergrijpen tegen de krijgstucht bij de zee- en landmacht.

§ 9. DOOR DE HOOFDEN VAN GEWESTELIJK BESTUUR VASTGESTELDE REGLEMENTEN EN KEUREN VAN POLITIE.

Van de door de hoofden van gewestelijk bestuur ten aanzien van een aantal binnen den kring van hunne wetgevende bevoegdheid vallende onderwerpen vastgestelde, in de Javasche Courant van 1923 afgekondigde verordeningen, verdienen afzonderlijke vermelding: de door den Resident van Soerakarta vastgestelde verordeningen ter uitvoering van de artt. 3, 5, 21 en 22 van het motorreglement (J. C. n°. 45), tot regeling der straatprostitutie en tot regeling der sluiting van openlijke huizen van ontucht ter hoofdplaats Soerakarta (J. C. n°. 96); de door den Gouverneur van Atjeh en Onderhoorigheden vastgestelde verordening op het slachten van vee (J. C. n°. 96); de door den Resident van Sumatra's Westkust vastgestelde verordening op het gebruik van de Gouvernementsdrinkwaterleidingen in het gewest Sumatra's Westkust voor zoover niet onder beheer bij een localen raad (J. C. n°. 75); de door den Gouverneur der Oostkust van Sumatra vastgestelde verordening tot bescherming van den telegraafkabel nabij Bagan-Siapiapi (J. C. n°. 99); de door den Resident van Tapiannoeli vastgestelde verordening tot bevordering van een beteren vischstand in het Toba-meer (J. C. n°. 7); de door den Resident der Lampoengsche Districten vastgestelde „koeliekeur" (J. C. n°. 55) en verordening op het verstrekken van water uit de waterleidingen in de residentie Lampoengsche Districten (J. C. n°. 89); de door den Resident van Djambi vastgestelde verordening tot tegengang van den handel in vervalschte rubber (J. C. n°. 76); de door den Resident van Palembang vastgestelde verordening op het gebruik van motorrijtuigen op de openbare wegen buiten de locale ressorten (J. C. n°. 91); de door den Resident der Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo vastgestelde verordening tot tegengang van den handel in vervalschte rubber (J. C. n°. 52); de door den Resident der Westerafdeeling van Borneo vastgestelde verordening tot uitvoering van de artt. 3, 5, 21 en 22 van het motorreglement (J. C. n°. 89); de door den Gouverneur van Selebes en Onderhoorigheden vastgestelde verordeningen: tot bescherming van den telegraafkabel Moena—Kolono-baai (J. C. n°. 2) en van den telefoonkabel in de richting Noord-Zuid over het smalle gedeelte van het vaarwater naar Kendari (J. C. n°. 92), op het branden van alang-alang en andere begroeiing van woeste gronden (J. C. n°. 43), de stoomvaartverordening (J. C. n°. 63) en de bouw- en woonverordening (J. C. n°. 97); de door den Resident van Manado vastgestelde verordening tot bevordering van de netheid in de Minahasa en Gorontalo-districten (J. C. n°. 19) en de door den Resident van Bali en Lombok vastgestelde verordening op de waterverstrekking (J. C. n°. 47).

§ 10. BIJZONDERE RECHTEN.

Recht van vereeniging en vergadering. Het K. B. 17 Juli 1923 n°. 102 (I. S. n°. 452), houdende aanvulling van de regeling betreffende de uitoefening van het recht van vereeniging en vergadering in Nederlandsch-Indië (I. S. 1919 n°. 27) in dien zin dat het mogelijk wordt onmondigen en kinderen van politieke vergaderingen te weren — zie Verslag 1923, kol. 61 —, is in werking getreden 1 October 1923 (I. S. n°. 453).

De tijdelijke beperking van de uitoefening van het recht van vergadering in de residentiën Kediri, Semarang, Preanger Regentschappen, Pekalongan en Soerabaja (I. S. 1923 nos. 227 en 228) — zie Verslag 1923, kol. 61 — is bij Ord. van 17 Sept. 1923 (I. S. n°. 454) ingetrokken. Ditzelfde geschiedde bij Ord. van 7 April 1924 (I. S. n°. 158) ten aanzien van de tijdelijke beperking van de uitoefening van dat recht in de residentie Madioen.

Recht van verblijf. De gebruikelijke statistische opgaven omtrent toelating en vestiging of inwoning in Nederlandsch-Indië zijn opgenomen in bijlage G, tabellen V en VI.

Bij K. B. 13 Dec. 1923 n°. 37 (I. S. 1924 n°. 53) is — met ingang van 1 Juli 1924(I.S. 1924 n°. 257)—, met het oog op de noodzakelijke versterking van 's Lands middelen, het ingevolge de artt. 3 en 9 van het toelatingsbesluit (I. S. 1916 n°. 47, zooals het sedert is gewijzigd en aangevuld) voor eene vergunning tot ontscheping, eventueel tevens toegangskaart, verschuldigd bedrag van f 50 verdubbeld en het zegelrecht voor de vergunning tot vestiging (art. 11 van het toelatingsbesluit) verhoogd van f 5 tot f 10; voorts is het ingevolge art. 9 bij overtreding van de wettelijke bepalingen op de ontscheping verschuldigde bedrag tot f 150, de bij art. 14 bepaalde geldboete tot f 200 en het in art. II der overgangsbepalingen genoemde bedrag tot f 100 verhoogd. In verband hiermede is het voor eene vergunning tot vestiging in een gedeelte van de res. Riau en onderhoorigheden verschuldigde bedrag van f 50 — zie I. S. 1918 n°. 92 en 1922 n°. 727 — verhoogd tot f 100 (Ord. van 29 Mei 1924 in I. S. n°. 258).

Bij K. B. 13 Dec. 1923 n°. 38 (I. S. 1924 n°. 54) is — met ingang van 29 Mei 1924 (I. S. 1924 n°. 257) — eene nieuwe lezing vastgesteld van het tweede lid van art. 4 van het toelatingsbesluit, welk lid de gevallen aangeeft waarin een toelatingskaart wordt geweigerd.

Nieuwe modellen tot uitvoering van het „toelatingsbesluit" en de „toelatingsordonnantie" zijn vastgesteld bij G. B. 29 Mei 1924 n°. 39 (I. S. n°. 257).

Sedert de afsluiting van de gelijksoortige opgaven in het Verslag 1923 (15 Maart 1923 tot 15 Maart 1924) werd de in art. 47 van het Regeeringsreglement omschreven politieke maatregel van verwijdering toegepast op 3 personen (1 uit Selebes en Onderhoorigheden, 1 uit Semarang en 1 uit Sumatra's Westkust), die wegens verschillende bezwarende feiten voor de openbare rust en orde in het gewest hunner inwoning gevaarlijk werden geacht. Gedurende dat tijdvak werd ten opzichte van 1 politiek verwijderde de maatregel opgeheven en aan 1 vroeger politiek verwijderde eene andere plaats tot verblijf aangewezen.

Ten aanzien van 1 persoon uit Jogjakarta, wien tevoren de hoofdplaats Bandanaira tot verblijf was aangewezen, werd de maatregel in dien zin gewijzigd, dat hem voortaan slechts het verblijf in de residentie Jogjakarta is ontzegd.

§ 11. PERSONEN EN INSTELLINGEN MET HET RECHTSWEZEN IN VERBAND.

Praktizijns en notarissen. In 1923 zijn 13 rechtsgeleerde praktizijns aangesteld, namelijk 5 bij het hooggerechtshof en onderscheidenlijk 5, 1, 1 en 1 bij de raden van justitie te Semarang, Soerabaja, Medan en Makassar.

Aan één of meer gedeelten van het notarieel examen onderwierpen zich 95 adspiranten, van wie er 50 slaagden (23 voor het eerste en 4 voor het eerste en tweede gedeelte, 2 voor het aanvullend examen, 13 voor het tweede, 3 voor het tweede en derde en 5 voor het derde gedeelte). Voor verdere bijzonderheden wordt verwezen naar het verslag van de examencommissie (J. C. 1923 n°. 99).

Het reglement op het notarisambt in Nederlandsch-Indië (I. S. 1860 n°. 3) is nader aangevuld bij Ord. van 23 Nov. 1923 (I. S. n°. 562) met betrekking tot het ter kennis brengen van den burgerlijken stand van vonnissen inzake de valschheid van de erkenning van een kind.

In verband met de samenvoeging van de afdeelingen Boeleleng en Djembrana tot één afdeeling Singaradja (res. Bali en Lombok) is bij Ord. van 19 Aug. 1923 (I. S. n°. 421) — met terugwerkende kracht tot 1 April 1922 — eene voorziening getroffen met betrekking tot het notariaat in dat gewest.

Bij Ord. 25 Jan. 1924 (I. S. n°. 31) zijn voorzieningen getroffen met betrekking tot het notariaat in verband met de opheffing van het gewest Nieuw-Guiné.

Opgeheven is het notariaat te Songenep (res. Madoera) (Ord. van 26 April 1924 in I. S. n°. 189) en te Pariaman en Painan (res. Sumatra's Westkust) (Ord. van 12 Juni 1924 in I. S. n°. 279).

Bij G. B. 15 Oct. 1923 n°. 19 (Bb. n°. 10467) is eene nieuwe regeling vastgesteld voor de plaatsing der candidaat-notarissen op de ranglijst.

Tolken. Bij G. B. 4 Juli 1923 n°. 40 (J. C. n°. 55) is de tijdelijke betrekking van Europeeschen tolk voor de Japansche taal te Dobo (res. Amboina) ingetrokken.

Weeskamers. Voor eene nadere wijziging van de regeling der formatie, ressorten, standplaatsen en bezoldigingen der agenten van de wees- en boedelkamer te Makassar zie men Bb. nos. 10422 en 10591 en voor die te Medan Bb. n°. 10590.

Bij Ord. van 6 Febr. 1924 (I. S. n°. 49) is bepaald dat het rentecijfer, dat over het afgeloopen jaar over de door de wees- en boedelkamers op eigen naam uitgezette gelden zal worden tegoed gedaan, voortaan vóór 31 Juli — instede van vóór 31 Mei — van het daaropvolgend jaar wordt vastgesteld.

Bij G. B. 12 Febr. 1924 n°. 28 (I. S. n°. 61) is bepaald dat de Chineesche adviseurs bij de weeskamers als zoodanig den titel voeren van luitenant der Chineezen.

§ 12. ARBEIDSAANGELEGENHEDEN.

Met intrekking van de instructie voor de ambtenaren der arbeidsinspectie, is bij G. B. 29 Juni 1923 n°. 51 (Bb. n°. 10404) eene instructie vastgesteld voor het hoofd van het kantoor voor arbeid en voor den chef en de ambtenaren der arbeidsinspectie voor de Buitengewesten.

Bij Ord van 5 Mei 1924 (I. S. n°. 211) zijn aan het hoofd en de ambtenaren van het kantoor van arbeid eenige bevoegdheden toegekend, ten einde hen in staat te stellen zich de vereischte gegevens te verschaffen, benoodigd voor de overheidsbemoeienis met de arbeidsverhoudingen in Nederlandsch-Indië.

De ondernemingen in de Buitengewesten werden, voor zoover zulks in verband met de plaats gehad hebbende personeelsinkrimping doenlijk was, geregeld door de inspecteerende ambtenaren bezocht.

Het aantal contractarbeiders, werkzaam op de ondernemingen, bedroeg in de Oostkust van Sumatra 127 720, Atjeh en Onderhoorigheden 6275, Tapiannoeli 2820, Sumatra's Westkust 1845, Bengkoeloe 2368, Lampoengsche Districten 2426, Palembang 2040, Riau en Onderhoorigheden 1743, Belitoeng 2844, Westerafdeeling van Borneo 73, Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo 4829, Manado 621 en Amboina 167, tezamen 246 994, van wie er 1645 overleden.

Op den voet der wervingsordonnantie (I. S. 1914 n°. 613) werden van Java en Madoera naar de Buitengewesten 20 356 arbeiders verscheept, terwijl er van daar 24 750 terugkeerden.

In het algemeen kwamen de werkgevers hunne verplichtingen inzake de verstrekking van eene goede huisvesting en eene behoorlijke geneeskundige verpleging op voldoende wijze na. De gezondheidstoestand van de contractarbeiders op de verschillende ondernemingen was niet onbevredigend; de ziekte- en sterftecijfers waren over het algemeen laag.

Het aantal in 1923 in het gouvernement Oostkust van Sumatra van Java geïmporteerde werkkrachten bedroeg 9673, tegen 6973 in 1922. Maatregelen werden getroffen, o. m. ten doel hebbende om het leenen door Chineesche veldkoelies van den hoofdtandil, het dobbelen van werklieden op de ondernemingen en het aantal sterfgevallen onder de pasgeboren kinderen van contractanten te verminderen. Bepaald werd, dat de uitbetaling der aan de veldkoelies toekomende credit-saldi op alle ondernemingen in tegenwoordigheid van de ambtenaren van de arbeidsinspectie zal geschieden, nadat door de inspecteerende ambtenaren de rekening-courant der betrokken koelies is gecontroleerd en de werklieden met den stand van hun rekening-courant in kennis zijn gesteld.

Het aantal in 1923 in Atjeh en onderhoorigheden van Java geïmporteerde werkkrachten bedroeg 722, tegen 229 in 1922.

Op één onderneming in de residentie Tapiannoeli liet de geest onder het werkvolk min of meer te wenschen over. Overigens waren de door contractanten gepleegde overtredingen, op een enkele uitzondering na, niet van ernstigen aard. De meeste betroffen het niet-opvolgen van gegeven bevelen, dan wel desertie.

In 1923 werd eene toeneming van het aantal desertiegevallen geconstateerd op de in het gewest Lampoengsche Districten gelegen ondernemingen van landbouw. De oorzaak daarvan moet gezocht worden in het verschil tusschen de loonen van contract- en vrije arbeiders.

De gezondheidstoestand van de 8242 in de residentie Bengkoeloe werkzame contractanten was goed te noemen.

Op de in het gewest Riau en Onderhoorigheden (Lingga) gelegen onderneming der Singkep-Tinmaatschappij werd uitsluitend met vrije koelies gewerkt.

Door de 17 225 in het gewest Belitoeng bij de Billiton-Maatschappij werkzame Chineesche contractanten werden geen klachten bij het Bestuur ingebracht.

In de residentie Westerafdeeling van Borneo daalde het aantal met contractkoelies werkende ondernemingen tot 2.

De behandeling van de 10 777 op de ondernemingen in het gewest Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo werkzame contractanten liet over het algemeen weinig te wenschen over.

In het gewest Manado werd op een 3-tal in de onderafdeeling Bolaäng Mongondow gelegen ondernemingen een proef genomen met Gorontaleesche contractkoelies.

Een belangrijk percentage van de in de residentie Amboina werkzame contractanten was niet van Java afkomstig, doch kwam uit de gewesten Selebes en Onderhoorigheden en Manado.

In 1923 vertrokken 633 contractanten naar Suriname.

G.

COMPTABILITEIT.

De regelen voor het administratief beheer, voortvloeiende uit de Indische comptabiliteitswet (I. S. 1910 n°. 312), zijn nader gewijzigd bij Ord. van 1 Oct. 1923 (I. S. n°. 489) met betrekking tot de Departementen der Marine en van Oorlog.

Bij K. B. 21 Juli 1923 n°. 55 (N. S. n°. 374, I. S. n°. 533) is de regeling van de vervolging van en het verhaal op landsdienaren, die den Lande schade hebben toegebracht, gewijzigd in dien zin dat daaruit vervallen is het voorschrift om telkenjare bij de stukken, behoorende bij de begrootingsrekening van Nederlandsch-Indië, aan de Staten-Generaal een lijst in te zenden waaruit tot in bijzonderheden blijkt, welke toepassing aan de genoemde regeling is gegeven.

Bij Ord. van 19 Nov. 1923 (I. S. n°. 556) is de directeur van de fabriek der opiumregie bevoegd verklaard tot het beoordeelen en betaalbaarstellen van vorderingen ten laste van den Lande, voor zoover betreft de uitgaven ten laste van dat bedrijf.

H.

ALGEMEEN BURGERLIJK BEHEER.

Bij G. B. 19 Juli 1923 n°. 9 is benoemd tot Directeur van Onderwijs en Eeredienst de heer mr. K. F. Creutzberg, hoofdambtenaar van verlof teruggekeerd, tevoren die betrekking bekleed hebbende. In verband met zijne benoeming tot Lid van den Raad van Nederlandsch-Indië (zie hoofdst. B) is hij in November 1923 als directeur afgetreden; in zijne plaats is als zoodanig benoemd de heer J. F. W. van der Meulen, hoofdambtenaar van verlof teruggekeerd (G. B. 2 Febr. 1924 n°. 1x).

De omschrijving van den werkkring van de departementen van algemeen bestuur in Nederlandsch-Indië (I. S. 1919 n°. 2) — zie Verslag 1919, kol. 120 — is, met ingang van 1 April 1924 (I. S. n°. 140), nader gewijzigd bij K. B. 4 Jan. 1924 n°. 19 (I. S. n°. 109) in verband met de voorgenomen overdracht van de beoordeeling der locale verordeningen, welke strafbepalingen inhouden van den Directeur van Justitie op den adviseur voor de decentralisatie.

Bij G. B. 15 Aug. 1923 n°. 20 is eene commissie ingesteld, welke zich zal uitspreken over de wijze waarop, bij behoud van de tegenwoordige localiteit, verdere achteruitgang van het Landsarchief kan worden tegengehouden, en de meest noodzakelijke verbeteringen zouden kunnen worden aangebracht (archief-commissie).

Bij G. B. 20 Febr. 1924 n°. 5 is eene commissie ingesteld om te onderzoeken of bezuiniging op de uitgaven ten behoeve van de uitgifte van de Javasche Courant mogelijk is, en zoo ja, welke maatregelen genomen moeten worden om tot die bezuiniging te geraken.

De bij G. B. 28 April 1921 n°. 31 ingestelde bestuursverkavelings-commissie — zie Verslag 1921, kol. 123 — is bij G. B. 4 Nov. 1923 n°. 24 ontbonden.

J.

I. GEWESTELIJK EN PLAATSELIJK BESTUUR; POLITIE.

Bij G. B. 7 Nov. 1923 n°. 38 (I. S. n°. 536) is eene nieuwe regeling vastgesteld van de verhouding en de samenwerking tusschen de burgerlijke en militaire gezaghebbenden.

§ 1. EUROPEESCH BESTUUR; POLITIE.

a. Europeesch bestuur.

Een overzicht betreffende de tewerkstelling op einde 1923 van de controleurs en adspirant-controleurs bij het binnenlandsch bestuur op en buiten Java en Madoera — ook van de tijdelijk boven de formatie in dienst gestelde — is opgenomen onder I van bijlage H.

Bij G. B. 29 Juni 1923 n°. 30 (I. S. n°. 332) zijn in de residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo in dienst gesteld een assistent-resident ten einde speciaal werkzaam te worden gesteld in de afdeeling Samarinda als plaatsvervanger van den assistent-resident dier afdeeling in het bestuur over de onderafdeelingen Boeloengan en Apokajan, en een controleur ten behoeve van de onderafdeeling Balikpapan (afd. Samarinda).

In de residentie Manado is de onderafdeeling Koeandang (afd. Gorontalo) als zoodanig opgeheven en gevoegd bij de onderafdeeling Gorontalo der afdeeling van dien naam (G. B. 2 April 1924 n°. 36; I. S. n°. 149).

Bij Ord. van 19 Aug. 1923 (I. S. n°. 413) is — met ingang van 1 April 1924 (I. S. 1924 n°. 29) — de residentie Nieuw-Guiné als zelfstandig gewest opgeheven en het gebied daarvan aan de residentie Amboina toegevoegd. Laatstgenoemd gewest is bij G. B. 25 Jan. 1924 n°. 21 (I. S. n°. 29), met ingang van 1 April 1924, ingedeeld in 8 afdeelingen (Amboina, Séran, Zuid-eilanden, Ternate, Soela-eilanden, Noord-Nieuw-Guiné, West-Nieuw-Guiné en Zuid-Nieuw-Guiné). Ingevolge de Ord. van 25 Jan. 1924 (I. S. n°. 30) blijven voor het gebied van de opgeheven residentie Nieuw-Guiné de aldaar geldende regelingen voorloopig gehandhaafd.

b. Politie.

Bij G. B. 1 Nov. 1923 n°. 52 (I. S. n°. 528) zijn, met ingang van 1 Januari 1924, de politie-school te Batavia, thans tijdelijk gevestigd te Buitenzorg, en het opleidingsdepot voor de algemeene politie te laatstgenoemder plaats samengesmolten tot één inrichting onder den naam: opleidingsschool voor het personeel der algemeene politie, en is bij wijze van tijdelijken maatregel het noodige personeel ten behoeve van die opleidingsschool in dienst gesteld. Bij G. B. 9 April 1924 n°. 9 (I. S. n°. 162) is het onderwijs aan en de formatie van die opleidingsschool herzien, terwijl bij dezelfde gelegenheid (J. C. n°. 33) is bepaald, dat gedurende het jaar 1924 voor zoolang als zulks voor het doel noodig zal blijken, aan de opleidingsschool een verkorte cursus wordt geopend, waar de, in verband met de inkrimping van het leger, eervol uit den militairen dienst ontslagen reserve-officieren als adspirant-commissaris worden toegelaten, ter opleiding voor commissaris van politie der 2de klasse.

De titel van ,,hoofdpolitieopziener'' is gewijzigd in ,,ondercommissaris van politie'' (I. S. 1924 n°. 168).

Omtrent de sterkte van het personeel der algemeene politie zie men I. S. 1923 nos. 242 (res^{n}. Bantam en Preanger-Regentschappen), 357 (res. Semarang), 388 (res^{n}. Batavia, Rembang, Tjerebon, Kediri, Soerakarta, Pekalongan, Banjoemas en Madioen), 396 (res. Banjoemas), 472 (res. Preanger-Regentschappen) en 514 (res. Palembang).

Bij G. B. 18 Maart 1924 n°. 2 (I. S. n°. 116) is in de residentie Kediri, boven de sterkte van het personeel der algemeene politie, het noodige politiepersoneel in dienst gesteld ten behoeve van de cultuurbewaking.

Bij G. B. 5 Jan. 1924 n°. 18 (I. S. n°. 9) is bepaald dat, onverminderd de bevoegdheid van den resident en den assistent-resident om in te grijpen waar en wanneer hun dat noodig voorkomt, de dagelijksche leiding der algemeene politie op de hoofdplaatsen Batavia (met inbegrip van Meester-Cornelis), Semarang en Soerabaja bij den hoofdcommissaris berust. Deze is rechtstreeks ondergeschikt aan den betrokken assistent-resident.

Aangezien de bij de politie te Batavia geconstateerde malversatiën het bestaan aan het licht hebben gebracht van leemten in de organisatie en het beheer der politie, die dringend voorziening behoeven, is bij G. B. 10 Sept. 1923 n°. 2 aan den assistent-resident van Batavia, den heer J. J. van Helsdingen, opgedragen, een onderzoek in te stellen naar de werking van de organisatie der politie op de groote hoofdplaatsen van Java, o. m. ook met het doel, waar noodig en mogelijk bezuinigingen aan te brengen en voorts zoo spoedig mogelijk na overleg met de betrokken hoofden van gewestelijk bestuur en de plaatselijke ambtenaren, algemeene voorschriften te ontwerpen omtrent het geldelijk beheer van de plaatselijke politiekorpsen. Bij G. B. 15 Maart 1924 n°. 23 is die bestuursambtenaar tijdelijk ter beschikking gesteld van den Directeur van Binnenlandsch Bestuur, ten einde te worden belast met de uitwerking van zijne voorstellen inzake de regeling der positie van den inspecteur der algemeene politie en voorts inzake de organisatie der politie op de groote hoofdplaatsen van Java en het geldelijk beheer der politiekorpsen.

---

§ 2. GEWESTELIJK EN PLAATSELIJK ZELFBESTUUR.

Nadat bij de wet van 6 Febr. 1922 (N. S. n°. 51, I. S. n°. 216) het Regeeringsreglement voor Nederlandsch-Indië nader was gewijzigd tot hervorming van de grondslagen van het gewestelijk en plaatselijk bestuur, werd bij G. B. 20 Maart 1922 n°. 1*a* (J. C. n°. 25) een regeeringscommissaris voor de bestuurshervorming benoemd, welke hoofdambtenaar belast werd met de voorbereiding der uitvoering van die wet. Daartoe werden door hem ontwerpen samengesteld van eene provinciale en eene regentschapsordonnantie, waarmede de Indische Regeering zich in hoofdzaak kon vereenigen, waarna — nadat de Volksraad daarmede instemming had betuigd — dienovereenkomstig, onder dagteekening van 23 Februari 1924, eene provinciale ordonnantie en eene regentschapsordonnantie werden vastgesteld (I. S. 1924 nos. 78 en 79). Ingevolge eerstgenoemde ordonnantie kan in een bepaald deel van Nederlandsch-Indië eene provincie gevormd worden, welker bestuur zal bestaan uit een provincialen raad, een college van gedeputeerden en een Gouverneur. Verder bevat die ordonnantie bepalingen omtrent de bestuursorganen der provincie, de provinciale ambtenaren, de vergaderingen van den provincialen raad en van het college van gedeputeerden, de bevoegdheid en taak van den provincialen raad en van het college van gedeputeerden, het beheer en de verantwoording der provinciale geldmiddelen, zoomede het hooger toezicht op de provincie. De regentschaps-ordonnantie regelt de instelling van autonome regentschappen, welker besturen gevormd zullen worden door een regentschapsraad, een college van gecommitteerden en een regent; die ordonnantie houdt verder bepalingen in omtrent de bestuursorganen van het regentschap, de regentschapsambtenaren, de bevoegdheid en taak van den regentschapsraad en van het college van gecommitteerden, het beheer en de verantwoording van de geldmiddelen van het regentschap en het hooger toezicht op het regentschap.

Aangezien het in het voornemen ligt het eerst tot de vorming van eene provincie West-Java over te gaan, zijn onder dagteekening van 23 Februari 1924 eene kiesordonnantie voor de provincie West-Java en eene kiesordonnantie voor de regentschappen in West-Java tot stand gekomen (I. S. 1924 nos. 80 en 81).

Locale raden-ordonnantie. De locale raden-ordonnantie (I. S. 1905 n°. 181) is nader gewijzigd en aangevuld bij Ord^{n}. van 13 Mei 1923 (I. S. n°. 236) met betrekking tot het beheer en de verantwoording der locale geldmiddelen, en 5 Juni 1923 (I. S. n°. 271) ten einde bij vermeerdering van het aantal te benoemen of te kiezen leden van locale raden eene dadelijke vervulling der open plaatsen mogelijk te maken.

Plaatselijke raden. Bij Ord. van 9 Dec. 1923 (I. S. n°. 611) is bepaald dat het aan de ter vervanging van de in 1923 periodiek aftredende leden van den Minahasa-raad nieuw inkomende verkozen leden vergund zal zijn om deel te nemen aan het onderzoek en de beoordeeling van hun eigen geloofsbrieven, zoomede om hunne betrekking onmiddellijk na de goedkeuring hunner geloofsbrieven te aanvaarden.

Locale begrootingen. De voorschriften betreffende de inrichting van locale begrootingen (I. S. 1910 n°. 260) zijn bij G. B. 13 Mei 1923 n°. 31 (I. S. n°. 237) gewijzigd.

Afgezonderde geldmiddelen. Verhoogd werden de geldmiddelen, afgezonderd voor de gemeente Salatiga (I. S. 1923 n°. 184) (in verband met het beëindigen van de korting welke terzake van het bij hare instelling in beheer gegeven waterleidingnet op het voor die gemeente uit de algemeene geldmiddelen afgezonderd bedrag werd toegepast), de gemeente Semarang (I. S. 1923 n°. 185) (in verband met eene verruiming der grenzen van de hoofdplaats Semarang), het gewest Madioen (I. S. 1923 n°. 187) (ter voorziening in verschillende behoeften van dat gewest), het gewest Banjoemas (I. S. 1923 n°. 188) (ter tegemoetkoming in de kosten van het gewoon onderhoud van door den geniedienst gebouwde en door vermeld gewest in beheer genomen kunstwerken), de gemeente Batavia (I. S. 1923 n°. 189) (ter tegemoetkoming in de kosten van het onderhoud en de verlichting van wegen), het gewest Pasoeroean (I. S. 1923 n°. 190) (ter tegemoetkoming in de kosten van het gewoon onderhoud van kabelbruggen), onder gelijktijdige vermindering van de voor de gewesten Semarang (I. S. 1923 n°. 185) (in verband met eene verruiming der grenzen van de hoofdplaats Semarang) en Kediri (I. S. 1923 n°. 186) (als gevolg van de wijziging gebracht in de grenzen tusschen de gewesten Madioen en Kediri) afgezonderde geldmiddelen onderscheidenlijk met f 10 132 en f 650.

Het geheele bedrag van de op den voet van art. 68*a*, lid 1, van het Regeeringsreglement, voor gewesten en gedeelten van gewesten bij wijze van vaste uitkeering afgezonderde geldmiddelen steeg door deze verhoogingen en verminderingen van f 6 199 452 tot f 6 229 884.

Locale belastingen. Door de Regeering werden goedgekeurd: de verordeningen tot heffing van eene belasting op het gebruikmaken van de wegen met vervoermiddelen in de gewesten Semarang, Soerabaja en Kediri en de gemeenten Buitenzorg, Soekaboemi, Makassar en Blitar (J. C. 1923 nos. 63, 73, 73, 45, 104 en 1924 nos. 2 en 44); de verordeningen tot heffing en invordering eener belasting onder den naam van wegenbelasting in de gewesten Madioen en Banjoemas en de gemeenten Prabalingga en Tegal (J. C. 1923 n°. 52, 1924 n°. 26, 1923 n°. 91 en 1924 n°. 3); de verordening op het keuren en slachten van vee en het invoeren, vervoeren en verkoopen van vleesch in de gemeente Tegal (J. C. 1923 n°. 45); de verordening tot heffing van eene slachtbelasting in het gebiedsdeel Karangasem (J. C. 1924 n°. 6); de verordeningen tot heffing en invordering eener belasting op den verkoop van vuurwerk in de gewesten Batavia, Pekalongan, Soerabaja, Preanger-Regentschappen, Rembang, Banjoemas en Madoera (J. C. 1923 nos. 46, 46, 48, 51, 64, 83 en 1924 n°. 11) en in de gemeenten Magelang, Pekalongan, Malang, Prabalingga, Kediri, Madioen, Tegal, Madjakerta en Blitar (J. C. 1923 nos. 54, 58, 60, 91, 93, 95, 97, 97 en 1924 n°. 14); de verordeningen tot heffing en invordering van eene hondenbelasting in de onderafdeelingen Barabai en Komering-

hilir (J. C. 1923 nos. 46 en 50); de verordeningen tot heffing van eene belasting op het maken van reclame in de gemeenten Tebingtinggi, Padang en Pekalongan (J. C. 1923 nos. 64, 83 en 88); de verordening tot regeling betreffende den aard en den duur der persoonlijke diensten, waartoe de mannelijke inlandsche bevolking in het gebiedsdeel Karangasem verplicht is, zoomede omtrent de gevallen waarin, benevens de wijze en voorwaarden waarop de diensten kunnen worden gevorderd (J. C. 1923 n°. 69); de verordeningen tot heffing en invordering van eene belasting onder den naam van ,,vergunningsrecht" in de gemeenten Madioen, Pasoeroean en Pematangsiantar (J. C. 1923 n°. 100 en 1924 nos. 31 en 14); de verordeningen tot heffing en inning van eene straatverlichtingsbelasting in het gewest Preanger-Regentschappen en de gemeente Amboina (J. C. 1924 n°. 32 en 1923 n°. 100); de verordeningen tot heffing en invordering eener belasting onder den naam van ,,motorrijtuigenbelasting" in de gemeenten Magelang en Blitar (J. C. 1924 nos. 5 en 44); de verordening regelende de toepassing voor het jaar 1923 van de tarieven, bedoeld in art. 3 van de verordening tot heffing en invordering eener belasting onder den naam van ,,vrachtautobelasting" in de gemeente Batavia (J. C. 1923 n°. 104); de verordeningen tot heffing eener gemeentelijke belasting van natuurlijke personen, die zich in den loop van een jaar in de gemeenten Bandoeng en Magelang vestigen en elders zijn of worden aangeslagen in de landsinkomstenbelasting (J. C. 1924 nos. 18 en 49); de verordening tot heffing en invordering eener belasting op den verkoop van sagoweer in het ressort Ambon (J. C. 1924 n°. 21); de verordening tot heffing en invordering van eene belasting onder den naam van ,,reinigingsbelasting" in de gemeente Batavia (J. C. 1924 n°. 19); de verordening tot heffing van opcenten op de hoofdsom van de personeele belasting in de gemeente Manado (J. C. 1924 n°. 30); de verordening tot heffing en invordering eener belasting op het houden van openbare vermakelijkheden in de gemeente Manado (J. C. 1924 n°. 11); de verordening tot heffing en invordering eener belasting onder den naam van ,,rij- en voertuigenbelasting" in de gemeente Meester-Cornelis (J. C. 1924 n°. 41); de verordening tot intrekking van die tot tijdelijke heffing van opcenten op de hoofdsom der verponding en der personeele belasting in de gemeente Magelang (J. C. 1923 n°. 102); de verordening tot afschaffing der bestaande heffing van 20 opcenten op de personeele belasting in de gemeente Makassar (J. C. 1924 n°. 18); de wijzigingen van de verordeningen tot heffing van eene belasting op het gebruikmaken der wegen met vervoermiddelen in de gemeente Malang, de gewesten Madioen en Pekalongan en het ressort Minahasa (J. C. 1923 nos. 45, 52, 104 en 64); van de verordeningen tot heffing en invordering van eene belasting onder den naam van ,,rij- en voertuigenbelasting" in de gemeente Padang, het gewest Preanger-Regentschappen en de onderafdeeling Ogan-hilir (J. C. 1923 n°. 50 en 1924 nos. 16 en 39); van de verordeningen tot heffing en invordering van eene motorrijtuigenbelasting in het gewest Preanger-Regentschappen en de gemeenten Padang, Pasoeroean, Kediri en Salatiga (J. C. 1924 n°. 21, 1923 nos. 50 en 73 en 1924 nos. 21 en 35); van de verordeningen betreffende de wegenbelasting in de gewesten Kedoe en Preanger-Regentschappen en de gemeenten Blitar en Probalingga (J. C. 1923 n°. 90, 1924 n°. 16, 1923 n°. 58 en 1924 n°. 25); van de verordeningen tot heffing en invordering eener belasting op het houden van openbare vermakelijkheden in de gewesten Banten en Tjerebon en de gemeenten Malang, Padang, Tjerebon, Soekaboemi, Malang en Pasoeroean (J. C. 1923 n°. 54, 1924 n°. 13, 1923 nos. 67, 77, 81 en 89 en 1924 nos. 13 en 19); van de verordening tot heffing en invordering van eene belasting op den verkoop van sterken drank in het gewest Preanger-Regentschappen (J. C. 1924 n°. 15); van de verordening tot heffing en invordering eener belasting op den verkoop van sagoweer in de gemeente Manado (J. C. 1924 n°. 26); van de verordening tot heffing van eene straatverlichtingsbelasting in de gemeente Pematangsiantar (J. C. 1924 n°. 39); van de verordening tot heffing van eene terreinbelasting in de gemeente Salatiga (J. C. 1924 n°. 35); van de verordeningen tot heffing en invordering van eene hondenbelasting in het gewest Tjerebon en de gemeenten Tegal en Soerabaja (J. C. 1924 nos. 36, 18 en 43); van de verordening tot heffing van opcenten op de hoofdsom der verponding in de gemeente Manado (J. C. 1923 n°. 55); van de verordeningen tot heffing van opcenten op de landsinkomstenbelasting in de gewesten Banjoemas en Kediri (J. C. 1923 nos. 73 en 101); van de verordening tot heffing van opcenten op de hoofdsom der inkomstenbelasting in de gemeente Tegal (J. C. 1924 n°. 18); van de verordening tot heffing van opcenten op de hoofdsom van Landsbelastingen in de gemeente Tegal (J. C. 1924 n°. 18); van de verordeningen tot heffing eener gemeentelijke inkomstenbelasting in de gemeenten Buitenzorg en Batavia (J. C. 1923 nos. 74 en 89); van de verordeningen tot het heffen van eene belasting van naamlooze vennootschappen, commanditaire vennootschappen op aandeelen, vennootschappen onder firma's, onderlinge levensverzekeringmaatschappijen, vereenigingen of stichtingen, welke een beroep of bedrijf uitoefenen en coöperatieve vereenigingen in de gemeenten Soerabaja en Tjerebon (J. C. 1923 n°. 58 en 1924 n°. 19); van de verordening tot heffing en invordering eener belasting op den verkoop van vuurwerk in het gewest Pekalongan (J. C. 1924 n°. 43); van de verordening tot heffing van eene automobielbelasting in de gemeente Semarang (J. C. 1924 n°. 43), en van de verordening tot heffing en invordering van eene belasting onder den naam van koffiehuisrecht in de gemeente Makassar (J. C. 1923 n°. 65).

Gemeentelijke en gewestelijke geldleeningen. Bekrachtigd werden de hieronder nader omschreven besluiten van gewestelijke en gemeenteraden, strekkende tot het aangaan van geldleeningen.

Gewestelijke of gemeenteraad van	Bedrag der leening	Bestemming van de opbrengst der leening	Ordonnantie ter goedkeuring in I. S.
Tebingtinggi	f 53 000	Aanleg van eene drinkwaterleiding	1923 n°. 55
Soerabaja	500 000	Gewestelijk pasarbedrijf	1923 n°. 98
Banten	50 000	Verbetering en uitbreiding van een pasar	1923 n°. 247
Makassar	115 000	Uitbreiding van de gasfabriek	1923 n°. 522
Madjakerta	135 000	Bouw van een pasar	1923 n°. 588
Bandoeng	300 000	Ten behoeve van eene richtige kasvoering	1923 n° 629

Bij Ord^{n}. van 30 Aug. 1923 (I. S. n°. 429) en 21 Sept. 1923 (I. S. n°. 473) zijn een 2-tal besluiten van den gemeenteraad van Semarang bekrachtigd, strekkende tot wijziging van de bestemming van een gedeelte der opbrengst van geldleeningen.

Waterwerken. Bij Ord. van 22 Aug. 1923 (I. S. n°. 424) is bepaald dat de door locale raden vastgestelde regelen betreffende waterwerken en waterbeheer aan de goedkeuring van den Gouverneur-Generaal zijn onderworpen.

Heerendiensten. Bij Ord. van 30 Aug. 1923 (I. S. n°. 428) zijn nader de gevolgen geregeld van het onder locaal beheer brengen van werken en diensten, ten behoeve waarvan in de Buitengewesten nog persoonlijke diensten gevorderd mogen worden.

Verkoop van sterken drank. Bij Ord. van 29 Dec. 1923 (I. S. n°. 635) zijn de locale raden in de residentie Amboina bevoegd verklaard tot regeling van den verkoop van sterken drank in het klein.

Verrichtingen der locale raden. Hieromtrent zij verwezen naar het eerlang uit te geven afzonderlijk verslag.

§ 3. INLANDSCH BESTUUR.

De lijst van onderwerpen, bedoeld bij art. 1 van het inlandsch ontvoogdingsbesluit (I. S. 1921 n°. 310) is nader uitgebreid bij G. B. 8 Juni 1923 n°. 27 (I. S. n°. 276).

Bij G. B. 5 Nov. 1923 n°. 9 (I. S. n°. 532) is ten behoeve van het bestuur over elk der onderdistricten Soebang, Sagalaherang en Pamanoekan (res. Batavia) een onderdistrictshoofd in dienst gesteld.

Bij G. B. 24 Febr. 1924 n°. 29 (I. S. n°. 83) zijn in de residentie Semarang eenige onderdistricten opgeheven.

Eene nadere wijziging van de districts- en onderdistrictsindeeling van de residentie Soerabaja kwam tot stand bij G. B. 28 Maart 1924 n°. 28 (I. S. n°. 139).

Bij Ordn. van 21 Sept. 1923 (I. S. nos. 469 t/m 471) en 21 Febr. 1924 (I. S. n°. 75) zijn bepalingen vastgesteld met betrekking tot het bestuur der Inlandsche gemeenten in de gewesten Tapiannoeli (inlandsche gemeente-ordonnantie voor Tapiannoeli), Bengkoeloe (inlandsche gemeente-ordonnantie voor Bengkoeloe), Amboina (inlandsche gemeente-ordonnantie voor Amboina en Saparoea) en Belitoeng (inlandsche gemeente-ordonnantie voor Belitoeng).

De Resident van Bengkoeloe is gemachtigd om voor het jaar 1923 te beschikken over f 720 voor de practische opleiding van inlanders ten behoeve van den bestuursdienst in zijn gewest (G. B. 15 April 1923 n°. 10).

Ten behoeve van het gewest Amboina zijn alsnog vier bestuursassistenten in dienst gesteld (I. S. 1923 n°. 349).

In de residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo zijn, tegen buitendienststelling van den voor de onderafdeeling Kotawaringin (afd. Koealakapoeas) toegestanen posthouder, bij G. B. 22 Dec. 1923 n°. 43 (I. S. n°. 621) nog twee posthouders voor de onderafdeeling Boeloengan (afd. Samarinda) in dienst gesteld.

Nopens de in 1923 plaats gehad hebbende samenvoegingen en splitsingen van desa's komen opgaven voor in tabel II van bijlage H.

§ 4. BESTUUR OVER VREEMDE OOSTERLINGEN.

Ten behoeve van het bestuur over de Vreemde Oosterlingen, geen Chineezen zijnde, te Djember (res. Besoeki) is een luitenant der Arabieren in dienst gesteld (I. S. 1923 n°. 517).

§ 5. BIJZONDERE ONDERWERPEN.

Emigratie van Javanen naar de Buitengewesten. *Lampoengsche districten.* In 1923 emigreerden naar Gedong Tataän op eigen kosten 234 personen van Java. Einde 1923 bedroeg het zielental 19 823 (5625 gezinnen), gevestigd in 12 desa's en 17 bij-desa's. Het sterftecijfer bedroeg 757 (hoofdzakelijk aan malaria), of 4,03 %, tegen 3,19 % in 1922. Het aantal geboorten was 807. De veestapel bestond einde 1923 uit 2724 beesten; er werden 784 kalveren geboren, terwijl 99 beesten stierven of geslacht werden. De verkoop van 423 ossen bracht f 33 500 op. Op 3 September 1923 werd eene veetentoonstelling gehouden, welke een groot succes is geweest. De rijstoogst slaagde uitstekend en bedroeg 260 000 pikol padi, waarvan 6700 pikol werd ingeleverd tot afbetaling van schulden aan de Lampongsche Volkscredietbank. Er werd een levendige rijsthandel gedreven en de beide rijstpellerijen vinden volop werk. Uitgevoerd werd 13 000 pikol rijst. De klapperaanplant bestaat uit 4843 vruchtdragende en 56 726 niet-vruchtdragende boomen. Aan de kolonisten werd f 62 967 uitgeleend en door hen terugbetaald 6700 pikol padi (waarde f 28 000). De aanslag in de inkomstenbelasting van 1923 bedroeg f 28 419, welk bedrag bij het einde van het jaar geheel was afbetaald. De opbrengst van die belasting voor 1924 wordt geschat op f 45 000. Het in 5 scholen gegeven wordende desa-onderwijs werd gevolgd door 290 leerlingen.

Naar het kolonisatie-terrein te Koto Agoeng emigreerden in 1923 van Java, op kosten van de Lampongsche Volkscredietbank, 500 gezinnen (2159 zielen). Het zielental bedroeg einde 1923 4288, verdeeld over 3 desa's en 6 bij-desa's. Het sterftecijfer was zeer hoog (7,2 %), hetgeen geheel aan de malaria is te wijten; geboren werden 59 kinderen. De veestapel gaat flink vooruit en bestaat uit 101 beesten. De Westmoesson-padi-aanplant slaagde; de later geplante Oostmoesson-padi echter werd geheel door een muizenplaag vernield, evenals de aanplant van katjang. De klapperaanplant bestaat uit 4144 niet-vruchtdragende boomen. Er werd aan de kolonisten uitgeleend f 115 532.

Bengkoeloe. Bij G. B. 2 Juni 1923 n°. 11 is de Resident van Bengkoeloe gemachtigd om te beschikken over een bedrag van ten hoogste f 16 000 voor de bevordering van de kolonisatie in zijn gewest en voor het geven van voorschotten aan kolonisten.

Er werden in 1923 geen nieuwe kolonisten aangeworven voor de terreinen in de onderafdeelingen Redjang en Lebong; wel vestigden zich er een 29-tal personen, afkomstig van de naburige cultuur- en mijnbouwondernemingen. Einde 1923 bedroeg het zielental 1085 (440 mannen, 311 vrouwen en 334 kinderen), tegen 1062 in 1922. Geboren werden 22 kinderen, terwijl 28 personen overleden.

De sawahs beslaan eene oppervlakte van 383 bouws. In Lebong was de rijstoogst onvoldoende om in eigen behoefte te kunnen voorzien; in Redjang gaf de oogst eene ruime opbrengst (7004 pikol). De theeaanplant in Lebong is niet gelukt; de opbrengst van de theecultuur in Redjang is bevredigend. Door de lage koffieprijzen werd aan de koffietuinen in Redjang minder zorg besteed. De klapperteelt ontwikkelde zich gestadig.

De veestapel in Redjang bestond eind 1923 uit 27 buffels, 1 rund, 1 paard, 140 geiten en 8 schapen, benevens 8500 kippen en 5550 eenden; de veeteelt in Lebong bestaat alleen nog in het houden van pluimvee. In Redjang werden verscheidene vischvijvers aangelegd.

De aanslag in de inkomstenbelasting voor beide kolonies te zamen bedroeg f 2394, tegen f 1816 in 1922.

Het onderwijs op de volksschool in Lebong werd gevolgd door 47 kinderen van de immigrantenkolonie aldaar; in Redjang woonden 27 kinderen van immigranten het onderwijs op naburige gouvernements-Inlandsche scholen bij.

Grenzen van plaatsen. Voor de grenzen van de hoofdplaatsen Jogjakarta, Pekalongan, Batavia en Meester-Cornelis zie men I. S. 1923 nos. 377, 585, 639 en 639.

De door den Directeur van Binnenlandsch Bestuur vastgestelde grenzen van de plaatsen Boeloekoemba (afd. Bantaeng, gouv. Selebes en onderhoorigheden), Goenoengsitoli (afd. Nias en omliggende eilanden, res. Tapiannoeli) en Pangkalansoesoe (afd. Langkat, gouv. Oostkust van Sumatra) zijn opgenomen in Bb. nos. 10535, 10538 en 10539.

Officieele tijd. Bij G. B. 14 Aug. 1923 n°. 37 (I. S. n°. 409) is bepaald dat met ingang van 1 Januari 1924 de voor geheel Java en Madoera als officieel geldende zoogenaamde Midden-Java-tijd zal worden gesteld op dien van den meridiaan 110° Oost van Greenwich, of 7 uur 20 minuten later dan de Middelbare Greenwich Tijd.

Vuurwapenen. Bij G. B. 1 Oct. 1923 n°. 19 (I. S. n°. 488) is de residentie Pekalongan aangewezen als gewest, waar de bezitters van een vuurwapen verplicht zijn, om telkens wanneer zij hun vuurwapen aan een ander in feitelijk bezit over-

geven, daarvan kennis te geven aan het hoofd van plaatselijk bestuur.

De bepalingen met betrekking tot den in- en uitvoer van vuurwapenen, buskruit en munitie (I. S. 1908 n°. 491) zijn nader aangevuld bij Ord. van 12 Nov. 1923 (I. S. n°. 539).

Reizen. Bij G. B. 17 Aug. 1923 n°. 2*x* (I. S. n°. 410) zijn ook de onderafdeelingen Gorontalo (afd. Gorontalo), Poso en Paloe (afd. Midden-Selebes) der residentie Manado aangewezen als landstreken, waar het reizen aan niet binnen die streken woonachtigen alleen geoorloofd is met een paspoort.

Woningen. De bij Ord. van 15 Febr. 1922 (I. S. n°. 85) vastgestelde regeling nopens het plaatsen en gebruiken van gebouwen op palen of op vlotten in zee of op groote rivieren — zie Verslag 1922, kol. 221 — is bij Ord. van 26 Juli 1923 (I. S. n°. 380) mede van toepassing verklaard op de afdeeling Kai-eilanden (res. Amboina), de residentie Palembang, zoomede het rechtstreeks bestuurd gebied van de afdeeling Bengkalis (gouv. Oostkust van Sumatra) en van de residentiën Westerafdeeling van Borneo en Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.

II. PERSOONLIJKE DIENSTEN.

§ 1. JAVA EN MADOERA.

In verband met de inkrimping van de korpsen barisan van Madoera is bij Ord. van 19 Febr. 1924 (I. S. n°. 72) — met terugwerkende kracht tot 1 Januari 1924 — aan de niet op verzoek van hunne verbintenis ontheven barisans vrijstelling van heerendienst verleend.

Nopens de opbrengst in 1923 van het door de heerendienstplichtige bevolking verschuldigd hoofdgeld (I. S. 1914 n°. 313, 1920 n°. 659 en 1921 n°. 561) zijn opgaven verstrekt in bijlage J. Daaruit blijkt, dat de aanslag over 1923 f 11 344 659 bedroeg; na aftrek van de aan de desahoofden toekomende 8 % collecteloon, was het zuiver bedrag van den aanslag f 10 437 086. In 1923 is door de bevolking aangezuiverd f 11 322 030. De aanslag voor het jaar 1922 bedroeg f 10 059 219, tegen f 9 778 849 voor 1921.

De aanzienlijke achterstand in de aanzuivering van het hoofdgeld voor zoover betreft het gewest Batavia is voornamelijk een gevolg van de aanwezigheid van eene zeer vlottende bevolking ter hoofdplaats Batavia; vele aangeslagenen zijn na den aanslag verhuisd en vaak onvindbaar. De vrij groote achterstand in het gewest Pekalongan is o. a. een gevolg van het feit, dat in een paar desa's de inkomstenbelasting over drie jaren afbetaald moest worden. Voorts werden eenige moeilijkheden bij de inning van het hoofdgeld ondervonden in de residentiën Rembang, Semarang en Madioen, waar van de belijders van de Samin-leer het hoofdgeld gerechtelijk moest worden ingevorderd.

§ 2. BUITENGEWESTEN.

De aanslag in het hoofdgeld bedroeg in de gewesten Belitoeng en Bangka en Onderhoorigheden voor 1923 respectievelijk f 31 046 en f 48 186, waarvan op het einde van dat jaar was aangezuiverd f 12 448 en f 42 701.

De aanslag van de ter hoofplaats Bengkoeloe geheven belasting, in de plaats tredende voor vrijstelling van den arbeid aan wegen aldaar (I. S. 1874 n°. 276, juncto 1876 n°. 58), bedroeg in 1923 voor Inlanders f 2552 en voor Chineezen en andere Vreemde Oosterlingen f 496, van welke bedragen op het einde van het jaar onderscheidenlijk f 1080 en f 186 was geïnd.

De Karangasem-raad heeft eene nieuwe regeling vastgesteld betreffende den aard en den duur der persoonlijke diensten, waartoe de mannelijke Inlandsche bevolking in het gebiedsdeel Karangasem (eiland Bali) verplicht is, zoomede omtrent de gevallen, waarin benevens de wijze en voorwaarden, waarop de diensten kunnen worden gevorderd (J. C. 1923 n°. 69).

De opgaven over 1923 van het aantal heerendienstplichtigen in het rechtstreeks bestuurd gebied der Buitengewesten en omtrent den aard en omvang van den door hen verrichten arbeid zijn opgenomen in bijlage K, onder I.

Voor zoover uit die opgaven blijkt, zijn in verscheidene gewesten meer dagdiensten gevorderd dan in 1922, voornamelijk ten behoeve van het onderhoud en gewone herstellingen van wegen en het verzamelen van verhardingsmateriaal (Tapiannoeli, Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, Selebes en Onderhoorigheden en Manado) en, wat de gewesten Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo en Selebes en Onderhoorigheden betreft, ook voor eersten aanleg van nieuwe verbindingswegen.

Een overzicht van de gedurende 1922 door de Inlandsche bevolking in de Buitengewesten uitgegeven bedragen voor afkoop van heerendiensten is opgenomen in bijlage K, onder II.

Tewerkstelling van heerendienstplichtigen op verderen afstand van hunne woningen dan het daarvoor aangenomen maximum vond plaats in Bengkoeloe en Selebes en Onderhoorigheden.

III. LANDELIJKE INKOMSTEN.

Landrente (in de gouvernementslanden op Java en Madoera). Behalve op het in de residentie Batavia gelegen voormalig particulier land Angke Kapok en op de overige sedert tot het Landsdomein teruggebrachte landerijen in dat gewest en in de residentie Banten, waar onderscheidenlijk de in I. S. 1914 n°. 315 en in I. S. 1918 n°. 366 (juncto 1918 n°. 817 en 1919 n°. 474) opgenomen afzonderlijke regelingen werken, alsmede in de residentie Preanger-Regentschappen (met uitzondering van een 35-tal districten), in welk gewest die aanslag overigens geregeld bleef op den voet van I. S. 1896 n°. 126, in verband met I. S. 1906 n°. 188 en 1909 n°. 591, geschiedden de aanslag en inning overeenkomstig de bij Ord. van 25 Juni 1907 (I. S. n°. 277, in verband met I. S. 1909 n°. 591, 1912 n°. 605, 1916 n°. 735, 1917 n°. 755 en 1922 n°. 472) vastgestelde nieuwe regeling.

De nieuwe regeling vond, ingevolge de Ord. van 11 Dec. 1916 (I. S. n°. 735), in 1923 mede toepassing in 1 district der residentie Preanger-Regentschappen.

Verder werd de aanslag in de landrente herzien in 1 district der residentie Batavia, 4 districten der residentie Banten, 1 district der residentie Tjerebon, 1 district der residentie Kedoe, 4 districten der residentie Banjoemas, 2 districten der residentie Semarang, 4 districten der residentie Pasoeroean en 5 districten der residentie Besoeki. Tevens werd de aanslag in de landrente der sawahs herzien op den padi-prijs in 2 districten der residentie Tjerebon, 5 districten der residentie Preanger-Regentschappen, 5 districten der residentie Pekalongan, 7 districten der residentie Rembang, 6 districten der residentie Madioen en 5 districten der residentie Madoera.

In verband met de Inlandsche verpondingsordonnantie (I. S. 1923 n°. 425) is bij Ord. van 28 Aug. 1923 (I. S. n°. 426), met ingang van 1 Januari 1924, wijziging gebracht in de landrente-ordonnantie (I. S. 1907 n°. 277), in de bepalingen nopens den aanslag en de inning der landrente in de Preanger-Regentschappen (I. S. 1896 n°. 126) en in de voorloopige landrente-regeling voor een gedeelte der residentie Batavia (I. S. 1918 n°. 366).

In bijlage L, onder I B, zijn, met betrekking tot die districten, overzichten opgenomen van de oppervlakte der landrenteplichtige gronden en van het bedrag van den aanslag in de landrente vóór en nà de invoering van de nieuwe regeling, dan wel vóór en nà de herziening van den aanslag.

Uit de gewestelijke opgaven nopens den aanslag en de inning van de landrente over 1923 (zie bijlage L, onder I A) blijkt, dat de geheele aanslag in 1923 bedroeg f 29 589 388, tegen f 27 534 152 (verbeterd cijfer) in 1922. In verband met misgewas en wegens andere gewichtige redenen werd vrijstelling verleend tot een bedrag van f 1 121 073, terwijl f 351 805 moest worden afgeschreven wegens het onbeplant blijven van gronden. Door één en ander moest dus de aanslag verminderd worden met f 1 472 878 (in 1922 met f 1 294 327), zoodat werkelijk te heffen viel f 28 125 510, tegen f 26 239 825 in 1922. De vermeerdering in de opbrengst is hoofdzakelijk een gevolg van de herziening van de landrente in 23 districten en van de herziening van den padi-prijs in 30 andere districten.

Op het einde van 1923 was van den aanslag nog niet aangezuiverd f 591 525.

Door met de inning belaste personen werd geïnd, doch niet verantwoord f 25 892.

Landrente in de Buitengewesten. In verband met de geleidelijke vervanging in de afdeeling Oeloe Soengai (res. Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo) van de vertieningsbelasting op het rijstgewas door eene heffing van landrente, zijn bij Ord. van 28 Sept. 1923 (I. S. n°. 484), met terugwerkende kracht tot 1 Januari 1923, bepalingen vastgesteld nopens den aanslag en de inning der landrente in die afdeeling. Voorschriften tot uitvoering van die Borneo-landrenteordonnantie zijn gegeven bij G. B. 28 Sept. 1923 n°. 3 (I. S. n°. 485).

Bij G. B. 4 Febr. 1924 n°. 35 (J. C. n°. 12) is, bij wijze van tijdelijken maatregel, een controleur in dienst gesteld om te worden belast met het verzamelen van gegevens voor de samenstelling en de voorbereiding der invoering eener landrente-regeling in het gouvernement Selebes en onderhoorigheden.

Andere landelijke inkomsten. Hiermede worden bedoeld de vertieningsbelasting en de tesangheffing in het gouvernement Selebes en onderhoorigheden, de belasting op de rawahs en die op de tegalvelden en tuinen in de onderafdeelingen Boeleleng en Djembrana en de afdeeling Lombok (Bali en Lombok), de belasting op de vischvijvers van Java en Madoera en de verhuur van vischvijvers in sommige gewesten op en buiten Java. De omtrent deze heffingen ontvangen opgaven zijn opgenomen in bijlage L, onder II.

IV. AGRARISCHE AANGELEGENHEDEN; UITGIFTE VAN GROND.

Bij Ord. van 12 Juli 1923 (I. S. n°. 358) is de bevoegdheid om te beschikken op verzoeken of voorstellen tot uitgifte van domeingrond in erfpacht en tot verleening van geldelijken bijstand van Landswege voor de oprichting van landbouw- of tuinbouwhoeven overgedragen op den Directeur van Binnenlandsch bestuur; maatregelen in verband met de overdracht van die bevoegdheid zijn getroffen bij G. B. van denzelfden datum n°. 30 (I. S. n°. 359).

Bij G. B. 29 Nov. 1923 n°. 12 (I. S. n°. 572) is bepaald, dat gronden, deel uitmakende van tot het Landsdomein behoorende terreinen, welke op kosten van den Lande door ophooging, wegaanleg, afwateringswerken als anderszins geschikt of beter geschikt zijn gemaakt voor bebouwing en bewoning, voor zoover gelegen binnen door den Directeur van Binnenlandsch Bestuur aangegeven begrenzingen, door of namens het hoofd van gewestelijk bestuur aan tot de Inlandsche bevolking behoorende personen kunnen worden verhuurd.

§ 1. JAVA EN MADOERA.

Omzetting van communaal in erfelijk individueel grondbezit. Gedurende 1923 heeft één omzetting van communaal in erfelijk individueel grondbezit plaats gehad in de afdeeling Djombang der residentie Soerabaja.

Vervanging van erfelijk individueel grondbezit door agrarischen eigendom. Gedurende 1923 werden, tot verkrijging van agrarischen eigendom op den voet van K. B. 16 April 1872 n°. 29 (I. S. n°. 117), 21 aanvragen, betrekking hebbende op eene gezamenlijke uitgestrektheid van 43 bouws, aanhangig gemaakt, zoodat met de op het einde van 1922 aanhangig gebleven 101 aanvragen voor 978 bouws, op het einde van 1923 122 aanvragen voor 1021 bouws in behandeling bleven.

Tengevolge van de nieuwe toewijzingen werd op het einde van 1923 eene uitgestrektheid van 12 787 bouws in agrarischen eigendom bezeten (vgl. de gewestelijke opgaven in tabel II van bijlage M). Verhuur van in agrarischen eigendom verkregen gronden kwam voor in de gewesten Preanger Regentschappen, Pekalongan, Madioen, Kediri en Soerabaja.

Verhuur van grond door Inlanders aan niet-Inlanders. Op den voet van de Ord. in I. S. 1918 n°. 88, juncto n°. 214, zijn in de rechtstreeks bestuurde gewesten 33 641 huurovereenkomsten bekrachtigd, betrekking hebbende op 169 909 bouws. Nadere opgaven daaromtrent bevat tabel I van bijlage M.

De gewestelijke verslagen maken melding van 15 overtredingen.

De door den Resident van Pasoeroean vastgestelde voorschriften voor de desa, in acht te nemen bij verhuur van ambtsvelden en andere desagronden aan niet-Inlanders in de residentie Pasoeroean zijn opgenomen in de J. C. 1923 n°. 69.

Ontginning door Inlanders van woesten, niet tot de desa's behoorenden grond. Uit het overzicht, opgenomen in tabel III van bijlage M, blijkt, dat gedurende 1923, op den voet van de ontginningsordonnantie (I. S. 1896 n°. 44 en 1904 n°. 416) aan Inlanders 31 894 vergunningen zijn verleend om domeingrond te ontginnen, en wel tot eene uitgestrektheid van 25 882 bouws, tegen 31 208 bouws krachtens 39 079 vergunningen in 1922.

In 1923 kwamen 750 van de verleende vergunningen, betrekking hebbende op 717 bouws, te vervallen (in 1922 128 vergunningen voor 79 bouws), hoofdzakelijk wegens het niet nakomen van de gestelde voorwaarden.

Op soortgelijke gronden als daarvoor tot dusver gelden, zijn 3635 aanvragen, betrekking hebbende op 3323 bouws, afgewezen.

Het aantal gestraften wegens eigenmachtige ontginning bedroeg in 1923 7342 (tegen 4521 in 1922), van wie achtereenvolgens 1047, 107, 1840, 329, 215, 232, 172, 221, 867, 498, 886, 34, 448, 316 en 130 in de gewesten Banten, Batavia, Preanger Regentschappen, Tjerebon, Pekalongan, Semarang, Rembang, Soerabaja, Pasoeroean, Besoeki, Banjoemas, Kedoe, Madioen, Kediri en Madoera.

Uitgifte van grond in erfpacht. Gedurende 1923 zijn in erfpacht toegezegd 18 perceelen, tegen 46 in 1922 en 33 in 1921.

Afstand in erfpacht van de in 1923 toegezegde perceelen heeft in dat jaar nog niet plaats gehad; wel werden 36 in vorige jaren in erfpacht toegezegde perceelen afgestaan, tegen 25 in 1922 en 31 in 1921.

Het aantal gedurende 1923 ingeschreven (door de aanvragers aanvaarde) perceelen bedroeg 30, ter gezamenlijke grootte van 3713 bouws, tegen 26 perceelen met eene gezamenlijke oppervlakte van 4628 bouws in 1922.

Van de in 1923 aanvaarde perceelen, van welke er 10 ten name van Europeanen en de overige ten name van cultuurmaatschappijen en vreemde oosterlingen zijn ingeschreven, waren er 5 bestemd tot uitbreiding van bestaande ondernemingen, zoodat zij niet voor het volle tijdvak van 75 jaar, doch voor den verderen duur van het reeds op die ondernemingen gevestigd erfpachtsrecht zijn afgestaan.

Tegenover evengemelde vermeerdering van het aantal ingeschreven perceelen met 30 tot eene uitgestrektheid van 3718 bouws, valt te wijzen op eene prijsgeving van 1 perceel, groot 145 bouws, zoodat de vermeerdering van het aantal perceelen in genoemd jaar 29 heeft bedragen, met eene oppervlakte van 3573 bouws.

Van die 30 aanvaarde perceelen is de canon vastgesteld voor 1 op f 0,50, 6 op f 1, 6 op f 1,50, 1 op f 2, 3 op f2,50, 4 op f 3, 1 op f 4, 7 op f 5 en 1 op f 7,50.

Op het einde van 1922 werden in erfpacht bezeten (zie tabel IV A van bijlage M) 3874 perceelen, ter gezamenlijke grootte van 785 740 bouws, welke uitgestrektheid als gevolg van de aangegeven veranderingen bij het einde van 1923 gestegen is tot 789 458 bouws, verdeeld over 3904 perceelen. Behalve deze perceelen, waarop tijdens de uitgifte in erfpacht geen titel gevestigd was, waren op het einde van 1923 nog als in erfpacht bezeten, ingeschreven 91 perceelen (met eene oppervlakte van 33 310 bouws), uitmakende gronden, welke vóór de vestiging van dien titel als huurgronden te boek stonden. Uit tabel IV A van bijlage M blijkt, hoe de 33 310 bouws, naar gelang ook van het aantal perceelen, waarvoor die uitgestrektheid stond ingeschreven, over de gewesten verdeeld waren, en van welke jaren de uitgifte dagteekende.

Op het einde van 1923 bedroeg het aantal nog niet aanvaarde doch reeds afgestane perceelen 36, betrekking hebbende op 8115 bouws, en dat der toegezegde, doch nog niet afgestane perceelen 85, met eene uitgestrektheid van 58 022 bouws (gewestgewijze aangegeven in de voormelde tabel IV A).

Het aantal aanvragen, in 1923 om verschillende redenen afgewezen, bedroeg 53, tegen 56 in 1922.

Het over 1923 door verschillende erfpachters op Java — ook door hen, die gewezen huurgronden in erfpacht bezitten — aan canon verschuldigde bedroeg f 1 755 291.

Bij het einde van 1923 waren tot uitoefening van den kleinen land- of tuinbouw door minvermogende Europeanen en met hen gelijkgestelden, toegezegd 34 perceelen, tot eene gezamenlijke grootte van 446 bouws, en afgestaan, doch nog niet aanvaard, 12 perceelen, met eene totale oppervlakte van 179 bouws, terwijl 285 perceelen, tot eene gezamenlijke grootte van 3144 bouws, door de aanvragers waren aanvaard (vgl. de gewestelijke opgaven onder IV C van bijlage M).

Het aantal om verschillende redenen afgewezen aanvragen bedroeg 32, tegen 26 in 1922.

Verhuur van grond. Voor andere dan landbouwdoeleinden waren einde 1923 huurovereenkomsten van kracht op terreinen in alle gewesten van Java en Madoera over eene uitgestrektheid van 200 596 859 M^2., waarvoor bedongen is f 237 672. Volledige opgaven daaromtrent zijn te vinden in tabel IV*b* van bijlage M.

Verkoop van grond. De gezamenlijke uitgestrektheid van de kleine stukken grond, die in 1923 voor woonerven en nijverheidsinrichtingen door het Land aan particulieren in eigendom zijn afgestaan, bedroeg 4 433 143 M^2., waarvoor verschuldigd was f 1 845 000 (zie tabel V van bijlage M).

Uitgifte van grond met het recht van opstal. De onder dezen titel in 1923 door het Land aan particulieren afgestane kleine stukken grond bedroegen gezamenlijk 1 485 123 M^2., waarvoor bedongen werd f 193 666 (zie tabel V van bijlage M).

Uitgifte van grond in bruikleen of met het recht van gebruik. Het bruikleenrecht werd verleend ten behoeve van de Witte Kruis-Kolonie op 1595 M^2. in de residentie Semarang en aan de Vereeniging Proefstation Malang op 18 150 M^2. in de residentie Pasoeroean.

---

§ 2. BUITENGEWESTEN.

1°. *Gouvernementslanden.*

Bij Ordn. van 12 Oct. 1923 (I. S. nos. 508 en 509) is voor elk der gewesten Bangka en onderhoorigheden en Bali en Lombok een agrarisch reglement vastgesteld.

Verhuur van grond door Inlanders aan niet-Inlanders. In de Minahasa (res. Manado) werden, op den voet van het agrarisch reglement, klappertuinen verhuurd aan niet-Inlanders.

Ontginning door Inlanders van domeingrond. In de residentiën Manado en Bengkoeloe had uitbreiding der ontginningen plaats, meest voor den aanleg van natte en droge rijstvelden, en eveneens voor klapper-, koffie-, kruidnagel-, peper-, hevea- en gambirtuinen.

In het gouvernement Selebes en Onderhoorigheden had uitbreiding plaats, meest voor klappertuinen en voor de teelt van tweede gewassen.

Uitgifte van grond in erfpacht. Bij Ord. van 12 Juli 1923 (I. S. n°. 358) is — met aanvulling van de erfpachtsordonnantie voor de Buitengewesten (I. S. 1914 n°. 367 en 1918 n°. 472) — de mogelijkheid opengesteld tot openbare aanbieding van erfpachtgronden in de Buitengewesten.

In 1923 kwamen 91 aanvragen om uitgifte in erfpacht van domeingrond tot afdoening (tegen 140 in 1922), van welke er 10 zijn afgewezen, terwijl 2 ingediende aanvragen werden ingetrokken door de aanvragers en 1 toegezegde aanvraag kwam te vervallen. De 37 ingewilligde aanvragen hadden betrekking op een gelijk aantal perceelen tot eene uitgestrektheid van 29 703 bouws.

Van het beginsel om slechts bij uitzondering den canon lager te stellen dan het in 1888 aangenomen laagste bedrag van f 1 per bouw 's jaars, tenzij het streken geldt, waarvoor een lager bedrag vooralsnog aanbeveling verdient tot aanmoediging van de vestiging eener particuliere landbouwnijverheid, is in 1923 afgeweken ten aanzien van 3 perceelen in Sumatra's Westkust (f 0,40), 4 perceelen in Amboina en

de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo (f 0,50), 2 perceelen in Tapiannoeli en Selebes (f 0,75), 28 perceelen in Sumatra's Westkust, Tapiannoeli, Lampoengsche Districten, Palembang, Djambi, Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, Manado en Selebes (f 1), terwijl van 1 perceel (f 2), 2 perceelen (f 2,50) en 1 perceel (f 7,50) in Sumatra's Westkust de pachtsom per bouw 's jaars hooger werd gesteld dan f 1.

Ingeschreven, d. i. door de aanvragers aanvaard, zijn in 1923 41 perceelen, gezamenlijk groot 47 722 bouws. Voor deze perceelen, afgestaan voor den tijd van 75 jaar, is als maatstaf voor den jaarlijkschen canon aangenomen het hoogste bedrag van f 1 per bouw.

In 1923 is aanteekening gehouden van het tenietgaan van het erfpachtsrecht op 14 perceelen, tengevolge waarvan de uitgestrektheid der erfpachtsgronden verminderd is met 37 022 bouws. Aangezien op het eind van 1922 in erfpacht werden bezeten (zie bijlage M onder IV A) 1490 perceelen, stonden er dus op het eind van 1923 te boek 1531 perceelen, met eene uitgestrektheid van 1 345 277 bouws.

Ingevolge I. S. 1886 n°. 39 en 1914 n°. 367 was over 1923 canon te betalen voor 1217 aanvaarde perceelen. Het verschuldigde bedrag beliep f 805 894.

Omtrent de aanzuivering gedurende 1923 wegens achterstand over vorige jaren wordt verwezen naar tabel IV B van bijlage M.

Uitgifte van grond tot uitoefening van den kleinen land- of tuinbouw op den voet van I. S. 1904 n°. 326 in verband met I. S. 1908 n°. 263, kwam in 1923 in de Buitengewesten slechts voor in Selebes en Onderhoorigheden (1 perceel, groot 4,5 bouw) en in Sumatra's Westkust (1 perceel, groot 25 bouw).

Verhuur van grond. De huurovereenkomst betreffende de landen Lajang en Totaka (Selebes en Onderhoorigheden), ter grootte van 34 bouw, bleef voortloopen.

Bij G. B. 29 Nov. 1923 n°. 11 (I. S. n°. 571) is de Resident van Riau en onderhoorigheden gemachtigd om kleine stukken vrij Landsdomein, elk niet grooter dan 17,5 H.A., voor landbouwdoeleinden te verhuren aan Vreemde Oosterlingen.

De voor andere dan landbouwdoeleinden loopende huurovereenkomsten brachten in 1923 aan huursom f 25 246 op.

Uitgifte van grond in eigendom of met het recht van opstal. Hieromtrent zij verwezen naar de gewestelijke opgaven in tabel V van bijlage M.

Uitgifte met het recht van gebruik of van bruikleen. Uitgifte met het recht van gebruik kwam in 1923 voor in de residentie Amboina (1 perceel ter grootte van 17 250 M².).

Afstand van grond in bruikleen kwam in genoemd gewest voor, met eene uitgestrektheid van 27 100 M²., verleend aan de „Vereeniging ter bestrijding de lepra in de Molukken".

2°. Zelfbesturende landschappen.

Bij Ord. van 22 Sept. 1923 (I. S. n°. 475) zijn voorzieningen getroffen met betrekking tot de beschikking over gronden of daarop staande overjarige beplantingen door niet-Inlanders in zelfbesturende landschappen in de Buitengewesten. Bij G. B. van denzelfden datum n°. 57 (I. S. n°. 476) is bepaald in welke zelfbesturende landschappen de genoemde ordonnantie met ingang van 1 Januari 1924 in werking treedt.

Bij G. B. 27 Jan. 1924 nos. 25 en 26 (I. S. nos. 37 en 38) is bepaald, dat de erfpachtsordonnantie voor de zelfbesturende landschappen in de Buitengewesten (I. S. 1919 n°. 61 en 1921 n°. 453) en de bovengenoemde Ord. in I. S. 1923 n°. 475 met ingang van 1 Februari 1924 in werking treden voor het zelfbesturend landschap Koetei (res. Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo) en voor de zelfbesturende landschappen Soembawa, Dompoe en Sanggar (res. Timor en onderhoorigheden).

V. AGRARISCHE EN KADASTRALE OPNEMINGEN.

§ 1. AGRARISCHE OPNEMINGEN.

Agrarische opnemingen in de residentie Bali en Lombok hebben niet meer plaats; de opmetingen ten behoeve van de landelijke inkomsten geschieden voortaan door den topografischen dienst.

§ 2. KADASTRALE OPNEMINGEN.

Personeel. Aan het einde van 1923 bestond het personeel bij het kadaster (met inbegrip van het aan den opleidingsleergang verbonden personeel) uit 1 hoofd van den kadastralen dienst, 3 inspecteurs (van wie 1 met buitenlandsch verlof), 1 waarnemend inspecteur, 3 bewaarders, 1 waarnemend bewaarder, 54 landmeters en adjunct-landmeters (van wie 1 landmeter op wachtgeld, 4 landmeters met buitenlandsch verlof, 2 landmeters als leerkrachten aan den opleidingsleergang en 5 adjunct-landmeters als leerlingen aan den opleidingsleergang), 1 hoofdcommies, 7 commiezen, 28 adjunct-commiezen en klerken, 30 hoofdmantri's (van wie 2 aan den opleidingsleergang als assistent) en 220 mantri's en hulpmantri's (van wie 3 mantri's als assistenten aan den opleidingsleergang).

Bij K. B. 2 Juli 1923 n°. 131 (I. S. n°. 455) zijn regelen vastgesteld betreffende de tijdelijke opleiding in Nederland (aan den landmeterscursus te Wageningen) en de daarmede verband houdende uitzending van personeel voor den kadastralen dienst in Nederlandsch-Indië, zulks in afwachting van de totstandkoming van eene landmetersopleiding aan de Technische Hoogeschool te Bandoeng.

Het onderricht aan den opleidingsleergang voor technisch personeel bij den kadastralen dienst werd gegeven door 2 landmeters, 2 hoofdmantri's en 2 mantri's van het kadaster, 1 mantri-topograaf van den dienst van mijnbouw, 1 hoofdmantri-opnemer-teekenaar van de Burgerlijke Openbare Werken en 1 mantri der landelijke inkomsten.

Einde 1923 waren in opleiding 5 adjunct-landmeters en 46 leerlingen voor den kadastralen dienst, benevens 15 leerlingen voor den dienst van de landelijke inkomsten, 17 leerlingen voor den dienst van den mijnbouw en 10 leerlingen voor den waterstaat en 's lands burgerlijke openbare werken.

In het overzicht sub III van bijlage H zijn de voornaamste verrichtingen onder cijfers gebracht.

Behalve voor de bijhouding van het eigendomskadaster en de vernieuwing der meest gebruikte kadastrale plans en registers, zijn in 1923 door het personeel van het kadaster nog werkzaamheden verricht ten behoeve van de wijziging in den verpondingsaanslag; de vaststelling der verpondingswaarde voor het nieuwe tijdvak 1923—1927; de vestiging van erfpachtsrechten voor de uitoefening van den kleinen land- en tuinbouw door minvermogende Europeanen en met hen gelijkgestelden; de bijhouding van de door het Departement van Binnenlandsch Bestuur samengestelde lijst van landbouw-ondernemingen in Nederlandsch-Indië.

Te Bandoeng en te Soerabaja werden belangrijke metingen verricht voor de uitbreiding van die plaatsen.

Vervaardigd werden blokkaarten van de nederzettingen Linggadjati en Tjirendang (res. Tjerebon), Bantoel (res. Jogjakarta) en Tangoenan (res. Soerabaja).

Aan den Bestuursdienst werden gegevens verstrekt tot tegengang van het onwettig grondbezit.

Voortgegaan werd met het nagaan der perceelen, door verschillende diensttakken aangekocht doch nog niet ten name van het Gouvernement overgeschreven, en met het verleenen van bemiddeling voor de overschrijving dier perceelen.

Aan het Hoofdbureau werden onderzocht de door de gouvernements landmeters vervaardigde meetbrieven in die gewesten, waar het kadaster nog niet is ingevoerd, zoomede de schetskaarten en processen-verbaal van onderzoek betreffende de in de Buitengewesten in erfpacht aangevraagde gronden.

Het ontvangen salaris bedroeg f 261 453, tegen f 282 320 in 1922, welke vermindering verband houdt met de omstandigheid, dat gedurende 1923 veel minder overgangen bij verkoop van onroerende goederen plaats hadden.

VI. PAKETVAART EN ANDERE STOOMVAARTDIENSTEN.

a. Op plaatsen in en buiten Nederlandsch-Indië varende diensten (uitgenomen die onder b bedoeld).

De bediening van de paketvaart in den Indischen archipel vanwege de Koninklijke Paketvaartmaatschappij, ingevolge de met haar gesloten overeenkomst (zie I. S. 1916 n°. 25 en Bb. n°. 8597), had gedurende 1923 op de gewone wijze plaats.

De volgende cijfers geven een overzicht omtrent het bedrijf der maatschappij gedurende 1923 in vergelijking met het vorige jaar.

Aantal geographische mijlen door de schepen der maatschappij afgelegd:

	1922	1923
op regelmatige diensten	562 991	602 028
op bijzondere reizen	177 076	183 485
op rivieren	16 969	18 738
op de Java—Australië-lijn	26 835	32 210
op de Deli—China-lijn	24 993	26 155
op de Java—Siam-lijn	16 188	17 170
op de Deli—Rangoon-lijn	9 867	9 086
in het geheel derhalve (geografische mijlen)	834 919	888 072

Op de verschillende lijnen in den archipel werden vervoerd:

lands reizigers	89 337	80 566
particuliere reizigers	646 507	595 189
	735 844	675 755

Door aanbouw werden gedurende het verslagjaar 3 nieuwe schepen aan de vloot toegevoegd, terwijl 4 schepen daarvan werden afgevoerd, zoodat deze op het einde van 1923 bestond uit 106 schepen, zijnde 100 stoomschepen en 6 motorschepen, metende netto 113 679 ton en bruto 192 769 ton.

In 1923 viel eenige vooruitgang in het locale goederenvervoer te bespeuren, terwijl eveneens een grooter vervoer van doorvoerlading plaats had; het passagiersvervoer liep weder terug, hoewel in mindere mate dan in 1922.

Op de Java—Australië-lijn werden 12 reizen volbracht, benevens 2 extra reizen naar Australië en terug. Op de Deli—China-lijn werden 24 reizen gemaakt voor het vervoer van lading en passagiers van Belawan Deli, Pinang en Singapore naar Hongkong, Amoy en Swatow, en omgekeerd. Tusschen Deli en Rangoon is een geregelde 15-daagsche dienst onderhouden (25 reizen), terwijl tusschen Java en Siam 26 reizen werden gemaakt; ten behoeve van het rijstvervoer Saigon—Java werden 3 reizen volbracht. Bovendien zijn nog 26 andere buitenlandsche reizen door schepen der maatschappij volbracht.

De Java—China—Japan-lijn onderhield de volgende geregelde diensten:

de Java—China-lijn tusschen Java, Hongkong, Amoy, Shanghai, Chin Wang Tao, Dalny en terug via Hongkong naar Java;

de in October 1923 geopende Java—China-lijn-Oost tusschen Java, Makassar, Balikpapan (eventueel Manila), Hongkong, Amoy, Shanghai, Keelung, Amoy en terug via Hongkong naar Java;

de Java—Japan-lijn tusschen Java, Makassar, Balikpapan, Hongkong, Shanghai, Yokohama, Nagoya, Osaka, Kobe en terug naar Java via Amoy en Hongkong;

de Java—Zuid-China-lijn tusschen Java, Hongkong en Saigon.

Gedurende 1923 waren in exploitatie de schepen *Tjipanas*, *Tjilatjap*, *Tjiliwong*, *Tjibodas*, *Tjikini*, *Tjitaroem*, *Tjimanoek*, *Tjikembang*, *Tjisondari*, *Tjisalak*, *Tjileboet*, *Tjikarang*, *Tjikandi* en *Tjibesar*, metende bruto 89 116 ton. In aanbouw is het stoomschip *Tjisaroea*.

De gedurende 1922 zoo sterk afgebrokkelde vrachtmarkt kon zich in 1923 tengevolge van den overvloed van scheepsruimte nog slechts in geringe mate herstellen. De Japansche scheepvaart bleef tegen lage vrachten in de markt, hetgeen niet wegnam dat zoowel de suiker- als de boonenvrachten in de tweede helft van het jaar iets vaster werden. De Amerikaansche concurrentie deed zich minder gevoelen dan voorheen. In het Saigon—Java-vervoer werd eene zware concurrentie ondervonden, welke het vrachtniveau tot een minimum terugbracht; in de laatste maanden van 1923 konden de rijstvrachten echter eenigszins worden opgevoerd. In Augustus/September 1923 werden de diensten ten deele ontwricht tengevolge van een zware typhoon welke Hongkong teisterde, waardoor de stoomschepen *Tjikembang*, *Tjikarang*, *Tjitaroem* en *Tjipanas* averij beliepen. De onzekere staatkundige toestanden in Zuid-China waren oorzaak, dat handel en verkeer zich niet op normale wijze konden ontwikkelen, zoodat zoowel de invoer als de uitvoer zeer slap waren. Tengevolge van de geringe inkomende lading konden de etablissementen der maatschappij in Nederlandsch-Indië niet voldoende tot hun recht komen. Het etablissement te Tandjoengpriok werd 8 Augustus 1923 in gebruik genomen, terwijl met den aanvang van 1924 het etablissement te Soerabaja geopend werd. Het passagiersvervoer is gedurende 1923 niet onbevredigend geweest.

Het aanbod van lading naar Amerika in de Java—New-York-lijn was over het algemeen ruim. De vrachten van Indië naar Amerika konden verhoogd worden tengevolge van een in 1923 gesloten gentleman-agreement tusschen de Java—New-York-lijn en de uit Amerika op Indië varende buitenlandsche lijnen, waarbij overeengekomen werd gelijke vrachten te berekenen. Toch zijn, in verhouding tot de vrachten naar Europa en de veel langere reis naar Amerika, de vrachten daarheen nog veel te laag. De Java—New-York-lijn onderhield in 1923 een maandelijkschen dienst op Amerika; op deze lijn vertrokken 3 vrachtschepen van Nederlandsch-Indië naar Amerika en 2 vrachtschepen van Amerika naar Nederlandsch-Indië. De Holland—Amerika-lijn nam met 4 vrachtschepen deel aan deze lijn.

In de Java—Bengalen-lijn voeren in 1923 11 schepen van de Rotterdamsche Lloyd naar Calcutta.

De Java—Bengalen-lijn heeft in 1923 gunstige resultaten behaald, zoowel door een grooter ladingaanbod als door de verhooging van de vracht voor suiker en melasse.

Door de ongunstige resultaten, welke de Java-Pacific-lijn opleverde, werd deze dienst in de tweede helft van 1923 opgeheven.

b. Op Europa varende diensten.

De maildienst van de stoomvaartmaatschappij „Nederland" had gedurende 1923 geregeld met 8 schepen plaats. Het aantal aanvragen voor passage naar Europa was,

zooals gewoonlijk, het grootst in het tijdvak Maart tot en met Augustus, gedurende welken tijd de passagiersschepen geheel vol waren.

In Januari 1923 werd Algiers, welke haven voor toeristen veel aftrek vindt, wederom in de route der uit- en thuisvarende mailschepen opgenomen; ook Lissabon werd eenige malen aangeloopen voor het embarkeeren en/of debarkeeren van passagiers.

Ook in 1923 was — met uitzondering van eene belangrijke, doch tijdelijke opleving in October — het aanbod van lading over het algemeen niet voldoende om alle aangeboden scheepsruimte te vullen, zoodat vele schepen op de thuisreis met wanruimte moesten varen. Het vervoer van Europa herwaarts was eveneens ongunstig, zoowel door de lage vracht als door het geringe ladingaanbod. Tengevolge van een en ander was het onmogelijk om alle schepen emplooi te geven; hoewel verschillende charters werden afgesloten, moesten verscheiden schepen opgelegd blijven.

In April 1923 werd, in samenwerking met de „Rotterdamsche Lloyd", een veertiendaagsche snelvrachtdienst ingesteld van Java via Padang naar Europa.

In aanbouw zijn het mailschip *Pieter Corneliszoon Hooft* en de vrachtschepen *Singkep* en *Soemba*. Einde 1923 telde de vloot der maatschappij — de laatstgenoemde 3 schepen niet medegerekend — 8 mailschepen (bruto tonnenmaat 65 507) en 41 vrachtschepen (bruto tonnenmaat 271 838).

De maildienst van de stoomvaartmaatschappij „Rotterdamsche Lloyd" had in 1923 regelmatig plaats. Teneinde tegemoet te komen aan den drang van het publiek om zooveel mogelijk van Java te vertrekken na afloop van het schooljaar, werd het stoomschip *Rindjani* extra ingelegd, welk schip op 2 Juni 1923 van Tandjoengpriok vertrok. De route der mailschepen is in Juni 1923 omgelegd via Sabang, Belawan, Singapore en Tandjoengpriok, zoodat Padang niet meer door de mailschepen wordt aangedaan. Teneinde Padang het verlies van den maildienst te vergoeden, hebben de „Rotterdamsche Lloyd" en de „Nederland" gezamenlijk een tweewekelijkschen snelvrachtdienst ingesteld, welke dienst ook elders in eene bestaande behoefte blijkt te voorzien. Het aanbod van lading voor Europa was in sommige tijden onbevredigend, waartoe de onzekere politieke toestand in Europa veel heeft bijgedragen; het lading-aanbod in Europa voor Indië was, tengevolge van de bezetting van het Roer- en Rijngebied en den economischen toestand in Duitschland, nog ongunstiger dan in 1922. De vrachten van Indië naar Europa konden voor verschillende producten verhoogd worden; daarentegen werden de vrachten van Europa naar Indië iets verlaagd. Geleidelijk werden de meeste der te Rotterdam opgelegde schepen weder in de vaart gebracht; voor zoover de schepen niet op Indië voeren, zijn ze meerendeels in de diensten der Vereenigde Nederlandsche Scheepvaartmaatschappij ingelegd.

De vloot der maatschappij werd uitgebreid met de vrachtschepen *Blitar*, *Kertosono* en *Soekaboemi*, terwijl de vrachtschepen *Besoeki*, *Birma*, *Kediri* en *Malang* verkocht werden; in aanbouw zijn twee mailschepen (*Slamat* en *Indrapoera*) en 1 vrachtschip (*Tapanoeli*). De vloot bestaat thans — de laatstgenoemde 3 schepen niet medegerekend — uit 9 mailschepen (bruto tonnenmaat 58 325) en 31 vrachtschepen (bruto tonnenmaat 201 373).

Bij G. B. 10 Nov. 1923 n°. 3 (Bb. n°. 10 508) is aanteekening gehouden van de op 15 September 1923 met de stoomvaartmaatschappijen „Nederland" en „Rotterdamsche Lloyd" gesloten overeenkomsten, betreffende het vervoer van landsreizigers tusschen Nederland en Nederlandsch-Indië.

De pelgrims-ordonnantie (I. S. 1922 n°. 698 en 1923 n°. 15) is nader gewijzigd bij Ord. van 13 Dec. 1923 (I. S. n°. 597).

VII. VOLKSKREDIETWEZEN.

a. Volkskredietbanken en dorpskredietinstellingen.

Java en Madoera.

Het aantal afdeelingsbanken bleef 70.

Met ingang van 1 Januari 1924 genoten nog 5 banken gouvernementssubsidie tot een bedrag van f 12 900 per jaar, zijnde f 1800 minder dan het vorige jaar.

De uitleeningen verminderden van f 36 913 000 in 1922 tot f 34 970 000 in 1923. Deze cijfers wijzen duidelijk op eene verdere aanpassing door de afdeelingsbanken aan den minder gunstigen economischen toestand, minder gunstig vooral voor het geldkredietbedrijf. De kredietbehoefte is niet veel gedaald, maar wel de prijzen van producten en kapitaalgoederen. Er is voedsel genoeg in de desa, maar gebrek aan geld en het geldvertier is ingekrompen. Dat heeft ten gevolge, dat vele afdeelingsbank-klanten voor het afdeelingsbankkrediet niet meer in aanmerking komen; zij durven geen leening meer aangaan of worden door de bank afgewezen. Vandaar eene sterke daling in het aantal verstrekte leeningen (van 495 697 in 1922 tot 450 404 in 1923), bij eene kleine stijging van het per schuldbewijs uitgeleend bedrag (van f 74 tot f 77).

Het met de vermindering in de uitleeningen geen gelijken tred houden van het uitstaand bedrag (einde 1923 f 32 019 000 en einde 1922 f 32 732 000), alsmede de vermeerdering van het aantal schuldbewijzen, waarover dat bedrag is verdeeld (van 475 087 in 1922 tot 503 165 in 1923), laat zich uitsluitend verklaren uit vermeerdering van den achterstand, die gewoonlijk slechts restanten van de oorspronkelijke leening betreft.

Het bedrijfskapitaal der banken bestond einde 1923 uit f 39 598 000 aan opgenomen gelden (f 39 060 000 op einde 1922), welke gelden in hoofdzaak bestaan uit deposito's (f 17 500 000) en gelden van instellingen (f 10 129 000).

Van het krediet van de Centrale Kas werd meer gebruik gemaakt dan in 1922; einde 1923 stonden de banken op Java en Madoera voor f 1 220 000 debet (tegen f 766 000 in 1922).

Het aantal desaloemboengs blijft geleidelijk afnemen. Naast de algemeene oorzaken, waaronder de samenvoeging van desa's een belangrijke plaats innam, gold uiteraard ook de nieuwe verplichting tot betaling van de controlekosten, die over talrijke desaloemboengs — welker leven toch reeds weinig opgewekt was — het doodvonnis velde.

Het aantal verminderde van 8310 tot 7403 en het padibedrijfskapitaal van 2 108 000 tot 1 950 000 pikol. Eene zoo snelle vermindering is in de toekomst niet meer te verwachten. Het grootste gedeelte van de overgebleven instellingen voorziet in eene belangrijke behoefte, hetgeen blijkt uit de vermeerdering van het uitgeleend bedrag (1 587 000 pikol, tegen 1 493 000 pikol in 1922), terwijl het aantal leeners niet noemenswaard verminderde (van 1 090 000 tot 1 089 000).

Het gemiddeld aantal leeners per loemboeng bedroeg 152 personen, aan wie gemiddeld totaal per loemboeng 222 pikol of 1,46 pikol per persoon verstrekt werd.

Het padi-bedrijfskapitaal der loemboengs (1 958 000 pikol) is nagenoeg geheel eigen vermogen dier instellingen. Daarnaast bezaten zij einde 1923 in geld en schuren een eigen vermogen van f 8 150 000, waarvan f 6 600 000 bij afdeelingsbanken belegd.

Het aantal dorpsbanken steeg van 2823 tot 3482; het uitstaand bedrag vermeerderde van f 2 710 000 tot f 3 433 000 of gemiddeld per bankje van f 960 tot f 986, en het uitgeleend bedrag van f 15 021 000 tot f 20 732 000.

De achterstand (f 39 000) is iets gestegen, doch blijft nog steeds zeer gering. De toeneming hangt gedeeltelijk samen met de malaise in den Inlandschen kleinhandel en in het algemeen de verminderde koopkracht in de desa, gedeeltelijk met den groei der bankjes die grootere bedragen en op langere termijnen gaan uitleenen, maar daarmede ook de risico van het bedrijf vergrooten.

Het eigen vermogen der desabanken steeg van f 2 976 000 tot f 4 205 000. Nagenoeg alle bankjes werken uitsluitend of in hoofdzaak met eigen vermogen, terwijl bovendien een bedrag van f 1 766 000 bij afdeelingsbanken is gedeponeerd, waartegenover slechts f 346 000 van zoodanige instellingen is opgenomen. De netto-winst bedroeg f 1 103 000, tegen f 635 000 in 1922.

BUITENGEWESTEN.

Bij G. B. 1 Juli 1923 n°. 44 (J. C. n°. 59) is de te Medan (gouv. Oostkust van Sumatra) opgerichte „Medansche Volksbank" als rechtspersoon erkend, terwijl bij G. B. 21 Juli 1923 n°. 23 (J. C. n°. 61) de te Amoerang (res. Manado) opgerichte „Volksbank Amoerang" als zoodanig is erkend. Einde 1923 genoten 5 banken subsidie, tot een totaal bedrag van f 24 000 (f 1800 minder dan in 1922).

De uitleeningen van de 16 volksbanken bedroegen f 8 266 000 (tegen f 9 142 000 in 1922) en het uitstaand bedrag vermeerderde van f 7 991 000 tot f 8 906 000.

In Atjeh breidde alleen de bank te Lho Seumawe zich uit; die te Langsa is het te niet gaan van de pepercultuur nog niet te boven. De bank te Djambi ging niet vooruit in aantal leeners, doch verhoogde haar gemiddeld leenbedrag van f 671 tot f 952. Daarentegen verlaagde de Lampoengsche bank haar gemiddelde leenbedrag van f 225 tot f 67, doch wist haar omzet op peil te houden. Ook het gemiddelde leenbedrag van de bank te Bengkoeloe verminderde (van f 1630 tot f 559). De bank op Bangka leed onder de malaise in de pepercultuur. De banken te Bagan Siapiapi en te Pontianak leenen hoofdzakelijk aan Chineezen; de laatste bracht haar gemiddelde uitleening van f 330 tot f 611. De banken te Makassar en Singaradja ondervonden den nadeeligen invloed van de wisseling van administrateur. De bank te Gorontalo, de kleinste van alle, moet haar plaats nog veroveren.

De achterstand is iets gunstiger dan in 1922 (f 887 000 in 1922 en f 825 000 in 1923).

Het herstel van het dorpskredietwezen ter Sumatra's Westkust houdt aan. Het aantal stopgezette of in liquidatie verkeerende bankjes neemt voortdurend af, dat der werkende bankjes toe. Het bedrag der uitleeningen steeg van f 379 000 tot f 600 000, het aantal leeners van 19 000 tot 32 000, het aantal werkende bankjes van 182 tot 242. Het maximum leenbedrag der bankjes wordt geleidelijk verhoogd, zij het niet zoo snel en niet zoo ver als de beheerders wel zouden willen; daartegenover daalde het gemiddelde bedrag der leeningen als gevolg van de verminderde koopkracht en de daarmede gepaard gaande malaise in den kleinhandel. Naast de gebruikelijke leeningen met 12 veertiendaagsche termijnen van afbetaling werden door enkele bankjes landbouwkredieten verstrekt voor den rijstbouw (kosten van aschbemesting), tabaksbouw, aardappelencultuur en gambirbouw. De achterstand der bankjes van f 47 000 bestaat voor f 37 000 uit ouden achterstand van de eertijds stopgezette maar geleidelijk weder heropende bankjes.

Ook in Bengkoeloe vertoont het marga-bankwezen vooruitgang, niet zoozeer in aantal instellingen (68) als wel in bedrijfsomvang en in organisatie. De uitleeningen vermeerderden van f 146 000 tot f 195 000, de achterstand verminderde van 10% tot 7%. De stijging in prijs van verschillende bevolkingsexportproducten (koffie, kruidnagelen en boschproducten) verlevendigde het vertier.

De Batakbankjes in de Karolanden (Oostkust van Sumatra) staan geheel onder leiding en toezicht van het Europeesch bestuur. Het laatste jaar is voor de bankjes niet ongunstig geweest; wel is het aantal leeners en het uitgeleend bedrag achteruitgegaan, ondanks de vermeerdering van het aantal bankjes met 2, maar het uitstaand bedrag is toegenomen en de achterstand gedaald. De samenstelling van het bedrijfskapitaal is gewijzigd, doordat de landschapsgelden er aan onttrokken zijn. Een gedeelte van het bedrijfskapitaal, en wel een bedrag van f 12 000, bestaat uit bij de bankjes geconsigneerde bruidschatten en gelden van grondverkrijgers.

In Palembang is een voor het dorpskredietwezen vruchtbaar terrein gevonden. De 6 in de bovenstreken werkende bankjes zullen ongetwijfeld belangrijk worden; zij leenden reeds f 31 000 uit. Eerst sedert kort is deze streek onder de geregelde contrôle van het volkskredietwezen gesteld. De hooge achterstand is alleen het gevolg van de onvoldoende regeling van het bedrijf en de contrôle voordien.

Het negorijbankwezen in Manado vertoont stilstand. Weliswaar is de achterstand belangrijk gedaald (van f 2300 tot f 1000) en is het zuiver vermogen van f 14 400 tot f 17 000 toegenomen, maar de uitleeningen zijn nagenoeg gelijk gebleven (60 000), het aantal leeners is verminderd (1000) en het uitstaand bedrag is niet toegenomen (f 31 000). De 16 bankjes hebben, wat het gemiddeld aantal leeners en het per leener uitgeleend bedrag betreft, de meeste overeenkomst met de Batakbankjes. Zij zijn echter veel strenger gereglementeerd en blijkbaar minder ingeburgerd. De streek leent zich ook niet zoo goed voor geldkrediet; het aantal consumptieve leeningen is groot en daardoor de strijd tegen den achterstand zwaar en voortdurend.

De 43 op Bali werkende bankjes, welke onder leiding en toezicht van de Balische Volksbank staan, hielpen 6000 personen aan krediet. Het uitstaand bedrag bedroeg f 69 000.

b. De Centrale Kas.

In het door de Centrale Kas van de Regeering opgenomen grondkapitaal (f 2 875 250) kwam geen verandering. Bij K. B. 12 Dec. 1923 n°. 39 (I. S. 1924 n°. 88) kwam evenwel eene wijziging van de artikelen 4 en 12 van het oprichtingsbesluit van de Centrale Kas tot stand, welke de mogelijkheid opent dat de Regeering zich borg stelt voor een krediet van de Javasche Bank aan de Kas tot het niet opgenomen gedeelte van het grondkapitaal (f 2 124 750). Een dergelijk krediet is voor de Centrale Kas voordeeliger, zoolang de rentevoet voor nieuw grondkapitaal aan het Gouvernement te betalen (thans reeds 5,83%) hooger is dan de door de Javasche Bank gevorderde interest, te meer wanneer de behoefte aan uitbreiding van het grondkapitaal slechts tijdelijk is.

Het aan de Centrale Kas sinds 1917 verleende voorrecht om de jaarlijks over het opgenomen grondkapitaal verschuldigde rente, ten bedrage van ruim f 91 000, ter versterking van haar kapitaal renteloos te benutten, gaf haar einde 1923 de beschikking over een rentevrij bedrag van f 640 643.

Ondanks een koersverlies op effecten en afschrijving op vreemde valutarekening tot een gezamenlijk bedrag van f 9447, maakte de Centrale Kas in 1923 een winst van f 99 249. De winst in haar bedrijf gemaakt bedroeg derhalve f 108 796, tegen f 67 000 in 1922. Het door vroegere koersdaling van effecten geleden saldoverlies daalde dientengevolge tot f 82 674.

De concentratie van de overtollige middelen der volkskredietinstellingen bij de Centrale Kas is thans zoo goed als algemeen. Slechts een enkele bank werkte daaraan nog niet mede. Door den geldtoevloed bij de afdeelingsbanken, had deze concentratie ten gevolge, dat het bij de Centrale Kas in rekening-courant belegde bedrag, dat einde 1922 reeds f 3 827 000 bedroeg, op het einde van 1923 tot f 5 726 000 was gestegen.

Bovendien was einde 1923 aan effecten nominaal f 2 310 000 en aan deposito's f 247 000, tezamen alzoo f 2 557 000, bij de Centrale Kas in bewaring, tegen f 2 034 000 einde 1922.

In den loop van 1923 namen de disposities van afdeelingsbanken bij de Centrale Kas wederom toe, met het gevolg, dat einde 1923 bij de banken op Java f 1 220 000 (vorig jaar f 766 000) en bij die in de Buitengewesten f 2 011 000 (vorig jaar f 2 131 000) uitstond, in 't geheel alzoo f 3 231 000, tegen f 2 897 000 einde 1922.

Aan de 69 banken was einde verslagjaar door de Centrale Kas een krediet geopend tot een bedrag van f 7 411 000 (einde 1922 64 banken en f 6 431 000).

De door de Centrale Kas over bij haar belegde gelden vergoede rente bleef op 4% gehandhaafd, de rentevoet over door haar uitgeleende gelden werd met ingang van het 4de kwartaal van 1923 tot 5½% teruggebracht. Deze laatste renteverlaging, waardoor het Centrale Kas-krediet, dat bovendien ieder oogenblik kan worden teruggestort, goedkooper is geworden dan het à deposito door de afdeelingsbanken opgenomen geld, heeft eerst in 1924 in belangrijke mate haar invloed op het bedrag der uitleeningen doen gevoelen.

Einde 1923 stonden alle afdeelingsbanken onder contrôle van de Centrale Kas (einde 1922 82 van de 86). Daar het niet de bedoeling is, dat de Centrale Kas met dit deel van haar taak winst maakt, werd op de bijdragen voor contrôlekosten over 1923 16,5% aan de afdeelingsbanken gerestitueerd.

c. Coöperatie.

In de Minahasa zijn enkele plaatselijke bankjes op coöperatieven grondslag georganiseerd. Een daarvan, Moeoeng te Tomohon, werkt uitstekend, dank zij de goede zorgen van zijn bestuur en de solidariteit van de leden. Het leende in het afgeloopen jaar f 20 500 uit, verdeeld over 98 leeningen. Het gemiddeld bedrag per leening is dus ruim f 200. De rente zal tot 1% 's maands worden verlaagd, omdat de beginselen van de inkomstenbelasting, die met het eigenaardig karakter van de winst eener coöperatieve vereeniging geen rekening houden, een zware schatting van de door de leden gevormde winst vorderen.

Een tweede formeele coöperatieve vereeniging ,,Moedo Oetomo'' te Kotagedé (Jogjakarta), door eenige welgestelde Inlandsche handelaren en bedrijfsleiders opgericht, toonde weinig leven, mede tengevolge van de malaise in den Inlandschen handel.

De coöperatieve theeplantersvereeniging ,,Madoe Tawon'' in Soekaboemi wendde haar reserves aan voor kredietverleening in de eigen desa, hetgeen leidde tot de oprichting van eene informeele krediet-coöperatie, onder toezicht van den gewestelijken ambtenaar, die naast de desabank de grootere kredieten verleent. Ook elders werd, in afwachting van de tot standkoming eener wettelijke regeling van Inlandsche coöperatieve vereenigingen, de vorming van dergelijke onvormelijke, bij eenvoudige onderlinge overeenkomst geregelde, coöperatieve aaneensluitingen in overweging gegeven, o. a. ten behoeve van de Inlandsche suikerrietplanters in Malang en Kediri, waar in samenwerking met den landbouwvoorlichtingsdienst de mestinkoop coöperatief georganiseerd wordt.

In Banjoemas werd een coöperatief bankje ontdekt, dat op geregelde contrôle door het Volkskredietwezen prijs stelde en daarvoor ook wil betalen.

VIII. DIENST DER CHINEESCHE ZAKEN.

In het verslagjaar bestond de staf van het kantoor voor Chineesche Zaken uit één adviseur en 3 ambtenaren voor Chineesche Zaken.

Dienstreizen werden gemaakt naar de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo en naar Semarang.

Ten behoeve van verschillende autoriteiten en colleges alsook van particulieren werden adviezen over Chineesch recht gegeven en vertalingen vervaardigd.

K.

I. ONDERWIJS. [1]

De verschillende lagere scholen werden beurtelings bezocht door één der inspecteerende ambtenaren van het Europeesch lager, het Hollandsch-Inlandsch en het Inlandsch onderwijs. Met het oog op de groote afstanden dier scholen — voornamelijk in de buitengewesten —, tevens met de bedoeling om de kosten, verbonden aan de voor het geregeld bezoeken der scholen noodzakelijke reizen tot een minimum te beperken, werd bij sommige inspectie-kantoren eene zoodanige arbeidsregeling getroffen, dat de scholen geregeld éénmaal per jaar bezocht kunnen worden. Verwacht mag dus worden, dat het nuttig effect, bedoeld met de centralisatie van de inspectie-kantoren (zie Verslag 1923, kol. 89), steeds meer tot een feit zal worden.

Bij G. Bn. 15 Dec. 1923 nos. 13, 14, 15, 19, 22, 23, 24 en 25 (I. S. nos. 600 t/m 607) zijn, met betrekking tot het te heffen schoolgeld, achtereenvolgens gewijzigd het reglement op de openbare scholen van voortgezet en uitgebreid lager onderwijs, het Europeesch schoolreglement, het reglement voor de openbare lagere Inlandsche scholen, de regeling nopens de voortgezette studie der Nederlandsche taal door opgeleid Inlandsch onderwijzend personeel, het Inlandsch kweekscholen-reglement, het reglement voor de opleidingsschool voor Inlandsche ambtenaren tevens kweekschool voor Inlandsche onderwijzers te Makassar, het reglement voor de normaalscholen voor Inlandsche hulponderwijzers en het reglement voor de normaalscholen voor Inlandsche hulponderwijzeressen.

Bij G. Bn. 15 Dec. 1923 nos. 16, 17, 18 en 20 (Bb. nos. 10510 t/m 10513) zijn achtereenvolgens gewijzigd het reglement voor de normaalscholen te Batavia, Semarang, Soerabaja en Bandoeng, de regeling betreffende de cursussen tot voorbereiding voor het examen ter verkrijging van eene akte van bekwaamheid in de kennis der natuur, de regeling betreffende de leergangen ter verkrijging van eene akte van bekwaamheid van huis- en schoolonderwijs in de beginselen van de wiskunde, de Engelsche taal en het handteekenen en het reglement voor de hoogere kweekscholen voor de vorming van Inlandsche onderwijzers bij het Hollandsch-Inlandsch onderwijs, eveneens met betrekking tot het schoolgeld.

Bij G. B. 15 Dec. 1923 n°. 21 (Bb. n°. 10514) is het schoolgeld vastgesteld voor de Hollandsch-Chineesche kweekschool te Meester-Cornelis.

De grondslag voor de berekening van het schoolgeld onderging eene wijziging bij G. B. 25 Dec. 1923 n°. 9 (I. S. n°. 627); in verband daarmede zijn gewijzigd de voorloopige voorschriften voor de algemeene middelbare school, het reglement op de openbare scholen van voortgezet en uitgebreid lager onderwijs, het Europeesch schoolreglement, de voorschriften voor de opleidingsscholen voor Inlandsche ambtenaren, het reglement voor de opleidingsschool voor Inlandsche ambtenaren tevens kweekschool voor Inlandsche onderwijzers te Makassar en het reglement voor de rechtsschool.

De regeling inzake de berekening van schoolgeld voor kinderen uit éénzelfde gezin, die scholen van verschillend type bezoeken (Bb. n°. 10345) is gewijzigd bij G. B. 21 Mei 1924 n°. 40 (Bb. n°. 10587).

Voor het toezicht op het bijzonder onderwijs — zie Verslag 1923, kol. 89 — zijn, behalve de ambtenaren van het Bin-

[1] De getallen betreffende voorafgegane jaren zijn voor zoover noodig verbeterd naar de gegevens van het algemeen onderwijsverslag. De tusschen ( ) geplaatste cijfers hebben betrekking op het jaar 1922.

nenlandsch Bestuur, ook de onderwijs-inspecteurs en de ambtenaren van den dienst der Chineesche zaken (voor het onderwijs aan Chineesche leerlingen) aangewezen (I. S. 1923 n°. 374).

Bij Ord. van 11 Jan. 1924 (I. S. n°. 16) is eene algemeene regeling vastgesteld betreffende de uitoefening van het recht van beroep door leerkrachten aan gesubsidieerde particuliere scholen, aan wie dat recht in de voor die scholen van kracht zijnde subsidieregelen is gewaarborgd (scheidsgerecht-regeling particulier onderwijs).

De overgangsbepaling inzake de afschaffing van kosteloos onderwijs voor kinderen en vaderlooze pupillen van onderwijzend personeel (I. S. 1922 n°. 385) — zie Verslag 1922, kol. 187 — is bij G. B. 20 Oct. 1923 n°. 15 (I. S. n°. 519) gewijzigd.

Bij G. B. 26 Jan. 1924 n°. 6 (I. S. n°. 35) is eene regeling vastgesteld nopens de ingebruikgeving van schoollokalen behoorende tot het Departement van Onderwijs en Eerdienst ten behoeve van particuliere doeleinden.

De regeling betreffende de toekenning van vacatieloon aan voorzitters en leden van door of namens de Regeering ingestelde examen-commissiën (voor het afnemen van examens bij of ten behoeve van het leger daaronder niet begrepen) (Bb. nos. 9787, 9987 en 10196) is nader gewijzigd bij G. Bn. 30 Aug. 1923 n°. 46 en 5 Maart 1924 n°. 28 (Bb. nos. 10441 en 10563).

De bij G. B. 23 Mei 1922 n°. 58 ingestelde handleiding-commissie — zie t. a. p. — is ontbonden (G. B. 29 Dec. 1923 n°. 5).

Bij G. B. 26 Juni 1923 n°. 44 (I. S. n°. 324) is de beschikbaarstelling van fondsen ten behoeve van de „voorlichtings-commissie voor de opleiding van Indische jongelieden" ingetrokken.

De regeling voor de toekenning van bijzondere toelagen aan leeraren bij openbare inrichtingen van onderwijs voor het geven van extra lessen buiten den gewonen schooltijd of boven de vastgestelde lestaak is nader gewijzigd bij G. B. 30 Aug. 1923 n°. 48 (I. S. n°. 430).

I. Onderwijs met het Nederlandsch als voertaal.

A. Voorbereidend lager (fröbel) onderwijs en speciale leergangen.

Het *voorbereidend lager onderwijs*, zooals dat aan de fröbel- of bewaarscholen gegeven wordt, is geheel in handen van particuliere corporaties.

Van Regeeringswege wordt dit onderwijs onder leiding van fröbelonderwijzeressen gegeven in de vóórklassen, verbonden aan een aantal Europeesche lagere, Hollandsch-Inlandsche en Hollandsch-Chineesche scholen.

Voor zoover bekend bedroeg het aantal particuliere fröbelscholen einde 1923 53, waarvan 46 van Landswege werden gesubsidieerd.

Daarnaast bestonden er op verschillende plaatsen *speciale leergangen*, waartoe worden gerekend: de 35 cursussen van het Algemeen Nederlandsch Verbond, welke van Landswege werden gesubsidieerd en de Ambonsche namiddagleergangen te Malang (inmiddels omgezet in een dagschool), Ambarawa, Magelang en Padang, welke met behulp van Regeeringssubsidie door de Vereeniging „Ambonsch Studiefonds" worden onderhouden.

Bovendien bestonden op verschillende plaatsen nog 46 *ochtend-, namiddag- en avondscholen of wel cursussen voor enkele vakken van lager of meer uitgebreid lager onderwijs.* De meeste dier inrichtingen, waar onderwijs in het Nederlandsch wordt gegeven aan Inlanders of met hen gelijkgestelden, dragen formeel den naam van „Hollandsch-Inlandsche scholen", waarvan het personeel echter uitsluitend of voor het meerendeel bestond uit onopgeleide leerkrachten. Aangezien dit onderwijs in de laatste jaren grooter afmetingen heeft aangenomen en over het algemeen minderwaardig is te achten, werd in sommige gewesten, mede in verband met de omstandigheid, dat de betiteling „Hollandsch-Inlandsche scholen" bij de bevolking verwachtingen wekt, welke, gegeven de personeelsformatie, onmogelijk verwezenlijkt kunnen worden, getracht de genoemde instellingen te doen opheffen, dan wel te doen omvormen of te doen samensmelten tot behoorlijke onderwijsinrichtingen. In Manado werden reeds 20 van die scholen opgeheven.

B. Lager onderwijs.

Openbare Europeesche lagere scholen. De Europeesche schoolinstructie (Bb. n°. 4989, zooals dit sedert is gewijzigd en aangevuld) is nader gewijzigd en aangevuld met betrekking tot de leermiddelen (Bb. n°. 10268) en de verantwoording der schoolgelden (Bb. n°. 10420).

Als gevolg van de opheffing van 5 scholen kwam het aantal openbare Europeesche lagere scholen aan het eind van 1923 van 190 op 185, waarvan 14 (*14*) uitsluitend voor meisjes.

Een namiddagleergang in de nuttige handwerken voor meisjes was verbonden aan 26 (*25*) scholen.

Eind 1923 bedroeg het aantal leerlingen van deze scholen tezamen 27 336 (*27 652*), namelijk 15 986 (*16 294*) jongens en 11 350 (*11 358*) meisjes. Verdeeld naar den landaard was dat aantal als volgt:

	Europeanen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.
Jongens	11 505 (*11 469*)	3 536 (*3 871*)	945 (*954*)
Meisjes	9 370 (*9 350*)	1 481 (*1 488*)	499 (*520*)
Totaal	20 875 (*20 819*)	5 017 (*5 359*)	1 444 (*1 474*)

Het aantal leerlingen, dat kosteloos tot de school was toegelaten, bedroeg einde 1923 5316 (*5282*).

In het geheel waren op dat tijdstip — met inbegrip van de hoofden der scholen — 859 (*827*) leerkrachten aan de openbare Europeesche lagere scholen verbonden, namelijk 284 (*289*) mannelijke en 575 (*538*) vrouwelijke. Voorts waren 7 (*3*) kweekelingen aan die scholen werkzaam (2 mannelijke en 5 vrouwelijke).

Bijzondere Europeesche lagere scholen. Bij Ord. van 11 Jan. 1924 (I. S. n°. 14) is — ter vervanging van de subsidie-regelen voor particuliere Europeesche lagere scholen (I. S. 1909 n°. 238) en voor particuliere lagere scholen voor Inlanders waar Nederlandsch wordt onderwezen (I. S. 1913 n°. 524) — eene algemeene subsidie-regeling voor particuliere lagere scholen met Nederlandsch geheel of grootendeels als voertaal vastgesteld (subsidie-ordonnantie Westersch lager onderwijs). De daarin voorkomende bepalingen omtrent hypotheek-subsidie treden in werking met ingang van 1 Juni 1924 (I. S. n°. 225).

Door de oprichting van 6 nieuwe scholen kwam het aantal bijzondere Europeesche lagere scholen aan het eind van 1923 van 56 tot 62, waarvan 58 (*51*) van Landswege werden gesubsidieerd (zie voor de splitsing daarvan bijlage O).

Een namiddagleergang in de nuttige handwerken voor meisjes was verbonden aan 5 (*3*) scholen, terwijl een gelijksoortige cursus in de Fransche taal was toegevoegd aan 1 school.

Einde 1923 telden deze scholen tezamen 11 144 (*10 926*) leerlingen, verdeeld als volgt:

	Europeanen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.
Jongens	3 984 (*3 704*)	353 (*414*)	477 (*490*)
Meisjes	5 625 (*5 614*)	187 (*204*)	518 (*500*)
Totaal	9 609 (*9 318*)	540 (*618*)	995 (*990*)

Op dat tijdstip waren 376 (*364*) leerkrachten aan de bijzondere Europeesche lagere scholen werkzaam, namelijk 114 (*93*) onderwijzers en 262 (*271*) onderwijzeressen.

Openbare Hollandsch-Inlandsche scholen. Bij deze scholen zijn z.g. parallel-klassen ingevoerd, waardoor de mogelijkheid werd geopend om het leerlingenaantal op te voeren. In verband met de daarmede gepaard gaande invoering van gesplitste schooltijden werd de bezoldiging van de in de vóórklasse tewerkgestelde onderwijzeressen, wier werktijd door de splitsing verlengd werd, opnieuw geregeld (I. S. 1923 n°. 152).

De instructie voor het onderwijzend personeel van de openbare Inlandsche scholen (Bb. n°. 5445) is nader gewijzigd met betrekking tot de verantwoording der schoolgelden (Bb. n°. 10421).

Met deze scholen komen in aard overeen de z.g. speciale scholen, waartoe worden gerekend de Depoksche, Manadosche, Tondanosche, Amoerangsche, Langoansche, Airmadidische en Saparoeasche school, benevens 6 scholen voor Ambonsche soldatenkinderen. Met ingang van het schooljaar 1924/1925 zijn de speciale scholen te Manado en Tondano omgezet in openbare Hollandsch-Inlandsche scholen (G. B. 9 Mei 1924 n°. 1 in I. S. n°. 221). Met ingang van 1 Juli 1924 wordt te Malang (Pasoeroean) eene openbare lagere school geopend voor kinderen van mindere Inlandsche militairen of gewezen militairen, afkomstig uit de gewesten Manado, Amboina en Timor en onderhoorigheden en den Christelijken godsdienst belijdende, welke school ook toegankelijk zal zijn voor Christenkinderen van denzelfden landaard, wier vaders geen militairen of gewezen militairen zijn (G. B. 8 Maart 1924 n°. 9; J. C. n°. 22).

Door de oprichting van 3 nieuwe scholen, te Koetaradja (tweede school), Mataram (Bali en Lombok) en Timor Koepang, bedroeg het aantal openbare Hollandsch-Inlandsche scholen einde 1923 153 (*150*), waaronder 13 (*13*) speciale scholen.

Een namiddagleergang in de Nederlandsche taal was in 1923 verbonden aan alle zevenklassige Hollandsch-Inlandsche scholen en aan 8 speciale scholen; een gelijksoortige leergang in de nuttige handwerken voor meisjes was toegevoegd aan 86 scholen, waaronder 12 speciale scholen.

Einde 1923 telden de scholen tezamen 36 238 (*33 497*) leerlingen, verdeeld als volgt:

a. Openbare Hollandsch-Inlandsche scholen.

	Europeanen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.
Jongens . . .	50 (*51*)	24 133 (*22 201*)	422 (*360*)
Meisjes	49 (*56*)	7 685 (*6 930*)	108 (*122*)
Totaal . . .	99 (*107*)	31 818 (*29 131*)	530 (*482*)

b. Speciale scholen.

	Europeanen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.
Jongens	47 (*40*)	2 141 (*2 152*)	69 (*71*)
Meisjes	53 (*41*)	1 431 (*1 426*)	50 (*47*)
Totaal . . .	100 (*81*)	3 572 (*3 578*)	119 (*118*)

Het aantal gratis-leerlingen bedroeg op dat tijdstip 668 (*631*), onder wie 237 (*242*) van de speciale scholen.

In 't geheel waren aan de Hollandsch-Inlandsche en speciale scholen verbonden 317 (*293*) Europeesche leerkrachten (de hoofden der scholen inbegrepen), namelijk 189 (*172*) onderwijzers en 128 (*121*) onderwijzeressen. Voorts waren einde 1923 aan die scholen werkzaam 7 (*5*) fröbelonderwijzeressen en 743 (*727*) Inlandsche leerkrachten, van wie 674 (*616*) opgeleid aan eene hoogere kweekschool of aan eene gewone kweekschool voor Inlandsche onderwijzers(essen) en 69 (*111*) onopgeleid.

Behalve deze onderwijsinrichtingen werden bij wijze van proef te Bandoeng en Padangpandjang (in 1921) en te Semarang en Malang (in 1923) schakelscholen opgericht; tezamen telden deze scholen einde 1923 223 (*119*) leerlingen. Voor de heffing van schoolgeld op deze scholen zijn bepalingen vastgesteld bij G. B. 25 Dec. 1923 n°, 10 (I. S. n°. 628).

Bijzondere Hollandsch-Inlandsche scholen. Onder den drang naar onderwijs in het Nederlandsch bij groote groepen der Inlandsche bevolking — aan welken drang niet dan zeer ontoereikend kon worden tegemoet gekomen door de openbare Hollandsch-Inlandsche scholen — is in de laatste jaren het aantal bijzondere Hollandsch-Inlandsche scholen zeer sterk toegenomen. Daarnaast verrezen langzamerhand in steeds toenemenden getale dergelijke scholen, uitgaande van politieke organisaties of van andere particuliere vereenigingen, die minder het behalen van winst beoogden.

Voor zoover bekend bedroeg het aantal van de hierbedoelde scholen in 1923 58, waaronder 4 scholen van de Indische Communistische Partij (Semarang, Salatiga, Bandoeng en Kaliwoengoe), 3 van de Vereeniging „Boedi Oetomo" en 10 van de vereeniging „Sarekat Islam".

Bovendien waren einde 1923 nog 101 (*98*) bijzondere Hollandsch-Inlandsche scholen in werking, namelijk 47 (*46*) scholen op godsdienstigen grondslag en 54 (*52*) neutrale scholen, waarvan er 64 van Regeeringswege werden gesubsidieerd. Voor de splitsing daarvan zie men bijlage O.

Einde 1923 bedroeg het aantal leerlingen tezamen 15 866 (*13 061*), verdeeld als volgt:

a. Scholen op godsdienstigen grondslag.

	Europeanen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.
Jongens	35 (*13*)	6 818 (*5 748*)	129 (*113*)
Meisjes	40 (*34*)	2 442 (*1 895*)	130 (*113*)
Totaal . . .	75 (*47*)	9 260 (*7 643*)	259 (*226*)

b. Neutrale scholen.

	Europeanen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.
Jongens	— (*1*)	3 513 (*2 837*)	57 (*31*)
Meisjes	— (*6*)	2 675 (*2 253*)	27 (*17*)
Totaal	— (*7*)	6 188 (*5 090*)	84 (*48*)

Openbare Hollandsch-Chineesche scholen. Het aantal openbare Hollandsch-Chineesche scholen bleef 34. Een namiddagleergang in de nuttige handwerken voor meisjes was toegevoegd aan 11 (*7*) scholen.

Eind 1923 bedroeg het aantal leerlingen 8952 (*8892*), verdeeld als volgt:

	Europeanen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.
Jongens	28 (*28*)	95 (*89*)	6 197 (*6 202*)
Meisjes	27 (*31*)	17 (*17*)	2 588 (*2 525*)
Totaal . . .	55 (*59*)	112 (*106*)	8 785 (*8 727*)

Het aantal leerlingen, dat kosteloos tot de school was toegelaten, bedroeg 49. In 't geheel waren 232 (*219*) leerkrachten aan deze scholen verbonden, namelijk 92 (*83*) onderwijzers en 140 (*136*) onderwijzeressen.

Bijzondere Hollandsch-Inlandsche scholen. Voor zoover opgaven werden ontvangen, bedroeg het aantal particuliere Hollandsch-Chineesche scholen einde 1923 18 (*17*). Alle scholen werden van Landswege gesubsidieerd (zie voor de splitsing daarvan bijlage O).

Een namiddagleergang in de nuttige handwerken voor meisjes was in 1923 verbonden aan 1 school; een gelijksoortige cursus in de Engelsche taal was toegevoegd aan 6 (*5*) scholen.

Op 31 December 1923 bedroeg het aantal leerlingen 3677 (*3468*), verdeeld als volgt:

	Europeanen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.
Jongens	28 (*35*)	173 (*188*)	2 261 (*2 175*)
Meisjes	46 (*59*)	55 (*45*)	1 114 (*966*)
Totaal . . .	74 (*94*)	228 (*233*)	3 375 (*3 141*)

Geldelijk overzicht.

Uitgaven en ontvangsten.	1922.	1923. (Voorloopige cijfers.)
Uitgaven.		
1. *Openbaar onderwijs.*		
Inspectie.		
Europeesch lager onderwijs . . . / Hollandsch-Inlandsch onderwijs .	f 148 100	f 139 500
Onderwijs in huishoudelijke vakken	10 900	11 100
Personeel- en andere uitgaven.		
Europeesch lager onderwijs . . .	3 993 000	4 036 000
Hollandsch-Chineesch onderwijs .	1 021 000	1 056 000
Hollandsch-Inlandsch onderwijs .	3 039 000	3 176 000
Bezoldiging van onderwijzers ter beschikking van derden . . .	35 080	47 000
Gebouwen, enz.		
Europeesch lager onderwijs . . .	231 549	77 613
Hollandsch-Chineesch onderwijs .	68 122	24 778
Hollandsch-Inlandsch onderwijs .	139 085	38 548
Totaal	f 8 685 836	f 8 606 539
2. *Bijzonder onderwijs.*		
Subsidiën ten behoeve van het Europeesch lager onderwijs . .	f 1 359 236	f 1 577 693
Subsidiën ten behoeve van het Hollandsch-Chineesch onderwijs	376 108	448 140
Subsidiën ten behoeve van het Hollandsch-Inlandsch onderwijs	974 387	1 133 159
Subsidiën ten behoeve van het voorbereidend lager onderwijs (fröbelonderwijs)	84 000	80 000
Uitrustings- en overtochtskosten ten behoeve van particuliere onderwijzers	65 000	123 000
Totaal	f 2 858 731	f 3 361 992

Uitgaven en ontvangsten.	1922.	1923. Voorloopige cijfers).
Ontvangsten.		
Geïnde schoolgelden.		
Europeesch lager onderwijs . . .	f 1 148 903	f 1 133 000
Hollandsch-Chineesch onderwijs .	289 322	317 700
Hollandsch-Inlandsch onderwijs .	766 974	805 600
Terugbetaalde subsidies ingevolge I. S. 1923 n°. 354.		
Europeesch lager onderwijs . . .	—	212 857
Hollandsch-Chineesch onderwijs .	—	8 806
Hollandsch-Inlandsch onderwijs .	—	40 523
Totaal	f 2 205 199	f 2 718 486

C. VOORTGEZET EN UITGEBREID LAGER ONDERWIJS.

Openbare Mulo-afdeelingen der algemeene middelbare school. Als gevolg van de splitsing van de Mulo-afdeelingen der algemeene middelbare school te Batavia, Semarang en Malang, elk in 2 afdeelingen, steeg het aantal dezer onderwijsinstellingen aan het eind van 1923 van 20 tot 23, met 5519 (*4766*) leerlingen, verdeeld als volgt:

	Europeanen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.
Jongens	1 061 (*911*)	2 423 (*1 999*)	483 (*411*)
Meisjes	999 (*979*)	490 (*413*)	63 (*53*)
Totaal . . .	2 060 (*1 890*)	2 913 (*2 412*)	546 (*464*)

Tengevolge van de invoering van de nieuwe schoolgeldregeling was het aantal leerlingen, dat deze scholen kosteloos bezoekt, einde 1923 gedaald van 579 tot 404, verdeeld als volgt:

	Europeanen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.
Jongens	108 (*192*)	196 (*269*)	3 (*3*)
Meisjes	57 (*69*)	40 (*46*)	—
Totaal . . .	165 (*261*)	236 (*315*)	3 (*3*)

Het aantal beurs-leerlingen daalde van 275 tot 237, namelijk 18 (*24*) Europeanen (1 (*9*) jongens en 17 (*15*) meisjes), 216 (*248*) Inlanders (183 (*221*) jongens en 33 (*27*) meisjes) en 3 (*3*) Chineezen (jongens). Het in 1923 aan studiebeurzen uitgekeerd bedrag beliep f 55 011, tegen f 72 694 in 1922.

Het eindgetuigschrift werd in 1923 uitgereikt aan 572 (*390*) leerlingen, verdeeld als volgt:

	Europeanen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.
Jongens	128 (*101*)	191 (*100*)	45 (*23*)
Meisjes	165 (*128*)	38 (*31*)	5 (7)
Totaal . . .	293 (*229*)	229 (*131*)	50 (*30*)

Aan de Mulo-afdeelingen waren einde 1923 240 (*202*) Europeesche leerkrachten verbonden, namelijk 201 (*164*) mannelijke en 39 (*38*) vrouwelijke.

Als nieuw verplicht leervak is het Engelsch aan het leerplan toegevoegd, terwijl facultatief onderwijs wordt gegeven in Fransch. Voor het facultatief onderwijs in een of meer inheemsche talen waren 15 (*17*) Inlandsche leerkrachten aan de scholen werkzaam.

Bijzondere Mulo-scholen. Bij Ord. van 11 Jan. 1924 (I. S. n°. 15) is — ter vervanging van de in I. S. 1918 n°. 453 opgenomen regelen — eene nieuwe subsidie-regeling voor particuliere inrichtingen voor meer uitgebreid lager onderwijs met Nederlandsch als voertaal vastgesteld (Mulo-subsidie-ordonnantie). De daarin voorkomende bepalingen omtrent hypotheek-subsidie treden in werking met ingang van 1 Juni 1924 (I. S. n°. 225).

Door de oprichting van de Roomsch-katholieke Muloscholen te Jogjakarta (Kidoel Lodji) en Manado kwam het aantal der bijzondere Mulo-scholen aan het eind van 1923 van 8 tot 10, waarvan 6 (*4*) uitsluitend voor meisjes. Voor de splitsing van de aan 9 dier scholen verleende subsidies zie men bijlage O.

Eind 1923 bedroeg het aantal leerlingen van de bijzondere Mulo-scholen 791 (*595*), verdeeld als volgt:

	Europeanen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.
Jongens	153 (*118*)	133 (*82*)	94 (*77*)
Meisjes	345 (*274*)	40 (*25*)	26 (*19*)
Totaal . . .	498 (*392*)	173 (*107*)	120 (*96*)

Het aantal leerlingen dat de scholen kosteloos bezocht, bedroeg op dat tijdstip 26 (*19*), namelijk 24 (*9*) Europeanen en 2 (*10*) Inlanders. Bij de bijzondere Mulo-scholen waren op 31 December 1923 12 (*10*) leerlingen in het genot van een gouvernements-studiebeurs, tot een gezamenlijk bedrag van f 3641 (*f 4577*).

Aan het eind van het schooljaar 1922/1923 werd het diploma uitgereikt aan 65 (*60*) leerlingen, verdeeld als volgt:

	Jongens.	Meisjes.
Europeanen.	10 (*4*)	39 (*39*)
Inlanders.	7 (*6*)	— (*6*)
Vreemde oosterlingen . .	6 (*2*)	3 (*3*)
Totaal . . .	23 (*12*)	42 (*48*)

Einde 1923 waren bij deze scholen werkzaam 34 (*25*) gesubsidieerde leerkrachten, namelijk 19 (*15*) onderwijzers en 15 (*10*) onderwijzeressen.

Geldelijk overzicht.

Uitgaven en ontvangsten.	1922.	1923. (Voorloopige cijfers.)
Voortgezet en uitgebreid lager onderwijs.		
Uitgaven.		
Openbaar onderwijs.		
Inspectie	f 21 340	f 13 500
Personeel en andere uitgaven . .	1 783 000	1 954 500
Gebouwen	317 719	41 762
Totaal	f 2 122 059	f 2 009 762
Subsidiën ten behoeve van de bijzondere Mulo-scholen	f 281 000	f 250 988
Ontvangsten.		
Geïnde schoolgelden.	f 205 959	f 273 400
Terugbetaalde subsidies (zie I. S. 1923 n°. 354).	—	861
Totaal	f 205 959	f 274 261

D. Middelbaar en voorbereidend hooger onderwijs.

Openbare hoogere burgerscholen. Het leerplan van de hoogere burgerscholen met 5-jarigen leergang (Bb. n°. 9770) is gewijzigd met betrekking tot het vak scheikunde (Bb. n°. 10501).

Bij G. B. 25 Dec. 1923 n°. 9 (Bb. n°. 10516) zijn de reglementen op de Koning Willem III-school te Batavia en de overige hoogere burgerscholen met 5-jarigen cursus in Nederlandsch-Indië, zoomede voor de Prins Hendrik-school te Batavia, nader gewijzigd met betrekking tot de berekening van het schoolgeld.

De bepalingen tot regeling van de bezoldiging en de indeeling der directeuren en leeraren bij het openbaar middelbaar onderwijs in Nederlandsch-Indië (I. S. 1920 n°. 741) zijn bij G. B. 30 Aug. 1923 n°. 49 (I. S. n°. 431) gewijzigd met betrekking tot den voor de toekenning van de aan de betrekking van leeraar verbonden regelmatige bezoldigingsverhoogingen in rekening te brengen diensttijd.

De genoemde bepalingen gelden ook voor den directeur en de leeraren der wis- en natuurkundige afdeeling van voorbereidend hooger onderwijs (V. H. O. afdeeling B) der algemeene middelbare school te Jogjakarta en den rector en de leeraren der Westersch-klassieke afdeeling van voorbereidend hooger onderwijs (V. H. O. afdeeling AII) der algemeene middelbare school te Bandoeng, met terugwerkende kracht voor eerstgenoemde school tot 1 Januari 1920 en voor laatstgenoemde school tot 1 Juli 1920 (G. B. 22 Febr. 1924 n°. 39; I. S. n°. 77).

Het aantal openbare hoogere burgerscholen bleef vijf, namelijk 4 met een 5-jarigen en 1 (de Prins Hendrik-school te Batavia) met een 3-jarigen cursus.

Einde 1923 telden de hoogere burgerscholen met 5-jarigen cursus — ongerekend de toehoorders en leerlingen voor enkele vakken — te zamen 2102 (*2144*) leerlingen, verdeeld als volgt:

	Jongens.	Meisjes.
Europeanen	1 281 (*1 246*)	485 (*544*)
Inlanders.	108 (*120*)	23 (*22*)
Chineezen	191 (*200*)	14 (*12*)
Totaal . . .	1 580 (*1 566*)	522 (*578*)

De Prins Hendrik-school had op dat tijdstip 195 (*207*) leerlingen, namelijk:

	Europeanen.	Inlanders.	Chineezen.
Jongens	94 (*96*)	5 (*8*)	33 (*39*)
Meisjes	57 (*62*)	3 —	3 (*2*)
Totaal . . .	151 (*158*)	8 (*8*)	36 (*41*)

Aan het eindexamen onderwierpen zich 283 (*258*) candidaten, van wie er 209 (*200*) slaagden.

Het aantal leerlingen dat kosteloos de lessen aan de hoogere burgerscholen volgde, bedroeg einde 1923 87 (*95*), verdeeld als volgt:

	Europeanen.	Inlanders.	Chineezen.
Jongens	38 (*46*)	12 (*17*)	5 (*6*)
Meisjes	28 (*19*)	4 (*7*)	—
Totaal . . .	66 (*65*)	16 (*24*)	5 (*6*)

Bijzondere hoogere burgerscholen. Door de oprichting vanwege de vereeniging „Zusters Ursulinen", van eene bijzondere hoogere burgerschool voor meisjes te Bandoeng (St. Angela-school) en te Soerabaja (Koningin Wilhelmina-school) steeg het aantal dezer scholen tot 7 (*5*), waarvan 1 (*1*) met vijfjarigen cursus.

Einde 1923 telden de 6 hoogere burgerscholen met driejarigen cursus tezamen 492 (*382*) leerlingen, namelijk 457 (*351*) Europeesche, 9 (*10*) Inlandsche en 26 (*21*) Chineesche meisjes. De hoogere burgerschool met vijfjarigen cursus te Batavia had op dat tijdstip 81 (*61*) leerlingen, allen van Europeeschen landaard.

Aan het eindexamen onderwierpen zich 80 (*58*) candidaten, van wie er 67 (*47*) slaagden.

Het aantal leerlingen dat de scholen kosteloos bezocht, bedroeg einde 1923 18 (*15*).

Voorbereidend hooger onderwijs-afdeelingen. De voorbereidend hooger onderwijs-afdeeling der algemeene middelbare school is gesplitst in eene wis- en natuurkundige afdeeling B te Jogjakarta (opgericht in 1919) en eene westersch-klassieke afdeeling A II te Bandoeng (opgericht in 1920).

De afdeeling te Jogjakarta had einde 1923 139 (*125*) leerlingen, namelijk 133 (*123*) jongens en 6 (*2*) meisjes. Verdeeld naar den landaard der leerlingen waren de cijfers als volgt:

	Europeanen.	Inlanders.	Chineezen.
Jongens	34 (*34*)	86 (*74*)	13 (*15*)
Meisjes	2 (*1*)	4 (*1*)	—
Totaal . . .	36 (*35*)	90 (*75*)	13 (*15*)

Aan het eindexamen onderwierpen zich 30 candidaten, van wie er 24 slaagden.

Als gevolg van de geboden bezuiniging en van het feit, dat de Inlandsche schoolbevolking meer en meer gerecruteerd werd uit de kringen met iets hoogere financieele draagkracht, kwam het aantal beurs-leerlingen aan het eind van 1923 van 51 op 40. Een 9-tal leerlingen ontving kosteloos onderwijs.

De afdeeling te Bandoeng had einde 1923 57 (*42*) leerlingen, verdeeld als volgt:

	Jongens.	Meisjes.
Europeanen	25 (*21*)	6 (*6*)
Inlanders.	17 (*10*)	6 (*3*)
Chineezen	3 (*2*)	—
Totaal.	45 (*33*)	12 (*9*)

Het aantal beursleerlingen bedroeg 10 (*11*), namelijk 3 (*3*) Europeanen, 6 (*7*) Inlanders en 1 (*1*) Chinees.

Aan het eindexamen onderwierpen zich 10 candidaten, van wie er 5 slaagden.

Geldelijk overzicht.

Uitgaven en ontvangsten.	1922.	1923. (voorloopige cijfers).
Middelbaar onderwijs.		
Uitgaven.		
1. *Openbaar onderwijs.*		
Inspectie	f 17 400	f 17 100
Hoogere burgerscholen met 5-jarigen cursus	1 355 000	1 360 000
Westersch-klassieke afd. der algemeene middelbare school	45 300	58 000
Wis- en natuurkundige afd. der algemeene middelbare school	146 100	136 000
Prins Hendrik-school	1) 321 000	255 000
Gebouwen	177 938	90 159
Totaal . . .	f 2 062 738	f 1 916 259
2. *Bijzonder onderwijs.*		
Subsidiën ten behoeve van de bijzondere hoogere burgerscholen . . .	f 280 000	f 300 000
Ontvangsten.		
Geïnde schoolgelden.		
Hoogere burgerscholen met 5-jarigen cursus	f 331 130	f 442 400
Westersch-klassieke afd. der algemeene middelbare school . . . . ; Wis- en natuurkundige afd. der algemeene middelbare school	8 458	16 000
Prins Hendrik-school	23 557	31 500
Totaal . . .	f 363 145	f 489 900

1) Hieronder de uitgaven ten behoeve van den zeevaartkundigen leergang.

E. HOOGER ONDERWIJS.

Technische Hoogeschool. Bij den aanvang van het schooljaar 1922/1923 waren bij de Technische Hoogeschool te Bandoeng ingeschreven 93 studenten (69 Europeanen, 15 Inlanders en 9 Chineezen). Van deze leerlingen verlieten er 12 de inrichting, terwijl 26 overgingen van het 1ste naar het 2de, 16 van het 2de naar het 3de en 15 van het 3de naar het 4de studiejaar.

Voor den cursus 1923/1924 werden ingeschreven 90 studenten, verdeeld als volgt:

Klasse.	Europeanen.	Inlanders.	Chineezen.
I	21	6	3
II	17	9	1
III	13	3	2
IV	12	—	3
Totaal . . .	63	18	9

Bovendien bestond bij de Technische Hoogeschool gelegenheid tot opleiding van ingenieurs voor den dienst der posterijen, telegrafie en telefonie, waarvoor waren ingeschreven 11 gewezen officieren.

F. Vak- en nijverheidsonderwijs.

1. *Opleiding voor bestuurs-, rechterlijke en administratieve functies.*

Opleidingsscholen voor Inlandsche ambtenaren. Het aantal opleidingsscholen voor Inlandsche ambtenaren bleef 7 (te Serang, Bandoeng, Magelang, Madioen, Blitar, Probolinggo en Fort de Kock).

De voorschriften voor de opleidingsscholen voor Inlandsche ambtenaren (I. S. 1908 n°. 593) ondergingen eene wijziging bij G. B. 4 Maart 1924 n°. 10 (I. S. n°. 98) met betrekking tot het tijdstip van toelating van nieuwe leerlingen.

Door de opheffing van de Voorbereidende afdeeling bestaan deze scholen voortaan uit een eerste afdeeling van 3 en een tweede afdeeling van 2 jaarklassen. De scholen telden aan het eind van 1923 tezamen 639 (*625*) leerlingen.

Aan het eindexamen van de eerste afdeeling onderwierpen zich 126 (*121*) candidaten, van wie er 122 (*117*) slaagden; voor de tweede afdeeling waren deze cijfers 94 (*83*) en 92 (*80*).

Het personeel bestond uit 35 (*32*) Europeesche en 18 (*16*) Inlandsche leerkrachten.

Einde 1923 telde de **opleidingsschool voor Inlandsche ambtenaren tevens kweekschool voor Inlandsche onderwijzers te Makassar** 116 (*119*) leerlingen, van wie er 73 (*70*) uit Selebes en Onderhoorigheden, 40 (*42*) uit de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo en — boven het nominaal aantal — 3 (*7*) uit het gewest Timor en Onderhoorigheden. Onder de leerlingen bevonden zich 34 (*40*) adspirant-onderwijzers, van wie 1 meisje.

Aan het eindexamen onderwierpen zich 15 (*16*) leerlingen van de 5de klasse (11 (*11*) adspirant-ambtenaren en 4 (*5*) adspirant-onderwijzers) en 13 (*14*) leerlingen van de 6de klasse (9 (*8*) adspirant-ambtenaren en 4 (*6*) adspirant-onderwijzers). Hiervan slaagden 13 (*13*) leerlingen van de 5de klasse (9 (*9*) adspirant-ambtenaren en 4 (*4*) adspirant-onderwijzers) en 13 (*13*) leerlingen van de 6de klasse (9 (*8*) adspirant-ambtenaren en 4 (*5*) adspirant-onderwijzers).

Einde 1923 waren 8 (*9*) leerkrachten aan deze inrichting werkzaam, namelijk 4 (*5*) Europeesche en 4 (*4*) Inlandsche onderwijzers.

De **leergang ter opleiding van Inlandsche bestuursambtenaren voor Zuid-Sumatra, Bangka en onderhoorigheden en Belitoeng**, welke na het eindexamen in 1924 is opgeheven, had einde 1923 30 (*30*) leerlingen. Het personeel bestond uit 3 Europeesche leerkrachten, van wie 2 voor enkele lessen.

Bestuursschool. Bij den aanvang van het schooljaar 1923/1924 had de Bestuursschool 64 leerlingen, namelijk 31 candidaat-gezaghebbers en 33 Inlandsche bestuursambtenaren, onder wie 7 toehoorders.

Als gevolg van de tusschentijdsche inschrijving van 6 candidaat-gezaghebbers (van wie 3 uit Nederland), telde de Europeesche afdeeling aan het eind van 1923 37 cursisten.

Aan het examen voor gezaghebber namen in 1923 deel 13 candidaten, van wie er 10 slaagden.

Rechtsschool. Als gevolg van de reorganisatie van deze onderwijsinrichting werd bij den aanvang van het schooljaar 1923/1924 een begin gemaakt met de voorgenomen opheffing der voorbereidende afdeeling, in verband waarmede in 1923 geen nieuwe candidaten werden toegelaten tot de 1ste klasse van die afdeeling.

Einde 1923 had de rechtsschool 93 leerlingen (1 Europeaan, 90 Inlanders en 2 Chineezen). Op dit tijdstip telde de voorbereidende afdeeling 34 en de vakafdeeling 59 leerlingen.

Het einddiploma werd uitgereikt aan 15 leerlingen. Bovendien werden in 1923 7 extranei — 1 Europeaan en 6 Chineezen — tot het eindexamen toegelaten, die allen slaagden. Te hunnen aanzien is echter uitdrukkelijk bepaald, dat aan het slagen in gemeld examen geen effectus civilis hoegenaamd is verbonden.

Cursus voor den Bureaudienst. De door de gemeente Batavia opgerichte en in stand gehouden gemeentelijke bureau-cursus had einde 1923 114 leerlingen, namelijk 27 Europeanen (18 mannen en 9 vrouwen), 86 Inlanders (84 mannen en 2 vrouwen) en 1 Chinees.

Aan het eindexamen onderwierpen zich 22 candidaten, van wie er 18 slaagden.

Bij G. B. 6 Juni 1924 n°. 24 (Bb. n°. 10612) is met ingang van 1 September 1924 ingesteld een tijdelijke **leergang voor opleiding van adjunct-accountants bij den dienst der belastingen voor de controle van Chineesche boekhoudingen**; bij dezelfde gelegenheid is een reglement voor dezen leergang vastgesteld.

2. *Opleiding van medisch personeel.*

Artsenscholen. Bij G. B. 6 Oct. 1923 n°. 9 (I. S. n°. 498) is een nieuw reglement voor de school tot opleiding van Indische artsen te Weltevreden en de Nederlandsch-Indische artsenschool te Soerabaja vastgesteld.

Nieuwe bepalingen betreffende de verplichting tot terugbetaling van de door Indische artsen genoten studiegelden zijn vastgesteld bij Ord. van 6 Oct. 1923 (I. S. n°. 496).

De school tot opleiding van Indische artsen te Batavia (Stovia) had bij het eind van het schooljaar 1922/1923 243 leerlingen; bij den aanvang van het cursusjaar 1923/1924 bedroeg dat aantal 313, van wie er 276 studeerden in dienstverband. Verdeeld naar den landaard en sekse was het aantal als volgt:

	Europeanen.	Inlanders.	Chineezen.
Jongens	33	263	10
Meisjes	3	3	1
Totaal . . .	36	266	11

Voor het toelatingsexamen tot de school meldden zich 169 candidaten aan, van wie er 28 werden toegelaten. Bovendien werden nog 28 candidaten zonder examen toegelaten, namelijk 19 tot de voorbereidende afdeeling (3 tot de 1ste, 3 tot de 2de en 13 tot de 3de klasse) en 9 tot de geneeskundige afdeeling (6 in de 1ste en 3 in de 2de klasse).

Het einddiploma werd uitgereikt aan 6 candidaten.

De Nederlandsch-Indische artsenschool te Soerabaja had einde 1923 262 leerlingen. Aan het toelatingsexamen namen 66 candidaten deel, van wie er 23 slaagden. Het einddiploma werd voor het eerst uitgereikt aan 5 candidaten.

Cursus voor analysten en controleurs voor de volksgezondheid. Als rechtstreeksche bezuinigingsmaatregel is bepaald, dat bij den aanvang van het schooljaar 1923/1924 geen nieuwe leerlingen worden toegelaten, met uitzondering van hen, die voor chemie-analyst wenschen te worden opgeleid.

In den loop van 1923 werden 10 leerlingen afgeschreven, van wie 6 met het einddiploma; toegelaten werden 2 beursleerlingen.

De cursus telde einde 1923 17 leerlingen (5 voor de bacteriologie, 5 voor de chemie en 7 adspirant-controleurs voor de volksgezondheid).

Apothekers-assistenten-school. Einde 1923 telde de school 39 leerlingen (25 mannelijke en 14 vrouwelijke). Vijf leerlingen waren in het genot gesteld van een studie-beurs, terwijl er 15 (van wie 11 militairen) werden vrijgesteld van betaling van schoolgeld.

3. *Nijverheidsonderwijs.*

Ambachtsleergang te Batavia. Einde 1923 had deze leergang 212 (*199*) leerlingen, namelijk 169 (*160*) voor de metaal- en 43 (*39*) voor de houtbewerking. Verdeeld naar den landaard en de opleiding was dat aantal als volgt:

	Europeanen.	Inlanders.	Chineezen.
Metaalbewer .	128 (*113*)	38 (*44*)	3 (*3*)
Houtbewerking .	4 (*2*)	38 (*36*)	1 (*1*)
Totaal. . .	132 (*115*)	76 (*80*)	4 (*4*)

Het eindgetuigschrift werd in 1923 uitgereikt aan 39 (*43*) leerlingen, namelijk 28 (*33*) van de afd. smeden en 11 (*10*) van de afd. timmeren.

Cursus voor instrumentmakers en glasblazers (zie Verslag 1923, kol. 101). Einde 1923 bedroeg het aantal cursisten 21 (5 Europeanen, 15 Inlanders en 1 Chinees).

Technische scholen. De regelen voor het beheer van den inventaris der magazijnen en werkplaatsen bij de openbare scholen van technisch onderwijs (I. S. 1920 n°. 896) ondergingen met ingang van 1 September 1923 enkele wijzigingen (G. B. 20 Juli 1923 n°. 34 in I. S. n°. 373).

Bij G. B. 5 Dec. 1923 n°. 7 (J. C. n°. 98) is bepaald dat bij den aanvang van het schooljaar 1924/1925 tot de laagste klasse van de openbare technische school te Bandoeng in de eerste plaats zullen worden toegelaten de bij het toelatingsexamen der openbare technische scholen in 1924 geslaagde candidaten, wier ouders of wettelijke verzorgers in een der residentiën Preanger-Regentschappen of Tjerebon woonachtig zijn, met dien verstande, dat het totaal aantal leerlingen in de laagste klasse voor het genoemd schooljaar ten hoogste negentig mag bedragen en de geslaagde candidaten, voor wie bij de genoemde school te Bandoeng geen plaats is, toegang zullen hebben tot een der andere openbare technische scholen in Indië.

Bij G. B. 23 Sept. 1923 n°. 10 (I. S. n°. 478) zijn de fondsen voor het onderwijs in verbandleer en eerste hulp bij ongelukken ten behoeve van de openbare scholen van technisch onderwijs te Batavia (Koningin Wilhelmina-school) en te Soerabaja (Koningin Emma-school) ingetrokken.

De bepalingen tot regeling van de bezoldiging en de indeeling der directeuren en leeraren bij het openbaar technisch onderwijs in Nederlandsch-Indië (I. S. 1920 n°. 741) zijn bij G. B. 30 Aug. 1923 n°. 49 (I. S. n°. 431) gewijzigd met betrekking tot den voor de toekenning van de aan de betrekking van leeraar verbonden regelmatige bezoldigingsverhoogingen in rekening te brengen diensttijd.

Bij G. B. 25 Dec. 1923 n°. 9 (Bb. n°. 10516) zijn de reglementen voor de Koningin Wilhelmina-school en de Koningin Emma-school nader gewijzigd met betrekking tot de berekening van het schoolgeld.

Einde 1923 telden de 4 scholen — ongerekend de toehoorders en leerlingen voor enkele vakken — tezamen 1592 (*1671*) leerlingen, verdeeld als volgt:

	Europeanen.	Inlanders.	Chineezen.
Burgerlijke bouwkundigen	267 (*336*)	310 (*425*)	48 (*55*)
Water- en spoorwegbouwkundigen.	75 (*72*)	187 (*166*)	14 (*14*)
Werktuigkundigen	476 (*417*)	134 (*98*)	69 (*77*)
Mijnbouwkundigen	6 (*5*)	6 (*5*)	— (*1*)
Totaal	824 (*830*)	637 (*694*)	131 (*147*)

Het aantal leerlingen, dat kosteloos het onderwijs aan de school volgde, bedroeg einde 1923 193 (*256*), namelijk 81 (*105*) Europeanen, 107 (*147*) Inlanders en 5 (*4*) Chineezen. Van deze leerlingen waren er 90 (*112*) in het bezit van een beurs, namelijk 12 (*21*) Europeanen, 76 (*89*) Inlanders en 2 (*2*) Chineezen.

Een overzicht van het aantal geslaagde candidaten in het eindexamen in 1923 volgt hieronder:

	Europeanen.	Inlanders.	Chineezen.
Burgerlijke bouwkundigen	29 (*72*)	49 (*47*)	6 (*5*)
Water- en spoorwegbouwkundigen.	27 (—)	45 (—)	4 (—)
Werktuigbouwkundigen	32 (*46*)	6 (*8*)	13 (*11*)
Mijnbouwkundigen	— (*4*)	— (*1*)	1 (—)
Totaal	88 (*122*)	100 (*56*)	24 (*16*)

De gesubsidieerde **Semarangsche Technische school** had op 31 December 1923 139 (*119*) leerlingen, namelijk 59 (*55*) van de bouwkundige en 80 (*64*) van de werktuigkundige afdeeling, verdeeld naar den landaard als volgt:

	Europeanen.	Inlanders.	Chineezen.
Bouwkunde. . .	39 (*33*)	13 (*17*)	7 (*5*)
Werktuigkunde .	61 (*51*)	9 (*7*)	10 (*6*)
Totaal. . .	100 (*84*)	22 (*24*)	17 (*11*)

Van de 18 (*19*) candidaten, die in 1923 aan het eindexamen deelnamen, slaagden er 9 (*13*), namelijk 6 (*7*) van de bouwkundige en 3 (*6*) van de werktuigkundige afdeeling.

De **technische avondschool** te Semarang, onderhouden door de te dier plaatse gevestigde vereeniging Mangoenhardjo en van regeeringswege gesubsidieerd, bestaat uit 3 jaarklassen. De lessen werden gedurende 5 avonden per week van 6 tot 9 uur gegeven, terwijl des Zondagmorgens nog gedurende 3 uren onderricht werd gegeven in timmeren en practisch landmeten en waterpassen. Bij den aanvang van het cursusjaar 1923/1924 telde de school 62 leerlingen en op het einde van dat jaar 42. Aen het eindexamen namen 7 candidaten deel, van wie er 5 slaagden.

Bij G. B. 1 Dec. 1923 n°. 24 (J. C. n°. 98) zijn regelen vastgesteld voor de toekenning aan de gemeente Soerabaja van eene tegemoetkoming in de kosten van de door die gemeente onderhouden **burgeravondschool** en den daaraan verbonden dagcursus. De school telde einde 1923 368 (*459*) leerlingen, verdeeld als volgt:

	Bouwkunde.	Werktuigkunde.	Handel.
Europeanen. . .	16 (*17*)	69 (*78*)	19 (*12*)
Inlanders . . .	105 (*140*)	42 (*53*)	69 (*92*)
Chineezen . . .	1 (*1*)	3 (*1*)	44 (*65*)
Totaal. . .	122 (*158*)	114 (*132*)	132 (*169*)

Het eindgetuigschrift werd uitgereikt aan 68 (*59*) leerlingen, verdeeld als volgt:

	Europeanen.	Inlanders.	Chineezen.
Bouwkunde. . .	3 (*7*)	28 (*22*)	1 (*1*)
Werktuigkunde .	12 (*11*)	8 (*1*)	— (*1*)
Handel	— (*4*)	10 (*10*)	6 (*2*)
Totaal . . .	15 (*22*)	46 (*33*)	7 (*4*)

Suikerschool. De in 1917 door den Bond van geëmployeerden bij de suikerindustrie op Java en Madoera in het leven geroepen suikerschool stelt zich ten doel de geëmployeerden in de gelegenheid te stellen zich meer kennis te verschaffen omtrent de wetenschappelijke grondslagen, waarop de hedendaagsche suikerindustrie berust en hen aldus beter toe te rusten voor het vervullen van hun werkkring.

De cursus duurt 5 maanden (van 1 November tot 1 April).

Bij den aanvang van het cursusjaar 1923/1924 telde de school 92 deelnemers, namelijk 48 — onder wie 1 Inlander en 2 Chineezen — in de afd. A (opleiding tot assistent-chemist) en 44 — onder wie 1 Inlander — in de afd. B (opleiding tot chemist).

4. *Opleiding voor den handel.*

De eenige **openbare handelsschool** (verbonden aan de Prins Hendrik-school te Batavia) had einde 1923 94 (*73*) leerlingen, verdeeld als volgt:

	Europeanen.	Inlanders.	Chineezen.
Jongens	44 (*36*)	8 (*3*)	33 (*22*)
Meisjes	8 (*11*)	1 (*1*)	—
Totaal . . .	52 (*47*)	9 (*4*)	33 (*22*)

Aan het eindexamen onderwierpen zich 34 (*21*) candidaten, van wie er 31 (*20*) slaagden.

Het aantal leerlingen, dat kosteloos onderwijs ontving, bedroeg 10 (*4*).

Einde 1923 telde de **handelsleergang te Soerabaja** 59 (*64*) leerlingen, verdeeld als volgt:

	Europeanen.	Inlanders.	Chineezen.
Jongens	16 (*22*)	5 (*8*)	33 (*28*)
Meisjes	5 (*6*)	—	—
Totaal . . .	21 (*28*)	5 (*8*)	33 (*28*)

Aan het eindexamen namen 16 (*9*) candidaten deel, van wie er 5 (*3*) slaagden.

Bij G. B. 21 Dec. 1923 n°. 3 (J. C. n°. 104) zijn regelen vastgesteld voor de toekenning aan de gemeente Semarang van eene tegemoetkoming in de kosten van de door die gemeente onderhouden **handelsschool.** Einde 1923 werd de school bezocht door 113 (*47*) leerlingen, gegroepeerd als volgt:

	Europeanen.	Inlanders.	Chineezen.
Jongens	10 (*3*)	32 (*17*)	56 (*21*)
Meisjes	10 (*5*)	5 (*1*)	—
Totaal . . .	20 (*8*)	37 (*18*)	56 (*21*)

Het in particuliere handen zijnde **instituut voor handelsonderwijs** stelt zich uitsluitend ten doel het afnemen van examens in boekhouden en aanverwante vakken, Nederlandsche, Fransche, Duitsche, Engelsche en Maleische handelscorrespondentie en stenografie. In 1923 werd door het instituut 2 maal examen afgenomen, met de volgende resultaten:

VAKKEN.	Aantal candidaten.			
	Voorjaarsexamens.		Najaarsexamens.	
	Geëxamineerd.	Geslaagd.	Geëxamineerd.	Geslaagd.
Boekhouden	17	1	18	3
Nederl. correspondentie	2	1	4	2
Duitsche „	2	1	1	1
Fransche „	—	—	2	2
Engelsche „	4	—	4	2
Stenografie (100 lettergrepen per minuut)	3	2	6	5
Stenografie (130 „ „ „)	4	—	1	—

5. *Opleiding voor de zeevaart.*

De **tweejarige leergang voor de zeevaartkunde,** verbonden aan de Prins Hendrik-school te Batavia, is in 1922 daarvan losgemaakt en bij wijze van proef overgebracht aan boord van een gouvernements stoomer, waar de practische en theoretische vorming hand aan hand kunnen gaan, zoodat na één opleidingsjaar de abituriënten zich reeds kunnen onderwerpen aan het examen voor 3den stuurman bij de groote stoomvaart.

Bij G. B. 11 Juni 1924 n°. 38 (J. C. n°. 49) is het reglement voor dezen leergang gewijzigd met betrekking tot het te heffen schoolgeld.

Bij den aanvang van het schooljaar 1923/1924 waren 5 leerlingen ingeschreven. Door tusschentijdsche inschrijving van 3 cursisten, bedroeg het aantal deelnemers aan dezen cursus einde 1923 8 (3 Europeanen en 5 Inlanders).

6. *Dienstvakscholen.*

De **mijnbouwschool te Sawahloento** had einde 1923 40 (*39*) leerlingen, namelijk 19 (*27*) in de mijnbouwkundige en 21 (*12*) in de werktuigkundige en electrotechnische afdeeling.

Aan het eindexamen onderwierpen zich 7 (*4*) candidaten, van wie er 5 (*2*) slaagden.

7. *Opleiding voor vrouwelijke beroepen.*

Voor deze opleiding bestaan *een openbare huishoudleergang,* toegevoegd aan de openbare Europeesche lagere meisjesschool te Jogjakarta, en 2 *van regeeringswege gesubsidieerde huishoudscholen* te Malang (Juliana-school) en te Ambarawa, beide in stand gehouden door de Vereeniging voor jonge vrouwen-scholen, zoomede de gesubsidieerde *particuliere industrie-scholen* te Batavia en Soerabaja.

De huishoudscholen zijn voorzien van een internaat en bestemd om Europeesche meisjes, die reeds eenig lager onderwijs hebben genoten, verder te bekwamen in het voeren eener huishouding en in nuttige en fraaie vrouwelijke handwerken.

Bovendien bestonden er einde 1923 *3 gesubsidieerde huishoudleergangen op inheemschen grondslag* in het gewest Preanger-Regentschappen, benevens een 2-tal *gesubsidieerde Inlandsche meisjesscholen,* staande onder leiding van Roomsch-katholieke Zusters, te Larantoeka en Léla (eiland Flores).

Geldelijk overzicht.

Uitgaven en ontvangsten.	1922.	1923. (Voorloopige cijfers).
Vak- en nijverheidsonderwijs.		
Uitgaven.		
1. *Openbaar onderwijs.*		
Inspectie { Personeel en andere uitgaven.	f 16 000	f 16 900
Technische scholen { Personeel, enz. . .	1 285 000	1 320 000
Technische scholen { Gebouwen, enz. . .	423 027	41 892
Technische Hoogeschool	122 000	130 000
Ambachtsleergang te Batavia . .	73 000	71 400
Ambachtsscholen voor Inlanders .	262 000	330 000
Handelsleergang te Soerabaja . .	13 340	8 800
Zeevaartkundige cursus	—	30 000
Rechtsschool { Personeel, enz. . .	152 000	138 000
Rechtsschool { Gebouwen, enz. . .	7 200	9 000
Medisch onderwijs { Personeel, enz. .	876 160	839 400
Medisch onderwijs { Gebouwen, enz. .	1) 566 576	1) 218 868
Opleidingsscholen voor Inlandsche ambtenaren { Personeel, enz.	451 000	450 400
Opleidingsscholen voor Inlandsche ambtenaren { Gebouwen, enz.	40 245	15 278
Totaal . . .	f 4 287 548	f 3 619 938
2. *Bijzonder onderwijs.*		
Semarangsche technische school .	f 30 227	f 16 000
Technische avondschool te Semarang	2 500	3 600
Gemeentelijke bureau-cursus . .	2 630	2 000
Gemeentelijke handelsschool. . .	—	12 413
Industrie- en huishoudscholen voor Europeesche meisjes	32 160	32 160
Ambachtsscholen voor Inlanders .	29 273	30 000
Burgeravondschool te Soerabaja .	49 497	60 802
Totaal . . .	f 146 287	f 156 975
Ontvangsten.		
Geïnde schoolgelden.		
Technische scholen	f 114 147	f 141 200
Ambachtsscholen voor Inlanders .	7 923	11 400
Handelsleergang te Soerabaja . .	5 272	6 000
Rechtsschool	27 261	28 600
Medisch onderwijs	2) 2 640	3) 10 200
Opleidingsscholen voor Inlandsche ambtenaren	16 430	20 100
Totaal . . .	f 173 673	f 217 500

II. Onderwijs met een Inlandsche taal als voertaal.

A. Lager onderwijs.

Volksscholen. Voor zoover opgaven werden ontvangen, bedroeg aan het eind van 1923 het aantal volksscholen op Java en Madoera — uitgezonderd de gewesten Jogjakarta en Soerakarta — 7378 (*7101*) en in de Buitengewesten — met uitzondering van de gewesten Atjeh en Onderhoorigheden en Timor en Onderhoorigheden — 2046 (*1946*), of te zamen 9424 (*9047*).

1) Betreft alleen de artsenscholen.
2) Betreft alleen de artsenscholen en de apothekers-assistentenschool.
3) Betreft alleen de apothekers-assistentenschool.

In de behoefte aan dit onderwijs in de gewesten Jogjakarta en Soerakarta wordt voorzien door de oprichting door de zelfbesturen van de met de volksscholen overeenkomende en van Landswege gesubsidieerde scholen. Blijkens de ontvangen opgaven waren er in Jogjakarta 62 en in Soerakarta 40 van deze scholen in werking, met 5112 en 2501 leerlingen. Een overzicht van het aantal leerlingen der volksscholen op einde 1923 volgt hieronder:

	Jongens.	Meisjes.
Java en Madoera. .	423 932 (*416 769*)	57 996 (*97 836*)
Buitengewesten . .	97 209 (*51 998*)	19 464 (*18 391*)
Totaal . . .	521 141 (*468 767*)	77 460 (*116 227*)

Het aantal volksscholen in het gewest Atjeh en Onderhoorigheden — welke scholen in hoofdzaak gebaseerd zijn op dezelfde beginselen als ten aanzien van de gelijksoortige scholen op Java zijn vastgesteld — bedroeg eind 1923 292 (*287*) (waaronder 19 meisjesscholen), met 19 394 (*16 991*) leerlingen, namelijk 15 818 (*14 636*) jongens en 3576 (*2355*) meisjes. Ook in dit gewest werd voortgegaan met de reorganisatie van het volksonderwijs, o. m. beoogende eene vermindering van het aantal leerkrachten.

De volksscholen in het gewest Timor en Onderhoorigheden worden onderscheiden in openbare volksscholen, in beheer bij de Indische Protestantsche Kerk, en scholen, uitgaande van eene Roomsch-katholieke missie of rechtstreeks van het Bestuur (Soembawa). Ook in deze residentie is men met eene hervorming van het volksonderwijs begonnen, waar Bestuur en zendingscorporaties samenwerken om het bestaande onderwijs om te vormen en uit te breiden naar de regeling der volksscholen op Java.

Voor zoover opgaven werden ontvangen, bedroeg het aantal volksscholen in dit gewest bij het eind van 1923 369, met 26 690 leerlingen, als volgt verdeeld:

Scholen uitgaande of onder beheer van:	Aantal scholen.	Leerlingen.	
		Jongens.	Meisjes.
Bestuur	64	3 704	614
Indische Protestantsche Kerk . .	122	5 810	2 070
Gereformeerde Zending.	46	2 096	430
Paters der Congregatie van het Goddelijk Woord	137	9 796	2 170
Totalen . . .	369	21 406	5 284

Bovendien bestonden er 7 standaardscholen met 489 leerlingen (474 jongens en 15 meisjes) en 2 meisjesscholen met 328 leerlingen.

Behalve de hierboven genoemde volksscholen, bestonden er nog 8 z.g. gemeente-volksscholen, onderhouden door de gemeente Batavia, en 61 volksscholen op de ondernemingen (56 ter Oostkust van Sumatra, 2 in Atjeh, 2 in Tapianoeli en 1 in Riau en Onderhoorigheden).

Openbare Inlandsche lagere scholen. Bij G. B. 25 Juni 1923 n°. 53 (Bb. n°. 10401) is de Directeur van Onderwijs en Eeredienst gemachtigd om in bijzondere gevallen af te wijken van de vacantie-regeling voor de openbare Inlandsche lagere scholen.

Krachtens G. B. 5 Juli 1923 n°. 34 (I. S. n°. 346) werd het 2de lid van art. 41 van het reglement voor deze scholen, regelende de wijze van overstorting in 's Lands kas van ont-

vangen schoolgelden (I. S. 1893 n°. 128 en 1909 n°. 394). ingetrokken.

Tot de rechtstreeksche bezuinigingsmaatregelen kan worden gerekend de invoering van gesplitste schooltijden voor de laagste klassen der openbare Inlandsche lagere scholen, ten einde de gestadige uitbreiding van het aantal scholen voor de eerste jaren mogelijk te doen blijven zonder verhooging van de uitgaven voor het onderwijzend personeel boven het bedrag, hetwelk daarvoor bij de begrooting is uitgetrokken. De gelijkmatige toepassing van dezen maatregel brengt vanzelf mee de geleidelijke invoering van beperkte personeelsformatie eenerzijds en plaatsing van nieuw opgeleide leerkrachten anderzijds, waardoor de bestaande overproductie aan opgeleide Inlandsche leerkrachten langzamerhand kan worden ingekrompen. Voorts werd gestreefd naar beperking van de uitgaven voor de schoolgebouwen, welke gebouwen met hulp van het Binnenlandsch Bestuur worden opgericht volgens het type desa-schoolgebouw, dus volgens een aanmerkelijk versoberd project, waardoor per gebouw niet meer dan gemiddeld f 3750 wordt uitgegeven.

Een speciaal type vervolgschool vertoonen de in 1921 voor het eerst opgerichte Inlandsche meisjesscholen, ook aangeduid als meisjeskopscholen (zie I. S. 1921 n°. 556). Deze scholen bestaan uit een 3de, 4de en 5de klasse, tot welke inrichtingen worden toegelaten Inlandsche meisjes, die de lessen van de derde klasse eener gemengde 2de klasse-school dan wel van de hoogste klasse eener volksschool met vrucht hebben gevolgd. In tegenstelling met de gemengde scholen kan op die meisjesscholen, waar de leerlingen alle of voor het meerendeel voortkomen uit kringen, waarvoor de Hollandsch-Inlandsche school in het bijzonder bestemd is, ook het Nederlandsch als leervak worden onderwezen.

Als gevolg van de opheffing van 4 scholen en door samenvoeging van 2 scholen op Java en 2 in de Buitengewesten tot 1 school, alsmede door de oprichting van 112 nieuwe scholen was het aantal openbare Inlandsche lagere scholen einde 1923 gestegen van 1946 tot 2052 (op Java en Madoera 1363 gemengde en 24 meisjesscholen en in de Buitengewesten 653 gemengde en 12 meisjesscholen).

Op dat tijdstip telden deze scholen 267 450 (*275 947*) leerlingen, verdeeld als volgt:

	Jongens.	Meisjes.
Java en Madoera. .	159 880 (*163 151*)	15 771 (*14 806*)
Buitengewesten . .	74 300 (*79 591*)	17 499 (*18 399*)
Totaal . . .	234 180 (*242 742*)	33 270 (*33 205*)

De vermindering van het aantal leerlingen met 8497 is in hoofdzaak een gevolg van de met ingang van het schooljaar 1922/1923 ingevoerde verhoogde schoolgeldtarieven.

Bijzondere Inlandsche lagere scholen. Bij G. B. 22 Dec. 1923 n°. 42 (I. S. n°. 620) zijn de maxima vastgesteld voor de tegemoetkomingen voor de scholen, uitgaande van het Apostolische Vicariaat van Nieuw Guiné.

De regelingen betreffende de toekenning van subsidies uit 's lands kas ten behoeve van bijzondere schoolopzieners in de residentiën Timor en onderhoorigheden en Manado zijn bij Ord. van 26 Mei 1924 (I. S. n°. 246) herzien.

Bij Ord. van 6 Febr. 1924 (I. S. n°. 68) zijn regelen vastgesteld voor de toekenning van geldelijken steun uit 's lands kas aan bijzondere Inlandsche lagere scholen (algemeene subsidieregeling Inlandsch lager onderwijs), terwijl bij G. B. van denzelfden datum n°. 1*a* (Bb. n°. 10606) eene toelichting tevens leidraad voor de bestuurs- en inspectieambtenaren bij de toepassing van die subsidie-regeling is vastgesteld. Deze subsidie-regeling treedt in de residentie Tapiannoeli in werking met ingang van 1 Mei 1924 (I. S. 1924 n°. 130).

Omtrent de in 1923 toegekende subsidiën ten behoeve van de particuliere Inlandsche scholen wordt verwezen naar bijlage P.

Voor zoover opgaven werden ontvangen, bedroeg het aantal dezer scholen op het eind van 1923 2371 (*2647*), namelijk 457 (*452*) neutrale scholen en 1914 (*2195*) scholen op godsdienstigen grondslag. Tezamen telden die scholen op dat tijdstip 173 526 (*166 624*) leerlingen, als volgt verdeeld:

a. Neutrale scholen.

	Jongens.	Meisjes.
Java en Madoera. .	7 699 (*7 530*)	3 038 (*3 574*)
Buitengewesten . .	18 009 (*19 711*)	3 858 (*3 986*)
Totaal . . .	25 708 (*27 241*)	6 896 (*7 560*)

b. Scholen op godsdienstigen grondslag.

	Jongens.	Meisjes.
Java en Madoera. .	12 494 (*11 407*)	4 100 (*3 932*)
Buitengewesten . .	64 956 (*84 450*)	59 372 (*32 034*)
Totaal . . .	77 450 (*95 857*)	63 472 (*35 966*)

Voorts bestonden er einde 1923 — voor zoover opgaven werden ontvangen — 387 (*107*) particuliere scholen voor Chineezen, met 20 879 (*8240*) leerlingen, 227 (*21*) scholen voor Arabieren, Klingaleezen, Mooren, enz., met 4012 (*2298*) leerlingen en 18 486 (*11 309*) Mohammedaansche godsdienstscholen, met 458 964 (*289 588*) leerlingen.

Vermeldenswaard is het streven van het A. B. Comité naar eene krachtige bestrijding van het analphabetisme. In 1923 waren er 75 cursussen van dat Comité in werking, met ± 3000 leerlingen.

Geldelijk overzicht.

Uitgaven en ontvangsten.	1922.	1923. (Voorloopige cijfers).
Inlandsch onderwijs.		
Uitgaven.		
1. *Openbaar onderwijs.*		
Inspectie.		
Inlandsch onderwijs.	f 319 000	f 926 000
Inlandsch volksonderwijs	627 100	—
Onderwijs in handenarbeid . . .	8 400	8 340
Personeel en verdere uitgaven.		
Inlandsch onderwijs.	5 922 200	6 049 000
Gebouwen, enz. (Inlandsch onderwijs).	419 142	240 758
Tegemoetkomingen en andere uitgaven voor het Inlandsch volksonderwijs 1)	3 674 930	3 439 330
Oprichting van volksscholen in Atjeh	254 000	280 000
Totaal . . .	f 11 224 772	f 10 943 428
2. *Bijzonder onderwijs.*		
Subsidiën ten behoeve van de bijzondere Inlandsche scholen .	f 1 450 630	f 1 131 107

1) Hieronder de uitgaven ten behoeve van de leergangen ter opleiding van Inlandsche volksonderwijzers.

Uitgaven en ontvangsten.	1922.	1923. (Voorloopige cijfers).
Ontvangsten.		
Inlandsch onderwijs (geïnde schoolgelden)	f 877 258	f 970 000
Verkoop aan particulieren van Inlandsche boekwerken en leermiddelen	116 956	80 000
Totaal . . .	f 994 214	f 1 050 000

B. Vak- en Nijverheidsonderwijs.

Ambachtsscholen voor Inlanders. Door de opening van de school te Sibolga steeg het aantal openbare ambachtsscholen voor Inlanders aan het einde van 1923 van 14 tot 15, namelijk 3 met driejarigen cursus (Batavia, Semarang en Soerabaja) en 12 met tweejarigen leergang (Keboemen, Fort de Kock, Koetaradja, Tasikmalaja, Makassar, Pare, Magelang, Sibolga, Padang, Jogjakarta, Palembang en Kadikaran) (de laatstgenoemde is een smeedcursus en wordt beschouwd als een onderdeel van de school te Batavia). Aan de inrichting te Tasikmalaja is tevens verbonden een tweejarige leergang in het vlechten, terwijl aan de scholen te Batavia en Semarang een leergang voor chauffeur-werkman is toegevoegd.

Tot de bijzondere inrichtingen voor het ambachtsonderwijs behooren de industrie-scholen te Madjawarna (Soerabaja) en de ambachtsscholen te Kakas, Lagoeboti, Gamsoegi, Tobelo, Sidikalang (uitgaande van de Protestantsche Zending) en de vakschool der Roomsch-katholieke missie te Langgoer.

Bovendien bestaat te Bandoeng eene van gemeentewege opgerichte en door de Regeering gesubsidieerde ambachtsschool, welke opleidt voor de houtbewerking, de metaalbewerking en het metselen.

Landbouwbedrijfsscholen en cursussen. De omvorming van de bestaande desa-landbouwscholen in landbouwbedrijfsschooltjes, waar de leerlingen tegen vergoeding van den verrichten arbeid als vaste knechts werken, kreeg voor een groot deel haar beslag. Deze elementaire vakopleiding werd gegeven aan 11 scholen, terwijl voorbereidingen werden getroffen voor de oprichting van bedrijfsscholen te Pagaralam (Palembang), speciaal ter opleiding voor de Inlandsche koffie-cultuur, te Loeboekbatang (Palembang) voor de Inlandsche rubbercultuur, te Singamarta (Banten) voor sawah- en polowidjo-cultuur en te Patjet (Preanger-Regentschappen) voor den sawahbouw en de groentencultuur.

De 7 **cursussen voor de opleiding van desa-onderwijzers tot landbouwonderwijzers** telden 80 leerlingen.

Eenvoudig landbouwonderwijs aan oud-leerlingen van de desa-scholen werd gegeven aan 27 leergangen, met 283 leerlingen.

Opleiding van Inlandsche vaccinateurs. Gedurende het jaar 1923 werden aan den Inentingsleergang voor Inlandsche vaccinateurs, verbonden aan de Landskoepokinrichting te Bandoeng, 3 cursussen gegeven, waaraan 34 leerlingen deelnamen.

Het diploma van geschiktheid voor vaccinateur werd uitgereikt aan 33 leerlingen, onder wie 1 Inlandsch meisje, dat op eigen kosten de studie aan dezen leergang had gevolgd.

III. Opleiding van onderwijskrachten en examens ter verkrijging van onderwijsbevoegdheden.

a. Openbare opleidingsinrichtingen.

Fröbelkweekschool. De eenige openbare Fröbelkweekschool te Bandoeng, opgericht in 1919, telde 90 leerlingen (27 Europeesche, 61 Inlandsche en 2 Chineesche meisjes). Het einddiploma werd voor het eerst in 1923 uitgereikt aan 24 leerlingen. Einde 1923 bestond het personeel uit 4 Europeesche leerkrachten, van wie 2 werden te werkgesteld aan de bestaande vóórklassen, waar de abituriënten dezer inrichting practisch werden opgeleid.

Hollandsch-Chineesche kweekschool. Ten behoeve van de te Meester-Cornelis gevestigde Hollandsch-Chineesche kweekschool werden fondsen beschikbaar gesteld voor verschillende doeleinden (zie I. S. 1923 n. 589).

Aan het eind van 1923 had deze inrichting 91 leerlingen, van wie 36 meisjes. Van de 18 candidaten, die zich aan het eindexamen onderwierpen, slaagden er 16.

Normaalleergang. De normaalleergang te Batavia telde einde 1923 41 leerlingen (van wie 28 meisjes), tegen 38 leerlingen (onder wie 25 meisjes) op 31 December 1922.

Aan het examen voor onderwijzer(es) onderwierpen zich 11 (*11*) candidaten, van wie er 8 (*6*) slaagden.

Normaalscholen ter opleiding voor de akte van bekwaamheid als hoofdonderwijzer(es) bij het Europeesch lager onderwijs, de z.g. hoofdakte. Als gevolg van de opheffing van de normaalschool te Jogjakarta, kwam het aantal normaalscholen aan het eind van 1923 van 5 op 4 (te Batavia, Bandoeng, Semarang en Soerabaja).

Het aantal leerlingen van deze opleidingsinrichtingen — behalve van die te Bandoeng, waarvan geen opgaven werden ontvangen — bedroeg einde 1923 109 (*123*), namelijk 20 (*33*) mannen en 89 (*90*) vrouwen.

Leergang voor de middelbare akte wiskunde Ki. Deze, inmiddels in 1924 opgeheven leergang was verbonden aan de Technische Hoogeschool te Bandoeng en van Landswege gesubsidieerd.

Bij den aanvang van het cursusjaar 1923 had deze leergang 16 (*16*) deelnemers, van wie 3 de cursus verlieten, terwijl 2 nieuwe cursisten werden ingeschreven. Alzoo telde de leergang einde 1923 15 deelnemers.

Opleiding voor akten van bekwaamheid in bepaalde vakken van lager onderwijs. Voor deze opleiding bestonden in 1923 slechts 2 openbare leergangen: één voor de akte natuurkennis te Batavia en één voor de akte wiskunde te Jogjakarta. Einde 1923 telde de natuurkennis-leergang 9 (*9*) en de wiskunde-leergang 16 deelnemers.

Studie voor Inlandsche talen. Bij G. B. 28 Dec. 1923 n°. 12 (Bb. n°. 10518) is het lesgeld bepaald voor de deelneming aan het onderwijs, uitgaande van de „Instelling ter bevordering van de kennis van Inlandsche talen en van de Land- en volkenkunde van Nederlandsch-Indië". Begin 1923 telde de instelling 120 deelnemers, verdeeld over de verschillende leergangen als volgt:

voor het Maleisch 70, gesplitst in 2 afdeelingen, elk van 35 deelnemers;

voor het Javaansch 34, gesplitst in 3 afdeelingen, met onderscheidenlijk 8, 6 en 20 deelnemers;

voor het Soendaasch 16, gesplitst in 2 afdeelingen, met onderscheidenlijk 7 en 9 deelnemers.

Als gevolg van de noodzakelijke inkrimping van de personeels-formatie bij het voortgezet Inlandsch onderwijs, waardoor een aantal overcomplete leerkrachten moesten worden teruggeplaatst, daalde in den loop van 1923 het aantal deelnemers aan de verschillende leergangen zoodanig, dat aan het eind van dit jaar nog slechts waren ingeschreven: voor het Maleisch 40, voor het Javaansch 26 en voor het Soendaasch 13 deelnemers.

Aan het voorjaarsexamen 1923 namen deel: 9 candidaten voor het Maleisch (geslaagd 7) en 1 candidaat voor het Javaansch die slaagde, terwijl aan het voorjaarsexamen 1924 deelnamen 7 candidaten voor het Maleisch (geslaagd 4), 2 candidaten voor het Javaansch (geslaagd 1), 4 candidaten voor het Soendaasch (geslaagd 3) en 1 candidaat voor land- en volkenkunde, die niet slaagde.

Kweekscholen voor Inlandsche onderwijzers en onderwijzeressen. Het Inlandsche kweekscholenreglement (I. S. 1922 n°. 807) onderging eene wijziging bij G. B. 4 Maart 1924 n°. 10 (I. S. n°. 98) met betrekking tot het tijdstip van toelating van nieuwe leerlingen.

In verband met de reorganisatie van de kweekscholen (zie I. S. 1922 n°. 807), werd het aantal klassen bij den aanvang van het cursusjaar 1923/1924 van 5 teruggebracht op 4. Als regel werd gesteld, dat, behoudens noodzakelijke afwijkingen, de personeelsformatie zal zijn 1 directeur, 2 Europeesche onderwijzers en 1 Inlandsche leerkracht.

Voorts werd een nieuw leerplan vastgesteld, terwijl als gedragslijn werd aangenomen om voortaan geen meisjes-leerlingen meer toe te laten tot de jongens-kweekscholen in verband met de bijzondere eischen, welke aan de opleiding van Inlandsche onderwijzeressen worden gesteld en waaraan alleen de meisjes-kweekschool te Salatiga kan voldoen.

Met het oog op 's Lands financiën werd ten aanzien van nieuw toegelaten leerlingen bepaald, dat aan hen geen toelagen voor kleine uitgaven meer zullen worden verleend; verder werden de toelagen voor het geven van gymnastiek-onderwijs afgeschaft, alsook de toelagen voor het geven van onderwijs in gezondheids- en verbandleer, terwijl de toelagen voor het verleenen van huisvesting en het houden van toezicht op de meisjes-leerlingen der jongens-kweekscholen werden verminderd (G. B. 11 Nov. 1923 n°. 23).

Bij G. B. 14 Maart 1924 n°. 3 (J. C. n°. 23) is bepaald, dat de kweekschool voor Inlandsche onderwijzers te Lahat (Palembang) bij den aanvang van het schooljaar 1924/1925 wordt overgebracht naar Moearaénim (Palembang).

Einde 1923 telden de 12 kweekscholen — waaronder de meisjes-kweekschool te Salatiga — 931 (*1018*) leerlingen, namelijk 765 (*869*) jongens en 166 (*149*) meisjes, van wie 91 (*115*) van de genoemde meisjes-kweekschool.

Aan de eindexamens in 1923 onderwierpen zich 90 (*61*) candidaten, van wie er 81 (*58*) slaagden.

Het personeel bestond uit 34 (*42*) Europeesche en 16 (*20*) Inlandsche leerkrachten.

Hoogere kweekscholen voor Inlandsche onderwijzers. Voor de wijziging van het tijdstip van toelating van nieuwe leerlingen tot de hoogere kweekscholen voor de vorming van Inlandsche onderwijzers bij het Hollandsch-Inlandsch onderwijs zie men Bb. n°. 10562.

Evenals bij de gewone kweekscholen werden, in verband met de geboden bezuiniging, belangrijke veranderingen aangebracht in de bestaande bepalingen voor de hoogere kweekscholen, namelijk: afschaffing van de toelage voor het onderwijs in lichaamsoefeningen; vermindering van de toelagen voor kleine uitgaven en van voedingsgelden: intrekking van fondsen voor de aanschaffing van schrijfbehoeften, leermiddelen en meubilair.

Op het eind van 1923 telden de hoogere kweekscholen te Poerworedjo en Bandoeng tezamen 143 (*143*) leerlingen. Aan het eindexamen onderwierpen zich 44 (*20*) candidaten, die allen slaagden.

Normaalscholen voor Inlandsche hulponderwijzers en hulponderwijzeressen. Bij G. B. 25 Dec. 1923 n°. 15 (Bb. n°. 10517) is het reglement voor de normaalscholen te Batavia, Semarang, Soerabaja en Bandoeng gewijzigd in dien zin, dat daaruit is vervallen het verbod aan de leerlingen, voor zoover zij bij het lager onderwijs werkzaam zijn, om bij-lessen te geven; bij dezelfde gelegenheid is de toelage aan de leerlingen dier scholen ingetrokken.

In verband met de te verwachten overproductie aan opgeleide Inlandsche leerkrachten werden in 1923 geen nieuwe candidaten toegelaten tot 10 normaalscholen, waaronder 1 meisjes-normaalschool, terwijl de toelating van nieuwe leerlingen tot de meisjes-normaalschool te Manado, met het oog op de overproductie, beperkt werd.

Op 31 December 1923 bedroeg het aantal normaalscholen 21, waarvan 5 uitsluitend voor meisjes.

De meisjes-normaalscholen hadden op dat tijdstip 347 (*387*) leerlingen. Eindexamen werd in 1923 afgenomen bij 3 scholen, waaraan 56 (*29*) candidaten deelnamen, van wie er 53 (*29*) slaagden.

Einde 1923 telden de jongens-normaalscholen 1236 (*1452*) leerlingen, van wie 4 (*10*) meisjes.

Aan het eindexamen onderwierpen zich 315 (*224*) candidaten, van wie er 297 (*221*) slaagden.

Het personeel der normaalscholen bestond einde 1923 uit 23 (*24*) Europeesche en 63 (*78*) Inlandsche leerkrachten.

Normaalleergangen voor Inlandsche hulponderwijzers. Gelijk in het Verslag 1923 (kol. 106) werd vermeld, worden deze leergangen geleidelijk opgeheven, dan wel omgezet in cursussen ter opleiding van Inlandsche volksonderwijzers.

Einde 1923 bestond nog 1 leergang te Palembang, met 17 leerlingen.

Leergangen ter opleiding van Inlandsche volksonderwijzers. In verband met de doorgevoerde inkrimping van de opleiding van Inlandsche volksonderwijzers, zulks met het oog op de bestaande overproductie aan bezitters van de akte „goeroe-bantoe", werden bij het eind van het schooljaar 1922/1923 58 leergangen opgeheven. Geopend werden 5 leergangen in de Buitengewesten, terwijl besloten werd tot de opheffing van 12 cursussen met ingang van het schooljaar 1924/1925.

Einde 1923 bestonden 107 leergangen voor Inlandsche volksonderwijzers (57 op Java en Madoera en 50 in de Buitengewesten).

In verband met de noodzakelijke beperking van de uitgaven werd bepaald, dat ook aan de nieuwe tot deze cursussen toe te laten candidaten geen toelagen meer zullen worden verleend.

B. Bijzondere opleidingsinrichtingen.

Ter vervanging van de regelen en voorwaarden voor de toekenning eener bijdrage uit 's Lands kas aan particuliere kweekscholen voor de vorming van Inlandsche onderwijzers (I. S. 1906 n°. 242) is bij Ord. van 4 April 1924 (I. S. n°. 154) eene subsidie-regeling vastgesteld voor particuliere inrichtingen tot opleiding van Inlandsche onderwijzers. De daarin voorkomende bepalingen omtrent hypotheeksubsidie treden in werking met ingang van 1 Juni 1924 (I. S. n°. 225).

Fröbelkweekscholen. Deze scholen — uitsluitend bestemd voor Inlandsche meisjes — bestonden in 1923 te Semarang (Van Deventer-school) en te Mendoet (Kedoe) (voorheen kweekschool C voor Inlandsche onderwijzeressen), uitgaande van de Vereeniging „Roomsch-katholieke kweekschool te Moentilan". Beide inrichtingen werden van Landswege gesubsidieerd (zie voor de splitsing daarvan bijlage P). Zoowel bij de oprichting van de Van Deventer-school als bij de omzetting van de voormalige kweekschool C te Mendoet in een fröbel-kweekschool, werd vooropgezet, dat de bestemming dezer scholen als opleidingsinrichtingen voor fröbelonderwijzeressen, die later meer in het bijzonder voor het Hollandsch-Inlandsch onderwijs bestemd zullen zijn, niet noodzakelijk behoefde mede te brengen eene slaafsche navolging van de openbare Fröbelkweekschool te Bandoeng. Naast de eigenlijke fröbelvakken konden derhalve ook andere vakken in het leerplan worden opgenomen, mits daardoor aan de eigenlijke bestemming der school geen afbreuk zou worden gedaan. Behalve de genoemde fröbelvakken bevat het leerplan o. m. ook de huishoudelijke vakken voor meisjes, zoomede Javaansch en Maleisch.

Op het einde van 1923 telden deze scholen tezamen 106 leerlingen.

Opleiding voor de akte van bekwaamheid als onderwijzer(es) bij het Europeesch lager onderwijs. Voor zoover opgaven werden ontvangen, bedroeg het aantal van deze opleidingsinrichtingen aan het eind van 1923 11 (*12*), met 352 (*345*) leerlingen.

Aan de examens voor onderwijzer(es) namen 124 (*117*) candidaten deel, van wie er 98 (*75*) slaagden.

De kweekschool voor de vorming van onderwijzers(essen) te Bandoeng, opgericht en onderhouden door de vereeniging „Indo-Europeesch Verbond", telde einde 1923 194 (*117*) leerlingen, verdeeld als volgt:

	Europeanen.	Inlanders.
Jongens	38	2
Meisjes	149	5
Totaal . . .	187	7

Opleiding voor de akte van bekwaamheid als hoofdonderwijzer(es) bij het Europeesch lager onderwijs. De leergang ter opleiding van hoofdonderwijzer(es), verbonden aan de school van de Zusters Ursulinen te Batavia, telde einde 1923 4 (*7*) leerlingen. Aan het examen voor hoofdonderwijzer(es) onderwierpen zich 3 (*2*) candidaten, van wie slechts 1 (*1*) slaagde.

Opleiding van Inlandsche leerkrachten. Door de omzetting van de kweekschool voor Inlandsche onderwijzeressen te Mendoet (kweekschool C) in een fröbelkweekschool, kwam het aantal bijzondere inrichtingen voor de vorming van Inlandsche onderwijzers(essen) aan het eind van 1923 van 19 op 18, waarvan 2 onder beheer van een niet op godsdienstigen grondslag staande vereeniging, 4 onder beheer van de Roomsch-katholieke Missie, terwijl de overige scholen uitgingen van Protestantsche zendingsvereenigingen.

Slechts 3 van deze opleidingsinrichtingen volgen grootendeels het leerprogramma der openbare kweekscholen, namelijk de neutrale kweekschool van de vereeniging „Associatie van Oost en West" te Batavia, de Roomsch-katholieke kweekschool te Moentilan (kweekschool A) en de Christelijke Hollandsch-Inlandsche kweekschool te Soerakarta. De overige inrichtingen dragen formeel den naam van kweekschool, doch in aard komen zij overeen met de normaalscholen.

Alle scholen werden in 1923 van Landswege gesubsidieerd (zie voor de splitsing bijlage P).

Einde 1923 telden de bijzondere kweekscholen te Batavia, Moentilan (kweekschool A) en Soerakarta tezamen 296 (*312*) leerlingen, van wie 39 (*36*) meisjes. Aan het eindexamen onderwierpen zich 33 (*28*) candidaten, van wie er 31 (*28*) slaagden. Het onderwijzend personeel bestond uit 20 (*22*) Europeesche en 7 (*10*) Inlandsche leerkrachten.

Op dat tijdstip telden de overige 15 scholen tezamen 1254 (*957*) leerlingen en 76 (*79*) onderwijzers, onder wie 47 (*50*) Inlanders.

Een dezer scholen, de Van Deventer-school te Bandoeng, is uitsluitend voor meisjes bestemd en telde einde 1923 83 (*97*) leerlingen.

Aan het eindexamen onderwierpen zich 192 candidaten, van wie er 187 slaagden.

Verder bestond er nog te Jogjakarta een particuliere kweekschool, uitgaande van de vereeniging „Mohammadiah", welke school zich ten doel stelt de vorming van leerkrachten voor de Mohammedaansche godsdienstscholen. Voorts waren er 8 gesubsidieerde tweejarige leergangen (normaalcursussen) voor de opleiding van Inlandsche volksonderwijzers voor de zendingsscholen, namelijk te Pajeti, Larantoeka, Lela, Ndona, Langgoer, Tobelo, Rantepao en Pendolo. Blijkens de ontvangen opgaven telden de normaalcursussen te Pajeti, Larantoeka, Lela en Ndona einde 1923 tezamen 113 leerlingen.

Aan het examen voor Inlandsch volksonderwijzer namen 54 candidaten deel, van wie er 40 slaagden.

C. Akte-examens.

Aan de examens ter verkrijging van de akte van bekwaamheid als onderwijzer(es) bij het Europeesch lager onderwijs, gehouden in de eerste helft van 1923 te Batavia, Bandoeng, Semarang (en Jogjakarta) en Soerabaja (en Malang), onderwierpen zich 183 candidaten, van wie er 115 slaagden.

Voor de examens ter verkrijging van de akte van bekwaamheid als hoofdonderwijzer(es) bij dat onderwijs, gehouden in de eerste helft van 1923 te Batavia, Bandoeng, Semarang (en Jogjakarta) en Soerabaja, meldden zich 97 candidaten aan (30 voor het 1ste gedeelte, 48 voor het 2de gedeelte en 19 voor het volledige examen). Geslaagd zijn 20, 35 en 7 candidaten.

Verder werden in 1923 nog examens afgenomen ter verkrijging van akten van bekwaamheid in de beginselen van de Fransche, Hoogduitsche en Engelsche taal, de wiskunde, het handteekenen en in de kennis der natuur. Een overzicht van de resultaten van die examens volgt hieronder:

VAKKEN.	Aantal candidaten.	
	Geëxamineerd.	Geslaagd.
Fransch	4	4
Duitsch	2	2
Engelsch	14	7
Wiskunde	11	7
Handteekenen	3	1
Kennis der natuur	6	4

Aan de examens ter verkrijging van de akte van bekwaamheid tot het geven van onderwijs in de fraaie en nuttige handwerken onderwierpen zich 4 en 39 candidaten, van wie er 4 en 29 slaagden.

Het programma voor het examen ter verkrijging van de akte van bekwaamheid tot het geven van onderwijs in de vrije en orde-oefeningen der gymnastiek is gewijzigd bij G. B. 7 Jan. 1924 n°. 13 (I. S. n°. 10).

Bovendien bestaat gelegenheid tot het afnemen van het examen voor de middelbare akte Engelsch A (Bb. nos. 10130 en 10131). Aan dat examen namen in 1923 deel 13 candidaten, van wie 2 vóór het mondelinge gedeelte zich terugtrokken. Geslaagd zijn 6 candidaten.

Bij Ord. van 10 Jan. 1924 (I. S. n°. 12) is in Nederlandsch-Indië de gelegenheid opengesteld tot het afleggen van het examen voor de middelbare akte wiskunde (K I). Bij G. B. 10 Jan. 1924 n°. 28 (Bb. n°. 10521) is het programma vastgesteld voor het examen ter verkrijging dier akte, terwijl bij G. B. van denzelfden datum n°. 29 (Bb. n°. 10522) een reglement van orde voor dat examen is vastgesteld.

Aan het examen voor de akte „Nederlandsch" namen 89 candidaten deel, van wie er 37 slaagden.

Voor het z.g. „Depoksch examen", hetwelk in 1923 te Tomohon en Amboina werd afgenomen, meldden zich 56 candidaten aan, van wie 26 aan de eischen voldeden.

De examens ter verkrijging van bevoegdheden tot het geven van Inlandsch onderwijs — de z.g. goeroe bantoe- en kweekeling-examens — werden, in verband met de afschaffing daarvan, in 1923 niet meer afgenomen. Hierop maakte eene uitzondering de normaalcursus te Palembang, waarvan 17 candidaten aan het examen deelnamen (geslaagd 16), waarna ook deze cursus werd opgeheven.

Geldelijk overzicht.

Uitgaven en ontvangsten.	1922.	1923. (Voorloopige cijfers).
Opleiding van leerkrachten.		
Uitgaven.		
1. *Openbare opleidingsinrichtingen.*		
Scholen op Westerschen grondslag *a*) Personeel, enz.	f 1 156 000	f 1 088 100
Scholen op Westerschen grondslag *a*) Gebouwen, enz.	234 527	75 858
Instelling voor Inlandsche talen.	27 000	28 000
Fröbelkweekschool Personeel, enz. . .	78 000	68 000
Fröbelkweekschool Gebouwen, enz. .	35 492	949
Normaalscholen voor Inlandsche hulponderwijzers (essen) . . . . Personeel, enz.	974 600	886 000
Normaalscholen voor Inlandsche hulponderwijzers (essen) . . . . Gebouwen, enz.	222 990	114 796
Leergangen voor Inlandsche volksonderwijzers *b*)	—	—
Uitrusting aan Indische jongelieden, die naar Nederland worden gezonden om tot onderwijzer te worden opgeleid	3 000	—
Totaal . . .	f 2 731 609	f 2 261 703
2. *Bijzondere opleidingsinrichtingen.*		
Subsidiën ten behoeve van de opleidingsinrichtingen voor Europeesche onderwijzers (essen) . .	f 100 000	f 180 000
Subsidiën ten behoeve van de opleidingsinrichtingen voor Inlandsche onderwijzers (essen) .	500 000	574 750
Totaal . . .	f 600 000	f 754 750
Ontvangsten.		
Inleggelden voor het afleggen van examens ter verkrijging van onderwijsbevoegdheden	f 3 118	f 3 400

IV. Huishoudonderwijs.

Hoewel de noodzakelijkheid van bezuiniging geen subsidieverleening toeliet voor de oprichting van nieuwe en de uitbreiding van bestaande scholen, viel toch in het afgeloopen jaar eene toenemende belangstelling voor het huishoudonderwijs te bespeuren. De oorzaak van de toenemende vraag naar vakonderwijs is in de eerste plaats te zoeken in de omstandigheid, dat het voor de meisjes, die slechts de lagere school doorloopen hebben, uiterst moeilijk geworden is om ergens eene betrekking te vinden, zoodat voor haar naar eene opleiding moest worden gezocht, welke haar in staat zou stellen op andere wijze in haar onderhoud te voorzien en die geen te groote eischen zou stellen aan haar verstandelijke ontwikkeling. Het aantal leerlingen, dat zich aanmeldde voor de verschillende vakscholen, was dan ook veel grooter dan ooit te voren, vooral toen bekend werd, dat, behalve de openbare huishoudschool te Jogjakarta, ook de huishoudschool van de Vereeniging tot oprichting van jonge vrouwen-scholen te Ambarawa en de industrieschool te Batavia den nieuwen cursus aanvingen met een examen-klasse tot opleiding van vakonderwijzeressen. Het was bij de aanmelding van nieuwe leerlingen dan ook duidelijk, dat deze hoopten op eene intensieve vakopleiding met een of meer handwerkakten of een diploma voor costuumnaaien als eindresultaat.

Bij den aanvang van den nieuwen cursus telde de huishoudleergang te Jogjakarta, verbonden aan de openbare Europeesche lagere meisjesschool aldaar, 80 leerlingen (36 in de huishoudklasse en 44 in de vervolg- of examenklasse). Als gevolg van de vermindering van het bediendenpersoneel werd de tuinbouw in het leerplan opgenomen, waardoor het groote erf der school thans gedeeltelijk door de leerlingen der huishoudklasse in orde gehouden wordt. De huishoudleergang te Bandoeng werd, wegens haar kwijnend bestaan, opgeheven.

Van de sedert 1921 opgeleide vakonderwijzeressen werden er tot dusver 10 bij het onderwijs werkzaam gesteld, waaronder 2 Inlandsche. Hoewel deze Inlandsche meisjes alleen met toestemming van den Directeur van Onderwijs en Eeredienst tot deze school kunnen worden toegelaten, wordt toch het aantal, dat zich van deze vergunning tracht te verzekeren, elk jaar grooter.

De Bandoengsche vakschool voor handenarbeid aan meisjes, welke werd geopend na de opheffing van den openbaren huishoudleergang, kreeg de beschikking over de vrijgekomen localiteit van genoemden cursus. Het leerplan is veel uitgebreider dan dat van dien cursus, terwijl ruime gelegenheid wordt geschonken tot het ontvangen van onderricht in lingerie- en costuumnaaien, teekenen, nuttige en fraaie handwerken, met of zonder examenopleiding.

De industrie-school „Insulinde" te Batavia, welke gedurende de laatste jaren uitsluitend modevakschool was, tracht langzamerhand haar arbeidsveld uit te breiden. Opleiding voor de nuttige en fraaie handwerken deed het aantal leerlingen voor den nieuwen cursus sterk toenemen. In het volgende cursusjaar zullen ook practische huishoudelijke vakken in het leerplan worden opgenomen.

Van de beide gesubsidieerde huishoudscholen, onderhouden door de Vereeniging tot oprichting van jonge-vrouwenscholen, blijft de inrichting te Ambarawa als vakschool nog steeds een groot aantal leerlingen trekken. Gestreefd wordt naar de oprichting van een nieuw schoolgebouw met een internaat voor 40 leerlingen, wijl de in gebruik genomen localiteiten veel te klein en voor het huishoudelijk onderwijs onpractisch ingericht zijn. Een dergelijk plan bestaat ook voor de gelijksoortige inrichting te Malang, teneinde het huishoudonderwijs beter tot zijn recht te doen komen. In Juli 1923 werd voor het eerst te Ambarawa het eindexamen afgenomen. Aan de meest begaafde leerlingen werd toegestaan den examencursus te volgen, terwijl op verzoek van belanghebbenden nog cursussen werden geopend voor externe leerlingen in handwerken, slöjd en fröbelen.

Hieronder volgt een overzicht van het aantal leerlingen der gesubsidieerde vakscholen op het einde van 1923.

Scholen.	Leerlingen.	
	Huishoudklasse.	Cursussen.
Industriescholen.		
Batavia	71	24
Soerabaja	9	49
Huishoudscholen.		
Ambarawa	34	13
Malang	21	—
Totaal	135	86

Bovendien wordt op tal van scholen het huishoudonderwijs in meer of minder uitgebreiden vorm gegeven, soms alleen tot handwerken beperkt, als onderdeel van een omvangrijker leerplan. De voornaamste dier scholen zijn: de normaalscholen voor Inlandsche hulponderwijzeressen, de meisjeskweekschool te Salatiga, de Fröbelkweekschool te Bandoeng (openbaar) en de bijzondere gelijksoortige inrichtingen te Mendoet en Semarang, zoomede de Van Deventer-school te

a) Namelijk de normaalcursus, de normaalscholen voor Europeesche leerkrachten, de hoogere kweekscholen en gewone kweekscholen voor Inlandsche onderwijzers(essen), de Hollandsch-Chineesche kweekscholen en de leergangen in de wiskunde en in de kennis der natuur.

b) Begrepen in de uitgaven ten behoeve van de volksscholen.

Bandoeng, terwijl de opleiding voor de akte in nuttige handwerken voor de vrouwelijke leerlingen van de kweekschool der Indo-Europeesche Schoolvereeniging te genoemder plaatse sedert Juli 1923 als onderdeel van het leerplan is ingevoerd.

Behalve in de examenvakken (handwerken, koken en waschbehandeling) werden bij de inrichtingen op Java ook eenige proeven afgenomen in batikken en bij de meisjesnormaalschool te Padangpandjang in kantklossen.

Ook op de Kartini-scholen en op de meisjesvolksscholen op Sumatra en Selebes neemt het huishoudonderwijs een aanzienlijk deel van het leerplan in, evenals op de 3 gesubsidieerde huishoudleergangen in het gewest Preanger-Regentschappen, een 2-tal gesubsidieerde meisjesscholen van de Roomsch-katholieke zusters te Larantoeka en Lela en de Kaoetamaän Istri-scholen (van regeeringswege gesubsidieerde meisjesscholen).

Het handwerkonderwijs voor meisjes wordt op de lagere meisjesscholen in den gewonen schooltijd en aan de gemengde lagere scholen (Europeesche, Hollandsch-Chineesche en Hollandsch-Inlandsche) in een namiddagcursus gegeven. In 1923 werd het aantal van deze cursussen uitgebreid met 5. Het aantal gemengde scholen bij het openbaar onderwijs, waaraan namiddagleergangen in handwerken zijn toegevoegd, bedraagt thans 140 (31 aan de Europeesche lagere, 7 aan de Hollandsch-Chineesche, 95 aan de Hollandsch-Inlandsche scholen en 7 aan de kweekscholen).

V. *Lichamelijke opvoeding.*

Niettegenstaande de geboden bezuiniging, waardoor de aanschaffing van gymnastiek-toestellen en het bouwen van gymnastiek-loodsen moest worden uitgesteld, kon toch het onderwijs in lichaamsoefeningen op vele plaatsen worden verbeterd. De ambtenaar voor de lichamelijke opvoeding streefde, in samenwerking met zijn collega voor den handenarbeid, naar de vervaardiging van eenvoudige, doch zeer bruikbare bamboehulptoestellen door de leerlingen zelf, ten einde in het bestaand tekort te voorzien.

In 1923 werden wederom te Bandoeng 2 zesweeksche cursussen gehouden ter bekwaming van Europeesche leerkrachten voor het onderwijs in lichaamsoefeningen. Uit den aard der zaak zijn deze leergangen de eenige manier om dat onderwijs binnen de Europeesche lagere scholen te brengen, wijl, door het groote verschil in de wijze van onderricht en oefening tusschen gymnastiek op Duitschen en Zweedschen grondslag, de bezitters der akte vrije en ordeoefeningen het onderwijs in gymnastiek niet kunnen geven volgens het in Indië gevolgde Zweedsche stelsel. Wel wordt op de scholen, waar mogelijk, het openluchtspel ingevoerd, waartoe geen kennis van eenig stelsel van gymnastiek noodig is.

De cursussen, waar les werd gegeven in Zweedsche gymnastiek, spel, athletiek, zwemmen en theorie-gymnastiek, werden bezocht door 38 Europeesche leerkrachten, van wie 13 vrouwelijke. Daar er onder de deelnemers velen waren met de akte *j*, die derhalve eenige kennis bezaten van de lichamelijke oefeningen, kon ondanks den korten opleidingstijd aan 31 cursisten (22 onderwijzers en 9 onderwijzeressen) het diploma worden uitgereikt.

De voorbereiding voor het geven van lessen in lichaamsoefeningen, welke de Inlandsche leerkrachten bij de kweeken normaalscholen ontvingen, was nog onvoldoende. Het gemis van gymnastiek-onderwijs bij hunne opleiding had veelal tot gevolg, dat deze leerkrachten — hoewel door sommigen op verdienstelijke wijze het onderricht in lichaamsoefeningen werd gegeven — toch ongeschikt moesten worden geacht om leiding aan de lichamelijke opvoeding te geven. Aangezien niet overal dezelfde methode gevolgd werd, is in 1923 eene eenvoudige handleiding verschenen ten einde den onderwijzer het geven van lessen zoo gemakkelijk mogelijk te maken, terwijl voor de opleidingsinrichtingen tevens een leerplan is vastgesteld.

Een eerste stap in de richting van lichamelijke opvoeding aan de opleidingsinrichtingen voor Inlandsche meisjes werd gedaan door de invoering van dit leervak aan de meisjesnormaalschool te Jogjakarta. Naarmate in de beschaafde wereld de meening meer en meer veld won, dat de adat zich daartegen niet meer verzette, kon dat onderwijs verder worden ingevoerd aan de overige meisjes-normaalscholen, aan de meisjes-kweekschool te Salatiga en aan de Van Deventer-school te Bandoeng, terwijl de meisjes-leerlingen op de jongens-kweekscholen en de verschillende Hollandsch-Inlandsche en Inlandsche scholen der 2de klasse, voor zoover het vak lichaamsoefeningen op het leerplan staat, eens of tweemaal per week een spelles krijgen.

Einde 1923 werd het leervak lichamelijke oefening onderwezen op 101 Hollandsch-Inlandsche en 388 Inlandsche lagere scholen.

Evenals in 1922 werd ook in het afgeloopen jaar groote steun ontvangen van het Legerbestuur en van den „Bond voor de lichamelijke opvoeding", niet alleen door het houden van een aantal cursussen, maar ook door het instellen van vaardigheidsdiploma's en het organiseeren van wedstrijden en demonstraties. Reeds is een groot aantal leerlingen in het bezit van het vaardigheidsdiploma in spel en athletiek; in 1923 werd dit diploma uitgereikt aan 80 leerlingen.

Met het Legerbestuur werd overeenstemming bereikt inzake het geven van lessen in lichaamsoefeningen door de cursisten van de gymnastiek- en sportschool te Bandoeng aan de Europeesche schooljeugd te dier plaatse. Als gevolg hiervan werd bij den aanvang van het schooljaar 1923/1924 het onderwijs in lichaamsoefeningen door die cursisten gegeven aan 10 lagere scholen met onderwijs op Westerschen grondslag (waaronder 2 meisjesscholen), 2 Mulo-afdeelingen der algemeene middelbare school, de openbare hoogere burgerschool en de meisjes-hoogere burgerschool van de Zusters Ursulinen.

VI. *Handenarbeid.*

Aan het sedert jaren bestaande plan der Regeering om den handenarbeid bij het algemeen vormend onderwijs systematisch in te voeren, kon eerst eind 1921 uitvoering worden gegeven en met de voorbereiding daarvan een aanvang worden gemaakt, nadat de onderwijsraad in verschillend opzicht betrokken was in het meermalen opzettelijk overwogen vraagstuk, op welke wijze de opvoedende waarde van het onderwijs verhoogd en het eenzijdig verstandelijk karakter daarvan getemperd kan worden. Het door de uitgebrachte adviezen nu reeds scherper omlijnde plan kon door een daartoe in September 1921 ter beschikking gestelden ambtenaar in voorbereiding worden genomen. Die ambtenaar gaf aan verschillende inrichtingen ter opleiding van Inlandsche leerkrachten — zoowel aan het onderwijzend personeel als aan de leerlingen — een inzicht in de strekking en beteekenis van den handenarbeid voor de lagere scholen. Dit had tot gevolg, eene zich allengs openbarende warme belangstelling voor den handenarbeid, zoodat thans door vele onderwijzers spontaan gepoogd wordt om dien arbeid in eenigen vorm binnen hun school te brengen en daardoor de zelfwerkzaamheid en de handvaardigheid der leerlingen te verhoogen.

Ten einde het welslagen van de invoering van den handenarbeid te verzekeren, werd aan de hand van de vakliteratuur, gesteund door de verkregen resultaten en gegevens, door dien ambtenaar een overzicht samengesteld van het zoo uitgebreide gebied van den handenarbeid, behandelende den toegepasten handenarbeid, den handenarbeid als leervak en den handenarbeid als dienstverrichting.

Aangezien het in druk doen verschijnen van dit omvangrijke overzicht voorshands op financieele bezwaren afstuitte, is een „Beknopt overzicht" van het onderwijs in handenarbeid samengesteld, hetwelk aan de verschillende schoolcommissiën werd verstrekt.

Van de vervaardigde voorwerpen werden verschillende tentoonstellingen gehouden, terwijl op enkele scholen eene verkooptentoonstelling werd georganiseerd, welke zich alle in eene groote belangstelling mochten verheugen. De vrees, dat er speciaal voor deze exposities gewerkt zou worden, zoomede de daaraan verbonden kosten, vormden echter een beletsel om meer tentoonstellingen te houden, zoodat moest worden overgegaan tot het bezoeken van scholen met eene kleine verzameling demonstratie-materiaal.

II. KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN.

§ 1. STUDIE VAN OOSTERSCHE TALEN EN VAN DE INSTELLINGEN VAN DEN ISLAM.

Voor het instellen van bepaalde onderzoekingen van wetenschappelijken aard, uitgezonderd die, welke rechtstreeks verband hielden of noodzakelijk waren voor de behandeling van aangelegenheden, waarover advies werd gevraagd, was bij het kantoor van den adviseur voor Inlandsche Zaken in het afgeloopen jaar geen tijd beschikbaar.

§ 2. OUDHEIDKUNDE.

De tempels Soerawana, Rigawangi, Bangkal, Belahan en Djalatoenda in Oost-Java, zoomede de Wisnu-tempel te Prambanan in Midden-Java werden voorzien en hersteld. Bij Soerawana en Tigawangi is ook het tempelterrein geheel ontgraven en onderzocht; bij den eersten tempel werd de ruïne van een achthoekig natuursteenen gebouwtje gevonden, op eene baksteenen fundeering. Tijdens de herstellingen te Djalatoenda en Belahan is ook de omgeving op den berg Penanggoengan onderzocht, waarbij op aanwijzing van de bevolking een drietal tot dusver onbekend gebleven monumentjes werden teruggevonden.

De tempels te Gedong Sanga zijn alle ompaggerd en van toegangspoorten voorzien.

In de Prambanan-vlakte (res. Djokjakarta) gaat het werk geregeld voort. Tjandi Sadjiwan is thans ook ommuurd, Tjandi Plaosan gedeeltelijk. Van het terrein van Kalasan en Sari zijn situatie-teekeningen gemaakt met het oog op de terreinsuitbreiding, welke voor de herstellingswerkzaamheden noodzakelijk is.

Op het terrein van de Lara Djonggran-groep werd voortgegaan met de ontgraving der bij-tempeltjes aan de West- en Noordzijde, waarbij verschillende mooie stukken te voorschijn kwamen. Ook het sorteeren van de steenen wordt steeds voortgezet; alle nieuwe gegevens van aansluiting, welke bewijzen leveren voor de constructie van de thans afgevallen bouwonderdeelen, worden stuksgewijze op den grond uitgezet en gefotografeerd.

De verschillende tempels in Midden- en Oost-Java werden geregeld gecontroleerd en schoongemaakt; enkele tempels werden opgemeten en in teekening gebracht, terwijl ook de herstellingen door bouwkundige teekeningen nauwkeurig werden aangegeven.

Nieuwe ontdekkingen werden vooral in Malang gedaan. Te Badoet kwam o. a. eene belangrijke ruïne te voorschijn, waarvan het ornament tot in de z.g. Midden-Javaansche periode terug moet gaan. Het monument zal nader onderzocht en ontgraven worden.

In het afgeloopen jaar is voorts de ontgraving van de ruïne te Koeta Renon onderhanden genomen.

Een paar kleine fundamentjes werden nog ontdekt in Kediri, te Tangkilan en in Kedoe, op een paal afstands van Boroboedoer.

De collectie fotografische opnamen werd met een 400-tal vermeerderd.

§ 3. KONINKLIJK MAGNETISCH EN METEOROLOGISCH OBSERVATORIUM.

Omtrent de verrichtingen van het observatorium in 1923 zij verwezen naar het jaarverslag der inrichting over dat jaar.

Aangaande de weersgesteldheid kan het volgende worden medegedeeld.

Barometerstand. Te Batavia waren de maandgemiddelden van den barometerstand in de eerste helft van het jaar beneden normaal, behalve in Maart. Tegen het einde van Juli steeg de barometerstand en in Augustus, September, October en November bleef de luchtdrukking boven het gemiddelde; in December was zij weer beneden het gemiddelde. De temperatuur was, met uitzondering van de maanden Januari, Juli en Augustus, boven het gemiddelde.

Moesson. De Westmoesson was gedurende Januari meestal slechts zwak, zoowel op Java als in de Buitengewesten. In Februari stond de moesson op Java krachtig door en ging op vele plaatsen gepaard met zware westenwinden; ook in de Buitengewesten heerschte aanvankelijk een krachtige moesson, maar na 10 Februari verflauwde de windkracht en werd de windrichting meer wisselend. In Maart bleef het windstelsel nog hoofdzakelijk in overeenstemming met het Westmoessonsysteem, terwijl April zich als kenteringsmaand liet kennen, met te Batavia aanvankelijk constanten Oostenwind; daarna kwamen zwakke Oosten- en Westelijke winden voor. Alleen in het Zuidoosten van den Archipel had de wind reeds eene overwegend Zuidoostelijke richting. De kentering hield nog aan in Mei, terwijl in Juni de Oostenwinden op Java somtijds vrij krachtig overheerschten; elders was de moesson zwak. Hetzelfde karakter bleef de moesson houden in Juni; eerst in de laatste week van Juli kwam de Oostmoesson krachtig door en bleef aanhouden in Augustus, September en October. Gedurende November begon in het Noordwesten van den Archipel de kentering, terwijl in het Zuidoosten de Oostmoesson stand hield tot in December. De Westmoesson deed zich in het laatst van December gelden.

Regenval. Gedurende Januari viel op Java minder dan de normale hoeveelheid regen, behalve in Zuid-Banten, het Noordelijk gedeelte van Batavia, Tjerebon, het Oostelijk gedeelte der Preanger-Regentschappen, Pekalongan en Noord-Banjoemas, waar regen in overvloed viel. De maand Februari bracht op Java flinke regens; echter viel in verschillende streken, o. a. in Banten, de vlakte van Batavia, het Noordelijk gedeelte van Tjerebon, Jogjakarta, het Zuidelijk gedeelte van Soerakarta en van Madioen en Soerabaja te weinig neerslag. De maanden Maart en April waren te droog, behalve in de Noordkustvlakte van Banten en Batavia, het Noordelijk gedeelte van Pekalongan en het Westelijk gedeelte van Kendal, het Zuiden der residentie Kedoe, Jogjakarta, Soerakarta en Kediri, waar in Maart regen in overmaat viel, en in het Oostelijk gedeelte van Soerakarta, Madioen, Zuid-Kediri, Noord-Pasoeroean en het Noordwestelijk gedeelte van Besceki, waar in April flinke regens vielen. Op Java volgde na April eene nattere periode. In Mei viel in een groot deel van Java eene hoeveelheid regen, welke boven het gemiddelde steeg; toch kwamen nog uitgebreide streken voor (het Zuidelijk gedeelte der Preanger-Regentschappen, het Noordelijk gedeelte van Soerakarta, Madioen en een strook langs de Zuidgrens van Semarang), welke te weinig neerslag kregen. Ook Juni bracht regen in overmaat, behoudens enkele uitzonderingen (o. a. de Oostgrens van Banten, een kuststrook van Batavia, een beperkt gebied in West-Preanger, het grootste gedeelte van Semarang, het Noor-

delijk gedeelte van Soerakarta en een deel van Kediri). De maand Juli was bijzonder nat; op een groot aantal stations viel het drievoudige van de gemiddelde hoeveelheid regen, in Oost-Java zelfs het tienvoudige. In de laatste week van Juli had op Java een totale omslag van het weer plaats. De zeer natte periode werd gevolgd door eene groote droogte. Na 24 Juli viel nagenoeg geen regen meer en de droogte hield gedurende Augustus, September en October aan, terwijl ook in November de val, vooral in Oost-Java, nog beneden het gemiddelde bleef. Een overmaat kregen Zuid-Batavia en het aangrenzende deel van de Preanger-Regentschappen en Zuid-oost-Semarang. In December kreeg West-Java regen in overmaat; in Midden-Java was de val normaal of lager, terwijl Oost-Java weinig neerslag boekte.

In de Buitengewesten kwamen in Januari afwijkingen zoowel naar den natten als naar den drogen kant voor. In Februari was de regenval aan den lagen kant. Ook Maart en April hadden te weinig regen, met uitzondering van Noord-Selebes en de Oostelijke schiereilanden, waar de val in Maart normaal of grooter was; en in de Padangsche Boven- en Benedenlanden, Tapiannoeli, de West- en Zuidkust van Borneo, Manado en de Kleine Soenda-eilanden, waar gedurende April regen in overvloed viel. De maanden Mei, Juni en Juli waren aan den drogen kant, terwijl ook Augustus en September te droog waren. De droogte bleef aanhouden in October en November in het Zuidoosten van den Archipel; in October waren Sumatra en Borneo op vele plaatsen aan den natten kant, terwijl in November Sumatra niet meer tot het droge gebied behoorde.

§ 4. GENOOTSCHAPPEN TER BEVORDERING VAN WETENSCHAPPELIJKE WERKEN VAN VERSCHILLENDEN AARD; TIJDSCHRIFTEN EN NIEUWSBLADEN.

De hier te lande en in Indië gevestigde genootschappen op indologisch gebied bleven hunne verschillende uitgaven voortzetten.

III. EEREDIENST.

§ 1. CHRISTELIJKE GODSDIENST.

Indische Protestantsche Kerk. Einde 1923 waren 35 predikanten in functie. Voorts waren er 30 hulppredikers, 8 Europeesche godsdienstleeraars (zie I. S. 1901 n°. 255) en 322 als van Landswege bezoldigde Inlandsche leeraars in dienst. Voor het Inlandsch leeraarsambt waren bij het einde van 1923 in opleiding 110 kweekelingen, van wie er 20 in den loop van het jaar als kweekelingen waren aangenomen.

Bij G. B. 9 Febr. 1924 n°. 22 is het aantal predikanten te Batavia tijdelijk gesteld op zes, met bepaling dat één dier predikanten niet het voor de predikanten te Batavia vastgestelde dienstwerk zal verrichten, doch werkzaam zal zijn in het belang van de teboekstelling van de Indische kerkgeschiedenis.

Ook in 1923 zijn de gebruikelijke toelagen uit 's Lands kas verleend, zoowel die welke strekken ter voorziening, op plaatsen waar geen predikant bescheiden was (een 53-tal, waaronder 21 in de Buitengewesten) in het godsdienstonderwijs der Europeesche jeugd door middel van daartoe door het Kerkbestuur aangewezen personen (onder wie 24 vrouwen), als de toelagen ter tegemoetkoming van enkele gemeenten in de kosten van den openbaren eeredienst, zoomede ten behoeve van het godsdienstonderwijs bij Inlandsche Christengemeenten, die over geen uit 's Lands kas bezoldigden Europeeschen of Inlandschen geestelijke konden beschikken.

Laatstgenoemde toelagen werden in 1923 genoten door de gemeenten in de gewesten Selebes en onderhoorigheden, Manado, Amboina en Timor en onderhoorigheden.

De regeling van de standplaatsen en van de werkkringen der predikanten bij de Protestantsche gemeenten en der hulppredikers ten dienste der Inlandsche Christengemeenten in Nederlandsch-Indië (Bb. n°. 7508) is nader gewijzigd bij G. Bn. 6 Dec. 1923 n°. 23 (Bb. n°. 10483) met betrekking tot de twee te Amboina geplaatste predikanten en den hulpprediker te Ternate en 23 Maart 1924 n°. 15 (Bb. n°. 10565) met betrekking tot de hulppredikers te Amboina en Koepang.

Met intrekking van het bij Ord. van 10 Sept. 1870 (I. S. n°. 125) vastgestelde — zie I. S. 1924 n°. 204 —, is bij G. B. 2 Mei 1924 n°. 15(I. S. n°. 205) een nieuw reglement op het hulppredikerschap en het Inlandsch leeraarsambt bij de Inlandsche Christengemeenten in Nederlandsch-Indië vastgesteld.

Roomsch-katholieke Kerk. Bij het einde van 1923 waren, met inbegrip van de drie apostolische vicarissen en de twee apostolische prefecten, in Indië aanwezig 161 geestelijken. Bezoldiging uit 's Lands kas werd genoten door 36 geestelijken en 14 Inlandsche hulpleeraren bij de Roomsch-katholieke gemeenten. Op aanvragen van de zijde van het Roomsch-katholiek kerkbestuur om op 's Lands kosten door verschillende geestelijken kerkelijke dienstreizen te laten doen, buiten de vaste dienstreizen, werd gunstig beschikt.

Voor het geven van godsdienstonderwijs aan de Roomsch-katholieke jeugd werden aan 91 gemeenten toelagen verleend (waarvan 25 in de Buitengewesten), terwijl de gemeenten te Koetaradja en Medan in het genot bleven van eene tegemoetkoming in de kosten van den eeredienst.

De wijziging van de omschrijving van de statie voor Roomsch-katholieke geestelijken met standplaats Soerabaja, Madioen, Malang en Semarang is goedgekeurd bij G. B. 15 Oct. 1923 n°. 13 (I. S. n°. 511).

De regelen voor de aanstelling van Inlandsche hulpleeraars bij de Inlandsche Roomsch-katholieke gemeenten in Nederlandsch-Indië (I. S. 1892 n°. 246) zijn nader gewijzigd bij G. B. 6 Febr. 1924 n°. 12 (I. S. n°. 50), in dien zin, dat de benoeming tot het hulpleeraarsambt voortaan geschiedt door de betrokken kerkvoogden, mits vooraf door den Directeur van Onderwijs en Eeredienst, namens den Gouverneur-Generaal, aan den te benoemen persoon op den voet van art. 123 van het Regeeringsreglement toelating zij verleend, om na zijne benoeming, zijn dienstwerk in het hem aan te wijzen gewest te verrichten. Men zie hieromtrent ook Bb. n°. 10555.

Zendingswerk (buiten dat der Roomsch-katholieke missie). Gedurende het tijdvak 1 Juli 1923 t/m einde Juni 1924 zijn in Indië toegelaten 10 zendeling-leeraren, zoomede 28 officieren van het Leger des Heils, terwijl aan 20 hulpzendelingen toelating werd verleend. Van 6 zendeling-leeraren werd het zendingsgebied gewijzigd.

Omtrent de vanwege de zending in stand gehouden ziekeninrichtingen zie men afd. IV van dit hoofdstuk.

§ 2. MOHAMMEDAANSCHE GODSDIENST.

Van de mededeelingen op Mohammedaansch godsdienstig gebied, welke in de gewestelijke verslagen voorkomen, is reeds melding gemaakt in hoofdstuk C.

Blijkens van den consul der Nederlanden te Djeddah ontvangen opgaaf, bedroeg het aantal Nederlandsch-Indische Mekkagangers 22212. Van dezen waren 21850 in het bezit van in Nederlandsch-Indië en 182 van door het consulaat-generaal te Singapore afgegeven passen, terwijl 180 van nieuwe passen te Djeddah werden voorzien.

De bepalingen betreffende de reispassen van bedevaartgangers naar Mekka (I. S. 1909 n°. 396) zijn nader gewijzigd bij Ord. van 6 Dec. 1923 (I. S. n°. 587).

IV. BURGERLIJKE GENEESKUNDIGE DIENST.

Het reglement op den burgerlijken geneeskundigen dienst in Nederlandsch-Indië (I. S. 1882 n°. 97, zooals het sedert is gewijzigd en aangevuld) is nader gewijzigd en aangevuld bij Ord. van 6 Oct. 1923 (I. S. n°. 497), met betrekking tot de toelating tot uitoefening van de genees-, heel-, verlos- of tandheelkundige praktijk.

Bij G. B. 11 Aug. 1923 n°. 16 (Bb. n°. 10418) is de instructie voor den hoofdinspecteur, hoofd van den burgerlijken geneeskundigen dienst, nader gewijzigd, met betrekking tot de behandeling der dagelijksche zaken gedurende zijne afwezigheid of verhindering.

Voor wijzigingen in de ressorten van den burgerlijken geneeskundigen dienst zie men Bb. nos. 10450 (res. Timor en onderhoorigheden) en 10475 (res. Preanger-Regentschappen).

Personeel. De betrekking van inspecteur-technicus bij den burgerlijken geneeskundigen dienst (I. S. 1920 n°. 202) is bij G. B. 15 Febr. 1924 n°. 10 (I. S. n°. 69) ingetrokken.

Bij G. B. 6 Febr. 1924 n°. 21 (Bb. n°. 10556) is de hoofdinspecteur, hoofd van den burgerlijken geneeskundigen dienst, gemachtigd om geneeskundig, verplegend en ander personeel ter beschikking te stellen van particuliere vereenigingen of instellingen en van locale raden, welke de ziekenhuisverzorging van min- en onvermogenden op zich genomen hebben, ten einde te worden belast met werkzaamheden in het belang van de door die vereenigingen en locale raden tot dat doel beheerde ziekeninrichtingen.

Voor eene nadere wijziging van het reglement betreffende de bevoegdheid en de verplichtingen van dokters-djawa en Indische artsen (Bb. n°. 5663) zie men Bb. n°. 10474.

Voor de burgerlijke geneeskundige indeeling van Java en Madoera en de Buitengewesten zie men bijlage UU van deel I van den Regeeringsalmanak van 1924.

Voor opgaven omtrent het bij het einde van 1923 in Nederlandsch-Indië toegelaten (al dan niet aan 's Lands dienst verbonden) genees-, heel-, verlos-, tandheelkundig en artsenijbereidkundig personeel zij verwezen naar staat I van bijlage R.

Ziektenwetgeving. In het jaar 1923 zijn deels voor het eerst, deels bij vernieuwing besmet verklaard wegens *pest:* Calcutta en Singapore, zoomede verschillende streken van de gewesten Soerakarta en Selebes en Onderhoorigheden; wegens *pokken:* verschillende streken en plaatsen van de gewesten Soerakarta, Soerabaja, Banjoemas, Rembang, Pasoeroean, Sumatra's Westkust en Selebes en Onderhoorigheden.

De tijdelijke quarantaine-stations Gosongboni en Samalona van de haven Makassar zijn in December 1922 opgeheven (G. B. 1 Dec. 1923 n°. 25; J. C. n°. 98).

Bij Ord. van 28 Maart 1924 (I. S. n°. 134) is de epidemie-ordonnantie voor geheel Nederlandsch-Indië gedeeltelijk van toepassing verklaard ten aanzien van bacillaire dysenterie; in verband daarmede is bij G. B. van denzelfden datum n°. 36 (I. S. n°. 135) het G. B. 28 Oct. 1920 n°. 44 (I. S. n°. 789), houdende gedeeltelijke toepasselijkverklaring van de epidemie-ordonnantie op bacillaire dysenterie voor de hoofdplaats Amboina, ingetrokken.

Bij G. B. 10 Oct. 1923 n°. 45 (I. S. n°. 504) is de afdeelingshoofdplaats Koedoes (res. Semarang) aangewezen als plaats, waarvoor de doodschouw-ordonnantie (I. S. 1916 n°. 612) mede toepassing zal vinden.

Een nieuwe nomenclatuur van de doodsoorzaken is opgenomen in Bb. n°. 10448.

Geneeskundige behandeling van Landswege. Hiervoor wordt verwezen naar staat III van bijlage R.

Einde 1923 waren 244 mantri-verplegers(sters), 56 mantri-verplegers(sters) der 1ste klasse, 1 gouvernements vroedvrouw en 24 gouvernements vroedvrouwen der 1ste klasse bij verschillende ziekeninrichtingen geplaatst, terwijl de mantri voor de volksgezondheid bij den gezondheidsdienst te Bandoeng werd werkzaamgesteld.

Het aantal op het einde van het jaar 1923 tot mantri-verplegers(sters) in opleiding zijnde jongelieden bedroeg 582.

Geneeskundig Staatstoezicht. Evenals in de vorige jaren werden in 1923 zoowel door den hoofdinspecteur, hoofd van den burgerlijken geneeskundigen dienst, als door de inspecteerende ambtenaren bij dien dienst, reizen gemaakt voor het doen van onderzoekingen, het houden van besprekingen en het treffen van maatregelen ten aanzien van de verschillende op dit onderwerp betrekking hebbende aangelegenheden.

De instructie voor den civielen geneesheer te Songenep en voor den Inlandschen geneeskundige te Sampang (res. Madoera) betreffende den geneeskundigen dienst bij de fabrieken tot briketteering en verpakking van gouvernements zout te Kalianget en te Krampong en bij het emplacement voor de zoutaanmaak te Ragoeng is opgenomen in Bb. n°. 10327.

Geneeskundig onderwijs. Bij de school tot opleiding van Indische artsen te Weltevreden begon het schooljaar 1922/1923 met 282 leerlingen (waarvan 20, onder wie 6 vrouwelijke, zonder dienstverband). Op het einde van het schooljaar bedroeg het aantal leerlingen 243. Aan het in de maanden November en December 1922 afgenomen eerste gedeelte namen 6 candidaten deel, die allen werden toegelaten tot het tweede gedeelte. Gedurende denzelfden tijd werden 6 candidaten bij herhaling voor het tweede gedeelte geëxamineerd, die allen slaagden. In de maanden April en Mei 1923 werd het tweede gedeelte van het eindexamen afgenomen, waarbij 4 leerlingen tot Indisch arts werden bevorderd.

Het aantal zieken, behandeld op de aan de school verbonden poliklinieken, bedroeg 8772. Voor de splitsing van dit aantal worde verwezen naar staat IIB van bijlage R.

De kosten van de school bedroegen gedurende het schooljaar 1922/1923 f 480 696, waaronder f 140 444 wegens toelagen aan leerlingen; gedurende 1921/1922 bedroegen die cijfers f 488 756 en f 148 557.

Gedurende 1923 ontvielen 7 Indische geneeskundigen aan

'sLands dienst, terwijl door de school, zooals boven aangegeven, afgeleverd werden 10 Indische artsen.

Bij de Nederlandsch-Indische artsenschool te Soerabaja begon het schooljaar 1922/1923 met 212 leerlingen. Aan het einde van het schooljaar bedroeg het aantal leerlingen 206.

De kosten van de school bedroegen in 1922/1923 f 394 017, waaronder f 137 935 wegens toelagen aan leerlingen (f 370 996 en f 141 697 gedurende 1921/1922).

Het aantal zieken, behandeld op de aan de school verbonden poliklinieken, bedroeg 9977 (zie staat IIB van bijlage R).

De eerste 5 Indische artsen werden in den loop van 1923 afgeleverd.

De leergang ter opleiding van apothekersbedienden telde einde 1923 39 leerlingen (25 mannen en 14 vrouwen), tegen 34 (26 mannen en 8 vrouwen) einde 1922. Vijf leerlingen waren in het genot van eene studiebeurs. Aan het eindexamen namen 13 leerlingen deel, van wie er 9 slaagden.

Gedurende het verslagjaar behaalden 6 leerlingen van den leergang tot opleiding van analysten en controleurs voor de volksgezondheid het einddiploma (2 voor analyst voor de bacteriologie en 4 voor de chemie). Van dezen werden de 4 analysten voor de chemie geplaatst aan het geneeskundig laboratorium. Vier leerlingen verlieten den leergang (3 op verzoek en 1 wegens ziekte). Toegelaten werden 2 leerlingen, zoodat einde 1923 het aantal leerlingen 17 bedroeg (5 voor de bacteriologie, 5 voor de chemie en 7 adspirant-controleurs voor de volksgezondheid).

Vroedvrouwen. Staat IV van bijlage R geeft een overzicht van het aantal en den afloop van verlossingen gedurende het jaar 1923 verricht door Inlandsche vroedvrouwen, die onderstand van Landswege ontvangen.

Het aantal leerlingen-vroedvrouw, dat einde 1923 aan gouvernements ziekeninrichtingen verbonden was, bedroeg 46. In den loop van dat jaar slaagden 9 leerlingen in het verloskundig examen.

De voorschriften betreffende het examen voor en de verplichtingen van vroedvrouwen (Bb. n°. 10179) zijn gewijzigd (zie Bb. n°. 10424).

Inentingen tegen besmettelijke ziekten. Staat VII*A* van bijlage R toont den omvang aan van de verrichtingen der Inlandsche inenters gedurende 1923; staat VII*B* vermeldt het aantal inentingen en herinentingen, enz. bij de Landskoepokinrichting te Weltevreden (sedert overgebracht naar Bandoeng) gedurende de laatste 5 jaren.

Staat VIII van bijlage R bevat de vijfjaarlijksche statistiek van de bij het Instituut-Pasteur behandelde personen tegen hondsdolheid.

De standplaats van den vaccinateur van het vaccine-district Oost-Seram (res. Amboina) is voortaan Geser (Bb. n°. 10473).

Omtrent de uitbreiding van het vaccine-district Beneden-Deli met het opgeheven vaccine-district Belawan Deli zie men Bb. n°. 10599.

Ziekengestichten en fondsen. Staat I van bijlage R bevat eene gewestelijke opgave van het aantal op ult. 1923 bestaande lands- en bijzondere ziekeninrichtingen; de staten III en V bevatten opgaven nopens de behandeling in de landsziekeninrichtingen en in eenige particuliere Inlandsche ziekenhuizen, terwijl staat XI eene splitsing bevat van de in het verslagjaar aan bijzondere inrichtingen voor ziekenverpleging uitgekeerde tegemoetkomingen.

De Inlandsche gouvernements ziekenhuizen te Tasikmalaja (res. Preanger Regentschappen), te Djatiraga (res. Rembang) en te Koetaradja (gouv. Atjeh en onderhoorigheden), zoomede het Inlandsche gouvernements ziekenhuis Tjilentah te Bandoeng zijn gesloten (J. C. 1923 n°. 64, 1924 nos. 33 en 39 en 1923 n°. 82).

Krankzinnigenwezen. Voor de sterkte van het verplegingspersoneel in de krankzinnigengestichten te Buitenzorg en Lawang zij verwezen naar staat VI van bijlage R.

De beide gestichten boden einde 1923 huisvesting aan 4132 lijders en wel dat te Buitenzorg aan 370 Europeanen en 904 Inlanders en Vreemde Oosterlingen en dat te Lawang aan 281 Europeanen en 2577 Inlanders en Vreemde Oosterlingen.

Het krankzinnigengesticht te Sabang (Atjeh en Onderhoorigheden) werd 15 September 1923 geopend door de opneming van 24 patiënten. Einde 1923 bedroeg het aantal in dat gesticht verpleegde krankzinnigen 50 (41 mannen en 9 vrouwen).

In December 1923 werd het krankzinnigengesticht te Magelang (res. Kedoe) voor de opneming van krankzinnigen opengesteld. De staat, aangevende de samenstelling, zoomede de bezoldiging en verdere voordeelen van het personeel bij dit krankzinnigengesticht, is aangevuld bij G. B. 6 Febr. 1924 n°. 18 (I. S. n°. 52).

In den loop van het jaar is ook het verpleegtehuis voor krankzinnigen te Makassar in gebruik genomen.

Bij G. B. 6 Febr. 1924 n°. 17 (I. S. n°. 51) zijn de sterkte en bezoldiging van het personeel voor het verpleegtehuis voor krankzinnigen te Loeboekpakam (gouv. Oostkust van Sumatra) vastgesteld.

Het bij G. B. 26 Juni 1923 n°. 4 (I. S. n°. 323) — zie Verslag 1923, kol. 121 — bedoelde reglement zal, ingevolge G. B. 4 Sept. 1923 n°. 4 (I. S. n°. 432) voortaan luiden: reglement voor de opneming en verpleging van lijders in de krankzinnigengestichten te Buitenzorg, Lawang, Magelang en Sabang.

Algemeene gezondheidstoestand en ziekenverpleging. Aangaande de sterfte en de doodsoorzaken onder Europeanen en met hen gelijkgestelden in verschillende plaatsen van Nederlandsch-Indië over 1923 geeft staat X van bijlage R uitvoerige gegevens.

Voor de sterftecijfers der verschillende gewesten van Java en Madoera zie staat IX van bijlage R.

De gemiddelde sterfte in 1923 bedroeg:

voor West-Java	18,8 °/₀₀	(20,7 °/₀₀ in 1922)
,, Midden-Java	20 °/₀₀	(20,7 °/₀₀ in 1922)
,, Oost-Java	16,8 °/₀₀	(18,8 °/₀₀ in 1922)
en voor geheel Java en Madoera	18,2 °/₀₀	(20 °/₀₀ in 1922)

Betreffende de verschillende voorkomende besmettelijke en volksziekten zij het volgende vermeld.

Pest. Bij Ord. van 1 Juli 1923 (I. S. n°. 339) zijn de hoofdinspecteur, hoofd van den burgerlijken geneeskundigen dienst, en het bij dien dienst werkzaam gestelde personeel mede belast met het toezicht op de naleving en uitvoering der regelen, gesteld bij de Ord. van 6 Juli 1914 (I. S. n°. 486), betreffende de verbetering en afbraak van pestgevaarlijke gebouwen en verdere maatregelen ter bestrijding van het pestgevaar. Voorts werden die regelen gewijzigd bij Ord. van 21 Sept. 1923 (I. S. n°. 468) voor wat aangaat de verstrekking van voorschotten ten behoeve der woningverbetering, alsmede de inning daarvan.

Bij G. B. 21 Sept. 1923 n°. 2 (Bb. n°. 10458) zijn nieuwe voorschriften vastgesteld ter uitvoering van art. 10 der Ord. van 6 Juli 1914 (I. S. n°. 486), houdende regelen betreffende de verbetering en afbraak van pestgevaarlijke gebouwen en daarmede samenhangende aangelegenheden. In datzelfde Bijblad is eene toelichting op die voorschriften opgenomen.

Bij Ord. van 14 Febr. 1924 (I. S. n°. 66) is — met ingang van 1 Maart 1924 — de dienst der pestbestrijding als zelfstandige dienst opgeheven. Bij G. B. van denzelfden datum n°. 25 (I. S. n°. 67) is bepaald, dat het geheele thans bij den dienst der pestbestrijding werkzaam medisch, technisch en administratief personeel, op gelijke voorwaarden als waaronder het thans werkzaam is, wordt geacht te behooren tot den burgerlijken geneeskundigen dienst.

Op 31 December 1923 bestond het personeel van den dienst der pestbestrijding, met inbegrip van het hoofd van den dienst, uit 9 geneeskundigen, terwijl 6 gewestelijke gouvernementsartsen en 1 gouvernements Indisch arts, naast hunne eigen functiën, werkzaamheden verrichtten in het belang van den dienst der pestbestrijding.

Een overzicht van het personeel bij de verschillende onderdeelen van den dienst is opgenomen in het volgende staatje.

GEWESTEN.	Aantal met de gewestelijke leiding belaste			Overig geneeskundig personeel.			Inlichtingsdienst.		Geneeskundig eindtoezicht.	Bouwtoezicht.		Woninginspectie en ontsmetting.			Automobielvervoerdienst.				Bacteriologische dienst.
	gouvernementsartsen voor den dienst der pestbestrijding en/of den burg. geneesk. dienst uitgezonden.	gouvernementsartsen gedetacheerd van den burg. geneesk. dienst.	gouvernementsartsen v/d burg. gen. dienst die naast hun eigen functie werkzaamh. verrichten v/d dienst der pestbestrijding.	Gouvernementsartsen v/d dienst der pestbestrijding uitgezonden.	Gedetacheerde artsen v/d burg. geneesk. dienst. Gouvernements artsen.	Gedetacheerde artsen v/d burg. geneesk. dienst. Indische artsen.	Europeesch personeel.	Inlandsch personeel.	Hoofdopzichters.	Opzichters.	Mantri's.	Opzichters en onderopzichters.	Mantri's.	Werktuigkundige.	Boekhouder.	Monteurs.	Chauffeurs.	Werklieden.	Assistent-laboranten.
Pekalongan [1])	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Semarang [1])	—	—	—	1	—	1 [2])	7	7	—	1	6	2	11	1	1	1	9	19	1
Soerabaja	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—
Pasoeroean	—	—	1	—	—	—	—	—	2	—	18	—	—	—	—	—	—	—	—
Jogjakarta	—	—	1	—	—	—	3	4	—	1	3	—	—	—	—	—	—		—
Soerakarta	—	—	1	—	—	2	4	14	—	2	8	2	3	—	—	—	2	—	1
Madioen	—	—	1	—	—	—	—	—	—	3	18	—	—	—	—	—	—	—	—
Kediri	—	—	1	—	—	—	—	—	—	4	18	—	—	—	—	—	—	—	—
Kedoe	—	1	—	2	1	—	13	26	1	1	17	14	63	—	—	1	6	—	1
Tjerebon	—	—	1	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

1) Het hoofd van den dienst der pestbestrijding is, nevens de uitoefening van zijne eigen functiën, belast met de gewestelijke leiding in de residentiën Semarang en Pekalongan.
2) Deze arts verricht, naast zijne eigen functie, verschillende werkzaamheden in het belang van den dienst der pestbestrijding.

In de residentiën Pasoeroean en Kediri kon de inlichtingsdienst worden opgeheven. In de residentie Soerakarta stond, tegenover eene vermindering van het aantal pestgevallen in en om de hoofdplaats en in de afdeeling Klaten, eene vrij sterke uitbreiding in de afdeeling Bojolali, waardoor het inlichtingspersoneel in dit gewest eenigszins moest worden uitgebreid. In de residentie Jogjakarta, waar de pest in het bergterrein afnemende was, deden zich in het 4de kwartaal 1923 eenige gevallen voor in het in de laagvlakte gelegen district Imagiri, waarheen derhalve een inlichter gedirigeerd moest worden. In de afdeeling Wanasaba van de residentie Kedoe nam de pest geleidelijk nog verder af, zoodat daar tegen het einde van het jaar nog slechts eenige sporadische gevallen vielen te constateeren, waartegenover echter stond dat in de afdeelingen Magelang en Temanggoeng in het laatste kwartaal van het jaar eene wederopleving van de ziekte plaats had, welke eene uitbreiding van het inlichtingspersoneel noodzakelijk maakte. Eenige in het district Koeningan van de residentie Tjerebon voorgekomen pestgevallen gaven aanleiding tot de plaatsing van een tweetal inlichters aldaar.

De vaccinatie werd gestaakt, aangezien uit de inmiddels plaats gehad hebbende critische bestudeering van de over de vorige jaren verkregen gegevens bleek, dat de resultaten van dit procédé de daaraan verbonden kosten en de daarmede aan de bevolking veroorzaakte overlast niet voldoende wettigden.

Evenals het vorige jaar, werd overal voortgegaan met de z.g. acute woningverbetering, waarbij zooveel mogelijk van de aanwezige materialen gebruik wordt gemaakt.

In het gewest Kedoe werd de woningverbetering voltooid in de onderdistricten Kedjadjar (afd. Wanasaba), Pringsoerat, Kranggan en Kandangan (afd. Temanggoeng), voortgezet in de onderdistricten Kalikadjar, Ketasaba, Madjatengah (afd. Wanasaba), Magelang en Setjang (afd. Magelang) en begonnen in de onderdistricten Sapoeran, Kaliwoeloeh (afd. Wanasaba), Gemawang (afd. Temanggoeng), Tjandimoeljo, Windoesari, Sawangan en Doekoen (afd. Magelang). In de residentie Kedoe zijn in 1923 in de afdeelingen Wanasaba, Temanggoeng en Magelang onderscheidenlijk 10611, 3035 en 14194 woningen verbeterd.

In de residentie Semarang werden in de onderdistricten Oengaran, Lemahbang, Klepoe, Bawen (afd. Salatiga) en Patean (afd. Kendal) in 't geheel 2327 woningen van pannen voorzien, terwijl in de onderdistricten Oengaran, Lemahbang, Klepoe, Bawen, Tengaran, Soesoekan en Soeroeh in 't geheel 11 011 woningen verbeterd werden.

In de afdeelingen Bojolali en Klaten van de residentie Soerakarta werden 8893 en 130 woningen verbeterd.

In 't geheel werden dus in 1923 in het pestgebied verbeterd 46 874 woningen, tegen 20 901 in 1922 en 42 011 in 1921.

In de genoemde streken is, na beëindiging van de woningverbetering, eene woninginspectie ingesteld. Het aantal ratten, dat door de rattenbrigades tijdens deze inspectie gevangen werd, bedroeg ruim 132 000.

Het bouwtoezicht is in de niet-verbeterde gebieden — waar het zich bepaalde tot de grootere centra — opgeheven, aangezien het met dat toezicht te bereiken nut niet opwoog tegen de kosten welke er aan verbonden waren, zoodat het thans alleen nog is gehandhaafd gebleven in de verbeterde gebieden in de residentiën Pasoeroean, Madioen, Kediri, Soerakarta, Jogjakarta, Kedoe en Semarang.

Einde 1923 zijn 8 personenautomobielen (Delahayes) afgekeurd en buiten dienst gesteld, waardoor het aantal is teruggebracht tot 28, welke — met inbegrip van de 7 automobielen van den burgerlijken geneeskundigen dienst welke ook dit jaar bij den dienst der pestbestrijding in beheer zijn geweest en de beide vrachtauto's — hebben afgelegd 232 645 K.M. (in 1922 348 602 K.M.), terwijl de exploitatiekosten per K.M. hebben bedragen f 0,355 (in 1922 f 0,426).

De beide ambulance-automobielen zijn ook gedurende 1923 aan den burgerlijken geneeskundigen dienst — één te Semarang en één te Soerabaja — afgestaan.

Hieronder volgt een overzicht over het tweede halfjaar van 1923 en het eerste halfjaar van 1924 van de aangetasten en overledenen aan pest.

GEBIED.	Tweede halfjaar 1923. Aangetast.	Tweede halfjaar 1923. Overleden.	Eerste halfjaar 1924. Aangetast.	Eerste halfjaar 1924. Overleden.
Res. Tjerebon.				
Afd. Tjerebon	—	—	71	71
Res. Pekalongan.				
Afd. Pekalongan	287	287	251	251

GEBIED.	Tweede halfjaar 1923. Aangetast.	Tweede halfjaar 1923. Overleden.	Eerste halfjaar 1924. Aangetast.	Eerste halfjaar 1924. Overleden.
Res. Semarang.				
Afd. Semarang	5	5	6	6
„ Salatiga	856	856	491	491
„ Kendal	25	25	88	88
„ Koedoes	2	2	—	—
Res. Soerabaja.				
Afd. Soerabaja	11	11	20	20
„ Madjakerta	1	1	1	1
Res. Pasoeroean.				
Afd. Bangil	—	—	3	3
„ Prabalingga	—	—	13	13
Res. Banjoemas.				
Afd. Poerbalingga	—	—	42	42
Res. Kedoe.				
Afd. Magelang	932	932	624	624
„ Temanggoeng	707	707	423	423
„ Wanasaba	30	30	2	2
Res. Jogjakarta.				
Afd. Jogjakarta	159	159	114	114
„ Koelon Praga	—	—	3	3
Res. Soerakarta.				
Afd. Soerakarta	48	48	158	158
„ Klaten	268	268	523	523
„ Bajalali	1131	1131	819	819

Diphtherie kwam hier en daar voor.

Dysenterie. Amoeben zoowel als bacillaire dysenterie kwamen veelvuldig voor. In de afdeelingen Wanasaba en Temanggoeng van de residentie Kedoe, in de afdeeling Bandjarnegara van de residentie Banjoemas en in de afdeelingen Klaten en Bajalali van de residentie Soerakarta heerschte de bacillaire dysenterie voornamelijk in de maand December van het verslagjaar epidemisch.

Influenza kwam gedurende het geheele jaar in den Archipel voor, hier en daar in den vorm van kleine epidemieën met een goedaardig verloop.

Meningitis cerebrospinalis kwam voornamelijk in de havenplaatsen voor. In 't geheel werden 40 gevallen, waarvan 19 met doodelijken afloop, gerapporteerd.

Pokken. Deze ziekte kwam in meerdere of mindere mate over den geheelen Archipel voor. Het veelvuldigst werd zij gerapporteerd in de afdeelingen Demak, Koedoes, Soerakarta, Bajalali, Klaten, Toeban, Soerabaja, Djombang en Bangkalan. Te Batavia, Bandoeng, Semarang en Soerabaja kwamen onderscheidenlijk 42, 27, 25 en 29 gevallen voor.

Typhus komt nog steeds veelvuldig voor. Eene vrij ernstige epidemie heerschte in het Boven-Soesoewa-dal (Zuid-Nias, res. Tapiannoeli).

Framboesia. De systematische bestrijding van de framboesia werd nog steeds overal met kracht voortgezet. Het daarvoor aangewende geneesmiddel (neo-salversan) blijft het vertrouwen van de bevolking genieten.

Malaria. Het sterftecijfer van de malaria bleef aanzienlijk. De assaineeringswerken in verschillende plaatsen en streken werden geregeld voortgezet.

Oogziekten. In het Koningin Wilhelmina-gasthuis te Bandoeng werden ingeschreven 4374 patiënten, van wie er 1011 (19 Europeanen, 49 Chineezen en 943 Inlanders) werden opgenomen.

Tuberculose. Het onderzoek naar het voorkomen van deze ziekte werd geregeld voortgezet.

Geslachtsziekten. Bij G. B. 8 Sept. 1923 n°. 33 (I. S. n°. 444) is de hoofdinspecteur, hoofd van den burgerlijken geneeskundigen dienst gemachtigd om, voor het nemen van maatregelen ter bestrijding van geslachtsziekten, te beschikken over de daarvoor jaarlijks bij de begrooting uitgetrokken fondsen.

Geneeskundig laboratorium. Het aantal aan het laboratorium verrichte onderzoekingen van diagnostischen aard bedroeg 9628. Voor de justitie werden 740 voorwerpen op de aanwezigheid van menschenbloed of spermavlekken onderzocht.

Voorts werden bestudeerd het vraagstuk der mestiezen van Kisar; de biologie en variabiliteit van verschillende anophelinensoorten; de serologische diagnostiek en de therapie en chemotherapie der lepra en tuberculose; de samenstelling van verschillende Indische voedingsmiddelen; de normale groei der witte ratten; het ijzergehalte van organen en bloed van verschillende personen; verschillende voedings- en genotmiddelen; de zuivering van water door aluin en chloor.

L.

I. WATERSTAAT EN BURGERLIJKE OPENBARE WERKEN.

§ 1. PERSONEEL; UITVOERING VAN WERKEN.

Personeel. In 1923 werden voor den Indischen dienst uitgezonden 1 ingenieur voor de Landsgebouwen en 2 civiele ingenieurs.

Uitvoering van werken. In verband met de noodzakelijke bezuiniging op 's Lands uitgaven werd ook in 1923 het tot stand brengen van nieuwe werken zooveel mogelijk beperkt. In dat jaar is aan burgerlijke landswerken ten koste gelegd wegens onderhoud en herstellingen f 7 816 500 [1]) en wegens vernieuwing en nieuwe werken f 28 711 700 [2]). Dit laatste bedrag moet nog worden vermeerderd met het geldswaardig bedrag van de verbruikte materialen uit 's Lands voorraad ten beloope van f 1 146 337, waardoor het geheele bedrag van f 28 711 700 stijgt tot f 29 858 037.

Evenals in vorige jaren is bij de uitvoering van werken, voor zooveel doenlijk, partij getrokken van de werkkrachten van veroordeelden tot dwangarbeid en van door den politierechter gestraften, terwijl de geldswaarde, welke die arbeid vertegenwoordigde, met het Departement van Justitie is verevend.

§ 2. BIJZONDERHEDEN NOPENS DE VERSCHILLENDE SOORTEN VAN WERKEN.

Gebouwen. In de in § 1 vermelde som van f 29 858 037 is begrepen een bedrag van f 8 165 845, hetwelk, met inbegrip van het geldswaardig bedrag aan grondstoffen uit 's Lands voorraad, is verwerkt voor gebouwen (vernieuwing en nieuwe werken).

Wegen en bruggen. Voor het aanleggen van nieuwe en het verbeteren van bestaande wegen, zoomede voor het bouwen of vernieuwen van bruggen en duikers, enz. (zonder het aan onderhoud of herstelling ten koste gelegde) is in 1923 van Landswege uitgegeven f 2 115 236, waaronder f 289 561 aan materialen van den Lande. Dit bedrag is als volgt te verdeelen: voor den aanleg en de verbetering van wegen f 1 168 650 (waaronder f 56 355 aan materialen van den Lande), voor den bouw en de vernieuwing van bruggen f 906 426 (waaronder f 229 444 aan materialen van den Lande), voor het doen van opnemingen f 26 360 en voor het maken van oeververdedigingen en beschoeiingen f 13 800 (waaronder f 3762 aan materialen van den Lande).

Bevloeiings-, afwaterings- en waterkeeringswerken. De belangrijkste der bevloeiings- en afwateringswerken op Java en Madoera werden ook op het werkplan voor 1923 ondergebracht in een aantal groepen van werken. Dit aantal, dat in 1919 24, in 1920 30, in 1921 35 en in 1922 38 bedroeg, werd in 1923 teruggebracht tot 37. De voor die werken uitgetrokken som bedroeg f 4 420 000 (met inbegrip van de kosten der te bezigen bouwstoffen uit 's Lands voorraad).

Daarnevens werd een globale post van f 1 700 000 uitgetrokken voor de kleine werken, welke gewoonlijk in één jaar worden voltooid en waarvan de behoefte eerst kort vóór of gedurende het begrootingsjaar aan het licht treedt. In dien post zijn begrepen de uitgaven voor den aanleg van kleine vergaarkommen (kringwadoeks), o. m. ten doel hebbend de afschaffing van de z.g. dag- en nachtregeling bij de verdeeling van het bevloeiingswater in den Oostmoesson mogelijk te maken.

Voor de Buitengewesten werd voor een 7-tal groepen bevloeiings- en afwateringswerken gerekend op een bedrag van f 670 000, terwijl voor verschillende kleine werken een globale post van f 200 000 werd uitgetrokken.

Voor het verrichten van opnemingen, grondonderzoekingen, enz., het opmaken van ontwerpen en in het algemeen het voorbereiden van werken op het gebied van bevloeiing en waterafvoer werd uitgetrokken een som van f 500 000.

In het geheel werd gedurende het verslagjaar op het gebied van bevloeiing en afwatering uitgegeven voor vernieuwing en nieuwe werken f 4 837 344, voor onderhoud en herstelling van die werken f 2 960 475 en voor opnemingen f 326 778.

Ten behoeve van waterkeeringswerken werd in het werkplan gerekend op eene som van f 1 720 000.

Voor vernieuwing en nieuwe werken van dezen aard werd uitgegeven f 850 797 en voor onderhoud en herstelling f 353 413.

Waterschappen. Het huishoudelijk reglement van den waterschapsraad Opak is opgenomen in J. C. 1923 n°. 85.

Werken in het belang van de gezondheid, waaronder drinkwatervoorzieningen. Ten behoeve van de werken in het belang van de volksgezondheid werd in 1923 uitgegeven voor rioleeringswerken f 604 461, voor den aanleg van waterleidingen f 262 058 en voor het bedrijf daarvan f 158 511.

Voor het gewoon onderhoud en voor herstellingen van de bestaande werken is besteed op Java en Madoera f 41 258 en in de Buitengewesten f 22 161, in het geheel f 63 419.

De ontvangsten, voortvloeiende uit het bedrijf van waterleidingen, bedroegen f 388 192, waaronder eene bate van f 262 300 wegens de verstrekking van water uit de werken voor den watertoevoer ten behoeve van de hoogdrukwaterleiding van Batavia.

Havens en reeden. De Ord. van 1 Juli 1916 (I. S. n°. 470), houdende opheffing van de vrijstelling ten behoeve van eenige categorieën van schepen (waaronder landsvaartuigen) van de betaling van kade- en steigergelden in de in die Ord. genoemde havens is, voor zoover betreft de toepassing op oorlogsschepen, gouvernementsvaartuigen, door het Rijk gecharterde particuliere schepen of vaartuigen, die uitsluitend voor rekening of ten dienste van het Land gebezigd worden, in werking getreden op 1 Januari 1924 (I. S. 1923 n°. 436).

Ter beperking van de kapitaalsuitgaven kwamen slechts de allernoodzakelijkste werken tot uitvoering.

De aanleg van de 3de binnenhaven te Tandjoengpriok werd gestaakt, nadat daarvoor in 1923 nog f 497 241 was uitgegeven. Ten behoeve van de herstelling van een door storm vernield gedeelte van de taludvoorziening van de caissonbouwplaats werd uitgegeven f 26 299. De caissons voor de 500 M. kademuur aan de 3de binnenhaven werden, in afwachting

1) Hieronder niet begrepen de uitgaven voor onderhoud en herstelling van de havens.

2) Met inbegrip van de uitgaven voor vernieuwing en nieuwe werken voor de havens.

van het stellen, verankerd in de 3de binnenhaven; verwerkt werd f 13 618, welk bedrag werd uitgegeven voor het nemen van maatregelen tot bescherming van de caissons voor beschadiging bij woelige zee. De herstellingen aan havendammen en oeververdedigingen werden voortgezet; verwerkt werd f 52 342. De herstellingen aan den steenkolensteiger werden voortgezet (uitgegeven f 49 585). Eenige werken van geringen omvang kwamen voorts tot stand, welke tezamen f 10 531 kostten. In verband met den slechten toestand van den Priokweg, den verbindingsweg van Batavia met de haven, werd eene afdoende verbetering van dezen weg beraamd; passend in het kader van deze verbetering werd een begin gemaakt met de verbetering van de afwatering van dien weg (verwerkt f 1678). De ophaalbrug over het Kodja-kanaal werd wegens zijn wrakken toestand voor het verkeer gesloten en vervangen door een noodbrug, welke voor f 4608 gebouwd werd; eene permanente overbrugging is reeds ontworpen. Aan den aanleg van het Borneo- en de verbetering van het Kodja-kanaal werd uitgegeven f 7093. Het bekaden van het Java-kanaal, de Westergracht en het Entrepôt-kanaal werd voortgezet; verwerkt werd f 86 868. Einde 1923 was van het Java-kanaal 2000 M., van de Westergracht 180 M. en van het Entrepôtkanaal ± 1200 M. taludbekleeding gereed. Voor het doen van herstellingen en verbeteringen van opslagloodsen werd uitgegeven f 167 357; o. a. werden vier aan het Westerboord van de 1ste binnenhaven gelegen loodsen van eene nieuwe dakbedekking voorzien. Voor de verbetering en uitbreiding van de watervoorziening der haven werd f 160 967 en voor de uitbreiding van het electrisch leidingnet f 4016 uitgegeven. Vier electrische portaalkranen werden gelost en gemonteerd, waaraan verwerkt werd f 26 786. Voor den reinigingsdienst werden twee prauwen aangekocht (kosten f 14350).

Einde 1923 waren alle ankerblokken voor de 16 in de buitenhaven te plaatsen meerboeien gereed, terwijl acht meerboeien met ankerblokken waren geplaatst; verwerkt werd f 21 807. Herstellingen werden verricht aan den 12-tons en den 75-tons bok (verwerkt f 49 886).

Voor voorbereidende werkzaamheden ten behoeve van den aanleg van een zeehaven te Semarang werden geen uitgaven meer gedaan. De afronding van de voor de prauwvaart hinderlijke landtong tusschen het Nieuw Haven-kanaal en het Oosterhaven-kanaal werd voltooid (verwerkt f 16 430). Aan den aanleg en de verbetering van wegen, het maken van rioleeringen op het haventerrein en het betegelen van kade- en opslagterreinen werd verwerkt f 83 804; deze werken zijn thans voltooid. Voor de spooraansluiting van het haventerrein met het emplacement van de Semarang—Joana Stoomtrammaatschappij werd benoorden den verlengden Tjemaraweg een terreinstrook opgehoogd, waarvoor werd uitgegeven f 11 373. De ophooging van een aan de naamlooze vennootschap Semarangsch Stoomboot- en prauwenveer in huur afgestaan terrein kostte f 25 531. De bouw van den Nieuwen Kleinen Boom werd voltooid (verwerkt f 46 329). Eveneens kwamen eenige gebouwen (woningen voor het personeel der haven, waronglooodsen, een loods voor ijzerbewerking, enz.) gereed, terwijl aan enkele andere gebouwen herstellingen en verbeteringen werden aangebracht; in 't geheel werd hiervoor verwerkt f 31 719. De electrificatie van de haven kwam op eenige onderdeelen na gereed (verwerkt f 21 447). Zes electrische wagenkranen van $1\frac{1}{2}$ à 3 ton en twee van $2\frac{1}{2}$ à 5 ton hefvermogen werden gemonteerd (verwerkt f 18 566).

Het Semarang-havengeld-reglement (I. S. 1923 n°. 118) onderging eene wijziging bij G. B. 19 Nov. 1923 n°. 6 (I. S. n°. 554).

Verschillende kleine werken aan de haven te Tjerebon [1]) kwamen tot uitvoering of werden voltooid (verwerkt f 23 620).

Aan herstellingen aan dammen en muren van de haven te Pekalongan werd f 14 905 uitgegeven.

De visschershaven te Sarang (res. Rembang) bleek niet aan het beoogde doel te beantwoorden. Waarnemingen werden verricht teneinde na te gaan op welke wijze deze haven verbeterd zou kunnen worden.

Aan den bouw van de Holland-pier te Soerabaja werd f 5 092 791 besteed; op 5 na werden alle caissons hiervan gesteld, terwijl met den bovenbouw een aanvang gemaakt werd. Het eerste gedeelte van de steenkolenkade, lang 430 M., kwam gereed (verwerkt f 381 439). Aan het verlengen van deze kade werd uitgegeven f 691 363; op het aanbrengen van den bovenbouw na, werd dit werk voltooid. Het gekoppeld caissondok kwam gereed (verwerkt f 35 750). De winning van terreinen aan het Oosterboord van het havenbassin werd beëindigd (verwerkt f 7779). Aan het maken van het Westerkanaal benevens grondverbetering van de Oosterboord-terreinen werd verwerkt f 114 536; het werk is stopgezet. Voor grondberging benevens winnen van terreinen in het gebied der haven werd f 42 364 uitgegeven; de grondverbetering op het Noordelijk haventerrein voor de te stichten Europeesche woonwijk werd gestaakt. De aanleg van de hoofdafwatering van de woonwijk der haven werd voortgezet (verwerkt f 18 012). Het terrein van de Standard Oil Company of New-York achter de steenkolenkade werd met zand opgehoogd (verwerkt f 12 113). De aanleg van de in het vorig verslag (kol. 132) genoemde wegen werd voortgezet; uitgegeven werd aan het wegennet langs het Zuidelijk en Westelijk boord van het havenbassin f 16 053, aan den Noordelijken Portsaid-weg f 29 048, aan den Westelijken Tandjong Perak-weg f 15 943 en aan de Kalianget-straat f 6300. Gestaakt werd de aanleg van de Manilla-straat en van den Colombo-weg, beide in de woonwijk der haven gelegen, nadat daaraan nog respectievelijk f 13 259 en f 7868 was verwerkt. De uitbreiding van de elctriciteitsvoorziening werd voortgezet (verwerkt f 24 448). Van de nieuwe electrische portaalkranen waren er einde 1923 een 19-tal in bedrijf gesteld (verwerkt f 84 364).

De slibarbeid in het Westervaarwater van Soerabaja werd op dezelfde wijze voortgezet als in 1922; aan de uitdieping werkten de stoomschepen *Lucifer*, *Sperwer*, *Neptunus* en *Wezel*. In November 1923 werd de geul opgelood, waarbij bleek, dat de in 1922 geconstateerde achteruitgang was verdwenen. De minste breedte der geul tusschen de dieptelijnen van 83 d.M. bij Soerabaja-havenvloedpeil bedraagt volgens de laatste opneming ± 200 M., de minste diepte in de lichtenlijn $86\frac{1}{4}$ d.M.

Het Soerabaja-havengeld-reglement (I. S. 1920 n°. 6) onderging eene wijziging bij Ord. van 12 Febr. 1924 (I. S. n°. 62).

Aan het 5de gedeelte der havenwerken te Banjoewangi (res. Besoeki) werd alsnog verwerkt f 32 371. Voor den aanleg van de electrische verlichting van het havenemplacement werd f 3075 uitgegeven.

Enkele gedeelten van de havenhoofden te Prabalingga vielen bij zwaar weer om en op andere plaatsen werden ze zwaar beschadigd. De herstelling dier hoofden vereischte een uitgaaf van f 42 069.

Voor het doen van zware herstellingen en het aanbrengen van verbeteringen aan de havenhoofden te Pasoeroean werd uitgegeven f 19 872.

Begonnen en nagenoeg voltooid werd de aanleg van een lorriebaan op het havenemplacement te Tjilatjap (uitgegeven f 42 090).

Aan het verzwaren van den zeebreker te Emmahaven [2]) middels betonblokken en metselwerk werd f 51 388 verwerkt; zwaar weer veroorzaakte op enkele plaatsen schade aan het nog onvoltooide gedeelte. De werken tot verbetering van de watervoorziening kwamen gereed (verwerkt f 5694), evenals de aanleg van het electrisch leidingnet (verwerkt f 1930) en de brandweerkazerne met magazijn (verwerkt f 6603).

Voor het doen van zware herstellingen aan het door hooge zeeën vernielde gedeelte ter bescherming van de Maleische en Atjehsche kampen te Tapatoean (Atjeh) werd verwerkt f 14 333.

De herstellingen aan de kolen- en handelssteigers te Sabang (Atjeh) werden voltooid (verwerkt f 71 512). Aan gewoon onderhoud van kaaimuren, steigers en corps morts werd verwerkt f 34 500.

Voor de verbetering van de vluchthaven te Kroeï (Bengkoeloe) werd in 1923 f 21 387 uitgegeven.

1) Bij G. B. 29 Mei 1924 n°. 42 (J. C. n°. 46) is eene commissie van bijstand in het belang van het beheer der haven van Tjerebon ingesteld.

2) Met intrekking van de bepalingen op het verstrekken van drinkwater aan de uitlooppijpen langs de lossteigers in de Emmahaven — zie I. S. 1923 n°. 390 —, is bij G. B. 6 Aug. 1923 n°. 57 (I. S. n°. 391) een reglement op de verstrekking van water door het havenbedrijf van Emmahaven vastgesteld.

Het eerste gedeelte van den diepzeekademuur van den Oceaanhaven te Belawan, lang 495 M., kwam, met inbegrip van de bovenbouw, nagenoeg gereed (verwerkt f 674 750). Van het tweede gedeelte van dezen kademuur, lang 495 M., werden alle 12 caissons op hun plaats gesteld en gevuld en werd het terrein achter de caissons met zand opgespoten (verwerkt f 1 287 890); de bovenbouw van dit gedeelte zal eerst dan worden aangebracht, wanneer dit gedeelte in gebruik zal genomen worden. Het van den zanddam afkomende zand werd op het voor woonkwartier bestemd terrein opgespoten. Over de geheele lengte van den kademuur werd eene draineering aangebracht, welke f 46 500 kostte. Door den slibzuiger *Sumatra* werd uit de Belawan-geul 2 533 650 M³. specie verzet; op het eind van 1923 werd over eene breedte van 50 M. bij laagste laagwater eene diepte gepeild van 65 d.M. Verwerkt werd f 900 000. Voor het doen van waarnemingen op den Belawan-drempel werd uitgegeven f 43 560. Het nieuwe kustvaartetablissement en de daarvoor gelegen 181 M. lange steiger kwamen gereed (verwerkt f 3151).

Aan loodsen en bergplaatsen werd f 27 803 en aan den aanleg van wegen f 33 274 verwerkt. Het havenmaterieel werd uitgebreid met twee sleepbooten, welke f 301 114 kostten.

De herstellingen aan den aanlegsteiger te Tandjoengtiram (Oostkust van Sumatra) kostten f 10 351.

Voor het treffen van voorzieningen aan het douane-etablissement ter hoofdplaats Djambi werd uitgegeven f 22 963. De opruiming van hindernissen in de Batanghari- en de Tebo-rivier werd voortgezet (verwerkt f 23 221).

De bouw van de opslagloods te Palembang werd gestaakt, nadat hieraan nog f 1420 was uitgegeven.

Aan herstellingen van den ijzeren aanlegsteiger te Tandjoengpandan (Belitoeng) werd verwerkt f 16 329.

Met den bouw van een permanenten steiger te Sambo (Riau) werd voortgegaan (verwerkt f 3713).

De vernieuwing van de loopbrug naar den vischpasar te Tandjoengpinang (Riau) werd voortgezet (verwerkt f 16 652).

Met den bouw van een permanenten steiger te Belakangpadang (Riau), ter vervanging van de bestaande pier, werd een aanvang gemaakt (verwerkt f 29 794).

De slibarbeid op den Kapoeas-drempel in het vaarwater naar Pontianak werd met hetzelfde vermogen voortgezet. De minste diepte beneden gemiddeld zeevlak bedroeg in Januari 1924 27 d.M. (1½ d.M. meer dan in Januari 1923).

Bij G. B. 29 Mei 1924 n°. 35 (I. S. n°. 253) is, met terugwerkende kracht tot 1 Juni 1920, een reglement op de heffing van havengeld in de haven van Bandjermasin (Bandjermasin-havengeld-reglement) vastgesteld.

De bezitsrechten op eenige tot het haventerrein van Makassar behoorende gronden werden afgekocht voor f 16 321; de aankoop van gronden is hiermede beëindigd. De marine-steenkolenloodsen werden dichter bij de kade geplaatst (verwerkt f 14 676). Eene sleephelling voor schepen tot 75 ton gewicht werd gebouwd, waaraan f 13 000 verwerkt werd.

Bij G. B. 24 Febr. 1924 n°. 31 (I. S. n°. 84) is de samenstelling en de bezoldiging van het personeel bij het bedrijf van de haven van Makassar herzien.

De verbetering van de haventoestanden te Menado kostte in 1923 f 85 101.

De werkzaamheden aan den steiger te Ampenan (Bali en Lombok) werden beëindigd (verwerkt f 1579).

De financieele bedrijfsresultaten van de verschillende havens zijn over 1923 als volgt:

HAVENS.	Kapitaal op einde 1923.	Rente en aflossing in 1923.	Bedrijfs-uitgaven.	Bedrijfs-inkomsten.
Tandjoengpriok . .	f 23 121 093	f 1 462 424	f 1 896 249	f 3 427 618
Semarang	6 506 536	482 259	667 299	648 544
Soerabaja	26 946 588	1 577 612	1 707 241	2 750 144
Tjilatjap	2 006 119	111 978	154 666	251 835
Emmahaven . . .	3 273 620	222 466	249 938	276 595
Belawan	6 690 882	457 028	353 027	500 632
Makassar	13 778 940	781 232	251 361	560 636
Kleine bedrijfs-havens	8 231 000	473 000	452 692	363 730
Totalen . . .	f 90 554 778	f 5 567 999	f 5 732 473	f 8 779 734

II. STOOMWEZEN.

Bij Ord. van 4 Febr. 1924 (I. S. n°. 42), gewijzigd bij die van 24 Maart 1924 (I. S. n°. 129), is een nieuw reglement op het gebruik van stoomtoestellen in Nederlandsch-Indië (stoomreglement) vastgesteld.

Toezicht op de stoomketels. Op het einde van 1923 waren in gebruik bij particulieren 5176 landketels, met een verwarmd oppervlak van 425 161 M²., en 720 scheepsketels, met een verwarmd oppervlak van 67 095 M²., tezamen 5896 ketels, met een verwarmd oppervlak van 492 256 M²., tegen 5841 ketels, met een verwarmd oppervlak van 482 683 M². op 31 December 1922.

Het aantal oververhitters bedroeg 271, met 10836 M². verwarmd oppervlak, terwijl het aantal vorwarmers zich bepaalde tot 11 stuks, met 2248 M². verwarmd oppervlak.

Het onderzoek en de beproeving, alsmede de periodieke keuringen van deze ketels brachten f 109 942 op, tegen f 101 215 in 1922.

Het aantal aan het Gouvernement behoorende stoomketels, waarop de dienst van het stoomwezen toezicht houdt, bedroeg einde 1923 939 landketels (met 19 573 M². verwarmd oppervlak) en 140 scheepsketels (met 9833 M². verwarmd oppervlak).

Het aantal locomotiefketels van particuliere spoor- en tramwegmaatschappijen steeg tot 658 met een verwarmd oppervlak van 28 565 M².

Het aantal beproevingen voor eerste indienststelling bedroeg 311; het aantal periodieke keuringen bedroeg 5500, waarvan 112 door deskundigen, niet tot den dienst van het stoomwezen behoorende.

Het door deskundige ambtenaren van den dienst der staatsspoor- en tramwegen uitgeoefende toezicht strekte zich uit over 828 locomotiefketels, met 290 oververhitters en 203 ketels van dien dienst.

De gecommitteerde in Nederland van het stoomwezen in Nederlandsch-Indië onderzocht 123 ontwerpen.

Beveiliging in fabrieken en werkplaatsen. Het aantal fabrieken en werkplaatsen, waarover het toezicht zich uitstrekt, steeg tot 2853. Vermeld werden 82 ongevallen met 88 getroffenen, van wie 17 dooden. Van 52 ongevallen was de oorzaak te zoeken in roekeloosheid.

M.

I. FINANCIËN.

Bij G. B. 21 Aug. 1923 n°. 27 (J. C. n°. 69) is, bij wijze van tijdelijken maatregel, het aantal inspecteurs van financiën der 2de klasse, adjunct-inspecteurs van financiën en surnumerairs der belastingen uitgebreid van onderscheidenlijk 17, 20 en 11 tot 46, 40 en 22.

Bij G. B. 25 Juni 1924 n°. 72 (I. S. n°. 298) is ingesteld eene Generale Thesaurie, welke deel uitmaakt van het Departement van Financiën en aan welke is opgedragen de behandeling van de volgende, tot den werkkring van genoemd Departement behoorende onderwerpen: *a.* het algemeen toezicht op de ontvangsten en uitgaven en de behoorlijke inning der inkomsten; *b.* de samenstelling van de algemeene begrooting van uitgaven en ontvangsten, aan de hand van de terzake door de departementen van algemeen bestuur geleverde bijdragen; *c.* de samenstelling van de algemeene rekening van ontvangsten en uitgaven; *d.* het bank- en muntwezen; *e.* het beheer van de vlottende en vaste schulden; *f.* het beheer en de voorziening in de behoeften der Landskassen; alsmede in het algemeen alles, wat bevorderlijk kan zijn aan een deugdelijk financieel beheer en een doelmatig gebruik van de Landsmiddelen. Ten behoeve van de thesaurie zijn in dienst gesteld: één thesaurier-generaal, drie inspecteurs der generale thesaurie en één hoofd van de afdeeling voor de financieele statistiek. Bij dezelfde gelegenheid is tevens eene instructie voor den thesaurier-generaal vastgesteld.

§ 1. BEGROOTING.

a. Begrootingswetten.

Begrooting 1921. Bij de wetten van 8 Maart 1924 (N. S. nos. 111 en 112, I. S. nos. 142 en 143) zijn het Iste en IIde hoofdstuk der begrooting van uitgaven van Nederlandsch-Indië voor het dienstjaar 1921 verhoogd.

Begrooting 1923. Bij de wetten van 22 Febr., 8 en 22 Maart 1924 (N. S. nos. 81, 107 en 150, I. S. nos. 146, 169 en 185) is deze begrooting nader gewijzigd.

Bij K. B. 11 Aug. 1923 n°. 67 (N. S. n°. 400, I. S. n°. 530) heeft af- en overschrijving plaats gehad van het Iste op het IIde hoofdstuk der begrooting van uitgaven voor 1923.

Begrooting 1924. Bij de vier wetten van 12 April 1924 (N. S. nos. 183, 184, 185 en 186, I. S. nos. 194, 195, 196 en 197) is deze begrooting vastgesteld.

De eindcijfers der vier hoofdstukken zijn als volgt:

Uitgaven in Nederland (hoofdstuk I der Uitgaven)	f 152 306 186	
Uitgaven in Indië (hoofdstuk II der Uitgaven)	565 490 901	
		f 717 797 087
Middelen in Nederland (hoofdstuk I der Middelen)	f 8 147 470	
Middelen in Indië (hoofdstuk II der Middelen)	631 082 247	
		639 229 717
Nadeelig verschil		f 78 567 370

b. Begrootingsrekeningen.

Het slot der rekening van ontvangsten en uitgaven voor Nederlandsch-Indië over 1918 en over 1919 is vastgesteld onderscheidenlijk bij de wet van 22 Febr. 1924 (N. S. n°. 84, I. S. n°. 203) en van 21 Maart 1924 (N. S. n°. 148, I. S. n°. 264).

§ 2. LANDSKASSEN IN INDIE EN KASBEHEER IN NEDERLAND EN INDIE.

a. Landskassen in Indië.

Bij G. B. 23 Juni 1923 n°. 30 (I. S. n°. 315) is te Batavia een landskas ingesteld.

Met ingang van 1 April 1924 zijn de landskassen te Manokwari en Merauke (res. Amboina) opgeheven (G. B. 7 Maart 1924 n°. 2 in I. S. n°. 101).

De voorraad betaalmiddelen bij de landskassen bedroeg op het einde van:

September 1923	f 45 167 968,51[5]
December 1923	49 717 028,86[5]
Maart 1924	46 297 936,48[5]
Juni 1924	45 157 396,92

b. Kasbeheer in Indië.

Ingevolge G. B. 1 Dec. 1923 n°. 1x (I. S. n°. 579) zijn van 1 December 1923 af gedurende zes maanden schatkistpromessen met een looptijd van drie en zes maanden verkrijgbaar gesteld, terwijl ingevolge G. B. 21 Mei 1924 n°. 1x (I. S. n°. 236), van 21 Mei 1924 af gedurende zes maanden dergelijke schatkistpromessen verkrijgbaar zijn gesteld.

Hetgeen aan kortloopend schuldpapier (schatkistpromessen) van Nederlandsch-Indië uitstond op het einde van elk der maanden September 1923 t/m Augustus 1924, blijkt uit de zevende kolom van het onder *d* opgenomen overzicht van het bedrag en de samenstelling der vlottende schuld van Nederlandsch-Indië. Behalve in den vorm van schatkistpapier is in Indië nog vlottende schuld gevormd tengevolge van de aan het Land gedane voorschotten door de Javasche Bank, alsmede door de uitgifte van ongedekte muntbiljetten. Voor de bedragen van een en ander raadplege men de kolommen 5 en 8 van het genoemde overzicht.

c. Kasbeheer in Nederland.

Voor den stand der rekening met 's Rijks schatkist op het einde van elk der maanden September 1923 tot en met Augustus 1924, moge worden verwezen naar de derde kolom van hoogerbedoeld overzicht.

Over de door 's Rijks schatkist aan Indië voorgeschoten gelden wordt eene rente van 5 % in rekening gebracht.

De alsnog te beleggen gelden van het Indische Muntfonds, welke tijdelijk ten voordeele van Nederlandsch-Indië bij 's Rijks schatkist worden geboekt, zijn opgenomen in de vierde kolom van meerbedoeld overzicht.

d. Overzicht van het bedrag en de samenstelling der vlottende schuld van Nederlandsch-Indië (in duizenden guldens).

Tijdstip. 1			Totaal. 2	Voorschot van Rijksschatkist. 3	Beleggingsgeld van het Ned.-Indisch Muntfonds. 4	Voorschot van de Javasche Bank. 5	Tegoed bij de Javasche Bank. 6	Schatkistpapier. 7	Muntbiljetten. 8
Einde	September	1923	f 265 838	f 136 930	f 9 963	—	f 1 691	f 79 100	f 41 536
„	October	„	265 719	149 296	10 171	—	14 670	79 100	41 822
„	November	„	220 068	92 167	10 280	—	3 233	79 100	41 754
„	December	„	230 583	101 403	4 772	f 3 545	—	79 100	41 763
„	Januari	1924	235 769	109 479	4 954	1 244	—	79 100	40 992
„	Februari	„	233 112	110 108	5 024	—	1 409	79 100	40 289
„	Maart	„	250 890	112 011	5 024	14 219	—	79 100	40 536
„	April	„	269 119	113 538	5 458	31 313	—	79 100	39 710
„	Mei	„	250 727	110 876	5 605	14 157	—	79 100	40 989
„	Juni	„	255 319	99 398	5 703	5 198	—	102 470	42 550
„	Juli	„	244 943	99 936	5 953	—	8 498	102 470	45 082
„	Augustus	„	243 361	86 879	5 865	2 397	—	102 470	45 750

§ 3. VERKOOP VAN PRODUCTEN.

Veilingen en onderhandsche verkoopingen. De in 1923 hier te lande door tusschenkomst van de Nederlandsche Handelmaatschappij voor 's Lands rekening verkochte producten bestonden uit: 875 236 K.G. kinabast, 20 063 K.G. getahpertja en 3850 K.G. coca. De ruwe opbrengst, ad f 1 071 106, liet, na aftrek van de kosten van aflading in Indië, vervoer over zee en verkoop (dus ongerekend de in Indië gedane uitgaven), ten bedrage van f 184 802, eene zuivere opbrengst van f 886 304 over. Voor uitvoerige opgaven omtrent een en ander zie men bijlage S.

Bevrachtingen. Met 12 in den overeengekomen maildienst vertrokken stoomschepen en 3 zoogenaamde tusschenbooten werden in 1923 door de stoomvaartmaatschappijen ,,Nederland'' en Rotterdamsche Lloyd'' voor 's Lands rekening herwaarts verscheept 583 444 K.G. kinabast en 5600 K.G. coca (zie bijlage S).

Verzekering. De in 1923 door de Nederlandsche Handelmaatschappij geldelijk verantwoorde producten vertegenwoordigden, berekend naar de prijzen op de tijdstippen van verscheping, eene waarde van f 2 493 695, welke som geheel voor risico van den Staat is gebleven.

§ 4. ANDERE BRONNEN VAN INKOMSTEN.

A. *Verpachte middelen in de Buitengewesten.*

De opveiling van die middelen, waarvan de pachtovereenkomsten einde Maart 1924 kwamen te verstrijken, vond als gewoonlijk plaats voor de tijdvakken van één en drie jaar. De meeste pachten werden ook thans voor het driejarig tijdvak afgestaan. Ook de pacht van het recht tot het houden van pandhuizen in de gewesten Palembang, Oostkust van Sumatra en Atjeh en Onderhoorigheden werd voor drie jaren gegund, doch daarbij werd, met het oog op de mogelijke verdere invoering van de pandhuisregie ook in deze gebieden, het beding gesteld van eene mogelijke tusschentijdsche beëindiging der pacht. Slechts de pacht van het pandhuis te Bagan Siapiapi (Oostkust van Sumatra) werd voor het éénjarig tijdvak afgestaan, omdat dit middel niet is kunnen worden geveild onder dat opzegbeding.

Voorts werden voor het éénjarig tijdvak afgestaan de peperpacht in het gewest Riau en Onderhoorigheden en de saguweerpacht ter hoofdplaats Amboina, benevens de laroepacht ter hoofdplaats Koepang; de peperpacht, omdat voor het driejarig tijdvak geen bod was verkregen en de beide andere pachten in verband met de aanhangige plannen tot opheffing daarvan.

Blijkens bijlage T bedraagt voor alle in de Buitengewesten verpachte middelen de opbrengst voor 1923 f 284 225.

Gedurende 1923 werd te Aloer Djamboe (Atjeh en Onderhoorigheden) en te Bindjai (Oostkust van Sumatra) een clandestien pandhuis ontdekt.

Door den pachter van het pandhuis te Bagan Siapiapi (Oostkust van Sumatra) werd ook in 1923 eene lagere rente geheven dan het tarief toelaat.

Bij G. B. 2 April 1924 n°. 9 is goedgekeurd, dat door den Assistent-Resident van Belitoeng aan den pandhuispachter in dat gebied, vergunning is verleend tot het openen van een nieuw pachtpandhuis te Klappa Kampit, hetwelk aldaar noodig is geworden ter voorziening in de kredietbehoefte der in de laatste jaren gestadig toenemende bevolking, als gevolg van de aldaar begonnen tinontginning.

In de gewesten Riau en Onderhoorigheden, Manado, Amboina, Timor en Onderhoorigheden en Bali en Lombok, waar de pandhuispacht niet werkt, doch de uitoefening van het pandhuisbedrijf aan licentiehouders is toegestaan, zijn in 1923 17 vergunningen tot het houden van een pandhuis uitgereikt, tegen 16 in 1922; deze vergunningen gelden alleen voor de daarin genoemde plaatsen en loopen steeds af bij het einde van het jaar van uitgifte (I. S. 1869 n°. 85). De vergunningen waren over de verschillende gewesten als volgt verdeeld: Riau en Onderhoorigheden 3 (47 285 beleeningen, waarop f 235 202 werd voorgeschoten), Manado 4 (24 208 en f 221 011), Amboina 7 (25 109 en f 156 770), Timor en Onderhoorigheden 1 (15 144 en f 106 108) en Bali en Lombok 2 (21 421 en f 90 358).

B. *Onverpachte middelen en inkomsten.*

Opiumregie. Aangezien door den Raad van den Volkenbond was aangedrongen op eene spoedige algemeene invoering van het stelsel van invoercertificaten en dat stelsel op 1 Januari 1923 in Britsch-Indië in werking was getreden, was het noodig de beperkende bepalingen op den invoer in Nederlandsch-Indië van opium en andere verdoovende middelen, alsmede morphine-injectiespuitjes te herzien, o.m.

omdat de uitvoer uit Britsch-Indië van ruw opium, bestemd voor de fabriek der opiumregie, van 1 Januari 1923 af alleen kon geschieden indien door de bevoegde autoriteit in Indië daarvoor een certificaat was afgegeven. Bovendien was het gewenscht, dat voor de invoercertificaten zooveel mogelijk het door den Volkenbondsraad aanbevolen model werd gevolgd. Tevens was het gewenscht, de bepalingen betreffende den doorvoer van opium, enz. te verscherpen, daar in den loop van 1922 te Sabang eenige malen opium, aangebracht door schepen komende van Bushire aan de Perzische Golf en bestemd voor havens in het Verre Oosten, werd overgescheept. Om te voorkomen, dat havens van Nederlandsch-Indië een punt zouden worden vanwaar opium, afkomstig van niet bij het Internationale Opiumverdrag aangesloten landen, over Oost-Azië wordt verspreid, werd bepaald, dat indien niet uit een overgelegd certificaat of op andere wijze blijkt, dat de invoer door de bevoegde autoriteit ter plaatse van bestemming wordt goedgekeurd, voor uit- of doorvoer naar plaatsen buiten Nederlandsch-Indië bestemd opium alleen mag worden gelost in gevallen van zeeramp of nood of wanneer zulks door den daartoe bevoegden ambtenaar is gelast en niet mag worden geladen in een ander schip dan waarmede het is aangebracht. Bij Ord. van 28 April 1923 (I. S. nos. 201 en 202) werden onderscheidenlijk de morphine-ordonnantie (I. S. 1911 n°. 485) en de opiumaanvoerordonnantie (I. S. 1918 n°. 34) overeenkomstig het vorenstaande aangevuld en gewijzigd, terwijl bij G. B. 28 April 1923 n°. 37 (I. S. n°. 203) is bepaald, dat ook voor invoer door, ten behoeve van of van wege het Land van opium, enz., zoomede van injectiespuitjes, vooraf namens den Gouverneur-Generaal bij een invoercertificaat toestemming moet worden verleend. Bij G. B. 17 Juli 1923 n°. 9 (I. S. n°. 367) zijn de personen aangewezen, bevoegd tot de afgifte van certificaten voor den invoer van opium en andere verdoovende middelen.

Bij Ord. van 19 Juli 1923 (I. S. n°. 369) is, met ingang van 1 Augustus 1923, voor geheel Java en Madoera, zoomede de residentie Lampoengsche Districten, het bezit en het vervoer van regie-opium en regie-djitjing, anders dan krachtens eene vergunning verboden. In verband hiermede zijn bij Ord. van 19 Juli 1923 (I. S. n°. 370) — met samenvatting van de over verschillende ordonnanties verdeelde bepalingen in één ordonnantie — nieuwe bepalingen op het bezit, het vervoer en het gebruik van regie-opium en regie-djitjing op Java en Madoera en in de residentie Lampoengsche Districten (aanvullende Java-regie-ordonnantie) vastgesteld, terwijl bij G. B. van denzelfden datum n°. 31 (I. S. n°. 371) het G. B. 28 Dec. 1909 n°. 26 (I. S. n°. 597), houdende aanwijzing van ,,verboden kringen'' is ingetrokken.

Voor de aanduiding van den inhoud van regietubes zie men Bb. n°. 10452.

Op Java en Madoera en in de Buitengewesten is in 1923 onderscheidenlijk verkocht 670 743 en 716 146 thail bereid opium, tegen 813 923 en 881 678 thail in 1922 of respectievelijk 17.59 en 18.90 % minder dan in laatstgenoemd jaar. In geheel Nederlandsch-Indië is in 1923 de verkochte hoeveelheid 18.21 % en de bruto-opbrengst 14.98 % lager geweest dan in het voorafgegane jaar, welke achteruitgang moet worden toegeschreven aan de algemeene malaise, de werking der reeds bestaande en nieuw ingevoerde beperkende bepalingen en de in den loop van 1922 en 1923 plaats gehad hebbende verhoogingen van den debietprijs, welke laatste oorzaak waren, dat de opbrengst in mindere mate daalde dan het debiet. Ook de toenemende invoer van sluikwaar zal op de vermindering van de verkochte hoeveelheid regie-opium van invloed zijn geweest.

Zoowel op Java als in de Buitengewesten werd één depot opgeheven, waardoor het aantal depots in Nederlandsch-Indië op het einde van 1923 nog 20 bedroeg (10 op Java en 10 in de Buitengewesten). Het aantal verkoopplaatsen verminderde op Java en Madoera van 647 tot 611 en in de Buitengewesten van 529 tot 473.

Het aantal wettige verbruikplaatsen (kitten) bedroeg op het einde van 1923 op Java en Madoera 31 en in de Buitengewesten 28, tegen onderscheidenlijk 35 en 27 op het einde van 1922. De vermeerdering van het aantal kitten in de Buitengewesten met 1 is een gevolg van de omstandigheid, dat in het gouvernement Atjeh en Onderhoorigheden vergunning werd verleend tot het openen van eene dergelijke inrichting ter gewestelijke hoofdplaats in eene wijk, waar bepaald behoefte aan eene schuifgelegenheid bestond. In 1923 werden 74 vervolgingen wegens het houden van heimelijke kitten ingesteld.

Het aantal aanhalingen van opium bedroeg op Java en Madoera, in de Lampoengsche Districten en in de residentiën Amboina en Nieuw Guiné, waar het aangehaalde ingevolge de daar geldende regiebepalingen wordt gelijkgesteld met bereid opium van goede hoedanigheid, 1696 (waaronder 1128 van regie-opium), tot eene gezamenlijke hoeveelheid van 3 pikol en bijna 62 kati bereid opium en in de hiervóór niet genoemde Buitengewesten 965 (waaronder 711 van regie-opium) tot eene gezamenlijke hoeveelheid van 3 pikol en ruim 33 kati ruw opium van goede hoedanigheid.

Ook in 1923 werden in een aantal gewesten de uren van openstelling der verkoopplaatsen op werkdagen beperkt en een aantal verkoopplaatsen, welke op Zon- en feestdagen nog enkele uren voor den verkoop waren geopend, op die dagen geheel gesloten. Op het einde van 1923 waren nog slechts in de gewesten Riau en Onderhoorigheden, Westerafdeeling van Borneo en Timor en Onderhoorigheden een aantal verkoopplaatsen, welke op Zon- en feestdagen gedurende enkele uren voor den verkoop geopend worden.

Voor verdere bijzonderheden omtrent de opiumregie wordt verwezen naar het jaarverslag over 1923.

In- en uitvoerrechten. Voor de vestiging, opheffing of verplaatsing van tolkantoren en hulptolkantoren wordt verwezen naar de nos. 477 (opheffing van het tolkantoor te Wahai) en 513 (opheffing van de tolkantoren te Sawoe, Laboehanbalat, Kisar, Laboehanbadjo, Aimere, Reo, Waiwerang en Loloan) van I. S. 1923 en n°. 277 van I. S. 1924 (opheffing van het tolkantoor te Parigi).

Bij Ordⁿ. van 28 Sept. 1923 (I. S. nos. 486 en 487) zijn voorschriften vastgesteld omtrent het verleenen van vrijdom van invoerrecht voor zwavelzuur, benoodigd voor het zuiveren van petroleum en andere uit ruwe aardolie bereide producten, zoomede voorschriften omtrent den vrijdom van invoerrecht van niet tot dadelijk gebruik geschikte, ruwe aardolie, benoodigd voor de vervaardiging van ten verkoop bestemde producten.

Bij Ord. van 16 Mei 1924 (I. S. n°. 235) zijn de voorschriften omtrent het verleenen van vrijdom van invoerrecht of accijns voor houtgeest en gedistilleerd (I. S. 1898 n°. 93) nader gewijzigd.

De Indische Tariefwet (N. S. 1921 n°. 692, I. S. n°. 346) onderging eenige nadere wijzigingen:

bij de wet van 8 Maart 1924 (N. S. n°. 108, I. S. n°. 170), tengevolge waarvan de heffing van het uitvoerrecht van aardolie en bijproducten daarvan, met terugwerkende kracht tot 1 Januari 1923, is gestaakt;

bij de wet van 8 Maart 1924 (N. S. n°. 109, I. S. n°. 171), waardoor de mogelijkheid is geopend de heffing van uitvoerrechten van aardolieproducten en van andere bij ordonnantie aan te wijzen goederen, een en ander voor zoover verkregen door verwerking van ingevoerde, in het buitenland gewonnen grondstoffen, te staken en waardoor eene wijziging is gebracht in den grondslag van de heffing van het uitvoerrecht van klapperolie;

bij de wet van 8 Maart 1924 (N. S. n°. 110, I. S. n°. 172) waarbij, in verband met de verlenging voor het jaar 1923 van de heffing der Java-tabaksbelasting en der Sumatra-tabaksbelasting, is bepaald, dat ook geen uitvoerrecht is verschuldigd voor tabak, die door of voor rekening van aan de Java- of Sumatra-tabaksbelasting onderworpen ondernemingen wordt uitgevoerd van den oogst 1922;

bij de wet van 22 Maart 1924 (N. S. n°. 154, I. S. n°. 192), waardoor het invoerrecht van sigaretten in Nederlandsch-Indië is verhoogd;

bij de wet van 22 Mei 1924 (N. S. n°. 254, I. S. n°. 341), waarbij het Nederlandsch-Indisch tarief van invoerrechten is verhoogd.

De tekst van de Indische tariefwet is opnieuw bekend ge-

maakt bij K. B. 18 Aug. 1924 n°. 27 (N. S. n°. 421, I. S. n°. 487).

Bij Ord. van 15 Mei 1924 (I. S. n°. 232) is de Directeur van Financiën gemachtigd om de gemiddelde markt- en kostprijzen van klapperolie vast te stellen; tevens is bij die gelegenheid de wijze van vaststelling van die prijzen geregeld.

De Ord. van 28 Maart 1923 (I. S. n°. 135), regelende het verbod tot uitvoer uit Bali en Lombok van gedistilleerd, met uitzondering van het in dat gewest vervaardigde gedistilleerd, is bij Ord. van 5 Mei 1924 (I. S. n°. 210) aangevuld met eene bepaling, dat de Resident van Bali en Lombok van dat verbod ontheffing kan verleenen.

Bij Ord. van 10 Mei 1924 (I. S. n°. 222) zijn, met ingang van 1 Juni 1924, maatregelen getroffen in het belang van den doorvoer en het vervoer van te Balikpapan (res. Zuider- en Oosterafd. van Borneo) aangebrachte goederen.

In verband met de opheffing van de residentie Nieuw-Guiné, zijn bij Ord. van 7 Maart 1924 (I. S. n°. 102) de noodige wijzigingen aangebracht in de bepalingen omtrent de in- en uitvoerrechten.

Het algemeen pakhuisbeheer te Panaroekan (res. Besoeki) is ingetrokken (I. S. 1923 n°. 617).

Bij Ord. van 11 Juni 1924 (I. S. n°. 276) is bepaald, dat in de opslaglokalen of op de opslagterreinen aanwezige, van buiten het tolgebied aangebrachte goederen, bestemd om naar eene binnen het tolgebied gelegen voor den algemeenen invoer opengestelde haven te worden vervoerd, dan wel bestemd om te worden doorgevoerd naar eene plaats buiten dat gebied, ten vervoer of doorvoer kunnen worden aangegeven bij de ambtenaren van het actief toezicht, onder overlegging van een loslijst van overscheping.

De voorschriften betreffende de toekenning van premiën voor het constateeren van overtredingen der bepalingen omtrent de in- en uitvoerrechten en accijnzen zijn nader gewijzigd bij G. B. 1 Juli 1924 n°. 36 (I. S. n°. 313).

Bedroegen in 1922 de ontvangsten in het tolgebied aan in- en uitvoerrechten gezamenlijk f 71 243 966, in 1923 is f 62 547 192 ontvangen, waarvan op Java en Madoera f 42 335 829 (f 1 823 522 minder dan in 1922) en in de Buitengewesten f 20 211 363 (f 6 873 252 minder dan in 1922). Na bijtelling van ingevorderd recht en aftrek van de terugbetalingen werd in 1922 en 1923 aan in- en uitvoerrecht ontvangen:

	1922.	1923.
Invoerrecht	f 59 295 648	f 56 146 826
Uitvoerrecht	11 947 972	6 400 366
	f 71 243 620	f 62 547 192

Voor elk kantoor in het bijzonder zijn de cijfers over 1923 vermeld in staat *Ib* van bijlage U, terwijl uit een overzicht van staat *Ia* dier bijlage blijkt, hoeveel de voornaamste der bij in- en uitvoer belaste goederen, zoowel in genoemd jaar als in 1922, aan recht opbrachten.

Wegens overtreding van de bepalingen op de tolrechten werden in 1923 709 bekeuringen afgedaan (waarvan 707 bij onderhandsche schikking), tegen 1224 in 1922.

Accijnzen. De bedragen, welke de in het tolgebied geheven accijnzen in de jaren 1922 en 1923 in 's Lands kas deden vloeien, blijken uit de onderstaande opgaaf (voor 1923 zij bovendien verwezen naar staat *Ib* van bijlage U).

	1922	1923
Accijns op Inlandsch gedistilleerd	f 1 182 680	f 784 297
,, ,, tabak	88 703	91 961
,, ,, petroleum	15 129 725	16 329 177
,, ,, lucifers	10 115 644	9 233 839
	f 26 516 752	f 26 439 274

Wegens overtredingen van de accijnsbepalingen betreffende het Inlandsch gedistilleerd, de petroleum en de lucifers, werden in 1923 afgedaan 388 bekeuringen (tegen 82 in 1922), waarvan 3 bij onderhandsche schikking. De groote toeneming van het aantal bekeuringen houdt verband met de vermeerdering van het aantal accijnsontduikingen als gevolg van de laatste accijnsverhoogingen.

Belastingen in het algemeen. Bij K. B. 1 Aug. 1923 n°. 70 (I. S. n°. 505) is de regeling van de invordering van belastingen in Nederlandsch-Indië door middel van dwangschriften (I. S. 1917 n°. 171) gewijzigd in dien zin, dat de lijfsdwang als dwangmiddel voor de invordering van belastingen wordt uitgebreid tot de Europeanen.

Bij G. B. 30 Nov. 1923 n°. 31 (I. S. n°. 578) zijn de hoofden van gewestelijk bestuur gemachtigd om voor en namens den Gouverneur-Generaal, als vertegenwoordigende Nederlandsch-Indië, consent te verleenen tot roya van hypotheken, gevestigd ter verzekering van de richtige betaling van verschuldigde oorlogswinst- of inkomstenbelasting.

Personeele belasting. De in I. S. 1908 n°. 15 opgenomen staat, aangevende de huurwaarde, bedoeld bij het tweede lid van art. 12 der ordonnantie op de personeele belasting, is bij G. B. 29 Nov. 1923 n°. 50 (I. S. n°. 576), met ingang van 1 Januari 1924, herzien.

Over 1923 zijn in het geheel aangeslagen (volgens voorloopige cijfers) 37 867 Europeanen, 26 711 Vreemde Oosterlingen en 39 004 Inlanders, tegen (volgens verbeterde opgaven) 37 132 Europeanen, 25 123 Vreemde Oosterlingen en 31 172 Inlanders in 1922. Voor elk gewest in het bijzonder blijken de uitkomsten der belasting over beide jaren uit bijlage U, tabel II.

Afzonderlijk voor Java en Madoera en de Buitengewesten beliepen de aanslagen en het geïnd bedrag als volgt:

	1922 (Verbeterde cijfers).		1923 (Voorloopige cijfers).	
	Java en Madoera.	Buiten-gewesten.	Java en Madoera.	Buiten-gewesten.
Aanslag	f 3 283 981	f 846 567	f 2 877 019	f 826 205
Af: wegens toegestane verminderingen	346 243	61 392	216 033	47 303
Alzoo werkelijk te heffen	f 2 937 738	f 785 175	f 2 660 986	f 778 902
Verschuldigd aan schattingskosten, voor zoover zij den aangeslagenen in rekening waren te brengen	10 156	1 761	14 160	2 432
Derhalve in het geheel door de aangeslagenen verschuldigd	f 2 947 894	f 786 936	f 2 675 146	f 781 334
Geïnd bedrag *a*)	2 809 092	757 510	3 494 369	430 232

Inkomstenbelasting. De herziene ordonnantie op de inkomstenbelasting 1920 (I. S. 1921 n°. 312) is nader gewijzigd en aangevuld bij Ord. van 24 Dec. 1923 (I. S. n°. 625), in verband met de heffing van inkomstenbelasting van mindere militairen bij de land- en zeemacht.

Bij Ord. van 22 Febr. 1924 (I. S. n°. 76) is bepaald, dat ter versterking van de middelen, opcenten geheven worden op den aanslag in de inkomstenbelasting over het jaar 1924.

De inheemsche bevolking op het eiland Siberoet en op het eiland Sipora (res. Sumatra's Westkust) worden, ingevolge de Ordn. van 7 Mei 1924 (I. S. n°. 217) en 3 Juli 1924 (I. S. n°. 317), onderworpen aan de inkomstenbelasting 1920.

Bij G. B. 13 Maart 1924 n°. 51 (I. S. n°. 107) zijn de presentiegelden van de leden der commissiën van aanslag in de inkomstenbelasting (I. S. 1921 n°. 385) herzien.

In 1923 zijn, volgens voorloopige opgaven, in het geheel aangeslagen 3 339 841 physieke personen en 1260 naamlooze vennootschappen en andere lichamen, tegen onderscheidenlijk 3 377 885 en 2208 (volgens verbeterde opgaven) in 1922.

a) Onder de geïnde bedragen is hier en bij andere hierna te melden belastingen niet alleen begrepen wat op den aanslag van hetzelfde jaar is ontvangen, maar ook wat van den achterstand over vorige jaren is aangezuiverd (wat de personeele belasting betreft, ook hetgeen gestort is wegens te verhalen kosten van schatting), zoomede de boete wegens te late betaling, terwijl daarentegen ingevolge art. 24 der Indische comptabiliteitswet 1917 (I. S. n°. 521) in mindering is gebracht hetgeen tengevolge van verkeerden aanslag over het behandeld of over eenig vorig jaar, dan wel uit anderen hoofde, aan belanghebbenden is terugbetaald.

Het bedrag van den aanslag bedroeg, na aftrek van toegestane verminderingen, f 45 051 944 (volgens voorloopige opgaven), tegen f 82 232 640 (volgens verbeterde opgaven) over 1922.

Uit het volgend overzicht blijkt, hoeveel Java en Madoera en hoeveel de Buitengewesten in die bedragen deelen en hoeveel in elk der genoemde jaren aan inkomstenbelasting (een en ander met inbegrip der Landsopcenten) werd geïnd.

	1922 Verbeterde opgaven)		1923 (Voorloopige opgaven)	
	Java en Madoera.	Buiten-gewesten.	Java en Madoera.	Buiten-gewesten.
Aanslag	f 65 681 105	f 18 883 774	f 29 524 746	f 16 169 260
Af: wegens toegestane verminderingen	1 644 722	342 259	443 132	198 929
Alzoo werkelijk te heffen	f 64 036 383	f 18 541 515	f 29 081 614	f 15 970 331
Geïnd bedrag	137 473 356	25 231 910	71 783 821	53 889 791

Gegevens nopens de werking van deze heffing over 1922 en 1923 zijn opgenomen in de staten III *a—d* van bijlage U.

Verponding. Bij Ord. van 31 Dec. 1923 (I. S. nº. 631) zijn vrijgesteld van de verponding onroerende goederen door een gebiedsdeel met eigen geldmiddelen krachtens overeenkomst van schenking van het zelfbestuur van eenig landschap in eigendom verkregen en te zijnen name in de openbare registers ingeschreven, indien en voor zoolang derden daarop ten dage van het sluiten der overeenkomst, reeds verkregen rechten kunnen doen gelden krachtens eenigen door of vanwege dat zelfbestuur uitgegeven titel en overigens de belasting zou komen ten laste van dat gebiedsdeel.

Ter versterking van de middelen worden, ingevolge de Ord. van 25 Juni 1924 (I. S. nº. 293), 10 opcenten geheven op den aanslag in de verponding over het jaar 1924.

In het geheel was in 1923 op en buiten Java en Madoera aan verponding te heffen f 3 274 821 (volgens voorloopige opgaven), tegen f 6 576 438 (volgens verbeterde opgaven) in 1922.

Voor eene specificatie per gewest zie tabel IV*a* van bijlage U.

Opgaven nopens het aantal aangeslagenen, de indeeling van het zakelijk recht en het bedrag van den aanslag over 1922 — het laatste jaar van het voorafgegane tijdvak 1918—1922 — afzonderlijk voor Europeanen, Chineezen en andere Vreemde Oosterlingen, Inlanders en naamlooze vennootschappen, zijn opgenomen in tabel IV*b* van bijlage U.

Geïnd is, met inbegrip van het aangezuiverde over vorige jaren en van boeten, f 6 936 141 in 1922 en f 4 349 135 in 1923.

Inlandsche verponding. Ingevolge de Ord. van 28 Aug. 1923 (I. S. nº. 425) wordt — met ingang van 1 Januari 1924 — van gronden, gelegen in of bij grootere hoofdplaatsen, welke tot dusver waren aangeslagen in de landrente, in verband met de van die gronden genoten belangrijke voordeelen in den vorm van grondhuren als anderszins, eene Inlandsche verponding geheven. Bij G. B. van denzelfden datum nº. 22 (I. S. nº. 427), gewijzigd bij G. B. 10 Sept. 1923 nº. 8 (I. S. nº. 449), zijn de plaatsen aangewezen waarop bedoelde ordonnantie van toepassing is.

Bij Ord. van 31 Dec. 1923 (I. S. nº. 633) is bepaald, dat — met terugwerkende kracht tot 1 Januari 1921 — de Inlandsche verpondingsbelasting (I. S. 1917 nº. 754) ook wordt geheven op het buiten de grenzen van de hoofdplaatsen Batavia en Meester-Cornelis gelegen gedeelte van het voormalige particuliere land Struiswijk.

Bij Ord. van 24 Mei 1924 (I. S. nº. 242) is, met terugwerkende kracht tot 1 Januari 1924, de Inlandsche verponding voor de minder gegoeden onder de Inlandsche bevolking, die in kleine huizen wonen, verlaagd.

De modellen van het kohier en van de aanslagbiljetten voor de Inlandsche verponding zijn opgenomen in Bb. nº. 10498.

Bij G. B. 12 Dec. 1923 nº. 26 (I. S. nº. 596) is het formulier vastgesteld van het dwangschrift voor de invordering van de Inlandsche verponding.

Bijzondere belastingen. Bij Ord. van 20 Nov. 1923 (I. S. nº. 558) is het voorloopig tarief voor de suikerbelasting voor de jaren 1920, 1921 en 1922, voor het belastingjaar 1922 vastgesteld, terwijl bij G. B. van denzelfden datum nº. 52 (I. S. nº. 559) de voorloopige gemiddelde kostprijs per pikol suiker voor dat belastingjaar is bepaald.

Bij Ord. van 29 April 1924 (I. S. nº. 199) zijn, met terugwerkende kracht tot 1 Januari 1920, eenige nadere wijzigingen aangebracht in de koffie-ordonnantie 1920 (I. S. 1921 nº. 297).

Bij Ord. van 29 April 1924 (I. S. nº. 200) is bepaald, dat de voor de jaren 1920, 1921 en 1922, onder de namen Javatabaksbelasting, Sumatra-tabaksbelasting, koffiebelasting, theebelasting en suikerbelasting geheven belastingen ook voor 1923 worden geheven, en zijn de bestaande regelingen van die belastingen nader gewijzigd.

De aanslag in en het geïnd bedrag van de verschillende productenbelastingen bedroeg einde Juni 1924:

Belasting.	Aanslag.	Geïnd.
Suikerbelasting 1919	f 10 395 377	f 10 411 006
Suikerbelasting 1920/1922. . .	69 571 936	70 379 955
Java-tabaksbelasting	38 299	28 050
Sumatra-tabaksbelasting . . .	3 271 754	3 428 715
Theebelasting	357 531	194 494
Kinabelasting	555 202	544 928
Koffiebelasting.	1 086 540	971 602

Belasting op het slachten van runderen, buffels, paarden en veulens op Java en Madoera. In 1923 is ter zake van deze belasting geïnd f 3 546 742, tegen f 2 908 423 (volgens verbeterde opgaven) in 1922, alzoo in 1923 f 638 319 meer dan in 1922.

Het aantal overtredingen wegens het slachten zonder vergunning bedroeg in 1923 1418, tegen 1358 (volgens verbeterde opgave) in 1922. Voor gespecificeerde opgaven zie tabel V van bijlage U.

Belasting op het slachten van varkens op Java en Madoera. De opbrengst van deze heffing bedroeg in 1923 f 399 604, tegen f 307 825 (volgens verbeterde opgave) in 1922, alzoo in 1923 f 91 779 meer dan in 1922.

Voor gespecificeerde opgaven zie tabel VI van bijlage U.

Het aantal overtredingen wegens slachten zonder vergunning bedroeg in 1923 31, tegen 24 in 1922.

Slachtbelastingen in de Buitengewesten. De vrijstelling van de belasting op het slachten van varkens voor de Bataksche bevolking in het gewest Oostkust van Sumatra is bij Ord. van 19 Aug. 1923 (I. S. nº. 416) ingetrokken.

De in de residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, met uitzondering van de onderafdeeling Boven-Mahakam, geheven wordende belasting op het slachten van runderen, buffels en tamme varkens is bij Ord. van 16 Jan. 1924 (I. S. nº. 20) — met ingang van 1 Juni 1924 (I. S. nº. 212) — ook in die onderafdeeling ingevoerd.

Bij Ord. van 7 Mei 1924 (I. S. nº. 213) is — met ingang van 1 Juni 1924 (I. S. nº. 214) — in de residentie Bali en Lombok (met uitzondering van het ressort van den Karangasem-raad) eene belasting op het slachten van paarden ingevoerd.

Bij Ord. van 7 Mei 1924 (I. S. nº. 215) is — met ingang van 1 Juni 1924 (I. S. nº. 216) — in de residentie Timor en Onderhoorigheden eene belasting op het slachten van paarden ingevoerd, en is de alleen te Koepang geheven wordende belasting op het slachten van tamme varkens tot de hoofdplaatsen der afdeelingen en onderafdeelingen van dat gewest uitgebreid.

In 1923 is aan rundslachtbelasting geïnd f 825 725, tegen f 661 569 (volgens verbeterde opgave) in 1922 en aan varkensslachtbelasting f 749 010, tegen f 611 044 (volgens verbeterde opgave), alzoo in 1923 onderscheidenlijk f 164 156 en f 137 966 meer dan in 1922.

Voor nadere gegevens zie men de tabellen VII en VIII van bijlage U.

Oorlogswinstbelasting. Bij Ord. van 13 Febr. 1924 (I. S. n°. 64) is de ordonnantie op de oorlogswinstbelasting 1917 (I. S. n°. 592) nader aangevuld en gewijzigd, o.m. ten einde deze nauwer te doen aansluiten bij de bepalingen der wet op de oorlogswinstbelasting 1916 (N. S. n°. 288), zooals deze nader zijn gewijzigd en aangevuld.

Voor den aanslag in deze belasting en het geïnd bedrag op 30 Juni 1924 zie men de tabel in de kolommen 147 t/m. 150.

Belastingen van verschillenden aard, die slechts in het een of ander gewest worden geheven. Omtrent de opbrengst van en den aanslag in deze belastingen vindt men opgaven over 1922 en 1923 in tabel IX van bijlage U.

De regeling nopens de van alle schepen en vaartuigen, telkens wanneer zij den mond van de Kleine Kapoeas (de rivier van Pontianak) in- of uitgaan, geëischte bijdrage in de kosten van uitdieping en onderhoud van het vaarwater (Kapoeas-geld) — zie Verslag 1923, kol. 143 — is bij Ord. van 28 Juli 1923 (I. S. n°. 384) nader gewijzigd, terwijl die bijdrage bij Ord. van 19 Sept. 1923 (I. S. n°. 463) — met ingang van 1 November 1923 (I. S. n°. 512) — is verhoogd van 7½ tot 12 cent per M³. bruto inhoud van het vaartuig.

De regeling van den aanslag en de inning der onder den naam „oepeti" geheven belasting in de onderafdeeling West-Lombok (I. S. 1904 n°. 276) is bij Ord. van 7 Sept. 1923 (I. S. n°. 440) gewijzigd.

Zegelrecht. De zegelverordening 1921 (I. S. n°. 498) is nader gewijzigd en aangevuld bij Ord. van 26 Jan. 1924 (I. S. n°. 32), 25 Juni 1924 (I. S. n°. 292) en 24 Juli 1924 (I. S. n°. 336), terwijl de uitvoeringsvoorschriften dier verordening (I. S. 1921 n°. 621) zijn gewijzigd bij G. B. 26 Jan. 1924 n°. 1 (I. S. n°. 33).

Aan zegelrecht is, volgens voorloopige opgaven, in 1923 ontvangen f 11 619 562 (waarvan f 8 987 736 op Java en Madoera en f 2 631 826 in de Buitengewesten), tegen (volgens verbeterde opgaven) in 1922 f 11 330 627 (waarvan op Java en Madoera f 9 089 644 en in de Buitengewesten f 2 240 983).

Overschrijvings-, successie- en overgangsrecht. Bij Ord. van 31 Dec. 1923 (I. S. n°. 632) zijn vrijgesteld o.m. van het overschrijvingsrecht de door het zelfbestuur van een landschap met een gebiedsdeel met eigen geldmiddelen te sluiten overeenkomsten tot overdracht om niet van onroerende goederen, deel uitmakende van het gebied van dat landschap, zoomede de inschrijving daarvan in de openbare registers.

Bij Ord. van 25 Juni 1924 (I. S. n°. 291) zijn de bepalingen op het recht van overschrijving herzien en in eene afzonderlijke regeling vastgelegd (ordonnantie op het recht van overschrijving).

Bij Ord. van 23 Juli 1924 (I. S. n°. 334) is de Assistent-resident van Inderagiri (Riau en Onderhoorigheden) voor zoover betreft de onderafdeelingen Inderagirische Bovenlanden en de Koeantan-districten, bevoegd verklaard tot het in- en overschrijven van den eigendom van op Inlandsche wijze getuigde vaartuigen.

De opbrengst van deze belastingen was in 1923 (volgens voorloopige opgaven) en in 1922 (volgens verbeterde opgaven) als volgt:

		Java en Madoera.	Buitengewesten.	Totaal.
Overschrijvingsrecht	1922	f 2 289 595	f 301 988	f 2 591 583
	1923	1 773 511	314 293	2 087 804
Successie- en overgangsrecht	1922	270 908	50 083	320 991
	1923	365 797	23 682	389 479

Licentiën voor het houden van Chineesche dobbelspelen. De licentiën brachten in 1923 op Java en Madoera f 88 300 op, tegen f 45 300 (verbeterde opgave) in 1922; in de Buitengewesten f 141 375, tegen f 170 645 (verbeterde opgave) in 1922.

Pandhuisdienst. In verband met 's Lands financieelen toestand werd geen verdere uitbreiding gegeven aan de invoering van de pandhuisregie in de Buitengewesten.

Bij wijze van proef is te Batoeretna (res. Soerakarta) mede een landspandhuis gevestigd (I. S. 1923 n°. 521).

Bij Ord. van 8 Mei 1924 (I. S. n°. 219) is het reglement voor den pandhuisdienst (I. S. 1905 n°. 490), zoomede het aan dat reglement gehecht kostentarief, nader gewijzigd.

Bij G. B. 16 Mei 1924 n°. 39 (Bb. n°. 10585) is eene nieuwe instructie voor het hoofd van den pandhuisdienst vastgesteld.

Op het einde van 1923 waren in werking 367 pandhuizen, waarbij 40 478 204 panden werden beleend, waarop aan leensommen in het geheel werd verstrekt f 150 519 380, tegen in 1922 onderscheidenlijk 37 376 962 panden en f 151 909 567 aan leensommen.

De exploitatiekosten van het bedrijf bedroegen f 11 172 666 of, verdeeld over het aantal panden, ruim f 0,27 per pand, terwijl eene winst werd gemaakt van f 6 244 038; deze cijfers beliepen in 1922 onderscheidenlijk f 12 212 312, ruim f 0,32 en f 4 659 001.

Recht op de openbare verkoopingen. Bij de landsvendukantoren (vendukantoren der 1ste klasse, waaronder begrepen die, welke beheerd worden door algemeene ontvangers van 's landskassen) is in 1923 omgezet aan voor particuliere rekening verkochte goederen f 14 389 317 en aan voor gouvernementsrekening verkochte goederen en producten f 1 101 259 (in 1922 onderscheidenlijk f 16 003 650 en f 996 821) en te dier zake aan recht geheven f 1 004 386, latende, na aftrek van de kosten dier kantoren, eene winst van f 723 835 (over 1922 bracht dit recht onzuiver f 1 194 440 en zuiver f 906 138 op).

Bij de vendukantoren der 2de klasse (die, waarvan het beheer eene bijbetrekking uitmaakt) beliep de omzet in 1923 bij de door notarissen beheerde kantoren f 17 636 484 en bij die onder beheer van gewestelijke secretarissen, commiezen op assistent-residentie-kantoren of besturende ambtenaren f 2 145 438, te zamen f 19 781 922, welke sommen over 1922 bedroegen f 19 290 313 + f 2 397 589 = f 21 687 902.

Aan voor gouvernementsrekening verkochte goederen, enz. was onder den omzet van de kantoren der 2de klasse begrepen f 2 549 428 (in 1922 f 2 619 895). Als aandeel van den Lande in de inkomsten der vendukantoren 2de klasse is in 1923 geïnd: ter zake van de door notarissen beheerde kantoren f 468 735 en ter zake van de overige kantoren f 68 237, te zamen derhalve f 536 972 (in 1922 f 525 270 en f 75 514, of te zamen f 600 784). De zuivere opbrengst voor den Lande voor alle vendukantoren te zamen beliep alzoo in 1923 f 1 260 807 (in 1922 f 1 506 922).

Bij G. B. 22 Juni 1923 n°. 28 (I. S. n°. 311), juncto G. B. 25 Maart 1924 n°. 4, is, met ingang van 1 April 1924, wijziging gebracht in het venduwezen in het gewest Bali en Lombok, in dien zin, dat van het ambtsgebied van het vendukantoor der 2de klasse te Denpasar is afgenomen de daartoe behoorende afdeelingshoofdplaats Denpasar en voor die afdeelingshoofdplaats een vendukantoor der 1ste klasse is gevestigd onder beheer van den algemeenen ontvanger van 's Lands kas aldaar.

Bij G. B. 26 Febr. 1924 n°. 2 (I. S. n°. 87) is, met ingang van 1 April 1924, ingetrokken de betrekking van vendumeester bij het vendukantoor der 1ste klasse te Medan. Voorts is van het ambtsgebied van dat vendukantoor afgenomen de daartoe behoorende onderafdeeling Padang en Bedagai (afd. Deli en Serdang) en is die onderafdeeling gevoegd bij het ambtsgebied van het vendukantoor der 1ste klasse te Pematangsiantar.

Ingevolge G. B. 7 Maart 1924 n°. 2 (I. S. n°. 101) zijn de vendukantoren der 2de klasse te Manokwari en Merauke met ingang van 1 April 1924 opgeheven en de ambtsgebieden daarvan gevoegd bij het ressort van het vendukantoor der 2de klasse te Amboina.

	1918			1919			1920		
	Java en Madoera.	Buiten-gewesten.	Totaal.	Java en Madoera.	Buiten-gewesten.	Totaal.	Java en Madoera.	Buiten-gewesten.	Totaa
Aanslag	f 78 334 700	f 7 194 522	f 85 529 222	f156 685 795	f 12 088 667	f168 774 462	—	—	—
Verminderingen	18 192 512	1 342 920	19 535 432	32 941 810	2 358 280	35 300 000	—	—	—
Werkelijk te heffen bedrag	f 60 142 188	f 5 851 602	f 65 993 790	f123 743 985	f 9 730 387	f133 474 372	—	—	—
Geïnd bedrag	4 467 636	336 244	4 803 880	10 392 233	1 137 454	11 529 684	f 25 230 957	f 1 873 698	f 27 104

II. MUNTWEZEN.

De termijn, waarbinnen de muntbiljetten van een halven gulden (f 0,50) kunnen worden ingewisseld, is verlengd tot 31 Juli 1924 (zie I. S. 1924 n°. 324).

In 1923 zijn wegens het desbewust uitgeven van valsch geld 47 personen aangeklaagd, van wie er 27 veroordeeld (26 tot gevangenisstraf en 1 tot betaling van geldboete), 13 vrijgesproken en 7 van rechtsvervolging ontslagen zijn. De aangehaalde stukken werden, voor zoover niet bleek, dat de aanbieders te kwader trouw handelden, na voor den omloop ongeschikt te zijn gemaakt, aan de eigenaren teruggegeven. [1])

1) De Javasche Bank handelde aldus met 919 rijksdaalders, 725 guldens, 1106 halve guldens, 1477 kwartjes en 335 dubbeltjes.

Wegens valschheid, vervalsching, opzettelijke schending of beschadiging zijn in 1923 van gouvernementswege aan den omloop onttrokken 18 886 stuks zilveren munten (262 rijksdaalders, 1475 guldens, 2438 halve guldens, 7461 kwartjes en 7250 dubbeltjes) en 282 nikkelen stuivers.

Tot 31 Mei 1924 is uit Indië voor eene waarde van f 300 395 (30 000 guldens, 200 000 halve guldens, 250 000 kwartjes, 1 075 000 dubbeltjes, 810 stuivers, 5702 2½ centstukken en 21 195 centen) aan dofklinkende en versleten, voor den verderen omloop ongeschikte munt naar Nederland verzonden.

N.

BURGERLIJKE EN MILITAIRE LANDSDIENAREN.

Opleiding van ambtenaren voor den Nederlandsch-Indischen bestuursdienst. Het besluit op de Indische bestuursopleiding 1922 (N. S. n°. 453; I. S. n°. 650) is bij K. B. 29 Nov. 1923 n°. 44 (N. S. 1923 n°. 530; I. S. 1924 n°. 55) gewijzigd en aangevuld in verband met de omstandigheid dat voortaan als candidaat-Indisch ambtenaar ook kunnen worden aangewezen zij, die in het bezit zijn van het einddiploma van de Algemeene Middelbare School, Afdeeling A II of B, zoomede in verband met de afschaffing van het onderwijs in het paardrijden aan de candidaat-Indische ambtenaren. Bovendien is de studiegelegenheid niet meer beperkt tot de Rijksuniversiteiten, doch uitgebreid tot de gemeentelijke Universiteit te Amsterdam en het bijzonder hooger onderwijs.

Examens voor den Nederlandsch-Indischen bestuursdienst. In de tweede zitting van de commissie, die hier te lande in 1923 was belast met het afnemen van de examens voor den Nederlandsch-Indischen administratieven dienst, onderwierpen zich 15 candidaten (onder wie 1 niet-candidaat-Indisch ambtenaar) aan het eindexamen en 2 aan het voorbereidend examen. Van de eerstbedoelden slaagden er 9 en werden er 6 afgewezen, terwijl van de laatstbedoelden 1 candidaat werd toegelaten en 1 werd afgewezen.

Voor het eindexamen, dat in 1924 in de eerste zitting der commissie hier te lande werd afgenomen, hadden zich 27 candidaat-Indische ambtenaren aangemeld. Aan 3 hunner werd toegestaan in de tweede zitting examen te doen; bovendien nam 1 niet-candidaat-Indisch ambtenaar aan dit examen deel. Van de 25 geëxamineerden slaagden er 13, werden er 2 naar de tweede zitting verwezen en werden er 10 afgewezen. Het voorbereidend examen wordt niet meer afgenomen.

In 1924 zijn hier te lande 42 jongelieden als candidaat-Indisch ambtenaar aangewezen; in Indië 9.

Aanvullende academische studie. In verband met het gewijzigd karakter van de opleiding van de candidaat-Indische ambtenaren heeft na 1922 geen aanwijzing voor de studie aan de Bestuursacademie meer plaats gehad. In de plaats daarvan is voor de in dienst zijnde bestuursambtenaren van de oude opleiding de gelegenheid geopend om tijdens het hun verleend buitenlandsch verlof eene aanvullende academische studie te ondernemen. De regelen en voorwaarden voor de aanwijzing tot deze aanvullende studie komen in hoofdzaak overeen met die voor de aanwijzing tot de studie aan de Bestuursacademie.

Voor het academiejaar 1923/1924 zijn 17 ambtenaren van het Binnenlandsch Bestuur voor de aanvullende academische studie aangewezen.

Faculteitsexamen of doctoraal examen in het Nederlandsch-Indisch recht. Gedurende het academiejaar 1923/1924 slaagden 19 doctoren in de rechtswetenschap in het bij art. 141, 2de lid, der wet op het hooger onderwijs

1921			1922			1923		
Java en Madoera.	Buiten-gewesten.	Totaal.	Java en Madoera.	Buiten-gewesten.	Totaal.	Java en Madoera.	Buiten-gewesten.	Totaal.
—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—
47 561 132	f 2 892 673	f 50 453 805	f 30 735 133	f 5 286 079	f 36 021 212	f 23 695 076	f 3 604 757	f 27 299 833

bedoelde faculteitsexamen of het doctoraal examen in het Nederlandsch-Indisch recht.

Klein-ambtenaarsexamen. Bij G. B. 19 Dec. 1923 n°. 39 (Bb. n°. 10515) zijn voor de kleinambtenaarsexamens examengelden ingevoerd.

Opleiding. Nu de algemeene duurte is verminderd en thans in de behoefte aan personeel voor den Indischen dienst ruimschoots kan worden voorzien, terwijl bovendien de toestand van 's lands geldmiddelen de grootst mogelijke beperking van uitgaven vordert, zijn bij K. B. 24 Aug. 1923 n°. 38 (I. S. n°. 538) de studietoelagen voor verschillende opleidingen weder op een lager bedrag vastgesteld.

Bij K. B. 3 Oct. 1923 n°. 42 (I. S. n°. 570) is eene regeling vastgesteld nopens de aanwijzing van in 's lands dienst zijnde rechtskundigen, in het bezit van het getuigschrift van met goed gevolg afgelegd eindexamen van de rechtsschool te Batavia, voor eene aanvullende opleiding in Nederland.

Bij K. B. 2 Juli 1923 n.. 131 (I. S. n°. 455) zijn de regelen vastgesteld betreffende de tijdelijke opleiding in Nederland (aan den landmeterscursus te Wageningen) en de daarmede verband houdende uitzending van personeel voor den Kadastralen dienst in Nederlandsch-Indië.

Bij Ord. van 6 Oct. 1923 (I. S. n°. 496) zijn bepalingen vastgesteld betreffende de verplichting tot terugbetaling van de door Indische artsen genoten studiegelden.

Bij K. B. 31 Dec. 1923 n°. 115 (I. S. 1924 n°. 136) zijn de regelen vastgesteld betreffende de opleiding in Nederland en de daarmede verband houdende uitzending van personeel voor de accountantsdiensten in Nederlandsch-Indië.

Betrekkingen bij den burgerlijken dienst. Bij K. B. 8 Jan. 1924 n°. 18 (I. S. n°. 159) zijn nieuwe regelen tot stand gekomen betreffende de uitzending van personeel voor 's lands burgerlijken dienst in Nederlandsch-Indië, waarbij o. a. zijn vastgesteld de aan de uit te zenden personen toe te kennen voorloopige bezoldiging, tegemoetkoming in de uitrustingskosten en tegemoetkoming in de huwelijkscontributie.

Kostuum. Het ambtskostuum van de Inlandsche officieren van justitie (hoofd-djaksa's en djaksa's, zoomede hunne adjuncten) is vastgesteld bij G. B. 1 Juni 1924 n°. 11 (Bb. n°. 10609).

Omtrent het kostuum voor het personeel der gouvernementsmarine zie men Bb. n°. 10411.

Naamsverandering. Ingevolge G. B. 31 Oct. 1923 n°. 10 (I. S. n°. 526) berust de bevoegdheid tot het verleenen van vergunning tot naamsverandering en tot het onderteekenen van de daarvan uit te reiken akten aan in 's lands dienst zijnde of gepensionneerde Inlandsche ambtenaren en beambten in Nederlandsch-Indië voortaan bij de hoofden van gewestelijk bestuur. Omtrent de behandeling van de verzoeken om vergunning tot naamsverandering zie men Bb. n°. 10486.

Delegatiën. Bij G. B. 22 Maart 1924 n°. 6 (I. S. n°. 120) zijn nieuwe bepalingen vastgesteld omtrent het delegeeren naar Nederland door landsdienaren, ressorteerende onder de departementen van algemeen bestuur en het departement der marine, zoomede van gepensionneerden, terwijl bij G. B. van denzelfden datum n°. 7 (I. S. n°. 121) dergelijke bepalingen zijn vastgesteld met betrekking tot de tot het leger behoorende landsdienaren.

Bevordering, ontslag en non-activiteit van officieren. Bij K. B. 10 Nov. 1923 n°. 47 (N. S. n°. 511, I. S. n°. 592) zijn — met tijdelijke afwijking van de regeling van de bevordering, het ontslag en het op nonactiviteit stellen van de Europeesche officieren behoorende tot de Nederlandsch-Indische landmacht (I. S. 1910 n°. 592) en van het reglement op het toekennen van pensioen en onderstand aan de Europeesche officieren van het Nederlandsch-Indische leger (I. S. 1920 n°. 65) — eenige maatregelen getroffen ten einde te trachten zoo spoedig mogelijk aan het groote overcompleet van kapiteins bij het wapen der infanterie een einde te maken. In verband met die maatregelen is bij K. B. 10 Nov. 1923 n°. 48 (N. S. n°. 512, I. S. n°. 593) machtiging verleend tot tijdelijke afwijking van het reglement op de toekenning van overtocht van Nederland naar Nederlandsch-Indië en omgekeerd ten laste van de Indische begrooting en van de nieuwe regelen betreffende terugbetaling van gelden, van landswege voldaan aan of ten behoeve van aan 's lands dienst in Nederlandsch-Indië verbonden of daarvoor bestemd personeel.

De regeling van de bevordering, het ontslag en het op nonactiviteit stellen van de Europeesche officieren behoorende tot de Nederlandsch-Indische landmacht (N. S. 1910 n°. 592, zooals het sedert is gewijzigd en aangevuld) is nader gewijzigd bij K. B. 31 Jan. 1924 n°. 53 (N. S. n°. 29; I. S. n°. 128) in verband met de verheffing van den topografischen dienst tot een zelfstandig dienstvak, alsmede in verband met het voornemen om de regelen, waarnaar de bekwaamheid en geschiktheid tot bevordering van de officieren worden beoordeeld, voortaan niet meer bij ordonnantie, doch bij besluit van den Gouverneur-Generaal vast te stellen.

Onderluitenants. De regeling betreffende de onderluitenants van het leger in Nederlandsch-Indië (N. S. 1921 n°. 11, I. S. 1921 n°. 111) is aangevuld bij K. B. 8 Dec. 1923 n°. 23 (N. S. 1923 n°. 546, I. S. 1924 n°. 73) in dien zin, dat ook voor het personeel van den trein de gelegenheid wordt geopend om tot onderluitenant te worden benoemd, en K. B. 1 Maart 1924 n°. 113 (N. S. n°. 89, I. S. n°. 266) waardoor het mogelijk wordt om onderluitenants in overeenkomstige gevallen en volgens dezelfde regelen als voor de officieren is bepaald, op non-activiteit te stellen.

Pensioenen, gagementen en onderstanden. Bij K. B. 11 Juni 1923 n°. 44 (I. S. n°. 417) is het reglement op het verleenen van pensioenen aan Europeesche burgerlijke ambtenaren in Nederlandsch-Indië nader gewijzigd in dien zin, dat de tijd, door Oostindische ambtenaren op wachtgeld of nonactiviteit in Europa doorgebracht, voor de helft medetelt voor pensioen.

Bij K. B. 2 Febr. 1924 n°. 37 (N. S. n°. 30, I. S. n°. 187) zijn de pensioenen en onderstanden der weduwen en weezen van de Europeesche locale ambtenaren in Nederlandsch-Indië tijdelijk verhoogd met 40%.

Wachtgeld. De tijdelijke nieuwe regeling voor de toekenning van wachtgeld en van non-activiteitstraktement aan wegens overtolligheid buiten werkelijken dienst gekomen burgerlijke landsdienaren (I. S. 1922 n°. 817) is gewijzigd en aangevuld bij G. Bn. 24 Juni 1924 n°. 56 (I. S. n°. 297) en 18 Aug. 1924 n°. 17 (I. S. n°. 379).

In Bb. nos. 10619 en 10623 zijn eenige toelichtingen op die regeling gegeven.

Bezoldigingen, toelagen, tegemoetkomingen, enz. Met aanvulling van de ter zake reeds bestaande voorschriften (zie I. S. 1909 n°. 326 en 1910 n°. 670), zijn de hoofden van gewestelijk bestuur in Nederlandsch-Indië bij G. B. 2 Jan. 1924 n°. 28 (I. S. n°. 3) bevoegd verklaard om, aan de door hen benoemde, onder het Departement van Binnenlandsch Bestuur ressorteerende, Inlandsche burgerlijke landsdienaren, zoomede aan de hoofdagenten en de hoofdrechercheurs bij de algemeene politie de aan hunne betrekking verbonden periodieke verhoogingen van traktement en toelagen, welke van het doorbrengen van een bepaalden diensttijd afhankelijk zijn, toe te kennen zonder voorafgaand overleg met den Directeur van Binnenlandsch Bestuur en met de Algemeene Rekenkamer.

Bij G. Bn. 11 Nov. 1923 nos. 32 en 33 (J. C. n°. 92) is bepaald, dat voor de in Nederlandsch-Indië woonachtige burgerlijke en militaire landsdienaren gedurende het eerste halfjaar van 1924 duurtetoeslag blijft toegekend op den voet van de sedert gewijzigde regelingen, vervat in G. Bn. 31 Oct. 1922 n°. 1*a* (J. C. n°. 89) en 16 Juni 1923 n°. 1*a* (J. C. n°. 50), behoudens dat de duurtetoeslagen met 30% worden verminderd en dat de toekenning van duurtetoeslagen geschiedt op de basis van de bezoldiging (zonder toeslag) welke wordt genoten op 1 Januari 1924.

Bij G. Bn. 9 Mei 1924 nos. 17 en 18 (J. C. n°. 39) is bepaald dat die duurtetoeslagen ook gedurende het tweede halfjaar van 1924 blijven toegekend, op den voet van de genoemde regeling van 11 November 1923, behoudens dat als basis wordt genomen de bezoldiging (zonder duurtetoeslag) welke wordt genoten op 1 Juli 1924.

Bij K. B. 8 Jan. 1924 n°. 19 (I. S. n°. 160) is, bij wijze van tijdelijken maatregel, bepaald, dat ten behoeve van onderwijzers, die door den Minister van Koloniën ter beschikking van den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië worden gesteld om daar te lande te worden benoemd tot onderwijzer bij het openbaar onderwijs, ter tegemoetkoming in de door hen aan het weduwen- en weezenfonds van Europeesche burgerlijke ambtenaren in Nederlandsch-Indië verschuldigde buitengewone en huwelijkscontributie, van landswege een zeker bedrag in de kas van dit fonds wordt gestort. Bovendien wordt aan die onderwijzers bij hunne terbeschikkingstelling een toelage toegekend voor het bezit van eene volgens de wetten op het middelbaar en op het lager onderwijs verkrijgbare akte.

De toelagen, welke de gezagvoerders der gouvernementsmarine gedurende hunne werkzaamstelling aan boord van de schepen der bebakening en kustverlichting genieten, zijn bij G. B. 3 Jan. 1924 n°. 24 (I. S. n°. 4) nader vastgesteld.

Bij G. B. 20 Aug. 1923 n°. 34 (Bb. n°. 10439) is eene regeling vastgesteld betreffende het verleenen van een renteloos voorschot voor aankoop van een automobiel aan gezaghebbenden van het leger.

De verschillende besluiten, waarbij aan de directeuren en onderdirecteuren van landsgevangenissen huishuurvergoeding dan wel genot van vrije woning is toegekend, zijn bij G. B. 4 Juli 1923 n°. 44 (J. C. n°. 55) ingetrokken, in verband met eene nieuwe regeling van de inkomsten van het personeel bij die inrichtingen (zie I. S. 1921 n°. 641).

Bij G. B. 27 Mei 1924 n°. 56 (I. S. n°. 248) zijn de huishuurvergoedingen der Inlandsche leerkrachten bij het voortgezet Inlandsch onderwijs geregeld.

Reis- en verblijfkosten. De voorloopige instructie voor het hoofd van het kantoor voor reiswezen (Bb. n°. 9570) is nader gewijzigd bij G. B. 22 Juni 1923 n°. 79 (Bb. n°. 10400).

Bij G. B. 7 Aug. 1923 n°. 22 is eene commissie ingesteld welke de werking van het algemeen reisreglement (I. S. 1921 n°. 422) zal onderzoeken en v.z.n. voorstellen zal doen tot wijziging van dat reglement.

Het algemeen reisreglement (I. S. 1921 n°. 422) onderging eenige wijzigingen bij Ordn. van 13 Febr. 1924 (I. S. n°. 65) en 16 Aug. 1924 (I. S. n°. 376).

De naam van de bij G. B. 24 April 1923 n°. 1 (Bb. n°. 10359) vastgestelde Ford-regeling — zie Verslag 1923, kol. 157 — is gewijzigd in Automobiel-regeling (Bb. n°. 10479).

Voor eene wijziging van de in Bb. n°. 10278 opgenomen regeling nopens het toekennen van vergoedingen aan en de regeling van transportkosten voor het personeel werkzaam bij den opsporingsdienst van den mijnbouw zie men Bb. n°. 10575.

De in Bb. n°. 10356 opgenomen regeling nopens het toekennen van terreingelden en de uitbetaling van reis- en transportkosten aan en ten behoeve van het personeel bij den dienst der landelijke inkomsten, belast met opnemingswerkzaamheden, geldt uitsluitend voor de leerling-mantri's, mantri's en hoofdmantri's bij dien dienst.

Overtocht. De tijdelijke buitenwerkingstelling — in verband met de onderbreking, tijdens den wereldoorlog, van het scheepvaartverkeer tusschen Nederland en Nederlandsch-Indië — van het bij K. B. 22 Juni 1916 n°. 13 (I. S. n°. 605) vastgestelde overtochtsreglement voor zooveel betreft de voorschriften omtrent het recht van overtocht van Nederland naar Nederlandsch-Indië en omgekeerd (zie I. S. 1917 n°. 596) is bij K. B. 8 Maart 1924 n°. 31 (N. S. n°. 114, I. S. n°. 268) ingetrokken.

Het genoemde overtochtsreglement (I. S. 1916 n°. 605) onderging eenige wijzigingen bij K. Bn. 29 April 1919 n°. 76 (I. S. n°. 624), 27 Juni 1921 n°. 51 (I. S. n°. 462) en 8 Maart 1924 n°. 32 (I. S. n°. 269).

Omtrent het verleenen van vrijen overtocht van Nederland naar Nederlandsch-Indië aan gezinsleden van tijdelijke landsdienaren zie men Bb. n°. 10488.

Verloven. Bij K. B. 10 Aug. 1923 n°. 21 (I. S. n°. 529) is art. 6 van het reglement op het verleenen van verloven naar Europa aan Europeesche ambtenaren in Nederlandsch-Indië (I. S. 1892 n°. 235) nader aangevuld met eene bepaling dat bij de berekening van den voor buitenlandsch verlof geldigen diensttijd de onderbreking tengevolge van ontslag uit 's lands dienst buiten rekening blijft wanneer het ontslag onmiddellijk is gevolgd door dienst anders dan als Nederlandsch-Indisch burgerlijk ambtenaar, die krachtens het eerste lid van dat artikel als Indische diensttijd wordt gerekend.

Het reglement omtrent het verleenen van binnenlandsche verloven aan Europeesche en Inlandsche burgerlijke landsdienaren in Nederlandsch-Indië (I. S. 1912 n°. 198) is nader gewijzigd bij G. B. 20 Sept. 1923 n°. 27 (I. S. n°. 466).

Bij K. B. 10 April 1924 n°. 33 (I. S. n°. 286) is machtiging verleend tot verhooging van de verlofsbezoldigingen van Oost-Indische ambtenaren, aan wie een studie-opdracht is verstrekt, indien deze ambtenaren gedurende den tijd dier studie-opdracht bij actieven dienst in Nederlandsch-Indië in het genot van eene hoogere bezoldiging zouden zijn gesteld.

Nopens het verleenen van z.g. korte verloven naar plaatsen buiten Nederlandsch-Indië aan tijdelijke landsdienaren zie men Bb. n°. 10443.

Eene toelichting van de bepalingen omtrent het converteeren van buitenlandsche in binnenlandsche verloven is opgenomen in Bb. n°. 10444.

Omtrent het verleenen van binnenlandsche verloven in aansluiting op buitenlandsche verloven zie men Bb. n°. 10527.

In verband met den ongunstigen toestand van 's Lands financiën is de regeling der z.g. zwangerschapsverloven bij G. B. 9 April 1924 n°. 27 (I. S. n°. 165) tijdelijk buiten werking gesteld.

Bij G. B. 20 Sept. 1923 n°. 28 (I. S. n°. 467) is, met ingang van 1 April 1924, een nieuw reglement omtrent het verleenen van binnenlandsche verloven aan burgerlijke landsdienaren tot het Nederlandsch-Indische leger behoorende vastgesteld.

Het reglement op het verleenen van binnenlandsche verloven wegens langdurigen dienst aan militairen beneden den rang van onderluitenant (I. S. 1919 n°. 718) is nader gewijzigd bij G. B. 18 Dec. 1923 n°. 46 (I. S. n°. 616).

Bij G. B. 8 Mei 1924 n°. 32 (I. S. n°. 220) is bepaald dat de diensttijd, doorgebracht in Suriname of Curaçao door aldaar gedetacheerd geweest zijnde militairen beneden den rang van onderluitenant van het Nederlandsch-Indische leger, voor aanspraak op verlof, na opzending naar Nederland, zal worden gerekend als in Nederlandsch-Indië te zijn doorgebracht.

De lijst van betrekkingen welke bij verlof van de bekleeders daarvan naar Europa voor niet langer dan één jaar tijdelijk worden waargenomen, is nader aangevuld (Bb. n°. 10463).

In 1923 is aan 711 burgerlijke en 119 militaire landsdienaren (Europeesche ambtenaren en officieren en onderluitenants der landmacht) buitenlandsch verlof wegens langdurigen dienst verleend, tegen 960 en 186 in 1922, terwijl aan 56 Europeesche ambtenaren en 6 officieren der landmacht zoodanig verlof wegens ziekte werd toegestaan (in 1922 64 ambtenaren en 3 officieren). Buitenlandsch verlof buiten bezwaar van den Lande werd aan 17 ambtenaren en 1 officier verleend (in 1922 13 en 0).

Geneeskundige keuring. Bij K. B. 25 Juni 1923 n°. 108 (N. S. n°. 301, I. S. n°. 457) zijn de bepalingen betreffende den Geneeskundigen Raad van het Departement van Koloniën (I. S. 1917 n°. 604) nader gewijzigd, waardoor het o. a. mogelijk is geworden, zonder nieuwe wijziging dier bepalingen, het aantal leden van dien Raad te verminderen of te vermeerderen met inachtneming van het maximum van één voorzitter en vijf leden.

De voorschriften tot toepassing van het in I. S. 1921 n°. 654 opgenomen Indisch militair keuringsreglement (Bb. n°. 9907) zijn bij G. B. 29 Maart 1924 n°. 36 (Bb. n°. 10566) aangevuld.

Weduwen- en weezenfondsen. Bij G. B. 11 Juli 1923 n°. 44 (Bb. n°. 10407) is eene regeling getroffen omtrent de vaststelling en de verdeeling der gedane uitgaven voor de verschillende fondsen, vereenigd onder het beheer der militaire pensioenfondsen.

Bij K. B. 27 Sept. 1923 n°. 67 (N. S. n°. 466, I. S. n°. 543) is — met ingang van 1 December 1923 (N. S. n°. 505, I. S. n°. 582) — een nieuw reglement voor het weduwen- en weezenfonds der Europeesche officieren van het Nederlandsch-Indische leger vastgesteld. Bij G. B. 6 Jan. 1924 n°. 38 (Bb. n°. 10520) zijn nieuwe voorschriften vastgesteld ter uitvoering van verschillende bepalingen van dat reglement, voor zooveel aangaat de in Nederlandsch-Indië aanwezige deelgenooten en deelgerechtigden.

De voorloopige bepalingen betreffende de belegging der kapitalen in Nederlandsch-Indië en de aldaar te bewerkstelligen ontvangsten en uitgaven der pensioenfondsen voor de militaire koloniale landsdienaren (Bb. n°. 9603) zijn nader gewijzigd bij G. B. 7 Juli 1924 n°. 4 (Bb. n°. 10604).

Bij K. B. 8 Juli 1924 n°. 124 (N. S. n°. 347, I. S. n°. 419) is een nieuw reglement voor het weduwen- en weezenfonds van Europeesche militairen beneden den rang van officier bij de koloniale troepen vastgesteld.

Ten einde het weduwen- en weezenfonds van militairen beneden den rang van officier bij de koloniale troepen in staat te stellen om de te zijnen laste komende pensioenen en onderstanden te verhoogen, is bij de wet van 22 Maart 1924 (N. S. n°. 149, I. S. n°. 184) het aan dat fonds uit te keeren bedrag verhoogd.

Bij G. B. 31 Juli 1923 n°. 26 (Bb. n°. 10416) is eene nieuwe regeling vastgesteld van de bezoldiging van den beheerder in Nederlandsch-Indië der pensioenfondsen voor de militaire koloniale landsdienaren, zoomede van het aantal, de bezoldiging en de wijze van benoeming en ontslag van het verdere ten behoeve van het beheer dier fondsen in Nederlandsch-Indië in dienst te stellen personeel.

AANGELEGENHEDEN, BEHOORENDE TOT DEN WERKKRING VAN HET DEPARTEMENT VAN LANDBOUW, NIJVERHEID EN HANDEL.

Bij G. B. 6 Juli 1924 n°. 1 (I. S. n°. 318) is bepaald, dat de samenstelling van het personeel van alle tot het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel behoorende diensten, afdeelingen en instellingen jaarlijks bij de begrooting zal worden geregeld.

Ten behoeve van de Fotografische inrichting van het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel is het noodige personeel in dienst gesteld (G. B. 14 Mei 1924 n°. 28 in I. S. n°. 226).

De sterkte van het personeel der Afdeeling Nijverheid van het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel onderging eene wijziging bij G. B. 30 Juni 1924 n°. 14 (I. S. n°. 311).

Bij G. B. 2 Febr. 1924 n°. 26 (I. S. n°. 40) is de opheffing van den proef- en zaadtuin voor overjarige gewassen in de residentie Lampoengsche districten (zie Verslag 1923, kol. 61) tot een nader vast te stellen datum uitgesteld.

Bij G. B. 17 Aug. 1923 n°. 28 (Bb. n°. 10438) zijn de nog van kracht zijnde, bij den afstand van domeingrond met eenigen titel gestelde bedingen, inhoudende het verbod om op de betrokken perceelen koffie te telen of, waar zulk een verbod niet werd gesteld, om de geteelde koffie zonder vergunning van het hoofd van gewestelijk bestuur buiten die perceelen te doen bereiden, ingetrokken.

I. LANDBOUW.

Het Europeesch personeel van de afdeeling Landbouw (hieronder de landbouw- en tuinbouwvoorlichtingsdienst) bestond op het einde van 1923 uit: het hoofd dier afdeeling, 1 inspecteur van den landbouw, 1 inspecteur van het landbouwonderwijs, 1 adjunct-inspecteur van den tuinbouw, 36 landbouwconsulenten, 4 landbouwkundige ambtenaren, 9 tuinbouwkundige ambtenaren en 3 ambtenaren voor de binnenvisscherij, zoomede 1 landbouwkundig assistent voor wetenschappelijke werkzaamheden op landhuishoudkundig gebied, 1 ambtenaar belast met de leiding van 's Lands

landbouwbedrijf in de Tjihea-vlakte (afd. Tjiandjoer) en het onderwijzend personeel van de middelbare landbouwschool te Buitenzorg en van de cultuurscholen te Soekaboemi en Malang. Het Inlandsch personeel bestond uit 47 landbouwleeraren, 17 adspirant-landbouwleeraren, 29 landbouwopzichters en 2 mantri's voor de vruchtenteelt.

Het gezamenlijk personeel was verdeeld over 15 landbouwressorten op Java en 5 landbouwressorten in de Buitengewesten.

Het examen voor Inlandsch landbouwleeraar is ingetrokken. Voortaan zijn tot die betrekking benoembaar zij, die ten minste 2 jaren de betrekking van adspirant Inlandsch landbouwleeraar hebben bekleed en gedurende dat tijdvak voldoende bewijzen hebben gegeven van geschiktheid voor den hoogeren rang (I. S. 1923 n°. 95).

Omtrent eene op 1 Januari 1924 in werking getreden reorganisatie van den landbouwvoorlichtingsdienst zie men Bb. n°. 10542.

Het proefrijstbedrijf te Selatdjaran (res. Palembang) — zie Verslag 1923, kol. 161 — werd opgeheven en geliquideerd.

Onder leiding van de landbouwconsulenten werden wederom vele en velerlei veldproeven genomen, ten einde te onderzoeken op welke wijze de productie met loonende middelen kan worden verhoogd. Voortgegaan werd met het nemen van variëteitenproeven in verschillende streken.

De verstrekking van zaaigoed van superieur bevonden variëteiten van landbouwgewassen werd voortgezet. Verschillende van deze variëteiten vonden definitief ingang in den Inlandschen landbouw. Ter Westkust van Sumatra breidde zich de aanplant der beide door den voorlichtingsdienst ingevoerde katjangvariëteiten Toeban en Candidaat sterk uit; deze variëteiten bleken veel meer weerstandsvermogen te bezitten ten aanzien van de slijmziekte en gaven daardoor veel hoogere opbrengsten.

Veel aandacht werd wederom besteed aan de verdere oplossing van het bemestingsvraagstuk. Aangezien de prijs voor dubbel superphosphaat nog steeds in belangrijke mate aan eene algemeene toepassing dier meststof in het Inlandsch landbouwbedrijf in den weg staat, zijn thans verschillende proeven aangezet met het veel goedkoopere in Indië gewonnen natuurphosphaat. Oriënteerende proeven hadden reeds aangetoond, dat ook hiermede op bepaalde gronden gunstige resultaten te verkrijgen zijn. Het gebruik van zwavelzure ammonia bij de Inlandsche rietcultuur in Malang en Zuid-Kediri nam door de bemoeienis van den voorlichtingsdienst sterk toe. De proeven met eene zware kalkbemesting, welke in de gewesten Soerakarta en Madioen reeds succes opleverden, worden voortgezet.

Eene groote uitbreiding werd gegeven aan proeven en demonstraties met groene bemesting ter verbetering van de grondgesteldheid en ter verhooging van de productie, vooral van tegalgronden. In verschillende streken werden bij cassave, maïs en aardappelen met groenbemesters gunstige resultaten verkregen. Vooral voor de Inlandsche tabakscultuur in Wonosobo is de groene bemesting van groot belang gebleken; in het verslagjaar stonden in die streken ± 300 bouws onder de Crotalaria.

In verscheidene ressorten werd getracht de gebruikelijke cultuurmethoden te vervangen door doelmatigere en dus ook goedkoopere. Proefnemingen wezen uit, dat de vervanging van den gebruikelijken natten sawahbouw in de van regen afhankelijke streken van Noord-Soerabaja door de z.g. gogorantja-cultuurwijze, waarbij de grond bij de eerste regens droog wordt bewerkt en de padi direct op het plantveld wordt uitgezaaid, den toestand in landbouweconomisch opzicht belangrijk kan verbeteren.

In eenige ressorten werden wederom de hoeveelheden bevloeiingswater bepaald, welke de aanplantingen van tweede gewassen voor haar slagen noodig hebben. Ook werd voortgezet het onderzoek naar het slibgehalte van enkele rivieren, ter vergelijking met het gehalte van het daaruit getapte bevloeiingswater in de tertiaire leidingen.

In 1923 vermeerderde de vraag naar verbeterde en betere landbouwwerktuigen: ijzeren rietmolens, ijzeren ploegen en patjoels. In de residentie Kediri werden 18 ijzeren molens aan Inlandsche rietplanters uitgegeven, zoodat er in dit gewest nu 107 ijzeren molens bij de Inlandsche rietcultuur in gebruik zijn. In de residentie Banjoemas konden in 1923 ± 100 ijzeren ploegen en 1600 stalen patjoels aan de bevolking worden geleverd en in het ressort Besoeki 70 ijzeren ploegen en 761 stalen patjoels.

De ervaringen met landbouwcommissies blijven zich in gunstigen zin ontwikkelen; in het afgeloopen jaar werden in het gewest Jogjakarta zeven nieuwe landbouwcommissies opgericht, zoodat er daar thans een negental bestaan.

Met de verzameling van gegevens over de ontleding van het Inlandsch landbouwbedrijf wordt voortgegaan.

In 1923 werd binnen het areaal van het landbouwbedrijf in de Tjihea-vlakte (Preanger Regentschappen) van 856 bouws sawahpadi geoogst; tijdens het plantjaar 1923—1924 werden 1064 bouws beplant, zoodat slechts ruim 600 bouws nog niet voor sawahcultuur in gebruik genomen zijn, waaronder echter vallen ± 110 bouws droge grond voor emplacement en een strook daaromheen voor de assaineering van de nederzetting, welke droge grond hoofdzakelijk voor veeweiden benut wordt. Ziekten en plagen in het gewas kwamen zeer weinig voor. Gedurende het verslagjaar werden ruim 39 K.M. nieuwe aan- en afvoerleidingen gegraven, terwijl 553 K.M. leidingen werden onderhouden en schoongemaakt. De gezondheidstoestand ging ook dit jaar goed vooruit, hetgeen het best is gebleken uit het feit, dat de bevolking op het terrein van de hoeve gestadig toenam. De malaria is nog allerminst geweken, doch het ziektebeeld is veel minder heftig geworden. De in het vorige jaar aangevangen proef met het bouwen van kampoengwoningen, om deze tegen gemakkelijke voorwaarden aan immigranten te verkoopen, heeft weinig resultaat opgeleverd, ook omdat de lage afbetaling van f 2,50 per maand nog te bezwarend bleek. Daarom werd aan de immigranten een voorschot verstrekt van f 40, waarvoor men eene solide bamboewoning van minimaal 5 bij 5 M. moest bouwen. Na 5 plantjaren wordt het bedrag als afgeschreven beschouwd, terwijl bij eerder vertrek het volle bedrag terugbetaald moet worden. Onder deze voorwaarden vestigden zich gedurende het verslagjaar een 25-tal families. Het, op ± 110 bouws drooggelegde gronden extensief opgezette veebedrijf ontwikkelde zich naar wensch.

Om bezuinigingsredenen werden de werkzaamheden op tuinbouwkundig gebied in Zuid-Selebes ingekrompen en werd een groot gedeelte van de in vorige jaren daar aangelegde proef- en demonstratietuinen in beheer overgedragen aan de landschappen. De tuin te Makassar leverde veel plantmateriaal van vruchtboomen en ananas aan particulieren. De pisangexport van Banjoewangi naar West-Australië bedroeg in 1923 119 207 trossen, tegen 140 238 trossen in 1922. Door uitbreiding van den bestaanden veredelingstuin voor mangga's te Pasoeroean met 6 bouws is het werk daar in omvang kunnen toenemen. Een groot aantal veredelingen uit dien tuin werd aan gouvernementsinstellingen en particulieren geleverd. Ook het werk in de andere proeftuinen van genoemd gewest nam in belangrijkheid toe. De tuinbouwkundig ambtenaar te Soerakarta hield zich bezig met het toezicht op de superieure vruchtboomen in de desa's, het nagaan van de handelsbeweging in vruchten en het onderhoud van de kweektuinen voor djeroek te Boeloekerto en voor manggasoorten te Tojoedan. De proef- en demonstratietuin voor groenten te Sindanglaja (Preanger Regentschappen) werd uitgebreid en opgenomen als onderdeel van de op te richten tuinbouwbedrijfsschool aldaar. De tuinbouwkundig ambtenaar ter Oostkust van Sumatra bevorderde door het geven van voorlichting de belangrijke groentencultuur op de Karo-hoogvlakte. De verdere exploitatie van het tuinbouwbedrijf Ragoenan, bij de halte Pasar Minggoe der staatsspoorwegen, vorderde belangrijk door uitbreiding van den aanplant van vruchtboomen.

Van de door den tuinbouwvoorlichtingsdienst ingevoerde Europeesche groenten werden op bestelling 326,62 K.G. zaad aan de landbouwconsulenten verzonden ter verspreiding onder de tuinbouwende bevolking, terwijl daarvan bovendien eene hoeveelheid van 62,13 K.G. geleverd werd aan particulieren. Door dien dienst zijn voorts nog op aanvraag verstrekt 971 planten van verschillende vruchtboomen en 2301 uitloopers van pisangsoorten.

De proefnemingen op het gebied van de zoetwatervischteelt in de afdeeling Malang en die voor het zoutwatervischvijverbedrijf in de afdeeling Bangil voor het verkrijgen van

nauwkeurige gegevens over de meest economische bezetting, de groeisnelheid van verschillende vischsoorten, de verbetering van den voedingstoestand der vijvers door middel van bemesting en bewerking van den bodem, de rentabiliteit van een zoet- en zoutwatervischbedrijf, enz. werden voortgezet.

Met het telen van visch in wadoeks in de afdeeling Lamongan werd weinig succes behaald, voornamelijk doordat er veel visch verloren is gegaan door diefstal, roofvisschen, slangen, otters, enz.

Van de Inlandsche ambtelijke leerlingen van de 3de klasse der middelbare landbouwschool te Buitenzorg waren er 2 — de eenige voor het Boschwezen bestemd — in de praktijk bij het Boschwezen werkzaam; de 12 inderdaad de school bezoekende leerlingen van de 3de klasse behoorden dus allen tot de landbouwafdeeling. Aan 11 van de 12 candidaten kon in Mei 1923 het einddiploma toegekend worden. De 6 ambtelijke leerlingen werden tot adspirant Inlandsch landbouwleeraar benoemd. De niet geslaagde leerling van de 3de klasse verliet de school. De omstandigheid, dat de Regeering uit bezuinigingsoverwegingen het toekennen van nieuwe studiebeurzen moest staken, leidde er toe, dat verschillende vereenigingen en particulieren gelden beschikbaar stelden om de gevormde leemte aan te vullen. Aan het genot van deze beurzen wordt de voorwaarde verbonden van geleidelijke terugbetaling zoodra de gewezen beurshouder later in betrekking is. De teruggestorte bedragen zullen dan een blijvend fonds voor onbemiddelde leerlingen van de landbouwschool vormen, van welk fonds de Directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel het bestuur heeft aangewezen. Voor het schooljaar 1923—1924 werden 6 nieuwe voor den Landbouwvoorlichtingsdienst bestemde Inlandsche jongelieden, onder het genot van eene toelage, in de 1ste klasse opgenomen; twee Inlandsche jongelieden verlieten de school uit de 1ste klasse vóór het eind van het verslagjaar. Einde 1923 telde de school 65 leerlingen (13 Europeanen, 46 Inlanders en 6 Chineezen). Hiervan genoten 40 leerlingen eene studie-toelage (2 Europeanen, 37 Inlanders en 1 Chinees) en 6 leerlingen een studiebeurs (2 Europeanen, 3 Inlanders en 1 Chinees). Het reglement voor de middelbare landbouwschool (Bb. n°. 9533) is met ingang van 1 October 1923 gewijzigd met betrekking tot het te heffen schoolgeld (Bb. n°. 10445).

Aangezien de dienst van het Boschwezen geen leerling-opzichters meer kon gebruiken, werd aan het eind van den cursus 1922/23 de boschbouwkundige afdeeling van de cultuurschool te Soekaboemi opgeheven. De leerlingen dier afdeeling ontvangen thans ook eene landbouwkundige opleiding. In verband hiermede werd de voorbereidende klasse opgeheven, hetgeen, gezien de verhoogde belangstelling van Inlandsche zijde, te betreuren valt. Van de 54 jongelieden, die in de eerste klasse geplaatst wenschten te worden, werden er 19 toegelaten. Met de twaalf leerlingen, die van de voorbereidende klasse bevorderd werden tot de vakschool, bedraagt dus het aantal leerlingen der eerste klasse 31. Einde 1923 bedroeg het aantal leerlingen der cultuurschool te Soekaboemi 102 (31 in het eerste, 40 in het tweede en 31 in het derde leerjaar). Een 49-tal leerlingen waren in het genot van eene studie-toelage, terwijl 2 leerlingen kosteloos onderwijs ontvingen. Aan 16 leerlingen van de afdeeling A en 16 leerlingen van de afdeeling B werd in Mei 1923 een einddiploma uitgereikt.

Einde 1923 bedroeg het aantal leerlingen van de cultuurschool te Malang 127, namelijk 21 in afdeeling A (opleiding van lagere boschbouwkundige ambtenaren), 61 in afdeeling B (opleiding van employe's in de groote cultures), 32 in afdeeling C (opleiding van landbouw-opzichters bij den landbouwvoorlichtingsdienst) en 13 in afdeeling D (opleiding van tuinbouwopzichters bij den tuinbouwvoorlichtingsdienst). Onder de leerlingen bevonden zich 34 Europeanen, 91 Inlanders en 2 Chineezen. Het aantal leerlingen, hetwelk eene studie-toelage ontving, daalde van 126 tot 85. Wegens bezuiniging werden in 1923 geen nieuwe candidaten toegelaten tot de afdeelingen A, C en D, waardoor de voorbereidende afdeeling van deze inrichting kon worden opgeheven. De 15 leerlingen van den voorbereidenden cursus voor afdeeling C en de 15 leerlingen van dien cursus voor afdeeling D werden op de volgende wijze ondergebracht: van de eerstgenoemde leerlingen werden er tien toegelaten tot de eerste klasse van afdeeling D; den 15 leerlingen van den voorbereidenden cursus C, benevens den 5 resteerenden leerlingen van den voorbereidenden cursus D werd toegestaan, met behoud van hunne toelage, af te studeeren voor afdeeling B. Aan de leerlingen van de nog overgebleven klassen van afdeeling A werd toestemming gegeven over te gaan naar afdeeling B. In het in Mei 1923 afgenomen eindexamen slaagden 12 leerlingen van afdeeling A, 7 leerlingen van afdeeling B en 9 leerlingen van afdeeling C.

Voor eene wijziging van het bedrag van het schoolgeld, geheven van de leerlingen der cultuurscholen, zie men Bb. n°. 10423.

De omvorming der bestaande desa-landbouwschooltjes in landbouwbedrijfsscholen, waarin de leerlingen als vaste knechts zijn opgenomen in het economisch werkende, op Inlandsche leest geschoeide landbouwbedrijf, kreeg in 1923 voor een groot deel haar beslag. De leerlingen worden gevoed of betaald uit de inkomsten van het bedrijf en zooveel mogelijk in overeenstemming met de werkelijke waarde van hun arbeid. Eind 1923 werden deze eenvoudige vakopleidingen gegeven te Tandjoengsari, Tjiheulang en Sabandar (Preanger Regentschappen), Madja (Tjerebon), Poerwaredja (Kedoe), Tegalgondo (Soerakarta), Moearaenim (Palembang), Oeloe Kareueung (Atjeh) en Tondano (Manado).

Het aantal cursussen, dat door de Inlandsche landbouwleeraren gegeven wordt aan goeroe's van desascholen, met het doel deze goeroe's op te leiden voor het geven van eenvoudig landbouwonderwijs aan de jongelieden in de desa, die een desaschool hebben doorloopen, bedroeg in 1923 7 (1 in de Preanger Regentschappen, 1 in Tjerebon, 1 in Kediri, 1 in Pasoeroean, 2 in Besoeki en 1 in Soerabaja), met 80 leerlingen. Het aantal gehouden desaleergangen, waar door deze opgeleide goeroe's aan jongelieden in de desa zeer eenvoudig landbouwonderwijs wordt gegeven, bedroeg 27 (11 in de Preanger Regentschappen, 15 in Besoeki en 1 in Palembang), welk onderwijs door 283 leerlingen werd gevolgd.

In 1923 bestond slechts 1 cursus voor volwassenen, waarop een of meer voordrachten over een actueel onderwerp voor tani's werden gehouden.

Gedurende 1923 gaf één landbouwconsulent les in het vak landhuishoudkunde aan de opleidingsschool voor Inlandsche ambtenaren te Madioen; de landbouw- en hulpvakken werden aan de Inlandsche opleidings- en kweekscholen door de aan die inrichtingen verbonden onderwijzers met lagere akte Landbouw gegeven.

---

§ 1. JAVA EN MADOERA.

1°. INLANDSCHE LANDBOUW.

De sedert den aanvang van 1920 plaats gehad hebbende daling van de prijzen der inheemsche landbouwproducten is in de tweede helft van 1922 tot staan gekomen. Over het algemeen waren de prijzen in 1923 iets lager dan in 1922, doch voor de meeste producten stonden ze in December 1923 eenige procenten boven die van December 1922. De prijsstijging in den loop van 1923 moge blijken uit den volgenden staat, welke de gemiddelde maandelijksche prijzen van de voornaamste landbouwproducten gedurende 1923 aangeeft, terwijl van de voorafgegane jaren alleen de jaargemiddelden zijn opgenomen.

Jaren.	Rijst.		Gepelde mais.		Maiskolven (per 100 st.)	Cassave.		Bataten.		Aardnoten.		Katjang kedele.		Padi boeloe.	Padi goendil.	Gaplek.	Klappers (per stuk).
	N°. I.	N°. II.	N°. I.	N°. II.		N°. I.	N°. II.	N°. I.	N°. II.	Gepelde N°. I.	Ongepelde N°. I.	Wit.	Zwart.			N°. I.	
1920.																	
Gemiddeld	f 19,02^5	f 17,10	f 8,94	f 8,09	f 1,23	f 2,76	f 2,30	f 2,65	f 2,20	f 21,58	f 12,01	f 16,91	f 15,51	f 7,02	f 6,30	f 4,83	f 0,15
1921.																	
Gemiddeld	f 16,84	f 15,09	f 8,—	f 6,82	f 1,16	f 1,57	f 1,29^5	f 1,75^5	f 1,42	f 16,04	f 9,43	f 14,58^5	f 13,90	f 6,76	f 5,59	f 2,39	f 0,07
1922.																	
Gemiddeld	f 12,67	f 11,17	f 5,66	f 4,86	f 0,96	f 1,45	f 1,20	f 1,61	f 1,37	f 14,22	f 7,79	f 12,62	f 12,37	f 5,45	f 4,46	f 2,17	f 0,07
1923.																	
Januari	f 11,87	f 10,35	f 5,11	f 4,36	f 0,77	f 1,36	f 1,20	f 1,37	f 1,22	f 12,—	f 6,82	f 11,51	f 11,50	f 5,31	f 4,29	f 1,94	f 0,06^5
Februari	11,96	10,66	4,89^5	4,10	0,76	1,49^5	1,22	1,55	1,35	11,68	7,24	11,23	11,09	5,17	4,69	1,87	0,06^5
Maart	11,72	10,35	4,84	3,93	0,75	1,65	1,33^5	1,49	1,28	12,93	6,90^5	11,21	11,03	5,35	4,32	2,10	0,07
April	11,54^5	10,—	4,75	4,10^5	0,71	1,71	1,42	1,60^5	1,37	13,90	7,19	10,97	10,60	4,88^5	4,25	2,09	0,08
Mei	10,74	9,15	4,53	3,92	0,63	1,47	1,15	1,46	1,25	13,94	7,19	10,91	10,36	4,53	4,07	1,88	0,08
Juni	10,19	8,69^5	5,10	4,13^5	0,63	1,41	1,20	1,56^5	1,42	13,63	7,45	10,77	10,24	4,29	3,71^5	2,02	0,08
Juli	10,41	9,03	4,79	3,86^5	0,66	1,36	1,10	1,39	1,27	12,84	7,37	10,84	10,41	4,34	3,63	1,70	0,08
Augustus	10,58	9,03	4,75	3,98	0,69	1,38	1,11	1,50	1,28	12,90	7,34	11,—	10,14	4,33	3,83	1,89	0,08
September	10,78	9,33	4,95	4,05	0,69	1,42	1,14	1,40	1,20	13,78	7,41	10,92	10,07	4,34	3,87^5	1,97	0,07
October	11,58	10,13	5,66	4,65	0,82	1,50	1,18^5	1,56	1,27	13,77^5	7,66	11,33	9,96	4,89	4,43	2,19	0,07
November	12,05^5	10,68	5,69	4,73	0,86	1,53	1,20	1,59	1,32	13,74	7,34	11,27	10,10	5,21	5,14	2,34^5	0,07
December	12,42	11,24	5,98	5,12	0,81	1,53	1,26	1,55	1,35	14,24	7,19	11,32^5	10,38	5,48	4,99	2,79	0,07
Gemiddeld	f 11,32	f 9,88^5	f 5,09	f 4,24^5	f 0,73	f 1,48	f 1,21	f 1,50	f 1,30	f 13,28	f 7,26	f 11,11	f 10,49	f 4,84	f 4,27	f 2,06^5	f 0,07

Over het algemeen bewogen de arbeidsloonen in den Inlandschen landbouw zich in dalende richting. In de buurt van de groote steden waren de koelieloonen niet hooger dan f 0,60 per dag, tegen f 1 in 1922. In de binnenlanden liepen de koelieloonen uiteen van 25 tot 35 cent per werkmorgen, terwijl in 1922 gewoonlijk 50 cent betaald werd. In Soerakarta waren de loonen zelfs nog lager: voor patjollen bedroegen deze 20 à 25 cent of met verstrekking van eten 10 à 12^5 cent per werkmorgen.

Het plantklaar maken van sawahs kostte niet meer dan f 12,50 à f 15 per bouw, tegen f 20 à f 25 in 1922. Natuurlijk kwamen ook hoogere en lagere kosten voor naar gelang van de veesterkte in de verschillende streken; in de afdeeling Kediri o. a. werden bedragen van f 7,50 à f 10 vermeld.

De huur van ploegvee per werkmorgen voor de sawahbewerking bedroeg vrijwel nergens meer dan f 0,80, terwijl in Madioen en Soerakarta niet meer dan 35 à 40 cent betaald werd. In vorige jaren werd daarentegen nog veelal f 1 à f 1,25 betaald.

De aan vaste werklieden („boeroeh tani" en koejongens) jaarlijks uitbetaalde loonen waren ook lager, evenals de loonen voor vrouwen (en kinderen) zooals bij het planten, wieden en oogsten van sawahpadi. Wanneer dit loon evenwel in product uitbetaald werd (de z.g. bawon) veranderde dit oogstaandeel over het algemeen niet. In sommige streken moest voor het oogsten tijdens de zware regens aan het einde van den Westmoesson zelfs meer bawon worden gegeven wegens de groote vraag naar arbeidskrachten. Alleen in Rembang werd veelal de conditie gemaakt, dat de oogst voor de gelijk gebleven bawon naar het huis van den eigenaar getransporteerd moest worden, terwijl in dit gewest ook werd geconstateerd, dat bij het planten en oogsten de landbouwers met hunne gezinnen zooveel mogelijk zelf de arbeid trachtten af te doen, waardoor op voedselverstrekking en op het oogstaandeel in padi bespaard werd.

Ook in de door Inlanders onderling betaalde grondhuurprijzen viel over het algemeen eene daling te bespeuren. Opmerkelijk is weer, dat bij betaling in product (de z.g. deelbouw) de vergoeding meestal geen wijziging onderging, terwijl hier en daar de vermindering het grootst was, indien de grond eerst over eenigen tijd behoefde te worden afgestaan, hetgeen dus op duurder crediet zou wijzen. De in de Vorstenlanden gebruikelijke toeslag (sromo), welke op den deelbouw gegeven wordt, verminderde eveneens eenigszins.

Eenjarige gewassen. Volgens de van de ambtenaren van het Binnenlandsch Bestuur ontvangen opgaven (vgl. bijlage V, tabel I) nam de uitgestrektheid van de in geregelde cultuur zijnde bouwvelden der Inlandsche bevolking wederom toe. Tegen 9 817 611 bouws op het einde van 1922, beliep die oppervlakte op het eind van 1923 9 857 289 bouws, of 39 678 bouws meer.

Als sawahs en tegalans waren onderscheidenlijk 4 431 224 en 5 426 065 bouws in gebruik, tegen 4 420 922 en 5 396 689 bouws in 1922.

Voor den rijstbouw werd eene oppervlakte van 4 890 076 bouws benut (2 maal geplant werd tweemaal gerekend). Van deze met padi beplante uitgestrektheden mislukten 234 547 bouws of 4,80%, tegen 4,75% in 1922.

Rijst. Tabel I van bijlage V geeft de verdeeling van den oogst van sawah-padi en droge padi over de verschillende residentiën van Java en Madoera, terwijl de verdeeling van den sawahpadi-oogst over de verschillende maanden van het jaar 1923 blijkt uit tabel II van bijlage V.

Sawahpadi werd geoogst van 4 154 000 bouws, tegen 4 173 000 bouws in 1922. De opbrengst aan sawahpadi bedroeg in 1923 100 354 787 pikol droge padi, tegen 100 828 975 pikol in 1922.

In 1923 bedroeg de mislukte oppervlakte voor Java en Madoera 233 000 bouws (5,31% van het bebouwde oppervlak), tegen 231 000 bouws (5,25%) in 1922.

Ook in 1923 kwamen de mislukkingen weer hoofdzakelijk voor in de gewesten Soerabaja (51 000 bouws), Rembang (42 000 bouws) en Banten (32 000 bouws), terwijl dit jaar ook in Tjerebon belangrijke mislukkingen plaats hadden (38 000 bouws). Door watergebrek werd vooral in Banten en Madoera veel schade aan het rijstgewas toegebracht, terwijl in Batavia walang sangit en mentek veel ernstiger optraden dan in het voorafgegane jaar. Ook in Rembang gingen groote uitgestrektheden door mentek verloren, doch overigens deed deze plaag minder schade dan in 1922. Boorderschade werd het meest aangericht in Rembang.

Tengevolge van den lang aanhoudenden Westmoesson werd in verschillende gewesten de gadoe-aanplant aanmerkelijk uitgebreid, doch door de plotseling ingetreden felle droogte in het laatst van Juli 1923 had deze tweede aanplant veel van watergebrek te lijden, vooral in Semarang en Rembang.

Padi-gogo werd in 1923 slechts van 11 000 bouws meer

geoogst dan in 1922 (501 000 bouws tegen 490 000 bouws in 1922), terwijl in 1923 1500 bouws en in 1922 1400 bouws mislukten.

De productie van padi-gogo kan geraamd worden op 6 244 000 pikol droge padi, tegen 6 105 000 pikol in 1922.

Maïs. Ofschoon de geoogste uitgestrektheid van maïs, evenals van bijna alle andere tweede gewassen, grooter was dan in 1922 (2 297 000 bouws tegen 2 216 000 bouws in 1922), was het jaar 1923 door de lang aanhoudende regens en de daarna plotseling ingetreden felle droogte allerminst gunstig. De mislukte uitgestrektheid van maïs bedroeg dan ook ruim 50 000 bouws, tegen 13 000 bouws in 1922. Ruim 70% van deze mislukkingen kwamen voor in de gewesten Madoera en Rembang, waar juist eene groote uitbreiding aan den maïsaanplant was gegeven. In laatstgenoemd gewest werd evenwel het grootste gedeelte als veevoeder gesneden.

De maïsproductie kan voor 1923 geschat worden op 20 500 000 pikol (gepeld).

Cassave. Van dit gewas werd 35 000 bouws meer geoogst dan in 1922 (1 048 000 bouws, tegen 1 013 000 bouws in 1922), terwijl slechts 1400 bouws mislukten, tegen 1800 bouws in 1922.

Behalve door de omstandigheid dat cassave zooveel beter tegen droogte bestand is dan andere polowidjo-gewassen, wordt deze geringe mislukking verklaard door het feit, dat dit gewas voor een groot deel in den Westmoesson op droge gronden verbouwd wordt.

De cassaveproductie kan voor Java en Madoera geschat worden op 88 700 000 pikol versche knollen.

Bataten. De geoogste uitgestrektheid van dit gewas bedroeg 248 000 bouws, tegen 239 000 bouws in 1922.

Er werden mislukkingen gerapporteerd tot eene uitgestrektheid van 2000 bouws, waarvan 1800 bouws op Madoera, tengevolge van te veel regens in het begin van den Oostmoesson.

De productie van bataten kan voor 1923 geschat worden op 17 200 000 pikol versche knollen.

Kedele. De geoogste uitgestrektheid van kedele is vrijwel constant gebleven (233 000 bouws, tegen 232 000 bouws in 1922). In 1923 mislukten van dit gewas 16 000 bouws (waarvan in Kediri en Madioen tezamen 11 000 bouws), tegen bijna 5000 bouws in 1922. In beide jaren waren de mislukkingen het gevolg van de lang aanhoudende regens, daar dit gewas meestal onmiddellijk na den rijstoogst in den stoppel wordt gezaaid.

De kedele-productie kan voor 1923 geschat worden op ± 1 560 000 pikol zaden.

Aardnoten. In 1923 werd van 261 000 bouws aardnoten geoogst (in 1922 van 264 000 bouws). De mislukkingen bedroegen 3600 bouws, tegen 400 bouws in 1922, hoofdzakelijk tengevolge van het ongunstig moessonverloop en van slijmziekte.

De productie van gepelde aardnoten werd geraamd op 2 200 000 pikol.

Andere peulvruchten. Van deze gewassen bedroeg de uitgestrektheid 276 000 bouws, tegen 269 000 bouws in 1922.

Inlandsche tabak werd op Java en Madoera geoogst van 173 000 bouws, tegen 151 000 bouws in 1922. Ook voor de tabakscultuur was de weersgesteldheid weinig gunstig. Door de zware regens in het begin van den Oostmoesson gingen vele kweekbedden te gronde en in sommige gewesten moest tot 3 maal toe opnieuw worden gezaaid. De daaropvolgende felle droogte deed de aanplantingen ook weer geen goed en inzonderheid voor kerftabak is deze droogte zeer schadelijk geweest. Zoo werd in Rembang dan ook het meeste blad als krosok verkocht, tegen prijzen van f 10 à f 17 per pikol. Niettegenstaande het door de vele mislukkingen ontstane geringe aanbod, waren de prijzen in de meeste gewesten laag en de cultuur was dan ook meestal weinig voordeelig. De oorzaak is voor krosok gelegen in de mindere vraag van Europeesche zijde, terwijl de Chineesche opkoopers nog met groote voorraden uit den ouden oogst zaten en voor kerftabak lag het aan de minder goede kwaliteit. Behalve Rembang maakte ook Besoeki daarop evenwel eene uitzondering. Zoowel de vóór- als de naoogsttabak in dit gewest behaalde goede prijzen. Op de tabaksmarkt te Kasemek werden 712 pikol vóóroogst verhandeld tegen een gemiddelden prijs van f 16,68 per pikol en 3483 pikol na-oogst tegen gemiddeld f 24,67 per pikol. In 1922 waren deze prijzen respectievelijk f 12,94 en f 11,45.

Tengevolge van het sluiten van eenige ondernemingen in de afdeeling Bondowoso nam de „vrijman"-aanplant toe, en werden door de ondernemingen flinke prijzen betaald voor de z.g. vrijman-krosok.

De **indigo**-cultuur heeft nog steeds te lijden van de tijdsomstandigheden, vooral omdat zij de concurrentie met de kunstmatige kleurstof, die goedkooper en gelijkmatiger van kwaliteit is, niet kan volhouden. Geoogst werd van 12 000 bouws (in 1922 van 15 000 bouws).

De **katoen**-aanplant in de residentie Semarang slaagde zeer slecht tengevolge van het ongunstige moessonverloop. Geoogst werd van 9300 bouws, tegen 6000 bouws in 1922.

De uitvoer van gezuiverde katoen uit Semarang bedroeg slechts 153 ton, tegen 356 ton in 1922. Van ruwe katoen waren deze uitvoercijfers respectievelijk 292 en 739 ton.

De **Inlandsche suikerriet**-cultuur was zeer voordeelig door de mooie prijzen, die in alle rietverbouwende streken voor Inlandsche suiker gemaakt werden. Tijdens den maaltijd kregen de rietverbouwers reeds f 10 à f 15 per pikol uitbetaald. Wellicht hangen deze hooge prijzen ten deele samen met den grooten uitvoer van goela mangkok, welke 5300 ton bedroeg, tegen slechts 1300 ton in 1922.

Geoogst werd van 22 000 bouws (in 1922 van 25 000 bouws).

Aardappelen en **groenten** behaalden lage prijzen, vooral in de Preanger Regentschappen. De aardappelcultuur had in de voornaamste centra niet zooveel als anders van ziekten en plagen te lijden, maar de groenten werden in den drogen na-oostmoesson sterk door bladvretende rupsen aangetast.

In 1923 bedroeg de uitgestrektheid, waarvan geoogst is, als volgt: *aardappelen* 23 465 bouws, *groenten* 37 965 bouws, *lombok* 68 621 bouws, *uien* 15 776 bouws, *djarak* 10 298 bouws, *gierst* 12 313 bouws, *widjen* 7754 bouws, *andere knolgewassen* 138 604 bouws en *overige eenjarige landbouwgewassen* 527 678 bouws.

Alles te zamen werden op Java en Madoera in 1923 Inlandsche landbouwgewassen geoogst (exclusief de mislukkingen) van 10 077 167 bouws, d. i. 1,7% meer dan in 1922 en 0,6% minder dan gemiddeld in de jaren 1919 t/m 1921.

Gespecificeerd naar de gewassen waren de veranderingen als volgt:

GEWASSEN.	Meer dan in 1922		Minder dan in 1922	
	in bouws.	in %.	in bouws.	in %.
Sawah-padi . . .	—	—	18 157	0,4
Padi-gogo	11 085	2,3	—	—
Maïs.	80 493	3,6	—	—
Cassave	34 147	3,4	—	—
Bataten	9 347	3,9	—	—
Aardnoten. . . .	—	—	2 582	1,0
Kedele	1 778	0,8	—	—
Andere peulvruchten	6 802	2,5	—	—
Inlandsche tabak .	21 629	14,3	—	—
Overige Inl. landbouwgewassen . .	27 101	3,2	—	—
Totaal . . .	192 382	—	20 739	—

Meerjarige gewassen.

Thee. De Inlandsche theecultuur in de Preanger Regentschappen heeft een bijzonder gunstig jaar meegemaakt; nimmer waren de prijzen van aan de ondernemingen verkocht theeblad zoo hoog. In 't geheel werden ± 60 millioen ponden Inlandsch nat theeblad opgekocht, waarvoor ruim 5 millioen gulden door de ondernemingen uitgekeerd is.

Waar op gemakkelijke wijze plantmateriaal te verkrijgen was, heeft de aanplant zich een weinig uitgebreid, terwijl aan onderhoud der tuinen door de hooge prijzen meer zorg werd besteed.

Einde 1923 besloegen de Inlandsche theetuinen in de Preanger Regentschappen eene oppervlakte van 27 315 bouws, waarvan 25 745 bouws in pluk waren.

Klappers. Ondanks de droogte verminderde de vruchtdracht over het algemeen niet. In Banjoemas, Kedoe en Jogjakarta hadden de klapperboomen slechts plaatselijk veel van Brachartona te lijden en ook de andere gewone ziekten en plagen (klappertor, snuitkever, klapperrot) deden niet meer schade dan in andere jaren. Door het in werking stellen van verschillende oliefabrieken bestond hier en daar meer vraag naar copra, maar over het algemeen bleven de prijzen van klappers en copra toch nog laag. Alleen in Madioen, Kediri en Besoeki liepen de copraprijzen tot f 14 en hooger per pikol op. De Inlandsche oliebereiding in de Preanger Regentschappen was weinig winstgevend, waarom men zich meer op de coprabereiding voor de markt toelegde.

Kapok. Voor kapok werden over het algemeen goede prijzen betaald. De prijs per 1000 kolven liep van f 3,50 tot f 6 op, terwijl in 1922 niet meer dan f 2 à f 3 werd betaald. De ongezuiverde kapok (met pitten) behaalde prijzen van f 18 à f 25 per pikol.

Voor de productie van kapok was het jaar niet onverdeeld gunstig, doordat de eerste bloei tengevolge van de overvloedige regens in Juni en Juli voor een deel mislukte. Aan de Noordoostzijde van den berg Moerja (res. Semarang), waar de cultuur van groot belang voor de bevolking is, werden echter goede opbrengsten verkregen.

2°. GOUVERNEMENTS KINA-ONDERNEMING.

De weersgesteldheid werd gedurende het verslagjaar gekenmerkt door eene langdurige voortzetting van den Westmoesson. Behoudens korte droge perioden in Maart en April, hielden de regens aan tot eind Juli. Daarna trad eene krachtige en eveneens langdurige droogte in, welke eerst tegen het einde van November na eene korte kentering weder plaats maakte voor den Westmoesson. Was als gevolg hiervan eenerzijds de regenval gedurende de eerste 7 maanden van het jaar hooger dan het gemiddelde over dezelfde periode van de laatste 5 jaren, anderzijds was de daaropvolgende droogte ook belangrijk grooter dan in de 5 voorafgegane jaren. Daardoor bleef — niettegenstaande de vele regens gedurende de eerste helft van het jaar — de totale regenval over het geheele jaar op alle afdeelingen nog belangrijk beneden het gemiddelde der laatste jaren. Voor de vele jonge kina-aanplantingen zoowel als voor de kweekerijen was de vrij regelmatige en langdurige natte weersgesteldheid allezins gunstig. Eene uitzondering hierop maakten de jonge Ledger-zaailingen-plantsoenen, waarin eene toename van schimmelziekten viel waar te nemen. De sterke droogte van eind Juli tot in de tweede helft van November deed den groei der jonge speenplanten op de kweekerijen zeer vertragen.

Eind December 1923 bedroeg het aantal planten in den vollen grond 7 693 000, tegen 8 848 000 einde 1922, welke vermindering voornamelijk op rekening komt van het geheel afrooien der te verlaten afdeeling Kawah Tjiwidej en het voortgezet systematisch uitdunnen van de dichte onderbeplanting in de oudere tuinen der overige afdeelingen.

Volgens zeer globale schatting waren eind 1923 op de kweekerijen der onderneming aanwezig 1 039 500 planten in verschillende stadia van ontwikkeling, namelijk: 420 000 Ledgeriana's, 609 500 Succirubra's en 10 000 hybriden (Succirubra en Ledgeriana).

Voor het beplanten der herontginningen en het inboeten van hiaten in de oudere tuinen werden uitsluitend gebezigd overjarige krachtig ontwikkelde Ledger-enten op Succirubra-onderstam. De ontwikkeling van deze als stumps geplante enten was zeer gunstig.

Behoudens de korte droge perioden in Maart en April was de weersgesteldheid voor het werk op de kweekerijen zeer gunstig. Zoowel het verspenen van jonge plantjes als het verenten van Succirubra-onderstammen slaagde goed.

De verkoop van zaden en planten leverde in het afgeloopen jaar een bruto opbrengst van f 63 408. Aan het uitzoeken en keuren van het kina-zaad werd zeer veel zorg besteed, zoodat al het zaad kon geleverd worden in garantie van meer dan 90 % kiemkracht en kiemenergie.

Ook gedurende het verslagjaar werden zoowel oude als jonge kina-tuinen met Leguminosen beplant. Hiertoe werd meer speciaal gebezigd *Crotalaria usaramoensis,* die over het algemeen goed slaagde en zich gunstig bleef ontwikkelen. In sommige oudere kinatuinen op slechte gronden, die over enkele jaren voor rooiing in aanmerking komen, werden nu reeds enkele *Acacia*-soorten uitgeplant, met het doel hierdoor de na rooiing van den aanplant volgende reboisatie te bespoedigen. Ook op verlaten kweekerij-gronden werd het uitplanten van Leguminosen voortgezet; o. a. werden hier een aantal vakken beplant met snel-groeiende Acacia-soorten, met het doel hiermede later snoeiproeven te nemen.

Gedurende het verslagjaar werden op de verschillende afdeelingen een aantal minder produceerende tuinen gerooid, om na intensieve herontginning opnieuw beplant te worden met overjarige Ledger-enten. Tegen het einde van December waren aldus ontgonnen en voor herbeplanting gereed ruim 32 bouws. Een oppervlak van ruim 1 bouw werd gereoid en gereboiseerd met *Acacia longifolia* en *Acacia pruinosa.*

Het rooien van den aanplant op de te verlaten afdeeling Kawah Tjiwidej kwam gereed, waarop de terreinen (grootendeels gereboiseerd) aan den Dienst van het Boschwezen werden overgedragen. De in 1923 op deze afdeeling gerooide 71 bouws Robusta-, Hybride- en Succirubra-tuinen brachten 357 485 K.G. drogen bast op, of gemiddeld 5010 K.G. per bouw.

Het oppervlak van de gouvernements kina-onderneming bedroeg eind 1923 1230 bouws en 12 vierkante Rijnlandsche roeden, waarvan beplant met: Ledgeriana 1168 bouws en 4 Rijnlandsche roeden, Hybryden 34 bouws en 117 Rijnlandsche roeden en Succirubra 27 bouws en 391 Rijnlandsche roeden.

De opkomst van het werkvolk was ruim voldoende, zoodat de geregelde werkzaamheden zonder stoornis konden geschieden. Bijzondere zorg werd besteed aan het diep greppelen van vele tuinen. Voorts werd geregeld de hand gehouden aan het vrijhouden van de tuinen van schadelijke grassen, terwijl een te dichte groei van goedaardig onkruid werd voorkomen door tijdig wieden.

Gedurende de eerste helft van het verslagjaar was de aanhoudende vochtige weersgesteldheid oorzaak, dat zoowel *djamoer oepas (Corticium salmonicolor)* als *wortelschimmels* vele slachtoffers maakten in de Ledger-zaailingen-plantsoenen. De *Helopeltis*-aantastingen kwamen in den loop van het jaar vrijwel geheel tot stilstand. Hetzelfde kan worden vermeld omtrent de *Atlas-rupsen*plaag, waarvan sinds het begin van 1922 vele plantsoenen, vooral op de afdeeling Tirtasari, zeer te lijden hadden. Van Augustus 1922 tot Maart 1923 werden op deze afdeeling ruim één millioen Atlas-rupsen en -poppen gevangen en vernietigd. Ook voor andere rupsen, zooals *hileud boegbroeg (Metanastria hyrtica)* en *hileud merang (Euproctis flexuosa),* bleken de omstandigheden in de eerste maanden van het jaar gunstig te zijn. In enkele zaadbedden kwam sporadisch *roode mijt (Tetranychus bimaculatus)* voor.

De oogst der gouvernements kina-onderneming bedroeg 946 645 K.G. drogen bast; de verhouding van natten tot drogen bast was 100:38.

In het verslagjaar werden verkocht 1 399 400 K.G. fabrieksbast en 7038 K.G. pharmaceutische bast.

De voorraad onverkochte gouvernements kinabast bedroeg op 31 December 1923 1 111 313 K.G. (onderweg naar en in Nederland 271 353 K.G., te Bandoeng 227 551 K.G. en op de onderneming 612 409 K.G.).

De winst der onderneming over het afgeloopen jaar bedraagt, na aftrek van rente en afschrijving, f 767 257.

3°. 's LANDS CAOUTCHOUCBEDRIJF.

Einde 1922 bestond het caoutchoucbedrijf uit 17 ondernemingen. Gedurende 1923 zijn de ondernemingen Merboeh en Kaliwringin tot één beheerseenheid bij elkander gevoegd, hetgeen eveneens geschiedde met de ondernemingen Serpong en Lengkong. Tengevolge daarvan bestond het bedrijf eind 1923 uit 15 ondernemingen, namelijk: Tjikoempaj-Tjipinang, Serpong-Lengkong (res. Batavia), Merboeh-Kaliwringin, Kalitelo, Balong, Banjoemanis, Bedji (res. Semarang), Vada, Tjipetir (res. Preanger Regentschappen), Boewaran, Blimbing, Soebah (res. Pekalongan), Tretes (res. Madioen), Kroempoet (res. Banjoemas) en Langsar (gouv. Atjeh en Onderh.).

De beplante oppervlakte bedroeg 11 993 H.A., waarvan 9597 H.A. hevea, 1048 H.A. klapper en 1348 H.A. getahpertja.

De opbrengst aan producten bedroeg, vergeleken met 1922, als volgt:

	1922.	1923.
Hevea	2 052 319 K.G.	2 651 771 K.G.
Getahpertja	100 008 ,,	109 346 ,,
Klappers	285 763 ,,	265 377 ,,
Coca	5 000 ,,	5 020 ,,

De productie van Hevea steeg met 599 452 K.G. of ruim 29%, welke vermeerdering gedeeltelijk op rekening gebracht kan worden van het in tap komen van jonge aanplanten en gedeeltelijk een gevolg is van de regelmatige stijging der productie in de oude tuinen.

Alle producten werden door tusschenkomst van de Nederlandsche Handelmaatschappij verkocht, deels te Batavia, deels te Amsterdam. Verkocht werd:

hevea-rubber	2 612 642	K.G. à f	$1,00^5$	netto =	f 2 626 315
ficus-rubber	3 150	,, ,,	1,26	,, =	3 967
getahpertja	170 877	,, ,,	$4,83^3$	,, =	825 858
coca	3 850	,, ,,	$2\ 04^7$	,, =	7 879
klappers ...	168 190	stuks ,,	$4\ 24^5$ p.100	,, =	7 139
copra	321,73	pikol ,,	$13,67^7$	,, =	4 400
					f 3 475 560

De uitgaven bedroegen f 2 382 640 (waarvan f 688 155 aan kapitaalsuitgaven en f 1 694 485 aan bedrijfskosten) en de ontvangsten f 3 520 755, zoodat het batig saldo f 1 138 115 bedroeg.

De rente aan het Gouvernement en de afschrijving van het bedrijf bedroegen in 1923 f 708 350 en f 656 421.

De voorraad der producten bedroeg einde 1923 aan: hevea-rubber 523 159 K.G. (waarde f 445 731), ficus-rubber 3220 K.G. (f 1520), getahpertja 39 497 K.G. (f 170 781), coca 4387 K.G. (f 1555), klappers 634 stuks (f 27) en copra 25 pikol (f 279).

4°. PARTICULIERE ONDERNEMINGEN.

In bijlage X is een overzicht opgenomen van de beplante uitgestrektheden en de productie in het grootlandbouwbedrijf op Java en Madoera, voor zoover betreft die ondernemingen waar een of meer der volgende gewassen geteeld worden: suikerriet, hevea, ficus en andere caoutchoucsoorten en getahpertja, koffie, thee, tabak, kina, cacao, cocospalmen, oliepalmen, kapok, agave, coca, notemuskaat, peper, cassave, aetherische oliegewassen en indigo. Op Java en Madoera werd door 1217 ondernemingen eene uitgestrektheid gerapporteerd van 1 887 686 bouws, waarvan 792 097 bouws beplant zijn; de grootste beplante uitgestrektheden treft men aan in de Preanger Regentschappen (152 972 bouws) en Pasoeroean (109 745 bouws).

Een overzicht over 1923 van die ondernemingen, ingedeeld volgens den rechtstoestand der gronden (gouvernementsgrond, particuliere landerijen, erfpachtsgronden, huurlanden, gronden in vrije huur van de bevolking), treft men aan in bijlage IJ.

In verband met de misstanden, welke vaak het gevolg zijn van het verwerken door ondernemingen van landbouw, van suikerriet alsmede van indigo- en cassave-gewas, indien die niet zijn geteeld op gronden waarover de betrokken ondernemingen op den voet der grondhuurordonnantie (I. S. 1918 n°. 88) de beschikking hebben, is bij Ord. van 20 Sept. 1923 (I. S. n°. 464) de verwerking van die gewassen of van de daaruit bereide producten aan beperkende bepalingen onderworpen.

Suiker. Blijkens de door tusschenkomst van het Algemeen syndicaat van suikerfabrikanten in Nederlandsch-Indië verkregen opgaven (zie bijlage W, staat I) namen in 1923 130 ondernemingen, uitsluitend berustende op overeenkomsten met de bevolking, aan de suikercampagne deel. Zij verkregen eene productie van 19 996 359 pikol suiker, waarvan 19 399 853 pikol hoofdsuiker [1]) (tegen 19 477 120 pikol hoofdsuiker in 1922 van 132 ondernemingen).

Van deze 130 ondernemingen betaalden 126 ondernemingen f 13 079 548 aan grondhuur en f 61 386 896 wegens loonen en gedane leveringen of gemiddeld f 103 806 en f 487 713 per onderneming, tegen onderscheidenlijk f 91 941 en f 546 467 in 1922.

Voor opgaven omtrent den rietaanplant en de opbrengst van elke onderneming wordt verwezen naar het overzicht in de genoemde bijlage, welk overzicht ook de ondernemingen omvat, welke niet of niet uitsluitend berusten op overeenkomsten met de Inlandsche bevolking, zoomede de onverhuurde ondernemingen Tjolomadoe en Tasikmadoe in Soerakarta, in het geheel ten getale van 50. Deze ondernemingen leverden 9 766 554 pikol suiker op, uitmakende met de 19 996 359 pikol van de geheel op den grondslag van vrijwillige overeenkomsten met de bevolking werkende fabrieken, eene gezamenlijke opbrengst van 29 762 913 pikol, waarvan 29 093 861 pikol hoofdsuiker. De gemiddelde opbrengst per fabriek over geheel Java alleen aan hoofdsuiker bedroeg 161 633 pikol, tegen 160 973 pikol in 1922.

Wat de ondernemingen betreft, die in 1923 plantriet (bibit) voor de suikerfabrieken leverden, wordt verwezen naar staat II van bijlage W, welke tevens een overzicht bevat van de zelfstandig en niet-zelfstandig beheerde fabrieksbibitaanplantingen.

Over het algemeen was de weersgesteldheid gunstig, behoudens eene stagnatie van korten duur door hevige regens gedurende de campagne in Kediri en in de afdeeling Kendal der residentie Semarang.

Het aantal rietbranden bedroeg 559, tegen 796 in 1922 en de bruto uitgestrektheid van de oppervlakte verbrand riet was 1385 bouw, tegen 1741 bouw in 1922 (zie tabel III van bijlage G).

De huurprijzen bedroegen in de residentie Kedoe f 70 à f 175 per bouw en per oogstjaar van 18 tot 22 maanden voor suikerriet en f 40 à f 100 per bouw en per 12 maanden voor bibit, in de afdeeling Kendal (res. Semarang) f 60 à f 120 voor suikerriet en f 45 à f 50 voor bibit, in de residentie Kediri f 50 à f 90 voor sawah- en f 30 à f 60 voor droge gronden.

In de genoemde gewesten schommelden de loonen der gewone fabrieksarbeiders tusschen f 0,30 en f 0,80 per dag voor mannen en f 0,25 en f 0,60 voor vrouwen. Voor taakwerk en arbeid op Zondag tijdens de campagne werd dubbel betaald. Ambachtslieden verdienden f 0,50 tot f 4 per dag.

Rubber. De rubberprijs bleef hoog, waardoor de productie, vooral van bevolkingsrubber, weder belangrijk steeg. De aanplant bedraagt 240 028 bouws, waarvan 149 346 bouws tapbaar zijn; verkregen werd 34 143 469 K.G. ondernemingsrubber.

Koffie. De aanplant van ondernemingskoffie bedroeg

1) Bij deze berekening is aangenomen dat 1 pikol melasse-suiker = 1 pikol gecentrifugeerde zaksuiker = 0.75 pikol hoofdsuiker; 1 pikol zaksuiker = 0.50 pikol hoofdsuiker.

135 770 bouws. Van 115 670 bouws werd 687 367 pikol koffie verkregen.

Tabak. De hoedanigheid van het product was bevredigend. De geoogste aanplant bedroeg 37 469 bouws, waarvan 13 843 898 K.G. bladtabak en 7 386 504 K. G. krosok verkregen werd; bovendien werd nog van de bevolking opgekocht 727 202 K.G. bladtabak en 5 966 063 K.G. krosok.

Cacao. De productie bedroeg in 1921 693 ton (van 7594 bouw), in 1922 921 ton (van 9468 bouw) en in 1923 934 ton (van 8112 bouw).

Thee. De hooge theeprijzen brachten eene verdere opleving in de cultuur mede. Geoogst is 32 202 142 K.G., terwijl nog 8 946 105 K.G. van de bevolking werd opgekocht. De aanplant bedroeg 113 230 bouws, waarvan 108 617 bouws in productie.

Kina. De beplante oppervlakte bedraagt 23 252 bouws, waarvan 9 216 040 K.G. kinabast werd verkregen.

Andere ondernemingen. Het aantal en de opbrengst der rijstpellerijen, kapokzuiverinrichtingen, enz., voor zoover zij omtrent haar bedrijf in 1923 opgaven verstrekten, blijkt uit de volgende overzichten.

Rijstpellerijen.

GEWESTEN.	Aantal pellerijen.	Verwerkte hoeveelheid padi (in pikols).	Verkregen opbrengst (in pikols).	
			Rijst.	Gaba.
Banten	8	52 917 (8)	24 731 (7)	1 000 (1)
Batavia	131	2 109 077 (131) 70 238 gaba	1 043 974 (119)	93 912 (15)
Tjerebon	5	318 104 (5)	165 845 (5)	—
Preanger-Regentschappen	48	469 341 (48)	234 776 (48)	—
Banjoemas	2	54 421 (2)	27 304 (2)	—
Pekalongan	6	115 205 (6) 9 000 gaba	63 524 (6)	—
Rembang	2	44 562 (2)	21 781 (2)	—
Semarang	6	171 494 (5)	88 133 (6)	—
Madioen	3	52 278 (3)	25 488 (3)	—
Kediri	5	32 882 (5)	16 534 (5)	—
Pasoeroean	9	141 100 (9) 273 gaba	72 164 (9)	—
Besoeki	26	1 279 585 (26)	632 155 (26)	—
Soerabaja	10	200 394 (9)	329 306 (10)	—
Totalen	261	5 041 360 (259) 79 511 gaba	2 745 715 (248)	94 912 (16)

Kapokzuiverinrichtingen.

Gewesten.	Aantal ondernemingen.	Verkregen opbrengst in K. G.	
		Zuivere kapok.	Pitten.
Banten	1	8 523 (1)	17 046 (1)
Batavia	2	28 000 (2)	62 000 (2)
Tjerebon	2	237 520 (2)	416 272 (2)
Pekalongan	7	493 551 (7)	906 064 (7)
Semarang	32	1 870 910 (32)	3 213 505 (32)
Rembang	8	205 714 (8)	342 602 (8)
Madioen	9	617 575 (9)	1 125 793 (9)
Kediri	6	168 342 (6)	264 316 (6)
Pasoeroean	4	233 751 (4)	388 424 (3)
Besoeki	2	129 984 (2)	204 240 (2)
Soerabaja	4	144 050 (4)	309 975 (4)
Totalen	77	4 137 920 (77)	7 250 237 (76)

Klapperoliefabrieken.

Gewesten.	Aantal fabrieken.	Verwerkte hoeveelheid copra (in pikols).	Verkregen hoeveelheid olie (in K.G.).	Verkregen hoeveelheid boengkil (in K.G.).
Banjoemas	3	253 911 (3)	9 276 443 (3)	1 566 279 (1)
Kedoe	1	78 565 (1)	2 991 870 (1)	—
Kediri	7	281 615 (7)	10 488 489 (7)	—
Pasoeroean	1	35 000 (1)	1 312 500 (1)	—
Totalen	12	649 091 (12)	24 069 302 (12)	1 566 279 (1)

Aardnotenoliefabrieken.

Gewesten.	Aantal fabrieken.	Verwerkte hoeveelheid aardnoten (in pikols).	Verkregen hoeveelheid olie (in K.G.).	Verkregen hoeveelheid boengkil (in K.G.).
Semarang	2	635 (2)	9 353 (2)	19 088 (2)
Rembang	1	7 000 (1)	98 875 (1)	189 250 (1)
Kediri	9	86 019 (9)	1 221 407 (9)	2 231 013 (8)
Pasoeroean	1	330 (1)	3 659 (1)	8 086 (1)
Totalen	13	93 984 (13)	1 333 294 (13)	2 447 437 (12)

Kapokpittenoliefabrieken.

Gewesten.	Aantal fabrieken.	Verwerkte hoeveelheid kapokpitten (in pikols).	Verkregen hoeveelheid olie (in K.G.).	Verkregen hoeveelheid boengkil (in K.G.).
Kedoe	1	3 562 (1)	40 017 (1)	—
Kediri	1	120 (1)	874 (1)	651 (1)
Totalen	2	3 682 (2)	40 891 (2)	651 (1)

§ 2. BUITENGEWESTEN.

1°. INLANDSCHE LANDBOUW.

a. Eenjarige gewassen.

Rijst. Ten einde een beeld te krijgen van de rijstsituatie in de verschillende Buitengewesten volgt hieronder een staat, vermeldende de in- en uitvoeren van rijst (zoowel binnen als buiten het tolgebied) gedurende 1923 en de daaruit berekende in- of uitvoer-excedenten.

Gewesten.	Hoeveelheden in tonnen van 1000 K.G.			
	Uitvoer.	Invoer.	Uitvoer excedent.	Invoer excedent.
Bali en Lombok	25 749	377	25 372	—
Sumatra's Westkust.	2 168	46	2 122	—
Tapiannoeli	333	960	—	627
Nieuw-Guiné	—	640	—	640
Bengkoeloe	—	1 188	—	1 188
Lampoengsche Districten . . .	1 200	2 654	—	1 454
Atjeh en onderhoorigheden . .	466	2 488	—	2 022
Sélébes en onderhoorigheden .	5 925	8 301	—	2 376
Palembang	1 826	5 926	—	4 100
Timor en onderhoorigheden . .	1 332	8 079	—	6 747
Djambi.	—	7 785	—	7 785
Amboina	83	10 341	—	10 258
Belitoeng.	3	10 382	—	10 379
Riau	775	14 653	—	13 878
Westerafdeeling van Borneo. .	450	16 309	—	15 859
Manado	—	19 837	—	19 837
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	38	23 308	—	23 270
Bangka.	—	26 164	—	26 164
Oostkust van Sumatra. . . .	6	104 337	—	104 331
Totalen	40 354	263 775	27 494	250 915

De uitvoer van het gewest Bali en Lombok is bijna geheel afkomstig van het eiland Lombok, van waar gedurende 1923 ruim 23 000 ton is uitgevoerd; uit Benoa, de haven van Zuid-Bali is 1800 ton naar Soerabaja en uit Djembrana (West-Bali) ± 900 ton naar Banjoewangi en Soemenep vervoerd. De oogst in Zuid-Bali kan voor 1923 geraamd worden op 2 711 542 pikol rijst, tegen 2 342 611 pikol in 1922, welke vermeerdering toe te schrijven is aan minder gebrek aan water en mindere muizenplaag. Bovendien is van Benoa nog ruim 160 ton naar Boeleleng (Noord-Bali) afgevoerd, welke afdeeling steeds een tekort aan rijst heeft, ofschoon ook daar in 1923 de oogst gunstig was.

Niettegenstaande de rijstoogst ter Sumatra's Westkust, dank zij de gunstige weersgesteldheid en het niet voorkomen van ziekten en plagen op groote schaal, zeer gunstig geweest is, bleef de uitvoer uit dit gewest toch gering. Van de uitgevoerde 2100 ton was ruim de helft afkomstig uit Kerintji.

Behoudens eenige schade door droogte en hier en daar door hevigen wind, was 1923 ook voor Tapiannoeli een normaal padi-jaar. De productie kan voor 1923 geraamd worden op 3 127 035 pikol padi, waarvan ruim 2 millioen pikol afkomstig van de bevloeide sawahs, ± 360 000 pikol van de van regen afhankelijke sawahs en ± 770 000 pikol van droge velden. De laatste hoeveelheid komt voor het meerendeel van niet in geregelde cultuur zijnde velden.

In de onderafdeeling Lebong van de residentie Bengkoeloe, waar het sawah-areaal in de laatste jaren sterk was uitgebreid, moest een deel der sawahs onbebouwd blijven tengevolge van de in deze streek geheerscht hebbende malaria en door den minderen toevloed van menschen uit andere gewesten (Padangers, Kerintjiërs). De van Batavia ingevoerde rijst was bestemd voor de ondernemingen.

Door de daling van de peperprijzen in de Lampoengsche Districten werd meer en meer aan de rijstcultuur gedaan. De oogst viel zeer gunstig uit, zoodat uitvoer naar Java plaats had kort na den oogst.

In Atjeh waren de resultaten van den rijstbouw geenszins onverdeeld gunstig. Vooral in het Oostelijk en het Noordoostelijk deel van het gewest heerschte gedurende een tijd van het jaar een belangrijk rijsttekort. Invoer van rijst was — behalve ten behoeve van het uitheemsch element — dan ook noodzakelijk voor de genoemde streken. De rijstcultuur biedt in dit gewest een geringe oogstzekerheid als gevolg van de vele ongunstige omstandigheden, waaronder zij moet worden gedreven.

In sommige deelen van het gouvernement Selebes en Onderhoorigheden was het beschot slecht tengevolge van een onregelmatig moessonverloop. In Takalar en Soenggoeminasa werd de productie dientengevolge niet hooger getaxeerd dan 50% van de normale en in Zuid- en Midden-Bone hadden eveneens ernstige oogstmislukkingen tengevolge van de ongunstige weersomstandigheden plaats.

De Toradjalanden (Centraal-Selebes) en het merengebied (Wadjo) hadden een normalen rijstoogst. De afdeeling Pare Pare gaf zeer mooie oogsten, waardoor een groote rijstuitvoer mogelijk was; in een deel van deze afdeeling, namelijk Rappang-Sidenreng, werd de dubbele sawahuitgestrektheid van 1922 beplant.

Ofschoon de padi-opbrengsten per bouw in Palembang zeer bevredigend genoemd konden worden, bleef de productie van het gewest ver achter bij die van het voorafgegane jaar, zoodat de uitvoer van rijst (inclusief ongepelde) dan ook ± 2000 ton minder bedroeg dan in 1922, terwijl de invoer vrijwel constant bleef. De oorzaak is gelegen in de hoogere rubberprijzen in 1923, waardoor vele arbeidskrachten aan de padicultuur werden onttrokken, omdat in de rubbertuinen meer geld te verdienen was. In tijden van hooge rubberprijzen zal het wenschelijk zijn dat de aandacht van de bevolking op de padi-cultuur blijft gevestigd, teneinde te voorkomen dat rijstinvoer op al te groote schaal noodzakelijk wordt. De gewone plagen (podops, walang sangit, muizen en hama poetih) deden niet in die mate schade, dat van misgewas op eenigszins belangrijke schaal kon worden gesproken.

De rijstuitvoer van de residentie Timor en Onderhoorigheden is geheel afkomstig van het eiland Soembawa.

In Djambi gaf de padicultuur bevredigende uitkomsten. De sawahbouw ondervond eene gestadige uitbreiding door de aanmoediging van bestuurszijde. Behalve op sawahs komt de rijstteelt nog voor op moerasgronden, die van regen afhankelijk zijn (de z.g. pajo's), en op ladangs (droge velden), die weer onderscheiden kunnen worden in ladang sawah, die bij hoogen waterstand onderloopen en ladang kasang, d. z. hooger gelegen gronden, waar zulks niet het geval is.

In Riau is de rijstcultuur van weinig beteekenis. Alleen in de Indragirische Benedenlanden (op Sumatra gelegen) neemt de cultuur een voornamere plaats in. De uitvoer van 775 ton (naar Singapore) was geheel van deze landen afkomstig, die bovendien nog voor een deel in de behoefte der Indragirische Bovenlanden voorzien.

In de Westerafdeeling van Borneo, waar de rijst zoowel op ladangs als op moeras-sawahs verbouwd wordt, is de rijstoogst over het algemeen gunstig geweest. De productie der bovenstreken was voldoende om in eigen behoefte te voorzien. Alleen Landak heeft in de tweede helft van 1923 rijst van de gewestelijke hoofdplaats moeten betrekken, omdat daar door de groote uitbreiding, welke aan de rubbercultuur werd gegeven, een tekort aan rijst ontstond. Andere streken hadden echter weer rijstoverschotten, die naar de gebieden met schaarschte aan voedingsmiddelen werden vervoerd. In de onderafdeeling Pontianak wordt nooit voldoende padi verbouwd voor de plaatselijke consumptie; alleen in Pontianak moest bijna 15 000 ton rijst van buiten het gewest ingevoerd worden (ruim 5000 ton meer dan in 1922).

Maïs. De maïsoogst was in het merengebied (Wadjo) en in de afdeeling Pare Pare van het gouvernement Selebes en onderhoorigheden bijzonder gunstig en bedroeg naar schatting 500 000 pikol. Elders in dit gewest had het gewas veel van droogte te lijden.

Katjang idjo. Dit gewas is alleen van belang voor Soembawa (res. Timor en onderhoorigheden), van waar 36 910 pikol werd uitgevoerd.

Uien worden veel op Soembawa verbouwd. De uitvoer bedroeg 311 ton, tegen 359 ton in 1922. Ook ter Sumatra's Westkust komen uitgestrekte aanplantingen van uien voor, doch bijna uitsluitend voor gebruik binnen het gewest.

Tabak. De prijzen van de tabak ter Sumatra's Westkust waren dalende en de vraag naar superieure soorten was gering, als een gevolg van de slechte tijdsomstandigheden. De uitvoer bedroeg ± 25 000 pikol, tegen een gemiddelden prijs van f 40 per pikol.

Aardappelen. De aardappelen-cultuur, die in de Padangsche Bovenlanden algemeen voorkomt, dient grootendeels voor Inlandsch verbruik. De uitvoer van Emmahaven bedroeg in 1923 dan ook slechts ruim 700 pikol, voornamelijk met bestemming Sabang. De prijzen zijn in de productiegebieden aan sterke schommelingen onderhevig en bij grooten aanvoer dalen ze soms binnen enkele weken van f 6 tot f 1,50 per pikol.

Katoen. De uitvoer van gezuiverde katoen uit Palembang bedroeg 435 ton, tegen 257 ton in 1922; van ongezuiverde katoen waren deze cijfers respectievelijk 2252 en 1538 ton. De marktprijs steeg van f 13 per pikol in Januari tot f 22 per pikol in December. De kwaliteit van het product was goed.

b. Meerjarige gewassen.

Koffie. In de residentie Bengkoeloe breidde de koffiecultuur zich uit. De oogst slaagde echter minder goed dan in 1922. De prijzen waren als volgt: Robusta-koffie f 25 à f 40, Liberia-koffie f 25 à f 30, Java-koffie f 50 à f 70 en Kroei-koffie f 50 à f 70 per pikol.

De uitvoer bedroeg 5088 ton (waarvan 2795 ton bevolkings- en 2293 ton ondernemingskoffie), tegen 5309 ton in 1922, welke achteruitgang het gevolg was van de mindere productie.

In Palembang liepen de prijzen van f 35 à f 40 terug tot ± f 30 per pikol. De uitvoer van bevolkings-Robusta-koffie bedroeg 12 881 ton, tegen 12 966 ton in 1922. Met uitzondering van de Semendo-streek, komt de beruchte koffiebessenboeboek overal in de aanplantingen voor. De Inlandsche koffiecultuur is veel minder in staat de daardoor aan te richten schade te beperken dan de georganiseerde Europeesche ondernemingen.

Uit Tapiannoeli werd 468 ton bevolkings-robusta-koffie uitgevoerd (tegen 672 ton in 1922) en 1201 ton andere koffie, tegen 1187 ton in 1922. Ofschoon de uitvoer van robustakoffie verminderde, breidt deze cultuur zich niettemin sterk uit, vooral in de onderafdeelingen Mandailing c. a., Angkola, Sipirok en Baros.

In het gewest Sumatra's Westkust gaven de koffieprijzen reden tot tevredenheid. De gemiddelde prijs voor Robusta bedroeg ± f 33, terwijl voor Bovenlandsche arabica- en Mandailing-koffie gemiddeld f 60 aan den producent werd uitbetaald. De uitvoer van Robusta (zonder het ondernemingsproduct) uit Padang steeg van 1127 ton in 1922 tot 3301 ton in 1923, waaronder ook koffie uit Bengkoeloe, Sibolga en Mandailing afkomstig. De uitvoer van het bevolkingsproduct (inclusief de invoer van buiten het gewest), die in 1922 nog 4661 ton bedroeg, liep terug tot 1540 ton in 1923, terwijl daarvan nog 775 ton ingevoerd werd van Sibolga en Bengkoeloe. De cultuur van Robusta breidt zich steeds uit, terwijl de teelt van arabica-koffiesoorten overal ingekrompen wordt, niettegenstaande de prijzen hiervan zeer goed zijn en soms tot f 80 per pikol oploopen. De koffie-uitvoer uit Emmahaven had in 1923 eene waarde van ruim f 3 500 000.

Op Bali en Lombok was de oogst middelmatig. De uitvoer bedroeg 2210 ton tegen 1781 ton in 1922. De prijs was f 50 per pikol.

Van het eiland Flores (res. Timor en Onderhoorigheden) werd naar Makassar uitgevoerd 95 ton, tegen 160 ton in 1922.

In het gouvernement Selebes en onderhoorigheden is de koffiecultuur van beteekenis in de Zuidelijke Toradjalanden. De oogst bedroeg ± 8000 pikol; de aanplant werd sterk uitgebreid, daar de afzet tegen hooge prijzen verzekerd is. In Bantaèng, vroeger een zeer belangrijke koffiestreek, is de cultuur sterk achteruit gegaan, zoodat slechts weinig en dan nog inferieure koffie wordt geëxporteerd; de aanplant is er sterk verwaarloosd, onvoldoende bijgeplant en zwaar aangetast door de koffiebladziekte. De uitvoer van Makassar bedroeg 2203 ton bevolkingsproduct. De prijzen vertoonden in het begin van het jaar eene sterke daling van f 92 tot f 60, doch tegen het einde van het jaar herstelden zij zich weer tot f 85.

Rubber. De voortdurende uitbreiding van de bevolkingsrubbercultuur wordt het best gedemonstreerd door de sterke toeneming van den uitvoer naar het buitenland, welke naar schatting als volgt bedroeg (in tonnen):

Gewesten.	1921.	1922.	1923.
Djambi	2 915	9 666	17 389
Riau	600	1 758	4 009
Palembang.	83	893	4 606
Oostkust van Sumatra	—	1 000	5 000
Westerafdeeling van Borneo	1 800	4 500	8 500
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.	600	7 500	13 000
Tapiannoeli	—	200	600
Totalen	5 998	25 517	53 104

In Djambi is het tappen van de rubbertuinen de voornaamste bron van inkomsten voor de bevolking.

In Riau werd het product tegen f 0,50 à f 1,20 per K.G. verkocht.

De prijsstijging, welke eind 1922 inzette, maakt ook in Palembang de tap weer loonend. Gedurende het geheele jaar werd eene prijs van f 60 per pikol gemaakt. De schaarschte aan werkvolk in de tuinen gaf aanleiding tot allerlei systemen van onderverhuur, waarbij het er den tapper-bereider meestal om te doen is zooveel mogelijk latex uit de boomen te halen, hetgeen natuurlijk nadeelige gevolgen heeft voor den aanplant.

In Sambas (Westerafdeeling van Borneo) werd door een Europeeschen planter een rubberfabriek opgericht, ten doel hebbende de natte en halfbewerkte rubber, die tot nog toe naar Singapore ter verdere bewerking werd gezonden, op te koopen en aldaar te verwerken.

Ofschoon de rubbercultuur in het geheele gewest Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo wordt gedreven, was zij in 1923 van het meeste belang voor de afdeeling Oeloe Soengei, van waar 9362 ton werd uitgevoerd, tegen 1302 ton in 1922.

In Tapiannoeli was de vermeerderde uitvoer te danken aan het weder in tap nemen van de meeste tuinen, die het vorige jaar wegens de lage prijzen niet getapt waren; uitbreiding van de heveacultuur had niet plaats.

Klappers en copra. De copraprijzen waren over het algemeen iets beter dan het jaar tevoren, waardoor hier en daar weder meer aandacht aan de coprabereiding besteed werd.

Ter Sumatra's Westkust is deze cultuur, na de rijst, de belangrijkste. Behalve dat de geheele bevolking van spijsvetten voorzien wordt, is er een belangrijke uitvoer van copra (25 000 ton, tegen 22 000 ton in 1922). Rekent men dat de copraproducent per ton ± f 180 ontving, dan vertegenwoordigt die copra-uitvoer voor hem eene waarde van ± f 4 500 000. De grootste hoeveelheid was afkomstig van

Pariaman, terwijl van de eilanden ± 6000 ton te Emmahaven werd aangebracht. De cultuur is zeer extensief. De opbrengst per volwassen klapperboom bedraagt gemiddeld nog geen 50 noten. Bij eenigszins beter onderhoud en meer zorg zou in verschillende streken zeker 50% tot 100% meer opbrengst te behalen zijn.

De copra-uitvoer van Bali bedroeg 13 698 ton, terwijl bovendien nog 1 017 912 L. klapperolie werd uitgevoerd.

Van Poelau Toedjoeh en Inderagiri (Riau en Onderhoorigheden) werd onderscheidenlijk 13 427 en 10 313 ton copra uitgevoerd, tegen prijzen van f 12,40 à f 14 per pikol.

In Bengkoeloe werd hier en daar eene groote uitbreiding aan de aanplantingen gegeven. Het product dient gedeeltelijk voor eigen gebruik, zoowel als natuurlijk product als verwerkt tot olie. De copra-uitvoer nam toe van 960 ton in 1922 tot 1296 ton in 1923, waarvan ongeveer de helft afkomstig was van de onderafdeeling Kroei. De prijzen varieerden tusschen f 12,50 en f 15.

De copra-uitvoer van de Westerafdeeling van Borneo bedroeg 38 317 ton (in 1922 43 989 ton) en de olie-uitvoer 630 ton (in 1922 356 ton). Bovendien werden nog 410 ton oliekoeken uitgevoerd (ruim 140 ton meer dan in 1922).

Uit de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo werden 2660 ton copra en ± 1 285 000 stuks klappers uitgevoerd.

In het gouvernement Selebes en onderhoorigheden is de klappercultuur van belang langs de geheele kust, met als voornaamste centra Bantaeng en Loewoek. De oogsten zijn weer stijgende, ten eerste omdat de boomen zich hersteld hebben van de schade van het rampassen in de periode der topprijzen (1919—1920) en ten tweede, omdat de Sindjaiziekte (aantasting door Hispiden) bijna geheel geweken is. Het schoonmaken van boomen en erven heeft hier krachtig medegeholpen om de aantasting te bestrijden, met tevens het gunstige gevolg, dat de aantastingen van klappertorren ook sterk verminderd zijn. De aanplant werd overal uitgebreid. De copra-uitvoer (67 921 ton) had geheel naar het buitenland plaats.

Uit de residentie Manado werd 71 997 ton copra uitgevoerd.

De Lampoengsche Districten voerden 1142 ton copra en 535 000 klappernoten uit.

In het gewest Tapiannoeli veroorzaakten de snuitkever- en klappertorplaag nog steeds zeer veel schade. Ondanks een gewestelijke klapperkeur komen nog zeer veel vuile klappertuinen en aangetaste klapperboomen voor, terwijl de bevolking, die zelf nooit in de boomen klimt en het oogsten aan daarvoor afgerichte apen overlaat, niet voldoende bekend is met de door de genoemde insecten veroorzaakte schade. In de onderafdeeling Mandailing werd veel schade aangericht door de Bráchartona-plaag. De tot nog toe onbekende klapperziekte in de kuststreken van Natal breidt zich nog steeds uit. Uitgevoerd werd 5535 ton copra.

Voor de bevolking van Atjeh vormt de klappercultuur een belangrijke bron van inkomsten. De uitvoer van copra bedroeg 7055 ton.

Voor het gewest Amboina is de klappercultuur de eenige cultuur van beteekenis. De coprahandel was gedurende het verslagjaar een weinig slap. De uitvoer bedroeg 16 025 ton, waarvan de helft uit de afdeeling Ternate kwam. Het uitvoerproduct van deze afdeeling had eene waarde van f 1 371 076, tegen f 1 809 564 in 1922.

Op het tot de residentie Timor en Onderhoorigheden behoorende eiland Flores worden uitgestrekte aanplantingen aangetroffen. Uitgevoerd werd 1870 ton copra.

Peper. Door de lage marktprijzen werd op Bangka minder zorg aan deze cultuur besteed. In 't geheel werd uitgevoerd 4238 ton witte peper en 458 ton zwarte peper, respectievelijk tegen prijzen van f 28 à f 37 en f 12 à f 15 per pikol; de peper-uitvoer vertegenwoordigde eene waarde van f 2 321 407.

Door de daling van de peperprijzen ging ook in de Lampoengsche Districten de productie achteruit. De prijzen varieerden tusschen f 15 en f 24 per pikol. De uitvoer bedroeg 8624 ton, tegen 18 562 ton in 1922.

In Palembang schommelden de marktprijzen om de f 30 voor witte en om de f 20 voor zwarte peper. De uitvoer bedroeg slechts 707 ton (569 ton zwarte en 138 ton witte); in 1922 werd 2743 ton zwarte en 121 ton witte peper uitgevoerd.

In Bengkoeloe waren de prijzen beter dan het vorige jaar en bedroegen voor witte peper f 35 à f 40 per pikol (tegen f 32 à f 34 in 1922) en voor zwarte peper f 17 à f 20 per pikol (tegen f 12 à f 14 in 1922). De aanplantingen werden dan ook uitgebreid. De uitvoerwaarde kan op f 235 438 gesteld worden, tegen f 191 823 voor 1922.

Tengevolge van de uiterst lage peperprijzen in de residentie Westerafdeeling van Borneo, zijn de meeste tuinen in dit gewest verwaarloosd en hier en daar zelfs verlaten. Het waren voornamelijk de hooge koelieloonen, die, in verband met de lage prijzen, fnuikend hebben gewerkt op de cultuur. De uitvoer van Pontianak bedroeg nog 838 ton.

In de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo werd wegens de lage prijzen (voor witte peper f 31 à f 33 en voor zwarte peper f 14 à f 16) geen uitbreiding aan de cultuur gegeven. De uitvoer van Bandjermasin en de Zuidoostkust van Borneo bedroeg tezamen 6114 ton.

Voor Atjeh neemt de cultuur steeds in beteekenis af. Met het oog op de lage marktprijzen werd het product zooveel mogelijk vastgehouden en verkocht men niet meer dan strikt noodzakelijk was. Het is van groot belang te trachten in vele streken van het gewest te geraken tot het leggen van den grondslag voor één of meer volkscultures welke de plaats van de peper kunnen innemen. In 1923 werd nog 3704 ton vrijwel uitsluitend zwarte peper uitgevoerd.

Gambir. Op Bangka gaat de gambir-cultuur achteruit door de toeneming van de peper- en rubberaanplantingen in de laatste jaren. Door de prijsstijging van het product werd op Riau de cultuur weer intensiever beoefend; de uitvoer bedroeg uit Riau 2670 ton en uit Indragiri 695 ton. De prijzen varieerden van f 16 à f 37,50 per pikol. In de Westerafdeeling van Borneo gaf de cultuur bevredigende uitkomsten en, doordat de prijs hooger was dan in 1922, werd meer zorg aan de aanplantingen besteed; uitgevoerd werd 1782 ton.

Kruidnagelen. Uit de residentie Amboina werd 508 ton kruidnagelen uitgevoerd. Verder is deze cultuur nog van belang in de onderafdeelingen Kaoer en Mana van de residentie Bengkoeloe; de uitvoer bedroeg 143 ton, tegen 133 ton in 1922 (prijs f 60 à f 80 per pikol). In de onderafdeeling Mandailing van het gewest Tapiannoeli komt eene onbekende ziekte in het gewas voor, waaraan vooral de jonge boomen te gronde gaan.

Muskaatnoten en foelie. Uit de residentie Amboina werd 1243 ton muskaatnoten en 219 ton foelie uitgevoerd.

Pinang. In Atjeh bleef de handel in pinangnoten zeer loonend. De uitvoer bedroeg 19 588 ton, uitsluitend naar het buitenland. In tal van streken is eene belangrijke uitbreiding aan deze cultuur gegeven. Wegens de geringe eischen, die zij stelt, kan zij een volkscultuur bij uitnemendheid geacht worden. In gewone tijden zijn de prijzen evenwel laag en de markt schijnt vrijwel uitsluitend beperkt te zijn tot Britsch-Indië. Uitgevoerd werd uit Palembang 3330 ton, tegen 1991 ton in 1922. De prijzen bewogen zich tusschen f 7 en f 10 per pikol. De Westerafdeeling van Borneo voerde 1373 ton pinang uit.

Kapok. In het gouvernement Atjeh en onderhoorigheden komt de kapok hoofdzakelijk voor in de onderafdeeling Tapatoean, waar zij grootendeels ongezuiverd verkocht wordt; uitgevoerd werd 233 ton. In Oost-Selebes gaf de kapok ruime oogsten van goede kwaliteit. Op het eiland Moena werd de aanplant zeer sterk uitgebreid; de oogst van dit eiland werd voor 1923 geschat op 4500 pikol. De uitvoer van het geheele gewest Selebes en onderhoorigheden bedroeg 1091 ton.

Sago. Uit Riau werd 4340 ton gezuiverde sago en uit Indragiri ruim 5500 ton ruwe sago uitgevoerd. In de Westerafdeeling van Borneo gaven de sago-aanplantingen slechts een matig beschot; de uitvoer bedroeg slechts 705 ton.

Kaneel. Dit typische Inlandsche erfbouwgewas mocht zich ter Sumatra's Westkust, tengevolge van de lage prijzen, nog niet in eene groote belangstelling verheugen. Opkoopers uit de binnenlanden maakten te Padang niet meer dan f 200

per ton en de Inlandsche producenten zeker niet meer dan f 150, als gevolg van geknoei met kwaliteit en het feit, dat de opkoop plaatselijk monopolistisch is. Uitbreiding van de aanplantingen had niet plaats, doch het oogsten (d. w. z. het kappen der boomen en het winnen van de bast) had wegens geldverlegenheid van den kleinen man op groote schaal plaats. De uitvoer van Cassia-bast bedroeg in 1923 bijna 2800 ton (waarde ± f 500 000), tegen bijna 1700 ton in 1922.

Tengkawang. Deze vrucht, oorspronkelijk in de Westerafdeeling van Borneo slechts gewonnen als boschproduct, heeft door de hooge prijzen van de laatste jaren al meer en meer de belangstelling van de bevolking, die tengkawangboomen op daarvoor geschikte boschgronden gaat planten. De oogst was ruim, doch de prijzen waren verre van schitterend, doordat de eerste zendingen inferieur waren tengevolge van eene minder goede bereiding en aldus de markt bedorven hebben. De Chineesche exporteurs te Pontianak moesten het product veelal met verlies naar Singapore van de hand zetten. De uitvoer van Pontianak bedroeg 9607 ton.

Boschproducten. Aan rotan is uitgevoerd uit Sumatra's Westkust 1069 ton, uit Djambi 950 ton, uit Palembang 8953 ton, uit de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo 8556 ton en uit Selebes en onderhoorigheden 13 182 ton. De damar-uitvoer uit Sumatra's Westkust, Bengkoeloe, Ternate en Nieuw-Guiné bedroeg onderscheidenlijk 1415, 465, 1646 en 368 ton.

2°. PARTICULIERE ONDERNEMINGEN.

In bijlage X is een overzicht opgenomen van de beplante uitgestrektheden en de productie in het grootlandbouwbedrijf in de Buitengewesten, voor zoover betreft die ondernemingen, waar een of meer der volgende gewassen geteeld worden: hevea, ficus en andere caoutchoucsoorten, koffie, thee, tabak, kina, cocospalmen, oliepalmen, agave, notemuskaat, peper, aetherische oliegewassen en gambir.

Een overzicht van die in 1923 in de Buitengewesten bestaande ondernemingen, ingedeeld volgens den rechtstoestand der gronden (gouvernementsgrond, particuliere landerijen, erfpachtsgronden, huurlanden, gronden verkregen door landbouwconcessies, gronden in vrije huur van de bevolking) treft men aan in bijlage IJ. In de Buitengewesten rapporteerden 804 ondernemingen eene uitgestrektheid van 1 838 102 bouws, waarvan 449 545 bouws beplant zijn; het belangrijkste cultuurgebied is de Oostkust van Sumatra, waar 299 980 bouws beplant zijn.

Rubber. De aanplant bedraagt 303 776 bouws, waarvan 204 160 bouws tapbaar zijn; het grootste aandeel hierin had de Oostkust van Sumatra (222 722 bouws, waarvan 157 243 bouws tapbaar). Geproduceerd werd in de Buitengewesten 47 368 503 K.G. rubber. De opbrengst aan bevolkingsrubber bedroeg 53 000 000 K.G.

Koffie. De productie was veel beter dan het vorige jaar, namelijk 137 961 pikol. De aanplant besloeg 36 316 bouws, waarvan 27 271 bouws in productie. De opbrengst van het bevolkingsproduct wordt geschat op 368 200 pikol.

Tabak. Van de Sumatra-tabak was de kwaliteit zeer goed. Van 25 741 bouws werd 16 916 828 K.G. bladtabak verkregen.

Thee. De hooge prijzen hebben eene verdere opleving in de theecultuur ten gevolge gehad, hetgeen de productie deed stijgen. De aanplant is 16 599 bouws groot, waarvan 14 514 bouws in productie. Verkregen werd 7 681 362 K.G. droge thee.

Notemuskaat. De opbrengst der specerijperken op Banda bedroeg in 1923 10 324 pikol muskaatnoten in den dop, 645 pikol muskaatnoten uit den dop en 1851 pikol foelie.

Andere ondernemingen. In Bali en Lombok verwerkten 7 rijstpellerijen 312 175 pikol padi en 51 000 pikol gaba tot 208 456 pikol rijst; in Atjeh en Onderhoorigheden en Palembang werden onderscheidenlijk door 1 rijstpellerij 8420 pikol padi tot 6477 pikol rijst en door 1 rijstpellerij 18 500 pikol padi tot 11 000 pikol rijst verwerkt, terwijl in de Oostkust van Sumatra 2 rijstpellerijen eene hoeveelheid van 24 236 pikol rijst verkregen.

Twee klapperoliefabrieken in Bali en Lombok verwerkten 22 334 pikol copra tot 843 237 K.G. olie.

II. BOSCHWEZEN.

Het reglement voor het beheer der bosschen van den Lande op Java en Madoera (I. S. 1913 n°. 495) is gewijzigd bij Ordn. van 12 Juli 1923 (I. S. n°. 358) met betrekking tot de overdracht op den Directeur van Binnenlandsch Bestuur van de bevoegdheid betreffende uitgifte van domeingrond in erfpacht, 21 Aug. 1923 (I. S. n°. 422) betreffende het vervoer van onbewerkt djatihout met een houtpas langs daartoe aangewezen spoor- en tramwegen, en 1 Jan. 1924 (I. S. n°. 1) met betrekking tot de aanwijzing van houtvesterijen.

Het reglement voor den dienst van het boschwezen in Nederlandsch-Indië (Bb. n°. 7901) is nader gewijzigd bij G. Bn. 13 Dec. 1923 n°. 27 (Bb. n°. 10485) ten aanzien van de leiding der dagelijksche zaken bij afwezigheid van den hoofdinspecteur, chef van den dienst van het boschwezen, en 1 Jan. 1924 n°. 5 (Bb. n°. 10519) met betrekking tot de ter goedkeuring aangeboden bedrijfsplannen.

De commissie voor de houtpolitiek (zie Verslag 1921, kol. 231) is bij G. B. 20 Sept. 1923 n°. 2x ontbonden.

In October 1923 is eene commissie ingesteld om in de gevallen, waarin de Directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel zulks noodig acht, een onderzoek in te stellen en aan de Regeering te rapporteeren omtrent de geldelijke en handelspositie van gegadigden voor de vorming van een gemengd bedrijf voor de verzilvering van hout van den Lande, zoomede omtrent de vooruitzichten daarvan met betrekking tot daarmede te behalen geldelijke en handelsvoorwaarden.

Personeel. Op het eind van 1923 waren bij den dienst van het boschwezen werkzaam: 1 hoofdinspecteur, 7 inspecteurs (van wie 2 voor de Buitengewesten, 1 chef der inrichting en 4 voor het toezicht op het beheer), 1 directeur van het proefstation, 52 beheershoutvesters (van wie 34 bij het beheer op Java, 3 bij de inrichting, 9 in de Buitengewesten, 4 op het hoofdkantoor, 1 belast met het geven van lessen aan de middelbare landbouwschool te Buitenzorg en 1 tijdelijk werkzaam bij het herbarium van het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel), 70 houtvesters (van wie 3 op het hoofdkantoor, 31 bij het beheer op Java en Madoera, 11 bij de inrichtingsbrigade, 15 in de Buitengewesten, 9 bij het proefstation en 1 werkzaam in Suriname), 2 adjunct-houtvesters der 1ste klasse, 58 boscharchitecten der 2de klasse, 2 leerlingen-boscharchitecten, 1 maandgelder-boscharchitect, 60 hoofdopzieners, 287 opzieners, 15 leerling-opzieners, 14 chef-opnemers, 10 opnemers, 64 mantri-opnemers, 617 mantri's-politie en 938 boschwachters.

Bij G. B. 26 Juni 1924 n°. 1 (J. C. n°. 53) is de Directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel gemachtigd om ten hoogste 3 houtvesters tijdelijk ter beschikking te stellen van de Nederlandsch-Indische Landbouwmaatschappij voor werkzaamheden van boschbouwkundigen aard.

Baten en lasten. In 1922 bedroeg het batig slot van den dienst van het boschwezen op Java en Madoera f 859 800, terwijl het nadeelige verschil van het boschproefstation f 217 300 bedroeg. Voor 1923 kunnen deze cijfers onderscheidenlijk op f 1 377 000 en f 198 000 aangenomen worden, terwijl de uitkomsten van den dienst in de Buitengewesten nog niet bekend zijn.

§ 1. JAVA EN MADOERA.

Bij G. B. 4 Jan. 1924 n°. 2 (I. S. n°. 7) is bepaald dat de definitief ingerichte djatibosschen, behoorende tot de bedrijfscomplexen Tjaroeban en Pagotan (afdn. Madioen en Panaraga, res. Madioen) worden afgescheiden van de boschdistricten Madioen en Panaraga en samengevoegd, elk tot eene houtvesterij, samen vormende de beheerseenheid Madioen.

Bij G. B. 26 Febr. 1924 n°. 8 (Bb. n°. 10559) is het gebied der djatibosschen in de residentie Pekalongan uitgebreid. De definitief ingerichte bosschen, behoorende tot voor die uitbreiding aangewezen complexen Linggapada en Larangan, zijn afgeschreven van het district Oost-Tjerebon—Tegal en samengevoegd met de houtvesterij Margasari tot eene beheerseenheid Balapoelang.

Voor eene nadere wijziging van de grensomschrijving van het boschdistrict Oost-Tjerebon—Tegal zie men Bb. n°. 10601.

a. Boschbeheer.

Uitgestrektheid der bosschen. De oppervlakte van het djatiboschgebied bedroeg einde 1923 749 573 H.A., waarvan 363 926 H.A. behoorende tot de boschdistricten en 385 647 H.A. tot de houtvesterijen. De uitgestrektheid der in stand te houden wildhoutbosschen [1]) kan op dat tijdstip gesteld worden op 1 524 525 H.A.

Grensregeling en afbakening der bosschen. Voor het onderhoud van de bijna geheel voltooide afbakening der djatibosschen werd geregeld zorg gedragen. Voor de afbakening der in stand te houden wildhoutbosschen werden in 1923 9763 grensteekens geplaatst. De lengte der in dit jaar afgebakende grenzen bedroeg 800 K.M., waarvan 635 K.M. door grensteekens en 165 K.M. op andere wijze. Einde 1923 waren 992 757 H.A. in stand te houden wildhoutbosschen afgebakend, tegen 939 456 H.A. in 1922.

Verschillende andere werkzaamheden, met de voorloopige inrichting der djatibosschen in verband staande. Met de opstelling en herziening der voorloopige bedrijfsplannen werd zooveel mogelijk voortgegaan.

Djativerjonging. De oppervlakte der in 1922 binnen het djatiboschgebied aangelegde verjongingen bedroeg 4838 H.A., waarvan 3886 H.A. djati en 86 H.A. wildhout. De cijfers voor 1923 zijn: djativerjongingen 4741 H.A. en wildhoutverjongingen binnen het djatiboschgebied 97 H.A., waarvan onderscheidenlijk 1686 en 32 H.A. in de boschdistricten en 2200 en 54 H.A. in de houtvesterijen.

De kosten voor aanleg van nieuwe en onderhoud van oude culturen bedroegen (met inbegrip van de kosten voor brandbescherming) in 1922 f 559 918 en in 1923 ± f 465 000.

Einde 1923 was de uitgestrektheid der verjongingen binnen het djatiboschgebied, met inbegrip van de daarbinnen aangelegde wildhoutaanplantingen, als volgt verdeeld:

Verjongingen van vóór 1865	6 268	H.A.
,, ,, 1865—1880	20 166	,,
,, ,, 1881—1900	53 092	,,
,, ,, 1901—1910	62 876	,,
,, ,, 1911—1920	68 192	,,
,, ,, 1921—1923	15 242	,,
	225 836	H.A.

of ± 30 % van het geheele djatiboschgebied. Nagenoeg alle culturen werden aangelegd met tusschenplanting van bodemverbeterende gewassen, waarvoor in hoofdzaak kemlandingan (Leuceana glauca) werd gebezigd.

Waar mogelijk werd wildhout ingebracht dan wel van nature voorkomende wildhoutopslag aangehouden.

1) Nopens de aanwijzing der terreinen van de in stand te houden wildhoutbosschen in de residentiën Pekalongan en Tjerebon zie men G. B. 19 Sept. 1923 n°. 7 (J. C. n°. 77) en 16 April 1924 n°. 20 (J. C. n°. 35).

Wildhoutverjongingen. In het gebied der in stand te houden wildhoutbosschen werden in 1922 2124 H.A. en in 1923 1667 H.A. verjongingen aangelegd. De vermindering van de jaarlijks beplante oppervlakte is een gevolg van de bezuinigingsmaatregelen; de aanplant toch werd beperkt tot goedkoope culturen en tot dezulke, welker totstandkoming niet uitgesteld kon worden.

De uitgaven voor aanleg van nieuwe en onderhoud van oude culturen (kosten van brandbescherming inbegrepen) beliepen in 1922 f 139 077 en in 1923 f 107 695.

De oppervlakte van de aanplantingen binnen het gebied der wildhoutbosschen bedroeg eind 1923 ± 39 800 H.A.

Kap van djatihout. In 1922 bedroeg de houtval (djatihout zonder dunningshout) van den geregelden aankap 112 878 M³. timmerhout en 688 612 S.M. (stapelmeter) brandhout. Voor 1923 kunnen deze cijfers voorloopig gesteld worden op 119 762 M³. timmerhout en 742 477 S.M. brandhout. Daarvan werden in 1923 in eigen beheer gekapt 86 589 M³. en 507 215 S.M., terwijl door tusschenkomst van aannemers verkregen werd 33 173 M³. en 235 262 S.M. Bovendien werd in 1923 nog verkregen uit ongeregelde aankappen (aankappen op last en krachtens vergunning) 1929 M³. djatitimmerhout.

Per H.A. djatibosch was in 1923 de opbrengst aan timmerhout 0,16 M³. en aan brandhout 1 S.M., tegen 0,15 M³. en 0,92 S.M. in 1922.

In 1923 liepen 12 perceelen af; 5 nieuwe perceelen werden aanbesteed, waarvan 2 definitief werden toegewezen en 1 in werking trad. Er werkten in het geheel 40 djatiboschperceelen, waarvan 34 pachtschat- en 6 retributieperceelen, welke aan pacht f 1 346 139 en aan retributie f 213 664 opbrachten.

Einde 1923 waren 1240 K.M. monorail- en birailbanen voor houtafvoer aanwezig, tegen 1227 K.M. op 't einde van 1922.

Kap van wildhout. De opbrengst van wildhout uit den geregelden aankap bedroeg in 1922 5280 M³. timmerhout en 119 200 S.M. brandhout; voor 1923 zijn de voorloopige cijfers 6320 M³. timmerhout en 126 230 S.M. brandhout. Hiervan was in eigen beheer gekapt 5515 M³. en 101 900 S.M. en door tusschenkomst van aannemers verkregen 805 M³. en 17 300 S.M. Bovendien werd nog uit ongeregelde aankappen (aankappen op last en krachtens vergunning) verkregen 3270 M³. en 29 135 S.M., tegen 4600 M³. en 38 700 S.M. in 1922.

In 1923 werkte in het wildhoutgebied 1 boschperceel (leegkap-pachtschatperceel), dat aan pacht f 6640 opbracht.

Dunning der bosschen. De uitgestrektheid der verjongingen binnen het djatiboschgebied bedroeg einde 1923 ± 225 800 H.A., waarvan 16 000 H.A. in dat jaar werden gedund, tegen 13 900 H.A. in 1922. In laatstgenoemd jaar waren de inkomsten uit dezen maatregel f 461 000 en de uitgaven f 171 300, een voordeelig verschil dus van f 289 700, of per H.A. f 21.

Voor 1923 kan men deze cijfers voorloopig stellen op f 484 000, f 188 300 en f 295 700, of f 18,50 per H.A. De vermindering in de opbrengst per H.A. is een gevolg van het feit, dat meer jongere aanplantingen, waarvan geen opbrengst verkregen kon worden, gedund werden.

De dunningen leverden in 1923 eene hoeveelheid van 22 056 M³. en 113 161 S.M. op, tegen 14 270 M³. en 60 354 S. M. in 1922. De afzet beliep in 1922 20 744 M³. en 81 387 S. M. en in 1923 21 352 M³. en 113 037 S. M.

Vervreemding van in eigen beheer gekapt hout. De minder gunstige toestand van den houthandel, welke vooral in de sedert Juli 1922 begonnen en sedert voortgezette prijsdaling van het hout op de openbare verkoopingen tot uiting kwam, waardoor einde 1922 de gemiddelde prijs per M³. van f 45 tot f 36 gedaald was, deed zich in Januari 1923 in nog sterker mate gelden, zoodat slechts f 33,50 per M³. gemaakt werd. In Februari 1923 echter begon de houtmarkt eenige opleving te toonen; de prijs per M³. liep van f 35,50 in die

maand geleidelijk op tot f 50,06 in Juli 1923, zijnde de hoogste doorsneeprijs in het verslagjaar. De maand Augustus toonde daarop eene inzinking tot f 44,44 per M³., welke prijs einde December 1923 weder gestegen was tot f 46,87. De doorsneeprijs over het geheele jaar genomen bedroeg f 44,26, tegen f 42,20 in 1922.

De in den loop van 1923 ingetreden verbetering van den algemeenen economischen toestand tengevolge van de hoogere prijzen, welke de standaardproducten (suiker, rubber, enz.) op de wereldmarkt behaalden, heeft voorzeker ook haren invloed doen gelden op de prijsverbetering van het djatihout; deze is echter ook nog aan andere oorzaken toe te schrijven. Zooals reeds in het verslag van 1923 (kol. 179) was gezegd, werd het kortere, zoogenaamde meubelhout, alsmede het hout voor het maken van deuren en ramen, het meest gevraagd. In verband echter met de in 1922 begonnen en in het verslagjaar verder doorgevoerde inkrimping van den aankap in eigen beheer van het boschwezen, werd het aanbod van kort hout uiteraard gaandeweg onvoldoende om aan de vraag te voldoen, zoodat koopers wel genoodzaakt waren om ook het langere hout te koopen. Hierbij kwam nog, dat ofschoon nog zoo goed als geen nieuwe woningen werden gebouwd, er toch in verband met het noodzakelijk geworden onderhoud langzamerhand meer vraag naar hout van 4 M. en langer ontstond. Lang hout voor scheepsbouw werd, nu er bijna geen nieuwe prauwen op stapel werden gezet, slechts weinig gevraagd.

In 1923 werden op openbare venduties 68 903 M³. djatihout verkocht voor f 3 049 625, zijnde gemiddeld f 44,26 per M³., tegen 67 868 M³. in 1922, met een opbrengst van f 2 864 620, of gemiddeld f 42,20 per M³. Dat, niettegenstaande de grootere vraag naar hout, de afzet op de gouvernements-vendutics slechts 1035 M³. meer bedroeg dan in 1922, vond zijne oorzaak hierin, dat de groothandel, die met groote voorraden zat, die hij, in afwachting van hoogere prijzen niet van de hand wilde zetten, ten slotte toch genoodzaakt was om met de gevolgde politiek te breken en zijne verkooptarieven meer in overeenstemming bracht met de voor de gouvernements-vendutics geldende limiet-prijzen, zoodat de verbruikers zich ook daar tegen redelijke prijzen van hout konden voorzien.

Gedurende 1923 werden op de openbare vendutics 111 groote kavelingen van 200 tot 600 M³., met een gezamenlijken inhoud van 41 188 M³., ten verkoop aangeboden. Hiervan werden 11 kavelingen met een inhoud van 3333 M³. verkocht, welke f 147 258 opbrachten of f 44,26 per M³. De opgehouden kavelingen werden meestal weder op eene volgende vendutie aangeboden en dikwijls wederom opgehouden, zoodat de totalen van het aangeboden en opgehouden hout hier geen waarde hebben. Van de 11 verkochte groote kavelingen kwamen slechts 2 in handen van den eigenlijken groothandel; 6 werden gekocht door kleinere maatschappijen, 2 door kleinhandelaren, welke later het hout onder elkander verdeelden, en 1 door een grootconsument. De opbrengst der groote kavelingen per M³. was gelijk aan die van de geheele gedurende het verslagjaar verkochte hoeveelheid; wanneer men echter bedenkt, dat onder deze laatste zich ook afgekeurd hout bevindt, terwijl dit bij de samenstelling der groote kavelingen niet geoorloofd is, dan blijkt, dat de verkoop in dezen vorm voor den Lande minder opbrengt, dan de verkoop per enkele kaveling. Dit strookt met de tot het instellen der groote kavelingen geleid hebbende overweging, namelijk, om de grootere houthandelaren in de gelegenheid te stellen zich buiten concurrentie van de eigenlijke kleinhandelaren en consumenten van hout te voorzien. Nu het in de practijk gebleken is, dat deze beide categorieën van koopers, hetzij door kongsievorming, hetzij door hunne koopkracht ook wel kans zien om een of meer groote kavelingen te bemachtigen, maakt het een punt van overweging uit, zoodanige maatregelen te treffen, dat de instelling van groote kavelingen beter aan de oorspronkelijke bedoeling zal beantwoorden.

In den vorm van stapelplaatsleveringen werd voor 1923 eene hoeveelheid van 28 610 M³., met eene gegarandeerde houtmassa van 18 996 M³., ter beschikking van den groothandel gesteld, verdeeld over 8 leveringen, tegen 25 335 M³. en 18 194 M³. in 1922.

Naar aanleiding van het gebeurde in 1921, toen eenige contractanten van stapelplaatsleveringen tengevolge der in dat jaar ingetreden malaise niet in staat waren de verschuldigde retributiën te betalen waardoor den Lande groote schade werd berokkend, werd het noodig geacht, dat door de inschrijvers, naast de gewone borgstelling van twee als gegoed erkende personen, ook eene zakelijke zekerheid wordt gesteld, waarvan het bedrag voor elke levering afzonderlijk in de inschrijvingsvoorwaarden werd vermeld. In 1923 deed zich geen enkele inschrijver voor.

Aan den dienst der staatsspoor- en tramwegen werden verstrekt 107 134 djatihouten dwarsliggers van 2 M. × 22 × 12 c.M. en 240 djatihouten brugliggers van 1,80 M. × 22 × 18 c.M. Verder werd nog vervreemd door openbaren verkoop zonder vendumeester 15 449 M³. en door verstrekking aan locale en desawerken 1729 M³.; het boschwezen gebruikte voor den eigen dienst 9287 M³.

Het restant timmerhout bedroeg einde 1922 61 485 M³., zoodat, met den aankap in 1923 van 85 966 M³., in dat jaar over 147 451 M³. kon worden beschikt. De geheele vermindering bedroeg 112 391 M³., zoodat het restant einde 1923 gedaald was tot 35 060 M³., waarmede de normale houtvoorraad ongeveer bereikt is.

De prijs van djatibrandhout op openbare vendutie daalde in Januari 1923 van f 3,70 tot f 3,20 en steeg in Februari weder tot f 3,64, welke prijs tot October gehandhaafd bleef. In de laatste 3 maanden daalde de prijs achtereenvolgens tot f 3,23, f 2,97 en f 2,60 per stapelmeter.

De dienst der staatsspoor- en tramwegen betrok, in verband met den grooten voorraad steenkolen uit de gouvernementsmijnen, ook in 1923 veel minder brandhout dan in vorige jaren, namelijk slechts 25 387 S.M., zoodat voldoende aan de behoefte der particuliere spoor- en tramwegmaatschappijen kon worden tegemoet gekomen. Aan de verschillende spoor- en tramwegen werd in 1923 321 272 S.M. spoorbrandhout (½ meter lang en gekloofd) geleverd, tegen den prijs van f 10 per ton van 1000 K.G.

De opbrengst van het op Java en Madoera door aankoop in eigen beheer verkregen djati- en wildhout (zonder dunningshout en andere nevenproducten) bedroeg voor het op openbare vendutics (met of zonder vendumeester) verkochte hout f 4 465 789 en voor het ondershands verkochte f 2 484 933.

De uitvoer van djatihout naar plaatsen buiten Nederlandsch-Indië bedroeg in 1923 3025 M³. (naar Italië 1260, Nederland 750, Frankrijk 519, Duitschland 189, Denemarken 35, Engeland 28, China en Japan 125 en Europa voor order 119 M³.), tegen 3240 M³. in 1922.

Tengevolge van den ongunstigen economischen toestand in Europa bestond aldaar slechts weinig vraag naar djatihout.

De wildhoutmarkt in 1923 vertoonde slechts weinig verschil met die in het vorige jaar. De gemeentelijke woningbouw te Bandoeng stond bijna geheel stil en bepaalde zich tot gewoon onderhoud. Ook particuliere woningen werden overal slechts weinig gebouwd. In de dientengevolge bestaande geringe vraag naar wildhout kon door de wildhoutbosschen van Java ruimschoots worden voorzien. Desniettegenstaande bedroeg de invoer van het zoogenaamde wildhout uit de Buitengewesten gedurende het verslagjaar 30 000 M³., waaronder een groot aantal voor den dienst der staatsspoor- en tramwegen bestemde ijzerhouten dwarsliggers.

Bewaking en bescherming der bosschen. De verbeterde politioneele toestand bleef bestendigd en de samenwerking van de ambtenaren van het Binnenlandsch Bestuur en het Boschwezen, zoomede de door de veldpolitie verleende medewerking waren van gunstigen invloed.

De summiere rechtspraak werd nader geregeld en vond, in overleg met de gewestelijke Bestuurshoofden, meer toepassing. De daardoor verkregen spoedige berechting van de voor die rechtspraak in aanmerking komende delicten, heeft hare goede werking niet gemist.

Het met de zoogenaamde vendutics voor de bevolking (zie Verslag 1923, kol. 180) bereikte resultaat was zeer bevredigend; er werd een steeds toenemend gebruik van gemaakt. Tevens werd in eenige beheerseenheden voor de bevolking de mogelijkheid geopend om zich langs billijken

weg van landbouwwerktuigen en van brandhout voor eigen gebruik te voorzien, waarvan men een dankbaar gebruik maakte.

b. Definitieve boschinrichting.

Einde 1923 bestond de formatie van het personeel der boschinrichting uit: 1 inspecteur, chef der inrichting, 3 beheershoutvesters, 11 houtvesters, 4 boscharchitecten der 2de klasse, 3 hoofdopzieners, 14 opzieners, 3 leerling-opzieners, 7 chef-opnemers, 6 opnemers, 24 mantri's-opnemers, 1 mantri-boschpolitie, 8 boschwachters, 91 teekenaars, 11 schrijvers, 1 hulpschrijver en 8 inrichtingsmandoers.

Gedurende het verslagjaar werden 5383 K.M. meetlijnen gemeten, waarvan 2571 K.M. ten behoeve van suppletoire metingen. Einde 1923 waren van het djatiboschareaal, groot 749 573 H.A., volledig opgemeten en gekaarteerd 701 500 H.A.

De definitieve inrichting vorderde over de houtvesterijen Tjaroeban en Pagotan en over de tot uitbreiding van het djatiboschareaal aangewezen wildhoutcomplexen Linggapada en Larangan (te zamen 26 979 H.A.).

Bij het begin van 1924 zullen 67 houtvesterijen in werking zijn ter gezamenlijke uitgestrektheid van 385 647 H.A. of ruim 51 % van het geheele djatiboschgebied.

De tienjaarlijksche herzieningen van de houtvesterijen Soeloer, Zuid-Kradenan, Panoenggalan en Margasari kwamen gereed.

Een voorloopig bedrijfsplan werd samengesteld voor het boschdistrict Bodjonegoro.

Aan de grensregeling der wildhoutbosschen in Tegal werd voortgewerkt.

c. Proefstation voor het boschwezen.

Het proefstation is in het begin van 1923 overgebracht naar het landhuis Tjiomas met bijbehoorend erf en andere localiteit, waardoor een einde is gekomen aan het steeds nijpender geworden gebrek aan ruimte.

Afdeeling voor hout- en verder technologisch onderzoek. De houtmonstercollectie werd met 1089 authentieke houtmonsters uitgebreid. Doordat de machinale houtbewerkingsinstallatie in den loop van het jaar in bedrijf gebracht werd, kon de aanmaak van onderzoekmonsters weer krachtig ter hand worden genomen. In Maart 1924 zal met de verkrijgbaarstelling van betrouwbare monsters een aanvang kunnen worden gemaakt, waardoor in eene lang gevoelde behoefte wordt voorzien. Het vraagstuk der houtidentificatie bleef een onderwerp van onderzoek. Enkele belangrijke families werden bewerkt. Met de classificatie van de van de Buitengewesten ingezonden monsters werd geregeld voortgegaan. De onderzoekingen naar de duurzaamheid van hout door middel van methaangisting konden niet hervat worden, daar de gasinstallatie nog niet naar wensch werkte. In verband met de o. a. in Amerika toegepaste laboratoriumproeven betreffende de aantasting van hout door fungi werd voorbereidend werk in deze richting verricht. Een beheershoutvester hield zich, in aansluiting aan zijne onderzoekingen betreffende paalwormaantasting in Suriname, bezig met het onderzoek van de kiezelzuur-vormingen in onze houtsoorten. Stappen worden gedaan om in de haven van San Francisco en in het Panama-kanaal proeven te doen nemen met een 2-tal waarschijnlijk tegen paalworm bestande houtsoorten, kolaka (Parinarium spec.) en kajoe lara (Metrosideros spec.). Een proef werd genomen omtrent den invloed van wateren op djatidunningshout, welk onderzoek ook tot andere houtsoorten wordt uitgebreid. Een plan werd opgesteld en voorbereidingen zijn getroffen voor het instellen van een onderzoek naar den invloed van het ringen op de qualiteit van djatihout. In verband met de actie tegen Indisch hout en de scherpe toepassing der quarantainebepalingen op den invoer van hout in Australië, werd de invoering van eene keuring van exporthout voorbereid, ten einde den afzet van ons hout aldaar te vergemakkelijken.

Afdeeling Botanisch-houttechnische boschexploratie in de Buitengewesten. In het afgeloopen jaar werden uit de Buitengewesten 57 zendingen ontvangen, namelijk van het personeel der dienstkringen in de Buitengewesten 49 zendingen omvattende 1017 herbariumnummers en 938 authentieke houtmonsters, van buitenstaanders 1 herbariumnummer en 1 authentiek houtmonster en van de sectie in Palembang 7 zendingen met ± 800 herbariuminzamelingsnummers en ± 150 nieuwe authentieke hardhoutmonsters. Bovendien werden nog ontvangen 191 stamschijven en 159 stamstukken voor mechanisch-technisch onderzoek en 48 voor het aanmaken van handelsmonsters. Het binnenkomende materiaal werd als gewoonlijk bijna direct na ontvangst voorloopig gedetermineerd en door de Afdeeling Technologie geclassificeerd.

In de sectie in Palembang werden nog een 100-tal boomen genummerd en in het onderzoek opgenomen. Te Soengsang en Penoegoean werden gegevens ingezameld omtrent de aantasting van verschillende houtsoorten door zoutwaterpaalworm en werd van aangetaste houtwerken materiaal ingezameld. Omtrent het bewaren van Dipterocarpeën-zaden werden enkele aanwijzingen gevonden. Van de 1258 genummerde boomen zijn 1135 exemplaren verdeeld over 437 soorten. De aanwinst aan volledige boomen over 1923 bedraagt 170 exemplaren, terwijl het aantal soorten, waarvan 1 of meer individuen volledig zijn, gestegen is van 234 tot 295. Het aantal nummers dat ingezameld werd en niet van genummerde boomen afkomstig was, bedraagt 82, waarvan 20 door het beheerspersoneel bijeengebracht werden. Een systematisch onderzoek werd begonnen naar de waarde van verschillende kenmerken der schorsen voor de herkenning der boomsoorten in het bosch.

Afdeeling Wildhoutboschbedrijf. De proefculturen van looistofleverende boomsoorten in het boschdistrict Zuid-Kediri werden opnieuw beschreven. De hakhoutperken van inheemsche looibastleveranciers werden opnieuw opgenomen. De cultuurproeven met eenige variëteiten van Acacia decurrens werden aanzienlijk uitgebreid. Deze proeven zijn nu geconcentreerd in Artjamanik (boschdistrict Midden-Preanger) en in Tjidjamboe (boschdistrict West-Cheribon—Soemedang), waar in het geheel 36 perken met eene oppervlakte van 70 H.A. werden aangelegd van de variëteiten mollis, dealbata en normalis. De zaadvoorziening van deze variëteiten biedt geen moeilijkheden meer. Het onderzoek met eiken- en kastanjesoorten wordt voortgezet.

Omtrent het onderzoek naar de cultuur van industrie- en edelhoutsoorten valt het volgende te vermelden. In het complex Gadoengan werden van de culturen 1915 t/m 1918 ruim 70 goed gegroeide perken uitgezocht, welke voor blijvende, intensieve waarneming in aanmerking komen. Om nauwkeurige gegevens over hoogte- en diktegroei te verkrijgen, werden z.g. „meetperken" in 31 proefperken uitgezet, waarin eene stamsgewijze opname plaats vond. In 1923 werd een nieuwe cultuur aangelegd met 15 verschillende, goede houtsoorten. De industriehout-proefculturen in het complex Djatilega (boschdistrict Krawang c. a.) werden als proefobject afgeschreven tengevolge van den slechten stand en door een daarin gewoed hebbenden brand. Het sandelhoutonderzoek werd beperkt tot de complexen Gadoengan en Sanggrahan (boschdistrict Zuid-Kediri). Een schema van cultuurproeven werd opgesteld. Daar de Santalum een halfparasiet is, werd speciale aandacht aan de terreinbegroeiing geschonken. Ook werden hier waarnemingen over natuurlijke verjonging verricht. Op de kweekerij werden 35 proefperken voor onderzoek van wortelvergroeiing aangelegd. Er zijn nu 9 proefperken ingelegd, waarin zoowel de kunstmatige als de natuurlijke verjonging wordt bestudeerd. Phaenologische waarnemingen aan 300 verschillende wildhoutsoorten worden wekelijks uitgevoerd.

Het uitkap-onderzoek in het Goenoeng Gedé-complex (boschdistrict West-Preanger) werd voortgezet. Het aantal proefvakken werd niet vermeerderd, doch het onderzoek, speciaal naar verjonging, werd verdiept door middel van herhaalde tellingen, beschrijvingen en oekologisch onderzoek. Hierbij sluit het onderzoek in Tjibodas (boschdistrict Midden-Preanger) zich aanvullend aan.

Afdeeling Djaticultuuronderzoek. Nieuwe proefcultures werden aangelegd in de houtvesterijen Tanggoeng, Gedangan, Goendih, Notopoero en Toeloeng, welke proeven tot doel hebben het vinden van een houtsoort, welke bruikbaar

is op voor djati niet meer geschikte of twijfelachtige gronden, en het zoeken van een tusschengroeier die op slechte gronden beter wil dan de kemlandingan (Leucaena glauca Bth.). Proeven werden genomen met Grotalaria anagyroides n°. 33, Centrosema pubescens, Indogifera sumatrana, Mimosa invisa en Tephrosia Vogelii. Een tweede terrein werd uitgezocht ten einde den invloed van een lichtbeschermend afdak op de bodem-flora en fauna na te gaan; eene voorloopige proef in deze richting was reeds het vorige jaar aangezet. Verschillende proeven in verband met de natuurlijke verjonging van den djati werden bezocht en beschreven. De proeven in Notopoero werden uitgebreid met een proef, waarbij djohar (Cassia siamea) als tusschenplanting zou worden gebruikt. Voorts werd een proef genomen over den invloed van Mimosa invisa op den alang alang-groei en verwildering. De zaaddistributie van groot- en kleinbladige mahony en van walikoekoen bleef aan het proefstation opgedragen.

Het onderzoek der kiemplanten, zaden en vruchten werd voortgezet. Materiaal werd verkregen van verschillende beheerders en van complexen genummerde boomen, zoomede uit 's Lands Plantentuin, welk materiaal in verschen toestand werd gedetermineerd bij het Herbarium.

In 1923 werden de kiemplanten van 65 Javaansche soorten onderzocht. Einde van dat jaar waren van de ± 200 Javaansche soorten bevattende lijst 190 soorten geheel of gedeeltelijk behandeld. Bovendien werden van de Buitengewesten 15 soorten in behandeling genomen.

De vruchtencollectie bevatte einde 1923 eveneens 100 soorten van de 200 soorten omvattende lijst.

Afdeeling voor het dunnings- en opbrengstonderzoek, tevens voor het onderzoek omtrent de djatiboschflora. In 1923 werden 11 nieuwe proefperken opgemeten, waarvan 7 met djati, 1 met nangka, 1 met grootbladige mahony, 1 met djohar en 1 met sonokeling beplant.

Heropnamen werden verricht in 5 djatiproefperken. Een dezer perken bleek zich van de 5 jaren geleden plaats gehad hebbende sterke dunning nog niet hersteld te hebben, zoodat eene matige dunning uitgevoerd moest worden. Een tweede perk was zoodanig door den bliksem beschadigd, dat het onmogelijk bleek het voor verder onderzoek aan te houden.

De ontvangst van een Britsch-Indische opbrengsttafel voor djati en de vrij belangrijke afwijkingen van de curven der massafactoren met de Javasche curven waren aanleiding tot eene herziening van de grafieken, voorkomende in Mededeeling n°. 3 van dit instituut. Voorloopig is reeds gebleken dat de Java-hoogtecurven na het 40ste jaar te laag verloopen.

Er kwamen enkele ernstige beschadigingen in de bestaande perken voor en wel hoofdzakelijk door bliksem, inger-inger, wind en drassigheid. Een onderzoek werd ingesteld naar het gewicht en het volume van stapelmeters brandhout van verscheidene sortimenten van verschillende plaatsen van Java.

Afdeeling Boschbescherming. In het boschdistrict Oost-Brantas werden de vier uitgezette proefperken bezocht en beschreven eenigen tijd na den leegkap, ten einde den gang der herbegroeiing vast te leggen. In de contrôle-perken werden de boomen genummerd. Van deze boomen en van de begroeiing in de leeggekapte perken werd herbariummateriaal verzameld.

Een nota over de voorwaarden, waaraan plantensoorten hebben te voldoen bij gebruik voor boschbrandbescherming, kwam gereed.

De relaties met buitenlandsche boschwetenschappelijke instellingen werden onderhouden en uitgebreid.

---

§ 2. BUITENGEWESTEN.

Beheer en inspectie. In het gewest Timor en Onderhoorigheden werd een beheershoutvester belast met de voorbereiding van een boschbeheer. Een nieuwe dienstkring Manado c. a. werd gevormd.

Behalve de 2 inspecteurs voor de Buitengewesten, bestond het personeel einde 1923 uit 8 beheershoutvesters en 13 houtvesters.

Boschonderzoek. In den dienstkring Riau en Bengkalis was het onderzoek van de houtvesters en van den hoofdopziener in het bijzonder gericht op de vermeerdering van de kennis van de bosschen en de exploitatie in het panglong-gebied.

Gegevens werden verzameld over de boschgesteldheid in Siak, de eilanden Koendoer en Bintam en een gedeelte van het eiland Lingga.

In de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo werd het onderzoek naar de bosschen ten behoeve van de te ontwerpen reserves in de onderafdeeling Pasir voortgezet. Een speciaal onderzoek had nog plaats ter beantwoording van de vraag of uit de omliggende bosschen levering van houtskool eventueel mogelijk zou zijn voor het hoogovenbedrijf voor de Soengei Doea-ijzerertsvelden. Verder had in dezen kring een uitgebreid onderzoek plaats naar het voorkomen en de exploitatie van rotan en rubber- en getahpertja-leverende gewassen.

In Selebes ging de beheershoutvester systematisch met het globaal onderzoek van zijn geheelen dienstkring voort, terwijl de opname zich beperkte tot de meting van en het verzamelen van gegevens omtrent de bosschen rond den berg Lompobatang (afd. Bantaëng) en de wildhoutbosschen op het eiland Moena (afd. Oost-Selebes).

In Manado kwam, in samenwerking met den hoofdopnemer, een overzichtskaart tot stand van de Minahasa waarop de bosschen (ingedeeld in twee kwaliteitsklassen) en de irrigatieprojecten zijn geschetst.

In de residentie Timor en Onderhoorigheden bereisde de beheershoutvester de eilanden Timor, Soemba, Sawoe, Roti, Flores en Soembawa. Voor een gedeelte van het gewest kon aan de hand van de op die reizen verzamelde gegevens een eerste boschbeheer in algemeene trekken ontworpen worden.

Boschwetgeving. Het reglement voor de houtzagerijen, houtaankappen en houtskoolbranderijen in de afdeeling Bengkalis van het gewest Oostkust van Sumatra, de onderafdeeling Inderagirische Benedenlanden der afdeeling Inderagiri en de onderafdeelingen Lingga, Karimoen en Tandjoengpinang van de afdeeling Tandjoengpinang van het gewest Riau en Onderhoorigheden en de afdeeling Djambi der residentie van dien naam (panglong-reglement) (I. S. 1923 n°. 220 en 1924 n°. 89) treedt, voor zoover betreft de gewesten Riau en Onderhoorigheden en Djambi, in werking met ingang van 1 April 1924 (I. S. 1924 n°. 125). Het genoemde reglement is nader gewijzigd bij Ord. van 15 April 1924 (I. S. n°. 175), waardoor de ambtenaren van de arbeidsinspectie voor de Buitengewesten mede worden belast met de zorg voor de naleving van het reglement en van de door de hoofden van gewestelijk bestuur ter zake vastgestelde uitvoeringsvoorschriften.

Om hydrologische en klimatologische redenen, dan wel in het belang van 's Lands bosschen in het gewest Palembang, is het aanleggen van ladangs en ladangtuinen in die residentie bij Ord. van 25 Febr. 1924 (I. S. n°. 86) aan beperkende bepalingen onderworpen.

Nopens de aanwijzing der terreinen van de in stand te houden wildhoutbosschen in de residentie Tapianoeli zie men G.Bn. 26 Oct. 1923 n°. 4 (J. C. n°. 87), 6 Jan. 1924 n°. 11 (J. C. n°. 3) en 25 Juni 1924 n°. 50 (J. C. n°. 55); in de residentie Lampoengsche Districten G.Bn. 29 Dec. 1922 n°. 41 (J. C. 1923 n°. 95) en 25 Juni 1924 n°. 49 (J. C. n°. 54); in de residentie Palembang G.Bn. 25 Juni 1924 n°. 51 (J. C. n°. 54) en 30 Juli 1924 nos. 2 t/m 6 (J. C. nos. 63 en 64).

Exploitatie. Evenals in vorige jaren waren de hout-

exploitaties grootendeels gegrond op opkoop van hout van de bevolking.

De exploitatie in eigen beheer in de Padangsche Bovenlanden (Sumatra's Westkust) gaat geregeld voort: zij is op plaatselijken afzet ingericht en is van plaatselijk algemeen economisch belang.

De Vereenigde Indische Bosch-exploitatie-maatschappijen zetten, wegens de slechte houtmarkt en het ontbreken van voldoende houtvoorraden, hare zaken ter hoofdplaats Palembang voorloopig stop.

Het houtverbruik der Billiton-maatschappij bedroeg in 1923 2450 M³., waarvan 850 M³. retributievrij hout en 206 000 S.M. brandhout, benevens 3500 zakken houtskool.

De Koninklijke Paketvaartmaatschappij verscheepte met haar booten naar Java ± 30 000 M³. hout, afkomstig van Borneo en Moena (Oost-Selebes). Bovendien vervoerde die Maatschappij ± 300 M³. hout naar het buitenland.

De panglong-aankappen in de Buitengewesten, waarvan het hout, brandhout en houtskool zoo goed als in zijn geheel naar Singapore worden uitgevoerd, verkregen in 1923 naar schatting in Riau en Bengkalis 386 245 M³. balken, 114 000 S.M. brandhout en 442 000 pikol houtskool; de inkomsten voor het Gouvernement uit die panglong-aankappen bedroegen f 354 621, benevens f 48 028 uit andere concessies en f 43 222 aan uitvoerrechten op boschproducten uit de gewesten Riau en Oostkust van Sumatra, te zamen f 445 871.

In het tweede groote centrum van aankap, namelijk de dienstkring van de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, werd volgens schatting van den beheershoutvester in 1923 250 000 M³. hout gekapt.

Op Moena (Oost-Selebes) werd door de Vereenigde Indische Bosch-exploitatie-maatschappijen 1771 M³. djatihout gekapt, waaronder 1133 M³. dwarsliggers. De Maatschappij kon bij de lage Java-vendu-prijzen, niettegenstaande eene dure exploitatie, haar kap voortzetten, aangezien ze voor den verkoop van dwarsliggers nog een gunstig contract had loopen. De kap op het eiland werd, evenals in het vorige jaar, zeer klein gehouden en de oude voorraad voor een groot gedeelte opgeruimd.

Uit de Molukken werd tegen het einde van het jaar uit oude vooorraden weder meer verscheept.

De uitvoer naar Shanghai, Japan en Australië gaf gedurende het verslagjaar blijkbaar zekere verschieten. Voor de beide eerste afnemers werden flinke exploitaties opgezet in de Oostkust van Sumatra en in West-Borneo.

Bij G.B. 27 Juni 1924 n°. 40 is de Directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel gemachtigd om te beschikken over f 52 000 ten behoeve van eene proefexploitatie voor de winning van hars en terpentijn uit de dennenbosschen in het gouvernement Atjeh en onderhoorigheden.

Boschverjonging. De boschcultuur bleef tot kleine oppervlakten beperkt. Het reboisatievraagstuk werd in Selebes krachtig aangepakt. Locale rechtsgemeenschappen verbeterden de aanplantingen van het vorige jaar of breidden deze uit; landschappen maakten daarmede een aanvang, hierin voorgelicht en terzijde gestaan door het boschwezen. Kweekbedden voor de eerste cultuur in de hydrologische reserve op den berg Lompobatang werden aangelegd. In Manado werden proeven met natuurlijke verjongingen van leeggekapte terreinen genomen. In de wildhoutbosschen blijft de natuurlijke verjonging de aangewezen weg. Vooral in Palembang werden in dit opzicht speciale onderzoekingen ingeleid, welke veelbelovend schijnen te worden.

Opneming. Het te Buitenzorg gevestigde kantoor van het hoofd van de opnemingsbrigade voor de Buitengewesten bestond einde 1923 uit 6 hoofdopnemers, 4 opnemers, 32 mantri-opnemers, 19 teekenaars, 2 schrijvers en 1 maandgelder. De opnemingsbrigade heeft in het verslagjaar 2 572 161 H.A. verkend, 42 140 H.A. middels exploratiemetingen onderzocht, 110 H.A. proefbanen opgemeten en 2571 K.M. getraceerd ten behoeve van de afbakening van geprojecteerde boschgrenzen.

III. BURGERLIJKE VEEARTSENIJKUNDIGE DIENST EN VEETEELT.

A. BURGERLIJKE VEEARTSENIJKUNDIGE DIENST.

De verschillende op het veeverkeer over zee betrekking hebbende bepalingen zijn samengevat bij G. B. 7 Oct. 1923 n°. 25 (I. S. n°. 499). In Bb. n°. 10503 zijn de bepalingen vermeld welke niet in die samenvatting zijn begrepen.

Bij G. B. 13 Juli 1924 n°. 15 (I. S. n°. 326) is bepaald, dat de invoer van honden, katten en apen mede verboden is in de residentie Palembang.

De toelagen der leerlingen van de veeartsenschool en de tarieven voor voeding en verpleging van in de stationnaire kliniek opgenomen dieren, zoomede het tarief voor verstrekte medicijnen ten behoeve van in behandeling genomen zieke dieren en voor onderzoek en behandeling van zieke dieren buiten de kliniek, zijn nader vastgesteld (Bb. n°. 10543).

Personeel. Einde 1923 bestond het personeel uit 1 waarnemend hoofd van den dienst, 4 inspecteurs, 52 gouvernements veeartsen, 32 adjunct-gouvernements veeartsen, 2 Inlandsche veeartsen, 206 veemantri's, 46 schrijvers bij de gouvernements veeartsen, 1 opzichter in het belang van de paardenfokkerij te Bandoeng, 1 opzichter bij het doorgangshuis voor paarden en vee op Soemba, 1 opzichter voor vee en weiden bij de Landsfokkerij te Padang-mangatas (Sumatra's Westkust) en 3 tijdelijke opzichters ten behoeve van de bestrijding van besmettelijke veeziekten.

Voor wijzigingen van de regeling van de standplaatsen en ambtskringen van de Europeesche gouvernements veeartsen (Bb. n°. 8831) zie men Bb. nos. 10504, 10545 en 10573.

Onderwijs. Bij den aanvang van het schooljaar 1923/1924 werd de veeartsenschool te Buitenzorg bezocht door 39 leerlingen, onder wie 1 Europeaan. Van hen verlieten er 20 de inrichting, van wie 6 met het einddiploma, terwijl 21 nieuwe leerlingen werden ingeschreven. Alzoo telde de school einde 1923 40 leerlingen.

Een nieuw reglement voor de veeartsenschool is opgenomen in Bb. n°. 10470.

Veeziekten. De algemeene voedings- en gezondheidstoestand van den veestapel was vrijwel in alle gewesten gunstig.

Anthrax (miltvuur) kwam, voornamelijk bij buffels, op Java en Madoera sporadisch voor in de ambtskringen Weltevreden en Serang. Op het eiland Roti (res. Timor en Onderhoorigheden), waar in 1922 een groot deel van den paardenstapel aan de ziekte te gronde was gegaan, werden in 1923 nog slechts een gering aantal gevallen geconstateerd. Overal, waar de ziekte optrad, werd met succes de preventieve serumbehandeling toegepast.

Septichaemia epizoötica werd bij buffels, voornamelijk in de ambtskringen Serang, Weltevreden, Watamponé en Makassar waargenomen. Preventieve seruminspuitingen voorkwamen steeds eene uitbreiding der ziekte.

Aphtae epizoötica (mond- en klauwzeer) kwam over geheel Java en Madoera voor; het verloop was wederom zeer goedaardig. In de Buitengewesten werden slechts enkele gevallen waargenomen.

Malleus (kwade droes) kwam in bijna alle ambtskringen van Java voor, doch voornamelijk weder op de kustplaatsen. In den ambtskring Mataram (eiland Lombok) had in 1923 eene algeheele malleinatie van den paardenstapel plaats. Op Selebes komt de ziekte veelvuldig en in ernstige mate voor; op Sumatra werden enkele gevallen gerapporteerd.

Saccharomycose werd weder in hoofdzaak waargenomen op de groote kustplaatsen op Java en op Selebes (ambtskringen Makassar en Watampone).

Scabies (schurft). In verschillende streken van Java werden met succes krachtige pogingen in het werk gesteld, om de bevolking er toe te brengen meer aandacht aan de bestrijding van deze ziekte, welke voornamelijk onder het jonge vee slachtoffers maakt, te besteden.

Surra. De enzoötie onder de karbouwen in het ressort Baligé (Tapiannoeli) heeft zich dit jaar, hoewel in mindere mate dan in 1922, herhaald. In den ambtskring Koetaradja werden verscheidene gevallen onder runderen waargenomen. In de overige Buitengewesten en op Java kwam de ziekte slechts sporadisch voor.

In verschillende veeartsenijkundige ambtskringen (o.a. Baligé, Madjakerta en Blitar) werden genezingsproeven met Bayer 205 ingesteld. De uitslag van de experimenten met dit middel bij buffels en runderen geeft de hoop, dat het mogelijk zal zijn, om de dieren van het acute in het chronische stadium over te brengen en op deze wijze sterfte op groote schaal te voorkomen.

Piroplasmose werd slechts in een gering aantal gevallen microscopisch gediagnotiseerd. Aangenomen mag echter worden, dat de ziekte veel meer voorkomt, doch door het chronisch verloop van het lijden ontsnappen vele gevallen aan de aandacht van de fokkers en krijgt de veearts slechts weinig gelegenheid tot onderzoek.

Tuberculose werd uitsluitend geconstateerd in melkerijen met Europeesche, Australische of gekruiste runderen. In bijna alle gewesten op Java werden gevallen der ziekte waargenomen. Door de toevoeging van hulppersoneel aan de gouvernementsveeartsen in streken, waar talrijke melkerijen zijn, konden deze deskundigen meer aandacht aan de opsporing en bestrijding van de tuberculose wijden.

Rabiës (hondsdolheid). Als gevolg van eene krachtige bestrijding (opruiming van ongecontroleerde, losloopende honden) nam in enkele ressorten op Java het aantal gevallen der ziekte af. Nog steeds geldt de klacht, dat in verschillende gewesten aan de bepalingen der hondsdolheidordonnantie onvoldoende de hand gehouden wordt.

Gangraena emphysematosa bij herkauwende dieren en varkens werd uitsluitend geconstateerd in de gewesten Jogjakarta, Soerakarta en Madioen. Ook in 1923 hadden de filtraat-inspuitingen, welke op groote schaal geschiedden, veel succes.

De keuring van het over zee ingevoerde vee heeft meestal plaats na de ontscheping, op enkele plaatsen echter nog aan boord. Behoorlijke quarantaine-inrichtingen, waar deze keuring kan geschieden, ontbreken. Gewoonlijk wordt het ingevoerde vee in observatie gehouden in de stallen van de importeurs op de havenplaatsen, somwijlen wordt het onder de noodige voorzorgsmaatregelen naar het achterland vervoerd en daar nader onderzocht en in observatie gehouden.

In verband met het uitbreken van veepest in West-Australië in November 1923, werd het bestaande verbod omtrent den invoer van runderen, afkomstig van de Staten Queensland, New South Wales en Victoria, ook toepasselijk verklaard op runderen uit de Staten West- en Zuid-Australië en Noordelijk Territorium van het vaste land van Australië.

De uitvoering van hygiënische maatregelen is in hoofdzaak aan de locale raden opgedragen, die op dit gebied met vrucht werkzaam zijn. Overal, waar deze raden nog niet over eigen technisch personeel beschikken, verleent het personeel van den burgerlijken veeartsenijkundigen dienst de noodige hulp. Slechts een 9-tal gemeenten hebben eigen deskundigen.

B. VEETEELT.

Bij G. B. 12 Juni 1924 n°. 15 is de Resident van Timor en Onderhoorigheden gemachtigd om te beschikken over een som van ten hoogste f 20 000 voor den aankoop en het vervoer van Balineesch vee, bestemd voor de verbetering van den veestapel op het eiland Timor.

Paardenfokkerij. De resultaten, bereikt met de stationneering van de Sandelhout-dekhengsten in enkele gewesten van Oost-Java, zijn over het algemeen wederom slecht geweest. Het aantal gedekte merries is steeds achteruitgaande. In de afdeeling Goenoengkidoel (res. Jogjakarta), waar het sultanaat 8 Sandelhout-dekhengsten ter beschikking gesteld heeft, waren de uitkomsten bevredigend. In de Preanger Regentschappen werden de bemoeienissen van het Gouvernement op den bestaanden voet voortgezet. Over het algemeen neemt de belangstelling in de paardenfokkerij bij de bevolking af, daar het steeds minder loonend wordt om paarden te fokken. Er is dan ook voortdurend aansporing noodig om de 74 in de Preanger Regentschappen gestationneerde gouvernements dekhengsten voldoende productief te doen zijn. De boerderij ,,Generaal de Wet'' te Tjisaroea leverde 4 dekhengsten af uit den stapel Sandelhout-paarden; de paardenstapel aldaar wordt uitstekend onderhouden. Uit eigen beweging werd door de bevolking weinig aan de verbetering van het paard gedaan; de enkele fokvereenigingen zijn van geringen invloed. Te Segalaherang (ambtskring Buitenzorg) is een veekas opgericht, met het doel gelden bijeen te krijgen voor den aankoop van één of meer dekhengsten.

In de ambtskringen Padang en Fort de Kock waren einde 1923 6 en 27 hengstenstations aanwezig, met achtereenvolgens 14 en 39 dekhengsten; bovendien bevonden zich 24 hengsten in het depot te Padangmangatas. De dekcijfers zijn wederom achteruitgegaan (in Fort de Kock van 2362 tot 1991). De achteruitgang van de paardenfokkerij wordt geweten aan het feit, dat het fokken van paarden door de lage prijzen niet meer loonend is. De sterkte van de Arabische-Sandelhout-fokkerij te Padangmangatas bedroeg einde 1923 15 hengsten en 24 merries.

Met het vormen van zoogenaamde ladangs, zijnde omwalde weidevelden, waarbinnen een hengst met een koppel merries wordt losgelaten, in de Bataklanden werd voortgegaan; deze terugkeer tot de oorspronkelijke wijze van veehouderij der bevolking blijkt vele voordeelen mede te brengen (hoog bevruchtingscijfer, betere ontwikkeling der dieren door de beweging in de vrije lucht, geen kosten voor de eigenaren, enz.).

Op bijna alle Kleine Soenda-eilanden en op Selebes is de overheidsbemoeienis met de paardenfokkerij zeer gering. Zij bepaalt zich in hoofdzaak tot het verbod van uitvoer van merries, evenals van hengsten beneden een bepaalden leeftijd en boven een bepaalde hoogte-maat. Alleen op Soemba wordt meer daadwerkelijke steun verleend. Voortgegaan werd met den opkoop van Sandel-Arabische dekhengsten en de uitgifte in huurkoop van uitgezochte Sandelhout-hengsten aan konpelhouders. Op Soemba tracht de wedrenvereeniging ,,Wilhelmina'' verbetering van het ras te verkrijgen door primeering van goede hengsten en uitgifte hiervan als vaderdieren voor de koppels.

Runderfokkerij. Op Java werd voortgegaan met de verstrekking van Soemba-Ongole-stieren. De Landsfokkerij te Pengarasan (res. Pekalongan) bewees goede diensten als doorvoerstation voor de van Soemba afkomstige en voor Java bestemde Ongole-stieren. De Landsfokkerij te Tjepaka (res. Pekalongan) werd opgeheven en het daar aanwezige volbloed Ongole-vee op contract geleverd aan de bevolking in de afdeeling Batang. De bevolkingsfokkerij met de Australische en Hollandsche stieren in den Tengger (res. Pasoeroean) blijft een succes; wel zijn de prijzen, welke de producten van deze fokkerij opbrengen, gedaald, doch ze zijn nog belangrijk hooger dan die van inheemsch vee. De boerderij ,,Generaal de Wet'' te Tjisaroea leverde in 1923 42 stieren af.

Op Sumatra werd met afwisselend succes voortgegaan met het steunen van de fokkerijen in de gewesten Lampoengsche districten, Bengkoeloe, Sumatra's Westkust, Atjeh en onderhoorigheden en Palembang. In den ambtskring Fort de

Kock, waar 75 Bengaalsche springstieren gestationneerd zijn, is een begin gemaakt met de castratie van minderwaardige stieren. Padanglawas (ambtskring Padangsidimpoean) bezit een goeden runderstapel en ook in Atjeh bestaat een groote uitstekende runderstapel, doch in beide streken dreigt de kwaliteit achteruit te gaan door uitvoer van het goede mannelijke fokmateriaal. De resultaten van de kruising met Hissar-stieren in de Karolanden zijn zeer bevredigend. Aan de gewestelijke veefokkerij te Tandjoengmoelia (Medan) worden kruisingsproeven genomen van Bengaalsche koeien met Europeesche stieren, om te trachten een meer producerend melkrund te fokken. De kwaliteit van het rund wordt in Palembang, vooral in de Pasemahlanden, beter. De runderstapel op de Landsfokkerij te Padangmangatas had veel te lijden van ziekten, klimaatsinvloeden en eene slechte voedselvoorziening, zoodat de sterfte onder het jonge vee vrij hoog was. Voortgegaan werd met de verzending van fokvee (166 koeien en 36 stieren) naar Soembawa.

Voor Manado is het aantal ingevoerde Soemba Ongolestieren gestegen tot 76 stuks. In den ambtskring Makassar, waar tot nu toe geen runderteelt bestond, zijn in 1923 8 stieren en 96 koeien van Bali ingevoerd en aan de bevolking op z.g. Soemba-contract uitgegeven.

De maatregelen tot verbetering van den runderstapel op Bali en Lombok werden met kracht voortgezet.

Op Timor werd het aanwezige Bali-vee, dat uitstekend voldoet, geregistreerd: nieuwe koppels werden op contract uitgegeven. De geheele sterkte bedroeg einde 1923 ± 1200 dieren. Ten behoeve van het eiland Flores is men begonnen met den aankoop van vee op Madoera, ten einde den aanwezigen stapel Madoereesch vee te versterken. De fokkerij van Hissar-runderen in den ambtskring Soembawa-besar gaf zeer bevredigende resultaten. Einde 1923 waren 523 dieren aan de bevolking uitgegeven. De volbloed Ongole-stapel op Soemba vermeerderde met ± 33 % en telt thans 3649 dieren. In 1923 konden 251 dekstieren afgeleverd worden, waarvan 232 naar Java en 19 naar Selebes.

Ter aanmoediging van de fokkerij werden enkele veetentoonstellingen gehouden en de kerapans op Madoera financieel gesteund.

Buffelfokkerij. De gouvernementsbemoeienis met den karbouwenstapel bepaalde zich tot het voorkomen van te grooten uitvoer van buffels van enkele eilanden, het selecteeren van het mannelijk fokmateriaal en het regelen van de slacht van vrouwelijke dieren. Met de castratie van de karbouwen op de eilanden van den Timor-archipel wordt voortgegaan. In alle gewesten op Sumatra zijn de buffels van zeer goede kwaliteit.

Kleinveefokkerij. De proeven met de op Soemba ingevoerde Berkshyre- en Tamworth-varkens werden voortgezet. Gebleken is, dat de Tamworth-varkens beter tegen het klimaat bestand zijn dan de Berkshyres.

Voor de geiten- en schapenfokkerij bestaat eene toenemende belangstelling. In verschillende ambtskringen zijn fokvereenigingen opgericht, welke met vrij goede resultaten gekruiste Bengaalsche bokken ter beschikking van de bevolking stelden.

De sterkte van den veestapel op het einde van 1923 blijkt uit het volgende overzicht:

	Paarden.	Runderen.	Buffels.
Java en Madoera	270 526	3 252 773	2 167 893
Buitengewesten	484 273	874 606	1 067 668
Totaal	754 799	4 127 379	3 235 561

IV. VISSCHERIJEN.

De proefneming met de toepassing van mechanische beweegkracht bij de zeevisscherij (zie Verslag 1923, kol. 189) werd voortgezet, doch tot dusver zonder bevredigende resultaten. Aan de betrokken gewezen visscherij-ambtenaren is een renteloos voorschot van f 5000 verleend, hetgeen niet heeft kunnen beletten dat een hunner, wegens onvoldoende geldelijke uitkomsten, het bedrijf heeft moeten staken. Meer en meer blijkt dat de mechanische bedrijfsvorm voor Europeesche werkkrachten in het kleinbedrijf geen redelijk bestaan oplevert. Of zij zich leent om onder normale omstandigheden door de Inlandsche bevolking te worden toegepast, is nog een open vraag. Wel is bekend, dat door een Inlander een motormajangprauw in de vaart is gebracht.

De uitkomsten van de zeevisscherij waren bevredigend.

In verband met de verhoogde productiekosten van het zout, is de prijs van het goedkoop zout voor de verduurzaming van visch op Java en Madoera, met ingang van 1 Juli 1924, van 3 tot 4½ cent per K.G. verhoogd. Het ligt in de bedoeling om na een jaar te overwegen of de mogelijke invloed dier prijsverhooging op de gedroogde visch-prijzen en op de visscherij voortzetting van dien maatregel gedoogt en eventueel tot eene verdere verhooging tot den kostprijs van 6 cent per K.G. kan worden overgegaan.

Van het belangrijke visscherij-centrum Bagan Siapiapi bedroeg in 1923 de uitvoer van gedroogde visch 15 619 000 K.G., van gedroogde garnalen 757 000 K.G. en van trasie 10 441 000 K.G.

De parelvisscherij in de wateren der Aroe-eilanden was ook in 1923 verpacht aan de Compagnie Commerciale Schmid & Jeandel te Makassar, tegen een pachtsom, berekend naar het aantal in gebruik zijnde loggers, met een minimum van f 6000 en een maximum van f 14 400 's jaars.

Bij G. B. 29 Nov. 1923 n°. 15 is de Gouverneur van Selebes en Onderhoorigheden gemachtigd om, in overleg met den Resident van Amboina, eene overeenkomst aan te gaan met die Compagnie tot verlenging voor den tijd van 5 jaren van den termijn van 3 jaren, waarvoor in 1921 aan die vennootschap werd afgegeven het recht tot het visschen naar parelschelpen, paarlemoerschelpen en tripang binnen den afstand van 3 Engelsche zeemijlen van de kusten der Aroe-eilanden (res. Amboina). Volgens de nieuwe voorwaarden betaalt de pachter een minimum pachtschat van f 9000 's jaars, waarvoor het gebruik van hoogstens 30 loggers is toegestaan; voor ieder vaartuig dat boven dit aantal in gebruik wordt genomen is verschuldigd een pachtschat van f 360 per jaar, met dien verstande, dat het maximum aantal vaartuigen, waarmede mag worden gevischt, gesteld wordt op 40.

Bij dezelfde gelegenheid is de Resident van Amboina gemachtigd om aan de Inlandsche bevolking der Aroe-eilanden voor den duur van deze overeenkomst jaarlijks uit te betalen een som bedragende 20% van het bedrag der in 's Lands kas gestorte pachtpenningen.

V. WETENSCHAPPELIJKE INSTELLINGEN, BEHOORENDE ONDER HET DEPARTEMENT VAN LANDBOUW, NIJVERHEID EN HANDEL; WETENSCHAPPELIJKE REIZEN.

Gedurende 1923 werden door of met medewerking van het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel uitgegeven: een nummer van het ,,Bulletin du Jardin Botanique de Buitenzorg'', derde serie; zeven nummers van ,,Treubia, recueil de travaux zoologiques, hydrobiologiques et océanographiques''; drie nummers van de ,,Annales du Jardin Botanique de Buitenzorg''; het Jaarboek van het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel over 1922; het jaarverslag van den landbouwvoorlichtingsdienst over 1920, 1921 en 1922; vijf nummers van de ,,Mededeelingen van het Instituut voor Plantenziekten''; twee nummers van de ,,Mededeelingen van het algemeen proefstation voor den landbouw''; vier nummers van de ,,Mededeelingen van het proefstation voor thee''; vier nummers van ,,De Thee''; vier nummers van de ,,Mededeelingen van het statistisch kantoor''; het jaarverslag van den dienst van het boschwezen over 1920; Omvang en nut van 's Lands bosschen, van een behoorlijk beheer daarvan en storende invloed van de criminaliteit daarop; Boschreserves op de bergen (Maleische vertaling); vier nummers van de ,,Korte Mededeelingen van het proefstation voor het boschwezen''; het verslag van de gouvernementskina-onderneming over 1922; 52 nummers van de ,,Korte Berichten voor landbouw, nijverheid en handel; het verslag omtrent handel, nijverheid en landbouw van Nederlandsch-Indië, gedurende 1922 (Hollandsche en Engelsche uitgave); Exporters Directory of the Netherlands East Indies, 5th Edition; Importers Directory of the Netherlands East Indies, 5th Edition; Facts and Figures about the Netherlands East Indies; Les Indes Neerlandaises; Fakta och Siffror fron Nederländska Indien; het jaarverslag van 's Lands caoutchoucbedrijf over 1921; zes nummers van de ,,Korte Berichten uitgaande van het algemeen proefstation voor den landbouw''.

Op den voet der bepalingen van de Ord. van 18 Maart 1916 (I. S. n°. 278), zijn bij G. B. 4 Febr. 1924 n°. 36 (I. S. n°. 43) eenige gebieden in de gewesten Preanger-Regentschappen, Semarang, Tapiannoeli en Madioen als natuurmonument aangewezen.

's Lands Plantentuin te Buitenzorg. In Juli 1923 vertrok de Directeur voor enkele maanden naar Australië, als afgevaardigde van de Indische Regeering op het te Melbourne en Sydney gehouden Pan Pacific Science Congres.

Herbarium en museum voor systematische botanie. De bewerking van enkele plantenfamilies kwam gereed. Talrijke doubletten werden aan buitenlandsche instellingen verzonden.

Botanische tuinen. De kassen in den tuin te Buitenzorg werden voor zooveel noodig hersteld, verplaatst en vernieuwd; een en ander is reeds merkbaar aan het uiterlijk der in deze kassen gekweekte planten.

In Tjibodas wordt een kleine boschtuin aangelegd; aan de nummering van de boomen in het bosch werd met kracht voortgewerkt.

Botanische laboratoria. Een tweetal buitenlandsche natuuronderzoekers maakte dit jaar van het laboratorium gebruik.

Zoölogisch museum en laboratorium. Het hoofd begon een onderzoek naar de fauna van een eiland van den Riau-archipel, dat vergelijkbaar is, wat grootte en hoogte betreft, met Krakatau. De nieuwe taxi-dermist maakt verschillende biologische diergroepen in orde.

Bij Ord. van 17 Mei 1924 (I. S. n°. 234) zijn de bepalingen tot bescherming van in Nederlandsch-Indië in het wild levende diersoorten herzien (jachtordonnantie); deze ordonnantie treedt voor Java en Madoera op 1 Juli 1924 en voor de overige gewesten op een nader te bepalen tijdstip in werking.

In verband met de vervanging van de pacht van de vogelnestklippen en -grotten door verhuur, zijn bij Ord. van 25 Juni 1923 (I. S. n°. 322) de noodige voorzieningen getroffen. De pachtsommen der vogelnestklippen in de gewesten Banten, Rembang, Soerabaja, Besoeki en Madoera bedroegen in 1923 achtereenvolgens f 223, f 23 400, f 3600, f 540 en f 8205, te zamen f 35 968.

Laboratorium voor het onderzoek der zee. Het aquarium, dat in den loop van het jaar in werking werd gesteld, wordt geregeld en druk door het publiek bezocht.

Phytochemisch laboratorium. In het begin van het jaar ging het hoofd over naar het proefstation te Malang; als bezuinigingsmaatregel werd hij niet vervangen.

Museum, tevens informatie-bureau voor economische botanie. Wegens ontstentenis van een verzamelaar, werd de exploratie voorloopig gestaakt. Het in Juni 1923 van buitenlandsch verlof teruggekeerde hoofd had den ontstanen achterstand bij te werken.

Algemeen proefstation voor den landbouw. Bij G. B. 19 Juni 1924 n°. 16 (I. S. n°. 288) zijn eenige betrekkingen bij het algemeen proefstation voor den landbouw ingetrokken en zijn de namen van de onderdeelen ,,laboratorium voor microbiologisch onderzoek van den grond'', ,,veredeling en zaadwinning van overjarige gewassen'' en ,,veredeling en zaadwinning van éénjarige gewassen'' gewijzigd in ,,microbiologisch laboratorium'', ,,zaadteelt van overjarige gewassen'' en ,,zaadteelt van éénjarige gewassen''.

De bemoeienis met de veldproeven van de landbouwconsulenten werd weder van de afdeeling Landbouw naar het proefstation overgebracht.

Het laboratorium voor bodemkundig onderzoek zette zijne onderzoekingen over de kalk- en phosphaatvoorziening bij verschillende Indische grondsoorten voort. Evenals in vorige jaren namen de advieswerkzaamheden veel tijd in beslag; geregeld werden grondmonsters van proefvelden onderzocht, terwijl verder ook voor irrigatierapporten de grondgesteldheid van bepaalde streken werd bestudeerd.

Het microbiologisch laboratorium bleef aandacht schenken aan het slijmziekte-vraagstuk; verder werd het ensileeringsproces in studie genomen en een onderzoek over het rijpen van rubber beëindigd.

Het scheikundig laboratorium verrichtte voornamelijk analyses van rivierwater, van slib en van meststoffen. Een onderzoek naar het vochtgehalte bij copra werd afgesloten. Een groot aantal voor groene bemesting bruikbare leguminosen werd op haar bemestende waarde onderzocht.

Het plantkundig laboratorium zette het onderzoek betreffende de mentek-ziekte voort. De verschijnselen, welke bij gebrek aan bepaalde voedingszouten optreden, werden nagegaan. Proeven werden genomen over de functionneering van het wortelstelsel. De onderzoekingen over de voosheid der aren en de bloembiologie der sawahpadi en eenige andere verwante onderwerpen werden beëindigd.

De onderafdeeling Zaadteelt van overjarige gewassen verrichtte selectiewerk bij klappers en enkele andere gewassen. De eerste tapproeven bij geoculeerde Hevea's konden worden aangezet, met zeer hoopvol resultaat. In den cultuurtuin werden enkele nieuwe gewassen opgenomen en nieuwe proeven, o.a. over het oculeeren van rubber, begonnen. Vrij veel plantmateriaal werd verzonden, waarvoor f 1720 werd ontvangen. De zaadtuin te Bangelan leverde een oogst van 2182 pikol markt-koffie; de exploitatie ervan liet een voordeelig saldo van f 6934.

De onderafdeeling Zaadteelt voor eenjarige gewassen onderging eenige wijziging. De beide tuinen te Tjikeumeuh werden samengevoegd tot één proeftuin, terwijl de tuin te Moeara voor productie van plantmateriaal in het groot werd bestemd. Met allerlei Inlandsche cultures werden proeven genomen. Veel werk werd gemaakt van groene bemesters en veevoedergewassen; een aantal nieuwe gewassen werden uit het buitenland ingevoerd.

Het bureau voor landbouwwerktuigen construeerde een drietal lichte ijzeren ploegen, die bij de Inlandsche bevolking ingang beginnen te vinden; ook een klein wiedtoestel vond tamelijk veel aftrek.

Instituut voor plantenziekten. In het *botanisch laboratorium* werden de selectie van tegen slijmziekte bestand zijnde Arachis-rassen, zoomede de proeven over invloed van voorvrucht en bemesting op de slijmziekte in den volgenden katjangaanplant voortgezet. Met een onderzoek naar mozaiken bladrolziekte in de aardappels werd te Lembang een begin gemaakt. Eveneens is opnieuw het onderzoek naar eene ziekte in de bast van de waardevolle wildhoutsoort *Dalbergia latifolia* ter hand genomen. Verder werden verscheidene adviezen over ingezonden ziektemateriaal verstrekt en werd waar mogelijk en wenschelijk de zieke aanplant persoonlijk bezocht.

In het *zoölogisch laboratorium* werden de onderzoekingen over biologie en bestrijding van den witten rijstboorder ten einde gebracht. De veldproeven gedurende 1923 leverden, door de geringe boorderschade over geheel Java, slechts een klein aantal aanvullende gegevens op. Door laboratoriumproeven en proeven te velde werd het vraagstuk van den z.g. droogteslaap der boorders uitgewerkt en opgelost. Over Agromyza werden nog enkele vervolledigende gegevens bijeengebracht in zake wilde voedsterplanten, bestrijding door cultuurmaatregelen, enz. Over Epilachna werden biologische gegevens verzameld omtrent het parya-lieveheersbeestje. Omtrent walang-sangit werden een aantal gegevens verzameld in zake directe bestrijding, tijd en wijze van aantasting te velde en vruchtbaarheid in verschillende tijden van het jaar; wat het laatste betreft werd aangetoond, dat in den drogen tijd de walang-sangit zich niet voortplant. Eenige biologische gegevens werden verzameld omtrent het schadelijke wantsje op Crotalaria anagyroides, Ragmus importunitas.

Een 3-tal met Arghan-planten ingevoerde gevaarlijke insecten, namelijk een snuitkever-soort, een boor-rups en eene typische sprinkhaan-soort (Conocephalide), werden onder strenge voorzorgen tot volwassen insecten opgekweekt, ter naamsbepaling, en daarna gedood.

Moeilijkheden, ondervonden bij den invoer van hout in Australië, welk land strenge keuringsbepalingen invoerde ter wering van boorders, gaven aanleiding tot de instelling van een facultatieve contrôle in Indië op boorder-aantasting. Australië verklaarde het van een keuringscertificaat voorziene hout vrij te zullen toelaten.

De onderzoekingen in zake den invloed van fumigatie met zwavelkoolstof op plantenzaden werden voortgezet. De betrokken assistent vertrok in April 1923 naar Uganda, om aldaar voor rekening van het koffiebessenboeboekfonds de parasiet(en) van den koffiebessenboeboek te gaan halen. Hij bracht van twee parasieten levend materiaal mede, waarmede verder gewerkt werd. De onderzoekingen over het Brachartona-vraagstuk werden voortgezet; het statistisch veldwerk leverde reeds eenige belangrijke gegevens op.

Contrôle op den invoer van levende planten, enz. Bij G. B. 20 Nov. 1923 n°. 20 (I. S. n°. 573) zijn de vergoedingen vastgesteld, welke met ingang van 1 Januari 1924 worden geheven van de keuringen bij den invoer van zaden, vruchten en planten, alsmede voor ontsmetting en verdere behandeling van plantmateriaal en voor het afgeven van een gezondheidscertificaat door of vanwege het instituut voor plantenziekten.

De Ord. van 3 Mei 1922 (I. S. n°. 283), regelende den invoer van versche vruchten uit landen, waar de vruchtenvlieg voorkomt, is aangevuld bij Ord. van 13 Dec. 1923 (I. S. n°. 598) met eene bepaling, dat de Directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel vrijstelling kan verleenen van den eisch, dat de te keuren partij vruchten vergezeld moet zijn van een certificaat uit het land van herkomst, waaruit blijkt, dat de partij bij afzending vrij was van schadelijke insecten en van ziekten.

De Ord. van 15 Febr. 1922 (I. S. n°. 84), regelende de invoer van zaden, vruchten, levende planten en deelen van levende planten, is nader gewijzigd bij Ord. van 13 Dec. 1923 (I. S. n°. 599).

De Directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel heeft aangewezen: 1°. de invoerhavens voor zaden, levende planten of deelen van levende planten en versche vruchten; 2°. de deskundigen voor het onderzoek van de zaden, levende planten, deelen van levende planten en versche vruchten, waarop de Ord. in I. S. 1922 n°. 84 niet van toepassing is; 3°. de landen, bedoeld in het 2de lid van art. 1 der Ord. van 3 Mei 1922 (I. S. n°.° 283), regelende den invoer van versche vruchten uit landen, waar de vruchtenvlieg voorkomt of waarvan het niet zeker is, dat zij aldaar niet voorkomt (Bb. n°. 10471).

Aan het lijstje van zaden en levende planten of deelen van levende planten, waarvan de invoer in Indië geheel vrij is, zijn nog toegevoegd andijvie, biet, kropsla, penen, petsai (ook pak-tsoi of Chineesche sawi genoemd), postelein, spinazie, tuinkers en zuring, alsmede van den bolster ontdane cocosnoten.

De invoer van versche vruchten te Soerabaja, Semarang, Makassar en Belawan Deli is belangrijk toegenomen; alleen te Tandjoengpriok is minder ingevoerd. Afgekeurd werden te Tandjoengpriok 176, te Semarang 15, te Soerabaja 6, te Makasser 5, te Belawan Deli 14 en te Padang 6 colli vruchten.

De keuring van het overig plantmateriaal (planten, bollen, knollen, stekken en zaden) betrof 1195 postpakketzendingen (in 't geheel 1915 postpakketten) en 149 zendingen vracht- en passagiersgoederen (bestaande uit 386 colli's), welke te Tandjoengpriok werden aangebracht. Te Belawan Deli, dat sedert 15 September 1923 is opengesteld voor den invoer van levende planten en deelen van levende planten, hebben deze cijfers onderscheidenlijk bedragen 23 zendingen (35 postpakketten) en 9 zendingen (124 colli's).

Afdeeling landbouweconomie. Op eene in het voorjaar van 1923 ondernomen reis naar het bovenland van de Lampoengsche Districten en de aangrenzende gedeelten van de residentiën Palembang en Bengkoeloe bleek dat daar zeer goede complexen liggen, geschikt voor hooglandcultures, doch in het huidige stadium van ontwikkeling nog te ver van de groote verkeerswegen verwijderd. Voor de naaste toekomst is dus voor deze streken nog geen opening van nieuwe ondernemingen aan te bevelen. De resultaten van de verkenning zullen echter te gelegener tijd kunnen benut worden bij het vaststellen van het wegenplan voor die afgelegen streken.

In verband met de plannen voor doortrekking van den asweg ter Oostkust van Sumatra in Zuidelijke richting, had eene verkenning plaats naar het gebied tusschen de Asahanrivier en de Panei-rivier ter Oostkust van Sumatra, waarbij de meening van plaatselijke autoriteiten en particulieren werd bevestigd dat doortrekking van dien asweg reeds lang geleden had dienen te geschieden. De ondernemingen zijn er nog geheel op riviertransport aangewezen, hetgeen vooral een geregeld personen- en postvervoer in den weg staat. Wanneer die wegaanleg tot stand komt, zullen de reeds bestaande ondernemingen in betere conditie komen en zullen reeds uitgegeven landbouwconcessies en erfpachtsperceelen in exploitatie worden gebracht; in den loop van 1923 werd het bekend dat reeds eenige kapitaalkrachtige lichamen tot het openen van ondernemingen hebben besloten en met de voorbereidende werkzaamheden zijn begonnen.

Op 1 Januari 1923 stonden nog 4 ondernemingen met de Cultuurhulpbank voor Nederlandsch-Indië in relatie, van welke er drie reeds in het eerste kwartaal van het jaar de verdere hulp van de bank niet meer noodig hadden, terwijl de vierde haar verbintenis met de bank waarschijnlijk in den loop van 1924 zal doen afloopen. Hiermede zijn de werkzaamheden van de bank voorloopig als geëindigd te beschouwen, nu de marktprijzen van alle ondernemingsproducten

weer een behoorlijk peil hebben bereikt waarbij levensvatbare ondernemingen op de gebruikelijke wijze krediet kunnen verkrijgen.

Het hoofd der Afdeeling Landbouw-economie vertrok in Mei 1923 om in opdracht van de Regeering eene vergelijkende studie te maken van de voorwaarden waaronder vreemd kapitaal kan worden geplaatst in het Malakkaasch Schiereiland, Britsch Noord-Borneo en Fransch Indo-China.

In het algemeen kan geconstateerd worden dat de verbetering der prijzen van alle producten van de groote cultures en de versobering van de cultuurbedrijven waardoor weer lagere kostprijzen werden bereikt, in de tweede helft van 1923 eenige toeneming van belangstelling van het grootkapitaal voor belegging in cultuurondernemingen deden ontstaan, zij het dan in zeer langzaam tempo. Voor de Afdeeling Landbouweconomie was daarvan het gevolg meer verzoeken van particuliere zijde om inlichtingen omtrent de mogelijkheden, die de Buitengewesten aanbieden voor rendabele belegging van kapitaal in landbouwondernemingen.

Wetenschappelijke reizen en onderzoekingstochten. In Juli 1923 kwam prof. dr. ir. H. A. Brouwer, op zijn doorreis naar Australië, te Makassar. Gedurende den tijd, dat hij op de aankomst van de Australië-boot moest wachten, deed hij geologische onderzoekingen te Patanoeang-Asoeë, waar indertijd bij het springen van kalkrotsen ten behoeve van den wegaanleg Maros—Bone eenige fossielen van visschen gevonden waren. Na zijn vertrek werd deze arbeid voortgezet en het gevondene opgestuurd naar Delft.

De Amerikaansche ethnograaf dr. Fay Cooper Cole uit Chicago maakte in Juni 1923 een studiereis via Bandjermasin naar de Mahakam, ten einde ethnografische voorwerpen ten behoeve van het Field-museum te Chicago te verzamelen.

In November 1923 verrichtte de heer D. J. Coleman van het Carnegie-Instituut te Washington aardmagnetische waarnemingen te Bandjermasin.

In Juli 1923 maakten eenige Japansche studenten uit Formosa een tocht naar de tabaksonderneming Deli Toewa (gouv. Oostkust van Sumatra).

VI. HANDEL EN NIJVERHEID.

Bij G. B. 10 Sept. 1923 n°. 4 is eene commissie ingesteld tot voorbereiding van de invoering van een statistiekrecht en de herziening van de handelsstatistiek in Nederlandsch-Indië.

§ 1. GROOTHANDEL.

a. Uitvoerhandel.

Ofschoon in werkelijkheid de uitkomsten van den uitvoerhandel niet zoo gunstig zijn als de hooge productieprijzen en de sterk toegenomen uitvoeren zouden doen vermoeden, heeft toch de tegen het einde van 1922 begonnen en gedurende 1923 voortgaande opleving tot gevolg gehad, dat de uitvoerhandel loonend is geworden. Wel is waar waren reëele zaken op commissiebasis moeilijk te doen, aangezien de speculatie in producten zeer levendig plaats vond, waardoor voor vele producten de prijzen gewoonlijk boven de buitenlandsche pariteit waren, doch zelden is het voorgekomen, dat zulke groote hoeveelheden producten vóórverkocht zijn als in 1923.

Europa bleef een slechte kooper, hoewel in vergelijking met 1922 eene verbetering viel te bespeuren, terwijl over het algemeen de handel in dat werelddeel minder risico dan vroeger neemt en slechts bij mondjesmaat koopt. De verkoop van het voornaamste uitvoerproduct suiker kon tot nog bevredigender prijzen geschieden dan in het voorafgegane jaar. De laagste prijs waarvoor de Vereenigde Java Suiker Producenten (V. J. S. P.) de superieure hoofdsuiker oogst 1923 verkochten was f 13 per pikol, terwijl deze organisatie in de laatste dagen van Maart en gedurende April als hoogste prijs f 19 kon bedingen voor eenige nog beschikbare partijen van dat assortiment. Tengevolge van de zeer levendige vraag naar het artikel ging de V.J. S. P. reeds op 19 Maart over tot den verkoop van suiker uit den oogst 1924, tegen limites van f 15 voor superieure hoofdsuiker, f 14 voor hoofdsuiker n°. 16 en hooger en f 13¾ voor Muscovados. Gedurende 1923 heeft de V. J. S. P. verkocht 25 831 220 pikol suiker oogst 1923 en 19 350 875 pikol suiker oogst 1924.

Ook voor thee, Deli-tabak, rubber en cassave-producten werden zeer bevredigende prijzen verkregen, terwijl tevens voor bijna alle andere belangrijke producten, met uitzondering van witte peper en huiden, 1923 een gunstig jaar geweest is.

De uitgevoerde hoeveelheid thee nam toe van 35 080 tot 41 161 ton, terwijl de prijzen voor alle kwaliteiten gedurende het geheele jaar regelmatig opliepen. De noteeringen in het begin en op het einde van het jaar bedroegen op de Bataviamarkt als volgt (in centen per half K.G.):

	begin Januari	eind November
Orange Pekoe	70 tot 88	85 tot 96
Broken Orange Pekoe ..	68 ,, 85	78 ,, 96
Pekoe	68 tot 75	80 tot 90
Pekoe Souchon	64 ,, 73	75 ,, 84
Broken Pekoe	62 ,, 68	74 ,, 82
Broken tea	50 ,, 60	62 ,, 80
Fannings	40 ,, 50	56 ,, 72
Dust	25 ,, 38	40 ,, 55

Voor de Java-tabak waren de ongunstige marktomstandigheden nog weinig ten goede gewijzigd. Deli-tabak daarentegen behaalde den buitengewoon mooien doorsnedeprijs van f 2,24 per ½ K.G. De oogst 1922 van deze tabakssoort bracht f 67 millioen op (de oogst 1921 f 49 millioen). De tabaksproducenten besloten onder den invloed van dezen gunstigen keer der zaken de overeengekomen oogstbeperkingen verder te verminderen en vast te stellen, dat iedere onderneming 10% boven het voor de oogsten 1922 en 1923 vastgestelde kwantum zal mogen verkoopen.

De stijging van de rubberprijzen zette zich in het begin van 1923 voort, totdat eind Januari het hoogtepunt bereikt werd met f 1,06 en f 1,08 per ½ K.G. voor standaard kwaliteit, onderscheidenlijk voor termijnlevering van April/Juni en Juli/December. Daarna kalmeerde de stemming en daalden de prijzen langzaam doch regelmatig tot f 0,74 à f 0,75 tegen het einde van het jaar. De uitvoer nam sterk toe, vooral tengevolge van de buitengewoon vermeerderde hoeveelheid bevolkingsrubber. De uitvoercijfers voor de jaren 1921/1923 bedroegen onderscheidenlijk 73 402, 103 616 en 139 755 ton, waarvan achtereenvolgens 5998, 25 517 en 53 104 ton bevolkingsrubber.

Van cassaveproducten nam de uitvoer belangrijk toe, zoowel van tapiocameel en andere bereide producten, als en vooral van den gedroogden wortel (gaplek). Daarbij schommelde het prijsniveau van alle producten om een gunstiger gemiddelde hoogtelijn. Aan bereide tapiocaproducten werd 69 994 ton uitgevoerd, tegen 63 476 ton in 1922, en aan gaplek 22 691 ton, tegen 9301 ton in 1922. De prijzen voor fabrieksmeel liepen uiteen van f 9,75 tot f 23 per pikol, terwijl gaplek van f 2,25 tot f 3,05 opbracht.

Uit het volgende overzicht blijken de hoogste en laagste prijzen van eenige andere voorname producten op de hoofdmarkten op Java in 1923.

	Hoogste prijs.	Laagste prijs.
Citronella-olie, incl. drum, per K.G. ..	f 4,—	f 5,60
Copra, per pikol	14,—	18,75
Damar, per pikol	73,—	94,—
Grondnoten Cheribon, gepeld	14,—	21,—
Huiden (koe-), droog, per pikol	57,50	110,—
Kapok, ,, ,, ...	60,—	120,—
Koffie, Robusta, ,, ,, ...	41,—	55,—
Zwarte peper, ,, ,, ...	16,50	28,—
Witte peper, ,, ,, ...	32,75	41,—

De Handelsvereeniging te Batavia richtte 1 Juli 1923 een contractenbureau op, welk bureau zijne bemiddeling verleent bij het afwikkelen van z.g. kettingcontracten in Palembang-koffie en Lampong-peper en tevens, in overleg met het Thee-expertbureau, een standaard theecontract vaststelde. Een door belanghebbenden bij den koffiehandel te Soerabaja samengesteld en door de Handelsvereeniging aldaar goedgekeurd standaard koffieoogstcontract trad 1 Juli 1923 in werking.

Te Soerabaja werd opgericht eene Technische Handelsvereeniging, welke ten doel heeft de behartiging van de belangen van den technischen handel in 't algemeen, terwijl te Gorontalo werd opgericht eene handelsvereeniging, onder den naam van Vereeniging van Koophandel.

Hieronder volgen de vergelijkende cijfers voor den uitvoer van Nederlandsch-Indië gedurende 1919/1922 naar Nederland, Groot-Britannië, de Vereenigde Staten van Noord-Amerika, Japan, Australië en Nieuw-Zeeland.

Uitvoer van Nederlandsch-Indië naar Nederland en Order.

Benaming der goederen.	Maatstaf.	1919.	1920.	1921.	1922.
Arachides	1000 K.G.	4 388	7 630	4 692	1 675
Caoutchouc	1000 „	6 795	10 122	10 474	6 477
Copra	1000 „	149 263	88 208	132 501	149 257
Huiden	1000 „	5 708	2 589	1 588	2 131
Kinabast	1000 „	696	3 459	4 114	4 569
Kinine	1000 „	202	20	148	23
Koffie, gepelde	1000 „	42 316	28 676	18 028	14 099
Olie { klapperolie	1000 L.	42 965	21 739	12 436	2 993
Olie { palmolie	1000 K.G.	—	29	2 048	2 042
Peper { witte	1000 „	795	363	191	78
Peper { zwarte	1000 „	5 151	590	1 017	1 621
Suiker	1000 „	22 392	9 212	15 400	30 845
Tabak, alle soorten	1000 „	101 575	114 807	40 823	48 102
Tapioca-producten	1000 „	21 779	8 421	12 040	7 194
Thee	1000 „	27 003	16 778	12 759	11 421
Tin	1000 „	7 083	6 929	5 152	3 903
Veevoeder (copra-koeken)	1000 „	44 048	10 048	6 585	8 008
Vezels { kapok	1000 „	3 569	2 773	4 588	3 323
Vezels { andere soorten	1000 „	5 150	4 773	6 116	4 019
Vogelhuiden	1000 Gld.	445	478	758	666

Uitvoer van Nederlandsch-Indië naar Groot-Britannië.

Benaming der goederen.	Maatstaf.	1919.	1920.	1921.	1922.
Arachides	1000 K.G.	1 907	1 572	1 262	1 153
Caoutchouc, ruw of fabriekmatig bereid	1000 „	12 245	13 003	12 262	7 624
Copra	1000 „	6 442	7 426	4 105	3 824
Gambir	1000 „	1 005	955	2 434	2 415
Olie (klapperolie)	1000 L.	1 048	19 678	15 452	—
Peper, witte	1000 K.G.	1 207	349	94	336
Peper, zwarte	1000 „	4 986	408	923	781
Suiker	1000 „	212 624	56 210	10 289	81 456
Tapioca-producten	1000 „	25 274	24 075	25 685	26 712
Thee	1000 „	14 163	15 431	9 568	13 885
Tin	1000 „	2 570	4 205	6 378	5 664
Vezels { kapok	1000 „	1 165	183	223	481
Vezels { alle andere soorten	1000 „	937	501	308	673

Uitvoer van Nederlandsch-Indië naar de Vereenigde Staten van Noord-Amerika en Order.

Benaming der goederen.	Maatstaf.	1919.	1920.	1921.	1922.
Aardolieproduct (paraffine)	1000 K.G.	2 528	1 886	4 772	2 184
Caoutchouc	1000 „	33 536	22 243	16 476	49 859
Copra	1000 „	7 841	5 794	7 848	1 185
Damar	1000 „	3 163	4 494	1 184	1 710
Gambir	1000 „	473	266	824	1 946
Huiden	1000 „	4 814	2 987	1 719	2 076
Kinine	1000 „	66	31	10	—
Koffie, gepelde	1000 „	29 622	9 382	5 909	13 412
Olie (klapperolie)	1000 L.	13 175	16 419	10 951	—
Peper (witte en zwarte)	1000 K.G.	7 377	2 042	10 281	8 411
Thee	1000 „	2 662	3 471	3 105	4 281
Tin	1000 „	2 855	1 220	102	3 670
Vezels { kapok	1000 „	9 111	5 545	10 078	7 905
Vezels { sisalhennep	1000 „	9 029	11 101	7 370	9 821
Vezels { alle andere soorten	1000 „	1	196	638	911
Tapioca-producten	1000 „	47 563	31 558	20 497	34 461

Uitvoer van Nederlandsch-Indië naar Japan en Order.

Benaming der goederen.	Maatstaf.	1919.	1920.	1921.	1922.
Aardolie (vloeibare brandstof)	1000 L.	107 182	81 000	313 727	486 338
Paraffine	1000 K.G.	4 830	7 388	7 120	6 163
Copra	1000 „	3 748	224	2 724	464
Hout (ebben-)	1000 „	3 134	2 334	2 212	3 737
Kinabast	1000 „	409	473	714	750
Olie (aetherische, alle soorten)	1000 „	14	19	71	48
Suiker	1000 „	367 516	154 945	268 932	323 670
Tin	1000 „	880	695	1 178	978
Vezels { kapok	1000 „	147	33	231	89
Vezels { katoen, gezuiverde	1000 „	155	18	272	322

Uitvoer van Nederlandsch-Indië naar Australië.

Benaming der goederen.	Maatstaf.	1919.	1920.	1921.	1922.
Aardolie (vloeibare brandstof)	1000 L.	49 253	70 906	23 355	40 084
Aardolieproducten { kerosine	1000 „	18 946	11 941	13 139	15 119
Aardolieproducten { benzine	1000 „	50 119	54 295	39 286	100 405
Aardolieproducten { paraffine	1000 K.G.	1 365	1 019	479	1 327
Caoutchouc	1000 „	429	257	369	719
Koffie, gepelde	1000 „	296	732	624	756
Rotting	1000 „	664	1 166	848	985
Specerij (peper)	1000 „	351	352	272	119
Suiker	1000 „	114 393	87 305	21 284	2 948
Tapioca-producten	1000 „	1 580	1 594	2 375	764
Thee	1000 „	7 291	8 757	9 786	10 398
Vezels { kapok	1000 „	1 749	3 416	1 966	3 290
Vezels { sisalhennep	1000 „	28	347	603	1 829

De volgende statistieken geven vergelijkende cijfers voor den uitvoer van Java en Madoera gedurende 1914 en 1921/23 naar Nederland, Groot-Britannië, de Vereenigde Staten van Noord-Amerika, Japan en Australië met Nieuw-Zeeland.

Uitvoer van Java naar Nederland.

Producten.	Maatstaf.	1914.	1921.	1922.	1923.
Arachides, gepelde en ongepelde	1000 K.G.	463	4 401	1 675	827
Cacao	1000 „	978	580	750	880
Caoutchouc	1000 „	1 386	5 204	3 158	2 863
Cassave-producten	1000 „	28 041	12 040	6 794	7 173
Copra	1000 „	62 889	42 913	41 267	27 872
Huiden (buffel- en koe-)	1000 „	2 651	1 260	1 750	2 399
Kapok	1000 „	4 479	4 457	2 750	1 551
Kinabast	1000 „	5 563	3 942	4 369	4 339
Klapperolie	1000 L.	462	9 008	—	—
Koffie (gepelde en ongepelde)	1000 K.G.	12 101	13 175	8 688	3 549
Peper	1000 „	5 078	1 116	830	1 266
Suiker	1000 „	86	15 393	30 834	9 680
Tabak, alle soorten	1000 „	48 874	26 791	33 096	37 337
Thee (blad-) en stofthee	1000 „	13 670	11 278	9 022	11 454
Tin	1000 „	330	5 152	3 903	5 276
Vezels, behalve kapok	1000 „	6 104	3 607	3 399	3 657

Uitvoer van Java naar Engeland.

Producten.	Maatstaf.	1914.	1921.	1922.	1923.
Arachides, gepelde en ongepelde. . .	1000 K.G.	1 355	1 262	1 153	2 275
Cacao.	1000 „	233	129	—	20
Caoutchouc	1000 „	1 817	7 297	4 948	5 734
Cassave-producten	1000 „	39 705	25 685	26 712	25 243
Copra	1000 „	1 171	3 551	1 888	5 637
Huiden (buffel- en koe-)	1000 „	179	231	253	461
Kapok	1000 „	138	223	481	492
Kinabast	1000 „	522	530	245	574
Klapperolie	1000 L.	811	7 812	—	1 410
Koffie, gepelde en ongepelde	1000 K.G.	2 108	69	97	129
Peper	1000 „	1 354	1 015	772	1 534
Suiker	1000 „	521 839	10 289	81 456	186 756
Tabak, alle soorten	1000 „	6	—	—	—
Thee (blad-) en stofthee	1000 „	10 169	6 619	10 486	12 387
Tin	1000 „	330	6 378	5 664	2 945
Vezels, behalve kapok	1000 „	718	284	654	265

Uitvoer van Java naar de Vereenigde Staten van Noord-Amerika.

Producten.	Maatstaf.	1914.	1921.	1922.	1923.
Caoutchouc	1000 K.G.	200	12 544	19 255	22 028
Copra.	1000 „	—	5 911	1 039	1 553
Damar	1000 „	962	437	1 410	1 171
Huiden (buffel- en koe-)	1000 „	175	1 291	1 314	570
Kapok	1000 „	1 791	10 078	7 904	6 859
Klapperolie	1000 L.	12	10 951	—	—
Koffie, gepelde en ongepelde	1000 K.G.	2 882	4 547	12 904	4 714
Peper.	1000 „	1 467	10 281	5 318	4 858
Tapioca-producten.	1000 „	24 218	20 506	34 461	43 106
Thee (blad-) en stofthee	1000 „	236	3 114	7 856	3 883
Tin	1000 „	—	102	3 669	3 155
Vezels, behalve kapok	1000 „	6 116	7 370	4 928	7 329

Uitvoer van Java naar Japan.

Producten.	Maatstaf.	1914.	1921.	1922.	1923.
Kapok	1000 K.G.	14	231	70	71
Kinabast	1000 „	—	714	750	881
Olie, aetherische	1000 „	5	35	48	41
Suiker	1000 „	115 529	268 670	338 339	308 527
Tapioca-producten.	1000 „	233	598	5 469	7 412
Tin	1000 „	—	1 178	978	1 413
Vezels, behalve kapok.	1000 „	189	595	1 168	683

Uitvoer van Java naar Australië en Nieuw-Zeeland.

Benaming der goederen.	Maatstaf.	1914.	1921.	1922.	1923.
Caoutchouc	1000 K.G.	—	217	216	185
Kapok	1000 „	2 336	1 966	3 288	3 113
Koffie, gepelde en ongepelde	1000 „	337	624	753	799
Peper.	1000 „	—	272	118	91
Suiker	1000 „	9 048	21 284	2 947	25 883
Tapioca-producten.	1000 „	278	2 374	764	1 766
Thee (blad-) en stofthee	1000 „	3 418	9 786	10 163	11 011
Vezels, behalve kapok.	1000 „	25	660	1 857	1 745

b. Invoerhandel.

Waren aan het einde van het vorige jaar de verwachtingen voor den invoerhandel gedurende 1923 nogal gunstig, in vele opzichten is de loop der zaken in dat jaar tegengevallen. Verschillende tweedehands handelaren kwamen in moeilijkheden, zoodat importeurs al spoedig genoodzaakt waren de credieten verder in te krimpen. De meeste faillissementen worden toegeschreven niet zoozeer aan de prijsdalingen van verschillende artikelen en de terughoudendheid van de consumenten, als wel aan de navordering van de oorlogswinstbelasting. Deze navordering schiep bij importeurs eene groote mate van onzekerheid betreffende den financieelen toestand en de draagkracht van de koopers, terwijl anderzijds het betrouwbare gedeelte der tweede hand huiverig was zijne verplichtingen tegenover de importeurs te vergrooten, niet wetende of het dan wel mogelijk zou zijn deze geheel na te komen. Eene andere tot voorzichtigheid dwingende omstandigheid waren enkele gevallen van bedenkelijke verwording van de handelsmoraliteit bij sommige tusschenhandelaren, zich uitende in pogingen tot onttrekking aan aanvaarde verplichtingen. De locale crisis, welke zich in den suikerhandel voordeed, oefende mede een ongunstigen invloed uit op den invoerhandel, tengevolge van verliezen door tweedehands-handelaren daarbij geleden.

Als voorname oorzaak van den verminderden invoer van vele belangrijke artikelen (ijzerwaren, cement, enz.), deed zich de zoowel door het Gouvernement als door particulieren algemeen doorgevoerde bezuiniging gelden. Ook de handel in kramerijen en provisiën en dranken ondervond den invloed van de bezuiniging tengevolge van de daardoor verminderde koopkracht van alle bevolkingsgroepen. Gedwongen en vrijwillige liquidaties waren ook gedurende 1923 oorzaak van prijsdrukking. Het was echter duidelijk waarneembaar, dat gedurende het verslagjaar eene voortgaande nivelleering van prijzen over de geheele wereld plaats vond, terwijl door de kleine en voorzichtige bestellingen de voorraden zoowel in de eerste als in de tweede hand klein zijn, zoodat mag worden verwacht, dat de toestand in dezen tak van handel zich geleidelijk herstellen zal naarmate de achterstallige belastingen zullen worden afbetaald.

Als algemeene uitkomst kan reeds vastgesteld worden, dat in 1923 voor den invoerhandel zich een langzaam herstel heeft voltrokken, zoodat, in tegenstelling met vorige jaren, weer loonend gewerkt kon worden.

De invoer van personen-automobielen op Java en Madoera nam toe van 1502 stuks in 1922 tot 2676 stuks in 1923. Aan jenever werd op Java en Madoera 493 000 L. ingevoerd, tegen 559 000 L. in 1922, welke achteruitgang gedurende het laatste gedeelte van het jaar door de voorgenomen accijnsverlaging op gedistilleerd in 1924 nog in het bijzonder in de hand werd gewerkt, aangezien gevreesd werd, dat met de verlaging niet tevens restitutie van het teveel aan reeds betaalde rechten op stocks gepaard zal gaan. De invoer van Saigon-rijst op Java en Madoera daalde buitengewoon sterk (364 397 ton in 1921, 219 911 ton in 1922 en 31 730 ton in 1923), een gevolg van de uiterst slechte leveringen gedurende de laatste jaren, waarop de aanhoudende protesten van importeurs geen uitwerking hadden. Vergeleken bij het voorafgegane jaar verminderde de invoer van ruwe, gebleekte katoenen manufacturen in 1923, vooral uit Japan. Aan gebleekte katoenen manufacturen is iets minder ingevoerd dan in 1922; de hoofdleveranciers zijn Nederland en Engeland. De hoofdzakelijk uit Singapore plaats hebbende invoer van geverfde of gedrukte en bontgeweven katoenen manufacturen (sarongs, kains, slendangs en hoofddoeken) nam toe. De voornaamste leverancier van katoenen manufacturen, geverfd, gedrukt en bontgeweven, is Japan, dat zijn aandeel in den invoer gedurende de laatste drie jaren steeds kon vergrooten; de volgende twee voorname leveranciers Engeland en Nederland daarentegen verloren in datzelfde tijdvak voortdurend terrein, terwijl Italië meer en meer op den voorgrond kwam en in 1923 reeds bijna evenveel leverde als Nederland. De invoer van zwavelzure ammonia (meststof) op Java en Madoera nam van 69 516 ton in 1922 tot 81 541 ton in 1923 toe.

Hieronder volgen vergelijkende cijfers van den invoer in Nederlandsch-Indië gedurende 1920/1922 van Nederland,

Groot-Britannië, de Vereenigde Staten van Noord-Amerika, Japan en Australië en Nieuw-Zeeland.

Invoer in Nederlandsch-Indië uit Nederland.

Benaming der goederen.	Maatstaf.	1919.	1920.	1921.	1922.
Aardewerk (uitgezonderd aarden tegels)	1000 Gld.	801	1 837	2 222	1 431
Automobielen	stuks	14	218	342	114
Bier	1000 L.	1 414	5 822	4 527	2 971
Jenever	1000 „	1 399	1 282	1 039	768
Glas en glaswerk	1000 Gld.	958	2 909	2 567	1 515
Kramerij	1000 „	1 211	3 954	2 924	2 362
Machines en werktuigen (electrische toestellen en machines)	1000 „	682	2 318	4 438	1 705
Machines voor suikerfabrieken	1000 „	3 180	3 904	12 444	8 114
Machines n.a.g. (uitgezonderd naaimachines)	1000 „	16 508	25 777	41 450	12 487
Manufacturen	1000 „	18 872	92 827	70 985	56 264
Papier en papierwerk	1000 „	2 406	8.368	6 167	2 562
Sigaren	1000 K.G.	162	189	156	127
Spoorwegmaterieel, rollend	1000 Gld.	1 409	2 903	7 816	2 804
Tabak	1000 K.G.	698	1 307	1 452	1 383
Verfwaren	1000 Gld.	2 245	6 241	4 964	3 037
IJzer en staal (staven, bladen en platen)	1000 K.G.	946	21 072	34 786	11 725

Invoer in Nederlandsch-Indië uit Groot-Britannië.

Benaming der goederen.	Maatstaf.	1919.	1920.	1921.	1922.
Blik en blikwerk	1000 Gld.	10 489	11 051	12 510	8 207
Dranken (whisky)	1000 L.	175	222	399	227
Eetwaren (biscuits)	1000 K.G.	352	1 146	304	416
Garens om te weven	1000 „	182	365	424	666
Garens, andere (niet om te weven)	1000 Gld.	1 273	2 568	2 603	2 146
Machines en werktuigen voor suikerfabrieken	1000 „	633	879	2 606	831
Machines, n.a.g.	1000 „	5 608	10 319	10 860	4 093
Manufacturen	1000 „	45 887	122 123	73 821	53 180
Mest (zwavelzuur-ammoniak)	1000 K.G.	14 272	30 348	26 304	34 672
Sigaren en sigaretten	1000 „	77	210	248	246
Steenkolen en cokes	1000 ton	14	4	70	53
Zeep	1000 Gld.	2 074	3 600	3 553	3 647

Invoer in Nederlandsch-Indië uit de Vereenigde Staten van Noord-Amerika.

Benaming der goederen.	Maatstaf.	1919.	1920.	1921.	1922.
Aardolieproduct (kerosine)	1000 L.	50 967	39 653	37 368	18 388
Idem (smeerolie)	1000 K.G.	5 508	3 670	16 446	4 526
Automobielen (vrachtvoertuigen)	stuks.	629	1 174	982	105
Idem (andere)	„	2 654	3 925	2 734	779
Automobielbanden	1000 stuks	57	93	35	69
Automobielonderdeelen	1000 Gld.	2 274	2 401	2 425	921
Blik en blikwerk	1000 „	1 127	1 661	1 968	25
Eetwaren (visch)	1000 K.G.	436	2 143	1 478	1 459
Hars	1000 „	2 365	5 763	4 198	5 895
Melk	1000 Gld.	2 000	808	1 343	840
Mest (zwavelzuur-ammoniak)	1000 K.G.	10 838	47 352	15 210	23 985
Papier en papierwerk	1000 Gld.	3 140	3 913	1 294	1 195
Rijwielen, alle soorten	1000 „	634	910	1 136	158
Schrijf- en rekenmachines	1000 „	946	1 523	1 111	876
IJzer en staal (staven, bladen en platen)	1000 K.G.	24 437	28 194	23 900	1 319
Idem (buizen en pijpen)	1000 „	14 427	12 605	26 367	898
Idem (spoorstaven, lasch- en verbindingsplaten voor spoorwegen)	1000 „	12 154	16 812	12 634	30

Invoer in Nederlandsch-Indië uit Japan.

Benaming der goederen.	Maatstaf.	1919.	1920.	1921.	1922.
Aardewerk (borden)	1000 doz.	434	636	807	839
Idem (kopjes en schoteltjes)	1000 „	179	404	767	685
Automobielbanden	1000 stuks	100	86	85	95
Bier, afgetapt	1000 L.	3 532	1 521	1 900	504
Cement, in vaten	1000 vaten	234	280	341	105
Garens, van katoen	1000 Gld.	313	1 154	1 001	1 034
Kleederen	1000 „	2 738	2 844	3 594	1 846
Kramerij	1000 „	2 133	2 225	2 853	1 665
Lucifers, gewone houten	1000 gros	3 251	4 194	2 180	2 981
Manufacturen	1000 Gld.	28 854	70 055	36 166	25 936
Steenkolen en cokes	1000 ton	32	53	119	54
Thee	1000 K.G.	1 914	2 517	2 535	2 417

Invoer in Nederlandsch-Indië uit Australië en Nieuw-Zeeland.

Benaming der goederen.	Maatstaf.	1919.	1920.	1921.	1922.
Bier	1000 L.	233	717	288	33
Cokes	1000 ton	2	5	3	5
Eetwaren, biscuits	1000 K.G.	855	1 331	449	477
Idem, natuurboter	1000 „	2 281	2 312	2 277	2 341
Idem, hammen	1000 „	252	330	321	320
Idem, vruchten, versche	1000 „	220	340	554	802
Idem, vruchten, gedroogde en geconserveerde	1000 Gld.	168	499	287	226
Leder	1000 K.G.	245	514	635	724
Melk	1000 Gld.	1 927	912	2 236	2 482
Mest (zwavelzuur-ammoniak)	1000 K.G.	4 894	4 583	2 920	1 472
Steenkolen	1000 ton	56	104	291	163
Vee (runderen)	stuks	751	3 153	4 371	5 096

De volgende statistieken geven vergelijkende cijfers betreffende den invoer op Java en Madoera gedurende 1920/1923 uit Nederland, Groot-Britannië, de Vereenigde Staten van Noord-Amerika, Japan en Australië met Nieuw-Zeeland.

Invoer uit Nederland.

Artikelen.	Maatstaf.	1920.	1921.	1922.	1923.
Aardewerk (excl. steenen)	1000 doz.	131	200	32	170
Biscuits	1000 K.G.	217	336	503	525
Cement	1000 vaten	10	38	42	24
Chemicaliën: aluin	1000 K.G.	160	34	113	76
Chemicaliën: calcium carbid.	1000 „	99	147	635	294
Chemicaliën: caustic soda	1000 „	280	116	49	39
IJzer en staal	1000 „	43 762	66 881	31 802	5 746
Jenever	1000 L.	927	717	554	485
Koper in bladen	1000 K.G.	252	200	119	74
Manufacturen	1000 Gld.	72 743	55 995	46 483	37 619
Melk: gecondenseerde	1000 K.G.	1 850	1 208	1 327	1 717
Melk: gesteriliseerde	1000 L.	471	446	1 029	930
Olie, lijn-	1000 „	2 615	743	986	1 154
Papier, alle soorten	1000 Gld.	5 990	3 788	1 464	439
Sigaretten	1000 K.G.	29	25	21	14
Zeep, alle soorten	1000 Gld.	924	618	348	264

Invoer uit Groot-Britannië.

Artikelen.	Maatstaf.	1920.	1921.	1922.	1923.
Aardewerk (excl. steenen)	1000 doz.	4	2	4	—
Biscuits	1000 K.G.	929	218	350	311
Cement	1000 vaten	3	3	1	1
Chemicaliën: aluin	1000 K.G.	221	58	55	.2
Chemicaliën: calcium carbid	1000 „	140	10	50	—
Chemicaliën: caustic soda	1000 „	1 362	479	920	1 211
Garens van katoen, om te weven	1000 „	238	349	516	178
Idem, andere soorten	1000 Gld.	1 354	1 326	837	1 143
IJzer en staal	1000 K.G.	24 425	6 155	10 400	9 026
Koper in bladen	1000 „	331	146	414	215
Manufacturen	1000 Gld.	100 897	60 235	46 193	37 787
Melk: gecondenseerde	1000 K.G.	131	49	202	682
Melk: gesteriliseerde	1000 L.	—	210	87	52
Papier, alle soorten	1000 Gld.	640	349	267	41
Steenkolen	ton	—	69 772	43 526	11 667
Zeep, alle soorten	1000 Gld.	2 135	2 046	1 976	1 304

Invoer uit Japan.

Artikelen.	Maatstaf.	1920.	1921.	1922.	1923.
Aardewerk (excl. steenen)	1000 dozijn	928	1 524	1 465	1 564
Automobielbanden	1000 stuks	78	68	84	69
Bier	1000 L.	1 155	1 483	360	326
Cement	1000 vaten	241	314	103	22
Garens van katoen, om te weven	1000 K.G.	109	117	316	750
Glaswerk, lampeglazen	1000 dozijn	310	621	415	—
Katjang kedele	1000 K.G.	1 573	5 855	1 101	2 253
Lucifers	1000 grosdoosjes	3 881	1 977	2 743	1 410
Manufacturen	1000 Gld.	62 578	34 160	24 351	20 238
Rijwielbanden	1000 stuks	487	202	273	284
Steenkolen	ton	51 121	105 015	52 521	69 713
Thee	1000 K.G.	2 516	2 535	2 417	2 154

Invoer uit de Vereenigde Staten van Noord-Amerika.

Artikelen.	Maatstaf.	1920.	1921.	1922.	1923.
Aardolieproducten (kerosine)	1000 L.	34 504	31 366	12 549	27 921
Idem (smeeroliën)	1000 K.G.	3 563	16 218	4 354	5 824
Automobielen (vrachtvoertuigen, tractors)	stuks	1 066	805	10	4
Idem (andere soorten)	„	3 489	2 056	545	1 656
Automobielbanden	1000 stuks	87	33	66	65
Automobiel-onderdeelen	1000 Gld.	219	2 105	835	734
Blik in bladen	1000 K.G.	2 576	3 561	—	—
Chemicaliën: calcium carbid	1000 „	87	119	20	50
Chemicaliën: caustic soda	1000 „	1 672	55	1 173	1 350
Manufacturen	1000 Gld.	4 432	1 198	418	124
Maizena	1000 K.G.	55	110	87	85
Melk: gecondenseerde	1000 „	499	531	503	436
Melk: gesteriliseerde	1000 L.	310	1 034	492	91
Mest (zwavelzuur-ammoniak)	1000 K.G.	47 298	15 210	23 646	20 056
Rijwielen, gewone	stuks	781	484	—	180
Vleesch, geconserveerd	1000 K.G.	176	90	87	88
Zeep	1000 Gld.	317	71	22	64

Invoer uit Australië.

Artikelen.	Maatstaf.	1920.	1921.	1922.	1923.
Biscuits	1000 K.G.	872	251	305	254
Boter (natuur-) in blikken	1000 „	1 886	1 928	1 930	2 352
Meel (tarwe)	1000 „	17 455	20 331	28 665	28 209
Melk, gecondenseerde	1000 „	804	2 273	2 667	1 239
Idem, gesteriliseerde	1000 L.	40	7	8	—
Mest (zwavelzuur-ammoniak)	1000 K.G.	4 583	2 920	1 472	254
Steenkolen	ton	102 968	283 379	153 590	80 314
Teer	1000 L.	817	229	636	1 313
Vee (runderen)	stuks	3 153	4 371	5 096	2 814
Vleesch, geconserveerde hammen	1000 K.G.	276	276	280	255
Vruchten, versche	1000 Gld.	118	522	753	394
IJzer en staal (staven en platen)	1000 K.G.	4 196	317	17	3
Zeep, ruwe waschzeep	1000 Gld.	74	37	30	82

Ten slotte volgt hier een overzicht van den invoer van de voornaamste artikelen op Java en Madoera gedurende 1922 en 1923, vergeleken met het gemiddelde der invoeren gedurende 1913 t/m 1915.

Artikelen.	Maatstaf.	Gemiddelde van 1913 t/m 1915.	1922.	1923.
Aardolie en -producten: Kerosine	1000 L.	33 616	12 556	28 118
Aardolie en -producten: Smeeroliën	1000 K.G.	3 285	4 738	6 391
Aardolie en -producten: Paraffine	1000 „	320	121	602
Aardolie en -producten: Asphalt	1000 „	105	806	2 535
Automobielen (vrachtvoertuigen en tractors)	stuks	925	87	16
Idem (andere soorten)	„	—	1 502	2 676
Automobielbanden	„	74 783	249 542	230 563
Bier	1000 L.	3 326	5 518	6 295
Biscuits	1000 K.G.	1 786	1 316	1 236
Blik, in bladen	1000 „	12 079	12 186	15 045
Boter (natuur-) in blikken	1000 „	1 600	2 086	2 636
Idem (kunst-) in blikken	1000 „	237	122	164
Cement	1000 vaten	534	418	388
Chemicaliën (aluin)	1000 K.G.	529	661	550
Calcium-carbid	1000 „	507	1 027	1 0 7
Caustic-soda	1000 „	1 807	2 403	2 651
Koolzure soda	1000 „	niet afzonderlijk opgegeven	1 230	1 471
Kopervitriool	1000 „	433	333	392
IJzervitriool	1000 „	837	278	197
Ruw zwavelzuur	1000 „	258	350	395
Cognac, afgetapt	1000 L.	392	181	174
Garens van katoen om te weven	1000 K.G.	1 659	1 251	1 357
Glaswerk (lampeglazen)	1000 dozijn.	619	448	441
Hars	1000 K.G.	7 198	7 300	9 953
Jenever, afgetapt	1000 L.	1 506	559	493
Kaas	1000 K.G.	333	567	468
Koper, in bladen, geel	1000 „	76	161	192
Koper, in bladen, rood	1000 „	415	630	346
Koperdraad, geel	1000 „	39	72	66
Lucifers, gewone houten	1000 grosdoosjes	4 937	4 326	3 362
Manufacturen	1000 K.G.	32 491	36 541	32 763
Meel, tarwe-	1000 „	26 589	28 957	28 397
Melk: gecondenseerde	1000 „	2 512	5 013	4 876
Melk: gesteriliseerde	1000 L.	2 309	2 501	2 326
Mest (zwavelz. ammoniak)	1000 K.G.	106 753	69 516	81 541
Mineraalwater	1000 flesschen	1 364	782	667
Olie (vette lijn-) in blikken, vaten of drums	1000 L.	1 069	1 045	1 223
Naaimachines	stuks	29 219	22 868	22 246
Papier, schrijf-	1000 Gld.	548	689	954
Wit courantenpapier	1000 „	146	357	484
Oude couranten	1000 K.G.	7 657	9 459	10 330
Rijwielen, gewone	stuks	15 510	25 059	22 315
Rijwielbanden	„	240 572	395 146	551 072
Schrijf- en rekenmachines	„	1 942	3 379	2 991
Sigaren	1000 K.G.	278	120	127
Sigaretten	1000 „	141	2 197	2 563
Steenkolen	ton	306 855	312 281	184 304
Verfwaren (vernis)	1000 L.	77	175	173
Zinkwit	1000 K.G.	569	573	646
Terpentijn	1000 L.	62	34	19
Visch, gezouten of gedroogde	1000 K.G.	38 354	38 637	37 251
Vleesch, geconserveerde hammen	1000 „	251	321	301
Whisky	1000 L.	194	197	188
Wijn, afgetapt en op fust	1000 „	1 164	933	994
IJzer en staal en ijzer- en staalwerk: Staven, bladen en platen	1000 K.G.	37 504	24 557	23 081
IJzer en staal en ijzer- en staalwerk: Gegalvaniseerd dakijzer	1000 „	14 383	7 446	7 202
IJzer en staal en ijzer- en staalwerk: Gegalvanis. plafondijzer	1000 „	627	760	302
IJzer en staal en ijzer- en staalwerk: Draadnagels, in vaten	1000 vaten	135	108	145
IJzer en staal en ijzer- en staalwerk: Idem, in kisten	1000 K.G.	28	47	27
IJzer en staal en ijzer- en staalwerk: Spijkers	1000 „	282	507	508
Zakken	1000 Gld.	5 629	7 066	7 913
Zeep (toilet-)	1000 „	669	1 121	921
Idem (ruwe wasch-)	1000 „	606	1 732	1 198
Zink, in bladen en platen	1000 K.G.	93	—	212

§ 2. NIJVERHEID.

Nijverheid in het algemeen. Met uitzondering van de landbouwnijverheid, waarvan de financieele uitkomsten als gevolg van de hooge prijzen der producten over het geheel gunstig waren, was het jaar 1923 voor de overige Nederlandsch-Indische nijverheid weder onbevredigend. De oorzaken hiervan zijn het gemis aan opdrachten tengevolge van de bijna overal toegepaste bezuinigingen, welke vooral bij de landsdienst krachtig werden doorgevoerd, en de concurrentie voornamelijk door aanvoeren uit landen met lage valuta. Het gevolg was, dat in vele bedrijven eveneens sterk moest worden bezuinigd, zoowel op de algemeene bedrijfsonkosten als op arbeidsloonen voor het personeel, terwijl enkele bedrijven tot verdere personeels-inkrimping moesten overgaan. In verband hiermede kan van geen gebrek aan geschoolde arbeidskrachten gesproken worden en bestond er voor enkele bedrijven zelfs aanbod van Europeesch personeel.

De papierfabriek te Padalarang kwam in de eerste helft van 1923 in werking en leverde o. a. aan de Landsdrukkerij eene hoeveelheid wit papier af.

De te Soekaboemi gevestigde, doch vóór enkele jaren geliquideerde cocaïnefabriek kwam door aankoop in andere handen, werd geheel gereconstrueerd en zal in het begin van 1924 met de bereiding van kina-alkaloiden en van caffeïne een aanvang maken.

In Oost-Java werd eene gereedschappen-fabriek gevestigd, welke zich aanvankelijk op de vervaardiging van vijlen en op het opnieuw bekappen daarvan zal toeleggen.

De in uitzicht gestelde belangrijke verhooging van de invoerrechten op sigaretten, leidde een groot buitenlandsch concern, dat een belangrijk aandeel in den sigaretten-invoer had, tot de overneming van één der grootste, reeds bestaande fabrieken, terwijl de oprichting van eene tweede fabriek wordt beoogd. Ook een reeds bestaande sigarenfabriek breidde haar bedrijf met de mechanische vervaardiging van sigaretten voor de inheemsche markt uit.

Een der verffabrieken legde zich tevens toe op de vervaardiging van drukinkten in verschillende kleuren, welke in 1923 voor het eerst in den handel werden gebracht.

Een begin werd gemaakt met het onderzoek naar de mogelijkheid tot loonende exploitatie van de op Sumatra voorkomende wouden van Pinus Merkusii, met het oog op de verwerking der hieruit te winnen terpentijn op terpentijnolie en hars.

Bouwmaterialen. Uiteraard ondervonden de bedrijven, welke zich op de vervaardiging van deze materialen toeleggen, sterk den invloed van de tijdsomstandigheden. Vooral voor de steen- en pannenbakkerijen bleek het bij den verminderden afzet en de daarmede in verband staande veel lagere prijzen van de materialen, onmogelijk, om bij de hooge spoorvrachten op grooteren afstand van de fabrieken te leveren, terwijl de nog steeds hooge brandhoutprijzen het eveneens moeilijk maakten het bedrijf gaande te houden. Op plaatsen, waar meer dergelijke bedrijven zijn gevestigd, leidde dit gebrek aan vraag bovendien tot eene scherpe concurrentie, welke ten gevolge had dat de zwakste fabrieken het bedrijf moesten staken. Tegen het einde van het jaar werd hier en daar eene verhoogde vraag geconstateerd.

Ook de afzet van de trasfabrieken leed onder de ongunstige omstandigheden, waarbij nog komt het toenemende gebruik van z.g. wilde tras (van veel slechter kwaliteit dan de tufsteentras) ten einde de in uitvoering zijnde bouwwerken zoo goedkoop mogelijk te houden. Een en ander had tot gevolg, dat de trasfabrikatie beneden de capaciteit van de fabrieken bleef. Ook voor dit artikel blijven de hooge transportkosten een beletsel voor levering over groote afstanden.

De prijzen voor portland-cement ondergingen eene verdere daling, een gevolg van de lage prijzen van Europeesche cement door overproductie der fabrieken en door de lage valuta. De gedwongen verkoopen van groote voorraden uitheemsche cement tegen lage prijzen waren eveneens ongunstig voor de uitkomsten van de cementfabriek te Indaroeng. Nochtans slaagde deze fabriek er in, door vergrooting van haar bedrijf, hare productie te verhoogen en daardoor den kostprijs te doen dalen, zoodat de omzet met de vermeerderde productie vrijwel gelijken tred kon houden.

Het verbruik van natuursteen, gewonnen uit in exploitatie zijnde natuursteengroeven, voor bouwmateriaal (siersteen en bevloering) nam eenigszins toe.

Chemische en pharmaceutische industrie. Vergeleken met het jaar 1922, nam de uitvoer van kininezouten weder belangrijk toe.

De uitvoer van jodium, zoowel in dien vorm als in dien van joodkoper, nam in niet onaanzienlijke mate af; daarentegen had een vermeerderde uitvoer plaats van joodkalium en andere jodiumpreparaten.

De slappe werkzaamheden in de metaalbedrijven hadden een verminderd gebruik van zuurstof tot gevolg, hetgeen leidde tot eene scherpe onderlinge concurrentie der zuurstoffabrieken, zoodat nauwelijks winst gemaakt kon worden.

Naar het door de fabriek te Teloekair nabij Pontianak bereide cutch (looistofextract) bestond behoorlijke vraag, zij het tegen lager prijzen dan in 1922. De uitvoer had voornamelijk plaats naar Amerika; de vraag van Europa en Japan was veel minder.

De uitkomsten van de wattenfabriek te Soerabaja waren, ondanks de concurrentie met het ingevoerde artikel, bevredigend.

Graphische bedrijven. De uitkomsten van deze bedrijven waren over het geheel minder gunstig, een gevolg van de sterke bezuiniging door de verschillende landsdienaren en door particulieren; ook de uitbreiding van de Landsdrukkerij had een ongunstigen invloed op de werkzaamheid der particuliere bedrijven. In de groote bedrijven, die vooral tijdens de oorlogsjaren sterk waren uitgebreid, had de verminderde vraag naar drukwerk eene overcapaciteit ten gevolge; bijzonder scherp was de onderlinge concurrentie, welke in enkele gevallen noodzaakte tot het werken tegen kostprijs en soms zelfs daarbeneden, uitsluitend met de bedoeling het bedrijf gaande te houden. Vermindering van het aantal arbeiders en verlaging der arbeidsloonen waren de middelen, waartoe de ondernemers moesten overgaan, teneinde aan de moeilijke omstandigheden het hoofd te bieden.

De aanvoeren van grondstoffen waren normaal en de prijzen daarvan over het algemeen iets lager.

Leerlooierijen. Nog steeds bleef de toestand voor deze bedrijven ongunstig. Was dit voor de zoollederfabrikatie o.a. een gevolg van de verminderde vraag naar dit leder voor inheemsch gebruik, de looiing van schapenleder ondervond ernstig nadeel van de groote invoeren van goedkoop Australisch leder en van schapenleder uit Britsch-Indië.

Metaalnijverheid. Deze tak van nijverheid bleef ernstig onder de malaise lijden; eerst in de laatste maanden van het jaar verbeterden de omstandigheden eenigszins door eene grootere vraag van de zijde der suikerindustrie. De bezuiniging bij de landsdiensten was evenwel oorzaak, dat van die zijde slechts weinig opdrachten werden gegeven. De geringe vraag leidde tot scherpe concurrentie tusschen de verschillende bedrijven, terwijl eveneens uit het buitenland groote concurrentie werd ondervonden.

De aanvoeren van grondstoffen werden belemmerd door de bezetting van het Roergebied. Het aanbod van werkkrachten was, het weinige werk in aanmerking genomen, ruim voldoende.

Oliën en vetten. Voor het eerst sedert eenige jaren was de uitvoer van klapperolie weder van eenige beteekenis; voor het grootste gedeelte was deze uitvoer naar Engeland gericht, waarheen in bulk werd verscheept.

De uitvoer van palmolie uit de Buitengewesten nam toe. Hoewel naar dit artikel ook op Java vraag is voor de zeepfabrikatie, bleek het, als gevolg van de hooge scheepsvrachten, bezwaarlijk dit product tegen loonende prijzen aan te voeren.

Papierfabrikatie. De papierfabriek te Padalarang werd in bedrijf gesteld De voornaamste grondstof, rijststroo, was in voldoende mate beschikbaar, en ook de aanvoer van de andere grondstoffen liet niet te wenschen over. Bij den afzet werd de concurrentie gevoeld van landen met lage valuta.

Scheepsbouw. De toestand van deze industrie is nog steeds slecht; wel was er eenige vraag naar kleine vaartuigen, doch tegen prijzen, die slechts verlies zouden laten. De hooge houtprijzen brachten den bouw van houten vaartuigen geheel tot stilstand. De financieele resultaten in deze industrie zijn geheel onvoldoende.

Sigaren- en sigarettenfabrikatie. De resultaten van deze industrie waren bevredigend. De machinale vervaardiging van sigaretten breidde zich uit; niet alleen werd een nieuw bedrijf van dien aard geopend, doch ook een der bestaande fabrieken, waarin nog steeds de vervaardiging grootendeels in handenarbeid plaats had, ging tot uitbreiding van het aantal machines over.

De afzet der in Indië vervaardigde sigaren nam belangrijk toe, echter uitsluitend voor binnenlandsch gebruik; uitvoer blijkt niet mogelijk, als een gevolg van de hooge invoerrechten in de naburige landen.

Verffabrieken. De aanvoer van grondstoffen liet niet te wenschen over. De prijzen voor verfoliën werden eenigszins hooger, die der andere grondstoffen bleven ongeveer op hetzelfde peil. Geklaagd wordt nog steeds over de scherpe concurrentie met ingevoerde verfsoorten, terwijl van de zijde van verbruikers vaak weinig medewerking werd getoond wat betreft eene behoorlijke qualiteitswaardeering. Het bestaande vooroordeel tegen in Indië bereide verfsoorten vermindert gelukkig meer en meer.

Verpakkingsmaterialen. De uitkomsten van de blikemballage-fabriek waren bevredigend. De omzet nam toe, doch de prijzen waren laag tengevolge van de groote concurrentie. De aanvoer van grondstoffen liet te wenschen over.

Ondanks de prijsdaling van triplexkisten, hebben de kistenfabrieken niet geheel onbevredigend gewerkt; alleen de fabriek te Sabang, wier product bovendien evenals buitenlandsche kisten bij den invoer wordt belast, had minder gunstige uitkomsten. Groote concurrentie werd ondervonden van uit Engeland ingevoerde kisten; de concurrentie van het Japansche product was veel minder zwaar. De leveringen hadden hoofdzakelijk binnen Nederlandsch-Indië plaats, doch ook naar de Straits werd eenig triplexhout uitgevoerd.

Zeepfabrikatie. Het verkrijgen van grondstoffen voor betere soorten zeep leverde nog steeds moeilijkheden op; dierlijke vetten namelijk moesten herhaaldelijk uit Australië ingevoerd worden. Ook het verkrijgen van palmolie tegen loonende prijzen was voor fabrieken op Java zeer moeilijk, als een gevolg van de hooge scheeps- en spoorvrachten. De omzet van toiletzeepen nam toe; nadeelige gevolgen werden evenwel ondervonden van gedwongen verkoopen van groote voorraden, terwijl de buitenlandsche concurrentie zwaar was.

Door een der groote zeepfabrieken werd besloten over te gaan tot de bereiding van glycerine uit de onderloog, met het doel de fabrikatie door den verkoop van dit bijproduct meer rendabel te maken.

De bereiding van waschzeep was nog steeds voornamelijk in handen van kleine bedrijven, terwijl dit product, afkomstig van kapitaalkrachtige buitenlandsche fabrieken, in aanzienlijke hoeveelheden werd ingevoerd.

Eenige uitvoer van toiletzeep naar omliggende landen vond plaats.

§ 3. TENTOONSTELLINGEN.

Van 25 Augustus tot en met 6 September 1923 werd weder een groote jaarmarkt op het Koningsplein te Weltevreden gehouden („pasar gambir"). Verschillende takken van inheemsche nijverheid hielden eene demonstratie. De vereeniging „De Buitenzorgsche Kunstkring" is geliquideerd.

De vereeniging „Nederlandsch-Indische Jaarbeurs" te Bandoeng heeft in 1923 de vierde jaarbeurs en -markt gehouden. Aan huur, entrée-gelden, lidmaatschappen en subsidies werd geïnd f 47 710, f 22 818, f 4529 en f 15 525; het nadeelig saldo bedroeg f 1390, hetgeen ten laste gebracht is van het waarborgfonds.

De Pekalongansche jaarmarktvereeniging hield eene tentoonstelling van Inlandsche nijverheid. Te Limpoeng in het regentschap Batang werden veetentoonstellingen gehouden, waarvoor ter bestrijding der kosten en het uitbetalen van onderhoudspremiën een subsidie van f 1000 werd verleend.

De vereeniging „Mardi Siswo" hield van 16 tot en met 21 Mei te Blitar en van 27 Augustus tot en met 2 September 1923 te Toeloengagoeng „pasar malem" (avondmarkten), welke beide een financieel succes waren en waarvan de netto-opbrengst ten bate kwam van de particuliere Hollandsch-Inlandsche school en het desafonds te Blitar en van verschillende instellingen van liefdadigheid en algemeen nut in de afdeeling Toeloengagoeng. Op laatstgenoemde markt, waaraan bovendien eene tentoonstelling van inheemsche producten van landbouw, huisvlijt en huisindustrie was verbonden, was tevens een flinke plaats ingeruimd voor ambachtslieden, zoodat ook de wijze van voortbrenging met de meestal nog zeer primitieve en voor veel verbetering vatbare hulpmiddelen gedemonstreerd kon worden. Tentoongesteld werden bovendien zilversmeedkunstartikelen uit Bali en eene keurige collectie aarde- en weefwerk uit Trenggalek.

Ter eere van het 25-jarig Regeeringsjubileum van H. M. de Koningin werd in de afdeeling Patjitan (res. Madioen) eene z.g. huisvlijttentoonstelling gehouden, waarbij voor de beste inzendingen geldprijzen en diploma's beschikbaar werden gesteld.

De Soerabajasche Jaarmarktvereeniging hield een jaarmarkt, vooral van Inlandsche kunst en nijverheid, waaraan eene uitgebreide tentoonstelling van runderen, pluimvee, honden, vruchten, planten en bloemen was verbonden.

Ter herdenking van het 25-jarig jubileum van H. M. de Koningin werden bovendien in Besoeki de Oostkust van Sumatra, Sumatra's Westkust, Bengkoeloe, Manado, de Westerafdeeling van Borneo en de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo tentoonstellingen gehouden. De inzendingen voor de tentoonstelling in laatstgenoemd gewest bestonden in hoofdzaak uit: vlechtwerk van rotan en poeroenbiezen, kadjangmatten, borduurwerk, goud- en zilversmeedwerk, koperwerk, blik- en timmerwerk, modellen van in die streken gebruikte zeewaardige zeilvaartuigen (prauw phenis), djoekoengs (kano's) en prauwen, van vlotwoningen en Bandjareesche huizen, landbouwartikelen, monsters van inheemsche houtsoorten, vruchten, bloemen en Inlandsche medicijnen.

§ 4. IJKWEZEN.

In het algemeen is de reorganisatie van het ijkwezen (zie Verslag 1923 kol. 207) in goede aarde gevallen en bestaat de overtuiging dat een contrôle op maten, gewichten en weegwerktuigen den handel slechts ten goede kan komen.

Het ijkgebied strekt zich, ingevolge G. B. 17 Dec. 1923 n°. 17 (I. S. n°. 610), uit over gedeelten van de gewesten Batavia, Soerabaja en Semarang. Bij G. B. 31 Dec. 1923 n°. *1a* (I. S. n°. 638) zijn de tot het ijkgebied behoorende grondgebieden der gemeenten Batavia, Soerabaja en Meester-Cornelis aangewezen tot herijkgebied. IJkkantoren zijn thans gevestigd te Batavia, Soerabaja en Semarang.

Bij G. B. 7 Febr. 1924 n°. 20 (J. C. n°. 13) zijn bij wijze

van tijdelijken maatregel vier adjunct-herijkers in dienst gesteld, tegen buitendienststelling van vier der in opleiding zijnde candidaat-herijkers.

Als gevolg van de nieuwe ijkbepalingen is het aantal ter onderzoek aangeboden voorwerpen zeer toegenomen (81 158 stuks in 1923, tegen 9926 stuks in 1922).

De ontvangen ijkgelden bedroegen f 48 622, tegen f 2189 in 1922. Een nieuw tarief van ijkgelden is vastgesteld bij G. B. 17 Dec. 1923 n°. 16 (I. S. n°. 609).

Het onderzoek van benzine-pompen leverde vooral in Batavia veel moeilijkheden op; geen enkel toestel bleek voldoende nauwkeurig aan te wijzen en bij verschillende exemplaren werden fouten geconstateerd van 5 à 10 %, steeds in het nadeel van den kooper.

In enkele gevallen werd gebruik gemaakt van de gelegenheid om weegwerktuigen plaatselijk te doen onderzoeken door ambtenaren van het ijkwezen op kosten van den aanvrager, ook buiten de plaatsen, waar ijkkantoren gevestigd zijn. Zoo werden een 10-tal weegbruggen van fabrieken onderzocht, waarbij bleek, dat sommige groote miswijzingen vertoonden.

Een overzicht van de in de jaren 1922 en 1923 geijkte en herijkte voorwerpen, zoomede van de in die jaren ontvangen ijkgelden, volgt hieronder.

	Metrieke voorwerpen.									Niet metrieke voorwerpen.							
	Lengte maten.	Inhoudsmaten.			Gewichten.		Weegwerktuigen. Gewone.			Lengte maten Amst. el.	Inhoudsmaten Gantangs.	Gewichten.			Weegwerktuigen.		Ontvangen ijkgelden.
		Droog.	Strijkers.	Vocht.	Gewone.	Fijne.	100 K.G. en gr.	kl. dan 100 K.G.	Fijne.			Amst. Pond.	Kati.	Fijne.	100 K.G. en gr.	kl. dan 100 K.G.	
1922.																	
IJk	2	3	830	255	1 362	26	504	202	—	123	1 103	184	150	—	171	23	f. 1 458
Herijk	—	231	605	268	851	145	150	31	—	82	1 928	563	115	—	—	19	731
Totaal	2	234	1 435	523	2 213	171	654	233	—	205	3 031	747	265	—	171	42	f 2 189
1923.																	
Ingevoerd fabrikaat: Batavia	68	1 358	138	850	908	1 222	250	421	106	939	224	95	98	83	25	558	5 767
Ingevoerd fabrikaat: Soerabaja	49	6	—	3	4 373	709	161	1 030	24	100	—	201	955	69	—	21	5 540
Fabrikaat in Indië: Batavia	4	43	603	892	1 958	—	—	—	—	278	1 086	280	2 238	—	—	—	2 039
Fabrikaat in Indië: Soerabaja	—	—	—	—	1 259	—	—	—	—	930	—	226	6 358	—	—	—	2 819
Herijk	120	507	1 204	1 839	18 755	11 312	2 614	1 373	538	457	3 520	4 134	936	2 349	10	291	32 457
Totaal	241	1 914	1 945	3 584	27 253	13 243	3 025	2 824	668	2 704	4 830	4 936	10 585	2 501	35	870	f 48 622

P.

GOUVERNEMENTSBEDRIJVEN.

Bij G. B. 29 April 1924 n°. 61 is eene commissie ingesteld welke tot taak heeft aan de Regeering advies uit te brengen over de door de Koninklijke Luchtvaartmaatschappij voor Nederland en koloniën ingediende ontwerp-overeenkomst betreffende het onderhouden van luchtverkeersdiensten in Nederlandsch-Indië.

I. POST-, TELEGRAAF- EN TELEFOONDIENST.

§ 1. ALGEMEEN OVERZICHT.

Einde 1923 bestond het personeel bij den post- en telegraafdienst (zoowel dat in vasten als dat in tijdelijken dienst) uit 7120 ambtenaren en beambten, van wie 3663 tot het hooger en middelbaar en 3457 tot het lager personeel behoorden. Einde 1922 bedroeg dit aantal 7755, zoodat eene vermindering van 635 ambtenaren en beambten valt te constateeren.

Het personeel van den gouvernements telefoondienst telde 3728 ambtenaren en beambten, van wie 1184 tot het hooger en middelbaar en 2544 tot het lager personeel behoorden, tegen 3502 in het voorafgegane jaar, en vermeerderde dus met 226.

Bovendien waren einde 1923 116 ambtenaren en beambten in dienst, die in den loop van het jaar waren opgenomen in een afzonderlijk hoofdbestuurskorps en die blijvende werkzaamheden verrichten, welke eertijds aan het personeel van het Departement van Gouvernementsbedrijven en aan maandgelders van den dienst waren opgedragen.

In den loop van 1923 werden 7 ambtenaren uit Nederland, afkomstig van de eerste afdeeling van de opleidingsschool te Leiden, voor den post-, telegraaf- en telefoondienst uitgezonden.

In December 1923 namen 25 surnumerairs van de eerste afdeeling dier opleidingsschool aan het examen na het 2de studiejaar (d.w.z. in de telegraafvakken) deel. Bij dit examen slaagden er 17 onmiddellijk, werden 2 afgewezen en kwamen 6 voor herexamen in aanmerking (waarin 5 leerlingen slaagden).

Van de 8 ambtenaren van den Indischen dienst, die de lessen als toehoorder volgden, namen 6 aan voormeld examen deel, van wie 4 slaagden en 2 werden afgewezen.

De 4 geslaagde toehoorders namen in Januari 1924 deel aan

een postexamen, dat voor hen afzonderlijk moest worden ingesteld, omdat in verband met de gewijzigde regeling van het onderwijs aan de school, in 1923 geen speciaal postexamen werd afgenomen (2 slaagden en 2 werden afgewezen).

Het onderwijs op de opleidingsschool begon 1 Januari 1924 met 18 leerlingen in de eerste afdeeling, van wie 1 leerling ontslag vroeg en 17 zich aan het eindexamen onderwierpen (12 slaagden, 4 mochten herexamen doen en 1 werd afgewezen).

Vijf ambtenaren van den Indischen dienst, die met verlof in Nederland waren, volgden als toehoorder de lessen en namen aan het eindexamen deel (3 slaagden, 1 mocht herexamen doen en 1 werd afgewezen).

De bedrijfsrekeningen van den post-, telegraaf- en telefoondienst over 1921, 1922 en 1923 wijzen de volgende cijfers aan:

	1921. [1]	1922. [1]	1923. [2]
Bedrijfsuitgaven	f 35 781 102	f 37 627 309	f 32 455 000
Opbrengsten	27 460 698	26 234 314	27 455 000
Nadeelige saldi . . .	f 8 320 404	f 11 392 995	f 5 000 000
Kapitaalsuitgaven	12 447 240	6 569 065	2 500 000
Boekwaarde der bezittingen	56 798 209	60 627 412	58 486 000

1) Verbeterde cijfers.
2) Voorloopige cijfers.

§ 2. KANTOREN.

Het aantal post- en telegraafkantoren bedroeg einde 1923 139 en verminderde dus met twee (te Sinabang en te Moearadoea; I. S. 1923 nos. 338 en 553). In dat aantal zijn niet begrepen 9 bijpostkantoren. Het aantal hulppostkantoren verminderde van 423 tot 409.

Voor den telegraafdienst waren opengesteld 139 telegraafkantoren, 7 bijkantoren, 12 radiotelegrafische stations en 148 hulptelegraafkantoren.

Het aantal telefoonkantoren, dat eind 1922 281 bedroeg, steeg in het verslagjaar tot 290.

§ 3. BRIEVEN- EN PAKKETPOST.

Reglementen en bepalingen. De algemeene bepalingen ter uitvoering van het reglement voor den postdienst in Nederlandsch-Indië (I. S. 1921 n°. 6) ondergingen nadere wijzigingen bij G. Bn. 4 Sept. 1923 n°. 28 (I. S. n°. 438), 27 Febr. 1924 n°. 33 (I. S. n°. 91) en 29 Juni 1924 n°. 69 (I. S. n°. 308), terwijl de algemeene bepalingen omtrent het beheer van den gouvernements post- en telegraafdienst in Nederlandsch-Indië (I. S. 1908 n°. 85) nader zijn gewijzigd en aangevuld bij G. B. 16 Maart 1924 n°. 5 (I. S. n°. 112).

Goedgekeurd zijn: de overeenkomst, waarbij een rechtstreeksche postwisseldienst tusschen den Australischen Statenbond en Nederlandsch-Indië is geregeld (I. S. 1923 n°. 545); de overeenkomst, waarbij de bestaande rechtstreeksche pakketpostdienst tusschen Hongkong en Nederlandsch-Indië is geregeld (I. S. 1923 n°. 614); de overeenkomst betreffende de uitwisseling van postwissels tusschen de Britsche kolonie Hongkong en Nederlandsch-Indië (I. S. 1923 n°. 615); de nieuwe overeenkomst betreffende de uitwisseling van postpakketten tusschen de Straits Settlements en Nederlandsch-Indië (I. S. 1924 nos. 21 en 122); de nieuwe overeenkomst betreffende de uitwisseling van postpakketten tusschen den Australischen Statenbond en Nederlandsch-Indië (I. S. 1924 n°. 22); de overeenkomst betreffende de uitwisseling van postwissels tusschen de postadministratiën van Nederlandsch-Indië en van den Maleischen Statenbond (I. S. 1924 n°. 23).

Ter gelegenheid van het 25-jarig Regeeringsjubileum van H. M. de Koningin zijn met ingang van 31 Augustus 1923, gedurende een beperkten tijd, in gebruik gesteld frankeerzegels (jubileumzegels) van 5, 12½, 20, 50, 100, 250 en 500 cent (G. B. 13 Aug. 1923 n°. 2 in I. S. n°. 406).

Binnenlandsch en buitenlandsch verkeer. De statistieken voor 1921, 1922 en 1923 zijn opgenomen in de volgende staten.

A. Binnenlandsch verkeer.

OMSCHRIJVING.	JAAR			In 1922 meer of minder.	In 1923 meer of minder.
	1921.	1922.	1923.		
Aantal portbetalende brieven .	21 250 857	20 592 400	20 802 378	—658 457	+209 978
„ „ briefkaarten	11 376 172	9 462 458	8 657 051	—1 913 714	—805 407
„ dienstbrieven.	8 944 661	9 114 389	9 729 513	+169 728	+615 124
„ nieuwsbladen.	15 001 717	17 188 561	16 526 689	+2 186 844	—661 872
„ overige drukwerken . .	8 969 612	9 252 266	8 902 199	+282 654	—350 067
„ monsters	177 920	163 246	185 081	—14 674	+21 835
„ documenten	682 358	416 768	313 612	—265 590	—103 156
„ aangeteekende dienststukken	1 647 823	1 489 622	1 438 523	—158 201	—51 099
„ aangeteekende stukken (gewone).	2 095 489	1 908 834	1 786 863	—186 655	—121 971
„ aangeteekende brieven met aangegeven waarde	257 275	236 275	215 525	—21 000	—20 750
Bedrag der aangegeven waarde	f 96 757 266	f 82 063 245	f 71 626 467	f —14 694 021	f —10 436 778
Aantal aangeteekende stukken met verrekening	179 466	192 880	194 936	+13 414	+2 056
Bedrag der verrekening . . .	f 9 412 755	f 8 028 144	f 9 197 648	f —1 384 611	f +1 169 504
Aantal berichten van ontvang.	15 448	18 060	18 468	+2 612	+408
„ postwissels	1 670 129	1 756 410	1 726 648	+86 281	—29 762
Gezamenlijk bedrag der postwissels	f 97 355 281	f 91 786 474	f 86 463 564	f —5 568 807	f —5 322 910
Aantal postquitantiën . . .	502 513	518 150	515 155	+15 637	—2 995
Gezamenlijk bedrag der postquitantiën	f 8 959 767	f 8 609 200	f 8 569 565	f —350 567	f —39 635
Aantal postpakketten	929 496	811 212	748 044	—118 284	—63 168
Bruto opbrengst . postpakketten.	f 1 112 951	f 942 538	f 837 502	f —170 413	f —105 036
Netto opbrengst . postpakketten.	f 742 019	f 659 101	f 596 850	f —82 918	f —62 251
Aantal postbons	514	668	698	+154	+30
Bedrag „	f 3 353	f 4 459	f 4 564	f +1 106	f +105

B. Buitenlandsch verkeer.

Omschrijving.		Jaar. 1921.	1922.	1923.	In 1922 meer of minder.	In 1923 meer of minder.
Aantal gefrankeerde brieven	verzonden	3 003 689	2 999 438	3 109 088	—4 251	+109 650
	ontvangen	3 970 655	3 737 734	3 793 777	—232 921	+56 043
„ ongefrankeerde en ontoereikend gefrankeerde brieven	verzonden	66 963	138 216	59 046	+71 253	—79 170
	ontvangen	63 453	102 596	90 103	+39 143	—12 493
„ briefkaarten (enkele)	verzonden	466 505	317 291	357 032	—149 214	+39 741
	ontvangen	631 670	469 937	418 834	—161 733	—51 103
„ „ met betaald antwoord	verzonden	1 664	429	403	—1 235	—26
	ontvangen	234	169	26	—65	—143
„ drukwerken en nieuwsbladen .	verzonden	857 025	702 403	583 050	—154 622	—119 353
	ontvangen	5 029 856	6 366 347	6 458 595	+1 336 491	+92 248
„ monsters	verzonden	68 653	73 762	64 038	+5 109	—9 724
	ontvangen	124 891	88 998	101 322	—35 893	+12 324
„ documenten	verzonden	42 133	32 877	12 194	—9 256	—20 683
	ontvangen	72 358	19 799	34 333	—52 559	+14 534
„ dienststukken	verzonden	18 564	20 371	7 202	+1 807	—13 169
	ontvangen	9 633	11 349	10 998	+1 716	—351
„ gewone aangeteekende stukken	verzonden	599 677	562 107	519 917	—37 570	—42 190
	ontvangen	534 079	521 248	467 467	—12 831	—53 781
„ brieven en doosjes met aangegeven geldswaarde	verzonden	18 720	21 541	23 991	+2 821	+2 450
	ontvangen	4 251	6 279	7 124	+2 028	+845
Bedrag der aangegeven geldswaarde in francs	verzonden	14 017 506	9 803 420	13 109 597	—4 214 086	+3 306 177
	ontvangen	5 291 068	4 315 235	4 515 684	—975 773	+200 389
Aantal aangeteekende stukken met verrekening	verzonden	78	91	133	+13	+42
	ontvangen	12 415	16 835	18 806	+4 420	+1 971
Bedrag der verrekening in guldens. .	verzonden	f 2 372	f 1 726	f 2 304	f —646	f + 578
	ontvangen	f 252 935	f 274 441	f 262 574	f +21 506	f —11 867
Berichten van ontvang van aangeteekende stukken	verzonden	7 475	8 710	10 044	+1 235	+1 334
	ontvangen	10 556	9 854	9 564	—702	—290
Aantal postwissels	verzonden	81 359	96 072	95 293	+14 713	—779
	uitbetaald	9 270	9 744	10 154	+474	+410
Bedrag der „	verzonden	f 4 550 881	f 5 616 362	f 4 809 112	f +1 065 481	f —807 250
	uitbetaald	f 427 010	f 450 472	f 484 401	f +23 462	f +33 929
Aantal ontvangen postquitantiën . .		10 455	12 721	12 236	+2 266	—485
Bedrag der „ „		f 385 810	f 452 237	f 448 623	f +66 427	f —3 614
Aantal postpakketten	verzonden	74 061	73 674	73 326	—387	—348
	ontvangen	169 780	169 524	167 105	—256	—2 419

§ 4. GOUVERNEMENTS TELEGRAAFDIENST.

Verbindingen, geleidingen en toestellen. De lengte van het bovengrondsche telegraafnet verminderde, wat de lijnen betreft, van 11 454 K.M. tot 11 139 K.M., en vermeerderde, wat de draden aangaat, van 31 446 K.M. tot 31 623 K.M., terwijl de lijn- zoowel als de draadlengte van de zeekabelverbindingen met 418 K.M. verminderde.

Op de gouvernements telegraafzeekabels kwamen in den loop van 1923 11 storingen voor, welke alle door het kabelschip *Telegraaf* werden opgeheven.

Aan het einde van het verslagjaar waren in het geheel 274 morse-, 57 recorder- en 6 sneltelegraaftoestellen in gebruik, benevens 4 automatische Wheatstone-seingevers en 163 telefoontoestellen.

Voor het binnenlandsch verkeer waren aangewezen de radiostations te Sitoebondo, Koepang, Banda, Dobo, Manokwari, Bima, Waingapoe en Ende.

Het Malabar-station werd 5 Mei 1923 door den Gouverneur-Generaal voor het rechtstreeksche telegraafverkeer met Nederland geopend. Sedert werd dat verkeer geregeld onderhouden en nam het in den loop van het jaar in omvang toe. Het verkeer met het radiostation Cavite werd regelmatig voortgezet. Voorts gaf het Malabar-station — evenals de stations te Sitoebondo, Ambon, Koepang en Sabang en de marinestations te Manggarai en Soerabaja — dagelijks tijdseinen en persberichten voor schepen en stations binnen den Archipel.

De versterking van de stations te Sitoebondo, Ambon, Koepang en Sabang werd voortgezet; die van het eerstgenoemde station kwam gereed.

De bouw van de radiotelefonische proefstations te Soerabaja en Makassar werd voltooid, op de aansluiting op het plaatselijke en interlocale telefoonnet na, waaromtrent de proeven worden voortgezet.

Het kustverkeer werd onderhouden door de stations te Sitoebondo, Ambon, Koepang, Sabang en Semarang, door de militaire stations te Manggarai, Soerabaja, Tjilatjap en Tjerebon, alsmede door de stations van de Bataafsche Petroleummaatschappij te Balikpapan en Tarakan. Het kustverkeer van het station te Sitobondo ging, ter verkrijging van een doeltreffender en zuiniger uitoefening van dezen weinig omvattenden dienst, midden 1923 op het marinestation te Soerabaja over.

Te Tahoena (res. Manado) werd tijdelijk, ten behoeve van eene spoedige hulp-verleening aan de bevolking bij eene eventueele vulcanische uitbarsting op dit eiland, een verplaatsbaar militair radiostation opgesteld, welk station eveneens voor het verkeer met schepen op zee zal worden opengesteld, terwijl

te Tomohon met den bouw van een station van den post-, telegraaf- en telefoondienst werd aangevangen.

Vaste particuliere zendstations waren gedurende het verslagjaar in exploitatie te Balikpapan, Tarakan, Mandoel en Boela (van de Bataafsche Petroleummaatschappij) en te Beraoe (van de Steenkolenmaatschappij Parappatan).

De voorwaarden voor voorloopige vergunningen tot den aanleg en het gebruik van radiostations aan boord van schepen buiten Nederlandsch-Indië gebouwd of aangekocht, die de Nederlandsche vlag voeren en in Nederlandsch-Indië thuis behooren (Bb. n°. 10018) ondergingen eene wijziging bij G. B. 5 Juni 1924 n°. 38 (Bb. n°. 10611).

Verkeer en opbrengst. Een overzicht van het telegraafverkeer over de jaren 1921, 1922 en 1923 volgt hieronder.

	1921.	1922.	1923.	Vermeerdering of vermindering.		
				in 1923.		in 1922.
Binnenlandsch verkeer.						
Ontvangsten	f 4 419 759	f 3 336 197	f 2 998 206	f —337 991	—10.1 %	—24.5%
Aantal betaalde telegrammen.	1 690 884	1 307 706	1 176 063	—131 643	—10.1 „	—22.7 „
Gezamenlijk woordental . . .	18 256 551	14 515 600	13 283 253	—1 232 347	—8.5 „	—20.5 „
Gemiddeld „	10.8	11.1	11.29	+0.2	+1.7 „	+2.8 „
Aantal regeeringstelegrammen	146 943	122 825	107 683	—15 142	—12.3 „	—16.4 „
Gezamenlijk woordental . . .	3 460 521	2 930 584	2 649 140	—281 444	—9.6 „	—15.3 „
Gemiddeld „	23.55	23.86	24.6	+0.7	+3.1 „	+1.3 „
Opbrengst der regeeringstelegrammen, berekend als betaalde telegrammen	f 1 013 848	f 850 746	f 788 117	f —62 629	—7.4 „	—16.1 „
Buitenlandsch verkeer.						
Aantal verzonden telegrammen	348 855	327 024	340 175	+13 151	+4.— „	—6.3 „
Gezamenlijk woordental . . .	4 867 223	3 978 385	3 895 454	—82 931	—2.1 „	—18.3 „
Gemiddeld „	13.95	12.16	11.45	—0.7	—5.8 „	—12.8 „
Aantal ontvangen telegrammen	375 933	336 026	359 769	+23 743	+7.— „	—10.6 „
Gezamenlijk woordental . . .	4 490 251	4 078 925	4 049 486	—29 439	—0.7 „	—9.2 „
Gemiddeld „	11.94	12.14	11.26	—0.9	—7.2 „	+1.7 „

Het aandeel der Nederlandsch-Indische telegraaf-administratie in de opbrengst van het buitenlandsch verkeer beliep over 1923 voor de transit-telegrammen f 145 963 en voor de overige telegrammen f 1 420 285, tegen f 133 369 en f 1 353 862 in 1922.

§ 5. GOUVERNEMENTS TELEFOONDIENST.

Bepalingen, voorwaarden en tarieven. Bij G. B. 27 Oct. 1923 n°. 19 (Bb. n°. 10477) zijn nieuwe bepalingen, voorwaarden en tarieven betreffende den gouvernementstelefoondienst vastgesteld.

Lokale en districtsdienst en interlokale dienst. Gegevens betreffende deze diensten zijn opgenomen in den volgenden staat.

	1921.	1922.	1923. 1)
Lokale en districtsdienst.			
Ondergrondsche kabellengte (in K.M.)	858	943	990
Bovengrondsche lijnlengte (in K.M.)	19 444	21 388	19 640
Totale geleidingslengte (in K.M.)	101 685	111 852	117 500
Totale draadlengte (in K.M.)	162 368	178 600	194 800
Opbrengst abonnementen	f 7 045 629	f 6 733 700	f 6 637 066
Interlokale dienst.			
Bovengrondsche lijnlengte (in K.M.) . .	2 640	4 526	3 582
Bovengrondsche geleidingslengte (in K.M.) . .	11 387	17 145	15 529
Aantal interlokale gesprekken	1 389 400	1 219 600	1 486 799
Opbrengst interlokale gesprekken.	f 2 620 894	f 2 439 300	f 2 800 036

1) Voorloopige cijfers.

§ 6. PARTICULIERE TELEGRAAF- EN TELEFOONKANTOREN.

Het aantal particuliere telegraaf- en telefoonkantoren bedroeg einde 1923 135.

§ 7. PARTICULIERE TELEFOONVERBINDINGEN.

Communale telefoonverbindingen. Het aantal concessies voor communale netten bleef één (van de Deli Spoorwegmaatschappij).

Telefoonverbindingen voor eigen gebruik. Het aantal telefoonverbindingen voor eigen gebruik bedroeg einde 1923 38, tegen 39 op het einde van 1922.

Wegens aan den Lande te betalen cijns was hiervoor verschuldigd f 2848, tegen f 7336 in 1922.

§ 8. POSTSPAARBANK IN NEDERLANDSCH-INDIE.

Bij Ord. van 6 Aug. 1923 (I. S. n°. 392) is bepaald, dat bij het beleggen van gelden van onder militair beheer gestelde gestraften de regeling van het sparen door gevangenen (Bb. nos. 9532 en 10614) behoort te worden opgevolgd.

De instructiën voor den raad van toezicht op de postspaarbank en voor den directeur der postspaarbank zijn opnieuw vastgesteld bij G. B. 30 Sept. 1923 n°. 9 (Bb. n°. 10464).

De proefneming met de uitoefening van den postspaarbankdienst op de gouvernementspandhuizen in de gewesten Rembang, Soerabaja en Madoera werd voortgezet.

Op 31 December 1923 werd door 139 postkantoren, 7 bijpostkantoren, 397 hulppostkantoren en 73 pandhuizen deelgenomen aan den dienst der postspaarbank.

Het aantal spaarbankboekjes bedroeg einde 1923 250 700 (waarvan 77 200 boekjes van Europeesche inleggers, 158 800 boekjes van Inlandsche inleggers en 14 700 boekjes van Vreemde Oosterlingen), tegen 240 000 (75 750 boekjes van Europeesche inleggers, 150 450 boekjes van Inlandsche inleggers en 13 800 boekjes van Vreemde Oosterlingen) einde 1922, zoodat eene vermeerdering te constateeren valt van 10 700 boekjes (waarvan 1450 boekjes van Europeesche inleggers, 8350 boekjes van Inlandsche inleggers en 900 boekjes van Vreemde Oosterlingen).

Tot het aantal spaarbankboekjes op 31 December 1923 behoorden 5210 boekjes van inleggers op den voet der regeling, getroffen bij G. B. 28 Juni 1912 n°. 28 (Bb. n°. 7655), die gebruik maken van de gelegenheid tot sparen door middel van inhoudingen op traktementen, enz., waarvan 525 boekjes van Europeanen, 4676 boekjes van Inlanders en 9 boekjes van Vreemde Oosterlingen.

Verder zijn onder het aantal spaarbankboekjes begrepen 1214 boekjes, uitgereikt door de gouvernements pandhuizen in de gewesten Rembang, Soerabaja en Madoera (55 boekjes van Europeanen, 1132 boekjes van Inlanders en 27 boekjes van Vreemde Oosterlingen).

Het aantal spaarbankboekjes, uitgereikt — krachtens de regeling getroffen bij G. B. 4 Juni 1920 n°. 55 (Bb. n°. 9532), gewijzigd bij G. B. 11 Juni 1924 n°. 37 (Bb. n°. 10614) — ten name van gevangenen, bedroeg einde 1923 7058 (waarvan 75 boekjes van Europeanen, 6509 boekjes van Inlanders en 474 boekjes van Vreemde Oosterlingen).

In 1923 werden gedaan 180 501 inlagen op de postkantoren, bij- en hulppostkantoren (alsmede 9472 inlagen ten name van gevangenen), 1092 inlagen op gouvernementspandhuizen en 44 836 inlagen door middel van inhoudingen op traktementen, enz. van landsdienaren en gepensionneerden, tezamen 235 816 (tegen 251 147 in 1922). Het aantal terugbetalingen bedroeg in 1923 bij de postkantoren, bij- en hulppostkantoren 152 210 en bij de gouvernementspandhuizen 819, tezamen 153 029 (tegen 146 646 in 1922).

Het aantal inleggers, wier tegoed op de Rijkspostspaarbank werd overgedragen en van die instelling werd overgenomen, bedroeg in 1923 achtreenvolgens 1035 en 370, tegen 1301 en 509 in 1922.

Het tegoed der inleggers op 31 December 1923 bedroeg f 19 104 700, tegen f 19 857 600 op 31 December 1922.

In het tegoed per 31 December 1923 deelden de Europeesche inleggers voor f 13 852 700, de Inlandsche inleggers voor f 4 607 700 en de Vreemde Oosterlingen voor f 644 300, of achtereenvolgens voor 73%, 24% en 3% van het gezamenlijk tegoed (in 1922 72%, 25% en 3%). Het tegoed der Europeesche inleggers en dat der Inlandsche inleggers verminderde in 1923 met onderscheidenlijk f 333 200 en f 424 600, terwijl dat der Vreemde Oosterlingen vermeerderde met f 4900.

Op 31 December 1923 was belegd (nominaal) in Staatsschuld (Nederlandsche en Indische) f 10 960 300 en in andere effecten f 8 775 300.

Het in Nederland op prolongatie uitgezette bedrag was op 31 December 1923 f 571 500, tegen f 486 500 einde 1922. In Indië was voorts belegd in beleeningen op effecten f 117 150 (in 1922 f 136 250), terwijl de saldi der postspaarbank bedroegen in 's Lands kas f 730 166, in de kassen van den pandhuisdienst f 38 662, op de giro-rekening bij de Javasche Bank f 37 en op deposito bij verschillende bankinstellingen f 200 000.

De bedrijfsrekening over 1923 geeft een voordeelig saldo van f 317 000 (in 1922 f 263 000). Met inbegrip van dat voordeelig saldo en de behaalde uitlotingswinsten is het reservefonds op 31 December 1923 gestegen tot f 1 579 000. Hiertegenover staat een boekverlies op de fondsenbeleggingen wegens nadeelig koersverschil van f 2 322 000.

Verdere bijzonderheden worden vermeld in het jaarverslag van de postspaarbank over 1923.

II. SPOOR- EN TRAMWEGEN.

Bij G. B. 20 Nov. 1923 n°. 54 (I. S. n°. 560) is eene commissie van bijstand voor de staatsspoor- en tramwegen ingesteld, welke voorzooveel mogelijk hare medewerking verleent aan den hoofdinspecteur der staatsspoor- en tramwegen bij het samenstellen van de door dezen aan den Directeur van Gouvernementsbedrijven in te dienen jaarlijksche ontwerp-begrootingen, jaarlijksche werkplannen en jaarlijksche verslagen voor zoover betreffende de financieele bedrijfsresultaten.

De instructies voor het hoofd van het bedrijf der staatsspoorwegen op Java, voor het hoofd van het bedrijf der staatstramwegen en de daarbij behoorende nevenbedrijven op Java en in de Buitengewesten en voor het hoofd van den algemeenen bouwdienst der staatsspoor- en tramwegen zijn opgenomen in Bb. n°. 10425.

In verband met de vaststelling van een nieuw stoomreglement (zie hoofdst. L, afd. II), zijn bij Ord. van 29 Mei 1924 (I. S. n°. 255) eenige wijzigingen en aanvullingen aangebracht in het algemeen reglement voor de spoorwegdiensten, in het algemeen secundair spoorwegreglement en in het algemeen tramwegreglement.

A. SPOORWEGEN.

1°. Staatsspoor- en tramwegen.

a. Verkenning, opneming en aanleg, uitbreiding, constructie- en bruggenbouw en electrificatie.

Java. De bestudeering van een variant-tracé onder eene maximum helling van 40‰ voor de verbinding van Garoet met Tjikadjang (res. Preanger Regentschappen) kwam gereed. De aanleg van deze tramlijn, lang ± 28 K.M., bleef vanwege den ongunstigen toestand van 's Lands geldmiddelen voorloopig uitgesteld.

De omwerking van het voor stoomtraktie ontworpen 25‰ tracé Tjitali—Soemedang tot een tracé met veel steilere helling en geschikt voor onmiddellijke toepassing van electrische traktie, werd, in afwachting van gunstiger tijdsomstandigheden, voorloopig gestaakt.

In verband met eene concessie-aanvraag van de Maatschappij tot exploitatie der Pamanoekan- en Tjiasem-landen tot den aanleg en de exploitatie in algemeen verkeer van

eenige smalsporige tramlijnen in het gebied, dat vroeger behoorde tot die landen (res. Batavia), werd een hernieuwd onderzoek naar de wenschelijkheid der uitvoering van die tramverbindingen ingesteld.

De bestudeering van het vraagstuk nopens tramwegaanleg op de Bandoengsche hoogvlakte werd voortgezet.

Een onderzoek werd ingesteld naar de mogelijkheid van eene omlegging van het door afschuivingen voortdurend bedreigde gedeelte nabij Tjiganea van de bestaande spoorlijn Poerwakarta—Padalarang.

De aanleg van de lijn Kopo—Tjiwidej (res. Preanger Regentschappen), lang 12,7 K.M., nadert hare voltooiing. De aanlegrekening sloot einde 1923 met een bedrag van ± f 1 206 000.

De uitvoering van de spoorverdubbelingen Meester-Cornelis—Tjikampek, Wanakrama—Krian, Krian—Kertasana en Bandoeng—Padalarang kwam gereed.

Voortgegaan werd met de uitvoering van de werken tot verbetering der spoorwegtoestanden te Batavia, Soerabaja en Bandoeng, volgens de plannen, zooals die in verband met de noodig geoordeelde beperking der kapitaalsuitgaven, zijn herzien.

Te Batavia kwamen de volgende werken gereed of vrijwel gereed: de dubbele spoorlijn Manggarai—Tanahabang—Doeri—Angke—Amsterdamsche Poort, een der lijnen Amsterdamsche Poort—Kampong Bandan—Batavia-Noord met het emplacement Kampong Bandan, de ombouw van het emplacement Batavia-Noord met aansluiting der lijn van Batavia naar Kemajoran, het opbreken der lijnen Salemba—Tanahabang en Batavia-Zuid—Kampong Bandan. Onderhanden bleven de volgende werken: de bouw van het stationsgebouw en het emplacement te Tandjoengpriok, de aanleg van de nieuwe lijn Antjol—Priok, de aanleg van eene derde lijn Kampong Bandan—Antjol, de uitbreiding van het emplacement Pasar Senen en de bouw van eene militaire los- en laadplaats te Manggarai.

Te Soerabaja kwamen gereed of vrijwel gereed: de bouw van het locomotiefdepot te Sidotopo, de bouw van eene goederenloods te Soerabaja-Goebeng, de wijziging in de watervoorziening van Soerabaja-kotta en het overbrengen van 's Lands pakhuizen naar de haven. Onderhanden bleven de volgende werken: de bouw van een rijtuigrevisieloods met bijbehoorend bureaugebouw te Sidotopo, de aanleg van een enkelsporige verbindingslijn van Sidotopo naar Soerabaja-kotta, de aanleg van eene hooge enkelsporige baan van Sidotopo naar Kalimas, de bouw van de overbruggingen van Kali Pegirian en Kalimas en de bouw van de viaducten Paser Besar en Kaliondo.

Te Bandoeng kwamen de volgende werken gereed of vrijwel gereed: de aanleg van dubbelspoor tusschen Bandoeng en Andir, de aanleg van het Noorder-parallelspoor tusschen Kiaratjondong en Tjikoedapateuh, alsmede tusschen Andir en Bandoeng, het maken van de verbinding van de uitmonding van het Bandjir-kanaal Tjibeunjing-Tjibangkong met den ouden Tjikapoendoeng-loop, zoomede de wijziging van enkele zijsporen. Onderhanden bleven de volgende werken: de spoorverdubbeling Bandoeng—Kiaratjondong, de bouw van het emplacement Bandoeng met wijziging der hoofdwerkplaatsen, de bouw van een viaduct in den weg Pasir—Kaliki, de bouw van een opstelemplacement voor den tractiedienst te Tjirojom, de bouw van een nieuwe goederenloods en de wijziging van het los- en laademplacement te Tjirojom, de aanleg van een tweede zijspoor ten behoeve van den artillerie-constructiewinkel te Kiaratjondong. Te Bandoeng werd begonnen met den bouw van 151 steenen en 214 betonwoningen; het grootste gedeelte daarvan kwam gereed.

In 1923 werd uitgegeven voor de werken te Batavia f 1 128 000, te Soerabaja f 1 176 000 en te Bandoeng f 1 453 000 (waaronder f 803 000 voor den woningbouw).

Het onderhoud van de bruggen en de in verband met de toeneming der traktiegewichten vereischte verwisseling van bestaande bruggen tegen zwaardere in de lijnen Malang—Blitar, Tanahabang—Angke en Meester-Cornelis—Tjikampek, worden geregeld voortgezet.

De montage der ijzeren overkapping van het nieuwe station te Tandjoengpriok kwam voor een groot gedeelte gereed.

In de lijn Doeri—Tangerang werden hulpbruggen over het bandjir-kanaal te Batavia vervangen door een definitieve ijzeren brug van 40 Meter.

Onderhanden bleven de beton-fundeeringen der groote viaducten (Kalimas en Paser Besar) en der steenkolentransporteurs te Soerabaja, de betonbrug bij Wanakrama en de watertoren te Poerwakarta. De verwisseling van de kleine bruggen in de lijn Malang—Blitar door betonbruggen kwam gereed.

De werkzaamheden ten behoeve van de electrificatie van het complex Batavia werden voortgezet. De bouw van het onderstation te Meester-Cornelis en te Antjol werden met kracht voortgezet. Het onderstation Meester-Cornelis kwam, wat de gebouwen betreft, op de afwerking na gereed. Van het onderstation Antjol, waarvoor eerst eene paalfundeering met betonijzeren sloven moest worden gemaakt, kwam het machinegebouw op de afwerking na gereed, terwijl het achtergebouw ook tot aan de eerste verdieping werd opgetrokken. Nadat in Juli 1923 de eerste masten waren ontvangen, werd met de opstelling daarvan begonnen. De werkzaamheden vorderden zoodanig, dat de opstelling gelijken tred hield met den aanvoer van de materialen uit Holland. In 't geheel waren einde 1923 239 draagmasten en 64 afspanmasten opgesteld en 1270 M. jukconstructies samengebouwd. De bouw van een electrische werkplaats te Boekitdoeri-Pasar, de verbouwing van het emplacement Boekitdoeri-Pasar, de bouw van een tijdelijke wagenremise te Boekitdoeri-Pasar en de verbouwing van het station Boekitdoeri-Pasar tot kantoor van de Afd. Electrificatie kwamen vrijwel gereed. Onderhanden bleven de bouw van een accu-laadstation met remise voor accu-locomotieven, zoomede de inrichting van de werkplaats. De kosten hebben tot einde 1923 bedragen f 530 812.

Buitengewesten. Het vóórontwerp van het lijngedeelte Batangtoroe—Padangsidimpoean (res. Tapiannoeli) kwam gereed, zoodat hiermede het vóórontwerp der geheele normaalsporige tramlijn Sibolga—Batangtoroe—Padangsidimpoean, lang ± 82 K. M., voltooid is. De aanleg van deze verbinding zal, in verband met de te verwachten minder gunstige bedrijfsuitkomsten — in hoofdzaak door de hooge bouw- en exploitatiekosten van het zware berglijngedeelte Batangtoroe—Padangsidimpoean, lang ± 32 K.M. — tot gunstiger tijden worden uitgesteld.

De nadere bewerking der vóórontwerpstukken van het lijnenstelsel ter uitbreiding van de Palembang-lijnen in Noordwestelijke richting, namelijk de verbinding Lahat—Tebingtinggi—Moearabeliti met zijtakken van laatstgenoemde plaats naar Moearaklingi en naar Padangoelaktanding, werd voortgezet.

De bewerking der verzamelde gegevens, betrekking hebbende op het onderzoek inzake de verbetering van de verkeerstoestanden in het gewest Bengkoeloe, kwam gereed; een resultaat kon echter, in verband met de door de tijdsomstandigheden geboden ontijdige afbreking der terreinwerkzaamheden, niet worden verkregen.

Van de verbinding Oosthaven (Oostelijk van Teloekbetoeng)—Palembang, lang ± 400 K.M., werden de gedeelten Kotaboemi—Tjempaka, lang ± 8 K.M. en Penindjawan—Batoeradja, lang ± 40 K.M. voor het publiek verkeer opengesteld, zoodat thans in exploitatie zijn de gedeelten Oosthaven—Tjempaka (lang ± 106 K.M.) en Palembang—Batoeradja (lang ± 173 K.M.). Aan het overblijvende gedeelte tusschen Tjempaka en Batoeradja (lang ± 121 K.M.) werd geregeld doorgewerkt. De aanlegrekeningen bedroegen einde 1923 gezamenlijk ± f 42 543 000.

De verbinding Moeara—Lahat in Zuid-Sumatra werd 21 April 1924 voor het publiek verkeer opengesteld. De aanlegrekening wees einde 1923 een bedrag aan van ± f 3 877 000.

De opening voor het publiek verkeer van het lijngedeelte Moearakalaban—Moearo ter Sumatra's Westkust had 1 Maart 1924 plaats. De aanlegrekening sloot einde 1923 met een bedrag van ± f 4 506 000.

De samenstelling van het rapport betreffende eene tramverbinding van Bandjermasin over Martapoera naar Amoentai in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo kwam gereed.

b. Bedrijf en uitkomsten van het vervoer.

Lengte in bedrijf. De lengte van de lijnen met normaal

spoor beoosten Solo en bewesten Djokja bedraagt onderscheidenlijk 1165 en 1563 K.M., waarvan onderscheidenlijk ± 34 K.M. en ± 129 K.M. dubbelspoor.

Tarieven. De bepalingen betreffende het vervoer van 's Lands reizigers en goederen op de staatsspoor- en tramwegen in Nederlandsch-Indië (Bb. n°. 7849, zooals het sedert is gewijzigd) zijn nader gewijzigd bij G. B. 24 Mei 1924 n°. 43 (Bb. n°. 10607).

In Mei 1923 is eene commissie ingesteld, welke tot taak heeft de tarieven der staatsspoorwegen aan een onderzoek te onderwerpen en voorstellen in te dienen met het doel om: de coëfficienten-staat voor de bevrachting der vrachtgoederen, waar dat wenschelijk mocht blijken, in overeenstemming te brengen met de thans geldende verzendingswaarde der goederen; te komen tot eene vereenvoudiging van de tarieven, zonder dat dit eene belangrijke vermindering van de opbrengst ten gevolge heeft; in samenwerking met de bestuurderscommissie van de Vereeniging van Nederlandsch-Indische spoor- en tramwegmaatschappijen te komen tot eene uniformeering van de bepalingen op het vervoer en van de benamingen der artikelen in den classificatiestaat. Als uitvloeisel van den arbeid van die commissie werden met ingang van 1 Februari 1924 de coëfficienten van rijst, gabah, padi en dedek verhoogd.

Vervoermiddelen. Bij het einde van 1923 bestond het rollend materieel der staatsspoorwegen op Java (met inbegrip van het materieel van de eenvoudige lijnen) uit 639 locomotieven, 2015 personen-, restauratie- en postrijtuigen en bagagewagens en 15 203 goederenwagens, tegen 640 locomotieven, 1956 rijtuigen en 14 805 goederenwagens op einde 1922.

In 1923 werden verbruikt 332 038 ton steenkolen en 34 038 ton brandhout, tegen onderscheidenlijk 368 644 en 35 732 ton in 1922.

Het locomotief- en voertuigpark van den spoorweg ter Sumatra's Westkust bestond, met inbegrip van dat van de tramlijn Pajakoemboeh—Lambanan, einde 1923 uit 88 locomotieven, 125 rijtuigen en bagage-wagens en 1084 goederenwagens (inbegrepen de 24 wagens der Nederlandsch-Indische Portland Cement-Maatschappij), tegen onderscheidenlijk 88, 125 en 1074 op het einde van 1922.

Het kolenverbruik bedroeg 46 608 ton, tegen 50 572 ton in 1922.

In Zuid-Sumatra bestond het rollend materieel einde 1923 uit 36 locomotieven, 60 rijtuigen en bagagewagens en 575 goederenwagens, tegen onderscheidenlijk 33, 41 en 538 op 't einde van 1922.

Het brandstoffenverbruik bedroeg 13 331 ton steenkolen en 4543 ton brandhout.

Personeel. Bij de exploitatie der staatsspoorwegen op Java waren einde 1923 in dienst 25 536 ambtenaren en beambten.

Bij het bedrijf der staatstramwegen en bijbehoorende nevenbedrijven op Java en in de Buitengewesten en bij den Algemeenen Bouwdienst waren einde 1923 onderscheidenlijk 8206 en 776 ambtenaren en beambten in dienst.

In de werkplaatsen te Bandoeng, Meester-Cornelis, Poerwaredja, Madioen, Soerabaja en Djember waren, ongerekend de leerlingen en koelies, gemiddeld per dag te zamen werkzaam 5988 werklieden en in die te Padang, Palembang, Sigli en Makassar gemiddeld per dag 1376 werklieden.

Uitkomsten van het vervoer. De ontvangsten van de staatsspoorwegen op Java, met inbegrip van de met normaalspoor aangelegde stoomtramlijnen, bedroegen in 1923 f 58 217 043 of f 5 069 033 minder dan in 1922. De opbrengst van het reizigersvervoer verminderde met f 3 393 168 of ± 13%. De ontvangsten uit het ijl- en vrachtgoederenverkeer namen met f 279 980 of 0,97% af.

De ontvangsten van den spoorweg ter Sumatra's Westkust bedroegen in 1923 f 4 980 604, tegen f 5 260 950 (verbeterd cijfer) in 1922. De opbrengst van het vervoer van reizigers en bestel-, ijl- en vrachtgoed bedroeg in 1923 f 1 194 328 en f 2 944 032, tegen f 1 330 375 (verbeterd cijfer) en f 3 060 119 (verbeterd cijfer) in 1922; derhalve verminderde het reizigersvervoer met f 136 047 en het goederenvervoer met f 116 087.

2°. PARTICULIERE SPOORWEGEN.

Lengte in exploitatie. De lengte der spoorwegen van de Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschapij en van de Deli Spoorwegmaatschappij bleef onveranderd (210 en 271 K.M.).

Tarieven. Met ingang van 1 Mei 1923 kwam eene wijziging en aanvulling van de klassificatie van vrachtgoederen en eene wijziging van verschillende tarieven der Deli-Spoorwegmaatschappij tot stand.

Dienstregelingen. Eene nieuwe dienstregeling werd ingevoerd op den spoorweg Semarang—Vorstenlanden der Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij (met ingang van 3 Januari 1924).

Uitkomsten van het vervoer. Uitvoerige opgaven nopens den omvang en de geldelijke uitkomsten van het vervoer gedurende 1923 op den spoorweg Semarang—Vorstenlanden—Willem I en de Deli-Spoorwegmaatschappij worden aangetroffen in bijlage CC.

Het krachtens de concessie voor den spoorweg Semarang—Vorstenlanden aan den Staat toekomende aandeel in de winst op die lijn over 1923 beliep f 391 609.

B. STOOMTRAMWEGEN.

1°. STAATSSTOOMTRAMWEGEN.

Java. De uitkomsten van het vervoer der tramlijnen met normaalspoor zijn begrepen onder die van de spoorwegen (zie hiervóór).

De lengte der op 't einde van 1923 in exploitatie zijnde tramlijnen van 0,60 M. spoorwijdte bedroeg 121 K.M.

De ontvangsten van de tramlijnen met 0,60 M. spoorwijdte bedroegen over 1923 f 682 440. Met inbegrip van de vernieuwingen en afschrijvingen bedroegen de bedrijfskosten f 448 103, zoodat een overschot werd verkregen van f 234 337.

Sumatra. De lengte van de als tramweg geëxploiteerde gedeelten van den Zuid-Sumatra-spoorweg bedroeg einde 1923 110 K.M. in de Lampoengsche districten en 259 K.M. in Palembang. De ontvangsten bedroegen in 1923 f 1 888 141, tegen f 1 621 406 (verbeterd cijfer) in 1922, en de exploitatiekosten f 1 084 927, tegen f 1 314 872 (verbeterd cijfer) in 1922, alzoo een overschot opleverende van f 803 214, tegen f 306 534 (verbeterd cijfer) in 1922.

De lengte der in Atjeh in exploitatie zijnde lijnen bleef 511 K.M. De bruto ontvangsten bedroegen in 1923 f 1 764 517, tegen f 1 832 476 (verbeterd cijfer) in 1922 of f 67 959 minder, tot welke vermindering voornamelijk het reizigersverkeer heeft bijgedragen. De exploitatiekosten beliepen in 1923 f 1 338 128, tegen f 1 769 803 (verbeterd cijfer) in 1922.

Het rollend materieel bestond uit 62 locomotieven, 160 rijtuigen en 1196 goederenwagens, tegen onderscheidenlijk 60, 153 en 1140 in 1922.

Het verbruik aan brandhout als brandstof voor de locomotieven bedroeg gedurende 1923 42 394 M³., tegen 51 227 M³. in 1922.

De ijsproductie van de gouvernements-ijsfabriek te Koetaradja bedroeg in 1923 358 917 K.G., tegen 372 475 K.G. in 1922.

Verkocht werd 316 056 K.G., tegen 346 903 K.G. in 1922; aan militaire hospitalen werd 26 280 K.G. verstrekt, tegen 62 256 K.G. in 1922. Het smeltverlies bedroeg 11,94%. Het brandstofverbruik was 1692 M³. zeebako-bako hout, tegen 1936 M³. in 1922, of per 100 K.G. geproduceerd ijs, f 1,127. Aan verkocht ijs werd ontvangen f 35 468, tegen f 36 290 in 1922. De exploitatiekosten bedroegen f 16 314, tegen f 21 237 (verbeterd cijfer) in 1922. Onder beide laatste bedragen zijn niet begrepen de zelfkosten voor het vervoer van het brandhout.

Selébès. De lengte der op het einde van 1923 in exploitatie zijnde lijnen bedroeg 47 K.M. De bruto ontvangsten bedroegen in 1923 f 128 985 en de exploitatiekosten f 199 648.

Het rollend materieel bestond einde 1923 uit 7 locomotieven, 17 rijtuigen en 102 goederenwagens. Het brandstofverbruik bedroeg 1550 ton.

2°. PARTICULIERE TRAMWEGEN.

Lijnen van de Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij. Bij G. B. 22 Aug. 1923 n°. 4 (Bb. n°. 10440) werd eene wijziging aangebracht in de bij G. B. 28 Oct. 1913 n°. 13 (Bb. n°. 7931) aan de Maatschappij verleende concessie voor den aanleg en de exploitatie van een zijtak van de stoomtramlijn Djokja—Brosot.

Het baanvak Wanagiri—Batoeretna van den stoomtramweg Solo—Batoeretna werd 1 October 1923 voor het algemeen verkeer in gebruik genomen, waardoor de exploitatie van dezen tramweg in haar geheel tot stand werd gebracht.

Oost-Java Stoomtrammaatschappij. De aanleg van de electrische tramlijnen ter hoofdplaats Soerabaja (zie Verslag 1923, kol. 223) was einde 1923 nagenoeg voltooid.

Statistieke gegevens betreffende den omvang van het bedrijf der particuliere spoor- en tramwegmaatschappijen zijn opgenomen in bijlage CC.

C. VERVOERKABELS.

Bij G. B. 6 Juli 1923 n°. 4 is aan F. W. J. BREWER vergunning verleend voor den aanleg en het gebruik van een vervoerkabel ten behoeve van zijne in het district Djampang Koelon (afd. Soekaboemi, residentie Preanger Regentschappen) gelegen landbouwonderneming Land Sriharepan, terwijl bij G. B. 15 April 1924 n°. 5 aan P. M. COERMAN eene dergelijke vergunning is verleend ten behoeve van de in het district Tjikadjang (afd. Garoet, res. Preanger Regentschappen) gelegen onderneming Tjisaroeni.

D. LANDSAUTOMOBIELDIENSTEN.

Omtrent eene nadere wijziging van de regeling op het gebruik door Landsreizigers van de van Landswege geëxploiteerd wordende automobielen zie men Bb. n°. 10506.

Java. Gedurende 1923 werd in de residentie Tjerebon 51 K.M. met 16 voertuigen en in de residentie Preanger Regentschappen 100 K.M. met 23 voertuigen geëxploiteerd.

De opbrengst van beide bedrijven in 1923 was als volgt: Tjerebon f 109 105 (tegen f 108 548 in 1922) en Preanger Regentschappen f 114 073 (tegen f 151 447 in 1922), terwijl de uitgaven bedroegen f 106 090 en f 89 242.

Sumatra. Gedurende 1923 waren in exploitatie: in de residentie Palembang 631 K.M., in de residentie Bengkoeloe 514 K.M. en ter Sumatra's Westkust 756 K.M., met onderscheidenlijk 50, 59 en 60 voertuigen.

Met inbegrip van het landsvervoer bedroeg de opbrengst in 1923 in Palembang f 324 820 (tegen f 340 889 in 1922), in Bengkoeloe f 246 778 (tegen f 308 136 in 1922) en ter Sumatra's Westkust f 458 058 (tegen f 429 934 in 1922); de uitgaven bedroegen onderscheidenlijk f 261 911, f 247 353 en f 351 682.

De kustvaartdienst tusschen Padang en Moeara Sakei (zie Verslag 1923, kol. 224), welke werd uitgebreid met een dienst op de Mentawai-eilanden, bracht f 75 399 op, tegen f 69 382 (verbeterd cijfer) in 1922.

III. MIJNBOUW.

§ 1. DIENST VAN DEN MIJNBOUW, DIENST DER MIJNVERORDENINGEN, OPSPORINGSDIENST EN DIENST VAN HET GRONDPEILWEZEN.

Wetgeving. Bij Ord. van 25 Nov. 1923 (I. S. n°. 565) is eene nieuwe regeling getroffen voor het winnen van diamant door de Inlandsche bevolking in de onderafdeeling Martapoera (afd. Bandjermasin, res. Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo), voor zoover die niet geschiedt krachtens eene concessie ingevolge de Indische Mijnwet.

Bij G. B. 6 Oct. 1923 n°. 8 (I. S. n°. 495) zijn de bij G. B. 2 Febr. 1921 n°. 1*a* (I. S. n°. 75) plaats gehad hebbende reserveeringen van terreingedeelten in de gewesten Tjerebon, Soerabaja, Pasoeroean, Pekalongan, Banjoemas, Kedoe, Tapianoeli, Manado, Timor en onderhoorigheden en Bengkoeloe voor opsporingen en ontginningen van gouvernementswege met betrekking tot zwavel opgeheven.

Bij G. B. 12 Nov. 1923 n°. 1 (I. S. n°. 540) zijn de nikkel-, kobalt- en chroom-reserveeringen in de afdeelingen Oost-Selebes, Loewoe, Midden-Selebes, Bandjermasin en Zuidoostkust van Borneo (zie Verslag 1923, kol. 225) opgeheven.

Bij G. B. 4 Dec. 1923 n°. 2 (I. S. n°. 583) zijn twee terreinen in het district Oengaran (afd. Salatiga, res. Semarang) gereserveerd voor mijnbouwkundige opsporingen en ontginningen van Landswege met betrekking tot alle, in het eerste lid, onder *b*, van art. 1 der Indische Mijnwet vermelde delfstoffen.

In G. B. 12 Oct. 1922 n°. 33*a* (I. S. n°. 652), waarbij een afzonderlijke dienst van den mijnbouw is ingesteld, en in de bij dat besluit behoorende regeling en instructie (Bb. n°. 10187) — zie Verslag 1923, kol. 223/224 — zijn de woorden „goudontginning in Benkoelen" vervangen door de woorden „goud- en zilvermijnen in Bengkoeloe" (Bb. n°. 10616).

Personeel. Einde Juni 1924 bestond het hooger en lager technisch personeel van den dienst van den mijnbouw uit respectievelijk 72 en 110 ambtenaren, van wie 6 en 2 bij het hoofdkantoor, 5 en 4 bij den dienst der mijnverordeningen, 26 en 24 bij den opsporingsdienst, 2 en 12 bij den dienst van het grondpeilwezen, 10 en 38 bij den dienst der Bangka-tinwinning, 3 en 7 bij de Oembilin-steenkolenmijnen, 2 en 7 bij de Poelau Laoet-steenkolenmijnen, 2 en 9 bij de Boekit Asam-steenkolenmijnen en 5 en 5 bij de goud- en zilvermijnen in Bengkoeloe, terwijl er 11 en 2 met verlof waren.

Bij G. B. 2 Juli 1924 n°. 32 (I. S. n°. 316) is de staat der bezoldigingen van het personeel bij het bedrijf der Bangka-tinwinning, bij de Poelau Laoet-steenkolenmijnen, bij het bedrijf der goud- en zilvermijnen in Bengkoeloe en bij den dienst der mijnverordeningen, zoomede de personeelssamenstelling van den dienst van den mijnbouw, gewijzigd en aangevuld.

Geschriften. Van het Jaarboek van het mijnwezen in Nederlandsch-Indië verschenen van den jaargang 1920 het deel Verhandelingen IV met atlas, van den jaargang 1921 het deel Verhandelingen II en van den jaargang 1922 het algemeen gedeelte. Van de „Vulkanologische mededeelingen" zagen de nummers 5 („De vulkanen van den Sangi-Archipel en van de Minahassa") en 6 („De Galoenggoeng en Telaga Bodas") het licht.

Mijnbouwkundige, geologische en palaeontologische onderzoekingen van gouvernementswege. In het gewest Riau en Onderhoorigheden werd het onderzoek naar aardolie in Inderagiri regelmatig voortgezet. Verscheidene langgestrekte antiklinalen, deels van gunstige, deels van ongunstige structuur, werden daarbij aangetroffen. Op de eilanden van den Riau-archipel werd het onderzoek naar tinerts in September 1923 gestaakt; gebleken is, dat slechts eene betrekkelijk geringe hoeveelheid erts voor onmiddellijke ontginning in aanmerking komt.

In de Westerafdeeling van Borneo werden middels talrijke grondboringen de alluviale terreinen in de z.g. Chineesche districten onderzocht op hun goudrijkdom. De resultaten bleven tot dusver beneden de gekoesterde verwachtingen.

In de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo werd het

onderzoek naar aardolie in Oeloe Soengei voortgezet en, na voldoende inzicht in de geologische structuur van dat land verkregen te hebben, einde Augustus 1923 afgesloten. Daar het terrein ingewikkeld geplooid blijkt te zijn, wordt de kans, om in dit gebied waardevolle olieafzettingen aan te treffen, voorloopig gering geacht. De geologische onderzoekingen naar aardolie in de onderafdeeling Boeloengan werden voortgezet. De proefboring I op het eiland Boenjoe bereikte, nadat vele moeilijkheden overwonnen waren, eene diepte van ruim 400 M. en proefboring II eene diepte van ± 160 M. Olie in ontginbare hoeveelheid werd nog niet aangetroffen. Een nieuw onderzoek werd ingesteld in Pasir naar het eventueele voorkomen van olie-antiklinalen; tot dusver zijn nog geen zekere gegevens verkregen. Het koolonderzoek te Soengai Doewa (onderafd. Tanahboemboe), aanvankelijk als verkenning uitgevoerd, wordt systematisch en meer gedetailleerd voortgezet in de geheele kuststrook van Tanahboemboe.

De onderzoekingen in het gouvernement Selebes en Onderhoorigheden, voornamelijk op het eiland Boetoeng, brachten verscheidene, meest kleine, asfalt-kalkafzettingen aan het licht. Met eene systematisch geologische karteering is een aanvang gemaakt, ten einde de structuur van de terreinen met olie- en asfalt-indicaties nader te leeren kennen. De verkenningen naar nikkel en chroom leverden geen belangrijke uitkomsten.

De geologische verkenningen van Flores liepen ten einde; behalve ijzererts in het Noorden van de onderafdeeling Ngada en eenig looderts in het Noorden van de onderafdeeling Ende, werden geen noemenswaardige minerale afzettingen gevonden. Het onderzoek naar koper en andere delfstoffen op het eiland Timor eindigde in October 1923. Het koper komt zeer verspreid over het eiland voor, doch nergens in zóó groote hoeveelheid, dat exploitatie goede vooruitzichten biedt. De gebrokenheid en intensieve plooiing van de formatiestelsels van het eiland openden ook bij het onderzoek van de gas- en slijkvulkanen geen zekere vooruitzichten ten aanzien van het aantreffen van olie. Bitumineuze leien werden aangetroffen. Goud, mangaan en chroom komen in geringe hoeveelheden voor. Een begin werd gemaakt met een geologisch onderzoek van de eilanden Soemba en Soembawa.

Het onderzoek naar het voorkomen van goud in Zuid-Soekaboemi werd krachtig voortgezet. Talrijke ingravingen en tunnels ter blootlegging van de vele ertsgangen werden gedreven. Van enkele gangen kan verwacht worden, dat zij goede vooruitzichten bieden voor eene verdere exploratie. Het alluviale goud bleek voor economische winning niet in aanmerking te komen. Het onderzoek zal spoedig gestaakt worden, waarna overgegaan zal worden tot uitgifte van het terrein aan particulieren.

Het systematisch onderzoek van de vulkanen bepaalde zich gedurende 1923 tot de vulkanen van Java.

Aan verschillende diensten werden adviezen verstrekt, o.a. over de grondgesteldheid der voorgenomen irrigatiewerken in de residentie Rembang en over de watervoorziening voor het station Bandoeng; voorts werden terreinonderzoekingen verricht voor het damproject van de Tjikaro en voor verschillende wadoeks, o.a. van de Kali Konto ten behoeve van het toekomstige waterkrachtwerk.

In het geologisch kabinet ging men voort met het sorteeren en determineeren van fossielen, afkomstig van verschillende plaatsen van den Indischen archipel.

In het scheikundig laboratorium werden, naast de analysen van delfstoffen voor den opsporingsdienst, ook metallurgische proeven verricht. Ook van particulieren kwamen aanvragen binnen voor scheikundige bepalingen van monsters.

De groote watertoevloed in den tunnel in den Keloed, waarvan reeds einde 1922 last werd ondervonden, veroorzaakte in den nacht van 4 op 5 April 1923 eene inspoeling in den tunnel van een propgesteente van ± 45 M. lengte; hierbij werden 5 personen gedood en 3 gewond. Het bleek ondoenlijk om in deze richting verder te werken; besloten werd om den tunnel op ± 700 M. van den uitgang af te dammen en op een andere wijze tot aftapping van het meer te geraken, namelijk door trapsgewijze het meerniveau te verlagen door afhevelen en pompen op steeds lager liggende niveau's en het water op die niveau's door tunnels af te voeren. Midden Juni 1923 begon men met het drijven van den bovensten tunnel volgens het nieuwe plan op eene hoogte van 1185 M. boven zee. Deze tunnel kwam begin September gereed; op 17 December werd met het afhevelen begonnen. De tunnels op de verschillende niveau's zullen door een schacht onderling verbonden worden, welke schacht door een dwarsslag verbinding met den oorspronkelijken tunnel zal krijgen.

Diepe grondpeilingen. Gedurende het tijdvak 1 Juli 1923 tot einde Juni 1924 zijn van de 8 op eerstgenoemden datum in gang zijnde artesische boringen er 7 beëindigd. Van de 8 nieuw ter hand genomen boringen kwamen er 5 gereed, waarvan er 3 werden uitgevoerd op een concessieterrein voor het onderzoek naar erts naar de diepte. De voltooide boringen waren aldus over verschillende gewesten verdeeld: Tjerebon 2, Jogjakarta 3, Madioen 2, Kediri 1, Soerakarta 1, Pasoeroean 1, Besoeki 1 en Atjeh en Onderhoorigheden 1.

Gedurende hetzelfde tijdvak zijn, op den voet van de Ord. van 10 Aug. 1912 (I. S. n°. 430) 11 vergunningen verleend tot het doen boren van 68 artesische putten.

§ 2. GOUVERNEMENTSONTGINNINGEN.

Bij de wet van 24 April 1924 (N. S. n°. 208, I. S. n°. 312) is de Minister van Koloniën gemachtigd, om voor en namens Nederlandsch-Indië, te zamen met de te 's-Gravenhage gevestigde naamlooze vennootschap „Billiton-Maatschappij" eene naamlooze vennootschap op te richten, genaamd „Gemeenschappelijke Mijnbouwmaatschappij Billiton", welke ten doel heeft: *a.* het opsporen en het winnen in de thans het gewest Billiton vormende eilanden en de daaraan grenzende territoriale wateren van tinerts en andere delfstoffen, sub *a* genoemd in het eerste lid van artikel 1 der Indische Mijnwet; *b.* het verwerken van de gewonnen delfstoffen en het te gelde maken van de daaruit verkregen producten; *c.* het verrichten van handelingen en het aangaan van overeenkomsten, welke tot de bereiking van het sub *a* en *b* vermelde doel bevorderlijk zijn, zoomede het deelnemen in andere vennootschappen, welke een gelijksoortig doel beoogen buiten de thans het gewest Billiton vormende eilanden en de daaraan grenzende territoriale wateren.

Tinwinning op Bangka. De tinlevering bedroeg gedurende het bedrijfsjaar 1923/1924 283 090 pikol, bij eene gemiddelde sterkte van 17 574 man, tegen 275 242 pikol met 18 061 man in 1922/1923. De kosten van het tin in de pakhuizen op Bangka kwamen volgens de commercieele boekhouding op f 55,86 per pikol, tegen f 69,69 in 1922/1923.

De regeling van het bedrijf der Bangka-tinwinning (I. S. 1922 n°. 652) is nader gewijzigd bij G. B. 16 Febr. 1924 n°. 61 (I. S. n°. 71) met betrekking tot het recht van het personeel op vrije woning.

Steenkolenontginningen nabij Sawahloento (Oembilinmijnen), te Stagen (Poelau Laoet) en te Tandjoeng (bij Moearaenim). De opbrengst der Oembilin-mijnen bedroeg in 1923 145 926 ton stukkolen, 276 693 ton gemengde kolen, 38 203 ton gruiskolen en 42 461 ton fijnkolen, of te zamen 503 283 ton (waaronder 24 597 ton voor eigen gebruik te Sawahloento). Voor 1922 waren deze cijfers respectievelijk 544 002 ton en 23 878 ton.

Van de afgeleverde 512 427 ton kolen zijn aan particulieren verkocht 321 266 ton, waarvan 33 617 ton fijnkolen aan de Nederlandsch-Indische Portland-Cement-Maatschappij te Indaroeng en 287 649 ton verscheept uit Emmahaven. Aan

bunkerkolen werd aldaar 110 756 ton afgenomen door de stoomvaartmaatschappijen „Rotterdamsche Lloyd", „Nederland" en „Koninklijke Paketvaartmaatschappij", terwijl door andere schepen 3355 ton werd ingenomen. Aan den Sumatra-staatsspoorweg werd 53 401 ton en aan de overige gouvernementsdiensten 137 760 ton kolen en gruis verstrekt.

De sterkte aan dwangarbeiders daalde van 4062 op het einde van 1922 tot 3284 op het einde van 1923; het aantal contractanten steeg van 2506 (onder wie 4 vrouwen) tot 4273 (onder wie 2 vrouwen).

Van de 1593 mannelijke contractanten, wier verband eindigde, gingen 568 eene nieuwe overeenkomst aan en bleven 48 als vrije arbeiders bij de ontginning werkzaam. Bovendien gingen 119 gewezen contractanten, die als vrije arbeiders gebleven waren, en 26 wegens ommekomst van straftijd ontslagen dwangarbeiders een hercontract aan en kwamen 12 tot dwangarbeid veroordeelde contractanten, na afloop van hun straftijd, bij de ontginning terug.

Ongerekend den voor aanleg gevorderden arbeid zijn in 1923 door dwangarbeiders, contractanten en vrije arbeiders te zamen verricht 1 990 544 dagdiensten, waardoor 503 283 ton kolen werd verkregen, tegen 2 382 479 dagdiensten en 544 002 ton kolen in 1922. De productie per hoofd en per dag bedroeg 253 K.G., tegen 228 K.G. in het vorige jaar. Berekend over het aantal dagdiensten ten laste van werkzaamheden in de mijnen en bij de opvulling, het vervoer en de verlading, was de hoofdelijke dagproductie 357 K.G., tegen 354 K.G. in 1922.

De werkelijke zelfkosten per ton kolen in den spoorwagen te Sawahloento bedroegen, met inbegrip van afschrijvingen en rente, f 9,49 [1]), tegen f 12,26 over het voorafgegane jaar.

Voor werken van aanleg en uitbreiding is in 1923 uitgegeven f 2 214 000 [1]), waarmede het eindcijfer der aanlegrekening vermeerderde. Daar van deze rekening f 575 550 [1]) is afgeschreven, staat de waarde van het kolen-etablissement te Sawahloento op eind 1923 te boek voor f 10 036 510 [1]), tegen f 8 863 355 op eind 1922.

De opbrengst van de steenkolenmijnen te Stagen (Poelau Laoet) bedroeg in 1923 100 628 ton, waarvan 93 127 ton grofen 7501 ton fijnkolen. Het eigen verbruik bedroeg onderscheidenlijk 840 en 7112 ton. De zelfkosten der kolen bedroegen f 14,49 [1]) en geladen in de schepen f 16,29 [1]) per ton grof. Van de te Stagen door 109 schepen ingenomen 90 177 ton zijn geleverd aan Landsdiensten 330 ton bunkerkolen en 76 234 ton ladingkolen en aan particulieren 11 561 ton bunker- en 2052 ton ladingkolen.

Het aantal nieuw aangeworven contractanten bedroeg 149, terwijl van de 449 wegens eindiging van hun contract ontslagen mannelijke contractanten 26 een nieuw contract sloten voor den duur van één jaar en 240 man op eene mondelinge overeenkomst (als vrije arbeider) bij het bedrijf werkzaam bleven. Zij, die geen hercontract sloten, keerden voor het grootste gedeelte naar Java terug. De meeste der ontslagen vrouwelijke contractanten bleven op de onderneming. Einde 1923 waren 1130 contractanten aanwezig, tegen 1528 op het einde van 1922. Het aantal werkkrachten werd gedurende 1923 aangevuld met 842 dwangarbeiders. Van hen zijn wegens overlijden, afloop van straftijd en om andere redenen afgevoerd 38, zoodat einde 1923 nog aanwezig waren 804 dwangarbeiders.

Bij het eigenlijke mijnwerk onder den grond zijn door contractarbeiders en vrije lieden 139 833 dagdiensten en door dwangarbeiders 68 673 dagdiensten verricht. De opbrengst per hoofd en per dag bedroeg 313 K.G., tegen 323 K.G. in het vorige jaar.

Voor werken van aanleg is in 1923 uitgegeven f 502 080 [1]); de boekwaarde van het stamkapitaal bedroeg na de vereischte afschrijvingen op einde 1923 f 5 554 410 [1]), tegen f 5 376 539 op 't einde van 1922.

De opbrengst der Boekit Asem-steenkolenmijnen te Tandjoeng bij Moearaenim (Palembang) heeft in 1923 bedragen 176 186 ton in 324 werkdagen, waarvan 103 652 ton Lematang-marinekolen, 9192 ton briketkool, 18 373 ton gruiskolen en 44 969 ton Boekit Asem-kolen, tegen 113 481 ton in 303 werkdagen in 1922. Aan particulieren is verkocht 96 922 ton, terwijl aan gouvernementsdiensten en bedrijven is geleverd 80 176 ton, tegen 32 811 en 71 848 ton in 1922. De dagelijksche productie bedroeg in 1923 gemiddeld ± 544 ton, tegen ± 375 ton in 1922.

Gemiddeld waren gedurende 1923 te werk gesteld 100 Chineesche en 893 Javaansche contractanten en 142 vrije lieden.

De gemiddelde hoofdelijke productie per dag heeft in 1923 bedragen 881 K.G., gerekend over alle werkkrachten bij de mijnontginning en voorbereiding, en 503 K.G. gerekend over alle werkkrachten bij het bedrijf, met uitzondering van die bij de aanlegwerken (tegen respectievelijk 680 K.G. en 388 K.G. in 1922).

De winningskosten bedroegen f 1 612 822, of per ton f 9,47, tegen f 15,89 in 1922. De verzendings-, opslag- en afleveringskosten tot en met Kertapati bedroegen f 848 276, of per ton netto afgeleverd f 5,15, tegen f 6,26 in 1922.

De opbrengst der afgeleverde kolen, inclusief de zeevracht, bedroeg f 2 947 799 over 176 709 ton, of per ton f 16,68, tegen f 24,67 in 1922.

Gouvernements goud- en zilvermijnen in Bengkoeloe. De ontginning te Tambangsawah werd voor een gedeelte in Februari 1923 in bedrijf genomen. Nadat midden 1923 alle machinerieën opgesteld waren, kon het bedrijf in zijn vollen omvang worden uitgeoefend. Uiteraard waren vele moeilijkheden te overwinnen, die een storenden invloed op den regelmatigen gang van zaken hadden, zoodat eerst in het laatste kwartaal van een geregeld bedrijf sprake kon zijn. Verwerkt werd 13 158 ton erts tot 5636,79 K.G. bullion, waarin 91,594 K.G. goud en 5253,549 K.G. zilver.

De ontginning te Lebong Simpang verwerkte 8658 ton erts, met een opbrengst van 54,376 K.G. goud en 24,757 K.G. zilver.

Aan kapitaalsuitgaven voor den aanleg werd in 1923 besteed f 91 082. Einde 1923 bedroeg het aantal arbeiders 883 (758 te Tambangsawah, 105 te Lebong Simpang en 20 bij het waterkrachtwerk aan het meer van Tes).

1) Voorloopig cijfer.

§ 3. PARTICULIERE ONTGINNINGEN.

Bij G. Bn. 24 Juli 1923 n°. 26 (I. S. n°. 382) en 4 Febr. 1924 n°. 36 (I. S. n°. 43) is het doen van mijnbouwkundige opsporingen en/of ontginningen door particulieren binnen eenige als natuurmonument aangewezen, in de gewesten Banjoemas, Preanger Regentschappen, Semarang, Madioen en Tapiannoeli gelegen terreinen om redenen van algemeen belang verboden.

Het aantal van Regeeringswege verleende mijnconcessiën vermeerderde gedurende het tijdvak 1 Juli 1923—1 Juli 1924 met 5, namelijk de concessiën Boelangsi I (Sumatra's Westkust) voor de winning van goud en zilver, Sembakoeng I, III en IV (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo) voor de winning van bitumineuse gasvormige zelfstandigheden en Sembakoeng II (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo) voor de winning van aardolie en de daarmede voorkomende gasvormige zelfstandigheden.

De mijnconcessie Domassan (Madioen) is bij G. B. 29 Nov. 1923 n°. 14 op verzoek ingetrokken.

Voor de winning van de niet in art. 1 der Indische Mijnwet genoemde delfstoffen werden 16 vergunningen verleend en wel: 5 voor kalksteen in de residentiën Madioen, Semarang, Besoeki en Sumatra's Westkust, 3 voor marmer in de residentie Soerabaja, 1 voor klei in de residentie Rembang, 1 voor kalksteen, mergel en tufsteen in de residentie

Semarang, 3 voor kaoline, kalksteen, mergel en tufsteen in de residentie Pasoeroean, 1 voor magnesiet in Selebes en Onderhoorigheden, 1 voor tras in de residentie Pekalongan en 1 voor mergel, kalksteen, tufsteen, zand en klei in de residentie Preanger Regentschappen. Ten aanzien van 8 vergunningen werd aangeteekend, dat deze moesten worden beschouwd als niet te zijn verleend (G. Bn. 16 Sept. 1923 n°. 6, 22 Sept. 1923 nos. 66 en 67 en 2 April 1924 nos. 31 t/m 35), terwijl 1 vergunning werd ingetrokken (G. B. 4 Febr. 1924 n°. 11).

Op 30 Juni 1924 waren van kracht 216 door de Regeering verleende concessiën, 166 vergunningen tot winning en 43 door Inlandsche zelfbesturen verleende en door de Regeering goedgekeurde concessiën.

In behandeling waren 7 aanvragen om concessie en 13 aanvragen om vergunning tot winning, terwijl de goedkeuring van 4 door Inlandsche zelfbesturen verleende concessiën nog in behandeling was.

Met betrekking tot de op 30 Juni 1924 van kracht zijnde concessiën en vergunningen tot winning wordt het volgende medegedeeld:

Tin. Particuliere ontginningen werden gedreven door de Billiton-Maatschappij en door de Singkep-Tinmaatschappij krachtens gouvernements-concessies.

Gedurende het op einde April 1923 afgeloopen werkjaar 1922/1923 heeft de tinproductie der Billiton-Maatschappij bedragen 181 070 pikol. Hiervan is verkocht te Singapore 94 169 en te Londen 86 901 pikol, te zamen 181 070 pikol, met eene opbrengst van f 24 545 214, of gemiddeld f 135,56 per pikol. De opbrengst werd verkregen (volgens de gemiddeld aanwezige sterkte) door 17 541 mijnwerkers. De algemeene gezondheidstoestand was gunstig. Het aantal der in de ziekeninrichtingen opgenomen zieken bedroeg 2488, tegen 4002 in 1921/1922. De sterfte in de mijnen en ziekeninrichtingen te zamen bedroeg 96 man of 5,47 %, tegen 6,67 % in het voorafgegane jaar. De door de maatschappij behaalde winst over het boekjaar 1922 beliep f 5 838 462, waarin de Staat deelt voor 5/8 of f 3 649 039.

De Singkep-Tinmaatschappij verkreeg gedurende het boekjaar 1922/1923 13 706 Straits-pikol tin (11 111 pikol in 1921/1922), waaronder 6731 pikol afkomstig van de ontginning van den zeebodem. De gemiddelde sterkte aan werkvolk (Chineezen) bedroeg 601 man, van wie gemiddeld aanwezig waren voor het werk in de groeven 490 man (in 1921/1922 onderscheidenlijk 646 en 521 man). Het tin werd weder te Singapore verkocht. De opbrengst beliep f 1 795 620, terwijl een algemeene middenprijs werd verkregen van $ 96 per Straits-pikol (60,47 K.G.), overeenkomende met f 133,82 per Nederlandsch-Indische pikol (in 1921/1922 f 103,54). De winst- en verliesrekening der maatschappij wees over 1922/1923 een voordeelig saldo aan van f 230 433, tegen een nadeelig saldo van f 357 900 over 1921/1922.

Steen- en bruinkolen. Het aantal der voor de winning van kolen verleende concessiën bedroeg einde Juni 1924, met inbegrip van de door het zelfbestuur verleende concessiën, 58.

De Oost-Borneo-Maatschappij won 103 259 ton kolen, tegen 82 121 ton in 1922. De Steenkolenmaatschappij Parapatan produceerde 86 641 ton kolen, tegen 72 527 ton in 1922. Op de concessiën Loa Boekit en Toeajan werden respectievelijk 20 555 en 3880 ton kolen gewonnen, tegen 15 891 en 5581 ton in 1922, en op de concessie Goenoeng Batoe Besar 59 309 ton, tegen 28 252 ton in 1922. De Martapoera Steenkolenmaatschappij won op hare concessie Goenoeng Koepang I 11 996 ton kolen (tegen 19 280 ton in 1922), terwijl eene aan de Handel-, land- en mijnbouwmaatschappij Teweh toebehoorende vergunning 9455 ton kolen leverde, tegen 7013 ton in 1922. De geheele productie der Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo bedroeg 295 095 ton, tegen 230 665 ton in 1922.

In de residentie Sumatra's Westkust werd op de concessie Boekit Doerian 282 ton kolen (280 ton in 1922) geproduceerd.

Petroleum. Het aantal van kracht zijnde petroleumconcessiën vermeerderde sedert 1 Juli 1923 met 4, namelijk Sibakoeng I, II, III en IV.

De raffinaderij te Tjepoe (Rembang) verwerkte het ruwe product der volgende aan de Dordtsche Petroleummaatschappij toebehoorende concessiën, gelegen in de residentie Rembang: Djipon, Gegoenoeng, Panolan en Tinawoen (onderscheidenlijk 24 190, 1027, 132 387 en 77 207 ton ruwe olie).

In de verwerkingsinrichting te Wanakrama (res. Soerabaja) werd verwerkt onderscheidenlijk 8047, 30 365, 18 118, 1647 en 223 ton ruwe olie, afkomstig van de in deze residentie gelegen concessiën Lidah Koelon, Made, Twaalf desa's, Metatoe en Djabakota. De in de residentie Soerabaja gelegen concessie Petikon van de Oriental Petroleum Company heeft 45 ton ruwe olie geproduceerd.

Op de in de residentie Semarang gelegen concessie Klantoeng-Sodjomerto, toebehoorende aan de Algemeene Petroleummaatschappij te Amsterdam, werd 322 ton ruwe olie gewonnen, tegen 230 ton in 1922. De eveneens in Semarang gelegen concessie Bapo der Gaboes Petroleummaatschappij leverde 1703 ton ruwe olie.

De aan de Nederlandsche Koloniale Petroleummaatschappij toebehoorende en in de residentie Rembang gelegen concessiën Petak en Tremboel leverden 4290 en 2993 ton ruwe olie, tegen 3373 en 406 ton in 1922.

Op de op Madoera gelegen concessie Lerpak der Madoera Petroleummaatschappij werden 12 ton ruwe olie gewonnen, tegen 5 ton in 1922. Op de door haar in de residentie Palembang bewerkte concessiën Arahan, Babat I, Bandjarsari, Soebang Boeroeng, Kloeang, Lematang, Moeara Enim, Ramok, Soeban Djorigi, Sumpal, Tandjoeng Loentar, West-Senabing, Kenawang, Karang Ringin, Langeo en Berau van de Bataafsche Petroleummaatschappij werd onderscheidenlijk 5107, 35 723, 4042, 63 251, 1343, 5076, 109 075, 11 370, 63 251, 6907, 192, 677, 8624, 2644, 14 en 2847 ton gewonnen, die verwerkt werden in de zuiveringsfabriek te Pladjoe. De Nederlandsche Koloniale Petroleummaatschappij verkreeg van hare in hetzelfde gewest gelegen concessie Talang Akar 5962 ton ruwe olie, tegen 2532 ton in 1922.

In het gouvernement Oostkust van Sumatra won de Bataafsche Petroleummaatschappij op hare concessiën Aroebaai, Boekit Sintang, Telaga Said en Boekit Mas onderscheidenlijk 117 650, 417, 4050 en 30 ton ruwe olie, tegen 75 166, 422, 4365 en 11 ton in 1922, terwijl het tevens door haar ontvangen ruwe product der aan de Maatschappij tot exploitatie van mijn-, bosch- en landbouwzaken toebehoorende concessie Boeloe Talang 7585 ton bedroeg, tegen 8080 ton in 1922.

In het gouvernement Atjeh en Onderhoorigheden won de Bataafsche Petroleummaatschappij op hare concessie Oost-Peudawa 1047 ton ruwe olie, tegen 1241 ton in 1922. De concessie Peureula der Perlak Petroleummaatschappij produceerde 98 628 ton, tegen 114 809 ton in 1922 en de concessie Zuid-Perlak 4557 ton ruwe olie, tegen 3647 ton in 1922.

In de residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo verkreeg de Bataafsche Petroleummaatschappij van hare op Borneo gelegen concessiën Louise, Moeara en Nonny onderscheidenlijk 519 143, 263 122 en 234 771 ton ruwe olie en van hare op het eiland Tarakan gelegen concessiën Tarakan I, II, III en IV 861 494 ton, tegen 663 299 ton in 1922.

In de residentie Amboina werd van het concessie-terrein Boela en Nief (Ceram) van de Bataafsche Petroleummaatschappij 46 900 ton ruwe olie verkregen, tegen 45 196 ton in 1922.

Goud en zilver. Het aantal van kracht zijnde concessiën voor de winning van goud en zilver vermeerderde gedurende het tijdvak 1 Juli 1923 tot 30 Juni 1924 met één, zoodat op laatstgenoemd tijdstip 72 concessiën van kracht waren.

In de residentie Bengkoeloe verkregen de Mijnbouwmaatschappijen Redjang Lebong en Simau onderscheidenlijk 912,340 en 1392,947 K.G. goud en 5091,991 en 18816,476 K.G. zilver.

In de residentie Sumatra's Westkust won de Mijnbouwmaatschappij Aequator 249,014 K.G. goud en 11007,286 K.G. zilver en de Kinandam Sumatra Mijnbouwmaatschappij op hare concessie Salida 157,819 K.G. goud en 8255,290 K.G. zilver.

In de residentie Manado verkreeg de concessie Paleleh 286,731 K.G. goud en 310,643 K.G. zilver. De Exploratie- en Exploitatie-maatschappij Bolaäng Mongondou won 449,233 K.G. goud en 343,490 K.G. zilver.

Diamant. Het aantal concessiën voor de winning van diamant bleef acht. Tot nog toe leverden deze concessiën geen diamanten.

Andere delfstoffen. In de residentie Jogjakarta verkreeg de Algemeene Industrieele Mijnbouw-Exploitatie-Maatschappij op hare concessiën Kliripan en Penggoeng 5243 ton bruinsteen (mangaanerts), tegen 3233 ton in 1922.

Het aantal vergunningen tot het winnen van niet-gereserveerde delfstoffen vermeerderde in het tijdvak 1 Juli 1923 tot 30 Juni 1924 met 16 en verminderde met 9, zoodat bij het einde van dat tijdvak 166 vergunningen van kracht waren.

In de residentie Semarang won de Moeria-tras-exploitatie-maatschappij 10 171 ton tras, tegen 9085 ton in 1922.

De naamlooze vennootschap Gembong en Bentar verkreeg in de residentie Pasoeroean 2200 M³. kalksteen.

De naamlooze vennootschap voorheen Grooss en Buning won in de residentie Tjerebon 200 M³. kalksteen, tegen 500 M³. in 1922.

§ 4. INLANDSCHE ONTGINNINGEN.

In de negeri Simpang Tonang (afd. Loeboeksikaping, res. Sumatra's Westkust) werd goud gewasschen, met eene opbrengst van 9½ thail. Ook in de afdeeling Padangsidimpoean van het gewest Tapiannoeli werd goud gewasschen, doch de opbrengst was zeer gering.

In de residentie Westerafdeeling van Borneo won de Chineesche en Inlandsche bevolking alluviaal goud in de omstreken van Loemar, Boedok, Sepang en Loehabang (afd. Singkawang). De opbrengst was zeer gering, evenals die van de diamantwasscherijen in de Landak-rivier.

In de residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo werden gedurende 1923 9818 diamantlicenties uitgegeven, tegen 7055 in 1922. In 't geheel werd 1116 karaat gewonnen, ter waarde van f 75 070, tegen 1840 karaat ter waarde van f 161 355 in 1922. In de onderafdeeling Pleihari werd slechts 23¼ karaat gewonnen, met eene waarde van f 1998, tegen 80 karaat (waarde f 6928) in 1922; de diamantvelden in deze onderafdeeling schijnen uitgeput te raken. In het district Riam-Kiwa der afdeeling Bandjermasin werd slechts 205 ton kolen gewonnen, tegen 1767 ton in 1922, welke teruggang een gevolg is van de lage prijzen. In de onderafdeeling West-Koetei der afdeeling Samarinda werden kolen gewonnen uit de Inlandsche ontginningen Loa Teboe, Selingsing en Limbonang; de productie bedroeg 18 291 ton, tegen 1784 ton in 1922.

Uit een viertal geregistreerde groeven in Lematang Hilir (res. Palembang) werd 1252 ton kolen gewonnen, welke tegen f 8,50 per ton verkocht werden. De afvoer geschiedde met prauwen en vlotten.

IV. ZOUT.

Met ingang van 1 Januari 1924 is het bedrijf der zoutverpakking ondergebracht bij den dienst der zoutregie (G. B. 10 Dec. 1923 n°. 4 in I. S. n°. 590), in verband waarmede de instructie voor den directeur der zoutverpakking is ingetrokken (Bb. n°. 10509).

Eene nieuwe instructie voor het hoofd van den dienst der zoutregie is vastgesteld bij G. B. 8 Juli 1924 n°. 30 (Bb. n°. 10617).

Overal in het regiegebied wordt het zout voor de consumptie in verpakten vorm verhandeld.

Het verbruik van zout voor de consumptie was in 1923 op Java en Madoera 1 733 404,53 pikol en in de Buitengewesten 408 882,53 pikol, tegen onderscheidenlijk 1 744 538,50 en 378 382,12 pikol in 1922.

Op Java en Madoera is het verbruik alzoo gedaald met 0,64 %, tegenover eene daling in 1922 van 1,88 %. Deze daling is ten deele te verklaren door den minder gunstigen economischen toestand, waardoor o. a. het ketjapbedrijf, dat veel zout gebruikt, kwijnde, anderdeels, door den laat ingevallen, doch zeer drogen en langdurigen Oostmoesson, waardoor eene gunstige gelegenheid ontstond tot onwettigen aanmaak van zout.

De stijging van het verbruik in de Buitengewesten bedraagt 8,06%, tegenover eene stijging in 1922 van 7,35%. De belangrijke stijging in het gouvernement Oostkust van Sumatra en in Tapiannoeli moet hoofdzakelijk worden toegeschreven aan het meer en meer inwerken van het briketstelsel.

De verbruikscijfers betreffende het consumptiezout van het geheele monopoliegebied waren in 1923 2 142 287,07 pikol, tegen 2 122 920,62 pikol in 1922, alzoo eene stijging van 0,91%, tegen eene daling in 1922 van 0,35%.

Voor eene vergelijking van de uitkomsten van het debiet per gewest wordt verwezen naar bijlage DD, sub I; een overzicht van den verkoop en de opbrengst van het zout is opgenomen sub II van die bijlage.

De in 1922 met het Departement van Oorlog getroffen regeling om de verrekening (regularisatie) niet meer te doen plaats hebben en het zout in den vervolge contant te doen inkoopen — waardoor eene vereenvoudiging van de administratie werd verkregen —, is in 1923 uitgebreid tot alle daarvoor in aanmerking komende diensten en bedrijven, zoodat in de volgende jaren geen „verrekenzout" meer zal voorkomen.

De verkoop van zout tegen verminderden prijs voor nijverheidsdoeleinden bracht in 1923 f 50 520 op, tegen f 60 045 in 1922. Ter toelichting van deze vermindering diene het volgende. Na plaatselijke bezoeken, in overleg met het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel, was gebleken, dat in verscheidene zeepfabrieken eene bereidingswijze werd gevolgd waarbij het zout geen essentieel bestanddeel bij die bereiding vormt, doch uitsluitend als vulstof is aan te merken. In verband hiermede werden de machtigingen tot verstrekking van zout aan die fabrieken ingetrokken.

De centrale verstrekking van nijverheidszout (zie Verslag 1923, kol. 233) geschiedt thans voor Java en Madoera uit de strandpakhuizen Tandjoengpriok, Tjerebon, Semarang, Tjilatjap en Kalimas (Soerabaja) en door het hoofd van den zoutaanmaak te Pamekasan (Madoera).

Bepaald is dat, met ingang van 1 Januari 1924, de onbruikbaarmaking van het zout voor alle industrieën moet geschieden met een algemeen denaturatiemiddel, zijnde de toevoeging aan het zout van ½ gewichtsprocent petroleum en van 1/10 gewichtsprocent kaliumbichromaat (Bb. n°. 10505).

De resultaten, verkregen met den zoutverkoop door particulieren (zie t. a. p.), zijn bevredigend.

Gedurende 1923 werd van Singapore te Bagan-siapiapi 5 473 542 K.G. buitenlandsch zout aangebracht, waar het voor de inzouting van visch werd gebruikt. De verstrekking van zout per K.G. is vervangen door eene verhandeling in verzegelde zakken van 50 K.G., waardoor „spillage" met al den aankleve van dien niet meer voorkomt.

In 1923 werd aan de van het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel overgenomen vischinzoutingsetablissementen 15 297 380 K.G. visch bereid, waarvoor 2 417 340 K.G. zout werd verstrekt.

De opbrengst van „vischzout" was in 1923, ondanks een grooter debiet, minder dan in 1922. Dit vindt zijn oorzaak hierin, dat voor het aan de vischinzoutingsloodsen verhandeld zout thans 3 cent per K.G. wordt ontvangen, terwijl voor 1922 dit vischzout met het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel werd verrekend middels regularisatie tegen den monopolieprijs van 12 cent per K.G. Tevens werd bij G. B. 21 Nov. 1923 n°. 4 (Bb. n°. 10480) bepaald, dat, zonder voorafgaande vermenging met vreemde bestanddeelen en onbruikbaarmaking voor de consumptie, uit het Lands zoutpakhuis te Moearamoentai (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo) los zout kan worden verstrekt voor het zouten van visch tegen betaling van 8 cent per K.G. Tot dusver werd het vischzout aldaar tegen betaling van 12 cent per K.G. verkocht en 9 cent restitutie gegeven, wanneer de gezouten visch werd getoond en in bewaring gegeven. Vele visschers waren echter onbekend met dit restitutie-systeem, terwijl in zeer veel gevallen aan den daaraan verbonden eisch niet kon worden voldaan. Op grond van een en ander is de visscherij in 't algemeen goedkooper uit met een prijs van 8 cent per K.G. zonder restitutiestelsel en tijdelijke inbewaargeving, dan bij de thans vervallen regeling.

Voor de uitkomsten van den zoutaanmaak op Madoera wordt verwezen naar bijlage DD, sub III, en het afzonderlijk gedrukte jaarverslag.

De in de afdeeling Grobogan der residentie Semarang gelegen desa's, aan welker bevolking is toegestaan om uit de binnen hare grenzen gelegen zoutwaterwellen zout te winnen, werden in den zoutaccijns wederom aangeslagen tot een bedrag van f 20 000.

V. FABRIEKMATIGE BEREIDING VAN OPIUM.

In de opiumfabriek werden in 1923 aangemaakt 88 353 726 tubes tjandoe. Tot tjandoe verwerkt zijn 80 207 kati ruw Bengaalsch opium en 1015 kati djitjing (overblijfselen van gerookt opium) of in het geheel 81 222 kati ruwe grondstof. Hieruit is verkregen 53 536 kati tjandoe of 65,91%.

Behalve 2565 verklaringen betreffende 3618 partijen in het regiegebied aangehaald opium, zijn door den directeur en den scheikundige der fabriek 311 inlichtingen en 323 processen-verbaal gegeven aangaande 30 597 partijtjes djitjing en 58 inlichtingen van anderen aard.

Het aantal werklieden vermeerderde gedurende 1923 van 568 tot 582.

Het reglement op het beheer en de organisatie van de fabriek der opiumregie (I. S. 1901 n°. 451, zooals het sedert is gewijzigd en aangevuld) is bij G. B. 19 Nov. 1923 n°. 10 (I. S. n°. 557) — met terugwerkende kracht tot 1 Januari 1922 — aangevuld met de bepaling, dat de directeur uit het aan hem ondergeschikt administratief personeel een ambtenaar aanwijst voor het doen van betalingen en ontvangsten ten behoeve van de fabriek der opiumregie.

Voor nadere bijzonderheden wordt naar het jaarverslag verwezen.

VI. LANDSDRUKKERIJ.

Door de Landsdrukkerij te Batavia zijn in 1923 van modellen ten dienste van verschillende landsadministratiën en van boekwerken in het geheel 123 382 242 afdrukken geleverd.

De ontvangsten der inrichting bedroegen over genoemd tijdvak f 1 323 905; de bedrijfsuitgaven (met inbegrip van die in Nederland gedaan, ad f 91 339, voor aanschaffing van materialen) beliepen f 1 125 295 en de kapitaalsuitgaven f 398 506.

Voor verdere bijzonderheden wordt naar het jaarverslag verwezen.

VII. TRANSPORTWEZEN.

Voor de uitkomsten over 1923 van de rechtstreeks onder het Departement van Gouvernementsbedrijven staande vervoersdiensten zie men het desbetreffende jaarverslag.

De resultaten waren in het verslagjaar bevredigend. Verschillende contracten konden op een lagere basis van vrachtnoteering worden afgesloten.

Voor de op 1 Januari 1924 nog in werking zijnde aannemingsovereenkomsten voor het vervoer van landsreizigers, voortbrengselen, goederen, enz. wordt verwezen naar bijlage EE.

VIII. DIENST VOOR WATERKRACHT EN ELECTRICITEIT.

Waterkrachtkadaster (stelselmatig onderzoek van waterkrachten). Wegens de ongunstige financieele omstandigheden moesten de terreinverkenningen ten behoeve van de algemeene opsporing van krachtbronnen worden stopgezet. Daarentegen werd de systematische opsporing van waterkrachten op de topografische kaarten voortgezet en voor geheel Java, voor zoover van dit eiland betrouwbare detailkaarten verkrijgbaar zijn, voltooid. De resultaten van dit onderzoek zijn op overzichtelijke wijze in het kadaster opgenomen, zoodat dit thans eene volledige verzameling bevat van belangrijke gegevens betreffende alle bekende krachtbronnen en mogelijkheden tot het bouwen van reservoirs.

In de Buitengewesten hadden geen terreinverkenningen plaats en ook het systematisch kaartonderzoek werd niet voortgezet. Aangezien geen vooruitzicht bestaat dat dit onderzoek in de eerstvolgende jaren krachtig zal worden voortgezet, is voor deze gebieden het kadaster einde 1923 voorloopig afgesloten.

Hydrometische waarnemingen. Op Java bedroeg het aantal eigen waarnemingsposten einde 1923 62, waarvan 33 voorzien zijn van zelfregistreerende instrumenten; op Sumatra bleef het aantal 10 (waaronder 3 met zelfregistreerende instrumenten) en op Selebes eveneens 10 (waarvan 4 met zelfregistreerende instrumenten). Bijzondere aandacht werd geschonken aan eene goede instandhouding der posten en aan eene scherpe controle der bediening, waardoor het aantal storingen tot een minimum beperkt bleef.

Op Java werden 314 afvoermetingen verricht, waarvan 8 langs chemischen weg.

Aangezien de financieele toestand het uitzenden van eigen personeel uitsluitend voor hydrometrische werkzaamheden niet veroorloofde, konden in de Buitengewesten geen debietmetingen en peilschaalcontroles worden verricht.

Voorbereiding van Staatswaterkrachtwerken. Energievoorziening in West-Java. Het rapport over de meest economische aanwending der nog niet ontgonnen waterkrachten van de Dano, Tjianten, Tijtjatih en Tjitaroem ten behoeve van de toekomstige uitbreiding der energievoorziening van West-Java werd voltooid. Gebleken is dat, al naar gelang van den belastingsfactor van het te verwachten toekomstdiagram, door doelmatige samenkoppeling van de bestudeerde krachtbronnen een constant vermogen van 54 400 tot 62 400 paardekrachten met bijbehoorende grootste topbelastingen van 125 000 tot 135 000 paardekrachten bereikt kan worden. De stroomprijs zal, zelfs bij eene zeer groote lengte van de overbrengingsgeleidingen, vermoedelijk ten hoogste 3 cent per kilo-watt-uur bedragen.

De commissie tot het ontwerpen van eene definitieve overeenkomst tusschen het Staatswaterkrachtbedrijf en de Nederlandsch-Indische Gasmaatschappij voor wederzijdsche stroomlevering verkreeg overeenstemming omtrent het te sluiten contract en de daaruit voortvloeiende regelingen. Het contract werd 18 Januari 1924 gesloten.

Energievoorziening van de Bandoengsche hoogvlakte. Een onderzoek werd ingesteld naar de verschillende mogelijkheden voor de toekomstige uitbreiding der energievoorziening van dit gebied. Onderzocht werd wanneer het brengen van het Tjileuntja-reservoir op de oorspronkelijk ontworpen grootte van 9,75 millioen M³. vermoedelijk noodig en rendabel zal zijn. Gebleken is, dat dit bij de verwachte stroombehoefte eerst in 1927 het geval zal zijn.

Op grond van de gewijzigde cijfers omtrent den kostprijs van de verschillende inrichtingen en het verbruik van electrische energie, werden nieuwe tariefberekeningen uitgevoerd voor de levering van electrischen arbeid op de Bandoengsche hoogvlakte.

Energievoorziening in Midden-Java. De uitbreiding van het krachtwerk van de Algemeene Nederlandsch-Indische Electriciteitmaatschappij aan de Toentang is tot stand gekomen. Voor eene eventueele verdere uitbreiding van het vermogen van dit werk, welke waarschijnlijk in de naaste toekomst noodig zal zijn, werden verschillende varianten onderzocht.

Energievoorziening in Oost-Java. Aangezien de uitkomsten van de rentabiliteitsberekening voor eene energievoorziening van Soerabaja door gebruikmaking van de in de Kali Konto aanwezige waterkrachten, ook na omwerking op een zuiver commercieele basis (bouwrente-berekening), gunstig bleven en eene verwezenlijking dezer plannen binnen afzienbaren tijd zeer waarschijnlijk moet worden geacht, werd een aanvang gemaakt met de uitwerking van een volledig, gedetailleerd bouwontwerp en met de ontwerpen voor de hoogspanningslijn van Mendalan naar Soerabaja en het onderstation in laatstgenoemde plaats.

Bouw van Staatswaterkrachtwerken. Aan de waterbouwkundige werken van het waterkrachtwerk Plengan aan de Tjisaroea werden slechts voltooiingswerkzaamheden van ondergeschikt belang uitgevoerd. Het schakel- en transformatorengebouw kwam in den loop van het jaar gereed, evenals het aquaduct over de Tjisaroea en het kabelkanaal tusschen de centrale en het schakelgebouw. Door de slechte weersgesteldheid was de voortgang van de werken tot waterberging in het meer Tjileuntja niet in alle opzichten bevredigend. In verband hiermede werd besloten den dam Poelo in twee trappen af te bouwen. De afwerking van de eerste trap, welke eene opstuwing van het meer tot een inhoud van 6 000 000 M³. mogelijk zal maken, kan in de eerste helft van 1924 tegemoet worden gezien. De toren met hellende goot en woelbak van genoemden dam kwamen gereed. De dam Plajangan kwam tot de oorspronkelijk ontworpen kruinhoogte van 1420,5 M. gereed.

De electrische en mechanische inrichtingen van het waterkrachtwerk Dago aan de Tjikapoendoeng werden gemonteerd en de garantiebeproevingen hadden plaats met bevredigenden uitslag. Einde Augustus 1923 kwam het krachtwerk in bedrijf.

De langste tunnel (650 M.) in de toevoerleiding van het waterkrachtwerk Lamadjan aan de Tjisangkoej kwam zoo goed als gereed. Van de vergaarkom met een nuttigen inhoud van 48 000 M³. kwam het grondverzet gereed. De onderbouw van de centrale werd voltoooid, terwijl met de montage van den ijzeren bovenbouw een aanvang werd gemaakt.

Het centrale gebouw van het waterkrachtwerk Oebroeg aan de Tjitjatih was aan het einde van 1923 grootendeels gereed. Een aanvang werd gemaakt met de montage van de mechanische en electrische inrichtingen. De loopkraan was einde 1923 nagenoeg geheel gemonteerd en de hulpcentrale was gereed om in bedrijf te worden gesteld.

In den loop van het jaar werden alle masten van de Centrale Oebroeg af tot aan Depok geplaatst. Op het gedeelte Depok—Meester Cornelis werden eenige masten gemonteerd en de masten van de aftaklijn naar het onderstation Meester Cornelis werden opgesteld. Het trekken der draden tusschen Buitenzorg en Oebroeg kwam nagenoeg gereed.

Staatswaterkrachtwerken in bedrijf. Het waterkrachtwerk Giringan in het Tjatoer-dal nabij Madioen wordt geheel door de staatsspoorwegen beheerd. De bedrijfsresultaten waren gunstig; de jaarproductie bedroeg 1 416 475 Kilo-Watt-uur.

Het waterkrachtwerk aan het meer van Tais in Bengkoeloe wordt beheerd door de gouvernements goud- en zilvermijnen. De bedrijfsresultaten in het afgeloopen jaar waren gunstig; afgeleverd werd 4 406 750 Kilo-Watt-uur.

Het waterkrachtwerk Bengkok aan de Tjikapoendoeng nam in het begin van het jaar den dienst van het waterkrachtwerk Pakar over (zie Verslag 1923, kol. 237) en was, met uitzondering van enkele dagen, gedurende het verslagjaar voortdurend in bedrijf. In Augustus 1923 werd de definitieve schakelaanleg en het derde aggregaat in bedrijf genomen. De Centrale leverde 8 324 860 Kilo-Watt-uur af. De krachtwerken Bengkok en Dago hadden te zamen eene maximumbelasting van 3640 Kilo-Watt.

Het waterkrachtwerk Dago aan de Tjikapoendoeng werd in Augustus 1923 in bedrijf gesteld en op de verzamelrails van het krachtwerk Bengkok aangesloten. In het verslagjaar werd 562 700 Kilo-Watt-uur afgeleverd.

Het waterkrachtwerk Plengan aan de Tjisaroea bleef met den voorloopigen schakelaanleg het afgeloopen jaar vrijwel voortdurend in bedrijf. Gedurende zes maanden leverde deze Centrale uitsluitend energie ten behoeve van den radiodienst. Daarna werd, tengevolge van den achteruitgang van het debiet der rivieren, het parallelbedrijf met de Centrale Bengkok weder noodzakelijk. Door het krachtwerk Plengan werd 3 634 380 Kilo-Watt-uur afgeleverd, met eene maximale belasting van 1938 Kilo-Watt.

Het stoomkrachtwerk te Dajeuhkolot was in 1923 slechts 98 dagen in bedrijf en vrijwel uitsluitend voor den radiodienst en de Maatschappij „Telefunken”. Aangezien eene inbedrijfstelling voorloopig niet meer te verwachten is, werd het grootste deel van het personeel ontslagen. In het afgeloopen jaar werd afgeleverd 297 000 Kilo-Watt-uur; de maximaal voorgekomen belasting was 1500 Kilo-Watt.

Van het hoogspanningsnet met onderstations op de Bandoengsche hoogvlakte kwam, nadat achtereenvolgens verschillende lijngedeelten in gebruik waren genomen, op 28 Januari 1923 de geheele dubbele lijn Bengkok—Plengan in bedrijf. Het onderstation Kiaratjondong was gedurende het afgeloopen jaar onafgebroken in bedrijf. Het onderstation Malabar kwam 24 Januari 1923 voor het bedrijf gereed en werd zoo spoedig mogelijk voor de energielevering aan den

radiodienst in gebruik genomen. Het deel van de voormalige electrische overbrengingsleiding Pakar—Malabar, gelegen tusschen Dajeuhkolot en Malabar, bleef nog in bedrijf ten behoeve van de Maatschappij „Telefunken".

Overzicht der krachtproductie. De productie van de door den dienst voor waterkracht en electriciteit gebouwde, doch aan andere diensten in exploitatie gegeven waterkrachtwerken, bedroeg ± 5 823 000 Kilo-Watt-uur, terwijl door de bij den dienst voor waterkracht en electriciteit in beheer gehouden krachtwerken werd geproduceerd met waterkracht ± 12 607 000 Kilo-Watt-uur en met stoomkracht ± 297 000 Kilo-Watt-uur.

Vergunningen en concessies. Gedurende het verslagjaar werden 12 vergunningen verleend voor den aanleg en het gebruik van leidingen voor electrische verlichting en het overbrengen van kracht door middel van electriciteit ten behoeve van een bedrijf tot algemeene stroomdistributie, terwijl 5 dergelijke vergunningen vervallen verklaard, 10 gewijzigd en 3 aanvaard werden. De ingevolge 6 dergelijke vergunningen gebouwde leidingen werden in gebruik gesteld. Voor den aanleg van electrische leidingen voor eigen gebruik werden 16 vergunningen verleend, 7 gewijzigd en 18 aanvaard.

Een overzicht van de in Augustus 1923 bestaande electriciteitsvergunningen voor algemeen gebruik is te vinden op blz. 384—388 van deel I van den Regeeringsalmanak van Nederlandsch-Indië voor 1924.

Tot het gebruik van waterkracht werd aan particuliere aanvragers in 9 gevallen concessie voor een termijn van 40 jaren verleend, terwijl in 2 gevallen de aanvraag werd ingetrokken.

Een overzicht van de verleende waterkrachtconcessies is opgenomen in deel I van den Regeeringsalmanak voor Nederlandsch-Indië van 1924, blz. 389—394.

De Minister van Koloniën,

S. DE GRAAFF.

VERBETERING.

Kol. 41, regel 8 v. b., staat: Loodswezen; dit woord moet vervallen.

Kol. 77, regel 25 v. o., staat: Personeel; dit woord moet vervallen.

INHOUD

VAN HET

verslag betreffende Nederlandsch-Indië van 1924.

Bijlage A.

(Zie hoofdstuk B van het verslag.)

MEDEDEELINGEN

der Regeering omtrent enkele onderwerpen van algemeen belang (April 1924). [1]

I. OVERZICHT VAN DEN INWENDIGEN POLITIEKEN TOESTAND IN 1923.

1. DE OPLEVING IN 1922.

Inleiding. In tegenstelling tot het betrekkelijk kleurlooze 1921 gaven de laatstverloopen twee jaren roering in de politieke wereld te zien. Met den terugkeer van Semaoen uit Rusland en de vrijspraak van Tjokroaminoto in de meineedzaak der afd. B. treedt de strijd tusschen de twee richtingen in de groote volksbeweging een nieuwe phase in. Verder spreidde de malaise hare schaduwen al dichter over Indië uit; de onzekerheid in het openbare en particuliere bedrijfsleven, de versobering en de bezuiniging veroorzaakten aan den eenen kant onrust onder de individuen over eigen lot, gaven met den warwinkel in Europa anderzijds aan ontevredenen, aan zoekers, aan nieuwlichters gemakkelijk betoogmateriaal voor de stelling, dat de Westerlingen de wereld niet meer in haar voegen zullen kunnen herstellen en dat de kapitalistische productie- en staatsorganisatie behooren te worden opgeruimd. Malaise, versobering en bezuiniging veroorzaakten onder de linksche en uiterst linksche partijleiders een kortstondige entente: beduchtheid voor het slaan van onheelbare wonden in het lichaam des volks, voor het schennen van vitale deelen van den arbeid der overheid, gepaard met „onderdrukking" van vrije meeningsuiting, waren de grieven, door de oprichters der Radicale Concentratie aangevoerd voor hun streven om de inheemsche politieke en vakbondenleiders te brengen tot een gezamenlijk protest.

Toch, hoezeer dezen van hun standpunt gemeenschappelijke grieven te over gevonden zouden kunnen hebben om daarop hunne actie te baseeren, hunne onderlinge verschillen zaten te diep en het persoonlijk wantrouwen scheen te ernstig om een bestendig „zusammenraffen" voor een groot werk toe te laten.

De onderlinge verschillen tusschen Semaoen en Tjokroaminoto, tusschen Perserikatan Kommunist India en Sarekat Islam zijn van zoo algemeene bekendheid, dat zij hier niet beschreven behoeven te worden (Mededeelingen 1922 blz. 8—12). Zij drongen de twee leiders, zoodra deze weder in het politieke leven h.t.l. teruggekeerd waren, tot een rustelooze en felle propaganda, om hunnen aanhang te versterken.

Semaoen's terugkeer en verder optreden. In Mei 1922 kwam Semaoen uit Rusland in Indië terug, begin Juni hield hij zijn eerste groote vergadering, de geruchtmakende waar hij rekenschap gaf van zijn ervaringen, in Rusland opgedaan, en van zijn daarop gebouwde, velen verrassende, anderen ontnuchterende conclusies ten aanzien van sovjetisme in Nederlandsch-Indië. Zij brachten mede, dat hij zich in de vakbeweging voorloopig tot een defensieve houding bepaalde: een schildering van de zegeningen welke Rusland deelachtig was geworden, ontbrak in zijn toespraken nimmer, maar boven alles trachtte hij zijn menschen duidelijk te maken, hoe de methode der gewelddadige revolutie met algemeene politieke werkstaking, waarmee in Rusland de bolsjeviki het bewind hadden veroverd, bij de maatschappelijke toestanden in een koloniaal land als Indië geen kans van slagen had, slechts rampspoed aan de arbeiders kon brengen. Alleen van versterking van de organisatie, door eenheid en discipline konden zij heil verwachten; want, zoo zeide hij, met een krachtige vakvereeniging zouden zij in staat zijn de hun toekomende plaats in te nemen, hun loon- en arbeidseischen vast te houden en zich scherp te zetten tegen de verslechtering van economische positie, waarop de „bezuinigers" aanstuurden.

Dezen oproep tot eendracht, tot discipline, tot gebonden actie deed Semaoen weerklinken in al de vakbonden, welke zijn invloed meer of minder ondergingen, van postbeambten en fabrieksarbeiders, van waterstaats- en boschbeambten en havenarbeiders, politieagenten en scheepsklerken; onophoudelijk hield hij hun voor, dat de begeerde sociale hervorming niet met woorden en wilde daden zou te bewerkstelligen zijn, maar alleen door bezonnen optreden, na ernstige overweging van de politieke en economische verhoudingen. Dat zelfde eenheidsdoel stelde hij aan de alle vakbonden overhuivende vakcentrale, waarin hij (September 1922) de fusie had weten te bewerken; vandaar het mijden van politieke strijdvragen in die Persatoean Vakbond Hindia.

In den loop van het jaar 1922 evenwel mengde zich door deze prediking van den hervormer nog een andere toon, waarop uit de groote schare der volgelingen luider weerklank moest volgen, die van de opgedrongen werkstaking, door honger tengevolge der bezuiniging of door overheidsoptreden tegen de leiders. Nu hier dan daar, zwakker of scherper werd die aansporing tot directe actie gehoord, een aansporing beter geschikt om in te slaan bij deze groep der steedsche proletariërs, op wie de wangunst der tijden mede ging drukken, dan de vermaning tot bezonnen voorbereiding, tot onverflauwde inspanning van krachten voor een in onbepaalde toekomst liggend doel. Toen weldra de gedeeltelijke intrekking van den duurtetoeslag werd aangekondigd, ontstond dan ook een geest van verzet onder de arbeiders, vooral onder de leden van de krachtigste en best geleide vereeniging, die van spoor- en tramwegpersoneel (V.S.T.P.), welke leidde tot het bekende voorstel der afdeeling Tjirebon op het vereenigingscongres te Semarang (5 Februari 1923) om tot werkstaking over te gaan. Doch Semaoen wist aldaar nog de geesten, die hij had opgeroepen, te bezweren, en machtiging te verkrijgen om eerst langs den weg van onderhandeling te pogen de verslechtering van arbeidsvoorwaarden te keeren.

Tegenover Tjokro's Sarekat Islam ijverden Semaoen en de zijnen voor een verzwakte „partijdiscipline" ten gunste der communistische partij. De toestand in de Sarekat Islam toch

1) Deze Mededeelingen zijn door den Gouverneur-Generaal bij den aanvang van de voorjaarszitting van 1924 aan den Volksraad aangeboden.

was, haren leiders tot ergernis, zóó verworden, dat op verschillende plaatsen, vooal in het gewest Semarang, hier en daar in West- en Midden-Priangan zoomede in Noord-Kediri, de locale S. I. onder aan Semaoen toegewijd bestuur waren geraakt, dat van Semarang uit krachtig geleid werd. Voor de vruchten van dit streven om liefst zonder eenige manifestatie de locale S. I. vereenigingen rood te kleuren en zoo doende de volksbeweging onverdeeld in eigen hand te krijgen, moest de partijdiscipline doodend werken. Het ging alweder om het beginsel der eenheid; want beter dan Tjokroaminoto besefte toen de in dit opzicht meer ervaren communist, hoe zwak nog de Indische volksbeweging in dit sociaal zoo onontwikkelde en geographisch verbrokkelde land stond tegenover het aaneengesloten uitheemsche kapitaal en de macht der koloniale overheid; en hoeveel voorbereiding en krachtsinspanning vooraf zouden moeten gaan aan een begin van verwezenlijking van de gehoopte betere maatschappijordening.

Tjokroaminoto's propaganda ter voorbereiding van het congres te Madioen. De leider van de centrale S. I. van zijn kant benutte de laatste maanden van het jaar 1922 voor systematische propaganda voor een reorganisatie in zijne beweging. Te scherp immers had de Tjimareme-zaak aangetoond, tot welke bedenkelijke uitwassen de zwakheid der centrale leiding moest voeren; onmachtig bleek deze tegen het binnendringen van de communistische leiders, meestal de toegewijde, actieve en vrijmoedige locale bestuursleden: wat kon men bij falen van overreding en bedreiging anders doen dan royeeren, een middel erger dan de kwaal? Hadden de voormannen in de eerste jaren der S. I. om den wille van de verkrijging van rechtspersoonlijkheid toegegeven aan den eisch van den Gouverneur-Generaal Idenburg, dat er slechts zouden zijn locale zelfstandige S. I. vereenigingen en niet één algemeene landelijke S. I., voor dat paviljoensysteem verdween, toen na 1919 de rechtspersoonlijkheid geen begeerlijk goed meer kon heeten, de bestaansreden: reeds op het 4e Nationaal Congres der S. I. (Soerabaja eind 1919) kwam het denkbeeld ter sprake om den band tusschen Centrale en localen te versterken door de oprichting van gewestelijke comité's, bestaande uit ,,warga roemeksa'', werkende leden, die als vertrouwensmannen van het centraal bestuur in de afdeelingen de bedoelingen daarvan zouden moeten dienen en verwezenlijken. Doch al deze voornemens verzandden, toen in de bekende meineedvervolging Tjokroaminoto in preventieve hechtenis werd gesteld.

Dra na de vrijheid herkregen te hebben, hervatte de leider der S. I. den arbeid in het belang van de eenheid onder zijne volgelingen, ditmaal in den vorm van de Partij S. I. onder een waarlijk regeerend hoofdbestuur, dat zijn inzichten aan de leden in de tot afdeelingen verlaagde locale vereenigingen zou kunnen opleggen en waken voor het karakter van religieus-nationalistische partij. Tegen het binnendringen van de a-religieuse elementen der Semarangsche beweging werd de aanprijzing van de zgn. partijdiscipline voortgezet. Meer dan de door Semaoen verdedigde eenheid in de volksbeweging, welke hij onder eigen leiding meende te zullen kunnen verwezenlijken, woog bij Tjokroaminoto het belang de zuiverheid zijner partij te bewaren door de verstooting van de on-moslimsche ,,rooden'', en de versterking door het nieuwe partijverband. De nieuwe partij S. I., daar scheen hij niet aan te twijfelen, zoude na de zuivering in kracht winnen, in aanzien stijgen, de omheinde kraal wezen voor het overheerschte moslimsche volk.

Het moslimsche volk: hier trof de leider der S. I. een uiterst zwakke plek in zijn tegenstanders; geen gelegenheid werd verzuimd om aan de P. K. I. te verwijten godsdienstloosheid, ontrouw aan den eenig waren Islam. Al moge Semaoen nog in Maart 1921 eerbied hebben betuigd voor den Islam als ,,middel van levensverklaring'', in de praktische politiek van den uitersten linkervleugel speelde de Islam geen rol; de wederpartij streefde dan ook welbewust naar verscherping van het mohammedaansch karakter der S. I. Daartoe diende o.m. het 1e Al-Islam Congres te Tjirebon (1 Nov. 1922) alwaar Hadji A. Salim op den voorgrond trad in zijn streven om het moslimsch besef tot nieuw leven te wekken door het oriënteeren op de internationale moslimsche eenheid, juist in die dagen beschenen door den glans der overwinningen van Angora .

Het congres te Madioen. Na zulke maandenlange voorbereiding aan weerskanten werd te Madioen (17—20 Februari 1923) het groote lang verbeide S. I. congres gehouden: daar zou men zich uitspreken over een aantal hoofdlijnen van organisatie, alle samenloopende in versterking van het democratisch-religieus karakter der vereeniging en isolatie tegenover andersgerichte stroomingen. De stichting van een P a r t ij-S. I. in verband met de strikte aanvaarding van de ,,partijdiscipline'' en de uitdrukkelijke erkenning van den Islam als politiek-economischen norm, het was alles bedoeld tot zuivering van de vereeniging en tot samenbundeling der losse afdeelingen in vaster nationaal-Islamitisch verband. Daar zou de eindstrijd worden uitgevochten tusschen Tjokroaminoto en Semaoen, of, in abstracto, tusschen de groep van religieus-nationalistische beweging en die van a-religieus nationalistisch verzet. In dien strijd stonden de P. K. I.-ers machteloos tegenover de door Salim en Tjokroaminoto ingezette mohammedaansche macht. Hevig werd er gedebatteerd, schoon iedere afdeeling van te voren wist haar standpunt te zullen vasthouden; de uitslag hing alleen maar af van de machtsverhouding. Semaoen, dit doorziende, oordeelde zijn zaak reddeloos en vertrok nog voor de openbare behandeling. Tegen de zoozeer Javaansche persoonlijkheid van Tjokroaminoto, die de groote meerderheid van het congres beheerschte, waren de P. K. I.-ers niet bestand. Toen de leider van het congres zijn tegenstanders had te licht bevonden (P. K. I. neutraal kepada Allah) was het pleit beslecht: met groote meerderheid aanvaardde men de partijdiscipline pure et simple, en werden de communisten uitgeworpen.

Een diepe scheur werd gereten in de innerlijk reeds verdeelde volksbeweging. De S. I., na dit verlies van haar meest toegewijde, meest actieve leden, moest nu aanpakken om haar overwinningspositie te consolideeren en de voordeelen plukken van haar nieuwe organisatie. Aan den anderen kant moest voortaan de P. K. I., tot nog toe minderheid in een groote eenheid, haar eigen weg gaan en toonen, wat zij wezenlijk op de groote massa vermocht. Het afgeloopen jaar nu is vooral van het gerucht der actie der communisten vervuld geweest.

2. COMMUNISME OP JAVA.

Eerste reactie op het Madioen-congres. De P. K. I. heeft zich tot de massa des volks gewend en den strijd met hare vroegere bondgenooten openlijk aangebonden.

Zij wist zich de ervaring van Madioen ten nutte te maken, de oude ervaring dat niet onbegrepen idealen als communisme en socialisme de geesten der groote schare vervullen en de individuen aaneensnoeren, maar de liefde voor het oude en het eigene, voor den Islam en de adat, en het verlangen naar eigen lotsbepaling; en dat hij het oor der massa heeft, die voor dat oude en eigene opkomt, die deelt in hare dagelijksche, locale grieven, die medeleeft in hare bezorgdheden over verzwaring van lasten, over maatregelen — hoe vaak onbegrepen — van een haar vreemde overheid, die oproept naar een toekomst van zelfstandigheid.

De leiders der P. K. I. bouwden hun actie dan ook niet meer alleen op algeheel onbeperkt verzet tegen de bestaande orde van zaken, maar mede op het protest tegen de uitgekreten aantasting van individueele belangen, zelfs wanneer die van zuiver godsdienstigen aard mochten zijn, onder verwijt aan de S. I.-leiders dat zij heulden met de onderdrukkers des volks. Deze strijdwijzen werden alle op de opgewekte en drukbezochte spoedcongressen aangeheven, welke de P. K. I. daags na de nederlaag van Madioen uitschreef te Bandoeng en Soekaboemi (4 en 6 Maart 1923). De moties over het Radenstelsel, de belastingverhooging, de poenale sanctie en de werkeloosheid spraken de veroordeeling uit over de geheele politieke en economische ordening der maatschappij — de debatten over het huidige onderwijsstelsel, dat slechts slavenzielen kweekt, bevatten een logische aanvulling der moties —, zij trokken zich mede evenzeer persoonlijke grieven en klachten aan, en de heftige aanvallen op de S. I. moesten het besef aanwakkeren dat de volksbeweging alleen nog bij de P. K. I. veilig was.

Mocht Tjokroaminoto al verweten hebben, dat de P. K. I. neutraal stond tegenover Allah, inderdaad omvatte de partij een groep, die zich uitgaf als religieuze communisten, met wie zij rekening moest houden: Hadji Misbah en de zijnen

grondvesten hun communistische overtuiging op den Qoran, een overtuiging, die hij met kracht voorstond in zijne bladen Medan Moeslimin en Islam Bergerak, waarvan hij tot midden 1923 de redactie voerde. Deze kwam daarna in handen van een aantal meest vorstenlandsche communisten terwijl Misbah adviseur bleef, totdat hij in verband met den Soloschen bomaanslag werd gearresteerd. Vandaar — en van zelf mede met het oog op het aanhalen van twijfelende geesten — dat meer dan eens verkondigd werd, dat de P. K. I. niet vijandig staat tegenover den godsdienst en ook wil opkomen voor vrijheid van geloofsbeweging van de mohammedanen. De tweede motie van het congres te Soekaboemi legde getuigenis af van dit streven.

Op en na de spoedcongressen werd evenwel een methode van bestrijding der vroegere S. I.-medestaanders aanvaard, die met de verguizing niet harmonieert: in plaats van met pak en zak het ontzegde erf te verlaten, bleef men in de bijgebouwen toeven om van binnen uit den tegenstander te verzwakken. Er werd besloten, dat de S. I. merah niet zouden opgaan in de P. K. I.; overal waar een S. I.Tjokro bestond, moest een S. I. merah worden opgericht en zoo mogelijk ook een afdeeling der P. K. I., die beiden van Semarang uit geleid zouden worden. Om beter het ware karakter der roode afdeelingen te teekenen werd als tweede naam aangenomen „S a r e k a t R a j a t". Dit alles was de hervatting van een oud plan, door Semaoen om zijne na de Russische reis ingezette eenheidsbeweging tijdelijk opgeborgen.

Behalve in dezen zgn. „cellenbouw" zochten de P.K.I.-ers hun heil in een mateloozе perscampagne tegen Tjokroaminoto en zijn „witten", zijn „P.E.B.ers". Zijn finantieele moeilijkheden en de geringe kracht die zijn partij S. I. ontwikkelde, leverden dankbaren stof, mede de connectie met een „kapitalist", den heer Ottolander, ten opzichte van een te houden Inlandsch landbouwcongres, waartoe te Madioen besloten was.

Vakbeweging en transportstaking. Het valt moeilijk te zeggen, in hoever het aanvankelijk succes der P.K.I.-leiders aan hun eigen kracht te danken is geweest, welk aandeel geboekt moet worden op de zorgelijke tijdsomstandigheden. Dat zij die volop hebben uitgebuit, is zeker. Om en na het Bandoengsche congres hielden de leiders der P.K.I. een aantal „malaise-vergaderingen", waarin zij opnieuw aanspoorden tot eendracht, tot gedisciplineerde organisatie in den zwaren strijd tegen een huns inziens reactionaire regeering en kapitalistische uitbuiting. Maar na de Madioensche nederlaag klonk het hierboven vermelde tweede thema van de opgedrongen werkstaking telkens krachtiger, bij elke gevreesde verslechtering van economische positie met meer geluid en dreigender gespeeld. Wellicht om aan de arbeiders te kunnen bewijzen, dat alleen de weggestooten P.K.I. het tegen de kapitalistische bedrijfsleiders durfde opnemen en dat de overwinnende S. I. zich hunner niet aantrok? Zakelijke onderhandelingen met de spoorwegbesturen werden door dat geluid vertroebeld, en het bracht de spoorwegarbeiders tot een onrust, welke alleen met een schrillen wanklank kon eindigen.

Had de Regeering in de communistische propaganda en de versterking van de arbeiderspartij wel een bedenkelijke tendenz gezien, Zij meende toch in die omstandigheden alleen in nauwlettend toezien haar taak te vinden, uit overtuiging dat de overheid niet een geestesstrooming van een kracht en diepte als de Aziatisch-bolsjevistische — een bolsjevisme vóór alles, bijna uitsluitend van politieken inhoud, nl. anti-Westersch verzet — met materieele middelen kan bestrijden, maar alleen een verderfelijke uitwerking in bepaald goed geconstateerde daden moet keeren: hare door den Resident van Semarang in April 1923 aan Semaoen en Darsono overgebrachte waarschuwing berustte onder meer op deze overwegingen. Door den Resident werd aan de twee leiders medegedeeld dat de Regeering, van hun doen en laten volkomen op de hoogte, hun in hun eigen belang aanried zich in woord en daad zéér te matigen.

Deze waarschuwing heeft niet gebaat, integendeel, zij is onmiddellijk gevolgd door rechtstreeksche opwekking tot staking, het krachtigst in een vergadering van spoorbeambten van 6 Mei, alwaar Semaoen zeide dat een staking zou m o e t e n uitbreken, wanneer een der leiders mocht worden gearresteerd. Twee dagen later geschiedde de arrestatie wegens spreekdelict en denzelfden dag ook brak de staking uit.

De tegen de transportstaking door de Regeering genomen maatregelen (beperking van het vergaderrecht, art. 161*bis* W. v. S., dadelijk ontslag van stakers, strenge militaire bewaking van lijnen en inrichtingen) misten hun uitwerking niet. Met de zware eischen, door het volhouden aan de V.S.T.P.-kas gesteld, bewerkten zij een ineenzakking van die werknemersvereeniging, waarvan de weerslag op andere vakbonden onmiskenbaar is geweest: in de tweede helft van 1923 is het vakvereenigingsleven der uiterst linksche bonden weggekwijnd.

Ten aanzien van Semaoen bleef der Regeering na al het gebeurde niet anders meer over dan interneering. Hem werd vrijheid gelaten zich naar Nederland te begeven, op eigen kosten. Met zijn vertrek verdween het laatste sprankje verzet in het centrum der V.S.T.P.: onmiddellijk daarna toch kwam het overgroote deel der nog stakende arbeiders van de werkplaats der Semarang Joana Stoomtram zich voor hervatting van het werk aanmelden. In den loop der maand September kon dan ook in alle gewesten, waar het vergaderrecht in Mei beperkt was geworden, tot vrijlating worden besloten; behalve in Madioen, alwaar ter hoofdplaats het groote aantal werklooze stakers het nog onraadzaam maakte de openbare meeningsuiting te ontslaan van het overheidstoezicht. Eerst na de veroordeeling (wegens ernstige sabotage) van eenige voormannen, kan eerlang ook in dat gewest de normale toestand worden hersteld.

Met Semaoens verwijdering eindigde een krachtproef, waarvan de uitslag van te voren viel te voorspellen. Wat of Semaoen bewogen moge hebben in de eerste maanden van 1923 in strijd met eigen vroegere aanmaningen zich in een politiek avontuur te storten, — aansporing van Moskou, opbieden tegen de S.I.? — zal de geschiedenis later moeten verklaren. Thans zijn de gegevens onvolledig.

Mevrouw Sneevliet. Even vóór Semaoens vertrek werd een ander communistisch centrum gesloten: aan mevrouw Sneevliet, wier toelatingstermijn afliep, werd een vergunning tot vestiging geweigerd met het oog op de openbare rust en orde, in het bijzonder wegens de hulp, die zij aan de P.K.I. bracht door haar bemiddeling tusschen buitenlandsche en Indische communisten.

Jongste ontwikkeling, Sarekat Rajat. Sedert het vertrek van Semaoen ligt de leiding der P.K.I. en haren aanhang in de handen van Raden Darsono. Naar buiten trad de partij sedert de spoorwegstaking weinig geruchtmakend op en nog steeds is de vakbeweging reconvalescent. Daags na de opheffing der vergaderbeperkingen hield de P.K.I. protestvergaderingen o.m. te Bandoeng en Semarang, doch minder dan vroeger zoekt zij tegenwoordig haar kracht in groote massale bijeenkomsten. Dat de aanhang der communistische leiders aan het groeien is, moet dan ook worden verklaard, behalve uit een serie uitwendige omstandigheden, uit een veranderde methode.

Onder die uitwendige omstandigheden behooren: de verplettering van de staking en de verwijdering van communisten, de toenemende economische druk op de ingezetenen, alles gepaard met de zwakte en verdeeldheid van andere organisaties; daardoor konden de communisten zich gedragen als de martelaren voor de goede zaak des volks, als de eenig ware bevrijders. Wat betreft die onmacht van andere partijen worde hier volstaan met te herinneren de algemeen bekende ineenzakking van de S. I. en de innerlijke verdeeldheid in Boedi Oetomo; dat de economische druk op de ingezetenen, niet het minst op de Inlandsche is toegenomen, het is voldoende de vermindering van den duurtetoeslag en de Inlandsche verponding te noemen, waarnaast bezuiniging en versobering in handel en bedrijf de werkgelegenheid verminderen, de verdiensten besnoeien, terwijl schoolgelden, spoortarieven en andere noodzakelijke uitgaven omhoog gegaan zijn. Doch dit alles zou op zich zelf nog niet den groei van het getal der aanhangers kunnen verklaren. Tijdig intusschen hebben de voormannen onder de communisten dit begrepen: daar hunne politiek-economische doctrine velen moest afschrikken, die toch, in algemeene ontevredenheid over den bestaanden toestand op zich zelf ronddolend, zochten naar een welgezind huis om grieven te uiten en het

gemoed te verwarmen, hadden zij te zorgen alle dezen te vergaren in een nieuw gebouw, wel onder hun beheer maar niet doortrokken van hun leerstellingen.

Mocht boven worden vermeld, dat de P.K.I.-leiders sedert de congressen van Bandoeng en Soekaboemi niet meer in het openbaar met groot gedruisch zijn opgetreden, hun stille kracht is toegenomen, door het onvermoeid streven om den kleinen man op het platteland te bereiken. Tot dat doel werd de oprichting van Sarekat Rajat-afdeelingen, die aanvankelijk bedoeld waren als middel tot verzwakking van de bestaande „witte" S. I., in den loop van het vorige jaar krachtig gepropageerd; en in verschillende landstreken met succes. Hier en ginds schoten die afdeelingen uit den grond op, wijkplaatsen voor de ontevredenen, alwaar zij op den duur zouden kunnen worden gesteld onder de bestraling van het communisme. Wie onder hen voldoende gesterkt wordt geacht in praktijk en theorie van de nieuwe leer, zal de P. K. I. mogen binnentreden, om zich te voegen bij de adepten. Om den P. K. I. invloed in de Sarekat Rajat te waarborgen, werd bepaald dat zoodanige S. R. kan worden opgericht, zoodra er zes P. K. I.-ers ter plaatse wonen en dat het bestuur steeds in handen van deze laatsten moet berusten.

Meestal hebben de afdeelingen der S. R. een locaal hoofdkantoor op de grootere plaatsen met vertakkingen in de desa, waardoor zij in staat zijn den kleinen man even goed te bereiken als de locale S. I. dat van ouds wist te doen. Zoo heeft men de laatste maanden van 1923 het zien gebeuren dat bij plaatselijke ontevredenheid de P. K. I.-leiders zich kunnen opwerpen als woordvoerders, als beschermers der „onderdrukten"; in het bijzonder vestigden zij de aandacht op zich bij de beweerde voedselschaarschte op de Bandoengsche hoogvlakte en in de actie op sommige plaatsen tegen het nieuwe schoolgeldtarief gevoerd, op andere tegen de Inlandsche verponding.

Behalve aan de opvoeding van volwassenen besteedt de partij groote zorg aan het jeugdwerk: Tan Malakka's streven wordt onvermoeid voortgezet. Te Bandoeng in Maart 1923 werd aan dit strijdmiddel weder groote aandacht gewijd. Het tegenwoordige onderwijssysteem werd scherp gelaakt: het zoude gebaseerd zijn op standsverschil, de kinderen slechts westersch denken en westersche feitenkennis leeren. De P. K. I. verklaart in plaats daarvan scholen te willen stichten van nationaal karakter, welke het kind opvoeden tot arbeid en tot vrijheidsbesef, en intellectueelen zullen afleveren, die zich niet meer als slaven van het kapitaal zullen ontpoppen maar als werkelijke leiders van hun volk, bezield met eerbied voor het vrije beroep, hoe nederig ook, en liefde voor den vrijen arbeid.

In denzelfden zin voerde propaganda de Bond tegen de werkeloosheid, welks voorman Mandjojono in zijn blad „Pemberita Bestuur", later herdoopt in „Sapoe Djagat", betoogde, dat het tegenwoordige onderwijs alleen opleidt voor kostwinning in dienst bij anderen en dus verworpen moet worden: want elken loondienst, ook dien bij particulieren, ook bij eigen rasgenooten, oordeelt hij vernederend.

In het jeugdwerk weren de communisten zich verder nog door hun partijgangers onder de gouvernementsonderwijzers. Een hunner vestigde reeds lang geleden de aandacht op zich; doch meer dan eens werd van hem getuigd, dat hij zijn voortreffelijk onderwijs vrij wist te houden van partijstreven. Onlangs bereikten de Regeering klachten, o.m. over eenige Europeesche onderwijzers te Makassar en een aantal Inlandsche leerkrachten in Midden-Java zoomede over opruiing aan scholen, o.a. aan de normaalscholen te Madioen en Solo.

Een oogenblik dreigde gevaar voor den aanhang der partij, nl. toen de bomaanslagen, eerst bij de jubileumfeesten en daarna voortgezet te Solo, terug werden gebracht tot ondergrondsche actie van de groep-Misbah en daarom deze leider met eenige volgelingen in arrest ging. Zoude de partij moeten erkennen, dat haar methode zulke heimelijke geweldmiddelen inhield? Darsono haastte zich eind October 1923 het antwoord te geven op een vergadering te Semarang: de aanslagen stelde hij geheel op rekening van het anarchisme hetwelk hij uit naam van het communisme dadelijk verloochende, verklarende dàt, hoeveel eerbied hij ook moest koesteren voor den persoonlijken moed dier anarchisten die eigenbelang en vrijheid veil hadden om hun ideaal dichter bij de verwezenlijking te brengen, toch hun methode zelf niet anders dan afkeuring verdiende.

Het eind van het jaar bracht een symptoom van zwenking in economische doctrine; op een vergadering te Soerabaja verkondigde Darsono, tot ergenis van een paar aanwezige S. I. leden, die de teekenen des tijds nog niet verstaan hadden, de stelling dat het ineenstorten van groote kapitalistische ondernemingen in Duitschland een nadeel beteekende, ook voor de Indische arbeiders, daar ongetwijfeld prijsoploop van eerstbenoodigde waren daarvan het gevolg moest zijn.

Overigens bouwt Darsono op de huidige misère van het Duitsche volk en de politieke verwarring in het Rijk zijn hoop, dat na het Russische het Duitsche volk zich omhoog zal werken uit zijn knechtschap en ook daar de macht van kapitalisten en reactionairen zal knotten. Hij wist een motie tot aanmoediging van de Duitsche arbeiders aangenomen te krijgen; maar zijn voorstel om te hunnen behoeve een geldinzameling te houden legde het af tegen een oppositie, even verrassend als merkwaardig. Verrassend omdat zij uitging van een S. I.-er, die luide instemming der vergadering oogstte bij zijne opmerkingen dat het beter zou zijn geld in te zamelen voor onderdrukte arme landgenooten dan voor arbeiders in den vreemde. Maar vooral merkwaardig is deze oppositie, omdat zij rechtstreeks ingaat tegen een der postulaten van het westersche communisme, de internationale eenheid der proletariërs.

Samenvatting. Zoo zien we op het eind des jaars de communistische voorgangers op Java werkzaam in dubbele richting. Naar den eenen kant, in de P. K. I., vervolgen zij hun oorspronkelijke taak, ijvering in woord en geschrift voor het communisme naar Moskousch program, aankondiging van een betere wereldorde; in andere banen loopt hun arbeid in de Sarekat Rajat, gericht op verzameling van ontevredenen, van teleurgestelden, niet het minst van de intellectueele werkloozen, een navolging min of meer en een vervanging van de plaatselijke Sarekats Islam.

Wie de balans over het afgeloopen jaar opmaakt, moet erkennen, dat de aanhang en invloed der communisten in vele streken gewassen zijn: de klap te Madioen hun toegediend, heeft hen opgedreven tot grooter en wijder activiteit. Doch om zuiver te wegen is juiste onderscheiding vereischt tusschen woord en daad. Het was vroeger al zaak indachtig te wezen, dat het communisme hier zijn ware, doordrenkte belijders alleen vond onder de enkele Europeesche communisten en — wellicht — onder de Inlandsche voormannen, die in Europa in de leer zijn geweest, doch dat voor de groote massa der stadsproletariërs verbetering van eigen lot, en een onbepaald verzet tegen politieke en economische overheersching hier te lande den hoofdinhoud hunner communistische gevoelens uitmaakten — men denke aan Darsono's deceptie te Soerabaja —; die divergentie tusschen leer en leven treedt sedert de verbreiding van de Sarekat Rajat nog scherper aan het licht en men hoede zich die verjongde locale Sarekats Islam overijld te beschouwen als even zoovele forten van communisme. Groote behoedzaamheid zij betracht in het gebruiken voor Oostersche toestanden van Westersche woorden en benamingen: Russisch en Aziatisch bolsjevisme zijn niet te vereenzelvigen, en wie zich in de huidige omstandigheden hier te lande communist n o e m t, is het daarom nog niet. Want het zijn niet de uit Rusland op de lippen overgenomen leerstellingen, die de Sarekat Rajat ingang doen vinden; maar die volksvereeniging trekt, trekt dikwijls zelfs sterker dan vroeger de Sarekat Islam, omdat bij haar ronduit, in gepeperde taal uiting wordt gegeven aan verbittering en wantrouwen tegen, aan teleurstelling over de Regeering, het bestuur, de ondernemers, de Westerlingen allen samen voor zoover zij niet als communist aan de eigen zijde staan, — omdat de leiders daarmede de verwachting wekken, dat zij krachtiger voor de zich verongelijkt voelenden zullen optreden, — ook omdat deze vereeniging een beter geldelijk beheer voert en over meer fondsen beschikt dan vroeger de locale Sarekats Islam.

Moet men van de P. K. I. zeggen dat zij planeert boven de groote massa, de Sarekat Rajat staat daar midden in, zij is, gelijk de oude S. I. als wier opvolgster zij optreedt, een brok „Inlandsche beweging", ditmaal onder communistisch toezicht, waarin de leiders opkomen voor dagelijksche locale

grieven der massa, uiting geven aan hare bezorgdheden, formuleeren het verzet en de ontevredenheid die zij in de massa waarnemen. De Sarekat Rajat toont ook hierin overeenkomst met de S. I. van vroeger, dat zij vaak opleeft, waar onrust is of gegriefdheid, van zich laat merken zoolang die toestand voortduurt, en vervolgens weer terugzakt naar latent bestaan wanneer de oorzaken der opflikkering opgehouden hebben te bestaan.

3. COMMUNISME IN DE BUITENGEWESTEN.

Van een samenhangende centraal geleide communistische actie is buiten Java geen sprake, zelfs moet voor sommige plaatselijke bewegingen bij de affiliatie met Java een vraagteeken worden geplaatst.

A. Ternate. In April 1923 werden de bekende politieke voormannen Dengah, Gondhojoewono en Assor veroordeeld tot verschillende straffen, waarvan die van Assor in October d. a. v. is geëindigd. Daar het Bestuur reden had aan te nemen, dat de P. K. I. in Ternate en de Soelaeilanden verlangend uitkeek naar de bevrijding van haar vroegeren leider en er teekenen van onrust vielen waar te nemen, werd Assor namens de Regeering door den Resident medegedeeld, dat hij bij de minste op gezagsondermijning gerichte actie de kans zou scheppen te worden verbannen.

B. Ook te Makassar ontplooide zich eenige P. K. I. actie, zich openbarend o. m. in de overneming van het plaatselijk blad „Pemberita Makasser”, hetwelk van locaal nieuws- en advertentieblad veranderde in een politiek orgaan, dat ook over Moluksche aangelegenheden, b.v. de Sarekat Ambon, af en toe nieuws geeft.

Op Borneo (Pontianak) ontstond de „Halilintar”, welk blad op het gewone communistische stramien werkte en dadelijk in strijd werd gewikkeld met het nieuwe plaatselijk S. I. blad, de Soeara Borneo.

Aan de uitbreiding van de Sarekats Rajat werd ook in sommige streken der Buitengewesten alle aandacht besteed.

C. Grooter beteekenis bleek de beweging ter Westkust van Sumatra te hebben, dáár — wat te verwachten viel — met dezelfde godsdienstige kleur als Misbahs optreden kenmerkte. Aanvankelijk bestond daar naar het schijnt alleen ter hoofdplaats Padang een communistische groep onder leiding van zekeren Magas, die te voren op Java had gewoond en daar zijn denkbeelden opgedaan. Evenmin als de Semarangers gaf hij acht op den godsdienst. Van hem werd niet veel notitie genomen.

De jarenoude strijd tusschen de oude adatpartij en de moslimsche modernisten die op naleving van de mohammedaansche wet in familie- en erfrecht stonden — Hadji Abdoellah Ahmad was een hunner voormannen —, ging buiten allen communistischen invloed om.

Dit alles veranderde echter, toen de kring der communisten nieuwen toevoer kreeg na de terugkomst van Hadji Datoek Batoeah en Zainoeddin, eerstgenoemde een godsdienstleeraar van Kota Lawas, die geruimen tijd te Medan had vertoefd en aldaar met aanhangers der Nationaal Indische Partij verkeerd, Zainoeddin een te Padang Pandjang geboren Klingalees, lid der P. K. I., wien door de gampong-besturen het verblijf in Atjeh bemoeilijkt was.

Hadji Datoek Batoeah stond bekend als een der moerids van den godsdienstleeraar Hadji Rasoel te Padang Pandjang, eveneens de modernistische richting in den Islam toegedaan. Zelf predikte hij de communistische leerstellingen in Islamitisch kleed aan zijn leerlingen aan de Tawalib-school te Padang Pandjang, op wie hij grooten invloed kreeg. Op andere scholen der vereeniging Soematra Tawalib drong zijn geest echter niet door. Naar buiten uitte hij zich in de Pamandangan Islam, terwijl Zainoeddin de Djago! djago! redigeerde, „een vrije stem der armen” geheeten. De Djago! djago! zoude de slapenden moeten wekken, vervolgens — zoo was de opzet — kwam de Pamandangan de Islamitisch-communistische meeningen verkondigen, ontleend aan de „wetenschap tot regeling van de samenleving ten bate van het in ellende en armoede verkeerende volk volgens den wensch en den wil van den waren Islam”.

Door deze actie werden adatpartij en modernisten opgeschrikt, Batoeah was immers hadji en volkshoofd. Verschillende modernisten zoomede Abdoel Moeis schijnen toen te zijn overeengekomen dat men zou trachten de groep der Islam-communisten te isoleeren. Daartoe moest o.m. dienen een groote volksvergadering van 4 November 1923; daar werd een positieve staatkunde bepleit: geen politieke afzijdigheid doch medewerking in den Volksraad (candidatuur van Abdoel Moeis), instelling van een Minangkabau-raad. De communisten poogden nog de vergadering te doen mislukken, doch tengevolge van Moeis' optreden moesten zij de zaal verlaten.

Kort na dien vernam het bestuur, dat er plaatselijke beroering gaande was onder Zainoeddin en Batoeah. Reminiscenzen aan de Toeangkoe Nan Moedo-opstootjes van 1915 weerklonken; deze en de geruchten van aanstaande deining op een nagaribegrootingsvergadering zoomede de ongerustheid onder de volkshoofden deden het bestuur besluiten onmiddellijk forsch op te treden; met bijstand van militairen worden de voornaamste leiders en hun naaste volgelingen gearresteerd.

In het begin van dit jaar moest ook Magas in voorloopige hechtenis gesteld worden wegens samenspanning tegen het wettig gezag.

4. DE NATIONAAL-INDISCHE PARTIJ.

Alhoewel de N. I. P.-actie niet in verband gebracht kan worden met het Madioensche congres, levert haar eveneens extreme beweging grond voor hare vermelding te dezer plaatse. De overeenkomst in ongebondenheid tusschen P.K.I. en N. I. P. mag echter de oogen niet doen sluiten voor het diepgaande verschil in abstracte doelstelling tusschen de beiden. Is de eerste in abstracto internationaal, anti-nationaal en anti-kapitalistisch, de N. I. P. beperkt, alweder in abstracto, haar actie tot de politieke vrijmaking van Nederlandsch-Indië van een overheerschend vreemd gezag, tot de steviging van een Indische natie, en spreekt zich niet uit over de sociaal-economische structuur van den verbeiden nationaal-Indischen staat: zij is derhalve uitgesproken nationaal in haar streven en niets meer. Maar zoolang Indië wordt geregeerd door een uitheemsch politiek gezag, zoolang buitenlandsche ondernemers de bedrijfsleiding in handen hebben, vervaagt het aangewezen onderscheid tusschen de twee stroomingen en gehoorzamen deze aan een natuurlijken drang tot gezamenlijk verzet tegen de vreemde overheersching.

De lotgevallen der N. I. P. in het afgeloopen jaar zal men opgeteekend vinden in hoofdstuk III over de Europeesche politieke partijen. Hier blijft slechts te vermelden de uitwerking van haar nieuwen geest.

Deze heeft haar in de kolk van het communisme gebracht. Na de aftapping van de constructieve strooming kon de overgebleven inhoud eigenlijk nergens anders heen afvloeien. Bij de door en door inheemsche S. I. was voor deze menschen geen plaats. Evenals de communisten aanvaardde de N. I. P. de non-coöperation, een onthoudings-actie, welke den Volksraad en alle politieke relatie met de Regeering der „vreemdelingen” zal omvatten; zij zal volgehouden worden zoolang niet een kiesstelsel is ingevoerd dat aan „de Indiërs” een meerderheid in alle bestaande raden zal waarborgen. In de N. I. P. pers is die voortdurende opschuiving naar uiterst links zeer goed merkbaar geweest: Soewardi betuigde in de „Panggoegah” na de Madioensche nederlaag opvallende sympathie met de communisten en critiseerde in gelijkwaardige termen als de communistische bladen het gouvernementeele onderwijs. In de stakingsdagen stond dat blad met openlijke toejuiching aan den kant der communistische leiders. De opheffing der N. I. P. werd in de Panggoegah met vreugde begroet: nu zouden de leden al hun krachten kunnen wijden aan hun verzet in de eenige waardige organisatie, de P. K. I.

5. DE SAREKAT ISLAM.

Het Madioensche congres en zijn uitwerking. Het congres had, zooals hierboven werd vermeld, in hoofdzaak een organisatorisch doel: de steviging van het centraal verband door oprichting van een Partij S. I. op religieus-democratischen grondslag, te handhaven door de partijdiscipline. Toen eenmaal het congres op deze twee punten zijn zegel had gehecht aan de voorstellen van het hoofdbestuur, zakte de belangstelling en verdween de onmiskenbare spanning van den eersten dag.

Toch kwamen er belangrijke onderwerpen aan de orde, onder te brengen in de volgende categorieën: afweer van den

economischen druk (bestrijding van werkeloosheid, belastingverlaging — voor dat onderwerp zou een studiecommissie benoemd worden —), opkomen voor den kleinen man (protest tegen concessie-uitbreiding voor de Handelsvereeniging Amsterdam, tegen de afwenteling van de kosten voor de woningverbetering in peststreken), verbetering van sociale misstanden (bestrijding van analphabetisme, van het voorschottenstelsel op ondernemingen, van de premieleeningen), versterking van den Islam en oriëntatie op de internationale moslimsche eenheid (uitvoering van de beslissingen van het 1e Al-Islamcongres, erkenning van het nieuwe Chalifaat in samenwerking met het Central Chilafat Committee in Br. Indië, beweerde bemoeilijking van godsdienstonderwijs door Stbl. 1905 n°. 550, voorgenomen opheffing der poeasavacantie, hervorming van de regelen op de huwelijkssluiting), verheffing van het volk (de beweging der vrouw, het landbouwcongres voor tani's), verhouding tot de westersche overheid (versterking der S. I. in Zuid-Sumatra tegen de actie van het Bestuur, staatkundige afzijdigheid, samenwerking met de Radicale Concentratie). Werkelijke deelneming der vergadering in de verhandelingen viel alleen te constateeren bij de debatten over de werkeloosheid, de aanvraag der H. A. V., het analphabetisme, het toezicht op het goeroeonderwijs, de poeasavacantie en de huwelijkssluiting, de S. I. in Zuid-Sumatra; overigens luisterde de vergadering naar de kundige inleidingen over de verschillende onderwerpen door den voorzitter Hadji Salim en de gedachtenwisseling, waarin de aanwezige voormannen zich vervolgens af en toe begaven.

Vraagt men zich af: wat heeft nu dit alles in de werkelijkheid opgeleverd, wat hebben de centrale en de locale S. I. besturen gedaan in den loop van het jaar om de beslissingen van Madioen te verwezenlijken, om voort te gaan in de daar aangewezen richting, dan moet het antwoord achterwege blijven voor vrijwel alle onderwerpen van grootere beteekenis: van de belastingcommissie bijv. vernam men nimmer meer iets, het landbouwcongres werd keer op keer uitgesteld en is naar het schijnt in vergetelheid verzonken.

Ja zelfs de Partij S. I., de groote hoofdzaak, kwam niet uit het stadium van de voornemens. Het hoofdbestuur begon met een weifeling: de centrale S. I. bleef voorloopig in stand naast de nieuwe partijeenheid, uit vrees, heette het, dat de leden de nieuwe organisatie niet zouden begrijpen; maar die dubbelzinnige toestand maakte den „cellenbouw" der „rooden" mogelijk. Doch ook in den verderen loop van 1923 bleek van de nieuwe organisatie naar buiten niets; zij werd niet geschraagd door een krachtig uitgesproken beginselprogramma als waarover de P. K. I. beschikte, een partijblad, eind 1922 opgericht door Tjokroaminoto, ging weder te gronde, evenzoo de Oetoesan Hindia, het orgaan der C. S. I. Gelden ontbraken onveranderlijk, en waar zij konden worden ingezameld, leverde de besteding geen nut.

Plaatselijke afdeelingen. In het werk in de plaatselijke vereenigingen en afdeelingen steekt dan ook het optreden der S. I. voormannen tegen de rustelooze activiteit van de leiders der P. K. I. en der S. R. welhaast lethargisch af. Afdeelingen in het gewest Semarang b.v. — onder den rook van Tjokroaminoto's woonplaats — vielen uiteen en niemand wendde moeite aan om ze weder overeind te zetten. De agressieve, niets ontziende bestrijding der communisten, hun vroeger aangeduide ongebreidelde campagne tegen de persoon van den S. I. voorzitter hebben niet nagelaten bij velen op Java het vertrouwen in diens bekwaamheid en toewijding te schokken in den grond.

Leest men de verslagen over het „afdeelingswerk", dan is het vóór en na Madioen ongeveer hetzelfde: voornamelijk plaatselijke zaken (bestuursverkiezing, protest tegen beweerde mishandeling door de politie, stichting van een begrafenisfonds, gelden voor een mesdjid, e. d.) hielden de aandacht bezig, daarnaast, als van wijder strekking, reactie tegen het schelden van de communisten, protest tegen de niet-toelating van Tjokroaminoto te Bandjermasin, of de niet-oprichting van Holl-Inl. scholen ter voorziening in de leemte, door de bezuiniging geschapen. Uit een enkele afdeeling, van een enkelen journalist gaat een stem op om pogingen te doen de scheur in de volksbeweging te dichten, maar dan is het reeds te laat en de Sinar Hindia laat alleen hoon tot antwoord dienen. Maar telkens klinkt protest tegen, of klacht over de koloniale overheersching, over het verschil in positie tusschen den Europeaan en den inheemsche, den kapitalist en den arbeider, gepaard aan den oproep tot eensgezindheid, tot verweer tegen wat het eigen leven zou bedreigen.

Alleen de S. I. Garoet deed meer van zich spreken, waartoe medewerkte het alarm roepen van zekere Europeesche bladen.

In de maand Mei achtten ass.-resident en regent van Garoet het hun plicht bij openbare circulaire de bevolking te waarschuwen tegen de te Garoet bestaande Hollandsch-Inlandsche school der S. I., er op wijzende dat het Gouvernement van deze school niets wil weten, en dat de onderwijzers niet bevoegd zijn. Tegen deze bekendmaking — men wilde de ouders behoeden voor de misvatting dat het einddiploma dezer school eenige waarde zou hebben bij het Gouvernement — kwam het locaal S. I.-bestuur onder den voorzitter Soeroso in verzet, daar hij en twee der andere onderwijzers tot onderwijzen wel bevoegd waren.

In Juli evenwel bereikten de Regeering een aantal berichten, welke spraken van een geest van verzet in de afdeeling, zich uitende in onwil in het verrichten van desadiensten, opzettelijke verwaarloozing van desaleidingen en -aanplant, in brutaliteit tegen het bestuur, in S. I. dwang in de desa, en zoo meer. Een onderzoek wees uit, dat de opleving in de locale veroorzaakt was, doordat de genoemde Soeroso, een Javaan van Midden-Java begiftigd met een licht bewogen, ontvankelijk gemoed, vaardig werd bij elk onrecht dat hij meende op te merken, zonder zich voldoende rekenschap te geven, dat elke klacht met critiek moet worden aangehoord en onderzocht. Toen waren allen in beweging geraakt, die jarenlang hun grieven in hun gemoed hadden rondgedragen, maar ook de elementen die tegen het bestuur in verzet wilden komen.

Er bleek, dat van een algemeene ontevredenheid geen sprake mocht zijn. Een deel der gerapporteerde feiten kon men, door vergelijking met dezelfde en soortgelijke verschijnselen in streken waar de S. I. zich niet roert, tot onschuldiger afmetingen terugbrengen, bij een ander gedeelte werd geconstateerd dat zij gemakkelijk voorkomen konden worden.

Zulke roering levert het voordeel, dat allerlei klachten geuit werden die men anders in stilte zou blijven koesteren, en dat het bestuur zich rekenschap kon geven dat stille ontevredenheid verborgen kan liggen onder uiterlijke onbewogenheid.

Soeroso heeft ook gepoogd tegen den toenemenden invloed van de P. K. I. in de Preanger een dam op te werpen door een gewestelijke organisatie der S. I., waartoe een vergadering van afdeelingsvertegenwoordigers werd uitgeschreven. Men wilde daar de verwijten van finantieele onbetrouwbaarheid aan de P. K. I. terugslingeren en ter aanbeveling van de nieuwe Partij S. I. wijzen op den verwoestenden invloed dier partij.

De Bandoengsche P. K. I. beantwoordde deze aankondiging met schimpscheuten, de tegenstanders uitdagende in het openbaar zich met haar te meten. Eenige beteekenis heeft dit intermezzo niet gehad, van een gewestelijk S. I. comité in de Preanger hoort men niet meer.

Zoo bewoog de S. I. in de afdeelingen zich meestal op het gebied, dat daar steeds de voornaamste belangstelling gehad heeft: plaatselijke aaneensluiting voor bespreking en behartiging van plaatselijke belangen, welke men in den ouden tijd òf niet geuit zou hebben òf schoorvoetend bij het Inlandsch bestuur voorgebracht (vgl. de rede van den Regent van Bandoeng, Handel. Volksraad 1923 1e gew. zitting blz. 125 e.v.).

Mohammedaansche zaken. Evenmin steeg de belangstelling der gewone leden in mohammedaansche zaken boven het gewone peil; ook hierin leidde de talentrijke opwekking van Salim te Madioen tot niets grootsch.

Wel was een toeneming van het aantal godsdienstige bladen te constateeren, wel ontstond er roering over de voornemens der Regeering, om ten behoeve van betere aansluiting der Hollandsch-Inlandsche scholen op verdergaand onderwijs de Poeasavacantie, die elk jaar 11 dagen terugspringt, af te schaffen. De Regeering vond toen in de ongerustheid aanleiding de zaak in nadere overweging te nemen. Toen Haar uit den Volksraad en ook uit andere bron bleek, dat zeer velen den maatregel alleen als een inbreuk op het moslimsche geloof door een ongeloovige overheid beschouwden, is besloten de poeasavacantie als „groote vacantie" te handhaven; deze

zal dus gedurende een reeks van jaren vallen in den loop van het schooljaar.

Maar het wijdsche perspectief, door H. A. Salim te Madioen geopend, dat wees naar de internationale moslimsche eenheid, werd door weinigen doorschouwd. In aansluiting aan het hiervóór besproken 1e Al-Islam-congres te Tjirebon (November 1922) waar Salim binnenlandsche richtingsstrijd poogde te laten verbleeken bij het schijnsel van de moslimsche zege op Grieken en Armeniërs behaald, betuigde hij te Madioen opnieuw zijn vreugde over de Turksche overwinningen en besprak hij de nieuwe orde van zaken in Turkije, de vergadering voorhoudende dat de erkenning van een nieuwen chalief door de geheele moslimsche wereld aangeeft de internationale eenheid van den Islam, waar de Indische moslims niet buiten mochten blijven: want eenmaal in de internationale gemeenschap der geloovigen opgenomen, zoo betoogde hij, zullen daardoor de moslims h.t.l. de bezwaren, die zij nu ondervinden omdat het ongeloovige gezag in de zaken des geloofs ingrijpt, beter kunnen overwinnen. Op zijn voorstel besloot het congres dan ook den nieuwen chalief als Heer der geloovigen en Beschermer der Heilige Plaatsen te erkennen. Verder betuigde de vergadering instemming met de rede van Maradja Sayoethi Loebis van Bandjermasin, die aanspoorde tot contact zoeken met het Central Chilafat Committee in Britsch-Indië.

De Madioensche motie tot erkenning van den nieuwen chalief werd bij een oproep van de C. S. I. in de Inlandsche pers onder de aandacht der moslimsche gemeente in Indië gebracht. Doch van weerklank in plaatselijke bijeenkomsten is weinig gebleken; het is de vraag, of de gewone S. I. man genoeg gezichtsveld heeft om Salims breed ideaal der moslimsche wereldgemeenschap te overzien.

Evenmin heeft de Inlandsche niet-godsdienstige pers h.t.l. groote aandacht gewijd aan den strijd, die onlangs tusschen chalief en Kemal Pasja, tusschen oud en modern is gevoerd. In tegenstelling met Egypte en Britsch-Indië gaat het conflict aan de Indische geloovigen goeddeels voorbij. Wel wordt er tegenwoordig meer dan vroeger gesproken en geschreven over de bezwaren der bedevaart; niettemin belooft in dit „groote" jaar 1924 een nog nimmer bereikt aantal Indische moslims Mekka te bezoeken.

In de lijn van deze oriëntatie op de internationale moslimsche eenheid schijnt ook te liggen het te Madioen herhaalde protest tegen het toezicht van de overheid op het mohammedaansche godsdienstonderwijs; dat H. A. Salim in dezen geest de vergadering opriep om aan de Regeering te vragen intrekking van de ordonnantie van 1905 op het goeroeonderwijs komt wel aannemelijk voor. Doch de oppositie tegen dit overheidstoezicht stamt uit andere bron en wordt door andere gevoelens gevoed. De oorsprong ligt bij de hieronder nog nader te vermelden vereeniging Moehammadijah, die de baan voor de verbreiding van hare beginselen gaarne vrij wilde maken, doch zich belemmerd zag door de wijze, waarop sommige regenten het hun opgedragen toezicht, op raad van hunne godsdienstige voorlichters, in bepaald dogmatische richting hanteerden; naast haar staan de goeroe's en kiai's die aan den lijve de bezwaren van het overheidstoezicht ondervinden.

Behalve Salim schijnt de S. I. geen andere leidslieden rijk te zijn, in staat om de groote massa der bevolking voor zulke zaken de oogen te openen. Een tweede Al-Islam-congres had daartoe moeten dienen. Aanvankelijk werd het bepaald op Juli 1923; doch na een uitstel tot het einde des jaars hoorde men verder niets, totdat kort geleden geruchten doordrongen van een hervatting van de pogingen door Hadji Avandi van Soekaradja (Banjoemas).

Niettemin is het streven naar pan-moslimsche aaneensluiting de aandacht waard. Uit de voor ontwikkelde mohammedanen archaïsche leer van den Heiligen Oorlog als gewelddadige uitbreiding van de materieele macht van den Islam, is een modern panislamisme ontloken, de gedachte, uitnemend passend in de huidige internationale wereld, van den politieken druk op en de geestelijke propaganda tegen de westersche zgn. christelijke wereldheerschers. Hoezeer ook de eenheid van de belijders van één geloof als ideaal wordt voorop gesteld en belicht, de toevoeging, dat men uit krachte van het lidmaatschap van die eenheid in staat zal zijn vreemd gezag tot opheffing van bepaalde bezwaren te krijgen, wijst in de richting van een geheel wereldlijk politiek streven, „onvereenigbaar met een normale verhouding eener mohammedaansche bevolking tot hare niet-mohammedaansche besturders" (Snouck Hurgronje in Colijn I blz. 260).

Tjokroaminoto naar de Buitengewesten. Heeft H. A. Salim zich dus beijverd voor de versterking van het mohammedaansch besef onder de aanhangers der S. I. — daarnevens voor vertolking in den Volksraad van hetgeen er in de breede lagen des volks gevoeld wordt, zie zijne rede bij de algemeene beschouwingen over de aanvullingsbegrooting '24, Handelingen 2e gewone zitting 1923 blz. 423 e.v.). — Tjokroaminoto wijdde zich aan een nieuwe taak, aan de verwezenlijking van een eenheidsstreven onder de staatkundig en godsdienstig verschillende bevolkingsgroepen op de Buitengewesten. Daartoe dienden zijn reizen naar Borneo — welke echter verijdeld werd bij de inscheping te Soerabaja — en naar Selébes.

A. Zuider- en Oosterafd. van B o r n e o. Aan het met ophef aangekondigde plan om in de Z. en O. afdeeling een eenheidsbeweging te verwekken, aansturende op samenvatting van de zoo uiteenloopende bevolkingsdeelen — de mohammedaansche Maleiers met de half heidensche half gekerstende Dajaks — riep de Resident een halt toe door zijn besluit om Tjokroaminoto, die naar het gewest zou overkomen om ter hoofdplaats en in de ommelanden den Nationalen Borneo Raad te stichten, den toegang te weigeren (vgl. rede Regeeringsgemachtigde voor Algemeene Zaken in den Volksraad, Handel. 1e gewone zitting 1923 blz. 811 e. v.). Beduchtheid dat het bestuur de gevolgen van Tjokro's actie niet aan zou kunnen waardoor de kans werd geschapen van herhaling van de opwinding, welke de stichting van de S. I. afdeeling te Bandjermasin in 1914 en 1915 had teweeggebracht, gepaard met den wensch de nog primitieve Dajakbevolking te vrijwaren voor politieken invloed, brachten het gewestelijk Bestuurshoofd tot dit optreden, hetwelk niet geringe ontsteltenis teweeg bracht onder de S. I. op Borneo en elders. Het Nationaal Borneo Congres had nu zonder Tjokroaminoto plaats (half April 1923) onder de leiding van den adviseur der C. S. I. Maradja Sayoethi Loebis, die Salim te Madioen had bijgestaan in zijn wekken van internationaal moslimsch besef. Er werd ten congresse besloten tot oprichting van een „Nationalen Borneo Raad" en tot aanbieding van een bezwaarschrift aan den Landvoogd houdende opsomming van de grieven en verlangens der Borneoneezen, aan te bieden door Tjokroaminoto en een ex-districtshoofd Hausman Baboe. Er werd door den Landvoogd echter beslist dat alleen vertegenwoordigers van de C. S. I. zouden worden ontvangen.

In Z. O. Borneo volgde op de tegenhouding van Tjokro en het Aprilcongres een uitgebreide, mohammedaansche propaganda van de zijde van Loebis, welke de oprichting van een aantal S. I. scholen tot gevolg had. Om een eendrachtig samengaan met andere bevolkingsgroepen werd toen minder gegeven, de rondreizen hadden een uitgesproken S. I.- en mohammedaansch karakter en bovendien — tot eind Juli — een anti-Nederlandsche bedoeling. Daarna valt een meer loyale houding te constateeren.

Het eenig meldenswaardige is verder nog de oprichting op het eind des jaars van een nieuw S. I. blad onder Loebis' redactie, de „Persatoean", bestemd voor economische en godsdienstige artikelen.

B. M a n a d o. De groote bijeenkomst, eind Augustus te M a n a d o gehouden onder persoonlijke leiding van Tjokroaminoto, werd voorafgegaan door een actie van den propagandist Karel Ponamon in de minder ontwikkelde streken der residentie, welke zulk een ongewenschten geest ademde, dat van bestuurswege moest worden opgetreden met verbod en huiszoeking, terwijl de Resident Ponamon in zijn bewegingsvrijheid moest beperken.

Het Manado-congres (Nationaal Celebes Congres) vertoonde een geheel ander aspect dan wat men tot nu, laatstelijk te Madioen, aanschouwd had. Het Hoofd van gewestelijk bestuur toonde een onverflauwde belangstelling; verschillende vergaderingen woonde hij bij, terwijl hij door zijn openhartig aandringen op samenwerking en onverbloemde gedocumenteerde afkeuring van het optreden van een man als Ponamon, den S. I. leidsman wist te bewegen den propagandist te verloochenen en hem naar zich toe haalde, daarmede heilzamen invloed uitoefende op toon en stemming van het congres. Tjrokroaminoto van zijn kant toonde met zijn intuïtie dra begrepen te hebben — hetgeen hij openlijk be-

aamde — hoezeer de Minahasa verschilde van Java in de verhouding tot het Nederlandsche gezag en in de verstandhouding tusschen de verschillende partijen onderling. Er heerscht daar waardeering voor hetgeen het Nederlandsche gezag verricht heeft om de medezeggenschap der ingezetenen tot haar recht te doen komen. Volksraad en Minahasa-raad zijn er populair, en er bestaat wezenlijk een nationaal besef. Tjokroaminoto wist zich aan dien toestand aan te passen. Hij liet vereenigingen van allerlei pluimage tot het congres toe, P. E. B. en P. K. I. waren gelijkelijk vertegenwoordigd en hij prees openlijk de Regeering, o. m. om de instelling van de vertegenwoordigende lichamen.

Op dit Nationaal Celebes Congres werd voor het eerst een plan van verre strekking ontvouwd, nl. tot instelling van een Nationaal Indisch Congres ter manifestatie van de Nationale Eenheid, door Tjokro als eersten norm voor het Indische nationalisme gesteld. Van het Nationaal Indisch Congres zullen de Nationale Celebes-, Java-, Sumatra- en Borneo-congressen de onderdeelen zijn.

Wat zal dit nieuwe streven van den S. I. voorman opleveren? Werd met name de verzoenende houding tegen het uitheemsche gezag ingegeven door de bijzondere Minahasische spheer — doch Loebis' opmerkelijke frontverandering op Borneo kwam ongeveer tegelijkertijd en hield stand ook daarna — of zal ook in mohammedaansche streken een even verzoenende houding worden aangenomen? Poogt de S. I. haar op Java zeer verzwakte positie te versterken door aansluiting bij evolutionaire groepen in de Buitengewesten, of ziet zij in, dat oppositie en ontevredenheid de krachten verspillen?

Nationaal Indisch Congres. Het nationaal Indisch Congres, bovenvermeld, werd in voorbereiding genomen door een Comité, hetwelk te Soerabaja zijn eerste vergadering hield op 13 Januari jl.

De volgende punten mogen hier gereleveerd worden:

a. het Congres wil de nationale eenheid bevorderen en de intellectueele, moreele en economische hulpbronnen des lands ontwikkelen, met de verder liggende bedoeling om de politieke en economische overheersching te doen eindigen;

b. het Congres zal openstaan voor allen, die zich het lot van land en volk aantrekken, ongeacht partij of richting;

c. de onderbouw zal gevormd worden door insulaire Congressen.

Ter vergadering werden de bedoelingen nader uiteengezet. Men zoude ze kort kunnen samenvatten als: herstel van de verstoorde eenheid in de volksbeweging, over onderlinge partijverschillen heen, als voorbereiding tot het streven naar omvorming van de bestaande orde van zaken tot zelfbestuur en economische zelfstandigheid. Uit vrees voor overplanting van partijverschillen wordt er de nadruk op gelegd, dat het Congres geen nieuwe partij wil zijn en dat wie naar het Nationaal Indisch Congres of naar zijn eilandcongres opgaat, niet komen kan als partijman, maar alleen als „rajat", als onderdaan van het toekomstige Indische Rijk; dit alles in tegenstelling tot de voormalige Radicale Concentratie, die de partijvertegenwoordigers opriep en aan hun onderlingen strijd moest bezwijken.

Aan de beraadslagingen namen lieden van allerlei partijen deel; ook een P.K.I.-er was aanwezig, doch deze uitte zijn twijfel aan de ondernomen eenheidsactie. Een nieuw geluid deed een der aanwezigen dr. Soetomo (B. O.) hooren, toen hij er op aandrong om de groote woorden en holle phrasen over de vrijheid nu te staken en daarvoor te gaan werken, op te houden met dingen te propageeren die men toch niet kan bereiken, maar wat men aanpakt goed te doen.

Tjokroaminoto houdt zich op den achtergrond, maar de eenheidsbeweging gaat vermoedelijk van hem uit. De samenstelling van het voorbereidingscomité voor het Nationaal Indisch Congres bevestigt zijn te Manado gebleken streven naar samenwerking met anderen, zelfs met andersdenkenden, want een der secretarissen en de penningmeester zijn Christenen.

De persberichten over deze voorbereidingsbijeenkomst wijzen op een zelfden concilianten geest als te Manado heerschte; opheldering of versterking der nieuwe actie gaven de debatten niet, op de stem der praktijk zal men moeten wachten.

In elk geval schijnt te mogen worden gesteld, dat deze eenheidsbeweging niet te zeer op den steun der P. K. I. zal mogen bouwen, die er niets van gelooft, dat, wanneer het er op aankomt, gerekend zou mogen worden op eendrachtige samenwerking van zoo uiteenloopende groepen; en voorts, daar zij voorshands niet aansluit aan het religieus en inheemsch sentiment der S. I.-massa, als een beweging louter van intellectueelen beschouwd moet worden.

Inlandsche Pandhuisbond (P. P. P. B.). De andere leiders der C. S. I. hebben zich op den achtergrond gehouden. Sosrokardono kwam uit de gevangenis vrij, doch in het politieke leven trad hij niet terug; zijn werkzaamheid ligt thans in den Inlandschen Pandhuisbond, den P. P. P. B., welke bond nog niet bekomen is van den slag, bij de pandhuisstaking opgeloopen. Een congres van dien bond te Poerwokerto (eind Juni 1923) gaf van de innerlijke zwakte de duidelijkste teekenen; men voelt in de leiding, dat voor een degelijken grondslag in de eerste plaats gezocht moet worden naar goede verstandhouding met de leiders van den Pandhuisdienst en het Europeesch personeel. Ten aanzien der befaamde oesiran en angkatan-circulaires gaf de Regeering naar aanleiding van het verslag der Pandhuisgrievencommissie aanwijzingen aan de dienstleiding, welke er op gericht waren, dat in den dienst meer rekening zou worden gehouden met standsbegrippen der Javaansche prijaji's.

Moehammadijah. De vereeniging Moehammadijah deed weinig van zich spreken. Zij hield in April 1923 te Jogjakarta een jaarvergadering, waar duidelijk gezegd werd, dat de vereeniging alleen wat den godsdienst betreft zal samenwerken met de C. S. I., voor de S. I.-p o l i t i e k is zij gesloten. Zoo wilde zij wel medewerken om het nieuwe chalifaat erkend te krijgen, doch achtte het zoeken van aanraking met het Central Chilafat Committee, dat in de eerste plaats politiek-moslimsche activiteit ontwikkelt, buiten haar terrein te liggen.

Hoewel dus C. S. I. en Moehammadijah parallelle wegen bewandelen o. m. in de bevordering van de oprichting van S. I. scholen, mogen zij niet vereenzelvigd worden. De geest in de eene vereeniging is geheel verschillend van dien der andere, zoozeer zelfs, dat meermalen werd geconstateerd, dat vermeerdering van belangstelling voor Moehammadijah neerkomt op verminderd interesse in de S. I. Men zal nimmer den niet-politieken wil van Moehammadijah mogen miskennen; bijv. haar schoolstreven verdient een welwillende belangstelling, gelijk de Landvoogd uitte door tijdens Z. E.'s bezoek aan Jogja de daar gevestigde Moehammadijah-kweekschool te gaan bezoeken.

Samenvatting. De wederwaardigheden der S. I. in het afgeloopen jaar schijnen opnieuw een bevestiging van de stelling, dat niet een panislamitisch of socialistisch ideaal, noch een algemeen Indisch eenheidsstreven, noch staatkundig-economische vraagstukken als de belastingpolitiek of de non-coöperation de gemoederen der groote meerderheid in beweging brengen; maar wel plaatselijke grieven, belangen van de eigen dagelijksche omgeving. Wie daarvan werk maakt, vindt aanhang onder de groote schare; wie daarbuiten gaat, krijgt alleen intellectueelen mede. Vermengt een populair leider het een met het ander, dan kan hij soms voor het wijdere, het hoogere, eenige aandacht wekken. Samenbinden van al de plaatselijke bewegingen kan alleen geschieden met een beroep op het eigene van de massa, de Islam. Tjokroaminoto, goed kenner der volksziel, heeft dit steeds begrepen.

Daarom ligt nu nog het zwaartepunt van deze partij niet in congressen met voor de groote massa ongrijpbare idealen en problemen, maar in de kleine locale kringen, waar de leden hunne eigen zaken kunnen bedisselen. In rumoer en in durf, in succes leggen de S. I.-leiders het thans af tegen die der Sarekat Rajat. Maar het is de vraag, of op den duur de laatstgenoemde vereeniging-zonder-Islam wel geworteld zal blijven in de plattelandsbevolking.

In tegenstelling met de kern der P. K. I. beoogt deze partij geen revolutionair onafhankelijkheidsstreven, maar betracht zij een krachtig nationalisme; en daar zij over in aard onderscheidener bevolkingslagen reikt dan de weinig gedifferentieerde P. K. I., neemt zij een moeilijker positie in en moet zij met meer beleid geïnspireerd zijn.

6. RADICALE CONCENTRATIE.

Op het jongste S. I. eenheidscongres wees de voorzitter er op, dat het Congres zich wilde hoeden voor de fout der Radicale Concentratie, die door richtingsstrijd tusschen de samenstellende groepen het leven verloor. Deze ondergang trad in den loop van het jaar 1923 in. Hij moet worden aangemerkt als een verwijderd gevolg van de te Madioen voltrokken scheuring. De hoofdzaak van den ondergang moet waarschijnlijk wel hierin gezocht worden, dat voor het Europeesch getinte eenheidsstreven der R. C. de bodem in de groote massa der inheemsche bevolking nog te schraal, te ongecultiveerd was; dat streven bleek dan ook niet bestand tegen de uitwerking van de eenzijdige heerschzucht der communisten en het verdeelend optreden der S. I. De geest der Radicale Concentratie, de drang van Europeanen naar een inheemsch eenheidsfront onder inheemsche leiding, was te zwak om het lichaam na zulk een schok te blijven bezielen.

7. BOEDI OETOMO.

Toestand in 1922. De moeilijkheden, welke zooeven voor de S. I. werden aangewezen, ondervindt Boedi Oetomo op andere wijs en in verhoogde mate, omdat deze vereeniging door afkomst, samenstelling en doel, meer dan welke andere ook, bij haar beslissingen de politieke omstandigheden in haar geheel heeft samen te vatten en te overwegen.

Op de tijdens en na de pandhuisstaking door de verdenking van revolutionaire gezindheid geslagen wond werd olie gegoten door de verzoenende regeeringsverklaring bij de begrootingsbehandeling in Juni 1922. Had men daarna, toen de pandhuisstaking alweder veraf lag, toen voor Boedi Oetomo het vergaderrecht in de Vorstenlanden van een aantal belemmeringen was ontdaan, willen verwachten, dat deze vereeniging haar wantrouwen tegen de Regeering had laten varen, er kwamen twee omstandigheden op, die haar in een toestand van onvastheid en onzekerheid hielden, nl. het wetsontwerp-staatsinrichting, waarover de nationalistisch-Javaansche kringen zich teleurgesteld voelden en de geruchten omtrent een voorgenomen sterke onderwijsbezuiniging. Daarbij bleek, hoe ver deze vereeniging eigenlijk, niettegenstaande incidenteele samenwerking, van andere groepen af stond. Want de S. I. bijv. heeft zich geen oogenblik ernstig bekommerd om, wat voor de toekomstige zelfstandigheid van Indië fundamenteel belang heeft, nl. de toekenning van autonomie. Door sterk te reageeren op het ontwerp der Indische Grondwet en het belang van goed onderwijs naar voren te brengen, zooals Boedi Oetomo dat gedaan heeft, verhief zij zich in staatkundig gehalte en in politieke onbaatzuchtigheid boven andere partijen.

Tegen de vereeniging werd verder vaak uitgespeeld de hier en daar opkomende neiging tot staatkundige afzijdigheid en de aansluiting bij de Radicale Concentratie.

De aansluiting bij de Radicale Concentratie scheen wel op een zwenking naar linkscher spheren te wijzen. Maar de positie kan ook minder simplistisch gezien worden, als men ook hier indachtig is aan de Regeeringsverklaring van Juni 1922. Boedi Oetomo schijnt zich indertijd ook niet met warmte en toewijding bij de Radicale Concentratie te hebben aangesloten, doch zond een ongemandateerden vertegenwoordiger naar de bijeenkomsten, terwijl het hoofdbestuur zich volledig vrijheid voorbehield ten aanzien van welke beslissing ook, op concentratie-bijeenkomsten genomen.

Wegens de vermeende onderwijsinkrimping wilden eenige leiders overgaan tot zelfstandige particuliere verbreiding van kennis en scholing desnoods — indien de Nederlandsche leerkrachten mochten te kort schieten — met behulp van Britsch-Indische.

April-congres 1923. In het afgeloopen jaar heeft zich intusschen een belangrijk feit voorgedaan, hetwelk voor verheldering van den toestand veel heeft beteekend, nl. het congres te Jogja in April 1923; daar werd nl. een beslissing genomen over het beginsel der non-cooperation. Het werd beleden door den linkervleugel der partij, en door een aantal jongeren, voor wie de ontwikkeling der gebeurtenissen in Britsch-Indië een welhaast normatief voorbeeld beteekenden; zeer zeker hadden dezen aanmoediging gevonden in het aspect der nieuwe staatsordening van Indië, hetwelk zij teleurstellend achtten. Doch na een lang debat wist het hoofdbestuur toch de verwerping der non-cooperation er door te krijgen, waarmede B. O. aan haar karakter van positieve opbouwende vereeniging ten stelligste uiting gaf. Duidelijk werd evenwel uitgesproken, dat B. O. meende, door de kiesrechtregeling in de medewerking aan de openbare zaak zeer te zullen zijn bemoeilijkt.

Een opgewekt levenskrachtig congres mocht die Paaschbijeenkomst nochtans niet heeten, daarvoor voelde men zich nog te zeer gegriefd door „de beproevingen die onze vereeniging in het afgeloopen jaar moest ondervinden”, o.m. natuurlijk bedoeld de verdachtmakingen bij de pandhuisstaking en tijdens de aansluiting bij de Radicale Concentratie. Die stemming van neerslachtigheid is de vereeniging bijgebleven.

Teleurstelling, oriëntatie op Britsch-Indië. De ontevredenheid in de vereeniging is, het spreekt van zelf, in den loop van 1923 niet verminderd. Het kiesrechtschema voor de samenstelling van den Volksraad vergrootte de teleurstelling, die nog van het ontwerp-staatsinrichting was nagebleven, daarna kwam de onderwijsbegrooting voor 1924, welke, de vitale deelen van het onderwijs sparende, toch naar B. O.'s meening een zoodanige besnoeiing van de onderwijsuitgaven inhield, dat hare vertegenwoordigers de Regeering niet konden bijvallen. Tijdens de spoorwegstaking begon voor velen het rasinstinct weer luide te spreken. En de bestendiging van de vergaderbeperkingen in de Vorstenlanden werd aangevoerd als bewijs, dat het der Regeering geen ernst was met de politieke vrijmaking van Indië.

Bij den gang van zaken neemt onder de jongeren, naar het schijnt, de geneigdheid tot oriëntatie op Britsch-Indië toe; telkens weer duiken in 1923 geruchten op, dat een missie van hier uit naar Britsch-Indië zou gaan en omgekeerd van ginds eene herwaarts zou reizen. Doch de een na den ander der aangewezen B. O. afgezanten stiet op bezwaren, welke de uitvoering van het plan verhinderden.

Tot de aantrekkingspunten van Britsch-Indië behoort niet het minst het zg. nationaal onderwijs aldaar, naar de opvatting van Rabindranath Tagore. Ten aanzien van het onderwijs hier te lande werd de vraag gesteld, op welke wijze, in welken geest men door eigen kracht zoude kunnen aanvullen de leemten, die de Regeering open moest laten. Boedi Oetomo nu heeft een hervorming van het Indische onderwijs in nationalen zin onder hare doeleinden opgenomen. Het gewenschte nationaal karakter zal zich niet verzetten tegen westersche methode en doeltreffende westersche hulpmiddelen, maar tegen het gebrek aan aanpassing aan de eigen spheer, dat verweten wordt aan het huidige onderwijs aan de landskinderen. Boedi Oetomo wenscht een onderwijs aan Javanen naar de behoeften der inheemsche samenleving, dat voorbereidt op de vrije beroepen daarin, dat liefde wekt voor de eigen cultuur en de geesten bindt aan het eigen land en volk.

In dit opzicht is er evenwijdigheid van streven met de Taman Siswo schoolbeweging van Soewardi Soerjaningrat, wiens nationaal onderwijs eveneens geïnspireerd is door den geest van Tagore. Voor deze schoolbeweging bestaat op verschillende plaatsen van Java groote belangstelling.

Plaats van Boedi Oetomo. De gedruktheid, welke telkens weder in deze vereeniging aan den dag treedt, is wel te verklaren, zij maakt een zeer moeilijken tijd door. Hare positie in de Inlandsche opleving is in gewone tijden reeds delicaat genoeg, bestemd als zij is het stootblok te zijn tusschen haar rasgenooten, tot wie haar bloedinstinct haar roept, wier intellectueele voorgangster zij van nature is in den strijd om de emancipatie, — en de uitheemsche Regeering, welker onmisbaarheid deze vereeniging van intellectueelen wel beseft, wier beleid zij mede heeft te vormen en te steunen.

Die groote moeilijkheid dezer positie wordt in deze jaren ernstig verzwaard door de verlamming, die de overheidswerkzaamheid jaar op jaar ondervindt van den ongunst der tijden. Waar de Regeering door de financieele omstandigheden minder dan vroeger met verschillende wenschen rekening kan houden, ontstaat onder de jongeren een hang naar zuivere oppositiepolitiek. Daartegenover is de conserveerende functie dezer vereeniging opgevallen in de dagen der spoor-

staking, toen aan de N. I. S.-lijnen werd geconstateerd, dat de dienst geen stagnatie ondervond op die halten, waar de stationschef tot den stand der prijaji's behoorde.

De extremisten weten deze moeilijke intermediaire positie van Boedi Oetomo wel te eigen behoeve uit te buiten, anderzijds is die conserveerende kracht van B. O. hun een ergernis. Dit bleek duidelijk, toen B. O. ingreep tijdens de pandhuisstaking: voor de extremisten was dat een aanleiding om de vereeniging grof aan te vallen, uit vrees voor vermindering van eigen invloed.

Twee haast tegengestelde krachten werken aldus op deze vereeniging in, naar twee zijden moet en wil zij contact bewaren. En telkens weer rijst achter debatten op vergaderingen, achter dagbladuitlatingen de pijnlijke vraag: of de op twee tegenover elkaar liggende doelen gerichte politiek van het hoofdbestuur nog wel vruchtbaar kan zijn.

Voor de overheid zijn de wederwaardigheden van Boedi Oetomo van groot belang, want in den huidigen tijd van overgang van den ouden stijl van een vaderlijk autocratisch bewind naar den nieuwen van een regeering in openbare samenwerking met de ingezetenen, is de steun en medewerking van de intellectueele bovenlaag voor de overheid onmisbaar, zoo in ambtelijke dienstverrichting als in de vertegenwoordigende lichamen. Tegenover al de zwarigheden, uit haar tusschenpositie voortvloeiende, staat thans voor B. O. deze groote taak: actief, denkend, werkend tusschenpersoon te zijn tusschen de groote schare, in wie een onbestemd verlangen naar eigen lotsbeschikking leeft doch die tot materialiseering van dat verlangen nog niet geschikt is, en anderzijds de verantwoordelijke Regeering, die den vorm van het nieuwe staatkundig leven modeleert.

8. DE INTELLECTUEELENBOND.

Boedi Oetomo was tot voor kort de spreekplaats der ontwikkelden. Naast de Javaansche aristocratie van geboorte had de aristocratie van den geest aan invloed gewonnen. Doch op het eind van 1923 is een verschuiving beproefd door een aantal intellectueelen, welke het aanzien en de kracht van Boedi Oetomo ernstig zou kunnen bedreigen.

In de kringen van B. O. en S. I. te Soerabaja won toen nl. het denkbeeld veld, dat van de volksbeweging in haar tegenwoordigen gang geen kracht meer kan uitgaan, dat velen redeneeren doch elke actie daardoor verlamd wordt; daarom diende een aansluiting bewerkt te worden van hen, die door afkomst en ontwikkeling bestemd waren tot leiding. Dra rees in dien kring verschil van meening, of de nieuwe te vormen bond alleen uit Javanen zou bestaan of ook uit leiders van andere afkomst: toen de verdediger van de ruime opvatting door overplaatsing Soerabaja moest verlaten, won het Javanisme het pleit, de S. I.-ers wendden zich af.

Daarop verscheen het bekende manifest van dr. Satiman, waarin hij den Bond van Intellectueelen aankondigde, een Bond dus van verdicht Javanisme, als verweer tegen de toenemende standsverwatering van Boedi Oetomo; want afgezien van de vaagheid van doelstelling, die voor de meesten z. i. een wereld van mysterie inhoudt, ziet hij B. O. aan het verwateren door allen op te nemen die zich maar komen aanmelden:

„In de eerste jaren van haar bestaan, toen ze zich door selectie een aristocratischen bond mocht noemen, had ze niet over gebrek aan belangstelling uit de intellectueele kringen te klagen, niet zoozeer wegens het woord aristocratie, doch wegens de homogeniteit van de leden; maar sedert ze Kromo en Wongso vrijen toegang geeft, sedert ze ter wille van de kwantiteit iedereen tot toetreding in de vereeniging overhaalt, trekken de intellectueelen zich terug".

Boedi Oetomo te zuiveren acht dr. Satiman onbegonnen werk, omdat, sedert djoeroetoelis en adipati daar vrij naast elkaar hebben mogen zitten, de vereeniging in de massa ingegroeid is. Maar voor de verheffing van het Javaansche volk schrijft hij Boedi Oetomo weinig beteekenis meer toe en het zal de nieuwe Bond zijn, waaruit z. i. de enkele intellectueele leiders van het Javaansche volk zullen moeten voortkomen: de weinigen die handelen in plaats van de velen die praten. Vandaar de beperking in toelating tot den nieuwen bond tot hen, die ten minste voortgezet lager onderwijs hebben genoten.

Het ging dus tegen B. O., tegen de synthetische bedoelingen van het hoofdbestuur? Bedoelde de stichter van den jongen Bond een afsplitsing? In Boedi Oetomo-kringen zagen velen de zaak zoo in, immers het streven der vereeniging en de bedoeling van den leider der intellectueelen zijn nauw verwant. Een bijeenkomst te Solo moest klaarheid brengen; dr. Satiman scheen daar de betrekkingen van zijn Bond met de bestaande politieke partijen terug te brengen tot een vraag van arbeidsverdeeling: de actie van de laatsten zoude gesteund, voorgelicht, gesterkt worden door den Bond, deze zoude adviseur zijn der politieke vereenigingsbesturen. Maar de stemming te Solo was te geprikkeld; gegriefd door onwelwillende critiek keerde dr. Satiman naar Soerabaja terug.

Het hoofdbestuur van Boedi Oetomo, verlangend naar eenheid, althans goede verstandhouding, zond een zijner leden naar Soerabaja tot verder overleg. De heer Dwidjosewojo betuigde daarbij zijn leedwezen over de onheusche bejegening te Solo, welke het hoofdbestuur voor rekening van enkele leden van B. O. moest laten, en gaf uiting aan den wensch tot samenwerking. Het liefst zoude het hoofdbestuur den Bond van Intellectueelen in B. O. zien opgaan, doch mocht daarop geen uitzicht bestaan, dan hoopte het toch op eendrachtig samengaan.

Wat sedert die tweede vergadering in Soerabaja met betrekking tot den Bond van Intellectueelen verder is voorgevallen, onttrekt zich aan de waarneming. In de Sumatraansche pers klonk te zijnen aanzien niets dan verontwaardiging, spot en veroordeeling.

9. PLAATSELIJKE VERSCHIJNSELEN IN DE BUITENGEWESTEN, ABDOEL MOEIS.

Thans blijven nog ter vermelding over gewestelijke bewegingen en voorvallen, welke met de groote politiek niet in rechtstreeksch verband staan, maar uiting van Inlandsche opleving zijnde toch niet verwaarloosd mogen worden. Zoo bleef tusschen B a t a k k e r s en M a n d a i l i n g e r s de strijd voortduren, op Sumatra's Westkust die tusschen de adatrichting en de modernen, hierboven reeds aangeroerd. De adatrichting vond haar verdediger in A b d o e l M o e i s, die een vereeniging van krachten wist te bewerken ter verdediging van de z. i. door landrente, adathuizenbelasting en boschreserveering bedreigde aloude rechten en instellingen des volks. Hoe welkom het ook voor de Regeering zij om over haar voornemens de stem des volks te hooren, in het bijzonder van een ontwikkeld volk als het Menangkabausche, zoo kwam toch in dit geval de actie haar bedenkelijk voor om de mentaliteit van den leider. Zijn houding op volksvergaderingen kon zij niet anders zien dan als onwaarachtig tegenover den Resident, die hem volledig over de beteekenis der Regeeringsplannen had ingelicht, en als opzwiepend tegenover de op het stuk van belastingen zoo ontvlambare Menangkabausche bevolking; weshalve hem het verblijf in de residentie zijner herkomst, en, in verband met zijn antecedenten, mede in de overige gewesten buiten Java en Madoera werd ontzegd.

Naar aanleiding van het verloop der jubileumfeesten en de daarbij door de bevolking aangenomen houding kon het bestuur van S e l é b è s met dankbaarheid wijzen op den grooten vooruitgang van politieke rust en welvaart in het van ouds zoo lastig Z. W. deel van het gewest, een gevolg van de sedert 1905 krachtig gevoerde consolidatiepolitiek.

Sarekat Ambon. Inzake de Sarekat Ambon werd de beslissing op het verzoek om rechtspersoonlijkheid te erlangen, aanvankelijk opgeschort. Het hoofdbestuur op Java, waarvan in Maart het voorzitterschap overging op den in Ambon invloedrijken, regeeringsgezinden heer Hetharia, liet den heer Patty als propagandist het gewest bereizen, den uitslag van wiens reis de Regeering eerst wilde aanzien. De heer Patty heeft, bezield met den ouden N. I. P. geest, de propaganda gevoerd op een manier, welke in de residentie groote deining deed ontstaan en allen, die de oude adat, allen die het Protestantisme met overtuiging aanhangen in het geweer riep. Waar men kon, werkten Patty en zijne volgelingen het bestuur tegen, ageerden zij tegen hervormingen welke land en volk moesten brengen, trachtten zij de overheid in discrediet te brengen, zoodat adathoofden Patty verboden openbare vergaderingen te beleggen in de negorijen, hem op grond van het adatstaatsrecht den toegang ontzegden tot het negorijgebied, zelfs zijn geboortedorp; zelfs van den kansel werd geijverd tegen de S. A.-leden. Dit verzet

vond zijn uitlaat in den Ambonraad, die zoo ver ging den Resident te verzoeken, dat deze aan de Regeering mocht voorstellen den heer Patty het verblijf in de residentie te ontzeggen en de Sarekat Ambon tot verboden vereeniging te doen verklaren. De Regeering vond echter voor zulke verstrekkende maatregelen geen reden. Het recht der adatbesturen om naast art. 111 Regeeringsreglement en de Reisregeling 1918 de bewegings- en spreekvrijheid van voor hen ongewenschte personen te belemmeren of te beperken vond in den Ambonschen deskundige verdediging.

Op Java deed zich het volgende voor. Naar aanleiding van tegen deelneming van Amboineezen aan tjakalele dansen te Batavia bij gelegenheid van het Koninginnejubileum gevoelde gemoedsbezwaren, deed de heer Soselisa een aanval op het Hoofdbestuur van Sarekat Ambon welken de heer Hetharia echter pareerde. Niettemin trad deze eenige dagen later als voorzitter af, waarna hij een nieuwe vereeniging voor „Moluksche belangen" oprichtte. Van die Molouksche vereeniging is verder geen kracht uitgegaan.

Het Hoofdbestuur van S. A. kwam nu onder leiding van Dr. Kayadoe. Wat Dr. Kaydoe voorstaat, is een organisatie om het nu nog onontwikkelde volk van Ambon beter onderwijs te bezorgen, gelijkheid van rechten, herstel van grieven, een streven niet onderscheiden van dat van zoovele andere volksvereenigingen.

Zoo blijkt er een tegenstelling te bestaan tusschen de verlangens der Amboineezen buiten Ambon, voor wie de S. A. een instrument is van volksverheffing, en de Amboineezen in het geboorteland, een tegenstelling, wellicht voor een deel te verklaren uit het verschil in gezindheid van de leidende personen uit Amboina's inheemsche maatschappij en de wereldwijsheid van hen, die buiten het stamland door vergelijking met anderen tot de overtuiging zijn gekomen, dat het Ambonsche volk nog een achterstand heeft in te halen. Het tegenwoordig hoofdbestuur wil zich aan dien opgang van het Ambonsche volk wijden en het beseft zeer wel, hoeveel hulp van overheidswege het daarbij behoeft.

Onder deze tegenstelling moest de Regeering haar standpunt tegenover S. A. en de aanvraag om rechtspersoonlijkheid bepalen, een beslissing waarvan het belang nog verhoogd wordt door de aanwezigheid in het leger van tal van Amboineezen onder wie Sarekat Ambon op sympathie mag rekenen, terwijl het legerbestuur sommige bijeenkomsten der S. A. voor mindere militairen verboden heeft.

Ware de verleening van rechtspersoonlijkheid hier te lande ook in hare gevolgen niet meer dan de erkenning van een vereeniging als rechtssubject, dan zoude er geen zwarigheid gerezen zijn. Doch de Regeering had zich bij hare overwegingen rekenschap te geven, dat in N.-I. onder den invloed van oude voorstellingen en de nawerking van vroegere politiebepalingen in breede kringen de verleening van rechtspersoonlijkheid nog wordt beschouwd als een placet van regeeringswege op doen en laten, op de bedoelingen van een vereeniging, terwijl Zij wist, dat aan den anderen kant de overgroote meerderheid der bevolking op Ambon verbijsterd zoude zijn over een dergelijke stilzwijgende regeeringsgoedkeuring op de handelingen van den S. A.-propagandist Patty.

In die omstandigheden kon de Regeering de gevraagde goedkeuring op de statuten niet verleenen. Overwegende, dat hoe onschuldig die statuten er ook mochten uitzien, het optreden naar buiten der vereeniging, met name de actie van Patty tegen het overheidsgezag zoomede de onoprechte inhoud van het vereenigingsblad de verleening der rechtspersoonlijkheid stempelden tot een daad strijdig met het algemeen belang, wees de Regeering de aanvraag af.

A. B. C.-actie. Ten slotte een enkel woord over de A. B. C.-actie. Werd hier en daar gewezen op de ongewenschte bedrijvigheid hierin van uiterst linksche onderwijzers en was twijfel mogelijk aan de bestaansmogelijkheid van de beweging, sedert maakte deze organisatie een crisis door, welke haar de overtuiging schonk dat haar werk op een anderen voet moest worden opgezet. Het comité kromp zijn werk dan ook sterk in en liet de uiterst linksche elementen uittreden. Daarna bestond er voor de Regeering geen bezwaar meer de gewestelijke bestuurshoofden te laten verzoeken om welwillende bejegening van dit onderwijs aan volwassenen, een bestrijding van analphabetisme waaraan de overheid voorloopig geen zorg vermag te besteden.

10. BODEM DER GROOTE INLANDSCHE STROOMINGEN, HOUDING DER OVERHEID.

Bodem der groote Inlandsche stroomingen. Op den bodem van de groote stroomingen, waarop hiervóór een blik werd geslagen, ligt meer of minder diep het nationalisme. Het verlangen naar eigen lotsbeschikking, onbestemd bij de groote massa, bewust bij den eenen, vurig bij den anderen leider, — het verwachten van den tijd waarin de koloniale verhouding tot het verleden zal behooren: de eene groep oordeelt de nieuwe aera nabij gekomen, voor gindsche is de verwachting niet meer dan een wazig verschiet. Maar allen staan op dien bodem van nationalisme en zijn, in beginsel, gekeerd tegen uitheemsch gezag, om zijn afkomst, — welke graduëele verschillen ook mogen bestaan in beoordeeling van zijn tijdelijke onmisbaarheid, in waardeering voor de vervulling van zijn taak. Ook de P. K. I. is, wat ook de in Europeesche scholing opgevoede leiders aan sociaal-economische doctrine mogen verkondigen, in de praktijk van haar optreden nationalist, een nationalisme dat bij die groep van steedsche proletariërs uit den aard der economische verhoudingen sterk economisch gekleurd is en naar buitenlandsch voorbeeld een revolutionaire tendenz vertoont.

Een dergelijk emancipatiestreven ziet de Regeering — Zij heeft het bij herhaling in het openbaar verzekerd — niet als een crimineel maar als een sociologisch verschijnsel, niet als een toevallige plaatselijk Indische roering, maar als manifestatie van den nieuwen geest die door de wereld vaart, die zich bijzonder krachtig in Azië openbaart bij de overheerschte volken, waar de ontmoeting van Oost en West een economische, intellectueele en sociale revolutie heeft teweeggebracht. Doch om het maatschappelijk phaenomeen zijn juiste baan te laten doorloopen, moet in deze koloniale, vaak inerte maatschappij de overheid tegenkrachten in werking zetten, leiding geven. Eerst wanneer het opkomen voor eigen lotsbeschikking leidt tot vertreding of bedreiging van gelijkwaardige rechten van anderen of van de gemeenschap acht de Regeering het gebruik van het strafapparaat geboden.

Uit de maatschappij zelve nu ontstaan te weinig tegenkrachten, zij is in het algemeen te indifferent; wat de inheemsche bevolkingsgroep betreft bovendien te zwak georganiseerd, terwijl de Europeesche grootendeels te zeer geconcentreerd is op beroep of bedrijf, in den regel te onkundig, hoe de inheemsche maatschappij is geleed en wat er in haar omgaat, soms uit vooroordeel en onkunde onwelwillend en tactloos. Ware het anders, de Inlandsche pers zou minder gelegenheid vinden te wapen te loopen tegen tactlooze, onvriendelijke en onhandige uitlatingen van Europeesche zijde.

Strafrechtelijke repressie. Het strafapparaat wordt o.m. in werking gebracht tegen spreek- en persdelicten, voornamelijk aan Inlandsche zijde voorgevallen. De Europeesche journalist weet, wanneer het te pas komt, zijn woorden gemeenlijk zóó te kiezen, dat zij snijden of striemen maar hem niet in de rechtzaal brengen; toch richt, dank zij de aandacht waarmede de Inlandsche pers de Europeesche confrères volgt, zulk een verbitterend artikel in wijden kring schade aan. De Inlandsche journalist staat vaker terecht om een ontoelaatbare uitlating.

De geest van het grootste deel der Inlandsche, vooral der communistische pers, werkt niet mede om een spheer van welwillendheid te scheppen, waarin constructieve staatkundige arbeid gedijen kan. Dezelfde grief geldt een aantal Europeesche bladen.

Deze ongewenschte toestand gaf reeds meermalen aanleiding te overwegen, wat er administratief zou kunnen worden gedaan ter beteugeling van persexcessen. Verschillende middelen werden overwogen doch moesten weder worden terzijde gesteld, een licentiestelsel, een waarborgstelsel; ook kwam ter sprake — de dagbladen wezen daar reeds op — de mogelijkheid om in tijden van spanning, op het voetspoor van de regeling voor het vergaderrecht, een tijdelijke censuur in te voeren, en een aanvulling van de zgn. haatzaai-artikelen met een artikel over het k l a s s e haatzaaien.

Preventieve leiding. Tot de categorie der preventie behooren (behalve de toepassing van de toelatingsregelen, welke van wijder strekking zijn en hier niet besproken worden):

a) de beperkingen van het vergaderrecht en het vergaderverbod voor jeugdige personen; *b*) de hanteering van de goedkeuring op statuten; *c*) de beperking van de bewegingsvrijheid voor volksleiders; *d*) het toezicht op het ongesubsidieerd onderwijs en een eventueele beperking van subsidie voor anti-gouvernementeel particulier onderwijs; *e*) het toezicht op de politieke gezindheid van de gouvernementsonderwijzers, der ambtenaren in het algemeen.

a. Vergaderrecht: in Stbl. 1923 n°. 452 verscheen een aanvulling van het Kon. Besluit van 1918 (Stbl. 1919 n°. 27) op het recht van vereeniging en vergadering, houdende ontzegging van dit recht aan personen beneden de 18 jaar voorzoover betreft deelneming aan vereenigingen en vergaderingen van staatkundigen aard. De ratio van deze regeling ligt in de overweging, dat hoe onontbeerlijk politieke ontwikkeling en belangstelling bij de bevolking ook moge zijn, een vroegtijdige politieke beïnvloeding, vooral met anti-gouvernementeele buitenlandsche theorieën, niet anders dan verwarring kan stichten in jeugdige breinen, en een bevooroordeeld geestelijk proleriaat moet kweeken.

Aan deze principieele regeling waren een aantal voorschriften vastgekoppeld, strekkende om het toezicht van bestuurszijde op openbare vergaderingen van staatkundigen aard beter te waarborgen: het doen van kennisgeving van elke te houden vergadering binnen 1 etmaal (Java) of 2 etmalen (Buitengewesten) werd o.m. voorgeschreven.

b. De hanteering van de goedkeuring van statuten: bij de Sarekat Ambon kwam ter sprake, hoe de Regeering zich, evenals in 1923 ten aanzien van de N. I. P., weder genoopt heeft gezien om op grond van het doen en laten en van de duidelijk gebleken bedoelingen van een vereeniging de rechtspersoonlijkheid te weigeren.

c. Bewegingsvrijheid van volksleiders: de Reisregeling van 1918 (Stbl. n°. 694) geeft aan den Gouverneur-Generaal de bevoegdheid om in bepaald aan te wijzen landstreken de reisvrijheid te beperken door een paspoort voor te schrijven voor niet binnen die streken woonachtigen. Het paspoort kan onder beperkende voorwaarden worden uitgegeven, en is een jaar geldig; het kan worden geweigerd of ingetrokken in het belang van de openbare orde en rust in de betrokken landstreek.

In het afgeloopen jaar (Stbl. 1923 n°. 410) moest, in verband met het ongewenschte drijven van den propagandist Ponamon in streken van nog primitieve ontwikkeling in een deel der residentie Manado, aan de in 1918 en 1919 aangewezen landstreken (Stbl. 1918 n°. 696 en 1919 n°. 483) worden toegevoegd de onderafdeeling Gorontalo van de gelijknamige afdeeling en de onderafdeelingen Poso en Paloe der afdeeling Midden-Selébès.

De Regeering meent tot beperking van het vrije verkeer en dus van de vrije gedachtenuiting te moeten overgaan in die streken, waar de bevolking aan staatkundige ontwikkeling in de moderne beteekenis nog niet toe is, waar een onbegrepen propaganda geen andere resultaten zou opleveren dan gisting en ongerustheid. Zij voelt zich verplicht te verhelpen het gebrek aan inzicht van sommige leiders in hetgeen primitieve streken, die nog geen dertig jaar geleden geen aanraking hadden met de wereld buiten, wel en niet kunnen verdragen.

d. 1. Toezicht op het ongesubsidieerd onderwijs. Evenals ten aanzien van de politieke scholing in vereenigingen en vergaderingen werd de Regeering tot politieke kinderwetgeving genoopt op het stuk van onderwijs aan minderjarigen, en wel door het groeiend aantal ongesubsidieerde inlandsche en hollandsch-inlandsche scholen op communistischen grondslag. Opvoeding in politiek op vergaderingen, of op school, het is alles even ongewenscht, even rampspoedig voor het karakter van kinderen.

Bij Stbl. 1923 n°. 136 werd daarom het bijzonder onderwijs, voor zoover dit niet reeds krachtens eenig algemeen of bijzonder voorschrift aan het toezicht der overheid is onderworpen, onder zulk toezicht gesteld, een toezicht uitsluitend gericht op de mentaliteit van den onderwijzer en uitsluitend repressief. Voor het geven van onderwijs is nl. geen vergunning vereischt, slechts kennisgeving aan het Hoofd van gewestelijk bestuur voorgeschreven; en het toezicht richt zich niet op het paedagogisch of onderwijstechnisch gehalte van het gegeven onderricht, maar strekt uitsluitend tot afweer zoo noodig van ongewenschte leeringen. Die afweer bestaat in de aan het Hoofd van gewestelijk bestuur gegeven bevoegdheid om een bepaald persoon het geven van onderwijs te verbieden voor ten hoogste twee jaar, tegen welk verbod beroep open staat op den Gouverneur-Generaal.

Hoe deze ordonnantie in de praktijk gewerkt heeft, valt thans na haar kort bestaan nog niet te zeggen.

d. 2. Beperking van het subsidie aan antigezagsonderwijs: Naar aanleiding van de veroordeeling van den heer Meijer te Bandoeng wegens haatzaaien tegen de Regeering en met het oog op de strekking van zijn onderwijs — hetwelk formeel aan de subsidiebepalingen voldoet — werd in de dagbladen de vraag gesteld, of die veroordeeling geen grond opleverde tot intrekking van de subsidie dan wel tot het stellen van den eisch aan het schoolbestuur, dat alle relaties met zulk een onderwijzer worden verbroken. Het ging dus om de tegenstrijdigheid, die prima facie besloten ligt in het subsidieeren van een instelling, welke dat subsidie alleen tegen het Gouvernement schijnt te gebruiken.

Bij goed inzien blijkt echter, dat deze vermeende tegenstrijdigheid zich eigenlijk evenzeer en algemeener voordoet bij de opneming van anti-gouvernementeelen in gouvernementsdienst en dat derhalve het antwoord op die hoofdvraag voor dit bijzonder aspect daarvan mede beslissend is.

Doch wel is het een punt, de overweging waard, of niet, uit hoofde van de bijzondere beteekenis van het geven van onderwijs aan de jeugd, tegen ongewenschte leerkrachten aan gesubsidieerde scholen een middel tot afweer geschapen moet worden. Maar ook op dit punt zal wellicht een universeeler voorziening dan alleen voor het gesubsidieerd onderwijs noodig zijn, bv. een algemeene regeling van het verlies van onderwijsbevoegdheid als gevolg van een rechterlijk vonnis wegens anti-gouvernementeel optreden.

e. Toezicht op de politieke gezindheid van ambtenaren in het bijzonder onderwijzers.

Meermalen in de laatste jaren werd de Regeering voor de vraag gesteld, of zij lieden, de anti-gouvernementeele communistische richting toegedaan, in haar dienst mocht houden, in het algemeen zij die een anti-gezag-propaganda voeren. Meermalen werd in pers en vergadering haar verweten, dat Zij zelf schuldig staat aan de ondermijning van Haar gezag.

Zoo eenvoudig heeft de Regeering de zaak nooit behandeld, overtuigd als Zij was, dat verschil van overtuiging een voor het welzijn des volks nuttige samenwerking niet behoeft af te snijden, mits in concreto de overtuiging van de overheid in de uitoefening van den dienst prevaleert en de ambtenaren, die een andere richting heilzamer zouden achten, ook buiten den dienst toonen te begrijpen dat in het openbaar geargumenteerd en getuigd mag worden maar nimmer het gezag middellijk of onmiddellijk ondermijnd (Bb. 9284) [1]. Het geval-Baars-1917 was een zuivere toepassing van dezen stelregel geweest; bij zijn wederintrede in openbaren dienst, ditmaal van een locaal ressort, heeft de Regeering in het feit, dat deze propagandistische ambtenaar bezoldiging genoot uit een van Landswege gesteunde openbare kas, geen aanleiding gevonden tot ingrijpen (motie-Van Hartingsveldt in den Semarangschen raad).

Ook in dezen heeft de Regeering het boven (bij Semaoens actie) ontvouwde beginsel in toepassing gebracht, dat niet het aanhangen alleen van een verkeerd geoordeelde leer tot ontslag of vervolging mag leiden maar eerst zulke uitingen, welke de bestaande rechtsorde bedreigen.

Het beginsel eischt evenwel bijzondere toepassing bij die overheidsdiensten, welke rechtstreeks dienen tot handhaving van de rechtsorde, en bij het onderwijs.

Voor de politie vroeg de zaak aandacht in de dagen van den onder Semaoens invloed staanden Inlandschen politiebond. Sedert is die organisatie weder tot zuivere vakvereeniging geworden. In het leger, gezagsinstrument als de politie, wordt tegen landsdienaren, wien het moeilijk valt het bestaande overheidsgezag hoog te houden, opgetreden met verbandacte en ontslag, met verbieden van bepaalde vereenigingen en afsnijden van politieke banden tusschen militaire vereenigingen en de burgermaatschappij.

1) De zgn. „muilkorfcirculaire".

De houding der overheid tegenover c o m m u n i s t i s c h e o n d e r w ij z e r s. Naar aanleiding van een incident te Kendal in de dagen der pandhuisstaking, kreeg de Regeering de vraag voorgelegd, wat de houding moest zijn tegen het zitting nemen van twee communistische onderwijzers in het bestuur der plaatselijke roode S. I.

De Regeering besliste, wederom, dat zij eerst bij c o n c r e t e ontoelaatbare handelingen en buitengewone roerigheid aan ontslag bloot zouden staan. Wel werd toen opdracht gegeven tot overplaatsing naar een andere, verwijderde streek, uit overweging, dat, moge een verstokt partijganger daardoor niets van zijn toewijding verliezen, de overplaatsing op hen, die wellicht door bijzonderen omgang tijdelijk uit hun evenwicht waren gerukt, een heilzamen invloed kon hebben.

Van Makassar werden in 1923 twee onderwijzers wegens hun leidend aandeel in de communistische actie aldaar overgeplaatst naar standplaatsen, waar zij geen invloed konden hebben, terwijl hun openbare actie aanleiding gaf hun Bb. 9284 in herinnering te brengen. In het algemeen echter zal overplaatsing ongewenscht zijn, omdat de kans op overplanting van schadelijke actie geschapen wordt.

Een Inlandsche onderwijzer had in een politieke rede het kapitalisme aan de kaak gesteld, welk optreden eveneens als ontoelaatbare uiting van aan het gezag vijandige gezindheid in verband werd gebracht met de zgn. muilkorfcirculaire. Daartegen kan worden aangevoerd dat men, zoo redeneerende, aan die circulaire een wijde uitbreiding zou geven, immers dan zou moeten worden aangenomen dat verzet tegen het kapitalisme gelijk staat met verzet tegen de overheid in een kapitalistische maatschappij.

In al deze gevallen, niet alleen van de communistische onderwijzers maar van de ambtenaren in het algemeen, is het gemakkelijker hen kort en goed uit te stooten dan den juisten middenweg te bewandelen. De Regeering acht het intusschen plicht onderscheid te maken al naar gelang van de mentaliteit der individuen, generaliseeren schijnt Haar niet mogelijk en vaak aanleiding gevend tot onbillijkheden.

Slot. Dit zijn eenige middelen, welke de overheid in haar leiding van de emancipatie ten dienste staan. Doch onvergelijkelijk meer en principieel andere waarde heeft een houding — mogelijk niet alleen voor de overheid, maar even goed voor de Europeesche ingezetenen — welke er op berekend is om de ,,Inlandsche beweging", zooveel maar mogelijk, te associeeren aan elks hier te vervullen taak, in haar belangstellend te willen zien — aangezien de vertegenwoordigende lichamen nog maar fragmentarisch en onvolmaakt de spreekplaats zijn der ingezetenen — een nog onbewerkt, spontaan uit de maatschappij opgekomen orgaan tot vertolking van wat er in de inheemsche samenleving omgaat. Een houding die er toe leidt, om nimmer zonder critiek, maar steeds tegemoetkomend en met belangstelling aan te hooren welk geluid uit die maatschappij opkomt.

Misschien voelen dan velen de bedenking rijzen: maar al die onderlinge verdeeldheid en het wantrouwen tusschen Inlandsche voormannen, hun zelden uitgevoerde groote plannen, hun miskenning van wat de Europeaan hier voor goeds en grootsch bracht, is nu dat alles zoo belangrijk dat wij daaraan onze aandacht moeten besteden!

Het antwoord luidt: de zgn. Inlandsche beweging is méér dan deze uiterlijke verschijnselen, zij is de reactie der bevolking in de intellectueele, sociale en economische revolutie die zich in het Oosten voltrekt: en daarom is zij ieders aandacht overwaard [1]).

,,Ook in Nederlandsch-Indië maken wij een periode van ,,intellectueele en economische revolutie door, die de be- ,,staande inheemsche sociale organisatie met ondergang ,,bedreigt. Of dacht men dat de openlegging der Buiten- ,,gewesten, die de meest primitieve streken plotseling met ,,de verworvenheden der moderne techniek in aanraking ,,bracht en een ommekeer in de economische verhoudingen ,,gaf; het uitbreiden der overheidsbemoeienis (locale raden, ,,scheppen van nieuwe diensttakken z. a. Pandhuisdienst, ,,enz.), dat nieuwe ambtenarencorpsen noodig maakte, waar- ,,door isolement en monopolie van de feodale prijaji-klasse ,,werd verbroken en duizenden jongemannen aan hunne oude ,,omgeving werden onttrokken en her en derwaarts werden ,,verspreid; het intensiveeren der overheidsbemoeienis, waar- ,,door de rust van de gesloten dorpshuishouding werd ver- ,,stoord en in een snel tempo met allerlei diepingrijpende, ,,deels onbegrepen, hygiënische, economische en andere ,,maatregelen (kampongverbetering, woningverbetering, rooi- ,,bepalingen, passerwezen, wegenaanleg, heerendiensten, ,,belastingheffing, pestbestrijding, veestapelbepalingen, ,,boschreserve, djatimonopolie, malaria-bestrijding, enz., ,,enz., kortom de door ons ingestelde gereglementeerde maat- ,,schappelijke orde) werd overstelpt; de uitbreiding van het ,,aantal der Inlandsche couranten, waardoor het isolement ,,van de Inlandsche maatschappij werd opgeheven, doordat ,,zij nu tot in haar diepste lagen den weerklank opving van ,,wat buiten in de groote wereld omging; — of dacht men ,,dat dit alles, om de aandacht nu alleen tot het noemen van ,,deze factoren te bepalen zonder de formidabele beteekenis ,,van andere oorzaken zooals uitbreiding van de onderwijs- ,,gelegenheden en dergelijke te onderschatten, de Inlandsche ,,maatschappij onbewogen had gelaten? Geen wonder, dat de ,,indigestie van nieuwe indrukken, de revolutie in de sociale ,,organisatie der inheemsche samenleving onrust heeft ver- ,,oorzaakt, ook zonder rechtstreekschen invloed van leiders".

,,Inderdaad zijn er in de niet-Europeesche samenleving ,,hier in Indië symptomen van verandering in de geestes- ,,gesteldheid, die niet uit actie van de volksleiders te verkla- ,,ren zijn. Zoo worde in de eerste plaats herinnerd aan de ,,troonswisseling in Jogja in 1921, waarbij na den plechtigen ,,uittocht van wijlen den ouden Sultan naar Ambaroekma de ,,inaugureele statievolle ommegang van den huidigen Sultan ,,plaats vond. Voor beide gelegenheden was een groote volks- ,,massa, ook van buiten Jogja opgekomen om te komen ,,non- ,,tonnen". Maar wat nog een tien jaar geleden ondenkbaar ,,zoude zijn geweest, geschiedde nu en is door de pers blijk- ,,baar als een gewoon feit geaccepteerd: de toeschouwers ,,sloegen het gebeuren op ordelijke wijze gade zonder echter ,,in het algemeen voor het passeerende Sultansrijtuig neer ,,te hurken en de sembah te maken. Moet dit ongetwijfeld als ,,een symptoom van emancipatie (dat zich geheel aan de ,,agitatie der leiders onttrok) beschouwd worden, niet minder ,,is dit het geval met de in de laatste jaren geconstateerde, ,,zich ontwikkelende weerbaarheid der bedevaartgangers, die ,,tegen de vroeger steeds lijdelijk ondergane willekeur be- ,,ginnen in verzet te komen. Als derde specimen van deze ,,veranderende mentaliteit zij vermeld het sedert het laatste ,,decennium ook hier te lande (evenals in Britsch-Indië en ,,het Nabije Oosten) waarneembare Mohammedaansche Pro- ,,testantisme (modernisme) en streven naar een vrij schrift- ,,onderzoek met verbreking van de kluisters der scholastiek, ,,hetwelk buiten den invloed der grootendeels ongodsdienstige ,,politieke leiders om is opgekomen, en zich meer en meer ,,verbreidt".

,,Voegt men bij de hierboven genoemde factoren van des- ,,organisatie der traditioneele maatschappij nog de scherpe ,,economische tegenstellingen, die de oorlogsjaren brachten ,,(voedselschaarschte naast groote oorlogswinsten); de ver- ,,hoogde levensstandaard; de ontwakende behoefte aan eenige ,,Westersche ,,comfort" (bioscoop, naaimachine, kleeding, ,,schoeisel, verlichtingsmiddelen, enz.), die niet met een even- ,,redige verhooging van inkomsten gepaard ging; het ,,nijpende woningvraagstuk der groote steden; de phenome- ,,nale bevolkingstoename, door geen evenredige vermeerde- ,,ring der voedselproductie in evenwicht gehouden; let men ,,daarbij vooral op de zooeven aangegeven intensiveering der ,,overheidsbemoeienis en de deels bewuste, deels onwille- ,,keurige, de noodzakelijke en noodelooze verkrachting van ,,inheemsche rechtsopvattingen, enz., dan begrijpt men hoe ,,door ontwikkelde Inlanders gesproken wordt van een gevoel ,,van ,,pijn", dat de Inlandsche maatschappij van de ,,moderne koloniale verhoudingen ondervindt en dat zij ,,tracht te elimineeren".

,,De reactie op deze gewaarwording van druk is verschil- ,,lend. Hoewel groote lagen der Inlandsche samenleving nog ,,niet in staat zijn deze sensatie nader te analyseeren en ,,slechts een gevoel van onbehaaglijkheid waarnemen, heeft ,,zij toch dit psychologisch voordeel gebracht, dat men uit ,,de atmosfeer van doffe berusting is gekomen. Er zijn er ,,echter, die geneigd zijn deze gewaarwording toe te schrijven ,,aan de politieke overheersching. Inderdaad rijst als resul- ,,taat van het geschetste gevoelen van onbehaaglijkheid hier

1) Het volgende is overgenomen uit een Regeeringsrapport van 1922 hetwelk nog volle waarde heeft.

,,en daar het verlangen naar afschudding van den druk der ,,overheersching, omdat dezulken, onontwikkeld als zij zijn, ,,nog niet kunnen beseffen, dat vrijheid niet is bandeloos- ,,heid, maar zelfgebondenheid. Het is begrijpelijk, dat bij ,,wie de bedoelde stemming bewust of onbewust heerscht, een ,,agitatie voor destructieve politiek gereedelijk weerklank ,,vindt. De anderen, die alleen een sensatie van druk onder- ,,vinden zonder de oorzaak daarvan te kunnen analyseeren, ,,zullen bij een overheidsbeleid, dat in principieele repressie ,,zijn heil zou zoeken, mede onder invloed van hunne reli- ,,gieuse en rassen-instincten slechts gedreven worden tot de ,,opvatting, dat de oorzaak van dien druk in de overheer- ,,sching is gelegen".

,,Geeft dus dit algemeen gevoelen van onbehaaglijkheid, ,,gepaard aan de groote emotionaliteit aller primitieven en ,,onevenwichtig ontwikkelden een geschikten voedingsbodem ,,voor politieke agitatie (zelf een uiting van de heerschende ,,begrijpelijke onrust), gelukkig staat deze tegenover de ,,meening van vele meer ontwikkelden, die verder weten ,,te zien".

,,Behalve de economische revolutie is er ook een intellec- ,,tueele revolutie in gang. Van het in den loop der laatste ,,decennia zoozeer uitgebreide onderwijs, dat de Europeesche ,,ideeënwereld zooveel nader bracht tot de inheemsche maat- ,,schappij, is een geweldige intellectualistische invloed uit- ,,gegaan, die eenerzijds allerlei modernwestersche denkbeel- ,,den (emancipatie, nationalisme, democratie, enz.) en idealen ,,(vrijheid, gelijkheid en broederschap) heeft verspreid en ,,anderzijds de oude religieuse gedachtenwereld heeft ver- ,,stoord. Ook hier geldt weer hetzelfde wat boven ten aan- ,,zien van de economische veranderingen werd opgemerkt. ,,Ook hier is n.l. nog geen evenwichtstoestand ingetreden: ,,de oude op primitieve verhoudingen berekende religieuse ,,gedachtenwereld is ondermijnd zonder dat voor het gemoeds- ,,leven iets anders is teruggegeven. Het geestelijk leven heeft ,,zich nog niet aan het intellectueele geadapteerd. De har- ,,monie tusschen het oude en het nieuwe is in deze overgangs- ,,maatschappij nog niet gevonden. Het gevolg is, dat de ,,atmosfeer in voortdurende beweging is van onbekookte, ,,halfbegrepen, vreemde theorieën, die men worstelt in het ,,kader van het gareel ontsprongen oudere onder te ,,brengen. Ook hier dus de indigestie van nieuwe indrukken. ,,Voert de overweging van dit alles nu tot de conclusie om ,,dit Westersche onderwijs, dat zulke onevenwichtige dikwerf ,,aan hun milieu ontrukte Oosterlingen kweekt, nu maar ,,stop te zetten? Neen, want het proces is eenmaal in gang ,,en kan niet meer tegengehouden worden: laat hun, dien ,,wij tot dusverre nog het beste wat wij hebben (het Hooger ,,Onderwijs en de Westersche ,,Geisteswissenschaften") vrij- ,,wel onthielden, ten volle de gelegenheid tot kennismaking: ,,de adaptatie, de verwerking moet haar tijd hebben. Boven- ,,dien, is dit nog een min of meer theoretische beschouwing, ,,practisch zou het dwaas zijn van een stopzetten te spreken".

,,Deze economische en intellectueele revolutie hebben een ,,geheele sociale revolutie teweeggebracht. Ook in dit opzicht ,,geeft de Inlandsche maatschappij van heden nog een ,,chaotisch beeld: eenerzijds bestaan nog de feodale grond- ,,vormen en ((in zekeren zin) de feodale gezagsuitoefening, ,,maar uit het overgeleverde kader springen nieuwe klassen: ,,de moderne arbeidersklasse in opkomst, de burgerlijke intel- ,,lectueelen (Indisch-artsen, Indische rechtskundigen, in ,,ontwikkeling boven het Inlandsche Bestuurscorps uitste- ,,kend; verder de onderwijzers, de technici, enz.). De nieuwe ,,samenleving heeft hun nog geen plaats aangewezen. Het ,,is een en al beroering en aan de laudatores temporis acti is ,,geen gebrek. De vrouw, tot voor kort teruggedrongen in het ,,achterhuis, begint onderwijs te krijgen en betrekkingen in ,,de maatschappij (onderwijs, postdienst, ziekenzorg) in te ,,nemen. Maar anderzijds worden afgestudeerde jongelui door ,,de adat gedwongen een huwelijk aan te gaan met vrouwen ,,zonder ontwikkeling, opgegroeid in de oude atmosfeer. Het ,,vrouwenvraagstuk houdt de jongeren voortdurend bezig en ,,brengt hen met de ouderen in botsing. Het onderwijs tast ,,alle klassen aan: homines novi overal: de oude privilegiën ,,van den adelstand beginnen te kraken. Menschen zonder ,,traditie verdringen de oude geslachten".

,,De onrust van de laatste jaren is een gevolg van de econo- ,,mische, intellectueele en sociale revolutie, die wij — afge- ,,zien van de vrijwel oncontroleerbare, in het geheele Oosten ,,werkende psychische factoren — goeddeels zelf in gang ,,gezet hebben. Zoolang de drijvende krachten, die ze ver- ,,oorzaakt hebben, niet geëlimineerd zijn of door de ontwik- ,,keling van de maatschappij harmonisch zijn verwerkt, zoo- ,,lang zal die onrust als een normaal en natuurlijk ver- ,,schijnsel bestaan".

Afgesloten 25 Maart 1924.

II. DE VOLKSRAAD.

De eerste Volksraad. Den 29sten April 1921, toen de eerste Volksraad, die op 18 Mei 1918 plechtig werd geïnstalleerd, aan het eind van zijne zittingsperiode was gekomen, richtte de toenmalige Regeeringsgemachtigde voor algemeene zaken een afscheidswoord tot het college, waarin hij in het kort de balans van 'sRaads verrichtingen opmaakte. Bij die gelegenheid zeide de heer Muurling o. a. het volgende (Handel. Volksr. 1ste buitengew. zitt. 1921, blz. 136/137):

,,De Volksraad, ingesteld in 1918, heeft als elk nieuw ,,orgaan zich een plaats moeten verwerven in het bestaande ,,samenstel. Die plaats wordt niet alleen bepaald door het- ,,geen in de wet wordt voorgeschreven, maar wordt vooral ,,bepaald door de wijze, waarop, en de omstandigheden, ,,waaronder van de door de wet toegekende bevoegdheid ,,wordt gebruik gemaakt.

,,Het is zeker niet te veel eer aan dezen eersten Volksraad ,,bewezen, wanneer ik zeg, dat het college op een zoodanige ,,wijze van zijn bevoegdheid heeft gebruik gemaakt, dat het ,,aan den Volksraad een blijvende plaats heeft verzekerd in ,,het regeerbestel, dat het is geworden een orgaan, dat niet ,,meer te missen is.

,,Onder de bekwame leiding van zijn beide Voorzitters ,,heeft de Volksraad zich een geziene positie weten te ver- ,,werven.

,,De mate van gewicht, die aan de uitspraken van den ,,Volksraad wordt toegekend, wordt in dezen Raad wel eens ,,afgemeten naar het aantal amendementen, dat ten slotte ,,door de Regeering wordt overgenomen of niet overgenomen, ,,maar, Mijnheer de Voorzitter, ik geloof, dat zij, die zoo ,,redeneeren, over het hoofd zien, dat er een zeer belang- ,,rijke, maar niet direct onder cijfers te brengen invloed ,,kan uitgaan van een dergelijk college, een invloed, dien ,,ik zou willen aanduiden als van preventieven aard.

,,Meer en meer, naar mate een dergelijk college werkt en ,,zich invloed weet te verzekeren, wordt bij het beramen van ,,maatregelen bij voorbaat rekening gehouden met de in dat ,,college heerschende stemming. Die invloed blijkt niet ,,dadelijk naar buiten, maar kan daarom toch zeer groot zijn.

,,Die invloed is geheel afhankelijk van de kracht, die van ,,een dergelijk college uitgaat, van het peil, waarop de be- ,,raadslagingen staan, en van de waarde der adviezen, die ,,worden uitgebracht."

In zijn slotwoord vulde de Voorzitter deze woorden als volgt aan (blz. 137):

,,Deze Volksraad is met zeer treffende woorden geopend ,,door den Gouverneur-Generaal Van Limburg Stirum, en ,,bij het scheiden van den Volksraad heeft de Regeering de ,,gelegenheid te baat genomen om een hartelijk woord te ,,wijden aan de leden en aan het werk, dat zij hebben ver- ,,richt, hetgeen onzerzijds des te meer wordt op prijs gesteld, ,,sinds de verhouding in den loop van den tijd en de daad ,,zeer goed is geworden. Dat wil niet zeggen, dat Regeering ,,en Volksraad als trouwe vrienden naast elkaar door dik ,,en dun zijn gegaan. Wij zijn wel door dik en dun gegaan, ,,maar niet zelden op elkaar in. De verhouding is niet altijd ,,zoo heel aangenaam geweest, maar dat kwam, doordat wij ,,vreemd tegenover elkander stonden. De Regeering was ,,gewend om te regeeren met het apparaat, dat het R. R. ,,haar toekende, en stond een beetje vreemd tegenover het ,,nieuwe lichaam, grootendeels bestaande uit particulieren, ,,die zich maar liever niet met de publieke zaak moesten

,,bemoeien, of uit ambtenaren, die niet behoorden tot de ,,Regeeringskringen en dan ook maar liever niet over Regee- ,,ringszaken moesten meespreken. Die opvatting, die in ,,Regeeringskringen — niet in de allerhoogste kringen — ,,heerschte, heeft invloed gehad op de houding, waarop in ,,de eerste zitting tegenover den Volksraad mondeling en bij ,,geschrift is opgetreden. Ik wil niet spreken over vertrou- ,,wen of wantrouwen, maar de wederzijdsche verhouding ,,werd beheerscht door affecten, niet altijd gunstig voor een ,,vreedzame en smijdige samenwerking. Gelukkig is hieraan ,,spoedig een einde gemaakt".

En op 17 Mei 1921 voegde Mr. Schumann (Handel. 1ste gew. zitt. '21 blz. 8/9) hieraan toe:

,,De Volksraad, die gisteren is heengegaan, heeft een ,,arbeid verricht, waarop elk zijner leden trotsch mag zijn. ,,Zijne toewijding aan de taak, die hem was opgelegd, heeft ,,vruchten gedragen, rijker en schooner dan bij zijne instel- ,,ling verwacht werd. Ik zou U een reeks van loftuitingen ,,uit deskundigen mond en pen kunnen noemen, maar ik zal ,,ze verzwijgen, want de voorbereiding tot lidmaatschap ,,heeft U die ongetwijfeld doen kennen, en zooeven nog hebt ,,gij uit de welsprekende rede, waarmede deze zitting is ,,geopend, kunnen vernemen, hoe hoog gij bij de Regeering ,,staat aangeschreven. Maar daardoor heeft de scheidende ,,Volksraad een zware erfenis op Uwe schouders gelegd. Van ,,U wordt verwacht, dat gij voort zult bouwen waar Uw ,,voorganger heeft moeten ophouden. Moge over drie jaren ,,getuigd kunnen worden, dat deze Raad de stijgende lijn ,,onverbogen heeft voortgezet".

De tweede Volksraad. Samenstelling. Thans treedt weldra de tweede Volksraad af. Het tijdstip is daarmede aangebroken om ook van zijne werkzaamheden een balans op te maken, een balans, die, waar zij niet in een afscheidswoord behoeft te worden samengevat, wat uitvoeriger kan zijn dan de vorige.

Het nieuwe College vertoonde al dadelijk een opmerkelijk verschil met het vorige. Bestond dit nl. uit 39 leden, waarvan 19 (5 Inlanders en 14 Europeanen en Vreemde Oosterlingen) door den Gouverneur-Generaal benoemd en 19 (10 Inlanders en 9 Europeanen en Vreemde Oosterlingen) verkozen, de tweede Volksraad bestond — ongerekend het lid, tevens voorzitter — uit 24 gekozen leden (waarvan 12 Inlanders en 12 Europeanen), zoomede 24 benoemde leden, waarvan 8 Inlanders en 16 Europeanen en Vreemde Oosterlingen.

Uit den eersten raad gingen 25 leden in het nieuwe College over.

De 12 gekozen Inlandsche leden waren in de eerste zitting van den nieuwen Volksraad:

1. R. A. Ariodinoto, Regent van Tjirebon;
2. P. T. A. Koesoemo Joedo, Regent van Ponorogo;
3. P. A. Mandagie, districtshoofd te Manado;
4. R. T. Moh. Notohadisoerjo, Regent van Banjoewangi;
5. R. Sadjiroen, wedana van Banjoemas;
6. R. T. A. Said, Regent van Blora;
7. R. T. R. Soeria Kartalegawa, Regent van Garoet;
8. R. T. Sosrohadiwidjojo, wedana van Rowokele (afd. Keboemen), later Regent van Demak,
   allen leden van den Politiek-Economischen Bond;
9. R. A. A. Djajadiningrat, Regent van Serang;
10. R. Kamil, oud-adjunct-inspecteur van het onderwijs, Weltevreden;
11. R. M. A. A. Koesoemo Oetoyo, Regent van Japara;
12. Soetan Moh. Zain, hoofdredacteur bij de Commissie voor de Volkslectuur te Weltevreden,
    allen, behoudens nº. 10, die eerst later toetrad, leden van den Ned.-Ind. Vrijz. Bond.

Van dezen bedankten als lid de onder nos. 4, 7, 11 en 12 genoemden en wel op 19 Juni, 15 September, 29 Augustus en 18 Augustus 1922. Zij werden vervangen achtereenvolgens door de heeren:

Madjalelo (Darwis gelar Datoek), demang van Pangkalan Kota Baroe (Sumatra's Westkust), niet aangesloten bij een politieke partij;

P. A. A. P. Prangwedono, hoofd van het Mangkoenegorosche Huis, te Soerakarta, evenmin aangesloten bij eenige politieke partij, zulks nadat eerst verkozen was verklaard en die verkiezing had aangenomen Dr. R. Ng. Radjiman al. Wediodipoero, arts te Soerakarta, die later bedankte, en in zijn plaats verkozen waren verklaard en bedankten Dr. Hoesein Djajadiningrat en Dr. Goenawan Mangoenkoesoemo;

R. T. A. Wiranata Koesoema, Regent van Bandoeng;

R. T. A. Soejoeno, Regent van Pasoeroean,
beiden lid van den Ned.-Indischen Vrijzinnigen Bond.

Tot de 12 gekozen Europeanen behoorden in de eerste zitting:

1. A. J. N. Engelenberg, oud-resident te Bandoeng, later wd. directeur van de bestuursschool te Weltevreden;
2. mr. A. van Gennep, voorzitter van het Ned. Indisch Landbouwsyndicaat, te Soerabaja;
3. J. den Hollander, leeraar aan de Algem. Middelbare school te Jogjakarta;
4. G. J. Houtsma, directeur van de Bank voor Indië, te Weltevreden;
5. Mr. H. s' Jacob, chef van de firma Reynst en Vinju, voorzitter van de Kamer van Koophandel te Batavia;
6. M. B. van der Jagt, assistent-resident van Modjokerto, later resident van Kedoe;
7. C. H. M. H. Kiès, majoor, later overste der artillerie te Weltevreden;
8. Mr. Dr. H. Westra, leeraar aan de O.S.V.I.A. te Magelang, later adjunct-regeeringscommissaris voor de bestuurshervorming te Weltevreden,
   allen leden van den Politiek-Economischen Bond;
9. P. Bergmeijer, onderwijzer aan de Paul Krugerschool te Weltevreden;
10. A. M. Valkenburg, adviseur voor het havenwezen, later hoofdingenieur der B. O. W. te Weltevreden,
    beiden lid der Christelijk-Ethische Partij;
11. H. C. Kerkkamp, gepensionneerd luitenant-kolonel, later kolonel-titulair, lid van het Hoog Militair Gerechtshof, te Weltevreden, voorzitter van den Ned. Indischen Vrijzinnigen Bond;
12. Mr. A. A. Galestin, particulier te Weltevreden, lid van het Indo-Europeesch Verbond.

Van dezen bedankten als lid de onder nos. 3 en 4 vermelde personen, achtereenvolgens in April 1922 en op 20 Juli 1923, terwijl van nº. 12 op 2 Mei 1923 het lidmaatschap ophield wegens afwezigheid uit Nederlandsch-Indië van langer dan 8 maanden. Zij werden vervangen door de heeren:

B. Roep, referendaris ter gemeente-secretarie te Soerabaja, lid van den P. E. B.;

Dr. J. Schmutzer, particulier te Buitenzorg, lid van de Ind. Kath. partij, en

W. F. J. Kroon, oud-resident te Bandoeng, lid van den P. E. B.

De 8 benoemde Inlandsche leden waren:

1. M. W. Dwidjosewojo, particulier secretaris van den Sultan van Jogjakarta;
2. R. M. Soetatmo Soeriokoesoemo, opzichter 3de klasse der B. O. W. op Bali, later opzichter van het centraal waterschap te Jogjakarta,
   beiden leden van Boedi Oetomo;
3. Kosasih alias Soerakoesoemah, Inlandsch landbouwleeraar te Bandoeng, lid van Pasoendan;
4. Moelia (Todong Gelar Soetan Goenoeng), hoofd eener Holl. Inlandsche school te Kota Nopan (Tapiannoeli), lid der Christelijk-Ethische Partij;
5. Ch. Ponto, zelfbestuurder te Taroena, lid van de Christelijk-Ethische Partij;
6. R. P. de Queljoe, bestuursassistent 2de klasse te Porto (Saparoea);
7. A. L. Waworoentoe, oud-majoor te Manado,
   leden van den Ned. Indischen Vrijzinnigen Bond;
8. H. Soetadi, journalist te Soerakarta, niet aangesloten bij eene politieke partij.

Tot de 16 benoemde Europeanen en Vreemde Oosterlingen behoorden:

1. S. J. Aay, ambtenaar ter beschikking van het hoofd van het kantoor voor Reiswezen te Meester-Cornelis,
   lid van den Ned. Indischen Vrijzinnigen Bond;

2. A. B. ten Berge, hoofd eener Hollandsch-Inlandsche school te Buitenzorg;
3. W. Burer, ambtenaar ter beschikking van den Algemeenen Secretaris te Buitenzorg,
leden van de Ind. Katholieke Partij;
4. Mr. J. van den Brand, advocaat te Buitenzorg, niet aangesloten bij eenige politieke partij;
5. Ch. G. Cramer, hoofdingenieur bij de Burgerlijke Openbare Werken te Weltevreden, lid van de Ind. Soc. Dem. Partij;
6. F. Laoh, geëmployeerde bij de Koninklijke Paketvaart Maatschappij te Weltevreden;
7. J. A. Soselisa, ambtenaar ter beschikking van het bestuur der S.S., later hoofdkantoorhoofd bij dien dienst te Weltevreden,
leden van de Christelijk Ethische Partij;
8. J. J. E. Teeuwen, hoofdcommies bij de Ned. Indische Spoorwegmaatschappij te Semarang, lid van de Nat. Ind. Partij;
9. Dr. Abdul Rivai, arts te Weltevreden, later te Bandoeng en Semarang, lid van den Sumatrabond;
10. Hadji A. Salim, journalist te Weltevreden, lid van de Sarikat Islam;
11. Mr. D. A. Delprat, vertegenwoordiger van de stoomvaartmaatschappij „Nederland" te Weltevreden, niet aangesloten bij eenige politieke partij;
12. J. C. F. van Sandick, wd. voorzitter van het bestuur der S.S., later hoofdinspecteur van dien dienst te Weltevreden, niet aangesloten bij eenige politieke partij;
13. S. A. Teixeira de Mattos, superintendent der Soenans-ondernemingen te Salatiga, lid van den Politiek-Economischen Bond en het Indo-Europeesch Verbond;
14 H. H. Kan, landeigenaar te Weltevreden;
15. Khouw Kim An, oud-majoor der Chineezen te Weltevreden;
16. Lim A Pat, oud-majoor der Chineezen te Muntok.

Van dezen overleed de onder 4 vermelde op 5 December 1921 en namen de onder 5 en 8 genoemden ontslag op 1 Mei 1923 en 25 December 1921. Zij werden vervangen door de heeren:

mr. J. F. A. M. Buffart, Voorzitter der Algemeene Vereeniging van Rubberplanters ter Oostkust van Sumatra (Avros) te Medan, lid van de Ind. Kath. Partij, nadat te voren was benoemd W. T. A. Burger, voorzitter van den Suikerbond, die echter bedankte;

J. E. Stokvis, journalist te Buitenzorg, lid van de Ind. Soc. Dem. Partij. en P. F. Dahler, ambtenaar ter beschikking van den hoofdambtenaar voor de Volkslectuur, later afdeelingschef bij dien dienst, lid van de sedert ontbonden Nationaal-Indische Partij.

Overzicht der openbare werkzaamheden van het college. Tijdens de zittingsperiode kwam de Volksraad bijeen:

van 17 Mei tot 15 Juli 1921 in 29 openbare vergaderingen;
van 1 November 1921 tot 26 Januari 1922 in 30 openbare vergaderingen;
van 21—24 Maart 1922 in 3 openbare vergaderingen;
van 16 Mei tot 16 September 1922 in 32 openbare vergaderingen;
van 7 November tot 20 December 1922 in 26 openbare vergaderingen;
van 2 Mei tot 14 Mei 1923 in 3 openbare vergaderingen;
van 15 Mei tot 17 Juli 1923 in 31 openbare vergaderingen;
van 16 October tot 7 December 1923 in 27 openbare vergaderingen.

In het geheel werden dus gehouden 181 openbare vergaderingen.

Aan de openbare beraadslagingen werd, behalve door den Voorzitter, deelgenomen door de navolgende leden, wier redevoeringen het achter hun naam vermelde aantal kolommen in de Handelingen van den Volksraad beslaan:

Bergmeijer	590	Van den Brand	75
Kerkkamp	529	Dwidjosewojo	72
Aay	421	Van Sandick	58
Salim	384	Waworoentoe	56
Cramer	338	Koesoemo Oetoijo	54
Djajadiningrat	306	Wiranata Koesoema	53
Van Gennep	234	Den Hollander	52
Ten Berge	232	Westra	47
Van der Jagt	229	Kamil	46
Engelenberg	214	Soselisa	44
Stokvis	200	Soejono	37
s'Jacob	197	Ponto	37
Dahler	194	Sosrohadiwidjojo	34
Buffart	188	Galestin	32
Kiès	175	Koesoemo Joedo	31
Soetatmo	166	De Queljoe	29
Laoh	153	Ariodinoto	25
Burer	151	Delprat	23
Roep	138	Kroon	19
Soetadi	132	Madjalelo	16
Teeuwen	130	Sadjiroen	14
Mandagie	122	Khouw Kim An	13
Rivai	118	Schmutzer	11
Moelia	117	Notohardisoerjo	11
Zain	111	Said	9.5
Soerakoesoemah	101	Soeria Kartalegawa	7
Houtsma	99	Lim A Pat	6
Valkenburg	84	Teixeira de Mattos	2.5
Kan	81		

Over de vragen, welke onderwerpen bij het openbaar debat de meeste aandacht tot zich trokken en welke leden daarbij het veelzijdigst hunne belangstelling toonden geeft de op blz. 18 en 19 vermelde staat eenig licht.

Behandeld werden:

in de eerste gewone zitting van 1921:

3 begrootingsontwerpen, waarop werden ingediend 12 amendementen; hiervan werden ingetrokken 4 en aangenomen 8 amendementen;
26 moties, waarvan ingetrokken 8, verworpen 6 en aangenomen 12;
62 verzoekschriften;

in de tweede gewone zitting van 1921:

2 begrootingsontwerpen, waarop werden ingediend 5 amendementen; hiervan werden ingetrokken 3, verworpen 1 en aangenomen 1 amendement;
1 regularisatie-ontwerp;
de wetsontwerpen inzake de circulatiebank, waarop werden ingediend 16 amendementen; hiervan verviel 1, werd ingetrokken 1, werden verworpen 5 en aangenomen 9;
de ontwerpen tot wijziging van de huurcommissie-ordonnantie, waarop werden ingediend 4 amendementen; hiervan verviel 1, werd 1 verworpen en werden 2 ingetrokken;
een voorstel tot herziening van de posttarieven;
de ontwerp-ordonnanties inzake de priesterraden;
de ontwerp-ordonnantie tot instelling van wethouders, waarop werd ingediend één amendement, dat verworpen werd;
een voorstel van den heer Kerkkamp inzake het niet-raadplegen en niet-opvolgen van adviezen van den Volksraad;
24 moties, waarvan ingetrokken 9, verworpen 8 en aangenomen 7;
95 verzoekschriften;

in de eerste buitengewone zitting van 1922:

een wijziging in den opzet van het vlootbasisfonds;
4 moties, waarvan werd ingetrokken 1, verworpen 1 en werden aangenomen 2;

in de eerste gewone zitting 1922:

2 begrootingsontwerpen, waarop werden ingediend 16 amendementen; hiervan werden ingetrokken 3, verworpen 8 en aangenomen 5;

een ontwerp tot wijziging en aanvulling der locale raden-ordonnantie, waarop werd ingediend één amendement dat door de Regeering werd overgenomen;

een ontwerp Koninklijk besluit in zake de nadere dienstplichtregeling en een ontwerp van wet tot aanvulling van art. 41 R.R.;

een reglement voor het Weduwen- en Weezenfonds der Europ. officieren van het Nederlandsch-Indische leger;

een ontwerp Koninklijk besluit tot vaststelling van de regeling voor het Europeesche reservepersoneel van land- en zeemacht in Nederlandsch-Indië;

een nadere aanvulling van de Indische tariefwet;

14 moties, waarvan werden ingetrokken 8, verworpen 1 en aangenomen 5;

66 verzoekschriften;

in de tweede gewone zitting 1922:

1 begrootingsontwerp, waarop werd ingediend één amendement, dat werd aangenomen;

1 regularisatie-ontwerp;

1 wetsontwerp tot herziening van het Regeeringsreglement, waarop werden ingediend 90 amendementen; hiervan werden ingetrokken 28, vervielen 12, werden verworpen 35 en aangenomen 15;

de herziening der ijkwetgeving, waarop een amendement werd ingediend en aangenomen;

27 moties, waarvan vervielen 3, werden ingetrokken 10, verworpen 2 en aangenomen 12;

34 verzoekschriften;

in de eerste buitengewone zitting en eerste gewone zitting 1923:

1 begrootingsontwerp, waarop werden ingediend 18 amendementen; hiervan werden 9 ingetrokken, verworpen 3 en aangenomen 6;

1 ontwerp-besluit tot voorloopige vaststelling van het slot der rekening over 1919;

een ontwerp van wet voor de oprichting van N. V. „Gemeenschappelijke Mijnbouwmaatschappij Billiton", waarop twee amendementen werden ingediend en aangenomen;

een schema betreffende de nieuwe wijze van samenstelling van den Volksraad;

een ontwerp-ordonnantie, strekkende tot opheffing van de residentie Nieuw-Guinea als afzonderlijk gewest;

een ontwerp-ordonnantie tot wijziging en aanvulling van de koelie-ordonnantie voor Sumatra's Oostkust;

de ontwerp-contracten betreffende het vervoer van landsreizigers, waarop werden ingediend 6 amendementen; hiervan werden ingetrokken 5 en werd 1 verworpen;

20 moties, waarvan er 2 vervielen, werden ingetrokken 6, verworpen 6 en aangenomen 6;

60 verzoekschriften;

in de tweede gewone zitting 1923:

1 begrootingsontwerp;

de regularisatie-ontwerpen voor 1922;

de provincie- en regentschaps-ordonnanties met ontwerp-Koninklijk besluit, waarop werden ingediend 68 amendementen; hiervan werden ingetrokken 9, verworpen 22, aangenomen of door de Regeering overgenomen 37;

een wijziging en aanvulling van de koelie-ordonnantie Sumatra's Oostkust (poenale sanctie), waarop werd voorgesteld één amendement, dat verworpen werd;

een wijziging der assistenten-regeling ter Oostkust van Sumatra, waarop werd voorgesteld één amendement, dat verworpen werd;

een wetsontwerp tot herziening van art. 54 Regeeringsreglement;

een voorstel betreffende de oprichting van een Hoogoven- Staal- en Walswerk in Zuid-Oost-Borneo, waarop werden voorgesteld drie amendementen; hiervan verviel 1 en werden 2 verworpen;

de ontwerp-kiesordonnanties voor de provincie West-Java en voor de regentschappen in West-Java, waarop werden voorgesteld 11 amendementen; hiervan vervielen 3, werd 1 ingetrokken, werden verworpen 5 en aangenomen 2;

15 moties, waarvan ingetrokken 2, verworpen 6 en aangenomen 7;

52 verzoekschriften.

Totaal der afgedane zaken:

Ontwerpen.		Amendementen.	Moties.	Verzoekschriften.
Begroot. Regular.	9	Vervallen 18	Vervallen 5	1e zit. '21 62
		Ingetrokken 65	Ingetrokken 44	2e „ '21 95
		Verworpen 86	Verworpen 30	1e „ '22 66
Andere	24	Aangenomen 88	Aangenomen 51	2e „ '22 34
				1e „ '23 60
				2e „ '23 52
Totaal	33	257	130	369

Het adres aan de Koningin. Afzonderlijke vermelding verdient het adres, dat de Volksraad bij het 25-jarig regeeringsjubileum aan H. M. de Koningin deed aanbieden.

Het luidde als volgt:

„Mevrouw,

De Volksraad van Nederlandsch-Indië acht zich gelukkig Uwe Majesteit bij de herdenking van Hare vijfentwintigjarige Regeering zijne eerbiedige hulde te kunnen brengen. Hij geeft niet alleen uitdrukking aan zijne eigene gevoelens, maar is ook overtuigd de gevoelens van gansch Nederlandsch-Indië te vertolken, wanneer hij met zijne hulde getuigt van de dankbare waardeering, welke de harten van Uwer Majesteits's onderdanen in dit tropisch deel van Nederland bij een terugblik op het afgeloopen vijfentwintig-jarig tijdperk van Hare Regeering vervult. De harten kloppen in deze gewesten sneller op den gedenkwaardigen dag van September dezes jaars, wanneer bij dien terugblik het oog valt op den rijkdom van gaven, welke dit tijdperk voor Nederlandsch-Indië met Uwer Majesteit's medewerking zoo beteekenisvol gemaakt heeft.

Het valt samen met de voltooiing der staatkundige eenheid van Nederlandsch-Indië door de uitbreiding van een staatsgezag over het geheel der binnen de grenzen van het souvereiniteitsgebied zich uitstrekkende landstreken en de verzekering daarbinnen van vrede, orde, veiligheid en recht; met den opbouw ook van staatkundige vrijheid; met de bestendige ontwikkeling van onderwijs, verkeer, landbouw, handel en nijverheid; met de gestadige verruiming van den horizon van Nederlandsch-Indië op alle gebied. Het verschijnt bij den terugblik als een tijdperk van eene steeds voortschrijdende en eene zich steeds uitbreidende staatszorg, eene voortdurend toenemende uitrusting des lands met wegen, spoorbanen, havens, bevloeiings- en andere openbare werken, zoomede van opkomende en groeiende openbare gezondheidsverzorging. Het wordt eindelijk gekenmerkt door de ontwaking van het volk tot het besef van nieuwe verhoudingen en de invoering van staatkundige instellingen, bestemd om nieuw opgekomen behoeften te bevredigen en den weg te banen naar een toekomst, die de vervulling van de ontwikkelingsmogelijkheden des lands inhoudt. De warmte der gevoelens, welke deze terugblik opwekt, wordt verhoogd bij de gedachte aan de zegening van buitenlandschen vrede, waarvoor Nederlandsch-Indië niet het minst het beleid van Uwe Majesteit dank mag weten.

De herdenking van al het goede, dat het afgeloopen vijfentwintig-jarig tijdvak van Uwer Majesteit's regeering tot een hoogst gewichtig hoofdstuk in het leven van Neder-

NAMEN DER LEDEN.	AANTAL ZITTINGEN, GEDURENDE …LKE														
	de Begrooting.														
	Alg. Beschouwingen.	Regeering en Hooge Colleges.	Justitie.	Financiën.	Binnenlandsch Bestuur.	Onderwijs.	Landbouw.	B. O. W.	Gouvernementsbedrijven.	Oorlog.	Marine.	Decentralisatie.	Vlootwet.	Ontwerp Javasche Bankwet c.a.	Herzien. Posttarieven.	…ing van Wet-houders
Bergmeijer	6	5	6	6	6	6	4	3	5	3	1	2	2	1	—	1
Aay	5	3	3	6	6	1	1	3	4	6	4	—	2	1	—	—
Kerkkamp	6	—	4	4	1	1	—	3	4	6	2	4	2	—	1	1
Cramer	4	3	4	3	3	2	3	4	4	2	1	—	2	1	1	1
Salim	6	1	5	3	6	3	1	2	—	1	—	—	1	—	—	—
Laoh	1	—	5	2	4	5	4	3	1	4	3	2	—	—	—	—
Kiès	5	—	1	3	3	5	—	1	—	5	1	2	1	—	—	—
Djajadiningrat	4	—	3	3	6	4	4	3	—	—	—	—	—	—	—	—
Van der Jagt	4	—	3	2	6	1	1	2	1	2	3	—	2	—	—	1
Burer	5	2	1	3	1	3	—	3	2	4	—	—	1	—	—	—
Mandagie	4	—	3	2	5	4	3	1	1	—	2	2	1	—	—	—
Dahler	4	2	3	4	1	3	1	2	2	1	—	—	—	—	—	—
Waworoentoe	2	—	2	1	4	5	—	2	—	2	2	2	1	1	—	—
Van Gennep	5	—	3	3	—	2	6	—	—	—	—	—	1	1	—	—
Ten Berge	5	1	3	2	—	4	1	—	—	1	—	2	—	—	—	—
s'Jacob	2	—	1	5	2	2	3	—	1	1	—	—	—	—	—	—
Soetadi	5	—	—	2	3	6	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—
Soetatmo	6	1	2	—	4	4	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—
Kan	3	1	1	5	1	2	1	1	2	—	—	—	—	—	—	—
Roep	2	—	2	1	4	3	1	—	1	1	—	1	—	—	—	—
Engelenberg	4	—	—	—	3	3	2	1	1	2	—	—	—	—	—	—
Houtsma	3	—	2	4	—	3	3	1	2	—	1	—	—	—	—	—
Soselisa	3	1	2	1	3	4	1	—	—	2	1	—	1	—	—	—
Westra	3	—	1	1	2	2	4	—	—	—	1	1	—	1	—	—
Dwidjosewojo	4	—	2	1	2	5	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—
Moelia	2	—	1	—	6	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Stokvis	2	1	1	1	2	2	1	—	2	1	—	1	—	—	—	—
Zain	2	—	1	2	3	3	2	2	—	—	1	—	1	—	—	—
Buffart	2	—	2	4	1	—	1	2	—	—	—	2	—	—	—	—
De Queljoe	—	—	2	1	3	4	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—
Kamil	2	—	—	1	2	4	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—
Kosasih al. Soerakoesoemah	1	—	1	—	2	3	3	—	—	—	—	1	—	—	—	—
Van Sandick	2	—	—	1	1	1	1	3	1	1	—	—	—	—	—	—
Valkenburg	3	—	—	—	—	2	2	2	—	—	—	—	2	—	—	—
Van den Brand	2	1	2	—	1	1	1	—	1	—	2	—	1	1	—	—
Galestin	2	—	2	2	1	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—
Teeuwen	2	—	2	1	—	1	—	1	2	1	—	1	1	—	—	—
Rivai	3	—	1	—	—	3	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—
Wiranata Koesoema	1	—	1	1	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Koesoemo Joedo	1	1	—	—	4	1	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—
Khouw Kim An	—	—	1	3	2	1	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—
Sosrohadiwidjojo	1	—	1	—	5	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Delprat	—	—	—	2	2	1	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—
Sadjiroen	1	—	1	2	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ariodinoto	1	—	1	1	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Den Hollander	1	—	—	1	—	2	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—
Koesoemo Oetoyo	2	—	1	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Madjalelo	—	—	—	—	2	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ponto	—	—	1	—	3	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Soejono	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Said	—	—	1	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Lim A Pat	—	—	2	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Soeria Kartalegawa	1	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Teixeira de Mattos	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kroon	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Notohadisoerjo	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Schmutzer	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Zakenindex	136	23	88	93	129	128	62	51	40	47	25	24	27	8	2	4

ENDE | LKE EEN LID DEELNAM AAN DE BERAADSLAGING OVER:

Herzien. Posttarieven.	Instelling van Wethouders	Wijziging Huurcomm. ordonnantie.	Bezoldigingsvoorstellen.	Regularisatieontwerpen.	Priesterraden-ordonnanties.	Regl. W. en W. fonds Eur. officieren.	Duurtetoeslag.	Nadere dienstplichtregeling.	Aanv. Locale Radenordonnantie.	Aanv. Tariefwet.	Herz. Regeerings-Reglement.	Gemeenschapp. mijnbedrijf Billiton.	Contracten vervoer Landsreizigers.	Nieuwe samenstelling Volksraad.	Regl. W. en W. fonds mindere militairen.	Poenale sanctie.	Hoogovenbedrijf Z. en O. afd. van Borneo.	Assistentenregeling.	Prov., Reg. en Kiesrodonnanties.	Personen-index.
—	1	1	1	1	—	—	1	1	1	—	1	1	1	1	1	1	—	—	1	70
—	—	1	1	—	—	1	—	—	—	1	1	1	1	—	1	—	1	—	—	54
1	1	1	1	1	—	1	1	1	1	—	1	—	—	1	1	1	—	1	1	52
1	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	41
—	—	1	1	1	1	—	1	—	—	—	1	1	—	1	—	1	1	—	1	40
—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	37
—	—	—	—	1	—	1	—	1	—	—	1	1	—	—	1	1	—	—	—	34
—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	1	—	—	1	—	1	—	—	1	33
—	1	—	1	—	1	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	32
—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	1	—	1	—	—	—	31
—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	31
—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	27
—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	26
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	1	24
—	—	—	1	—	—	—	1	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	23
—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	1	1	—	—	23
—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	1	23
—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	1	—	—	—	23
—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	1	—	—	—	22
—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	1	—	—	—	1	—	—	1	21
—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	1	20
—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	20
—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	20
—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	20
—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	1	—	—	—	19
—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	1	19
—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	1	—	1	19
—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	19
—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	1	—	1	—	18
—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	16
—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	1	—	—	—	14
—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	14
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	1	—	—	14
—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	14
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13
—	—	1	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12
—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	11
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	1	—	—	1	11
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	10
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9
—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6
—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	6
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	6
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	1	—	—	1	6
—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	5
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3
—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	2
2	4	8	31	7	3	3	9	4	6	2	34	10	2	17	4	22	8	2	14	

landsch-Indië en den dag van 6 September tot een nationalen feestdag stempelt, doet Hare onderdanen tusschen de keerkringen op dien dag met bewogen hart aan den terugblik een blik op de toekomst verbinden, die een bede is, dat op Uwe Majesteit 's Hemels zegen moge blijven rusten en dat Haar geluk en dat van het Koninklijk Huis, waarin Nederlandsch-Indië hartgrondig deelt, nog in lengte van dagen bestendigd moge blijven".

Hare Majesteit deed daarop bij gecalligrafeerde oorkonde als volgt antwoorden:

,,Voor het adres van hulde en gelukwensch, door den Volksraad Mij aangeboden ter gelegenheid van de herdenking van Mijne vijfentwintig-jarige regeering, betuig Ik Mijnen bijzonderen dank.

Met erkentelijkheid nam Ik kennis van de daaruit sprekende warme gevoelens van waardeering Mijner onderdanen in Nederlandsch-Indië voor de medewerking, welke Mijn regeering heeft vermogen te verleenen aan de behartiging van de geestelijke en stoffelijke belangen daar te lande.

Terugziend op het tijdsgewricht, dat achter ons ligt, ben ook Ik vervuld van dankbare gevoelens voor de snelle en gestadige ontwikkeling op zoo velerlei gebied in de overzeesche gewesten. De maatschappelijke opleving van de bevolking, waardoor dit tijdperk almede gekenmerkt wordt, geeft Mij reden tot voldoening, waaraan zich waardeering paart voor het aandeel, dat Gij, Mijne Heeren, in samenwerking met Mijnen vertegenwoordiger gehad hebt in de opwekking onder de bevolking van de belangstelling voor de algemeene zaak.

Op den belangrijken arbeid, door den Volksraad met groote toewijding in zoo korten tijd verricht, kunt Gij met voldoening terugzien. Uwe zeer gewaardeerde medewerking en voorlichting zullen ook voor de toekomst onmisbaar zijn om de behoeften van land en volk op harmonische wijze te bevredigen.

Met U gedenk Ik met groote dankbaarheid, dat Nederlandsch-Indië gedurende al die jaren de zegeningen van den vrede heeft mogen ondervinden.

Ik ben U zeer erkentelijk voor den heilwensch, tot Mij en Mijn Huis gericht.

Moge op Uwen verderen arbeid de zegen van den Allerhoogste blijven rusten".

Resultaten van den arbeid. De resultaten van den arbeid van den Volksraad liggen in tweeërlei richting. Het College bedoelt een schakel te zijn tusschen geregeerden en regeering en zal dus, wil het aan zijn doel beantwoorden, zijn invloed zoowel op de eersten als op de laatste moeten doen gevoelen. Mag men waarde hechten aan de klachten, die soms zoowel in als buiten den Volksraad tot uiting zijn gekomen, dan zou die invloed zoowel naar boven als naar beneden nog slechts zeer gering zijn. Het eerste zou o. a. volgen uit het voorstel in de 2e gewone zitting van 1921 door den heer Kerkkamp ingediend en met 24 tegen 6 stemmen aangenomen, waarbij aan de Staten-Generaal het verzoek werd gedaan, te willen bevorderen, dat in de tot dusver ten aanzien van den Volksraad gevolgde gedragslijn verbetering worde gebracht. Dit voorstel was uitvloeisel van het volgende requisitoir:

I. dat nagelaten zou zijn het College te raadplegen omtrent belangrijke wetsontwerpen betreffende inwendige aangelegenheden van Nederlandsch-Indië;

II. dat in vele gevallen de door den Raad uitgebrachte adviezen zonder behoorlijke motiveering zijn ter zijde gelegd;

III. dat de in deze door de Nederlandsche Regeering aangenomen houding voor den Volksraad even ontmoedigend als teleurstellend is.

Hierbij sluit zich aan de klacht door den heer Djajadiningrat geuit in de laatste Volksraadzitting, toen hij o.m. zeide (Handel. blz. 441):

,,Wanneer ik de Handelingen van den Volksraad van 1918 tot nu toe naga, moet ik tot mijn spijt zeggen, Mijnheer de Voorzitter, dat het resultaat van dien arbeid zeer teleurstellend is. Wij zijn eigenlijk nog geen stap verder gekomen. Hoeveel wenschen en verlangens hebben wij hier niet kenbaar gemaakt......... Allerlei commissies zijn in het leven geroepen, maar het resultaat is nog steeds nihil.

,,Mijnheer de Voorzitter! Ook de appreciatie van het werk van den Volksraad is zeer teleurstellend, niet alleen van de zijde van minder ontwikkelde menschen, maar ook van de zijde van de intellectueelen. Dat de minder ontwikkelde massa weinig waarde hecht aan het werk van den Volksraad is begrijpelijk, want juist gedurende het bestaan van den Volksraad heeft die massa niets anders gekregen dan verzwaring van belasting. Maar ook de meer ontwikkelden hechten aan het werk van den Volksraad weinig waarde, althans in hun uitingen........."

Bij het vormen van een oordeel over deze klachten zal men zich al dadelijk helder voor oogen moeten stellen de wijze, waarop de Volksraad is ontstaan en de maatschappij, waarin hij moet werken. Het vertegenwoordigend College groeide hier niet als van zelf uit het volk, noch ook uit de regeerende klassen, het werd door een machtswoord van den wetgever plotseling gesteld te midden van koloniale verhoudingen. Als gevolg daarvan zetelt het ver van de beslissende macht, die voor de belangrijkste aangelegenheden nog in het moederland troont, en zetelt het nog verder weg, immers hoog boven de groote massa der bevolking in wier geest het College nog met meer dan een woord kan zijn. Althans practisch onbekend met den historischen groei van parlementaire instellingen en de juiste beteekenis van parlementairen invloed, welke verre van een panacee voor alle kwalen slechts zeer geleidelijk het regeeringsbeleid in een bepaalde richting vermag te stimuleeren, kan ook van de door den heer Djajadiningrat bedoelde intellectueelen nog weinig of geen sympathie voor het nieuwe instituut worden verwacht. Deze geïsoleerdheid van den Volksraad verzwakt uiteraard zijn invloed zoowel naar boven als naar beneden. Naar boven, omdat het gezag van een vertegenwoordigend lichaam nu eenmaal rechtstreeks afhankelijk is, niet in de eerste plaats van de eminentheid zijner leden en de objectieve waarde van zijn adviezen, maar van de mate van samenhang tusschen die leden en de geregeerden. Naar beneden, omdat eerst naar mate zijn invloed duidelijker spreekt, de attractie der macht zich op de massa zal kunnen doen gelden.

De beide genoemde factoren zal eerst de tijd geheel kunnen overwinnen. Dat hun invloed na een nog slechts zesjarig bestaan van den raad nog als met den vinger kan worden aangewezen, behoeft op zich zelf geen reden tot bezorgdheid te zijn. Er zou meer reden tot verwondering zijn zoo het anders ware.

Verliest men dit niet teveel uit het oog, dan is er alle reden den huidigen toestand met voldoening gade te slaan. Er is leven, er is beweging, er is ontwikkeling. Door het bestaan van den Volksraad is de Regeering, en ook het Opperbestuur ten deele, uit het duister getreden in het licht der openbaarheid. Zij is in staat omstandig rekenschap af te leggen van hare daden, waardoor hare motieven niet langer voorwerp van speculatie behoeven te zijn, maar zich leenen voor ernstige bespreking. Geconstateerd kan worden, dat de kring van hen, die daarin oprecht belang stellen, zich verwijdt. Geleidelijk aan zullen grootere groepen der Inheemsche maatschappij tot dien kring gaan behooren en in diezelfde mate zal het gezag van den Volksraad groeien.

Op dit terrein ligt thans reeds een deel van de macht van den Volksraad. De beoordeeling van het Regeeringsbeleid door het College als geheel gegeven dan wel door leden individueel uitgesproken, beïnvloeden, wellicht ten deele onbewust, de Regeering, de Regeeringsgemachtigden, die haar aanhooren en de ambtenaren, die haar moeten verwerken. Ziehier het terrein van de door den heer Muurling zoo duidelijk aangewezen stille kracht van den Volksraad, van wat de heer Djajadiningrat eens als zijn moreelen invloed schetste.

De directe invloed van het College en zijn leden laat zich in tastbaarder vorm vinden in de Handelingen.

Niet tevergeefs drong b.v. in de eerste gewone zitting van 1921 de heer Van den Brand aan op bespoediging van de totstandkoming der assistenten-regeling voor de Oostkust van Sumatra en uitten de heeren 's Jacob en Aay hunne klachten, de eerste over het kadaster, de tweede over den telefoondienst. De laatstgenoemde bepleitte niet zonder vrucht het hooren van den Volksraad op de ontwerp-contracten voor het vervoer van landsreizigers door de groote

scheepvaart-maatschappijen, terwijl de heer Teeuwen zich de toezegging zag gedaan dat de door het departement der B. O. W. opgemaakte Semarangsche havenplannen aan de gemeente zouden worden overgelegd.

De betere contrôle op de gemeente-financiën, waarvoor de heer Ten Berge een lans brak in de tweede gewone zitting van dat zelfde jaar, werd sedert ingevoerd. In die zelfde zitting behaalde de heer Lim A Pat succes bij zijn aandrang tot vermeerdering van het aantal Chineesche leden van den landraad in die streken, waar veel Chineezen wonen, bereikte de heer Moh. Zain, dat zoo noodig de gewestelijke bestuurshoofden opmerkzaam zouden worden gemaakt op een minder juiste toepassing van de heerendienst-afkoopregeling, en vonden ook de heeren Van Gennep en Kamil een geopend oor voor hunne bezwaren, de eerste tegen de koffiebelasting, de tweede tegen de wijze, waarop sommige categorieën van spaarbankinleggers op het postkantoor te Weltevreden behandeld werden. Niet zonder gevolg bleef ook de aanbeveling van den heer Abdul Rivai om in quarantaine-stations vrouwelijke patienten zooveel mogelijk door vrouwelijke artsen te doen behandelen.

In de eerste gewone zitting van 1922 lokte de heer Dahler een onderzoek uit naar de toestanden in het pandhuis te Teloekbetoeng, mocht de heer Mandagie vernemen, dat de directeur van Justitie bereid was om met zijn ambtgenoot van Binnenlandsch Bestuur en met den Procureur-Generaal in overleg te treden, of en in hoeverre het mogelijk is, te zorgen, dat buitengewone bekwaamheden door Inlanders in het vooronderzoek van strafzaken betoond, op bijzondere wijze beloond kunnen worden. Met succes werd bekroond het streven van den heer Buffart om van Regeeringswege een onderzoek te zien ingesteld naar de economische omstandigheden waaronder het vreemde kapitaal werkzaam is in naburige landen en van den heer Houtsma naar een voorziening inzake het preferentierecht van belasting boven pand en hypotheek. Met vrucht wees de heer Waworoentoe op het feit, dat Inlanders van educatie, wanneer zij krankzinnig geworden zijn, behooren te worden opgenomen in de derde in plaats van in de vierde klasse der krankzinnigengestichten, en drongen de heeren Bergmeijer en Engelenberg aan op een bespoediging van de verbetering van het ijkwezen.

In de tweede gewone zitting van dit zelfde jaar gaf de heer Aay den stoot tot een onderzoek naar de onregelmatigheden welke zich met betrekking tot de uitgaven voor de registers van den Burgerlijken Stand te Batavia hadden voorgedaan, verklaarde de telegraafdienst zich bereid om aan het door den heer Kan geuite verlangen van de pers tegemoet te komen om op plaatsen, waar meer dan één blad de radiotelegrammen ontvangt, de kosten voor het overzenden der radiotelegrammen van Malabar naar de plaats van bestemming tusschen de ontvangers te verdeelen, en werd den heer Kiès de toezegging gedaan, dat de Regeering de aandacht van de ambtenaren van het Binnenlandsch Bestuur zou vestigen op de wenschelijkheid, om aan de bestaande netheidskeuren in de desa's streng de hand te doen houden.

In 1923 zag de Regeering, als gevolg van de o.a. door den heer Dwidjosewojo tot uiting gebrachte bezwaren, van de invoering van de dienstbodenbelasting als onderdeel van de personeele belasting af, verkreeg de heer Sosrohadiwidjojo gedeeltelijk herstel van het subsidie voor de technische school der vereeniging Mangoenhardjo te Semarang en ontving de heer Roep een hoopgevende belofte inzake de cursussen van het Algemeen Nederlandsch Verbond. Tegemoetkomende aan een door den heer Salim geuit verlangen, werd een regeling getroffen, welke de namen van alle bannelingen periodiek onder de oogen der Regeering doet komen met de redenen, die tegen opheffing van de verbanning pleiten. Mede als gevolg van het daarvoor door den heer Kerkkamp gehouden betoog, deed een raad van bijstand voor de staatsspoorwegen zijn intrede, terwijl de heer Wiranata Koesoema mocht vernemen, dat de Regeering genegen was de hoofden van gewestelijk bestuur, met betrekking tot de Inlandsche verponding, te raadplegen over een verhooging van de grenzen van de huurwaarde der huizen, waar beneden een verminderd tarief geldt.

De bron der voorbeelden is hiermede zeker nog niet uitgeput.

Ook van den invloed van het College als geheel leggen de Handelingen overvloedig getuigenis af.

Twee amendementen van het College zijn opgenomen in de Javasche Bankwet 1922, één in de in evengenoemd jaar tot stand gekomen wijziging en aanvulling van de locale raden-ordonnantie en één in de ijk-ordonnantie.

Van een wijziging van de huurcommissie-ordonnantie werd op grond van het ongunstig advies van den Volksraad afgezien.

Legt men het wetsontwerp tot herziening van het Regeeringsreglement (Wet op de staatsinrichting van Nederlandsch-Indië) zooals het de Tweede Kamer bereikte, naast het ontwerp, dat tevoren bij den Volksraad is ingediend, dan is ook daarin de invloed van laatstgenoemd College duidelijk aanwijsbaar. Afgezien van punten van minder belang, wil het ontwerp thans aan de departementschefs wettelijken toegang tot den Raad van Nederlandsch-Indië verleenen en zijn de vereischten voor het lidmaatschap van den Volksraad in dien zin verruimd, dat veroordeelden alleen buiten het College worden gesloten, indien zij onherroepelijk veroordeeld zijn tot een vrijheidsstraf van meer dan een jaar, terwijl de ontzetting van de verkiesbaarheid krachtens de vroegere strafwetgeving slechts voortduurt gedurende vijf jaar, nadat de hoofdstraf is ondergaan. De termijn van de jaarlijksche eerste gewone zitting is verlengd van tien weken tot drie maanden, de bevoegdheid tot het doen bijeenroepen van den raad in buitengewone zitting is weder gelegd in handen van een gedeelte — voortaan een derde — der leden. Ook de afbakening van de bevoegdheidsgrenzen tusschen den Wetgevenden Raad en den Volksraad in pleno onderging ingrijpende wijziging: volgens het oorspronkelijk ontwerp zou de laatste, behalve de begrooting, alleen die zaken behandelen, waarvan de Wetgevende Raad had beslist, dat zij door het geheele College zouden worden afgedaan. Volgens het jongste ontwerp zal nu de Volksraad in pleno, behalve in spoedeischende gevallen, de behandeling van bepaalde ontwerpen aan zich kunnen houden.

Bovendien is een in het oog vallende wijziging aangebracht in de artikelen, die bepaalden hoe de wettelijke regeling van een of ander punt zal kunnen geschieden bij gebrek aan overeenstemming tusschen den Landvoogd en den Volksraad over een ontwerp-ordonnantie of wanneer deze laatste in gebreke mocht blijven zijn besluit binnen den gestelden termijn ter kennis van eerstgenoemde te brengen. Volgens het eerste ontwerp zou alsdan de regeling bij algemeenen maatregel kunnen geschieden, terwijl in dringende omstandigheden de Gouverneur-Generaal, in afwachting van de beslissing der Kroon, zelf de ordonnantie zou mogen vaststellen.

In het nieuwe ontwerp wordt nu onderscheiden tusschen drie gevallen nl.:

a. dat er gebrek aan overeenstemming is tusschen Landvoogd en Volksraad over een ontwerp-ordonnantie en de zaak niet van spoedeischenden aard is;

b. dat er zoodanig gebrek aan overeenstemming bestaat en de zaak wel spoedeischend is;

c. dat de Volksraad in gebreke is gebleven binnen den gestelden tijd mede te deelen of hij zich al dan niet met het ontwerp vereenigt.

In het onder *a* bedoelde geval zal de Raad op uitnoodiging van den Landvoogd het ontwerp opnieuw in behandeling nemen binnen zes maanden, nadat door den Raad besloten werd tot niet-aannemen van het ontwerp, of van den G. G. de kennisgeving werd ontvangen, dat hij bezwaar had tegen vaststelling van het ontwerp, zooals het door den Raad was gewijzigd. Wordt andermaal geen overeenstemming verkregen, dan zal de regeling kunnen geschieden bij algemeenen maatregel van bestuur, welke te allen tijde bij ordonnantie kan worden gewijzigd, aangevuld, ingetrokken of door een andere vervangen.

In de onder *b* en *c* bedoelde gevallen zal de G. G. bevoegd zijn de door hem aan den Volksraad gezonden ontwerp-ordonnantie op eigen gezag en verantwoordelijkheid vast te stellen, terwijl in het geval sub *b* de regeling nader zal kunnen geschieden bij algemeenen maatregel van bestuur, indien de Volksraad binnen twee maanden na den dag der inwerkingtreding van de ordonnantie daartoe het verzoek doet.

Eindelijk is een afzonderlijk wetsontwerp bij de Tweede Kamer aanhangig gemaakt, dat, naar aanleiding van het advies van den Volksraad, de ordonnantie machtigt om gevallen aan te wijzen, waarin de hoofden en bestuurders van Inlandsche gemeenten worden benoemd door het daarbij aan te wijzen gezag, zoomede om Inlandsche gemeenten bevoegd te verklaren tot belastingheffing.

Een afzonderlijke bespreking vraagt nog het begrootingsbeleid. Gelijk bekend is de Gouverneur-Generaal verplicht de begrooting voorloopig vast te stellen overeenkomstig het advies van den Volksraad. Het Opperbestuur staat echter geheel vrij en heeft dan ook meerdere malen amendementen van het College niet overgenomen in het aan de Staten-Generaal voorgelegde begrootingsontwerp. Bij de ministerieele begrooting voor 1922 geschiedde zulks met 6 van de 8, bij die voor 1923 met 3 van de 5 en bij die voor 1924 met 4 van de 6 amendementen. De indruk, die deze cijfers op zich zelf beschouwd zouden kunnen maken, ondergaat wijziging, zoodra men naar de oorzaak van dit verschijnsel zoekt. Uit de daarop telken jare afzonderlijk gegeven toelichting blijkt n.l., dat vier amendementen nog nader overleg en bestudeering vereischten (t. w. de voorstellen tot toekenning van een facultatieve bezoldiging aan Volksraadleden, tot verhooging van de bijdragen aan particuliere Mulo-scholen, tot inrichting van een dienst voor de volksgezondheid en tot behoud van kader bij de 4e compagnie der veldbataljons), terwijl een daarvan reeds is opgelost in een nieuwe regeling. Voorts bestond aan drie voorgestelde verhoogingen van posten geen behoefte, omdat de oorspronkelijk uitgetrokken gelden voldoende werden geacht voor het beoogde doel (voorstellen tot verhooging van de kosten van het kantoor van arbeid, van de bouwfondsen voor de C. B. Z. in Semarang, van de bijdragen voor particulier westersch onderwijs).

De noodzakelijke bezuiniging maakte overname van vier amendementen onmogelijk (gelijkstelling van de gagementen van vóór 1 Januari 1920 gegageerde en gepensionneerde Indische militairen met de later vastgestelde pensioenen en gagementen, verdubbeling van de uitgaven voor het kantoor van arbeid, handhaving van den avondleergang voor de opleiding van opzichters bij de B. O. W., verhooging van de fondsen voor de middelbare landbouwschool).

Een vermindering van de gelden, voor de gouvernementsmarine uitgetrokken, stuitte af op de noodzakelijke eischen van den dienst, zonder echter aan het met het amendement bedoelde zuiniger gebruik der schepen in den weg te staan, terwijl een poging om de afdeeling „visscherij" van het departement van Landbouw, Nijverheid en Handel te herstellen schipbreuk leed op het gebrek aan geschikte krachten.

Hierbij valt dus wel met velerlei factoren rekening te houden. Op andere wijze kan echter het gezag van het vertegenwoordigend lichaam ook in begrootingsaangelegenheden blijken. Zoo werd in de tweede gewone zitting van 1921 een motie aangenomen, waarbij de wenschelijkheid werd uitgesproken om zoo min mogelijk te bezuinigen op bevloeiingswerken. Het gevolg, aan dezen wensch gegeven, blijkt uit de volgende cijfers:

Jaar.	Uitgegeven of geraamd voor bevloeiings- en andere waterwerken:
1922	f 3 684 000
1923	4 456 250
1924	3 955 000

Bekend is ook de door den Volksraad geoefende aandrang om de bezuiniging zooveel mogelijk te vinden op de militaire uitgaven, en het onderwijs in al zijn geledingen zooveel mogelijk te sparen. Het resultaat geeft een staat, opgenomen in de memorie van toelichting op de ministerieele begrooting voor dit jaar, dat een overzicht geeft over de door de bezuiniging bereikte vermindering van uitgaven voor de onderscheiden begrootingshoofdstukken.

Afdeelingen.	Geheele dienst.						Gewone dienst.					
	1923.	1924.	Minder.	%	Meer.	%	1923.	1924.	Minder.	%	Meer.	%
I. Regeering en Hooge Colleges .	2 288	2 323	—	—	35	1.5	2 288	2 323	—	—	35	1.5
II. Justitie	15 617	17 462	—	—	1 845	11	15 617	17 462	—	—	1 845	11
III. Financiën . . .	128 916	119 904	9 012	7	—	—	128 372	118 054	10 318	8	—	—
IIIa. Indische schuld .	79 433	85 673	—	—	6 240	8	78 241	84 345	—	—	6 104	8
IV. Binnenlandsch Bestuur	58 633	58 577	56	0.1	—	—	56 326	56 465	—	—	169	—
V. Onderwijs en Eeredienst.	60 356	57 747	2 609	4	—	—	60 356	57 747	2 609	4	—	—
VI. Landbouw, Nijverheid en Handel .	20 786	18 092	2 694	13	—	—	20 036	17 692	2 344	12	—	—
VII. Burgerlijke Openbare Werken . .	81 594	61 187	20 407	25	—	—	54 359	45 688	8 671	16	—	—
VIII. Gouvernementsbedrijven	191 764	166 517	25 247	13	—	—	138 057	131 198	6 859	5	—	—
IX. Oorlog.	86 566	72 064	14 502	16	—	—	85 294	71 430	13 864	16	—	—
X. Marine	48 832	41 137	7 695	16	—	—	35 919	35 048	871	2	—	—
XI. Plaatselijk en gewestelijk zelfbestuur	20 517	18 031	2 486	12	—	—	19 543	17 161	2 382	12	—	—
			84 708		8 120				47 918		8 153	
	795 302	718 714	76 588	9.6			694 408	654 643	39 765	6		

Het zal na het voorafgaande geen betoog behoeven, dat de Regeering den Volksraad op hooge waarde blijft schatten als een welkomen toetssteen voor haar beleid, een toorts tot voorlichting over de behoeften en wenschen der ingezetenen, een kompas bij het sturen van het schip van staat over de bewogen wateren.

III. DE EUROPEESCHE POLITIEKE PARTIJEN.

De politieke ontwikkeling van Nederlandsch-Indië, zooals deze met name sedert de daadwerkelijke invoering van de decentralisatie in 1905 verliep, gaf, bij de nadering van de instelling van den Volksraad, aanleiding tot de oprichting van drie politieke partijen, de Christelijk-Ethische Partij, de Indische Katholieke Partij en den Nederlandsch-Indischen Vrijzinnigen Bond.

Eerst later ontstond, als reactie op de richting, welke het algemeen regeeringsbeleid omstreeks het einde van 1918 scheen te nemen, de Politiek-Economische Bond, terwijl langs geheel eigen weg de Indische Sociaal-Democratische Partij zich heeft gevormd en de Middenpartij eerst kortgeleden van zich deed hooren.

Eenige bijzonderheden over deze partijen volgen hieronder, waarbij ook aan het Indo-Europeesch Verbond eenige woorden zullen worden gewijd. Dit laatste is wel geen politieke vereeniging als de eerstgenoemde, doch mag, nu het aan de Volksraad-verkiezingen heeft deelgenomen, in dit hoofdstuk niet ontbreken.

De Christelijk-Ethische Partij. De Christelijk-Ethische Partij kwam tot stand op 25 September 1917. Zij vindt haren grondslag in de overtuiging, dat het Christendom van centrale beteekenis is en alle terreinen van het menschelijk leven beheerscht. Met den naam „ethisch'' neemt zij stelling tegen een exploitatiepolitiek in welken vorm ook.

Sedert zijn op den jaardag der vereeniging geregeld partijdagen gehouden, waar belangrijke staatkundige onderwerpen zijn behandeld.

Het algemeen Christelijk weekblad „de Banier'' stelde een gedeelte zijner kolommen ter beschikking van de partij.

Ging de C. E. P. bij de verkiezingen van 1921 met de Indische Katholieke Partij samen, waardoor zij haren voorzitter in den Volksraad gekozen zag, dit maal trok zij alleen ter stembus op en verwierf op haar Europeesche lijst 23 (van 896) stemmen en haar Inlandsche lijst 24 (van 900) stemmen.

Het dagelijksch bestuur bestaat uit de heeren P. Bergmeijer, D. Crommelin, D. Huinink, F. Laoh, Ds. W. F. Breijer, J. A. Soselisa en M. C. Bos. Het aantal leden der C. E. P. bedroeg einde 1923 ongeveer 350; grootendeels verspreid over 11 afdeelingen op Java en 1 (Medan) in de buitengewesten. Daarnaast maakt het jaarverslag melding van 7 afdeelingen in de buitengewesten, die geen opgaven inzonden en een kleine 600 leden zouden tellen.

Het algemeen programma van beginselen der partij bevat in artikel 1 over het algemeen Regeeringsbeleid het volgende:

„*a*. Het regeeringsstelsel dezer landen zij gegrond op de zedelijke verplichting, om de bevolking tot zelfstandigheid te brengen.

b. De Regeering wake en zorge voor orde en rust binnen de grenzen van haar gebied en voor veiligheid naar buiten.

c. Zij leide de ontwikkeling van het politieke leven hier te lande in gezond-democratischen geest, zich daarbij met kracht stellend tegen alles, wat, buiten de grenzen tredend, tot verbreking van normale banden zou leiden.

d. Zij streve naar toenemenden samenhang der onderscheidene volken en volksgroepen en leide de onderlinge verhouding in een richting, die gegrond is op de wet der naastenliefde.

e. Zij streve naar de bevestiging en uitbreiding der Staatkundige rechten van ieder ingezetene-Nederlandsch-onderdaan, daarbij rekening houdende met de mate van ontwikkeling der betrokkenen.

f. Zij bevordere met alle haar ten dienste staande middelen de ontwikkeling van de persoonlijkheid der ingezetenen als noodzakelijke voorwaarde, om deze landen tot maatschappelijken en geestelijken bloei te brengen.

g. Zij bevordere krachtig de opkweeking van arbeidslust, opdat niet de toename van stoffelijk bezit oorzaak worde van lediggang.

h. Zij streve op de Buitenbezittingen naar een intensiever bestuur met gebruikmaking van onder de bevolking aanwezige krachten.

i. De ontwikkeling der zelfbesturende landschappen kome overeen met die der landen onder rechtstreeksch bestuur''.

Laat men den bijzonderen grondslag dezer partij buiten beschouwing, dan zal dit program-artikel door de overgroote meerderheid van Indië's ingezetenen kunnen worden onderschreven. Vergelijking van de programma's der C. E. P., N. I. V. B. en P. E. B. leert dan ook, dat de richtingsverschillen wat de practische politiek aangaat, niet in die programma's maar in de wijze harer verwezenlijking is te zoeken. Van de C. E. P. mag worden getuigd, dat het haar bij het werk in den Volksraad aan zin voor de werkelijkheid en het practisch bereikbare niet heeft ontbroken.

De Indische Katholieke Partij. De Indische Katholieke Partij werd den 7en November 1918 opgericht als federatie van de Katholieke Vereeniging voor Politieke Actie te Batavia en gelijksoortige plaatselijke vereenigingen elders. De partij wordt gevormd door vertegenwoordigers der aangesloten vereenigingen, thans een 8-tal bedragende. De vereeniging stelt zich ten doel de Roomsch-Katholieke beginselen in het politiek leven te doen erkennen en zooveel mogelijk te doen toepassen.

In 1921 werkte de partij bij de Volksraadverkiezingen samen met de C. E. P. Een zetel in genoemd college heeft zij daarmede niet verworven. Dit jaar ageerde de partij op zich zelf. In eerste lezing verwierf zij op hare beide lijsten elk 13 stemmen.

Het hoofdbestuur bestaat uit de heeren J. A. M. Bruineman, J. J. H. Truyen en A. A. E. C. Voeten. Het aantal leden is, tengevolge van het federatief karakter der partij, uiteraard gering.

In het voorloopig partij-programma vindt men als § 1 een tamelijk gedetailleerde schets van eene toekomstige Indische staatsinrichting.

De partij verlangt:

a. dat wordt overgegaan tot de toekenning van autonomie aan locale eenheden en waar zulks nog niet mogelijk is, tot krachtige doorvoering der bestuursdecentralisatie;

b. dat de locale eenheden overeenkomstig hare ligging en den aard van hare bevolking tot autonome gouvernementen worden samengevoegd en waar dit nog niet mogelijk is, tot bestuursprovinciën met sterk doorgevoerde bestuursdecentralisatie;

c. dat het Rijk van Indië zal zijn onderverdeeld in autonome gouvernementen en bestuursprovinciën als vorenbedoeld, alsmede zelfbesturen;

d. dat de Nederlandsche wetgever de grondwet, voor zoover betreft Indië, en het Indisch Regeeringsreglement vaststelt, den Indischen wetgever gehoord, en bevoegd blijve de besluiten van den Indischen wetgever te wijzigen of aan te vullen en te vernietigen, wanneer hij die in strijd acht met de grondwet of het Regeeringsreglement, dan wel met het algemeen Rijksbelang;

e. dat de algemeene wetgevende macht, behalve wat het vaststellen van het Regeeringsreglement betreft, zal berusten bij den vertegenwoordiger van de Kroon in Indië tezamen met een vertegenwoordigend lichaam, waarin zoowel de denkbeelden als de belangen van alle onderdanen zooveel mogelijk tot uitdrukking komen;

f. dat bij conflicten ten aanzien der wetgeving tusschen vorenbedoeld vertegenwoordigend lichaam en den vertegenwoordiger van de Kroon de beslissing aan den Nederlandschen wetgever blijft voorbehouden;

g. dat de bij den vertegenwoordiger der Kroon berustende uitvoerende macht wordt uitgeoefend door verantwoordelijke Ministers in Indië, te benoemen door den vertegenwoordiger der Kroon;

h. dat de vertegenwoordiger van de Kroon zich doet voorlichten door een Raad, samengesteld uit Indische onderdanen en benoemd door de Kroon;

j. dat de verschillende wetgevende lichamen worden samengesteld volgens een recht van verkiesbaarheid en van verkiezing, overeenstemmend met de ontwikkeling en de belangen der bevolking.

In den Volksraad vond de Regeering in de partij een krachtigen steun.

De Nederlandsch-Indische Vrijzinnige Bond. De Nederlandsch-Indische Vrijzinnige Bond dateert van einde 1916. Medio 1917 begon het hoofdbestuur van den bond met de uitgave van een orgaan, het Vrijzinnig Weekblad, welke den 27sten Maart 1920 gestaakt, den 30sten October 1920 werd hervat.

Bij de verkiezingen van 1921 zag de partij één Europeeschen candidaat en drie harer Inlandsche candidaten gekozen. Uitgebracht werden op de Europeesche candidaten in eerste lezing 115 stemmen, op de Inlandsche 171, op een totaal van 761 stemmen.

Einde 1921 behoorde de partij onder de politieke lichamen, die de zgn. autonomie-actie entameerden. Na de daaraan in den Volksraad gewijde uitvoerige besprekingen (Handel. Volksraad 1e gew. zitting 1922 blz. 90, 93—94, 451, 515—518; 728, 729) kan daarover hier ter plaatse worden gezwegen.

Bij de jongste verkiezingen zag de N. I. V. B. een harer Europeesche en twee harer Inlandsche candidaten gekozen. In eerste lezing werden op hare Europeesche candidaten 95 van 896 stemmen en op hare Inlandsche candidaten 125 van 900 stemmen uitgebracht.

Het hoofdbestuur bestaat uit de heeren H. C. Kerkkamp, voorzitter, R. A. A. A. Djajadiningrat, A. L. Waworoentoe, Mr. C. A. Wiessing en S. J. Aay. Gegevens over de sterkte en de organisatie der partij zijn niet gepubliceerd.

Blijkens zijne beginselverklaring stelt de Nederlandsch-Indische Vrijzinnige Bond zich op het standpunt, dat elk loyaal streven naar zelfbestuur der bevolking van Nederlandsch-Indië krachtig moet worden gesteund. Hij stelt op den voorgrond, dat Nederlandsch-Indië vóór alles behoefte heeft aan een krachtige, voortvarende en vooruitziende Regeering, welke slechts bestaanbaar is als de wetgevende bevoegdheid der in Indië zetelende Regeeringsorganen aanmerkelijk wordt uitgebreid.

Het is duidelijk, dat dit standpunt en deze vooropstelling door nagenoeg iedereen zal kunnen worden aanvaard. Op geen ander standpunt staat de Regeering. Verschil van meening ontstaat eerst bij de vraag, welke fasen het ontwikkelingsproces, dat uit den huidigen toestand naar de begeerde autonomie zal voeren, zal moeten doormaken en hoelang het proces zal duren. Uit de Volksraaddebatten over de wet op de Staatsinrichting en de nieuwe wijze van samenstelling van den Volksraad is gebleken, dat de Regeering ten aanzien van dit cardinale punt grooter geleidelijkheid noodzakelijk acht dan de partij, en in zooverre hare wenschen en raadgevingen niet kan volgen.

De Politiek-Economische Bond. Gelijk bekend, werd de Politiek-Economische Bond opgericht op 25 Januari 1919 en, luidens haar eerste jaarverslag, gevormd om samenwerking te zoeken tot het brengen van kalmte in dit uitgestrekte gebied, waar meerdere bevolkingsgroepen, rassen en standen door natuurlijke verschillen in zeden, gewoonten, gebruiken, godsdienst, taal als anderszins van elkaar gescheiden gevonden worden. Te midden van al die verschillen kan er — naar de meening van den Bond — althans één gemeenschappelijke opvatting zijn ten aanzien van de noodzakelijkheid om te vertrouwen in elkaars oprechtheid en zuiverheid van bedoelingen en door hartelijke samenwerking de algemeene toestanden in Indië te verbeteren. De bond dankt zijn ontstaan voornamelijk aan de gebeurtenissen in November 1918, toen de oprichters van oordeel waren alom symptomen waar te nemen van eene geëxalteerde maatschappelijke en politieke actie en wel in die mate, dat zij het noodig achtten om ,,door een gezamenlijk optreden van de meer bezadigde elementen uit de Indische maatschappij front te maken tegen het onverantwoordelijk drijven van politieke heethoofden, die met te groote sprongen de geleidelijke evolutie dezer landen en volken zouden willen verhaasten, waardoor gevaar voor ontwrichting dreigde".

9 Juni 1920 verscheen het eerste nummer van het bondsorgaan ,,P. E. B.".

In begin 1922 werd een vertegenwoordiging in Nederland gevestigd, die openlijk stelling nam tegen de door het Comité ,,Nieuw Indië" aldaar gepropageerde voorstellingen omtrent toestanden en gedachtenstroomingen hier te lande.

Bij de in 1921 voor den Volksraad gehouden verkiezingen zag de partij van de te vervullen 2 × 12 plaatsen voor Europeesche en Inlandsche candidaten, er resp. 10 en 9 door hare candidaten bezet. Waar zij ± 56 % der kiezers achter zich bleek te hebben, moest deze uitslag voor een groot deel verklaard worden door de strikt gedisciplineerde wijze, waarop van deze zijde de stembiljetten zijn ingevuld.

In October 1922 is de zetel van het Hoofdbestuur van Bandoeng naar Weltevreden overgebracht. Einde van dat jaar kwam een nieuwe organisatie van de partij tot stand; zij werd ingedeeld in vaste ressorten (afdeelingen en departementen), waarvan 7 op Java en 6 in de buitengewesten, t.w. Palembang, Medan, Padang, Manado, Makassar en Bandjermasin.

Een algemeene ledenvergadering, welke op 29 Januari 1923 te Malang gehouden zou worden, moest wegens ongesteldheid van den partijvoorzitter worden uitgesteld. Instede daarvan maakte de heer Ch. Kiès als gedelegeerde van het hoofdbestuur van 21 Januari—3 Februari een rondreis over Java voor het houden van besprekingen met de afdeelingsbesturen. Luidens het ter zake in het partij-orgaan opgenomen verslag werd hierbij o.m. in besloten vergaderingen van de afdeelings- en departementsbesturen een uiteenzetting gegeven van den politieken toestand naar de inzichten van het hoofdbestuur, en op grond daarvan aangedrongen op een krachtige actie eenerzijds voor de versterking van den Bond door werving van nieuwe leden, anderzijds voor de maatregelen ten behoeve van de a.s. Volksraadverkiezingen. Het is dit gedeelte van het reisprogramma, dat in de pers veel stof heeft doen opwaaien, met name na een in het Soerabajaasch Handelsblad van 27 Januari 1923 als interview van genoemden heer opgenomen bericht, blijkens hetwelk deze zich o.m. als volgt zou hebben uitgelaten:

,,(Den politieken toestand van het oogenblik) meenen wij ernstig te moeten noemen, omdat, blijkens het manifest der bekende radicale concentratie door de leiders van uiterst links er op gewerkt wordt om de macht van de massa te stellen tegenover de zgn. reactie, waarmede zij het thans gevolgde regeeringsbeleid bedoelen.

,,Men gaat thans af op een wel omschreven doel en past daarbij toe een eenvoudig goedwerkend middel. Systematisch wordt, gebruik makende van de heerschende omstandigheden, aan de bevolking ingehamerd het denkbeeld, dat zij onrechtvaardig behandeld wordt door het Gouvernement. Systematisch wordt.........

,,Dit verbitteren van de stemming van de atmosfeer in de bevolking, moet tot ongelukken leiden, en het is daarom o. i. ernstig te betreuren, dat de regeering nog niet kort en bondig een einde maakte aan dat gewroet".

Een dergelijke verklaring van die zijde afkomstig moest wel opzien baren en onrust wekken. Het was voor de Regeering dan ook eene voldoening op eene den 27sten Februari d. a. v. gehouden conferentie met de hoofden van gewestelijk bestuur van Java en Madoera te kunnen vaststellen, dat het oordeel dezer hoofdambtenaren omtrent den inwendigen politieken toestand eenstemmig zeer gunstig was. Overal bleek rust te heerschen en de goede gezindheid der bevolking in het algemeen niet te wenschen over te laten. Aan enkele berichten, die in de pers gecirculeerd hadden omtrent plaatselijke bewegingen en onlusten moest dan ook alle waarde worden ontzegd, waar zij kennelijk berustten op een minder juist inzicht in den algemeenen toestand en op onvolledig verwerkte gegevens. Dit oordeel werd door de houding der bevolking bij de spoorwegstaking volledig bevestigd.

Op 15 en 16 September 1923 hield de partij weder eene algemeene vergadering. Blijkens het daar uitgebracht jaarverslag had de bond toen 13 afdeelingen op Java, waarvan 8 vereenigd tot het departement Oost-Java en 6 afdeelingen in de buitengewesten, omvattende tezamen ± 2200 leden. Tot leden van het hoofdbestuur werden herkozen de heeren A. J. N. Engelenberg, C. H. M. H. Kiès, L. F. van Gent, J. C. Lamster en P. C. A. J. Quanjer. Voorts werd het stellen van candidaten voor de te houden Volksraadverkiezingen voorbereid.

De P. E. B. vereenigde zich daarbij met het Indo-Europeesch Verbond. Voor deze combinatie was de uitslag een succes: hare candidaten vereenigden in eerste lezing van 896 en 900 stemmen, uitgebracht resp. op de Europeesche en de Inlandsche candidaten, 484 en 525 op zich.

Blijkens hare statuten is het doel van den Bond:

1e. het verzekeren van snellen groei langs ordelijken weg van den economischen en maatschappelijken vooruitgang voor alle bevolkingsgroepen in Nederlandsch-Indië;

2e. het aankweeken van het wederzijdsch vertrouwen en het gevoel van verantwoordelijkheid en saamhoorigheid onder alle bevolkingsgroepen om te komen tot zelfbestuur op breeden democratischen grondslag met behoud van den band tot het moederland.

Indien de partij haar tweede doeleinde niet op den achtergrond stelt en zij tevens den bij het eerste doeleinde vermelden vooruitgang krachtig helpt bevorderen, kan zij zeker voor de Regeering een waardevolle steun blijven bij de behartiging van het algemeene welzijn van land en volk.

Het Indo-Europeesch Verbond. Het Indo-Europeesch Verbond is een vereeniging, die zich de bevordering van de sociale, moreele, intellectueele en economische ontwikkeling der Indo-Europeanen in Nederlandsch-Indië ten doel stelt. Luidens hare statuten verstaat zij onder Indo-Europeanen:

a. alle in Nederlandsch-Indië gevestigde personen van Europeeschen of gemengd Europeeschen bloede, alsmede hunne afstammelingen, met dien verstande, dat voor eerstbedoelden het criterium der geboorte in Indië als maatstaf geldt;

b. alle in Nederlandsch-Indië gevestigde personen van Europeeschen bloede gehuwd met personen, die volgens het voorgaande lid het Indo-Europeaanschap dragen of/en hier geboren kinderen bezitten.

De vereeniging stelt zich noch in politieken zin, noch in sociaal-economischen zin tegenover eenige partij of organisatie. Zij zoekt samenwerking met iedere partij of organisatie, welke haar doel mede bevordert en neemt stelling tegen elke actie, welke de belangen van den Indo-Europeaan, hoofdelijk als gemeenschappelijk, bedreigt. Zij verzet zich tegen elke gewelddadige actie, gericht tegen het Nederlandsch gezag in Nederlandsch-Indië.

Opgericht op 13 Juli 1919 won het verbond spoedig veld en telde in 1923 68 afdeelingen en meer dan 10 000 leden, zoodat men mag zeggen, dat zich daarin het belangrijkste gedeelte der Indo-Europeesche bevolkingsgroep heeft georganiseerd.

Bij de jongste verkiezingen traden het verbond en de P. E. B. met een gecombineerd Europeesche candidatenlijst op. In het verbondsorgaan ,,Onze Stem'' wordt dit samengaan als volgt gemotiveerd:

,,Ons verbond is geen politieke partij. Wie eene gevestigde ,,politieke meening heeft, beginselen huldigt, welke naar ,,zijne meening in het gansche Staatsbestuur moeten tot uit- ,,drukking komen, zal zich in politieken zin tot eene andere ,,organisatie kunnen aangetrokken voelen, ook al is hij een ,,der onzen, een oprecht I. E. V.-ër.

,,En nu is het geen wonder, dat zeer vele I. E. V.-ërs op ,,politiek gebied de beginselen van den P. E. B. zijn toe- ,,gedaan en dan ook bij die politieke partij zijn aangesloten. ,,Zij toch is de eenige partij, die v o o r a l l e s zich hand- ,,having van het Nederlandsch gezag ten doel stelt, blijkens ,,artikel 5 onzer Statuten ook een der hoofdbeginselen van ,,ons Verbond. En de door den P. E. B. gewenschte har- ,,monische ontwikkeling van alle groepen der bevolking is ,,ook met onze beginselen in overeenstemming, al zal ons ,,Verbond, als belangengroep, zich meer in het bijzonder voor ,,de belangen der Indo-Europeesche bevolking interesseeren.

,,Ook in ons Verbond zijn daarom vele stemmen opgegaan ,,om te pleiten voor gezamenlijke actie. Aan de I. E. V.-ërs ,,onder onze kiezers, die tevens bij den P. E. B. aangesloten ,,zijn, zal daardoor een moeilijke keuze worden bespaard.

,,Allerminst beteekent dit, dat wij van zelfstandige ver- ,,tegenwoordiging in den Volksraad afzien. Niet aan P. E. B. ,,mannen, maar aan o n z e candidaten op de gemeenschap- ,,pelijke lijst zal de behartiging der speciale Indo-Europee- ,,sche belangen worden opgedragen.

,,Wij brengen verder in herinnering hoe groote diensten ,,de P. E. B. in den Volksraad en daarbuiten reeds bewezen ,,heeft, hoe de vertegenwoordigers van dien Bond op verzoek ,,van ons Hoofdbestuur en vaak ook eigener initiatief op de ,,bres hebben gestaan wanneer o n z e belangen werden ,,bedreigd, toen door een betreurenswaardigen samenloop van ,,omstandigheden geen enkele vertegenwoordiger van het ,,I. E. V. meer in den Volksraad zitting had.

,,En ook aan onze niet politiek-aangelegde leden, ook aan ,,hen die een eigen candidatenlijst gaarne zouden hebben ,,gezien, kunnen wij de voorgenomen gemeenschappelijke ,,actie van onze twee Verbonden met gerustheid aanbevelen. ,,Zij is volkomen in overeenstemming met de bepaling onzer ,,statuten, die samenwerking voorschrijft met iedere partij ,,of organisatie, welke ons doel mede bevordert.

,,De beginselen van den P.E.B. zijn zonder eenigen twijfel ,,voor ons doel, het voortbestaan van de Indo-bevolking dezer ,,gewesten als E u r o p e e s c h e groep, bevorderlijk.

,,En daarom voelen wij ons volkomen gerechtigd onze ,,kiezers uit te noodigen mede te werken om m e t onze ,,candidaten ook die van den P. E. B. te doen verkiezen door ,,hun stem uit te brengen op onze gemeenschappelijke lijst. ,,De namen der P. E. B. candidaten — wij noemen slechts ,,de heeren Engelenberg en s'Jacob — die met onze voor- ,,mannen de voorste plaatsen innemen, hebben een zeer ,,goeden klank. Tegen geen hunner kan van een I. E. V.- ,,standpunt eenig bezwaar bestaan; zij zijn allen vrienden ,,van ons verbond, enkelen goed I. E. V.-ër en ijverig voor- ,,vechter ook van onze beginselen''.

De resultaten van de verkiezing werden hooger reeds vermeld; vier gekozen I. E. V.-ërs zullen in den nieuwen Volksraad zitting hebben.

Het hoofdbestuur der vereeniging bestaat uit de heeren Mr. A. H. van Ophuijsen, F. H. de Hoog, Mr. K. L. J. Enthoven, F. H. K. Zaalberg, F. H. Zeijdel, Ch. J. Cohen en Ch. A. E. Granpré Molière.

De Indische Sociaal-Democratische Partij. De tegenwoordige Indische Sociaal-Democratische Partij scheidde zich in September 1917 af uit de in 1914 te Semarang opgerichte Indische sociaal-democratische vereeniging. Oorspronkelijk eene afdeeling der Nederlandsche sociaal-democratische arbeiderspartij vormende, besloten de leden in Juni 1919 tot de vorming van een zelfstandige Indische partij op den grondslag van het Leidsche program der Nederlandsche S. D. A. P.

In Mei 1922 arriveerde hier de heer J. E. Stokvis, door de S. D. A. P. met steun van de I. S. D. P. naar Indië uitgezonden als propagandist, met de bedoeling tevens een zoodanigen inlichtingendienst voor de partij in Nederland te organiseeren, dat enkele harer Tweede Kamer-leden in staat zouden zijn op gedocumenteerde wijze op te treden. Ook werd hij met de leiding van het partijorgaan belast.

De nieuwe propagandist opende een scherpe campagne tegen het wetsontwerp tot omvorming van het oude Regeeringsreglement in een wet op de staatsinrichting.

Meerdere malen heeft deze partij getracht de politieke Inlandsche vereenigingen te beïnvloeden. Zoo vormde zij in November 1918 in samenwerking met de S. I., Insulinde en Boedi Oetomo de Radicale Concentratie. Er is van deze centrale weinig kracht uitgegaan. De oorzaak daarvan zoekt het partijorgaan in Boedi Oetomo dat ,,bleek niet thuis te hooren in een verbond op revolutionnairen grondslag. Bij verschillende stemmingen in den Volksraad stoorden de B. O.-vertegenwoordigers zich niet aan de concentratie-gedachte en gingen hun eigen weg''.

In Juni 1922 nam de I. S. D. P. deel aan het Al-Indië congres, te Bandoeng gehouden, bijeengeroepen door het Nationaal Eenheidscomité, waarvan de heer D. A. van Hinloopen Labberton voorzitter was. Onderscheiden personen behoorende o. a. tot de S. I., B. O. en de N. I. P. voerden daar het woord.

Einde 1922 herrees de Radicale Concentratie op uitnoodiging van de I. S. D. P., welker hoofdbestuur zich met een rondschrijven richtte tot de meest bekende linksche voormannen, met uitzondering van de leden van den N. I. V. B. Daarin werd der Regeering ten laste gelegd, dat zij met hare bezuiniging, zonder dat dit noodzakelijk was, het bitter weinige, dat aan volkswelzijn en volksontwikkeling verkregen was ging vernietigen. Bovendien zou het wetsontwerp op de staatsinrichting aan het behoud de wapenen in handen geven om voor langen tijd de ondernomen verscherping van de koloniale overheersching te handhaven.

De beraamde bijeenkomst had op 12 November te Weltevreden plaats. Aanwezig waren een twintigtal personen, o.a. vertegenwoordigende de I. S. D. P., de N. I. P., de S. I., de

P. K. I., de Sarikat Ambon en de V. S. T. P. Na breedvoerige besprekingen werd besloten om met eerbiediging van de zelfstandigheid van elke deelnemende organisatie een gezamenlijke actie te ontwikkelen tegen de maatregelen, die den politieken en economischen vooruitgang van de bevolking belemmerend in den weg traden. Speciaal werden in dit verband genoemd de beperking der bewegingsvrijheid en de bezuiniging op onderwijs en sociale aangelegenheden. De leiding zou komen in handen van een inheemsch permanent comité, waarin zitting zouden hebben twee leden van elke toegetreden vereeniging.

Op 3 December volgde een tweede vergadering, waarin een dagelijksch bestuur werd gekozen. De algemeene leiding zou blijven berusten bij het comité van afgevaardigden dat eens per maand zou bijeenkomen ter bespreking van de belangrijkste gebeurtenissen op politiek en economisch gebied. Een program van actie werd opgesteld.

Als gevolg daarvan hadden o.m. op 14 Januari 1923 op verschillende plaatsen openbare vergaderingen plaats, waar sprekers uit de aangesloten vereenigingen afkomstig het woord voerden ter bespreking van de hoogergenoemde punten. Te zelfder tijd zag een in het Maleisch gesteld „Manifest dari Radicale Concentratie" het licht, waaronder alleen de woorden voorkomen: Hoofd-Comité Radicale Concentratie, zonder onderteekening, terwijl in een noot het volgende wordt medegedeeld: Comité Radicale Concentratie itoe terdiri dari partij politiek Boedi Oetomo, N. I. P. (Sarikat Hindia), Sarikat Islam, Sarikat Ambon, Sarikat Minahassa, Pasoendan, Partij Kommunist India (P. K. I.), dan lain lain dan djoega Vakcentrale „Persatoean Vakbonden Hindia", jalah Vakcentraalnja V.S.T.P., P. P. P. B., P. G. B., Politiebond [1]), O. I. B. A., Kweekschoolbond, V. I. P. B. O. W., O. R. B., Kleermakersbond, Typografenbond, Havenarbeidersbond, d.s.b.).

Daarin werd onder meer gehekeld het optreden tegenover de leiders der volksbeweging, als een gevolg van de wetgeving, het hinderlijk politietoezicht, de drainage door de kapitalisten die hun miljoenen van het land en het zweet der bevolking naar elders brengen, zonder dat hier een evenredig deel voor haarzelve blijft en waardoor het duidelijk is, dat men hier arm blijft; aangevoerd werd dat er geen land ter wereld is, hetwelk door een ander beschaafd land wordt geregeerd, waar zoo weinigen kunnen lezen en schrijven als hier, terwijl er ten slotte op gewezen werd, dat men telkens is teleurgesteld geworden in het vertrouwen, hetwelk men stelde in de verbeteringen, welke Nederland toezegde te zullen aanbrengen, waardoor men wel genoodzaakt is op eigen kracht te vertrouwen.

Een afzonderlijke brochure over de Radicale Concentratie verscheen van de hand van het bestuur der P. K. I. Zij was nagenoeg van denzelfden inhoud als het concept manifest door den heer Semaoen voor de Radicale Concentratie opgesteld, doch waarvan de inhoud door het hoofdcomité was afgekeurd, omdat de verhoudingen daarin te uitsluitend door de communistische bril waren gezien.

Dergelijke vergaderingen, als op 14 Januari, werden gehouden op 18 Maart, waar inzonderheid de reis van professor Treub en de sociale wetgeving werden besproken.

De eigenlijke bedoeling van de Concentratie schijnt „vreesaanjaging" te zijn geweest. De promotors — zoo mag men aannemen — werden gedreven door den waan, dat tegenover een Inheemsch Eenheidsfront de Regeering concessies zou moeten doen. Dat dit, zelfs zoo het eenheidsfront tot stand ware gekomen, op teleurstelling moest uitloopen, is zonder meer duidelijk. Maar zelfs tot één front is het niet gekomen en kon het niet komen. De partijen toch, die daartoe zouden moeten samenwerken, vertoonen onderling een zoo verschillend karakter dat een samengaan voor positieven arbeid alleen bij voortdurende opoffering van beginselen mogelijk zou zijn. Ook staan de verschillende leiders in de partijen zelf voor een zooveel omvattenden arbeid, dat hun voor werk daarbuiten de tijd ontbreekt. En eindelijk was de concentratie geen spontane beweging voortgekomen uit de Inheemsche groepen zelf, doch ontstond zij onder invloeden van buiten. Onder de werking van deze en andere factoren moest de beweging te avond of morgen haar natuurlijk einde vinden.

1) Deze bleek echter met de R. C. niets van doen te hebben.

In September 1923 is dat einde dan ook in het partijorgaan van de I. S. D. P. vermeld. Als reden wordt o.a. opgegeven het onvoldoende besef bij verschillende aangesloten groepen, dat voor een samenwerking tusschen partijen van verschillende gesteldheid geen enkele zelf het volle pand kan eischen. Deze zwakke plek kwam te voorschijn, toen het vraagstuk der staatkundige onthouding in de Concentratie werd binnengeleid. „Linker- en rechtervleugel — „aldus het „Indische Volk" — vielen toen van het midden „af en het openlijk mislukken van een accoord in zoo „ernstige aangelegenheid heeft den band der Concentratie „merkbaar aangetast. Een andere oorzaak van verzwakking „was de felle verdeeldheid, welke tusschen S. I. en P. K. I. „na het Madioensche congres naar buiten trad en ontaardde „in een niets ontziende persoonsbestrijding van communis„tische zijde, welke een langer samengaan zelfs in zoo los „verband practisch ondoenlijk maakte".

Een commissie uit de partij ontwierp een koloniaal beginselprogram der sociaal-democratie. Het werd gepubliceerd in het partij-orgaan en behandeld op de jaarvergadering op 10 November 1923.

Het partijbestuur bestaat uit de heeren D. ter Laan, H. E. Smalhout, E. Th. Harkink en L. van Brakel. Gegevens over ledental en organisatie zijn niet gepubliceerd.

De Middenpartij. Deze partij is de jongste onder hare zusters; zij dateert van 23 Mei 1923.

Kort voor de Volksraadsverkiezingen publiceerde zij haar programma. Haar doel blijkt te zijn:

de ontwikkeling van land en volk van Nederlandsch-Indië stelselmatig te bevorderen, met handhaving van orde en gezag;

de maatschappelijke eenheid in de hand te werken door ernstige bestrijding van ras- en klasse-vooroordeelen;

het volledig zelfbestuur van Nederlandsch-Indië op democratischen grondslag mogelijk te maken en langs evolutionnairen weg te verkrijgen;

den, zoowel voor Indië als voor Nederland noodzakelijken samengang op politiek en economisch terrein te bestendigen.

Zij erkent daarbij:

het recht van Nederlandsch-Indië op volledig zelfbestuur binnen het Nederlandsche staatsverband;

het recht van iederen staatsburger ongeacht ras of landaard, op medezeggenschap in het bestuur van het land, naarmate zijne ontwikkeling hem daartoe de geschiktheid geeft;

het recht van ieder, zich te ontwikkelen naar zijn aanleg in verband met de maatschappelijke behoeften.

Ook hier geldt de opmerking bij enkele vorige partijprogramma's gesteld.

Bij de jongste verkiezingen kwam de partij met twee lijsten van twaalf candidaten uit. Op de Europeesche candidaten werden 31 stemmen, op de Inlandsche 68 stemmen uitgebracht, waarbij echter valt op te merken, dat onder deze laatsten zij, die de meeste stemmen trokken, ook door andere partijen waren gesteld.

Het bestuur der partij bestaat uit de heeren A. de Geus, W. A. Penard, dr. D. Rinkes en Van Es. Gegevens over organisatie en ledental zijn niet gepubliceerd.

De Nationaal-Indische Partij. De laatstverschenen „Mededeelingen" konden voor de N. I. P. een tijd van uitwendige rust constateeren, en verklaarden die ten deele uit de overigens gezonde opvatting der vereeniging, dat het in de eerste plaats plicht en goede strijdwijze was om verkregen aandeel in het mederegeeren te consolideeren en uit te breiden, zoodat een goed deel der vereenigingsaktie in de vertegenwoordigende lichamen uiting vond. Daarnaast werd de verwachting uitgesproken, dat, als een der hoofdpunten in het toekomstig strijdprogramma der vereeniging gestreefd zou worden naar samenwerking, liefst in een enkele nieuw te organiseeren partij, van alle linksche groepen of liever van allen, die zich op den grondslag van een Indisch eenheidsnationalisme zouden kunnen stellen.

Blijkbaar onder den invloed o.m. van een voortgezet ledenverlies aan het Indo-Europeesch verbond en teleurstellingen bij de eerstbedoelde actie ondervonden, heeft de vereeniging meer en meer op het tweede punt haar werkzaam-

heden geconcentreerd, zulks ter bereiking van haar later openlijk bekend gestelde doel: „Indië vrije staat". Liet zich dit streven aanvankelijk meer achter de schermen gevoelen dan tastbaar aantoonen, in het begin van 1923 uitte het zich openlijk in een verandering van de leiding en de wijze van optreden der partij. Een nieuw hoofdbestuur nam de teugels in handen; de heer E. F. E. Douwes Dekker, wettelijk van het lidmaatschap der partij uitgesloten, werd als secretaris daaraan toegevoegd. Als zoodanig redigeerde hij het periodiek verschijnend partij-orgaan, „de Indiër", terwijl de uitgifte van „de Expres", die geen eigenlijk partij-orgaan was, wegens financieele moeilijkheden werd gestaakt.

Zoodoende kon de oude geest, die nog steeds in de partij bleek te leven, weder onbelemmerd tot uiting komen. „De Indiër" droeg daarvan overvloedig sporen. Onverholen werden de Overheid en hare organen neergehaald, systematisch werd tegen bepaalde bevolkingsgroepen opgeruid en staking van ambtenaren aangemoedigd. Ook werd voor staatkundige non-coöperation een krachtige campagne gevoerd; tegenover het wettig Overheidsgezag hier te Lande stelde het hoofdbestuur zich als tegenover een „vreemde regeering".

In de voorjaarszitting van den Volksraad van 1922 had de Regeering ten aanzien van de N. I. P. doen verklaren, dat Zij „niet aanstonds heeft kunnen bepalen de plaats van de N. I. P. ter rechter- of ter linkerkant van de kloof, die tusschen constructief en destructief nationalisme gaapt. Daarin" — zoo vervolgde de Regeeringsgemachtigde — „ligt dan ook de oorzaak, dat de Regeering de statuten der N. I. P. lang in beraad heeft gehouden. Afgezien van het geschrift van enkele voormannen, hoopt de Regeering de partij als geheel echter te mogen beschouwen als bezield met constructief nationalisme".

Uiteraard heeft de nieuw ingezette actie ook het laatste spoor van onzekerheid bij de Regeering ten aanzien der partij weggenomen. Daarmede was alle reden vervallen om het onder dagteekening van 28 Februari 1920 door het Hoofdbestuur der Nationaal Indische Partij (Sarekat Hindia) gedaan verzoek om goedkeuring op de gewijzigde statuten dier vereeniging nog langer in beraad te houden.

Deze statutenwijziging betrof o.a. een verandering van den naam der vereeniging, welke tevoren „Insulinde" heette, en een gewijzigde doelstelling.

Artikel 2 der statuten van Insulinde luidde:

„Het doel der vereeniging is om door al de haar ten dienste staande wettige middelen de stoffelijke en zedelijke belangen van hare leden op elk gebied en den bloei en de welvaart van Nederlandsch-Indië voor te staan en te bevorderen en te streven naar opheffing van alle zoodanige misstanden en wetsbepalingen, als aan de bevordering van dat doel in den weg staan en het in het leven roepen van al zoodanige instellingen en bepalingen als aan dat doel kunnen dienstbaar zijn".

Artikel 2 der statuten, waarop de goedkeuring der Regeering werd gevraagd, had den volgenden inhoud:

„1. Het doel der vereeniging is den bloei en de welvaart van ons Vaderland (het staatsrechtelijk als Nederlandsch-Indië begrepen gebied) voor te staan en te bevorderen.
2. Zij tracht dit doel te bereiken door de vaderlandsliefde aller Indiërs wakker te roepen ten einde hen te brengen tot samenwerking op den grondslag van algeheele staatkundige gelijkstelling om dit Indische Vaderland voor een onafhankelijk volksbestaan voor te bereiden".

Gaf deze bepaling omtrent doel en streven der partij onvoldoende uitsluitsel, haar optreden naar buiten, zooals het hierboven geteekend werd, wierp daarop des te meer licht. Het is duidelijk, dat dit streven zoozeer strijdig was met het algemeen belang, dat het der Regeering onmogelijk was, daarbij ook maar eenigen steun — zij het in den vorm van eene goedkeuring van de gewijzigde statuten — te verleenen. Op deze gronden werd die goedkeuring dan ook bij gouvernementsbesluit van 10 April 1923 N°. 1x geweigerd.

In Mei d.a.v. is de partij officieel ontbonden. Haar noodlottige geest is daarmede niet verdwenen en doet zich elders gevoelen.

IV. DE STAATKUNDIGE HERVORMINGEN.

Wet op de Staatsinrichting van Nederlandsch-Indië. Sinds de ontwaking der Aziatische volkeren ook Nederlandsch-Indië beroerde en sinds deze politieke volksontwaking zich ontwikkelde tot een volksbeweging die zich over een groot deel van dit eilandenrijk verbreidde, was het duidelijk dat vroeger of later het oogenblik moest komen, waarop door een nieuwe orde van zaken het zwaartepunt van het bestuur over deze landen naar Indië zelf zou worden verlegd. Leek dit oogenblik aanvankelijk nog in een ver verwijderde toekomst te liggen, toen eenmaal bepaalde politieke partijen gevormd waren en zich geconsolideerd hadden, bleek het reeds dadelijk mogelijk een college te vormen, waarin de stem van de om den evenaar wonende onderdanen van het Nederlandsche Koninkrijk officieel weerklank kon vinden. De op 21 Mei 1918 door den Gouverneur-Generaal geopende Volksraad wist zich reeds in het eerste halfjaar van zijn bestaan te doen gelden en toen de algemeene politieke stroomning die zich daar en elders openbaarde ging in een richting, welke grootere medezeggenschap van de geregeerden in 's Lands bestuur als eersten eisch op den voorgrond plaatste, toen tevens in November van dat zelfde jaar de wereldgebeurtenissen zoowel in het moederland als hier te lande een versnelde invoering van door velen gewenschte verbeteringen dringend schenen voor te schrijven, plaatste zich tegelijk de wenschelijkheid en de mogelijkheid van ingrijpende hervormingen op staatkundig gebied als het ware met even zoovele sprongen in een veel nader verschiet.

Herziening van de staatsinrichting en nieuwe afbakening van de verschillende bevoegdheden scheen noodzakelijk even als uitbreiding van de bevoegdheid van den Volksraad en principieele wijziging van het karakter van dit college.

Dat de Regeering niet alleen met het woord maar ook met de daad bereid was den nieuwen koers in te slaan, bleek al dadelijk uit de instelling, bij besluit van 17 December 1918 N°. 1, van de „Commissie tot herziening van de staatsinrichting van Nederlandsch-Indië", wier in 1920 uitgebracht verslag niet naliet invloed uit te oefenen op de in Maart 1921 ter gelegenheid van de aanhangige Grondwetsherziening voorgestelde wijziging van de koloniale grondwetsartikelen.

Deze vervanging van de oude artikelen 61 en 62 der Grondwet door een drietal nieuwe (60, 61 en 62) werd de grondslag van de in 1922 aan het oordeel van den Volksraad onderworpen en thans bij de Staten-Generaal aanhangige herziening van de staatsinrichting van Nederlandsch-Indië. In de Memorie van Toelichting op het wetsontwerp tot evenbedoelde wijziging van de Grondwet werd medegedeeld, dat zoowel wetgeving als bestuur ten aanzien van de inwendige aangelegenheden van Nederlandsch-Indië zooveel mogelijk moeten worden gelegd in handen van in Indië zelf zetelende lichamen en overheden en dat aan de aldaar gevestigde bevolking een zoo groot mogelijke invloed op en aandeel in de samenstelling dier lichamen moeten worden toegekend, terwijl ten aanzien van het tempo, waarmede in deze richting zal kunnen worden voortgeschreden bij elke stap „de grens (zal) worden bepaald door de mogelijkheid om, hetzij in de ontwikkeling der in Indië aanwezige krachten, hetzij in de werking van het toezicht van uit Nederland, waarborgen te vinden voor een bestendig aan moderne eischen voldoend regeeringsbeleid".

Daarom werd bij de nieuwe grondwetsartikelen:

1. onderscheiden tusschen wetgeving en bestuur;
2. bepaald, dat, voor zooveel niet bij de Grondwet of bij de wet bepaalde bevoegdheden aan den Koning zijn voorbehouden, het algemeen bestuur over Nederlandsch-Indië in naam des Konings wordt uitgeoefend door den Gouverneur-Generaal;
3. behoudens de onbeperkte bevoegdheid van de wetgevende macht van het Koninkrijk, de regeling van de inwendige aangelegenheden van Nederlandsch-Indië, op de wijze bij de wet vast te stellen, overgelaten aan aldaar gevestigde organen, tenzij bij de wet de bevoegdheid tot regeling van bepaalde onderwerpen of voor bepaalde gevallen aan den Koning is voorbehouden;

4. aan den Nederlandschen wetgever de bevoegdheid gewaarborgd om de door evenbedoelde organen vastgestelde verordeningen op grond van strijd met de grondwet, met de wet of met het algemeen belang te vernietigen;
5. voor het geval van regeling van eenig onderwerp bij de wet, het hooren van het vertegenwoordigend lichaam van Nederlandsch-Indië, behoudens bij de wet te bepalen uitzonderingen, voorgeschreven.

Eenmaal tot wet verheven werden deze voorschriften en de daarin vervatte beginselen richtsnoer bij de aan te brengen wijzigingen in het Regeeringsreglement, waarvan het ontwerp door den Gouverneur-Generaal bij schrijven van 18 Juni 1922 aan den Volksraad werd aangeboden. Voornamelijk op utiliteitsgronden was dit voorstel tot herziening der staatsinrichting beperkt tot een ontwerp van wet tot wijziging van het bestaande „Reglement op het beleid der Regeering van Nederlandsch-Indië", waarvan de naam thans in overeenstemming met de bewoordingen van het nieuwe art. 62 der Grondwet, zou veranderd worden in „Wet op de staatsinrichting van Nederlandsch-Indië".

Dat de Regeering de door Haar wenschelijk geachte hervormingen niet belichaamde in een, in plaats van het oude Regeeringsreglement te stellen, geheel nieuwe wet op de staatsinrichting vond zijn oorzaak eenerzijds in Haar wensch om niet door het in debat brengen van verschillende belangrijke vraagstukken, die met de hoofdzaak waarom het Haar te doen was, de meerdere zelfstandigheid van Ned.-Indië, niet te maken hadden, aan de spoedige totstandkoming van de door Haar thans allereerst noodzakelijk geachte centrale organisatie van wetgeving en bestuur even zoovele belemmeringen in den weg te leggen, anderzijds in de overweging dat beperking tot een partieele herziening ook geheel in overeenstemming was met den geest van de nieuwe Grondwetsartikelen.

De kern van de aldus aanhangig gemaakte herziening ligt in het artikel 46 van het ontwerp, luidende:

„De Gouverneur-Generaal stelt in overeenstemming met „den Volksraad ordonnantiën vast tot regeling van:

„*a*. onderwerpen, de inwendige aangelegenheden van Neder-„landsch-Indië betreffende, waaromtrent in de Grond-„wet, in deze wet of in andere wetten niet anders is „bepaald;

„*b*. andere onderwerpen, waarover de regeling ingevolge een „wet of een algemeene maatregel van bestuur bij ordon-„nantie moet of kan geschieden".

In deze bepaling toch werd vervat dit groote, reeds bij de Grondwetsherziening onder woorden gebrachte beginsel dat voortaan de regeling van de inwendige aangelegenheden van Nederlandsch-Indië — zooveel mogelijk — zou worden gelegd in handen van in Indië gevestigde organen terwijl bovendien aan den Volksraad medewerking aan die Indische wetgeving werd gewaarborgd.

Bij de doorvoering van deze leidende gedachte rezen aan twee kanten moeilijkheden. Want in de eerste plaats stond vast dat controle vanuit het moederland op de aldus te construeeren Indische-wetgeving-in-Indië niet kan gemist worden. Zoowel de internationale verhoudingen, die vooralsnog niet Indië maar Nederland verantwoordelijk blijven stellen uit internationaal oogpunt voor den gang van zaken h. t. l., als de politieke onrijpheid van een groot deel der Indische bevolking, welke hare vertegenwoordiging die dwingende macht en dat op de tot organisatie gekomen volkswil gebaseerd gezag, welke de Europeesche parlementen kenmerken alsnog doet ontberen, maakten die medezeggenschap der Nederlandsche Regeering onafwijsbaar. Met het oog hierop hield art. 62*a* van het meergenoemd ontwerp de bepaling in dat de overeenkomstig genoemd artikel 46 tot stand gekomen ordonnantie op grond van strijd met de grondwet, met de wet of met het algemeen belang door den Koning geschorst en bij de wet vernietigd kan worden.

Aan den anderen kant stuitte de constructie dat de Indische wetgeving voortaan in hoofdzaak zou uitgaan van den Gouverneur-Generaal in overeenstemming met den Volksraad, op dit practische bezwaar dat het in deze gewesten, zoowel door de groote afstanden als door de eigenaardige samenstelling der Indische maatschappij, onmogelijk is een voldoend aantal personen te vinden geschikt en genegen om aan den wetgevenden arbeid een werkzaam aandeel te nemen en tevens over den noodigen tijd beschikkend om dit te doen zonder hun eigen belangen ernstig te benadeelen. Reeds had de met den Volksraad in zijn tegenwoordige organisatie opgedane ervaring aangetoond, dat het voor vele leden uiterst moeilijk was alle zittingen bij te wonen en zich daarvoor voldoende voor te bereiden, zonder hunne overige plichten en belangen te verwaarloozen. In hoeveel sterkere mate zou zich deze moeilijkheid niet doen gelden, wanneer de zittingen zich over het geheele jaar uitstrekken? Om tegelijkertijd dit bezwaar te ontgaan en toch het aandeel van de volksvertegenwoordiging in de Indische wetgeving tot zijn recht te doen komen werd in het wetsontwerp eenerzijds de mogelijkheid geopend om den Volksraad nog iets uit te breiden, ten einde aan de verschillende belangen en stroomingen een ruimer vertegenwoordiging te waarborgen, terwijl anderzijds de medewerking aan de wetgeving en de uitoefening van verschillende andere aan het vertegenwoordigend lichaam toegedachte functiën werd toevertrouwd aan een door en uit den Volksraad te kiezen kleiner college, den „Wetgevenden Raad", wiens leden door een behoorlijke tegemoetkoming van Lands wege in staat zouden moeten worden gesteld zich geheel aan hun taak te wijden. Wat betreft echter de vaststelling van de begrooting zou de Volksraad zelf in volledige samenstelling belast blijven met de hem tevoren opgedragen werkzaamheden, waaraan een gewijzigde beteekenis werd gegeven door de bepaling dat de vaststelling zou geschieden bij een door den Gouverneur-Generaal in overeenstemming met den Volksraad te nemen besluit, dat alvorens te kunnen werken, bij de wet zou moeten worden goedgekeurd.

Tevens werd bij gebrek aan overeenstemming tusschen Gouverneur-Generaal en Volksraad of Wetgevenden Raad, voorgesteld voor het geval de oneenigheid een begrootingsafdeeling of hoofdstuk daarvan betrof, de vaststelling van de betrekkelijke afdeeling of het betrekkelijk hoofdstuk aan den Nederlandschen wetgever over te laten en zoo het gold het ontwerp eener ordonnantie den Koning bevoegd te verklaren de betreffende materie bij algemeenen maatregel van bestuur te regelen. Naast het reeds genoemde schorsings- en vernietigingsrecht van reeds tot stand gekomen ordonnantiën zou mede hierdoor en door het feit dat de Gouverneur-Generaal verantwoordelijk bleef aan de Kroon naast grooter zelfstandigheid van Nederlandsch-Indië tegelijkertijd een toezicht van uit Nederland op den gang van zaken h.t.l. gehandhaafd blijven, dat door de Regeering voorloopig onontbeerlijk werd geacht.

Het zou te ver voeren de uitwerking van de hier geschetste hoofdbeginselen tot in bijzonderheden uiteen te zetten. Gememoriseerd zij alleen nog dat de Raad van Nederlandsch-Indië, die dan niet langer met den Gouverneur-Generaal wetgevende macht voor Ned.-Indië zal uitoefenen, een zuiver adviseerend karakter krijgt. De in verband hiermede gerezen vraag of behoud van den Raad noodig of wenschelijk is, werd door de Regeering zonder voorbehoud bevestigend beantwoord, aangezien de Gouverneur-Generaal den Raad als adviseerend college niet kan missen.

Tot de hier kortheidshalve onbesproken wijzigingen van minder belang behoorden ook enkele, die niet het rechtstreeksch gevolg waren van den nieuwen tekst der koloniale Grondwetsartikelen, zooals de openstelling van het vicepresidentschap en het lidmaatschap van den Raad van Nederlandsch-Indië niet meer alleen voor Nederlanders maar voor alle Nederlandsche onderdanen en de regeling van de belastingheffing door de Inlandsche gemeenten.

Hoewel de aldus in groote trekken aangeduide hervorming neerkomt op een wijziging van het bestaande Regeeringsreglement, maakte de omvang en het ingrijpend karakter der aan te brengen veranderingen het moeilijk daarbij de tegenwoordige indeeling in hoofdstukken te behouden. Die indeeling, welke overigens aan overzichtelijkheid te wenschen over laat, werd daarom, voor zooveel de centrale regeeringsorganen betreft, geheel losgelaten en door een nieuwe vervangen.

Aan het aldus aanhangig gemaakte ontwerp zijn nog een aantal overgangsbepalingen toegevoegd, deels dienende om het noodzakelijk verband te leggen tusschen de oude en de thans voorgestelde wetgeving in zake de inwendige aangelegenheden van Nederlandsch-Indië, deels betreffende de

nieuwe samenstelling van Volksraad en Wetgevenden Raad.

Van den aanvang af was het te verwachten dat zoowel in als buiten den Volksraad velen niet tevreden of zelfs ontevreden zouden zijn met het aldus gebodene. Immers hun, wien Indië's onafhankelijkheid en vrijheid als hoogste goed en schoonste ideaal voortdurend voor oogen zweeft, schijnt de afstand die ter bereiking van dat ideaal nog valt af te leggen te kleiner naarmate hun verlangen daarnaar sterker is. Anders dan ook dan de hier bedoelde groepen ziet de Regeering de werkelijkheid der dingen in deze gewesten, reeds hierom omdat zij nadruk moet leggen op de eischen door de realiteit gesteld.

Bovendien is zij gebonden aan de bepalingen der grondwet en aan de bij de behandeling daarvan tot uiting gekomen principes.

Reeds het feit dat hier slechts een partiëele wijziging van het Regeeringsreglement en niet in plaats daarvan een geheel nieuwe wet op de staatsinrichting werd aangeboden stelde velen teleur.

Voorts golden de tegen het regeeringsvoorstel gerichte aanvallen wel in de eerste plaats de daarin gegeven autonomie. Waren enkelen teleurgesteld in het ontwerp den Volksraad niet te vinden omgevormd tot een parlement naar Europeeschen trant, voor meerderen ontnam de beperking van de wetgevende bevoegdheden door het hierboven omschreven repressief toezicht van uit Nederland aan die bevoegdheden veel van hare waarde. Bovendien zou volgens sommigen de mogelijkheid van regeling door de Kroon van een onderwerp waarover Gouverneur-Generaal en Volksraad het niet eens kunnen worden, het bedenkelijk gevolg kunnen hebben dat de Gouverneur-Generaal er veelal niet naar zou streven tot overeenstemming te geraken, doch er de voorkeur aan zou geven de tusschenkomst van het Opperbestuur in te roepen, terwijl ook anderszins de bemoeiingen van het Opperbestuur met specifiek Indische aangelegenheden op deze manier niet zóózeer werden beperkt als wenschelijk was. Gewezen op de autonomie van provinciën en gemeenten in Nederland heeft de Volksraad dat repressief toezicht van het reeds genoemde art. 62*a* in het ontwerp onaangetast gelaten. Daarentegen werd het denkbeeld van beslissing door de Kroon in geval van oneenigheid tusschen Landvoogd en Wetgevenden Raad betreffende een vast te stellen ordonnantie door den Volksraad verworpen. Art. 53 werd zoodanig door het college geamendeerd, dat indien er over een bepaald ontwerp-ordonnantie geen overeenstemming verkregen is, de Gouverneur-Generaal die ordonnantie toch kan vaststellen, behoudens het recht van den Volksraad om in dat geval binnen twee maanden na den datum der afkondiging van de ordonnantie zich tot den Koning te wenden met verzoek de ordonnantie aan de wetgevende macht ter bekrachtiging voor te leggen. In geval van weigering der bekrachtiging zou dan de Gouverneur-Generaal de ordonnantie weer moeten intrekken.

Ook in de instelling van een Wetgevenden Raad werd door velen een beperking van de autonomie gezien, in zooverre als zij volgens hen het autonoom orgaan, den Volksraad aan beteekenis zou doen verliezen. Sommigen wilden van dit heele instituut niets weten en meenden dat de Volksraad zelf zeer goed met de medewerking aan de wetgeving kan worden belast. Anderen voelden met de Regeering de overwegende moeilijkheden waartoe zulks in de praktijk zou leiden en konden zich met de door Haar voorgestelde hulpconstructie wel vereenigen, mits de suprematie van den Volksraad boven den in te stellen Wetgevenden Raad kwam vast te staan. Hoewel de Regeering met den vinger op het aan den Volksraad competeerende budgetrecht en de verkiezing van de leden van den Wetgevenden Raad door den Volksraad aantoonde dat het van den aanvang Haar bedoeling was geweest dat het laatste college het domineerende lichaam zou zijn, had Zij geen bezwaar dat boven verdenking te stellen door de bepaling dat de Volksraad zich de behandeling van een bepaald onderwerp kan voorbehouden. In dien zin werd dan ook het betreffende artikel, dat aanvankelijk juist het tegenovergestelde inhield, nl. dat de Wetgevende Raad een zaak naar den Volksraad zou kunnen renvoyeeren, door Haar gewijzigd.

Het spreekt na het voorafgaande wel van zelf dat ook die andere twee punten, waarop toezicht vanuit Nederland gehandhaafd bleef, critiek uitlokten.

Dat de Gouverneur-Generaal aan de Kroon verantwoordelijk bleef en dat bepaaldelijk Zijn bevoegdheden niet tegenover die van den Koning werden afgebakend was velen een doorn in het oog. En alweer moest de Regeering aan de realiteit der dingen argumenten ontleenen om te betoogen dat een dergelijke onafhankelijkheid der Indische Regeering van de moederlandsche onder de tegenwoordige omstandigheden nog niet mogelijk zou zijn. Afscheiding van een autonome en een imperiale sfeer moest naar haar oordeel niet door bepalingen kunstmatig in het leven worden geroepen, maar groeien uit de praktijk.

Om dezelfde reden stond Zij afwijzend tegenover den wensch van sommigen om den Landvoogd verantwoordelijk te maken tegenover den Volksraad, voor zoover diens beleid niet betreft uitvoering van wetten of algemeene maatregelen van bestuur. De in het ontwerp neergelegde gedachte van coördinatie van Landvoogd en Volksraad zoowel op wetgevend als begrootingsgebied wenschte Zij in geen geval los te laten.

Door den Volksraad werd de wensch naar onafhankelijkheid der Indische Regeering van de moederlandsche onder woorden gebracht door eene amendeering van artikel 1 met de toevoeging dat de instructie voor den Gouverneur-Generaal bij algemeenen maatregel van bestuur wordt vastgesteld.

Tegenover den tweeden vorm van toezicht, de in het ontwerp vereischte goedkeuring van de door Landvoogd en Volksraad vastgestelde Indische begrooting door de Nederlandsche wetgevende macht, stond het college afwijzend. Het betrekkelijk artikel werd in dien zin gewijzigd dat alleen de begrootingsposten waaromtrent tusschen den Gouverneur-Generaal en den Volksraad geen overeenkomst is verkregen, door den Wetgever zouden worden vastgesteld. Voor alle overige posten werd diens goedkeuring geëlimineerd en vaststelling door den Gouverneur-Generaal zonder meer voorgeschreven.

In zake de reeds terloops ter sprake gebrachte positie van den Raad van Nederlandsch-Indië openbaarde zich bij de beraadslagingen van den Volksraad een groote verscheidenheid van meeningen.

Dat die positie niet geheel ongewijzigd kon blijven was nagenoeg een ieder van oordeel. Tegenover de door de Regeering verdedigde en door eenige leden ondersteunde opvatting dat voorshands genoeg zou worden bereikt, indien ter vergemakkelijking van het contact tusschen dien Raad en de departementshoofden deze laatsten tot buitengewoon lid van het hooge college werden gemaakt, stonden zij die voor de algeheele opheffing van den raad pleitten. Anderen wilden de oplossing in deze richting zoeken dat de Raad van Nederlandsch-Indië met dien van de Departementshoofden onder daadwerkelijk voorzitterschap van den Gouverneur-Generaal werd samengesmolten tot een „Gouverneur-Generaal in rade", terwijl ten slotte door weer anderen een vorming van dezen raad tot een Raad van State, adviseerend alleen op wetgevend gebied, werd aanbevolen.

De Regeering stelde hiertegenover dat de rustig overwogen onpartijdige adviezen van het hooge College, ook op ander dan wetgevend terrein, voor den Landvoogd kwalijk te missen zijn. Een regeering van een „Gouverneur-Generaal in rade" zou bovendien niet alleen in strijd zijn met de Grondwet, die een dergelijke regeling niet toelaat, maar ook het verantwoordelijkheidsbesef bij de Regeering zoowel naar buiten als naar binnen ernstig verzwakken. Het stelsel dat de Departementshoofden de vergaderingen van den Raad kunnen bijwonen werd tenslotte ook door den Volksraad aanvaard, echter eenigszins gewijzigd in dezen zin, dat deze bijwoning als regel werd voorgeschreven voor de vergaderingen voorgezeten door den Gouverneur-Generaal.

In zijn vergadering van 5 December 1922 werd het ontwerp geamendeerd als hiervoren aangegeven door den Volksraad met 27 stemmen vóór en 14 stemmen tegen aangenomen.

Bij de Staten-Generaal werd de hier omschreven herziening van het Regeeringsreglement op 20 September 1923 aanhangig gemaakt.

In de door de Nederlandsche Regeering op dien datum bij de Tweede Kamer ingediende wetsontwerpen (de herziening van die artikelen wier wijziging niet door de Grondwetherziening werd noodzakelijk gemaakt, werd in Nederland in een apart wetsontwerp neergelegd) zijn in verband

met den beperkten opzet van het wetsontwerp tal van bepalingen van het door den Volksraad behandelde ontwerp, welke alleen redactieverbetering beoogden, geschrapt en zijn de door dien Raad aangenomen amendementen van dezelfde strekking niet overgenomen.

Bovendien vertoont dit ontwerp ook op eenige der vorenomschreven hoofdpunten afwijkingen van het door den Volksraad geamendeerde en aangenomen ontwerp.

Zoo werd in het geval van gebrek aan overeenstemming tusschen Gouverneur-Generaal en Volksraad betreffende een ontwerp-ordonnantie de door den Volksraad voorgestelde mogelijkheid van vaststelling dier ordonnantie door den Landvoogd alleen, behoudens beroep van den Volksraad op de Staten-Generaal, niet gehandhaafd. In het oorspronkelijk regeeringsvoorstel werd echter in zooverre wijziging gebracht, dat thans in het hier bedoelde geval herbehandeling door den Volksraad wordt voorgeschreven binnen 6 maanden nadat door dien Raad besloten is tot niet-aannemen van het ontwerp of van den Gouverneur-Generaal de kennisgeving werd ontvangen dat Hij bezwaar heeft tegen vaststelling van het ontwerp zooals het door den Raad is gewijzigd. Eerst als andermaal geen overeenstemming wordt verkregen kan de regeling geschieden bij algemeenen maatregel van bestuur.

Ook het voorschrift van vaststelling der instructie voor den Gouverneur-Generaal bij algemeenen maatregel van bestuur werd door de Nederlandsche Regeering niet overgenomen. Hetzelfde lot troffen de voorstellen van den Volksraad in zake de vaststelling der Indische begrooting. De Nederlandsche Regeering bleef goedkeuring bij de wet, ook in geval van overeenstemming tusschen Landvoogd en Volksraad, noodzakelijk achten.

De door den Volksraad geformuleerde deelneming door de Departementshoofden aan de vergaderingen van den Raad van Nederlandsch-Indië werd echter grootendeels in het eindontwerp overgenomen.

De nieuwe wijze van samenstelling van den Volksraad. Nu den Volksraad bij de herziening der staatsinrichting een aantal belangrijke nieuwe bevoegdheden is toegedacht en met name dit college zal deelnemen aan de Indische wetgeving, moest uit den aard der zaak door een wijziging in de samenstelling en een nadere regeling van het kiesrecht, waardoor de verkozen leden zouden worden aangewezen, het vertegenwoordigend karakter van dezen raad beter dan voorheen tot zijn recht worden gebracht.

Reeds bij de behandeling in den Volksraad van de hierboven besproken herziening van het Regeeringsreglement vestigden vele leden van dat college de aandacht op het onverbrekelijk verband dat er bestaat tusschen de aan een vertegenwoordigend lichaam op te dragen bevoegdheden en de wijze van zijne samenstelling. Hoezeer de Regeering van de waarheid hiervan overtuigd was, meende Zij toch dat met de behandeling van de nieuwe wijze van samenstelling van den Volksraad gevoeglijk kon worden gewacht totdat de raad zich over de hervorming van de centrale regeeringsorganen had uitgesproken en dat zulks zelfs de voorkeur verdiende om niet de behandeling der wijziging van de staatsinrichting te verzwaren en de debatten te verwikkelen en vertroebelen. Daarom meende Zij zich voorshands te moeten beperken tot de mededeeling dat het in de bedoeling lag „om den Volksraad nog iets uit te breiden, ten einde aan de verschillende belangen en stroomingen een ruimer vertegenwoordiging te waarborgen" en werd dienovereenkomstig in art. 20 van het ontwerp de mogelijkheid geopend het aantal leden tot 75 uit te breiden, terwijl als minimum het tegenwoordig aantal 49 werd voorgeschreven. Voor het overige werd in het ontwerp de samenstelling van den Volksraad aan de Kroon overgelaten, die bij algemeenen maatregel van bestuur de noodige regelen zou moeten vaststellen. Voor de eerste maal zouden ingevolge de 3de overgangsbepaling ook de wijze van verkiezing van de leden van den Volksraad en den wetgevenden Raad bij algemeenen maatregel van bestuur moeten worden geregeld. Op de ontwerpen daarvan moest volgens dezelfde bepaling de bij de inwerkingtreding van de wet op de staatsinrichting zitting hebbende Volksraad zijn gehoord.

Dat ook de Regeering van den samenhang tusschen de door Haar aanhangig gemaakte herziening van het Regeeringsreglement en een gewijzigde samenstelling van het vertegenwoordigend college doordrongen was, blijkt bovendien wel hieruit, dat nog tijdens de schriftelijke voorbehandeling van genoemde herziening den Volksraad werd medegedeeld dat de samenstelling van een voorontwerp tot regeling van het kiesrecht voor den Volksraad door den Landvoogd was opgedragen aan den wd. Regeeringsgemachtigde voor Algemeene Zaken bij dien Raad, die zich toen daarmede reeds bezighield, terwijl tijdens de behandeling van die herziening in openbare beraadslaging den Volksraad met betrekking tot de te verwachten kiesrechtregeling al vast kon worden medegedeeld dat met het oog op het verschillend ontwikkelingspeil der bevolking van deze gewesten, hetwelk afwisselt van het meest primitieve tot het meest ontwikkelde, in geen geval algemeen kiesrecht zou kunnen worden toegekend en dat de Regeering het bovendien vanzelfsprekend achtte dat bij de regeling van het kiesrecht van den Volksraad zooveel mogelijk aansluiting werd gezocht aan de bestaande inrichting van dat kiesrecht.

Tot dusver was alleen nog maar sprake van een regeling van het kiesrecht voor den Volksraad. Bij het ontwerpen van die regeling bleek echter spoedig, dat zij in zoo nauw verband staat met het aantal leden van den Volksraad en met name van dat gedeelte dat door verkiezing moet worden aangewezen, zoomede met een eventueele verdeeling van de zetels in genoemd college over bepaalde bevolkingsgroepen, dat ook te dien aanzien al dadelijk een beslissing diende te worden genomen.

Daarom werd ook ten aanzien van deze punten een bepaalde regeling voorgesteld in het „schema voor een nieuwe wijze van samenstelling van den Volksraad" dat op 21 April 1923 bij dat college werd ingediend.

Alvorens in het kort de inhoud van dat schema wordt weergegeven moge in herinnering worden gebracht dat de Volksraad thans bestaat uit 49 leden, waarvan het lid tevens voorzitter door de Kroon en 24 leden door den Gouverneur-Generaal worden benoemd, terwijl de 24 overige leden worden verkozen door de leden der locale raden. Van die benoemde leden moeten 8 behooren tot de Inlandsche en 16 tot de Europeesche bevolkingsgroep en tot die der Vreemde Oosterlingen, van de gekozen leden 12 tot de Inlanders en 12 tot de andere evengenoemde bevolkingsgroepen.

Als kenmerken van het bestaande verkiezingsstelsel kunnen worden genoemd:

1. dat zijn werking wordt gecorrigeerd door het benoemingsrecht;
2. dat het actief kiesrecht gebonden is aan een bepaalde politieke functie;
3. dat de zetels in den Volksraad wettelijk over bepaalde bevolkingsgroepen zijn verdeeld.

Het kiesrechtstelsel waardoor de verkozen leden worden aangewezen vertoont voorts deze hoofdtrekken:

a. dat de kiezers hoewel wettelijk onderscheiden in Europeanen, Inlanders en Vreemde Oosterlingen, bij de uitoefening van het kiesrecht één korps vormen, welks leden ongeacht deze wettelijke onderscheiding en ongeacht hun woonplaats medestemmen over de bezetting van alle door verkiezing te vervullen zetels, terwijl

b. de uitslag der verkiezing wordt bepaald volgens een evenredigheidsstelsel.

Indien men aan de hand van deze hoofdpunten het nieuwe schema beziet, valt aanstonds op dat het aantal leden daarin op 61 is gefixeerd. De Regeering meende dat het voor de hand lag om aan Haar bij de behandeling van de hervorming der staatsinrichting geuit voornemen om den Volksraad nog iets uit te breiden reeds aanstonds gevolg te geven. Van die 61 wordt evenals thans het lid tevens voorzitter door den Koning benoemd; het aantal door den Gouverneur-Generaal te benoemen leden is echter op 22 teruggebracht zoodat de verhouding van verkozen en benoemde leden, welke thans 1 : 1 is, belangrijk ten gunste van de eersten werd gewijzigd. Hoewel het in beginsel uiteraard gewenscht is een vertegenwoordigend lichaam zooveel mogelijk door de kiezers te doen samenstellen, zag de Regeering zich genoodzaakt het benoemingsrecht van den Landvoogd zij het in beperkten omvang te handhaven. Dit benoemingsrecht toch werd in het wetsontwerp op de staatsinrichting

uitdrukkelijk genoemd en bleef daarenboven, zoolang h.t.l. uitgestrekte gebieden zijn waarin nog geen verkiezing kan worden georganiseerd en daarbij door het bestaand verkiezingsstelsel de juiste vertegenwoordiging van partijen, groepen en belangen niet afdoende gewaarborgd is, als correctief op dat stelsel in hooge mate gewenscht.

Ook met betrekking tot het actief kiesrecht werd aansluiting aan den bestaanden toestand gezocht. In het nieuwe schema blijft de verkiezing der Volksraadleden aan de leden der locale raden toevertrouwd. Doch tot deze conclusie was de Regeering niet gekomen dan na zorgvuldige overweging van andere mogelijkheden. De keuze tusschen den ouden toestand en een nieuw stelsel werd Haar daarbij in niet geringe mate vergemakkelijkt door de in het verslag der bij gouvernementsbesluit van 10 November 1921 N°. 1x ingestelde kiesrechtcommissie neergelegde beschouwingen. Maar hoezeer ook overtuigd dat juist uitbreiding van het kiesrecht het zoozeer gewenschte vertegenwoordigend karakter van den Volksraad nog beter tot zijn recht zou doen komen, zag Zij even duidelijk in dat Zij bij de doorvoering daarvan in de praktijk op tegen dat voordeel geheel opwegende bezwaren zou stuiten. Immers invoering van algemeen rechtstreeksch kiesrecht was reeds alleen door het bestaande analfabetisme onmogelijk. Maar ook van een min of meer algemeen getrapt kiesrecht, waarbij een meer of minder groot aantal kiezers kiesmannen aanwijzen, welke laatste dan weer de leden van den Volksraad kiezen, waren behalve om tal van practische redenen hierom geen deugdelijke resultaten te verwachten, omdat de Volksraad nog te ver van het gros dier kiezers afstaat en de belangen welke zij te verzorgen heeft nog al te zeer buiten hun gezichtsveld vallen.

Tegen de derde mogelijkheid: organisatie van een directe verkiezing voor den Volksraad met een beperkt kiezerscorps rees weer dit groote bezwaar dat men noodzakelijk louter op opportuniteitsgronden aan de overgroote meerderheid het kiesrecht zou moeten onthouden, terwijl bovendien een houdbare grenslijn tusschen wie wel en wie niet voor dit kiesrecht in aanmerking komen, niet zou kunnen worden getrokken. Het thans vigeerende en in het schema behouden stelsel heeft daarbij dit groote voordeel, dat het het kiesrecht in handen legt van hen, die reeds geroepen zijn tot een functie, welke hen stempelt tot de vertrouwensman van een min of meer uitgebreiden kring van medeburgers en waarborgt dat zij met de daadwerkelijke behartiging van de belangen van stad en land tot op zekere hoogte vertrouwd zijn.

In een ander opzicht voerde het schema een geheel nieuw beginsel in bij de samenstelling van den Volksraad. De verschillende groepen waarin dit college uiteen viel werden tevoren bepaald door het ras; Europeanen, Inlanders en Vreemde Oosterlingen waren wettelijk onderscheiden, als afspiegeling van die groepen waarin de bevolking van deze gewesten sedert jaren placht te worden ingedeeld. Onder den invloed echter van de in latere jaren gevolgde Regeeringspolitiek hebben zich andere verhoudingen ontwikkeld en treden weder drie groepen in de maatschappij naar voren, thans niet meer gekenmerkt door het ras, maar door de beteekenis die zij voor Indië hebben. Naast de groep der Inheemschen, de landskinderen, in aantal de overgroote meerderheid vormend staat die der Nederlanders, die politiek, maatschappelijk en cultureel de leiding geeft, en die der van buiten gekomen niet-Nederlanders, die zich door taal, zeden en gewoonten maar speciaal door hun afzonderlijke economische positie onderscheiden. Het spreekt van zelf dat zonder nadere onderscheiding tusschen deze groepen de Inheemschen door hun overgroote pluraliteit het overheerschende element zouden vormen. Waar echter het belang van de ontwikkeling van Nederlandsch-Indië dringend eischt dat met de bijzondere beteekenis daarvoor van de beide laatstgenoemde groepen ook bij den opbouw van een vertegenwoordigend stelsel wordt rekening gehouden, kan die onderscheiding niet gemist worden. Daarom vindt men haar ook in het nieuwe schema gehandhaafd, maar thans niet meer volgens het ras maar in overeenstemming met de hoogeromschreven veranderde verhoudingen naar nationaliteit. Gedeeltelijk was trouwens dit nieuwe kenmerk reeds in het thans nog geldend Regeeringsreglement terug te vinden n.l. daar waar in artikel 133 geëischt wordt dat de leden van den Volksraad den staat van Nederlandsch onderdaan moeten bezitten. Voorgesteld werd daarom om in het vervolg te onderscheiden tusschen:
1. Inheemsche onderdanen, niet-Nederlanders;
2. onderdanen-Nederlanders;
3. Uitheemsche onderdanen niet-Nederlanders.

De meest gewenschte verdeeling voor het eerstkomend tijdperk achtte de Regeering deze, dat ongeacht het lid tevens voorzitter de helft der leden tot de eerste groep, 5/12 tot de tweede en 1/12 tot de derde groep zou behooren.

Verkozen zouden worden volgens het nieuwe schema 20 van de eerste, 15 van de tweede en 3 van de 3de groep.

Doordat onder het oude kiesrechtstelsel alle kiezers in één korps vereenigd waren, kwam in verband met de overgroote meerderheid van de locale raden op Java tegenover die op de Buitengewesten de werking der verkiezing practisch hierop neer, dat het gekozen deel van den Volksraad nagenoeg uitsluitend werd aangewezen door de Java-kiezers en in overwegende mate door het Europeesche gedeelte daarvan. Met dezen staat van zaken kon echter als ten zeerste afbreuk doende aan het vertegenwoordigend karakter van den Volksraad thans, nu het in zoozeer verhoogde mate juist op dat vertegenwoordigende karakter aankomt, niet meer genoegen worden genomen. In de Nederlandsch-Indische maatschappij, zooals die al direct uiteen valt in de hierboven aangegeven drie groote hoofdgroepen, waarvan dan weer de Inheemsche groep talrijke geheel van elkander verschillende volkeren bevat, eischt een juiste vertegenwoordiging een splitsing van het kiezerskorps allereerst in dezelfde drie hoofdgroepen, waaraan ook de zetels in den Volksraad zijn toegewezen. De groote verschillen in den groep der Inheemsche Nederlandsche onderdanen maken voorts een verdere splitsing onder de kiezers van die groep noodzakelijk. Zoo krijgt men dus volgens het schema:

één kiezerskorps voor de verkiezing der 15 onderdanen-Nederlanders in den Volksraad bestaande uit de Nederlandsche leden der locale raden in geheel Nederlandsch-Indië;

één kiezerskorps voor de te verkiezen 3 Uitheemsche onderdanen niet-Nederlanders bestaande uit de tot die bevolkingsgroep behoorende leden van locale raden in geheel Nederlandsch-Indië,

terwijl de te verkiezen 20 Inheemsche leden van den Volksraad zullen worden afgevaardigd door de navolgende kieskringen tot het achter elk daarvan te vermelden aantal.

I.	Kieskring West-Java	3
II.	Kieskring Midden-Java	3
III.	Kieskring Oost-Java	4
IV.	Kieskring Vorstenlanden	1
V.	Kieskring Zuid-Sumatra	1
VI.	Kieskring Menangkabau	1
VII.	Kieskring Bataklanden	1
VIII.	Kieskring Oostkust van Sumatra en Riouw en Onderhoorigheden	1
IX.	Kieskring Oost-Borneo	1
X.	Kieskring Selébès	2
XI.	Kieskring Molukken	1
XII.	Kieskring Bali en Lombok	1
	Totaal	20

Als bijzonderheid dient te worden vermeld dat de afgevaardigde in den kieskring Vorstenlanden wordt aangewezen door een kiesvergadering, waaraan deelnemen:

de oudste der Vorstenlandsche residenten of zijn vertegenwoordiger, die als voorzitter de vergadering leidt en 3 stemmen uitbrengt;

de Soesoehoenan van Soerakarta of zijn vertegenwoordiger, die 2 stemmen uitbrengt;

de Sultan van Jogjakarta of zijn vertegenwoordiger, die 2 stemmen uitbrengt;

de hoofden van het Mangkoenegarasche en het Pakoe Alamsche huis of hun vertegenwoordigers, die elk 1 stem uitbrengen.

In alle overige der hier vermelde kieskringen zijn kiezers de Inheemsche leden der locale raden.

Ter vaststelling van den uitslag der aldus te houden verkiezing heeft het schema in overeenstemming met de op dit punt door de hooger aangeduide kiesrechtcommissie genomen conclusie het bestaande evenredigheidsstelsel behouden. Uit

den aard der zaak moest het echter voor die kieskringen, die slechts één vertegenwoordiger afvaardigen vervallen; het werd daar vervangen door het volstrekte meerderheidsstelsel.

Ook de vaststelling van den uitslag der stemmingen door een centraal stemkantoor is in het nieuwe stelsel behouden.

In den Volksraad vond dit schema van verschillende zijden bestrijding. Gelet op de moeilijkheid een bevredigende kiesregeling te krijgen, waren vele leden gesteld op benoeming van een belangrijk contingent door den Gouverneur-Generaal. Zij achtten de voorgestelde wijziging op dit punt niet een stap in de richting van een uiterste beperking van het benoemingsrecht, maar een niet voldoende gemotiveerden sprong. De Regeering stelde hiertegenover dat de benoeming door den G. G. een soort noodmaatregel is en blijft om een juistere vertegenwoordiging in den Volksraad van belangen en groepen te kunnen waarborgen dan door het nog onvolkomen verkiezingsstelsel kan worden verkregen. Met het oog hierop en mede op het bezwaar dat de Regeering bij de aanwijzing van leden van het vertegenwoordigend lichaam uiteraard slechts kan geleid worden door Haar subjectief inzicht, dat als zoodanig steeds meer aangrijpingspunten voor critiek zal opleveren dan de objectieve cijfers van een verkiezingsuitslag, was het Haar streven het benoemingsrecht zooveel doenlijk te beperken. Thans meende Zij in de splitsing van het kiezerscorps en de indeeling van Nederlandsch-Indië voor de verkiezingen der Inheemsche Volksraadleden in kieskringen waarborgen voor een zooveel juistere vertegenwoordiging van de hoofdgroepen der bevolking en hare belangen te hebben gevonden dat de voorgestelde inkrimping van het benoemingsrecht gewettigd te achten was.

In de tweede plaats ontmoette tegenkanting het feit dat het actief kiesrecht bleef toegekend aan de leden der locale raden. Als argument hiertegen werd aangevoerd dat de benoemde leden in die raden onmogelijk kunnen beschouwd worden als vertegenwoordigers van de bevolking, door wie haar wenschen tot uiting zouden komen, terwijl het nog de vraag is of het huidige kiesrecht voor de locale raden wel de juiste vertrouwensmannen van de bevolking in de raden brengt. Verschillende andere der reeds genoemde mogelijkheden op dit gebied werden daarom aan de hand gedaan. De Regeering meende echter, hoezeer ook overtuigd van de gegrondheid van sommige bedenkingen, dat desniettegenstaande de uitoefening van het kiesrecht door de leden der locale raden moest worden gehandhaafd, niet als de theoretisch beste oplossing van de hier rijzende moeilijkheid maar als het stelsel dat practisch nog de beste resultaten beloofde. Mede omdat politieke ontwikkeling en politieke organisatie zich nu eenmaal niet laten forceeren zonder noodlottige gevolgen voor de gemeenschap, moest Zij van de hand wijzen de toekenning van kiesrecht voor den Volksraad, op welke wijze dan ook gedacht, aan personen die noch practisch hebben deelgenomen aan het bestuur van stad en land, noch ook maar eenige ervaring hebben in deelneming aan verkiezingen in een kring grooter dan de desa.

Tegenover de invoering van het boven omschreven nationaliteitskenmerk bij de onderscheiding der bevolkingsgroepen in plaats van het thans geldend rascriterium stonden verschillende leden in zooverre sceptisch, dat zij meenden dat de vlag hier de lading niet dekte. Onder nieuwe woorden zou het oude onderscheid toch evengoed zijn gehandhaafd en dan had men maar liever ronduit erkend dat het ras en niets anders hier de bevolking verdeelt. Van Regeeringszijde werd deze houding geweten aan het feit dat dezulken zich van het oude rascriterium nog niet hebben kunnen losmaken. Met klem van redenen werd door Haar gemachtigde betoogd, dat niet langer door het ras, maar door de verhouding tot den Nederlandsch-Indischen staat de staatkundige verdeeling in groepen moest bepaald worden.

Geheel onaanvaardbaar was voor verscheiden Volksraadleden de splitsing van het kiezerskorps. Terwijl onder de bestaande regeling de bezwaren tegen een ongedeeld kiezerskorps voldoende ondervangen werden door het benoemingsrecht, zou volgens hen van de nu voorgestelde splitsing het resultaat zijn dat de zoozeer gewenschte associatie van de Nederlandsche en Inheemsche bevolkingsgroepen werd tegengewerkt en dat de groepsverschillen slechts zouden worden geaccentueerd. Ook zou er groote kans bestaan dat vele zetels zouden bezet worden door ultra-nationalisten, personen, wier nationaliteitsbeginselen hen zelfs scheiding van Nederland doen voorstaan. De Regeering echter meende dat het er in de eerste plaats op aan komt welke plaats men in de staatkunde aan het associatiebeginsel toekent. Stelt men dat beginsel voor alles, dan zou er voor het door de hier aan het woord zijnde leden aangevoerde wellicht iets te zeggen zijn; waar echter het allereerste kenmerk van een vertegenwoordigend lichaam moet zijn, dat het den weg opent voor een zoo goed mogelijke vertegenwoordiging van de verschillende in de maatschappij werkende krachten en waar juist in de wederkeerige betrekkingen tusschen vertegenwoordiger en vertegenwoordigden de moreele kracht van een vertegenwoordigend lichaam ligt, komt voor Haar het associatiebeginsel eerst na den eisch van zuivere vertegenwoordiging. Zij was overigens van meening dat de door de tegenstanders van een splitsing in het kiezerskorps aangenomen tegenstelling tusschen de werking van die splitsing en associatie in werkelijkheid niet bestaat. Echte associatie is geen gedwongen maar vrijwillige samenwerking. Doch dan kan een splitsing van het kiezerskorps die geen kunstmatige grenzen schept, maar uitgaat van de bestaande, zeer reëele verschillen tusschen de samenstellende deelen van Nederlandsch-Indië zulk een associatie niet tegenwerken. Aan de leden van den Volksraad die zich thans met meer recht als vertegenwoordiger zullen kunnen beschouwen van de bevolkingsgroep die hen afvaardigde belet zij, zoodra aan den eisch van juiste vertegenwoordiging is voldaan, in het minst niet om onderlinge samenwerking te zoeken op de basis van de haar onderling vereenigende leidende beginselen.

Ten slotte kwam bij de openbare beraadslaging nog uitvoerig ter sprake de vraag waarom de groep der Nederlanders een aparte en met het oog op haar getalsterkte bevoorrechte plaats bleef toegewezen. Werd hierin door sommigen een handhaving van de overheersching van het Nederlandsche element in de Ned.-Indische samenleving gezien, de Regeering stelde met den meesten nadruk hiertegenover dat Zij niet overheersching maar leiding der Nederlanders wilde. Zij liet er op wijzen, dat nu in den laatsten tijd in Ned.-Indië lichamen geschapen waren met eigen gezag, niet verantwoordelijk aan de Regeering, die afhankelijk is van Nederland, maar aan hun kiezers, het dezen lichamen, waaronder den nieuwen medewetgevenden Volksraad, vrij zou staan de deur voor den Nederlandschen invloed te sluiten tot welhaast onherstelbaar nadeel voor Indië's materieele maar niet minder voor Indië's ideëele belangen. Tot onherstelbaar nadeel, want nu het eenmaal die Nederlandsche invloed was die in deze gewesten zoo heel veel bracht op allerlei gebied wat thans voor de Indonesische volkeren van onschatbare waarde is en als zoodanig wordt erkend, heeft ook de Nederlandsche groep haar blijvende positie onder deze volkeren veroverd en als zoodanig moet haar ook in de hier bedoelde lichamen de haar toekomende plaats blijven gewaarborgd. Doch dat de Regeering slechts Nederlandsche leiding en geen overheersching wilde kon Zij niet duidelijker aantoonen dan door te wijzen op de bepalingen van het door Haar ingediende schema zelf, waarin Zij uit handen gaf zoowel een Nederlandsche meerderheid in den Volksraad als de mogelijkheid om de helft van dien raad door toepassing van het benoemingsrecht naar Haar hand te zetten.

In de Volksraadvergadering van 17 Juli 1923 werd het schema voor een nieuwe wijze van samenstelling van den Volksraad met 27 stemmen vóór en 13 stemmen tegen aangenomen.

De Bestuurshervorming. Reeds zeer spoedig na haar tot stand komen bleek de inwendige reorganisatie van het binnenlandsch bestuur van het jaar 1900, gevolg van de voorstellen van het lid van den Raad van Nederlandsch-Indië J. Mullemeister, geen bevrediging te geven. De van vóór die hervorming dateerende klachten van de zijde der Nederlandsche ambtenaren over hunne slechte vooruitzichten bleven aanhouden. De steeds trager wordende promotiegang, waardoor men tot op rijperen leeftijd in ondergeschikte functie werkzaam was, deed den geest bij het corps verslechteren. Daarnaast deden zich steeds luider stemmen hooren voor eene verheffing van het z.g. bevoegde Inlandsch bestuurscorps, dat geoordeeld werd niet de plaats in te nemen, die het toekwam, door een h. i. gebrekkige toepassing van artikel 67 van het Regeeringsreglement. Geen wonder, dat door dit alles de Regeering, overtuigd als Zij was, dat verbetering van den bestaanden toestand dringend noodzakelijk

was, steeds meer omzag naar den weg, die uit de bestaande impasse kon voeren.

Het was de verdienste van den toenmaligen adjunct-Directeur van Binnenlandsch Bestuur S. de Graaff, dat hij in opdracht van het toenmalig hoofd van dit departement, D. F. W. van Rees, in het jaar 1905, naast en los van de decentralisatie-wetgeving, een geheel doorwerkt praktisch plan tot hervorming van het Nederlandsch en Inlandsch bestuur op Java en Madoera ontwierp, een plan dat den grondslag vormde van alle latere voorstellen.

Dit plan kwam echter niet tot uitvoering in verband met een bij den toenmaligen Minister van Koloniën, Mr. D. Fock, tegen een onderdeel ervan gerezen bezwaar, nl. tegen het instituut der ,,adjunct-regenten'', die gedacht waren als een soort Inlandsche controleurs, staande tusschen het Nederlandsch en Inlandsch bestuur.

De inmiddels Directeur van Binnenlandsch Bestuur geworden heer De Graaff zette zich opnieuw aan den arbeid en ontwierp daarop voorstellen tot een hervorming van het bestuurswezen in geheel Nederlandsch-Indië, waarbij aan vorenbedoeld bezwaar werd tegemoetgekomen. Deze van 1909 dateerende voorstellen leidden tot het bij Koninklijke boodschap van 14 Augustus 1911 ingediende wetsvoorstel tot het brengen van een post op de begrooting voor de benoeming van een Regeeringscommissaris, die de invoering der ontworpen reorganisatie van het bestuurswezen verder zou voorbereiden en leiden.

In de toelichting tot dit voorstel werd een kort schema van die reorganisatie gegeven. Op den voorgrond stond eene administratieve decentralisatie, waarbij Nederlandsch-Indië in enkele groote gouvernementen werd verdeeld, aan welker hoofd autoriteiten zouden geplaatst worden, Gouverneurs, met grooter bevoegdheden dan de tegenwoordige Hoofden van gewestelijk bestuur, waardoor de taak van den Gouverneur-Generaal en van de Departementshoofden zou worden verlicht. Daarnaast eene finantieele decentralisatie, een vorming dier gouvernementen tot autonome ressorten, met eigen middelen en eigen bevoegdheden, aan welke zooveel mogelijk al die onderdeelen van het staatsbeheer, die daarvoor in aanmerking konden komen, zouden worden overgedragen. Ten slotte eene hervorming der bestuurscorpsen. Het Nederlandsche zou worden ingekrompen en door een nieuwe opleiding op deugdelijke grondslagen, geschikt worden gemaakt voor de hem toegedachte algemeene bestuursvoering, die ambtenaren zou eischen van breede algemeene ontwikkeling en voldoende aan hooge eischen van kennis en beschaving. Daardoor zou het Inlandsch bestuurscorps beter tot zijn recht kunnen komen en de ambtelijke positie daarvan worden verbeterd.

Het lag in de bedoeling de bekwaamsten, en ook door afkomst op den voorgrond tredenden, uit het districtsbestuur door eene nadere opleiding te Weltevreden aan eene hoogere inrichting van onderwijs, beter voor hun taak geschikt te maken en zoodoende waarborgen te scheppen voor een goede vervulling van de te creëeren betrekking van adjunct-regent, die den bestaanden patih zoude vervangen, voor welk nieuw ambt zij in de toekomst in aanmerking zouden komen. Die inrichting zou in de plaats komen van de afdeeling B. van het Gymnasium Willem III, welker opheffing de Minister afzonderlijk zou voorstellen, aangezien geoordeeld werd, dat de opleiding, vooral ook voor het toekomstige corps Nederlandsche bestuursambtenaren, uitsluitend in Nederland behoorde te geschieden.

De aangevraagde fondsen werden toegestaan, nadat bij de behandeling Minister De Waal Malefijt uitdrukkelijk te kennen had gegeven, dat het doel van de reorganisatie was eene bevordering van het gewestelijk zelfbestuur, een woord, dat in bovenbedoelde toelichting in het geheel niet voorkwam. In Januari 1913 werd de heer De Graaff benoemd tot Regeeringscommissaris. In deze functie maakte hij een reis over Java en Sumatra, hield overal uitvoerige besprekingen over zijne plannen en diende in 1914 een zeer uitgebreid en belangrijk rapport in.

Dit rapport ontving echter in Holland geen gunstig onthaal, omdat men het door den Minister hiervoor aangegeven doel daarin niet voldoende tot uiting gekomen vond. De bezwaren bestonden hoofdzakelijk hierin, dat aan de autonome regentschappen, die ingesteld zouden worden, geen taak op het gebied van medebestuur was toebedeeld, en dat de ontworpen gouvernementsraden geen besturende, maar alleen medewerkende en regelgevende colleges zouden zijn, terwijl daarbij de uitvoering geheel in handen van den Gouverneur zou berusten.

Vooral door het verzet van het lid der Tweede Kamer, nu wijlen Mr. C. Th. van Deventer werd de post op de begrooting tot handhaving van het kantoor van den Regeeringscommissaris verworpen. Het gevolg hiervan was, dat met uitzondering van de hooger bedoelde bestuursschool, die intusschen te Weltevreden was opgericht, van de geheele, zoo zorgvuldig voorbereide reorganisatie niets tot uitvoering kwam.

Vier jaren, waarin nader overleg gepleegd werd, verliepen hierna, tot Minister Pleyte in 1918 met een voorstel kwam tot hervorming van het bestuurswezen, voorloopig alleen op Java. Hierin was een grooter plaats ingeruimd aan het zelfbestuur. Java zou worden verdeeld in drie provincies, Pasoendan, Kedjawén en Oost-Java, het historische Bangwétan. De Vorstenlanden zouden voorloopig daarbuiten blijven. In elk Gouvernement zou een landdrost benoemd worden met beslissende stem in den provincialen raad, welke raad gedeeltelijk ambtelijk zou worden samengesteld, en overigens door verkiezing en benoeming worden aangevuld. Een college van dagelijksch bestuur zou gevormd worden door den landdrost met twee vertrouwensmannen van den provincialen raad, aan wie de titel heemraden was toegedacht. Aan de regentschapsraden zou op den duur de zorg voor de onderwerpen, die nu bij de gewestelijke raden berusten, overgaan, terwijl hun tevens medebestuur opgedragen zou kunnen worden. De regentschapsraden zouden worden samengesteld uit gekozenen door de hoogstaangeslagenen in landrente en in belasting op de bedrijfs- en andere inkomsten, elke groep afzonderlijk, voorts uit gekozenen door de ontwikkelden uit alle rassen met een bepaald minimum belasting, daarnaast uit de districtshoofden, uit vertegenwoordigers van de dorpshoofden en uit door den drost benoemden. De provincie zou administratief verdeeld worden in afdeelingen met drosten aan het hoofd, bijgestaan door onder-drosten, de tegenwoordige controleurs.

In afwachting van de tot standkoming van een algemeene hervorming werd op voorstel van den Gouverneur-Generaal Graaf van Limburg Stirum door den inmiddels opgetreden Minister van Koloniën den heer Idenburg goedgekeurd, dat zou worden nagegaan of niet een partieele hervorming mogelijk zou zijn, welke zich zou beperken tot eene invoering van regentschapsraden op Java en Madoera op den grondslag der bestaande decentralisatiewetgeving van 1903. Daartoe werd aan een drietal hoofdambtenaren, de heeren Mr. H. A. Kindermann, Ch. J. I. M. Welter en J. H. Nieuwenhuys opgedragen om met ambtenaren en particulieren deze instelling te bespreken. Overal toonde men groote belangstelling, met het gevolg dat een definitief voorstel in den Volksraad een gunstig onthaal vond en de benoodigde fondsen op de suppletoire begrooting voor 1920 werden gebracht. In de Tweede Kamer maakt men echter bezwaar tegen de onmiddellijke behandeling van de beoogde instelling der regentschapsraden. Men was van meening dat de Kamer daarvoor meer tijd beschikbaar moest hebben en dat het dus eerst bij de begrooting van 1921 aan de orde zou moeten komen. De heer S. de Graaff, die intusschen als Minister was opgetreden zag zich hierdoor genoopt den post van de begrooting terug te nemen.

De heer De Graaff liet daarop nieuwe voorstellen voor eene algeheele bestuurshervorming in bewerking nemen, welke aan de Indische Regeering om advies werden toegezonden. Na eene nauwgezette behandeling en bespreking in den Volksraad in November 1920, werd het ontwerp van wet tot de voor die hervorming van het bestuurswezen noodige wijziging van het Regeerings-Reglement met een zeer uitvoerige Memorie van Toelichting bij Koninklijke boodschap van 5 Maart 1921 bij de Staten-Generaal ingediend. De aanneming door de beide Kamers en de onderteekening van het ontwerp door H. M. de Koningin op 6 Februari 1922, bracht in het Regeerings-Reglement, naast wijziging van enkele andere, een drietal nieuwe artikelen: de artikelen *67a*, *b* en *c*, welke de fundamenteele beginselen bevatten, de groote lijnen, die gevolgd zullen worden bij de inrichting van de gewestelijke en plaatselijke bestuursorganen. Lijnen langs welke het mogelijk wordt geleidelijk, al naarmate de omstandigheden zulks toelaten, aan de ingezetenen in steeds grooter mate medezeggenschap te verleenen in het bestuur der gewesten en plaatselijke gemeenschappen, terwijl daarbij rekening zal kunnen worden gehouden met de groote verschillen in ont-

wikkeling der samenstellende deelen van Nederlandsch-Indië, met de heterogeniteit en de pluriformiteit der bevolking.

Met die verschillen zal al dadelijk rekening gehouden worden bij de inrichting van de weinige groote gewesten, waarin het de bedoeling is Nederlandsch-Indië te verdeelen. De verbrokkeling van dit gebied in destijds 37, door de inlijving van Ternate en Nieuw-Guinea bij Amboina thans nog 35 gewesten, werd een beletsel geoordeeld tegen overdracht van een grooter deel der algemeene bestuurstaak op de verschillende bestaande gewesten, omdat men elk daarvan niet de noodige outilleering zou kunnen geven.

Die groote gewesten zullen in het hervormingsplan tot drie groepen zijn te brengen nl. gouvernementen zonder adviseerenden raad, gouvernementen met een adviseerenden raad en provincies, in welke laatsten een besturende raad wordt gevormd. Van autonomie of medebestuur kan, zoolang de daarvoor noodige elementen ontbreken of wel het ontwikkelingsstadium er geen hooger peil heeft bereikt, in de beide soorten gouvernementen uit den aard der zaak moeilijk sprake zijn. Hier zal voorloopig moeten worden volstaan met overdracht op den Gouverneur van verschillende bevoegdheden der Centrale Regeering. In die gouvernementen, waar zulks mogelijk is, zal den Gouverneur een adviseerende raad worden toegevoegd van enkele door den Gouverneur-Generaal te benoemen leden, om den Gouverneur van raad en voorlichting te dienen. Bij algemeene verordening kunnen daarvoor de noodige regelen gegeven worden. De bestuursmacht, de uitoefening van het bestuur in zijn vollen omvang, blijft intusschen in beide soorten gouvernementen uitsluitend in handen van den Gouverneur. Hier is derhalve alleen sprake van administratieve decentralisatie. Dit neemt niet weg, dat voor gedeelten van deze Gouvernementen ook verder, zooals tot nu is geschied, op den voet van de decentralisatiewetgeving, locale raden kunnen worden ingesteld.

Geheel anders staan de provincies er voor. Deze staan in het teeken der staatkundige decentralisatie. Afwenteling van de Staatstaak zal en in de provincie en in de haar samenstellende deelen, op Java en Madoera in de eerste plaats de regentschappen, plaats hebben op bestuursorganen, op welker samenstelling aan de bevolking een steeds grooter wordende invloed zal worden gegeven. De regelende en besturende raad, aanvankelijk gedeeltelijk door verkiezingen, gedeeltelijk door benoeming aangewezen, zal in de toekomst naar mate de bevolking politiek inzicht krijgt, en de gevolgen van en hare verantwoordelijkheid voor hare keuze leert beseffen, meer en meer en ten slotte alleen uit verkozen leden bestaan.

De grondslagen waarop provincie en regentschap kunnen worden opgebouwd zijn belichaamd in de bij Staatsblad 1924 Nos. 78 en 79 afgekondigde provincie- en regentschapsordonnanties.

De ontwerpen dezer beide ordonnanties werden den Volksraad aangeboden bij het Regeeringsschrijven van 10 Juli 1923 N°. 1x en kwamen in openbare behandeling in de zittingen van dat college van 30 November, 1, 5 en 6 December van hetzelfde jaar.

Het ontwerp-provincie-ordonnantie werd door den Volksraad aangenomen met 29 stemmen vóór en 5 tegen, na op verschillende punten te zijn aangevuld en gewijzigd in de eerste plaats van Regeeringswege, o.m. door overneming van verschillende door het college ingediende amendementen en voorts door den Volksraad door een reeks andere amendementen.

Uit den tekst van de bij Staatsblad 1924 N°. 78 afgekondigde Provincie-ordonnantie blijkt dat zij op een zeer enkel punt na is vastgesteld in overeenstemming met het door den Volksraad uitgebracht gevoelen.

Het ontwerp-regentschaps-ordonnantie werd, na eveneens geamendeerd te zijn, aangenomen met 31 stemmen vóór en 4 stemmen tegen.

Bij de vaststelling dezer ordonnantie werd geheel met de strekking van het door den Volksraad uitgebracht gevoelen rekening gehouden.

Behalve de beide evenbesproken ontwerpen werd door dit College nog zonder hoofdelijke stemming in zijn vergadering van 1 December 1923 aangenomen het bij schrijven van den Algemeenen Secretaris van 17 Augustus t.v. n°. 343x aangeboden ontwerp-Koninklijk besluit tot regeling van die onderwerpen, welke in de Provincie- en Regentschapsordonnanties geen plaats konden vinden.

Daar de provinciale en regentschapsraden gedeeltelijk door verkiezing zullen worden samengesteld, werd door de Regeering bij Gouvernementsbesluit van 16 November 1921 n°. 1x eene Kiesrechtcommissie ingesteld om Haar voor te lichten omtrent de wijze, waarop de verkiezingen voor die lichamen zouden kunnen worden ingericht. Een interessant, door den druk verspreid verslag werd door die commissie uitgebracht, waarin vele belangrijke gegevens voorkomen.

Bij de samenstelling van de kiesrechtregelingen voor de provincie West-Java en voor de binnen die provincie gelegen autonome regentschappen, waarvan de ontwerpen den Volksraad werden aangeboden bij het Regeeringsschrijven van 3 November 1923 N°. 1, kon nochtans slechts voor een deel gebruik gemaakt worden van den verdienstelijken arbeid der Kiesrechtcommissie, in de eerste plaats in verband met de reeds door den Volksraad aanvaarde, en ook in de Provincie- en Regentschaps-ordonnantie opgenomen splitsing van het kiezerscorps in 3 groepen, te weten: Nederlanders, en andere onderdanen van inheemschen en uitheemschen oorsprong. Die splitsing maakte het niet mogelijk de door de kiesrechtcommissie in overweging gegeven regeling in alle bijzonderheden te volgen.

Bovendien vinden verschillende andere afwijkingen in de beide kies-ordonnanties rechtvaardiging in het daarin streng doorgevoerd streven het kiesstelsel zoo eenvoudig mogelijk te houden, om het niet alleen begrijpelijk te doen zijn voor de kiezers, maar ook het gemakkelijk uitvoerbaar te maken voor hen, die het moeten toepassen in de praktijk.

De beide ontwerpen werden door den Volksraad in zijn openbare vergadering van 6 December 1923 aangenomen, het ontwerp-kiesordonnantie voor de provincie West-Java ongewijzigd met 22 tegen 13 stemmen en het ontwerp-regentschaps-kiesordonnantie met 31 tegen 4 stemmen, nadat daarin door een tweetal amendementen wijziging was aangebracht.

De beide ordonnanties werden in overeenstemming met het gevoelen van den Volksraad vastgesteld en afgekondigd bij Staatsblad 1924 Nos. 80 en 81.

Al naar mate provincie en regentschap daarvoor de geschiktheid toonen, zal ook hun aandeel in de uitoefening der algemeene bestuurstaak grooter, en de omvang van het voor de organen van het Centraal Gezag gereserveerde bestuurswerk kleiner worden. Hoewel reeds aanstonds, bij de eerste inrichting, het voornemen bestaat zooveel mogelijk op provincie en regentschap af te wentelen (hetzij in autonomie dan wel in zelf- of beter medebestuur) wat niet uit zijn aard of in verband met thans tegen eene decentralisatie bestaande ernstige bezwaren bij de Regeering zelve voorshands moet blijven, is het wel duidelijk, dat al naarmate provincie en regentschap zich ontwikkelen, later bij zich wijzigende toestanden of bij opheffing van vroegere bezwaren, ook verdere overdracht mogelijk zal zijn. Hier moge er al dadelijk de nadruk op worden gelegd, dat, al heeft ook bij het denkbeeld van de vorming van provincies, de staatsinrichting van Nederland voor oogen gestaan, het er verre van is, dat de provincie in Indië een trouw beeld zal worden van die in het Moederland. Integendeel. Is ginds sedert het herstel der onafhankelijkheid in 1813 voortdurend het streven geweest de beteekenis der provincies ondergeschikt te maken aan de vorming van een krachtigen eenheidsstaat, hier zullen door het in steeds meerdere mate overbrengen naar de provincie van de uitvoering der staatstaak, de provincies worden de krachtige samenstellende deelen van den Indischen Staat.

De omvang dier bevoegdheden zal voor een deel regeling kunnen vinden in de nog in bewerking zijnde ontwerpen der ordonnanties tot instelling van de provincie West-Java en van de daarin gelegen autonome regentschappen, doch ook wanneer deze gemeenschappen eenmaal gevormd zijn, zullen bij nieuw afgekondigde algemeene verordeningen, de verschillende onderwerpen van Staatszorg regelende, steeds weer andere bevoegdheden op genoemde lichamen kunnen worden over- of opgedragen. De medewerking aan de uitvoering van die algemeene verordeningen, gewoonlijk als medebestuur betiteld, is niet bij een algemeene verordening te regelen. Al naarmate de provincie daarvoor de noodige geschiktheid verkrijgt, zullen steeds meer algemeene verordeningen ter uitvoering opgedragen worden niet aan de ambtenaren der Regeering, maar aan de provincie.

Tegelijk met de inrichting van provincie en regentschap als zelfstandige rechtsgemeenschappen, zullen de tegenwoordige residenties met hare gewestelijke raden verdwijnen. Wel zullen nieuwe, kleine residenties onder den naam afdeelingen worden gevormd uit een of meer regentschappen, maar uitsluitend als administratieve eenheden, waarvan er op geheel Java en Madoera vermoedelijk ongeveer een 40tal gevormd worden. De bestuurders dier afdeelingen, de nieuwe residenten, zullen eene positie innemen, ongeveer gelijk aan die van de tegenwoordige residenten, en de bevoegdheden van de tegenwoordige assistent-residenten geheel, die der bestaande residenten voor het grootste deel in zich vereenigen.

Niet alleen zal eene vluggere afdoening van vele dagelijksche zaken, die in het bestaande stelsel twee instanties moeten doorloopen, hierdoor kunnen worden verkregen doch ook zal de spoediger zelfstandigheid der bestuursambtenaren niet anders dan den geest in het korps ten goede moeten komen. Eene schoone taak is voor dit korps weggelegd, n.l. om de regentschapsraden niet alleen door de eerste moeilijke jaren heen te helpen, maar ook verder toe te zien, dat die raden hun taak met nauwgezetheid vervullen en het regentschap zooveel mogelijk tot ontwikkeling te brengen.

Zullen de groote gemeenten in de provincie blijven bestaan, door de noodige wetswijzigingen moeten zij worden gebracht in het provinciaal verband. Niet meer de centrale Regeering, doch het provinciaal bestuur is in het ontworpen nieuwe staatsbestel het aangewezen lichaam, waaraan de gemeentebesturen ondergeschikt en verantwoordelijk zijn. Wat de kleine gemeenten betreft, welker innerlijke kracht, zooals de boven aangehaalde memorie van toelichting dat uitdrukt ,,onvoldoende is voor een vruchtbaar zelfstandig bestaan en wier afscheiding van het regentschap niettemin aan het laatste in groote mate levensvatbaarheid als zelfstandige gemeenschap ontneemt", deze zullen in het autonoom regentschap worden opgelost. Welke gemeenten dit zijn, zal bij de instelling van elke provincie afzonderlijk nauwkeurig in beschouwing moeten worden genomen.

Wanneer, behoudens nog enkele andere hier niet genoemde regelingen van wetgevenden en administratieven aard, al de laatstgenoemde ordonnanties na openbare behandeling in den Volksraad, door de Regeering zullen zijn vastgesteld, is het oogenblik gekomen, dat tot daadwerkelijke inrichting van de eerste provincie West-Java en de daarin gelegen autonome regentschappen kan worden overgegaan, waarvan de eerste stap moet zijn de verkiezing, en daarna de benoeming van de leden der vertegenwoordigende lichamen.

Va. ALGEMEENE HERVORMING DER MAATSCHAPPELIJKE EN AGRARISCHE TOESTANDEN IN DE VORSTENLANDEN.

Werd in de op 1 September 1917 afgesloten ,,Mededeelingen omtrent enkele onderwerpen van algemeen belang" het doel der maatschappelijke en agrarische hervormingen in de Javaansche Vorstenlanden zeer beknopt weergegeven en in de van Maart 1921 dagteekenende Mededeelingen aan die reorganisatie eene meer uitvoerige bespreking gewijd, in het ter gelegenheid van het Regeeringsjubileum van H. M. de Koningin in het jaar 1923 uitgegeven Indisch Gedenkboek is in bondigen vorm de Vorstenlandsche reorganisatie nog eens volledig overzien, terwijl verder in de aflevering van 15 November 1923 (N°. 11) van het Tijdschrift voor economische geographie van de hand van het oud-lid van den Raad van Nederlandsch-Indië, den heer P. de Roo de la Faille, een omvangrijk artikel voorkomt, waarin — onder uitvoerige beschrijving van de Vorstenlandsche toestanden in het begin van deze eeuw — de redenen worden opgesomd, welke eene algeheele hervorming, inzonderheid van de agrarische toestanden in die streken, noodzakelijk hebben gemaakt.

Mag derhalve aard en doel van de Vorstenlandsche reorganisatie voldoende bekend geacht worden, het scheen niet ondienstig het door voormelde mededeelingen in grove contouren geschetst beeld thans eens met eenig cijfermateriaal bij te werken en te verscherpen.

Ten einde te doen uitkomen welk een belangrijk gedeelte van de bevolking van Nederlandsch-Indië bij deze hervormingen is betrokken, schijnt allereerst een overzicht van de bevolkingssterkte en de oppervlakte der beide Vorstenlandsche residenties van belang:

Gewest,	Oppervlakte in vierkante geografische mijlen.	Europeanen in 1920.	Inlanders in 1920.	Vreemde Oosterlingen in 1920.	Totaal in 1920 volgens de volkstelling.	Totaal in 1905 volgens de destijds gehouden volkstelling.
Soerakarta .	112.9	5 003	2 029 843	14 701	2 049 547	1 593 056
Jogjakarta .	56.5	4 885	1 270 594	7 336	1 282 815	1 118 705
Totaal . .	169.4	9 888	3 300 437	22 037	3 332 362	2 711 761

Voor deze millioenen-bevolking is nu gedurende het laatste decennium gestreefd naar eene geleidelijke ontwikkeling van de maatschappelijke en economische verhoudingen in aansluiting aan den toestand in de Gouvernementslanden.

Het zwaartepunt lag in eene algeheele herziening van het landelijk stelsel.

In de eerste plaats moest daartoe een Inlandsch gemeentewezen in het aanzijn geroepen worden om den organischen grondslag van het Inlandsch bestuur en van het maatschappelijk leven te vormen. Voor een landbouwend volk is eene goed georganiseerde dorpsinrichting een eerste vereischte tot maatschappelijken vooruitgang.

Met dit doel voor oogen werd de grond door opheffing van het apanage-bezit vrijgemaakt voor het Zelfbestuur, ten einde dit in de gelegenheid te stellen de vrijgekomen gronden met het Inlandsch bezitsrecht aan de te vormen gemeenten te schenken o. m. onder de verplichting het één/vijfde gedeelte daarvan af te zonderen als ambtsveld voor het dorpsbestuur en als pensioengrond voor ontslagen bekels [1]), en verder voor andere gemeentelijke doeleinden, en om het overblijvende in vaste en onder zekere voorwaarden, erfelijke aandeelen onder de daarvoor in aanmerking komende gemeentenaren in gebruik te geven.

De grenzen der in te stellen Inlandsche gemeenten moesten vervolgens worden ontworpen, de invoering van eene landrenteregeling moest worden voorbereid, de bedrijfsgebieden der landbouwondernemingen vastgelegd, en voor dit alles moest bruikbaar kaartenmateriaal worden vervaardigd.

Noch van het ondernemingsgebied noch van de niet-verhuurde gronden waren behoorlijke kaarten aanwezig. Voor sommige gebiedsdeelen bestonden in het geheel geen kaarten.

Deze opmeting heeft voor beide residenties plaats gehad door deskundig Europeesch personeel. Te dien einde werd in 1914 een bureau opgericht, dat tevens de kaarten kon vervaardigen, welke de ondernemers behoefden om hunne ondernemingen desgewenscht te kunnen brengen onder eene nieuwe grondhuurwetgeving [2]).

Dit bureau heeft, gelijk onderstaande overzichten kunnen doen zien een omvangrijke taak verricht.

1) Bekels waren degenen, die onder het oude stelsel voor den apanagehouder het plaatselijk toezicht hielden op het opbrengen, in geld of in natura, van het door de bevolking aan deelbouwpacht verschuldigde. Tevens waren zij politiehoofden. Kort voor de reorganisatie waren er in het Soenansgebied niet minder dan 20 161 van deze pachtgaarders.

2) Om de Zelfbesturen tegemoet te komen in de kosten van voorbereiding der hervormingen, inzonderheid voor wat betreft de uitgaven voor technische werkzaamheden t.w. meting, kaarteering, grondklasseering e.d. zijn sedert het jaar 1913 op de Indische begrooting daarvoor de volgende posten uitgetrokken:

1913	f 330 000	1919	f 248 000
1914	330 000	1920	259 500
1915	387 000	1921	288 000
1916	577 000	1922	281 200
1917	458 000	1923	275 340
1918	360 890	1924	262 540

Opgemeten gronden (in bouws) in de residentie Soerakarta van de Soerakartasche en Mangkoe Negaranische gebieden:

Jaar.	Soerakarta. Kedjawen (niet verhuurd gebied).	Soerakarta. Onder-nemings-gebied.	Soerakarta. Totaal	Mangkoe Negaran. Kedjawen (niet-verhuurd gebied).	Mangkoe Negaran. Onder-nemings-gebied.	Mangkoe Negaran. Totaal.	Totaal Soerakarta en Mangkoe Negaran.
1913	—	—	—	104 019	—	104 019	104 019
1914	15 218	20 940	36 158	92 470	—	92 470	128 628
1915	832	43 662	44 494	—	—	—	44 494
1916	13 149	21 634	34 783	40 937	9 435	50 372	85 155
1917	35 456	75 440	110 896	9 016	11 991	21 007	131 903
1918	21 659	61 177	82 836	23 485	2 385	25 870	108 706
1919	16 535	48 683	65 218	26 000	5 678	31 678	96 896
1920	—	—	—	26 297	14 717	41 014	41 014
Totaal-generaal	102 84 9	271 536	374 385	322 224	44 206	366 430	740 815

Opgemeten gronden (in bouws) in de residentie Jogjakarta van:

Jaar.	Het Sultanaats-gebied. Kedjawen (niet verhuurd gebied).	Het Sultanaats-gebied. Onder-nemings-gebied.	Het Sultanaats-gebied. Totaal.	Het gebied van Pakoe Alaman. Kedjawen (niet verhuurd gebied).	Het gebied van Pakoe Alaman. Onder-nemings-gebied.	Het gebied van Pakoe Alaman. Totaal.	Totaal Sultanaat en Pakoe Alaman.
1913	3 816	28 405	32 221	—	—	—	32 221
1914	22 961	65 522	88 483	—	—	—	88 483
1915	20 979	22 390	43 369	113 77	6 630	18 007	61 376
1916	23 466	—	23 466	—	—	—	23 466
1917	16 696	—	16 696	—	—	—	16 696
1918	—	—	—	—	—	—	—
1919	67 090	—	67 090	—	—	—	67 090
1920	132 559	—	132 559	—	—	—	132 559
Totaal-generaal	287 567	116 317	403 884	11 377	6 630	18 007	421 891

S O E R A

District (c.q. conversie district of onderdistrict).	Aantal definitief ge-vormde Inlandsche gemeenten.	Landrente ingevoerd.	Totaal oppervlakte der landrente-plichtige gronden volgens de oorspronkelijke leggers. Sawahs.	Woonerven en andere droge gronden.	Totaal.	Landrenteaanslag volgens de oorspronkelijke leggers. Sawahs.	Woonerven en andere droge gronden.	Totaal.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Prambanan	83	1920	6 505 464	3 540 154	10 046 118	f 31 397,14	f 8 824,91	f 40 222,05
Klaten	48	1920	3 930 308	2 049 024	5 979 332	25 454,78	8 000,18	33 454,96
Bajat	72	1920	5 345 010	4 197 242	9 542 252	26 777,47	9 038,45	35 815,92
Ponggok	86	1921	5 763 016	2 012 476	7 775 492	34 293,67	4 351,91	38 645,58
Karangnongko	64	1921	3 363 456	7 381 340	10 745 296	20 124,69	7 938,52	28 063,21
Grogol (onderneming Trijagan)	6	1921	1 082 490	309 226	1 392 216	2 161,23	179,19	2 340,42
Delanggoe	124	1922	11 454 350	4 654 362	16 109 212	82 747,85	15 883,46	98 631,31
Bedji	64	1922	7 536 024	3 412 228	10 948 252	42 553,32	6 820,91	49 374,23
Kartasoera	39	1923	3 789 278	2 209 264	5 999 042	24 404,59	6 056,95	30 461,54
Grogol	41	1923	5 811 050	2 478 292	8 289 342	34 106,11	4 367,01	38 473,12
Banjoedono	40	1923	4 836 312	2 039 318	6 876 130	44 959,45	6 796,54	51 755,99
Djoewangi	36	1918	3 122 018	10 885 335	14 007 353	15 710,42	11 621,29	27 331,71
Karanggede	47	1918	6 157 101	13 095 347	19 252 448	28 064,06	21 260,53	49 324,59
Onderdistrict Wonogiri	14	1918	1 357 428	4 469 366	5 827 294	3 332,76	3 349,11	6 681,87
" Ngoentoronadi	35	1919	3 099 228	5 554 492	8 654 220	5 773,86	2 793,70	8 567,56
" Selogiri	11	1919	2 630 196	2 694 114	5 324 310	8 557,79	1 896,49	10 454,28
" Ngadiredjo	9	1918	2 470 442	7 551 118	10 022 060	6 736,35	3 840,95	10 577,30
" Woerjantoro	19	1919	2 791 120	6 411 146	9 202 266	5 020,43	2 703,39	7 723,82
" Manjaran	7	1919	2 146 362	5 533 076	7 679 438	3 826,83	2 224,56	6 051,39
" Pratjimantoro	38	1919	769 484	15 991 352	16 761 336	1 120,73	4 242,89	5 363,62
" Ngeromoko	35	1917	2 353 460	11 909 284	14 263 244	3 563,61	3 994,51	7 558,12
" Ngawen	4	1919	1 020 368	2 283 224	3 304 092	1 720,38	1 261,33	2 981,71
" Batoeretno	14	1919	1 306 076	1 781 182	3 087 258	1 891,83	1 191,68	3 083,51
" Giriwojo	32	1917	2 055 024	9 809 156	11 864 180	3 657,32	3 837,15	7 494,47
" Giritontro	34	1917	152 024	15 399 416	15 551 440	229,55	4 474,15	4 703,70
" Tirtomojo	28	1919	2 094 274	5 891 416	7 986 190	5 834,37	2 191,11	8 025,48
" Batoewarno	15	1919	947 350	2 732 104	3 679 454	2 137,26	869,13	3 006,39
" Djatisrono / " Djatiroto	38	1922	4 349 340	12 384 106	16 733 446	18 525,33	6 511,31	25 036,64
" Djatipoerno	8	1919	613 350	1 430 148	2 043 498	3 674,93	805,14	4 480,07
" Sidohardjo	34	1917	3 071 294	5 645 316	8 717 110	11 374,79	3 664,90	15 039,69
" Girimarto	24	1918	2 129 248	3 387 178	5 516 426	9 624,36	1 767,51	11 391,87
Poerwantoro	58	1923	6 596 090	20 745 018	27 341 108	26 818,76	9 397,52	36 216,28
Onderdistrict Modjogedong / " Kerdjo	34	1918	2 536 310	5 932 382	8 469 192	13 222,87	7 297,23	20 520,10
" Ngargojoso / " Matesih	18	1919	1 894 236	1 253 330	3 148 066	3 454,99	1 030,73	4 485,72
" Djatipoero	38	1918	2 227 050	4 702 156	6 929 206	7 874,89	2 766,92	10 641,81
" Djoemapolo	29	1918	2 315 090	5 306 192	7 621 282	7 065,52	1 871,27	8 936,79
" Djatioso	25	1918	1 406 332	5 727 038	7 133 370	4 973,54	1 621,10	6 594,64
Tasikmadoe	28	1920	6 128 270	2 406 458	8 535 228	20 315,89	1 337,43	21 653,32
Tjolomadoe	17	1920	1 791 408	747 148	2 539 056	11 161,40	1 591,94	12 753,34
Totaal	1396	—	128 956 231	225 950 024	354 906 255	f 604 245,12	f 189 673,—	f 793 918,12

In Soerakarta waren de metingen voltooid in 1920; in Jogjakarta in 1921.

Bovendien werden van af het jaar 1919 in verband met het voortschrijden der invoering van agrarische hervormingen op alle betrokken ondernemingen de noodige bijmetingen verricht.

Met behulp van het verkregen kaartenmateriaal werden honderden dorpen gevormd en volledig ingericht. Sommige er van bleken in de practijk te klein te zijn en moesten met andere worden vereenigd.

Het aantal dezer desa's, waar, bij het voortschrijden op den hervormingsweg, ook reeds de landrenteregeling werd ingevoerd, bedraagt thans in het gewest Soerakarta 1396 en voor Jogjakarta 492 [1]). Daarvan lagen er in ondernemingsgebied in eerstvermeld gewest 607 en in laatstgenoemde residentie 381.

De landrenteregeling komt in hoofdzaken overeen met die, welke voor de Gouvernementslanden in Staatsblad 1907 n°. 277 werd uitgevaardigd. Eene niet onbelangrijke afwijking is, dat de ambtsvelden voor het desabestuur en de pensioengronden voor tengevolge van de invoering der hervormingen ontslagen bekels, vrijgesteld zijn van landrenteheffing. De inning geschiedt door een afzonderlijk corps belastinggaarders, welk instituut goed voldoet.

De volgende overzichten geven een beeld van de vorderingen, welke met de invoering van de onderwerpelijke regeling in de verschillende jaren werden gemaakt.

1) Deze cijfers hebben geen betrekking op de afdeelingen Koelon Praga en Goenoeng-kidoel van het gewest Jogjakarta, waar reeds een tiental jaren geleden eene voorloopige desavorming tot stand kwam en waar ook reeds eerder eene voorloopige landrente-regeling werd ingevoerd.

A R T A.

Gemiddelde landrente volgens de oorspronkelijke leggers.			Totaal uitgestrektheid der landrenteplichtige gronden in 1923.			Landrenteaanslag in 1923.			Gemiddelde landrente in 1923.		
Sawahs.	Woonerven en andere droge gronden.	Totaal.	Sawahs.	Woonerven en andere droge gronden.	Totaal.	Sawahs.	Woonerven en andere droge gronden.	Totaal.	Sawahs.	Woonerven en andere droge gronden.	Totaal.
10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
f 4,83	f 2,49	f 4,—	6 475 196	3 501 138	9 976 334	f 31 358,26	f 8 825,28	f 40 183,54	f 4,90	f 2,23	f 4,03
6,48	3,90	5,60	3 973 004	2 032 404	6 005 408	25 292,72	7 917,91	33 210,63	6,37	3,90	5,53
5,01	2,15	3,75	5 231 330	4 107 048	9 338 378	26 353,72	8 961,56	35 315,28	5,03	2,18	3,78
5,95	2,11	4,97	6 094 350	2 017 142	8 111 492	38 830,66	4 421,24	43 251,90	6,37	2,19	5,33
5,98	1,08	2,61	3 458 284	7 143 462	10 602 246	20 199,08	7 593,42	27 792,50	5,84	1,06	2,62
2,—	0,58	1,68	1 082 460	309 226	1 392 186	2 161,10	179,19	2 340,29	2,—	0,58	1,68
7,22	3,41	6,12	11 887 440	4 642 024	16 529 464	88 340,95	15 818,06	104 159,01	7,43	3,41	6,30
5,65	2,—	4,51	7 896 212	3 423 010	11 319 222	44 943,70	6 813,44	51 757,14	5,69	2,—	4,57
6,44	2,74	5,08	3 789 278	2 209 264	5 999 042	24 404,59	6 056,95	30 461,54	6,44	2,74	5,08
5,87	1,76	4,64	5 811 050	2 478 292	8 289 342	34 106,11	4 367,01	38 473,12	5,87	1,76	4,64
9,30	3,33	7,53	4 836 312	2 139 318	6 976 130	44 959,45	6 796,54	51 755,99	9,30	3,33	7,42
5,03	1,67	1,95	3 149 383	9 939 327	13 089 210	15 840,06	11 680,62	27 520,68	5,02	1,18	2,10
4,54	1,62	2,56	6 510 391	13 049 042	19 559 433	30 395,27	22 037,44	52 432,71	4,67	1,69	2,68
2,45	0,75	1,15	1 522 208	4 977 034	6 499 242	4 117,28	3 674,95	7 792,23	2,70	0,74	1,30
1,86	0,50	0,99	3 067 148	5 512 462	8 580 110	5 703,35	2 769,26	8 472,61	1,86	0 50	0,90
3,25	0,70	1,96	2 619 358	2 690 488	5 310 346	8 532,02	1 893,31	10 425,33	3,25	0,70	1,96
2,73	0,51	1,06	2 755 342	8 481 246	11 237 088	7 755,16	4 421,72	12 176,88	2,81	0,52	1,80
1,80	0,42	0,84	2 788 120	6 466 174	9 254 294	5 015,28	2 705,01	7 720,29	1,80	0,42	0,83
1,78	0,40	0,79	2 255 164	6 018 346	8 274 010	3 987,17	2 372,74	6 359,91	1,77	0,39	0,77
1,46	0,27	0,32	770 034	16 619 492	17 390 026	1 121,92	4 202,14	5 324,06	1,46	0,25	0,31
1,51	0,34	0,53	2 339 264	11 451 048	13 790 312	3 569,04	3 888,66	7 457,70	1,53	0,34	0,54
1,69	0,55	0,90	1 117 288	2 277 292	3 395 080	1 713,98	1 262,27	2 976,25	1,53	0,55	0,88
1,45	0,66	1,—	3 632 224	6 052 236	9 684 460	7 200,54	2 883,52	10 084,06	1,98	0,48	1,04
1,78	0,39	0,63	2 995 246	8 890 456	11 886 202	3 552,95	3 634,42	7 187,37	1,19	0,41	0,60
1,51	0,29	0,30	151 020	11 543 498	11 695 018	228,44	3 657,93	3 886,37	1,51	0,32	0,33
2,79	0,37	1,—	2 090 234	5 795 412	7 886 146	5 826,28	2 171,31	7 997,59	2,79	0,37	1,02
2 26	0,32	0,82	1 719 142	7 643 242	9 362 384	3 498,—	2 253,69	5 751,69	2,03	0,29	0,61
4,26	0,53	1,50	5 463 092	13 193 132	18 656 224	24 267,17	7 991,90	32 259,07	4,42	0,61	1,73
5,99	0,56	2,19									
3,70	0,65	1,73	2 221 064	4 236 068	6 457 132	7 526,09	2 542,96	10 069,05	3,39	0,60	1,56
4,52	0,52	2,07	2 351 480	4 620 238	6 972 218	10 449,87	2 112,89	12 562,76	4,44	0,46	1,80
4,07	0,45	1,40	6 596 090	20 745 018	27 341 108	26 818,76	9 397,52	36 216,28	4,07	0,45	1,32
5,21	1,23	2,42	2 545 076	3 911 228	6 456 304	13 321,98	3 123,40	16 445,38	5,23	0,80	2,55
1,82	0,82	1,42	2 743 164	1 235 296	3 978 460	3 523,91	1 027,78	4 551,69	1,28	0,83	1,14
3,58	0,59	1,54	1 655 284	3 155 364	4 811 148	5 808,08	1 819,17	7 627,25	3,51	0,57	1,59
3,05	0,35	1,17	2 784 462	5 236 032	8 020 494	6 976,12	1 851,88	8 828,—	2,50	0,35	1,10
3,54	0,28	0,92	1 130 278	4 092 126	5 222 404	3 945,99	1 209,22	5 155,21	3,49	0,30	0,99
3,31	0,56	2,54	7 181 000	2 625 064	9 806 064	23 490,91	1 446,24	24 937,15	3,27	0,55	2,55
6,23	2,18	5,02	1 802 344	748 014	2 550 358	11 240,97	1 585,51	12 826,48	6,24	2,12	5,03
4,69	f 0,84	f 2,24	136 498 316	225 215 203	361 714 019	f 626 376,93	f 187 368,06	f 813 744,99	f 4,59	f 0,83	f 2,25

District (c.q. conversie district of onderdistrict).	Aantal definitief gevormde Inlandsche gemeenten.	Landrente ingevoerd.	Totaal oppervlakte der landrenteplichtige gronden volgens de oorspronkelijke leggers.			Landrenteaanslag volgens de oorspronkelijke leggers.		
			Sawahs.	Woonerven en andere droge gronden.	Totaal.	Sawahs.	Woonerven en andere droge gronden.	Totaal.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Prambanan	46	1920	6 427 080	6 948 342	13 375 422	f 60 036,10	f 23 125,49	f 83 161,59
Ngemplak	47	45—1920 2—1921	5 426 258	6 918 216	12 344 474	53 284,23	22 120,96	75 405,19
Kotta-Gede	41	35—1920 6—1922	3 468 454	2 362 094	5 831 048	43 424,21	12 027,58	55 451,79
Klegoeng.	50	1921	5 724 006	6 309 494	12 034 000	53 785,72	17 848,54	71 634,26
Djoemeneng.	55	11—1921 44—1922	6 069 152	4 739 136	10 808 288	72 431,29	19 216,53	91 637,82
Mlati	50	1—1920 26—1921 22—1922 1—1923	5 831 304	3 970 082	9 801 386	64 057,94	18 423,17	82 481,11
Godehan	53	45—1922 8—1923	5 198 012	8 385 194	13 583 206	62 204,47	30 327,67	92 532,14
Tjepit	40	1923	4 287 348	6 242 422	10 530 270	61 061,13	29 360,14	90 421,27
Srandakan	38	17—1920 21—1923	3 308 350	4 518 222	7 822 072	38 431,47	47 972,01	86 403,48
Kretek.	37	16—1920 21—1923	3 948 346	4 021 430	7 970 276	51 801,84	33 980,27	85 782,11
Sogan	35	1919	2 856 274	4 405 034	7 261 308	16 610 61	27 655,66	44 266,27
Totaal . . .	492		52 547 084	58 817 166	111 364 250	f 577 119,01	f 282 058,02	f 859 177,03

Doordat de landrente-aanslag op ongeveer hetzelfde peil gebracht is als in het aangrenzend Gouvernementsgebied en de ondernemingen aanvankelijk nog niet de volle vergoedingen betalen voor het genot van de ingevolge de z.g. conversiebeschikking aan hen in gebruik gegeven gronden [2]), bleek

1) De aanvankelijk ingevoerde aanslag bleek in een 35-tal desa's van Jogjakarta te hoog tengevolge van eene onjuiste klasseering der droge gronden door de bevolking. In 1922 werden die gronden tot eene uitgestrektheid van 9220 bouw opnieuw geklasseerd, waarop de aanslag, aanvankelijk f 28 741 bedragende, tot f 16 244 werd teruggebracht.

2) Ingevolge het bepaalde in den slotzin van artikel 11, n°. 4, lett. *a*, van het in Staatsblad 1918 n°. 20 opgenomen Grondhuurreglement voor de residentiën Soerakarta en Jogjakarta bedragen de toegestane reducties gedurende de eerste vijf jaren na de conversie 30% en gedurende het volgende vijftal jaren 15% van de jaarlijksche vergoedingen, welke de ondernemingen verschuldigd zijn voor de bij haar in gebruik zijnde gronden.
Bovendien wordt nog, gelijk vermeld in de op 24 Maart 1921 afgesloten Mededeelingen, ingevolge het derde lid van § 23 der voorschriften tot uitvoering van het Grondhuurreglement in Bijblad n°. 9029 eene reductie van 50% verleend ten aanzien van gronden, welke door de ondernemers van eene geregelde bevloeiing zijn voorzien of tegen zandvloeden zijn beschermd.

O G J K A R T A.[1])

...taal.	Gemiddelde landrente volgens de oorspronkelijke leggers. Sawahs.	Woonerven en andere droge gronden.	Totaal.	Totaal uitgestrektheid der landrenteplichtige gronden in 1923. Sawahs.	Woonerven en andere droge gronden.	Totaal.	Landrenteaanslag in 1923. Sawahs.	Woonerven en andere droge gronden.	Totaal.	Gemiddelde landrente in 1923. Sawahs.	Woonerven en andere droge gronden.	Totaal.
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
161,59	f 9,34	f 3,33	f 6,22	6 424 480	6 288 320	12 713 300	f 59 987,79	f 18 756,66	f 78 744,45	f 9,34	f 2,98	f 6,19
105,19	9,82	3,20	6,11	5 417 140	6 883 360	12 301 000	53 227,69	21 875,55	75 103,24	9,83	3,18	6,11
151,79	12.52	5,09	9,51	3 462 494	2 336 132	5 799 126	43 375,85	11 895,89	55 271,74	12,53	5,09	9,53
334,26	9,40	2,83	5,95	5 693 290	6 041 330	11 735 120	53 518,92	17 124,47	70 643 39	9,40	2,83	6,02
337,82	11,93	4,05	8,48	6 077 066	4 740 348	10 817 414	72 531,42	19 219,97	91 751 39	11,94	4,05	8,48
181,11	10,98	4,64	8,41	5 834 072	3 875 278	9 791 350	64 093 84	18 366,84	82 460,68	10,99	4,76	8,42
532,14	11,97	3,62	6,86	5 204 254	8 347 488	13 552 242	62 587,58	27 171,84	89 759,42	12,03	3,26	6,62
121,27	14,26	4,70	8,59	4 287 348	6 242 422	10 530 270	61 061,13	29 360,14	90 421,27	14,26	4,70	8,59
103,48	11,61	10,61	11,05	3 308 002	4 503 256	7 811 258	38 425,12	47 927,11	86 352,23	11,62	10,64	11,05
782,11	13,12	8,45	10,76	3 948 346	4 018 266	7 967 112	51 801,84	33 934,05	85 735,89	13,12	8,45	10,76
366,27	5,81	6,28	6,15	2 855 392	4 398 224	7 254 116	16 607,86	23 399,97	40 007,83	5,82	5,31	5,52
77,03	10,98	f 4,80	f 7,72	52 514 384	57 759 424	110 274 308	f 577 219,04	f 269 032,49	f 846 251,53	f 10,99	f 4,66	f 7,67

het totaal van landrente en ondernemingsvergoedingen voor de Zelfbestuurskas van Soerakarta, in vergelijking met de pachtbetaling vóór de hervorming, een inkomstenderving op te leveren. Daar deze kas niet bij machte was dit nadeelig saldo te dragen, werd dit door de Regeering als aandrijfster der hervorming voorshands voor Hare rekening genomen.

Voor dit doel is voor het eerst op de begrooting van het jaar 1920 een som van f 120 000 uitgetrokken, welk bedrag in verband met de geleidelijke voortschrijding der hervorming voor 1923 klom tot f 495 000 en voor 1924 f 535 300 zal bedragen. Dit bedrag neemt geleidelijk af, naarmate de aan de tot den nieuwen toestand toegetreden ondernemers toegestane tijdelijke reductie op de jaarlijks aan de zelfbestuurskas te betalen vergoedingen, afloopt.

In het bovenstaande is aanleiding gevonden de landrentecijfers in het cultuurgebied nog eens afzonderlijk te groepeeren naar de reeds georganiseerde ondernemingen en daarnaast een tweetal overzichten te geven van de door de ondernemingen voorheen betaalde pachten en na de conversie te betalen jaarlijksche vergoedingen.

Naam der ondernemingen.	Aantal inlandsche gemeenten.	Uitgestrektheid der landrenteplichtige				
		1922.			1923.	
		Sawahs.	Woonerven en andere droge gronden.	Totaal.	Sawahs.	Woonerven en andere droge gronden.
1. Genengsari	13	1 188 226	1 098 394	2 287 120	1 191 212	1 098 394
2. Prambonan	20	1 267 340	634 480	1 902 320	1 273 410	634 172
3. Tjandisewoe	11	918 090	383 108	1 301 198	924 230	384 200
4. Kemoedho	6	627 034	377 298	1 004 332	625 020	372 470
5. Pandansimping	15	1 234 254	397 294	1 632 048	1 230 240	395 298
6. Gantiwarno	13	1 277 046	491 294	1 768 340	1 276 012	342 128
7. Gondangwinangoen, Djetis, Djoemoel en Djogonalan	32	2 369 328	1 007 272	3 377 100	2 460 324	1 110 402
8. Wedibirit	12	907 248	479 254	1 387 002	908 098	478 390
9. Djiwo	7	734 342	323 098	1 057 440	735 482	322 226
10. Gajamprit	10	915 228	280 456	1 196 184	928 124	280 456
11. Demangan	17	1 024 420	870 484	1 895 404	1 275 346	876 308
12. Djonggrangan	7	574 012	300 016	974 028	724 288	300 014
13. Ketandan	13	1 252 230	557 146	1 809 376	1 257 318	557 176
14. Logede	2	—	238 410	238 410	—	238 358
15. Bodeh	4	2 020	783 468	785 488	2 020	783 468
16. Ngoepit	4	1 081 298	767 238	1 849 036	1 082 360	767 184
17. Gemampir	21	554 358	4 740 428	5 295 286	649 242	4 620 068
18. Gedaren	12	960 388	420 348	1 381 286	961 150	422 088
19. Kebonaroem	10	932 002	311 320	1 243 322	932 098	311 256
20. Karanganom	20	1 522 044	606 434	2 128 478	1 440 264	602 158
21. Ponggok	15	1 076 410	258 060	1 334 470	1 076 302	253 324
22. Satrijan Selap	6	509 306	416 164	925 470	508 224	414 234
23. Tjokrotoeloeng	33	2 634 164	689 416	3 324 080	2 635 022	688 162
24. Trijagan	6	1 082 498	309 226	1 392 224	1 246 360	309 226
25. Delanggoe	28	2 496 216	809 088	3 305 304	2 669 460	813 128
26. Polanhardjo	10	739 330	200 196	940 026	758 064	197 372
27. Djoewiring	13	1 109 142	524 006	1 633 148	1 128 150	524 416
28. Gondangsari	1	41 024	19 052	60 076	41 024	19 052
29. Wonosari	30	2 525 176	818 100	3 342 276	2 629 484	816 328
30. Mandjoeng	6	517 092	143 084	660 176	531 288	141 208
31. Tjepper	28	2 961 208	1 745 126	4 706 334	2 749 398	1 711 132
32. Pangkalan	4	707 244	217 080	924 324	699 362	219 116
33. Troetjoek	15	1 924 054	1 068 154	2 992 208	1 986 330	1 041 090
34. Plagan	3	362 288	177 336	540 124	374 364	178 336
35. Manishardjo	44	4 740 236	1 983 —	6 723 236	5 002 002	2 006 186
36. Bangak	22	—	—	—	3 102 086	1 234 168
37. Kartasoera	10	—	—	—	1 270 152	532 270
38. Gawok	6	—	—	—	641 416	259 462
39. Manang	8	—	—	—	771 474	345 274
40. Bakipandean	8	—	—	—	581 142	275 256
41. Temoeloes [1]	8	—	—	—	797 208	393 178
42. Taksikmadoe [1]	28	6 975 288	2 567 494	9 543 282	7 181 —	2 625 064
43. Tjolomadoe [1]	17	1 796 398	777 204	2 574 102	1 802 344	748 014
44. Baron	4	—	—	—	560 104	183 106
Totaal	607	51 644 482	27 798 026	79 443 008	60 628 098	30 734 216

1) Deze ondernemingen komen niet voor in den staat betreffende de ondernemingsvergoedingen, omdat zij aan het Zelfbestuur van Mangkoenegara toebehooren.

onden.	Landrente-aanslag.					
	1922.			1923.		
Totaal.	Sawahs.	Woonerven en andere droge gronden.	Totaal.	Sawahs.	Woonerven en andere droge gronden.	Totaal.
2 290 106	f 3 152,11	f 1 698,65	f 4 850,76	f 3 165,49	f 1 698,65	f 4 864,14
1 908 082	6 015,47	2 169,89	8 185,36	6 020,37	2 168,92	8 189,29
1 308 430	5 524,83	1 340,55	6 865,38	5 573,82	1 341,95	6 915,77
997 490	2 774,49	1 082,10	3 826,59	2 745,18	1 093,87	3 839,05
1 626 038	6 457,95	1 166,81	7 624,76	6 481,64	1 156,15	7 637,79
1 618 140	5 334,21	919,44	6 253,65	5 337,60	920,17	6 257,77
3 471 226	13 847,23	2 522,50	16 369,82	13 853,40	2 521,89	16 375,29
1 386 488	6 666,63	2 248,43	8 915,08	6 677,55	2 241,44	8 918,99
1 058 208	3 874,76	935,60	4 810,36	3 884,64	933,48	4 818,12
1 209 080	7 755,37	1 432,71	9 188,08	7 788,01	1 432,71	9 220,72
2 152 154	6 725,26	2 960,81	9 686,07	6 726,65	2 962,10	9 688,75
1 024 302	3 991,44	1 562,02	5 553,46	4 000,41	1 562,02	5 562,43
1 814 494	6 241,68	1 831,37	8 073,05	6 247,97	1 832,69	8 080,66
238 358	—,—	240,34	240,34	—,—	240,31	240,31
785 488	8,16	799,15	807,31	8,16	799,15	807,31
1 850 044	5 966,13	1 147,07	7 113,20	5 978,64	1 146,80	7 125,44
5 269 310	1 384,09	4 080,31	5 464,40	1 455,47	3 927,30	5 382,77
1 383 238	4 337,90	688,—	5 205,90	4 337,02	872,39	5 209,41
1 243 354	8 418,07	607,63	9 025,70	8 419,79	607,47	9 027,26
2 042 422	11 709,91	1 355,64	13 065,55	11 738,69	1 350,82	13 089,51
1 330 126	6 696,79	560,07	7 256,86	6 667,—	552,04	7 219,04
922 458	2 010,28	665,04	2 675,32	1 994,73	662,66	2 657,39
3 323 184	13 783,14	1 657,16	15 440,30	13 779,01	1 656,82	15 435,83
1 556 086	2 161,23	179,19	2 340,42	2 161,10	179,19	2 340,29
3 483 088	21 243,50	2 893,55	24 137,05	22 957,52	2 885,47	25 842,99
955 436	4 924,10	621,58	5 545,68	5 108,50	613,95	5 722,05
1 653 066	7 299,48	2 000,90	9 300,38	7 534,64	2 006,43	9 541,07
60 076	483,85	35,65	519,50	483,85	35,65	519,50
3 446 312	17 580,63	1 902,09	19 482,72	18 861,75	1 901,09	20 762,84
672 496	3 773,59	556,23	4 329,82	4 002,49	549,76	4 552,25
4 461 030	17 466,04	6 352,41	23 818,45	18 261,63	6 151,59	24 413,22
918 478	5 284,70	1 055,30	6 340,—	5 446,17	1 165,67	6 611,84
3 027 420	10 589,97	2 105,17	12 695,14	11 230,89	2 092,12	13 323,01
553 300	1 455,91	356,35	1 812,26	1 563,74	365,85	1 920,59
7 008 188	26 787,46	4 183,21	30 970,67	28 371,53	4 178,98	32 550,51
4 336 154	—,—	—,—	—,—	20 144,26	3 969,95	24 114,21
1 802 422	—,—	—,—	—,—	6 094,25	1 193,55	7 287,80
901 378	—,—	—,—	—,—	4 387,93	469,29	4 857,22
1 117 248	—,—	—,—	—,—	4 095,11	852,92	4 948,03
856 398	—,—	—,—	—,—	2 722,13	540,33	3 262,46
1 190 386	—,—	—,—	—,—	4 559,34	762,08	5 321,42
9 806 064	22 891,05	1 420,86	24 311,91	23 490,91	1 446,24	24 937,15
2 550 358	11 196,64	1 584,11	12 780,75	11 240,97	1 585,51	12 826,48
743 210	—,—	—,—	—,—	2 134,68	276,36	2 411,04
91 362 314	f 285 784,14	f 59 097,89	f 344 882,03	f 337 734,23	f 66 894,78	f 404 629,01

	Naam der onderneming.	Georganiseerd op:	Oppervlakte aanplant vóór reorganisatie ±	Pacht betaald in het jaar voorafgaande aan de reorganisatie.	Gemiddelde pacht per bouw aanplant.	Oppervlakte aanpl[ant] na r	
						Volgens beschikking.	
						Even jaren.	Oneven jaren.
1.	Genengsari	1 April 1920.	426 056	f 17 850,90	f 41,89	2) 469 289	2) 477 167
2.	Prambanan	„	568 371	37 187,25	65,36	632 190	631 446
3.	Tjandisewoe	„	406 325	40 492,41	99,57	446 376	457 124
4.	Kemoedho	„	276 305	13 928,80	50,34	303 454	310 390
5.	Pandansimping	„	548 416	38 412,25	69,99	605 126	614 186
6.	Gantiwarno	„	561 208	42 346,18	75,43	624 294	623 000
7.	Gondangwinangoen, Djetis, Goemoel en Djogonalan	„	1 089 094	94 399,68	86,66	2) 1 207 433	2) 1 212 275
8.	Wedibirit	„	405 315	38 061,57	93,83	451 224	449 476
9.	Djiwo	„	319 494	26 665,92	83,33	349 196	361 346
10.	Gajamprit	„	399 317	26 477,63	66,25	445 016	443 022
11.	Demangan	„	465 469	40 380,55	86,67	507 230	508 424
12.	Djonggrangan	„	321 353	17 364,33	53,94	325 318	328 426
13.	Ketandan	„	560 195	43 123,24	76,95	623 210	621 444
14.	Logede	1 April 1921.	252 434	3 988,50	15,38	—	—
15.	Bodeh	„	449 347	9 296,—	20,67	—	—
16.	Ngoepit	„	556 391	42 135,66	75,68	443 416	445 226
17.	Gemanpir	„	947 344	33 315,63	35,15	318 066	324 410
18.	Gedaren	„	427 465	19 817,64	46,31	474 490	475 486
19.	Kebonaroem	„	438 305	28 415,61	64,78	418 470	410 396
20.	Karanganom	„	669 499	40 319,58	60,18	744 188	744 198
21.	Ponggok	„	419 318	19 862,68	47,36	2) 467 491	2) 464 271
22.	Satrijan Selap	„	412 298	21 204,90	51,39	251 315	254 022
23.	Tjokrotoeloeng	„	1 139 359	101 647,03	89,27	1 266 256	1 263 486
24.	Trijagan	„	482 429	15 120,89	31,32	2) 536 254	2) 536 254
25.	Delanggoe	1 April 1922.	1 047 150	109 614,64	104,66	2) 1 159 145	2) 1 168 021
26.	Polanhardjo	„	332 464	20 218,67	60,73	368 434	371 426
27.	Djoewiring	„	499 085	49 028,61	98,22	556 016	553 116
28.	Gondangsari	„	35 403	1 775,76	49,60	—	—
29.	Wonosari	„	1 135 449	96 295,61	84,77	1 264 138	1 259 470
30.	Mandjoeng	„	232 366	20 287,23	87,17	255 014	262 078
31.	Tjepper	„	1 333 073	120 413,80	76,75	1 483 372	1 478 400
32.	Pangkalan	„	235 363			263 208	260 210
33.	Troetjoek	„	1 075 474	64 173,55	59,74	966 348	957 206
34.	Plagan	„	165 143	11 971,09	72,43	183 024	179 264
35.	Manishardjo	„	2 278 300	74 161,43	32,55	2) 2 532 000	2) 2 532 000
36.	Bangak	1 April 1923.	1 157 463	99 228,94	85,70	2) 1 291 021	2) 1 282 073
37.	Kartasoera	„	769 467	66 610,91	86,50	860 120	850 362
38.	Gawok	„	252 119	23 587,72	92,32	278 322	282 240
39.	Manang	„	338 338	31 568,80	93,21	378 484	373 322
40.	Bakipandejan	„	257 183	24 255,38	94,28	281 266	290 196
41.	Temoeloes	„	351 215	39 569,76	112,60	397 276	383 200
	Totaal		24 048 162	f 1 664 576,73	f 69,22	24 435 490	24 448 059

1) Hierin is niet begrepen de vergoeding, verschuldigd voor de gronden ingenomen door gebouwen en werken.

2) Hierin zijn begrepen drie-jaarlijksche wisselingen welke zijn omgerekend in twee-jaarlijksche wisselingen.

IN DE RESIDENTIE SOERAKARTA.

na reorganisatie.		Gronden in voortdurend gebruik.		Ondernemingsvergoeding voor 12 maanden (100 %) [1].			
Werkelijke toestand.				Totalen.			
		Volgens beschikking.	Werkelijke toestand.	Volgens beschikking.		Werkelijke toestand.	
1922.	1923.			Even jaren.	Oneven jaren.	1922.	1923.
467 494	481 080	—	—	f [2]) 17 375,51	f [2]) 16 762,85	f 16 595,91	f 17 463,74
632 190	631 276	—	—	38 205,70	35 704,77	38 205,70	35 680,62
446 266	455 402	—	—	30 712,56	31 790,28	30 696,06	31 671,73
303 454	308 490	—	—	13 814,44	14 300,92	13 814,44	14 321,94
605 126	614 186	—	—	37 259,74	38 994,95	37 259,74	38 994,95
624 294	622 376	—	—	32 942,92	33 615,31	32 942,92	33 599,35
1 208 092	1 209 078	—	—	[2]) 79 832,27	[2]) 77 709,16	79 831,51	77 512,60
451 224	449 476	—	—	35 799,14	36 836,87	35 799,14	36 836,87
351 072	360 486	—	—	21 658,55	22 787,79	21 763,26	22 684,24
445 016	443 022	—	—	37 847,22	37 362,56	37 847,22	37 362,56
507 230	508 164	25 148	25 148	35 509,82	36 106,28	35 509,82	36 069,52
325 318	327 318	54 186	54 186	21 693,62	21 491,80	21 693,62	21 402,06
623 074	621 226	—	—	36 624,20	36 786,36	36 612,46	36 755,29
—	—	280 454	280 454	989.28	989,28	989,28	989,28
—	—	499 380	499 380	3 443,55	3 443,55	3 443,55	3 443,55
443 416	445 226	312 159	312 154	37 366,63	35 377,52	37 366,65	35 377,52
318 066	324 202	1 316 376	1 316 376	17 496,40	17 833,72	17 496,40	17 830,77
474 490	475 486	—	—	26 105,35	27 220,27	26 105,35	27 220,27
418 470	410 396	130 230	130 230	39 547,55	38 212,91	39 547,55	38 212,91
744 188	744 198	—	—	66 352,50	65 878,78	66 352,50	65 872,78
467 430	461 294	—	—	[2]) 32 689,33	[2]) 32 484,40	32 872,80	31 973,98
251 310	254 022	382 228	382 228	18 441,05	18 835,64	18 441,05	18 835,64
1 266 256	1 261 266	—	—	90 495,70	90 578,03	90 495,70	90 480,56
349 254	372 240	—	—	[2]) 11 787,82	[2]) 11 787,82	8 868,93	7 194,61
1 192 260	1 189 470	—	—	[2]) 107 500,48	[2]) 110 014,60	108 253,85	109 422,49
368 434	371 398	—	—	29 749,03	30 060,16	29 749,03	30 055,37
556 016	553 116	—	—	43 755,45	44 277,57	43 755,45	44 277,57
—	—	39 392	39 392	356,68	356,68	356,68	356,68
1 264 138	1 259 470	—	—	105 136,49	108 415,30	105 136,49	108 415,10
255 014	262 032	—	—	22 689,44	22 608,44	22 689,44	22 600,52
1 483 372	1 478 390	—	—	115 045,51	112 841,53	115 045,51	112 828,53
263 208	260 210	—	—	21 662,52	20 964,11	21 662,52	20 964,11
966 348	957 206	419 498	420 414	66 513,20	67 696,93	66 513,20	67 699,43
183 024	179 264	4 126	4 126	9 437,74	10 309,33	9 437,74	10 309,33
1 715 126	1 664 148	—	—	[2]) 143 602,85	[2]) 143 602,85	92 057,23	94 516,33
—	1 286 066	—	—	[2]) 87 142,97	[2]) 85 827,29	—	82 908,97
—	850 362	—	—	44 066,68	42 404,35	—	42 404,35
—	282 022	—	—	17 374,71	17 447,94	—	17 447,94
—	373 322	—	—	20 959,94	20 990,73	—	20 990,73
—	290 196	—	—	16 754,86	16 821,17	—	16 821,17
—	383 200	—	—	26 812,13	24 782,80	—	24 782,80
19 977 170	23 429 282	3 466 177	3 467 088	f 1 662 551,53	f 1 662 307,59	f 1 395 208,70	f 1 604 588,76

Naam der onderneming.	Aantal Inlandsche gemeenten.	Uitgestrektheid der landrenteplichtige grond			
		1922.			1923
		Sawahs.	Woonerven en andere droge gronden.	Totaal.	Sawahs.
1. Randoegoenting	12	770 074	681 390	1 451 464	764 416
2. Kadirodjo	5	302 218	489 352	792 070	286 108
3. Tandjoengtirto	8	676 472	456 080	1 133 052	654 458
4. Sorogedoeg	10	707 272	866 092	1 573 362	718 164
5. Wanoedjojo	8	575 044	637 196	1 212 238	583 308
6. Bandjarardjo	11	652 144	1 545 324	2 197 468	653 184
7. Bedojo	5	366 486	991 112	1 358 096	365 334
8. Gedjajan	5	157 262	541 188	698 454	201 322
9. Magoewo	6	321 428	980 130	1 302 052	318 254
10. Wonotjatoer	10	790 394	779 008	1 569 406	811 190
11. Moedja-moedjoe	15	709 096	948 314	1 657 408	698 378
12. Wioro	6	320 176	243 444	564 120	320 178
13. Kedatonplered	15	734 016	665 292	1 399 308	697 026
14. Wringin	8	487 236	372 124	859 360	487 114
15. Tempel	10	516 284	888 396	1 406 180	513 342
16. Mlessen	10	499 382	452 220	952 102	486 380
17. Medari	13	886 488	1 246 286	2 133 274	874 358
18. Beran	13	814 498	729 024	1 544 022	816 464
19. Boeloes	17	1 303 372	1 383 128	2 687 000	1 298 010
20. Sedangpitoe	16	956 414	1 389 220	2 346 134	954 326
21. Tjebongan	30	1 561 074	2 411 154	3 972 228	1 596 194
22. Sonosewoe	5	216 282	297 490	514 272	218 060
23. Demakidjo	16	889 224	1 283 412	2 173 136	887 242
24. Rewoeloe	23	1 195 064	1 772 494	2 968 058	1 194 030
25. Sedajoe	18	1 024 316	3 395 086	4 419 402	1 017 190
26. Barongan	20	1 168 484	1 340 000	2 508 484	1 173 338
27. Padokan	20	1 220 076	2 541 215	3 761 294	1 187 172
28. Bantoel	10	669 242	884 148	1 553 390	692 386
29. Gesikan	14	575 110	1 876 446	2 459 056	596 444
30. Gondanglipoero	8	445 270	1 014 130	1 459 400	446 492
31. Poendong	14	882 414	1 747 284	2 630 198	889 058
Totaal	381	22 401 206	34 854 182	57 255 488	22 416 420

…tige	…ronden.		Landrente-aanslag.					
	1923.		1922.			1923.		
	Woonerven en andere droge gronden.	Totaal.	Sawahs.	Woonerven en andere droge gronden.	Totaal.	Sawahs.	Woonerven en andere droge gronden.	Totaal.
…16	695 252	1 460 168	f 7 494,81	f 3 135,83	f 10 540,64	f 7 261,31	f 3 111,12	f 10 372,43
…08	504 228	790 336	3 109,45	2 350,83	5 460,28	2 778,65	2 471,48	5 250,13
…58	469 074	1 124 032	7 046,67	2 479,21	9 525,88	6 821,38	2 557,54	9 378,92
…54	867 458	1 586 122	6 673,39	3 504,35	10 177,74	6 543,50	3 514,04	10 057,54
…08	639 114	1 222 422	6 050,78	2 825,58	8 876,36	5 948,72	2 837,96	8 786,68
…34	1 546 076	2 199 260	6 431,38	5 018,04	11 449,42	7 022,21	5 018,08	12 040,29
…34	999 426	1 365 260	3 728,11	2 586,65	63 14,76	3 364,89	2 589,86	6 454,75
…22	497 100	698 422	8 125,05	1 946,47	3 789,52	2 364,55	1 799,05	4 163,60
…54	999 056	1 317 310	3 133,48	3 280,94	6 414,42	3 023,83	3 352,68	6 376,51
…00	762 436	1 574 126	7 105,98	2 757,03	9 863,01	6 817,34	2 582,40	9 599,74
…78	929 210	1 628 088	9 264,44	4 517,49	13 781,93	9 557,31	4 445,36	14 002,67
…78	243 206	563 384	3 429,74	803,33	4 236,07	3 299,35	802,83	3 102,18
…26	705 210	1 402 236	9 305,86	2 581,78	11 887,64	8 749,53	2 795,44	11 544,97
…14	373 200	860 314	4 771,27	1 691,99	6 463,26	4 910,14	1 692,94	6 603,08
…42	892 274	1 406 116	4 137,42	4 026,06	8 163,48	3 732,38	4 034,55	7 766,93
…30	453 270	939 150	4 788,82	1 316,82	6 105,64	4 995,66	1 317,05	6 312,71
…58	1 247 064	2 115 422	8 511,81	4 227,27	12 739,08	8 131,82	4 220,75	12 352,57
…54	721 298	1 538 262	9 456,03	4 300,85	13 756,88	9 179,52	4 295,29	13 474,81
…10	1 396 146	2 694 156	13 196,73	5 858,46	19 055,19	12 944,97	5 863,52	18 808,49
…26	1 394 442	2 349 268	10 422,—	5 460,66	15 882,66	10 395,78	5 463,99	15 859,77
…94	2 418 436	4 015 130	21 165,10	11 238,82	32 403,92	21 632,87	11 254,22	32 887,09
…60	298 468	517 028	2 697,36	1 556,22	4 253,58	2 708,46	1 558,57	4 267,03
…42	1 281 230	2 168 472	10 145,51	5 286,08	15 431,59	9 797,03	5 285,15	15 082,18
…30	1 773 012	2 967 042	14 355,33	6 532,27	20 887,60	14 962,65	6 532,52	21 495,17
…90	3 379 444	4 397 134	13 306,74	11 543,80	24 850,54	13 825,68	11 518,21	25 383,89
…38	1 345 352	2 519 190	18 830,59	12 244,72	31 075,31	18 912,96	12 261,86	31 174,82
…72	2 535 236	3 722 408	16 442,01	14 396,97	30 838,98	15 043,29	14 315,87	29 359,16
…86	886 282	1 679 168	10 025,27	7 954,81	17 980,08	10 173,36	7 952,36	18 135,72
…44	1 853 436	2 450 380	5 301,42	14 424,22	19 725,64	5 466,50	24 341,54	19 808,05
…92	1 015 152	1 462 144	6 772,63	9 521,05	16 293,68	7 182,64	9 525,09	16 707,73
…58	1 745 072	2 644 130	11 075,71	12 972,23	24 647,94	11 519,73	12 962,85	24 482,58
…20	34 866 160	57 283 080	f 259 910,98	f 173 361,83	f 432 272,72	f 259 708,01	f 172 384,17	f 432 092,18

Naam der onderneming.	Georganiseerd op:	Oppervlakte aanplant vóór reorganisatie ± 1)	Pacht betaald in het jaar voorafgaande aan de reorganisatie.	Gemiddelde pacht per bouw aanplant.	Oppervlakte aanplant	
					Volgens beschikking.	
					Even jaren.	Oneven jaren.
1. Randoegoenting	1 April 1920.	914	f 30 787,86	f 33,68	921 044	912 164
2. Kadirodjo	"	427	11 033,76	25,84	426 174	427 408
3. Tandjoengtirto	"	670	26 253,92	39,19	684 190	690 136
4. Sorogedoeg	"	645	27 223,44	42,21	654 236	640 446
5. Wanoedjojo	"	565	9 301,98	16,46	572 292	563 106
6. Bandjarardjo	"	737	37 727,34	51,19	736 424	736 410
7. Bedojo	"	622	11 212,80	18,03	626 150	618 184
8. Gedjajan	"	375	7 823,46	20,86	375 282	375 244
9. Magoewo	"	436	11 684,10	26,80	443 256	428 094
10. Wonotjatoer	"	870	30 365,44	34,90	871 016	869 074
11. Moedja-moedjoe 2)	"	827	49 350,74	59,67	835 260	837 206
12. Wioro	"	308	11 932,50	38,74	322 020	322 258
13. Kedatonplered	"	751	31 028,08	41,32	752 354	749 486
14. Wringin	1 April 1921.	499	9 392,42	18,82	500 020	499 266
15. Tempel	"	519	8 766,44	16,89	518 412	519 384
16. Mlessen	"	462	35 517,87	76,88	473 094	483 270
17. Medari	"	899	29 807,90	33,16	901 006	916 388
18. Beran	"	814	44 601,26	54,79	820 328	826 090
19. Boeloes	"	1 431	51 916,79	36,28	1 434 400	1 426 464
20. Sendangpitoe	1 April 1922.	952	51 893,32	54,51	954 450	950 230
21. Tjebongan	"	1 516	78 745,76	51,94	1 562 188	1 533 332
22. Sonosewoe	"	243	6 643,96	27,34	210 036	206 108
23. Demakidjo	"	828	35 851,72	43,30	825 486	830 044
24. Rewoeloe	"	1 067	51 074,76	47,87	1 066 412	1 067 342
25. Sedajoe	"	1 011	44 703,46	44,22	1 001 016	1 021 090
26. Barongan	1 April 1923.	1 143	59 749,78	52,27	1 160 256	1 139 436
27. Padokan	"	864	41 651,95	48,21	863 484	865 090
28. Bantoel	"	665	33 288,26	50,06	680 322	655 044
29. Gesikan	"	625	45 955,25	73,53	624 452	625 354
30. Gondanglipoero	"	443	22 432,12	50,64	447 306	445 062
31. Poendong	"	768	35 265,78	45,92	775 292	761 364
Totaal		22 896	f 982 984,22	f 42,93	23 045 158	22 957 074

1) De oppervlakte van den aanplant vóór de reorganisatie is slechts bij benadering juist. De wijzigingen in de oppervlakte zijn een gevolg van prijsgeving en veranderde bestemming van gronden.

2) Gedeeltelijk Solosche enclave.

Ter toelichting van bovenstaande staten moge het volgende worden opgemerkt.

In de meeste gevallen worden de cultures in de Javaansche Vorstenlanden gedreven in tweejaarlijkschen wisselbouw. In de jaren, dat de gronden ter beschikking worden gesteld van de ondernemers, wordt daarover, voor wat betreft de eerste twaalf maanden, geen landrente betaald. Om deze reden zijn hierboven de cijfers voor de even en oneven jaren uit elkander gehouden.

De ondernemingsvergoedingen zijn opgegeven voor zoover

na reorganisatie. Werkelijke toestand. 1923.	1924.	Gronden in voortdurend gebruik. Volgens beschikking.	Werkelijke toestand.	Ondernemingsvergoeding voor 12 maanden (100 %). Volgens beschikking. Even jaren.	Oneven jaren.	Werkelijke toestand. 1923.	1924.
911 232	919 350	16 036	16 344	f 49 813,66	f 50 806,34	f 50 780,45	f 49 765,17
427 408	426 174	7 252	7 252	23 077,30	24 290,76	24 290,76	23 077,30
688 150	679 160	18 140	20 152	44 779,87	45 501,33	45 512,44	44 631,21
640 112	652 372	35 128	35 128	40 846,79	41 470,39	41 379,40	40 736,86
572 320	572 320	29 220	29 220	37 849,95	38 250,55	38 159,66	37 833,39
736 244	737 102	11 006	11 006	44 539,11	42 014,15	41 991,21	44 524,42
617 252	625 280	7 086	7 086	27 333,89	26 890,66	26 872,46	27 301,14
375 226	375 194	3 094	3 130	17 467,09	16 117,83	16 120,01	17 465,06
428 094	443 256	6 294	6 294	23 251,72	23 295,52	23 295,52	23 251,72
867 056	871 276	44 318	45 146	52 786,93	54 407,31	54 190,32	53 036,43
837 206	835 046	7 496	7 372	56 040,43	55 315,78	55 299,43	55 996,95
322 256	322 020	3 144	3 144	19 790,21	20 420,92	20 420,60	19 790,21
749 450	752 378	17 230	17 230	54 643,20	56 757,30	56 753,36	54 646,37
495 120	496 112	6 420	6 190	29 009,31	28 798,01	28 528,43	28 755,57
515 184	515 120	7 460	7 430	27 575,55	29 318,39	29 060,56	27 395,88
479 408	466 454	4 048	4 048	31 696,—	31 125,90	30 886,73	31 282,12
914 206	896 390	31 004	33 054	52 323,17	53 768,95	53 759,91	52 175,42
825 470	820 210	15 340	15 340	61 210,34	62 262,57	62 251,53	61 197,01
1 335 398	1 342 414	56 266	39 444	83 891,84	85 063,—	82 826,11	81 540,35
951 316	954 450	32 314	32 092	66 936,82	67 548,94	67 591,69	66 891,53
1 525 390	1 568 292	27 242	28 020	127 035,57	126 083,74	125 395,74	127 563,22
206 430	209 186	7 182	7 182	14 645,99	14 467,08	14 511,52	14 597,70
830 100	828 334	23 204	23 204	56 505,61	58 311,58	58 312,02	56 496,68
1 066 498	1 066 268	19 400	20 040	82 488,54	79 765,40	79 726,25	82 498,70
1 020 124	998 302	12 314	12 314	66 461,04	64 418,06	64 398,39	66 359,95
1 149 436	1 160 256	21 060	21 060	103 192,81	102 550,03	102 550,03	103 192,81
865 090	863 484	18 018	18 018	68 328,98	67 245,75	67 245,75	68 328,98
655 044	680 322	17 408	17 408	59 508,06	58 064,57	58 064,57	59 508,06
625 354	624 452	14 208	14 208	39 015,11	38 363,26	38 363,26	39 015,11
445 062	447 306	15 200	15 200	42 873,21	40 656,40	40 656,40	42 873,21
761 364	775 292	13 490	13 490	64 772,36	62 559,99	62 559,99	64 772,36
22 835 316	22 932 072	554 022	542 246	f 1 569 690,46	f 1 565 911,06	f 1 561 754,50	f 1 566 491,89

zij betrekking hebben op een gebruikstijdvak van 12 maanden en zonder rekening te houden met de in noot 5 vermelde reducties.

De bedragen nu, welke het Soenanaat thans int aan ondernemingsvergoedingen (70 %), kasepan — wat door den ondernemer voor langer afwisselend gebruik van den grond dan één jaar wordt betaald, hetgeen ten bate der bevolking moet komen — (70 %) en landrente, wegen, verminderd met de volle kasepan (100 %) welke aan de bevolking wordt uitgekeerd, niet op tegen de sommen, welke het vroeger

verkreeg aan pachten van ondernemingen en padjeg van onverhuurde (kedjawen) gronden.

In Jogjakarta zal in den loop van dit jaar de laatste onderneming — Sewoegaloer — converteeren; in Soerakarta dienen nog de 39 hierna vermelde ondernemingen gereorganiseerd te worden.

Totale uitgestrektheid der ondernemingen welke nog niet gereorganiseerd zijn, op 1 Januari 1924.

Afdeeling.	District.	Ondernemingen.	Sawahs.	Woonerven.	Droge gronden.
Sragen.	Gemolong.	1. Karangdowo .	339	60	18
		2. Djetiskarangpoeng.	225	92	221
		3. Soemberkedoengdowo . .	1 402	783	4 754
		4. Mendalan . . .	1 285	574	695
		5. Sambiredjo . .	479	104	72
		6. Tegalombo . .	139	41	94
		7. Bandoengwonolelo	1 954	1 377	1 803
		8. Ketitang; Trobajan.	1 294	483	453
Idem.	Gesi.	9. Madjenang. . .	2 064	1 540	4 420
		10. Karaban	158	49	322
Idem.	Sragen.	11. Modjosragan. .	9 697	2 477	641
		12. Kedoengbanteng	7 090	2 871	1 128
		13. Kedawoeng . .	499	284	915
Idem.	Masaran.	14. Masaran	571	168	20
		15. Moenggoer. . .	1 980	1 235	2 507
		16. Sidodadi	442	95	16
		17. Gebangwinong	2 256	463	85
Idem.	Gondang.	18. Batoedjamoes.	1 796	1 097	3 380
		19. Tarikngaroem.	3 212	1 682	6 404
Idem.	Karanganjar.	20. Kaliboto	456	228	517
		21. Blorong	155	159	451
Idem.	Karangpandan.	22. Kemoening . .	296	279	3 314
Soerakarta.	Tawangsari.	23. Langkap	642	491	278
		24. Weroedalem .	837	569	827
		25. Kradjegan . . .	236	76	91
		26. Madjasto. . . .	817	222	120
Idem.	Soekohardjo.	27. Langkap	300	150	50
		28. Djombor	1 459	490	59
Idem.	Sawahan.	29. Glonggong. . .	312	150	925
Bojolali.	Bojolali.	30. Barostampir .	3	1 492	9 624
		31. Bradjan	1 037	527	1 074
		32. Tambak	5	252	1 780
		33. Bakoelan. . . .	7	412	2 135
Idem.	Simo.	34. Simo	3 115	1 603	3 604
Idem.	Ampel.	35. Goeboeng . . .	—	203	1 105
		36. Ngargoloko . .	—	49	378
		37. Melambong . .	—	347	1 926
		38. Tjepogo	83	1 940	8 349
Idem.	Djoewangi.	39. Repaking . . .	244	361	2 939
			46 876	25 475	67 494

Ook op de hoofdplaatsen moesten belangrijke hervormingen worden doorgevoerd, omdat ook daar de grond als apanage was uitgegeven en zulks tot zeer ingewikkelde toestanden had geleid.

Voor de hoofdplaats Jogjakarta is de voorbereiding dezer hervormingen nog niet afgeloopen; in Soerakarta kwam de reorganisatie van de gewestelijke hoofdplaats en van de afdeelingshoofdplaatsen Klaten en Bajalali en in de Mangkoenegaran eenige jaren geleden gereed; het laatst, Sragen in 1920.

Deze reorganisatie betrof vooreerst een behoorlijke afronding der grenzen en wat betreft de gewestelijke hoofdplaats Soerakarta in het bijzonder een opruiming van de wederzijdsche enclaves van beide Zelfbesturen. Dit laatste vond plaats door een tusschen die besturen in overeenstemming met den Resident aangegane overeenkomst, waarop de goedkeuring der Regeering werd verleend.

Voorts bestond die reorganisatie uit het vormen van goed afgeronde kampongs (gemeenten), gepaard aan de instelling van een van Zelfbestuurswege behoorlijk bezoldigd dorpsbestuur. Zooals van zelf spreekt kon de bezoldiging op genoemde plaatsen niet, zooals in landelijke desa's, uit ambtsvelden bestaan.

Nadat de grond door intrekking van de apanages weder ter vrije beschikking van de betrokken Zelfbesturen was gebracht, werd de wederuitgifte van woonerven geregeld.

Ten aanzien van de Inlandsche bevolking geschiedde dit in dier voege, dat als wettig bezitter van het gebruiksrecht op woonerven werden beschouwd zij, die in het bezit waren (gesteld werden) van een door het bestuur afgegeven akte van gebruiksrecht. Deze regeling van het grondbezit op de hoofdplaatsen, vastgesteld en uitvoerig behandeld voor Soenansgebied en Mangkoenegaran, respectievelijk bij Rijksblad 1918 n°. 18 en n°. 2, had tot gevolg, dat alle erven opgemeten en in kaart gebracht moesten worden. In totaal werden gekaarteerd ter:

hoofdplaats Soerakarta	13 806	erven,
Klaten	1 781	,,
Bajalali	1 449	,,
Wanagiri	923	,,
Karanganjar	244	,,

van al welke perceeltjes kaartjes in duplo werden vervaardigd en de uitgestrektheid in vierkante meters uitgedrukt, terwijl de onderlinge ligging werd vastgelegd op kampongsgewijs samengestelde overzichtskaarten.

Vervolgens werden voor die hoofdplaatsen de oude, onbillijke en willekeurige heffingen en z.g. belastingen in zake grondbezit opgeheven en bij de Rijksbladen 1918 nos. 21 en 6 voor de Inlandsche bezitters een eenvormige grondbelasting ingevoerd, welke is gelijk te stellen met een Inlandsche verpondingsbelasting.

Met buitenwerkingstelling van de vroegere regelingen (Bb. nos. 5354, 6606, 7756 en 8113) werd voorts de uitgifte van gronden, bestemd tot bouwterrein, opnieuw geregeld bij het, voor beide gewesten geldend, G. B. 10 April 1918 n°. 26, hetwelk bij G. B. 22 Juli 1921 n°. 56 eene wijziging onderging (Bb. nos. 9005 en 9826).

Krachtens deze regeling, welke in de Zelfbestuursgebieden in Soerakarta alleen geldt voor personen, op wie de voorschriften van het Burgerlijk Wetboek voor Nederlandsch-Indië betreffende zakelijke rechten toepasselijk zijn, doch in Jogjakarta ook voor de Zelfbestuursonderhoorigen van toepassing is, komen voor afstand in e i g e n d o m slechts in aanmerking kleine stukken grond, strekkende tot uitbreiding van bestaande eigendomsperceelen. Regel is, dat de afstand van grond plaats vindt met het r e c h t v a n o p s t a l, hetwelk voor een bepaalden tijd of voor altijd kan worden verleend en wel ten behoeve van bebouwingen en werken op de gewestelijke en afdeelingshoofdplaatsen en op daarvoor door het Hoofd van gewestelijk bestuur in overleg met het Zelfbestuur aangewezen andere centra van bewoning, en voorts niet gelegen in de hooger genoemde centra, voor zoover die gebouwen, enz. bestemd zijn voor naar het oordeel van het bestuur ten behoeve van gebouwen en opstallen en bijbehoorend terrein, geoorloofde en nuttige doeleinden.

Voor de Zelfbesturen biedt de opstalsuitgifte-regeling het voordeel, dat — waar voor dezen titel een om de tien jaar

te herziene jaarlijksche vergoeding verschuldigd is — door dezen grondafstand niet alleen een regelmatigvloeiende bron van inkomsten wordt verkregen, maar bovendien profijt gewonnen wordt van de in den loop der jaren ontstane waardevermeerdering van den grond.

De opstaltitel is voor de gegadigden voor huizenbouw zeer wel bruikbaar; het recht voor altijd kan geacht worden in aard en omvang gelijk te staan met het eigendomsrecht. En op opstalsperceelen kan uiteraard hypotheek worden gevestigd.

De nieuwe regeling bleek van veel nut voor de bevordering van den Europeeschen woningbouw te Jogjakarta. Ter voorziening in de woningbehoefte van de steeds toenemende Europeesche bevolking werd in het gunstigst gelegen deel van die stad een nieuwe stadswijk ontworpen.

Bij zelfbestuursverordening van 7 Juni 1917 (Rijksblad Jogjakarta 1917 n°. 12) werd voor de exploitatie van de voor die uitbreiding bestemde gronden een grondbedrijf ingesteld. Het bedrijf wordt uitgeoefend door eene commissie; tot uitvoerder van de exploitatie van het bedrijf is de Directeur der Sultanaatswerken aangewezen.

Het voor verdere uitbreiding van de hoofdplaats bestemd terrein is gesplitst in een industriewijk en in woonwijken voor Europeanen en Inlanders.

De volgende overzichten kunnen eenigszins een indruk geven van wat in de laatste jaren op dit gebied is omgegaan.

Jogjakarta.

Jaar.	Inschrijvingen.				Overschrijvingen.		Hypotheken.					
	Eigendom.		Opstal.		Eigendom.	Opstal.	Eigendom.			Opstal.		
	Aantal.	Oppervlakte in M².	Aantal.	Oppervlakte in M².			1e.	2e.	3e.	1e.	2e.	3e.
1914	—	—	2	2 458	23	—	17	2	—	1	—	—
1915	3	393	—	—	26	—	14	4	1	—	—	—
1916	—	—	—	—	25	1	22	1	—	—	—	—
1917	—	—	—	—	33	—	18	2	—	—	—	—
1918	—	—	—	—	47	—	22	5	—	—	—	—
1919	5	499	111	261 323	65	9	26	5	2	31	1	—
1920	5	2 065	61	95 882	81	27	23	12	2	27	2	1
1921	3	534	23	44 217	56	18	21	5	—	23	1	—
1922	4	247	74	123 964	47	11	36	3	—	17	1	—
1923 [1]	31	1 351	155	119 246	43	20	24	2	—	27	4	—

[1] Januari t/m November.

Soerakarta.

1918	2	2 135	2	19 257	68	47	33	—	—	17	—	—
1919	—	—	—	—	35	55	20	—	—	15	2	—
1920	—	—	—	—	45	23	19	2	—	12	1	—
1921	—	—	5	52 493	54	37	25	3	—	22	—	—
1922	—	—	9	23 612	43	53	24	3	2	15	2	—
1923	—	—	12	18 377	28	14	15	2	—	27	—	—

Op bevloeiingsgebied is in de laatste 10 jaren heel wat tot stand gebracht. Behalve tientallen werkjes van meerendeels geringen omvang op de gereorganiseerde ondernemingen in de afdeeling Klaten werd in het Zelfbestuursgebied Soerakarta de Djelantak-rivier over een lengte van 6½ K.M. genormaliseerd, waardoor een groot gebied bandjirvrij is gemaakt.

Belangrijke werken werden tot stand gebracht in het Mangkoenegaransche gebied. Zoo werden in het Wanagirische in 1915 aangelegd de Kebonagoengbevloeiing (900 bouw), de Temonbevloeiing (2000 bouw) en de Betalbevloeiing (2760 bouw). In 1919 kwam de Wadoek Kedoenggoeling gereed, waaruit 1200 bouw van water worden voorzien. In het jaar 1920 werden de Traningembong- (± 5300 bouw), de Modjogedong- (± 1000 bouw) en de Dimoro-bevloeiingen (± 4000 bouw) aangelegd, terwijl in 1923 de Waldoek Delingan met een inhoud van 4 millioen M³. gereed kwam.

De uitvoering van de Wadoek Ploembon, waarmee in 1920 werd begonnen, bestemd voor ongeveer 1500 bouw, is voorloopig gestaakt in afwachting van een uitvoerig landbouwkundig advies.

In Jogjakarta werd in 1913 een dam gebouwd in de kali Tjode, waardoor bevloeiing gedurende den Westmoesson van 200 bouw sawah mogelijk werd en tevens een deel van de hoofdplaats van spoelwater kon worden voorzien. In 1915 en 1916 werden aan deze werken nog eenige verbeteringen aangebracht. Voorts werd in 1913 eene coupure gegraven tusschen de kali Winongo en de kali Opak, waardoor eene verbetering werd verkregen van de afwatering van de aan den kronkeligen benedenloop van de kali Winongo gelegen streek.

Bij de uitvoering van een tweetal grootere werken, de Kamidjoro- en de Keboanleidingen, werd ernstige tegenspoed ondervonden. Met het graven van de eerste leiding, bestemd om ± 3000 bouw onverhuurde gronden in de z.g. Kebonongan in het Zuiden van de afdeeling Jogjakarta te bevloeien werd in 1916 een aanvang gemaakt. Het optreden van zware taludafschuivingen maakte het werk echter zoo kostbaar dat het niet kon worden voltooid. Thans wordt het opnieuw ter hand genomen; de bekostiging geschiedt door eenige ondernemingen, welke als compensatie voor hare bijdragen een aanplantuitbreiding in het te bevloeien gebied erlangen.

Ook bij den aanleg van de Keboanleiding traden zware afschuivingen op, terwijl bovendien de waterstand in de Kali Praga en de opslibbing van het reeds gegraven gedeelte ernstige tegenvallers opleverden.

Het werk is geprojecteerd voor ± 4750 bouw sawah in de afdeeling Koelon Praga. Hiervan liggen ± 600 bouw binnen Sultanaatsgebied en ± 4150 bouw, o.a. de onderneming Sewoegaloer, in het Pakoe Alamsche gebied. In 1922 kon voor het eerst water worden toegelaten in een 5,5 K.M. lang leidinggedeelte, waardoor ± 437 bouw sawah in het Sultanaatsgebied het geheele jaar door van water konden worden voorzien en ook aan de onderneming Sewoegaloer water kon worden verstrekt. In 1922 werd in bedoeld Sultanaatsgebied voor het eerst een bevredigende Oostmoessonpadi-oogst verkregen.

Dat deze maatregelen, en in het algemeen de aandacht, die van overheidswege aan den Inlandschen landbouw gewijd werd, gunstige gevolgen hadden, moge blijken uit onderstaande overzichten:

Uitgestrektheid der gronden, waarvan Inlandsche gewassen geoogst werden in de jaren 1917 t/m 1923.

Residentie Soerakarta.

Gewas.	1917.	1918.	1919.	1920.	1921.	1922.	1923.
Sawah padi	207059	221158	234385	215604	230274	235695	310214
Padi gogo.	40072	51624	49302	59634	59228	70548	66278
Mais	57853	60787	110372	124095	78195	88172	87092
Bataten . .	7568	12966	15165	13210	8999	8660	8700
Aardnoten	7804	14490	6351	7680	13651	12935	10553
Kedele. . .	9824	8084	16284	15513	14090	18493	15474
Inl. tabak.	3822	7340	3805	4121	4061	4689	5135
Andere gewassen. .	87027	180045	174582	170415	205238	227687	220244
Totaal . .	421029	556494	610246	610272	613736	666879	723690

Residentie Jogjakarta.

Gewas.	1917.	1918.	1919.	1920.	1921.	1922.	1923.
Sawah padi	72291	78038	77305	79762	71926	74788	—
Padi gogo.	26985	31556	30971	34291	30515	29994	—
Mais	18642	19013	36549	31601	15553	23354	—
Bataten . .	6651	10862	7987	7636	3925	2299	—
Aardnoten	7488	7889	6439	9415	10611	11289	—
Kedele. . .	7014	6796	9106	7123	6333	7862	—
Inl. tabak.	3588	4369	2793	3241	2995	2783	—
Andere gewassen. .	8629	17842	14265	11696	12849	12739	—
Totaal . .	151288	176365	185415	184765	155207	165108	—

Voor de hoofdplaats Jogjakarta is melding te maken van den aanleg van eene zeer belangrijke hoogdrukwaterleiding. Het water voor deze leiding, hetwelk ontleend wordt aan een aan den voet van de Merapi gelegen bron met een debiet van 90 tot 150 secunde-liter, wordt aangevoerd door een ijzeren pijpleiding van ± 21½ K.M. lengte. De kosten van dit werk zijn geraamd op f 1 750 000.

Aan de totstandkoming van andere openbare werken werd eveneens veel aandacht besteed. Kwamen een 25-tal jaren geleden in de Vorstenlanden nog bijna geen bruggen voor, thans is dit geheel anders.

In Soerakarta kwam in 1913 een belangrijk ijzeren brug over de Solo-rivier gereed bij Djeroek, een werk dat ± f 160 000 kostte. Een paar jaar tevoren waren in den weg van Solo naar Madioen een twintigtal kunstwerken aangelegd of verbeterd. In 1915 werd een ijzeren brug bij Batjem, in 1916 een ijzeren brug bij Wanagiri, beide over de Solo-rivier, gebouwd. Voorts kwamen in die jaren en in 1917/1918 bruggen gereed te Somohoeloen, Betal en Pakem in den weg van Wanagiri naar Patjitan en te Selagringging in den weg van Djatinom naar Bajalali. In 't geheel werd in de jaren 1913 tot en met 1923 in de residentie Soerakarta aan bouwkosten van groote bruggen een bedrag van f 591 824 uitgegeven, terwijl voor den bouw van kleinere bruggen en voor herstelling in dat tijdvak een bedrag van f 813 735 werd besteed. In de periode van 1920 tot en met 1923 werden voorts vanwege het Soenanaat 10 districts- en 7 onderdistrictshoofdwoningen gebouwd, tezamen kostende f 132 000, terwijl aan onderhoud van regents-, districtshoofd- en onderdistrictshoofdwoningen f 40 744 werd besteed.

In de Mangkoenegaran werden in die 4 jaren 5 onderdistrictshoofdwoningen gebouwd, tezamen kostende f 42 180, terwijl de herstellingskosten van regents-, districtshoofd- en onderdistrictshoofdwoningen f 37 154 vergden.

In Jogjakarta werden in den aanvang van het laatstverstreken decennium bruggen gebouwd over de Opak in de wegen Jogjakarta-Prambanan, Jogjakarta-Wanasari en Jogjakarta-Imagiri, en over de Praga in de wegen Jogjakarta-Kalibawang en Jogjakarta-Wates.

Voor nieuwbouw van en voor zware herstellingen aan bruggen en duikers werden voorts door de beide Zelfbesturen gedurende de jaren 1916 tot en met 1923, behalve eenige belangrijke memorieposten, op de begrootingen sommen tot een totaal van f 156 000 uitgetrokken.

De rijksgebouwen op de hoofdplaatsen verkeeren over het algemeen in goeden toestand en in die van de woningen der Inlandsche bestuursambtenaren daarbuiten wordt, evenals in Soerakarta, geleidelijk verbetering gebracht.

Hoewel de stand der financiën niet toeliet, dat daarmede in het meest gewenschte tempo werd voortgegaan, kon daarvoor gedurende voormeld tijdvak toch een bedrag van f 106 523 worden bestemd.

Ter hoofdplaats Jogjakarta werd in 1922 een aanvang gemaakt met den aanleg van een verbindingsweg tusschen de oude stad en de Nieuwe Wijk, met bouw van een groote brug over de Tjodé-rivier. Dit werk is onlangs gereed gekomen.

De verzorging der markten (pasars), het onderhoud der gebouwen, de inning der marktgelden en het toezicht daarop lieten voorheen alles te wenschen over. Geleidelijk hebben de Zelfbesturen het beheer der pasars, tezamen eenige honderden in aantal, in handen genomen en daarvoor reglementen vastgesteld. Het marktwezen is thans een voorname bron van inkomsten.

Onder de in beheer genomen markten is ook de groote pasar ter hoofdplaats Soerakarta. Moest ingevolge een in 1906 voor 40 jaren gesloten contract 80 % van de netto-inkomsten aan den majoor der Chineezen Be Kwat Koen worden afgestaan, op het einde van het jaar 1923 is deze markt door afkoop van de rechten van genoemden heer geheel voor het Zelfbestuur Soerakarta vrijgekomen.

De groote pasar ter hoofdplaats Jogjakarta is bijna geheel verbouwd en zal na voltooiïng, aan hooge eischen voldoen. De bouwkosten worden door de middelen ruimschoots goedgemaakt.

Ook aan de andere pasars, worden geleidelijk verbeteringen aangebracht.

In het Zelfbestuursgebied Soerakarta worden nog heerendiensten gevorderd. In de andere drie Zelfbesturen zijn zij echter reeds, hetzij geheel, hetzij grootendeels, afgeschaft.

Zoo worden allengs de oude instellingen door nieuwe vervangen. In welke mate de hervormingen invloed hebben op de landschapsinkomsten moge blijken uit de volgende overzichten.

Overzicht van eenige landschapsinkomsten, waarvan de cijfers een beeld geven van de ontwikkeling van de Vorstenlandsche maatschappij onder invloed der hervorming.

SOERAKARTA.

Jaar.	Oude ondernemings-pacht [1].	Oude pacht uit onverhuurd gebied [1].	Ondernemingsvergoedingen op den nieuwen voet.	Landrente.	Hoofdgeld.	Bedrijfs- of inkomsten-belasting.	Personeele belasting.	Bruto-inkomsten uit het marktwezen.	Recht van opstal, enz. [2]	Inkomsten uit het abattoir.
1916	—	—	—	—	In het Zelfbestuursgebied Soerakarta zijn de heerendiensten nog niet afgeschaft.	—	—	f 71 259	f 23 687	f 10 164
1917	f 1 899 208		—	f 269 408		—	—	151 446	25 486	9 878
1918	2 467 981		—	269 408		—	—	190 861	29 568	12 250
1919	f 2 011 305	f 577 839	—	285 267		—	—	227 284	37 097	13 000
1920	2 039 078	564 009	f 359 586	283 208		f 40 000	—	229 614	46 294	13 500
1921	1 629 535	554 633	386 100	366 661		45 000	—	265 368	50 000	12 000
1922	1 351 007	469 614	644 789	388 407		150 000	f 10 000	287 633	53 917	11 000
1923	727 266	431 730	1 018 927	429 779		190 000	21 000	304 278	61 884	11 000

1) Hierin begrepen hetgeen moet worden opgebracht aan politie-, krigadji- en djagoelangelden. In het gereorganiseerd gebied zijn laatstbedoelde heffingen afgeschaft.

2) Deze inkomsten worden niet zoo zeer verkregen van met recht van opstal uitgegeven grond, als wel van gronden, welke aan niet-Inlanders op de hoofdplaatsen zijn verhuurd.

MANGKOENEGARAN.

Jaar.	Ondernemings-vergoedingen.	Landrente.	Hoofdgeld.	Bedrijfs- of inkomsten-belasting.	Personeele belasting.	Bruto inkomsten uit het marktwezen.	Recht van opstal [1].
1916	—	f 230 593	—	—	—	f 7 633	f 2 070
1917	f 190 187	239 999	—	—	—	63 585	2 915
1918	191 883	240 668	—	—	—	79 371	3 274
1919	160 853	266 532	f 17 500	—	—	88 518	3 024
1920	165 298	255 082	99 846	f 5 000	—	96 937	3 024
1921	230 178	288 498	150 053	11 478	—	116 964	3 024
1922	243 824	287 723	201 977	20 000	f 2 000	137 927	3 608
1923	242 885	301 022	205 590	43 625	4 954	141 691	4 047

JOGJAKARTA.

Jaar.	Totaal der oude pachten en nieuwe vergoedingen der ondernemingen.	Oude grondpachten der onverhuurde gronden.	Landrente.	Hoofdgeld.	Bedrijfs- of inkomsten-belasting.	Personeele belasting.	Inkomsten uit het marktwezen.	Recht van opstal.	Inkomsten uit het abattoir.
1913	—	—	f 39 473	f 372 116	f 539	—	f 9 240	—	f 3 000
1914	—	—	174 473	395 281	2 234	—	9 348	—	3 000
1915	—	—	174 542	407 407	2 677	—	90 748	—	3 000
1916	—	—	174 500	409 600	42 650	—	107 000	—	2 540
1917	f 983 251	f 271 839	169 400	415 100	42 650	—	[2]) 129 000	f 900	5 500
1918	1 005 500	263 313	170 000	433 500	26 000	—	132 000	2 000	5 500
1919	1 010 500	260 713	170 000	435 000	46 500	—	135 000	23 000	5 000
1920	1 076 400	96 000	377 500	442 000	51 300	—	135 000	27 000	4 000
1921	1 088 100	40 000	450 100	460 650	17 600	—	133 900	38 893	2 400
1922	1 091 500	28 600	578 200	464 800	116 400	f 18 300	143 000	52 200	[3]) 2 500
1923	1 135 100	20 000	677 400	464 700	141 200	19 100	360 500	63 200	11 300

PAKOE ALAMAN.

Jaar.	Totaal der oude pachten en nieuwe vergoedingen der ondernemingen.	Oude grondpachten der onverhuurde gronden.	Landrente.	Hoofdgeld.	Bedrijfs- of inkomsten-belasting.	Personeele belasting.	Inkomsten uit het marktwezen.	Recht van opstal.	Inkomsten uit het abattoir.
1913	f 50 400	f 35 500	f 48 000	f 35 910	—	—	f 1 200	[1]) f 2 122	—
1914	50 400	35 850	47 000	36 060	—	—	1 595	2 676	—
1915	50 400	40 000	47 000	32 210	—	—	5 000	3 216	—
1916	50 400	40 000	47 000	32 210	—	—	4 200	4 000	—
1917	50 400	35 600	47 000	32 100	f 3 300	—	4 600	4 150	—
1918	50 400	35 100	47 000	31 870	3 170	—	4 900	4 270	—
1919	50 400	35 300	47 000	32 340	4 920	—	4 600	3 270	f 100
1920	50 400	35 000	44 000	32 522	3 800	—	4 100	3 107	190
1921	50 400	35 200	44 000	32 300	1 350	—	3 960	3 145	170
1922	50 400	35 000	40 100	32 190	9 400	f 2 900	4 300	4 033	200
1923	50 400	35 100	40 000	32 310	9 580	3 200	5 000	4 740	310

1) Deze inkomsten worden niet zoo zeer verkregen van met recht van opstal uitgegeven grond, als wel van gronden, welke aan niet-Inlanders op de hoofdplaatsen zijn verhuurd.

2) Tariefsherziening en intensiveering der contrôle.

3) Tariefsherziening.

In Jogjakarta was vóór het jaar 1915 de aanmaak van zout vrij; het bedrijf werd uitgeoefend aan het Zuiderstrand.

Om het zoutmonopolie (brikettenstelsel) in te voeren en dit tegen smokkelarij te beschermen, werd, na overeenkomst met de Zelfbestuurders, aan den vrijen aanmaak een einde gemaakt en aan hen, die tevoren in dit bedrijf een middel van bestaan vonden, eene schadeloosstelling uitgekeerd.

Ter indirecte compensatie van hetgeen de Inlandsche bevolking in Jogjakarta bij invoering van het brikettenstelsel bij een debietprijs van f 8.— per pikol meer zou hebben te betalen dan te voren gemiddeld voor het inheemsch product (f 5.— per pikol), keert het Gouvernement het verschil ad f 3.— per pikol gedebiteerd zout aan de Zelfbestuurskassen uit.

Deze uitkeering van het z.g. zoutexcedent heeft in den loop der jaren bedragen:

Jaar.	Opbrengst van het zoutexcedent in	
	het Zelfbestuursgebied Jogjakarta.	het Pakoe Alamsche gebied.
1916	f 206 371,50	f 26 085,18
1917	195 669,—	24 499,20
1918	261 319,78	24 239,20
1919	220 199,—	29 890,73
1920	235 226,—	27 649,78
1921	219 556,72	27 150,50
1922	211 801,16	32 773,91
1923	213 192,—	31 200,—

Het debiet van regiezout bedroeg in de beide gewesten in pikols in:

	Soerakarta	Jogjakarta
1916	—	77 486
1917	—	73 389
1918	—	95 186
1919	—	83 363
1920	112 596	87 625
1921	106 455	82 236
1922	98 696	81 526
1923	101 065	74 652 (Januari t/m November).

De opbrengst van regie-opium bedroeg in:

	Soerakarta	Jogjakarta
1915	f 2 306 763	f 731 552
1916	2 626 531	821 817
1917	2 712 413	892 898
1918	2 428 930	895 817
1919	2 598 398	1 139 470
1920	3 878 206	1 283 978
1921	4 676 295	722 087
1922	3 494 695	821 908
1923	3 055 101	671 100 (Januari t/m November).

Na overleg met de Zelfbestuurders is voorts overgegaan tot het invoeren der pandhuisregie, zooals die in de Gouvernementslanden bestaat. De bestaande oude leenbanken verdwijnen geleidelijk bij het overlijden der betrokken licentiehouders of bij eerdere staking van het door hen uitgeoefende bedrijf, terwijl nieuwe licenties niet meer worden uitgereikt.

In Jogjakarta werd in 1915 begonnen met de openstelling van 13 Gouvernementspandhuizen, terwijl er in Soerakarta in 1917 een zeventiental werden geopend.

Het volgende overzicht kan doen zien in welke mate van die instellingen gebruik werd gemaakt.

Jogjakarta.

Jaar.	Aantal ingebrachte panden.	Aantal uitgeloste panden.	Verstrekte voorschotten.	Gemiddeld per pand.
1915	1 065 778	761 589	f 1 392 230	f 1,86
1916	1 596 231	1 431 028	3 100 550	1,94
1917	1 918 648	1 670 334	4 179 027	2,18
1918	2 197 009	1 841 342	5 460 952	2,49
1919	1 759 229	1 757 863	4 955 321	2,82
1920	1 685 578	1 758 510	6 612 560	3,92
1921	1 424 373	1 291 362	5 755 767	4,04
1922	1 501 048	1 354 123	5 708 666	3,80
1923	1 750 261	1 563 814	6 025 591	3,44

Soerakarta.

Jaar.	Aantal ingebrachte panden.	Aantal uitgeloste panden.	Verstrekte voorschotten.	Gemiddeld per pand.
1917	735 288	459 302	f 1 884 699	f 2,56
1918	1 218 061	963 431	3 014 807	2,48
1919	943 161	974 713	2 643 169	2,80
1920	761 997	744 597	3 051 823	4,01
1921	670 139	601 576	3 231 601	4,82
1922	783 234	705 896	3 653 680	4,66
1923	816 030	762 437	3 496 459	4,28

Evenals in de Gouvernementslanden heeft ook in de Vorstenlanden het Inlandsch onderwijs de voortdurende aandacht der Regeering. Het aantal scholen wordt gestadig uitgebreid. Thans bestaan er in het gewest Soerakarta 5 Hollandsch-Inlandsche scholen, 4 ter hoofdplaats, waaronder 2 in het bijzonder voor kinderen van Inlandsche grooten, en 1 te Wanagiri. In Jogjakarta zijn 3 Hollandsch-Inlandsche scholen, waarvan 1 speciaal bestemd is voor kinderen van familieleden van de Zelfbestuurders.

Voorts telt Soerakarta 71 en Jogjakarta 52 openbare Inlandsche scholen der 2de klasse.

Om te voorzien in de behoefte aan leerkrachten werd reeds in 1894 te Jogjakarta een kweekschool voor Inlandsche onderwijzers geopend. In 1918 werd een normaalschool voor onderwijzers opgericht te Soerakarta, terwijl voorts te Soerakarta en Jogjakarta een normaalschool tot opleiding van Inlandsche onderwijzeressen werd geopend onderscheidenlijk in de jaren 1919 en 1918.

In de behoefte aan volksonderwijs wordt thans voorzien door:

59 Sultanaatsscholen }
3 scholen van het Pakoe Alamsche Zelfbestuur } in Jogjakarta,
9 desascholen in het Soenanaat
en 31 desascholen in de Mangkoenegaran.

Jogjakarta is voorts nog in het bezit van een ambachtsschool met 2-jarigen cursus voor hout- en metaalbewerking.

In 1913 werd in het Zelfbestuursgebied Soerakarta op de z.g. Krapiakgronden een landbouwschool gesticht, welke met ingang van 1 Augustus 1921 geheel is ingericht als een landbouwbedrijf. Van Zelfbestuurswege wordt eene subsidie gegeven, doch overigens worden de kosten gedekt door de opbrengsten van het bedrijf. De leerlingen, die aanvankelijk geheel van Zelfbestuurswege werden gevoed en gehuisvest, genieten thans als helpers een vast dagloon. Na afloop van den cursus worden zij veelal in de desabesturen opgenomen, terwijl het in de bedoeling ligt de dorpshoofden zooveel mogelijk uit hun midden te recruteeren. Ook wordt van hun kennis geprofiteerd door hen op de volksscholen eenig elementair landbouwonderwijs te doen geven.

In Jogjakarta werd tot in 1919 eveneens landbouwonderwijs gegeven, doch in het eind van dat jaar stortte het schoolgebouw ineen en werd sedert dien niet meer herbouwd.

Van particuliere zijde (Zending, Missie, Boedi Oetomo, Moehammadiah, de Vereeniging voor Neutraal Onderwijs, enz.) zijn voorts eveneens een aantal scholen opgericht (waaronder 2 kweekscholen en 15 Hollandsch-Inlandsche scholen), welke van Landswege worden gesubsidieerd.

De volksgezondheid wordt van Gouvernementswege o. a. bevorderd door de bevolking te voorzien van kininetabletten, door haar te doen inenten tegen besmettelijke ziekten als pokken en cholera en sedert eenige jaren ook door jaarlijks tienduizenden framboesialijders te behandelen met neosalversan. Deze laatste behandeling geschiedde aanvankelijk geheel gratis; thans wordt zoo mogelijk eene geringe vergoeding gevorderd. Ook op kosten van de ondernemingen zijn talrijke framboesialijders kosteloos van hun kwaal verlost.

Op meerdere ondernemingen worden overigens met steun van het Gouvernement en van de Zelfbesturen ziekeninrichtingen in stand gehouden, welke, voor wat betreft Jogjakarta, dienst doen als hulpziekenhuis voor het centrale Zendingshospitaal, het Petronella-gesticht, ter hoofdplaats. Ook van

Zelfbestuurswege werden eenige hulpziekenhuizen buiten de hoofdplaats opgericht.

In overleg met de landhuurders werden onder leiding van den Dienst van het Boschwezen de Zuidelijke hellingen van den Merapi herboscht, voornamelijk ter bescherming van de ondernemingen tegen zandvloeden, die bij zware regens naar beneden komen.

Deze herbossching mag in alle opzichten geslaagd heeten.

Ter bescherming van het brongebied van de hoogdrukwaterleiding ter hoofdplaats Jogjakarta werd voorts in 1922 een aanvang gemaakt met de reboisatie van een terrein van ongeveer 53 bouw, ten deele bestaande uit woesten grond, ten deele uit voor gemeld doel teruggekochte bevolkingstegalvelden.

Ten slotte dient melding gemaakt te worden van zeer belangrijke herbosschingen in het Mangkoenegaransch gebied. In 1913 werden in het Zuidelijk gedeelte van dat Zelfbestuursgebied 30 000 bouws grond afgezonderd, waarvan ongeveer 24 000 bouws bestemd werden voor natuurlijke reboisatie en 6000 bouws werden aangewezen om te worden beplant met djatibosch. De grenzen van de reboisatieterreinen zijn na dien tijd nog eenigszins gewijzigd. Op het eind van het jaar 1922 waren van landschapswege reeds 6974 bouw djatibosch en 8585 bouw wildhout aangeplant.

Het dreigend bankroet der Mangkoe-Negaransche financiën in het jaar 1887 is de naaste aanleiding geweest, dat het Europeesche Bestuur daarop toezicht is gaan uitoefenen.

Dank zij het toezicht, den ijver en het doorzicht van de achtereenvolgens voor het geldelijk beheer aangestelde Europeesche superintendenten en de zuinigheid van den in 1916 afgetreden Zelfbestuurder Pangeran Adipati Ario Mangkoe Negoro VI verkeerden de geldmiddelen van dit Zelfbestuur bij den aanvang van het in dit artikel behandeld tijdvak in goeden toestand.

De ruggegraat van de landschapsfinanciën vormden de Mangkoenegaransche ondernemingen en bezittingen. In het jaar 1916 bij het voorbereiden van een met 1 Januari 1917 in te voeren nieuwe begrootingsinrichting voor het landschap naar het model, voorgeschreven voor locale raden, deed zich de vraag voor, hoe die eigendommen en bezittingen op die begrooting van inkomsten en uitgaven moesten voorkomen.

Na overleg met het Zelfbestuur is bij G. B. 20 December 1916 n°. 15 bepaald, dat de eigendommen van het landschap, bestaande uit ondernemingen, fabrieken, bosschen, niet bij den landschapsdienst in gebruik zijnde woningen, gebouwen, erven, enz. alsmede het (in effecten belegd) stamkapitaal een fonds vormen, waarvan het algemeen beheer wordt gevoerd door eene commissie, bestaande uit den Zelfbestuurder (Voorzitter), een door den Gouverneur-Generaal erkenden Europeeschen superintendent en een door den Resident van Soerakarta aan te wijzen Europeeschen ambtenaar van het Binnenlandsch Bestuur.

Deze Commissie stelt de begrooting van het fonds vast, waarnaar de superintendent, bij het voeren van het dagelijksch beheer zich heeft te richten. Tevens zorgt zij voor de opmaking van een jaarverslag, balans en winst- en verliesrekening.

Behoudens afzondering van winsten ten behoeve van een of meer te vormen reservefondsen, worden de door het Fonds gemaakte winsten of geleden verliezen op de Zelfbestuursbegrooting gebracht, waarmede voor het eerst werd aangevangen met het dienstjaar 1918.

De bijdrage van gemeld Fonds bedroeg in:

1918	f 950 000
1919	800 000
1920	1 300 000
1921	1 300 000
1922	900 000
1923	800 000

De eigendommen van het Fonds bestaan uit: de suikerondernemingen Tasikmadoe en Tjolomadoe, de koffie- en vezelonderneming Kerdjogadoengan—Modjo Gedang, de kapokfabriek Wonogiri, huizenbezit te Semarang, Soerakarta en Wonogiri, djati-, wildhout- en andere bosschen en een effectenbezit ter (reëele) waarde van ± f 7 600 004 (nominale waarde ± f 9 700 000).

In het jaar 1922 is besloten om het bedrag der bijdrage, welke tevoren als ontvangst van den buitengewonen dienst op de begrooting van ontvangsten voorkwam, te splitsen in een vaste bijdrage (gewone dienst) en eene buitengewone (buitengewone dienst).

De vaste bijdrage, welke ieder jaar op de begrooting m o e t voorkomen, ongeacht de exploitatie-uitkomsten van het Fonds, geeft weer de rente van het kapitaal, dat door het Fonds wordt beheerd, en is, in verband met de tijdsomstandigheden, voorloopig voor de eerste drie jaren op f 500 000 gesteld.

De buitengewone bijdrage kon voor 1923 op f 300 000 worden bepaald, zoodat in laatstgenoemd jaar in totaal, gelijk hierboven aangegeven, f 800 000 op de landschapsbegrooting van ontvangsten kon worden gebracht.

Om het met het hiervóór gegeven cijfermateriaal in ruwe trekken geschetst beeld te voltooien worde geëindigd met eene samenvatting van de eindcijfers der landschapsbegrootingen sedert 1916.

Uit den regelmatigen aanwas der totaal bedragen kan men zich wel eene voorstelling vormen van de beteekenis der landschapshuishouding.

Jaar.	Inkomsten.			Uitgaven.		
	Gewone.	Buitengewone.	Totaal.	Gewone.	Buitengewone.	Totaal.
Soerakarta.						
1917	—	—	f 4 075 652	—	—	f 4 075 652
1918	—	—	4 848 674	—	—	4 848 674
1919	f 4 971 049	f 661 582	5 632 631	f 4 995 069	f 637 562	5 632 631
1920	4 832 701	592 797	5 425 498	4 911 306	514 192	5 425 498
1921	5 076 408	950 415	6 026 823	5 070 445	956 378	6 026 823
1922	5 181 215	712 267	5 893 482	5 124 491	768 991	5 893 482
1923	5 177 784	628 794	5 806 578	5 168 696	637 882	5 806 578
Mangkoenegaran.						
1917	—	—	f 5 558 264	—	—	f 5 558 264
1918	—	—	3 013 018	—	—	2 917 022
1919	f 819 831	f 422 000	1 241 831	f 1 487 965	f 230 088	1 718 053
1920	899 364	1 376 525	2 275 889	1 677 795	598 094	2 275 889
1921	1 107 154	1 558 000	2 665 154	2 011 220	653 934	2 665 154
1922	1 201 172	1 218 122	2 419 294	1 886 951	532 343	2 419 294
1923	1 795 615	722 431	2 518 046	1 791 381	726 665	2 518 046
Jogjakarta.						
1917	—	—	f 3 024 837	—	—	f 3 102 698
1918	f 2 980 188	f 481 000	3 461 188	f 2 918 442	f 351 350	3 269 792
1919	3 085 805	296 296	3 382 101	2 995 660	336 126	3 331 786
1920	3 141 709	734 245	3 975 954	3 090 156	681 895	3 772 051
1921	3 511 414	1 685 965	5 197 379	3 456 276	1 615 800	5 072 076
1922	3 692 823	2 136 120	5 828 943	3 637 979	2 103 455	5 741 434
1923	4 036 873	434 000	4 470 873	3 942 623	906 903	4 839 526
Pakoe Alaman.						
1917	—	—	f 236 930	—	—	f 274 866
1918	f 222 045	f 100 000	322 045	f 209 670	f 152 550	362 220
1919	230 390	100 000	330 390	208 937	126 500	335 437
1920	215 325	124 000	339 325	215 825	54 000	269 825
1921	251 786	98 500	350 286	236 367	71 700	308 067
1922	255 041	98 000	353 041	245 145	51 850	296 995
1923	246 996	2 800	249 749	240 172	21 400	261 572

Vb. VORSTENLANDSCHE WATERSCHAPPEN.

Instelling van de Vorstenlandsche waterschappen. De hooger besproken algemeene hervorming van de maatschappelijke en agrarische toestanden in de Vorstenlanden, welke o. a. beoogde de organisatie van de bevolking in dorpsverband, maakte mede noodzakelijk nadere voorzieningen in zake het waterbeheer.

Door het afleggen van de z.g. conversie-verklaring, waardoor een onderneming niet meer onder de bepalingen van de oude landhuurreglementen, maar onder die van het nieuwe Grondhuurreglement kwam te vallen, werd de verhouding van onderneming en opwonende bevolking principieel gewijzigd. De onderneming deed met die verklaring afstand van alle uit de bestaande huurovereenkomsten voortvloeiende rechten, waartegenover haar voor een tijdvak van (ten hoogste) vijftig jaren het genot van den voor de voortzetting van het bedrijf benoodigden grond, enz. door het Zelfbestuur verzekerd werd bij schriftelijke beschikking. Daaraan ontleent de landbouwondernemer o. m. het recht om, tegen betaling van het door het Hoofd van gewestelijk bestuur volgens bepaalde voorschriften vastgesteld loon (loonstaten), op aanvraag bij het Hoofd van plaatselijk bestuur, gedurende de eerste vijf kalenderjaren de beschikking te verkrijgen over den arbeid van de Inlandsche bevolking voor cultuurwerkzaamheden in dezelfde mate als ten behoeve van de betrokken onderneming te voren in verplichten dienst werd verricht.

Werd de bevolking hierdoor dus losgemaakt van de onderneming, omdat alleen gedurende de eerste vijf jaar arbeid door bemiddeling van de Overheid, en dan nog wel tegen betaling, g e v o r d e r d kon worden, dit slaken der banden had mede tot resultaat, dat de ondernemingen ontslagen werden van de verplichting, om bij mislukking van het gewas der Inlandsche bevolking tengevolge van watergebrek, de schade te vergoeden. Onder de oude bepalingen was nl. het waterbeheer algeheel in handen van de beheerders der landbouwondernemingen, die aan de bevolking het bevloeiingswater behoorden te verschaffen.

Het ligt voor de hand, dat ter zake van de verdeeling van het bevloeiingswater ten behoeve van de bevolking nieuwe regelingen moesten worden getroffen, waarbij er mede rekening moest worden gehouden, dat de ondernemers, die onder de werking van de landhuurreglementen dikwijls met groote geldelijke offers waterwerken hadden laten aanleggen, het algemeen waterbeheer zonder waarborgen van een goede verdeeling niet uit handen zouden geven.

De regelen, die vóór de reorganisatie van de landen ten aanzien van het waterbeheer bestonden en, zoolang niet alle ondernemingen de conversie-verklaring hebben afgelegd, nog bestaan, steunden op het Landhuurreglement (Staatsbladen 1857 n°. 116, 1884 n°. 9, 1906 n°. 93), dat het Hoofd van gewestelijk bestuur de bevoegdheid toekende om aangaande het gebruik en het onderhoud van de op of nabij de gehuurde gronden voorkomende bronnen, rivieren en waterleidingen met daarin gelegen kunstwerken, regelen vast te stellen.

Zoowel in Soerakarta (1907) als voor Jogjakarta (1910) kwamen op deze wijze algemeene waterregelingen tot stand, waarbij werd uitgegaan van het principe, dat, zoolang de omstandigheden zich niet gewijzigd hebben, geene verandering wordt gebracht in rechten, erkend bij beslissingen, genomen in overleg tusschen het Hoofd van gewestelijk bestuur en het Zelfbestuur, zoomede dat zooveel mogelijk wordt voorkomen benadeeling van de bruikbaarheid van den grond voor de tot dusver daarop toegepaste wijze van exploitatie. In de residentie Soerakarta waren een drietal waterschappen (Woro, Poesoer, Pengging) opgericht, welke slechts tot taak hadden om de overeenstemming te bevorderen wanneer de belangen der ondernemingen, gelegen binnen het stroomgebied van dezelfde rivieren, zouden uiteenloopen.

Toen de bevolking van de landbouwondernemers werd vrijgemaakt, stond zij daarmede, zooals reeds opgemerkt, tegelijk los van de bemoeiingen der ondernemingen met de bevloeiing, die voor haar evenzeer een levenskwestie was als voor de ondernemingen. Van nu af waren het niet meer de landbouwondernemers, die alleen en bij onderling overleg — zij het dan ook ten deele door middel van evenbedoelde waterschappen — de bevloeiing moesten regelen, voortaan zouden de kaloerahans zelf op hare eigen belangen moeten letten.

Zoo werd het wenschelijk het beheer over de waterwerken op te dragen aan publiek-rechtelijke colleges, eveneens waterschappen, doch nu met autonome bevoegdheden om verordeningen te kunen maken, op wier overtreding straf werd bedreigd of waarbij belastingen werden ingesteld.

Deze lichamen konden echter niet in het leven worden geroepen zonder aanvulling van het Regeerings-Reglement, waaraan deswege bij de Wet van 24 Juli 1918 (Indisch Staatsblad 1919 n°. 49) een elfde hoofdstuk „Van de Waterschappen" werd toegevoegd, luidende:

Artikel 145.

Naarmate de omstandigheden het vorderen, wordt de zorg voor de waterstaatsbelangen toevertrouwd aan rechtspersoonlijkheid bezittende waterschappen.

De oprichting en de opheffing van waterschappen, zoomede de samenstelling, de inrichting, de werkkring en de bevoegdheden van hunne besturen worden bij ordonnantie geregeld.

Aan de besturen kan bij ordonnantie de bevoegdheid worden toegekend om met inachtneming van de daarbij te stellen regels en onder het daarbij te regelen toezicht, in het huishoudelijk belang der waterschappen verordeningen te maken, ook zoodanige waarbij belastingen worden geheven. De ordonnantie kan aan de besturen ook de bevoegdheid toekennen om in hunne verordeningen straffen te stellen op hare overtreding.

Wijl zij ook voor de Zelfbestuurs-onderhoorigen gelden zou, werd met de zelfbesturen in overleg getreden nopens het ontwerp van deze organieke ordonnantie, die in Staatsblad 1920 n°. 722 verscheen als: de Vorstenlandsche waterschapsordonnantie. Daarbij werd bepaald dat:

1. de oprichting van waterschappen, na goedkeuring van den Gouverneur-Generaal, kan geschieden bij beschikking van het Hoofd van gewestelijk bestuur in overleg met het Zelfbestuur, voor bepaalde gebieden, waarbinnen landbouwondernemingen gelegen zijn, doch i n e l k g e v a l m o e t plaats vinden voor gebieden, waarbinnen geconverteerde landbouwondernemingen gelegen zijn, welke gronden afwisselend in gebruik hebben (voor suikerriet, tabak e. d.);

2. op dezelfde wijze door het gewestelijk Bestuurshoofd een reglement wordt vastgesteld, waarin al wat noodig is voor de uitvoering en ter verzekering van de ordelijke werking der instelling geregeld wordt (waterschapsreglement), welk reglement van Regeeringswege moet worden afgekondigd in de Javasche Courant;

3. er in elk waterschap een Waterschapsraad is, waarvan, onder bepaalde voorwaarden, de beheerders der geheel of ten deele binnen het gebied van het waterschap gelegen ondernemingen lid zijn, en die overigens bestaat uit daartoe aangewezen Europeesche en Inlandsche ambtenaren, en zoo mogelijk ook uit belanghebbende Inlandsche landbouwers, in dier voege, dat het totaal van het aantal der ambtelijke leden en der niet-ambtelijke Inlandsche leden n i e t grooter is dan dat der beheerders van ondernemingen;

4. de dagelijksche leiding en uitvoering van zaken berust bij een Waterschapsbestuur, door den Waterschapsraad uit zijn midden gekozen;

5. de werkkring van het waterschap in het algemeen omvat het beheer van rivieren, bronnen, leidingen, waterwerken e. d.; de verdeeling van het water; de zorg voor afvoer en wering van water en zand; den aanleg van nieuwe of wijziging van bestaande werken, waarbij meerdere landbouwondernemingen of minstens een onderneming en de Inlandsche bevolking gezamenlijk belang hebben, met dien verstande echter, dat de fondsen voor dien aanleg en die wijziging door het waterschap niet uit heffingen mogen worden verkregen;

6. de Waterschapsraad in het huishoudelijk belang van het waterschap verordeningen kan maken, en bevoegd is tegen overtreding zijner verordeningen straf te bedreigen;

7. die raad, ter goedmaking van de kosten, verbonden aan de vervulling van zijn taak jaarlijks eene heffing kan vaststellen ten laste der landbouwondernemingen en Inlandsche gemeenten van zijn gebied, en op bepaalde wijze en onder bepaalde voorwaarden verplichte diensten vermag te vorderen ten behoeve van de bij het waterschap in beheer zijnde werken;

8. het waterschap in het algemeen onder toezicht staat van het Hoofd van gewestelijk bestuur in overleg met het Zelfbestuur, en dat beslissingen van zijn raad en bestuur te allen tijde bij een met redenen omkleed besluit door den Resident in overleg met het Zelfbestuur, kunnen worden geschorst of vernietigd, voor zoover zij met algemeene verordeningen of met het algemeen belang strijden.

Bij G.B. 6 October 1921 n°. 21 werd goedgekeurd, dat de Residenten van Jogjakarta en Soerakarta krachtens gemeenschappelijke beschikking, met ingang van 1 October 1921 hadden ingesteld het waterschap Opak, dat zijn gebied in beide gewesten uitstrekt.

De Resident van Soerakarta besloot tot oprichting van het waterschap Dengkeng, waarop goedkeuring werd verleend bij G.B. 24 December 1921 n°. 8. In den aanvang van 1922 werden daarna de oude, reeds genoemde waterschappen Woro en Poesoer opgeheven en werd de begrenzing van het waterschap Pengging gewijzigd.

Tegelijk met de oprichtingsbesluiten werden vastgesteld en goedgekeurd de in overleg met het betrokken Zelfbestuur ontworpen twee nagenoeg gelijkluidende waterschapsreglementen, welke slechts gelden voor de gereorganiseerde gronden, waar het waterbeheer — waarover straks nader — is ingevoerd.

Bij die reglementen werd elke waterschapsraad gerechtigd om zaken welke zijn en meerdere waterschappen raken gemeenschappelijk met elkander te regelen, mits tevoren het Hoofd of de Hoofden van gewestelijk bestuur met het voornemen daartoe had ingestemd. Voorts werd bepaald, dat de onder 7 bedoelde heffing zal worden vastgesteld in den vorm van een door het bestuur op te maken kohier, bevattende de namen van de landbouwondernemingen en Inlandsche gemeenten, wier gronden binnen het waterschap gelegen zijn en die tot het bijdragen aan die heffing verplicht zijn. De besturen werden bevoegd verklaard voor een juiste uitvoering van hunne taak over alle technische aangelegenheden den raad in te winnen van het hoofd van het centraal waterschapskantoor voor de Vorstenlanden.

Natuurlijk zal vermeerdering of uitbreiding van bestaande waterschappen bij de voortgaande reorganisatie der landbouwondernemingen noodig blijken. Zoo werd bij G.B. 24 Maart 1924 n°. 2 goedgekeurd, dat de Gewestelijke Bestuurshoofden van Soerakarta en Jogjakarta bij collectief besluit van den 6den dier maand het Waterschap Opak hebben uitgebreid met landen in het stroomgebied van de kali Progo, waar gecombineerde irrigatiebelangen van bevolking en ondernemers waren ontstaan.

Indien zich geen technische bezwaren daartegen verzetten, biedt een dergelijke verruiming van grenzen van een bestaand waterschap het voordeel dat met één secretariaat kan worden volstaan en voorts dat verscheidene ondernemers, die door de groepeering hunner ondernemingen anders ambtshalve in twee waterschappen zouden moeten vertegenwoordigd zijn, nu niet voor bespreking van dikwerf dezelfde aangelegenheden tweemaal behoeven te vergaderen.

Bij vergrooting van het gebied van het waterschap Opak, thans „Opak-Progo" genaamd, is de bestaande raad dan ook slechts met enkele leden uitgebreid.

Centraal Waterschapskantoor voor de Vorstenlanden. Ten behoeve van de instelling van de autonome waterschappen werd bij G.B. 13 December 1919 n°. 45, voorloopig bij wijze van tijdelijken maatregel, bij G.B. 19 November 1920 n°. 36 (Staatsblad n°. 831) definitief, het Centraal Waterschapskantoor voor de Vorstenlanden ingesteld, waarvan de taak en de inrichting voorshands door den directeur der Burgerlijke Openbare Werken werden vastgesteld.

Het zou omtrent de gebiedsindeeling en de begrenzing der waterschappen adviseeren, de inrichting van den technischen dienst dier instellingen voorbereiden en de beginselen aangeven, waarnaar zoodanige dienst zal moeten werken.

Van de zijde van den Bond van Vorstenlandsche Landbouwondernemers waren reeds vroeger voor de oprichting van dat kantoor waardevolle adviezen ontvangen; ook was door die vereeniging verzocht om medewerking van de Regeering voor de benoeming harerzijds van een deskundige, die de oprichting van de waterschappen zou voorbereiden, derhalve voor den door de waterschappen in dienst te stellen en te bezoldigen leider van het Centraal Waterschapsbureau.

De Regeering achtte het echter wenschelijker — en de Bond kon dat inzicht deelen — om de leiding van dat bureau aan een ervaren ambtenaar van den Waterstaat toe te vertrouwen, waardoor de positie van het hoofd van dat kantoor zoowel ten opzichte van de bestuursambtenaren als bij onderling geschil tusschen de ondernemers zuiverder zou zijn.

Dat kantoor, gevestigd te Jogjakarta, is in opzet niet anders dan een gemeenschappelijk technisch bureau tot voorbereiding en uitwerking van plannen tot verbetering van den waterstaatkundigen toestand binnen de waterschappen; daarnevens is het belast met een taak van uitsluitend administratieven aard, nl. het beheer van de uit belastingen als anderszins door de waterschappen verkregen gelden.

Bij de oprichting stond het bureau voor de bijzondere taak de bevloeiing van de geconverteerde ondernemingen, die nog niet in een waterschap waren ondergebracht te regelen. Waren die voorbereidingen afgeloopen en konden de aldus onder voorloopig waterbeheer staande gronden eenmaal in een autonoom lichaam worden opgenomen, dan werd het kantoor niet aanstonds van zijn werkzaamheden ontheven, omdat bij wijze van overgang in de evengenoemde waterschapsreglementen was bepaald, dat zoolang, ter beoordeeling van het Hoofd van gewestelijk bestuur, het waterschap nog niet in staat is de technische uitvoering van de aan die instelling opgedragen werkzaamheden zoodanig te verrichten, dat voor alle daarbij betrokken belangen eene behoorlijke behartiging mogelijk is, de technische uitvoering van de tot den werkkring van het waterschap behoorende werkzaamheden opgedragen blijft aan het hoofd van voormeld waterschapskantoor, dat zoo spoedig mogelijk de noodige gegevens verzamelt en maatregelen treft, om die uitvoering door het waterschap zelf mogelijk te maken.

Nu deed zich de moeilijkheid voor, dat verschillende ondernemingen op den grondslag van het Grondhuurreglement 1918 werden gereorganiseerd, dat van haar door het in 1919 ingestelde Centraal Waterschapskantoor het waterbeheer werd overgenomen, maar dat zij niet eerder dan in October 1921 en Januari 1922 in waterschappen konden worden opgenomen.

Deze landen bleven dus gedurende geruimen tijd onder voorloopig waterbeheer, zooals nu nog vele gereorganiseerde ondernemingen, dikwijls eerst na eenigen tijd, daaronder worden gebracht vóór zij in een waterschap worden opgenomen.

In de drie stadia vallende tusschen de reorganisatie der onderneming door aflegging van de conversie-verklaring, het voorloopig waterbeheer, de opneming van de onderneming in een waterschap en overneming van het volledig waterbeheer door het waterschap, ontstonden toestanden, die veel overleg tusschen belanghebbenden en bestuur vereischten.

Zooals reeds aan het begin van deze uiteenzetting werd medegedeeld, bleef op de gereorganiseerde ondernemingen zonder voorloopig waterbeheer de bestaande toestand van vóór de reorganisatie gehandhaafd, met dien verstande, dat de ondernemers nog ten volle over het bevloeiingswater beschikten, zonder dat eenige verplichting bestond ten aanzien van schadeloosstelling aan de bevolking bij mislukking van het gewas door watergebrek.

Op de gereorganiseerde ondernemingen, met voorloopig waterbeheer door het Centraal Waterschapskantoor, werd het water tusschen de Inlandsche bevolking en de ondernemers door het personeel van het bureau verdeeld, welke verdeeling bekostigd werd uit de fondsen, daartoe door de ondernemers ter beschikking van genoemd hoofd gesteld, zoodat de waterverdeeling eigenlijk plaats had door eene organisatie die buiten de partijen stond.

In het derde overgangstijdperk, wanneer dus de gereorganiseerde ondernemingen in een waterschap zijn vereenigd, wordt het doel van deze publiekrechtelijke instelling reeds meer benaderd, doch het Centraal Waterschapskantoor staat nog niet als een gewoon technisch bureau onder direct gezag van die waterschapsbesturen, doch onder toezicht van den Resident.

Het zal niet verwonderen, dat in deze drie ontwikkelingsperioden zeer gemakkelijk strijd van belangen kon ontstaan. Evenals in elken tijd van overgang ging het sommigen te langzaam, terwijl toch ook weer voor overhaasting moest worden gewaakt.

Het hoofd van voormeld kantoor had nu ten aanzien van en in overleg met elke onderneming, onder toezicht van de

Residenten, het beheer zoodanig op neutralen grondslag te regelen, dat de in een waterschap voor alle belanghebbenden geldige belangen naar behooren werden behartigd, met inachtneming dus van geldige aanspraken van de ondernemingen, de bevolking, voorts de bodemgesteldheid van het terrein en van de uiteenloopende eischen van de cultures, wier planttijden en plantwijzen over het algemeen nog ongeregeld zijn.

Dit voorbereidend werk werd verricht onder de eenhoofdige leiding van den chef van het Centraal Waterschapskantoor, teneinde aan de hand van op billijkheid steunende beginselen eenheid te brengen in de wilde bevloeiing met soms zeer primitieve en niet steeds deskundig aangelegde kunstwerken en irrigatie-leidingen. Deze werkzaamheden, aangevangen bij het voorloopig waterbeheer en voortgezet ingevolge de overgangsbepalingen der waterschapsreglementen, kunnen eigenlijk eerst beëindigd heeten, wanneer naar het oordeel van de(n) betrokken Resident(en) voldaan is aan de volgende twee vereischten:

1. voor het geheele gebied van het waterschap moeten door den waterschapsraad vastgestelde en door den Resident goedgekeurde waterregelingen zijn ingevoerd, welke in de praktijk blijken te voldoen;

2. het waterschap moet de beschikking hebben over een technischen dienst, die in staat is de uitvoering van die waterregelingen te bewerkstelligen.

Intusschen is door den raad van Dengkeng aangenomen een voorstel om door middel van commissies, uit en door den raad benoemd, gegevens te verzamelen, welke commissies de ontvoogding van het waterschap in technische aangelegenheden zouden bespoedigen, althans inbreuk op hunne vermeende rechten inzake watergebruik (artikel 12*b* Grondhuurreglement) zouden verhoeden.

Die commissies zouden hebben voor te stellen, en vast te leggen ter nadere vaststelling door den raad, het gebruik van water voor cultuur-, fabricatie- en andere doeleinden benevens de daaraan verbonden rechten en voorwaarden, zooals deze bestonden tijdens het afleggen der z.g. conversieverklaring der ondernemers. Door de weigering van het Hoofd van het Centraal Waterschapskantoor en van den Assistent-Resident voor Agrarische Zaken om op dien grondslag in zulk een commissie zitting te nemen, werd door den raad een nadere toelichting op de instelling van die commissie aangenomen, waardoor duidelijk kwam vast te staan dat deze commissies geen vermeende rechten zouden hebben vast te leggen, maar zich zouden bepalen tot het eenvoudig inventariseeren van hetgeen er inzake watergebruik aanwezig en benoodigd was voor een reglementeering van het waterbeheer.

Daarop werd de volle medewerking van voormelde twee ambtenaren verkregen; der commissie werd de naam gegeven van „commissie voor het verzamelen van gegevens benoodigd voor de reglementeering van het waterbeheer". Deze commissie, bestaande uit een hoofdcommissie en vier subcommissies heeft sedert dien hare werkzaamheden aangevangen.

Moeilijkheden uit de praktijk. In de waterschapsraden — en ook daarbuiten — werd door de raadsleden-beheerders, leden der Vorstenlandsche Landbouwvereeniging, onder leiding van hun vereenigingsvoorzitter, tevens vertegenwoordiger in Nederlandsch-Indië van den Bond van Vorstenlandsche Landbouwondernemers, eene actie gevoerd tegen het Centraal Waterschapskantoor, zijne werkwijze en zijn waterbeheer, waardoor herhaaldelijk moeilijkheden in dien raad rezen, vooral bij de behandeling van de eerste twee begrootingen en vertraging ontstond in de afdoening van urgente zaken. De raadsleden-beheerders van ondernemingen der Koloniale Bank namen aan die oppositie niet deel.

Voor een zeer groot deel was die minder goede verstandhouding hieraan te wijten, dat het waterbeheer meer kostte dan vroeger. Doch dat kon niet aan de leiding van het nieuwe kantoor worden toegeschreven; want door de algemeene stijging van de werkloonen en materialen waren ook de onderhoudskosten van de werken hooger geworden, terwijl de kosten voorts waren gestegen door de geleidelijke afschaffing van de heerendiensten, zoodat de dammen in betaalden arbeid moesten worden hersteld. Ten slotte moet nog als oorzaak van de meerdere kosten worden genoemd, dat het toezicht op de waterverdeeling en het onderhoud der werken eertijds werd uitgeoefend door tuinopzichters en tuinmandoers, die, wat hunne bezoldigingen betreft, door de ondernemers niet onder de uitgaven voor bevloeiing werden geboekt, terwijl daarvoor in de plaats waren getreden de waterschapsmandoers en -mantri's, die geheel ten laste van de waterschappen komen.

Ook in den raad van Dengkeng werden soortgelijke bedenkingen geuit.

De moeilijkheden ontstonden reeds dadelijk na de installatie door de hiervóór gesignaleerde actie, waarbij de samenstelling van den waterschapsraad onwettig werd genoemd, omdat zou zijn afgeweken van (het thans oude) artikel 4 der Waterschapsordonnantie, bepalende o.m. dat in den raad ook zouden worden opgenomen de beheerders der ondernemingen, geheel of gedeeltelijk binnen het gebied van het waterschap gelegen. Ingevolge de slotbepaling van het Waterschapsreglement, werden, zooals trouwens in verband met de geschetste ontwikkelingsstadia voor de hand lag, alleen benoemd de beheerders van gereorganiseerde gronden, waar het voorloopig waterbeheer was ingevoerd, met de bedoeling, den raad telkens aan te vullen met beheerders van gereorganiseerde en verder voorbereide ondernemingen.

Hiertegen werd bij de Regeering gerequestreerd.

Bij den inzet van deze actie der betrokken beheerders, werd door den woordvoerder dier beheerders — tevens voorsteller van de desbetreffende en door den raad aangenomen motie — betoogd, dat het geenszins de bedoeling was om obstructie te voeren, doch dat men slechts het algemeen belang wilde dienen en wenschte mede te werken om de afdoening van zaken zooveel mogelijk te bespoedigen.

In tegenstelling daarmede werd echter ruim een maand later in den raad door denzelfden woordvoerder verklaard, dat, alvorens door den Resident aan het verzoek van den raad zou zijn tegemoet gekomen, hij geen enkele zaak wenschte te helpen afdoen, terwijl de betrokken beheerders zich daarbij aansloten en in afwachting van een beslissing van den Resident geen verdere zaken, welke ook, in behandeling wenschten te nemen. Mocht de Resident afwijzend beschikken op de raadsmotie, dan wenschte men vóór verder te handelen eerst overleg te plegen met de principalen in Holland en met den Vertegenwoordiger in Indië der directies.

Het voorloopig staken der werkzaamheden, zoowel van den Dengkeng-raad als van het waterschapsbestuur, had tot gevolg dat de inmiddels ingekomen verzoekschriften voor aanleg van railbanen, enz. niet konden worden afgedaan, in verband waarmede de betrokken beheerders-raadsleden waren overeengekomen den arbeid in den raad te hervatten, mits geen principieele zaken werden behandeld; zulks in verband met een daartoe strekkende, door den nieuwen Resident aan den meergenoemden woordvoerder gemaakte opmerking.

De quaestie der zoogenaamde onwettige samenstelling werd door de Regeering opgelost bij Staatsblad 1922 n°. 704, waarbij een verduidelijking van artikel 4 der Waterschapsordonnantie werd gegeven door middel van een nieuwe redactie, welke de wettigheid der gewraakte samenstelling buiten twijfel stelde.

Het waterschap kwam daarna tot volle werkzaamheid, doch uitte zich bij een door den raad aangenomen motie al dadelijk in afkeurenden zin ten opzichte van den inhoud van voormeld Staatsblad, met verzoek tevens het nieuwe artikel 4 weder in te trekken of zoodanig te wijzigen, dat zou komen te vervallen de daarin opgenomen nieuwe voorwaarde, gesteld aan het door een beheerder verkrijgen van het lidmaatschap van den raad, n.l. dat de betrokken onderneming de beschikking moet hebben over een uitgestrektheid van ten hoogste één honderd bouws in het gebied van het waterschap gelegen bevloeide gronden.

Op dit verzoek werd afwijzend beschikt.

Verder zijn verschillende bezwaren gerezen tegen artikel 24 van de Waterschapsordonnantie, regelende de heffingen, welke de waterschapsraden bevoegd zijn te doen ter goedmaking van de kosten van de waterverdeeling en van beheer, onderhoud en herstel der waterwerken. Deze heffingen komen ten laste van de landbouwondernemingen en van de Inlandsche gemeenten, wier gronden binnen het waterschap zijn gelegen.

Over de wijze, waarop de heffing ten behoeve van de waterverdeeling moet worden omgeslagen (artikel 24, *b*) is verschil van meening gerezen.

Volgens sommige leden van den Opak-raad voerde een letterlijke lezing van dat artikeldeel, bepalende dat binnen eenzelfde dienstjaar van het waterschap a l l e aanplantingen, die geoogst zijn van eenzelfden (bevloeiden) grond, in de heffing betrokken zijn, tot een zeer tijdroovende, ingewikkelde en kostbare wijze van heffen, die niet in goede verhouding staat tot de overigens tamelijk eenvoudige huishouding van het waterschap. Enkele leden zouden er eene verbetering in zien, wanneer slechts e e n aanplant zou worden aangeslagen, bij wijze van hoofdgewas, waarbij, desverkiezend, het bij de heffing meest opbrengend eenjarig gewas als hoofdgewas van meerdere aanplantingen op eenzelfden bevloeiden grond zou kunnen worden aangenomen. Dat zou dan zijn de padi, het voornaamste voedingsmiddel en tevens meest voorkomende bevolkingsgewas. Spoedshalve werd, met het oog op de eerste twee begrootingen, door den Raad de laatste lezing als de bruikbaarste aanvaard.

Uit de voorgeschiedenis van dit artikeldeel blijkt, dat het de bedoeling is geweest, dat bij de daarbij bedoelde heffing van de landbouwondernemers zoowel als van de bevolking zal worden uitgegaan van het hoofdgewas. Aan de waterschappen is thans om terzake te adviseeren een ontwerp tot wijziging der Waterschapsordonnantie toegezonden, waarbij wordt voorgesteld artikel 24, *b*, als volgt te redigeeren:

„de heffing ten behoeve van de waterverdeeling wordt „omgeslagen over de landbouwondernemingen en de In- „landsche gemeenten, in dier voege dat alleen over de uit- „gestrektheid van den aanplant van het hoofdgewas wordt „betaald, en wel door eerstgenoemden per bruto-bouw aan- „plant van tabak, indigo en plantriet de helft, en per bruto- „bouw aanplant op bevloeide gronden van andere eenjarige „gewassen een vierde gedeelte van het per bruto-bouw aan- „plant van suikerriet (maalriet) verschuldigde, en door de „Inlandsche gemeenten per bruto-bouw beplante bevloeide „gronden een achtste gedeelte van hetgeen door landbouw- „ondernemers bij aanplant van suikerriet (maalriet) ver- „schuldigd is".

Inmiddels werd aan den voorzitter van het waterschap Opak te Jogjakarta medegedeeld, dat het de bedoeling van artikel 24, *b*, is, dat in eenig begrootingsjaar in de heffing ten behoeve van de waterverdeeling slechts één aanplant, voor de ondernemingen uiteraard het hoofdgewas, wordt aangeslagen, waarmede de moeilijkheden practisch gesproken uit den weg zijn geruimd.

Nog rees een quaestie over artikel 24, lett. *d*, der Waterschapsordonnantie, waarbij is bepaald, dat door de Inlandsche gemeenten in de heffing niet wordt gedeeld, zoolang de vereischte koeliearbeid voor onderhoud en herstel van werken, waarbij zij belang hebben, volgens in het waterschapsreglement te stellen regelen en tot een in dat reglement te bepalen grens, in verplichten dienst onbetaald wordt verricht en dat, geschiedt dit niet, van gemelde gemeenten een door het Hoofd van gewestelijk bestuur, den betrokken waterschapsraad gehoord, voor elk geval aan te geven deel der kosten zal worden geëischt.

Van meergenoemde ondernemerszijde werd nu de vraag opgeworpen, of dit artikeldeel zoo moet worden opgevat, dat boven de daarin bedoelde grens g e e n verdere bijdragen van de Inlandsche bevolking mogen worden gevorderd, hetzij in betaalden of onbetaalden koelie-arbeid, hetzij in geld, dan wel of in het geval voor een behoorlijk onderhoud en herstel der werken meer arbeid noodig is dan het in die bepaling bedoeld maximum, van de Inlandsche bevolking b o v e n d i e n mag worden gevorderd eene evenredige geldelijke bijdrage voor den alsnog benoodigden vrijen arbeid. Zou het laatste deel van deze vraag ontkennend beantwoord worden, dan zouden, zoo liet men het voorkomen, de kosten voor de landbouwondernemers niet te dragen zijn.

Deze quaestie is echter onnoodig aan de orde gesteld. Artikel 24, *d*, is volkomen duidelijk, terwijl de op de totstandkoming van dit artikeldeel betrekking hebbende bescheiden er op wijzen, dat het van den aanvang af in de bedoeling heeft gelegen — ook van den vroegeren vertegenwoordiger van den Bond van Vorstenlandsche Landbouwondernemers — om de bepaling zóó te lezen dat — als de bevolking haar maximum-aantal diensten heeft verricht — zij verder ook van alles af is en dat de heffing eerst een aanvang zal nemen, wanneer de dienstplicht van de bevolking geheel zal zijn afgeschaft.

Overigens zijn de ten laste van de tot de waterschappen Opak en Dengkeng behoorende ondernemingen gekomen uitgaven voor onderhoud van waterwerken in vele gevallen verre beneden de waarde der van de bevolking vorderbare, onbetaalde dagdiensten gebleven.

Nog wordt vermeld dat in geval van overstroomingen als anderszins (rampen van hoogerhand) extra-heerendiensten (goegoer-goenoeng) mogen worden gevorderd.

Behalve omtrent een wijziging van artikel 24, letter *b*, der Waterschapsordonnantie, zijn de waterschappen nog uitgenoodigd van advies te dienen nopens enkele andere verbeteringen, waarvan de beide voornaamste hieronder kortelings worden aangegeven.

Een moeilijkheid deed zich voor ten aanzien van de samenstelling van den Waterschapsraad. Dat College bestaat uit:

I. beheerders van geheel of ten deele binnen het gebied van het waterschap gelegen ondernemingen, na invoering van het voorloopig waterbeheer;
II. ambtelijke Europeesche leden;
III. ambtelijke Inlandsche leden (waartoe worden gerekend hoofden van Inlandsche gemeenten);
IV. belanghebbende Inlandsche landbouwers.

Nu is in het 2de lid van artikel 5 der ordonnantie (Staatsblad 1920 n°. 722) voorgeschreven, dat in het Waterschapsreglement moet worden bepaald, het a a n t a l ambtelijke leden van den Waterschapsraad (II en III) en dat der niet-ambtelijke Inlandsche leden (IV).

Verder vermeldt dat artikeldeel, dat de groepen II, III en IV tezamen niet grooter mogen zijn dan die der beheerders van ondernemingen (I).

Bij de samenstelling van het Waterschapsreglement was het reeds te voorzien, dat door de voortschrijdende ontwikkeling van de Inlandsche bevolking het aantal niet-ambtelijke Inlandsche leden zich geleidelijk zou uitbreiden, hetgeen ingevolge de ordonnantie niet kan geschieden dan na wijziging van het reglement, onder goedkeuring van den Gouverneur-Generaal. Ook de vaststelling van het aantal ambtelijke leden werd een bezwaar geacht, omdat door splitsing of wijziging van ondernemingen het aantal der ledenondernemingbeheerders niet steeds gelijk zou blijven en daarmee ook het aantal der andere leden wijziging zal dienen te ondergaan. Wel zou door de bepaling, dat het aantal der ambtelijke leden (groep II en III) te zamen met dat der niet-ambtelijke Inlandsche leden (groep IV) niet grooter mag zijn dan dat der beheerders van ondernemingen (groep I) niet iedere mutatie een wijziging van het Waterschapsreglement noodig maken, wanneer het aantal der eersten kleiner werd genomen, maar het zou toch bedenkelijk zijn, om die reden het aantal der leden-niet-ondernemingbeheerders te verkleinen. De ondernemers hebben immers toch reeds een soort overwicht in den raad — ook al zijn de aantallen gelijk —, doordat zij meer eenheid van belangen hebben en als regel meer ontwikkeld zijn dan de Inlandsche leden.

Om aan alle moeilijkheden te ontkomen, schijnt het gewenscht, om het voorschrift betreffende de bepaling van het aantal leden te schrappen en tegelijkertijd een nieuw in het leven te roepen, waarbij zal worden bepaald, dat het aantal der raadsleden-niet-ondernemingbeheerders gelijk moet zijn aan dat der anderen. Hierdoor zal aan eerstbedoelden den waarborg worden gegeven, dat ze nimmer kunnen worden overstemd, een waarborg, die aan de anderen reeds is gegeven.

De tweede wijziging beoogt het bevorderen van een vlotten gang van zaken bij het verkrijgen van schriftelijke vergunningen voor aanleg van of wijziging van de in artikel 11, lid 1, bedoelde werken — die voor meerdere partijen gezamenlijk van belang zijn —, welke alle thans door den Resident moeten worden verleend, die daaraan in overleg met den Zelfbestuurder of diens patih voorwaarden kan verbinden.

Door den zeer bijzonderen irrigatie-toestand in de Vorstenlanden, gevolg van den tweejaarlijkschen wisselbouw, vallen nagenoeg alle werken, hoe klein ook, onder artikel 11, lid 1, zoodat telkens schriftelijke vergunningen moeten worden

aangevraagd. Overwogen wordt thans om voor die werken eenzelfde bepaling in de Waterschapsordonnantie op te nemen als is vastgesteld ten aanzien van de in artikel 12 bedoelde werken — die alleen voor één partij van belang zijn — nl. het openlaten van de mogelijkheid om voor werken van geringen omvang in het Waterschapsreglement afwijkende voorzieningen te treffen.

En ten slotte zal een vlugge afdoening van zaken worden bevorderd, wanneer het denkbeeld verwezenlijkt wordt om voor de in artikel 12, lid 1, bedoelde vergunningen raadpleging van het waterschaps b e s t u u r in plaats van die van den waterschaps r a a d verplichtend te stellen, omdat de raad slechts eenige keeren 's jaars bijeenkomt, terwijl de d a g e l i j k s c h e leiding en uitvoering van zaken bij het b e s t u u r berust.

Zooals gezegd, worden over deze voorstellen de waterschapsraden gehoord, waarin alle belanghebbenden vertegenwoordigd zijn.

Blijkt uit het vorenstaande dat de nieuwe publiekrechtelijke colleges nog niet volledig functionneeren, wel kan worden gezegd, dat de waterschappen de lichamen zijn, die in hun vorm de waarborgen bieden voor een goede behartiging van de bevloeiingsbelangen en dat zij ook thans reeds goed werk hebben verricht door zich te zetten aan de oplossing van de zoo gecompliceerde bevloeiings-vraagstukken in de Vorstenlanden.

VI. BEZUINIGING.

Werkzaamheid der Bezuinigingscommissie. De omstandigheden, welke hier te lande hebben geleid tot het ontstaan van den financieelen toestand, die wegens de stijgende tekorten op den geheelen en den gewonen dienst een speciale verzorging der Staatsfinanciën met klem aan de orde bracht, werden reeds in het kort besproken in de in 1922 uitgegeven ,,Mededeelingen omtrent enkele onderwerpen van algemeen belang".

Een beknopte doch heldere uiteenzetting van den oorsprong der financieele moeilijkheden, waarin Indië thans nog verkeert, is voorts gegeven in het artikel ,,De Bezuiniging en de Begrooting", opgenomen in het ter gelegenheid van het 25-jarig Regeeringsjubileum van Hare Majesteit de Koningin uitgegeven gedenkboek van Nederlandsch-Indië.

Naar gelang deze moeilijkheden, welke thans vrij volledig kunnen worden overzien, zich duidelijker gingen afteekenen, is allengs krachtiger ingegrepen om tot een herstel van het budget-evenwicht te komen.

De daartoe getroffen maatregelen kunnen, zooals in evenbedoeld artikel van de hand van het tegenwoordig Hoofd van den Bezuinigingsdienst is aangegeven, over drie stadia worden verdeeld. Aanvankelijk bestaande uit het zoo goed mogelijk verzekeren van een bezadigde begrootingspolitiek, kregen zij later het karakter van een krachtig doorgevoerde bezuiniging en moesten tenslotte culmineeren in een doelbewuste versobering van den Landsdienst.

De in het hierbedoelde eerste stadium genomen maatregelen tot beperking in den begrootingsopzet zijn aangegeven in de Mededeelingen van 1922.

Het tweede en derde stadium der bezuiniging zijn duidelijk te onderkennen in het werk der in October 1921 door de Regeering in het leven geroepen Commissie, in de wandeling ,,Hooge Bezuinigings Commissie" genoemd, welke tot taak kreeg ,,een stelselmatig onderzoek te houden naar de wijze, waarop eenerzijds in de Landshuishouding en bij de Landsbedrijven uitgaven zouden kunnen worden bespaard en anderzijds de Landsinkomsten zouden kunnen worden verhoogd, teneinde zoo mogelijk te geraken tot eene, althans wat den gewonen dienst betreft, sluitende begrooting".

Deze taakomschrijving was zeer ruim. Een stelselmatig onderzoek naar de mogelijkheid tot vermindering van de Landsuitgaven en tot vermeerdering der inkomsten toch is een werk van welhaast onbeperkten omvang, waarvan de uitvoering ongelimiteerden tijd kan vorderen. Reeds door de bewoordingen van haar instellingsbesluit kreeg de Commissie derhalve eigenlijk een semi-permanent karakter.

Teneinde een duidelijk beeld van den omvang van de taak der Commissie te geven, moet er op worden gewezen, dat een aantal vraagstukken, die voor het herstel van het budgetair evenwicht van groot, ten deele zelfs overwegend belang zijn, aan andere organen ter oplossing werden voorgelegd.

In de eerste plaats werd dit het geval door de instelling der beide Salariscommissies, bij G.Bn. 22 Juli en 19 Augustus 1922 nos. 11 en 59, welke tot taak kregen een algemeene en evenwichtige regeling van alle bezoldigingen te ontwerpen, doch daarnaast uiteraard ook aandacht hadden te schenken aan de regelingen op het gebied van pensioenen, verlofbezoldigingen, wachtgelden, toelagen, huishuurvergoedingen, dienstwoningen, geneeskundige behandeling, enz.

Hierdoor werd het voor de Bezuinigingscommissie practisch onmogelijk bezuinigingen op het uitgestrekte veld der salarieering in ruimen zin te overwegen of voor te stellen.

Ten aanzien van de vermindering van den duurtetoeslag werd de Commissie feitelijk reeds in November 1921 ontheven van de overweging van hetgeen te doen stond, aangezien dit vraagstuk eerst aan een interdepartementale commissie in behandeling werd gegeven en daarna periodiek een onderwerp van overleg vormde tusschen de Regeering en den Raad van Departementshoofden.

Een derde belangrijke mogelijkheid tot bezuiniging — de vervanging van een gedeelte der gewapende politie door legerafdeelingen — werd evenzeer aan eene kleine afzonderlijke commissie opgedragen, wier voorstellen verder een onderwerp uitmaakten van overleg tusschen de Regeering en de Hoofden van gewestelijk bestuur in de buitengewesten.

Ten aanzien van deze vraagstukken heeft de Commissie zich kunnen bepalen de zich geleidelijk afteekenende resultaten van de werkzaamheden der genoemde speciale commissies waar te nemen en voorzoover de herziening der bezoldigingen aangaat, haar oordeel kenbaar te maken omtrent het bedrag, waartoe de invloed dezer herziening op de totaalcijfers der begrooting behoorde te worden beperkt.

Ook op het terrein der middelen moest de Commissie in menig opzicht een afwachtende houding aannemen, nadat voor de integrale behandeling van het belastingvraagstuk eene speciale ,,Belastingherzienings-Commissie" was ingesteld.

Afgezien van deze beperking van het arbeidsveld der Commissie, heeft zij echter de Landshuishouding in haar geheelen omvang tot dusver driemaal in beschouwing genomen, nl. eenmaal aan de hand van de ontwerp-begrooting voor 1922, en tweemaal bij het onderzoek naar de maatregelen, die om tot een sluitende begrooting te komen, in de ontwerp-begrootingen voor 1924 en 1925 neergelegd konden worden. Het zijn deze werkzaamheden geweest welke als het bovenvermelde tweede en derde stadium der bezuiniging kunnen worden beschouwd.

Oorspronkelijk bestaande uit vijf leden, nl. den Vice-President en twee leden van den Raad van Nederlandsch-Indië, den Voorzitter van den Volksraad en den Directeur van Financiën, daalde in Mei 1922 door het vertrek der beide Raadsleden, de heeren De Roo de la Faille en Mr. Dijkstra het ledental der Commissie tot 3. Had hierin reeds aanleiding kunnen worden gevonden om enkele andere personen uit te noodigen in de Commissie zitting te nemen, volstrekt noodzakelijk werd dit, nadat de Regeering bij de behandeling van het voorstel tot de instelling van een Bezuinigingsdienst aan den Volksraad bepaaldelijk had toegezegd door het leggen van een verband tusschen dien dienst en de Bezuinigingscommissie aan het in het leven te roepen orgaan een ruggesteun te geven.

De Commissie zelf gaf der Regeering in overweging haar uit te breiden tot zeven leden. Deze uitbreiding kwam tot stand bij G.B. 22 Juli 1922 n°. 10, waarbij tevens bepaald werd, dat de Commissie inplaats van ,,Hooge Bezuinigings Commissie", met welke niet-officieele benaming zij algemeen aangeduid werd, eenvoudig zou heeten ,,Bezuinigingscommissie".

Behalve zes ambtenaren-leden werd thans ook een niet-ambtelijk lid opgenomen.

Het Secretariaat der Commissie werd voorts opgedragen aan het Hoofd van den nieuw ingestelden Bezuinigingsdienst.

Als haar eerste taak beschouwde de Commissie een zorgvuldige lezing van de op het tijdstip harer instelling bij de

Tweede Kamer der Staten-Generaal aanhangige ontwerp-begrooting voor 1922 met de Hoofden der Departementen van Algemeen Bestuur, waarbij post voor post werd nagegaan, welke besparingen mogelijk geacht werden en aan de Regeering zouden worden aanbevolen.

De langs dezen weg verkregen bezuinigingen dragen voor een gedeelte het karakter van eene nadere herziening van de begrootingscijfers, waarbij feitelijk geconstateerd werd welke uitgaven door gewijzigde omstandigheden op een lager bedrag konden worden gesteld dan aanvankelijk was aangenomen.

Daarnaast konden echter een belangrijk aantal gevallen worden aangewezen, ten aanzien waarvan sedert korter of langeren tijd een gedragslijn was aangenomen, die klaarblijkelijk het Land tot grootere uitgaven verplichtte dan op den duur gedragen zouden kunnen worden en hier bood zich voor de Commissie de gelegenheid door het aangeven van op de begrooting te bezuinigen bedragen een koersverandering in te leiden.

In de derde plaats deed de Commissie in dit stadium harer werkzaamheden op het terrein van één Departement, nl. op dat der Burgerlijke Openbare Werken, een krachtige poging om de uitgaven zeer belangrijk terug te brengen.

Onder dagteekening 24 Januari 1922 werd door de Commissie een voorloopig verslag aan de Regeering aangeboden, waarbij in een tweetal staten de verminderingen werden aangegeven, die naar haar oordeel op de uitgaven in 1922 aangebracht zouden kunnen worden. Deze verminderingen bedroegen voor de ,,Uitgaven in Nederland'' f 4 563 750 en voor de ,,Uitgaven in Indië'' f 40 576 640.

Daarnaast werden ook enkele wijzigingen van de ramingen der inkomsten in 1922 vermeld, waarmede rekening zou moeten worden gehouden, terwijl ten slotte in overweging werd gegeven de aangegeven bezuinigingen te verzamelen in een speciale aanvullings-begrooting voor het jaar 1922.

Het voorloopig verslag werd door de Regeering aan de Hoofden der Departementen van Algemeen Bestuur toegezonden met verzoek ,,de voorstellen in te dienen, welke ter ,,verwezenlijking van de door de Commissie aangegeven verminderingen noodig zijn, onder mededeeling v.z.n. of en ,,zoo ja welke bezwaren daartegen kunnen worden aange- ,,voerd''.

Indiening van een speciale aanvullingsbegrooting achtte Zij niet noodig; volstaan zou kunnen worden opdracht te geven met de behandelde bezuinigingen rekening te houden. Tevens werd echter voorgeschreven, dat in den uitgewerkten en toelichtenden staat van de ontwerp-begrooting voor 1923 mededeeling zou worden gedaan van de uitgevoerde bezuinigingen.

Gaat men de resultaten na van het voor het jaar 1922 door de Commissie verrichte bezuinigingswerk, dan blijkt dat de bij de afsluiting dezer ,,Mededeelingen'' bekende uitkomsten over het jaar 1922 voor de uitgaven in Indië een eindcijfer aangeven dat belangrijk lager is dan volgens de begrooting het geval zou zijn geweest en zelfs lager dan het eindcijfer, dat door geheele verwezenlijking van de voorstellen der Commissie zou zijn bereikt. Een nader onderzoek van dit schijnbaar gunstig resultaat leert echter dat de vermindering der uitgaven geheel is toe te schrijven aan het achterwege blijven van uitgaven bij de technische Departementen van Landbouw Nijverheid en Handel, der Burgerlijke Openbare Werken en van Gouvernementsbedrijven. De verkregen bezuiniging is dus geheel gelegen in verminderingen van bedrijfs- en kapitaalsuitgaven; bij de uitgaven voor de gewone huishouding, speciaal voor de eerste 5 begrootingsafdeelingen, werd de door de Commissie gewenschte bezuiniging niet verkregen. Daarmede is echter nog niet gezegd, dat de bezuinigingsmaatregelen zelf, op grond waarvan de Commissie een vermindering der uitgaven meende te moeten aangeven, niet werden verwezenlijkt, doch alleen dat andere onderafdeelingen en andere artikelen derzelfde afdeeling meer uitgaven vorderden dan geraamd was.

Het resultaat van het begrootingswerk voor 1922 moet dan ook minder gezocht worden in de veranderingen, die het eindcijfer voor elke afdeeling en onderafdeeling heeft ondergaan, dan wel in den invloed van het over de geheele begrooting plaats gevonden overleg op de totaal-cijfers der gewone Landsuitgaven.

In den loop van 1922 werd aan de Commissie een meer bijzondere en dringender opdracht verstrekt. Steeds meer bleek de urgentie van het treffen van maatregelen, waardoor de begrooting voor den gewonen dienst binnen afzienbaren tijd sluitend zou worden en tevens in verband met de moeilijkheden, verbonden aan het financieren van de vlottende schuld en het converteeren van die schuld in vaste schuld, de gebiedende noodzakelijkheid van een zeer aanzienlijke verlaging van de uitgaven voor den buitengewonen dienst. In verband hiermede werd aan de Bezuinigingscommissie verzocht voor einde October een financieel plan over te leggen, waardoor althans in het jaar 1925 een geheel sluitende begrooting kon worden verkregen.

Om aan deze opdracht te kunnen voldoen belegde de Commissie in September 1922 een vergadering met de Hoofden der Departementen van Algemeen Bestuur, teneinde de vooruitzichten omtrent den toestand van 's Lands financiën te bespreken en overleg te plegen over een bruikbare basis voor de stelselmatige wegwerking van het nog bestaande begrootingstekort, hetwelk blijkens van den Minister ontvangen bericht aan de hand der voorloopig vastgestelde begrooting voor 1923 moest worden gesteld op f 126,3 millioen, zijnde het verschil tusschen de gewone uitgaven voor genoemd dienstjaar, geraamd op f 476,3 millioen, en de gewone inkomsten, volgens door den Minister mede aan de hand van de ramingen voor 1923 aangenomen normale cijfers geraamd op f 350 millioen.

Deze laatste waren over de na te noemen bronnen als volgt verdeeld:

overschotten monopolies	f	50 millioen
,, producten	,,	25 ,,
,, bedrijven	,,	25 ,,
allerlei middelen	,,	25 ,,
belastingen	,,	225 ,,
te zamen	f	350 millioen.

Voor het uitgavencijfer kon uiteraard geen beter uitgangspunt worden gevonden dan de jongste ontwerp-begrooting, zoodat het alleen nodig was de voor de inkomsten aangenomen cijfers nader te bezien.

Deze nadere beschouwing in overleg met de Hoofden der onderscheidene Departementen, bracht de Commissie tot de conclusie, dat als normale cijfers voor de overschotten uit monopolies, producten en bedrijven respectievelijk op f 55, f 32,5 en f 42 millioen en voor ,,allerlei middelen'' op f 25 millioen mocht worden gerekend, terwijl voor belastingen het opbrengstcijfer van f 228,8 millioen, dat voor 1923 was geraamd, in rekening kon worden gebracht.

De Commissie ging derhalve uit van een cijfer, voor de zuivere ontvangsten, dat f 32,5 millioen hooger was dan het door den Minister daarvoor aangenomen bedrag en stelde zich tot taak een tekort van f 93,5 millioen op den gewonen dienst weg te werken.

Bij de beoordeeling van dit tekort moest in de eerste plaats rekening worden gehouden met het feit, dat bij de totstandkoming der voorgenomen salarisherziening voor de burgerlijke en militaire Landsdienaren en de daarmee gepaard gaande intrekking van den duurtetoeslag een aanzienlijke daling daarvan mocht worden verwacht. Op grond van de aan de betrokken salariscommissies gegeven opdrachten en van haar ten dienste staande gegevens nam de Commissie aan, dat omstreeks 1925 de op de ontwerp-begrooting voor 1923 nog voorkomende post voor duurtetoeslagen ad f 30 millioen geheel zou zijn verdwenen, waartegenover een bedrag van f 10 millioen meer aan traktementen zou moeten worden uitgetrokken wegens verbetering van de salarissen der z.g. achtergebleven groepen. Hierdoor verminderde het blijvend deficit met f 20 millioen, zoodat dus tenslotte de zuivere gewone Landsuitgaven nog met een bedrag van f 73,5 millioen zouden moeten worden verlaagd om tot een kloppende begrooting te geraken.

In de vergaderingen van de Bezuinigingscommissie en ook daarbuiten was herhaaldelijk het denkbeeld opgeworpen de geëischte sluitende begrooting te verkrijgen door eene evenredige vermindering van alle begrootingsafdeelingen, waarna de doorvoering van de noodzakelijke vermindering der uitgaven in detail aan de verantwoordelijke organen overgelaten zou kunnen worden. Deze methode had ongetwijfeld voordeelen, omdat de beoordeeling van hetgeen wel en hetgeen

niet doorvoerbaar is, aan Departements- en dienstchefs heel wat gemakkelijker moet vallen dan aan de Regeering, de Bezuinigingscommissie of een speciaal gevolmachtigde. Ook theoretisch was bedoelde werkwijze wel te verdedigen, aangezien toch de begrooting een evenwichtstoestand aangeeft tusschen alle belangen, waarvoor het Land offers moet brengen, een evenwicht, dat het minste gevaar zou loopen verstoord te worden, indien bij doorvoering der bezuiniging alle belangen evenredig minder worden verzorgd.

Echter zou de verdeeling van het tekort in evenredigheid van het laatste begrootingscijfer der afzonderlijke onderwerpen van overheidszorg in geen enkel opzicht recht doen wedervaren aan hetgeen reeds, in zeer verschillende mate, door de afzonderlijke departementen was verricht om tot een financieel herstel te komen en tevens voorbijgaan aan de consequenties van de uiteenloopende ontwikkeling van de overheidstaak op verschillend gebied, waarvan de begrootingscijfers voor 1923 de resultante waren.

Waar evenwel een voorloopige verdeeling van het tekort zeer wenschelijk scheen als basis voor een systematische behandeling, werd naar een minder ruwe wijze van verdeeling over de verschillende onderwerpen van overheidszorg omgekeken. Naar het oordeel der Commissie kwam daarvoor in aanmerking een stelsel, waarbij het voor de zuivere gewone Landshuishouding beschikbaar bedrag werd verdeeld naar de verhouding, die in een vroeger jaar tusschen de uitgaven voor de verschillende groepen van overheidszorg bestond.

Het verschil tusschen het cijfer der begrooting voor 1923 en het langs dezen weg gevonden bedrag zou dan in beginsel door bezuiniging moeten worden bereikt.

Aan de verdeeling van evenbedoeld voor de zuivere gewone Landshuishouding beschikbaar bedrag werden ten grondslag gelegd de onderlinge verhoudingen die in het jaar 1916 in werkelijkheid bestonden. Daarvoor waren drie redenen. In de eerste plaats stonden in dat jaar de uitgaven nog slechts weinig onder den invloed van de zeer ongelijkmatige stijging van prijzen en loonen, die in latere jaren de verhouding tusschen de uitgaven voor de behartiging der verschillende belangen ten zeerste wijzigde. Daarnaast was 1916 het laatste jaar, waarin de gewone dienst een overschot vertoonde, zoodat aanleiding bestond te onderstellen, dat toen nog een min of meer harmonische verhouding aanwezig was en tenslotte bleek bij een vergelijking van het accres der normale inkomsten en uitgaven, dat ongeveer in 1916 de periode intrad, waarin de uitgaven in verhouding zeer veel sterker toenamen, dan de op zich zelf normaal aangroeiende inkomsten uit de monopolies en belastingen, v.z.v. deze niet het karakter van heffingen op conjunctuurwinsten droegen.

Bij de beschouwing van de verschillende onderdeelen der Landshuishouding bleek al aanstonds, dat enkele daarvan (rente en aflossing, wachtgelden, pensioenen e. d.) van nature niet voor van bovenaf opgelegde vermindering in aanmerking kwamen. Ook was het om meerdere redenen noodig de bezuiniging op enkele andere posten, nl. het havenwezen, het reiswezen en „Vorsten, Grooten en Gezanten" langs anderen weg vast te stellen. Het overblijvend bedrag ad f 68.1 millioen werd naar de bovenaangegeven methode over de verschillende onderwerpen van overheidszorg verdeeld, terwijl de Departementshoofden werden uitgenoodigd aan te geven welke maatregelen ten aanzien van ieder onderdeel noodig zouden zijn om tot het ter bezuiniging opgelegd bedrag te komen en daarbij, indien zulks voor het bereiken van dat bedrag noodig bleek, aanvankelijk niet af te zien van het noemen van maatregelen, die à priori ongewenscht of zelf verwerpelijk mochten worden geoordeeld.

In tweeden termijn zou dan kunnen worden beoordeeld op welke onderdeelen meer dan het aanvankelijk uitgetrokken bedrag zou kunnen worden bezuinigd en voor welke onderdeelen de afvoering van evenbedoeld bedrag of een gedeelte daarvan volstrekt onmogelijk of ontoelaatbaar zou zijn.

Naar aanleiding van deze uitnoodiging werden door de verschillende Departementshoofden voorstellen opgemaakt en aan de Commissie voorgelegd.

Een groot gedeelte dier voorstellen werd, voor zoover zij geen maatregelen inhielden, waardoor vitale belangen zouden worden aangetast, of die door het betrokken Departementshoofd als zeer gevaarlijk werden gekenschetst, door de Commissie overgenomen en aan de Regeering aangeboden.

Aangezien niet alle door de Departementshoofden genoemde maatregelen, waarvan trouwens vele, hoewel hoogst verwerpelijk geacht, slechts waren aangegeven om het door de Commissie ter bezuiniging opgelegd bedrag te bereiken, konden worden aanvaard, werd voor 1924 nog geen sluitende begrooting verkregen.

Echter kon door den krachtigen bijstand der Bezuinigingscommissie en de medewerking van alle Departementshoofden ten slotte het tekort op de gewone uitgaven op de voorloopige begrooting voor 1924 worden teruggedrongen tot een bedrag van ruim f 18.5 millioen, terwijl bovendien nog een aantal bezuinigingen voor 1925 in petto kon worden gehouden.

De hierboven uiteengezette werkwijze bracht mede, dat de begrooting voor 1923 niet in al hare details door de Bezuinigingscommissie werd ontleed en aan een onderzoek naar bezuinigingsmogelijkheden op elken afzonderlijken post onderworpen.

Niet alleen zou bij een zoodanig onderzoek de Commissie onvermijdelijk in een herhaling zijn gevallen van de werkzaamheden, die zij kort te voren aan de hand der ontwerpbegrooting voor 1922 had verricht, zonder dat het beschikbaar komen van nieuwe gegevens daartoe aanleiding had gegeven en zonder dat op goede gronden kon worden verwacht, dat door een zoodanig onderzoek nieuwe gezichtspunten zouden worden geopend, bovendien moest aangenomen worden, dat indien eenmaal vastgesteld was, welke maatregelen in de jaren 1924 en 1925 getroffen zouden moeten worden om tot een sluitenden gewonen dienst te geraken, de voorbereiding van deze maatregelen vanzelf een aanmerkelijken terugslag op de uitgaven voor het jaar 1923 zou moeten hebben.

Bij de behandeling van de besnoeiingsvoorstellen voor de jaren 1924 en 1925 sprak de Bezuinigingscommissie dan ook reeds aanstonds de verwachting uit, dat het in 1923 mogelijk zou zijn 70 % van de voor 1924 aangegeven besparingen te verkrijgen en noodigde de Departementshoofden uit in hunne voorstellen met deze wenschelijkheid rekening te houden.

Hoewel het uit een oogpunt van budgetrecht en in het belang van een strenge begrootingsbewaking goed zou zijn geweest de hier bedoelde besparingen op de uitgaven voor 1923 voor alle afdeelingen gedetailleerd na te gaan en in een aanvullingsbegrooting te vereenigen, kon daartoe om practische redenen niet worden overgegaan. Inmiddels hebben de Hoofden der Departementen van Algemeen Bestuur nog tot op zekere hoogte gelegenheid gevonden de algemeene aanvullingsbegrooting voor 1923 te benutten om rekening te houden met de consequenties van de voor 1924 en 1925 in beginsel aanvaarde bezuinigingsmaatregelen.

Nadat de ontwerp-begrooting voor 1924 definitief was vastgesteld, noodigde de Regeering in Juli van het vorige jaar de Bezuinigingscommissie uit al aanstonds aan te vangen met de overweging van hetgeen zou moeten geschieden om zorg te dragen, dat in 1925 een sluitende begrooting voor den gewonen dienst zou worden verkregen.

Naar aanleiding van deze opdracht werd door de Commissie den toestand van 's Lands financiën opnieuw in oogenschouw genomen.

Daarbij bleek, dat niet alleen gerekend moest worden op het doen verdwijnen van het nog bestaande tekort op de jongste ontwerpbegrooting, verminderd met de voor 1925 achter de hand gehouden bezuinigingen, doch dat tevens dekking zou moeten worden gevonden voor de kosten van enkele onvermijdelijke accressen (rente en aflossing van schuld, pensioenen) en aanhangige nieuwe maatregelen (salarisherziening, bestuurshervorming).

Aan den anderen kant moest rekening worden gehouden met eene gewijzigde raming van verschillende middelen.

Nadat door de Commissie op deze wijze het tekort was vastgesteld, hetwelk zou moeten worden weggewerkt om tot een sluitenden gewonen dienst te geraken, rees de vraag welke werkwijze tot dat doel thans zou moeten worden toegepast.

Aangezien ten vorige jare wel was gebleken, dat het beginsel van gelijkmatige verdeeling van het begrootingstekort over de verschillende onderdeelen van overheidszorg niet stelselmatig was door te voeren, omdat de daardoor uitgelokte voorstellen maatregelen gingen omvatten, die volstrekt ondoorvoerbaar werden geacht, meende de Commissie thans de voorkeur te moeten geven aan een artikelsgewijze behan-

deling der begrooting voor 1924, op dezelfde wijze als dit voor 1922 was geschied.

Voor deze behandeling werd door de Commissie opnieuw in overleg getreden met de Hoofden der Departementen van Algemeen Bestuur. In het bijzonder werd daarbij opmerkzaamheid geschonken aan het verloop der uitgaven van elken post, aan de daarop betrekking hebbende reeds getroffen bezuinigingsmaatregelen, zoomede op de maatregelen, die reeds eerder op aandrang van de Regeering of de Bezuinigingscommissie waren aanhangig gemaakt, doch tot dusver niet waren verwezenlijkt.

Het resultaat van dit overleg was, dat bij de voorloopige begrootingsopstelling van December 1923 de gewone dienst nog een tekort leverde van ruim f 10 millioen. Op de in Januari d.a.v. gehouden voorloopige begrootingsvergadering werd dit tekort teruggebracht tot ruim f 4 millioen, welk bedrag daarna over de verschillende Departementen is omgeslagen, met de opdracht voor de besparing daarvan op de zuivere gewone uitgaven of de neutraliseering door eene verhooging der middelen alsnog de noodige maatregelen te treffen.

Hiermede is dus op de begrooting voor 1925 het evenwicht tusschen inkomsten en uitgaven hersteld en zijn de financiën van Nederlandsch-Indië weder op gezonde basis gevestigd.

Dit resultaat is bereikt — het moge hier nog eens worden herhaald — zonder dat vitale belangen zijn geschaad en zonder dat de bronnen voor de geestelijke en economische ontwikkeling des Lands zijn verstopt. De algemeen doorgevoerde versobering in de verschillende organisaties heeft, naar ten slotte vrij algemeen wordt erkend, heilzaam gewerkt, doordat een aantal uitwassen zijn afgesneden, die voor een doeltreffende organisatie der Landsdiensten en bedrijven niet noodig waren en dus feitelijk het algemeen belang schaadden, terwijl de tijdelijke terughouding op het gebied van de besteding van kapitaalsuitgaven gelegenheid heeft gegeven den vaak schromelijken achterstand in de verwerking en verantwoording van vroeger toegestane bedragen — waarbij niet steeds rekening is gehouden met de beschikbare personeele en materieele hulpmiddelen — in te halen en den toestand rustig te overzien.

Dank zij ook de inmiddels ingetreden algemeene verbetering der economische verhoudingen, kan, onvoorziene omstandigheden daargelaten, thans weer, zij het met beleid en voorzichtigheid, de koers in voorwaartsche richting worden voortgezet.

Werkzaamheid van den Bezuinigingsdienst. Zooals reeds werd medegedeeld in de in 1922 gepubliceerde ,,Mededeelingen'' had de Bezuinigingscommissie in haar eerste verslag naast concrete bezuinigingsvoorstellen, ook eenige meer algemeene beschouwingen naar voren gebracht, waarvan sommige, schoon niet dadelijk in geld te waardeeren, toch op den duur tot belangrijke besparingen zouden kunnen leiden.

Vooral ging het hier om de haars inziens te omslachtige administratiemethoden en de daarmee samenhangende overmatige administratieve personeelsformaties, om de uitgebreidheid ook van het inspecteerend personeel en de weeldërigheid, die zij ook overigens in 's Lands dienst meende te moeten constateeren.

Bij de beoordeeling van al deze en dergelijke bezuinigingsmogelijkheden, waarvan het bestaan voor de Regeering wel vast stond, moest de Commissie echter èn door tijdsgebrek èn door het gemis van de gelegenheid zich de onmisbare detailkennis te verwerven, noodzakelijk te kort schieten. Deze omstandigheid leidde tot de conclusie, dat alle maatregelen om tot een zoo zuinig mogelijk Landsbeheer te komen, over twee logisch gescheiden gebieden moesten worden verdeeld, waarvan het eene bij uitstek voor commissoriale behandeling geëigend was, terwijl dat bij het andere niet of althans in zeer veel mindere mate het geval was. Moest de taak der Bezuinigingscommissie in de eerste plaats gericht zijn op het verkrijgen van evenwichtige begrootingen en op de vraag, op welke wijze met de beschikbare middelen het grootste nuttig effect kon worden verkregen, het verkrijgen van een volledig overzicht van alle meer en minder belangrijke in de uitgebreide Landshuishouding voorhanden bezuiniginsmogelijkheden zou moeten worden opgedragen aan een administratief orgaan, hetwelk zich tot taak zou moeten stellen een stelselmatige ontleding van iederen begrootingspost, van de begrootingsrekeningen, de verslagen van diensten en bedrijven en bijbehoorende commercieele rekeningen, en dat zou moeten worden samengesteld uit personen, die deze werkzaamheden gedurende een reeks van opeenvolgende jaren verrichten en daarin eene rijpe ervaring verkrijgen.

Deze overweging voerde tot de gevolgtrekking dat ook hier te lande een instelling in den geest van het orgaan dat in Nederland onder den naam van Bezuinigingsinspectie was ingesteld, niet kon worden gemist, hoezeer de taak dier instelling eenigszins beperkter zou zijn dan van de bedoelde inspectie in het moederland.

Het was, zooals daarin nog kon worden gememoreerd, juist in de dagen van het afsluiten der Mededeelingen van 1922, dat in beginsel werd besloten tot de instelling van een onder den Directeur van Financiën ressorteerenden specialen Bezuinigingsdienst.

Deze nieuwe dienst kreeg haar beslag bij G. B. 5 Juli 1922 n°. 27, waarbij tevens het Hoofd van den dienst werd aangewezen, zoomede een inspecteur, en tot de vaststelling eener voorloopige instructie voor het Hoofd werd overgegaan.

In Januari en Maart 1923 werden respectievelijk een tweede en derde inspecteur aangewezen.

De werkzaamheden van den Bezuinigingsdienst vallen onder drie groepen nl.:

1e. De voorbereiding en de tenuitvoerlegging van de besluiten der Bezuinigingscommissie.

2e. De bevordering van de bezuiniging uit eigen initiatief.

3e. Het bijhouden van een financieelen statistiek van alle inkomsten en uitgaven, de voorbereiding van de instelling eener Generale Thesaurie en de vervulling van een deel der plichten, die eerlang aan deze instelling zullen toevallen.

De eerste groep van werkzaamheden maakt in belangrijke mate deel uit van de taak van den Bezuinigingsdienst.

Zoolang toch de noodzakelijkheid erkend wordt in de Bezuinigingscommissie een buitengewoon adviseerend college te doen voortbestaan, dat het geheele gebied der Landsfinanciën binnen den kring harer werkzaamheid moet trekken, is het van primair belang, dat het nuttig effect van dit orgaan zoo hoog mogelijk wordt opgevoerd. Daartoe moeten de diensten die de Bezuinigingsdienst kan verleenen zonder eenige restrictie ter beschikking van de Commissie worden gesteld, en moet het geheele personeel van den dienst opzettelijk en bewust in de eerste plaats beschikbaar worden gesteld voor het onderzoek en de uitwerking van elke zaak, waarvan de Commissie een behandeling gewenscht acht.

Bij de uit het eigen initiatief voortspruitende werkzaamheden van den Bezuinigingsdienst moet onderscheid worden gemaakt tusschen zijn duurzame en zijn tijdelijke functie.

De duurzame functie van den dienst is gelegen in de handhaving en de verhooging van het in de staatsorganisatie bereikte peil van werkdadigheid (efficiency).

Het gaat daarbij om de toepassing van het economisch beginsel op alle werkzaamheid van de Overheid, waarvoor het vraagstuk van den arbeid evenzeer bestaat als bij de organen der voortbrenging en ter voorkoming van schromelijk nadeel niet minder dan daar onder de oogen moet worden gezien, doch bij welke de drang om aan dit vraagstuk doorloopend voldoende aandacht te besteden — tengevolge van het ontbreken van den factor eigenbelang — niet immer krachtig genoeg werkt.

Deze verhooging van de werkdadigheid is de eenige vorm van bezuiniging, waarbij het financieel Landsbelang tot het uiterste kan worden vervolgd, zonder dat gevaar wordt geloopen, dat nadeel op economisch en geestelijk gebied wordt gesticht.

De werkzaamheid van den Bezuinigingsdienst op dit, studie en specialiseering vorderend terrein kon in den betrekkelijk korten tijd van zijn bestaan, welke geheel met andere werkzaamheden was gevuld, nog niet anders dan een oriënteerend karakter dragen.

De tijdelijke functie van den Bezuinigingsdienst houdt in het verrichten van alles wat noodig is of bevorderlijk kan zijn aan het terugvoeren van de Landshuishouding naar den onvoorwaardelijk te eischen toestand van evenwicht tusschen de inkomsten en de uitgaven voor den gewonen dienst.

Bij de uit deze functie voortvloeiende werkzaamheid moeten twee groepen van verrichtingen worden uiteengehouden nl. de behandeling van min of meer toevallig aan den dienst toegevoerde op zich zelf staande onderwerpen en het stelselmatig, op analytische behandeling steunend onderzoek van de arbeidseenheden, waaruit het uitvoerend orgaan van den Staat is opgebouwd.

Zijn de bijzondere tijdsomstandigheden, waardoor de geboorte van den Bezuinigingsdienst werd bespoedigd, oorzaak dat de uit zijne duurzame functie voortvloeiende werkzaamheid vooralsnog ten achter gesteld moet worden bij die welke het gevolg is van zijne tijdelijke functie, evenzeer brengen zij mede, dat de behandeling der evenbedoelde afzonderlijke gevallen in het algemeen moet voorgaan bij de meer stelselmatige onderzoekingen.

Aandacht wordt geschonken aan alles wat in het openbaar en bepaaldelijk in den Volksraad omtrent vermeende ondoelmatigheid, verkwisting en tekortkoming op financieel terrein in den geheelen landsdienst wordt medegedeeld, zoomede op hetgeen daaromtrent in de dagbladpers wordt bericht.

Eerst nadat de op deze wijze aan het licht getreden gevallen van onvoldoende zuinigheid door de inspecteurs van den dienst, ieder op het hem toegewezen terrein, zijn geschift, voor zoover van belang met de betrokken gezaghebbenden zijn besproken en tot voorstellen of maatregelen hunnerzijds hebben geleid, dan wel na onderzoek zijn terzijde gelegd, kan worden overgegaan tot een meer stelselmatige bewerking van het arbeidsveld, waarbij een indeeling plaats vindt naar twee gezichtspunten, een territoriaal en een zakelijk.

De territoriale indeeling en het daarbij aansluitend terreinwerk heeft drieërlei doel:

a. het onderzoek van bij de Bezuinigingscommissie of den Bezuinigingsdienst ontvangen mededeelingen omtrent mogelijke bezuinigingen die een plaatselijk karakter dragen;

b. het verzamelen van aanwijzingen op dit gebied, waarbij in het bijzonder, in overeenstemming met in de residentenconferenties tot uiting gekomen wenschen, wordt gestreefd naar een persoonlijk contact van de inspecteurs met de Hoofden van gewestelijk bestuur, aangezien deze in den regel over veel materiaal op bezuinigingsgebied beschikken, dat zich voor eene schriftelijke behandeling niet leent;

c. de orienteering omtrent de plaatselijke hulpmiddelen van personeelen en materieelen aard, waarover de verschillende diensten beschikken en de wijze waarop die hulpmiddelen worden toegepast.

Ten behoeve van deze werkzaamheden zijn door de inspecteurs reeds verscheidene reizen ondernomen. Door uitwisseling van de gegevens der verschillende inspecteurs wordt zorg gedragen dat geleidelijk een overzicht wordt verkregen van alle punten, waarop bij plaatselijke inspectie van algemeenen aard in het belang van de schatkist behoort te worden gelet.

Bij de indeeling van het arbeidsveld naar het tweede, het zakelijke gezichtspunt treedt de begrootingsanalyse op den voorgrond.

Tot eene algemeene begrootingsanalyse bestaat voor den dienst voortdurend aanleiding in verband met de werkzaamheden voor de Bezuinigingscommissie.

Daarnaast heeft analyse plaats van de begrootingen en verslagen van verschillende diensten en bedrijven.

Onderzoekingen werden ingesteld o. a. naar de werkwijze en de personeelsbezetting van den Immigratiedienst en de Immigratiepolitie, naar de financieele resultaten van het hotelbedrijf der Staatsspoorwegen, naar de oorzaken van de weinig bevredigende uitkomsten van het bedrijf der autodiensten van de Staatsspoorwegen, naar de geldelijke uitkomsten van den Post-, Telegraaf- en Telefoondienst, naar de bezetting van het Departement der Burgerlijke Openbare Werken, naar de personeelsbezetting bij 's Lands baggerdienst en naar het bedrijf der Landsdrukkerij. Dit laatste onderzoek is nog in gang.

Een drietal onderwerpen van algemeen karakter, waaraan de Bezuinigingsdienst zijne aandacht heeft gewijd, doch waarbij de begrootingsanalyse op den achtergrond treedt, zijn de administratieve organisatie, waarbij doorgewerkt wordt in de richting van vereenvoudiging der ambtelijke werkwijze, waarin blijkens het medegedeelde in de „Mededeelingen" van 1922, langs incidenteelen weg vooral door de centrale administratie reeds aanmerkelijke verbeteringen zijn aangebracht, voorts de mogelijkheid tot samenvoeging in één hand van verschillende ondergeschikte betrekkingen, ressorteerende onder verschillende diensttakken, zooals de opiumregie, de zoutregie, de douane, de postdienst, het gevangeniswezen, enz., en tenslotte de vermindering van allerlei toelagen en extra-beloonigen.

Als niet te verwaarloozen deel van de taak van den Bezuinigingsdienst moet eindelijk nog beschouwd worden de verruiming van het inzicht in den financieelen toestand van het Land bij ambtelijke organen, aangezien slechts door een voortdurende vooropstelling van het financieel vraagstuk, waarmede nu eenmaal afgerekend moet worden en waaromtrent het inzicht in de oorlogs- en na-oorlogsjaren door onvoldoende begrip van tal van verschijnselen op financieel en economisch gebied bij velen verloren ging, de hoop kan worden gekoesterd, dat de pogingen tot herstel van het financieel evenwicht in de samenleving en in de ambtelijke wereld een voldoend ontvankelijk kiembed vinden.

In de derde plaats behoort zooals boven werd opgemerkt tot de taak van den Bezuinigingsdienst het bijhouden van een financieele statistiek van alle inkomsten en uitgaven, de voorbereiding van de instelling eener Generale Thesaurie en de vervulling van een deel der plichten die eerlang aan deze instelling zullen toevallen.

Reeds geruimen tijd vóór de instelling van den Bezuinigingsdienst was hier te lande de wenschelijkheid betoogd van een permanent financieel orgaan, dat de Regeering behulpzaam zou moeten zijn om van oogenblik tot oogenblik over een zoo juist mogelijk beeld van den werkelijken toestand der geldmiddelen te kunnen beschikken. In de eerste plaats toch zou een dergelijk beeld, hetwelk zou kunnen worden verkregen door een van dag tot dag bijgehouden inkomsten- en uitgavenstatistiek, onmisbaar zijn bij de bepaling van het geldelijk beleid der Regeering en de beslissing van vragen, die met de in voorbereiding zijnde begrooting verband houden, in de tweede plaats zou die statistiek in vele gevallen kunnen doen uitkomen bij welke artikelen der begrooting kans op belangrijke overschrijdingen bestaat en in hoeverre deze door mindere uitgaven op andere artikelen worden gecompenseerd, terwijl zij in de derde plaats zou kunnen uitwijzen, welke inkomsten de verwachtingen overtreffen of daarbij ten achter blijven.

In de practijk zou een dergelijke financieele statistiek voornamelijk moeten berusten op nog niet geverifieerde cijfers en aldus naast de algemeene begrootingsboekhouding moeten staan, die door haar eisch van juistheid en nauwkeurigheid in het bestaande stelsel niet anders dan langzaam kan werken en in het algemeen geen eindcijfers geeft op het oogenblik, dat deze voor het bepalen van den koers der financieele politiek en voor het waken tegen overschrijdingen onmisbaar zijn.

Zooals in de Mededeelingen van 1922 kon worden medegedeeld waren bij het afsluiten daarvan maatregelen voor de inrichting van een zoodanige statistiek in voorbereiding.

Nadat in October 1922 met het oog op de voorbereiding eener afdeeling voor de financieele statistiek een daarvoor speciaal geschikt geacht ambtenaar ter beschikking van den Directeur van Financiën was gesteld, teneinde met zoodanige werkzaamheden te worden belast als hem door het Hoofd van den Bezuinigingsdienst zouden worden opgedragen, kon bij G. B. 21 Februari 1923 n°. 20 tot de instelling der bedoelde afdeeling worden overgegaan. Daarbij werd bepaald, dat zij deel zou uitmaken van den Bezuinigingsdienst, terwijl tevens een hoofd der afdeeling werd aangewezen. Nadat het overige personeel in Maart d.a.v. door den Directeur van Financiën was aangesteld, kon zij aanvangen met de organisatie van de wijze van verwerking, verstrekking en publicatie van het materiaal, dat gebezigd moet worden om te allen tijde een actueel en voldoende betrouwbaar beeld van den financieelen toestand te verkrijgen.

Dit materiaal bestaat in de eerste plaats uit de maandelijksche overzichten van de ontvangsten welke door elken algemeenen ontvanger voor de Landskas onder zijn beheer worden samengesteld met gebruikmaking van de in Bijblad op het Staatsblad n°. 2718 voorgeschreven Staten-Comptabiliteit n°. 6, welke staten betrekking hebben op de geheele

begrooting der middelen in Indië en in de tweede plaats uit de z.g. Staten-Comptabiliteit n°. 8, welke een volledige opgave bevatten van alle op de Landskassen per maand afgegeven ordonnanties en mandaten.

Intusschen is het door deze staten geleverd materiaal niet geheel volledig, aangezien alle ontvangsten en uitgaven niet meer uitsluitend over de Landskassen loopen. Zoo plegen b.v. nagenoeg alle bedrijven of als zoodanig aan te merken diensten, die eigen inkomsten hebben, waarbij de z.g. commercieele boekhouding is ingevoerd, hunne uitgaven voor zoover mogelijk buiten 's Lands kas om uit hunne inkomsten te betalen. Van deze bedrijven worden afzonderlijke maandelijksche opgaven van de inkomsten en uitgaven ontvangen.

Ook in ander opzicht voldoen de genoemde staten niet geheel.

De bij de kassen gestorte ontvangsten van den dienst der In- en Uitvoerrechten en Accijnzen worden door de algemeene ontvangers alle geboekt onder het hoofd Invoerrechten en eerst op het Hoofdkantoor van dien Dienst over de betrekkelijke middelenhoofden verdeeld. Voor deze middelen is de financieele statistiek dus aangewezen op de thans reeds regelmatig gepubliceerde statistieken van genoemd hoofdkantoor, welke een voldoende mate van actualiteit bezitten. Voor de directe belastingen wordt verder door het Departement van Financiën geregeld een maandoverzicht samengesteld uit de door de algemeene ontvangers opgemaakte memoranda, welke eerder dan de zooeven genoemde staten 6 worden verzonden. Deze overzichten kunnen zonder meer door de financieele statistiek worden overgenomen.

Tenslotte bestaat haar materiaal nog uit de kwartaalverantwoordingen van de kwartiermeesters der militaire administratie en voorts uit allerlei bijzondere inlichtingen.

In den tijdelijk ingestelden Bezuinigingsdienst en de afdeeling voor de financieele statistiek heeft het Departement van Financiën thans de beschikking over twee organen, die in onderlinge samenwerking veel kunnen bijdragen tot het verkrijgen van een juister inzicht in en van verbetering van het financieel bestel.

Het heeft echter van den beginne af niet in de bedoeling gelegen een afzonderlijken Bezuinigingsdienst als instituut van blijvenden aard in het leven te roepen, doch wel om deze zoo spoedig mogelijk deel te doen uitmaken van een te vormen nieuw centraal orgaan voor het financieel beheer in zijn vollen omvang.

De instelling van den Bezuinigingsdienst vormde slechts de verwezenlijking van dat gedeelte der bij de Regeering bestaande plannen tot verbetering van het financieel beheer, waaraan voorshands het meest dringend behoefte bestond en dat, mits krachtig ter hand genomen, ook in den gekozen vorm van een tijdelijken dienst tot zijn recht zou kunnen komen.

Was het evengenoemde in te stellen centrale orgaan voor het financieel beheer aanvankelijk in een eenigszins voorloopigen vorm als een nieuw te vormen afdeeling „Algemeene Zaken" van het Departement van Financiën gedacht, welke, zelf bestaande uit Bezuinigingsdienst en afdeeling financieele statistiek, eene harmonische samenwerking zou onderhouden met de reeds bestaande afdeelingen Begrooting, Munt- en Bankzaken en Comptabiliteit, nadat de Minister van Koloniën bij de Regeering aangedrongen had op de spoedige instelling van een financieel-administratief centrum, eene Generale Thesaurie, waar alle draden van het begrootingsbeheer en het geldbeheer in den ruimsten zin zouden moeten samenkomen, werden door den Directeur van Financiën in dien zin voorstellen ingediend, waarmede de Regeering Zich kon vereenigen. In verband hiermede is bij de begrooting voor 1924 op de instelling eener Generale Thesaurie gerekend. In dit centraal orgaan, waarvan de leiding aan een Thesaurier-Generaal zal worden opgedragen, zullen de thans bestaande Bezuinigingsdienst en de afdeeling voor de financieele statistiek moeten opgaan, terwijl dit ook voor zooveel noodig het geval zal zijn met de afdeelingen van het Departement van Financiën, die thans met werkzaamheden op het gebied van de begrooting, de comptabiliteit en het munt- en bankwezen zijn belast. De instelling der Generale Thesaurie zal dan ook de intrekking medebrengen van de betrekking van Hoofd van den Bezuinigingsdienst, aangezien wel de functie van bezuinigings-inspecteur moet worden bestendigd, doch geen reden meer zal bestaan deze inspecteurs in een afzonderlijken dienst samen te vatten.

Behalve de verzekering van een zuinig geldbeheer bij elk onderdeel van overheidszorg en het verschaffen van een actueel inzicht in den financieelen toestand, zal tot de taak van de leidende ambtenaren der Generale Thesaurie behooren de door de financieele statistiek verkregen gegevens tot hun recht te doen komen bij de overweging van hetgeen zal moeten geschieden om te voorkomen, dat het bij de samenstelling van de begrooting voor eenig jaar bereikt financieel evenwicht in gevaar wordt gebracht door aanvullingsbegrootingen en tijdelijke maatregelen en, meer in het algemeen, door gebrekkige waardeering van wijzigingen in den actueelen economischen en financieelen toestand.

Scherp zullen zij hebben te letten op de consequenties van alle ingrijpende wijzigingen in de ontwerp-begrootingen, terwijl zij zorg zullen moeten dragen, dat deze volledig en tijdig bij het algemeen geldbeheer worden gerealiseerd.

Het is er echter ver van af dat de verzorging dezer plichten de geheele gestie van de Thesaurie zou uitmaken. Een harer belangrijkste voorbereidende werkzaamheden zal gelegen zijn in de overweging voor welke begrootingsartikelen eene preventieve begrootingsbewaking in dien zin, dat het beschikkingsrecht over de daarbij gevoteerde gelden in handen van den Directeur van Financiën blijft, mogelijk en wenschelijk zal zijn.

Voorts zal tot hare werkzaamheden behooren de noodzakelijke hervorming van de Landsbegrooting, terwijl tenslotte voor haar een uitgebreide taak ligt op het gebied van het kasbeheer en het regelmatig toezicht daarop, de voorzieningen van het muntwezen, het beheer der vlottende schulden, de uitgifte van schatkistpromessen en biljetten, de overmaking van saldi naar Nederland, enz.

Uit de hier gegeven opsomming van de eerlang aan de Generale Thesaurie op te dragen plichten, blijkt wel dat bij de definitieve vaststelling van hare werkzaamheden welhaast al het bestaande op financieel-administratief gebied in den kring der beschouwingen moet worden getrokken. Dit vindt zijn oorzaak daarin, dat het eenmaal op voortreffelijke wijze in elkaar gezet geldbeheer, met de voor het voeren daarvan en de controle daarop belaste organen, tot op belangrijke hoogte is verstard en niet meer kan voldoen aan de eischen, die door de Landshuishouding in haar tegenwoordigen omvang en ingewikkeldheid worden gesteld.

Met de bezuiniging verband houdende voorzieningen op personeelsgebied. De zeer sterke uitbreiding, welke in en na de oorlogsjaren hier te lande aan de overheidstaak was gegeven, had in belangrijke mate de vraag naar werkkrachten doen stijgen en een versterking der bestaande personeelsformaties noodzakelijk gemaakt.

Deze versterking was niet mogelijk, zonder dat tevens een verbetering der bestaande bezoldigingsregelingen werd ter hand genomen, welke sedert voor een aantal groepen van Landsdienaren tot stand kwam. Bovendien zag de Regeering Zich nog genoodzaakt om in verband met de toenemende duurte aan alle Landsdienaren een algemeenen duurtetoeslag toe te kennen, welke alleen in het jaar 1922 een bedrag van 80 millioen gulden heeft geëischt.

Dit alles ging, toen de middelen minder ruim gingen vloeien en alle krachten gericht moesten zijn op het herstel van het verbroken financieel evenwicht, de normale draagkracht van het Land verre te boven en het was onvermijdelijk, dat eenerzijds tot geheele of gedeeltelijke afschaffing van den duurtetoeslag moest worden besloten, anderzijds de normaliseering der bezoldigingsregelingen, waartusschen door incidenteele en niet systematisch plaats gehad hebbende wijzigingen het verband in bedenkelijke mate was verloren gegaan, moest worden ter hand genomen.

In afwachting van de resultaten der met die normaliseering belaste salariscommissies kan wel reeds thans worden aangenomen, dat de gemiddelde bezoldigingen voor alle groepen van Landsdienaren in de volgende jaren, ook in gevallen, waar zij tegenover den huidigen toestand zullen dalen, hooger zullen moeten zijn dan in de vooroorlogsjaren. Daaraan is niet te ontkomen, doch dit brengt tevens mede, dat, wil niet blijvend op een te groot gedeelte van de Landsinkomsten door salarissen beslag worden gelegd, een beperking van de personeelsformaties bij elken dienst en elk Landsbedrijf tot het volstrekt noodzakelijke zal moeten worden doorgevoerd.

Dit zal niet anders mogelijk zijn, dan door eene doelmatige benutting van de physieke en intellectueele capaciteit van

elken Landsdienaar en eene doorvoering van een zoo strenge selectie als met de aan het ambtelijk verband onafscheidelijk verbonden rechtszekerheid vereenigbaar is.

Zal eenerzijds deze beperking der personeelsformaties van bovenaf moeten worden opgelegd, zooals bijv. reeds eenige malen geschiedde ten aanzien van het personeel op de centrale Landskantoren, anderzijds zal zij — en dit vooral bij de technische Departementen van Gouvernementsbedrijven en der Burgerlijke Openbare Werken — een onmiddellijk gevolg zijn van de algeheele versobering van den Landsdienst.

Ten einde een inzicht te erlangen in de uitzetting van de personeelsformaties van de verschillende Departementen en diensten gedurende de laatste 10 jaren en de vermindering daarvan, welke in de begrooting voor 1924 is vastgelegd, werden door den Bezuinigingsdienst de formaties volgens de begrooting 1914, 1919, 1923 en 1924 nader onderzocht. De voorloopige uitkomsten van dat onderzoek zijn voor alle begrootingsafdeelingen te zamen neergelegd in het hieronder afgedrukt staatje, waarbij onder groep I is gebracht het personeel met academische opleiding en daarmede ongeveer gelijkwaardige krachten, in groep II het middelbaar personeel (in het algemeen met aanvangsbezoldigingen van f 100 en meer) en in groep III het lagere personeel:

	Aantal burgerlijke Landsdienaren.			
	1914.	1919.	1923.	Vermindering in 1924.
Groep I (hoogere ambtenaren)	2 259	2 970	3 689	282
Groep II (middelbaar personeel)	9 033	13 147	17 210	1 162
Groep III (lager personeel)	44 739	59 370	79 696	5 356
Samen	56 031	75 487	100 595	6 800
Alle uitgaven voor niet in formaties gespecificeerd personeel met uitzondering van toelagen, premiën, belooningen, enz. . . .	f 15 547 198	f 24 026 847	f 42 204 139	f 4 630 621

Zooals uit dit staatje blijkt, is daarbij tevens aandacht geschonken aan het bij de verschillende Departementen in zeer uiteenloopende mate aangetroffen personeel, dat niet in formatie-staten is opgenomen. Het verloop van de uitbreiding en de inkrimping van dit personeel moet in verband met de daarvoor uitgetrokken bedragen worden beschouwd. Ten aanzien van deze bedragen moet rekening worden gehouden met het feit, dat in verband met de algemeene verhooging van bezoldigingen in de periode vóór 1923 het aantal werkkrachten niet evenredig aan de totaalkosten daarvoor is toegenomen, terwijl in vele gevallen vroeger uitgetrokken totaalbedragen zijn weggevallen of aanzielijk verminderd, doordien in de periode, waarop de cijfers betrekking hebben, voor bepaalde diensten of dienstonderdeelen formaties werden vastgesteld.

In het bijzonder de cijfers voor groep III mogen daarom ook nimmer buiten verband met evenbedoelde bedragen in beschouwing worden genomen.

Het spreekt vanzelf, dat de door het financieel herstel geëischte inkrimping der personeelsformaties talrijke vraagstukken op personeelsgebied aan de orde bracht, waarvoor een oplossing moest worden gevonden, en tevens verschillende nieuwe personeelsvoorzieningen noodzakelijk maakte.

In de eerste plaats moesten maatregelen worden getroffen om uitbreiding der bestaande formaties te voorkomen.

Voor dat doel kon er niet mede worden volstaan, de opneming van particulieren in 's Lands dienst zooveel mogelijk tegen te gaan en verder de wederindienstneming van reeds gepensionneerde Landsdienaren uit te sluiten, tevens moest in vele gevallen aan de opleiding op 's Lands kosten van aanstaande ambtenaren een einde worden gemaakt. In de eerste plaats betrof het hier de opleiding van de met een studietoelage aan de Technische Hoogeschool te Delft voor den Indischen dienst studeerende ingenieurs. Waar voor deze ingenieurs, in verband met de plaats gehad hebbende belangrijke besnoeiingen op de begrootingen der technische departementen voorloopig geen gelegenheid zou bestaan, na beëindiging hunner studiën in 's Lands dienst te worden geplaatst, bestond er alle aanleiding, van voortzetting hunner opleiding op 's Lands kosten af te zien.

Het zonder meer staken van de geldelijke ondersteuning zou echter aan velen wellicht tevens de gelegenheid ontnemen om de eenmaal gekozen studie te voltooien en, zij het ook niet in Indischen dienst, dan toch elders als ingenieur zich eene positie te verwerven. In verband hiermede werd te hunnen behoeve eene regeling getroffen in dien zin, dat zij desgewenscht de door hen aangegane verbintenis al dadelijk zouden kunnen verbreken zonder verplichting tot terugbetaling van reeds genoten studietoelagen, dan wel op de gewone voorwaarden hunne studie voltooien, om daarna op den evenbedoelden voet van hunne verbintenis te worden ontheven, tenzij mocht blijken, dat op dat tijdstip alsnog gelegenheid tot hunne uitzending zou bestaan. Aan laatstbedoelde ontheffing zou geen aanspraak kunnen worden ontleend om in het genot van wachtgeld te worden gesteld.

Bovendien werden zij, die reeds waren afgestudeerd of in den loop van het cursusjaar, waarin bedoelde regeling werd getroffen, zouden afstudeeren, desgewenscht in afwachting hunner uitzending voor 6 maanden in het genot van wachtgeld gesteld, welke termijn later nog eenige keeren werd verlengd.

Eenzelfde regeling als hierbedoeld, werd, gewijzigd naar de omstandigheden, ook getroffen ten aanzien van de leerlingen en abiturienten van de Cultuurscholen hier te lande, die op 's Lands kosten werden opgeleid, terwijl ten slotte aan den Minister van Koloniën is voorgesteld, met betrekking tot de voor den Indischen dienst in opleiding zijnde houtvesters, veeartsen en landbouwconsulenten eveneens een soortgelijke regeling toe te passen.

Uiteraard worden thans voor al deze groepen van betrekkingen geen nieuwe personen meer in opleiding genomen. Eveneens worden voor de rechterlijke ambtenaren en de ambtenaren voor Oostersche talen geen nieuwe studietoelagen meer verstrekt, terwijl ook aan de Indische postschool te Leiden de aanneming van nieuwe leerlingen is gestaakt. Zelfs is in beginsel tot opheffing dezer instelling besloten.

De in opleiding zijnde surnumerairs voor den Indischen post-, telegraaf- en telefoondienst worden evenals de voor ingenieur studeerenden in de gelegenheid gesteld hunne verbintenis met het Land te verbreken.

Voorts werden zij, die in November 1922 in het eindexamen van de tweede afdeeling der postschool slaagden, of in April 1923 aan het hun opgelegde herexamen voldeden, voor de keuze gesteld om òf in Indië op wachtgeld te worden gesteld, òf gedurende ten hoogste een jaar (voor de laatsten acht maanden) in Nederland te worden aangehouden, ten einde gedurende dien tijd op een Nederlandsch postkantoor te worden gedetacheerd. De meesten hebben verkozen in Nederland te blijven, tot zij in het begin van dit jaar konden worden uitgezonden. Door pensionneering van een aantal hoogere postambtenaren met meer dan 30 dienstjaren is voor hen een plaats in den dienst ingeruimd.

Aangezien het zich laat aanzien, dat voor nieuwe krachten voorloopig geen plaats is, is aan den Minister verzocht ook hen, die in 1923 afstudeerden, voor dezelfde keuze te stellen, met dien verstande, dat zij gedurende t e n m i n s t e 1 jaar in Nederland zullen moeten worden aangehouden.

Een andere maatregel om uitbreiding der bestaande personeelsformaties te voorkomen is gelegen in de uitbreiding van het instituut van tijdelijke waarneming van betrekkingen in geval van buitenlandsch verlof der bekleeders.

In het algemeen kan gezegd worden, dat de belangen van den verlofganger en die van het Land hier samengaan. Zoowel voor den met verlof in Europa vertoevenden Landsdienaar, als voor het Gouvernement toch is het van belang, dat zooveel mogelijk zekerheid worde verkregen, dat die Landsdienaar bij terugkomst van verlof onmiddellijk worde herplaatst in zijn vroegere betrekking of in een, wat beteekenis en inkomsten betreft, daarmede minstens gelijkwaardig

ambt. Voor het Land worden daardoor in een tijd, dat niet aan uitbreiding van bestaande formaties kan worden gedacht, tal van geldelijke en personeele bezwaren ondervangen.

In verband hiermede zijn in Februari 1923 de volgende voorschriften uitgevaardigd.

I. In het algemeen zal in alle, door vertrek van de titularissen met buitenlandsch verlof openvallende betrekkingen, ook al zijn deze niet vermeld in de ter uitvoering van artikel 17 van het Europeesch verlofreglement vastgestelde lijst, slechts tijdelijk mogen worden voorzien, tenzij al dadelijk een tweejarig verlof (wegens ziekte) is verleend, dan wel het oorspronkelijk verlof met meer dan zes maanden is verlengd.

II. Bijaldien de belangen van den dienst het wenschelijk maken om, in afwijking van het onder I omschreven beginsel, aanstonds tot definitieve vervulling van een openvallende betrekking over te gaan, zal terzake vooraf de instemming der Regeering moeten worden verzocht.

III. Teneinde herplaatsing van een tijdelijk met eene hoogere betrekking belasten ambtenaar in zijn vroegeren rang mogelijk te doen blijven, zal ook in de daardoor ontstane vacature slechts tijdelijk mogen worden voorzien.

IV. Voorzoover de hier aangegeven gedragslijn bij vroegere benoemingen niet is gevolgd, zal bij het ontstaan van vacatures, ook indien deze niet het gevolg zijn van vertrek van personeel met buitenlandsch verlof, rekening zijn te houden met de noodzakelijkheid om in elken rang een zoo groot aantal plaatsen tijdelijk te doen vervullen als noodig is voor de herplaatsing van op dat oogenblik met buitenlandsch verlof afwezig personeel, dat bij de verleening van dat verlof onder den betrokken, tot benoeming bevoegden gezaghebbende ressorteerde.

V. Met buitenlandsch verlof wordt in dit opzicht gelijk gesteld het hiervoor in de plaats tredend, aan Landsdienaren verleend z.g. ,,groot binnenlandsch verlof''.

Naar aanleiding van deze voorschriften vatte de meening post, dat van buitenlandsch verlof teruggekeerde ambtenaren, die niet onmiddellijk in hunne vorige betrekking konden worden herplaatst, bij het ontstaan van vacatures in hun ouden rang door het vertrek met Europeesch verlof van de bekleeders niet definitief in dien rang zouden kunnen worden herbenoemd, doch slechts tijdelijk met de waarneming zouden kunnen worden belast, aangezien ingevolge de eerste der bovenbedoelde nieuwe regelen de betrekking moest worden opengehouden voor den met verlof vertrekkenden Landsdienaar.

Het spreekt welhaast vanzelf, dat dit niet de bedoeling is geweest. Alleen de bekleeders van de betrekkingen, vermeld in de ter uitvoering van artikel 17 van het Europeesch verlofreglement vastgestelde lijst, hebben na ommekomst van hun verlof recht op herplaatsing in hunne vorige betrekking. Zoodanig recht kan niet worden ontleend aan de in Februari 1923 gegeven voorschriften. Van buitenlandsch verlof teruggekeerde ambtenaren, die niet onmiddellijk in 's Lands dienst konden worden herplaatst, zullen dan ook uiteraard zoo spoedig mogelijk definitief in hun ouden rang moeten worden hersteld.

Zoodra derhalve in dien rang een vacature ontstaat, hetzij door vertrek met buitenlandsch verlof van den bekleeder, hetzij op andere wijze, zal de opengevallen plaats voorgoed moeten worden ingenomen door den op herplaatsing wachtenden ambtenaar.

Teneinde zooveel mogelijk te voorkomen, dat de met verlof vertrekkende Landsdienaar hierdoor in zijne belangen zal worden geschaad, is het voorschrift gegeven, hierboven onder IV genoemd.

Tegelijk met de bovenbedoelde maatregelen tot tegengang van de uitbreiding van personeelsformaties zijn verscheidene voorschriften gegeven en voorzieningen getroffen, teneinde op een voor de betrokken ambtenaren niet te bezwaarlijke wijze te geraken tot een inkrimping dier formaties.

Het spreekt vanzelf dat een dergelijke inkrimping alleen te bereiken valt door een afstooting van zooveel mogelijk arbeidskrachten en ook dat bij een dergelijke afstooting van personeel verschil moet worden gemaakt tusschen tijdelijke en vaste werkkrachten.

Uiteraard komen voor een ontslag in de eerste plaats in aanmerking alle reeds gepensionneerde Landsdienaren, die opnieuw in tijdelijken dienst zijn opgenomen en in de tweede plaats alle overige tijdelijke werkkrachten. In talrijke brieven en circulaires aan Departements- en diensthoofden heeft de Regeering hierop gewezen. Uitdrukkelijk werd daarbij zelfs vastgelegd, dat waar zooveel mogelijk in den dienst behoort te worden plaats gemaakt voor op wachtgeld gestelde vaste Landsdienaren, de in tijdelijken dienst opgenomen gepensionneerden, ook al zijn ze niet overtollig, niet mogen worden gehandhaafd, tenzij ze om bijzondere redenen bezwaarlijk kunnen worden gemist.

Niet tegenover alle tijdelijk personeel kan de Regeering eenzelfde houding aannemen. Onderscheiden moet hier worden tusschen vier groepen n.l. 1°. zij, die zonder vaststelling van een bepaalden termijn hier te lande in tijdelijken dienst zijn getreden, 2°. zij, die zonder termijn in Nederland in tijdelijken dienst werden opgenomen en van daaruit naar Indië zijn uitgezonden, 3°. zij, die voor een bepaalden tijd als tijdelijk ambtenaar naar Indië zijn uitgezonden en 4°. die tijdelijke Landsdienaren met wie de Regeering een contract heeft gesloten.

Ten aanzien van de eerste groep van tijdelijke werkkrachten (voor een groot deel maand- en daggelders) erkent de Regeering geen andere verplichtingen dan aanzegging van het ontslag twee maanden voor den datum van ingang daarvan.

Zonder termijn uit Nederland uitgezondenen zijn er niet of zeer weinig. Overigens acht de Regeering Zich volkomen vrij ook aan hunne dienstverhouding te allen tijde een einde te maken, waarbij ook zij er slechts recht op hebben, dat een redelijke opzeggingstermijn wordt in acht genomen. Verdere tegemoetkomingen kunnen enkel op billijkheidsgronden worden toegekend en staan dus geheel ter vrije beoordeeling der Regeering. Voor personen, met wie een contract is gesloten gelden natuurlijk de bewoordingen van dat contract en c.q. van de bepalingen, waarnaar zulk een contract mocht verwijzen.

Ten aanzien van diegenen tenslotte, die voor een bepaalden tijd als tijdelijk ambtenaar naar Indië zijn uitgezonden heeft de Regeering Zich op het standpunt gesteld, dat het Haar niet vrij staat dezen tegen hun zin te ontslaan en zonder hun alle voordeelen toe te kennen, waarop zij bij doordienen aanspraak kunnen maken, waaronder dus ook moet worden begrepen uitkeering van de volle bezoldiging tot het einde van den termijn, waarvoor de uitzending plaats had. De aldus uitgezondenen kunnen dus slechts met hunne toestemming worden ontslagen. Kan over de voorwaarden daarvan geen overeenstemming worden verkregen, dan zullen zij in dienst moeten blijven en zal bij overtolligheid van hun werkkracht zoo goed als dat zonder het doen van onverplichte en niet dadelijk vruchtbare uitgaven mogelijk is, partij moeten worden getrokken.

Dit laatste standpunt is vooral van belang voor de talrijke op tijdelijk verband uitgezonden buitenlandsche ingenieurs en lagere technische werkkrachten, van wier diensten in verband met de over de geheele linie doorgevoerde bezuiniging als spoedig geen voldoende nuttig gebruik kon worden gemaakt. In verband hiermede en tevens om voor de nog steeds op uitzending wachtende voor den Indischen dienst te Delft opgeleide ingenieurs zoo mogelijk de gelegenheid te openen alsnog hier te lande te worden geplaatst, worden aan deze buitenlanders, teneinde hen te bewegen voortijdig hun verband te verbreken, verschillende gunstige voorwaarden aangeboden, bestaande uit ontheffing van de verplichting tot terugbetaling der te hunnen behoeve voldane uitzendingsgelden, vrijen overtocht naar het land van herkomst en toekenning van een gratificatie ten bedrage van eenige maanden salaris. Werd het bedrag dezer tegemoetkoming oorspronkelijk incidenteel, al naar gelang van de door den betrokkene gestelde voorwaarden, bepaald op 1 tot 6 maanden salaris, later werd algemeen een som van 6 maanden traktement aangeboden, vermeerderd met den duurtetoeslag op het tijdstip der ontheffing, terwijl in het begin van dit jaar, teneinde zoo spoedig mogelijk te kunnen overgaan tot het ontslag van een groot aantal overtollige buitenlandsche ingenieurs bij de Staatsspoor- en tramwegen, door welker aanhouding de begrooting geheel noodeloos met onrendabele uitgaven werd bezwaard, het aanbod zelfs tot een bedrag van 9 maanden salaris werd verhoogd.

Uiteraard kon dit aanbod ten aanzien van die ingenieurs, wier contracten reeds in 1925 zullen afloopen, slechts korten tijd worden gehandhaafd. Onder dezelfde voorwaarden zijn een aantal onder andere Gouvernementsbedrijven en onder het Departement der Burgerlijke Openbare Werken ressorteerende ingenieurs ontslagen.

Van de aan buitenlanders aangeboden gelegenheid om voortijdig hun verband te verbreken maakten tevens verscheidene overtollige Nederlandsche werkkrachten gebruik.

Ingeval van ontslag kunnen tijdelijke Landsdienaren als regel geen aanspraak doen gelden op onderstand.

In verband hiermede en met de omstandigheid, dat een ontslag onder de tegenwoordige tijdsomstandigheden voor de betrokkenen een zooveel ernstiger karakter draagt dan in normale tijden, heeft de Regeering het wenschelijk geoordeeld bij wijze van tijdelijken maatregel in bepaalde gevallen aan wegens overtolligheid ontslagen tijdelijke Landsdienaren eenige geldelijke steun te verleenen.

Op den voet der daarvoor in Augustus 1923 uitgevaardigde regelen kan thans aan wegens overtolligheid ontslagen tijdelijke Landsdienaren, die het Land ten minste 10 jaren ononderbroken behoorlijk hebben gediend, indien zij sedert hun ontslag geen middel van bestaan hebben gevonden en zij ook overigens van inkomsten zijn ontbloot, op hun schriftelijk verzoek onderstand worden toegekend voor den tijd van ten hoogste een jaar behoudens eerdere opzegging. Als ontslag wegens overtolligheid wordt niet beschouwd een ontslag van

I. Landsdienaren, die uit Nederland in tijdelijken dienst zijn uitgezonden te weten:

a. die voor een beperkt aantal jaren zijn uitgezonden, dus waarbij zoowel belanghebbenden als het Land zich voor dien tijd aan elkaar hebben gebonden;

b. die voor onbepaalden tijd zijn uitgezonden en waarbij alleen belanghebbenden voor ten minste een bepaald aantal jaren zich hebben verbonden;

II. Landsdienaren, die in Indië, meestal bij bedrijven, voor een bepaalden tijd of voor de uitvoering van zeker werk in tijdelijken dienst zijn aangenomen.

In afwijking van de gestelde voorwaarde dat belanghebbenden zonder middel van bestaan en ook overigens van inkomsten ontbloot moeten zijn, kan aan gepensionneerde of gegageerde burgerlijke en militaire Landsdienaren, in de gevallen dat het bedrag van het pensioen of van het gagement lager is dan het bedrag van den normalen onderstand, het verschil tusschen die bedragen als onderstand worden toegekend.

Indien de diensttijd, door andere oorzaken dan ontslag wegens onvoldoende dienstuitoefening, niet langer dan 6 maanden is onderbroken, alsmede indien de diensttijd is onderbroken wegens ziekte, wordt de diensttijd, aan de onderbreking voorafgaande, voor de berekening van den bovengenoemden termijn van 10 jaren medegeteld.

De onderstand bedraagt 30% van het laatstelijk genoten salaris met een maximum van f 125 's maands.

De onderstand vervalt indien en zoodra belanghebbende een middel van bestaan heeft gevonden, zoomede indien hij eene hem aangeboden tewerkstelling, welke hem naar het oordeel van den betrokken gezaghebbende in verband met zijne persoonlijkheid, zijne omstandigheden en zijn aanleg als anderszins redelijkerwijze kan worden opgedragen weigert te aanvaarden.

Aangezien de tijdelijke landsdienaren ingeval van ontslag om welke reden ook geen aanspraak hebben op herplaatsing, draagt de onderstand niet het karakter van wachtgeld, en zijn de ontslagen tijdelijke krachten ook niet gehouden om weer in 's Lands dienst te treden. Aangezien echter de onderstand wordt gegeven terzake van het verleende ontslag, behoort ook tot intrekking te worden overgegaan, indien belanghebbenden geen gebruik wenschen te maken van een aangeboden gelegenheid tot wederindienststelling.

Voorzoover door het ontslag van tijdelijke Landsdienaren de geëischte inkrimping der formaties niet kan worden bereikt, moet ook tot ontslag van vaste ambtenaren worden overgegaan. In de eerste plaats komen hiervoor natuurlijk in aanmerking zij die feitelijk niet volkomen geschikt worden geacht voor de door hen bekleede betrekking, doch in een vroegere periode in verband met het toen bestaande personeelsgebrek niettemin in hun ambt moesten worden gehandhaafd.

Ten aanzien van deze elementen gaf de Regeering als haar wensch te kennen, dat de bestaande eischen omtrent geschiktheid voor verschillende betrekkingen en de voorschriften nopens ontslag wegens ongeschiktheid in den vervolge weer strenger toepassing zullen vinden.

Naast deze minder geschikte krachten komen voor ontslag in aanmerking zij die den voor pensioen vereischten diensttijd en leeftijd hebben bereikt. Verschillende malen werd door de Regeering op de noodzakelijkheid gewezen om voor ontslag uit 's Lands dienst voor te dragen niet alleen de Landsdienaren die reeds aanspraak hebben op pensioen en op wier behoud voor den dienst geen of weinig prijs valt te stellen, doch ook degenen, die, hoewel nog volkomen geschikt voor hun ambt, toch reeds zoolang boven het voor pensionneering vereischt aantal jaren hebben gediend, dat hun tijd van heengaan en plaatsmaking voor jongeren aangebroken moet worden geacht.

Niettemin had de Regeering, daarop door de Bezuinigingscommissie opmerkzaam gemaakt, de overtuiging, dat niet steeds de noodige voortvarendheid werd betracht inzake het uitlokken van aanvragen om ontslag van Landsdienaren, die in verband met hun diensttijd voor pensionneering in aanmerking komen. In verband hiermede verzocht Zij, ten einde in staat te worden gesteld het vraagstuk van de gedwongen pensionneering van pensioenrijpe ambtenaren in zijn vollen omvang onder de oogen te zien, in Januari 1924 aan de verschillende Departementshoofden ten spoedigste door tusschenkomst der Bezuinigingscommissie eene nominatieve opgave te willen indienen van alle onder hun Departement ressorteerende Landsdienaren, die aanspraak hebben gekregen op hun maximum-pensioen, zulks vergezeld van een opgaaf van den leeftijd der betrokkenen en van eene uiteenzetting van de overwegingen, welke — alle omstandigheden in aanmerking genomen — de handhaving van den betrokkene in 's Lands dienst onvermijdelijk maken. De indiening van opgaven betreffende Inlandsche Landsdienaren zou, voorzoover die op moeilijkheden zou stuiten, doordat hunne diensttijden niet nauwkeurig bekend zijn, achterwege kunnen blijven, evenals die voor diensten die geen overcompleet hebben, v.z.v. daarbij althans geen betrekkingen zijn, die door wachtgelders kunnen worden vervuld.

Indien dit in verband met de geboden bezuiniging en personeelsinkrimping noodzakelijk moet worden geacht, zal tenslotte ook tot ontslag van volkomen voor hunne betrekking geschikte landsdienaren, die den voor pensioen vereischten leeftijd nog niet hebben bereikt, moeten worden overgegaan.

Uiteraard is dit een uiterste maatregel, welke zooveel mogelijk zal moeten worden voorkomen. Toen dan ook reeds in het begin van 1922 bij verschillende takken van dienst, zooals de post-, telegraaf- en telefoondienst en de opiumregie een overcompleet aan personeel bleek te bestaan, werden door de Regeering, ter vermijding zooveel mogelijk van eene dadelijke opwachtgeldstelling van het bij die diensttakken overtollige vaste personeel, pogingen aangewend om dit op de een of andere wijze in 's Lands dienst in te smelten. Bij een rondschrijven van Mei 1922 werd aan de verschillende Departementshoofden verzocht voortaan geen nieuw personeel in dienst te nemen zonder dat de betrokken autoriteit zich ervan heeft verzekerd, dat niet bij andere diensten overtollig personeel is, hetwelk in de behoefte zou kunnen voorzien. In het oog zou daarbij moeten worden gehouden, dat geen noodeloos hooge eischen zouden mogen worden gesteld, daar in dat geval de insmelting van het overtollige personeel zou worden bemoeilijkt en tegengehouden.

In verband met deze opdracht werden door de Departementshoofden geregeld staten opgemaakt van het onder hun Departement ressorteerend overcompleet personeel, waarvan afschriften werden verleend aan hunne onderscheidene ambtgenooten.

Intusschen werd een wijziging voorbereid van het in Stbl. 1919 n°. 193 opgenomen wachtgeldreglement, bij de vaststelling waarvan, in een tijd van voortdurend personeelsgebrek,

niet voldoende rekening was gehouden met de mogelijkheid van een door de tijdsomstandigheden geboden massa-ontslag van personeel.

De nieuwe regeling kwam tot stand bij het in Staatsblad 1922 n°. 817 afgekondigde G.B. 31 December 1922 n°. 14 en vormt een tijdelijke afwijking van het Reglement in Staatsblad 1919 n°. 193. Wachtgeld op den voet dezer regeling wordt enkel toegekend aan niet in werkelijken dienst zijnde burgerlijke Landsdienaren, die eervol uit hunne betrekking zijn ontslagen wegens intrekking van die betrekking, of wegens zoodanige verandering dan wel inkrimping van den dienst waarbij zij werkzaam waren, dat hunne werkzaamheden overbodig zijn geworden, mits het betrokken diensthoofd verklaart, dat op hun behoud voor 's Lands dienst wordt prijs gesteld. Nonactiviteits-traktement wordt enkel toegekend aan niet in werkelijken dienst zijnde burgerlijke Landsdienaren, die uit Europa van een hun wegens ziekte of langdurigen dienst verleend verlof terugkomen, met uitzondering van degenen, wier verlof wegens ziekte werd verleend of verlengd en die terugkeeren zonder voor den dienst hier te lande te zijn goedgekeurd door den te 's-Gravenhage gevestigden Geneeskundigen Raad van het Departement van Koloniën. Wachtgeld en nonactiviteitstraktement worden toegekend tot wederopzeggens en kunnen ten hoogste gedurende 5 jaren worden genoten. Het wachtgeld bedraagt gedurende de eerste drie maanden 80%, gedurende het overig gedeelte van de eerste twee jaren 60% en daarna 40% van het laatstgenoten activiteits-traktement en kan voorzoover aangaat de twee laatstgenoemde tijdvakken ten hoogste tot de bedragen van onderscheidenlijk f 900 en f 600 's maands worden toegekend. Het non-activiteitstraktement wordt tot dezelfde bedragen toegekend als het wachtgeld, met dit verschil dat het dadelijk aanvangt met 60% van het laatstgenoten activiteitstraktement.

Bij artikel 5 der nieuwe regeling is de bijzondere bepaling getroffen, dat aan de Landsdienaren, aan wie een ontslag uit de betrekking wegens overtolligheid is aangekondigd of die door een zoodanig ontslag reeds buiten werkelijken dienst zijn geraakt, zoomede aan degenen, die aanspraak hebben op toekenning van non-activiteitstraktement na verkregen machtiging der Regeering, indien het zich niet laat aanzien dat zij binnen een jaar kunnen worden herplaatst, op hun verzoek ontslag uit 's Lands dienst kan worden verleend onder toekenning van een geldsom in eens, gelijk zijnde aan het bedrag van het wachtgeld of nonactiviteitstraktement over één jaar berekend. In dit geval wordt het eventueel reeds genoten wachtgeld of nonactiviteitstraktement met bedoelde uitkeering verrekend.

Deze bepaling heeft ten doel om, zoowel in 's Lands belang, als in dat van de betrokkenen, een wellicht jarenlange opwachtgeldstelling zonder zekerheid van herplaatsing te voorkomen en hen aldus in staat te stellen, hetzij door aankoop van een stuk grond, van bedrijfsbenoodigdheden of door andere middelen zich een onafhankelijk en wellicht beter bestaan te verschaffen.

Nu door de vaststelling der nieuwe wachtgeldregeling een te voren bestaand beletsel om tot ontslag van overtollig vast personeel over te gaan is weggenomen, eischt 's Lands belang en wenscht de Regeering dan ook nadrukkelijk, dat niets de gezaghebbenden er van zal weerhouden zoodanig personeel dadelijk op wachtgeld te stellen. Wel zullen de overtollige vaste Landsdienaren, ter voorkoming van de toekenning van wachtgeld nog wel waar mogelijk in eene andere niet overtollige betrekking bij den eigen of bij een anderen dienst behooren te worden geplaatst, doch zoodanige overgang zal alleen dan toegelaten zijn, indien zulks zonder verwijl kan geschieden.

Regel is derhalve thans dat de overtollige Landsdienaren in afwachting van eene herplaatsing in eene andere betrekking terstond op wachtgeld worden gesteld.

Geldt al hetgeen hierboven omtrent inkrimping van personeelsformaties en daarmede verband houdende maatregelen is gezegd, in hoofdzaak alleen voor burgerlijke landsdienaren, ook ten aanzien van de militaire landsdienaren moesten bepaalde voorzieningen worden getroffen.

Voornamelijk door inkrimpingen van de legerformatie en door vaststelling van eene geheel nieuwe legersamenstelling bij Koninklijk besluit van 3 October 1922 n°. 47 (Staatsblad 1922 n°. 756) toch kwam in zeer vele rangen een overcompleet aan militairen te ontstaan, dat, wat de hoofdofficieren betreft, betrekkelijk spoedig is verdwenen. Van meer belang was het te veel aan subalterne officieren, vooral aan kapiteins der Infanterie en ritmeesters. Om in dezen toestand verbetering te brengen werd het noodig om met ruime toepassing van artikel 39, 2°., a der Bevorderingsregeling (Staatsblad 1910 n°. 592) de officieren onder toekenning van pensioen of van het recht op pensioen uit den dienst te ontslaan terzake van langdurigen dienst, dat is een diensttijd, die ingevolge de bepalingen op het toekennen van pensioen en onderstand aan de Europeesche en daarmede gelijkgestelde officieren van de Landmacht, recht geeft op het normale jaarlijksche pensioensbedrag. Hierdoor kan een doorstrooming in de hoogere rangen worden verwacht, welke nog wordt bevorderd door de mogelijkheid tot toekenning van evenredig rangspensioen aan opper- en hoofdofficieren, welk pensioen gelijk is aan het voor den onmiddellijk voorafgaanden rang vastgestelde normale bedrag, vermeerderd met 1/24 deel van het verschil tusschen dat bedrag en het voor den naastvolgenden hoogeren rang vastgestelde normale pensioen voor elke maand of gedeelte daarvan, die zij in den bekleeden rang in werkelijken dienst hebben doorgebracht, doch tot ten hoogste 24 maanden (Staatsblad 1923 n°. 593).

Bovendien werd insmelting van het overcompleet aan kapiteins en ritmeesters verkregen door aan deze subalterne officieren z.g. proportioneel pensioen in uitzicht te stellen, d.i. een pensioen dat, na het 15de doch vóór het 20ste Indische dienstjaar toegekend, berekend wordt naar het aantal dienstjaren op dezelfde wijze als voor hen, die wegens niet in en door den dienst ontstane ziels- of lichaamsgebreken worden ontslagen (Staatsblad 1923 n°. 593).

Ten slotte werd de Gouverneur-Generaal gemachtigd om, voor zooveel en voor zoolang zulks noodig mocht blijken, aan binnen een jaar na terugkomst van verlof ontslagen officieren en onderluitenants met hunne gezinnen vrije overtocht naar Nederland te verleenen en hen te ontheffen van de verplichting tot terugstorting van de kosten van de heenreis (Staatsblad 1923 n°. 593).

Het overcompleet in den luitenantsrang vond zijn oorzaak in het groote aantal hier te lande gedetacheerde reserve-officieren van het Nederlandsche leger.

Dit aantal was zoo groot, dat zij onmogelijk allen naar het Indische leger konden overgaan. Teneinde echter aan de door de reservisten gekoesterde verwachtingen eenigermate tegemoet te komen werd een 20-tal van hen op een cursus geplaatst ter vervolmaking van de door hen genoten officiersopleiding; later werd, ingevolge een aan den Volksraad gedane toezegging, nog een gelijk aantal Nederlandsche verlofs-officieren op een tweeden cursus geplaatst.

VII. POLITIE EN LEGER.

Het spreekt wel van zelf, dat de lessen van den wereldoorlog, de veranderingen in den politieken toestand der wereld daarna, de conferentie van Washington, — om alleen deze drie factoren te noemen — opnieuw de vraag aan de orde deden komen, of er onder de gewijzigde omstandigheden een taak voor onze weermacht bleef weggelegd en zoo ja, welke deze zou zijn en welken omvang die macht in verband daarmede zal moeten hebben. Het resultaat van de overweging dezer punten vatte de Minister van Koloniën in § 11 van zijne Memorie van Antwoord aan de Tweede Kamer inzake de Indische ontwerp-begrooting voor 1923, in deze woorden samen:

,,De strategische ligging van Nederlandsch-Indië op de ,,voornaamste verbindingswegen tusschen Stillen en Indi- ,,schen Oceaan, eischt de instandhouding van een vloot, die ,,bij een conflict in het Verre Oosten, waarbij Nederland ,,niet rechtstreeks is betrokken, de onzijdigheid kan hand- ,,haven. Een leger is noodig om den inwendigen toestand

„over de geheele uitgestrektheid van den Archipel te beheer-„schen. Het daartoe vereischte minimum zal, voor zoover „de troepen op Java zijn gelegerd, moeten zijn georganiseerd „en uitgerust voor de verdediging van de steunpunten voor „de vloot en van den Regeeringszetel".

En in de Memorie van Antwoord aan de Eerste Kamer schreef de Minister:

„Zooals de ondergeteekende in zijn Memorie van Antwoord „op het voorloopig verslag der Tweede Kamer heeft vermeld, „acht hij de beschikking over een vloot en een leger voor de „verzekering van de uitwendige veiligheid van Indië nood-„zakelijk. Hij laat zich daarbij niet leiden door de gedachte, „dat wij ons voor een uiteraard vruchteloozen strijd alleen „tegen een overmachtigen veroveraar zouden moeten toe-„rusten; een dergelijk geval kan buiten beschouwing blijven. „Maar wel acht hij het onze taak, om naar de mate van onze „krachten te waken voor integrale handhaving van onze „Staatsplichten in het Oosten. Aan dit beginsel vasthoudend, „is de ondergeteekende bereid tot aan de daarvoor onafwijs-„bare grens van militaire toerusting te gaan".

Staat hiermede vast het behoud van een (beroeps-) leger voor Nederlandsch-Indië, tevens volgt hieruit, dat zijn eerste taak is het beheerschen van den inwendigen toestand over de geheele uitgestrektheid van den archipel en dat zijn sterkte bepaald wordt door het minimum, dat voor dit doel wordt vereischt. Voor zoover de daartoe behoorende troepen op Java zijn gelegerd, worden zij georganiseerd en uitgerust voor de verdediging van de steunpunten voor de vloot en van den Regeeringszetel.

Deze begrenzing van omvang en taak der Landmacht eischt in de eerste plaats het vaststellen van evenbedoeld minimum. Het gaat daarbij uiteraard niet om de vraag met welke militaire macht kan worden volstaan zoolang rust en orde heerschen, doch wel om de kwestie, hoe groot het minimum zal moeten zijn om in geval van onrust en wanorde mogelijk verzet onmiddellijk en afdoende te kunnen beteugelen; alsook waar het onder die omstandigheden dadelijk noodige zich zal moeten bevinden om tijdig te kunnen ingrijpen in het onrustige gebied en tegelijkertijd, door machtsvertoon in de aangrenzende streken, uitbreiding van onrust en verzet te voorkomen.

Het is duidelijk, dat de bepaling van het minimum behoort te geschieden naar zekere stellige grondslagen, welke uiteraard in hoofdzaak moeten worden ontleend aan de uitgebreide ervaring waarover ons leger kan beschikken. De practijk van de laatste kwart eeuw, welke voor het Indische leger een van de moeilijkste perioden van zijn geschiedenis is geweest, omdat het met een minimum van krachten in een reusachtig gebied nagenoeg overal tegelijk daadwerkelijk overheidsgezag moest vestigen, heeft geleerd, wat aan de kleinste tactische eenheid in het politieleger, nl. aan de naar eisch geëncadreerde infanteriebrigade van 15 tot 20 geweren, op politiek-politioneel gebied kan worden toevertrouwd. De dichtheid van de bevolking en hare geaardheid, zoomede de natuurlijke gesteldheid van het terrein zijn factoren van overwegende beteekenis voor de beoordeeling van de uitgestrektheid van het gebied, waarbinnen de handhaving van de politieke veiligheid aan zulk een brigade kan worden opgedragen.

Langs dezen weg komt men voor elk bestuursressort tot een vaste basis voor de bepaling van de behoefte aan politieleger, nl. door de verdeeling van dat ressort in patrouillegebieden elk voor een brigade [1]), waarbij dan tevens zal moeten worden nagegaan of en in hoeverre hiermede zal kunnen worden volstaan met het oog op de veiligheid van de bestuursvestigingen, dan wel of meer troepen worden vereischt terwille van laatstbedoelde behoefte.

Nu ligt het verder in de rede om bovendien te zorgen voor een zekere reserve, welke voor onvoorziene gebeurtenissen bij de hand moet zijn en waarvan de sterkte afhankelijk is te stellen van den tijdsduur, waarbinnen versterking van elders kan worden verwacht.

Zoo kan worden vastgesteld de militaire bezetting van een gewest buiten Java, uitgedrukt in een zeker aantal brigades. Het is dan verder een technische kwestie, uit te maken hoe de legering van die onderdeelen zal moeten zijn — d.w.z. de aanwijzing van de vaste garnizoenen — alsook welke encadreering aan officierspersoneel noodig is om den goeden gang van zaken te waarborgen.

Naast de aldus voor de buitengewesten berekende troepenmacht is op Java een reserve noodig om:

a. de in eerstgenoemde gewesten aanwezige macht op valide sterkte te houden;

b. zoo noodig in verschillende richtingen tegelijk aanzienlijke versterking te zenden;

en niettemin

c. den politieken toestand op Java te blijven beheerschen.

Uit het vorenstaande moge duidelijk zijn, dat de behoefte aan militaire macht voor ieder gewest afzonderlijk eenmaal naar vaste regels bepaald zijnde, het weer een zuiver technische kwestie is, de totale sterkte te berekenen, welke aan het leger zal zijn te geven, opdat dit naar eisch zijn taak zal kunnen vervullen.

Bij de hoogeraangegeven omschrijving van de taak van het leger valt intusschen een zekere parallelliteit niet te miskennen tusschen deze taak en die der gewapende politie, voor zooveel betreft die diensten, welke gerekend kunnen worden tot de zorg voor de politieke veiligheid van het wettig gezag in de meest uitgebreide beteekenis van het woord, zoomede die werkzaamheden op politioneel gebied, voor de vervulling waarvan de toekenning van individueele bevoegdheden geen vereischte is, al kan onder bepaalde omstandigheden de uitoefening van die bevoegdheid eveneens aan militairen worden opgedragen. Die parallelliteit mag niet ten gevolge hebben, dat daardoor voor het evenaangeduide doel over meer personeel wordt beschikt dan noodig is. Van de diensten van de hoogerbedoelde minimumlegermacht, die onmisbaar is, zal eerst ten volle gebruik moeten worden gemaakt. Eerst daar, waar het leger daartoe personeel te kort komt of voor die politioneele diensten waartoe het leger zich minder eigent, zal politie c.q. gewapende politie zijn aan te wenden.

Een dergelijke gedragslijn is onder de huidige omstandigheden, waar mogelijk, dubbel geboden, niet alleen wijl door overdracht van de diensten der gewapende politie aan legerafdeelingen aanzienlijke sommen aan de schatkist kunnen worden bespaard, doch ook wijl alleen door van de diensten van het Leger een nuttig gebruik te maken, de goede geest daarin kan worden bewaard en de bestaanbaarheid van dit even noodzakelijk als kostbaar gezagsinstrument kan worden gewaarborgd.

Ten einde nu zoo spoedig mogelijk tot den gewenschten toestand te geraken was het noodig door deskundigen te doen nagaan, waar en tot welke grens het leger voor de hoogeraangeduide diensten zou kunnen worden benut.

In verband hiermede werd bij G.B. 2 September 1922 n°°. 3 aan den Chef van den Generalen Staf, den Generaal-Majoor der Infanterie K. F. E. Gerth van Wijk en den Inspecteur der Algemeene Politie, A. Hoorweg opgedragen zich in commissie te begeven naar de verschillende gewesten buiten Java en Madoera, teneinde in overleg met het betrokken Hoofd van gewestelijk bestuur na te gaan op welke wijze de thans door de gewapende politie verrichte diensten zouden kunnen worden opgedragen, geheel dan wel gedeeltelijk, aan afdeelingen van het Leger, welke voorzieningen in verband daarmede noodig zullen zijn en welke bezuinigingen op Landsuitgaven als gevolg van een en ander verkregen zullen kunnen worden.

Inmiddels was, naar aanleiding van een hem terzake door de Regeering verstrekte opdracht, door den Directeur van Binnenlandsch Bestuur aan het Hoofd van het korps gewapende politie opgedragen geleidelijk de sterkte van het korps in te krimpen, in de eerste plaats daar waar leger en gewapende politie gezamenlijk gelegerd waren, voorzoover dit mogelijk zou zijn met het oog op de taak van de centrale detachementen op de gewestelijke hoofdplaatsen. Door allerlei maatregelen kon de sterkte van het korps zoodanig worden ingekrompen, dat deze op 1 Januari 1923 515 karabijndragenden minder bedroeg en in den loop van Januari van dat jaar opnieuw met 400 man kon worden verminderd.

Als resultaat van de aan genoemde commissie verstrekte opdracht werden aan de Regeering gewestelijke rapporten ingediend, gevolgd door een verslag van den Generaal-Majoor Gerth van Wijck, die als Voorzitter der verschillende gewestelijke commissies had gefungeerd. Nadat de verschillende in deze aangelegenheid betrokken autoriteiten waren gehoord, werd zij behandeld op de door den Gouverneur-Generaal met

1) Hetgeen geenszins beteekent dat alleen met heele brigades mag worden opgetreden.

de Hoofden van gewestelijk bestuur van de buitengewesten in het begin van Maart 1923 gehouden conferentie. Bij die gelegenheid werd beslist, dat bij wijze van proef de gewapende politie, voor zooveel als voor elk gewest mogelijk en wenschelijk werd geacht, door legerafdeelingen zou worden vervangen, met inachtneming van de inmiddels door den Legercommandant ontworpen en door den Directeur van Binnenlandsch Bestuur geamendeerde regeling van de verhouding en de samenwerking tusschen de burgerlijke en militaire gezaghebbenden (I. S. 1923 n°. 536). Voorts werd voor zoover mogelijk in een nadere bijeenkomst van genoemden Directeur met de Hoofden van gewestelijk bestuur der buitengewesten voor elk gewest de formatie vastgesteld van de daar te legeren afdeelingen van het leger en de gewapende politie. Op deze bijeenkomst, welke o.a. werd bijgewoond door den Legercommandant en den Procureur-Generaal, werd overeenstemming bereikt ten aanzien van de mogelijke vervanging der gewapende politie in de gewesten Bali en Lombok, Amboina, Nieuw-Guine, Manado, Belitoeng, Bangka en Onderhoorigheden, de Westerafdeeling van Borneo, Palembang, Bengkoeloe, de Lampoengsche Districten, Sumatra's Westkust, Tapiannoeli, Oostkust van Sumatra en Atjeh en Onderhoorigheden.

In die gewesten zou zonder uitbreiding der aldaar gelegerde troepen de gewapende politie kunnen worden verminderd met 95 brigades.

Verschil van meening bleek te bestaan ten aanzien van Riau en Onderhoorigheden, Timor en Onderhoorigheden, Selebes en Onderhoorigheden, de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo en Djambi. Wat de eerste 4 gewesten betreft, kon naar het oordeel der Regeering aldaar de gewapende politie nog worden verminderd met respectievelijk 5½, 17½, 12 en 5 brigades, dus in totaal 40 brigades. Ten aanzien van Djambi werd nog eerst het oordeel van den nieuw opgetreden Resident noodig geacht. Deze adviseerde om de divisie gewapende politie in zijn gewest ter sterkte van 9 brigades geheel op te heffen en de werkzaamheden daarvan op te dragen aan de in dat gewest geplaatste legerafdeelingen, welker sterkte daartoe met 60 man zou moeten worden uitgebreid, met welke door den Directeur van Binnenlandsch Bestuur ondersteunde voorstellen de Regeering zich kon vereenigen.

Inmiddels werd door den Volksraad in zijne vergadering van 10 Juli 1923 de volgende motie aangenomen:

,,De Volksraad

,,overwegende dat naarmate in de buitengewesten de poli- ,,tieke en economische toestanden verbeteren, de vervanging ,,van het Leger door de gewapende politie en deze op haar ,,beurt weder door de veld- en algemeene politie, geacht moet ,,worden te zijn in het welbegrepen belang van den Lande en ,,van de Inlandsche bevolking in het bijzonder;

,,overwegende voorts, dat de thans door de Regeering voor- ,,gestelde inkrimping van de gewapende politie een afwijking ,,van dit beginsel vormt, waardoor de historische lijn wordt ,,verbroken;

,,vermeent uit utiliteitsoverwegingen, in het bijzonder met ,,het oog op den zorgeischenden toestand van 's Lands finan- ,,ciën, zich met deze reeds gedeeltelijk tot uitvoering gekomen ,,voorstellen te moeten vereenigen, evenwel onder het voor- ,,behoud, dat deze inkrimping wordt beschouwd als een nood- ,,maatregel waaraan geen verdere uitbreiding behoort te ,,worden gegeven zonder voorafgaand overleg met den Volks- ,,raad

,,en gaat over tot de orde van den dag".

In verband met deze motie zal bij de behandeling van de begrooting voor 1925 de Volksraad nader in dezen worden gehoord.

Met het oog op de noodzakelijkheid om voor 1925 evenwicht te brengen in 's Lands inkomsten en uitgaven overweegt de Regeering een verdere vervanging van gewapende politie door legerafdeelingen, in de eerste plaats in de gewesten Timor en Onderhoorigheden, Selebes en Onderhoorigheden en de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.

Op de jongste conferentie met de bestuurshoofden der buitengewesten bleken met uitzondering van één alle bestuurshoofden gestemd voor vervanging van gewapende politie door leger waar in verband met plaatselijke omstandigheden een krachtiger machtsmiddel dan algemeene politie noodig werd geacht; de ten deze in het afgeloopen jaar genomen proef moet dus in verband hiermede als geslaagd worden beschouwd.

Een nadere bezuiniging op de uitgaven voor de gewapende politie wordt door den Legercommandant gezien in de overbrenging van het beheer over die politie van het Departement van Binnenlandsch Bestuur naar dat van Oorlog, waardoor z. i. een aanmerkelijke besparing zal kunnen worden verkregen wegens versobering van de encadreering met administrateurs en hoofddetachementscommandanten en vermindering van het aantal divisiecommandanten, wier taak gevoegelijk zou kunnen worden overgedragen aan de gewestelijke militaire commandanten, daarin bijgestaan door de in het gewest aanwezige officieren van het leger.

Deze kwesties zijn ter sprake gebracht op de in Maart jl. gehouden conferentie met de gewestelijke bestuurshoofden der buitengewesten, bij welke gelegenheid tevens is besproken het voorstel van den Directeur van Binnenlandsch Bestuur om in de daarvoor in aanmerking komende gewesten het gedeelte van de gewapende politie, dat na de nadere vervanging door legerafdeelingen zal moeten blijven gehandhaafd, geheel om te zetten in veldpolitie, waardoor z.i. de beheerskwestie vanzelf zou komen te vervallen. Het overleg hierover is nog gaande.

VIII. ONDERWIJS.

A. OPENBAAR ONDERWIJS.

§ 1. Inleiding.

De door de Indische Regeering met betrekking tot het openbaar onderwijs in de laatste jaren gevolgde politiek en de daardoor geopende uitzichten, kan men welhaast niet beter gekenschetst vinden dan in de door den toenmaligen Directeur van Onderwijs en Eeredienst Mr. K. F. Creutzberg in de vergaderingen van den Volksraad van 21 en 22 Juni 1918 uitgesproken redevoering. In aansluiting daaraan moge hieronder volgen een uiteenzetting van de voortzetting der daarin aangegeven gedragslijn en van de voornaamste aanvullingen die zij sedert dien onderging. In de in 1922 verschenen ,,Mededeelingen" werd reeds naar voren gebracht hoe het in Nederlandsch-Indië gegeven onderwijs al te zeer zuiver intellectueel dreigde te worden en tevens de gevaren uiteengezet welke zulks voor de Indische maatschappij medebrengt.

Als voornaamste strijdmiddel voor desintellectualisatie van het onderwijs werd daarin genoemd de invoering van handenarbeid bij het algemeen vormend onderwijs.

De strijd nu tegen een al te grooten nadruk op de ontwikkeling van het intellect teekende zich de laatste jaren steeds duidelijker af en werd met stijgend succes gevoerd. Met name verdient de aandacht in dezen de vlucht, die de lichamelijke opvoeding nam. Tot 1917 vrijwel verwaarloosd, begon ze in dat jaar de aandacht te trekken; door de Regeering werd toen een ambtenaar voor de bevordering van dit deel der opvoeding in dienst gesteld. In het begin werden van verschillende zijden bedenkingen tegen deze nieuwigheid geopperd, vooral omdat men er militaristische bedoelingen in zag, maar geleidelijk begon de sympathie te komen. Vooral de cursussen, waar een aantal onderwijzers onder leiding van den ambtenaar voor de lichamelijke opvoeding werden opgeleid, hadden grooten invloed, te meer omdat op de eerste drie in een aantal voordrachten ook de groote sociaal-paedagogische waarde van lichaamsoefening werd aangetoond. Zoo kon na den eersten opleidingscursus in 1917 het vak nog datzelfde jaar op alle Kweek- en Normaalscholen worden ingevoerd en in 1918 ook op de Opleidingsscholen. In het daarop volgend jaar werd het oude Duitsche stelsel verlaten en in Zweedsche richting gewerkt, zoodat thans op alle scholen, waar het is ingevoerd, Zweedsche gymnastiek wordt onderwezen. Alle Kweek-, Normaal- en Opleidingsscholen beschikken nu over een gymnastiekloods, voorzien van Zweedsche toestellen en een behoorlijk speelveld. De laatste jaren is ook het aantal

Europeesche, Hollandsch-Inlandsche en Inlandsche 2de klasse-scholen, waarop gymnastiek wordt onderwezen, steeds toenemende. Ook op de inrichtingen van Middelbaar, Mulo- en Technisch onderwijs, die aanvankelijk door gebrek aan personeel bijna overal van lichamelijke opvoeding verstoken bleven, werd met de invoering van dit vak een aanvang gemaakt. Opmerking verdient nog, dat ook voor de Inlandsche meisjes de lichaamsoefeningen begeerd worden en dat de adat zich niet blijkt te verzetten tegen dezen modernen eisch. Op verschillende Inlandsche en Hollandsch-Inlandsche scholen doen de meisjes mee aan spel en gymnastiek, soms met jongens samen, soms alleen. Wanneer in betere tijden de Indische jeugd enkele uren per week dit vak kan beoefenen, zal hiermede een krachtig bestrijder van het intellectualisme zijn opgetreden. De ontwikkeling in de paar afgeloopen jaren geeft alle hoop op een stijgenden invloed.

Als derde factor in de bestrijding van het intellectualisme is het huishoudonderwijs voor meisjes te noemen. Ook dit dagteekent van de allerlaatste jaren en belooft eveneens een voorname plaats in het Indisch onderwijs te gaan innemen. Zoo hebben thans reeds alle Inlandsche meisjes-kweek- en normaalscholen en twee openbare huishoudscholen een volledig huishoud-leerplan. Naarmate de Kweek- en Normaalscholen opgeleide krachten gaan afleveren, zal het huishoudonderwijs geleidelijk op de Inlandsche en Hollandsch-Inlandsche scholen voor meisjes kunnen worden ingevoerd. Op een aantal meisjesscholen op Sumatra en Sélébès is dit thans reeds het geval, terwijl alle meisjes op de Hollandsch-Inlandsche scholen, welke den leeftijd van 10 jaren hebben bereikt en ten minste in de 3de klasse zitten, een namiddag-cursus in het handwerken volgen. Gebleken is, dat de resultaten van dit onderwijs veel beter zijn dan velen vroeger verwachten; vooral die op de Inlandsche Kweek- en Normaalscholen zijn buiten verwachting groot. Daarentegen laat het handwerken op de Europeesche meisjesscholen en gemengde scholen nog wel een en ander te wenschen over, zoowel door het groote verzuim op de namiddagcursussen als door het ontbreken van de noodzakelijke naaimachines. Aan verbetering hiervan wordt de noodige aandacht besteed, evenals aan invoering van de meer speciale vrouwenopvoeding op de Muloscholen en H. B. S.en, waar nog alle huishoudonderwijs ontbreekt.

§ 2. Lager onderwijs op Inheemschen grondslag.

Toen eenmaal de grondslagen waren gelegd voor een onderwijs op inheemschen grondslag in volksscholen en 2de klasse- of standaardscholen met als hoofddoel algemeene volksopvoeding en uitroeiing van het analfabetisme, bleef de Regeering zoowel de uitbreiding als de verbetering van dat onderwijs met alle kracht bevorderen. Was de uitbreiding van het aantal volksscholen aanvankelijk voor een groot deel afhankelijk van de financieele draagkracht der bevolking, omdat bij de organisatie van het volksonderwijs het beginsel van zelfbekostiging als een der voornaamste fundamenten aan dit soort onderwijs was ten grondslag gelegd, reeds in de bovengenoemde redevoering werd aangekondigd, dat bij die uitbreiding in plaats van de oude gedragslijn: geen school zonder gebleken offervaardigheid der bevolking, voortaan een nieuwe zou gevolgd worden en wel: oprichting van scholen naar gelang van behoefte en bekostiging door de plaatselijke gemeenschap, voor zoover dat in verband met den welvaartstoestand mogelijk is. Het beginsel van zelfbekostiging zou niet worden losgelaten, maar de toepassing er van verzacht. Toen op deze manier de grootste hinderpaal tegen een snellere uitbreiding was weggenomen en het aantal volksscholen eenige jaren achtereen met bijna 1000 toenam, deden zich echter in toenemende mate de gebreken voelen, welke de daarbij toegepaste wijze van bekostiging van dit onderwijs met zich meebracht. Als hoofdbezwaar deed zich voor, dat van eenig stelsel bij de verdeeling der kosten geen sprake was. Te veel hing af van het oordeel der plaatselijke bestuursambtenaren, die uiteraard dikwijls zeer verschilden in appreciatie omtrent het financieel kunnen der desa. Voorts bestond op deze manier ook geen enkele maatstaf voor de mate, waarin bij snelle uitbreiding van dit onderwijs de kosten voor het Gouvernement zouden stijgen.

Het vraagstuk nu op welke wijze de kosten van het volksonderwijs het best tusschen het Land en de desa zouden kunnen worden verdeeld, werd in studie genomen door de ,,Commissie van advies inzake de overdracht van een deel van de algemeene bestuurstaak op de locale besturen", de z.g. Zelfbestuurscommissie. Met de conclusie van de meerderheid dier commissie, neergelegd in haar over dit onderwerp handelend verslag van 17 Februari 1921, kon de Regeering zich in hoofdzaak vereenigen. Het stelsel, dat voortaan bij de bekostiging van het volksonderwijs zou worden gevolgd, vindt men als volgt omschreven:

,,De kosten van bouw, inrichting en onderhoud der scholen ,,komen voor rekening van de desa. Waar noodig worden ,,door het Gouvernement bouwvoorschotten verleend, welke ,,met de rente worden terugbetaald in den vorm van annuïtei- ,,ten. In bijzondere omstandigheden kan het voorschot rente- ,,loos of tegen lagere rente worden verstrekt.

,,De traktementen der onderwijzers worden door het Gou- ,,vernement bekostigd; in omschreven gevallen kan de desa ,,toeslag op het salaris toekennen.

,,De schoolgelden komen aan de desa en strekken in de ,,eerste plaats tot bestrijding van de kosten van bouw en ,,onderhoud van scholen".

Voor het Land bracht de nieuwe regeling het groote voordeel, dat thans scherp was afgebakend welk deel der onkosten voor rekening van de desa zou komen en dat het aandeel, dat voor rekening van het Gouvernement komt, voortaan in den vorm van bouwvoorschotten zou gegeven worden, welke te gelegener tijd moeten worden terugbetaald. Zoo bleef de geregelde uitbreiding van het volksonderwijs verzekerd, doch werden tevens zekere waarborgen gesteld voor de daarbij betrokken financieele Landsbelangen. Toch bleken die belangen in de zoo uiterst moeilijke tijdsomstandigheden der laatste jaren op den duur nog onvoldoende beschermd. In 1923 zag de Regeering zich genoodzaakt, het verleenen van bouwvoorschotten uit te stellen tot tijd en wijle over ruimer middelen zal kunnen worden beschikt. Niettegenstaande dezen maatregel kon op de begrooting van 1924 gerekend worden op de oprichting van 300 nieuwe volksscholen. Wel een bewijs dus dat ook thans, nu op elk terrein tot op het uiterste moet bezuinigd worden, de normale ontwikkelingslijn van het volksonderwijs niet werd gebroken. Dat overigens het volksonderwijs in de laatste jaren een enorme uitbreiding onderging, moge hieruit blijken, dat bijv. het aantal volksscholen op Java en Madoera, dat op het eind van 1919 4710 bedroeg, eind 1920 tot 5541, eind 1921 tot 6496 en eind 1922 tot 7107 was gestegen.

Naast uitbreiding van het aantal volksscholen werd ook de verbetering van het daarop gegeven onderwijs door de Regeering ernstig ter hand genomen. Als middelen daartoe werden door Mr. Creutzberg reeds aangegeven: het leggen van een nauwer verband tusschen de volksschool en de 2de klasseschool, waarvan de derde klasse open staat voor kinderen, die met vrucht de volksschool doorloopen hebben, onder meer door oprichting van z.g. ,,vervolgscholen", dat zijn 2de klasse-scholen zonder 1ste en 2de klasse, bestemd voor door de volksschool afgeleverde leerlingen, voorts door verbetering en intensifieering der Inlandsche schoolinspectie en eindelijk door opvoering van getal en gehalte van het onderwijzend personeel. Nader werd deze kwestie uitvoerig in studie genomen in den Onderwijsraad, welk college in April 1920 ter zake een reeks van practische verbeteringen voorstelde. In hoofdzaak kwamen die hierop neer, dat in de eerste plaats naar nog nauwer aansluiting tusschen de volksschool en de 2de klasse-school zou gestreefd worden in dien zin, dat de bestaande overgang niet langer met verlies van een jaar zou gepaard gaan, doordat voor leerlingen, die de derde klasse van de volksschool hebben doorloopen, de derde klasse van de 2de klasse-school zou openstaan. Door verbetering van het onderwijs op de desaschool eenerzijds en wijziging van het leerplan der 2de klasse-school anderzijds zou nu getracht moeten worden de 3-jarige volksschool op één peil te brengen met de laagste 3 leerjaren van de 2de klasse-school. Daardoor zou het groote voordeel worden verkregen van een goed sluitend geheel van lager onderwijs, dat in harmonie met de werkelijk bestaande onderwijsbehoeften geleidelijk aanstuurt op de 6-jarige volksschool en wel langs den weg van algemeen en voor allen ongeveer even ver gaand volksonderwijs van 3 jaren en daarboven voortgezet onderwijs van 3 jaren in de vervolgschool of vervolgklassen voor hen, die aan meer behoefte hebben.

Voorts zou de vervaardiging van goede leerboeken voor de volksscholen en van de daarbij behoorende handleidingen voor de volksonderwijzers zooveel mogelijk in de hand moeten worden gewerkt. Daardoor wordt het tweeledig doel bereikt dat het onderwijs in lezen en rekenen op zoodanige wijze zal kunnen worden gegeven, dat het meer dan nu wordt dienstbaar gemaakt aan de verspreiding van betere begrippen over allerhande onderwerpen van algemeen belang, terwijl daarnaast de handleidingen aan de volksonderwijzers gelegenheid bieden, hun tekort aan algemeene kennis aan te vullen en hun kennis te onderhouden.

Ook zou de opleiding der volksonderwijzers nog kunnen worden verbeterd door in meerdere mate aandacht te schenken aan hun algemeene ontwikkeling.

Eindelijk zou het voor de hooger bedoelde opvoering van het peil der volksschool noodig zijn bij volgroeide scholen een 2de leerkracht aan te stellen.

De hier aanbevolen gedragslijn werd sindsdien voor de Regeering richtsnoer bij haar streven naar verbetering van het gehalte van het volksonderwijs. Voor die maatregelen, welke reeds dadelijk voor invoering vatbaar bleken, werd op de begrooting van 1922 voor het eerst een aanzienlijk bedrag uitgetrokken. Sedert dien werden eenige der hier aanbevolen maatregelen verwezenlijkt.

Zoo werd bij G.B. 23 Augustus 1922 voor de Inlandsche scholen der 2de klasse het leerplan in dien zin gewijzigd, dat het Maleisch en de aardrijkskunde niet langer in de derde klasse begint, doch eerst in de vierde, terwijl toch het totaal aantal lesuren voor deze vakken in den loop van den schooltijd even groot blijft. Hierdoor wordt de aansluiting van de volksschool aan de 4de klasse der Inlandsche school der 2de klasse mogelijk, indien de ongunstige factoren, die de volksschool beïnvloeden, als minder goed geschoold personeel, grooter aantal verzuimen, mindere belangstelling der ouders, langzamerhand verdwijnen.

Voorts werd op voorstel van den Onderwijsraad in Mei 1922 een commissie ingesteld om, in samenwerking met het bureau van dezen Raad, de uitgave te verzorgen van leerboeken voor de volksschool en handleidingen voor de onderwijzers. Deze z.g. Handleiding-Commissie zou bestaan uit den Voorzitter en één Inlandsch lid. Bezwaren van financieelen aard hebben de benoeming van het Inlandsch lid tot nu toe verhinderd. Nu door de bezuiniging geen sprake meer kan zijn van een algemeene vernieuwing van den voorraad boeken en handleidingen, zijn de werkzaamheden van deze commissie uiteraard voorloopig zeer beperkt.

Dat ook het s t a n d a a r d o n d e r w i j s (het onderwijs op de Inlandsche scholen der 2de klasse) zich regelmatig uitbreidde, blijkt uit de volgende cijfers. In 1920 bedroeg de toeneming van het aantal van deze scholen 85, in 1921 71 en in 1922 33. Hierdoor steeg het totaal aantal tot 1946, waarvan 1305 op Java en Madoera. Op de begrooting van 1923 werden gelden uitgetrokken voor de oprichting van 60 nieuwe scholen, terwijl op de begrooting voor 1924 dit aantal nieuw op te richten scholen bleef gehandhaafd. Dit laatste was voor een niet gering deel mogelijk door de belangrijke personeelsbesparing, welke werd verkregen door de invoering van het stelsel der gesplitste schooltijden in de twee laagste klassen. Volgens dit stelsel ontvangen bedoelde twee klassen na elkaar onderwijs, elke klasse gedurende 2 × 5 kwartier, zoodat zij door één onderwijzer bediend kunnen worden. In de hoogere klassen wordt de lesduur in verband hiermede tot 4 × 5 kwartier opgevoerd. Deze bezuinigingsmaatregel wordt niet dan geleidelijk ingevoerd, echter al dadelijk en zonder eenige uitzondering op alle nieuw geopende scholen. Op de bestaande scholen geschiedt dit alleen waar en voor zoover het aanwezig overcompleet van opgeleide leerkrachten de toepassing van de beperkte personeelsformatie niet in den weg staat.

§ 3. Lager onderwijs op Westerschen grondslag.

a. Schakelscholen. Het Inlandsch lager onderwijs blijft niettegenstaande de ernstige pogingen tot verhooging van het onderwijspeil, nog steeds een tweetal gebreken vertoonen, die als het ware aan het wezen van het huidig onderwijssysteem inhaerent zijn.

De weinig talrijke mogelijkheden van verdere studie in aansluiting bij de Inlandsche 2de klasse-school en de betrekkelijke beperking van de gelegenheid tot Hollandsch onderwijs tot zekere kringen van de Inlandsche samenleving zijn algemeen erkende leemten, welke tot dusver onvermijdelijk geoordeeld werden en die tot gevolg hebben, dat tusschen de organisatie van volks- en standaardonderwijs eenerzijds en de instellingen van onderwijs en Westerschen geest anderzijds, een kloof gaapt.

In het 2de halfjaar van 1921 werd een eerste zij het zeer bescheiden poging gedaan om deze kloof te overbruggen. De Regeering besloot toen een proef te nemen met een vijfklassige school, waaraan getracht zou worden zeer begaafde leerlingen van de Inlandsche 2de klasse-scholen, die het 3de leerjaar achter den rug hebben, door intens onderwijs in het Nederlandsch en de noodige uitbreiding en verdieping van het reeds genoten onderricht voor te bereiden voor de Muloschool en hen dus evenver te brengen als de leerlingen der Hollandsch-Inlandsche school. Als schakel tusschen het inheemsch en het westersch onderwijs werd dit nieuwe type school s c h a k e l s c h o o l genoemd.

Nadat de eerste twee schakelscholen in 1921 te Bandoeng en Padangpandjang waren opgericht, werd dit aantal in 1923 met 2 uitgebreid, terwijl op de begrooting voor 1924 gelden voor de oprichting van nog twee nieuwe scholen van dit type zijn uitgetrokken. Voorloopig mag de proef als geslaagd beschouwd worden, al is zij nog op te kleine schaal genomen dan dat van definitieve resultaten zou kunnen gesproken worden.

Niet alleen op maatschappelijk, ook op onderwijskundig en paedagogisch gebied is de proefneming met de schakelschool van groote beteekenis. Het tegenwoordig leerplan van de Hollandsch-Inlandsche school gaat uit van de gedachte, dat de leerlingen de Nederlandsche taal het best machtig worden, wanneer met het onderwijs daarin zoo vroeg mogelijk wordt aangevangen en ook andere vakken zooveel mogelijk aan oefening in het practisch gebruik van die taal worden dienstbaar gemaakt. Deze methode is wel in regelrechten strijd met het paedagogisch beginsel, dat het onderwijs vooral aan jeugdige kinderen moet gegeven worden in hun moedertaal, maar zij dient gehandhaafd te worden zoolang niet practische resultaten hebben doen blijken, dat het doel der Hollandsch-Inlandsche school: voorbereiding voor het Mulo binnen redelijken tijd, ten minste evengoed te bereiken is wanneer met het onderwijs in het Nederlandsch later wordt begonnen. Mocht nu in de schakelschool het bewijs geleverd worden dat zulks mogelijk is, dan zal ook de verbetering, welke zij dan brengt in de methode van Westersch onderwijs voor Oostersche leerlingen, haar tot een belangrijke aanwinst voor de Indische onderwijsorganisatie maken.

b. Hollandsch-Inlandsche scholen. Het streven der Regeering om het op de Hollandsch-Inlandsche scholen gegeven onderwijs geheel gelijkwaardig te maken aan het Europeesch lager onderwijs, teekende zich steeds duidelijker af. Zoo zijn er verschillende maatregelen getroffen, als: voorklassen aan de school zelf (dezevoorklassen zijn naar hun karakter niets anders dan verkapte eerste klassen), namiddagcursussen in het Nederlandsch aan volgroeide scholen, waardoor tevens langzamerhand een redelijke aansluiting aan de inrichtingen voor verdergaand onderwijs als Mulo-, Kweekschool en Osvia verkregen is en voortaan noodzakelijke voorklassen van twee jaar aan genoemde scholen vrijwel overbodig werden en wat Kweekscholen en Osvia betreft reeds opgeheven zijn.

Minder succes hadden de pogingen om tot een sterke uitbreiding van het aantal van deze scholen te geraken. Steeg dit in 1920 nog met 5 tot een totaal van 139 scholen, in 1921 en 1922 werd dit aantal niet door oprichting van nieuwe scholen vermeerderd. Ook hier legde de bezuinigingsnoodzaak beperking op. Doch in nog veel sterker mate stond het tekort aan personeel, waarover in de op 1 Mei 1922 afgesloten „Mededeelingen" uitvoerig werd gehandeld, de regelmatige uitbreiding in den weg. Nu dit tekort tot zeer geringe afmetingen is teruggebracht, werden dan ook op de begrooting voor 1924 gelden opgebracht voor de opening van 10 nieuwe scholen. De Hollandsch-Inlandsche school bleef standenschool in dien zin, dat zij in de eerste plaats bestemd is voor kinderen van Inlanders en met hen gelijkgestelden, die door ambt, afkomst, gegoedheid of opleiding in de Inlandsche maatschappij op den voorgrond treden. Het bleek echter zeer moeilijk om in de tegenwoordig sterk democra-

tische tijden dit beginsel te handhaven en zoo treft men dan ook onder de 30 328 op einde 1922 ingeschreven leerlingen 17 954 kinderen van lagere Inlandsche ambtenaren (met minder dan f 100 's maands) aan (59 %).

c. Europeesche lagere scholen. De critiek op het thans nog op de Europeesche lagere school geldende onderwijssysteem dateert niet van de laatste jaren. In zijn in de 1ste gewone zitting van den Volksraad gehouden redevoering bracht mr. Creutzberg speciaal naar voren de bezwaren, voortkomende uit het feit, dat deze school, geheel ingesteld op Nederlandsche toestanden en ingericht naar Nederlandsch model, eigenlijk een Nederlandsche en geen Nederlandsch-Indische school was. Sedert tal van jaren werden echter niet alleen aanmerkingen op het karakter van het onderwijs gehoord, maar werden verschillende gebreken, die het onderwijs zelf zouden aankleven, naar voren gebracht.

Zooals overal in de wereld, heeft ook in Indië de ontevredenheid met het bestaande stelsel zich het eerst geuit in het constateeren van vermoeidheidsverschijnselen. Het was de eerste ruwe diagnose van ziekteverschijnselen in het onderwijs.

Een verzoek van het N. I. O. G., gesteund door ouders, om schooltijdverkorting (1911) was er het gevolg van, het streven naar een betere vacantieregeling en de instelling van een vacantiecommissie (1917) eveneens. Een enquête door den in 1918 opgerichten Onderwijsraad voerde tot de conclusie, dat verkorting de oorzaken der vermoeidheid niet weg zou nemen, en dat verkeerde methodes, een ongeschikt leerplan, slechte huiselijke milieus en een onvoldoende onderwijzersopleiding schuld dragen aan de gevonden fouten. Zoo werden achtereenvolgens al die factoren in beschouwing genomen, die betere resultaten van het onderwijs mochten doen verwachten.

Omdat milieuverbetering niet van het onderwijsdepartement kan uitgaan en zich aan het vraagstuk der verbeterde onderwijzersopleiding het moeilijk probleem der salarissen koppelde, werd alle aandacht besteed aan de inwendige hervorming, die aan leerplan en methode vastzit. De vacantiecommissie ontwierp een nieuw leerplan voor de Europeesche lagere school, dat later werd geraadpleegd door den Onderwijsraad, toen deze er een te ontwerpen had. Dit ontwerp is nu tot stand gekomen en met alle nota's en andere stukken die er op betrekking hebben door het Bureau van den Onderwijsraad gepubliceerd. In een afzonderlijk hoofdstuk is de geheele hervormingsbeweging der laatste jaren geschetst.

Op het in deze publicatie verzameld materiaal zal zich baseeren het plan tot reorganisatie van het Europeesch lager onderwijs, dat thans nog bij het Departement van Onderwijs en Eeredienst in behandeling is.

In Volksraad en Onderwijsraad is enkele malen het probleem der inkrimping van den leertijd besproken. De voorstanders er van willen meer uit sociale en paedagogische dan uit financieele redenen een korteren duur der lagere school voor hen die verder studeeren (toelating tot de H. B. S. na 6 jaar). Tot een definitieve beslissing is het nog niet gekomen, maar voorloopig werd op advies van den Onderwijsraad besloten de 7de klasse te handhaven.

Ook de voorstellen tot samenvoeging der fröbelklasse met de eerste twee leerjaren tot één kinderhof met eigen leerplan, terrein en personeel, zijn door verschillende omstandigheden nog niet uitgevoerd. Als iets meer gevorderd is de desintellectualisatie van het onderwijs door middel van nieuwe vakken, nieuwe indeelingen en nieuwe methodes.

Aan de voorstellen tot verkorting van de schooltijden werd intusschen in zooverre gevolg gegeven dat bij G.B. 10 November 1921 n°. 38 de schooltijd ook voor de 3de klasse tot 11 uur des voormiddags werd verkort.

d. Reorganisatie van de inspecties van het Europeesch lager, Hollandsch-Inlandsch en Inlandsch onderwijs. Ten nauwste met de hier te lande gevolgde onderwijspolitiek was verbonden het stelsel, dat zoowel het Europeesch lager als het Hollandsch-Inlandsch en Inlandsch onderwijs onder toezicht stonden ieder van een afzonderlijk korps inspecteerende ambtenaren. Voor een gezonde ontwikkeling van de verschillende soorten onderwijs en in het bijzonder van het Hollandsch-Inlandsch onderwijs werd deze regeling altnans den eersten tijd absoluut noodzakelijk geacht. Daarom besloot de Regeering, toen de tijdsomstandigheden haar noopten te overwegen of niet door samensmelting, althans ten deele, van deze driesoortige lager onderwijs-inspecties een aanmerkelijke bezuiniging zou kunnen worden verkregen, de drieledigheid van de lager onderwijs-inspectie voorloopig nog te handhaven. Om meer dan één reden achtte zij het echter ten zeerste gewenscht een inniger contact tot stand te brengen tusschen de verschillende inspecties ten einde te komen tot een — tot nog toe zoo goed als geheel ontbrekende — samenwerking tusschen de leidende ambtenaren der onderscheidene korpsen. Op de volgende wijze werd getracht dit doel te bereiken.

De Hollandsch-Inlandsche inspectie, welke centraal geregeld was, werd, met behoud van de vooralsnog onmisbare centrale leiding in handen van den inspecteur, territoriaal verdeeld in 6 inspectie-ressorten, waarvan één onder den inspecteur en den plaatsvervangend inspecteur en de overige vijf elk onder een adjunct-inspecteur. De ressorten en de nieuwe standplaatsen werden, rekening houdende met de voor de beide andere inspecties wenschelijk geachte nieuwe indeeling, zoo gekozen, dat elk inspecteerend ambtenaar van het Hollandsch-Inlandsch onderwijs zijn standplaats deelde, hetzij met een inspecteur van het Europeesch en een van het Inlandsch onderwijs, hetzij alleen met een van het Inlandsch onderwijs.

De instructies werden in dien zin gewijzigd, dat den inspecteerenden ambtenaren werd voorgeschreven hunne werkzaamheden in voortdurend onderling overleg met elkaar te regelen en zich daartoe, zoo eenigszins mogelijk, in één inspectiekantoor te vereenigen. Aan de inspecteurs van het Europeesch en van het Inlandsch onderwijs werd de bevoegdheid gegeven — een bevoegdheid, waarvan zooveel mogelijk moest worden gebruik gemaakt — om occasioneel, na vooraf gepleegd overleg met de inspecteerende ambtenaren van het Hollandsch-Inlandsch onderwijs, ook Hollandsch-Inlandsche scholen te inspecteeren. Dezelfde bevoegdheid ten aanzien van de Europeesche scholen kregen de inspecteerende ambtenaren van het Inlandsch en van het Hollandsch-Inlandsch onderwijs. De opleidingsinrichtingen van onderwijzers en de andere vakscholen bleven als regel gereserveerd voor de daarover gestelde inspecties. Op deze wijze werd behalve een economisch gebruik van de leidende krachten een aanzienlijke besparing verkregen van reis- en verblijfkosten, terwijl tevens de weg werd bereid voor een geleidelijke oplossing van de afzonderlijke Hollandsch-Inlandsche onderwijsinspectie in een van de beide andere inspectie-organen, tusschen welke natuurlijk ook in dat geval een nauw verband zal moeten blijven bestaan. Reeds thans kan geconstateerd worden dat deze reorganisatie over het geheel zeer bevredigend heeft gewerkt.

§ 4. Middelbaar onderwijs.

De ontwikkeling van het onderwijs op de Hoogere Burgerscholen had een normaal verloop. Uit de in de laatste jaren verminderde toename van het aantal leerlingen blijkt echter dat de Mulo-afdeelingen van de Algemeene Middelbare school de H.B.S. concurrentie aandoen. Duidelijk geeft dit het onderstaande staatje te zien:

	Aantal leerlingen	
	H.B.S.	M.U.L.O.
1917	1781	1615
1918	2194	1779
1919	2421	2129
1920	2464	2634
1921	2333	3479
1922	2351	4763

Waar echter aan de Algemeene Middelbare school een onderwijs wordt gegeven dat veel meer is ingesteld op de speciale behoeften van de Indische jeugd dan dat van de H.B.S., terwijl het evengoed den toegang tot het hooger onderwijs ontsluit kan zulks niet anders dan met voldoening worden geconstateerd.

Evenzeer geeft reden tot tevredenheid het feit dat het percentage der leerlingen, die in de laatste jaren niet voor het eindexamen slaagden, aanmerkelijk afnam. Was dit in 1920 nog 29 %, in 1921 daalde het tot 22 % om in 1922 nog te verminderen tot 21,5 %. Voor het grootste deel is dit

te danken aan de omstandigheid dat, op voorbeeld van de nieuwe regeling ten deze in Holland getroffen, het sedert 50 jaar gehouden staats-eindexamen werd afgeschaft en in de plaats daarvan het eindexamen voortaan wordt afgenomen op iedere H.B.S. afzonderlijk door den Directeur en de leeraren van de 5de klasse, tezamen met door de Regeering aangewezen deskundigen. Hierdoor wordt de wisselvalligheid buitengesloten van een staatsexamen, waarbij het al of niet goed gedisponeerd zijn van den examinandus zoo'n onzuivere oncontroleerbare factor kan zijn, terwijl tevens bij het examen veel beter ook de op de school en speciaal in het laatste leerjaar afgelegde praestaties van den leerling in aanmerking kunnen worden genomen.

Van beteekenis is ook nog de nieuwe regeling van de toelatingsexamens tot de 1ste klasse (G.B. 23 Maart 1921 n°. 31). Deze komt hierop neer, dat de hoofden der Europeesche lagere scholen aan de leerlingen die daarvoor naar hun oordeel in aanmerking komen een verklaring uitreiken, dat zij geschikt zijn om een inrichting van voortgezet onderwijs te bezoeken, waarbij wordt aangeteekend of het onderwijs aan de H.B.S. of aan de Mulo-afdeeling der Algemeene Middelbare school voor den betrokken leerling het meest geëigend is. Om tot de H.B.S. te worden toegelaten moet de bezitter van deze z.g. H.B.S. of Mulo-verklaring slagen voor een examen in het Nederlandsch, dat aan de betrokken H.B.S. wordt afgenomen. Leerlingen met Mulo-verklaring die voor dit examen een voldoend cijfer hebben behaald kunnen niettemin na één jaar door de leeraarsvergadering van de H.B.S. verwijderd worden, indien zij niet bevorderd zijn. Voor hen, die niet een verklaring van het schoolhoofd als bovenbedoeld kunnen overleggen, is de gelegenheid om een toelatingsexamen af te leggen blijven openstaan.

§ 5. Mulo- en voorbereidend hooger onderwijs.

Oorspronkelijk alleen bedoeld als gelegenheid tot het ontvangen van voortgezet onderwijs voor dat deel der Europeesche jeugd h. t. l., waarvoor het voortgezet onderwijs in den zuiver Nederlandschen vorm (de H.B.S.) niet deugde, kreeg de Mulo-school een gewijzigd karakter, toen zich in de inheemsche wereld een sterke drang ging openbaren naar voortgezet onderwijs en als geschikte vóóropleiding daarvoor de Hollandsch-Chineesche en Hollandsch-Inlandsche school was opgericht. Eenmaal débouché van de abiturienten van deze scholen geworden veranderde een tweede taak, die de aldus hervormde Mulo-school kreeg, nog meer het wezen der school: de Mulo werd bestemd tot vóóropleiding van een aantal vakscholen en moest daarvoor iets meer aan natuurwetenschappen gaan doen. De grootste verandering werd echter aangebracht toen het Mulo-onderwijs gemaakt werd tot deel van het voorbereidend Hooger Onderwijs als onderbouw van de Algemeene Middelbare school, waarvan thans ook de bovenbouw is tot stand gekomen, nl. in 1919 de wis- en natuurkundige afdeeling te Jogjakarta, in 1920 de Westersch-klassieke afdeeling te Bandoeng. Daarmede heeft de Mulo-school een drieledig karakter gekregen. Ze geeft eindonderwijs, bijv. voor hen die op bureaux werk zoeken, voorbereidend onderwijs voor hen die aan een middelbare vakschool willen verder studeeren en voorbereidend hooger onderwijs voor wie na nog drie jaren studie de Hoogeschool denken te bezoeken. In de laatste jaren is echter het aantal leerlingen dat de Mulo-school bezocht om daar eindonderwijs te ontvangen aanmerkelijk gedaald. Terwijl in 1919 nog 90 % van de leerlingen, die aan het eindexamen deelnamen daarmede tevens voorgoed de schoolbanken verlieten, gaan nu reeds 62 % der geslaagden verder studeeren. Een gedeelte daarvan richtte zich naar de twee afdeelingen van den bovenbouw der Algemeene Middelbare School. Vooral de wis- en natuurkundige afdeeling te Jogjakarta mocht zich sedert hare oprichting in een steeds toenemend aantal leerlingen verheugen. Zoo steeg dat aantal van 67 op ultimo 1920 tot 108 op ultimo 1921 en 125 op 31 December 1922. Dat de leerlingen het onderwijs aan die inrichting met goed succes konden volgen blijkt wel hieruit, dat in 1920 88 %, in 1921 92 % en in 1922 89 % der leerlingen kon worden bevorderd. Het blijkt nog sterker uit het feit, dat toen in laatstgenoemd jaar het eerste eindexamen plaats had van de 32 candidaten er slechts 1 zakte. Van de 31 geslaagden, waaronder zich 14 Inlanders bevonden, zetten 17 hunne studie voort aan de Technische Hoogeschool te Bandoeng.

Ook de meer in het bijzonder voor a.s. juristen bestemde Westersch-klassieke afdeeling nam in leerlingenaantal toe. Deze inrichting telde op het einde van 1920 nog maar 16, einde 1921 reeds 27 en einde 1922 reeds 42 leerlingen. Bij de eindexamens bleken echter wat de Inlandsche leerlingen betreft de resultaten veel minder gunstig dan op de wis- en natuurkundige afdeeling.

Mulo-scholen en A. M. S. zijn niet op gang kunnen worden gebracht zonder groote hulp van het Gouvernement; vooral voor de weinig kapitaalkrachtige Inlandsche leerlingen was dat noodig en de groote behoefte aan hoogere werkers was voldoende reden die hulp te geven. Zoo zijn er een groot aantal gratis leerlingen toegelaten en hebben vele leerlingen bovendien nog een beurs gekregen (in 1921 10 % van alle Mulo-leerlingen en 50 % van de A. M. S.-leerlingen). De tijdsomstandigheden hebben ook hier echter een krachtige rem aangebracht.

Door de Algemeene Middelbare School werd aldus de laatste schakel gelegd tusschen het laagste en het hoogste Westersch onderwijs en tevens de kroon gezet op het streven om in Nederlandsch-Indië een geheel aaneensluitend onderwijssysteem te verkrijgen dat Westersch Hooger Onderwijs ook voor de Inlanders toegankelijk maakt. En als eenmaal (wellicht door algemeene invoering van schakelscholen) het Westersch lager onderwijs voor ieder Inlandsch kind, uit welken stand dan ook, zal toegankelijk zijn, zal ook het begaafde kind van den eenvoudigen desabewoner zich een academischen graad kunnen verwerven, door middel van wel is waar Westersch maar toch geheel op de speciale behoeften van Indië ingesteld specifiek Nederlandsch-Indisch onderwijs.

§ 6. Hooger onderwijs.

Het door de Regeering ten opzichte van den in deze gewesten zich sedert een tiental jaren steeds duidelijker afteekenenden drang naar hooger onderwijs ingenomen standpunt laat zich in het kort aldus onder woorden brengen.

1°. Geen stichting van een volledige universiteit al dadelijk, doch geleidelijke invoering van hooger onderwijs in deze of gene richting naar gelang de behoefte spreekt en de gelegenheid gunstig is. Op samenwerking van hoogere onderwijsinrichtingen of faculteiten zal men volgens Haar oordeel eerst dan bedacht moeten zijn, als de natuurlijke groei dezer instellingen zoodanige gemeenschappelijkheid en onderlingen samenhang van belangen en ontwikkelingseischen heeft doen ontstaan dat aldus spontaan de eenheid en homogeniteit geboren worden welke het kenmerk eener universiteit vormen.

2°. Geen vervorming van de daarvoor in aanmerking komende onderwijsinstellingen tot inrichtingen van hooger onderwijs, zooals door den Volksraad op voorstel van Dr. Rivai in zijn tweede zitting van 1918 werd aanbevolen, maar oprichting van hooger onderwijsinstellingen naast de bestaande middelbare vakscholen. In het aan den Volksraad gericht Regeeringsschrijven van 25 Juni 1919 n°. 1714/II werd dit beginsel aldus nader omschreven:

„Vak voor vak zal moeten worden nagegaan of niet de „meest doeltreffende en economische voorziening in de steeds „wassende behoefte aan personeel voor 's Lands en particu„lieren dienst een onderwijsorganisatie eischt welke er toe „leidt naast een naar verhouding kleine kern van academisch „geschoolde werkkrachten, een uitgebreid kader van hulp„krachten met middelbare vakopleiding te vormen".

Al duidelijker ziet men zich in de laatste jaren het hooger onderwijs in deze gewesten ontwikkelen. De lijn langs welke deze ontwikkelingsgang zich thans beweegt laat zich aldus beschrijven: groei van de Technische Hoogeschool — voorbereiding van een Rechtshoogeschool — mogelijkheid van een Medische Hoogeschool.

a. Technisch hooger onderwijs. In de op 1 Januari 1920 afgesloten „Mededeelingen" vindt men de geschiedenis van de totstandkoming der Technische Hoogeschool als particuliere instelling, uitgaande van het te Amsterdam gevestigd „Koninklijk Instituut voor hooger technisch onderwijs in Nederlandsch-Indië" uitvoerig weergegeven. Het was nog in datzelfde jaar dat op 3 Juli de opening van deze hooge-

school door den Gouverneur-Generaal plaats had. Die feestelijke plechtigheid, alsmede de inrichting en ontwikkeling van de Technische Hoogeschool worden door haar rector-magnificus in het ter gelegenheid van het regeeringsjubileum van H. M. de Koningin uitgegeven Gedenkboek voor Nederlandsch-Indië als volgt geschetst:

„Bij de opening was in de groote zaal van het oostelijk „voorgebouw, waarvan het niet afgewerkt zijn was verborgen „met groen en andere versiering, een uitgelezen gezelschap „tezamen gekomen. Een tiental redevoeringen zijn daarbij „uitgesproken, die allen uitdrukking gaven aan de beteeke-„nis van den dag.

„Dit oostelijk voorgebouw is ontworpen als laboratorium „voor Kennis en Onderzoek van Bouwstoffen. Eer tot inrich-„ting ervan werd overgegaan, kwam het denkbeeld op, er „het welbekende en zeer goed uitgeruste laboratorium voor „Materiaalonderzoek der B. O. W. te Weltevreden in onder „te brengen. Inderdaad is dit geschied: De B. O. W. huurt „tegen redelijken prijs het grootste gedeelte van het gebouw, „en de samenwerking tusschen het laboratorium en de hooge-„school is in groote lijnen vastgesteld. Trouwens het Hoofd „van het laboratorium is buitengewoon hoogleeraar aan de „hoogeschool, zoodat ook reeds daardoor goede harmonie ver-„zekerd is.

„Van het westelijk voorgebouw vormt het midden een zeer „mooie teekenzaal, aan welker uiteinden twee collegezalen „liggen; de zijbeuken bergen de bibliotheek, werk- en ver-„gaderkamers.

„Aan het natuurkunde-complex was in October 1920 be-„gonnen en met groote voortvarendheid werd de bouw geleid, „doch door de vele en veelsoortige eischen, waaraan de loka-„len moesten voldoen, en de ingewikkelde inrichting, waar-„voor de hulpmiddelen vaak niet dan met de grootste moeite „te verkrijgen waren, heeft de bouw meer dan een jaar „geduurd. Daarna werd het geleidelijk in gebruik genomen, „totdat de officieele opening door den Gouverneur-Generaal „geschiedde op 18 Maart 1922.

„In de werkplaatsen van dit laboratorium heeft de „Ver-„eeniging voor de Opleiding van Instrumentmakers en Glas-„blazers" haar cursus. Deze vereeniging, in het bestuur waar-„van de meerderheid bestaat uit leden van het College van „Directeuren der hoogeschool, en waar prof. dr. J. Clay de „leidende kracht is, heeft met grooten steun van een aantal „particuliere ondernemingen en met subsidie van het Gou-„vernement een opleiding als genoemd in het leven geroepen, „waarbij de chefs-instrumentmaker en de chef-glasblazer van „het laboratorium als leeraar optreden. De opleiding is toe-„gankelijk voor leerlingen van de Europeesche, de Hol-„landsch-Inlandsche en de Hollandsch-Chineesche scholen.

„Tusschen het westelijk voorgebouw en het natuurkundig „laboratorium is thans nog een complex college- en teeken-„zalen in aanbouw, waarmee de hoogeschool, naar het zich „laat aanzien, voor de eerste jaren voldoende ruimte heeft.

„De hoogeschool is begonnen met slechts één faculteit, die „der Weg- en Waterbouwkunde; de plannen voor een tweede, „die der Scheikunde, zijn in voorbereiding, doch de tijds-„omstandigheden hebben vertraging gebracht in de uitvoe-„ring ervan. De studie is vierjarig; door de vacanties kort „te maken en vooral door de studie niet zooals in Holland „geheel vrij te laten, vertrouwt men met dezen beperkten „tijd te kunnen volstaan.

„Het corps docenten bestaat in de eerste plaats uit zes „gewone hoogleeraren: een voor wiskunde, een voor natuur-„kunde, een voor mechanica, een voor bouwkunde en twee „voor waterbouwkunde. Naast deze professoren, voor wie het „werk aan de hoogeschool de hoofdzaak is, zijn een grooter „aantal buitengewone hoogleeraren aan haar verbonden. Dit „instituut, dat in Nederland tot nu toe slechts op zeer be-„scheiden schaal toepassing vindt, is voor Indië van het „grootste belang. Beperkt als hier het aantal krachten is, „zou het te betreuren zijn indien de besten — en die alleen „komen voor de hoogeschool in aanmerking — door hunne „benoeming tot hoogleeraar aan hun practisch werk werden „onttrokken; bovendien zouden zijzelf, voldoening vindend „in hun mooien arbeid, noode bereid gevonden worden dien „te verlaten om zich aan de hoogeschool te verbinden. Met „een benoeming tot buitengewoon hoogleeraar vervallen deze „bezwaren; men blijft zijn hoofdtaak vervullen en vindt „daarnaast gelegenheid elke week enkele colleges te geven „en oefeningen te leiden. Duidelijk springt hiervan nog dit „voordeel in het oog, dat op deze wijze de aanraking tusschen „wetenschap en praktijk innig verzekerd blijft, wat uiteraard „aan beide ten goede komt.

„Zoo heeft de hoogeschool een krans van buitengewone „hoogleeraren aan zich verbonden: voor Kennis en Onderzoek „van Bouwstoffen het hoofd van het Laboratorium voor mate-„riaalonderzoek der B. O. W.; voor Bruggen en Wegen het „hoofd van den Dienst van Constructie en Bruggenbouw der „S.S.; voor Werktuigbouwkunde het (oud-)hoofd van den „Indischen Centralen Aanschaffingsdienst; voor Electro-„techniek het hoofd van den Dienst voor Waterkracht en „Electriciteit; voor Geschiedenis der Bouw- en Versierings-„kunst, voor Stadsaanleg en voor Bestekken en Begroo-„tingen een architect; voor Landmeten, Waterpassen en „Geodesie den chef der Triangulatiebrigade van den Topo-„grafischen Dienst; voor Technische Hygiëne den inspecteur „van den Militair Geneeskundigen Dienst.

„Onder leiding der hoogleeraren werken de assistenten, die „telkens voor een jaar worden benoemd.

„Het eerste studiejaar 1920—1921 begon met 28 inge-„schrevenen. Het volgend jaar bracht 61 ingeschrevenen, van wie 22 in het tweede en 39 in het eerste studiejaar; „het daaropvolgend jaar zelfs 93, van wie in het eerste „studiejaar 52 (38 Europeanen, 10 Inlanders, 4 Chineezen), „in het tweede 22 (15—5—2), in het derde 19 (16—0—3).

„De colleges worden dagelijks gegeven in de ochtenduren „driemaal vijftig minuten; na een pauze van een uur begin-„nen de oefeningen, die in den regel duren tot 1 uur.

„Van tijd tot tijd wordt nagegaan, in hoeverre de behan-„delde stof het eigendom der studenten is geworden; op deze „wijze ontstaat eenige contrôle op de studie en een nuttige „prikkel tot krachtsinspanning".

Reeds werd gezegd, dat de Technische Hoogeschool een particuliere instelling is, gesticht en beheerd door het genoemde Instituut.

De verhouding van die instelling met het Land is geregeld bij de in het Staatsblad 1921 n°. 218 opgenomen ordonnantie van 11 April 1921, waarbij de door dat Instituut gestichte hoogeschool onder zekere voorwaarden, tot waarborg van het noodige toezicht van Regeeringswege, erkend werd als een instelling van hooger onderwijs, bevoegd tot het uitreiken van ingenieurs-getuigschriften in de in het studieplan opgenomen faculteiten, aan welke getuigschriften dezelfde effectus civilis zal zijn verbonden als aan de overeenkomstige getuigschriften uitgereikt aan de Technische Hoogeschool te Delft. Aan deze erkenning werd bovendien het recht verbonden op een bijdrage uit 's Lands kas ten bedrage van de helft der gewone bedrijfsuitgaven voor de hoogeschool. Aanvankelijk beschikte het Instituut over voldoende middelen om met deze hulp van den Lande de hoogeschool te financieren. Maar alras bleek dat de kosten langzamerhand te zwaar werden en, mede in verband met de nog te verwachten onvermijdelijke uitbreidingen binnen afzienbaren tijd, de draagkracht van het Instituut te boven zouden gaan. Daarom werd door meergenoemd Instituut aan de Regeering verzocht de hoogeschool te willen overnemen. Van den aanvang af was het daarbij de bedoeling dat tot die overname eerst zou worden overgegaan, nadat de eerste ingenieursdiploma's door de hoogeschool zouden zijn uitgereikt, dus omstreeks Juli 1924.

Aangezien de Regeering alleen daarom haar plannen inzake de stichting van een Polytechnische school h. t. l. had laten varen, omdat deze taak reeds bleek ter hand genomen door het particulier initiatief, en zoo dit niet het geval was geweest vrij zeker zelf tot de oprichting van zulk een hooger onderwijs-inrichting zou hebben moeten overgaan, kon bij haar uiteraard tegen inwilliging van dit verzoek geen bezwaar bestaan, te minder waar hier zulke hooge onderwijsbelangen op het spel stonden.

Al dadelijk liet het zich aanzien dat bij overdracht van de hoogeschool aan den Lande de bestaande organisatie niet ongewijzigd zou kunnen blijven. Met het oog hierop werd in 1923 een commissie van advies inzake de overdracht der Technische Hoogeschool te Bandoeng gevormd, welke tot taak had na te gaan hoe die nieuwe organisatie het best aan haar doel zou beantwoorden. Een gewichtig punt van overweging maakte daarbij uit de vraag, hoe in deze evenwicht zou zijn te verkrijgen tusschen de belangen van het Land, met name

de geldelijke belangen en de gewenschte vrijheid van handelen, welke voor den bloei van een inrichting van hooger onderwijs onmisbaar is. Daarom diende allereerst de vraag beantwoord te worden, welke plaats de Hoogeschool na overneming door het Land in het Staatsverband zal moeten innemen, nl. of de hoogeschool alsdan zal zijn een inrichting, waarvan de structuur en de plaats in het algemeen verband der onderwijsinstellingen overeenkomen, bijv. met die van een openbare hoogeschool in Nederland, dan wel of zij zal moeten worden gemaakt tot een wel is waar van Landswege beheerde maar niettemin zelfstandige organisatie, bijv. een stichting.

Het rapport van deze commissie, dat der Regeering eind October 1923 werd aangeboden, maakte nader overleg noodzakelijk met het College van Directeuren der Technische Hoogeschool over de vraag, aan welken vorm van overdracht de voorkeur zal worden gegeven, welk overleg thans beëindigd is.

Principieel is nu beslist dat de positie van de Technische Hoogeschool wettelijk zal geregeld worden als zuivere Landsinstelling, maar dat haar tevens binnen het ambtelijk verband een plaats zal worden toegekend, die de bewegingsvrijheid van de hoogeschool en hare verdere gunstige ontwikkeling zooveel mogelijk verzekert, zooveel mogelijk de bezittingen van het instituut bijeenhoudt en het voortbestaan der om de hoogeschool opgegroeide organisaties niet uitsluit.

De uitwerking van deze beginselen kan thans binnenkort tegemoet worden gezien.

Op het ontwerp der aanvullingsbegrooting van Nederlandsch-Indië voor het dienstjaar 1924 werd intusschen reeds gerekend op een meerdere uitgaaf van f 61 000 over het tweede halfjaar ten behoeve van de Technische Hoogeschool als gevolg van de overneming door het Land.

Het ligt dan ook in het voornemen om in ieder geval de overname op 1 Juli 1924 te doen tot stand komen.

b. Rechtskundig hooger onderwijs. Oorspronkelijk werd in Nederlandsch-Indië rechtskundig onderwijs alleen gegeven aan de in 1909 opgerichte Opleidingsschool voor Inlandsche Rechtskundigen (O.S.V.I.R.) welke, zooals ook de naam reeds aanduidt, ingevolge de bepalingen van het Gouvernementsbesluit in Staatsblad 1909 n°. 93, alleen voor jongelieden van Inlandschen landaard toegankelijk was. Aangezien in deze omstandigheid in zekeren zin een bevoorrechting van de Inlanders boven de andere bevolkingsgroepen zou kunnen worden gezien, werd al spoedig de vraag overwogen of deze onderwijsinrichting niet ook voor anderen dan Inlanders behoorde te worden opengesteld. Hiertegen rezen echter allerlei bezwaren, die de Regeering aanvankelijk van de openstelling ook voor niet-Inlanders deden afzien. Nadat deze kwestie dientengevolge een zestal jaren was blijven rusten, kwam zij weer ter sprake toen door het meer en meer op den voorgrond komen van het unificatiebeginsel zich liet voorzien, dat niet alleen op den duur Inlanders zouden moeten worden toegelaten tot betrekkingen welke tot dusver door Europeanen werden bekleed en zooveel mogelijk ook tot de voor Europeanen bestemde onderwijsinrichtingen, maar dat ook het omgekeerde zou moeten kunnen plaats hebben. Toen dan ook S.T.O.V.I.A. en N.I.A.S. voor leerlingen van alle landaarden waren opengesteld, werd de vraag betreffende de toegankelijkheidsstelling van de O.S.V.I.R. actueel. Bij de overweging van deze vraag bleek echter, dat allereerst moest worden nagegaan welke hervormingen het op de O.S.V.I.R. gegeven onderwijs zou moeten ondergaan bij een eventueele openstelling ook voor niet-Inlanders, aangezien die inrichting tot nog toe het speciale doel had Inlandsche jongelui op te leiden tot rechterlijk ambtenaar en dienovereenkomstig het daar gegeven onderwijs geheel op Inlandsche leerlingen was ingesteld. Maar daardoor kwam tevens het denkbeeld naar voren, of niet het geheele vraagstuk van de rechtskundige opleiding h. t. l. opnieuw onder de oogen zou moeten worden gezien, om tot een doeltreffende organisatie van het juridisch onderwijs te komen en de bezwaren te ontzeilen die openstelling van de in opzet alleen voor Inlanders bedoelde O.S.V.I.R. ook bij hervorming van het daar gegeven onderwijs zouden blijven aankleven. Daarbij kwam, dat er nog andere factoren waren die het in overweging nemen van de organisatie der juridische opleiding in deze gewesten dringend noodzakelijk maakten. Immers het was juist in die jaren dat de drang der Inlandsche bevolking naar Westersch hooger onderwijs in Nederlandsch-Indië zich al sterker deed gevoelen. Reeds met het oog daarop werd oprichting van een gelegenheid ook voor juridisch hooger onderwijs h. t. l. door velen in verder of nader toekomst als onafwijsbare noodzaak gevoeld. Een tweede omstandigheid maakte voorts al te lang uitstel van deze plannen ongewenscht, nl. het feit, dat de personeelsvoorziening voor de rechterlijke macht veel te wenschen overliet en het zich liet aanzien, dat mede in verband met de herziening van het Reglement op de Rechterlijke Organisatie in de stijgende behoefte aan rechterlijke ambtenaren niet of niet dan met onevenredig hooge kosten zou kunnen worden voorzien met in Nederland opgeleide krachten.

Een en ander werd voor de bij G.B. 4 Januari 1919 n°. 18 ingestelde Commissie, welke tot taak had de Regeering van advies te dienen nopens de vraag, welke voorzieningen behoorden te worden getroffen in verband met de voorgenomen openstelling van de Inlandsche Rechtsschool en van mogelijk meerdere op te richten rechtsscholen ook voor anderen dan Inlanders, aanleiding om de regeling van het rechtskundig onderwijs h. t. l. in vollen omvang op den grondslag van toegankelijkheid van dat onderwijs voor jongelieden van elken landaard in beschouwing te nemen. In haar bij schrijven van 21 Juli 1920 aan de Regeering aangeboden verslag vindt men dan ook een omvangrijk hoofdstuk over het rechtskundig hooger onderwijs. Zij wilde nl. de bestaande, alleen voor Inlanders openstaande juridische vakopleiding vervangen door een hoogere opleiding: ,,de Rechtshoogeschool'' en een lagere opleiding de ,,School voor Recht en Administratie'', beide toegankelijk voor alle landaarden. Op die manier zou voorzien worden in het nijpend gebrek zoowel aan hooger als aan lager personeel bij rechtsprekende college's, Gouvernements- en administratieve kantoren en tevens tegemoet gekomen worden aan de vraag naar hooger onderwijs op rechtskundig gebied. Voor de oprichting van de Rechtshoogeschool stelde de Commissie de volgende beginselen op:

,,1. de op te richten instelling voor rechtskundig hooger ,,onderwijs moet — als boven reeds opgemerkt — hoewel niet ,,gelijkvormig, dan toch geheel gelijkwaardig zijn aan het ,,hooger onderwijs in Nederland;

,,2. bij de organisatie van het H. O. hier te lande moeten ,,echter de fouten, die aan het Nederlandsche universiteits- ,,stelsel kleven, worden vermeden en moet voortdurend ,,rekening gehouden worden met de bijzondere behoeften, ,,die de Indische Maatschappij heeft, met dit gevolg, dat ,,noch t. a. v. het leerplan, noch t. a. v. de onderwijsmethode, ,,klakkeloos het Nederlandsche stelsel mag worden overge- ,,nomen;

,,3. in het bijzonder moet — meer dan in Nederland het ,,geval is — de studie aansluiten aan en gericht zijn op de ,,praktijk, in dier voege, dat zij die met succes hun diploma ,,hebben behaald, met een degelijke positieve kennis van de ,,geheele examenstof het maatschappelijke leven kunnen ,,ingaan — zonder dat daartegenover van een enge vak- ,,opleiding kan worden gesproken''.

In aansluiting aan deze beginselen geeft de Commissie verder aan welke methode van onderwijs behoort te worden gevolgd en hoe het leerplan naar haar oordeel zal moeten worden ingericht. Het twintigtal vakken, dat zij aan de rechtshoogeschool wenscht te zien gedoceerd heeft de Commissie in drie soorten verdeeld, nl. die waarin examen moet worden afgelegd, die waarin geen examen behoeft te worden afgelegd, maar waarvan toch de bijwoning der colleges verplicht is en ten slotte enkele waarvan ook die bijwoning facultatief is.

Aanvankelijk achtte de Commissie eenige kennis van het Latijn voor den student aan deze hoogeschool onmisbaar, maar toen haar het na het uitbrengen van haar verslag eerst bekend geworden rapport van de in Nederland ingestelde ,,Commissie voor de hervorming van de opleiding van Indische rechterlijke ambtenaren'' had bereikt en zij daarin las, dat deze Nederlandsche Commissie de geheel op Indië gerichte rechtsgeleerde studie aan de Nederlandsche Universiteiten wenschte te zien opengesteld voor de afkomelingen der H.B.S. en A.M.S., zoowel afdeelingen A I en A II als afdeeling B en ook voor het candidaatsexamen geen kennis van het Latijn vroeg, liet zij bij een nader schrijven in Februari 1921 weten, dat naar het oordeel van de meerderheid der Commissie, indien Nederland hierin voorging, Indië

niet kon achterblijven en de eisch van kennis der Latijnsche taal — hoezeer dan ook noode — moest laten vallen; de minderheid wenschte daarentegen een zekere kennis van het Latijn als voor de rechtsstudie noodzakelijk onverzwakt te handhaven.

In Haar in den Volksraad van af 1918 herhaaldelijk gedane toezeggingen, dat zoodra mogelijk ook het rechtsgeleerd hooger onderwijs hier te lande zou georganiseerd worden, stelde de Regeering oprichting van een juridische hoogeschool evenals die van de andere hoogescholen afhankelijk van het aanwezig zijn van een voldoend aantal behoorlijk voor het genieten van hooger onderwijs voorbereide candidaten. Waar nu ongeacht hetgeen uit andere middelbare scholen een weg naar de juridische hoogeschool zou zoeken, in 1923 de Westersch-klassieke afdeeling der A. M. S. alleen reeds een tiental candidaten voor de hoogeschool zou afleveren, liet het zich aanzien, dat in dat jaar dan wel uiterlijk het daarop volgende de tijd aangebroken zou zijn voor het inlossen van de gegeven beloften. Om practische redenen aan laatstgenoemd jaar de voorkeur gevende, deelde de Regeering daarom in de Memorie van Toelichting op de ontwerp-begrooting voor 1923 mede, dat Zij thans de tijd gekomen achtte om aan de door Haar vroeger ter zake gedane toezeggingen gevolg te geven en stelde Zij in verband daarmede de oprichting van een rechtsgeleerde hoogeschool in 1924 in uitzicht. Reeds aanstonds werd daarbij te kennen gegeven, dat deze hoogeschool zou openstaan voor de afkomelingen der Westersch-klassieke en wiskundige afdeelingen der A.M.S. en H.B.S. met vijfjarigen cursus, zoomede — in uitzonderingsgevallen — voor anderen, die persoonlijk blijk zouden gegeven hebben het hooger onderwijs met vrucht te kunnen volgen. Ook werd het aan die hoogeschool te geven onderwijs gekenschetst als hooger onderwijs in den erkenden zin van het woord, doch gericht in de eerste plaats op het vormen van voor de praktijk geschikte rechtskundigen. Niettemin zou de juridische hoogeschool ook bestemd zijn voor adspirant-leden der advocatuur. Voorts werd bij die gelegenheid nog eens in herinnering gebracht hetgeen bij de behandeling van de onderwijsbegrooting voor 1921 reeds door den toenmaligen Directeur van Onderwijs en Eeredienst aan den Volksraad was medegedeeld, nl. dat het in de bedoeling lag deze hoogeschool mede te bestemmen voor de vorming van toekomstige bestuursambtenaren, niet alleen van Europeesche, maar ook van Inlandsche, aangezien langzamerhand de tijd nadert, dat ook voor de vervulling van de hoogste betrekkingen bij het Inlandsch bestuur de eisch van een academische opleiding zal moeten worden gesteld. Aan die juridische hoogeschool zou dan opgeleid worden tot een doctoraal examen, gelijkwaardig aan dat hetwelk voor een Nederlandsche juridische faculteit wordt afgelegd. Zij die daarvoor slagen zouden dan ook den titel Meester in de rechten erlangen.

Voor de uitwerking van de hier aangegeven beginselen, de organisatie van de hoogeschool zelve, de vaststelling van het leerprogram, de keuze der docenten, enz. had de Regeering behoefte aan de voorlichting van een deskundige op het gebied van het rechtsgeleerd hooger onderwijs.

Als zoodanig werd aangezocht Prof. Mr. P. Scholten, hoogleeraar aan de Gemeentelijke Universiteit te Amsterdam, die de hem aangeboden taak heeft aanvaard en zich bereids voor de volvoering daarvan in Indië bevindt.

Wat de verdere voorbereiding betreft van de oprichting der rechtshoogeschool moge worden verwezen naar de begrootingsstukken voor het jaar 1925.

Terwijl de Regeering, zooals reeds gezegd, in het algemeen het beginsel had aanvaard om zoo mogelijk naast de op te richten instellingen van hooger onderwijs de middelbare vakscholen te handhaven, had ook de Commissie tot hervorming van de rechtsschool geadviseerd naast de door haar gedachte rechtshoogeschool een lagere juridische opleiding, zij het in gewijzigden vorm, te doen voortbestaan. Wat in het bijzonder het rechtskundig onderwijs betreft voegde zich hierbij voor de Regeering nog de overweging, dat het niet te verwachten is, dat Indië in de komende jaren voldoende zal kunnen voorzien in een volledige bezetting van alle rangen der rechterlijke macht met academisch gevormde juristen, daargelaten nog de hooge kosten, welke zulk een bezetting zou meebrengen, terwijl het overigens vooralsnog ook niet bepaald noodig is daarop aan te sturen, mits men voor de bezetting van de lagere en middelbare rangen der rechterlijke macht de beschikking heeft over een corps middelbaar gevormde rechtskundigen. Daarom besloot Zij ook na de invoering van rechtsgeleerd hooger onderwijs de rechtsschool voorloopig te doen voortbestaan, doch haar tevens voortaan open te stellen voor alle landaarden. In verband hiermede werd ook de naam „Opleidingsschool voor Inlandsche rechtskundigen" veranderd in „Rechtsschool" (Staatsblad 1922 n°. 343).

In hoeverre naast de instelling van juridisch hooger onderwijs op den duur nog behoefte zal bestaan aan het behoud van de rechtsschool zal de practijk moeten leeren.

Het plan tot oprichting van een school voor Recht en Administratie is om reden van practischen en financieelen aard voorloopig losgelaten.

c. Medisch hooger onderwijs. In de op 1 Januari 1920 afgesloten „Mededeelingen" werd reeds met een enkel woord de stand der voorbereiding voor het medisch hooger onderwijs h. t. l. geschetst. Daarbij werd melding gemaakt van het feit, dat bij de besprekingen in den Volksraad in 1918 over de invoering van hooger onderwijs in deze gewesten het oog vooral gericht was op vervorming van de bestaande artsenscholen tot medische faculteiten, en dat toentertijd tegen dadelijke oprichting van een medische hoogeschool of faculteit krachtig pleitte de omstandigheid, dat het aantal studenten te gering zou zijn, zoodat de Regeering van oordeel was, voorloopig niet meer te kunnen doen dan het vraagstuk door een Commissie in studie te doen nemen.

Ten slotte werd de instelling van deze z.g. Medisch Onderwijs Commissie bij G.B. 19 Juli 1919 n°. 51 gememoreerd en de haar opgelegde taak als volgt weergegeven: „de Regeering van raad te dienen inzake de inrichting van het medisch hooger onderwijs in Nederlandsch-Indië en over de veranderingen die de bestaande artsenscholen in verband daarmede zullen hebben te ondergaan".

Naast de bovenbedoelde aanwezigheid van een voldoend aantal degelijk tot het ontvangen van hooger onderwijs voorbereide leerlingen zou in de eerste plaats de beslissing over het lot van de bestaande medische vakopleiding het moment bepalen, waarop invoering van medisch hooger onderwijs mogelijk zou zijn. En dat niet alleen, omdat eerst moest worden uitgemaakt wat er met de artsenscholen te Weltevreden en Soerabaja moest gebeuren, maar ook in het bijzonder omdat de kwestie van de oprichting eener medische hoogeschool een onderdeel uitmaakt van het groote vraagstuk der medische voorziening van Nederlandsch-Indië. En vast stond wel van den aanvang af, dat die voorziening niet mocht geschaad worden. In geen geval zou dus de oprichting eener hoogeschool stagnatie in de aflevering van medische krachten mogen ten gevolge hebben.

Uit het voorafgaande blijkt, dat al dadelijk een nauw verband gelegd werd tusschen deze drie kwesties, de oprichting van een medische hoogeschool, het lot der bestaande artsenscholen en de medische voorziening van Nederlandsch-Indië. In verband met het te behandelen onderwerp zal thans echter alleen bij de eerste twee punten worden stil gestaan.

Een uitvoerig rapport daarover werd der Regeering bij schrijven van 14 Maart 1922 door de Medisch Onderwijs-Commissie aangeboden. Vooropwordt daarin gesteld, dat zoo in Nederlandsch-Indië medisch hooger onderwijs zal worden gegeven, dat onderwijs geheel gelijkwaardig zal moeten zijn aan het in Nederland gegevene, zonder dat het nochtans een getrouwe copie daarvan behoeft te vormen. Zoo zal ook de h. t. l. op te richten Medische Hoogeschool ten doel moeten hebben:

a. de vorming en voorbereiding tot zelfstandige beoefening der medische wetenschap;

b. de vorming en voorbereiding tot het bekleeden van maatschappelijke betrekkingen waarvoor een medische wetenschappelijke opleiding wordt vereischt.

De tot het bereiken van dit tweeledig doel op te richten hoogeschool heeft de Commissie zich gedacht als een inrichting waarvan de colleges — althans de theoretische — voor een ieder tegen betaling open staan, maar aan welker examens alleen zij kunnen deelnemen die middelbaar onderwijs (H.B.S. of A.M.S.) hebben genoten, benevens diegenen die in Nederland tot die examens toegang hebben. Voor het aan die inrichting te volgen leerplan geeft de Commissie als

grondslag aan, dat de studie zal bestaan uit een propaedeutische van normaal 1 jaar, een candidaatsstudie en een doctoraalstudie, terwijl het geheel zal afgesloten worden door het artsexamen. Dit examen zal met den titel van arts de bevoegdheid geven tot het uitoefenen der geneeskunst in haar vollen omvang in Nederlandsch-Indië. Artsen zullen op een proefschrift kunnen promoveeren tot doctor in de medicijnen.

Als onderwijskrachten zullen aan het instituut werkzaam zijn hoogleeraren, buitengewone hoogleeraren, lectoren, privaat-docenten en assistenten. Als plaats van vestiging van de Medische Hoogeschool beveelt de Commissie Batavia aan. Het aldaar gelegen gebouwencomplex van de S.T.O.V.I.A. komt haar de meest aangewezen huisvesting van deze inrichting voor.

Ter aanmoediging en bevordering voor de studie aan de hoogeschool stelt de Commissie voor studiebeurzen te verleenen, wel is waar uitsluitend aan minder gegoeden maar in zoo ruime mate, dat niet alleen de zeer begaafden doch allen, van wie kan worden verwacht, dat zij in normalen tijd zullen afstudeeren, voor zulk een beurs in aanmerking zullen komen. De studie zelve zou naar het oordeel der Commissie niet geheel mogen worden vrij gelaten. Zij meent, dat de hoogeschool den drang tot studie in de goede richting behoort te bevorderen door het houden van responsie-college's en door de aan de docenten toe te kennen bevoegdheid om van de studenten, die tot de practica wenschen te worden toegelaten, zekere theoretische kennis te eischen en aan hen bij het ontbreken daarvan die toelating te weigeren. Voorts zou door het houden van tentamina de lange tijdsduur die tusschen bepaalde examens ligt kunnen worden gebroken, zoodat het zwaartepunt van de studie niet wordt verlegd naar het laatste jaar, dat aan het examen voorafgaat, maar ook gedurende het eerste jaar goed moet worden aangepakt.

Naast de aldus te construeeren Medische Hoogeschool dienen volgens de Commissie de bestaande artsenscholen te worden gehandhaafd ter opneming van die leerlingen, die in stede van middelbaar onderwijs het met Mulo overeenkomende onderwijs der voorbereidende afdeeling hebben genoten, aangevuld met één jaar speciaal onderwijs, overeenkomende met het tegenwoordige eerste jaar der geneeskundige afdeeling, dus in totaal 4 jaar in plaats van 5 (H.B.S.) of 6 (A.M.S.). Voorloopig in beide artsenscholen, later — zoodra deze over voldoende onderwijsruimte en gelegenheid beschikt voor de medische vorming van alle lager vooropgeleiden — alleen in de N.I.A.S. moeten dan de leerlingen in denzelfden tijd als de Medische Hoogeschool tot hetzelfde artsexamen gebracht worden, dat ook denzelfden titel en dezelfde bevoegdheid tot het uitoefenen der geneeskunst geeft, doch niet (tenzij wellicht bij uitzondering) de bevoegdheid om te promoveeren. Voorloopig zou dan de S.T.O.V.I.A. nog in de tegenwoordige gebouwen naast de Medische Hoogeschool gevestigd kunnen blijven en haar leerlingen hetzelfde onderwijs gezamenlijk met de Medische Hoogeschool-studenten kunnen blijven genieten.

Op den duur stelt de Commissie zich dus voor, dat er een medische hoogeschool te Weltevreden en een artsenschool te Soerabaja zal zijn, welke beide artsen zullen afleveren, die ondanks hun ongelijkwaardige vooropleiding van elkaar niet zullen verschillen in practische medische kennis en tusschen wie daarom ook geen verschil in titel zal behoeven te bestaan. Als consequentie hiervan wil de Commissie ook aan alle reeds vroeger gediplomeerde artsen, zonder nader examen, den titel van arts verleenen.

Met de hier ontwikkelde denkbeelden nopens het lot der bestaande artsenscholen konden echter niet alle commissieleden zich vereenigen.

Er zijn nl. een drietal minderheidsnota's, van de heeren J. F. W. van der Meulen, S. L. Brug en A. de Waart. Beide eerstgenoemden verklaren zich tegen het geven van onderwijs aan de studenten der M.H.S. en de leerlingen der Stovia gezamenlijk, welk onderwijs zich natuurlijk zou hebben te richten naar hen, die de minstvergaande vooropleiding hebben genoten en derhalve niet boven het peil der tegenwoordige artsenscholen uit zou kunnen komen. De heer Van der Meulen stelt nu het alternatief: of de artsenscholen eenvoudig omdoopen in hoogescholen en hun gediplomeerden in artsen (in plaats van „Indische" artsen), zonder aan de voorbereidende studie hooger eischen te stellen dan thans, — of een M.H.S. oprichten uitsluitend voor middelbaar vooropgeleiden, doch dan de artsenscholen sluiten zoodra deze hun reeds toegelaten leerlingen hebben afgewerkt. De heer Brug durft het risico dezer dadelijke sluiting niet aan en wil de tegenwoordige opleiding met vierjarige (Mulo plus 1 jaar) vooropleiding voorloopig bestendigen, doch te Soerabaja concentreeren om het Stovia-complex aan de M.H.S. te kunnen overlaten.

De heer De Waart, de Directeur der Stovia, ziet geenerlei bezwaar in het gezamenlijk onderwijs aan de niet op gelijke wijze vooropgeleiden. De voorbereiding der Stovianen aan de 3-jarige voorbereidende afdeeling en de eerste klasse der geneeskundige afdeeling omvat weliswaar een jaar minder dan de 5-jarige H.B.S., doch is van den beginne op de medische studie gericht en verschaft daardoor gelijke geschiktheid tot het volgen der vakstudie. De onderscheiding tusschen vak-onderwijs en eigenlijk hooger onderwijs, waarvan het meerderheidsrapport uitgaat, mist volgens den heer De Waart het principieele karakter, daaraan in dat rapport toegekend, en er is dan ook geen reden om een geheel nieuwe richting voor medisch hooger onderwijs te scheppen: als men aan onze artsenscholen de gelegenheid verruimt om wetenschappelijk, niet dadelijk op het onderwijs betrekking hebbend werk te verrichten, dan zal men die scholen tot hoogescholen kunnen maken zonder dat er aan den inhoud van het theoretische of aan de methodiek van het practisch onderwijs veel veranderd behoeft te worden.

Na dan nog betoogd te hebben, dat het meerderheidsplan de N.I.A.S. alle aantrekkingskracht zou doen verliezen (immers naast de M.H.S. zou dit officieel een 2de rangsinrichting zijn zonder noemenswaard voordeel als b.v. in meerdere gemakkelijkheid of korteren duur der studie zou kunnen liggen) en deze school dus spoedig zou doen doodbloeden, komt de heer de Waart tot de slotsom, dat het natuurlijker en doelmatiger is, de beide bestaande artsenscholen door voortgaanden uitgroei zich tot medische hoogescholen te laten ontwikkelen, hetgeen naar zijn meening op de volgende wijze zou kunnen geschieden.

Tot de 2de klasse der geneeskundige afdeeling (waar de eigenlijke medische vakstudie begint) worden, naast hen die de voorbereidende afdeeling en de 1ste (de propaedeutische) klasse der artsenscholen doorliepen, ook toegelaten de abituriënten van de H.B.S. (voor wie dan geen Landssteun voor studie in Nederland meer gegeven wordt). Allen volgen de 6-jarige medische studie, uitloopend op hetzelfde eindexamen, dat echter aan hen die van de H.B.S. afkomstig zijn den titel van „arts" en de bevoegdheid om te promoveeren geeft, aan de anderen den titel van „Indisch arts", welke die bevoegdheid niet van zelf zou meebrengen. Inmiddels wordt geleidelijk de assistentenstaf uitgebreid, waardoor de docenten behoorlijk tijd voor wetenschappelijk werk krijgen, — worden de vacatures onder hen aangevuld in overleg met de faculteiten in Nederland en wordt aan hen, die daarvoor (persoonlijk en in verband met de beteekenis van hun vak) in aanmerking komen, de titel van hoogleeraar toegekend, laboratoria en boekerij vervolledigd, — en zoo zal dan, tegen den tijd, dat de eerste artsen worden afgeleverd (dus 6 jaar na de eerste toelating van H.B.S.ers), het milieu geschapen zijn waarin wetenschappelijke proefschriften kunnen ontstaan. Gelijktijdig wordt geleidelijk meer studievrijheid gegeven en de docentenstaf voor zoover noodig uitgebreid, in één woord de omzetting tot hoogeschool voleindigd. Ten slotte kan men dan ook aan de toelating van jongelieden die geen volledig middelbaar onderwijs hebben genoten op elk gewenscht oogenblik, als de geregelde voorziening in leerlingen daardoor niet bedreigd wordt, een eind maken.

Omtrent de verhouding van de te stichten Medische Hoogeschool en de bestaande artsenscholen bestaat dus nog al eenig verschil van gevoelen. Tot Haar spijt ziet de Regeering zich echter voorloopig van den plicht ontslagen in het gerezen geschil uitspraak te doen.

Immers, daargelaten of de reeds hooger genoemde voorwaarde, dat een voldoend aantal behoorlijk voor het genieten van hooger onderwijs voorbereide candidaten beschikbaar moet zijn, vervuld is, staat dit wel vast, dat welke plaats de Medische Hoogeschool ook moge gegeven worden in het Nederlandsch-Indische onderwijssysteem en op welke wijze ook na haar oprichting in de behoefte aan hoogere en lagere medische krachten zal worden voorzien, de inrichting van die hoogeschool, in ieder geval de onderwijsbegrooting met een aanzienlijk bedrag zal bezwaren.

Reeds hierom alleen kan de Regeering in deze tijden, waarin de uiterste bezuiniging op alle Landsuitgaven dringend geboden is, aan dadelijke invoering van medisch hooger onderwijs niet denken en te minder waar er, zooals de zaak thans staat, groote kans is dat door de oprichting van een Medische Hoogeschool in tegenstelling met die eener rechtskundige hoogeschool het Land in nog veel sterker mate zou worden bezwaard door de hieruit indirect voortvloeiende uitgaven. Immers de door de hoogeschool afgeleverde artsen zouden volgens het t hans geldend bezoldigingsstelsel een gelijke bezoldiging moeten genieten als hun collega's, die in Europa hebben gestudeerd. En waar de medische Onderwijs Commissie krachtig gelijkstelling bepleit van de tegenwoordige Indische artsen met de artsen van de Medische Hoogeschool zou zelfs de vraag ernstig onder oogen moeten worden gezien of ook niet de bezoldiging dier Indische artsen dient verhoogd te worden tot het voor Europeesche artsen berekende peil. Nu komt deze moeilijkheid wel in een eenigszins ander licht te staan door hetgeen omtrent het verschil in bezoldiging tusschen geïmporteerde en inheemsche werkkrachten door de Salariscommissie wordt voorgesteld in haar reeds verschenen nota's, doch zoolang de oplossing inzake de bezoldiging van Europeesch en Indisch personeel niet gevonden is, bedreigt de oprichting eener Medische Hoogeschool het Land ook met indirecte uitgaven, waaraan in de tegenwoordige tijdsomstandigheden in geen geval kan gedacht worden. Zoo dient dus die oprichting tot betere tijden uitgesteld te worden. De Regeering hoopt dat de financieele omstandigheden niet lang meer aan de verwezenlijking van dit ook Haar sympathieke plan in den weg behoeven te staan.

B. BIJZONDER ONDERWIJS.

Toen in Nederland het beginsel van financieele gelijkstelling van openbaar en bijzonder onderwijs was aanvaard lag het blijkens mededeeling van den Minister van Koloniën in de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag der ontwerp-Indische begrooting voor 1920 aanvankelijk in de bedoeling deze gelijkstelling ook in Nederlandsch-Indië door te voeren. Niet alleen eischte de billijkheid dat ten deze zoowel in het moederland als in de kolonie eenzelfde lijn werd getrokken, maar ook zou hierdoor verbetering worden gebracht in den noodlijdenden toestand van het particulier onderwijs h. t. l. dat zich voor steeds wassende uitgaven zag geplaatst, terwijl de tegemoetkomingen van het Gouvernement onveranderd bleven en de particuliere bijdragen aanmerkelijk slonken. Zelfs was de Regeering van plan met de invoering van deze gelijkstelling ten behoeve van het bijzonder Europeesch lager onderwijs al dadelijk een aanvang te maken. Dit aanvankelijk ingenomen standpunt bleek echter bij nadere overweging niet houdbaar. Na gezette beschouwing van de vraag in hoeverre de financieele gelijkstelling van openbaar en bijzonder onderwijs zou kunnen worden doorgevoerd kwam de Regeering tot de conclusie dat een algeheele toepassing van het beginsel van gelijkstelling der twee soorten onderwijs op grond van overwegingen van practischen aard voor het oogenblik nog niet geheel mogelijk moest worden geacht. Besloten werd echter dat de bestaande subsidieregelingen zoowel ten aanzien van het Inlandsch als van het Europeesch lager onderwijs reeds dadelijk in dien zin zouden worden herzien, dat de bijzondere scholen in een toestand werden gebracht die niet belangrijk meer zou verschillen van volledige vergoeding der kosten.

Het lag nu voor de hand deze herziening ten aanzien van het b i j z o n d e r I n h e e m s c h o n d e r w i j s vast te leggen in de algemeene regeling nopens de subsidieering van dit onderwijs, die reeds sedert 1915 een voorwerp van overleg tusschen Regeering en belanghebbenden uitmaakte.

Het chaotisch beeld toch dat de verschillende subsidieregelingen van het bijzonder Inlandsch lager onderwijs over den geheelen Archipel vertoonde had de Regeering reeds lang van de wenschelijkheid van het tot standkomen eener algemeene regeling overtuigd. Tot nog toe was de toestand zoo, dat naast twee meer algemeene regelingen een aantal bijzondere regelingen was in het leven geroepen voor verschillende gewesten of deelen van gewesten buiten Java en Madoera. De oudste bestaande regeling dateerde van 1905. Uitgevaardigd voor geheel Nederlandsch-Indië was zij in haar werking nog slechts tot een gedeelte der buitengewesten beperkt, daar in 1906 voor Java en Madoera een nieuwe algemeene regeling tot stand kwam en geleidelijk een aantal bijzondere subsidieregelingen van gewesten of gedeelten van gewesten buiten Java en Madoera in het leven waren geroepen.

De beide meer algemeene regelingen hielden echter evenmin als het overgroote meerendeel van de speciale regelingen voor bepaalde gebiedsdeelen in de buitengewesten rekening met de beginselen, die sedert 1907 tot richtsnoer hadden gegolden bij de voorziening in de behoefte aan Inlandsch lager onderwijs van gouvernementswege, beginselen welke leidden tot de invoering van het gedeeltelijk door de plaatselijke gemeenschappen zelve bekostigd volksonderwijs. Een uitzondering vormden alleen de speciale subsidieregelingen voor Soemba en Flores (Staatsblad 1915 n°. 620), voor Beloe en Noord-Midden-Timor (Staatsblad 1916 n°. 382) en voor de Kai-, Tanimbar- en Babar-eilanden (Staatsblad 1920 n°. 401). Deze regelingen toch verplichten de corporatie's, die in bedoelde landstreken het onderwijs grootendeels in handen hebben, dezelfde gedragslijn te volgen als het Gouvernement wat betreft de differentiatie van het Inlandsch lager onderwijs in standaard- en volksonderwijs. Aangezien deze bepalingen over het geheel in de practijk hadden voldaan, boden zij een goeden grondslag voor de samenstelling van een op dezelfde beginselen berustende algemeene subsidieregeling.

Intusschen liet het zich aanzien dat de totstandkoming van een dergelijke algemeene regeling nog geruimen tijd op zich zou laten wachten, mede door de noodzakelijkheid omtrent den inhoud ervan overleg te plegen met de vertegenwoordigers van het bijzonder onderwijs. Doch ook wanneer spoedig overeenstemming mocht worden verkregen zou de nieuwe regeling niet dadelijk voor geheel Nederlandsch-Indië kunnen werken, aangezien aan de inwerkingtreding nog uitgebreide plaatselijke onderzoekingen zouden moeten voorafgaan ter verzekering van een geleidelijken overgang van den ouden naar den nieuwen toestand en ter nadere uitwerking van onderdeelen, die niet voor geheel Nederlandsch-Indië eenvormig geregeld zouden kunnen worden. Daarom zag de Regeering zich genoodzaakt reeds dadelijk te voorzien in de tengevolge van de ten eenenmale ontoereikende subsidie's onhoudbaar geworden positie van het bijzonder onderwijs.

Eerst deed Zij dit door nooduitkeeringen in den vorm van een verhooging der wettelijke subsidiebedragen met een bepaald percentage, nl. aanvankelijk 50 % (G.B. 9 Maart 1922 n°. 7), later 100 % (G.B. 2 Juni 1922 n°. 60). Aan dergelijke noodmaatregelen kleefde echter het bezwaar dat ze min of meer willekeurig waren en het eigenlijk euvel: de zeer groote ongelijkheid in de subsidieering, welke de geldende subsidieregelingen te zien gaven, lieten voortbestaan. Een meer rationeele verhooging van de bestaande subsidiebedragen werd daarom neergelegd in de ordonnantie van 10 December 1922 (Staatsblad n°. 771), waarbij in zooverre op de inwerkingtreding van de nieuwe algemeene subsidieregeling werd vooruitgeloopen, dat volledige vergoeding van de personeelsuitgaven werd toegekend. Aan deze regeling werd terugwerkende kracht verleend tot 1 Januari 1921.

Intusschen is thans bij ordonnantie van 6 Februari 1924 (Staatsblad n°. 68) de reeds ter sprake gebrachte „A l g e m e e n e s u b s i d i e r e g e l i n g I n l a n d s c h l a g e r o n d e r w i j s" tot stand gekomen. De strekking van deze nieuwe regeling is in de eerste plaats een einde te maken aan de subsidieering van het bijzonder Inlandsch lager onderwijs in verschillende streken op onderling verschillenden voet, voorts de toepassing der bij het openbaar Inlandsch onderwijs geldende beginselen te verzekeren ook ten aanzien van het uit de openbare kas bekostigd particulier onderwijs aan Inlanders en eindelijk het bijzonder Inlandsch onderwijs, dat uit den aard der zaak, ingericht als het was door verschillende lichamen op verschillende tijden onder verschillende plaatselijke omstandigheden en ten behoeve van volkeren in zeer verschillende cultuurstadia, in de diverse gewesten een zeer verschillend peil en gehalte te zien gaf, langzamerhand te assimileeren aan het soortgelijk openbaar onderwijs, zoodat over den geheelen Archipel een aaneensluitend lager onderwijssysteem voor Inlanders zou worden

verkregen. Daarom gaat zij in hoofdzaak uit van de volgende beginselen:

1. Onderscheiding van de scholen in volksscholen en standaardscholen (hetzij volledige scholen, hetzij vervolgscholen).

2. Oprichting en instandhouding van volksscholen onderworpen aan de goedkeuring van het Hoofd van gewestelijk bestuur, die deze goedkeuring afhankelijk stelt van gebleken bereidheid van den schoolbeheerder om te streven naar het verkrijgen van de medewerking der bevolking voor de oprichting en instandhouding van de school in dien zin, dat in de kosten en lasten van een en ander door de bij de school belanghebbende bevolking naar vermogen wordt bijgedragen, ook waar dit mogelijk is door de betaling van schoolgeld (zelfbekostigingsbeginsel).

3. Oprichting van standaardscholen onderworpen aan de goedkeuring van den Directeur van Onderwijs en Eeredienst, die zijn goedkeuring alleen verleent, wanneer naar zijn oordeel de behoefte aan een inrichting van dien aard kan worden erkend, rekening houdend met de te dier zake voor de oprichting van openbare scholen der 2de klasse geldende beginselen en regelen.

4. Voor de subsidieering van de volksscholen gelden dezelfde beginselen als ten aanzien van de gelijksoortige openbare scholen, derhalve:

de bezoldiging van het personeel tot bepaalde maxima — verband houdend met de bevoegdheid van de betrokken onderwijzers — voor rekening van het Land; de bouw- en inrichtingskosten, benevens het onderhoud voor rekening van den particulier, waar noodig en gewenscht met Landssteun in den vorm van al dan niet rentedragende bouwvoorschotten.

5. De subsidieering van de standaardscholen zal in hoofdzaak geschieden naar denzelfden maatstaf als voor de lagere scholen met Nederlandsch als voertaal, dus:

voor de gebouwen en hunne inrichting, evenals voor de kosten van vernieuwing en aanvulling van het schoolmeubilair en de leermiddelen en die van onderhoud der gebouwen, het 3/4 der werkelijk daarvoor gemaakte kosten;

voor het onderwijzend personeel 3/4 van de aanvangsbezoldiging benevens de volle verhoogingen, een en ander tot geen hooger bedrag dan naar dezen maatstaf zou zijn betaald, indien dat personeel in 's Lands dienst en de school eene gouvernementsschool ware;

voorts een naar behoefte te bepalen bedrag ter bestrijding van de reiskosten voor Inlandsche leerkrachten met hun gezin, indien deze uit andere gewesten moeten worden betrokken.

Tegelijk met de bovengenoemde ordonnantie werd vastgesteld een ,,Toelichting tevens leidraad voor de bestuurs- en inspectie-ambtenaren bij de toepassing van de Algemeene subsidieregeling Inlandsch lager onderwijs''.

Na een uiteenzetting van de hoofdbeginselen van het openbaar Inlandsch lager onderwijs, welke de Regeering thans ook bij het bijzonder onderwijs wenscht te zien toegepast komt hierin de verhouding tusschen Bestuur en Zending uitvoerig ter sprake. Uitdrukkelijk wordt daarbij op den voorgrond geplaatst, dat op het gebied van het onderwijs de belangen van Regeering en Zending samengaan en deze laatste door haar organisatie en werkkrachten in dienst te stellen van een taak, die anders geheel op de schouders der Overheid zou rusten, het algemeen belang dient en daarom voor haar schoolarbeid ten volle aanspraak mag maken op den geldelijken en materieelen steun van de Overheid en hare organen. Voorts wordt met name voorgeschreven, dat een concurrentie-strijd tusschen bijzondere en openbare school zooveel mogelijk moet worden vermeden en dan ook in streken, waar het onderwijs grootendeels in handen is van een particuliere corporatie, de oprichting van openbare volksscholen moet achterwege blijven, zoolang die corporatie op alleszins bevredigende wijze in de onderwijsbehoeften van de bevolking voorziet en niet blijkt, dat bij bepaalde groepen der bevolking overwegende bezwaren bestaan tegen de richting van het onderwijs.

Uit den aard der zaak moest in deze Toelichting ook een oplossing gegeven worden van het vraagstuk der rechtspositie van de particuliere volksschool. De vraag namelijk, naar het karakter van de door het particulier initiatief tot stand gebrachte volksschool waarvan het gebouw geheel of voor het grootste deel door de plaatselijke gemeenschap is bekostigd, terwijl die gemeenschap ook verder bijdraagt in de instandhouding der school, was vroeger reeds dikwijls opgeworpen wanneer de Zending zich bij de oprichting van scholen van de medewerking der bevolking verzekerde. Thans nu zelfbekostiging ook voor het bijzonder volksonderwijs als leidend beginsel was aanvaard vroeg ze dringend om oplossing. In de Toelichting wordt nu medegedeeld, dat de Regeering meent zich dienaangaande op het standpunt te moeten stellen, dat het karakter van de hierbedoelde school wordt bepaald door de omstandigheid, dat zij in eersten aanleg haar ontstaan te danken heeft aan het initiatief en den arbeid van een particuliere corporatie en dus een bijzondere school is. Dit sluit in zich dat het beheer en de zeggenschap over het schoolgebouw en zijn inventaris berusten b[illegible] de persoon (de vereeniging of corporatie) die de school heeft gesticht, zoodat overdracht van de school aan de plaatselijke gemeenschap of het geven van een andere bestemming aan de gebouwen niet zonder toestemming van den stichter kan plaats hebben.

Zooals hierboven reeds werd opgemerkt kan deze Algemeene Subsidieregeling eerst geleidelijk worden ingevoerd. Daarom bevat het laatste artikel de bepaling, dat de datum van inwerkingtreding voor elk gewest of gedeelte van een gewest zal worden bepaald door den Gouverneur-Generaal, nadat de noodige voorzieningen zijn getroffen voor overgang van den ouden naar den nieuwen toestand.

Een min of meer gelijke ontwikkelingsgang als de voorafgaande vertoont de subsidieering van het bijzonder Europeesch lager, Europeesch voortgezet en meer uitgebreid lager, Hollandsch-Chineesch en Hollandsch-Inlandsch onderwijs. De bestaande subsidieregelingen (voor het Europeesch lager onderwijs Stbl. 1909 n°. 266; voor het Mulo-onderwijs Stbl. 1918 n°. 455; voor het Hollandsch-Chineesch onderwijs G.B. 27 Augustus 1920 n°. 55; voor het Hollandsch-Inlandsch onderwijs Stbl. 1913 n°. 524) kwamen in het kort hierop neer, dat voor de Europeesche lagere en voor de Mulo-scholen een bijdrage werd gegeven naar den maatstaf van de helft, voor de Hollandsch-Inlandsche en Hollandsch-Chineesche scholen naar den maatstaf van 2/3 der kosten. Wat de bouwkosten betreft, werd ook ten behoeve van de bijzondere Europeesche lagere school 2/3 gedeelte vergoed, terwijl voor de tractementsverhoogingen van het onderwijzend personeel en eveneens voor de buitengewone verhoogingen van het personeel der Mulo-scholen binnen bepaalde grenzen volledige vergoeding plaats had.

Deze regelingen moesten uiteraard herzien worden, toen eenmaal besloten was de bijzondere scholen in een toestand te brengen die niet belangrijk meer zou verschillen van volledige vergoeding der kosten. Bovendien was een dergelijke herziening dringend noodzakelijk in verband met het feit, dat ook voor de hierbedoelde onderwijsinrichtingen de financieele toestand uiterst bezwaarlijk was geworden o. m. tengevolge van verhooging van de aanvangssalarissen der openbare onderwijzers, stijging van de huurwaarde en de bouwkosten der schoollocaliteiten, verhooging van de kosten van eerste inrichting en onderhoud daarvan, van loonen der bedienden en van uitgaven voor leermiddelen. Op grond van een en ander werd bij het Indisch ontwerp der begrooting voor 1922 voorgesteld het bedrag der subsidie, waar dit was gesteld op 1/2 of 2/3, te brengen op 3/4 der binnen de omschreven grenzen gemaakte kosten en voorts te rekenen op een tegemoetkoming in de kosten voor leermiddelen onderscheidenlijk van f 1.— per leerling voor de Europeesche lagere, Hollandsch-Inlandsche en Hollandsch-Chineesche scholen en van f 3.— per leerling voor de Mulo-scholen. De Minister van Koloniën achtte hiermede echter de ,,toestand, die niet belangrijk meer zou verschillen van volledige vergoeding der kosten'' nog niet bereikt. Op zijn voorstel werd het betreffend begrootingsartikel door de Staten-Generaal in dien zin gewijzigd, dat daarbij werd gerekend op tegemoetkoming in de bouwkosten en de huuruitgaven niet ten bedrage van 75 % maar van 85 % en bovendien nog op volledige vergoeding van uitrustings-, overtochts- en verlofskosten van het gesubsidieerd onderwijzend personeel.

Daarbij lag het in de bedoeling ook deze subsidieverhooging te doen terugwerken tot 1 Januari 1921. Het nijpend geldgebrek waarmede het bijzonder onderwijs te kampen had

maakte het echter noodzakelijk op de algeheele omwerking der bestaande subsidieregelingen, welke de Regeering zich thans had voorgenomen, al dadelijk in zooverre vooruit te loopen, dat aanvankelijk bij G.B. 18 April 1922 n°. 1, daarna bij ordonnantie van 11 Juli 1923 (Staatsblad n°. 354) machtiging werd verleend om met afwijking van de bestaande regelingen ten behoeve der hier bedoelde particuliere onderwijsinrichtingen subsidie toe te kennen volgens den hierboven aangegeven nieuwen maatstaf. Aangezien zich liet aanzien, dat in bepaalde gevallen door de aangenomen subsidieverbetering ten behoeve van de bijzondere onderwijsinrichtingen meer zou worden toegelegd dan het bedrag der normale exploitatiekosten werd ter voorkoming, dat deze verhooging van den steun uit 's Lands kas het doel zou voorbijschieten en het bijzonder onderwijs een bevoorrechte positie zou verschaffen boven het openbaar onderwijs, in de laatstgenoemde ordonnantie aan de toekenning van subsidiën op de daarin aangegeven voet deze voorwaarde verbonden, dat hetgeen dientengevolge meer zou worden ontvangen dan waarop volgens de toen nog bestaande subsidieregelingen aanspraak bestond, geheel of gedeeltelijk van den subsidieaanvrager zou kunnen worden teruggevorderd, indien mocht blijken, dat de totaalsom der over een bepaald jaar genoten subsidie had overschreden het bedrag dat noodig was om — vermeerderd met een normale schoolgeldopbrengst — de normale uitgaven voor de exploitatie der betrokken school over hetzelfde tijdvak te dekken.

Het hierdoor in de subsidiewetgeving geïntroduceerd r e s t i t u t i e b e g i n s e l heeft echter aanleiding gegeven tot verzet van de zijde der woordvoerders van het bijzonder onderwijs. Men meent onder meer, dat de toepassing voor het bijzonder onderwijs groote moeilijkheden met zich zal brengen, wijl dit als het ware in voortdurende onzekerheid wordt gelaten omtrent het juiste bedrag der landsbijdragen in de school-exploitatie. Voorts wordt er van die zijde de aandacht op gevestigd, dat de invoering van het verrekeningsvoorschrift van de schoolbesturen veel en lastigen administratieven arbeid eischt; daar tengevolge van de in meergenoemde ordonnantie van het begrip normale exploitatieuitgaven gegeven omschrijving eigenlijk voor een juiste toepassing, naast de gewone boekhouding, nog een afzonderlijke subsidie-boekhouding moet worden aangelegd, gedeeltelijk gebaseerd op een fictieven grondslag, t. w. de exploitatierekening van een gelijksoortige gouvernementsschool van dezelfde grootte op dezelfde plaats. Daarom wordt thans overwogen of de nu geldende subsidiegrondslagen niet in zooverre kunnen worden verlaagd, dat op grond van de beschikbare gegevens vergoeding van meer dan de normale uitgaven uitgesloten kan worden geacht, zoodat het verrekeningsbeginsel prijs gegeven kan worden.

Dit is daarom van groot belang, omdat de Indische Regeering bleek zich in Haar verwachting, dat bij den door de Staten-Generaal nog verhoogden subsidiemaatstaf in vele gevallen meer dan de normale uitgaven zouden worden vergoed, niet bedrogen te hebben. Immers niettegenstaande aan het begrip „normale uitgaven van de exploitatie" in de practijk een zeer ruime uitlegging werd gegeven, bleek dat voor verschillende scholen terugbetaling moest worden gevorderd tot aanzienlijke bedragen wegens te veel genoten subsidie.

Reeds werd gezegd, dat de Regeering zich een algeheele omwerking van de bestaande subsidieregeling van het hierbedoeld onderwijs had voorgenomen. Wel is waar kon met het oog op de door de Staten-Generaal gevoteerde subsidieverhooging met een partieele herziening worden volstaan, doch verschillende factoren maakten het wenschelijk de vigeerende subsidie-ordonnanties te vervangen door een nieuwe algemeene subsidie-regeling voor lagere scholen met Nederlandsch geheel of grootendeels als voertaal, geldend dus zoowel voor de Europeesche lagere als voor de Hollandsch-Chineesche en Hollandsch-Inlandsche scholen. Een zoodanige regeling kwam tot stand bij de ordonnantie van 11 Januari 1924 (Staatsblad n°. 14). Bij diezelfde ordonnantie werd ook vastgesteld een nieuwe subsidieregeling voor particuliere inrichtingen voor meer uitgebreid lager onderwijs met Nederlandsch als voertaal (Staatsblad n°. 15). In beide regelingen worden subsidie's toegekend volgens den nieuw aangenomen verhoogden maatstaf. Het restitutiebeginsel bleef in beide gehandhaafd, met deze toevoeging, dat aan vereenigingen die meer dan één op denzelfden voet gesubsidieerde school onderhouden verrekening wordt toegestaan van het overschot op de exploitatierekening van de eene school met het tekort, dat de exploitatierekening van een andere school mocht opleveren. Overigens is nu uitdrukkelijk bepaald, dat de terug te vorderen bedragen kunnen worden verrekend met de over het volgend jaar toe te kennen subsidie's. Waar mogelijk is verder getracht nog nauwer aansluiting te verkrijgen tusschen het bijzonder en het openbaar onderwijs. Op één uitzondering na zijn overigens geen nieuwe beginselen in deze regeling neergelegd.

Die uitzondering betreft een nieuwe wijze van vergoeding der bouwkosten van bijzondere scholen door middel van z.g. h y p o t h e e k s u b s i d i e s.

Toen namelijk de verbetering van de subsidies voor het bijzonder onderwijs, waarop bij de begrooting van 1922 werd gerekend, onder meer een verhooging van de tegemoetkoming in de bouwkosten omvatte van 2/3 tot 85 % en bovendien deze tegemoetkoming ook aan Mulo-scholen werd toegekend, die tevoren alleen subsidie naar de huurwaarde konden krijgen, was het duidelijk, dat bij uitvoering van deze maatregelen, zonder aandacht te besteden aan den vorm waarin dit diende te geschieden, een al te zware last op de begrooting zou worden gelegd. De wenschelijkheid om voor de geldelijke gevolgen van verhooging en verruiming der bouwsubsidies een anderen vorm te zoeken, welke zonder schade voor de belangen van het bijzonder onderwijs de in de tegenwoordige omstandigheden voor 's Lands budget zoo bezwarende hooge uitkeeringen ineens zooveel mogelijk beperkt, werd absolute noodzaak toen bleek, dat een sluitende begrooting niet dan met de allergrootste inspanning kon worden verkregen. Den hier bedoelden vorm nu meende de Regeering gevonden te hebben in een crediettransactie, welke het den particulieren schoolbesturen mogelijk zou maken om voor het deel der bouwkosten (w.o. begrepen de kosten van het terrein), dat zij in normale omstandigheden van het Gouvernement als bouwsubsidie zou hebben ontvangen, een geldleening aan te gaan bij de onder Gouvernements-toezicht beheerde Pensioen- en Weduwen- en Weezenfondsen en de Weeskamers dan wel bij particuliere geldinstellingen.

In stede van bouwsubsidie betaalt het Gouvernement dan aan het schoolbestuur subsidie naar de huurwaarde, waarvan het bedrag voldoende moet zijn om daaruit de rente en aflossing van het opgenomen bouwkapitaal te bestrijden. Deze subsidie vervalt zoodra het opgenomen bedrag geheel is afgelost, terwijl voor onderhoud en kleine herstellingen van het schoolgebouw afzonderlijk subsidie zal worden verleend op denzelfden voet als geschiedt ten aanzien van met bouwsubsidie opgerichte scholen.

Ten einde dergelijke crediet-verstrekkingen mogelijk te maken is het noodig, dat de genoemde gelduitzettende lichamen door het Land worden gevrijwaard tegen het aan dergelijke leeningen verbonden risico, omdat anders geen solide instelling bereid zou worden gevonden om op schoolgebouwen, welke slechts een geringe handelswaarde vertegenwoordigen, een zoo hoog bedrag als 85 % der kosten van het gebouw en terrein als hypotheek te verstrekken.

Het ligt daarom in de bedoeling de noodige zekerheid aan den hypotheekhouder te verschaffen door een bindende toezegging, dat ingeval de hypotheeknemer (het schoolbestuur) in gebreke mocht blijven zijn verplichtingen na te komen, zoodat tot executie van de hypotheekvordering zou moeten worden overgegaan, het Gouvernement die vordering zal overnemen, eventueel zal delgen door aankoop van het pand tegen het resteerend bedrag der schuld, vermeerderd met achterstallige renten en mogelijke gerechtskosten.

Als voorwaarde zal gesteld worden:

1°. dat de hypotheekovereenkomst is goedgekeurd door de Regeering;

2°. dat de debiteur zich verbindt de aan huursubsidie te ontvangen gelden ten volle beschikbaar te stellen voor de betaling van rente en aflossing en dat het Gouvernement de bevoegdheid heeft de huursubsidie zoo noodig rechtstreeks aan den schuldeischer uit te keeren.

Ten einde deze crediet-transactie mogelijk te maken werd op de ontwerp-begrooting voor 1924 een memoriepost uitgetrokken, waaruit, indien een debiteur de uit de hypotheekovereenkomst voortvloeiende verplichtingen niet nakomt, de

kosten van de overname door het Gouvernement van de schuldvordering bestreden zal kunnen worden.

In beide bovengenoemde subsidieregelingen nu is de mogelijkheid open gelaten om in plaats van bouwsubsidie of huursubsidie deze hypotheeksubsidie toe te kennen. Dat een dergelijke wijze van ondersteuning voor den Lande in het bijzonder in de tegenwoordige tijdsomstandigheden al zeer groote voordeelen biedt behoeft geen betoog. Nu daardoor ook in geen enkel opzicht de belangen van het bijzonder onderwijs geschaad worden en het Gouvernement daarbij geen grooter risico aanvaardt dan bij het toekennen van bouwsubsidie bestaat daartegen ook geen enkel bezwaar. Ten aanzien van Inlandsche lagere scholen ligt het echter in de bedoeling om niet dan bij uitzondering deze nieuwe gedragslijn toe te passen, aangezien de gebouwen dezer scholen door hun eenvoudige constructie zich in den regel minder goed leenen als object voor een hypotheek, terwijl bovendien de budgetaire consequenties van de toekenning van bouwsubsidies hier van veel minder beteekenis zijn.

Bij de meergenoemde ordonnantie van 11 Juli 1923 (Staatsblad n°. 354) werd de bovenomschreven subsidieverhooging ook toepasselijk verklaard op de particuliere kweekscholen voor de vorming van Inlandsche onderwijzers. Een nieuwe subsidieregeling voor particuliere inrichtingen tot opleiding van Inlandsche onderwijzers ter vervanging van de bij de ordonnantie van 4 Mei 1906 (Staatsblad n°. 242) vastgestelde regelen en voorwaarden voor de toekenning eener bijdrage uit 's Lands kas aan particuliere kweekscholen voor de vorming van Inlandsche onderwijzers, is in vergevorderd stadium van voorbereiding.

Afgesloten op 1 Maart 1924.

IX. SOCIALE AANGELEGENHEDEN.

Sociale wetgeving. In de laatste ,,Mededeelingen'' werd melding gemaakt van de totstandkoming van het Kantoor van Arbeid als orgaan voor de voorbereiding en invoering eener sociale wetgeving hier te lande. Hoewel ook het personeel van dit kantoor in verband met de algemeene bezuiniging beperkt is wordt in de handhaving van het bureau de wensch der Regeering tot uiting gebracht, dat aan de invoering van een sociale wetgeving geleidelijk zal worden voortgearbeid.

Zoo zijn door het Hoofd van het Kantoor van Arbeid reeds voorstellen ingediend met betrekking tot een voor alle bevolkingsgroepen geldende wettelijke regeling van de overeenkomsten tot het verrichten van arbeid op het voetspoor van de Nederlandsche wet op het arbeidscontract van 1907. Verder zijn in voorbereiding een wettelijke regeling van den kinderarbeid in werkplaatsen en fabrieken zoomede van nachtarbeid van vrouwen, waarbij wordt uitgegaan van de desbetreffende arbeidsverdragen van Washington, welke door Nederland reeds werden geratificeerd.

Ook de overige door Nederland geratificeerde Internationale Arbeidsconventies zullen op hare toepasselijkheid voor de koloniën dienen te worden onderzocht, welke internationale verplichting hieronder uitvoeriger zal worden behandeld.

Verder is op het programma gebracht: vereenvoudiging van het toezicht op den koeliearbeid (op de goede ondernemingen); herziening van de wervingsbepalingen; toezicht op den vrijen arbeid in de Buitengewesten, en een onderzoek naar de bedrijfsongevallen. Met het samenstellen van loon- en stakingsstatistieken zal een aanvang worden gemaakt; aan het vraagstuk van fabriekshygiëne zal de noodige aandacht worden geschonken.

Voorts is in overweging om voortaan ook de Arbeidsinspectie voor de Buitengewesten te belasten met het toezicht op de naleving der panglongvoorschriften, teneinde verbetering te brengen in de misstanden, welke herhaaldelijk met betrekking tot de koeliebehandeling in deze Chineesche kleinbedrijven werden geconstateerd.

Volledigheidshalve wordt nog melding gemaakt van de voorstellen inzake handhaving der poenale sanctie en tot herziening der assistenten-regeling voor Sumatra's Oostkust, ten aanzien van welke onderwerpen naar de terzake handelende Volksraadbescheiden wordt verwezen.

Internationale verplichtingen voortspruitende uit het lidmaatschap van de Permanente Organisatie van den arbeid. In het voorjaar 1920 werd door den Minister van Arbeid overleg geopend met den Minister van Koloniën in verband met het feit, dat Nederland door tot het Volkenbondverdrag toe te treden (waartoe het voorbehoud bij de wet werd vastgesteld — Ned. St. 1920 n°. 108 — terwijl de ratificatie van het verdrag werd bekend gemaakt bij Ned. St. 1920 n°. 27 en Ind. St. 1920 n°. 554) tevens lid is geworden van de internationale arbeidsorganisatie, ingesteld in deel XIII van het Vredesverdrag van Versailles, en als zoodanig de verplichting op zich heeft genomen om binnen een jaar na de sluiting van de te Washington gehouden Internationale Arbeidsconferentie de door die Conferentie aangenomen ontwerp-verdragen en aanbevelingen aan de Staten-Generaal voor te leggen, teneinde de daarin behandelde aangelegenheid in een wet te belichamen of andere maatregelen ter zake te nemen. [1]) Aangezien bij art. 421 van genoemd XIIIde deel van het Vredesverdrag de leden zich hebben verbonden om de verdragen op arbeidsgebied, waartoe zij zijn toegetreden ook toe te passen ten aanzien van hunne koloniën voor zoover die geen volkomen zelfbestuur hebben en zij aan het Internationaal Bureau van Arbeid de beslissing moeten mededeelen, die zij op dat punt nemen, was het noodig, dat te dier zake met de Indische Regeering in overleg werd getreden. Aan deze verplichting tot toepassing dezer verdragen in de koloniën werd in het aangehaalde verdrags-artikel een zeer logisch tweevoudig voorbehoud verbonden: 1°. dat zoodanig verdrag niet onuitvoerbaar zij tengevolge van de plaatselijke omstandigheden; 2°. dat daarin de wijzigingen mogen worden aangebracht, die noodzakelijk mochten zijn ten einde het verdrag aan de plaatselijke omstandigheden te doen aanpassen.

In het verdrag behandelt art. 427 de algemeene beginselen, welke (verkort) als volgt worden aangegeven:

De Hooge Verdragsluitende Partijen erkennen dat het lichamelijk, zedelijk en geestelijk welzijn der loonarbeiders uit internationaal oogpunt van overwegend belang is; zij erkennen dat de verschillen in klimaat, zeden, gewoonten, economische gesteldheid en industrieele gebruiken het moeilijk maken, terstond volkomen eenvormigheid in de arbeidsvoorwaarden te bereiken. Doch overtuigd dat de arbeid niet eenvoudig als een handelsartikel mag worden beschouwd, meenen zij, dat er methoden en beginselen zijn voor de reglementeering der arbeidsvoorwaarden, naar welker toepassing alle industrieele gemeenschappen moeten streven, voor zoover de bijzondere omstandigheden, waarin zij zich mochten bevinden, zulks toelaten.

Onder deze methoden en beginselen komen de navolgende den Hoogen Verdragsluitenden Partijen van een bijzonder en dringend belang voor:

1. Het grondbeginsel, hierboven vermeld, dat de arbeid niet eenvoudig als een koopwaar of een handelsartikel mag worden beschouwd.
2. Het recht van vereeniging tot alle wettige doeleinden, zoowel voor de loontrekkenden als de ondernemers.
3. De betaling aan de arbeiders van een loon, dat hun een behoorlijken levensstandaard waarborgt naar de ter plaatse en op het betreffende tijdstip geldende opvatting.
4. De aanvaarding als na te streven doel van den achturigen arbeidsdag of de achtenveertigurige arbeidsweek, overal waar die nog niet zijn ingesteld.
5. De aanvaarding van een wekelijkschen rusttijd van ten minste vierentwintig uren, welke zoo mogelijk op Zondag moet vallen.
6. De afschaffing van kinderarbeid, en de verplichting, den arbeid van jeugdige personen van beiderlei kunne zoodanig te beperken, dat hunne opvoeding kan worden voltooid en hunne lichamelijke ontwikkeling niet wordt geschaad.
7. Het beginsel van gelijk loon voor gelijken arbeid, zonder onderscheid van sexe.
8. De bepalingen, geldende in elk land met betrekking tot de arbeidsvoorwaarden, moeten een billijke economische behandeling verzekeren aan alle arbeiders, wetig in het land woonachtig.
9. Ieder Staat zal een inspectiedienst moeten instellen, waarvan ook vrouwen zullen deel uitmaken, ten einde de toepassing van de wetten en de reglementen op het gebied der arbeidsbescherming te verzekeren.

Zonder te kennen te geven, dat deze beginselen en methoden volledig of definitief zijn, zijn de Hooge Verdragsluitende Partijen van oordeel, dat zij geschikt zijn om als leidraad voor de politiek van den Volkenbond te dienen en dat, indien zij zijn aanvaard door de industrieele gemeenschappen, die leden zijn van den Volkenbond, en in de praktijk worden gehandhaafd door een deugdelijke inspectie, zij den loontrekkenden in de wereld tot duurzaam heil zullen strekken.

---

1) Bij artt. 387 en 388 van het Verdrag van Versailles is nl. ingesteld een Permanente organisatie van den Arbeid, waarvan het lidmaatschap voortvloeit uit het lidmaatschap van den Volkenbond. Deze Organisatie bestaat uit:
1. eene Algemeene Conferentie van de Vertegenwoordigers der Leden;
2. een Internationaal Bureau van Arbeid onder toezicht van een Raad

Toen nu hoogerbedoeld overleg met de Indische Regeering werd geopend deed zich van zelf de vraag voor of, en zoo ja, welke plaatselijke omstandigheden zich zouden verzetten tegen een toepassing daarvan ten aanzien van Nederlandsch-Indië, eventueel welke wijzigingen in die verdragen zullen moeten worden aangebracht om de bepalingen daarvan aan die omstandigheden aan te passen. De conclusie der Indische Regeering was, dat de toegetreden landen in beginsel verplicht zijn de bepalingen der verdragen op hunne koloniën toe te passen uiteraard onder het voorbehoud, dat het verdrag, al dan niet gewijzigd, redelijkerwijze voor toepassing vatbaar is. De bepaling omtrent de koloniën — in elk der verdragen letterlijk uit bovenvermeld artikel 421 van het Vredesverdrag overgenomen — staat dus toetreding van Nederland niet in den weg; na die toetreding zal moeten worden overwogen of plaatselijke omstandigheden de toepassing onmogelijk maken dan wel in het Verdrag zoodanige wijzigingen moeten worden aangebracht, dat de bepalingen zich aan koloniale omstandigheden aanpassen. Het resultaat van die overwegingen zal dan t. z. t. aan het Internationale Arbeidsbureau moeten worden meegedeeld.

Ten aanzien van de te Washington aangenomen ,,aanbevelingen'' zijn de toetredende mogendheden ook ten aanzien van hare koloniën geheel vrij te achten, aangezien daaromtrent in die aanbevelingen geen clausule voorkomt.

Tot hoever het aanpassingsvermogen voor Ned.-Indië reikt, zal eerst na onderzoek door het Kantoor van Arbeid kunnen worden aangegeven.

Door den Nederlandschen Wetgever zijn de volgende in de eerste zitting der Algemeene Conferentie van de vertegenwoordigers der Leden van de Internationale Organisatie van den Arbeid van den Volkenbond aangenomen ontwerp-verdragen goedgekeurd:

a. betreffende den arbeid van vrouwen gedurende den nacht (Ned. St. 1922 n°. 368);

b. betreffende de vaststelling van den leeftijd waarop kinderen mogen worden toegelaten tot het verrichten van arbeid in nijverheidsondernemingen (Ned. St. 1922 n°. 369;

c. betreffende den nachtarbeid van jeugdige personen, werkzaam in de nijverheid (Ned. St. 1922 n°. 370).

Nopens de andere drie te Washington gesloten verdragen t. w.:

d. strekkende tot beperking van den arbeidsduur in nijverheidsondernemingen tot 8 uren per dag en 48 uren per week;

e. betreffende den arbeid van vrouwen vóór en na hare bevalling;

f. betreffende de werkloosheid (indienen van statistische gegevens, oprichting van openbare kostelooze arbeidsbeurzen, reciprociteit bij werkloosheidsverzekering)

zijn door de Nederlandsche Regeering wetsontwerpen ingediend, waarbij de Kroon gemachtigd wordt om t. z. t. tot die onderscheiden tractaten toe te treden.

Het voornemen is om tot toetreding tot het verdrag sub *d* eerst over te gaan, indien de zekerheid is verkregen, dat een voldoend aantal staten, wier concurrentie op het gebied der nijverheid Nederland heeft te duchten, het verdrag zal bekrachtigen. Ook noodzakelijke omwerking der nationale wetgeving en de overwerkgeld-bepaling vormen bedenkingen tegen toetreding.

Toetreding tot het verdrag sub *c* wacht alleen op de invoering der noodige wettelijke maatregelen en tot dat sub *f* op een wettelijke regeling der arbeidsbemiddeling.

Van de in 1920 te Genua in de tweede zitting der Algemeene Conferentie gesloten verdragen is bij de wet goedgekeurd:

dat tot vaststelling van een minimumleeftijd voor toelating van kinderen tot arbeid op zee (Ned. St. 1923 n°. 10);

en is (in afwachting van in voorbereiding zijnde, te treffen maatregelen) de Kroon bij de wet tot toetreding gemachtigd tot de beide andere verdragen, t. w.:

betreffende de schadeloosstelling voor werkloosheid in geval van verlies van het schip door schipbreuk (Ned. St. 1923 n°. 11);

en betreffende de plaatsing (aanmonstering) van zeelieden (Ned. St. 1923 n°. 12).

Ter derde zitting van de Algemeene Conferentie in 1921 te Genève gehouden zijn zeven verdragen gesloten, waarvan de eerste drie betrekking hebben op *a.* den kinderarbeid, *b.* het recht van vereeniging en vergadering en *c.* schadeloosstelling bij ongevallen, alles bij den landbouw; het vierde op het gebruik van loodwit in verfstoffen, het vijfde op den wekelijkschen rustdag in de industrie, de laatste twee op den minimum leeftijd voor tremmers en stokers op schepen en verplicht geneeskundig onderzoek van kinderen en jeugdige personen werkzaam aan boord van schepen. Ter mede te Genève in October/November 1922 gehouden vierde zitting, die meer zaken van interne organisatie behandelde, zijn geen verdragen vastgesteld.

Ter laatste in de maand October 1923 gehouden vijfde zitting werden de algemeene beginselen voor de organisatie, de systemen en de bevoegdheden der arbeidsinspectie besproken, welke in een ,,aanbeveling'' werden belichaamd.

Ten aanzien van de door Nederland reeds geratificeerde vier verdragen en, naar gelang Nederland tot de andere toetreedt, ook ten aanzien van deze, zal dus telkens nauwgezet moeten worden nagegaan in hoeverre deze al dan niet gewijzigd, in Nederlandsch-Indië behooren te worden toegepast. Hetzelfde geldt, zij het in minder dwingenden zin, voor de talrijke ,aanbevelingen'' op de verschillende conferenties aangenomen, daar ingevolge artikel 405 van het XIIIde deel van het Vredesverdrag de naar aanleiding daarvan genomen maatregelen ter kennis van den Secretaris-Generaal van den Volkenbond moeten worden gebracht.

Bestrijding van den zoogenaamden handel in vrouwen en meisjes. Nadat in het jaar 1886 door den heer William Stead te Londen in de *Pall Mall Gazette* verschillende onthullingen werden gedaan omtrent den handel in blanke slavinnen, werd daar ter plaatse opgericht de National Vigilance Association.

Door de moeilijkheden door deze vereeniging ondervonden bij de opsporing van meisjes, die naar het buitenland waren vertrokken en daar tot een leven van prostitutie vervielen, kwam uit, dat er een wijd vertakte internationale handel in vrouwen bestond, die niet dan door internationale maatregelen zou zijn te fnuiken, hetzij door samenwerking van de verschillende Regeeringen, dan wel van de onderscheidene philantropische vereenigingen, die zich de bescherming van meisjes in alle beschaafde landen ten doel stelden.

Deze National Vigilance Association bracht van her en der gegevens bijeen, die in 1899 te Londen werden voorgelegd aan een congres van 150 afgevaardigden uit 12 verschillende landen, waarop werd besloten tot oprichting van nationale comité's, die door een te genoemder plaatse gevestigd internationaal bureau verbonden werden. Op initiatief van dat bureau, en op uitnoodiging van Frankrijk, werd in 1902 een internationale, ook door Nederland bijgewoonde conferentie gehouden, waarbij men tot overeenstemming kwam omtrent een tweetal ontwerpen, die der respectieve Regeeringen zouden worden aangeboden, nl. een ,,projet de convention'', rakend de strafwetgevingen, uitlevering van overtreders, enz., en een ,,projet d'arrangement'', betreffende te nemen administratieve en politie-maatregelen, voornamelijk ter voorkoming en opsporing van de bij het eerste ontwerp bedoelde

---

van Beheer. De préambule van Afdeeling I van dit Deel van het Vredesverdrag luidt als volgt:

Aangezien de Volkenbond ten doel heeft den algemeenen vrede te verzekeren en een zoodanige vrede slechts gevestigd kan worden op den grondslag van sociale rechtvaardigheid;

Aangezien er arbeidsvoorwaarden bestaan, welke voor velen onrecht, ellende en ontberingen medebrengen, hetgeen eene zoodanige ontevredenheid baart, dat daardoor de algemeene vrede en eensgezindheid in gevaar gebracht wordt, en aangezien eene verbetering van deze arbeidsvoorwaarden dringend noodzakelijk is: b.v. ten aanzien van de regeling van den arbeidstijd, de vaststelling van een maximum arbeidsdag en arbeidsweek, de arbeidsbemiddeling, het bestrijden van werkloosheid, het waarborgen van een loon, dat redelijke bestaansvoorwaarden verzekert, de bescherming der arbeiders tegen algemeene en beroepsziekten en ongevallen voortkomende uit den arbeid, de bescherming van kinderen, jeugdige personen en vrouwen, de ouderdoms- en invaliditeitsvoorziening, de bescherming van de belangen der arbeiders werkzaam in het buitenland, de erkenning van het beginsel van vakvereenigingsvrijheid, de organisatie van het vak- en technisch onderwijs, en andere soortgelijke maatregelen;

Aangezien het niet-aannemen door eenig volk van een werkelijk menschwaardige arbeidsregeling het streven in den weg staat van andere volken, die het lot der arbeiders in hun eigen landen wenschen te verbeteren;

Komen de Hooge Verdragsluitende Partijen, evenzeer gedreven door gevoelens van gerechtigheid en menschlievendheid als door den wensch een duurzamen wereldvrede te verzekeren, het navolgende overeen.

misdrijven, alsmede tot bescherming, eventueel repatriatie van vrouwen en meisjes.

Alleen het laatste werd op 18 Mei 1904 namens de Regeeringen, welke aan de conferentie hadden deelgenomen, geteekend. Het eerste werd nader besproken op een conferentie te Parijs in 1910 en aldaar door de vertegenwoordigers geteekend, later door de meeste Regeeringen geratificeerd. De administratieve maatregelen, die op alle koloniën van Nederland toepasselijk werden verklaard, zijn goedgekeurd bij de Wet van 31 December 1906, waarvan de tekst en de vertaling van de bijbehoorende regeling werden afgekondigd en bekend gemaakt bij Staatsblad 1907 nos. 278 en 279.

Aanvankelijk werd, ter uitvoering van artikel 1 dier regeling, als autoriteit, belast met het bijeenbrengen van alle inlichtingen omtrent ronselarij van vrouwen en meisjes met het oog op het plegen van ontucht in den vreemde de Officier van Justitie bij den Raad van Justitie te Batavia aangewezen (Staatsblad 1907 n°. 340), doch daar diens algemeene werkzaamheden en die tot bestrijding van den vrouwenhandel in het bijzonder steeds toenamen, werd bij G. B. 4 Februari 1915 n°. 18 een Regeeringsbureau ingesteld, dat tegenover de Regeering en het buitenland vertegenwoordigd wordt door den Directeur van Justitie, maar waarvan de dagelijksche leiding is toevertrouwd aan het Hoofd van de Afdeeling Tucht- en Opvoedingswezen van genoemd departement.

De werkzaamheden van meergenoemd kantoor zijn niet strikt beperkt tot de uit deze regeling rechtstreeks voortvloeiende, internationale verplichting, doch strekken zich meer in het algemeen uit over alle exploitatie van vrouwen en meisjes voor immoreele doeleinden, ook buiten het gebied van den eigenlijken vrouwenhandel.

Het kantoor heeft derhalve de bestemming om een centrum te zijn van alle overheidsbemoeienis ter bestrijding van de zedeloosheid — dit laatste alleen voor zoover als dit op den weg der Overheid ligt, derhalve zonder op het terrein van het particuliere leven te treden — zoomede een schakel te vormen tusschen Justitie en Politie eenerzijds en de particuliere vereenigingen die zich bemoeien met bescherming van vrouwen en meisjes, anderzijds.

In verband met deze beginselen worden sedert 1915 de volgende werkzaamheden door het vorengemelde bureau verricht:

a. door het voortdurend inwinnen van nadere inlichtingen omtrent couranten-berichten, betrekking hebbende op vrouwenhandel of koelie-ronselarij, — door het maken van dienstreizen ter verkrijging van een persoonlijk contact tusschen het centraal punt van bestrijding en de streken waar de handel plaats grijpt, en ten slotte door een uitgebreide correspondentie en mondelinge besprekingen met personen, die krachtens hun werkkring geacht kunnen worden op de hoogte te zijn van het onderwerpelijk sociale euvel, tracht het bureau allerlei gegevens te verzamelen met betrekking tot bedoelden handel en de vormen waarin deze zich voordoet;

b. het terugleiden van de slachtoffers van vorenbedoelden handel naar het land van herkomst (Staatsblad 1907 n°. 279, artikel 3);

c. de aandacht van de binnen- en buitenlandsche autoriteiten, belast met de bestrijding van den vrouwenhandel, vestigen op verdachte personen;

d. het verleenen van bemiddeling, om meisjes die den weg der prostitutie dreigen op te gaan, in gestichten te plaatsen;

e. adviezen aan particulieren, hoe in bepaalde gevallen tegen meisjesexploitatie voor immoreele doeleinden moet gehandeld worden;

f. subsidieering van en toezicht op vereenigingen, die Tehuizen oprichten en in stand houden voor de slachtoffers der prostitutie.

Evenals bij zooveel socialen arbeid is ook hier medewerking van particuliere zijde onmisbaar. Daarom kunnen in Nederlandsch-Indië gevestigde vereenigingen of personen, die in het doel belang stellen, door den Directeur van Justitie benoemd worden tot „Correspondent van het Regeeringsbureau ter bestrijding van den z.g. handel in vrouwen en meisjes", teneinde dat kantoor zooveel mogelijk inlichtingen te verstrekken omtrent vrouwenhandel en hetgeen met dien handel in nauw verband staat. Ook kan het particulier initiatief door het houden van toezicht aan de stations en de havens van in- en ontscheping mooi werk doen.

Het bureau houdt voortdurend voeling met residenten, assistent-residenten, hoofdcommissarissen van politie, commissarissen der Immigratiecommissie, wijkmeesters, leidsters van reddinghuizen, vereenigingen die bescherming van minderjarige meisjes beoogen, enz. Daarbij blijkt steeds de noodzakelijkheid, dat van één centraal punt uit ononderbroken op samenwerking wordt aangedrongen.

Voortdurende activiteit is een vereischte omdat, wanneer op een der verkeerspunten de waakzaamheid zou verminderen, de handel dadelijk opbloeit en hoe sterker bestreden, des te sneller van vormen verwisselt.

Kwam het een vijftien jaar geleden nog voor, dat jonge Japansche meisjes door handelaars uit de binnenlanden van Japan werden geroofd of gelokt, en met listige verschalking van de politie tusschendeks of soms wel tusschen de kolen verstopt, of wel dat Soendaneesche meisjes naar Singapore werden vervoerd, in den tegenwoordigen tijd gaan de ronselaars dikwijls een schijnhuwelijk aan om de koopwaar zelfs in de 1ste klassen der schepen over te krijgen. Dergelijke praktijken zijn alleen tegen te gaan door de zoogenaamde signalementkaarten, die tusschen de Immigratiecommissies, de politie en de consulaire ambtenaren gewisseld worden. Met den Nederlandschen Consul-Generaal te Singapore is eene regeling getroffen ter verkrijging van een zoo snel mogelijk werkenden inlichtingendienst inzake de bestrijding van den tusschen de Straits Settlements en Nederlandsch-Indië bestaanden handel in vrouwen en meisjes. Deze regelingen voldoen goed.

Toch wordt, in weerwil van de voorschriften tegen de bordeelen, koppelarij, vrouwenhandel en souteneursbedrijf (Staatsblad 1913 n°. 397) nog vrij dikwijls het oude bedrijf in gewijzigden vorm voortgezet. Voor die clandestiene bordeelen is een vereischte het voortdurende aanvoeren van frissche krachten, waarbij telkens naar nieuwe vormen van clandestienen import wordt gezocht; zoo vereischen de Chineesche wajangtroepen tegenwoordig een scherp toezicht in alle havenplaatsen in Indië.

Dikwijls moet de waakzaamheid worden verscherpt, wanneer nieuwe maatregelen in andere streken worden ingevoerd. Dit geschiedde b.v. toen te Singapore vele van de aldaar aanwezige huizen van ontucht onder den schijn van ijs-huisje, eet-huisje, enz., waarin Japansche vrouwen voor prostitutiedoeleinden werden gehuisvest, van overheidswege gesloten werden, en voor overbrenging van prostitutie-bedrijven naar Nederlandsch-Indië werd gevreesd.

Bij deze contrôle op Chineesche en Japansche immigranten is het dikwerf lastig, dat noch China, noch Japan zijn toegetreden tot de regeling van Parijs. De Japansche Regeering heeft zich echter reeds in 1908 bereid verklaard om tot den terugkeer van Japansche meisjes, bestemd om aan een sexueel-immoreel leven te worden overgeleverd, mede te werken, wanneer zij dit verlangen of wanneer zij worden opgeëischt door hen, onder wier gezag zij zijn gesteld.

Van de zijde van China is eene dergelijke regeling niet gemaakt. In 1921 werd door vooraanstaande Chineezen te Soerabaja het zoogenaamde Poo Liong Kiok-gesticht opgericht, tot het verschaffen van voorloopig onderdak aan Chineesche slachtoffers der prostitutie, dat in 1922 voornamelijk wegens gebrek aan de noodige fondsen werd opgeheven.

Gestichten voor gevallen vrouwen en meisjes, voor slachtoffers van de prostitutie en van den vrouwenhandel, zooals de te Batavia en Semarang gevestigde tehuizen voor meisjes en vrouwen van het Leger des Heils en het te Batavia gevestigde Tehuis voor Chineesche meisjes van de Vereeniging Ati Soetji worden van Landswege geldelijk gesteund.

Het bordeelwezen en de straatprostitutie worden veelal plaatselijk tegengegaan, nl. te Médan, Pematangsiantar, Bandoeng, Soerakarta, Padang en in de gewesten Atjèh en Onderhoorigheden en Bangka en Onderhoorigheden. Tegen de straatprostitutie alleen bestaan verordeningen te Batavia en Soerabaja en voor de residentie Préanger Regentschappen, terwijl een dergelijke regeling nog in behandeling is te Makassar. Van wege het Regeerings-bureau zijn modelverordeningen samengesteld met ontwerp-toelichtingen, die aan de autoriteiten worden toegezonden. Overigens staat dat bureau steeds klaar om adviezen te geven.

Ook de kinderhandel wordt zooveel mogelijk tegengegaan. Thans staan ± 700 jeugdige Chineesche immigranten onder contrôle van den Inspecteur van het Tucht- en Opvoedingswezen. Het onderzoek naar hunne verzorging heeft op geregelde tijden plaats; slechts in enkele gevallen moest worden ingegrepen wegens mishandeling of, wat de meisjes aangaat, exploitatie voor sexueel-immoreele doeleinden.

De strijd tegen den kinderhandel kent in tropische landen echter speciale moeilijkheden, doordat huwelijken met zeer jeugdige personen niet zeldzaam en door de landszeden dikwijls geoorloofd zijn. Toch zijn gevallen aan te wijzen, waarin onder den schijn van een huwelijk, inderdaad jonge prostituées werden geworven. Daartegen keert zich wel de publieke opinie, doch het sociale verantwoordelijkheidsgevoel is in dit opzicht veelal niet zoo sprekend als in Westersche landen. Waar noodig treedt het Regeerings-bureau met alle beschikbare middelen tegen den kinderhandel op.

De laatste jaren behoort het oppertoezicht op de internationale bestrijding van den handel in vrouwen en kinderen tot de taak van den Volkenbond (c. f. Staatsblad 1920 n°. 554. artikel 23c). Medio 1921 werd te Genève een conferentie gehouden, waarop 34 Staten, o. m. China, Japan en Siam vertegenwoordigd waren. Aan den Nederlandschen vertegenwoordiger, den heer A. de Graaf, werd als technisch adviseur toegevoegd Mr. F. M. C. van Walsem, gewezen inspecteur van voormeld bureau, die in opdracht van de Indische Regeering in 1919 in het belang van de internationale bestrijding van het hier beschreven kwaad een dienstreis ondernam naar Hongkong, Nagasaki en Tokio en van wiens ervaring, in Oostersche landen opgedaan, dan ook gebruik is gemaakt.

De door de conferentie uitgesproken wenschen werden door den Britschen vertegenwoordiger in den Raad omgezet in eene ontwerp-Conventie, waarvoor een Protocol werd geopend, dat nog tijdens de Vergadering 1921 door 24 Staten, waaronder Nederland, geteekend werd. Deze Conventie 1921, tot wijziging en aanvulling van de beide vorige internationale regelingen, is door den Nederlandschen Wetgever bereids goedgekeurd. De betrekkelijke Wet verscheen in Indisch Staatsblad 1924 n°. 70.

De aandacht van den Volkenbond werd nog gevestigd op het veelvuldig voorkomen van venerische ziekten in havensteden, welke ziekten zoowel voor de binnenkomende zeelieden als voor de vrouwen, die zich aldaar aan prostitutie overgeven, een ernstig gevaar opleveren. Een concreet voorstel werd hieromtrent niet geformuleerd.

Wel was dit het geval ten aanzien van het verbod tot opneming van buitenlandsche vrouwen in huizen van ontucht, hetgeen werd beschouwd als een der oorzaken, die den handel in vrouwen bevorderen.

Het is te wenschen, dat de te Genève gehouden besprekingen in het geheele Verre Oosten weerklank zullen vinden, want het hier behandelde ernstige maatschappelijk kwaad kan eerst afdoend worden bestreden bij een aaneensluitend stel van maatregelen in nabijliggende landen.

Tucht- en opvoedingswezen. In de oude, op 1 Januari 1918 buiten werking gestelde Nederlandsch-Indische Wetboeken van Strafrecht voor Europeanen en Inlanders werd weinig aandacht geschonken aan het vraagstuk van de bestrijding van de criminaliteit onder jeugdige personen in het algemeen, zoowel in preventieven als in repressieven vorm, en aan het moeilijke probleem van de dwangopvoeding in het bijzonder.

Slechts enkele artikelen van genoemde strafwetboeken, nl. de artt. 32—34 van het W. v. S. voor Europeanen en de artt. 35—37 van dat voor Inlanders, handelden over vorengemelde aangelegenheden.

Hierbij was o. m. bepaald, dat een beklaagde beneden de zestien jaar zou worden vrijgesproken, indien het uitgemaakt was, dat hij, zonder oordeel des onderscheids gehandeld had. Hij zou dan naar gelang der omstandigheden aan zijne ouders of naaste bloedverwanten teruggegeven kunnen worden, dan wel geplaatst worden in een verbeterhuis, om daar te worden opgevoed gedurende een aantal jaren bij het vonnis te bepalen, maar in geen geval langer dan tot de vervulling van zijn twintigste jaar.

Indien de rechter evenwel aannam, dat de beklaagde met oordeel des onderscheids gehandeld had, dan werd hij gestraft met gelijke strafsoort als voor volwassenen bepaald was, behalve dat niet konden opgelegd worden de doodstraf en dwangarbeid in den ketting, en dat de maximumduur van de straf niet zoo lang was.

Als bezwaren tegen dit stelsel werden hoofdzakelijk aangevoerd, dat de rechter niet vrij was te beslissen, zooals hij in elk bijzonder geval voor den delinquent het beste achtte, dat het, vooral hier te lande, moeilijk is om in het bijzonder ten aanzien van Inlanders en Vreemde Oosterlingen te beoordeelen of er al of niet met oordeel des onderscheids is gehandeld en dat, al mocht de opzet eens bewezen zijn, daarmede nog niets beslist was omtrent de vraag of de schuldige, hetzij aan zijn ouders teruggegeven, hetzij in een verbeterhuis geplaatst, hetzij tot een vrijheidsstraf veroordeeld moest worden.

Bij de in werking treding van het in Staatsblad 1915 n°. 732 opgenomen nieuwe Wetboek van Strafrecht op 1 Januari 1918, werd de toestand anders. Hoewel de Nederlandsche Kinderwetten van 1901 nog niet werden gevolgd, is toch een nieuwe richting ingeslagen, doordat bij de artikelen 45 en 46 den rechter de bevoegdheid werd verleend om minderjarigen, die zich aan een met straf bedreigd feit hebben schuldig gemaakt, voordat zij den leeftijd van zestien jaren bereikt hebben, naar bevind van zaken:

1. òf zonder toepassing van eenige straf aan ouders of voogden terug te geven;
2. òf hen tot een bij de wet gestelde straf te veroordeelen;
3. òf hen ter beschikking van de Regeering te stellen, zonder toepassing van eenige straf, in welk geval de schuldige òf in een landsopvoedingsgesticht wordt geplaatst, òf wel ter opvoeding wordt toevertrouwd aan een in Nederlandsch-Indië gevestigd bijzonder persoon, òf aan een daar gevestigde rechtspersoonlijkheid bezittende vereeniging of aan een aldaar gevestigde stichting of instelling van weldadigheid; in beide gevallen uiterlijk tot hij den leeftijd van 21 jaar zal hebben bereikt.

Daarmede was ook in Nederlandsch-Indië de dwangopvoeding ingevoerd.

De terzake noodige voorschriften tot verdere regeling der dwangopvoeding van ter beschikking van de Regeering gestelde minderjarige personen werden in Staatsblad 1917 n°. 741 (dwangopvoeding-regeling) gegeven.

Bij deze ordonnantie, die eveneens met ingang van 1 Januari 1918 in werking getreden is, is het algemeen beheer en oppertoezicht over de dwangopvoeding en daarmede samenhangende aangelegenheden, welke gewoonlijk onder den naam van „het Tucht- en Opvoedingswezen" worden samengevat, opgedragen aan den Directeur van Justitie, aan wien is toegevoegd een met den titel van Inspecteur van het Tucht- en Opvoedingswezen bij diens Departement in dienst gestelde ambtenaar.

Reeds op 1 Maart d.a.v. werd het eerste Gouvernements-dwangopvoedingsgesticht te Semarang geopend, hetwelk verdeeld is in 4 afdeelingen, waarvan de eerste 3 respectievelijk bestemd zijn voor aanvankelijke opneming, voor verpleegden met normalen en met abnormalen aanleg, de vierde voor hen, die wegens gedrag als anderszins buitengewoon toezicht behoeven.

Onder de weldadige werking van de nieuwe strafwet nam het aantal Regeeringspupillen weldra in die mate toe, dat de eenige inrichting, bestemd voor dwangopvoeding niet in staat was den nog steeds wassenden stroom van kinderen, die daartoe door den rechter werden aangewezen, op te nemen, tengevolge waarvan de juiste verzorging van deze minderjarigen overeenkomstig de beginselen van de dwangopvoeding-regeling al spoedig moeilijkheden begon op te leveren.

Ten einde aan de dringende behoefte aan meerdere gelegenheid tot plaatsing van Regeeringspupillen in Landsopvoedingsgestichten voorloopig te voorzien, werd einde 1922 een Centraal Doorgangshuis voor Regeeringspupillen te Malang geopend, plaats biedende voor ± 400 minderjarigen, terwijl een tweede inrichting voor jongens (250 plaatsen) en een gesticht voor misdadige meisjes (50 plaatsen) te Tanah Tinggi (Tangerang) in aanbouw zijn.

Doch ook dan zal in dit land met zijn millioenenbevolking nog wel geen ruimte genoeg zijn om alle jeugdige delinquenten op te nemen.

Het is een gelukkig verschijnsel, dat van particuliere zijde belangstelling bestaat voor het misdadige of verwaarloosde

kind; door de Regeering wordt het particulier streven op grond van het groote maatschappelijk belang daarbij betrokken, zooveel mogelijk gesteund. Hiertoe leidde Haar ook het beginsel inzake de verzorging van dergelijke kinderen: „het particulier initiatief regel, de staatsverpleging aanvulling", waardoor het voordeel verkregen wordt, dat de verzorging der pupillen zooveel mogelijk geschiedt overeenkomstig den door de ouders beleden godsdienst.

Wat de te verleenen subsidies aangaat, deze zijn te onderscheiden in subsidies voor de bouw- en eerste inrichtingskosten der particuliere gestichten en in tegemoetkomingen in de exploitatiekosten van deze inrichtingen.

Gedeeltelijke vergoeding wordt verleend voor de bouw- en eerste inrichtingskosten, met dien verstande, dat deze tegemoetkoming tot een maximum van drie-vierde steeds in dezelfde verhouding zal behooren te staan tot de totale bouwsom, als het getal der op te nemen Regeeringskinderen staat tot het geheele aantal der in het gesticht te plaatsen pupillen.

Als tegemoetkoming in de exploitatiekosten wordt van Regeeringswege een bijdrage verleend van gemiddeld f17,50 per kind en per maand.

Waar de Regeering toonde, dat Zij op krachtige wijze het particulier initiatief, dat zich het lot van het verwaarloosde en misdadige kind aantrekt, wilde steunen, werden van particuliere zijde ernstige pogingen in het werk gesteld, om te komen tot de oprichting van gestichten, die aan de eischen van de dwangopvoeding-regeling voldoen.

Meerdere van deze pogingen werden met gunstigen uitslag bekroond.

Zoo werd in 1920 te Soekaboemi een groot modern gesticht geopend voor Regeeringspupillen van Europeeschen landaard (± 150 plaatsen), welk gesticht onder beheer staat van het te Batavia gevestigde Genootschap van in- en uitwendige zending.

Voorts werd in 1921 te Batavia in gebruik genomen het door de aldaar gevestigde vereeniging Dorcas opgerichte Tehuis voor verwaarloosde kinderen van Europeeschen landaard (± 40 plaatsen).

Eveneens werd in 1921 te Klakah een landbouwkolonie geopend voor het verwaarloosde en misdadige kind van elken landaard. Laatstgenoemde kolonie, waar 150 kinderen kunnen geplaatst worden, gaat uit van de vereeniging Pro Juventute te Soerabaja.

Verder kunnen Regeeringspupillen opgenomen worden in de volgende particuliere inrichtingen:

1. de landbouwkolonie Kalawara Na Poetih (Midden-Selèbès), welke kolonie van het Leger des Heils uitgaat.

2. Wittekruis-kolonie te Warak bij Salatiga. Directie: de Heer en Mevrouw Van Emmerik (± 50 Inlanders).

3. Het Oranje Nassau-gesticht te Magelang. Directeur de Heer Joh. van der Steur.

4. Het Meisjeshuis en het Kinderhuis te Soekaboemi, uitgaande van het Genootschap van in- en uitwendige zending te Batavia (totaal 80 plaatsen).

Nog van een andere zijde ontving de Regeering met betrekking tot Haar arbeid in het belang van het verwaarloosde en misdadig aangelegde kind zeer gewaardeerden steun, nl. van den kant der sedert 1916 hier te lande opgerichte Pro Juventute-vereenigingen, welke ten doel hebben de bestrijding van de misdadigheid van jeugdige personen in Nederlandsch-Indië.

Van Regeeringswege wordt aan deze vereenigingen verleend een bedrag van f 400 's maands voor de bezoldiging van een ambtenaar van Pro Juventute, te vergelijken met den ambtenaar voor de kinderwetten in Nederland, terwijl aan het einde van elk kalenderjaar van Landswege vergoed wordt de helft van de verplegingskosten van de z.g. Pro Juventute-kinderen, wier opname in een gesticht of een gezin dringend noodig was.

Pro Juventute-vereenigingen bestaan thans te Batavia, Soerabaja, Médan, Semarang, Jogjakarta en Padang.

De vereenigingen te Semarang en Soerabaja hebben een doorgangs-observatiehuis opgericht, terwijl de eerstgenoemde vier vereenigingen een ambtenaar hebben aangesteld en een dertigtal Regeeringspupillen onder haar toezicht in gezinnen doen verplegen.

De particuliere gestichten worden, wat de verzorging aangaat, op een lijn gesteld met de Gouvernementeele. In alle inrichtingen wordt gestreefd naar het verkrijgen van het dubbele voordeel; een kind, dat zoo goed als zeker den verkeerden weg op zal gaan, door g e d w o n g e n verblijf in een model-inrichting op te voeden tot een nuttig lid der maatschappij. Beoogd wordt dus niet alleen de bescherming van de ongelukkige jeugd, en het voorkomen van verdere delicten, maar vooral ook het opleiden tot nuttige leden van de maatschappij van hen, die door geboorte, omgeving, verwaarloozing of andere omstandigheden gepraedestineerd schijnen om de maatschappij tot last te zijn en met haar op voet van oorlog te leven.

Dat doel kan niet anders worden bereikt dan door het geven van een volledige opvoeding, d. i. behalve het onderricht in lezen, schrijven en rekenen, het wennen aan orde, tucht en regelmatigen arbeid, het kweeken van plichtsbesef en het ontwikkelen van doorzettingsvermogen. Vooral de laatste deugden moeten verkregen eigenschappen zijn, wanneer de pupillen weder in het werkelijke leven worden geplaatst.

Al bereiken de Gouvernements- en particuliere inrichtingen lang niet altijd het beoogde doel om de pupillen als nuttige leden van de maatschappij vrij te laten, dikwijls doordat zij te kort in de inrichting zijn geweest, vaak ook omdat de oude natuur weer boven komt, zoo is dit nimmer een reden van ontmoediging, maar dikwijls wel aanleiding tot meerdere activiteit geweest.

Eigenlijk ziet de Regeering Zich steeds voor nieuwe vraagstukken geplaatst, die om een oplossing vragen. De werkzaamheden op verschillend gebied staan onder de eenhoofdige leiding van het Hoofd van de Afdeeling Tucht- en Opvoedingswezen van het Departement van Justitie, tevens directeur leider van het reeds vermelde Regeeringsbureau ter bestrijding van den zoogenaamden handel in vrouwen en meisjes en van dien in ontuchtige uitgaven, welke beide bureaux zich hoe langer hoe meer ontwikkelen in de richting van een kantoor voor alle sociale aangelegenheden, die met vrouwen- en kinderbescherming en zorg voor gedeclasseerden in den ruimsten zin van het woord in verband staan.

De Werkloosheid. Toen in het begin van 1922 de hier te lande ingetreden malaise in ruimer kring begon door te werken, deed zich een tot dusver in deze landen ongekend verschijnsel voor, nl. werkloosheid onder de Europeesche ingezetenen.

Naar aanleiding van de dagbladberichten, dat een onrustbarend aantal werkloos geworden Europeesche werknemers zonder inkomsten of middelen van bestaan in de kampongs verblijf zou houden, werd op initiatief van het Kantoor van Arbeid allereerst in die richting te Batavia een onderzoek ingesteld. Het resultaat weersprak de bovenvermelde berichten. Slechts 76 personen werden aangetroffen, van wie 18 inderdaad door de malaise werkloos zijnde Europeanen, allen vrijwel lieden, die ook vroeger slechts zeer ondergeschikte betrekkingen hadden vervuld. Wel bleek uit buiten de grenzen van dit kampongonderzoek vallende gegevens, dat zich boven deze categorie een tweede, blijkbaar veel talrijker laag van werkloozen bevond, die zich ophielden zoowel in goede hotels als in pensions, commensalenhuizen, bij familie, vrienden en kennissen.

Deze werkloosheid was aanleiding, dat het Hoofd van het Kantoor van Arbeid zich in verbinding stelde met de burgemeesters van eenige gemeenten, teneinde te geraken tot de oprichting van gemeentelijke arbeidsbeurzen. Deze instellingen, die in alle beschaafde landen burgerrecht hebben verkregen, werden aanbevolen niet alleen om in deze crisiswerkloosheid de slachtoffers daarvan zoo veel mogelijk bij te staan in hun pogingen om werk te vinden, doch tevens om in het algemeen op de eenvoudigste wijze vraag en aanbod op de arbeidsmarkt bij elkaar te brengen, een centrum te vormen van waaruit het initiatief of althans de aandrang tot noodig gebleken sociale maatregelen (huisvesting, steunverleening, werkverschaffing, organisatie van den armenzorg) zou kunnen uitgaan en om ten slotte aldus een registratiemiddel te scheppen van de vraag naar en speciaal van het aanbod van arbeidskrachten en van den omvang van chronische en crisis-werkloosheid. Een ontwerp eener gemeenteverordening op de samenstelling en werkkring eener zoodanige beurs en een ontwerp-instructie van den leider daarvan, zoomede een handleiding (met kaartstelsel) ten behoeve van Indische arbeidsbeurzen werden daartoe ter beschikking der gemeentebesturen gesteld. Op 7 April 1922 werd de gemeentelijke arbeidsbeurs te Batavia geopend, op 15 Mei d.a.v. die te Bandoeng. Te Medan is het gemeente-

bestuur met ingang van Januari 1923 tot eene soortgelijke registratie der zich aanmeldende werkloozen overgegaan. Te Soerabaja en Semarang waren de gemeentebesturen van oordeel, dat aan zoodanige arbeidsbeurs vooralsnog geen behoefte bestond; aldaar werd het plaatsingswerk ter hand genomen onderscheidenlijk door de „Vereeniging tot steun van Europeesche werkzoekenden" en het „Comité tot ondersteuning van door de malaise ontslagen personeel". Het Kantoor van Arbeid werd door de Regeering gemachtigd om als arbeidsbeurs-centrale op te treden teneinde vacatures, die ter plaatse niet vervuld konden worden, ter kennis van de overige arbeidsbeurzen te brengen.

Zoodra de noodzakelijkheid bleek om aan door de werkloosheid in armoede vervallenen geldelijk steun te verleenen, werd door zich daartoe gevormd hebbende comité's op de vrijgevigheid der beter gesitueerden te Bandoeng, Buitenzorg, Batavia, Medan, Semarang en Soerabaja een beroep gedaan, dat met groote mildheid werd beantwoord. Gingen bij de particuliere vereenigingen de ondersteuning en de arbeidsbemiddeling hand aan hand, te Batavia en Bandoeng werd aanvankelijk gepoogd om deze twee verschillende functies — liefdadigheid en op zakelijke wijze samenbrengen van vraag en aanbod van werkkrachten — afzonderlijk te houden. Intusschen drong de nijpende nood van vele werkloozen tot een compromis, dat hierin bestond, dat de arbeidsbeurs bemiddelend zoude optreden en eene arbeidsbeurscommissie naast toezicht op de beurs, de door de particuliere milddadigheid bijeengebrachte fondsen zou beheeren. De practijk heeft bij beide beurzen geleerd, dat algeheele scheiding van de sociale en philantropische functies noodig is; in Maart 1923 kwamen onafhankelijk van elkander, de arbeidsbeurs-commissies te Bandoeng en te Batavia tot deze conclusie.

Dat zij — zoowel als de particuliere vereenigingen die zich alleen met leniging der crisis-werkloosheid ophouden — niettemin vruchtbaar werk hebben verricht, kan blijken uit den volgenden staat, die betrekking heeft op de werkzaamheden der arbeidsbeurzen en plaatsingsbureau's van de oprichting tot einde Februari 1923.

Plaats.	Totaal aantal ingeschrevenen.		Geplaatst.		% geplaatsten van het aantal ingeschrevenen.			Ingeschrevenen op 1 Maart 1923.		
	Eur.	Inl.	Eur.	Inl.	Eur.	Inl.	Totaal.	Eur.	Inl.	Totaal.
Batavia .	672	436	103	31	15,33	7,11	12,09	250	203	453
Bandoeng	434	35	106	12	24,42	34,29	25,16	58	14	72
Semarang	176	—	65	—	36,93	—	—	73	—	73
Soerabaja	462	—	43	—	9,31	—	—	—	—	—

In den loop van Februari 1923 staakte het Steun-Comité te Soerabaja wegens fondsengebrek voorloopig haar werkzaamheden.

Ook de resultaten der arbeidsbeurzen te Bandoeng en Batavia verminderden allengs, hetgeen voorshands wordt toegeschreven aan het feit, dat de leiders dezer beurzen in den loop van het jaar ook met andere werkzaamheden werden belast, waardoor het noodzakelijke plaatsingswerk niet voldoende tot zijn recht kon komen. [1]) Op voorstel van het Hoofd van het Kantoor van Arbeid is door den Gemeenteraad van Bandoeng besloten door een nadere proefneming gedurende zes maanden — waarbij een afzonderlijk hoofd uitsluitend voor de arbeidsbeurs zal worden aangewezen — te doen uitmaken in hoeverre de arbeidsbeurs aldaar bestaansrecht heeft dan wel dient te worden opgeheven. Voor deze proefneming, waarmede in Maart 1924 begonnen is, werd door de Regeering een maandelijksch bedrag van f 150 beschikbaar gesteld.

Na bovenvermeld voorloopig kampongonderzoek in Februari 1922 werd vervolgens door het Kantoor van Arbeid met medewerking van de Hoofden van gewestelijk en plaatselijk bestuur een onderzoek naar het aantal werkloozen op Java op 1 Juli d.a.v. ingesteld, hetwelk de volgende cijfers opleverde:

Werklooze Cultuurgeëmployeerden.	Andere Eur. werkloozen.	Totaal.	Hiervan behoeftig.
108	439	547	244

Hierbij moet in overweging worden genomen, dat voor de groote plaatsen het tellen der werkloozen groote bezwaren medebracht, daar niet altijd hun woonplaats en het feit, dat zij werkloos waren, bekend was, zoodat de cijfers alle zeer aan den lagen kant zijn. Toch zijn zij voldoende om te concludeeren, dat er inderdaad in beduidende mate werkloosheid heerschte en gebrek werd geleden. Hoewel de toestand dus op zichzelf ongunstig was, valt niet te ontkennen dat — enkele goeden niet te na gesproken — het gehalte der bekende werkloozen in het algemeen niet op een hoog peil stond.

Opnieuw werd door het Kantoor van Arbeid een onderzoek naar den stand der werkloosheid op Java ingesteld per 1 December 1922. Ter voorkoming van overbodig werk werden alleen over die gewesten nadere inlichtingen gevraagd, waar volgens de vorige opgave zich 20 of meer werkloozen bevonden en werd het onderzoek beperkt tot de vraag of de werkloosheid *a.* onder de cultuur-geëmployeerden, *b.* onder de overige Europeanen belangrijk was toe- dan wel afgenomen. Uit de antwoorden bleek, dat de werkloosheid zeer belangrijk was toegenomen te Batavia (van 108 op 256), te Semarang (op 1 Juni 82; 1 December geen nadere cijfers) en te Jogjakarta (van 34 op 45), evenwel niet onder de cultuurgeëmployeerden; dat in de Preanger-Regentschappen de werkloosheid veeleer toe- dan afgenomen was, doch goed geschoolde en bekwame krachten nog wel — hoewel moeilijker — plaatsing konden vinden en dat in Soerabaja, Kediri, Pasoeroean en Pekalongan de omvang der werkloosheid stationnair bleef.

Gunstiger resultaten leverde het onderzoek op nopens den toestand op 1 Januari 1923 in de Buitengewesten. De door de Hoofden van gewestelijk bestuur ingezonden cijfers toonden aan, dat de omvang van de Europeesche werkloosheid in de Buitengewesten belangrijk minder was dan werd verwacht en dat zelfs feitelijk in geen der gewesten, behalve het gouvernement Oostkust van Sumatra en de residentie Sumatra's Westkust, van het voorkomen van werkloosheid kon worden gesproken.

Van werkloosheid op belangrijke schaal onder de inheemsche bevolking is niet gebleken. Te Médan deed de Gouverneur daarnaar een opzettelijk onderzoek instellen, dat uitwees, dat op eene bevolking van 18626 mannen slechts 147 werkloozen werden geteld, en dat het meerendeel van dezen bij eenige inspanning wel werk zoude kunnen vinden. Onder de Chineesche vaklieden en koelies in de bouwvakken te Médan werd een niet onbelangrijke werkloosheid (1000 timmerlieden en metselaars en 500 koelies) geconstateerd, gevolg van de slapte in het bouwvak. De omvang van de werkloosheid onder de inheemsche bevolking valt overigens moeilijk na te gaan, doch voorshands behoeft deze — gezien de verhoudingen in de inheemsche wereld en de betrekkelijk lage rijstprijzen — nog geen aanleiding tot overheidsbemoeienis te geven.

Tegen het einde van 1923 waren er aanwijzingen, dat de werkloosheid onder de Europeanen wederom was toegenomen. Eind November stonden bij het Malaise-Comité te Semarang nog 93 werkzoekenden ingeschreven en 70 bij het Plaatsingsbureau van den Handelsbond te Soerabaja op eind December.

Door het Kantoor van Arbeid werd in 1922 mede een onderzoek ingesteld naar het aantal geslaagden van de middelbare en technische scholen, dat tengevolge der malaise geen betrekking had kunnen vinden. De eindexamens hadden plaats gehad in het voorjaar 1922 en het onderzoek legde den toestand vast op 1 October 1922. Daaruit bleek, dat van de 303 Europeesche, 65 Inlandsche en 37 Chineesche geslaagden er onderscheidenlijk 58, 33 en 18 nog tevergeefs naar eene plaatsing zochten.

De bemoeienis met deze aangelegenheid is sedert overge-

1) Daar in verband hiermede de statistische gegevens dezer arbeidsbeurzen over de rest van 1923 slechts een zeer onzuiver beeld der werkloosheid geven, zijn deze hier achterwege gelaten.

gaan op het einde October opgerichte Comité voor beroepskeuze.

Verzoeningsraad voor de spoor- en tramwegen op Java en Madoera. Bij G. B. 18 Februari 1923 (Stbl. n°. 80) werd door de Regeering ingesteld de reeds eenige jaren in voorbereiding zijnde Verzoeningsraad voor de spoor- en tramwegen op Java en Madoera. Deze raad heeft tot taak het verleenen van tusschenkomst, wanneer bij de spoor- en tramwegen op Java een geschil over arbeidsaangelegenheden dreigt te ontstaan of ontstaan is, hetwelk tot staking aanleiding heeft gegeven of op andere wijze het algemeen belang kan schaden. De raad geeft geen bindende uitspraak doch brengt rapport uit van zijn bemoeiingen en geeft daarin de gedragslijn aan, welke naar zijn oordeel door partijen naar billijkheid had behooren of alsnog behoort te worden gevolgd; zoo eenigszins mogelijk brengt hij partijen tot een minnelijke schikking. De Gouverneur-Generaal benoemt den voorzitter, benevens ten minste twee plaatsvervangende voorzitters van den raad, terwijl als leden worden aangewezen: door den Hoofdinspecteur S.S. 6 personen, door de Bestuurderscommissie van de Vereeniging van Ned.-Indische spooren tramwegmaatschappijen 6 personen, door de gezamenlijke groepvertegenwoordigingen van S.S. personeel 4 personen, die in het spoor- en tramwegbedrijf werkzaam zijn; door de federatie van gegradueerd personeel van de S.S. en T., den bond van niet-gegradueerd S.S. personeel 1ste klasse, den bond van Eur. personeel bij de S.S. en T., de vereeniging van spoor- en tramwegpersoneel in Nederlandsch-Indië, den conducteursbond en den bond van S.C.S. personeel elk 2 personen. Ook andere dan de genoemde bonden kunnen door den voorzitter worden toegelaten tot de aanwijzing van leden van den verzoeningsraad. Dit college houdt in elk geschil zitting met één voorzitter en ten minste vier leden. Door elk der partijen in het geschil wordt een lid aangewezen. De overigen worden door den voorzitter aangewezen in dier voege, dat het aantal vertegenwoordigers van werknemers en werkgevers steeds gelijk is.

De Regeering vertrouwt, dat door de instelling van den verzoeningsraad, tot voorzitter waarvan Mr. Dr. J. B. Peyrot, Algemeen Adviseur voor sociale aangelegenheden bij het Departement van Gouvernementsbedrijven werd aangewezen, een belangrijke stap nader is gezet in de richting van een vreedzame oplossing van mogelijke arbeidsgeschillen bij de uit maatschappelijk oogpunt zoo belangrijke groote verkeersbedrijven.

Scheidsgerecht bij de Déli Spoorwegmaatschappij. Op deze plaats verdient ook nog melding te worden gemaakt van de instelling van een scheidsgerecht bij de Déli Spoorwegmaatschappij, bij welk scheidsgerecht het personeel dezer maatschappij in hooger beroep kan komen van hem door den Administrateur opgelegde straffen (ontevredenheidsbetuiging, geldboeten van ten hoogste zeven dagen loon, terugstelling tot eene betrekking in eene lagere loonklasse, al dan niet gepaard met vermindering van loon en ontslag). De uitspraak van het scheidsgerecht geldt in hoogsten aanleg. Het bestaat uit een door den Gouverneur van Sumatra's Oostkust voor een jaar benoemden voorzitter, die niet in dienst der maatschappij mag zijn, en uit twee leden, behoorende tot het personeel der maatschappij, van wie een door den Administrateur en een door den gestrafte wordt aangewezen.

De Ondernemersbond. Op 11 November 1922 werd te Batavia opgericht de Indische Ondernemersbond. Zulks geschiedde in overleg met het Bestuur van den Ondernemersraad in den Haag.

Het doel van den bond is — luidens een door het bestuur in Januari 1924 verspreide circulaire — niet als werkgeversvereeniging op te treden. Hij stelt zich voor, de gezamenlijke belangen van de verschillende in Indië werkende ondernemingen (in den uitgebreidsten zin van het woord) zoo goed mogelijk te behartigen. Naar het oordeel der oprichters omvat het belang van eene onderneming niet slechts dat van het daarin gestoken kapitaal of dat der leiders, maar is elk bedrijf een belangengemeenschap, waarin allen, in welke positie zij ook tot het doel der zaak medewerken, één groot belang hebben, nl. haar welslagen.

De Bond stelt zich voorts niet ten doel zich te mengen in de particuliere belangen zijner leden. Dezen blijven, als zij tot den Bond toetreden, volkomen vrij hun eigen belangen te behartigen op de wijze die zij zelf daartoe het meest geschikt achten. Evenals de Ondernemersraad in Nederland zal de Bond dan ook, wanneer zich kwesties voordoen, waarbij de bijzondere belangen van sommigen zijner leden niet parallel loopen aan, of zelfs in strijd komen met die van anderen, zich van optreden onthouden. In zulke gevallen zijn die leden, die meenen bijzondere belangen te moeten naar voren brengen, vrij dit buiten den Bond om zelf te doen.

De Bond — aldus genoemde circulaire — is ten deele bedoeld als eene vereeniging tot bestudeering van zaken van gemeenschappelijk belang, ten deele kan hij dienst doen tot onderlinge leering en instructie, en ten slotte zal, indien het noodig is op te treden tegen toestanden of maatregelen, die in strijd worden geacht met het welbegrepen belang der ondernemingen en daarmede, wanneer het belangrijke aangelegenheden betreft, met dat van Indië zelf, de kracht eener gemeenschappelijke actie aanmerkelijk grooter zijn dan die welke van afzonderlijk handelen kan uitgaan.

Het streven van den Bond zal zijn bij alle aangelegenheden, waarbij de gemeenschappelijke belangen der leden betrokken zijn, zooveel mogelijk overleg te plegen met de Overheid, opdat bij maatregelen van bestuur en van wetgeving, niet het minst bij fiscale maatregelen, door voorafgaand overleg moeilijkheden kunnen worden voorkomen.

Zijn eerste vergadering hield de Bond op 26 April 1923 te Jogjakarta, waar welhaast de geheele Nederlandsch-Indische financieele, handels-, cultuur-, industrieële- en scheepvaartwereld vertegenwoordigd was. Na een openingsrede van den hier te lande aanwezigen Voorzitter van den (Nederlandschen) Ondernemersraad, waarin omstandig bij het doel van den bond werd stilgestaan, werd het huishoudelijk reglement en daarmede de inwendige organisatie vastgesteld, waarna een tweetal moties werd aangenomen, de eerste met betrekking tot de Indische belastingen, de tweede nopens de vertegenwoordiging der groote ondernemingen op het gebied van landbouw, nijverheid, handel en scheepvaart in den Volksraad.

Commissie voor de statistiek. Bij G. B. 8 Maart 1923 n°. 39 werd ingesteld een Commissie voor de Statistiek, welke tot taak heeft maatregelen te beramen om zooveel mogelijk eenheid te verkrijgen in den arbeid op statistisch gebied hier te lande en om te bereiken, dat met de beschikbare personeele en financieele middelen de voorhanden gegevens op de meest economische wijze worden verzameld en bewerkt en dat daaruit het meest mogelijke nut wordt getrokken.

In deze commissie, tot voorzitter waarvan werd benoemd Mr. A. G. Vreede, Hoofd van het Kantoor van Arbeid, wordt elk betrokken departement door een lid vertegenwoordigd.

In haar eerste vergadering op 12 April 1923 besloot de commissie om zich een zoo volledig mogelijk overzicht te verschaffen van wat er bij de verschillende departementen en diensttakken reeds thans aan gegevens van algemeene strekking verzameld wordt, door een volledige inventarisatie van de bestaande statistieken.

Het meerendeel dezer door de leden, ieder v. z. v. zijn departement betreft, samengestelde overzichten kwam in 1923 nog gereed. Thans wordt nagegaan in hoeverre de inrichting dier statistieken verbeterd kan worden; waar dubbel werk voorkomt, hoe zulks kan worden vermeden en hoe omgekeerd van de fragmentarische verzameling van cijfers en gegevens een meer sluitend geheel kan worden gemaakt. Bij dezen arbeid wordt veel aandacht besteed aan de tegenwoordige inrichting van het Koloniaal Verslag, wijl dit van veel diensten, in het bijzonder van de bestuursambtenaren jaarlijks veel werkzaamheden vergt, terwijl de nauwkeurigheid en de doelmatigheid der in het verslag opgenomen tabellen in veel gevallen zeer veel te wenschen overlaat.

Deze werkwijze draagt tevens bij tot eene geleidelijke ontwikkeling van de statistiek in de richting van uniformiteit, van belang wanneer de centralisatie der statistiek op den duur gewenscht mocht blijken.

Door het Departement van Financiën werd aanhangig gemaakt de voorbereiding van de reorganisatie van de handelsstatistiek, die noodig zou zijn bij de invoering van het Statistiekrecht.

Mede werd de mogelijkheid besproken om hier te lande een handige uitgave der Indische jaarcijfers te doen bezorgen, waarin telkens statistische gegevens worden verstrekt over het afgeloopen jaar. Met dat denkbeeld is door de Regeering reeds ingestemd.

X. HOUTPOLITIEK.

Artikel 61 van het Reglement op het beleid der Regeering van Nederlandsch-Indië legt den Gouverneur-Generaal de verplichting op zijne bijzondere aandacht te vestigen op de bosschen van djatihout, er voor te zorgen, dat de rechten van eigendom van den Lande op alle dusdanige bosschen, niet bij verkoop of op eenige andere wijze aan bijzondere personen afgestaan, worden gehandhaafd, en dat het in stand houden of uitbreiden dier bosschen en de houtkap in dezelve door doeltreffende maatregelen worden geregeld.

Bij de totstandkoming van het Regeeringsreglement geschiedde de exploitatie der Gouvernementsbosschen in eigen beheer. De boschwerkzaamheden werden verricht door de Inlandsche bevolking in gedwongen arbeid.

Eerst bij de ordonnantie in Stbl. 1865 n°. 96 kwam in de door de wet verlangde regeling tot stand, enkel beperkt tot Java en Madoera. Bij deze regeling werden de gedwongen diensten afgeschaft, terwijl een onderscheid werd gemaakt tusschen eenerzijds het beheer van en het toezicht op de bosschen, hetwelk werd toevertrouwd aan Gouvernements-ambtenaren, en anderzijds de exploitatie dier bosschen en de verhandeling van het verkregen hout, waarvoor de medewerking van particulieren werd voorgeschreven. Alleen voor die gevallen, waarin die medewerking zou ontbreken, werd aan ambtenaren van het Boschwezen de bevoegdheid toegekend de exploitatie zelf ter hand te nemen.

Ingevolge dit reglement vonden openbare aanbestedingen plaats, waarbij of de bosschen geheel op stam perceelsgewijs werden verkocht, of alleen de aankap en uitsleep ten behoeve van het Gouvernement werden uitbesteed.

Onder dit stelsel kon zich een uitgebreide houthandel ontwikkelen, welke niet alleen in Indië doch ook elders ter wereld goede afzetgebieden vond.

Door het brengen van boschexploitatie en houthandel in ééne hand kon deze laatste zich nl. uitstekende bestaansvoorwaarden verschaffen. Niet alleen toch wist de exploitant-groothandelaar met zekerheid jaarlijks over groote hoeveelheden op stam staand hout te kunnen beschikken, en behoefde hij daardoor geen te groote kapitalen in voorraden vast te leggen, bovendien was hij geheel meester over vorm en afmetingen van het hout, hetwelk hij voor zijn afzet noodig had.

De in den loop der jaren toenemende hoeveelheid van door het Boschwezen voor kap aangeboden perceelen, zoowel als de stijging der houtprijzen door een grooter verbruik, vereischten gaandeweg grootere kapitalen en meer geschoolde werkkrachten dan die door enkele particuliere aannemers en handelaren konden worden beschikbaar gesteld. Dit leidde tot de oprichting van kapitaalkrachtige, goed uitgeruste naamlooze vennootschappen, welke de boschexploitatie en den houthandel ter hand namen: het is uit de latere jaren der 19de eeuw, dat de groote omvang dateert, welke hier te lande het djatihoutbedrijf verkreeg.

Nadat in 1874 de regeling van 1865 had plaats gemaakt voor een nieuw reglement, waaruit vooral een grootere zorg voor de wildhoutbosschen sprak, ging in 1897 na een langdurigen strijd over de vraag of Gouvernements- dan wel particuliere exploitatie de voorkeur verdiende, de Regeering met hare boschpolitiek geheel over stag. Het in Stbl. 1897 n°. 61 afgekondigde Boschreglement gaf als de richting waarin deze politiek zich voortaan zou hebben te bewegen aan de ontwikkeling van het boschbedrijf door Gouvernementsexploitatie.

Het boschreglement van 1897 moest in 1913 plaats maken voor een ander, afgekondigd in Stbl. 1913 n°. 495, hetwelk echter in het eenmaal aangenomen principe der te volgen houtpolitiek geen wijziging bracht. Wel werd aan den kap in eigen beheer een nog ruimere plaats toegekend dan tevoren.

Volgens het thans geldende Boschreglement worden de bosschen van den Lande onderscheiden in djati- en wildhoutbosschen.

De onderscheiding tusschen deze beide soorten komt vooral uit bij de boschinrichting, die beoogt orde en vastheid te brengen in het beheer, met het doel om met inachtneming van de plaatselijke belangen der bevolking uit de bosschen de meest mogelijke voordeelen te trekken. Ter bereiking van dit doel worden bedrijfsplannen gemaakt.

Alle djatibosschen komen voor inrichting in aanmerking. In afwachting van de voltooiing der definitieve inrichting wordt, met behulp van de voorhanden gegevens, eene voorloopige inrichting der bosschen tot stand gebracht ten behoeve van de samenstelling van voorloopige bedrijfsplannen.

Voor het beheer van de nog niet ingerichte en der voorloopig ingerichte djatibosschen vormen de boschdistricten de administratieve eenheid. Hiernaast worden, wanneer de Gouverneur-Generaal het tijdstip daarvoor gekomen acht, de definitief ingerichte bosschen van de boschdistricten afgescheiden en samengevoegd tot houtvesterijen. In deze houtvesterijen wordt een intensief beheer gevoerd, waarbij geheel gewerkt wordt volgens de door den dienst van het Boschwezen voor verscheidene jaren ontworpen gedetailleerde plannen.

Geschiedt in de boschdistricten de geregelde exploitatie, d. w. z. die welke wordt gevoerd aan de hand der voorloopige bedrijfsplannen, thans nog op tweeërlei wijze, nl. hetzij door tusschenkomst van aannemers, dus door verkoop van hout op stam tegen betaling van een bepaalde som voor de geheele houtmassa in een boschcomplex, dan wel van een bepaalden prijs voor elken kubieken meter gekapt hout, hetzij door aankap in eigen beheer, met daaropvolgenden verkoop van het bekapte hout, voor de houtvesterijen is reeds aanstonds als gedragslijn aangenomen aldaar geen particuliere exploitatie toe te laten, doch allen aankap uit te voeren in eigen beheer. Het gevolg hiervan is natuurlijk, dat er bij de voortschrijdende definitieve inrichting eene voortgaande verschuiving plaats heeft in de verhouding van de beide wijzen van winning van djatihout en dat steeds kleinere hoeveelheden hout op stam voor aanbesteding in aanmerking komen. Deze verhouding was er in het jaar 1923 ongeveer eene van 1 : 3, hetgeen dus wil zeggen, dat de aankap in eigen beheer toen reeds het drievoudige bedroeg van dien door aannemers.

Bij de crisis, die zich in 1903 in den houthandel voordeed, vreesde men dat dit een faillissement van de bestaande groothandelmaatschappijen ten gevolge zou hebben.

Op grond van de overweging, dat het voor de instandhouding en de ontwikkeling van hun bedrijf van het hoogste belang was te achten, dat zij de zekerheid zouden hebben gedurende een reeks van jaren over een genoegzaam aantal boschperceelen te kunnen beschikken, werd toen, mede in het belang van het Gouvernement, besloten aan eenige maatschappijen ondershands perceelen af te staan tegen vooraf vast te stellen prijzen.

Later werd op grond van voorgebrachte klachten over het niet geheel nakomen van gedane beloften ook in eigen beheer gekapt hout aan de bevoorrechte maatschappijen afgestaan.

Zelfs werden meerdere onderhandsche afstanden gedaan, waarbij geheele productiën van houtvesterijen of in eigen beheer gekapte boschperceelen werden afgestaan.

Aangemoedigd door het succes in dezen dienden echter verschillende gegadigden aanvragen in van een dusdanigen omvang, dat het niet geraden werd geacht op alle verzoeken in te gaan en den onderhandschen afstand als systeem te aanvaarden.

Niettemin bracht het belang van het Land zelf mede, dat men den houthandel het voortbestaan mogelijk maakte door het verschaffen van goede bestaansvoorwaarden.

Niet alleen toch gebruikte men in Indië veel te veel djatihout voor doeleinden, waarvoor evengoed betere wildhoutsoorten konden worden gebruikt, zoodat in het belang van een gunstigen handelsbalans en teneinde het waardevolle

djatihout de meest rendabele bestemming te geven, gestreefd moest worden naar vermeerdering van den export, bovendien zou het Gouvernement bij de toenemende eigen-exploitatie der djatibosschen in elk geval nog geruimen tijd den groothandel in hout noodig hebben. Samenwerking tusschen Gouvernement en houthandel was derhalve noodig, aangezien het Gouvernement niet zelf als houthandelaar kon optreden.

In verband hiermede werd, waar de groothandel in djatihout voor de uitoefening van zijn bedrijf de zekerheid behoefde gedurende langen tijd over groote hoeveelheden hout te kunnen beschikken, en die zekerheid niet of zeer onvoldoende kon vinden in het koopen op de Gouvernements houtvenduties, bij het in Bijblad n°. 6952 opgenomen G. B. 14 Januari 1909 n°. 11 de Directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel gemachtigd om het hout, liggende of gedurende een door hem te bepalen tijdvak aangevoerd wordende op de stapelplaatsen van door hem aan te wijzen houtvesterijen en exploitaties in eigen beheer in de boschdistricten, in het openbaar bij inschrijving te verkoopen.

De eerste aanbestedingen op grond van dit Bijblad werden gehouden in het jaar 1909 en wel voor het hout afkomstig uit de houtvesterijen Noord-Kradenan en Noordwest-Wirosari en uit de boschdistricten Zuid-Randoeblatoeng en Padangan. Beide leveringen werden aangegaan voor 3 jaar.

Intusschen werd hiernaast tevens doorgegaan met de onderhandsche gunning van gekapt hout aan daarvoor in aanmerking komende maatschappijen. Openbare aanbestedingen op den voet van het bepaalde in Bijblad n°. 6952 hadden zelfs in de jaren 1910—1914 in het geheel niet plaats.

Van verschillende zijden werd tegen de gevolgde verkooppolitiek protest aangeteekend. Zoo meende in het jaar 1912 de heer Gonggrijp, destijds Resident van Rembang, de Regeering te moeten wijzen op het z. i. onjuiste van Hare handelwijze aan de particuliere houtaankapmaatschappijen bedrijfszekerheid te willen verschaffen door het ondershands afstaan van groote houtvoorraden.

De boschpolitiek was z. i. van dien aard geweest, dat door de plaats gehad hebbende bevoorrechting velen huiverig zouden zijn hun geld in den houthandel te steken, aangezien zij nu den strijd zouden hebben aan te binden met zwaar bevoorrechte maatschappijen, waardoor de kans om doodgedrukt te worden groot zou zijn.

Tezelfder tijd verschenen in de „Locomotief" en het „Soerabajasch Handelsblad" eenige artikelen, die het stelsel van den onderhandschen afstand aanvielen, terwijl ten slotte op eene vergadering van de „Vabinoi", gehouden te Salatiga op 29 Augustus 1912 met algemeene stemmen de volgende motie werd aangenomen: „De algemeene vergadering van „29 Augustus 1912 te Salatiga van de Vereeniging van „Ambtenaren van het Boschwezen in Ned. Oost-Indië, in „beginsel overtuigd dat de onderhandsche afstand van hout „door den Lande van de gemeenschap offers eischt, ten bate „van enkelen, zonder dat een algemeen belang daardoor even„redig wordt bevorderd, terwijl het daarmede aan enkelen „geschonken voordeel voor anderen weder een direct nadeel „beduidt en daarom niet dan bij hooge uitzondering in zeer „bijzondere omstandigheden te verantwoorden is;

„overtuigd, dat aan den onderhandschen afstand ernstige „bezwaren kleven, wat de practische toepassing betreft, „welke bezwaren op geen wijze weg te nemen zijn, zoodat, „indien al de omstandigheden den onderhandschen afstand „bij uitzondering en bij wijze van tijdelijken maatregel ver„dedigbaar doen voorkomen, deze toch niet anders dan in „den uitersten nood mag worden toegepast;

„tenslotte overtuigd, dat zich tegenwoordig geen bijzon„dere omstandigheden voordoen, welke onderhandschen „afstand van hout kunnen wettigen;

„spreekt als hare meening uit, dat onder de tegenwoordige „omstandigheden geen onderhandsche afstand van hout door „den Lande behoort plaats te hebben".

Naar aanleiding van de van verschillende zijden geopperde bezwaren tegen het stelsel van onderhandschen afstand, zag de Regeering naar middelen om, welke daarvoor in de plaats zouden kunnen komen. Uitgaande van het standpunt, dat het louter en alleen het belang van den Lande was, hetwelk noopte tot het treffen van voorzieningen, waardoor den groothandel in hout het voortbestaan mogelijk werd gemaakt en dat elke gedachte aan begunstiging of bevoorrechting van welk lichaam ook daaraan ten eenenmale vreemd moest zijn, oordeelde de Regeering de aanvaarding noodzakelijk van een vaste gedragslijn, welke gericht moest zijn op de instandhouding van een op gezonden grondslag rustenden houthandel, als complement van de in omvang toenemende eigen exploitatie der bosschen.

Als hoofdvorm van noodzakelijken steun aan den groothandel zou in de eerste plaats worden doorgevoerd het verkoopen bij inschrijving van de gedurende een heel kalenderjaar op stapelplaatsen aan te brengen houtvoorraden, waarbij dus alle groothandelaren onder gelijke omstandigheden met elkander zouden kunnen concurreeren, terwijl daarnaast zou worden ingesteld een systeem van afzonderlijk voor den groothandel in te richten venduties, te houden in groote kavelingen van 200—600 M³. hout.

In verband met de omstandigheid, dat de groothandel zich sedert den inmiddels uitgebroken Europeeschen oorlog vrijwel van mededinging bij den verkoop op venduties had onthouden, werd echter begonnen niet de geheele massa gekapt en te kappen hout (50 000 M³.), doch voorloopig slechts 15 000 M³. op de aangegeven wijze bij stapelplaatsinschrijving ten verkoop aan te bieden, en daarnaast elke maand een of meer groote kavelingen aan te bieden.

Voorts werd om dezelfde reden voorshands afgezien van het vroeger reeds in beginsel aangenomen denkbeeld om de limieten der houtprijzen voor den groothandel lager te stellen dan voor den kleinhandel.

Aldus werden voor het eerst na de aanbestedingen van 1909 in 1915 opnieuw geheele producties, op verschillende plaatsen gedurende een jaar aangevoerd, bij inschrijving in het openbaar verkocht. Bij de inschrijving bleek, dat de groothandel daaraan geen deel genomen had, waardoor de weinige leveringen die werden toegewezen in handen vielen van opkomende handelaren.

Bij een onder dagteekening van 15 Maart 1915 bij de Regeering ingediend rekest werd door de heeren Swaving en Beukema Toewater, respectievelijk namens de Javasche Boschexploitatiemaatschappij en de Nederlandsch-Indische Houtaankapmaatschappij het verzoek gedaan om maatregelen te willen nemen, opdat aan den groothandel in hout bedrijfszekerheid zou worden gewaarborgd en om nogmaals over te willen gaan tot verkoop bij inschrijving van hout op stapelplaatsen op door verzoekers nader geformuleerde voorwaarden. Volgens dit rekest had de groothandel aan de tevoren gehouden inschrijvingen geen deel genomen, omdat de voorwaarden, waaronder die plaats hadden gevonden, te bezwarend waren en voor de toekomst allerminst eenige bedrijfszekerheid aanboden. De aangevoerde bezwaren kwamen in hoofdzaak hierop neer, dat het Boschwezen uitsluitend werkte op kwantiteit, waardoor de bekapping in het algemeen te weinig verzorgd werd, dat in de aangemaakte houtwerken te veel gebreken werden toegelaten, dat de inschrijving uitsluitend plaats vond op goedgekeurd hout, doch ook het afgekeurde moest worden aanvaard en het Boschwezen derhalve onbeperkte hoeveelheden inferieur hout zou kunnen leveren, voorts dat geen minimum hoeveelheid van elk sortiment (dolken, balken, zwalpen en dwarsliggers) werd aangegeven, dat geen percentage bepaald was, hetwelk aan de levering zou mogen worden onttrokken, noch een maximum-percentage voor het afgekeurd hout en ten slotte, dat geen verschil in limietprijs werd gemaakt voor den verkoop „en gros" en „en detail".

De Regeering echter schreef de onthouding van den groothandel bij de gehouden inschrijvingen op de aangeboden stapelplaatsleveringen minder toe aan de opgesomde bezwaren, dan wel aan de algemeene depressie in den handel als een gevolg der Europeesche verwikkelingen.

Bij G. B. 21 Mei 1915 n°. 58 werd dan ook aan de verzoekers, onder afwijzing van hun bovenomschreven tweeledig verzoek, te kennen gegeven dat waarschijnlijk in 1916 opnieuw openbare verkoopingen bij inschrijving zouden worden gehouden van op eenige stapelplaatsen van het Boschwezen aan te brengen houtmassa's en dat met inachtneming van het voorkomende in de nota van toelichting, behoorende bij de contracten voor stapelplaatsleveringen gedurende 1915, het ontwerp-contract mede eene opgave zou bevatten betreffende de hoeveelheid hout, waarop als minimum zou kunnen worden gerekend, alsmede betreffende de procentische sortimentsgewijze samenstelling van dat minimum.

Ongeveer tezelfder tijd was door de Javasche Boschexploi-

tatiemaatschappij een lijvig „Rapport over boschzaken op Java" ingediend aan Zijne Excellentie den Minister van Koloniën, waarin verschillende reeds vroeger voorgebrachte klachten en wenschen opnieuw werden geuit.

In dit rapport vond de toenmalige Wnd. Directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel, Dr. J. C. Koningsberger, aanleiding nog eens in enkele korte trekken het karakter der te volgen boschpolitiek aan te geven. Deze principes waren z. i.:

primo: zoo spoedig mogelijke doorvoering van de exploitatie der djatibosschen op Java in eigen beheer,

secundo: het brengen door het Boschwezen van het in eigen beheer gekapt hout in zoo weinig mogelijk bewerkten vorm aan de markt,

tertio: verkoop van dit hout als regel in openbare mededinging,

quarto: zoo weinig mogelijk detailverkoop en het verschaffen aan den houthandel van voldoende zekerheid inzake de beschikking over groote voorraden, waarop zijn transacties gebaseerd kunnen worden 1°. door openbare aanbieding van leveringen, waarop voorshands telkens voor een kalenderjaar inschrijvingen worden geopend en 2°. door aanbieding op openbare vendutiес van groote kavelingen van 200—600 M³.

Met deze beginselen kon de Regeering Zich geheel vereenigen.

Inmiddels was door den oorlog en de verschepingsmoeilijkheden de export van djatihout geheel stil gelegd.

Er ontstond dan ook een teveel aan hout, zoodat het Boschwezen zich genoodzaakt zag zijn kap in te krimpen.

In de jaren 1918—1920, tijdens de hoogconjunctuur, deelde het hout in de algemeene opleving en de geweldige vraag naar grondstoffen. Niet alleen kon vrijwel de geheele djatihoutproductie binnenslands geplaatst worden, maar de prijzen bereikten een fabelachtige hoogte.

Zoodra echter de malaise kwam, bleek het weer noodzakelijk tot een belangrijke inkrimping van den kap over te gaan, daar de groote houtvoorraden onverkoopbaar bleken.

De mislukking der aanbestedingen was een gevolg van de groote moeilijkheden waarvoor de handel zich opnieuw geplaatst zag. Door de intredende en zich steeds voortzettende prijsdaling werd het voor dien handel onmogelijk zich door aankoop op vendutiес of door inschrijving op stapelplaatsleveringen van product te voorzien. Behalve toch dat daarbij hooge limietprijzen bleven gesteld, bovendien werd geen enkele garantie gegeven omtrent de samenstelling van het product.

Het gevolg van den ingetreden malaisetoestand was, dat opnieuw van verschillende zijden bezwaren tegen de door de Regeering gevolgde houtpolitiek werden ingebracht.

Deze bezwaren troffen niet slechts de wijze, waarop het Gouvernements-djatihout werd verkocht, doch gingen dieper en richtten zich tegen het beginsel van staatsexploitatie zelf. In het kort kunnen zij als volgt worden samengevat.

I. D e h o u t h a n d e l m o e t, w i l h i j g r o o t h a n d e l z i j n e n z i c h o o k o p d e n e x p o r t t o e l e g g e n, b e s c h i k k e n o v e r h o u t v o o r r a d e n o p l a n g e n t e r m i j n t e g e n v o o r a f b e k e n d e p r i j z e n. Bij het systeem van aankap in eigen beheer door het Boschwezen met de bestaande inrichting van vendutiес en stapelplaatsleveringen is dit alleen mogelijk door het v a s t l e g g e n v a n g r o o t e k a p i t a l e n i n h o u t v o o r r a d e n, hetgeen echter onoverkomenlijke moeilijkheden medebrengt.

II. D e h o u t h a n d e l m o e t, w i l h i j g r o o t h a n d e l z i j n e n c o n t r a c t e n, o o k b u i t e n s l a n d s, v o o r b e p a a l d e m a t e n v o o r l a n g e r e n d u u r k u n n e n a f s l u i t e n, z e g g i n g s c h a p h e b b e n o v e r d e n v o r m, w a a r i n h e t h o u t i n h e t b o s c h b e k a p t w o r d t.

Bij het bestaande systeem van aankap in eigen beheer door het Boschwezen is de handel gedwongen zich op stapelplaatsleveringen van hout te voorzien, waarbij hij met het hout in de benoodigde afmetingen, tevens groote hoeveelheden op dat oogenblik onverkoopbaar product moet opnemen.

III. D e h o u t h a n d e l m o e t, w i l h i j g r o o t h a n d e l z i j n, h e t p r o d u c t b i j a f n a m e i n g r o o t e h o e v e e l h e d e n v o o r e e n l a g e r e n p r i j s b e k o m e n d a n w a a r v o o r h e t d i r e c t d o o r d e n p r o d u c e n t a a n d e n c o n s u m e n t g e l e v e r d w o r d t. Voor de stapelplaatsleveringen, die voor den groothandel bestemd zijn, worden echter dezelfde limietprijzen vastgesteld als voor de vendutiес die de consumenten direct moeten bedienen.

Ter tegemoetkoming aan deze eischen nu wenschte de houthandel toelating van particuliere exploitatie ook in de houtvesterijen. Instede van eene verdere verkleining van het voor particuliere exploitatie openstaande boschareaal door de voortschrijdende definitieve boschinrichting, wenschte hij derhalve een afwijken van de sedert 1897 gevolgde gedragslijn, waardoor aan al zijn bezwaren tegemoet zou worden gekomen.

Het spreekt wel van zelf, dat de Regeering indertijd niet in principe zou zijn overgegaan tot het stelsel van exploitatie in eigen beheer, indien daarvoor geen krachtige motieven waren aan te voeren geweest. Dat zij voorts niet van de in 1897 aangenomen gedragslijn is teruggekomen, doch integendeel stelselmatig is doorgegaan met de invoering van eigen exploitatie niet alleen in de definitief ingerichte bosschen doch gedeeltelijk ook in de boschdistricten, bewijst ook, dat die motieven in den loop der jaren niet zonder beteekenis zijn gebleven. Van de zijde van het Boschwezen werden met het oog op het algemeen belang dan ook ernstige bezwaren ingebracht tegen de door de houthandelaren-exploitanten gewenschte particuliere exploitatie. Deze bezwaren, gedeeltelijk van boschtechnischen aard, gedeeltelijk gegrond op de bevolkingsbelangen en het geldelijk belang van het Land, komen in het kort op het volgende neer.

I. V e r k o o p v a n h o u t o p s t a m b e t e e k e n t f i n a n c i e e l n a d e e l v o o r d e n L a n d e. Naast het personeel van het Boschwezen toch zal dan ander (particulier) personeel noodig zijn voor de exploitatie, terwijl het personeel van het Boschwezen met extra-contrôlewerk wordt belast. Dit voert tot grootere totale productiekosten. De door den houthandelaar-exploitant gemaakte winst zou voorts bij exploitatie in eigen beheer het Gouvernement zijn toegevallen. Bij oploopende markt maakt de exploitant groote winsten, bij dalende markt zal hij tegemoetkomingen vragen aan het Gouvernement. In verband met de moeilijkheden ten slotte om de hoeveelheid hout op stam te taxeeren en het feit dat het Gouvernement over het algemeen geen gelukkige hand heeft in het maken van contracten, zoomede den langen duur van het contract, zal verkoop op stam altijd tot financieel nadeel leiden voor het Land.

II. V e r k o o p v a n h o u t o p s t a m b e t e e k e n t e e n g r o o t e b e d r i j f s b e l e m m e r i n g v o o r d e n d i e n s t v a n h e t B o s c h w e z e n. Voor de instandhouding en blijvende productiviteit van het djatiboschareaal is een vaste omloopstijd, een geregelde verjonging, in een woord een systematische doorvoering van de bedrijfsplannen noodzakelijk. Particuliere exploitatie levert hierbij allerlei moeilijkheden en belemmeringen op. Vooreerst worden tal van jaarperceelen niet op tijd opgeleverd. Daar de verjonging moet inzetten onmiddellijk na het kappen om verwildering van den grond te voorkomen, is het vervolgens ook een bezwaar als wel op tijd het perceel gekapt is, maar op een oogenblik dat de cultuur nog niet ter hand genomen kan worden. Natuurlijke verjonging is bij exploitatie door aannemers bijna niet mogelijk. De particuliere exploitatie wenscht concentratie op groote kapvlakten, wat strijdig is met de boschbelangen.

Het Boschwezen moet ook bij particuliere exploitatie zijn eigen exploitatiepersoneel aanhouden voor nakappen, zuiveren en dunnen. De railbanen van het Boschwezen moeten door den particulieren exploitant mede gebruikt worden. Het schaarsche werkvolk in de djatibosschen is een belangrijke factor bij de werkverdeeling. Bij toelating van particulieren aankap zal het Boschwezen, dat nu zelf alle werkzaamheden regelt, niet meer verzekerd zijn op het juiste oogenblik volk te hebben voor cultuurwerkzaamheden, die geen uitstel kunnen lijden.

III. A a n v e r k o o p v a n h o u t o p s t a m z i j n v e r b o n d e n a l l e r l e i e c o n o m i s c h e n a d e e l e n. Een dergelijke verkoop belemmert een gezonde ontwikkeling van den zuiveren groothandel en van den kleinhandel, daar de groothandelaar-exploitant in zijn perceelen een voorsprong heeft op zijn concurrenten. Particuliere exploitatie leidt tot verwaarloozing van de belangen der omwonende bevolking, met als gevolg toename van houtdiefstallen, aan-

gezien de houtvoorziening der bevolking voor den particulieren exploitant weinig winstgevend is, zoodat deze alleen door het Boschwezen zelf op afdoende wijze wordt ter hand genomen.

In Mei 1920 diende de heer J. H. Zeeman, lid van den Raad van Beheer en gedelegeerd Directeur van de N. V. Vereenigde Javasche Houthandelmaatschappijen bij de Regeering een verzoekschrift in, houdende het verzoek om in het Boschreglement en het Dienstreglement voor den dienst van het Boschwezen zoodanige wijzigingen te willen aanbrengen, dat daarin wordt vastgelegd 1°. dat de verkoop van het hout uit de Gouvernements-djatibosschen, zoowel ingerichte als niet-ingerichte, voorzoover dit niet ten behoeve van de Inlandsche bevolking daarvan moet worden uitgesloten, zal geschieden op stam, in zoodanige hoeveelheden en voor zoodanige perioden, dat de handel daarin een voldoenden waarborg voor hare bestaanszekerheid kan vinden en 2°. dat de velling en bewerking van het op stam gekochte hout, staande in de ingerichte djatibosschen, door den kooper zal kunnen geschieden.

Dit rekest werd in December 1920 gevolgd door een ander, waarin de heer Zeeman zijne inzichten terzake nader ontwikkelde en voorstellen deed om door samenwerking van Regeering en particulier te komen tot de oprichting van een ,,gemengd bedrijf'' op het gebied van boschexploitatie en houthandel. Daarbij werd het eerste verzoekschrift door hem teruggenomen.

Als een direct gevolg van dit laatste rekest werd bij G. B. 9 Maart 1921 n°. 32 ingesteld eene commissie van advies nopens het vraagstuk van boschexploitatie en houthandel in gemengd bedrijf, welke tot taak kreeg om aan de hand van het door den heer J. H. Zeeman, lid van den Raad van Beheer en gedelegeerd Directeur der N. V. Vereenigde Javasche Houthandelmaatschappijen, ingediend plan tot oprichting door het Land en die Maatschappij van eene naamlooze vennootschap, ten doel hebbende de exploitatie van Gouvernements-djatibosschen op Java en den handel in hout, in algemeenen zin de vraag te overwegen of samenwerking van Regeering en particulier in den vorm van een ,,gemengd bedrijf'' voor de winning van en den handel in djatihout gewenscht en mogelijk is.

Bij G. B. 26 Juni 1921 n°. 1*x* werd de aan bedoelde commissie verstrekte opdracht uitgebreid in dien zin, dat zij geheel afgescheiden van het door den heer J. H. Zeeman ingediend plan tot oprichting door het Land en de door hem vertegenwoordigde N. V. Vereenigde Javasche Houthandel Maatschappijen van een naamlooze vennootschap, ten doel hebbende de exploitatie van Gouvernements-djatibosschen op Java en den handel in hout, van haar gevoelen zou hebben te doen blijken nopens de meest wenschelijke wijze van winning en verzilvering van het den Lande toebehoorend djatihout, in verband waarmede de commissie verder den naam zou dragen van ,,Commissie voor de houtpolitiek''.

Tot voorzitter dier commissie werd benoemd de Directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel, tot secretaris een ambtenaar ter beschikking van den Algemeenen Secretaris en tot leden: drie vertegenwoordigers van den groothandel, welke zich tevens bezighoudt met de houtexploitatie, een vertegenwoordiger van den zuiveren groothouthandel, twee vooraanstaande personen uit den handel, een vertegenwoordiger van een tramwegmaatschappij, een hoofdingenieur bij het Departement van Gouvernementsbedrijven, het Hoofd van den Indischen centralen aanschaffingsdienst, een boschambtenaar, erkend voorstander van staatsexploitatie, een boschambtenaar, erkend voorstander van particuliere exploitatie en de ambtenaar voor handelszaken bij het Boschwezen.

De Commissie splitste zich vóór het aanvangen harer werkzaamheden op voorstel van haren voorzitter al dadelijk in drie sub-commissie's. Hiervan zou de eerste antwoord hebben te geven op de vraag ,,In welken vorm zal het door het Boschwezen te kappen hout moeten worden aangeboden: rond of vierkant bekapt?'', de tweede zou hebben te onderzoeken ,,of toelating van particuliere exploitatie in de houtvesterijen practisch mogelijk is'', terwijl ten slotte de derde als taak werd aangewezen de beantwoording van de vraag ,,of het Boschwezen economisch op den goeden weg is''.

In een eindvergadering van de Commissie in pleno werden ten slotte de conclusies en voorstellen der subcommissies behandeld.

Met geen woord werd daarbij gerept over het denkbeeld, dat nochtans de aanleiding was geweest van de instelling der commissie: het oprichten van een gemengd bedrijf voor boschexploitatie en houthandel.

In het algemeen heeft de Commissie de bezwaren van den houthandel tegen staatsexploitatie als gegrond erkend.

Vandaar hare conclusies, dat de kap zich wat den vorm betreft in de eerste plaats behoort te richten naar de behoefte van den handel en dat de beschikking over hout op stam voor den houthandelaar-exploitant noodzakelijk is; vandaar voorts haar voorstel om een proef op groote schaal te nemen met het toelaten van de particuliere exploitatie in de houtvesterijen en intusschen de verhouding van hout gekapt door particulieren en hout gekapt in eigen beheer voor de eerste 10 jaren te fixeeren op 1 : 3. Vandaar ten slotte ook het voorstel om naast de bestaande eenjarige stapelplaatsleveringen driejarige in te voeren en door verdere regelingen betreffende deze leveringen aan de wenschen van den houthandel tegemoet te komen.

Ook echter de gegrondheid van de bezwaren van de zijde van het Boschwezen ingebracht tegen particuliere exploitatie in de houtvesterijen heeft de Commissie niet ontkend. Vandaar in de eerste plaats hare poging om door verschillende verbeteringen in de stapelplaatsleveringen aan de bezwaren van den houthandel tegemoet te komen, zonder te moeten overgaan tot de toelating van particuliere exploitatie in de houtvesterijen. Vandaar verder de langdurige discussies eerst over de mogelijkheid, daarna over de wenschelijkheid van het toelaten dier particuliere exploitatie in de definitief ingerichte bosschen en als resultaat van die besprekingen het voorstellen van een proef, onder leiding en contrôle van een commissie, bestaande uit een houtvester, een houthandelaar en een onpartijdigen derde, om de mogelijkheid van deze oplossing aan de practijk te toetsen, waarbij in de Commissie een sterke groep van meening was, dat particuliere exploitatie in de houtvesterijen eerst toelaatbaar zou zijn, wanneer elke andere oplossing van de moeilijkheden beproefd was en gefaald had.

Ten slotte zijn door de Commissie nog twee nieuwe commissies voorgesteld, nl. een permanente commissie, bestaande uit een exploitant-houthandelaar, twee ambtenaren van het Boschwezen en een handelsman, welke tot taak zou hebben het vestigen van een goede samenwerking tusschen den dienst van het Boschwezen en den houthandel, en een tweede commissie, welke tot taak zou hebben inzonderheid met het oog op de organisatie te onderzoeken of het Boschwezen economisch op den goeden weg is.

Erkend dient te worden, dat de door de Commissie voorgestelde verbeteringen der stapelplaatsleveringen ten deele aan de bezwaren van den houthandel tegemoet komen, dat het instellen der beide voorgestelde commissies tot een betere samenwerking van Boschwezen en handel zal kunnen leiden, en dat het verder niet uitgesloten moet worden geacht, dat de proef met de particuliere exploitatie in de houtvesterijen ten slotte zoowel den houthandel als het Boschwezen voldoening zal geven. Ondanks al deze mogelijkheden dragen echter de voorstellen der Commissie het karakter zoowel van een compromis, waarbij partijen zich niet anders dan noodgedwongen hebben neergelegd, als van een proef, aan het welslagen waarvan nog door verscheidenen onder de voorstellers ernstig getwijfeld wordt.

Eene beslechting van den langdurigen strijd tusschen den particulieren houthandel en den dienst van het Boschwezen is dan ook van de voorstellen der Commissie niet te verwachten.

De voorgestelde verbeteringen in de stapelplaatsleveringen loopen over drie punten. In de eerste plaats zouden deze gedeeltelijk over een langeren termijn nl. 3 jaren moeten loopen, daarnaast zou de beschrijving en de hoeveelheid der sortimenten tevoren worden vastgesteld en ten slotte zou de kooper binnen de ruimte, welke deze sortimentsbeschrijving daarvoor zou laten, zijn orders moeten geven. De vertegenwoordigers van den houthandel in de Commissie verklaarden pertinent dit voorstel niet als eene oplossing maar als eene tegemoetkoming aan hunne bezwaren te aanvaarden. Door dat voorstel werd toch slechts ten deele tegemoet gekomen aan de eerste groep hunner bezwaren: de noodzakelijkheid om over langeren termijn over hout te beschikken. Het hoofdbezwaar dat zich richt tegen het moeten aanhouden van groote voorraden bekapt hout, werd op deze wijze niet weg-

genomen. Ook de tweede groep van bezwaren, de eisch van zeggingschap over den vorm waarin het hout bekapt wordt, bleef vrijwel geheel zonder tegemoetkoming, terwijl ook in geen enkel opzicht werd voldaan aan den wensch het hout aan den groothandel voor lageren prijs af te staan dan aan den consument.

Een volledig wegnemen dezer bezwaren in de richting van verbetering der stapelplaatsleveringen is niet te verkrijgen, aangezien daarbij steeds de wensch van den houthandel om volledige zeggingschap over den vorm waarin gekapt wordt, onvervuld zal moeten blijven.

De belangrijkste conclusie der Commissie betreft de voorgestelde proef met particuliere exploitatie in de ingerichte houtvesterijen. Door het inslaan van den weg dezer proefneming zal echter wel volledig tegemoet gekomen worden aan de bezwaren van den houthandel, doch zullen dan ook alle bezwaren van de zijde van het Boschwezen onverminderd blijven bestaan. Waar deze bezwaren tegen particuliere exploitatie allerminst denkbeeldig zijn, integendeel reeds ongeveer 25 jaren de richting bepaald hebben van de ontwikkeling van het Boschwezen, nl. voortdurende inkrimping van de particuliere exploitatie bij de voortschrijdende definitieve inrichting der bosschen en waar ook de Commissie voor de houtpolitiek zelve die bezwaren erkende en daarom uitsprak, dat particuliere exploitatie in de ingerichte bosschen wel mogelijk geacht wordt maar alleen toelaatbaar als geen andere oplossing mogelijk blijkt, daar kan het voorstel om niettemin met deze particuliere exploitatie in de houtvesterijen een proef te nemen, geenszins beschouwd worden als eene oplossing der moeilijkheden, maar moet het eerder gekwalificeerd worden als een noodmaatregel, waartoe in ieder geval slechts in de allerlaatste plaats besloten zal mogen worden.

Wat de overige conclusies en voorstellen der commissie betreft, van een permanente commissie, welke tot taak zou hebben het vestigen van een goede samenwerking tusschen het Boschwezen en den houthandel, valt weinig te verwachten. De wenschen van den houthandel toch zijn in het algemeen bij het Boschwezen bekend. Bovendien zullen de beraadslagingen van een commissie als de voorgestelde vermoedelijk hetzelfde beeld geven als die van de Commissie voor de houtpolitiek: iedere partij zal haar eigen standpunt verdedigen, terwijl de oplossing hier juist niet te verwachten is van het kenbaar maken van wenschen en bepleiten van mogelijkheden, maar van het doorvoeren van maatregelen, waarover de meening van belanghebbenden van te voren te voorspellen is.

Ook van de discussies der tweede commissie, welke tot taak zou hebben te onderzoeken of het Boschwezen in zijn opzet en in de uitvoering van zijn taak niet van den economischen weg is afgeraakt, valt geen heil te verwachten, indien daarmede niet gepaard zal gaan deskundigheid en detailkennis, althans volledig inzicht in het bedrijf, zooals deze alleen van insiders verwacht zal kunnen worden.

Ter bereiking van het gestelde doel schijnt niet een commissie, doch de dienstleiding van het Boschwezen zelf het aangewezen orgaan.

Is derhalve de Commissie voor de houtpolitiek er niet in geslaagd nopens de meest wenschelijke wijze van winning en verzilvering van het den Lande toebehoorend djatihout voorstellen te doen, waarvan redelijkerwijze een bevredigende oplossing valt te verwachten van de moeilijkheden, waarin de tot dusver gevolgde houtpolitiek den handel gebracht heeft, de vraag rees op welke wijze die moeilijkheden dan wel opgelost zouden kunnen worden. Als van zelf kwam daarbij weer het eerste denkbeeld aan de orde, hetwelk ook de aanleiding tot het instellen der Commissie was geweest nl. de oprichting van een gemengd bedrijf voor boschexploitatie en houthandel.

Bij de verdere overweging dezer vraag is uitgegaan van het beginsel, dat het voortbestaan van den groothandel in hout mede als een Landsbelang moet worden beschouwd en dat derhalve aan dien handel voldoende bestaansvoorwaarden dienen te worden geboden.

De consequentie van dit standpunt brengt mede, dat de Regeering ook voor de houtvoorziening van 's Lands diensten en bedrijven den houthandel niet zal uitschakelen, maar zich bij dezen van het benoodigde hout zal blijven voorzien.

In het algemeen kan gezegd worden, dat de factoren voor de mogelijkheid van een gemengd bedrijf voor boschexploitatie en houthandel aanwezig zijn. Het Gouvernement als groothoutbezitter toch produceert groote houtmassa's, voor den geregelden afzet waarvan, inzonderheid naar het buitenland, de medewerking van den groothandel onmisbaar is. Aan den anderen kant staat de houthandel, die volkomen aangewezen is op den monopolist-producent van djatihout, het Gouvernement. Wanneer beide zaken willen doen, moeten zij elkander vinden. Naast dit gemeenschappelijk belang bestaan er voor iedere partij afzonderlijke belangen, die maken, dat in vele gevallen winst voor de eene partij verlies voor de andere beteekent. Indien in den een of anderen vorm een belangengemeenschap aangegaan kan worden, waardoor winst en verlies van beide partijen samen gedeeld worden, dan is dit de aangewezen weg om uit de impasse te geraken. Uit dien hoofde was er dus alle aanleiding om te onderzoeken of een dergelijke combinatie in een gemengd bedrijf practisch uitvoerbaar was.

De voornaamste belangen, welke daarin tot hun recht moeten komen, zijn:

I. van het Gouvernement (Boschwezen):

a. het behoud van volledige zeggingschap omtrent de bedrijfsplannen en de uitvoering daarvan in de Gouvernementsbosschen;

b. regelmatiger en grooter afzet van de productie, welke o.m. bereikt zal worden door meerderen export;

c. een evenredig aandeel in de winst ook bij oploopende houtprijzen.

II. van den houthandel:

a. beschikking over houtvoorraden op langen termijn;

b. zeggingschap over den vorm waarin het product wordt aangemaakt;

c. opheffing van de noodzakelijkheid om als basis voor den exporthandel groote hoeveelheden bekapt hout aan te houden;

d. verkrijging van het product tegen een groothandelsprijs, die bij distributie en verkoop nog een winstmarge laat.

Al deze belangen zullen wellicht behartiging kunnen vinden, wanneer een belangengemeenschap tot stand komt, waarbij de volgende punten in acht genomen worden.

1. De houthandel wordt overgelaten aan een particuliere maatschappij, waaraan door het Gouvernement hout op langen termijn wordt afgestaan.

2. Alle werkzaamheden als kappen, sleepen, enz. tot aan de stapelplaats geschieden als tot dusver in de houtvesterijen door het personeel van het Boschwezen, waarbij de daarvoor vastgestelde bedrijfsplannen worden gevolgd. De kosten dezer werkzaamheden worden verrekend.

3. De vorm, waarin het hout bekapt wordt, wordt in overleg met den dienst van het Boschwezen door de handelmaatschappij aangegeven. Bij verschil van meening beslist de Directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel.

4. Het Gouvernement ontvangt een aandeel in de winst der maatschappij.

Omtrent de vorming van een dergelijke belangengemeenschap, waarvoor zich verschillende mogelijkheden laten denken, zijn onderhandelingen met de daarvoor in aanmerking komende houthandelmaatschappijen aangeknoopt. In het algemeen is daarbij de voorkeur gegeven aan een gemengden bedrijfsvorm, ontstaande door deelneming van het Land in een bestaande houthandelmaatschappij, welke voor dit doel aan het Gouvernement cumulatief-preferente aandeelen uitgeeft, met overwegende stem in het beheer, waartegenover dit laatste als inbreng met de maatschappij een contract sluit waarbij voor langeren tijd de jaarlijksche productie van een zeker boschareaal of een jaarlijks te leveren hoeveelheid hout tegen kostprijs wordt afgestaan.

Houthandelaren, die zich voor een dergelijken bedrijfsvorm komen aanmelden, zullen zich allereerst, voordat hun eenige toezegging wordt gedaan, moeten onderwerpen aan een onderzoek naar hunne financieele en handelspositie, zoomede omtrent de vooruitzichten, die de vorming van een gemengd bedrijf met hen op financieel en handelsgebied opent.

In verband hiermede is bij G. B. 7 October 1923 n°. 1x ingesteld eene commissie, welke tot taak zal hebben „om „in de gevallen waarin de Directeur van Landbouw, Nijver-

,,heid en Handel zulks noodig acht, een onderzoek in te ,,stellen en door tusschenkomst van voornoemd Departe- ,,mentshoofd te rapporteeren omtrent de geldelijke en han- ,,delspositie van gegadigden voor de vorming van een ge- ,,mengd bedrijf voor de verzilvering van hout van den ,,Lande, zoomede omtrent de vooruitzichten daarvan met ,,betrekking tot daarmede te behalen geldelijke en handels- ,,voordeelen, met opdracht om, zoodra de commissie, ook ,,zonder dat voorshands voor alle onderdeelen nauwkeurige ,,cijfers kunnen worden genoemd, tot de overtuiging is ge- ,,komen, dat de financieele en handelspositie van den ge- ,,gadigde en de vooruitzichten van een eventueel met hem ,,te vormen gemengd bedrijf van dien aard zijn, dat zonder ,,bezwaar tot vorming daarvan geadviseerd kan worden, ,,hiervan aanstonds door tusschenkomst van den Directeur ,,van Landbouw, Nijverheid en Handel aan de Regeering ,,mededeeling te doen, met aanwijzing van de gronden, ,,waarop dat oordeel berust".

De commissie heeft haar arbeid aanstonds kunnen aanvangen met de N. V. Vereenigde Javasche Houthandelmaatschappijen, terwijl zich sedert voor de vorming van een gemengd bedrijf nog hebben aangemeld: de N. V. Indische Teak- en Hardhouthandel te Semarang, de N. V. Landberg en Zonen te Batavia en de Sjoe Liem Kongsi te Soerabaja.

Op het verslag der commissie is de Regeering thans wachtende.

XI. LANDBOUWVOORLICHTINGSDIENST.

De Landbouwvoorlichtingsdienst is in het bijzonder dat orgaan, dat de Regeering in staat stelt gevolg te geven aan den allerwege en reeds van jaren her op Haar uitgeoefenden drang, om de bijzondere behartiging van de belangen van den Inlandschen landbouw tot een specialen vorm van Staatszorg te maken en die Overheidszorg in overeenstemming te brengen met het vitale belang van dien Inlandschen landbouw voor dit deel van het Rijk.

Een bestudeering van de geschiedenis van het ontstaan van het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel in Nederlandsch-Indië in 1905 leert, dat dit Departement in hoofdzaak zijn ontstaan dankt aan den drang om een afzonderlijke organisatie te scheppen voor de meer doelmatige behartiging van de belangen van den Inlandschen landbouw, welke gedachte aldus geformuleerd werd in de het Wetsontwerp tot instelling van dit Departement vergezellende Memorie van Toelichting:

,,De roeping van het nieuwe Departement zal in de eerste ,,plaats moeten zijn het beramen van maatregelen, waardoor ,,van den Inlandschen landbouw blijvend meer bevredi- ,,gende uitkomsten kunnen worden verkregen".

Reeds toen bestond er dus een uitgesproken behoefte om bijzondere hulp te verleenen aan den Inlandschen landbouw. Men zag in de groote beteekenis van de ontwikkeling van dien landbouw, en onderkende, dat hier te lande de Staatszorg ten behoeve van den Inlandschen landbouw geenszins evenredig was aan zijn beteekenis als allesbeheerschenden bron van voedselvoorziening en van inkomsten voor verreweg het grootste deel der bevolking. Hoe groot die beteekenis is springt in het oog, als men overweegt, dat niet alleen het bestaan en de welvaart van de Inlandsche bevolking grootendeels worden beheerscht door de uitkomsten van haar landbouw, doch daarnaast, zoowel het Gouvernement als een uitgebreide particuliere industrie, zeer belangrijke inkomsten aan dien allervoornaamsten tak van volksvlijt ontleent. Ook handel, bankwezen, verkeer en vervoer zijn voor een belangrijk deel bij dien Inlandschen landbouw betrokken.

De waarde, die aan den Inlandschen landbouw als economischen factor moet worden toegekend, kan worden beoordeeld naar de volgende cijfers.

Op Java, waarvan de oppervlakte is 18 516 729 bouw, zijn in totaal 11 335 858 bouw gronden in gebruik genomen door den Europeeschen en den Inlandschen landbouw te zamen. Van het restant beslaan 3 127 853 bouw de in stand te houden bosschen, terwijl dan nog over zijn 4 053 018 bouw onbebouwde grond waaronder, behalve de z.g. woeste gronden, ook vallen alle wegen, spoorwegen, toppen van vulkanen, steden en dorpen met hunne uitbreidingen, rivieren, enz.

Van het totaal aan bouwgronden was in 1922 door den Europeeschen landbouw 779 143 bouw beplant en door den Inlandschen landbouw 10 133 607 bouw, waaronder 4 183 897 bouw met sawahpadi, 2 296 087 bouw met maïs en 1 047 104 bouw met cassave. De rest was beplant met minder belangrijke voedingsgewassen en handelsgewassen.

Door den Inlandschen landbouw was dus ± 13 maal zooveel grond in gebruik genomen als door den Europeeschen landbouw.

De geldswaarde van de landbouwproducten der Europeesche ondernemingen wordt in 1922 op Java geraamd op f 464 890 000 en in de Buitengewesten op f 114 450 000, terwijl de Inlandsche landbouwvoortbrengselen in 1922 op Java en Madoera naar ruwe schatting een waarde hadden van f 1 033 910 000 en in de Buitengewesten van f 434 660 000.

De geldswaarde van de totale productie in Nederlandsch-Indië van den Europeeschen landbouw kan voor 1922 dus op rond f 600 millioen gesteld worden en van den Inlandschen landbouw op rond f 1½ milliard.

Dat hier, in absoluten zin gesproken, met dien Inlandschen landbouw groote belangen gemoeid zijn, behoeft wel geen nader betoog.

Men make uit de juistgenoemde cijfers geen verkeerde gevolgtrekkingen. De waarde van de voortbrengselen van den Europeeschen landbouw heeft, zoowel voor den Staat als voor de volkshuishouding, een in verschillende opzichten geheel andere beteekenis als de waarde der Inlandsche voortbrengselen. De Europeesche landbouw is over het algemeen een kapitaalintensieve, tevens arbeidsintensieve vorm van industrie- of exportlandbouw, zuiver gericht op winstmaking, en waarvan vrijwel de geheele productie in het handelsverkeer wordt opgenomen, terwijl de Inlandsche landbouw in algemeenen zin als een overwegend kapitaalarme, hoewel meestal arbeidsintensieve en zeker niet uitsluitend op een winstbasis werkende voedselbouw is te kenmerken, welke vooral tot taak heeft te voorzien in de plaatselijke behoefte aan voedsel, gedeeltelijk van den producent zelf, en waarvan de productie slechts ten deele in het handelsverkeer wordt opgenomen.

In de laatste decenniën zijn echter de Inlandsche landbouwvoortbrengselen, ook de voor de plaatselijke voeding bestemde, in steeds toenemende mate in het verkeer geworpen, mede als gevolg van de steeds voortschrijdende doorvoering der geldhuishouding ten platten lande.

Hierover kan men reeds in de verslagen der ,,Mindere welvaartcommissie" belangrijke gegevens vermeld vinden; nadien is deze aansluiting van den Inlandschen landbouw aan het handelsverkeer, dus zijn loswikkeling uit de oorspronkelijke productenhuishouding en zijn toenemende vestiging op den grondslag van geld en geldelijke winst, steeds vooruitgegaan.

Gedeeltelijk komt dit tot uitdrukking in de toenemende waarde van den uitvoer van Inlandsche landbouwvoortbrengselen, waarvan de volgende tabel een beeld geeft. Men houde evenwel daarbij in het oog, dat de in het binnenlandsch verkeer opgenomen en hier verbruikte landbouwproducten, en daaronder valt een steeds grooter gedeelte van de hier te lande in zoo groote hoeveelheden geteelde hoofdvoedingsmiddelen in de hieronder volgende waarden niet tot uitdrukking komen.

Waarde van den uitvoer van Inlandsche en Europeesche landbouwvoortbrengselen. [1])

	Java		Buitengewesten	
	Inlandsche	Europeesche	Inlandsche	Europeesche
1894	7 065 979	116 244 779	10 390 298	20 918 554
1902	13 095 630	122 945 236	24 030 102	22 816 216
1913	42 627 026	231 005 817	55 291 179	69 971 541
1921	64 657 951	516 445 009	100 761 019	133 206 565
1922	46 256 624	400 508 409	116 961 075	120 682 852

1) Ontleend aan de Mededeelingen van de Afdeeling Landbouw N°. 6: ,,De uitvoer van Inlandsche landbouwproducten", door J. van Gelderen.

Uit de vorenstaande cijfers blijkt, dat de *exportwaarde* van de Inlandsche landbouwproducten in relatieven zin veel sterker is toegenomen dan die der Europeesche landbouwproducten en tevens, dat de totale exportwaarde der Inlandsche landbouwvoortbrengselen thans, op zich zelf beschouwd, zeer belangrijk is, ook, wanneer men haar vergelijkt met die der Europeesche landbouwvoortbrengselen.

Voor de Buitengewesten is de uitvoerwaarde der Inlandsche landbouwproducten thans vrijwel gelijk geworden aan die van de Europeesche landbouwvoortbrengselen en, als de eerstbedoelde waarde zich in dezelfde stijgende lijn zal blijven bewegen, is te voorzien, dat zij in de naaste toekomst die der Europeesche landbouwvoortbrengselen niet onaanzienlijk zal overtreffen.

Zooals reeds gezegd, brengen de vermelde cijfers slechts een gedeelte van de gansche in het handelsverkeer opgenomen Inlandsche landbouwproductie tot uitdrukking. Indien men den geheelen handelsomzet in Inlandsche landbouwproducten op een eenigszins betrouwbare wijze in geldswaarde zou kunnen weergeven, dus ook den omzet bij het *binnenlandsch* verkeer, dan zou ongetwijfeld een heel wat hooger cijfer worden verkregen, dan dat voor de Europeesche landbouwvoortbrengselen; het zeer groote economische belang van den Inlandschen landbouw, zoowel voor den Staat als voor de geheele volkshuishouding, zou er beter door in het licht worden gesteld.

Blijkens de hierboven opgenomen cijfers bedroeg in het jaar 1922 de geldswaarde van den uitvoer der Europeesche landbouwproductie voor geheel Nederlandsch-Indië f 521 171 261 en van de Inlandsche landbouwproductie f 177 818 977. Stelt men hiernaast het hoogerberekende (f 1½ milliard) voor de *totale* waarde der Inlandsche landbouwproductie, dan valt af te leiden, dat de taak van den Inlandschen landbouw — er werd hierboven reeds op gewezen — nog altijd vooral ligt op het gebied van de voorziening in eigen behoefte van dit land; de Europeesche landbouwproductie is daarentegen bijna in haar geheel voor den uitvoer bestemd. Nochtans bedroeg de waarde van den uitvoer der Inlandsche landbouwproductie toch reeds ruim 25 % van de totale uitvoerwaarde, dus van die van Inlandsche en Europeesche landbouwvoortbrengselen tezamen.

Houdt men voorts in het oog, dat de bevolkingsinkomsten voor verreweg het grootste deel uit den landbouw moeten komen, d.w.z. de uitkomsten van haar landbouwbedrijf haar *koopkracht* grootendeels beheerschen, dan zal het duidelijk zijn, dat ook met betrekking hiertoe de Inlandsche landbouw een factor van het allergrootste belang is voor de economische ontwikkeling van dit landbouwland bij uitnemendheid.

Wat deze *koopkracht* van de bevolking voor Indië beteekent, komt vooral uit, wanneer men berekent hoeveel van den *import* ten slotte door de Inlandsche consumptie wordt verbruikt.

In 1922 bedroeg de totale import volgens de statistiek van de in- en uitvoerrechten op Java f 495 415 035 en voor de Buitengewesten f 195 673 581, dus te zamen rond f 691 000 000. Hiervan kwamen, indien men de in het bijzonder voor de bevolking bestemde artikelen in rekening brengt (rijst, gezouten visch, manufacturen, garens, enz.), voor Java en de Buitengewesten, naar veilige raming, ruim f 350 000 000 ten laste van de Inlandsche consumptie, hetgeen meer dan 50 % van den geheelen import uitmaakt.

Uit de vorenstaande gegevens blijkt hoe sterk de Inlandsche volkshuishouding zich reeds in economischen zin ontwikkeld heeft. In slechts enkele tientallen van jaren zijn geheele gebieden, waar de productenhuishouding overheerschend was, overgegaan tot een vrij sterk doorgevoerde geldhuishouding. Het geheele bedrijfsleven is er in verschillende opzichten sterk door gewijzigd en dat de Staat bij dien grooten ommekeer in de Inlandsche bedrijfsvoering een leidende en leerende taak te vervullen heeft, zal wel niet kunnen worden ontkend; het is toch zeker niet het minst in dit opzicht, dat „het Westen" tegenover „het Oosten" een positieve roeping heeft te vervullen en het is de Landbouwvoorlichtingsdienst, welke bij de vervulling van die roeping hier te lande een zeer belangrijke taak heeft te volbrengen, zooals bij de bespreking in het bijzonder van het landbouwonderwijs nader zal blijken.

Hierboven werd reeds met een enkel woord gewezen op het bijzondere belang, dat de Inlandsche landbouwproductie heeft voor de *voedselvoorziening* hier te lande. Het is niet te ontkennen, dat de onafgebroken toeneming van de bevolkingsdichtheid, speciaal met het oog op die voedselvoorziening, in vele streken aan den Inlandschen landbouw steeds zwaarder eischen stelt en dat bijzondere Overheidszorg terzake urgent mag worden genoemd. Voor Java zal al spoedig, en voor de Buitengewesten in de toekomst, aan de uitbreiding der bouwgronden een grens gesteld worden door het opraken der beschikbare en voor landbouw geschikte grondreserves. Bovendien worden bij de thans toegepaste bedrijfsvoering van den Inlandschen landbouw, over het algemeen geen belangrijke overschotten van rijst — het belangrijkste voedingsmiddel voor het grootste deel der bevolking — verkregen.

De *padi* productie per eenheid van oppervlak is op Java eer afgenomen dan toegenomen, wat in hoofdzaak daaraan zal zijn toe te schrijven, dat onder den drang der omstandigheden langzamerhand ook de minder productieve gronden in cultuur zijn genomen en voorts dat de cultuur van tweede gewassen in verschillende gebieden sterk toenam; daardoor kwam de padicultuur niet zelden in het gedrang in dien zin, dat door de inschakeling van een tweede gewas minder goed de hand kon worden gehouden aan den meest voordeeligen planttijd voor de padi en aan de grondbewerking voor den padi-aanplant minder zorg en tijd kon worden besteed, de uitzuring geringer werd, enz.

Al deze factoren hebben geleid tot een toenemende afhankelijkheid van de buitenlandsche rijstmarkt en tot welke moeilijkheden en hooge uitgaven voor Staat en volk dit aanleiding kan geven hebben vooral de crisisjaren tijdens den oorlog geleerd. De bevordering in het bijzonder van den rijstbouw kan ook uit dat oogpunt als een Staats- en volksbelang van niet geringe beteekenis worden aangemerkt; ook ten aanzien hiervan heeft de landbouwvoorlichtingsdienst zijn bijzondere taak.

Niet slechts in economisch, niet minder in *sociaal* opzicht heeft de landbouw der Inlandsche bevolking een zeer bijzondere beteekenis. Overal ter wereld, waar men een voldoend uitgebreiden landbouwersstand heeft, wordt deze als een der meest waardevolle elementen van den Staat beschouwd. Een welvarende, gezeten boerenstand is een bolwerk voor de rustige ontwikkeling van de geheele maatschappij. Wat dit voor een overwegend landbouwland als Nederlandsch-Indië beteekent kan onmogelijk misverstaan worden. De karaktereigenschappen van „bedaarde vasthoudendheid en conservatieve gezindheid", welke den gegoeden en vrijen boerenstand zoo zeer eigen zijn, zijn vooral in deze voor de Inlandsche bevolking hier te lande zoo moeilijke tijden van overgang, met als gevolg veel kiemen van onrust, voor den Staat van groote waarde en ook met het oog daarop rust op dien Staat de bijzondere verplichting er voor te zorgen, dat gunstige voorwaarden worden geschapen voor de gezonde ontwikkeling van den Inlandschen landbouw. Daarmede wordt, het moge worden herhaald, een hechte grondslag gegeven voor de verdere voorspoedige ontwikkeling van het volk in zijn geheel en wat kan voor den Staat een waardevoller en veiliger bezit zijn dan dit.

Zeker is daarbij met groote moeilijkheden te kampen. Remmende factoren zijn o.m. de zoo vaak voorkomende verregaande versnippering van den bouwgrond, het communaal bezit met wisselende aandeelen, de geringe kapitaalkracht en de moeilijkheid om tot een stelsel van goedkoop en gemakkelijk verkrijgbaar landbouwcrediet voor den tani te geraken, het betrekkelijk lage ontwikkelingspeil der landelijke bevolking en hare vastbehoudendheid.

Intusschen worden bij het steeds verder voortschrijden van het onderwijs, ook in de desa, steeds meerdere behoeften geschapen, aan welke behoeften door de landelijke bevolking alleen zal kunnen worden voldaan, wanneer door een verdere economiseering van het landbouwbedrijf de uitkomsten daarvan gestadig worden opgevoerd. In dit licht verschijnt de landbouwvoorlichting dus als een noodzakelijk complement op de algemeene onderwijszorg.

De groote beteekenis van een rustige en gezonde ontwikkeling van den Inlandschen landbouw heeft reeds lang vóór de instelling van het Departement van Landbouw geleid tot verschillende maatregelen van ver strekkende beteekenis.

Als zoodanig moet in de eerste plaats genoemd worden de

zorg der Regeering, dat de landbouwende Inlandsche bevolking in het ongestoord bezit harer bouwvelden zou blijven, dus de agrarische politiek, welke voor de ontwikkeling van den Inlandschen landbouw ook heden ten dage nog van fundamenteele beteekenis is. De beperkende bepalingen op het gebruik dezer gronden door anderen, zooals de fabriekenordonnantie en grondhuurordonnantie die geven, moeten mede in dit verband genoemd worden.

Daarnaast is van Regeeringswege krachtig gewerkt aan de uitbreiding der bevloeibare rijstvelden door het aanleggen of verbeteren van vele irrigatiewerken, waarbij logisch aansloot het vaststellen van waterregelingen en plantregelingen. Ook de boschreserveeringspolitiek heeft veel bereikt ten voordeele van den Inlandschen landbouw, daar het waterdebiet der voor de bevloeiing gebruikte rivieren voor een groot deel afhangt van de bebossching der berghellingen.

Ook het Volkscredietwezen was ten deele bedoeld als steun voor dienzelfden landbouw, al moet erkend, dat het doel hier slechts zeer gedeeltelijk bereikt werd, terwijl ten slotte, om niet meer te noemen, ook de bevordering van de veeteelt hetzelfde einddoel beoogde.

Naarmate echter de meer voor de hand liggende maatregelen van algemeenen aard gevolgd moesten worden door bijzondere maatregelen ten behoeve van den Inlandschen landbouw, werd meer en meer de behoefte gevoeld aan bijzondere Regeeringsorganen voor dit doel, vereenigd en samenwerkend in een afzonderlijk Departement.

Verdergaande bemoeienis met den Inlandschen landbouw, een intensiveeren en op hooger peil brengen van het Inlandsch landbouwbedrijf vereischten een meer gedetailleerde kennis van dien landbouw, een dieper inzicht in dat bedrijf, een voortgezet wetenschappelijk onderzoek van de mogelijkheden tot verbetering. Dan alleen zou het kunnen komen tot een gelijksoortigen vooruitgang als de Europeesche landbouw te zien heef gegeven, wanneer systematisch gezocht werd naar verhooging der productie door toepassing van geselecteerd plantmateriaal, door toediening van de daarvoor geeigende meststoffen, door bestrijding van ziekten en plagen ter voorkoming van oogstmislukkingen, door verbetering der werkwijzen.

Voor dit doel was noodig een kern van wetenschappelijke instellingen eenerzijds, waar de vele problemen op dit gebied tot oplossing gebracht zouden kunnen worden, en een staf van locale ambtenaren aan den anderen kant, die staande midden in de praktijk de problemen konden stellen en later voor het in toepassing brengen van de gevonden resultaten konden zorg dragen.

Dienovereenkomstig kwamen dan ook bij het in 1905 ingestelde Departement van Landbouw naast elkaar de wetenschappelijke instellingen en de Landbouwvoorlichtingsdienst geleidelijk tot ontwikkeling. Heeft de eerste departementschef, Dr. M. Treub, voornamelijk de eerstgenoemde tot bloei gebracht, de grondlegger van den huidigen Landbouwvoorlichtingsdienst is de tweede Directeur van Landbouw, Dr. H. J. Lovink geweest, die in 1909 als zoodanig optrad. Hij beschouwde het terecht als een zijner belangrijkste opgaven om een daadwerkelijk contact tot stand te brengen tusschen de wetenschap en de praktijk b u i t e n, en om door middel van onderwijs, v o o r l i c h t i n g en voorbeeld invloed op die praktijk uit te oefenen.

Op zijn voorstel ging de Regeering omstreeks 1911 over tot het in dienst stellen van een aantal „landbouwkundige ambtenaren", in hoofdzaak oud-leerlingen van de toenmalige Rijks Hoogere Land-, Tuin- en Boschbouwschool te Wageningen, aan wien te Buitenzorg een cursus werd gegeven om hun den weg te wijzen hoe zich verder voor hun taak, en het intusschen bij wijze van proef ingestelde Indisch Landbouwleeraarsexamen, voor te bereiden. Na afloop van den cursus werden deze landbouwkundigen verdeeld over enkele ressorten op Java, waarvan het aantal weldra werd uitgebreid, en hiermee was in het leven geroepen een dienstak, die het best aangeduid kan worden met den naam Landbouwvoorlichtingsdienst.

De definitieve organisatie van den dienst zou echter eerst in 1919 plaats hebben, toen de Afdeeling Landbouw werd ingesteld als een afzonderlijke afdeeling bij het Departement van Landbouw.

De organieke samenstelling dier Afdeeling en de haar toegewezen taak zal thans worden uiteengezet.

Onder deze Afdeeling ressorteeren:

a. de eigenlijke landbouwvoorlichtingsdienst;
b. het landbouwonderwijs;
c. de eigenlijke tuinbouwvoorlichtingsdienst;
d. de dienst der binnenvisscherij.

Het Hoofd van deze Afdeeling wordt bij de leiding van deze diensten bijgestaan door een Inspecteur van den Landbouw, een Inspecteur van het Landbouwonderwijs en een Adjunct-Inspecteur van den Landbouw.

De landbouwressorten zijn — behoudens uitzonderingen, waar daarvoor speciale redenen aanwezig zijn — samengesteld uit complexen van twee of meer gewesten.

De leiding van den gewestelijken voorlichtingsdienst in zulk een complex is in handen gelegd van een meer ervaren landbouwconsulent (vroeger landbouwleeraar genoemd), voor welke betrekking thans uitsluitend personen met hoogere landbouwopleiding in aanmerking komen.

In het gewest, waarin deze meer ervaren landbouwconsulent zijn standplaats heeft, oefent hij den volledigen dienst uit, terwijl hij in de overige tot het complex behoorende gewesten voor de dagelijksche werkzaamheden wordt bijgestaan door een jonger landbouwconsulent, die aan hem ondergeschikt is.

Behalve dat hij de leiding heeft van den door het aan hem toegevoegde personeel te verrichten arbeid, is de landbouwconsulent nog de adviseur in landbouwzaken van den gewestelijken bestuursdienst, terwijl hij bovendien in steeds toenemende mate betrokken wordt in de beoordeeling van irrigatie-aangelegenheden, waaronder vallen de beoordeeling van bevloeiingsontwerpen, plantregelingen, enz.; hij is ambtshalve lid van de plaatselijke bevloeiingscommissie.

De landbouwconsulent is, wat zuiver landbouwkundige aangelegenheden betreft, ondergeschikt aan het Hoofd van de Afdeeling Landbouw, doch is overigens toegevoegd aan het Hoofd van gewestelijk bestuur. Dit brengt met zich mee, dat de landbouwconsulenten het Bestuur van landbouwkundigen raad moeten dienen en alle gewenschte inlichtingen geven, waarover de dienst beschikt of welke op den weg van den dienst liggen om bijeen te brengen.

Voor den voorlichtingsarbeid ten behoeve van den Inlandschen landbouw zijn aan de landbouwconsulenten landbouwvoorlichters toegevoegd, te weten de Inlandsche landbouwleeraren, uitsluitend bestaande uit personen met middelbare landbouwopleiding, en de Inlandsche landbouwopzichters, die lager landbouwonderwijs hebben ontvangen op een der cultuurscholen.

De plaatselijke ambtenaren van den Tuinbouwvoorlichtingsdienst en van den dienst der Binnenvisscherij werken eveneens onder de landbouwconsulenten.

De Inlandsche landbouwleeraren zijn, hoewel niet uitsluitend, toch in het algemeen bestemd voor de onderwijstaak, althans voor zoover deze de eenvoudige opleiding tot het landbouwvak betreft.

De Inlandsche landbouwopzichters staan geheel buiten het landbouwonderwijs; hun opleiding is niet gericht op de onderwijstaak. Zij zijn vooral bestemd voor het z.g. „veldwerk", in hoofdzaak omvattende, ten eerste de uitvoering van verschillende onderzoekingen door middel van veldproeven, zooals proeven ter vaststelling van de beste wijze van bevloeiing, de meest rendabele variëteit, bemesting, enz., ten tweede de uitvoering van het demonstratieve werk, waarbij door onderzoekingen voldoende vastgestelde uitkomsten aan den tani worden gedemonstreerd.

Rechtstreeksche bedrijfsvoorlichting aan Inlandsche landbouwers. Deze voorlichting omvat alles wat voor den Inlandschen boer voor de verbetering van zijn bedrijf en ter vermeerdering van zijn inkomsten uit dat bedrijf van belang kan zijn.

Zij kan worden gekarakteriseerd als het rustige, geduldige werken met vooraanstaande tani's, uitsluitend op de basis van gewonnen vertrouwen, waarbij er vooral naar wordt gestreefd om door oordeelkundige en beleidvolle demonstraties op de eigen bedrijfjes der tani's, dus liefst aan de hand van door deze tani's zelve daarmee opgedane ondervinding, hen tot de overtuiging te brengen van het nut van bepaalde bedrijfsveranderingen.

Geven deze veranderingen duurzaam meer voordeel en

worden zij definitief in eenig bedrijf aangebracht, dan zullen ze zich als een vetvlek over de andere bedrijfjes in de omgeving uitbreiden.

Dit voorlichtingswerk geschiedt voornamelijk door de Inlandsche landbouwleeraren en de Inlandsche landbouwopzichters. De landbouwconsulent neemt deze rechtstreeksche voorlichting doorgaans alleen in bepaalde gevallen zelf intensief ter hand, doch bepaalt zich als regel tot de algemeene, zij het dan ook met bijzondere aandacht gevoerde, leiding van deze actie.

Over de geheele breedte van den dienst is thans vrijwel volledig gebroken met het nog niet zoo heel lang geleden in enkele ressorten vrij ver doorgevoerde stelsel, waarbij de hier bedoelde bedrijfsvoorlichting aan tani's voor een belangrijk deel geschiedde, niet rechtstreeks door de Inlandsche landbouwleeraren of Inlandsche landbouwopzichters, doch door op de desalandbouwscholen volgens oud model opgeleid personeel. Er was dus een nog aanmerkelijk minder ontwikkelde categorie van Inlandsche landbouwvoorlichters, meestal mantri of djoeroe-tani genoemd, ingeschakeld, die veel te weinig ontwikkeld was om zelf behoorlijk bedrijfsvoorlichting te kunnen geven, en die ook als schakel tusschen de tani's en de eigenlijke voorlichters bezwaarlijk was te handhaven. Dit stelsel heeft gefaald. Ook hier is gebleken, dat bij een degelijk opgevatte landbouwvoorlichting aan de daarmee belaste personen bepaald hooge eischen gesteld moeten worden wat ontwikkeling en landbouwkundige opleiding aangaat. Met de Inlandsche landbouwopzichters is te dien opzichte de laagst mogelijke grens bereikt; deze opzichters kunnen dan ook als regel alleen voor de meer eenvoudige voorlichting gebruikt worden, zooals voor raadgeving en demonstratie omtrent bepaalde variëteiten, omtrent bepaalde landbouwwerktuigen, bemestingen, waarmee zij zelf reeds eenige jaren in een bepaalde streek hebben geexperimenteerd, zoodat zij er voldoende praktische ervaring en concrete kennis van bezitten.

Het is van belang iets nader in te gaan op de bij den landbouwvoorlichtingsdienst gevolgde methode van d e m o n s t r e e r e n van bedrijfsmaatregelen. Het oude stelsel, waarbij men, vaak na onvoldoende beproeving of zelfs geheel zonder eenige voorafgaande beproeving, alleen of voornamelijk op grond van elders onder andere omstandigheden verkregen uitkomsten demonstreerde, buiten den tani om, op velden, die in eigen beheer werden bewerkt, bezaaid, onderhouden en geoogst, is reeds lang geheel verlaten. Het was duur en ondoelmatig. Men demonstreert thans over het algemeen alleen wat te voren behoorlijk plaatselijk beproefd is en men demonstreert niet buiten den tani om, doch als regel op het bedrijfje van den tani zelf, terwijl in den bedrijfsgang van dat bedrijfje overigens, zoo noodig, alleen die veranderingen worden aangebracht, welke noodzakelijk samenhangen met de te demonstreeren verbeteringen. Men blijft zoo op den grondslag staan van het zuiver Inlandsche landbouwbedrijf en maakt het den Inlandschen bedrijfsboer mogelijk zelf te komen tot een zuivere beoordeeling van de voor- en nadeelen van den aanbevolen bedrijfsmaatregel.

In het eerste stadium van de demonstratie wordt, wanneer dit wenschelijk blijkt, vaak hulp verleend in den vorm van bijv. verstrekking om niet van zaad der te demonstreeren variëteit, of van de meststoffen, die ter aanwending aanbevolen worden, of het in bruikleen afstaan van een beter of verbeterd landbouwwerktuig. Soms ook wordt wel toegezegd, dat wanneer de te demonstreeren maatregel den tani nadeel mocht toebrengen, hem een daarmee overeenkomend bedrag in geld zal worden vergoed. Een dergelijke politiek van tegemoetkoming is in het begin vaak noodig om het doel spoediger te bereiken. Deze bijzondere hulp wordt echter in den regel alleen in het eerste stadium der demonstratie gerechtvaardigd geacht. Heeft de demonstratie den Inlandschen bedrijfsboer eenmaal duidelijk aangetoond, dat de maatregelen loonend zijn, dan stelt men den tani in het vervolg voor de volle geldelijke consequenties, dus verkoopt men zaad, mest, enz. tegen den vollen prijs, zoodat de aanbevolen verbetering op een zuiver zakelijke basis wordt gebracht en zij door den betrokken tani uit dat oogpunt definitief kan worden beoordeeld.

Het behoeft geen betoog, dat bij de toepassing van het juist besproken stelsel van rechtstreeksche bedrijfsvoorlichting zeer veel aankomt op een goede keuze van de tani's, die als bijzondere aangrijpingspunten van het voorlichtingswerk moeten dienen. Overigens wordt er ook hier de noodige aandacht aan geschonken, dat als regel eerst in die streken wordt gewerkt, waar de kans van slagen het grootst is, dus liefst waar zich reeds bepaalde behoeften omtrent de verdere ontwikkeling voor Inlandsche bedrijven hebben geopenbaard en waar de omstandigheden voldoende ruimte laten voor die ontwikkeling.

Wanneer straks wordt overgegaan tot de bespreking van de resultaten van deze voorlichting, dan vergete men niet, dat het hierbij doorgaans gaat om een zeer langzaam en moeizaam doorwerkend proces, waarvan het groote publiek de resultaten, door het geleidelijk te voorschijn treden er van, niet altijd onmiddellijk ziet, terwijl het de moeilijkheden maar zelden beseft.

Niet te ontkennen valt, dat het gestelde desideratum ten aanzien van een oordeelkundige opheffing van het Inlandsche landbouwbedrijf alleen dan te bereiken zal zijn, wanneer de geheele actie ter zake wordt geleid en ten slotte ook uitgevoerd door deskundigen, zoowel in landbouwtechnisch als in landhuishoudkundig opzicht, en dat het geheel der te voeren actie moet steunen op degelijk wetenschappelijk, d.i. critisch en stelselmatig onderzoek.

In de tot stand gekomen organisatie nu beschikt de Regeering over een instituut, waarin het personeel, dat met de hierboven geschetste en nog nader toe te lichten werkzaamheden kan worden belast, in toenemende mate wordt g e v o r m d en daardoor aan steeds hoogere eischen kan voldoen. De tropische staathuishoudkunde in het algemeen en de inheemsche economie en haar onderdeel, de inheemsche landhuishoudkunde, in het bijzonder, is als methodisch beoefend vak een vrijwel nieuwe wetenschap, met den opbouw waarvan veel arbeid en tijd, door specialisten daaraan gewijd, gemoeid is.

De nieuwere inzichten in het den voorlichtingsdienst voorgelegde complex van vraagstukken leerden, dat de vooruitgang van het Inlandsche landbouwbedrijf zeker niet uitsluitend afhankelijk is van verbeteringen in landbouwtechnischen zin, doch dat zeer vaak een of meer factoren van economischen of van socialen aard in het minimum zijn en dus de verdere ontwikkeling van dat landbouwbedrijf tegenhouden. Het vraagstuk is dus nog niet opgelost met een praktisch uitvoerbare toepassing van de landbouwtechnische wetenschappen op de Inlandsche landbouwbedrijven, doch bovendien moet telkens weer een oplossing er voor worden gezocht hoe de belemmerend werkende factoren van anderen aard kunnen worden geëlimineerd, hetgeen als regel veel meer moeite zal kosten, aangezien men deze factoren minder in de hand heeft.

Door geregelde aanraking met bepaalde landbouwers intusschen kon in verschillende gevallen aan een doelmatiger opzet hunner bedrijven worden medegewerkt.

In toenemende mate heeft de landbouwvoorlichtingsdienst in de laatste jaren invloed kunnen uitoefenen op het gebruik van verbeterde landbouwwerktuigen door den Inlandschen landbouwer, op welk gebied deze over het algemeen spreekwoordelijk behoudend wordt beschouwd.

De gewijzigde omstandigheden hebben daartoe het hare bijgedragen. In vele streken is het bedrijf van den Inlandschen landbouwer meer en meer op een geldbasis komen te staan, terwijl het zich tevoren meer staande hield op de basis van productenhuishouding, dus door onderling hulpbetoon en vergoeding daarvan in producten of contraprestaties in arbeid, volgens door de adat bepaalde regelen. Deze omzetting brengt allerlei veranderingen in den opzet en de inrichting van het bedrijf met zich. De in het bedrijf aangewende handenarbeid vermindert, waartegenover een vermeerdering van de waarde van den dooden inventaris en andere bedrijfsmiddelen komt te staan, wat den toenemenden drang naar verbeterde landbouwwerktuigen en betere bemesting verklaart.

Jaarlijks neemt het aantal op advies van de landbouwconsulenten verbeterde landbouwwerktuigen toe.

Bepaaldelijk in de afdeelingen Malang, Wanasaba en de residenties Kediri, Banjoemas en Jogjakarta konden patjoels tot in duizendtallen en ijzeren Eckertploegen tot in tientallen geplaatst worden.

Bij de Inlandsche rietcultuur heeft door deze bemoeienis meer en meer ingang gevonden het gebruik van ijzeren rietmolens, die een belangrijke besparing geven. In de residen-

ties Kediri, Semarang, Soerabaja, Madioen en Pasoeroean zijn thans respectievelijk 87, 5, 28, 3 en 11 van die molens in gebruik, die bijna alle door tusschenkomst van de landbouwconsulenten geleverd zijn.

Een zeker niet minder belangrijk arbeidsveld heeft de Landbouwvoorlichtingsdienst in de behandeling van het bemestingsvraagstuk voor den Inlandschen landbouw.

Toepassing van bemesting komt in den Inlandschen landbouw reeds veelvuldig voor als middel tot verhooging van het productievermogen van den bodem. Er was dus vaak aansluiting te zoeken op hetgeen in deze richting door den Inlandschen boer reeds gedaan wordt, waarbij ook weer gebleken is, dat men vaak geheel verkeerde begrippen had over de „kwaliteit" van den Inlandschen landbouw. Over het algemeen is de Inlandsche boer een goed landbouwer, die hart heeft voor zijn vak. Hoe meer men zijn landbouw bestudeert, des te duidelijker blijkt hoe oordeelkundig die in vele opzichten gedreven wordt.

Op droge gronden en in den oostmoesson bij de teelt van 2de gewassen op sawahs, doch vooral op kweekbedden voor den westmoesson-aanplant van padi, wordt in verschillende streken geregeld bemesting toegepast. Intensieve bemesting vindt men voornamelijk bij de teelt van handelsgewassen.

Gelijk gezegd, zoekt de Landbouwvoorlichtingsdienst aansluiting aan het bestaande. De dienst tracht nu eenerzijds den Inlandschen boer duidelijk te maken wat hij empirisch vaak reeds gevonden heeft en anderzijds hem er op te wijzen door welke bedrijfsmaatregelen hij hetzelfde of meer kan bereiken met vaak minder kosten of moeite. Dit kan bijv. bij een rationeele toepassing van z.g. groene bemesters het geval zijn; zorgvuldig wordt dan daarmede gedemonstreerd. In andere gevallen ligt de oplossing meer in het gebruik van kunstmeststoffen, waarmede de Inlandsche boer plaatselijk reeds meer en meer vertrouwd raakt.

De grondsoorten, waarop tot nu toe toediening van kunstmest bij rijst zeer loonende oogstvermeerderingen heeft opgeleverd, zijn vooral het mergelleem en het Bantensche tufleem. Die gronden vertoonen in de eerste plaats behoefte aan bemesting met phosphaatmeststoffen. Hiermee zijn oogstvermeerderingen bereikt tot 20 pikols padi per bouw toe, gemiddeld echter van 5 tot 10 pikols padi, terwijl wellicht in totaal ± ½ millioen bouws op den duur voor deze bemesting in aanmerking zouden kunnen komen.

Van de door Inlanders verbouwde handelsgewassen, welke plaatselijk in den een of anderen vorm een bemesting krijgen zijn de voornaamste tabak, suikerriet, aardappelen, groenten, uien, lombok en komkommergewassen.

Tabak, met welk gewas door Inlanders op Java en Madoera jaarlijks ruim 150 000 bouws worden beplant, wordt vrijwel zonder uitzondering bemest. De algemeene toegepaste meststof is de stalmest, eigenlijk desamest of compost. In de afdeeling Wanasaba wordt, in navolging van de indertijd door den landbouwvoorlichtingsdienst genomen proeven, bij deze cultuur jaarlijks een hoeveelheid van ongeveer 200 pikols zwavelzure ammonia gebruikt. Ook elders op Java gebruiken de Inlandsche tabakverbouwers zwavelzure ammonia. Het laat zich aanzien, dat de toepassing van deze meststof bij de Inlandsche tabaksteelt binnen kort vrij sterk zal toenemen.

In het Kedoesche wordt door den dienst met succes de toepassing van groenbemesting bij den Inlandschen tabaksbouw gedemonstreerd.

Bij de cultuur van suikerriet door Inlanders wordt in den laatsten tijd, onder invloed van den landbouwvoorlichtingsdienst, vooral in de afdeelingen Malang en Kediri, een bemesting gegeven van zwavelzure ammonia tot hoeveelheden van 2—4 pikol per bouw.

Om een denkbeeld te geven van de toename van het gebruik van zwavelzure ammonia in Malang kunnen de volgende getallen genoemd worden van de hoeveelheden, welke door tusschenkomst van den landbouwconsulent geleverd worden.

1921 geleverd	256 pikols,	waarde f	3 800
1922 ,,	205 ,,	,, ,,	3 000
1923 ,,	1310 ,,	,, ,,	17 200

In Kediri werd in 1922 ten behoeve van de Inlandsche rietplanters tusschenkomst verleend voor verstrekking van zwavelzure ammonia tot een bedrag van f 5000 (± 350 pikol), welk bedrag in 1923 opliep tot f 26 600 (1861 pikol).

Ook bij de Inlandsche rietteelt in Panaraga begint het gebruik van zwavelzure ammonia als gevolg van de bemoeienis van den voorlichtingsdienst ingang te vinden.

Belangrijke vooruitzichten openen voorts de invoering van kunstmestbemesting bij gewassen als uien, groenten en aardappelen, die, zooals reeds gezegd, als regel door den Inlandschen landbouwer met stalmest bemest worden.

In de Preanger wordt plaatselijk reeds door den Inlandschen aardappelboer kunstmest toegediend.

In de vlakte van Tjerebon vindt bij de teelt van uien, die daar op vrij groote complexen wordt aangetroffen, bemesting met zwavelzure ammonia in hoeveelheden van 2—5 pikol per bouw vrij veelvuldige toepassing.

De bevordering in het bijzonder van de toepassing van kunstmest wordt echter maar al te vaak geremd door de economische zwakte van den tani in zoo vele streken, waaronder uitgestrekte phosphaat behoevende mergelleemgebieden met een wisselvalligen rijstbouw, op van regen afhankelijke gronden als de eenig gedreven cultuur. Mislukt de padi-aanplant, dan is het in den mest gestoken kapitaal meestal als vrijwel geheel verloren te beschouwen, en dit verlies zet den tani voor eenige jaren in geldelijk opzicht achteruit. Bovendien brengen de betere groeivoorwaarden, die het gevolg der bemesting zijn, niet zelden ook hoogere wiedkosten met zich, zoodat de tani ook hiervoor meer geld [1]) moet opnemen, hetgeen als de oogst niet mocht slagen, bijv. wegens mentek, boorders of droogte, zijn verlies vermeerdert. Overigens is nog te bedenken, dat den tani slechts een gedeelte van den meerderen padi-oogst toevalt, daar het oogstloon, dat in product wordt afgestaan, meestal een vast percentage van den totalen oogst uitmaakt.

Uit deze uiteenzetting kan volgen, dat aan de verdere oplossing van het onderwerpelijke vraagstuk vaak ook de oplossing van de quaestie der bijzondere credietvoorziening gekoppeld is.

Door den landbouwvoorlichtingsdienst wordt er nu naar gestreefd om aan de hoogerbedoelde bezwaren bij de credietverschaffing zooveel mogelijk tegemoet te komen, o.a. door aankoop van phosphaatmeststoffen met eigen fondsen en de verstrekking van die meststoffen aan betrouwbare Inlandsche landbouwers ten behoeve hunner padicultuur, waarbij afbetalingsvoorwaarden worden gesteld, die door den tani gemakkelijker zijn na te komen. De betrekkelijk hooge prijs van het dubbelsuperphosphaat blijft zich echter nog als een groot bezwaar bij de verbreiding van het gebruik van die meststof doen gelden. Als de teekenen niet bedriegen, dan zal hierin door het winnen en bereiden van natuurlijke phosphaten in Indië eerlang verbetering komen.

Bij de verstrekking van zwavelzure ammonia op crediet wordt in de rietstreken door den Landbouwvoorlichtingsdienst op de volgende wijze hulp verleend. De betrokken landbouwconsulent ontvangt en beoordeelt alle door de Inlandsche rietplanters ingediende aanvragen om toezending der meststof en doet op grond daarvan een bestelling bij de mestfabriek, die de bestelde zwavelzure ammonia daarna voor eigen risico aan de als betrouwbaar aangewezen Inlandsche aanvragers op crediet levert, daarbij een slechts lage rente (6 %) in rekening brengende. Het gebruik van zwavelzure ammonia is als gevolg van deze regeling sterk toegenomen en het laat zich aanzien, dat binnen weinige jaren alleen aan de Inlandsche rietplanters voor meerdere tienduizenden guldens aan zwavelzure ammonia zal kunnen worden verkocht.

In Palembang volgde men een anderen weg. Er werden door den landbouwconsulent, toen het gebruik van phosphaatbemesting voor sawahpadi voldoende ingang had gevonden bij de bevolking, pogingen aangewend om door een kleine verhooging van den werkelijken kostprijs per pikol dubbel superphosphaat, langzamerhand te komen tot een speciaal voor de betrokken marga bestemd, bemestingsfonds. In die streek wordt intusschen jaarlijks door de bevolking reeds een hoeveelheid van 150—200 pikol dubbelsuperphosphaat voor het genoemde doel benut.

Het denkbeeld van de organisatie van groepen van landbouwers, die aan een laag rentend stamkapitaal zullen worden geholpen, zal worden beproefd. Het zijn in Europa en plaatselijk ook in Britsch-Indië juist dergelijke crediet-

1) Het wieden geschiedt in streken met wisselvalligen oogst niet zelden in betaalden arbeid.

coöperaties geweest, die zoozeer hebben bijgedragen tot de opheffing van het landbouwbedrijf. Dit betreft echter eene zaak, die zich slechts geleidelijk zal kunnen ontwikkelen op den veiligen grondslag van verkregen ervaringen.

Ook met betrekking tot de bevloeiing van Inlandsche aanplantingen leidde de voorlichting hier en daar tot belangrijke uitkomsten.

In overleg met den Irrigatiedienst verrichte onderzoekingen wezen uit, dat periodieke bevloeiing met tusschenpoozen, varieerende van ongeveer 10 tot 30 dagen, afhankelijk van de grondgesteldheid, voor de voornaamste tweede gewassen het meest wenschelijk is te achten.

Op grond van deze resultaten werden in eenige streken, in overleg met de betrokken tani's voor enkele eindvakken van een bevloeiingsgebied regelingen getroffen, waarbij het voor de Inlandsche aanplantingen in zoo'n eindvak beschikbare bevloeiingswater gedurende korten tijd (15 tot 40 minuten) achtereenvolgens *in zijn geheel* aan de verschillende gogol-aandeelen wordt toegevoerd, zoodat de aanplant door den geconcentreerden waterstroom volledig gedrenkt kan worden.

Dit heeft ten gevolge, dat de hoeveelheid water niet versnipperd wordt en geeft ook aanleiding tot economischer gebruik, terwijl de geconcentreerd gehouden stroom ook de verst gelegen aanplantingen kan bereiken, die vroeger weinig of geen water kregen. Verder heeft deze werkwijze het voordeel, dat elke landbouwer weet, dat en wanneer hij voldoende water te zijner beschikking krijgt, waarmee hij bij zijn aanplant rekening kan houden, zoodat misoogsten door watergebrek verminderden en bovendien nog uitbreiding aan den aanplant kon worden gegeven.

In deze richting ligt nog een uitgebreid en dankbaar arbeidsveld voor den Landbouwvoorlichtingsdienst open.

In verschillende gevallen leidde de individueele voorlichting tot het teelen van meer voordeel gevende gewassen.

Zoo deed als gevolg dier aanraking in Trenggalek de Inlandsche rietcultuur haar intrede, die zich, om haar voordeelen boven de andere cultures, geleidelijk uitbreidt.

In Jogja werd op deze wijze een nieuwe padivariëteit ingevoerd met onder bepaalde omstandigheden van bodem en klimaat aanmerkelijk hooger productievermogen, dan de inheemsche soorten.

Ter Sumatra's Westkust werd een tegen slijmziekte beter resistente katjangtanah-variëteit ingevoerd, die met groote snelheid bezig is de vroegere landsoort geheel te vervangen, terwijl voorts een uitbreiding der katjangtanah-cultuur er van te verwachten is.

In de Toradjalanden werd de koffiecultuur ingevoerd, die door de beoefenaren zeer wordt gewaardeerd en zich belangrijk uitbreidt.

De bemoeienis van den Landbouwvoorlichtingsdienst met de veeteelt strekt zich niet verder uit, dan dat de landbouwconsulent uiteraard het vee, voor zoover het is te beschouwen als een onderdeel van het landbouwbedrijf, niet buiten zijn gezichtskring kan houden; de behartiging der belangen van de veeteelt, en speciaal die der veefokkerij, is echter in het bijzonder opgedragen aan de veeartsen.

Wel heeft de consulent bijzondere bemoeienis met de pluimveeteelt.

Door een paar consulenten is een begin gemaakt met de verbetering van het inheemsche hoenderras door middel van reinteelt en kruising. De bereikte resultaten zijn niet onbevredigend.

Men bepaalt zich echter voorloopig in hoofdzaak tot het bijeenbrengen van betrouwbare gegevens over de beteekenis van de hoenderteelt in de huishouding van de desa en van het individu. In bepaalde gevallen bleek het gewenscht hoenderteelt op te nemen als onderdeel van het bedrijfsplan van een bedrijfsschooltje.

In de ressorten Palembang en Oostkust van Sumatra verstrekt de landbouwvoorlichtingsdienst thans reeds kippen met een grootere legcapaciteit aan de bevolking.

Landbouwonderwijs. De taak, die voor de Middelbare Landbouwschool te Buitenzorg en de Cultuurscholen te Soekaboemi en te Malang met betrekking tot den landbouwvoorlichtingsdienst weggelegd is, komt in het kort hierop neer, dat zij het personeel voor het eigenlijke voorlichtingswerk hebben te leveren.

Geenszins leide men hieruit af, dat deze scholen een soort africhtingsinstituten voor ambtelijk personeel zouden zijn. Integendeel wordt op beide soort scholen alleen de algemeene kennis bijgebracht, die later voor den werkkring noodig is, zonder de jongelui voor bepaalde gespecialiseerde betrekkingen af te richten.

De Middelbare Landbouwschool geeft een middelbare landbouwkundige opleiding, die rust op een vóórontwikkeling, gelijkstaande met de ontwikkeling die opgedaan wordt op een H. B. S. met 3-jarigen cursus of Mulo-school, en noodig is voor jongelieden, onverschillig van welken landaard, die zich voor de land- en boschbouwpraktijk hier te lande willen bekwamen.

De Cultuurscholen sluiten aan op de gewone Europeesche lagere school. Zij geven een lagere landbouwkundige vakopleiding, waarmee de kleine employé's in de cultures, Inlandsche landbouwopzichters, Inlandsche boschopzieners enz. kunnen volstaan.

De Middelbare Landbouwschool levert aan den landbouwvoorlichtingsdienst de Inlandsche landbouwleeraren, terwijl van de cultuurscholen de Inlandsche landbouw- en tuinbouwopzichters worden betrokken.

De bemoeienis der *landbouwconsulenten* met landbouwonderwijs bepaalt zich tot het eenvoudig landbouwonderwijs in den vorm van *cursussen in de landstaal* en van de z.g. *bedrijfsschooltjes*.

De cursussen voor volwassen tani's worden incidenteel, al naar gelang van de behoefte gegeven: zij zijn slechts plaatselijk van eenig belang geweest en zullen vermoedelijk niet tot een belangrijk onderdeel van het werkplan van den landbouwvoorlichtingsdienst uitgroeien.

Van meer belang zijn de cursussen, die gegeven worden door de Inlandsche landbouwleeraren aan goeroe's van desascholen met het doel deze goeroe's op te leiden voor het geven van meer eenvoudig landbouwonderwijs aan de jongelieden in de desa, die de desaschool hebben doorloopen, en de cursussen, die door deze opgeleide goeroe's aan de laatstbedoelde jongelieden in de desa gegeven worden.

De laatstbedoelde cursussen, de z.g. desaleergangen, werden tot nog toe hoofdzakelijk in de gewesten Preanger-Regentschappen en Besoeki gegeven, waar het stelsel zich het verst ontwikkeld heeft, doch ook in verschillende andere gewesten is er thans een begin mee gemaakt.

Voorgoed verlaten is de oudste vorm van deze desaleergangen, namelijk die, waarbij uitsluitend cursusonderwijs werd gegeven aan de jongelieden, die de desaschool nog bezochten. Ook in Britsch-Indië is men, voor zoover nagegaan kon worden, met die vorm begonnen en ook daar is men er geheel van teruggekomen.

De desaleergangen sluiten dus aan aan de ontwikkeling, die het *doorloopen* eener desaschool meebrengt.

Deze leergangen worden thans vooral begonnen in streken, waar bepaalde bedrijfsverbeteringen, waarvan de voorlichtingsdienst volkomen zeker is, bijv. op het gebied der bemesting of een kleine wijziging in den bedrijfsopzet, te demonstreeren vallen. Dit vormt dan het aangrijpingspunt.

Er wordt naar gestreefd met dat onderwijs den leerlingen werkelijke, levendige belangstelling voor het landbouwvak bij te brengen door het in hooge mate aanschouwelijk te maken, dus zooveel mogelijk te geven aan de hand van objecten binnen en buiten het leslokaal.

Een weinig praktijk in een schooltuintje bevordert bovendien het doel. Men laat daarbij de leerlingen zelf de te beplanten vakken uitzetten en opmeten, het oppervlak berekenen, de oogst zelf bepalen in inhouds- of gewichtsmaat, of in het aantal geoogste kolven, knollen, enz. Men leert hun de variëteiten onderscheiden aan de hand van een kleine variëteitencollectie in den schooltuin. En vooral laat men door de leerlingen zelve gegevens bijeenbrengen, ontleend aan het landbouwbedrijf van hunne ouders of bloedverwanten, welke gegevens dan op eenvoudige wijze op de les worden behandeld. Men maakt met hen kleine excursies om de belangrijkste grondtypen te toonen en de daarmee samenhangende verschillen in den stand van het gewas opbrengst en grondbewerking, ook om ziekten en plagen te leeren kennen en hun een denkbeeld te geven van het kwaad dat ze aanrichten. Men leert hun goed meten en wegen.

Ook aan het landbouwrekenen, al moet dit natuurlijk zeer eenvoudig blijven, wordt bijzondere aandacht geschonken. Men tracht de leerlingen tot het inzicht te brengen, dat de

verschillende bedrijfsonderdeelen en bedrijfshandelingen een samenhangend geheel vormen en dat deze alle hebben samen te werken om tot het grootst mogelijke voordeel te komen voor den tani.

Men laat daarom de leerlingen zeer eenvoudige rekensommetjes maken met gegevens ontleend aan bestaande Inlandsche bedrijven en liefst door de jongens zelve aangebracht.

Deze cursussen worden op twee middagen in de week gegeven en duren twee jaar, welke duur vermoedelijk nog wat te bekorten is.

Groote waarde wordt gehecht aan de opleiding en de keuze der goeroe's, die de laatstbedoelde cursussen geven. Deze opleidingscursussen behooren tot de taak der Inlandsche landbouwleeraren; doorgaans wordt eens per week 's middags les gegeven gedurende twee jaar.

Hoewel bij deze opleiding der goeroe's aan de algemeene grondslagen der landbouwkunde natuurlijk voldoende aandacht wordt geschonken, wordt daarnaast in het oog gehouden, dat ook het meer toegepaste gedeelte, dus wat meer in het bijzonder betrekking heeft op de kennis van het landbouwbedrijf in engeren zin, goed tot zijn recht komt en vooral ook, dat hierbij voldoende aanraking wordt gezocht met de praktijk van den plaatselijken landbouw. Zonder voldoende kennis hiervan kunnen de goeroe's het hoogeromschreven landbouwonderwijs, dat zij aan de jongens in de desa hebben te geven, niet behoorlijk verzorgen.

Bij de opleiding der goeroe's is voorts van bijzonder belang een vrij degelijke behandeling van bedrijfsrekenen, zoodat eenvoudige berekeningen van de netto-opbrengst kunnen worden gemaakt. Voor dit doel zijn ten behoeve van dat cursusonderwijs eenvoudige handleidingen samengesteld, waarin er op aangestuurd is, dat dit geschiedt aan de hand van materiaal, dat aan den plaatselijken landbouw is ontleend, en liefst ook materiaal, dat door de goeroe's zelve wordt aangebracht. Het komt vrij vaak voor, dat de goeroe's zelf grond bezitten, door hen zelf of door een ander in huur of deelbouw bebouwd, en het kan dezen goeroe's zeker niet moeilijk vallen bruikbaar materiaal voor eenvoudige rentabiliteitsberekeningen te verzamelen. De uitkomsten van verschillende bestaande bedrijfjes kunnen aldus op de les onderling worden vergeleken, wat ook de belangstelling verhoogt. Daar de goeroe's ook tot taak krijgen dat economisch besef bij de jongens in de desa op te wekken, moet dat besef in de eerste plaats in hen zelf worden ontwikkeld.

Zooals van zelf spreekt zijn voor dit doel over het algemeen het best te gebruiken de goeroe's, die zich definitief in een desa hebben neergelaten en die op een of andere wijze reeds in den landbouw betrokken zijn, bijv. doordat zij wat grond bezitten of hun ambtshalve grond is toegewezen.

De voor de landbouwonderwijstaak in de desa w e r k e l ij k geschikt gebleken goeroe's vormen ook nog in ander opzicht belangrijke aangrijpingspunten voor den dienst. Zij geven aan de taak en het werk van den voorlichtingsdienst ruimere bekendheid onder de tani's, kunnen hun tusschenkomst verleenen bij het invoeren van betere landbouwwerktuigen en van reeds beproefde variëteiten; zij kunnen verder belangrijke diensten bewijzen bij het inzamelen van gegevens, het melden van ziekten en plagen, enz. Voor al deze diensten, de desaleergangen daarin begrepen, ontvangen deze goeroe's ongeveer 10 gulden 's maands. Men moet hen evenwel niet beschouwen als officieel erkende schakels tusschen den tani en het deskundig personeel van den voorlichtingsdienst, integendeel, het zal er eerder heen moeten, dat het instituut der goeroe's-landbouw leidt tot een bevordering van de rechtstreeksche aanraking tusschen den voorlichtingsdienst en den tani.

De opleiding der goeroe's en daarna hunne opleiding en het toezicht op de desaleergangen komen voornamelijk voor rekening van de Inlandsche landbouwleeraren, maar ook de landbouwconsulent bemoeit er zich voorloopig intensief mede.

Er wordt voor gezorgd, dat de Inlandsche landbouwleeraar goed op de hoogte is van de landbouwtoestanden in een streek, vóórdat hem de onderwijstaak in die streek wordt toegewezen; maar ook daarna wordt zorg gedragen, dat hij behoorlijk voeling houdt met de landbouwpraktijk, omdat hij alleen dan het hier bedoelde landbouwonderwijs in goede banen kan leiden en houden.

Bij de z.g. b e d r ij f s s c h o o l t j e s treedt het praktisch onderricht in zeer sterke mate op den voorgrond. De leerlingen zijn als vaste knechts opgenomen in een economisch werkend, op Inlandsche leest geschoeid landbouwbedrijf; zij worden gevoed of betaald uit de inkomsten van het bedrijf en zooveel mogelijk in overeenstemming met de werkelijke waarde hunner prestaties.

Natuurlijk komt bij hunne opleiding ook eenig onderricht in de grondslagen der landbouwkunde om den jongelieden een beter begrip bij te brengen van de beteekenis van de verschillende verrichtingen in het bedrijf en van het onderling verband dier verrichtingen. Voorts wordt beoefend de eenvoudige opteekening van den gepresteerden arbeid en van de uitgaven en inkomsten, m.a.w. een zeer eenvoudige bedrijfsboekhouding en daarbij wat bedrijfsrekenen. Anders kunnen de bedrijfsuitkomsten en kan de invloed, die de verschillende onderdeelen van het bedrijf daarop uitoefenen, niet behoorlijk aangetoond worden en op die aantooning komt het toch aan. De leerlingen moeten er geleidelijk van doordrongen worden, dat iedere handeling, die zij hebben te verrichten, een economische moet zijn, d.w.z. tot zoo voordeelig mogelijke bedrijfsuitkomsten moet leiden. Men bespreekt daarom zoo grondig mogelijk het gevolgde bedrijfsplan en stelt de voor- en nadeelen met betrekking tot andere mogelijke bedrijfsplannen uitvoerig in het licht.

De opleiding op deze bedrijfsschooltjes is dus bedoeld als een krachtige individueele vorming, gericht op de latere eigen beoefening van het landbouwbedrijf. Zij moet in bijzondere mate opwekken liefde voor het landbouwbedrijf, een verhoogd economisch besef; zij moet bovendien den leerling tot een beter begrip brengen van de beteekenis van hetgeen er in het bedrijf al zoo gebeurt en verder moet zij leiden tot een voldoende bedrevenheid in de verschillende bedrijfsverrichtingen.

Het stelsel der bedrijfsschooltjes werkt meer in de diepte waar het stelsel der desaleergangen meer in de breedte werkt; het laatste is over het algemeen iets eenvoudiger, hoewel geenszins eenvoudig, en het is zeker voor snellere uitbreiding vatbaar, al zal ook daarbij slechts met beleid en voorzichtigheid mogen worden voortgeschreden.

Het instituut der bedrijfsschooltjes kan zich slechts langzaam uitbreiden, vooral omdat het daarbij noodzakelijk is om te beschikken over een Inlandschen landbouwleeraar, die op behoorlijke wijze de functie van bedrijfsboer kan vervullen en bovendien nog die van opvoeder en onderwijzer. Men is hier dus uiteraard in bijzondere mate beperkt in zijne keuze, zeker meer beperkt dan bij de keuze voor leider van desaleergangen.

Ook vereischt een bedrijfsschool doorgaans een intensievere voorbereiding. De landbouwconsulent mag geen bedrijfsschooltjes in gang zetten, voordat hij liefst op den grond zelf, dien hij tot schoolterrein wenscht te bestemmen, de benoodigde ervaring heeft opgedaan uit eigen proeven, zoodat hij met voldoende nauwkeurigheid uit eigen ervaring weet hoe de uitkomsten zullen zijn bij een bepaalden bedrijfsopzet. Onderwijl wordt een grondige studie gemaakt van de meest typische Inlandsche bedrijven in de streek zelve. Slechts wanneer een behoorlijke proefondervindelijke basis is verkregen, kan met voldoende zekerheid worden uitgemaakt in hoeverre eenig bedrijfsplan kan voldoen aan den eisch van een geheel of vrijwel geheel sluitende rekening.

De voorbereiding, dus de daartoe behoorende proeven en de studie van het plaatselijke landbouwbedrijf, wordt steeds zooveel mogelijk opgedragen aan den toekomstigen leider van het bedrijf, opdat deze, wanneer het eenmaal zoo ver is, dat het bedrijfsschooltje in gang kan worden gezet, over de noodige z e l f opgedane ervaring beschikt.

Bij het opmaken van het bedrijfsplan wordt er niet alleen mee rekening gehouden, dat het bedrijf zich ongeveer moet bedruipen, doch ook, dat het geen vorm aanneemt, die te ver van het inheemsche boerenbedrijf afstaat; anders zou het als een inrichting tot in hoofdzaak praktische vorming voor de eigen beoefening van het Inlandsch landbouwbedrijf aan beteekenis verliezen.

Er worden in beginsel niet meer leerlingen aangenomen, dan de economie in het bedrijf toelaat. De k e u z e der leerlingen is verder van bijzonder belang. Alleen gezonde, sterke jongens, die wat waard zijn in het werk, komen er

voor in aanmerking, ook met het oog op de rentabiliteit, terwijl de ervaring leerde, dat met zoons van de gegoede tani's het door den landbouwvoorlichtingsdienst gestelde doel het beste werd bereikt. Deze jongens nl. hebben, wanneer zij de bedrijfsschool hebben afgeloopen, een belangrijken voorsprong wat aangaat verkrijging van grond en van andere bedrijfsmiddelen voor het beginnen van een eigen bedrijf.

Natuurlijk worden ook deze bedrijfsschooltjes alleen gevestigd in streken, waar de vooruitzichten voor de ontwikkeling van den Inlandschen landbouw voldoende gunstig zijn.

Een punt van belang is nog, dat de taak van den met het beheer van het bedrijf belasten Inlandschen landbouwleeraar niet ophoudt met het werk verbonden aan het bedrijfsbeheer en aan de opleiding der jongens daarin. Ook nadat de jongens de school hebben verlaten, moet hij trachten met hen in nauwe aanraking te blijven en hen ter zijde te staan met alle hem ten dienste staande middelen.

Zijn bepaalde bedrijfsverbeteringen door die oud-leerlingen ingevoerd en is de levensvatbaarheid van die verbeteringen voldoende duidelijk gebleken, dan zullen zij ongetwijfeld allengs ook door andere tani's in de omgeving worden overgenomen.

Al lijken deze bedrijfsscholen bij oppervlakkige beschouwing wellicht wat topzwaar door de betrekkelijk dure onderwijskracht en door het betrekkelijk geringe aantal leerlingen dat zij kunnen afleveren, zij brengen aan den anderen kant met zich, dat een diepere beworteling van het landbouwvoorlichtingswerk mogelijk wordt dan op eenige andere wijze is te bereiken.

Om deze reden nemen deze instellingen een essentieele plaats in het werkplan van den landbouwvoorlichtingsdienst in.

Inderdaad heeft de door de cursussen en scholen verspreide landbouwkennis reeds hier en daar tot tastbare resultaten geleid. De tijd, dat dit landbouwonderwijs in de desa heeft doorgewerkt is echter over het algemeen nog te kort om reeds overal de gevolgen daarvan te kunnen zien. Ook in Holland traden eerst na een 30 jaar intensieven arbeid de zichtbare resultaten te voorschijn.

De eerste pogingen om met landbouwonderwijs in de desa invloed op den Inlandschen landbouw uit te oefenen dagteekenen pas van 1913/14, toen de eerste desalandbouwschooltjes opgericht werden. Aangezien evenwel deze schooltjes in de eerste jaren van hun bestaan eigenlijk te beschouwen waren als inrichtingen om personeel voor den voorlichtingsdienst op te leiden, welk systeem van voorlichting, zooals hiervóór uiteengezet is, thans geheel is verlaten, vallen die eerste jaren bovendien nog grootendeels buiten beschouwing.

Na 1920 zijn alle desalandbouwscholen geleidelijk omgezet in zuivere bedrijfsscholen. Deze bedrijven zijn thans zuinig beheerde en deskundig en op Inlandschen grondslag gedreven landbouwbedrijven, en zijn als zoodanig een leerzame demonstratie voor de omgeving. Niet zelden ziet men daar doelmatiger cultuurmaatregelen, verbeterde landbouwwerktuigen, of economischer regeling van het bedrijf toegepast. De Inlandsche bedrijfsleider — schoolhoofd — is in vele landbouwkundige aangelegenheden de vraagbaak voor de omgeving.

Sinds bij de toelating tot bedrijfsscholen de leerlingen meer geselecteerd worden in den zin, dat bij voorkeur zoons van eenigszins ruimer met grond bedeelde tani's aangenomen worden, keeren meer oud-leerlingen in het bedrijf terug. Van de oudere lichtingen der toenmaals nog niet omgezette scholen keerde, over het geheel genomen, slechts ongeveer 15 % in het bedrijf terug.

De door deze oud-leerlingen beheerde bedrijven steken vaak gunstig af bij de omgeving. Hunne bedrijven vormen de meest effectieve demonstratie voor de streek, waarvan de uitwerking op den duur niet kan uitblijven.

Een oud-leerling van de bedrijfsschool te Malang stichtte met toepassing van het op de landbouwbedrijfsschool geleerde een geheel nieuw en zeer loonend bedrijf voor groenten en vruchtenteelt. Deze man kwam tot aanzien in de desa en vormt een levende reclame voor het genoten onderwijs.

Door een ander oud-leerling van diezelfde school, uit Blitar afkomstig, werd in deze streek een zeer rendabele rietcultuur begonnen, welk voorbeeld door anderen werd opgevolgd. Dit geval verliep als volgt. De vader van den jongen beschikte over vrij veel grond, welke hij echter niet dadelijk aan zijn zoon toevertrouwde, toen deze van de school thuis kwam. Na lang aandringen kreeg de zoon de beschikking over 1 bouw, waarop de jongen suikerriet plantte op de manier als hem dit op de bedrijfsschool geleerd was. Ook verwerkte hij overeenkomstig het op de school geleerde het gewonnen product. De resultaten waren van dien aard, dat de jongen er na 2 jaar 1 bouw grond ter bewerking bijkreeg, terwijl sedert het heele bedrijf van den vader onder leiding van dezen oud-leerling gerationaliseerd werd. Dit voorbeeld vond bovendien navolging in de streek, zoodat de rietcultuur en bereiding van Inlandsche suiker zich daar thans meer en meer uitbreiden.

Zulke Inlandsche rietbedrijven zijn door meerdere oud-leerlingen in het Kedirische en Malangsche met veel voordeel aangevat.

Ook in andere streken met Inlandsche bedrijfslandbouwscholen vestigden zich reeds oud-leerlingen als tani's, die hun bedrijven tot een voorbeeld voor de omgeving wisten te maken.

Dat niet op nog meer zulke bedrijven gewezen kan worden, vindt zijn oorzaak vaak in het in sommige streken zeer versnipperde grondbezit en het als regel daarmee gepaard gaande kapitaalgebrek van de ouders der oud-leerlingen. Ook hier treedt de gebrekkige credietvoorziening voor den landbouw als ernstig belemmerende factor op om het op school geleerde in praktijk te kunnen brengen.

Een andere moeilijkheid vormt de over het algemeen nog vrij jeugdige leeftijd der oud-leerlingen die na het afloopen der landbouwschool in de desa teruggekeerd, daar de oude adat inzake landbouwverrichtingen vaak tegenover zich vinden.

Door den streng economischen opzet en de nauwkeurige boekhouding, door de leerlingen zelf bijgehouden, vormen deze bedrijfsscholen een werkelijke hulp bij de bedrijfsomzettingen, die onder de uiteenloopende omstandigheden, in verband met het meer en meer overgaan van de productenhuishouding naar de geldhuishouding, in den Inlandschen landbouw noodzakelijk geworden zijn.

Er bestaan schoolbedrijfjes, die in het bijzonder gericht zijn op de opleiding voor voedselbouwbedrijven, doch ook die meer bepaald op de opleiding voor handelsgewassenbedrijven doelen, terwijl voor streken, waar een gemengd bedrijf als het meest economisch aangewezen is, gemengde voedselbouw- en handelsgewassenschoolbedrijven opgericht zijn. Zoo treft men in de Preanger een schoolbedrijf aan op de basis van voedselbouw en theecultuur (Tandjoengsari), in den Oosthoek van voedselbouw en riet en andere handelsgewassen (Lawang, Tegalganda), in Atjeh voedselbouw gepaard met veehouderij en kippenfokkerij (Oeloe Kareueung), in Palembang een bedrijfsschool speciaal voor de opleiding van Inlandsche koffieplanters (Pagar Alam) en een rubberbedrijfsschool (Loeboek Batang), enz. In totaal bestaan thans op Java en de Buitengewesten 7 zuivere voedselbouwschoolbedrijven, 6 schoolbedrijven op de basis van voedselbouw en speculatiebouw beiden, voorts de genoemde koffie- en rubberschoolbedrijven, terwijl nog in wording zijn een voedselbouwschoolbedrijf in Banten, een tuinbouw-bedrijfsschool (groenten en aardappelen) te Patjet (Preanger), een bedrijfsschool bij Fort de Kock (Westkust van Sumatra) en bij Baligé (Tapiannoeli).

Een ander resultaat van het landbouwonderwijs, zoowel van de schooltjes als van de cursussen is, dat het de individueele aanraking met landbouwers bevordert en er geleidelijk in ruimeren kring meer en meer vertrouwen in het personeel van den voorlichtingsdienst ontstaat, zoodat dit met beter uitwerking de voorlichtingstaak kan volbrengen.

Ook droegen de oud-leerlingen der scholen of van de cursussen in belangrijke mate bij tot de bestudeering van de ontleding van het Inlandsch landbouwbedrijf. Alleen deze menschen waren als regel te bewegen tot het methodisch opteekenen van alle verrichtingen in en uitkomsten van het Inlandsche landbouwbedrijf, welke gegevens niet alleen van overwegend nut zijn voor het beramen van oordeelkundige verbeteringen in de individueele bedrijven, maar bovendien onontbeerlijk zijn om te komen tot een beter begrip van de economie der geheele dorpsgemeenschap.

De overtuiging bestaat, dat het thans gevolgde systeem van elementair landbouwonderwijs na verdere volmaking en doorwerking en meer algemeene toepassing gunstige gevolgen moet hebben voor den Inlandschen landbouw.

Proefnemingen en verzameling van gegevens. Om de voorlichtingstaak naar behooren te volbrengen, moeten verschillende gegevens worden verzameld, waartoe tal van proefnemingen, waarnemingen en andere werkzaamheden worden verricht, meestal in samenwerking met de verschillende andere afdeelingen van het Landbouwdepartement, zooals het Algemeen Proefstation voor den Landbouw, het Instituut voor Plantenziekten en het Statistisch Kantoor.

Veel aandacht wordt thans besteed aan de nauwkeurige ontleding van typische Inlandsche landbouwbedrijfjes, daar alleen een grondige kennis van alle onderdeelen dier bedrijfjes kan leiden tot een degelijk, met alle mogelijkheden voldoende rekening houdende bedrijfsvoorlichting. Een uitvoerige instructie omtrent de daarbij te volgen methodiek is aan de landbouwconsulenten gegeven.

De bemoeienis van de landbouwconsulenten met veldproeven betreft in hoofdzaak proeven omtrent bemesting, waaronder ook groenbemesting, proeven omtrent de cultuurwaarde van verschillende variëteiten, omtrent grondbewerking en ter bepaling van de waterbehoefte van verschillende landbouwgewassen, op verschillende grondsoorten.

Bij den opzet dezer proeven wordt overleg gepleegd met het Algemeen Proefstation voor den Landbouw, nadat men zich te voren het te bereiken doel scherp voor oogen heeft gesteld, de urgentie der proefneming en het gebied, waarvoor die urgentie van kracht is, behoorlijk heef omlijnd, en zich er voorts rekenschap van heeft gegeven, dat men over de noodige middelen, het personeel en den tijd beschikt om de voorwaarden te kunnen vervullen voor een betrouwbare proefneming.

De leiding van het Proefstation ter zake is van bijzondere waarde te achten, omdat de landbouwconsulenten hier te Lande meer geïsoleerd staan, minder steun hebben aan wat literatuur en de ervaring van vooraanstaande landbouwers hun kunnen brengen en in het algemeen de vraagstukken, waarvoor zij zich geplaatst zien, meer gecompliceerd en gevarieerd zijn, dan in Europa het geval is. Methodisch werken en toepassing van geoefende kritiek op de verkregen uitkomsten zijn daardoor hier in nog meerdere mate dan elders noodig om het doel te bereiken en een hechte band met het Proefstation kan hieraan slechts bevorderlijk zijn.

Vermelding verdienen hier nog de proefnemingen tot verbetering van landbouwwerktuigen. Ook hierbij is nauwe samenwerking met het Proefstation voorgeschreven, dat over een ruime ervaring beschikt, vooral ten opzichte van wiedwerktuigjes en ijzeren ploegjes.

Verschillende landbouwconsulenten verleenen hulp aan het Instituut voor Plantenziekten bij het verzamelen van gegevens omtrent bepaalde ziekten en plagen, zooals omtrent de boorderplaag in de padi en de Brachartonaplaag in den klapper.

In samenwerking met de irrigatie-ambtenaren worden reeds sedert eenige jaren in enkele gewesten op speciaal daarvoor door den landbouwconsulent uitgekozen grondsoorten proeven genomen om te weten te komen op welke wijze de bevloeiing moet worden geregeld om de beste oogstresultaten te krijgen.

De bemoeienis van de landbouwconsulenten met betrekking tot de landbouwstatistiek en wat daarmee samenhangt, komt in het kort op het volgende neer. Zooals bekend berust de statistiek van den Inlandschen landbouw op gegevens van het Binnenlandsch Bestuur. De consulenten worden er slechts in betrokken, ten eerste om een eventueel corrigeerenden invloed te kunnen uitoefenen, ook ten behoeve van het Statistisch Kantoor, en ten tweede omdat het gegevens aangaat, die voor hen zelf natuurlijk van groot belang zijn.

Enkele consulenten hebben, waar dit gewenscht bleek, zich gezet tot een uitvoerige en stelselmatige verwerking van het in de proefsnitregisters voor de landrente voorhanden materiaal, ten einde tot een beter inzicht te komen aangaande het verloop der padiproducties en aangaande de oorzaken, die daarop van invloed zijn geweest. Bij oordeelkundige verwerking kunnen nl. verschillende kwesties nader tot oplossing worden gebracht, zooals de invloed van den planttijd, van het weer in west- en oostmoesson, en van het voorgewas op de padiproducties.

De medewerking van de consulenten ten aanzien van de pasarprijzenstatistiek van het Statistisch Kantoor bepaalt zich in hoofdzaak tot het geregeld doen opnemen van prijzen van bepaalde producten op enkele pasars, welke opname geschiedt door het personeel, dat dit werk zonder schade voor zijn eigenlijke taak en zonder belangrijke extra-uitgaven kan doen.

Van veel belang is voorts het nemen van proefsnitten van tweede gewassen. In verschillende gewesten is reeds aardig wat materiaal dienaangaande verzameld. Aanvankelijk lag het in de bedoeling om met eenigen spoed aan te sturen op de totstandkoming van een betrouwbare jaarlijksche productiestatistiek voor de belangrijkste tweede gewassen, ongeveer op de wijze als nu reeds bestaat voor de padiproductie op den grondslag der landrenteproefoogsten. Aan een dergelijke productiestatistiek voor tweede gewassen zijn evenwel hooge kosten verbonden, zoodat voorloopig van de totstandkoming moest worden afgezien. Door echter op stelselmatige wijze voort te gaan met het nemen van proefsnitten van tweede gewassen komt men tot steeds betrouwbaarder cijfers voor de gemiddelde opbrengst, en berekeningen omtrent de plaatselijke en algemeene voedselbalans zullen daardoor belangrijk in waarde winnen.

Een niet te onderschatten voordeel van dezen arbeid is, dat daardoor een betrouwbaarder berichtgeving inzake aanplant en oogst of oogstverwachting mogelijk is geworden. Dreigen belangrijke mislukkingen, dan kan dadelijk een deskundigen aard, omvang en gevolgen van noodlottigen te nemen maatregelen op een reëeler basis komen te staan.

Ook worden de werkelijke belangen van de landelijke bevolking beter behartigd, waar locaal bekende en ingewerkte deskundigen aard, omvang en gevolgen van noodlottigen tegenslag in den landbouw kunnen en zullen kunnen voorbrengen bij de bevoegde autoriteiten.

Zaadwinning en zaadverstrekking. De taak der landbouwconsulenten met betrekking tot de zaadwinning en zaadverstrekking (van reeds beproefde variëteiten) ten behoeve van den Inlandschen landbouwer zal thans even aangeroerd moeten worden.

Deze zaadwinning is, behalve vanwege de onderafdeeling Zaadteelt voor eenjarige gewassen van het Algemeen Proefstation, in verschillende ressorten door de consulenten zelf op niet onbelangrijke schaal ter hand genomen door den aanleg van z.g. „zaadtuinen", die volgens verschillend systeem zijn opgezet. Niet zelden maken deze zaadtuinen deel uit van bedrijfjes met zaadproductie als hoofd- of nevendoel, nu eens op eigen gronden, dan weer op ingehuurde. Bovendien leggen enkele der schoolbedrijfjes zich in het bijzonder toe op de zaadproductie, speciaal van padi.

Ook wordt wel getracht om de productie van goed zaad door bekende, betrouwbare tani's, of door een vereeniging van tani's te doen uitvoeren onder toezicht van den dienst, om op die wijze te trachten geleidelijk te komen tot een meer gespecialiseerd Inlandsch zaadbedrijf.

Bij ernstige plaatselijke mislukking van het padigewas komt het wel voor, dat de bemiddeling van den consulent wordt gevraagd om aanzienlijke hoeveelheden zaadpadi uit andere streken op te koopen, een moeilijke, en niet zelden, ondankbare arbeid.

Hierbij past de bespreking van de taak der consulenten ten opzichte van de eigenlijke veredeling der landbouwgewassen, waaronder te verstaan is de stelselmatige opvoering van het productievermogen van een bepaalde soort of variëteit van eenig landbouwgewas volgens een der meer intensieve selectiemethoden. Bedoeld wordt in het bijzonder de toepassing van een dier stelsels van variëteitenveredeling, welke vaak aangeduid worden met de benamingen „massaselectie" of „lijnenselectie".

Deze veredeling nu is feitelijk specialistenwerk en zij kan daarom bezwaarlijk in het algemeen tot de taak van den voorlichtingsdienst worden gerekend. Niet alleen is de quaestie der methodiek hierbij een zeer moeilijke en voor verschillende der belangrijkste gewassen nog lang niet in alle deelen voldoende opgelost, maar bovendien vereischt de uitvoering dezer veredeling maar al te vaak bijzonder in die

richting aangelegd en geoefend personeel, waarover de dienst in het algemeen niet beschikt.

In andere landen is dan ook, voor zoover bekend, het veredelingswerk uitsluitend in handen van specialisten, die het of zelf als bedrijf uitoefenen of verbonden zijn aan speciale veredelingsinstituten, proefstations of aan groote particuliere bedrijven voor zaadteelt en zaadhandel. Voor zoover bekend, vormt nergens ter wereld het veredelingswerk in den eigenlijken zin des woords een erkend onderdeel van de algemeene taak der landbouwconsulenten.

Hier te lande wordt slechts bij uitzondering dergelijk veredelingswerk door de landbouwconsulenten verricht. Wanneer een consulent door bijzondere omstandigheden geroepen wordt veredelingswerk van meer eenvoudigen aard ter hand te nemen, heeft hij zich nauwkeurig te gedragen naar de door het Proefstation terzake gegeven aanwijzingen.

Taak der landbouwconsulenten als landbouwkundig raadgever van het Bestuur en andere diensten in zake irrigatie-aangelegenheden, landbouwconcessies, voorkoming en bestrijding van ziekten, plagen, enz. Het hier bedoelde adviseerend karakter van den dienst komt vooral tot uiting in de werkzaamheden, die verricht worden ten behoeve van het Bestuur bij de behandeling van verschillende irrigatie-aangelegenheden en de onderzoekingen naar aanleiding van aanvragen voor landbouwconcessies en voor uitbreiding van Europeesche suikerriet- en cassave-aanplantingen.

De plicht om het Bestuur behoorlijk op de hoogte te brengen van het werk van den dienst en om het van raad te dienen rust in het bijzonder op den landbouwconsulent zelf. Deze kan het best de beteekenis van het werk uiteenzetten en een behoorlijk antwoord geven op de vaak zeer moeilijke vragen, die kunnen worden gesteld.

De beide andere categorieën van voorlichters in dezen dienst, de Inlandsche landbouwleeraren en de Inlandsche landbouwopzichters, kunnen in den regel niet in staat geacht worden dien plicht naar behooren te volbrengen. Zij zijn bestemd voor een scherp afgebakende taak — voor de Inlandsche landbouwopzichters binnen weer engere grenzen afgebakend dan voor de Inlandsche landbouwleeraren, wegens de geringere ontwikkeling der eerstgenoemde — en het uiteenzetten van de beteekenis van het werk van den dienst, zelfs al gaat het alleen om het uiteenzetten van de beteekenis van hun eigen meer begrensde taak, gaat hunne krachten te boven; eveneens het geven van advies aan het Bestuur over landbouwkundige aangelegenheden, die buiten hun eigenlijke taak vallen.

Hiermee is niet gezegd, dat er geen aanraking bestaat tusschen de Inlandsche voorlichters en het Bestuur, uiteraard vooral het Inlandsch Bestuur. Waar die aanraking gewenscht is of gewenscht wordt, wordt zij gezocht, maar de bedoelde voorlichters hebben voor oogen te houden, dat zij bij het uitbrengen van advies de noodige voorzichtigheid in acht hebben te nemen en zich liefst bepalen tot wat onmiddellijk verband houdt met hun eigen werk. De consulenten zijn feitelijk als de eenige adviseurs van het Bestuur te beschouwen, waarvoor de dienstleiding zich verantwoordelijk kan stellen.

Een zeer belangrijke taak heeft de voorlichtingsdienst te vervullen met betrekking tot irrigatie-aangelegenheden, aanvankelijk een weinig omvangrijke taak, doch geleidelijk tot een zeer belangrijk onderdeel van het werk van den dienst uitgegroeid.

Irrigatiewerken zijn er in hoofdzaak of uitsluitend voor den landbouw, dus is het rationeel, dat met de eischen, die de landbouw daaraan stelt, en die voor de onderling sterk afwijkende grondsoorten, de verschillen in de hoedanigheid van het vloeiwater, de afwijkingen in de klimatologische gesteldheid der gebieden en de sterk uiteenloopende landbouweconomische toestanden, zeer uiteenloopend kunnen zijn, bij de inrichting en exploitatie van bevloeiingswerken, rekening wordt gehouden.

De technische ontwerper of de voorstellende bestuursambtenaar kunnen in den regel niet voldoende op de hoogte zijn van de verschillende factoren van landbouwkundigen en economischen aard, die zich plaatselijk kunnen doen gelden, en waarmee rekening moet worden gehouden om te kunnen komen tot den meest oordeelkundigen en economischen opzet.

Een zeer voorname factor bij de beoordeeling van de wenschelijkheid tot aanleg van irrigatiewerken vormen uiteraard de kosten van aanleg, onderhoud en exploitatie der werken. Er wordt dan ook bij de beoordeeling van irrigatieprojecten door den landbouwvoorlichtingsdienst in het bijzonder er op gelet, dat er verband wordt gelegd tusschen de kosten der werken en de van de werken te verwachten voordeelen. De overtuiging bestaat, dat daardoor niet zelden zeer belangrijke sommen zijn uitgespaard.

Uiteraard zal de urgentie van den aanleg of van de herstelling van irrigatiewerken niet altijd naar een uitsluitend economischen maatstaf mogen worden afgemeten. Er kunnen factoren van anderen aard zijn, die een irrigatiewerk urgent doen zijn, ook al is het met zijn economie slecht gesteld. Maar dan toch blijft het ook in die gevallen gewenscht, dat de economische kant van het ontwerp behoorlijk onder oogen wordt gezien, opdat men te voren goed wete, waaraan men in dat opzicht toe is.

De bemoeienis van den landbouwconsulent met irrigatiezaken omvat:

a. de behandeling van ontwerpen voor bevloeiingswerken zoowel van grooteren als van geringeren omvang;

b. adviezen met betrekking tot waterverdeeling en plantregelingen, en

c. het nemen van veldproeven ter verkrijging van bepaalde gegevens omtrent de bevloeiing, thans voornamelijk veldproeven ter bepaling van de hoeveelheid vloeiwater, die wordt gebruikt bij den verbouw van de belangrijkste landbouwgewassen.

Ten behoeve van het landbouwkundig onderzoek van irrigatie-ontwerpen is een vrij uitvoerige instructie opgesteld.

Het betrekken van den landbouwconsulent in de behandeling van irrigatie-ontwerpen van geringen omvang, van water- en plantregelingen en het opmaken van een urgentiestaat der ontwerpen is van Regeeringswege nader geregeld door de instelling van plaatselijke bevloeiingscommissies, aan welke een duidelijk omschreven taak is toegewezen. De commissies zijn zuiver raadgevende, afdeelingsgewijze samengestelde colleges, waarin zitting hebben het Hoofd van plaatselijk bestuur als voorzitter, de betrokken sectie-ingenieur, de landbouwconsulent en nog een der hoogere Inlandsche bestuursambtenaren. De Resident is verplicht over de genoemde bevloeiingsaangelegenheden het advies der betrokken commissie in te winnen en hij heeft de adviezen der commissie over irrigatie-ontwerpen over te leggen bij de doorzending der betreffende voorstellen aan den Directeur der Burgerlijke Openbare Werken.

Met de instelling dezer plaatselijke bevloeiingscommissies is beoogd een organisatie te treffen, waardoor de zoo noodige samenwerking in bevloeiingszaken tusschen irrigatie-ingenieur, bestuursman en landbouwkundige voldoende wordt gewaarborgd, om aldus te komen niet alleen tot een betere, maar tevens vlottere afdoening van zaken. Toen de commissies nog niet waren ingesteld, werd die samenwerking wel vrij algemeen als wenschelijk aangenomen, doch in het algemeen kwam er in de praktijk niet veel van terecht.

De gevolgen van de bemoeienis van den landbouwvoorlichtingsdienst met irrigatie-aangelegenheden zijn te splitsen in de gevolgen van een bij het ontwerpen van irrigatiewerken of verbeteren van bestaande irrigatiewerken geleidelijk beter rekening doen houden met de eischen door den landbouw daaraan gesteld, en in de gevolgen van de bemoeienis met de verdeeling van het vloeiwater aan de leidingen en de verstrekking ervan aan en de oordeelkundiger aanwending er van binnen het tertiaire vak.

Van hetgeen door den Landbouwvoorlichtingsdienst ter zake is verricht, zullen de volgende voorbeelden een denkbeeld kunnen geven.

Met betrekking tot het Rawa Pening-plan (ontworpen voor de verbetering van den bevloeiingstoestand in de vlakte van Demak en Oost-Semarang) werd door de Afdeeling Irrigatie van het Departement der Burgerlijke Openbare Werken de noodzakelijkheid van den met zeer hooge kosten gepaard gaanden aanleg van het Rawa Pening-reservoir bepleit, teneinde tot een uit een technisch oogpunt meer volkomen bevloeiingstoestand in de vlakte te komen. De in het onderzoek betrokken landbouwkundigen waren evenwel allen van oor-

deel, dat de daaruit voor den landbouw te verkrijgen voordeelen onvoldoende waren om de hooge uitgaven te rechtvaardigen. Daarom werd voorgesteld eerst af te wachten wat met de reeds aangelegde en nog aan te leggen bevloeiings- en afwateringswerken in de vlakte zou kunnen worden bereikt, waartoe door de Regeering ook besloten werd.

Bij een ander geval in het Kedoengkandang-bevloeiingsgebied ten Z. O. van de afdeelingshoofdplaats Malang, werd een jong vulcanische zand- en aschgrond naar verhouding zeer schaarsch bevloeid in vergelijking met een in hetzelfde bevloeiingsgebied voorkomenden ouderen, reeds lang bevloeiden en vrij zwaren grond, terwijl bovendien deze laatste bij de bestaande plantregeling eerder water ontving dan de losse grond. Op aanraden van den landbouwconsulent werd de plantregeling voor de beide deelen verwisseld met goed gevolg voor de totale productie in de beide gebieden. Aan den te geringen toevoer van bevloeiingswater aan het gebied met lossen grond kon evenwel niets meer veranderd worden, daar het aquaduct voor den aanvoer van het bevloeiingswater voor dit gebied niet op de gewenschte grootere capaciteit berekend was.

Een voorbeeld ter aantooning hoe de bemoeienis leidde tot een betere exploitatie levert het volgende. In het Sampean-bevloeiingsgebied in de residentie Besoeki werd vroeger de westmoessonpadi-aanplant in den grond gebracht volgens een plantregeling bestaande uit 7 golongans. Het gevolg van dit groote aantal was, dat de laatste 2 of 3 golongans meestal misgewas gaven wegens ziekte (wortelrot), doordat ze te veel buiten den eigenlijken moesson geplant werden, terwijl op de onderhavige gronden een spoediger planten na het invallen der regens noodig was. Door bemoeienis van den landbouwconsulent is het aantal golongans tot 4 teruggebracht, waarna de aantasting der aanplantingen door ziekte belangrijk minder werd.

Een ander voorbeeld in deze richting levert het tot stand komen van een bepaalde regeling betreffende de bevloeiing van den padi-aanplant in het Serang- en Toentang-gebied in de afdeeling Demak.

In bedoeld gebied, waar n.l. niet als in zoovele andere bevloeiingsgebieden een plantregeling behoeft te bestaan, welke met de belangen van de suikercultuur heeft rekening te houden, kan de datum voor het begin van de westmoessonpadi-bevloeiing meer afhankelijk gesteld worden van den gunstigsten tijd voor den aanleg van den padi-aanplant. Die gunstigste tijd wisselt jaarlijks en is afhankelijk van den vochtigheidstoestand van den voorafgaanden oostmoesson en van het begin van het invallen der westmoessonregens. De landbouwkundigen wenschten nu op grond hiervan, dat elk jaar de datum voor het begin van de bevloeiing in nauw verband met dat bedoelde gunstigste tijdstip zou worden vastgesteld. Deze, tevoren steeds op technische gronden bestreden regeling, is pas sinds korten tijd ingevoerd geworden.

Sedert kort wordt de landbouwconsulent ook opgenomen in de commissie van onderzoek in verband met a a n v r a g e n t o t u i t b r e i d i n g v a n d e s u i k e r i n d u s t r i e. De landbouwconsulent werd als gevolg hiervan voor het eerst officieel betrokken in de beoordeeling van aanvragen tot uitbreiding van den suikerrietaanplant.

De bedoeling hiervan is, dat de consulenten in het bijzonder een grondig economisch onderzoek instellen naar den invloed, dien de toelating van de uitheemsche suikerindustrie zal uitoefenen op de welvaart der Inlandsche landbouwers, die overigens doorgaans wel de overwegende bevolkingsgroep zullen uitmaken. Het komt er voornamelijk op aan om aan de hand van betrouwbare, plaatselijk te verzamelen gegevens te komen tot een zoo nauwkeurig mogelijke berekening van de economische voordeelen en nadeelen, welke den tani's staan te wachten als uitvloeisel van de bedoelde toelating.

In streken waar de stand van Inlandsche landbouwers een gevorderde differentieering vertoont en zich reeds een voldoend belangrijke stand van gezeten tani's heeft gevormd, moeten voorts voor deze categorie afzonderlijk de economische gevolgen nagegaan worden van de invoering der Europeesche suikerindustrie.

De behandeling van wat men wel eens noemt de vloeiwater-economie in verband met de toelating der suikerindustrie ligt meer op het terrein van den irrigatie-ingenieur, al kan het in bepaalde gevallen ook wel op den weg liggen van den landbouwconsulent om daarover, na nauwkeurig onderzoek, zijne meening te zeggen.

De quaestie van de z.g. plaatselijke voedseleconomie kwam in den crisistijd bij de behandeling van dergelijke uitbreidingsaanvragen uiteraard sterk naar voren. Nu echter weer meer normale toestanden zijn ingetreden, kunnen de daaromtrent indertijd geformuleerde eischen niet meer zoo scherp worden gesteld; zelfs zal niet zelden aan het vraagstuk der plaatselijke voedselbalans een slechts zeer ondergeschikte beteekenis zijn te hechten.

In de Buitengewesten worden de consulenten vaak door de Bestuurshoofden geraadpleegd over aanvragen voor landbouwconcessies.

Ook met betrekking tot de voorkoming en bestrijding van ziekten en plagen in de landbouwgewassen zijn de landbouwconsulenten de aangewezen raadgevers van het Bestuur.

Bij adviezen over ingrijpende maatregelen ter zake moeten de landbouwconsulenten zich tevoren vergewissen van het standpunt, dat daarover door den Directeur van het Instituut voor Plantenziekten wordt ingenomen.

De bijzondere moeilijkheden, die zich voordoen bij de bestrijding van boorders en mentek — voor Java verreweg de belangrijkste beschadigers van het hoofdvoedingsgewas — eischen van vele landbouwconsulenten groote aandacht.

Organisatie van den landbouwersstand. De taak der consulenten met betrekking tot de bevordering van het Inlandsch landbouwvereenigingsleven bepaalt zich practisch tot die met de landbouwcoöperatie in ruimeren zin en met de z.g. commissies-tani.

De behandeling van het vraagstuk der bevordering van de coöperatie onder de bevolking hier te lande is in het bijzonder toevertrouwd aan den Dienst van het Volkscredietwezen en aan den Landbouwvoorlichtingsdienst.

In het algemeen heeft de Landbouwvoorlichtingsdienst met de enkele ernstige pogingen, die daartoe in het werk zijn gesteld, niet dat succes gehad, wat men er in het begin van verwachtte.

Wanneer men de geschiedenis der landbouwcoöperatie nagaat in de verschillende landen — zeer leerzaam voor deze gewesten is de ontwikkeling van de coöperatieve beweging in Britsch-Indië — dan zal men zien, dat overal, waar de coöperatieve beweging op het land werkelijk geslaagd kan worden genoemd, de landbouwcredietcoöperatie, doorgaans in den zuiver Raiffeisenschen vorm, daartoe den feitelijken grondslag heeft gelegd. Eerst daarna ziet men, wat men wel eens de hoogere vormen van landbouwcoöperatie genoemd heeft, zich krachtig ontwikkelen, zooals de productiecoöperaties. Ook in Britsch-Indië heeft de in verschillende deelen van dat land opkomende coöperatieve beweging in den landbouw tot basis de landbouwcredietcoöperatie volgens het zuivere Raiffeisensche stelsel.

Nu is het ter hand nemen, bij wijze van proefneming of anderszins, van het vraagstuk van de bevordering der landbouwcrediet-coöperatie hier te lande uiteraard in het bijzonder de taak van den Dienst van het Volkscredietwezen.

Aangezien de z.g. Afdeelingsbanken als landbouwcredietinstellingen niet geheel hebben voldaan, ligt het op den weg van den Landbouwvoorlichtingsdienst om, waar de voorwaarden gunstig worden geacht voor de invoering van dergelijke credietassociaties op coöperatieven grondslag, te trachten met beleid en voorzichtigheid en in nauwe samenwerking met den Dienst van het Volkscredietwezen tot een dergelijke organisatie te komen om aldus den eersten stap te doen naar een credietvoorziening, die zooveel meer opvoedend werkt en zooveel goedkooper crediet kan verschaffen dan het thans bestaande stelsel, en daardoor zooveel ruimere perspectieven opent voor een verdere ontwikkeling van den Inlandschen landbouw.

Met het z.g. coöperatiewezen, beter associatiewezen, had de voorlichtingsdienst slechts plaatselijk succes.

Een voorbeeld van een met hulp van den voorlichtingsdienst tot stand gekomen associatievorm is de coöperatieve rubberfabriek Tjempaka in Palembang. Deze coöperatie heeft in den laatsten tijd zeer onder de eigenaardige toestanden in den handel in Inlandsche rubber geleden; dat zij nog in leven is, levert het bewijs, dat zij een flinken duw kon doorstaan.

Heel wat beter staan de theeplanters-associaties in de Preanger er voor.

De verst georganiseerde vorm in deze richting is de z.g. theeplanters-coöperatie „Madoe Tawon" (eendracht maakt macht) in het district Tjibadak (afd. Soekaboemi).

Deze coöperatie heeft getoond zooveel levenskracht te bezitten, dat zij op eigen kracht door de malaise-jaren heen is gekomen. Dit is weliswaar voor een niet gering deel te danken aan een contract, dat zij voor de levering van het onbewerkte theeblad aan een naburige onderneming had afgesloten, doch dat contract was zelf een resultaat van de coöperatie, omdat zonder haar het bedingen van zoo'n contract niet mogelijk zou zijn geweest.

De coöperatie Madoe Tawon werd in 1912 opgericht, heeft constant 20 gelijkgerechtigde deelhebbers en bracht uit eigen middelen aan grond, geld en arbeid een bedrag bijeen van f 3 750. Zij is thans in het bezit van 40 bouw grond, waarvan 34½ bouw onder thee. Van de rest is 2 bouw sawah en 3½ bouw met Albizzia beplant. De theetuinen, berekend tegen een lagen prijs van f 500 per bouw, zijn f 17 250 waard en het geheele bezit der coöperatie aan grond vertegenwoordigt een waarde van f 18 750. Gedurende de jaren 1914 tot en met 1923 werd onder de deelhebbers jaarlijks resp. f16,40, f 195, f 900, f 1 600, f 600, f 2 600, f 2 080, f 300, f 3 577,66 en f 14 018,76, of totaal f 25 887,82 als zuivere winst verdeeld. In diezelfde jaren werd bovendien in het reservefonds resp. f 200, f 66,10, f 94,09, f 94,44 f 402,58, f 206,22, f 39,90, f 658,47 en f 620, of totaal f 2 381,80 gestort. Daarenboven is in 1923 met de stichting van een bemestingsfonds uit de winst begonnen, om de tuinen ten volle in stand te kunnen houden.

Hoewel de resultaten met deze theeplanters-associatie dus inderdaad bevredigend geacht mogen worden, zoo is dit alleen toch niet het eigenlijke doel geweest, dat bij de oprichting daarvan heeft voorgezeten. He eigenlijke doel was de organisatie van geleidelijk alle bonafide Inlandsche theeplanters in de Preanger, waar deze cultuur een volkscultuur in den waren zin des woords is geworden, doch waar haar aanwezigheid en haar verhouding tot de product-verwerkende Europeesche ondernemingen tot velerlei misstanden, zoowel in cultuurtechnisch als in economisch opzicht, aanleiding heeft gegeven.

De coöperatie Madoe Tawon heeft bewezen, dat een groep inheemsche landbouwers een even goede theetuin kan aanleggen en exploiteeren als een Westersche theeonderneming, terwijl daarbij van misstanden, als verbonden aan wilden opkoop, gebruik maken van tusschenopkoopers, enz., geen sprake is.

Behalve dat met behulp van deze associatie een belangrijk zuiver inheemsch kapitaal gevormd is, heeft zij een groot opvoedend karakter. In het Preangerland zijn onder leiding van den voorlichtingsdienst nu meerdere complexen superieure theetuinen door Inlandsche boeren aangelegd. Het doel hiervan is om, te beginnen met al die complexen, de associatie-idee steeds verder uit te werken, opdat meerdere „Madoe Tawon's" kernen zullen worden gevormd, van waaruit een meer algemeene organisatie van de Inlandsche theeplanters geleidelijk zal kunnen ontstaan.

De idee moet groeien en daarvoor is tijd noodig. Bovendien moet de Inlandsche boer leeren gereserveerd kapitaal te benutten en leeren inzien, dat dit voor verdere productieve doeleinden bestemd is en niet om geconsumeerd te worden.

Een sterk geloof in de juistheid van het begonnen werk zal echter ook hier bergen kunnen verzetten.

De beproeving in zijn ressort van het instituut der commissies-tani behoort mede tot de taak van den landbouwconsulent. Dit zijn door het gewestelijk Bestuurshoofd erkende commissies van afgevaardigden van tani's, dus een soort van „landbouwcomité's" met hun eigen voorzitter, verkozen uit de afgevaardigden. Elke desa heeft haar eigen verkozen afgevaardigde, die op de maandelijksche bijeenkomsten in het bijzonder de belangen der tani's van zijn desa heeft te behartigen. Men komt zoo tot een gemeenschappelijk overleg aangaande de gezamenlijke en bijzondere landbouwbelangen binnen een bepaald gebied, terwijl tevens de gelegenheid bestaat om bepaalde wenschen, bijvoorbeeld over veeteelt, plantregelingen of bevloeiingsaangelegenheden, bij de betrokken autoriteiten voor te brengen, waartoe dan de landbouwconsulent als regel zijn bemiddeling verleent. Waar dit instituut behoorlijk functioneert zooals in Jogja, worden allerlei ervaringen in landbouwzaken op die bijeenkomsten uitgewisseld. Den voorlichtingsdienst bieden zij gelegenheid om maatregelen te bespreken ter bestrijding van ziekten en plagen en de veelal daartoe vereischte samenwerking der tani's duidelijk te maken. De commissies-tani verschaffen voorts belangrijke inlichtingen over bepaalde landbouwtoestanden en doordat ook wenschen bijvoorbeeld betreffende aanschaffing van betere landbouwwerktuigen, zaad, enz. in de bijeenkomsten tot uiting komen, kan dit instituut ook leiden tot bevordering der plaatselijke individueele aanraking van den voorlichtingsdienst met de tani's der streek.

Met deze landbouwersorganisatie zijn tot dusver vrij bevredigende uitkomsten verkregen. Het instituut der commissies-tani wordt daarom op ruimere schaal en onder meer uiteenloopende omstandigheden beproefd en er wordt thans ook in Solo en Kediri een proef mee genomen. De meeste kans van slagen zal men natuurlijk hebben in streken, waar de bevolking van oudsher gewend is aan samenwerking en zekere geneigdheid of aanleg daarvoor bezit.

Het bleek, dat voorzichtigheid en beleid ook hierbij geboden zijn. Vooral in het begin zijn voortdurende leiding en toezicht noodig om er voor te zorgen, dat de commissies niet verbasteren bijvoorbeeld tot een soort politieke vereenigingen.

Vooral in het ressort Jogjakarta zijn met de commissiestani goede resultaten verkregen. Deze commissies vergaderen eens in de 35 dagen. Het zou te ver voeren alle werkzaamheden van de commissies-tani op te noemen, doch met hier en daar een greep zal getracht worden een denkbeeld te geven van de met dit instituut bereikte resultaten.

De landbouwcommissie te Grobog bewerkstelligde op eigen initiatief de samenwerking tusschen twee desa's voor het draineeren van drassige sawahs om meerdere opbrengst aan padi te kunnen krijgen en het planten van polowidjo mogelijk te maken. De noodige maatregelen daartoe werden ook uitgevoerd.

De landbouwcommissie te Pengasih bracht o.a. tot stand een overeenkomst tusschen zes desa's om de padi op zoodanige tijdstippen te planten, dat ze in denzelfden tijd geoogst kan worden, uit vrees voor misgewas tengevolge van walangsangit en vogels bij niet gelijktijdige rijping der padi.

De landbouwcommissies te Grobog, Temanggoeng, Ngabejan en Tjandirata bevorderden het planten van de door den landbouwvoorlichtingsdienst geïmporteerde z.g. padi Tjina. De resultaten waren, dat op die sawahs in Grobog 10 pikol gebah per bouw meer geoogst kan worden, dan van de algemeen geplante padi kretek.

Door tusschenkomst en aanmoediging van de landbouwcommissies te Ngabejan en Temanggoeng wordt in de desa's Gembjang, Tanggal, Pitrasari, Krawita en Patekan thans vrij algemeen bemesting met zwavelzure ammonia bij tabak toegepast.

De landbouwcommissies in het district Djoemeneng organiseerden een geregelde bestrijding van de badjings en ratten. Zij stelden gezamenlijk een jager aan, die vrijwel alle badjings wegschoot, zoodat aan de plaag als zoodanig een einde is gemaakt. In 1922 schoot hij 1874 badjings weg.

De landbouwcommissies te Pengasih, Wates, Tjandirata en Moentilan namen het initiatief tot en voerden ook uit den aanleg van nieuwe kleine leidingen en het bouwen van duikers en bruggetjes, waardoor een beduidend betere detailbevloeiing werd verkregen.

De landbouwcommissie te Temanggoeng nam het initiatief tot het aanvragen van een dekstier voor de desa Tlagaredja. De stier werd ook verkregen.

Met het vorenstaande is bedoeld slechts een indruk te geven wat de commissies-tani eigenlijk doen. De op de vergaderingen behandelde onderwerpen hebben in hoofdzaak betrekking op: aanleg nieuwe leidingen, verplaatsing, onderhoud, aanleg van dammen, duikers en bruggetjes, enz., drainage, waterverdeeling, golongan-regeling, vaststelling van planttijden, bestrijding van badjings en wilde varkens door gezamenlijke actie, aanvraag dekstieren, demonstratie castreeren stierkalveren, desabanken, bibitvoorziening, beproeving van nieuwe variëteiten, groene bemesting, kunstmest, ploegdemonstraties, cultuurmethoden.

Voorlichting op tuinbouwgebied. De taak van den landbouwconsulent ten aanzien van den Tuinbouwvoorlichtingsdienst bestaat in het geven van leiding aan en de bevordering vooral van den economischen kant van het werk van de aan hem ondergeschikte tuinbouwkundige ambtenaren.

Het werk wordt evenwel, voor zoover het de tuinbouwtechnische zijde van dat werk betreft, namens de dienstleiding te Buitenzorg gecontrôleerd door den Adjunct-Inspecteur van den Landbouw.

Deze Tuinbouwvoorlichtingsdienst werkt nog slechts in enkele streken. De werkzaamheden bepalen zich thans in hoofdzaak tot het beheeren der kweektuinen, tot de verstrekking van veredeld plantmateriaal van de belangrijkste vruchtensoorten, voor zoover mogelijk uit de evengenoemde tot den dienst behoorende kweektuinen, en voorts tot levering van goed zaad van verschillende groentensoorten, waar de particuliere handel daarin te kort schiet.

De belangrijkste kweektuinen zijn die te Pasoeroean voor manggaveredeling, te Poenten voor djeroekveredeling en te Ragoenan (bij Batavia) voor de veredeling van de in West-Java meest op den voorgrond tredende vruchtensoorten, zooals manggistan, ramboetan, sawo-manila, pompelmoes, doekoe en voorts pisang.

In de centra van vruchtencultuur worden door den dienst geregeld plaatselijke kleine vruchtententoonstellingen gehouden, welke tevens een middel zijn om te weten te komen, waar de beste vruchtboomen te vinden zijn, welke boomen uiteraard het uitgangspunt moeten vormen voor de verbetering der soort.

De geregelde pisang-export op Australië uit Banjoewangi is voor een niet onbelangrijk deel uitvloeisel van de bemoeienis van den Tuinbouwvoorlichtingsdienst met de cultuur der vereischte pisangsoorten op de erven der bevolking aldaar. De jaarlijksche export liep in nog geen tien jaar op van 3000 tot 130 000 trossen pisang.

Gaandeweg zal deze dienst meer invloed gaan uitoefenen op den Inlandschen tuinbouw en meer kunnen doen voor de ontwikkeling van een gespecialiseerd Inlandsch tuinbedrijf, waarvan thans over het algemeen nog maar weinig sprake is.

In het district Patjet van de afdeeling Tjiandjoer wordt de oprichting van een bedrijfsschooltje, speciaal voor de opleiding tot Inlandsche tuinders, voorbereid.

Voorlichting op het gebied der binnenvisscherij. De dienst der Binnenvisscherij staat thans onder leiding van de landbouwconsulenten. Deze dienst werkt thans nog maar in twee gewesten, namelijk de residentiën Pasoeroean en Soerabaja. Men werkt zoowel in het belang van het in deze gewesten zeer belangrijke zoutwatervischvijverbedrijf (bandengteelt) als voor de zoetwatervischcultuur. Voor beide soorten van vischcultuur is een proefkweekerij aangelegd.

De kweekerij voor brakwatervisch (bandeng) is nabij Bangil gelegen. Zij heeft ten doel gegevens te verzamelen over de groeisnelheid van de bandeng, de meest economische dichtheid van bezetting der vijvers en den invloed van een bodembehandeling op het opbrengend vermogen er van.

De kweekerij voor zoetwatervisch is aangelegd bij Batoe en dient behalve voor het nemen van proeven tevens voor het kweeken van goudvisch ter aanmoediging van de zoetwatervischteelt bij de Inlandsche bevolking. De proeven tot verbetering van het ras dienen vooral om te geraken tot een snelgroeiende, goedsmakende vischsoort. Verder worden proeven genomen omtrent de groeisnelheid der verschillende rassen, de meest economische dichtheid van bezetting der vijvers en de rentabiliteit van zoetwatervischbedrijfjes onder verschillende omstandigheden.

Als gevolg van de bemoeienis der binnenvisscherij-ambtenaren wordt hier en daar reeds visch geteeld, waar dit vroeger niet gebeurde.

In de afdeeling Lamongan (residentie Soerabaja) wordt getracht het groote aantal daar aanwezige wadoeks productiever te maken door er visch in te teelen.

Publicaties van den Dienst. De door de landbouwconsulenten of andere aan den voorlichtingsdienst verbonden personen gepubliceerde verhandelingen kunnen, evenals trouwens vele niet gepubliceerde ambtelijke rapporten en onderzoekingen, nog een overzicht geven van het terrein, waarop de dienst zich beweegt. Zij zijn tevens te beschouwen als bijdragen tot den opbouw van een Indische landhuishoudkunde in ruimeren zin.

Als zoodanig kunnen o.m. worden genoemd:

M. B. Smits. Onderzoekingen omtrent de klappercultuur (Sumatra's Westkust) (1918).

M. B. Smits. Onderzoekingen naar de landbouwtoestanden in de onderafdeeling Airbangis (Sumatra's Westkust) (1918).

T. J. Lekkerkerker. Het Inlandsch credietwezen in verband met den economischen vooruitgang van de Inlandsche bevolking (1918).

L. Koch. Bijdrage tot de ontleding van het Inlandsch landbouwbedrijf (1919).

C. W. Bagchus en A. M. P. A. Scheltema. Beschouwingen over de taxatiemethode ten behoeve van de Statistiek van den Inlandschen landbouw op Java en Madoera (1920).

H. C. Bongers. Algemeene beschrijving der in het gewest Oostkust van Sumatra (met uitzondering van Bengkalis) voorkomende gronden (1920).

T. J. Lekkerkerker. Het landbouwonderwijs in Nederlandsch-Indië (1921).

A. M. P. A. Scheltema. De ontleding van het Inlandsch landbouwbedrijf.

J. van Gelderen. De uitvoer van Inlandsche landbouwproducten (1923).

A. J. Koens. Eenvoudige bedrijfsleer voor den landbouwer in de Preanger-Regentschappen (1922).

A. J. Koens. Handleiding voor het eenvoudig landbouwrekenen voor den desa-onderwijzer (1922).

A. J. Koens. Een en ander omtrent de rechten op den grond in de Preanger-Regentschappen (1922).

J. J. Ochse. Korte handleiding voor de groententeelt (1921).

J. J. Ochse. Djeroekteelt (1922).

J. J. Ochse. Korte handleiding voor de manggateelt (1921).

A. C. Koorenhof. Rapport over den landbouw-economischen toestand van het district Djamboe der afdeeling Poerworedjo (1923).

W. E. K. Baron van Lijnden en A. M. P. A. Scheltema. Het voedselverbruik in eenige districten van de residentie Pasoeroean.

A. C. Koorenhof. Rapport ingesteld naar den landbouw-economischen toestand van het district Batoer der residentie Banjoemas (1923).

D. J. G. van Setten. Pengadjaran Peroesahan Tanah (Leerboekje voor den landbouw) (1923).

D. J. G. van Setten. Pengadjaran tentangan hal bertanam para (Kort leerboek voor de rubbercultuur) (1920).

D. J. G. van Setten. Ilmoe pentjaharian peroesahan tanah dan memegang boekoe perhitoengan (Bedrijfsleer en Landbouwboekhouden) (1923).

A. J. Koens. Bab teh (Thee) (1922).

A. J. Koens. Bab taneuh (Grond) (1922).

A. J. Koens. Bab Pare (Rijst) (1923).

A. J. Koens. Bab Palawidja (Tweede gewassen) (1923).

Landbouwconsulent Palembang. Soeloeh peroesahaan tanah (Maandblad voor Inlandsche landbouwers, 9de jaargang).

zoomede de volgende belangrijkste tijdschriftartikelen:

D. J. G. van Setten. Iets over de oprichting van Inlandsche coöperatieve vereenigingen (Vrijzinnig Weekblad n°. 6, Augustus 1919).

T. J. Lekkerkerker. De Kampong theecultuur in de Preanger en de Indische Overheid (Koloniale Studiën, Juni 1917).

A. J. Koens. Immigratie voor de Buitenbezittingen (Koloniale Studiën, Augustus 1917).

A. J. Koens. Lager landbouwonderwijs in Indië (Koloniale Studiën, December 1920).

G. H. van der Kolff. Overheidsbemoeienis met de bij de klappercultuur der Inlandsche bevolking betrokken belangen (Koloniale Studiën, April 1921).

A. M. P. A. Scheltema. Het verbruik der voornaamste voedingsgewassen op Java en Madoera (Koloniale Studiën, Juni 1921).

A. J. Koens. Honderd landhuishoudkundige gedachten over Inlandschen landbouw (Koloniale Studiën, December 1921).

Bijlage B.

OVERZICHT

van de ontvangsten en uitgaven der landschapskassen

in Nederlandsch-Indië over 1922.

ONTVANGSTEN.

OOSTKUST VAN SUMATRA.

KASSEN.	Saldo van het vorig jaar.	% van het budget.	Gouvernements schadeloosstellingen en andere bijdragen.	% van het budget.	Justitie.	% van het budget.	Financiën. Directe belastingen.	Financiën. Andere inkomsten.	% van het budget.	Bestuur. Afkoop heerendiensten.	Bestuur. Cijns voor vergunningen en concessies.	Bestuur. Andere inkomsten.	% van het budget.	Onderwijs en eeredienst. Schoolgelden.	Onderwijs en eeredienst. Andere inkomsten.	% van het budget.	Landbouw, nijverheid en handel.	% van het budget.	Burgerlijke openbare werken.	% van het budget.	Landschapsbedrijven.	% van het budget.	Ontvangsten van gemengden aard en toevallige baten.	% van het budget.	Totaal der inkomsten.
1. Landschapskas van *Deli* . .	f 346,69	2,0	f 207 599,80	18,8	f 22 684,91	2,0	f 183 624,26	f 118 219,77	27,3	f 134 262,40	f 354 845,41	f 26 370,21	46,6	f 2 590,66	—	0,2	—	—	—	—	f 52 460,67	4,7	f 3 926,12	0,4	f 1 106 930,90
2. Landschapskas van *Serdang*	59,61	—	50 850,—	12,6	6 861,32	1,7	75 534,66	43 109,10	29,4	62 933,10	131 283,99	2 956,22	48,9	537,98	f 3 049,20	0,9	—	—	—	—	24 400,69	6,0	1 836,79	0,5	403 412,66
3. Landschapskas van *Langkat*	0,09	—	49 149,96	5,1	9 501,—	1,0	120 479,86	21 119,68	14,7	62 255,—	552 634,82	94 164,85	73,9	1 521,40	—	0,2	f 712,98	0,1	—	—	48 173,98	5,0	446,40	—	960 160,02
4. Landschapskas van *Asahan*	79 420,77	17,0	39 120,—	8,3	4 533,26	1,0	54 320,92	19 187,72	15,7	58 639,27	151 328,62	40 516,08	53,4	1 007,04	4 977 —	1,3	—	—	f 5 274,50	1,1	9 400,—	2,0	1 139,10	0,2	468 864,28
5. Landschapskas van *Laboehanbatoe*	—	—	44 621,88	10,6	2 633,45	0,6	33 715,32	89 306,75	29,4	50 177,—	131 916,02	23 433,03	49,0	1 315,78	595,—	0,5	—	—	391,—	0,1	2 222,63	0,5	38 880,32	9,3	419 208,18
6. Onderafdeelingskas van *Batoebara*	32 286,70	15,7	16 125,—	7,8	2 960,56	1,4	23 722,59	4 513,72	13,7	32 130,51	70 680,44	5 077,81	52,3	834,76	2 219,20	1,5	—	—	260,—	0,1	12 119,30	5,9	3 205,26	1,6	206 135,85
7. Onderafdeelingskas van *Simeloengoen*.	37 800,54	5,4	15 250,—	2,2	8 628,16	1,2	188 594,54	5 664,69	27,8	95 654,20	218 714,20	62 704,52	54,0	2 880,—	1 695,36	0,7	—	—	4 622,98	0,7	2 300,—	0,3	53 717,49	7,7	698 226,68
8. Onderafdeelingskas van *de Karolanden*	34 166,16	10,0	8 750,—	2,5	12 312,17	3,6	98 197,93	70 446,61	49,2	55 398,50	10 598,52	7 416,88	21,4	—	32 503,12	9,5	1 756,99	0,5	2 572,—	0,8	8 452,43	2,5	—	—	342 571,31
9. Landschapskas van *Siak* . .	42 648,—	11,3	178 944,92	47,2	1 217,11	0,3	67 252,32	35 659,72	27,2	31 251,60	19 930,57	345,—	13,6	1 114,42	—	0,3	—	—	—	—	—	—	460,20	0,1	378 823,86
10. Landschapskas van *Pelalawan*	14 429,79	39,2	15 600,—	42,4	—	—	3 308,21	—	9,0	186,—	—	—	0,5	24,60	—	0,1	—	—	—	—	—	—	3 260,84	8,8	36 809,44
11. Onderafdeelingskas van *Rokan*	5 338,36	19,0	—	—	368,—	1,3	17 220,31	631,10	63,7	3 498,51	—	—	12,5	358,97	—	1,3	—	—	157,75	0,6	457,69	1,6	—	—	28 030,69
12. Onderafdeelingskas van *Kamparkiri*	3 421,99	21,9	—	—	148,—	1,0	10 378,84	—	66,6	1 412,—	—	—	9,0	—	—	—	—	—	—	—	—	—	230,50	1,5	15 591,33
Totalen . . .	f 249 918,70	4,9	f 626 011,56	12,4	f 71 847,94	1,4	f 876 349,76	f 407 858,86	25,4	f 587 798,09	f1641 932,59	f 262 984,60	49,2	f 12 185,61	f 45 038,88	1,1	f 2 469,97	—	f 13 278,23	0,3	f159 987,39	3,2	f 107 103,02	2,1	f 5 064 765,20

KASSEN.	1ste afdeeling. Restitutie van door het Gouvernement gedane uitgaven en andere bijdragen. Restitutiepost aan het Gouvernement.	1ste afdeeling. Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	2de afdeeling. Justitie. Uitgaven voor personeel.	2de afdeeling. Justitie. Gevangenen en veroordeelden.	2de afdeeling. Justitie. Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	3de afdeeling. Financiën. Aanslag, inning, invordering der belastingen.	3de afdeeling. Financiën. Kasbeheer.	3de afdeeling. Financiën. Andere en onvoorziene uitgaven.
1. Landschapskas van *Deli* . .	f 137 070,—	—	12,4	f 22 722,30	f 4 980,61	f 9 161,82	3,3	f [illegible]	f 5 934,28	f 134 336,32
2. Landschapskas van *Serdang*	59 663,36	—	14,8	5 694,—	2 667,91	3 610,02	3,0	[illegible]	1 454,07	7 688,—
3. Landschapskas van *Langkat*	109 108,—	—	11,3	10 482,—	4 841,64	1 993,37	1,8	[illegible]	4 268,73	1 680,—
4. Landschapskas van *Asahan*	79 674,—	—	17,0	5 667,60	2 613,86	2 805,25	2,4	[illegible]	2 448,85	37 973,74
5. Landschapskas van *Laboehanbatoe*	25 000,—	—	6,0	5 605,20	3 082,87	424,06	2,2	[illegible]	5 840,79	2 968,96
6. Onderafdeelingskas van *Batoebara*	40 010,—	—	19,4	2 709,60	796,47	352,62	1,9	[illegible]	903,—	11 828,93
7. Onderafdeelingskas van *Simeloengoen*.	50 000,—	—	7,2	10 726,—	14 966,20	4 985,18	4,4	[illegible]	7 278,21	125 000,—
8. Onderafdeelingskas van *de Karolanden*	10 000,—	—	2,9	7 704,—	10 441,34	5 163,95	6,8	[illegible]	3 527,98	21 300,—
9. Landschapskas van *Siak* . .	84 108,—	—	22,2	4 614,—	5 849,54	2 336,90	3,4	[illegible]	5 030,01	24 961,24
10. Landschapskas van *Pelalawan*	4 760,—	—	12,9	1 380,—	593,90	165,80	5,8	[illegible]	240,—	—
11. Onderafdeelingskas van *Rokan*	—	—	—	—	413,60	10,—	1,5	[illegible]	138,—	301,64
12. Onderafdeelingskas van *Kamparkiri*	800,—	—	5,1	—	653,74	—	4,2	[illegible]	48,43	180,95
Totalen . . .	f 600 193,36	—	11,9	f 77 304,70	f 51 901,68	f 31 008,97	3,1	f [illegible]	f 37 112,35	f368 219,78

UITGAVEN.

	3de afdeeling. Financiën.			4de afdeeling. Bestuur.					5de afdeeling. Onderwijs en eeredienst.				6de afdeeling. Landbouw, nijverheid en handel.			7de afdeeling. Burgerlijke openbare werken.			8ste afdeeling. Landschapsbedrijven.			Saldo op ult. 1922.			
	Kas-beheer.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Bezoldiging Inlandsche hoofden en ambtenaren.	Aandeel der hoofden in den cijns van vergunningen en concessies.	Politie.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Inlandsch onderwijs.	Geneeskundige dienst.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Landbouw en veeteelt.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Openbare landschapswerken.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Exploitatie landschapsbedrijven.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.		% van het budget.	Totaal.	KASSEN.
A.																									
37	f 5 934,28	f 134 336,32	15,7	f 236 539,44	f 126 211,69	f 27 805,48	f 14 926,68	36,6	f 28 967,31	f 14 189,50	f 2 500,—	4,1	f 8 608,22	f 10 654,25	1,7	f 170 932.25	f 3 380,50	15,8	f 14 997,55	—	1,4	f 99 524,33	9,0	f 1 106 930,90	Landschapskas van *Deli.*
28	1 454,07	7 688,—	3,8	87 483,—	68 228,91	12 161,80	59 306,10	56,3	5 669,46	4 855,40	500,—	2,7	469,29	4 763,53	1,3	52 898,42	635,—	13,3	8 950,54	—	2,2	10 397,57	2,6	403 412,66	Landschapskas van *Serdang.*
1	4 268,73	1 680,—	1,6	141 292,12	294 371,03	31 445,57	60 582,79	55,0	27 572,40	7 564,71	2 000,—	3,9	5 746,27	44 488,88	5,2	145 038,13	1 242,50	15,2	19 129,92	—	2,0	38 044,35	4,0	960 160,02	Landschapskas van *Langkat.*
40	2 448,85	37 973,74	9,6	67 131,40	7 115,97	9 850,99	33 714,61	25,2	21 978,51	7 130,35	1 500,—	6,5	2 686,—	27 092,30	6,4	73 854,17	3 395,—	16,3	5 887,98	—	1,3	71 867,30	15,3	468 864,28	Landschapskas van *Asahan.*
20	5 840,79	2 968,96	2,8	57 948,30	79 493,80	17 231,05	31 297,69	44,3	26 950,30	19 877,95	—	11,2	1 650,73	9 949,56	2,8	125 629,58	2 507,50	30,5	384,—	—	0,1	491,64	0,1	419 208,18	Landschapskas van *Laboehanbatoe.*
9	903,—	11 828,93	7,1	24 965,28	16 031,82	—	5 923,68	22,7	16 692,17	15 294,98	—	15,5	755,17	2 999,34	1,8	56 478,76	1 565,33	28,2	1 341,47	—	0,7	5 586,44	2,7	206 135,85	Onderafdeelingskas van *Batoebara.*
71	7 278,21	125 000,—	20,8	106 359,33	—	5 510,60	20 725,62	19,0	12 232,17	37 713,79	1 000,—	7,3	6 738,38	18 977,71	3,7	153 353,37	600,—	22,0	—	—	—	108 873,71	15,6	698 226,68	Onderafdeelingskas van *Simeloengoen.*
3	3 527,98	21 300,—	9,5	40 918.50	—	7 009,80	7 584,35	16,3	—	52 787,36	—	15,4	10 757,68	4 538,34	4,5	111 126,29	—	32,4	4 080,51	—	1,2	37 787,68	11,0	342 571,31	Onderafdeelingskas van *de Karolanden.*
7	5 030,01	24 961,24	9,3	98 304.75	5 012,47	11 569,80	12 687,89	33,7	11 760,29	19 653,01	—	8,3	1 665,88	—	0,4	22 721,64	1 598,50	6,4	—	—	—	61 577,17	16,3	378 823,86	Landschapskas van *Siak.*
72	240,—	—	2,6	13 500,—	—	818,98	647,04	40,7	589,92	—	—	1,6	—	—	—	348,20	—	0,9	—	—	—	13 060,88	35,5	36 809,44	Landschapskas van *Pelalawan.*
93	138,—	301,64	6,9	7 912,—	—	1 284,28	2 808,86	42,8	6 172,—	749,85	—	24,7	210,—	—	—	1 871,—	—	7,4	36,58	—	0,1	4 627,95	16,6	28 030,69	Onderafdeelingskas van *Rokan.*
1	48,43	180,95	6,0	2 346,—	—	71,75	384,99	18,0	4 656,—	194,85	—	31,1	51,—	—	—	440,28	612,50	7,0	—	—	—	4 453,03	28,6	15 591,33	Onderafdeelingskas van *Kampar-kiri.*
82	f 37 112,35	f 368 219,78	9,7	f 884 700,12	f 596 465,69	f 124 760,10	f 250 590,30	36,7	f 163 240,53	f 180 011,75	f 7 500,—	6,9	f 39 338,62	f 123 463,91	3,2	f 914 692,09	f 15 536,83	18,4	f 54 808,55	—	1,1	f 456 292,05	9,0	f 5 064 765,20	

B

ONTVANGSTEN.

KASSEN.	Saldo van het vorig jaar.	% van het budget.	Gouvernements schadeloosstellingen en andere bijdragen.	% van het budget.	Justitie.	% van het budget.	Financiën. Directe belastingen.	Financiën. Andere inkomsten.	% van het budget.	Bestuur. Afkoop heerendiensten.	Bestuur. Cijns voor vergunningen en concessies.	Bestuur. Andere inkomsten.	% van het budget.	Onderwijs en eeredienst. Schoolgelden.	Onderwijs en eeredienst. Andere inkomsten.	% van het budget.	Landbouw, nijverheid en handel.	% van het budget.	Burgerlijke openbare werken.	% van het budget.	Landschapsbedrijven.	% van het budget.	Ontvangsten van gemengden aard en toevallige baten.	% van het budget.	Totaal der inkomsten.
1. Onderafdeelingskas van *Sigli*	f 6 407,06^{5}	2,4	f 43 020,—	16,1	f 2 076,18	0,8	f 136 855,90	f 3 965,75	52,6	f 64 713,86	—	f 54,—	24,2	f 1 357,63^{5}	f 1 266,37	0,9	—	—	—	—	f 30,—	—	f 8 113,80	3,0	f 267 860,56
2. Landschapskas van *Meureudoe*	5 777,06	9,8	7 560,—	12,8	826,67	1,4	33 231,59	500,—	57,1	8 804,91	f 7,09	—	14,9	254,90	—	0,4	—	—	—	—	2 112,24	3,6	—	—	59 074,46
3. Onderafdeelingskas van *Bireuën*	8 490,36	4,7	8 220,—	4,6	974,87	0,5	106 374,97	7 849,54	63,1	45 461,15	—	40,50	25,1	1 246,65	1 104,10	1,3	—	—	f 1 337,50	0,7	—	—	—	—	181 099,64
4. Onderafdeelingskas van *Lho' seumawe*	1 200,28^{5}	0,7	33 156,—	23,8	2 700,93	1,9	64 238,62^{5}	3 000,—	48,4	24 931,45	5 104,60	—	21,7	1 268,80	729,30	1,4	—	—	330,—	0,2	—	—	2 350,—	1,7	139 009,99
5. Onderafdeelingskas van *Lho' soekon*	20 344,50	14,2	10 740,—	7,5	935,13	0,7	81 120,22	9 889,10	63,3	12 688,95	816,—	337,17	9,6	641,16	192,90	0,6	—	—	975,—	0,7	3 441,85	2,4	1 540,70	1,0	143 662,68
6. Onderafdeelingskas van *Takingeun*	1 288,02	5,2	4 920,—	20,0	127,86	0,5	17 203,30	200,—	70,3	684,—	—	—	2,8	—	—	—	—	—	300,—	1,2	—	—	—	—	24 723,18
7. Onderafdeelingskas van *Idi*	26 581,51^{5}	15,4	31 440,—	18,3	3 263,99^{5}	1,9	75 656,92	6 910,—	48,0	20 421,24	4 833,40	153,17	14,8	848,60	857,21	0,9	—	—	—	—	—	—	1 142,93	0,7	172 108,98
8. Landschapskas van *Langsa en Soengairaja*	1 130,75	2,2	4 800,—	9,3	935,55	1,8	12 934,85	2 328,—	29,5	473,70	27 624,89	—	54,5	125,25	127,50	0,5	—	—	—	—	982,95	1,9	139,—	0,3	51 602,44
9. Landschapskas van *Peureula*	172 008,72	18,8	7 020,—	0,8	1 310,08	0,1	15 378,59	12 276,36	3,0	4 363,62	692.344,96	192,25	76,0	124,65	202,—	—	f 159,—	—	9 931,50	1,1	1 853,41	0,2	195,—	—	917 360,14
10. Onderafdeelingskas van *Temiëng*	52 744,28^{5}	20,2	22 430,—	8,6	228,05	0,1	21 158,11	6 059,19	10,5	4 857,25	147 130,69^{5}	3 521,06	59,7	115,90	47,—	—	—	—	—	—	706,90	0,3	1 671,05	0,6	260 669,49
11. Landschapskas van *Serbeudjadi*	5 379,77^{5}	36,7	2 700,—	18,4	320,83	2,2	5 329,11	500,—	39,8	238,68	—	—	1,6	142,87^{5}	42,25	1,3	—	—	—	—	—	—	3,—	—	14 656,52
12. Landschapskas van *Gajo Loeëus*	840,28	3,2	4 620,—	17,8	825,50	3,2	17 176,26	580,—	68,0	539,50	—	—	2,0	381,50	127,—	2,0	—	—	—	—	—	—	1 000,—	3,8	26 090,04
13. Onderafdeelingskas van *Tjalang*	2 669,93	6,0	9 240,—	20,9	119,50	0,3	27 681,25	1 701,64	66,5	—	472,80	1 183,30	3,8	150,40	60,84	0,5	100,—	0,2	545,—	1,2	120,—	0,3	135,—	0,3	44 179,66
14. Onderafdeelingskas van *Meulaboh*	89,44	0,1	13 760,—	17,0	596,23	0,7	63 647,10	1 190,—	80,3	—	—	677,26	0,8	438,89	322,61	1,0	—	—	—	—	—	—	60,—	0,1	80 781,53
15. Onderafdeelingskas van *Tapa' toean*	4 666,33^{5}	4,1	23 790,—	20,7	870,55	0,8	80 266,95	910,—	70,8	332,—	—	43,61^{5}	0,3	2 225,84	253,47	2,2	—	—	255,37	0,2	1 029,78	0,9	—	—	114 643,91
16. Landschapskas van *Troemon*	1 254,57	9,3	5 000,—	37,0	—	—	4 243,17	400,—	34,4	—	—	2 400,—	17,8	56,05	—	0,4	—	—	—	—	—	—	152,—	1,1	13 505,79
17. Onderafdeelingskas van *Simeuloeë*	611,05	0,8	1 620,—	2,2	200,25	0,3	15 316,03^{5}	5 982,46	28,9	2 505,15	47 259,70	—	67,4	326,55	—	0,4	—	—	—	—	—	—	—	—	73 821,19^{5}
18. Onderafdeelingskas van de *Alas-landen*	3 802,41	19,2	4 200,—	21,2	179,50	0,9	7 689,61	1 000,—	43,9	2 311,50	—	—	11,7	122,35	—	0,6	—	—	—	—	490,85	2,5	—	—	19 796,22
Totalen	f 315 286,35	12,2	f 238 236,—	9,2	f 16 491,67^{5}	0,6	f 785 502,56	f 65 242,04	32,6	f 193 326,96	f 925 594,13^{5}	f 8 602,32^{5}	43,3	f 9 828,—	f 5 332,55	0,6	f 259,—	—	f 13 674,37	0,5	f 10 767,98	0,4	f 16 502,48	0,6	f 2 604 646,42^{5}

ATJEH EN ONDERHOORIGHEDEN

KASSEN.	1ste afdeeling. Restitutie van door het Gouvernement gedane uitgaven en andere bijdragen. Restitutie post aan het Gouvernement.	1ste afdeeling. Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	2de afdeeling. Justitie. Uitgaven voor personeel.	2de afdeeling. Justitie. Gevangenen en veroordeelden.	2de afdeeling. Justitie. Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	3de afd. Finan. Aanslag, inning en invordering der belastingen.	3de afd. Finan. Kasbeheer
1. Onderafdeelingskas van *Sigli*	f 20 000,—	—	7,5	f 1 728,—	f 10 690,34	f 2 388,71	5,5	f 11 740,61	f 5 017,
2. Landschapskas van *Meureudoe*	3 500,—	—	5,9	648,—	1 177,99	295,19	3,6	2 968,09	260,
3. Onderafdeelingskas van *Bireuën*	12 000,—	—	6,6	360,—	9 410,02	1 051,35	6,0	8 601,21	1 702,
4. Onderafdeelingskas van *Lho' seumawe*	5 000,—	—	3,6	702,—	5 349,90	998,54	5,1	7 006,97	2 279,
5. Onderafdeelingskas van *Lho' soekon*	16 900,—	—	11,8	414,—	3 644,69	874,64	3,4	5 467,51	2 608,
6. Onderafdeelingskas van *Takingeun*	300,—	—	1,2	144,—	2 584,40	141,40	11,6	1 917,15	471,
7. Onderafdeelingskas van *Idi*	10 000,—	—	5,8	588,—	1 636,25	150,78^{5}	1,4	4 154,96	3 056,
8. Landschapskas van *Langsa en Soengairaja*	2 000,—	—	3,9	576,—	826,77	916,05	4,5	1 063,07	1 692,
9. Landschapskas van *Peureula*	28 600,—	—	3,1	1 620,—	1 810,80	1 012,18	0,5	1 979,65	6 361,
10. Onderafdeelingskas van *Temiëng*	18 000,—	—	6,9	1 440,—	1 372,08	93,84	11,0	2 095,57	4 904,
11. Landschapskas van *Serbeudjadi*	100,—	—	0,7	120,—	—	102,49	1,5	768,40	261,
12. Landschapskas van *Gajo Loeëus*	200,—	—	0,8	144,—	1 316,—	150,—	6,2	1 915,60	406,
13. Onderafdeelingskas van *Tjalang*	2 000,—	—	4,5	288,—	1 497,72	88,40	4,2	2 535,21	404,
14. Onderafdeelingskas van *Meulaboh*	3 000,—	—	3,7	1 368,—	4 393,81	372,60	7,6	5 566,80	1 944,
15. Onderafdeelingskas van *Tapa' toean*	4 200,—	—	3,7	648,—	407,24	506,66	1,3	7 351,80	1 217,
16. Landschapskas van *Troemon*	100,—	—	0,7	—	63,—	—	0,5	450,82	130,
17. Onderafdeelingskas van *Simeuloeë*	22 000,—	—	29,8	288,—	425,95	3,—	0,9	1 675,12	3 760,
18. Onderafdeelingskas van de *Alas-landen*	800,—	—	4,0	144,—	739,30	—	4,5	582,49	130,
Totalen	f 148 700,—	—	5,7	f 11 220,—	f 47 346,26	f 9 145,83^{5}	2,6	f 67 841,03	f 36 604,

UITGAVEN.

	Ontvangsten van gemengden aard en toevallige baten.		Totaal der inkomsten.	1ste afdeeling. Restitutie van door het Gouvernement gedane uitgaven en andere bijdragen.			2de afdeeling. Justitie.				3de afdeeling. Financiën.				4de afdeeling. Bestuur.					5de afdeeling. Onderwijs en eeredienst.				6de afdeeling. Landbouw, nijverheid en handel.			7de afdeeling. Burgerlijke openbare werken.			8ste afdeeling. Landschapsbedrijven.			Saldo op ult. 1922.		Totaal.	KASSEN.
		% van het budget.		Restitutie post aan het Gouvernement.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Uitgaven voor personeel.	Gevangenen en veroordeelden.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Aanslag, inning en invordering der belastingen.	Kasbeheer.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Bezoldiging Inlandsche hoofden en ambtenaren.	Aandeel der hoofden in den cijns van vergunningen en concessies.	Politie.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Inlandsch onderwijs.	Geneeskundige dienst.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Landbouw en veeteelt.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Openbare landschapswerken.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Exploitatie landschapsbedrijven.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.		% van het budget.		
				ATJEH EN ONDERHOORIGHEDEN.																																
	f 8 113,80	3,0	f 267 860,56	f 20 000,—	—	7,5	f 1 728,—	f 10 690,34	f 2 388,71	5,5	f 11 740,61	f 5 017,19	f 19 570,—	13,6	f 74 214,—	—	f 17 363,47	f 9 592,71	37,8	f 8 303,75	f 10 136,04	—	6,9	f 2 398,05	f 400,—	1,0	f 73 524,53	f 392,70	27,6	—	—	—	f 400,46	0,1	f 267 860,56	Onderafdeelingskas van *Sigli.*
3	—	—	59 074,46	3 500,—	—	5,9	648,—	1 177,99	295,19	3,6	2 968,09	260,—	2 055,—	9,0	18 876,—	f 2,70	2 632,05	2 375,50	40,4	906,—	2 568,55	—	5,9	1 214,—	30,—	2,1	18 243,48	—	30,9	f 1 300,—	—	2,2	21,91	—	59 074,46	Landschapskas van *Meureudoe.*
	—	—	181 099,64	12 000,—	—	6,6	360,—	9 410,02	1 051,35	6,0	8 601,21	1 702,—	6 395,—	9,2	31 032,—	—	13 055,44	5 485,15	27,4	5 900,48	11 000,28	—	9,3	3 884,—	500,—	2,4	67 498,75	—	37,3	—	—	—	3 223,96	1,8	181 099,64	Onderafdeelingskas van *Bireuën.*
	2 350,—	1,7	139 009,99	5 000,—	—	3,6	702,—	5 349,90	998,54	5,1	7 006,97	2 279,05	1 380,—	7,7	42 543,—	2 040,—	9 457,36	13 485,33	48,6	4 657,77	8 790,80	—	9,7	694,—	490,—	0,8	34 045,22	—	24,5	—	—	—	90,05	—	139 009,99	Onderafdeelingskas van *Lho' seumawe.*
4	1 540,70	1,0	143 662,68	16 900,—	—	11,8	414,—	3 644,69	874,64	3,4	5 467,51	2 608,—	13 430,—	15,	32 419,60	326,40	7 443,64	6 164,30	32,3	5 073,50	7 808,95	—	8,9	834,—	70,—	0,6	40 040,04	—	27,9	—	—	—	143,41	0,1	143 662,68	Onderafdeelingskas van *Lho' soekon.*
	—	—	24 723,18	300,—	—	1,2	144,—	2 584,40	141,40	11,6	1 917,15	471,—	1 077,50	14,0	9 709,20	—	1 204,—	665,—	46,8	686,—	3 486,67	—	16,7	1 034,—	10,—	4,2	1 179,—	—	4,8	—	—	—	163,86	0,7	24 723,18	Onderafdeelingskas van *Takingeun.*
	1 142,93	0,7	172 108.98	10 000,—	—	5,8	588,—	1 636,25	150,78^5	1,4	4 154,96	3 056,90	10 720,—	10,4	33 144,—	1 098,20	9 641,16	8 326,03^5	30,3	6 299,53	8 440,30	—	8,6	1 974,—	75,—	1,2	29 400,78	—	17,1	—	—	—	43 403,08	25,2	172 108,98	Onderafdeelingskas van *Idi.*
9	139,—	0,3	51 602,44	2 000,—	—	3,9	576,—	826,77	916,05	4,5	1 063,07	1 692,35	4 070,—	13,2	10 344,—	10 874,61	3 696,25	1 902,07	51,9	1 082,86	1 253,87	—	6,5	868,50	40,—	1,7	9 233,45	—	17,7	288,—	—	0,6	874,59	1,7	51 602,44	Landschapskas van *Langsa* en *Soengairaja.*
2	195,—	—	917 360,14	28 600,—	—	3,1	1 620,—	1 810,80	1 012,18	0,5	1 979,65	6 361,43	319 126,14	35,7	34 970,—	—	8 783,03	7 143,90	5,6	1 748,90	3 700,91	—	0,6	7 596,31	910,—	0,9	74 447,57	828,82	8,2	432,—	—	—	416 288,50	45,4	917 360,14	Landschapskas van *Peureula.*
3	1 671,05	0,6	260 669,49	18 000,—	—	6,9	1 440,—	1 372,08	93,84	11,0	2 095,57	4 904,30	8 714,40	6,0	45 407,69	36 782,45	14 817,18	3 582,73	38,6	2 517,65	3 469,97	—	2,3	2 387,50	100,—	1,0	25 691,16	500,—	10,0	39,20	—	—	88 753,77	34,1	260 669,49	Onderafdeelingskas van *Temiëng.*
	3,—	—	14 656,52	100,—	—	0,7	120,—	—	102,49	1,5	768,40	261,—	740,—	12,1	4 788,—	—	256,—	1 031,—	41,4	347,50	652,50	—	6,8	195,—	5,—	1,4	278,68	180,—	3,1	—	—	—	4 830,95	33,0	14 656,52	Landschapskas van *Serbeudjadi.*
	1 000,—	3,8	26 090,04	200,—	—	0,8	144,—	1 316,—	150,—	6,2	1 915,60	406,—	620,—	11,3	6 141,—	—	3 278,—	1 010,—	39,7	650,—	5 023,90	—	21,8	574,—	15,—	2,3	1 955,78	18,75	7,6	—	—	—	2 672,01	10,3	26 090,04	Landschapskas van *Gajo Loeëus.*
3	135,—	0,3	44 179.66	2 000,—	—	4,5	288,—	1 497,72	88,40	4,2	2 535,21	404,—	3 899,81	15,5	17 826,—	189,12	3 353,—	1 509,01	51,8	3 033,30	1 636,23	—	10,6	813,—	254,50	2,4	3 978,57	864,—	11,0	—	—	—	979,—	—	44 179,66	Onderafdeelingskas van *Tjalang.*
	60,—	0,1	80 781,53	3 000,—	—	3,7	1 368,—	4 393,81	372,60	7,6	5 566,80	1 944,—	3 060,—	13,0	28 554,—	—	9 152,06	3 664,49	51,2	6 796,34	5 825,95	—	15,8	2 483,50	45,—	3,1	2 935,83	—	3,6	—	—	—	1 619,15	2,0	80 781,53	Onderafdeelingskas van *Meulaboh.*
9	—	—	114 643,91	4 200,—	—	3,7	648,—	407,24	506,66	1,3	7 351,80	1 217,41	5 660,—	12,4	40 828,50	—	7 863,56	2 270,24	44,4	5 321,75	13 780,10	—	16,7	935,—	70,10	0,9	22 661,94	—	19,8	240,75	—	0,2	680,86	0,6	114 643,91	Onderafdeelingskas van *Tapa' toean.*
	152,—	1,1	13 505,79	100,—	—	0,7	—	63,—	—	0,5	450,82	130,—	760,—	9,9	6 558,—	—	505,70	330,—	54,8	29,95	382,—	—	3,1	90,—	10,—	0,7	949,30	458,—	10,4	—	—	—	2 689,02	19,9	13 505,79	Landschapskas van *Troemon.*
	—	—	73 821,19^5	22 000,—	—	29,8	288,—	425,95	3,—	0,9	1 675,12	3 760,—	5 750,—	15,1	4 212,—	5 160,35	2 644,—	215,10	16,6	233,12	1 152,57^5	—	1,9	1 404,—	50,—	2,0	4 254,81	—	5,8	—	—	—	20 593,17	27,9	73 821,19^5	Onderafdeelingskas van *Simeuloeë.*
5	—	—	19 796,22	800,—	—	4,0	144,—	739,30	—	4,5	582,49	130,—	1 180,—	9,6	5 220,—	—	400,—	1 120,—	34,1	175,—	1 662,39	—	9,3	532,66	10,—	2,7	6 361,50	250,—	33,4	216,—	—	1,0	272,88	1,4	19 796,22	Onderafdeelingskas van de *Alaslanden.*
4	f 16 502,48	0,6	f 2 604 646,42^5	f 148 700,—	—	5,7	f 11 220,—	f 47 346,26	f 9 145,83^5	2,6	f 67 841,03	f 36 604,63	f408 207,85	19,7	f 446 786,99	f 56 473,83	f115 545,90	f 69 872,56^5	26,4	f 53 763,40	f 90 721,98^5	—	5,6	f 29 911,52	f 3 084,60	1,3	f416 680,39	f 3 492,27	16,1	f 2 515,95	—	0,1	f 586 731,42	22,5	f 2 604 646,42^5	

ONTVANGSTEN.

KASSEN.	Saldo van het vorig jaar.		Gouvernements schadeloosstellingen en andere bijdragen.		Justitie.		Financiën.			Bestuur.			
		% van het budget.		% van het budget.		% van het budget.	Directe belastingen.	Andere inkomsten.	% van het budget.	Afkoop heerendiensten.	Cijns voor vergunningen en concessies.	Andere inkomsten.	% van het budget.
RIAU EN ONDERHOORIGHEDEN.													
1. Landschapskas van *Inderagiri*	f 43 289,20^{5}	25,2	f 30 000,—	17,4	f 1 081,75	0,6	f 61 959,06	f 700,—	36,4	f 6 756,45	f 15 043,60	f 6 476,08	16,4
2. Onderafdeelingskas van de *Koeantan-districten*	8 068,69	13,3	—	—	286,—	0,5	45 632,43	187,50	75,6	1 754,—	—	525,05	3,8
Totalen . . .	f 51 357,89^{5}	22,1	f 30 000,—	12,9	f 1 367,75	0,6	f 107 591,49	f 887,50	46,6	f 8 510,45	f 15 043,60	f 7 001,13	13,1
WESTERAFDEELING VAN BORNÉO.													
1. Landschapskas van *Pontianak*	f 63 373,45	20,6	f 44 400,—	17,7	—	—	f 158 386,86	f 2 210,27	52,2	f 1 318,—	f 4 975,02	f 22 098,89	9,2
2. Landschapskas van *Koeboe* .	19 829,17	27,0	900,—	1,2	f 175,—	0,2	30 997,99	10 443,40	56,5	2 052,—	2 396,95	3 900,29	11,4
3. Landschapskas van *Sanggau*.	3 633,94	5,7	2 400,—	3,7	59,50	0,1	52 232,59	685,83	82,2	—	179,—	1 595,93	2,8
4. Landschapskas van *Tajan* .	10 930,59	24,0	600,—	1,3	90,—	0,2	30 079,97	413,71	67,0	168,—	—	1 959,21	4,7
5. Landschapskas van *Sekadau*.	31 187,39	38,5	770,—	1,0	105,75	0,1	41 024,40^{5}	1 202,16	52,1	—	4 046,—	2 492,30	8,1
6. Landschapskas van *Landak* .	12 636,94	14,7	6 000,—	7,0	20,—	—	63 264,65	332,90	74,0	387,50	[illegible]82,63	2 072,—	4,2
7. Landschapskas van *Sintang* .	35 054,27^{5}	28,7	900,—	0,8	1 309,85	1,1	81 389,40	366,78	67,0	—	—	1 829,84	1,5
8. Landschapskas van *Mampawa*	16 765,98^{5}	13,4	8 000,—	6,4	—	—	78 468,64	4 532,59	66,6	1 600,—	166,80	15 629,70	13,5
9. Landschapskas van *Sambas* .	12 075,32^{5}	5,3	14 000,—	6,1	—	—	126 578,42	3 086,45	57,	11 240,—	17 369,—	42 786,32	31,4
10. Landschapskas van *Soekadana*	7 184,56^{5}	29,8	4 800,—	20,0	75,—	0,3	9 975,86^{5}	—	41,3	—	650,—	729,63	5,7
11. Landschapskas van *Simpang*.	17 405,57	37,1	2 200,—	4,7	—	—	23 153,13	99,90	49,5	—	3 369,45	712,—	8,7
12. Landschapskas van *Matan* .	91 267,33^{5}	47,4	—	—	84,28	—	85 526,58^{5}	3 274,66	46,1	—	5 330,—	1 723,82	3,6
Totalen . .	f 321 344,53^{5}	23,0	f 84 970,—	6,8	f 1 919,38	0,1	f 781 078,50^{5}	f 26 648,65	57,9	f 16 165,50	f 39 664,85	f 97 529,93	11,0

KASSEN.	Onderwijs en eeredienst.			Landbouw, nijverheid en handel.		Burgerlijke openbare werken.		Landschaps-bedrijven.		Ontvangsten van gemengden aard en toevallige baten.		Totaal der inkomsten.
	Schoolgelden.	Andere inkomsten.	% van het budget.		% van het budget.		% van het budget.		% van het budget.		% van het budget.	
RIAU EN ONDERHOORIGHEDEN.												
1. Landschapskas van *Inderagiri*	—	f 29,08	—	—	—	—	—	f 6 890,93	4,0	f 46,92	—	f 172 273,07^{5}
2. Onderafdeelingskas van de *Koeantan-districten*	—	8,33^{5}	—	—	—	f 300,—	0,5	3 822,35	6,3	—	—	60 584,35^{5}
Totalen . . .	—	f 37,41^{5}	—	—	—	f 300,—	0,1	f 10 713,28	4,6	f 46,92	—	f 232 857,43
WESTERAFDEELING VAN BORNÉO.												
1. Landschapskas van *Pontianak*	—	—	—	—	—	f 720,—	0,2	—	—	f 10 223,—	0,1	f 307 705,49
2. Landschapskas van *Koeboe* .	—	—	—	f 102,54	0,2	—	—	—	—	2 557,20	3,5	73 354,54
3. Landschapskas van *Sanggau*.	—	f 1 906,50	3,0	—	—	350,—	0,5	—	—	1 321,77	2,0	64 365,06
4. Landschapskas van *Tajan* .	—	—	—	—	—	375,—	0,8	—	—	927,25	2,0	45 543,73
5. Landschapskas van *Sekadau*.	—	—	—	135,62	0,2	—	—	—	—	—	—	80 963,62^{5}
6. Landschapskas van *Landak* .	—	7,—	—	—	—	—	—	—	—	60,—	0,1	85 963,62
7. Landschapskas van *Sintang* .	—	—	—	172,72	0,1	—	—	—	—	979,72	0,8	122 002,58^{5}
8. Landschapskas van *Mampawa*	—	—	—	—	—	130,—	0,1	—	—	—	—	124 693,71^{5}
9. Landschapskas van *Sambas* .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	379,—	0,2	227 514,51^{5}
10. Landschapskas van *Soekadana*	—	28,70	0,1	—	—	—	—	—	—	686,71	2,8	24 130,47
11. Landschapskas van *Simpang*.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	46 940,05
12. Landschapskas van *Matan* .	—	270,80	0,1	4 101,—	2,2	951,75	0,5	—	—	172,95	0,1	192 703,18
Totalen . .	—	f 2 213,—	0,2	f 4 511,88	0,3	f 2 526,75	0,2	—	—	f 17 307,60	0,5	f 1 395 880,58

KASSEN.	1ste afdeeling. Restitutie van door het Gouvernement gedane uitgaven en andere bijdragen.			2de afdeeling. Justitie.				3de afdeeling. Financiën.			
	Restitutiepost aan het Gouvernement.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Uitgaven voor personeel.	Gevangenen en veroordeelden.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Aanslag, inning en invordering der belastingen.	Kasbeheer.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.
RIAU EN ONDERHOORIGHEDEN.											
1. Landschapskas van *Inderagiri*	—	f 77 122,—	44,8	f 3 000,—	f 3 014,90	f 1 230,35	4,2	f 7 290,37	f 400,—	f 5 680,—	7,8
2. Onderafdeelingskas van de *Koeantan-districten*	—	16 097,—	26,6	1 968,—	1 000,—	230,—	5,3	3 831,57	728,—	—	7,5
Totalen . . .	—	f 93 219,—	40,0	f 4 968,—	f 4 014,90	f 1 460,35	4,5	f 11 121,94	f 1 128,—	f 5 680,—	7,7
WESTERAFDEELING VAN BORNÉO.											
1. Landschapskas van *Pontianak*	f 38 703,35	—	12,6	f 2 388,—	—	—	0,8	f 12 564,12	f 40 013,81	f 11 500,—	20,8
2. Landschapskas van *Koeboe* .	8 341,75	—	11,4	864,—	f 94,50	—	1,3	2 471,89	4 030,91	8 000,30	19,7
3. Landschapskas van *Sanggau*.	9 000,—	—	14,0	960,—	472,23	—	2,2	3 989,55	3 521,66	4 100,—	18,0
4. Landschapskas van *Tajan* .	12 147,99	—	26,7	—	305,25	—	0,7	2 631,41	2 418,69	2 000,—	14,6
5. Landschapskas van *Sekadau*.	21 654,—	—	26,7	326,40	1 680,70	—	2,5	3 363,98	10 528,84	4 200,—	22,3
6. Landschapskas van *Landak* .	5 000,—	—	5,8	672,—	159,25	—	1,0	4 479,58^{5}	3 938,02	2 407,50	12,6
7. Landschapskas van *Sintang* .	20 000,—	—	16,4	—	1 523,21	—	1,2	5 404,37	2 487,—	11 358,54	15,8
8. Landschapskas van *Mampawa*	21 150,—	—	17,0	480,—	676,44	—	0,9	5 125,15	4 113,—	8 033,55	13,8
9. Landschapskas van *Sambas* .	20 251,—	—	9,0	960,—	1 132,26	f 2,40	0,9	9 862,32	8 255,—	25 199,86	19,0
10. Landschapskas van *Soekadana*	5 000,—	—	20,7	168,—	583,04	14,50	3,2	796,09^{5}	514,—	1 085,—	9,9
11. Landschapskas van *Simpang*.	3 700,—	—	7,9	168,—	1 111,97	30,—	2,8	1 667,55^{5}	1 438,06	3 675,60	14,5
12. Landschapskas van *Matan* .	25 000,—	—	13,0	468,—	721,70	41,50	0,6	5 894,28	3 349,—	26 923,71	18,7
Totalen . .	f 189 948,09	—	13,6	f 7 454,40	f 8 460,55	f 88,40	1,2	f 58 250,30^{5}	f 84 607,99	f108 484,06	18,0

	UITGAVEN.																																
	1ste afdeeling. Restitutie van door het Gouvernement gedane uitgaven en andere bijdragen.			2de afdeeling. Justitie.				3de afdeeling. Financiën.				4de afdeeling. Bestuur.					5de afdeeling. Onderwijs en eeredienst.				6de afdeeling. Landbouw, nijverheid en handel.			7de afdeeling. Burgerlijke openbare werken.			8ste afdeeling. Landschapsbedrijven.			Saldo op ult. 1922.		Totaal.	KASSEN.
...en.	Restitutiepost aan het Gouvernement.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Uitgaven voor personeel.	Gevangenen en veroordeelden.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Aanslag, inning en invordering der belastingen.	Kasbeheer.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Bezoldiging Inlandsche hoofden en ambtenaren.	Aandeel der hoofden in den cijns van vergunningen en concessies.	Politie.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Inlandsch onderwijs.	Geneeskundige dienst.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Landbouw en veeteelt.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Openbare landschapswerken.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Exploitatie landschapsbedrijven.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.		% van het budget.		
RIAU EN ONDERHOORIGHEDEN.																																	
3,07^5	—	f 77 122,—	44,8	f 3 000,—	f 3 014,90	f 1 230,35	4,2	f 7 290,37	f 400,—	f 5 680,—	7,8	f 34 216,—	f 1 504,36	f 10 500,50	f 9 028,24	32,1	—	f 1 358,55	—	0,8	f 152,—	f 2 150,15	1,3	f 7 954,69	f 630,—	5,0	f 551,16	—	0,3	f 6 489,80^5	3,7	f 172 273,07^5	Landschapskas van *Inderagiri.*
4,35^5	—	16 097,—	26,6	1 968,—	1 000,—	230,—	5,3	3 831,57	728,—	—	7,5	10 026,—	—	1 898,65	2 259,25	23,4	—	857,27^5	—	1,4	67,50	—	0,1	5 937,05	120,—	10,0	300,05	—	0,5	15 264,01	25,2	60 584,35^5	Onderafdeelingskas van de *Koeantan-districten.*
7,43	—	f 93 219,—	40,0	f 4 968,—	f 4 014,90	f 1 460,35	4,5	f 11 121,94	f 1 128,—	f 5 680,—	7,7	f 44 242,—	f 1 504,36	f 12 399,15	f 11 287,49	29,8	—	f 2 215,82^5	—	1,0	f 219,50	f 2 150,15	1,0	f 13 891,74	f 750,—	6,3	f 851,21	—	0,4	f 21 753,81^5	9,3	f 232 857,43	
WESTERAFDEELING VAN BORNÉO.																																	
5,49	f 38 703,35	—	12,6	f 2 388,—	—	—	0,8	f 12 564,12	f 40 013,81	f 11 500,—	20,8	f 99 906,—	f 1 646,76	f 7 461,81	f 8 586,63	38,2	f 13,60	f 1 603,28	—	0,5	—	—	—	f 25 164,39	f 600,—	—	—	—	8,4	f 57 553,74	18,7	f 307 705,49	Landschapskas van *Pontianak.*
4,54	8 341,75	—	11,4	864,—	f 94,50	—	1,3	2 471,89	4 030,91	8 000,30	19,7	10 626,—	—	2 905,50	4 069,69	24,1	68,51	100,30	—	0,2	f 326,72	—	0,4	11 892,42	460,—	16,7	—	—	—	19 102,05	26,2	73 354,54	Landschapskas van *Koeboe.*
5,06	9 000,—	—	14,0	960,—	472,23	—	2,2	3 989,55	3 521,66	4 100,—	18,0	17 694,—	71,60	4 291,50	4 321,58	41,0	80,—	5 773,67	—	9,1	—	—	—	1 622,75	1 040,—	4,1	f 244,—	—	0,4	7 182,52	11,2	64 365,06	Landschapskas van *Sanggau.*
3,73	12 147,99	—	26,7	—	305,25	—	0,7	2 631,41	2 418,69	2 000,—	14,6	9 336,—	—	2 230,53	2 048,97	31,1	236,58	3 622,79	—	8,5	—	—	—	2 193,34	520,—	5,6	—	—	—	5 852,18	12,8	45 543,73	Landschapskas van *Tajan.*
3,62^5	21 654,—	—	26,7	326,40	1 680,70	—	2,5	3 363,98	10 528,84	4 200,—	22,3	8 823,—	431,25	2 364,84	2 428,76	17,4	5,48	2 314,45	—	2,9	—	—	—	2 179,21	180,—	2,9	—	—	—	20 482,71^5	25,3	80 963,62^5	Landschapskas van *Sekadau.*
3,62	5 000,—	—	5,8	672,—	159,25	—	1,0	4 479,58^5	3 938,02	2 407,50	12,6	29 886,—	53,34	4 989,05	5 208,77	47,1	780,71	429,92	—	1,4	—	—	—	10 195,69	1 000,—	12,6	—	—	—	16 763,78^5	19,5	85 963,62	Landschapskas van *Landak.*
2,58^5	20 000,—	—	16,4	—	1 523,21	—	1,2	5 404,37	2 487,—	11 358,54	15,8	29 234,—	—	7 817,75	15 225,03	42,9	254,08	4 183,25	—	3,6	—	—	—	2 621,34	1 890,—	3,7	—	—	—	20 004,01^5	16,4	122 002,58^5	Landschapskas van *Sintang.*
3,71^5	21 150,—	—	17,0	480,—	676,44	—	0,9	5 125,15	4 113,—	8 033,55	13,8	32 384,—	41,70	6 122,05	6 922,77	36,5	862,90	487,97	—	1,1	—	—	—	6 012,20	720,—	5,4	—	—	—	31 561,98^5	25,3	124 693,71^5	Landschapskas van *Mampawa.*
4,51^5	20 251,—	—	9,0	960,—	1 132,26	f 2,40	0,9	9 862,32	8 255,—	25 199,86	19,0	85 846,58	8 634,50	12 510,40	10 899,13	51,8	200,—	1 717,26	—	0,8	—	—	—	19 628,45	1 800,—	9,4	—	—	—	20 615,35^5	9,1	227 514,51^5	Landschapskas van *Sambas.*
0,47	5 000,—	—	20,7	168,—	583,04	14,50	3,2	796,09^5	514,—	1 085,—	9,9	6 512,—	162,50	1 213,—	701,61	35,6	—	629,25	—	2,6	—	—	—	948,40	—	3,9	—	—	—	5 803,07^5	24,1	24 130,47	Landschapskas van *Soekadana.*
0,05	3 700,—	—	7,9	168,—	1 111,97	30,—	2,8	1 667,55^5	1 438,06	3 675,60	14,5	7 916,—	821,03	2 589,50	1 761,70	27,9	—	848,17	—	1,8	—	—	—	1 520,80	—	3,2	—	—	—	19 691,66^5	41,9	46 940,05	Landschapskas van *Simpang.*
3,18	25 000,—	—	13,0	468,—	721,70	41,50	0,6	5 894,28	3 349,—	26 923,71	18,7	23 266,50	—	3 838,15	4 846,64	16,1	—	4 304,47	—	2,2	—	f 335,58	0,7	4 782,79	725,—	2,9	—	—	—	88 205,86	45,8	192 703,18	Landschapskas van *Matan.*
0,58	f 189 948,09	—	13,6	f 7 454,40	f 8 460,55	f 88,40	1,2	f 58 250,30^5	f 84 607,99	f108 484,06	18,0	f 361 430,08	f 11 862,68	f 58 334,08	f 67 021,28	35,7	f 2 501,86	f 26 014,78	—	2,0	f 326,72	f 335,58	—	f 88 761,78	f 8 935,—	5,1	f 244,—	—	2,0	f 312 818,94^5	22,4	f 1 395 880,58	

B

ONTVANGSTEN.

KASSEN.	Saldo van het vorig jaar.	% van het budget.	Gouvernements schadeloosstellingen en andere bijdragen.	% van het budget.	Justitie.	% van het budget.	Financiën. Directe belastingen.	Financiën. Andere inkomsten.	% van het budget.	Bestuur. Afkoop heerendiensten.	Bestuur. Cijns voor vergunningen en concessies.	Bestuur. Andere inkomsten.	% van het budget.
ZUIDER- EN OOSTERAFDEELING VAN BOR													
1. Afdeelingskas van *Samarinda*	f 165 155,46	9,1	f 148 608,26	8,1	f 4 565,75	0,2	f 302 948,75	f 170 269,96	26,0	f 19 195,10	f 950 462.41	f 25 758,62	54,8
2. Landschapskas van *Kotawaringin*	2 017,82	2,4	11 000,—	13,0	406,42	0,4	58 486,01^5	8 745,82^5	79,5	2 656,32	525,—	439,32^5	4,2
Totalen	f 167 173,28	9,0	f 159 608,26	8,3	f 4 972,17	0,2	f 361 434,76^5	f 179 015,78^5	28,4	f 21 851,42	f 950 987,41	f 26 197,94^5	52,4
SELÉBÈS EN ONDERHOORIGHEDE													
1. Landschapskas van *Boni*	f 115 105,84	19,7	—	—	f 8 986,82	1,5	f 298 811,40	f 4 989,30	52,1	f 61 550,—	f 1 605,94	f 53 178,57	19,9
2. Landschapskas van *Wadjo*	39 278,18	15,7	—	—	2 129,50	0,9	170 292,73	1 615,44	68,8	26 272,28	—	1 783,49	11,2
3. Landschapskas van *Soppèng*	13 258,23	5,4	—	—	3 086,50	1,3	136 648,45	2 510,46	56,6	72 036,50	—	9 817,97	33,3
4. Landschapskas van *Loewoe*	184 704,55	24,6	—	—	8 441,42	1,1	449 068,25	9 078,67	60,9	54 637,10	427,42	5 792,04	7,9
5. Afdeelingskas van *Mandar*	87 835,55	14,2	f 22 680,—	3,7	3 588,50	0,6	366 452,22	7 953,94	60,5	84 331,50	2 855,47	2 988,05	14,6
6. Onderafdeelingskas van *Parépare* en *Sidènrèng Rapang*	39 059,99	15,5	—	—	4 045.14	1,7	147 731,52	1 168,34	58,9	37 335,—	682,86	3 215,90	16,3
7. Onderafdeelingskas van *Enrékang*	2 064,18	2,4	—	—	957,—	1,1	62 528,20	1 730,23	74,1	13 102,16	—	1 475,97	16,8
8. Landschapskas van *Barroe*	6 626,75	6,4	3 500,—	3,4	1 065,60	1,0	63 706,10	11 638,79	72,1	10 300,71	20,—	1 914,46	11,7
9. Landschapskas van *Boetoeng*	336 162,66	48,5	5 700,—	0,8	2 971,60	0,4	204 718,22	44 922,55	36,0	24 166,38	27 591,90	420,—	7,5
10. Landschapskas van *Laiwoei*	43 910,45	28,8	1 125,—	0,7	772,50	0,5	74 898,34	16 827,02	60,1	10 340,—	599,85	—	7,2
11. Landschapskas van *Banggai*	50 127,34	22,7	900,—	0,4	2 251,70	1,0	126 254,50	9 302,55	61,2	23 323,50	3 779,50	1 344,07	12,9
12. Onderafdeelingskas van *Boengkoe en Mori*	14 544,51	15,1	675,—	0,7	895,—	0,9	59 966,89	7 761,37	70,2	9 108,87	1 883,74	79,45	11,5
13. Onderafdeelingskas van *Pinrang*	11 656,16	9,8	300,—	0,3	1 184,76	1,0	69 794,58	321,59	58,8	28 779,71	297,—	1 162,32	25,4
Totalen	f 944 334,39	22,6	f 34 880,—	0,8	f 40 376,04	1,0	f2 230 871,40	f 119 820,25	56,3	f 455 283,71	f 39 743,68	f 83 172,29	13,8

KASSEN.	Onderwijs en eeredienst. School-gelden.	Onderwijs en eeredienst. Andere inkomsten.	% van het budget.	Landbouw, nijverheid en handel.	% van het budget.	Burgerlijke openbare werken.	% van het budget.	Landschaps bedrijven.	% van het budget.	Ontvangsten van gemengden aard en toevallige baten.	% van het budget.	Totaal der inkomsten.	1ste afdeeling. Restitutie van door het Gouvernement gedane uitgaven en andere bijdragen. Restitutiepost aan het Gouvernement.	1ste afdeeling. Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	2de afdeeling. Justitie. Uitgaven voor personeel.	2de afdeeling. Justitie. Gevangenen en veroordeelden.	2de afdeeling. Justitie. Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	3de a… Fin… Aanslag, inning en invordering der belastingen.	Ka… beh…
ZUIDER- EN OOSTERAFDEELING VAN BOR																					
1. Afdeelingskas van *Samarinda*	—	f 2 249,46	0,1	f 294,—	—	f 3 315,07	±0,2	f 25 338.24^5	1,4	f 1 232,62	±0,1	f 1 819 393,70^5	f 219 525,—	f 8 446,44^5	12,5	f 21 890,50	f 9 001,69^5	f 2 673,98^5	1,8	f 16 672,35	f 14 2
2. Landschapskas van *Kotawaringin*	—	57,43	0,1	—	—	—	±0,2	307,50	0,4	—	±0,1	84 641,65^5	25 666,—	—	30,4	1 985,50	2 205,45	267,—	5,4	2 399,88^5	8
Totalen	—	f 2 306,89	±0,1	f 294,—	—	f 3 315,07	±0,2	f 25 645,74^5	1,3	f 1 232,62	±0,1	f 1 904 035,36	f 245 191,—	f 8 446,44^5	13,3	f 23 876,—	f 11 207,14^5	f 2 940,98^5	1,9	f 19 072,23^5	f 15 1
SELÉBÈS EN ONDERHOORIGHEDE																					
1. Landschapskas van *Boni*	—	f 14 898,28	2,6	f 39,50	—	f 8 741,25	1,5	f 6 636,98	1,1	f 9 013,84	1,6	f 583 557,72	f 157 203,15	—	26,9	—	f 15 387,23	f 416,50	2,7	f 24 289,15	f 9 7
2. Landschapskas van *Wadjo*	—	3 650,80	1,5	—	—	728,—	0,3	4 063.17	1,6	172,13	—	249 985,72	88 214,66	—	35,3	—	5 691,15	506,—	2,5	13 563,61	3 3
3. Landschapskas van *Soppèng*	—	3 213,87	1,3	—	—	926,—	0,4	2 629,50	1,1	1 544,65	0,6	245 672,13	54 783,02	—	22,3	f 570,—	6 486,86	17,20	2,9	10 856,67	3 3
4. Landschapskas van *Loewoe*	f 414,40	2 511,15	0,4	1 251,44	0,2	4 497,30	0,6	18 160,77	2,5	12 845,83	1,7	751 830,34	235 717,67	—	31,4	2 445,—	30 106,46	255,75	4,3	31 982,09	14 9
5. Afdeelingskas van *Mandar*	124,80	534,29	0,1	6,75	—	2 241,50	0,4	33 079,88	5,3	3 906.37	0,6	618 578,82	172 102,82	—	27,8	—	16 533,80	17,—	2,7	28 648,64	12 6
6. Onderafdeelingskas van *Parépare* en *Sidènrèng Rapang*	—	1 580,55	0,6	278,96	0,1	7 962,07	3,2	6 514,33	2,6	3 052,28	1,1	252 626,94	82 623,84	—	32,7	—	7 807,64	782,—	3,4	11 850,11	3 2
7. Onderafdeelingskas van *Enrékang*	199,92	—	0,2	160,80	0,2	540,—	0,6	3 933,95	4,6	9,50	—	86 701,91	32 993,20	—	38,1	—	6 252,86	330,—	7,6	4 928,77	1 6
8. Landschapskas van *Barroe*	261,30	87,15	0,3	—	—	140,50	0,1	4 906,95	4,7	281,75	0,3	104 450,06	53 617,76	—	51,3	—	2 794,21	42,50	2,7	5 053,19	1 4
9. Landschapskas van *Boetoeng*	100,05	1 055,25	0,2	3 986,43	0,6	750,—	0,1	39 411,30	5,7	1 330,66	0,2	693 287,—	83 074,29	—	12,0	—	19 428,27	2 344,61	3,1	20 662,51	7 7
10. Landschapskas van *Laiwoei*	—	410,85	0,3	20,40	—	1 586,90	1,0	1 930,41	1,3	128,60	0,1	152 550,32	34 516,72	—	22,6	816,—	8 004,58	67,46	5,8	5 161,58	2 0
11. Landschapskas van *Banggai*	72,25	11,15	—	802,22	0,4	1 120,—	0,5	1 582,08	0,7	388,—	0,2	221 258,86	46 731,44	—	21,1	—	10 232,23	159,50	4,7	10 125,86	3 7
12. Onderafdeelingskas van *Boengkoe en Mori*	54,90	380,92	0,5	27,—	—	1 070,—	1,1	—	—	34,90	—	96 482,55	25 306,78	—	26,2	—	3 233,96	22,60	3,4	3 855,12	1 5
13. Onderafdeelingskas van *Pinrang*	100,92	—	0,1	241,31	0,2	406,—	0,3	4 640,46	3,9	281,50	0,2	119 166,31	38 495,43	—	32,3	576,—	5 608,24	2,50	5,2	5 637,50	1 3
Totalen	f 1 328,54	f 28 334,26	0,7	f 6 814,81	0,2	f 30 709,52	0,7	f127 489,78	3,1	f 32 990,01	0,8	f 4 176 148,68	f1 105 380,78	—	26,5	f 4 407,—	f137 567,49	f 4 963,62	3,5	f 176 614,80	f 67 0

U I T G A V E N.

Totaal der nkomsten.	1ste afdeeling. Restitutie van door het Gouvernement gedane uitgaven en andere bijdragen. Restitutie-post aan het Gouvernement.	1ste afdeeling. Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	2de afdeeling. Justitie. Uitgaven voor personeel.	2de afdeeling. Gevangenen en veroordeelden.	2de afdeeling. Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	3de afdeeling. Financiën. Aanslag, inning en invordering der belastingen.	3de afdeeling. Kasbeheer.	3de afdeeling. Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	4de afdeeling. Bestuur. Bezoldiging Inlandsche hoofden en ambtenaren.	4de afdeeling. Aandeel der hoofden in den cijns van vergunningen en concessies.	4de afdeeling. Politie.	4de afdeeling. Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	5de afdeeling. Onderwijs en eeredienst. Inlandsch onderwijs.	5de afdeeling. Geneeskundige dienst.	5de afdeeling. Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	6de afdeeling. Landbouw, nijverheid en handel. Landbouw en veeteelt.	6de afdeeling. Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	7de afdeeling. Burgerlijke openbare werken. Openbare landschapswerken.	7de afdeeling. Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	8ste afdeeling. Landschapsbedrijven. Exploitatie landschapsbedrijven.	8ste afdeeling. Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Saldo op ult. 1922.	% van het budget.	Totaal.	K A S S E N.
UIDER- EN OOSTERAFDEELING VAN BORNÉO.																																	
1 819 393,70^5	f 219 525,—	f 8 446,44^5	12,5	f 21 890,50	f 9 001,69^5	f 2 673,98^5	1,8	f 16 672,35	f 14 227,95^5	f366 688,52	21,8	f 265 608,24	f 453 208,81^5	f 32 140,62	f 47 650,15^5	43,9	—	f 18 871,93^5	—	1,1	f 1 164,14	f 77,—	0,1	f147 796,14^5	—	8,1	f 42 800,26	—	2,4	f 150 949,94^5	8,3	f 1 819 393,70^5	Afdeelingskas van *Samarinda*.
84 641,65^5	25 666,—	—	30,4	1 985,50	2 205,45	267,—	5,4	2 399,88^5	884,99	4 865,—	9,7	32 938,75	26,25	2 444,75	5 150,06	47,6	—	85,73	—	0,1	—	—	—	5 722,29	—	6,8	—	—	—	—	—	84 641,65^5	Landschapskas van *Kotawaringin*.
1 904 035,36	f 245 191,—	f 8 446,44^5	13,3	f 23 876,—	f 11 207,14^5	f 2 940,98^5	1,9	f 19 072,23^5	f 15 112,94^5	f371 553,52	21,4	f 298 546,99	f 453 235,06^5	f 34 585,37	f 52 800,21^5	44,2	—	f 18 957,66^5	—	0,9	f 1 164,14	f 77,—	0,1	f153 518,43^5	—	8,1	f 42 800,26	—	2,2	f 150 949,94^5	7,9	f 1 904 035,36	
SELÉBÈS EN ONDERHOORIGHEDEN.																																	
583 557,72	f 157 203,15	—	26,9	—	f 15 387,23	f 416,50	2,7	f 24 289,15	f 9 753,35	f 28 500,28	10,7	f 41 724,32	—	f 1 051,75	f 8 748,55	8,8	f 152,—	f 30 353,52	—	5,2	f 1 905,18	f 278,40	0,4	f144 109,47	f 300,—	24,8	—	—	—	f 119 384,87	20,5	f 583 557,72	Landschapskas van *Boni*.
249 985,72	88 214,66	—	35,3	—	5 691,15	506,—	2,5	13 563,61	3 300,46	25 890,—	17,1	25 093,—	—	2,65	783,89	10,3	—	5 018,10	—	2,0	30,25	—	—	37 223,36	—	14,9	—	—	—	44 668,59	17,9	249 985,72	Landschapskas van *Wadjo*.
245 672,13	54 783,02	—	22,3	f 570,—	6 486,86	17,20	2,9	10 856,67	3 328,19	17 410,—	12,9	23 076,25	—	42,—	1 561,91	10,1	138,—	7 069,40	—	2,9	787,08	—	0,3	57 033,76	—	23,2	—	—	—	62 511,79	25,4	245 672,13	Landschapskas van *Soppèng*.
751 830,34	235 717,67	—	31,4	2 445,—	30 106,46	255,75	4,3	31 982,09	14 955,38	7 868,20	7,3	55 878,19	—	1 593,05	4 004,02	8,2	8 924,82	27 167,19	—	4,8	6 321,92	711,41	0,9	124 092,91	892,50	16,6	f 3 010,45	—	0,4	195 903,33	33,0	751 830,34	Landschapskas van *Loewoe*.
618 578,82	172 102,82	—	27,8	—	16 533,80	17,—	2,7	28 648,64	12 664,34	8 830,—	8,1	60 224,50	—	1 948,66	3 800,42	10,7	3 540,25	22 565,13	—	4,2	5 650,54	175,—	0,9	107 195,14	300,—	17,4	2 673,85	—	0,4	171 708,73	27,8	618 578,82	Afdeelingskas van *Mandar*.
252 626,94	82 623,84	—	32,7	—	7 807,64	782,—	3,4	11 850,11	3 299,88	27 757,97	17,0	21 626,—	—	411,01	1 183,47	9,2	—	5 459,02	—	2,2	780,20	—	0,3	66 3[illegible]7,25	—	26,3	—	f 362,99	0,1	22 305,56	8,8	252 626,94	Onderafdeelingskas van *Paréparé* en *Sidènrèng Rapang*.
86 701,91	32 993,20	—	38,1	—	6 252,86	330,—	7,6	4 928,77	1 640,47	2 400,—	10,3	7 193,—	—	722,—	772,15	10,0	2 781,50	1 437,80	—	4,9	1 991,—	—	2,3	20 670,87	90,—	23,9	—	260,—	0,3	2 238,29	2,6	86 701,91	Onderafdeelingskas van *Enrékang*.
104 450,06	53 617,76	—	51,3	—	2 794,21	42,50	2,7	5 053,19	1 446,63	—	6,2	14 685,—	—	400,93	295,58	14,7	5 576,49	2 539,76	—	7,8	550,47	49,50	0,6	16 473,63	—	15,8	200,75	—	0,2	723,66	0,7	104 450,06	Landschapskas van *Barroe*.
693 287,—	83 074,29	—	12,0	—	19 428,27	2 344,61	3,1	20 662,51	7 795,86	42 360,—	10,2	42 895,81	—	2 831,70	11 342,12	8,2	3 818,71	50 289,24	f 262,90	7,9	7 987,56	50,—	1,2	116 314,19	1 702,—	17,0	766,78	76 081,12	11,1	203 279,33	29,3	693 287,—	Landschapskas van *Boetoeng*.
152 550,32	34 516,72	—	22,6	816,—	8 004,58	67,46	5,8	5 161,58	2 097,24	—	4,8	16 954,50	—	744,50	2 259,76	13,1	144,—	4 867,16	—	3,3	2 498,42	—	1,6	24 967,42	250,—	16,5	—	3 484,44	2,3	45 716,54	30,0	152 550,32	Landschapskas van *Laiwoei*.
221 258,86	46 731,44	—	21,1	—	10 232,23	159,50	4,7	10 125,86	3 794,39	7 175,—	9,5	23 481,50	—	3 246,64	3 056,77	13,5	3 419,85	5 933,97	—	4,2	3 712,90	—	1,7	69 282,05	1 225,—	31,9	23,—	—	—	29 658,76	13,4	221 258,86	Landschapskas van *Banggai*.
96 482,55	25 306,78	—	26,2	—	3 233,96	22,60	3,4	3 855,12	1 544,53	1 149,50	6,8	10 588,—	—	1 937,28	4 509,82	17,6	2 589,85	4 233,91	—	7,1	1 553,95	40,—	1,7	10 788,89	300,—	11,5	—	—	—	24 828,36	25,7	96 482,55	Onderafdeelingskas van *Boengkoe en Mori*.
119 166,31	38 495,43	—	32,3	576,—	5 608,24	2,50	5,2	5 637,50	1 385,66	7 240,—	12,0	11 414,10	—	225,75	121,26	9,8	2 398,15	1 285,20	—	3,1	384,—	—	0,3	22 365,22	—	18,8	—	—	—	22 027,30	18,5	119 166,31	Onderafdeelingskas van *Pinrang*.
4 176 148,68	f1 105 380,78	—	26,5	f 4 407,—	f137 567,49	f 4 963,62	3,5	f 176 614,80	f 67 006,38	f176 580,95	10,1	f 354 834,17	—	f 15 157,92	f 42 439,72	9,9	f 33 483,62	f168 219,40	f 262,90	4,8	f 34 153,47	f 1 304,31	0,8	f816 894,16	f 5 059,50	19,7	f 6 674,83	f 80 188,55	2,1	f 944955,11	22,6	f 4 176 148,68	

O N T V A N G S T E N.

KASSEN.	Saldo van het vorig jaar.	% van het budget.	Gouvernements schadeloosstellingen en andere bijdragen.	% van het budget.	Justitie.	% van het budget.	Financiën. Directe belastingen.	Financiën. Andere inkomsten.	% van het budget.	Bestuur. Afkoop heerendiensten.	Bestuur. Cijns voor vergunningen en concessies.	Bestuur. Andere inkomsten.	% van het budget.	Onderwijs en eeredienst. Schoolgelden.	Onderwijs en eeredienst. Andere inkomsten.	% van het budget.	Landbouw, nijverheid en handel.	% van het budget.	Burgerlijke openbare werken.	% van het budget.	Landschapsbedrijven.	% van het budget.	Ontvangsten van gemengden aard en toevallige baten.	% van het budget.	Totaal der inkomsten.	1ste afdeeling. Restitutie van door het Gouvernement gedane uitgaven en andere bijdragen. Restitutiepost aan het Gouvernement.	1ste afdeeling. Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	2de afdeeling. Justitie. Uitgaven voor personeel.	2de afdeeling. Justitie. Gevangenen en veroordeelden.	2de afdeeling. Justitie. Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	3de afdeeling. Financiën. Aanslag, inning en invordering der belastingen.	3de afdeeling. Financiën. Kasbeheer.	An… onv… ui…
MANADO.																																			
1. Onderafdeelingskas van de *Sangihe-eilanden*	f 22 463,14^{5}	13,2	—	—	f 1 586,25	0,9	f 132 292,25	f 5 940,88	81,4	f 2 850,—	f 166,—	f 973,43	2,4	—	f 937,87	0,6	—	—	f 920,—	0,5	—	—	f 1 726,57	1,0	f 169 856,39^{5}	f 25 000,—	—	14,7	f 1 080,—	f 16 187,66	f 97,90	10,2	f 11 498,82^{5}	f 2 671,—	f 9
2. Landschapskas van de *Talaud-eilanden*	4 500,60	9,4	—	—	300,—	0,6	38 841,63	937,37	82,7	2 885,95	—	148,31^{5}	6,3	—	95,05	0,2	—	—	195,—	0,4	—	—	170,—	0,4	48 073,91^{5}	16 820,—	—	35,0	210,—	1 047,70	—	2,8	3 871,74	436,80	
3. Onderafdeelingskas van *Bola'ang-Mongondow*	46 815,71^{5}	15,4	f 5 445,—	1,8	852,28	0,3	94 612,19	97 489,58	63,2	17 859,75	13 731,53	7 056,—	12,7	f 8 330,25	1 271,62^{5}	3,3	—	—	1 850,35	0,6	f 3 657,18^{5}	1,2	4 740,75	1,5	303 712,20^{5}	82 973,—	—	27,3	2 635,—	3 182,46^{5}	481,05	2 1	8 912,81	3 777,98	14
4. Landschapskas van *Boeol.*	19 129,29	26,3	1 500,—	2,1	1 547,50	2,1	33 587,07^{5}	835,05	47,4	6 648,—	8 252,87	511,73	21,2	—	—	—	f 445,97	0,6	120,—	0,2	—	—	61,—	0,1	72 638,48^{5}	22 524,—	—	31,0	210,—	1 726,09	185,—	2,9	3 727,41	558,49	1
5. Onderafdeelingskas van *Donggala*	15 360,64	11,6	5 150,—	3,9	1 055,50	0,8	101 167,10^{5}	1 848,58	77,5	1 135,—	500,30	1 195,52	2,1	—	53,40	—	—	—	2 341,—	1,8	2 648,37^{5}	2,0	487,—	0,3	132 942,42	44 504,—	—	33,5	900,—	4 525,54	—	4,1	8 077,31	1 389,24^{5}	15
6. Onderafdeelingskas van *Parigi*	95 199,22^{5}	57,7	3 750,—	2,3	410,50	0,3	56 247,71^{5}	2 108,81^{5}	35,4	949,50	2 202,58	905,53	2,5	—	24,20^{5}	—	558,90	0,3	—	—	346,80^{5}	0,2	2 175,16	1,3	164 878,93^{5}	30 389,—	—	18,4	160,—	1 688,74	—	1,1	4 819,69	1 866,16	101
7. Onderafdeelingskas van *Poso*	97 433,78^{5}	47,2	3 625,—	1,8	1 206,90	0,6	86 634,61	5 800,52	44,8	1 844,—	6 175,50	373,—	4,1	—	265,23	0,1	347,50	0,2	864,28	0,4	240,—	0,1	1 396,82	0,7	206 207,14^{5}	35 558,—	—	17,2	1 560,—	2 886,12^{5}	169,60	2,2	8 644,88	1 776,60	55
8. Landschapskas van *Tolitoli*	47 702,86^{5}	48,5	2 000,—	2,0	305,50	0,3	43 141,28^{5}	2 612,25	46,5	1 472,—	—	460,75	2,0	—	29,93	—	—	—	393,—	0,4	210,02^{5}	0,2	27,50	—	98 355,10^{5}	21 664,—	—	22,0	—	1 305,03	—	1,3	4 097,28^{5}	655,36^{5}	42
9. Onderafdeelingskas van *Paloe*	85 810,13	22,2	4 200,—	1,1	980,25	0,2	99 078,80	83 620,87	47,3	5 358,50	—	1 115,84	1,7	—	701,76	0,2	—	—	960,—	0,2	103 841,31^{5}	26,9	891,45	0,2	386 558,91^{5}	64 548,—	—	16,7	1 260,—	5 401,08	7,11	1,7	9 159,67	2 478,40	
Totalen . . .	f 434 415,39^{5}	27,4	f 25 670,—	1,6	f 8 244,68	0,5	f 685 602,66	f 201 193,91^{5}	56,0	f 41 002,70	f 31 028,78	f 12 740,11^{5}	5,3	f 8 330,25	f 3 379,07	0,7	f 1 352,37	0,1	f 7 643,63	0,5	f110 943,70^{5}	7,1	f 11 676,25	0,8	f 1 583 223,52	f 343 980,—	—	21,7	f 8 015,—	f 37 950,43	f 940,66	3,0	f 62 809,62	f 15 610,04	f238
TIMOR EN ONDERHOORIGHEDEN.																																			
1. Onderafdeelingskas van *Noord- en Midden-Timor*	f 78 432,45	19,6	—	—	f 1 560,90	0,4	f 236 150,42	f 54 486,—	72,7	f 762,—	f 8 457,43	f 5 148,97^{5}	3,6	—	f 29,50	—	f 5 224,50	1,3	f 4 047,—	1,0	f 1 062,10	0,3	f 4 257,50	1,1	f 399 618,77^{5}	f 144 843,21	—	36,2	f 1 850,—	f 22 967,47	f 44,65	6,2	f 23 313,16	f 14 194,20	
2. Afdeelingskas van *Zuid-Timor en eilanden*	11 477,12^{5}	4,7	—	—	2 091,—	0,8	187 446,29^{5}	19 400,—	84,3	1 623,—	3 782,86	1 363,19	2,8	—	—	—	—	—	2 889,50	1,2	2 113,47^{5}	0,9	13 115,32^{5}	5,3	245 301,77	83 275,20	—	33,9	3 346,—	7 723,56	156,75	4,6	15 011,59	22 839,92^{5}	f 3
3. Afdeelingskas van *Soemba*	10 974,78^{5}	4,2	f 655,—	0,3	2 161,84	0,8	217 142,23	25 244,—	92,2	1 040,—	—	1 760,37^{5}	1,1	—	291,10	0,1	—	—	2 203,84	0,8	758,06	0,3	620,99	0,2	262 852,22	92 205,92	—	35,1	2 655,—	43 092,09	563,40	17,6	16 180,54	1 320,50	31
4. Afdeelingskas van *Flores*	93 776,47^{5}	13,5	—	—	1 738,25	0,3	482 920,16	55 059,53	77,7	35 879,40	809,85	5 388,27^{5}	6,1	—	108,70	—	—	—	7 786,53	1,1	6 862,11^{5}	1,0	1 766,56	0,3	692 095,84^{5}	357 325,38	—	51,6	5 718,—	38 957,13	287,20	6,5	40 631,80^{5}	3 019,56	50
5. Landschapskas van *Manggarai*	6 784,45^{5}	4,2	—	—	344,50	0,2	136 734,95^{5}	8 710,—	90,8	3 198,—	—	155,45	2,1	—	24,10	—	235,—	0,2	1 974,75	1 2	115,39	0,1	2 008,84	1,2	160 285,44	68 333,—	—	42,6	849,—	5 846,07	7,—	4,2	10 582,34	707,86	8
6. Landschapskas van *Soembawa*	50 060,16^{5}	12,2	15 500,—	3,8	2 269,60	0,6	231 356,43	25 853,—	62,6	73 247,55	—	4 155,19^{5}	18,8	f 132,—	106,24	0,1	3 850,83^{5}	0,9	1 308,—	0,3	2 537,40	0,6	521,26	0,1	410 897,67^{5}	91 340,—	—	22,2	540,—	7 240,36	31,50	1,9	18 032,14	1 545,75	30
7. Onderafdeelingskas van *Bima*	19 674,61^{5}	4,6	13 600,—	3,2	600,—	0,1	266 090,25	25 899,84	67,9	94 796,—	737,50	2 012,44	22,7	1 590,75	—	0,4	480,80	0,1	2 171,—	0,5	1 986,55	0,5	20,57	—	429 660,31^{5}	81 581,—	—	19,0	2 880,—	7 666,23	75,—	2,5	26 495,04	1 613,80	1
Totalen . . .	f 271 180,07	10,4	f 29 755,—	1,1	f 10 766,09	0,4	f1 757 840,74	f 214 652,37	75,8	f 210 545,95	f 13 787,64	f 19 983,90	9,4	f 1 722,75	f 559,64	0,1	f 9 791,13^{5}	0,4	f 22 380,62	0,9	f 15 435,09	0,6	f 22 311,04^{5}	0,9	f 2 600 712,04	f 918 903,71	—	35,3	f 17 838,—	f133 492,91	f 1 165,50	5,9	f 150 246,61^{5}	f 45 241,59^{5}	f124

UITGAVEN.

1ste afdeeling. Restitutie van door het Gouvernement gedane uitgaven en andere bijdragen.			2de afdeeling. Justitie.				3de afdeeling. Financiën.				4de afdeeling. Bestuur.					5de afdeeling. Onderwijs en eeredienst.				6de afdeeling. Landbouw, nijverheid en handel.			7de afdeeling. Burgerlijke openbare werken.			8ste afdeeling. Landschapsbedrijven.			Saldo op ult. 1922.		Totaal.	KASSEN.
Restitutie-post aan het Gouvernement.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Uitgaven voor personeel.	Gevangenen en veroordeelden.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Aanslag, inning en invordering der belastingen.	Kasbeheer.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Bezoldiging Inlandsche hoofden en ambtenaren.	Aandeel der hoofden in den cijns van vergunningen en concessies.	Politie.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Inlandsch onderwijs.	Geneeskundige dienst.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Landbouw en veeteelt.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Openbare landschapswerken.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Exploitatie landschapsbedrijven.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.		% van het budget.		
MANADO.																																
25 000,—	—	14,7	f 1 080,—	f 16 187,66	f 97,90	10,2	f 11 498,82^5	f 2 671,—	f 9 789,34	14,1	f 44 075,—	—	—	f 6 481,38^5	29,8	f 1 472,—	f 15 359,77	—	9,9	f 54,05^5	—	—	f 36 081,57^5	—	21,3	—	—	—	f 7,88^5	—	f 169 856,39^5	Onderafdeelingskas van de *Sangihe-eilanden.*
16 820,—	—	35,0	210,—	1 047,70	—	2,8	3 871,74	436,80	168,77	9,3	9 270,—	—	—	4 295,15^5	28,2	—	4 722,54	—	9,8	1 310,55^5	—	2,7	5 795,20^5	—	11,9	—	—	—	125,45	0,3	48 073,91^5	Landschapskas van de *Talaud-eilanden.*
82 973,—	—	27,3	2 635,—	3 182,46^5	481,05	2 1	8 912,81	3 777,98	14 314,42^5	8,9	39 890,50	—	f 108,25	1 712,—	13,7	15 444,44^5	6 438,36	—	7,2	—	—	—	98 531,92	—	32,5	f 360,—	—	0,1	24 950,—	8,2	303 712,20^5	Onderafdeelingskas van *Bola'ang Mongondow.*
22 524,—	—	31,0	210,—	1 726,09	185,—	2,9	3 727,41	558,49	1 503,—	8,0	10 320,—	—	52,70	3 013,72	18,4	—	773,86	—	1,1	656,75	—	0,9	9 002,06	—	12,4	—	—	—	18 385,40^5	25,3	72 638,48^5	Landschapskas van *Boeol.*
44 504,—	—	33,5	900,—	4 525,54	—	4,1	8 077,31	1 389,24^5	13 300,94^5	17,1	13 980,—	—	921,—	2 214,72	12,9	—	2 803,90	—	2,1	—	—	—	16 817,33	f 180,—	12,8	3 693,43	—	2,8	19 635,—	14,8	132 942,42	Onderafdeelingskas van *Donggala.*
30 389,—	—	18,4	160,—	1 688,74	—	1,1	4 819,69	1 866,16	101 725,42	66,2	6 720,—	—	541,78	2 575,31	5,5	—	1 230,62	—	0,8	480,—	—	0,3	4 852,21^5	—	2,9	—	—	—	7 830,—	4,8	164 878,93^5	Onderafdeelingskas van *Parigi.*
35 558,—	—	17,2	1 560,—	2 886,12^5	169,60	2,2	8 644,88	1 776,60	55 249,—	32,9	15 675,—	—	626,45	3 986,45^5	9,8	5 000,—	13 154,34	—	8,8	720,—	—	0,4	38 291,43	—	18,6	1 231,65^5	—	0,6	21 677,61	10,5	206 207,14^5	Onderafdeelingskas van *Poso.*
21 664,—	—	22,0	—	1 305,03	—	1,3	4 097,28^5	655,36^5	42 115,38	48,3	4 740,—	—	—	2 331,18^5	6,5	—	1 632,10	—	1,7	240,—	—	0,2	8 142,85^5	—	8,3	65,65^5	—	0,1	11 366,25	11,6	98 355,10^5	Landschapskas van *Tolitoli.*
64 548,—	—	16,7	1 260,—	5 401,08	7,11	1,7	9 159,67	2 478,40	75,—	3,0	13 060,—	—	910,80	4 305,11	4,9	—	19 191,90	—	4,8	1 279,40	—	0,3	174 480,54^5	—	45,2	48 846,84	—	12,6	41 555,06	10,8	386 558,91^5	Onderafdeelingskas van *Paloe.*
343 980,—	—	21,7	f 8 015,—	f 37 950,43	f 940,66	3,0	f 62 809,62	f 15 610,04	f238 241,28	20,0	f 157 730,50	—	f 3 160,98	f 30 915,04	12,1	f 21 916,44^5	f 65 307,39	—	5,5	f 4 740,76	—	0,3	f391 995,13^5	f 180,—	24,8	f 54 197,58	—	3,4	f 145 532,66	9,2	f 1 583 223,52	
IMOR EN ONDERHOORIGHEDEN.																																
144 843,21	—	36,2	f 1 850,—	f 22 967,47	f 44,65	6,2	f 23 313,16	f 14 194,20	—	9,4	f 49 095,—	f 38,85^5	f 1 485,12	f 19 472,42	17,5	f 1 200,—	f 10 606,79	—	3,0	f 14 674,50	—	3,7	f 95 833,40	—	24,0	—	—	—	—	—	f 399 618,77^5	Afdeelingskas van *Noord- en Midden-Timor.*
83 275,20	—	33,9	3 346,—	7 723,56	156,75	4,6	15 011,59	22 839,92^5	f 3 245,—	16,8	47 367,50	10,50	707,54	1 099,58	20,1	1 909,16	4 293,22^5	—	2,5	1 761,79^5	—	0,7	38 113,44^5	—	15,5	f 180,—	—	0,1	f 14 261,—	5,8	245 301,77	Afdeelingskas van *Zuid-Timor en eilanden.*
92 205,92	—	35,1	2 655,—	43 092,09	563,40	17,6	16 180,54	1 320,50	31 160,—	18,5	22 586,50	—	1 113,80	1 119,89	9,5	6 773,—	12 520,05	—	7,3	7 582,77^5	—	2,9	23 385,30^5	—	8,9	593,45	—	0,2	—	—	262 852,22	Afdeelingskas van *Soemba.*
357 325,38	—	51,6	5 718,—	38 957,13	287,20	6,5	40 631,80^5	3 019,56	50 750,—	13,6	70 931,43^5	531,56	1 117,48	10 527,63^5	1,2	220,—	20 880,13	—	3,1	13 185,47	—	1,9	75 208,47	—	10,9	2 804,59	—	0,4	—	—	692 095,84^5	Afdeelingskas van *Flores.*
68 333,—	—	42,6	849,—	5 846,07	7,—	4,2	10 582,34	707,86	8 000,—	12,0	18 250,50	—	297,86	4 015,92	14,1	—	8 930,41	—	5,6	1 252,50	—	0,8	20 930,10	—	13,1	—	—	—	12 282,88	7,6	160 285,44	Landschapskas van *Manggarai.*
91 340,—	—	22,2	540,—	7 240,36	31,50	1,9	18 032,14	1 545,75	30 048,81^5	12,1	63 051,22	—	348,86	19 433,42	20,1	4 780,45	8 062,81^5	—	3,1	8 851,26^5	f 114,—	2,2	148 755,70	f 300,—	36,3	770,65	—	0,2	7 650,73	1,9	410 897,67^5	Landschapskas van *Soembawa.*
81 581,—	—	19,0	2 880,—	7 666,23	75,—	2,5	26 495,04	1 613,80	1 061,—	6,8	77 359,50	300,—	259,68	12 883,13	21,1	13 280,38	8 445,70^5	—	5,1	6 522,75	—	1,5	187 303,74	—	43,6	659,00^5	—	0,1	1 274,35^5	0,3	429 660,31^5	Onderafdeelingskas van *Bima.*
918 903,71	—	35,3	f 17 838,—	f133 492,91	f 1 165,50	5,9	f 150 246,61^5	f 45 241,59^5	f124 264,81^5	12,3	f 348 641,65^5	f 880,91^5	f 5 330,34	f 68 551,99^5	16,2	f 28 162,99	f 73 739,12^5	—	3,9	f 53 831,05^5	f 114,—	2,1	f589 530,16	f 300,—	22,7	f 5 007,69^5	—	0,2	f 35 468,96^5	1,4	f 2 600 712,04	

B

KASSEN.	ONTVANGSTEN. Saldo van het vorig jaar.	°/o van het budget.	Gouvernements schadeloosstellingen en andere bijdragen.	°/o van het budget.	Justitie.	°/o van het budget.	Financiën. Directe belastingen.	Financiën. Andere inkomsten.	°/o van het budget.	Bestuur. Afkoop heerendiensten.	Bestuur. Cijns voor vergunningen en concessies.	Bestuur. Andere inkomsten.	°/o van het budget.	Onderwijs en eeredienst. Schoolgelden.	Onderwijs en eeredienst. Andere inkomsten.	°/o van het budget.	Landbouw, nijverheid en handel.	°/o van het budget.	Burgerlijke openbare werken.	°/o van het budget.	Landschapsbedrijven.	°/o van het budget.	Ontvangsten van gemengden aard en toevallige baten.	°/o van het budget.	Totaal der inkomsten.	1ste afdeeling. Restitutie van door het Gouvernement gedane uitgaven en andere bijdragen. Restitutiepost aan het Gouvernement.	1ste afdeeling. Andere en onvoorziene uitgaven.	°/o van het budget.	2de afdeeling. Justitie. Uitgaven voor personeel.	2de afdeeling. Justitie. Gevangenen en veroordeelden.	2de afdeeling. Justitie. Andere en onvoorziene uitgaven.	°/o van het budget.	3d[illegible] F[illegible] Aanslag, inning en invordering der belastingen.	b[illegible]
TERNATE EN ONDERHOORIGHED[EN]																																		
Vereenigde landschapskas van *Ternate, Tidore* en *Batjan*	f 905,61	0,3	f 44 320,—	14,6	f 9 024,23	3,0	f 165 814,18^{5}	f 6 434,11	56,6	f 14 285,75	f 25 210,36	f 22 446,89^{5}	20,4	—	—	—	—	—	f 2 942,—	1,0	f ∞ 736,83	1,2	f 8 800,70	2,9	f 303 920,67	f 58 000,—	—	19,1	f 780,—	f 11 800,02	f 1 347,05	4,6	f 12 940,32^{5}	f
NIEUW-GUINÉ.																																		
1. Onderafdeelingskas van *Noord-Nieuw-Guiné*	f 132 422,44	32,4	—	—	f 205,—	—	f 193 481,72^{5}	f 2 341,28	47,9	—	f 696,—	f 8 094,32^{5}	2,5	—	f 5,25	—	f 3 657,92	0,9	f 4 856,57	1,2	f 21 181,95	5,2	f 42 096,96	10,3	f 409 039,37	f 60 000,—	—	14,7	—	f 7 241,48	f 281,70	1,8	f 8 103,45^{5}	f
2. Onderafdeelingskas van *West-Nieuw-Guiné*	102 087,06	45,8	f 1 500,—	0,7	647,92^{5}	0,3	114 680,09	1 241,90	52,0	f 37,—	—	819,54	0,4	—	—	—	—	—	535,—	0,2	824,25	0,4	356,25	0,2	222 729,01^{5}	26 500,—	—	11,9	f 1 069,50	17 386,28	63,50	8,3	3 586,20^{5}	[illegible]
Totalen	f 234 509,50	37,1	f 1 500,—	0,2	f 852,92^{5}	0,1	f 308 161,81^{5}	f 3 583,13	49,4	f 37,—	f 696,—	f 8 913,86^{5}	1,5	—	f 5,25	—	f 3 657,92	0,6	f 5 391,57	0,9	f 22 006,20	3,5	f 42 453,21	6,7	f 631 768,38^{5}	f 86 500,—	—	13,7	f 1 069,50	f 24 627,76	f 345,20	4,1	f 11 689,66	f [illegible]

UITGAVEN.

Totaal der inkomsten.	1ste afdeeling. Restitutie van door het Gouvernement gedane uitgaven en andere bijdragen.			2de afdeeling. Justitie.				3de afdeeling. Financiën.				4de afdeeling. Bestuur.					5de afdeeling. Onderwijs en eeredienst.				6de afdeeling. Landbouw, nijverheid en handel.			7de afdeeling. Burgerlijke openbare werken.			8ste afdeeling. Landschapsbedrijven.			Saldo op ult. 1922.		Totaal.	KASSEN.
	Restitutie-post aan het Gouvernement.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Uitgaven voor personeel.	Gevangenen en veroordeelden.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Aanslag, inning en invordering der belastingen.	Kasbeheer.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Bezoldiging Inlandsche hoofden en ambtenaren.	Aandeel der hoofden in den cijns van vergunningen en concessies.	Politie.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Inlandsch onderwijs.	Geneeskundige dienst.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Landbouw en veeteelt.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Openbare landschapswerken.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Exploitatie landschapsbedrijven.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.		% van het budget.		
TERNATE EN ONDERHOORIGHEDEN.																																	
303 920,67	f 58 000,—	—	19,1	f 780,—	f 11 800,02	f 1 347,05	4,6	f 12 940,32^{5}	f 7 348,32	f 28,12^{5}	6,7	f 53 974,24	—	f 3 026,05	f 15 055,88^{5}	23,7	f 3 852,55	f 2 846,03	—	2,2	f 360,—	—	0,1	f 21 334,—	f 3 180,—	8,1	f 407,28^{5}	—	0,1	f 107 640,79	35,4	f 303 920,67	Vereenigde landschapskas van *Ternate, Tidore* en *Batjan.*
NIEUW-GUINÉ.																																	
409 039,37	f 60 000,—	—	14,7	—	f 7 241,48	f 281,70	1,8	f 8 103,45^{5}	f 2 547,55	f 3735,11^{5}	3,5	f 44 854,25	—	f 9 119,91^{5}	f 26 044,11^{5}	19,6	f 75,—	f 7 498,63^{5}	—	1,9	f 7 645,60^{5}	—	1,9	f 83 365,39	f 6 415,15	21,9	f141 816,10	—	34,7	f 295,91	—	f 409 039,37	Onderafdeelingskas van *Noord-Nieuw-Guiné.*
222 729,01^{5}	26 500,—	—	11,9	f 1 069,50	17 386,28	63,50	8,3	3 586,20^{5}	3 692,05	12 000,—	8,7	22 473,06^{5}	—	1 152,15	5 064,29^{5}	12,9	—	4 039,99^{5}	—	1,8	1 355,30	—	0,6	39 338,78^{5}	1 192,50	18,2	7 287,51	f 21 181,66	12,8	55 346,22	24,8	222 729,01^{5}	Onderafdeelingskas van *West-Nieuw-Guiné.*
631 768,38^{5}	f 86 500,—	—	13,7	f 1 069,50	f 24 627,76	f 345,20	4,1	f 11 689,66	f 6 239,60	f 15 735,11^{5}	5,3	f 67 327,31^{5}	—	f 10 272,06^{5}	f 31 108,41	17,3	f 75,—	f 11 538,63	—	1,8	f 9 000,90^{5}	—	1,4	f122 704,17^{5}	f 7 607,65	20,6	f149 103,61	f 21 181,66	2,7	f 55 642,13	8,8	f 631 768,38^{5}	

RECAPITULATIE

ONTVANGSTEN.

GEWESTEN.	Saldo van het vorig jaar.	% van het budget.	Gouvernements schadeloosstellingen en andere bijdragen.	% van het budget.	Justitie.	% van het budget.	Financiën. Directe belastingen.	Financiën. Andere inkomsten.	% van het budget.
Oostkust van Sumatra	f 249 918,70	4,9	f 626 011,56	12,4	f 71 847,94	1,4	f 876 349,76	f 407 858,86	25,4
Atjèh en onderhoorigheden . .	315 286,35	12,2	238 236,—	9,2	16 491,67^{5}	0,6	785 502,56	65 242,04	32,6
Riau en onderhoorigheden . .	51 357,89^{5}	22,1	30 000,—	12,9	1 367,75	0,6	107 591,49	887,50	46,6
Westerafdeeling van Bornéo . .	321 344,53^{5}	23,0	84 970,—	6,8	1 919,38	0,1	781 078,50^{5}	26 648,65	57,9
Zuider- en Oosterafdeeling van Bornéo	167 173,28	9,0	159 608,26	8,3	4 972,17	0,2	361 434,76^{5}	179 015,78^{5}	28,4
Selébès en onderhoorigheden. .	944 334,39	22,6	34 880,—	0,8	40 376,04	1,0	2 230 871,40	119 820,25	56,3
Manado.	434 415,39^{5}	27,4	25 670,—	1,6	8 244,68	0,5	685 602,66	201 193,91^{5}	56,0
Timor en onderhoorigheden . .	271 180,07	10,4	29 755,—	1,1	10 766,09	0,4	1 757 840,74	214 652,37	75,8
Ternate en onderhoorigheden .	905,61	0,3	44 320,—	14,6	9 024,23	3,0	165 814,18^{5}	6 434,11	56,6
Nieuw-Guiné	234 509,50	37,1	1 500,—	0,2	852,92^{5}	0,1	308 161,81^{5}	3 583,13	49,4
Totalen . . .	f2 990 425,72^{5}	14,6	f1 274 950,82	6,2	f165 862,88	0,8	f8 060 247,88	f1 225 336,61	45,3

GEWESTEN.	Bestuur. Afkoop heerendiensten.	Bestuur. Cijns voor vergunningen en concessies.	Bestuur. Andere inkomsten.	% van het budget.	Onderwijs en eeredienst. Schoolgelden.	Onderwijs en eeredienst. Andere inkomsten.	% van het budget.	Landbouw, nijverheid en handel.	% van het budget.	Burgerlijke openbare werken.	% van het budget.	Landschapsbedrijven.	% van het budget.	Ontvangsten van gemengden aard en toevallige baten.	% van het budget.	Totaal der inkomsten.
Oostkust van Sumatra	f 587 798,09	f1 641 932,59	f 262 984,60	49,2	f 12 185,61	f 45 038,88	1,1	f 2 469,97	—	f 13 278,23	0,3	f159 987,39	3,2	f 107 103,02	2,1	f 5 064 765,20
Atjèh en onderhoorigheden . .	193 326,96	925 594,13^{5}	8 602,32^{5}	43,3	9 828,—	5 332,55	0,6	259,—	—	13 674,37	0,5	10 767,98	0,4	16 502,48	0,6	2 601 646,42^{5}
Riau en onderhoorigheden . .	8 510,45	15 043,60	7 001,13	13,1	—	37,41^{5}	—	—	—	300,—	0,1	10 713,28	4,6	46,92	—	232 857,43
Westerafdeeling van Bornéo . .	16 165,50	39 664,85	97 529,93	11,0	—	2 213,—	0,2	4 511,88	0,3	2 526,75	0,2	—	—	17 307,60	0,5	1 395 880,58
Zuider- en Oosterafdeeling van Bornéo	21 851,42	950 987,41	26 197,94^{5}	52,4	—	2 306,89	± 0,1	294,—	—	3 315,07	± 0,2	25 645,74^{5}	1,3	1 232,62	± 0,1	1 904 085,36
Selébès en onderhoorigheden. .	455 283,71	39 743,68	83 172,29	13,8	1 328,54	28 334,26	0,7	6 814,81	0,2	30 709,52	0,7	127 489,78	3,1	32 990,01	0,8	4 176 148,68
Manado.	41 002,70	31 028,78	12 740,11^{5}	5,3	8 330,25	3 379,07	0,7	1 352,37	0,1	7 643,63	0,5	110 943,70^{5}	7,1	11 676,25	0,8	1 583 223,52
Timor en onderhoorigheden . .	210 545,95	13 787,64	19 983,90	9,4	1 722,75	559,64	0,1	9 791,13^{5}	0,4	22 380,62	0,9	15 435,09	0,6	22 311,04^{5}	0,9	2 600 712,04
Ternate en onderhoorigheden .	14 285,75	25 210,36	22 446,89^{5}	20,4	—	—	—	—	—	2 942,—	1,0	3 736,83	1,2	8 800,70	2,9	303 920,67
Nieuw-Guiné	37,—	696,—	8 913,86^{5}	1,5	—	5,25	—	3 657,92	0,6	5 391,57	0,9	22 006,20	3,5	42 453,21	6,7	631 768,38^{5}
Totalen . . .	f1 548 807,53	f3 683 689,04^{5}	f 549 572,99^{5}	28,2	f 33 395,15	f 87 206,95^{5}	0,6	f 29 151,08^{5}	0,1	f 102 161,76	0,5	f486 726,—	2,4	f 260 423,85^{5}	1,3	f 20 497 958,29

GEWESTEN.	1ste afdeeling. Restitutie van door het Gouvernement gedane uitgaven en andere bijdragen. Restitutiepost aan het Gouvernement.	1ste afdeeling. Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	2de afdeeling. Justitie. Uitgaven voor personeel.	2de afdeeling. Justitie. Gevangenen en veroordeelden.	2de afdeeling. Justitie. Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	3de afdeeling. Financiën. Aanslag, inning en invordering der belastingen.	3de afdeeling. Financiën. Kasbeheer.	3de afdeeling. Financiën. Andere en onvoorziene uitgaven.
Oostkust van Sumatra	f 600 193,36	—	11,9	f 77 304,70	f 51 901,68	f 31 008,97	3,1	f 87 623,82	f 37 112,35	f368 219,78
Atjèh en onderhoorigheden . .	148 700,—	—	5,7	11 220,—	47 346,26	9 145,83^{5}	2,6	67 841,03	36 604,63	408 207,85
Riau en onderhoorigheden . .	93 219,—	—	40,0	4 968,—	4 014,90	1 460,35	4,5	11 121,94	1 128,—	5 680,—
Westerafdeeling van Bornéo . .	189 948,09	—	13,6	7 454,40	8 460,55	88,40	1,2	58 250,30^{5}	84 607,99	108 484,06
Zuider- en Oosterafdeeling van Bornéo	245 191,—	f 8 446,44^{5}	13,3	23 876,—	11 207,14^{5}	2 940,98^{5}	1,9	19 072,23^{5}	15 112,94^{5}	371 553,52
Selébès en onderhoorigheden. .	1 105 380,78	—	26,5	4 407,—	137 567,49	4 963,62	3,5	176 614,80	67 006,38	176 580,95
Manado.	343 980,—	—	21,7	8 015,—	37 950,43	940,66	3,0	62 809,62	15 610,04	238 241,28
Timor en onderhoorigheden . .	918 903,71	—	35,3	17 838,—	133 492,91	1 165,50	5,9	150 246,61^{5}	45 241,59^{5}	124 264,81^{5}
Ternate en onderhoorigheden .	58 000,—	—	19,1	780,—	11 800,02	1 347,05	4,6	12 940,32^{5}	7 348,32	28,12^{5}
Nieuw-Guiné	86 500,—	—	13,7	1 069,50	24 627,76	345,20	4,1	11 689,66	6 239,60	15 735,11^{5}
Totalen . . .	f 3 790 015,94	f 8 446,44^{5}	18,5	f156 932,60	f468 369,14^{5}	f 53 406,57	3,3	f 658 210,35	f316 011,85	f1 816 995,49^{5}

RECAPITULATIE

UITGAVEN.

GEWESTEN.	1ste afdeeling. …stitutie van door het Gou- …rnement gedane uitgaven en andere bijdragen. …stitutie- …st aan Gouver- …ment.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	2de afdeeling. Justitie. Uitgaven voor personeel.	Gevangenen en veroordeelden.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	3de afdeeling. Financiën. Aanslag, inning en invordering der belastingen.	Kasbeheer.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.
Oostkust van Sumatra.	…0 193,36	—	11,9	f 77 304,70	f 51 901,68	f 31 008,97	3,1	f 87 623,82	f 37 112,35	f368 219,78	9,7
Atjèh en onderhoorigheden.	…8 700,—	—	5,7	11 220,—	47 346,26	9 145,83^5	2,6	67 841,03	36 604,63	408 207,85	19,7
Riau en onderhoorigheden.	…3 219,—	—	40,0	4 968,—	4 014,90	1 460,35	4,5	11 121,94	1 128,—	5 680,—	7,7
Westerafdeeling van Bornéo.	…9 948,09	—	13,6	7 454,40	8 460,55	88,40	1,2	58 250,30^5	84 607,99	108 484,06	18,0
Zuider- en Oosterafdeeling van Bornéo.	…5 191,—	f 8 446,44^5	13,3	23 876,—	11 207,14^5	2 940,98^5	1,9	19 072,23^5	15 112,94^5	371 553,52	21,4
Sélèbes en onderhoorigheden.	…5 380,78	—	26,5	4 407,—	137 567,49	4 963,62	3,5	176 614,80	67 006,38	176 580,95	10,1
Manado.	…3 980,—	—	21,7	8 015,—	37 950,43	940,66	3,0	62 809,62	15 610,04	238 241,28	20,0
Timor en onderhoorigheden.	…8 903,71	—	35,3	17 838,—	133 492,91	1 165,50	5,9	150 246,61^5	45 241,59^5	124 264,81^5	12,3
Ternate en onderhoorigheden.	…8 000,—	—	19,1	780,—	11 800,02	1 347,05	4,6	12 940,32^5	7 348,32	28,12^5	6,7
Nieuw-Guiné.	…6 500,—	—	13,7	1 069,50	24 627,76	345,20	4,1	11 689,66	6 239,60	15 735,11^5	5,3
	…90 015,94	f 8 446,44^5	18,5	f156 932,60	f468 369,14^5	f 53 406,57	3,3	f 658 210,35	f316 011,85	f1816995,49^5	13,6

GEWESTEN.	4de afdeeling. Bestuur. Bezoldiging Inlandsche hoofden en ambtenaren.	Aandeel der hoofden in den cijns van vergunningen en concessies.	Politie.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	5de afdeeling. Onderwijs en eeredienst. Inlandsch onderwijs.	Geneeskundige dienst.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.
Oostkust van Sumatra.	f 884 700,12	f 596 465,69	f124 760,10	f 250 590,30	36,7	f163 240,53	f180 011,75	f 7 500,—	6,9
Atjèh en onderhoorigheden.	446 786,99	56 473,83	115 545,90	69 872,56^5	26,4	53 763,40	90 721,98^5	—	5,6
Riau en onderhoorigheden.	44 242,—	1 504,36	12 399,15	11 287,49	29,8	—	2 215,82^5	—	1,0
Westerafdeeling van Bornéo.	361 430,08	11 862,68	58 334,08	67 021,28	35,7	2 501,86	26 014,78	—	2,0
Zuider- en Oosterafdeeling van Bornéo.	298 546,99	458 235,06^5	34 585,37	52 800,21^5	44,2	—	18 957,66^5	—	0,9
Sélèbes en onderhoorigheden.	354 834,17	—	15 157,92	42 439,72	9,9	33 483,62	168 219,40	262,90	4,8
Manado.	157 730,50	—	3 160,98	30 915,04	12,1	21 916,44^5	65 307,39	—	5,5
Timor en onderhoorigheden.	348 641,65^5	880,91^5	5 330,34	68 551,99^5	16,2	28 162,99	78 739,12^5	—	3,9
Ternate en onderhoorigheden.	53 974,24	—	3 026,05	15 055,88^5	23,7	3 852,55	2 846,03	—	2,2
Nieuw-Guiné.	67 327,31^5	—	10 272,06^5	31 108,41	17,3	75,—	11 538,63	—	1,8
	f3018214,06	f1 120 422,54	f382 571,95^5	f 639 642,90	25,2	f306996,39^5	f639 572,58	f 7 762,90	4,6

GEWESTEN.	6de afdeeling. Landbouw, nijverheid en handel. Landbouw en veeteelt.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	7de afdeeling. Burgerlijke openbare werken. Openbare landschapswerken.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	8ste afdeeling. Landschapsbedrijven. Exploitatie landschapsbedrijven.	Andere en onvoorziene uitgaven.	% van het budget.	Saldo op ult. 1922.	% van het budget.	Totaal.
Oostkust van Sumatra.	f 39 338,62	f123 463,91	3,2	f 914692,09	f 15 536,83	18,4	f 54 808,55	—	1,1	f 456 292,05	9,0	f 5 064 765,20
Atjèh en onderhoorigheden.	29 911,52	3 084,60	1,3	416 680,39	3 492,27	16,1	2 515,95	—	0,1	586 731,42	22,5	2 604 646,42^5
Riau en onderhoorigheden.	219,50	2 150,15	1,0	13 891,74	750,—	6,3	851,21	—	0,4	21 753,81^5	9,3	232 857,43
Westerafdeeling van Bornéo.	326,72	335,58	—	88 761,78	8 935,—	5,1	244,—	—	2,0	312 818,94^5	22,4	1 395 880,58
Zuider- en Oosterafdeeling van Bornéo.	1 164,14	77,—	0,1	153 518,43^5	—	8,1	42 800,26	—	2,2	150 949,94^5	7,9	1 904 035,36
Sélèbes en onderhoorigheden.	34 153,47	1 304,31	0,8	816 894,16	5 059,50	19,7	6 674,83	f 80 188,55	2,1	944 955,11	22,6	4 176 148,68
Manado.	4 740,76	—	0,3	391 995,13^5	180,—	24,8	54 197,58	—	3,4	145 532,66	9,2	1 583 223,52
Timor en onderhoorigheden.	53 831,05^5	114,—	2,1	589 530,16	300,—	22,7	5 007,69^5	—	0,2	35 468,96^5	1,4	2 600 712,04
Ternate en onderhoorigheden.	360,—	—	0,1	21 334,—	3 180,—	8,1	407,28^5	—	0,1	107 640,79	35,4	303 920,67
Nieuw-Guiné.	9 000,90^5	—	1,4	122 704,17^5	7 607,65	20,6	149 103,61	21 181,66	2,7	55 642,13	8,8	631 768,38^5
	f173 046,69	f130 529,55	1,5	f3530002,06^5	f 45 041,25	17,5	f316 610,97	f 101 370,21	2,0	f2817 785,83	13,8	f 20 497 958,29

Bijlage C.

(Zie hoofdstuk C, § 2, van het verslag.)

OVERZICHT

van de in 1923 getroffen maatregelen, ter hervorming van de agrarische en maatschappelijke toestanden in de residentiën Soerakarta en Jogjakarta.

A. JOGJAKARTA.

Algemeene beschouwingen. Van het in 1921 vastgestelde werkplan moest, tengevolge van verschillende omstandigheden, gedeeltelijk worden afgeweken.

De invoering van de landrente op den grondslag van het sultanaats-Rijksblad 1920 n°. 11 kon in het regentschap Koelon Praga der gelijknamige afdeeling met 1 Januari 1924 niet plaats vinden, aangezien de klasseering van dit uitgestrekte en gedeeltelijk sterk geaccidenteerde gebied niet zoo snel vorderde, als oorspronkelijk werd verwacht.

Deels werd die vertraging ook veroorzaakt door de omstandigheid, dat de kaarten van dit gebied reeds van 1918 dateeren, zoodat tallooze grondmutaties tijdens de klasseering werden geconstateerd en moesten worden verbeterd, terwijl ten slotte de klasseering van het eveneens heuvelachtige district Imagiri in de afdeeling Jogjakarta meer tijd vorderde, dan verwacht was, zoodat het daarmede belaste personeel eerst in den loop van het jaar voor Koelon Praga vrijkwam.

Aangezien de klasseering voor de bevolking dezer streken iets nieuws is, waarvan het juist begrip eerst langzaam en na herhaalden uitleg doordringt, kwam het ook min wenschelijk voor de afwerking van het onderhanden gebied te bespoedigen door meer mantri's per district werkzaam te stellen, daargelaten het feit, dat dit werk toch reeds gemiddeld 8 à 10 klasseermantri's en opnemers voortdurend bezighield.

Moest om deze reden de invoering van bovenbedoelde landrente in Koelon Praga tot 1 Januari 1925 worden verschoven, zoodat in verband daarmede die invoering in het regentschap Goenoengkidoel der gelijknamige afdeeling eerst op 1 Januari 1926 zal kunnen plaats vinden, de reorganisatie van het district Galoer, in het Pakoe Alamsche zelfbestuursregentschap Adikarta der afdeeling Koelon Praga, leed uitstel om een andere reden. De in dit gebied gelegen onderneming Sewoegaloer toch heeft, naast het areaal, dat, op den voet van het oude landhuurreglement, bij piagem ingehuurd is, een z.g. vrij ingehuurd areaal van ± 250 bouw maalriet en ± 50 bouw bibitaanplant. Deze inhuur, ofschoon beslist in strijd met het landhuurreglement, is in afwachting van de reorganisatie niet verboden. Verschillende overwegingen ten aanzien van de reguleering van deze quaestie, van de irrigatie in het district Galoer, zoomede van de indeeling der bouwgronden onder de rechthebbenden der Inlandsche bevolking leidden tot een aan de onderneming Sewoegaloer gedaan voorstel, hetwelk omvatte:

eene drie-jaarlijksche indeeling van het conversiegebied der onderneming, ter vervanging van de bestaande tweejaarlijksche indeeling;

de openstelling van het geheele bevloeiingsgebied van de z.g. Keboan-leiding, in zooverre niet behoorende tot bedoeld conversiegebied, voor vrijen inhuur op den voet van artikel 5, juncto hoofdstuk IX van het grondhuurreglement, ten behoeve van de onderneming Sewoegaloer, met uitsluiting van anderen;

eene rationeele verdeeling der bouwgronden onder de Inlandsche rechthebbenden.

Hiertegen zou de onderneming dan op zich moeten nemen de kosten der verdere afwerking van de z.g. Keboan-leiding, die pas voor een gedeelte was voltooid, en voor de verdere doortrekking waarvan het Pakoe Alamsche gebied de fondsen voorshands ontbraken.

Aangezien de besprekingen omtrent dit voorstel met de vertegenwoordigers der onderneming Sewoegaloer eerst op 14 November 1923 werden gevoerd, en laatstgenoemden geen beslissing konden nemen, alvorens hunne principalen in Nederland te hebben geraadpleegd, was te voorzien dat, wilde men die beslissing afwachten, de reorganisatie van het district zou moeten worden uitgesteld. Op 8 Januari 1924 kwam bericht, dat het voorstel door de directie was afgewezen; de reorganisatie zal nu op 1 November 1924 worden ingevoerd of, mocht invoering midden in het oogstjaar te groote moeilijkheden geven, op 1 April 1925.

De voorbereidende werkzaamheden ter opheffing van de apanages en voor de invoering der reorganisatie ter hoofdplaats Jogjakarta worden opnieuw ter hand genomen.

Ook gedurende het verslagjaar bleef de sterkte van het Europeesch bestuurspersoneel in dit gewest, in verband met het minder goede gehalte van de Inlandsche zelfbestuursambtenaren beneden het noodzakelijke, waardoor nog steeds tal van bestuursbemoeienissen in het gereorganiseerd gebied aan het agrarisch kantoor bleven opgedragen.

Intusschen kwam het voorloopig ontwerp tot reorganisatie van het Inlandsch bestuur in concept gereed, welk ontwerp rekening houdt met de verdeeling van het gewest in twee

bestuursafdeelingen en vier contrôle-afdeelingen. Mocht het aantal Europeesche bestuursambtenaren, conform het voorloopig plan, gebracht worden van drie assistent-residenten en één controleur op twee assistent-residenten en vier controleurs, dan zal eene gedeeltelijke ontlasting van het agrarisch kantoor ten aanzien van gewone bestuurswerkzaamheden kunnen plaats vinden. Eene voortdurende deskundige contrôle op dit kantoor, waarvoor in nadere onderhandeling zal worden getreden met den inspecteur, hoofd van den dienst der landelijke inkomsten, blijft niettemin gewenscht, ter voorkoming dat inzake de verkregen landrente-administratie eene verwarring zal ontstaan.

Geldelijk beheer. Ook in 1923 werd zoowel ten aanzien van het sultanaat Jogjakarta als het Pakoe Alamsche gebied, met nauwgezetheid getracht om het begrootingsevenwicht te bewaren, eenerzijds door zoo min mogelijk uitgaven toe te staan, welke buiten de begrooting vallen en anderzijds door zoo goed mogelijk toezicht te houden op de inning der belastingen en het binnenkomen van andere inkomsten, zij het ook, dat de contrôle op een en ander nog voor eene groote verbetering vatbaar is.

In het sultanaat Jogjakarta onderging het aantal mantri's tondo pamitjis (belastinggaarders) met hunne helpers in den aanvang van 1923 eene vermeerdering, met 8 mantri's en 8 helpers, zulks in verband met de kaloerahanvormingen in het regentschap Bantoel. In den verderen loop van het verslagjaar heeft echter reorganisatie plaats gehad van het personeel der evenbedoelde belastinggaarders, in dier voege dat, door vergrooting der ressorten en het zooveel mogelijk gelijkmaken van het bedrag der perceptie van ieder der mantri's tondo pamitjis, het personeel kon worden ingekrompen met 2 mantri's en 2 helpers in het regentschap Koelon Praga, 3 mantri's en 3 helpers in het regentschap Goenoengkidoel en 2 mantri's en 2 helpers in het regentschap Jogjakarta, terwijl het personeel der collecte in het regentschap Bantoel is ingetrokken.

De contrôle op de kassen en administratiën der rekenplichtigen door Europeesche en Inlandsche bestuursambtenaren werd zoo goed mogelijk verricht.

Begrootingen. De eindcijfers der sultanaatsbegrooting van 1923 zijn:

Ontvangsten.

Buitengewone	f 934 000	
Gewone	4 036 873	
		f 4 970 873

Uitgaven.

Buitengewone	f 934 000	
Gewone	4 036 873	
		f 4 970 873

Voor het Pakoe Alamsche gebied geeft de begrooting voor 1923 de volgende eindcijfers aan:

Ontvangsten.

Buitengewone	f 22 800	
Gewone	246 996	
		f 269 796

Uitgaven.

Buitengewone	f 22 800	
Gewone	246 996	
		f 269 796

Niettegenstaande de scherpe aanschrijving aan het hoofd van den dienst der rijkswerken om er voor te waken, dat voor eenig werk, zonder voorafgaande nadere autorisatie, niet meer wordt uitgegeven dan het oorspronkelijke toegestane bedrag, werden in 1923 wederom overschrijdingen tot zeer belangrijke bedragen geconstateerd van de toegestane credieten voor de uitvoering van verschillende sultanaatswerken. De noodige maatregelen zijn getroffen om aan dat euvel een einde te maken.

Begrootingsrekeningen. Voor het sultanaat bedroegen tot en met het begrootingsjaar 1922 de voordeelige saldi in totaal f 1 074 985 (voor 1918 en vorige jaren f 283 113; voor 1919 f 47 179; voor 1920 f 105 104; voor 1921 f 212 955 en voor 1922 f 426 632).

Voor het Pakoe Alamsche gebied zijn de voordeelige saldi als volgt: voor 1918 en vorige jaren f 30 459; voor 1919 f 18 211; voor 1920 f 35 431 en voor 1922 f 34 588, te zamen f 118 690. Daarentegen viel over 1921 een nadeelig saldo te constateeren van f 4340.

Credietovereenkomsten en leeningen. De credietovereenkomst van het sultanaat Jogjakarta met de Nederlandsche Handelmaatschappij werd vernieuwd en van f 300 000 tot f 400 000 verhoogd, tegen eene rente van 7 % 's jaars.

De schuld bij die Bank, op het eind van 1922 groot f 45 485, is in den loop van 1923 aangezuiverd.

Eigendommen en schulden. Eene opgave van de eigendommen (onroerende goederen) en beschikbare gelden van het rijk Jogjakarta op het eind van 1923 volgt hieronder:

OMSCHRIJVING.	Waarde of bedrag.
Kapitaal van de voorschottenkassen voor sultanaatsdienaren	f 16 000,—
Belegde reserves voor het marktwezen .	35 000,—
Batig saldo dienst 1917	154 477,21⁵
Idem 1918	128 636,23⁵
Idem 1919	47 179,57⁵
Idem 1920	105 104,56
Idem 1921	212 955,13⁵
Idem 1922	426 632,07⁵
Reservefonds, belegd in effecten	74 400,—
Totaal . . .	f 1 200 384,79⁵

De stand der schulden op einde 1923 is als volgt:

Wegens van het Gouvernement van Nederlandsch-Indië ontvangen voorschotten als tegemoetkoming in de kosten:

a. van aanleg der Kamidjoro-leiding	f 56 000
b. van verbetering der verkeerstoestanden in de afdeelingen Goenoengkidoel en Koelon Praga	145 384
c. van de reorganisatie van de rechtspraak en van het gevangeniswezen (voorgesteld is om deze schuld kwijt te schelden)	10 175
d. van aanleg van de hoogdrukwaterleiding ter hoofdplaats Jogjakarta	510 000
Totaal	f 721 559

Tegenover deze lasten, ten bedrage van f 721 559, staan de baten ad f 1 200 385, zoodat op het eind van 1923 een voordeelig saldo viel te constateeren van f 478 826.

Aan dit saldo mag geen groote beteekenis worden gehecht, aangezien een zoo belangrijke factor als de waarde van de rijksgebouwen buiten rekening is gelaten. Voortaan zal die waarde door schatting worden vastgesteld, waardoor een juister beeld wordt verkregen van den stand van de bezittingen en schulden van het sultanaat Jogjakarta.

Ook bij de bepaling van het bedrag der beschikbare middelen mag aan dat saldo geen groote beteekenis worden gehecht, aangezien het bedrag der totale schuld als dadelijk aflosbaar is aangegeven, terwijl de afbetaling geleidelijk plaats vindt. In elk jaar behoeft van die schulden niet meer te worden afgelost dan f 70 000.

De eigendommen (onroerende goederen) en beschikbare gelden van het Pakoe Alamsche gebied op het einde van 1923 zijn:

OMSCHRIJVING.	Waarde of bedrag.
Kapitaal voorschottenbank	f 14 104,49
Belegde gelden	86 000,—
Pensioenfonds	6 834,04
Batig saldo 1918 en vorige jaren . . .	30 459,31[5]
Idem 1919	18 210,93[5]
Idem 1920 / 1921	31 088,38
Idem 1922	34 588,48
Totaal . . .	f 221 285,64

Tegenover deze baten staat eene schuld aan het Gouvernement van Nederlandsch-Indië, thans bedragende f 125 000, wegens voorschot voor den aanleg van de Keboan-leiding. De baten overtreffen dus de lasten met f 221 285 — f 125 000 = f 96 285.

Ook aan dit saldo mag geen groote beteekenis worden gehecht, wijl, evenals in het sultanaatsgebied, de waarde der rijksgebouwen buiten rekening is gelaten. Eerst nadat die waarde door taxatie is vastgesteld, zal een juister beeld van den toestand der bezittingen en schulden van het Pakoe Alamsche gebied kunnen worden verkregen.

De voorschottenverstrekking ter bestrijding van de kosten van aanleg van eene hoogdrukwaterleiding ter hoofdplaats Jogjakarta werd in 1923 stopgezet.

Inlandsch gemeentewezen. De kaloerahans in het district Imagiri van het regentschap Bantoel bleken gedeeltelijk te klein geprojecteerd, in verband waarmede tot samenvoeging werd overgegaan, terwijl enkele grenswijzigingen in verband met de terreingesteldheid noodzakelijk werden bevonden.

De definitieve indeeling van het in verslagjaar gereorganiseerde gedeelte van het regentschap Bantoel bracht nog eenige wijziging in het aantal kaloerahans, terwijl een aantal grenswijzigingen tusschen de verschillende regentschappen, ter verkrijging van eene betere aansluiting dier grenzen bij de reorganisatiegebieden, vrij belangrijke verandering bracht in de samenstelling der districten.

Gedurende het verslagjaar werd de definitieve toestand ingevoerd in 9 kaloerahans van het district Godean, 40 kaloerahans van het district Tjepit, 22 kaloerahans van het district Srandakan en 21 kaloerahans van het district Kretek.

Op het einde van verslagjaar waren gevormd in de districten Prambanan, Ngemplak en Kotagede (regentschap Kalasan) onderscheidenlijk 46, 47 en 41 kaloerahans; in de districten Klegoeng, Mlati, Djoemeneng en Godean (regentschap Sleman) respectievelijk 50, 50, 55 en 53 kaloerahans; in de districten Tjepit, Srandakan Kretek en Imagiri (regentschap Bantoel) onderscheidenlijk 40, 38, 37 en 34 kaloerahans.

In het Pakoe Alamsche rijk telden de districten Sogan en Galoer respectievelijk 35 en 29 kaloerahans.

Waterschappen. Gedurende het verslagjaar werd in het waterschap Opak het voorloopig waterbeheer van het centraal waterschapskantoor ingevoerd op een vijftal gereorganiseerde ondernemingen, welke geheel of gedeeltelijk binnen het gebied van het waterschap liggen. Sedert 1 December 1923 strekt zich dit waterbeheer uit over het geheele waterschapsgebied. De sedert dien datum op volle sterkte gebrachte waterschapsraad telde op het einde van het verslagjaar 40 leden, onder wie 20 beheerdersleden, 8 Europeesche en 12 Inlandsche ambtelijke leden.

Het door dat kantoor gedurende 1923 gevoerde waterbeheer was doeltreffend. Dank zij verschillende, in overleg met de beheerders en met de Inlandsche bevolking ingevoerde regelingen, werd het beschikbare bevloeiingswater oordeelkundig verdeeld; misgewas kwam dientengevolge niet voor. Van beheerderszijde wordt meer en meer het nut ingezien van het permanent of semi-permanent maken van op Inlandsche wijze samengestelde dammen; door enkele ondernemingen, voornamelijk de Koloniale Bank, werden aan dergelijke verbeteringen der waterwerken aanzienlijke bedragen besteed.

Het in 1923 met den raad van het waterschap Opak gevoerde overleg betreffende de wenschelijkheid om het gebied van het nog op te richten waterschap Progo te voegen bij dat van het bestaande waterschap Opak en dit laatste te vergrooten tot één waterschap Opak Progo, had een gunstig verloop. Inmiddels werd, na gepleegd overleg met de betrokken beheerders, een aanvang gemaakt met de invoering van het technisch waterbeheer binnen het gebied van het waterschap Progo. De kosten van dit beheer worden gedragen door de bovenbedoelde beheerders, totdat het waterschap zal zijn opgericht.

Drinkwatervoorziening. De hoofdaanvoerleiding van het brongebouw tot aan het hoogreservoir, even benoorden de hoofdplaats Jogjakarta, kwam met de daarbij behoorende kunstwerken gereed. Het werk werd door het sultanaat in eigen beheer uitgevoerd.

Met den bouw van het hoog-reservoir werd — eveneens in eigen beheer — een aanvang gemaakt.

Marktwezen. Het reeds jaren gekoesterde voornemen om op de groote pasar ter hoofdplaats Jogjakarta, gelegen in het centrum der Europeesche en Chineesche wijk, nieuwe loodsen te bouwen, welke voldoen aan hygiënische eischen en voor dat stadsgedeelte het aanzien verbeteren, kwam in 1923 tot een begin van uitvoering. De bouw van deze loodsen (met uitzondering van de bevloering) werd uitbesteed aan de Hollandsche Betonmaatschappij voor een bedrag van f 105 000, gerekend op f 19 per M². Een achttal loodsen zullen worden opgezet, eene oppervlakte beslaande van ± 5500 M².

Het daarbij behoorend frontgebouw (waarin een 16-tal verkooplokalen), hetwelk afzonderlijk aan een particulier werd uitgesteed tegen een aannemingssom van ± f 27 250, kwam eind 1923 gereed.

In eigen beheer zal worden uitgevoerd de bevloering van de betonloodsen, waarvan de kosten geraamd worden op f 40 880.

De totale uitgaven van verbouwing dier pasar, bedragende ± f 173 130, konden worden bestreden uit de gewone middelen, dank zij de ruime opbrengst van pasar-retributies, als gevolg van de invoering van verhoogde pasartarieven.

Onderwijs. In het sultanaatsgebied waren in 1923 59 volksscholen met 5801 leerlingen (5661 jongens en 140 meisjes), tegen 60 scholen met 4945 leerlingen (4804 jongens en 141 meisjes) in 1922. De vermindering van het aantal sultanaatsscholen met één is een gevolg van de oprichting in April 1922 van een gouvernements Inlandsche 2de klasseschool, waarnaar de leerlingen van die sultanaatsschool (156 jongens en 19 meisjes) zijn overgegaan.

In het Pakoe Alamsch gebied waren in 1923 3 volksscholen met 311 leerlingen (283 jongens en 28 meisjes), tegen 3 scholen met 314 leerlingen (297 jongens en 17 meisjes) in 1922.

Die scholen genieten een gouvernementssubsidie, hetwelk echter — te beginnen met 1924 — geleidelijk wordt verminderd en wel zoodanig, dat van 1926 af de voor die scholen benoodigde kosten geheel uit de zelfbestuursmiddelen zullen worden bestreden.

Naast de voorgeschreven gouvernements-contrôle, wordt het toezicht op de sultanaats- en Pakoe Alamsche scholen opgedragen aan een schoolopziener, in dienst van het sultanaat Jogjakarta.

Speciaal ten behoeve van kinderen van bloed- en aanverwanten, alsmede van dienaren van den sultan van Jogjakarta, bestaat ter hoofdplaats Jogjakarta de z.g. Kapoetran-

school, waar het onderwijs geheel is gelijk te stellen met eene gouvernements Hollandsch-Inlandsche school. De kosten van deze school worden geheel gedragen door het sultanaat Jogjakarta, terwijl de daaraan verbonden leerkrachten gedetacheerde gouvernementsonderwijzers zijn.

Volksgezondheid. Voor de instandhouding van de hulpziekenhuizen ter hoofdplaats Jogjakarta, te Wonosari (Goenoengkidoel) en te Wates (Koelon Praga) werden in 1923 fondsen beschikbaar gesteld tot een gezamenlijk bedrag van f 22 500, of f 11 500 minder dan in 1922, wijl in 1923 geen fondsen meer werden uitgetrokken voor zware herstellingen aan de ziekeninrichtingen.

De bouw van het hulpziekengesticht te Sanden (regentschap Bantoel) is voltooid en onder beheer van den directeur van het Petronella-hospitaal te Jogjakarta gesteld.

Boschwezen. De exploitatie van de djatibosschen in Goenoengkidoel over 1923 heeft een voordeelig saldo opgeleverd van f 24 310, waarvan de helft ten bate van het sultanaat Jogjakarta komt.

De reboisatie-werkzaamheden binnen de Merapi-reserve geschieden door den boschopziener te Kintelan (Magelang), bijgestaan door den mantri pengalasan te Kalioerang, onder leiding en verantwoordelijkheid van den beheershoutvester te Magelang.

De uitgestrektheid van het boschgebied van den berg Merapi bleef 1388 H.A., waarvan 339 H.A. wordt ingenomen door aanplantingen. De rest is natuurbosch of natuurlijke reboisatie of is geheel ongeschikt voor boomgroei, namelijk de eruptiekegel van den vulkaan.

Te Kalioerang werden door den mantri cypressus fastigiata-plantjes gekweekt, bestemd om door den dienst der sultanaatswerken als schaduwboomen langs de wegen te worden geplant.

De begrenzing geschiedde op enkele plaatsen middels een grenssloot en verder middels pagger van bamboe grindjing en doorngewassen (rigot en rissisir).

Vooral in verband met het brandgevaar moeten de grenzen goed onderhouden worden. In het verslagjaar beperkte zich dit onderhoud tot schoonmaak.

Met ingang van 1 Januari 1923 ging het wildhoutboschbedrijf van het particuliere Merapi-fonds over naar het Rijksbestuur van het sultanaat Jogjakarta en werden de inkomsten en uitgaven ook op de Rijksbegrooting van het sultanaat Jogjakarta gebracht.

In het verslagjaar werd door den Rijksbestuurder van Jogjakarta, in overeenstemming met den resident van Jogjakarta, eene regeling getroffen voor de exploitatie van wildhout. Voorloopig komt voor exploitatie alleen in aanmerking Albizzia-hout, aangezien de andere geplante houtsoorten nog van onvoldoende afmetingen zijn.

Veestapel. De algemeene gezondheidstoestand van den veestapel was gunstig, behalve in de laatste drie maanden van het jaar in Goenoengkidoel, waar verscheidene runderen aan mond- en klauwzeer leden en anderen aan boutvuur stierven.

Paardenfokkerij heeft voornamelijk plaats in de afdeeling Goenoengkidoel, waar einde 1923 ± 1300 merries waren. Deze merries worden niet alleen gebruikt voor het fokken, doch ook als rij- en lastpaard. De verbetering van den paardenstapel heeft plaats door stationneering van 7 Sandelhoutdekhengsten.

Regeling van Inlandsche grondrechten. Op 14 Februari 1923 werd de concept-overeenkomst betreffende de grondruiling te Kotagede tusschen het sultanaat Jogjakarta en het soenanaat Soerakarta opgesteld. Sedert is deze overeenkomst ongewijzigd door de betrokken zelfbestuurders aanvaard en is zij bereids door de Regeering goedgekeurd en bekrachtigd (G. B. 23 April 1924 n°. 35).

Het onderzoek betreffende de grondrechten in het gemengde sultanaats- en soenanaatsgebied Imagiri was einde 1923 bijna voltooid, zoodat het voorstel tot grondruiling in dat gebied in 1924 zal kunnen worden opgemaakt, waardoor de thans sterk versnipperde honderden enclaves tot een aaneengesloten complex zullen kunnen worden vereenigd.

De regeling betreffende het winnen van kalksteen kwam in concept gereed; de vaststelling kan in 1924 worden tegemoet gezien.

Ook het onderzoek naar de rechten der z.g. koelie's indoeng werd voltooid en eene korte regeling dier materie in concept opgemaakt.

Eene onteigeningsverordening werd voor beide zelfbesturen ontworpen en afgekondigd in het Rijksblad 1923 n°. 14 (voor het sultanaat) en in het Rijksblad 1923 n°. 4 (voor het Pakoe Alamsche gebied).

Grondafstand in eigendom, opstal en huur. In het verslagjaar werden 30 stukjes grond ter uitbreiding van bestaande eigendomsperceelen met het recht van eigendom afgestaan en in de openbare registers ingeschreven, terwijl op 197 perceelen het recht van opstal werd verleend.

Overgeschreven werden 45 eigendommen en 20 opstallen, terwijl 71 hypotheek-akten werden ingeschreven.

Vorming van het kaloerahanbestuur in het district Imagiri. Bij de vorming van het kaloerahanbestuur werd van den stelregel uitgegaan, dat de a.s. functionarissen zooveel mogelijk worden benoemd uit de voor de verschillende functies geschikte tegenwoordige bekels toewa en bekels djadjar.

Aangezien nog niet beslist was, welke kaloerahans tot het sultanaats- en welke tot het soenanaatsgebied zouden behooren, werden in die kaloerahans, waarbinnen zoowel Solosche als Jogjasche bekels voorkwamen, zooveel mogelijk twee personen, uit iedere groep een, als candidaat-loerah aangesteld, met de bedoeling om den Soloschen candidaat tot loerah te benoemen, indien de kaloerahan bij het soenanaatsgebied wordt gevoegd, de Jogjasche indien de kaloerahan onder het sultanaat zal ressorteeren. De niet benoemde zal dan de functie van kamitoewa verkrijgen.

Europeesche landbouwnijverheid. De werkzaamheden op de gereorganiseerde landbouwondernemingen geschieden nagenoeg geheel in vrijen arbeid. Voor de uitoefening van het aan de ondernemers, krachtens de conversiebeschikking, toegekende recht op het gebruik van de arbeidskrachten der Inlandsche bevolking voor cultuurdoeleinden werd de tusschenkomst van het Bestuur niet ingeroepen.

In het verslagjaar werd de aan de Landbouwmaatschappij Boeloes toebehoorende landbouwonderneming Boeloes verkocht, de eene helft aan de Cultuurmaatschappij Randoegoenting-Tjandisewoe en de andere helft aan de Cultuurmaatschappij Beran.

Landrente. De landrente is, ter vervanging van de vroegere grondpachten, zij het ook op een andere basis dan volgens de gouvernementsregeling in I. S. 1907 n°. 277 (welke regeling voor Jogjakarta werd opgenomen in Rijksblad sultanaat 1920 n°. 11 en voor het Pakoe Alamsche gebied in Rijksblad 1919 n°. 15), ingevoerd in de regentschappen Koelon Praga en Goenoengkidoel, terwijl de landrente in overeenstemming met de gouvernementsregeling gelijktijdig met de ondernemingsreorganisatie wordt ingevoerd in de verschillende regentschappen van de afdeeling Jogjakarta. Laatstgenoemde regeling zal ook in Koelon Praga en Goenoengkidoel worden ingevoerd. De klasseering van het regentschap Koelon Praga, waarin naar globale opname 58 220 bouw landrenteplichtige gronden gelegen zijn, werd in December 1922 aangevangen in het district Pengasih. In den loop van het verslagjaar kon daarmede ook in de drie andere districten Nanggoelan, Kalibawang en Sentolo een aanvang worden gemaakt, zoodat einde 1923 70 van de 132 kaloerahans waren geklasseerd.

De klasseering van het district Imagiri werd in Maart 1923 beëindigd.

De landrenteregeling in Rijksblad 1920 n°. 11 is thans ingevoerd in de districten Prambanan, Ngemplak en Kotagede (regentschap Kalasan), Klegoeng, Mlati, Djoemeneng en Godean (regentschap Sleman) en Tjepit, Srandakan en Kretek (regentschap Bantoel). Zij zal in 1924 worden ingevoerd in het district Imagiri van laatstgenoemd regentschap.

In het geheele gebied bedraagt het landrente-percentage 13, behalve in Oost- en Zuid-Prambanan (11 %), Zuid-Srandakan en Zuid-Kretek (12 %), het heuvelgebied van Tjepit (11 %) en het gedeelte van Kretek beoosten de Opak

(11 %). In Imagiri zullen twee kringen gevormd worden: de vlakte (12 %) en het heuvelgebied (10 %).

De landrente-regeling in Rijksblad Pakoe Alaman 1919 n°. 15 is ingevoerd in het district Sogan van het regentschap Adikarta, waar het landrente-percentage werd gesteld op 12 %. In dat district zijn 7253 bouws belastbare gronden; de landrente-aanslag bedraagt f 40 007 of gemiddeld f 5.52 per bouw. De gemiddelden voor de verschillende groepen bedragen: voor sawahs f 5,82, voor woonerven f 6,59 en voor andere droge gronden f 1,75.

Rechtswezen. Overeenkomstig de door de Regeering ter zake genomen beslissing, is bij verordening van den sultan van Jogjakarta van 5 Juli 1923 n°. 7/1 H (Rijksblad n°. 7) bepaald, dat het rechtsgebied van de „Balemangoe" slechts het nog niet gereorganiseerde gebiedsdeel van het sultanaat Jogjakarta omvat.

B. SOERAKARTA.

Algemeene opmerkingen. Ook voor het dienstjaar 1924 zijn ten behoeve van de beide zelfbesturen in dit gewest sluitende begrootingen verkregen kunnen worden.

In het rijk Soerakarta is echter het evenwicht in den gewonen dienst verbroken. Op dezen dienst wordt voor het jaar 1924 een tekort van f 105 252 verwacht, doordat voor zware herstellingen aan bruggen, gebouwen en bevloeiingswerken f 48 750 en voor verbetering van wegen f 63 935 meer is uitgetrokken dan bij de begrooting van het vorige jaar. Bij de samenstelling der begrooting voor 1925 zal dienen te worden overwogen of genoemde uitgaafposten niet op de vroegere bedragen kunnen worden teruggebracht.

Een meevaller voor het rijk Soerakarta is de hoogere ontvangst wegens uitkeering van het Gouvernement ter regeling van de geldelijke verhouding, welke, als gevolg van de verdubbeling van de slachtbelasting, voor 1924 op f 207 788 werd vastgesteld, tegen f 102 231 voor 1923.

Aangezien de overige middelen van het rijk Soerakarta zoo goed als geen accres vertoonen, is het daarom noodzakelijk, dat er naar gestreefd wordt om nieuwe bronnen van inkomsten aan te boren, ten einde aan de onvermijdelijke normale stijging der gewone uitgaven in de komende jaren het hoofd te kunnen bieden.

In dit verband moge andermaal de aandacht worden gevestigd op het groote belang voor het rijk Soerakarta, dat de voorgenomen invoering der locale belastingen, welke eene vermeerdering van de gewone middelen van ± f 140 000 's jaars zullen geven, spoedig een feit wordt.

Op 3 Januari 1924 is tegen betaling van de som van f 350 000 ineens het onereuse pasarcontract van het rijk Soerakarta met den oud-majoor der Chineezen te Solo Be Kwat Koen met onderling goedvinden ontbonden.

Wijl verwacht werd, dat het kasfonds niet groot genoeg was om daaruit bedoelde uitgaaf boven de gewone loopende uitgaven te bestrijden, is met de Factory der Nederlandsche Handelmaatschappij eene overeenkomst voor eene crediet-leening ten behoeve dier gewone uitgaven aangegaan.

Naar het zich aanvankelijk liet aanzien zou in 1924 gedurende de eerste 3 maanden over het geheele crediet van f 350 000 moeten worden beschikt ten behoeve van de gewone uitgaven, in 1925 f 315 000 of f 35 000 minder, omdat men de inkomsten van genoemde pasar daarvan in aftrek kan brengen en in het elk daarop volgend jaar f 35 000 minder om gelijke reden.

Nu de verschillende gouvernementsbijdragen in Februari 1924 beschikbaar konden worden gesteld, is van bedoelde credietleening, waarover een rente van 6 % 's jaars verschuldigd is, nog geen gebruik behoeven te worden gemaakt.

Het gevolg van de ontbinding van hoogerbedoeld pasarcontract is, dat op de begrooting voor 1924 niet meer gerekend behoeft te worden op de uitkeering van 80 % der inkomsten van de groote pasar te Solo aan den oud-majoor Be Kwat Koen, hetgeen eene bezuiniging van uitgaven van f 27 700 's jaars beteekent. Bedoelde pasar-inkomsten zullen bovendien met f 12 000 's jaars vermeerderen, in verband met de in Februari 1924 ingevoerde tariefsverhooging op genoemde pasar.

In het Mangkoenagarasche rijk, waar het vorige jaar het finantieel evenwicht in den gewonen dienst verkregen is door de bijdrage van het eigendommenfonds in eene vaste en eene buitengewone uitkeering te splitsen, wijst bedoelde dienst thans een vermoedelijk tekort van f 34 908 aan. Een normaal accres vertoonen alleen de na te noemen ontvangsten van den gewonen dienst: de hoofdgeldbelasting f 4862 en het marktwezen f 10 000. Aangezien deze vermeerdering van inkomsten op den duur niet voldoende zal zijn om de onvermijdelijke normale stijging der gewone uitgaven in de toekomst te bestrijden moet het voor het Mangkoenagarasche rijk eveneens van groot belang worden geacht, dat de voorgestelde locale belastingen spoedig worden ingevoerd.

Geldelijk beheer. De eindcijfers der begrootingen van het rijk Soerakarta over de laatste drie jaren hebben bedragen:

Dienstjaar	Ontvangsten.	Uitgaven.
1922. Gewone dienst	f 5 181 215	f 5 124 491
Buitengewone dienst . .	712 267	768 991
	f 5 893 482	f 5 893 482
1923. Gewone dienst	f 5 177 784	f 5 168 696
Buitengewone dienst . .	628 794	637 882
	f 5 806 578	f 5 806 578
1924. Gewone dienst	f 5 119 344	f 5 224 596
Buitengewone dienst . .	1 287 924	1 182 672
	f 6 407 268	f 6 407 268

De eindcijfers der begrootingsrekeningen hebben bedragen:

Dienstjaar	Ontvangsten	Uitgaven
1920	f 5 789 479	f 5 334 385
1921	6 121 067	5 829 228
1922	6 013 368	5 571 551

De eigendommen van het rijk Soerakarta bestaan uit effecten tot eene nominale waarde van f 135 000; den stadstuin Sriwedari; het museum ter hoofdplaats Soerakarta en de rijksonderneming Karanggeneng in de afdeeling Bojolali.

De eindcijfers der begrootingen van het Mangkoenagarasche rijk over de laatste drie jaren hebben bedragen:

Dienstjaar	Ontvangsten.	Uitgaven.
1922. Gewone dienst	f 1 201 172	f 1 892 951
Buitengewone dienst . .	1 224 122	532 343
	f 2 425 294	f 2 425 294
1923. Gewone dienst	f 1 795 615	f 1 791 381
Buitengewone dienst . .	722 431	726 665
	f 2 518 046	f 2 518 046
1924. Gewone dienst	f 1 921 203	f 1 886 295
Buitengewone dienst . .	482 150	517 058
	f 2 403 353	f 2 403 353

De eindcijfers der begrootingsrekeningen hebben bedragen:

Dienstjaar	Ontvangsten	Uitgaven
1920	f 2 398 310	f 2 232 600
1921	2 725 542	2 617 449
1922	2 489 961	2 419 882

De eigendommen van het Mangkoenagarasche rijk bestaan
uit: de suikeronderneming Tasikmadoe met het aandeelen-
bezit der landbouwonderneming Triagan; de suikeronder-
neming Tjolomadoe met het aandeelenbezit der landbouw-
ondernemingen Klodran en Djombor; de koffie-onderneming
Kerdjogadoengan; de vezelonderneming Modjogedang; de
rijstonderneming Mojoretno; de kapokfabriek te Wonogiri;
huizenbezit te Semarang, Solo en Wonogiri; djati- en wild-
houtbosschen; het hotel Karangpandan; effecten.
De exploitatie-uitkomsten van de verschillende eigen-
dommen en bedrijven waren over 1923:

	Netto verlies.	Netto winst.
Suikerfabriek Tasikmadoe . .	—	f 664 919,06
Suikerfabriek Tjolomadoe . .	f 11 287,01	—
Koffieonderneming Kerdjoga-doengan	—	13 039,95
Vezelonderneming Modjogedang	25 183,04	—
Rijstonderneming Mojoretno .	—	21 215,24
Kapok- en klapperonderneming Polokarto	—	134,77
Kapokfabriek Wonogiri . . .	8 593,93	—
Huizenbezit Semarang . . .	—	39 763,40
Huizenbezit Solo	—	10 686,78
Huizenbezit Wonogiri . . .	—	1 840,95
Djatibosschen	20 282,86	—
Reboisatie	5 678,58	—
Hotel Karangpandan	5 552,67	—
Interest rekening	—	212 731,45
Interest effecten.	—	406 788,35
Interest hypotheken	—	1 749,96
Koersverschillen effecten. . .	—	307,94
Diversen	—	44,66
Netto winst . . .	1 296 644,42	—
	f 1 373 222,51	f 1 373 222,51

De netto winst werd verdeeld als volgt: bijdragen aan de
rijkskas f 875 000, uitbreidings- en vernieuwingsfonds der
suikerfabrieken f 217 000, reserve vezelonderneming Mod-
jogedang f 25 000 en gevoegd bij het kapitaal f 179 644,42.

Inlandsch gemeentewezen. In verband met de invoering
der hervormingen op 1 April 1924 in de districten Gesi en
Gemolong van het regentschap Sragen werden in de aldaar
ontworpen desa's (kaloerahans) in de maanden Maart en
April 1924 desabesturen aangesteld. Het aantal dezer nieuwe
gemeenten bedroeg op elk der ondernemingen Ketitang,
Trobajan, Djetiskarangpoeng, Tegalombo, Sambiredjo,
Karangdowo, Brodjol-Gondangmanis, Bandoeng-Wonolelo,
Soemberkedoengdowo en Madjenang onderscheidenlijk 4, 2,
1, 1, 1, 1, 5, 12, 8 en 10, zoomede 82 in de z.g. kedjawen
(onverhuurd gebied).
Met ingang van 1 October 1923 werden eveneens nieuwe
desabesturen aangesteld in onderscheidenlijk 7 en 12 kaloe-
rahans der rijksonderneming Karanggeneng (district Bojo-
lali) en der soesoehoenansonderneming Ampel (district
Ampel), beiden gelegen in het regentschap Bojolali.
Zoodoende werden de hervormingen ingevoerd in 146 ge-
meenten, waarvan in het conversiedistrict Bojolali 19, in
Gesi 37 en in Gemolong 90. In het rijk Soerakarta zijn dus
thans ingevoerd 788 + 146 = 934 desa's.
In het Mangkoenagarasche rijk werden in 1923 geen
nieuwe gemeenten ingevoerd, dus bleef het aantal 658.

*Bruggen, wegen, gebouwen en burgerlijke openbare
werken.* Het gewoon onderhoud der wegen in het rijk Soe-
rakarta vorderde in 1923 een bedrag van f 114 955, terwijl
voor het aanbrengen van zware herstellingen aan de wegen
uitgetrokken werd een bedrag van f 81 379, derhalve te
zamen f 196 334, tegen f 195 151 in 1922. Gewoon onder-
houd, zware herstellingen en nieuwbouw van bruggen, ge-
bouwen en burgerlijke openbare werken vorderde in 1923
onderscheidenlijk f 20 000, f 51 513 en f 121 908, tegen
f 20 000, f 33 548 en f 47 900 in 1922.
In de Mangkoenegaran werd in 1923 uitgegeven voor het
gewoon onderhoud der rijkswegen f 199 806 (evenals in
1922), voor zware herstellingen f 25 500 (in 1922 f 40 018)
en voor nieuwen aanleg en verbetering van wegen f 344 476,
waarvan f 200 000 ten behoeve van de voortzetting der ver-
betering van den weg Wonogiri—grens Ponorogo.
Gewoon onderhoud, zware herstellingen en nieuwbouw
van bruggen vorderde in 1923 onderscheidenlijk f 24 400,
f 15 800 en f 19 610, tegen in 1922 onderscheidenlijk
f 24 400, f 4 600 en f 27 150. Voor gebouwen waren deze
cijfers onderscheidenlijk f 25 558, f 24 670 en f 10 850,
tegen f 25 985, f 30 670 en f 74 834 in 1922.

Bevloeiing. In verband met de geleidelijke invoering
van het waterbeheer op alle binnen het waterschap Deng-
keng in het rijk Soerakarta gelegen landbouwondernemingen
kon 14 September 1923 de eerste vergadering gehouden
worden van den raad in zijne volledige samenstelling. Het
aantal beheerdersleden van den raad bedraagt thans 24.
De watervoorziening van bevolkings- en ondernemings-
gronden had naar behooren plaats; ondanks de niet al te
gunstige weersgesteldheid bleek de beschikbare hoeveelheid
bevloeiingswater in het algemeen voldoende, terwijl het
personeel van het centraal waterschapskantoor zijn veel-
omvattende taak naar den eisch wist te volbrengen.
Voor de oprichting van het waterschap Pepe werden
voorbereidende maatregelen getroffen. Nadat belanghebben-
den hunne instemming hadden betuigd met de vooraf te
treffen voorzieningen en zich vereenigd hadden met de ont-
worpen grenzen van dit waterschap, werd op eenige onder-
nemingen bereids een aanvang gemaakt met de invoering
van het voorloopige waterbeheer. In den loop van het jaar
1924 kan de definitieve oprichting van dit waterschap
tegemoet gezien worden. Dit waterschap zal 14 onder-
nemingen omvatten, waaronder de zelfbestuursonder-
nemingen Tegalgondo en Tjolomadoe.
In de Mangkoenagaran werd voor de instandhouding van
de reeds aangevangen wadoek-Ploembon een bedrag van
f 1000 beschikbaar gesteld. De wadoek-Delingan werd afge-
bouwd en de daarbij behoorende suppletieleiding kwam
eveneens gereed; in den aanvang van 1924 werd dit irriga-
tiewerk in gebruik gesteld.
Ter hoofdplaats werden assaineeringswerken uitgevoerd
tot een bedrag van f 86 237, hetwelk gedragen werd door
het Gouvernement en de beide zelfbesturen elk voor een
derde deel.

Marktwezen. De inkomsten uit het marktwezen in het
rijk Soerakarta bedroegen in 1923 f 304 805, tegen f 270 724
in 1922.
De inkomsten in de Mangkoenagaran bedroegen f 140 321,
tegen f 137 927 in 1922.

Pandhuisdienst. In 1923 werden bij de gouvernements-
pandhuizen beleend 799 213 panden, tegen 764 945 panden
in 1922.
Aan leensommen werd uitgegeven f 3 496 549, tegen
f 3 653 680 in 1922.
De omstandigheid dat, ondanks de stijging van het aantal
beleende panden, het bedrag der uitgegeven leensommen
eene vermindering onderging, moet verklaard worden uit de
daling der marktwaarde van de meeste artikelen, tengevolge
waarvan de panden ook lager gewaardeerd werden; het
gemiddelde der verstrekte leensommen was dan ook in 1923
f 0,16 lager dan in 1922.
Wijl de lossingen een normaal verloop hadden, is de ge-
volgtrekking gewettigd, dat de vermeerdering van het aan-
tal beleende goederen niet een gevolg is van mindere wel-
vaart der bevolking.
Het bedrag der uit de lossingen en veilingen gekweekte
rente bedroeg f 35 993 meer dan in 1922.

Onderwijs. In het rijk Soerakarta werd in het verslagjaar een proef genomen met de oprichting van 9 desascholen in de afdeeling Klaten en werd het toezicht op dit onderwijs voorloopig opgedragen aan den schoolopziener van de Mangkoenagaran.

In de Mangkoenagaran werd het aantal dessscholen in 1923 uitgebreid tot 31.

Volksgezondheid, geneeskundige hulpverschaffing. De gezondheidstoestand was gunstig. De gewone ziekten, als malaria en dysenterie, veroorzaakten vele ziektegevallen; dysenterie kwam in het bijzonder in de afdeeling Klaten voor. Pest bleef heerschen in de afdeelingen Bojolali en Klaten en trad ook sporadisch ter hoofdplaats Soerakarta op (65 gevallen). Vooral ter hoofdplaats Soerakarta kwamen vele pokkengevallen voor. In het onderdistrict Wonogiri werden met gunstig resultaat proeven genomen met oleumchenopodii ter bestrijding der mijnwormziekte.

Boschwezen. In verband met de zeer hooge uitgaven en de slechte uitkomsten van het boschbedrijf, werd de exploitatie van de Mangkoenagaransche bosschen met ingang van 1 Maart 1923 stopgezet. Het boschpersoneel werd belangrijk ingekrompen en alleen de bewaking der boschperceelen en boschreserves, mede met de hulp van het desabestuur, voortgezet.

In den loop van 1923 werd door den inspecteur van het gouvernementsboschwezen, chef der inrichting, een rapport ingediend nopens de wijze waarop het boschbedrijf, in hoofdzaak neerkomende op reboisatie, zou moeten worden voortgezet. Ten behoeve van de uitwerking en uitvoering van een en ander werd een gouvernementshoutvester ter beschikking gesteld.

Veestapel. De gezondheidstoestand van het vee was in het algemeen gunstig. Tegen verspreide gevallen van septichaemia, surra, boutvuur en malleus kon met succes worden opgetreden.

Opmeting en kaarteering; uitgestrektheden. In verband met de versnelling van het tempo der invoering van de reorganisatie werd het personeel van het bureau Metingen tijdelijk uitgebreid met 2 teekenaars en 1 opnemer.

In 1923 werden conversiekaarten vervaardigd van de ondernemingen Kedoengbanteng (5034 bouw), Singge (5825 bouw), Karaban (582 bouw), Madjenang (8828 bouw), Soemberkedoengdowo (7667 bouw), Bandoengwonolelo (5524 bouw), Tagalombo (301 bouw), Karangdowo (459 bouw), Sambiredjo (721 bouw), Brodjolgondangmanis (2809 bouw), Djetiskarangpoeng (592 bouw), Trobajan (624 bouw), Ketitang (1829 bouw) en Karanggeneng (2424 bouw), te zamen 43 219 bouw.

Einde 1923 waren conversiekaarten vervaardigd tot eene uitgestrektheid van 166 476 bouw.

Invoering van het grondhuurreglement. Na ontvangst van de in het vorige verslag vermelde schriftelijke bereidverklaringen van de 6 ondernemingen gelegen in de districten Banjoedono, Kartasoera en Grogol, werden aan de betrokken landbouwondernemers de in art. 5, onder *a* van het grondhuurreglement bedoelde beschikkingen van den Inlandschen zelfbestuurder uitgereikt, gedagteekend 15 Augustus 1923.

Na mededeeling aan die ondernemers van de door hen verschuldigde vergoedingen werden de opgegeven bedragen door hen volledig in de rijkskas gestort.

Eveneens werd, op dezelfde wijze als in vorige verslagen is vermeld, de uitbetaling van de kasepanbedragen geregeld, alsmede de daarop uit te oefenen contrôle.

Naar aanleiding van de in het vorige verslag reeds vermelde indiening van de voorstellen der pachtcommissie voor de afdeeling Sragen, werden bij Residentsbesluit van 11 Juni 1923 voor de 13 ondernemingen die in de districten Gesi en Gemolong haar arbeidsveld hebben, vastgesteld: *a.* de vergoedingen bedoeld in art. 11 n°. 4 onder *a* en *b* van het grondhuurreglement en de minimumhuurprijzen bedoeld in art. 15, lid 1 van dat reglement; *b.* de arbeidsloonen bedoeld in art. 12, onder *a*, van dat reglement.

De in § 1 der uitvoeringsvoorschriften bedoelde bekendmaking betreffende de vaststelling van de grenzen der gevormde desa's, van de vergoedingen en van de arbeidsloonen voor die conversiedistricten Gesi en Gemolong had plaats op 12 Juni 1923 (J. C. n°. 51).

Intusschen hadden drie der genoemde 13 ondernemingen opgehouden te bestaan (Kedoengbanteng en Karaban, welke door de ondernemers vrijwillig werden teruggegeven, en Singge welke werd teruggegeven, nadat het Rijk wegens wanbetaling der huurschat zich niet bereid betoond had tot vernieuwing van de reeds geëxpireerde landhuurovereenkomsten, welke een groot deel dezer onderneming betroffen).

Door de ondernemers der overige 10 landen werd de voorgeschreven bereidverklaring van toetreding tot de conversie tijdig bij het hoofd van gewestelijk bestuur afgelegd, waarna de hervormingen op deze ondernemingen op 1 April 1924 in werking traden.

In den loop van het verslagjaar werden de voorbereidingen beëindigd voor de invoering der reorganisatie in de conversie-districten Soekohardjo, Bojolali, Masaran, Sragen, Gondang en Karangpandan, en werden de desbetreffende voorstellen ingediend aan de betrokken pachtcommissies.

Was voor de afdeeling Sragen reeds eene pachtcommissie ingesteld, de instelling van een tweetal dergelijke commissies bleek alsnog noodig voor het nog niet gereorganiseerde gedeelte der afdeeling Soerakarta en der afdeeling Bojolali, en vond plaats bij besluiten van den Resident onderscheidenlijk van 10 en 28 November 1923 nos. 464 en 489.

Te voren was onderscheidenlijk bij Residentsbesluiten van 18 September en 26 October 1923 nos. 399 en 441 voor de districten Soekohardjo en Bojolali 1 October en 1 November 1924 bepaald als het tijdstip waarop nieuw aangegane landhuurovereenkomsten zullen eindigen, terwijl bij residentsbesluit van 18 Maart 1924 n°. 130 1 April 1925 aangewezen werd als dit tijdstip voor de districten Masaran, Sragen, Gondang en Karangpandan.

De voorstellen der pachtcommissies betreffende de conversiedistricten Soekohardjo en Bojolali (waarin gelegen zijn respectievelijk 2 en 4 ondernemingen) bereikten den Resident in December 1923 en Januari 1924, terwijl die betreffende de conversiedistricten Masaran, Sragen, Gondang en Karangpandan bij de afsluiting van dit verslag nog in bewerking waren.

Thans echter kan reeds verklaard worden, dat de voorstellen van het agrarisch bureau de algeheele instemming konden verwerven van alle leden dier commissies en, op een enkele uitzondering na, ook van de betrokken ondernemers; slechts de beheerder van één in het district Sragen gelegen onderneming maakte zijn voornemen kenbaar bezwaren te zullen indienen tegen de door de pachtcommissie voor te stellen vergoedingen, op welk voornemen hij intusschen later terugkwam.

Naar aanleiding van de door de pachtcommissies ingediende voorstellen voor de conversiedistricten Soekohardjo en Bojolali werden voor deze districten bij Residentsbesluiten van 21 December 1923 n°. 534 en 24 Januari 1924 n°. 42 vastgesteld de vergoedingen, minimumprijzen en arbeidsloonen (J. C. 1923 n°. 103 en 1924 n°. 9).

Het bureau Metingen voltooide intusschen reeds het meerendeel der conserviekaarten van de in die districten gelegen ondernemingen. Voorts werden door dit bureau afgeleverd 237 kaloerahan-kaarten van de 6 genoemde districten.

De hervormingen in het rijk Soerakarta zijn thans ingevoerd in de districten Prambanan, Bajat, Klaten, Ponggok, Karangnongko, Bedji en Delanggoe (afd. Klaten), Kartasoera en Bekonang (afd. Soerakarta), Karanggede, Djoewangi en Banjoedono (afd. Bojolali), Gesi en Gemolong (afd. Sragen), zoomede op de rijksonderneming Karanggeneng en de soesoehoenansonderneming Ampel (afd. Bojolali). De invoering zal plaats vinden in de districten Soekohardjo (afd. Soerakarta) en Bojolali (afd. Bojolali) (in 1924), Masaran, Sragen, Gondang (afd. Sragen) en Ampel (afd. Bojolali) (in 1925) en Tawangsari (afd. Soerakarta), Sawahan en Simo (afd. Bojolali) (in 1926).

Op de hoofdplaatsen Soerakarta, Klaten, Bojolali en Sragen zijn onderscheidenlijk 38, 7, 3 en 3 Inlandsche gemeenten ingesteld met eigen desabesturen.

In de Mangkoenegaran zijn de hervormingen ingevoerd op de rijksondernemingen Tjolomadoe (afd. Soerakarta), Tasikmadoe, Kerdjogadoengan en Mojoretno (afd. Sragen) en in de districten Wonogiri, Woerjantoro, Batoeretno, Djatisrono en Poerwantoro (afd. Soerakarta) en Djoemapolo (afd. Sragen).

De invoering zal plaats hebben in de districten Kota Mangkoenegaran (afd. Soerakarta) en Karangpandan (afd. Sragen) (in 1925) en Karanganjar (afd. Sragen) (in 1926).

Op de Mangkoenagarasche hoofdplaatsen Soerakarta, Wonogiri en Karanganjar zijn onderscheidenlijk 8, 3 en 1 Inlandsche gemeenten ingesteld met eigen desabesturen.

Ter opheffing van de laatste enclaves der zelfbesturen in elkanders gebied, alsmede ter verbetering van de grenzen der beide gebieden had in het verslagjaar, met volledige instemming van de zelfbestuurders, een onderlinge uitruil van gebied plaats; de desbetreffende overeenkomst, welke ter goedkeuring aan de Regeering aangeboden zal worden, is in behandeling.

Mede tengevolge van dezen uitruil bleek eene wijziging van de districtsgrenzen noodig in het regentschap Soerakarta; met opheffing van het district Grogol en met wijziging van de grenzen en de administratieve indeeling der districten Kartasoera en Soekohardjo werd het district Bekonang gevormd.

Europeesche landbouwnijverheid. De resultaten van den suikeroogst zijn in het verslagjaar minder bevredigend geweest; de verkoopprijzen waren echter gunstig, zoodat de suikerindustrie dooreengenomen een goed jaar heeft gemaakt.

De tabaksoogst heeft voor een deel te lijden gehad van langdurige droogte, evenwel werd een goed product verkregen en zijn de vooruitzichten van de markt gunstig.

De koffieboeboek-ziekte oefende ook in het verslagjaar een nadeeligen invloed uit; de koffie-oogst was dan ook weinig bevredigend.

De z.g. bergcultures maakten overigens in het algemeen geen onbevredigende resultaten.

In de eerste maanden van 1924 werden de in de afdeeling Bojolali gelegen thee- en koffie-onderneming Soekaboemi, benevens de koffie-ondernemingen Goeboeg Ngargosari en Kebonso (Tambak) gekocht door de Anglo-Dutch Estates Agency Ltd. Voorts werden de in de afdeeling Sragen gelegen suikerrietlanden Masaran en Gebangwinong overgenomen door de Cultuurmaatschappij Lawoe, eigenaresse van de mede in die afdeeling gelegen suikeronderneming Modjosragen en Kedoengbanteng. Op laatstvermelde onderneming, te voren ressorteerende onder de suikerfabriek Modjosragen, werd in den aanvang van 1924 een nieuwe suikerfabriek opgericht. Een gedeelte van de bergcultuuronderneming Tampir (afd. Bojolali) werd gekocht door en gevoegd bij de aangrenzende in de afdeeling Klaten gelegen suikeronderneming Gedaren. De kleine koffie- en rubberonderneming Tegalombo in het district Gemolong (afd. Sragen) ging in Japansche handen over.

In de afdeeling Klaten werd op enkele ondernemingen, toebehoorende aan de z.g. „Kongsi van der Wijck" gedeeltelijk overgegaan van de cultuur van tabak naar suikerriet en omgekeerd, met het doel om de voor tabak meest geschikte gronden ook voor die cultuur te benutten en daardoor een meerwaardig product te verkrijgen.

Landrente, klasseering, invoering, uitgestrektheden. In verband met de invoering der nieuwe landrenteregeling (Rijksblad Soerakarta 1917 n°. 10; Rijksblad Mangkoenegaran 1917 n°. 13) werden reeds gegroepeerd en geklasseerd in het rijk Soerakarta 351 962 bouw en in het Mangkoenagaransche rijk 315 904 bouw, te zamen 667 866 bouw grond; de totale uitgestrektheid in het geheele gewest opgemeten grond bedraagt 747 583 bouw.

Klasseerwerk werd verricht in de districten Gondang, Sragen en Masaran (afd. Sragen), Soekohardjo en Tawangsari (afd. Soerakarta), Ampel, Sawahan, Simo en Bojolali (afd. Bojolali), alle in het rijk Soerakarta, zoomede in de districten Kota Mangkoenegaran (afd. Soerakarta), Karangpandan en Karanganjar (afd. Sragen).

Bijlage D.

(Zie hoofdstuk D van het verslag.)

A. Legerstatistiek (tabellen 1—16).

Formatie en sterkte.

Winsten en verliezen.

Onderwijs en straffen.

B. Gewapende korpsen niet rechtstreeks tot het leger behoorende.

---

1. Formatie en sterkte van het leger (ongereken het

OMSCHRIJVING.	NORMALE FORMATIE. Officieren en als zoodanig dienstdoenden. Officieren. b)	Onder-luitenants.	Militairen beneden den rang van officier (ongerekend — als in de voorgaande kolommen begrepen — de onderluitenants). Aanvullingstroepen.	Inheemsche troepen.	Totaal.	Troepenpaarden.
Staf van den Gouverneur-Generaal	c) 3	—	—	—	—	—
Departement van oorlog (commandant van het leger en I[ste] afdeeling van het departement van oorlog)	7	—	—	—	—	—
Generale staf. hoofdbureau (VIIde afdeeling A departement van oorlog) a)	13	—	—	—	—	—
Generale staf. gewestelijke dienst	5	—	—	—	—	—
Gewestelijke en plaatselijke staf	d) 23	—	—	—	—	—
Infanterie. hoofdbureau (IIde afdeeling departement van oorlog) en staf van het wapen	9	—	—	—	—	—
Infanterie. infanterie-troepen: 20 veldbataljons, 4 mitrailleur-compagnieën, 1 compagnie vestingmitrailleurs en wielrijders	350	—	2 180	11 001	13 181	216
het korps marechaussee	19	—	72	1 140	1 212	—
garnizoens-infanterie, subsist. kaders, ben. kaderscholen	262	—	694	8 237	8 940	—
3 depot-bataljons	38	—	240	1 397	1 637	—
op marsch ter bereiking van de bestemming	—	—	—	—	—	—
Cavalerie. hoofdbureau (VIIIste afdeeling departement van oorlog) en staf van het wapen	3	—	—	—	—	—
cavalerietroepen	24	4	92	775	867	869
op marsch ter bereiking van de bestemming	—	—	—	—	—	—
Artillerie. hoofdbureau (IIIde afdeeling departement van oorlog) en staf van het wapen	10	—	—	—	—	—
artillerie-troepen: mobiele artillerie	70	18	816	1 896	2 712	1 151
artillerie-troepen: kust- en stelling-artillerie	15	7	72	623	695	—
materieel der artillerie en artillerie-werkplaatsen	18	h) 6	h) 383	13	396	—
op marsch ter bereiking van de bestemming	—	—	—	—	—	—
Genie. hoofdbureau (IVde afdeeling departement van oorlog) en staf van het wapen	27	6	168	—	168	—
genietroepen	17	4	183	504	687	—
automobielcompagnie	5	1	21	273	294	—
Luchtvaartafdeeling	73	14	187	348	535	—
Intendance. hoofdbureau (VIIde afdeeling B departement van oorlog)	11	—	—	—	—	—
Intendance. gewestelijke dienst en dienst der magazijnen van kleeding en uitrusting	11	11	64	10	74	—
Militaire administratie. hoofdbureau (Vde afdeeling departement van oorlog)	12	—	3	—	3	—
gewestelijke dienst en dienst bij de korpsen, garnizoenen en ziekeninrichtingen	44	—	130	—	130	—
Geneeskundige en hospitaaldienst. hoofdbureau (VIde afdeeling departement van oorlog), magazijnen van de geneesmiddelen en scheikundig laboratorium	e) 13	h) —	h) 8	—	8	—
korps officieren van gezondheid	200	—	—	—	—	—
„ officieren-apothekers	23	—	—	—	—	—
„ apothekers-assistenten	—	h) —	h) 52	—	52	—
hospitaaldienst	5	h) —	h) 848	975	1 823	—
op marsch ter bereiking van de bestemming	—	—	—	—	—	—
Diergeneeskundige dienst. hoofdbureau (XIde afdeeling departement van oorlog)	1	—	—	—	—	—
korps militaire paardenartsen	11	—	—	—	—	—
korps militaire paardenverplegers	—	—	9	60	69	—
Topographische dienst. hoofdbureau (IXde afd. depart. van oorlog) en topographische inrichting	4	—	51	—	51	—
brigades v. d. topographischen dienst	18	—	68	—	68	—
opleidingscursus voor leerling-teekenaar en leerling-opnemer	—	—	2	—	2	—
Dienstplicht- en reservepersoneel. hoofdbureau (Xde afdeeling departement van oorlog)	5	—	—	—	—	—
gewestelijke dienst	10	—	—	—	—	—
Trein	8	2	44	357	401	636
Gymnastiek- en sportschool	3	—	7	—	7	—
Korps militaire schrijvers	—	—	643	—	643	—
Korps stafmuzikanten	—	—	31	—	31	—
Kader en leerlingen der militaire school	3	—	39	52	91	—
Hoefsmidschool	f) —	—	2	—	2	—
Remonte-depot	—	—	3	51	54	365
Kader bij de militaire strafgevangenis en bij de militaire provoosthuizen	1	h) —	h) 26	—	26	—
Totalen aan militairen op einde 1923	g) 1 374	73	7 138	27 712	34 850	3 237
	1447		34 850			
Recapitulatie.						
Infanterie (voor zoover hierboven onder de gelijknamige wapens en diensten uitgetrokken).	678	—	3 186	21 775	24 961	216
Cavalerie	27	4	92	775	867	869
Artillerie	113	31	1 271	2 532	3 803	1 151
Genie	49	11	372	777	1 149	—
Andere onderdeelen	507	27	2 217	1 853	4 070	1 001
Totalen als boven	1 374	73	7 138	27 712	34 850	3 237
Op einde 1922 waren de totalen	1 374	73	7 273	27 775	35 048	3 237

a) De verdere afdeelingen van het departement van oorlog, waartoe ook behooren enkele in bijzondere betrekkingen geplaatste hoofd- en verdere officieren, worden gevormd door de bij de verschillende wapens en diensten vermelde hoofdbureaux (zie Ind. St. 1922 n°. 756).

b) Ingevolge §§ 45, 59, 99 en 118 der legerformatie, zooals zij luiden ingevolge Ind. St. 1922 n°. 756, kunnen bij de infanterie ten minste 125 en ten hoogste 150, bij de cavalerie 4, bij de artillerie 25 en bij de genie 4 plaatsen van 2de-luitenant worden vervuld door onderluitenants.

reken het niet-militair personeel) op einde 1923.

Troepenpaarden.	TEGENWOORDIGE (tijdelijk geldende) FORMATIE. Officieren en als zoodanig dienstdoenden.		Militairen beneden den rang van officier (ongerekend — als in de voorgaande kolommen begrepen — de onderluitenants).			Troepenpaarden.	STERKTE. k) Officieren en als zoodanig dienstdoenden.		Militairen beneden den rang van officier (ongerekend — als in de voorgaande kolommen begrepen — de onderluitenants).			Troepenpaarden.
	Officieren.	Onder-luitenants.	Aanvullings-troepen.	Inheemsche troepen.	Totaal.		Officieren.	Onder-luitenants.	Aan-vullings-troepen.	Inheemsche troepen.	Totaal. ff)	
—	c) 3	—	—	—	—	—	c) 2	—	—	—	—	—
—	7	—	—	—	—	—	l) 7	—	—	—	—	—
—	14	—	—	—	—	—	m) 12	—	—	—	—	—
—	4	—	—	—	—	—	m) 4	—	—	—	—	—
—	d) 24	—	—	—	—	—	n) 21	—	u) —	—	u) —	—
—	8	—	—	—	—	—	7	—	—	—	—	—
—												
216	350	—	2 180	11 001	13 181	216	299	58	2 216	8 526	10 742	217
—	19	—	72	1 140	1 212	—	14	—	54	1 023	1 077	—
—	262	—	694	8 237	8 931	—	267	39	807	8 400	9 207	—
—	38	—	240	1 397	1 637	—	26	4	98	1 749	1 847	—
—	—	—	—	—	—	—	18	2	88	632	720	—
—	3	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—
869	24	4	92	775	867	869	36	3	311	568	879	791
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	10	—	—	—	—	—	11	—	—	—	—	—
1 151	77	11	816	1 896	2 712	1151	79	8	677	1 741	2 418	988
—	15	7	72	623	695	—	18	6	61	470	531	—
—	18	h) 6	h) 383	13	396	—	21	7	v) 268	69	337	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	27	6	168	—	168	—	30	1	w) 143	7	150	—
—	17	4	183	504	687	—	16	4	147	403	550	—
—	5	1	21	273	294	—	4	—	11	225	236	—
—	73	14	187	212	399	—	o) 28	4	x) 61	107	168	—
—	11	—	—	—	—	—	7	—	—	—	—	—
—	11	11	64	10	74	—	21	16	ij) 55	10	65	—
—	12	—	3	—	3	—	12	—	1	—	1	—
—	44	—	130	—	130	—	40	20	105	2	107	—
—	13	—	h) 8	—	8	—	p) 14	—	5	—	5	—
—	200	—	—	—	—	—	q) 168	—	—	—	—	—
—	23	—	—	—	—	—	q) 20	—	—	—	—	—
—	—	—	h) 52	—	52	—	—	—	45	2	47	—
—	4	—	h) 843	914	1 757,	—	—	—	z) 252	1 383	1 635	—
—	—	—	—	—	—	—	3	—	6	7	13	—
—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—
—	11	—	—	—	—	—	10	—	—	—	—	—
—	—	—	9	60	69	—	—	—	4	34	38	—
—	3	—	51	—	51	—	r) 4	—	38	4	42	—
—	22	—	63	—	63	—	r) 14	—	aa) 53	6	59	—
—	—	—	2	—	2	—	—	—	—	—	—	—
—	5	—	—	—	—	—	5	3	—	—	—	—
—	10	—	—	—	—	—	7	—	—	—	—	—
636	8	2	44	357	401	636	5	—	37	377	414	548
—	3	—	7	—	7	—	2	—	—	—	—	—
—	—	—	646	—	646	—	—	—	bb) 303	153	456	—
—	—	—	31	—	31	—	—	—	cc) 34	—	34	—
—	3	—	39	52	91	—	3	—	19	77	dd) 96	—
—	—	—	2	—	2	—	—	—	2	—	2	—
365	—	—	3	51	54	365	—	—	3	51	54	226
—	1	—	h) 26	—	26	—	1	—	24	—	24	—
3 237	i) 1383	66	7 131	27 515	34 646	3 237	s) 1 260	175	5 928	26 026	31 954	2 770
	1 449		34 646				t) 1 435		ee) 31 954			
216	677	—	3 186	21 775	24 961	216	631	103	3 263	20 330	23 593	217
869	27	4	92	775	867	869	39	3	311	568	879	791
1 151	120	24	1 271	2 532	3 803	1151	129	21	1 006	2 280	3 286	988
—	49	11	372	777	1 149	—	50	5	301	635	936	—
1 001	510	27	2 210	1 656	3 866	1 001	411	43	1 047	2 213	3 260	774
3 237	1 383	66	7 131	27 515	34 646	3 237	1 260	175	5 928	26 026	31 954	2 770
3 237	1 377	74	7 271	27 804	35 075	3 237	1 349	201	6 373	26 687	33 060	2 681

c) Van de adjudanten van den Gouverneur-Generaal kan er één tot de marine behooren. Die plaats wordt vervuld door een luitenant-ter-zee 1ste klasse. De twee aan het leger ontleende adjudanten behooren beiden tot de artillerie.

d) Ongerekend, wat betreft den gewestelijken staf, de officieren hiervóór bij „generale staf" vermeld onder „gewestelijke dienst".

e) Hieronder 7 behoorende tot het korps officieren van gezondheid en 6 behoorende tot het korps officieren-apothekers.

f) Als directeur van de hoefsmidschool treedt op een militair paardenarts, vermeld in de formatie van het korps officieren-paardenartsen.

g) Hieronder 887 luitenants (waarvan alleen bij de infanterie 462); daaronder (zie noot *b*) bij de infanterie ten minste 125 en ten hoogste 150, bij de cavalerie 4, bij de artillerie 25 en bij de genie 4 onderluitenants.

Van de 887 luitenants kunnen er ten hoogste 571 den rang bekleeden van 1ste-luitenant, van wie 231 bij de infanterie.

h) De in de formatie opgenomen onderluitenant-opziener bij de pyrotechnische werkplaats, de onderluitenant-meester-geweermaker-onderwijzer bij de werkplaatsen voor draagbare wapenen, de 56 onderluitenants-apothekers-assistenten, de onderluitenant-ziekenverpleger bij den hospitaaldienst en de 2 onderluitenants bij het kader der militaire strafgevangenis, tevens huis van detentie, verrichten geen diensten als officier en zijn in verband hiermede vermeld in de rubriek: „militairen beneden den rang van officier".

i) Hieronder 887 in den rang van 1ste- of 2de-luitenant.

k) Welke categorieën van officieren en militairen beneden dien rang — en hoevelen — hoewel nog tot het leger behoorende, *niet* in de sterkte tellen, blijkt uit tabel 2 van deze bijlage.

l) Van de 6 hier bedoelde officieren (buiten den legercommandant) behoort er 1 tot den generalen staf en behooren er 5 tot de infanterie.

m) Hieronder 14 afkomstig van de infanterie en 2 van de artillerie.

n) Als bij noot *d*. De hier bedoelde officieren waren alle van de infanterie.

o) Van de 28 hierbedoelde officieren zijn er 2 afkomstig van den generalen staf, 18 van de infanterie, 1 van de cavalerie, 5 van de artillerie en 2 van de militaire administratie.

p) Hieronder 8 behoorende tot het korps officieren van gezondheid en 6 behoorende tot het korps officieren-apothekers.

q) Hieronder 33 tijdelijk (19 voor den tijd van 3 jaren en 14 voor den tijd van 5 jaren) aangestelde officieren van gezondheid der 2de klasse (waarvan 27 vreemdelingen) en 9 tijdelijk (7 voor den tijd van 3 jaren en 2 voor den tijd van 5 jaren) aangestelde militaire apothekers der 2de klasse (alle vreemdelingen).

r) Hieronder 1 gepensionneerde majoor-titulair en 1 gepensionneerde kapitein. Van de 16 actief dienende officieren zijn er 15 afkomstig van de infanterie en 1 van de artillerie.

s) Hieronder 463 eerste- en 240 tweede-luitenants, waarvan bij de infanterie onderscheidenlijk 218 en 167 (onder het cijfer 218 zijn begrepen 3 inlandsche officieren). Onder het cijfer der eerste-luitenants tellen in deze opgave ook de van het Nederlandsche leger in Indië gedetacheerde officieren ten getale van 2, namelijk 2 paardenartsen der 1ste klasse, en onder het cijfer der tweede-luitenants ten getale van 178, namelijk 1 van den staf van den Gouverneur-Generaal (kapitein), 1 van den plaatselijken staf (1ste-luitenant), 134 der infanterie (6 kapiteins, 113 eerste- en 15 tweede-luitenants), 1 der cavalerie (1ste-luitenant), 17 der artillerie (14 eerste- en 3 tweede-luitenants), 1 van de genie (eerste-luitenant), 9 van de luchtvaartafdeeling (eerste-luitenants), 1 van de intendance (kapitein), 9 van de militaire administratie (eerste-luitenants), 1 van den topografischen dienst (eerste-luitenant) en 3 van den trein (1 eerste- en 2 tweede-luitenants).

t) Overigens behooren nog tot het leger de officieren vermeld in tabel 2 van deze bijlage.

u) Onder den gewestelijken staf in Atjeh behooren 1 gepensionneerd onderluitenant en 2 Europeesche opzichters (niet-militairen) voor het toezicht over de daar gedetacheerde dwangarbeiders.

v) Aan niet-militair personeel waren bovendien bij sommige artillerie-inrichtingen in dienst 18 Europeanen (10 Europeanen minder dan de formatie aangeeft).

w) Bij de genie waren bovendien aan niet-militairen in dienst 5 Inlanders (5 minder dan de formatie aangeeft).

x) Bij de luchtvaartafdeeling waren bovendien aan niet-militairen in dienst 19 Europeesche beambten (3 minder dan de formatie aangeeft) en 170 inheemsche burgers (werklieden).

ij) Bovendien 1 Europeesche opziener over het grasland en 1 linnenjuffrouw.

z) Bij den hospitaaldienst is bovendien beschikt over een vrij talrijk burgerpersoneel, namelijk:

1°. ter bezetting van plaatsen voor welke in de formatie op militairen is gerekend, over 350 burgerpersonen (137 Europeanen en Amboineezen en 213 niet-Amboineesche Inlanders);

2°. ter bezetting van plaatsen, welke door de formatie zijn aangewezen voor burgerpersoneel, over 978 burgerpersonen [1 directrice, 14 hoofdverpleegsters, 2 hoofdverplegers, 2 ziekenverplegers 1ste klasse, 58 ziekenverpleegsters 1ste klasse, 3 ziekenverpleegsters 2de klasse en 4 leerlingen-ziekenverpleegsters, behoorende tot het verplegingspersoneel, 562 mannelijke (12 Amboineezen en 550 Inlanders) en 135 vrouwelijke (4 Amboineesche en 131 Inlandsche) burgers, behoorende tot het bedieningspersoneel en 197 burgers voor bijzondere betrekkingen (3 Europeesche hoofdkoks, 14 Europeesche koks, 6 dames voor de huishouding — 2 voor de hospitalen en 4 voor de zusterhuizen — 52 Europeesche, 25 Amboineesche en 97 Inlandsche bijzondere beambten)].

Bij den geneeskundigen dienst waren bovendien aan niet-militairen in dienst 12 burgerpersonen, te weten: 5 conducteurs, 1 assistente, 1 amanuensis, 2 burgerlijke apothekers-assistenten en 3 vaklieden.

aa) In de hier uitgetrokken cijfers is niet begrepen het bij de formatie toegestane niet-militair personeel, bestaande uit 385 Inlanders (onder wie 177 topografen, 150 teekenaars, 11 verkenners, 17 retoucheurs, 21 lithografen, 4 instrumentmakers en 5 boekhouders), 2 Europeesche burgers (1 teekenaar en 1 opnemer) ter vervanging van ontbrekend militair personeel en 14 Europeanen (leerlingen voor den opleidingscursus voor leerling-teekenaar en leerling-opnemer).

bb) Ter voorziening in het tekort aan *militairen* als schrijver waren bovendien in dienst 172 *niet-militairen* (33 Europeanen, 21 Amboineezen, 113 andere Inlanders en 5 Chineezen).

cc) Bovendien waren bij het korps stafmuzikanten gedetacheerd ter beproeving of ter opleiding 4 Europeesche militairen.

dd) Hieronder van de aanvullingstroepen 10 leerlingen van de militaire school en 2 leerlingen van den cursus tot opleiding van adspirant-officieren en van de inheemsche troepen 21 leerlingen van de militaire school, 46 van den cursus tot opleiding van adspirant-officieren en 5 cadetten.

ee) Overigens behooren nog tot het leger:

1°. de onderofficieren en manschappen, vermeld in tabel 2 van deze bijlage;

2°. het korps (burgerlijke) ambtenaren (179 personen) en

3°. nog 2116 burgerpersonen ter vervulling van de in de formatie begrepen plaatsen, namelijk 694 ter vervanging van ontbrekende militairen (vgl. de noten *x*, *z*, *aa* en *bb*) en 1422 ter vervulling van plaatsen, waarvoor ook de formatie niet-militairen aanwijst (vgl. de noten *u*, *v*, *w*, *x*, *ij*, *z* en *aa*), een en ander ongerekend het niet in de legerformatie begrepen ondergeschikt Inlandsch burgerpersoneel (magazijnsknechten, werklieden, wakers, mandoers, koelies, enz.), waarvan de formatie door het legerbestuur wordt vastgesteld.

Bij den hospitaaldienst werden overigens op het eind van 1923 gebezigd 29 gestraften.

ff) Voor eene verdeeling naar geboorteland (of naar landaard) zie tabel 3 van deze bijlage.

2. Specificatie van de op einde 1923 tot het Indische leger behoorende, maar niet in de sterkte tellende, en daarom in tabel 1 niet vermelde militairen, en van de op dien datum voor dat leger bestemde, maar nog niet in Indië aangekomen officieren.

a. Officieren en als zoodanig dienstdoenden.

Omschrijving.	Wapen of dienstvak.																		Totaal.	
	Generale staf.	Infanterie.		Cavalerie.		Artillerie.		Genie.		Luchtv. afdeeling.	Intendance.		Militaire administratie.		Geneeskundige dienst.		Diergeneesk. dienst.	Topografische dienst.		
	Officieren.	Officieren.	Onderluitenants.	Officieren.	Onderluitenants.	Officieren.	Onderluitenants *a)*	Officieren.	Onderluitenants.	Officieren.	Officieren.	Onderluitenants.	Officieren.	Onderluitenants.	Officieren van gezondheid.	Militaire apothekers. *a)*	Militaire paardenartsen.	Officieren.	Officieren.	Onderluitenants. *a)*
Met verlof buiten Nederlandsch-Indië	1	31	14	—	1	8	2	2	—	—	1	—	10	2	32	1	1	1	88	19
Met binnenlandsch verlof in de plaats van buitenlandsch verlof	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	5
Op non-activiteit in Nederland	1	53	—	3	—	17	—	8	—	—	3	—	5	—	—	2	1	—	93	—
Op non-activiteit in Indië	—	12	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	15	—
Bij het leger gevoerd „voor memorie"	—	16	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	16	1
Gedetacheerd hier te lande *b)*	6	39	—	3	—	11	—	3	—	1	1	—	9	—	3	—	—	—	76	—
Gedetacheerd bij de landmacht in West-Indië	—	8	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—	—	—	12	1
Totaal op einde 1923	8	159	18	7	1	36	2	14	—	1	5	—	24	5	40	3	2	1	300	26
Op einde 1922 waren de cijfers	7	158	33	10	1	41	2	14	—	—	6	3	22	5	46	5	3	—	312	44
Bovendien telde *niet* in de sterkte nevenstaand aantal der op einde 1923 door eerste benoeming, door overplaatsing of door detacheering voor het Indische leger bestemde maar nog niet in Indië aangekomen officieren. — naar Indië onderweg	2	22	1	—	—	12	—	1	—	—	2	—	1	—	3	—	—	—	43	1
— beschikbaar ter uitzending	—	13	—	—	—	—	—	8	—	—	—	—	3	—	5	1	—	—	30	—
Op einde 1922 waren de cijfers — naar Indië onderweg	—	6	—	2	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11	—
— beschikbaar ter uitzending	—	16	—	2	—	6	—	5	—	—	—	—	2	—	3	—	—	—	34	—

a) Van de in de formatie opgenomen onderluitenants-apothekers-assistenten, onderluitenant-opziener bij de pyrotechnische werkplaats, onderluitenant-meester-geweermaker-onderwijzer, onderluitenant bij den hospitaaldienst en onderluitenants bij het kader der militaire strafgevangenis tevens huis van detentie is hier geen melding gemaakt, daar deze categorieën van onderofficieren geen officiersdiensten mogen verrichten.

b) **Namelijk** bij het leger, bij de koloniale reserve, bij militaire inrichtingen van onderwijs, enz.

b. Onderofficieren en manschappen. *c)*

OMSCHRIJVING.	Landaard. Aanvullings-troepen.	Inheemsche troepen.	Totaal.
Bij de subsistenten-kaders in afwachting van vertrek naar Nederland	16	—	16
Gedetineerden in de militaire strafgevangenis	8	41	49
Totalen op einde 1923	*d)* 24	*e)* 41	65
Op einde 1922 waren de cijfers	30	67	97

c) De bij het leger „voor memorie" gevoerde onderofficieren en manschappen — 43 man der aanvullingstroepen en 6 man der inheemsche troepen — blijven hier buiten aanmerking, omdat zij, zoolang zij in die positie verkeeren, tijdelijk uit de sterkte zijn afgevoerd. Het zijn voornamelijk de onderofficieren-instructeurs der barisan op Madoera en de militairen, die tijdelijk zijn te werk gesteld bij het korps gewapende politie; voorts de onderofficieren en minderen belast met de waarneming der betrekking van ambtenaar bij de legeradministratie, of van betrekkingen buiten het leger, zoolang hunne militaire verbintenis nog niet is geëindigd.

Het aantal pupillen bij de korpsen bedroeg einde 1923 4 zonen van Inlanders.

d) Hieronder 22 afkomstig uit Nederland en 2 uit Nederlandsch-Indië.

e) Hieronder 3 afkomstig uit den Molukschen archipel, 8 Menadoneezen, 23 Javanen, 2 Soendaneezen, 3 Maleiers, 1 Madoerees en 1 Timorees.

3. Verdeeling naar landaard, enz. van de tot het leger behoorende officieren en militairen beneden dien rang op einde 1923.

Aanvullingstroepen. VERDEELING NAAR GEBOORTELAND.	Officieren en als zoodanig dienstdoenden *a)*. Officieren.	Onder-luitenants.	Onderofficieren en manschappen. *b)*	Inheemsche troepen. VERDEELING NAAR LANDAARD.	Onderofficieren en manschappen (naar gelang van wapen of dienstvak te verdeelen als hieronder). Infanterie.	Cavalerie.	Artillerie.	Genie.	Luchtvaart-afdeeling.	Intendance.	Militaire administratie.	Geneeskundige en hospitaal-dienst.	Topografische dienst.	Trein.	Schrijvers.	Militaire school.	Remonte-depot.	Diergeneeskundige dienst.	Totaal. *d)*
Afkomstig uit Nederland .	782	144	4102	Nederlanders.	4	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	6
Afkomstig „ Ned.-Indië .	425	23	1559 *c)*	Ned.-Indiërs .	186	4	24	23	—	—	—	6	10	—	38	65	—	—	*e)* 356
Afkomstig „ België . .	1	1	25	Amboineezen	7209	123	469	18	15	8	—	671	—	—	101	3	—	—	*f)* 8617
Afkomstig „ Duitschland	10	7	242	Javanen . .	10517	314	1579	466	86	1	2	614	—	359	11	8	33	29	14019
Afkomstig „ Zwitserland	—	—	8	Soendaneezen	950	59	165	111	6	1	—	79	—	12	2	—	11	3	1399
Afkomstig „ Luxemburg	—	—	6	Madoereezen .	175	8	4	4	—	—	—	11	—	—	—	—	1	—	203
Afkomstig van elders . .	42	—	10	Boegineezen .	77	5	2	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	86
				Atjehers . .	88	13	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	102
				Bataks . . .	190	1	7	1	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	201
				Maleiers . .	65	9	5	2	—	—	—	3	—	6	—	—	1	—	*g)* 91
				Timoreezen .	910	32	24	9	—	—	—	6	—	—	—	—	4	2	987
Totalen . .	1260	175	5952	Totalen . .	20371	568	2280	635	107	10	2	1392	10	377	153	77	51	34	26067

a) Hieronder niet begrepen, als niet in de sterkte van het leger tellende, 309 officieren (16 „voor memorie" gevoerd, 108 op non-activiteit gesteld — waarvan 93 in Nederland en 15 in Indië —, 76 in Nederland gedetacheerd, 88 met verlof in Nederland en 12 gedetacheerd in West-Indië) en 26 onderluitenants (1 „voor memorie" gevoerd, 1 gedetacheerd in West-Indië, 19 met verlof in Nederland en 5 met binnenlandsch verlof in de plaats van buitenlandsch verlof).

b) Hieronder niet begrepen, als niet in de sterkte van het leger tellende, 43 „voor memorie" gevoerde Europeanen, 1 onderluitenant-apotheker-assistent met verlof in Nederland en 1 met binnenlandsch verlof in de plaats van buitenlandsch verlof, benevens 171 man van de aanvullingstroepen, die naar Nederland zijn opgezonden, teneinde aldaar in het genot van verlof te worden gesteld.

c) Hieronder zijn 599 in Indië geboren uit Europeesche en Indo-Europeesche ouders en 960 kleurlingen.

d) Hieronder niet begrepen, als niet in de sterkte van het leger tellende, 6 man van de inheemsche troepen (4 Amboineezen en 2 andere Inlanders), gevoerd „voor memorie".

e) Hieronder zijn 157 in Indië geboren uit Europeesche en Indo-Europeesche ouders en 199 kleurlingen.

f) Van de hierbedoelde 8617 Amboineezen of met dezen gelijkgestelden waren er 3203 afkomstig uit den Molukschen archipel (hieronder begrepen de Mestiezen van het eiland Kisar), 5376 waren Menadoneezen en 38 waren Alfoeren.

g) Onder de Maleiers zijn 2 Niassers begrepen.

4. Aanwezige sterkte op einde 1923, gesplitst naar de militaire commandementen, m afz

MILITAIRE COMMANDEMENTEN.	I. Infanterie (uitgezonderd het aantal infanteristen, begrepen in rubriek III).					II. Andere wapens en diensten (uitgezonderd het aantal niet-infanteristen, begrepen in rubriek III).				
	Officieren.	Onder-luitenants.	Onderofficieren en minderen.			Officieren.	Onder-luitenants.	Onderofficieren en minderen.		
			Aanvullings-troepen.	Inheemsche troepen.	Te zamen.			Aanvullings-troepen.	Inheemsche troepen.	Te zame
1ste militaire afdeeling op Java	184	41	1 612	4 974	6 586	355	46	1 363	2 745	4 108
2de " " " "	137	24	630	3 775	4 405	120	24	597	1 355	1 952
Te zamen op Java	321	65	2 242	8 749	10 991	475	70	1 960	4 100	6 066
Atjeh en onderhoorigheden	65	3	200	3 032	3 232	43	3	92	188	280
Sumatra's Westkust	26	3	77	1 083	1 160	20	3	43	38	81
Tapiannoeli	4	—	12	182	194	2	—	2	7	9
Palembang en Djambi	16	1	49	658	707	6	—	24	33	57
Riau	3	—	10	110	120	1	—	2	4	6
Westerafdeeling van Borneo	13	—	46	506	552	3	—	14	14	28
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	19	2	56	737	793	11	2	31	22	53
Selebes en Manado: gouv. Selebes en onderhoorigh.	28	1	86	1 081	1 167	21	2	48	64	112
Selebes en Manado: residentie Manado	3	—	8	210	218	3	1	4	27	31
Timor en onderhoorigheden	14	3	48	641	689	4	1	21	30	51
Amboina en Ternate: residentie Amboina	8	3	33	393	426	7	1	22	41	63
Amboina en Ternate: " Ternate	6	2	14	186	200	1	—	3	8	11
Te zamen in de verschillende commandementen der Buitengewesten, uitgezonderd die van Atjeh	140	15	439	5 787	6 226	79	10	214	288	502
Wijders telde het leger nog:										
aan korpsen en instellingen, niet in bovenstaande opgaven begrepen *b*)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
aan militairen — buiten het commandement waartoe hun korps behoort — op reis ter bereiking hunner bestemming	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Totale legersterkte	526	83	2 881	17 568	20 449	597	83	2 266	4 576	6 842

a) Hieronder begrepen de officieren, die kwartierziek en die met binnenlandsch verlof wegens ziekte waren. In den *emplacementstaat*, waaraan de hier voorkomende opgaven zijn ontleend, worden de zieken en geëvacueerden niet wapensgewijze vermeld, zooals wèl het geval is in de aan den *sterktestaat* ontleende tabel 6, sub *a*, op blz. 8 van deze bijlage. De sterktestaat bevat echter geen territoriale opgaven nopens de distributie van het leger, zooals voor de onderwerpelijke tabel noodig zijn.

b) Hier worden bedoeld het korps stafmuzikanten te Weltevreden, het

afzonderlijke opgaaf, voor zooveel dit blijkt, van het personeel der infanterie.

	III. Niet-beschikbaren.										IV. Totaal militairen.					Troepenpaarden en muildieren.
	Verpleegd in de ziekeninrichtingen en kwartierziek. *a)*					Om andere redenen.										
	Officieren.	Onder-luitenants.	Onderofficieren en minderen.			Officieren.	Onder-luitenants.	Onderofficieren en minderen.			Officieren.	Onder-luitenants.	Onderofficieren en minderen.			
			Aanvullings-troepen.	Inheemsche troepen.	Te zamen.			Aanvullings-troepen.	Inheemsche troepen.	Te zamen.			Aanvullings-troepen.	Inheemsche troepen.	Te zamen.	
	3	1	121	234	355	95	16	338	1 159	1 497	637	104	3 434	9 112	12 546	1 566
	3	—	78	213	291	16	5	72	1 615	1 687	276	53	1 377	6 958	8 335	1 128
	6	1	199	447	646	111	21	410	2 774	3 184	913	157	4 811	16 070	20 881	2 694
	—	—	5	64	69	7	2	15	104	119	115	8	312	3 388	3 700	76
	—	—	3	15	18	1	—	6	56	62	47	6	129	1 192	1 321	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	3	3	6	—	14	192	206	—
	—	—	1	6	7	—	—	3	9	12	22	1	77	706	783	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	4	—	12	116	128	—
	—	—	1	2	3	—	—	—	9	9	16	—	61	531	592	—
	—	—	—	6	6	—	—	4	20	24	30	4	91	785	876	—
	—	—	3	16	19	—	—	2	12	14	49	3	139	1 173	1 312	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	6	1	12	238	250	—
	—	—	2	5	7	1	—	1	18	19	19	4	72	694	766	—
	—	—	1	4	5	—	—	1	17	18	15	4	57	455	512	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7	2	17	194	211	—
	—	—	11	54	65	2	—	17	147	164	221	25	681	6 276	6 957	—
	—	—	—	3	3	—	—	1	—	1	6	2	75	77	152	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	—	32	215	247	—
	6	1	215	568	*c)* 783	120	23	443	3 025	3 468	1260	192	5 911	26 026	31 937	2 770

kader en de leerlingen der militaire school te Meester-Cornelis, de gymnastiek- en sportschool te Bandoeng, het kader van de militaire strafgevangenis, tevens huis van detentie te Tjimahi, zoomede het personeel der provoosthuizen te Weltevreden en Magelang.

c) Hieronder zijn begrepen 130 geëvacueerden (30 van de aanvullings- en 100 van de inheemsche troepen).

5. Samenstelling en legering van de troepenmacht in Atjeh en onderhoorigheden op 1 Januari en 31 December 1923.

WAPENS EN DIENSTEN.	1 Januari 1923. Officieren.	Onder-luitenants.	Onderofficieren en minderen. *a)*	31 December 1923. Officieren.	Onder-luitenants.	Onderofficieren en minderen. *a)*
1°. Aanwezige sterkte.						
Staf	5	—	—	3	—	—
Infanterie	74	8	3908 (273)	72	5	3343 (214)
Cavalerie	—	—	—	—	—	2
Artillerie	1	—	10 (10)	—	1	6 (6)
Genie	3	—	31 (23)	2	—	26 (17)
Administratie	7	—	18 (18)	6	1	15 (15)
Militaire schrijvers	—	—	43 (23)	—	—	47 (24)
Geneeskundige dienst	26	1	194 (34)	28	—	169 (20)
Intendance	3	—	2 (2)	3	1	2 (2)
Trein	—	—	13 (1)	—	—	14 (2)
Topographische dienst	1	—	7 (7)	1	—	7 (7)
Verpleegd in de ziekeninrichtingen	—	—	41 (4)	—	—	69 (5)
Totalen	120	9	4267 (395)	115	8	3700 (312)
2°. Distributie (gezamenlijke wapens en diensten).						
Koeta Radja en Voorwerken	45	4	1165 (160)	43	4	755 (102)
Bezette punten in Groot-Atjeh en de Zuidelijke Nederzettingen	5	1	335 (20)	5	—	331 (19)
In Groot-Atjeh	50	5	1500 (180)	48	4	1086 (121)
Bezetting op het eiland We	2	—	13 (5)	—	—	—
Bezette punten in de Onderhoorigheden	44	1	1499 (124)	45	2	1548 (115)
Tijdelijk bezette punten in de Onderhoorigheden	24	3	1255 (86)	22	2	1066 (76)
Totalen als onder 1°.	120	9	4267 (395)	115	8	3700 (312)

a) De cijfers tusschen ( ) geplaatst, wijzen het aantal militairen van de aanvullingstroepen aan.

6. Statistiek van de tijdelijk niet-beschikbare, maar toch in de sterkte tellende (tot de formatie behoorende) onderofficieren en minderen (de onderluitenants hieronder niet begrepen), in vergelijking met de sterkte en met de „tegenwoordige" formatie bij het einde van elk der jaren 1922 en 1923.

a. Algemeen overzicht.

ONDEROFFICIEREN EN MINDEREN.	Einde 1922. Infanterie.		Cavalerie, artillerie en genie.		Hospitaal-dienst, schrijverspersoneel, enz.		Totalen.		Einde 1923. Infanterie.		Cavalerie, artillerie en genie.		Hospitaal-dienst, schrijverspersoneel, enz.		Totalen.	
Verpleegd in de ziekeninrichtingen *a)*	556 *b)*	(116)	164	(76)	89	(11)	759	(203)	471 *b)*	(118)	132	(50)	50	(17)	653	(185)
Geëvacueerd	164	(27)	22	(11)	7	(3)	193 *c)*	(41)	105	(18)	17	(10)	8	(2)	130 *c)*	(30)
Vermist en nog niet afgevoerd	23	(5)	8	—	2	(1)	33	(6)	12	(2)	4	(1)	—	—	16	(3)
Voor den krijgsraad	59	(11)	13	(6)	7	(2)	79	(19)	51	(17)	15	(6)	4	(2)	70	(25)
Leerlingen bij de kaderscholen	125	(44)	42	(22)	—	—	167	(66)	114	—	29	(7)	—	—	143	(7)
In afwachting van ontslag naar elders vertrokken	159	(1)	9	—	16	(2)	184	(3)	135	(11)	7	—	12	(3)	154	(14)
Recruten	453	(49)	458	(121)	40	—	951	(170)	1 407	(17)	424	(99)	230	—	2 061	(116)
Ongeschikt voor den velddienst *d)*	249	(35)	5	(5)	22	(6)	276	(46)	133	(23)	12	(9)	10 *e)*	(3)	155	(35)
Tijdelijk ter beschikking van andere autoriteiten	563	(114)	134	(49)	99	(21)	796	(184)	465	(147)	209	(68)	85	(17)	759	(232)
Lichamelijk ongeschikt om te velde te trekken *f)*	34	(5)	—	—	—	—	34	(5)	6	—	—	—	—	—	6	—
Nog onvoldoende geoefend	14	(4)	42	(12)	12	—	68	(16)	4	—	52	(6)	48	(5)	104	(11)
Te zamen tijdelijk niet beschikbaar	2 399	(411)	897	(302)	244	(46)	3 540	(759)	2 903	(353)	901	(256)	447	(49)	4 251	(658)
Daar de aanwezige sterkte bedroeg	24 596	(3 555)	5 396	(1 641)	3 068	(1 177)	33 060	(6 373)	23 593	(3 263)	5 101	(1 618)	3 260	(1 047)	31 954	(5 928)
Bleven alzoo beschikbaar	22 197	(3 144)	4 499	(1 339)	2 824	(1 131)	29 520	(5 614)	20 690	(2 910)	4 200	(1 362)	2 813	(998)	27 703	(5 270)
„Tegenwoordige" formatie	24 971	(3 187)	5 847	(1 735)	4 257	(2 349)	35 075	(7 271)	24 961	(3 186)	5 819	(1 735)	3 866	(2 210)	34 646	(7 31)

b. Specificatie alleen voor de infanterie.

Onderofficieren en minderen.	Einde 1922. 20 veldbataljons, marechaussee, 4 mitrailleur-compagnieën en wielrijders.	3 depot-bataljons.	Garnizoens-infanterie en de subsistentenkaders, benevens de kaderscholen.	Op marsch ter bereiking hunner bestemming.	Te zamen aan infanterie.	Einde 1923. 20 veldbataljons, marechaussee, 4 mitrailleur-compagnieën en wielrijders.	3 depot-bataljons.	Garnizoens-infanterie en de subsistentenkaders, benevens de kaderscholen.	Op marsch ter bereiking hunner bestemming.	Te zamen aan infanterie.
Formatie („tegenwoordige") *g*)	14 394	1 637	8 940	—	24 971	14 393	1 637	8 931	—	24 961
Sterkte	14 035	857	9 107	597	24 596	11 819	1 847	9 207	720	23 593
Verpleegd in de ziekeninrichtingen	423	10	123		556	348	5	118		471
Geëvacueerd	124	7	33		164	76	3	26		105
Vermist en nog niet afgevoerd	23	—	—		23	12	—	—		12
Voor den krijgsraad	27	—	32		59	16	—	35		51
Leerlingen bij de kaderscholen	—	—	125		125	—	—	114		114
In afwachting van ontslag naar elders vertrokken	64	3	92		159	46	1	88		135
Recruten	8	445	—		453	—	1 402	5		1 407
Ongeschikt voor den velddienst	150	12	87		249	68	—	65		133
Tijdelijk ter beschikking van andere autoriteiten	454	4	105		563	334	3	128		465
Lichamelijk ongeschikt om te velde te trekken	8	—	26		34	6	—	—		6
Nog onvoldoende geoefend	10	—	4		14	4	—	—		4
	1 291	481	627		2 399	910	1 414	579		2 903
	12 744	376	8 480	597	22 197	10 909	433	8 628	720	20 690
Alzoo beschikbaar	21 600			597	22 197	19 970			720	20 690
Het voor werkelijken dienst geschikte en beschikbare gedeelte bestond uit:										
Aanvullingstroepen	2 316	91	694	43	3 144	2 016	79	727	88	2 910
Inheemsche troepen	10 428	285	7,786	554	19 053	8 893	354	7 901	632	17 780
Te zamen als boven	12 744	376	8 480	597	22 197	10 909	433	8 628	720	20 690

a) Ongerekend die geëvacueerden en diegenen der in de hospitalen opgenomenen, welke in het staatje zijn gesteld onder één der daarin vermelde andere categorieën van tijdelijk niet-beschikbaren, op einde 1922 ten getale van 44 (22 man van de aanvullingstroepen en 22 man van de inheemsche troepen) en op einde 1923 ten getale van 79 (16 man van de aanvullingstroepen en 63 man van de inheemsche troepen).

b) De tusschen ( ) geplaatste cijfers duiden aan, hoeveel militairen van de aanvullingstroepen onder de daarnevens uitgetrokken getallen begrepen zijn.

c) In deze tabel zijn ook die geëvacueerden begrepen, welke *niet* in de ziekeninrichtingen worden verpleegd.

d) Namelijk de zoodanigen, die door eene geneeskundige commissie tijdelijk ongeschikt voor den dienst te velde, dan wel slechts voor den dienst in een bepaald klimaat geschikt worden geacht.

e) Hieronder zijn niet begrepen 67 man van het personeel van den geneeskundigen dienst (6 man van de aanvullingstroepen en 61 man van de inheemsche troepen) en 25 man van het schrijverspersoneel (allen behoorende tot de aanvullingstroepen), die, hoewel voor alle andere diensten ongeschikt, beschikbaar zijn voor de diensten, welke van hen gevorderd worden.

f) Hier worden aangeduid die andere categorieën van militairen, voornamelijk reconvalescenten, die, hoewel niet bij hoofdelijk geneeskundig onderzoek als niet-valide verklaard, toch niet in aanmerking mochten komen om te velde te worden gezonden.

g) Welk aandeel de aanvullings- en de inheemsche troepen in de hier uitgetrokken totalen hebben, blijkt uit den uitvoerigen formatie- en sterktestaat, afgedrukt op blz. 2 en 3 van bijlage D van K. V. 1923 en op blz. 2 en 3 van deze bijlage.

7. Verkort overzicht — alleen voor de infanterie — van het aantal der tijdelijk niet beschikbare militairen beneden den rang van officier (de onderluitenants hieronder niet begrepen) op einde 1922 en einde 1923.

Tijdelijk niet-beschikbare militairen der infanterie beneden den rang van officier.	Einde 1922. Aanvullings-troepen.	Einde 1922. Inheemsche troepen.	Einde 1922. Te zamen.	Einde 1923. Aanvullings-troepen.	Einde 1923. Inheemsche troepen.	Einde 1923. Te zamen.
Verpleegd in de ziekeninrichtingen	116	440	556	118	353	471
Geëvacueerd	27	137	164	18	87	105
Vermist en nog niet afgevoerd	5	18	23	2	10	12
Voor den krijgsraad	11	48	59	17	34	51
Leerlingen bij de kaderscholen	44	81	125	—	114	114
In afwachting van ontslag naar elders vertrokken	1	158	159	11	124	135
Recruten	49	404	453	17	1 390	1 407
Tijdelijk ongeschikt voor den dienst te velde	35	214	249	23	110	133
Tijdelijk ter beschikking van andere autoriteiten	114	449	563	147	318	465
Lichamelijk ongeschikt om te velde te trekken	5	29	34	—	6	6
Nog onvoldoende geoefend	4	10	14	—	4	4
Te zamen	411	1 988	2 399	353	2 550	2 903

8. Verantwoording van de verliezen en winsten aan officieren, onderluitenants onderO

a. Officieren (ook die uit Nederland gedetacheerd)

JAREN.	Aanwezige STERKTE der *in de formatie tellende* officieren en als zoodanig dienstdoenden op 1 Januari (alleen Europeanen of met dezen gelijkgestelden).		Voor goed ontvallen.												
			Overleden (daaronder ook de gesneuvelden). *b)*		Gepensionneerd.		Eervol ontslagen zonder pensioen. *c)*		Niet eervol ontslagen, veroordeeld of vermist.		Overgeplaatst bij het leger hier te lande.	Teruggesteld tot adjudant-onderofficier van:	Gedegradeerd.	Va… ond… luite… beno… to… offic…
	Officieren. *a)*	Onderluitenants.	Officieren.	Onderluitenants.	Officieren.	Onderluitenants.	Officieren.	Onderluitenants.	Officieren.	Onderluitenants.	Officieren.	onderluitenants.	Onderluitenants.	
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15
1919	1204 (24)	200	10	4	67	11	31	1	—	—	—	1	—	—
1920	1213(106)	190	7	3	39	11	40	5	—	—	—	—	—	—
1921	1144(146)	161	6	1	35	14	13	1	—	—	—	—	—	—
1922	1172(203)	167	2	1	35	8	6	3	—	—	—	1	—	—
1923	1349(271)	201	4	2	34	55	10	—	1	—	—	—	—	—

JAREN.	WINSTEN.												
	Nieuw benoemd.					Overgeplaatst van het leger hier te lande.	Burgerlijke personen, aangesteld tot officier.	Gepensionneerde officieren.	In activiteit hersteld en van voor memorie en van vermist terug.		Van buitenlandsch verlof teruggekeerd.		Terug… detached… bij het… hier… land…
	Speciaal opgeleid tot officier		Officieren verkregen uit de korpsen van het leger hier te lande.	Verkregen in Indië zelf.									
	bij de Koninklijke Militaire Academie.	bij andere inrichtingen hier te lande (geneeskundigen en pharmaceuten).		Officieren.	Onderluitenants.	Officieren.		Werkzaam gesteld bij het departement van oorlog (§ 4 der legerformatie).	Officieren.	Onderluitenants.	Officieren.	Onderluitenants.	Officieren.
26.	27.	28.	29.	30.	31.	32.	33.	34.	35.	36.	37.	38.	39.
1919	48	37	16	7	16	—	—	2	20	1	55	14	24
1920	25	6	16	—	13	—	—	—	22	2	59	18	23
1921	26	10	23	1	36	3	10	3	17	1	108	37	17
1922	43	14	18	—	35	7	33	—	7	7	165	57	15
1923	*i)* 29	*j)* 14	*k)* 12	—	17	*l)* —	*m)* 1	—	*n)* 35	1	49	*o)* 49	*p)* 16

a) De cijfers tusschen ( ) geplaatst, wijzen aan hoevele tot het Nederlandsche leger behoorende officieren (als gedetacheerd in Indië) in de opgegeven sterkte van het Indische officierskorps begrepen waren.

b) In de behandelde vijf jaren zijn geen officieren gesneuveld en overleed er 1 in 1919 aan de gevolgen van voor den vijand bekomen wonden.

c) Onder deze rubriek telden in 1919 3 officieren van gezondheid der 1ste klasse, 5 officieren van gezondheid der 2de klasse, 1 tijdelijk officier van gezondheid der 2de klasse (benoemd voor 3 jaren) en 2 militaire paardenartsen der 1ste klasse, in 1920 3 officieren van gezondheid der 1ste klasse, 1 tijdelijk officier van gezondheid der 1ste klasse en 1 tijdelijk apotheker der 2de klasse (benoemd voor 3 jaren), waaronder 1 vreemdeling, in 1921 1 officier van gezondheid der 1ste klasse en 1 tijdelijk officier van gezondheid der 2de klasse (benoemd voor 5 jaren), waaronder 1 vreemdeling, in 1922 1 tijdelijk officier van gezondheid der 2de klasse (benoemd voor 3 jaren), 1 officier van gezondheid der 2de klasse en 1 tijdelijk apotheker der 2de klasse (benoemd voor 3 jaren) en in 1923 1 kapitein van de infanterie en 1 van den topografischen dienst, benoemd tot ambtenaar, 4 officieren van gezondheid der 1ste klasse, 3 tijdelijke officieren van gezondheid (benoemd voor 3 jaren), waaronder 2 vreemdelingen, en 1 apotheker der 2de klasse.

d) Hieronder 57 reserve-1ste-luitenants (45 van de infanterie, 10 van de artillerie, 1 van de militaire administratie en 1 van de luchtvaartafdeeling) en 5 reserve-2de-luitenants (2 van de infanterie en 3 van de artillerie) eervol ontheven, terwijl naar Nederland zijn teruggekeerd 5 gedetacheerde officieren, namelijk 2 1ste-luitenants van de infanterie, 2 1ste-luitenants van de artillerie en 1 2de-luitenant van de militaire administratie, en 20 reserve-officieren, namelijk 12 1ste- en 3 2de-luitenants van de infanterie, 1 1ste-luitenant van de cavalerie en 3 1ste- en 1 2de-luitenant van de artillerie.

e) Hieronder 7 met binnenlandsch verlof in de plaats van buitenlandsch verlof.

…nderofficieren en minderen tegenover de sterkte over de jaren 1919 t/m 1923.

…HEERD) EN ALS ZOODANIG DIENSTDOENDEN.

VERLIEZEN.

…	Van onderluitenant benoemd tot officier.	Eervol ontslagen gepensionneerde officieren werkzaam gesteld bij het departement van oorlog (§ 4 der legerformatie).	Opheffing van de detacheering van tijdelijk in Indië dienende officieren en als zoodanig dienstdoenden van het leger hier te lande. Officieren.	Tijdelijk ontvallen. Met buitenlandsch verlof vertrokken. Officieren.	Onderluitenants.	Gedetacheerd geworden bij het leger hier te lande. Officieren.	Onderluitenants.	Op non-activiteit gesteld, voor memorie gebracht of tijdelijk toegevoegd aan autoriteiten buiten het leger. Officieren.	Onderluitenants.	Totalen. Officieren.	Onderluitenants.
…4.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.
—	—	1	12	107	21	34	—	33	3	295	41
—	—	—	6	152	42	15	—	7	1	266	62
—	—	—	16	172	49	18	—	4	3	264	68
—	—	—	24	121	50	13	—	15	2	216	65
—	—	4	d) 87	77	e) 35	12	—	f) 16	1	245	93

…	Terug van detacheering bij het leger hier te lande. Officieren.	In dienst gesteld als gedetacheerd van het leger hier te lande. Officieren.	Totalen. Officieren.	Onderluitenants.	Voor- of nadeelig verschil tusschen winsten en verliezen. Officieren.	Onderluitenants.	Derhalve was bij het einde van het jaar de STERKTE der *in de formatie tellende* officieren en als zoodanig dienstdoenden geklommen of gedaald tot: Officieren.	Onderluitenants.	Bovendien behoorde op 31 December tot het leger, maar telde *niet* in de sterkte het volgend aantal officieren en als zoodanig dienstdoenden. *g)* Met verlof buiten Nederlandsch-Indië. Officieren.	Onderluitenants.	Op non-activiteit, voor memorie of à la suite. Officieren.	Onderluitenants.	Gedetacheerd bij het Nederlandsche leger of bij inrichtingen hier te lande. *h)* Officieren.	Onderluitenants.	Te zamen. Officieren.	Onderluitenants.
…8.	39.	40.	41.	42.	43.	44.	45.	46.	47.	48.	49.	50.	51.	52.	53.	54.
…4	24	95	304	31	+ 9	— 10	1213(106)	190	151	22	43	5	90	1	284	28
…8	23	46	197	33	— 69	— 29	1144(146)	161	221	44	29	4	82	1	332	49
…37	17	74	292	74	+ 28	+ 6	1172(203)	167	262	55	16	6	89	2	367	63
…57	15	91	393	99	+ 117	+ 34	1349(271)	201	173	44	45	1	94	1	312	46
…49	p) 16	—	156	67	— 89	— 26	1260(180)	175	88	q) 26	r) 124	1	s) 88	t) 1	300	28

f) Hieronder 1 reserve-1ste-luitenant der infanterie op non-activiteit.

g) Eene splitsing naar gelang van de wapens of diensten, waartoe niet in de sterkte tellende officieren behoorden, vindt men in tabel 2 hiervóór.

h) Hieronder ook de officieren, die de lessen aan de Hoogere Krijgsschool volgden.

i) Hieronder 10 van de infanterie, 7 van de cavalerie, 11 van de artillerie en 1 van de genie.

j) Hieronder 9 van de infanterie, 3 officieren van gezondheid en 2 militaire apothekers.

k) Hieronder 10 van de infanterie en 2 van de militaire administratie.

l) Bovendien zijn 1 reserve-1ste-luitenant en 1 van het leger hier te lande bij het Indische leger gedetacheerde 2de-luitenant overgegaan bij het vaste korps officieren van het Indische leger.

m) Tijdelijk officier van gezondheid der 2de klasse.

n) Hieronder 1 reserve-2de-luitenant der artillerie in activiteit gesteld.

o) Hieronder 2 van binnenlandsch verlof, in de plaats van een buitenlandsch verlof, terug.

p) Hieronder 1 kapitein van de infanterie, van gedetacheerd uit West-Indië, terug.

q) Hieronder 6 met binnenlandsch verlof, in de plaats van een buitenlandsch verlof.

r) Hieronder 93 op non-activiteit in Nederland en 15 op non-activiteit in Indië.

s) Hieronder 8 van de infanterie en 4 van den geneeskundigen dienst, gedetacheerd bij de landmacht in West-Indië.

t) Gedetacheerd bij de landmacht in West-Indië.

Jaren.	Landaard.	Effectieve sterkte op 1 Januari.	*Af:* verliezen gedurende het opgegeven jaar.	*Bij:* winsten gedurende het opgegeven jaar.	Effectieve sterkte op 31 December.	*Af:* de *niet* in de formatie tellende categorieën van militairen. *u)*	Derhalve wordt de sterkte der *in de formatie tellende* onderofficieren en minderen op 31 December.	Overleden (hieronder ook de gesneuvelden): Europeanen.	Overleden: Amboineezen. *(v)*	Overleden: Andere Inlanders.	Gepasporteerd: Europeanen.	Gepasporteerd: Amboineezen.	Gepasporteerd: Andere Inlanders.	Gegageerd en gepensioneerd: Europeanen.	Gegageerd en gepensioneerd: Amboineezen.	Gegageerd en gepensioneerd: Andere Inlanders.	Tot officier bevorderd: Europeanen.	Tot officier bevorderd: Amboineezen.	Tot officier bevorderd: Andere
1919.	Europeanen	7 978	1 425	994	7 547	91	7 456 *cc)*	71	102	172	624	127	526	359	164	634	6	—	—
	Amboineezen	10 119	420	325	10 024	17	10 007												
	Andere Inl.	21 996	2 051	1 851	21 796	166	21 630	345			1 277			1 157			6		
		40 093	3 896	3 170	39 367	274	39 093												
1920.	Europeanen	7 547	1 744	772	6 575	56	6 519 *cc)*	46	72	167	705	387	801	314	150	521	—	—	—
	Amboineezen	10 024	639	305	9 690	9	9 681												
	Andere Inl.	21 796	2 134	1 173	20 835	153	20 682	285			1 893			985			—		
		39 367	4 517	2 250	37 100	218	36 882												
								Aanvullingstroepen.	Inheemsche troepen.		Aanvullingstroepen.	Inheemsche troepen.		Aanvullingstroepen.	Inheemsche troepen.		Aanvullingstroepen.	Inheemsche troepen.	
1921.	Aanvullingstroepen	6 575	1 612	1 285	6 248	35	6 213 *cc)*	52	230		442	987		352	1 813		—	—	
	Inheemsche troepen.	30 525	3 382	1 266	28 409	91	28 318												
		37 100	4 994	2 551	34 657	126	34 531	282			1 429			2 165			—		
1922.	Aanvulling-troepen.	6 248	1 179	1 334	6 403	30	6 373 *cc)*	45	167		235	866		313	2 172		—	—	
	Inheemsche troepen.	28 409	3 439	1 784	26 754	67	26 687												
		34 657	4 618	3 118	33 157	97	33 060	212			1 101			2 485			—		
1923.	Aanvullings-troepen.	6 403	1 259	808	5 952	24	5 928 *cc)*	31	140		279	1 053		435	1 803		—	—	
	Inheemsche troepen.	26 754	3 197	2 510	26 067	41	26 026												
		33 157	4 456	3 318	32 019	65	31 954	171 *v)*			1 332			2 238			—		

u) Namelijk die, vermeld sub *b* in tabel 2 hiervóór, doch ongerekend — om de aldaar in noot *c* vermelde reden — de bij het leger „voor memorie” gevoerd wordende onderofficieren en minderen.

v) Hieronder 1 Amboinees, overleden aan de gevolgen van in den strijd bekomen wonden.

w) Onder deze rubriek worden gerekend: militairen, die om andere redenen, zonder toekenning van paspoort, gagement of pensioen van hunne dienstverbintenis ontheven werden; uit Nederland gedetacheerde militairen, die derwaarts terugkeerden; de tijdelijk ongeschikten, die naar Nederland werden gezonden; de tot onderluitenant bevorderde onderofficieren en eindelijk de militairen, die naar de Koloniale Reserve in Nederland werden opgezonden, teneinde aldaar in het genot van verlof te worden gesteld.

x) De in deze rubriek tusschen ( ) geplaatste cijfers wijzen het aantal aan van hen, die reeds vroeger gediend hebben; dit aantal is in het daarboven geplaatste cijfer begrepen. Wat betreft de groote verschillen in de uitkomsten der werving van Amboineezen en (of) andere Inlanders, bij vergelijking van het eene jaar met het andere, houde men in het oog, dat deze verschillen hoofdzakelijk hunne verklaring vinden in de maatregelen van zeer ongelijken duur, die nu eens tot aanmoediging, dan weder tot beperking of wel zoo goed als geheele sluiting van die werving genomen worden.

...Amboineezen.	Andere...	Gevonnist, gedeserteerd of met een briefje van ontslag verwijderd. Europeanen.	Amboineezen.	Andere Inlanders.	Afgevoerd als „voor memorie" gebracht. Europeanen.	Amboineezen.	Andere Inlanders.	Om andere dan in de voorgaande kolommen opgegeven redenen afgevoerd. *w*) Europeanen.	Amboineezen.	Andere Inlanders.	Totalen. Europeanen.	Amboineezen.	Andere Inlanders.	Aangekomen aanvullingstroepen uit Nederland. Nederlanders.	Vreemdelingen. *z*)	Te zamen.	Werving in Indië. *x*) Europeanen.	Europeanen.	Amboineezen. *aa*)	Javanen (waaronder Soendaneezen) *bb*).	Madoereezen.	Boegineezen.	Maleiers.	Te zamen.	Als terug van desertie, als niet meer „voor memorie" gevoerd of om andere redenen weder in de sterkte opgenomen. Europeanen.	Amboineezen.	Andere Inlanders.	Te zamen.	Totalen. Europeanen.	Amboineezen.	Andere Inlanders.
—	–	70	13	718	16	13	1	279	1	—	1425	420	2051	680	3	683	255 (119)	—	304 (16)	1182 (164)	88	51	124 (1)	2004 (300)	56	21	406	483	994	325	1851
6		801			30			280			3896																		3 170		
—	–	103	22	638	8	7	7	568	1	—	1744	639	2134	483	7	490	231 (86)	—	277 (59)	593 (104)	5	5	116 (2)	1227 (251)	51	28	454	533	772	305	1173
—		763			22			569			4517																		2 250		
Inheemsche troepen.		Aanvullingstroepen.	Inheemsche troepen.		Aanvullingstroepen.	Inheemsche troepen.		Aanvullingstroepen.	Inheemsche troepen.		Aanvullingstroepen.	Inheemsche troepen.					Aanvullingstroepen.	Inheemsche troepen.							Aanvullingstroepen.	Inheemsche troepen.			Aanvullingstroepen.	Inheemsche troepen.	
—		58	351		10	1		698	—		1612	3382		540	7	547	212 (171)	92	309 (87)	531 (191)	1 (1)	—	46 (6)	1191 (456)	526	287		813	1 285	1 266	
—		409			11			698			4 994																		2 551		
—		36	234		13	—		537	—		1179	3439		635	3	638	98 (98)	133 (2)	376 (168)	1021 (183)	1 (1)	5	56 (10)	1690 (462)	598	192		790	1334	1784	
—		270			13			537			4618																		3118		
—		19	198		30	—		465	3		1259	3197		403	1	404	48 (48)	132 (6)	524 (74)	1675 (126)	7 (1)	—	ee) 54 (7)	2440 (262)	356	118		474	808	2510	
—		217			30			468			4456																		3318		

y) Hier en in de verdere kolommen van dit overzicht worden onder Amboineezen ook verstaan Menadoneezen, Alfoeren en Mestiezen van het eiland Kisar.

z) De uit Nederland gezonden troepen bestonden dus in de opgegeven jaren achtereenvolgens voor ± 0,4, 1,4, 1,2, 0,4 en 0,2 % uit vreemdelingen.

aa) De in deze kolom voorkomende getallen zijn voor elk der opgegeven jaren aldus te splitsen: Amboineezen achtereenvolgens 86, 132, 105, 197 en 296, Menadoneezen 218, 145, 204, 179 en 228.

bb) Het in de opgegeven cijfers begrepen aantal Soendaneezen beliep in de jaren 1919 t/m 1923 achtereenvolgens 202, 83, 47, 154 en 133.

cc) Onder deze cijfers telden op het einde van het jaar 1919, als niet den dienst voor officier verrichtende, 6 onderluitenants-apothekers-assistenten, 1 onderluitenant-ziekenverpleger, 2 onderluitenants bij het kader der militaire strafgevangenis, tevens huis van detentie en 1 onderluitenant-opziener der artillerie; op het einde der jaren 1920 t/m 1923: 9, 11, 10 en 10 onderluitenants-apothekers-assistenten, 1, 1, 1 en 1 onderluitenant-ziekenverpleger, 2, 2, 2 en 2 onderluitenants bij het kader der militaire strafgevangenis, tevens huis van detentie, 1, 2, 1 en 2 onderluitenants-opziener der artillerie en 1, 0, 2 en 2 onderluitenants-meester-geweermaker-onderwijzer.

dd) Hieronder 21 Timoreezen, 5 Bataks, 6 Maleiers en 22 Atjehers.

9. Overzicht van de werving hier te lande over het tijdvak 1 Januari 1919 tot Juni 1924.

I. Halfjaarlijksch overzicht.

SEMESTERS.	NEDERLANDERS, overgenomen van het leger hier te lande: als voorgoed overgegaan.	NEDERLANDERS, overgenomen van het leger hier te lande: als gedetacheerd.	NEDERLANDERS, buiten het leger geworven.	NEDERLANDERS, Te zamen.	Vreemdelingen.	Totaal.
1919 Iste halfjaar	43	11	235	289	—	289
1919 IIde „	17	31	338	386	—	386
	60	42	573	675	—	675
1920 Iste halfjaar	19	14	242	275	—	275
1920 IIde „	26	18	222	266	—	266
	45	32	464	541	—	541
1921 Iste halfjaar	26	34	339	399	—	399
1921 IIde „	13	38	280	331	—	331
	39	72	619	730	—	730
1922 Iste halfjaar	5	13	258	276	—	276
1922 IIde „	12	2	207	221	—	221
	17	15	465	497	—	497
1923 Iste halfjaar	1	—	144	145	—	145
1923 IIde „	1	—	104	105	—	105
	2	—	248	250	—	250
1924 Iste halfjaar	1	—	215	216	—	216

II. Maandoverzicht.
(Alleen voor 1923 en het 1ste halfjaar 1924.)

MAANDEN.	Koloniale Reserve te Nijmegen. NEDERLANDERS, overgenomen van het leger hier te lande: als voorgoed overgegaan.	als gedetacheerd.	buiten het leger geworven.	Te zamen.	Vreemdelingen.	Totaal.
1923.						
Januari . . .	—	—	35	35	—	35
Februari . . .	—	—	19	19	—	19
Maart	—	—	25	25	—	25
April	1	—	30	31	—	31
Mei	—	—	9	9	—	9
Juni	—	—	26	26	—	26
Juli	—	—	37	37	—	37
Augustus . .	—	—	7	7	—	7
September . .	—	—	16	16	—	16
October . . .	—	—	22	22	—	22
November . .	1	—	18	19	—	19
December . .	—	—	4	4	—	4
	2	—	248	250	—	250
1924.						
Januari . . .	—	—	43	43	—	43
Februari . . .	—	—	36	36	—	36
Maart	—	—	18	18	—	18
April	—	—	42	42	—	42
Mei	1	—	31	32	—	32
Juni	—	—	45	45	—	45

10. Statistiek der reëngagementen over de jaren 1919 t/m 1923.

a. Algemeen overzicht.

JAREN.	Europeanen. Aantal wier verbintenis kwam te verstrijken en die zich mochten reëngageeren.	Van de in de voorgaande kolom bedoelden zijn: tot een reëngagement toegelaten.	gegageerd of gepensionneerd.	gepasporteerd.	Te zamen als voren.	Amboineezen en andere Inlanders. Aantal wier verbintenis kwam te verstrijken en die zich mochten reëngageeren.	Van de in de voorgaande kolom bedoelden zijn: tot een reëngagement toegelaten.	gegageerd of gepensionneerd.	gepasporteerd.	Te zamen als voren.	Totalen. Aantal wier verbintenis kwam te verstrijken en die zich mochten reëngageeren.	Van de in de voorgaande kolom bedoelden zijn: tot een reëngagement toegelaten.	gegageerd of gepensionneerd.	gepasporteerd.	Te zamen als voren.
		a) %					a) %					a) %			
1919. . . .	1441	757=52.5	311	373	1441	6306	5527=87.6	393	386	6306	7747	6284=81.1	704	759	7747
1920. . . .	1585	1027=64.7	242	316	1585	9200	8070=87.7	416	714	9200	10785	9097=84.3	658	1030	10785
	Aanvullingstroepen.					Inheemsche troepen.									
1921. . . .	1524	1040=68.2	225	259	1524	6786	4899=72.1	1414	473	6786	8310	5939=71.4	1639	732	8310
1922. . . .	1213	893=73.6	197	123	1213	6723	4409=65.5	1879	435	6723	7936	5302=66.8	2076	558	7936
1923. . . .	937	685=73.1	186	66	937	6518	4739=72.7	1214	565	6518	7455	5424=72.7	1400	631	7455

a) Verhouding tot het aantal in de vorige kolom vermeld.

b. SPLITSING DER REËNGAGEMENTEN NAAR GELANG VAN HUN DUUR. *b)*

JAREN.	Voor minder dan 1 jaar.			Voor 1 jaar.			Voor 2 jaren.			Voor 3 jaren.			Voor 4 jaren.			Voor 6 jaren.			Totalen.		
	Euro-peanen.	Amb. en andere Inl.	Te zamen.	Euro-peanen.	Amb. en andere Inl.	Te zamen.	Euro-peanen.	Amb. en andere Inl.	Te zamen.	Euro-peanen.	Amb. en andere Inl.	Te zamen.	Euro-peanen.	Amb. en andere Inl.	Te zamen.	Euro-peanen.	Amb. en andere Inl.	Te zamen.	Euro-peanen.	Amb. en andere Inl.	Te zamen.
1919. .	*c)* 3	—	3	135	418	553	*h)* 261	2518	2779	49	1	50	*q)* 157	1041	1198	152	1549	1701	757	5527	6284
1920. .	*c)* 9	—	9	211	657	868	*i)* 267	2795	3062	108	8	116	*r)* 269	*v)* 1740	2009	163	2870	3033	1027	8070	9097
	Aanvullings-troepen.	Inheemsche troepen.		Aanvullings-troepen.	Inheemsche troepen.		Aanvullings-troepen.	Inheemsche troepen.		Aanvullings-troepen.	Inheemsche troepen.		Aanvullings-troepen.	Inheemsche troepen.		Aanvullings-troepen.	Inheemsche troepen.		Aanvullings-troepen.	Inheemsche troepen.	
1921. .	*c)* 8	*c)* 1	9	166	526	692	*j)* 260	2162	2422	131	7	138	*s)* 271	*w)* 875	1146	204	1328	1532	1040	4899	5939
1922. .	*c)* 12	*c)* 5	17	*d)* 190	*f)* 208	398	*k)* 244	2189 *m)*	2433	*o)* 107	—	107	*t)* 198	*x)* 895	1093	*z)* 142	1112 *bb)*	1254	893	4409	5302
1923. .	*c)* 3	*c)* 6	9	*e)* 182	*g)* 161	343	*l)* 181	2200 *n)*	2381	*p)* 73	2.	75	*u)* 119	*ij)* 892	1011	*aa)* 127	1478 *cc)*	1605	685	4739	5424

b) Zie nopens het bedrag der premiën bij reëngagement I. S. 1897 n°. 139, 1905 n°. 243, 1906 n°. 460, 1913 n°. 392 en 1919 n°. 767, K. B. 24 Sept. 1909 n°. 84, sub *c*, punt 5°., G. B. 7 Mei 1914 n°. 14, art. 1 (juncto G. B. 23 Juni 1914 n°. 38), G. B. 29 Oct. 1917 n°. 41, 1 Maart 1921 n°. 33 en 20 Maart 1922 n°. 32.
c) Deze militairen reëngageerden zich zonder premie.
d) Hieronder 127 die zich zonder premie reëngageerden.
e) Als voren 120.
f) Als voren 18.
g) Als voren 15.
h) Als voren 4.
i) Als voren 5.
j) Als voren 4.
k) Als voren 125.
l) Als voren 101.
m) Als voren 29.
n) Als voren 14.
o) Als voren 56.
p) Als voren 45.
q) Hieronder 3, die zich voor 5 jaren reëngageerden.
r) Als voren 14.
s) Als voren 9, van wie 1 zonder premie.
t) Hieronder 102, die zich zonder premie reëngageerden, van wie 1 voor 5 jaren.
u) Hieronder 56, die zich zonder premie en 3 die zich voor 5 jaren reëngageerden.
v) Hieronder 3 die zich voor 5 jaren reëngageerden.
w) Als voren 3.
x) Hieronder 5, die zich zonder premie en 3 die zich voor 5 jaren reëngageerden.
ij) Als voren 3 en 7.
z) Hieronder 79 die zich zonder premie reëngageerden.
aa) Als voren 70.
bb) Als voren 9.
cc) Als voren 4.

11. Overzicht betreffende het bij het einde der jaren 1922 en 1923 bestaande overcompleet of incompleet aan kader (onderofficieren en korporaals), voor zooveel betreft de infanterie, cavalerie, artillerie en genie.

a. ALGEMEEN OVERZICHT.

WAPENS EN LANDAARDEN	ONDEROFFICIEREN.								KORPORAALS.							
	Tegenwoordige formatie	Sterkte	Gedurende 1923		Tegenwoordige formatie	Sterkte	Overcompleet of incompleet		Tegenwoordige formatie	Sterkte	Gedurende 1923		Tegenwoordige formatie	Sterkte	Overcompleet of incompleet	
	op einde 1922.		uit de sterkte afgevoerd.	in de sterkte gebracht.	op einde 1923.		op einde 1922.	op einde 1923.	op einde 1922.		uit de sterkte afgevoerd.	in de sterkte gebracht.	op einde 1923.		op einde 1922.	op einde 1923.
Infanterie. a)																
Aanvullings-troepen . . .	1744	1939	448	290	1735	1781	+ 195	+ 46	430	463	96	46	445	413	+ 33	— 32
Inheemsche troepen . . .	998	1288	198	34	990	1124	+ 290	+ 134	1262	1405	189	45	1262	1261	+ 143	— 1
Cavalerie.																
Aanvullings-troepen . . .	84	97	21	18	85	94	+ 13	+ 9	5	60	25	11	5	46	+ 55	+ 41
Inheemsche troepen . . .	23	18	1	3	23	20	— 5	— 3	69	33	5	22	84	50	— 36	— 34
Artillerie.																
Aanvullings-troepen . . .	508	534	114	76	524	496	+ 26	— 28	177	134	49	50	172	135	— 43	— 37
Inheemsche troepen . . .	123	149	9	12	118	152	+ 26	+ 34	168	207	28	22	170	201	+ 39	+ 31
Genie.																
Aanvullings-troepen . . .	266	209	49	22	251	182	— 57	— 69	73	52	13	15	81	54	— 21	— 27
Inheemsche troepen . . .	36	25	5	7	35	27	— 11	— 8	2	127	13	3	—	117	+ 125	+ 117

a) **Ongerekend het kader bij de militaire strafgevangenis, tevens huis van detentie, en bij de militaire school.**

b. SPECIFICATIE DER VERLIEZEN EN

OMSCHRIJVING DER MUTATIËN.	Onder…								
	Infanterie.			Cavalerie.			Artillerie.		
	Aanvullings-troepen.	Inheemsche troepen.	Totaal.	Aanvullings-troepen.	Inheemsche troepen.	Totaal.	Aanvullings-troepen.	Inheemsche troepen.	Totaal.
Verliezen.									
Overleden	9	7	16	1	—	1	1	—	1
Gepasporteerd	61	25	86	3	—	3	12	—	12
Gegageerd of gepensionneerd	141	158	299	9	—	9	47	2	49
Bevorderd tot onderofficier	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bevorderd tot onderluitenant	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Voor memorie gebracht	14	—	14	—	—	—	1	—	1
Gecondemneerd	2	1	3	—	—	—	—	—	—
Gedegradeerd of teruggesteld	9	5	14	—	—	—	2	2	4
Zonder paspoort verwijderd	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vermist en afgevoerd	1	2	3	—	—	—	—	—	—
Overgegaan bij andere wapens en diensten	32	—	32	—	1	1	4	5	9
Naar Nederland teruggekeerd	62	—	62	—	—	—	10	—	10
Benoemd tot ambtenaar	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Naar Nederland opgezonden, teneinde aldaar in het genot van verlof te worden gesteld	117	—	117	8	—	8	37	—	37
Totalen	448	198	646	21	1	22	114	9	123
Winsten.									
Uit Nederland aangekomen	166	—	166	1	—	1	10	—	10
Verkregen uit de korpsen	8	7	15	5	2	7	24	12	36
In Indië geworven	5	20	25	1	1	2	1	—	1
Teruggesteld van onderluitenant	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Terug van „voor memorie”	6	7	13	—	—	—	—	—	—
Overgenomen van andere wapens en diensten	3	—	3	3	—	3	3	—	3
Van vermist terug	1	—	1	—	—	—	—	—	—
Uit Nederland teruggekeerd na aldaar in het genot van verlof te zijn gesteld geweest	101	—	101	8	—	8	38	—	38
Totalen	290	34	324	18	3	21	76	12	88

N EN WINSTEN GEDURENDE 1923.

NDER	OFFICIEREN.			KORPORAALS.											
	Genie.			Infanterie.			Cavalerie.			Artillerie.			Genie.		
Totaal.	Aanvullings-troepen.	Inheemsche troepen.	Totaal.	Aanvullings-troepen.	Inheemsche troepen.	Totaal.	Aanvullings-troepen.	Inheemsche troepen.	Totaal.	Aanvullings-troepen.	Inheemsche troepen.	Totaal.	Aanvullings-troepen.	Inheemsche troepen.	Totaal.
1	3	—	3	1	6	7	2	—	2	—	2	2	—	2	2
2	6	1	7	22	29	51	9	1	10	4	3	7	4	2	6
9	14	4	18	30	139	169	1	—	1	7	9	16	3	8	11
—	—	—	—	8	7	15	5	2	7	24	12	36	1	1	2
—	2	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4	1	—	1	2	4	6	2	1	3	1	1	2	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	3	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—
9	5	—	5	3	1	4	1	1	2	—	1	1	—	—	—
10	3	—	3	4	—	4	1	—	1	2	—	2	1	—	1
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
37	14	—	14	26	—	26	4	—	4	11	—	11	4	—	4
23	49	5	54	96	189	285	25	5	30	49	28	77	13	13	26
10	3	—	3	13	—	13	—	—	—	1	—	1	—	—	—
36	1	1	2	6	30	36	5	22	27	36	20	56	11	—	11
1	—	1	1	4	12	16	—	—	—	—	2	2	—	1	1
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	3	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3	1	5	6	—	—	—	1	—	1	6	—	6	1	2	3
—	—	—	—	—	3	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—
38	14	—	14	23	—	23	5	—	5	7	—	7	3	—	3
88	22	7	29	46	45	91	11	22	33	50	22	72	15	3	18

12. Numerieke opgaven over 1922 en 1923 betreffende de opleiding tot den officiersrang.

STUDIEJAAR.	Koninklijke Militaire Academie te Breda.				Cadettenschool te Alkmaar.	Hoofdcursus te Kampen.	
	Infanterie.	Cavalerie.	Artillerie.	Genie.		Infanterie.	Militaire administratie.
Einde 1922.	*a)*	*a)*	*a)*	*a)*	*b)*	*b)*	*b)*
1ste studiejaar . . .	19 (6 + 2)	2 (1 + 0)	13 (5 + 0)	4 (1 + 0)	30 (6)	18 (8)	4
2de „ . . .	23 (7 + 2)	3 (0 + 1)	16 (2 + 2)	4	27 (8)	16 (4)	4
3de „ . . .	17	3	13 (3 + 0)	6 (0 + 2)	—	—	—
Totalen . . .	59 (13 + 4)	8 (1 + 1)	42 (10 + 2)	14 (1 + 2)	57 (14)	34 (12)	8
Einde 1923.							
1ste studiejaar . . .	24 (4 + 6)	—	7 (1 + 1)	—	11 (5) *c)*	11 (6)	3
2de „ . . .	16 (6 + 2)	1 (1 + 0)	13 (5 + 0)	4 (1 + 0)	24 (6)	18 (8)	3
3de „ . . .	24 (7 + 2)	2	18 (2 + 2)	5 (0 + 2)	—	—	—
Totalen . . .	64 (17 + 10)	3 (1 + 0)	38 (8 + 3)	9 (1 + 2)	35 (11)	29 (14)	6

a) Van de tusschen haakjes geplaatste opgaaf heeft het eerste cijfer betrekking op hen, die het toelatingsexamen voor de Koninklijke Militaire Academie in Indië aflegden; het tweede cijfer betreft hen, die in Indië aan het toelatingsexamen voor de Cadettenschool voldeden.

b) De tusschen haakjes gestelde cijfers geven aan hoeveel leerlingen het toelatingsexamen in Indië hadden afgelegd.

c) Genieten hunne opleiding aan de militaire school te Meester-Cornelis.

13. Numerieke opgaven betreffende het in 1923 van de kader- en korpsscholen en de hoefsmidschool in Nederlandsch-Indië gemaakt gebruik.

a. KADERSCHOLEN.

LEERLINGEN (gegradueerden en minderen).	Infanterie (2 scholen).			Cavalerie (1 school).			Artillerie. Bereden artillerie (1 school).			Genie (1 school).		
	Aanvullingstroepen.	Inheemsche troepen.	Totaal.	Aanvullingstroepen.	Inheemsche troepen.	Totaal.	Aanvullingstroepen.	Inheemsche troepen.	Totaal.	Aanvullingstroepen.	Inheemsche troepen.	Totaal.
Aanwezig op einde 1922:												
Onderofficieren	2	—	2	—	—	—	—	—	—	2	—	2
Brigadiers en korporaals	2	3	5	—	—	—	—	—	—	3	3	6
Manschappen	4	2	6	—	—	—	1	—	1	4	5	9
Te zamen . . .	8	5	13	—	—	—	1	—	1	9	8	17
In den loop van 1923 bijgekomen:												
Onderofficieren	25	—	25	2	—	2	—	1	1	6	—	6
Brigadiers en korporaals	—	—	—	6	14	20	7	—	7	—	—	—
Manschappen	—	2	2	—	—	—	12	18	30	—	—	—
Te zamen . . .	25	2	27	8	14	22	19	19	38	6	—	6
In den loop van 1923 afgegaan:												
a. na afgelegd examen. Onderofficieren	24	—	24	2	—	2	—	1	1	2	—	2
a. na afgelegd examen. Brigadiers en korporaals	2	3	5	4	—	4	7	—	7	3	3	6
a. na afgelegd examen. Manschappen.	4	4	8	—	—	—	12	17	29	4	4	8
b. om andere redenen. Onderofficieren	3	—	3	—	—	—	—	—	—	2	—	2
b. om andere redenen. Brigadiers en korporaals	—	—	—	2	—	2	—	—	—	—	—	—
b. om andere redenen. Manschappen.	—	—	—	—	—	—	1	1	2	—	1	1
Te zamen . . .	33	7	40	8	—	8	20	19	39	11	8	19
Derhalve op einde 1923:												
Onderofficieren	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—	4
Brigadiers en korporaals	—	—	—	—	14	14	—	—	—	—	—	—
Manschappen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Te zamen . . .	—	—	—	—	14	14	—	—	—	4	—	4

b. Korpsscholen.

LEERLINGEN (gegradueerden en minderen).		Infanterie (37 scholen).			Cavalerie (1 school).			Artillerie (12 scholen).			Genie (1 school).		
		Aanvullings-troepen.	Inheemsche troepen.	Totaal.	Aanvullings-troepen.	Inheemsche troepen.	Totaal.	Aanvullings-troepen.	Inheemsche troepen.	Totaal.	Aanvullings-troepen.	Inheemsche troepen.	Totaal.
Aanwezig op einde 1922:													
Onderofficieren, brigadiers en korporaals	gewone cursus . . .	17	38	55	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	opleiding kaderschool.	95	187	282	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Manschappen	gewone cursus . . .	25	1 360	1 385	—	—	—	13	191	204	—	39	39
	opleiding kaderschool.	55	802	857	—	42	42	—	—	—	—	—	—
Te zamen . .		192	2 387	2 579	—	42	42	13	191	204	—	39	39
Aanwezig op einde 1923:													
Onderofficieren, brigadiers en korporaals	gewone cursus . . .	18	9	27	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	opleiding kaderschool.	52	142	194	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Manschappen	gewone cursus . . .	25	873	898	—	—	—	7	286	293	16	76	92
	opleiding kaderschool.	25	427	452	—	24	24	—	—	—	—	—	—
Te zamen . .		120	*a*) 1 451	1 571	—	*a*) 24	24	7	286	293	16	76	92

a) Onder de inheemsche leerlingen der infanterie- en cavalerie-korpsscholen tellen ook zoons van militairen behoorende tot de inheemsche troepen. Dit was ten aanzien der infanterie-scholen op einde 1922 met 1012 en op einde 1923 met 901 jongelieden het geval.

c. Hoefsmidschool.

LEERLINGEN.	Aanvullings-troepen.	Inheemsche troepen.	Totaal.
Aanwezig op einde 1922:			
Cavaleristen	—	2	2
Artilleristen	—	4	4
Fuseliers (mitrailleur-compagnieën).	—	2	2
Te zamen . .	—	8	8
In den loop van 1923 bijgekomen:			
Cavaleristen	3	5	8
Artilleristen	4	15	19
Fuseliers (mitrailleur-compagnieën).	—	4	4
Te zamen . .	7	24	31

LEERLINGEN.		Aanvullings-troepen.	Inheemsche troepen.	Totaal.
In den loop van 1923 afgeschreven:				
a. na afgelegd examen.	Cavaleristen . . .	1	—	1
	Artilleristen . . .	—	5	5
	Fuseliers	—	—	—
Te zamen . .		1	5	6
b. om andere redenen.	Cavaleristen . . .	—	1	1
	Artilleristen . . .	—	2	2
	Fuseliers	—	1	1
Te zamen . .		—	4	4
Derhalve op einde 1923 aanwezig:				
Cavaleristen		2	6	8
Artilleristen		4	12	16
Fuseliers (mitrailleur-compagnieën).		—	5	5
Te zamen . .		6	23	29

14. Opgave over de jaren 1921 t/m 1923 omtrent het aantal militairen beneden den rang van officier, die o

GEBOORTELAND OF LANDAARD.	1921.								
	Gevonnist.	Weggezonden.	Gedetineerd. *a)*	Vermist of gedeserteerd.	Provoosthuis.	2de klasse van discipline.	Gedegradeerd of teruggesteld.	Paspoort Letter B.	Totaal. *b)*
									0/0
Nederland	14	7	40	11	77	57	29	37	272 = 6,34
Nederlandsch-Indië	8	2	6	16	20	12	3	3	70 = 3,75
België en Frankrijk	—	—	—	—	3	—	1	—	4 = 9,09
Duitschland	—	—	1	—	5	—	1	—	7 = 2,04
Zwitserland	—	—	1	—	—	—	—	—	1 = 9,09
Overige landen	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Totalen	22	9	48	27	105	69	34	40	354 = 5,38
Nederlandsch-Indiërs	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Amboineezen en Menadoneezen	7	—	27	12	31	7	1	1	86 = 0,88
Javanen en Soendaneezen	56	12	113	232	138	128	14	86	779 = 4,17
Madoereezen	2	1	4	14	—	—	—	5	26 = 8,93
Boegineezen	—	—	—	—	—	—	—	2	2 = 1,70
Maleiers	6	—	22	9	10	17	—	7	71 = 4,02
Totalen	71	13	166	267	179	152	15	101	964 = 3,15
Algemeene totalen	93	22	214	294	284	221	49	141	1 318 = 3,55

a) In den loop van het jaar gedetineerd, doch niet van den militairen stand vervallen verklaard.

b) De procenten zijn berekend naar het aantal aanwezigen op 31 December van het vorige jaar, vermeld in tabel 3.

niet-eervolle redenen, 't zij uit het leger of tijdelijk uit het korps afgevoerd, 't zij gedegradeerd of teruggesteld zijn.

1922.									1923.								
Gevonnist.	Weggezonden.	Gedetineerd. *a)*	Vermist of gedeserteerd.	Provoosthuis.	2de klasse van discipline.	Gegradeerd of teruggesteld.	Paspoort Letter B.	Totaal. *b)*	Gevonnist.	Weggezonden.	Gedetineerd. *a)*	Vermist of gedeserteerd.	Provoosthuis.	2de klasse van discipline.	Gegradeerd of teruggesteld.	Paspoort Letter B.	Totaal. *b)*
								%									%
7	4	22	9	40	40	19	34	175= 4,27	6	—	17	6	17	25	14	19	104=2,38
5	1	9	8	14	10	3	10	60= 3,35	1	—	2	6	8	4	3	5	29=1,71
1	—	—	—	3	1	—	—	5=12,19	—	—	1	—	1	—	—	—	2=5,55
—	—	1	2	2	1	1	1	8= 2,73	—	—	—	—	1	—	1	—	2=0,68
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	2=8,69
13	5	32	19	59	52	23	45	248= 3,96	7	—	20	12	28	29	19	24	139=2,17
—	—	—	2	—	—	—	—	2=2,24	—	—	—	1	—	—	—	1	2=0,91
4	—	25	5	32	4	2	4	76=0,81	4	1	11	4	12	2	1	1	36=0,40
34	6	59	170	77	40	5	34	425=2,49	24	2	20	150	45	21	12	24	298=1,88
1	—	1	1	—	6	—	6	15=6,09	2	—	1	—	1	2	—	2	8=3,60
—	—	1	—	—	—	—	—	1=0,86	—	—	—	—	—	—	—	—	—
6	1	6	5	10	4	2	4	38=2,30	3	—	3	7	2	2	—	3	20=1,27
45	7	92	183	119	54	9	48	557=1,96	33	3	35	162	60	27	13	31	364=1,36
58	12	124	202	178	106	32	48	805=2,32	40	3	55	174	88	56	32	55	503=1,51

15. Overzicht van de straffen opgelegd aan Europeesche militairen wegens dronkenschap over het jaar 1923.

MILITAIRE COMMANDEMENTEN.	Gemiddelde sterkte aan Europeanen present voor soldij (traktement) volgens de administratieboeken van de korpsen. *a)*				Totaal aantal Europeesche militairen, die wegens dronkenschap of misbruik van sterken drank gestraft werden.	Gemiddeld aantal Europeesche militairen			Aantal opgelegde straffen voor dronkenschap of misbruik van sterken drank aan Europeesche militairen wegens:			Van het totaal aantal opgelegde straffen vermeld in de kolommen 10 t/m 12 werden opgelegd aan Europeesche:		
	Gehuwden.	Ongehuwden met huishoudster.	Ongehuwden zonder huishoudster.	Totaal.		die tot de geregelde bezoekers van een militair tehuis werden gerekend. *b)*	die geregeld aan sport (jacht, voetbal, enz.) deelnamen.	Totaal.	eerste dronkenschap, d.w.z. aan hen, die in hun diensttijd nog nimmer daarvoor gestraft zijn.	herhaalde dronkenschap.	Totaal.	gehuwde militairen. *c)*	ongehuwde militairen met huishoudster. *c)*	ongehuwde militairen zonder huishoudster. *c)*
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.
					%	%	%	%				%	%	%
1ste militaire afdeeling op Java	1175	393	1481	3049	102 = 3,35	233 = 7,64	825 = 27,06	1058 = 34,70	42	75	117	19 = 16,24	16 = 13,67	82 = 70,09
2de idem	668	161	778	1607	79 = 4.92	135 = 8,40	557 = 35,91	712 = 44,31	23	70	93	35 = 37,63	13 = 13,98	45 = 48,39
Sumatra's Westkust .	61	16	40	117	6 = 5,13	—	15 = 12,82	15 = 12,82	2	5	7	1 = 14,29	2 = 28,57	4 = 57,14
Tapiannoeli	6	—	8	14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Atjeh en onderhoorigheden	117	69	125	311	25 = 8,04	—	95 = 30,55	95 = 30,55	5	29	34	1 = 2,94	6 = 17,65	27 = 79,41
Riau	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Palembang en Djambi	23	34	24	81	4 = 4,94	—	26 = 32,10	26 = 32,10	1	3	4	—	1 = 25	3 = 70
Westerafdeeling van Borneo	11	11	23	45	3 = 6,67	—	16 = 35,56	16 = 35,56	—	3	3	—	—	3 = 100
Zuider- en Oosterafd. van Borneo	28	13	37	78	6 = 7,69	—	16 = 20,51	16 = 20,51	2	4	6	2 = 33,33	2 = 33,33	2 = 33,33
Selebes en Manado . .	58	29	34	121	10 = 8,26	—	38 = 31,40	38 = 31,40	3	7	10	3 = 30	2 = 20	5 = 50
Amboina en Ternate .	38	16	28	82	2 = 2,44	—	16 = 19,51	16 = 19,51	—	2	2	1 = 50	1 = 50	—
Timor en onderhoorigheden	17	16	20	53	5 = 9,43	—	15 = 28,30	15 = 28,30	—	5	5	1 = 20	2 = 40	2 = 40
Totalen	2202	758	2598	5558	242 = 4,35	368 = 6,62	1639 = 29,49	2007 = 36,11	78	203	281	63 = 22,42	45 = 16,01	173 = 61,57

a) Berekend naar de sterkte, present voor soldij bij het begin van elke maand.

b) Deze rubriek is alleen ingevuld voor de garnizoenen, waar een militair tehuis is; daartoe is bij het korps, de compagnie of het detachement éèns per maand opgenomen, wie tot de geregelde bezoekers behooren, waarna het gemiddeld aantal over 12 maanden is berekend.

c) De procenten zijn berekend naar het totaal aantal straffen, in kolom 12 vermeld.

16. Formatie en sterkte op einde 1923 van gewapende korpsen, niet rechtstreeks tot het leger behoorende (ongerekend die, uitsluitend voor politiediensten bestemd).

KORPSEN EN STANDPLAATSEN.		Formatie.					Sterkte.				
		Officieren.		Onderofficieren en manschappen.		Dienst-paarden.	Officieren.		Onderofficieren en manschappen.		Dienst-paarden.
		Europ.	Inlanders	Europ.	Inlanders		Europ.	Inlanders	Europ.	Inlanders	
Legioen van Mangkoe Negara te Soerakarta. a)	Staf	—	3	—	24	2	—	4	—	24	2
	Batalj. infanterie	—	29	—	880	4	—	28	—	904	3
Barisans op Madoera. b)	Staf en infant. te Bangkalan	—	14	—	c) 535	—	—	11	—	788	—
	„ „ Pamekasan	—	14	—	c) 550	—	—	17	—	818	—
	„ „ Songenep	—	14	—	c) 535	—	—	14	—	831	—

a) Dit korps is door het hoofd van het Mangkoe Negarasche Huis in dienst te houden, dat daarbij in alles overleg heeft te plegen met den door of vanwege het legerbestuur aan het legioen als kapitein-instructeur toegevoegden officier der infanterie, nevens wien aan het korps, voor leiding en oefening, verder nog zijn toegevoegd 4 onderofficieren van het leger (van de infanterie). De infanterie van het legioen wordt door hare eigen officieren gecommandeerd. Deze laatsten worden tot en met den rang van kapitein door den pangeran zelf aangesteld met goedkeuring van den resident; de hoofdofficieren worden op voordracht van den pangeran, aan te bieden door tusschenkomst van den resident, door den Gouverneur-Generaal benoemd. Overigens is dit legioen — waarvan de uitgaven ten laste van 's lands kas komen — op militaire wijze gekleed en bewapend. In geval van mobilisatie — bij oorlog of voor toevoeging aan expeditiën — gelden voor het legioen, of voor het gemobiliseerde gedeelte daarvan, de krijgswetten.

Zie Bb. nos. 5308, 5517, 5600, 5805, 5966, 5977, 6072, 6770, 6832, 6955, 7055, 7212, 7649, 7757, 7784, 7928, 7996, 8046, 8126, 8128, 8591, 8991, 9067, 9320, 9332, 9429, 9431, 9517, 9575, 9719, 9852, 9986 en 10088.

b) Ook aan deze (gouvernements-)korpsen, mede op militaire wijze gekleed en bewapend, zijn officieren (kapiteins) en eenige onderofficieren uit het leger toegevoegd voor de leiding en oefening. De kapiteins-instructeur staan onder de rechtstreeksche bevelen van den resident, doch zijn voor de leiding en oefening van de barisans verantwoordelijk aan den commandant der 2de militaire afdeeling op Java. De barisans, waarbij slechts Madoereezen ter dienstneming worden toegelaten, worden door hunne eigen officieren gecommandeerd, die door den Gouverneur-Generaal worden benoemd en ontslagen. De onderofficieren en minderen zijn niet gekazerneerd; zij wonen in kampongs nabij de kampementen. In gewone tijden is aan de barisans opgedragen het bewaken van de landskassen, gevangenissen en gouvernementspakhuizen op hunne standplaatsen en het begeleiden van gevangenen en transporten, terwijl zij overigens bestemd zijn tot handhaving van orde en rust op Madoera, wanneer de gewone middelen van politie tekort schieten. Om voor militaire doeleinden te worden aangewend, kunnen de barisans geheel of gedeeltelijk worden gemobiliseerd en gelden alsdan ook voor hen de krijgswetten.

Zie Bb. nos. 5087, 5252, 5284, 5406, 5517, 5687, 5785, 5966, 5971, 6426, 6435, 6481, 6593, 6770, 6963, 7055, 7096, 7150, 7240, 7354, 7606, 7634, 7650, 7700, 7757, 7861, 7924, 7996, 8991, 9067, 9320, 9384, 9429, 9431, 9517, 9575, 9719, 9852, 9986 en 10088.

c) Hieronder 3 man hospitaalpersoneel.

Bijlage E.

(Zie hoofdstuk E, § 1, van het verslag.)

OVERZICHTEN

betreffende de Koninklijke Marine in Nederlandsch-Indië, meerendeels over 1923.

1. Overzicht van het in Nederlandsch-Indië aanwezige personeel der Koninklijke Marine op het einde van 1922 en 1923.
2. Specificatie betreffende het personeel der in Nederlandsch-Indië aanwezige Koninklijke Marine op het einde van 1922 en 1923.
3. Statistiek over 1923 der aanvulling en verliezen onder het tot de Koninklijke Marine in Nederlandsch-Indië behoorende personeel.
4. Exploitatiekosten van de oorlogsschepen en van de maritieme inrichtingen aan den wal, gedurende 1923.

1. Overzicht van het in Nederlandsch-Indië aanwezige personeel der Koninklijke Marine op het einde van 1922 en 1923.

	BEMANNING.					
	Bepaalde sterkte (ongerekend de als bovenrol toegestane verhooging).		Aanwezige sterkte volgens het op onderstaand tijdstip laatst ontvangen maandrapport.			
			31 December 1922.		31 December 1923.	
	Europeanen.	Inlanders.	Europeanen.	Inlanders.	Europeanen.	Inlanders.
Serdang	30	70	18	60	21	70
Koetei	—	—	60	35	—	—
Assahan	30	70	26	62	28	62
Mataram	32	52	37	71	34	83
Tydeman	34	69	33	68	33	69
Van Gogh	28	59	24	69	28	63
Hercules	3	14	3	14	3	14
Pro Patria	—	—	—	—	19	42
K I	174	—	11	3	—	—
K II			—	—	29	—
K III			21	3	24	7
K IV			23	6	24	7
K V			21	6	23	7
K VI			25	3	21	8
K VII			—	—	30	—
K VIII			—	—	28	—
De Zeven Provinciën	352	96	288	125	269	145
Bulhond	43	48	39	50	27	66
Lynx	43	48	24	65	—	—
Hermelijn	43	48	—	—	27	67
Vos	43	48	40	48	51	41
Pelikaan	49	49	—	—	152	—
Recapitulatie.						
Indische Militaire Marine	377	383	302	400	497	432
Pantserschepen en torpedobootjagers	524	288	391	288	374	319
Totaal ingeschreven in de rol der schepen	904	671	693	688	871	751
Personeel aan den wal, in betrekkingen waarop bij de bepaalde sterkte niet was gerekend	23	1	27	—	29	—
Departement der Marine (behalve voornoemd personeel, die den staf vormen)	24	—	30	2	24	—
Ned. gezantschapswacht te Peking	—	—	37	—	—	—
Marinekazerne Goebeng te Soerabaja	171	31	109	60	151	80
Marinekazerne Oedjoeng te Soerabaja	88	139	218	312	330	155
Marine-vliegkamp te Tandjoengpriok	74	30	67	21	75	43
Kweekschool voor Inlandsche schepelingen te Makassar	67	35	72	391	67	381
Station voor onderzeebooten te Soerabaja	77	69	70	66	118	115
Totalen	1428	976	1323	1540	1665	1525

2. Specificatie betreffende het personeel der in Nederlandsch-Indië aanwezige Koninklijke Marine bij het einde van elk der jaren 1922 en 1923.

OMSCHRIJVING.	Personeel der Koninklijke marine, behalve dat van den stoomvaartdienst en het korps mariniers. Officieren.	Onderofficieren en manschappen. Europeanen.	Inlandsche schepelingen.	Inlandsche bedienden.	Stoomvaartdienst. Officieren-machinist.	Onderofficieren en manschappen. Europeanen.	Inlanders.	Mariniers. Officieren.	Onderofficieren en manschappen (Europeanen).	Totalen. Officieren.	Onderofficieren en manschappen. Europeanen.	Inlandsche schepelingen.	Inlandsche bedienden.	Te zamen.
Ult. 1922 Bepaalde sterkte . .	156	819	328	211	72	205	453	2	206	230	1 230	781	211	2 452
Ult. 1922 Aanwezige sterkte .	150	687	682	130	66	192	728	2	226	218	1 105	1 410	130	2 863
Ult. 1923 Bepaalde sterkte *a*) .	169	849	355	240	76	232	478	3	164	248	1 245	833	240	2 566
Ult. 1923 Aanwezige sterkte *b*)	177 *c*)	926 *d*) *e*)	660 *d*)	155 *f*)	78 *g*)	246	710	3	235	258	1 407 *h*)	1 370 *i*)	155	3 190

a) Met inbegrip van 5% reserve voor zoover het Europeanen en van 10% reserve voor zoover het Inlanders betreft.

b) Onder de „aanwezige sterkte" zijn ook begrepen de in de ziekeninrichtingen verpleegd wordenden (zijnde: 2 officieren, 82 Europeesche onderofficieren en manschappen en 60 Inlandsche onderofficieren en manschappen op ult. 1922 en 5 officieren, 59 Europeesche onderofficieren en manschappen en 51 Inlandsche onderofficieren en manschappen op ult. 1923), zoomede de in de gevangenissen vertoevenden (3 Inlandsche schepelingen op ult. 1922 en 16 Inlandsche schepelingen op ult. 1923). Voorts is onder de „aanwezige sterkte" begrepen het personeel, dat dienst doet in betrekkingen van blijvenden aard aan den wal, op welk personeel, onder de benaming van „staf" (zijnde: 18 officieren en 18 Europeesche onderofficieren op ult. 1922 en 15 officieren en 5 Europeesche onderofficieren op ult. 1923) ook bij de „bepaalde sterkte" is gerekend.

c) Hieronder 18 officieren behoorende tot het korps officieren van gezondheid, 24 officieren behoorende tot het korps officieren van administratie, 3 officieren behoorende tot het korps officieren-vlieger en 1 luitenant ter zee (vlieger) en voorts 1 luitenant ter zee en 1 officier van administratie die dienst doen als waarnemer uit vliegtuigen.

d) Hieronder 556 Europeesche onderofficieren en 67 Inlandsche onderofficieren met den rang van korporaal en hooger, en — niet begrepen in de cijfers van nevenstaande tabel — 48 Europeesche en 29 Inlandsche schepelingen gelijkgesteld met matroos der 1ste klasse en 34 Inlandsche schepelingen gelijkgesteld met matroos der 2de klasse.

e) Hieronder 2 sergeanten-vliegtuigmaker (vlieger), 1 korporaal-vliegtuigmaker (vlieger) en 1 korporaal-konstabel (vlieger).

f) „Jongens", gelijkgesteld met matroos der 3de klasse, die uitsluitend diensten verrichten als oppasser en gamelle-jongen of als hulp in de kombuis.

g) Hieronder 1 die dienst doet als waarnemer uit vliegtuigen.

h) Hieronder zijn begrepen ruim 200 onderofficieren en manschappen, wier vervangers reeds uit Nederland waren aangekomen, doch die eerst in Januari en Februari 1924 naar Nederland konden worden teruggezonden.

i) Hieronder zijn begrepen 403 schepelingen in opleiding.

De verschillende klassen van Europeesch en Inlandsch matroos waren op ult. 1923 bezet als volgt:

KLASSEN.	Europeanen. Bepaalde sterkte.	Europeanen. Aanwezige sterkte.	Inlandsche schepelingen. Bepaalde sterkte.	Inlandsche schepelingen. Aanwezige sterkte.
Matroos 1ste klasse . .	148	70	56	58
„ 2de „ . .	91	198	74	145
„ 3de „ . .	63	56	120	227
Lichtmatroos	—	—	—	98
Te zamen	302	324	250	528
Op ult. 1922 waren deze totalen	299	194	247	553

3. Statistiek over 1923 der aanvulling en verliezen onder het tot de Koninklijke Marine in Nederlandsch-Indië behoorende personeel.

AANVULLING.	Europeanen. Officieren.	Europeanen. Onderofficieren en manschappen.	Inlanders. Inlandsche schepelingen (onderofficieren en manschappen). *a*)	Inlanders. Inlandsche bedienden (onderofficieren en manschappen). *b*)
Aangekomen uit Nederland per:				
Pelikaan	18	134	—	—
Wega	10	51	—	—
K II	5	24	—	—
K VII	5	24	—	—
K VIII	5	24	—	—
particuliere gelegenheid . . .	76	552	—	—
Terug van desertie.	—	3	9	2
Aangenomen voor den zeedienst	2	—	150	95
Totaal . .	121	812	159	97
	933		256 *c*)	

VERLIEZEN.	Europeanen. Officieren.	Europeanen. Onderofficieren en manschappen.	Inlanders. Inlandsche schepelingen (onderofficieren en manschappen).	Inlanders. Inlandsche bedienden (onderofficieren en manschappen).
Teruggekeerd naar Nederland:				
per particuliere gelegenheid .	77 *d*)	493 *d*)	—	—
Ontslagen	3	11	163 *e*)	57 *f*)
Overleden	1	4	7	1
Gedeserteerd	—	1	12	18
Totaal . .	81	509	182	76
	590		258	

a) Van de gemiddeld aanwezig geweest zijnde sterkte beliep in 1923 het verloop van het korps Inlandsche schepelingen in procenten als volgt: uit hoofde van overlijden 0,49, afkeuring 1, desertie 0,85, verwijdering uit den zeedienst wegens veroordeeling en wangedrag 4,39 en diensteindiging 6,08, welke cijfers over 1922 beliepen 0,91, 2,03, 2,31, 0,98 en 7,27. Wat de aanvulling betreft, beliep het getal der nieuw aangenomenen en dat dergenen, die zich reëngageerden onderscheidenlijk 10,61% en 25,40%, tegen in 1922 11,12% en 18,11%.

b) Van de gemiddeld aanwezig geweest zijnde sterkte beliep in 1923 het verloop van het korps Inlandsche bedienden in procenten als volgt: uit hoofde van overlijden 0,7, desertie 13,84, verwijdering uit den zeedienst wegens veroordeeling en wangedrag 0,7 en diensteindiging 43,07, welke cijfers over 1922 beliepen: uit hoofde van afkeuring 1,41, desertie 26,76 en dienstweigering 1,41. Wat de aanvulling betreft, beliep het getal der nieuw aangenomenen en dat dergenen, die zich reëngageerden onderscheidenlijk 73,07% en 50%, tegen in 1922 10,71% en 12,11%.

c) In 1923 reëngageerden zich 359 schepelingen, behoorende tot het korps Inlandsche schepelingen, en 65 schepelingen, behoorende tot het korps Inlandsche bedienden.

d) Hieronder 4 officieren en 25 onderofficieren en manschappen, die wegens ziekte naar Nederland moesten worden teruggezonden.

e) Hieronder 62 wegens veroordeeling en wangedrag en 15 wegens afkeuring, zoodat het aantal wegens diensteindiging ontslagenen 86 bedraagt.

f) Hieronder 1 wegens veroordeeling; de overigen werden wegens diensteindiging ontslagen.

4. Exploitatiekosten van de oorlogsschepen en van d… mariti…

a. Schepen van H… Nederl…

NAMEN DER SCHEPEN.	Kosten van aanbouw.	Kosten van periodiek dokken.	Kosten der overige dokkingen. a)	HERSTELLING AAN EN VAN: den romp (inbegrepen losse en vaste goederen). a)	de machines, ketels en werktuigen. a)	bewapening. a)	inventarisgoederen (uitgezonderd munitie).	munitie.	inve… goede… gezo… brand… smeer… muni…
De Zeven Provinciën	f 5 612 459	f 25 553	—	f 127 175	f 18 029	f 4 888	f 2 639	f 3 199	f 4
Bulhond	872 950	6 372	f 1 550	61 903	25 729	1 031	1 180	3 651	1
Lynx	832 139	5 345	1 650	51 564	20 975	1 625	734	2 348	1
Vos	829 599	6 781	750	38 766	25 128	762	1 102	3 516	—
Jakhals c)	873 670	4 572	1 400	27 320	9 530	5 385	—	—	—
Panter d)	819 578	1 679	850	14 828	27 233	187	6	—	
Hermelijn	830 050	2 467	3 400	20 280	4 325	206	—	—	—
Wolf d)	925 510	1 365	—	168	14	172	—	—	— 2
Fret d)	924 887	2 226	—	1 369	691	8	108	—	

a) De bedragen in deze kolommen komen ten laste van het VIde hoofdstuk der Staatsbegrooting.

b) De bedragen in deze kolommen zijn de waarden van de door het marine-etablissement aangemaakte en van daar ontvangen, zoomede de buiten die inrichting aangeschafte goederen, verminderd met de waarden der afgegeven goederen.

c) Was van 24 Augustus t/m 30 December 1923 in dienst.

d) Waren het geheele jaar buiten dienst.

b. Schepen der Indische militaire marine.

NAMEN DER SCHEPEN.	Kosten van aanbouw.	HERSTELLING VAN: het schip (ook dokken).	inventarisgoederen (uitgezonderd munitie).	munitie.	VERSTREKKING VAN: inventarisgoederen (uitgezonderd munitie). b)	brandstoffen en water. b)	smeermiddelen. b)	munitie. b)	Traktementen en soldijen.	Kosten van voeding.	Totaal.
Koetei e)	f 386 965	f 19 146	f 389	f 11 327	f — 46 922	f 15 763	f 241	f — 12 647	f 8 442	f 10 215	f 5 954
Mataram	381 630	89 846	491	4 410	13 925	36 852	3 894	14 327	189 103	58 403	411 251
Serdang	406 000	33 417	2 183	1 747	16 995	55 191	3 286	312	74 300	39 005	229 245
Siboga f)	386 965	12 002	—	—	— 147	—	—	—	—	—	11 855
Hercules	—	9 323	47	—	3 684	634	20	—	h) —	—	13 708
Sumbawa f)	419 800	8 539	—	35	— 49 373	—	— 67	— 260	—	—	— 41 126
Pro Patria g)	648 380	5 866	2 011	—	53 156	3 321	571	3 599	43 412	9 943	121 879
Van Doorn f)	363 500	312 431	—	—	—	—	—	—	—	—	312 431
Van Gogh	298 500	42 214	102	—	17 197	97 207	773	392	176 161	45 782	379 828
Tydeman	874 043	57 750	606	—	19 559	42 156	10 896	440	212 161	55 855	399 423
Assahan	413 900	17 400	241	645	9 036	61 431	2 214	6 138	165 763	46 729	309 597

e) Was van 1 Januari—31 Maart 1923 in dienst.

f) Waren buiten dienst gesteld.

g) Was van 20 Augustus—31 December 1923 in dienst.

h) Begrepen in de traktementen en soldijen van de marine-kazerne Oedjoeng.

c. Onderzeebooten der Indische militaire marine.

NAMEN DER BOOTEN.	Kosten van aanbouw.	HERSTELLING VAN: de boot (ook dokken).	inventarisgoederen (uitgezonderd munitie).	munitie.	VERSTREKKING VAN: inventarisgoederen (uitgezonderd munitie).	Brandstoffen en water.	smeermiddelen.	munitie.	Traktementen en soldijen.	Kosten van voeding.	Kosten van geleverde electrische energie door het laadstation.	Totaal.
K I	f 1 137 851	f 140 463	f 1 825	—	f 179 636	f 2 309	f 5 655	—	f 61 448	—	f 3 442	f 394 778
K III	2 205 155	134 848	134	f 122	67 867	14 450	21 286	f 291	123 144	f 6 285	6 366	374 793
K IV	1 685 512	96 085	66	178	55 462	13 604	16 647	259	143 807	7 926	2 543	336 577
K V	1 809 918	74 574	12	145	54 752	8 928	13 903	71	148 094	7 347	1 889	309 715
K VI	1 293 261	58 026	55	177	50 935	7 030	17 297	— 138	153 824	7 373	2 238	296 817

Maritieme inrichtingen aan den wal, over 1923.

NEDERLANDSCH ESKADER.

VERSTREKKING VAN:				Traktementen en soldijen.	Kosten van voeding.	Totaal ten laste van het VIde hoofdstuk der Staatsbegrooting.	Totaal ten laste van de Indische begrooting.	Totaal.
inventarisgoederen (uitgezonderd brandstoffen, smeerolie en munitie). b)	brandstoffen en water. b)	smeermiddelen. b)	munitie. b)					
f 48 090	f 229 387	f 4 973	f 59 216	f 948 323	f 249 323	f 150 092	f 1 570 703	f 1 720 795
8 888	95 606	2 782	6 811	195 138	47 803	90 213	368 231	458 444
13 680	78 677	4 324	5 147	169 000	38 476	75 814	17 731	393 545
19 634	54 938	7 447	11 104	219 950	46 565	65 406	374 037	439 443
— 2 961	—	—	—	—	—	43 635	1 611	45 246
— 2 754	—	—	—	—	—	43 098	— 1 069	42 029
3 339	9 561	26	—	6 239	7 322	28 211	28 954	57 165
— 3 660	—	—	—	—	—	354	— 2 295	— 1 941
— 27 658	—	—	—	—	—	2 068	— 25 324	— 23 256

d. MARITIEME INRICHTINGEN AAN DEN WAL.

NAAM DER INRICHTING.	Onderhoud van gebouwen en terreinen.	Herstelling van inventarisgoederen.	VERSTREKKING VAN:			Kosten van water.	Kosten van licht.	Kosten voor exploitatie van automobielen.	Kosten van vervoer van personen en goederen.	Traktementen en soldijen.	Kosten van voeding.	Loonen, enz. van het burgerlijk personeel.	Diversen.	Totaal.
			Inventarisgoederen (uitgezonderd munitie).	Brandstoffen en smeermiddelen.	Munitie.									
Marine-kazerne Oedjoeng	f 5 508	f 34 151	f 14 487	f 30 221	f 1 961	f 11 958	f 1 770	—	f 3 193	f 1 258 800	f 236 379	—	m) f 26 286	f 1 624 714
Marine-kazerne Goebeng	2 128	8 512	6 148	3 671	4 705	3 534	8 566	f 1 618	5 353	466 115	98 945	f 2 856	1 294	613 445
Marine-kazerne onderzeedienst	— i)	114 721	7 427	34 556	— 13	k) 7 539	1 690	—	1 486	364 579	146 612	—	n) 42 259	720 856
Marine-kampement te Malang	1 715	776	973	—	—	818	1 080	—	440	— l)	1 620	935	747	9 104
Tijdelijk marine-vliegkamp te Tandjoeng-priok	224 j)	5 898	18 414	13 775	5 657	675	5 277	740	2 840	460 976	— o)	20 535	32 723	567 734
Kweekschool voor de opleiding van Inlandsche schepelingen te Makassar	6 430	15 324	20 590	3 142	4 557	—	—	—	2 959	383 788	181 692	680	3 165	622 327

i) Voor deze nieuwe inrichting werden de onderhoudskosten nog niet opgenomen.

j) Kosten besteed aan een gedeelte der gebouwen, welke in onderhoud zijn bij de genie; het overige onderhoud geschiedt bij het vliegkamp in eigen beheer.

k) Hieronder de kosten van water verstrekt aan de onderzeebooten.

l) Het traktement van den beheerder van het marine-kampement te Malang is begrepen in de traktementen van de marine-kazerne Oedjoeng.

m) Kosten van de torpedobooten *Hydra* (f 9516), *Krokodil* (f 5846) en *Draak* (f 10 924).

n) Kosten van de torpedoboot *Zeeslang*.

o) De kosten van voeding zijn begrepen in die van de traktementen en soldijen.

Bijlage F.

(Zie hoofdstuk E, § 2, van het verslag.)

OVERZICHT

betreffende de Gouvernements-Marine in Nederlandsch-Indië over het jaar 1923.

NAMEN DER SCHEPEN.	Aantal schroeven.	Samenstelling. [1]	Op stapel gezet.	A. Te water gelaten. B. In Nederlandsch-Indië aangekomen of aldaar in dienst gesteld.	Grootste lengte (in M.).	Grootste breedte (in M.).	Grootste diepgang (in dM.).	Waterverplaatsing (in tonnen van 1016 K.G.).	Geschut. Soort.	Geschut. Aantal stukken.	Stoomvermogen in indicateur-paardekrachten (bij eerste proeftocht).	Grootste proeftochtvaart	Brandstof (steenkolen-) bergruimte (in M³.).
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	1	14.
ZEESTOOMSCHEPEN.													
Albatros	1	Cp. (K.)	1910, Vlissingen. (Kon. Mij. „de Schelde").	A . 8 November 1911 B . . . 26 Maart 1912	52	9,50	30,74	806,948	—	—	1 151	12,	144
Aldebaran	1	S.	1912, Soerabaja. (Marine-etablissement).	A . . . 12 April 1913 B . . December 1913	57,55	8,20	30	725,19	—	—	819	12	175
Argus	1	S.	1892, Vlissingen. (Kon. Mij. „de Schelde").	A . . . 9 Maart 1893 B . . Augustus 1893	58,6	7,02	27	435,67	—	—	1 443	17	104
Bellatrix	1	S.	1914, Amsterdam. (Marinewerf).	A . . . . 17 Juli 1914 B . . . . 18 Mei 1915	56,50	9,—	30	775	K. v. 3,7 cM.	2	823	12	134
Brak	1	S.	1898, Amsterdam. (HUIJGENS en VAN GELDER).	A . . 25 October 1898 B . . . . . 6 Mei 1899	41,85	6,93	26,35	360,826	—	—	512	11	89
Canopus	1	S.	1914, Amsterdam. (Marinewerf).	A 17 November 1914 B . . 1 Januari 1916	56,50	9.—	30	775	—	—	842	12,	134
Cycloop	1	S.	1892, Vlissingen. (Kon. Mij. „de Schelde").	A . . . 25 Maart 1893 B . . Augustus 1893	58,6	7,02	27	435,67	—	—	1 608	17,	110
Deneb	1	S.	1915, Amsterdam. (Marinewerf).	A . . . . 28 Juli 1915 B . . . . 10 Juli 1916	56,50	9,—	30	775	K. v. 3,7 cM.	2	817	12,	134
Dog	1	S.	1898, Amsterdam. (HUIJGENS en VAN GELDER).	A . . 8 October 1898 B . . . 26 April 1899	41,85	6,93	26,37	360,551	—	—	556	11	89
Edi	2	S.	1896, Vlissingen. (Kon. Mij. „de Schelde").	A . . 30 Januari 1897 B 1897	53,9	9,44	36	810	—	—	1 232	12	140
Eridanus	1	S.	1916, Soerabaja. (Marine-etablissement).	A . . . . 21 Juni 1919 B . . . . . Maart 1922	61	9,—	33,35	926	—	—	840	12	—
Flamingo	1	Cp. (K.)	1891, Fijenoord. (Ned. Stoomboot Mij.).	A 14 November 1891 B . . . . 10 Juni 1893	47,10	7,35	28	420	—	—	485	11	92
Fomalhout	1	Cp. (K.)	Soerabaja. (Marine-etablissement).	A . . . . B . . 30 October 1923	56,75	9,30	30	800	K. v. 3,7 cM.	1	—	—	—
Gemma	1	S.	1916, Schiedam. (Werf Gusta).	A . 16 December 1918 B . . . 23 April 1920	56,43	8,93	30	780,11	—	—	826	11	—
Glatik	1	S.	1894, Fijenoord. (Ned. Stoomboot Mij.).	A . . 9 Januari 1895 B . 6 November 1895	46,95	7,35	27,60	420	—	—	552	11	88
Hazenwind	1	S.	1898, Fijenoord. (Mij. voor scheeps- en werktuigbouw).	A . 30 Augustus 1898 B . . . 31 Maart 1899	41,85	6,93	26,55	364,35	—	—	525	11	90
Kwartel	1	S.	1900, Vlissingen. (Kon. Mij. „de Schelde").	A . . . . . 6 Juli 1901 B 19 December 1901	46,9	7,35	29	417	—	—	426	10	100
Nias	2	S.	1894, Amsterdam. (HUIJGENS en VAN GELDER).	A . . . . 11 Juli 1895 B 1896	53,9	9,44	35,9	812	—	—	1 227	13	144
Orion	1	S.	1911, Soerabaja. (Marine-etablissement).	A . . . . 9 Maart 1912 B . . . . . . Juli 1912	60,02	9,—	30	794,77	—	—	1 380	14	240 [3]
Pelikaan	1	Cp. (K.)	1891, Fijenoord. (Ned. Stoomboot Mij.).	A . 14 November 1891 B . 10 Februari 1892	47,10	7,35	28	420	—	—	485	10	95
Sirius	1	S.	1921, Gorkum. (Machinefabriek Utrecht).	A . . . . 29 Juni 1922 B . . . . 1 April 1923	58,74	9,52 [2]	31	936	K. v. 3,7 cM.	2	916	12	140
Speurder	1	S.	1908, Singapore. (RILEY HARGRAVES & Co.).	A . . 13 October 1908 B . . . 10 Maart 1909	41,13	5,80	24,30	205	—	—	316	10	35
Spits	1	S.	1899, Fijenoord. (Ned. Stoomboot Mij.).	A 18 November 1899 B . . . 28 April 1900	41,85	6,93	26,70	366	—	—	616	12,0	88
Telegraaf (kabelschip)	2	S.	Glasgow. (DAVID J. DUNLOP & Co.).	A . . . . 1899 B . 6 November 1905	84,67	10,66	57,8	3 220	—	—	1 577	12	328
Wega	1	S.	Gorkum. (Machinefabriek Utrecht).	A . . . 16 April 1923 B . . . . 11 Juli 1923	58,74	9,52	31	936	K. v. 3,7 cM.	2	916	12	140
Zeeduif	1	Cp. (K.)	1889, Fijenoord. (Ned. Stoomboot Mij.).	A . 2 Augustus 1890 B 1891	47,10	7,35	32	420	—	—	436	10	84
Zwaluw	1	Cp. (K.)	1910, Vlissingen. (Kon. Mij. „de Schelde").	A . . . . 13 Mei 1911 B . . 29 October 1911	52	9,50	30,63	802	—	—	1 140	13	147

Gedetacheerd aan den wal, op de schepen der bebakening en kustverlichting en bij den slibarb . . .

Opleiding en reserve. . . . .

1) Cp. = compositie; K. = gekoperd; S. = staal.

2) Gegevens verkregen met Ombilin-kolen.

3) Residu.

Grootste proeftochtvaart	*Brandstof (steenkolen-)* bergruimte (in M³).	Grootste vol te houden dienstvaart (in mijlen).	Vaart bij voordeelig brandstofverbruik.	Af te leggen weg (in zeemijlen) met normalen voorraad: bij de vaart van kolom 15.	Af te leggen weg (in zeemijlen) met normalen voorraad: bij de vaart van kolom 16.	Bevond zich op 1 April 1924:	BEMANNING. Bepaalde sterkte. 1 April 1923. Euro-peanen.	BEMANNING. Bepaalde sterkte. 1 April 1923. In-landers.	BEMANNING. Bepaalde sterkte. 1 April 1924. Euro-peanen.	BEMANNING. Bepaalde sterkte. 1 April 1924. In-landers.	Aanwezige sterkte volgens op onderstaande tijdstippen ingediende rapporten. 1 April 1923. Euro-peanen.	Aanwezige sterkte 1 April 1923. In-landers.	Aanwezige sterkte 1 April 1924. Euro-peanen.	Aanwezige sterkte 1 April 1924. In-landers.	Toestand op 1 April 1924. Romp.	Toestand op 1 April 1924. Werktuigen.	Toestand op 1 April 1924. Ketels.	Waar op 1 April 1924 gestationneerd.
1	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.
12,	144	8,8 2)	—	1 900 2)	—	in dienst.	6	37	7	37	7	42	7	49	vrij goed.	goed.	goed.	Amboina *a)*
12	175	9 2)	—	1 600 2)	—	id.	6	37	6	37	8	41	7	42	goed.	id.	vrij goed.	Makassar *b)*
17	104	11	—	2 250	—	id.	6	32	6	32	—	—	5	35	id.	id.	goed.	Tandjoeng-priok *c)*
12	134	10	—	2 440 2)	—	id.	6	37	6	37	6	39	8	37	id.	id.	id.	Oelee Lheue *d)*
11	89	8 2)	—	1 600 2)	—	id.	5	27	5	27	7	27	6	34	id.	id.	id.	Tandjoeng-priok *e)*
12,	134	9	—	1 900 2)	—	id.	6	37	6	37	7	39	6	38	id.	id.	id.	Emmahaven *f)*
17,	110	12	—	2 250	—	id.	6	32	6	32	7	38	5	35	id.	id.	id.	Tandjoeng-priok *g)*
12,	134	9,5	—	1 900 2)	—	id.	6	37	6	37	7	34	8	37	id.	id.	id.	Manado *h)*
11	89	8 2)	—	1 200	—	id.	—	—	6	27	—	—	5	25	id.	id.	id.	Samarinda *i)*
12	140	9	—	1 500	—	buiten dienst.	8	45	—	—	11	55	—	—	even voldoende.	voldoende.	voldoende.	Soerabaja *j)*
12	—	—	—	—	—	in dienst.	6	37	10	71	7	70	8	73	goed.	goed.	goed.	Amboina *k)*
11	92	6 2)	—	2 000 2)	—	buiten dienst.	—	—	—	—	6	24	—	—	—	—	—	Soerabaja *l)*
—	—	—	—	—	—	in dienst.	—	—	7	37	—	—	7	48	goed.	goed.	goed.	Amboina *m)*
11	—	9	—	2 400 2)	—	id.	6	37	7	37	7	39	5	43	id.	id.	id.	Koepang *n)*
11	88	8 2)	—	1 900 2)	—	id.	—	—	6	27	7	35	4	28	voldoende.	goed.	voldoende.	Soerabaja *o)*
11	90	9 2)	—	2 000 2)	—	buiten dienst.	5	27	—	—	5	28	—	—	goed.	id.	goed.	id. *p)*
10	100	9 2)	—	1 500	—	id.	6	27	—	—	6	29	—	—	id.	id.	slecht.	id. *q)*
13	144	9,5 2)	—	1 900 2)	—	id.	7	40	7	40	8	73	—	—	id.	id.	goed.	id. *r)*
14	240 2)	9	—	4 100	—	in dienst.	—	—	11	60	11	75	12	64	id.	id.	id.	Oelee Lheue *s)*
10	95	7,3 2)	—	1 900	—	buiten dienst.	6	27	—	—	—	—	6	33	voldoende.	voldoende.	voldoende.	Soerabaja *t)*
12	140	—	—	—	—	in dienst.	—	—	9	45	—	—	10	49	goed.	goed.	goed.	Tandjoeng-priok. *u)*
10	85	8 2)	—	900 2)	—	buiten dienst.	6	25	—	—	—	—	—	—	slecht.	id.	id.	Soerabaja *v)*
12,(	88	9 2)	—	1 600 2)	—	id.	5	27	—	—	—	—	—	—	voldoende.	id.	vrij goed.	id. *w)*
12	328	10,6 2)	—	2 700 2)	—	in dienst.	8	74	9	74	11	78	12	82	slecht.	id.	id.	id. *x)*
12	140	—	—	—	—	id.	—	—	—	—	—	—	12	52	goed.	id.	goed.	Tandjoeng-priok *ij)*
10	84	7 2)	—	1 200 2)	—	buiten dienst.	—	—	—	—	6	33	—	—	voldoende.	voldoende.	voldoende.	Soerabaja *z)*
12	147	8,8 2)	—	1 600 2)	—	id.	6	37	—	—	7	42	—	—	goed.	goed.	goed.	id. *aa)*
							116	679	120	694	141	841	133	804				
arb…							—	—	—	—	8	—	10	—				
. . . .							57	77	28	89	—	—	—	—				
							bb) 173	*ff)* 756	*cc)* 148	*ff)* 783	*dd)* 149	*ff)* 841	*ee)* 143	*ff)* 804				

Verdere aanteekeningen (zie blz. 4).

VERDERE AANTEEKENINGEN

(die ook het 1ste kwartaal 1924 betreffen en, wat het jaar 1923 aangaat, zich aansluiten aan de opgaven in bijlage F van het vorig verslag).

a) De *Albatros* bleef aangewezen voor de dienstreizen in de residentie Amboina en werd van 23 Februari tot 24 Maart 1923 te Soerabaja hersteld.

b) De *Aldebaran* bleef aangewezen voor de dienstreizen in het gouvernement Selebes en onderhoorigheden en werd van 29 Januari tot 7 Maart 1923 te Soerabaja gedokt en hersteld.

c) De *Argus* werd 26 Mei 1923 te Soerabaja in dienst gesteld en bleef ter beschikking van den hoofdinspecteur, hoofd van den dienst der opiumregie met Tandjoengpriok als standplaats.

d) De *Bellatrix* bleef aangewezen voor de dienstreizen in het gouvernement Atjeh en onderhoorigheden met Oeleë Lheue als standplaats.

e) De *Brak* was ter beschikking van den Directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel voor zeevisscherij-onderzoek, met Tandjoengpriok als standplaats en werd van 5 Februari tot 11 Maart 1923 gedokt en hersteld bij de Droogdokmaatschappij te Tandjoengpriok.

f) De *Canopus* bleef aangewezen voor de dienstreizen in de gewesten Sumatra's Westkust en Tapianoeli met Emmahaven als standplaats en werd van 21 tot 30 September 1923 te Tandjoengpriok gedokt.

g) De *Cycloop* was ter beschikking van den hoofdinspecteur, hoofd van den dienst der opiumregie, met Tandjoengpriok als standplaats.

h) De *Deneb* bleef aangewezen voor de dienstreizen in de residentie Manado en werd van 18 tot 30 September 1923 te Soerabaja gedokt.

i) De *Dog* werd in Februari 1924 in dienst gesteld en aangewezen voor de dienstreizen in de residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo met Samarinda als standplaats, ter vervanging van de *Hazenwind*.

j) De *Edi* werd 11 Juli 1923 te Soerabaja buiten dienst gesteld en vervangen door de *Wega*.

k) De *Eridanus* werd 1 Januari 1923 als opnemingsvaartuig in dienst gesteld bij de gouvernementsmarine.

l) De *Flamingo* werd 26 Mei 1923 buiten dienst gesteld en vervangen door de *Argus*.

m) De *Fomalhout* werd 30 October 1923 te Soerabaja in dienst gesteld en aangewezen voor de dienstreizen in de residentie Amboina, ter vervanging van de *Zwaluw*.

n) De *Gemma* bleef aangewezen voor de dienstreizen in de residentie Timor en onderhoorigheden en werd van 1 tot 24 Maart 1923 en van 10 October tot 12 December 1923 te Soerabaja gedokt en hersteld.

o) De *Glatik* werd 13 Maart 1923 te Soerabaja gestationneerd als logementschip voor de gouvernementsmarine en vervangen door de *Pelikaan*.

p) De *Hazenwind* bleef tot einde Januari 1924 aangewezen voor de dienstreizen in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo en werd 1 Februari d.a.v. vervangen door de *Dog*.

q) De *Kwartel* werd einde Maart 1923 te Soerabaja buiten dienst gesteld en vervangen door de *Hazenwind*.

r) De *Nias* werd 1 April 1923 te Soerabaja buiten dienst gesteld.

s) De *Orion* bleef tijdelijk aangewezen als opnemingsvaartuig voor de gouvernementsmarine, met Oeleë Lheue als standplaats.

t) De *Pelikaan* werd 12 April 1923 in dienst gesteld en aangewezen voor de dienstreizen in de residentie Riau en onderhoorigheden, ter vervanging van de *Glatik*.

u) De *Sirius* werd 1 April 1923 te Tandjoengpriok in dienst gesteld en bleef aangewezen voor de stationsdiensten te Batavia.

v) De *Speurder* bleef het geheele jaar te Soerabaja buiten dienst.

w) De *Spits* bleef het geheele jaar te Soerabaja buiten dienst.

x) De *Telegraaf* bleef ter beschikking van het hoofd van den post-, telegraaf- en telefoondienst voor kabelwerkzaamheden, met Soerabaja als standplaats.

y) De *Wega* werd 11 Juli 1923 in dienst gesteld en aangewezen voor de stationsdiensten te Batavia.

z) De *Zeeduif* bleef tot 4 December 1923 aangewezen voor de dienstreizen in de residentie Amboina en werd 13 December d. a. v. te Soerabaja buiten dienst gesteld.

aa) De *Zwaluw* bleef tot 23 October 1923 aangewezen voor de dienstreizen in de residentie Amboina en werd 30 October d. a. v. te Soerabaja buiten dienst gesteld en vervangen door de *Fomalhout*.

bb) Ongerekend 1 gezaghebber, gedetacheerd bij het hoofdkantoor van scheepvaart, en 1 eerste-werktuigkundige, belast met het toezicht op de herstelling van gewestelijke en landsvaartuigen.
Met inbegrip van dezen bedroeg de bepaalde sterkte van het korps ambtenaren der gouvernementsmarine 20 gezaghebbers, 75 officieren (22 eerste-, 27 tweede- en 26 derde-) en 80 werktuigkundigen (20 eerste-, 23 tweede-, 19 derde- en 18 vierde-).

cc) Ongerekend 1 gezaghebber, gedetacheerd bij het hoofdkantoor van scheepvaart en 4 eerste-werktuigkundigen, belast met het toezicht op de herstelling van gewestelijke en landsvaartuigen.
Met inbegrip van dezen bedroeg de bepaalde sterkte van het korps ambtenaren der gouvernementsmarine 17 gezaghebbers, 64 officieren (24 eerste-, 26 tweede- en 14 derde-) en 72 werktuigkundigen (21 eerste-, 23 tweede-, 23 derde- en 5 vierde-).

dd) Hierbij moet nog gerekend worden op den gezaghebber en den eerste-werktuigkundige, vermeld in noot *bb*.

ee) Namelijk 18 gezaghebbers, 62 officieren en 63 werktuigkundigen (met inbegrip van adspirant-officieren).
Hierbij moet nog gerekend worden op den gezaghebber en 4 eerste-werktuigkundigen, vermeld in noot *cc*.

ff) Naar gelang van de qualiteiten was het korps mindere schepelingen der gouvernementsmarine, wat de bepaalde en de feitelijke sterkte betreft, op 1 April 1923 en 1924 verdeeld als volgt:

QUALITEITEN.	Formatie		Sterkte	
	1 April 1923.	1 April 1924.	1 April 1923.	1 April 1924.
Kabelserangs	2	2	2	2
Serangs	20	19	17	17
Timmerlieden	21	19	20	18
Hofmeesters	22	21	21	19
Bedienden	47	46	41	41
Eerste koks	22	20	17	21
Tweede koks	22	20	17	18
Djoeroemoedi's	90	96	92	87
Kasaps	21	19	18	17
Pandjerwala's	79	89	64	64
Matrozen	133	156	206	205
Mandoer-stokers	34	33	34	33
Eerste stokers	66	71	59	56
Tweede stokers	84	87	109	102
Tremmers	93	85	124	104
Totalen	756	783	841	804

Bijlage G.

(Zie hoofdstuk F van het verslag.)

TABELLARISCHE OPGAVEN,

meerendeels over 1923, betreffende eenige ONDERWERPEN VAN JUSTITIEELEN AARD, of daarmede verband houdende.

I. Lijst van naamlooze vennootschappen in 1923 in Nederlandsch-Indië en in Nederland opgericht (deze laatste alleen voor zooveel haar werkkring zich tot Nederlandsch-Indië uitstrekt).

II. Aantal huwelijken in 1923 in Nederlandsch-Indië gesloten tusschen personen, die aldaar aan een verschillend recht zijn onderworpen.

III. Gewestelijk en afdeelingsgewijs overzicht der rietbranden over 1923.

IV. Aantal gevallen waarin in 1923 door den Gouverneur-Generaal kwijtschelding of vermindering van straf aan veroordeelden is verleend.

V. Numerieke opgaven betreffende de in 1919 t/m 1923 aan Nederlanders, zoomede aan westersche en oostersche vreemdelingen verleende en geweigerde vergunningen tot vestiging of inwoning in Nederlandsch-Indië en de in die jaren in beraad gehouden verzoeken om zoodanige vergunning.

VI. Numerieke opgaven over 1923 betreffende de toelating en vestiging in Nederlandsch-Indië van Nederlanders, zoomede van westersche en oostersche vreemdelingen.

VII. Statistiek der gedurende 1923 in de registers van den burgerlijken stand in Nederlandsch-Indië gedane inschrijvingen van geboorten, huwelijken, echtscheidingen en sterfgevallen.

VIII. Opgaven, voor zooveel ontvangen, betreffende de in Nederlandsch-Indië in 1923 bestaande weeshuizen en andere instellingen of vereenigingen van liefdadigheid, zoomede uitkeeringsfondsen en spaarbanken.

I. Lijst van naamlooze vennootschappen in 1923 in Nederlandsch-Indië en in Nederland opgericht (deze laatste alleen voor zooveel haar werkkring zich tot Nederlandsch-Indië uitstrekt).

A. In Nederlandsch-Indië opgericht.

Volgnummer.	Naam der vennootschap.	Zetel.	Datum en nummer van het gouv. besluit.	Datum en nummer van de Jav. Courant.	Duur.	Maatschappelijk kapitaal.	Grootte der aandeelen.	Bedrag waarvoor is geteekend.	In 1923 te storten bedrag.
1	Italian Textile Company.	Soerabaja.	10 Jan. 1923 n°. 33	20 Febr. 1923 n°. 15	75 jaren.	f 200 000	f10000	f 200 000	f 200 000
2	Handelmaatschappij Hok Hap Tjiang.	Batavia.	15 „ „ „ 21	30 Jan. „ „ 9	75 „	20 000	1 000	10 000	10 000
3	Handelmaatschappij Goan Soen en Co.	Id.	15 „ „ „ 18	20 Febr. „ „ 15	75 „	50 000	500	17 000	17 000
4	Handelmaatschappij TokoWeltevreden.	Id.	15 „ „ „ 19	6 „ „ „ 11	75 „	50 000	1 000	50 000	50 000
5	Handelmaatschappij The Pia Ngo en Zonen.	Soerakarta.	15 „ „ „ 20	15 „ „ „ 14	75 „	20 000	1 000	20 000	20 000
6	Centraal Automobiel Technicum.	Batavia.	15 „ „ „ 22	23 „ „ „ 16	75 „	100 000	1 000	50 000	50 000
7	Landbouw- en Cultuurmaatschappij Goenoeng Sindoer.	Id.	15 „ „ „ 23	15 „ „ „ 14	75 „	650 000	5 000	285 000	285 000
8	Handelmaatschappij Scheidegger en Co.	Medan (Oostkust van Sumatra).	15 „ „ „ 24	27 „ „ „ 17	30 „	100 000	1 000	20 000	20 000
9	Handelmaatschappij Toko de Zon.	Batavia.	15 „ „ „ 25	9 „ „ „ 12	75 „	50 000	1 000	50 000	50 000
10	Asiatic Investment Assurance Corporation.	Id.	18 „ „ „ 27	20 „ „ „ 15	75 „	250 000	500	175 000	175 000
11	Bouwmaatschappij Fenna.	Bandoeng (Preanger-Regentsch.).	22 „ „ „ 29	23 Mrt. „ „ 24	75 „	10 000	500	10 000	10 000
12	Handelmaatschappij Bian Seng Bie.	Semarang.	1 Febr. „ „ 35	27 April „ „ 34	75 „	100 000	1 000	50 000	50 000
13	Handelmaatschappij Tjin Gwan.	Djember (Besoeki).	1 „ „ „ 36	20 Mrt. „ „ 23	75 „	50 000	1 000	30 000	30 000
14	Handelmaatschappij Heng Giap.	Tjerebon.	1 „ „ „ 37	27 April „ „ 34	75 „	50 000	1 000	33 000	33 000
15	Nederlandsch-Amerikaansche Kapokmaatschappij (Dutch American Kapok Company).	Batavia (bijkantoor te Soerabaja).	2 „ „ „ 21	3 Aug. „ „ 62	27 „	500 000	1 000	425 000	425 000
16	Sumatra Houtaankapmaatschappij.	Selat Pandjang (Oostkust van Sumatra).	6 „ „ „ 39	27 April „ „ 34	75 „	30 000	1 000	30 000	30 000
17	Handelmaatschappij Khoen Tik.	Tjilatjap (Banjoemas).	6 „ „ „ 40	9 Mrt. „ „ 20	75 „	400 000	1 000	300 000	300 000
18	Handel- en Bouwmaatschappij Hwat Yok Hoo.	Gresik (Soerabaja).	9 „ „ „ 23	13 „ „ „ 21	75 „	20 000	1 000	20 000	20 000
19	Handelmaatschappij Kong Oen.	Semarang.	9 „ „ „ 24	23 „ „ „ 24	75 „	300 000	1 000	150 000	150 000
20	Fransch-Hollandsche Import-maatschappij.	Batavia (bijkantoor te Semarang).	9 „ „ „ 25	4 Mei „ „ 36	75 „	150 000	1 000	62 000	62 000
21	Javasche Administratiemaatschappij.	Bandoeng.	13 „ „ „ 12	27 Mrt. „ „ 25	75 „	25 000	500	5 000	1 000
22	Handelmaatschappij Patria.	Soerabaja.	13 „ „ „ 13	13 „ „ „ 21	75 „	100 000	1 000	30 000	30 000
23	Handelmaatschappij Po Thin.	Id.	13 „ „ „ 14	13 „ „ „ 21	75 „	60 000	1 000	60 000	60 000
24	Semarangsch Incasso- en Administratiekantoor.	Semarang.	13 „ „ „ 15	23 „ „ „ 24	75 „	25 000	500	5 000	5 000
25	Handelmaatschappij Ban Sin.	Medan (Oostkust van Sumatra).	13 „ „ „ 16	13 April „ „ 30	75 „	50 000	500	10 000	10 000
26	Restaurant Sriwedari.	Soerabaja.	15 „ „ „ 54	23 Mrt. „ „ 24	50 „	10 000	100	9 400	9 400
27	Machinerieën- en Materialenhandel Bruyn Jr.	Id.	15 „ „ „ 55	10 April „ „ 29	75 „	400 000	a. 1 000 b. 1 000	100 000	100 000
28	Soe Swie Drukkerij.	Id.	15 „ „ „ 56	15 Mrt. „ „ 22	75 „	40 000	100	10 000	10 000
29	Soerabaiasch Administratiekantoor (Soerah).	Id.	15 „ „ „ 57	27 „ „ „ 25	75 „	10 000	250	2 000	2 000

Volgnummer.	Naam der vennootschap.	Zetel.	Datum en nummer van het gouv. besluit.	Datum en nummer van de Jav. Courant.	Duur.	Maatschappelijk kapitaal.	Grootte der aandeelen.	Bedrag waarvoor is geteekend.	In 1923 te storten bedrag.
30	Technische Import- en Handelmaatschappij „Technico".	Bandoeng.	15 Febr. 1923 n°. 58	10 April 1923 n°. 29	75 jaren.	f 90 000	f 1000	f 30 000	f 30 000
31	Bouw- en Handelmaatschappij Tambora.	Soerabaja.	15 „ „ „ 59	20 Mrt. „ „ 23	75 „	50 000	1 000	10 000	1 000
32	Bouw- en Handelmaatschappij Sitoebondo.	Id.	15 „ „ „ 59	15 „ „ „ 22	75 „	50 000	1 000	10 000	1 000
33	Bouw- en Handelmaatschappij Siantar.	Id.	15 „ „ „ 59	15 „ „ „ 22	75 „	50 000	1 000	10 000	1 000
34	Bouw- en Handelmaatschappij Tabanan.	Id.	15 „ „ „ 59	20 „ „ „ 23	75 „	50 000	1 000	10 000	1 000
35	Bouw- en Handelmaatschappij Ternate.	Id.	15 „ „ „ 59	20 „ „ „ 23	75 „	50 000	1 000	10 000	1 000
36	Bouw- en Handelmaatschappij Djebres.	Id.	15 „ „ „ 59	15 „ „ „ 22	75 „	50 000	1 000	10 000	1 000
37	Bouw-, Exploitatie-onderneming en Handelmaatschappij Merbaboe.	Id.	20 „ „ „ 6	10 April „ „ 29	75 „	25 000	500	5 000	5 000
38	Bouwmaatschappij Bandoeng.	Id.	20 „ „ „ 30	17 Mei „ „ 40	75 „	30 000	1 000	6 000	6 000
39	Technische Handelmaatschappij en Constructiewerkplaats Insulinde.	Id.	20 „ „ „ 31	27 April „ „ 34	75 „	75 000	250	15 000	15 000
40	Hotelmaatschappij Ngemplak.	Id.	22 „ „ „ 44	10 „ „ „ 29	50 „	100 000	500	25 000	2 500
41	Handelmaatschappij Toko Moerah.	Batavia.	22 „ „ „ 45	15 Mrt. „ „ 22	75 „	50 000	1 000	50 000	50 000
42	Handelmaatschappij Tek Kioen.	Bandoeng.	23 „ „ „ 25	13 „ „ „ 21	75 „	6 000	1 000	6 000	6 000
43	Handelmaatschappij Teng Hoo.	Tjerebon.	23 „ „ „ 26	10 April „ „ 29	75 „	50 000	1 000	20 000	20 000
44	Landbouwmaatschappij Pekedjen.	Soerakarta.	28 „ „ „ 22	*a*) —	—	—	—	—	—
45	Handelmaatschappij Lie Thong.	Soerabaja.	28 „ „ „ 23	10 „ „ „ 29	75 „	40 000	500	40 000	40 000
46	Cultuurmaatschappij Tjiparage.	Batavia.	7 Mrt. „ „ 20	10 „ „ „ 29	75 „	50 000	1 000	25 000	25 000
47	Nederlandsch-Indisch Administratie- en Handelskantoor.	Soerabaja.	7 „ „ „ 21	13 „ „ „ 30	75 „	50 000	1 000	20 000	20 000
48	Maatschappij tot Exploitatie van onroerende goederen Soerabaja.	Id.	10 „ „ „ 21	4 Mei „ „ 36	67 „	750 000	1 000	600 000	600 000
49	Maatschappij tot Exploitatie van onroerende goederen Groedo.	Id.	10 „ „ „ 22	1 „ „ „ 35	67 „	75 000	1 000	40 000	40 000
50	Bouw- en Handelmaatschappij Noviamagum.	Bandoeng	10 „ „ „ 23	8 Juni „ „ 46	75 „	5 000	500	5 000	5 000
51	Maatschappij tot Exploitatie van onroerende goederen Semarang.	Semarang.	10 „ „ „ 24	4 Mei „ „ 36	67 „	100 000	1 000	40 000	40 000
52	Maatschappij tot Exploitatie van onroerende goederen Wonotjolo.	Soerabaja.	10 „ „ „ 25	27 April „ „ 34	67 „	200 000	1 000	130 000	130 000
53	Maatschappij tot Exploitatie van onroerende goederen Tjerebon.	Tjerebon.	15 „ „ „ 19	27 „ „ „ 34	67 „	50 000	1 000	40 000	40 000
54	Handelmaatschappij Thay Bie.	Tegal.	19 „ „ „ 27	7 Sept. „ „ 72	30 „	25 000	500	5 000	5 000
55	Bataafsche Industriemaatschappij.	Weltevreden.	23 „ „ „ 35	17 Mei „ „ 40	75 „	25 000	250	25 000	25 000
56	Semarangsch Administratie- en Incassobureau.	Semarang.	23 „ „ „ 36	15 „ „ „ 39	75 „	50 000	1 000	10 000	10 000
57	Chin Kiem Handelmaatschappij.	Soerabaja.	27 „ „ „ 39	11 „ „ „ 38	75 „	100 000	1 000	20 000	20 000
58	Naamlooze Vennootschap tot voortzetting der zaken van de Transportonderneming voorheen van Hal en C°.	Batavia.	27 „ „ „ 40	17 „ „ „ 40	75 „	5 000	500	5 000	5 000
59	Industrieel Concern H. W. van Dalfsen.	Bandoeng.	28 „ „ „ 40	8 Juni „ „ 46	75 „	100 000	500	20 000	20 000
60	Maatschappij tot Exploitatie van onroerende goederen Prinsenstraat.	Batavia.	28 „ „ „ 41	15 Mei „ „ 39	67 „	300 000	1 000	150 000	150 000
61	Electrische- en Stoomwasscherij Gloria.	Id.	28 „ „ „ 42	22 „ „ „ 41	75 „	25 000	1 000	25 000	25 000
62	Algemeene Handel- en Exploitatiemaatschappij Bientang.	Tjibadak (Preanger-Regentsch.).	28 „ „ „ 43	17 „ „ „ 40	75 „	25 000	500	16 000	16 000

a) Op het tijdstip van afsluiting van dit overzicht (31 Juli 1924) had de voorgeschreven openbaarmaking der akte van oprichting nog niet plaats gehad.

Volgnummer.	Naam der vennootschap.	Zetel.	Datum en nummer van het gouv. besluit.	Datum en nummer van de Jav. Courant.	Duur.	Maatschappelijk kapitaal.	Grootte der aandeelen.	Bedrag waarvoor is geteekend.	In 1923 te storten bedrag.
63	Handelmaatschappij Joen Hoo en Compagnie.	Prabalingga (Pasoeroean).	30 Mrt. 1923 n°. 27	15 Juni 1923 n°. 48	30 jaren.	f 20 000	f 1000	f 15 000	f 15 000
64	Handelmaatschappij Sien Hiap Ik.	Soerabaja.	30 „ „ „ 28	15 Mei „ „ 39	75 „	50 000	1 000	20 000	20 000
65	De Indische Post.	Bandoeng.	30 „ „ „ 29	8 Juni „ „ 46	75 „	80 000	1 000	80 000	80 000
66	Soerabaiasch Kantoor voor Beleggingswaarden (Eskabe).	Soerabaja.	6 April „ „ 25	17 Mei „ „ 40	75 „	50 000	1 000	10 000	10 000
67	Poerwaredja Electriciteitsbedrijven.	Bandoeng.	12 „ „ „ 35	8 Juni „ „ 46	75 „	150 000	500	30 000	30 000
68	Handelmaatschappij Sun Lioeng.	Batavia.	13 „ „ „ 42	25 Mei „ „ 42	75 „	100 000	1 000	100 000	100 000
69	Handelmaatschappij Khian Lhie Kongsie.	Semarang.	15 „ „ „ 35	a) —	—	—	—	—	—
70	Handelmaatschappij Gwan Bie.	Soerabaja.	17 „ „ „ 49	15 Juni „ „ 48	74 „	100 000	1 000	50 000	50 000
71	Handelmaatschappij en Drukkerij de Pertoendjangan voorheen Tjiong Koen Bie.	Batavia.	17 „ „ „ 50	5 „ „ „ 45	75 „	10 000	100	2 000	2 000
72	Eerste Prabalinggasche Stevedorescheepsleverantie- en commissiezaak.	Prabalingga (Pasoeroean).	17 „ „ „ 51	17 Juli „ „ 57	30 „	25 000	1 000	10 000	10 000
73	Importmaatschappij voorheen Bendien en Co.	Batavia.	25 „ „ „ 23	25 Mei „ „ 42	50 „	50 000	1 000	50 000	50 000
74	Handelsvereeniging Smalhout.	Id.	26 „ „ „ 29	25 „ „ „ 42	—	25 000	500	5 000	5 000
75	Maatschappij tot Exploitatie van Oliefabrieken.	Id.	26 „ „ „ 30	1 Juni „ „ 44	67 „	2 000 000	1 000	500 000	500 000
76	The Java-China Life Insurance Company Limited (Java-China Levensverzekeringmaatschappij).	Id.	26 „ „ „ 49	29 Mei „ „ 43	75 „	250 000	1 000	250 000	25 000
77	Machinefabriek de Oosthoek.	Soerabaja.	26 „ „ „ 50	5 Juni „ „ 45	75 „	100 000	500	25 000	25 000
78	Java Sterelized Milk Company.	Batavia.	28 „ „ „ 36	19 „ „ „ 49	75 „	150 000	1 000	150 000	150 000
79	Uitgeversmaatschappij De Indische Sport.	Soerabaja.	29 „ „ „ 25	1 „ „ „ 44	75 „	50 000	200	26 000	26 000
80	Bouwmaatschappij Huize Freddy Francina.	Id.	29 „ „ „ 26	1 „ „ „ 44	75 „	50 000	1 000	43 000	43 000
81	Handelmaatschappij Kukenheim en C°.	Semarang.	29 „ „ „ 27	8 „ „ „ 46	75 „	100 000	a. 1000 b. 1000	45 000	45 000
82	Cultuurmaatschappij Rantau Prapat.	Medan (Oostkust van Sumatra).	29 „ „ „ 28	15 „ „ „ 48	75 „	250 000	1 000	50 000	50 000
83	Bouw- en Handelmaatschappij Redjeki.	Batavia.	29 „ „ „ 29	27 Juli „ „ 60	75 „	20 000	500	5 000	5 000
84	Cultuur- en Handelmaatschappij Njalindoeng.	Madjalaja.	29 „ „ „ 30	31 „ „ „ 61	75 „	50 000	1 000	50 000	50 000
85	Woning- en Bouwbureau Het Woonhuis.	Bandoeng.	7 Mei „ „ 44	3 „ „ „ 53	75 „	5 000	500	5 000	5 000
86	Handelmaatschappij Tek Goan.	Tegal (Pekalongan).	7 „ „ „ 45	28 Sept. „ „ 78	75 „	50 000	1 000	10 000	10 000
87	Bouwmaatschappij Kam Khiem Hok.	Semarang.	7 „ „ „ 46	29 Juni „ „ 52	75 „	200 000	1 000	40 000	40 000
88	Javasche Hypotheekbank.	Soerabaja.	8 „ „ „ 1	25 Mei „ „ 42	75 „	1 600 000	1 000	1 600 000	160 000
89	Selebes-Molukken Cultuurmaatschappij.	Batavia.	12 „ „ „ 20	15 Juni „ „ 48	67 „	500 000	1 000	125 000	125 000
90	Constructiewerkplaats en Technisch bureau de Unie.	Bandoeng.	12 „ „ „ 21	3 Juli „ „ 53	75 „	200 000	500	50 000	50 000
91	Crediet- en Handelsvereeniging Preanger.	Soekaboemi (Preanger-Regentsch.).	12 „ „ „ 22	15 Juni „ „ 48	67 „	150 000	1 000	75 000	75 000
92	Oliefabriek Ngagel.	Soerabaja.	16 „ „ „ 26	19 „ „ „ 49	75 „	300 000	1 000	300 000	300 000
93	Handelmaatschappij Khiam Wan.	Semarang.	16 „ „ „ 27	10 Juli „ „ 55	75 „	100 000	1 000	30 000	30 000
94	Majangan Sugar Industrial Company.	Majangan (Kediri).	18 „ „ „ 44	15 Juni „ „ 48	75 „	200 000	1 000	50 000	50 000
95	Kantoor voor Makelaarszaken Hwie Thong.	Soerabaja.	18 „ „ „ 45	26 „ „ „ 51	10 „	50 000	1 000	10 000	10 000

Volgnummer.	Naam der vennootschap.	Zetel.	Datum en nummer van het gouv. besluit.	Datum en nummer van de Jav. Courant.	Duur.	Maatschappelijk kapitaal.	Grootte der aandeelen.	Bedrag waarvoor is geteekend.	In 1923 te storten bedrag.
96	Algemeene Nederlandsch-Indische Auto Beurs (Aniab).	Batavia.	20 Mei 1923 n°. 37	15 Juni 1923 n°. 48	75 jaren.	f 5 000	f 500	f 1 000	f 1 000
97	Nederlandsch-Indische Chemicaliënhandel.	Id.	24 „ „ „ 50	26 „ „ „ 51	75 „	200 000	500	105 000	105 000
98	Eerste Nederlandsch-Indische Galvaniseer- en Vernikkelinrichting.	Id.	24 „ „ „ 51	19 „ „ „ 49	75 „	100 000	500	22 000	22 000
99	Bataviasche Industrie- en Handelmaatschappij.	Id.	24 „ „ „ 52	22 „ „ „ 50	75 „	50 000	500	20 000	20 000
100	Maatschappij tot Exploitatie van onroerende goederen Leeuwinnegracht.	Id.	24 „ „ „ 53	19 „ „ „ 49	67 „	200 000	1 000	150 000	150 000
101	Handelmaatschappij Kwong On.	Id.	24 „ „ „ 54	19 „ „ „ 49	75 „	70 000	1 000	16 000	—
102	Maatschappij tot Exploitatie van onroerende goederen Tawang.	Semarang.	24 „ „ „ 55	31 Juli „ „ 61	67 „	100 000	1 000	60 000	60 000
103	Maatschappij tot Exploitatie van onroerende goederen Gatottan.	Soerabaja.	26 „ „ „ 26	13 „ „ „ 56	67 „	100 000	1 000	80 000	80 000
104	Maatschappij tot Exploitatie van onroerende goederen Tempelstraat.	Id.	26 „ „ „ 27	10 „ „ „ 55	67 „	50 000	1 000	40 000	40 000
105	Electrische Houtbewerking en Tegelfabriek „Bogor".	Batavia.	26 „ „ „ 28	26 Juni „ „ 51	75 „	100 000	500	100 000	100 000
106	Maatschappij tot Exploitatie van onroerende goederen Rustenburg.	Soerabaja.	26 „ „ „ 29	13 Juli „ „ 56	67 „	30 000	1 000	20 000	20 000
107	Cultuur- en Mijnbouwmaatschappij Burix.	Id.	26 „ „ „ 30	29 Juni „ „ 52	75 „	100 000	1 000	30 000	30 000
108	Fan Thoeng Handelmaatschappij.	Batavia.	31 „ „ „ 25	29 „ „ „ 52	75 „	50 000	1 000	50 000	50 000
109	Cultuurmaatschappij Proempang.	Id.	31 „ „ „ 26	10 Juli „ „ 55	67 „	300 000	1 000	100 000	100 000
110	Bouwmaatschappij Gwan Tjhiang.	Malang (Pasoeroean).	31 „ „ „ 28	6 „ „ „ 54	75 „	50 000	1 000	22 000	22 000
111	Handelmaatschappij Ng Tet Fo.	Batavia.	1 Juni „ „ 42	10 „ „ „ 55	75 „	50 000	1 000	50 000	50 000
112	Scheepvaartmaatschappij Paloh.	Id.	4 „ „ „ 17	10 „ „ „ 55	75 „	200 000	500	140 000	140 000
113	Handelmaatschappij Ho Gwan.	Id.	7 „ „ „ 22	13 „ „ „ 56	75 „	100 000	1 000	20 000	20 000
114	Bouw Crediet Vereeniging Nieuw Tjandi.	Semarang.	12 „ „ „ 53	17 „ „ „ 57	75 „	50 000	1 000	15 000	15 000
115	Bouwmaatschappij Pie Oen Kie.	Soerabaja.	14 „ „ „ 43	31 „ „ „ 61	75 „	600 000	1 000	300 000	300 000
116	Bouw- en Cultuurmaatschappij Tan Boen Kiem.	Semarang.	15 „ „ „ 56	27 „ „ „ 60	75 „	300 000	1 000	100 000	100 000
117	Javasche Machinehandel en Montagebureau.	Bandoeng.	15 „ „ „ 69	3 Aug. „ „ 62	75 „	10 000	100	6 600	6 600
118	Cultuurmaatschappij en Veeteeltonderneming Nanny.	Soerabaja.	21 „ „ „ 53	31 Juli „ „ 61	75 „	25 000	5 000	10 000	10 000
119	Mineraalwaterfabriek het Zuiderkruis.	Buitenzorg.	21 „ „ „ 54	31 „ „ „ 61	75 „	20 000	1 000	16 000	16 000
120	Handelmaatschappij Sam Jit Sin.	Batavia.	21 „ „ „ 55	27 „ „ „ 60	75 „	50 000	1 000	30 000	30 000
121	General Import and Export Company Limited merk Tek Kian Yo Hang.	Id.	21 „ „ „ 56	31 „ „ „ 61	75 „	100 000	1 000	100 000	100 000
122	Semarangsche Volksdrogisterij en Chemicaliënhandel.	Semarang.	26 „ „ „ 49	3 Aug. „ „ 62	75 „	25 000	500	10 000	10 000
123	Handelmaatschappij Kaufmann en Ehrenpreis.	Soerabaja.	9 Juli „ „ 11	7 „ „ „ 63	75 „	600 000	1 000	120 000	120 000
124	Handelmaatschappij Hien An.	Id.	10 „ „ „ 7	7 „ „ „ 63	75 „	250 000	1 000	50 000	50 000
125	Simpangsche Automobielmaatschappij.	Id.	10 „ „ „ 8	10 „ „ „ 64	50 „	75 000	1 000	15 000	15 000
126	Handelmaatschappij „Toko Amerika" kortweg genaamd „Toko Amerika".	Bandoeng	10 „ „ „ 9	10 „ „ „ 64	75 „	10 000	1 000	10 000	10 000
127	Handelmaatschappij Soebangar.	Id.	14 „ „ „ 37	17 „ „ „ 66	75 „	75 000	500	26 000	26 000
128	Cultuurmaatschappij Sindoeagoeng.	Batavia.	18 „ „ „ 25	7 „ „ „ 63	67 „	300 000	1 000	150 000	150 000

Volgnummer.	Naam der vennootschap.	Zetel.	Datum en nummer van het gouv. besluit.	Datum en nummer van de Jav. Courant.	Duur.	Maatschappelijk kapitaal.	Grootte der aandeelen.	Bedrag waarvoor is geteekend.	In 1923 te storten bedrag.
129	Handelmaatschappij Tjien Fan.	Manado.	20 Juli 1923 n°. 46	9 Oct. 1923 n°. 81	75 jaren.	f 50 000	f 500	f 25 000	f 25 000
130	Handelmaatschappij Swie Hien.	Id.	21 „ „ „ 25	24 „ „ „ 85	75 „	50 000	1 000	30 000	30 000
131	Handelsdrukkerij en Boekhandel Loa Moek En.	Batavia.	21 „ „ „ 26	21 Aug. „ „ 67	75 „	20 000	500	20 000	20 000
132	Handelmaatschappij Sin Kie (Tan Oh Sing).	Soerabaja.	27 „ „ „ 11	11 Sept. „ „ 73	75 „	100 000	1 000	100 000	100 000
133	Handelsvereeniging Nanhoku.	Id.	27 „ „ „ 12	28 Aug. „ „ 69	75 „	100 000	1 000	50 000	50 000
134	Prabalinggasche IJs-, Mineraalwater- en Siropenfabriek.	Prabalingga (Pasoeroean).	28 „ „ „ 31	21 Sept. „ „ 76	75 „	100 000	1 000	30 000	30 000
135	Nederlandsch-Indische Technische Handelmaatschappij.	Semarang.	1 Aug. „ „ 30	28 Aug. „ „ 69	25 „	100 000	500	40 000	40 000
136	Warenhuis Cosmos.	Id.	1 „ „ „ 31	28 „ „ „ 69	75 „	100 000	1 000	25 000	25 000
137	Handelmaatschappij Po Tjhong.	Batavia.	5 „ „ „ 29	18 Sept. „ „ 75	75 „	30 000	1 000	6 000	6 000
138	Handelmaatschappij Lian Hoat.	Id.	5 „ „ „ 30	18 „ „ „ 75	75 „	150 000	500	100 000	100 000
139	Maatschappij tot Exploitatie van onroerende goederen Stadhuisplein.	Id.	8 „ „ „ 34	21 „ „ „ 76	67 „	300 000	1 000	125 000	125 000
140	Soerabajasche IJs- en Handelmaatschappij.	Soerabaja.	8 „ „ „ 35	25 „ „ „ 77	75 „	100 000	1 000	40 000	40 000
141	Lampong's Cocosoliefabriek.	Teloekbetoeng.	8 „ „ „ 36	21 „ „ „ 76	75 „	60 000	500	30 000	30 000
142	Autohandel W. J. Enger.	Jogjakarta.	8 „ „ „ 37	9 Oct. „ „ 81	75 „	100 000	500	35 000	35 000
143	Vleeschhouwerij Salemba.	Batavia.	15 „ „ „ 31	a) —	—	—	—	—	—
144	Chemicaliënhandel Hindia.	Soerabaja.	15 „ „ „ 32	5 „ „ „ 80	75 „	60 000	250	12 000	12 000
145	Nederlandsch-Indische Bouwmaatschappij.	Batavia.	18 „ „ „ 4	2 „ „ „ 79	75 „	20 000	1 000	20 000	20 000
146	Handelmaatschappij Tay Gwan.	Semarang.	18 „ „ „ 16	5 „ „ „ 80	75 „	100 000	1 000	25 000	25 000
147	Handelmaatschappij Sin Sin.	Soerabaja.	18 „ „ „ 17	9 „ „ „ 81	50 „	50 000	500	15 000	15 000
148	Handelmaatschappij Kong Seng.	Semarang.	18 „ „ „ 18	2 „ „ „ 79	75 „	50 000	1 000	100 000	100 000
149	Naamlooze Vennootschap Java Stores (Java-Magazijnen), kortweg genaamd „Java Stores".	Id.	18 „ „ „ 19	5 „ „ „ 80	75 „	50 000	250	25 000	25 000
150	Toko de Eendracht.	Soekaboemi (Preanger-Regentsch.).	18 „ „ „ 20	30 „ „ „ 87	75 „	25 000	100	8 000	8 000
151	Handelmaatschappij De Vries en Co.	Soerabaja.	22 „ „ „ 35	16 „ „ „ 83	75 „	1 000 000	1 000	200 000	200 000
152	Woningmaatschappij Salatiga.	Salatiga (Semarang).	22 „ „ „ 36	5 „ „ „ 80	75 „	70 000	1 000	70 000	70 000
153	Anetakantoor Soerabaja.	Soerabaja.	26 „ „ „ 44	18 Sept. „ „ 75	50 „	112 500	100	112 500	112 500
154	Advertentiebureau de Reclame.	Batavia.	26 „ „ „ 45	28 „ „ „ 78	75 „	25 000	1 000	25 000	2 500
155	Handelmaatschappij Soen Aan.	Rembang.	26 „ „ „ 46	16 Oct. „ „ 83	75 „	50 000	1 000	10 000	10 000
156	Bouw-, Handel- en Exploitatiemaatschappij de Tennisbaan.	Bandoeng	28 „ „ „ 40	24 „ „ „ 85	75 „	15 000	25	5 000	5 000
157	Handelsonderneming Midden-Java.	Ambarawa (Semarang).	28 „ „ „ 41	a) —	—	—	—	—	—
158	Handel- en Bouwmaatschappij Sembodja.	Semarang.	28 „ „ „ 42	12 „ „ „ 82	75 „	500 000	1 000	200 000	200 000
159	Handelmaatschappij Ban An.	Bandoeng	28 „ „ „ 43	16 „ „ „ 83	75 „	10 000	500	10 000	10 000
160	Eerste Prabalinggasche Boek- en Handelsdrukkerij.	Prabalingga (Pasoeroean).	28 „ „ „ 44	19 „ „ „ 84	75 „	60 000	500	30 000	30 000
161	Naamlooze Vennootschap Handelmaatschappij Tjip Goan.	Brebes (Pekalongan).	28 „ „ „ 45	30 „ „ „ 87	75 „	25 000	1 000	25 000	25 000
162	Winkelmaatschappij Toko Delice.	Batavia.	5 Sept. „ „ 20	26 „ „ „ 86	75 „	50 000	1 000	20 000	20 000

Volgnummer.	Naam der vennootschap.	Zetel.	Datum en nummer van het gouv. besluit.	Datum en nummer van de Jav. Courant.	Duur.	Maatschappelijk kapitaal.	Grootte der aandeelen.	Bedrag waarvoor is geteekend.	In 1923 te storten bedrag.
163	Eerste Javasche Inbraak- en Diefstalverzekeringmaatschappij.	Soekaboemi (Preanger-Regentsch.).	5 Sept. 1923 n°. 21	6 Nov. 1923 n°. 89	75 jaren.	f 100 000	f 1 000	f 20 000	f 20 000
164	Handelmaatschappij Tiong Hin.	Soerabaja.	5 „ „ „ 22	2 „ „ „ 88	75 „	50 000	500	10 000	10 000
165	Handelmaatschappij Tek Hoat.	Batavia.	5 „ „ „ 23	24 Oct. „ „ 85	75 „	133 000	1 000	133 000	133 000
166	Algemeene Commissie-, Import- en Exportmaatschappij (Aciem).	Id.	5 „ „ „ 29	19 „ „ „ 84	75 „	40 000	1 000	20 000	20 000
167	Oliefabriek Archa.	Id.	10 „ „ „ 1	19 „ „ „ 84	67 „	1 000 000	1 000	500 000	500 000
168	Handelmaatschappij Kim Aan.	Soerabaja.	13 „ „ „ 26	26 „ „ „ 86	50 „	160 000	1 000	80 000	80 000
196	Tegelfabriek Kitri.	Id.	13 „ „ „ 27	24 „ „ „ 85	75 „	50 000	500	30 000	30 000
170	Handel- en Bouwmaatschappij Hian Wan.	Semarang.	13 „ „ „ 28	24 „ „ „ 85	75 „	300 000	1 000	60 000	60 000
171	Handel- en Exploitatiemaatschappij Java Oliefabrieken.	Soerabaja.	13 „ „ „ 29	26 „ „ „ 86	75 „	1 000 000	5 000	500 000	500 000
172	Handelmaatschappij Koen Ing.	Id.	13 „ „ „ 30	26 „ „ „ 86	75 „	200 000	1 000	50 000	50 000
173	Handelmaatschappij The Morgan Trading Company Limited.	Id.	14 „ „ „ 29	9 Nov. „ „ 90	75 „	100 000	1 000	50 000	50 000
174	Handelmaatschappij Foto Handel Primax.	Id.	16 „ „ „ 12	30 Oct. „ „ 87	75 „	30 000	1 000	10 000	10 000
175	IJsfabriek Pasir Sari.	Pekalongan.	16 „ „ „ 13	13 Nov. „ „ 91	75 „	100 000	500	80 000	80 000
176	Handelmaatschappij Hien Goan.	Tegal (Pekalongan).	16 „ „ „ 14	9 „ „ „ 90	75 „	20 000	500	5 000	5 000
177	Naamlooze Vennootschap tot voortzetting van het Modemagazijn Maison Michaux.	Jogjakarta.	18 „ „ „ 36	6 „ „ „ 89	75 „	40 000	250	13 500	13 500
178	Handelmaatschappij en Drukkerij Keng Po.	Batavia.	18 „ „ „ 37	30 Oct. „ „ 87	75 „	50 000	500	20 000	20 000
179	Electrische Wasch- en Strijkinrichting Makassar.	Makassar.	18 „ „ „ 38	30 „ „ „ 87	75 „	40 000	250	20 000	20 000
180	Maatschappij tot Exploitatie van Hotels, Pensions, Bakkerijen en Restaurants „Belle Vue”.	Bandoeng.	18 „ „ „ 39	9 Nov. „ „ 90	75 „	5 000	100	5 000	5 000
181	Raden Demang Arga Goernita's Handelmaatschappij.	Id.	18 „ „ „ 40	9 „ „ „ 90	75 „	50 000	250	15 000	15 000
182	Handelmaatschappij en Commissionairs- en Makelaarskantoor Bian Thong.	Soerabaja.	22 „ „ „ 45	13 „ „ „ 91	75 „	50 000	1 000	25 000	25 000
183	IJs- en Mineraalwaterfabriek Brantas.	Id.	26 „ „ „ 24	2 „ „ „ 88	75 „	30 000	500	20 000	20 000
184	Handelmaatschappij Sam Min Kongsie.	Batavia.	26 „ „ „ 25	30 Oct. „ „ 87	75 „	10 000	100	4 000	4 000
185	Stoomdrukkerij Siedhianho en Sons.	Soerakarta.	26 „ „ „ 26	6 Nov. „ „ 89	75 „	50 000	500	25 000	25 000
186	Autohandel Cheribon.	Tjerebon.	26 „ „ „ 27	30 Oct. „ „ 87	75 „	125 000	500	75 000	75 000
187	Uitgeversmaatschappij het Noorden.	Tegal (Pekalongan).	26 „ „ „ 28	13 Nov. „ „ 91	75 „	50 000	1 000	40 000	40 000
188	Cultuurmaatschappij Tjihandi Ilir.	Batavia.	26 „ „ „ 29	30 Oct. „ „ 87	75 „	100 000	250	30 000	30 000
189	Handelsvereeniging voorheen H. Suhl.	Id.	26 „ „ „ 31	6 Nov. „ „ 89	75 „	50 000	1 000	50 000	50 000
190	Handelmaatschappij Ambriana.	Id.	26 „ „ „ 32	30 Oct. „ „ 87	75 „	5 000	500	5 000	5 000
191	Handelmaatschappij Sien en Co.	Id.	26 „ „ „ 33	6 Nov. „ „ 89	75 „	50 000	1 000	24 000	24 000
192	Salon de Coiffure Parisien (Parijsche Kapperswinkel).	Soerabaja.	26 „ „ „ 34	2 „ „ „ 88	75 „	10 000	500	10 000	10 000
193	Baradja Trading Company Limited (Handelmaatschappij Baradja).	Id.	26 „ „ „ 35	2 „ „ „ 88	50 „	750 000	5 000	150 000	150 000
194	Handelmaatschappij Bombay Java.	Id.	26 „ „ „ 36	6 „ „ „ 89	50 „	500 000	5 000	100 000	100 000
195	Handelmaatschappij Tan Soei Lo en Co.	Manado.	26 „ „ „ 37	14 Dec. „ „ 100	75 „	100 000	1 000	25 000	25 000

G

Volgnummer.	Naam der vennootschap.	Zetel.	Datum en nummer van het gouv. besluit.	Datum en nummer van de Jav. Courant.	Duur.	Maatschappelijk kapitaal.	Grootte der aandeelen.	Bedrag waarvoor is geteekend.	In 1923 te storten bedrag.
196	Handelmaatschappij Swie Hien.	Semarang.	4 Oct. 1923 n°. 31	13 Nov. 1923 n°. 91	75 jaren.	f 500 000	f 1 000	f 100 000	f 100 000
197	Limonade- en Mineraalwaterfabriek en Handelmaatschappij Insulinde.	Bandoeng.	11 „ „ „ 33	30 „ „ „ 96	75 „	12 000	100	6 000	6 000
198	Bouwmaatschappij Koey Tjan.	Pekalongan.	11 „ „ „ 34	20 „ „ „ 93	75 „	50 000	1 000	10 000	10 000
199	Handelmaatschappij Semboeng.	Batavia.	11 „ „ „ 35	6 „ „ „ 89	75 „	50 000	250	20 000	20 000
200	Swedish Industrial Agencies (Zweedsche Industrie Agenturen).	Soerabaja.	11 „ „ „ 36	13 „ „ „ 91	75 „	500 000	1 000	112 000	112 000
201	Handelmaatschappij Hap Tjien.	Id.	11 „ „ „ 37	23 „ „ „ 94	75 „	50 000	500	10 000	10 000
202	Hock Gwan Handelmaatschappij.	Semarang.	11 „ „ „ 38	13 „ „ „ 91	75 „	250 000	1 000	50 000	50 000
203	Cultuur- en Handelmaatschappij Moengga.	Soerabaja.	11 „ „ „ 39	23 „ „ „ 94	75 „	50 000	1 000	10 000	10 000
204	Cultuur- en Handelmaatschappij Madjoe.	Id.	11 „ „ „ 39	23 „ „ „ 94	75 „	50 000	1 000	10 000	10 000
205	Bouwmaatschappij Glück auf.	Semarang.	16 „ „ „ 14	16 „ „ „ 92	75 „	25 000	1 000	10 000	10 000
206	IJsfabriek Weltevreden.	Batavia.	17 „ „ „ 43	9 „ „ „ 90	75 „	250 000	1 000	51 000	25 500
207	Simpang Variétés en Restaurant.	Soerabaja.	17 „ „ „ 45	20 „ „ „ 93	30 „	100 000	500	50 000	25 000
208	Tjiandjoersche Chemicaliënhandel en Drogisterij.	Tjiandjoer (Preanger-Regentsch.).	17 „ „ „ 47	4 Dec. „ „ 97	75 „	15 000	500	6 000	6 000
209	Handelmaatschappij Gwan Gwan.	Makassar.	17 „ „ „ 48	27 Nov. „ „ 95	75 „	120 000	1 000	24 000	24 000
210	Handelmaatschappij Swie Khing Teng.	Babat (Soerabaja).	17 „ „ „ 49	7 Dec. „ „ 98	75 „	100 000	1 000	20 000	20 000
211	Bouw- en Handelmaatschappij Christina.	Soerabaja.	17 „ „ „ 51	20 Nov. „ „ 93	75 „	200 000	1 000	60 000	60 000
212	Handelmaatschappij Liong Ek.	Semarang.	19 „ „ „ 27	13 „ „ „ 91	75 „	300 000	1 000	100 000	100 000
213	Rijstpellerijen in Zuid-Selebes.	Makassar.	19 „ „ „ 28	30 „ „ „ 96	75 „	100 000	1 000	20 000	20 000
214	Melkbedrijf Si Kambing.	Medan (Oostkust van Sumatra).	19 „ „ „ 29	4 Dec. „ „ 97	75 „	50 000	500	35 000	35 000
215	Handelmaatschappij Soe An.	Semarang.	22 „ „ „ 12	27 Nov. „ „ 95	75 „	50 000	1 000	10 000	10 000
216	Handelmaatschappij Khoen Tik Tjan	Id.	24 „ „ „ 27	27 „ „ „ 95	75 „	200 000	1 000	50 000	50 000
217	Handelmaatschappij Gwan Lie.	Soerakarta.	24 „ „ „ 28	1 Febr. 1924 „ 10	75 „	200 000	5 000	50 000	50 000
218	Handelmaatschappij Djoe Hoo Seng.	Sitoebanda (Besoeki).	27 „ „ „ 16	30 Nov. 1923 „ 96	75 „	30 000	1 000	6 000	6 000
219	Handelmaatschappij Boen Kie.	Semarang.	30 „ „ „ 24	30 „ „ „ 96	75 „	20 000	1 000	4 000	4 000
220	Handelmaatschappij Tjoan Hwat.	Batavia.	1 Nov. „ „ 42	27 „ „ „ 95	75 „	40 000	500	10 000	10 000
221	Handelmaatschappij Batak.	Medan (Oostkust van Sumatra).	4 „ „ „ 27	11 Dec. „ „ 99	75 „	50 000	10	10 000	10 000
222	Fahrrad Import und Handelsgesellschaft (Rijwiel Import- en Handelmaatschappij).	Bandoeng.	5 „ „ „ 17	11 „ „ „ 99	75 „	500 000	1 000	200 000	200 000
223	Handelmaatschappij Wm. J. Blok.	Id.	5 „ „ „ 18	14 „ „ „ 100	75 „	150 000	500	100 000	100 000
224	Bouwmaatschappij Marcella.	Soerabaja.	8 „ „ „ 29	14 „ „ „ 100	50 „	50 000	1 000	20 000	20 000
225	Handelmaatschappij Kong Liong.	Tjerebon.	11 „ „ „ 37	11 „ „ „ 99	75 „	66 000	1 000	20 000	20 000
226	Winkel- en Handelmaatschappij Braga.	Bandoeng.	11 „ „ „ 38	6 Juni 1924 „ 46	75 „	100 000	1 000	20 000	20 000
227	Hollandsche Architecten- en Aannemersmaatschappij voorheen onder de firma H. Herben en Co.	Malang (Pasoeroean).	11 „ „ „ 39	2 Jan. „ „ 1	75 „	25 000	1 000	5 000	5 000
228	Handelmaatschappij Kong Thye Loong.	Medan (Oostkust van Sumatra).	11 „ „ „ 40	8 „ „ „ 3	75 „	50 000	500	22 000	22 000
229	Bouwmaatschappij Blimbing.	Malang (Pasoeroean).	20 „ „ „ 34	2 „ „ „ 1	75 „	20 000	1 000	10 000	10 000

Volgnummer.	Naam der vennootschap.	Zetel.	Datum en nummer van het gouv. besluit.	Datum en nummer van de Jav. Courant.	Duur.	Maatschappelijk kapitaal.	Grootte der aandeelen.	Bedrag waarvoor is geteekend.	In 1923 te storten bedrag.
230	Handelmaatschappij Sin Thay Bie Kong Sie.	Soerabaja.	20 Nov. 1923 n°. 35	29 Dec. 1923 n°. 103	75 jaren.	f 25 000	f 500	f 10 000	f 10 000
231	Kalkbranderij Padalarang.	Bandoeng	20 „ „ „ 36	*a*) —	—	—	—	—	—
232	Slachterij Pasir Kaliki.	Id.	20 „ „ „ 37	15 Jan. 1924 „ 5	75 „	50 000	100	50 000	50 000
233	Handelmaatschappij Seng Goan.	Djatisari (Batavia).	25 „ „ „ 6	21 Dec. 1923 „ 102	75 „	50 000	1 000	10 000	10 000
234	Bouw- en Handelmaatschappij Tio Boen Sin.	Soerabaja.	30 „ „ „ 20	11 Jan. 1924 „ 4	75 „	50 000	1 000	10 000	10 000
235	Bouwmaatschappij Tan Go.	Semarang.	30 „ „ „ 21	4 „ „ „ 2	75 „	200 000	1 000	50 000	50 000
236	Java-Produce Trading Company (Java-Producten Handelmaatschappij).	Id.	30 „ „ „ 22	4 „ „ „ 2	75 „	100 000	1 000	20 000	20 000
237	Autohandel en reparatieatelier O. T. O.	Tjiandjoer (Preanger-Regentsch.).	30 „ „ „ 23	21 Dec. 1923 „ 102	75 „	15 000	1 000	15 000	15 000
238	Handelmaatschappij voorheen Ong Goan Hoa.	Bengkoeloe.	30 „ „ „ 24	12 Febr. 1924 „ 13	75 „	25 000	1 000	10 000	10 000
239	Handelmaatschappij Djiet Hing.	Semarang.	7 Dec. „ „ 21	15 Jan. „ „ 5	75 „	60 000	500	12 000	12 000
240	Cultuurmaatschappij Tjisaät.	Batavia.	8 „ „ „ 26	28 Dec. 1923 „ 104	75 „	420 000	500	105 000	105 000
241	Handelmaatschappij King Siang Kongsie.	Soerabaja.	8 „ „ „ 27	11 Jan. 1924 „ 4	75 „	25 000	500	25 000	2 500
242	Handelsvereeniging Apcar en Jordan.	Id.	8 „ „ „ 28	15 Febr. „ „ 14	75 „	250 000	1 000	150 000	150 000
243	Bloem- en Plantenkweekerij Pakoetoegan.	Lawang (Pasoeroean).	22 „ „ „ 54	28 Maart „ „ 26	30 „	50 000	500	25 000	25 000
244	Cultuurmaatschappij Plaoer.	Salatiga (Semarang).	22 „ „ „ 55	22 Jan. „ „ 7	75 „	112 000	1 000	112 000	112 000
245	Handelmaatschappij Tong Hay.	Soerabaja.	22 „ „ „ 56	29 „ „ „ 9	75 „	50 000	500	10 000	10 000
246	Lam Yang Poo Sioe Kongsie (Oost-Java Verzekeringmaatschappij).	Id.	22 „ „ „ 57	25 „ „ „ 8	75 „	100 000	100	20 000	20 000
247	Handelmaatschappij Sam Tjhoen.	Semarang.	22 „ „ „ 58	25 „ „ „ 8	75 „	100 000	1 000	50 000	50 000
248	Handelmaatschappij Elly.	Medan (Oostkust van Sumatra).	22 „ „ „ 59	20 Mei „ „ 41	50 „	50 000	500	13 500	10 000
249	Lie Tjoean Soei en Co's Handelmaatschappij.	Id.	22 „ „ „ 60	8 Febr. „ „ 12	30 „	200 000	1 000	40 000	40 000
250	Handelmaatschappij Yat Tjhiong.	Makassar (Selebes en onderh.).	24 „ „ „ 32	22 Febr. „ „ 16	75 „	100 000	1 000	50 000	50 000
251	Hotelmaatschappij Belvédère.	Medan (Oostkust van Sumatra).	24 „ „ „ 33	13 Juni „ „ 48	75 „	100 000	500	35 500	35 500
252	Landbouwmaatschappij Boekit Simpang.	Batavia.	24 „ „ „ 34	22 Jan. „ „ 7	75 „	30 000	100	6 000	6 000

B. In Nederland opgericht.

Volgnummer.	Naam der vennootschap.	Zetel.	Datum en nummer van het Kon. besluit.	Datum en nummer van de Ned. Staatscourant.	Duur.	Maatschappelijk kapitaal.	Grootte der aandeelen.	Bedrag waarvoor is geteekend.	In 1923 te storten bedrag.
1	Christiani en Nielsen's Gewapend Betonmaatschappij.	's-Gravenhage.	20 April 1923 n°. 67	16 Juli 1923 n°. 136	50 jaren.	f 200 000	f 1 000	f 200 000	f 100 000
2	Everard's en Co's Handelmaatschappij.	Amsterdam.	20 „ „ „ 67	28 Mei „ „ 101	49 „	500 000	1 000	100 000	100 000
3	Naamlooze Vennootschap „Metama" Medisch Technische maatschappij.	Id.	20 „ „ „ 67	21 Juni „ „ 119	60 „	100 000	1 000	20 000	20 000
4	Handelmaatschappij „Holland—Oost-Azië".	Id.	30 „ „ „ 21	28 Mei „ „ 101	26 „	450 000	10 000	450 000	450 000
5	Cultuurmaatschappij Rodiali (Société de Culture „Rodiali").	's-Gravenhage.	19 Mei „ „ 60	26 Juli „ „ 144	46 „	1 000 000	20	430 000	430 000
6	Im- en Exportmaatschappij voorheen firma Frans Tjallingu, opgericht 1721, afdeeling Export Nederlandsch-Oost-Indië.	Harlingen.	30 „ „ „ 39	16 „ „ „ 136	30 „	110 000	1 000	39 000	39 000
7	Im- en Exportmaatschappij Holland—Zwitserland (Compagnie Hollande Suisse pour l'Importation et l'Exportation).	's-Gravenhage.	19 Juni „ „ 43	*a)* —	—	—	—	—	—
8	Cultuurmaatschappij „Tjiloear".	Id.	5 Jan. „ „ 55	1 Mrt. „ „ 43	50 „	500 000	1 000	250 000	250 000
9	Wai- Sumatra Rubbermaatschappij.	Amsterdam.	13 Febr. „ „ 50	15 „ „ „ 53	74 „	2 000 000	1 000	600 000	600 000
10	Naamlooze Vennootschap tot voortzetting van Verwey en Lugard's Automobielmaatschappij.	Id.	16 Mrt. „ „ 42	23 April „ „ 78	47 „	1 000 000	1 000	303 000	303 000
11	Agentuur- en Handelmaatschappij voorheen van Overzee en Co.	Rotterdam.	24 Juli „ „ 61	30 Aug. „ „ 169	30 „	200 000	1 000	100 000	—
12	Rubbercultuurmaatschappij Amsterdam II.	Amsterdam.	7 Aug. „ „ 60	20 Sept. „ „ 182	7 „	3 000 000	1 000	3 000 000	3 000 000

II. Aantal huwelijken in 1923 in Nederlandsch-Indië gesloten tusschen personen die aldaar aan een verschillend recht zijn onderworpen. *a)*

Ambtsgebied van den raad van justitie te:	Huwelijken tusschen					Totaal.
	Europeesche mannen en				Europeesche vrouwen en Inlanders of Vreemde Oosterlingen.	
	Inlandsche (niet-Christen-) vrouwen.	Inlandsche (Christen-) vrouwen.	Chineesche (niet-Christen-) vrouwen.	Chineesche (Christen-) vrouwen.		
Batavia	125	38	19	1	2	185
Semarang	67	17	9	—	4	97
Soerabaja	47	17	25	3	4	96
Padang	12	3	4	—	—	19
Makassar	4	28	2	—	8	42
Medan	7	2	1	1	—	11
Totalen	262	105	60	5	18	450
Over 1922 waren de totalen	262	102	55	8	35	462

a) Zie K. B. 29 Dec. 1896 n°. 23 (I. S. 1898 n°. 158), gewijzigd bij K. B. 12 Juli 1901 n°. 38 (I. S. n°. 348).

III. Gewestelijk en afdeelingsgewijs overzicht der rietbranden over het jaar 1923.

Residentiën.	Afdeelingen.	Bruto uitgestrektheid van den rietaanplant (in bouws).	Bruto uitgestrektheid van de geheele oppervlakte verbrand riet (in bouws).	Percentage dat de oppervlakte uitmaakt van den aanplant.	Totaal aantal branden.	Aantal branden per 100 bouw aanplant.	Specificeering van het aantal branden bedoeld in de vorige kolom. Branden vóór den aanvang van den maaltijd.	Branden voordat begonnen is met het snijden van het riet in den betrokken tuin.	Branden in zoogenaamde snijtuinen.	Aantal wegens brandstichting veroordeelde personen. Aantal van de bij den landraad aanhangig gemaakte zaken der van rietbranden verdachten.	Aantal uitgesproken veroordeelingen wegens rietbrandstichtingen.	Aantal zaken waarin de beklaagde werd vrijgesproken of van rechtsvervolging ontslagen.	Op den datum van het rapport nog onbesliste bij den landraad aanhangige zaken.	Aantal veroordeelingen door den politie- en landrechter.
Soerabaja	Soerabaja. . . .	433	114	26.33	15	3.46	—	—	15	1	—	—	—	—
	Sida'ardja . . .	12 708¼	55	0.43	41	0.32	5	12	24	5	2	—	3	—
	Madjakerta . . .	11 205	7	0.06	22	0.11	2	14	6	11	3	1	7	—
	Djombang . . .	12 920¼	75	0.58	31	0.24	2	15	14	7	1	6	—	1
	Totalen . . .	37 266½	251	0.67	109	0.29	9	41	59	24	6	7	10	1
Pasoeroean	Pasoeroean . . .	4 422	74	1.67	28	0.63	3	13	14	4	2	2	—	—
	Bangil.	5 176½	12¼	0.23	17	0.32	3	7	7	2	—	—	2	—
	Malang	6 264	4¼	0.07	9	0.14	—	3	6	2	2	—	—	—
	Prabalingga . .	3 762	30	0.80	21	0.55	4	7	10	—	—	—	—	—
	Kraksaän	5 909	28¼	0.47	8	0.13	2	—	6	4	—	—	4	—
	Loemadjang . .	9 320	107	1.14	28	0.30	4	5	19	10	1	3	6	—
	Totalen . . .	34 853½	255¾	0.73	111	0.32	14	35	62	22	5	5	12	—
Kediri	Kediri	20 543	88½	0.43	69	0.34	5	40	24	29	7	11	15	—
	Berbek	6 486	15	0.23	10	0.15	2	3	5	2	—	2	—	—
	Toeloengagoeng	1 403	4¾	0.34	2	0.04	—	2	—	—	—	—	—	—
	Blitar	3 971	152	3.82	58	1.46	3	3	52	7	3	1	3	—
	Totalen . . .	32 403	260¼	0.80	139	0.43	10	48	81	38	10	14	18	—
Besoeki	Bandawasa . . .	2 018	22¼	1.10	9	0.44	2	2	5	1	1	—	—	—
	Panaroekan. . .	6 490	41¾	0.64	13	0.20	1	7	5	3	—	—	3	—
	Banjoewangi . .	650¼	—	0.03	1	0.15	—	—	1	—	—	—	—	—
	Djember.	1 187	68½	5.78	2	0.17	—	1	1	1	—	—	—	—
	Totalen . . .	10 345¼	132½	1.27	25	0.23	3	10	12	5	1	—	3	—
Madioen	Madioen.	5 125	6½	0.13	8	0.16	—	3	5	—	—	—	—	—
	Panaraga	574	4½	0.80	1	0.17	—	—	1	1	—	1	—	—
	Magetan.	3 805	54½	1.42	6	0.15	—	1	5	2	—	—	2	—
	Ngawi.	1 642	2	0.12	1	0.06	—	—	1	—	—	—	—	—
	Totalen . . .	11 146	67¼	0.60	16	0.14	—	4	12	3	—	1	2	—
Banjoemas	Poerwakerta . .	936	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Poerbalingga. .	2 041	8	0.40	5	0.24	—	4	1	—	—	—	—	—
	Banjoemas . . .	3 645	29½	0.81	22	0.60	1	10	11	3	1	1	1	1
	Tjilatjap	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Totalen . . .	6 622	37½	0.57	27	0.41	1	14	12	3	1	1	1	1

Residentiën.	Afdeelingen.	Bruto uitgestrektheid van den riet-aanplant (in bouws).	Bruto uitgestrektheid van de geheele oppervlakte verbrand riet (in bouws).	Percentage dat de oppervlakte uitmaakt van den aanplant.	Totaal aantal branden.	Aantal branden per 100 bouw aanplant.	Specificeering van het aantal branden bedoeld in de vorige kolom. Branden vóór den aanvang van den maaltijd.	Branden voordat begonnen is met het snijden van het riet in den betrokken tuin.	Branden in zoogenaamde snijtuinen.	Aantal wegens brandstichting veroordeelde personen. Aantal van de bij den landraad aanhangig gemaakte zaken der van rietbranden verdachten.	Aantal uitgesproken veroordeelingen wegens rietbrandstichtingen.	Aantal zaken waarin de beklaagde werd vrijgesproken of van rechtsvervolging ontslagen.	Op den datum van het rapport nog onbesliste bij den landraad aanhangige zaken.	Aantal veroordeelingen door den politie- en landrechter.
Kedoe	Magelang	517¾	½	0.09	4	0.76	3	1	—	—	—	—	—	—
	Poerwaredja . .	4 886	¾	0.01	8	0.16	1	2	5	3	—	2	1	1
	Keboemen . . .	131½	10	7.60	6	4.56	—	4	2	—	—	—	—	—
	Totalen . . .	5 535¼	11¼	0.20	18	0.32	4	7	7	3	—	2	1	1
Tjerebon	Tjerebon	10 236	78½	0.76	25	0.24	4	9	12	2	—	1	1	—
	Indramajoe. . .	3 727	27½	0.73	9	0.24	1	1	7	1	—	—	1	1
	Totalen . . .	13 963	106	0.76	34	0.24	5	10	19	3	—	1	2	1
Pekalongan	Pekalongan. . .	4 783	11½	0.24	19	0.40	3	6	10	8	2	3	3	—
	Pemalang. . . .	6 151	38¼	0.62	15	0.24	—	2	13	5	3	1	1	3
	Tegal	5 043	36	0.71	17	0.34	—	—	17	—	—	—	—	—
	Brebes.	5 623	132½	2.36	16	0.28	—	—	16	5	—	—	5	—
	Totalen . . .	21 600	218¼	1.01	67	0.31	3	8	56	18	5	4	9	3
Semarang	Kendal	4 053¼	26½	0.65	9	0.22	—	2	7	—	—	—	—	—
	Koedoes.	5 947	14¼	0.24	2	0.03	—	1	1	1	1	—	—	—
	Pati	3 450	4	0.11	2	0.06	—	—	2	2	2	—	—	1
	Totalen . . .	13 450¼	44¾	0.33	13	0.09	—	3	10	3	3	—	—	1

RECAPITULATIE.

Residentiën.	Bruto uitgestrektheid van den riet-aanplant (in bouws).	Bruto uitgestrektheid van de geheele oppervlakte verbrand riet (in bouws).	Percentage dat de oppervlakte uitmaakt van den aanplant.	Totaal aantal branden.	Aantal branden per 100 bouw aanplant.	Branden vóór den aanvang van den maaltijd.	Branden voordat begonnen is met het snijden van het riet in den betrokken tuin.	Branden in zoogenaamde snijtuinen.	Aantal van de bij den landraad aanhangig gemaakte zaken der van rietbranden verdachten.	Aantal uitgesproken veroordeelingen wegens rietbrandstichtingen.	Aantal zaken waarin de beklaagde werd vrijgesproken of van rechtsvervolging ontslagen.	Op den datum van het rapport nog onbesliste bij den landraad aanhangige zaken.	Aantal veroordeelingen door den politie- en landrechter.
Soerabaja	37 266½	251	0.67	109	0.29	9	41	59	24	6	7	10	1
Pasoeroean	34 853½	255¾	0.73	111	0.32	14	35	62	22	5	5	12	—
Kediri	32 403	260¼	0.80	139	0.43	10	48	81	38	10	14	18	—
Besoeki	10 345¼	132½	1.27	25	0.23	3	10	12	5	1	—	3	—
Madioen	11 146	67¼	0.60	16	0.14	—	4	12	3	—	1	2	—
Banjoemas	6 622	37½	0.57	27	0.41	1	14	12	3	1	1	1	1
Kedoe	5 535¼	11¼	0.20	18	0.32	4	7	7	3	—	2	1	1
Tjerebon	13 963	106	0.76	34	0.24	5	10	19	3	—	1	2	1
Pekalongan	21 600	218¼	1.01	67	0.31	3	8	56	18	5	4	9	3
Semarang.	13 450¼	44¾	0.33	13	0.09	—	3	10	3	3	—	—	1
Algemeene totalen . . .	187 184¾	1 384½	0.74	559	0.29	49	180	330	122	31	35	58	8

IV. Aantal gevallen waarin in 1923 door den Gouverneur-Generaal kwijtschelding of vermindering van straf aan veroordeelden is verleend.

Aard der straffen, waarvan kwijtschelding of vermindering is verleend.	Europeanen.	Chineezen.	Arabieren.	Inlanders.	Totaal.
Doodstraf	—	—	—	a) 2	2
Tuchthuisstraf	11	—	—	6	17
Detentie	b) — (2)	—	—	— (1)	— (3)
Gevangenis	119 (2)	365	6	7 352 (17)	7 842 (19)
Hechtenis	2	30	1	131	164
Geldboete	21	52	1	118	192
Verbeurdverklaring	2	13	—	11	26
Dwangarbeid	—	211	—	3 118	3 329
Verbanning	—	—	—	5	5
Straf van ontzetting van de rechten en bevoegdheden vermeld in art. 35 van het Strafwetboek	—	—	—	1	1
Totalen	155 (4)	671	8	10 744 (18)	c) 11 578 d) (22)
In 1922 waren de cijfers	110 (7)	519	3	10 901 (21)	11 533 (28)

a) Van deze gegratieerden was 1 veroordeeld wegens moord en 1 wegens dubbelen moord.

b) De cijfers tusschen ( ) vermeld, wijzen afzonderlijk het aantal militaire veroordeelden aan.

c) Aan 8561 dezer veroordeelden (98 Europeanen, 516 Chineezen, 3 Arabieren en 7944 Inlanders) viel kwijtschelding of vermindering van straf ten deel ter gelegenheid van de viering van den geboortedag van H. M. de Koningin en in verband met Hoogst Dezelver Regeeringsjubileum.

d) Aan 17 dezer veroordeelden (Inlanders) viel kwijtschelding of vermindering van straf ten deel ter gelegenheid van de viering van den geboortedag van H. M. de Koningin en in verband met Hoogst Dezelver Regeeringsjubileum.

V. Numerieke opgaven betreffende de in 1919 t/m 1923 aan Nederlanders, zoomede aan westersche en oostersche vreemdelingen verleende en geweigerde vergunningen tot vestiging of inwoning in Nederlandsch-Indië, en de in die jaren in beraad gehouden verzoeken om zoodanige vergunning.

LANDAARDEN.	1919	1920	1921	1922	1923[1])
A. Verleende vergunningen tot vestiging of inwoning.					
Europeanen en met dezen gelijkgestelden.					
Nederlanders	319	534	536	242	—
Duitschers	43	103	130	99	—
Engelschen	45	84	61	62	—
Schotten	6	—	3	—	—
Europeesche Britsche onderdanen uit Britsche koloniën	6	—	—	—	—
Franschen	1	6	7	5	—
Belgen	11	5	—	2	—
Zwitsers	13	23	19	8	—
Italianen	—	1	4	1	—
Oostenrijkers	3	6	11	4	—
Hongaren	—	2	1	—	—
Polen	1	—	15	1	—
Russen	1	4	4	11	—
Denen	6	8	5	4	—
Zweden	1	—	—	1	—
Noren	—	—	—	1	—
Rumeniërs	—	1	—	—	—
Serviërs	1	—	—	—	—
Portugeezen	4	—	—	—	—
Turken	1	—	1	1	—
Armeniërs	14	17	10	6	—
West-Indiërs	1	—	—	—	—
Ieren	—	2	—	—	—
Amerikanen	9	8	5	7	—
Canadeezen	—	2	1	—	—
Perzen	—	5	—	—	—
Australiërs	1	1	—	1	—
Manillaneezen	—	—	2	—	—
Japanners	369	613	411	230	—
Zonder nationaliteit	—	—	5	—	—
Israëlieten	—	—	—	2	—
Letten	—	—	—	1	—
Slovakken	—	—	—	1	—
Totalen	856	1425	1231	690	—
Oostersche vreemdelingen.					
Chineezen	7019	6996	10326	10255	—
Arabieren	240	213	186	291	—
Andere oostersche vreemdelingen	387	673	903	621	—
Totalen	8502	9307	12646	11857	—
B. Geweigerde vergunningen tot vestiging of inwoning.					
Europeanen en met dezen gelijkgestelden	9	10	1	3	—
Chineezen	119	42	27	25	—
Arabieren	—	1	—	2	—
Andere oostersche vreemdelingen	4	35	4	—	—
Totalen	132	88	32	30	—
C. In beraad gehouden verzoeken om vergunning tot vestiging of inwoning.					
Europeanen en met dezen gelijkgestelden	17	103	15	24	—
Chineezen	238	1033	166	300	—
Arabieren	12	11	18	18	—
Andere oostersche vreemdelingen	6	151	9	31	—
Totalen	273	1298	208	373	—

1) Bij het ter perse gaan van deze bijlage waren de gegevens over 1923 hier te lande nog niet ontvangen.

VI. Numerieke opgaven over 1923 betreffende de toelating en vestiging in Nederlandsch-Indië van Nederlanders, zoomede van westersche en oostersche vreemdelingen. *a)*

GEWESTEN.	Aantal personen, aan wie in 1923 eene vergunning tot vestiging is verleend.				Aantal personen, aan wie in 1923 eene vergunning tot vestiging is geweigerd.				Aantal personen, wier verzoek om vergunning tot vestiging in 1923 in beraad is gehouden.				Aantal personen, die in 1923 krachtens de artt. 8, 9, 10, 12, 15 en 18 van I. S. 1916 n°. 47, gewijzigd bij I. S. 1920 n°. 462, uit Nederlandsch-Indië vertrokken of verwijderd zijn.			
	Europeanen en met dezen gelijkgestelden.	Chineezen.	Arabieren.	Andere Vreemde Oosterlingen.	Europeanen en met dezen gelijkgestelden.	Chineezen.	Arabieren.	Andere Vreemde Oosterlingen.	Europeanen en met dezen gelijkgestelden.	Chineezen.	Arabieren.	Andere Vreemde Oosterlingen.	Europeanen en met dezen gelijkgestelden.	Chineezen.	Arabieren.	Andere Vreemde Oosterlingen.
Java en Madoera.																
Banten	—	8	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—
Batavia	82	2 001	45	62	—	—	—	—	—	8	—	—	13	492	14	2
Preanger-Regentschappen	28	236	—	19	—	20	—	2	2	79	—	4	2	5	—	1
Tjerebon	4	184	18	2	—	11	—	—	—	1	—	—	—	4	1	—
Pekalongan	4	54	9	1	—	—	—	—	2	19	14	2	—	—	—	1
Semarang	58	460	1	12	—	24	—	—	4	10	—	1	2	21	—	—
Rembang	4	38	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—
Soerabaja	138	1 008	59	73	—	—	—	—	—	—	—	—	16	106	6	16
Pasoeroean	14	185	7	12	—	—	—	—	1	16	—	1	—	1	—	—
Besoeki	7	35	4	9	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—
Banjoemas	2	53	—	—	—	—	—	—	—	10	—	—	—	—	—	—
Kedoe	8	93	—	1	—	—	—	—	3	17	—	—	—	2	—	—
Jogjakarta	6	29	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—
Soerakarta	15	67	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Madioen	1	47	—	2	—	—	—	—	—	1	—	—	—	2	—	1
Kediri	13	214	1	3	—	—	—	—	1	74	1	5	—	1	—	1
Madoera	—	17	—	—	—	4	—	—	—	2	1	—	—	—	—	—
Totalen voor Java en Madoera	384	4 729	152	201	—	59	—	2	13	241	16	14	33	637	21	22
Buitengewesten. *b)*																
Sumatra's Westkust	16	138	2	9	1	2	—	—	—	2	—	—	2	26	—	6
Tapiannoeli	2	47	1	5	—	12	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bengkoeloe	12	128	—	—	—	3	—	—	—	12	—	—	—	3	—	—
Lampoengsche districten	2	67	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7	—	—
Palembang	14	671	1	57	—	—	—	1	—	2	—	—	—	17	—	2
Djambi	1	240	1	5	—	—	—	—	—	—	—	—	5	458	7	9
Oostkust van Sumatra *c)*	54	3 195	7	173	—	—	—	—	—	5	—	3	1	692	3	66
Atjeh en onderhoorigheden	27	432	1	47	—	—	—	—	—	—	—	—	—	144	—	8
Riau en onderhoorigheden	10	112	2	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bangka en onderhoorigheden	8	150	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	179	—	—
Belitoeng	4	57	—	1	—	—	—	—	—	16	—	—	—	28	—	—
Westerafdeeling van Borneo	11	1 363	9	15	9	5	2	1	—	1	—	—	—	33	—	—
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	9	196	11	49	—	—	—	—	3	157	17	8	—	135	—	2
Selebes en onderhoorigheden	23	536	11	17	—	—	—	—	—	5	—	2	1	19	—	—
Manado	11	169	14	4	—	—	—	—	—	8	4	—	—	—	—	—
Amboina	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Timor en onderhoorigheden	2	61	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bali en Lombok	—	68	8	9	—	—	1	—	—	—	—	—	—	17	—	1
Totalen voor de Buitengewesten	206	7 630	70	399	11	22	3	2	3	208	21	13	9	1 758	10	94
" " Java en Madoera	384	4 729	152	201	—	59	—	2	13	241	16	14	33	637	21	22
Algemeene totalen in 1923	590	12 359	222	600	11	81	3	4	16	449	37	27	42	2 395	31	116
In 1922 waren de cijfers:																
Java en Madoera	439	4 383	234	*d)* 142	1	4	1	—	3	*d)* 134	17	1	47	307	24	38
Buitengewesten	251	5 872	57	489	2	21	1	—	21	166	1	30	5	1 008	2	16
Algemeene totalen in 1922	690	10 255	291	631	3	25	2	—	24	300	18	31	52	1 315	26	54

a) Zie I. S. 1916 n°. 47, juncto 1917 nos. 693 en 694, 1918 nos. 92, 93, 149 en 437, 1919 nos. 746 en 819, 1920 nos. 441 en 462, 1921 nos. 130, 131, 132, 168 en 170 en 1922 nos. 176, 290, 322, 323, 447, 725, 726, 727, 728 en 729.

b) In de gewesten, voor welke zoogenaamde koelie-ordonnantiën zijn uitgevaardigd, behoeven de werklieden, voor ondernemingen van land- en mijnbouw of nijverheid aangebracht, geen toelatingskaart, omdat voor hen de werkovereenkomst, voor zoolang deze wordt nageleefd, als toelating geldt; vgl. I. S. 1892 n°. 138 (art. 5), 1896 n°. 161, 1917 n°. 694 en 1919 n°. 746. De zoodanigen zijn dus in dit overzicht niet medegerekend.

c) Voor dit gewest geldt eene bijzondere regeling, welke echter alleen betrekking heeft op Chineezen (I. S. 1892 n°. 138, gewijzigd bij I. S. 1893 n°. 36).

d) Verbeterde opgave.

Immigratie-commissiën.	Aantal personen aan wie in 1923 een toelatingskaart is verleend.				is geweigerd.			
	Europeanen en met dezen gelijkgestelden.	Chineezen.	Arabieren.	Andere Vreemde Oosterlingen.	Europeanen en met dezen gelijkgestelden.	Chineezen.	Arabieren.	Andere Vreemde Oosterlingen.
Java en Madoera.								
Batavia	2 879	4 227	418	395	12	5	—	1
Semarang	96	1 282	3	36	5	38	1	—
Soerabaja	321	3 398	131	382	3	44	5	6
Totalen voor Java en Madoera	3 296	8 907	552	813	20	87	6	7
Buitengewesten.								
Medan	243	7 623	34	962	—	17	—	12
Pontianak	29	1 304	11	34	—	4	—	—
Palembang	27	866	8	100	—	12	—	—
Tandjoengpinang	4	271	—	19	—	—	—	—
Makassar	28	1 287	6	45	—	2	—	—
Padang	34	62	—	9	—	—	—	2
Bengkalis	12	1 591	6	30	1	159	1	4
Singkawang	4	567	—	1	—	10	—	—
Bandjermasin	25	253	15	26	—	—	—	—
Tandjoengpandan	3	868	—	3	—	6	—	—
Muntok	1	1 382	—	11	—	—	—	—
Manado	17	183	1	17	—	—	—	—
Djambi	6	1 352	15	32	—	4	—	—
Pangkalpinang	1	2 759	—	—	—	—	—	—
Balikpapan	8	633	—	219	—	—	—	—
Sabang	229	221	46	18	—	—	—	—
Langsa	5	713	4	224	—	5	—	—
Selatpandjang	93	1 020	—	25	—	—	—	—
Tandjoengbalai	3	414	2	108	—	7	—	—
Poeloe Sambo	46	1 254	1	28	—	—	—	—
Tarakan	26	231	1	36	—	—	—	—
Soengaigoentoeng (Riau)	—	254	—	—	—	—	—	—
Totalen voor de Buitengewesten	844	25 108	150	1 947	1	226	1	18
„ „ Java en Madoera	3 296	8 907	552	813	20	87	6	7
Algemeene totalen in 1923	4 140	34 015	702	2 760	21	313	7	25
In 1922 waren de cijfers:								
Java en Madoera	3 562	14 947	634	346	3	57	3	—
Buitengewesten	818	23 601	113	2 526	3	272	1	11
Buitenland (Singapore)	241	1 075	222	782	—	—	—	—
Algemeene totalen in 1922	4 621	39 623	969	3 654	6	329	4	11

VII. Statistiek der gedurende 1922 in de registers van den burgerlijken stand *a*) in Nederlandsch-Indi[ë gedane …]

GEWESTEN.	Aantal *wettige* geborenen.				Aantal *onwettige* geborenen.				Aantal *erkende* kinderen				Aantal *gewettigde* kinderen				Huwelijken.				In 1922 ingeschreven echtscheidingen, waarvan de vonnissen dagteekenden	
	Mannelijke kunne.	Vrouwelijke kunne.	Levenloos aangegevenen. Mannelijke kunne.	Levenloos aangegevenen. Vrouwelijke kunne.	Mannelijke kunne.	Vrouwelijke kunne.	Levenloos aangegevenen. Mannelijke kunne.	Levenloos aangegevenen. Vrouwelijke kunne.	in 1922 geboren. Mannelijke kunne.	in 1922 geboren. Vrouwelijke kunne.	in vorige jaren geboren. Mannelijke kunne.	in vorige jaren geboren. Vrouwelijke kunne.	in 1922 geboren. Mannelijke kunne.	in 1922 geboren. Vrouwelijke kunne.	in vorige jaren geboren. Mannelijke kunne.	in vorige jaren geboren. Vrouwelijke kunne.	Huwelijken waarbij man en vrouw beiden tot de Europeesche bevolking behooren.	Gemengde huwelijken tusschen Europeanen en Inlanders of Vreemde Oosterlingen.	Huwelijken buitenslands gesloten in 1922.	Huwelijken buitenslands gesloten in vorige jaren.	van 1922.	van vorige jaren.
Java en Madoera.																						
Banten	7	7	—	—	—	1	—	—	—	—	3	1	—	—	3	2	5	4	—	—	1	—
Batavia	664	568	4	8	36	16	1	—	44	33	45	41	6	9	11	7	356	96	8	2	120	10
Preanger-Regentschappen	353	317	12	10	4	14	—	—	12	19	40	40	6	5	22	19	142	92	2	—	13	4
Tjerebon	40	33	1	2	1	1	—	—	3	4	9	5	1	—	1	—	26	5	—	2	2	[illegible]
Pekalongan	53	71	1	2	1	2	—	—	7	5	17	13	—	1	3	3	32	5	—	—	3	—
Semarang	266	236	1	4	5	4	—	—	19	8	27	26	5	4	17	11	130	39	7	2	24	6
Rembang	24	32	2	—	5	2	—	—	2	1	—	6	—	—	1	—	9	4	—	—	2	—
Soerabaja	401	363	—	1	22	20	—	—	11	5	29	23	3	2	13	27	258	29	1	—	32	—
Pasoeroean	143	151	5	5	9	5	—	—	7	9	25	29	2	1	12	7	88	21	—	—	5	2
Besoeki	77	47	—	1	1	2	—	—	3	3	11	17	—	—	—	—	26	8	—	—	5	—
Banjoemas	31	30	—	1	1	2	1	1	1	2	2	2	—	1	—	—	15	5	—	—	4	1
Kedoe	89	114	1	5	5	1	1	—	4	3	11	16	5	2	4	3	25	21	—	—	5	2
Jogjakarta	92	91	3	—	1	2	—	—	3	12	11	12	2	1	—	—	44	9	—	1	5	—
Soerakarta	60	70	—	2	7	3	—	—	8	2	23	18	2	—	2	—	38	16	—	—	5	1
Madioen	28	35	5	2	3	4	—	—	5	7	5	8	1	—	2	4	17	6	—	—	8	1
Kediri	83	81	1	2	2	3	—	—	5	4	33	14	—	—	2	—	37	12	—	—	6	3
Madoera	11	9	—	—	—	—	—	—	—	2	1	3	—	—	—	—	8	—	—	—	—	—
Totalen voor Java en Madoera	2422	2255	36	45	103	82	3	1	134	119	292	274	33	26	93	83	1 256	372	18	7	240	32
	4758				189				819				235				1653				272	
Over 1921 waren de cijfers	2158	2100	39	24	107	68	8	3	127	113	293	302	21	21	111	125	1 466	313	15	15	181	3[illegible]
	4321				186				835				278				1809				219	

a) De opgaven hebben alleen betrekking op Europeanen (ook militairen) en tot die Inlandsche Christenen, die zich aan de voorschriften omtrent het houden van de registers van den burgerlijken stand hebben onderworpen.

b) Van dezen persoon was de geboorteplaats en de ouderdom onbekend.

c) Van 5 dezer personen was de geboorteplaats, van 1 de ouderdom en van 1 de geboorteplaats en de ouderdom onbekend.

d) Van 4 dezer personen was de geboorteplaats en van 1 de geboorteplaats en de ouderdom onbekend.

e) Van 4 dezer personen was de geboorteplaats en van 3 de geboorteplaats en de ouderdom onbekend.

f) Van 3 dezer personen was de geboorteplaats en van 1 de geboorteplaats en de ouderdom onbekend.

g) Van deze personen was de geboorteplaats en de ouderdom onbekend.

h) Van dezen persoon was de geboorteplaats onbekend.

…gedane inschrijvingen van geboorten, huwelijken, echtscheidingen en sterfgevallen.

STERFGEVALLEN.

In Indië geboren, die den leeftijd bereikten van: nog geen 2 jaar M.	V.	2—10 jaar M.	V.	10—20 jaar M.	V.	20—40 jaar M.	V.	40—60 jaar M.	V.	60 jaar en daarboven M.	V.	Te zamen M.	V.	Buiten Indië geboren, die den leeftijd bereikten van: nog geen 2 jaar M.	V.	2—10 jaar M.	V.	10—20 jaar M.	V.	20—40 jaar M.	V.	40—60 jaar M.	V.	60 jaar en daarboven M.	V.	Te zamen M.	V.	Bovendien werd ingeschreven het navolg. aant. overl. niet in de voorg. kolommen gespecificeerd, omdat nopens afkomst of leeftijd geen voldoende gegevens bekend waren. M.	V.	Totaal der ingeschreven sterfgevallen.	GEWESTEN.
—	—	—	—	—	—	1	—	2	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	2	—	b) 1	—	6	Banten.
46	44	7	8	3	4	21	15	35	24	34	38	146	133	—	—	1	—	1	—	7	2	11	2	6	6	26	10	c) 7	d) 5	327	Batavia.
31	35	5	2	5	2	13	6	19	8	12	15	85	68	—	—	—	—	—	1	13	6	15	7	16	5	44	19	e) 7	f) 4	227	Preanger-Regentsch.
3	4	1	—	—	—	4	3	5	6	3	2	16	15	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	1	—	3	—	g) 2	—	36	Tjerebon.
4	3	—	—	1	—	1	1	2	3	1	1	9	8	—	—	—	—	—	—	1	1	1	—	1	—	3	1	—	—	21	Pekalongan.
32	15	7	10	4	5	11	12	23	13	15	19	92	74	1	—	—	—	—	—	5	2	7	6	12	1	25	9	—	—	200	Semarang.
—	3	—	1	—	—	1	2	2	1	—	1	3	8	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	2	—	—	13	Rembang.
44	24	7	5	7	8	18	19	22	34	16	37	114	127	4	7	2	1	2	—	22	10	31	4	12	2	73	24	—	—	338	Soerabaja.
8	6	4	1	4	1	14	6	15	10	17	15	62	39	—	—	—	—	1	—	7	3	13	1	9	3	30	7	g) 6	g) 1	145	Pasoeroean.
3	5	2	3	—	—	4	2	5	—	2	—	16	10	—	—	1	—	—	—	3	—	1	—	—	—	5	—	—	—	31	Besoeki.
5	2	—	1	—	—	1	—	1	—	1	4	8	7	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	16	Banjoemas.
2	11	2	4	4	2	5	4	2	1	8	3	23	25	1	—	—	1	—	—	1	2	4	—	6	—	12	3	—	—	63	Kedoe.
3	4	5	1	1	2	6	5	8	3	5	10	28	25	—	—	—	—	—	—	1	1	5	—	6	—	12	1	h) 1	h) 1	68	Jogjakarta.
5	6	—	4	1	5	4	4	8	8	7	10	25	37	—	—	—	—	—	—	2	—	2	—	3	1	7	1	—	—	70	Soerakarta.
7	3	2	1	—	1	2	3	5	2	2	3	18	13	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	2	—	4	—	—	—	35	Madioen.
11	3	2	—	—	—	3	4	9	—	8	7	33	14	—	—	—	—	—	—	1	—	2	1	2	—	5	1	—	—	53	Kediri.
—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	Madoera.
304	168	45	41	30	30	109	86	164	113	131	165	683	603	6	7	4	2	4	1	65	29	96	21	77	18	252	78	24	11	1651	
241	162	51	61	37	35	160	127	206	127	131	156	826	668	7	6	1	2	9	5	152	35	152	16	95	17	416	81	40	8	2039	

GEWESTEN.	Aantal *wettige* geborenen. Mannelijke kunne.	Aantal *wettige* geborenen. Vrouwelijke kunne.	Aantal *wettige* geborenen. Levenloos aangegevenen. Mannelijke kunne.	Aantal *wettige* geborenen. Levenloos aangegevenen. Vrouwelijke kunne.	Aantal *onwettige* geborenen. Mannelijke kunne.	Aantal *onwettige* geborenen. Vrouwelijke kunne.	Aantal *onwettige* geborenen. Levenloos aangegevenen. Mannelijke kunne.	Aantal *onwettige* geborenen. Levenloos aangegevenen. Vrouwelijke kunne.	Aantal *erkende* kinderen in 1922 geboren. Mannelijke kunne.	Aantal *erkende* kinderen in 1922 geboren. Vrouwelijke kunne.	Aantal *erkende* kinderen in vorige jaren geboren. Mannelijke kunne.	Aantal *erkende* kinderen in vorige jaren geboren. Vrouwelijke kunne.	Aantal *gewettigde* kinderen in 1922 geboren. Mannelijke kunne.	Aantal *gewettigde* kinderen in 1922 geboren. Vrouwelijke kunne.	Aantal *gewettigde* kinderen in vorige jaren geboren. Mannelijke kunne.	Aantal *gewettigde* kinderen in vorige jaren geboren. Vrouwelijke kunne.	Huwelijken. Huwelijken waarbij man en vrouw beiden tot de Europeesche bevolking behooren.	Huwelijken. Gemengde huwelijken tusschen Europeanen en Inlanders of Vreemde Oosterlingen.	Huwelijken. Huwelijken buitenslands gesloten in 1922.	Huwelijken. Huwelijken buitenslands gesloten in vorige jaren.	In 1922 ingeschreven echtscheidingen, waarvan de vonnissen dagteekenden van 1922.	In 1922 ingeschreven echtscheidingen, waarvan de vonnissen dagteekenden van vorige jaren.
Buitengewesten.																						
Sumatra's Westkust	82	80	—	1	—	2	—	—	1	3	9	4	1	—	3	3	31	15	1	1	3	3
Tapiannoeli	29	26	—	—	—	—	—	—	—	—	2	1	—	—	1	1	5	1	—	—	1	—
Bengkoeloe	12	8	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	3	1	—	—	—	—
Lamp. districten	12	12	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—	—	—	2	—
Palembang	34	47	2	1	3	3	—	—	2	1	2	3	—	1	—	2	10	6	1	—	1	—
Djambi	6	14	—	—	1	—	—	—	1	—	—	1	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—
Oostkust van Sumatra	174	147	5	5	3	3	—	—	3	3	9	8	—	—	2	3	33	6	6	4	2	—
Atjeh en onderhoorigheden	80	46	—	2	1	4	—	—	5	3	4	—	1	—	2	2	10	4	—	1	2	2
Riau en onderhoorigheden	8	10	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—
Bangka en onderhoorigheden	17	15	1	3	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	4	1	—	—	—	—
Belitoeng	11	7	—	—	1	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	3	—	1	—	1	—
Westerafdeeling van Borneo	18	20	—	—	—	—	—	—	1	3	1	1	—	—	—	—	5	2	1	—	—	—
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	65	58	1	1	—	—	—	—	2	2	5	6	1	1	—	—	8	6	—	—	1	—
Selebes en onderhoorigheden	74	66	2	3	4	3	—	—	3	8	6	8	4	5	—	1	27	18	—	—	2	—
Manado	43	42	—	1	1	1	—	—	6	5	4	1	—	—	—	—	12	10	1	—	1	—
Amboina	59	44	—	1	5	4	—	—	3	1	5	2	—	—	3	1	14	16	—	—	—	—
Nieuw-Guiné	2	2	—	2	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—
Timor en onderhoorigheden	20	20	—	—	2	1	—	—	4	1	2	3	—	—	—	—	2	4	—	—	—	—
Bali en Lombok	9	20	—	—	1	—	—	—	2	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	1	1	—
Totalen voor de Buitengewesten	755	684	11	21	22	21	1	—	34	30	51	41	7	7	12	14	174	90	11	7	19	5
	1471				44				156				40				282				24	
Over 1921 waren de cijfers	687	633	20	16	24	21	3	3	27	14	55	60	1	3	30	37	196	95	10	7	11	2
	1356				51				156				71				308				13	

a) Van dezen persoon is de geboorteplaats onbekend.

STERFGEVALLEN.

In Indië geborenen, die den leeftijd bereikten van: nog geen 2 jaar M.	nog geen 2 jaar V.	2—10 jaar M.	2—10 jaar V.	10—20 jaar M.	10—20 jaar V.	20—40 jaar M.	20—40 jaar V.	40—60 jaar M.	40—60 jaar V.	60 jaar en daarboven M.	60 jaar en daarboven V	Te zamen M.	Te zamen V.	Buiten Indië geborenen, die den leeftijd bereikten van: nog geen 2 jaar M.	nog geen 2 jaar V.	2—10 jaar M.	2—10 jaar V.	10—20 jaar M.	10—20 jaar V.	20—40 jaar M.	20—40 jaar V.	40—60 jaar M.	40—60 jaar V.	60 jaar en daarboven M.	60 jaar en daarboven V.	Te zamen M.	Te zamen V.	Bovendien werd ingeschreven het navolg. aant. overl. niet in de voorg. kolommen gespecificeerd, omdat nopens afkomst of leeftijd geen voldoende gegevens bekend waren. M.	V.	Totaal der ingeschreven sterfgevallen.	GEWESTEN.
8	7	5	1	—	1	3	2	1	3	3	6	20	20	—	—	1	—	1	—	3	1	6	—	1	1	12	2	—	—	54	Sumatra's Westk.
2	1	—	3	—	—	1	1	—	—	1	—	4	5	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	10	Tapiannoeli.
4	3	1	—	—	—	1	—	2	—	—	—	8	3	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	12	Bengkoeloe.
3	1	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	4	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	7	Lamp. districten.
3	4	2	—	—	—	6	—	1	—	1	2	13	6	—	—	—	—	—	—	2	1	4	—	—	—	6	1	—	—	26	Palembang.
1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	4	—	1	—	—	—	5	—	—	—	7	Djambi.
5	4	3	—	1	—	1	2	2	1	—	1	12	8	—	—	—	—	—	1	12	7	10	3	—	—	22	11	—	—	53	Oostk. van Sumatra.
6	3	3	—	—	1	2	2	1	2	—	1	12	9	1	—	1	—	—	1	6	1	4	1	—	—	12	3	—	—	36	Atjeh en onderhoorigheden.
—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	1	2	2	—	—	—	3	2	—	—	7	Riau en onderhoorigheden.
2	2	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	3	2	—	—	—	—	—	—	2	1	1	—	—	—	3	1	—	—	9	Bangka en onderh.
2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	—	—	—	—	—	—	2	—	—	1	—	—	2	1	—	—	7	Belitoeng.
3	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	3	2	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	3	—	—	—	8	Westerafdeeling van Borneo.
6	3	—	1	—	—	1	—	2	1	—	2	9	7	—	—	—	—	—	—	4	—	—	—	1	—	5	—	—	—	21	Zuider- en Oosterafdeel. v. Borneo.
16	11	2	3	1	2	1	5	2	4	2	10	24	35	1	—	—	—	—	1	4	3	6	1	—	—	11	5	—	—	75	Selebes en onderh.
3	3	3	2	1	2	2	4	4	1	1	1	14	13	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	1	—	2	1	a) 1	—	31	Manado.
8	3	4	2	—	2	7	1	4	3	5	11	28	22	—	—	—	—	—	—	1	1	3	—	1	—	5	1	—	—	56	Amboina.
—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	3	—	—	—	5	Nieuw-Guiné.
2	2	1	—	—	—	1	—	1	—	—	—	5	2	—	—	—	—	—	—	4	—	2	1	—	—	6	1	—	—	14	Timor en onderh.
1	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	1	2	—	—	—	—	—	—	1	—	3	—	—	—	4	—	—	—	7	Bali en Lombok.
75	53	25	12	3	8	26	21	21	17	13	34	163	145	2	—	2	—	1	3	50	18	47	7	4	2	106	30	1	—	445	
79	81	19	11	4	7	21	28	37	19	18	21	178	167	2	—	2	—	4	2	43	21	40	7	12	1	103	31	2	—	481	

VIII. Opgaven, voor zooveel ontvangen, betreffende de in Nederlandsch-Indië bestaande weeshuizen en andere instellingen of vereenigingen van liefdadigheid, zoomede uitkeeringsfondsen, meerendeels over 1923.

1°. Weeshuizen en gestichten tot verpleging van oude lieden en gebrekkigen.

Gestichten of vereenigingen.	Aantal verpleegden bij het einde van:		Verdere bijzonderheden.
	1922.	1923.	
Djati-gesticht te Batavia.	69	62	In 1923 werden 7 meisjes opgenomen; 14 meisjes verlieten het gesticht. De gezondheidstoestand was gunstig. De ontvangsten bedroegen f 22 639 en de uitgaven f 28 812. Bij G. B. 31 Aug. 1923 n°. 4 werd f 5927 uitbetaald ter gedeeltelijke dekking van het tekort over 1922.
Parapatan-weezengesticht te Batavia.	71	—	—
Vincentius-gesticht voor verlaten kinderen (meisjes), te Weltevreden.	113	—	Beide gestichten gaan uit van Batavia's Vincentius-Vereeniging. De gezondheidstoestand was over het algemeen zeer goed. Bij G. B. 5 Juli 1923 n°. 19 is aan de Vereeniging uitbetaald f 4042 tot dekking van het nader gebleken tekort over 1922 en f 26 952 tot dekking van het te verwachten tekort over 1923.
St. Jozefsgesticht voor verlaten kinderen (jongens), te Weltevreden.	127	—	
Jongensweeshuis van het hulpfonds van den H. Vincentius à Paulo, te Buitenzorg.	178	200	In 1923 werden 69 pupillen opgenomen, terwijl er 47 het weeshuis verlieten. Er deden zich verschillende ziektegevallen voor; de meeste echter van lichten aard. De inkomsten bedroegen f 63 661 en de uitgaven f 63 801. Bij G. B. 29 Jan. 1923 n°. 15 is uitbetaald f 5345 tot dekking van het nader gebleken tekort over 1922 en f 20 320 tot dekking van het tekort over 1923.
Vereeniging tot verbetering van het lot der blinden in Nederlandsch-Indië, te Bandoeng.	283	270	In 1923 werden 54 personen opgenomen en 67 verpleegden afgevoerd. De gezondheidstoestand was gunstig.
Witte kruis-kolonie voor arme Javanen, nabij Salatiga.	522	546	In 1923 werden 160 hulpbehoevenden opgenomen, terwijl 142 personen de inrichting verlieten. Voorts hadden er 13 geboorten en 9 sterfgevallen plaats. De inkomsten bedroegen f 27 930 en de uitgaven f 30 046.
Oudemannenhuis te Semarang.	39 mannen, 7 vrouwen en 4 kinderen.	39 mannen, 7 vrouwen en 6 kinderen.	In 1923 werden 9 mannen en 2 kinderen opgenomen, terwijl 9 mannen en 9 vrouwen de inrichting verlieten. De gezondheidstoestand was goed. De uitgaven beliepen f 7566.
Protestantsch weeshuis te Semarang.	234	242	—
Roomsch-katholiek weeshuis te Semarang.	431	404	Het aantal voor rekening van den Lande verpleegde wezen bedroeg 220, benevens 80 gouvernementspupillen. Gedurende 1923 werden opgenomen 48 en afgevoerd 75 pupillen. De gezondheidstoestand was over het algemeen gunstig te noemen. De ontvangsten bedroegen f 129 112, de uitgaven f 136 409. Bij G. B. 16 April 1923 n°. 22 is aan het weeshuis f 30 110 uitbetaald als nadere bijdrage in het tekort over 1922.
Tehuis voor arme kinderen te Madioen.	37	40	In 1923 werden 6 kinderen opgenomen, terwijl 3 kinderen de inrichting verlieten. De gezondheidstoestand was goed. De ontvangsten bedroegen f 2400, de uitgaven f 8000. Bij G. B. 11 Maart 1923 n°. 15 is f 2814 uitbetaald tot gedeeltelijke dekking van het tekort over 1922.
Gesticht „Oranje-Nassau" van de vereeniging tot bevordering van Christelijk leven en onderling hulpbetoon te Magelang (Kedoe).	667	730	De ontvangsten bedroegen f 138 669 (waaronder f 52 000 aan regeeringssubsidie) en de uitgaven f 138 669. De gezondheidstoestand was goed.

Gestichten of vereenigingen.	Aantal verpleegden bij het einde van: 1922.	1923.	Verdere bijzonderheden.
Protestantsch weeshuis te Soerabaja.	67	65	In 1923 werden 16 kinderen opgenomen, terwijl er 18 werden afgevoerd. De gezondheidstoestand was goed. De ontvangsten beliepen in 1923 f 11 735 en de uitgaven f 18 661.
Soerabajasche jongens-weezeninrichting, te Soerabaja.	135	139	In 1923 werden 14 kinderen opgenomen, terwijl er 10 werden afgevoerd.
Hulpfonds van den H. Vincentius à Paulo, te Soerabaja.	60	—	—
Roomsch-katholieke vereeniging der Zusters van Liefde, te Padang.	61	70	In 1923 werden 17 meisjes opgenomen, terwijl er 8 de inrichting verlieten. De inkomsten beliepen f 7075, de uitgaven f 9470. Bij G. B. 19 Maart 1923 n°. 5 is f 2295 uitbetaald tot dekking van het tekort over 1922, terwijl bij G. B. 9 April 1924 n°. 23 f 2375 is uitbetaald tot dekking van het tekort over 1923.
St. Franciscus-gesticht voor weezen en verlaten jongens, te Padang.	46	47	In 1923 werden 3 jongens opgenomen en 2 ontslagen. De inkomsten bedroegen f 5186, de uitgaven f 6980. Bij G. B. 19 Maart 1923 n°. 6 is aan het gesticht f 1603 uitbetaald tot gedeeltelijke dekking van het tekort over 1922, terwijl bij G. B. 9 April 1924 n°. 15 aan het gesticht f 1794 is uitbetaald tot dekking van het tekort over 1923.
Vereeniging tot weezenverpleging te Padang.	9	—	—
Immigranten-asyl, te Medan.	152	150	In 1923 werden opgenomen 37 en afgevoerd 39 personen. De gezondheidstoestand was normaal.

2°. Kerkelijke Armbesturen.

Diaconieën te	Kassaldo op eind 1922.	Ontvangsten in 1923.	Te zamen.	Uitgaven in 1923.	Enkel de uitgaven aan bedeelingen bedroegen:
a. Protestantsche armbesturen.					
Batavia	f 946,96	f 17 752,88	f 18 699,84	f 17 642,13	f 9 079,85
Pekalongan	260,—	281,—	541,—	—	272,—
Semarang	360,—	30 225,—	30 585,—	20 359,—	9 671,—
Soerakarta	15 510,—	3 473,—	18 983,—	3 684,—	2 477,—
Klaten	4 489,—	1 415,—	5 904,—	1 506,—	910,—
Padang	14 455,—	3 138,—	17 593,—	2 992,—	—
Bandjermasin	2 054,32[5]	987,51[5]	3 041,84	555,05	795,—
Amboina	—	1 933,—	1 933,—	2 694,—	—
Ternate	132,—	1 230,—	1 362,—	900,—	900,—
b. Roomsch-katholieke armbesturen.					
Pekalongan	f 134,—	f 502,—	f 636,—	f 60,—	f 187,—
Soerakarta	1 281,—	985,—	2 266,—	1 439,—	1 439,—

3°. Commissiën tot ondersteuning van behoeftige Christenen.

Gebied der van regeeringswege ingestelde commissiën tot ondersteuning van behoeftige Christenen.	Aantal bedeelden in 1923.	Bedrag in 1923 uitgekeerd.	Saldo, waarover de commissiën op eind 1923 nog te beschikken hadden.
Gebied der commissiën te Batavia	167	f 23 481	f 22 850
" " " " Semarang	289	24 527	71 835
" " " " Soerabaja	138	13 410	71 557
" " " " Padang	32	3 533	34 361
Totalen	626	f 64 951	f 200 603

4°. STUDIE- EN SCHOOLKLEERENFONDSEN.

Waar gevestigd.	Kassaldo op eind 1922.	Ontvangsten in 1923.	Te zamen.	Uitgaven in 1923.
a. Studiefondsen.				
Studiefonds te Madioen	f 295	f 794	f 1 089	f 1 061
„ „Midden-Java" te Semarang	—	2 231	2 231	2 914
„ te Kotagadang (Sumatra's Westkust)	8 040	5 391	13 431	7 480
„ „Amai Satia" te Kotagadang (Sumatra's Westkust)	77	326	403	402
„ „Menangkabau" te Fort de Kock	5 406	11 169	16 575	13 601
b. Schoolkleerenfondsen.				
Buitenzorg	f 1 324	f 1 994	f 3 318	f 1 739
Weltevreden	90	605	695	—
Tegal	1 102	679	1 781	772
Semarang	37	1 518	1 555	1 438
Kediri	4 100	468	4 568	167
Toeloengagoeng	325	—	325	51
Blitar *a*)	409	566	975	295
Madioen	531	444	975	363
Padang	1 906	836	2 742	830
Amboina	354	557	911	529

a) Opgericht in Juni 1922.

5°. ANDERE LIEFDADIGHEIDSVEREENIGINGEN.

Namen der vereenigingen.	Kassaldo op eind 1922.	Ontvangsten in 1923.	Te zamen.	Uitgaven in 1923.
Bataviasche kinder-vacantie-kolonie, te Batavia	f 2 717	f 9 129	f 11 846	f 10 597
Vereeniging „Jacobus" tot ondersteuning van nagelaten betrekkingen van zendelingen, te Batavia	269	4 946	5 215	4 161
Vereeniging Bataviasche Kartinischool, te Batavia	11 085	38 407	49 492	34 556
Hulpfonds van den H. Vincentius à Paulo, te Semarang	32	6 772	6 804	5 037
St. Elisabeth-vereeniging, te Semarang	265	3 322	3 587	2 914
Vereeniging „De Kedirische Armenzorg", te Kediri	14 430	12 821	27 251	8 548
„ „Armenzorg", te Poerwakerta	3 230	1 429	4 659	1 380
„ „Armenzorg", te Poerbalingga	721	273	994	491
„ „Armenzorg", te Banjoemas	1 270	1 292	2 562	1 412
Roemer Visscher-vereeniging, te Madioen	714	1 476	2 190	1 898
Vereeniging „Armenfonds", te Sitoebanda	2 239	1 253	3 492	1 182
„Peroesahaän Tanah", te Kotagadang (Sumatra's Westkust)	362	2 015	2 377	2 296
Vereeniging „Chineesche armenverzorging", te Ternate	13 727	2 342	16 069	1 692

6°. Hulp- of voorschotbanken.

Hulpbank te:	Eind 1922.			Gedurende 1923.					Eind 1923.	
	Saldo debiteuren.	Kapitaal.	Reservefonds.	Uitgeleend: aan het volgend aantal geldopnemers.	Uitgeleend: in sommen van:	Uitgeleend: Totaal bedrag.	Terug ontvangsten.	Saldo debiteuren.	Kapitaal.	Reservefonds.
Buitenzorg . .	f 16 943	f 20 000	f 5 000	80	f 50 t/m f 500	f 19 718	f 14 878	f 21 782	f 20 000	f 5 000
Sawahloento (Sumatra's Westkust) . .	13 569	1 365	400	610	f 5 t/m f 950	41 643	—	36 374	1 700	400

7°. Instellingen van voorzorg bij overlijden.

Naam der instelling.	Ledental op eind 1923.	Kapitaal op eind 1922.	Ontvangsten in 1923.	Uitgaven in 1923.	Kapitaal op eind 1923.
„Hamrat Kematian", te Blindoengang (Bandawasa) .	31	f 32	f 28	f 29	f 31
„I Tik Tong", te Bandawasa.	325	50	1 032	1 017	65
„Tong Hoo Hwee Koan", te Bandawasa	100	25	225	200	50
„Pembela Djinazak" te Bandawasa	40	52	91	123	20
„Toendjang Menoendjang Kasoe Sahan", te Bandawasa *b)*	31	80	319	185	214

b) Opgericht in Juli 1922.

8°. Begrafenisfondsen.

Naam van het fonds.	Ledental op eind 1923.	Kapitaal op eind 1922.	Bijdragen en verdere inkomsten gedurende 1923.	Uitgaven in 1923.	Kapitaal op eind 1923.
Begrafenisfonds „Kampong Bandan", te Batavia . .	320	f 34 146	f 5 271	f 4 288	f 35 129
Kwitangsch begrafenisfonds, te Batavia.	2 277	130 280	108 755	106 722	132 313
Begrafenisfonds „Hoffmansstichting", te Batavia . .	543	34 877	8 249	6 457	36 669
Christenbegrafenisfonds „De Eendracht", te Buitenzorg	586	37 193	8 823	6 461	39 555
Begrafenisfonds „Onderling Hulpbetoon", te Semarang	1 363	68 300	47 837	46 137	70 000
„Djoemia-atoel Talak", te Bandawasa *c)*.	117	43	351	200	194
„Bihormati—Hifajatoel—Moeslimin", te Tamanan . .	50	116	19	65	70

c) Opgericht in Juli 1922.

Bijlage H.

(Zie hoofdstuk J, afd. I en V, van het verslag.)

TABELLARISCHE OPGAVEN,

betreffende eenige onderwerpen in betrekking staande tot het departement van Binnenlandsch Bestuur, over 1923.

I. Distributie der controleurs en adspirant-controleurs.
II. Overzicht betreffende samenvoeging en splitsing van desa's op Java en Madoera.
III. Numerieke opgaven betreffende de voornaamste verrichtingen van het kadaster-personeel.

I. Overzicht betreffende de werkzaamstelling op het einde van 1923 van de controleurs en adspirant-controleurs bij het binnenlandsch bestuur op en buiten Java en Madoera en van de gezaghebbers in de Buitengewesten.

Verdeeling van het organiek toegestaan controleerend personeel.

JAVA EN MADOERA.			BUITENGEWESTEN.			
GEWESTEN.	Aantal		GEWESTEN.	Aantal		
	controleurs.	adspirant-controleurs.		controleurs.	adspirant-controleurs.	gezaghebbers.
Banten	3	—	Sumatra's Westkust	11	2	5
Batavia	8	—	Tapiannoeli	8	3	7
Preanger-Regentschappen	8	—	Bengkoeloe	7	—	3
Tjerebon	4	—	Lampoengsche districten	4	2	2
Pekalongan	5	2	Palembang	9	2	6
Semarang	12 *a*)	1	Djambi	7	2	—
Rembang	4	—	Oostkust van Sumatra	14	2	5
Soerabaja	5	1	Atjeh en onderhoorigheden	8	3	15
Pasoeroean	9	2	Bangka en onderhoorigheden	2	—	3
Besoeki	5	—	Riau en onderhoorigheden	5	—	2
Banjoemas	3	—	Belitoeng	—	—	1
Kedoe	10	—	Westerafdeeling van Borneo	3	2	11
Soerakarta	4	—	Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	15	2	9
Jogjakarta	2	—	Selebes en onderhoorigheden	18	4	14
Madioen	3	—	Manado	11	3	4
Kediri	7	—	Amboina	9	2	18
Madoera	5	—	Timor en onderhoorigheden	6	—	9
			Bali en Lombok	8	2	2
Op het einde van 1923 in dienst	97	6		145	31	116

a) Hieronder 1 gezaghebber voor de Karimoendjawa-eilanden.

Controleerend personeel, tijdelijk werkzaam gesteld buiten den bestuursdienst of in betrekkingen die niet in de formatie zijn opgenomen.

	Controleurs.		Controleurs.
Java en Madoera.		Belast met werkzaamheden betreffende particuliere landerijen bewesten de Tjimanoek	1
Ter beschikking van den resident van Soerakarta voor agrarische zaken en andere belangrijke aangelegenheden	1	Ter beschikking van den resident der Preanger-Regentschappen voor veeteelt, irrigatie- en hydrologische belangen, alsmede de bestemming van boschgronden	1
Ter beschikking van den resident van Jogjakarta voor agrarische zaken en andere belangrijke aangelegenheden	1	Tijdelijk inspecteur bij den bezuinigingsdienst	1
Werkzaam gesteld als waarnemend adjunct-inspecteur der landelijke inkomsten	3	**Buitengewesten.**	
Werkzaam gesteld als waarnemend adjunct-inspecteur voor agrarische zaken	1	Ter beschikking van den Directeur van Binnenlandsch Bestuur	1
Waarnemend consul der Nederlanden te Djeddah	1	Waarnemend onderdirecteur der Centrale kas van het volkskredietwezen	1
Tijdelijk ter beschikking van den resident van:		Waarnemend hoofdcommissaris van politie te Batavia	1
Kedoe, voor de pestbestrijding	1		
Semarang, idem	1		
Soerakarta, idem	1	Totaal	16

II. Overzicht over 1923 betreffende samenvoeging en splitsing van desa's op Java en Madoera.

GEWESTEN.	Aantal gevallen waarin in 1923 is overgegaan tot: samenvoeging van desa's.	splitsing van desa's.	GEWESTEN.	Aantal gevallen waarin in 1923 is overgegaan tot: samenvoeging van desa's.	splitsing van desa's.
Banten.	177	—	Pasoeroean	99	—
Batavia	21	—	Besoeki	9	4
Preanger-Regentschappen	60	1	Banjoemas	27	—
Tjerebon	15	1	Kedoe	1	—
Pekalongan	28	—	Kediri	1	—
Semarang	125	16	Madioen.	57	4
Rembang	10	—			
Soerabaja	151	2			

III. Numerieke opgaven betreffende de voornaamste verrichting

Gewesten waar kadastrale opmetingen plaats hadden of waar de functiën van gouvernements landmeter aan de ambtenaren van het kadaster waren opgedragen.	Uitgestrektheid en aantal perceelen gedurende 1923 opgemete							
	Eigendomskadaster.				Dienst van gouverneme			
	Nieuwe metingen.		Bijhouding.		Hermeting, splitsing, enz. van landerijen en erfpachtsperceelen.		Uitgifte van gronden in erfpacht.	
	Hectaren.	Perceelen.	Hectaren.	Perceelen.	Hectaren.	Perceelen.	Hectaren.	Perceelen.
Java en Madoera.								
Banten	—	—	8	67	—	—	2 271	12
Batavia	18	2	320	1 303	26	109	2 266	10
Preanger-Regentschappen	—	—	3 337	1 189	117	4	659	32
Tjerebon	—	—	11	140	—	—	365	2
Pekalongan	—	—	41	402	—	—	18	1
Semarang	—	—	2 030	346	800	1	6	7
Rembang	—	—	25	180	—	—	—	—
Soerabaja	—	—	164	1 140	—	—	202	7
Pasoeroean	—	—	84	393	81	3	413	4
Besoeki	—	—	5	51	290	3	520	4
Banjoemas	—	—	12	226	—	—	120	3
Kedoe	—	—	60	117	—	—	26	2
Jogjakarta	40	122	220	483	—	—	—	—
Soerakarta	—	—	4	18	—	—	—	—
Madioen	—	—	5	19	10	1	25	1
Kediri	—	—	18	94	25	3	—	—
Madoera	—	—	4	47	—	—	—	—
Totalen voor Java en Madoera	58	124	6 348	6 215	1 349	124	6 891	85
Buitengewesten.								
Sumatra's Westkust	—	—	15	70	—	—	1 325	9
Tapiannoeli	30	95	3	104	—	—	3 850	11
Oostkust van Sumatra	1 600	—	4	7	—	—	—	—
Riau en onderhoorigheden	—	—	—	—	—	—	—	—
Selebes en onderhoorigheden	—	—	201	390	30	4	2 146	9
Amboina	—	—	41	24	—	—	492	8
Manado	—	—	46	123	—	—	183	7
Belitoeng	—	—	—	—	—	—	—	—
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	—	—	6	38	1	2	8 481	10
Totalen voor de Buitengewesten	1 630	95	316	756	31	6	16 477	54
„ „ Java en Madoera	58	124	6 348	6 215	1 349	124	6 891	85
Algemeene totalen	1 688	219	6 664	6 971	1 380	130	23 368	139

van het kadaster in Nederlandsch-Indië over 1923.

landmeter. Voor de opmaking van andere meetbrieven buiten de kadastrale afdeelingen.		Gedurende 1923 zijn afgegeven onderstaand aantal				zijn in onderstaand aantal gevallen inzagen verleend.	gedane meetkundige verrichtingen.	is aan salaris ontvangen.	is aan zegelrecht ontvangen.
Hectaren.	Perceelen.	meetbrieven.	landmeterskennissen.	certificaten tot publieken verkoop.	kopieën en extracten.				
61	51	83	47	3	17	37	6	f 6 010,05	f 202,50
18	59	506	1 102	270	1 052	13 896	15	39 981,55	3 297,—
—	—	880	730	64	269	2 940	8	33 666,03	2 637,—
22	138	310	227	62	150	1 172	9	7 924,64	999,—
34	66	173	251	65	66	301	—	6 824,75	730,50
113	138	341	499	100	184	1 955	8	15 074,77	1 494,—
8	48	162	428	45	58	191	12	6 515,04	957,—
53	176	979	604	127	448	3 860	10	42 456,66	2 853,—
191	272	550	291	55	165	599	12	21 475,72	1 447,50
112	151	204	63	15	44	51	3	6 108,65	456,—
7	41	117	131	3	19	183	—	3 219,96	411,—
27	33	139	189	15	110	524	6	4 631,77	547,50
9	23	533	65	6	17	312	—	10 900,—	921,—
5	7	22	39	2	22	91	—	999,—	124,50
5	20	32	94	31	22	77	—	1 479,—	214,50
41	78	148	150	53	33	935	4	5 916,91	496,58
37	30	54	41	7	7	19	—	1 197,—	157,50
743	1 331	5 233	4 951	923	2 683	27 143	93	f 214 381,50	f 17 946,08
150	42	80	173	43	74	133	28	f 6 377,98	f 453,—
2	10	118	9	—	—	—	16	6 875,—	190,50
1 064	188	195	41	10	23	252	28	3 583,17	288,50
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
7	146	266	176	34	171	1 285	24	11 216,74	871,50
—	—	17	24	8	3	2	—	1 566,23	58,50
30	98	150	93	8	27	93	1	4 430,60	396,—
1	7	7	16	—	6	—	3	320,01	43,50
141	63	90	62	4	22	16	2	12 701,34	247,50
1 395	554	923	594	107	326	1 781	102	f 47 071,07	f 2 549,—
743	1 331	5 233	4 951	923	2 683	27 143	93	214 381,50	17 946,08
2 138	1 885	6 156	5 545	1 030	3 009	28 924	195	f 261 452,57	f 20 495,08

Bijlage J.

(Zie hoofdstuk J, afd. II, § 1, van het verslag.)

Overzicht van de opbrengst van het hoofdgeld der heerendienstplichtigen in de gouvernementslanden van Java en Madoera over 1923.

GEWESTEN.	Uniform bedrag per heerendienstplichtige (zie I. S. 1914 n°. 314, 1915 n°. 297, 1916 nos. 174 en 535 en 1923 n°. 195).	Totaal bedrag van den aanslag van het hoofdgeld over 1923.	Kosten van den aanslag en invordering, zijnde het aan de desahoofden toekomende collecteloon van 8 %.	Zuiver bedrag van den aanslag.	In 1923 door de bevolking aangezuiverd.
Banten	f 2,70	f 417 479,20	f 33 398,34	f 384 080,86	f 417 479,20
Batavia	1,10 en f 2,90	615 099,60	49 207,97	565 891,63	606 882,08
Preanger-Regentschappen	3,10	1 348 432,40	107 874,59	1 240 557,81	1 348 432,40
Tjerebon	2,50	752 477,50	60 198,20	692 279,30	752 230,75
Pekalongan	2,50	767 292,65	61 383,41	705 909,24	762 057,68
Semarang	1,10 en f 2,20	1 014 493,45	81 159,48	933 333,97	1 014 292,35
Rembang	2,20	604 289,40	48 343,15	555 946,25	598 107,23
Soerabaja	3,—	1 110 154,80	88 812,38	1 021 342,42	1 110 001,88
Madoera	1,10	392 235,80	31 378,86	360 856,94	392 209,40
Pasoeroean	3,—	1 079 646,75	86 371,74	993 275,01	1 079 265,—
Besoeki	2,80	745 452,40	59 636,19	685 816,21	743 679,69
Banjoemas	2,60	543 722,70	43 497,82	500 224,88	543 722,70
Kedoe	2,20	731 706,80	58 536,54	673 170,26	731 635,74
Madioen	2,60	533 058,25	42 644,66	490 413,59	532 916,36
Kediri	3,20	689 117,25	55 129,38	633 987,87	689 117,25
Totalen		f 11 344 658,95	f 907 572,71	f 10 437 086,24	f 11 322 029,71

Bijlage K.

(Zie hoofdstuk J, afd. II, § 2, van het verslag.)

OVERZICHT

van de in de Buitengewesten verrichte HEERENDIENSTEN gedurende 1923 *), zoomede van de door de Inlandsche bevolking voor AFKOOP van die diensten uitgegeven bedragen gedurende 1922.

*) In de overige in deze bijlage niet genoemde gewesten, met uitzondering van de gewesten Djambi en Oostkust van Sumatra, worden van de onder gouvernements rechtstreeks bestuur staande Inlandsche bevolking geen of doorgaans geen heerendiensten gevorderd.

I. Overzicht van de verrichte heerendienst de

GEWESTEN. a)	Aantal heeren-dienst-plichtigen.	Maximum aantal dag-diensten, waarover jaarlijks mag worden beschikt.	Aantal gedurende 1923 werkelijk gevord… — onderhoud en gewone herstellingen van: landwegen en mijlpalen (hieronder begrepen het verzamelen van verhardings-materiaal).	water-wegen.	bruggen en duikers.	wacht-huizen.	pasanggrahans en passantenhuizen.	dammen, waterwerken, dijken en waterleidingen.	eersten aanleg, zware herstellingen en vernieuwingen van: landwegen en mijlpalen (hieronder begrepen het verzamelen van verhardings-materiaal).	bruggen en duikers.	wacht-huizen.	pasanggrahans en passantenhuizen.	dammen, waterwerken, dijken en waterleidingen.	bezette van wacht-huizen.	bewake van lands-gebouwe
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.
Sumatra's Westkust b)	5 915	207 025	27 171	—	252	—	—	19	—	—	—	—	—	—	—
Tapiannoeli	73 826	2 583 910	1 027 747	11 430	4 243	—	—	—	6 044	11 615	—	—	422	—	—
Bengkoeloe	35 981	1 259 335	588 260	—	20 659	—	—	8 872	168 624	38 848	—	—	3 815	—	—
Lampoengsche districten c)	37 993	1 139 790	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Palembang	95 947	3 358 145	1 349 004	8 346	69 189	—	—	707	2 833	4 650	—	—	—	—	—
Atjeh en onderhoorigh. d)	9 621	230 904	168 908	—	38 306	—	—	3 520	—	—	—	—	—	—	—
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	150 381	3 909 906	1 508 829	86 686	65 538	96	4 559	—	47 989	10 400	—	2 576	—	124 85	—
Selebes en onderhoorigh.	168 183	5 045 490	2 754 493	—	38 213	735	12 460	148765	483 680	72 696	1	1 436	104 251	25 67	45 05
Manado	49 988	1 599 616	469 668	—	16 959	21 112	—	8 375	76 736	—	—	—	—	—	—
Amboina	34 942	1 257 912	555 316	—	125 994	—	27 421	—	13 572	9 550	—	11 338	—	—	—
Timor en onderhoorigh. e)	6 054	217 914	91 845	—	2 650	—	1 416	—	—	—	—	—	—	—	18
Bali en Lombok	220 995	6 629 850	2 342 445	—	35 094	163	—	—	410 287	62 835	6 602	—	1 043	240 51	—

a) Voor de heerendienstregelingen en de voorschriften ter uitvoering zie men:

I. S. 1914 n°. 731 en 1918 n°. 708 en Bb. nos. 8136 en 9095 (Sumatra's Westkust);

I. S. 1913 n°. 128, 1917 n°. 215 en 1918 n°. 709 en Bb. nos. 7875, 8575 en 9095 (Tapiannoeli);

I. S. 1920 n°. 779 en Bb. n°. 9627 (Bengkoeloe);

I. S. 1909 n°. 56, 1913 n°. 37 en 1918 n°. 710 en Bb. nos. 6953, 7874 en 8575 (Oostkust van Sumatra);

I. S. 1919 n°. 407 en Bb. n°. 9258 (Lampoengsche districten);

I. S. 1919 n°. 641 en Bb. n°. 9292 (Palembang);

I. S. 1919 n°. 51 en Bb. n°. 9519 (Djambi);

I. S. 1908 n°. 509, 1909 n°. 525, 1910 nos. 471 en 637, 1913 n°. 37, 1918 n°. 710 en 1923 n°. 36 en Bb. nos. 6881, 7107, 7337, 7874, 8575 en 10246 (Atjeh);

...enste de Buitengewesten gedurende 1923.

...zetten van ...acht- ...uizen.	...vorde... dagdiensten ter zake van: bewaken van landsgebouwen.	bedienen van niet-verpachte overvaarten en bewaken van bruggen.	het doen van nachtelijke rondes.	diensten voor het bewerken der bouwvelden voor Inlandsche hoofden.	bouw, enz. van woningen van districtshoofden.	het overbrengen van dienstbrieven.	het vervoer van gevangenen.	Totaal.	Zoodat in 1923 van het beschikbaar maximum aantal dagdiensten ongebruikt zijn gebleven (kol. 3—23).	Aantal dagdiensten in 1923 bovendien tegen betaling gevorderd voor: vervoer van landsgoederen en van in dienst reizende landsdienaren en hunne goederen en het snijden van gras voor de rij- en trekdieren dier reizigers.	overbrengen van dienstbrieven.	begeleiden van gevangenen.	uitvoeren van civiele en militaire landswerken.	Aantal gedurende 1922 werkelijk gevorderde dagdiensten.	In 1923 meer of minder gevorderde dagdiensten (kol. 23—29). Meer.	Minder.
15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.
—	—	—	—	—	—	1 488	—	28 930	178 095	—	—	—	—	89 135	—	— 60 205
—	—	3 149	—	46 747	—	—	—	1 149 592	1 434 318	—	—	—	—	1 027 415	+ 122 177	—
—	—	21 729	—	—	—	—	—	850 807	408 528	—	4 140	—	—	1 144 459	—	- 293 652
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	1 434 729	1 923 416	—	—	—	—	1 513 292	—	— 78 563
—	—	—	—	—	—	—	—	210 734	20 170	—	—	—	—	462 654	—	—251 920
4 852	—	—	—	—	—	—	—	1 851 525	2 058 381	15 184	—	—	—	1 726 966	+ 124 559	—
5 678	45 059	10 625	—	6 047	1 088	741	125	3 706 093	1 339 397	1 115	—	—	—	3 384 890	+ 321 203	—
—	—	—	—	—	—	—	—	592 850	1 006 766	383	3 560	9	23 587	542 707	+ 50 143	—
—	—	—	—	—	—	—	—	743 191	514 721	—	—	—	—	748 376	—	— 5185
—	183	—	—	—	—	—	—	96 094	121 850	—	—	—	—	f) 4 697	+ 91 397	—
0 510	—	—	56 363	—	—	—	—	3 155 342	3 474 508	219	64 598	33	—	4 114 476	—	—959 134

I. S. 1916 n°. 55 en 1918 n°. 710 en Bb. nos. 8519 en 8575 (Zuider- en Oosterafd. van Borneo);

I. S. 1910 n°. 624, 1912 n°. 151, 1913 n°. 37 en 1918 n°. 710 en Bb. nos. 7335, 7567, 7874 en 8575 (Selebes);

I. S. 1912 n°. 504 en Bb. nos. 7711, 8575 en 9096 (Manado);

I. S. 1912 n°. 505 en 1918 n°. 710 en Bb. nos. 7712 en 8575 (Amboina);

I. S. 1912 n°. 506 en 1918 n°. 710 en Bb. nos. 7713 en 8575 (Timor) en I. S. 1922 n°. 168 en Bb. n°. 10013 (Bali en Lombok).

b) Alleen de onderafdeeling Loeboeksikaping.

c) Onvolledige opgave; bijna alle gevorderde heerendiensten zijn afgekocht.

d) Alleen de afdeeling Groot-Atjeh en de onderafdeeling Singkil.

e) Alleen de onderafdeelingen Koepang en Kisar.

f) Alleen de onderafdeeling Koepang.

II. Overzicht betreffende den afkoop van heerendiensten in de Buitengewesten gedurende 1922.

Gewesten.	Afdeelingen.	Onderafdeelingen.	Jaarlijksche afkoopsom per persoon.	Totaal bedrag van de afkoopsom.
Sumatra's Westkust *a*) . .	Padang.	Padang.	f 4,—	f 50 400
	Painan.	Mentawei-eilanden.	4,—	589
		Batoe-eilanden.	4,—	499
		Painan.	5,—	45 629
		Balaiselasa.	4,—	29 413
	Batipoeh en Priaman.	Padangpandjang.	4,—	27 771
		Priaman.	4,—	90 083
	Agam.	Oud-Agam.	4,40	104 693
		Manindjau.	5,—	44 902
	L Kota.	Pajakoemboeh.	5,—	90 797
		Bangkinang.	4,—	17 054
		Soeliki.	4,—	38 603
		Pangkalan Kota Baroe.	4,—	9 256
	Tanahdatar.	Fort van der Capellen.	4,40	64 525
		Sidjoendjoeng.	5,—	32 325
		Batanghari.	6,—	18
		Sawahloento.	5,—	19 385
	Solok.	Solok.	5,—	72 137
		Alahanpandjang.	4,—	29 182
		Moearolaboeh.	3,— en 6,—	19 909
	Loeboeksikaping.	Ophir.	6,—	29 232
		Loeboeksikaping.	5,—	19 622
		Airbangis.	5,—	18 606
				f 854 630
Tapiannoeli *a*).	Sibolga en Ommelanden.	—	7,80	15 090
	Padang Sidimpoean.	Natal en Batangnatal.	9,—	3 241
		Angkola en Sipirok.	9,—	42 041
		Mandailing.	9,—	26 047
		Padanglawas.	10,—	33 737
	Bataklanden.	Toba.	8,—	43 855
		Hoogvlakte van Toba.	0,60	5 697
		Samosir.	8,—	44 522
		Dairilanden.	10,—	2 833
		Baroes.	10,—	442
		Silindoeng.	8,—	30 567
				f 248 072
Bengkoeloe *a*).	Bengkoeloe.	Bengkoeloe.	15,— en 20,—	2 567
		Seloema.	15,—	3 317
		Mana.	15,—	9 923
		Kaoer.	17,50	3 819
		Kroeï.	12,—	13 035
	Lebong.	Redjang.	10,— en 20,—	24 754
		Lebong.	20,—	30 515
		Lais.	15,—	1 924
				f 89 884
Lampoengsche districten *b*).	Teloekbetoeng.	Teloekbetoeng. (Districten).	10,—	70 997
		Kalianda.	9,—	25 999
		Kota 'agoeng.	12,—	43 237
		Soekadana.	14,—	53 918
		Kotaboemi.	9,— en 14,—	80 062
		Menggala.	12,50	57 045
		Pahoeanratoe.	14,—	60 149
				f 391 407
Palembang *a*).	Palembangsche Benedenlanden.	Moesi-hilir.	—	118 782
		Banjoeasin en Koeboe-streken	8,—	26 688
		Ogan-hilir.	7,40	156 446
		Komering-hilir.	—	90 565
	Palembangsche Bovenlanden.	Pasemahlanden.	20,—	7 020
		Lematang-hilir.	12,—	1 464
		Moesi-hoeloe.	10, 15 en 18	8 896
		Tebingtinggi.	20,—	1 100

a) In dit gewest had de afkoop plaats gedeeltelijk op den voet van art. 1, gedeeltelijk op den voet van art. 3 der Ord. in I. S. 1918 n°. 772.
b) In dit gewest had de afkoop plaats op den voet van art. 1 der Ord. in I. S. 1918 n°. 772 (afkoop door de Inlandsche gemeenschap).
c) In dit gewest had de afkoop plaats op den voet van art. 3 der Ord. in I. S. 1918 n°. 772 (afkoop door enkelingen).

Gewesten.	Afdeelingen.	Onderafdeelingen.	Jaarlijksche afkoopsom per persoon.	Totaal bedrag van de afkoopsom.
Palembang *a*).	Ogan-hoeloe en Komering.	Komering-hoeloe.	—	f 37 995
		Ogan-hoeloe.	—	16 561
				f 465 517
Djambi *b*)	Djambi.	Sarolangoen.	f 10,— en 12,—	9 374
Zuider- en Oosterafd. van Borneo *a*)	Bandjermasin.	Bandjermasin.	9,50	31 141
		Martapoera.	0,34[5] en 6,90	48 473
		Pleihari.	7,25	23 694
		Marabahan.	6,—	10 591
	Oeloe Soengai.	Rantau.	6,45	49 837
		Kandangan.	4,45	84 488
		Barabai.	5,75	77 703
		Amoentai.	6,10	109 907
		Tandjoeng.	0,75	7 039
	Doesoenlanden.	Moearatewe.	0,47[5]	925
		Boentok.	0,47[5] en 6,57[5]	905
		Poeroektjaoe.	6,50	490
	Koealakapoeas.	Beneden-Dajak.	3,—	4 845
		Kota Waringin.	4,—	3 680
	Zuidoostkust van Borneo.	Poelau laoet.	7,—	6 079
		Tanahboemboe.	0,95 en 7,10	14 138
		Pasir.	8,—	9 992
	Samarinda.	Oost-Koetei.	12,60	5 590
		Beraoe.	14,72	736
		Boven-Mahakam.	5,50	1 303
				f 491 556
Selebes en onderhoorigheden *a*).	Makassar.	Makassar.	10,—	290
		Maros.	11,50 en 13,50	33 357
		Pangkadjene.	13,50	19 777
	Soenggoeminasa.	Goa.	—	31 361
		Takalar.	—	8 420
		Djeneponto.	—	3 897
	Bantaèng.	Bantaèng.	10,—	1 190
		Boeloekoemba.	7,50 en 10,—	19 892
		Sindjai.	—	21 560
		Salajar.	—	12 210
				f 151 954
Manado *a*)	Manado.	Manado.	6,— en 15,50	3 640
		Tondano.	20,—	1 000
		Amoerang.	10,50, 12 en 13,50	10 563
	Gorontalo.	Koeandang.	11,—	363
		Boalemo.	5,—	750
		Gorontalo.	2,50 en 4,—	9 272
				f 25 588
Bali en Lombok *c*). . . .	Singaradja.	Boeleleng.	—	45
	Zuid-Bali.	Gianjàr.	—	760
		Kloengkoeng.	—	440
		Karangasem.	—	300
				f 1 545

RECAPITULATIE.

Sumatra's Westkust	f 854 630
Tapiannoeli	248 072
Bengkoeloe	89 884
Lampoengsche districten	391 407
Palembang	465 517
Djambi	9 374
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	491 556
Selebes en onderhoorigheden.	151 954
Manado.	25 588
Bali en Lombok	1 545
	f 2 729 527

Bijlage L.

(Zie hoofdstuk J, afd. III, van het verslag.)

OVERZICHTEN,

meerendeels over 1922 en 1923, betreffende de landrente en andere landelijke inkomsten.

I. LANDRENTE

A. Aanslag en opbrengst

GEWESTEN.	Uitgestrektheid (in bouws) der aangeslagen gronden.		Bedrag van den onzuiveren aanslag in de landrente in 1922.	De onzuivere aanslag … te verm…	
	Sawahs.	Droge gronden.		benuttiging van betere gegevens tengevolge eener herziening van den aanslag (art. 18, al. 1, der landrente-ord.).	het belastbaar worden van sawahs in het 4de oogstjaar dan wel door omzetting van drogen grond in sawahs.
1.	2.	3.	4.	5.	6.
Banten	158 004	187 513	f *a)* 1 015 243,61	f 115 507,44	f 160,79
Batavia	247 730	185 924	1 682 858,63	167 173,65	494,08
Preanger-Regentschappen	415 053	702 543	2 554 942,54	281 100,76	3 853,48
Tjerebon	325 770	163 565	1 855 076,24	81 647,17	1 082,82
Pekalongan	274 721	195 591	2 350 441,51	128 344,33	1 835,60
Semarang	402 223	408 772	*a)* 2 367 895,13	26 590,09	2 762,81
Rembang	308 048	260 170	1 144 653,21	50 175,82	29 766,32
Soerabaja	373 934	188 615	2 439 126,33	108,71	581,13
Pasoeroean	207 545	454 938	2 732 813,46	159 664,99	4 322,73
Besoeki	197 952	309 950	*a)* 1 944 004,81	193 397,65	108 790,16
Banjoemas	166 525	320 608	*a)* 1 389 375,77	175 997,44	1 731,21
Kedoe	232 661	392 295	2 123 650,09	25 571,81	82,97
Madioen	219 185	333 760	1 021 295,71	97 003,47	24 576,01
Kediri	210 442	345 352	2 133 285,19	288 597,83	—
Madoera	110 247	489 758	*a)* 779 489,77	23 506,95	23,31
Totalen	3 850 040	4 939 354	f 27 534 152,—	f 1 814 388,11	f 180 063,41

GEWESTEN.	Het bedrag van den onzuiveren aanslag voor 1923 is verminderd met het bedrag der afschrijving of vrijstelling wegens:				Derhalve is het werkelijk geheven bedrag der landrente in 1923 (kolom 12— kolom 16).	Werkelijk geheven bedrag der landrente in 1922. *a)*
	het onbeplant blijven van sawahs of voorzieningen van bijzonder bezwaarlijken of kostbaren aard (art. 14*a* en *c* der landrente-ord.).	deugdelijk geconstateerd misgewas (art. 14*b* der landrente-ord.).	andere buitengewone gewichtige redenen (art. 15 der landrente-ord.).	Totaal der vermindering (kolom 13 + 14 + 15).		
	13.	14.	15.	16.	17.	18.
Banten	f 45 527,02	f 166 264,31	—	f 211 791,33	f 919 440,06	f 837 259,2
Batavia	59 583,59	202 724,23	—	262 307,82	1 587 163,71	1 542 273,4
Preanger-Regentschappen	9 078,58	35 785,25	f 23,31	44 887,14	2 806 633,90	2 542 344,0
Tjerebon	43 334,08	135 683,99⁵	12,50	179 030,57⁵	1 758 536,95⁵	1 669 526,9
Pekalongan	10 143,54	23 027,83	—	33 171,37	2 446 613,60	2 327 055,4
Semarang	48 968,62	38 796.85	2 127,49	89 892,96	2 303 422,15	2 230 001,8
Rembang	35 055,84	147 757,78	22 152,34	204 965,96	1 018 875,53	972 763,9
Soerabaja	25 272,59	184 402 71	—	209 675,30	2 229 274,36	2 217 552,4
Pasoeroean	2 325,93⁵	1 987,70⁵	—	4 313,64	2 892 139,05	2 725 478,7
Besoeki	2 806,72	2 554,44⁵	—	5 361,16⁵	2 307 466,44⁵	1 927 955,1
Banjoemas	4 601,36	4 170,83⁵	—	8 772,19⁵	1 557 944,20⁵	1 382 893,0
Kedoe	304,20	4 069,66	—	4 373,86	2 144 798,18	2 114 258,0
Madioen	770,08	21 738,49	—	22 508,57	1 119 878,44	995 905,6
Kediri	56 261,89	58 567,39	—	114 829,28	2 306 862,28	2 042 492,7
Madoera	7 771,21⁵	69 225,92	—	76 997,13⁵	726 461,27⁵	712 062,5
Totalen	f 351 805,26	f 1 096 757,40	f 24 315,64	f 1 472 878,30	f 28 125 510,14	f 26 239 824,6

a) Verbeterde opgave.

JAVA EN MADOERA.

de landrente over 1923.

kolom 4 bedoeld, was voor 1923					
deren, door:		te verminderen, door:			De bruto-aanslag in de landrente bedraagt alzoo in 1923 (kolom 4 + 8—11).
uitbreiding der droge gronden.	Totaal.	benuttiging van betere gegevens tengevolge eener herziening van den aanslag (art. 18, al. 1, der landrente-ord.).	te niet gaan of verandering der bestemming van gronden waardoor zij buiten de landrente vallen dan wel door omzetting van sawahs in drogen grond of omgekeerd.	Totaal.	
7.	8.	9.	10.	11.	12.
f 479,72	f 116 147,95	—	f 160,17	f 160,17	f 1 131 231,39
750,77	168 418,50	f 17,13	1 788,47	1 805,60	1 849 471,53
14 254,78	299 209,02	174,21	2 456,31	2 630,52	2 851 521,04
1 555,47	84 285,46	—	1 794,17	1 794,17	1 937 567,53
752,10	130 932,03	—	1 588,57	1 588,57	2 479 784,97
507,45	29 860,35	0,10	4 440,27	4 440,37	2 393 315,11
136,55	80 078,69	—	890,41	890,41	1 223 841,49
49,48	739,32	61,17	854,82	915,99	2 438 949,66
1 050,48	165 038,19	—	1 398,96	1 398,96	2 896 452,69
69 340,44	371 528,25	—	2 705,45	2 705,45	2 312 827,61
1 406,39	179 135,04	—	1 794,41	1 794,41	1 566 716,40
1 041,84	26 696,62	82,11	1 092,56	1 174,67	2 149 172,04
54,73	121 634,21	58,37	484,54	542,91	1 142 387,01
—	288 597,83	—	191,46	191,46	2 421 691,56
934,96	24 465,22	1,38	495,20	496,58	803 458,41
f 92 315,16	f 2 086 766,68	f 394,47	f 22 135,77	f 22 530,24	f 29 598 388,44

Zoodat in 1923, in vergelijking met het vorige jaar, is geheven:		Bedrag, hetwelk door de bevolking op 31 December 1923 nog niet is aangezuiverd.	Bedrag, hetwelk door de bevolking aangezuiverd, doch door de met de inning belaste personen verduisterd is.	Marktprijs der padi per pikol in 1923.	
Meer.	Minder.			Hoogste.	Laagste.
19.	20.	21.	22.	23.	24.
f 82 180,85^{5}	—	f 25 720,45	—	f 6,—	f 2,50
44 890,22	—	106 353,97	f 6 412,64	6,50	3,—
264 289,83^{5}	—	128 015,26	5 152,28	8,—	2,50
89 009,96^{5}	—	7 282,15	112,36	6,75	2,30
119 558,16	—	142 442,19	3 170,16	7,25	2,50
73 420,33^{5}	—	3 106,28^{5}	1 638,60	7,—	2,—
46 111,54	—	31 549,77	—	7,50	2,50
11 721,87	—	60 926,71	348,10	13,28	2,50
166 660,26	—	4 216,97	516,55	6,50	2,20
379 511,31^{5}	—	3 897,64^{5}	1 142,25	6,—	2,25
175 050,53^{5}	—	15 522,74^{5}	2 816,11^{5}	7,—	2,50
30 539,58	—	1 303,44	2 755,56	9,50	3,—
123 972,77	—	8 972,68	1 473,26	8,—	2,—
264 369,54	—	51 924,37	255,05	7,25	2,50
14 398,69^{5}	—	290,13^{5}	99,30	8,50	2,17
f 1 885 685,47^{5}	—	f 591 524,77	f 25 892,22^{5}	f 13,28	f 2,—

L

B. OVERZICHT betreffende de oppervlakte der landrenteplichtige gronden en den aanslag in de juncto 1916 n°. 735) werd ingevoerd

Residentie.	DISTRICT.	Uitgestrektheid (in bouws). Sawahs. Nieuwe meting.	Sawahs. Oude meting.	Droge gronden. Nieuwe meting.	Droge gronden. Oude meting.	Totaal. Nieuwe meting.	Totaal. Oude meting.	Meer of minder bevinding (in %). Sawahs.	Meer of minder bevinding (in %). Droge gronden.	Landrente- Sawahs. 1923.	Landrente- Sawahs. 1922.
Banten. . .	Pandeglang	14 866	15 127	22 458	21 119	37 324	36 246	— 2	+ 6	140 334	105 208
	Serang.	14 055	14 419	20 638	18 879	34 693	33 298	— 3	+ 9	75 481	58 166
	Lebak	6 248	5 918	8 497	5 649	14 745	11 567	+ 6	+ 50	23 752	14 608
	Tjilegon	8 253	8 326	10 673	10 505	18 926	18 831	— 1	+ 2	48 119	38 117
Batavia . .	Tjikampek	38 381	34 404	10 529	11 088	48 910	45 492	+ 12	— 5	213 219	97 123
Preanger-Regent-schappen .	Tjikalongwetan.	4 935	4 310	16 677	13 552	21 612	17 862	+ 15	+ 23	20 230	12 868
Tjerebon .	Telaga.	19 707	18 268	23 996	23 153	43 703	41 421	+ 8	+ 4	50 473	41 816
Semarang.	Semarang.	877	884	3 230	3 075	4 107	3 959	— 1	+ 5	6 040	4 756
	Grogol.	10 952	11 218	4 797	4 548	15 749	15 766	— 2	+ 5	52 557	38 388
Banjoemas	Adiredja	23 617	23 395	15 585	15 486	39 202	38 881	+ 1	+ 1	183 488	123 291
	Kaliredja.	8 561	8 488	10 927	10 879	19 488	19 367	+ 1	+ 0	96 027	65 569
	Karangkobar	3 365	3 123	18 224	16 410	21 589	19 533	+ 8	+ 11	12 195	8 321
	Bandjar	8 470	7 717	20 261	19 361	28 731	27 078	+ 10	+ 5	35 548	19 521
Kedoe	Loano	6 189	6 233	24 542	24 346	30 731	30 579	— 1	+ 1	35 132	23 907
Pasoeroean	Malang.	3 446	3 314	9 345	9 335	12 791	12 649	+ 4	+ 0,1	47 243	38 165
	Senggoeroeh	18 061	16 114	47 970	49 384	66 031	65 498	+ 12	+ 3	234 752	140 491
	Tengger (Prabalingga) . . .	1 724	1 652	25 598	23 556	27 322	25 208	+ 4	+ 9	11 466	9 328
	Paiton.	7 446	7 229	11 035	12 061	18 481	19 290	+ 3	— 9	79 830	59 002
Besoeki . .	Poeger.	14 360	9 636	21 993	18 135	36 353	27 771	+ 49	+ 21	117 310	65 681
	Genteng	22 353	14 894	32 367	27 216	54 720	42 110	+ 50	+ 19	118 646	51 891
	Ragadjampi.	17 280	15 659	14 769	15 329	32 049	30 988	+ 10	— 4	176 558	93 576
	Majang.	6 046	5 594	13 255	12 263	19 301	17 857	+ 8	+ 8	59 372	47 204
	Woeloehan	10 964	7 244	15 123	18 088	26 087	25 332	+ 51	— 16	101 098	57 256
	Totalen . . .	270 156	243 166	402 489	383 417	672 645	626 583	+ 11	+ 5	1 938 870	1 214 253

landrente in de districten, waarin in 1923 de nieuwe landrente-regeling van 1907 (I. S. 1907 nº. 277, dan wel de aanslag werd herzien.

aanslag (in guldens), volgens de belastingvoorstellen.										Aantal eenheden van aanslag (perceelen en perceelsgedeelten).		Gemiddelde oppervlakte en landrente per eenheid van aanslag (perceel of perceelsgedeelte).			
		Droge gronden.				Totaal.						Sawahs.		Droge gronden.	
Meer of minder		1923.	1922.	Meer of minder		1923.	1922.	Meer of minder		Sawahs.	Droge gronden.				
in guldens.	in %.			in guldens.	in %.			in guldens.	in %.			Oppervlakte (in □ Rijnl. roeden).	Bedrag der landrente.	Oppervlakte (in □ Rijnl. roeden).	Bedrag der landrente.
+35 126	+ 33	57 707	35 397	+ 22 310	+ 63	198 041	140 605	+ 57 436	+ 41	4 290	3 796	1 733	f 32,71	2 958	f 15,20
+17 315	+ 30	42 026	28 433	+ 13 593	+ 48	117 507	86 599	+ 30 908	+ 36	3 219	4 296	2 183	23,45	2 402	9,78
+ 9 144	+ 63	4 532	1 713	+ 2 819	+ 165	28 284	16 321	+ 11 963	+ 73	4 055	1 775	770	5,86	2 394	2,55
+10 002	+ 26	36 169	27 024	+ 9 145	+ 34	84 288	65 141	+ 19 147	+ 29	1 868	1 895	2 209	25,76	2 815	19,09
+116 096	+120	20 855	10 352	+ 10 003	+ 97	233 574	107 475	+126 099	+ 117	4 625	1 907	4 149	46,10	2 761	10,67
+ 7 362	+ 57	17 266	8 008	+ 9 258	+ 116	37 496	20 876	+ 16 620	+ 80	2 264	1 819	1 090	8,94	4 584	9,49
+ 8 657	+ 21	21 180	15 655	+ 5 525	+ 35	71 653	57 471	+ 14 182	+ 25	9 628	4 755	1 023	5,24	2 523	4,45
+ 1 284	+ 27	13 677	5 694	+ 7 983	+ 140	19 717	10 450	+ 9 267	+ 89	426	1 446	1 029	14,18	1 117	9,46
+14 169	+ 37	6 066	5 685	+ 381	+ 7	58 623	44 073	+ 14 550	+ 33	3 151	1 143	1 738	16,68	2 098	5,31
+60 197	+ 49	59 892	40 491	+ 19 401	+ 48	243 380	163 782	+ 79 598	+ 49	5 626	2 921	2 099	32,61	2 668	20,50
+30 458	+ 46	28 329	22 305	+ 6 024	+ 27	124 356	87 874	+ 36 482	+ 42	2 416	1 897	1 772	39,75	2 880	14,93
+ 3 874	+ 47	54 252	29 645	+ 24 607	+ 83	66 447	37 966	+ 28 481	+ 75	1 188	1 928	1 416	10,27	4 726	28,14
+16 027	+ 82	32 793	17 807	+ 14 986	+ 84	68 341	37 328	+ 31 013	+ 83	4 391	3 740	964	8,10	2 709	8,77
+11 225	+ 47	30 224	15 890	+ 14 334	+ 90	65 356	39 797	+ 25 559	+ 64	4 399	3 410	703	7,99	3 599	8,86
+ 9 078	+ 24	15 473	9 434	+ 6 039	+ 64	62 716	47 599	+ 15 117	+ 32	1 147	1 877	1 502	41,19	2 489	8,24
+94 261	+ 67	56 966	42 503	+ 14 463	+ 34	291 718	182 994	+108 724	+ 59	5 804	7 667	1 556	40,45	3 128	7,43
+ 2 138	+ 23	41 356	32 350	+ 9 006	+ 28	52 822	41 678	+ 11 144	+ 27	856	2 265	1 007	13,39	5 651	18,26
+20 828	+ 35	14 822	12 083	+ 2 739	+ 23	94 652	71 085	+ 23 567	+ 33	1 788	1 711	2 083	44,65	3 225	8,66
+51 629	+ 79	58 149	16 745	+ 41 404	+ 247	175 459	82 426	+ 93 033	+ 113	1 407	2 511	5 103	83,38	4 379	23,16
+66 755	+129	59 036	28 662	+ 30 374	+ 106	177 682	80 553	+ 97 129	+ 121	2 963	5 091	3 772	40,04	3 179	11,60
+82 982	+ 89	39 501	24 373	+ 15 128	+ 62	216 059	117 949	+ 98 110	+ 83	2 865	3 481	3 016	61,63	2 121	11,35
+12 168	+ 26	25 834	11 212	+ 14 622	+ 130	85 206	58 416	+ 26 790	+ 46	1 240	2 345	2 438	47,88	2 826	11,02
+43 842	+ 77	37 980	25 279	+ 12 701	+ 50	139 078	82 535	+ 56 543	+ 69	1 574	2 566	3 483	64,23	2 947	14 80
+724 617	+ 60	773 585	466 740	+306 845	+ 65	2 712 455	1 680 993	+1 031 462	+ 61	71 190	66 242	1 897	f 27,24	3 038	f 11,68

II. ANDERE BELASTINGEN EN INKOMSTEN VAN LANDELIJKEN AARD.

N.B. Over de ontvangsten wegens het afstaan van grond onder eenigen zakelijken titel zie bijlage M, tabellen IV*b* en V.

A. Zoogenaamde landelijke inkomsten in sommige Buitengewesten (voor zooveel daarbij het departement van binnenlandsch bestuur is betrokken).

GEWESTEN.	AARD DER HEFFING.		AANSLAG over 1922.	AANSLAG over 1923.
Selebes en onderhoorigheden.	Vertiening van het rijstgewas (I. S. 1893 n°. 259, juncto 1894 n°. 43, 1895 n°. 101 en 1903 n°. 378).		f 338 888,62	f 395 362,11
Id.	Tesangheffing (1/3 in de opbrengst der aan Inlanders in gebruik afgestane gouvernements padivelden)		32 949,20	13 807,60
Bali en Lombok.	Landrente op de sawahs voor Bali ingevolge I. S. 1922 n°s. 812 en 813.	Onderafd. Boeleleng.	243 886,92	243 988,47
		„ Djembrana	80 059,57	80 049,82
Id.	Landrente op de droge gronden voor Bali (zie I. S. 1922 n°s. 812 en 813).	Onderafd. Boeleleng.	142 464,47	141 590,06
		„ Djembrana	39 230,74	39 169,27
Id.	Sawahbelasting (voor Bali zie I. S. 1891 n°. 97 en 1910 n°. 256; voor Lombok zie I. S. 1895 n°. 181 en 1904 n°. 276).	Afd. Zuid-Bali .	643 000,01[5]	675 764,70[5]
		„ Lombok .	563 590,57	384 233,40
Id.	Belasting op de tegalvelden en tuinen (voor Bali zie I. S. 1891 n°. 117 en 1910 n°. 256; voor Lombok zie I. S. 1895 n°. 181 en 1904 n°. 276).	Afd. Zuid-Bali .	139 635,44[5]	182 279,08[5]
		„ Lombok .	131 359,10	111 702,94

B. Belasting op de vischvijvers (I. S. 1893 n°. 30).

GEWESTEN.	AANSLAG over 1922.	AANSLAG over 1923.
Banten.	f 4 249,24	f 12 566.19
Batavia	1 137,18	1 474,72
Semarang	58 819,21[5]	61 319,44
Rembang	4 760,08	4 878,40
Soerabaja	182 330,57[5]	183 085,48[5]
Pasoeroean	41 196,86	41 003,34[5]
Besoeki	4 406,43	10 296,27
Madoera	19 215,23	25 547,69[5]
	f 316 114,81	f 340 171,54[5]

C. Verhuur van rechten terzake van vischvijvers.

Gewesten.	Aard van het aan de huurders afgestaan uitsluitend recht.	Domein, enz. waartoe de verhuring betrekking heeft.	Tijdvakken van verhuring.	Verschuldigde huursommen over 1923.	Verschuldigde huursommen over 1924. *a*)
Batavia.	Vischvangst.	Vischvijver behoorende bij het voormalig particulier land Semplak (afd. Buitenzorg) . . .	1923.	f 77,50	†
Id.	Id.	Vischvijvers in de districten Tjikampek, Rengasdengklok en Pamanoekan	1923.	37 225,—	†
Id.	Id.	Vischvijvers in het onderdistrict Tjibinong (afd. Buitenzorg)	26 Mei 1923 t/m 25 Mei 1924.	211,—	†
Semarang.	Id.	Vischvijver behoorende bij het voormalig particulier land Terboja	1923.	1 794,50	†
Id.	Id.	Idem Terboja	Id.	4 767,75	†
Id.	Id.	Idem Koermosari	Id.	230,29	†
Id.	Id.	Idem in de rawah Pening	1 Oct. 1923 t/m 30 Sept. 1924.	1 591,42	†
Soerabaja.	Id.	Vischvijvers behoorende bij het particulier land Kendjeran	1 Mei 1923 t/m 30 April 1924.	690,—	†
Selebes en onderh.	Id.	Gouvernementsvischvijvers in de onderafdeelingen Makassar en Maros.	1921 t/m 1925.	1 620,—	†

a) Waren nog niet vastgesteld.

Bijlage M.

(Zie hoofdstuk J, afd IV, van het verslag.)

STATISTISCHE OVERZICHTEN

betreffende uitgifte van grond en andere AGRARISCHE AANGELEGENHEDEN,
meerendeels over 1923.

I. Overzicht betreffende de grondverhuur door Inlanders aa

GEWESTEN.	Aantal overeenkomsten.	Aantal huurders.			Uitgestrektheid der gronden (in bouws), waarop de in kolom 2 bedoelde overeenkomsten betrekking hadden.			Van de in kolom 8 bedoelde grond uitgestrektheden (in bouw de teelt van:				
		Europeanen.	Vreemde Oosterlingen.	Totaal.	Sawahs.	Droge gronden.	Te zamen.	suikerriet.	indigo.	tabak.	padi (met of zonder tweede gewassen).	andere gewassen
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.
Banten	20	1	19	20	—	4^{348}	4^{348}	—	—	—	—	—
Batavia	7	2	—	2	11^{045}	—	11^{045}	—	—	—	—	11[illegible]
Preanger-Regentschappen	228	57	13	70	465^{397}	518^{383}	984^{280}	468^{162}	—	—	—	464[illegible]
Tjerebon	925	133	220	353	12 702^{105}	52^{334}	12 754^{439}	8 094^{190}	—	4	4 477^{282}	161[illegible]
Pekalongan	1 991	94	12	106	23 215^{321}	201^{168}	23 416^{489}	22 277^{231}	77^{008}	—	731^{346}	74[illegible]
Semarang	1 015	31	3	34	12 984^{190}	849^{263}	13 833^{453}	13 693^{022}	—	—	107	—
Rembang	1	—	1	1	—	0^{292}	0^{292}	—	—	—	—	—
Soerabaja	3 082	473	2	475	26 869	100	26 969	26 692	—	—	—	2
Pasoeroean	5 869	90	11	101	20 474^{415}	4 744^{305}	25 219^{220}	19 503^{016}	—	3 570^{066}	68^{140}	2 047[illegible]
Besoeki	9 790	35	1	36	16 392^{072}	1 809^{268}	18 201^{340}	10 232^{257}	—	7 963^{366}	—	5[illegible]
Banjoemas	1 123	14	6	20	5 109^{147}	3^{056}	5 112^{203}	4 619^{094}	—	409^{163}	38^{255}	—
Kedoe	1 487	25	4	29	9 992^{300}	353^{034}	10 345^{334}	10 277^{235}	—	—	47^{100}	1[illegible]
Madioen	925	34	3	37	10 346^{217}	85^{479}	10 432^{196}	10 424^{452}	—	—	—	—
Kediri	7 177	74	9	83	17 023^{490}	5 597^{442}	22 621^{432}	22 541^{489}	—	—	—	73[illegible]
Madoera	1	—	1	1	—	0^{033}	0^{033}	—	—	—	—	—
Totalen	33 641	1 063	305	1 368	155 587^{199}	14 321^{405}	169 909^{104}	148 824^{148}	77^{088}	11 947^{095}	5 470^{123}	2 840[illegible]

II. Overzicht betreffende de afdoening van de in het tijdvak 1872 t/m 1923 aanhangig gemaakte aanvragen (van Inlanders) ter vervanging van erfelijk individueel grondbezit door agrarischen eigendom (zie I. S. 1872 n°. 117).

GEWESTEN.	Uitgestrektheid (in bouws), waartoe de aanhangig gemaakte aanvragen betrekking hadden, en — zie de tusschen () vermelde cijfers — het aantal der aanvragen.			Uitgestrektheid (in bouws), waartoe betrekking hadden de in het tijdvak 1872—1923 afgedane of vervallen aanvragen, met vermelding — tusschen () — van het aantal der aanvragen.			Uitgestrektheid (in bouws), waartoe het op einde 1923 nog in behandeling gebleven — tusschen () vermeld — aantal aanvragen betrekking had.
	Gedurende 1872 t/m 1922.	Gedurende 1923.	Totaal.	Uitgestrektheid in agrarischen eigendom toegewezen.	Uitgestrektheid, waartoe de afgewezen aanvragen betrekking hadden.	Uitgestrektheid, waartoe de (door overlijden of intrekking) vervallen aanvragen betrekking hadden.	
Banten	37^{288} (9)	—	37^{288} (9)	23^{499} (5)	—	8^{359} (3)	4^{430} (1)
Batavia	272^{487} (10)	—	272^{487} (10)	7^{127} (4)	—	2^{373} (2)	262^{487} (4)
Preanger-Regentschappen	3 127^{376} (443)	1^{288} (9)	3 129^{164} (452)	2 630^{473} (368)	13^{378} (5)	221^{392} (41)	262^{421} (38)
Tjerebon	1 413^{162} (505)	—	1 413^{162} (505)	431^{365} (253)	629^{347} (138)	351^{042} (113)	0^{408} (1)
Pekalongan	3 247^{334} (293)	—	3 247^{334} (293)	1 650^{079} (136)	1 170^{394} (92)	367^{361} (62)	59 (3)
Semarang	4 335^{062} (657)	—	4 335^{062} (657)	1 173^{022} (391)	2 007^{178} (108)	1 141^{085} (155)	13^{277} (3)
Rembang	202^{229} (108)	—	202^{229} (108)	92^{293} (74)	75^{247} (5)	34^{189} (29)	—
Soerabaja	1 782^{255} (342)	41^{019} (12)	1 823^{274} (354)	1 281^{496} (241)	214^{238} (53)	53^{447} (13)	273^{093} (47)
Pasoeroean	853^{232} (71)	—	853^{232} (71)	40^{129} (32)	770^{012} (19)	43^{091} (20)	—
Besoeki	388^{325} (84)	—	388^{325} (84)	377^{260} (77)	9^{338} (3)	1^{227} (4)	—
Banjoemas	31 (3)	—	31 (3)	—	—	31 (3)	—
Kedoe	2 903^{445} (164)	—	2 903^{445} (164)	113^{105} (9)	1 296^{178} (63)	1 494^{162} (92)	—
Madioen	4 521^{287} (625)	—	4 521^{287} (625)	2 388^{292} (433)	1 825^{026} (146)	255^{065} (41)	52^{404} (5)
Kediri	3 595^{255} (748)	—	3 595^{255} (748)	2 575^{341} (515)	813^{194} (188)	139^{099} (42)	67^{121} (3)
Madoera	—	—	—	—	—	—	—
Totalen	26 713^{237} (4 062)	42^{207} (21)	26 756^{044} (4083)	12 786^{481} (2 538)	8 826^{030} (820)	4 145^{392} (620)	997^{141} (105)

niet-Inlanders op Java en Madoera over 1923 (zie I. S. 1900 nº. 240 en 1918 nos. 88 en 214).

waren de volgende bestemd voor:		De overeengekomen huurtermijnen en de overeengekomen huurprijzen per bouw beliepen, naar gelang het betrof de teelt van een der onderstaande gewassen, dooreengenomen als volgt:			
andere doeleinden.	Totaal als in kolom 8.	suikerriet.	indigo.	tabak.	padi.
14.	15.	16.	17.	18.	19.
4^{348}	4^{348}	—	—	—	—
—	11^{045}	—	—	—	gemiddeld f 80,80 per bouw 's jaars voor andere gewassen.
51^{223}	984^{280}	—	—	—	—
17^{080}	$12\,754^{439}$	van 12—18 maanden voor f 20 à f 77.50 per bouw 's jaars.	—	—	van 4—12 maanden voor f 17 à f 50 per bouw 's jaars.
256^{375}	$23\,416^{489}$	van 18—22 maanden voor f 40 à f 270 per bouw per oogstjaar.	—	—	18 maanden voor f 30 à f 45 per bouw per oogstjaar.
33^{431}	$13\,833^{453}$	van 18—20 maanden voor f 20 à f 175 per bouw 's jaars.	van 18 — 20 maanden voor f 20 à f 175 per bouw 's jaars.	—	18 maanden voor f 25 à f 175 per bouw 's jaars.
^{92}	0^{292}	—	—	—	—
275	26 969	voor eenjarige gewassen f 29 à f 59 per bouw per oogstjaar en f 67 à f 125 voor langdurige contracten.	—	—	—
30^{431}	$25\,219^{220}$	per oogstjaar f 45 à f 112,50 per bouw.	—	—	—
0^{080}	$18\,201^{340}$	voor 9—14 maanden bibit f 42,50 à f 95 per bouw.	—	—	—
45^{191}	$5\,112^{203}$	van 18—22 maanden voor f 65 à f 150 per bouw per oogstjaar.	—	—	15 maanden voor f 40 per bouw 's jaars (2e gewassen)
19^{231}	$10\,345^{334}$	van 12—22 maanden voor f 60 à f 175 per bouw 's jaars.	—	van 8—12 maanden voor f 25 à f 60 per bouw 's jaars.	—
7^{244}	$10\,432^{196}$	van 18—20 maanden voor f 25 à f 90 per bouw per oogstjaar.	—	—	—
6^{295}	$22\,621^{432}$	van 12—20 maanden voor f 35 à f 75 per per bouw 's jaars.	—	—	—
0^{033}	0^{033}	—	—	—	—
$749\,^{254}$	$169\,909^{104}$				

III. Overzicht betreffende de afdoening in 1923 van de in dat jaar en vroeger door Inlanders gedane aanvragen om vergunning tot ontginning van domeingrond op Java en Madoera, op den voet van de Ordonn. van 29 Febr. 1896 (I. S. 1896 nº. 44 en 1904 nº. 416).

GEWESTEN.	Uitgestrektheid (afgerond in bouws), waartoe betrekking had het daarnevens — tusschen () — vermeld aantal aanvragen van Inlanders om vergunning tot het ontginnen van domeingrond.			Uitgestrektheid (afgerond in bouws), waartoe betrekking had het daarnevens — tusschen () — vermeld aantal ontginningsaanvragen, welke in 1923:					Uitgestrektheid (afgerond in bouws):	
				zijn toegewezen:		zijn afgewezen:		nog niet tot afdoening kwamen.		
	Betreffende de op het eind van 1922 aanhangig gebleven aanvragen.	Betreffende de in 1923 bijgekomen aanvragen.	Te zamen.	door de districtshoofden.	door de hoofden van plaatselijk bestuur of regenten.	door de districtshoofden.	door de hoofden van plaatselijk bestuur of regenten.		voor welke het daarnevens — tusschen () — vermeld aantal ontginners gedurende 1923 zijn erkend als erfelijk individueele bezitters.	waarvoor het recht van ontginning, indertijd toegekend aan het — tusschen ( ) — vermeld aantal aanvragers, gedurende 1923 kwam te vervallen.
Banten	14^{372} (10)	757^{446} (1 277)	772^{318} (1 287)	220^{279} (383)	385^{078} (625)	—	29^{471} (71)	136^{490} (208)	339^{140} (486)	3 (2)
Batavia	—	875^{463} (956)	875^{463} (956)	76^{437} (141)	171^{490} (132)	—	29^{205} (32)	597^{331} (651)	248^{427} (273)	—
Preanger-Regentschappen	$10\,134^{377}$ (12 024)	$7\,397^{451}$ (9 967)	$17\,532^{328}$ (21 991)	$7\,386^{492}$ (9 751)	$5\,397^{334}$ (5 903)	244^{316} (314)	390^{021} (351)	$4\,113^{165}$ (5672)	$9\,901^{008}$ (11 839)	653^{279} (691)
Tjerebon	198^{429} (252)	883^{216} (1 757)	$1\,082^{145}$ (2 009)	69^{325} (152)	461^{177} (561)	9^{350} (14)	299^{163} (591)	242^{130} (691)	531^{002} (713)	—
Pekalongan	$1\,214^{182}$ (2 049)	$1\,552^{013}$ (2 937)	$2\,766^{195}$ (4 986)	455^{321} (1 100)	$1\,019^{030}$ (1 790)	—	644^{198} (996)	647^{146} (1100)	564^{120} (1 147)	—
Semarang	26^{442} (30)	$3\,034^{365}$ (3 607)	$3\,061^{307}$ (3 637)	321^{131} (507)	483^{465} (330)	—	221 (113)	$2\,035^{211}$ (2687)	443^{417} (562)	—
Rembang	12^{142} (11)	177^{148} (252)	189^{290} (263)	144^{225} (232)	45^{065} (31)	—	—	—	97^{294} (123)	—
Soerabaja	18 (47)	198^{012} (468)	216^{012} (515)	177^{483} (495)	37^{048} (19)	—	—	0^{481} (1)	114^{455} (290)	—
Pasoeroean	$2\,063^{375}$ (2 293)	$1\,374^{347}$ (1 565)	$3\,438^{222}$ (3 858)	2 (2)	$2\,004^{214}$ (2 252)	—	503^{008} (745)	929 (859)	952^{093} (1 191)	—
Besoeki	734^{491} (847)	$1\,800^{011}$ (2 827)	$2\,535^{002}$ (3 674)	—	$1\,653^{176}$ (2 128)	—	181^{123} (172)	700^{203} (1374)	$1\,307^{176}$ (1 706)	5^{125} (7)
Banjoemas	$2\,494^{020}$ (1 531)	$4\,675^{227}$ (3 791)	$7\,169^{247}$ (5 322)	61^{401} (213)	$4\,005^{316}$ (2 678)	9 (3)	213^{056} (62)	$2\,879^{474}$ (2366)	628^{475} (703)	48 (48)
Kedoe	—	508^{166} (1 245)	508^{166} (1 245)	477^{016} (1 198)	31^{150} (47)	—	—	—	61^{074} (201)	—
Madioen	250^{420} (456)	417^{067} (831)	667^{487} (1 287)	94^{375} (289)	226^{070} (385)	—	—	347^{042} (613)	295^{445} (663)	—
Kediri	—	$1\,062^{415}$ (829)	$1\,062^{415}$ (829)	20^{087} (62)	124 (258)	—	543^{055} (170)	375^{273} (339)	8^{354} (16)	—
Madoera	13^{099} (6)	434^{336} (314)	447^{435} (320)	14^{331} (23)	312^{174} (207)	—	5^{345} (1)	115^{085} (89)	306^{402} (215)	7^{405} (2)
Totalen	$17\,176^{349}$ (19 556)	$25\,150^{183}$ (32 623)	$42\,327^{032}$ (52 179)	$9\,523^{403}$ (14 548)	$16\,358^{287}$ (17 346)	263^{166} (331)	$3\,060^{145}$ (3 304)	13121^{031} (16650)	$15\,801^{382}$ (20 128)	717^{309} (750)

IV. Uitgifte van grond in erfpacht.

A. Overzicht betreffende de door de Regeering: 1e. in erfpacht uitgegeven woeste gronden *a*), zoowel op Java en Madoera als in de Buitengewesten, voor zooveel op het einde van 1923 aanvaard (reeds in de openbare registers ingeschreven), zonder te rekenen die, waarvan de erfpacht is komen te vervallen en 2e. op Java en Madoera in erfpacht toegezegde gronden, welke op het einde van 1923 nog niet afgestaan of afgestaan, doch op dat tijdstip nog niet aanvaard waren.

JAVA EN MADOERA.

GEWESTEN.	Op het einde van 1923 in erfpacht bezeten woeste gronden.						Op het einde van 1923 in erfpacht			
	In de jaren 1873 t/m 1922 aanvaard aantal:		In 1923 aanvaard aantal:		In de opgegeven 51 jaren aanvaard aantal:		toegezegd, doch nog niet afgestaan aantal: *b*)		afgestaan (toegezegd), doch nog niet aanvaard aantal:	
	perceelen.	bouws. *c*)	perceelen.	bouws. *c*)	perceelen.	bouws. *c*)	perceelen.	bouws. *c*)	perceelen.	bouws. *c*)
Banten	179	29 562	6	235	185	29 797	21	22 061	5	2 214
Batavia *d*)	58	11 608	2	80	60	11 688	6	415	1	21
Preanger-Regentschappen.	1 574	320 680	13	1581	1 587	322 261	35	11 305	17	2 430
Tjerebon *d*)	80	10 754	1	224	81	10 978	5	9 270	2	494
Pekalongan	105	15 279	—	—	105	15 279	3	73	—	—
Semarang	209	29 021	—	—	209	29 021	—	—	—	—
Rembang	4	838	—	—	4	838	—	—	—	—
Soerabaja	63	7 727	—	—	63	7 727	—	—	—	—
Pasoeroean	367	104 199	3	150	370	104 349	3	480	3	274
Besoeki	706	134 372	—	—	706	134 372	8	14 091	2	2 194
Banjoemas	73	21 750	—	—	73	21 750	4	327	4	296
Kedoe *e*)	35	3 509	1	5	36	3 514	—	—	1	100
Madioen	47	8 891	—	—	47	8 891	—	—	—	—
Kediri	374	87 550	4	1443	378	88 993	—	—	1	92
Madoera	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Totalen	3 874	785 740	30	3 718	3 904	*f*) 789 458	85	58 022	36	8 115
De toezegging of vaste toewijzing vond plaats in de jaren 1916 t/m 1922							67	42 621	17	4 857
De toezegging of vaste toewijzing vond plaats in de jaren 1923							18	15 401	19	3 258
Totalen als boven							85	58 022	36	8 115

BUITENGEWESTEN.

GEWESTEN.	Op het einde van 1923 in erfpacht bezeten woeste gronden.					
	Tot en met 1922 aanvaard aantal (verbeterde opgaaf):		In 1923 aanvaard aantal:		Tot en met 1923 aanvaard aantal:	
	perceelen.	bouws.	perceelen.	bouws.	perceelen.	bouws.
Sumatra's Westkust	303	219 982	9	6 349	312	226 331
Tapiannoeli	77	66 800	3	1 107	80	67 907
Bengkoeloe *g*)	43	72 199	4	10 715	47	82 914
Lampoengsche districten *g*)	146	423 635	1	443	147	424 078
Palembang *g*)	68	144 320	5	20 650	73	164 970
Djambi *g*)	31	37 790	2	13	33	37 803
Oostkust van Sumatra	259	1 367	—	—	259	1 367
Atjeh en onderhoorigheden	94	39 034	—	—	94	39 034
Belitoeng	1	44	—	—	1	44
Westerafdeeling van Borneo	5	336	—	—	5	336
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	144	124 850	9	4 837	153	129 687
Selébès en onderhoorigheden	20	11 452	4	1 704	24	13 156
Manado	137	32 896	1	22	138	32 918
Amboina met Ternate en Nieuw-Guiné	105	88 596	3	1 882	108	90 478
Riau en onderhoorigheden	31	9 410	—	—	31	9 410
Bali en Lombok	26	24 844	—	—	26	24 844
Totalen	1 490	1 297 555	41	47 722	1 531	*h*) 1 345 277

a) Overigens is nog erfpacht verleend op gronden, die reeds vroeger in huur waren afgestaan. Deze voormalige huurgronden, voor zoover op het einde van 1923 nog in erfpacht bezeten, besloegen eene uitgestrektheid van 33310 bouws, ingeschreven als 91 perceelen. Deze gronden en het aantal bouws, die zij besloegen, waren over de verschillende gewesten verdeeld als volgt:

	Aantal perceelen.	Aantal bouws.
Banten	1	504
Batavia	3	833
Preanger-Regentschappen	14	7 568
Tjerebon	14	929
Pekalongan	7	2 127
Semarang	34	11 332
Pasoeroean	7	5 111
Kedoe	2	1 011
Madioen	2	1 005
Kediri	7	2 890
Totalen	91	33 310

b) Waar in de aanvraag als geschatte grootte van het perceel tweeërlei uitgestrektheid was genoemd, of de opgegeven grootte verschilde met de schatting der commissie van onderzoek, is het kleinste cijfer genomen.

c) Voor elk perceel is de uitgestrektheid in volle bouws afgerond.

d) Voorts worden gedeelten van de door het Land gekochte particuliere landerijen Kandanghaoer en Indramajoe-West (afd. Indramajoe, res. Tjerebon), namelijk 1016 perceelen met eene uitgestrektheid van 533 bouws, ingevolge art. 3 van K. B. 18 Nov. 1911 n°. 63 (I. S. 1911 n°. 636, gewijzigd in I. S. 1913 n° 703), met altijddurend erfpachtsrecht bezeten.

Een gelijksoortige titel wordt in de afdeeling Tangerang (Batavia) op 37 perceelen, te zamen groot 90 bouws, en in de afdeeling Buitenzorg op 109 perceelen, ter gezamenlijke grootte van 144 bouws, uitgeoefend, welke terreinen eveneens deel uitmaken van voormalige particuliere landerijen.

e) Verminderd wegens terugkeer aan het Land van 1 perceel, groot 145 bouws.

f) Naar gelang van het jaar van inschrijving was het aantal perceelen en de uitgestrektheid verdeeld als volgt:

Jaren.	Aantal perceelen.	Aantal bouws.
1873	2	353
1874	16	4 666
1875	48	15 450
1876	50	10 605
1877	45	9 510
1878	48	10 729
1879	48	12 656
1880	44	11 004
1881	68	18 935
1882	74	19 900
1883	56	12 877
1884	63	14 855
1885	78	15 383
1886	41	6 359
1887	58	12 980
1888	32	5 216
1889	70	16 654
1890	83	16 276
1891	68	16 545
1892	109	27 153
1893	128	24 156
1894	109	27 259
1895	68	21 581
1896	82	19 709
1897	89	18 732
1898	93	24 098
1899	102	27 835
1900	139	35 264
1901	89	11 957
1902	62	9 092
1903	93	14 607
1904	83	11 449
1905	75	9 328
1906	81	16 580
1907	99	17 092
1908	130	24 650
1909	121	17 012
1910	185	39 737
1911	121	20 841
1912	134	17 100
1913	109	21 316
1914	122	13 714
1915	94	9 622
1916	66	9 444
1917	61	9 974
1918	81	11 268
1919	57	18 365
1920	48	16 838
1921	25	4 211
1922	27 1)	4 803 1)
1923	30	3 718
Totalen	3 904	789 458

1) Verbeterde opgave.

g) Verminderd wegens terugkeer aan het Land:

	Perceelen:	Bouws:
Lampoengsche districten	4	12 585
Bengkoeloe	5	17 750
Palembang	3	6 881
Djambi	2	6
Totalen	14	37 022

h) Naar gelang van het jaar van inschrijving, was het aantal perceelen en de uitgestrektheid verdeeld als volgt:

Jaren.	Aantal perceelen.	Aantal bouws.
1874	2	316
1875	—	—
1876	1	325
1877	6	1 114
1878	3	507
1879	3	1 132
1880	2	1 088
1881	1	508
1882	2	483
1883	1	102
1884	1	127
1885	1	312
1886	2	93
1887	1	140
1888	1	361
1889	9	1 612
1890	4	222
1891	7	4 200
1892	10	8 389
1893	22	10 587
1894	21	20 827
1895	1	100
1896	3	8 440
1897	2	13 100
1898	6	3 479
1899	3	9 542
1900	4	17 044
1901	5	2 030
1902	4	2 771
1903	8	2 092
1904	15	12 729
1905	13	799
1906	10	5 099
1907	17	8 101
1908	13	10 107
1909	25	12 383
1910	36	60 329
1911	53	138 181
1912	47	52 668
1913	85	128 805
1914	234	235 100
1915	65	89 631
1916	270	95 179
1917	112	79 425
1918	67	18 779
1919	84	76 793
1920	94	83 006
1921	90	70 028
1922	32	9 356
1923	41	47 722
Totalen	1 535	1 345 277

B. Overzicht over elk der jaren 1921, 1922 en 1923 van het verschuldigde en betaalde aan canon ter zake van erfpachtsperceelen.

Jaren.	VERSCHULDIGD AAN CANON.		Aangezuiverd: aan canon over het opgegeven jaar.	Aangezuiverd: aan canon over vorige jaren.	Aangezuiverd: Te zamen.
		a) f 2 145 185,18			
1921 *b*)	Java en Madoera	1 713 179,86	f 786 914,85	f 542 347,72	f 1 329 262,57
	Buitengewesten	639 444,99	66 061,58	101 432,05	167 493,63
1922	Java en Madoera	1 746 806,88	775 295,08	765 590,95	1 540 886,03
	Buitengewesten	727 732,12	64 178,75	155 064,20	219 242,95
1923	Java en Madoera	1 755 291,26	721 327,74	1 183 499,28	1 904 827,02
	Buitengewesten	805 894,49	70 956,41	275 825,64	346 782,05
	Te zamen	f 9 533 534,78	f 2 484 734,41	f 3 023 759,84	*c*) f 5 508 494,25

a) Achterstand op 1 Januari 1921, namelijk over 1920 f 688 671,39 voor Java en Madoera en f 435 922,80 voor de Buitengewesten of te zamen f 1 124 594,19 en over vorige jaren f 536 965,08 voor Java en Madoera en f 483 625,91 voor de Buitengewesten of te zamen f 1 020 590,99.

b) De in dit overzicht vermelde cijfers zijn geput uit gegevens welke op het tijdstip der opmaking nog niet door de Algemeene Rekenkamer waren goedgekeurd, terwijl de begrootingsrekening over 1921 toen nog niet volledig was ingediend.

c) Het verschil tusschen het verschuldigd en het aangezuiverd canonbedrag is derhalve (f 9 533 534,78 — f 5 508 494,25=) f 4 025 040,53. Volgens de toelichtingen op de jaarrekeningen der algemeene ontvangers over 1921, 1922 en 1923 (voor zoover ontvangen) zouden in den loop van die jaren kwijtgescholden, afgeschreven of vernietigd zijn, onderscheidenlijk f 20 077,32, f 24 054,45 en f 22 976,28 of te zamen f 67 108,05, welke som in voormeld bedrag van f 4 025 040,53 is begrepen.

In verband daarmede zou derhalve op 1 Januari 1924 nog moeten worden aangezuiverd eene som van ten hoogste (f 4 025 040,53 — f 67 108,05=) f 3 957 932,48, waarvan een bedrag van f 1 768 901,60 over 1923 en f 2 189 030,88 over vorige jaren.

Met betrekking tot de afbetaling zijn met een aantal erfpachters schikkingen getroffen, terwijl in verband met de malaise, krachtens machtiging der Regeering, ook door de hoofden van gewestelijk bestuur uitstel werd verleend van de betaling van achterstallige pachtsommen inzonderheid verschuldigd door ondernemingen, die tijdelijk gesloten werden.

C. Overzicht betreffende de woeste gronden op Java en Madoera, door de Regeering, tot uitoefening van den kleinen land- of tuinbouw door minvermogende Europeanen en met dezen gelijkgestelden: 1e. in erfpacht uitgegeven, voorzooveel op het einde van 1923 aanvaard (reeds in de openbare registers ingeschreven), zonder te rekenen die, waarvan de erfpacht is komen te vervallen, en 2e. in erfpacht toegezegd, maar op het einde van 1923 nog niet afgestaan, of afgestaan, maar op dat tijdstip nog niet aanvaard.

GEWESTEN.	Op den voet van het ingetrokken G. B. van 20 Juni 1901 nº. 10 (Bb. nº. 5611). Op het einde van 1923 in erfpacht bezeten woeste gronden. In de jaren 1903 en 1904 aanvaard aantal: per-ceelen.	bouws.	In het jaar 1905 aanvaard aantal: per-ceelen.	bouws.	Op den voet van I. S. 1904 nº. 326, in verband met I. S. 1908 nº. 263. Op het einde van 1923 in erfpacht bezeten woeste gronden. In de jaren 1905 t/m 1922 aanvaard aantal: perceelen.	bouws. b)	In 1923 aanvaard aantal: perceelen.	bouws. b)	In de opgegeven 19 jaren aanvaard aantal: perceelen.	bouws. b)	Op het einde van 1923 in erfpacht: toegezegd, maar nog niet afgestaan aantal: a) perceelen.	bouws. b)	afgestaan, maar nog niet aanvaard aantal: perceelen.	bouws. b)
Banten . . .	—	—	—	—	1	5	—	—	1	5	1	18	1	5
Batavia . . .	—	—	—	—	12	141	—	—	12	141	2	27	—	—
Preanger-Regentschappen . .	—	—	1	20	c) 107	1 433	9	130	116	1 563	16	165	8	165
Tjerebon . . .	—	—	—	—	10	87	—	—	10	87	—	—	—	—
Pekalongan . .	—	—	—	—	12	112	—	—	12	112	3	60	—	—
Semarang . .	1	7	2	40	55	236	1	2	56	238	2	15	—	—
Rembang . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Soerabaja . .	1	14	—	—	6	46	—	—	6	46	2	39	—	—
Pasoeroean . .	—	—	1	24	c) 24	213	—	—	24	213	—	—	2	7
Besoeki . . .	—	—	2	50	19	219	—	—	19	219	3	42	—	—
Banjoemas . .	1	24	—	—	6	83	1	24	7	107	—	—	1	2
Kedoe	2	29	1	7	c) 10	339	—	—	10	339	2	16	—	—
Madioen . . .	—	—	—	—	5	41	—	—	5	41	1	25	—	—
Kediri	—	—	3	62	7	33	—	—	7	33	2	39	—	—
Totalen .	5	74	10	203	274	2 988	11	156	285	3 144	34	446	12	179

De toezegging of vaste toewijzing vond plaats in de jaren		toegezegd perceelen	bouws	afgestaan perceelen	bouws
	1918 t/m 1922	12	184	3	18
	1923	22	262	9	161
		34	446	12	179

a) Waar in de aanvraag als geschatte grootte van het perceel tweeërlei uitgestrektheid was genoemd, of de opgegeven grootte verschilde met de schatting der commissie van onderzoek, is het kleinste cijfer genomen.

b) Voor elk perceel is de uitgestrektheid tot volle bouws afgerond.

c) Verminderd, wegens terugkeer aan het Land, of door inschrijving als eigendom:

	Perceelen:	Bouws:
Preanger-Regentschappen	1	20
Pasoeroean	1	10
Kedoe	2	33
Totalen	4	63

V. Overzicht betreffende de in 1923 door het Land aan particulieren verkochte en met recht van opstal afgestane stukken domeingrond.

GEWESTEN.	Verkochte grond. Ondershands tegen taxatieprijs. Uitgestrektheid (in M².).	Verkochte grond. Ondershands tegen taxatieprijs. Bedongen koopsommen.	Verkochte grond. Publiek, bij opbod. Uitgestrektheid (in M².).	Verkochte grond. Publiek, bij opbod. Bedongen koopsommen.	Met recht van opstal afgestane grond. Uitgestrektheid (in M².).	Met recht van opstal afgestane grond. Bedongen koopsommen.
JAVA EN MADOERA.						
Banten	54 966	f 10 576,89	—	—	87 020	f 1 817,50
Batavia	65 220	135 035,60	—	—	824	2 388,67
Preanger-Regentschappen	711 339	251 953,02	—	—	95 995	9 682,18
Tjerebon	182 912	93 395,46	—	—	46 541	2 150,07
Pekalongan	167 656	42 710,—	—	—	29 026	3 507,65
Semarang	542 302	99 594,54	—	—	114 049	16 309,62
Rembang	68 464	31 233,75	—	—	67 491	13 312,87
Soerabaja	532 657	432 589,38	—	—	83 429	14 432,02
Pasoeroean	904 976	298 798,81	—	—	394 676	59 273,64
Besoeki	642 505	82 068,57	—	—	295 128	30 744,29
Banjoemas	25 193	18 016,15	—	—	43 477	1 910,18
Kedoe	135 439	30 553,29	—	—	4 614	1 525,—
Madioen	99 169	27 700,95	—	—	16 408	1 804,30
Kediri	279 699	284 654,07	—	—	180 841	32 241,29
Madoera	20 646	6 120,04	—	—	25 604	2 567,08
Totalen	4 433 143	f1 845 000,52	—	—	1 485 123	f 193 666,36
BUITENGEWESTEN.						
Sumatra's Westkust	126 507	f 18 028,50	—	—	18 875	f 2 411,94
Tapiannoeli	17 046	1 248,10	—	—	219	18,62
Lampoengsche districten	30 425	6 203,25	—	—	—	—
Bengkoeloe	1 216	922,60	—	—	4 574	1 377,51
Djambi	52 950	10 690,80	—	—	91 750	2 293,75
Belitoeng	64 174	8 920,54	—	—	2 660	157,50
Atjeh en onderhoorigheden	30 727	7 203,03	—	—	3 772	349,—
Palembang	59 442	61 868,72	—	—	148 623	4 857,36
Bangka en onderhoorigheden	43 743	27 232,30	—	—	—	—
Westerafdeeling van Borneo	11 780	17 031,70	—	—	—	—
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	27 189	11 642,35	—	—	—	—
Manado	129 073	22 816,55	—	—	—	—
Bali en Lombok	14 598	9 494,04	—	—	861	645,75
Selebes en onderhoorigheden	81 621	29 060,97	—	—	—	—
Amboina	11 278	1 520,70	—	—	56 571	563,43
Totalen	701 769	f 233 884,15	—	—	327 905	f 12 674,86

VI. Overzicht betreffende de in 1923 door het Land aan particulieren verhuurde stukken grond.

GEWESTEN.	Verhuurde gronden.		GEWESTEN.	Verhuurde gronden.	
	Uitgestrektheid (in M².)	Bedongen huurprijs.		Uitgestrektheid (in M².)	Bedongen huurprijs.
JAVA EN MADOERA.			BUITENGEWESTEN.		
Banten	2 699 871	f 3 516,—	Sumatra's Westkust	71 707	f 3 077,—
Batavia	97 111 112	20 120,07	Tapiannoeli	146	14,60
Preanger-Regentschappen	1 980 401	3 585,51	Lampoengsche districten	76 243	2 409,33
Tjerebon	72 139	494,35	Bengkoeloe	696 002	573,10
Pekalongan	16 540	3 284,06	Oostkust van Sumatra	—	—
Semarang	13 125 252	177 282,51	Djambi	261 128	5 924,24
Rembang	30 129	249,08	Belitoeng	311 011	548,75
Soerabaja	71 198	21 792,89	Atjeh en onderhoorigheden	902	a) 97,75
Pasoeroean	14 136	314,76	Palembang	202 582	3 297,91
Besoeki	85 173 575	1 625,55	Bangka en onderhoorigheden	46 761	1 611,86
Banjoemas	11 719	445,89	Riau en onderhoorigheden	69 790	2 331,—
Kedoe	1 645	80,35	Westerafdeeling van Borneo	—	—
Madioen	1 705	72,—	Zuider- en Oosterafdeeling van Bornéo	52 417	1 702,16
Kediri	85 716	1 032,25	Manado	245 306	1 575,—
Madoera	201 721	3 777,—	Bali en Lombok	7 695	340,69
			Selébès en onderhoorigheden	399 710	876,89
Totalen	200 596 859	f 237 672,27	Amboina	69 129	856,58
			Totalen	2 510 529	f 25 236,86

a) De huursom van op 2 eilanden voorkomende klapperboomen is f 2121 en f 4550.

VII. Betaalde schadeloosstellingen voor gronden in het bezit van derden, waarover door het Land in 1923 is beschikt.

GEWESTEN.	Betaalde schadeloosstellingen.	DE GRONDEN WAREN BENOODIGD VOOR:
Banten	f 47 163,53	bevloeiingswerken (307 326,75 M². sawahgrond, 1 246,372 M². tegalgrond en 48610 M². voor tuinen en erven).
Batavia	16 873,20	irrigatiewerken (483 746 M² droge grond).
Banjoemas	3 394,15	burgerlijke openbare werken (weg-werken 6567 M². droge grond).
Soerabaja	†	irrigatiewerken (per bouw voor sawahgrond van f 400 tot f 2250, en per bouw voor erven van f 500 tot f 1200 schadeloosstelling uitbetaald).

VIII. Overzicht nopens het onwettig gebruik door niet-Inlanders van tot het domein van den Lande behoorende gronden op het einde van 1921.

GEWESTEN.	Aantal van de door het betrokken hoofd van plaatselijk bestuur verleende vergunningen tot gebruik van als woonerf geoccupeerde perceelen.	Aantal perceelen, waarvan het gebruik nog niet op eenigerlei wijze is gewettigd.		Perceelen, vermeld in kolom 4,					Aantal ingestelde strafrechtelijke vervolgingen.
		Einde 1920.	Einde 1921.	welke met een of anderen titel werden toegezegd, doch nog niet werden ingeschreven.	welke met een of anderen titel werden aangevraagd doch geweigerd.	waarvoor de desbetreffende aanvraag nog in behandeling is.	welke zijn opgemeten of waarvoor een meetbrief is aangevraagd.	ten aanzien waarvan nog geen stappen tot wettiging van het gebruik werden gedaan.	
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
Banten	85	75	42	6	—	28	1	7	—
Batavia	18	554	487	71	25	132	127	132	—
Preanger-Regentschappen . .	18	1 084	1 137	138	9	345	532	113	2
Tjerebon	362	1 347	1 136	101	7	366	329	333	24
Pekalongan	110	749	822	235	9	205	138	235	4
Semarang	226	556	992	348	48	332	100	164	42
Kedoe	—	170	148	48	4	84	10	2	1
Banjoemas	6	240	313	74	8	70	63	98	8
Rembang.	192	485	616	161	4	242	107	102	35
Madioen	2	179	179	58	—	65	—	56	—
Kediri	19	517	350	97	—	130	74	49	9
Soerabaja	149	998	1 340	185	37	323	618	177	17
Madoera	25	230	270	15	—	29	77	149	3
Pasoeroean	1	1 013	1 262	289	6	318	432	217	2
Besoeki	30	484	401	95	4	118	182	2	2
Totalen Java en Madoera .	1 243	8 681	9 495	1 921	161	2 787	2 790	1 836	149
Sumatra's Westkust . . .	18	284	259	45	3	97	30	84	3
Tapiannoeli	192	472	424	—	—	27	254	143	—
Lampoengsche districten . .	—	30	29	11	—	9	9	—	—
Bengkoeloe	—	76	87	33	2	40	3	9	1
Djambi	—	137	101	8	—	18	8	67	17
Palembang	138	399	534	1	4	176	11	342	3
Oostkust van Sumatra. . .	—	—	75	—	—	75	—	—	—
Bangka en onderhoorigheden	86	1 193	1 193	164	—	380	382	267	—
Belitoeng.	49	377	438	7	2	282	147	—	—
Riau en onderhoorigheden .	—	1 073	846	18	—	413	402	13	—
Atjeh en onderhoorigheden .	269	376	305	128	—	38	49	90	—
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	141	433	469	42	40	175	176	36	1
Westerafdeeling van Borneo .	—	401	339	—	—	—	137	202	—
Amboina	2	118	102	—	—	34	56	12	—
Ternate en onderhoorigheden .	—	60	61	—	—	61	—	—	—
Selebes en onderhoorigheden .	47	232	194	13	—	127	32	22	—
Manado	5	71	86	33	8	30	6	9	1
Timor en onderhoorigheden .	—	13	—	—	—	—	—	—	—
Bali en Lombok	—	544	545	36	—	65	316	128	1
Totalen Buitengewesten .	947	6 289	6 087	539	59	2 047	2 018	1 424	27
Totalen Java en Madoera .	1 243	8 681	9 495	1 921	161	2 787	2 790	1 836	149
Algemeene totalen . .	2 190	14 970	15 582	2 460	220	4 834	4 808	3 260	176

Bijlage N.

(Zie hoofdstuk J, afd. IV, van het verslag.)

STAAT,

aangevende den bestaanden toestand op het einde van 1922 met betrekking tot het grondbezit der Inlandsche bevolking in de gouvernementslanden van Java en Madoera.

GEWESTEN.	Afdeelingen.	Aantal desa's.	A. Aantal desa's, waar alleen erfelijk individueel bezit der bouwgronden wordt aangetroffen.	Aantal desa's, waar al gronden w		met
				met jaarlijksche verdeeling van den grond.	met verdeeling van den grond o de twee of mee jaren.	
1.	2.	3.	4.	5.	6.	
Banten	Noord-Banten (Sérang)	390	390	—	—	
	Zuid-Banten (Rangkasbitoeng)	430	429	—	—	
		820	819	—	—	
Batavia	Batavia	122	122	—	—	
	Meester Cornelis	51	51	—	—	
	Krawang	382	382	—	—	
	Buitenzorg	90	87	—	—	
		645	642	—	—	
Preanger-Regentschappen	Bandoeng	280	274	—	—	
	Tjiandjoer	150	150	—	—	
	Soekaboemi	147	147	—	—	
	Soemedang	138	138	—	—	
	Garoet	148	148	—	—	
	Tasikmalaja	448	331	—	—	
		1 311	1 188	—	—	
Tjerebon	Tjerebon	574	5	—	—	
	Indramajoe	458	210	—	—	
		1 032	215	—	—	
Pekalongan	Pekalongan	723	76	—	—	
	Tegal	364	87	—	5	
	Brebes	292	166	—	—	
	Pemalang	232	59	—	—	
		1 611	388	—	5	
Semarang	Semarang	118	—	—	—	
	Salatiga	289	—	—	—	
	Kendal	414	—	—	—	
	Demak	718	2	—	5	
	Pati	434	29	—	8	
	Koedoes	388	68	—	21	
		2 361	99	—	34	
Rembang	Rembang	320	16	—	—	
	Blora	329	24	—	—	
	Badjanegara	499	12	2	1	
	Toeban	411	51	—	—	
		1 559	103	2	1	
Soerabaja	Soerabaja	326	64	58	6	
	Sida'ardja	489	6	224	—	
	Madjakerta	363	5	151	—	
	Djombang	478	9	99	12	
	Noord-Soerabaja (Gresik)	963	117	37	16	
		2 619	201	569	34	
Madoera	Pamekasan	192	180	—	—	
	Songenep	331	331	—	—	
	Bangkalan	282	272	—	—	
	Sampang	195	192	—	—	
		1 000	975	—	—	

...mmunaal bezit der bouw- ...getroffen:		C. Aantal desa's met gemengd bezit der bouwgronden:				D.	E.
met vaste aandeelen.	met jaarlijksche of meer-jaarlijksche verdeeling of met periodieke verdeeling en vaste aandeelen naast elkander.	met jaarlijksche verdeeling der communale gronden.	met verdeeling van de communale gronden om de twee of meer jaren.	met vaste aandeelen in de communale gronden.	met jaarlijksche en meer-jaarlijksche verdeeling of met periodieke verdeeling en vaste aandeelen naast elkander.	Aantal desa's, waar een bijzondere rechtstoestand van den bouwgrond regel is, zooals bij de meeste persikan-desa's, enz.	Aantal desa's, niet in het bezit van bouwgronden.
7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	1	—
—	—	—	—	—	—	1	—
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	3
—	—	—	—	—	—	—	3
—	—	—	—	—	—	—	6
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	117	—	—	—
—	—	—	—	117	—	—	6
—	—	—	—	569	—	—	—
—	1	1	—	244	—	—	2
—	1	1	—	813	—	—	2
224	—	—	—	407	—	—	16
126	—	—	—	125	17	—	4
4	—	—	—	122	—	—	—
40	—	—	—	131	—	—	2
394	—	—	—	785	17	—	22
60	—	—	—	3	—	10	45
100	—	—	—	189	—	—	—
160	—	—	—	249	—	2	3
288	73	—	68	80	114	88	—
60	3	—	46	268	2	1	17
49	—	36	47	131	3	3	30
717	76	36	161	920	119	104	95
1	—	9	212	64	2	—	16
—	—	10	139	65	90	1	—
2	—	133	243	73	24	—	9
—	—	114	191	34	9	—	12
3	—	266	785	236	125	1	37
1	—	18	90	5	7	4	73
—	—	255	1	—	—	—	3
—	2	172	8	2	1	—	22
3	1	227	34	84	9	—	—
25	16	147	122	262	193	1	27
29	19	819	255	353	210	5	125
—	—	—	—	—	—	8	4
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	10	—
—	—	—	—	—	—	3	—
—	—	—	—	—	—	21	4

GEWESTEN.	Afdeelingen.	Aantal desa's.	A. Aantal desa's waar alleen erfelijk individueel bezit der bouwgronden wordt aangetroffen.	B. Aantal desa's, waar alleen ... gronden wordt: met jaarlijksche verdeeling van den grond.	met verdeeling van den grond om de twee of meer jaren.
1.	2.	3.	4.	5.	6.
Pasoeroean	Pasoeroean	313	61	—	—
	Bangil	237	4	—	—
	Malang	525	80	—	—
	Prabalingga	171	171	—	—
	Kraksaän	243	243	—	—
	Loemadjang	170	170	—	—
		1 659	729	—	—
Besoeki	Bandawasa	212	212	—	—
	Djember	211	211	—	—
	Panaroekan	198	196	—	—
	Banjoewangi	136	130	—	—
		757	749	—	—
Banjoemas	Banjoemas	205	10	1	—
	Poerwakerta	194	2	8	—
	Poerbalingga	552	32	—	—
	Tjilatjap	221	95	—	—
		1 172	139	9	—
Kedoe	Magelang	539	538	—	—
	Temanggoeng	330	330	—	—
	Poerwaredja	598	592	—	—
	Keboemen	747	45	—	—
	Wanasaba	443	61	—	—
		2 657	1 566	—	—
Madioen	Madioen	268	6	3	25
	Ngawi	231	13	—	2
	Magetan	289	—	13	46
	Panaraga	319	21	1	12
	Patjitan	163	35	1	—
		1 270	75	18	85
Kediri	Kediri	393	11	24	4
	Toeloengagoeng	540	28	8	—
	Berbek	317	4	32	7
	Blitar	255	101	—	—
		1 505	144	64	11

RECAPI

Banten	—	820	819	—	—
Batavia	—	645	642	—	—
Preanger-Regentschappen	—	1 311	1 188	—	—
Tjerebon	—	1 032	215	—	—
Pekalongan	—	1 611	388	—	5
Semarang	—	2 361	99	—	34
Rembang	—	1 559	103	2	1
Soerabaja	—	2 619	201	569	34
Madoera	—	1 000	975	—	—
Pasoeroean	—	1 659	729	—	—
Besoeki	—	757	749	—	—
Banjoemas	—	1 172	139	9	—
Kedoe	—	2 657	1 566	—	—
Madioen	—	1 270	75	18	85
Kediri	—	1 505	144	64	11
	Totalen	21 978	8 032	662	170

…munaal bezit der bouw-…angetroffen:		C. Aantal desa's met gemengd bezit der bouwgronden:				D. Aantal desa's, waar een bijzondere rechtstoestand van den bouwgrond regel is, zooals bij de meeste persikan-desa's, enz.	E. Aantal desa's, niet in het bezit van bouwgronden.
met vaste aandeelen.	met jaarlijksche of meer-jaarlijksche verdeeling of met periodieke verdeeling en vaste aandeelen naast elkander.	met jaarlijksche verdeeling der communale gronden.	met verdeeling van de communale gronden om de twee of meer jaren.	met vaste aandeelen in de communale gronden.	met jaarlijksche en meer.jaarlijksche verdeeling of met periodieke verdeeling en vaste aandeelen naast elkander.		
7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.
84	—	—	—	150	—	8	10
46	—	121	2	51	7	—	6
3	—	—	—	442	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
133	—	121	2	643	7	8	16
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	2
—	—	—	—	—	—	—	6
—	—	—	—	—	—	—	8
9	—	62	2	112	6	3	—
1	—	54	3	120	—	6	—
28	11	5	4	372	72	28	—
—	—	—	—	122	—	1	3
38	11	121	9	726	78	38	3
—	—	—	—	—	—	1	—
—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	6	—
641	4	—	—	53	—	3	1
54	—	—	—	327	—	—	1
695	4	—	—	380	—	10	2
2	—	55	85	71	14	6	1
—	—	19	50	139	5	—	3
4	2	55	62	11	88	4	4
13	—	5	68	156	36	6	1
—	—	72	3	25	27	—	—
19	2	206	268	402	170	16	9
—	—	140	38	115	50	1	10
26	—	221	83	163	11	—	—
3	1	123	86	28	31	2	—
2	—	2	—	150	—	—	—
31	1	486	207	456	92	3	10

…ULATIE.

—	—	—	—	—	—	1	—
—	—	—	—	—	—	—	3
—	—	—	—	117	—	—	6
—	1	1	—	813	—	—	2
394	—	—	—	785	17	—	22
717	76	36	161	920	119	104	95
3	—	266	785	236	125	1	37
29	19	819	255	353	210	5	125
—	—	—	—	—	—	21	4
133	—	121	2	643	7	8	16
—	—	—	—	—	—	—	8
38	11	121	9	726	78	38	3
695	4	—	—	380	—	10	2
19	2	206	268	402	170	16	9
31	1	486	207	456	92	3	10
2 059	114	2 056	1 687	5 831	818	207	342

Bijlage O.

(Zie hoofdstuk K, afd. I, § 1 B, van het verslag.)

OVERZICHT

van de in 1923 toegekende subsidiën ten behoeve van de particuliere Europeesche lagere, Hollandsch-Inlandsche en Hollandsch-Chineesche scholen, zoomede van de particuliere Mulo-afdeelingen der Algemeene Middelbare School.

0

I. Particuliere Europe

Plaats (wijk), waar de school gevestigd is.	Aard en richting der scholen.	Aantal leerlingen, dat op 15 Januari 1923 als werkelijk schoolgaande bekend stond.	Bedrag van de opbrengst der schoolgelden over 1923. Totaal bedrag.	Bedrag van de opbrengst der schoolgelden over 1923. Gemiddeld bedrag per leerling per jaar.	Aantal. Overeenkomende rang bij het openbaar Europeesch onderwijs. 1ste kl.	Aantal. Overeenkomende rang bij het openbaar Europeesch onderwijs. 2de kl.
Batavia.						
1. Gang Pasar Baroe.	Gemengd Christelijke school.	472	f 39 423,—	f 85,70	2	3
2. Koningsplein Oost n°. 2.	Roomsch-katholieke jongensschool.	227	26 823,64	87,37	1	1
3. Koningsplein Oost n°. 14.	Neutrale jongensschool.	173	25 396,65	150,26	1	2
4. Idem.	Neutrale meisjesschool.	176	24 001,75	152,50	1	3
5. Kramat.	Roomsch-katholieke meisjesschool.	126	—	—	1	1
6. Noordwijk.	Idem.	246	19 188,—	± 78,—	1	1
7. Parapattan Wijk n°. 7.	Idem.	271	6 875,75	± 25,—	1	1
8. Parapattan 26.	Christelijke jongensschool.	268	17 245,25	66,32	2	3
9. Pasar Tjiplakweg.	Gemengde gemeenteschool.	91	2 651,25	29,79	1	1
10. Pintoe Besi.	Gemengd Christelijke school.	332	28 992,—	87,32	1	2
11. Postweg.	Roomsch-katholieke meisjesschool.	257	20 986,—	80,50	1	1
12. Salemba 10.	Christelijke meisjesschool.	186	15 789,75	84,89	1	2
13. Salemba 33.	Gemengde neutrale school.	202	24 091,34	131,—	2	4
Bandoeng.						
14. Ambonstraat.	Idem.	216	28 343,07	± 144,—	1	3
15. Helmersweg.	Gemengde Christelijke school.	219	15 676,50	79.74	2	3
16. Naripanweg.	Gemengde neutrale school.	187	—	—	1	1
17. Oud-Merdika.	Roomsch-katholieke meisjesschool.	263	18 216,10	69,20	1	1
18. Riouwstraat.	Gemengde neutrale school.	204	30 366,50	160,65	2	3
Buitenzorg.						
19. Feithweg.	Gemengde Christelijke school.	142	10 374,—	72,04	1	2
20. Groote weg.	Roomsch-katholieke meisjesschool.	255	7 653,—	± 30,—	1	1
21. Verlengde Feithweg.	Gemengde neutrale school.	83	10 933,55	142,—	1	1
Jogjakarta.						
22. Kampementstraat.	Roomsch-katholieke jongensschool.	65	316,50	± 5,—	1	—
23. Toegoe.	Gemengde neutrale school.	130	13 237,94	119,26	1	1
24. Toegoe Wetan.	Gemengde Christelijke school.	256	19 244,50	75,76	1	3
25. Wilhelminapark.	Roomsch-katholieke meisjesschool.	257	11 533,85	47,85	2	—
Magelang.						
26. Groote weg.	Idem.	235	12 688,—	54,45	2	—
27. Groote weg 8.	Gemengde Christelijke school.	105	6 871,90	88,10	1	1
Malang.						
28. Aloon-Aloon Noord.	Idem.	105	4 327,—	41,20	1	1
29. Emmastraat.	Gemengde neutrale school.	235	34 827,—	164,40	1	2
30. Tjelaket.	Roomsch-katholieke meisjesschool.	291	18 158,75	62,40	1	2
Meester-Cornelis.						
31. Gang Kellor.	Gemengde Christelijke school.	261	21 464,—	82,24	1	2
32. Oranjeplein.	Gemengde neutrale school.	203	17 299,—	94,53	2	—
33. Hoeklaan Solutide.	Roomsch-katholieke meisjesschool.	196	13 801,50	70,41	1	1
Medan.						
34. Ceramstraat.	Gemengde neutrale school.	114	8 999,50	78,90	1	—
35. Residentsweg.	Idem.	158	14 757,—	92,—	1	1
36. Paleisweg.	Gemengde Roomsch-katholieke school.	37	—	—	—	1

...agere scholen.

Aantal ... 2de kl.	...chten. verplichte leerkrachten.	Aantal niet-verplichte leerkrachten.	Subsidies in 1923 toegekend: voor het verplicht personeel (onzuiver bedrag gebaseerd op den toestand op 15 Januari 1923).	voor het geven van onderwijs in het Fransch en/of handwerken.	voor schoolbedienden.	voor de huurwaarde.	voor onderhoud en aanvulling der eerste inrichting.	voor onderhoud van gebouwen.	voor leermiddelen.	Algemeen totaal.	Terugbetaald na verrekening (ingevolge I. S. 1923 nº. 354) van de genoten subsidies over: 1921.	1922.
3	11	—	f 49 250,—	—	f 270,—	f 3 060,—	f 551,92	—	f 5 664,—	f 58 795,92	f 11 954,09	f 11 944,21
1	6	1	25 050,—	—	90,—	4 080,—	81,68	—	2 724,—	32 025,68	4 135,92	3 641,93
2	5	1	25 275,—	—	216,—	3 688,92	—	—	2 076,—	31 255,92	—	493,20
3	5	2	25 740,—	—	216,—	3 060,—	57,41	—	2 112,—	31 185,41	307,55	548,41
1	4	1	16 425,—	—	90,—	1 530,—	106,73	—	1 512,—	19 663,73	—	—
1	6	3	26 550,—	—	270,—	9 384,—	409,35	—	2 952,—	39 565,35	—	2 817,96
1	7	1	25 949,88	—	90,—	3 876,—	944,78	—	3 252,—	34 112,66	—	—
3	7	1	29 250,—	—	360,—	1 938,—	651,11	—	3 216,—	35 415,11	5 048,68	3 587,72
1	3	—	10 350,—	—	90,—	—	637,31	f 843,29	1 092,—	13 012,60	—	—
2	8	—	27 200,—	—	360,—	—	131,92	—	3 480,—	31 171,92	—	1 049,97
1	7	2	31 650,—	—	90,—	3 111,—	51,—	—	3 084,—	37 986,—	4 415,37	3 990,—
2	5	1	19 800,—	—	184,44	1 530,—	761,48	—	2 232,—	24 507,92	1 670,25	2 882,94
4	6	1	36 000,—	—	288,—	4 080,—	71,43	—	2 424,—	42 863,43	1 775,69	1 606,62
3	6	1	24 975,—	—	405,—	—	1 322,10	612,88	2 592,—	29 906,98	3 076,60	1 879,15
3	6	—	31 400,—	f 600,—	360,—	—	140,99	630,66	2 628,—	35 759,65	—	3 205,83
1	5	1	23 437,50	—	202,50	4 386,—	773,44	—	2 244,—	31 043,44	—	—
1	7	—	26 005,—	—	270,—	4 080,—	407,44	—	3 156,—	33 918,44	1 210,40	3 771,30
3	6	2	24 025,—	—	405,—	5 508,—	163,50	—	2 448,—	32 549,50	4 322,75	3 147,57
2	4	—	16 725,—	—	246,—	1 632,—	239,25	—	1 704,—	20 516,25	—	—
1	7	—	30 895,—	—	405,—	2 856,—	153,15	—	3 060,—	37 369,15	3 196,24	—
1	3	1	15 200,—	—	108,—	—	—	—	996,—	16 304,—	—	—
—	3	—	5 385,—	—	123,72	—	1 170,79	—	390,—	7 069,51	—	—
1	4	1	17 310,—	—	292,44	4 151,40	538,16	—	1 560,—	23 852,—	—	—
3	7	—	33 445,—	—	90,—	2 448,—	244,76	—	3 072,—	39 299,76	8 408,48	7 396,28
—	7	—	29 323,80	—	90,—	2 550,—	209,95	—	3 084,—	35 257,75	8 787,31	5 899,13
—	6	1	28 625,—	—	90,—	1 785,—	182,16	—	2 820,—	33 502,16	3 505,54	5 389,46
1	4	1	17 400,—	300,—	90,—	765,—	981,45	—	1 260,—	20 796,45	—	—
1	4	—	12 950,—	250,—	90,—	2 550,—	691,41	—	1 260,—	17 791,41	—	—
2	6	1	29 225,—	—	90,—	—	1 069,80	—	2 820,—	33 204,80	—	—
2	7	5	30 390,—	—	315,—	3 485,03	176,25	—	3 492,—	37 858,28	1 657,66	4 307,38
2	7	—	22 275,—	—	360,—	5 100,—	237,34	—	3 132,—	31 104,34	2 481,94	3 003,40
—	7	—	25 675,—	300,—	315,—	871,25	646,50	—	2 436,—	30 243,75	2 688,48	4 244,02
1	5	2	23 615,—	—	90,—	3 315,—	466,50	—	2 352,—	29 838,50	354,82	245,79
—	4	—	11 425,—	—	180,—	—	—	—	1 368,—	12 973,—	—	—
1	5	—	16 650,—	—	243,—	3 570,—	37,63	—	1 896,—	22 396,63	—	—
1	2	—	6 150,—	—	90,—	—	778,69	433,28	444,—	7 895,97	—	—

Plaats (wijk), waar de school gevestigd is.	Aard en richting der scholen.	Aantal leerlingen, dat op 15 Januari 1923 als werkelijk schoolgaande bekend stond.	Bedrag van de opbrengst der schoolgelden over 1923. Totaal bedrag.	Gemiddeld bedrag per leerling per jaar.	Aantal leerkrachten. Overeenkomende rang bij het openbaar Europeesch onderwijs. 1ste kl.	2de kl.	3de kl.	Totaal aantal verplichte leerkrachten.
Padang.								
37. Tegenover de Roomsch-katholieke kerk.	Roomsch-katholieke meisjesschool.	203	f 9 784,95	f 53,90	1	2		6
38. Achter de 1ste Zusterschool.	Idem.	92	—	—	1	2		4
Pematangsiantar.								
39. Koningin Emma-straat.	Gemengde neutrale school.	67	7 497,—	111,89	1	—		3
Poerbalingga.								
40. Heerenstraat.	Idem.	91	9 345,—	97,03	1	1		3
Semarang.								
41. Bangkong.	Roomsch katholieke meisjesschool.	255	12 936,—	43,64	1	1		7
42. Bangkongweg.	Roomsch-katholieke jongensschool.	166	13 801,—	83,14	1	—		5
43. Gedangan.	Idem.	70	—	—	1	1		3
44. Gedangan Kloosterschool.	Roomsch-katholieke meisjesschool.	206	10 763,—	56,67	1	—		6
45. Verlengde Sidodadiweg.	Gemengde Christelijke school.	144	7 517,—	57,70	1	2		4
46. Wilhelminapark.	Gemengde neutrale school.	255	35 505,75	174,04	1	2		7
Soekaboemi.								
47. Bentengweg.	Gemengde Christelijke school.	157	—	—	2	1		5
Soerabaja.								
48. Anita Boulevard.	Roomsch-katholieke jongensschool.	111	—	—	1	1		4
49. Boeboetan.	Gemengde Christelijke school.	229	16 608,—	79,45	1	1		6
50. Genteng.	Neutrale meisjesschool.	326	50 443,75	160,88	1	1		8
51. Kepandjen (1ste school).	Roomsch-katholieke meisjesschool.	229	20 600,—	90,—	1	1		6
52. Kepandjen (2de school).	Idem.	219	6 600,—	30,—	1	—		6
53. Koepang Boulevard.	Idem.	108	3 672,—	108,—	1	1		4
54. Tegalsari.	Gemengde Christelijke school.	164	14 023,10	85,51	1	—		5
55. Tempelstraat.	Roomsch-katholieke jongensschool.	230	17 542,—	78,66	1	2		6
Soerakarta.								
56. Margojoedan.	Gemengde Christelijke school.	37	2 775,25	90,—	—	2		2
Tebingtinggi.								
57. Bindjei-weg.	Gemengde neutrale school.	66	5 706,50	86,46	1	—		4
Tegal.								
58. Panggoeng.	Idem.	189	11 345,97	60,03	2	1		5
Algemeene totalen . .		10858	f 827 019,81	f 76,17	66	77		311

ntal (…) krachten.			Subsidies in 1923 toegekend:								Terugbetaald na verrekening (ingevolge I. S. 1923 n°. 354) van de genoten subsidies over:	
reen- ende bij he baar beesch rwijs. de kl.	Totaal aantal verplichte leerkrachten.	Aantal niet-verplichte leerkrachten.	voor het verplicht personeel (onzuiver bedragge-baseerd op den toestand op 15 Januari 1923).	voor het geven van onderwijs in het Fransch en/of handwerken.	voor schoolbedienden.	voor de huurwaarde.	voor onderhoud en aanvulling der eerste inrichting.	voor onderhoud van gebouwen.	voor leermiddelen.	Algemeen totaal.	1921.	1922.
2	6	2	f 27 375,—	—	f 216,—	f 1 632,—	f 54,75	—	f 2 436,—	f 31 713,75	f 4 330,58	f 6 378,04
2	4	1	25 350,—	—	216,—	816,—	14,63	—	1 104,—	27 500,63	—	—
—	3	—	10 900,—	—	162,—	—	233,85	—	804,—	12 099,85	—	—
1	3	—	14 000,—	—	108,—	—	685,36	—	1 092,—	15 885,36	—	—
1	7	—	23 275,—	—	378,—	2 681,16	230,16	—	3 060,—	29 624,32	5 885,51	5 336,76
—	5	—	15 600,—	—	333,—	1 224,—	97,24	—	1 992,—	19 246,24	—	—
1	3	—	11 250,—	—	90,—	1 224,—	1 612,75	—	—	14 176,75	—	—
—	6	—	21 500,—	—	90,—	2 550,—	191,44	—	2 472,—	26 803,44	4 662,55	1 695,47
2	4	1	18 150,—	—	90,—	3 672,—	226,50	—	1 728,—	23 866,50	1 263,33	1 853,41
2	7	2	23 775,—	—	198,—	2 193,—	571,88	—	3 060,—	29 797,88	3 818,46	3 768,23
1	5	—	25 200,—	—	180,—	—	4 470,—	—	3 458,97	33 308,97	—	—
1	4	—	7 175,—	—	45,—	—	1 392,89	—	666,—	9 278,89	—	—
1	6	1	20 240,83	—	162,—	—	364,80	f 322,28	2 748,—	23 837,91	3 609,21	2 841,06
1	8	6	32 825,—	—	90,—	2 448,—	221,63	—	3 912,—	39 496,63	—	3 604,44
1	6	2	22 525,—	—	315,—	3 570,—	517,50	—	2 748,—	29 675,50	3 859,75	3 539,13
—	6	—	23 200,—	—	315,—	2 448,—	153,75	—	2 628,—	28 744,75	—	—
1	4	—	14 025,—	—	90,—	3 743,40	3 758,82	—	1 548,—	23 165,22	—	57,86
—	5	1	13 925,—	—	90,—	1 836,—	806,29	—	1 968,—	18 625,29	—	2 753,18
2	6	1	30 000,—	—	90,—	2 713,20	89,93	—	2 760,—	35 653,13	5 306,75	4 243,82
2	2	—	8 400,—	—	90,—	1 020,—	299,70	—	444,—	10 253,70	—	—
—	4	—	13 980,—	—	180,—	765,—	90,—	—	1 452,—	16 467,—	—	—
1	5	—	21 508,66	—	90,—	1 836,—	725,29	—	2 268,—	26 427,95	—	—
77	811	48	f 1 275 175,67	f 1 450,—	f 11 183,10	f 124 762,36	f 31 896,54	f 2 842,39	f 130 382,97	f 1 577 693,03	f 101 733,91	f 111 123,67

Plaats (wijk), waar de school gevestigd is.	Aard en richting der scholen.	Aantal leerlingen, dat op 15 Januari 1923 als werkelijk schoolgaande bekend stond.	Bedrag der opbrengst van de schoolgelden over 1923. Totaal bedrag.	Gemiddeld bedrag per leerling per jaar.	Aantal leerkrachten — Leerkrachten met: Europ. onderwijsbevoegdheden. 1ste kl.	2de kl.	3de kl.	Inheemsche onderwijsbevoegdheden. Hoogere kweeksch.	Kweekschool.	Fröbelakte.	Normaalschool.	Totaal aantal verplichte leerkrachten.
Amboina.												
1. Urimessingstraat (1ste school).	Gemengde Christelijke school.	334	f 11 267,—	f 33,83	—	1	1	—	2	—	—	7
2. Verlengde Paradijsstraat (2de school).	Idem.	219	8 164,50	36,—	—	1	—	—	—	—	—	4
Batavia.												
3. Kwitang.	Idem.	340	15 540,—	54,—	1	2	3	—	2	—	—	8
4. Kampong Gondangdia (1ste school).	Gemengde gemeenteschool. .	149	2 985,50	19,39	—	2	—	1	2	—	—	5
5. Drossaerdweg (2de school).	Idem.	123	1 400,25	11,29	—	2	—	—	2	—	—	4
6. Goenoeng Saharie.	Neutrale meisjesschool.	216	10 957,94	47,44	—	—	5	1	1	—	—	7
7. Wilhelminapark.	Gemengde Roomsch-katholieke school.	115	3 020,—	28,75	—	1	1	—	2	—	—	4
8. Blavatskypark.	Gemengde Theosofische school.	67	2 807,50	54,51	—	—	1	—	1	—	—	2
9. Tanah Njonja.	Gemengde Christelijke school.	175	—	—	—	1	2	—	1	—	—	4
10. **Buitenzorg.**	Neutrale meisjesschool.	221	5 423,—	25,10	1	—	3	—	—	—	2	6
Bandoeng.												
11. Padjagatonweg (1ste school).	Gemengde Christelijke school.	303	11 832,—	39,—	1	2	1	—	2	—	—	7
12. Nieuwe Kerkhofweg (2de school).	Idem.	83	2 283,—	27,50	1	—	—	—	1	—	—	2
13. Roemer Visscherweg.	Gemengde neutrale school.	56	737,15	44,23	—	1	—	—	1	—	—	2
14. Asmisteeg (achter Kebon Kalapaweg 17) (1ste school).	Idem.	255	12 876,—	49,—	—	—	2	1	3	—	—	6
15. Tegallega Oost 25 (2de school).	Idem.	192	7 666,50	44,50	1	—	1	1	2	—	—	5
Garoet.												
16. Taloesweg.	Gemengde Christelijke school.	192	7 515,35	33,70	—	2	2	—	1	—	—	5
17. Regentsweg-Tangsi.	Gemengde neutrale school.	142	2 636,50	37,—	—	1	—	—	2	—	—	3
Gombong.												
18. Heerenstraat 47.	Gemengde Christelijke school.	379	14 815,20	34,17	1	2	2	—	2	1	—	8
Jogjakarta.												
19. Danoeredjan.	Neutrale jongensschool.	297	12 699,—	42,78	1	—	2	—	4	—	—	7
20. Danoeredjan.	Neutrale meisjesschool.	197	7 810,55	40,20	1	—	2	—	3	—	—	6
21. Kidoel Lodji (1ste school).	Gemengde Roomsch-katholieke school.	321	6 494,—	20,70	1	1	1	—	4	1	—	8
22. Kidoel Lodji (2de school).	Idem.	253	5 564,50	22,50	1	—	2	—	3	—	—	6
23. Gondholajoe.	Neutrale meisjesschool.	136	5 455,50	40,60	1	1	3	—	—	—	—	5
24. Bintaran Hoofdweg.	Gemengde Christelijke school.	321	12 464,—	40,83	1	1	3	—	2	—	—	7
25. Bintaran (2de school).	Idem.	155	5 545,—	30,50	—	1	1	—	1	—	—	8
Klaten.												
26. Kampong Klaseman.	Idem.	261	8 917,75	36,48	1	3	1	—	2	—	—	7
27. Kampong Sidowajah.	Gemengde Roomsch-katholieke school.	187	4 307,50	20,50	—	—	1	1	3	—	—	5
28. **Madjawarna.**	Gemengde Christelijke school.	209	3 950,50	27,24	—	2	—	1	3	—	—	6
Moentilan.												
29. Hollandsch-Inlandsche school n°. I der Vereeniging Canisius.	Gemengde Roomsch-katholieke school.	252	5 976,50	24,50	1	1	1	—	4	—	—	7
30. Hollandsch-Inlandsche school n°. II der zelfde vereeniging.	Idem.	206	5 021,50	24,50	1	—	1	1	3	—	—	6
31. **Mendoet.**	Roomsch-katholieke meisjesschool.	239	3 837,25	18,—	1	—	2	—	—	1	2	8
Magelang.												
32. Achter de Pastorie (1ste school).	Gemengde Roomsch-katholieke meisjesschool.	192	4 726,25	26,25	1	—	2	1	2	—	—	6

Hollandsch-In'andsche scholen.

Totaal aantal verplichte leerkrachten.	Aantal niet-verplichte leerkrachten.	Subsidies in 1923 toegekend: voor het verplicht personeel (onzuiver bedrag gebaseerd op den toestand op 15 Januari 1923).	voor het geven van onderwijs in handwerken en/of in Nederlandsch.	voor schoolbedienden.	voor huurwaarde.	voor eerste inrichting, onderhoud en aanvulling daarvan.	voor onderhoud van schoolgebouwen.	voor leermiddelen.	Algemeene totalen.	Terugbetaald na verrekening (ingevolge I. S. 1923 nº. 354) van de genoten subsidies over: 1921.	1922.
7	2	f 13 167,50	—	f 202,50	—	f 293,53	f 325,86	f 4 008,—	f 17 997,39	—	f 4 827,93
4	1	7 117,50	—	90,—	f 561,—	1 347,24	—	2 628,—	11 743,74	—	1 884,50
8	—	23 510,—	—	90,—	127,56	297,60	378,08	4 080,—	28 483,24	f 2 531,55	1 417,31
5	—	12 925,—	—	225,—	7 040,—	2 046,55	—	1 788,—	24 024,55	—	—
4	—	11 220,—	—	90,—	7 038,—	—	—	1 476,—	19 824,—	—	—
7	—	15 600,—	—	315,—	—	—	42,50	2 592,—	18 549,50	—	—
4	—	9 960,—	—	90,—	—	606,60	—	1 380,—	12 036,60	—	—
2	—	3 810,—	—	90,—	992,37	145,60	—	804,—	5 841,97	—	—
4	—	2 771,25	—	39,36	—	607,33	—	525,—	3 942,94	—	—
6	—	15 217,50	—	194,40	—	1 005,95	554,97	2 652,—	19 624,82	—	—
7	—	21 015,—	f 600,—	162,—	—	80,29	107,61	3 636,—	25 600,90	4 255,37	4 544,40
2	—	4 530,—	—	180,—	1 275,—	—	—	966,—	6 951,—	—	—
2	—	6 060,—	—	90,—	—	545,28	—	672,—	7 367,28	—	—
6	—	11 940,—	—	180,—	—	1 186,06	—	3 060,—	16 366,06	902,93	1 363,87
5	—	12 736,08	—	90,—	—	1 391,22	—	2 304,—	16 521,30	—	896,60
5	—	14 415,—	300,—	121,50	—	404,83	49,60	2 304,—	17 594,93	—	—
3	—	9 300,—	—	185,—	—	—	—	1 704,—	11 189,—	—	—
8	—	21 285,—	300,—	180,—	—	694,03	119,39	4 548,—	27 126,42	—	3 380,69
7	—	16 005,12	250,—	162,—	2 091,—	—	—	3 564,—	22 072,12	3 808,91	1 960,14
6	—	15 870,—	—	162,—	2 417,40	—	—	2 364,—	20 813,40	1 039,77	1 189,71
8	—	20 055,—	—	90,—	1 518,24	396,09	—	3 852,—	25 911,33	902,93	—
6	—	15 870,—	—	90,—	94,16	175,98	—	3 036,—	19 266,14	—	—
5	—	17 790,—	—	135,—	—	155,11	80,79	1 632,—	19 792,90	—	—
7	—	19 590,—	600,—	135,—	—	178,91	3 218,34	3 852,—	27 574,25	—	—
3	—	9 015,—	—	144,—	—	1 056,71	1 548,02	1 860,—	13 623,73	—	—
7	—	19 500,—	600,—	90,—	—	172,50	35,02	3 132,—	23 529,52	—	—
5	—	8 730,—	—	90,—	—	248,11	41,44	2 244,—	11 353,55	—	—
6	—	10 287,50	—	90,—	—	1 361,03	136,—	2 508,—	14 382,53	—	—
7	—	20 796,—	—	90,—	2 448,—	932,02	—	3 024,—	27 290,02	—	—
6	—	13 830,—	—	90,—	1 836,—	717,26	—	2 472,—	18 945,26	189,64	832,44
8	—	18 975,—	1 500,—	90,—	2 448,—	707,76	—	2 868,—	26 588,76	—	—
6	—	18 870,—	300,—	90,—	—	1 123,65	—	2 304,—	22 687,65	—	—

Plaats (wijk), waar de school gevestigd is.	Aard en richting der scholen.	Aantal leerlingen, dat op 15 Januari 1923 als werkelijk schoolgaande bekend stond.	Bedrag der opbrengst van de schoolgelden over 1923. Totaal bedrag.	Gemiddeld bedrag per leerling per jaar.	Aantal leerkrachten — Leerkrachten met: Europ. onderwijsbevoegdheden. Iste kl.	2de kl.	3de kl.	Inheemsche onderwijsbevoegdheden. Hoogere kweeksch.	Kweekschool.	Fröbelakte.	Normaalschool.
33. Achter de Pastorie (2de school).	Gemengde Roomsch-katholieke meisjesschool.	165	f 4 582,—	f 28,67	—	—	2	—	2	—	—
34. Gedjoeron.	Gemengde Christelijke school.	258	—	—	1	3	1	—	2	—	—
35. Wetan Koresidenan.	Idem.	152	—	—	—	2	1	—	1	—	—
36. Madioen.	Neutrale meisjesschool.	236	7 447,75	31,50	1	—	3	—	2	—	—
37. Malang.	Idem.	169	5 584,97	33,50	—	1	3	—	—	—	1
Manado.											
38. Residentielaan.	Roomsch-katholieke meisjesschool.	260	5 336,50	21,46	1	—	5	—	—	—	—
39. Handelsweg.	Gemengde Christelijke school.	167	—	—	—	1	1	—	—	—	1
40. Naroemonda.	Idem.	243	9 143,25	39,25	—	2	—	—	3	—	—
Poerwaredja.											
41. Hollandsch-Inlandsche school der Vereeniging „Canisius".	Gemengde Roomsch-katholieke school.	91	1 187,—	35,25	—	1	—	—	1	—	—
42. Lange Schoolweg (wijk Brengkelan).	Gemengde Christelijke school.	268	11 549,50	43,—	—	2	1	—	2	—	—
43. Poerwakerta.	Gemengde neutrale school.	123	4 440,—	45,77	—	2	—	—	2	—	—
44. Padang.	Idem.	310	11 206,75	36,60	1	1	1	1	2	—	1
45. Pematangsiantar.	Idem.	89	2 313,—	26,89	—	1	1	—	2	—	—
46. Soekaboemi.	Neutrale meisjesschool.	124	3 585,45	29,15	1	—	3	—	—	—	—
47. Sragen.	Gemengde Christelijke school.	155	5 226,50	42,01	—	1	2	—	1	—	—
48. Saparoea.	Idem.	221	8 588,—	38,—	—	1	1	—	1	3	—
Soerakarta.											
49. Hollandsch-Inlandsche school der Vereeniging P. G. B.	Gemengde neutrale school.	88	719,50	3,70	—	1	1	—	1	—	—
50. Moordenaarslaan (Hoek Bloemenstraat)	Neutrale meisjesschool.	188	9 555,50	53,25	1	—	3	—	1	—	1
51. Nglorengan.	Neutrale jongensschool.	237	12 419,50	54,—	1	—	2	1	3	—	—
52. Kampong Widoeran.	Gemengde Roomsch-katholieke school.	154	4 267,50	30,—	—	1	—	1	2	—	—
53. Kampong Sidaka.	Gemengde Christelijke school.	264	10 347,77	42,—	1	2	—	—	2	—	—
54. Margojoedan.	Christelijke meisjesschool.	101	3 216,50	36,—	—	3	1	—	—	—	—
55. Kampong Prajoenan.	Gemengde Christelijke school.	155	5 070,50	38,12	—	2	1	—	2	—	—
Semarang.											
56. Karrenweg.	Neutrale meisjesschool.	174	4 629,62	26,85	1	1	4	—	—	—	—
57. Gang Traverdoeli (1ste school).	Gemengde gemeenteschool.	201	2 490,75	12,39	1	1	1	—	3	—	—
58. Sompok (2de school).	Idem.	143	1 877,35	13,13	—	2	—	—	2	—	—
59. Tjimahi.	Gemengde neutrale school.	151	6 697,50	35,60	—	—	1	—	2	1	—
60. Tasikmalaja.	Idem.	96	1 359,50	14,16	1	—	—	—	2	—	—
61. Tegal.	Idem.	292	7 259,25	24,86	1	1	1	—	4	1	—
62. Taroena.	Gemengde Christelijke school.	210	4 707,50	27,50	1	—	2	—	2	—	—
63. Tomohon.	Neutrale meisjesschool.	177	5 379,25	30,39	1	—	2	—	—	—	—
64. Taroetoeng.	Gemengde Christelijke school.	349	13 708,50	39,20	1	3	—	—	4	—	—
Algemeene totalen . . .		12798	f 388 652,85	f 30,37	32	63	90	11	112	8	

Aantal verplichte leerkrachten.	Aantal niet-verplichte leerkrachten.	Subsidies in 1923 toegekend: voor het verplicht personeel (onzuiver bedraggebaseerd op den toestand op 15 Januari 1923).	voor het geven van onderwijs in handwerken en/of in Nederlandsch.	voor schoolbedienden.	voor huurwaarde.	voor eerste inrichting, onderhoud en aanvulling daarvan.	voor onderhoud van schoolgebouwen.	voor leermiddelen.	Algemeene totalen.	Terugbetaald na verrekening (ingevolge I. S. 1923 nº. 354) van de genoten subsidies over: 1921.	1922.
4	—	f 10 260,—	—	f 90,—	f 654,48	f 865,80	—	f 1 980,—	f 13 850,28	—	f 292,83
7	—	22 890,—	—	180,—	—	—	—	3 096,—	26 166,—	f 617,90	—
4	—	10 845,—	—	90,—	547,50	1 234,35	—	1 824,—	14 540,85	—	—
6	—	15 255,—	f 600,—	90,—	—	132,48	f 259,71	2 832,—	19 169,19	—	—
5	—	10 785,—	900,—	135,—	—	403,72	—	2 028,—	14 251,72	318,89	62,80
6	—	21 840,—	—	90,—	—	383,77	526,96	3 120,—	25 960,73	—	—
4	—	5 160,—	—	—	—	1 678,12	—	2 004,—	8 842,12	—	—
5	—	14 325,—	—	90,—	2 985,12	496,54	—	2 916,—	20 812,66	1 519,02	—
2	—	4 950,—	—	90,—	306,—	—	—	1 092,—	6 438,—	—	—
5	—	11 580,—	600,—	135,—	—	105,75	46,75	3 216,—	15 683,50	—	—
4	—	16 087,50	—	90,—	—	640,14	—	1 476,—	18 293,64	—	—
7	—	24 765,—	600,—	198,—	—	—	—	3 720,—	29 283,—	—	—
4	—	4 755,—	—	90,—	357,—	7,50	—	1 068,—	6 277,50	—	—
4	—	12 021,—	—	135,—	—	143,10	823,39	1 488,—	14 610,49	—	—
4	—	12 495,—	—	90,—	—	772,60	—	1 860,—	15 217,60	—	—
6	1	10 635,—	—	216,—	408,—	644,49	—	2 652,—	14 555,49	—	327,07
3	—	8 125,—	—	90,—	816,—	1 819,46	—	1 056,—	11 906,46	—	—
6	—	15 450,—	600,—	144,—	1 020,—	410,02	—	2 256,—	19 880.02	—	—
7	—	17 910,—	600,—	144,—	2 723,40	147,30	—	2 844,—	24 368,70	—	—
4	—	7 200,—	—	90,—	510,—	913,48	—	1 848,—	10 561,48	—	701,88
6	—	18 615,—	200,—	90,—	—	51,75	—	3 168,—	22 124,75	—	—
4	—	12 960,—	—	90,—	—	629,96	—	1 212,—	14 891,96	—	—
5	—	14 895,—	—	90,—	—	1 014,76	—	1 860,—	17 859,76	—	—
6	—	17 790,—	—	90,—	—	11,49	82,28	2 088,—	20 061,77	—	—
6	—	16 770,—	—	90,—	1 785,—	993,03	—	2 412,—	22 050,03	—	—
4	—	12 150,—	—	90,—	—	370,88	57,21	1 716,—	14 384,09	—	—
4	—	6 195,—	—	90,—	612,—	672,12	—	1 812,—	9 381,12	—	749,13
3	—	7 650,—	—	90,—	510,—	297,79	—	1 152,—	9 699,79	—	—
3	—	20 805,—	600,—	144,—	2 065,50	455,88	—	3 504,—	27 574,38	—	—
6	—	11 715,—	—	90,—	—	467,09	329,89	2 520,—	15 121,98	—	—
3	—	12 525,—	—	60,—	306,—	1 458,43	—	2 124,—	16 473,43	—	—
3	—	23 925,—	—	90,—	—	56,25	40,54	4 188,—	28 299,79	—	5,02
96	4	f 875 091,95	f 9 150,—	f 7 493,76	f 45 492,73	f 35 155,29	f 8 804,35	f 151 971,—	f 1 133 159,08	f 16 086,91	f 24 436,32

Plaats (wijk), waar de school gevestigd is.	Aard en richting der scholen.	Aantal leerlingen, dat op 15 Januari 1923 als werkelijk schoolgaande bekend stond.	Bedrag van de opbrengst der schoolgelden over 1923. Totaal bedrag.	Bedrag van de opbrengst der schoolgelden over 1923. Gemiddeld bedrag per leerling per jaar.	Aantal Leerkrachten met Europeesche onderwijsbevoegdheden. 1ste kl.	Aantal Leerkrachten met Europeesche onderwijsbevoegdheden. 2de kl.	Aantal Leerkrachten met Europeesche onderwijsbevoegdheden. 3de kl.	Chineesche leerkrachten [illegible]
Batavia.								
1. Gang Chassé.	Gemengde Christelijke school.	315	f 16 500,—	f 53,—	2	1	4	
2. Gang Tepekong.	Gemengde Gemeenteschool.	154	5 090,50	33,05	2	1	—	
3. Tangki.	Idem.	214	9 096,50	46,65	1	4	1	
4. Tangki (Molenvliet Oost 14).	Gemengde Christelijke school.	84	1 085,—	53,50	1	—	2	
Bandoeng.								
5. Tjitepaes-Groote weg.	Idem.	395	16 007,70	40,52	1	1	7	
Indramajoe.								
6. Desa Lemahabang.	Idem.	162	8 542,—	58,10	1	2	2	
Jogjakarta.								
7. Lempoejangan F 39.	Idem.	270	—	—	1	4	2	
Keboemen.								
8. Hoek Verlengde Stationsweg.	Idem.	136	5 092,50	39,47	1	1	1	
Magelang.								
9. Tidarweg.	Idem.	359	20 087,50	55,80	1	5	2	
Poerwaredja.								
10. Pasar-Chewanweg.	Idem.	102	4 363,50	52,57	1	1	1	
Semarang.								
11. Broemboengan.	Gemengde Gemeenteschool.	211	6 303,49	29,87	1	3	1	
Singkawang.								
12. Kampong Pasiran.	Roomsch-katholieke jongensschool.	137	1 340,50	9,76	1	1	2	
13. Kampong Pasiran.	Roomsch-katholieke meisjesschool.	81	1 485,—	17,50	1	1	1	
Soekaboemi.								
14. Tjikole.	Gemengde Gemeenteschool.	131	9 087,50	± 70,—	2	—	3	
15. Wilhelminaweg.	Gemengde Christelijke school.	390	20 204,82	62,—	1	4	2	
Soerakarta.								
16. Gemblegan.	Idem.	219	10 050,—	48,—	1	3	1	
Temanggoeng.								
17. Hoek Kliwonau.	Idem.	157	8 428,20	50,77	1	2	2	
Tjiandjoer.								
18. Waroedjadjar.	Idem.	95	4 924,—	52,—	1	1	2	
Algemeene totalen. . .		3612	f 147 688,71	f 40,88	21	35	36	

Hollandsch-Chineesche scholen.

krachten.		Subsidies in 1923 toegekend:								Terugbetaald na verrekening (ingevolge I. S. 1923 nº. 354) van de genoten subsidies over:	
Totaal aantal verplichte leerkrachten.	Aantal niet-verplichte leerkrachten.	voor het verplicht personeel (onzuiver bedrag gebaseerd op den toestand op 15 Januari 1923).	voor het geven van onderwijs in Engelsch en/of handwerken.	voor schoolbedienden.	voor de huurwaarde.	voor eerste inrichting, onderhoud en aanvulling daarvan.	voor onderhoud van gebouwen.	voor leermiddelen.	Algemeene totalen.	1921.	1222.
8	—	f 25 705,—	—	f 360,—	—	f 544,88	f 135,70	f 3 780,—	f 30 525,28	f 579,96	f 1 259,60
4	—	17 030,—	—	189,—	—	1 370,97	431,36	1 818,—	20 869,33	—	—
6	—	21 980,80	—	270,—	f 7 905,—	987,08	—	2 568,—	33 710,88	113,49	2 149,39
3	1	10 275,—	—	180,—	2 210,88	954,34	—	1 278,—	14 898,22	—	—
9	—	30 050,—	f 1 200,—	135,—	—	615,02	1 843,82	4 740,—	38 583,84	—	2 373,68
5	—	21 225,—	—	108,—	765,—	786,60	—	1 944,—	24 828,60	622,29	—
7	—	27 200,—	1 500,—	207,—	—	543,98	2 056,34	3 240,—	34 747,32	—	—
3	—	11 975,—	—	135,—	—	716,25	24,95	1 632,—	14 483,20	—	—
8	—	36 025,—	—	315,—	—	—	60,69	4 308,—	40 708,69	—	—
3	—	10 075,—	—	135,—	—	438,07	—	1 224,—	11 872,07	—	—
5	2	21 750,—	—	135,—	—	1 425,19	318,74	2 532,—	26 160,93	—	—
4	—	14 125,—	—	180,—	765,—	321,04	—	1 644,—	17 035,04	112,73	1 464,81
3	—	12 900,—	—	90,—	765,—	221,39	—	972,—	14 948,39	73,19	56,79
5	—	16 421,76	—	144,—	2 040,—	745,24	—	1 572,—	20 923,—	—	—
7	—	34 830,—	1 800,—	360,—	—	67,43	29,67	4 056,—	41 143,10	—	—
5	—	20 550,—	600,—	108,—	—	636,13	54,78	2 628,—	24 576,91	—	—
5	—	18 750,—	—	135,—	765,—	387,—	—	1 884,—	21 921,—	—	—
4	—	13 900,—	—	135,—	—	849,53	179,90	1 140,—	16 204,43	—	—
94	3	f 364 767,56	f 5 100,—	f 3 321,—	f 15 215,88	f 11 609,84	f 5 135,95	f 42 990,—	f 448 140,23	f 1 501,66	f 7 304,27

Plaats (wijk), waar de school gevestigd is.	Aard en richting der scholen.	Aantal leerlingen, dat op 15 Januari 1923 als werkelijk schoolgaande bekend stond.	Bedrag van de opbrengst der schoolgelden over 1923. Totaal bedrag.	Bedrag van de opbrengst der schoolgelden over 1923. Gemiddeld bedrag per leerling per jaar.	Aan[tal] Leerkrach[ten met]: Lager onderwijsbevoegdheden. 1ste kl.	Lager onderwijsbevoegdheden. 2de kl.	Lager onderwijsbevoegdheden. [3de] kl.	Middelbaar onderwijsbevoegdheden.
Batavia.								
1. Gang Mendjangan.	Gemengde Christelijke school.	148	f 15 677,50	f 107,35	2	4	—	—
2. Salemba.	Christelijke meisjesschool.	57	6 615,—	117,60	1	1	—	1 (K.I. / K.V
Jogjakarta.								
3. Petronellaweg.	Gemengde Christelijke school.	119	8 656,50	103,—	1	3	—	1 Fr. A
Malang.								
4. Tjelaket.	Roomsch-katholieke meisjesschool.	27	1 470,—	55,—	1	—	—	—
Manado.								
5. Residentielaan.	Idem.	28	—	—	1	2	—	—
Padang.								
6. Naast de Roomsch-katholieke kerk.	Idem.	40	3 258,50	81,46	1	2	—	—
Semarang.								
7. Bangkong.	Idem.	72	3 576,—	50,11	1	1	—	—
Soerabaja.								
8. Boeboetan.	Gemengde Christelijke school.	51	6 528,55	147,82	1	1	—	—
Tegal.								
9. Panggoeng.	Gemengde neutrale school.	57	10 306,85	180,82	1	2	—	—
Algemeene totalen . .		599	f 56 088,90	f 93,63	10	16		2

...er Algemeene Middelbare School.

...leerkrachten. ...met: Middelbaar onderwijsbevoegdheden.	Totaal aantal verplichte leerkrachten.	Aantal niet-verplichte leerkrachten.	Subsidies in 1923 toegekend: voor het verplicht personeel (onzuiver bedragge-baseerd op den toestand op 15 Januari 1923).	voor schoolbedienden.	voor de huurwaarde.	voor eerste inrichting, onderhoud en aanvulling daarvan.	voor leermiddelen.	Algemeene totalen.	Terugbetaald na verrekening (ingevolge I. S. 1923 n°. 354) van de genoten subsidies over: 1921.	1922.
—	6	—	f 37 200,—	f 180,—	f 1 530,—	f 943,76	f 5 328,—	f 45 181,76	—	—
1 {K.I. / K.V.}	3	2	19 475,—	90,—	918,—	315,20	2 052,—	22 850,20	—	—
1 Fr. A	5	—	35 325,—	90,—	5 610,—	3 485,08	4 284,—	48 794,08	—	—
—	1	—	9 900,—	157,50	—	788,55	972,—	11 818,05	—	—
—	3	—	16 025,—	90,—	1 020,—	1 626,97	1 008,—	19 769,97	—	—
—	3	—	24 825,—	90,—	4 309,50	685,05	1 440,—	31 349,55	—	—
—	3	—	22 680,—	90,—	1 606,44	1 168,65	2 592,—	28 137,09	f 861,06	—
—	2	—	15 255,—	90,—	816,—	1 076,09	1 836,—	19 073,09	—	—
—	3	—	19 500,—	90,—	1 632,—	740,48	2 052,—	24 014,48	—	—
2	29	2	f 200 185,—	f 967,50	f 17 441,94	f 10 829,83	f 21 564,—	f 250 988,27	f 861,06	—

Bijlage P.

(Zie hoofdstuk K, afd. I, § II en III, van het verslag.)

OVERZICHT

van de in 1923 toegekende subsidiën ten behoeve van de particuliere opleidingsinrichtingen voor de vorming van Inlandsche onderwijzers en onderwijzeressen, zoomede ten behoeve van de particuliere Inlandsche lagere scholen en de particuliere Inlandsche meisjesscholen en Inlandsche huishoudleergangen.

1°. Particuliere opleidingsinrichtingen.

Gewesten.	Afdeelingen.	Aanwijzing van de school en plaats waar zij gevestigd is.	Toegekende subsidie ineens		Genoten subsidie							
			voor bouw en eerste inrichting.	voor verbouwing, vernieuwing of uitbreiding.	voor het onderwijzend personeel. Europeesch.	voor het onderwijzend personeel. Inlandsch.	voor de leerlingen. Intern.	voor de leerlingen. Extern.	voor de verdere uitgaven.	voor het onderwijs in nuttige handwerken.	voor het onderwijs in verband en gezondheidsleer.	voor het onderricht in lichaamsoefeningen.
Batavia.	Batavia.	Kweekschool voor Inlandsche onderwijzers te Batavia, uitgaande van de vereeniging „Associatie van Oost en West"	f 2 995,28	—	f28 402,50	f 3 118,68	f20 801,69	—	—	f 975,—	f 200,—	f 250,—
	Buitenzorg.	Kweekschool voor Inlandsche onderwijzers te Depok van het „Centraal Comité voor de oprichting en instandhouding van een seminarie te Depok" gevestigd te Amsterdam. . . .	—	—	2 715,—	1 612,50	7 020,—	—	—	—	—	—
Preanger-Regentschappen	Bandoeng.	Kweekschool voor Inlandsche onderwijzers te Bandoeng, uitgaande van de Nederlandsche Zendingsvereeniging te Rotterdam	729,67	f 5 280,—	7 492,50	2 186,88	5 148,—	—	—	—	—	—
	Idem.	Kweekschool (normaalschool) voor Inlandsche onderwijzeressen te Bandoeng, uitgaande van de „Van Deventer-vereeniging voor West-Java" te Batavia	43 914,—	—	—	—	15 032,—	—	—	—	—	—
Semarang.	Semarang.	Kweekschool voor Inlandsche onderwijzeressen (Fröbelkweekschool) te Semarang, genaamd Semarangsche Van Deventerschool, uitgaande van de „Kartini-vereeniging in Nederlandsch-Indië".	20 256,77	761,96	33 024,32	1 001,25	12 798,—	—	f 1 224,—	—	—	—
	Salatiga.	Kweekschool voor Inlandsche onderwijzers te Tingkir, uitgaande van het Comité voor de Salatiga-zending te Utrecht	683,19	—	3 766,56	1 593,12	5 616,—	—	111,05	—	—	—
	Idem.	Kweekschool voor Inlandsche onderwijzers te Ambarawa (voorheen te Mendoet, kweekschool C), uitgaande van de vereeniging „Roomsch-katholieke kweekschool te Moentilan"	7 774,36	—	3 374,88	5 791,26	13 770,—	—	1 893,—	—	—	150,—
	Pati.	Kweekschool voor Inlandsche onderwijzers te Mergaredja, uitgaande van de Doopsgezinde Zendingsvereeniging tot bevordering der Evangelieverbreiding in de Nederlandsche Overzeesche Bezittingen, gevestigd te Amsterdam	—	—	5 850,—	2 550,—	5 616,—	f 432,—	—	—	—	—
Soerabaja.	Djombang.	Kweekschool voor Inlandsche onderwijzers te Madjawarna, uitgaande van het Nederlandsch Zendelinggenootschap te Rotterdam.	751,04	—	5 445,—	2 250,—	5 772,—	—	—	—	—	—
Kedoe.	Magelang.	Kweekschool A voor Inlandsche onderwijzers te Moentilan, uitgaande van de vereeniging „Roomsch-katholieke kweekschool te Moentilan"	3 447,—	—	11 744,94	5 215,32	5 040,—	—	1 654,—	—	—	250,—
	Idem.	Kweekschool B voor Inlandsche onderwijzers te Moentilan, van dezelfde vereeniging . .	2 467,38	—	4 117,44	6 650,76	13 770,—	—	2 097,—	—	—	200,—
	Idem.	Kweekschool voor Inlandsche onderwijzeressen te Mendoet, sedert omgezet in een fröbelkweekschool, van dezelfde vereeniging. . .	1 133,—	—	9 915,—	1 125,—	5 712,—	—	1 697,—	150,—	—	100,—
Soerakarta.	Soerakarta.	Christelijke Hollandsch-Inlandsche kweekschool voor Inlandsche onderwijzers te Soerakarta, uitgaande van de Gereformeerde Zending	10 162,—	—	28 290,—	2 878,44	21 246,—	—	—	100,—	100,—	150,—
Jogjakarta.	Jogjakarta.	Kweekschool voor Inlandsche onderwijzers te Jogjakarta, van dezelfde zendingscorporatie	2 171,98	—	7 861,48	3 222,32	12 168,—	—	—	—	—	—
Tapianoeli.	Nias.	Kweekschool voor Inlandsche onderwijzers te Ombalata, uitgaande van de Rheinische Missions Gesellschaft te Barmen	—	—	4 395,—	1 990,—	9 240,—	—	—	—	—	—
	Bataklanden.	Kweekschool voor Inlandsche onderwijzers te Sipoholon, van dezelfde zendingscorporatie	—	—	7 995,—	1 782,—	924,—	3 528,—	—	—	—	—
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.	Bandjermasin.	Kweekschool voor Inlandsche onderwijzers te Bandjermasin, van dezelfde zendingscorporatie	—	—	2 985,—	575,—	5 544,—	—	—	—	—	—
Manado.	Manado.	Kweekschool voor Inlandsche onderwijzers te Kaloewatoe, uitgaande van het Sangi- en Talaud-Comité te Rotterdam	—	—	6 985,—	2 205,—	11 088,—	—	—	—	—	—

Gewesten.	Afdeelingen.	Aanwijzing van de school en plaats waar zij gevestigd is.	Toegekende subsidie ineens		Genoten subsidie							
			voor bouw en eerste inrichting.	voor verbouwing, vernieuwing of uitbreiding.	voor het onderwijzend personeel.		voor de leerlingen.		voor de verdere uitgaven.	voor het onderwijs in nuttige handwerken.	voor het onderwijs in verband en gezondheidsleer.	voor het onderricht in lichaamsoefeningen.
					Europeesch.	Inlandsch.	Intern.	Extern.				
Manado.	Manado.	Kweekschool voor Inlandsche onderwijzers te Tomohon, uitgaande van het Nederlandsch Zendelinggenootschap te Rotterdam	—	—	f 8 370,—	f 3 545,—	f 8 580,—	—	—	—	—	—
	Amoerang.	Kweekschool voor Inlandsche onderwijzers te Woloan, uitgaande van de Roomsch-katholieke kweekschool aldaar	—	—	5 100,—	1 944,—	3 696,—	—	—	—	—	—
	Midden-Selebes.	Kweekschool voor Inlandsche onderwijzers te Pendolo, uitgaande van het Nederlandsch Zendelinggenootschap te Rotterdam	—	—	1 800,—	—	2 304,—	—	—	—	—	—
Selebes en onderhoorigh.	Loewoe.	Normaalcursus voor de opleiding van Inlandsche onderwijzers te Rantepao, uitgaande van den Gereformeerden Zendingsbond	—	—	—	495,—	1 620,—	—	f 225,—	—	—	—
Amboina.	Ternate.	Kweekschool voor Inlandsche onderwijzers te Tobelo, uitgaande van de Utrechtsche Zendingsvereeniging te Utrecht	—	—	3 000,—	—	3 312,—	—	—	—	—	—
	Kai-eilanden.	Normaalcursus voor de opleiding van Inlandsche onderwijzers te Langgoer, verbonden aan de door de Roomsch-katholieke missie onderhouden standaardschool aldaar . . .	—	—	—	1 008,—	1 296,—	—	—	—	—	—
Timor en onderhoorigheden.	Soemba.	Normaalcursus voor de opleiding van Inlandsche volksonderwijzers te Pajeti, verbonden aan de standaardschool aldaar	—	—	—	1 026,—	3 360,—	—	75,—	—	—	—
	Flores.	Normaalcursus voor de opleiding van Inlandsche volksonderwijzers te Larantoeka, verbonden aan de standaardschool aldaar	—	—	—	1 170,—	1 840,—	—	20,70	—	—	—
	Idem.	Normaalcursus voor de opleiding van Inlandsche volksonderwijzers te Ndona, verbonden aan de standaardschool aldaar.	—	—	—	954,—	3 568,—	—	—	—	—	—
	Idem.	Normaalcursus voor de opleiding van Inlandsche volksonderwijzers te Lela, verbonden aan de standaardschool aldaar.	f 647,87	—	—	472,50	1 120,—	—	—	—	—	—
			f 97 133,54	f 6 041,96	f192 629,62	f 56 362,03	f207 001,69	f 3 960,—	f 8 996,75	f 1 225,—	f 300,—	f 1 100,—

2°. Particuliere Inlandsche lagere scholen.

Gewesten.	Afdeelingen.	Aantal scholen.	Subsidie voor: de kosten van eerste inrichting.	onderhoud en aanvullling der eerste inrichting.	de bezoldiging van het onderwijzend personeel.	het schooltoezicht.
			Java en Madoera.			
Banten	Zuid-Banten	1	—	f 100,—	f 828,—	—
Batavia	Meester-Cornelis	4	f 300,—	347,—	2 589,—	f 70,—
	Buitenzorg	5	—	606,—	3 097,—	—
	Krawang	2	2 151,—	236,—	1 632,—	—
Preanger Regentschappen	Bandoeng	5	—	818,—	3 480,—	—
	Tjiandjoer	2	—	268,—	575,—	—
	Soekaboemi	2	—	301,—	1 358,—	—
	Garoet	1	—	208,—	792,—	—
	Tasikmalaja	1	—	248,—	1 218,—	—
Tjerebon	Indramajoe	6	—	476,—	3 873,—	—
Pekalongan	Pemalang	4	—	310,—	1 614,—	—
Semarang	Semarang	2	—	312,—	2 016,—	—
	Salatiga	9	12 216,75	959,—	5 792,—	160,—
	Demak	7	—	924,—	5 130,—	—
	Pati	6	2 379,50	826,—	5 485,—	—
	Koedoes	11	3 187,50	844,—	4 707,—	—
Rembang	Toeban	1	—	134,—	150,—	284,—
	Bodjanegara	2	—	235,—	1 086,—	—
	Blora	3	—	1 030,—	5 424,—	—
Soerabaja	Soerabaja	4	—	558,—	3 975,—	—
	Sida'ardja	1	—	212,—	1 552,50	—
	Madjakerta	3	—	630,—	3 450,—	—
	Djombang	7	—	2 008,—	10 935,63	1 080,—
	Noord-Soerabaja	1	—	85,—	915,—	—
Pasoeroean	Malang	7	3 749,25	2 062,—	11 148,—	—
	Loemadjang	1	—	284,—	1 179,—	—
Besoeki	Bandawasa	1	—	85,—	712,50	—
	Djember	5	—	706,—	3 156,—	—
	Banjoewangi	2	—	185,—	1 016,—	—
Kedoe	Magelang	14	—	2 496,—	15 187,50	960,—
	Poerwaredja	6	—	892,—	3 450,—	—
	Keboemen	8	—	1 171,—	6 798,—	—
Jogjakarta	Jogjakarta	56	—	10 568,—	43 213,27	3 636,77
	Koelon Progo	8	—	1 668,—	7 602,42	—
	Goenoengkidoel	9	—	698,—	1 350,—	1 960,50
Soerakarta	Soerakarta	5	—	1 248,—	6 963,87	156,—
	Klaten	3	5 080,83	100,—	708,34	379,17
	Sragen	6	—	540,—	1 890,—	—
Madioen	Ngawi	1	—	70,—	615,—	—
	Panaraga	1	—	70,—	390,—	—
Kediri	Kediri	12	494,62	1 543,—	9 555,—	—
	Toeloengagoeng	3	82,35	414,—	2 185,50	—
	Berbek	1	—	85,—	615,—	—
	Blitar	1	—	100,—	720,—	—
		240	f 29 641,80	f 37 660,—	f 190 129,53	f 8 686,44

Gewesten.	Afdeelingen.	Aantal scholen.	Subsidie voor: onderhoud en aanvulling der eerste inrichting.	de bezoldiging van het onderwijzend personeel.	het schooltoezicht.
	Buitengewesten.				
Sumatra's Westkust	Padang.	1	f 200,—	f 240,—	—
Bengkoeloe.	Mana	1	40,—	1 530,—	—
Oostkust van Sumatra	Simeloengoen en de Karolanden	22	296,69	5 643,75	f 209,59
Westerafdeeling van Borneo . . .	Bandjermasin	1	50,—	399,—	—
	Sintang.	6	840,—	1 455,—	150,—
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	Doesoenlanden	6	160,—	2 715,—	70,—
	Koealakapoeas	26	780,—	11 383,50	515,—
Selébès en onderhoorigheden . . .	Makassar	15	2 450,—	1 478,30	154,16
	Soenggoeminasa	8	440,—	1 920,—	—
	Loewoe.	34	200,—	9 160,—	660,—
	Bantaeng	6	260,—	1 010,—	—
	Parépare	3	530,—	930,—	—
	Oost-Selébès	14	400,—	1 880,—	220,—
	Mandar.	15	420,—	3 605,—	—
Amboina.	Amboina	1	30,—	528,—	—
	Séram	41	1 045,—	11 270,—	100,—
	Aroe-eilanden	1	20,—	150,—	72,50
	Zuid-eilanden	2	400,—	156,25	78,13
	Kai-eilanden	34	23 993,87	7 065,—	2 497,50
	Tanimbar-eilanden.	28	1 000,—	9 495,—	507,50
Tapiannoeli.	Sibolga en Ommelanden . . .	141	261,—	63 242,50	120,—
	Padangsidimpoean (onderafd. Angkola en Sipirok)	35	—	18 465,—	860,—
	Idem (onderafd. Groot- en Klein-Mandailing, enz.)	7	—	3 332,—	—
	Idem (onderafd. Padanglawas) .	11	—	4 572,—	70,—
	Bataklanden (onderafd. Silindoeng)	95	48,—	54 592,—	2 320,—
	Idem (onderafd. Hoogvlakte van Toba).	77	—	36 430,—	1 800,—
	Idem (onderafd. Toba)	106	61,—	53 764,70	2 965,—
	Idem (onderafd. Baroes). . . .	22	—	7 257,—	370,—
	Idem (onderafd. Samosir) . . .	40	—	17 796,—	1 010,—
	Idem (onderafd. Dairilanden) . .	13	—	4 692,—	—
Timor en onderhoorigheden. . . .	Soemba.	39	98,35	9 098,—	—
	Flores	84	—	15 869,37	—
	Timor en eilanden	27	408,71	3 590,—	—
		962	f 34 432,62	f 364 714,37	f 14 749,38

Gewest.	Afdeeling.	Aantal scholen.	Toegekende subsidie voor: tegemoetkoming in het salaris van het onderwijzend personeel.	leermiddelen en schrijfbehoeften.	het schooltoezicht.
Manado	Manado (onderafd. Manado) . . .	59	f 45 271,—	f 2 433,—	f 180,—
	„ („ Tondano) . . .	78	70 722,50	4 566,94	210,—
	„ („ Amoerang). . .	83	78 097,50	4 880,50	300,—
	„ („ Sangihe-eilanden)	119	108 105,—	7 257,73	—
	„ („ Talaud-eilanden)	34	27 125,—	1 436,25	—
		373	f 329 321,—	f 20 574,42	f 690,—

3°. **Particuliere Inlandsche meisjesscho**

Gewesten.	Afdeelingen.	Aantal scholen.	Subsidie in éèns toegeke: voor kosten van bouw en eerste inrichting.	voor de kos van verbouwin vernieuwin of uitbreidi
Banten.	Zuid-Banten	1	—	—
Preanger Regentschappen.	Bandoeng	2	—	—
	Soekaboemi	1	—	—
	Garoet	1	—	—
Pekalongan	Pekalongan	1	—	—
Semarang.	Salatiga	1	f 685,—	—
Rembang.	Blora	1	—	—
	Toeban	1	—	—
	Bodjanegara	1	—	f 1 550,
Soerabaja.	Soerabaja	1	480,—	—
Kediri	Kediri	1	—	—
	Toeloengagoeng.	1	—	—
Sumatra's Westkust.	Agam	1	—	—
Selébès en onderhoorigheden	Bantaeng	1	—	80
Manado	Gorontalo	1	—	—
Timor en onderhoorigheden	Flores	2	—	232
Preanger Regentschappen	Tjiandjoer. . . } Inlandsche huishoudleergangen.	1	—	—
	Garoet . . . . } Inlandsche huishoudleergangen.	1	—	—
	Tasikmalaja . . } Inlandsche huishoudleergangen.	1	—	—
		21	f 1 165,—	f 1 862,

Gewesten.	Afdeelingen.	Aantal scholen.	Toegekende subsidie voor:	
			de school.	het schooltoezicht.
Ternate en Nieuw-Guiné	Halmahera	78	f 20 613,76	f 2 070,—
	Ternate	10	2 258,72	230,—
	Noord-Nieuw-Guiné	84	31 867,24	820,—
	West-Nieuw-Guiné	18	7 114,10	450,—
		190	f 61 853,82	f 3 570,—

Inlandsche huishoudleergangen.

Jaarlijksche subsidie toegekend:						
als tegemoetkoming in de bezoldiging van het onderwijzend personeel.		voor de leerlingen.	voor gewoon onderhoud en aanvulling der eerste inrichting.	voor onderwijs in de Nederlandsche taal.	voor onderwijs in nuttige handwerken.	voor verdere uitgaven.
Europeesch.	Inlandsch.					
—	f 975,—	—	f 82,—	—	f 180,—	f 164,—
—	2 970,—	—	388,—	—	360,—	690,—
—	1 425,—	—	140,—	—	180,—	280,—
—	800,—	—	197,—	—	180,—	366,—
—	870,—	—	120,—	—	—	—
—	330,—	—	56,—	—	180,—	112,—
—	975,—	—	184,—	f 360,—	180,—	368,—
—	180,—	—	61,—	—	180,—	122,—
—	540,—	—	121,—	360,—	180,—	242,—
—	1 005,—	—	86,—	360,—	180,—	172,—
—	420,—	—	68,—	—	180,—	132,—
—	1 296,75	—	234,—	360,—	180,—	300,—
—	470,—	—	96,—	—	180,—	192,—
—	230,—	—	43,—	—	—	—
—	280,—	—	68,—	360,—	180,—	136,—
f 3 600,—	540,—	f 5 610,—	—	—	—	—
—	180,—	—	—	—	—	68,—
—	180,—	—	—	—	—	66,—
—	180,—	—	—	—	—	74,—
f 3 600,—	f 13 846,75	f 5 610,—	f 1 944,—	f 1 800,—	f 2 520,—	f 3 484,—

RECAPITULATIE.

OMSCHRIJVING.	Java. [1] Particuliere Inlandsche lagere scholen.	Java. [1] Particuliere kweekscholen voor Inlandsche onderwijzers.	Buitengewesten. [2] Particuliere Inlandsche lagere scholen.	Buitengewesten. [2] Particuliere kweekscholen en normaal-cursussen voor Inlandsche onderwijzers.	Algemeene totalen.
Subsidie in ééns voor kosten van bouw en eerste inrichting	f 30 806,80	f 96 485,67	—	f 647,87	f 127 940,34
Subsidie in ééns voor kosten van verbouwing, vernieuwing of uitbreiding.	1 550,66	6 041,96	f 312,—	—	7 904,62
Jaarlijksche subsidie voor gewoon onderhoud en aanvulling der eerste inrichting.	39 397,—	—	34 639,62	—	74 036,62
Jaarlijksche subsidie voor de bezoldiging van het onderwijzend personeel	201 916,28	191 195,15	699 155,37	57 796,50	1 150 063,30
Subsidie voor de leerlingen	—	149 941,69	5 610,—	61 020,—	216 571,69
Jaarlijksche subsidie voor het schooltoezicht. . . .	8 686,44	—	19 009,38	—	27 695,82
Subsidie voor onderwijs in nuttige handwerken . .	2 160,—	625,—	360,—	—	3 145,—
Subsidie voor onderwijs in verband- en gezondheidsleer	—	300,—	—	—	300,—
Subsidie voor onderwijs in de Nederlandsche taal. .	1 440,—	—	360,—	—	1 800,—
Subsidie voor onderwijs in de theorie der opvoedkunde	—	600,—	—	—	600,—
Subsidie voor onderwijs in lichaamsoefeningen. . .	—	1 100,—	—	—	1 100,—
Subsidie voor de reiskosten	—	111,05	—	—	111,05
Subsidie voor de leermiddelen, schrijfbehoeften en verdere uitgaven	2 948,—	8 565,—	20 902,42	320,70	32 736,12
Subsidie voor de huishoudleergangen	—	—	748,—	—	748,—
Niet te onderscheiden subsidie (voormalige gewesten Ternate en Nieuw-Guiné)	—	—	61 853,82	—	61 853,82
Totalen . . .	f 288 905,18	f 454 965,52	f 842 950,61	f 119 785,07	f 1 706 606,38

[1] Namelijk de gewesten: Banten, Batavia, Preanger-Regentschappen, Pekalongan, Semarang, Rembang, Soerabaja, Kedoe, Soerakarta, Jogjakarta en Kediri.

[2] Namelijk de gewesten: Sumatra's Westkust, Bengkoeloe, Oostkust van Sumatra, Tapiannoeli, Westerafdeeling van Borneo, Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, Selébès en onderhoorigheden, Manado, Amboina, Ternate, Nieuw-Guiné en Timor en onderhoorigheden.

Bijlage Q.

(Zie hoofdstuk K, afd. III, van het verslag.)

STATISTISCHE EN ANDERE OPGAVEN

betreffende de Europeesche en Inlandsche CHRISTENGEMEENTEN in Nederlandsch-Indië (daaronder ook de zendingsgemeenten), meerendeels volgens de over 1923 ingekomen gegevens.

A. PROTESTANTSCHE EEREDIENST.

1°. Gevestigde Kerk.

Europeesche Christengemeenten.

STANDPLAATSEN DER PREDIKANTEN, met bijbehoorende kerkelijke afdeeling.	Organiek aantal predikanten.	Aantal predikanten aanwezig op ult. 1923.	Aantal Protestantsche Europeanen op ult. 1923.		Aantal lidmaten op ult. 1923.		Aantal in 1923 aangenomen lidmaten.		Aantal gedoopten gedurende 1923. Kinderen		Aantal gedoopten gedurende 1923.	Aantal in 1923 ingezegende huwelijken.	Aantal catechisanten gedurende 1923	
			Civielen.	Militairen.	Civielen.	Militairen.	Civielen.	Militairen.	in echt geboren.	buiten echt geboren	Volwassenen.		Civielen.	Militairen.
Java en Madoera.														
Batavia, met Weltevreden, de benedenstad, de afdeeling Tangerang, de residentiën Banten en Lampoengsche districten	a) 5	4	b) * 16 107	* 225	* 5 924	* 130	* 155	—	* 180	* 3	* 1	* 23	* 1127	—
Meester-Cornelis, met de afdeeling Krawang.	1	1	3 366	106	1 074	32	66	2	68	6	3	14	390	16
Buitenzorg, met de afdeeling van dien naam	a) 1	1	3 100	92	915	4	12	—	53	—	1	7	266	1
Soekaboemi, met de afdeeling van dien naam en de afdeelingen Tjiandjoer, Soemedang, Lamongan, Soekapoera en Galoeh (Tjerebon)	1	1	1 369	—	292	—	—	—	14	6	—	2	90	—
Bandoeng, met de hoofdplaats en de afdeeling van dien naam.	a) 2	1	± 9 000	± 2000	—	—	68	12	95	2	5	26	870	25
Tjerebon, met de residentie Tjerebon (uitgenomen de afdeeling Galoeh) .	1	1	c) ** 854	—	** 256	—	—	—	** 15	** 2	—	—	** 78	—
Pekalongan, met de afdeelingen Pekalongan en Batang	—	—	694	—	—	—	–	—	25	7	2	—	105	—
Tegal, met de afdeelingen Pemalang en Brebes	1	1	1 548	—	—	—	24	—	89	10	2	—	200	—
Semarang, met de afdeelingen Semarang en Kendal	2	2	5 865	29	2 026	18	46	—	42	12	10	6	616	—
Salatiga, met de afdeeling van dien naam en de afdeelingen Ambarawa en Oengaran	1	1	864	64	338	33	—	—	31	2	—	—	94	—
Pati, met de afdeeling van dien naam en de afdeelingen Koedoes, Blora, Grobogan, Japara, Demak en Rembang.	1	1	709	—	349	—	3	—	29	2	1	2	123	—
Madjakerta, met de afdeeling van dien naam en de afdeelingen Djombang, Bodjanegara, Toeban en Lamongan.	1	—	1 908	—	584	—	11	—	44	—	—	1	183	—
Soerabaja, met de hoofdplaats en de afdeeling van dien naam en de afdeelingen Gresik, Sampang, Bangkalan en Pamekasan	a) 3	3	± 16 000	—	—	—	79	—	147	—	2	15	1265	—
Pasoeroean, met de afdeeling van dien naam en de afdeelingen Bangil (uitgenomen de onderafdeeling Lawang) en Sida'ardja	1	1	1 385	—	312	—	11	—	33	—	—	1	120	—
Malang, met de afdeeling van dien naam en de onderafdeeling Lawang (afdeeling Bangil).	a) 1	1	* 2 305	* 225	* 828	* 185	* 29	* 1	* 70	* 11	* 5	* 5	* 477	—
Prabalingga, met de afdeeling van dien naam en de afdeelingen Kraksaän, Loemadjang (Pasoeroean) en Djember (Besoeki).	1	—	1 636	—	508	—	4	—	24	—	—	—	147	—
Bandawasa, met de afdeeling van dien naam en de afdeelingen Panaroekan, Banjoewangi, Soemenep en Besoeki en de residentie Bali en Lombok .	1	1	1 292	—	356	—	10	—	27	3	—	1	114	—
Poerwaredja, met de afdeeling van dien naam en de afdeelingen Tjilatjap, Keboemen (Kedoe), Poerwakerta en Banjoemas.	1	—	1 147	97	562	69	3	—	22	—	—	1	175	—

a) Ter voorziening in de godsdienstige behoeften der mindere militairen en der minder gegoede leden van de Protestantsche gemeenten waren op ult. 1923 van landswege aangestelde godsdienstleeraars (zie I. S. 1889 n°. 170, juncto 1894 n°. 150) bescheiden op de garnizoensplaatsen Batavia, Buitenzorg, Tjimahi, Magelang, Ambarawa, Soerabaja. Malang en Bandoeng.

b) Waar over 1923 nog geen opgaven zijn ontvangen, zijn de cijfers van 1922 opgenomen. Deze zijn met een * aangeduid.

c) Waar over 1923 en 1922 geen opgaven zijn ontvangen, zijn de cijfers van 1921 opgenomen. Deze zijn met ** aangeduid.

STANDPLAATSEN DER PREDIKANTEN, met bijbehoorende kerkelijke afdeeling.	Organiek aantal predikanten.	Aantal predikanten aanwezig op ult. 1923.	Aantal Protestantsche Europeanen op ult. 1923.		Aantal lidmaten op ult. 1923.		Aantal in 1923 aangenomen lidmaten.		Aantal gedoopten gedurende 1923.			Aantal in 1923 ingezegende huwelijken.	Aantal catechisanten gedurende 1923.	
									Kinderen		Volwassenen.			
			Civielen.	Militairen.	Civielen.	Militairen.	Civielen.	Militairen.	in echt geboren.	buiten echt geboren.			Civielen.	Militairen.
Magelang, met de afdeeling van dien naam en de afdeelingen Temanggoeng, Wanasaba (Kedoe), Bandjarnegara en Poerbalingga (Banjoemas)	a) 1	1	1 098	340	539	139	2	13	33	8	3	—	799	43
Jogjakarta, met de residentie Jogjakarta	1	1	1 765	38	617	3	2	—	36	—	1	3	306	—
Soerakarta, met de residentie Soerakarta	1	1	—	16	—	6	1	—	40	1	1	2	311	—
Madioen, met de residentie Madioen en de afdeeling Berbek (res. Kediri)	1	1	1 493	—	814	—	6	—	22	1	—	—	112	—
Kediri, met de residentie Kediri (uitgenomen de afdeeling Berbek)	1	1	1 620	1	1 105	1	9	—	16	—	1	—	211	—
Totalen voor de kerkelijke afdeelingen op Java en Madoera (met de Lampoengsche districten en Bali en Lombok)	30	25	75 125	3 233	17 399	620	541	28	1155	76	38	109	8 179	85
Buitengewesten.														
Padang, met de Padangsche Benedenlanden en de residentie Bengkoeloe.	1	1	1 000	60	100	2	5	—	21	—	2	1	150	—
Fort de Kock, met de Padangsche Bovenlanden en de residentie Tapiannoeli.	1	1	834	45	213	11	—	—	35	3	—	1	143	—
Palembang, met de residentiën Palembang, Djambi en Bangka en onderhoorigheden	1	1	1 032	58	391	7	5	2	53	3	1	1	111	—
Medan, met het gouvernement Oostkust van Sumatra	1	1	± 5 000	—	—	—	—	—	65	—	—	5	210	—
Koetaradja, met het gouvernement Atjeh en onderhoorigheden	1	1	1 146	212	407	142	3	1	58	4	1	—	73	—
Pontianak, met de residentiën Westerafdeeling van Borneo en Riau en onderhoorigheden en de assistent-residentie Belitoeng	1	1	* 359	* 45	* 44	* 3	—	—	* 15	—	—	* 2	* 79	—
Bandjermasin, met de residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	1	—	** 3 348	—	** 667	—	—	—	** 47	** 3	** 5	—	—	—
Makassar, met het gouvernement Selebes en onderhoorigheden, de onderafdeeling Donggala van de afdeeling Midden-Selebes (Manado) en de afdeeling Soembawa (Timor en onderhoorigheden)	2	1	—	* 109	—	—	* 25	—	* 20	—	* 2	* 13	* 471	—
Manado, met de residentiën Manado (uitgenomen de onderafdeeling Donggala van de afdeeling Midden-Selebes) en Ternate en onderhoorigheden	1	—	1 174	4	337	2	31	—	27	5	1	4	925	—
Amboina, met de residentie Amboina (uitgenomen de onderafdeeling Banda)	2	2	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Bandanaira, met de onderafdeeling Banda en de residentie Nieuw-Guiné	—	—	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Koepang, met de residentie Timor en onderhoorigheden (uitgenomen de afdeeling Soembawa)	1	1	* 181	—	60	—	—	—	* 4	* 6	—	—	* 63	—
Totalen voor de 12 kerkelijke afdeelingen in de Buitengewesten (met uitzondering van de Lampoengsche districten en Bali en Lombok)	13	10	14 074	533	2 219	167	69	3	345	24	12	27	2 225	—
Totalen voor Java en Madoera	30	25	75 125	3 233	17 399	620	541	28	1 155	76	38	109	8 179	85
In 't geheel alzoo voor de Europeesche Christengemeenten der Indische Protestantsche Kerk	43	35	89 199	3 766	19 618	787	610	31	1 500	100	50	136	10 404	85

Inlandsche Christengemeenten. *d)*

GEMEENTEN OF AFDEELINGEN VAN INLANDSCHE CHRISTENEN.	Organiek aantal hulppredikers.	Aantal hulppredikers aanwezig op ult. 1923.	Aantal Protestantsche Inlanders en met hen gelijkgestelden op ult. 1923. Inlanders. Civielen.	Inlanders. Militairen.	Vreemde Oosterlingen.	Aantal lidmaten op ult. 1923. Inlanders. Civielen.	Inlanders. Militairen.	Vreemde Oosterlingen.	Aantal in 1923 aangenomen Inlandsche lidmaten. Civielen.	Militairen.	Aantal gedoopten gedurende 1923. Kinderen in echt geboren.	Kinderen buiten echt geboren.	Volwassenen.	Aantal in 1923 ingezegende huwelijken.	Aantal Inlandsche catechisanten gedurende 1923. Civielen.	Militairen.
Java en Madoera.																
e) **Batavia (hoofdplaats) en Serang	*f)*—	—	*2 254	*360	—	*477	*173	—	*78	*34	*62	*30	*22	*16	*99	*23
Batavia (Depok, Toegoe en Tjilegon)	1	1	864	—	—	298	—	—	19	—	28	1	2	8	214	—
**Meester-Cornelis	*f)*—	—	978	627	—	307	551	—	19	4	85	6	10	13	27	18
**Buitenzorg	—	—	98	183	—	29	40	—	—	—	20	—	—	—	10	18
**Soekaboemi, Soemedang en Madjalengka (Tjerebon)	*f)*—	—	65	44	—	15	14	—	—	—	16	—	7	4	4	4
**Bandoeng en Tjimahi	—	—	1 061	642	—	369	412	—	31	44	89	10	17	11	23	53
**Salatiga (met Ambarawa en Banjoebiroe)	*f)*—	—	180	164	—	85	71	—	14	—	25	1	1	2	78	5
**Soerabaja	—	—	—	—	—	289	40		12	—	13	—	3	3	219	—
**Malang en Lawang	*f)*—	—	* 899	498	—	*302	*305	—	*48	*46	*123	*14	*8	*12	*217	—
**Prabalingga	—	—	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
**Magelang	*f)*—	—	1 209	742	—	285	595	—	38	36	90	13	24	20	364	63
**Jogjakarta	—	—	336	116	—	55	42	—	7	11	40	3	2	6	15	14
**Soerakarta	—	—	58	115	—	63	19	—	7	2	7	10	1	2	30	9
**Gombong, Tjilatjap en Poerwaredja	*f)*—	—	440	401	—	207	349	—	—	—	46	8	4	1	88	33
Semarang	*f)*—	—	377	283	—	172	229	—	6	10	35	—	23	3	17	5
Elders op Java (verspreid wonenden)	—	—	91	—	—	49	—	—	3	—	21	4	—	—	—	—
Totalen voor genoemde gemeenten en afdeelingen op Java en Madoera	1	1	8 910	4 175	—	3 002	2 840	—	282	187	700	100	124	101	1 405	245
Buitengewesten.																
**Koetaradja, met Atjeh	*f)*—	—	1 943	1222	—	531	681	—	22	10	176	19	9	2	446	19
**Fort de Kock, Padangpandjang en Padang	*f)*—	—	728	448	—	216	235	—	16	17	76	12	14	10	42	80
**Palembang, Djambi en Bangka	—	—	279	139	—	71	86	—	—	—	29	10	2	—	—	—
**Pontianak, met de residentiën Westerafdeeling van Borneo en Riau en onderhoorigheden en de assistent-residentie Belitoeng	—	—	*164	*334	—	*156	*115	—	*20	*26	*41	—	*8	*5	*4	*4
**Manado (hoofdplaats), met Gorontalo en Paleleh c. a.	—	—	14 522	107	—	2 333	61	—	137	—	313	216	32	86	1 112	—
Airmadidi, met omliggende gemeenten *g)*	1	1	29 067	—	—	10 675	—	—	924	—	960	119	40	252	3 011	—
Tondano, „ „ „ *g)*	1	1	20 713	—	—	12 383	—	—	380	—	1 094	49	14	212	1 958	—
Tomohon, „ „ „ *g)*	1	1	*8 691	—	—	*3 362	—	—	*199	—	*342	*16	*17	*87	*900	—
Sonder, „ „ „ *g)*	1	1	21 804	—	—	6 086	—	—	198	—	820	44	11	209	3 347	—
Langoan, „ „ „ *g)*	1	1	42 435	—	—	15 969	—	—	393	—	1 990	56	9	266	3 500	—
Ratahan, „ „ „ *g)*	1	1	16 293	—	—	4 545	—	—	278	—	610	24	11	140	2 993	—
Koemelemboeai, „ „ *g)*	1	1	15 418	—	—	4 279	—	—	689	—	783	96	20	149	1 324	—
Amoerang, „ „ „ *g)*	1	1	16 403	—	—	4 838	—	—	472	—	573	69	13	172	667	—
Taratara, „ „ „ *g)*	1	—	12 086	—	—	2 651	—	—	231	—	357	130	36	80	1 742	—
Maoembi, „ „ „ *g)*	1	1	17 066	—	—	3 558	—	—	484	—	605	516	271	124	1 060	—
Makassar	*f)*—	—	1 676	—	—	755	—	—	464	—	6	74	91	6	107	—

d) Hieronder zijn alleen begrepen de *gevestigde* Christengemeenten, aangesloten bij de Indische Protestantsche Kerk, dus uitgezonderd zendingsgemeenten. Op Java, behalve te Depok en Toegoe (residentie Batavia), behooren tot de Protestantsche Inlanders der eerstbedoelde gemeenten grootendeels Amboineezen en Menadoneezen, die als militairen of als bureelbeambten in 's lands dienst zijn.

e) Bij de met ** aangeduide Inlandsche Christengemeenten of afdeelingen daarvan, is organiek geen hulpprediker geplaatst; het dienstwerk wordt er uitgeoefend door de predikanten of den predikant van het betrokken gewest.

f) Zoowel te Batavia, te Meester-Cornelis, te Soekaboemi, te Salatiga, te Malang, te Magelang, te Poerwaredja, te Semarang en te Tjimahi als te Koetaradja, Fort de Kock en Makassar is een Inlandsche leeraar geplaatst.

g) Aan de gevestigde Inlandsche Christengemeenten (Protestantsche) in de Minahasa waren bij het einde van 1923 bovendien verbonden 99 Inlandsche leeraars en voorts een aantal Inlandsche schoolmeesters, die tevens als godsdienstonderwijzer en voorganger bij de godsdienstoefeningen werkzaam zijn. Bij den hulpprediker te Tomohon, belast met de opleiding van kweekelingen voor het Inlandsche leeraarsambt in de Minahasa, bekwaamden zich op ult. 1923 22 jongelieden.

Gemeenten of afdeelingen van Inlandsche Christenen.	Organiek aantal hulppredikers.	Aantal hulppredikers aanwezig op ult. 1923.	Aantal Protestantsche Inlanders en met hen gelijkgestelden op ult. 1923. Inlanders. Civielen.	Inlanders. Militairen.	Vreemde Oosterlingen.	Aantal lidmaten op ult. 1923. Inlanders. Civielen.	Inlanders. Militairen.	Vreemde Oosterlingen.	Aantal in 1923 aangenomen Inlandsche lidmaten. Civielen.	Militairen.	Aantal gedoopten gedurende 1923. Kinderen in echt geboren.	Kinderen buiten echt geboren.	Volwassenen.	Aantal in 1923 ingezegende huwelijken.	Aantal Inlandsche catechisanten gedurende 1923. Civielen.	Militairen.
Loewoek, met de afdeelingen Boni en Oost-Selebes en de onderafdeelingen Kolaka en Malili (afd. Loewoe) . . .	1	1	* 10 541	—	*6	*467	—	—	*87	—	*676	*12	* 1635	*38	—	—
Mamasa, met de afdeelingen Mandar, Loewoe (met uitzondering van de onderafdeelingen Kolaka en Malili) en Paré Paré (met uitzondering van de afdeelingshoofdplaats Paré Paré)	1	1	25 843	—	—	254	—	—	55	—	26	1 070	186	67	509	—
Amboina, met de gemeenten op het schiereiland Laitimor	i) 2	2	** 12 120	—	—	**6012	—	—	**339	—	**318	**55	**4	** 108	** 1 825	—
Roemahtiga, met de gemeenten op het schiereiland Hitoe	1	1	** 9 098	—	—	**4495	—	—	**292	—	**339	**62	**8	** 104	** 1 811	—
Saparoea, met de gemeenten op de eilanden Haroekoe, Saparoea en Noesalaoet	1	1	* 29 892	—	—	*15226	—	—	**675	—	*587	*133	*6	*196	*3 256	—
Elat, met de gemeenten op de Kai- en Aroe-eilanden	1	1	* 5 547	*28	—	*273	*28	—	*40	—	*316	*9	*72	*81	*1 972	*8
Larat, met de gemeenten op de Tanimbar- en Babar-eilanden . . . . . h)	1	2	* 8 317	—	—	*2 751	—	—	*609	—	*106	*163	*70	*151	*1 869	—
Piroe, met de gemeenten op het eiland Seran bewesten Siroeawan in het zuiden en Wahai in het noorden, alsmede op het eiland Boano . . .	1	—	* 5 338	*51	—	*1 078	*15	—	*98	—	*98	*127	*133	*63	*968	—
Bandanaira en Nieuw-Guiné	1	1	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Amahai, met de gemeenten op het eiland Seran beoosten Siroeawan in het zuiden en Wahai in het noorden	1	1	* 4 323	—	—	*1 029	—	—	*123	—	*87	*130	*80	*29	*676	—
Ternate, met de gemeenten in de residentie Ternate en onderhoorigheden	1	1	610	—	—	231	—	—	—	—	25	4	2	2	50	—
Koepang	k) 2	2	10 903	75	—	10 76	29	—	54	—	77	309	121	40	614	—
Babaoe, met de gemeenten op het eiland Timor (met uitzondering van Koepang) en op het eiland Sawoe . .	1	—	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Kapan (Midden-Timor)	1	1	3 334	74	—	36	8	—	—	—	11	107	264	2	2 941	55
Lole, met de gemeenten op het eiland Roti (met uitzondering van Baä). .	1	—	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Baä . . . . j)	1	1	* 21 416	*10	—	* 1 357	*1	—	*170	—	*1436	*121	*627	*104	*2 442	—
Serwaroe, met de gemeenten op de Leti-eilanden, het eiland Sermata, de Zuidwester- en de Damar-eilanden	1	1	11 156	—	—	2 086	—	—	430	—	314	11	148	148	922	—
Wonreli	1	—	8 141	—	—	2 307	—	—	176	—	125	160	133	106	1 017	—
Kalabahi	1	1	6 500	19	—	83	11	—	48	—	4	219	452	24	294	—
Tjamplong	1	1	* 1 041	—	—	*24	—	—	—	—	*1	*13	*14	—	*192	—
Totalen voor de Buitengewesten . . .	32	28	393408	2 507	6	111193	1 270	—	8 103	53	13321	4 155	4 553	3 063	43 571	166
" " Java en Madoera (zie hiervóór)	1	1	8 910	4 175	—	3 002	2 840	—	282	187	700	100	124	101	1 405	245
In 't geheel alzoo (voor zoover opgegeven) voor de Inlandsche Christengemeenten aangesloten bij de Indische Protestantsche Kerk	l) 33	29	402318	6 682	6	114195	4 110	—	8 385	240	14021	4 255	4 677	3 164	44 976	411

h) Bij de gevestigde Inlandsche Christengemeenten op de Ambonsche eilanden waren bij het einde van 1923 bovendien in dienst 144 Inlandsche leeraars en verder een groot aantal z.g. goeroe's. Deze zijn godsdienstonderwijzers en voorgangers bij de godsdienstoefeningen, als hoedanig soms schoolmeesters, soms ook andere gemeenteleden aangesteld worden.

i) Een dezer hulppredikers bleef uitsluitend belast met de opleiding van kweekelingen voor het Inlandsche leeraarsambt in de residentie Amboina. Op ult. 1923 bekwaamden zich onder zijne leiding 44 jongelieden voor die bestemming.

j) In de gevestigde Inlandsche Christengemeenten in de residentie Timor en onderhoorigheden waren bij het einde van 1923 bovendien in dienst 79 Inlandsche leeraars en verder een groot aantal z.g. goeroe's, die tevens als godsdienstonderwijzers en voorgangers bij de godsdienstoefeningen werkzaam zijn.

k) Een dezer hulppredikers is uitsluitend belast met de opleiding van kweekelingen voor het Inlandsche leeraarsambt in de residentie Timor en onderhoorigheden. Op ult. 1923 bekwaamden zich onder zijne leiding 44 jongelieden voor die bestemming.

l) Toegestaan zijn 33 hulppredikers, doch voor één is geen ressort aangewezen. Als van landswege bezoldigde Inlandsche leeraars bij de Inlandsche Christengemeenten als in deze tabel bedoeld, waren op ult. 1923 in het geheel 322 in dienst. In opleiding voor het Inlandsche leeraarsambt waren op ult. 1923 110 jongelieden.

2°. Zendingsgemeenten.

STANDPLAATSEN VAN DE ZENDELINGEN.		Aantal der gemeenten en bij-gemeenten.	Samenstelling der gemeenten en bij-gemeenten op ult. 1923. Inlanders en Vreemde Oosterlingen. Mannen.	Vrouwen.	Kinderen.	TOTAAL.	Aantal lidmaten. Mannen.	Vrouwen.	TOTAAL.	Aantal van de in 1923 gedoopte Inlanders en Vreemde Oosterlingen. Volwassenen.	Kinderen in echt geboren.	Kinderen buiten echt geboren.	TOTAAL.	aangenomen lidmaten. Inlanders en Vreemde Oosterlingen.	gesloten huwelijken. Inlanders en Vreemde Oosterlingen.
Banten.	*a)*														
Rangkasbitoeng *b)* . .	N.Z.V.	1	31	35	28	94	25	33	58	—	2	—	2	3	1
Batavia.															
Kwitang	id.	1	44	62	71	177	44	62	106	1	7	—	8	5	2
Meester-Cornelis. . .	id.	5	163	182	303	648	148	176	324	2	24	—	26	13	7
Buitenzorg.	id.	1	66	103	120	289	66	103	169	13	12	—	25	7	5
Poerwakarta	id.	7	83	122	283	488	85	126	211	7	21	—	28	13	1
Depok	id.	1	45	48	67	160	32	33	65	—	4	2	6	—	1
Batavia	S.A.C.	1	58	71	41	170	50	58	108	75	—	—	75	—	—
		16	459	588	885	1932	425	558	983	98	68	2	168	38	16
Preanger-Regentschappen.															
Bandoeng	N.Z.V.	1	128	111	189	428	88	78	166	2	8	—	10	11	2
Soekaboemi	id.	4	140	169	398	707	101	120	221	—	41	—	41	—	5
Garoet	id.	5	14	23	45	82	12	22	34	6	5	—	11	5	2
		10	282	303	632	1217	201	220	421	8	54	—	62	16	9
Tjerebon.															
Indramajoe	id.	4	116	110	159	385	100	86	186	32	38	—	70	33	1
Madjalengka	id.	5	144	167	184	495	114	140	254	10	28	—	38	5	5
		9	260	277	343	880	214	226	440	42	66	—	108	38	6
Pekalongan.															
Pemalang	S. Z.	4	25	26	33	84	15	15	30	3	4	—	7	—	1
Moga.	id.	2	65	71	118	254	65	71	136	9	10	—	19	9	5
Batang	—	—	56	28	36	120	47	24	71	—	—	—	—	—	—
		6	146	125	187	458	127	110	237	12	14	—	26	9	6
Semarang.															
Semarang	S. Z.	1	105	137	75	317	68	80	148	20	6	—	26	5	2
Poerwadadi	id.	4	94	110	147	351	86	94	180	8	9	—	17	8	2
Kalitjeret	id.	10	158	147	240	545	100	121	221	10	16	—	26	—	8
Salatiga	id.	2	57	92	110	259	57	92	149	3	11	—	14	4	1
Tingkir	id.	1	4	7	12	23	4	7	11	—	1	—	1	—	—

a) De letters in deze kolom duiden de genootschappen of vereenigingen aan, in dienst waarvan de betrokken zendelingen staan.
A. Z. = Hersteld Apostolische Zendingsgemeente in de eenheid der apostelen, te Enkhuizen;
B. Z. = Bazeler Zendingsgenootschap te Bazel;
C. A. = Classis Amsterdam der Gereformeerde Kerken;
D. Z. = Doopsgezinde vereeniging tot bevordering der evangelieverbreiding in de Nederlandsche overzeesche bezittingen, te Amsterdam;
G. Z. = Zending der Gereformeerde Kerken in Nederland onder heidenen en Mohammedanen;
H. L. = Heilsleger;
J. C. = Java-Comité, te Amsterdam;
U. Z. = Utrechtsche Zendingsvereeniging, te Utrecht;
L. Z. = Nederlandsch Luthersch genootschap voor in- en uitwendige zending, te Amsterdam;
M. E. Ch. = Missionary Society of the Methodist Episcopal Church;
N. Z. G. = Nederlandsch Zendelinggenootschap, te Rotterdam;
N. Z. V. = Nederlandsche Zendingsvereeniging, te Rotterdam;
R. Z. = Rijnsch Zendinggenootschap, te Barmen;
S. A. C. = Seventh-day Adventist Church;
S. T. C. = Sangi- en Talaud-Comité;
S. Z. = Salatiga-zending.
b) Hier werkt de zendeling van Buitenzorg.

STANDPLAATSEN VAN DE ZENDELINGEN.		Aantal der gemeenten en bij-gemeenten.	Samenstelling der gemeenten en bij-gemeenten op ult. 1923. Inlanders en Vreemde Oosterlingen.							Aantal van de in 1923 gedoopte Inlanders en Vreemde Oosterlingen.				aan-genomen lidmaten. Inlanders en Vreemde Oosterlingen.	gesloten huwelijken. Inlanders en Vreemde Oosterlingen.
			Mannen.	Vrouwen.	Kinderen.	Totaal.	Aantal lidmaten. Mannen.	Aantal lidmaten. Vrouwen.	Aantal lidmaten. Totaal.	Volwassenen.	Kinderen in echt geboren.	Kinderen buiten echt geboren.	Totaal.		
Wanaredja	S. Z.	1	29	32	94	155	29	32	61	—	6	—	6	2	1
Ambarawa	id.	3	75	87	366	528	54	67	121	15	44	—	59	4	5
Oengaran	id.	2	33	34	28	95	33	34	67	15	5	—	20	15	1
Pati / Mangaredja	id.	2	408	527	1058	1993	208	282	490	32	—	—	32	32	20
Kedoengpendjalin	D. Z.	9	9	4	19	32	204	283	487	32	—	—	32	—	20
Kajoeapoe	id.	5	75	85	132	292	67	78	145	20	—	—	20	20	3
Kelet	id.	2	—	—	—	104	—	—	54	—	—	—	—	—	—
		42	1047	1262	2281	4694	910	1170	2134	155	98	—	253	90	63
Rembang.															
Blora	S. Z.	4	103	70	78	251	80	50	130	6	7	—	13	6	3
Bodjanegara	id.	7	71	75	61	207	67	74	141	2	2	—	4	1	3
Rembang	H. L.	1	45	32	45	122	33	24	62	—	—	—	—	25	37
		12	219	177	184	580	185	148	333	8	9	—	17	32	43
Soerabaja.															
Madjakerta	N. Z. G.	2	88	116	169	373	88	116	204	2	8	—	10	2	2
Madjawarna	id.	6	770	920	1612	3302	770	920	1690	24	114	1	139	109	41
Segaran	id.	6	246	275	366	887	245	275	520	2	32	—	34	8	12
		14	1104	1311	2147	4562	1103	1311	2414	28	154	1	183	119	55
Pasoeroean.															
Swaroe	id.	3	586	691	1798	3075	586	691	1277	—	—	—	—	39	40
Sitiardja	id.	4	722	804	1647	3173	646	727	1373	153	87	—	240	104	38
		7	1308	1495	3445	6248	1232	1418	2650	153	87	—	240	143	78
Besoeki.															
Bandawasa	id.	8	699	746	1587	3032	699	746	1445	—	131	—	131	22	41
Jogjakarta.															
Jogjakarta	G. Z.	9	315	293	556	1164	325	300	625	111	110	1	222	22	12
Soerakarta.															
Soerakarta	id.	8	216	249	319	784	216	249	465	76	66	—	142	22	5
Banjoemas.															
Poerbalingga	id.	7	171	187	261	619	137	163	300	12	22	—	34	6	7
Kedoe.															
Magelang	id.	6	45	41	59	145	41	40	81	14	11	—	25	4	3
Wanasaba	id.	2	16	13	14	43	14	10	24	3	—	—	3	3	4
Keboemen	id.	9	146	155	267	568	111	116	227	18	37	—	55	5	4
Poerwaredja	id.	9	146	175	306	627	146	175	321	26	31	—	57	6	4
Temanggoeng	id.	2	70	56	70	196	55	49	104	20	1	—	21	13	1
		28	423	440	716	1579	367	390	757	81	80	—	161	31	16

STANDPLAATSEN VAN DE ZENDELINGEN.		Aantal der gemeenten en bij-gemeenten.	Samenstelling der gemeenten en bij-gemeenten op ult. 1923.							Aantal van de in 1923					
			Inlanders en Vreemde Oosterlingen.							gedoopte Inlanders en Vreemde Oosterlingen.				aangenomen lidmaten.	gesloten huwelijken.
			Mannen.	Vrouwen.	Kinderen.	TOTAAL.	Aantal lidmaten.			Volwassenen.	Kinderen		TOTAAL.	Inlanders en Vreemde Oosterlingen.	
							Mannen.	Vrouwen.	TOTAAL.		in echt geboren.	buiten echt geboren.			
Kediri.															
Kediri	N. Z. G.	9	511	566	1103	2180	511	566	1077	15	45	—	60	35	32
Pareredja	id.	7	425	432	891	1748	425	432	857	14	64	—	78	44	25
		16	936	998	1994	3928	936	998	1934	29	109	—	138	79	57
Madioen.															
Madioen	id.	6	131	152	217	500	131	152	283	75	24	—	99	8	4
Sumatra's Westkust.															
Padang	R. Z.	3	274	164	164	602	200	85	285	30	17	—	47	22	2
Noord-Pagaï	id.	7	152	153	240	545	152	153	305	2	20	—	22	9	12
Zuid-Pagaï.	id.	2	2	2	10	14	2	2	4	—	1	—	1	—	—
Padang	S.A.C.	1	16	20	34	70	25	20	45	8	—	—	8	1	—
		13	444	339	448	1231	379	260	639	40	38	—	78	32	14
Tapiannoeli.															
Sibolga	R. Z.	16	927	1126	3421	5474	1418	1596	3014	180	364	—	544	111	53
Boengabondar . . .	id.	13	417	495	1462	2374	494	575	1069	4	133	—	137	8	13
Simatorkis.	id.	8	109	99	238	446	109	99	208	1	27	—	28	6	7
Pakantan	id.	3	120	115	182	417	112	107	219	18	20	—	38	18	7
Boengabondar . . .	id.	10	164	196	596	956	199	222	421	5	56	—	61	58	15
Sibolga	id.	8	613	714	2037	3364	708	989	1697	67	210	—	277	63	35
Boengabondar . . .	id.	2	88	101	322	511	95	108	203	1	28	—	29	—	5
Pearadja	id.	14	3326	3899	7037	14262	2935	3687	6622	56	778	—	834	398	90
Simorangkir	id.	14	2733	3193	5820	11746	2515	2610	5125	11	476	—	487	340	96
Sipahoetar.	id.	15	2199	2807	5253	10259	2199	2807	5006	17	448	—	465	126	87
Sipoholon	id.	15	1918	2565	4825	9308	1918	2565	4483	69	415	—	484	180	73
Pangariboean. . . .	id.	31	2259	2547	5530	10336	2259	2547	4806	35	506	—	541	306	99
Pangaloan	id.	12	2488	2925	5613	11026	2488	2925	5413	21	525	—	546	189	131
Onanhasang	id.	10	1620	1908	3854	7382	1620	1908	3528	51	427	—	478	199	80
Lintong ni Hoeta . .	id.	36	4172	4199	11767	20138	2645	2929	5574	53	696	—	749	128	102
Parmonangan . . .	id.	13	572	888	2381	3841	572	888	1460	42	101	—	143	128	102
Balige	id.	4	347	389	644	1380	347	389	736	13	62	—	75	49	17
Dolok Sanggoel . . .	id.	14	1033	1251	2759	5043	963	1119	2082	205	471	—	676	75	4
Bonandolok	id.	15	1476	1975	2704	6155	1389	1902	3291	100	278	—	378	109	35
Boetar	id.	18	2889	3559	7731	14179	2889	3559	6448	71	594	—	665	472	83
Djandjikatogoe . . .	id.	14	1508	1630	3872	7010	1411	1567	2978	58	243	—	301	54	17
Loembanloboe . . .	id.	15	472	433	981	1886	472	433	905	3	52	—	55	35	12
Balige	id.	14	2627	3024	5591	11242	2627	3024	5651	74	434	—	508	260	62
Lagoeboti	id.	13	2216	2206	4176	8598	1194	2083	3277	138	374	—	512	154	59
Sigoempar.	id.	17	2090	2127	4392	8609	2090	2127	4217	48	221	—	269	120	58
Sitorang-djae	id.	23	1630	1529	3138	6297	1630	1529	3159	14	150	—	164	354	40

STANDPLAATSEN VAN DE ZENDELINGEN.		Aantal der gemeenten en bij-gemeenten.	Samenstelling der gemeenten en bij-gemeenten op ult. 1923. Inlanders en Vreemde Oosterlingen. Mannen.	Vrouwen.	Kinderen.	TOTAAL.	Aantal lidmaten. Mannen.	Vrouwen.	TOTAAL.	Aantal van de in 1923 gedoopte Inlanders en Vreemde Oosterlingen. Volwassenen.	Kinderen in echt geboren.	Kinderen buiten echt geboren.	TOTAAL.	aangenomen lidmaten. (Inlanders en Vreemde Oosterlingen.)	gesloten huwelijken. (Inlanders en Vreemde Oosterlingen.)
Pangoeroeran . . .	R. Z.	11	653	633	1270	2556	653	633	1286	110	230	—	340	17	19
Nainggolan	id.	20	1169	1331	2214	4714	1169	1331	2500	329	503	—	832	58	56
Ambarita	id.	10	241	255	622	1118	241	255	496	110	160	—	270	19	15
Baroes	id.	21	516	514	1291	2321	516	514	1030	54	208	—	262	216	26
Sidikalang.	id.	15	621	616	1337	2574	621	616	1237	44	133	—	177	—	16
Sogoeadoe	id.	23	2528	2871	3423	8822	2528	2871	5399	476	766	—	1242	158	53
Hoemene	id.	11	1659	1952	3286	6897	1705	1960	3665	358	532	—	890	655	36
Lahewa.	id.	11	611	726	839	2176	611	726	1337	123	175	—	298	26	8
Lolowoea	id.	17	1562	1716	2848	6126	1562	1716	3278	565	281	—	846	321	28
Hilimariaja	id.	15	2087	2102	2371	6560	1543	1742	3285	1479	252	—	1731	79	38
Sifaoroasi	id.	22	1138	1287	2470	4895	1138	1287	2425	450	568	—	1018	114	25
Ombolata	id.	3	554	719	1282	2555	505	641	1146	127	109	—	236	69	6
Goenoengsitoli . . .	id.	11	1803	2359	3697	7859	1803	2359	4162	134	413	—	547	149	47
Laweloe	id.	22	2083	2257	3277	7617	2083	2257	4340	181	340	—	521	101	55
Lolowaoe	id.	7	555	622	801	1978	561	799	1360	—	63	—	63	19	16
Saoea	id.	10	1797	1948	2163	5908	—	—	—	285	242	—	527	—	4
		596	59590	67808	129517	256915	54537	64001	118538	6180	13064	—	19244	5941	1830
Bengkoeloe.															
Sipirok	id.	4	84	87	72	243	79	86	165	6	8	—	14	—	2
Padang	S. A. C.	2	10	9	5	24	3	3	6	—	—	—	—	2	—
Bengkoeloe	id.	2	3	1	2	6	2	1	3	—	—	—	—	—	—
		8	97	97	79	273	84	90	174	6	8	—	14	2	2
Palembang.															
Palembang	H. L.	3	85	68	27	180	14	20	34	161	14	—	175	16	2
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.															
Bandjermasin . . .	R. Z.	1	213	111	189	513	165	90	255	1	13	8	22	5	4
Koealakapoeas (Beneden-Kapoeas) . . .	id.	1	267	295	352	914	262	289	551	6	31	1	38	6	8
Mandoemai (Beneden-Kahajan)	id.	11	292	295	544	1131	275	283	558	14	73	—	87	24	18
Pahandoet (id.) . . .	id.	5	122	103	155	380	110	90	200	3	11	—	14	5	5
Tewah	id.	10	326	167	239	732	243	156	399	94	13	—	107	1	—
Kasoengan.	C. A.	2	39	36	51	126	39	36	75	—	2	—	2	—	—
Laham	R. Z.	1	—	—	—	—	—	—	—	6	—	—	6	—	2
Poeroektjaoe	B. Z.	4	93	40	51	184	93	40	133	10	4	1	15	—	—
Mengkatip	id.	3	110	99	175	384	110	99	209	13	18	—	31	31	6
Tamianglajang . . .	id.	—	48	34	44	126	43	33	76	7	7	—	14	4	2
		38	1510	1180	1800	4490	1340	1116	2456	154	172	10	336	76	45

STANDPLAATSEN VAN DE ZENDELINGEN		Aantal der gemeenten en bij-gemeenten.	Samenstelling der gemeenten en bij-gemeenten op ult. 1923. Inlanders en Vreemde Oosterlingen. Mannen.	Vrouwen.	Kinderen.	TOTAAL.	Aantal lidmaten. Mannen.	Vrouwen.	TOTAAL.	Aantal van de in 1923 gedoopte Inlanders en Vreemde Oosterlingen. Volwassenen.	Kinderen in echt-geboren.	Kinderen buiten echt geboren.	TOTAAL.	aangenomen lidmaten. (Inlanders en Vreemde Oosterlingen.)	gesloten huwelijken. (Inlanders en Vreemde Oosterlingen.)
Westerafdeeling van Borneo.															
Singkawang	M.E.Ch.	7	174	88	150	412	105	51	156	13	23	—	36	120	8
Mampawah	id.	2	28	19	20	67	14	6	20	—	—	—	—	12	1
		9	202	107	170	479	119	57	176	13	23	—	36	132	9
Manado.															
Taripa	N.Z.G.	8	294	337	286	917	294	337	631	28	43	—	71	28	24
Pendolo.	id.	12	713	654	—	1367	—	—	—	—	13	—	13	—	37
Poso	id.	19	652	615	617	1884	652	615	1267	—	28	—	28	—	68
Tentena.	id.	13	778	772	644	2194	778	772	1550	1	39	—	40	—	90
Watoetaoe.	id.	14	286	358	275	919	202	258	460	184	18	12	214	18	16
Bomba	id.	22	298	428	308	1034	136	231	367	359	3	14	376	—	5
Tagoelandang . . .	S.T.C.	11	2387	2584	2460	7431	1138	1603	2741	153	254	66	473	294	86
Ondang	id.	17	3401	4249	1483	9133	1124	2202	3326	32	193	3	228	100	77
Hoeloe	id.	17	4279	5459	1665	11403	1372	2552	3924	120	331	11	462	215	154
Noord-Taboekan. . .	id.	19	1739	1679	2179	5597	736	1124	1860	18	97	11	126	75	40
Zuid-Taboekan . . .	id.	14	2889	2643	2374	7906	721	1383	2104	43	96	8	147	155	61
Tamako.	id.	24	3383	3293	3410	10086	1550	2316	3866	19	190	10	219	110	62
Manganitoe	id.	24	3936	3659	9089	16684	1026	2614	3640	—	159	6	165	46	1
Kalawaranapoeti . .	H. L.	1	137	91	10	238	—	—	—	—	10	—	10	3	—
Sibedi	id.	13	684	645	608	1937	37	8	45	18	—	—	18	7	—
Palolo	id.	12	778	620	152	1550	55	77	132	96	—	—	96	43	1
Koelawi	id.	13	558	489	349	1396	73	29	102	95	71	—	166	32	—
Kantéwoe	id.	12	589	567	188	1344	53	19	72	166	—	—	166	242	—
Bora	id.	12	824	636	181	1641	36	32	68	179	30	—	209	38	—
		277	28605	29778	26278	84661	9983	16172	26155	1511	1575	141	3227	1406	722
Amboina.															
Galela	U. Z.	10	103	96	126	325	57	54	111	44	1	—	45	5	3
Loloda	id.	8	193	185	324	702	54	62	116	118	53	—	171	5	3
Morotai	id.	7	181	139	290	610	51	21	72	61	23	16	100	—	—
Tobelo	id.	16	881	770	1106	2757	192	22	214	2	116	3	121	6	28
Djailolo	id.	20	284	285	539	1108	44	37	81	30	51	12	93	13	12
Gamlaha	id.	25	780	550	940	2270	96	86	182	—	68	10	78	7	20
Boeli.	id.	4	145	137	210	492	25	21	46	—	13	2	15	14	1
Lelialie	id.	6	215	165	235	615	42	26	68	21	21	—	42	2	2
Leksoela	id.	15	791	628	588	2007	312	322	634	17	81	—	98	—	12
Boeroe	id.	6	316	269	555	1140	106	99	205	10	2	49	61	1	13
Hollandia	id.	11	941	957	2255	4153	210	205	415	8	16	1	25	18	14

STANDPLAATSEN VAN DE ZENDELINGEN.		Aantal der gemeenten en bij-gemeenten.	Samenstelling der gemeenten en bij-gemeenten op ult. 1923.							Aantal van de in 1923					
			Inlanders en Vreemde Oosterlingen.							gedoopte Inlanders en Vreemde Oosterlingen.				aan-genomen lidmaten.	gesloten huwelijken.
			Mannen.	Vrouwen.	Kinderen.	Totaal.	Aantal lidmaten.			Volwassenen.	Kinderen		Totaal.	Inlanders en Vreemde Oosterlingen.	
							Mannen.	Vrouwen.	Totaal.		in echt geboren.	buiten echt geboren.			
Wahdesarmi	U. Z.	14	874	861	2100	3835	158	138	296	4	22	12	38	10	6
Mansiman	id.	4	859	773	1357	2989	247	246	493	128	245	—	373	59	32
Miei	id.	29	855	978	1867	3700	684	770	1454	80	89	—	169	107	14
Bosnèk	id.	1	414	353	499	1266	46	33	79	—	28	—	28	21	3
Kapauer	id.	2	4	3	6	13	2	2	4	—	—	—	—	—	—
Fakfak	id.	5	298	218	420	936	16	9	25	429	416	—	845	—	—
Bentoeni	id.	7	170	174	300	644	73	87	160	10	23	—	33	19	10
Merauke	id.	4	431	251	—	682	150	84	234	15	6	6	27	17	9
		194	8735	7792	13717	30244	2565	2324	4889	977	1274	111	2362	304	182
Timor en onderhoorigheden.															
Midden-Soemba . . .	G. Z.	3	148	138	191	477	98	82	180	25	19	—	44	9	—
West-Soemba. . . .	id.	1	109	75	115	299	54	42	96	1	9	—	10	—	—
		4	257	213	306	776	152	124	276	26	28	—	54	9	—

In aansluiting aan de in het Verslag 1923 verstrekte soortgelijke opgaaf, over het tijdvak 1 Juli 1922 t/m ult. Juni 1923, volgt hier een overzicht der in het tijdvak 1 Juli 1923 t/m ult. Juni 1924 genomen regeeringsbeschikkingen, betreffende de toelating (of intrekking der toelating) tot uitoefening van hun dienstwerk, zoowel van zendelingen als van hulpzendelingen.

ZENDELINGEN.

NAMEN DER ZENDELINGEN.	Standplaats.	Gebied voor hetwelk de bijzondere toelating, bedoeld bij art. 123 van het Regeeringsreglement, is verleend.	Gouvernements-besluit, waarbij de toelating is verleend voor het tegenwoordig gebied.	Gouvernements-besluit, waarbij aan den zendeling *voor het eerst* toelating tot uitoefening van het zendingswerk in Nederlandsch-Indië is verleend.	TOELICHTINGEN.
		Seventhday Adventists Church.			
Luther Pendjaitan.	Bengkoeloe.	Res. Bengkoeloe (behalve de afd. Mana).	12 Juli 1923 n°. 25.	12 Juli 1923 n°. 25.	
L. O. Pattison.	Soerabaja.	Hoofdplaats Soerabaja.	15 Oct. 1923 n°. 12.	27 Nov. 1919 n°. 51.	
Wong Ngen Pan.	Padang.	Hoofdplaats Padang.	14 Nov. 1923 n°. 59.	14 Nov. 1923 n°. 59.	
A. Munson.	Manado.	Hoofdplaats Manado.	7 April 1924 n°. 35.	29 April 1918 n°. 36.	
		Malaysian Union of Seventhday-Adventists.			
P. Drinhaus.	Singkawang.	Hoofdplaatsen Batavia, Semarang en Soerabaja.	10 Jan. 1924 n°. 17.	10 Jan. 1924 n°. 17.	
S. Rantoeng.	Manado.	Hoofdplaats Manado.	7 April 1924 n°. 33.	7 April 1924 n°. 33.	
		Utrechtsche Zendingsvereeniging.			
O. Werkman.	Leksoela.	Eiland Boeroe (res. Amboina).	31 Dec. 1923 n°. 44.	1 Mei 1918 n°. 31.	
F. J. Jens.	Manokwari.	Gedeelte der afd. West-Nieuw-Guiné, gelegen benoorden 4° 30′ zuiderbreedte, en de afdeeling Noord-Nieuw-Guiné (res. Amboina).	28 Dec. 1923 n°. 35.	30 Oct. 1912 n°. 41.	
F. Slump.	Fakfak.	Gedeelte der afd. West-Nieuw-Guiné, gelegen benoorden 4° 30′ zuiderbreedte.	5 Febr. 1924 n°. 16.	5 Febr. 1924 n°. 16.	
J. Eygendaal.	Idem.	Idem.	Idem.	Idem.	
		Missionary Society of the Methodist Episcopal Church.			
H. C. Bower.	Kediri.	Onder de Chineezen in de res. Kediri.	6 Dec. 1923 n°. 13.	25 Sept. 1913 n°. 64.	
Idem.	—	Onder de Chineezen in de res. Pasoeroean.	21 Maart 1924 n°. 25.	Idem.	
A. H. Prussner.	Weltevreden.	Res. Batavia.	18 Dec. 1923 n°. 12.	18 Dec. 1923 n°. 12.	
J. P. Stamer.	Singkawang.	Singkawang.	24 Juni 1924 n°. 24.	24 Juni 1924 n°. 24.	
		Nederlandsche Zendingsvereeniging, te Rotterdam.			
H. Lasschuit.	Bandoeng.	Resn. Batavia, Tjerebon en Preanger-Regentschappen.	25 Mei 1924 n°. 17.	25 Mei 1924 n°. 17.	
J. Schuurmans.	Fakfak.	Onderafdn. Kolaka (afd. Loewoe) en Kendari (afd. Oost-Selebes) en distrn. Roembia en Poleang en eiland Kamboeno (Moena) der onderafd. Oost-Selebes (gouv. Selebes en onderh.).	26 April 1924 n°. 35.	26 April 1924 n°. 35.	

NAMEN DER ZENDELINGEN.	Standplaats.	Gebied voor hetwelk de bijzondere toelating, bedoeld bij art. 123 van het Regeeringsreglement, is verleend.	Gouvernementsbesluit, waarbij de toelating is verleend voor het tegenwoordig gebied.	Gouvernementsbesluit, waarbij aan den zendeling *voor het eerst* toelating tot uitoefening van het zendingswerk in Nederlandsch-Indië is verleend.	TOELICHTINGEN.
		Leger des Heils.			
Th. Bridson.	—	Gouvernementslanden op Java en Madoera en het rechtstreeks bestuurd gebied van de bezittingen buiten Java en Madoera, met uitzondering van de gewesten Madoera, Besoeki, Djambi, Bali en Lombok en Atjeh en onderhoorigheden, en voor wat betreft de residentiën Tapiannoeli met uitzondering van het gedeelte, dat gelegen is buiten de afdeelingen Sibolga en Batangtaroe, Padangsidimpoean en Natal en Batang Natal, en Manado uitsluitend de hoofdplaats Manado, alsmede in de niet tot het rechtstreeks bestuurd gebied behoorende onderafdeeling Paloe van laatstgenoemd gewest.	24 Dec. 1923 n°. 26.	—	
M. Bridson-Fyfe.	—	Idem.	Idem.	—	
I. E. Engstrom.	—	Idem.	Idem.	—	
K. Roëd-Larsen.	—	Idem.	Idem.	—	
A. Beasley.	—	Idem.	Idem.	—	
B. Webb.	—	Idem.	Idem.	—	
W. G. Harris.	—	Idem.	Idem.	—	
R. Harris-Webber.	—	Idem.	Idem.	—	
E. B. Warnes.	—	Idem.	Idem.	—	
G. M. Waters.	—	Idem.	Idem.	—	
M. J. van de Werken.	—	Idem.	Idem.	—	
A. B. Gugelmann.	—	Idem.	Idem.	—	
H. Lauter.	—	Idem.	Idem.	—	
E. A. Walo.	—	Idem.	Idem.	—	
E. Rosendahl.	—	Idem.	Idem.	—	
P. Berge.	—	Idem.	Idem.	—	
H. G. Veerenhuis.	—	Idem.	Idem.	—	
J. S. Cardinaal.	—	Idem.	Idem.	—	
P. van der Tang.	—	Idem.	Idem.	—	
H. A. P. Kuneken.	—	Idem.	Idem.	—	
J. W. Beaumont.	—	Idem.	Idem.	—	
A. Beaumont-Gregg.	—	Idem.	Idem.	—	
A. Farmer.	—	Idem.	Idem.	—	
G. Steen.	—	Idem.	Idem.	—	
W. Kuh.	—	Idem.	Idem.	—	
E. W. Seur.	—	Idem.	Idem.	—	
T. Pontiainen.	—	Idem.	Idem.	—	
A. Kuiper.	—	Idem.	Idem.	—	

HULPZENDELINGEN.

Verleende toelatingen.

Namen der hulpzendelingen, benevens datum en nummer der gouv. besluiten, waarbij hun de toelating is verleend.	Gebied voor hetwelk de toelating is verleend.
Willy Adam (20 Aug. 1923 n°. 28)	Dajaksche streken der onderafd. Kota Waringin (res. Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo).
Abraham Talakua (13 Sept. 1923 n°. 25)	Onderafdeeling Boeroe (res. Amboina).
Augustinus Holle (idem.)	Idem.
Augustinus Wattimena (idem.)	Idem.
Benjamin Pattipeiluhu (idem.)	Idem.
Dominggus Sahetapij (idem.)	Idem.
Everhardus Uriulal (idem.)	Idem.
Frans Silanno (idem.)	Idem.
Frederik Pattiasina (idem.)	Idem.
Frederik Talakua (idem.)	Idem.
Hermanus Lesilolo (idem.)	Idem.
Johan Soselisa (idem.)	Idem.
Johanatan Nanulaitta (idem.)	Idem.
Johozua Pattinasarane (idem.)	Idem.
Jakob Ferdinandus (idem.)	Idem.
Petrus Siahaija (idem.)	Idem.
Petrus Lesilolo (idem.)	Idem.
Salmon Siahainenia (idem.)	Idem.
Zifnath Silahooij (idem.)	Idem.
Henoch Hoeta Soit (1 April 1924 n°. 23)	Gouv. Oostkust van Sumatra.

B. ROOMSCH-KATHOLIEKE EEREDIENST.

1°. Statiën voor Europeanen.

Volgnummer.	STAND-PLAATSEN.	BIJBEHOORENDE KERKELIJKE AFDEELING.	Zielental der R.-K. bevolking op einde 1923. Europeanen en met hen gelijkgestelden. Civielen.	Militairen.	Inlanders.	Vreemde Oosterlingen.	TOTAAL.	Aantal gedoopten in 1923. Kinderen.	Volwassenen.	TOTAAL.	Aantal van hen die in 1923 de eerste H. Communie deden.	Aantal van in 1923 ingezegende huwelijken.	Aantal dienstdoende geestelijken op einde 1923. Van landswege bezoldigd. Geestelijke van den 1sten rang (Apost. Vicaris)	Geestelijken van den 2den rang. Pastoors.	Onderpastoors.	Geestelijken van den 3den rang.	Buiten bezwaar van den lande. Hulppriesters.	Missionarissen.	TOTAAL.
1	Batavia.	Omvattende de residentie Batavia (met uitzondering van de afd. Buitenzorg), alsmede de residentie Banten . . .	7 598	416	298	55	8 367	503	71	574	184	96	—	1	4	—	3	1	9
2	Buitenzorg	Omvattende de afd. Buitenzorg (res. Batavia) en de afd. Soekaboemi (res. Preanger-Regentschappen)	2 005	85	45	4	2 139	94	26	120	82	13	—	—	1	—	2	9	12
3	Bandoeng.	Omvattende de residentie Preanger-Regentschappen (met uitzondering van de afd. Soekaboemi) en de afd. Galoeh (Tjerebon)	3 808	1000	145	10	4 963	255	46	301	172	37	—	—	1	—	4	—	5
4	Tjerebon.	Omvattende de residentie Tjerebon (met uitzondering van de afd. Galoeh) alsmede de residentie Pekalongan .	1 620	—	20	5	1 645	92	1	93	27	6	—	1	—	—	1	—	2
5	Semarang	Omvattende de residentie Semarang en het gezondheids-etablissement Plantoengan	4 866	60	216	835	5 977	135	90	225	283	46	—	1	1	—	4	2	8
6	Soerakarta	Omvattende de residentie Soerakarta	1 155	6	293	16	1 470	91	103	194	116	13	—	1	—	—	2	—	3
7	Madioen.	Omvattende de residentie Madioen	789	—	26	—	815	56	3	59	16	10	—	—	—	—	1	1	2
8	Malang.	Omvattende de residentiën Pasoeroean, Besoeki en Madoera . .	3 007	203	89	14	3 313	189	34	223	156	39	—	1	1	—	1	—	3
9	Jogjakarta.	Omvattende de residentie Jogjakarta, en het niet tot de statie Magelang behoorende gedeelte van Banjoemas . . .	1 300	25	3 864	10	5 199	355	215	570	267	47	—	1	2	—	2	2	7
10	Magelang.	Omvattende de afdn. Magelang, Temanggoeng en Wanasaba (res. Kedoe), Bandjarnegara, Poerbalingga en Poerwakerta (res. Banjoemas) en de hoofdplaats Banjoemas	1 110	250	470	33	1 863	160	105	265	57	31	—	—	—	1	2	—	3
11	Soerabaja.	Omvattende de residentiën Soerabaja, Kediri en Rembang	5 361	150	57	40	5 608	604	37	641	187	47	—	2	—	—	2	—	4

Volgnummer.	STANDPLAATSEN.	BIJBEHOORENDE KERKELIJKE AFDEELING.	Zielental der R.-K. bevolking op einde 1923. Europeanen en met hen gelijkgestelden. Civielen.	Militairen.	Inlanders.	Vreemde Oosterlingen.	TOTAAL.	Aantal gedoopten in 1923. Kinderen.	Volwassenen.	TOTAAL.	Aantal van hen die in 1923 de eerste H. Communie deden.	Aantal van in 1923 ingezegende huwelijken.	Aantal dienstdoende geestelijken op einde 1923. Van landswege bezoldigd. Geestelijke van den 1sten rang (Apost. Vicaris).	Geestelijken van den 2den rang. Pastoors.	Onderpastoors.	Geestelijken van den 3den rang.	Buiten bezwaar van den lande. Hulppriesters.	Missionarissen.	TOTAAL.
12	Koetaradja.	Omvattende het gouvernement Atjeh en onderhoorigheden en de noordelijke havens van Sumatra's Westkust en Tapiannoeli . . .	461	250	113	260	1 084	47	10	57	41	10	—	1	—	—	1	—	2
13	Medan.	Omvattende het gouvernement Oostkust van Sumatra	2 026	30	40	290	2 386	65	4	69	46	12	—	1	—	—	2	—	3
14	Padang.	Omvattende de residentiën Sumatra's Westkust en Tapiannoeli .	1 659	157	80	593	2 489	152	71	223	148	21	—	—	1	—	5	—	6
15	Samboeng.	Omvattende de residentiën Bangka en onderhoorigheden, Palembang en Riau en onderhoorigheden, alsmede de assistent-residentie Belitoeng .	654	48	73	188	963	108	30	138	17	20	—	—	—	1	1	—	2
16	Manado.	Omvattende het gouvernement Selebes en onderhoorigheden en de residentie Manado. .	419	—	12 194	5	12 618	932	307	1 239	467	128	—	1	—	2	7	—	10
17	Pontianak.	Omvattende de residentiën Westerafdeeling van Borneo en Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	268	55	2 148	2049	4 520	339	126	465	108	33	—	—	—	—	—	20	20
		Totalen voor de vermelde 17 statiën .	38 106	2735	20 171	4407	65 419	4177	1279	5 456	2374	609	—	11	11	4	40	35	101

3°. Roomsch-katholieke zendingsgemeenten.

Standplaatsen van de zendelingen.		Aantal der gemeenten en bij-gemeenten.	Samenstelling der gemeenten en bij-gemeenten op ult. 1923.							Aantal van de in 1923					
							Aantal lidmaten.			gedoopten.				aangenomen lidmaten.	gesloten huwelijken.
										Vol-wassenen.	Kinderen		Totaal.		
			Mannen.	Vrouwen.	Kinderen.	Totaal.	Mannen.	Vrouwen.	Totaal.		in echt geboren.	buiten echt geboren.			
Amboina.															
Langgoer	a) C.H.H.I.	7	518	435	470	1 423	—	—	—	42	50	2	94	3	17
Tasheën	id.	4	449	350	394	1 193	—	—	—	43	70	5	118	8	11
Naman	id.	5	617	502	540	1 659	—	—	—	19	39	1	59	116	20
Roemat	id.	6	307	260	243	800	—	—	—	17	43	2	62	22	12
Ohvideer toetoe	id.	6	188	168	150	506	—	—	—	7	37	—	44	53	7
Watoear	id.	6	596	480	453	1 469	—	—	—	96	100	—	196	152	18
Oewat	id.	6	635	520	550	1 705	—	—	—	32	95	2	129	155	34
Haar	id.	3	204	200	198	602	—	—	—	21	33	2	56	49	8
Hollat	id.	8	400	363	380	1 143	—	—	—	80	70	—	150	309	13
Olilit	id.	5	602	540	550	1 692	—	—	—	32	85	4	121	135	17
Amitoefoe	id.	6	550	508	430	1 488	—	—	—	7	93	6	106	209	7
Krawam Sangliat	id.	5	394	360	352	1 106	—	—	—	8	70	1	79	95	19
Moessidate	id.	5	653	620	655	1 928	—	—	—	90	138	6	234	76	31
Larat	id.	4	236	166	270	666	—	—	—	34	38	3	75	230	4
Merauke	id.	7	99	44	144	287	—	—	—	39	28	2	69	255	—
Okaba	id.	3	8	7	43	58	—	—	—	—	12	4	16	100	—
Totalen		86	6 456	5 523	5 822	17 725	—	—	—	567	1 001	40	1 608	1 967	218
Westerafdeeling van Borneo.															
Pontianak	V.P.C.	18	261	98	308	667	—	—	—	16	96	2	114	37	7
Singkawang	id.		254	148	590	992	—	—	—	39	94	—	133	32	11
Nangasedjiram	id.		382	324	424	1 130	—	—	—	29	18	8	55	22	3
Laham	id.		136	39	106	281	—	—	—	—	32	—	32	12	7
Pamangkat	id.		129	65	206	400	—	—	—	10	28	3	41	5	1
Sambas	id.		60	29	128	217	—	—	—	5	9	—	14	3	2
Benoeaoedjoeng	id.		256	244	283	783	—	—	—	8	17	1	26	6	2
Njaroemkep	id.		15	4	31	50	—	—	—	19	31	—	50	10	—
Totalen		18	1 493	951	2 076	4 520	—	—	—	126	325	14	465	127	33

a) C.H.H.I. = Congregatie van het Heilige Hart van Issoudun.
V.P.C. = Vereeniging der Paters Capucijnen te Handel.

2°. Statiën voor Inlandsche Christenen

(waaronder begrepen zoowel de gevestigde gemeenten als de zendingsposten).

Volgnummer.	Standplaatsen.	Bijbehoorende kerkelijke afdeeling.	Europeanen.	Aantal Roomsch-katholieke Inlandsche Christenen op einde 1923: Inlanders.	Vreemde Oosterlingen.	Totaal.	Aantal der in 1923 gedoopten: Kinderen.	Volwassenen.	Totaal.	Aantal van hen die in 1923 de eerste H. Communie deden.	Aantal van in 1923 ingezegende huwelijken.	Aantal dienstdoende geestelijken op einde 1923 — van landswege bezoldigd: Geestelijke van den 1sten rang.	Geestelijken van den 2den rang: Pastoors.	Onderpastoors.	Geestelijken van den 3den rang.	buiten bezwaar van den lande: Hulppriesters.	Missionarissen.	Totaal.
		Gevestigde gemeenten.																
1	Larantoeka (Flores).	Omvattende Oost-Flores en Solor met de eilanden Adonara, Lomblen, Alor, Solor en de andere tot die groep behoorende eilanden, zoomede de hoofdplaats Koepang (res. Timor en onderhoorigheden) . .		14 336	—	14 336	950	385	1 335	505	169	—	—	—	—	5	1	6
2	Maoemere (Flores).	Omvattende de onderafd. Maoemere, de noord- en zuidzijde van het eiland Flores benevens de onderafd. Ngada en Manggarai .		34 092	—	34 092	2 756	1 070	3 826	1 237	354	—	—	—	3	8	5	16
		Zendingsposten.																
3	Moentilan.	Omvattende de voormalige afdeeling Moentilan (res. Kedoe) en de aangrenzende afdeelingen van dat gewest, alsmede de afdeeling Koelon Praga (res. Jogjakarta)		1 706	7	1 713	165	73	238	113	16	—	—	—	—	—	6	6
4	Mendoet.	Omvattende het onderdistrict Mendoet (res. Kedoe) en aangrenzende plaatsen		313	—	313	48	17	65	39	3	—	—	—	—	—	2	2
5	Tandjoeng-sakti.	Omvattende de afdeeling Mana (res. Bengkoeloe) .		358	11	369	19	4	23	6	3	—	—	—	—	—	1	1
6	Lahoeroes.	Omvattende de landschappen Miomaffo, Beboeki, Insana en Normoeti (onderafd. Noord-Midden-Timor en Beloe)		11 972	—	11 972	768	527	1 295	638	87	—	—	—	1	2	2	5
7	Ndona (Ende op Flores).	Omvatten de Bali en Lombok, de landschappen Ende (West-Flores) en Laora (West-Soemba)		8 535	—	8 535	635	217	852	14	50	—	—	—	2	4	2	8
8	Langgoer.	Omvattende de Kleine en Groote Kai-eilanden . .		10 371	20	10 391	551	357	908	764	117	—	—	—	3	8	—	11
9	Jamdena.	Omvattende de Tanimbar-eilanden		6 874	10	6 884	444	171	615	234	78	—	—	—	1	6	—	7
10	Merauke.	Omvattende Zuid-Nieuw-Guiné		318	20	338	46	39	85	38	4	—	—	—	—	5	—	5
11	Diaspora.	Omvattende Amboina . .		50	30	80	10	4	14	—	1	—	—	—	—	1	—	1
		Totaal onder 2°.		88 925	98	89 023	6 392	2 864	9 256	3 588	882	—	—	—	10	39	19	68
		Totaal onder 1°. . .	40 841	20 171	4 407	65 419	4 177	1 279	5 456	2 374	609	—	11	11	4	40	35	101
		Algemeene totalen .	40 841	109 096	4 505	154 442	10 569	4 143	14 712	5 962	1 491	—	11	11	14	79	54	169

Bijlage R.

(Zie hoofdstuk K, afd. IV, van het verslag.)

NUMERIEKE OPGAVEN

betreffende den Burgerlijken Geneeskundigen Dienst in Nederlandsch-Indië, meerendeels over de jaren 1919 t/m 1923.

R

I. GEWESTELIJKE OPGAVEN omtrent de getalsterkte van het tot den burgerlijken geneeskundigen dienst be…

GEWESTEN.	Behoorende onder den burgerlijken geneeskundigen dienst.														
	Geneeskundigen						Tandartsen.	Apothekers.	Apothekers-bedienden.	Gediplomeerde verplegers (verpleegsters).		Vaccinateurs.	Candidaat-vaccinateurs.	Vroedvrouwen.	Natuurwetenschappelijk technisch personeel
	Gouvernements artsen.	Gouvernements Indische artsen.	Overige geneeskundige ambtenaren.	Civiele geneesheeren. met Europeesch diploma.	Civiele geneesheeren. met Indisch diploma.	Officieren van gezondheid belast met den burg. geneesk. dienst.				met Europeesch diploma.	met Indisch diploma.				Gegradueerden.
Java en Madoera.															
Banten	1	2	—	2	—	—	—	—	—	3	11	8	1	2	—
Batavia	32	28	20	4	2	2	1	4	7	41	79	14	3	6	6
Preanger-Regentschappen	8	7	2	1	—	2	—	—	—	4	16	22	2	4	—
Tjerebon	2	4	—	—	1	—	—	—	—	—	10	9	1	—	—
Pekalongan	—	3	—	1	—	—	—	—	—	1	5	9	—	1	—
Semarang	18	14	3	2	—	3	—	—	—	8	51	13	2	11	—
Rembang	—	1	—	4	—	—	—	—	—	—	—	7	2	—	—
Soerabaja	16	23	8	5	—	—	—	—	—	25	53	8	2	4	1
Pasoeroean	4	9	1	2	—	—	—	—	1	20	4	10	3	5	—
Besoeki	1	4	—	2	—	—	—	—	—	—	3	6	2	2	—
Banjoemas	2	6	—	1	1	1	—	—	—	—	12	7	1	—	—
Kedoe	7	8	1	—	—	3	—	—	—	2	12	11	2	—	—
Jogjakarta	2	2	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—
Soerakarta	4	7	—	—	—	1	—	—	—	2	3	—	—	1	—
Madioen	3	5	—	—	1	—	—	—	—	—	15	8	2	2	—
Kediri	1	8	—	2	—	—	—	—	—	3	6	9	2	7	—
Madoera	—	2	—	2	—	1	—	—	—	—	—	8	2	—	—
Totalen voor Java en Madoera	101	133	35	28	5	14	1	4	8	109	281	149	27	45	7
Buitengewesten.															
Sumatra's Westkust	4	11	—	—	3	6	—	—	—	2	26	14	2	1	—
Tapiannoeli	2	2	—	—	—	3	—	—	—	—	5	12	2	—	—
Bengkoeloe	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	5	5	2	—	—
Lampoengsche districten	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	2	4	1	—	—
Palembang	3	5	—	—	—	1	—	—	—	—	11	14	2	—	—
Djambi	—	1	—	—	—	2	—	—	—	—	—	6	2	—	—
Oostkust van Sumatra	5	5	—	5	4	1	—	—	—	—	2	12	2	—	—
Atjeh en onderhoorigheden	1	—	—	—	—	15	—	—	—	—	—	14	2	—	—
Riau en onderhoorigheden	—	2	—	3	—	1	—	—	—	—	—	7	1	—	—
Bangka	3	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—
Belitoeng	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—
Westerafdeeling van Borneo	1	2	—	—	—	3	—	—	—	—	—	12	2	—	—
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	1	3	—	2	—	8	—	—	—	—	1	27	2	—	—
Selebes en onderhoorigheden	3	3	—	—	1	9	—	—	—	1	6	46	3	1	—
Manado	1	4	—	—	1	1	—	—	—	1	1	17	2	10	—
Amboina	3	5	—	1	—	3	—	—	—	—	3	28	3	4	—
Timor en onderhoorigheden	3	1	—	—	—	5	—	—	—	—	—	32	3	1	—
Bali en Lombok	1	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9	2	—	—
Totalen voor de Buitengewesten	33	57	—	13	10	58	—	—	—	4	62	262	33	17	—
Totalen voor Java en Madoera	101	133	35	28	5	14	1	4	8	109	281	149	27	45	7
Algemeene totalen	134	190	35	41	15	72	1	4	8	113	343	411	60	a) 62	7

a) Van deze hebben 24 eene aanstelling als gouvernements-vroedvrouw.

…enst behoorende personeel en het aantal gouvernements- en andere ziekeninrichtingen op einde 1923.

Particulier. Geneeskundigen. met Europeesch diploma.	Particulier. Geneeskundigen. met Indisch diploma.	Particulier. Tandartsen.	Particulier. Apothekers.	Particulier. Apothekersbedienden.	Particulier. Vroedvrouwen.	Ziekeninrichtingen van het Gouvernement. Centrale burgerlijke ziekeninrichtingen.	Ziekeninrichtingen van het Gouvernement. Burgerlijke ziekeninrichtingen.	Ziekeninrichtingen van het Gouvernement. Militaire ziekeninrichtingen.	Ziekeninrichtingen van het Gouvernement. Ziekeninrichtingen van gouvernements bedrijven.	Ziekeninrichtingen van het Gouvernement. Leproserieën.	Ziekeninrichtingen van het Gouvernement. Ooglijdersgestichten.	Ziekeninrichtingen van het Gouvernement. Krankzinnigengestichten.	Ziekeninrichtingen van het Gouvernement. Doorgangshuizen en verpleeghuizen voor krankzinnigen.	Ziekeninrichtingen van locale raden en landschappen. Algemeene ziekeninrichtingen.	Ziekeninrichtingen van locale raden en landschappen. Leproserieën.	Particuliere gesubsidiëerde ziekeninrichtingen. Algemeene ziekeninrichtingen.	Particuliere gesubsidiëerde ziekeninrichtingen. Leproserieën.	Particuliere gesubsidiëerde ziekeninrichtingen. Ooglijdersgestichten.	Particuliere gesubsidiëerde ziekeninrichtingen. Sanatoria.	Particuliere, niet-gesubsidiëerde ziekeninrichtingen. Algemeene ziekeninrichtingen.	Particuliere, niet-gesubsidiëerde ziekeninrichtingen. Ondernemings- en bedrijfshospitalen.	Particuliere, niet-gesubsidiëerde ziekeninrichtingen. Sanatoria.	Particuliere, niet-gesubsidiëerde ziekeninrichtingen. Ooglijdersgestichten.	Particuliere ondernemings-en bedrijfshospitalen in contractueele verhouding tot het Gouvernement staande.
—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
41	3	9	15	47	17	1	2	2	—	—	—	1	1	—	—	6	—	—	1	5	—	—	—	—
22	4	6	9	34	5	—	3	2	—	—	1	—	—	4	—	1	—	—	1	4	—	—	1	—
4	2	1	2	4	3	—	2	—	—	—	—	—	—	2	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—
3	3	1	1	2	3	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	2	—	—	—	—
25	4	6	4	9	5	1	6	3	—	—	—	—	—	—	—	8	2	1	—	1	—	—	—	—
2	—	—	—	—	—	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—
37	1	11	8	34	6	1	3	—	—	—	—	—	—	—	—	5	1	1	—	3	—	—	—	—
15	5	3	4	7	3	—	6	1	—	—	—	1	1	1	—	4	—	—	2	3	—	2	—	—
4	1	—	—	2	—	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	2	—	—	—	—
3	1	—	—	—	1	—	3	1	1	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—
20	1	1	1	2	3	—	6	3	—	—	—	1	—	—	—	6	—	—	—	—	—	—	—	—
11	3	2	3	8	6	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	9	—	1	—	2	—	—	—	—
6	3	—	3	8	2	—	1	1	—	—	—	—	1	—	—	3	—	—	—	2	—	—	—	—
2	—	—	—	—	2	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4	2	—	—	3	—	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	4	—	—	—	—
—	1	—	—	—	2	—	3	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
199	34	40	50	160	58	3	59	17	1	—	1	3	3	7	—	54	3	3	4	28	—	2	1	—
2	2	1	2	4	1	—	1	4	1	—	—	—	1	6	—	2	—	—	—	—	1	—	—	—
3	—	—	—	—	3	—	5	3	—	—	—	—	—	—	—	13	2	—	—	—	2	—	1	—
3	—	—	—	—	—	—	3	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—	—	1
3	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1
5	1	—	—	—	—	—	—	2	4	—	—	—	1	2	—	—	1	—	—	1	9	—	—	1
—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—
37	2	4	1	16	5	—	5	1	3	—	—	—	1	3	1	3	1	—	—	—	31	—	—	3
2	—	—	—	—	—	—	3	15	—	—	—	1	—	5	—	—	—	—	—	—	1	—	—	2
—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	18	—	—	—
1	—	—	—	—	1	—	—	—	7	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—
5	3	—	—	—	1	—	3	7	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	14	—	—	—
1	—	—	1	4	3	—	2	8	—	—	—	—	1	24	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—
1	—	—	—	—	1	—	2	1	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	1
1	—	—	—	—	—	—	2	3	—	—	—	—	—	2	—	2	1	—	—	9	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	3	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	1	—	—	—	—	—	5	—	—	—	—	—	—	1	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—
64	12	5	5	24	15	—	32	49	18	1	—	1	5	47	7	23	5	—	—	10	83	—	1	11
199	34	40	50	160	58	3	59	17	1	—	1	3	3	7	—	54	3	3	4	28	—	2	1	—
263	46	45	55	184	73	3	91	66	19	1	1	4	8	54	7	77	8	3	4	38	83	2	2	11

11. SCHOLEN tot opleiding van Indische geneeskundigen.

A. Mutatiën onder de leerlingen gedurende het leerjaar 1922/1923.

PLAATS.	Aantal leerlingen bij het einde van het leerjaar 1921/1922.	Ingeschreven voor het leerjaar 1922/1923.	Totaal aantal leerlingen gedurende het leerjaar 1922/1923.	Afgeschreven gedurende het leerjaar 1922/1923.		Aantal leerlingen bij het einde van het leerjaar 1922/1923.
				Bevorderd tot geneeskundige.	Afgeschreven om andere redenen.	
Batavia	223	59	282	10	29	*a)* 243
Soerabaja	182	30	212	—	6	*b)* 206
Totalen . . .	405	89	494	10	35	449

a) Van deze leerlingen studeerden 261 onder dienstverband. Wat het ras betreft, zoo waren onder hen 28 Europeanen (waaronder 3 vrouwen), 7 Chineezen, 19 Manadoneezen (waaronder 1 vrouw), 10 Amboineezen, 2 Timoreezen, 117 Javanen (waaronder 1 vrouw) en 98 Sumatranen (waaronder 1 vrouw).

b) Van deze leerlingen studeerden 184 onder dienstverband. Wat het ras betreft, zoo waren onder hen 28 Europeanen, 37 Chineezen, 4 Manadoneezen, 11 Amboineezen, 115 Javanen, 9 Maleiers en 2 Dajakkers.

B. Aantal patiënten behandeld op de aan de scholen verbonden poliklinieken.

Leerjaar 1922/1923.

PLAATS.	POLIKLINIEKEN VOOR:	Aantal patiënten.											
		Europeanen.				Inlanders.				Vreemde Oosterlingen.			
				Kinderen.				Kinderen.				Kinderen.	
		Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.
Batavia	Inwendige ziekten	96	29	32	28	1012	540	341	228	642	264	208	196
	Heelkunde, huid- en geslachtsziekten.	108	18	23	19	1418	263	326	192	249	32	23	9
	Oogziekten	112	29	22	36	1268	330	224	92	262	58	26	17
Soerabaja . . .	Inwendige ziekten	47	4	32	12	2392	117	30	17	142	—	—	—
	Heelkunde, huid- en geslachtsziekten.	183	23	—	—	4598	498	—	—	—	—	—	—
	Oogziekten	79	11	1	1	1284	221	165	38	77	3	2	—
	Totalen . .	625	114	110	96	11972	1969	1086	567	1372	357	259	222
		945				15594				2210			
		18749											

III. OVERZICHT betreffende de vanwege den burgerlijken geneeskundigen dienst behandelde lijders in de gouvernements-ziekeninrichtingen, *a)* **zoomede van de sterfte onder hen.**

VOORNAAMSTE ZIEKTEN.	Behandelde Inlandsche lijders in de gouvernements ziekeninrichtingen.			Behandelde Inlandsche lijders in de zendingshospitalen. *b)*		
	Aantal behandelden.	Aantal overleden behandelden.	Percentage van de overledenen tot de behandelden.	Aantal behandelden.	Aantal overleden behandelden.	Percentage van de overledenen tot de behandelden.
Malaria	8 000	301	3.8	4 070	43	1.1
Cholera	—	—	—	—	—	—
Pokken	94	11	11.7	37	4	10.8
Beri-beri	924	88	9.5	123	11	8.9
Syphilis en venerische ziekten	7 716	114	1.5	1 631	24	1.5
Andere ziekten	61 487	3 852	6.3	13 757	655	4.8
Totalen	78 221	4 366	5.6	19 618	737	3.8
Van de hiervóór vermelde behandelden en overledenen telde men er:						
op Java en Madoera	57 901	3 903	6.7	9 290	477	5.1
in de Buitengewesten	20 320	463	2.3	10 328	260	2.5
Totalen	78 221	4 366	5.6	19 618	737	3.8
Hiervan telde men in de opgaven der:						
Europeesche geneesheeren	56 504	3 264	5.8	12 759	645	5.1
Inlandsche artsen	21 717	1 102	5.1	6 859	92	1.3
Totalen	78 221	4 366	5.6	19 618	737	3.8

a) Hieronder te verstaan de burgerlijke gouvernements ziekeninrichtingen, en de ziekenzalen in de gevangenissen.

b) Deze opgaven zijn zeer onvolledig.

IV. Gewestelijke opgaaf betreffende het aantal en den afloop van de in 1923 verrichte verlossingen door Inlandsche vroedvrouwen, die onderstand van gouvernementswege genieten.

GEWESTEN.	Verlossingen			
	Aantal	met		
		gunstig verloop.	gestoord kraambed.	ongunstigen afloop.
Banten	20	19	—	1
Batavia	31	29	—	2
Preanger-Regentschappen	271	245	—	26
Tjerebon	105	65	—	40
Semarang	319	310	—	9
Kedoe	137	136	—	1
Kediri	578	510	10	58
Soerabaja	264	220	6	38
Pasoeroean	261	238	6	17
Besoeki	88	83	1	4
Bali en Lombok	56	47	—	9
Lampoengsche districten	4	4	—	—
Selebes en onderhoorigheden	30	25	1	4
Manado	165	165	—	—
Amboina Ternate en Nieuw-Guiné	223	223	—	—
Timor en onderhoorigheden	69	67	2	—
Totalen	2 621	2 386	26	209

V. Verpleegsterkte, opname en sterfte in de centrale burgerlijke ziekeninrichtingen op de drie hoofdplaatsen van Java over het jaar 1923.

NAAM VAN DE PLAATS.	Aantal lijders.							Percentsgewijze verhouding tot het aantal behandelden van de:		
	Aanwezig op 1 Januari 1923.	Opgenomen gedurende het jaar 1923.	Overleden.	Hersteld.	Afgevoerd om andere redenen.	Aanwezig op 1 Januari 1924.	Gemiddeld aantal per dag.	overledenen.	herstelden.	om andere redenen afgevoerden.
Batavia	497	6 704	750	5 838	92	521	515	14.1	81	1.37
Semarang	427	5 503	873	4 586	68	403	481	14.7	77.3	1.1
Soerabaja	463	6 336	571	4 585	1 106	537	607	8.4	66	16
Totalen	1 387	18 543	2 194	15 009	1 266	1 461	534	10.8	73.8	6.16

VI. Verpleegsterkte, enz. in de krankzinnigengestichten in Nederlandsch-Indië over 1923.

LANDAARD EN KUNNE DER VERPLEEGDEN.	Aantal verpleeg-den op 1 Jan. 1923.	Bijgekomen in den loop van het jaar. a)	Totaal.	Afgevoerd in den loop van het jaar					Aantal verpleeg-den op 31 Dec. 1923.	Percentsgewijze verhouding tot het aantal der behandelden (na aftrek van de afgevoerden, bedoeld in kolom 8)			
				als hersteld.	als verbeterd.	als overleden.	om andere redenen.	Totaal.		van de hersteldeen.	van de verbeterden.	van de overledenen.	van de nog onder behandeling gebleven.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.
Krankzinnigengesticht te Buitenzorg. b)													
Europeanen — mannen . .	233	50	283	25	—	11	3	39	244	8.8	—	3.8	87.1
Europeanen — vrouwen . .	123	27	150	15	—	6	3	24	126	10.2	—	4.—	85.7
Inlanders — mannen . .	378	50	428	20	6	23	3	52	376	4.7	1.4	5.4	88.4
Inlanders — vrouwen . .	389	19	408	12	—	7	1	20	388	2.9	—	1.7	95.3
Vreemde Oosterlingen — mannen . .	95	15	110	3	2	3	—	8	102	2.7	1.8	2.7	92.7
Vreemde Oosterlingen — vrouwen . .	36	10	46	8	—	—	—	8	38	17.4	—	—	82.6
Totalen . . .	1 254	171	1 425	83	8	50	10	151	d) 1 274	5.8	0.5	3.5	90.—
Krankzinnigengesticht te Lawang, benevens de bij-gestichten Soeko en Sempoeh. b)													
Europeanen — mannen . .	195	43	238	12	8	5	10	35	203	5.2	3.5	2.2	89.—
Europeanen — vrouwen . .	72	14	86	5	—	—	3	8	78	6.—	—	—	94.—
Inlanders — mannen . .	1 454	207	1 661	53	33	68	17	171	1 490	3.2	2.—	4.1	91.2
Inlanders — vrouwen . .	828	103	931	57	9	33	3	102	829	6.1	0.9	3.5	89.3
Vreemde Oosterlingen — mannen . .	221	40	261	14	8	20	5	47	214	5.4	3.1	7.8	83.6
Vreemde Oosterlingen — vrouwen . .	43	8	51	3	—	2	2	7	44	6.1	—	4.1	89.8
Totalen . . .	2 813	415	3 228	144	58	128	40	370	d) 2 858	4.5	1.8	4.—	89.6
Recapitulatie.													
Europeanen — mannen . .	428	93	521	37	8	16	13	74	447	7.3	1.6	3.1	88.—
Europeanen — vrouwen . .	195	41	236	20	—	6	6	32	204	8.7	—	2.6	88.7
Inlanders — mannen . .	1 832	257	2 089	73	39	91	20	223	1 866	3.5	1.9	4.4	89.2
Inlanders — vrouwen . .	1217	122	1 339	69	9	40	4	122	1 217	5.1	0.6	3.—	91.1
Vreemde Oosterlingen — mannen . .	316	55	371	17	10	23	5	55	316	4.6	2.7	6.3	86.3
Vreemde Oosterlingen — vrouwen . .	79	18	97	11	—	2	2	15	82	11.5	—	2.1	86.3
Totalen . . .	4 067	586	4 653	227	66	178	50	521	4 132	4.9	1.4	3.7	89.7

a) Van de 171 te Buitenzorg „bijgekomen" patiënten was van 2 niet bekend hoelang zij reeds krankzinnig waren, hetgeen eveneens het geval was met 89 van de 415 te Lawang „bijgekomen" patiënten. Van de overige 169 en 326 nieuwe patiënten beliep de duur hunner krankzinnigheid vóór de opneming:

	Buitenzorg.	Lawang.
langer dan één jaar	61	74
3 à 4 maanden	25	84
minder dan 3 maanden	65	126
in observatie genomen	18	42
Totalen	169	326

b) De in de gestichten verpleegde patiënten konden gedurende 1923 met eenigen arbeid worden bezig gehouden. Het aantal werkende patiënten beliep te Buitenzorg gemiddeld 22 % van de Europeesche mannen, 31 % van de Europeesche vrouwen, 62 % van de Inlandsche mannen en 57 % van de Inlandsche vrouwen; en te Lawang 14 % van de Europeesche mannen, 36 % van de Europeesche vrouwen, 69 % van de Inlandsche mannen en 62 % van de Inlandsche vrouwen.

c) Hieronder 1 Afrikaansche vrouw en 2 Afrikaansche mannen.

d) Ingevolge I. S. 1885 n°. 139, juncto 1892 n°. 143, worden de patiënten ten opzichte hunner verpleging in 4 klassen gerangschikt. De op einde 1923 aanwezige patiënten waren naar de klassen, waarin zij verpleegd werden, verdeeld als volgt:

	Buitenzorg.			Lawang.		
	Mannen.	Vrouwen.	Te zamen.	Mannen.	Vrouwen.	Te zamen.
1ste klasse	1	—	1	—	2	2
2de klasse	17	18	35	13	12	25
3de klasse	234	110	344	190	64	254
4de klasse	472	422	894	1704	873	2577
Totalen	724	550	1274	1907	951	2858

VII. Vijfjarige statistiek der in Nederlandsch-Indië verrichte inentingen en herinentingen tegen pokken.

A. Algemeen overzicht.

JAREN.	JAVA EN MADOERA. Aantal inentingen.	Aantal inentingen, waarvan de uitslag werd gecontroleerd.	Aantal geslaagde inentingen.	Op 100 gecontroleerde inentingen zijn geslaagd.	Aantal herinentingen.	BUITENGEWESTEN. Aantal inentingen.	Aantal inentingen, waarvan de uitslag werd gecontroleerd.	Aantal geslaagde inentingen.	Op 100 gecontroleerde inentingen zijn geslaagd.	Aantal herinentingen.
1919 . .	768 667	600 996	583 450	97.—	2 671 315	369 137	212 260	191 915	90.4	597 459
1920 . .	827 491	649 807	637 288	98.—	2 655 189	329 559	153 567	141 830	92.3	611 608
1921 . .	868 843	684 362	667 006	97.4	2 365 743	320 685	141 392	133 523	94.4	615 054
1922 . .	937 598	750 195	735 398	98.—	2 034 694	308 033	128 337	120 431	93.—	527 267
1923 . .	1 000 391	820 945	808 392	98.4	1 873 454	358 005	160 002	148 823	93.1	642 135

B. Inentingen en herinentingen, verricht bij de landskoepokinrichting te Weltevreden.

JAREN.	Inentingen van Europeanen. Aantal.	Waarvan geslaagd.	Inentingen van Inlanders. Aantal.	Waarvan geslaagd.	Herinentingen van Europeanen. Aantal.	Waarvan geslaagd.	Herinentingen van Inlanders. Aantal.	Waarvan geslaagd.	Totaal aantal inentingen en herinentingen.	Verstrekte animale lymphe. Aantal glaasjes en buisjes.
1919	160	90	1553	1391	63	50	198	—	1974	169 388
1920	131	103	1701	1647	129	2	83	—	2044	180 259
1921	146	106	1525	1431	625	—	236	4	2535	186 517
1922	90	79	1712	1607	54	5	520	31	2376	180 415
1923	19	13	1774	1456	848	—	3851	393	6492	204 447

VIII. Vijfjarige statistiek van de bij het Instituut-Pasteur te Weltevreden behandelde personen. *a*)

JAREN.	AANTAL PATIËNTEN bij het einde van het voorafgegane jaar in behandeling gebleven.	in het opgegeven jaar bijgekomen.	Totaal.	die de geheele behandeling ondergingen.	bij wie de behandeling werd gestaakt. *b*)	van wie met meer of minder zekerheid is gebleken, dat zij aan lyssa zijn overleden: tijdens de behandeling.	binnen 30 dagen na het begin van de behandeling.	meer dan 30 dagen na het begin van de behandeling.
1919	22	545	567	536	18	2	2	1
1920	31	888	919	681	238	6	2	—
1921	55	560	615	464	151	3	3	—
1922	34	619	653	538	115	—	1	—
1923	21	677	698	536	162	—	3	—

a) Het Instituut is in den loop van 1923 overgebracht naar Bandoeng.
b) Alle patiënten van wie na korter of langer tijd bleek, dat de hond die hen gebeten had niet dol was geweest; tevens alle patiënten, die zich aan eene verdere behandeling onttrokken en zij, van wie de behandeling op 31 December nog niet was afgeloopen.

IX. Gewestelijke opgaven van de sterfte onder de Inlandsche bevolking op Java en Madoera gedurende het jaar 1923.

GEWESTEN.	Bevolkingscijfer der Inlanders.	Overleden per 1000 levenden.
Banten	893 684	19.1
Batavia	2 705 285	19.3
Preanger-Regentschappen	3 842 559	18.1
Tjerebon	1 706 560	19.9
Pekalongan	2 299 241	21.—
Semarang	2 675 362	22.—
Banjoemas	1 789 361	18.—
Kedoe	2 406 379	27.—
Jogjakarta	1 294 373	17.—
Soerakarta	2 112 176	16.—
Madioen	1 625 622	13.—
Kediri	2 009 422	13.3
Rembang	1 643 910	17.5
Soerabaja	2 408 775	19.4
Madoera	1 750 410	13.4
Pasoeroean	2 209 034	22.1
Besoeki	1 466 200	13.7
Totalen voor Java en Madoera	34 838 353	18.2

X. Sterfte-statistiek voor Europea… met

AANTAL OV…EDEN

Batavia.

NAMEN DER ZIEKTEN.	Mannen. Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Vrouwen. Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Totalen-generaal.
I. Endemische of infectieuze ziekten.															
Febris typhoïdea	—	—	1	8	—	1	10	—	—	2	6	—	—	8	18
Malaria	—	—	1	4	—	—	5	1	—	2	2	—	—	5	10
Malaria-cachexie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Zwartwaterkoorts	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Pokken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1
Mazelen	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
Kinkhoest	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	1
Diphtherie	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	2	2
Influenza	—	—	—	1	—	1	2	1	—	1	—	—	—	2	4
Dysenterie	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	1	—	1	2
Amoeben-dysenterie	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
Bacillaire dysenterie	—	—	—	1	—	—	1	—	2	—	—	—	—	2	3
Pest	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bubonenpest	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Dengue, knokkelkoorts, Van der Scheersche koorts	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	2	2
Lepra	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
Erysipelas	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Nekkramp	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Pyaemie en septichaemie	—	—	—	6	—	—	6	—	1	—	1	—	—	2	8
Tetanus	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
Tuberculose van de longen, de pleura en den larynx	—	—	—	9	—	—	9	—	—	—	4	—	—	4	13
Idem van de wervelkolom	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Acute miliair tuberculose	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Chronische gedissemineerde tuberculose	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1
Tuberculose van de hersenvliezen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Idem van de buikingewanden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Idem van het urogenitaalstelsel	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Idem van andere organen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Syphilis	—	1	—	4	—	—	5	2	—	—	—	—	—	2	7
II. Algemeene ziekten, hierboven niet genoemd.															
Kanker en andere maligne tumoren van de mondholte	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	2	2
Idem en andere maligne tumoren van de maag en de lever	—	—	—	3	1	—	4	—	—	—	1	2	—	3	7
Idem en andere maligne tumoren van het peritoneum, van de darmen en van het rectum.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	2	2
Idem en andere maligne tumoren van de vrouwelijke geslachtsorganen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	2	2
Idem en andere maligne tumoren van de mammia	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—	—	4	4
Idem en andere maligne tumoren van andere organen	—	—	—	2	1	—	3	—	—	—	1	—	—	1	4
Andere tumoren	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1
Scorbuut	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Rachitis (ook osteomalacie)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Diabetes mellitus	—	—	—	2	2	—	4	—	—	—	2	2	—	4	8
Leukaemie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Pernicieuze anaemie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	2	2
Anaemie, chlorose	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tropische spruw	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ziekten van de schildklier	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Acuut of chronisch alcoholismus	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
III. Ziekten van het zenuwstelsel en van de zintuigen.															
Encephalitis en hersenabsces	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Acute meningitis	1	—	—	1	—	—	2	—	—	1	—	—	—	1	3

Buitenzorg.

NAMEN DER ZIEKTEN.	Mannen. Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Vrouwen. Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Totalen-generaal.
I. Endemische of infectieuze ziekten.															
Febris typhoïdea	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1
Malaria	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1
Malaria-cachexie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Zwartwaterkoorts	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Pokken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mazelen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kinkhoest	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Diphtherie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Influenza	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	1
Dysenterie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1
Amoeben-dysenterie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bacillaire dysenterie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Pest	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bubonenpest	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Dengue, knokkelkoorts, Van der Scheersche koorts	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Lepra	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Erysipelas	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Nekkramp	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Pyaemie en septichaemie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tetanus	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	1
Tuberculose van de longen, de pleura en den larynx	—	—	—	4	—	—	4	—	—	—	1	—	—	1	5
Idem van de wervelkolom	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Acute miliair tuberculose	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Chronische gedissemineerde tuberculose	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tuberculose van de hersenvliezen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Idem van de buikingewanden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Idem van het urogenitaalstelsel	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Idem van andere organen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Syphilis	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
II. Algemeene ziekten, hierboven niet genoemd.															
Kanker en andere maligne tumoren van de mondholte	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Idem en andere maligne tumoren van de maag en de lever	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Idem en andere maligne tumoren van het peritoneum, van de darmen en van het rectum.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Idem en andere maligne tumoren van de vrouwelijke geslachtsorganen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1
Idem en andere maligne tumoren van de mammia	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Idem en andere maligne tumoren van andere organen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	1
Andere tumoren	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Scorbuut	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Rachitis (ook osteomalacie)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Diabetes mellitus	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Leukaemie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Pernicieuze anaemie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Anaemie, chlorose	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tropische spruw	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ziekten van de schildklier	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Acuut of chronisch alcoholismus	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
III. Ziekten van het zenuwstelsel en van de zintuigen.															
Encephalitis en hersenabsces	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Acute meningitis	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

Bandoeng.

NAMEN DER ZIEKTEN.	Mannen. Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Vrouwen. Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.
I. Endemische of infectieuze ziekten.													
Febris typhoïdea	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Malaria	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Malaria-cachexie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Zwartwaterkoorts	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Pokken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mazelen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kinkhoest	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—
Diphtherie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Influenza	—	—	—	2	—	—	2	—	1	—	—	—	—
Dysenterie	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—
Amoeben-dysenterie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bacillaire dysenterie	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—
Pest	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bubonenpest	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Dengue, knokkelkoorts, Van der Scheersche koorts	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Lepra	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Erysipelas	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—
Nekkramp	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Pyaemie en septichaemie	—	—	—	2	—	—	2	—	—	1	—	—	—
Tetanus	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tuberculose van de longen, de pleura en den larynx	—	—	—	5	1	—	6	—	—	—	—	—	—
Idem van de wervelkolom	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Acute miliair tuberculose	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Chronische gedissemineerde tuberculose	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tuberculose van de hersenvliezen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Idem van de buikingewanden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Idem van het urogenitaalstelsel	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—
Idem van andere organen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Syphilis	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—
II. Algemeene ziekten, hierboven niet genoemd.													
Kanker en andere maligne tumoren van de mondholte	—	—	—	1	—	1	2	—	—	—	—	—	—
Idem en andere maligne tumoren van de maag en de lever	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	1	—	—
Idem en andere maligne tumoren van het peritoneum, van de darmen en van het rectum.	—	—	—	1	—	—	1	—	1	—	—	—	—
Idem en andere maligne tumoren van de vrouwelijke geslachtsorganen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—
Idem en andere maligne tumoren van de mammia	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—
Idem en andere maligne tumoren van andere organen	—	—	—	3	—	—	3	—	—	—	1	—	—
Andere tumoren	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Scorbuut	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Rachitis (ook osteomalacie)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
Diabetes mellitus	—	—	—	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—
Leukaemie	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	1	—	—
Pernicieuze anaemie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—
Anaemie, chlorose	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tropische spruw	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—
Ziekten van de schildklier	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—
Acuut of chronisch alcoholismus	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
III. Ziekten van het zenuwstelsel en van de zintuigen.													
Encephalitis en hersenabsces	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Acute meningitis	—	—	1	1	—	—	2	—	—	—	—	—	—

...en met hen gelijkgestelden over 1923.

...EDENEN TE

Onbekend.	Semarang. Mannen. 5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Semarang. Vrouwen. Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Totalen-generaal.	Soerabaja. Mannen. Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Soerabaja. Vrouwen. Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Totalen-generaal.	Overige plaatsen op Java en in de Buitengewesten. Mannen. Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Overige plaatsen. Vrouwen. Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Totalen-generaal.
	2	2	—	—	4	—	—	—	4	—	—	4	8	—	—	—	6	—	—	6	—	—	—	1	—	—	1	7	—	1	2	9	—	—	12	—	—	1	4	—	—	5	17
	4	4	—	—	10	4	1	—	2	—	—	7	17	5	3	1	4	—	—	13	5	1	—	2	1	—	9	22	5	2	2	3	1	—	13	1	1	3	9	—	—	14	27
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	1	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	1	2
	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	2	1	—	—	—	—	—	1	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	1
	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	1	—	2	2	—	—	—	4	—	1	1	—	—	—	2	6
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	1	—	—	—	1	2	—	2	2	1	—	—	5	—	1	—	1	—	—	2	7
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2
	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	2	—	—	1	—	—	—	1	3
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1	2	1	—	2	—	—	5	—	1	—	—	1	—	2	7
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	1	—	—	1	2
	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2
	—	5	1	—	6	—	—	1	—	—	—	1	7	—	—	—	2	—	—	2	—	—	—	2	—	—	2	4	1	—	—	1	—	—	2	—	—	2	2	—	—	4	6
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
	—	5	—	—	5	—	—	—	4	—	—	4	9	—	—	—	15	—	—	15	—	1	—	6	1	—	8	23	—	1	—	27	2	—	30	—	1	1	20	—	—	22	52
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1	1	1	—	—	—	—	2	1	—	—	—	—	—	1	3
	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1
	—	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2	1	—	—	5	—	—	6	1	—	—	1	—	—	2	8	1	—	—	—	—	—	1	2	—	—	—	—	—	2	3
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	2	2	—	—	—	3	2	—	5	—	—	—	—	—	—	—	5	—	—	—	4	1	—	5	—	—	—	1	—	—	1	6
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	1	—	—	1	2
	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	2	—	6	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	2	2
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	1	—	4	4
	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	4	1	—	5	—	1	1	—	—	—	2	7	—	—	—	—	2	—	2	—	—	—	1	—	—	1	3
	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
1	—	3	—	—	3	—	—	—	1	—	—	1	4	—	—	—	3	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	3	2	—	5	—	—	—	4	2	1	7	12
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	2	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	3
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	1	—	1	3	—	—	—	—	—	—	—	3
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	1	—	—	3	2	1	—	—	—	—	3	6	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	2	2

AANTAL O…

NAMEN DER ZIEKTEN.

Batavia.

NAMEN DER ZIEKTEN.	Mannen. Onder het jaar.	Mannen. 1 t/m 4 jaar.	Mannen. 5 t/m 19 jaar.	Mannen. 20 t/m 64 jaar.	Mannen. 65 en meer jaren.	Mannen. Onbekend.	Mannen. Totalen.	Vrouwen. Onder het jaar.	Vrouwen. 1 t/m 4 jaar.	Vrouwen. 5 t/m 19 jaar.	Vrouwen. 20 t/m 64 jaar.	Vrouwen. 65 en meer jaren.	Vrouwen. Onbekend.	Vrouwen. Totalen.	Totalen-generaal.
Tabes dorsalis	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
Andere ziekten van het ruggemerg	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hersenbloeding, apoplexie	—	—	—	9	6	—	15	—	—	—	—	4	1	5	20
Embolus of thrombus in de hersenen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hersenverweeking	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Andere vormen van verlamming dan hemiplegie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Dementia paralytica	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Alle andere psychosen	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	1	—	—	1	2
Epilepsie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Eclampsie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	1
Stuipen bij kinderen beneden 5 jaar	5	—	—	—	—	—	5	2	—	—	—	—	—	2	7
Overige ziekten van het zenuwstelsel	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
IV. Ziekten van het hart en de vaten.															
Organische hartgebreken	—	—	—	5	1	—	6	—	—	—	10	6	—	16	22
Angina pectoris	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
Ziekten der arteriën, arteriosclerose, atheroom, aneurysma, enz.	—	—	—	7	3	—	10	—	—	—	—	—	—	—	10
Embolie en thrombose (niet puerperale)	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
Ziekten der venen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bloedingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
V. Ziekten der ademhalingsorganen.															
Ziekten der neusholte (ook rhinoscleroom)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	1
Acute bronchitis, bronchitis bij personen beneden 60 jaar	2	1	—	—	—	—	3	—	—	—	—	1	—	1	4
Chronische bronchitis	—	—	—	2	1	—	3	—	—	—	1	—	—	1	4
Broncho pneumonie	8	1	—	1	—	—	10	12	1	—	1	1	—	15	25
Lobaire pneumonie	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
Pneumonie zonder nadere aanduiding	2	—	—	3	—	—	5	1	—	—	1	—	1	3	8
Aandoeningen der pleuraholte	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Congestie en apoplexie van de longen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Asthma bronchiale	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
Ziekten van het mediastinum	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Andere ziekten der ademhalingsorganen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
VI. Ziekten der spijsverteringsorganen en van de milt.															
Ziekten van tanden of tandvleesch	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Angina en andere ziekten van den pharynx	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Maagzweer	—	—	—	1	2	—	3	—	—	—	—	—	—	—	3
Duodenaalzweer	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Andere ziekten der maag	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	1
Diarrhee en enteritis bij kinderen beneden 2 jaar (ook dyspepsie)	7	1	—	—	—	—	8	4	—	—	—	—	—	4	12
Diarrhee en enteritis bij personen van 2 jaar en ouder	—	2	—	1	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	3
Appendicitis en typhlitis	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hernia en darm-occlusie	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	1	2

Buitenzorg.

NAMEN DER ZIEKTEN.	Mannen. Onder het jaar.	Mannen. 1 t/m 4 jaar.	Mannen. 5 t/m 19 jaar.	Mannen. 20 t/m 64 jaar.	Mannen. 65 en meer jaren.	Mannen. Onbekend.	Mannen. Totalen.	Vrouwen. Onder het jaar.	Vrouwen. 1 t/m 4 jaar.	Vrouwen. 5 t/m 19 jaar.	Vrouwen. 20 t/m 64 jaar.	Vrouwen. 65 en meer jaren.	Vrouwen. Onbekend.	Vrouwen. Totalen.	Totalen-generaal.
Tabes dorsalis	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Andere ziekten van het ruggemerg	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
Hersenbloeding, apoplexie	—	—	—	1	2	—	3	—	—	—	1	2	—	3	6
Embolus of thrombus in de hersenen	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
Hersenverweeking	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Andere vormen van verlamming dan hemiplegie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Dementia paralytica	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Alle andere psychosen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Epilepsie	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
Eclampsie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1
Stuipen bij kinderen beneden 5 jaar	1	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	1	2
Overige ziekten van het zenuwstelsel	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
IV. Ziekten van het hart en de vaten.															
Organische hartgebreken	—	—	—	2	—	—	2	—	—	—	—	1	—	1	3
Angina pectoris	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ziekten der arteriën, arteriosclerose, atheroom, aneurysma, enz.	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
Embolie en thrombose (niet puerperale)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ziekten der venen	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
Bloedingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
V. Ziekten der ademhalingsorganen.															
Ziekten der neusholte (ook rhinoscleroom)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Acute bronchitis, bronchitis bij personen beneden 60 jaar	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Chronische bronchitis	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Broncho pneumonie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Lobaire pneumonie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	1
Pneumonie zonder nadere aanduiding	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	1
Aandoeningen der pleuraholte	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Congestie en apoplexie van de longen	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
Asthma bronchiale	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ziekten van het mediastinum	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Andere ziekten der ademhalingsorganen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
VI. Ziekten der spijsverteringsorganen en van de milt.															
Ziekten van tanden of tandvleesch	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Angina en andere ziekten van den pharynx	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Maagzweer	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Duodenaalzweer	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Andere ziekten der maag	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Diarrhee en enteritis bij kinderen beneden 2 jaar (ook dyspepsie)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Diarrhee en enteritis bij personen van 2 jaar en ouder	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Appendicitis en typhlitis	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hernia en darm-occlusie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

Bandoeng.

NAMEN DER ZIEKTEN.	Mannen. Onder het jaar.	Mannen. 1 t/m 4 jaar.	Mannen. 5 t/m 19 jaar.	Mannen. 20 t/m 64 jaar.	Mannen. 65 en meer jaren.	Mannen. Onbekend.	Mannen. Totalen.	Vrouwen. Onder het jaar.	Vrouwen. 1 t/m 4 jaar.	Vrouwen. 5 t/m 19 jaar.	Vrouwen. 20 t/m 64 jaar.	Vrouwen. 65 en meer jaren.	Vrouwen. Onbekend.
Tabes dorsalis	—	—	—	1	1	—	2	—	—	—	—	—	—
Andere ziekten van het ruggemerg	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hersenbloeding, apoplexie	—	—	—	3	—	1	4	—	—	—	—	2	—
Embolus of thrombus in de hersenen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hersenverweeking	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Andere vormen van verlamming dan hemiplegie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Dementia paralytica	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Alle andere psychosen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Epilepsie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Eclampsie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Stuipen bij kinderen beneden 5 jaar	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—
Overige ziekten van het zenuwstelsel	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
IV. Ziekten van het hart en de vaten.													
Organische hartgebreken	—	—	—	3	3	—	6	—	—	—	2	1	—
Angina pectoris	—	—	—	1	1	—	2	—	—	—	—	—	—
Ziekten der arteriën, arteriosclerose, atheroom, aneurysma, enz.	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	1	1	—
Embolie en thrombose (niet puerperale)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—
Ziekten der venen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bloedingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
V. Ziekten der ademhalingsorganen.													
Ziekten der neusholte (ook rhinoscleroom)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Acute bronchitis, bronchitis bij personen beneden 60 jaar	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Chronische bronchitis	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Broncho pneumonie	1	—	—	—	—	—	1	2	—	—	2	—	—
Lobaire pneumonie	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	3	—	—
Pneumonie zonder nadere aanduiding	2	—	—	1	—	—	3	—	2	—	2	1	—
Aandoeningen der pleuraholte	—	—	—	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—
Congestie en apoplexie van de longen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Asthma bronchiale	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ziekten van het mediastinum	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—
Andere ziekten der ademhalingsorganen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
VI. Ziekten der spijsverteringsorganen en van de milt.													
Ziekten van tanden of tandvleesch	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Angina en andere ziekten van den pharynx	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—
Maagzweer	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Duodenaalzweer	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Andere ziekten der maag	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Diarrhee en enteritis bij kinderen beneden 2 jaar (ook dyspepsie)	1	1	—	—	—	—	2	2	—	—	—	—	—
Diarrhee en enteritis bij personen van 2 jaar en ouder	—	—	—	—	1	—	1	—	2	—	—	—	—
Appendicitis en typhlitis	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hernia en darm-occlusie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

EDENEN TE

Semarang. Mannen. 1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Vrouwen. Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Totalen-generaal.	Soerabaja. Mannen. Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Vrouwen. Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Totalen-generaal.	Overige plaatsen op Java en in de Buitengewesten. Mannen. Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Vrouwen. Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Totalen-generaal.
—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	3	3	—	—	—	3	1	—	4	—	—	—	—	2	—	2	6	—	—	—	12	6	—	18	—	—	—	6	5	—	11	29
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	2	—	—	—	1	—	—	1	3
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	4
—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	1	2	1	—	—	—	—	—	1	2	2	—	—	—	—	4	5	4	1	—	—	—	—	5	3	1	—	—	—	—	4	9
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2
—	—	4	1	—	5	—	—	1	2	2	—	5	10	—	—	—	10	—	—	10	1	—	—	3	1	—	5	15	—	1	1	21	11	1	35	2	—	—	6	5	—	13	48
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	2	—	—	—	1	—	—	1	3
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	3	—	—	—	1	—	—	1	4	—	—	—	4	2	—	6	—	—	—	—	1	—	1	7
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1
—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	2	1	—	3	1	—	—	—	—	—	1	4
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	1	2	—	—	—	—	—	2	2	1	—	—	—	—	3	5
	1	2	—	—	4	—	4	—	1	1	—	6	10	1	—	1	2	—	—	4	—	—	—	1	—	—	1	5	6	4	—	—	4	—	14	4	2	—	—	2	—	8	22
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	4	2	—	7	—	—	—	—	1	1	2	9
—	—	3	—	—	3	1	2	—	1	—	—	4	7	4	1	—	—	—	—	5	3	—	—	—	—	—	3	8	2	1	—	6	2	—	11	1	—	1	1	1	—	4	15
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	1
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	1	—	—	1	2
—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	5	2	1	—	—	—	—	3	8	7	2	—	—	—	—	9	3	1	—	—	—	—	4	13	13	2	—	—	—	—	15	10	2	—	—	—	—	12	27
—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1	—	—	—	1	—	—	1	—	—	1	—	—	—	1	2	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	1	1	—	2	3
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	3	—	—	—	1	—	—	1	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1
—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1

AANTAL OVEDEN…

NAMEN DER ZIEKTEN.

NAMEN DER ZIEKTEN.	Batavia. Mannen. Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Vrouwen. Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Totalen-generaal.
Andere aandoeningen van het darmkanaal	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
Icterus gravis	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Leverabsces	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
Levercirrhose	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
Galsteenen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1
Andere aandoeningen van de lever of de galblaas	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ziekten van het pancreas	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
Peritonitis	—	—	—	1	1	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2
Andere ziekten der spijsverteringsorganen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
VII. Ziekten der urogenitaal organen.															
Acute en subacute nephritis	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Chronische nephritis, ziekte van Bright	—	—	—	5	2	—	7	—	—	—	2	3	—	5	12
Andere ziekten der nieren en van hare adnexa	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1
Ziekten der pisblaas, steenen uitgezonderd	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	1
Aandoeningen der urethra	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ziekten der prostata	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Cysten of andere niet kwaadaardige gezwellen van het ovarium	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Salpingitus of bekkenabsces	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1
Uterus-tumoren, met uitzondering van kanker	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1
Niet-puerperale bloedingen uit den uterus	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
VIII. Ziekten van de zwangerschap en van het puerperium.															
Abortus	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Extra-uterine zwangerschap	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	2	2
Andere oorzaken van abnormale zwangerschap (o. a. bloedingen, brakingen, enz.)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ziekte- en sterfgevallen in direct verband met en gedurende de zwangerschap	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1
Bloedverlies bij of na de bevalling	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	3	3
Febris puerperalis	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Andere gevolgen van de bevalling, zonder nadere aanduiding	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
IX. Ziekten van de huid of van het celweefsel.															
Phlegmone, heet absces	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	1	—	—	1	2
X. Aangeboren gebreken.															
Aangeboren gebreken (o. a. van het hart)	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
XI. Ziekten der jonggeborenen.															
Aangeboren lichaamszwakte, icterus-, sclerema neonatorum, paedatrophie bij zuigelingen	4	—	—	—	—	1	5	3	—	—	—	—	—	3	8

NAMEN DER ZIEKTEN.	Buitenzorg. Mannen. Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Vrouwen. Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Totalen-generaal.
Andere aandoeningen van het darmkanaal	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Icterus gravis	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Leverabsces	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Levercirrhose	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Galsteenen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Andere aandoeningen van de lever of de galblaas	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ziekten van het pancreas	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Peritonitis	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Andere ziekten der spijsverteringsorganen	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
VII. Ziekten der urogenitaal organen.															
Acute en subacute nephritis	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
Chronische nephritis, ziekte van Bright	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Andere ziekten der nieren en van hare adnexa	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ziekten der pisblaas, steenen uitgezonderd	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Aandoeningen der urethra	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ziekten der prostata	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Cysten of andere niet kwaadaardige gezwellen van het ovarium	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Salpingitus of bekkenabsces	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Uterus-tumoren, met uitzondering van kanker	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Niet-puerperale bloedingen uit den uterus	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
VIII. Ziekten van de zwangerschap en van het puerperium.															
Abortus	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Extra-uterine zwangerschap	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Andere oorzaken van abnormale zwangerschap (o. a. bloedingen, brakingen, enz.)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ziekte- en sterfgevallen in direct verband met en gedurende de zwangerschap	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bloedverlies bij of na de bevalling	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Febris puerperalis	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Andere gevolgen van de bevalling, zonder nadere aanduiding	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
IX. Ziekten van de huid of van het celweefsel.															
Phlegmone, heet absces	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
X. Aangeboren gebreken.															
Aangeboren gebreken (o. a. van het hart)	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	1
XI. Ziekten der jonggeborenen.															
Aangeboren lichaamszwakte, icterus-, sclerema neonatorum, paedatrophie bij zuigelingen	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	1

NAMEN DER ZIEKTEN.	Bandoeng. Mannen. Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Vrouwen. Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Mann… 1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.
Andere aandoeningen van het darmkanaal	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—			
Icterus gravis	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—			
Leverabsces	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—			
Levercirrhose	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	1	—	—			
Galsteenen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—			
Andere aandoeningen van de lever of de galblaas	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—			
Ziekten van het pancreas	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—			
Peritonitis	—	—	—	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—			
Andere ziekten der spijsverteringsorganen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—			
VII. Ziekten der urogenitaal organen.																
Acute en subacute nephritis	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—			
Chronische nephritis, ziekte van Bright	—	—	—	2	1	—	3	—	—	—	2	—	—			4
Andere ziekten der nieren en van hare adnexa	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—			1
Ziekten der pisblaas, steenen uitgezonderd	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—			
Aandoeningen der urethra	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—			1
Ziekten der prostata	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—			
Cysten of andere niet kwaadaardige gezwellen van het ovarium	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—			
Salpingitus of bekkenabsces	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—			
Uterus-tumoren, met uitzondering van kanker	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—			
Niet-puerperale bloedingen uit den uterus	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—			
VIII. Ziekten van de zwangerschap en van het puerperium.																
Abortus	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—			
Extra-uterine zwangerschap	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—			
Andere oorzaken van abnormale zwangerschap (o. a. bloedingen, brakingen, enz.)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—			
Ziekte- en sterfgevallen in direct verband met en gedurende de zwangerschap	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—			
Bloedverlies bij of na de bevalling	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—			
Febris puerperalis	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—			
Andere gevolgen van de bevalling, zonder nadere aanduiding	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—			
IX. Ziekten van de huid of van het celweefsel.																
Phlegmone, heet absces	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—			
X. Aangeboren gebreken.																
Aangeboren gebreken (o. a. van het hart)	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—			
XI. Ziekten der jonggeborenen.																
Aangeboren lichaamszwakte, icterus-, sclerema neonatorum, paedatrophie bij zuigelingen	2	—	—	—	—	—	2	3	—	—	—	—	—			

OV EDENEN TE

Semarang. Mannen. 20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Semarang. Vrouwen. Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Totalen-generaal.	Soerabaja. Mannen. Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Soerabaja. Vrouwen. Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Totalen-generaal.	Overige plaatsen op Java en in de Buitengewesten. Mannen. Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Overige plaatsen. Vrouwen. Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Totalen-generaal.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	1	—	—	1	2
—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1	—	—	—	2	—	—	2	—	—	—	1	—	—	1	3	—	—	—	5	2	—	7	—	—	—	—	—	—	—	7
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	2	—	—	—	2	—	—	2	4
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	2	—	—	—	1	—	—	1	3	—	—	—	4	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	4
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
4	—	—	4	—	—	—	6	1	—	7	11	—	—	—	2	3	—	5	1	—	—	—	—	—	1	6	—	—	—	8	—	—	8	—	—	—	4	—	—	4	12
1	—	—	1	1	—	—	—	—	—	1	2	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	1
1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	2	2
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	2	2
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	2	2
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	2	2
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	3	3
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	3	3
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	2	2
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	2	3	—	—	—	—	—	3	5
		—	2	1	—	—	—	—	—	1	3	3	—	—	—	—	—	3	2	—	—	—	—	—	2	5	3	—	—	—	—	—	3	3	—	—	—	—	—	3	6

AANTAL OV

NAMEN DER ZIEKTEN.	Batavia.															Buitenzorg.															Bandoeng.												
	Mannen.							Vrouwen.								Mannen.							Vrouwen.								Mannen.							Vrouwen.					
	Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Totalen-generaal.	Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Totalen-generaal.	Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.
Andere ziekten bepaald bij jonggeborenen van ten hoogste 3 maanden oud	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	1	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vroeggeboorte of accidenten bij de geboorte	2	—	—	—	—	—	2	2	—	—	—	—	—	2	4	2	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—
XII. Ouderdomsgebreken.																																											
Ouderdom (niet seniel gangreen)	—	—	—	1	3	—	4	—	—	—	—	17	—	17	21	—	—	—	—	2	—	2	—	—	—	1	5	—	6	8	—	—	—	—	2	—	2	—	—	—	—	2	—
XIII. Ziekte- en sterfgevallen door uitwendige oorzaken.																																											
Zelfmoord en poging daartoe door vergift	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—
Zelfmoord door verdrinking	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
„ „ vuurwapenen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
„ „ ophanging of verworging	—	—	—	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Acute vergiftigingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Dood bij brand	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Verbranding op andere wijze dan bij brand	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Toevallige mechanische verstikking	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Inademing van verstikkende of vergiftige gassen en dampen, (uitgezonderd brand en zelfmoord)	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—
Verdrinken	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Gewelddadige dood door vuurwapenen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
„ „ snij- of steekwerktuigen	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
„ „ vallen	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—
„ „ rij- en voertuigen, trams, aardverschuiving, enz.	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Gewelddadige dood door dieren (met uitzondering van lyssa en giftige beten)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bovenmatige inspanning	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Verhongering, verdorsting	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Moord door vuurwapenen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Moord op andere wijze	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Fracturen	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	1	—	—	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—
Andere uitwendige oorzaken	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Gewelddadige dood zonder bekende oorzaak	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
XIV. Ziekte- en sterfgevallen door onvolkomen omschreven en onbekende oorzaken.																																											
Hydrops. Niet scherp omschreven aandoeningen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Plotselinge dood	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Onbekend	3	—	1	3	1	1	9	3	1	—	2	—	—	6	15	—	—	—	—	2	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2	3	1	—	—	—	1	5	2	—	—	1	—	—
Paedatrophie van kinderen boven de 3 maanden oud	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Totalen	37	7	6	99	27	4	180	35	7	7	62	41	2	154	334	4	—	1	13	9	—	27	4	—	1	9	11	—	25	52	11	2	3	44	11	3	74	11	9	1	25	8	

…EDENEN TE

Semarang.															Soerabaja.															Overige plaatsen op Java en in de Buitengewesten.														
Mannen.							Vrouwen.								Mannen.							Vrouwen.								Mannen.							Vrouwen.							
Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Totalen-generaal.	Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Totalen-generaal.	Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Onder het jaar.	1 t/m 4 jaar.	5 t/m 19 jaar.	20 t/m 64 jaar.	65 en meer jaren.	Onbekend.	Totalen.	Totalen-generaal.
		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2		—	—	—	—	2	1	—	—	—	—	—	1	3	4	—	—	—	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	2	2
		—	—	3	—	3	—	—	—	—	7	—	7	10	—	—	—	1	4	—	5	—	—	—	—	8	—	8	13	—	—	—	3	15	—	18	—	—	—	1	17	—	18	36
		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—	—	4	—	—	—	3	—	—	3	7	—	—	—	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2
		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2
		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	3	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	3
		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	2	1	—	4	—	—	—	—	—	—	—	4
		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1
		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
		—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		1	1	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	1	3	—	1	—	—	—	—	1	4
		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2
		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
		—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
		—	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	1	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	3
		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2
		1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1	—	—	1	—	—	2	3
		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	2	—	—	2	—	—	4	1	—	—	—	—	—	1	5
		2	—	—	—	5	—	—	—	3	—	—	3	8	1	—	1	4	—	—	6	2	1	1	2	—	—	6	12	6	1	—	7	—	1	15	6	2	1	2	1	—	12	27
		—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	2	2	1	—	—	—	—	3	5
		12	47	8	1	88	14	8	3	35	14	—	74	162	31	7	3	105	12	—	158	24	10	5	36	15	—	90	248	56	26	19	183	57	4	345	47	17	12	100	39	3	218	563

Sterfte-cijfers naar de doodsoorzaken in % van het totaal aantal overleden Europeanen en met hen gelijkgestelden over 1923.

DOODSOORZAKEN.	Batavia.	Buitenzorg.	Bandoeng.	Semarang.	Soerabaja.	Overige plaatsen.
Febris typhoidea	5.4	1.9	—	5.	2.9	2.8
Malaria	3.—	1.9	—	11.6	9.3	5.3
Pokken	0.3	—	—	—	—	—
Influenza	0.9	1.9	2.4	—	0.9	1.2
Dysenterie	1.8	1.9	1.5	0.6	0.4	2.1
Pyaemie	2.4	—	2.4	4.3	1.7	1.—
Tuberculose	4.3	9.6	5.5	6.1	10.2	10.1
Syphilis	1.8	1.9	0.8	1.2	3.3	0.5
Kanker	6.2	3.8	10.1	2.5	8.5	3.2
Diabetes	2.4	—	2.3	2.5	1.3	2.1
Ziekten van het zenuwstelsel	10.2	25.0	8.6	3.6	7.7	9.6
„ „ „ hart en van de vaten	10.2	9.7	11.8	7.3	8.1	11.2
Ziekten van de ademhalingsorganen.	12.9	5.8	15.6	11.6	6.5	10.—
„ „ „ spijsverteringsorganen	8.4	1.9	10.0	8.6	11.3	9.9
„ „ „ urogenitaalorganen	4.8	1.9	5.5	9.2	2.9	3.3
„ en gevolgen van de zwangerschap	1.8	—	—	1.2	0.4	2.1
Ziekten bij kinderen ben. 3 maanden	4.—	7.7	4.6	3.6	4.1	1.5
Ouderdomsgebreken	6.2	15.5	3.1	6.1	5.3	6.4
Zelfmoord.	0.6	—	—	—	5.3	1.2
Andere gewelddadige oorzaken.	2.4	—	2.4	5.0	2.5	4.—
Overige ziekten	5.6	5.8	7.3	5.0	3.7	7.6
Onbekend.	4.4	3.8	6.1	5.0	3.7	4.9

Levenloos aangegevenen in 1923.

	Batavia.	Bandoeng.	Buitenzorg.	Semarang.	Soerabaja.	Overige plaatsen.
A. Ziekten van (den vader of) de moeder:						
1. Syphilis	—	1	—	—	3	3
2. Andere algemeene ziekten	—	—	—	—	—	1
3. Habitueele voorbeschiktheid tot abortus	—	—	—	—	—	1
4. Albuminurie en andere ziekten met de zwangerschap in verband staande	—	1	—	—	1	1
5. Ondergaan geweld of overmatige arbeid	2	—	—	—	—	—
B. Ziekten van de placenta en de vliezen.	—	3	3	—	—	3
C. Ziekten van het foetus:						
1. Monstruositeit en andere vormgebreken	—	1	1	—	—	—
2. Niet onder A te brengen ontijdige geboorte.	—	—	1	—	1	1
D. De omstandigheden, waaronder de geboorte plaats heeft:						
1. Afwijkingen in den vorm van het moederlijke bekken	—	—	1	—	—	2
2. Liggingsafwijkingen van het kind	—	—	1	—	—	2
3. Uitzakking, inklemming van de navelstreng	1	—	—	—	—	—
4. Stikking bij de geboorte	2	3	1	—	1	3
E. Andere niet onder de vorige rubrieken te brengen oorzaken	1	1	1	—	—	—
F. Onbekende of niet opgegeven oorzaken	1	—	1	—	1	5
Totalen	7	10	10	—	7	22

XI. Overzicht van de in 1923 toegekende tegemoetkomingen ten behoeve van particuliere Inlandsche (hulp) ziekenhuizen.

Gewest.	Afdeeling.	Plaats waar het (hulp) ziekenhuis gevestigd is.	Klassenverdeeling.	Aanvrager.	Tegemoetkoming ineens toegekend.			Jaarlijksche tegemoetkoming.					
					Voor oprichting.	Voor verbouwing, vernieuwing of uitbreiding.	Voor eerste uitrusting.	Voor bevoegd Europeesch geneeskundige of Inlandsch arts.	Voor gediplomeerd Europeesch of Inlandsch verpleger of verpleegster.	Voor Inlandsche bedienden.	Voor verplegings- en behandelingskosten.	Voor onderhoud van het gebouw.	Voor onderhoud der uitrusting.
a. JAVA EN MADOERA.													
Batavia.	Stad en Voorsteden v. Batavia.	Weltevreden.	II	Vereen. tot bevordering van Inlandsche ziekenverpleging te Batavia .	—	—	—	—	f 600	f 1 800	f 5 000	f 1 224,09	f 630,-
Id.	Id.	Id.	II	Vereeniging voor ziekenverpleging in Ned.-Indië.	—	f 4 735,—	—	f 3 500,—	1 200	1 080	2 500	578,70	420,-
Id.	Buitenzorg.	Djasinga.	I	Vereeniging Inlandsch ziekenhuis	—	—	—	1 200,—	240	360	1 000	707,81	225,-
Id.	Id.	Tjisaroea.	II	De geneesh.-directeur van het zendingshospitaal .	—	—	—	3 500,—	1 200	1 080	2 500	3 089,25	420,-
Id.	Id.	Bolang.	I	Vereeniging Ziekenverpleging Bolang. . . .	—	—	—	1 200,—	240	360	1 000	926,90	225,-
Id.	Id.	Buitenzorg.	II	Het Roode Kruis . . .	—	—	—	—	630	960	2 500	900,—	420,-
Preanger-Regentschappen.	Bandoeng.	Bandoeng.	II	Commissie van bijstand van het zendingshospitaal „Immanuel". . .	—	—	—	3 500,—	1 200	1 080	2 500	8 326,—	150,-
Tjerebon.	Tjerebon.	Tjerebon.	I	Vereeniging Pamitran .	—	—	—	—	—	360	1 000	1 207,50	225,-
Id.	Id.	Tjideres.	I	De beheerder van het particulier Inlandsch hulpziekenhuis. . . .	—	—	—	—	240	—	750	125,—	100,-
Id.	Id.	Djoentikebon.	I	De zendeling-leeraar. .	—	—	—	—	840	—	750	282,80	100,-
Pekalongan.	Pemalang.	Moga.	I	De beheerder van het particulier Inlandsch hulpziekenhuis	—	—	—	—	240	—	750	26,95	100,-
Id.	Batang.	Siloewok-Sawangan.	I	Vereen. ziekenverpleging „Siloewok-Sawangan" .	—	—	—	1 200,—	240	360	1 000	577,50	225,-
Semarang.	Semarang.	Semarang.	IV	Het Leger des Heils .	—	—	—	3 800,—	2 400	2 400	7 000	3 401,05	840,-
Id.	Id.	Margaredja.	II	De zendeling-leeraar. .	—	—	—	—	720	—	1 500	92,47	225,-
Id.	Salatiga.	Salatiga.	I	De beheerder van het particulier Inlandsch hulpziekenhuis.	—	—	—	—	840	—	750	15,—	100,-
Id.	Id.	Ambarawa.	I	Id.	—	—	—	—	840	—	750	287,47^5	100,-
Id.	Id.	Kelet.	IV	De zendeling-arts . . .	—	—	—	7 300,—	1 800	1 800	5 000	3 900,—	630,-
Id.	Kendal.	Pelantoengan.	I	Het Leger des Heils. .	—	—	—	—	840	—	750	670,—	100,-
Id.	Demak.	Kalitjeret.	II	De zendeling-leeraar. .	—	—	—	—	1 320	—	1 500	1 275,—	225,-
Id.	Id.	Poerwadadi.	V	Vereeniging Comité „Pitoeloengan". . . .	—	—	—	7 900,—	1 920	3 000	9 000	2 250,55	840,-
Id.	Id.	Id.	V	Id.	—	—	—	2 533,33	—	—	—	—	—
Id.	Koedoes.	Kedoeng-pendjalin.	II	De zendeling-leeraar. .	—	—	—	—	720	—	1 500	92,47	225,-
Banjoemas.	Poerbalingga.	Poerbalingga.	IV	De geneesh.-direct. van het zendingsziekenhuis.	—	—	—	7 600,—	2 400	2 400	7 000	2 775,—	840,-
Id.	Poerwakerta.	Poerwakerta.	III	Vereeniging „Kliniek Poerwakerta"	—	—	—	3 500,—	1 200	1 080	2 500	2 907,62	420,-
Kedoe.	Temanggoeng.	Parakan.	II	De missionnaris-predikant.	—	—	—	—	550	—	625	902,15	93,7
Id.	Poerwaredja.	Poerwaredja.	IV	De geneesheer-directeur van het zendingsziekenhuis	—	—	—	3 500,—	2 400	2 400	7 000	3 563,84	840,-
Id.	Id.	Id.	IV	Id.	—	—	—	3 725,—	—	—	—	—	—
Id.	Keboemen.	Keboemen.	IV	Id.	—	—	—	7 000,—	1 680	2 400	7 000	2 840,68	840,-
Id.	Wanasaba.	Alijan.	II	Id.	—	—	—	—	480	—	750	71,31	100,-
Id.	Id.	Wanasaba.	II	Id.	—	—	—	3 500,—	480	1 080	2 500	—	420,-
Id.	Id.	Id.	II	Id.	—	—	—	600,—	—	—	—	—	—
Jogjakarta.	Jogjakarta.	Jogjakarta.	V	Id.	—	157 687,50	—	14 300,—	3 000	3 000	9 000	1 955,74	1 100,-
Id.	Id.	Id.	—	Centrale vereeniging tot bevordering der oogheelkunde te Jogja. . . .	f 121 246	—	f 6 300	—	—	—	—	—	—
Id.	Id.	Medari.	II	De administrateur der suikerondern. „Medari"	—	—	—	—	240	—	1 500	278,03	225,-
Id.	Id.	Barongan.	II	Id. „Barongan". . .	—	—	—	—	720	—	1 500	397,50	225,-
Id.	Id.	Randoegoenting.	II	De beheerder der ondern. „Randoegoenting". . .	—	—	—	—	720	—	1 500	292,50	225,-
Id.	Id.	Toengkak.	II	De ass.-res. van Jogjakarta	—	—	—	—	720	—	1 500	431,25	225,-
Id.	Id.	Tandjoengtirta.	II	De beheerder der suikerondern. „Tandjoengtirta"	—	—	—	—	720	—	1 500	1 253,65	225,-
Id.	Koelon Praga.	Wates.	II	De ass.-res. van Koelon Praga	—	—	—	—	720	—	1 500	342,67^5	225,-

Gewest.	Afdeeling.	Plaats waar het (hulp) ziekenhuis gevestigd is.	Klassenverdeeling.	Aanvrager.	Tegemoetkoming ineéns toegekend. Voor oprichting.	Voor verbouwing, vernieuwing of uitbreiding.	Voor eerste uitrusting.	Jaarlijksche tegemoetkoming. Voor bevoegd Europeesch geneeskundige of Inlandsch arts.	Voor gediplomeerd Europeesch of Inlandsch verpleger of verpleegster.	Voor Inlandsche bedienden.	Voor verplegings- en behandelingskosten.	Voor onderhoud van het gebouw.
ogjakarta.	Koelon Praga.	Sewoegaloer.	II	De beheerder van het particulier Inlandsch hulpziekenhuis	—	—	—	—	f 720	—	f1 500,—	f 1 154,50
Id.	Goenoengkidoel.	Wanasari.	II	De ass.-res. van Goenoengkidoel	—	—	—	—	720	—	1 500,—	300,—
Soerakarta.	Soerakarta.	Soerakarta.	V	De geneesh.-direct. van het zendingshospitaal .	—	—	—	f10 500,—	3 000	f 3 000	9 000,—	11 749,50
Id.	Id.	Id.	V	Id.	—	—	—	—	—	—	—	3 521,25
Id.	Id.	Id.	III	De vereen. Ziekenzorg .	—	f 66 000,—	—	—	600	1 800	5 000,—	3 750,—
Id.	Klaten.	Wanasari.	II	De administrateur der suikerondern. „Wanasari"	—	—	—	—	480	—	1 500,—	290,53
Rembang.	Blora.	Blora.	IV	De vereen. „Bond van zendelingen der Salatiga-zending"	—	—	—	7 300,—	2 400	2 400	7 000,—	856,30
Id.	Id.	Tjepoe.	IV	De vereeniging „Ziekenverpleging Tjepoe" . .	—	—	f 2 100	3 500,—	2 400	2 400	7 000,—	3 336,86
Id.	Id.	Id.	IV	Id.	—	—	—	—	—	—	—	—
Soerabaja.	Soerabaja.	Soerabaja.	II	De vereeniging de Soerabajasche oogheelkundige kliniek	—	—	—	3 500,—	1 200	1 080	2 500,—	—
Id.	Id.	Id.	II	Het Leger des Heils .	—	—	—	3 500,—	1 200	1 080	2 500,—	112,50
Id.	Djombang.	Ngara.	II	De administrateur der suikerond. „Seloredjo"	—	—	—	—	720	—	1 500,—	1 068,75
Id.	Id.	Madjawarna.	V	De zendeling-arts . . .	—	—	—	7 000,—	2 400	3 000	9 000,—	4 864,88
Id.	Id.	Id.	V	Id.	—	—	—	300,—	—	—	—	—
Pasoeroean.	Malang.	Swaroe.	II	De beheerder van het particulier Inlandsch hulpziekenhuis	—	1 097,—	—	—	1 320	—	1 500,—	493,80
Id.	Id.	Toeren.	II	Het Leger des Heils .	—	—	—	—	1 320	—	1 500,—	112,50
Id.	Loemadjang.	Djatirata.	II	De vereen. Vereenigde klinieken	—	—	—	3 800,—	240	960	2 500,—	1 200,—
Besoeki.	Bandawasa.	Bandawasa.	I	De beheerder van het particulier Inlandsch hulpziekenhuis	—	—	—	—	240	—	750,—	75,—
Id.	Banjoewangi.	Krikilan.	II	De geneesh.-direct. van de particuliere Inlandsche ziekeninrichting . . .	—	—	—	3 500,—	840	1 080	2 500,—	1 225,87
Kediri.	Kediri.	Kediri.	I	Id. van de ziekeninrichting „Semampir" .	—	—	—	683,34	100	60	166,67	87,50
Id.	Toeloengagoeng.	Kertasana.	III	Id. van het particulier Inlandsch ziekenhuis	—	—	—	4 700,—	1 800	1 800	5 000,—	1 232,76
Id.	Blitar.	Pareredjo.	I	De zendeling-arts . . .	—	—	—	—	840	—	750,—	347,45
				Totalen Java en Madoera	f 121 246	f 229 519,50	f 8 400	f 127 641,67	f56 840	f45 660	f157 041,67	f 83 748,41
					f 359 165,50			f 491 792,—				

b. BUITENGEWESTEN.

Gewest.	Afdeeling.	Plaats.	Klasse.	Aanvrager.	Voor oprichting.	Voor verbouwing.	Voor eerste uitrusting.	Voor arts.	Voor verpleger.	Voor bedienden.	Voor verplegings- en behandelingskosten.	Voor onderhoud van het gebouw.
Tapiannoeli.	Bataklanden.	Pearadja.	II	Het zendingshospitaal .	—	f 783,30	—	f 3 500,—	f 1 200	f 1 080	f2500,—	f 417,47
Id.	Id.	Boetar.	I	De beheerder van het particulier Inlandsch hulpziekenhuis	—	—	—	—	480	—	750,—	39,53
Id.	Id.	Nainggolan.	I	Id.	—	—	—	—	480	—	750,—	222,41
Id.	Id.	Pangoeroean.	I	Id.	—	—	—	—	480	—	750,—	242,47^5
Id.	Id.	Sitorang.	I	Id.	—	—	—	—	480	—	750,—	70,18
Id.	Padangsidimpoean.	Sipirok.	I	Id.	—	—	—	—	480	—	750,—	130,—
Id.	Id.	Sifaoroasi.	I	De zendeling-leeraar . .	—	—	—	—	318	—	750,—	99,—
Id.	Id.	Pakantan.	I	Id.	—	—	—	—	480	—	750,—	48,75
Id.	Id.	Doloksanggoel.	I	De beheerder van het part. Inlandsch hulpziekenhuis	—	—	—	—	480	—	750,—	98,90
Id.	Sibolga en Batangtoroe-districten.	Ambarita.	I	Id.	—	—	—	—	480	—	750,—	356,25
					—	—	—	—	480	—	750,—	273,58^5
Id.	Id.	Balige.	I	Id.	—	—						
Id.	Id.	Sihorbobaroes.	I	Id.	—	—	—	—	480	—	750,—	148,25
Id.	Id.	Pargaroetan.	I	Id.	—	—	—	—	240	—	750,—	264,28

Gewest.	Afdeeling.	Plaats waar het (hulp) ziekenhuis gevestigd is.	Klasseverdeeling.	Aanvrager.	Tegemoetkoming ineéns toegekend. Voor oprichting.	Voor verbouwing, vernieuwing of uitbreiding.	Voor eerste uitrusting.	Jaarlijksche tegemoetkoming. Voor bevoegd Europeesch geneeskundige of Inlandsch arts.	Voor gediplomeerd Europeesch of Inlandsch verpleger of verpleegster.	Voor Inlandsche bedienden.	Voor verplegings- en behandelingskosten.	Voor onderhoud van het gebouw.	Voor onderhoud der uitrusting.
Djambi.	Kerintji.	Soengaipenoeh.	I	De beh. van de negerikas	—	—	—	—	—	—	f 750,—	f 111,37^5	f 100,—
Sumatra's Westkust	Tanahdatar.	Fort van der Capellen.	I	De beheerder van het particulier Inlandsch ziekenhuis.	—	—	—	—	f 240	f 360	1 000,—	375,—	225,—
Oostkust van Sumatra.	Simeloengoen en de Karolanden.	Kebondjahe.	III	Vereen. Bataksch Instituut te Leiden	f 75 964,08	—	f 6 300	—	—	—	—	—	—
Westerafdeeling van Borneo.	Sambas.	Singkawang.	II	De beheerder van het particulier Inlandsch ziekenhuis.	—	—	—	—	1 200	—	1 312,50	853,42	193,7
Manado.	Manado.	Kolongan.	II	Id.	—	—	—	—	1 320	—	1 500,—	281,51	225,—
Id.	Id.	Tomohon.	I	Vereen. van vrouwen tot het geven van onderwijs, te 's-Hertogenbosch . .	—	—	—	—	840	—	750,—	135,—	100,—
Id.	Id.	Tantena.	I	Id.	8 689,20	—	1 000	—	—	—	—	—	—
Ternate en onderhoorigh.	Halmahera.	Gamsoengi.	II	De zendeling-leeraar. .	—	—	—	—	840	480	2 500,—	130,—	420,—
				Totalen, Buitengewesten	f 84 653,28	f 783,30	f 7 300	f 3 500,—	f 10 998	f 1 920	f 19 312,50	f 4 297,38^5	f 2 533,7
					f 92 736,58			f 42 561,63^5					

XII. GEWESTELIJKE OPGAVEN van het aantal gevallen van besmettelijke ziekten, waarvan aangifte werd gedaan, en van het aantal overledenen daaraan gedurende 1923 op Java en Madoera.

GEWESTEN.	Aantal aangegeven gevallen. Pokken.	Diphtheritis.	Pest.	Typhus.	Waarvan overleden. Pokken.	Diphtheritis.	Pest.	Typhus.
Banten	219	2	—	31	44	—	—	3
Batavia	125	92	—	411	15	6	—	68
Preanger-Regentschappen . . .	37	20	—	215	1	4	—	24
Tjerebon	48	8	272	48	7	4	271	6
Pekalongan	182	3	754	26	19	2	754	4
Semarang.	360	22	1 789	126	54	2	1 789	30
Banjoemas	247	—	—	17	—	—	—	—
Kedoe	67	2	2 781	18	11	1	2 781	3
Jogjakarta	24	16	317	14	—	3	317	3
Soerakarta	1 994	13	2 685	15	181	4	2 685	5
Madioen	27	—	—	20	2	—	—	—
Kediri	10	8	14	15	—	2	14	3
Rembang.	605	2	—	6	96	—	—	2
Soerabaja.	461	37	63	154	117	6	63	25
Madoera	323	—	—	2	34	—	—	—
Pasoeroean	147	13	—	24	25	3	—	4
Besoeki	46	11	—	17	—	—	—	4
Totalen	4 922	249	8 675	1 159	606	37	8 674	184

Bijlage S.

(Zie hoofdstuk M, afd. I, § 3, van het verslag.)

OVERZICHT

betreffende de in 1923 voor 's lands rekening uit Indië verscheepte ladingen kinabast en coca, zoomede van de opbrengst, enz. der in 1923 voor 's lands rekening in Nederland verkochte producten.

I. Voor 's Lands rekening in 1923 uit Indië verscheepte ladingen kinabast en coca.

Maand, waarin het schip uit Indië vertrokken is.	Beladingen in stoomschepen van de		Kinabast.		Coca.	
	Maatschappij „Nederland".	„Rotterd. Lloyd".	K.G.	K.G.	K.G.	K.G.
			„Nederland".	„Rotterd. Lloyd".	„Nederland".	„Rotterd. Lloyd'
Januari	2	—	31 750,—	—	1 750,—	—
Februari	—	1	—	37 312,—	—	350,—
Maart	—	—	—	—	—	—
April	—	—	—	—	—	—
Mei	—	1	—	737,—	—	—
Juni	2	1	89 875,—	9 019,50	1 750,—	—
Juli	—	—	—	—	—	—
Augustus	—	1	—	93 150,—	—	—
September	1	—	95 645,—	—	—	—
October	—	3	—	104 835,—	—	1 750,—
November	1	1	107 770,—	2 952,—	—	—
December	—	1	—	10 398,50	—	—
Totalen	6	9	325 040,—	258 404,—	3 500,—	2 100,—

	1923		
	Mailschepen.	Vrachtschepen.	Totaal.
Totaal aantal schepen der stoomvaart-maatschappij „Nederland"	5	1	6
Totaal aantal schepen der stoomvaart-maatschappij „Rotterdamsche Lloyd"	7	2	9
	12	3	15

II. Opbrengst, enz. der in 1923 voor 's Lands rekening in Nederland verkochte producten.

Producten.	Verkochte hoeveelheden.		Totale opbrengst.			Gemiddelde opbrengst, berekend over de verkochte netto hoeveelheid (zie kolom 3).				Gemiddelde prijs.
	Nettogewicht bij afscheep in kilogrammen. *a*)	Uitgeleverd nettogewicht in kilogrammen.	Ruwe opbrengst.	Onkosten. (Alleen die op de afscheping, het vervoer en den verkoop gevallen.)	Zuiver bedrag.	Maatstaf.	Onzuiver bedrag.	Onkosten.	Zuiver bedrag.	
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.
Kinabast . .	875 236	857 686^{56}	f 979 860,69	f 175 746,70^{5}	f *d*) 804 113,98^{5}	per K.G.	f 0,60	f 0,14	f 0,46	f 0,60
Getahpertja .	*b*) 20 063	*c*) 18 249^{45}	82 540,18	8 300,13	74 240,05	per K.G.	4,52	0,45^{5}	4,06^{5}	2,26 per $^{1}/_{2}$ K.G.
Coca	3 850	*c*) 3 996	8 704,87	754,67	*d*) 7 950,20	per K.G.	2,16	0,18^{5}	1,97^{5}	1,08 per $^{1}/_{2}$ K.G.
Totalen			f 1 071 105,74	f *e*) 184 801,50^{5}	f 886 304,23^{5}					

b) Hieronder 56,61 K.G. voor monsters geleverd.
c) Alle getahpertja en coca was te Amsterdam opgeslagen en is aldaar uit de hand verkocht.
d) Hieronder respectievelijk f 40,79 en f 4,39 voor den verkoop van monsters.

a) De producten waren afkomstig van de volgende oogstjaren:

PRODUCTEN (in K.G.)	1915.	1921.	1922.	1923.	Totalen.
Kinabast	—	365 020	505 732	4 484	875 236
Getahpertja	11 158^{50}	—	8 904^{50}	—	20 063
Coca	—	—	1 750	2 100	3 850

e) De onkosten lieten zich splitsen als volgt (de bedragen zijn afgerond tot volle guldens)

	Kinabast.	Getahpertja.	Coca.	Totalen.
Vracht van Java naar Nederland	f 85 865	f 1 130	f 376	f 87 371
Premiën aan de gezagvoerders, bedragende als maximum voor kinabast f 1	614	11	4	629
Zoogenaamde onsplitsbare onkosten hier te lande:				
Kosten bij aanvoer, opslag, sorteering, enz.	f12 721	f 1 280	f 59	
Pakhuishuren	7 506	2 020	38	
Brandverzekering-premiën	3 405	2 074	24	
Kosten van verkoop	59	—	—	
	23 691	5 374	121	29 186
Registratierecht	50	—	—	50
Commissieloon der Nederlandsche Handelmaatschappij ($1^{1}/_{2}$ %)	9 799	1 238	130	11 167
Lossingskosten	1 672	23	12	1 707
Bijdrage kosten kinabureau	6 270	—	—	6 270
Courtage	4 955	268	87	5 310
Administratiekosten N.O.T.	—	34	—	34
Assurantie-premiën	—	59	—	59
Kosten van onderzoek	—	162	24	186
Uitvoerrechten	42 618	—	—	42 618
Extra contributie kinabureau wegens aankoop gebouw	214	—	—	214
	f 175 748	f 8 299	f 754	f 184 801

Bijlage T.

(Zie hoofdstuk M, afd. I, § 4, van het verslag.)

OVERZICHTEN

betreffende de verpachte middelen over de jaren 1922, 1923 en 1924.

BEDONGEN PACHTSOMMEN.

GEWESTEN.	VERPACHTE MIDDELEN.	Bedongen pachtsommen. 1922.	1923.	1924.	Op ult. 1924 van kracht zijnde pachtovereenkomsten. Jaarlijksche pacht-sommen.	Tijdvakken.
Tapiannoeli.	Pandhuizen	f 7 680,—	f 6 915,—	f 6 660	f 6 660	1 Apr. 1923—einde Mrt. 1926
Bengkoeloe.	Idem	f 11 724,—	f 11 844,—	f 11 844	11 844	1 „ 1922— „ „ 1925
Palembang.	Idem	f 19 515,—	f 18 537,—	f 17 013	16 500	1 „ 1922— „ „ 1925 1 „ 1923— „ „ 1926 1 „ 1924— „ „ 1927
Djambi.	Idem	f 1 740,—	f 3 630,—	f 4 260	4 260	1 „ 1923— „ „ 1926
Oostkust van Sumatra.	Gedistilleerd	f 15 600,—	f 15 600,—	f 17 940	18 720	1 „ 1924— „ „ 1927
	Sago, was, enz.	40 590,—	33 690,—	40 680	42 600	1 „ 1924— „ „ 1927
	Pandhuizen	48 120,—	48 120,—	88 089	100 872 540	1 „ 1924— „ „ 1927 1 „ 1924— „ „ 1925
	Totalen	f 104 310,—	f 97 410,—	f 146 709		
Atjeh en onderhoorigheden.	Pandhuizen	f 30 720,—	f 30 720,—	f 31 080	31 200	1 „ 1924— „ „ 1927
Riau en onderhoorigheden.	Gedistilleerd	f 68 610,—	f 54 180,—	f 54 180	180 54 000	1 „ 1922— „ „ 1925 1 „ 1923— „ „ 1926
	Peper	120,—	120,—	120	120	1 Apr. 1924—einde Mrt. 1925
	Totalen	f 68 730,—	f 54 300,—	f 54 300		
Bangka en onderhoorigheden.	Pandhuizen	f 7 563,—	f 8 562,—	f 8 208	8 208	1 „ 1922— „ „ 1925 1 „ 1923— „ „ 1926
Belitoeng.	Idem	f 6 841,—	f 7 200,—	f 7 290	7 290	1 „ 1922— „ „ 1925
Westerafdeeling van Borneo.	Idem	f 7 266,67	f 12 081,67	f 13 620	13 620	1 „ 1923— „ „ 1926
Zuider- en Oosterafd. van Borneo.	Goudmijnen	f 45,—	f 30,—	f 30	30	1 „ 1924— „ „ 1927
	Vogelnestklippen	16 338,—	a) —	—	—	1 „ 1922— „ „ 1925
	Pandhuizen	4 116,—	6 070,50	7 227	7 362	1 „ 1923— „ „ 1926 1 „ 1924— „ „ 1927
	Totalen	f 20 499,—	f 6 100,50	f 7 257		

a) De pacht der vogelnestklippen is met ingang van 1 Januari 1923 overgegaan onder beheer van het departement van Landbouw, Nijverheid en Handel.

GEWESTEN.	VERPACHTE MIDDELEN.	Bedongen pachtsommen. 1922.	1923.	1924.	Op ult. 1924 van kracht zijnde pachtovereenkomsten. Jaarlijksche pachtsommen.	Tijdvakken.
Selebes en onderhoorigheden.	Overvaarten	b) f 2 772,—	—	—	—	—
	Pandhuizen	6 600,—	f 8 490,—	f 9 120	f 9 120	1 Apr. 1923—einde Mrt. 1926
	Totalen	f 9 372,—	f 8 490,—	f 9 120		
Manado.	Saguweer	c) f 2 580,—	—	—	—	—
Amboina.	Idem	f 8 695,50	f 12 180,—	f 8 820	7 320	1 „ 1924— „ „ 1925
Timor en onderhoorigheden.	Laroe	f 4 170,—	f 6 255,—	f 6 975	7 080	1 „ 1924— „ „ 1925

b) De pacht der overvaarten is einde Juli 1922 geëindigd door het in gebruik nemen van bruggen.

c) De saguweerpacht ter hoofdplaats Manado is 1 April 1922 opgeheven (I. S. 1922 n°. 282).

RECAPITULATIE.

MIDDELEN.	Opbrengst. 1922.	1923.	1924.
Gedistilleerd, saguweer en laroe	f 99 655,50	f 88 215,—	f 87 915,—
Peper	120,—	120,—	120,—
Vogelnestklippen	16 338,—	—	—
Overvaarten	2 772,—	—	—
Goudmijnen	45,—	30,—	30,—
Sago, was, getah, enz.	40 590,—	33 690,—	40 680,—
Pandhuizen	151 885,67	162 170,17	204 411,—
Totalen	f 311 406,17	f 284 225,17	f 333 156,—

Bijlage U.

(Zie hoofdstuk M, afd. I, § 4, van het verslag.)

OVERZICHT

betreffende de opbrengst in 1923 van verschillende niet-verpachte middelen onder beheer van het Departement van Financiën.

I. IN- EN UITVOERRECHTEN EN ACCIJNZEN.

a. *Opbrengst aan in- en uitvoerrechten, voor zooveel betreft de voornaamste daaraan onderworpen artikelen, over elk der jaren 1922 en 1923.*

OMSCHRIJVING DER GOEDEREN. *a)*	Java en Madoera.		Buitengewesten.		TOTALEN.	
	1922.	1923.	1922.	1923.	1922.	1923.
INVOERRECHTEN.						
Aardewerk (gebakken) en porcelein	f 580 681	f 486 890	f 194 571	f 214 634	f 775 252	f 701 524
Arak	64 896	51 244	143 896	65 414	208 792	116 658
Automobielen, automobielbanden en onderdeelen	1 536 478	1 348 779	206 415	216 911	1 742 893	1 565 690
Bier	427 848	489 221	318 147	294 336	745 995	783 557
Biscuits	260 784	228 029	89 342	108 654	350 126	336 683
Boter	519 626	693 332	138 352	161 920	657 978	855 252
Brandewijn en cognac	357 880	432 741	266 725	298 871	624 605	731 612
Dranken, gedistilleerd n. a. g.	205 916	124 834	184 225	57 815	390 141	182 649
Drogerijen en medicijnen (incl. chemicaliën)	477 269	392 064	193 736	216 191	671 005	608 255
Eetwaren (voor zooveel in de handelsverslagen onder dit hoofd genoemd, doch „Biscuits", „Boter", „Melk", „Visch" en „Vleesch" uitgezonderd)	3 219 611	2 648 525	997 537	988 759	4 217 148	3 637 284
Gambir	110 672	99 745	3 201	4 548	113 873	104 293
Garens	454 351	513 672	550 683	489 409	1 005 034	1 003 081
Gedistilleerd (voor zooveel in de handelsverslagen onder dit hoofd genoemd, doch „Arak", „Brandewijn", „Cognac", „Jenever", „Likeuren", „Reukwerken" en „Whisky" uitgezonderd) (incl. geneesmiddelen met gedist. bereid)	127 807	95 839	384 803	136 742	512 610	232 581
Glas en glaswerk	511 205	429 646	114 986	104 297	626 191	533 943
IJzer- en staalwerk waarvan een invoerrecht van 6 % der waarde geheven is (incl. messenmakerswerk)	454 328	379 383	228 704	270 667	683 032	650 050
IJzer- en staalwerk waarvan een invoerrecht van 12 % der waarde geheven is.	1 076 891	889 652	406 712	491 821	1 483 603	1 381 473
Machines en werktuigen (incl. schrijf- en rekenmachines)	2 040 264	1 368 396	653 568	434 995	2 693 832	1 803 391
Jenever	1 070 776	1 216 984	435 361	460 505	1 506 137	1 677 489
Kleederen	523 283	557 705	203 336	241 443	726 619	799 148
Koperwerk (incl. draad)	184 555	195 254	65 609	81 222	250 164	276 476
Kramerij	383 588	423 716	114 566	130 176	498 154	553 892
Leder en lederwerk	425 765	384 037	106 270	124 852	532 035	508 889
Lucifers	401 392	299 027	116 098	108 469	517 490	407 496
Manufacturen (katoenen)	12 551 526	11 271 646	3 252 804	3 447 425	15 804 330	14 719 071
Idem (wollen en halfwollen)	173 172	186 570	26 251	30 854	199 423	217 424
Idem (zijden en halfzijden)	218 376	142 374	97 394	83 894	315 770	226 268
Idem (zakken)	696 356	805 871	178 704	149 307	875 060	955 178
Idem (andere) (incl. wasdoek)	771 418	874 032	155 667	190 223	927 085	1 064 255
Meel	555 280	539 240	250 721	272 131	806 001	811 371
Melk	648 202	491 549	206 517	187 166	854 719	678 715
Meubelen (incl. lampen)	271 420	211 045	94 156	92 697	365 576	303 742
Mineraalwater	44 969	37 821	37 888	35 317	82 857	73 138
Modewaren	549 898	547 898	186 786	232 607	736 684	780 505
Papier, schrijf- en teekenbehoeften	920 199	1 123 302	244 988	254 456	1 165 187	1 377 758
Petroleum (kerasine)	78 472	160 735	8 739	11 596	87 211	172 331
Reukwerken, met gedistilleerd bereid	299 061	224 503	117 156	93 630	416 217	318 133
Rijtuigen, rijwielen en onderdeelen	417 608	406 664	93 734	108 366	511 342	515 030
Sigaren en sigaretten	2 316 292	2 689 394	2 004 408	1 964 053	4 320 700	4 653 447

a) Alleen die soorten van goederen zijn afzonderlijk genoemd, welke in totaal meer dan f 50 000 aan in- of uitvoerrecht opbrachten.

OMSCHRIJVING DER GOEDEREN.	Java en Madoera.		Buitengewesten.		Totalen.	
	1922.	1923.	1922.	1923.	1922.	1923.
Speelkaarten (Europeesche en Chineesche)	f 66 052	f 86 638	f 25 524	f 34 672	f 91 576	f 121 310
Tabak	103 481	133 893	176 543	163 268	280 024	297 161
Thee	1 101 436	1 100 855	76 048	91 856	1 177 484	1 192 711
Verfwaren en lijnolie	405 488	435 843	65 814	65 566	471 302	501 409
Visch (incl. kuit en tripang)	1 137 107	1 235 939	265 246	308 359	1 402 353	1 544 298
Vleesch	218 166	198 745	42 052	43 901	260 218	242 646
Vuurwerk	93 329	73 971	37 570	42 348	130 899	116 319
Whisky	403 847	470 288	98 412	92 698	502 259	562 986
Wijn (excl. medicinale wijn)	114 928	128 052	39 029	44 039	153 957	172 091
Zeep	171 220	127 548	186 215	162 311	357 435	289 859
Zout	30 291	49 900	2 404 977	837 194	2 435 268	887 094
Andere artikelen	1 783 858	1 772 787	781 289	628 305	2 565 147	2 401 092
Invoerrecht over bij inwerkingtreding van het verhoogde tarief in voorraad zijnd gedistilleerd	508 561	—	177 418	152	685 979	152
Bijgevorderde rechten over in het vorig jaar ingevoerde goederen:						
Zout	—	529 901	—	696 343	—	1 226 244
Andere goederen	954	30 197	4 222	17 343	5 176	47 540
Kantoren waarvan de gegevens nog niet ontvangen zijn *b*)	—	—	66 670	401 152	66 670	401 152
Totalen	f 42 066 833	f 39 835 916	f 17 519 785	f 16 485 880	f 59 586 618	f 56 321 796
Af: terugbetalingen	192 124	141 833	98 846	48 751	290 970	190 584
Zuiver ontvangen *c*)	f 41 874 709	f 39 694 083	f 17 420 939	f 16 437 129	f 59 295 648	f 56 131 212

UITVOERRECHTEN.

OMSCHRIJVING DER GOEDEREN.	Java en Madoera 1922.	Java en Madoera 1923.	Buitengewesten 1922.	Buitengewesten 1923.	Totalen 1922.	Totalen 1923.
Getah	—	—	f 133 619	f 171 631	f 133 619	f 171 631
Gomsoorten	—	—	354 501	448 028	354 501	448 028
Huiden	f 133 120	f 131 021	24 257	26 949	157 377	157 970
Rotting en rottingstokken	—	—	415 636	387 841	415 636	387 841
Tabak	138 622	363 341	69 630	148 790	208 252	512 131
Tengkawangpitten	—	—	3 637	115 530	3 637	115 530
Tin en tinerts	541 113	530 765	549 009	355 988	1 090 122	886 753
Vogelhuiden	—	—	107 497	66 194	107 497	66 194
Copra	298 964	356 983	1 604 038	1 439 001	1 903 002	1 795 984
Kinabast	520 021	489 379	25 356	9 859	545 377	499 238
Kinine	261 240	294 948	202	37	261 442	294 985
Klapperolie	145	15 709	34 029	140	34 174	15 849
Peper	50 113	32 461	127 556	113 939	177 669	146 400
Caoutchouc (rubber)	—	—	1 501	9 755	1 501	9 755
Andere artikelen	84 189	33 012	6 185 892	193 404	6 270 081	226 416
Boschproducten zonder boomdocument uit de Buitengewesten aangebracht	5 106	3 912	—	—	5 106	3 912
Bijgevorderde rechten over in het vorig jaar uitgevoerde kinabast	256 820	394 492	11 339	8 523	268 159	403 015
Bijgevorderde rechten over in het vorig jaar uitgevoerde andere goederen	66	435	82	381	148	816
Kantoren waarvan de gegevens nog niet ontvangen zijn *d*)	—	—	45 009	293 258	45 009	293 258
Totalen	f 2 289 519	f 2 646 458	f 9 692 790	f 3 789 248	f 11 982 309	f 6 435 706
Af: terugbetalingen	4 877	4 711	29 460	47 469	34 337	52 180
Zuiver ontvangen *e*)	f 2 284 642	f 2 641 747	f 9 663 330	f 3 741 779	f 11 947 972	f 6 383 526

b) Gespecificeerde opgaven werden nog niet ontvangen van de kantoren te: Laboehanbilik, Belinjoe, Soekamara, Leksoela, Piroe, Toeal, Saoemlaki, Gorontalo, Poso, Parigi, Bola'ang Mongondow en Kokas.

c) Hieronder zijn niet opgenomen de ontvangsten der tolkantoren Koealoe, Pangkalanboeoen, Koemai en Palopo.

d) Gespecificeerde opgaven werden nog niet ontvangen van de tolkantoren Laboehanbilik, Belinjoe, Soekamara, Bola'ang Mongondow, Gorontalo, Poso, Parigi, Toeal, Kokas en Saoe.

e) Hieronder zijn niet opgenomen de ontvangsten der tolkantoren Koealoe, Pangkalanboeoen, Koemai en Palopo.

b. *Opgaven over 1923 van de ontvangsten per kantoor.*

GEWESTEN.	KANTOREN VAN ONTVANGST.	In- en uitvoerrechten, enz. Invoer-rechten.	Uitvoer-rechten.	Totaal.	Accijnzen. Accijns op Inlandsch gedistilleerd.	Accijns op tabak.	Accijns op petroleum.	Accijns op lucifers.	Totaal.	Invoerrecht over landsgoederen.	Uitvoerrecht over landsgoederen.
	JAVA EN MADOERA.										
Banten	Anjer	f 93	f 365	f 458	—	—	—	—	—	—	—
Batavia	Batavia	13 814 502	1 701 263	15 515 765	f 138 770	—	f 2 684 610	f 1 540 850	f 4 364 230	f 819 588	f 48 9[illegible]
Tjerebon	Tjerebon	2 237 505	48 654	2 286 159	243 240	—	8 033	703 655	954 928	1 803	—
Pekalongan	Pekalongan	54 742	13 301	68 043	275 233	—	—	—	275 233	—	—
	Tegal	167 511	5 575	173 086	1 000	—	12 859	15 592	29 451	—	—
Semarang	Semarang	8 729 486	200 746	8 930 232	173	f 1 088	13 832	1 186 232	1 201 325	32 085	—
	Djapara	—	89	89	—	—	—	—	—	—	—
	Djoewana	—	69	69	—	—	—	—	—	—	—
Rembang	Rembang	—	94	94	—	15	—	—	15	—	—
	Toeban	—	—	—	—	—	10	—	10	—	—
	Tjepoe	—	—	—	—	—	5 892 129	—	5 892 129	—	—
Soerabaja	Soerabaja	14 284 997	259 311	14 544 308	125 776	1	3 213 035	3 143 231	6 482 043	108 249	—
	Sangkapoera (Bawean)	3 432	29	3 461	—	—	94	3 006	3 100	—	—
Pasoeroean	Pasoeroean	27 324	67 016	94 340	—	—	5 118	—	5 118	—	—
	Prabalingga	97 423	50 044	147 467	—	—	8 430	—	8 430	47	—
	Kraksaän	—	—	—	105	—	—	—	105	—	—
Besoeki	Panaroekan	92 853	121 152	214 005	—	152	494	—	646	—	—
	Banjoewangi	6 870	67 472	74 342	—	—	—	—	—	—	—
Banjoemas	Tjilatjap	176 550	105 930	282 480	—	—	673 331	7 797	681 128	111	—
Madoera	Songenep	452	186	638	—	—	—	631	631	—	—
	Kamal	342	451	793	—	15	25	—	40	—	—
	Totalen voor Java en Madoera	f 39 694 082	f 2 641 747	f 42 335 829	f 784 297	f 1 271	f 12 512 000	f 6 600 994	f 19 898 562	f 961 883	f 48 9[illegible]

GEWESTEN.	KANTOREN VAN ONTVANGST.	In- en uitvoerrechten, enz.			Accijnzen.				Invoerrecht over landsgoederen.	Uitvoerrecht over landsgoederen.
		Invoerrechten.	Uitvoerrechten.	Totaal.	Accijns op tabak.	Accijns op petroleum.	Accijns op lucifers.	Totaal.		
	BUITENGEWESTEN.									
Bengkoeloe	Bengkoeloe	f 112 925	f 3 185	f 116 110	—	f 81 348	f 3 332	f 84 680	f 8 328	—
	Kroeï	138	2 652	2 790	—	—	1 050	1 050	—	—
	Bintoehan	—	910	910	—	—	—	—	—	—
Lampoengsche districten	Teloekbetoeng	14 017	62 555	76 572	—	87 111	6 122	93 233	2 088	—
	Kaliandak	—	914	914	—	—	—	—	—	—
	Laboehanmaringgai	—	2 420	2 420	—	—	—	—	—	—
	Kota'agoeng	—	2 745	2 745	—	—	—	—	—	—
	Menggala	12	3 638	3 650	—	—	—	—	—	—
Palembang	Palembang	1 395 678	151 162	1 546 840	—	576 285	211 879	788 164	16 802	—
Djambi	Djambi	424 270	5 571	429 841	—	9 075	28 090	37 165	—	—
	Moearasabak	31 563	11 962	43 525	—	10	1 410	1 420	—	—
Bangka en onderhoorigheden	Muntok	75 783	1 369	77 152	—	—	17 116	17 116	8 285	—
	Belinjoe	104 346	69 078	173 424	—	—	13 200	13 200	15 859	f 67 374
	Soengailiat	91 426	5 363	96 789	—	—	2 718	2 718	13 806	—
	Pangkalbalam	158 780	9 696	168 476	—	—	10 851	10 851	13 971	—
Belitoeng	Tandjoengpandan	266 880	371 923	638 803	—	91 860	47 365	139 225	—	—
Atjeh en onderhoorigheden	Oeleëlheuë	280 587	8 064	288 651	—	5 587	36 940	42 527	19	—
	Singkil	4 288	4 134	8 422	—	—	3 166	3 166	24	—
	Sigli	135 526	8 256	143 782	—	2 139	40 713	42 852	1 085	—
	Lho'seumawe	122 602	14 886	137 488	—	1 967	33 044	35 011	—	—
	Langsa	147 131	6 051	153 182	—	4 125	67 068	71 193	—	—
	Idi	22 603	2 437	25 040	—	—	2 718	2 718	—	—
	Tjalang	3 263	1 187	4 450	—	—	622	622	—	—
	Meulaboh	29 729	1 385	31 114	—	—	5 762	5 762	—	—
	Tapatoean	30 518	3 955	34 473	—	32	10 939	10 971	—	—
	Sinabang	7 574	2 246	9 820	—	—	2 108	2 108	—	—
Westerafdeeling van Borneo	Pontianak	856 369	381 570	1 237 939	f 39 397	122 657	116 729	278 783	3 649	—
	Ketapang	1 241	1 403	2 644	—	123	553	676	—	—
	Sambas	113 410	7 981	121 391	3 038	26 771	21 331	51 140	—	—
	Singkawang	123 788	33 348	157 136	3 589	26 298	14 607	44 494	377	—
	Pamangkat	97 515	64 296	161 811	2 667	634	19 990	23 291	—	—
Oostkust van Sumatra	Poeloe Moeda	10 056	8 116	18 172	—	190	415	605	—	—
	Pakanbaroe	146 114	8 506	154 620	—	21 089	10 965	32 054	—	198
	Bagan-siapiapi	874 565	7 457	882 022	—	—	19 660	19 660	696 343	—
	Laboehanbilik	90 966	6 856	97 822	—	32 350	10 196	42 546	—	—
	Tandjoengbalai	423 016	26 524	449 540	—	57 423	53 889	111 312	—	—
	Tandjoengtiram	41 054	12 207	53 261	—	13 517	1 938	15 455	—	—
	Tandjoengbringin	68 311	4 181	72 492	—	—	216	216	—	—
	Koealoe	13 822	6 945	20 767	—	—	2 606	2 606	—	—
	Belawan	3 419 506	162 196	3 581 702	—	62 737	438 402	501 139	907	22
	Tandjoengpoera	66 219	10 914	77 133	—	47 842	37 316	85 158	—	—
	Pangkalanbrandan	172 855	1 747	174 602	—	1 021 656	2 391	1 024 047	63	—
	Siak Sri Indrapoera	27 010	4 451	31 461	—	2 346	432	2 778	—	—
Riau en onderhoorigheden	Rengat	182 742	6 890	189 632	—	21 181	28 013	49 194	22	—
	Perigiradja	140 319	68 418	208 737	—	9 899	11 799	21 698	8	—
	Poelaukidjang	11 283	2 892	14 175	—	1 903	486	2 389	—	—
	Koeala Mandah	9 041	15 128	24 169	—	2	431	433	14	—
	Soengaigoentoeng	12 189	4 621	16 810	—	530	1 248	1 778	—	—

GEWESTEN.	KANTOREN VAN ONTVANGST.	In- en uitvoerrechten, enz.			Accijnzen.				Invoerrecht over landsgoederen.	Uitvoerrecht over landsgoederen.
		Invoerrechten.	Uitvoerrechten.	Totaal.	Accijns op tabak.	Accijns op petroleum.	Accijns op lucifers.	Totaal.		
Sumatra's Westkust	Padang	f 1 327 190	f 229 560	f 1 556 750	—	f 371 396	f 397 876	f 769 272	f 39 506	—
	Airbangis.	—	8	8	—	—	—	—	—	—
	Poelautèlo	—	49	49	—	—	—	—	—	—
Tapiannoeli . .	Sibolga	234 880	78 128	313 008	—	91 935	83 889	175 824	—	—
	Natal	—	67	67	—	—	—	—	—	—
	Baroes	2 895	18 367	21 262	—	—	3 158	3 158	—	—
	Goenoengsitoli . . .	4 186	5 516	9 702	—	—	530	530	—	—
Zuider- en Ooster-afd. van Borneo	Bandjermasin . . .	518 339	227 097	745 436	f 29 292	236 426	176 386	442 104	3 094	—
	Sampit	9 806	40 515	50 321	577	4	6 280	6 861	—	—
	Pangkalanboeoen . .	—	3 180	3 180	—	—	—	—	—	—
	Soekamara	424	4 240	4 664	40	63	339	442	—	—
	Tanahgrogot . . .	1 761	17 323	19 084	322	127	37	486	—	—
	Balikpapan	362 394	825	363 219	1 254	84 917	20 369	106 540	—	—
	Samarinda	234 283	73 478	307 761	7 501	39 394	41 919	88 814	—	—
	Tandjoengredeb . .	36 448	11 216	47 664	652	9 770	4 321	14 743	—	—
	Tandjoengselor. . .	28 868	122 026	150 894	774	21 167	1 927	23 868	—	—
	Kotabaroe	79 882	25 337	105 219	1 467	19 402	6 489	27 358	6 113	—
	Pagatan	—	703	703	—	—	—	—	—	—
	Koemai	1 103	2 481	3 584	36	—	2 473	2 509	—	—
	Lingkas	7 494	226	7 720	84	3 439	149	3 672	—	—
Manado. . .	Manado	549 502	148 260	697 762	—	124 482	107 084	231 566	1 330	—
	Amoerang	18 043	18 044	36 087	—	13 853	—	13 853	—	—
	Koeandang	186	1	187	—	—	—	—	—	—
	Tahoena	17 677	69 555	87 232	—	—	—	—	—	—
	Hoeloe.	4 819	16 965	21 784	—	—	—	—	—	—
	Bola'ang Mongondow.	6 603	6 070	12 673	—	8 349	—	8 349	—	—
	Donggala	21 702	958	22 660	—	9 639	966	10 605	—	—
	Djiko	5 400	829	6 229	—	530	34	564	—	—
	Boeroko	746	1 498	2 244	—	—	—	—	—	—
	Boeol	1 014	109	1 123	—	—	—	—	—	—
	Gorontalo.	190 086	154 001	344 087	—	17 539	9 717	27 256	—	—
	Poso	4 982	5 769	10 751	—	27	—	27	58	—
	Parigi	40	5 875	5 915	—	—	—	—	—	—
	Paleleh	1 375	98	1 473	—	1 419	—	1 419	—	—
	Soemalata	282	179	461	—	—	—	—	—	—
	Tolitoli	888	27	915	—	—	—	—	—	—
	Tahoelandang . . .	1 501	11 357	12 858	—	—	—	—	—	—
Bali en Lombok	Ampenan.	43 502	15 818	59 320	—	1 774	3 153	4 927	—	—
	Laboehanhadji . . .	925	9 931	10 856	—	—	—	—	—	—
	Pabéan.	57 351	9 503	66 854	—	67	8 077	8 144	—	—
	Benoa	81 840	32 116	113 956	—	478	5 574	6 052	—	—
	Padang	661	18 886	19 547	—	60	1 391	1 451	—	—
Selebes en onderhoorigheden .	Makassar	1 924 723	664 323	2 589 046	—	238 073	386 380	624 453	16 621	—
	Paréparé	58	8	66	—	16 390	—	16 390	—	—
	Kolonedale	111	76	187	—	—	—	—	—	—
	Palima	2 053	10	2 063	—	15 661	42	15 703	—	—
	Malili	93	28	121	—	—	—	—	—	—
	Kolaka	16	66	82	—	—	—	—	—	—
	Kendari	9	2 364	2 373	—	—	—	—	—	—
	Loewoek	718	7 732	8 450	—	—	—	—	19	—
	Baoebaoe	455	507	962	—	—	254	254	—	—
	Madjene	2 249	170	2 419	—	8 000	—	8 000	—	—
	Palopo.	690	4 211	4 901	—	3 644	—	3 644	—	—
	Banggai	—	17 499	17 499	—	—	—	—	—	—
Nieuw-Guiné. .	Fakfak	461	11	472	—	—	—	—	—	—
	Kaimana	194	94	288	—	—	—	—	—	—
	Manokwari	2 927	219	3 146	—	—	728	728	—	—
	Kokas (Sekar) . . .	735	146	881	—	—	—	—	—	—
	Merauke	2 910	3 212	6 122	—	321	527	848	—	—

GEWESTEN.	KANTOREN VAN ONTVANGST.	In- en uitvoerrechten, enz.			Accijnzen.				Invoerrecht over landsgoederen.	Uitvoerrecht over landsgoederen.
		Invoerrechten.	Uitvoerrechten.	Totaal.	Accijns op tabak.	Accijns op petroleum.	Accijns op lucifers.	Totaal.		
Nieuw-Guiné. .	Ternate	f 63 655	f 40 223	f 103 878	—	f 30 673	f 8 515	f 39 188	—	—
	Laboeha	3 579	7 309	10 888	—	3 397	1 864	5 261	—	—
Amboina . . .	Amboina	185 568	7 405	192 973	—	73 439	12 464	85 903	f 6 213	—
	Naira	5 071	243	5 314	—	18 104	35	18 139	—	—
	Saparoea	3 634	—	3 634	—	—	—	—	—	—
	Leksoela	500	—	500	—	13	—	13	—	—
	Piroe	517	—	517	—	—	—	—	—	—
	Wahai	508	191	699	—	—	—	—	—	—
	Geser	1 529	303	1 832	—	—	—	—	—	—
	Amahai	499	—	499	—	—	—	—	—	—
	Toeal	1 878	71	1 949	—	—	72	72	—	—
	Dobo	7 010	106	7 116	—	—	—	—	—	—
	Lelingloean	231	—	231	—	—	—	—	—	—
	Saoemlaki	29	—	29	—	—	—	—	—	—
	Boela	635	15	650	—	332	—	332	—	—
	Namlea	1 004	35	1 039	—	—	—	—	—	—
Timor en onderhoorigheden .	Koepang	11 675	2 980	14 655	—	11 093	—	11 093	6	—
	Atapoepoe	1 338	708	2 046	—	—	—	—	—	—
	Roti (Baä)	—	187	187	—	—	—	—	—	—
	Sawoe	—	235	235	—	—	—	—	—	—
	Waingapoe	1 471	99	1 570	—	—	—	—	1 255	—
	Ende	1 439	21	1 460	—	2 965	—	2 965	—	—
	Maoemere	238	1 501	1 739	—	—	—	—	—	—
	Larantoeka	283	73	356	—	—	—	—	—	—
	Kalabahi	7	1 676	1 683	—	—	—	—	—	—
	Bima	25	478	503	—	7 325	—	7 325	—	—
	Soembawa	1 036	2 325	3 361	—	2 803	—	2 803	—	—
	Laboehanbalat . . .	112	9	121	—	—	—	—	—	—
	Kisar	114	421	535	—	—	—	—	—	—
	Reo	522	307	829	—	—	—	—	—	—
	Laboehanbadjo . . .	16	69	85	—	—	—	—	—	—
	Aimere	62	—	62	—	—	—	—	—	—
	Waiwerang	46	121	167	—	—	—	—	—	—
	Serwaroe	3	250	253	—	—	—	—	—	—
	Totalen voor de Buitengewesten . . .	f 16 452 744	f 3 758 619	f 20 211 363	f 90 690	f 3 817 177	f 2 632 845	f 6 540 712	f 855 865	f 67 594

II. Personeele belast...

GEWESTEN.	Landaard der aangeslagenen.	Aantal aangeslagenen.	Aanslag naar den: Isten grondslag (huurwaarde).	Aanslag naar den: IIden grondslag (waarde van meubilair).	Te zamen.	Door de toepassing van art. 12, laatste lid, der belastingverordening is het in de voorgaande kolom genoemd bedrag verminderd tot:	Verhooging krachtens art. 27, al. 3, der belastingverordening.	IIIden grondslag (paarden).	IVden grondslag (rijwielen v. z. n. reeds verminderd ingevolge art. 12, laatste lid der belastingverordening): Rijwielen ingericht voor één persoon.	IVden grondslag: Rijwielen ingericht voor twee of meer personen.
						JAVA				
			guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.
Banten	Europeanen . .	221	3 715,32	3 598,89	7 314,21	7 073,98	96,50	288,—	238,25	—
	Vr. Oosterlingen.	383	2 594,56	1 911,01	4 505,57	4 016,72	156,41	234,—	356,50	—
	Inlanders . . .	370	2 274,46	1 371,34	3 645,80	3 419,04	66,50	582,—	304,25	—
	Totaal . . .	974	8 584,34	6 881,24	15 465,58	14 509,74	319,41	1 104,—	899,—	—
Batavia. . . .	Europeanen . .	4 360	260 753,08	141 153,87	401 906,95	383 080,30	2 752,12	2 704,—	9 576,60	—
	Vr. Oosterlingen.	1 471	38 025,54	21 863,83	59 889,37	50 040,05	3 806,42	1 807,50	250,20	—
	Inlanders . . .	125	3 506,25	1 185,67	4 691,92	2 956,56	399,20	78,—	142,05	—
	Totaal . . .	5 956	302 284,87	164 203,37	466 488,24	436 076,91	6 957,74	4 589,50	9 968,85	—
Preanger-Regentschappen . .	Europeanen . .	4 481	204 917,33	109 737,51	314 654,84	303 264,74	4 524,25	2 704,—	8 355,40	—
	Vr. Oosterlingen.	1 679	28 035,98	16 493,22	44 529,20	40 040,42	4 904,05	801,—	1 162,70	—
	Inlanders . . .	3 330	38 021,42	16 526,53	54 547,95	36 321,96	1 032,96	3 813,50	716,90	—
	Totaal . . .	9 490	270 974,73	142 757,26	413 731,99	379 627,12	10 461,26	7 318,50	10 235,—	—
Tjerebon. . . .	Europeanen . .	790	16 139,47	10 655,05	26 794,52	24 607,37	—	648,—	994,—	—
	Vr. Oosterlingen.	802	10 802,15	7 544,59	18 346,74	15 311,19	467,20	844,50	767,25	—
	Inlanders . . .	549	2 959,50	1 646,72	4 606,22	3 258,40	15,60	2 421,—	259,—	—
	Totaal . . .	2 141	29 901,12	19 846,36	49 747,48	43 176,96	482,80	3 913,50	2 020,25	—
Pekalongan . .	Europeanen . .	938	18 869,34	11 700,92	30 570,26	29 259,45	36,60	1 375,50	41,10	—
	Vr. Oosterlingen.	1 159	13 776,30	6 483,65	20 259,95	15 779,89	132,79	952,—	580,50	—
	Inlanders . . .	2 447	10 268,60	4 495,81	14 764,41	7 893,53	13,20	11 270,50	292,05	—
	Totaal . . .	4 544	42 914,24	22 680,38	65 594,62	52 932,87	182,59	13 598,—	913,65	—
Semarang . . .	Europeanen . .	2 932	121 642,07	57 075,71	178 717,78	166 453,14	353,56	2 406,—	4 743,60	—
	Vr. Oosterlingen.	1 189	29 966,56	21 194,33	51 160,89	43 182,40	1 881,52	1 933,50	1 028,50	—
	Inlanders . . .	1 604	6 292,87	2 031,71	8 324,58	5 742,41	100,30	8 642,75	283,25	—
	Totaal . . .	5 725	157 901,50	80 301,75	238 203,25	215 377,95	2 335,38	12 982,25	6 055,35	—
Rembang . . .	Europeanen . .	484	9 532,71^{5}	7 253,06	16 785,77^{5}	15 132,61	536,50	305,50	523,45	—
	Vr. Oosterlingen.	764	7 372,71	3 074,47	10 447,18	7 371,31^{5}	128,50	731,80	342,75	—
	Inlanders . . .	1 701	7 301,86	2 465,30	9 767,16	4 207,49	287,95	5 053,—	120,30	—
	Totaal . . .	2 949	24 207,28^{5}	12 792,83	37 000,11^{5}	26 711,41^{5}	952,95	6 090,30	986,50	—
Soerabaja . . .	Europeanen . .	4 567	236 913,39	107 609,30	344 522,69	321 410,75	848,34	1 773,67	6 273,40	—
	Vr. Oosterlingen.	1 833	53 725,51	26 306,18	80 031,69	68 944,99	2 194,27	829,—	605,65	—
	Inlanders . . .	3 954	25 788,99	16 380,72	42 169,71	22 205,13	151,30	7 648,—	360,90	—
	Totaal . . .	10 354	316 427,89	150 296,20	466 724,09	412 560,87	3 193,91	10 250,67	7 239,95	—

...er 1923.

...anslag naar den								1922.		
Vden grondslag (rijtuigen).		VIden grondslag (automobielen en autoletten).		Totaal bedrag van den aanslag.	Verminderingen in den aanslag ontstaan.	Werkelijk te heffen bedrag.	Kosten van schatting der waarde van meubilair.	Totaal bedrag van den aanslag.	Verminderingen in den aanslag ontstaan.	Werkelijk te heffen bedrag.
...ijtuigen op twee wielen.	Andere rijtuigen.	Automobielen.	Autoletten.							
...ADOERA.										
guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.
168,49	8,—	1 816,—	48,—	9 822,72	552,08	9 270,64	20,47	10 254,42	1 126,23	9 128,19
138,—	—	472,—	24,—	5 397,63	237,96	5 159,67	—	3 752,46	249,81	3 502,65
216,—	16,—	304,—	24,—	5 021,79	92,91	4 928,88	3,74	4 494,65	262,54	4 232,11
522,49	24,—	2 592,—	96,—	20 242,14	882,95	19 359,19	24,21	18 501,53	1 638,58	16 862,95
1502,50	1 106,63	55 960,—	24,—	458 621,35	41 282,32	417 339,03	2 224,43	565 298,63	74 883,59^{5}	490 415,03^{5}
1098,—	424,—	7 644,—	—	65 278,57	686,04	64 592,53	573,78	108 673,06	5 250,66	103 422,40
76,—	56,—	528,—	—	4 342,51	174,81	4 167,70	72,28	8 760,92	334,73	8 426,19
2676,50	1 586,63	64 132,—	24,—	528 242,43	42 143,17	486 099,26	2 870,49	682 732,61	80 468,98^{5}	602 263,62^{5}
1071,33	356,—	38 992,—	714,50	362 850,22	37 536,—	325 314,22	1 090,84	374 204,36	47 714,64	326 489,72
576,—	92,—	4 092,—	48,—	51 939,37	1 570,71	50 368,66	448,97	45 995,14	2 135,42	43 859,72
1752,66	356,—	3 112,—	152,—	47 452,68	1 529,61	45 923,07	403,62	61 335,56	4 308,99	57 026,57
3399,99	804,—	46 196,—	914,50	462 242,27	40 636,32	421 605,95	1 943,43	481 535,06	54 159,05	427 376,01
477,99	16,—	10 972,—	72,—	38 303,36	3 042,41	35 260,95	68,17	39 053,45	4 542,77	34 510,68
820,67	144,—	1 676,—	—	20 228,81	99,60	20 129,21	—	31 501,11	733,04	30 768,07
2515,99	64,—	912,—	24,—	9 505,99	180,80	9 325,19	1,69	22 209,52	1 524,78	20 684,74
3814,65	224,—	13 560,—	96,—	68 038,16	3 322,81	64 715,35	69,86	92 764,08	6 800,59	85 963,49
878,47	96,—	15 876,—	—	47 708,32	2 103,52	45 604,80	16,59	46 303,02	3 172,50	43 130,52
562,—	128,—	2 272,—	—	20 425,18	571,37	19 853,81	—	25 479,15	587,96	24 891,19
4850,01	44,—	748,—	—	25 186,89	582,31	24 604,58	—	31 204,59	577,32	30 627,27
6290,48	268,—	18 896,—	—	93 320,39	3 257,20	90 063,19	16,59	102 986,76	4 337,78	98 648,98
900,53	772,—	46 752,—	72,—	224 451,83	26 691,38	197 760,45	1 459,42	206 476,24	30 527,44	175 948,80
1538,86	1 231,—	10 216,—	24,—	61 143,78	2 906,96	58 236,82	248,36	71 794,03	9 509,99	62 284,04
4052,50	342,—	2 904,—	—	22 128,71	896,14	21 232,57	—	24 562,28	1 864,46	22 697,82
6491,89	2 345,—	59 872,—	96,—	307 724,32	30 494,48	277 229,84	1 707,78	302 832,55	41 901,89	260 930,66
48,—	40,—	4 388,—	—	21 256,66	1 971,76	19 284,90	26,16	19 304,10	1 982,01^{5}	17 322,08^{5}
550,65	488,—	2 192,—	—	11 895,01^{5}	80,16	11 814,85^{5}	—	12 057,17^{5}	29,37	12 027,80^{5}
1922,—	64,—	88,—	24,—	11 784,74	118,83	11 665,91	—	19 799,75	474,35	19 325,40
2520,65	592,—	6 668,—	24,—	44 936,41^{5}	2 170,75	42 765,66^{5}	26,16	51 161,02^{5}	2 485,73^{5}	48 675,29
1134,67	480,—	66 632,—	24,—	401 331,13	37 911,31	363 419,82	4 715,20	510 761,11	79 929,67	430 831,44
684,—	748,—	12 340,—	24,—	86 543,91	3 006,85	83 537,06	930,23	109 558,45	3 169,92	106 388,53
5206,—	272,—	2 304,—	—	38 194,13	487,80	37 706,33	42,30	62 085,11	1 362,01	60 723,10
7024,67	1 500,—	81 276,—	48,—	526 069,17	41 405,96	484 663,21	5 687,73	682 404,67	84 461,60	597 943,07

GEWESTEN.	Landaard der aangeslagenen.	Aantal aangeslagenen.	Aanslag naar den Isten grondslag (huurwaarde).	Aanslag naar den IIden grondslag (waarde van meubilair).	Te zamen.	Door de toepassing van art. 12, laatste lid, der belastingverordening is het in de voorgaande kolom genoemd bedrag verminderd tot:	Verhooging krachtens art. 27, al. 3, der belastingverordening.	IIIden grondslag (paarden).	IVden grondslag (rijwielen v. z. n. reeds verminderd ingevolge art. 12, laatste lid der belastingverordening) Rijwielen ingericht voor één persoon.	Rijwielen ingericht voor twee of meer personen.	Motor rijwielen
			guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.
Pasoeroean . .	Europeanen . .	2 704	76 272,49	61 901,81	138 174,30	133 658,92	1 569,05	4 099,50	2 644,80	—	1 565,
	Vr. Oosterlingen.	1 220	19 641,33	16 754,23	36 395,56	33 161,30	2 858,90	1 214,—	493,50	—	18,—
	Inlanders . . .	2 697	16 360,96	9 912,58	26 273,54	18 268,82	760,12	6 627,67	240,95	—	101,
	Totaal . . .	6 621	112 274,78	88 568,62	200 843,40	185 089,04	5 188,07	11 941,17	3 379,25	—	1 684,
Besoeki. . . .	Europeanen . .	1 074	18 526,88	15 589,16	34 116,04	33 288,23	51,20	4 616,50	569,30	18,—	955,
	Vr. Oosterlingen.	897	6 745,15	4 215,75	10 960,90	9 138,73	95,22	472,50	319,90	—	45,
	Inlanders . . .	1 653	9 894,35	5 073,97	14 968,32	9 604,28	13,80	3 459,50	161,30	—	28,
	Totaal . . .	3 624	35 166,38	24 878,88	60 045,26	52 031,24	160,22	8 548,50	1 050,50	18,—	1 027,
Banjoemas . .	Europeanen . .	355	7 757,44^{5}	4 924,12	12 681,56^{5}	12 421,41	—	280,50	389,65	16,—	148,
	Vr. Oosterlingen.	271	2 952,20	1 393,85	4 346,05	3 650,92	—	381,—	314,70	—	—
	Inlanders . . .	960	2 546,20	1 010,17	3 556,37	2 218,74	—	4 927,—	132,60	—	18,—
	Totaal . . .	1 586	13 255,84^{5}	7 328,14	20 583,98^{5}	18 291,07	—	5 588,50	836,95	16,—	166,
Kedoe	Europeanen . .	940	26 345,38	17 183,14	43 528,52	41 320,25	1 292,25	592,—	1 566,45	—	369,
	Vr. Oosterlingen.	447	6 990,97	3 243,50	10 234,47	8 706,16	288,—	779,—	411,—	—	36,—
	Inlanders . . .	1 019	4 560,—	1 515,34	6 075,34	4 148,96	135,—	5 914,—	112,95	—	14,
	Totaal . . .	2 406	37 896,35	21 941,98	59 838,33	54 175,37	1 715,25	7 285,—	2 090,40	—	420,
Jogjakarta . .	Europeanen . .	1 276	41 094,50	29 663,15	70 757,65	65 353,72	—	1 521,50	2 144,75	—	536,
	Vr. Oosterlingen.	372	6 209,95	2 706,29	8 916,24	7 399,70	—	603,50	305,—	—	132,—
	Inlanders . . .	48	932,49	424,35	1 356,84	956,21	—	48,—	60,30	—	18,—
	Totaal . . .	1 696	48 236,94	32 793,79	81 030,73	73 709,63	—	2 173,—	2 510,05	—	686,
Soerakarta. . .	Europeanen . .	963	19 721,37	12 571,34	32 292,71	25 982,22	—	3 183,67	922,50	—	314,
	Vr. Oosterlingen.	250	4 733,80	2 092,58	6 826,38	4 841,05	—	301,50	116,40	—	18,—
	Inlanders . . .	36	360,50	132,40	492,90	271,36	—	72,—	48,—	—	8,—
	Totaal . . .	1 249	24 815,67	14 796,32	39 611,99	31 094,63	—	3 557,17	1 086,90	—	340,
Madioen . . .	Europeanen . .	610	13 367,93	9 485,36	22 853,29	20 152,89	—	700,50	750,85	—	465,
	Vr. Oosterlingen.	314	4 044,53	3 177,18	7 221,71	6 028,71	—	404,—	333,60	—	36,—
	Inlanders . . .	1 309	4 981,74	3 000,25	7 981,99	5 944,75	—	6 519,—	172,15	—	89,
	Totaal . . .	2 233	22 394,20	15 662,79	38 056,99	32 126,35	—	7 623,50	1 256,60	—	590,
Kediri	Europeanen . .	1 282	22 852,84	18 922,69	41 775,53	36 667,40	587,—	2 544,50	754,50	—	1 089,—
	Vr. Oosterlingen.	559	8 136,20	5 564,01	13 700,21	11 054,74	1 349,40	1 990,50	403,85	—	126,—
	Inlanders . . .	2 604	4 713,40	2 614,39	7 327,79	4 411,47	830,80	16 850,—	210,30	—	90,—
	Totaal . . .	4 445	35 702,44	27 101,09	62 803,53	52 133,61	2 767,20	21 385,—	1 368,65	—	1 305,—
Madoera . . .	Europeanen . .	237	4 448,28	2 701,23	7 149,51	6 985,85	9,—	180,—	13,20	—	93,
	Vr. Oosterlingen.	233	2 376,26	905,96	3 282,22	2 566,04	—	301,50	18,70	—	—
	Inlanders . . .	557	2 293,85	892,25	3 186,10	2 730,67	—	1 997,—	24,70	—	7,20
	Totaal . . .	1 027	9 118,39	4 499,44	13 617,83	12 282,56	9,—	2 478,50	56,60	—	100,8
Totalen voor Java en Madoera	Europeanen . .	28 214	1 102 869,83	621 726,31	1 724 596,14	1 626 113,23	12 656,37	29 923,34	40 501,80	34,—	16 104,
	Vr. Oosterlingen.	13 843	246 129,70	144 924,63	391 054,33	331 234,32^{5}	18 262,68	14 580,80	7 810,70	—	1 428,
	Inlanders . . .	24 963	143 057,44	70 679,50	213 736,94	134 559,78	3 806,73	85 922,92	3 641,95	—	1 004,
	Totaal . . .	67 020	1 492 056,97	837 330,44	2 329 387,41	2 091 907,33^{5}	34 725,78	130 427,06	51 954,45	34,—	18 537,

Aanslag naar den				Totaal bedrag van den aanslag.	Verminderingen in den aanslag ontstaan.	Werkelijk te heffen bedrag.	Kosten van schatting der waarde van meubilair.	1922.		
Vden grondslag (rijtuigen).		VIden grondslag (automobielen en autoletten).						Totaal bedrag van den aanslag.	Verminderingen in den aanslag ontstaan.	Werkelijk te heffen bedrag.
Rijtuigen op twee wielen.	Andere rijtuigen.	Automobielen.	Autoletten.							
guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.
1 708,66	306,—	34 736,—	264,—	180 552,03	12 711,44	167 840,59	764,06	178 382,07	15 733,91	162 648,16
950,66	552,67	5 538,—	24,—	44 811,03	784,71	44 026,32	319,75	51 993,31	4 112,42	47 880,89
3 080,01	252,—	1 732,—	72,—	31 134,97	775,67	30 359,30	22,89	36 158,71	2 230,49	33 928,22
5 739,33	1 110,67	42 006,—	360,—	256 498,03	14 271,82	242 226,21	1 106,70	266 534,09	22 076,82	244 457,27
2 253,32	382,66	14 488,—	120,—	56 743,01	3 149,32	53 593,69	63,40	62 752,73	3 969,38	58 783,35
427,33	64,—	1 176,—	—	11 736,88	211,90	11 524,98	—	14 859,74	437,44	14 422,30
2 727,32	208,—	1 012,—	—	17 215,—	483,06	16 731,94	2,22	19 852,18	390,52	19 461,66
5 407,97	654,66	16 676,—	120,—	85 694,89	3 844,28	81 850,61	65,62	97 464,65	4 797,34	92 667,31
141,34	—	4 142,—	—	17 539,40	1 211,21	16 328,19	—	28 304,70	1 885,60	26 419,10
154,—	56,—	508,—	—	5 064,62	55,20	5 009,42	—	7 908,27^{5}	187,60	7 720,67^{5}
1 626,—	80,—	476,—	—	9 478,34	303,30	9 175,04	—	14 614,47^{5}	475,08	14 139,39^{5}
1 921,34	136,—	5 126,—	—	32 082,36	1 569,71	30 512,65	—	50 827,45	2 548,28	48 279,17
294,—	92,—	8 904,—	—	54 430,85	6 662,48	47 768,37	161,80	46 914,08	6 155,27	40 758,81
200,—	344,—	1 344,—	—	12 108,16	588,92	11 519,24	—	10 598,39	134,20	10 464,19
884,—	136,—	1 044,—	—	12 389,31	341,23	12 048,08	6,91	19 440,48	821,20	18 619,28
1 378,—	572,—	11 292,—	—	78 928,32	7 592,63	71 335,69	168,71	76 952,95	7 110,67	69 842,28
902,49	497,98	24 300,—	—	95 256,84	8 162,68	87 094,16	299,09	89 663,31	8 534,94^{5}	81 128,36^{5}
122,—	832,—	2 688,—	24,—	12 106,20	350,51	11 755,69	13,04	8 510,35	275,94	8 234,41
48,—	32,—	240,—	24,—	1 426,51	64,76	1 361,75	2.53	1 134,86	20,62	1 114,24
1 072,49	1 361,98	27 228,—	48,—	108 789,55	8 577,95	100 211,60	314,66	99 308,52	8 831,50^{5}	90 477,01^{5}
1 594,66	1 014,66	21 848,—	48,—	54 908,41	3 736,23	51 172,18	40,37	56 064,90	5 965,94	50 098,96
138,—	280,—	1 964,—	—	7 658.95	132,—	7 526,95	1,83	7 845,82	323,16	7 522,66
32,—	16,—	312,—	—	759,36	88,80	670,56	—	1 040,18	92,40	947,78
1 764,66	1 310,66	24 124,—	48,—	63 326,72	3 957,03	59 369,69	42,20	64 950,90	6 381,50	58 569,40
879,19	120,—	8 060,—	72,—	30 700,99	3 299,96	27 401,03	35,22	29 768,32	2 541,33	27 226,99
232,60	48,—	1 060,—	—	8 142,91	65,76	8 077,15	—	7 663,60	203,—	7 460,60
1 679,16	260,—	760,—	48,—	15 472,10	209,60	15 262,50	2,60	16 389,53	385,57	16 003,96
2 290,95	428,—	9 880,—	120,—	54 316,—	3 575,32	50 740,68	37,82	53 821,45	3 129,90	50 691,55
1 280,01	240,—	23 600,—	24,—	66 775,41	4 804,38	61 971.03	23,25	72 114,72	8 649,72	63 465,—
1 056,66	360,—	3 332,—	—	20 273,15	549,94	19 723,21	19,02	21 069,10	985,90	20 083,20
3 040,33	336,—	1 604,—	522,—	38 494,90	1 934,02	36 560,88	22,60	45 579,18	4 044,80	41 534,38
1 566,—	936,—	28 536,—	546,—	125 543,46	7 288,34	118 255,12	64.87	138 763,—	13 680,42	125 082,58
202,67	52,—	2 144,—	48,—	9 728,32	899,32	8 829,—	11,38	8 629,02	749,92	7 879,10
415,98	188,—	1 276,—	24,—	4 790,22	24,87	4 765,35	—	4 677,17	46,60	4 630,57
866,—	200,—	584,—	96,—	6 505,57	117,82	6 387,75	2,20	7 133,70	635,46	6 498,24
1 484,65	440,—	4 004,—	168,—	21 024,11	1 042,01	19 982,10	13,58	20 439,89	1 431,98	19 007,91
11 927,32	5 579,93	383 610,—	1 530,50	2 130 980,85	195 727,80	1 935 253,05	11 019,85	2 344 249,18	298 064,87^{5}	2046 184,30^{5}
10 265,41	5 979,67	59 790,—	192,—	449 544,38^{5}	11 923,46	437 620,92^{5}	2 554,98	543 936,33	28 372,43	515 563,90
5 173,98	2 734,—	18 664,—	986,—	296 493,50	8 381,47	288 112,03	585,58	395 795,67^{5}	19 805,32	375 990,35^{5}
27 366,71	14 293,60	462 064,—	2 708,50	2 877 018,73^{5}	216 032,73	2 660 986,00^{5}	14 160,41	3 283 981,18^{5}	346 242,62^{5}	2937 738,56

GEWESTEN.	Landaard der aangeslagenen.	Aantal aangeslagenen.	Aanslag naar den Isten grondslag (huurwaarde).	Aanslag naar den IIden grondslag (waarde van meubilair).	Te zamen.	Door de toepassing van art. 12, laatste lid, der belastingverordening is het in de voorgaande kolom genoemd bedrag verminderd tot:	Verhooging krachtens art. 27, al. 3, der belastingverordening.	IIIden grondslag (paarden).	IVden grondslag (rijwielen v. z. n. reeds verminderd ingevolge art. 12, laatste lid der belastingverordening): Rijwielen ingericht voor één persoon.	IVden grondslag: Rijwielen ingericht voor twee of meer personen.
			guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.
Sumatra's Westkust	Europeanen	1 078	27 096,44	23 866,—	50 962,44	48 499,57	210,30	746,75	1 949,85	6,—
	Vr. Oosterlingen	547	7 721,25	7 147,42	14 868,67	12 632,26	156,10	616,—	572,75	—
	Inlanders	937	9 847,94	8 051,62	17 899,56	11 047,34	334,32	2 216,—	433,60	—
	Totaal	2 562	44 665,63	39 065,04	83 730,67	72 179,17	700,72	3 578,75	2 956,20	6,—
Tapiannoeli	Europeanen	146	2 733,45	2 771,86	5 505,31	5 216,44	—	281,50	98,40	10,80
	Vr. Oosterlingen	138	1 118,45	1 013,81	2 132,26	1 747,49	—	18,—	107,40	—
	Inlanders	396	2 260,85	1 958,31	4 219,16	3 283,26	—	1 293,—	80,85	—
	Totaal	680	6 112,75	5 743,98	11 856,73	10 247,19	—	1 592,50	286,65	10,80
Bengkoeloe	Europeanen	223	3 875,16	2 709,77	6 584,93	6 584,93	—	58,—	139,75	—
	Vr. Oosterlingen	190	1 238,75	677,80	1 916,55	1 916,55	—	36,—	318,—	—
	Inlanders	690	853,—	559,02	1 412,02	1 412,02	—	1 468,—	1 230,—	—
	Totaal	1 103	5 966,91	3 946,59	9 913,50	9 913,50	—	1 562,—	1 687,75	—
Lampoengsche districten	Europeanen	155	3 692,25	1 682,01	5 374,26	4 634,45	—	104,—	99,30	—
	Vr. Oosterlingen	138	1 255,55	459,93	1 715,48	1 242,37	—	18,—	55,80	—
	Inlanders	526	7 346,65	2 056,74	9 403,39	3 670,04	—	234,—	15,60	—
	Totaal	819	12 294,45	4 198,68	16 493,13	9 546,86	—	356,—	170,70	—
Palembang	Europeanen	511	12 296,96	2 751,97	15 048,93	13 281,39	121,30	111,50	882,80	—
	Vr. Oosterlingen	586	10 135,16	1 212,25	11 347,41	9 423,94	12,—	6,—	117,—	—
	Inlanders	5 264	55 957,90	5 609,—	61 566,90	15 962,37	33,—	158,—	1 074,25	—
	Totaal	6 361	78 390,02	9 573,22	87 963,24	38 667,70	166,30	275,50	2 074,05	—
Djambi	Europeanen	68	1 540,42	861,20	2 401,62	2 313,81	61,40	24,—	84,85	—
	Vr. Oosterlingen	207	2 749,55	1 295,52	4 045,07	3 573,25	272,95	—	30,60	—
	Inlanders	176	1 672,93	537,38	2 210,31	1 519,05	180,—	42,—	31,80	—
	Totaal	451	5 962,90	2 694,10	8 657,—	7 406,11	514,35	66,—	147,25	—
Atjeh en onderhoorigheden	Europeanen	779	16 240,44	8 212,46	24 452,90	23 214,79	—	298,50	1 272,88	—
	Vr. Oosterlingen	666	6 882,02	2 036,96	8 918,98	7 128,99	—	54,—	364,60	—
	Inlanders	240	2 310,94	141,39	2 452,33	1 696,15	—	48,—	146,10	—
	Totaal	1 685	25 433,40	10 390,81	35 824,21	32 039,93	—	400,50	1 783,58	—
Oostkust van Sumatra	Europeanen	3 334	82 591,42	65 528,55	148 119,97	142 529,06	1 148,65	7 122,—	6 410,55	—
	Vr. Oosterlingen	3 565	51 089,56	34 694,49	85 784,05	71 034,57	290,80	983,50	1 273,50	—
	Inlanders	225	2 832,94	1 616,67	4 449,61	3 535,24	—	84,—	216,55	—
	Totaal	7 124	136 513,92	101 839,71	238 353,63	217 098,87	1 439,45	8 189,50	7 900,60	—
Riau en onderhoorigheden	Europeanen	157	2 536,50	2 480,02	5 016,52	4 644,28	—	6,—	68,25	—
	Vr. Oosterlingen	384	2 917,24	2 195,85	5 113,09	4 609,71	—	6,—	43,—	—
	Inlanders	43	421,52	303,38	724,90	607,13	—	—	—	—
	Totaal	584	5 875,26	4 979,25	10 854,51	9 861,12	—	12,—	111,25	—
Bangka en onderhoorigheden	Europeanen	205	4 835,18	2 262,18	7 097,36	6 099,84	—	—	285,15	—
	Vr. Oosterlingen	327	5 459,88	2 336,88	7 796,76	5 840,26	—	54,—	396,—	—
	Inlanders	22	366,25	138,65	504,90	343,95	—	—	21,75	—
	Totaal	554	10 661,31	4 737,71	15 399,02	12 284,05	—	54,—	702,90	—
Belitoeng	Europeanen	162	3 281,40	2 732,60	6 014,—	5 557,76	—	—	119,—	—
	Vr. Oosterlingen	370	5 119,05	2 284,79	7 403,84	5 937,94	—	6,—	291,90	—
	Inlanders	194	2 415,83	624,20	3 040,03	1 656,24	—	—	67,20	—
	Totaal	726	10 816,28	5 641,59	16 457,87	13 151,94	—	6,—	478,10	—

…anslag naar den								1922.		
Vden grondslag (rijtuigen).		VIden grondslag (automobielen en autoletten).		Totaal bedrag van den aanslag.	Verminderingen in den aanslag ontstaan.	Werkelijk te heffen bedrag.	Kosten van schatting der waarde van meubilair.	Totaal bedrag van den aanslag.	Verminderingen in den aanslag ontstaan.	Werkelijk te heffen bedrag.
…tuigen … twee …elen.	Andere rijtuigen.	Automobielen.	Autoletten.							
…WESTEN.										
guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.
459,—	16,—	9 576,—	36,—	61 964,47	—	61 964,47	330,39	62 457,51	8 071,84	54 385,67
438,—	24,—	1 780,—	—	16 273,11	—	16 273,11	143,79	14 585,80	676,63	13 909,17
1586,—	—	1 420,—	—	17 148,86	—	17 148,86	44,08	22 281,25	1 349,05	20 932,20
2483,—	40,—	12 776,—	36,—	95 386,44	—	95 386,44	518,26	99 324,56	10 097,52	89 227,04
228,—	—	880,—	24,—	6 919,14	318,70	6 600,44	2,70	10 296,52	711,52	9 585,—
16,—	—	—	—	1 906,89	16,50	1 890,39	—	2 573,90	16,59	2 557,31
760,—	40,—	336,—	—	5 793,11	—	5 793,11	—	6 926,70	65,43	6 861,27
1 004,—	40,—	1 216,—	24,—	14 619,14	335,20	14 283,94	2,70	19 797,12	793,54	19 003,58
56,—	—	1 436,—	36,—	8 393,18	550,05	7 843,13	12,23	8 002,57^{5}	918,80^{5}	7 083,77
24,—	—	480,—	24,—	2 816,55	271,75	2 544,80	2,81	2 325,46	134,30	2 191,16
224,—	—	432,—	—	4 820,02	1 002,67	3 817,35	—	4 793,15	347,17^{5}	4 445,97^{5}
304,—	—	2 348,—	60,—	16 029,75	1 824,47	14 205,28	15,04	15 121,18^{5}	1 400,28	13 720,90^{5}
116,—	16,—	1 152,—	—	6 175,75	516,68	5 659,07	—	6 958,37	665,92	6 292,45
16,—	—	96,—	—	1 467,77	2,53	1 465,24	—	1 691,33	48,—	1 643,33
184,—	32,—	48,—	—	4 183,64	43,37	4 140,27	—	4 002,51^{5}	20,10	3 982,41^{5}
816,—	48,—	1 296,—	—	11 827,16	562,58	11 264,58	—	12 652,21^{5}	734,02	11 918,19^{5}
50,—	—	2 612,—	60,—	17 474,49	1 294,88	16 179,61	9,61	26 904,64	699,53	26 205,11
16,—	—	444,—	—	10 018,94	212,33	9 806,61	202,40	10 831,03	155,24	10 675,79
3 912,67	16,—	432,—	—	20 642,29	182,80	20 459,49	4,15	24 263,12	286,71	23 976,41
2 978,67	16,—	3 488,—	60,—	48 135,72	1 690,01	46 445,71	216,16	61 998,79	1 141,48	60 857,31
38,—	—	—	40,—	2 562,06	246,97	2 315,09	—	2 115,15	205,12^{5}	1 910,02^{5}
—	—	48,—	—	3 924,80	50,40	3 874,40	—	3 124,38	78,54	3 045,84
16,—	—	—	—	1 788,85	19,45	1 769,40	—	1 239,38^{5}	12,60	1 226,78^{5}
54,—	—	48,—	40,—	8 275,71	316,82	7 958,89	—	6 478,91^{5}	296,26^{5}	6 182,65
278,—	24,—	3 844,—	—	29 273,17	2 891,01	26 382,16	19,93	23 636,54	3 707,68	19 928,86
26,—	16,—	816,—	—	8 466,79	135,80	8 330,99	2,60	4 614,19	92,98	4 521,21
44,69	—	96,—	—	2 081,34	137,92	1 943,42	—	1 035,25	113,43	921,82
348,69	40,—	4 756,—	—	39 821,30	3 164,73	36 656,57	22,53	29 285,98	3 914,09	25 371,89
8 928,65	2 190,—	35 740,—	408,—	204 369,41	22 938,29	181 431,12	1 095,15	205 156,39	24 732,59	180 423,80
1 180,—	180,—	2 440,—	24,—	77 441,47	4 402,99	73 038,48	74,38	58 920,43	2 260,07	56 660,36
64,—	16,—	144,—	—	4 117,99	289,95	3 828,04	5,86	2 954,63	415,40	2 539,23
8 167,65	2 386,—	38 324,—	432,—	285 928,87	27 631,23	258 297,64	1 175,39	267 031,45	27 408,06	239 623,39
8,—	—	48,—	—	4 792,53	491,29	4 301,24	13,80	6 177,03	678,52	5 498,51
—	—	—	—	4 658,71	8,75	4 649,96	—	5 638,43	147,37	5 491,06
—	—	—	—	607,13	22,40	584,73	1,80	1 869,35	361,78	1 507,57
8,—	—	48,—	—	10 058,37	522,44	9 535,93	15,60	13 684,81	1 187,67	12 497,14
—	—	1 876,—	106,—	8 608,19	478,59	8 129,60	26,52	9 635,53	1 235,83	8 399,70
56,—	16,—	2 304,—	—	8 804,26	39,25	8 765,01	17,46	9 783,24	351,90	9 431,34
—	—	60,—	—	425,70	27,94	397,76	—	269,34	—	269,34
56,—	16,—	4 240,—	106,—	17 838,15	545,78	17 292,37	43,98	19 688,11	1 587,73	18 100,38
—	—	588,—	192,—	7 325,76	655,39	6 670,37	8,36	7 325,76	655,39	6 670,37
8,—	—	336,—	—	6 619,04	61,50	6 557,54	—	6 619,04	61,50	6 557,54
—	—	72,—	48,—	1 893,84	24,—	1 869,84	1,32	1 893,84	24,—	1 869,84
8,—	—	996,—	240,—	15 838,64	740,89	15 097,75	9,68	15 838,64	740,89	15 097,75

GEWESTEN.	Landaard der aangeslagenen.	Aantal aangeslagenen.	Aanslag naar den Isten grondslag (huurwaarde).	Aanslag naar den IIden grondslag (waarde van meubilair).	Te zamen.	Door de toepassing van art. 12, laatste lid, der belasting-verordening is het in de voorgaande kolom genoemd bedrag verminderd tot:	Verhooging krachtens art. 27, al. 3, der belastingverordening.	IIIden grondslag (paarden).	IVden grondslag (rijwiel… v. z. n. reeds vermind… ingevolge art. 12, laatste… der belastingverordening): Rijwielen ingericht voor één persoon.	IVden grondslag: Rijwielen ingericht voor twee of meer personen.
			guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.
Westerafdeeling van Borneo.	Europeanen . .	192	4 387,96^5	3 693,67^5	8 081,64	7 891,74	—	6,—	255,05	—
	Vr. Oosterlingen.	2 401	23 975,81	17 797,06^5	41 772,87^5	31 362,84^5	—	—	726,60	—
	Inlanders . . .	87	920,—	630,85	1 550,85	1 031,80	—	—	17,40	—
	Totaal . . .	2 680	29 283,77^5	22 121,59	51 405,36^5	40 286,38^5	—	6,—	999,05	—
Zuider- en Oosterafd. van Borneo.	Europeanen . .	625	14 127,55	8 898,39	23 025,94	21 293,72	—	128,—	953,—	—
	Vr. Oosterlingen.	196	2 812,93	1 584,39^5	4 397,32^5	3 362,36^5	—	38,—	75,—	—
	Inlanders . . .	636	7 901,32	3 564,05	11 465,37	4 963,15	—	160,—	324,—	—
	Totaal . . .	1 457	24 841,80	14 046,83^5	38 888,63^5	29 619,23^5	—	326,—	1 352,—	—
Selebes en onderhoorigheden .	Europeanen . .	685	20 025,69^5	13 477,72^5	33 503,42	31 661,44^5	—	595,—	1 441,10	6,—
	Vr. Oosterlingen.	713	10 428,84	6 420,88	16 849,72	13 556,—	—	710,—	439,05	—
	Inlanders . . .	195	1,631,13	848,67	2 479,80	1 720,48	—	1 164,50	59,90	—
	Totaal . . .	1 593	32 085,66^5	20 747,27^5	52 832,94	46 937,92^5	—	2 469,50	1 940,05	6,—
Manado	Europeanen . .	401	8 250,42^5	6 642,62^5	14 893,05	14 544,98	—	702,50	622,05	—
	Vr. Oosterlingen.	539	5 254,75^5	3 586,02	8 840,77^5	7 480,73^5	—	616,—	281,50	—
	Inlanders . . .	2,836	6 082,90	3 440,51	9 523,41	6 308,43	—	13 876,—	278,75	—
	Totaal . . .	3 776	19 588,08	13 669,15^5	33 257,23^5	28 334,14^5	—	15 194,50	1 182,30	—
Amboina . . .	Europeanen . .	451	8 817,36	6 768,35	15 585,71	14 220,10	311,50	108,—	566,70	—
	Vr. Oosterlingen.	175	2 923,66	1 996,54	4 920,20	4 347,65	60,—	72,—	40,80	—
	Inlanders . . .	164	695,40	420,89	1 116,29	703,10	42,—	12,—	87,60	—
	Totaal . . .	790	12 436,42	9 185,78	21 622,20	19 270,85	413,50	192,—	695,10	—
Timor en onderhoorigheden .	Europeanen . .	263	4 328,97	2 287,33	6 616,30	5 987,42^5	1,50	777,—	94,50	—
	Vr. Oosterlingen.	934	5 558,20	2 389,77^5	7 947,97^5	7 627,35	—	1 992,—	384,—	—
	Inlanders . . .	291	1 202,04	505,02^5	1 707,06^5	1 493,57	—	708,—	72,—	—
	Totaal . . .	1 488	11 089,21	5 182,13	16 271,34	15 108,34^5	1,50	3 477,—	550,50	—
Bali en Lombok.	Europeanen . .	153	3 064,73	1 612,15	4 676,88	4 615,20	48,—	30,—	119,—	—
	Vr. Oosterlingen.	726	5 274,08	2 436,52	7 710,60	6 778,11	—	440,—	603,15	—
	Inlanders . . .	1 109	7 736,38	4 442,29	12 178,67	7 801,—	—	2 020,50	212,45	—
	Totaal . . .	1 988	16 075,19	8 490,96	24 566,15	19 194,31	48,—	2 490,50	934,60	—
Nieuw-Guiné . .	Europeanen . .	45	881,35	1 139,12	2 020,47	1 793,92	—	—	7,80	—
	Vr. Oosterlingen.	66	522,20^5	782,44^5	1 304,65	773,63^5	—	—	9,—	—
	Inlanders . . .	10	123,50	193,40	316,90	235,76	—	12,—	2,40	—
	Totaal . . .	121	1 527,05^5	2 114,96^5	3 642.02	2 803,31^5	—	12,—	19,20	—
Totalen voor de Buitengewesten	Europeanen . .	9 633	224 603,66^5	160 377,98^5	384 981,65	364 584,85	1 902,65	11 098,75	15 469,98	22,80
	Vr. Oosterlingen.	12 868	152 436,94	92 349,34	244 786,28	200 376,02	791,85	5 665,50	6 129,65	—
	Inlanders . . .	14 041	112 579,42	35 642,04^5	148 221,46^5	68 990,08	589,32	23 496,—	4 372,20	—
	Totaal . . .	36 542	489 620,02^5	288 369,37	777 989,39^5	633 950,95	3 283,82	40 260,25	25 971,83	22,80

…anslag naar den								1922.		
Vden grondslag (rijtuigen).		VIden grondslag (automobielen en autoletten).		Totaal bedrag van den aanslag.	Verminderingen in den aanslag ontstaan.	Werkelijk te heffen bedrag.	Kosten van schatting der waarde van meubilair.	Totaal bedrag van den aanslag.	Verminderingen in den aanslag ontstaan.	Werkelijk te heffen bedrag.
Rijtuigen op twee wielen.	Andere rijtuigen.	Automobielen.	Autoletten.							
guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.
—	—	336,—	—	8 575,19	484,61	8 090,58	1,95	8 741,65^{5}	921,37	7 820,28^{5}
—	—	624,—	—	32 745,84^{5}	374,91	32 370,93^{5}	—	34 122,32	483,34	33 638,98
—	—	—	—	1 049,20	11,63	1 037,57	—	2 260,24	63,40	2 196,84
—	—	960,—	—	42 370,23^{5}	871,15	41 499,08^{5}	1,95	45 124,21^{5}	1 468,11	43 656,10^{5}
56,—	34,—	1 940,—	128,—	25 116,22	1 543,57^{5}	23 572,64^{5}	—	26 166,19^{5}	1 352,91	24 813,28^{5}
54,—	—	428,—	—	3 975,36^{5}	9,—	3 966,36^{5}	—	7 095,78	107,90	6 987,88
104,—	—	336,—	24,—	5 965,15	—	5 965,15	—	5 484,60^{5}	49,25	5 435,35^{5}
214,—	34,—	2 704,—	152,—	35 056,73^{5}	1 552,57^{5}	33 504,16	—	38 746,58	1 510,06	37 236,52
123,33	—	3 364,—	—	37 374,07^{5}	3 369,47	34 004,60^{5}	129,97	40 317,82	5 181,39^{5}	35 136,42^{5}
316,—	410,—	1 740,—	—	17 189,05	719,88	16 469,17	2,65	16 211,25	309,35	15 901,90
199,33	328,—	476,—	24,—	3 997,41	86,—	3 911,41	10,18	5 978,57	181,61^{5}	5 796,95^{5}
638,66	738,—	5 580,—	24,—	58 560,53^{5}	4 175,35	54 385,18^{5}	142,80	62 507,64	5 672,36	56 835,28
258,—	24,—	1 884,—	—	18 190,33	838,95^{5}	17 351,37^{5}	25,07	20 460,31^{5}	614,77	19 845,54^{5}
216,—	—	432,—	—	9 033,43^{5}	—	9 033,43^{5}	29,26	13 336,31^{5}	93,72	13 242,59^{5}
7 846,32	168,—	856,—	—	28 841,—	129,40	28 711,60	12,35	44 436,70^{5}	372,80	44 063,90^{5}
820,32	192,—	3 172,—	—	56 064,76^{5}	968,35^{5}	55 096,41	66,68	78 233,33^{5}	1 081,29	77 152,04^{5}
48,—	32,—	144,—	—	15 599,50	366,94	15 232,56	99,04	12 201,54^{5}	974,90	11 226,64^{5}
16,—	16,—	—	—	4 552,45	135,30	4 417,15	71,27	3 316,59	124,76	3 191,83
—	—	—	—	844,70	8,50	836,20	24,88	922,44	—	922,44
64,—	48,—	144,—	—	20 996,65	510,74	20 485,91	195,19	16 440,57^{5}	1 099,66	15 340,91^{5}
82,—	—	48,—	—	7 134,42^{5}	424,91^{5}	6 709,51	5,17^{5}	6 368,37^{5}	419,92	5 948,45^{5}
122,—	—	—	—	10 143,35	123,59	10 019,76	1,03	4 419,02	4,80	4 414,22
40,—	—	48,—	—	2 379,57	7,77	2 371,80	—	767,00^{5}	3,—	764,00^{5}
244,—	—	96,—	—	19 657,34^{5}	556,27^{5}	19 101,07	6,20^{5}	11 554,40	427,72	11 126,68
40,—	—	1 128,—	—	6 092,70	709,57	5 383,13	—	5 402,95	455,68	4 947,27
282,—	—	864,—	—	9 003,26	39,92	8 963,34	—	9 528,60	30,45	9 498,15
838,—	116,—	780,—	24,—	11 808,75	184,45	11 624,30	—	15 479,94^{5}	270,06	15 209,88^{5}
1 160,—	116,—	2 772,—	24,—	26 904,71	933,94	25 970,77	—	30 411,49^{5}	756,19	29 655,30^{5}
—	—	—	—	1 801,72	350,78^{5}	1 450,93^{5}	—	1 593,93^{5}	39,—	1 554,93^{5}
—	—	—	—	782,63^{5}	—	782,63^{5}	—	844,86^{5}	5,25	839,61^{5}
—	—	—	—	250,16	49,20	200,96	—	208,64	31.20	177,44
—	—	—	—	2 834,51^{5}	399,98^{5}	2 434,53	—	2 647,44	75,45	2 571,99
8 763,98	2 336,—	66 596,—	1 030,—	477 742,31	38 470,67	439 271,64	1 779,89^{5}	489 918,80^{5}	52 242,69^{5}	437 676,11
2 786,—	662,—	12 832,—	48,—	229 823,72	6 604,40	223 219,32	547,65	209 581,97	5 182,69	204 399,28
4 819,01	716,—	5 536,—	120,—	118 638,71	2 227,45	116 411,26	104,62	147 066,68	3 967,—	143 099,68
868,99	3 714,—	84 964,—	1 198,—	826 204,74	47 302,52	778 902,22	2 432,16^{5}	846 567,45^{5}	61 392,38^{5}	785 175,07

GEWESTEN.	Landaard der aangeslagenen.	Aantal aangeslagenen. In Ned.-Indië gevestigden.	Buiten Ned.-Indië gevestigden. Deelgerechtigden in de winst van eene in Ned.-Indië gevestigde firma, maatschappij, reederij of kongsi.	Buiten Ned.-Indië gevestigden. Verzekeraars.	Buiten Ned.-Indië gevestigden. Alle anderen.	Bedrag van … in Ned.-Indië gevestigden: naar het zuiver inkomen (artt. 18 en 21).	in Ned.-Indië gevestigden: naar de extra winst (art. 22).	in Ned.-Indië gevestigden: naar de overwinst (art. 26).	buiten Ned.-I…: naar het zuiver inkomen (art. 27).	buiten Ned.-I…: naar de winst berekend ingevolge art. 28 (ver-zekeraars)
						JAVA E…				
						guld.	guld.	guld.	guld.	guld.
Banten	Europeanen . .	207	—	—	1	39 639,26	—	—	7,80	—
	Vr. Oosterlingen	1 395	—	—	—	18 501,16	—	—	—	—
	Inlanders . . .	15 619	—	—	—	72 346,01	—	—	—	—
	Totaal . . .	17 221	—	—	1	130 486,43	—	—	7,80	—
	Naaml. venn. en andere lichamen	4	—	—	—	2 936,52	—	—	—	—
Batavia. . . .	Europeanen . .	11 844	1	—	3	3 419 004,89	—	—	622,44	—
	Vr. Oosterlingen	24 794	—	—	—	866 587,26	—	—	—	—
	Inlanders . . .	85 303	—	—	—	515 368,87[5]	—	—	—	—
	Totaal . . .	121 941	1	—	3	4 800 961,02[5]	—	—	622,44	—
	Naaml. venn. en andere lichamen	203	5	31	13	994 262,54	869 279,24	304 005,61	8 922,42	16 191,[illegible]
Preanger-Regentschappen . .	Europeanen . .	5 908	—	—	10	1 542 893,85	—	—	992,84	—
	Vr. Oosterlingen	6 950	—	—	—	185 198,21[5]	—	—	—	—
	Inlanders . . .	198 825	—	—	—	584 989,59	—	—	—	—
	Totaal . . .	211 683	—	—	10	2 313 081,65[5]	—	—	992,84	—
	Naaml. venn. en andere lichamen	98	—	—	2	46 804,76	17 277,04	9 483,16	—	—
Tjerebon . . .	Europeanen . .	557	—	—	—	141 502,97	—	—	—	—
	Vr. Oosterlingen	4 819	—	—	—	56 157,77	—	—	—	—
	Inlanders . . .	34 839	—	—	—	97 534,37	—	—	—	—
	Totaal . . .	40 215	—	—	—	295 195,11	—	—	—	—
	Naaml. venn. en andere lichamen	13	—	—	—	36 219,10	20 211,33	18 894,07	—	—
Pekálongan . .	Europeanen . .	1 130	—	—	—	306 845,56	—	—	—	—
	Vr. Oosterlingen	3 004	—	—	—	142 731,30	—	—	—	—
	Inlanders . . .	82 836	—	—	—	246 696,94	—	—	—	—
	Totaal . . .	86 970	—	—	—	696 273,80	—	—	—	—
	Naaml. venn. en andere lichamen	14	—	—	—	20 979,93	1 412,38	990,48	—	—
Semarang. . .	Europeanen . .	4 743	9	—	16	1 535 499,67	—	—	67 387,58	—
	Vr. Oosterlingen	10 863	1	—	7	371 305,95	—	—	6 093,75	—
	Inlanders . . .	81 361	—	—	—	395 720,80	—	—	—	—
	Totaal . . .	96 967	10	—	23	2 302 526,42	—	—	73 481,33	—
	Naaml. venn. en andere lichamen	171	—	—	32	736 172,77	421 097,57	476 525,10	—	—

…er 1923.

…voor: …gevestigden: …voor het …zelve …inkomen (art. 30, 33 en 78).	…voor: …gevestigden: naar de extra winst (art. 31).	…voor: …gevestigden: naar de overwinst (art. 32).	Totaal bedrag van den aanslag.	Ontheffingen voor: in Ned.-Indië gevestigden, ingevolge: art. 82.	art. 83 (1).	art. 83 (4).	art. 84.	art. 85.	Ontheffingen voor: buiten Ned.-Indië gevestigden, ingevolge: art. 83 (4).	art. 84.	art. 85.	Werkelijk te heffen bedrag.	Bedrag van de belasting gemiddeld per hoofd.
…ADOERA.													
guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.
—	—	—	39 647,06	—	536,02	246,27	—	—	—	—	—	38 864,77	187,75
—	—	—	18 501,16	—	—	12,30	—	—	—	—	—	18 488,86	13,25
—	—	—	72 346,01	—	—	273,16	—	—	—	—	—	72 072,85	4,61
—	—	—	130 494,23	—	536,02	531,73	—	—	—	—	—	129 426,48	7,51
—	—	—	2 936,52	—	—	—	—	—	—	—	—	2 936,52	734,13
146,90	—	—	3 419 774,23	—	66 032,66	1 657,92	—	—	—	—	—	3 352 083,65	283,01
—	—	—	866 587,26	1 581,51	—	786,13	—	—	—	—	—	864 219,62	34,85
—	—	—	515 368,87^5	1 260,88	—	1 042,04	—	—	—	—	—	513 065,95^5	6,01
146,90	—	—	4 801 730,36^5	2 842,39	66 032,66	3 486,09	—	—	—	—	—	4 729 369,22^5	38,78
…256,47	80 970,58	115 377,23	2 957 265,52	—	—	—	—	—	—	—	—	2 957 265,52	14 567,81
62,40	—	—	1 543 949,09	—	81 195,91	758,24	—	—	—	—	—	1 461 994,94	247,46
—	—	—	185 198,21^5	—	7,92	—	—	—	—	—	—	185 190,29^5	26,65
—	—	—	584 989,59	—	39,88	—	—	—	—	—	—	584 949,71	2,94
62,40	—	—	2 314 136,89^5	—	81 243,71	758,24	—	—	—	—	—	2 232 134,94^5	10,54
…942,31	48 930,77	53 727,68	235 165,72	—	—	—	—	—	—	—	—	235 165,72	2 399,65
—	—	—	141 502,97	—	4 389,89	1 808,30	—	—	—	—	—	135 304,78	242,91
—	—	—	56 157,77	—	—	—	—	—	—	—	—	56 157,77	11,65
—	—	—	97 534,37	—	—	—	—	—	—	—	—	97 534,37	2,79
—	—	—	295 195,11	—	4 389,89	1 808,30	—	—	—	—	—	288 996,92	7,18
—	—	—	75 324,50	—	—	—	—	—	—	—	—	75 324,50	5 794,19
—	—	—	306 845,56	—	6 835,78	1 698,92	—	—	—	—	—	298 310,86	263,99
—	—	—	142 731,30	—	—	—	—	—	—	—	—	142 731,30	47,51
—	—	—	246 696,94	—	—	—	—	—	—	—	—	246 696,94	2,97
—	—	—	696 273,80	—	6 835,78	1 698,92	—	—	—	—	—	687 739,10	7,87
—	—	—	23 382,79	—	—	—	—	—	—	—	—	23 382,79	1 670,19
396,20	—	—	1 603 283,45	—	35 716,39	1 895,19	—	—	—	—	—	1 565 671,87	330,10
153,—	—	—	377 552,70	—	989,06	—	—	—	—	—	—	376 563,64	34,66
—	—	—	395 720,80	—	—	—	—	—	—	—	—	395 720,80	4,86
549,20	—	—	2 376 556,95	—	36 705,45	1 895,19	—	—	—	—	—	2 337 956,31	24,11
…991,06	304 922,17	297 263,58	3 129 972,25	—	—	99,55	—	—	—	—	—	3 129 872,70	18 303,34

GEWESTEN.	Landaard der aangeslagenen.	Aantal aangeslagenen. In Ned.-Indië gevestigden.	Buiten Ned.-Indië gevestigden. Deelgerechtigden in de winst van eene in Ned.-Indië gevestigde firma, maatschappij, rederij of kongsi.	Verzekeraars.	Alle anderen.	Bedrag van ... in Ned.-Indië gevestigden: naar het zuiver inkomen (artt. 18 en 21).	naar de extra winst (art. 22).	naar de overwinst (art. 26).	buiten Ned.-... naar het zuiver inkomen (art. 27).	naar de winst berekend ingevolge art. 28 ... zekeraars ...
						guld.	guld.	guld.	guld.	guld.
Rembang . . .	Europeanen . .	417	—	—	—	83 434,36^5	—	—	—	—
	Vr. Oosterlingen	3 317	—	—	—	56 543,58	—	—	—	—
	Inlanders . . .	34 381	—	—	—	143 345,99	—	—	—	—
	Totaal . . .	38 115	—	—	—	283 323,93^5	—	—	—	—
	Naaml. venn. en andere lichamen	1	—	—	—	2 052,94	—	—	—	—
Soerabaja . . .	Europeanen . .	6 859	1	12	15	2 187 011,07	—	—	1 076,14	14 12[illegible]
	Vr. Oosterlingen	13 260	3	—	38	492 956,95	—	—	10 105,90	—
	Inlanders . . .	124 888	—	—	—	471 120,82	—	—	—	—
	Totaal . . .	145 007	4	12	53	3 151 088,84	—	—	11 182,04	14 12[illegible]
	Naaml. venn. en andere lichamen	343	—	—	70	554 905,37	153 350,79	149 446,31	—	—
Pasoeroean . .	Europeanen . .	2 483	—	—	2	689 241,67	—	—	—	—
	Vr. Oosterlingen	6 383	—	—	—	93 251,63	—	—	—	—
	Inlanders . . .	69 338	—	—	—	283 189,42	—	—	—	—
	Totaal . . .	78 204	—	—	2	1 065 682,72	—	—	—	—
	Naaml. venn. en andere lichamen	15	—	—	3	90 310,04	31 408,59	54 249,03	—	—
Besoeki. . . .	Europeanen . .	1 081	—	—		264 612,17	—	—	—	—
	Vr. Oosterlingen	4 140	—	—	—	72 152,05	—	—	—	—
	Inlanders . . .	38 811	—	—	—	197 673,71	—	—	—	—
	Totaal . . .	44 032	—	—	—	534 437,93	—	—	—	—
	Naaml. venn. en andere lichamen	5	—	—	—	59 283,78	7 997,75	30 822,82	—	—
Banjoemas . .	Europeanen . .	299	—	—	—	64 223,14	—	—	—	—
	Vr. Oosterlingen	2 187	—	—	—	40 994,48	—	—	—	—
	Inlanders . . .	21 365	—	—	—	106 404,10	—	—	—	—
	Totaal . . .	23 851	—	—	—	211 621,72	—	—	—	—
	Naaml. venn. en andere lichamen	6	—	—	—	9 009,37	—	—	27,50	
Kedoe	Europeanen . .	1 130	—	—	—	243 196,61	—	—	—	—
	Vr. Oosterlingen	3 885	—	—	—	83 335,92	—	—	—	—
	Inlanders . . .	32 268	—	—	—	166 026,09	—	—	—	—
	Totaal . . .	37 283	—	—	—	492 558,62	—	—	—	—
	Naaml. venn. en andere lichamen	18	—	—	—	15 764,32	2 041,81	5 265,10	—	—
Jogjakarta. . .	Europeanen . .	1 658	—	—	3	598 490,12	—	—	—	—
	Vr. Oosterlingen	2 647	—	—	—	81 895,10	—	—	—	—
	Inlanders . . .	3 296	—	—	—	36 251,02	—	—	—	—
	Totaal . . .	7 601	—	—	3	716 636,24	—	—	—	—
	Naaml. venn. en andere lichamen	3	—	—	2	12 124,26	3 121,40	6 020,60	—	—

…g van …slag voor:				Totaal bedrag van den aanslag.	Ontheffingen voor:								Werkelijk te heffen bedrag.	Bedrag van de belasting gemiddeld per hoofd.
Ned.-…gevestigden:					in Ned.-Indië gevestigden, ingevolge:					buiten Ned.-Indië gevestigden, ingevolge:				
naar d… winst …erekend …ingevol… …. 28 (… …kerad…	…ar het …zuiver …komen …t. 30, 33 …n 78).	naar de extra winst (art. 31).	naar de overwinst (art. 32).		art. 82.	art. 83 (1).	art. 83 (4).	art. 84.	art. 85.	art. 83 (4).	art. 84.	art. 85.		
guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.
—	—	—	—	83 434,36^5	—	3 631,71	—	—	—	—	—	—	79 802,65^5	191,37
—	—	—	—	56 543,58	—	—	—	—	—	—	—	—	56 543,58	17,04
—	—	—	—	143 345,99	—	—	—	—	—	—	—	—	143 345,99	4,16
—	—	—	—	283 323,93^5	—	3 631,71	—	—	—	—	—	—	279 692,22^5	7,34
—	—	—	—	2 052,94	—	—	—	—	—	—	—	—	2 052,94	2 052,94
4 121	…126,50	—	—	2 238 335,61	—	126 710,44	2 232,54	—	—	67,60	—	—	2 109 325,03	307,52
—	—	—	—	503 062,85	—	1 833,37	—	—	—	—	—	—	501 229,48	37,80
—	—	—	—	471 120,82	—	—	—	—	—	—	—	—	471 120,82	3,77
4 121	…126,50	—	—	3 212 519,28	—	128 543,81	2 232,54	—	—	67,60	—	—	3 081 675,33	21,25
—	…808,81	241 329,62	327 118,90	3 655 959,80	—	—	—	—	—	—	—	—	3 655 959,80	10 658,77
—	…098,06	—	—	691 339,73	—	16 151,58	122,73	—	—	—	—	—	675 065,42	271,87
—	—	—	—	93 251,63	—	—	—	—	—	—	—	—	93 251,63	14,61
—	—	—	—	283 189,42	—	—	—	—	—	—	—	—	283 189,42	4,08
—	…098,06	—	—	1 067 780,78	—	16 151,58	122,73	—	—	—	—	—	1 051 506,47	13,44
—	…381,12	6 330,18	9 310,15	197 989,11	—	—	—	—	—	—	—	—	197 989,11	13 199,27
—	—	—	—	264 612,17	—	4 170.65	552,07	—	—	—	—	—	259 889,45	240,41
—	—	—	—	72 152,05	—	—	18,28	—	—	—	—	—	72 133,77	17,42
—	—	—	—	197 673,71	—	—	76.65	—	—	—	—	—	197 597,06	5,09
—	—	—	—	534 437,93	—	4 170,65	647,—	—	—	—	—	—	529 620,28	12,03
—	—	—	—	98 104,35	—	—	—	—	—	—	—	—	98 104,35	19 620,87
—	—	—	—	64 223,14	—	—	2 395,80	—	—	—	—	—	61 827,34	206,78
—	—	—	—	40 994,48	—	—	—	—	—	—	—	—	40 994,48	18,75
—	—	—	—	106 404,10	—	—	—	—	—	—	—	—	106 404,10	4,98
—	—	—	—	211 621,72	—	—	2 395,80	—	—	—	—	—	209 225,92	8,77
—	—	—	—	9 036,87	—	—	—	—	—	—	—	—	9 036,87	1 506,14
—	—	—	—	243 196,61	—	19 016,37	495,50	—	—	—	—	—	223 684,74	197,95
—	—	—	—	83 335,92	—	—	—	—	—	—	—	—	83 335,92	21,45
—	—	—	—	166 026,09	—	—	—	—	—	—	—	—	166 026,09	5,14
—	—	—	—	492 558,62	—	19 016,37	495,50	—	—	—	—	—	473 046,75	12,68
—	—	—	—	23 071,23	—	—	—	—	—	—	—	—	23 071,23	1 281,73
—	…882,73	—	—	599 872,85	—	17 457,75	137,37	—	—	—	—	—	582 277,73	351,69
—	—	—	—	81 895,10	—	81,96	—	—	—	—	—	—	81 813,14	30,90
—	—	—	—	36 251,02	—	100,28^5	217,18	—	—	—	—	—	35 933,55^5	10,90
—	…882,73	—	—	718 018,97	—	17 639,99^5	354,55	—	—	—	—	—	700 024,42^5	92,10
—	…304,18	48 206,08	51 186,06	215 962,58	—	—	—	—	—	—	—	—	215 962,58	71 987,53

GEWESTEN.	Landaard der aangeslagenen.	Aantal aangeslagenen. In Ned.-Indië gevestigden.	Buiten Ned.-Indië gevestigden. Deelgerechtigden in de winst van eene in Ned.-Indië gevestigde firma, maatschappij, reederij of kongsi.	Verzekeraars.	Alle anderen.	Bedrag van ... in Ned.-Indië gevestigden: naar het zuiver inkomen (artt. 18 en 21).	naar de extra winst (art. 22).	naar de overwinst (art. 26).	buiten Ned.-Indië ...: naar het zuiver inkomen (art. 27).	naar de winst berekend ingevolge art. 28 (verzekeraars)
						guld.	guld.	guld.	guld.	guld.
Soerakarta . .	Europeanen . .	1 576	—	—	12	355 136,44	—	—	—	—
	Vr. Oosterlingen	3 801	—	—	—	86 465,33	—	—	—	—
	Inlanders . . .	2 742	—	—	—	34 868,90	—	—	—	—
	Totaal . . .	8 119	—	—	12	476 470,67	—	—	—	—
	Naaml. venn. en andere lichamen	3	—	—	—	4 313,67	—	—	—	—
Madioen . . .	Europeanen . .	696	—	—	3	121 923,83	—	—	60,—	—
	Vr. Oosterlingen	1 761	—	—	—	33 199,49	—	—	—	—
	Inlanders . . .	22 684	—	—	—	132 556,26	—	—	—	—
	Totaal . . .	25 141	—	—	3	287 679,58	—	—	60,—	—
	Naaml. venn. en andere lichamen	2	—	—	—	9 356,77	—	—	—	—
Kediri	Europeanen . .	1 218	—	—	2	370 952,68	—	—	—	—
	Vr. Oosterlingen	3 822	—	—	—	67 920,41	—	—	—	—
	Inlanders . . .	34 290	—	—	—	165 630,04	—	—	—	—
	Totaal . . .	39 330	—	—	2	604 503,13	—	—	—	—
	Naaml. venn. en andere lichamen	14	—	—	—	6 510,62	4 286,93	3 662,09	—	—
Madoera . . .	Europeanen . .	290	—	—	—	52 121,54⁵	—	—	—	—
	Vr. Oosterlingen	1 301	—	—	—	18 066,05	—	—	—	—
	Inlanders . . .	56 883	—	—	—	218 911,89⁵	—	—	—	—
	Totaal . . .	58 474	—	—	—	289 099,49	—	—	—	—
	Naaml. venn. en andere lichamen	2	—	—	—	629,80	—	—	—	—
Totalen voor Java en Madoera .	Europeanen . .	42 096	11	12	67	12 015 729,84	—	—	70 146,80	14 12[illegible]
	Vr. Oosterlingen	98 329	4	—	45	2 767 262,64⁵	—	—	16 199,65	—
	Inlanders . . .	939 729	—	—	—	3 868 634,83⁵	—	—	—	—
	Totaal . . .	1 080 154	15	12	112	18 651 627,31⁵	—	—	86 346,45	14 12[illegible]
	Naaml. venn. en andere lichamen	915	5	31	122	2 601 636,56	1 531 484,83	1 059 364,37	8 949,92	16 19[illegible]

BUIT

GEWESTEN.	Landaard der aangeslagenen.	In Ned.-Indië gevestigden.	Deelgerechtigden	Verzekeraars.	Alle anderen.	naar het zuiver inkomen (artt. 18 en 21).	naar de extra winst (art. 22).	naar de overwinst (art. 26).	naar het zuiver inkomen (art. 27).	naar de winst berekend ingevolge art. 28
Sumatra's Westkust	Europeanen . .	1 494	—	—	—	299 838,99	—	—	—	—
	Vr. Oosterlingen	3 964	—	—	—	64 493,86⁵	—	—	—	—
	Inlanders . . .	334 946	—	—	—	1 526 348,56	—	—	—	—
	Totaal . . .	340 404	—	—	—	1 890 681,41⁵	—	—	—	—
	Naaml. venn. en andere lichamen	27	—	—	4	18 678,49	3 337,85	1 584,18	—	—
Tapiannoeli . .	Europeanen . .	184	—	—	8	38 758,82	—	—	—	—
	Vr. Oosterlingen	1 045	—	—	—	18 988,02	—	—	—	—
	Inlanders . . .	187 389	—	—	—	706 458,37	—	—	—	—
	Totaal . . .	188 618	—	—	8	764 205,21	—	—	—	—
	Naaml. venn. en andere lichamen	—	—	—	—	—	—	—	—	—

…slag voor:			Totaal bedrag van den aanslag.	Ontheffingen voor:								Werkelijk te heffen bedrag.	Bedrag van de belasting gemiddeld per hoofd.
…estigden:				in Ned.-Indië gevestigden, ingevolge:					buiten Ned.-Indië gevestigden, ingevolge:				
…ar het zuiver …komen …. 30, 33, …n 78).	naar de extra winst (art. 31).	naar de overwinst (art. 32).		art. 82.	art. 83 (1).	art. 83 (4).	art. 84.	art. 85.	art. 83 (4)	art. 84.	art. 85.		
guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.
96,30	—	—	355 232,74	—	19 567,98	2 023,71	—	—	—	—	—	333 641,05	211,06
—	—	—	86 465,33	—	188,71	46,87	—	—	—	—	—	86 229,75	22,68
—	—	—	34 868,90	—	62,92	112,54	—	—	—	—	—	34 693,44	12,65
96,30	—	—	476 566,97	—	19 819,61	2 183,12	—	—	—	—	—	454 564,24	55,98
—	—	—	4 313,67	—	—	—	—	—	—	—	—	4 313,67	1 437,89
—	—	—	121 983,83	—	5 678,98	—	—	—	—	—	—	116 304,85	167,10
—	—	—	33 199,49	—	—	—	—	—	—	—	—	33 199,49	18,85
—	—	—	132 556,26	—	50.67	—	—	—	—	—	—	132 505,59	5,84
—	—	—	287 739,58	—	5 729,65	—	—	—	—	—	—	282 009,93	11,22
—	—	—	9 356,77	—	—	—	—	—	—	—	—	9 356,77	4 678,38
6,30	—	—	370 958,98	—	7 843,19	338,67	—	—	—	—	—	362 777,12	297,84
—	—	—	67 920,41	—	—	163,87^{5}	—	—	—	—	—	67 756,53^{5}	17,73
—	—	—	165 630,04	—	—	32,41	—	—	—	—	—	165 597,63	4,83
6,30	—	—	604 509,43	—	7 843,19	534,95^{5}	—	—	—	—	—	596 131,28^{5}	15,16
626,34	25 097,19	17 474,16	91 657,33	—	—	—	—	—	—	—	—	91 657,33	6 546,95
—	—	—	52 121,54^{5}	—	1 879,84	—	—	—	—	—	—	50 241,70^{5}	173,25
—	—	—	18 066,05	—	—	475,56	—	—	—	—	—	17 590,49	13,52
—	—	—	218 911,89^{5}	—	327,35	4,80	—	—	—	—	—	218 579,74^{5}	3,84
—	—	—	289 099,49	—	2 207,19	480,36	—	—	—	—	—	286 411,94	4,90
—	—	—	629,80	—	—	—	—	—	—	—	—	629,80	314,90
15,39	—	—	12 140 313,93	—	416 815,14	16 363,23	—	—	67,60	—	—	11 707 067,96	278,10
153,—	—	—	2 783 615,29^{5}	1 581,51	3 101,02	1 503,01^{5}	—	—	—	—	—	2 777 429,75	28,24
—	—	—	3 868 634,83^{5}	1 260,88	581,10^{5}	1 758,78	—	—	—	—	—	3 865 034,06^{5}	4,11
468,39	—	—	18 792 564,05^{5}	2 842,39	420 497,26^{5}	19 625,02^{5}	—	—	67,60	—	—	18 349 531,77^{5}	16,99
810,29	755 786,59	871 457,76	10 732 181,75	—	—	99,55	—	—	—	—	—	10 732 082,20	11 729,05

GEWESTEN.

—	—	—	299 838,99	—	4 263,15	—	—	—	—	—	—	295 575,84	231,30
—	—	—	64 493,86^{5}	—	—	—	—	—	—	—	—	64 493,86^{5}	16,27
—	—	—	1 526 348,56	—	—	—	—	—	—	—	—	1 526 348,56	4,56
—	—	—	1 890 681,41^{5}	—	4 263,15	—	—	—	—	—	—	1 886 418,26^{5}	5,54
060,24	—	—	29 660,76	—	—	—	—	—	—	—	—	29 660,76	1 098,54
43,36	—	—	38 802,18	—	229,70	—	—	—	—	—	—	38 572,48	209,63
—	—	—	18 988,02	—	—	23,44	—	—	—	—	—	18 964,58	18,15
—	—	—	706 458,37	—	—	677,02	—	—	—	—	—	705 781,35	3,77
43,36	—	—	764 248,57	—	229,70	700,46	—	—	—	—	—	763 318,41	4,04
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

GEWESTEN.	Landaard der aangeslagenen.	Aantal aangeslagenen. In Ned.-Indië gevestigden.	Buiten Ned.-Indië gevestigden. Deelgerechtigden in de winst van eene in Ned.-Indië gevestigde firma, maatschappij, reederij of kongsi.	Verzekeraars.	Alle anderen.	Bedrag van … in Ned.-Indië gevestigden: naar het zuiver inkomen (artt. 18 en 21).	naar de extra winst (art. 22).	naar de overwinst (art. 26).	buiten Ned.-… naar het zuiver inkomen (art. 27).	naar de winst berekend ingevolge art. 28 … zekeraars …
						guld.	guld.	guld.	guld.	guld.
Bengkoeloe . .	Europeanen . .	295	—	—	—	83 629,19	—	—	—	—
	Vr. Oosterlingen	1 547	—	—	—	27 617,87	—	—	—	—
	Inlanders . . .	71 944	—	—	—	407 205,32	—	—	—	—
	Totaal . . .	73 786	—	—	—	518 452,38	—	—	—	—
	Naaml. venn. en andere lichamen	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Lampoengsche districten . .	Europeanen . .	206	—	—	—	49 367,38	—	—	—	—
	Vr. Oosterlingen	1 374	—	—	—	20 545,13	—	—	—	—
	Inlanders . . .	62 689	—	—	—	534 633,63	—	—	—	—
	Totaal . . .	64 269	—	—	—	604 546,14	—	—	—	—
	Naaml. venn. en andere lichamen	4	—	—	—	15 795,44	146,16	441,77	—	—
Palembang . .	Europeanen . .	747	—	—	15	249 553,81	—	—	—	—
	Vr. Oosterlingen	8 314	—	—	2	165 507,27	—	—	—	—
	Inlanders . . .	220 426	—	—	20	1 641 507,41	—	—	—	—
	Totaal . . .	229 487	—	—	37	2 056 568,49	—	—	—	—
	Naaml. venn. en andere lichamen	7	1	—	—	11 050,64	5 068,38	2 167,55	—	—
Djambi	Europeanen . .	106	—	—	—	23 604,21	—	—	—	—
	Vr. Oosterlingen	2 877	—	—	—	55 354,68	—	—	—	—
	Inlanders . . .	38 534	—	—	—	212 001,71	—	—	—	—
	Totaal . . .	41 517	—	—	—	290 960,60	—	—	—	—
	Naaml. venn. en andere lichamen	1	—	—	—	583,32	—	—	—	—
Atjeh en onderhoorigheden .	Europeanen . .	911	—	1	3	233 108,49	—	—	—	152,[illegible]
	Vr. Oosterlingen	6 811	17	—	12	81 954,50	—	—	737,55	—
	Inlanders . . .	46 516	—	—	—	220 316,80	—	—	—	—
	Totaal . . .	54 238	17	1	15	535 379,79	—	—	737,55	152,[illegible]
	Naaml. venn. en andere lichamen	4	—	—	—	1 832,65	1 243,34	—	—	—
Oostkust van Sumatra . .	Europeanen . .	3 845	—	—	19	1 486 115,21	—	—	—	—
	Vr. Oosterlingen	67 196	—	—	—	695 182,24	—	—	—	—
	Inlanders . . .	172 665	—	—	—	501 582,40	—	—	—	—
	Totaal . . .	243 706	—	—	19	2 682 879,85	—	—	—	—
	Naaml. venn. en andere lichamen	28	11	16	35	63 398,84	16 938,30	18 853,78	1 076,14	3 192,60
Riau en onderhoorigheden .	Europeanen . .	211	—	—	—	54 159,51	—	—	—	—
	Vr. Oosterlingen	12 294	—	—	91	214 555,29	—	—	—	—
	Inlanders . . .	24 412	—	—	—	100 136,40	—	—	—	—
	Totaal . . .	36 917	—	—	91	368 851,20	—	—	—	—
	Naaml. venn. en andere lichamen	—	—	—	—	—	—	—	—	—

…lag voor:				Totaal bedrag van den aanslag.	Ontheffingen voor:								Werkelijk te heffen bedrag.	Bedrag van de belasting gemiddeld per hoofd.
…Ned.-…estigden:					in Ned.-Indië gevestigden, ingevolge:					buiten Ned.-Indië gevestigden, ingevolge:				
…aar d… win… ereke… ngevo… . 28 (… kera…	…ar het …uiver …komen …t. 30, 33 …n 78).	naar de extra winst (art. 31).	naar de overwinst (art. 32).		art. 82.	art. 83 (1).	art. 83 (4).	art. 84.	art. 85.	art. 83 (4).	art. 84.	art. 85.		
guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.
—	—	—	—	83 629,19	—	—	6 670,03	—	—	—	—	—	76 959,16	260,88
—	—	—	—	27 617,87	—	—	210,21	—	—	—	—	—	27 407,66	17,71
—	—	—	—	407 205,32	—	—	703,17	—	—	—	—	—	406 502,15	5,65
—	—	—	—	518 452,38	—	—	7 583,41	—	—	—	—	—	510 868,97	6,92
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	49 367,38	—	2 520,90	193,70	—	—	—	—	—	46 652,78	226,47
—	—	—	—	20 545,13	—	133,38	—	—	—	—	—	—	20 411,75	14,86
—	—	—	—	534 633,63	—	—	—	—	—	—	—	—	534 633,63	8,53
—	—	—	—	604 546,14	—	2 654,28	193,70	—	—	—	—	—	601 698,16	9,36
—	—	—	—	16 383,37	—	—	—	—	—	—	—	—	16 383,37	4 095,84
—	…545,59	—	—	250 099,40	—	3 348,28	—	—	—	—	—	—	246 751,12	330,32
—	7,20	—	—	165 514,47	—	—	—	—	—	—	—	—	165 514,47	19,91
—	…41,85	—	—	1 641 549,26	—	—	—	—	—	—	—	—	1 641 549,26	7,45
—	…594,64	—	—	2 057 163,13	—	3 348,28	—	—	—	—	—	—	2 053 814,85	8,95
—	…1803,01	1 969,27	1 512,86	23 371,71	—	—	—	—	—	—	—	—	23 371,71	3 338,81
—	—	—	—	23 604,21	—	1 656,88	55,90	—	—	—	—	—	21 891,43	206,52
—	—	—	—	55 354,68	—	—	—	—	—	—	—	—	55 354,68	19,24
—	—	—	—	212 001,71	—	—	—	—	—	—	—	—	212 001,71	5,50
—	—	—	—	290 960,60	—	1 656,88	55,90	—	—	—	—	—	289 247,82	6,96
—	—	—	—	583,32	—	—	—	—	—	—	—	—	583,32	583,32
152,…	…251,93	—	—	233 512,98	—	12 154,16	113,64	—	—	—	—	—	221 245,18	242,86
—	…1128,75	—	—	83 820,80	—	129,75	—	—	—	—	—	—	83 691,05	12,29
—	—	—	—	220 316,80	—	—	—	—	—	—	—	—	220 316,80	4,73
152,…	…1380,68	—	—	537 650,58	—	12 283,91	113,64	—	—	—	—	—	525 253,03	9,68
—	—	—	—	3 075,99	—	—	—	—	—	—	—	—	3 075,99	768,99
—	…704,54	—	—	1 486 819,75	—	122 649,11	1 767,16	—	—	—	—	—	1 362 403,48	354,33
—	—	—	—	695 182,24	—	—	—	—	—	—	—	—	695 182,24	10,34
—	—	—	—	501 582,40	—	187,12	47,42	—	—	—	—	—	501 347,86	2,90
—	…704,54	—	—	2 683 584,39	—	122 836,23	1 814,58	—	—	—	—	—	2 558 933,58	10,50
…192,60	…598,41	8 223,68	60 746,82	419 028,57	—	—	—	—	—	—	—	—	419 028,57	14 965,31
—	—	—	—	54 159,51	—	2 344,34	—	—	—	—	—	—	51 815,17	245,57
—	…1868,20	—	—	215 918,49	—	5 258,31	—	—	—	—	—	—	210 660,18	17,13
—	—	—	—	100 136,40	—	1 112,92	—	—	—	—	—	—	99 023,48	4,05
—	…1868,20	—	—	370 214,40	—	8 715,57	—	—	—	—	—	—	361 498,83	9,79
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

GEWESTEN.	Landaard der aangeslagenen.	Aantal aangeslagenen.				Bedrag van …				
		In Ned.-Indië gevestigden.	Buiten Ned.-Indië gevestigden.			in Ned.-Indië gevestigden:			buiten Ned.-…	
			Deelgerechtigden in de winst van eene in Ned.-Indië gevestigde firma, maatschappij, reederij of kongsi.	Verzekeraars.	Alle anderen.	naar het zuiver inkomen (artt. 18 en 21).	naar de extra winst (art. 22).	naar de overwinst (art. 26).	naar het zuiver inkomen (art. 27).	naar … winst … berek… ingev… art. 28 … zekera…
						guld.	guld.	guld.	guld.	guld.
Bangka en onderhoorigheden .	Europeanen . .	292	—	—	—	58 929,46	—	—	—	—
	Vr. Oosterlingen	34 726	—	—	—	242 430,41	—	—	—	—
	Inlanders . . .	22 647	—	—	—	102 829,04	—	—	—	—
	Totaal . . .	57 665	—	—	—	404 188,91	—	—	—	—
	Naaml. venn. en andere lichamen	3	—	—	—	2 512,11	1 182,92	603,79	—	—
Belitoeng . . .	Europeanen . .	208	—	—	—	74 869,99	—	—	—	—
	Vr. Oosterlingen	20 706	—	—	—	156 765,49	—	—	—	—
	Inlanders . . .	12 869	—	—	—	96 529,74	—	—	—	—
	Totaal . . .	33 783	—	—	—	328 165,22	—	—	—	—
	Naaml. venn. en andere lichamen	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Westerafdeeling van Borneo .	Europeanen . .	245	—	—	—	48 156,84	—	—	—	—
	Vr. Oosterlingen	28 786	—	—	—	519 859,08^5	—	—	—	—
	Inlanders . . .	18 294	—	—	—	85 899,06^5	—	—	—	—
	Totaal . . .	47 325	—	—	—	653 914,99	—	—	—	—
	Naaml. venn. en andere lichamen	6	—	—	—	11 615,81	—	—	—	—
Zuider- en Oosterafd. van Borneo	Europeanen . .	925	—	—	—	331 288,49	—	—	—	—
	Vr. Oosterlingen	11 253	—	—	—	205 342,72	—	—	—	—
	Inlanders . . .	177 664	—	—	—	629 554,19	—	—	—	—
	Totaal . . .	189 842	—	—	—	1 166 185,40	—	—	—	—
	Naaml. venn. en andere lichamen	5	—	—	—	4 761,44	520,20	796,60	—	—
Selebes en onderhoorigheden .	Europeanen . .	1 096	7	—	2	224 315,81	—	—	8 126,82	—
	Vr. Oosterlingen	7 897	—	—	—	144 982,72	—	—	—	—
	Inlanders . . .	214 219	—	—	—	929 897,24	—	—	—	—
	Totaal . . .	223 212	7	—	2	1 299 195,77	—	—	8 126,82	—
	Naaml. venn. en andere lichamen	22	—	—	—	34 400,05	5 850,86	11 751,70	—	—
Manado . . .	Europeanen . .	518	—	—	—	97 457,52	—	—	—	—
	Vr. Oosterlingen	3 485	—	—	—	58 621,01	—	—	—	—
	Inlanders . . .	84 557	—	—	—	428 114,20	—	—	—	—
	Totaal . . .	88 560	—	—	—	584 192,73	—	—	—	—
	Naaml. venn. en andere lichamen	6	—	—	—	4 213,64	1 320,56	586,89	—	—
Amboina . . .	Europeanen . .	1 101	—	—	—	106 026,64	—	—	—	—
	Vr. Oosterlingen	2 620	—	—	—	64 623,48	—	—	—	—
	Inlanders . . .	65 191	—	—	—	292 527,81	—	—	—	—
	Totaal . . .	68 912	—	—	—	463 177,93	—	—	—	—
	Naaml. venn. en andere lichamen	5	—	—	—	3 093,92	523,76	633,10	—	—

…voor: … gevestigden: …ar het …uiver …komen …t. 30, 33 … 78).	naar de extra winst (art. 31).	naar de overwinst (art. 32).	Totaal bedrag van den aanslag.	Ontheffingen voor: in Ned.-Indië gevestigden, ingevolge: art. 82.	art. 83 (1).	art. 83 (4).	art. 84.	art. 85.	buiten Ned.-Indië gevestigden, ingevolge: art. 83 (4).	art. 84.	art. 85.	Werkelijk te heffen bedrag.	Bedrag van de belasting gemiddeld per hoofd.
guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	—	—	—	—	guld.	guld.
—	—	—	58 929,46	—	3 520,60	215,80	—	—	—	—	—	55 193,06	189,62
—	—	—	242 430,41	—	—	—	—	—	—	—	—	242 430,41	6,98
—	—	—	102 829,04	—	—	—	—	—	—	—	—	102 829,04	4,58
—	—	—	404 188,91	—	3 520,60	215,80	—	—	—	—	—	400 452,51	6,94
—	—	—	4 298,82	—	—	—	—	—	—	—	—	4 298,82	1 432,94
—	—	—	74 869,99	—	5 468,68	—	—	—	—	—	—	69 401,31	333,66
—	—	—	156 765,49	—	—	22,97	—	—	—	—	—	156 742,52	7,57
—	—	—	96 529,74	—	—	—	—	—	—	—	—	96 529,74	7,50
—	—	—	328 165,22	—	5 468,68	22,97	—	—	—	—	—	322 673,57	9,55
…346,67	—	—	62 346,67	—	—	—	—	—	—	—	—	62 346,67	62 346,67
—	—	—	48 156,84	—	—	—	—	—	—	—	—	48 156,84	196,56
—	—	—	519 859,08[5]	—	13,20	—	—	—	—	—	—	519 845,88[5]	18,06
—	—	—	85 899,06[5]	—	37,—	—	—	—	—	—	—	85 862,06[5]	4,69
—	—	—	653 914,99	—	50,20	—	—	—	—	—	—	653 864,79	13,82
—	—	—	11 615,81	—	—	—	—	—	—	—	—	11 615,81	1 935,97
—	—	—	331 288,49	—	7 101,38	53,56	—	—	—	—	—	324 133,55	350,41
—	—	—	205 342,72	—	—	—	—	—	—	—	—	205 342,72	18,25
—	—	—	629 554,19	—	—	—	—	—	—	—	—	629 554,19	3,54
—	—	—	1 166 185,40	—	7 101,38	53,56	—	—	—	—	—	1 159 030,46	6,10
—	—	—	6 078,24	—	—	—	—	—	—	—	—	6 078,24	1 215,65
—	—	—	232 442,63	—	8 564,82	1 633,90	—	—	—	—	—	222 243,91	202,78
—	—	—	144 982,72	—	—	—	—	—	—	—	—	144 982,72	18,36
—	—	—	929 897,24	—	—	—	—	—	—	—	—	929 897,24	4,34
—	—	—	1 307 322,59	—	8 564,82	1 633,90	—	—	—	—	—	1 297 123,87	5,81
—	—	—	52 002,61	—	—	—	—	—	—	—	—	52 002,61	2 363,75
—	—	—	97 457,52	—	1 825,26	—	—	—	—	—	—	95 632,26	184,62
—	—	—	58 621,01	—	—	—	—	—	—	—	—	58 621,01	16,82
—	—	—	428 114,20	—	28,39	—	—	—	—	—	—	428 085,81	5,06
—	—	—	584 192,73	—	1 853,65	—	—	—	—	—	—	582 339,08	6,57
—	—	—	6 121,09	—	—	—	—	—	—	—	—	6 121,09	1 020,18
—	—	—	106 026,64	—	490,41	18,89	—	—	—	—	—	105 517,34	95,84
—	—	—	64 623,48	—	—	—	—	—	—	—	—	64 623,48	24,66
—	—	—	292 527,81	—	—	—	—	—	—	—	—	292 527,81	4,49
—	—	—	463 177,93	—	490,41	18,89	—	—	—	—	—	462 668,63	6,71
—	—	—	4 250,78	—	—	—	—	—	—	—	—	4 250,78	850,16

GEWESTEN.	Landaard der aangeslagenen.	Aantal aangeslagenen.				Bedrag …				
		In Ned.-Indië gevestigden.	Buiten Ned.-Indië gevestigden.			in Ned.-Indië gevestigden:			buiten Ned.-…	
			Deelgerechtigden in de winst van eene in Ned.-Indië gevestigde firma, maatschappij, reederij of kongsi.	Verzekeraars.	Alle anderen.	naar het zuiver inkomen (artt. 18 en 21).	naar de extra winst (art. 22).	naar de overwinst (art. 26).	naar het zuiver inkomen (art. 27).	naar … win… bereke… inge… art. 28 … zeker…
						guld.	guld.	guld.	guld.	guld.
Timor en onderhoorigheden .	Europeanen . .	314	—	—	—	46 597,55[5]	—	—	—	—
	Vr. Oosterlingen	2 278	—	—	—	40 273,32	—	—	—	—
	Inlanders . . .	9 114	—	—	—	44 856,81	—	—	—	—
	Totaal . . .	11 706	—	—	—	131 727,68[5]	—	—	—	—
	Naaml. venn. en andere lichamen	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bali en Lombok	Europeanen . .	135	—	—	1	26 295,59	—	—	—	—
	Vr. Oosterlingen	2 688	—	—	—	39 186,98	—	—	—	—
	Inlanders . . .	257 208	—	—	—	629 396,67	—	—	—	—
	Totaal . . .	260 031	—	—	1	694 879,24	—	—	—	—
	Naaml. venn. en andere lichamen	1	—	—	—	303,01	—	—	—	—
Nieuw-Guiné. .	Europeanen . .	78	—	—	—	17 151,88	—	—	—	—
	Vr. Oosterlingen	510	—	—	—	7 858,19	—	—	—	—
	Inlanders . . .	4 784	—	—	—	53 823,14	—	—	—	—
	Totaal . . .	5 372	—	—	—	78 833,21	—	—	—	—
	Naaml. venn. en andere lichamen	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Totalen voor de Buitengewesten	Europeanen . .	12 911	7	1	48	3 549 225,38[5]	—	—	8 126,82	15[illegible]
	Vr. Oosterlingen	220 371	17	—	105	2 824 142,27	—	—	737,55	—
	Inlanders . . .	2 026 068	—	—	20	9 143 618,50[5]	—	—	—	—
	Totaal . . .	2 259 350	24	1	173	15 516 986,16	—	—	8 864,37	15[illegible]
	Naaml. venn. en andere lichamen	120	12	16	39	172 239,36	36 132,33	37 419,36	1 076,14	3 1[illegible]

Aanslag voor: in Ned.-Ind. gevestigden: naar het zuiver inkomen (art. 30, 33 en 78).	naar de extra winst (art. 31).	naar de overwinst (art. 32).	Totaal bedrag van den aanslag.	Ontheffingen voor: in Ned.-Indië gevestigden, ingevolge: art. 82.	art. 83 (1).	art. 83 (4).	art. 84.	art. 85.	buiten Ned.-Indië gevestigden, ingevolge: art. 83 (4).	art. 84.	art. 85.	Werkelijk te heffen bedrag.	Bedrag van de belasting gemiddeld per hoofd.
guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.
—	—	—	46 597,55^5	—	1 021,73	81,39	—	—	—	—	—	45 494,43^5	144,89
—	—	—	40 273,32	—	—	2,16	—	—	—	—	—	40 271,16	17,68
—	—	—	44 856,81	—	—	165,88	—	—	—	—	—	44 690,93	4,90
—	—	—	131 727,68^5	—	1 021,73	249,43	—	—	—	—	—	130 456,52^5	11,14
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
49,92	—	—	26 345,51	—	716,31	78,52	—	—	—	—	—	25 550,68	189,26
—	—	—	39 186,98	—	—	—	—	—	—	—	—	39 186,98	14,58
—	—	—	629 396,67	—	—	3,92	—	—	—	—	—	629 392,75	2,45
49,92	—	—	694 929,16	—	716,31	82,44	—	—	—	—	—	694 130,41	2,67
—	—	—	303,01	—	—	—	—	—	—	—	—	303,01	303,01
—	—	—	17 151,88	—	—	1 253,75	—	—	—	—	—	15 898,13	203,82
—	—	—	7 858,19	—	—	—	—	—	—	—	—	7 858,19	5,60
—	—	—	53 823,14	—	—	160,80	—	—	—	—	—	53 662,34	11,22
—	—	—	78 833,21	—	—	1 414,55	—	—	—	—	—	77 418,66	14,41
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
[illegible]595,34	—	—	3 559 100,10^5	—	177 875,71	12 136,24	—	—	—	—	—	3 369 088,15^5	260,95
[illegible]499,15	—	—	2 827 378,97	—	5 534,64	258,78	—	—	—	—	—	2 821 585,55	12,80
41,85	—	—	9 143 660,35^5	—	1 365,43	1 758,21	—	—	—	—	—	9 140 536,71^5	4,51
[illegible]136,34	—	—	15 530 139,43	—	184 775,78	14 153,23	—	—	—	—	—	15 331 210,42	6,79
[illegible]608,33	10 192,95	62 259,68	639 120,75	—	—	—	—	—	—	—	—	639 120,75	5 326,01

GEWESTEN.	Landaard der aangeslagenen.	Aantal aangeslagenen. In Ned.-Indië gevestigden.	Aantal aangeslagenen. Buiten Ned.-Indië gevestigden. Deelgerechtigden in de winst van eene in Ned.-Indië gevestigde firma, maatschappij, reederij of kongsi.	Aantal aangeslagenen. Buiten Ned.-Indië gevestigden. Verzekeraars.	Aantal aangeslagenen. Buiten Ned.-Indië gevestigden. Alle anderen.	Bedrag van … in Ned.-Indië gevestigden: naar het zuiver inkomen (artt. 18 en 21).	in Ned.-Indië gevestigden: naar de extra winst (art. 22).	in Ned.-Indië gevestigden: naar de overwinst (art. 26).	buiten Ned.-I[ndië …]: naar het zuiver inkomen (art. 27).	buiten Ned.-I[ndië …]: naar de winst berekend ingevolge art. 28 (ver)zekeraars
						JAVA				
						guld.	guld.	guld.	guld.	guld.
Banten	Europeanen . .	229	—	—	1	48 107,91	—	—	59,51	—
	Vr. Oosterlingen	1 174	—	—	—	15 850,25	—	—	—	—
	Inlanders . . .	16 012	—	—	—	79 506,75	—	—	—	—
	Totaal . . .	17 415	—	—	1	143 464,91	—	—	59,51	—
	Naaml. venn. en andere lichamen	4	—	—	—	3 766,77	—	—	—	—
Batavia. . . .	Europeanen . .	16 440	30	—	33	5 481 643,71	—	—	279 265,31	—
	Vr. Oosterlingen	30 010	5	—	—	1 127 515,64	—	—	239,33	—
	Inlanders. . . .	92 994	—	—	—	609 999,06[5]	—	—	—	—
	Totaal . . .	139 444	35	—	33	7 219 158,41[5]	—	—	279 504,64	—
	Naaml. venn. en andere lichamen	324	6	39	46	1 825 903,08	2 805 804,86	940 221,78	99 932,28	30 66[illegible]
Preanger-Regentschappen . .	Europeanen . .	6 809	—	—	20	2 040 939,02	—	—	—	—
	Vr. Oosterlingen	10 673	—	—	—	277 382,15	—	—	—	—
	Inlanders . . .	162 177	—	—	—	645 270,09	—	—	—	—
	Totaal . . .	179 659	—	—	20	2 963 591,26	—	—	—	—
	Naaml. venn. en andere lichamen	219	—	—	21	164 922,93	94 493,73	48 357,36	—	—
Tjerebon . . .	Europeanen . .	807	—	—	2	249 233,75	—	—	—	—
	Vr. Oosterlingen	5 793	—	—	—	217 478,27	—	—	—	—
	Inlanders . . .	42 465	—	—	—	177 436,43	—	—	—	—
	Totaal . . .	49 065	—	—	2	644 148,45	—	—	—	—
	Naaml. venn. en andere lichamen	17	—	—	—	38 060,91	41 976,97	23 642,26	—	—
Pekalongan . . .	Europeanen . .	1 205	—	—	3	383 365,64	—	—	—	—
	Vr. Oosterlingen	4 333	—	—	—	123 205,39	—	—	—	—
	Inlanders . . .	70 709	—	—	—	124 683,98	—	—	—	—
	Totaal . . .	76 247	—	—	3	631 255,01	—	—	—	—
	Naaml. venn. en andere lichamen	33	—	—	—	45 985,26	5 294,84	3 627,60	—	—
Semarang . . .	Europeanen . .	5 580	25	—	11	1 969 386,73	—	—	53 145,85	—
	Vr. Oosterlingen	9 881	—	—	—	270 989,03	—	—	—	—
	Inlanders . . .	76 165	—	—	—	414 710,60	—	—	—	—
	Totaal . . .	91 626	25	—	11	2 655 086,36	—	—	53 145,85	—
	Naaml. venn. en andere lichamen	320	—	—	52	1 523 456,64	2 466 358,71	574 407,87	—	—

over 1922 (verbeterde opgave).

...aanslag voor: ...gevestigden: naar het zuiver inkomen (artt. 30, 33 en 78).	naar de extra winst (art. 31).	naar de overwinst (art. 32).	Totaal bedrag van den aanslag.	Ontheffingen voor: in Ned.-Indië gevestigden, ingevolge: art. 82.	art. 83 (1).	art. 83 (4).	art. 84.	art. 85.	buiten Ned.-Indië gevestigden, ingevolge: art. 83 (4).	art. 84.	art. 85.	Werkelijk te heffen bedrag.	Bedrag van de belasting gemiddeld per hoofd.
MADOERA.													
guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.
—	—	—	48 167,42	—	1 338,26	1 470,11	—	—	—	—	—	45 359,05	198,07
—	—	—	15 850,25	—	—	—	—	—	—	—	—	15 850,25	13,50
—	—	—	79 506,75	—	—	972,79	—	—	—	—	—	78 533,96	4,90
—	—	—	143 524,42	—	1 338,26	2 442,90	—	—	—	—	—	139 743,26	8,02
—	—	—	3 766,77	—	—	—	—	—	—	—	—	3 766,77	941,69
23 460,27	—	—	5 784 369,29	—	660 837,10	140 512,01	—	—	—	—	—	4 983 020,18	303,10
—	—	—	1 127 754,97	—	—	2 304,69	—	—	—	—	—	1 125 450,28	37,50
—	—	—	609 999,06[5]	—	—	6 901,—	—	—	—	—	—	603 098,06[5]	6,48
23 460,27	—	—	7 522 123,32[5]	—	660 837,10	149 717,70	—	—	—	—	—	6 711 568,52[5]	48,13
...18 299,57	4 281 714,12	1 968 671,22	17 571 212,21	—	—	—	—	—	—	113,1	—	17 571 099,06	54 231,79
—	—	—	2 040 939,02	—	104 712,24	21 203,25	—	—	—	—	—	1 915 023,53	281,25
—	—	—	277 382,15	—	207,06	116,90	—	—	—	—	—	277 058,19	25,96
—	—	—	645 270,09	—	699,91	977,80	—	—	—	—	—	643 592,38	3,97
—	—	—	2 963 591,26	—	105 619,21	22 297,95	—	—	—	—	—	2 835 674,10	15,78
...161 070,54	126 643,67	95 133,97	690 622,20	—	—	—	—	—	—	—	—	690 622,20	3 153,52
90,—	—	—	249 323,75	—	11 220,23	1 357,70	—	—	—	—	—	236 745,82	293,36
—	—	—	217 478,27	—	—	157,92	—	—	—	—	—	217 320,35	37,51
—	—	—	177 436,43	—	—	349,81	—	—	—	—	—	177 086,62	4,17
90,—	—	—	644 238,45	—	11 220,23	1 865,43	—	—	—	—	—	631 152,79	12,86
—	—	—	103 680,14	—	—	—	—	—	—	—	—	103 680,14	6 098,83
—	—	—	383 365,64	—	6 310,47	4 470,80	—	—	—	—	—	372 584,37	309,20
—	—	—	123 205,39	—	186,26	73,86	—	—	—	—	—	122 945,27	28,37
—	—	—	124 683,98	—	174,20	377,94	—	—	—	—	—	124 131,84	1,75
—	—	—	631 255,01	—	6 670,93	4 922,60	—	—	—	—	—	619 661,48	8,12
—	—	—	54 907,70	—	—	—	—	—	—	—	—	54 907,70	1 663,87
1 051,48	—	—	2 023 584,06	—	137 678,36	14 285,59	—	—	—	—	—	1 871 620,11	335,41
—	—	—	270 989,03	—	3,—	122,10	—	—	—	—	—	270 863,93	27,41
—	—	—	414 710,60	—	69,44	2 889,73[5]	—	—	—	—	—	411 751,42[5]	5,40
1 051,48	—	—	2 709 283,69	—	137 750,80	17 297,42[5]	—	—	—	—	—	2 554 235,46[5]	27,87
...2 190 749,13	1 150 741,76	464 182,85	8 369 896,96	2 060,—	—	—	10,05	—	—	—	—	8 367 826,91	26 149,46

GEWESTEN.	Landaard der aangeslagenen.	Aantal aangeslagenen. In Ned.-Indië gevestigden.	Buiten Ned.-Indië gevestigden. Deelgerechtigden in de winst van eene in Ned.-Indië gevestigde firma, maatschappij, reederij of kongsi.	Verzekeraars.	Alle anderen.	Bedrag van den … in Ned.-Indië gevestigden: naar het zuiver inkomen (artt. 18 en 21).	naar de extra winst (art. 22).	naar de overwinst (art. 26).	buiten Ned.-Indië …: naar het zuiver inkomen (art. 27).	naar de winst berekend ingevolge art. 28 (verzekeraars).
						guld.	guld.	guld.	guld.	guld.
Rembang . . .	Europeanen . .	663	—	—	—	230 567,21^5	—	—	—	—
	Vr. Oosterlingen	3 231	—	—	—	59 380,74^5	—	—	—	—
	Inlanders . . .	35 843	—	—	—	164 312,11	—	—	—	—
	Totaal . . .	39 737	—	—	—	454 260,07	—	—	—	—
	Naaml. venn. en andere lichamen	7	—	—	—	4 904,49^5	371,34	431,71	—	—
Soerabaja . . .	Europeanen . .	8 570	2	28	35	3 443 160,68	—	—	7 556,97	38 564,34
	Vr. Oosterlingen	15 748	1	—	78	1 810 862,62	—	—	1 121,64	—
	Inlanders . . .	136 378	—	—	—	694 756,56	—	—	—	—
	Totaal . . .	160 696	3	28	113	5 948 779,86	—	—	8 678,61	38 564,34
	Naaml. venn. en andere lichamen	520	—	—	77	1 377 455,17	1 006 815,38	482 377,26	—	—
Pasoeroean . .	Europeanen . .	3 078	—	—	23	1 048 058,90	—	—	—	—
	Vr. Oosterlingen	6 384	—	—	—	146 300,56	—	—	—	—
	Inlanders . . .	69 873	—	—	—	329 989,40	—	—	—	—
	Totaal . . .	79 335	—	—	23	1 524 348,86	—	—	—	—
	Naaml. venn. en andere lichamen	51	—	—	6	130 059,85	193 136,82	64 294,59	—	—
Besoeki. . . .	Europeanen . .	1 283	—	—		367 736,40	—	—	—	—
	Vr. Oosterlingen	4 017	—	—	—	81 206,31	—	—	—	—
	Inlanders . . .	37 740	—	—	—	211 234,96	—	—	—	—
	Totaal . . .	43 040	—	—	—	660 177,67	—	—	—	—
	Naaml. venn. en andere lichamen	18	—	—	—	112 189,21	46 194,21	37 945,86	—	—
Banjoemas . .	Europeanen . .	653	—	—	—	168 674,26^5	—	—	—	—
	Vr. Oosterlingen	5 003	—	—	—	81 462,79^5	—	—	—	—
	Inlanders . . .	43 231	—	—	—	269 451,72^5	—	—	—	—
	Totaal . . .	48 887	—	—	—	519 588,78^5	—	—	—	—
	Naaml. venn. en andere lichamen	12	—	—	—	9 262,31	1 765,82	5 013,55	—	—
Kedoe	Europeanen . .	1 142	—	—	1	268 580,57	—	—	7,80	—
	Vr. Oosterlingen	3 498	—	—	—	76 858,30	—	—	—	—
	Inlanders . . .	33 561	—	—	—	201 466,74	—	—	—	—
	Totaal . . .	38 201	—	—	1	546 905,61	—	—	7,80	—
	Naaml. venn. en andere lichamen	23	—	—	—	16 243,—	7 617,36	12 658,86	—	—
Jogjakarta. . .	Europeanen . .	1 888	—	—	16	809 252,35	—	—	—	—
	Vr. Oosterlingen	2 721	—	—	—	95 155,—	—	—	—	—
	Inlanders . . .	3 431	—	—	—	47 242,32^5	—	—	—	—
	Totaal . . .	8 040	—	—	16	951 649,67^5	—	—	—	—
	Naaml. venn. en andere lichamen	27	—	—	3	56 123,08^5	25 893,27	27 307,71^5	—	—

…an den …d.-Indië … de …nst …kend …volge …3 (ver…aarsl.	…slag voor: …gestigden: …ar het zuiver …komen (…, 30, 33 …n 78).	naar de extra winst (art. 31).	naar de overwinst (art. 32).	Totaal bedrag van den aanslag.	Ontheffingen voor: in Ned.-Indië gevestigden, ingevolge: art. 82.	art. 83 (1).	art. 83 (4).	art. 84.	art. 85.	buiten Ned.-Indië gevestigden, ingevolge: art. 83 (4).	art. 84.	art. 85.	Werkelijk te heffen bedrag.	Bedrag van de belasting gemiddeld per hoofd.
…ld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.
—	—	—	—	230 567,21^5	—	7 966,97^5	640,63^5	—	—	—	—	—	221 959,60^5	334,78
—	—	—	—	59 380,74^5	—	—	—	—	—	—	—	—	59 380,74^5	18,38
—	—	—	—	164 312,11	—	113,18	844,16	—	—	—	—	—	163 354,77	4,56
—	—	—	—	454 260,07	—	8 080,15^5	1 484,79^5	—	—	—	—	—	444 695,12	11,19
—	—	—	—	5 707,54^5	—	—	—	—	—	—	—	—	5 707,54^5	815,36
…64,34	…1 700,77	—	—	3 600 982,76	—	242 610,92	19 379,12	—	—	—	—	—	3 338 992,72	389,67
—	…1 739,06	—	—	1 833 723,32	—	—	505,23	—	—	—	—	—	1 833 218,09	116,41
—	—	—	—	694 756,56	—	90,68	368,92	—	—	—	—	—	694 296,96	5,09
…564,34	…3 439,83	—	—	6 129 462,64	—	242 701,60	20 253,27	—	—	—	—	—	5 866 507,77	36,50
—	…641,67	1 550 282,81	881 963,22	9 430 535,51	—	—	19 134,95	—	—	—	—	—	9 411 400,56	18 098,85
—	…845,47	—	—	1 063 904,37	—	35 830,75	4 453,72	—	—	—	—	—	1 023 619,90	332,56
—	—	—	—	146 300,56	—	59,08	164,97	—	—	—	—	—	146 076,51	22,88
—	—	—	—	329 989,40	—	1,74	680,72	—	—	—	—	—	329 306,94	4,71
—	…845,47	—	—	1 540 194,33	—	35 891,57	5 299,41	—	—	—	—	—	1 499 003,35	18,89
—	…4 743,16	75 830,84	41 884,35	669 949,61	—	—	10 605,80	—	—	—	—	—	659 343,81	12 928,31
—	—	—	—	367 736,40	—	22 190,19	3 703,83	—	—	—	—	—	341 842,38	266,44
—	—	—	—	81 206,31	—	—	260,36	—	—	—	—	—	80 945,95	20,15
—	—	—	—	211 234,96	—	160,29	556,71	—	—	—	—	—	210 517,96	2,93
—	—	—	—	660 177,67	—	22 350,48	4 520,90	—	—	—	—	—	633 306,29	14,71
—	—	—	—	196 329,28	—	—	—	—	—	—	—	—	196 329,28	10 907,18
—	—	—	—	168 674,26^5	—	2 306,77	5 703,71^5	—	—	—	—	—	160 663,78	246,04
—	—	—	—	81 462,79^5	—	—	146,64	—	—	—	—	—	81 316,15^5	16,25
—	—	—	—	269 451,72^5	167,86	—	723,20	—	—	—	—	—	268 560,66^5	6,21
—	—	—	—	519 588,78^5	167,86	2 306,77	6 573,55^5	—	—	—	—	—	510 540,60	10,44
—	—	—	—	16 041,68	—	—	1 429,82	—	—	—	—	—	14 611,86	1 217,65
—	—	—	—	268 588,37	—	1 487,95	2 070,22	—	—	—	—	—	265 030,20	232,07
—	—	—	—	76 858,30	—	—	35,—	—	—	—	—	—	76 823,30	21,96
—	—	—	—	201 466,74	—	—	1 359,13	—	—	—	—	—	200 107,61	5,96
—	—	—	—	546 913,41	—	1 487,95	3 464,35	—	—	—	—	—	541 961,11	14,19
—	—	—	—	36 519,22	—	—	—	—	—	—	—	—	36 519,22	1 587,79
—	356,54	—	—	809 608,89	—	38 486,01	1 155,61	—	—	—	—	—	769 967,27	407,82
—	—	—	—	95 155,—	—	104,87	11,28	—	—	—	—	—	95 038,85	34,93
—	—	—	—	47 242,32^5	—	75,85	179,12	—	—	—	—	—	46 987,35^5	13,69
—	356,54	—	—	952 006,21^5	—	38 666,73	1 346,01	—	—	—	—	—	911 993,47^5	113,43
—	…562,28	15 698,10	39 242,70	227 827,15	—	—	—	—	—	—	—	—	227 827,15	8 438,04

GEWESTEN.	Landaard der aangeslagenen.	Aantal aangeslagenen. In Ned.-Indië gevestigden.	Buiten Ned.-Indië gevestigden. Deelgerechtigden in de winst van eene in Ned.-Indië gevestigde firma, maatschappij, reederij of kongsi.	Verzekeraars.	Alle anderen.	Bedrag van aanslag … in Ned.-Indië gevestigden: naar het zuiver inkomen (artt. 18 en 21).	naar de extra winst (art. 22).	naar de overwinst (art. 26).	buiten Ned.-Indië gevestigden: naar het zuiver inkomen (art. 27).
						guld.	guld.	guld.	guld.
Soerakarta	Europeanen	1 660	—	—	27	467 859,58	—	—	—
	Vr. Oosterlingen	3 454	—	—	—	61 187,80	—	—	—
	Inlanders	2 735	—	—	—	43 619,55	—	—	—
	Totaal	7 849	—	—	27	572 666,93	—	—	—
	Naaml. venn. en andere lichamen	36	—	—	2	20 076,13	6 282,31	4 042,10	—
Madioen	Europeanen	818	—	—	10	169 236,05	—	—	213,15
	Vr. Oosterlingen	1 625	—	—	—	32 565,64	—	—	—
	Inlanders	22 612	—	—	—	152 562,13	—	—	—
	Totaal	25 055	—	—	10	354 363,82	—	—	213,15
	Naaml. venn. en andere lichamen	9	—	—	—	5 888,01	918,52	—	—
Kediri	Europeanen	1 565	—	—	12	645 502,80	—	—	—
	Vr. Oosterlingen	4 200	—	—	—	123 508,02	—	—	—
	Inlanders	42 875	—	—	—	221 666,70	—	—	—
	Totaal	48 640	—	—	12	990 677,52	—	—	—
	Naaml. venn. en andere lichamen	42	—	—	—	105 881,01	81 138,35	38 920,40	—
Madoera	Europeanen	305	—	—	—	55 067,04^{5}	—	—	—
	Vr. Oosterlingen	1 183	—	—	—	26 738,21	—	—	—
	Inlanders	50 547	—	—	—	213 274,72	—	—	—
	Totaal	52 035	—	—	—	295 079,97^{5}	—	—	—
	Naaml. venn. en andere lichamen	6	—	—	—	27 113,20	—	—	—
Totalen voor Java en Madoera	Europeanen	52 695	57	28	194	17 846 372,61^{5}	—	—	340 248,59
	Vr. Oosterlingen	112 928	6	—	78	4 627 646,73	—	—	1 360,97
	Inlanders	939 348	—	—	—	4 601 183,83^{5}	—	—	—
	Totaal	1 104 971	63	28	272	27 075 203,18	—	—	341 609,56
	Naaml. venn. en andere lichamen	1 668	6	39	207	5 467 291,06	6 784 062,49	2 263 248,91^{5}	99 932,28

BUIT

GEWESTEN.	Landaard der aangeslagenen.	In Ned.-Indië gevestigden.	Deelgerechtigden	Verzekeraars.	Alle anderen.	naar het zuiver inkomen (artt. 18 en 21).	naar de extra winst (art. 22).	naar de overwinst (art. 26).	naar het zuiver inkomen (art. 27).
Sumatra's Westkust	Europeanen	1 662	—	—	—	380 314,44	—	—	—
	Vr. Oosterlingen	4 445	—	—	—	80 042,47^{5}	—	—	—
	Inlanders	331 245	—	—	—	1 563 315,69	—	—	—
	Totaal	337 352	—	—	—	2 023 672,60^{5}	—	—	—
	Naaml. venn. en andere lichamen	50	—	—	4	86 338,98	157 384,96	103 102,24	—
Tapiannoeli	Europeanen	263	—	—	—	55 872,82	—	—	—
	Vr. Oosterlingen	1 435	—	—	—	19 693,57	—	—	—
	Inlanders	177 440	—	—	—	657 653,46	—	—	—
	Totaal	179 138	—	—	—	733 219,85	—	—	—
	Naaml. venn. en andere lichamen	2	—	—	—	692,03	88,91	30,30	—

…slag voor: …vestigden: naar het zuiver inkomen (art. 30, 33, en 78).	naar de extra winst (art. 31).	naar de overwinst (art. 32).	Totaal bedrag van den aanslag.	Ontheffingen voor: in Ned.-Indië gevestigden, ingevolge: art. 82.	art. 83 (1).	art. 83 (4).	art. 84.	art. 85.	buiten Ned.-Indië gevestigden, ingevolge: art. 83 (4)	art. 84.	art. 85.	Werkelijk te heffen bedrag.	Bedrag van de belasting gemiddeld per hoofd.
guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.
418,25	—	—	468 277,83	—	36 755,14	5 059,99	—	—	—	—	—	426 462,70	256,90
—	—	—	61 187,80	—	—	19,62	—	—	—	—	—	61 168,18	17,71
—	—	—	43 619,55	—	10,—	100,21	—	—	—	—	—	43 509,34	15,91
418,25	—	—	573 085,18	—	36 765,14	5 179,82	—	—	—	—	—	531 140,22	67,67
28 731,28	11 240,69	11 626,61	81 999,12	—	—	—	—	—	—	—	—	81 999,12	2 277,75
—	—	—	169 449,20	—	2 844,20	—	—	—	—	—	—	166 605,—	203,67
—	—	—	32 565,64	—	181,55	—	—	—	—	—	—	32 384,09	19,93
—	—	—	152 562,13	—	273,06	—	—	—	—	—	—	152 289,07	6,73
—	—	—	354 576,97	—	3 298,81	—	—	—	—	—	—	351 278,16	14,02
—	—	—	6 806,53	—	—	—	—	—	—	—	—	6 806,53	756,28
62,07	—	—	645 564,87	—	40 567,26	7 290,09	—	—	—	—	—	597 707,52	381,92
—	—	—	123 508,02	—	—	374,46	—	—	—	—	—	123 133,56	29,32
—	—	—	221 666,70	—	—	—	—	—	—	—	—	221 666,70	5,17
62,07	—	—	990 739,59	—	40 567,26	7 664,55	—	—	—	—	—	942 507,78	19,38
100 031,37	106 015,67	126 077,16	558 063,96	—	—	—	—	—	—	—	—	558 063,96	13 287,24
—	—	—	55 067,04^{5}	—	1 316,36	—	—	—	—	—	—	53 750,68^{5}	176,23
—	—	—	26 738,21	—	—	—	—	—	—	—	—	26 738,21	22,60
—	—	—	213 274,72	—	—	—	—	—	—	—	—	213 274,72	4,22
—	—	—	295 079,97^{5}	—	1 316,36	—	—	—	—	—	—	293 763,61^{5}	5,64
—	—	—	27 113,20	—	—	—	—	—	—	—	—	27 113,20	4 518,86
152 984,85	—	—	18 378 170,39^{5}	—	1 354 459,18^{5}	232 756,39	—	—	—	—	—	16 790 954,82	318,64
21 739,06	—	—	4 650 746,76	—	741,82	4 293,03	—	—	—	—	—	4 645 711,91	41,14
—	—	—	4 601 183,83^{5}	167,86	1 668,35	17 281,24^{5}	—	—	—	—	—	4 582 066,38	4,88
174 723,91	—	—	27 630 100,99	167,86	1 356 869,35^{5}	254 330,66^{5}	—	—	—	—	—	26 018 733,11	23,54
468 829,—	7 318 167,66	3 628 782,08	38 050 978,78^{5}	2 060,—	—	31 170,57	10,05	—	—	113,15	—	38 017 625,01^{5}	22 792,35

GEWESTEN.

—	—	—	380 314,44	—	23 494,99	8 092,92	—	—	—	—	—	348 726,53	209,82
—	—	—	80 042,47^{5}	—	—	143,14	—	—	—	—	—	79 899,33^{5}	17,97
—	—	—	1 563 315,69	—	—	454,05	—	—	—	—	—	1 562 861,64	4,72
—	—	—	2 023 672,60^{5}	—	23 494,99	8 690,11	—	—	—	—	—	1 991 487,50^{5}	5,90
52 019,84	6 570,79	2 704,84	388 121,65	—	—	—	—	—	—	—	—	388 121,65	7 762,43
—	—	—	55 872,82	—	593,11	566,02	—	—	—	—	—	54 713,69	208,04
—	—	—	19 693,57	—	—	—	—	—	—	—	—	19 693,57	13,72
—	—	—	657 653,46	—	—	1 550,29	—	—	—	—	—	656 103,17	3,70
—	—	—	733 219,85	—	593,11	2 116,31	—	—	—	—	—	730 510,43	4,08
—	—	—	811,24	—	—	—	—	—	—	—	—	811,24	405,62

GEWESTEN.	Landaard der aangeslagenen.	Aantal aangeslagenen. In Ned.-Indië gevestigden.	Buiten Ned.-Indië gevestigden. Deelgerechtigden in de winst van eene in Ned.-Indië gevestigde firma, maatschappij, reederij of kongsi.	Verzekeraars.	Alle anderen.	Bedrag van … in Ned.-Indië gevestigden: naar het zuiver inkomen (artt. 18 en 21).	naar de extra winst (art. 22).	naar de overwinst (art. 26).	buiten Ned.-… naar het zuiver inkomen (art. 27).	naar d… wins… bereke… ingevo… art. 28 (… zekeraa…
						guld.	guld.	guld.	guld.	guld.
Bengkoeloe . .	Europeanen . .	314	—	—	—	100 190,06	—	—	—	—
	Vr. Oosterlingen	1 580	—	—	—	28 524,60	—	—	—	—
	Inlanders . . .	69 782	—	—	—	357 772,58	—	—	—	—
	Totaal . . .	71 676	—	—	—	486 487,24	—	—	—	—
	Naaml. venn. en andere lichamen	1	—	—	—	42,53	—	—	—	—
Lampoengsche districten . .	Europeanen . .	247	—	—	—	64 635,91	—	—	—	—
	Vr. Oosterlingen	1 445	—	—	—	26 176,74	—	—	—	—
	Inlanders . . .	62 912	—	—	—	539 703,24	—	—	—	—
	Totaal . . .	64 604	—	—	—	630 515,89	—	—	—	—
	Naaml. venn. en andere lichamen	6	—	—	—	4 392,85	2 670,29	344,23	—	—
Palembang . .	Europeanen . .	862	—	—	29	309 219,65	—	—	—	—
	Vr. Oosterlingen	8 282	—	—	—	216 736,74	—	—	—	—
	Inlanders . . .	202 521	—	—	—	1 586 139,64	—	—	—	—
	Totaal . . .	211 665	—	—	29	2 112 096,03	—	—	—	—
	Naaml. venn. en andere lichamen	10	2	—	—	29 196,41	30 270,36	30 763,78	40 418,69	—
Djambi	Europeanen . .	81	—	—	—	19 334,35[5]	—	—	—	—
	Vr. Oosterlingen	1 945	—	—	—	33 716,55	—	—	—	—
	Inlanders . . .	36 497	—	—	—	161 398,66	—	—	—	—
	Totaal . . .	38 523	—	—	—	214 449,56[5]	—	—	—	—
	Naaml. venn. en andere lichamen	1	—	—	—	737,64	—	—	—	—
Atjeh en onderhoorigheden .	Europeanen . .	1 030	—	1	8	275 266,27	—	—	—	96[illegible]
	Vr. Oosterlingen	6 784	5	—	12	92 578,53	—	—	418,35	—
	Inlanders . . .	48 358	—	—	—	247 104,22	—	—	—	—
	Totaal . . .	56 172	5	1	20	614 949,02	—	—	418,35	96[illegible]
	Naaml. venn. en andere lichamen	12	—	—	—	7 157,21	2 938,21	259,14	—	—
Oostkust van Sumatra . .	Europeanen . .	4 585	—	—	10	1 822 682,12	—	—	—	—
	Vr. Oosterlingen	81 122	—	—	—	840 585,28	—	—	—	—
	Inlanders . . .	194 058	—	—	—	620 349,85	—	—	—	—
	Totaal . . .	279 765	—	—	10	3 283 617,25	—	—	—	—
	Naaml. venn. en andere lichamen	61	11	19	33	171 704,42	118 603,87	46 018,83	2 222,87	4 397,[illegible]
Riau en onderhoorigheden .	Europeanen . .	233	—	—	168	67 106,12	—	—	—	—
	Vr. Oosterlingen	13 402	—	—	176	165 966,20	—	—	—	—
	Inlanders . . .	27 945	—	—	—	114 878,71	—	—	—	—
	Totaal . . .	41 580	—	—	344	347 951,03	—	—	—	—
	Naaml. venn. en andere lichamen	1	—	—	1	—	—	—	—	—

Aanslag voor: in Ned.-Indië gevestigden: naar het zuiver inkomen (art. 30, 33 en 78).	naar de extra winst (art. 31).	naar de overwinst (art. 32).	Totaal bedrag van den aanslag.	Ontheffingen voor: in Ned.-Indië gevestigden, ingevolge: art. 82.	art. 83 (1).	art. 83 (4).	art. 84.	art. 85.	buiten Ned.-Indië gevestigden, ingevolge: art. 83 (4).	art. 84.	art. 85.	Werkelijk te heffen bedrag.	Bedrag van de belasting gemiddeld per hoofd.
guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.
—	—	—	100 190,06	—	—	6 551,58	—	—	—	—	—	93 638,48	298,21
—	—	—	28 524,60	—	—	372,84	—	—	—	—	—	28 151,76	17,81
—	—	—	357 772,58	—	—	3 379,19	—	—	—	—	—	354 393,39	5,08
—	—	—	486 487,24	—	—	10 303,61	—	—	—	—	—	476 183,63	6,64
—	—	—	42,53	—	—	—	—	—	—	—	—	42,53	42,53
—	—	—	64 635,91	2 536,47	2 002,17	28,60	172,64	—	—	—	—	59 896,03	242,45
—	—	—	26 176,74	—	—	—	—	—	—	—	—	26 176,74	18,11
—	—	—	539 703,24	454,07	—	—	—	—	—	—	—	539 249,17	8,58
—	—	—	630 515,89	2 990,54	2 002,17	28,60	172,64	—	—	—	—	625 321,94	9,68
—	—	—	7 407,37	1 308,56	—	—	—	9,78	—	—	—	6 089,03	1 014,84
227,66	—	—	309 447,31	—	6 125,06	1 381,37	—	—	—	—	—	301 940,88	350,28
—	—	—	216 736,74	—	—	—	—	—	—	—	—	216 736,74	26,17
—	—	—	1 586 139,64	—	—	—	—	—	—	—	—	1 586 139,64	7,83
227,66	—	—	2 112 323,69	—	6 125,06	1 381,37	—	—	—	—	—	2 104 817,26	9,94
—	2 558,27	18 022,93	151 230,44	—	—	—	—	—	—	—	—	151 230,44	15 123,04
—	—	—	19 334,35^{5}	—	87,40	10,80	—	—	—	—	—	19 236,15^{5}	237,48
—	—	—	33 716,55	—	—	—	—	—	—	—	—	33 716,55	17,33
—	—	—	161 398,66	—	—	—	—	—	—	—	—	161 398,66	4,42
—	—	—	214 449,56^{5}	—	87,40	10,80	—	—	—	—	—	214 351,36^{5}	5,56
—	—	—	737,64	—	—	—	—	—	—	—	—	737,64	737,64
546,82	—	—	275 909,72	—	27 432,81	4 495,73	—	—	—	—	—	243 981,18	236,87
1 021,53	—	—	94 013,41	—	1 516,56	163,39	—	—	—	—	—	92 338,46	13,60
—	—	—	247 104,22	—	2 119,02	417,63	—	—	—	—	—	244 567,57	5,06
1 568,35	—	—	617 032,35	—	31 068,39	5 076,75	—	—	—	—	—	580 887,21	10,34
—	—	—	10 354,56	—	—	—	—	—	—	—	—	10 354,56	862,88
2 381,51	—	—	1 825 063,63	—	124 492,05	7 657,26	—	—	—	—	—	1 692 914,32	369,23
—	—	—	840 585,28	—	366,20	86,06	—	—	—	—	—	840 133,02	10,35
—	—	—	620 349,85	—	5 621,62	11,35	—	—	—	—	—	614 716,88	3,17
2 381,51	—	—	3 285 998,76	—	130 479,87	7 754,67	—	—	—	—	—	3 147 764,22	11,25
[illegible]21 019,01	358 849,18	116 972,60	1 949 788,42	—	—	34 344,97	—	—	—	—	—	1 915 443,45	31 400,71
1 621,38	—	—	68 727,50	—	12 114,83	—	—	—	—	—	—	56 612,67	242,97
558,87	—	—	166 525,07	—	1 554,29	—	—	—	—	—	—	164 970,78	12,31
—	—	—	114 878,71	—	1 366,40	—	—	—	—	—	—	113 512,31	4,06
2 180,25	—	—	350 131,28	—	15 035,52	—	—	—	—	—	—	335 095,76	8,06
949,99	—	—	949,99	—	—	—	—	—	—	—	—	949,99	949,99

GEWESTEN.	Landaard der aangeslagenen.	Aantal aangeslagenen. In Ned.-Indië gevestigden.	Buiten Ned.-Indië gevestigden. Deelgerechtigden in de winst van eene in Ned.-Indië gevestigde firma, maatschappij, reederij of kongsi.	Verzekeraars.	Alle anderen.	Bedrag van … in Ned.-Indië gevestigden: naar het zuiver inkomen (artt. 18 en 21).	naar de extra winst (art. 22).	naar de overwinst (art. 26).	buiten Ned.-Indië …: naar het zuiver inkomen (art. 27).	naar de winst berekend ingevolge art. 28 (ver-zekeraars)
						guld.	guld.	guld.	guld.	guld.
Bangka en onderhoorigheden .	Europeanen . .	306	—	—	—	63 496,77	—	—	—	—
	Vr. Oosterlingen	35 071	—	—	—	263 444,01	—	—	—	—
	Inlanders . . .	21 866	—	—	—	105 767,91	—	—	—	—
	Totaal . . .	57 243	—	—	—	432 708,69	—	—	—	—
	Naaml. venn. en andere lichamen	3	—	—	—	3 727,21	2 755,14	1 934,49	—	—
Belitoeng . . .	Europeanen . .	214	—	—	—	70 070,16[5]	—	—	—	—
	Vr. Oosterlingen	20 063	—	—	2	145 390,73	—	—	22,20	—
	Inlanders . . .	12 665	—	—	—	99 686,89	—	—	—	—
	Totaal . . .	32 942	—	—	2	315 147,78[5]	—	—	22,20	—
	Naaml. venn. en andere lichamen	1	—	—	—	265,50	—	—	—	—
Westerafdeeling van Borneo .	Europeanen . .	264	—	—	—	56 933,01[5]	—	—	—	—
	Vr. Oosterlingen	28 666	—	—	—	484 725,38[5]	—	—	—	—
	Inlanders . . .	17 171	—	—	—	76 629,80	—	—	—	—
	Totaal . . .	46 101	—	—	—	618 288,20	—	—	—	—
	Naaml. venn. en andere lichamen	7	—	—	—	18 751,32	3 806,68	959,01	—	—
Zuider- en Oosterafd. van Borneo	Europeanen . .	428	—	—	—	170 663,47	—	—	—	—
	Vr. Oosterlingen	13 081	—	—	—	201 865,06	—	—	—	—
	Inlanders . . .	168 626	—	—	—	515 171,36	—	—	—	—
	Totaal . . .	182 135	—	—	—	887 699,89	—	—	—	—
	Naaml. venn. en andere lichamen	6	—	—	—	5 120,86	522,92	—	—	—
Selebes en onderhoorigheden .	Europeanen . .	1 358	7	—	1	315 976,64	—	—	7 686,02	—
	Vr. Oosterlingen	9 002	—	—	—	183 811,94	—	—	—	—
	Inlanders . . .	220 672	—	—	—	931 087,83	—	—	—	—
	Totaal . . .	231 032	7	—	1	1 430 876,41	—	—	7 686,02	—
	Naaml. venn. en andere lichamen	37	—	—	—	43 692,53	19 802,42	12 436,44	—	—
Manado . . .	Europeanen . .	621	—	—	—	120 077,27	—	—	—	—
	Vr. Oosterlingen	3 986	—	—	—	95 788,18	—	—	—	—
	Inlanders . . .	82 370	—	—	—	454 212,59	—	—	—	—
	Totaal . . .	86 977	—	—	—	670 078,04	—	—	—	—
	Naaml. venn. en andere lichamen	9	—	—	1	8 840,34	2 387,89	1 368,68	2 425,24	—
Amboina . . .	Europeanen . .	1 000	—	—	—	104 459,78	—	—	—	—
	Vr. Oosterlingen	2 805	—	—	—	44 050,66	—	—	—	—
	Inlanders . . .	76 010	—	—	—	305 102,01	—	—	—	—
	Totaal . . .	79 815	—	—	—	453 612,45	—	—	—	—
	Naaml. venn. en andere lichamen	7	—	—	—	1 225,44	—	—	—	—

… van aanslag voor: … Ned.-Indië gevestigden: naar de winst berekend ingevolge art. 28 …	naar het zuiver inkomen (artt. 30, 33 en 78).	naar de extra winst (art. 31).	naar de overwinst (art. 32).	Totaal bedrag van den aanslag.	Ontheffingen voor: in Ned.-Indië gevestigden, ingevolge: art. 82.	art. 83 (1).	art. 83 (4).	art. 84.	art. 85.	buiten Ned.-Indië gevestigden, ingevolge: art. 83 (4).	art. 84.	art. 85.	Werkelijk te heffen bedrag.	Bedrag van de belasting gemiddeld per hoofd.
guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	—	—	—	—	guld.	guld.
—	—	—	—	63 496,77	—	71,19	268,63	—	—	—	—	—	63 156,95	206,39
—	—	—	—	263 444,01	—	—	—	—	—	—	—	—	263 444,01	7,51
—	—	—	—	105 767,91	—	—	—	—	—	—	—	—	105 767,91	4,84
—	—	—	—	432 708,69	—	71,19	268,63	—	—	—	—	—	432 368,87	7,55
—	—	—	—	8 416,84	—	—	—	—	—	—	—	—	8 416,84	2 805,61
—	—	—	—	70 070,16[5]	—	4 771,56[5]	—	—	—	—	—	—	65 298,60	305,13
—	—	—	—	145 412,93	—	—	—	—	—	—	—	—	145 412,93	7,25
—	—	—	—	99 686,89	—	—	8,66	—	—	—	—	—	99 678,23	7,87
—	—	—	—	315 169,98[5]	—	4 771,56[5]	8,66	—	—	—	—	—	310 389,76	9,42
—	—	—	—	265,50	—	—	—	—	—	—	—	—	265,50	265,50
—	—	—	—	56 933,01[5]	—	797,11	587,26	—	—	—	—	—	55 548,64[5]	210,41
—	—	—	—	484 725,38[5]	—	—	—	—	—	—	—	—	484 725,38[5]	13,42
—	—	—	—	76 629,80	—	—	—	—	—	—	—	—	76 629,80	4,46
—	—	—	—	618 288,20	—	797,11	587,26	—	—	—	—	—	616 903,83	13,38
—	—	—	—	23 517,01	—	—	—	—	—	—	—	—	23 517,01	3 359,57
—	—	—	—	170 663,47	—	11 517,92	448,20[5]	—	—	—	—	—	158 697,34[5]	370,79
—	—	—	—	201 865,06	—	323,51	—	—	—	—	—	—	201 541,55	14,64
—	—	—	—	515 171,36	—	3 209,33	529,10	—	—	—	—	—	511 432,93	3,03
—	—	—	—	887 699,89	—	15 050,76	977,30[5]	—	—	—	—	—	871 671,82[5]	4,78
—	—	—	—	5 643,78	—	—	—	—	—	—	—	—	5 643,78	940,63
—	—	—	—	323 662,66	—	22 738,95	2 725,44	—	—	—	—	—	298 198,27	219,58
—	—	—	—	183 811,94	—	—	583,83	—	—	—	—	—	183 228,11	20,35
—	—	—	—	931 087,83	—	—	—	—	—	—	—	—	931 087,83	4,22
—	—	—	—	1 438 562,43	—	22 738,95	3 309,27	—	—	—	—	—	1 412 514,21	6,11
—	—	—	—	75 931,39	—	—	—	—	—	—	—	—	75 931,39	2 052,20
—	—	—	—	120 077,27	—	2 349,01	—	—	—	—	—	—	117 728,26	189,58
—	—	—	—	95 788,18	—	—	—	—	—	—	—	—	95 788,18	24,03
—	—	—	—	454 212,59	—	1 073,52	—	—	—	—	—	—	453 139,07	5,50
—	—	—	—	670 078,04	—	3 422,53	—	—	—	—	—	—	666 655,51	7,66
—	—	—	—	15 022,15	—	—	—	—	—	—	—	—	15 022,15	1 669,13
—	—	—	—	104 459,78	—	2 527,89	—	—	—	—	—	—	101 931,89	101,93
—	—	—	—	44 050,66	—	—	—	—	—	—	—	—	44 050,66	15,70
—	—	—	—	305 102,01	—	—	—	—	—	—	—	—	305 102,01	4,01
—	—	—	—	453 612,45	—	2 527,89	—	—	—	—	—	—	451 084,56	5,65
—	—	—	—	1 225,44	—	—	—	—	—	—	—	—	1 225,44	175,06

GEWESTEN.	Landaard der aangeslagenen.	Aantal aangeslagenen. In Ned.-Indië gevestigden.	Buiten Ned.-Indië gevestigden. Deelgerechtigden in de winst van eene in Ned.-Indië gevestigde firma, maatschappij, reederij of kongsi.	Verzekeraars.	Alle anderen.	Bedrag van… in Ned.-Indië gevestigden: naar het zuiver inkomen (artt. 18 en 21).	naar de extra winst (art. 22).	naar de overwinst (art. 26).	buiten Ned.-I… naar het zuiver inkomen (art. 27).	naar d… winst berek… ingevolg… art. 28 (… zekera…
						guld.	guld.	guld.	guld.	guld.
Timor en onderhoorigheden .	Europeanen . .	318	—	—	—	52 707,14	—	—	—	—
	Vr. Oosterlingen	2 442	—	—	—	44 910,74	—	—	—	—
	Inlanders . . .	9 288	—	—	—	52 953,11[5]	—	—	—	—
	Totaal . . .	12 048	—	—	—	150 570,99[5]	—	—	—	—
	Naaml. venn. en andere lichamen	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bali en Lombok	Europeanen . .	147	—	—	—	30 916,74	—	—	—	—
	Vr. Oosterlingen	3 553	—	—	—	70 115,76	—	—	—	—
	Inlanders . . .	254 292	—	—	—	640 277,88	—	—	—	—
	Totaal . . .	257 992	—	—	—	741 310,38	—	—	—	—
	Naaml. venn. en andere lichamen	4	—	—	—	2 500,47	111,54	1 030,76	—	—
Nieuw-Guiné . .	Europeanen . .	78	—	—	—	17 151,88	—	—	—	—
	Vr. Oosterlingen	510	—	—	—	7 858,19	—	—	—	—
	Inlanders . . .	4 784	—	—	—	53 823,14	—	—	—	—
	Totaal . . .	5 372	—	—	—	78 833,21	—	—	—	—
	Naaml. venn. en andere lichamen	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Totalen voor de Buitengewesten	Europeanen . .	14 011	7	1	216	4 097 074,61[5]	—	—	7 686,02	96…
	Vr. Oosterlingen	239 619	5	—	190	3 045 981,34	—	—	440,55	—
	Inlanders . . .	2 018 502	—	—	—	9 083 028,57[5]	—	—	—	—
	Totaal . . .	2 272 132	12	1	406	16 226 084,53	—	—	8 126,57	96…
	Naaml. venn. en andere lichamen	218	13	19	39	384 385,74	341 343,19	198 247,90	45 066,80	4 397…

…aanslag voor: …gevestigden: naar het zuiver inkomen (art. 30, 33 en 78).	naar de extra winst (art. 31).	naar de overwinst (art. 32).	Totaal bedrag van den aanslag.	Ontheffingen voor: in Ned.-Indië gevestigden, ingevolge: art. 82.	art. 83 (1).	art. 83 (4).	art. 84.	art. 85.	buiten Ned.-Indië gevestigden, ingevolge: art. 83 (4).	art. 84.	art. 85.	Werkelijk te heffen bedrag.	Bedrag van de belasting gemiddeld per hoofd.
guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.
—	—	—	52 707,14	—	1 084,64	217,76^{5}	—	—	—	—	—	51 404,73^{5}	161,65
—	—	—	44 910,74	—	—	74,88	—	—	—	—	—	44 835,86	18,36
—	—	—	52 953,11^{5}	—	—	1 155,27	—	—	—	—	—	51 797,84^{5}	5,57
—	—	—	150 570,99^{5}	—	1 084,64	1 447,91^{5}	—	—	—	—	—	148 038,44	12,29
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	30 916,74	—	705,22	—	—	—	—	—	—	30 211,52	205,52
—	—	—	70 115,76	—	—	—	—	—	—	—	—	70 115,76	19,73
—	—	—	640 277,88	—	—	—	—	—	—	—	—	640 277,88	2,52
—	—	—	741 310,38	—	705,22	—	—	—	—	—	—	740 605,16	2,87
—	—	—	3 642,77	—	—	—	—	—	—	—	—	3 642,77	910,68
—	—	—	17 151,88	—	—	1 253,75	—	—	—	—	—	15 898,13	203,82
—	—	—	7 858,19	—	—	—	—	—	—	—	—	7 858,19	15,41
—	—	—	53 823,14	—	—	160,80	—	—	—	—	—	53 662,34	11,22
—	—	—	78 833,21	—	—	1 414,55	—	—	—	—	—	77 418,66	14,45
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4 777,37	—	—	4 109 634,63^{5}	2 536,47	242 905,91^{5}	34 285,33	172,64	—	—	—	—	3 829 734,28	273,34
1 580,40	—	—	3 048 002,29	—	3 760,56	1 424,14	—	—	—	—	—	3 042 817,59	12,70
—	—	—	9 083 028,57^{5}	454,07	13 389,89	7 666,34	—	—	—	—	—	9 061 518,27^{5}	4,49
6 357,77	—	—	16 240 665,50	2 990,54	260 056,36^{5}	43 375,81	172,64	—	—	—	—	15 934 070,14^{5}	7,01
…988,84	367 978,24	137 700,37	2 643 108,72	1 308,56	—	34 344,97	—	9,78	—	—	—	2 607 445,41	12 015,88

GEWESTEN.	Landaard der aangeslagenen.		van f 120 t/m f 150	van f 150 t/m f 200	van f 200 t/m f 250	van f 250 t/m f 300	van f 300 t/m f 400	van f 400 t/m f 500	van f 500 t/m f 600	van f 600 t/m f 800	van f 800 t/m f 1000	van f 1000 t/m f 1200	van f 1200 t/m
													JAVA EN
Banten	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	—	—	2	—	1	2	1	4	2	5
		Vreemde Oosterlingen	85	119	205	122	362	91	56	115	56	36
		Inlanders	5 856	3 876	1 843	896	1 318	487	352	337	237	136
	Buiten „ „	Europeanen	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	5 941	3 995	2 050	1 019	1 681	580	409	456	295	177
Batavia	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	8	12	16	15	41	37	51	172	178	265
		Vreemde Oosterlingen	302	630	592	447	1 934	870	1 936	11 785	1 932	481
		Inlanders	20 341	15 919	11 343	8 332	11 183	5 211	3 355	3 252	1 988	1 091
	Buiten „ „	Europeanen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	20 651	16 561	11 951	8 794	13 158	6 118	5 342	15 209	4 098	1 837
Preanger-Regentschappen .	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	8	25	20	21	79	47	46	150	152	126
		Vreemde Oosterlingen	38	89	61	132	278	921	983	1 186	1 015	703
		Inlanders	121824	35 621	14 200	6 998	7 670	3 533	2 568	2 510	1 456	633
	Buiten „ „	Europeanen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	121870	35 735	14 281	7 151	8 027	4 501	3 597	3 846	2 623	1 462
Tjerebon	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	—	—	—	—	—	2	3	8	8	12
		Vreemde Oosterlingen	1 022	750	487	207	780	587	250	328	96	36
		Inlanders	19 189	5 299	3 097	1 894	2 363	1 429	580	585	111	48
	Buiten „ „	Europeanen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	20 211	6 049	3 584	2 101	3 143	2 018	833	921	215	96
Pekalongan	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	—	—	8	5	6	3	7	16	31	18
		Vreemde Oosterlingen	161	251	242	242	499	273	252	234	208	119
		Inlanders	33 819	24 955	6 907	5 530	4 946	2 263	1 521	1 210	667	320
	Buiten „ „	Europeanen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	33 980	25 206	7 157	5 777	5 451	2 539	1 780	1 460	906	457
Semarang	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	11	18	15	16	50	34	29	92	102	122
		Vreemde Oosterlingen	320	666	738	181	3 553	1 290	386	1 130	398	273
		Inlanders	31 776	15 847	7 741	5 634	8 490	3 931	2 255	2 265	1 198	627
	Buiten „ „	Europeanen	—	—	2	1	2	1	1	—	—	—
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	2	1	1	—	1
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	32 107	16 531	8 496	5 832	12 095	5 258	2 672	3 488	1 698	1 023
Rembang	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	—	5	2	—	5	1	—	17	4	1
		Vreemde Oosterlingen	257	554	321	380	398	341	223	235	166	88
		Inlanders	14 884	5 504	4 705	2 619	3 101	1 057	726	593	454	173
	Buiten „ „	Europeanen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	15 141	6 063	5 028	2 999	3 504	1 399	949	845	624	262

1923 (voorloopige opgaven).

MADOERA.

van f 1800 t/m f 2100	van f 2100 t/m f 2400	van f 2400 t/m f 2700	van f 2700 t/m f 3000	van f 3000 t/m f 3500	van f 3500 t/m f 4000	van f 4000 t/m f 4500	van f 4500 t/m f 5000	van f 5000 t/m f 6000	van f 6000 t/m f 7000	van f 7000 t/m f 8000	van f 8000 t/m f 9000	van f 9000 t/m f 10 000	van f 10 000 t/m f 12 000	van f 12 000 t/m f 15 000	van f 15 000 t/m f 20 000	van f 20 000 t/m f 25 000	van f 25 000 t/m f 30 000	van f 30 000 t/m f 35 000	van f 35 000 t/m f 40 000	van f 40 000 t/m f 50 000	van f 50 000 t/m f 60 000	van f 60 000 t/m f 80 000	van f 80 000 t/m f 100 000	van f 100 000 t/m f 150 000	van f 150 000 t/m f 200 000	van f 200 000 t/m f 500 000	van f 500 000 t/m f 1 000 000	van f 1 000 000 en hooger.	Totaal.
12	8	10	11	11	15	22	20	20	12	4	5	8	10	7	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	207
11	11	5	10	9	6	1	2	3	6	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 395
24	25	21	27	8	5	9	4	10	3	2	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	15 619
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
47	44	36	48	28	26	32	26	33	21	6	6	8	10	7	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	17 222
595	565	535	474	841	859	677	697	1247	816	571	431	359	507	384	258	80	42	27	20	14	15	9	3	5	2	1	—	—	11 844
567	251	339	182	245	196	107	131	110	102	37	37	30	27	35	21	12	4	7	12	4	6	7	—	—	—	—	—	—	24 772
496	297	172	122	105	95	58	46	45	24	26	5	4	4	6	3	5	1	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	85 303
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1658	1113	1046	778	1191	1150	842	874	1402	942	634	473	394	538	425	282	97	48	36	33	19	21	16	3	5	2	1	—	—	121 923
253	234	254	248	351	363	345	341	502	405	281	223	219	251	207	151	48	22	9	4	8	3	5	3	1	—	—	—	—	5 908
152	142	81	74	86	89	52	45	56	26	19	10	3	8	10	3	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6 950
225	166	120	79	80	45	36	30	42	17	12	10	4	3	—	8	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	198 825
—	1	—	1	—	2	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
630	543	455	402	517	499	434	416	601	448	312	243	226	262	217	162	49	22	9	5	9	3	5	3	1	—	—	—	—	211 693
20	20	24	18	40	57	39	39	55	39	32	34	17	24	14	5	4	1	—	1	1	2	—	—	—	—	—	—	—	557
28	23	22	14	11	11	7	10	8	7	6	10	3	2	1	1	2	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4 819
35	32	7	19	11	5	6	4	5	2	5	1	1	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	34 839
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
83	75	53	51	62	73	52	53	68	48	43	45	21	26	15	7	7	2	2	1	1	2	—	—	—	—	—	—	—	40 215
42	37	42	41	70	84	58	67	128	64	62	50	34	53	28	21	11	4	1	—	2	2	4	—	1	—	—	—	—	1 129
59	29	33	32	34	32	16	11	19	11	6	4	3	6	4	4	1	3	2	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	3 004
85	66	49	37	23	20	10	5	4	4	3	—	—	—	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	82 836
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
186	132	124	110	127	136	84	83	151	79	71	54	37	59	34	27	12	7	3	1	2	3	4	—	1	—	—	—	—	86 969
179	208	218	215	314	285	268	218	401	335	260	192	153	192	154	109	48	15	18	10	9	5	3	4	10	9	1	—	—	4 743
222	143	134	102	184	113	78	53	97	58	31	17	18	28	18	6	12	3	4	1	—	1	4	1	—	—	—	—	—	10 863
239	153	90	71	65	45	31	22	30	15	10	10	1	3	3	4	5	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	81 361
—	1	1	1	1	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	1	—	1	—	—	1	—	1	1	3	1	—	—	—	24
1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	7
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
641	505	443	389	564	443	377	293	529	408	302	219	172	223	175	120	65	19	23	11	10	6	9	6	14	10	1	—	—	96 998
24	9	22	20	40	28	19	28	42	36	14	27	12	14	13	5	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	417
47	24	19	24	16	10	5	6	3	4	2	3	6	1	2	3	2	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3 317
75	68	35	30	14	11	18	6	5	8	3	1	—	—	—	3	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	34 381
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
146	101	76	74	70	49	42	40	50	48	19	31	18	15	15	11	6	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	38 115

GEWESTEN.	Landaard der aangeslagenen.		van f 120 t/m f 150	van f 150 t/m f 200	van f 200 t/m f 250	van f 250 t/m f 300	van f 300 t/m f 400	van f 400 t/m f 500	van f 500 t/m f 600	van f 600 t/m f 800	van f 800 t/m f 1000	van f 1000 t/m f 1200
Soerabaja	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	7	6	8	8	26	23	22	95	118	105
		Vreemde Oosterlingen	84	180	210	428	978	1 787	2 711	4 406	662	309
		Inlanders	65 654	19 497	11 250	8 140	8 171	4 332	2 398	2 380	1 091	427
	Buiten „ „	Europeanen	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	65 745	19 683	11 468	8 576	9 176	6 142	5 131	6 881	1 872	841
Pasoeroean	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	11	3	8	3	31	28	17	81	56	69
		Vreemde Oosterlingen	99	170	286	423	1 744	1 725	413	574	344	217
		Inlanders	23 175	17 338	7 472	6 654	6 609	2 738	1 578	1 835	749	310
	Buiten „ „	Europeanen	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	23 285	17 511	7 766	7 081	8 384	4 491	2 008	2 490	1 149	596
Besoeki	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	—	2	2	3	11	7	6	19	27	15
		Vreemde Oosterlingen	132	166	77	142	670	836	609	520	265	208
		Inlanders	11 114	8 011	5 669	4 136	5 397	1 241	751	770	613	379
	Buiten „ „	Europeanen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	11 246	8 179	5 748	4 281	6 078	2 084	1 366	1 309	905	602
Banjoemas	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	1	—	1	—	—	—	—	2	4	4
		Vreemde Oosterlingen	114	177	211	131	381	417	228	218	83	17
		Inlanders	7 622	3 504	2 386	1 440	2 560	1 162	670	860	400	222
	Buiten „ „	Europeanen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	7 737	3 681	2 598	1 571	2 941	1 579	898	1 080	487	243
Kedoe	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen . , . .	2	5	3	3	17	8	10	30	17	49
		Vreemde Oosterlingen	248	348	255	243	655	743	253	358	209	113
		Inlanders	11 678	6 187	3 881	2 488	3 202	1 550	975	932	428	250
	Buiten „ „	Europeanen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	11 928	6 540	4 139	2 734	3 874	2 301	1 238	1 320	654	412
Jogjakarta	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	8	4	15	12	21	22	33	33	48	49
		Vreemde Oosterlingen	18	56	51	104	181	246	280	941	284	102
		Inlanders	43	497	636	283	551	233	192	361	117	78
	Buiten „ „	Europeanen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	69	557	702	399	753	501	505	1 335	449	229
Soerakarta	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	2	15	7	1	19	17	10	45	46	32
		Vreemde Oosterlingen	75	258	224	51	762	481	168	1 008	179	55
		Inlanders	75	235	338	202	531	212	337	321	100	100
	Buiten „ „	Europeanen	6	2	—	—	—	1	2	—	—	1
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . . ,	158	510	569	254	1 312	711	517	1 374	325	188
Madioen	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen . . . ,	17	—	3	5	16	12	15	27	30	25
		Vreemde Oosterlingen	41	62	96	52	258	165	310	156	342	57
		Inlanders	5 993	4 929	1 821	1 962	3 483	1 493	858	739	470	409
	Buiten „ „	Europeanen	—	—	—	—	—	1	—	2	—	—
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	6 051	4 991	1 920	2 019	3 757	1 671	1 183	924	842	491

[illegible]	[illegible]	van f 1800 t/m f 2100	van f 2100 t/m f 2400	van f 2400 t/m f 2700	van f 2700 t/m f 3000	van f 3000 t/m f 3500	van f 3500 t/m f 4000	van f 4000 t/m f 4500	van f 4500 t/m f 5000	van f 5000 t/m f 6000	van f 6000 t/m f 7000	van f 7000 t/m f 8000	van f 8000 t/m f 9000	van f 9000 t/m f 10 000	van f 10 000 t/m f 12 000	van f 12 000 t/m f 15 000	van f 15 000 t/m f 20 000	van f 20 000 t/m f 25 000	van f 25 000 t/m f 30 000	van f 30 000 t/m f 35 000	van f 35 000 t/m f 40 000	van f 40 000 t/m f 50 000	van f 50 000 t/m f 60 000	van f 60 000 t/m f 80 000	van f 80 000 t/m f 100 000	van f 100 000 t/m f 150 000	van f 150 000 t/m f 200 000	van f 200 000 t/m f 500 000	van f 500 000 t/m f 1 000 000	van f 1 000 000 en hooger.	Totaal.
105	[illegible]	327	289	357	279	470	477	389	417	639	561	403	298	248	297	235	146	63	23	24	8	9	7	10	6	1	1	—	—	—	6 859
309	[illegible]	148	99	112	90	101	85	64	51	47	32	18	12	12	16	16	7	6	3	—	5	2	3	1	2	1	—	1	—	—	13 260
427	[illegible]	223	167	107	73	93	42	30	22	23	12	15	3	2	2	5	4	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	124 888
—	[illegible]	—	2	2	—	1	1	—	—	4	1	1	—	—	2	—	3	1	—	—	—	1	2	—	1	—	1	2	—	—	28
—	—	5	4	4	4	1	1	3	5	—	5	1	—	2	4	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	41
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
841	[illegible]	703	561	582	446	666	606	486	495	713	611	438	313	264	321	357	160	72	27	24	13	12	12	11	9	2	2	3	—	—	145 076
69	[illegible]	75	96	104	78	167	179	157	129	244	165	115	83	72	121	72	49	17	10	8	3	8	2	3	1	—	—	1	—	—	2 483
217	[illegible]	69	17	33	11	31	24	13	14	19	11	6	3	7	6	3	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6 383
310	[illegible]	169	116	46	39	25	23	17	7	16	6	7	3	—	—	—	4	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	69 338
—	[illegible]	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
596	[illegible]	313	229	183	128	223	226	187	150	279	182	128	89	79	127	75	54	18	10	8	3	8	2	3	1	—	—	1	—	—	78 206
15	[illegible]	28	33	37	34	113	99	83	82	122	74	41	51	33	30	34	12	11	4	2	2	1	1	—	—	—	—	—	—	—	1 081
208	[illegible]	73	33	52	19	30	14	9	5	8	3	1	3	1	2	4	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4 140
379	[illegible]	101	66	51	30	23	16	18	11	13	8	—	2	—	1	2	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	38 811
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
602	[illegible]	202	132	140	83	166	129	110	98	143	85	42	56	34	33	40	13	12	6	2	2	1	1	—	—	—	—	—	—	—	44 032
4	[illegible]	9	8	12	10	28	25	20	16	37	17	15	15	13	20	6	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	299
17	[illegible]	28	14	19	10	16	6	10	3	2	11	3	5	4	3	1	4	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 187
222	[illegible]	61	62	40	25	23	11	13	4	3	7	3	3	—	—	—	2	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	21 365
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
243	[illegible]	98	84	71	45	67	42	43	23	42	35	21	23	17	23	7	9	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	23 851
49	[illegible]	29	28	42	42	74	71	78	76	124	83	52	51	31	49	35	10	3	—	—	1	1	1	—	1	—	—	—	—	—	1 130
113	[illegible]	58	30	31	23	39	31	21	13	24	20	16	9	7	4	3	4	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3 885
250	[illegible]	97	68	50	35	45	33	21	11	10	4	9	3	—	1	1	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	32 268
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
412	[illegible]	184	126	123	100	158	135	120	100	158	107	77	63	38	54	39	20	5	2	—	1	1	1	—	1	—	—	—	—	—	37 283
49	[illegible]	67	57	55	56	98	88	98	91	119	123	88	69	62	89	72	32	10	5	3	1	5	5	4	—	—	—	—	—	—	1 658
102	[illegible]	31	38	21	34	27	23	14	20	14	11	7	2	4	4	3	6	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	2 647
78	[illegible]	49	44	22	8	9	7	6	7	3	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3 296
—	[illegible]	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
229	[illegible]	148	139	99	98	134	118	118	118	136	135	96	71	66	93	75	39	11	5	3	1	6	5	4	—	—	—	—	—	—	7 604
32	[illegible]	67	80	70	73	100	104	107	77	135	107	66	55	38	62	55	26	10	9	—	1	2	2	—	1	—	—	—	—	—	1 576
55	[illegible]	74	23	53	21	38	38	25	18	16	13	10	1	4	3	2	1	1	2	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	3 801
100	[illegible]	43	32	21	8	9	6	9	—	3	3	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 742
1	[illegible]	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
188	[illegible]	184	135	144	102	147	148	141	95	154	123	76	56	44	65	57	27	11	11	—	1	2	2	1	1	—	—	—	—	—	8 131
25	[illegible]	27	40	30	20	39	51	37	30	60	32	30	20	20	24	7	4	—	2	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	696
57	[illegible]	29	15	16	18	26	11	7	6	3	2	2	2	2	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 761
409	[illegible]	102	80	44	30	30	28	15	14	3	22	3	5	—	—	—	—	3	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	22 684
—	[illegible]	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
491	[illegible]	158	135	90	68	95	90	59	50	66	56	35	27	22	26	7	5	3	4	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	25 144

GEWESTEN.	Landaard der aangeslagenen.		van f 120 t/m f 150	van f 150 t/m f 200	van f 200 t/m f 250	van f 250 t/m f 300	van f 300 t/m f 400	van f 400 t/m f 500	van f 500 t/m f 600	van f 600 t/m f 800	van f 800 t/m f 1000	van f 1000 t/m f 1200
Kediri	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	1	3	3	1	12	8	8	34	20	20
		Vreemde Oosterlingen	62	168	165	190	605	684	314	710	303	134
		Inlanders	10 975	8 087	4 001	2 615	3 652	1 734	1 019	1 031	397	275
	Buiten " "	Europeanen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	11 038	8 258	4 169	2 806	4 269	2 426	1 341	1 775	720	429
Madoera	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	2	—	—	1	1	5	2	11	8	7
		Vreemde Oosterlingen	102	139	130	40	224	160	77	127	61	32
		Inlanders	16 684	14 842	8 330	3 865	5 878	2 341	1 877	1 390	705	323
	Buiten " "	Europeanen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	16 788	14 981	8 460	3 906	6 103	2 506	1 956	1 528	774	362
Java en Madoera . .	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	78	98	113	94	336	256	260	836	851	924
		Vreemde Oosterlingen	3 160	4 783	4 351	3 515	14 262	11 617	9 449	24 031	6 603	2 980
		Inlanders	400702	190148	95 620	63 688	79 105	34 947	22 012	21 371	11 181	5 801
	Buiten " "	Europeanen	6	2	2	3	3	3	3	2	1	1
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	2	1	1	—	1
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	403946	195031	100086	67 300	93 706	46 825	31 725	46 241	18 636	9 707

BUITE

GEWESTEN.	Landaard der aangeslagenen.		van f 120 t/m f 150	van f 150 t/m f 200	van f 200 t/m f 250	van f 250 t/m f 300	van f 300 t/m f 400	van f 400 t/m f 500	van f 500 t/m f 600	van f 600 t/m f 800	van f 800 t/m f 1000	van f 1000 t/m f 1200
Sumatra's Westkust	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	5	7	13	6	13	13	9	33	69	45
		Vreemde Oosterlingen	107	264	435	97	1 593	304	153	370	141	84
		Inlanders	40 646	112964	69 573	36 787	33 714	17 839	8 187	6 985	3 490	1 665
	Buiten " "	Europeanen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	40 758	113235	70 021	36 890	35 320	18 156	8 349	7 388	3 700	1 794
Tapiannoeli	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	—	—	—	—	—	1	—	3	6	4
		Vreemde Oosterlingen	26	46	141	55	170	276	133	54	30	23
		Inlanders	38 835	50 000	50 030	17 030	19 473	6 110	3 913	978	416	251
	Buiten " "	Europeanen	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	38 861	50 046	50 172	17 085	19 643	6 387	4 047	1 035	452	278
Bengkoeloe	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	—	—	—	—	—	1	5	2	4	8
		Vreemde Oosterlingen	4	4	52	188	176	478	140	168	102	66
		Inlanders	5 465	5 317	4 664	7 474	31 284	10 331	3 382	2 384	916	271
	Buiten " "	Europeanen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	5 469	5 321	4 716	7 662	31 460	10 810	3 527	2 554	1 022	345
Lamp. districten . .	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	—	—	—	—	—	1	2	3	4	1
		Vreemde Oosterlingen	5	8	24	207	533	165	51	160	51	25
		Inlanders	900	9 816	8 385	7 340	18 196	6 535	3 857	2 598	2 251	1 095
	Buiten " "	Europeanen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	905	9 824	8 409	7 547	18 729	6 701	3 910	2 761	2 306	1 121
Palembang	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	—	—	1	—	1	—	—	2	4	7
		Vreemde Oosterlingen	22	45	47	399	2 112	2 680	1 023	891	213	112
		Inlanders	8 674	19 855	22 835	23 055	77 078	38 668	14 874	11 083	2 218	848
	Buiten " "	Europeanen	—	—	1	1	—	—	1	—	3	—
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—
		Inlanders	—	—	—	10	1	1	7	—	1	—
		Totaal . . .	8 696	19 900	22 884	23 465	79 192	41 349	15 905	11 978	2 439	967

van f 1800 t/m f 2100	van f 2100 t/m f 2400	van f 2400 t/m f 2700	van f 2700 t/m f 3000	van f 3000 t/m f 3500	van f 3500 t/m f 4000	van f 4000 t/m f 4500	van f 4500 t/m f 5000	van f 5000 t/m f 6000	van f 6000 t/m f 7000	van f 7000 t/m f 8000	van f 8000 t/m f 9000	van f 9000 t/m f 10 000	van f 10 000 t/m f 12 000	van f 12 000 t/m f 15 000	van f 15 000 t/m f 20 000	van f 20 000 t/m f 25 000	van f 25 000 t/m f 30 000	van f 30 000 t/m f 35 000	van f 35 000 t/m f 40 000	van f 40 000 t/m f 50 000	van f 50 000 t/m f 60 000	van f 60 000 t/m f 80 000	van f 80 000 t/m f 100 000	van f 100 000 t/m f 150 000	van f 150 000 t/m f 200 000	van f 200 000 t/m f 500 000	van f 500 000 t/m f 1 000 000	van f 1 000 000 en hooger.	Totaal.
35	41	47	29	89	81	87	87	148	99	70	38	55	65	36	21	6	5	2	3	4	3	3	1	—	—	—	—	—	1 218
67	35	38	18	24	18	12	13	17	4	4	1	7	—	—	3	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3 822
57	65	31	34	28	15	13	15	8	16	5	—	2	1	—	4	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	34 290
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
159	141	116	81	141	114	112	115	173	119	79	39	64	66	36	28	8	5	2	3	4	3	3	1	—	—	—	—	—	39 330
10	19	20	18	18	16	15	15	28	16	9	9	5	11	7	5	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	290
17	14	18	13	12	10	8	5	9	2	5	3	3	5	2	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 301
113	42	43	30	23	11	12	14	12	4	4	2	1	3	2	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	56 873
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
140	75	81	61	53	37	35	34	49	22	18	14	9	19	11	9	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	58 464
1799	1772	1879	1666	2863	2882	2499	2430	4051	2984	2113	1651	1379	1819	1366	859	315	142	94	54	65	48	41	20	18	12	4	—	—	42 095
1680	941	1026	695	929	717	449	406	455	323	173	123	114	117	104	66	42	20	17	20	7	11	13	3	1	—	1	—	—	98 307
2194	1549	949	697	614	418	322	222	235	156	108	48	17	18	21	48	20	5	2	1	2	—	1	—	—	—	—	—	—	939 719
1	4	4	2	2	3	1	—	6	1	2	—	1	2	—	5	1	2	1	1	2	2	1	2	3	2	2	—	—	87
6	4	4	4	1	1	3	5	—	5	1	—	2	4	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	48
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5680	4270	3862	3064	4409	4021	3274	3063	4747	3469	2397	1822	1513	1960	1492	978	379	169	114	76	76	61	56	25	23	14	7	—	—	1 080 256

GEWESTEN.

van f 1800 t/m f 2100	van f 2100 t/m f 2400	van f 2400 t/m f 2700	van f 2700 t/m f 3000	van f 3000 t/m f 3500	van f 3500 t/m f 4000	van f 4000 t/m f 4500	van f 4500 t/m f 5000	van f 5000 t/m f 6000	van f 6000 t/m f 7000	van f 7000 t/m f 8000	van f 8000 t/m f 9000	van f 9000 t/m f 10 000	van f 10 000 t/m f 12 000	van f 12 000 t/m f 15 000	van f 15 000 t/m f 20 000	van f 20 000 t/m f 25 000	van f 25 000 t/m f 30 000	van f 30 000 t/m f 35 000	van f 35 000 t/m f 40 000	van f 40 000 t/m f 50 000	van f 50 000 t/m f 60 000	van f 60 000 t/m f 80 000	van f 80 000 t/m f 100 000	van f 100 000 t/m f 150 000	van f 150 000 t/m f 200 000	van f 200 000 t/m f 500 000	van f 500 000 t/m f 1 000 000	van f 1 000 000 en hooger.	Totaal.
70	69	68	55	93	89	106	73	125	115	70	62	45	67	42	19	6	1	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1 494
52	33	35	9	43	21	21	15	26	4	6	5	7	3	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3 964
465	225	146	121	55	37	23	14	12	4	9	3	2	—	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	334 946
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
587	327	249	185	191	147	150	102	163	123	85	70	54	70	45	20	7	1	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	340 404
6	9	18	19	8	8	10	13	22	14	16	2	5	11	4	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	184
10	3	4	1	8	7	3	3	3	—	4	1	1	1	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 045
45	22	38	17	18	25	7	5	3	1	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	187 389
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
61	34	60	37	34	40	20	21	28	15	21	3	7	12	5	1	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	188 620
7	10	9	8	18	30	21	17	40	35	24	14	7	9	7	8	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	295
27	17	10	10	9	3	8	4	6	4	4	1	—	4	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 545
63	27	24	12	10	14	10	5	12	6	4	4	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	71 944
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
97	54	43	30	37	47	39	26	58	45	32	19	8	13	9	9	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	73 784
5	6	7	7	14	12	19	9	31	20	13	8	7	10	7	4	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	206
15	7	14	4	8	10	5	5	8	3	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 374
234	97	83	25	31	14	16	6	7	2	—	2	2	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	62 689
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
254	110	104	36	53	36	40	20	46	25	14	11	9	11	7	5	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	64 269
28	21	16	12	37	44	47	37	81	75	51	65	33	52	53	34	8	3	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	747
95	31	50	22	57	35	22	22	26	21	5	8	6	6	6	4	6	4	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8 314
159	78	86	46	58	26	13	10	20	16	4	4	4	2	3	2	1	1	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	220 426
—	—	1	—	5	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	20
282	130	153	80	157	105	82	69	127	112	60	78	43	60	62	40	15	8	4	1	—	—	1	1	—	—	—	—	—	229 522

GEWESTEN.	Landaard der aangeslagenen.		van f 120 t/m f 150	van f 150 t/m f 200	van f 200 t/m f 250	van f 250 t/m f 300	van f 300 t/m f 400	van f 400 t/m f 500	van f 500 t/m f 600	van f 600 t/m f 800	van f 800 t/m f 1000	van f 1000 t/m f 1200
Djambi	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	—	—	1	—	—	1	1	8	1	4
		Vreemde Oosterlingen	59	149	250	153	267	1 475	112	110	39	47
		Inlanders	9 737	10 318	9 539	3 433	2 636	1 394	547	429	185	98
	Buiten „ „	Europeanen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	9 796	10 467	9 790	3 586	2 903	2 870	660	547	225	149
Oostkust van Sumatra	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	1	2	3	3	9	10	7	54	63	56
		Vreemde Oosterlingen	248	9 664	5 302	7 906	17 285	12 874	4 030	4 456	1 427	967
		Inlanders	1525	110836	44 939	3 707	7 723	1 448	757	623	297	208
	Buiten „ „	Europeanen	—	—	—	—	—	—	—	1	1	2
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	1 774	120502	50 244	11 616	25 017	14 332	4 794	5 134	1 788	1 233
Atjeh en onderhoorigheden	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	1	2	3	4	11	18	23	25	25	19
		Vreemde Oosterlingen	32	46	182	117	2 850	1 826	422	509	236	197
		Inlanders	1 182	10 852	15 016	8 799	6 125	1 928	926	674	362	210
	Buiten „ „	Europeanen	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
		Vreemde Oosterlingen	1	4	—	7	—	2	2	1	—	1
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	1 216	10 904	15 201	8 927	8 986	3 774	1 373	1 209	624	427
Riau en onderhoorigheden	In Ned.-Indie gevestigden	Europeanen	—	—	1	—	3	2	3	4	9	5
		Vreemde Oosterlingen	64	182	453	940	3 451	4 386	508	561	295	221
		Inlanders	1 869	4 612	8 540	3 049	2 709	1 558	1 244	244	397	66
	Buiten „ „	Europeanen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Vreemde Oosterlingen	—	—	12	—	62	—	—	13	1	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	1 933	4 794	9 006	3 989	6 225	5 946	1 755	822	702	292
Bangka en onderhoorigheden	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	—	—	—	—	1	3	6	3	27	2
		Vreemde Oosterlingen	33	816	3 581	6 537	19 428	3 012	310	110	246	192
		Inlanders	1 384	3 677	7 225	5 207	3 286	1 188	256	161	104	23
	Buiten „ „	Europeanen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	1 417	4 493	10 806	11 744	22 715	4 203	572	274	377	217
Belitong	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	—	—	—	—	—	—	—	2	2	2
		Vreemde Oosterlingen	20	3 828	28	7 298	7 810	230	575	229	166	81
		Inlanders	588	577	1 772	2 065	4 541	1 381	854	536	197	123
	Buiten „ „	Europeanen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	608	4 405	1 800	9 363	12 351	1 611	1 429	767	365	206
Westerafdeeling van Borneo	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	—	—	—	1	2	3	10	11	14	16
		Vreemde Oosterlingen	216	228	326	677	1 618	6 455	9 227	5 429	1 164	778
		Inlanders	4 751	6 825	3 299	757	1 294	745	218	186	76	46
	Buiten „ „	Europeanen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	4 967	7 053	3 625	1 435	2 914	7 203	9 455	5 626	1 254	840
Zuider- en Oosterafd. van Borneo . . .	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	—	—	3	1	—	5	6	11	14	17
		Vreemde Oosterlingen	94	117	1 294	509	2 856	2 881	569	1 075	538	596
		Inlanders	22 900	62 999	55 181	9 993	18 342	3 461	1 766	1 212	684	351
	Buiten „ „	Europeanen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	22 994	63 116	56 478	10 503	21 198	6 347	2 341	2 298	1 236	964

van f 1000 t/m f 1200	van f … t/m f 1800	van f 1800 t/m f 2100	van f 2100 t/m f 2400	van f 2400 t/m f 2700	van f 2700 t/m f 3000	van f 3000 t/m f 3500	van f 3500 t/m f 4000	van f 4000 t/m f 4500	van f 4500 t/m f 5000	van f 5000 t/m f 6000	van f 6000 t/m f 7000	van f 7000 t/m f 8000	van f 8000 t/m f 9000	van f 9000 t/m f 10 000	van f 10 000 t/m f 12 000	van f 12 000 t/m f 15 000	van f 15 000 t/m f 20 000	van f 20 000 t/m f 25 000	van f 25 000 t/m f 30 000	van f 30 000 t/m f 35 000	van f 35 000 t/m f 40 000	van f 40 000 t/m f 50 000	van f 50 000 t/m f 60 000	van f 60 000 t/m f 80 000	van f 80 000 t/m f 100 000	van f 100 000 t/m f 150 000	van f 150 000 t/m f 200 000	van f 200 000 t/m f 500 000	van f 500 000 t/m f 1 000 000	van f 1 000 000 en hooger.	Totaal.
4	4	2	4	2	2	3	9	4	5	9	15	9	3	—	8	4	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	106
47	19	38	15	23	16	14	6	4	4	6	7	3	—	2	3	1	3	1	1	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 877
98	48	29	25	17	9	10	5	4	2	5	1	—	1	3	—	2	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	38 534
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
149	71	69	44	42	27	27	20	12	11	20	23	12	4	5	11	7	5	3	1	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	41 517
56	[illegible]	98	36	115	42	126	90	144	155	402	471	436	259	230	237	197	126	60	30	19	8	13	6	7	—	—	—	—	—	—	3 845
967	478	447	143	232	95	217	109	76	46	83	48	39	22	10	23	8	6	5	1	—	1	1	2	—	—	1	—	—	—	—	67 196
208	108	97	55	25	24	30	17	15	3	3	4	2	2	2	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	172 665
2	5	—	3	1	—	1	1	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	19
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1 233	[illegible]	642	237	373	161	374	217	235	204	489	523	477	284	242	261	205	132	66	31	19	9	14	8	7	—	1	—	—	—	—	243 725
19	21	21	26	14	22	31	36	55	31	124	100	72	61	33	46	30	19	6	4	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	912
197	[illegible]	48	26	25	29	25	28	8	10	6	8	3	5	1	6	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6 811
210	[illegible]	47	33	20	25	19	18	6	2	8	1	2	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	46 516
—	2	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4
1	—	—	1	1	3	—	2	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	29
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
427	[illegible]	117	86	60	79	75	84	70	43	139	109	77	69	34	52	35	19	6	4	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	54 272
5	[illegible]	3	3	9	4	7	13	9	16	24	35	10	15	10	11	5	5	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	211
221	[illegible]	185	48	58	121	61	130	117	17	13	17	7	9	7	10	12	7	6	2	2	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	12 275
66	[illegible]	18	9	8	9	6	7	—	6	1	2	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	24 421
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	2	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	91
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
292	[illegible]	206	60	75	134	74	150	127	39	38	54	18	25	17	21	17	12	7	2	2	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	36 998
2	[illegible]	15	10	14	6	21	23	20	13	26	20	27	17	8	8	4	4	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	292
192	[illegible]	56	7	99	19	—	5	40	8	5	—	3	1	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	34 726
23	[illegible]	18	2	13	12	1	3	1	3	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	22 647
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
217	[illegible]	89	19	126	37	22	31	61	24	33	21	30	18	8	8	5	4	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	57 665
2	[illegible]	4	2	2	2	9	9	16	20	31	21	26	11	9	17	10	7	1	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	208
81	[illegible]	73	30	18	15	24	18	13	9	16	13	7	6	2	6	4	3	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	20 706
123	[illegible]	35	24	8	6	3	7	1	4	1	—	1	2	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12 869
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
206	[illegible]	112	56	28	23	36	34	30	33	48	34	34	19	11	26	14	10	1	1	1	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	33 783
16	[illegible]	2	9	—	8	9	11	21	10	26	20	12	16	9	11	5	4	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	245
778	[illegible]	461	165	321	122	105	197	83	45	85	47	12	8	13	21	11	25	5	6	5	4	4	1	1	1	—	—	—	—	—	28 786
46	[illegible]	7	14	6	1	2	1	2	2	1	—	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	18 294
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
840	[illegible]	470	188	327	131	116	209	106	57	112	67	25	25	23	32	16	29	6	6	5	4	4	1	1	1	—	—	—	—	—	47 325
17	[illegible]	20	21	25	27	40	43	43	42	110	94	51	61	57	86	53	36	13	5	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	925
593	[illegible]	116	47	29	6	17	13	9	10	7	3	6	1	3	6	5	14	4	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	11 253
351	[illegible]	81	70	51	34	31	32	11	9	16	5	—	—	2	2	3	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	177 664
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
964	[illegible]	217	138	105	67	88	88	63	61	133	102	57	62	62	94	61	52	17	5	2	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	189 842

GEWESTEN.	Landaard der aangeslagenen.		van ƒ 120 t/m ƒ 150	van ƒ 150 t/m ƒ 200	van ƒ 200 t/m ƒ 250	van ƒ 250 t/m ƒ 300	van ƒ 300 t/m ƒ 400	van ƒ 400 t/m ƒ 500	van ƒ 500 t/m ƒ 600	van ƒ 600 t/m ƒ 800	van ƒ 800 t/m ƒ 1000	van ƒ 1000 t/m ƒ 1200
Manado	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	7	5	1	1	9	9	22	20	9	11
		Vreemde Oosterlingen	24	105	148	74	621	445	460	986	240	106
		Inlanders	16 928	29 712	17 092	8 287	7 683	1 643	870	1 029	492	327
	Buiten „ „	Europeanen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	16 959	29 822	17 241	8 362	8 313	2 097	1 352	2 035	741	444
Selebes en onderhoorigheden	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	8	10	4	7	21	16	23	45	46	73
		Vreemde Oosterlingen	240	503	518	629	1 219	1 554	872	1 570	247	133
		Inlanders	22 435	51 496	65 063	25 504	34 899	6 787	3 135	3 073	903	308
	Buiten „ „	Europeanen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	22 683	52 009	65 585	26 140	36 139	8 357	4 030	4 688	1 196	514
Amboina	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	35	37	59	40	110	96	50	108	70	44
		Vreemde Oosterlingen	50	119	107	66	410	383	577	190	115	31
		Inlanders	6 386	15 506	9 789	10 550	16 825	4 277	1 291	132	31	21
	Buiten „ „	Europeanen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	6 471	15 662	9 955	10 656	17 345	4 756	1 918	430	216	96
Timor en onderhoorigheden	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	—	5	7	3	13	8	8	63	4	3
		Vreemde Oosterlingen	42	128	113	376	359	327	240	224	139	72
		Inlanders	342	910	2 890	1 834	1 714	553	289	252	126	70
	Buiten „ „	Europeanen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	384	1 043	3 010	2 213	2 086	888	537	539	269	145
Bali en Lombok . .	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	—	—	—	—	—	—	2	3	1	2
		Vreemde Oosterlingen	384	377	324	288	489	225	144	116	92	45
		Inlanders	73 066	115075	45 602	13 744	7 361	1 218	416	297	162	90
	Buiten „ „	Europeanen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	73 450	115452	45 926	14 032	7 850	1 443	562	416	255	137
Nieuw-Guiné . . .	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
		Vreemde Oosterlingen	2	6	9	8	62	81	72	150	49	16
		Inlanders	3	148	105	20	2 686	541	263	256	139	57
	Buiten „ „	Europeanen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	5	154	114	28	2 748	622	335	406	189	73
Buitengewesten . .	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	57	68	96	66	193	187	177	400	373	319
		Vreemde Oosterlingen	1 672	16 635	13 334	26 524	63 309	40 057	19 618	17 358	5 530	3 792
		Inlanders	257616	621495	441539	188635	297569	107605	47 045	33 132	13 446	6 128
	Buiten „ „	Europeanen	—	—	2	1	—	—	2	1	5	2
		Vreemde Oosterlingen	1	4	12	7	62	2	2	16	1	1
		Inlanders	—	—	—	10	1	1	7	—	1	—
		Totaal . . .	259346	638202	454983	215243	361134	147852	66 851	50 907	19 356	10 242

van f 1200 t/m …	van f 1800 t/m f 2100	van f 2100 t/m f 2400	van f 2400 t/m f 2700	van f 2700 t/m f 3000	van f 3000 t/m f 3500	van f 3500 t/m f 4000	van f 4000 t/m f 4500	van f 4500 t/m f 5000	van f 5000 t/m f 6000	van f 6000 t/m f 7000	van f 7000 t/m f 8000	van f 8000 t/m f 9000	van f 9000 t/m f 10 000	van f 10 000 t/m f 12 000	van f 12 000 t/m f 15 000	van f 15 000 t/m f 20 000	van f 20 000 t/m f 25 000	van f 25 000 t/m f 30 000	van f 30 000 t/m f 35 000	van f 35 000 t/m f 40 000	van f 40 000 t/m f 50 000	van f 50 000 t/m f 60 000	van f 60 000 t/m f 80 000	van f 80 000 t/m f 100 000	van f 100 000 t/m f 150 000	van f 150 000 t/m f 200 000	van f 200 000 t/m f 500 000	van f 500 000 t/m f 1 000 000	van f 1 000 000 en hooger.	Totaal.
11	20	21	26	13	31	37	20	26	36	41	31	14	12	24	16	6	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	518
06	30	23	7	10	14	8	6	5	7	8	6	3	—	3	5	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3 487
327	48	45	28	11	18	18	5	12	10	4	1	2	2	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	84 557
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
144	98	89	61	34	63	63	31	43	53	53	38	19	14	30	21	6	2	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	88 562
73	53	67	56	69	64	65	40	65	63	31	26	46	41	27	9	3	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 096
133	27	23	28	19	16	14	18	7	11	5	4	—	1	4	3	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	7 897
308	120	73	55	35	30	19	19	8	11	3	2	5	3	1	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	214 219
—	—	—	1	—	—	4	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	9
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
514	200	163	140	123	110	102	77	80	85	41	32	51	45	32	13	4	2	1	—	—	—	3	1	—	—	—	—	—	—	223 221
44	10	53	27	18	25	19	30	30	22	22	19	20	23	12	5	4	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1 101
31	87	42	25	23	43	17	16	8	6	3	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 620
21	51	12	6	11	2	3	3	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	65 191
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
96	148	107	58	52	70	39	49	39	28	25	20	22	23	12	5	4	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	68 912
3	4	7	4	5	24	20	20	7	20	22	14	8	5	16	3	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	314
72	31	17	23	8	12	9	11	3	6	8	4	1	2	1	4	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 278
70	17	16	12	7	—	3	1	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9 114
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
145	52	40	39	20	36	32	32	11	26	30	18	10	7	17	7	5	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11 706
2	6	5	6	10	8	8	12	11	17	14	7	6	2	1	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	135
45	25	12	12	10	19	8	1	7	7	2	5	2	4	2	1	2	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 689
90	21	22	21	17	15	6	2	—	—	2	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	257 207
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
137	52	39	39	37	42	22	15	18	24	18	12	8	6	4	2	6	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	260 031
—	1	3	4	2	6	13	5	3	6	6	8	4	3	5	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	78
16	8	5	3	1	1	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	510
57	14	4	1	—	3	1	1	1	4	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4 784
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
73	23	12	8	3	10	14	6	4	11	7	8	4	4	5	2	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5 372
319	375	382	422	331	574	579	642	583	1215	1171	922	692	539	658	456	291	102	47	26	11	16	6	9	—	—	—	—	—	—	12 912
3 792	1831	694	1016	540	693	638	461	228	328	201	120	76	60	99	68	69	28	14	12	13	7	4	3	1	1	—	—	—	—	220 353
6 128	1569	853	648	422	342	256	140	94	116	53	28	30	23	14	14	6	6	1	1	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	2 026 076
2	1	3	3	—	6	5	1	—	1	2	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	47
1	—	1	1	3	—	2	1	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	122
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	20
0 242	3776	1933	2090	1296	1615	1480	1245	905	1661	1427	1070	801	622	771	538	366	136	62	39	25	23	12	12	2	1	—	—	—	—	2 259 530

JAVA

GEWESTEN.	Landaard der aangeslagenen.		van f 120 t/m f 150	van f 150 t/m f 200	van f 200 t/m f 250	van f 250 t/m f 300	van f 300 t/m f 400	van f 400 t/m f 500	van f 500 t/m f 600	van f 600 t/m f 800	van f 800 t/m f 1000	van f 1000 t/m f 1200
Banten	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	—	1	1	—	1	2	3	1	2	4
		Vreemde Oosterlingen	42	98	203	104	247	112	76	105	67	26
		Inlanders	6 322	4 046	1 318	1091	1 224	625	376	339	209	125
	Buiten „ „	Europeanen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	6 364	4 145	1 522	1 195	1 472	739	455	445	278	155
Batavia	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	16	25	10	30	53	44	63	162	253	331
		Vreemde Oosterlingen	892	920	1 010	843	1 546	804	1 960	14 650	2 318	1 053
		Inlanders	29 369	15 899	12 084	5 751	11 377	5 118	3 160	4 157	2 120	933
	Buiten „ „	Europeanen	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	30 277	16 844	13 104	6 624	12 976	5 967	5 183	18 969	4 691	2 317
Preanger-Regentschappen .	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	6	18	21	29	80	49	43	139	169	92
		Vreemde Oosterlingen	132	285	267	470	1 675	2 093	1 159	1 779	639	306
		Inlanders	86 796	33 159	12 045	7 048	7 910	4 463	2 694	2 538	1 546	777
	Buiten „ „	Europeanen	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	86 934	33 462	12 333	7 547	9 665	6 606	3 896	4 456	2 355	1 175
Tjerebon	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	3	1	2	1	2	5	7	13	24	9
		Vreemde Oosterlingen	1 022	777	540	385	966	475	346	470	156	82
		Inlanders	22 017	8 308	3 295	1 619	2 388	1 293	991	1 100	546	202
	Buiten „ „	Europeanen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	23 042	9 086	3 837	2 005	3 356	1 773	1 344	1 583	726	293
Pekalongan	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	—	—	8	4	14	17	25	60	48	20
		Vreemde Oosterlingen	189	323	285	181	694	436	570	515	245	146
		Inlanders	40 291	10 765	4 884	3 731	3 771	2 528	1 773	2 564	157	36
	Buiten „ „	Europeanen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	40 480	11 088	5 177	3 916	4 479	2 981	2 368	3 139	450	202
Semarang.	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	26	26	21	20	49	50	27	87	137	144
		Vreemde Oosterlingen	436	637	818	231	3 360	1 053	418	891	426	361
		Inlanders	26 516	16 774	7 462	4 760	8 162	4 125	2 320	2 559	1 202	560
	Buiten „ „	Europeanen	—	1	—	—	2	1	—	4	3	2
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	26 978	17 438	8 301	5 011	11 573	5 229	2 765	3 541	1 769	1 067
Rembang	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	—	5	—	—	5	2	2	9	10	5
		Vreemde Oosterlingen	169	548	322	297	448	276	258	249	164	96
		Inlanders	15 168	5 773	4 311	3 613	2 680	1 394	835	819	309	216
	Buiten „ „	Europeanen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	15 337	6 326	4 633	3 910	3 133	1 672	1 095	1 077	483	317

1922 (verbeterde opgaven).

MADOERA.

van f 1800 t/m f 2100	van f 2100 t/m f 2400	van f 2400 t/m f 2700	van f 2700 t/m f 3000	van f 3000 t/m f 3500	van f 3500 t/m f 4000	van f 4000 t/m f 4500	van f 4500 t/m f 5000	van f 5000 t/m f 6000	van f 6000 t/m f 7000	van f 7000 t/m f 8000	van f 8000 t/m f 9000	van f 9000 t/m f 10 000	van f 10 000 t/m f 12 000	van f 12 000 t/m f 15 000	van f 15 000 t/m f 20 000	van f 20 000 t/m f 25 000	van f 25 000 t/m f 30 000	van f 30 000 t/m f 35 000	van f 35 000 t/m f 40 000	van f 40 000 t/m f 50 000	van f 50 000 t/m f 60 000	van f 60 000 t/m f 80 000	van f 80 000 t/m f 100 000	van f 100 000 t/m f 150 000	van f 150 000 t/m f 200 000	van f 200 000 t/m f 500 000	van f 500 000 t/m f 1 000 000	van f 1 000 000 en hooger.	Totaal.
4	4	13	7	17	19	12	22	30	20	10	8	11	12	8	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	229
16	12	4	12	—	2	6	3	3	3	1	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 174
37	39	26	28	20	10	6	6	7	4	6	—	—	—	—	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	16 012
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
57	55	43	47	37	31	24	31	40	27	17	8	13	12	8	3	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	17 416
739	613	695	763	1236	1265	974	943	1589	1286	887	656	517	813	596	441	140	77	42	29	38	19	20	9	9	6	5	—	—	16 440
433	381	279	268	233	241	128	170	164	82	72	49	38	45	31	29	14	11	12	7	6	3	11	2	3	—	—	—	—	30 008
421	269	219	177	130	90	58	45	39	18	10	7	5	4	5	2	1	3	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	92 994
—	—	—	3	4	—	—	—	2	—	1	—	—	1	1	2	1	1	2	1	1	1	1	1	—	1	1	—	—	30
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1593	1263	1193	1211	1603	1596	1160	1158	1794	1386	970	712	560	863	633	474	156	92	56	38	45	23	32	12	12	7	6	—	—	139 472
272	254	313	247	480	382	437	372	602	450	391	239	219	353	264	201	78	38	25	10	14	9	8	4	1	1	—	—	—	6 809
215	158	147	117	112	82	64	63	66	46	23	24	13	14	17	9	1	6	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	10 673
385	271	199	157	136	86	60	52	58	18	17	5	4	8	5	6	2	2	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	162 177
—	—	—	1	—	1	—	2	—	—	—	3	1	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	15
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
872	683	659	522	728	551	561	489	726	514	431	271	237	376	286	216	81	46	29	10	17	9	8	4	1	1	—	—	—	179 674
24	28	30	27	55	56	69	55	76	58	46	34	23	48	36	15	7	1	3	2	1	3	1	2	—	—	—	—	—	809
66	34	43	25	36	21	13	17	26	11	11	16	89	2	1	1	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5 793
102	64	74	59	29	21	12	13	5	9	3	2	3	3	2	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	42 465
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
192	126	147	111	120	98	94	85	107	78	60	52	115	53	39	19	9	3	3	2	1	3	1	2	—	—	—	—	—	49 067
62	58	56	42	82	64	68	52	89	62	51	35	29	34	34	20	6	4	5	—	2	—	—	1	—	—	—	—	—	1 207
83	61	69	39	60	39	28	26	31	19	12	5	10	9	6	9	2	4	2	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4 333
28	27	30	12	7	10	12	5	10	10	4	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	70 709
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
173	146	155	93	149	113	108	83	130	91	67	42	41	43	40	29	8	8	7	3	2	—	—	1	—	—	—	—	—	76 249
238	219	226	218	424	313	335	263	482	369	272	237	168	240	224	139	51	28	18	14	20	7	6	6	6	7	1	—	—	5 580
165	140	85	101	69	61	47	30	44	28	13	9	6	11	9	5	3	1	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	9 881
199	141	126	90	74	56	48	26	30	20	9	15	7	5	3	2	3	—	1	1	1	1	—	1	—	—	—	—	—	76 165
—	—	1	—	—	—	—	—	—	2	1	—	1	—	2	3	3	2	1	1	1	2	—	—	1	—	—	—	—	35
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
602	500	438	409	567	430	430	319	556	419	295	261	182	256	238	149	60	31	20	16	23	10	6	7	7	8	1	—	—	91 662
29	24	32	10	38	52	33	24	65	39	40	30	31	42	51	33	14	4	3	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	663
67	27	28	26	27	19	6	7	8	4	—	4	1	6	5	2	—	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3 231
98	57	93	62	66	40	21	16	8	6	9	4	1	1	—	3	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	35 843
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
194	108	153	98	131	111	60	47	81	49	49	38	33	49	56	38	15	5	4	1	—	1	1	—	—	—	—	—	—	39 737

GEWESTEN.	Landaard der aangeslagenen.		van f 120 t/m f 150	van f 150 t/m f 200	van f 200 t/m f 250	van f 250 t/m f 300	van f 300 t/m f 400	van f 400 t/m f 500	van f 500 t/m f 600	van f 600 t/m f 800	van f 800 t/m f 1000	van f 1000 t/m f 1200
Soerabaja	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	7	7	15	8	34	32	29	123	121	111
		Vreemde Oosterlingen	106	361	292	272	1 364	2 460	1 965	4 704	871	465
		Inlanders	60 417	23 163	11 942	9 135	12 079	6 336	3 501	4 424	1 772	1 058
	Buiten „ „	Europeanen	—	—	—	—	—	—	—	1	1	1
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	60 530	23 531	12 249	9 415	13 477	8 828	5 495	9 252	2 765	1 635
Pasoeroean	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	4	10	16	4	32	27	22	84	75	66
		Vreemde Oosterlingen	193	366	274	446	1 859	1 007	539	445	270	190
		Inlanders	22 623	16 959	8 538	6 602	6 553	2 960	1 622	1 906	560	255
	Buiten „ „	Europeanen	4	1	1	1	—	—	1	1	1	1
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	22 824	17 336	8 829	7 053	8 444	3 994	2 184	2 436	906	512
Besoeki	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	2	2	5	2	9	14	13	21	22	47
		Vreemde Oosterlingen	139	129	66	195	741	709	522	653	213	121
		Inlanders	9 055	7 259	5 588	5 246	5 456	1 523	913	803	534	341
	Buiten „ „	Europeanen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	9 196	7 390	5 659	5 443	6 206	2 246	1 448	1 477	769	509
Banjoemas	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	—	1	3	—	3	1	3	11	14	3
		Vreemde Oosterlingen	254	436	415	213	900	948	394	619	221	90
		Inlanders	12 952	7 578	4 045	3 403	5 686	3 139	1 788	2 022	933	397
	Buiten „ „	Europeanen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	13 206	8 015	4 463	3 616	6 589	4 088	2 185	2 652	1 168	490
Kedoe	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	3	2	2	6	7	3	11	17	43	22
		Vreemde Oosterlingen	209	304	333	186	746	405	250	387	96	160
		Inlanders	10 839	6 484	3 496	2 628	3 733	2 205	1 114	1 311	544	366
	Buiten „ „	Europeanen	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	11 051	6 790	3 831	2 820	4 486	2 614	1 375	1 715	683	548
Jogjakarta	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	8	7	10	14	20	22	54	43	60	57
		Vreemde Oosterlingen	14	43	38	20	295	258	181	1 049	272	62
		Inlanders	—	24	284	256	862	555	223	182	138	13
	Buiten „ „	Europeanen	—	—	2	—	4	1	—	1	1	2
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	22	74	334	290	1 181	836	458	1 275	471	134
Soerakarta	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	1	13	4	3	16	15	10	41	41	34
		Vreemde Oosterlingen	204	394	382	133	912	332	190	330	137	85
		Inlanders	64	55	245	206	378	483	170	405	189	67
	Buiten „ „	Europeanen	9	4	3	1	1	1	2	1	2	1
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	278	466	634	343	1 307	831	372	777	369	187
Madioen	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	2	5	5	2	8	10	19	11	24	36
		Vreemde Oosterlingen	22	16	91	108	218	259	245	246	113	74
		Inlanders	3 852	3 056	3 721	2 347	1 777	2 850	1 490	736	1 071	743
	Buiten „ „	Europeanen	—	—	2	1	1	—	1	2	1	—
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	3 876	3 077	3 819	2 458	2 004	3 119	1 755	995	1 209	853

… f 1200	van f 1800 t/m f 2100	van f 2100 t/m f 2400	van f 2400 t/m f 2700	van f 2700 t/m f 3000	van f 3000 t/m f 3500	van f 3500 t/m f 4000	van f 4000 t/m f 4500	van f 4500 t/m f 5000	van f 5000 t/m f 6000	van f 6000 t/m f 7000	van f 7000 t/m f 8000	van f 8000 t/m f 9000	van f 9000 t/m f 10 000	van f 10 000 t/m f 12 000	van f 12 000 t/m f 15 000	van f 15 000 t/m f 20 000	van f 20 000 t/m f 25 000	van f 25 000 t/m f 30 000	van f 30 000 t/m f 35 000	van f 35 000 t/m f 40 000	van f 40 000 t/m f 50 000	van f 50 000 t/m f 60 000	van f 60 000 t/m f 80 000	van f 80 000 t/m f 100 000	van f 100 000 t/m f 150 000	van f 150 000 t/m f 200 000	van f 200 000 t/m f 500 000	van f 500 000 t/m f 1 000 000	van f 1 000 000 en hooger.	Totaal.
111	320	347	479	287	639	568	495	504	797	646	531	376	316	443	346	254	78	55	23	16	19	20	18	12	11	1	5	—	—	8 570
465	332	123	290	115	223	191	76	91	103	124	60	31	37	71	58	50	25	12	9	5	6	5	7	3	2	1	5	2	—	15 748
058	326	254	204	113	151	78	61	42	41	21	24	10	5	11	9	12	3	2	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	136 378
1	1	2	2	1	2	2	1	1	7	2	—	3	—	—	2	2	5	5	—	3	4	5	2	1	1	1	2	2	—	62
—	3	7	5	4	4	6	3	4	5	5	3	4	1	4	2	1	1	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	79
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
635	982	733	980	520	1019	845	636	642	953	798	618	424	359	529	417	319	112	74	35	26	29	30	27	16	14	3	12	4	—	160 837
66	106	86	126	91	206	210	186	166	292	261	163	128	83	137	113	80	26	16	9	8	2	5	9	—	—	—	1	—	—	3 078
190	109	46	101	22	56	63	44	35	38	37	14	12	7	16	6	8	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6 384
255	200	203	77	51	84	36	14	12	16	13	4	7	2	1	2	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	69 873
1	2	—	—	1	—	—	2	—	1	—	—	1	—	—	1	—	—	—	2	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	23
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
512	417	335	304	165	346	309	246	213	347	311	181	148	92	154	122	91	27	16	12	8	2	5	10	—	—	—	1	—	—	79 358
47	32	44	41	53	103	128	82	93	77	94	58	49	29	47	47	36	15	13	12	8	4	3	1	—	2	—	—	—	—	1 283
121	55	32	43	53	20	17	19	14	7	21	6	5	2	3	5	3	1	2	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	4 017
341	147	91	84	98	36	24	19	12	7	7	6	1	3	3	2	3	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	37 740
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
509	234	167	168	204	159	169	120	119	91	122	70	55	34	53	54	42	17	15	12	9	5	3	1	—	2	—	—	—	—	43 040
3	25	18	29	29	51	50	45	41	62	48	37	29	24	34	24	12	6	3	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	653
90	103	27	36	9	39	31	21	5	26	18	3	7	6	—	6	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5 003
397	166	111	96	58	73	43	35	15	21	16	10	4	4	—	—	5	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	43 231
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
490	294	156	161	96	163	124	101	61	109	82	50	40	34	34	30	17	8	3	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	48 887
22	35	39	42	22	66	62	88	82	112	100	71	51	42	50	51	19	10	3	1	2	—	1	—	1	—	—	—	—	—	1 142
160	35	34	37	32	25	31	19	26	23	12	9	12	4	12	6	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3 498
366	98	71	74	57	44	31	25	18	18	6	8	3	4	—	—	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	33 561
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
548	168	144	153	111	135	124	132	126	153	118	88	66	50	62	57	25	12	3	1	2	—	1	—	1	—	—	—	—	—	38 202
57	58	75	70	60	109	110	88	79	162	133	89	77	64	84	85	54	14	12	7	5	4	6	3	2	2	1	2	—	—	1 888
62	56	24	45	9	33	26	24	11	24	18	9	6	6	8	3	6	2	—	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	2 721
13	64	62	94	106	120	66	55	58	32	29	14	7	7	11	4	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3 431
2	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
134	178	161	209	175	262	202	168	148	218	180	112	90	77	103	92	61	17	12	8	6	5	6	3	2	2	1	2	—	—	8 053
34	75	58	69	62	107	114	113	90	128	103	83	60	34	65	70	54	23	6	5	1	6	3	4	—	1	—	—	—	—	1 660
85	41	25	33	12	30	20	12	10	11	9	8	3	3	4	3	3	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3 454
67	113	51	21	24	14	5	5	7	3	4	—	1	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 735
1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	27
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
187	229	134	123	98	152	139	130	107	142	116	91	64	39	70	73	57	23	7	6	1	6	3	4	—	1	—	—	—	—	7 876
36	45	31	36	29	60	35	42	44	82	65	34	21	25	38	24	12	2	2	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	817
74	39	28	24	27	32	11	7	3	2	4	—	—	—	2	1	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 625
743	187	76	70	45	63	38	32	19	24	14	6	5	—	—	—	2	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	22 612
—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
853	271	136	130	101	155	84	81	66	108	83	40	26	25	40	25	14	7	2	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	25 064

GEWESTEN.	Landaard der aangeslagenen.		van f 120 t/m f 150	van f 150 t/m f 200	van f 200 t/m f 250	van f 250 t/m f 300	van f 300 t/m f 400	van f 400 t/m f 500	van f 500 t/m f 600	van f 600 t/m f 800	van f 800 t/m f 1000	van f 1000 t/m f 1200
Kediri	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	3	5	1	1	11	7	5	32	23	20
		Vreemde Oosterlingen	82	258	200	182	666	633	461	682	330	173
		Inlanders	12 067	9 732	6 407	3 860	4 361	2 359	1 160	1 302	530	338
	Buiten „ „	Europeanen	—	1	—	—	2	2	—	—	—	—
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	12 152	9 996	6 608	4 043	5 040	3 001	1 626	2 016	883	531
Madoera	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	—	1	1	2	2	4	6	7	10	5
		Vreemde Oosterlingen	78	111	153	58	189	121	76	107	65	39
		Inlanders	15 372	11 885	6 926	3 948	5 612	2 129	1 608	1 364	634	326
	Buiten „ „	Europeanen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	15 450	11 997	7 080	4 008	5 803	2 254	1 690	1 478	709	370
Java en Madoera . .	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	81	129	125	126	346	304	342	861	1 076	1 006
		Vreemde Oosterlingen	4 183	6 006	5 689	4 324	16 826	12 381	9 610	27 881	6 603	3 529
		Inlanders	373720	180919	96 591	65 244	84 009	44 085	25 738	28 531	12 994	6 753
	Buiten „ „	Europeanen	13	7	8	3	10	8	4	10	10	7
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	377997	187061	102413	69 697	101191	56 778	35 694	57 283	20 684	11 295

BUITE…

GEWESTEN.	Landaard der aangeslagenen.		van f 120 t/m f 150	van f 150 t/m f 200	van f 200 t/m f 250	van f 250 t/m f 300	van f 300 t/m f 400	van f 400 t/m f 500	van f 500 t/m f 600	van f 600 t/m f 800	van f 800 t/m f 1000	van f 1000 t/m f 1200
Sumatra's Westkust	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	4	7	8	7	11	10	9	33	82	22
		Vreemde Oosterlingen	103	286	499	96	1 720	429	198	362	174	113
		Inlanders	25 605	106121	82 299	31 602	33 637	18 447	9 604	10 160	5 391	2 973
	Buiten „ „	Europeanen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	25 712	106414	82 806	31 705	35 368	18 886	9 811	10 555	5 647	3 108
Tapiannoeli	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	—	—	—	1	1	1	1	8	9	7
		Vreemde Oosterlingen	44	153	150	58	488	215	52	104	38	26
		Inlanders	49 383	50 961	31 139	15 059	20 677	4 844	3 603	844	334	182
	Buiten „ „	Europeanen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	49 427	51 114	31 289	15 118	21 166	5 060	3 656	956	381	215
Bengkoeloe	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	—	—	—	—	—	4	3	3	7	7
		Vreemde Oosterlingen	11	15	51	46	424	489	56	200	79	14
		Inlanders	5 016	8 608	9 847	10 078	25 292	6 992	1 695	1 302	430	185
	Buiten „ „	Europeanen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	5 027	8 623	9 898	10 124	25 716	7 485	1 754	1 505	516	206
Lamp. districten . .	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	—	—	—	—	—	3	2	5	2	2
		Vreemde Oosterlingen	29	34	59	54	663	142	36	155	63	29
		Inlanders	10 148	16 486	7 353	6 285	10 224	4 142	2 446	3 139	1 101	513
	Buiten „ „	Europeanen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	10 177	16 520	7 412	6 339	10 887	4 287	2 484	3 299	1 166	544
Palembang	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	—	—	—	—	—	—	—	—	5	3
		Vreemde Oosterlingen	34	38	88	460	2 237	2 288	1 024	917	218	89
		Inlanders	11 973	17 512	21 128	21 435	71 159	35 311	11 998	8 207	1 875	520
	Buiten „ „	Europeanen	—	—	1	—	1	2	1	—	—	1
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	12 007	17 550	21 217	21 895	73 397	37 601	13 023	9 124	2 098	613

van f 1200 t/m …	van f 1500 t/m f 1800	van f 1800 t/m f 2100	van f 2100 t/m f 2400	van f 2400 t/m f 2700	van f 2700 t/m f 3000	van f 3000 t/m f 3500	van f 3500 t/m f 4000	van f 4000 t/m f 4500	van f 4500 t/m f 5000	van f 5000 t/m f 6000	van f 6000 t/m f 7000	van f 7000 t/m f 8000	van f 8000 t/m f 9000	van f 9000 t/m f 10 000	van f 10 000 t/m f 12 000	van f 12 000 t/m f 15 000	van f 15 000 t/m f 20 000	van f 20 000 t/m f 25 000	van f 25 000 t/m f 30 000	van f 30 000 t/m f 35 000	van f 35 000 t/m f 40 000	van f 40 000 t/m f 50 000	van f 50 000 t/m f 60 000	van f 60 000 t/m f 80 000	van f 80 000 t/m f 100 000	van f 100 000 t/m f 150 000	van f 150 000 t/m f 200 000	van f 200 000 t/m f 500 000	van f 500 000 t/m f 1 000 000	van f 1 000 000 en hooger.	Totaal.
20	[illegible]	38	65	50	69	114	88	107	85	174	158	101	58	62	72	60	41	22	9	4	2	9	1	4	2	2	2	—	—	—	1 565
73	[illegible]	82	61	31	24	32	23	14	13	20	9	2	7	4	5	3	2	1	1	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	4 200
38	[illegible]	77	64	68	31	52	24	13	7	13	10	3	4	2	1	1	3	1	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	42 875
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
31	[illegible]	197	190	149	124	198	135	134	105	207	177	106	69	68	78	64	46	24	10	5	2	10	1	4	2	2	4	—	—	—	48 645
5	[illegible]	7	13	17	17	33	20	23	11	28	20	9	8	9	10	7	7	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	305
39	[illegible]	12	13	11	18	13	11	4	6	7	4	6	6	3	2	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 181
326	[illegible]	113	45	48	35	49	18	8	10	13	4	6	2	1	2	2	2	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	50 536
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
370	[illegible]	132	71	76	70	95	49	35	27	48	28	21	16	13	14	11	10	2	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	52 022
006	[illegible]	2109	1976	2324	2033	3820	3536	3197	2926	4847	3912	2873	2096	1686	2522	2040	1419	493	272	160	97	120	78	75	39	34	18	14	—	—	52 698
529	[illegible]	1809	1226	1306	909	1040	889	532	530	603	449	249	196	231	210	162	128	57	41	29	18	16	8	18	5	5	4	5	2	—	112 924
753	[illegible]	2761	1896	1603	1203	1148	676	484	363	345	209	139	79	52	51	35	55	19	7	7	2	3	1	—	1	1	—	—	—	—	939 337
7	10	3	3	3	6	7	3	4	3	10	4	2	7	2	2	6	7	9	8	5	5	7	8	4	2	2	2	3	2	—	222
—	4	3	7	5	4	4	6	3	4	5	5	3	4	1	4	2	1	1	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	80
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
295	[illegible]	0785	5108	5241	4155	6019	5110	4220	3826	5810	4579	3266	2382	1972	2789	2245	1610	579	328	201	124	146	95	97	47	42	24	22	4	—	1 105 261

ITE GEWESTEN.

van f 1200 t/m …	van f 1500 t/m f 1800	van f 1800 t/m f 2100	van f 2100 t/m f 2400	van f 2400 t/m f 2700	van f 2700 t/m f 3000	van f 3000 t/m f 3500	van f 3500 t/m f 4000	van f 4000 t/m f 4500	van f 4500 t/m f 5000	van f 5000 t/m f 6000	van f 6000 t/m f 7000	van f 7000 t/m f 8000	van f 8000 t/m f 9000	van f 9000 t/m f 10 000	van f 10 000 t/m f 12 000	van f 12 000 t/m f 15 000	van f 15 000 t/m f 20 000	van f 20 000 t/m f 25 000	van f 25 000 t/m f 30 000	van f 30 000 t/m f 35 000	van f 35 000 t/m f 40 000	van f 40 000 t/m f 50 000	van f 50 000 t/m f 60 000	van f 60 000 t/m f 80 000	van f 80 000 t/m f 100 000	van f 100 000 t/m f 150 000	van f 150 000 t/m f 200 000	van f 200 000 t/m f 500 000	van f 500 000 t/m f 1 000 000	van f 1 000 000 en hooger.	Totaal.
22	[illegible]	76	66	69	52	112	102	97	99	162	100	101	72	68	68	62	26	6	7	1	4	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 662
113	[illegible]	47	37	35	19	31	21	17	7	20	8	14	8	2	3	11	3	1	3	1	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	4 445
973	[illegible]	714	338	241	184	136	84	39	30	25	18	12	5	5	12	5	1	—	1	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	331 245
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
108	[illegible]	837	441	345	255	279	207	153	136	207	126	127	85	75	83	78	30	7	11	2	5	2	2	—	—	—	—	1	—	—	337 352
7	[illegible]	4	11	25	13	17	13	18	11	32	21	13	11	9	11	10	5	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	263
26	[illegible]	11	6	3	5	9	11	3	4	2	5	3	1	2	1	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1 435
182	[illegible]	45	26	32	19	26	17	14	4	4	2	2	1	—	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	177 440
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
215	[illegible]	60	43	60	37	52	41	35	19	38	28	18	13	11	13	14	6	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	179 138
7	[illegible]	6	10	4	11	14	20	25	29	36	44	20	13	10	17	9	8	3	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	314
14	[illegible]	24	12	10	9	10	9	7	6	2	1	3	—	1	2	1	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 580
185	[illegible]	40	20	14	11	6	9	5	7	8	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	69 782
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
206	[illegible]	70	42	28	31	30	38	37	42	46	45	23	13	11	20	10	10	3	1	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	71 676
2	[illegible]	6	8	7	6	12	22	27	21	24	26	16	8	10	12	8	4	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	247
29	[illegible]	20	26	13	4	9	13	3	6	10	5	—	1	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 445
513	[illegible]	132	48	32	16	14	14	9	7	8	6	6	3	5	8	5	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	62 912
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
544	[illegible]	158	82	52	26	35	49	39	34	42	37	22	12	16	20	13	5	3	2	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	64 604
3	[illegible]	20	15	20	16	45	43	53	55	95	88	90	59	50	62	67	36	6	4	1	1	—	1	—	—	1	—	—	—	—	862
89	[illegible]	96	37	48	15	65	36	49	21	31	27	10	10	6	7	8	5	6	3	2	4	2	—	1	—	—	—	—	—	—	8 282
520	[illegible]	167	84	91	42	55	46	31	12	29	22	11	6	4	6	5	3	2	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	202 521
1	—	—	3	—	—	—	—	—	—	2	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	16
—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
—	—	—	—	—	—	—	—	8	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12
613	[illegible]	283	139	159	73	165	125	142	88	158	138	112	75	60	75	80	44	14	7	4	5	2	1	1	—	2	—	—	—	—	211 694

GEWESTEN.	Landaard der aangeslagenen.		van f 120 t/m f 150	van f 150 t/m f 200	van f 200 t/m f 250	van f 250 t/m f 300	van f 300 t/m f 400	van f 400 t/m f 500	van f 500 t/m f 600	van f 600 t/m f 800	van f 800 t/m f 1000	van f 1000 t/m f 1200
Djambi	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	—	—	—	—	1	—	—	3	4	2
		Vreemde Oosterlingen	47	161	91	898	208	54	119	65	64	47
		Inlanders	14 681	6 959	6 658	2 978	3 472	986	315	191	101	32
	Buiten „ „	Europeanen . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	14 728	7 120	6 749	3 876	3 681	1 040	434	259	169	81
Oostkust van Sumatra	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	—	2	2	1	5	5	4	42	78	49
		Vreemde Oosterlingen	347	8 898	7 016	6 237	23 055	19 817	4 364	6 221	1 339	819
		Inlanders	846	61 656	115270	3 580	7 577	2 029	721	950	329	221
	Buiten „ „	Europeanen	—	—	—	—	—	—	—	2	2	—
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	1 193	70 556	122288	9 818	30 637	21 851	5 089	7 215	1 748	1 089
Atjeh en onderhoorigheden	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	1	1	2	1	5	16	22	26	28	15
		Vreemde Oosterlingen	14	54	134	96	2 388	2 182	409	569	275	235
		Inlanders	1 115	7 139	21 143	7 034	6 699	2 047	942	899	417	242
	Buiten „ „	Europeanen	1	—	—	—	—	—	—	4	—	—
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	2	1	1	—	3	—	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	1 131	7 194	21 279	7 133	9 093	4 246	1 373	1 501	720	492
Riau en onderhoorigheden	In Ned.-Indie gevestigden	Europeanen	—	—	—	2	2	5	1	9	6	6
		Vreemde Oosterlingen	612	352	916	946	4 041	3 878	807	615	262	192
		Inlanders	3 968	6 904	9 522	2 576	3 034	719	465	279	175	85
	Buiten „ „	Europeanen	—	—	—	12	25	55	43	19	12	2
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	132	15	1	14	14	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	4 580	7 256	10 438	3 536	7 234	4 672	1 317	936	469	285
Bangka en onderhoorigheden	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	—	—	—	—	3	1	5	31	7	4
		Vreemde Oosterlingen	—	78	71	4 435	24 927	3 297	694	88	465	130
		Inlanders	483	1 965	6 128	6 214	5 386	1 184	27	146	157	42
	Buiten „ „	Europeanen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	483	2 043	6 199	10 649	30 316	4 482	726	265	629	176
Belitoeng	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
		Vreemde Oosterlingen	11	2 581	54	9 313	5 911	461	980	280	106	93
		Inlanders	894	729	2 861	2 276	3 035	1 248	761	463	120	88
	Buiten „ „	Europeanen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	905	3 310	2 915	11 589	8 948	1 709	1 741	743	226	183
Westerafdeeling van Borneo	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	—	—	—	—	1	2	4	19	17	10
		Vreemde Oosterlingen	257	452	526	780	1 875	6 502	8 723	5 089	1 047	801
		Inlanders	4 160	6 739	3 365	595	1 155	620	163	160	77	40
	Buiten „ „	Europeanen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	4 417	7 191	3 891	1 375	3 031	7 124	8 890	5 268	1 141	851
Zuider- en Oosterafd. van Borneo . . .	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	—	—	—	—	1	2	6	10	13	9
		Vreemde Oosterlingen	101	162	413	3 402	2 475	2 971	725	1 004	430	450
		Inlanders	30 128	59 193	48 955	11 984	12 908	2 269	1 199	837	458	198
	Buiten „ „	Europeanen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	30 229	59 355	49 368	15 386	15 384	5 242	1 930	1 851	901	657

… f 1200	van f 1800 t/m f 2100	van f 2100 t/m f 2400	van f 2400 t/m f 2700	van f 2700 t/m f 3000	van f 3000 t/m f 3500	van f 3500 t/m f 4000	van f 4000 t/m f 4500	van f 4500 t/m f 5000	van f 5000 t/m f 6000	van f 6000 t/m f 7000	van f 7000 t/m f 8000	van f 8000 t/m f 9000	van f 9000 t/m f 10 000	van f 10 000 t/m f 12 000	van f 12 000 t/m f 15 000	van f 15 000 t/m f 20 000	van f 20 000 t/m f 25 000	van f 25 000 t/m f 30 000	van f 30 000 t/m f 35 000	van f 35 000 t/m f 40 000	van f 40 000 t/m f 50 000	van f 50 000 t/m f 60 000	van f 60 000 t/m f 80 000	van f 80 000 t/m f 100 000	van f 100 000 t/m f 150 000	van f 150 000 t/m f 200 000	van f 200 000 t/m f 500 000	van f 500 000 t/m f 1 000 000	van f 1 000 000 en hooger.	Totaal.
2	1	2	2	3	3	6	5	5	7	9	8	4	5	3	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	81
47	29	12	20	9	9	8	7	—	10	4	2	4	3	2	4	1	4	2	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1 945
32	20	9	6	12	6	2	8	2	7	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	36 497
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
81	50	23	28	24	18	16	20	7	24	15	11	8	8	5	6	3	4	2	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	38 523
49	94	51	120	55	144	134	208	292	483	459	402	293	297	329	277	198	72	34	24	15	22	11	13	2	2	1	—	—	—	4 585
319	442	148	237	93	187	102	91	47	72	48	22	19	14	29	7	10	3	1	1	1	1	2	—	—	1	1	—	—	—	81 122
221	155	67	50	32	42	26	24	12	11	3	3	1	2	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	194 058
—	—	1	2	—	3	1	—	—	4	—	—	1	3	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	21
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
089	691	267	409	180	376	263	323	351	570	510	427	314	316	359	284	209	75	36	25	16	23	13	13	2	3	2	—	—	—	279 786
15	28	26	20	32	38	37	38	55	108	99	109	79	39	59	40	25	11	7	—	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1 030
235	55	46	47	29	18	21	24	15	16	12	9	1	2	—	2	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6 784
242	99	43	31	17	37	17	15	8	10	2	3	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	48 358
—	—	—	—	—	1	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9
—	—	—	5	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	17
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
492	182	115	103	78	94	76	77	79	135	113	121	84	41	59	42	28	11	7	—	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	56 198
6	2	4	3	8	8	11	12	19	29	24	17	10	6	20	10	7	—	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	233
192	72	41	30	30	35	25	30	22	11	30	5	8	3	8	3	5	6	1	8	1	5	—	—	—	—	—	—	—	—	13 402
85	27	19	10	8	19	12	4	1	2	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	27 945
2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	168
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	176
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
285	101	64	43	46	62	48	46	42	42	55	23	18	9	28	13	12	6	2	9	2	5	—	—	—	—	—	—	—	—	41 924
4	5	9	12	13	11	29	20	26	38	16	23	19	6	11	4	7	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	306
130	—	20	4	29	31	9	32	53	—	1	—	18	—	210	—	17	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	35 071
42	17	12	14	14	9	2	8	3	2	2	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	21 866
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
176	22	41	30	56	51	40	60	82	40	19	26	37	6	221	4	24	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	57 243
2	1	1	4	4	5	12	15	14	33	25	29	20	14	11	11	6	2	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	214
93	29	32	8	8	15	11	15	6	9	5	3	2	—	3	2	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	20 063
88	21	16	11	4	8	5	2	1	1	1	1	2	—	2	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12 665
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
183	51	49	23	16	28	28	32	21	43	31	33	24	14	16	16	6	2	2	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	32 944
10	13	3	7	8	9	11	8	16	25	23	19	10	14	13	8	6	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	264
801	402	176	341	102	120	186	90	50	83	39	11	14	9	29	11	24	2	4	6	5	3	—	1	2	—	—	—	—	—	28 666
40	11	12	4	1	2	1	2	2	1	—	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	17 171
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
851	426	191	352	111	131	198	100	68	109	62	31	25	24	42	19	30	3	5	6	5	3	—	1	2	—	—	—	—	—	46 101
9	7	7	7	9	7	11	16	26	38	29	41	32	24	41	37	28	7	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	428
450	120	69	38	23	32	30	36	6	17	12	4	8	6	6	4	5	1	1	2	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	13 081
198	64	62	32	16	23	26	6	8	11	2	1	1	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	168 626
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
657	191	138	77	48	62	67	58	40	66	43	46	41	30	49	41	33	8	3	3	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	182 135

GEWESTEN.	Landaard der aangeslagenen.		van f 120 t/m f 150	van f 150 t/m f 200	van f 200 t/m f 250	van f 250 t/m f 300	van f 300 t/m f 400	van f 400 t/m f 500	van f 500 t/m f 600	van f 600 t/m f 800	van f 800 t/m f 1000	van f 1000 t/m f 1200
Manado	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	3	4	6	4	13	8	27	20	17	18
		Vreemde Oosterlingen	35	85	142	77	738	551	459	1 023	288	152
		Inlanders	16 869	27 134	16 904	8 272	7 870	1 928	1 023	1 094	433	197
	Buiten „ „	Europeanen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	16 907	27 223	17 052	8353	8 621	2 487	1 509	2 137	738	367
Selebes en onderhoorigheden	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	4	7	3	5	16	10	13	63	50	38
		Vreemde Oosterlingen	33	244	316	699	937	2 141	986	1 170	862	462
		Inlanders	27 419	60 360	67 783	17 544	29 605	12 286	1 931	1 876	625	368
	Buiten „ „	Europeanen	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	27 456	60 611	68 102	18 248	30 558	14 437	2 931	3 109	1 537	868
Amboina	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	28	40	69	41	85	76	40	88	51	27
		Vreemde Oosterlingen	120	120	132	86	419	418	622	210	105	31
		Inlanders	7 386	18 006	11 786	12 474	19 320	4 777	1 691	135	31	21
	Buiten „ „	Europeanen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	7 534	18 166	11 987	12 601	19 824	5 271	2 353	433	187	79
Timor en onderhoorigheden	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	3	4	3	4	5	11	40	29	7	5
		Vreemde Oosterlingen	55	158	96	271	451	385	239	317	150	73
		Inlanders	293	1 885	2 762	1 736	856	824	347	225	139	80
	Buiten „ „	Europeanen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	351	2 047	2 861	2 011	1 312	1 220	626	571	296	158
Bali en Lombok . .	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	—	—	—	—	3	—	—	2	2	3
		Vreemde Oosterlingen	177	643	360	279	688	375	251	226	127	87
		Inlanders	70 779	114014	51 571	9 291	5 833	1 349	546	412	143	118
	Buiten „ „	Europeanen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	70 956	114657	51 931	9 570	6 524	1 724	797	640	272	208
Nieuw-Guiné . . .	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—
		Vreemde Oosterlingen	2	6	9	8	62	81	82	150	49	16
		Inlanders	3	148	105	20	2 686	541	263	256	139	57
	Buiten „ „	Europeanen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	5	154	114	28	2 748	622	345	406	189	73
Buitengewesten . .	In Ned.-Indië gevestigden	Europeanen	43	65	93	66	152	154	177	391	386	229
		Vreemde Oosterlingen	2 032	14 520	11 123	28 241	73 707	46 676	20 826	18 765	6 141	3 859
		Inlanders	281149	572519	516579	171033	270425	102543	39 740	31 575	12 475	6 162
	Buiten „ „	Europeanen	1	—	1	12	26	57	45	25	14	3
		Vreemde Oosterlingen	—	—	—	2	135	16	1	17	14	—
		Inlanders	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		Totaal . . .	283225	587104	527796	199354	344445	149446	60 789	50 773	19 030	10 253

… f 1200	van f 1500 t/m f 1800	van f 1800 t/m f 2100	van f 2100 t/m f 2400	van f 2400 t/m f 2700	van f 2700 t/m f 3000	van f 3000 t/m f 3500	van f 3500 t/m f 4000	van f 4000 t/m f 4500	van f 4500 t/m f 5000	van f 5000 t/m f 6000	van f 6000 t/m f 7000	van f 7000 t/m f 8000	van f 8000 t/m f 9000	van f 9000 t/m f 10 000	van f 10 000 t/m f 12 000	van f 12 000 t/m f 15 000	van f 15 000 t/m f 20 000	van f 20 000 t/m f 25 000	van f 25 000 t/m f 30 000	van f 30 000 t/m f 35 000	van f 35 000 t/m f 40 000	van f 40 000 t/m f 50 000	van f 50 000 t/m f 60 000	van f 60 000 t/m f 80 000	van f 80 000 t/m f 100 000	van f 100 000 t/m f 150 000	van f 150 000 t/m f 200 000	van f 200 000 t/m f 500 000	van f 500 000 t/m f 1 000 000	van f 1 000 000 en hooger.	Totaal.
18	19	29	13	25	26	31	38	28	34	43	47	31	33	16	24	16	13	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	621
152	67	76	17	40	4	51	16	21	15	12	24	3	5	—	4	2	4	2	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3 985
197	122	55	47	32	38	42	16	6	7	16	4	4	—	1	5	3	5	4	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	82 370
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
367	[illegible]	160	77	97	68	124	70	55	56	71	75	38	38	17	33	21	22	8	2	—	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	86 976
38	[illegible]	63	70	80	73	85	71	80	84	82	84	45	38	52	51	22	13	7	3	2	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1 358
462	[illegible]	195	92	78	38	60	49	38	31	20	16	11	11	3	1	8	9	5	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	9 002
368	[illegible]	157	74	54	49	41	33	12	8	10	4	5	4	4	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	220 672
—	—	—	—	4	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	8
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
868	[illegible]	415	236	216	160	186	153	130	123	112	105	61	53	59	52	30	23	12	3	2	2	1	1	1	—	—	1	—	—	—	231 040
27	[illegible]	10	53	27	18	25	19	30	30	22	22	19	20	23	12	5	4	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1 000
31	[illegible]	87	32	25	23	33	17	16	8	6	3	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 805
21	[illegible]	51	12	6	11	2	3	3	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	76 010
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
79	[illegible]	148	97	58	52	60	39	49	39	28	25	20	22	23	12	5	4	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	79 815
5	[illegible]	5	8	4	8	10	18	18	16	24	21	12	18	8	9	8	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	318
73	[illegible]	41	22	8	12	17	10	9	5	11	5	3	2	1	3	1	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 442
80	[illegible]	20	12	13	5	4	2	—	1	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9 288
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
158	[illegible]	66	42	25	25	31	30	27	22	36	27	16	20	9	12	9	4	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12 048
3	[illegible]	6	12	1	7	16	13	9	10	11	13	8	9	2	5	1	6	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	147
87	[illegible]	42	25	16	15	19	7	17	8	10	6	4	11	1	8	5	—	—	—	—	1	—	1	—	1	—	—	—	—	—	3 553
118	[illegible]	31	16	12	8	17	25	4	2	1	1	1	1	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	254 292
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
208	[illegible]	79	53	29	30	52	45	30	20	22	20	13	21	4	13	6	6	1	—	1	1	—	1	—	1	—	—	—	—	—	257 992
—	[illegible]	1	3	4	2	6	13	5	3	6	6	8	4	3	5	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	78
16	[illegible]	8	3	3	1	1	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	510
57	[illegible]	14	4	1	—	3	1	1	1	4	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4 784
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
73	[illegible]	23	10	8	3	10	14	6	4	11	7	8	4	4	5	2	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5 372
229	[illegible]	377	372	441	364	598	623	712	845	1298	1156	1011	752	656	763	599	400	123	65	30	25	27	13	13	2	4	1	—	—	—	14 011
3 859	[illegible]	1796	853	1004	468	752	581	505	310	343	251	108	125	55	316	71	91	31	16	24	14	11	3	5	3	1	2	1	—	—	239 618
5 162	[illegible]	1840	921	686	487	492	341	193	117	151	72	56	28	23	38	23	10	7	1	2	2	2	2	—	—	1	—	—	—	—	2 018 502
3	[illegible]	—	4	6	—	4	2	—	1	6	2	1	1	3	—	—	1	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	222
—	[illegible]	—	—	5	—	—	—	1	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	196
—	—	—	—	—	—	—	—	8	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12
0 253	[illegible]	4013	2150	2142	1319	1846	1547	1419	1273	1800	1481	1176	907	737	1117	693	502	161	83	56	41	41	18	18	5	6	3	1	—	—	2 272 561

IV. [illegible]

a. *Splitsing van den aanslag naar gelang van het* [illegible]

GEWESTEN.	1922. (Verbeterde op[illegible]			
	Aanslag wegens onroerende goe[illegible]			
	eigendom.	agrarisch eigendom	opstal	erfpacht.
JAVA [illegible]				
Banten	f 22 339,64	—	f 654,54	f 64 449,[illegible]
Batavia	1 458 616,84	—	30 878,60	14 644,[illegible]
Preanger-Regentschappen	222 908,22	f 247,89	9 741,23	854 628,[illegible]
Tjerebon	92 565,08	22,05	2 991,70	11 680,[illegible]
Pekalongan	126 951,08	43,26	3 424,81	31 438,[illegible]
Semarang	382 143,16	—	12 914,50	42 961,[illegible]
Rembang	56 868,27	—	15 557,40	1,[illegible]
Soerabaja	781 054,58	336,96	28 339,97	8 716,[illegible]
Pasoeroean	172 760,49	88,92	26 689,66	303 708,[illegible]
Besoeki	52 480,05	437,51	29 921,18	274 429,[illegible]
Banjoemas	53 091,12	—	2 138,83	43 721,[illegible]
Kedoe	66 100,56	—	5 421,84	7 790,[illegible]
Jogjakarta	33 907,18	—	7 565,99	—
Soerakarta	21 239,16	—	14 793,20	—
Madioen	31 667,78	5,85	1 352,74	6 492,[illegible]
Kediri	94 094,70	—	14 934,19	308 697,[illegible]
Madoera	14 676,51	—	1 303,40	—
Totalen	f 3 683 464,42	f 1 182,44	f 208 623,78	f 1 973 361,[illegible]
BUIT[illegible]				
Sumatra's Westkust	f 79 548,88	—	f 962,94	f 13 989,[illegible]
Tapiannoeli	469,41	—	0,06	28 396,[illegible]
Bengkoeloe	12 647,16	—	5 179,22	13 171,[illegible]
Lampoengsche districten	9 592,76	—	193,62	30 537,[illegible]
Palembang	55 185,05	—	12 482,80	23 991,[illegible]
Djambi	5 718,52	—	117,06	1 345,[illegible]
Oostkust van Sumatra	2 643,18	—	35,16	1 494,[illegible]
Atjeh en onderhoorigheden	44 867,45	—	1 699,56	7 462,[illegible]
Belitoeng	10 197,83	—	9,—	577,[illegible]
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	23 601,83	—	1 223,05	15 249,[illegible]
Manado	46 169,90	—	144,21	5 995,[illegible]
Selebes en onderhoorigheden	100 730,15	—	1 154,58	1 114,[illegible]
Amboina	46 590,61	—	929,90	2 168,[illegible]
Ternate en onderhoorigheden	13 995,36	—	—	335,[illegible]
Timor en onderhoorigheden	6 555,12	—	—	—
Bali en Lombok	28 662,24	—	639,18	—
Bangka en onderhoorigheden	11 589,69	—	—	—
Nieuw-Guiné	—	—	—	—
Riau en onderhoorigheden	4 848,87	—	—	96,[illegible]
Westerafdeeling van Borneo	20 035,38	—	—	—
Totalen	f 523 649,39	—	f 24 770,34	f 145 930,[illegible]

DING.

op de verpondingsplichtige perceelen uitgeoefend.

de 10 landsopcenten.)		1923. (*Zonder* de 10 Landsopcenten.)					
met recht van:		Aanslag wegens onroerende goederen, bezeten met recht van:					
gebruik, gebruik bewoning.	Totaal.	eigendom.	agrarisch eigendom.	opstal.	erfpacht.	vruchtgebruik, gebruik of bewoning.	Totaal.
ADOERA.							
96,30	f 87 539,48	f 18 803,47	—	f 614,25	—	f 100,80	f 19 518,52
8 414,13	1 512 554,04	810 776,01	—	24 884,85	f 9 407,58	6 342,—	851 410,44
330,—	1 087 855,60	324 585,45	f 224,43	6 127,31	—	1 094,01	332 031,20
0,06	107 259,37	93 851,15	63,—	2 800,56	429,84	0,06	97 144,61
31,68	161 889,33	123 952,12	4,50	1 968,04	276,71	21,25	126 222,62
204,51	438 223,79	243 905,54	—	10 670,98	—	648,15	255 224,67
—	72 427,53	18 324,84	—	10 926,18	—	—	29 251,02
5 040,21	823 488,37	457 591,42	76,50	12 530,12	—	103,50	470 301,54
868,31	504 116,07	—	—	11,76	—	—	11,76
11,70	357 279,91	24 065,29	192,81	9 145,50	—	—	33 403,60
2,25	98 953,84	30 888,08	—	967,14	—	—	31 855,22
36,—	79 349,11	110 819,15	—	5 892,55	—	59,40	116 771,10
—	41 473,17	54 500,28	—	32 134,—	—	387,—	87 021,28
—	36 032,36	27 747,36	—	17 871,87	—	—	45 619,23
35,28	39 554,07	44 852,38	32,40	1 871,59	—	35,28	46 791,65
0,10	417 726,89	61 368,12	—	8 258,40	—	0,30	69 626,82
—	15 979,91	17 269,03	—	1 109,52	—	—	18 378,55
15 070,53	f 5 881 702,84	f 2 463 299,69	f 593,64	f 147 784,62	f 10 114,13	f 8 791,75	f 2 630 583,83
WESTEN.							
123,41	f 94 624,29	f 103 869,65	—	f 9,—	—	f 283,56	f 104 162,21
—	28 866,27	519,54	—	36,06	—	—	555,60
4,26	31 002,05	18 137,16	—	3 765,47	—	4,26	21 906,89
167,61	40 491,62	12 468,24	—	229,05	—	216,—	12 913,29
0,06	91 659,87	64 566,83	—	8 393,67	—	0,06	72 960,56
—	7 180,78	11 035,29	—	4,50	—	—	11 039,79
—	4 173,12	2 487,—	—	50,16	—	—	2 537,16
—	54 029,95	52 817,13	—	2 035,38	—	—	54 852,51
—	10 784,33	9 011,91	—	45,—	—	—	9 056,91
90,—	40 164,—	35 248,96	—	1 705,05	f 259,41	—	37 213,42
—	52 309,42	68 484,35	—	68,82	—	—	68 553,17
—	102 999,08	145 061,25	—	20,25	—	—	145 081,50
—	49 689,36	28 001,76	—	1 061,76	—	0,06	29 063,58
—	14 334,15	8 217,03	—	—	—	—	8 217,03
—	6 555,12	—	—	—	—	—	—
—	29 301,42	24 617,05	—	464,11	—	—	25 081,16
—	11 589,69	14 149,12	—	—	—	—	14 149,12
—	—	1 332,72	—	—	—	—	1 332,72
—	4 945,62	5 437,41	—	—	—	—	5 437,41
—	20 035,38	20 123,16	—	—	—	—	20 123,16
385,34	f 694 735,52	f 625 585,56	—	f 17 888,28	f 259,41	f 503,94	f 644 237,19

b. *Aantal aangeslagenen en*

GEWESTEN.	Aantal aangeslagenen.						Aanslag
	Naamlooze vennootschappen en andere lichamen.	Europeanen.	Chineezen.	Andere Vreemde Oosterlingen.	Inlanders.	Totaal.	in eigendom.
JAVA							
Banten	74	67	503	47	19	710	f 22 339,64
Batavia	2 083	2 465	6 813	2 683	1 650	15 694	1 458 616,84
Preanger-Regentschappen	1 738	2 340	1 983	53	200	6 314	222 908,22
Tjerebon	317	181	2 945	382	172	3 997	92 565,08
Pekalongan	391	256	2 667	704	133	4 151	126 951,08
Semarang	1 555	1 484	5 203	418	505	9 165	382 143,16
Rembang	292	115	3 500	48	70	4 025	56 868,27
Soerabaja	1 337	1 045	2 504	2 169	741	7 796	781 054,58
Pasoeroean	762	1 786	2 451	449	296	5 744	172 760,49
Besoeki	2 591	431	740	384	260	4 406	52 480,05
Banjoemas	378	182	1 408	32	23	2 023	53 091,12
Kedoe	386	558	2 634	5	119	3 702	66 100,56
Jogjakarta	69	316	277	4	69	735	33 907,18
Soerakarta	132	265	530	29	20	976	21 239,16
Madioen	203	276	816	6	65	1 366	31 667,78
Kediri	827	400	1 991	2	87	3 307	94 094,70
Madoera	152	64	917	204	53	1 390	14 676,51
Totalen	13 287	12 231	37 882	7 619	4 482	75 501	f 3 683 464,42
BUIT							
Sumatra's Westkust	312	359	725	124	460	1 980	f 79 548,88
Tapiannoeli	11	1	37	—	1	50	469,41
Bengkoeloe	57	94	331	8	302	792	12 647,16
Lampoengsche districten	48	28	204	18	15	313	9 592,76
Palembang	148	32	490	342	276	1 288	55 185,05
Djambi	9	20	147	20	1	197	5 718,52
Oostkust van Sumatra	6	12	296	7	7	328	2 643,18
Atjeh en onderhoorigheden	300	83	431	93	341	1 248	44 867,45
Belitoeng	16	4	271	—	1	292	10 197,83
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	101	53	237	89	34	514	23 601,83
Manado	137	207	515	99	350	1 308	46 169,90
Selebes en onderhoorigheden	355	234	1 030	63	297	1 979	100 730,15
Aboina	114	479	149	237	706	1 685	46 590,61
Ternate en onderhoorigheden	31	102	86	51	91	361	13 995,36
Timor en onderhoorigheden	2	52	238	50	34	376	6 555,12
Bali en Lombok	68	17	308	125	24	542	28 662,24
Bangka en onderhoorigheden	34	5	586	2	7	634	11 589,69
Nieuw-Guiné	—	—	—	—	—	—	—
Riau en onderhoorigheden	—	41	213	17	109	380	4 848,87
Westerafdeeling van Borneo	63	23	306	8	21	421	20 035,38
Totalen	1 812	1 846	6 600	1 353	3 077	14 688	f 523 649,39

...rende goederen bezeten:			Totaal bedrag van den aanslag.	Het totaal bedrag van den aanslag beliep over:				
in erfpacht.	in agrarisch eigendom.	met recht van vruchtgebruik of bewoning.		Naamlooze vennootschappen en andere lichamen.	Europeanen.	Chineezen.	Andere Vreemde Oosterlingen.	Inlanders.
...MADOERA.								
f 64 449,—	—	f 96 30	f 87 539,48	f 70 476,99	f 1 621,77	f 12 938,73	f 2 140,91	f 361,08
14 644,47	—	8 414,13	1 512 554,04	775 383,72	270 909,97	279 462,89	170 104,19	16 693,27
854 628,26	f 247,89	330,—	1 087 855,60	915 972,30	98 184,27	59 717,—	2 203,55	11 778,48
11 680,48	22,05	0,06	107 259,37	32 992,16	5 707,82	55 816,75	9 384,58	3 358,06
31 438,50	43,26	31,68	161 889,33	87 694,89	8 310,66	42 773,31	20 723,70	2 386,77
42 961,62	—	204,51	438 223,79	176 101,49	58 688,15	133 772,31	14 752,95	54 908,89
1,86	—	—	72 427,53	18 301,35	2 929,78	49 588,02	964,74	643,64
8 716,65	336,96	5 040,21	823 488,37	359 966,43	128 088,30	185 729,83	130 399,86	19 303,95
303 708,69	88,92	868,31	504 116,07	373 012,56	57 613,10	61 928,50	7 608,45	3 953,46
274 429,47	437,51	11,70	357,279,91	318 348,40	13 952,84	15 664,74	6 376,61	2 937,32
43 721,64	—	2,25	98 953,84	76 449,15	5 164,99	16 416,33	632,40	290,97
7 790,71	—	36,—	79 349,11	24 319,74	13 290,56	40 028,23	73,41	1 637,17
—	—	—	41 473,17	7 280,64	16 977,28	14 467,18	141,75	2 606,32
—	—	—	36 032,36	4 998,64	11 516,32	17 434,72	977,75	1 104,93
6 492,42	5,85	35,28	39 554,07	15 527,62	6 288,61	16 087,75	177,30	1 472,79
308 697,90	—	0,10	417 726,89	343 984,82	13 186,57	58 540,67	67,50	1 947,33
—	—	—	15 979,91	2 177,27	1 348,60	9 201,16	2 430,14	822,74
f 1 973 361,67	f 1 182,44	f 15 070,53	f 5 881 702,84	f 3 602 988,17	f 713 779,59	f 1 069 568,12	f 369 159,79	f 126 207,17
...GEWESTEN.								
13 989,06	—	f 123,41	f 94 624,29	f 39 444,73	f 17 195,65	f 22 213,91	f 2 900,15	f 12 869,85
28 396,80	—	—	28 866,27	28 413,27	90,—	349,50	—	13,50
13 171,41	—	4,26	31 002,05	17 007,37	2 383,04	8 191,17	111,57	3 308,90
30 537,63	—	167,61	40 491,62	31 578,68	925,08	7 182,36	355,05	450,45
23 991,96	—	0,06	91 659,87	41 162,79	1 143,45	24 585,21	16 585,75	8 182,67
1 345,20	—	—	7 180,78	202,86	1 665,50	4 721,31	537,11	54,—
1 494,78	—	—	4 173,12	137,55	294,27	3 554,79	64,50	122,01
7 462,94	—	—	54 029,95	23 768,64	3 814,49	16 427,72	2 626,40	7 392,70
577,50	—	—	10 784,33	894,53	0,24	9 853,56	—	36,—
					5 348,—	12 688,—	5 674,—	2 366,—
15 249,12	—	90,—	40 164,—	14 088,—	7 477,23	18 856,43		
5 995,31	—	—	52 309,42	17 151,16			2 778,43	6 046,17
1 114,35	—	—	102 999,08	25 804,40	14 127,83	40 936,02	2 893,17	19 237,66
2 168,85	—	—	49 689,36	14 798,49	20 539,70	3 361,89	5 464,73	5 524,55
338,79	—	—	14 334,15	2 406,69	4 306,56	2 914,26	1 716,75	2 989,89
—	—	—	6 555,12	0,12	1 010,28	4 477,41	538,35	528,96
—	—	—	29 301,42	5 461,50	588,87	17 094,59	5 384,89	771,57
—	—	—	11 589,69	788,80	176,62	10 542,86	19,25	62,16
—	—	—	—	—	—	—	—	—
96,75	—	—	4 945,62	—	1 151,08	3 371,51	141,87	281,16
—	—	—	20 035,38	4 269,66	1 174,56	13 583,16	301,50	706,50
f 145 930,45	—	f 385,34	f 694 735,52	f 267 379,24	f 83 412,45	f 224 905,66	f 48 093,47	f 70 944,70

V. BELASTING OP HET SLACHTEN VAN RUNDER…

GEWESTEN.	1922. Aantal verbruikte slachtbriefjes. Voor het slachten van runderen.	buffels.	Totaal.	Noodslachtbriefjes (roode).	Voor het slachten van paarden.	Noodslachtbriefjes (groene).	1923. Voor het slachten van runderen.	buffels.	Totaal.	Noodslachtbriefjes (roode).	Voor het slachten van paarden.
Banten	82	13 529	13 611	7	1	—	105	13 537	13 642	170	—
Batavia	15 026	29 176	44 202	20	112	—	15 954	31 719	47 673	44	104
Preanger-Regentschappen	16 790	30 185	46 975	52	1 244	18	29 708	23 519	53 227	201	1 106
Tjerebon	1 005	4 925	5 930	5	219	—	1 590	5 805	7 395	26	161
Pekalongan	2 224	16 912	19 136	5	261	3	3 285	18 598	21 883	11	176
Semarang	b)18 738	b)34 081	b)52 819	3	b) 292	3	21 300	36 581	57 881	3	204
Rembang	15 840	2 276	18 116	—	45	—	14 937	1 992	16 929	—	32
Soerabaja	72 533	8 243	80 776	—	22	—	68 612	7 182	75 794	45	14
Pasoeroean	54 165	376	54 541	7	130	—	57 040	375	57 415	4	73
Besoeki	33 850	396	34 246	30	66	—	37 939	429	38 368	2	23
Banjoemas	b)10 731	b) 6 423	b)17 154	b) 1	b) 84	—	10 289	6 836	17 125	3	61
Kedoe	26 636	b)16 964	b)43 600	—	237	—	26 605	16 750	43 355	3	408
Jogjakarta	10 074	8 354	18 428	—	32	—	11 496	8 733	20 229	250	28
Soerakarta	18 079	22 080	40 159	—	569	—	19 431	22 254	41 685	154	539
Madioen	13 826	7 830	21 656	—	184	—	15 718	7 960	23 678	19	109
Kediri	b)15 579	b)10 660	b)26 239	95	b) 112	4	16 893	10 832	27 725	6	107
Madoera	20 047	123	20 170	—	6	—	22 503	89	22 592	—	7
Totalen	345 225	212 533	557 758	225	3 616	28	373 405	213 191	586 596	941	3 152

a) Deze belasting is met ingang van 1 Mei 1922 verdubbeld. b) Verbeterde opgave.

VI. BELASTING OP HET SLACHTEN VAN RUNDER…

GEWESTEN.	1922. Aantal verbruikte slachtbriefjes. Voor het slachten van runderen.	buffels.	Totaal.	Noodslachtbriefjes (roode).	Voor het slachten van paarden en veulens.	Noodslachtbriefjes (groene).	1923. Voor het slachten van runderen.	buffels.	Totaal.	Noodslachtbriefjes (roode).	Voor het slachten van paarden en veulens.
Sumatra's Westkust	20 475	20 082	40 557	218	728	29	23 015	17 057	40 072	326	886
Tapiannoeli	a) 4 583	a) 3 563	a) 8 146	a) 142	a) 584	a) 36	4 817	3 745	8 562	998	774
Bengkoeloe	1 175	1 233	2 408	168	—	—	1 060	1 155	2 215	179	—
Lampoengsche districten	504	990	1 494	93	—	—	492	907	1 399	111	—
Palembang	a) 3 121	a) 1 332	a) 4 453	a) 374	2	a) 2	2 495	1 502	3 997	334	2
Djambi	538	1 467	2 005	197	—	—	487	2 275	2 762	142	—
Oostkust van Sumatra	5 844	10 007	15 851	226	13	—	5 430	11 880	17 310	324	—
Atjeh en onderhoorigheden	a)12 311	a) 528	a)12 839	a) 62	—	—	12 989	1 153	14 142	74	2
Riau en onderhoorigheden	31	11	42	4	—	—	41	8	49	3	—
Bangka en onderhoorigheden	567	—	567	—	—	—	640	—	640	—	—
Belitoeng	491	—	491	—	—	—	416	—	416	—	—
Westerafdeeling van Borneo	708	700	1 408	4	—	—	763	763	1 526	7	—
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	a) 3 043	a) 3 549	a) 6 592	9	—	—	5 102	3 331	8 433	—	—
Manado	3 246	224	3 470	11	a) 259	a) 2	2 839	92	2 931	31	219
Selebes en onderhoorigheden	615	a)11 978	a)12 593	4	324	—	646	9 769	10 415	13	214
Amboina / Ternate en onderhoorigheden	440	—	440	10	—	—	551	—	551	14	—
Timor en onderhoorigheden	220	1 780	2 000	—	—	—	164	1 479	1 643	—	—
Bali en Lombok	13 287	10 482	23 769	70	—	—	19 791	4 644	24 435	—	—
Totalen	71 199	67 926	139 125	1 592	1 910	69	81 738	59 760	141 498	2556	2 097

a) Verbeterde opgave.

UFFELS EN PAARDEN OP JAVA EN MADOERA. *a*)

1922.			1923.			1922.		1923.	
Opbrengst van de verbruikte slachtbriefjes voor het slachten van:						Aantal vervolgingen ingesteld wegens slachten zonder vergunning.			
runderen of buffels.	paarden.	Totaal.	runderen of buffels.	paarden.	Totaal.	Vervolgingen.	Beklaagden.	Vervolgingen.	Beklaagden.
70 961	f 8,—	f 70 969,—	f 82 192	—	f 82 192,—	10	12	24	24
227 403	724,—	228 127,—	286 126	f 834,60	286 960,60	23	23	28	28
235 451	7 849,60	243 300,60	319 764	8 871,40	328 635,40	8	10	26	28
30 390	1 368,—	31 758,—	44 422	1 306,20	45 728,20	—	—	—	—
99 701	1 650,50	101 351,50	131 320	1 418,40	132 738,40	14	14	12	13
275 700	*b*) 1 676,—	*b*) 277 376,—	347 292	1 632,—	348 924,—	55	56	87	88
96 459	236,—	96 695,—	101 574	256,—	101 830,—	11	14	20	21
417 300	108,—	417 408,—	454 854	112,—	454 966,—	24	24	20	21
286 667	768,—	287 435,—	344 498	584,—	345 082,—	73	81	82	95
176 473	316,—	176 789,—	230 212	184,—	230 396,—	269	268	192	233
89 588	*b*) 504,—	*b*) 90 092,—	102 756	488,—	103 244,—	*b*) 17	*b*) 21	15	22
220 578	1 472,—	*b*) 222 050,—	260 136	3 264,—	263 400,—	54	70	70	86
92 579	204,—	92 783,—	121 874	231,80	122 105,80	214	232	261	277
203 577	3 668,—	207 245,—	250 418	4 314,60	254 732,60	21	26	20	24
113 784	1 136,—	114 920,—	142 106	872,—	142 978,—	58	63	84	93
140 659	*b*) 764,—	*b*) 141 423,—	166 362	858,60	167 220,60	5	5	13	31
108 657	44,—	108 701,—	135 552	56,—	135 608,—	332	439	236	334
2 885 927	f 22 496,10	f 2 908 423,10	f 3 521 458	f 25 283,60	f 3 546 741,60	1 188	1 358	1 190	1 418

UFFELS, PAARDEN EN VEULENS IN DE BUITENGEWESTEN.

Bedrag der belasting voor het slachten van:							1922.			1923.			1922.		1923.	
een rund of buffel	een paard of veulen		een rund of buffel (tengevolge van verwonding door wild gedierte)		een paard of veulen (tengevolge van verwonding door wild gedierte)		Opbrengst der verbruikte slachtbriefjes voor het slachten van:						Aantal vervolgingen wegens slachten zonder vergunning.			
van af 1 Mei 1923.	tot 1 Mei 1923.	van af 1 Mei 1923.	tot 1 Mei 1923.	van af 1 Mei 1923.	tot 1 Mei 1923.	van af 1 Mei 1923.	runderen of buffels.	paarden.	Totaal.	runderen of buffels.	paarden.	Totaal.	Vervolgingen.	Beklaagden.	Vervolgingen.	Beklaagden.
f 6,—	f 3,—	f 6,—	f 1,—	f 2,—	f 1,—	f 2,—	f 197 668,—	f 3 596,—	f 201 264,—	f 241 084,—	f 5 362,—	f 246 446,—	12	16	10	10
6,—	3,—	6,—	1,—	2,—	1,—	2,—	*a*) 39 969,—	*a*) 3136,—	*a*) 43 105,—	53 368,—	4 804,—	58 172,—	24	26	—	—
4,—	—	—	0,70	1,40	—	—	8 321,10	—	8 321,10	9 110,60	—	9 110,60	—	—	1	1
6,—	—	—	1,—	2,—	—	—	7 986,—	—	7 986,—	8 616,—	—	8 616,—	3	3	—	—
6,—	—	—	1,—	2,—	—	—	*a*) 22 040,—	—	*a*) 22 040,—	24 650,—	20,—	24 670,—	2	2	2	3
5,—	—	—	0,80	1,60	—	—	7 243,10	—	7 243,10	14 037,20	—	14 037,20	2	2	1	1
6,—	3,—	6,—	1,—	2,—	1,—	2,—	77 649,—	39,—	77 688,—	104 508,—	—	104 508—	8	8	2	2
6,—	—	—	1,—	2,—	—	—	*a*) 61 606,—	—	*a*) 61 606,—	85 000,—	12,—	85 012,—	—	—	—	—
6,—	—	—	1,—	2,—	—	—	*a*) 192,—	—	*a*) 192,—	300,—	—	300,—	—	—	—	—
6,—	—	—	1,—	2,—	—	—	2 691,—	—	2 691,—	3 840,—	—	3 840,—	5	5	2	2
6,—	—	—	1,—	2,—	—	—	2 589,—	—	2 589,—	2 496,—	—	2 496,—	—	—	—	—
6,—	—	—	1,—	2,—	—	—	6 609,—	—	6 609,—	9 170,—	—	9 170,—	—	—	—	—
6,—	—	—	1,—	2,—	—	—	*a*) 33 568,—	—	*a*) 33 568,—	50 598,—	—	50 598,—	13	—	13	—
4,—	2,—	4,—	0,70	1,40	0,70	1,40	*a*) 10 938,50	838,10	*a*) 11 776,60	11 767,40	892,80	12 660,20	11	11	1	1
6,—	4,—	8,—	1,—	2,—	1,30	2,60	*a*) 64 439,—	2 008,—	*a*) 66 447,—	62 516,—	1 712,—	64,228,—	23	26	7	10
6,—	—	—	1,—	2,—	—	—	2 081,—	—	2 081,—	3 114,—	—	3 114,—	—	—	—	—
4,—	—	—	0,70	1,40	—	—										
4,—	—	—	—	—	—	—	5 952,—	—	5 952,—	6 572,—	—	6 572,—	—	—	—	—
5,—	—	—	0,80	1,60	—	—	100 410,80	—	100 410,80	122 175,—	—	122 175,—	174	190	193	215
							f 651 952,50	f 9 617,10	f 661 569,60	f 812 922,20	f 12 802,80	f 825 725,—	277	289	232	245

VII. BELASTING OP HET SLACHTEN VAN VARKENS OP JAVA EN MADOERA. a)

GEWESTEN.	1922.						1923.					
	Aantal verbruikte		Opbrengst van de verbruikte slachtbriefjes.	Gemiddelde opbrengst 's maands.	Aantal wegens slachten zonder vergunning		Aantal verbruikte		Opbrengst van de verbruikte slachtbriefjes.	Gemiddelde opbrengst 's maands.	Aantal wegens slachten zonder vergunning	
	slachtbriefjes (groene).	Noodslachtbriefjes.			overtredingen	beklaagden	slachtbriefjes (groene).	Noodslachtbriefjes			overtredingen	beklaagden
Banten	955	—	f 2 133,—	f 177,77	—	—	918	—	f 2 754,—	f 229,50	—	—
Batavia	51 676	1	124 541,—	10 378,41	6	6	56 188	1	168 565,—	14 047,08	18	18
Preanger-Regentschappen	12 638	—	31 312,50	2 609,38	1	1	13 608	—	40 824,—	3 402,—	3	3
Tjerebon	4 560	—	11 258,50	938,21	—	—	4 939	—	14 817,—	1 234,75	—	—
Pekalongan	2 673	—	6 486,—	540,50	—	—	2 571	—	7 713,—	642,75	—	—
Semarang	10 536	—	26 189,—	2 182,42	1	1	9 194	—	27 582,—	2 298,50	1	1
Rembang	2 838	—	6 474,—	539,50	2	3	2 236	—	6 708,—	559,—	—	—
Soerabaja	19 256	—	45 108,—	3 759,—	—	—	21 041	—	63 123,—	5 260,25	2	2
Pasoeroean	4 470	—	11 076,—	923,—	4	4	4 322	—	12 966,—	1 080,50	—	—
Besoeki	2 214	—	5 335,50	444,70	—	—	2 246	—	6 738,—	561,50	1	1
Banjoemas	1 395	1	3 629,—	302,42	2	1	1 223	—	3 669,—	305,75	—	—
Kedoe	2 674	—	6 460,50	538,38	4	4	2 800	—	8 400,—	700,—	4	5
Jogjakarta	2 403	—	6 015,—	501,25	4	2	2 570	—	7 710,—	642,50	—	—
Soerakarta	3 349	—	7 672,50	639,38	—	—	3 479	—	10 437,—	869,75	—	—
Madioen	1 639	—	3 918,—	326,50	—	—	1 634	—	4 902,—	408,50	—	—
Kediri	3 960	—	9 736,50	811,38	—	—	4 027	—	12 081,—	1 006,75	2	2
Madoera	197	—	480,—	40,—	—	—	205	—	615,—	51,25	—	—
Totalen	127 433	2	f 307 825,—	f 25 652,20	24	22	133 201	1	f 399 604,—	f 33 300,33	31	32

a) Deze belasting is met ingang van 1 Mei 1922 verdubbeld.

VIII. BELASTING OP HET SLACHTEN VAN VARKENS IN DE BUITENGEWESTEN.

GEWESTEN.	1922. Aantal verbruikte slachtbriefjes voor het slachten van: speenvarkens.	1922. noodslachtbriefjes (grijze c.q. gele).	1922. andere varkens.	1922. noodslachtbriefjes (witte).	1923. speenvarkens.	1923. noodslachtbriefjes (grijze c.q. gele).	1923. andere varkens.	1923. noodslachtbriefjes (witte).	Bedrag der belasting voor het slachten van: een speenvarken, tot 1 Mei 1923.	een speenvarken, vanaf 1 Mei 1923.	een (ander) varken, tot 1 Mei 1923.	een (ander) varken, vanaf 1 Mei 1923.	een speenvarken ten gevolge van verwonding door wild gedierte, tot 1 Mei 1923.	een speenvarken ten gevolge van verwonding door wild gedierte, vanaf 1 Mei 1923.	een (ander) varken ten gevolge van verwonding door wild gedierte, tot 1 Mei 1923.	een (ander) varken ten gevolge van verwonding door wild gedierte, vanaf 1 Mei 1923.	1922. Opbrengst van de verbruikte slachtbriefjes voor het slachten van: speenvarkens.	1922. andere varkens.	1922. TOTAAL.	1923. speenvarkens.	1923. andere varkens.	1923. TOTAAL.	Aantal wegens slachten zonder vergunning. 1922. overtredingen	1922. beklaagden	1923. overtredingen	1923. beklaagden
Sumatra's Westkust	—	—	3 645	2	—	—	3 859	—	—	—	f 1,50	f 3,—	—	—	f 0,50	f 1,—	—	f 8 990,—	f 8 990,—	—	f 11 577,—	f 11 577,—	1	1	2	
Tapanoeli	—	—	12 091	a) 22	—	—	7 089	52	f 1,50	f 3,—	1,50	3,—	f 0,50	f 1,—	0,50	1,—	—	12 132,— a)	12 132,— a)	—	21 319,—	21 319,—	—	—	—	—
Benkoelen	—	—	477	—	—	—	410	—	1,50	3,—	1,50	3,—	0,50	1,—	0,50	1,—	—	1 195,50	1 195,50	—	1 230,—	1 230,—	—	—	—	—
Lampongsche Districten	—	—	952	1	—	—	847	1	1,50	3,—	1,50	3,—	0,50	1,—	0,50	1,—	—	2 330,50	2 330,50	—	2 542,—	2 542,—	—	—	—	—
Palembang	a) 944	—	6 998 a)	30	823	—	6 752	28	1,50	3,—	2,50	5,—	0,50	1,—	0,80	1,60	f 2 437,50 a)	29 018,10 a)	31 455,60 a)	f 2 469,—	33 783,—	36 252,—	—	—	—	—
Djambi	87	—	1 249	1	186	—	1 357	—	1,50	3,—	2,50	5,—	0,50	1,—	0,80	1,60	202,50	4 878,30	5 080,80	558,—	6 785,—	7 343,—	—	—	—	—
Oostkust van Sumatra	—	—	73 012	55	—	—	76 567	71	—	—	1,50	3,—	—	—	0,50	1,—	—	176 743,50	176 743,50	—	229 772,—	229 772,—	13	13	33	
Atjeh en onderhoorigheden	5	—	8 953 a)	3	11	—	7 484	1	1,50	3,—	1,50	3,—	0,50	1,—	0,50	1,—	13,50	17 588,— a)	17 601,50 a)	33,—	22 453,—	22 486,—	—	—	—	—
Riouw en onderhoorigheden	97	a) 6	4 053 a)	a) 6	110	6	5 107	1	1,—	2,—	2,50	5,—	0,30	0,60	0,80	1,60	a) 162,80	16 140,60 a)	16 303,40 a)	223,60	25 586,60	25 760,20	a) 6	a) 15	1	
Banka en onderhoorigheden	1 346	—	7 978	—	1 664	—	9 281	—	1,50	3,—	2,50	5,—	0,50	1,—	0,80	1,60	3 010,50	30 760,—	33 770,50	4 992,—	46 405,—	51 397,—	9	9	28	[illegible]
Billiton	1 791	—	2 215	—	1 576	—	1 661	—	1,50	3,—	2,50	5,—	0,50	1,—	0,80	1,60	4 171,50	8 507,50	12 679,—	4 728,—	8 305,—	13 033,—	—	—	—	—
Westerafdeeling van Borneo	—	—	17 739	24	—	—	17 095	1	2,50	5,—	2,50	5,—	0,80	1,60	0,80	1,60	—	66 192,50	66 192,50	—	85 476,60	85 476,60	—	—	—	—
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	—	—	7 756	—	—	—	6 225	—	1,50	3,—	1,50	3,—	0,50	1,—	0,50	1,—	—	18 736,50	18 736,50	—	18 675,—	18 675,—	—	—	—	—
Menado	—	—	26 422	8	—	—	23 405	7	1,—	2,—	1,—	2,—	0,30	0,60	0,30	0,60	—	40 542,—	40 542,—	—	46 814,20	46 814,20	41	41	12	1
Celebes en onderhoorigheden	365	—	7 139	—	481	—	6 199	—	1,50	3,—	3,—	6,—	0,50	1,—	1,—	2,—	898,50	35 187,—	36 085,50	1 443,—	37 194,—	38 637,—	—	—	—	—
Amboina } Ternate en onderhoorigheden }	—	—	1 008	4	—	—	716	1									—	2 503,—	2 503,—	—	3 029,—	3 029,—	—	—	—	—
Amboina									1,50	3,—	1,50	3,—	0,50	1,—	0,50	1,—										
Ternate en onderhoorigheden									—	—	2,—	4,—	—	—	0,70	1,40										
Timor en onderhoorigheden	—	—	413	—	—	—	819	—	1,—	2,—	1,—	2,—	—	—	—	—	—	721,—	721,—	—	1 638,—	1 638,—	—	—	—	—
Bali en Lombok	42 632	—	44 204	—	34 102	—	39 171	—	0,50	1,—	1,25	2,50	0,15	0,30	0,40	0,80	34 777,—	93 203,75	127 980,75	34 102,—	97 927,50	132 029,50	382	470	350	47
Totalen	47 267	6	226304	156	38 953	6	214044	158									f 45 673,80	f565 369,75	f611 043,55	f 48 548,60	f700 461,90	f749 010,50	452	549	426	[illegible]

a) Verbeterde opgave.

IX. BELASTINGEN VAN VERSCHILLENDEN AARD, DIE SLECHTS IN HET EEN OF ANDER GEWEST WORDEN GEHEVEN.

OMSCHRIJVING. (De met een * aangeduide belastingen gelden uitsluitend voor Inlanders.)	1922. (Verbeterde opgaven.)		1923.	
	Aanslag.	Geïnd bedrag (zie het verslag hiervóór, kol. 142).	Aanslag.	Geïnd bedrag (zie het verslag hiervóór, kol. 142).
1. Belasting voor het aanleggen en onderhouden van wegen en bruggen ter hoofdplaats Bengkoeloe	f 3 730,—	f 2 862,23	f 2 970,—	f 984,83
2. *Vertieningsbelasting in de afdeeling Hoeloe Soengai der residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	—	—	—	—
3. Recht voor de afgifte van licentiën voor het graven van diamant in sommige gedeelten van dezelfde residentie	7 040,—	7 040,—	9 820,—	9 820,—
4. *Belasting van heerendienstplichtigen ter hoofdplaats Makassar en op de Spermonde- en Dewakang-eilanden	53 210,—	50 765,68	46 635,—	46 731,25
5. Belasting op den uitvoer van producten van het eiland Wé (Atjeh).	268,17	268,17	294,50	294,50

Bijlage V.

(Zie hoofdstuk O, afd. I, § 1, sub 1°., van het verslag.)

OVERZICHTEN betreffende de teelt van rijst en andere eenjarige gewassen door de Inlandsche bevolking van Java en Madoera in 1923.

I. Overzicht van den padi-oogst op Java en Madoera in 1923.

GEWESTEN.	Uitgestrektheid (in bouws).			Geoogst (in bouws).		Mislukt (in bouws).		Totaal (in bouws).		Geoogste sawahpadi.		
	Sawahs.	Droge bouw-gronden.	Totaal.	Nat geteelde padi (sawah-padi).	Droog geteelde padi (padi-gogo).	Nat geteelde padi (sawah-padi).	Droog geteelde padi (padi-gogo).	Nat geteelde padi (sawah-padi).	Droog geteelde padi (padigogo).	in pikols.	in pikols droge padi per geslaagden bouw.	in pikols droge padi per geplanten bouw.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.
Banten	157 543	176 247	333 790	113 928	54 852	32 056	—	145 984	54 852	2 741 174	23,86	18,78
Batavia	486 750	252 791	739 541	445 706	43 743	23 138	44	468 844	43 787	10 471 352	23,33	22,33
Tjerebon	325 177	148 145	473 322	264 178	22 638	37 840	—	302 018	22 638	6 987 939	25,87	23.14
Preanger-Regentschappen	413 899	706 111	1 120 010	424 041	73 848	5 967	425	430 008	74 273	10 702 310	25,24	24,89
Pekalongan	274 662	179 308	453 970	262 118	5 831	3 470	20	265 588	5 851	6 654 930	25,39	25,06
Semarang	411 465	411 703	823 168	399 141	28 542	7 775	20	406 916	28 562	8 375 083	20,98	20,58
Rembang	307 121	264 703	571 824	253 753	8 780	41 694	10	295 447	8 790	4 204 563	16,56	14,23
Banjoemas	167 680	321 845	489 525	218 353	16 445	1 432	—	219 785	16 445	5 091 786	23,32	23.17
Kedoe	232 758	374 041	606 799	277 394	6 033	956	—	278 350	6 033	6 363 504	22,94	22,86
Jogjakarta	92 478	85 737	178 215	80 002	30 267	114	300	80 116	30 567	1 942 121	24,28	24,24
Soerakarta	244 623	381 981	626 604	237 291	78 288	12	48	237 303	78 336	5 557 417	23,42	23,42
Madioen	220 323	365 678	586 001	225 193	35 277	4 943	5	230 136	35 282	4 808 897	21,35	20,90
Soerabaja	374 182	159 364	533 546	306 960	5 624	50 721	527	357 681	6 151	6 883 253	22,33	19.24
Madoera	110 359	487 337	597 696	90 403	13 054	14 014	—	104 417	13 054	1 540 361	16,90	14,75
Kediri	210 531	345 399	555 930	187 943	19 937	8 285	96	196 228	20 033	5 338 215	28,40	27,20
Pasoeroean	204 330	455 549	659 879	176 899	42 577	229	—	177 128	42 577	5 777 559	32,66	32,62
Besoeki	197 343	310 126	507 469	191 132	15 358	406	—	191 538	15 358	6 914 323	36,18	36,10
Totalen	4 431 224	5 426 065	9 857 289	4 154 435	501 094	233 052	1 495	4 387 487	502 589	100 354 787	24,09	22,87

II. Overzicht van de maandelijks geoogste (geslaagde) uitgestrektheden sawah-padi op Java en Madoera in 1923.

GEWESTEN.	Januari.	Februari.	Maart.	April.	Mei.	Juni.	Juli.	Aug.	Sept.	October.	Nov.	Dec.	Totaal.
Banten	4 830	6 957	10 730	20 867	22 650	16 125	8 670	4 261	3 230	7 549	2 777	5 282	113 928
Batavia	2 619	19 632	30 467	51 387	142 075	91 672	74 958	21 390	3 424	3 822	2 480	1 780	445 706
Tjerebon	1 865	386	1 502	14 163	67 572	103 430	55 449	8 204	988	498	4 074	6 047	264 178
Preanger-Regentschappen	22 572	29 759	33 195	62 972	75 067	66 965	32 136	21 817	20 816	16 871	15 450	26 421	424 041
Pekalongan	4 780	3 268	8 970	56 856	55 329	49 034	21 059	20 246	19 563	12 899	6 339	3 775	262 118
Semarang	3 646	1 908	5 926	37 402	125 928	137 846	37 916	12 878	8 534	13 021	8 981	5 155	399 141
Rembang	1 336	429	330	10 828	83 235	123 247	25 932	3 748	94	654	2 539	1 381	253 753
Banjoemas	502	2 558	46 318	54 494	22 799	11 580	7 216	31 882	24 819	9 783	3 558	2 844	218 353
Kedoe	4 711	12 212	64 765	29 517	17 539	14 916	29 107	64 246	22 224	8 105	5 559	4 493	277 394
Jogjakarta	1 118	539	2 330	18 259	32 366	9 073	1 294	819	1 108	5 185	5 408	2 503	80 002
Soerakarta	6 164	3 937	10 243	38 948	69 069	65 149	13 134	4 292	3 550	8 443	8 143	6 219	237 291
Madioen	670	96	1 060	34 967	108 197	48 712	8 349	2 435	478	11 128	4 402	4 699	225 193
Soerabaja	151	646	1 058	19 718	103 696	117 334	22 164	7 726	3 540	7 333	15 311	8 283	306 960
Madoera	150	50	2 499	21 927	35 881	24 448	3 655	320	—	23	84	1 366	90 403
Kediri	1 553	58	1 128	18 463	62 467	53 686	25 261	3 228	1 450	5 372	8 894	6 383	187 943
Pasoeroean	710	392	1 326	14 923	50 680	67 096	22 757	4 626	1 007	3 005	5 658	4 719	176 899
Besoeki	3 522	4 280	4 286	13 237	42 387	63 873	37 082	5 996	4 497	4 192	4 561	3 219	191 132
Totalen	60 899	87 107	226 133	518 928	1 116 937	1 064 186	426 139	218 114	119 322	117 883	104 218	94 569	4 154 435

III. Oogst der z.g. tweede gewassen op Java en Madoera in 1923.

GEWESTEN.	Uitgestrektheid, waarvan geoogst is (in bouws).								
	Maïs.	Cassave.	Bataten.	Aardnoten.	Kedele.	Andere peulvruchten.	Inl. tabak.	Andere gewassen.	Totaal.
Banten	4 333	6 385	4 934	2 341	196	4 408	14	14 446	37 057
Batavia	8 118	13 016	10 570	8 685	400	6 527	451	17 199	64 966
Tjerebon	8 646	20 997	10 926	23 392	6 104	13 832	2 379	30 256	116 532
Preanger-Regentschappen	23 030	78 106	23 367	16 826	6 934	25 922	5 761	61 575	241 521
Pekalongan	100 323	21 370	4 207	8 743	19 112	4 538	6 801	32 925	198 019
Semarang	172 184	110 897	21 519	22 992	24 636	18 302	9 057	105 082	484 669
Rembang	257 171	86 131	19 730	31 252	15 933	33 958	45 886	70 122	560 183
Banjoemas	100 706	28 942	6 114	5 659	6 982	4 554	11 910	28 626	193 493
Kedoe	135 536	78 552	19 184	9 287	11 311	7 526	29 542	91 468	382 406
Jogjakarta	25 304	30 742	2 274	11 998	9 438	3 747	3 685	16 771	103 959
Soerakarta	87 126	131 907	8 749	10 696	15 357	13 332	4 973	79 485	351 625
Madioen	98 498	110 959	14 891	11 052	39 359	9 554	5 331	46 041	335 685
Soerabaja	118 072	31 179	10 779	19 420	18 906	22 031	4 029	30 888	255 304
Madoera	475 719	154 149	51 175	23 694	—	43 468	6 208	66 283	820 696
Kediri	76 576	85 916	20 863	23 471	26 888	16 612	10 175	102 011	362 512
Pasoeroean	424 115	35 173	14 579	26 818	17 781	29 124	10 997	49 819	608 406
Besoeki	181 334	23 198	4 280	5 207	14 223	18 211	15 606	42 546	304 605
Totalen	2 296 791	1 047 619	248 141	261 533	233 560	275 646	172 805	885 543	5 421 638

Bijlage W.

(Zie hoofdstuk O, afd. I, § 1, sub 4°, van het verslag.)

OPGAVEN,

over 1923 betreffende de suikerindustrie op Java. [1])

[1]) Om een algemeen overzicht te leveren van de suikerindustrie op Java, zijn in tabel I van deze bijlage niet enkel genoemd de ondernemingen, uitsluitend berustende op overeenkomsten met de bevolking, maar ook de erfpachtsondernemingen (gespatieerd gedrukt) en de particuliere landerijen (cursief gedrukt), voor zooveel zij suiker voor de wereldmarkt produceeren of plachten te produceeren, en verder de in de Vorstenlanden werkende suikerfabrieken.

W

Volgnummer.	Afdeelingen.	Districten.	Ondernemingen.	Uitgestrektheid (bruto) van den eigen aanplant (in bouws van 500 vierkante rijnlandsche roeden) verwerkt in 1923: op gronden der ondernemingen.	buiten de onderneming op van de bevolking gehuurde gronden.	Hoeveelheid riet (in pik verkregen in 1923: van eigen aanplant.	opgeko van Inlan of op an wijze niet eigen aanp verkreg
		Tjerebon.					
1	Tjerebon.	Palimanan.	Gempol	—	1 076	1 413 193	—
2	id	Gegesiklor.	Ardjawinangoen	—	925	1 193 188	—
3	id.	Sindanglaoet.	Sindanglaoet	—	1 654	1 828 594	—
4	id.	id.	Djatipiring	65	583	665 753	—
5	id.	id.	Karangsoewoeng	—	1 100	1 200 961	—
6	id.	Losari.	Nieuw-Tersana	—	2 014	2 431 037	15 88
7	id.	id.	Nieuw-Losari	—	337	397 173	—
8	id.	id.	Loewoeng Gadjah	—	1 123	1 323 502	—
9	id.	Ploembon.	Soerawinangoen	—	1 382	1 751 957	7 79
10	Indramajoe.	Radjagaloeh.	Paroengdjaja	—	924	1 240 209	—
11	id.	Djatiwangi.	Djatiwangi	—	1 181	1 537 898	34 58
12	id.	Madjalengka.	Kadipaten	112	1 623	2 243 792	99 71
			Totalen . . .	177	13 922	17 227 257	157 91
		Pekalongan.					
13	Pekalongan.	Pekalongan.	Tirto	—	915	943 254	—
14	id.	Kedoengwoeni.	Wonopringgo	—	1 275	1 459 537	—
15	id.	Wiradesa.	Sragi	—	1 269	1 448 700	—
16	id.	Batang.	Kalimati	20	1 400	1 473 413	60 38
17	Tegal.	Tegal.	Kemantran	—	931	1 149 667	—
18	id.	Balapoelang.	Balapoelang	225	904	1 362 389	—
19	id.	Slawi.	Doekoewringin	—	901	1 228 013	—
20	id.	id.	Kemanglen	—	1 218	1 368 447	—
21	id.	Pangkah.	Pangkah	135	1 529	2 263 636	—
22	id.	Adiwerna.	Adiwerna	—	1 101	1 232 809	—
23	id.	id.	Pagongan	—	810	904 177	—
24	Brebes.	Brebes.	Djatibarang	—	1 725	2 561 453	—
25	id.	Tandjoeng.	Bandjaratma	—	1 705	2 302 456	—
26	id.	id.	*Ketanggoengan-West*	794	947	2 275 008	—
27	Pemalang.	Pemalang.	Petaroekan	—	1 427	1 727 088	—
28	id.	id.	Soemberhardjo	—	1 200	1 397 144	—
29	id.	id.	Bandjardawa	—	1 275	1 373 279	—
30	id.	Tjomal.	Tjomal	—	2 350	2 427 928	—
			Totalen . . .	1 174	22 882	28 898 398	60 38
		Semarang.					
31	Kendal.	Weleri.	Tjepiring	225	1 627	2 303 915	—
32	id.	id.	Gemoeh	—	1 425	1 588 395	—
33	id.	Kaliwoengoe.	Kaliwoengoe	—	1 002	1 059 477	8 87
34	Pati.	Telagawoengoe.	Trangkil	—	875	1 023 892	—
35	id.	Pati.	Langsee	—	1 325	1 522 808	—
36	id.	Tajoe.	Pakis	—	1 250	1 567 211	—
37	Koedoes.	Koedoes.	Rendeng	—	1 225	1 366 438	—
38	id.	Tenggeles.	Tandjoengmodjo	—	1 931	2 583 884	22 74
39	id.	Tjendana.	Besito	—	952	1 051 241	—
40	Djapara.	Petjangaän.	Petjangaän	—	936	969 274	7 29
41	id.	id.	Banjoepoetih	—	154	144 765	—
42	id.	id.	De Hoop (Majong)	—	935	933 656	—
			Totalen . . .	225	13 637	16 114 956	38 90

a) Zijnde verharde en vloeibare melasse, suikerafval, schraapsel of krikilan.

Verkregen product aan suiker (in pikols).							
Hoofdsuiker.							
Superieure hoofdsuiker.	N°. 16 en hooger.	Superieure stroopsuiker.	Muscovado.	Melassesuiker.	Gecentrifugeerde zaksuiker.	Gewone zaksuiker.	Diversen. *a)*
—	166 342	—	—	1 301	—	—	—
—	152	—	131 037	5 021	—	—	—
194 394	—	11 021	—	727	—	—	7 942
—	76 016	—	—	—	—	—	—
134 471	—	—	—	4 307	—	—	16 722
—	129 940	—	151 417	1 575	—	—	175
—	38 500	—	—	—	1 271	—	—
128 349	—	—	—	1 664	—	—	—
171 416	—	16 996	—	3 461	—	—	90
—	148 900	—	—	1 011	—	—	—
173 277	—	—	—	10 804	—	—	78
200 359	—	24 942	—	18 484	—	—	—
1 002 266	559 850	52 959	282 454	48 355	1 271	—	25 007
—	49 150	—	55 646	685	—	—	115
160 498	—	—	—	986	—	—	164
219	101 893	—	35 635	21 283	—	—	59
—	81 756	—	77 304	898	—	—	135
—	97 796	—	29 890	933	—	—	—
—	75 475	—	79 461	754	—	—	—
142 178	—	—	—	1 219	—	—	42
139 554	—	—	—	10 957	—	—	50
216 095	—	18 017	—	2 513	—	—	80
144 175	—	—	—	702	—	—	27 008
105 166	—	—	—	2 800	—	—	50
278 761	—	12 047	—	2 655	—	—	367
265 848	—	—	—	2 364	—	—	208
—	89 326	—	185 112	4 953	—	—	45
191 974	—	—	—	1 066	—	—	34
159 711	—	—	—	1 499	—	—	—
171 707	—	—	—	2 236	—	—	—
184 302	101	69 193	—	10 473	—	—	296
2 160 188	495 497	99 257	463 048	68 976	—	—	28 653
149 315	70 627	—	—	—	5 907	—	41 889
151 702	—	25 465	—	—	5 465	—	—
—	104 835	—	5 809	1 098	31	—	32 932
—	87 896	—	32 776	623	—	—	—
62	64 479	—	104 332	365	—	—	22 471
—	168 198	—	—	—	—	—	—
148 071	—	—	—	654	—	—	104
287 703	—	—	—	1 260	—	—	—
—	78 717	—	37 648	564	—	63	17 727
—	64 122	—	47 375	865	—	—	—
13 931	—	2 590	—	704	—	2 487	—
—	59 062	—	44 089	838	—	—	24 405
750 784	697 936	28 055	272 029	6 971	11 403	2 550	139 528

Volg-nummer.	Afdeelingen.	Districten.	Ondernemingen.	Uitgestrektheid (bruto) van den eigen aanplant (in bouws van 500 vierkante rijnlandsche roeden) verwerkt in 1923: op gronden der ondernemingen.	buiten de onderneming op van de bevolking gehuurde gronden.	Hoeveelheid riet (in pikols) verkregen in 1923: van eigen aanplant.	opgekocht van Inlanders of op andere wijze niet van eigen aanplant verkregen.
		Soerabaja.					
43	Sida'ardja.	Sida'ardja.	Boedoeran	—	896	1 044 079	—
44	id.	id.	Tjandi	—	679	777 618	9 786
45	id.	Porong.	Porong	—	746	809 250	—
46	id.	id.	Tanggoelangin	—	1 505	1 551 145	—
47	id.	id.	Toelangan	—	736	858 505	—
48	id.	Gedangan.	Sroeni	—	921	1 154 181	—
49	id.	id.	Waroe	—	1 029	914 164	—
50	id.	Krian.	Krian	—	916	987 211	—
51	id.	id.	*Ketegan*	383	1 209	1 556 446	7 864
52	id.	id.	Balongbenda	—	1 196	1 266 946	—
53	id.	Boelang.	Kremboeng	—	938	1 219 400	—
54	id.	id.	Watoetoelis	—	997	1 200 777	—
55	id.	id.	Popoh	—	997	1 321 076	—
56	Madjakerta.	Madjakerta.	Sentanenlor	—	921	944 989	—
57	id.	id.	Brangkal	—	1 364	1 731 425	—
58	id.	id.	Tangoenan	—	1 113	1 021 842	—
59	id.	Madjakasri.	Perning	—	950	816 934	—
60	id.	id.	Gempolkerep	—	2 491	2 590 384	—
61	id.	Madjasari.	Bangsal	—	1 131	1 305 823	—
62	id.	id.	Sedati	—	594	648 456	—
63	id.	id.	Koning Willem II	—	1 194	977 249	—
64	id.	id.	Ketanen	90	965	1 126 950	—
65	id.	Djaboeng.	Dinojo	—	737	743 536	—
66	id.	id.	Pohdjedjer	—	735	800 139	—
67	id.	id.	Soemengko	—	595	537 704	—
68	Djombang.	Djombang.	Djombang	—	985	1 264 900	—
69	id.	id.	Tjeweng	—	750	966 103	287 606
70	id.	id.	Blimbing	—	1 018	1 310 164	13 375
71	id.	id.	Goedo	—	1 205	1 524 147	—
72	id.	id.	Tjoekir	—	1 150	1 495 199	—
73	id.	Madja'agoeng.	Soemobito	—	1 097	1 189 201	—
74	id.	id.	Peterongan	—	1 008	1 177 674	—
75	id.	id.	Madja'agoeng	—	1 069	1 366 197	—
76	id.	Ngara.	Seloredjo	—	1 630	1 857 688	—
77	id.	Plasa.	Ponen	—	1 010	1 288 164	—
78	id.	id.	Ngelom	—	1 234	1 473 555	—
			Totalen	473	37 711	42 819 221	318 631
		Pasoeroean.					
79	Pasoeroean.	Kebontjandi.	Pengkol (De Goede Hoop)	—	464	507 867	93 964
80	id.	id.	Gajam	—	595	619 625	27 804
81	id.	id.	Winongan	—	1 250	1 208 695	—
82	id.	Grati.	*Kedawoeng*	321	662	1 012 675	630 775
83	id.	Pasoeroean.	Pleret-Kloerahan	—	1 178	1 278 261	—
84	Malang.	Senggoeroeh.	Kebonagoeng	—	1 103	1 136 973	—
85	id.	id.	Pangoengredjo	—	1 450	1 731 837	23 266
86	id.	Gondanglegi.	Sempalwadak	—	1 132	1 235 117	—
87	id.	id.	Krebet	—	1 346	1 499 998	228 738
88	Bangil.	Bangil.	Soemberredjo	—	900	749 001	—
89	id.	id.	Wonoredjo	—	704	579 645	—
90	id.	Pandaän.	Pandaän	—	1 033	907 840	—
91	id.	id.	Soekoredjo	—	952	811 246	—
92	id.	Poerwaredja.	Alkmaar	387	464	611 035	—
93	id.	Gempol.	Babat (Ardjasari)	—	490	338 098	—
94	Kraksaän.	Kraksaän.	Kandangdjati	—	910	891 258	—
95	id.	id.	Bagoe	—	1 142	964 070	—
96	id.	Paiton.	Paiton	—	834	776 883	—
97	id.	Gending.	Padjarakan	—	975	1 271 444	—
98	id.	id.	Maron	—	680	786 503	14 226
99	id.	id	Gending	—	1 222	1 526 364	36 485

Verkregen product aan suiker (in pikols).							
Hoofdsuiker.							
Superieure hoofdsuiker.	N°. 16 en hooger.	Superieure stroopsuiker.	Muscovado.	Melassesuiker.	Gecentrifugeerde zaksuiker.	Zaksuiker.	Diversen. *a)*
99 506	—	—	—	6 498	—	—	435
—	31 142	—	46 475	2 901	—	—	157
—	28 031	—	48 601	1 883	—	233	149
152 522	—	—	—	1 212	—	522	74
103 513	—	—	—	1 004	—	135	—
—	76 440	—	50 723	1 046	—	—	440
86 864	—	—	—	1 314	—	—	278
—	81 625	—	11 090	1 446	—	50	90
—	117 373	—	40 462	628	—	—	138
—	83 582	—	43 318	847	92	1 442	23 077
134 994	—	—	—	3 913	—	91	—
120 605	—	—	—	2 142	—	—	294
130 875	—	—	—	1 243	—	150	—
96 889	—	—	—	569	—	—	283
164 322	—	—	—	1 063	—	—	130
119 310	—	—	—	1 330	—	—	219
85 904	—	—	—	1 050	—	—	187
210 253	—	51 293	—	3 174	—	—	278
143 524	—	—	—	919	—	—	—
—	59 790	—	—	906	—	—	57
—	10 428	—	98 092	950	—	—	21 268
132 274	—	—	—	962	—	—	26 511
89 427	—	—	—	639	—	—	37
—	103 534	—	—	432	—	—	70
—	39	—	52 056	4 678	—	440	—
136 048	—	—	—	1 268	—	—	—
—	41 849	—	100 197	1 311	—	—	78
—	49 274	—	92 974	543	—	—	95
151 467	16	—	—	1 004	—	47	—
148 707	—	—	—	1 765	—	106	—
116 992	—	—	—	4 323	—	—	84
—	40 790	—	92 350	3 272	—	—	90
—	52 422	—	87 141	561	—	132	—
183 363	844	—	—	4 181	—	336	89
114 031	—	—	—	1 117	—	330	—
—	105 269	—	47 576	530	—	—	11
2 720 890	882 498	51 293	811 055	62 624	92	4 014	74 619
—	52 514	—	—	5 930	—	—	—
—	60 007	—	—	5 966	—	—	8 321
—	48 514	—	74 542	1 153	—	—	—
—	108 102	—	—	31 988	13 193	—	—
140	90 139	—	26 494	1 129	—	93	—
—	150 315	—	—	—	—	869	92
—	107 159	—	115 102	3 084	—	—	271
—	119 666	—	43 777	690	—	—	—
187 544	—	—	—	1 450	—	—	114
—	56 836	—	15 014	1 003	—	—	32
—	58 613	—	4 470	495	—	—	—
92 609	101	—	—	1 572	—	156	—
—	49 605	—	40 376	486	—	100	21 887
—	72 574	—	—	968	—	—	60
—	34 912	—	—	—	—	2 987	—
—	65 610	—	16 469	8 854	—	—	10 677
91 480	108	—	—	1 078	—	—	201
67	63 526	—	—	10 506	—	—	11 941
121 740	—	—	—	131	—	—	1 259
98 851	—	—	—	1 508	—	—	80
166 643	—	—	—	1 407	—	—	152

Volg-nummer.	Afdeelingen.	Districten.	Ondernemingen.	Uitgestrektheid (bruto) van den eigen aanplant (in bouws van 500 vierkante rijnlandsche roeden) verwerkt in 1923: op gronden der ondernemingen.	buiten de onderneming op van de bevolking gehuurde gronden.	Hoeveelheid riet (in pik[illegible]) verkregen in 1923: van eigen aanplant.	opgek[illegible] van Inla[illegible] of op an[illegible] wijze nie[illegible] eigen aan[illegible] verkreg[illegible]
100	Prabalingga.	Prabalingga.	Oemboel	—	1 200	1 400 756	—
101	id.	Soemberkareng.	Wana'aseh	—	741	917 204	—
102	id.	id.	Soemberkareng	—	836	859 327	—
103	id.	Dringoe.	Wonolangan	—	900	998 898	—
104	Loemadjang.	Loemadjang.	Soekodono.	—	1 764	2 284 438	36 1[illegible]
105	id.	Ranoelamongan.	Djatiroto	4 011	3 501	9 410 488	4 6[illegible]
			Totalen . . .	4 719	28 428	36 315 546	1 096[illegible]
		Besoeki.					
106	Bandawasa.	Besoeki.	De Maas	—	600	549 511	—
107	id.	Bandawasa.	Tanggarang	—	963	1 218 332	12[illegible]
108	id.	Besoeki.	Boedoean	—	811	809 149	—
109	Banjoewangi.	Banjoewangi.	Soekowidi	—	651	753 065	—
110	Panaroekan.	Panaroekan.	Wringinanom	—	1 285	1 578 815	—
111	id.	Sitoebanda.	Pandji	—	1 878	2 158 288	—
112	id.	id.	Olean	—	925	1 000 589	—
113	id.	Pradjekan.	Pradjekan	—	1 008	1 422 970	47[illegible]
114	id.	Soemberwaroe.	Asembagoes	142	849	1 470 654	—
			Totalen . . .	142	8 970	10 961 373	60[illegible]
		Banjoemas.					
115	Banjoemas.	Kaliredja.	Kaliredjo	—	899	863 157	—
116	id.	Soekaradja.	Kalibagor	—	1 309	1 710 591	—
117	id.	Poerwaredja.	Klampok	—	1 940	2 649 578	—
118	Poerwakerta.	Poerwakerta.	Poerwakerta	—	1 032	1 386 317	10[illegible]
119	Poerbalingga.	Poerbalingga.	Bodjong	8	1 668	2 211 757	—
			Totalen . . .	8	6 848	8 821 400	10[illegible]
		Kedoe.					
120	Poerwaredja.	Poerwadadi.	Poerwaredja	—	2 355	2 964 819	—
121	Keboemen.	Premboen.	Remboen	—	2 533	3 530 572	—
			Totalen . . .	—	4 888	6 495 391	—
		Madioen.					
122	Madioen.	Madioen.	Kanigoro	—	1 432	1 553 708	—
123	id.	id.	Redjoagoeng	—	2 202	2 522 022	—
124	id.	Oeteran.	Pagotan	—	1 572	1 816 918	—
125	Magetan.	Goranggareng.	Redjosari	—	1 469	1 657 521	—
126	id.	Maospati.	Poerwadadi	—	1 705	1 983 989	6 1[illegible]
127	Ngawi.	Ngawi.	Soedhono	—	1 513	1 823 325	—
			Totalen . . .	—	9 893	11 357 483	6 1[illegible]
		Kediri.					
128	Kediri.	Kediri.	Pasantren	7	1 999	2 206 869	243 1[illegible]
129	id.	id.	Ngadiredjo	185	1 102	1 129 811	354 [illegible]
130	id.	Paré.	Kentjong	526	1 103	1 879 662	—
131	id.	id.	Badas	—	910	956 465	—
132	id.	id.	Tegowangi	166	2 271	2 767 355	—
133	id.	id.	Kawarasan	253	2 016	2 381 695	2[illegible]
134	id.	id.	Menang	—	1 421	1 806 681	9 5[illegible]
135	id.	Papar.	Poerwoasri	—	1 695	2 037 969	—

Verkregen product aan suiker (in pikols).

Hoofdsuiker.				Melassesuiker.	Gecentrifugeerde zaksuiker.	Zaksuiker.	Diversen. a)
Superieure hoofdsuiker.	N°. 16 en hooger.	Superieure stroopsuiker.	Muscovado.				
—	107 722	—	30 437	587	—	—	322
—	44 271	—	56 222	5 605	—	—	80
93 919	—	—	—	1 625	—	—	180
—	76 435	—	33 022	442	—	181	14 443
143	247 824	—	4 004	1 219	—	—	33 123
—	366 621	—	628 573	845	—	—	724
853 136	1 981 174	—	1 088 502	89 721	13 193	4 386	103 959
—	49 490	—	11 703	980	—	—	22
—	128 912	—	—	1 534	—	—	—
—	57 455	—	16 483	1 358	—	—	—
—	42 509	—	28 668	551	—	—	—
—	26 001	—	121 881	616	—	—	116
—	209 712	—	—	4 517	—	—	33 740
—	53 502	—	53 218	516	—	—	11 589
—	143 814	—	—	705	—	—	—
—	72 910	—	82 418	1 302	—	—	154
—	784 305	—	314 371	12 079	—	—	45 621
—	62 036	—	20 017	—	—	—	—
—	156 269	—	30 022	—	—	—	—
—	199 192	—	81 459	—	—	—	—
—	132 395	—	20 001	—	—	—	—
—	110 635	—	111 903	578	—	—	18 103
—	660 527	—	263 402	578	—	—	18 103
—	225 927	—	115 739	1 176	—	638	73 812
—	345 113	—	32 942	—	—	—	—
—	571 040	—	148 681	1 176	—	638	73 812
172 622	—	—	—	1 317	—	—	282
288 270	—	—	—	2 284	—	498	205
189 130	—	5 584	—	1 556	—	—	244
194 880	—	—	—	1 164	—	—	75
233 278	270	—	—	1 704	—	—	806
—	213 151	—	—	916	—	—	—
1 078 180	213 421	5 584	—	8 941	—	498	1 612
227 733	—	—	—	1 565	—	—	—
167 568	—	—	—	1 118	—	—	337
196 041	4	—	—	1 221	—	—	—
—	13 780	—	98 660	—	—	—	—
311 356	—	—	—	924	—	—	—
—	45 814	—	251 715	169	—	—	—
—	3 452	—	212 579	618	—	—	—
214 016	—	—	—	1 129	—	—	75

Volgnummer.	Afdeelingen.	Districten.	Ondernemingen.	Uitgestrektheid (bruto) van den eigen aanplant (in bouws van 500 vierkante rijnlandsche roeden) verwerkt in 1923: op gronden der ondernemingen.	buiten de onderneming op van de bevolking gehuurde gronden.	Hoeveelheid riet (in pikols) verkregen in 1923: van eigen aanplant.	opgekocht van Inlanders of op andere wijze niet van eigen aanplant verkregen.
136	Kediri.	Papar.	Bogo-Kidoel	—	1 163	1 492 710	—
137	id.	id.	Minggiran	—	1 551	1 762 596	—
138	id.	Madjarata.	Meritjan	—	1 200	1 535 043	32 646
139	id.	Ngadiloewih.	Soemberdadi	—	2 083	2 575 085	688 092
140	Blitar.	Blitar.	Garoem	1 030	2 012	3 984 696	14 599
141	id.	Wlingi.	Kenongo	265	759	1 648 688	71 183
142	Toeloengagoeng.	Kalangbret.	Modjopanggoeng	—	1 399	1 794 941	—
143	Berbek.	Berbek.	Djati	—	1 125	1 385 077	—
144	id.	Kertasana.	Lestari	—	1 189	1 225 840	—
145	id.	id.	Baron	374	689	895 703	4 073
146	id.	id.	Djoewono	—	477	502 252	25 680
147	id.	Ngandjoek.	Ngandjoek	—	1 126	1 295 749	—
148	id.	id.	Koedjonmanis	350	1 057	1 277 521	—
			Totalen . . .	3 156	28 347	36 542 408	1 444 270
		Jogjakarta.					
149	Mataram.	Prambanan.	Tandjoeng Tirto	669	—	687 442	747 842
150	id.	id.	Randoegoenting en Tjandisewoe *b)*	1 621	—	1 801 404	74 364
151	id.	Kotagede.	Wonotojator	852	—	834 117	743 733
152	id.	id.	Kedaton Pleret	753	—	889 470	488 972
153	id.	Kretek.	Poendoeng	813	17	978 338	—
154	id.	Tjepit.	Gesikan	1 171	—	1 460 655	—
155	id.	id.	Barongan	1 160	—	1 527 373	—
156	id.	id.	Bantool	703	—	920 140	382 565
157	id.	id.	Padokan	1 085	—	1 240 875	—
158	id.	Djoemeneng.	Tjebongan	*c)* 1 657	—	1 875 227	—
159	id.	id.	Sendang Pitoe	1 119	—	1 090 240	—
160	id.	Gamping.	Demak Idjo	826	—	1 088 489	399 821
161	id.	Godean.	Sedajoe	{ 1 000	—	751 766	—
162	id.	id.	Rewoeloe	{ 1 062	—	1 003 539	—
163	id.	Srandakan.	Gondang Lipoero	502	—	720 989	—
164	id.	Mlati.	Beran	821	—	920 473	471 051
165	id.	Klegoeng.	Medari	2 357	*d)* 241	2 421 202	7 648
166	Koelon Praga.	Galoer.	Sewoegaloer	1 176	—	1 162 089	—
			Totalen . . .	19 347	258	21 373 828	3 315 996
		Soerakarta.					
167	Soerakarta.	Kampoenglor.	Tjolomadoe	1 136	—	907 727	171 883
168	id.	Kartasoera.	Kartasoera	1 231	—	1 108 843	122 644
169	Klaten.	Prambanan.	Gondangwinangoen	1 455	—	1 829 436	292 191
170	id.	id.	Prambanan	620	—	769 981	992 000
171	id.	id.	Tjandisewoe *e)*	—	—	—	—
172	id.	Ponggok.	Tjokro Toeloeng	1 267	—	1 325 248	296 286
173	id.	id.	Ponggok	449	—	423 582	—
174	id.	id.	Karanganom	732	—	809 963	388 948
175	id.	Dilanggoe.	Delanggoe	1 179	—	1 431 095	—
176	id.	id.	Wonosari	1 093	—	1 174 935	—
177	id.	id.	Tjepper	1 671	—	1 695 505	—
178	id.	Bedji.	Manishardjo	1 529	—	1 786 649	—
179	id.	Djatinom.	Gedaren (Kradjan Redjo)	621	25	867 041	4 136
180	Sragen.	Sragen.	Modjo	2 233	—	2 471 255	—
181	id.	Karanganjar.	Tasikmadoe	1 784	—	1 931 230	69 839
182	Bajalali.	Banjoedana.	Bangak	1 181	—	1299 033	—
			Totalen . . .	18 181	25	19 831 523	2 337 927

b) Hieronder 423 bouws aanplant van Tjandisewoe in de res. Soerakarta.
c) Hieronder 104 bouws in de res. Kedoe.
d) Hieronder 48 bouws in de res. Kedoe.
e) Zie Randoegoenting (res. Jogjakarta).

Verkregen product aan suiker (in pikols).							
Hoofdsuiker.							
Superieure. hoofdsuiker.	N°. 16 en hooger.	Superieure stroopsuiker.	Muscovado.	Melassesuiker.	Gecentrifugeerde zaksuiker.	Gewone zaksuiker.	Diversen. *a*)
170 872	—	—	—	1 145	—	—	177
—	139 658	—	61 431	1 049	—	—	13
172 828	—	—	—	3 280	—	—	260
355 538	—	—	—	3 123	—	—	—
455 817	—	—	—	1 154	—	—	210
—	88 234	—	37 078	41 576	—	—	—
3 494	113 975	—	26 733	62 764	—	—	—
148 787	—	—	—	803	—	250	—
119 516	—	—	—	14 823	—	150	21 000
—	80 044	—	—	481	—	175	—
—	45 973	—	—	—	—	—	—
139 081	—	—	—	987	—	—	72
—	116 888	—	—	—	—	—	—
2 682 647	647 822	—	688 196	137 929	—	575	22 144
180 789	—	—	—	519	—	—	—
209 400	—	—	—	1 665	—	—	250
183 825	—	—	—	789	—	—	—
—	168 952	—	—	—	—	—	—
111 054	—	—	—	1 140	—	—	—
—	113 791	—	64 788	997	—	—	—
171 011	—	—	—	1 276	—	140	—
160 705	—	—	—	1 289	—	—	—
130 545	—	16 016	—	—	5 059	—	—
213 520	—	—	—	4 984	—	—	—
—	123 244	—	—	1 190	—	—	—
175 516	—	—	—	558	—	—	200
189 394	—	—	—	484	—	—	—
—	85 860	—	—	757	—	—	738
—	159 189	—	—	1 379	—	—	—
281 800	—	—	—	2 318	—	—	183
120 262	—	—	—	—	—	380	—
2 127 821	651 036	16 016	64 788	19 345	5 059	520	1 371
113 853	—	—	—	516	—	—	—
135 041	—	—	—	875	—	—	—
242 874	—	—	—	1 085	—	—	—
205 823	—	—	—	256	—		—
—	—	—	—	—	—	—	—
193 232	—	—	—	949	—	—	—
42 509	—	—	—	292	—	—	—
131 917	—	—	—	875	—	—	—
163 980	—	—	—	1 579	—	—	—
123 414	—	—	—	3 283	—	—	62
162 372	—	38 612	—	2 491	—	—	270
—	194 730	—	—	1 432	—	—	166
50	96 309	—	—	117	—	—	45
318 083	—	—	—	1 109	—	—	—
236 017	—	—	—	4 272	—	—	—
136 622	—	—	—	1 320	—	—	450
2 205 787	291 039	38 612	—	20 451	—	—	993

VERDEELING DER SUIKERONDERNEMINGEN.		Uitgestrektheid (bruto) van den eigen aanplant (in bouws van 500 vierkante rijnlandsche roeden) verwerkt in 1923:		Hoeveelheid riet (in pikols) verkregen in 1923:	
		op gronden der ondernemingen.	buiten de onderneming op van de bevolking gehuurde gronden.	van eigen aanplant.	opgekocht van Inlanders of op andere wijze niet van eigen aanplant verkregen.
Ondernemingen, uitsluitend berustende op overeenkomsten met de Inlandsche bevolking		650 (5)	151 887 (130)	176 608 263 (130)	2 299 796 (26)
Ondernemingen niet of niet uitsluitend berustende op overeenkomsten.	op erfpachtsperceelen	7 926 (15)	20 821 (15)	34 101 041 (15)	254 854 (7)
	„ particuliere landerijen	1 498 (3)	2 818 (3)	4 844 129 (3)	638 639 (2)
	„ huurlanden in de Vorstenlanden	34 608 *f*) (30)	283 (3)	38 366 394 (30)	5 412 201 (14)
	„ onverhuurde landen in Soerakarta (Tjolomadoe en Tasikmadoe)	2 920 (2)	—	2 838 957 (2)	241 722 (2)
	Totalen	47 602 (55)	175 809 (151)	256 758 784 (180)	8 847 212 (51)

f) De fabrieken Randoegoenting en Tjandisewoe zijn als één fabriek opgenomen; eveneens de fabrieken Rewoeloe en Sedajoe.

SPECIFICATIE der uitgaven per gewest.

GEWESTEN.	Aantal ondernemingen.	Aan Inlanders werd betaald:			
		wegens grondhuur.	wegens loonen.	wegens gedane leveringen.	Totaal.
1.	2.	3.	4.	5.	6.
Tjerebon	11	f 922 578	f 4 735 745	f 544 410	f 6 202 733
Pekalongan	18	2 321 080	9 922 555	1 059 931	13 303 566
Semarang	11	982 042	5 480 032	192 580	6 654 654
Soerabaja	35	2 952 962	14 902 234	770 106	18 625 302
Pasoeroean	26	2 259 463	12 507 894	1 617 868	16 385 225
Besoeki	9	845 295	3 429 321	159 728	4 434 344
Banjoemas	5	872 761	2 514 660	60 393	3 447 814
Kedoe	2	837 004	2 215 925	39 275	3 092 204
Madioen	6	654 434	3 746 738	370 689	4 771 861
Kediri	20	2 161 555	8 940 816	676 112	11 778 483
Jogjakarta *g*)	18	1 561 517	6 115 683	398 573	8 075 773
Soerakarta	16	975 150 (15)	7 510 000	612 212	9 097 362
Totalen	177	f 17 345 841 (176)	f 82 021 603 (177)	f 6 501 877 (175)	f 105 869 321

g) Met inbegrip van de in Soerakarta werkende suikerfabriek Tjandisewoe.

TULATIE.

Verkregen product aan suiker (in pikols).									Totaal uitgaaf aan Inlanders voor loonen en gedane leveringen gedurende 1923.
Hoofdsuiker.				Melasse-suiker.	Gecentrifugeerde zaksuiker.	Gewone zaksuiker.	Diversen.		
Superieure. hoofdsuiker.	N°. 16 en hooger.	Superieure stroopsuiker.	Muscovado.						
9 736 149 (68)	6 178 408 (75)	194 189 (8)	3 029 076 (58)	328 284 (111)	12 766 (5)	12 486 (25)	505 001 (81)		f 61 386 896
1 511 942 (6)	1 000 861 (10)	42 959 (2)	1 077 088 (5)	71 497 (13)	—	175 (1)	27 874 (7)		10 107 809 (14)
—	314 801 (3)	—	225 574 (2)	37 569 (3)	13 193 (1)	—	183 (2)		2 392 307
3 983 738 (24)	942 075 (7)	54 628 (2)	64 788 (1)	35 008 (27)	5 059 (1)	520 (2)	2 364 (9)		12 942 694
349 870 (2)	—	—	—	4 788 (2)	—	—	—		1 693 774
15 581 699 (100)	8 436 145 (95)	291 776 (12)	4 396 526 (66)	477 146 (156)	31 018 (7)	13 181 (28)	535 422 (99)		f 88 523 480 (14)

II. GEWESTELIJK OVERZICHT van de in 1923 op Java bestaande suikerrietaanplantingen ter verkrijging van plantriet (bibit). *a*)

GEWESTEN.	Op zich zelf staande bibitondernemingen.				Zelfstandig beheerde bibit-aanplantingen van suikerfabrieken.			Fabrieksaanplant.		
	Aantal ondernemingen.	Eigen aanplantingen.		Hoeveelheid plantriet (in pikols) verkregen door opkoop van de bevolking.	Aantal onderne-mingen.	Aantal bouws.	Geoogste hoeveelheid plantriet in pikols.	Aantal onderne-mingen.	Aantal bouws.	Geoogste hoeveelheid plantriet in pikols.
		Uitge-strektheid (in bouws).	Geoogste hoeveelheid plantriet in pikols.							
Preanger-Regentschappen	4	533 (4)	225 472 (4)	—	—	—	—	—	—	—
Tjerebon.	7	1 076 (5)	517 788 (6)	6 160 (1)	—	—	—	11	682 (9)	249 083 (7)
Banjoemas	1	110 (1)	43 900 (1)	—	—	—	—	5	485 (5)	111 594 (1)
Pekalongan	—	—	—	—	3	379 (3)	122 404 (3)	15	1 138 (15)	399 056 (13)
Kedoe	7	453 (7)	165 749 (7)	—	1	86 (1)	31 318 (1)	2	265 (2)	83 993 (2)
Semarang	4	624 (4)	188 648 (4)	—	2	237 (2)	85 018 (2)	9	781 (9)	397 264 (8)
Madioen	2	400 (2)	84 815 (2)	—	—	—	—	6	670 (6)	262 626 (6)
Kediri.	10	1 896 (10)	765 391 (10)	—	—	—	—	15	1 715 (14)	630 612 (11)
Besoeki	2	217 (2)	77 483 (2)	—	2	264 (2)	105 040 (2)	9	590 (9)	88 929 (6)
Pasoeroean	28	2 785 (24)	1 196 261 (26)	150 726 (5)	2	98 (2)	47 027 (2)	25	1 484 (22)	678 024 (16)
Soerabaja	1	214 (1)	34 891 (1)	—	2	90 (1)	59 405 (2)	31	877 (27)	164 538 (20)
Jogjakarta	2	102 (2)	39 000 (2)	—	5	147 (4)	16 400 (1)	18	1 441 (18)	160 624 (6)
Soerakarta	7	426 (5)	176 080 (4)	—	6	319 (5)	100 942 (3)	14	767 (10)	84 621 (4)
Totalen . . .	75	8 836 (67)	3 515 478 (69)	156 886 (6)	23	1 620 (20)	567 554 (16)	160	10 895 (146)	3 310 964 (100)

a) De tusschen haakjes geplaatste cijfers hebben betrekking op het aantal ondernemingen.

HEDEN (IN BOUWS).						Verkregen product.	Aantal ondernemingen.
Soerabaja.	Madoera.	Kediri.	Pasoeroean.	Besoeki.	Totalen voor Java en Madoera.		
93 —	— —	247 (10)	1 129 (10)	119 (60)	2 927 (923)	5 606 K.G.	28
38 184 (38 184)	— —	31 503 (31 503)	33 147 (33 147)	9 112 (9 112)	223 411 (223 411)	256 779 608 pikol maalriet, benevens 8 888 193 pikol maalriet door opkoop van de bevolking verkregen.	180 ondernemingen, benevens 28 ondernemingen zonder fabrieken met een aanplant van 7004 bouws.
1 181 (1 181)	— —	3 611 (3 611)	4 367 (4 367)	1 071 (1 071)	21 351 (21 351)	7 393 996 pikol plantriet; door opkoop van de bevolking is verkregen 156 886 pikol plantriet.	75 ondernemingen benevens 183 ondernemingen die onderdeelen zijn van suikerfabrieken.
46 526 (43 854)	— —	85 027 (73 715)	130 036 (107 709)	130 545 (114 995)	883 856 (728 516)		1896 ondernemingen + 107 ondernemingen langs de wegen + 183 ondernemingen die onderdeelen zijn van suikerfabrieken + 86 opkoop-ondernemingen + 1 verspreide aanplant + 28 ondernemingen zonder fabrieken

GEWESTEN.

HEDEN (IN BOUWS).								Verkregen product.	Aantal ondernemingen.
Westerafd. van Borneo.	Zuider- en Oosteraf-deeling van Borneo.	Manado.	Selebes en onderhoo-righeden.	Amboina.	Timor en onderhoo-righeden.	Bali en Lombok.	Totalen der Buiten-gewesten.		
6 640 (3 207)	7 254 (2 057)	447 (310)	785 —	143 —	— —	12 —	303 776 (204 160)	47 368 503 K.G.; door opkoop van de bevolking is verkregen 171 864 K.G.	367 + 1 langs de wegen.
— —	22 (4)	2 635 (1 726)	93 (40	596 (589)	— —	— —	36 316 (27 271)	137 961 pikol.	90
— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	16 599 (14 514)	7 681 362 K.G.	28
— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	2 633 (1 462)	416 228 K.G.	12
— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	25 741 (25 741)	16 916 828 K.G. bladtabak.	71
— —	218 (2)	90 —	3 —	— —	— —	— —	26 017 (6 444)	3 873 969 K.G. olie, 246 193 K.G. vruchten en 727 194 K.G. pitten.	43
685 (123)	1 877 (802)	10 993 (4 005)	6 805 (1 280)	10 100 (3 656)	775 (280)	1 080 (44)	54 817 (19 540)	2 512 075 stuks noten en 166 076 pikol copra, benevens door opkoop van de bevolking verkregen 17 211 pikol copra.	358
— —	2 —	— —	— —	— —	— —	— —	16 (8)	8 pikol.	3
—	—	—	—	—	—	49	49	—	2
45 (45)	155 (6)	— —	— —	— —	— —	— —	235 (65)	83 pikol.	3
— —	— —	108 (93)	— —	448 (448)	— —	— —	556 (541)	2 011 pikol noot en 323 pikol foelie.	5
— —	— —	— —	— —	10 —	— —	— —	390 (360)	1 312 pikol vezel.	3
— —	— —	— —	150 (150)	— —	— —	— —	498 (438)	12 223 K.G. sereholie; benevens door opkoop van de bevolking verkregen 1 299 K.G. sereholie.	4
1 (1)	— —	— —	— —	— —	— —	— —	50 (1)	12 K.G.	3
— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	315 (100)	—	3
480 (295)	170 (160)	— —	— —	— —	— —	— —	4 109 (3 286)	3 159 735 K.G.	8
7 851 (3 671)	9 698 (3 031)	14 273 (6 134)	7 836 (1 470)	11 297 (4 693)	775 (280)	1 141 (44)	472 117 (303 931)		1 003 + 1 langs de wegen.

Bijlage X.

(Zie hoofdstuk O, afd. I, § 1, sub 3°., en § 2, sub 2°., van het verslag.)

OVERZICHT

van de beplante uitgestrektheden en de productie in het grootlandbouwbedrijf in Nederlandsch-Indië in 1923.

BEPLANTE UITGESTREKTHEDEN (IN BOUWS) *a)* EN PRODUCT

A. JAVA

BEPLANTE UITGESTRE

Naam van het gewas.	Banten.	Batavia.	Tjerebon.	Preanger-Regent-schappen.	Pekalongan.	Semarang.	Rembang.	Banjoemas.	Kedoe.	Jogjakarta.	Soerakarta.
Hevea	10 520 (7337)	40 222 (18 629)	291 (200)	53 725 (28 903)	3 410 (2 492)	10 207 (7 655)	— —	8 306 (5 902)	334 (50)	— —	6 070 (1 668)
Koffie	56 (20)	7 169 (3 744)	— —	1 008 (526)	4 265 (4 100)	8 259 (7 607)	— —	84 (2)	568 (457)	— —	8 855 (7 178)
Thee	1 (1)	19 285 (18 710)	2 180 (2 086)	81 619 (79 101)	1 126 (1 087)	848 (796)	— —	497 (487)	1 223 (1 161)	— —	2 397 (1 956)
Kina	— —	2 350 (1 399)	970 (300)	15 173 (11 893)	238 (173)	668 (522)	— —	139 (119)	85 (81)	— —	310 (181)
Tabak	— —	14 (14)	— —	— —	— —	13 (13)	— —	— —	— —	1 084 (1 084)	7 646 (7 646)
Oliepalmen	—	240	—	463	—	—	—	—	—	—	—
Cocospalmen	562 (126)	5 673 (2 720)	11 —	2 693 (1 016)	1 377 (984)	1 930 (528)	40 —	48 (24)	— —	29 —	567 (1)
Cacao	— —	— —	— —	— —	1 337 (1 227)	5 370 (3 858)	— —	— —	— —	— —	832 (525)
Coca	— —	— —	— —	830 (613)	— —	128 (92)	— —	— —	— —	— —	33 (32)
Kapok	50 —	1 038 (30)	— —	418 (20)	5 072 (4 628)	3 845 (3 200)	— —	— —	— —	— —	1 690 (884)
Peper.	4 (4)	134 (134)	7 —	— —	400 (400)	1 479 (1 113)	— —	— —	— —	— —	732 (682)
Notemuskaat	— —	5 (5)	7 —	— —	782 (407)	1 163 (953)	— —	— —	— —	— —	734 (464)
Cassave	— —	865 (865)	14 (14)	99 (99)	70 (70)	— —	— —	— —	— —	— —	363 (363)
Agave	— —	1 754 —	— —	— —	— —	10 (10)	— —	580 (285)	— —	— —	11 381 (3 979
Aetherische olie-gewassen	190 (130)	1 681 (1 452)	149 (149)	2 960 (2 359)	— —	5 —	— —	— —	— —	— —	— —
Indigo	— —	140 (140)	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	604 (604)
Getahpertja	— —	— —	— —	2 098 (1 494)	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —

a) De tusschen ( ) vermelde cijfers geven het aantal bouws aan, welke in productie zijn.

…UCTI… HET GROOTLANDBOUWBEDRIJF IN NEDERLANDSCH-INDIË.
…AVA …ADOERA.

…STR…EDEN (IN BOUWS).								
Madioen.	Soerabaja.	Madoera.	Kediri.	Pasoeroean.	Besoeki.	Totalen voor Java en Madoera.	Verkregen product.	Aantal ondernemingen.
1 3[illegible] (1 2[illegible])	2 663 (711)	— —	15 953 (11 016)	43 299 (29 483)	43 659 (34 046)	240 028 (149 346)	34 143 469 K.G., benevens door opkoop van de bevolking verkregen 10 177 K.G.	464 ondernemingen, benevens 12 ondernemingen langs de wegen.
1 0[illegible] ([illegible])	2 913 (2 411)	— —	21 469 (19 143)	35 429 (29 673)	44 657 (39 882)	135 770 (115 670)	687 367 pikol.	273
— —	— —	— —	1 532 (1 389)	1 672 (1 345)	844 (498)	113 230 (108 617)	32 202 142 K.G., benevens door opkoop van de bevolking verkregen 8 946 105 K.G.	261 ondernemingen, benevens 1 opkoop-onderneming.
7[illegible] (40[illegible])	— —	— —	1 059 (617)	1 404 (907)	59 (23)	23 252 (16 621)	9 216 040 K.G., benevens door opkoop van de bevolking verkregen 8000 K.G.	127 ondernemingen, benevens 1 verspreide aanplant.
— —	— —	— —	10 (10)	157 (157)	28 545 (28 545)	37 469 (37 469)	13 843 898 K.G. bladtabak en 7 386 504 K.G. krosok, benevens door opkoop van de bevolking verkregen 727 202 K.G. bladtabak en 5 966 063 K.G. krosok.	43 ondernemingen, benevens 54 opkoop-ondernemingen.
—	—	—	—	94	5	802	—	15
14[illegible] ([illegible])	97 (72)	— —	2 382 (215)	93 (10)	1 285 (895)	16 933 (6 617)	9 697 pikol copra en 5 256 108 stuks noten, benevens 792 pikol copra verkregen door opkoop van de bevolking.	166 ondernemingen, benevens 5 ondernemingen langs de wegen.
— —	— —	— —	180 (180)	200 (200)	177 (177)	8 096 (6 167)	15 116 pikol.	24
—	23 (23)	— —	210 (192)	1 098 (558)	12 (12)	2 339 (1 522)	923 671 K.G.	31 ondernemingen, benevens 57 ondernemingen langs de wegen.
5[illegible] (3[illegible])	440 (340)	— —	698 (570)	505 (410)	150 (70)	14 431 (10 390)	12 710 291 kolven, 4 950 pikol ongezuiverde kapok, 19 195 pikol gezuiverde kapok en 32 593 pikol pitten; verkregen door opkoop van de bevolking 545 pikol gezuiverde kapok en 651 pikol pitten.	58 ondernemingen, benevens 18 ondernemingen langs de wegen.
— —	— —	— —	— —	— —	94 (94)	2 850 (2 427)	1 627 pikol.	13 ondernemingen, benevens 12 ondernemingen langs de wegen.
— —	— —	— —	— —	— —	— —	2 691 (1 829)	168 151 stuks noten en 2 205 pikol noten, benevens 266 pikol foelie en 905 pikol noot en foelie.	20 ondernemingen, benevens 3 ondernemingen langs de wegen.
— —	— —	— —	4 511 (4 511)	6 620 (6 620)	— —	12 542 (12 542)	15 916 pikol knollen, benevens 45 937 K.G. pearl, 4 560 913 K.G. 1e soort meel, 1 137 400 K.G. 2e soort meel en 169 505 K.G. 3e soort meel; 40 300 K.G. gaplek en 186 504 K.G. ampas. Bovendien door opkoop van de bevolking verkregen 232 200 K.G. flake, 2 228 778 K.G. pearl, 5 565 290 K.G. 1e soort meel, 3 410 141 K.G. 2e soort meel en 499 500 K.G. 3e soort meel en 3 485 442 K.G. ampas.	36 ondernemingen en 28 opkoop-ondernemingen.
1[illegible] —	— —	— —	1 634 (723)	542 (542)	631 (435)	16 542 (5 974)	48 627 pikol, benevens door opkoop van de bevolking verkregen 10 pikol.	25
— —	332 (332)	— —	25 (25)	280 (280)	125 (75)	6 347 (5 402)	215 575 K.G. sereholie (waarvan 23 368 K.G. door opkoop van de bevolking verkregen) en 150 K.G. palmarosa-olie; benevens 100 K.G. patchouli-olie en 11 000 K.G. patchouli-olie (droogblad) van wegen-aanplant.	45 ondernemingen en 3 opkoop-ondernemingen.
— —	— —	— —	— —	— —	— —	744 (744)	7 641 K.G. droge en 36 273 K.G. natte indigo en 40 464 L.	9
— —	— —	— —	3 —	— —	— —	2 101 (1 494)	109 346 K.G.	3

BEPLANTE UITGESTREK[…]

Naam van het gewas.	Banten.	Batavia.	Tjerebon.	Preanger-Regentschappen.	Pekalongan.	Semarang.	Rembang.	Banjoemas.	Kedoe.	Jogjakarta.	Soerakarta.	Madioen.
Ficus en andere caoutchoucsoorten	— —	146 (6)	10 —	226 —	30 —	927 (837)	— —	— —	— —	— —	— —	— —
Suikerriet	— —	— —	14 099 (14 099)	— —	24 056 (24 056)	13 862 (13 862)	— —	6 856 (6 856)	4 888 (4 888)	19 605 (19 605)	18 206 (18 206)	9 89[…] (9 89[…]
Bibit	— —	— —	1 758 (1 758)	533 (533)	1 517 (1 517)	1 642 (1 642)	— —	595 (595)	804 (804)	1 690 (1 690)	1 512 (1 512)	1 07[…] (1 07[…]
Totalen voor Java en Madoera	11 383 (7 618)	80 716 (47 848)	19 496 (18 606)	161 845 (126 557)	43 680 (41 141)	50 356 (42 688)	40	17 105 (14 270)	7 902 (7 441)	22 408 (22 379)	61 932 (45 881)	14 8[…] (13 8[…]

B. BUITE[…]

BEPLANTE UITGESTREK[…]

Naam van het gewas.	Lampoengsche districten.	Palembang.	Djambi.	Oostkust van Sumatra.	Bengkoeloe.	Sumatra's Westkust.	Tapiannoeli.	Atjeh en onderhoorigheden.	Riau en onderhoorigheden.	Bangka en onderhoorigheden.	Belitoeng.
Hevea	12881 (7 769)	2 457 (418)	347 (72)	222 722 (157 243)	314 (24)	1 069 (765)	10 089 (6 710)	21 691 (13 356)	16 925 (12 229)	— —	— —
Koffie	5 762 (4 230)	2 574 (2 082)	— —	14 370 (11 843)	4 722 (3 567)	3 623 (2 070)	1 767 (968)	152 (152)	— —	— —	— —
Thee	— —	46 (12)	— —	15 968 (13 994)	64 (5)	521 (503)	— —	— —	— —	— —	— —
Kina	— —	203 —	— —	— —	620 (306)	1 810 (1 156)	— —	— —	— —	— —	— —
Tabak	— —	— —	— —	25 741 (25 741)	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —
Oliepalmen	1 069 (195)	812 —	— —	19 529 (3 931)	— —	— —	— —	4 296 (2 316)	— —	— —	— —
Cocospalmen	175 (156)	43 (22)	— —	12 995 (6 227)	147 (73)	2 116 (872)	1 566 (550)	3 457 (587)	1 969 (829)	— —	[illegible]
Cacao	— —	— —	— —	— —	— —	8 (8)	6 —	— —	— —	— —	— —
Kapok	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Peper	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	35 (14)	— —	— —	— —
Notemuskaat	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —
Agave	380 (360)	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —
Aetherische olie-gewassen	— —	100 (40)	— —	— —	— —	— —	130 (130)	— —	— —	118 (118)	— —
Getahpertja	— —	— —	— —	— —	— —	— —	— —	42 —	7 —	— —	— —
Ficus en andere caoutchoucsoorten	— —	— —	— —	295 (100)	— —	20 —	— —	— —	— —	— —	— —
Gambir	— —	— —	— —	2 367 (1 938)	— —	— —	— —	— —	1 092 (893)	— —	— —
Totalen voor de Buitengewesten	20 267 (12 710)	6 235 (2 574)	347 (72)	313 987 (221 017)	5 867 (3 975)	9 167 (5 374)	13 558 (8 358)	29 673 (16 425)	19 993 (13 951)	118 (118)	[illegible]

Bijlage IJ.

(Zie hoofdstuk O, afd. I, § 1, sub 3°., en § 2, sub 2°., van het verslag.)

OVERZICHT

over 1923 van de landbouwondernemingen in Nederlandsch-Indië, ingedeeld volgens den rechtstoestand der gronden.

GEWESTEN.	Gouvernementsgrond.			Particuliere landerijen.			Erfpacht.	
	Aantal ondernemingen.	Uitgestrektheid (in bouws).	Beplant (aantal bouws).	Aantal ondernemingen.	Uitgestrektheid (in bouws).	Beplant (aantal bouws).	Aantal ondernemingen.	Uitgestrektheid (in bouws).
Java en Madoera.								
Banten	—	—	—	—	—	—	40	29 970
Batavia	3	2 783	2 783	89	670 785	58 105	2) 22	17 579
Tjerebon	—	—	—	—	—	—	13	6 511
Preanger-Regentschappen	3	4 732	4 524	—	—	—	290	269 450
Pekalongan	3	2 300	2 300	1	3 473	969	25	14 096
Semarang	5	5 285	5 285	3	391	157	44	24 145
Rembang	—	—	—	—	—	—	1	704
Banjoemas	2	1 864	1 864	—	—	—	18	10 501
Kedoe	—	—	—	—	—	—	9	3 169
Jokjakarta	—	—	—	—	—	—	—	—
Soerakarta	—	—	—	—	—	—	—	—
Madioen	1	1 254	1 254	—	—	—	8	5 553
Soerabaja	—	—	—	2	1 244	879	1) 12	8 308
Madoera	—	—	—	—	—	—	—	—
Kediri	1) —	630	411	—	—	—	77	80 278
Pasoeroean	—	—	—	1	850	338	84	94 115
Besoeki	—	—	—	—	—	—	90	128 874
Totalen voor Java en Madoera	1) 17	18 848	18 421	96	676 743	60 448	3) 733	693 253
Buitengewesten.								
Lampoengsche districten	—	—	—	—	—	—	17	63 086
Palembang	—	—	—	—	—	—	9	46 829
Djambi	—	—	—	—	—	—	3	4 981
Oostkust van Sumatra	—	—	—	—	—	—	2	86
Bengkoeloe	—	—	—	—	—	—	14	32 514
Sumatra's Westkust	—	—	—	3	769	265	70	60 813
Tappiannoeli	—	—	—	—	—	—	23	27 192
Atjeh en onderhoorigheden	1	5 690	885	—	—	—	13	8 832
Riau en onderhoorigheden	—	—	—	—	—	—	4	7 715
Bangka en onderhoorigheden	—	—	—	—	—	—	1	234
Belitoeng	—	—	—	—	—	—	1	44
Westerafd. van Borneo	—	—	—	—	—	—	—	—
Zuider- en Oosterafd. van Borneo	—	—	—	—	—	—	30	48 768
Manado	—	—	—	—	—	—	68	22 886
Selebes en onderhoorigheden	—	—	—	—	—	—	5	3 829
Amboina	—	—	—	—	—	—	68	44 007
Timor en onderhoorigheden	—	—	—	—	—	—	1	106
Bali en Lombok	—	—	—	—	—	—	9	28 658
Totalen voor de Buitengewesten	1	5 690	885	3	769	265	338	400 580
Totalen voor Java en Madoera	17	18 848	18 421	96	676 743	60 448	733	693 253
Algemeene totalen	1) 18	24 538	19 306	99	677 512	60 713	3) 1 071	1 093 833

1) Bovendien 1 onderneming, reeds opgenomen onder een anderen rechtstoestand.
2) Alsvoren 2 ondernemingen.
3) Alsvoren 3.
4) Alsvoren onderscheidenlijk 3, 9, 3, 2, 2, 1, 2, 10, 5 en 4.
5) Alsvoren 41.

den rechtstoestand der gronden.

Huurland.			Landbouwconcessies.			Vrije huur van de bevolking.			Totalen.		
Aantal ondernemingen.	Uitgestrektheid (in bouws).	Beplant (aantal bouws).	Aantal ondernemingen.	Uitgestrektheid (in bouws).	Beplant (aantal bouws).	Aantal ondernemingen.	Uitgestrektheid (in bouws).	Beplant (aantal bouws).	Aantal ondernemingen.	Uitgestrektheid (in bouws).	Beplant (aantal bouws).
—	—	—	—	—	—	—	—	—	40	29 970	11 187
—	—	—	—	—	—	6	814	694	120	691 961	71 031
—	—	—	—	—	—	4) 18	16 363	15 756	31	22 874	19 489
—	—	—	—	—	—	4) 18	3 656	2 679	311	277 838	152 972
—	—	—	—	—	—	4) 18	24 567	24 334	47	44 436	37 079
—	—	—	—	—	—	4) 18	15 833	15 290	70	45 654	38 898
—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	704	40
—	—	—	—	—	—	7	8 545	8 023	27	20 910	17 025
—	—	—	—	—	—	10	6 534	4 844	19	9 703	7 025
29	51 944	25 531	—	—	—	4) —	258	258	29	52 202	25 789
84	206 714	60 947	—	—	—	4) —	34	25	84	206 748	60 972
—	—	—	—	—	—	8	11 138	10 963	17	17 945	14 494
—	—	—	—	—	—	4) 50	41 005	39 521	64	50 557	45 509
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	4) 25	33 151	32 461	102	114 059	77 906
—	—	—	—	—	—	4) 53	40 475	39 166	138	135 440	109 745
—	—	—	—	—	—	4) 27	37 811	35 834	117	166 685	102 936
113	258 658	86 478	—	—	—	5) 258	240 184	229 848	1 217	1 887 686	792 097
—	—	—	—	—	—	—	—	—	17	63 086	15 246
—	—	—	—	—	—	—	—	—	9	46 829	6 215
—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	4 981	847
—	—	—	279	1 109 056	299 919	—	—	—	281	1 109 142	299 980
—	—	—	—	—	—	—	—	—	14	32 514	5 587
—	—	—	—	—	—	—	—	—	73	61 582	8 524
—	—	—	—	—	—	—	—	—	23	27 192	12 309
—	—	—	42	127 440	26 956	—	—	—	56	141 962	29 606
—	—	—	22	80 659	17 219	—	—	—	26	88 374	19 769
—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	234	118
—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	44	34
—	—	—	45	57 312	7 576	—	—	—	45	57 312	7 576
—	—	—	9	19 629	1 204	—	—	—	39	68 397	9 338
—	—	—	19	10 711	4 818	—	—	—	87	33 597	14 197
—	—	—	35	19 528	7 078	—	—	—	40	23 357	7 716
—	—	—	3	3 025	904	—	—	—	71	47 032	10 997
—	—	—	8	3 703	805	—	—	—	9	3 809	845
—	—	—	—	—	—	—	—	—	9	28 658	1 141
—	—	—	462	1 431 063	366 479	—	—	—	804	1 838 102	449 545
113	258 658	86 478	—	—	—	258	240 184	229 848	1 217	1 887 686	792 097
113	258 658	86 478	462	1 431 063	366 479	5) 258	240 184	229 848	2 021	3 725 788	1 241 642

Bijlage Z.

(Zie hoofdstuk O, afd. V, van het verslag.)

OPGAVEN,

betreffende de verhuur van rechten ter zake van de winning van eetbare vogelnestjes en het zoeken naar schildpadeieren.

Verhuur van rechten ter zake van de winning van eetbare vogelnestjes en het zoeken naar schildpadeieren.

Gewesten.	Aard van het aan de huurders afgestaan uitsluitend recht.	Domein, enz. waarop de verhuring betrekking heeft.	Tijdvakken van verhuring.	Verschuldigde huursommen	
				over 1923.	over 1924.
Preanger-Regentschappen.	Winning van eetbare vogelnestjes.	In de afdeelingen Bandoeng en Tjiandjoer, met uitzondering van de grot Goeba Tjandi (distr. Palaboehan, afd. Soekaboemi).	1921 t/m 1923	f 790,—	—
Id.	Id.	In de afdeelingen Tasikmalaja en Garoet.	id.	210,—	—
Kedoe.	Id.	In de onderdistricten Boewajan, Ajah en Rawakele (afd. Keboemen).	id.	9 720,—	—
Rembang.	Id.	In de afdeelingen Toeban en Blora.	1 April 1919 t/m 31 Maart 1924	23 400,—	f 23 400,—
Id.	Id.	Idem.	1 April 1924 t/m 31 Maart 1929	—	17 010,—
Semarang.	Id.	Op het eiland Goendoel, behoorende tot de Karimoendjawa-eilanden (afd. Djapara).	1 Mei 1922 t/m 30 April 1923	50,—	—
Id.	Id.	Idem.	8 Juni 1923 t/m 30 Juni 1924	—	50,—
Jogjakarta.	Id.	In de klippen, grotten en holen der residentie.	1 Juni 1920 t/m 31 Mei 1923	1 800,—	—
Soerakarta.	Id.	Idem.	id.	—	—
Besoeki.	Id.	In de grotten Gandoeng, Lamdé, Darat en Kandangan (distr. Poeger, afd. Djember).	1 April 1921 t/m 31 Maart 1926	180,—	180,—
Id.	Id.	In de grotten aan de zuidkust van de afdeeling Banjoewangi.	1 April 1922 t/m 31 Maart 1927	360,—	360,—
Soerabaja.	Id.	Op het eiland Noesa (distr. Bawean, afd. Soerabaja).	1 Aug. 1921 t/m 31 Juli 1926	120,—	120,—
Id.	Id.	In de grotten op Soetji (distr. Gresik) en op Mlirang (distr. Sedajoe van de afd. Noord-Soerabaja).	1922 t/m 1927	—	—
Madoera.	Id.	In de afdeeling Songenep.	1 April 1918 t/m 31 Maart 1923	192,—	—
Bali en Lombok.	Id.	Aan de zuidkust van Lombok te Boeloeng Djaja (onderafd. Tabanan, afd. Zuid-Bali).	1 Nov. 1921 t/m 31 Oct. 1924	1 466,66[5]	1 466,66[5]
Id.	Id.	Aan de zuidkust van Lombok.	1922 t/m 1924	200,—	200,—
Id.	Id.	Op het eiland Tjeningan (onderafd. Kloengkoeng, afd. Zuid-Bali).	1 Maart 1922 t/m 28 Febr. 1925	9 000,—	9 000,—
Riau en onderhoorigheden.	Id.	Op de Anambas-eilanden (afd. Poelautoedjoeh).	1 April 1921 t/m 31 Maart 1924	360,—	360,—
Id.	Id.	Op de eilanden Seraja en Serasan (onderafd. Zuid-Natoena-eilanden, afd. Poelautoedjoeh).	id.	660,—	660,—
Id.	Id.	In de grotten der bergen Djemaroh en Lantjang en op de eilanden Tokong Kemoedi, Mendarik en Oewi (onderdistr. Tambelan, afd. Tandjoengpinang).	1 April 1923 t/m 31 Dec. 1924	595,— 465,—	— 620,—
Id.	Id.	In de afdeeling Lingga.	1 Oct. 1921 t/m 31 Dec. 1924	75,—	75,
Djambi	Id.	In het geheele gewest.	1920 t/m 1924	800,—	800,—

Gewesten.	Aard van het aan de huurders afgestaan uitsluitend recht.	Domein, enz. waarop de verhuring betrekking heeft.	Tijdvakken van verhuring.	Verschuldigde huursommen	
				over 1923.	over 1924.
Bengkoeloe.	Winning van eetbare vogelnestjes.	In de afdeeling Kroeï.	1915 t/m 1924	f 5 845,—	f 5 845,—
Id.	Id.	In de onderafdeelingen Moekomoeko en Lais der afdeeling Lebong, alsmede in de afdeelingen Mana, Kauer en Seloema der res. Bengkoeloe.	1 Aug. 1920 t/m 31 Juli 1926	2 005,—	2 005,—
Sumatra's Westkust.	Id.	In de grotten en holen der Batoe-eilanden (afd. Padang).	1924 t/m 1925	—	480,—
Id.	Id.	In de grotten en holen der onderafdeeling Batanghari (afd. Tanahdatar).	1 Mei 1921 t/m 30 April 1924	126,—	126,—
Atjeh en onderhoorigheden.	Id.	Twee grotten genaamd Goeha Tho en Goeha Raja in de Moekim Lampenoe (onderafd. Lho'nga, afd. Groot-Atjeh).	1920 t/m 1923	900,—	—
Zuider- en Oosterafd. van Borneo.	Id.	Tamaloeang-grotten (distr. Tjantoeng, onderafd. Tanahboemboe) en eenige kleinere grotten aan de oostkust van Poelau Laoet (afd. Zuidoostkust van Borneo).	1 April 1922 t/m 31 Maart 1925	16 968,—	16 968,—
Preanger-Regentschappen.	Zoeken naar schildpadeieren.	Aan de westkust van het district Djampangkoelon (afd. Soekaboemi), tusschen de mondingen van de rivieren Tjiboelakan en Tjibantengpoeh.	1921 t/m 1923	4 533,33	—
Riau en onderhoorigheden.	Id.	In de afdeeling Lingga.	1 Oct. 1921 t/m 31 Dec. 1924	10,—	10,—
Id.	Id.	Op het eiland Doerai (onderafd. Anambas-eilanden, afd. Poelautoedjoeh).	1 April 1921 t/m 31 Maart 1924	820,—	820,—
Id.	Id.	Op het eiland Mangkai (onderafd. Anambas-eilanden, afd. Poelautoedjoeh).	id.	110,—	110,—
Id.	Id.	Op de Anambas-eilanden (afd. Poelautoedjoeh), met uitzondering van de eilanden Doerai en Mangkai.	id.	60,—	60,—
Id.	Id.	Op het eiland Timau (onderafd. Zuid-Natoena-eilanden, afd. Poelautoedjoeh).	id.	310,—	310,—
Id.	Id.	Op de eilanden Pandjang, Boenga en Boeton (onderafd. Noord-Natoena-eilanden, afd. Poelautoedjoeh).	id.	60,—	60,—
Id.	Id.	Op de eilanden Petantoe, Djepala, Sidoea Ketjil en Sidoea Besar, Boengian, Simanoelak, Seraja, Pasir, Pandik, Sepadi, Sisi Paya, Genting Djamoek, Karanghadji, Toedan, Karang Mambas Najak, Boesoeng Lato, Djeporo en Satian (onderafd. Zuid-Natoena-eilanden, afd. Poelautoedjoeh).	id.	900,—	900,—
Westerafd. van Borneo.	Id.	In het landschap Sambas (afd. Singkawang).	—	260,—	300,—
Zuider- en Oosterafd. van Borneo.	Id.	Op de tot het district Poelau Laoet behoorende eilanden Kalangbalioe, Masasirih, Parnalikan, Koenjit, Radapan, Marabatoean, Pajoengpajoengan, Danawan, Berak-Berakan, Pandan-Pandanan, Samargelap en Alangmalangkan.	1922 t/m 1924	3 480,—	3 480,—
Id.	Id.	In Beraoe (afd. Samarinda).	1921 t/m 1923	18 666,66[5]	—
		Totalen . . .		f 105 497,66	f 85 775,66[5]

Bijlage AA.

(Zie hoofdstuk O, afd. VI, van het verslag.)

OVERZICHTEN

over 1923 betreffende de handelsbeweging tusschen Nederlandsch-Indië [1]) en landen en plaatsen daarbuiten gelegen.

[1]) Wat de havens en zelfbesturende landschappen betreft, zijn in de statistiek alleen die havens behandeld, waar een *gouvernements*-tol- of havenkantoor gevestigd is.

1°. Herkomst en bestemming der in- en uitgevoerde goederen, enz.

LANDEN OF PLAATSEN VAN HERKOMST OF BESTEMMING.	Waarde van den invoer.			Waarde van den uitvoer.		
	Goederen.	Ongemunt goud en zilver.	Speciën (gemunt goud en zilver).	Goederen.	Ongemunt goud en zilver.	Speciën (gemunt goud en zilver).
Voor rekening van particulieren.						
a. Java en Madoera.						
Nederland	f 97 367 780	f 459 983	f 175 206	f 70 849 460	—	f 477
Nederland (voor order)	—	—	—	24 154 420	—	—
Groot-Brittannië	73 181 680	—	2 785 576	90 294 714	—	—
Groot-Brittannië (voor order)	—	—	—	10 050 562	—	—
Frankrijk	4 194 919	—	343	36 556 745	—	—
Frankrijk (voor order)	—	—	—	4 496 165	—	—
België	5 316 646	—	—	4 069 360	—	—
België (voor order)	—	—	—	79 545	—	—
Duitschland	39 384 978	—	—	5 793 346	—	—
Duitschland (voor order)	—	—	—	473 969	—	—
Oostenrijk (Tsjecho-Slovakije)	181 212	—	—	7 560	—	—
Griekenland	5 760	—	—	1 816 732	—	—
Griekenland (voor order)	—	—	—	4 459 322	—	—
Zwitserland	6 635 858	—	—	442	—	—
Italië	10 558 342	—	—	4 385 984	—	—
Italië (voor order)	—	—	—	970 173	—	—
Spanje	55 574	—	—	1 039 198	—	—
Spanje (voor order)	—	—	—	44 875	—	—
Portugal	19 100	—	—	—	—	—
Zweden	3 344 949	—	—	2 074 644	—	—
Noorwegen	400 195	—	—	723 881	—	—
Finland	1 666	—	—	3 335	—	—
Denemarken	728 329	—	—	1 324 120	—	—
Britsch Zuid-Afrika	485 923	—	—	261 447	—	—
Gibraltar (voor order)	—	—	—	4 604 616	—	—
Malta (voor order)	1 365	—	—	280 206	—	—
Canada (waaronder Vancouver)	913 909	—	—	10 240 097	—	—
Ver. Staten van Noord-Amerika	32 877 320	56	153 025	81 057 974	f 5 992 580	—
Ver. Staten van Noord-Amerika (voor order)	—	—	—	210 329	—	—
Zuid-Amerika	32	—	—	657 471	—	—
Turkije (Constantinopel)	41	—	—	100 485	—	—
Turkije (voor order) (Constantinopel voor order)	—	—	—	721 575	—	—
Egypte	285 933	—	8 920	2 865 141	—	—
Egypte (voor order)	—	—	—	49 349 679	—	—
Arabië	37 412	—	—	359 218	—	1 418 119
Perzië	2	—	—	225	—	—
Britsch-Indië	19 393 751	—	115 283	142 102 348	—	—
Britsch-Indië (voor order)	—	—	—	1 888 526	—	—
Pinang	63 337	—	—	3 755 132	—	—
Malakka	10 674	—	—	92 700	—	—
Singapore	30 776 943	1 336 046	2 172 619	39 178 295	—	532 500
Siam	8 081 224	—	—	3 560 666	—	—
Fransch Indo-China	3 762 979	—	—	68 261	—	—
China	8 004 043	351 047	60 000	7 120 216	—	—
Hongkong	16 155 046	92 836	58 781	80 227 648	—	—
Dalny	9 717 364	—	—	1 383 530	—	—
Korea	—	—	—	2 243 484	—	—
Wladiwostok	—	—	—	2 610	—	—
Japan	44 271 145	—	—	89 137 353	—	—
Japan (voor order)	—	—	—	2 064 702	—	—
Philippijnen	407 688	—	—	395 345	—	—
Britsch Noord-Borneo	26	—	—	28 637	—	—
Portugeesch Timor	71 535	—	2 000	114 810	—	—
Cocos- en Christmas-eilanden	—	—	—	60	—	—
Australië	18 457 325	—	—	23 967 717	—	—
Nieuw-Zeeland	825	—	—	7 402 404	—	—
Elders	164 111	—	—	157 865	—	—
Totalen	f 435 316 941	f 2 239 968	f 5 531 753	f 819 269 324	f 5 992 580	f 1 951 096

LANDEN OF PLAATSEN VAN HERKOMST OF BESTEMMING.	Waarde van den invoer.			Waarde van den uitvoer.		
	Goederen.	Ongemunt goud en zilver.	Speciën (gemunt goud en zilver).	Goederen.	Ongemunt goud en zilver.	Speciën (gemunt goud en zilver).
			b. Buitengewesten.			
Nederland	f 31 310 347	—	f 124 086	f 91 911 271	—	—
Nederland (voor order)	—	—	—	16 662 078	—	—
Groot-Brittannië	19 139 608	—	—	13 951 959	f 371 000	—
Groot-Brittannië (voor order) . .	—	—	—	402 080	—	—
Frankrijk	503 828	—	—	18 422 095	—	—
Frankrijk (voor order).	—	—	—	751 957	—	—
België.	587 211	—	—	627 880	—	—
België (voor order)	—	—	—	24 747	—	—
Duitschland	9 202 738	—	—	13 263 463	—	—
Duitschland (voor order)	—	—	—	1 760 858	—	—
Oostenrijk (Tsjecho Slovakije) . .	42 443	—	—	243 161	—	—
Oostenrijk (voor order)	—	—	—	5 475	—	—
Zwitserland	836 124	—	—	70	—	—
Italië	426 193	—	—	780 052	—	—
Italië (voor order)	—	—	—	27 910	—	—
Spanje	11 810	—	—	1 105 436	—	—
Spanje (voor order).	—	—	—	37 009	—	—
Portugal.	49 136	—	—	10 247	—	—
Zweden	444 321	—	—	232 953	—	—
Noorwegen	65 817	—	—	162 246	—	—
Denemarken	313 444	—	—	6 888 633	—	—
Malta.	151	—	—	—	—	—
Gibraltar (voor order)	—	—	—	29 098 535	—	—
Britsch Zuid-Afrika	2 126	—	612	860 317	—	—
Canada (waaronder Vancouver) .	57 450	—	—	20 562	—	—
Ver. Staten van Noord-Amerika .	5 915 209	f 72	—	53 604 004	1 290 150	—
Zuid-Amerika	1 886	—	—	186 536	—	—
Turkije (Constantinopel)	6 253	—	—	2 910	—	—
Egypte	20 298	—	—	3 219 245	—	—
Egypte (voor order).	—	—	—	96 898	—	—
Arabië	1 358	—	—	462 757	—	f 2 000
Perzië	745	—	—	—	—	—
Britsch Oost-Afrika.	14 444	—	—	406 521	—	—
Britsch-Indië	10 006 612	—	936	6 947 527	—	—
Portugeesch Oost-Afrika	—	—	—	409 285	—	—
Pinang	13 606 667	158 924	166 024	15 064 027	—	—
Malakka.	1 532 965	—	—	3 010 966	—	—
Singapore	67 553 280	826 821	295 492	190 670 705	—	—
Siam	1 545 146	—	—	189 188	—	—
Fransch Indo-China.	687 466	—	—	775 663	—	—
China.	1 117 419	—	—	6 294 770	—	—
Hongkong	3 349 766	17 700	8 300	7 247 067	—	—
Dalny.	—	—	—	100	—	—
Japan.	5 421 533	—	—	18 371 337	—	—
Philippijnen	83 086	—	—	3 243 638	—	—
Britsch Noord-Borneo	936 768	—	—	1 541 230	—	—
Timor-Dilly	190 319	—	—	153 731	—	—
Britsch Australazië.	16 305	—	—	—	—	—
Australië	5 223 829	—	—	10 019 057	—	—
Nieuw-Zeeland	18	—	—	695 334	—	—
Elders	1 260 315	—	—	28 649 630	—	—
Totalen *a*) . . .	f 181 484 434	f 1 003 517	f 595 450	f 548 513 120	f 1 661 150	f 2 000

a) De cijfers per gewest waren als volgt:

	Invoerwaarde.	Uitvoerwaarde.
Atjeh en onderhoorigheden	f 6 912 354	f 9 290 652
Oostkust van Sumatra	57 195 021	181 431 548
Tapiannoeli	2 214 871	4 003 170
Sumatra's Westkust	13 578 967	14 471 963
Bengkoeloe	1 311 990	644 871
Lampoengsche districten	174 816	5 996 554
Palembang	15 276 843	59 345 531
Djambi	4 979 439	19 560 479
Riau	9 870 135	12 705 016
Bangka en onderhoorigheden	4 327 271	2 391 744
Belitoeng	3 496 999	25 891 292
Westerafdeeling van Borneo	12 719 949	29 595 284
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	16 868 766	123 297 611
Bali en Lombok	2 144 008	6 756 524
Selebes en onderhoorigheden	18 618 431	29 562 672
Manado	f 8 613 649	f 20 018 544
Amboina (Ternate)	2 903 474	3 186 794
Timor en onderhoorigheden	183 088	236 029
Nieuw-Guiné	94 363	126 842
Totalen Buitengewesten	f 181 484 434	f 548 513 120
,, Java en Madoera	435 316 941	819 259 324
Algemeene totalen	f 616 801 375	f 1 367 782 441

Bij deze gewestelijke splitsing dient in het oog gehouden, dat onder den in- en uitvoer wordt verstaan: *a.* voor zooveel betreft de eilanden in de residentie Riau en onderhoorigheden (vrijgebied) de algemeene in- en uitvoer, en *b.* voor zooveel het Nederlandsch-Indische tolgebied betreft, de bijzondere in- en uitvoer.

LANDEN OF PLAATSEN VAN HERKOMST OF BESTEMMING.	Waarde van den invoer.			Waarde van den uitvoer.		
	Goederen.	Ongemunt goud en zilver.	Speciën (gemunt goud en zilver).	Goederen.	Ongemunt goud en zilver.	Speciën (gemunt goud en zilver).

Voor rekening van het Gouvernement.

a. Java en Madoera.

Nederland	f 15 231 409	—	—	f 616 351	—	f 100 000
Groot-Brittannië	1 524 664	—	—	—	—	—
Duitschland	743 553	—	—	—	—	—
Frankrijk	13 810	—	—	—	—	—
België	188 112	—	—	—	—	—
Italië	1 170	—	—	—	—	—
Zweden	559 278	—	—	—	—	—
Zwitserland	2 764 970	—	—	—	—	—
Oostenrijk	1 911	—	—	—	—	—
Ver. Staten van Noord-Amerika	662 329	—	—	—	—	—
Britsch-Indië	2 956 732	—	—	—	—	—
Singapore	878	—	—	—	—	—
Hongkong	56	—	—	—	—	—
China	13 575	—	—	300	—	—
Japan	204	—	—	—	—	—
Australië	133 700	—	—	—	—	—
Elders	82 115	—	—	—	—	—
Totalen	f 24 878 466	—	—	f 616 651	—	f 100 000

b. Buitengewesten.

Nederland	f 1 585 061	—	—	f 256	—	—
Groot-Brittannië	231 820	—	—	—	—	—
Frankrijk	1 650	—	—	—	—	—
België	3 283	—	—	—	—	—
Duitschland	206 705	—	—	—	—	—
Zweden	6 225	—	—	—	—	—
Ver. Staten van Noord-Amerika	140 482	—	—	—	—	—
Britsch-Indië	32 470	—	—	—	—	—
Singapore	355 819	—	—	16 524	—	—
Japan	1 540	—	—	—	—	—
Australië	11 511	—	—	—	—	—
Elders	12 393	—	—	—	—	—
Totalen	f 2 588 959	—	—	f 16 780	—	—

2°. Waarde der ingevoerde goederen.

BENAMING DER GOEDEREN.	Ingevoerd uit: Nederland.	Ingevoerd uit: andere landen.	Totaal.
Voor rekening van particulieren			
a. Java en Madoera.			
Aardewerk (dakpannen)	f 5 477	f 2 904	f 8 381
Id. (grof), van alle soorten	23 255	95 608	118 863
Id. (fijn) [incl. porcelein]	674 369	3 755 436	4 429 805
Aardolieproducten (kerosine)	—	8 975 669	8 975 669
Id. (paraffine)	89	156 306	156 395
Id. (smeeroliën)	56 666	2 052 253	2 108 919
Alpaca en -waren, nieuwzilver-, nikkel- en aluminiumwaren	118 378	473 300	591 678
Aluin	13 645	85 375	99 020
Ammunitie	13 211	130 246	143 457
Automobielen	244 088	5 656 315	5 900 403
Automobielbanden	16 564	3 992 308	4 008 872
Automobielonderdeelen	175 622	1 140 553	1 316 175
Azijn en azijn-essence	124 160	16 901	141 061
Bier	679 491	4 200 000	4 879 491
Blik en blikwerk	87 453	4 849 433	4 936 886
Boeken	1 052 949	326 885	1 379 834
Borstelmakerswerk	16 869	143 051	159 920
Buskruit	805	43 058	43 863
Calcium-carbid	73 611	193 117	266 728
Caustic-soda	8 633	574 581	583 214
Cement	175 040	2 614 372	2 789 412
Dakbedekking (asbest-, cement-, enz.)	204 195	204 403	408 598
Dynamiet en ontplofbare stoffen	11 933	105 355	117 288
Eetwaren (biscuits)	786 339	1 151 787	1 938 126
Id. (boter)	728 192	5 046 699	5 774 891
Id. (ghie)	—	145 550	145 550
Id. (hammen)	43 907	492 179	536 086
Id. (kaas)	709 968	10 525	720 493
Id. (melk)	1 394 233	2 482 631	3 876 864
Id. (visch)	145 317	11 694 851	11 840 168
Id. (vleesch)	411 446	729 892	1 141 338
Id. (vruchten)	266 382	2 152 045	2 418 427
Id. (alle andere soorten)	2 261 820	5 075 152	7 336 972
Electrische toestellen en onderdeelen	211 865	633 569	845 434
Filterdoek	358 166	18 433	376 599
Garens	402 743	4 743 756	5 146 499
Gedistilleerd (brandewijn en cognac)	113 674	373 018	486 692
Id. (jenever)	740 098	13 062	753 160
Id. (dranken)	85 926	64 562	150 488
Id. (reukwerken)	87 014	268 132	355 146
Id. (whisky)	5 906	623 412	629 318
Id. (alle andere soorten)	50 691	44 352	95 043
Geneesmiddelen zonder gedistilleerd bereid en alle soorten chemicaliën	f 1 140 007	f 3 593 794	f 4 733 801
Glas (venster-)	75 941	451 341	527 282
Glaswerk (dakpannen)	13 141	83 229	96 370
Id. (lampeglazen)	3 258	304 446	307 704
Id. (stopflesschen)	4 072	619 278	623 350
Glas en glaswerk (alle andere soorten)	596 762	1 552 786	2 149 548
Gummiwaren en gummirijtuigbanden	48 892	747 905	796 797
Goud- en zilverwerk	339 299	352 918	692 217
Gloeikousjes	42 672	191 805	234 477
Gloeilampen (-peren)	319 961	413 299	733 260
Hars	894	1 790 599	1 791 493
Hout (scheepsbouw- en timmer-)	21 562	47 897	69 459
Id. (ander) en houtwerk	117 811	493 791	611 602
IJzer en staal (staven, bladen en platen)	654 006	2 348 966	3 002 972
Id. (spoorstaven, enz.)	701 953	1 575 302	2 277 255
Id. (bruggen en gedeelten daarvan)	15 226	56 817	72 043
Id. (dakbedekking en goten)	13 009	11 801	24 810
Id. (gegalvaniseerd dakijzer)	52 413	1 891 969	1 944 382
Id. (buizen en pijpen)	644 390	936 558	1 580 948
Id. (draad en kabels voor electrische geleidingen, alle soorten)	15 509	129 772	145 281
Id. (alle andere soorten)	1 349 948	1 713 835	3 063 783
IJzervitriool	2	13 771	13 773
IJzerwerk (spijkers)	16 213	100 200	116 413
Id. (draadnagels)	354 528	1 450 216	1 804 744
Id. (casserollen)	75 152	163 988	239 140
Id. (gegoten Europeesche pannen)	425 942	97 254	523 196
Id. (assen)	3 551	40 420	43 971
Id. (alle andere soorten)	1 776 865	4 402 220	6 179 085
Instrumenten (muziek-)	554 655	703 861	1 258 516
Id. (andere)	139 735	114 738	254 473
Juweelen	4 846	59 111	63 957
Kaarsen	14 647	31 236	45 883
Katjangkedele (sojaboonen)	—	10 664 775	10 664 775
Kleederen	1 175 570	3 409 010	4 584 580
Koffermakerswerk	43 580	245 542	289 122
Koffie	14 373	58 962	73 335
Kolen (steen-) en cokes	132	4 670 246	4 670 378
Koolspitsen	3 753	16 763	20 516
Koper in bladen	83 272	514 384	597 656

BENAMING DER GOEDEREN.	Ingevoerd uit: Nederland.	Ingevoerd uit: andere landen.	Totaal.
Koper (ander) en koperwerk	f 770 403	f 1 934 365	f 2 704 768
Kopervitriool	1 148	155 629	156 777
Kramerij (alle soorten)	1 789 130	5 098 678	6 887 808
Kruiden en specerijen	87 557	1 223 642	1 311 199
Kurken	17 229	23 486	40 715
Lampen	187 422	858 678	1 046 100
Leder en lederwerk	237 117	2 071 940	2 309 057
Lood (ruw en bewerkt)	69 429	801 476	870 905
Lucifers (alle soorten)	459 247	4 519 534	4 978 781
Machines en werktuigen (voor suikerfabrieken)	5 226 486	999 965	6 226 451
Id. (alle andere soorten)	5 911 920	9 249 553	15 161 473
Manufacturen (katoenen) (ruwe en ongebleekte)	2 143 686	10 462 394	12 606 080
Id. (id.) (gebleekte)	27 266 328	18 761 682	46 028 010
Id. (id.) (geverfde of gedr.)	7 747 407	46 190 266	53 937 673
Id. (wollen en halfwollen)	287 058	1 290 134	1 577 192
Id. (zijden en halfzijden)	174 851	2 066 277	2 241 128
Id. (zakken)	17	8 058 673	8 058 690
Id. (andere)	2 438 406	5 596 751	8 035 157
Marmer in bladen	7 976	99 579	107 555
Matten en matwerk	1 985	104 691	106 676
Meel	9 750	5 753 523	5 763 273
Messenmakerswerk	189 234	263 700	452 934
Mest	185 642	515 285	700 927
Meubelen en schilderijen	340 009	520 741	860 750
Mineraalwater	112 808	52 522	165 330
Modewaren	761 493	3 764 456	4 525 949
Naaimachines	53 376	1 755 351	1 808 727
Nagelen	—	591 326	591 326
Olie (aetherische)	21 258	26 785	48 043
Id. (katjang-)	—	8 869	8 869
Id. (klapper-)	—	32 784	32 784
Id. (lijn-)	545 580	33 576	579 156
Id. (andere)	61 651	32 114	93 765
Paarden	—	47 733	47 733
Papier	2 412 242	5 950 646	8 362 888
Pennemessen	57 605	193 013	250 618
Photographietoestellen en onderdeelen	126 410	219 390	345 800
Potlooden	23 551	169 721	193 272
Reukwerken (niet met gedistilleerd bereid)	79 500	766 781	846 281
Rijst (Siam-)	—	9 971 881	9 971 881
Id. (Saigon-)	—	3 807 536	3 807 536
Id. (Britsch-Indische)	—	9 665 940	9 665 940
Id. (andere)	—	543 141	543 141
Rijtuigen en onderdeelen	5 104	74 090	79 194
Rijwielen en onderdeelen	769 088	1 528 713	2 297 801
Rijwielbanden	71 580	655 912	727 492
Salpeter	7 088	39 132	46 220
Scharen (geen ambachts- of landbouwgereedschap)	39 335	62 710	102 045

BENAMING DER GOEDEREN.	Ingevoerd uit: Nederland.	Ingevoerd uit: andere landen.	Totaal.
Schoenmakerswerk	f 268 683	f 564 297	f 832 980
Schrijf- en teekenbehoeften	200 140	317 380	517 520
Schrijf- en rekenmachines	67 086	299 972	367 058
Speelkaarten (Europeesche)	4 094	72 093	76 187
Id. (Chineesche)	56 474	234 054	290 528
Spoorwegmaterieel (rollend)	578 673	909 726	1 488 399
Steen (bewerkte en onbewerkte)	36 465	164 509	200 974
Steenen (vuurvaste)	29 097	234 960	264 057
Tabak (sigaren)	1 738 820	363 662	2 102 482
Id. (sigaretten)	73 521	13 767 341	13 840 862
Id. (alle andere soorten)	1 782 318	2 091 470	3 873 788
Teer (Zweedsche) en koolteer	142 041	369 616	511 657
Tegels	179 179	203 805	382 984
Thee	33	3 578 400	3 578 433
Tin en tinwerk	12 635	42 776	55 411
Touwwerk	74 891	398 685	473 576
Uurwerken	250 201	1 009 449	1 259 650
Vaartuigen	1 927 084	50 957	1 978 041
Vaat- en kuipwerk (leggers)	8 432	—	8 432
Vee	4 800	576 453	581 253
Veevoeder	546	34 512	35 058
Verfwaren	1 654 846	3 430 727	5 085 573
Verf- en looistoffen (ruwe)	15 827	246 304	262 131
Vet	118 200	215 735	333 935
Vuurwapens	12 475	138 995	151 470
Vuurwerk	7 068	1 222 162	1 229 230
Wasdoek	6 596	630 716	637 312
Was (mineraal-) (uitgezonderd paraffine)	1 389	108 487	109 876
Id. (andere)	2 860	95 556	98 416
Wijn (mousseerende)	156 887	154 744	311 631
Id. (afgetapt)	698 477	514 502	1 212 979
Id. (op fust)	103 261	160 760	264 021
Zadelmakerswerk	3 504	24 680	28 184
Zaden (landbouw-)	3 280	48 536	51 816
Id. (andere)	30 157	27 093	57 250
Zeep (toilet-)	115 073	805 757	920 830
Id. (andere)	148 762	1 056 088	1 204 850
Zemelen	—	3 645	3 645
Zink en zinkwerk	33 066	75 515	108 581
Zinkwit	186 236	107 855	294 091
Zout	43 850	7 270	51 120
Zwavel	3 859	416 948	420 807
Zwavelzuur (ruw)	51 731	27 345	79 076
Id. (ammoniak)	1 728 593	12 736 441	14 465 034
Zijde (ruwe)	48	49 056	49 104
Diversen	671 684	2 129 522	2 801 206
Totalen voor Java en Madoera	f 97 367 780	f 337 949 161	f 435 316 941

BENAMING DER GOEDEREN.	Ingevoerd uit: Nederland.	Ingevoerd uit: andere landen.	Totaal.
b. Buitengewesten.			
Aardewerk (dakpannen) .	f 9 394	f 270 747	f 280 141
Id. (grof)	13 799	485 829	499 628
Id. (fijn) [incl. porcelein]	464 871	990 235	1 455 106
Aardolieproducten (kerosine)	—	1 409 963	1 409 963
Id. (benzine en gazoline)	—	562 862	562 862
Id. (vloeibare brandstof en ruwe petroleum) .	—	4 119	4 119
Id. (paraffine)	—	1 533	1 533
Aluin	1 425	470 602	472 027
Ammunitie	14 009	16 791	30 800
Atappen en kadjangmatten	—	176 696	176 696
Automobielen	71 125	977 987	1 049 112
Automobielbanden . . .	37 931	345 769	383 700
Automobielonderdeelen. .	33 242	342 591	375 833
Azijn en azijn-essence . .	72 799	99 736	172 535
Bier	579 912	2 483 207	3 063 119
Blik en blikwerk. . . .	12 079	5 079 129	5 091 208
Boeken	138 449	114 933	253 382
Borstelmakerswerk . . .	8 869	35 955	44 824
Buskruit	4 151	11 363	15 514
Calcium-carbid.	47 586	47 771	95 357
Caustic-soda	3 113	119 426	122 539
Cement	85 510	596 583	682 093
Dakbedekking	7 972	9 069	17 041
Dynamiet en andere ontplofbare stoffen . . .	31 119	296 087	327 206
Eetwaren (biscuits) . . .	214 780	1 149 292	1 364 072
Id. (boter).	255 514	1 089 439	1 344 953
Id. (ghie)	—	163 830	163 830
Id. (hammen)	18 030	89 534	107 564
Id. (kaas)	137 775	9 608	147 383
Id. (melk).	434 945	1 095 608	1 530 553
Id. (visch)	44 704	2 694 447	2 739 151
Id. (vleesch)	66 958	268 392	335 350
Id. (alle andere soorten)	999 378	6 141 083	7 140 461
Electrische toestellen . .	74 688	70 348	145 036
Garens	560 011	3 658 385	4 218 396
Gedistilleerd (brandewijn en cognac)	119 296	219 238	338 534
Id. (jenever)	268 158	17 639	285 797
Id. (dranken)	21 466	68 559	90 025
Id. (reukwerken) . . .	55 237	98 576	153 813
Id. (whisky)	12 971	116 574	129 545
Id. (alle andere soorten)	14 884	17 527	32 411
Geneesmiddelen (zonder gedistilleerd bereid) en alle soorten chemicaliën . .	779 867	2 150 800	2 930 667
Glas (venster-)	29 938	74 542	104 480
Glaswerk (lampeglazen) .	2 846	104 427	107 273
Id. (stopflesschen) . .	3 793	94 297	98 090
Glas en glaswerk (alle andere soorten)	171 062	377 026	548 088

BENAMING DER GOEDEREN.	Ingevoerd uit: Nederland.	Ingevoerd uit: andere landen.	Totaal.
Goud (blad-)	—	f 10 141	f 10 141
Goud- en zilverwerk . .	f 63 388	46 430	109 818
Hars	753	34 916	35 669
Hout (scheepsbouw- en timmer-)	5 504	542 182	547 686
Id. (ander) en houtwerk	24 450	1 626 113	1 650 563
Huiden	220	38 929	39 149
IJzer en staal (staven, bladen en platen)	134 555	591 842	726 397
Id. (spoorstaven) . . .	147 441	221 020	368 461
Id. (bruggen en gedeelten daarvan). . . .	78 536	23 979	102 515
Id. (dakbedekking en goten)	88 535	1 584 181	1 672 716
Id. (buizen en pijpen) .	460 783	740 485	1 201 268
Id. (draad en kabels voor electrische geleidingen)	96 062	43 737	139 799
Id. (alle andere soorten)	247 476	570 141	817 617
IJzerwerk (spijkers) . . .	27 396	117 809	145 205
Id. (draadnagels) . . .	246 314	670 108	916 422
Id. (casserollen) . . .	47 010	66 938	113 948
Id. (gegoten Europeesche pannen)	155 866	53 154	209 020
Id. (assen)	3 705	11 943	15 648
Id. (alle andere soorten)	925 516	3 607 438	4 532 954
Instrumenten (muziek-) .	134 553	164 201	298 754
Id. (andere)	34 649	23 488	58 137
Kaarsen	1 440	53 777	55 217
Kalk	—	22 002	22 002
Kapok.	1	16 045	16 046
Katjangkedele (sojaboonen)	30	286 946	286 976
Kleederen	250 997	1 765 371	2 016 368
Koffermakerswerk . . .	7 686	130 017	137 703
Koffie	9 908	181 230	191 138
Kolen (steen-) en cokes .	299	188 191	188 490
Koper in bladen	14 129	60 715	74 844
Id. (ander) en koperwerk	110 407	766 468	876 875
Koperwerk (spijkers) . .	1 385	8 277	9 662
Kopervitriool	632	3 249	3 881
Kramerij van alle soorten .	529 167	1 630 287	2 159 454
Kurken	5 532	10 762	16 294
Lampen	107 450	322 541	429 991
Leder en lederwerk . . .	78 772	340 828	419 600
Lombok	—	75 199	75 199
Lood (ruw en bewerkt) .	48 528	161 294	209 822
Lucifers (alle soorten) . .	70 782	1 764 619	1 835 401
Machines en werktuigen (alle soorten)	2 377 242	3 977 431	6 354 673
Manufacturen (katoenen) (ruwe en ongebleekte) .	678 919	1 868 658	2 547 577
Id. (id.) (gebleekte) . .	3 902 475	5 684 772	9 587 247

BENAMING DER GOEDEREN.	Ingevoerd uit: Nederland.	Ingevoerd uit: andere landen.	Totaal.
Manufacturen (katoenen) (geverfde of gedrukte) .	f 6 080 895	f17 098 102	f23 178 997
Id. (wollen en halfwollen)	96 823	213 246	310 069
Id. (zijden en halfzijden)	252 976	1 037 872	1 290 848
Id. (zakken)	4 155	1 581 683	1 585 838
Id. (andere)	539 940	1 312 995	1 852 935
Marmer in bladen . . .	2 216	648	2 864
Matten en matwerk. . .	1 784	143 530	145 314
Meel	5 073	3 126 073	3 131 146
Messenmakerswerk . . .	143 298	176 386	319 684
Mest	1 041 884	890 965	1 932 849
Meubelen.	78 006	297 397	375 403
Mineraalwater	81 801	82 323	164 124
Modewaren	241 371	1 704 990	1 946 361
Naaimachines	20 431	537 811	558 242
Nagelen	—	26 342	26 342
Olie (aetherische)	1 343	4 526	5 869
Id. (katjang-)	—	217 991	217 991
Id. (klapper-)	—	1 775 067	1 775 067
Id. (lijn-)	170 363	43 062	213 425
Id. (andere)	18 335	53 142	71 477
Paarden	—	13 504	13 504
Papier.	483 134	1 497 249	1 980 383
Pennemessen	25 100	93 352	118 452
Photographietoestellen en onderdeelen	20 350	12 364	32 714
Potlooden	12 380	30 662	43 042
Reukwerken (niet met gedistilleerd bereid) . . .	27 443	324 807	352 250
Rijst (Siam-)	—	8 592 534	8 592 534
Id. (Saigon-)	—	2 570 577	2 570 577
Id. (Britsch-Indische). .	—	13 893 537	13 893 537
Id. (andere)	—	1 069 989	1 069 989
Rijtuigen en onderdeelen	40 290	204 639	244 929
Rijwielen	176 918	272 564	449 482
Rijwielbanden	16 000	99 999	115 999
Salpeter	—	847	847
Scharen (geen ambachts- of landbouwgereedschap) .	16 903	42 146	59 049
Schelpen	—	12 285	12 285
Schoenmakerswerk . . .	36 045	455 323	491 368
Schrijf- en teekenbehoeften	75 707	36 930	112 637
Schrijf- en rekenmachines	12 974	23 249	36 223
Speelkaarten (Europeesche)	2 837	58 661	61 498
Id. (Chineesche) . . .	15 594	67 668	83 262
Spoorwegmaterieel (rollend)	47 493	22 476	69 969
Steen (bewerkte en onbewerkte)	13 562	180 671	194 233
Steenen (vuurvaste) . . .	3 152	46 258	49 410
Suiker	30	1 064 850	1 064 880
Tabak (sigaren)	434 528	1 054 764	1 489 292
Id. (sigaretten) . . .	91 228	10 583 653	10 674 881
Id. (alle andere soorten).	2 460 723	3 281 762	5 742 485
Teer (Zweedsche) en koolteer	f 20 107	f 78 962	f 99 069
Tegels (vloer-)	14 224	10 941	25 165
Thee	31	318 955	318 986
Tin en tinwerk	948	167 835	168 783
Touwwerk	22 488	599 122	621 610
Uurwerken	116 304	86 272	202 576
Vaartuigen	77 393	211 287	288 680
Vee.	—	89 337	89 337
Veevoeder	3	26 444	26 447
Verfwaren	248 386	301 860	550 246
Vet en smeer	3 440	37 013	40 453
Vuurwapens	8 875	11 089	19 964
Vuurwerk	14	708 311	708 325
Wasdoek.	9 840	62 100	71 940
Was (mineraal-) (uitgezonderd paraffine)	19	598	617
Id. (andere)	192	1 235	1 427
Wijn (mousseerende) . .	55 661	57 125	112 786
Id. (afgetapt)	383 984	138 415	522 399
Id. (op fust)	15 008	23 743	38 751
Zadelmakerswerk. . . .	3 148	8 032	11 180
Zaden (landbouw-) . . .	10	3 863	3 873
Id. (andere)	2 787	35 291	38 078
Zeep (toilet-)	81 094	315 744	396 838
Id. (andere)	106 879	2 331 942	2 438 821
Zemelen	—	691 375	691 375
Zink en zinkwerk . . .	12 231	61 965	74 196
Zinkwit	78 882	40 925	119 807
Zout	7 484	504 010	511 494
Zwavelzuur (ruw) . . .	20 878	28 963	49 841
Zijde (ruwe).	—	130 488	130 488
Diversen	184 803	2 333 366	2 518 169
Totalen voor de Buitengewesten	f 31 310 347	f150 174 087	f181 484 434
Totalen voor Java en Madoera.	97 367 780	337 949 161	435 316 941
Algemeene totalen . .	f 128 678 127	f488 123 248	f616 801 375

Voor rekening van het Gouvernement.

a. Java en Madoera.

BENAMING DER GOEDEREN.	Ingevoerd uit: Nederland.	Ingevoerd uit: andere landen.	Totaal.
Ammunitie	f 1 809 381	f 3 081 019	f 4 890 400
Automobielen	—	—	—
Bier	226 752	—	226 752
Blik en blikwerk. . . .	778	—	778
Boeken	189 163	68	189 231
Buskruit	14 074	—	14 074
Calcium-carbid.	—	13	13
Cement	18 245	—	18 245
Dynamiet en andere ontplofbare stoffen . . .	213 740	66 912	280 652

BENAMING DER GOEDEREN.	Ingevoerd uit: Nederland.	Ingevoerd uit: andere landen.	Totaal.
Eetwaren (boter)	f 37 800	—	f 37 800
Id. (vleesch)	54 073	—	54 073
Id. (andere)	46 240	f 2 984	49 224
Electrische toestellen	1 077 405	432 950	1 510 355
Garens	43 721	—	43 721
Gedistilleerd (alle soorten)	45 566	—	45 566
Geneesmiddelen en chemicaliën	549 219	44 392	593 611
Glas en glaswerk	36 557	7 269	43 826
Hout en houtwerk	85 922	49 221	135 143
IJzer en staal (staven, bladen en platen)	39 831	8 474	48 305
Id. (spoorstaven, enz.)	32 057	7 323	39 380
Id. (bruggen en gedeelten daarvan)	196 954	—	196 954
Id. (dakbedekking en goten)	28 876	2 627	31 503
Id. (buizen en pijpen)	210 378	29 011	239 389
Id. (draad en kabels voor electrische geleidingen)	19 598	88 834	108 432
Id. (andere soorten)	591 609	72 485	664 094
IJzerwerk (alle soorten)	412 401	43 311	455 712
Instrumenten (mathematische, enz.)	98 030	21 998	120 028
Kleederen en modewaren	334 868	950	335 818
Koper en koperwerk	496 314	437 980	934 294
Kramerij	46 211	1 615	47 826
Leder en lederwerk	16 780	1 530	18 310
Lood (ruw en bewerkt)	111 556	—	111 556
Machines en werktuigen	1 751 795	1 179 056	2 930 851
Manufacturen (katoenen) (ruwe en ongebleekte)	200 641	—	200 641
Id. (id.) (gebleekte)	279 368	—	279 368
Id. (id.) (geverfde of gedrukte)	297 297	—	297 297
Id. (wollen)	309 894	—	309 894
Id. (andere)	514 582	4 967	519 549
Meubelen	7 388	38	7 426
Olie (lijn-)	75 928	—	75 928
Id. (andere vette plantenolie)	1 046	—	1 046
Opium	—	2 942 617	2 942 617
Paarden	—	133 700	133 700
Papier	873 607	736	874 343
Schrijf- en teekenbehoeften	13 870	2 068	15 938
Spoorwegmaterieel (rollend)	672 535	1 000	673 535
Steen (alle soorten)	4 786	—	4 786
Touwwerk	35 665	—	35 665
Vaartuigen	117 500	—	117 500
Verfwaren (verf- en looistoffen)	173 820	82 776	256 596
Vet	7 446	—	7 446
Vuurwapens	1 130 417	823 554	1 953 971
Zeemijnen, gevulde	907 500	—	907 500
Zeep	93 071	—	93 071
Zink en zinkwerk	f 20 537	f 175	f 20 712
Zinkwit	22 586	—	22 586
Diversen	636 031	75 404	711 435
Totalen voor Java en Madoera	f 15 231 409	f 9 647 057	f 24 878 466
b. Buitengewesten.			
Bier	f 67 246	—	f 67 246
Cement	535	f 1 243	1 778
Dynamiet en andere ontplofbare stoffen	38 398	6 200	44 598
Electrische toestellen	18 168	23 276	41 444
Gedistilleerd (alle soorten)	2 732	—	2 732
Geneesmiddelen en chemicaliën	139 915	81 939	221 854
Glas en glaswerk	6 074	14	6 088
IJzer en staal (staven, bladen en platen)	15 674	2 850	18 524
Id. (spoorstaven)	7 232	7 991	15 223
Id. (bruggen en gedeelten daarvan)	13 789	—	13 789
Id. (dakbedekking en goten)	9 782	611	10 393
Id. (buizen en pijpen)	69 631	1 513	71 144
Id. (draad en kabels voor electrische geleidingen	18 903	4 590	23 493
Id. (andere soorten)	181	18 018	18 199
IJzerwerk (alle soorten)	184 042	73 936	257 978
Kleederen en modewaren	20 452	5 678	26 130
Koper en koperwerk	15 819	178	15 997
Kramerij	524	—	524
Lood (ruw en bewerkt)	5 030	—	5 030
Machines en werktuigen	725 479	299 903	1 025 382
Manufacturen (katoenen) (ruwe en ongebleekte)	400	—	400
Id. (id.) (geverfde of gedrukte	3 345	—	3 345
Id. (wollen)	—	—	—
Id. (andere)	53 855	450	54 305
Olie (lijn-)	2 914	287	3 201
Papier	5 975	740	6 715
Pek en teer	291	824	1 115
Spoorwegmaterieel (rollend)	88 508	96 477	184 985
Steen (alle soorten)	1 760	80	1 840
Touwwerk	—	50	50
Verfwaren	2 785	4	2 789
Zeep	6 136	—	6 136
Zink	—	40	40
Zinkwit	10 890	12	10 902
Diversen	48 596	376 994	425 590
Totalen voor de Buitengewesten	f 1 585 061	f 1 003 898	f 2 588 959
Totalen voor Java en Madoera	15 231 409	9 647 057	24 878 466
Algemeene totalen	f 16 816 470	f 10 650 955	f 27 467 425

3°. Waarde der uitgevoerde goederen.

BENAMING DER GOEDEREN.	Uitgevoerd naar:		Totaal.
	Nederland.	andere landen.	
Voor rekening van particulieren.			
a. Java en Madoera.			
Akarwangi	—	f 21 930	f 21 930
Arachides (gepelde)	f 22 575	2 023 197	2 045 772
Id. (ongepelde)	47 761	936 259	984 020
Aardolieproducten (benzine en gazoline)	2	944 606	944 608
Id. (kerosine)	17	6 459	6 476
Id. (vloeibare brandstof) *b*)	1	186 673	186 674
Id. (smeeroliën)	—	320 532	320 532
Id. (paraffine)	—	956 794	956 794
Beenderen	2 000	11 918	13 918
Boeken	150	4 255	4 405
Cacao	688 109	309 851	997 960
Caoutchouc	3 127 627	49 100 558	52 228 185
Cocabladeren	809 064	642 672	1 451 736
Copra	2 802 612	11 311 536	14 114 148
Damar	104 457	2 634 647	2 739 104
Djarakpitten	1 290	173 713	175 003
Eetwaren (visch)	—	7 255	7 255
Id. (vogelnestjes)	—	543 975	543 975
Id. (andere soorten)	29 092	534 776	563 868
Foelie	26 321	33 758	60 079
Gambir	—	452	452
Gedistilleerd (arak)	247 841	14 843	262 684
Id. (spiritus)	304 621	2 466 133	2 770 754
Id. (alle andere soorten)	—	100 039	100 039
Geneesmiddelen en chemicaliën	101 990	169 096	271 086
Getahpertja	25 889	325 516	351 405
Goud- en zilverwerk	2 041	200	2 241
Hoeden (bamboe-)	375	880 348	880 723
Id. (pandan-)	81	1 141 631	1 141 712
Horens (buffel-)	—	727	727
Hout (scheepsbouw- en timmer-)	96 225	250 662	346 887
Huiden (buffel-)	856 893	1 102 886	1 959 779
Id. (koe-)	1 465 334	591 485	2 056 819
Id. (geite- en bokkevellen)	57 960	2 393 276	2 451 236
Id. (leguanenvellen)	64 992	67 260	132 252
Id. (andere soorten)	2 922	48 962	51 884
IJzer- en staalwerk	132 583	1 056 145	1 188 728
Indigo	—	814	814
Kaneel	904	61 672	62 576
Kapok	1 926 030	14 384 709	16 310 739
Kapokpitten	573	1 505 955	1 506 528
Katjang idjo	—	59 727	59 727
Katoen (gezuiverde)	110	234 710	234 820
Id. (ruwe)	—	55 494	55 494

b) Hieronder begrepen „liquid fuel", doch geen bronsbrandolie, dieselolie en solarolie.

BENAMING DER GOEDEREN.	Uitgevoerd naar:		Totaal.
	Nederland.	andere landen.	
Kinabast	f 4 827 755	f 1 882 355	f 6 710 110
Kinine	5 543 145	5 742 405	11 285 550
Kleederen	—	3 362	3 362
Koffie (gepelde)	2 495 222	13 449 382	15 944 604
Id. (in bes)	—	3 127	3 127
Koperpoeder (joodkoper)	3 840	248 832	252 672
Koper en koperwerk	160 690	158 656	319 346
Kramerij	9 775	82 184	91 959
Leder en lederwerk	1 033	29 705	30 738
Lombok	—	394 678	394 678
Lood (ruw)	—	31 715	31 715
Mais (gepelde)	1 111 018	1 475 350	2 586 368
Manufacturen (katoenen) (geverfde of gedrukte)	953	4 454 511	4 455 464
Matten en matwerk	11 935	359 465	371 400
Meel (tapioca-)	115 291	12 480 333	12 595 624
Meubelen	5 313	10 516	15 829
Muskaatnoten	128 570	111 210	239 780
Nagelen	4 887	23 343	28 230
Olie (aetherische)	37 210	2 197 616	2 234 826
Id. (klapper-)	—	649 189	649 189
Id. (andere soorten)	3 195	11 502	14 697
Oliekoeken	318 857	808 198	1 127 055
Peper (staart-)	41 688	314 265	355 953
Id. (witte)	60 416	1 242 394	1 302 810
Id. (zwarte)	27 703	2 443 956	2 471 659
Pinangnoten	—	1 178 109	1 178 109
Pluimvee	—	275 988	275 988
Reukwerken (niet met gedistilleerd bereid)	—	18 579	18 579
Rijst (gepelde)	2 801 153	1 296 301	4 097 454
Rotting	1 128	33 268	34 396
Sago en sagomeel	—	13 837	13 837
Schelpen	—	14 669	14 669
Suiker (hoofdsuiker)	1 926 352	488 805 495	490 731 847
Id. (zak- en melasse-)	—	7 433 843	7 433 843
Id. (andere soorten)	1 748	1 005 549	1 007 297
Id. (residu melasse)	1	2 543 413	2 543 414
Tabak (sigaren en sigarett.)	1 758	26 928	28 686
Id. (bladtabak en krosok)	20 480 825	100 935	20 581 760
Id. (gekorven)	18	132 867	132 885
Tapioca (wortels)	42 004	1 769 284	1 811 288
Id. (paarl)	26 382	3 643 991	3 670 373
Id. (afval)	—	50 566	50 566
Id. (flake)	27 706	1 565 035	1 592 741
Thee	14 365 813	50 084 879	64 450 692
Tin	1 865 294	32 862 096	34 727 390
Touwwerk	—	6 965	6 965
Vanille	40 834	179 484	220 318
Veevoeder (molascuit)	—	—	—
Id. (andere soorten)	19 569	271 279	290 848

BENAMING DER GOEDEREN.	Uitgevoerd naar: Nederland.	andere landen.	Totaal.
Vezels	f 1 265 337	f 6 222 357	f 7 487 694
Vruchten (tamarinde)	—	182 697	182 697
Was (geen mineraalwas)	—	50	50
Zaden (sesam-)	950	235 283	236 233
Id. (andere soorten)	3 827	62 275	66 102
Zemelen	11 730	336 270	348 000
Zink en zinkwerk	—	64 028	64 028
Zwam	—	3 210	3 210
Diversen	110 093	1 773 979	1 884 072
Totalen voor Java en en Madoera	f 70 849 460	f 748 419 864	f 819 269 324
b. Buitengewesten.			
Aardolieproducten (kerosine)	—	f 25 025 598	f 25 025 598
Id. (benzine en gazoline)	—	91 738 946	91 738 946
Id. (vloeibare brandstof en ruwe aardolie) *b*)	f 218	39 393 772	39 393 990
Id. (smeeroliën)	557	7 221 248	7 221 805
Id. (paraffine)	62 523	6 964 446	7 026 969
Id. (turpine)	—	648 551	648 551
Agar agar	—	153 229	153 229
Arachides (gepelde)	—	41 269	41 269
Id. (ongepelde)	5	43 941	43 946
Beenderen	—	2 450	2 450
Balam- en soenteivruchten	—	26 645	26 645
Benzoë	25 596	1 139 574	1 165 170
Blik en blikwerk	—	23 563	23 563
Boeken	1 960	4 780	6 740
Cacao	—	152 662	152 662
Caoutchouc	3 030 804	116 218 951	119 249 755
Copal	288 360	2 868 525	3 156 885
Copra	13 173 905	57 607 881	70 781 786
Cutch (tannine)	—	342 833	342 833
Cubebe (staartpeper)	—	16 642	16 642
Damar	70 922	1 813 895	1 884 817
Drakenbloed	—	70 600	70 600
Eetwaren (tripang)	—	496 964	496 964
Id. (visch, gezouten of gedroogd)	—	675 928	675 928
Id. (visch, andere en vischkuit)	—	391 306	391 306
Id. (vogelnestjes)	30	227 892	227 922
Id. (andere)	982	1 134 143	1 135 125
Foelie	356 817	440 210	797 027
Gambir	9 227	1 776 889	1 786 116
Geneesmiddelen en chemicaliën	1 025	164 408	165 433
Getahpertja	80 466	877 092	957 558
Id. (andere)	—	1 541 830	1 541 830
Gouderts	—	24 210	24 210

BENAMING DER GOEDEREN.	Uitgevoerd naar: Nederland.	andere landen.	Totaal
Horens (buffel-)	f 7 162	f 18 373	f 25 535
Id. (herte-)	3	65 960	65 963
Hout (ebben-)	105 156	345 109	450 265
Id. (gahroe-)	—	71 965	71 965
Id. (sandel-)	9 429	34 226	43 655
Id. (wortel-)	—	7 891	7 891
Id. (scheepsbouw- en timmer-)	341 660	658 199	999 859
Id. (ander)	—	449 813	449 813
Houtwerk	1 575	78 172	79 747
Houtskolen	—	176 760	176 760
Huiden (buffel-)	336 383	508 799	845 182
Id. (koe-)	115 920	216 600	332 520
Id. (hertevellen)	3 252	146 790	150 042
Id. (andere soorten)	2 195	68 629	70 824
IJzer- en staalwerk (alle soorten)	68 886	1 836 352	1 905 238
Kaarsen	15	1 274 464	1 274 479
Kamfer	—	45 358	45 358
Kaneel en kaneelkassia	143 876	666 651	810 527
Kapok	354 436	719 442	1 073 878
Katoen (gezuiverde)	87 806	299 262	387 068
Id. (ruwe)	—	549 092	549 092
Kassiavruchten	4 543	8 358	12 901
Kinabast	206 251	—	206 251
Kleederen	—	23 722	23 722
Koelit- bakau en -tengar	—	423 697	423 697
Koffie (gepelde)	2 766 059	10 837 565	13 603 624
Kolen (steen-)	—	3 081 850	3 081 850
Koper en koperwerk	1 645	35 690	37 335
Kramerij	7 108	38 220	45 328
Lood (ruw)	—	185 555	185 555
Mais (gepelde)	134 943	160 610	295 553
Manufacturen (katoenen) (geverfde of gedrukte)	90	252 637	252 727
Matten en matwerk	41 320	190 909	232 229
Meel (alle soorten, uitgezonderd sagomeel en tapiocameel)	—	6 235	6 235
Meubelen	5 647	13 925	19 572
Muskaatnoten	438 786	1 304 900	1 743 686
Nagelen	63 401	344 588	407 989
Olie (kajapoetih-)	19 827	120 295	140 122
Id. (klapper-)	—	13 224	13 224
Id. (andere)	—	7 680	7 680
Oliekoeken	—	25 832	25 832
Paarden	—	21 170	21 170
Patchoulibladeren	19	414 840	414 859
Peper (witte)	1 851	2 894 122	2 895 973
Id. (zwarte)	2 403	4 191 184	4 193 587
Pinangnoten	—	4 219 015	4 219 015
Rijst (gepelde)	155	105 894	106 049
Id. (ongepelde)	26	159 937	159 963

BENAMING DER GOEDEREN.	Uitgevoerd naar: Nederland.	Uitgevoerd naar: andere landen.	Totaal.
Rotting	f 173 275	f 6 277 124	f 6 450 399
Rottingstokken	13 748	57 733	71 481
Sago en sagomeel	7	943 033	943 040
Schelpen (paarlemoer-)	3	466 767	466 770
Id. (Flores-)	—	4 483	4 483
Id. (Burgos-)	—	37 517	37 517
Id. (troca-)	—	498 943	498 943
Id. (andere)	198	69 857	70 055
Schildpad	555	99 381	99 936
Tabak (sigaren en sigaretten)	336	12 059	12 395
Id. (bladtabak en krosok)	63 684 894	1 167 657	64 852 551
Id. (gekorven)	177	615 613	615 790
Tengkawangpitten	89	2 141 129	2 141 218
Thee	3 984 218	7 285 471	11 269 689
Tin	—	136 573	136 573
Tinerts	—	24 988 148	24 988 148
Touwwerk	—	1 885	1 885
Vanille	—	150	150
Vaat- en kuipwerk	1 100	1 809	2 909
Vee	—	1 613 034	1 613 034
Vet (planten- en palm-)	465 995	1 008 763	1 474 758
Vischafval	—	187 410	187 410
Vezels	804 570	4 612 211	5 416 781
Vogelhuiden	307 003	721 790	1 028 793
Was	—	59 692	59 692
Zaden (sesam-)	2 046	88 706	90 752
Id. (andere)	46 201	181 354	227 555
Diversen	51 631	6 733 123	6 784 754
Totalen voor de Buitengewesten	f 91 911 271	f 456 601 849	f 548 513 120
Totalen voor Java en Madoera	70 849 460	748 419 864	819 269 324
Algemeene totalen	f 162 760 731	f 1 205 021 713	f 1 367 782 444

Voor rekening van het Gouvernement. c)

BENAMING DER GOEDEREN.	Uitgevoerd naar: Nederland.	Uitgevoerd naar: andere landen.	Totaal.
a. Java en Madoera.			
Caoutchouc	f 767	—	f 767
Cocabladeren	8 400	—	8 400
Getahpertja	1 071	—	1 071
Kinabast	571 776	—	571 776
Diversen	34 337	f 300	34 637
Totalen voor Java en Madoera	f 616 351	f 300	f 616 651
b. Buitengewesten.			
Tin	—	f 14 024	f 14 024
Diversen	f 256	2 500	2 756
Totalen voor de Buitengewesten	f 256	f 16 524	f 16 780
Totalen voor Java en Madoera	616 351	300	616 651
Algemeene totalen	f 616 607	f 16 824	f 633 431

c) De hoeveelheden caoutchouc en getahpertja, voor 's lands rekening in 1923 uitgevoerd en waarnaar de opgegeven waarde berekend is, bedroegen onderscheidenlijk 561 en 510 K.G.

4°. **In- en uitvoer voor particuliere rekening van goederen, waarvan in de handelsstatistiek der opgegeven jaren, nevens de waarde, tevens de hoeveelheden zijn opgegeven.** *d)*

BENAMING DER GOEDEREN.	Eenheid.	INVOER. (Hoeveelheden in duizendtallen.)				
		1919.	1920.	1921.	1922.	1923.
Aardewerk (grof en fijn en porcelein) (borden)	dozijn.	722	1 028	1 356	1 266	1471
Id. (id.) (kopjes en schoteltjes)	id.	283	499	855	767	861
Id. (id.) (spoelkommen)	id.	46	54	84	51	42
Aardolieproducten (kerosine) (lichtolie)	Liters.	84 194	41 588	57 128	59 507	79 889
Id. (benzine en gazoline)	id.	4 829	7 656	13 932	9 540	3 888
Id. (ruwe (onverwerkte) petroleum en vloeibare brandstof) *b)*	id.	14 048	38 528	29 346	12 349	69
Id. (smeeroliën)	K.G.	6 588	4 894	21 695	5 511	7 047
Id. (kaarsen)	id.	173	26	229	5	17
Id. (paraffine)	id.	180	6	22	143	607
Id. (asphalt)	id.	8	54	468	860	2 876
Aluin	id.	1 620	1 415	736	1 993	3 172
Arachides (gepelde)	id.	112	186	209	159	125
Id. (ongepelde)	id.	50	54	49	35	75
Automobielen	stuks.	4	7	7	2	3
Azijn en azijn-essence	Liters.	398	557	339	536	543
Benzoë	K.G.	12	10	20	18	19
Bier	Liters.	8 186	11 768	10 423	9 687	10 245
Buskruit	K.G.	38	47	21	33	27
Calcium-carbid	id.	768	1 121	712	1 330	1 448
Caustic-soda	id.	2 869	4 730	969	3 106	3 208
Cement	vaten.	387	925	711	514	483
Copra	K.G.	977	679	670	18	47
Consistentvet	id.	75	174	393	114	212
Damar	id.	157	266	239	106	50
Eetwaren (biscuits)	id.	1 745	3 347	1 460	1 972	2 201
Id. (boter)	id.	2 610	3 067	3 190	2 797	3 481
Id. (ghie)	id.	164	157	236	264	248
Id. (hammen)	id.	307	390	373	381	362
Id. (kaas)	id.	438	602	620	676	564
Id. (melk, gecondenseerde)	id.	4 666	4 910	6 261	6 783	6 901
Id. (id. gesteriliseerde)	Liters.	1 951	1 707	3 519	3 112	3 104
Id. (visch, gezouten of gedroogde)	K.G.	42 862	41 552	54 150	44 887	43 188
Id. (vleesch, versch)	id.	10	16	185	272	304
Id. (vruchten, versche)	id.	514	705	1 228	1 434	1 096
Gambir	id.	5	11	13	10	15
Gedistilleerd (arak)	Liters.	420	408	398	138	68
Id. (brandewijn en cognac)	id.	287	513	477	341	304
Id. (jenever)	id.	1 512	1 314	1 076	797	686
Id. (likeuren)	id.	391	400	334	135	43
Id. (reukwerken)	id.	246	293	253	100	55
Id. (rum)	id.	7	10	6	3	5
Id. (whisky)	id.	231	259	435	247	227
Id. (alle andere soorten)	Liters en K.G.	48	68	54	28	18
Glaswerk (dakpannen)	stuks.	53	771	175	237	330
Id. (lampeglazen)	dozijn.	659	629	891	611	593
Id. (stopflesschen)	id.	28	52	73	102	124

d) Wanneer men in dit overzicht nihil-opgaven vindt, is dit nog geen bewijs, dat van het betrokken artikel geen in- of uitvoer heeft plaats gehad, maar leide men daaruit af, dat het artikel in de handelsstatistiek niet afzonderlijk is genoemd, of wel, dat de hoeveelheden te gering waren, om in dit overzicht te worden opgenomen.

BENAMING DER GOEDEREN.	Eenheid.	INVOER. (Hoeveelheden in duizendtallen.) 1919.	1920.	1921.	1922.	1923.
Hars	K.G.	5 904	10 077	7 556	7 414	10 151
Hoeden (bamboe-)	stuks.	69	70	83	60	67
Horens (buffel-)	K.G.	3	9	3	3	0,5
Id. (herten-)	id.	12	16	8	6	2
Hout (gahroe-)	id.	1	2	0,4	1	1
Id. (sandel-)	id.	79	24	64	46	23
Id. (wortel-)	id.	33	1	3	3	2
Houtskolen	id.	365	449	443	611	633
Huiden	id.	157	208	169	85	98
IJzer en staal (gegalvaniseerd dakijzer)	id.	3 021	18 993	6 721	13 195	13 385
Id. (id. plafondijzer)	id.	327	996	588	762	301
Id. (gegalvaniseerde goten)	id.	21	49	33	61	49
Id. (dakbedekking en goten) (niet gegalvaniseerd)	id.	42	82	11	48	5
IJzerblik	id.	19 948	25 806	32 999	24 850	31 040
IJzervitriool	id.	11	141	244	278	197
IJzerwerk (draadnagels)	vaten.	143	225	190	162	216
Id. (casserollen)	K.G.	67	519	192	298	310
Id. (gegoten Europ. pannen)	id.	557	1 016	1 505	1 705	2 092
Id. (assen)	stuks.	3	15	11	19	8
Indigo	K.G.	1	—	—	—	—
Kaarsen (geen aardolie-product)	id.	82	99	87	104	104
Kalium sulfaat	id.	173	781	153	121	—
Kalk	id.	327	220	145	254	275
Kaneel	id.	9	6	3	1	8
Kapok	id.	30	33	25	21	17
Katjang kedele	id.	9 364	35 104	83 960	114 876	99 561
Katoen (gezuiverde)	id.	0,2	1	0,3	0,4	2
Klappers	stuks.	196	357	392	471	130
Koelit-bakau en -tengar	K.G.	21	20	69	163	234
Koffie (gepelde)	id.	1 682	925	890	2 232	301
Id. (ongepelde)	id.	7	0,4	0,3	0,1	—
Id. (in bes)	id.	0,3	—	—	—	—
Kolen (steen-) en cokes	ton.	130	193	497	341	199
Koper (in bladen)	K.G.	258	915	567	815	616
Koperdraad (geel)	id.	32	35	64	99	105
Id. (rood)	id.	5	7	6	8	17
Kopervitriool	id.	46	249	235	346	402
Kramerij (knoopen)	gros.	204	347	754	491	364
Krijt (gemalen), wit	K.G.	949	496	224	787	388
Id. (in stukken), wit	id.	87	90	31	64	46
Lampen, olie (petroleum) -hanglampen.	dozijn.	5	39	19	33	26
Lampeglazen (mica)	id.	1	21	10	5	1
Leder	K.G.	453	836	1 130	1 053	1 187
Lijm in stukken	id.	87	71	29	56	67
Lombok	id.	116	160	231	206	230
Lucifers (gewone houten)	gros doosjes.	5 166	8 353	5 002	5 592	4 569
Mais (gepelde)	K.G.	6	1 395	10	55	1
Meel	id.	39 331	39 789	42 725	41 502	44 182
Mineraalwater	kruiken of flesschen.	994	1 657	1 725	1 476	1 318
Naaimachines	stuks.	53	51	30	31	30
Nagelen	K.G.	387	197	559	672	618

BENAMING DER GOEDEREN.	Eenheid.	INVOER. (Hoeveelheden in duizendtallen.)				
		1919.	1920.	1921.	1922.	1923.
Olie (vette) (katjang-)	Liters.	280	515	875	789	732
Id. (id.) (klapper-)	id.	3 093	4 074	4 151	3 796	4 304
Id. (id.) (lijn-)	id.	1 146	3 355	1 043	1 335	1 643
Id. (id.) (ricinus-)	id.	6	5	2	0,3	3
Oliekoeken	K.G.	120	170	118	0,01	123
Paarden	stuks.	0,2	0,3	0,6	0,2	0,1
Palmolie	K.G.	—	2	0,6	—	—
Peper (gewone)	id.	30	33	7	17	10
Photographietoestellen	stuks.	3	5	7	7	6
Pinangnoten	K.G.	10	30	13	12	37
Potlooden	gros.	57	84	24	25	63
Rijst (gepelde)	K.G.	153 845	104 887	756 553	624 334	417 499
Id. (ongepelde)	id.	1 237	1 687	552	295	169
Rijwielen	stuks.	9	29	30	31	29
Rotting	K.G.	89	105	120	86	102
Sago	id.	209	252	175	154	197
Salpeter	id.	84	81	122	144	134
Schelpen	id.	54	60	40	24	46
Schrijf- en rekenmachines	stuks.	7	9	8	4	3
Sigaren en sigaretten	K.G.	2 515	3 142	4 702	4 412	4 758
Speelkaarten (Europeesche)	spellen.	497	632	337	217	293
Suiker	K.G.	2 810	2 153	2 025	2 668	2 587
Tabak (alle soorten)	id.	1 987	2 646	3 553	3 576	3 807
Tapioca-afval	id.	105	36	—	—	—
Tamarinde	id.	428	344	595	532	1 216
Tarwe	Liters.	12	24	15	13	75
Thee	K.G.	2 256	3 055	3 044	2 959	2 999
Tin	id.	81	123	154	238	204
Tripang	id.	4	3	1	1	3
Vaseline	id.	20	19	17	17	13
Vee (runderen)	stuks.	2	3	5	5	3
Id. (varkens)	id.	0,2	—	0,5	1	2
Veevoeder (alle soorten, behalve oliekoeken en zemelen)	K.G.	1 642	846	481	999	560
Verfwaren (aniline)	id.	90	233	195	184	265
Id. (terpentijn)	Liters.	45	27	25	40	24
Id. (zinkwit)	K.G.	1 002	2 143	481	791	866
Vezels	id.	334	841	409	475	601
Vruchtenstroop	flesschen.	5	5	7	31	19
Wasdoek	K.G.	226	596	214	205	339
Was (mineraal-)	id.	11	6	50	83	299
Id. (andere)	id.	56	129	312	89	72
Wijn (mousseerende)	flesschen.	173	281	208	148	202
Id. (andere)	Liters.	1 912	1 918	1 500	1 252	1 332
Zaden (sesam-)	K.G.	71	64	93	62	45
Zemelen	id.	7 878	8 963	11 926	11 025	9 929
Zout (tafel-)	id.	333	165	47	208	211
Id. (ander dan tafel-)	id.	11 152	10 766	11 182	8 292	8 264
Id. (voor nijverheidsdoeleinden)	id.	190	170	96	171	68
Zwavel	id.	3 293	8 176	4 870	8 257	5 181
Zijde, ruwe	id.	11	15	23	7	7

BENAMING DER GOEDEREN.	Eenheid.	UITVOER. (Hoeveelheden in duizendtallen.)				
		1919.	1920.	1921.	1922.	1923.
Aardolieproducten (kerosine)	Liters.	406 807	352 923	322 446	243 380	250 321
Id. (benzine en gazoline)	id.	573 045	489 721	538 764	637 696	639 197
Id. (vloeibare brandstof) *b*)	id.	754 423	935 617 *e*)	912 960 *e*)	1 044 484 *e*)	1 383 200
Id. (smeeroliën)	K.G.	27 056	16 152	11 326	15 086	25 141
Id. (kaarsen)	id.	5 626	5 511	4 001	7 074	1 593
Id. (paraffine)	id.	22 797	18 929	22 408	19 417	25 754
Id. (asphalt)	id.	2 648	1 797	1 181	1 582	2 764
Id. (turpine)	Liters.	2 200	6 564	3 052	2 497	5 405
Agar agar	K.G.	1 359	1 218	1 009	1 141	1 029
Akarwangi	id.	66	51	15	28	47
Arachides (gepelde)	id.	8 827	8 773	4 289	5 512	8 027
Id. (ongepelde)	id.	8 436	10 578	7 924	4 889	6 047
Balam- en soenteivruchten	id.	439	15	264	433	333
Benzoë	id.	1 813	1 121	1 990	1 873	1 690
Bier	Liters.	30	34	12	15	4
Cacao	K.G.	2 502	1 102	1 246	1 260	1 323
Cement	vaten.	1	2	0,3	1	4
Coca	K.G.	994	1 677	1 137	1 269	908
Consistentvet	id.	208	220	364	122	307
Copal	id.	7 706	9 460	3 029	8 930	11 940
Copra	id.	330 382	182 054	311 572	339 464	320 362
Cubebe (staartpeper)	id.	225	137	84	144	233
Damar	id.	10 347	9 698	5 144	5 528	7 234
Djarakpitten	id.	1 224	1 048	2 415	1 269	973
Drakenbloed	id.	43	17	41	43	31
Eetwaren (tripang)	id.	706	791	422	593	680
Id. (visch, gezouten of gedroogde)	id.	4 725	4 895	3 094	3 380	3 380
Id. (vischkuit)	id.	0,4	0,9	—	0,3	350
Foelie	id.	662	607	405	580	635
Gambir	id.	8 035	4 943	5 902	6 532	5 104
Gedistilleerd (arak)	Liters.	1 747	1 661	1 337	642	674
Id. (spiritus)	id.	15 444	17 385	8 030	9 280	13 854
Getahpertja	K.G.	1 412	847	544	566	873
Getah (andere)	id.	9 679	8 319	1 833	3 577	5 148
Getahbladeren (gedroogde)	id.	101	161	—	—	—
Gomelastiek	id.	89 622	90 414	73 453	104 943	143 660
Hars	id.	3	3	4	7	18
Hoeden (bamboe-)	stuks.	4 176	3 265	1 417	2 850	2 970
Id. (pandan-)	id.	6 052	7 787	5 973	7 224	12 686
Horens (buffel-)	K.G.	202	260	44	89	75
Id. (herte-)	id.	128	77	73	85	95
Id. (runder-)	id.	3	4	0,6	2	3
Hout (ebben-)	id.	5 203	8 326	3 860	5 000	6 432
Id. (gahroe-)	id.	16	6	8	8	14
Id. (lakka-)	id.	357	160	83	12	145
Id. (sandel-)	id.	350	156	161	105	87
Id. (scheepsbouw- en timmer-djati-)	M^3.	9	13	171	3	4
Id. (wortel-)	K.G.	96	40	82	48	39
Houtskolen	id.	738	3 887	3 498	9 277	7 070
Huiden (buffel-)	id.	7 746	4 624	2 343	3 094	3 790
Id. (koe-)	id.	4 956	2 192	1 400	2 443	1 991
Id. (geite- en bokkevellen)	id.	1 139	462	410	479	651

e) Verbeterde opgave.

BENAMING DER GOEDEREN.	Eenheid.	UITVOER. (Hoeveelheden in duizendtallen.)				
		1919.	1920.	1921.	1922.	1923.
Huiden (andere soorten)	K.G.	761	485	337	406	649
Indigo (droge)	id.	40	31	70	13	4
Id. (natte)	id.	165	157	6	4	1
Ivoor	id.	0,4	0,3	0,3	0,5	0,5
Kalk	id.	3	57	0,2	3	4
Kamfer	id.	0,8	3	1	0,9	0,7
Kaneel	id.	165	151	75	80	81
Id. (kassia of Chineesche)	id.	2 213	2 456	658	1 802	2 946
Kapok	id.	17 528	12 666	17 876	15 880	13 582
Kapokpitten	id.	9 070	13 083	12 214	18 045	21 673
Kassiavruchten	id.	1	413	47	385	168
Katjang idjo	id.	752	433	298	90	522
Katoen	id.	4 267	2 865	3 658	3 389	3 327
Katoenpitten	id.	—	47	—	214	71
Kinabast	id.	5 421	4 635	5 789	6 178	7 058
Kinine	id.	640	310	285	125	251
Klappers	stuks.	42	39	27	74	61
Koelit-bakau en -tengar	K.G.	16 593	7 112	8 795	12 071	16 948
Koffie (gepelde)	id.	121 490	61 113	43 682	57 325	38 553
Id. (ongepelde)	id.	43	—	—	21	8
Id. (in bes)	id.	57	8	9	—	35
Kolapitten	id.	32	31	28	14	8
Kolen (steen-) en cokes	ton.	23	26	19	26	146
Leder (zool-)	K.G.	115	14	76	79	55
Lombok	id.	490	784	415	444	569
Maïs (gepelde)	id.	1	10	35	9 842	41 170
Meel (tapioca-)	id.	93 374	64 136	62 451	63 477	69 976
Id. (ander)	id.	21	86	52	52	31
Molascuit	id.	10	249	—	2 214	—
Melk	K.G.	54	65	5	8	15
	Liters.	3	8	10	0,5	0,2
Mineraalwater	flesschen.	27	6	8	0,9	1
Nagelen	K.G.	205	296	53	60	287
Noten (kemiri-)	id.	226	115	86	79	87
Id. (muskaat-)	id.	3 994	2 726	2 782	2 586	3 182
Id. (pinang-)	id.	33 748	25 182	27 410	29 966	35 981
Olie (aetherische) (citronella-)	id.	537	437	274	430	476
Id. (id.) (kajapoetih-)	id.	112	62	65	59	69
Id. (id.) (andere)	id.	25	17	8	23	17
Id. (katjang-)	Liters.	6 716	963	1 212	146	29
Id. (klapper-)	id.	82 751	87 175	41 750	3 068	1 472
Oliekoeken	K.G.	39 113	72 950	15 941	17 503	19 215
Paarden	stuks.	0,3	0,6	—	0,2	0,2
Peper (gewone)	K.G.	40 113	19 162	29 584	33 289	28 617
Rijst (gepelde)	id.	1 308	414	1 383	20 334	28 023
Id. (ongepelde)	id.	72	0,3	1 407	2 715	2 285
Rotting	id.	39 357	57 176	35 640	41 285	41 352
Sago en sagomeel	id.	25 078	14 719	9 388	17 665	12 621
Schelpen (paarlemoer-)	id.	308	369	285	404	275
Id. (andere)	id.	1 846	1 527	734	1 809	1 558
Schildpad	id.	16	16	26	7	23
Sigaren en sigaretten	id.	56	125	62	15	11
Suiker (hoofd-)	id.	1 841 838	1 483 382	1 628 661	1 397 106	1 784 493

BENAMING DER GOEDEREN.	Eenheid.	UITVOER. (Hoeveelheden in duizendtallen.)				
		1919.	1920.	1921.	1922.	1923.
Suiker (zak-)	K.G.	19 973	22 048	46 276	37 345	37 170
Id. (melasse-) (suikerresidu) . . .	id.	132 697	176 458	119 499	96 774	111 148
Id. (andere soorten) (incl. goela mangkok)	id.	4 973	9 161	2 200	1 357	5 855
Tabak (voor de Europeesche markt) (bladtabak en krosok)	id.	135 687	124 458	45 473	51 292	52 500
Id. (voor de Inlandsche markt) (gekorven)	id.	1 114	914	741	796	749
Tapioca-afval	id.	3	248	633	930	1 011
Tapioca (flake)	id.	19 815	3 889	6 389	7 610	5 589
Id. (geparelde)	id.	11 594	7 354	10 477	9 903	12 235
Tapiocawortels	id.	40	117	1 105	8 796	22 641
Tengkawangpitten	id.	8 612	2 926	153	334	11 270
Tengkawangvet	id.	0,3	10	—	—	19
Thee	id.	55 081	46 271	35 864	41 553 *d*)	48 114
Tin	id.	19 467	13 642	13 547	15 859	15 224
Tinerts	id.	6 764	9 380	11 911	18 204	15 053
Vanille	id.	4	10	8	12	20
Vee (varkens)	stuks.	81	71	16	52	68
Veevoeder (boengkil van klapper) . .	K.G.	14 049				
Id. (boengkil van katjang) . .	id.	38	12 557	4 712	852	5 079
Id. (ander)	id.	7 118				
Vezels (uitgezonderd katoen en kapok)	id.	15 879	17 338	17 516	20 726	27 512
Vogelhuiden (geheele)	stuks.	122	62	98	69	62
Was (mineraal-)	K.G.	11	—	—	—	—
Id. (andere)	id.	79	149	31	35	41
Zaden (sesam-)	id.	2 942	2 036	1 388	1 455	1 721
Zemelen	id.	6 560	2 198	17	3 125	9 258
Zwam	id.	163	36	16	6	25
Zwavel	id.	31	0,1	10	—	1

Bijlage BB.

(Zie hoofdstuk O, afd. VI, § 2, van het verslag.)

OPGAVEN,

betreffende de aan particulieren toebehoorende industrieele inrichtingen (uitgenomen die welke de verwerking van landbouwproducten beoogen), de loonen van ambachtslieden en koelies en het aantal pasars in Nederlandsch-Indië over 1923.

I. Overzicht betreffende de aan particulieren toebehoorende nijverheidsinrichtingen.

(Voor zooveel daarvan in de gewestelijke verslagen is melding gemaakt.)

1°. FABRIEKSWEZEN.

Gewestelijke aanduiding van de fabrieken, enz.	Aantal inrichtingen.	Beweegkracht. [1])	Aantal werklieden.								Loonen per dag gemiddeld voor							
			Mandoers.		Ervaren werklieden.			Gewone koelies.			Mandoers.		Ervaren werklieden.			Gewone koelies.		
						Inlanders.			Inlanders.					Inlanders.			Inlanders.	
			Vreemde Oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde Oosterlingen.	Mannen.	Vrouwen.	Vreemde Oosterlingen.	Mannen.	Vrouwen.	Vreemde Oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde Oosterlingen.	Mannen.	Vrouwen.	Vreemde Oosterlingen.	Mannen.	Vrouwen.
Banjoemas.																		
Kalkbranderijen	25(21) [2])	h.	—	—	—	2	—	—	23	—	—	—	—	f 0,60	—	—	f 0,40 à 0,50	—
Pannen-, potten- en steenbakkerijen	72	h.	—	—	—	77	—	—	111	9	—	—	—	0,35 à 0,60	—	—	0,15 à 0,30	f 0,15
Huiden- en lederbewerking	1	h.	—	1	—	—	—	—	5	—	—	f 0,50	—	—	—	—	0,30	—
Schoenmakerij	1	h.	—	—	—	—	—	—	6	—	—	—	—	—	—	—	0,40 à 0,90	—
Meubelmakerijen	3 (2)	h.	—	—	26	—	—	53	26	—	—	—	f 0,75 à 1,25	—	—	f 0,70 à 0,75	0,50 à 0,60	—
Koperslagerijen	2	h.	—	—	—	—	—	—	23	—	—	—	—	—	—	—	0,30 à 0,50	—
Smederijen	71 (1)	h.	—	—	—	25	—	—	130	—	—	—	—	0,75 à 1,—	—	—	0,25 à 0,50	—
Batikkerijen en kaindrukkerijen	69	h.	—	—	—	3	—	—	30	977	—	—	—	0,50	—	—	0,25	0,15 à 0,20
Blauwververijen	2	h.	—	—	—	5	—	—	2	—	—	—	—	0,50	—	—	0,25	—
Kleermakerijen	2	h.	—	—	—	—	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	0,33 à 0,50	—
Sigaren- en sigarettenfabrieken	4	h.	—	—	—	—	—	—	—	44	—	—	—	—	—	—	—	0,30
Broodbakkerijen	5 (2)	h.	1	—	—	—	—	—	15	—	f 1,80	—	—	—	—	—	0,25 à 0,50	—
Tahoe- en miefabrieken	25 (1)	h.	—	2	—	6	—	—	70	—	—	0,75	—	0,60 à 0,80	—	—	0,30 à 0,40	—
Ketjapkokerijen	2	h.	—	—	—	—	—	—	5	—	—	—	—	—	—	—	0,35	—
Stroopkokerijen	2	h.	—	—	—	—	—	—	7	—	—	—	—	—	—	—	0,25 à 0,50	—
Koffiebranderij	1	h.	—	—	—	—	—	—	3	1	—	—	—	—	—	—	0,50	0,25
Mineraalwater- en ijsfabrieken	2	s. en w.	—	6	—	8	—	—	24	—	—	0,75 à 1,—	—	2,—	—	—	0,50 à 0,60	—
Cassavemeelfabrieken	2	w. en m.	3	1	12	16	—	—	97	53	1,50	0,70 à 1,—	3,50	1,75	—	—	0,25 à 0,60	0,20 à 0,25
Tapiocafabrieken	3 (1)	m.	1	—	—	—	—	—	14	—	1,50	—	—	—	—	—	0,40 à 0,60	—
Rijstpellerijen	2	m. en g.	6	—	—	19	2	3	20	14	2,—	—	—	0,75 à 1,50	f 0,45	0,50	0,42^{5}	0,25
Klapperoliefabrieken	2	s.	9	5	—	—	—	—	200	—	1,50	1,—	—	—	—	—	0,60	—
Bataafsche Petroleummaatschappij	1	p.	—	5	—	—	—	—	125	—	1,40	—	—	—	—	—	0,65	—
Drukkerijen	3 (2)	m.	—	—	1	3	—	—	8	—	—	—	2,—	1,—	—	0,75	0,30	—
Werkplaats (spoor- en tram-)	1	w. en m.	—	39	7	26	—	1	177	—	—	1,— à 2,—	1,36 à 3,—	0,67^{5} à 1,50	—	1,—	0,35 à 0,84	—
Banten.																		
Kalkbranderijen	36	h.	—	—	—	—	—	—	114	3	—	—	—	—	—	—	0,45 à 0,60	0,35
Steen- en pannenbakkerijen	24	h.	—	2	—	4	—	—	112	18	—	0,60 à 0,75	—	0,75 à 1,—	—	—	0,30 à 0,60	0,25 à 0,45
Smederijen	16	h.	—	—	3	9	—	3	19	—	—	—	0,75 à 1,—	0,60 à 0,80	—	0,60	0,25 à 0,50	—
Meubelmakerijen	8	h.	—	—	31	—	—	11	2	—	—	—	1,—	—	—	0,60 à 0,80	0,50	—
Broodbakkerijen	8	h.	5	—	—	3	—	—	7	—	1,—	—	—	0,40 à 0,60	—	—	0,35 à 0,50	—

1) *h.* = handenarbeid; *s.* = stoom; *w.* = water; *p.* = petroleum; *e.* = electriciteit; *m.* = motor.
2) Het tusschen ( ) vermelde cijfer — begrepen in het eerstgenoemde aantal — heeft betrekking op het aantal inrichtingen waarvan geen gegevens zijn ontvangen.

Gewestelijke aanduiding van de fabrieken, enz.	Aantal inrichtingen.	Beweegkracht. 1)	Aantal werklieden.								Loonen per dag gemiddeld voor							
			Mandoers.		Ervaren werklieden.			Gewone koelies.			Mandoers.		Ervaren werklieden.			Gewone koelies.		
			Vreemde Oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde Oosterlingen.	Inlanders. Mannen.	Inlanders. Vrouwen.	Vreemde Oosterlingen.	Inlanders. Mannen.	Inlanders. Vrouwen.	Vreemde Oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde Oosterlingen.	Inlanders. Mannen.	Inlanders. Vrouwen.	Vreemde Oosterlingen.	Inlanders. Mannen.	Inlanders. Vrouwen.
Batavia.																		
Kalkbranderijen	20	h.	8	1	—	6	—	—	119	—	f 1,— à 1,25	f 0,75	f 1,50	f 0,75 à 1,—	—	—	f 0,30 à 0,50	—
Pannen-, potten- en steenbakkerijen	230	h.	13	27	7	98	—	—	800	139	0,80 à 2,—	0,50 à 1,—	1,— à 2,—	0,60 à 1,25	—	—	0,30 à 0,60	f 0,30 à 0,40
Tegelfabrieken	2	h.	—	—	—	—	—	13	18	—	—	—	—	—	—	f 1,50 à 2,—	0,75	—
Marmerslijperijen	5	h.	1	1	—	17	—	—	18	—	2,—	1,50	—	1,— à 1,75	—	—	1,—	—
Werkplaats voor ivoorbewerking	1	h.	—	—	—	1	—	—	4	—	—	—	—	1,—	—	—	0,50	—
Vuurwerkfabrieken	3	h.	—	—	7	10	7	7	22	—	—	—	1,— à 1,50	1,—	f 0,75	0,80	0,60 à 0,75	—
Smederijen	108	h.	10	3	70	252	—	134	155	—	0,75 à 2,50	0,75 à 2,—	1,25 à 3,—	0,75 à 2,75	—	0,50 à 1,50	0,40 à 1,—	—
Rijtuigfabrieken	10	h.	—	10	10	64	—	3	18	—	—	1,— à 2,—	1,75 à 2,50	1,50 à 2,—	—	1,— à 1,25	0,60 à 1,—	—
Rijwielreparatieateliers	50	h.	1	—	26	54	—	19	68	—	2,—	—	1,50 à 2,50	0,75 à 1,75	—	0,75 à 1,50	0,40 à 1,—	—
Blikslagerijen	33	h.	—	—	20	10	—	66	9	—	—	—	1,25 à 2,—	0,80 à 1,25	—	0,65 à 1,—	0,50 à 0,75	—
Kopersiagerijen	3	h.	—	—	—	3	—	—	7	—	—	—	—	1,— à 2,—	—	—	0,75 à 1,—	—
Goud- en zilversmederijen	95	h.	—	12	69	96	—	193	36	3	—	0,75 à 1,50	1,50 à 2,—	0,75 à 1,75	—	0,70 à 1,—	0,50 à 0,75	0,25
Horlogereparatie-ateliers	3	h.	—	1	—	—	—	—	6	—	—	0,75	—	—	—	—	0,50	—
Houtzagerijen	2	h.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Scheepstimmerwerven	2	h.	7	16	200	252	—	99	240	—	3,50	3,—	3,75	3,—	—	2,—	1,— à 1,50	—
Reparatiewerkplaatsen voor prauwen	3	h.	—	—	3	—	—	13	4	—	—	—	2,—	—	—	1,50	1,—	—
Inlandsche meubelmakerijen	24	h.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Chineesche meubelmakerijen	39	h.	1	—	150	7	—	74	7	—	1,— à 2,50	—	1,— à 2,75	0,75 à 1,80	—	0,75 à 1,50	0,50	—
Lederwarenfabrieken	3	h.	—	2	—	12	—	—	9	—	—	1,— à 1,50	—	2,—	—	—	0,75 à 1,—	—
Schoenmakerijen	72	h.	—	—	138	197	—	74	47	—	—	—	0,75 à 2,50	0,60 à 2,—	—	0,50 à 1,75	0,35 à 0,60	—
Zadelmakerijen	4	h.	—	—	—	—	—	—	12	—	—	—	—	—	—	—	0,75	—
Touwslagerij	1	h.	—	—	—	—	—	—	7	6	—	—	—	—	—	—	0,50	0,40
Vezelfabriek	1	h.	—	1	—	—	—	—	17	9	—	1,—	—	—	—	—	0,50	0,40
Hoedenvlechterijen	12	h.	6	11	3	—	—	2	132	49	2,50	0,75 à 1,50	2,50 à 4,—	—	—	0,35 à 0,60	0,30 à 0,45	0,20 à 0,35
Hoedenververij	1	h.	—	—	3	—	—	—	6	—	—	—	0,50	—	—	—	0,40	—
Zeepziederijen	15	h.	1	—	12	5	—	45	3	—	1,—	—	1,25 à 1,50	0,75 à 1,—	—	0,60 à 0,80	0,60	—
Batikkerijen	288	h.	7	31	5	128	81	70	616	44	2,—	0,60 à 1,35	1,75 à 2,—	0,75 à 1,50	0,40	0,50 à 0,75	0,30 à 0,60	0,25 à 0,30
Kainververij	1	h.	—	—	—	—	—	—	8	—	—	—	—	—	—	—	0,40	—
Kleermakerijen	103	h.	—	—	104	—	—	152	13	6	—	—	1,— à 3,75	—	—	0,75 à 2,50	0,50 à 1,—	0,50 à 0,75
Photografische ateliers	10	h.	2	—	9	3	—	16	—	—	2,—	—	1,— à 5,—	1,— à 2,50	—	0,75	—	—
Sigarettenfabrieken	2	h.	—	—	—	—	—	5	3	—	—	—	—	—	—	1,—	0,50 à 0,60	—
Apotheken	2	h.	8	3	—	6	—	—	9	15	3,— à 4,—	1,25	—	0,75 à 1,50	—	—	0,50	0,40
Broodbakkerijen	57	h.	2	8	27	60	—	22	115	—	1,50	0,75 à 1,—	0,75 à 1,75	0,75 à 1,50	—	0,50 à 1,—	0,35 à 0,75	—
Ketjapkokerijen	5	h.	—	—	5	3	—	8	3	—	—	—	1,50 à 2,—	0,60 à 1,50	—	0,50 à 1,25	0,35 à 0,75	—
Tahoemakerijen	3	h.	—	—	—	—	—	6	2	—	—	—	—	—	—	1,— à 1,25	0,50 à 1,—	—

Gewestelijke aanduiding van de fabrieken, enz.	Aantal inrichtingen.	Beweegkracht. [1]	Aantal werklieden. Mandoers. Vreemde Oosterlingen.	Aantal werklieden. Mandoers. Inlanders.	Aantal werklieden. Ervaren werklieden. Vreemde Oosterlingen.	Aantal werklieden. Ervaren werklieden. Inlanders. Mannen.	Aantal werklieden. Ervaren werklieden. Inlanders. Vrouwen.	Aantal werklieden. Gewone koelies. Vreemde Oosterlingen.	Aantal werklieden. Gewone koelies. Inlanders. Mannen.	Aantal werklieden. Gewone koelies. Inlanders. Vrouwen.	Loonen per dag gemiddeld voor Mandoers. Vreemde Oosterlingen.	Loonen per dag gemiddeld voor Mandoers. Inlanders.	Loonen per dag gemiddeld voor Ervaren werklieden. Vreemde Oosterlingen.	Loonen per dag gemiddeld voor Ervaren werklieden. Inlanders. Mannen.	Loonen per dag gemiddeld voor Ervaren werklieden. Inlanders. Vrouwen.	Loonen per dag gemiddeld voor Gewone koelies. Vreemde Oosterlingen.	Loonen per dag gemiddeld voor Gewone koelies. Inlanders. Mannen.	Loonen per dag gemiddeld voor Gewone koelies. Inlanders. Vrouwen.
Miefabriek	1	h.	—	—	1	3	10	—	2	—	—	—	f 1,50	f 1,—	f 0,75	—	f 0,65	—
Slachterijen	8	h.	—	—	—	—	—	—	23	—	—	—	—	—	—	—	0,40 à 0,50	—
IJsfabrieken	5	e., s. en m.	3	12	12	149	—	3	77	—	f 1,50 à 2,50	f 1,— à 1,25	2,— à 3,50	1,75 à 2,50	—	f 0,85 à 1,—	0,40 à 1,—	—
Mineraalwater- en limonadefabrieken	8	e. en m.	2	5	2	44	—	3	40	5	1,50	0,75 à 1,25	1,75	0,75 à 1,50	—	0,50 à 1,—	0,40 à 0,75	f 0,35 à 0,40
Broodbakkerij	1	m.	—	—	1	3	—	4	5	—	—	—	1,75	1,—	—	0,75	0,50 à 0,60	—
Arakstokerijen	4	m.	—	1	3	1	—	12	31	—	—	1,—	1,50	1,25	—	1,—	0,75 à 0,80	—
Oliefabrieken	3	s. en m.	1	5	6	22	5	2	117	6	2,50	1,50	3,10	1,— à 1,75	0,50 à 0,70	1,—	0,60 à 0,75	0,25 à 0,50
Boteroliefabrieken	2	m.	—	—	—	23	—	—	9	—	—	—	—	0,75 à 0,80	—	—	0,50 à 0,60	—
Rijstpellerijen	20 (17)	m.	1	3	13	11	12	3	5	—	2,50	0,75 à 1,50	0,75 à 2,75	0,75 à 1,25	0,25 à 0,50	0,50 à 0,75	0,35 à 0,65	—
Slachterijen	2	e.	—	4	—	93	—	—	21	—	—	1,75	—	1,25 à 2,—	—	—	1,—	—
Zuurstoffabrieken	2	e.	—	2	1	16	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kunstmestfabriek	1	m.	—	1	—	10	—	—	—	—	—	1,25	—	1,50	—	—	—	—
Tegelfabrieken	2	m.	2	3	1	1	—	3	32	7	4,—	3,—	2,— à 4,—	1,50 à 2,50	—	1,—	0,50 à 0,75	0,40 à 0,50
Romanietfabriek	1	s.	1	—	—	—	—	8	10	—	1,75	—	—	—	—	0,65	0,50	—
IJzerfabrieken	2	s. en m.	5	3	5	30	—	20	7	—	1,50 à 2,—	1,25	3,—	0,75 à 1,50	—	0,75 à 1,—	0,50 à 0,70	—
Smederijen	2	m.	—	1	18	—	—	27	45	—	—	2,—	2,25	0,75 à 2,—	—	0,50 à 1,15	0,50 à 1,—	—
Auto- en rijwielreparatie-ateliers	11	m.	10	8	15	73	—	3	120	—	1,50 à 3,—	1,— à 2,—	2,25 à 5,—	1,25 à 3,—	—	0,75 à 1,—	0,50 à 0,75	—
Werkplaats (spoor- en tram-)	1	m.	—	6	23	—	—	—	16	—	—	2,50	2,50 à 5,—	—	—	—	0,50 à 1,—	—
Droogdokmaatschappij	1	m.	3	2	—	—	—	270	370	—	3,50	2,50	—	—	—	2,—	1,—	—
Gas- en electriciteitsfabrieken	2	s. en m.	1	2	2	90	—	15	92	—	2,50 à 5,—	1,50	2,50 à 5,—	2,— à 3,50	—	1,— à 1,50	0,50 à 1,—	—
Dordtsche Petroleummaatschappij	1	m.	—	—	8	—	—	2	160	84	—	—	2,50	—	—	0,80	0,75	0,50
Stoomwasscherijen	2	e. en m.	—	1	2	—	—	2	52	15	—	1,70	1,75	—	—	1,50	0,50 à 0,75	0,30 à 0,60
Drukkerijen	32	e. en m.	12	59	205	700	33	100	348	77	1,50 à 5,—	1,— à 4,—	1,50 à 4,50	1,— à 3,50	0,50 à 1,—	0,90 à 2,—	0,50 à 1,—	0,30 à 0,60
Lettergieterij	1	m.	2	1	—	10	—	—	4	—	2,50	1,50	—	0,75 à 2,—	—	—	0,50	—
Besoeki.																		
Kalkbranderijen	33	h.	—	—	—	4	—	—	83	—	—	—	—	1,— à 1,50	—	—	0,25 à 0,50	—
Pannen-, potten- en steenbakkerijen	43	h.	—	—	—	10	—	—	155	—	—	—	—	0,50 à 0,60	—	—	0,30 à 0,60	—
Smederijen	49	h.	—	—	—	12	—	—	108	—	—	—	—	0,75 à 1,50	—	—	0,25 à 0,50	—
Blikslagerijen	3	h.	—	—	—	—	—	—	9	—	—	—	—	—	—	—	0,50 à 0,60	—
Koperslagerijen	2	h.	—	—	—	2	—	—	1	—	—	—	—	1,—	—	—	0,40	—
Goud- en zilversmederijen	80	h.	—	—	—	7	—	—	127	—	—	—	—	0,50 à 0,75	—	—	0,25 à 0,50	—
Horlogereparatie-ateliers	3	h.	—	—	—	1	—	—	2	—	—	—	—	1,—	—	—	0,50	—
Blauwververijen	44	h.	—	—	—	—	—	5	49	23	—	—	—	—	—	0,50 à 0,75	0,30 à 0,35	0,20 à 0,25
Zeepziederijen	2	h.	—	—	—	—	—	6	2	—	—	—	—	—	—	1,—	0,80	—
Houtzagerijen	16	h.	—	—	—	16	—	—	16	—	—	—	—	0,75	—	—	0,35	—

Gewestelijke aanduiding van de fabrieken, enz.	Aantal inrichtingen.	Beweegkracht [1].	Aantal werklieden.									Loonen per dag gemiddeld voor								
			Mandoers.		Ervaren werklieden.			Gewone koelies.			Man oers.		Ervaren werklieden.			Gewone koelies.		
						Inlanders.			Inlanders.					Inlanders.			Inlanders.	
			Vreemde Oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde Oosterlingen.	Mannen.	Vrouwen.	Vreemde Oosterlingen.	Mannen.	Vrouwen.	Vreemde Oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde Oosterlingen.	Mannen.	Vrouwen.	Vreemde Oosterlingen.	Mannen.	Vrouwen.
Meubelmakerijen	30	h.	—	—	5	2	—	45	35	—	—	—	f 1,— à 2,—	f 0,75 à 1,25	—	f 1,—	f 0,35 à 0,80	—
Huidendrogerijen	4	h.	—	1	—	2	—	—	19	—	—	f 0,50	—	0,80	—	—	0,25	—
Schoenmakerijen	4	h.	—	—	—	2	—	—	18	—	—	—	—	0,70 à 1,50	—	—	0,40 à 0,50	—
Kleermakerijen	14	h.	—	—	—	—	—	—	30	—	—	—	—	—	—	—	0,35 à 0,50	—
Broodbakkerijen	10	h.	—	—	2	—	—	7	26	—	—	—	1,25	0,66 à 1,—	—	0,75 à 0,80	0,30 à 0,50	—
Melkerij	1	h.	—	—	—	—	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	0,50	—
Ketjapkokerijen	3	h.	—	—	—	1	—	—	9	—	—	—	—	0,75	—	—	0,30 à 0,50	—
Tahoemakerijen	6	h.	—	—	—	1	—	—	13	—	—	—	—	0,70	—	—	0,25 à 0,50	—
Limonadefabriek	1	h.	—	—	1	—	—	2	2	—	—	—	1,—	—	—	0,50	0,40	—
IJsfabrieken	3	w.	—	4	—	4	—	—	41	—	—	0,75 à 1,50	—	0,75 à 2,—	—	—	0,40 à 0,50	—
Rijstpellerijen	3	s.	5	6	4	7	—	—	65	74	f 1,— à 1,50	0,80 à 1,50	2,50	1,— à 1,50	—	—	0,40 à 0,50	f 0,30
Electrische centralen	2	m.	—	4	1	11	—	—	15	—	—	2,— à 3,—	3,—	1,— à 2,—	—	—	0,35 à 0,60	—
Houtzagerij	1	m.	2	1	20	8	—	—	35	—	4,—	—	—	3,50	—	—	0,50	—
IJzer- en kopergieterij	1	e. en m.	—	4	—	37	—	—	13	—	—	1,15	—	2,10	—	—	0,48	—
Tjerebon.																		
Kalkbranderijen	20	h.	—	1	—	5	—	—	49	—	—	0,50 à 1,—	—	0,50 à 0,75	—	—	0,35 à 0,50	—
Pannen-, potten- en steenbakkerijen	36	h.	—	—	—	30	—	—	80	—	—	—	—	0,50 à 1,—	—	—	0,30 à 0,50	—
Cementtegelfabriek	1	h.	—	1	—	1	—	—	10	—	—	1,—	—	1,—	—	—	0,50	—
Smederijen	54	h.	—	—	—	40	—	—	106	—	—	—	—	0,35 à 0,75	—	—	0,25 à 0,50	—
Goudsmederijen	7	h.	—	—	—	7	—	—	8	—	—	—	—	0,50 à 0,60	—	—	0,25 à 0,40	—
Blikslagerijen	3	h.	—	1	—	5	—	—	4	—	—	0,50 à 1,—	—	0,50	—	—	0,40	—
Koperslagerij	1	h.	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	0,35	—
Auto- en rijwielreparatie-ateliers	2	h.	—	—	1	1	—	1	2	—	—	—	0,50 à 1,—	0,40 à 0,75	—	0,50	0,30	—
Meubelmakerijen	29	h.	14	—	14	4	—	27	60	—	1,—	—	1,— à 1,50	0,90 à 1,20	—	0,60 à 0,90	0,50 à 0,75	—
Schoenmakerijen	4	h.	—	—	—	8	—	1	2	—	—	—	—	0,50 à 1,—	—	0,40	0,35	—
Kleermakerijen	5	h.	—	—	—	8	—	—	2	—	—	—	—	0,50 à 0,75	—	—	0,35	—
Zeepziederijen	3	h.	—	—	3	—	—	5	9	—	—	—	1,50	—	—	0,75	0,50	—
Broodbakkerijen	10	h.	2	1	—	—	—	1	27	—	1,50	0,65	—	—	—	0,30 à 0,55	0,35	—
Ketjapkokerijen	10	h.	1	—	4	—	—	2	26	—	0,70	—	1,50 à 2,—	—	—	0,60	0,35 à 0,60	—
Suikerkokerij	1	h.	—	—	1	—	—	5	4	—	—	—	1,50	—	—	0,75	0,50	—
Tahoemakerijen	11	h.	—	—	—	—	—	—	22	—	—	—	—	—	—	0,25 à 0,40	—	—
IJsfabrieken	3	s. en w.	1	3	—	5	—	—	73	—	1,— à 1,50	1,—	—	1,— à 2,—	—	—	0,40 à 0,65	—
Limonadefabrieken	3	s.	—	—	3	2	—	8	19	—	—	—	1,50	1,—	—	0,75	0,50	—
Sigarettenfabrieken	2	s.	—	2	1	1	1	1	23	15	—	1,—	1,— à 2,—	1,—	f 0,40 à 0,75	0,75	0,50	0,40
Rijstpellerijen	6	s. en m.	12	67	3	52	—	—	124	96	1,— à 1,50	1,— à 1,25	1,50 à 1,75	1,— à 1,50	—	0,60 à 0,75	0,40 à 0,50	0,30 à 0,35
Arakstokerijen	2	s. en p.	5	163	3	121	—	5	279	17	1,50	0,70 à 1,—	3,—	0,96	—	0,60	0,40 à 0,45	0,30
IJzerfabriek	1	s.	—	15	—	225	—	—	350	—	—	2,25	—	1,25	—	—	0,65	—
Gasfabriek	1	s.	—	1	—	1	—	—	30	—	—	1,—	—	1,—	—	—	0,50	—
Drukkerijen	3 (3)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

Gewestelijke aanduiding van de fabrieken, enz.	Aantal inrichtingen.	Beweegkracht. [1]	Aantal werklieden.								Loonen per dag gemiddeld voor							
			Mandoers.		Ervaren werklieden.			Gewone koelies.			Mandoers.		Ervaren werklieden.			Gewone koelies.		
						Inlanders.			Inlanders.					Inlanders.			Inlanders.	
			Vreemde Oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde Oosterlingen.	Mannen.	Vrouwen.	Vreemde Oosterlingen.	Mannen.	Vrouwen.	Vreemde Oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde Oosterlingen.	Mannen.	Vrouwen.	Vreemde Oosterlingen.	Mannen.	Vrouwen.
Jogjakarta.																		
Kalkbranderij	1	h.	—	5	—	1	—	—	60	22	—	f 0,65	—	f 0,60	—	—	f 0,25 à 0,40	f 0,30 à 0,35
Tegelfabriek	1	h.	—	—	—	8	—	—	13	4	—	—	—	1,50	—	—	0,45	0,30 à 0,40
Smederijen	5	h.	—	—	—	5	—	—	8	—	—	—	—	0,40 à 0,75	—	—	0,45 à 0,50	—
Rijtuigfabrieken	2	h.	—	—	4	17	—	—	8	—	—	—	f 0,83 à 1,—	0,83	—	—	0,45	—
Auto- en rijwielreparatie-ateliers	8	h.	4	1	4	8	—	7	22	—	f 1,50 à 1,75	1,—	1,50 à 2,50	1,— à 2,—	—	f 0,75 à 1,—	0,50 à 0,75	—
Koperslagerij	1	h.	—	—	—	2	—	—	2	—	—	—	—	0,75	—	—	0,50	—
Goudsmederijen	7	h.	—	—	6	13	—	18	10	—	—	—	2,—	1,—	—	0,75	0,50	—
Houtzagerijen en houthandel	4	h.	—	1	1	3	—	2	2	—	—	0,80	1,50	1,— à 1,25	—	0,75	0,50	—
Meubelmakerijen	2	h.	—	—	4	—	—	5	3	—	—	—	2,—	—	—	1,—	0,75	—
Photografische ateliers	3	h.	—	—	8	—	—	10	3	—	—	—	2,—	—	—	1,—	0,50	—
Werkplaats voor bewerking van lederwaren	1	h.	—	—	—	3	—	—	6	—	—	—	—	0,75	—	—	0,63	—
Schoenmakerijen	3	h.	—	—	6	7	—	20	11	—	—	—	2,—	1,—	—	0,75	0,50	—
Kleermakerijen	19	h.	—	—	42	30	—	112	72	7	—	—	2,—	1,25	—	0,75 à 1,—	0,60 à 0,75	0,50
Zeepziederijen	6	h.	—	1	1	6	1	9	11	21	—	0,83	2,—	0,90 à 1,50	f 0,50	0,75 à 1,—	0,45 à 0,50	0,30 à 0,40
Batikkerijen en ververijen	101	h.	1	—	—	127	5	11	329	619	—	—	—	0,50 à 1,25	0,50 à 0,60	0,50 à 1,—	0,35 à 0,75	0,20 à 0,35
Broodbakkerijen	17	h.	2	1	1	39	—	9	61	2	1,— à 1,50	0,75	1,75	0,75 à 1,60	—	0,75 à 1,—	0,50 à 1,—	0,50
IJsfabrieken	2	e. en m.	—	30	—	9	—	—	6	—	—	1,—	—	2,—	—	—	0,45	—
Mineraalwater- en limonadefabrieken	2	e.	—	6	—	7	—	—	58	—	—	1,— à 1,25	—	1,30 à 1,95	—	—	0,70 à 1,05	—
Sigarenfabriek	1	e.	—	16	—	205	265	—	—	—	—	0,75	—	0,90	0,45	—	—	—
Chemische ververij	1	e.	—	—	—	—	—	—	8	—	—	—	—	—	—	—	0,40 à 0,60	—
Auto- en rijwielreparatie-ateliers	7	e. en m.	—	3	4	52	—	—	39	—	—	1,— à 1,75	3,— à 3,50	1,— à 3,—	—	—	0,45 à 0,60	—
Machinefabriek	1	e. en m.	—	4	—	15	59	—	121	—	—	1,10	—	2,60	0,50	—	0,55	—
Werkplaats (spoor- en tram-)	1	e. en m.	—	12	6	694	—	—	72	—	—	2,87	4,—	1,— à 2,—	—	—	0,96	—
Constructie-atelier der Vorstenlanden	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Handel in bouwmaterialen en Betonmaatschappij	1	e.	—	—	—	8	—	—	12	17	—	—	—	1,—	—	—	0,50	0,45
Houtzagerij	1	m.	—	1	—	—	—	—	25	—	—	1,60	—	—	—	—	0,68	—
Ned.-Indische electriciteitsmaatschappij	1	e.	—	15	—	30	—	—	66	—	—	0,90 à 1,20	—	1,50 à 3,50	—	—	0,65 à 0,80	—
Cementtegelfabriek	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mijnbouwconcessie (exploitatie van bruinsteen)	1	s.,p.,e. en m.	1	11	—	7	—	—	402	36	2,50	0,60 à 2,30	—	0,60 à 2,50	—	—	0,50 à 0,60	0,25
Drukkerijen	4	e. en m.	—	10	3	182	—	—	6	—	—	0,50 à 0,80	2,50	1,25 à 2,—	—	—	0,50 à 0,60	—
Kediri.																		
Kalkbranderijen	26	h.	—	4	—	71	30	—	36	—	—	1,—	—	0,65 à 1,—	0,40 à 0,50	—	0,33 à 0,45	—
Smederijen	45 [3]	h.	—	—	—	23	—	3	143	—	—	—	—	0,60 à 1,—	—	0,50 à 0,75	0,40 à 0,50	—

[3] Hieronder 24 die het werk zelf verrichten.

Gewestelijke aanduiding van de fabrieken, enz.	Aantal inrichtingen.	Beweegkracht. [1]	Aantal werklieden.								Loonen per dag gemiddeld voor							
			Mandoers.		Ervaren werklieden.			Gewone koelies.			Mandoers.		Ervaren werklieden.			Gewone koelies.		
			Vreemde Oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde Oosterlingen.	Inlanders. Mannen.	Inlanders. Vrouwen.	Vreemde Oosterlingen.	Inlanders. Mannen.	Inlanders. Vrouwen.	Vreemde Oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde Oosterlingen.	Inlanders. Mannen.	Inlanders. Vrouwen.	Vreemde Oosterlingen.	Inlanders. Mannen.	Inlanders. Vrouwen.
Huidendrogerijen	5	h.	—	—	5	2	—	—	—	—	—	—	f 1,— à 2,—	f 1,—	—	—	—	—
Schoenmakerij	1	h.	—	—	6	—	—	—	—	—	—	—	1,—	—	—	—	—	—
Meubelmakerijen	32	h.	—	3	74	11	—	44	8	—	—	f 1,50	1,— à 1,80	1,—	—	f 0,60 à 0,80	f 0,40	—
Kleermakerij	1	h.	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	1,—	—	—	—	—	—
Batikkerijen	82	h.	—	—	—	252	—	—	211	—	—	—	—	0,50 à 1,20	—	—	0,40 à 0,60	—
Kapokdrooginstallaties	6	h.	4	3	—	33	40	—	99	135	f 1,—	0,75	—	0,75	f 0,40	—	0,25 à 0,40	f 0,15 à 0,20
Zeepziederijen	4	h.	—	—	8	5	—	—	3	—	—	—	0,75	0,40 à 0,60	—	—	0,30 à 0,40	—
Tabakdrooginstallaties	2	h.	1	1	—	10	20	—	3	3	1,—	0,75	—	0,75	0,40	—	0,35	0,25
Sigaren- en sigarettenfabrieken	3	h.	—	—	—	—	—	—	15	10	—	—	—	—	—	—	0,35	0,20 à 0,25
Broodbakkerijen	7	h.	1	1	1	8	11	—	10	3	2,50	1,—	2,25	0,75 à 1,25	0,40	—	0,50	0,25 à 0,30
Tahoemakerij	1	h.	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	0,50	—
Copradrogerijen	15	h.	18	9	2	20	35	—	104	117	1,— à 1,60	0,50 à 1,—	1,75	0,50 à 1,25	0,30 à 0,50	—	0,30 à 0,45	0,20 à 0,35
Suikerkokerij	1	h.	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	0,30	—
IJsfabrieken	3	s. en m.	1	—	2	13	—	—	10	—	2,50	—	3,33	0,75 à 2,—	—	—	0,50 à 0,83	—
Koffiebranderij	1	m.	—	1	—	15	13	—	9	25	—	1,65	—	1,50	0,24 à 0,50	—	0,50	0,20
Oliefabrieken	10	s. en m.	18	7	—	129	28	—	457	153	0,85 à 2,—	0,80 à 1,—	—	0,50 à 1,—	0,25 à 0,45	—	0,40 à 0,50	0,20 à 0,30
Veevoederfabrieken	4	w. en m.	—	6	1	15	5	—	24	23	—	1,—	1,50	0,60 à 1,—	0,40	—	0,40 à 0,50	0,25
Rijstpellerijen	5	s. en m.	4	2	1	9	—	—	22	47	0,66 à 0,85	0,65	1,— à 2,—	0,75 à 1,50	—	—	0,40 à 0,45	0,15 à 0,30
Technisch bureau	1	m.	—	1	—	4	—	—	—	—	—	1,50	—	1,25	—	—	—	—
Werkplaats K. S. M.	1	m.	—	1	—	31	—	—	12	—	—	1,—	—	1,—	—	—	0,50	—
Auto- en rijwielreparatieateliers	3	m.	—	2	—	5	—	4	15	—	—	1,25	—	1,— à 2,—	—	0,75	0,50	—
Drukkerijen	10 (7)	m.	—	—	4	38	—	—	12	—	—	—	1,25	0,50 à 1,—	—	—	0,30 à 0,60	—
Schoenmakerij	1	s.	1	3	7	31	—	—	—	—	4,50	2,—	2,—	1,50	—	—	—	—
Kedoe.																		
Kalkbranderijen	5	h.	—	—	—	4	—	—	17	—	—	—	—	0,50	—	—	0,30	—
Pannen-, potten- en steenbakkerijen	133 [4])	h.	—	—	—	41	—	—	567	553	—	—	—	0,35 à 0,60	—	—	0,20 à 0,40	—
Smederijen	133 [4])	h.	—	—	—	2	—	10	218	—	—	—	—	1,—	—	0,75 à 0,90	0,30 à 0,40	—
Huidendrogerijen	6	h.	1	—	—	8	—	—	9	3	0,50	—	—	0,35 à 0,75	—	—	0,35	0,15
Schoenmakerijen	7	h.	—	—	1	13	—	2	16	1	—	—	0,75	0,50 à 0,70	—	0,50	0,30 à 0,45	0,20
Meubelmakerijen	12	h.	3	—	2	13	—	46	7	—	0,50 à 0,80	—	0,80 à 1,—	0,50 à 0,75	—	0,60	0,40 à 0,50	—
Vlechterijen	14 [4])	h.	—	—	1	21	4	—	27	13	—	—	0,80	0,50 à 0,75	0,40	—	0,25 à 0,40	0,20
Werkplaatsen voor akarwangivoorwerpen	17 [4])	h.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Batikkerijen	5	h.	—	—	—	3	5	—	6	10	—	—	—	0,25 à 0,50	0,25	—	0,25 à 0,30	0,15
Zeepziederijen	2	h.	—	—	—	5	—	2	2	3	—	—	—	0,35 à 0,50	—	0,20 à 0,35	0,20 à 0,25	0,15 à 0,20
Lakfabriek	1	h.	—	—	—	—	—	2	2	—	—	—	—	—	—	0,50	0,25	—

[4]) Hieronder respectievelijk 29, 48, 2 en 17 die het werk zelf verrichten.

Gewestelijke aanduiding van de fabrieken, enz.	Aantal inrichtingen.	Beweegkracht [1]).	Aantal werklieden. Mandoers. Vreemde Oosterlingen.	Aantal werklieden. Mandoers. Inlanders.	Aantal werklieden. Ervaren werklieden. Vreemde Oosterlingen.	Aantal werklieden. Ervaren werklieden. Inlanders. Mannen.	Aantal werklieden. Ervaren werklieden. Inlanders. Vrouwen.	Aantal werklieden. Gewone koelies. Vreemde Oosterlingen.	Aantal werklieden. Gewone koelies. Inlanders. Mannen.	Aantal werklieden. Gewone koelies. Inlanders. Vrouwen.	Loonen per dag gemiddeld voor Mandoers. Vreemde Oosterlingen.	Loonen per dag gemiddeld voor Mandoers. Inlanders.	Loonen per dag gemiddeld voor Ervaren werklieden. Vreemde Oosterlingen.	Loonen per dag gemiddeld voor Ervaren werklieden. Inlanders. Mannen.	Loonen per dag gemiddeld voor Ervaren werklieden. Inlanders. Vrouwen.	Loonen per dag gemiddeld voor Gewone koelies. Vreemde Oosterlingen.	Loonen per dag gemiddeld voor Gewone koelies. Inlanders. Mannen.	Loonen per dag gemiddeld voor Gewone koelies. Inlanders. Vrouwen.
Sigaren- en sigarettenfabrieken	25	h.	11	9	8	18	8	37	308	208	f 0,50 à 1,—	f 0,45 à 0,70	f 0,50 à 1,25	f 0,50 à 1,—	f 0,30 à 0,45	f 0,30 à 0,50	f 0,30 à 0,35	f 0,15 à 0,25
Broodbakkerijen	16	h.	5	—	1	5	3	11	30	10	0,50 à 0,60	—	0,50 à 0,75	0,40 à 0,60	—	0,50	0,25 à 0,30	0,15 à 0,25
Melkerijen	10	h.	—	—	—	—	2	2	18	2	—	—	—	—	0,35	0,50	0,25 à 0,40	0,20 à 0,30
Copradrogerij	1	h.	3	—	—	—	—	—	10	10	1,—	—	—	—	—	—	0,40	0,20
IJs- en mineraalwaterfabrieken	4	w. en m.	—	15	—	26	—	—	61	8	—	0,88 à 2,—	—	0,75 à 1,60	—	—	0,40 à 0,56	0,25
Conservenfabriek	1	w.	—	2	—	15	8	—	3	—	—	1,25	—	0,75	0,50	—	0,40	—
Oliefabrieken	3	s. en m.	1	8	—	14	11	—	246	1	1,50	0,75 à 2,—	—	1,25 à 2,—	0,45	—	0,40 à 0,50	—
Eerste Nederlandsche stoomverf- en vernisfabriek	1	s. en m.	—	—	—	2	—	—	3	—	—	—	—	0,90	—	—	0,50	—
Cementtegelfabriek	1	m.	1	1	—	—	—	—	15	6	2,—	1,66[5]	—	—	—	—	0,50	0,25
Drukkerijen	17 (6)	p. en m.	—	5	4	113	—	3	54	—	—	0,75 à 1,—	2,15	0,75 à 1,—	—	0,75	0,50 à 0,70	—
Madioen.																		
Kalkbranderijen	8	h.	—	5	—	10	—	—	58	1	—	0,75 à 1,—	—	0,50 à 0,75	—	—	0,30 à 0,35	0,25
Pannen-, potten- en steenbakkerijen	9 [5])	h.	—	—	—	8	—	—	—	—	—	—	—	0,25 à 0,50	—	—	—	—
Smederijen	35	h.	—	14	—	49	—	—	44	—	1,—	—	0,75	0,50	—	—	—	—
Blikslagerijen	6	h.	—	3	2	15	—	—	—	—	—	0,50 à 0,75	1,—	0,50	—	—	—	—
Goudsmederijen	7	h.	—	3	1	7	—	—	—	—	—	0,75	1,—	0,40 à 0,90	—	—	—	—
Rijwielreparatie-ateliers	6	h.	2	3	1	12	—	—	2	—	1,—	0,75	1,—	0,50 à 0,75	—	—	0,50	—
Rijtuigmakerijen	3	h.	—	—	—	3	—	—	16	—	—	—	—	0,75	—	—	0,40	—
Leerlooierijen	6	h.	—	3	1	15	—	—	—	—	—	0,50 à 0,75	1,—	0,75	—	—	—	—
Schoen- en zadelmakerijen	4	h.	1	—	1	4	—	—	3	—	1,—	—	1,—	0,75	—	—	0,30 à 0,50	—
Meubelmakerijen	13	h.	7	—	50	32	—	13	2	—	2,—	—	1,50 à 2,50	0,50 à 1,—	—	0,75	0,30 à 0,50	—
Rottanmeubelmakerij	1	h.	1	—	1	—	—	—	—	—	1,—	—	0,75	—	—	—	—	—
Bamboevlechterijen	4	h.	—	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	0,25 à 0,50	—	—	—	—
Kapokdrooginstallaties	2	h.	2	3	2	—	—	2	22	10	1,—	0,50	1,—	—	—	0,50	0,35	0,25
Batikkerij	1 [5])	h.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Zeepziederijen	2	h.	—	—	4	—	—	—	6	—	—	—	1,—	—	—	—	0,50	—
Tabaksorteerderijen	2	h.	1	1	—	—	12	—	—	—	0,70	0,50	—	—	0,25	—	—	—
Sigaren- en sigarettenfabrieken	11	h.	1	—	—	—	—	—	108	76	0,75	—	—	—	—	—	0,30 à 0,45	0,25 à 0,40
Broodbakkerijen	3	h.	—	—	—	4	—	—	3	2	—	—	—	0,70	—	—	0,50	0,25
Copradrogerijen	3	h.	1	—	—	—	—	—	7	21	1,—	—	—	—	—	—	0,35	0,25
IJs- en mineraalwaterfabrieken	3	e.	1	3	—	13	—	—	6	—	1,50	0,75	—	1,—	—	—	0,50	—
Auto- en rijwielreparatie-ateliers	2	m.	—	5	—	9	—	—	8	—	—	1,50	—	1,—	—	—	0,50	—

[5]) Hieronder 1 die het werk zelf verricht.

Gewestelijke aanduiding van de fabrieken, enz.	Aantal inrichtingen.	Beweegkracht [1]).	Aantal werklieden.								Loonen per dag gemiddeld voor							
			Mandoers.		Ervaren werklieden.			Gewone koelies.			Mandoers.		Ervaren werklieden.			Gewone koelies.		
						Inlanders.			Inlanders.					Inlanders.			Inlanders.	
			Vreemde Oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde Oosterlingen.	Mannen.	Vrouwen.	Vreemde Oosterlingen.	Mannen.	Vrouwen.	Vreemde Oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde Oosterlingen.	Mannen.	Vrouwen.	Vreemde Oosterlingen.	Mannen.	Vrouwen.
Madoera.																		
IJs- en limonadefabrieken .	3	e.	—	—	—	—	—	—	14	—	—	—	—	—	—	—	f 0,45 à 0,50	—
Werkplaats (spoor- en tram-)	1	s. en m.	2	10	5	90	—	—	110	—	f 3,50	f 2,75	f 2,50	f 1,10	—	—	0,50	—
Reparatiewerkplaats der N.V. Prauwenveermaatschappij.	1	p. en m.	—	4	—	60	—	—	30	—	—	2,—	—	1,—	—	—	0,60	—
Oliefabriek	1	s.	—	2	—	2	—	—	15	12	—	1,—	—	1,—	—	—	0,40	f 0,30
Pasoeroean.																		
Pannen-, potten- en steenbakkerijen	117 (21)	h.	—	—	—	4	2	—	280	3	—	—	—	0,40 à 0,75	f 0,30	—	0,25 à 0,30	0,25
Tegelfabrieken	3 (2)	h.	—	4	—	21	—	—	15	57	—	1,35	—	1,50	—	—	0,50	0,35
Smederijen	57 (6)	h.	—	—	—	—	—	—	150	—	—	—	—	—	—	—	0,40 à 0,60	—
Auto- en rijwielreparatieateliers	4 (3)	h.	—	—	—	10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vulkaniseerinrichtingen . .	3	h.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Blikslagerijen	5	h.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Koperslagerijen	9	h.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Goudsmederijen	26 (24)	h.	—	—	—	2	—	—	2	—	—	—	—	0,75	—	—	0,40	—
Houtzagerijen	21 (6)	h.	—	—	—	—	—	—	32	—	—	—	—	—	—	—	0,30 à 0,50	—
Werkplaatsen voor bouwmaterialen	2	h.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Meubelmakerijen	39 (27)	h.	—	—	7	6	—	48	13	—	—	—	0,85 à 1,—	0,90	—	f 0,75 à 0,80	0,50 à 0,60	—
Rottanmeubelmakerijen . .	2	h.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Schoenmakerijen	17 (5)	h.	—	—	16	2	—	1	31	—	—	—	0,50 à 0,85	0,75	—	0,50	0,25 à 0,40	—
Kleermakerijen	15	h.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ververij	1	h.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Zeepziederijen	6 (4)	h.	—	—	5	—	—	—	9	—	—	—	0,85	—	—	—	0,50 à 0,60	—
Vuurwerkfabrieken . . .	3	h.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kapokdrooginstallaties . .	2	h.	2	7	—	22	40	—	70	110	2,—	0,50 à 1,—	—	0,75 à 1,—	0,40	—	0,40 à 0,50	0,30 à 0,35
Broodbakkerijen	27 (17)	h.	—	1	—	17	—	12	42	—	—	0,50 à 1,—	—	1,32⁵	—	0,50 à 0,75	0,30 à 0,50	—
Mineraalwater- en limonadefabrieken	5	h.	—	1	4	38	—	—	7	—	—	0,75 à 1,—	1,— à 1,50	0,75 à 1,25	—	—	0,40 à 0,50	—
Sojakokerijen	5 (2)	h.	—	—	—	—	—	—	8	—	—	—	—	—	—	—	0,40 à 0,50	—
Tahoekokerijen	15	h.	—	—	—	—	—	—	49	2	—	—	—	—	—	—	0,35 à 0,40	—
Koffiepellerij	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
IJsfabrieken	6	w. en m.	1	16	—	10	—	2	86	2	3,33	1,— à 1,50	—	1,30 à 1,75	—	0,75 à 1,—	0,55 à 0,80	0,40
Sojakokerijen	2	s.	—	1	—	—	—	—	14	4	—	0,70	—	—	—	—	0,50	0,30
Rijstpellerijen	7 (1)	s., w. en p.	5	7	12	1	—	—	71	71	1,—	0,75 à 1,—	1,— à 3,—	0,75 à 1,25	—	—	0,35 à 0,60	0,20 à 0,35
Oliefabrieken	2 (1)	s.	3	1	—	2	—	—	20	30	1,—	0,75	—	1,25	—	—	0,60	0,30
Arak- en spiritusfabriek . .	1	s.	—	2	—	—	—	—	10	—	—	0,90	—	—	—	—	0,60	—
Sigarettenfabriek	1	m.	—	1	—	17	—	—	—	78	—	1,50	—	1,— à 2,50	—	—	—	0,30

Gewestelijke aanduiding van de fabrieken, enz.	Aantal inrichtingen.	Beweegkracht [1]).	Aantal werklieden. Mandoers. Vreemde Oosterlingen.	Aantal werklieden. Mandoers. Inlanders.	Aantal werklieden. Ervaren werklieden. Vreemde Oosterlingen.	Aantal werklieden. Ervaren werklieden. Inlanders. Mannen.	Aantal werklieden. Ervaren werklieden. Inlanders. Vrouwen.	Aantal werklieden. Gewone koelies. Vreemde Oosterlingen.	Aantal werklieden. Gewone koelies. Inlanders. Mannen.	Aantal werklieden. Gewone koelies. Inlanders. Vrouwen.	Loonen per dag gemiddeld voor Mandoers. Vreemde Oosterlingen.	Loonen per dag gemiddeld voor Mandoers. Inlanders.	Loonen per dag gemiddeld voor Ervaren werklieden. Vreemde Oosterlingen.	Loonen per dag gemiddeld voor Ervaren werklieden. Inlanders. Mannen.	Loonen per dag gemiddeld voor Ervaren werklieden. Inlanders. Vrouwen.	Loonen per dag gemiddeld voor Gewone koelies. Vreemde Oosterlingen.	Loonen per dag gemiddeld voor Gewone koelies. Inlanders. Mannen.	Loonen per dag gemiddeld voor Gewone koelies. Inlanders. Vrouwen.
Constructie- en reparatie-werkplaats	3	p. en m.	—	2	—	141	—	—	56	—	—	f 1,75	—	f 1,— à 2,25	—	—	f 0,50 à 0,75	—
Kalkbranderij	1	m.	—	4	—	4	—	—	40	12	—	1,— à 1,32^{5}	—	1,— à 1,50	—	—	0,60	f 0,30 à 0,50
Roode cementfabriek	1	w.	—	—	—	105	—	—	89	—	—	—	—	0,50	—	—	0,40	—
Machinefabrieken	4 (2)	w., p., e. en m.	1	12	—	350	—	—	25	—	f 5,50	0,75 à 3,25	—	0,75 à 2,50	—	—	0,50	—
Technisch bureau	3 (2)	m.	—	—	—	10	—	—	—	—	—	—	—	0,75 à 4,—	—	—	—	—
Malangsche Spoor- en tram-maatschappij	1	s.	—	1	—	15	—	—	55	—	—	4,—	—	1,25	—	—	—	—
Werkpl. (spoor- en tram-)	1 (1)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Auto- en rijwielreparatie-ateliers	4	m.	—	3	—	21	—	—	2	—	—	3,—	—	0,60 à 1,10	—	—	0,35	—
N.V. Javasche verf- en vernis-fabriek	1	m.	—	—	—	15	—	—	20	—	—	—	—	0,55	—	—	0,50	—
Stoomwasscherij	1	s. en e.	—	1	—	6	—	—	20	—	—	0,85	—	0,75	—	—	0,50	—
Werkplaats voor bewerking van metaal	1	m.	—	10	12	233	238	—	27	—	—	0,80	f 2,50	1,50	f 0,50	—	0,45	—
Electriciteit- en gasinstallaties	2	e. en m.	—	6	—	32	—	—	54	—	—	1,80	—	1,25 à 2,05	—	—	0,60	—
Drukkerijen	10 (7)	s. en m.	1	—	4	75	4	—	20	—	1,25	—	1,— à 1,50	0,75 à 1,—	0,40	—	0,35	—
Pekalongan.																		
Kalkbranderijen	6	h.	—	3	—	—	—	—	22	—	—	0,60 à 1,25	—	—	—	—	0,30	—
Cement- en tegelfabrieken	2	h.	—	2	1	6	—	—	24	—	—	0,70	0,75	0,70	—	—	0,50	—
Pannen-, potten- en steen-bakkerijen	8	h.	—	—	1	27	—	—	2	—	—	—	2,—	0,40	—	—	0,35	—
Smederijen	90	h.	—	—	—	104	—	—	127	—	—	—	—	0,50 à 1,50	—	—	0,30 à 0,50	—
Blikslagerijen	6	h.	—	—	—	6	—	—	—	—	—	—	—	0,50	—	—	—	—
Koperslagerijen	2	h.	1	—	2	3	—	—	13	—	1,—	—	0,75 à 1,—	0,50 à 0,75	—	—	0,50	—
Goudsmederijen	16	h.	—	—	—	20	—	—	—	—	—	—	—	0,50 à 0,75	—	—	—	—
Auto- en rijwielreparatie-ateliers	4	h.	—	—	—	4	—	—	6	—	—	—	—	0,40 à 0,50	—	—	0,25 à 0,35	—
Schoen- en zadelmakerijen	4	h.	—	—	—	5	—	—	—	—	—	—	—	0,40 à 0,50	—	—	—	—
Kapokdrooginstallaties	8	h.	11	14	2	75	43	6	93	101	0,66 à 2,—	0,33 à 0,75	0,75 à 1,—	0,75	0,48	f 0,50	0,30 à 0,35	0,25
Batikkerijen	12	h.	—	—	—	29	44	—	—	—	—	—	—	0,35 à 1,—	0,15 à 0,35	—	—	—
Vuurwerkfabriek	1	h.	—	—	—	—	—	—	11	—	—	—	—	—	—	—	0,25 à ,050	—
Broodbakkerijen	3	h.	—	—	2	5	—	—	—	—	—	—	0,50	0,30 à 0,50	—	—	—	—
Tahoemakerijen	6	h.	—	—	1	7	—	—	8	—	—	—	2,—	0,30 à 1,25	—	—	0,30 à 1,25	—
Kroepoekbereiding	10	h.	—	—	—	15	—	—	1	—	—	—	—	0,40 à 0,50	—	—	0,30	—
IJsfabrieken	6	w. en m.	4	4	2	18	—	—	92	—	1,20 à 3,—	1,— à 2,—	1,20 à 5,—	0,75 à 2,50	—	—	0,25 à 0,50	—
Mineraalwater- en limonade-fabrieken	2	m.	1	2	2	9	10	4	18	12	2,—	1,—	1,30	1,25	0,50	1,—	0,70	0,30
Rijstpellerijen	5	m.	9	8	3	7	4	3	49	80	1,50 à 2,—	1,— à 1,25	1,— à 2,50	1,— à 2,25	0,50	0,60 à 1,10	0,40 à 0,50	0,20 à 0,25
Arakfabriek	1	m.	2	—	—	2	—	—	12	—	1,—	—	—	0,75	—	—	0,50	—

Gewestelijke aanduiding van de fabrieken, enz.	Aantal inrichtingen.	Beweegkracht [1]).	Aantal werklieden.								Loonen per dag gemiddeld voor							
			Mandoers.		Ervaren werklieden.			Gewone koelies.			Mandoers.		Ervaren werklieden.			Gewone koelies.		
						Inlanders.			Inlanders.					Inlanders.			Inlanders.	
			Vreemde Oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde Oosterlingen.	Mannen.	Vrouwen.	Vreemde Oosterlingen.	Mannen.	Vrouwen.	Vreemde Oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde Oosterlingen.	Mannen.	Vrouwen.	Vreemde Oosterlingen.	Mannen.	Vrouwen.
Machinefabriek	1	m.	—	7	—	220	—	—	26	—	—	f 3,—	—	f 1,75	—	—	f 0,50	—
Werkplaats (spoor- en tram-)	1	e.	2	6	6	225	—	11	308	—	f 3,—	1,50	f 3,—	1,50	—	f 0,90 à 1,—	0,75	—
Auto- en rijwielreparatie-ateliers	2	m.	—	2	1	24	—	—	—	—	—	1,50	2,50	1,50	—	—	—	—
Drukkerijen	6 (5)	m.	—	2	4	112	—	—	4	—	—	2,50	6,—	2,50	—	—	0,75	—
Preanger-Regentschappen.																		
Kalkbranderijen	43	h.	3	7	—	3	—	—	235	9	1,—	0,50 à 0,75	—	0,60 à 0,75	—	—	0,45 à 0,50	f 0,30 à 0,40
Pannen-, potten- en steenbakkerijen	269	h.	—	11	—	253	56	3	472	426	—	0,70 à 1,25	—	0,70 à 1,—	f 0,25 à 0,50	0,60	0,30 à 0,50	0,15 à 0,30
Tegelfabrieken	6	h.	—	2	—	37	—	—	8	—	—	1,—	—	0,75 à 1,—	—	—	0,50	—
Werkplaats voor marmerbewerking	1	h.	—	1	—	4	—	—	8	—	—	2,50	—	1,25	—	—	0,75	—
Smederijen	174	h.	—	1	11	129	—	—	186	—	—	1,—	1,— à 1,50	0,75 à 1,—	—	—	0,50 à 0,65	—
Blikslagerijen	31	h.	—	4	5	43	—	—	24	—	—	1,—	1,25	0,80 à 1,—	—	—	0,50	—
Koperslagerijen	10	h.	—	—	3	8	—	—	3	—	—	—	1,25	0,80 à 1,25	—	—	0,50 à 0,75	—
Inlandsche- en Chineesche goudsmederijen	25	h.	1	—	15	8	—	—	6	—	1,—	—	0,50 à 1,25	0,50 à 1,—	—	—	0,40 à 0,50	—
Rijtuigreparatie-ateliers	18	h.	2	—	5	13	—	—	29	—	1,20	—	1,75	0,75 à 1,50	—	—	0,60 à 1,—	—
Autoverhuurderijen	16	h.	—	—	—	100	—	—	32	—	—	—	—	1,— à 2,—	—	—	0,50	—
Werkplaats voor ivoorbewerking	1	h	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	0,80	—	—	—	—	—
Glasindustrie	2	h.	—	4	—	11	—	—	3	—	—	2,—	—	1,30	—	—	—	—
Leerlooierijen en huidendroogerijen	3	h.	—	1	5	9	9	—	9	—	—	1,—	0,80 à 1,—	0,75 à 0,80	0,50	—	0,50	—
Schoen-, troempah- en zadelmakerijen	35	h.	—	2	9	46	6	—	32	—	—	1,10	0,75 à 1,80	0,75 à 1,25	0,60	—	0,30 à 0,50	—
Houtzagerijen	4	h.	1	—	6	53	—	—	6	—	2,—	—	1,50	0,80 à 1,25	—	—	0,60	—
Meubelmakerijen	52	h.	5	6	255	119	—	25	43	—	1,— à 4,—	0,90 à 1,25	1,— à 2,50	1,— à 2,—	—	0,75 à 1,—	0,60 à 0,75	—
Rottanmeubelmakerijen	3	h.	—	—	14	—	—	4	—	—	—	—	0,75 à 1,50	—	—	0,75	—	—
Batikkerijen	10	h.	—	—	—	—	—	—	—	45	—	—	—	—	—	—	—	0,25
Kleermakerijen	17	h.	—	6	38	28	10	3	—	—	—	0,75 à 1,—	0,75 à 2,—	0,75 à 1,25	0,50 à 0,55	0,50 à 0,75	—	—
Apotheken	8	h.	—	—	—	24	—	—	7	—	—	—	—	0,75 à 1,40	—	—	0,50 à 0,75	—
Zeepziederijen	2	h.	—	2	4	2	40	30	60	—	—	2,—	0,80 à 2,25	0,80 à 1,50	0,50	0,75	0,50	—
Sigaren- en sigarettenfabrieken	5	h.	—	—	1	—	27	2	4	32	—	—	1,25	—	0,40 à 0,75	0,75	0,25 à 0,50	0,20 à 0,30
Broodbakkerijen	28	h.	9	9	25	96	—	5	30	3	1,25	1,—	1,— à 2,—	0,75 à 1,80	—	0,70 à 0,80	0,30 à 0,70	0,20 à 0,30
Ketjapkokerijen	7	h.	—	—	12	5	—	—	3	—	—	—	0,80 à 1,50	0,50 à 1,—	—	—	0,45 à 0,50	—
Stroopkokerijen	7	h.	—	—	2	19	9	—	—	—	—	—	1,25	0,80 à 1,—	0,50 à 0,75	—	—	—
Tahoemakerij	1	h.	—	—	2	3	1	—	—	—	—	—	1,—	0,75	0,50	—	—	—
Kroepoekmakerijen	8	h.	—	—	1	8	9	—	20	—	—	—	1,25	1,—	0,60	—	0,25 à 0,40	—
Slachterijen	7	h.	—	2	10	55	—	—	4	—	—	1,50	2,—	1,— à 2,—	—	—	0,60	—

Gewestelijke aanduiding van de fabrieken, enz.	Aantal inrichtingen.	Beweegkracht [1]).	Aantal werklieden. Mandoers. Vreemde Oosterlingen.	Mandoers. Inlanders.	Ervaren werklieden. Vreemde Oosterlingen.	Ervaren werklieden. Inlanders. Mannen.	Ervaren werklieden. Inlanders. Vrouwen.	Gewone koelies. Vreemde Oosterlingen.	Gewone koelies. Inlanders. Mannen.	Gewone koelies. Inlanders. Vrouwen.	Loonen per dag gemiddeld voor Mandoers. Vreemde Oosterlingen.	Mandoers. Inlanders.	Ervaren werklieden. Vreemde Oosterlingen.	Ervaren werklieden. Inlanders. Mannen.	Ervaren werklieden. Inlanders. Vrouwen.	Gewone koelies. Vreemde Oosterlingen.	Gewone koelies. Inlanders. Mannen.	Gewone koelies. Inlanders. Vrouwen.
IJsfabrieken	3	s. en w.	1	3	—	8	—	—	14	—	f 3,30	f 2,— à 2,25	—	f 1,— à 2,—	—	—	f 0,50 à 0,75	—
Mineraalwater- en limonadefabrieken	3	m.	1	1	2	4	—	—	2	—	1,—	0,85	f 0,85 à 1,—	0,85	—	—	0,50	—
Broodbakkerijen	4	m.	—	—	5	171	—	4	23	—	—	—	1,25	0,80 à 1,—	—	f 0,75	0,50 à 0,60	—
Koffiebranderij	1	m.	—	—	—	6	—	—	3	—	—	—	1,—	—	—	—	0,60	—
Rijstpellerijen	23	w. en m.	17	5	1	4	4	1	98	35	1,—	0,70 à 0,90	1,20 à 2,60	0,90 à 1,20	f 0,50	0,70	0,40 à 0,50	f 0,25
Cassavefabrieken	2	w.	—	—	—	4	—	—	4	—	—	—	—	0,75	—	—	0,40	—
Tapiocafabrieken	15	s., w. en m.	16	15	6	1	—	9	131	212	0,70 à 1,80	0,70 à 1,—	1,— à 2,—	0,75 à 1,—	—	0,50 à 0,75	0,35 à 0,60	0,15 à 0,25
Oliefabrieken	15	s. en m.	8	33	1	84	77	—	138	99	1,—	0,60 à 0,75	1,— à 1,85	0,70 à 1,25	0,45 à 0,50	—	0,30 à 0,50	0,25 à 0,40
Slachterijen	5	m.	—	9	3	73	—	—	8	—	—	0,75	1,50	0,75 à 1,—	—	—	0,50	—
Javasche conservenfabrieken	2	w. en m.	2	6	—	70	150	—	30	20	3,—	2,—	—	0,70 à 1,75	0,60	—	0,50 à 0,75	0,35 à 0,45
Kininefabriek	1	w.	—	6	—	—	—	—	200	100	—	0,50	—	—	—	—	0,25	0,15
Zuurstoffabriek	1	m.	—	1	—	—	—	—	23	—	—	3,—	—	—	—	—	0,75	—
Werkplaatsen voor bewerking van bouwmaterialen en technisch bureau	5	m.	3	15	2	71	—	11	369	—	3,— à 4,—	1,50 à 2,—	3,— à 6,—	2,— à 4,—	—	1,50	0,80 à 1,—	—
Constructiewinkels	2	m.	1	2	—	—	—	—	20	—	8,30	2,50	—	—	—	—	0,60	—
Tuftrasfabrieken	3	m.	2	5	—	7	—	—	33	18	1,25 à 3,—	$0{,}63^{5}$ à 1,25	—	0,70 à 1,25	—	—	0,40 à 0,50	0,25 à 0,30
Kalkbranderijen	5	s.	1	9	—	—	—	—	88	—	8,30	1,25 à 2,50	—	—	—	—	0,40 à 0,60	—
Cementfabrieken	3	m.	—	2	—	26	—	—	—	—	—	1,— à 1,50	—	1,— à 2,—	—	—	—	—
N. V. Caoutchoucfabriek	1	m.	—	5	—	20	—	—	30	—	—	1,25	—	1,50	—	—	0,80	—
Kistenfabriek	1	s.	—	2	—	7	2	—	14	16	—	1,—	—	1,—	0,75	—	0,50	0,35
Houtzagerijen	3	s.	—	2	—	7	—	—	5	—	—	0,75 à 1,—	—	0,50 à 1,—	—	—	0,40 à 0,50	—
Auto- en rijwielreparatieateliers	52	m.	2	25	57	390	—	3	136	—	1,25 à 2,50	1,— à 2,—	2,— à 3,—	1,50 à 2,—	—	0,75	0,50 à 0,60	—
Papierfabriek	1	s.	15	6	—	—	—	—	20	30	4,16	1,25	—	—	—	—	0,60	0,30
Drukkerijen	27	m.	1	10	297	390	—	2	122	—	2,25	1,50 à 2,—	2,— à 5,—	1,— à 2,50	—	0,75 à 1,—	0,50 à 0,70	—
Rembang.																		
Kalkbranderijen	4	h.	1	8	—	10	—	—	102	95	1,33	0,75 à 1,33	—	0,60 à 0,80	—	—	0,30 à 0,45	0,20 à 0,30
Pannen-, potten- en steenbakkerijen	8	h.	—	—	—	10	2	—	34	10	—	—	—	0,40 à 0,50	0,30	—	0,30 à 0,40	0,25
Tegelfabriek	1	h.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Smederijen	22	h.	—	—	11	4	—	—	50	—	—	—	0,75 à 1,—	0,70 à 0,90	—	—	0,25 à 0,40	—
Goudsmederijen	18	h.	—	—	18	—	—	—	18	—	—	—	—	0,50 à 0,80	—	—	0,20 à 0,40	—
Leerlooierijen	16 (5)	h.	—	—	—	—	—	—	19	—	—	—	—	—	—	—	0,40	—
Schoen- en zadelmakerijen	7	h.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Scheepstimmerwerf	11	h.	—	4	5	40	—	—	204	—	—	1,50	2,—	1,50	—	—	0,45 à 0,50	—
Meubelmakerijen	2	h.	—	—	—	—	—	7	—	—	—	—	—	—	—	1,—	—	—
Vuurwerkfabriek	1	h.	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	à 0,30	—

Gewestelijke aanduiding van de fabrieken, enz.	Aantal inrichtingen.	Beweegkracht [1]).	Aantal werklieden.									Loonen per dag gemiddeld voor								
			Mandoers.		Ervaren werklieden.			Gewone koelies.			Mandoers.		Ervaren werklieden.			Gewone koelies.				
			Vreemde Oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde Oosterlingen.	Inlanders.		Vreemde Oosterlingen.	Inlanders.		Vreemde Oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde Oosterlingen.	Inlanders.		Vreemde Oosterlingen.	Inlanders.			
						Mannen.	Vrouwen.		Mannen.	Vrouwen.				Mannen.	Vrouwen.		Mannen.	Vrouwen.		
Installaties voor het drogen en persen van kapok	6	h.	3	3	—	—	—	7	107	110	f 0,70 à 0,80	f 0,40 à 0,50	—	—	—	f 0,50 à 0,70	f 0,30 à 0,45	f 0,20 à 0,30		
Magazijn (Nederlandsche Koloniale Petroleummaatschappij)	1	h.	—	1	—	—	—	—	13	—	—	1,—	—	—	—	—	0,53	—		
Batikkerijen	110	h.	—	—	—	—	—	—	382	4	—	—	—	—	—	—	0,40	0,12^5		
Sigaren- en sigarettenfabrieken	11	h.	10	8	—	59	64	17	54	334	0,60 à 1,—	0,40 à 0,80	—	f 0,85 à 1,—	f 0,20 à 0,35	0,30 à 0,70	0,25 à 0,30	0,20 à 0,25		
Broodbakkerijen	11	h.	—	—	—	5	—	—	9	—	—	—	—	0,50	—	—	0,25 à 0,35	—		
Melkerijen	4	h.	—	—	—	—	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	0,40	—		
Tahoemakerijen	3	h.	—	—	—	—	—	—	6	—	—	—	—	—	—	—	0,40	—		
Trasibereiding	4	h.	—	—	—	—	—	—	3	30	—	—	—	—	—	—	0,30	0,12^5		
IJs- en mineraalwaterfabrieken	3 (1)	s. en m.	—	3	—	3	—	—	19	—	—	0,85 à 2,—	—	2,50	—	—	0,55 à 0,80	—		
Rijstpellerij	1	s.	7	—	7	5	4	2	42	33	1,10 à 1,20	—	f 1,55	0,70 à 1,20	0,35	0,70	0,40 à 0,50	0,25 à 0,35		
Oliefabriek	1	s.	2	—	—	6	—	—	—	9	0,60	—	—	0,40	—	—	—	0,25		
Veevoederfabriek	1	s.	1	1	—	2	—	—	8	3	2,25	2,—	—	1,50	—	—	0,90	0,50		
Tegelfabriek	1	m.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
Blikkenfabriek	1	s. en e.	—	—	—	19	—	—	129	6	—	—	—	2,—	—	—	0,68	0,58		
Reparatiewerkplaats (Nederlandsche Koloniale Petroleummaatschappij)	1	s. en e.	—	1	—	51	—	—	40	5	—	1,—	—	2,38	—	—	0,50 à 0,80	0,25 à 0,40		
Boorterreinen (id.)	13	s.	—	48	—	85	—	—	57	—	—	0,97 à 1,80	—	0,90 à 2,38	—	—	0,50 à 0,80	—		
Petroleum- en smeeroliefabriek (Bataafsche Petroleummaatschappij)	1	s. en e.	—	23	—	—	—	—	157	3	—	1,16	—	—	—	—	0,81	0,56		
Paraffinefabriek (id.)	1	s. en e.	—	22	—	5	—	—	319	11	—	1,47	—	1,33	—	—	0,65	0,55		
Werkplaats (id.)	1	s. en e.	—	—	2	106	—	—	26	—	—	—	2,15	1,92	—	—	0,74	—		
Werkplaats N. I. S.	1	m.	—	6	3	206	—	—	17	—	—	2,80	3,70	1,75	—	—	0,90	—		
Semarang.																				
Kalkbranderijen	15	h.	1	1	—	41	6	—	137	61	0,80 à 1,50	0,75 à 1,25	—	0,75 à 1,—	0,40	—	0,25 à 0,40	0,20 à 0,30		
Pannen-, potten- en steenbakkerijen	247	h.	—	—	—	211	—	—	570	32	—	—	—	0,50 à 0,75	—	—	0,25 à 0,60	0,20 à 0,40		
Smederijen	264	h.	7	—	—	185	—	—	637	—	0,80	—	—	0,50 à 1,—	—	—	0,25 à 0,60	—		
Blikslagerijen	12	h.	—	—	—	7	—	—	5	—	—	—	—	0,35 à 0,60	—	—	0,25 à 0,50	—		
Koperslagerijen	9	h.	—	—	—	7	—	—	7	—	—	—	—	0,35 à 0,60	—	—	0,25 à 0,50	—		
Goud- en zilversmederijen	87	h.	—	—	6	30	—	—	61	—	—	—	1,50	0,50 à 1,25	—	—	0,25 à 0,50	—		
Rijwielreparatie-ateliers	14	h.	2	—	16	9	—	17	15	—	1,40	—	0,80 à 1,50	0,50 à 1,25	—	0,50 à 0,75	0,40 à 0,50	—		
Rijtuigmakerijen	6	h.	2	3	1	100	—	—	69	—	2,—	1,— à 1,50	2,26^5	1,— à 2,25	—	—	0,50 à 0,60	—		
Houtzagerijen	30	h.	—	—	17	25	—	—	46	—	—	—	0,75 à 1,50	0,50 à 1,—	—	—	0,50	—		
Meubelmakerijen	73	h.	—	—	65	9	—	17	59	—	—	—	0,75 à 2,—	0,60 à 1,50	—	0,50 à 1,—	0,40 à 0,60	—		
Houtsnijwerk	2	h.	—	—	—	5	—	—	7	—	—	—	—	0,50 à 1,—	—	—	0,30 à 0,50	—		
Vlechterijen	30	h.	—	—	—	—	—	—	52	—	—	—	—	—	—	—	0,50	—		

Gewestelijke aanduiding van de fabrieken, enz.	Aantal inrichtingen.	Beweegkracht [1].	Aantal werklieden. Mandoers. Vreemde Oosterlingen.	Aantal werklieden. Mandoers. Inlanders.	Aantal werklieden. Ervaren werklieden. Vreemde Oosterlingen.	Aantal werklieden. Ervaren werklieden. Inlanders. Mannen.	Aantal werklieden. Ervaren werklieden. Inlanders. Vrouwen.	Aantal werklieden. Gewone koelies. Vreemde Oosterlingen.	Aantal werklieden. Gewone koelies. Inlanders. Mannen.	Aantal werklieden. Gewone koelies. Inlanders. Vrouwen.	Loonen per dag gemiddeld voor Mandoers. Vreemde Oosterlingen.	Loonen per dag gemiddeld voor Mandoers. Inlanders.	Loonen per dag gemiddeld voor Ervaren werklieden. Vreemde Oosterlingen.	Loonen per dag gemiddeld voor Ervaren werklieden. Inlanders. Mannen.	Loonen per dag gemiddeld voor Ervaren werklieden. Inlanders. Vrouwen.	Loonen per dag gemiddeld voor Gewone koelies. Vreemde Oosterlingen.	Loonen per dag gemiddeld voor Gewone koelies. Inlanders. Mannen.	Loonen per dag gemiddeld voor Gewone koelies. Inlanders. Vrouwen.
Kapoketablissementen . .	49	h.	25	30	74	90	47	39	1540	1080	f 1,— à 1,50	f 0,75 à 1,—	f 0,75 à 1,50	f 0,50 à 1,25	f 0,50 à 0,60	f 0,50 à 0,60	f 0,25 à 0,35	f 0,15 à 0,30
Huidendrogerijen	10	h.	—	—	—	3	—	—	25	—	—	—	—	0,66 à 0,75	—	—	0,25 à 0,50	—
Schoenmakerijen.	15	h.	—	—	3	54	—	2	1	—	—	—	1,25	0,75 à 1,—	—	0,65	0,50	—
Zadelmakerijen	20	h.	—	—	—	10	—	—	16	—	—	—	—	0,50 à 0,80	—	—	0,30 à 0,50	—
Boekbinderijen	2	h.	—	—	—	3	—	—	5	—	—	—	—	0,50	—	—	0,35	—
Kleermakerijen	87	h.	—	—	—	108	—	—	34	—	—	—	—	0,50 à 0,60	—	—	0,50	—
Batikkerijen en ververijen.	107	h.	—	—	—	268	223	—	75	242	—	—	—	0,50 à 0,70	0,25 à 0,35	—	0,35 à 0,50	0,15 à 0,25
Zeepziederijen	2	h.	—	1	11	3	—	—	8	4	—	1,—	0,75 à 1,—	0,50 à 0,80	—	—	0,35	0,25
Vuurwerkfabrieken . . .	9	h.	—	—	—	28	19	—	39	30	—	—	—	0,35 à 0,60	0,25 à 0,35	—	0,25 à 0,40	0,20 à 0,25
Werkplaatsen voor bewerking van strootjes (Inl. sigaretten)	99	h.	3	47	7	175	181	16	462	95	0,75 à 1,50	0,50 à 1,25	0,75 à 1,50	0,50 à 1,25	0,30 à 0,45	0,50 à 0,75	0,27 à 0,50	0,16 à 0,30
Broodbakkerijen.	43	h.	17	—	17	57	20	4	64	12	—	—	0,80 à 1,90	0,50 à 1,25	0,30 à 0,40	0,40 à 0,75	0,25 à 0,50	0,20 à 0,30
Tahoemakerijen.	62	h.	2	—	3	61	43	—	119	71	—	—	0,75 à 1,—	0,50 à 0,75	0,30 à 0,54	—	0,30 à 0,50	0,25 à 0,30
Sojakokerijen.	27	h.	1	—	—	1	2	—	13	12	—	—	—	0,70	0,40	—	0,30 à 0,50	0,25
Oliefabrieken	22	h.	—	—	—	10	6	—	83	49	—	—	—	0,80	0,30 à 0,50	—	0,50 à 0,70	0,25 à 0,35
Suikermolens.	156	h.	—	—	—	27	—	—	913	—	—	—	—	0,60	—	—	0,20 à 0,50	—
Copradrogerijen	9	h.	—	—	—	18	—	—	54	—	—	—	—	0,50 à 0,60	—	—	0,40	—
IJs- en mineraalwaterfabrieken	13	w., e. en m.	4	10	7	53	2	5	95	3	1,50 à 2,—	1,— à 1,75	1,50 à 2,75	1,— à 1,60	0,50	0,50 à 1,—	0,50 à 0,75	0,35 —
Tabak-importmaatschappij .	1	e.	—	4	—	25	8	—	2	—	—	1,25	—	2,—	0,50	—	0,50	0,15 à 0,30
Sigaren- en sigarettenfabrieken	3	s.	—	5	4	2	—	—	67	54	—	0,68^{5}	—	0,25 à 0,70	0,40	—	0,25 à 0,40	0,30 à 0,40
Rijstpellerijen.	4	s. en m.	8	2	1	3	—	1	35	18	1,— à 1,25	0,75 à 1,—	2,— à 2,50	1,— à 2,—	—	0,60 à 0,80	0,50 à 0,75	—
Oliefabrieken	3	s., e. en m.	—	1	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tapiocafabrieken	2	s.	1	1	6	21	—	6	28	51	1,—	0,75	0,75 à 1,50	0,75 à 1,25	—	0,50 à 0,75	0,30 à 0,50	0,20 à 0,25
Tras- en tegelfabrieken . .	3	e. en m.	—	16	—	111	55	—	149	28	—	1,20 à 1,50	—	1,— à 1,75	0,35 à 0,80	—	0,55 à 0,90	0,30 à 0,50
Machinefabrieken	3	e. en m.	30	34	1	188	—	—	507	—	1,— à 2,50	0,50 à 2,—	4,80	1,— à 2,50	—	—	0,50 à 0,75	—
N.V. Constructiewerkplaats „de Arbeid"	1	e.	2	5	—	80	—	—	30	—	4,—	3,—	—	1,25	—	—	0,75	—
Auto- en rijwielreparatieateliers	7	e. en m.	—	5	9	113	—	1	21	—	—	1,— à 2,20	2,— à 4,—	1,— à 2,50	—	0,75 à 1,—	0,50 à 0,75	—
Rijtuigfabriek	1	e. en m.	1	3	9	42	—	—	20	—	3,—	1,70	4,50	1,75	—	—	0,80	—
Petroleumblikkenfabrieken en vulinrichtingen (Bataafsche Petroleummaatschappij).	2	s.	1	19	3	64	—	—	303	94	1,50	1,— à 1,25	2,—	1,— à 1,50	—	—	0,45 à 0,75	0,35 à 0,65
Gasfabriek	1	m.	—	8	1	48	—	35	7	—	—	1,75	4,50	1,25	—	0,70	0,45	—
Houtzagerij	1	e.	—	10	1	60	—	—	20	—	—	1,20	3,30	1,25	—	—	0,70	—
Meubelmagazijn	1	e. en m.	2	—	40	90	—	—	57	—	4,—	—	1,75	1,40	—	—	0,90	—
Scheepsbouwbedrijf . . .	1	e. en m.	—	5	—	25	—	—	4	—	—	0,85 à 1,50	—	0,85 à 1,10	—	—	0,40	—
Werkplaats der Semarang-Joana Stoomtrammaatsch.	1	e.	2	12	—	18	—	—	316	—	—	—	—	—	—	—	—	—

Gewestelijke aanduiding van de fabrieken, enz.	Aantal inrichtingen.	Beweegkracht [1]).	Aantal werklieden. Mandoers. Vreemde Oosterlingen.	Mandoers. Inlanders.	Ervaren werklieden. Vreemde Oosterlingen.	Ervaren werklieden. Inlanders. Mannen.	Ervaren werklieden. Inlanders. Vrouwen.	Gewone koelies. Vreemde Oosterlingen.	Gewone koelies. Inlanders. Mannen.	Gewone koelies. Inlanders. Vrouwen.
Installaties voor het drogen en persen van kapok	11	s. en m.	2	11	2	73	22	3	167	178
Mestfabriek	1	s. en m.	1	4	—	4	—	—	15	—
Drukkerijen	22 (20)	e. en m.	3	7	—	63	8	5	4	—
Soerabaja.										
Kalkbranderijen	13 (2)	h.	2	10	—	87	38	—	40	45
Pannen-, potten- en steenbakkerijen	5 (4)	h.	—	—	1	6	6	—	15	10
Smederijen	14 (13)	h.	—	—	—	3	—	—	2	—
Auto- en rijwielreparatieateliers	2	h.	—	—	—	—	—	—	5	—
Werkplaats voor bewerking van bouwmaterialen	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Goudsmederijen	14	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Houthandel en houtzagerijen	9 (8)	h.	—	4	—	—	—	—	4	—
Meubelmakerijen	14	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Leerlooierijen	4	h.	2	—	—	—	—	1	22	—
Schoenmakerijen	12 (8)	h.	—	—	3	2	—	5	4	—
Installaties voor het drogen en persen van kapok	2	h.	1	2	—	—	—	—	35	30
Vuurwerkfabriek	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Zeepziederijen	10 (8)	h.	1	2	5	—	—	1	10	—
Batikkerij	1	h.	—	—	—	10	—	1	6	6
Kleermakerijen	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tabaksorteerderijen	10	h.	4	3	—	4	3	—	111	195
Sigaren- en sigarettenfabriek	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Broodbakkerijen	9 (5)	h.	—	—	1	—	—	—	11	2
Kroepoekfabriek	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mie- en tahoefabriek	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Sojakokerijen	6	h.	—	—	—	—	—	—	8	10
Koffiebranderij	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Oliekokerij	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Maispellerij	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
IJsfabrieken	2 (1)	w.	—	—	—	—	—	—	8	—
Limonade- en mineraalwaterfabrieken	13 (11)	m.	2	4	—	—	—	—	7	—
Arak- en spiritusfabrieken	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Rijstpellerijen	7	s. en m.	6	5	1	7	2	8	57	98
Oliefabriek	1	s.	—	2	—	3	—	—	22	25

Gewestelijke aanduiding van de fabrieken, enz.	Loonen per dag gemiddeld voor Mandoers. Vreemde Oosterlingen.	Mandoers. Inlanders.	Ervaren werklieden. Vreemde Oosterlingen.	Ervaren werklieden. Inlanders. Mannen.	Ervaren werklieden. Inlanders. Vrouwen.	Gewone koelies. Vreemde Oosterlingen.	Gewone koelies. Inlanders. Mannen.	Gewone koelies. Inlanders. Vrouwen.
Installaties voor het drogen en persen van kapok	f 1,—	f 0,50 à 1,—	f 0,75 à 2,—	f 0,75 à 1,50	f 0,35 à 0,60	f 0,50 à 0,75	f 0,50 à 0,60	f 0,30 à 0,50
Mestfabriek	1,20	0,75 à 1,—	—	0,75 à 1,25	—	—	0,80	—
Drukkerijen	1,25 à 2,50	1,25 à 3,—	1,43 à 3,50	1,— à 2,—	0,50 à 1,—	0,50 à 1,75	0,40 à 1,—	—
Soerabaja.								
Kalkbranderijen	0,75	0,50 à 0,60	—	0,50 à 1,—	0,25 à 0,40	—	0,35 à 0,40	0,20 à 0,25
Pannen-, potten- en steenbakkerijen	—	—	2,—	0,50 à 1,—	0,30	—	0,30	0,20
Smederijen	—	—	—	0,60	—	—	0,35	—
Auto- en rijwielreparatieateliers	—	—	—	—	—	—	0,50	—
Werkplaats voor bewerking van bouwmaterialen	—	—	—	—	—	—	—	—
Goudsmederijen	—	—	—	—	—	—	—	—
Houthandel en houtzagerijen	—	1,25	—	—	—	—	0,30	—
Meubelmakerijen	—	—	—	—	—	—	—	—
Leerlooierijen	0,80 à 1,—	—	—	—	—	0,75	0,40 à 0,50	—
Schoenmakerijen	—	—	1,50	0,75	—	0,60	0,40	—
Installaties voor het drogen en persen van kapok	1,—	0,60 à 0,75	—	—	—	—	0,50	0,25
Vuurwerkfabriek	—	—	—	—	—	—	—	—
Zeepziederijen	1,25	1,—	1,— à 2,—	—	—	0,80	0,40 à 0,70	—
Batikkerij	—	—	—	1,—	—	0,75	0,50	0,20 à 0,35
Kleermakerijen	—	—	—	—	—	—	—	—
Tabaksorteerderijen	0,75 à 1,50	0,60 à 1,—	—	0,75 à 1,75	0,30 à 0,50	—	0,40 à 0,50	0,20 à 0,35
Sigaren- en sigarettenfabriek	—	—	—	—	—	—	—	—
Broodbakkerijen	—	—	0,85	—	—	—	0,50 à 0,60	0,20 à 0,35
Kroepoekfabriek	—	—	—	—	—	—	—	—
Mie- en tahoefabriek	—	—	—	—	—	—	—	—
Sojakokerijen	—	—	—	—	—	—	0,45 à 0,50	0,25
Koffiebranderij	—	—	—	—	—	—	—	—
Oliekokerij	—	—	—	—	—	—	—	—
Maispellerij	—	—	—	—	—	—	—	—
IJsfabrieken	—	—	—	—	—	—	0,65	—
Limonade- en mineraalwaterfabrieken	1,30	1,10	—	—	—	—	0,60	—
Arak- en spiritusfabrieken	—	—	—	—	—	—	—	—
Rijstpellerijen	1,— à 1,50	0,70 à 1,25	2,50	1,— à 2,—	0,50	0,60 à 1,—	0,50 à 0,60	0,20 à 0,30
Oliefabriek	—	0,85	—	1,25	—	—	0,50	0,27

Gewestelijke aanduiding van de fabrieken, enz.	Aantal inrichtingen.	Beweegkracht [1]).	Aantal werklieden.									Loonen per dag gemiddeld voor							
			Mandoers.		Ervaren werklieden.			Gewone koelies.			Mandoers.		Ervaren werklieden.			Gewone koelies.		
			Vreemde Oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde Oosterlingen.	Inlanders. Mannen.	Inlanders. Vrouwen.	Vreemde Oosterlingen.	Inlanders. Mannen.	Inlanders. Vrouwen.	Vreemde Oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde Oosterlingen.	Inlanders. Mannen.	Inlanders. Vrouwen.	Vreemde Oosterlingen.	Inlanders. Mannen.	Inlanders. Vrouwen.
Tras-, beton- en tegelfabrieken	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kalkbranderij	1	m.	—	3	—	6	—	—	30	10	—	f 0,75	—	f 1,25	—	—	f 0,50	f 0,30
Glasblazerij	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Smederijen	2 (1)	s. en m.	—	2	—	1	—	8	35	—	—	1,—	—	1,25	—	f 0,75	0,50	—
Machinefabrieken	11	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Constructiewerkplaatsen	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Auto- en rijwielreparatie-ateliers	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Werkplaats (spoor- en tram-)	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Reparatiewerkplaatsen voor prauwen	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Houthandel en houtzagerijen	2 (1)	m.	2	—	—	—	—	4	—	—	f 1,25	—	—	—	—	0,75	—	—
Leerlooierijen	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Electriciteit- en gasinstallaties	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Dordtsche Petroleummaatschappij	3 (1)	m.	—	5	—	30	—	—	30	—	—	0,60 à 1,25	—	0,70 à 1,25	—	—	0,30 à 0,60	—
Amboina.																		
Copal- en damarsorteerderijen	3	h.	—	13	—	45	—	—	190	—	—	0,50 à 1,—	—	2,—	—	—	0,50	—
Timmerwerkplaats	1	h.	—	1	—	1	—	—	22	—	—	1,50	—	2,—	—	—	0,50	—
IJsfabriek	1	m.	—	1	—	4	—	—	—	—	—	1,50	—	2,50	—	—	—	—
Houtzagerij	1	s.	—	2	—	—	—	—	5	—	—	2,—	—	2,50	—	—	0,75	—
Bali en Lombok.																		
IJsfabrieken	2	s. en w.	—	—	—	3	—	7	—	—	—	—	—	1,—	—	0,75	—	—
Beendermeelfabrieken	2	m.	2	—	—	—	—	—	14	—	1,—	—	—	—	—	—	0,60	—
Rijstpellerijen	14	s. en m.	28	23	41	98	—	42	93	190	1,— à 1,66⁵	1,— à 1,50	f 1,25 à 3,33	1,— à 2,—	—	0,60 à 1,—	0,58 à 0,80	0,29 à 0,40
Oliefabrieken	2	m.	1	1	—	—	—	—	16	—	2,50	1,50	—	—	—	—	0,60	—
Houtzagerij	1	s.	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	1,—	—	—	—	—
Bangka en onderhoorigheden.																		
Kalkbranderijen	2	h.	1	—	3	—	—	30	5	—	1,— à 1,25	—	0,80 à 1,50	—	—	0,70 à 0,75	0,70	—
Steenbakkerijen	5	h.	2	—	21	—	—	25	—	—	0,80 à 1,25	—	0,80 à 1,50	—	—	0,40 à 0,70	—	—
Smederijen	3	h.	—	1	2	1	—	2	—	—	—	1,50	2,—	1,50	—	1,—	—	—
IJsfabrieken	3	s., e. en m.	2	1	5	1	—	6	—	—	1,10 à 1,75	1,— à 1,25	1,25 à 2,—	1,— à 1,50	—	0,75 à 0,90	—	—
Bengkoeloe.																		
Schoenmakerijen	3	h.	—	—	28	2	—	—	—	—	—	—	1,—	0,75	—	—	—	—
Zeepziederijen	2	h.	—	—	1	2	—	—	—	—	—	—	1,—	0,70	—	—	—	—
Broodbakkerijen	3	h.	—	—	2	4	—	—	—	—	—	—	0,85	0,70 à 0,75	—	—	—	—
IJsfabrieken	2	m.	1	—	1	6	—	—	1	—	2,—	—	2,50	0,75 à 1,—	—	—	0,50	—

Gewestelijke aanduiding van de fabrieken, enz.	Aantal inrichtingen.	Beweegkracht [1]).	Aantal werklieden.								Loonen per dag gemiddeld voor							
			Mandoers.		Ervaren werklieden.			Gewone koelies.			Mandoers.		Ervaren werklieden.			Gewone koelies.		
						Inlanders.			Inlanders.					Inlanders.			Inlanders.	
			Vreemde Oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde Oosterlingen	Mannen.	Vrouwen.	Vreemde Oosterlingen.	Mannen.	Vrouwen.	Vreemde Oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde Oosterlingen.	Mannen.	Vrouwen.	Vreemde Oosterlingen.	Mannen.	Vrouwen.
Mineraalwater- en limonadefabrieken	4	m.	4	—	—	6	—	—	—	—	f 0,75 à 1,—	—	—	f 0,75 à 1,10	—	—	—	—
Mijnbouwmaatschappij „Redjang Lebong"	1	w. en e.	3	75	30	49	—	72	1592	11	2,82	f 0,91	f 2,82	2,82	—	f 0,58	f 0,55	f 0,49
Mijnbouwmaatsch. „Simau".	1	w. en e.	5	69	33	51	—	31	1446	26	1,80	1,80	3,80	2,30	—	0,80	0,80	0,60
Belitoeng.																		
Kalkbranderij	1	h.	—	—	2	—	—	4	—	—	—	—	0,67	—	—	0,50	—	—
Steenbakkerij	1	h.	—	—	2	—	—	5	—	—	—	—	0,67	—	—	0,50	—	—
Goud- en zilversmederij	1	h.	—	—	30	—	—	10	—	—	—	—	1,50	—	—	0,83	—	—
Broodbakkerij	1	h.	—	—	4	—	—	—	4	—	—	—	1,17	—	—	—	0,42	—
IJsfabriek	1	s.	—	—	2	4	—	—	2	—	—	—	1,67	1,33	—	0,67	0,42	—
Limonadefabriek	1	m.	—	—	1	—	—	—	5	—	—	—	2,—	—	—	—	1,—	—
Houtzagerij	1	s.	—	—	2	—	—	—	7	—	—	—	2,50	—	—	—	0,75	—
Billiton Tinmaatschappij	1	e. en m.	4	4	50	74	—	10	25	—	1,60 à 3,—	1,30 à 2,—	3,— à 4,90	3,— à 4,—	—	0,70	0,65	—
Selebes en onderhoorigheden.																		
Meubelmakerijen	17	h.	24	—	65	—	—	84	—	—	0,80 à 2,50	—	1,— à 1,50	—	—	0,50 à 1,—	—	—
Schoenmakerijen	8	h.	8	—	21	—	—	25	—	—	0,80 à 2,—	—	0,80 à 2,50	—	—	0,80	—	—
Kleermakerijen	3	h.	3	—	10	—	—	9	—	—	1,—	—	1,16	—	—	0,50 à 0,80	—	—
Goudsmederijen	2	h.	2	—	9	—	—	8	—	—	1,33	—	1,25 à 1,40	—	—	0,60 à 0,80	—	—
IJs- en limonadefabrieken	3	s., e. en m.	—	2	1	20	—	—	31	11	—	0,85 à 1,20	3,— à 5,—	0,85 à 2,75	—	—	0,60 à 0,75	0,50
Machinefabrieken	2	e. en m.	1	3	15	—	1	15	—	—	—	2,35	3,— à 3,67	2,75 à 3,04	—	1,35	0,80	—
Djambi.																		
Steenbakkerijen	4	h.	—	—	—	—	—	17	—	—	—	—	—	—	—	1,50	—	—
Houtzagerijen	4 (3)	h.	—	—	—	6	—	—	—	—	—	—	—	1,75	—	—	—	—
IJsfabriek	1	m.	—	1	—	2	—	—	2	—	—	1,75	—	2,50	—	—	1,25	—
Limonadefabrieken	3	m.	—	—	—	—	—	3	3	—	—	—	—	—	—	1,50	1,—	—
Manado.																		
IJs- en limonadefabrieken	5	s., w. en m.	—	3	1	8	—	—	10	—	—	1,— à 1,25	2,— à 3,—	1,50 à 2,—	—	—	0,75 à 1,—	—
Houtzagerij	1	m.	—	—	—	6	—	—	6	—	—	—	—	1,—	—	—	0,80	—
Drukkerijen	3	m.	—	3	2	14	—	2	13	—	—	1,— à 1,25	2,50 à 3,—	1,25 à 2,—	—	1,—	0,60 à 0,80	—
Mijnbouwmaatschappij „Paleleh".	1	s., w., e. en m.	—	36	8	61	—	1	612	15	—	0,98	2,84	0,74	—	0,60	0,40	0,35
Palembang.																		
Kalkbranderijen	7	h.	—	—	—	—	—	—	29	—	—	—	—	—	—	—	1,—	—
Pannen-, potten- en steenbakkerijen	47	h.	—	—	—	—	—	213	142	—	—	—	—	—	—	0,50 à 1,—	0,35 à 0,60	—
Houtzagerijen	29	h.	—	—	—	—	—	8	146	—	—	—	—	—	—	1,25	0,80	—

Gewestelijke aanduiding van de fabrieken, enz.	Aantal inrichtingen.	Beweegkracht [1].	Aantal werklieden. Mandoers. Vreemde Oosterlingen.	Mandoers. Inlanders.	Ervaren werklieden. Vreemde Oosterlingen.	Ervaren werklieden. Inlanders. Mannen.	Ervaren werklieden. Inlanders. Vrouwen.	Gewone koelies. Vreemde Oosterlingen.	Gewone koelies. Inlanders. Mannen.	Gewone koelies. Inlanders. Vrouwen.	Loonen per dag gemiddeld voor Mandoers. Vreemde Oosterlingen.	Mandoers. Inlanders.	Ervaren werklieden. Vreemde Oosterlingen.	Ervaren werklieden. Inlanders. Mannen.	Ervaren werklieden. Inlanders. Vrouwen.	Gewone koelies. Vreemde Oosterlingen.	Gewone koelies. Inlanders. Mannen.	Gewone koelies. Inlanders. Vrouwen.
Broodbakkerijen	8	h.	—	—	—	—	—	13	2	—	—	—	—	—	—	f 0,80	f 0,60	—
Limonadefabrieken	3	h.	—	—	3	3	—	3	—	—	—	—	f 1,25	f 0,75 à 1,—	—	0,70	—	—
IJs- en limonadefabrieken	5	s. en m.	6	16	3	22	—	—	25	—	f 1,50 à 3,—	f 1,— à 2,—	3,— à 6,50	2,— à 3,—	—	—	0,75 à 1,10	—
Rijstpellerijen	8	s. en m.	2	—	2	30	—	4	53	—	1,50	1,—	1,75	0,75 à 1,50	—	0,80	0,50 à 0,60	—
Machinefabrieken	2	s. en m.	19	22	9	12	—	67	32	—	2,50	1,— à 2,—	4,75 à 6,—	2,50 à 3,—	—	0,75 à 1,—	0,50 à 0,75	—
Houtzagerijen	5	s.	6	40	20	8	—	30	40	—	1,50	1,— à 1,25	2,50	1,25 à 1,75	—	0,75 à 1,—	0,50 à 0,80	—
Katoenfabriek	1	s.	—	5	—	15	—	—	15	—	—	1,25	—	4,—	—	—	0,60	—
Drukkerijen	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Pomp-installaties (Bataafsche Petroleummaatschappij)	10	s. en m.	49	76	20	100	—	200	800	—	1,75 à 2,85	1,— à 2,06	3,41 à 3,85	2,— à 2,98	—	1,05 à 1,25	0,75 à 0,90	—
Riau en onderhoorigheden.																		
Kalkbranderij	1	h.	1	1	—	6	—	—	—	—	1,—	0,70	—	1,30	—	—	—	—
Steen- en pottenbakkerijen	2	h.	—	1	—	6	2	—	8	—	—	0,70	—	1,30	f 0,50	—	0,50	—
Limonade- en ijsfabriek	1	p.	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	1,50	—	—	—	—
Rijstpellerij	1	m.	1	—	—	—	—	6	—	—	1,50	—	—	—	—	0,75	—	—
Houtzagerij	1	m.	—	—	—	—	—	—	32	—	—	—	—	—	—	—	0,50	—
Westkust van Sumatra.																		
Cementtegelfabriek	1	h.	—	1	—	10	—	—	10	—	—	1,—	—	1,— à 1,25	—	—	0,50	—
Pannen- en steenbakkerijen	18	h.	1	8	1	74	—	—	57	—	1,—	0,75	—	0,75 à 1,50	—	—	0,50 à 0,60	—
Smederijen	35	h.	1	3	—	76	—	—	139	—	1,—	0,75	—	0,75 à 1,50	—	—	0,50 à 0,60	—
Rijtuigfabrieken	36	h.	—	32	—	28	—	—	103	—	—	0,75 à 1,50	—	1,— à 2,50	—	—	0,50 à 0,75	—
Auto- en rijwielreparatie-ateliers	50	h.	—	—	16	60	—	—	55	—	—	—	0,60 à 1,50	0,50 à 1,—	—	—	0,40 à 0,50	—
Blikslagerijen	31	h.	5	8	7	19	—	—	23	—	0,75	0,60	0,75 à 1,—	0,60 à 0,80	—	—	0,40 à 0,50	—
Koperslagerijen	2	h.	—	—	—	7	—	—	—	—	—	—	—	0,50	—	—	—	—
Goud- en zilversmederijen	43	h.	1	34	20	22	—	8	88	—	1,—	0,60 à 0,75	0,75 à 2,—	0,75 à 1,50	—	0,60 à 0,75	0,50	—
Meubelmakerijen	44	h.	8	2	42	23	—	68	348	—	0,75 à 2,—	0,75	1,— à 2,50	1,— à 2,25	—	0,60 à 1,—	0,50 à 0,75	—
Schoenmakerijen	24	h.	2	4	43	42	—	58	34	—	1,— à 2,50	0,75 à 1,50	1,50 à 3,—	1,— à 2,25	—	0,50 à 1,—	0,40 à 0,75	—
Zadel- en tuigmakerijen	2	h.	—	—	1	11	—	10	12	—	—	—	2,—	1,— à 1,50	—	0,75 à 1,—	0,80	—
Weverij	1	h.	—	—	—	—	7	—	—	—	—	—	—	—	0,50	—	—	—
Zeepziederijen	19	h.	12	—	—	—	—	14	21	—	1,—	—	—	—	—	0,90	0,75	—
Drukkerijen	3	h.	2	2	1	31	—	—	—	—	1,—	0,75	2,—	0,75 à 1,50	—	—	—	—
Broodbakkerijen	9	h.	—	—	9	8	—	6	12	—	—	—	1,50 à 2,—	1,— à 1,50	—	0,75 à 1,—	0,50	—
Oliefabrieken	29	h.	20	—	—	29	—	9	55	—	1,—	—	—	0,80 à 1,—	—	0,80	0,75	—
Limonadefabrieken	3	h.	—	—	2	—	—	1	12	—	—	—	1,50	—	—	0,60	0,50	—
IJs- en limonadefabriek	1	s.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Koffiebranderijen	2	e.	2	—	—	4	—	—	6	—	1,—	—	—	0,75 à 1,25	—	—	0,40	—
Portlandcementfabriek	1	e. en m.	—	26	14	55	—	—	450	—	—	1,—	2,75	1,75	—	—	0,60	—

Gewestelijke aanduiding van de fabrieken, enz.	Aantal inrichtingen.	Beweegkracht [1]).	Aantal werklieden.								Loonen per dag gemiddeld voor							
			Mandoers.		Ervaren werklieden.			Gewone koelies.			Mandoers.		Ervaren werklieden.			Gewone koelies.		
			Vreemde Oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde Oosterlingen.	Inlanders. Mannen.	Inlanders. Vrouwen.	Vreemde Oosterlingen.	Inlanders. Mannen.	Inlanders. Vrouwen.	Vreemde Oosterlingen.	Inlanders.	Vreemde Oosterlingen.	Inlanders. Mannen.	Inlanders. Vrouwen.	Vreemde Oosterlingen.	Inlanders. Mannen.	Inlanders. Vrouwen.
Padangsche machinefabriek.	1	m.	—	—	—	4	—	—	7	—	—	—	—	f 4,—	—	—	—	f 1,—
Drukkerijen	2	e.	—	—	8	30	—	—	53	—	—	—	f 2,—	1,50 à 1,75	—	—	f 0,60	—
Auto- en rijwielreparatie-ateliers	4	e. en m.	4	—	—	37	—	—	57	—	f 1,75 à 2,50	—	—	1,75 à 3,—	—	—	0,60	—
Tapiannoeli.																		
Kalkbranderij.	1	h.	—	—	—	10	—	—	10	—	—	—	—	0,75	—	—	0,50	—
Pannenfabriek	1	h.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Blikslagerij.	1	h.	—	—	—	4	—	—	2	—	—	—	—	0,75	—	—	0,50	—
Goudsmederij.	1	h.	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	2,50	1,50	—	—	—	—
Meubelmakerij	1	h.	2	—	2	2	—	—	5	—	1,50	—	2,50	1,50	—	—	0,75	—
Broodbakkerij.	1	h.	—	—	2	2	—	—	—	—	—	—	1,25	0,50	—	—	—	—
IJs- en limonadefabrieken .	3	m.	4	—	—	—	—	2	8	—	0,60 à 1,—	—	—	—	—	f 0,50 à 0,75	0,50 à 0,60	—
Rijstpellerij	1	m.	—	2	—	—	—	—	2	—	—	f 0,70	—	—	—	—	0,60	—
Auto- en rijwielreparatie-ateliers	2	m.	—	—	—	5	—	1	6	—	—	—	7,—	2,—	—	0,75	0,75	—
Drukkerijen	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Zeepziederijen	1	p.	—	1	—	—	—	—	6	—	—	0,83^{5}	—	—	—	—	0,65 à 0,80	—
Zendingswerkplaats . . .	1	p.	—	4	—	36	—	—	9	—	—	1,—	—	1,— à 1,50	—	—	0,60	—
Timor en onderhoorigheden.																		
IJsfabriek	1	w.	—	1	—	2	—	—	3	—	—	0,50	—	1,—	—	—	0,30	—
Westerafdeeling van Borneo.																		
Smederij	1	h	1	—	12	—	—	8	1	—	1,50	—	2,50	—	—	1,25	1,20	—
IJsfabrieken	2	s.	2	1	—	5	—	—	4	—	1,50 à 2,50	1,50	—	1,25 à 2,50	—	—	1,—	—
Limonadefabrieken . . .	4	p.	2	—	3	—	—	10	3	—	1,20 à 1,50	—	1,50	1,50	—	0,70 à 1,25	0,60 à 1,—	—
Oliefabriek.	1	s.	—	—	1	1	—	30	21	—	—	—	1,50	0,80	—	1,—	0,80	—
Tanninefabriek	1	s.	1	2	19	31	—	2	20	—	1,50	1,25	1,50	1,25	—	0,80	0,60	—
Houtzagerij	1	s.	1	1	4	5	—	—	10	—	2,—	1,50	5,—	2,—	—	—	1,25	—
Electriciteitfabriek	1	m.	—	1	—	2	—	1	8	—	—	2,—	—	2,50	—	1,25	1,—	—
Drukkerijen	2	m.	1	—	1	—	—	10	2	—	1,25	—	2,50	—	—	1,—	0,50	—
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.																		
Timmerwerkplaatsen . . .	3	h.	2	4	73	109	—	29	82	—	2,50	0,96 à 1,06	1,72 à 2,88	1,60 à 2,04	—	0,73 à 0,76	0,60 à 0,64	—
IJsfabrieken	3	s. en m.	2	1	7	6	—	—	34	—	1,50 à 2,—	1,— à 1,50	2,50 à 4,—	2,50 à 3,—	—	—	0,80 à 1,—	—
Houtzagerijen.	5	s. en e.	—	7	2	66	—	—	160	—	—	1,50 à 1,75	3,50 à 4,—	1,— à 2,50	—	—	0,72 à 1,—	—
Zwavelzuurfabriek	1	s.	4	3	45	53	—	12	14	—	1,60	1,49	2,75	2,07	—	0,81	0,62	—
Steenkolenmaatschappij . .	1	s.	1	15	1	34	—	—	55	—	1,75	1,50	5,75	4,75	—	—	0,62	—
Boorterreinen	3	s.	12	57	122	226	—	18	149	—	0,81 à 1,88	0,75 à 1,33	2.21 à 3,85	0,75 à 2,—	—	0,76	0,65	—
Petroleumraffinaderij . . .	1	m.	—	24	27	107	—	2	72	—	—	1,83	3,18	2,10	—	0,77	0,62	—
Kaarsen- en paraffinefabriek	1	s.	5	53	37	288	—	120	432	—	1,83	1,68	2,19	1,92	—	0,84	0,66	—

Gewestelijke aanduiding van de fabrieken, enz.	Aantal inrichtingen.	Beweegkracht [1].	Aantal werklieden. Mandoers. Vreemde Oosterlingen.	Aantal werklieden. Mandoers. Inlanders.	Aantal werklieden. Ervaren werklieden. Vreemde Oosterlingen.	Aantal werklieden. Ervaren werklieden. Inlanders. Mannen.	Aantal werklieden. Ervaren werklieden. Inlanders. Vrouwen.	Aantal werklieden. Gewone koelies. Vreemde Oosterlingen.	Aantal werklieden. Gewone koelies. Inlanders. Mannen.	Aantal werklieden. Gewone koelies. Inlanders. Vrouwen.	Loonen per dag gemiddeld voor Mandoers. Vreemde Oosterlingen.	Loonen per dag gemiddeld voor Mandoers. Inlanders.	Loonen per dag gemiddeld voor Ervaren werklieden. Vreemde Oosterlingen.	Loonen per dag gemiddeld voor Ervaren werklieden. Inlanders. Mannen.	Loonen per dag gemiddeld voor Ervaren werklieden. Inlanders. Vrouwen.	Loonen per dag gemiddeld voor Gewone koelies. Vreemde Oosterlingen.	Loonen per dag gemiddeld voor Gewone koelies. Inlanders. Mannen.	Loonen per dag gemiddeld voor Gewone koelies. Inlanders. Vrouwen.
Reparatie-ateliers	2	s.	1	—	15	4	—	15	13	—	f 5,—	—	f 3,— à 4,62	f 1,76 à 2,—	—	f 1,— à 2,—	f 0,75 à 1,—	—
Drumfabriek	1	s.	—	5	41	42	—	—	42	—	—	f 1,74	2,05	1,81	—	—	0,66	—
Vatenfabriek	1	s.	—	1	3	19	—	1	84	—	—	1,—	1,60	1,50	—	0,81	0,64	—
Blikslagerij	1	m.	—	11	12	89	—	1	210	33	—	1,23	3,33	1,50	—	0,81	0,62	f 0,50
Electriciteitmaatschappijen.	5	s., e. en m.	2	6	39	64	—	10	89	—	2,—	1,79	2,47 à 3,14	1,34 à 2,50	—	1,25	0,76 à 1,10	—
IJzerconstructiewinkels . .	3	m.	—	3	396	83	—	34	51	—	—	1,46 à 1,92	1,95 à 2,09	1,80 à 2,—	—	0,73 à 0,77	0,59 à 0,68	—
Technisch bureau	1	m.	1	—	1	5	—	—	17	—	2,—	—	3,—	1,50 à 2,50	—	—	0,80 à 1,—	—
Fabrieken voor bewerking van verschillende harssoorten en gambir . . .	2	s. en e.	—	4	—	19	—	—	80	—	—	1,— à 1,66	—	1,— à 1,75	—	—	0,70 à 0,80	—
Diamantslijperijen	6 (2)	s.	—	6	—	6	—	—	2	—	—	1,— à 2,—	—	2,—	—	—	0,75	—
Drukkerijen.	1	m.	—	—	—	14	—	—	—	—	—	—	—	1,— à 2,50	—	—	—	—

2°. DRUKKERIJEN.

Volgnummer.	Waar gevestigd.	NAAM VAN DEN EIGENAAR.	Gebezigde persen.	Aantal werklieden. Europeanen.	Aantal werklieden. Inlanders.	Aantal werklieden. Vreemde Oosterlingen (meest Chineezen).
	Banjoemas.					
1	Poerwakerta.	Drukkerij J. D. de Boer	5 persen.	—	42	—
2	Poerbalinga.	Drukkerij „De Goede Hoop".	1 pers.	—	—	—
3	Tjilatjap.	Drukkerij „Hok Hoo"	14 persen.	—	11	3
	Banten.					
4	Rangkasbitoeng.	W. B. Klaarwater	1 handsnelpers en 1 degelpers.	1	14	—
5	Tjilegon.	Hadji Abdoelatip	1 pers.	—	2	—
	Batavia.					
6	Batavia.	Hoa Siong In Giok	3 groote en 4 kleine persen.	—	10	26
7	Id.	Lie Tek Long	3 snel- en 3 trappersen.	—	5	5
8	Id.	Lauw Tjin Kwi	1 groote pers en 3 kleine persen.	—	3	2
9	Id.	Drukkerij Ruygrok en Co.	8 snel- en 5 trappersen.	9	102	36
10	Id.	Khouw Tjeng Bie	3 snel- en 4 trappersen en 6 hulpmachines.	—	5	6
11	Id.	De Unie	6 snel- en 10 trappersen, 6 zet- en 9 hulpmachines.	9	57	8
12	Id.	Sin Po	4 snel- en 3 trappersen en 6 hulpmachines.	—	8	6
13	Id.	Jap Soen Toan	2 trappersen.	—	3	3
14	Id.	Theng Sin Jit	2 trappersen en 4 hulpmachines.	—	—	13
15	Id.	Goan Hong en Co.	1 snel- en 1 trappers.	—	—	8
16	Id.	Keng Po	1 snel- en 2 trappersen.	—	2	4
17	Id.	Maatschappij tot exploitatie van de „Java Bode"	3 snelpersen en 2 vouwmachines.	4	20	32
18	Id.	Uitgeversmaatschappij „Evolutie"	2 snel- en 4 trappersen.	—	50	—
19	Weltevreden.	Uitgeversmaatschappij „Papyrus".	12 groote en 2 kleine persen.	2	74	15
20	Id.	Drukkerij en Uitgeversmaatschappij „Batavia Nieuws"	2 snelpersen en 1 degelpers.	2	44	14
21	Id.	Indonesische drukkerij en translaatbureau .	3 zet- en 7 hulpmachines, 4 snel- en 5 trappersen, 2 electromotoren en 1 reserve oliemotor.	4	136	—

Volgnummer.	Waar gevestigd.	NAAM VAN DEN EIGENAAR.	Gebezigde persen.	Aantal werklieden.		
				Europeanen.	Inlanders.	Vreemde Oosterlingen (meest Chineezen).
22	Weltevreden.	Albrecht en Co.	9 snel- en 10 trappersen en 4 hulpmachines.	17	250	6
23	Id.	„Hollandia" (Directeur E. J. M. Engelaar).	1 snel- en 3 klappersen.	—	18	—
24	Id.	F. B. Smits.	3 snel- en 3 degelpersen.	2	57	1
25	Id.	G. Kolff en Co.	10 snel-, 12 trap- en 3 steendrukpersen, 6 zet- en 9 hulpmachines.	40	300	4
26	Id.	Javasche Boekhandel (van Dijk)	5 electromotoren, 5 snel- en 5 degelpersen, 3 zet- en 9 hulpmachines.	—	27	14
27	Id.	Boekhandel Visser en Co.	7 groote en kleine motoren.	5	118	3
28	Id.	't Kasteel van Amstel	3 persen.	—	13	—
29	Id.	Said Jahja bin Said Oesman	1 pers.	—	1	3
30	Id.	Drukkerij Olt en Co.	7 persen.	—	13	9
31	Id.	Electrische drukkerij „Favoriet"	6 persen.	1	7	2
32	Id.	Drukkerij Oey Tjoei Goan	3 persen.	—	12	10
33	Id.	Drukkerij Oey Djin Soey	3 persen.	—	12	7
34	Id.	Drukkerij A. Emminck	4 electromotoren, 4 snel- en 5 degelpersen, 2 zet- en 5 hulpmachines.	—	72	—
35	Poerwakarta.	Hadji Dasoeki	1 trap- en 1 snelpers.	—	2	—
36	Buitenzorg.	Hamin	1 handpers.	—	9	—
37	Id.	Archipel drukkerij	1 pers.	2	91	2
38	Id.	The Teng Hoey	2 persen.	—	12	4
	Besoeki.					
39	Bandawasa.	Tjoa Lian Gie en Zonen	2 handpersen.	—	1	3
40	Sitoebanda.	Kho Siauw Aan	1 handpers.	—	2	1
	Tjerebon.					
41	Tjerebon.	Drukkerij J. D. de Boer	8 persen.	6	82	—
42	Id.	Naamlooze vennootschap voorheen A. C. Nix en Co.	3 persen.	2	26	2
43	Indramajoe.	Auw Eng Hway	1 pers.	—	2	1
	Jogjakarta.					
44	Jogjakarta.	Electrische drukkerij „Mardi Moeljo"	5 persen.	—	42	—
45	Id.	Uitgeversmaatschappij H. Buning	16 persen.	3	120	2
46	Id.	Nieuwe drukkerij „Midden-Java"	6 persen.	4	42	—
47	Id.	Perserikatan Pegawei Pegadean Boemi poetra	3 persen.	—	17	—
	Kediri.					
48	Kediri.	Kwee Tjiong Boen	2 snel- en 8 trappersen.	—	15	6
49	Id.	Hardjosoepardio en Boedikarjo	1 snel-, 2 trap- en 5 handpersen.	—	15	—
50	Id.	Kedirische snelpersdrukkerij	3 snel- en 6 trappersen.	3	50	—
51	Id.	The Liong Djwan	5 trappersen.	—	5	1
52	Paré.	Lie Sim Djwe	2 trappersen.	—	—	2
53	Poerwa'asri	Tan Gwan Swie	3 handpersen.	—	2	2
54	Kertasana.	Ong Tiang Sioe	1 handpers.	—	9	1
55	Blitar.	Liem Liang Djwan	1 handpers.	—	17	14
56	Id.	Oei Ting Liang	1 handpers.	—	3	3
57	Id.	Tan Ping Djian	1 handpers.	—	10	3
	Kedoe.					
58	Magelang.	Stoomdrukkerij, boekhandel en binderij H. v. Moresch	3 snel-, 1 degel- en 2 trappersen.	—	113	1
59	Id.	Theng Tjoen Gwan	6 persen.	—	22	5
60	Temanggoeng.	A. H. Kroes	8 persen.	2	43	—
61	Keboemen.	Tjiam Bian Tjoan	1 pers.	—	4	1
62	Gombong.	Ch. Rapaport	1 pers.	—	5	—
	Madioen.					
63	Madioen.	Centrale drukkerij	2 electrische persen, 1 trap-, 1 hand- en 1 proefpers.	2	27	—
64	Id.	Handelsdrukkerij „de Sindoro"	1 snel-, 2 trappersen en 1 electrische trappers.	—	6	3
65	Id.	„Trio"	4 handpersen.	—	5	—

Volgnummer.	Waar gevestigd.	NAAM VAN DEN EIGENAAR.	Gebezigde persen.	Aantal werklieden. Europeanen.	Inlanders.	Vreemde Oosterlingen (meest Chineezen).
	Pasoeroean.					
66	Pasoeroean.	Drukkerij en boekbinderij G. H. Kalshoven	1 draai- en 1 trappers.	—	9	—
67	Id.	Drukkerij „Insulinde"	1 trappers.	—	12	1
68	Id.	„De Volharding"	2 trappersen.	—	4	1
69	Bangil.	Hadji Doelgani	3 drukpersen.	—	2	—
70	Id.	Tjie Ik Bie	2 drukpersen.	—	5	—
71	Malang.	Jahn's drukkerij	machinaal aangedreven persen.	—	60	4
72	Id.	Kwee Kay Khee	idem.	—	20	23
73	Id.	Tang Ting Tjhiang	idem.	—	2	15
74	Prabalingga.	Eerste Prabalinggasche boek- en handelsdrukkerij	5 snelpersen en 1 handpers.	4	31	—
75	Id.	Siauw Khoen In	2 handpersen en 1 trappers.	—	5	1
	Pekalongan.					
76	Tegal.	Drukkerij J. D. de Boer	snel- en trappersen.	—	116	4
77	Id.	Kho Tjoen Jan	3 snel- en trappersen.	—	23	4
78	Pekalongan.	Tio Ping Gwan	1 trap- en 1 snelpers.	—	6	3
79	Id.	E. Simonet	1 snel-, 1 trap- en 1 handpers.	—	7	6
80	Id.	Hadji Sanoesi	1 trappers.	—	6	3
81	Id.	Tan I Sing	1 trappers.	—	1	—
	Preanger-Regentschappen.					
82	Bandoeng.	Ouw Tjie Tee	5 trap-, 3 handpersen en 1 snelpers.	—	18	4
83	Id.	Hadji Ali Ratman	1 handpers.	—	—	—
84	Id.	S. Sasmitoprodjo	1 snelpers.	—	6	—
85	Id.	Partadinata	1 trappers.	—	1	—
86	Id.	Visser en Co.	4 snel- en 4 klappersen, 1 zet-, 2 snij- en 8 kleine machines.	2	72	2
87	Id.	Louw Kim Tjoan	2 trappersen.	—	5	4
88	Id.	Firma Vorkink	9 snel- en 7 degelpersen, 2 snij- en 2 linieermachines en 3 motoren.	†	†	†
89	Id.	Maks en van der Klits	4 snel- en 4 klappersen.	2	67	—
90	Id.	Dahlan Bekti	1 hand- en 1 trappers.	—	12	—
91	Id.	A. C. Nix en Co.	11 snel- en 7 trappersen, 2 zet- en 2 snijmachines.	4	130	—
92	Id.	Oey Peng Hwan „Union"	2 handpersen.	—	4	—
93	Id.	Jang Kim Pong	1 snelpers.	—	4	—
94	Id.	P. G. H. B. Poeradinata	1 trappers.	—	6	—
95	Id.	Sim Bin Kwee Kan Tek	2 snel- en 4 trappersen, 1 snij- en 1 folieerpers.	—	14	17
96	Id.	Drukkerij „van Dorp"	2 snel- en 2 trappersen en 2 snijmachines.	1	34	—
97	Id.	Boen Sin In Kiah	3 trappersen en 1 snelpers.	—	4	—
98	Id.	Mansoer	2 voetpersen.	—	2	—
99	Garoet.	J. van Kuilen	1 hand- en 3 trappersen.	—	4	—
100	Id.	Hadji M. Sajoeti	3 trappersen.	—	6	—
101	Id.	Tan Po Seng	2 trappersen.	—	3	—
102	Tasikmalaja.	Hadji Bakri	2 trappersen.	—	12	—
103	Id.	Khouw Beng Hoat	4 trappersen.	—	13	—
104	Tjiandjoer.	Lim Kian Liang	1 trappers.	—	3	—
105	Soekaboemi.	L. Zecha	12 persen.	4	63	15
106	Id.	Khoe Sim Tjoan	3 persen.	—	11	1
107	Id.	Tan Soey Bing	3 persen.	—	6	1
108	Id.	Oey Goan Tjioe	2 persen.	—	7	3
	Semarang.					
109	Semarang.	G. C. T. van Dorp	gas- en electrische persen.	—	222	3
110	Id.	Het dagblad „De Locomotief"	electrische- en handpersen.	—	65	4
111	Id.	Semarang Drukkerij en Boekhandel H. A. Benjamins	electrische persen.	—	69	—
112	Id.	Boekhandel en Drukkerij A. Bisschop	electrische persen.	—	64	—
113	Id.	Het dagblad P. J. Kroes	hand-motorpers.	—	14	—
114	Id.	Sinar—Hindia	hand-motorpers.	—	42	3
115	Id.	Djawa Tengah	electrische persen.	—	57	35
116	Id.	Boekhandel en Drukkerij Marsman & Stroink.	electrische persen.	—	40	—
117	Koedoes.	Ong Djing Tjong	7 persen en 2 snijmachines.	—	8	2
118	Id.	Djing Swie Liem	4 persen en 2 snijmachines.	—	3	1

Volgnummer.	Waar gevestigd.	NAAM VAN DEN EIGENAAR.	Gebezigde persen.	Aantal werklieden. Euro-peanen.	Inlan-ders.	Vreemde Oosterlingen (meest Chineezen).
119	Koedoes.	Sam Hien Kongsie	2 persen en 1 snijmachine.	—	—	3
120	Id.	Samho Kongsie	2 persen en 2 snijmachines.	—	4	3
121	Id.	Oeij Diam Po	5 persen en 1 snijmachine.	—	7	—
122	Id.	Ong Hwat Nio	8 handpersen, 1 voetpers en 1 snijmachine.	—	6	—
123	Id.	Ong Khing Kwan	1 pers.	—	1	—
124	Id.	Ong Tong San	6 persen en 1 snijmachine.	—	9	2
125	Id.	Oen Swie Lan Nio	2 persen en 1 snijmachine.	—	2	—
126	Id.	Tan Bik Thong	1 handpers, 5 voetpersen en 1 snijmachine.	—	5	—
127	Id.	Ang Djing Sioe	7 persen en 1 snijmachine.	—	4	5
128	Id.	Djwa Tiang Djwan	3 persen en 1 snijmachine.	—	5	—
129	Id.	Hadji Mohamad Iljas	9 persen.	—	18	—
130	Pati.	Tan Hian Thong	4 handpersen.	—	6	—
	Soerabaja.					
131	Soerabaja.	Tjwa Tjwan Bie	motorpersen.	—	22	6
132	Id.	Drukkerij en boekhandel J. M. Chs. Nyland .	„	4	150	—
133	Id.	Boek-, papier- en kantoorhandel E. Fuhri & Co.	„	5	175	—
134	Id.	Boekhandel en Drukkerij voorheen H. van Ingen	„	6	114	—
135	Id.	Ong Liem Giok	„	—	12	2
136	Id.	Indische Courant	„	3	116	—
137	Id.	Drukkerij Hiap Tik In Kwan	„	—	15	1
138	Id.	Said Hasan bin Smid	„	—	8	—
139	Id.	Tan	„	—	4	3
140	Id.	Thay Siang Ing Kiok	„	—	37	10
141	Id.	Pewarta Soerabaja	„	—	68	14
142	Id.	Tay Kong Djiet Poo	„	—	—	30
143	Id.	Oei Kong Hwa	„	—	15	6
144	Id.	Tay Sien Ing Kiok	„	—	6	12
145	Id.	Tjoeng Sie Kongsie	„	—	9	12
146	Id.	Sie Hay In Boe Kongsie	„	—	10	6
147	Id.	Swa Sin	„	—	2	8
148	Id.	Sam Po	„	—	17	1
149	Id.	Nam Jong	„	—	14	23
150	Id.	Tiam Sik	„	—	15	3
151	Id.	Esbeha	„	—	—	2
152	Id.	Hing Sioe Ting	„	—	7	3
153	Id.	C. Witte Wall	„	—	80	—
154	Madjakerta.	Indische snelpersdrukkerij Ong Lien Giok .	6 motorpersen.	—	10	4
155	Id.	Drukkerij de Expres (Kwee Ping Hoo) . . .	4 „	—	6	1
156	Djombang.	Tan Liep Tjie	3 handpersen.	—	3	4
157	Gresik.	Peng Pang Ing	1 voetpers.	—	—	7
158	Sida'ardja.	Kang Kham Hien	2 trappersen.	—	5	—
	Atjeh en onderhoorigheden.					
159	Koetaradja.	De Deli-Courant (Atjeh-drukkerij)	3 snelpersen en 1 degelpers.	2	25	5
160	Sabang.	P. Alberti	3 degeltrappersen en 1 snelpers	1	5	—
	Amboina.					
161	Amboina.	Ong Kie Hong	1 pers.	—	10	—
	Bengkoeloe.					
162	Bengkoeloe.	Tjan Tjong Kiat	1 trappers.	—	3	1
	Selebes en onderhoorigheden.					
163	Makassar.	Drukkerij „Selebes"	6 persen.	10	27	—
164	Id.	Drukkerij „Mercurius"	2 persen.	1	10	—
165	Id.	Drukkerij „Volksbelang"	3 persen.	1	5	—
166	Id.	Tiong Hoa drukkerij	3 persen.	—	9	3
167	Id.	Chin Hwa Press	3 persen.	—	2	5
168	Id.	The Peng Yoe drukkerij	3 persen.	—	7	9
	Manado.					
169	Manado.	Gebroeders Que	3 persen.	—	18	—
170	Id.	Liem Oei Tiong	3 persen.	—	17	3
171	Id.	Liem en Co.	2 persen.	—	4	2
172	Gorontalo.	Yo Un Ann	3 persen.	—	3	—

Volgnummer.	Waar gevestigd.	NAAM VAN DEN EIGENAAR.	Gebezigde persen.	Aantal werklieden. Inlanders.	Europeanen.	Vreemde Oosterlingen (meest Chineezen).
	Palembang.					
173	Palembang.	Industrieele maatschappij „Palembang" . .	4 snel- en 5 degelpersen, 2 linieer-, 2 snij- en 2 perforeermachines.	2	39	4
174	Id.	Said Hamid bin Hoesin Hambesy	1 handpers, 1 snij- en 1 perforeermachine.	—	2	4
175	Id.	Said Alwi Mesawa	1 handpers, 1 snij-, 1 linieer- en 1 perforeermachine.	—	4	5
176	Id.	Mesagoes Rozak	1 handpers, 1 snij- en 1 linieermachine.	—	2	—
	Sumatra's Westkust.					
177	Padang.	Lim Eng Tjiang	1 electrische-, 1 snel- en 6 voetpersen, 1 linieer-, 3 snij- en 2 perforeermachines.	—	30	4
178	Id.	A. K. Lim, M. A. van Tijn en Lie Djoe Soean .	2 snel- en 3 handpersen en 1 snijmachine.	1	30	10
179	Id.	A. Scholten en W. Behre	3 snel- en 2 degelpersen.	4	53	1
180	Id.	Tan Giok Lin	3 trappersen en 1 snelpers.	—	5	1
181	Id.	J. C. Holtzapffel	1 groote en 2 kleine handpersen.	—	15	—
182	Id.	Snelpersdrukkerij Broeders Sumatra. . . .	1 snel- en 1 trappers.	—	11	—
183	Id.	Eng Thiam Tjia	1 snel- en 3 trappersen.	1	8	8
184	Id.	Drukkerij „Agam"	1 hand- en 2 trappersen.	—	9	—
185	Id.	Drukkerij „Merapi"	1 snel- en 2 trappersen.	—	11	1
186	Fort de Kock.	Kalidjo en Co.	1 hand- en 2 trappersen.	—	9	—
187	Id.	Drukkerij „Merapi"	1 snel- en 2 trappersen.	—	11	1
188	Id.	Drukkerij Gebroeders Lie.	3 trappersen.	—	5	1
189	Id.	Hadji Mohamad Sidik	1 handpers.	—	8	—
190	Padangpandjang.	Baderst	1 handpers.	—	4	—
	Tapianoeli.					
191	Sibolga.	Lie Tek Hong en Baginda Idris	3 trappersen.	—	6	—
192	Id.	Handelmaatschappij Boekhandel en Drukkerij Kemadjoean Bangsa.	2 trappersen.	—	3	—
193	Id.	Philimon bin Haroem	1 trappers.	—	5	—
194	Nias.	Rijnsch Zendingsgenootschap te Barmen . .	1 handpers.	—	21	—
	Zuider- en Oosterafd. van Borneo.					
195	Bandjermasin.	Firma Hennemann en Co.	1 snel- en 1 hanpers.	1	14	—
196	Id.	Lim Hwat Seng	1 handpers.	—	6	2
197	Id.	Lie Tek Jauw	1 handpers.	—	6	2
198	Samarinda.	Sie Toy Eng	1 trappers.	—	5	—
199	Id.	Hadji Abdeilinapap	1 trap- en 2 handpersen.	—	15	—
200	Id.	Lie Tek Liang.	1 trap- en 1 handpers.	—	3	—

II. Statistiek betreffende het in elk gewest op einde 1922 en 1923 aanwezig aantal pasars.

GEWESTEN.	Aantal pasars. 1922	1923	GEWESTEN.	Aantal pasars. 1922	1923
Java en Madoera.			**Buitengewesten.**		
Banten	110	92	Sumatra's Westkust	308	†
Batavia	†	177	Tapiannoeli	†	†
Preanger-Regentschappen	†	451	Bengkoeloe	56	†
Tjerebon	†	83	Lampoengsche districten	†	†
Pekalongan	†	149	Palembang	73	†
Semarang	†	293	Djambi.	†	†
Rembang	†	179	Oostkust van Sumatra.	†	†
Soerabaja	216	212	Atjeh en onderhoorigheden	162	†
Pasoeroean	187	200	Riau en onderhoorigheden	26	†
Besoeki	†	96	Bangka	10	†
Banjoemas	†	215	Belitoeng	†	†
Kedoe	†	310	Westerafdeeling van Borneo	12	†
Soerakarta	†	†	Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo . . .	†	†
Jogjakarta	167	162	Manado	115	†
Madioen	205	219	Selebes en onderhoorigheden	†	†
Kediri	180	168	Amboina	†	†
Madoera	†	264	Timor en onderhoorigheden.	†	†
			Bali en Lombok	†	†

Bijlage CC.

(Zie hoofdstuk P, afd. II, van het verslag.)

OVERZICHT

van de uitkomsten der spoor- en tramwegexploitatie in Nederlandsch-Indië over 1922 en 1923.

Statistieke gegevens betreffende de spoorwegen in Nederlandsch-Indië.	STAATSSPOO[R...] Lijnen op Java (normaal-spoor).	Lijn ter Sumatra's Westkust.
Spoorwijdte (in Meters)	1.067	1.067
A. Algemeene zaken.		
Lengte in exploitatie einde 1922 (in K.M.)	2 719	258
Gemiddeld geëxploiteerde lengte (in K.M.) over het geheele jaar	2 685	261
Aanlegkapitaal einde 1922	f 377 674 968,—	f 32 247 109,—
„ per K.M.	„ 138 902,—	„ 124 989,—
Bruto-ontvangst	„ 63 286 076,—	„ 5 260 950,—
Exploitatie-kosten (met inbegrip van de vernieuwingen)	„ 58 008 933,—	„ 4 112 226,—
Netto-ontvangst in totaal	„ 5 277 143,—	„ 1 148 724,—
„ „ „ pct. van de bruto-ontvangst	„ 8,34	„ 21,83
„ „ „ „ „ het aanlegkapitaal	„ 1,4	„ 3,56
B. Gebouwen en materieel.		
Aantal stations en halten (zonder aanleg- en stopplaatsen)	420	23
„ locomotieven	619	88
„ rijtuigen en bagagewagens	1 883	125
„ wagens (buiten de bagagewagens)	14 633	1 050
C. Dienst ten behoeve van het vervoer.		
Aantal trein-kilometers	16 679 597	1 491 556
„ locomotief-kilometers	22 556 292	2 392 205
„ as-kilometers (rijtuigen en wagens)	626 069 978	52 920 932
Steenkolenverbruik (in tonnen)	363 338	50 062
„ (in K.G.) per locomotief-kilometer	16 106	20 927
Houtverbruik (in tonnen)	—	—
D. Omvang van het vervoer.		
Aantal reizigers 1ste klasse	472 276	104 400
„ „ 2de „	2 361 631	338 365 5 169 505 (Inl[...]
„ „ 3de „ (hieronder militairen en gevangenen)	16 704 027	—
„ „ 3de „ (Inlanders)	39 792 931	—
„ „ 3de „ (retour)	—	—
„ „ 3de „ (verlaagd tarief) en der 4de klasse	188 159	—
Totaal aantal reizigers	59 519 024	5 612 270
Aantal reiziger-kilometers	1 628 726 349	92 711 871
„ tonnen ijl- en vrachtgoed (zonder de dienstvrachtgoederen)	5 946 573	815 916
„ ton-kilometers (zonder de dienstvrachtgoederen)	539 158 416	85 100 553
E. Opbrengst van het vervoer.		
Opbrengst reizigers 1ste klasse	f 1 474 633	f 92 472
„ „ 2de „	„ 3 490 636	„ 84 062 „ 1 143 115 (Inl[...]
„ „ 3de „ (hieronder militairen en gevangenen)	„ 8 403 379	—
„ „ 3de „ (Inlanders)	„ 12 582 848	—
„ „ 3de „ (retour)	—	—
„ „ 3de „ (verlaagd tarief) en der 4de klasse	„ 11 560	—
„ in totaal voor reizigers	„ 25 963 056,—	„ 1 319 649,—
„ bagage	„ 666 564,—	„ 10 726,—
„ bestelgoed	„ 2 499 595,—	„ 37 646,—
„ ijl- en vrachtgoed	„ 29 161 653,—	„ 3 022 474,—
Alle andere ontvangsten	„ 4 995 208,—	„ 870 455,—
Gezamenlijke bruto-ontvangsten in totaal (als boven)	„ 63 286 076,—	„ 5 260 950,—
Gezamenlijke bruto-ontvangsten per dag-kilometer	„ 64,57	„ 55,21

a) Verbeterde opgaven over 1922.
b) 1 Juli 1922 voor het algemeen verkeer opengesteld.
c) Brandhout.

PARTICULIERE SPOORWEGEN.

TRAMWEGEN. a)				PARTICULIERE SPOORWEGEN (1923).	
Lijn op Java (smal-spoor).	Atjeh-lijn.	Zuid-Sumatra staatstramwegen.	Staatstramwegen in Zuid-West-Selebes. b)	Lijn Semarang—Vorstenlanden—Willem I der Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij.	Lijn der Deli-Spoorwegmaatschappij (Oostkust van Sumatra).
0.600	0.750	1.067	1.067	1.435	1.067
120	511	323	47	210	271.297
120	511	283	24	210	271.297
2 265 909,—	f 22 746 803,—	f 27 902 692,—	f 4 618 955,—	†	†
18 882,—	„ 44 514,—	„ 86 386,—	„ 98 275,—	†	†
698 251,—	„ 1 832 476,—	„ 1 621 406,—	„ 78 973,—	f 9 029 404,74	f 5 236 386,83
712 834,—	„ 2 005 056,—	„ 1 338 844,—	„ 97 665,—	„ 5 447 905,95	„ 2 759 029,76
— 14 583,—	„ — 172 580,—	„ 282 562,—	„ — 18 692,—	„ 3 581 498,79	„ 2 477 357,07
†	†	„ 17,04	†	„ 39,66	„ 47,31
†	†	„ 1,01	†	†	†
10	30	24	8	35	49
22	60	33	7	65	59
80	153	41	17	166	228
171	1 106	538	74	1 742	1 671
360 066	1 785 367	758 542	52 691	1 371 248	1 167 153
444 574	1 999 800	977 563	55 441	1 958 113	†
14 026 160	58 562 786	17 039 138	740 472	49 429 719	†
4 822	c) 18 547	12 055	592	2 270	†
10 846	c) 9 274	12 331	10 678	2 272	†
—	—	—	—	40 535	—
⊥	34 963	11 321	—	19 528	97 845
19 410	97 513	59 491 587 046 (Inl.)	2 378	98 465	164 677
3 339 615	474 502	—	8 946	625 031	
—	3 447 755	—	163 178	2 843 299	
—	—	—	—	112 004	2 880 827
—	—	—	—	295 250	
3 359 025	4 054 733	657 858	174 502	3 993 577	3 143 349
36 912 667	79 717 326	22 576 547	2 424 819	115 725 070	66 560 831
142 748	131 230	216 459	15 856	1 081 241	248 835
2 533 771	9 991 591	26 197 168	272 172	87 000 474	8 766 370
—	f 60 803,—	f 27 901	—	f 94 589,02	f 111 816,14
16 049,—	„ 74 659,—	„ 84 656 „ 379 660 (Inl.)	f 3 102	„ 236 391,54	„ 122 908,94
458 624,—	„ 225 939,—	—	„ 7 169	„ 593 774,66	
—	„ 643 684,—	—	„ 56 669	„ 1 006 607,89	„ 1 144 567,45
—	—	—	—	„ 23 993,26	
—	—	—	—	„ 11 684,—	„ 116 649,70
474 673,—	„ 1 005 085,—	„ 492 217,—	„ 66 940,—	„ 1 967 040,37	„ 1 495 942,23
1 920,—	„ 10 642,—	„ 4 537,—	„ 1 246,—	„ 41 802,21	„ 56 184,63
—	„ 11 464,—	„ 8 946,—	„ 30,—	„ 325 497,08	„ 132 359,48
209 770,—	„ 663 310,—	„ 1 018 638,—	„ 8 404,—	„ 6 695 065,08	„ 3 427 340,76
11 888,—	„ 141 975,—	„ 97 068,—	„ 2 353,—	—	„ 124 559,73
698 251,—	„ 1 832 476,—	„ 1 621 406,—	„ 78 973,—	„ 9 029 404,74	„ 5 236 386,83
15,94	„ 9,82	„ 15,70	„ 9,13	„ 120,67	„ 51,62

II. PARTICULIERE STOOMTRAMWEGEN

Statistieke gegevens betreffende de stoomtramwegen in Nederlandsch-Indië en den Batavia Electrischen tramweg.	Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij.				Nederlandsch-Indische Tramweg-maatschappij.	Semarang-Djoewana-Stoomtram-maatschappij.	Oost-Java-Stoomtrammaatsch
	Lijn Jogjakarta-Brosot-Sewoegaloer, met den zijtak Ngabean-Poendoeng.	Lijn Jogjakarta-Magelang-Willem I-Parakan.	Lijn Goendih-Soerabaja, met de zijtakken Soemari-Gresik, Bodjanegara-Djatiraga en Babat-Toeban-Merak-Oerak.	Lijnen Solo-Bajalali-Batoeretna.	Lijn Batavia-Meester-Cornelis-Kampoeng Melajoe.	Lijn Semarang-Djoewana, met zijtakken.	Lijnen Soerabaja-Sepandjang-Krian en Madjakerta-Ngara-Dinaja.
Spoorwijdte (in Meters)	1.435	1.067	1.067	1.067	1.188	1.067	1.067
A. Algemeene zaken.							
Lengte in exploitatie einde 1923 (in K.M.)	56	111	344	80	14	425	83,1
Gemiddeld geëxploiteerde lengte (in K.M.) over het geheele jaar	56	111	344	73	14	425	90,4
Aanlegkapitaal einde 1923	f 3 156 223,86	f 10 086 863,23	f 39 020 921,28	f 7 678 555,81	f 4 619 941,74^{5}	f 21 293 929,82	†
„ per K.M.	„ 56 361,14	„ 90 872,64	„ 113 432,91	„ 95 981,95	„ 329 995,84	„ 50 103,36	†
Bruto-ontvangst	„ 549 290,43	„ 2 127 745,41	„ 4 895 099 57	„ 536 993,61	„ 897 749,14	„ 4 051 190,78	f 1 147 683,76
Exploitatiekosten	„ 392 525,78	„ 1 471 466,23	„ 3 321 153,37^{5}	†	„ 535 722 17^{5}	„ 2 574 376,12	„ 710 709,72^{5}
Netto-ontvangst in totaal	„ 156 764,65	„ 656 279,18	„ 1 573 946,19^{5}	†	„ 362 026,96^{5}	„ 1 476 814,66	„ 436 974,03^{5}
„ „ in pct. van de bruto-ontvangst	28,54	30,84	32,15	†	40,3	63,5	38,07
„ „ „ „ „ het aanlegkapitaal	4,96	6,5	4,03	†	7,8	6,93	†
B. Materieel.							
Aantal locomotieven	6	33	64	15	50	85	38
„ rijtuigen	†	73	169	21	105	148	98
„ wagens	5	427	1 216	102	30	1 164	152
C. Dienst ten behoeve van het vervoer.							
Aantal trein-kilometers	252 277	574 287	1 414 806	265 046	805 927	2 015 389	766 083
„ locomotief-kilometers	296 998	715 309	1 772 123	320 676	853 850	2 376 628	894 435
„ as-kilometers (rijtuigen en wagens)	424 788	18 324 404	57 568 298	4 746 174	9 834 581	46 509 050	12 721 868
Brandstofverbruik: steenkolen (ton)	581	†	†	29	4 215	†	6 337
Brandstofverbruik: hout (ton)	5 235	15 227	26 107	3 494	1 209	21 113	210
Brandstofverbruik: cokes	†	†	†	†	1 039	†	†
D. Omvang van het vervoer.							
Aantal reizigers	1 333 658	2 986 378	3 935 844	2 331 191	8 814 462	10 098 277	9 378 348
„ reiziger-kilometers	14 105 397	47 105 215	96 997 430	20 225 525	62 873 981	117 162 565	†
„ tonnen ijl- en vrachtgoed	178 173	188 327	453 564	137 802	†	489 344	172 022
(stuk- en wagenladinggoederen)	†	†	†	†	†	†	†
„ ton-kilometers	2 904 256	8 987 702	47 247 247	2 198 680	†	35 643 735	†
E. Opbrengst van het vervoer.							
Opbrengst reizigers	f 206 378,34	f 771 919,69	f 1 586 524,81	f 283 781,78	f 887 645,—	f 1 729 120,57^{5}	f 806 596,03
„ bagage	„ 1 586,42	„ 12 300,49	„ 21 433,61	„ 1 971,93	†	„ 39 952,88	„ 31 736,38
„ goederen	„ 325 329,61	„ 1 269 944,38	„ 3 010 654,80	„ 230 563,59	†	„ 2 185 422,67^{5}	„ 239 548,37
„ diversen	„ 15 996,06	„ 73 580,85	„ 276 486,35	„ 20 676,31	„ 10 104,14	„ 96 694,65	„ 69 802,98
Gezamenlijke bruto-ontvangsten: in totaal (als boven)	„ 549 290,43	„ 2 127 745,41	„ 4 895 099,57	„ 536 993,61	„ 897 749,14	„ 4 051 190,78	„ 1 147 683,76
Gezamenlijke bruto-ontvangsten: per dag-kilometer	„ 26,87	„ 52,52	„ 39,56	„ 20,16	„ 177,88	26,06	„ 34,93

a) Met inbegrip van de zeelijn Kalianget—Panaroekan.

b) Behalve de zeelijn Kalianget—Panaroekan.

[B]ATAVIA ELECTRISCHE TRAMWEG (1923).

Serajoedal-Stoomtram-maatschappij. — Lijn Maos-Bandjarnegara, met zijlijn Bandjarsari-Poerbalingga en Bandjarnegara-Wanasaba.	Semarang-Tjerebon-Stoomtram-maatschappij. — Lijn Semarang-Tjerebon-Kadipaten, met de zijlijnen Tegal-Balapoelang-Proepoek, Weleri-Besokor, Pekalongan-Wanapringga, en den zijtak naar den Goenoeng-Giwoer.	Kediri-Stoomtram-maatschappij. — Lijn Djombang-Kediri, met zijlijnen.	Malang-Stoomtram-maatschappij. — Lijn Singasari-Malang-Gondanglegi-Dampit, met zijtakken.	Pasoeroean-Stoomtram-maatschappij. — Lijn Pasoeroean-Bekasi-Oost, met zijtakken naar Alkmaar en Ngempit.	Prabalingga-Stoomtram-maatschappij. — Lijn Prabalingga-Paiton, met zijtakken Kraksa'an-Soemberkareng.	Madjakerta-Stoomtram-maatschappij. — Lijn Madjakerta-Porong, met zijlijnen.	Madoera-Stoomtram-maatschappij. — Lijn Kamal-Kalianget, met den zijtak Kamal-Kebanjar.	Stoomtramwegen der Deli-Spoorweg-maatschappij. — Lijnen Timbang-langkat-Koeala, Timbanglangkat-Pangkalanbrandan, Loeboekpakam-Bangoenpoerba, Kampoengbaroe-Arnhemia.	Batavia-Elec. Tramweg-maatschappij. — Lijnen Harmonie-Tjikini-Benedenstad, Harmonie-Koningsplein N. en O.-Willemslaan-Vrijmetselaarsweg.
1.067	1.067	1.067	1.067	1.067	1.067	1.067	1.067	1.067	1.188
125.7	387.6	120	84.831	46	43	77.630	237 (zeelijnen 82)	168.028	18.454
125.7	387.6	120	84.831	46	36	77.630	237	168.028	18.224
…541,46	f 35 193 584,69	f 3 498 987,07	f 4 961 043,71	†	†	f 2 962 319,07	f 8 204 170,—	f 15 194 563,—	†
…066,36	„ 90 798,72	„ 29 158,22	„ 58 481,49	†	†	„ 38 159,46	„ 34 508,—	„ 90 444,—	†
…121 894,32	„ 6 084 880,99	„ 876 137,88^{5}	„ 1 003 671,19	f 325 133,66	f 444 829,66	„ 468 005,71	„ 1 408 362,25 a)	„ 1 251 209,29	f 484 420,51
…110,99	„ 3 398 545,40	„ 450 298,47	„ 509 125,49	„ 219 981,27	„ 249 129,20^{5}	„ 255 074,89	„ 967 463,67	„ 969 115,81	„ 327 150,49
…783,33	„ 2 686 335,59	„ 425 839,41^{5}	„ 494 545,70	„ 105 152,39	„ 195 700,45^{5}	„ 212 930,82	„ 440 898,58	„ 282 093,48	„ 157 270,02
46,15	55,9	51,4	50,7	44,72	44	54,5	31,8	22,55	32,46
5,68	7,63	12,05	9,96	†	†	7,19	5,39	2,29	†
22	89	26	21	13	13	14	33	59	32 (motorwagens)
38	189	24	21	27	26	24	44	228	27
225	1 351	216	219	124	130	140	323	1 671	†
…262	2 102 502	468 300	545 433	257 940	209 246	28[illegible]089	647 429	496 714	842 497
…573	2 672 460	530 977	602 107	407 828	262 105	313 955	621 304	517 556	†
…824	53 966 098	7 233 758	4 886 924	2 601 286	3 036 852	3 970 784	11 497 006	11 625 248	3 369 988
180	4 411	†	546	2 180	2 008	21	6 983	†	†
…572	27 186	6 818	8 559	229	324	5 231	†	10 984	1 046
†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
…748	5 492 970	1 766 723	1 672 467	1 524 394	683 453	967 313	1 493 261	1 391 194	5 623 421
…515	115 344 792	19 446 880	17 885 837	12 586 249	8 467 917	9 264 747	41 870 064	21 067 755	51 240 612
…500 goederen	1 015 075	281 298	319 000	206 963	134 526	150 760	120 158	405 207	†
…662 …l. goed.	†	†	†	†	†	†	†	†	†
†	55 334 709	6 354 745	6 459 498	2 101 610	1 974 902	3 455 822	9 479 282	8 804 935	†
…608,78	f 2 029 113,86	f 292 864,75^{5}	f 274 996,43	f 162 901,52	f 138 491,31	f 136 617,35	f 791 755,85	f 468 018,32	f 480 479,25
…753,05	„ 45 146,43	„ 10 021,13	„ 14 392,59			„ 2 529,52	„ 5 808,34	„ 18 098,06	†
…325,69	„ 3 866 843,73	„ 526 649,12	„ 653 801,04	„ 162 232,14	„ 306 338,35	„ 301 226,92	„ 480 729,09	„ 735 314,48	†
…206,80	„ 143 776,97	„ 46 602,88	„ 60 481,13			„ 27 631,92	„ 65 898,18	„ 29 783,43	„ 3 941,26
…121 894,32	„ 6 084 880,99	„ 876 137,88^{5}	„ 1 003 671,19	„ 325 133,66	„ 444 829,66	„ 468 005,71	„ 1 344 191,46 b)	„ 1 251 209,29	„ 484 420,51
24,45	„ 43,01	„ 20,—	„ 32,41	„ 19,36	„ 33,85	16,51	„ 15,80^{5}	„ 20,40	„ 72,23

Bijlage DD.

(Zie hoofdstuk P, afd. IV, van het verslag.)

OPGAVEN betreffende het GOUVERNEMENTS-ZOUT-MONOPOLIE over de jaren 1922 en 1923.

I. Verkochte hoeveelheden zout en geldelijke opbrengst.

GEWESTEN.	Verkochte hoeveelheden (in pikols van 62 K.G.).		Stijging (in %).	Daling (in %).	Geldelijke opbrengst.		Stijging (in %).	Daling (in %).	Hoeveelheid van het in 1923 door van gouvernementswege aangestelde particuliere verkoopers gekocht zout (in pikols).		Aan particuliere verkoopers uitgekeerde vergoeding voor den verkoop van zout.	
	1922.	1923.			1922.	1923.			1922.	1923.	1922.	1923.
Banten	38 124,38	36 028,75	—	5,50	f 304 675,28	f 287 934,—	—	5,49	—	—	—	—
Batavia	148 218,68	147 618,51	—	0,40	1 185 749,46	1 179 605,50	—	0,52	—	—	—	—
Preanger-Regentschappen . . .	153 593,55	153 611,36	0,10	—	1 228 489,48	1 228 297,60	—	0,015	a) 4 459,89	b) 11 701,40	f 794,79	f 2 056,28
Tjerebon	76 240,99	73 994,35	—	2,95	609 927,92	591 954,80	—	2,95	—	—	—	—
Pekalongan . . .	107 566,24	104 927,10	—	2,45	860,529,78	839 213,20	—	2,47	6 038,60	21 914,—	1 134,17	3 987,60
Semarang . . .	128 147,46	127 273,12	—	0,68	1 025 179,70	1 018 184,98	—	0,69	10 368,—	12 788,—	2 073,60	2 553,60
Rembang. . . .	74 691,25	70 988,46	—	4,95	597 530,06	567 202,06	—	5,09	9 799,—	17 173,—	1 538,50	2 677,35
Soerabaja. . . .	116 568,93	113 546,93	—	2,59	931 867,58	908 867,58	—	2,52	—	1 403,92	—	168,46
Pasoeroean . . .	104 328,82	101 990,29	—	2,24	834 450,28	815 922,32	—	2,21	—	—	—	—
Besoeki	79 165,33	79 749,19	0,71	—	633 322,64	634 908,02	0,25	—	—	1 712,—	—	293,65
Banjoemas . . .	103 815,38	104 140,88	0,31	—	830 523,10	833 109,44	0,31	—	5 072,—	4 710,—	1 110,05	942,—
Kedoe	149 155,26	149 973,22	0,54	—	1 193 242,08	1 199 513,66	0,52	—	13 300,20	12 619,—	2 660,04	2 523,80
Jogjakarta . . .	81 526,02	82 593,17	1,30	—	652 208,22	660 745,40	1,30	—	28 420,—	28 471,—	5 684,—	5 694,20
Soerakarta . . .	98 696,19	101 065,72	3.02	—	789 569,56	808 525,74	2,40	—	44 758,80	47 767,—	8 951,76	9 553,40
Madioen	96 250,53	95 833,69	—	0,43	770 004,30	759 366,18	—	1,36	42 455,60	64 078,—	7 044,97	10 361,90
Kediri	114 813,91	118 505,53	3,21	—	918 188,26	941 174,66	2,50	—	—	—	—	—
Madoera	73 635,58	71 564,26	—	2,81	589 084,60	571 691,28	—	2,96	—	—	—	—
Totalen voor Java en Madoera . .	1 744 538,50	1 733 404,53	—	0,64	f 13 954 542,30	f 13 846 216,42	—	0,78	164 672,09	224 317,32	f 30 991,88	f 40 812,24
Palembang . . .	66 903,07	66 693,48	—	0,31	535 224,56	531 541,84	—	0,68	—	—	—	—
Lampoengsche districten . . .	14 574,37	16 874,97	15,78	—	116 594,96	128 871,76	10,52	—	—	—	—	—
Bengkoeloe . . .	14 493,40	14 928,43	3,—	—	115 947,20	119 427,44	3,—	—	—	—	—	—
Sumatra's Westk.	76 123,04	80 694,08	6,—	—	761 230,40	806 940,80	6,—	—	—	—	—	—
Tapiannoeli . . .	40 147,31	48 648,81	21,17	—	401 473,10	486 488,10	21,17	—	2 324,—	6 726,—	348,60	1 008,90
Bangka	15 306,04	15 686,98	2,48	—	122 448,32	125 495,84	2,48	—	—	—	—	—
Westerafdeeling van Borneo . .	51 219,31	54 654,90	6,70	—	409 253,38	430 999,20	5,31	—	—	—	—	—
Zuider- en Oosterafd. van Borneo.	95 761,78	104 963,58	9,60	—	766 094,28	839 377,24	9,57	—	—	—	—	—
Oostkust van Sumatra.	3 853,80	5 737,31	48,87	—	38 538,—	57 373,10	48,87	—	—	—	—	—
Totalen voor de Buitengewesten.	378 382,12	408 882,54	8,06	—	f 3 266 804,20	f 3 526 515,32	7,94	—	2 324,—	6 726,—	f 348,60	f 1 008,90
Totalen verpakt zout.	2122920,62	2142287,07	0,91	—	f 17 221 346,50	f 17 372 731,74	0,87	—	166 996,09	231 043,32	f 31 340,48	f 41 821,14

a) Hiervan werden 1745.54 pikols doorgevoerd naar de residentie Banten en aldaar in particuliere verkoopplaatsen verkocht.
b) Alsvoren 2582 pikols.

II. Overzicht van den verkoop en de opbrengst van het zout volgens de verschillende verkoopprijzen.

	1922.		1923.	
	Hoeveelheid verkocht zout.	Geldelijke opbrengst.	Hoeveelheid verkocht zout.	Geldelijke opbrengst.
A. Zout voor verbruik.				
Verpakt zout.				
Java en Madoera.				
à f 1,60 per pakket	1 744 538,50	f 13 954 542,30	1 733 404,53	f 13 845 542,68
Buitengewesten.				
à f 1,60 per pakket	258 261,97	2 065 562,70	273 802,34	2 175 713,32
à f 2,— per pakket	120 120,15	1 201 241,50	135 080,20	1 350 802,—
Totaal Buitengewesten	378 382,12	f 3 266 804,20	408 882,54	f 3 526 515,32
Totaal verpakt zout	2 122 920,62	f 17 221 346,50	2 142 287,07	f 17 372 058,—
Verreken-zout met andere diensten.				
Verpakt zout à f 1,60 per pakket	2 393,93	19 151,44	154,83	1 713,84
Verpakt zout à f 2,— per pakket	440,—	4 400,—	200,—	2 000,—
Totaal	—	f 23 551,44	—	f 3 713,84
Totaal zout voor verbruik	—	f 17 244 897,94	—	f 17 375 771,84
B. Nijverheids-zout.				
Los en verpakt zout tegen verschillende prijzen	22 160,30	60 045,65	18 341,—	50 520,35
C. Vischzout	368 191,—	f 1 314 415,59	373 713,—	f 1 165 997,81
Totaal zout	—	f 18 619 359,18	—	f 18 592 290,—

III. Opgaven omtrent de lands-zoutwinning (op Madoera), over de jaren 1922 en 1923.

Zoutaanmaak-plaatsen in de residentie Madoera.	Aantal in bewerking geweest zijnde zoutpannen.		Ingeleverde hoeveelheid zout (in kojangs van 30 pikolmaten).		Bedrag aan de zoutmakers betaald (f 13,50 à f 15 per kojang).		Verdere kosten op het zout drukkende.		Kostprijs per kojang.		Aantal pakhuizen.	Bergruimte (in kojangs).	Aantal pakhuizen.	Bergruimte (in kojangs).	Aanwezige zoutvoorraad (in kojangs) in de bewaarplaatsen bij het einde van het jaar.	
	1922.	1923.	1922.	1923.	1922.	1923.	1922.	1923.	1922.	1923.	1922.		1923.		1922.	1923.
Songenep	1673	1661	22 270	11 908	f 334 056,50	f 178 622,—					72	96 450	71	93 450	41 411	26 162
Pamekasan	1613	1680	27 847	24 433	397 239,14	349 167,07	f 752 221,49	f 706 765,73	f22,24	f 22,47	51	83 200	53	84 500	44 124	44 1[illegible]
Sampang	1534	1547	47 521	47 847	712 808,50	717 707,50					71	130 200	67	127 600	76 379	89 81[illegible]
Nembakor-West	280	356	3 379	5 038	50 636,79	52 582,92					a) 4	8 000	4	8 000	5 733	5 73[illegible] en 9 37[illegible] K.G.
Gresik	47	141	331	437	4 963,—	6 565,—	—	—	15,—	15,—	a) 1	1 500	2	1 500	551	55[illegible] en 814[illegible] K.G.
Totalen	5147	5385	101 348	89 663	f 1 499 703,93	f 1 304 644,49	f 752 221,49	f 706 765,73	f22,22	f 22,47	199	319 350	197	315 050	168 198	166 8[illegible] en 10 18[illegible] K.G.

a) Noodloodsen.

Bijlage EE.

(Zie hoofdstuk P, afd. VII, van het verslag.)

OVERZICHT

van de op 1 Januari 1924 in werking zijnde aannemingsovereenkomsten voor het vervoer van landsreizigers, goederen, voortbrengselen, enz.

Volgnummer.	GEWESTEN waar het vervoer is uitbesteed en aard van het vervoer.	Duur der aanneming. Volgens de nieuwe overeenkomst.	Duur der aanneming. Volgens de oude overeenkomst.	Aannemingsprijzen. Maatstaf.	Aannemingsprijzen. Volgens de nieuwe overeenkomst.	Aannemingsprijzen. Volgens de oude overeenkomst.	Geraamde hoeveelheden per jaar.
1	Vervoer van verpakt zout van de verpakkingsfabriek te Kalianget (Madoera) naar:	1924 t/m 1925	1923	per kojang van 150 pakketten.			
	Tandjoengpriok				f 22,81	f 23,45	10 200 kojang.
	Batavia				24,40	24,69	
	Palaboehanratoe				59,45	59,54	90 „
	Tjerebon				23,99	24,08	2 500 „
	Indramajoe				26,47	26,56	450 „
	Tegal				23,93	24,65	1 900 „
	Pekalongan				23,64	23,93	1 650 „
	Semarang				20,78	21,12	5 200 „
	Tjilatjap				18,36	18,75	10 150 „
	Patjitan				42,75	42,84	650 „
	Padang				28,33	28,92	2 800 „
	Airbangis				45,31	45,40	60 „
	Natal				46,92	47,01	60 „
	Bengkoeloe				46,25	46,34	385 „
	Bintoehan				56,85	60,44	50 „
	Kroeï				53,06	53,15	70 „
	Telokbetong				42,06	42,15	250 „
	Menggalo				46,94	49,53	200 „
	Palembang				27,40	27,84	2 400 „
	Pontianak				36,93	36,62	1 200 „
	Singkawang				42,71	43,20	100 „
	Sambas				41,80	41,09	160 „
	Bandjermasin				19,09	19,18	1 875 „
	Sampit				32,33	32,92	60 „
	Samarinda				31,32	32,15	650 „
	Boeloengan				48,61	48,70	90 „
	Beraoe				46,13	46,22	80 „
	Kota Baroe				29,17	29,26	130 „
	Pagatan				41,38	41,47	80 „
	Pangkalanboen				42,38	45,47	80 „
	Sibolga				47,08	47,47	80 „
	Goenoengsitoli				48,06	48,15	1 200 „
	Pasir (Tanahgrogot)				43,48	43,57	60 „
2	Vervoer van Ombilin-kolen van Emmahaven naar:	1924	1923	per ton van 1000 K.G.			
	Tandjoengpriok				5,25	5,78	—
	Tjerebon				8,50	8,63	—
	Tegal				9,60	9,84	—
	Pekalongan				9,50	9,69	—
	Semarang				9,80	10,08	—
	Soerabaja (bassin of kade)				10,—	10,18	—
	Soerabaja (reede)				7,70	7,82	—
	Tjilatjap (tot vrij in de ruimen)				4,50	5,07	—
	Belawan Deli				8,50	8,64	—
	Makassar				10,80	10,93	—
	Hansisi				18,30	18,51	—
	Amboina				13,90	14,04	—
	Ternate				20,80	21,13	—
	Talisei				14,80	14,97	—
	Sabang				4,25	4,60	—
3	Vervoer van rijst en verpakt zout van Tandjoengpriok (Batavia) naar Bangka en van tin van Bangka naar Tandjoengpriok.	1924	1923	per kojang van 1800 K.G.			
	Rijstvervoer naar:						
	Bangka (uitgezonderd Pangkalboeloe)				25,05	26,05	5 000 kojang.
	Pangkalboeloe				29,40	30,40	10 000 „

Volgnummer.	GEWESTEN waar het vervoer is uitbesteed en aard van het vervoer.	Duur der aanneming. Volgens de nieuwe overeenkomst.	Volgens de oude overeenkomst.	Aannemingsprijzen. Maatstaf.	Volgens de nieuwe overeenkomst.	Volgens de oude overeenkomst.	Geraamde hoeveelheden per jaar.
	Zoutvervoer naar:						
	Bangka				f 28,75	f 29,75	470 kojang.
	Tinvervoer naar:						
	Tandjoengpriok (uitgezonderd Pangkalboeloe)				34,82	35,82	—
	Pangkalboeloe				40,32	41,32	—
4	Vervoer van Poelau Laoet-kolen van Stagen naar:	1924	1923	per ton van 1000 K.G.			
	Makassar				4,25	7,86	—
	Soerabaja (reede)				4,25	6,21	—
	Kalianget				5,—	5,09	—
	Tjilatjap				6,—	6,56	—
	Tandjoengpriok				6,50	7,34	—
	Semarang				9,50	10,60	—
	Pekalongan				9,50	10,21	—
	Tegal				9,50	10,34	—
	Tjerebon				9,—	9,12	—
	Madoera.						
5	Vervoer van verpakt zout van de verpakkingsfabriek Krampon naar het doorvoerpakhuis te Soerabaja.	1924 t/m 1925	1923	per ton	3,90	5,75 per kojang.	—
6	Vervoer van los zout van het zoutland Pamekasan naar de verpakkingsfabriek Kalianget.	1922 t/m 1925	1923 t/m 1924	per ton	3,60	6,25	—
	Bangka.						
7	Reede-vervoer.	1924	1923	personen, paarden, vee, materialen en andere goederen per kojang	11,60	12,60	—
				materialen, machinerieën en andere goederen vóór de tinwinning op Bangka per kojang	11,60	12,60	—
				geld, ongemunt goud en zilver en kostbaarheden: per 50 K.G. of gedeelten daarvan	0,25	0,30	—
				buskruit, scherpe infanteriepatronen of andere munitie per 25 K.G. of gedeelten daarvan	0,25	0,30	—
				passagiers van de laagste klasse ten laste van het departement van gouv. bedrijven per hoofd	0,90	1,—	—
	Palembang.						
8	Vervoer van Boekit Asem-kolen van Kertopati naar:	1924	1923	per ton van 1000 K.G.			
	Tandjoengpriok				5,25	6,39	
	Soerabaja (reede)				6,50	7,68	
	Soerabaja (bassin)				9,—	9,69	
	Tjilatjap				6,—	6,80	
	Belawan Deli.				8,—	8,93	
	Sabang				4,75	8,55	
	Riau				12,—	12,39	

Volgnummer.	GEWESTEN waar het vervoer is uitbesteed en aard van het vervoer.	Duur der aanneming. Volgens de nieuwe overeenkomst.	Duur der aanneming. Volgens de oude overeenkomst.	Aannemingsprijzen. Maatstaf.	Aannemingsprijzen. Volgens de nieuwe overeenkomst.	Aannemingsprijzen. Volgens de oude overeenkomst.	Geraamde hoeveelheden per jaar.
	Oosthaven						
	Belinjoe.				f 7,30	f 7,51	
	Makassar				6,—	9,07	
	Hansisi				10,—	11,89	
	Ambon				17,—	17,59	
	Semarang				16,—	16,66	
	Pekalongan				10,—	10,70	
	Tegal				10,—	10,—	
	Tjerebon				10,—	10,46	
					9,—	9,25	
9	Brieven- en postpakkettenvervoer in geheel Nederlandsch-Indië.	—	1916 t/m 1925	Brievenvervoer per regelmatig bevaren zeemijl	—	0,25	—
				Postpakkettenvervoer per pakket . . .	—	*a.* Vervoer over niet meer dan 500 zeemijlen: voor pakketten wegende t/m 1 K.G. f 0,10; voor pakketten wegende meer dan 1 K.G. t/m 3 K.G. f 0,20; voor pakketten wegende meer dan 3 K.G. t/m 5 K.G. f 0,30. *b.* Vervoer over meer dan 500 zeemijlen: niet meer dan het dubbele van bovenstaande vergoedingen.	—
10	Brieven- en postpakkettenvervoer naar het buitenland.	1 Juni 1923 t/m 31 Dec. 1926	1 Juni 1908 t/m 31 Mei 1923	Brievenvervoer per reis van Nederlandsch-Indië naar Nederland	*a*)	f 5 600,—	—
				Postpakkettenvervoer per kubieken meter.	*a*)	30,—	—
	Preanger-Regentschappen.						
11	Brieven- en pakkettenvervoer ter hoofdplaats Bandoeng.	—	1923	Vast bedrag per maand.	—	300,—	—
12	Brieven- en pakkettenvervoer tusschen Bandjarang en Pengalengan en omgekeerd.	—	1923	„	—	100,—	—
13	Brieven- en pakkettenvervoer tusschen Garoet en Tjikadjang en omgekeerd.	—	1921	„	—	170,—	—
14	Brieven- en pakkettenvervoer tusschen Tjiandjoer en Sindanglaja en omgekeerd.	1924	1921 t/m 1923	„	110,—	150,—	—
	Tjerebon.						
15	Brieven- en pakkettenvervoer ter hoofdplaats Tjerebon.	—	1923	„	—	475,—	—
	Pekalongan.						
16	Brieven- en pakkettenvervoer ter hoofdplaats Pekalongan.	—	1923	„	—	350,—	—
	Semarang.						
17	Brieven- en pakkettenvervoer tusschen Salatiga en Toentang en omgekeerd.	—	1919	„	—	90,—	—
18	Brieven- en pakkettenvervoer tusschen Banjoebiroe, het station Willem I en Ambarawa en omgekeerd.	—	1923	„	—	140,—	—

a) De Maatschappij „Nederland” en de „Rotterdamsche Lloyd” genieten volgens de nieuwe overeenkomst eene vergoeding, gelijk staande met die vastgesteld bij het internationaal postverdrag voor het transit-vervoer van brievenmalen over zee.

Volgnummer.	GEWESTEN waar het vervoer is uitbesteed en aard van het vervoer.	Duur der aanneming. Volgens de nieuwe overeenkomst.	Volgens de oude overeenkomst.	Aannemingsprijzen. Maatstaf.	Volgens de nieuwe overeenkomst.	Volgens de oude overeenkomst.	Geraamde hoeveelheden per jaar.
	Pasoeroean.						
19	Brieven- en pakkettenvervoer ter hoofdplaats Malang.	1924	1922	Vast bedrag per maand.	f 275,—	f 275,—	—
20	Brieven- en pakkettenvervoer tusschen Pasoeroean en Tosari en omgekeerd.	1924	1920	„	200,—	200,—	—
	Besoeki.						
21	Brieven- en pakkettenvervoer tusschen Besoeki en Paiton en omgekeerd.	—	1922	„	—	110,—	—
	Banjoemas.						
22	Brieven- en pakkettenvervoer tusschen Banjoemas en Soekaradja en omgekeerd.	1924	—	„	75,—	—	—
	Madioen.						
23	Brieven- en pakkettenvervoer tusschen Ngawi en Paron en omgekeerd.	—	1923	„	—	65,—	—
24	Brieven- en pakkettenvervoer tusschen Patjitan en Slaoeng en omgekeerd.	—	1922	„	—	265,—	—
	Lampoengsche districten.						
25	Brieven- en pakkettenvervoer tusschen Teloekbetoeng en Soekamara, tusschen Tandjoengkarang en Menggalo en tusschen Goenoengsoegih en Soekadana en omgekeerd.	1924	1923	„	450,—	700,—	—
	Palembang.						
26	Brieven- en pakkettenvervoer ter hoofdplaats Palembang.	1924	1923	„	400,—	400,—	—
27	Brieven- en pakkettenvervoer tusschen Palembang en Kajoeagoeng en omgekeerd.	1924	1920	„	50,—	60,—	—
	Oostkust van Sumatra.						
28	Brieven- en pakkettenvervoer tusschen Medan en Kabandjahé over Arnhemia, Bandarbaroe en Berastagi en omgekeerd.	1924	1922	„	250,—	400,—	—
	Bangka.						
29	Brieven- en pakkettenvervoer op het eiland Bangka.	—	1923	„	—	780,—	—
	Belitoeng.						
30	Brieven- en pakkettenvervoer tusschen Tandjoengpandan over Boeding naar Manggar en omgekeerd.	—	1920	„	—	225,—	—
	Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.						
31	Brieven- en pakkettenvervoer tusschen Bandjermasin en Martapoera.	1924	1921	„	99,—	190,—	—

Volgnummer.	GEWESTEN waar het vervoer is uitbesteed en aard van het vervoer.	Duur der aanneming. Volgens de nieuwe overeenkomst.	Duur der aanneming. Volgens de oude overeenkomst.	Aannemingsprijzen. Maatstaf.	Aannemingsprijzen. Volgens de nieuwe overeenkomst.	Aannemingsprijzen. Volgens de oude overeenkomst.	Geraamde hoeveelheden per jaar.
	Manado.						
32	Brieven- en pakkettenvervoer tusschen Manado en Amoerang, over Tomohon, Tondano en Langoan en omgekeerd.	1924	1923	Vast bedrag per maand.	f 450,—	f 700,—	—
	Selebes en onderhoorigheden.						
33	Brieven- en pakkettenvervoer tusschen Makassar en Parépare over Maros en Pangkadjene en tusschen Makassar en Balangnipa over Boeloekoemba en omgekeerd.	—	1923	„	—	1 400,—	—
	Amboina.						
34	Brieven- en pakkettenvervoer tusschen Amboina en Piroe en omgekeerd.	—	1920	p. heen- en terugreis.	—	15,—	—
	Bali en Lombok.						
35	Brieven- en pakkettenvervoer tusschen Ampenan en Laboehanhadji over Mantang en Selong en omgekeerd.	1924	1923	Vast bedrag per maand.	100,—	100,—	—
36	Brieven- en pakkettenvervoer tusschen Denpasar en Karangasem over Gianjar en Kloengkoeng en tusschen Denpasar en Pasanggaran en omgekeerd.	—	1923	„	—	250,—	—

BIJLAGEN

BEHOORENDE BIJ HET

VERSLAG BETREFFENDE NEDERLANDSCH-INDIË VAN 1924.

Bijl. A. **Mededeelingen** der Regeering omtrent enkele onderwerpen **van algemeen belang** (April 1924).

„ B. Overzicht van de ontvangsten en uitgaven der **landschapskassen** in Nederlandsch-Indië, over 1922.

„ C. Overzicht van de in 1923 getroffen maatregelen ter **hervorming van de agrarische en maatschappelijke toestanden in de residentiën Soerakarta en Jogjakarta.**

„ D. **Legerstatistiek** van Nederlandsch-Indië, deels over 1923, deels over 1919 t/m 1923.

„ E. Overzichten betreffende de **Koninklijke marine** in Nederlandsch-Indië, meerendeels over 1923.

„ F. Overzicht betreffende de **gouvernementsmarine** in Nederlandsch-Indië over 1923.

„ G. Tabellarische opgaven, meerendeels over 1923, betreffende eenige **onderwerpen van justitieelen aard** of daarmede verband houdende.

„ H. Tabellarische opgaven betreffende eenige onderwerpen in betrekking staande tot het Departement van **Binnenlandsch Bestuur,** meerendeels over 1923.

„ J. Overzicht van de opbrengst van het **hoofdgeld** van de heerendienstplichtigen in de gouvernementslanden van Java en op Madoera, over 1923.

„ K. Overzicht van de in de Buitengewesten verrichte **heerendiensten** gedurende 1923, zoomede van de door de Inlandsche bevolking voor **afkoop** van die diensten uitgegeven bedragen gedurende 1922.

„ L. Overzichten, meerendeels over 1922 en 1923, betreffende de **landrente en andere landelijke inkomsten.**

„ M. Statistische overzichten betreffende uitgifte van grond en andere **agrarische aangelegenheden,** meerendeels over 1923.

„ N. Staat, aangevende den bestaanden toestand op het einde van 1922, met betrekking tot het **grondbezit** der Inlandsche bevolking in de gouvernementslanden van Java en op Madoera.

Bijl. O. Overzicht van de in 1923 toegekende **subsidiën ten behoeve van particuliere Europeesche lagere, Hollandsch-Inlandsche en Hollandsch-Chineesche scholen, zoomede van de particuliere Mulo-afdeelingen der Algemeene Middelbare School.**

„ P. Overzicht van de in 1923 toegekende **subsidiën ten behoeve van de particuliere opleidingsinrichtingen voor de vorming van Inlandsche onderwijzers en onderwijzeressen, zoomede ten behoeve van de particuliere Inlandsche lagere scholen en de particuliere Inlandsche meisjesscholen en Inlandsche huishoudleergangen.**

„ Q. Statistische en andere opgaven betreffende de Europeesche en Inlandsche **Christengemeenten** in Nederlandsch-Indië (daaronder ook de zendingsgemeenten), meerendeels volgens de over 1923 ingekomen gegevens.

„ R. Numerieke opgaven betreffende den **burgerlijken geneeskundigen dienst** in Nederlandsch-Indië, meerendeels over de jaren 1919 t/m 1923.

„ S. Overzicht betreffende de in 1923 voor 's lands rekening uit Indië **verscheepte ladingen kinabast en coca,** zoomede van de opbrengst, enz. der in 1923 voor 's lands rekening in Nederland **verkochte producten.**

„ T. Overzicht betreffende de **verpachte middelen** over de jaren 1922, 1923 en 1924.

„ U. Overzicht betreffende de opbrengst in 1923 van verschillende **niet-verpachte middelen** onder beheer van het Departement van Financiën.

„ V. Overzichten betreffende de teelt van **rijst** en andere **eenjarige gewassen** door de Inlandsche bevolking van Java en Madoera over 1923.

„ W. Opgaven betreffende de **suikerindustrie** op Java over 1923.

„ X. Overzicht van de beplante uitgestrektheden en de productie in het **grootlandbouwbedrijf** in Nederlandsch-Indië in 1923.

Bijl. IJ. Overzicht over 1923 van de **landbouwondernemingen** in Nederlandsch-Indië, ingedeeld volgens den rechtstoestand der gronden.

" Z. Opgaven betreffende de verhuur van rechten ter zake van de winning van **eetbare vogelnestjes** en het zoeken naar **schildpadeieren** over 1923 en 1924.

" AA. Overzichten over 1923 betreffende de **handelsbeweging** tusschen Nederlandsch-Indië en landen of plaatsen daarbuiten gelegen.

Bijl. BB. Opgaven betreffende de aan particulieren toebehoorende **industrieele inrichtingen** (uitgenomen die, welke de verwerking van landbouwproducten beoogen), de **loonen van ambachtslieden en koelies** en het aantal **pasars** in Nederlandsch-Indië over 1923.

" CC. Overzicht van de uitkomsten der **spoor- en tramwegexploitatie** in Nederlandsch-Indië over 1923.

" DD. Opgaven betreffende het gouvernements-**zoutmonopolie** over de jaren 1921, 1922 en 1923.

" EE. Overzicht van de op 1 Januari 1924 in werking zijnde **aannemingscontracten** voor het vervoer van landsreizigers, producten, goederen, enz.

HOOFDSTUK A[1].

GRONDGEBIED.

Het grondgebied van Suriname onderging geen verandering.

HOOFDSTUK B[2].

BEVOLKING.

De bevolking is in den loop van het jaar 1923 met 1885 zielen vermeerderd.

Er kwamen in dat jaar aan 1586 personen, waaronder 657 Nederlandsch-Indische immigranten, vanwege het Immigratie-departement voor de plantages aangevoerd.

Van dit aantal aangevoerde immigranten waren er 584 door een werkovereenkomst verbonden. Er vertrokken 851 personen, onder wie 205 Nederlandsch-Indische immigranten, door tusschenkomst van het Immigratie-departement teruggevoerd.

De bevolking bestond op 31 December 1923 uit 112 818 personen, onder wie 59 082 van het mannelijk geslacht; het aantal Europeanen bedroeg op dat tijdstip 1422, waarvan 712 in Nederland geboren.

In bijlage A zijn staatjes opgenomen, waarin voorkomen:

a. opgaven omtrent den loop der bevolking;

b. opgaven omtrent de verdeeling van de bevolking naar den landaard, waaruit tevens blijkt de verdeeling der bevolking over de districten;

c. opgave omtrent de verdeeling van de bevolking naar de godsdiensten en kerkelijke gezindten;

d. opgaven omtrent de verdeeling van de bevolking naar den leeftijd;

e. staat, aantoonende het getal der Boschnegers en Indianen naar de districten van hunne vestiging; en

f. staat, aantoonende gedane erkenningen;

g^1. opgave van geslachts- en voornamen, aangenomen door Indianen;

g^2. als voren door Boschnegers; en

g^3. als voren door immigranten.

Voor de getalsterkte der arbeidende bevolking op de plantages en gronden wordt verwezen naar hoofdstuk O, § 5, en naar de bijlagen **O**, **Q**^{1}, **Q**^{2} en **R** van dit verslag.

De gebruikelijke statistische opgaven met betrekking tot de verdeeling van de bevolking naar de onderscheidene betrekkingen, beroepen, ambachten enz. komen voor in bijlage **B** van dit verslag.

Blijkens bijlage **C** werden 395 huwelijken gesloten (waarbij 465 kinderen werden gewettigd); 3464 kinderen werden geboren, waarvan 895 in echt.

Van de 2569 buiten echt geboren kinderen waren er 1352 (t. w. 665 mannelijke en 687 vrouwelijke) gesproten uit Nederlandsch-Indische of Britsch-Indische vrouwen, die geen burgerlijk huwelijk volgens de Surinaamsche wetgeving hadden gesloten, doch volgens hun zeden en gewoonten gehuwd waren.

Er overleden 2314 personen, zoodat er in 1923 1150 meer geboorten dan sterfgevallen hebben plaats gehad.

De geboorten bedroegen ongeveer 30,7 en de sterften ongeveer 20,5 per 1000 inwoners.

HOOFDSTUK C.

MEDEDEELINGEN VAN ALGEMEENEN AARD.

Rust en orde werden niet verstoord.

De verhouding met de beide aangrenzende Guyana's is wederom gunstig te noemen.

Suriname bleef wel is waar van buitengewone rampen gespaard, doch de groote depressie in landbouw, handel en nijverheid, welke de jaren na den oorlog kenmerkte, bleef ook in het verslagjaar aanhouden.

Weersgesteldheid. Het jaar kenmerkte zich door een eigenaardige weersgesteldheid.

Hoewel de geheele regenval (te Paramaribo 2290,6 m.M.) normaal was te noemen, was de neerslag uiterst grillig verdeeld over de verschillende seizoenen, waardoor perioden van scherpe droogte voorkwamen op ongelegen oogenblikken, zoodat de cultures daarvan den nadeeligen terugslag ondervonden.

De maand Januari bracht een voldoenden regenval; Februari, Maart en April kenmerkten zich door een ongewone droogte. Zelfs de klassieke regenmaand Mei ving met eene felle droogte aan. Daarna volgde Juni met een regenval van 491,2 m.M., hetwelk voor die maand, volgens de waarnemingen over een tijdvak van 67 jaren, als een record moet worden beschouwd. Na de zware regens van Juni volgde Juli met abnormaal weinig regen, terwijl daarna feitelijk tot eind November een vrij scherpe droogte aanhield.

Een zeldzaam verschijnsel was het optreden van een wervelwind in de nnacht van 7 op 8 Juli, welke in de richting Noordoost-Zuidwest over Paramaribo trok en schade aan-

[1] In den regel zijn de geldswaardige bedragen in dit verslag en in de bijlagen daarvan tot guldens afgerond.
[2] De Indianen en Boschnegers zijn onder de in dit hoofdstuk vermelde cijfers niet begrepen. Een staat, aantoonende hun aantal, naar de districten van vestiging, is opgenomen onder bijlage **A** *e*.

richtte aan gebouwen, boomen en planten. Aan den Verlengden Gemeenen Landsweg werd o.a. eene boerenwoning geheel opgenomen en over eenige meters afstand verplaatst en een bananenveld van duizend stammen als nedergesabeld.
Een zelfde verschijnsel hebben de heeren Stahel en Gonggrijp in het binnenland op 1 Maart t. v. waargenomen, op hun reis naar den Hendriktop in Boven-Saramacca.

LANDBOUW.

Voor den kleinen landbouw kan de toestand niet anders dan ongunstig genoemd worden.
De rijstoogst was ten gevolge van een minder gunstig seizoen kleiner dan in de vorige jaren. Overigens leed het klein landbouwbedrijf voornamelijk door overproductie.
De inlandsche markt werd overvoerd met voedselgewassen waarvoor vaak geen loonende afzet te vinden was en waardoor het thans een levensquaestie geworden is om een uitweg naar buiten te vinden voor de overproductie. De bevolking neemt jaarlijks met een paar duizend zielen toe en deze uitbreiding houdt geenszins gelijken tred met de ontwikkeling van den kleinen landbouw.

Sinaasappelen, bacoven en *katoen* zijn de producten, waarop voornamelijk de aandacht gevestigd is voor uitvoer. Voor sinaasappelen schenen de kansen het gunstigst, omdat bewezen is, dat zij, doeltreffend verpakt, zonder koelruimen kunnen worden vervoerd. Op dit artikel worden dan ook voorloopig de voornaamste krachten samengetrokken.
Het Landbouwdepartement had op groote schaal veredeld plantmateriaal aangekweekt, opdat men zoo spoedig mogelijk aan deze cultuur de noodige uitbreiding zou kunnen geven.
Door de oprichting van een pakhuis, waarin de vruchten worden gewasschen, gekleurd en verpakt, hoopte men den uitvoerhandel in dit artikel in juiste banen te leiden en de teelt aan te moedigen.

Boonen, zoete pataten, groenten. Zonder noemenswaardige uitkomsten, eenerzijds door gebrek aan samenwerking, anderszijds doordien moeilijk geconcurreerd kon worden tegen de schoeners, die dergelijke producten uit Barbados en Dememary aanvoeren, werden in den laatsten tijd pogingen gedaan om deze voedselgewassen af te zetten naar naburige landen.

Rijst. Door minder gunstig seizoen bedroeg de padioogst 10 816 809 K.G., eene hoeveelheid, welke ongeveer gelijk staat met 60 000 balen rijst, of 10 000 balen minder dan in 1922.
Daar het rijstverbruik in Suriname 80 tot 100 000 balen per jaar bedraagt, was er een vrij aanzienlijk tekort.
Dat er niettemin slechts 13 000 balen werden ingevoerd vindt zijn verklaring in het feit, dat in een groot gedeelte van het jaar het verbruik teerde op den oogst van het vorige jaar. Na het voorgaande is het begrijpelijk, dat de padiprijs hooger was dan het jaar te voren. Zij bedroeg 8 cent per K.G. in het begin van het jaar, om geleidelijk te stijgen tot 13 en 15 cent in Juni. Daarna daalde de prijs onder den invloed van vrij aanzienlijke invoeren van rijst tot 9 en 8 cent.

Maïs. De opbrengst bedroeg 1538 tons tegen 1713 tons in 1922. Werd er in 1922 van dit product nog voor f 15 000 uitgevoerd, dit cijfer daalde voor 1923 tot f 6000, mede als gevolg van de mededinging, welke in het vervoer van Barbados uit naar naburige landen werd ondervonden.

Kokoscultuur. Hoewel ook Coronie leed onder dalende marktprijzen, heerschte in dit district — het creolen-kleine-landbouwdistrict bij uitnemendheid — een betrekkelijke welvaart.
De kokosteelt, welke er nog altijd de hoofdbron van bestaan is, leverde ongeveer 2 000 000 noten op.
De hartrotziekte breidde zich in Coronie niet uit, dank zij de voortdurende bestrijdingsmaatregelen. In andere districten scheen deze ziekte een ernstige hinderpaal te zijn, waaraan het wellicht is toe te schrijven, dat de opbrengst niet noemenswaard vermeerderde. De geheele opbrengst van Suriname bedroeg 2 876 798 noten, waarvan Coronie er alleen 1 967 520 opleverde. Hieruit volgt, dat buiten Coronie geen vruchtdragende aanplantingen van beteekenis bestonden.

De kleine kokosonderneming aan de kust nabij de Marowijne, onder leiding van eenige energieke Engelschen, breidde haren aanplant uit van 17½ H.A. tot 42½ H.A.
Waar de uitvoer met veel moeilijkheden gepaard ging, verdiende het meer en meer aanbeveling om na te gaan, of onder de waren, die in Suriname werden ingevoerd, geen artikelen voorkomen, in de behoefte waaraan eigen voortbrengselen geheel of gedeeltelijk zouden kunnen voorzien. Zoo wordt aan boter jaarlijks voor een waarde van f 300 000, aan granen en peulvruchten voor ruim f 100 000 ingevoerd. Zelfs aan kokosolie werd voor een waarde van f 67 000 ingevoerd, verder voor f 55 000 aan pinda en f 250 000 aan rijst.

Grondbewerking. Na de minder bevredigende ervaringen met tractor-arbeid opgedaan, zijn thans proeven genomen met grondbewerking met behulp van ossen. Met het ploegen zijn daarbij vrij aardige uitkomsten verkregen. Toch schijnt het laatste woord ten deze nog niet te zijn gesproken en zal met name de economische zijde van het vraagstuk (het aantal dagen per jaar waarop geploegd kan worden, het economisch gebruik der dieren in den overigen tijd, enz.) nader onder de oogen moeten worden gezien.

Groote landbouw. In September 1923 wendde zich in Nederland een comité, bestaande uit de heeren J. W. van Aalst, E. Heldring, G. B. Overeijnder, G. van Dien jr. en mr. J. Versteeg, allen eigenaren of vertegenwoordigers van Surinaamsche plantages, tot den ondergeteekende met verzoek om verlichting van op hunne ondernemingen rustende lasten.
In het desbetreffend verzoekschrift werd gewezen op de weinig gunstige uitkomst in de laatste tientallen van jaren behaald met cacao- en koffieondernemingen, terwijl in den laatsten tijd, ten gevolge van de daling der marktprijzen, de meeste van die ondernemingen zelfs niet hare bedrijfskosten konden dekken.
De Gouverneur diende 20 November 1923 van advies. Ook hij achtte steun aan de koffie- en cacao-plantages noodzakelijk „zoowel om de lasten dier ondernemingen tijdelijk te verlichten, alsook om aan de eigenaren daarvan eenige aanmoediging te schenken tot het voortzetten hunner kostbare bemoeiingen”. Besloten is over de jaren 1923 en 1924 de vrijstelling te bevorderen van de betaling der immigratievergoeding, de zoogenaamde 15-cents-vergoeding, bedoeld in de koloniale verordening van 10 December 1920 (*Gouvernementsblad* n°. 102). Eene desbetreffende bij de Koloniale Staten aanhangig gemaakte verordening is echter, blijkens kort voor de vaststelling van dit verslag van den Gouverneur ontvangen draadbericht, door de Koloniale Staten verworpen.
De pogingen om zoowel aan het groot- als het kleinlandbouwbedrijf nieuw leven te geven door wederinvoering der bacoventeelt voor uitvoer hadden geen succes. Geldelijke steun is zeker niet gerechtvaardigd zoolang omtrent de marktwaardigheid en goede aanrijping van de congo-variëteit, die niet aan de Panamaziekte onderhevig is, geen volkomen zekerheid bestaat.
Vanwege de United Fruit Company, die vroeger bij de bacoventeelt in Suriname geïnteresseerd was, werden in 1923 kort na elkander twee deskundigen naar Suriname uitgezonden. Die bezoeken gaven aanleiding tot besprekingen omtrent eventueele hervatting der betrekkingen met Suriname. Het overleg was einde 1923 nog niet geëindigd en ook in 1924 werd daarover niet nader vernomen. Het is echter niet waarschijnlijk, dat genoemde maatschappij, zoolang zij in meer nabij gelegen landen over voldoende terreinen beschikt, zich weder zal vestigen in Suriname.
Op kleine schaal zijn proefverschepingen gedaan van congo-bacoven naar Nederland, welke echter zeer onbevredigende uitkomsten hebben gegeven (zie het daaromtrent vermelde in § 5 van hoofdstuk P van dit verslag).
De Cultuurbank bleef gedurende het afgeloopen jaar steun verleenen aan de negen ondernemingen, waarmede zij in betrekking staat. Nieuwe betrekkingen werden niet aangeknoopt.

Suikercultuur. Hooge prijzen kwamen de suikerindustrie ten goede; het was te verwachten, dat dientengevolge alle fabrieken met winst zouden blijken te hebben gewerkt.

De noteering te New-York à 5,63 dollarcent per Amerikaansch pond op 1 Januari 1923, liep op tot 8,16 en bedroeg aan het eind van het jaar 7,28 cents.

De prijs van gele suiker voor binnenlandsch verbruik bleef onveranderd op f 33 per 100 kilogram.

Ter plantage Rust en Werk werd een nieuwe molen van Duitsch fabrikaat in dienst gesteld; deze onderneming heeft het voornemen om haar fabriek geleidelijk verder te moderniseeren.

De voltooiing der Mariënburgfabriek kwam in zoover gereed dat 11 December 1923 de geheele door Werkspoor geleverde inrichting in gebruik kon worden genomen. De werking van de nieuwe fabriek gaf bevredigende uitkomsten, al werden, gelijk trouwens te verwachten was, telkens moeilijkheden ondervonden, voornamelijk wat het stellen der molens betreft; deze moeilijkheden werden geleidelijk overwonnen. Het is echter nog niet mogelijk om aan de hand van cijfers een juist beeld te geven van hetgeen de nieuwe fabriek vermag te doen.

Daarbij kwam dat zij nog steeds niet met vol vermogen heeft kunnen werken ten gevolge van onvoldoenden riettoevoer. De bouw heeft nl. veel meer tijd in beslag genomen dan aanvankelijk werd geraamd, zoodat men wat het veldwerk — voornamelijk het oogsten — betreft, geheel afhankelijk werd van de fabriek, d. w. z. van den tijd waarop deze in gebruik kon worden genomen.

Op die wijze zag men tot tweemaal toe een gunstig maalseizoen verloopen, zonder dat riet verwerkt kon worden en werd het oogsten verplaatst naar een sterk doorstaand regenseizoen, waarbij de rijkdom der sappen terugliep, de rietkappers den vochtigen kleibodem dichttrapten en voor de teelt ongeschikt maakten, zoodat het beplant oppervlak sterk afnam.

Verondersteld werd, dat deze toestand zou te verbeteren zijn, zoodra de fabriek gereed was en weder alle aandacht aan den aanplant kon geschonken worden. Groote uitgestrektheden land werden plantklaar gemaakt en aan den grond werd alle gelegenheid gegeven om behoorlijk uit te zuren. Een buitengewoon lang aanhoudende droogte in de eerste maanden van 1924 was oorzaak, dat niet alleen aan planten weinig of niets gedaan kon worden, maar dat bovendien een deel van het jongere gewas wegens gebrek aan water stierf en de groei van het oudere riet tot stilstand kwam.

Ongerustheid wekte het optreden der gele-strepen-ziekte. Prof. Went uit Utrecht oordeelde pessimistisch over de verbreiding van dit kwaad, toen hij in Augustus 1923 een bezoek bracht aan verschillende suikerplantages. Reeds vóór dien had het Landbouwproefstation den raad gegeven om het kwaad tegen te gaan door uitroeiing van het aangetaste riet en door het kweeken van weerstand biedende variëteiten; ook prof. Went oordeelde het een verzuim, dat de plantages de zaak op haar beloop hadden gelaten en verklaarde zich eveneens een sterk voorstander van selectie.

Andere deskundigen zijn echter van oordeel, dat rietselectie een te omvangrijk werk is om door een plantage in Suriname, met een zoo beperkte arbeidersmacht, te worden ondernomen, en beweren dat alleen iets te bereiken is door het stichten van goed ingerichte proefstations, waarvan het onderhoud echter boven de krachten gaat der enkele fabrieken in Suriname.

Tot vóór korten tijd betrok Suriname goede zaadvariëteiten door tusschenkomst van het proefstation in Demerary; aan het werk van prof. Harrison, hoofd van dat station, heeft de Surinaamsche suikernijverheid veel te danken.

Cacao. Met deze teelt ging het van kwaad tot erger. De prijs, die bij den aanvang van het jaar op de Amsterdamsche markt 52 cent per kilogram bedroeg, ging in den loop van het jaar terug tot 40 cent per kilogram. In overeenstemming daarmede liep de noteering te New-York terug van 10 Amerikaansche centen tot 7½ cent per Engelsch pond. Op de plaatselijke markt schommelde de prijs tusschen 30 en 38 cent per kilogram.

Bij zulke prijzen leverde de teelt verlies op. Verwaarloozing was hiervan het gevolg. Stelselmatige bestrijding van ziekten en plagen kon bijna nergens worden volgehouden, zoodat deze in bedenkelijke mate toenamen. Naast krulloten en thrips trad op eenige plantages, vooral aan den rechteroever der Commewijne, weder vrij ernstig de instervingsziekte op, waarvan in het vorig verslag melding werd gemaakt.

De cacao-opbrengst was de minste van de laatste twaalf jaren. Zij bedroeg 11 606 balen, tegen 13 606 balen in 1922. Het grootste deel van den oogst ging naar New-York; slechts ongeveer 2000 werden verscheept naar Nederland.

Koffie. De opbrengst steeg tot bijna 30 000 balen. Zij bedroeg 28 239 balen, tegen 25 860 balen in 1922. In het opbrengstcijfer zijn begrepen 1476 balen van den kleinen landbouw.

Evenals in 1922, ging het grootste deel van den oogst (ruim 23 000 balen) naar Nederland. De marktprijs was bij den aanvang van het jaar te Amsterdam 72 cent per kilogram en bij het eind van het jaar 73 cent. De laagste noteering in den loop van het jaar was 64, de hoogste 75 cent. In de eerste maanden van 1924 steeg de prijs tot boven 80 cent per kilogram.

Hoewel de zeefvatenziekte over het geheel niet onrustbarend toenam, trad zij op twee plantages, Jagtlust en La Ressource, vrij hevig op.

Het vraagstuk van een betere bereiding der koffie werd ernstig onder de oogen gezien. In dit opzicht is vooruitgang te bespeuren. Enkele verscheepte partijtjes werden zelfs zeer gunstig beoordeeld. Het Landbouwproefstation zette de proefnemingen voor een betere fermentatie en bereiding van koffie voort. Voor dit doel werd op het station een kleine inrichting voor verwerking van koffie aangebracht.

De beide landbouwvereenigingen namen in Mei 1924 het besluit om een keuring in het leven te roepen voor uitvoerkoffie. Deze keuring, die onverplicht was (er sloten zich twaalf ondernemingen bij aan) geschiedde op kleur, breuk en geur. Bij goedkeuring wordt een certificaat afgegeven, terwijl aan de Vereeniging voor den Koffiehandel verzocht werd, een afzonderlijke noteering voor dergelijke gekeurde koffie te willen invoeren.

De Landskoffieonderneming Slootwijk beloofde, volgens raming, in 1924 voor het eerst een klein overschot op de bedrijfskosten te zullen opleveren. De oppervlakte in cultuur bedroeg 350 hectaren, gedeeltelijk vruchtdragend. Het was de bedoeling, de plantage geleidelijk uit te breiden tot 500 hectaren, zijnde de minimum-oppervlakte voor een economisch bedrijf.

De plaatselijke noteering van koffie schommelde tusschen 48 en 64 cent per kilogram.

Proefcultures. Het Gouvernement droeg het sisalveld bij Lelydorp over aan de Roomsch-Katholieke Missie, ten behoeve van hare touwslagerij in het weeshuis op Boniface.

Het katoenproefveld in Nickerie, groot vier akkers, leverde in de maand Mei een oogst van 4200 kilogram zaadkatoen, welke 1150 kilogram lintkatoen opleverde. Naar het schijnt mag een opbrengst van meer dan duizend kilogram zaadkatoen per akker als een fabelachtig hooge opbrengst worden beschouwd. Van Amerikaansche zijde is thans een consortium gevormd, dat ernstig plan schijnt te hebben, de katoenteelt in Suriname op flinke schaal ter hand te nemen. In 1924 heeft dat consortium een katoendeskundige van naam uitgezonden en is eene Surinaamsche maatschappij voor het drijven van katoenplantages in Nickerie opgericht.

Met tabak hebben particulieren de proeven op kleine schaal voortgezet, terwijl in den laatsten tijd ook onder de Javaansche landbouwers van Lelydorp eenige animo voor deze teelt viel waar te nemen. Een groot bezwaar van al die kleine aanplantingen is dat men geringe hoeveelheden tabak moeilijk kan fermenteeren. Het denkbeeld is geopperd om de tabaksbladen groen op te koopen, waardoor men hoeveelheden zou verkrijgen, die beter gefermenteerd kunnen worden.

De proefvelden van vezelgewassen zijn opgegeven.

VEETEELT.

In de oorlogsjaren, toen de invoer van vee stop gezet was, is vaak de vrees uitgesproken, dat men bezig was den inlandschen veestapel af te slachten. De jaarlijksche statistiek weersprak die vrees. Velen twijfelden echter aan de juistheid der statistiek. Latere, nauwkeurige opnemingen bevestigden daarop, dat de veestapel voortdurend toenam. In de laatste zes jaren is het aantal runderen toegenomen van

10 076 stuks tot 14 286. De toeneming bedroeg in den laatsten tijd ongeveer 1000 stuks per jaar.

Het wekte zelfs verwondering, dat in het verslagjaar nog 956 runderen, in hoofdzaak slachtvee, voor een waarde van f 67 000, werden ingevoerd, waar Suriname blijkbaar voldoende vee bezat om geheel in eigen behoeften te voorzien. De veehouders zagen dezen invoer met leede oogen aan, daar zij dit beschouwden als een middel om de prijzen van levend vee te drukken. Volgens hen stonden de betrekkelijk hooge vleeschprijzen, welke het publiek betaalde, niet in juiste verhouding tot de betrekkelijk lage prijzen, welke voor het vee werden betaald.

De overproductie van melk, waarop reeds het vorig jaar gewezen werd, nam verontrustende afmetingen aan. De prijsdaling, welke daardoor intrad, was vooral noodlottig voor veehouders, die in de melklevering hun hoofdbestaan moesten vinden. Een deel van de overproductie vond zijn weg naar de boterbereiding. Gaat men echter na, dat er 24 tot 30 liters melk noodig zijn om één kilogram boter te bereiden, dan spreekt het vanzelf, dat melk, die voor boterbereiding werd opgekocht, goedkoop moest worden geleverd. Tot dusverre beperkte de bereiding zich in hoofdzaak tot roomboter, die, tegen f 2 per half kilogram verkocht, natuurlijk slechts in beperkten kring kon worden afgezet. Wilde men de breede massa bereiken en dus wedijveren met goedkoope buitenlandsche boter, dan zou de opkoopprijs van melk zeker niet meer dan 10 cent per liter hebben mogen bedragen. Het werd dan echter de vraag, of bij dezen prijs het houden van melkvee nog loonend was, althans voor hen, die daarin een hoofdmiddel van bestaan zochten.

In Nickerie werd eenig vee ingevoerd door een veehouder van Berbice, die het voornemen zou hebben, zijn bedrijf naar Suriname te verplaatsen. Daar dit beschouwd werd als het begin van een savana-veeteelt in Suriname, waarvan de laatste jaren vaak sprake was, is aan den betrokken veehouder voor elk stuk ingevoerd vee een premie toegekend, gelijkstaande aan het invoerrecht op vee (f 7,50 per beest).

Het verbruik van rundvleesch te Paramaribo nam toe. Blijkens opgaaf van de slachtplaats werden geslacht 2842 runderen met een netto gewicht van 318 862 kilogram (het jaar te voren 2499, wegende 270 028 kilogram).

De slachting van varkens verminderde van 1765 stuks in 1922 tot 1558 in 1923 (met een gewicht van 72 397 kilo tegen 75 088 kilo). Het gemiddeld gewicht der geslachte varkens was dus hooger dan het jaar te voren.

Het aantal varkens nam toe van 4261 tot 5839. Toch werden er nog 411 varkens ingevoerd, nagenoeg uitsluitend uit Britsch-Guyana.

Invoer van vee voor rasverbetering vond zoo goed als niet plaats.

Besmettelijke ziekten werden niet vastgesteld.

GOUDNIJVERHEID.

Behoudens de ontginning van een paar honderd gram goud door iemand, die op het terrein naar diamanten zocht, bleef het placer van de Guyana Goud-Placer-Maatschappij ook het afgeloopen jaar gesloten.

De goudopbrengst was dus, met uitzondering van die van het grootbedrijf op het placer der Compagnie der Mines d'Or aan de Lawa, weder nagenoeg geheel te danken aan den arbeid der kleine ontginners, die met taaie volharding een moeilijk en over het geheel weinig loonend bedrijf voortzetten. Op het verzoek van belanghebbenden om in de voorwaarden voor onderzoek naar goud wijziging te brengen, is nog geen beslissing genomen. Het ter zake dienend verslag van de Commissie voor de Boschbedrijven is nog niet uitgebracht.

BALATANIJVERHEID.

Dit bedrijf bewoog zich in stijgende lijn. De marktprijs was het gansche jaar door bevredigend, hoewel de prijzen een groot deel van het jaar nominaal waren, omdat er weinig vraag was. De opbrengst nam toe. Ook de gemiddelde opbrengst per arbeider wees op een nieuwe stijging, terwijl ook het aantal arbeiders in het bedrijf werkzaam, evenals de oppervlakte in concessie, grooter was.

Waren de stijgende marktprijzen in het begin van 1923 aanleiding, dat de Koloniale Staten het in 1922 gedane voorstel om aan de balatanijverheid, door tijdelijke verlaging van concessierechten en retributie op het product, hulp te verleenen, verwierpen, in 1924 hadden de balatanijveraars opnieuw steun gevraagd en wel met het oog op de buitengewoon ongunstige vooruitzichten voor dat jaar ten gevolge van ongewone droogte.

Na telegrafisch overleg van den Gouverneur met den ondergeteekende werd besloten om de gewenschte hulp te verleenen in den vorm van uitstel van verschuldigde concessierechten.

De Koloniale Staten keurden eene daartoe strekkende verordening goed, welke de waarnemend-Gouverneur op 23 September 1924 vaststelde en die in het *Gouvernementsblad* onder n°. 74 is opgenomen.

Verdere in bijzonderheden afdalende mededeelingen en cijfers omtrent de balatanijverheid worden aangetroffen in de §§ 1 en 2 van hoofdstuk P.

BAUXIETNIJVERHEID.

Moengo. De Surinaamsche Bauxite-Maatschappij voerde 11 877 ton bauxiet uit. De waarde daarvan werd gesteld op f 8 per ton, aan boord in Suriname. Een particulier verscheepte van een terrein aan de Para nog 739 ton bauxiet, zoodat de verscheping in het geheel 12 616 ton (vorig jaar 13 047 ton) bedroeg. Bedoelde particulier heeft sedert het bedrijf gestaakt.

Op Moengo werkte men met een arbeidersmacht van ongeveer 400 man en richtte men het bedrijf in op uitbreiding. De molen, waarin het erts vergruisd wordt tot stukken van ten hoogste 2 duim afmeting, werd voltooid. Het verbrokkeld erts wordt automatisch — door middel van een rubberband van 276 voet lengte — overgebracht naar het schip, waar de inlading eveneens automatisch geschiedt. Het zeeschip kan daardoor in één etmaal, of ten hoogste 30 uren, worden volgeladen.

In Mei 1924 was het opbrengstvermogen opgevoerd tot 5 à 6000 ton per maand. Voor het vervoer daarvan zouden maandelijks twee schepen noodig zijn. In hoofdzaak zou het vervoer geschieden door stoomschepen, welke door de smalle maar diepe Cottica naar Moengo worden opgesleept. Het vaarwater werd geleidelijk verbeterd door het wegsnijden van scherpe bochten, het opruimen van hinderlijke boschages, terwijl benedenwaarts van de monding der Coermotibo (bij Pikien Santi) door middel van springstof een ijzerhoudende zandplaat zou moeten worden opgeruimd.

HOUTBEDRIJF.

Zal vooreerst elk streven om den uitvoer van bouw- of meubelhout te bevorderen, waarschijnlijk als nutteloos mogen worden geacht, zoo schijnt de uitvoer van Surinaamsch paalhout voor belangrijke uitbreiding vatbaar. Suriname verkreeg in dit opzicht meer en meer een goeden naam. Het manbarklak is van ouds bekend als besand tegen zoutwaterpaalwormen. In tegenstelling met het vroeger geroemde Demerary-greenhart, bleek het manbarklak ook volkomen bestand tegen den paalworm, die in de Amerikaansche wateren, inzonderheid aan de sluiswerken in Panama, in de laatste jaren veel schade aanrichtte (de Neoterodo Reynei Bartsch). De onderzoekingen van het Surinaamsche Boschwezen hebben aangetoond, dat het weerstandsvermogen van manbarklak tegen paalwormen verklaard wordt door het hoog kiezelzuurgehalte van dit hout, en voorts dat in Suriname nog enkele houtsoorten voorkomen die, al is het in mindere mate, dezelfde eigenschap van het manbarklak bezitten. Met één dier houtsoorten, basralocus, werden proeven genomen in Panama; ook werden monsters van dit hout naar verschillende andere plaatsen gezonden. Zoo nam Curaçao Surinaamsch manbarklak af. De ervaring, op dat eiland opgedaan met manbarklak en Demerary-greenhart, zijn ten voordeele van het Surinaamsche hout uitgevallen.

Echter was 1923, evenals 1922, ongunstig voor het houtbedrijf. Algemeen werd geklaagd over slapte in dat bedrijf. De uitvoerwaarde bedroeg f 146 000 (in 1922 f 142 000). De Tractor-arbeid voor het uitsleepen van hout kon, bij de gedaalde houtprijzen, niet meer loonend worden toegepast, zoodat daarvan voorloopig werd afgezien. De zaagmolens

gingen intusschen toch voort hun bedrijf te moderniseeren; met name was dit het geval met den zaagmolen-Swijt en met de fabriek van de Nieuwe Eendracht.

Ten aanzien van den arbeid der Commissie voor Surinaamsch Houtonderzoek, onder leiding van dr. Pfeiffer in Nederland werkzaam, zij verwezen naar § 2 van hoofdstuk P van dit verslag.

Het terrein, in onderzoek afgestaan aan het Syndicaat voor Surinaamsche Bosch-Exploitatie (thans West-Indische-Houthandel) verminderde met ruim 90 000 H.A. De oppervlakte bedroeg dientengevolge 629 265 H.A.

De Belgische Maatschappij Tropica (Algemeene Tropische Cultuur- en Industrie-Maatschappij) deed van haar concessie-terreinen aan de Corantijn met door haar gecharterde schepen twee proefzendingen hout uitvoeren. Het bedrijf werd daarna stop gezet, maar eene hervatting werd in 1924 voorbereid.

Het bedrijf van de Broadhorst Lumber Co. kwam tot stilstand.

Andere houtondernemingen hielden hun bedrijf gaande zonder tot uitbreiding te komen.

Aan den heer W. L. Kann heeft de Gouverneur (daartoe gemachtigd door de verordening van 11 Januari 1924, *G. B.* n°. 2), met uitsluiting van anderen, met ingang van 15 Januari 1924 vergunning verleend tot uitvoer van possumhout. Tegenover dit monopolie aanvaardde de heer Kann de verplichting om in het tweede jaar na de dagteekening der verleende vergunning, een hoeveelheid van ten minste 1000 M³. hout uit te voeren, jaarlijks te vermeerderen met 1000 M³. tot het vijfde jaar en daarna elk jaar 10 000 M³. van de genoemde houtsoort.

Het bedrijf werd in 1924 aangevangen; eene eerste verscheping van ongeveer 1200 M³. possumhout, dus van meer dan genoemde heer voor 1925 verplicht was uit te voeren, heeft reeds plaats gehad.

ONDERZOEK NAAR DELFSTOFFEN.

Petroleum. In Mei 1924 hebben de Koloniale Staten met algemeene stemmen een verordening aangenomen (*Gouvernementsblad* 1924, n°. 27), waarbij onder zekere voorwaarden de Gouverneur gemachtigd werd om vergunning te geven aan den heer B. Koker tot het verrichten van boringen naar petroleum, met vooruitzicht om bij welslagen, met uitsluiting van derden, concessie te verkrijgen voor de ontginning van dit product. De voorwaarden, waaronder de petroleumwinning in Suriname zal geschieden, moeten nader bij verordening worden geregeld. In beginsel was echter aangenomen, dat de onderneming een royalty zou hebben te betalen aan concessionarissen, wier terreinen voor het oliebedrijf noodig mochten zijn.

De heer Koker heeft verklaard een consortium te hebben gevormd met Engelsch kapitaal, hetwelk bereid was het risico van een kostbaar booronderzoek te aanvaarden.

Diamanten. De combinatie, die zich in Suriname had gevormd voor het onderzoek naar diamanten en die in 1922 twee vondsten van kleine diamantjes had gerapporteerd, heeft hare werkzaamheden gestaakt. Ook de heer J. H. Schmidt, die in de eerste maanden van 1923 door een Amsterdamsch consortium naar Suriname werd gezonden, stelde, echter zonder veel resultaat, een onderzoek in op het placer van de Guyana Goud-Placermaatschappij. Voor zoover bekend is thans alle onderzoek naar diamant in Suriname gestaakt.

IJzererts, Cinnabar, enz. Het verslag van den mijningenieur dr. Voit over de commercieele winning van ijzererts op de concessie der Guyana Goud-Placermaatschappij leidde ook in 1923 niet tot eenige gunstige uitkomst. Evenmin werd verder iets vernomen omtrent het onderzoek naar cinnabar of kwikzilvererts.

HANDEL, SCHEEPVAART EN NIJVERHEID.

Waar de voortbrengende bedrijven niet bloeiden, kon ook de toestand van handel, scheepvaart en nijverheid niet gunstig zijn. De scheepvaart maakte echter eene uitzondering, omdat in 1923 vrij aanzienlijke voorraden van 1922 werden uitgevoerd. Voor 1924 stonden echter de vooruitzichten buitengewoon ongunstig, daar de lang aanhoudende droogte letterlijk een stilstand heeft gebracht in de voortbrenging. Geen goederen, geen handel. De stand van minder kapitaalkrachtige handelszaken moet dan ook zeer netelig zijn. Zonder buitengewone meegaandheid van crediteuren zou vermoedelijk het aantal uitgesproken faillissementen zeer aanzienlijk zijn geweest.

Verbetering in de gebrekkige telegrafische verbinding van Suriname met de buitenwereld kreeg in 1923 haar beslag niet. Aan het einde van 1924 was echter de overneming door Suriname van het draadloos station der Surinaamsche Bauxite-Maatschappij, waaromtrent het volgend jaarverslag bijzonderheden zal bevatten, verzekerd. Hierdoor en ook als gevolg van de in 1924 aanhangig gemaakte overneming van de bestaande kabelconcessie der Fransche maatschappij door eene Amerikaansche onderneming, welke overdracht echter nog niet door den Gouverneur werd goedgekeurd, zal een einde komen aan klachten omtrent onvoldoende kabelverbinding.

Het Nederlandsch aandeel in den handel van Suriname (in- en uitvoer) bedroeg de laatste jaren ongeveer 40 pct. In dit opzicht is eer van achteruitgang dan van vooruitgang sprake.

Ambacht en nijverheid breidden zich niet uit.

HOOFDSTUK D.

ALGEMEEN EN GEWESTELIJK BESTUUR.

Reizen van den Gouverneur. De Gouverneur maakt in 1923/1924, behalve de in het vorig verslag vermelde, nog de volgende dienstreizen:

Op 13 Juli naar de Gouvernements-koffieonderneming Slootwijk en de plantage Alliance.

Op 27 Juli naar Kwakoegron en den Maäboberg.

Van 8 t/m 17 Augustus naar den Voltzberg aan de Coppename.

Op 7 Januari 1924 naar de plantage Guadeloupe, ter bezichtiging van een proefveld met suikerriet, waarvan het gewas bestemd was ter vermaling in de suikerfabriek Mariënburg. De bedoeling was om aldus de mogelijkheid te onderzoeken van de invoering van het canefarming-systeem.

Op 15 Februari naar de suikerplantage Rust en Werk.

Op 29 Februari naar Kwakoegron.

Op 4 April naar Lelydorp en omstreken.

Op 5 Mei naar de melaatschen-inrichtingen Groot-Chatillon en Bethesda.

De waarnemend-Gouverneur bezocht op 31 Juli 1924 Toevlugt aan de Boven-Suriname, waar een dokinrichting in aanbouw was ten behoeve van den dienst der vaartuigen.

Personalia. In verband met het aan den heer E. J. Kempees verleende buitenlandsch verlof, werd bij beschikking van 1 October 1923, n°. 3485, de cultuur-ingenieur J. A. K. van Hasselt tijdelijk aangewezen als directeur van het Departement van Openbare Werken en Verkeer.

Op deze tijdelijke aanwijzing volgde bij beschikking van 26 Februari 1924, n°. 614, een definitieve benoeming, nadat aan den heer Kempees eervol ontslag uit 's Lands dienst was verleend.

Bij beschikking van 31 December 1923, n°. 4433, werd de heer E. R. de Vries, arts, eervol ontheven van de tijdelijke

waarneming van de betrekking van geneeskundig-inspecteur en werd de heer J. A. Rademaker, oud-hoofdoffivier van gezondheid der zeemacht, arts, tijdelijk als zoodanig benoemd.

Bij beschikking van 31 Januari 1924, n°. 351, werd de heer I. S. Morpurgo, oud-praktizijn en lid-plaatsvervanger van het hof van justitie, eervol ontheven van de tijdelijke waarneming van de betrekking van kantonrechter van Paramaribo en werd de heer mr. F. G. Schalkwijk, oud-lid van het hof van justitie in Curaçao, als zoodanig benoemd.

Bij Koninklijk besluit van 3 Mei 1924, n°. 23, werd aan den Gouverneur mr. A. J. A. A. baron van Heemstra voor 8 maanden buitenlandsch verlof naar Nederland verleend, ingaande den dag van zijn vertrek uit de kolonie. Hij verliet op 21 Mei 1924 de kolonie, na het bestuur te hebben overgedragen aan den heer mr. L. J. Rietberg, ondervoorzitter van den Raad van Bestuur, optredende als waarnemend-Gouverneur.

Op 18 September heeft de heer Rietberg wegens ziekte het bestuur nedergelegd, dat op dien dag aanvaard werd door mr. J. L. Nijsingh, bij voormeld Koninklijk besluit daartoe aangewezen ingeval de ondervoorzitter van den Raad van Bestuur niet als Gouverneur zou kunnen optreden.

De heer Rietberg is den volgenden dag overleden.

De heer van Heemstra is op 23 Januari 1925 naar Suriname teruggekeerd.

In het *Gouvernementsblad* van 1923 is onder n°. 48 opgenomen de resolutie van 30 Juni 1923, n°. 2399, houdende opheffing van de instelling van den opiumdienst als zelfstandige dienst en bepaling, dat deze dienst wederom als afdeeling van het domeinkantoor wordt ingesteld op den voet van de resolutie van 5 Juli 1912, n°. 3372 (*G. B.* n°. 62).

Districtsbestuur. Bij beschikking van 6 Februari 1924, n°. 393, werd de tijdelijk districts-commissaris J. J. Monk ontheven van de hem opgedragen waarneming van het beheer van het district Marowijne.

Bij beschikking van 15 Februari 1924, n°. 486, werd de troepencommandant gemachtigd den eerste-luitenant der infanterie J. Weyne naar Albina te detacheeren, om als postcommandant aldaar op te treden, terwijl hij nevens die functiën tijdelijk met de betrekking van districts-commissaris van Marowijne werd belast.

In verband met het aan den commissaris van politie J. F. Morren verleend buitenlandsch verlof, werd bij beschikking van 12 April 1924, n°. 1210, de districts-commissaris van Beneden- en Boven-Saramaca Ch. A. Simons, tijdelijk aangewezen als commissaris van politie.

De griffier van het kantongerecht van Paramaribo A. C. J. M. Alberga werd, in verband hiermede bij beschikking van 12 April 1924, n°. 1211, tijdelijk benoemd tot districts-commissaris, ter vervanging van den heer Simons.

Bij beschikking van 16 Mei 1924, n°. 1583, werd de met het beheer van het district Coronie belaste, tijdelijke districts-commissaris, W. F. Roeske, definitief als zoodanig benoemd.

Koloniale Staten. Ten gevolge van het overlijden op 31 October 1923 van het lid, den heer H. van Ommeren, werd in diens plaats op 12 December 1923, bij enkele candidaatstelling gekozen de heer J. A. Drielsma.

Ter vervulling van de vacatures, ontstaan door de periodieke aftreding van de heeren mr. P. A. A. Bucaille, J. A. Drielsma, P. W. Hering en E. Th. L. Waller, werden candidaat gesteld de heeren mr. K. J. van Erpecum, M. H. Stephan, E. M. Rombouts, C. W. Naar, J. A. Drielsma, E. Th. L. Waller, P. W. Hering, A. L. Waaldijk, C. Loe en G. E. de la Fuente.

Bij de eerstgehouden stemming werd alleen de heer J. A. Drielsma gekozen (592 stemmen).

Het aantal uitgebrachte stemmen bedroeg 1023.

Aangezien geen der overige candidaten bij de eerste stemming de volstrekte meerderheid verkreeg, had eene herstemming plaats tusschen de heeren Hering, mr. van Erpecum, Waller, Naar, Waaldijk en Stephan, die bij de eerste stemming de meeste stemmen op zich hadden vereenigd van onderscheidenlijk 491, 470, 355, 343, 329 en 329 stemmen.

Bij de herstemming werden uitgebracht 971 geldige stemmen en werden voor de drie overgebleven zetels gekozen de heeren Hering (625 stemmen), mr. van Erpecum (534 stemmen) en Waller (439 stemmen).

De definitieve kiezerslijst van 1924 telde 646 namen.

Voor het zittingjaar 1924/1925 werden de heeren mr. S. D. de Vries en J. R. C. Gonggrijp opnieuw benoemd, onderscheidenlijk tot Voorzitter en tot Ondervoorzitter der Koloniale Staten.

HOOFDSTUK E.

GEWAPENDE MACHT (SCHUTTERIJ, GEWAPENDE BURGERWACHT, GEWAPENDE POLITIE, LANDMACHT EN ZEEMACHT).

Schutterij. In 1923 werden te Paramaribo van de 269 personen, die zich als schutterplichtigen hadden aangemeld, afgekeurd 16, voor den tijd van één jaar, van dienst vrijgesteld 51 en ingelijfd 202.

Het aantal te Paramaribo geboren personen, dat in 1922 den 18-jarigen leeftijd bereikt en dus op 1 Januari 1923 schutterplichtig geworden was, indien het aldaar nog woonde, bedroeg volgens opgave van den ambtenaar van den burgerlijken stand 362.

In verband met de plannen tot het rustend maken van de schutterij zijn er in het verslagjaar geen oefeningen gehouden, terwijl ook niet voortgegaan is met het kleeden van nieuw ingelijfden en het vernieuwen van de kleeding van de oudere schutters. Vervolging van hen, die in gebreke zijn gebleven voor de commissie van inschrijving te verschijnen, is met het oog hierop ook achterwege gelaten.

Op 8 Mei werd ter gelegenheid van de opening van het nieuwe zittingjaar van de Koloniale Staten eene afdeeling van de schutterij gecommandeerd voor eene eerewacht voor den Gouverneur.

Met het oog op voormelde plannen werd met ingang van 1 Januari 1924 het bezoldigd personeel van de schutterij, te weten: de chirurgijn-majoor, de kwartiermeester, tevens officier van kleeding en wapening, de bode en magazijnknecht, beiden tevens aanzegger van diensten, eervol uit 's Lands dienst ontslagen.

De sterkte van de schutterij bedroeg op 31 December 9 officieren en 303 onderofficieren en manschappen.

Gewapende burgermacht. De gewapende burgermacht in de districten bestond op 31 December uit 33 officieren en 165 onderofficieren en manschappen.

Gewapende politie. Uit de als bijlage E[1] bij dit verslag gevoegde staten blijkt, dat op 1 Januari 1924 de politiemacht telde 1 hoofdinspecteur, 3 inspecteurs, 8 adjunct-inspecteurs (van welke laatste 5, w. o. 2 tijdelijke, ter vervanging van 2 met buitenlandsch verlof afwezige adjunct-inspecteurs, te Paramaribo gevestigd zijn), benevens 233 hoofdagenten en minderen, waarvan 140 te Paramaribo.

Landmacht. De sterkte bedroeg op 31 December 9 officieren en 213 onderofficieren en minderen, t. w.:

	Officieren.	Onderofficieren en minderen.
Staf.	1	17
Compagnie infanterie . .	2	196
Officieren van gezondheid.	5	—
Militair apotheker . . .	1	—
	9	213

Gedurende 1923 werden uit de sterkte gevoerd 2 officieren en 41 onderofficieren en minderen, t. w.:

Naar Nederland teruggekeerd: 2 officieren en 32 onderofficieren en minderen; met paspoort of met pensioen in Suriname 6, overleden 3.

In de sterkte werden daarentegen opgenomen 3 officieren en 22 onderofficieren en minderen, t. w.:

overgenomen van de Koloniale Reserve 3 officieren en 10 onderofficieren en minderen.

nieuw aangenomen 12 onderofficieren en minderen.

De toestand was op 31 December als volgt:

	Officieren.	Onderofficieren en minderen.
Paramaribo	3	160
Nickerie	—	19
Albina en Lawa	—	26

Militair-geneeskundige dient te Paramaribo.

	Officieren.	Onderofficieren en minderen.
Officieren van gezondheid.	5	—
Militair apotheker . . .	1	—
Bovendien waren:		
a. verpleegd in het Militair hospitaal	—	6
b. verpleegd in het krankzinnigengesticht . . .	—	1
c. met binnenlandsch verlof	—	1

In het *Gouvernementsblad* van 1923 zijn opgenomen:

onder n°. 63, de publicatie van 20 Augustus 1923, waarbij wordt afgekondigd het Koninklijk besluit van 26 Juni 1923 (*Staatsblad* n°. 304), tot buitentoepassingstelling van de artikelen 34 en 35 van het pensioenreglement in *Staatsblad* 1919, n°. 801, zooals dat van toepassing is verklaard op de militairen van de West-Indische landmacht bij besluit van 19 October 1921 (*Staatsblad* n°. 1135) voor de militairen, die op of na 1 Juni 1923 bij de troepen in West-Indië in dienst traden;

onder n°. 82, de resolutie van 17 October 1923, n°. 3649, ter bekendmaking van het Koninklijk besluit van 3 September 1923, n°. 62, houdende wijziging van den formatiestaat van de troepen in Suriname;

onder n°. 89, de publicatie van 10 December 1923, waarbij wordt afgekondigd het Koninklijk besluit van 27 September 1923 (*Staatsblad* n°. 466) tot vaststelling van een nieuw reglement voor het weduwen- en weezenfonds der Europeesche officieren van het Nederlandsch-Indisch leger.

In het *Gouvernementsblad* van 1924:

onder n°. 3, de resolutie van 15 Januari 1924, n°. 161, ter bekendmaking van het Koninklijk besluit van 5 November 1923 (*Staatsblad* n°. 505) tot vaststelling van den datum van inwerkingtreding van het nieuwe „Reglement voor het Weduwen- en weezenfonds der Europeesche Oficieren van het Nederlandsch-Indische Leger".

De algemeene gezondheidstoestand onder de militairen was gunstiger dan in het vorige jaar; het aantal ziektegevallen kleiner dan in 1922, toen per militair het aantal ziektegevallen 0,82 bedroeg, tegen in het verslagjaar 0,64.

De toeneming van het aantal dysenterie-gevallen vindt hare verklaring in een algemeene sterke optreding van deze ziekte in het geheele gewest.

Het aantal lijders aan syphilis was iets minder; dat aan andere venerische ziekten veel minder dan het jaar te voren.

Dit jaar overleden twee militairen van het detachement aan de Lawa aan malaria, vermoedelijk malaria tropica.

In het woonverblijf aan de Lawa werden gedurende en nà een inspectietocht van den eerste-luitenant Weyne groote verbeteringen aangebracht.

Evenals het vorig jaar waren feitelijk alle malarialijders van het garnizoen militairen, die korter of langer tijd aan de Lawa waren gedetacheerd geweest.

Voor het overige moge worden verwezen naar onderstaande opgave:

Jaartallen.	Sterkte der landmacht.	Aantal militaire patienten.	Aard der ziekten.				
			Malaria.	Dysenterie.	Syphilis.	Morbs. Ven.	Andere ziekten.
1921	268	261	45	11	8	40	157
			17%	4%	3%	± 16%	60%
1922	232	190	37	1	7	31	114
			19%	±0,6%	± 4%	16%	60%
1923	213	137	37	7	6	11	76
			27%	5%	± 4%	8%	56%

Het aantal in het militair hospitaal op 1 Januari in behandeling zijnde verpleegden bedroeg 253 personen. Gedurende het jaar werden 1962 mannen en 804 vrouwen, tezamen 2766 personen, in deze inrichting opgenomen. Ontslagen werden 2446 personen, overleden zijn 334, zoodat op 31 December in behandeling waren 239 personen.

Onder de in het militair hospitaal verpleegde personen waren 137 militairen.

In de ziekeninrichting te Albina werden verpleegd 11 militairen.

De kosten van het militair hospitaal en andere militaire ziekeninrichtingen bedroegen f 679 487,40, tegen f 706 238,45 in 1922.

De ontvangsten bedroegen f 490 697,23 tegen f 536 040 in 1922.

Mededeelingen nopens den militair-geneeskundigen dienst zijn voorts opgenomen in hoofdstuk J, geneeskundige dienst.

Het Militair Tehuis te Paramaribo werd bezocht door 8827 ongegradueerden en 253 gegradueerden, te zamen 9080 bezoekers.

Zeemacht. In 1923 werd Suriname niet door een oorlogsschip bezocht.

Militaire rechtspraak. A. In 1923 werden de volgende, door den Krijgsraad in 1922 uitgesproken vonnissen, ten uitvoer gelegd:

1 wegens oplichting [1];

1 wegens het als militair gesteld zijnde in eene militaire administratie, daaromtrent begaan van ontrouw [1].

In 1923 werden door den Krijgsraad de volgende vonnissen gewezen:

1 wegens het als minder militair bij eene andere gelegenheid dan in eene affaire tegen den vijand of in eene plaats, welke dadelijk belegerd of berend is, opzettelijk nalaten, de orders van dengene, die boven hem gesteld is, te gehoorzamen;

1 wegens het als minder militair, bij eene andere gelegenheid dan in eene affaire tegen den vijand of in eene plaats, welke dadelijk belegerd of berend is, uitdrukkelijk weigeren de orders van dengene, die boven hem gesteld is, te gehoorzamen. [2])

1) In 1922 bij den Krijgsraad voorgebracht.
2) Dit vonnis werd bij sententie van het Hoog Mil. Gerechtshof van 21 September 1923 teniet gedaan, wat betreft de qualificatie en de strafoplegging, en de appellant niet strafbaar verklaard en mitsdien vrijgesproken.

B. Omtrent 2 delicten werd in 1923 het advies van den auditeur-militair te Paramaribo ingewonnen. Voor eene behandeling door den krijgsraad werden evenwel geen termen aanwezig geacht en de bestraffing aan den korpscommandant overgelaten.

C. Eén reclamezaak werd bij den krijgsraad aanhangig gemaakt en betrof een klacht tegen een door den korpscommandant opgelegde straf met strafreden.

Deze reclame was ultimo December nog niet afgewikkeld: het beklag is in 1924 afgewezen.

D. Bij publicatie van 20 Januari 1923 (*G. B.* n°. 6) werd afgekondigd het Koninklijk besluit van 16 October 1922 (*Staatsblad* n°. 557), houdende vaststelling va neen Wetboek van Militair Strafrecht en van een Reglement van krijgstucht voor de kolonie Suriname, alsmede van de noodige invoeringsbepalingen.

Krachtens resolutie van 16 April 1923, n°. 1346 (*G. B.* n°. 29), trad het Wetboek van Strafrecht voornoemd 8 Mei 1923 in werking.

Ingevolge verleende bevoegdheid bij § III van voornoemd Koninklijk besluit van 16 October 1922 (*Staatsblad* n°. 557) werd bij Verordening van 10 December 1923 (*G. B.* 1924 n°. 23) het Wetboek van Militair Strafrecht voor de kolonie Suriname gewijzigd.

Voor zoover ingevolge bovenstaande bepalingen van militair straf- en tuchtrecht de Gouverneur nadere voorschriften tot uitvoering moest vaststellen, geschiedde zulks bij besluiten van 10 Maart 1923 (*G. B.* nos. 19 en 20), 3 Mei 1923 (*G. B.* n°. 33), 21 Juni 1924 (*G. B.* nos. 36, 37, 38 en 39).

HOOFDSTUK F.

WETGEVING, RECHTSWEZEN, VOOGDIJRAAD EN POLITIE.

§ 1. WETGEVING.

In het *Gouvernementsblad* van 1923 zijn, behalve de elders in dit verslag en de reeds in het vorig verslag vermelde regelingen onder meer opgenomen:

onder n°. 55: de publicatie van 26 Juli 1923, waarbij wordt afgekondigd het Koninklijk besluit van 28 Mei 1923 (*Staatsblad* n°. 224), houdende vaststelling van de mogelijkheid van ten uitvoerlegging in Nederland van in Suriname en Curaçao opgelegde straffen;

onder n°. 59: de verordening van 28 Maart 1923, houdende wettelijke bepalingen tot regeling van de particuliere banken van leening;

onder n°. 60: de publicatie van 20 Augustus 1923, waarbij wordt afgekondigd het Koninklijk besluit van den 12den Juni 1923 (*Staatsblad* n°. 263), tot wijziging van het Octrooireglement (*Staatsblad* n°. 1083 van 1921, *Gouvernementsblad* 1921 n°. 114);

onder n°. 61: de resolutie van 20 Augustus 1923, n°. 2999, houdende bekendmaking van een uittreksel uit de beschikking van den Minister van Arbeid, Handel en Nijverheid van 10 Juli 1923, afdeeling A. V., n°. 2365, betreffende de uitvoering van artikel 51, eerste lid, der Land- en Tuinbouwongevallenwet 1922 (*Staatsblad* 1922, n°. 365);

onder n°. 70: het besluit van 29 Augustus 1923 ter uitvoering van de Pandhuisverordening 1919;

onder n°. 78: de verordening van 11 October 1923 tot wijziging en aanvulling van eenige bepalingen van het Burgerlijk Wetboek voor de kolonie Suriname;

onder n°. 79: de verordening van 11 October 1923, tot aanpassing van het Wetboek van Strafrecht voor de kolonie Suriname aan moderne toestanden op het gebied der aanwending van electrisch arbeidsvermogen;

onder n°. 80: de resolutie van 13 October 1923, n°. 3625, tot bekendmaking van de toetreding van Tsjecho-Slowakije, Polen — mede namens de vrije stad Dantzig — en Finland tot de Regeling van 4 Mei 1910 tot beteugeling van de verspreiding van ontuchtige uitgaven (*Staatsblad* 1912, n°. 217, *Gouvernementsblad* 1922, n°. 43);

onder n°. 83: de resolutie van 18 October 1923, n°. 3668, bevelende de plaatsing in het *Gouvernementsblad* van het Koninklijk besluit van den 21sten October 1922 (*Staatsblad* n°. 567), bepalende de bekendmaking in het *Staatsblad* van het ontwerp-verdrag van Washington, betreffende den arbeid van vrouwen gedurende den nacht (*Staatsblad* 1922, n°. 368);

onder n°. 84: het besluit van 27 October 1923, tot aanvulling van het besluit van 30 December 1919 (*Gouvernementsblad* n°. 84) ter uitvoering van artikel 10, sub 6, van de Bauxietverordening 1919 (*Gouvernementsblad* n°. 76) (geldende tekst *Gouvernementsblad* 1919, n°. 80) en van artikel 2 van de Bauxietbelasting 1919 (*Gouvernementsblad* n°. 77);

onder n°. 85: de resolutie van 13 November 1923, n°. 3954, ter bekendmaking van het Koninklijk besluit van 1 November 1923, n°. 61 (*Staatsblad* n°. 499), houdende bepaling van het tijdstip van inwerkingtreding van de Wet van 22 December 1922 (*Staatsblad* n°. 716) tot regeling van het Levensverzekeringsbedrijf;

onder n°. 86: de resolutie van 21 November 1923, n°. 4028, houdende bekendmaking van de definitieve toetreding van Albanië tot het verdrag van Genève van 6 Juli 1906, betreffende de verbetering van het lot van de gewonden en zieken bij de legers te velde (*Staatsblad* 1909, n°. 14, *Gouvernementsblad* 1910, nos. 91 en 92);

onder n°. 91: de verordening van 22 December 1923, tot tijdelijke afwijking, met betrekking tot de kiezerslijst voor 1924, van eenige bepalingen van het Kiesreglement;

onder n°. 92: de publicatie van 24 December 1922, waarbij wordt afgekondigd het Koninklijk besluit van 7 April 1923 (*Staatsblad* n°. 122), tot regeling van de monstering van schepelingen op Nederlandsche schepen overeenkomstig de Nederlandsche wetgeving in de koloniën Suriname en Curaçao;

onder n°. 93: de resolutie van 24 December 1923, n°. 4367, betreffende aanwijzing van den ambtenaar, bedoeld bij het Koninklijk besluit van 7 April 1923 (*Staatsblad* n°. 122, *Gouvernementsblad* n°. 92) voor de monstering van schepelingen op Nederlandsche schepen overeenkomstig de Nederlandsche wetgeving, in het bijzonder overeenkomstig artikel 396 van het Nederlandsche Wetboek van Koophandel;

onder n°. 94: de resolutie van 24 December 1923, n°. 4377, tot bekendmaking van de toetreding van Siam tot de regeling van 4 Mei 1910 tot beteugeling van de verspreiding van ontuchtige uitgaven (*Staatsblad* 1912, n°. 217, *Gouvernementsblad* 1922, n°. 43).

In het *Gouvernementsblad* van 1924 zijn opgenomen:

onder n°. 2: de verordening van 11 Januari 1924, houdende verbod van den uitvoer van possumhout;

onder n°. 4: de resolutie van 15 Januari 1924, n°. 162, bevelende de plaatsing in het *Gouvernementsblad* van het Koninklijk besluit van den 22sten November 1923 (*Staatsblad* n°. 526), bepalende de bekendmaking in het *Staatsblad* van het Verdrag ter bestrijding van den handel in vrouwen en kinderen, op 30 September 1921 ter onderteekening nedergelegd op het Secretariaat-Generaal van den Volkenbond;

onder n°. 5: de resolutie van 15 Januari 1924, n°. 163, houdende bekendmaking van de nederlegging op het Secretariaat-Generaal van den Volkenbond van de ratificatieoorkonde, betreffende het Verdrag ter bestrijding van den handel in vrouwen en kinderen, voor Tsjecho-Slowakije;

onder n°. 8: de resolutie van 5 Februari 1924, n°. 383, bepalende den dag van inwerkingtreding van de marktgeldenverordening 1923;

onder n°. 9: het besluit van 5 Februari 1924, ter uitvoering van artikel 1 der marktgeldenverordening 1923 (*Gouvernementsblad* n°. 36);

onder n°. 10: de resolutie van 18 Februari 1924, n°. 514, houdende bekendmaking van eene overeenkomst bij wisseling van nota's tusschen de Finsche- en de Nederlandsche Regeering om de handelsbetrekkingen tusschen beide landen voorloopig te regelen op den voet van meestbegunstiging;

onder n°. 11: de verordening van 1 October 1923 tot nadere aanvulling en wijziging van de Balataverordening 1914 (*Gouvernementsblad* n°. 51);

onder n°. 15: de resolutie van 19 Maart 1924, n°. 892, houdende bekendmaking van het van kracht worden van de bepalingen van de tusschen de Finsche- en de Nederlandsche Regeering gesloten voorloopige handelsovereenkomst;

onder n°. 16: het besluit van 25 Maart 1924, tot nadere wijziging van artikel 2 van het besluit van 15 Januari 1907 (*Gouvernementsblad* n°. 8), ter uitvoering van artikel 382*b*, laatste lid, van het Burgerlijk Wetboek, zooals dit luidt ingevolge de verordening van den 21sten April 1906 (*Gouvernementsblad* n°. 50);

onder n°. 18: de resolutie van 1 April 1924, n°. 1013, houdende bepaling van de nederlegging voor Portugal op het Secretariaat-Generaal van den Volkenbond van de ratificatieoorkonde, betreffende het verdrag van 1921 ter bestrijding van den handel in vrouwen en kinderen;

onder n°. 19: de verordening van 31 December 1923 op de heffing van leges ter Gouvernementssecretarie;

onder n°. 20: de resolutie van 5 April 1924, n°. 1099, houdende bekendmaking van de toetreding van Canada tot de herziene Berner Conventie over auteursrecht van 13 November 1908, alsmede het aanvullingsprotocol van 20 Maart 1914;

onder n°. 21: de verordening van 17 April 1924, houdende wijziging van de verordening van 22 December 1923 (*Gouvernementsblad* n°. 91) tot tijdelijke afwijking, met betrekking tot de kiezerslijst voor 1924, van eenige bepalingen van het Kiesreglement;

onder n°. 27: de verordening van 20 Mei 1924 betreffende het onderzoek naar de ontginning van petroleum en steenkolen in Suriname;

onder n°. 29: de resolutie van 26 Mei 1924, n°. 1738, houdende bekendmaking van de toetreding van Griekenland tot het Protocol van 20 Maart 1914, tot aanvulling van de herziene Berner Conventie over auteursrecht van 13 November 1908.

De bij de verordening van 11 October 1923 (*Gouvernementsblad* n°. 78) getroffen voorzieningen, zijn ontleend aan de wetten van 26 Maart 1920 (*Staatsblad* n°. 148), 29 April 1921 (*Staatsblad* n°. 696), 5 Juli 1921 (*Staatsblad* n°. 835) en 18 Februari 1922 (*Staatsblad* n°. 69), en die bij de verordening, mede van 11 October 1923 (*Gouvernementsblad* n°. 79) aan de wet van 19 Mei 1922 (*Staatsblad* n°. 313). Mede met het oog op het concordantiebeginsel van artikel 117 van het Regeeringsreglement van Suriname, werd het wenschelijk geacht gelijke voorzieningen, als in Nederland tot stand zijn gekomen bij de aangehaalde wetten, ook in de Surinaamsche wetgeving op te nemen.

De eerstgenoemde verordening heeft vierderlei doel, n.l.:

1. verkorting van de termijnen van 5 en 10 jaren, bedoeld in de artikelen 521, 526 en 549 van het Burgerlijk Wetboek — welke termijnen, ingevolge de artikelen 522 en 523 reeds beperkt waren tot 3 jaren en 1 jaar voor de in die artikelen genoemde gevallen — tot 1 jaar, ten opzichte van hen, die ter gelegenheid van vermoedelijke of bekende scheepsrampen zijn vermist, en wel met het oog op de vele scheepsrampen, die ten gevolge van den wereldoorlog hebben plaats gehad, mede in verband met de toeneming en verbetering van de middelen van verkeer en berichtgeving;

2. aanvulling der bepalingen omtrent den in echtscheidingszaken bevoegden rechter, in dier voege, dat bij gebreke van hoofdverblijf of werkelijk verblijf in Suriname van den man, de Surinaamsche rechter van de vordering tot echtscheiding der vrouw zal kunnen kennis nemen, wanneer deze haar werkelijk verblijf in Suriname heeft;

3. opheffing van de volgens de geldende wettelijke regeling bestaande onbillijkheid, dat een eenmaal bij echtscheiding vastgestelde uitkeering aan den echtgenoot, op wiens verzoek de echtscheiding is uitgesproken, door den anderen echtgenoot verschuldigd, wel verminderd, doch niet verhoogd kon worden, ook al zou het inkomen van den laatstbedoelden echtgenoot daartoe, in verband met de — b.v. door de verminderde koopkracht van het geld — gewijzigde behoeften, alle aanleiding geven.

Ook andere uitkeeringen dan die aan gescheiden echtgenooten worden gedaan, doch waarvoor dezelfde ratio tot wijziging geldt, vallen onder het bereik van de getroffen voorziening;

4. beperking van het verbod van hertrouwen, gelegen in artikel 86 van het Burgerlijk Wetboek.

De getroffen voorziening op dit punt geeft aan echtgenooten, wier huwelijk eenmaal is ontbonden, de bevoegdheid om zich opnieuw in den echt te vereenigen, als zij berouw hebben van den vroeger ondernomen stap en daarop willen terugkomen, hetzij zij dien stap destijds overijld hebben gedaan en nu tot inkeer zijn gekomen, hetzij indertijd ernstige grieven bestonden, waardoor zij van elkaar zijn vervreemd en die grieven sedert zijn opgeheven.

Deze bevoegdheid wordt echter, teneinde misbruik van de geboden gelegenheid te voorkomen, gebonden aan de twee volgende beperkingen: ten eerste wordt een redelijke wachttijd geëischt, waarvoor is gekozen de termijn van een jaar na de inschrijving van de ontbinding van het vorige huwelijk in de registers van den burgerlijken stand, en in de tweede plaats kan hertrouwen van dezelfde personen na echtscheiding slechts éénmaal geschieden.

Ook wordt door deze voorziening voorkomen, dat zij, die de echtscheiding berouwen, in concubinaat gaan samenleven.

Voorts wordt het hertrouwen met elkander van personen, wier huwelijk is ontbonden na scheiding van tafel en bed, gebonden aan dezelfde voorwaarden, die voor het hertrouwen van van echt gescheidenen gesteld zijn.

Ten slotte zijn, voor het geval van hertrouwen, de noodige wettelijke voorzieningen getroffen, b.v. met betrekking tot de kinderen of afkomelingen uit het vroeger huwelijk, als met betrekking tot het huwelijksgoederen- en erfrecht.

De in de tweede plaats genoemde verordening heeft, zooals uit den titel daarvan reeds blijkt, de strekking om het Wetboek van Strafrecht voor Suriname aan te passen aan moderne toestanden op het gebied der aanwending van electrisch arbeidsvermogen.

De bedoelde aanwending heeft in dat gewest tot nu toe slechts op bescheiden voet plaats, doch dit neemt niet weg, dat de strafwetgever ook met de mogelijkheid van uitbreiding van deze aanwending op verschillend gebied rekening moet houden.

Om aanleg en uitbreiding van electriciteitswerken te bevorderen, is bovendien eene voldoende wettelijke bescherming een eerste vereischte.

De tot stand gekomen regeling der onderwerpelijke materie is geheel in overeenstemming met de hiervoren aangehaalde Nederlandsche wet van 19 Mei 1922 (*Staatsblad* n°. 313).

§ 2. RECHTERLIJKE MACHT EN RECHTSPRAAK.

In hoofdstuk D. is bereids vermeld de voorziening in het ambt van kantonrechter van Paramaribo door de aanwijziging als zoodanig van mr. F. G. Schalkwijk, in verband waarmede de tijdelijke waarneming van dat ambt door den oud-praktizijn en lid-plaatsvervanger van het Hof van Justitie, I. S. Morpurgo, werd beëindigd.

Wegens vertrek uit het district werd bij beschikking van 10 December 1923, n°. 4222, aan den heer C. J. A. Tjon-A-Man, districts-geneesheer te Nieuw-Nickerie, eervol ontslag verleend als plaatsvervanger van den kantonrechter van Nickerie, terwijl als zoodanig werd benoemd de heer J. W. de Miranda, arts, districts-geneesheer te Nieuw-Nickerie.

Bij diezelfde beschikking werd opnieuw benoemd tot plaatsvervanger van den kantonrechter van Marowijne de heer R. W. Fernandes, districts-geneesheer te Albina.

Aan den heer M. S. Polak, districts-geneesheer te Coronie, werd wegens vertrek uit het district, bij beschikking van 9 Februari 1924, n°. 419, eervol ontslag verleend als plaatsvervanger van den kantonrechter van Coronie, terwijl bij diezelfde beschikking als zoodanig werd benoemd de heer A. A. Jessurun, districts-geneesheer te Coronie.

De heer J. C. Schipper, commies ten parkette van den procureur-generaal, werd bij resolutie van 2 April 1924, n°. 1032, met ingang van 1 April t.v., eervol ontheven van het ambt van griffier bij het Westelijk Ommegaand Gerecht; bij beschikking van 1 Mei 1924, n°. 1380, werd met ingang van dien datum als zoodanig benoemd de heer C. J. Law-Hon, adjunct-commies ter griffie van het Hof van Justitie.

Bij resolutie van 4 April 1924, n°. 1070, werd met ingang van 7 April d.a.v.:

a. buiten werking gesteld de resolutie van 6 Mei 1921, n°. 1596, voor zooveel daarbij de adjunct-commies ter griffie van het kantongerecht van Paramaribo D. Arrias tijdelijk werd belast met de waarneming van de functiën van griffier bij voormeld gerecht;

b. de griffier van het Oostelijk Ommegaand Gerecht L. C. van Amson, met tijdelijke eervolle ontheffing als zoodanig, tijdelijk belast met de waarneming der functiën van griffier bij het kantongerecht van Paramaribo;

c. de adjunct-commies Arrias voornoemd tijdelijk belast met de waarneming der functiën van griffier van het Oostelijk Ommegaand Gerecht.

Bij beschikking van 12 April 1924, n°. 1211, werd de met binnenlandsch verlof buiten bezwaar van den Lande zijnde adjunct-commies ter griffie van het kantongerecht van Paramaribo, A. C. J. M. Alberga, met ingang van 1 Juli 1924, benoemd tot griffier van voormeld gerecht. Bij beschikking van 27 Juni 1924, n°. 2080, werd de heer A. C. J. M. Alberga, praktizijn bij het Hof van Justitie, met ingang van 1 Juli 1924 eervol ontheven van het ambt van plaatsvervanger van den rechter in het Westelijk Ommegaand Gerecht en van den kantonrechter van Paramoribo.

Rechtspraak. Hieronder volgen, in verband met het niet meer verschijnen van de Surinaamsche Jurisprudentie, eenige mededeelingen met betrekking tot in het jaar 1923 gevallen belangrijke rechterlijke uitspraken.

Civiele vonnissen of uitspraken van genoegzame beteekenis zijn niet gewezen.

Den derden Maart 1923 werd door het hof van justitie als schuldig aan:

1°. „het voortgezet misdrijf van heling" en 2°. „het voortgezet misdrijf van verduistering, gepleegd door hem die het goed tegen geldelijke vergoeding onder zich heeft", veroordeeld E. M. v. K., weduwe van H. E. M., koopvrouw, geboren te B. in Nederland en wonende te Paramaribo.

Aan haar was ten laste gelegd, dat zij ten 1°. op verschillende tijdstippen in de jaren 1916 tot en met 1922 — althans omstreeks dien tijd — te Paramaribo opzettelijk:

a. door H. F. W. door verduistering — althans door misdrijf — verkregen gelden, tot een gezamenlijk bedrag van f 96 188, 94, althans tot een gezamenlijk bedrag van omstreeks deze som, en

b. door J. L. door verduistering — althans door misdrijf — verkregen gelden, tot een gezamenlijk bedrag van f 6536,30, althans tot een gezamenlijk bedrag van omstreeks deze som, als geschenk heeft aangenomen, althans uit winstbejag heeft verborgen;

2°. op verschillende tijdstippen in of ongeveer in het 2de en 3de kwartaal van het jaar 1922 te Paramaribo opzettelijk sommen geld, tot een gezamenlijk bedrag van f 676,25, althans tot een gezamenlijk bedrag van omstreeks deze som, welke sommen geld toebehoorden aan de vereeniging Moe Poen Sah, althans aan een of meer anderen dan aan haar, beklaagde, en welke zij als opbrengst van aan haar, beklaagde, door of vanwege gemelde vereeniging ten verkoop toevertrouwde en door haar, beklaagde, ten bate dier vereeniging verkochte loten tegen geldelijke vergoeding onder zich had, wederrechtelijk zich heeft toegeëigend.

Uit de eigen verklaringen van beklaagde en uit de verklaringen van onderscheiden getuigen heeft het Hof aangenomen, dat inderdaad de verschillende elementen van de twee ten laste gelegde misdrijven wettig en overtuigend waren bewezen. Het Hof had daarbij overwogen in het bijzonder, dat de beklaagde, moetende begrijpen en dan ook begrepen hebbende, dat de voorschreven bedragen door misdrijf waren verkregen, in den zin van art. 424 van het Wetboek van strafrecht geacht moet worden ze te hebben verborgen en wel uit winstbejag, daar die bedragen zijn aangewend ten behoeve van hare winkelzaak, alsmede dat onder „verbergen", bedoeld in voormeld artikel 424 van het Wetboek van Strafrecht, reeds moet worden verstaan, gelijk in casu is geschied, het overnemen van door misdrijf verkregen voorwerpen (in casu de gelden), waardoor deze werden onttrokken aan het oog van de benadeelde instellingen en aan de justitie en zulks ongeacht het feit, dat beklaagde gedurende zekeren tijd van deze gelden in hare koopmansboeken melding heeft gemaakt.

Den 11den April 1923 ontsloeg het Hof van Justitie van alle rechtsvervolging de beklaagde S.; dezen was bij inleidende dagvaarding o. m. ten laste gelegd, dat hij op of omstreeks 8 Februari 1923 op de plantage Zoelen, district Beneden-Commewijne, zich had begeven naar den aldaar gelegen winkel om met het oogmerk van wederrechtelijke toeëigening een of meer der zich in dien winkel bevindende voorwerpen, toebehoorende aan een ander dan aan hem, beklaagde, weg te nemen, terwijl hij zich daartoe den toegang tot dien winkel had trachten te verschaffen door middel van braak, immers hij met behulp van een mes eene hoeveelheid hout van een der vensters van dien winkel had weggesneden en vervolgens gepoogd had door de dientengevolge ontstane opening heen den afsluitbout aan de binnenzijde van dat venster op te lichten, ten einde zoo dat venster te openen en alsdan daardoor den winkel binnen te gaan, zijnde de verdere uitvoering van het misdrijf niet voltooid uitsluitend ten gevolge van de van zijnen wil onafhankelijke omstandigheid, dat de afsluitbout aan de binnenzijde van het betreffende venster op eene zoodanige wijze was bevestigd, namelijk door pennen, aan de beide uiteinden daarvan aangebracht, dat de oplichting daarvan niet meer kon geschieden, waardoor toen ook het venster niet was opengegaan en het binnenklimmen was verhinderd.

Het Hof nam aan, dat het ten laste gelegde wettig en overtuigend was bewezen, doch achtte het voormelde ten laste van beklaagde bewezen verklaarde feit niet strafbaar; zooals toch uit de omschrijving in de dagvaarding blijkt en door het onderzoek ter terechtzitting ook is komen vast te staan, is de uitvoering van het misdrijf niet voltooid uitsluitend ten gevolge van de omstandigheid, dat de afsluitbout aan de binnenzijde van het betreffende venster door aan de beide uiteinden daarvan aangebrachte pennen op eene zoodanige wijze was bevestigd, dat de oplichting daarvan niet kon geschieden. Dientengevolge ging toen ook het venster niet open en werd het binnenklimmen verhinderd, zoodat het middel tot het plegen van het misdrijf niet deugdelijk was en beklaagde dan ook uit eigen wil de verdere uitvoering van het misdrijf heeft gestaakt, toen het hem was gebleken, dat hij dat venster niet kon open krijgen.

Den 14den Juli 1923 veroordeelde het Hof van Justitie den heer E. E., te voren districtscommissaris, tot eene gevangenisstraf voor den tijd van 8 maanden ter zake van „het voortgezet misdrijf van het als ambtenaar opzettelijk verduisteren van geld, dat hij in zijne bediening onder zich had". Bij dagvaarding was ten laste gelegd, dat hij in het tijdvak tusschen omstreeks midden November 1917 en omstreeks midden September 1922 op verschillende tijdstippen te station Ephrata, district Cottica, tijdens het beheer van genoemd district als waarnemend-districtscommissaris, als hoedanig hij met dat beheer was belast, opzettelijk gelden heeft verduisterd, welke gelden hij in juist gemelde bediening onder zich had en wel tot een bedrag van, althans van omstreeks:

1°. f 2937,58½, welke gelden toebehoorden aan de kolonie Suriname, in elk geval aan een ander dan aan hem, be-

klaagde, hij namelijk deze gelden zich opzettelijk wederrechtelijk heeft toegeëigend, in elk geval heeft weggemaakt en aan de bestemming onttrokken;

2°. f 230, welke gelden bij hem in zijne voormelde hoedanigheid waren gestort door een viertal onder hem ressorteerende landbouwers, met name door A. D., J. D., A. M. en door S., t. w. ten bedrage van f 60 voor wat elk der 3 eerstgenoemden en van f 50 voor wat den laatstgenoemde betreft, in verband met den aankoop door deze van cementen kokers, te leggen in hunne perceelen aan den communicatieweg Ephrata—Charlottenburg, welke gelden toebehoorden aan de kolonie Suriname, die deze kokers door beklaagde's tusschenkomst aan hen had verstrekt, in elk geval aan één of meer anderen dan aan hem, beklaagde, hij namelijk deze gelden zich opzettelijk wederrechtelijk heeft toegeëigend, althans heeft weggemaakt en aan de bestemming onttrokken.

Het Hof heeft allereerst overwogen, dat inderdaad een kastekort van f 2937,58½ was vastgesteld geworden; de beklaagde beweerde evenwel niet te kunnen verklaren, hoe dat tekort was ontstaan, waaraan de raadsman van dezen had toegevoegd, dat beklaagde strafrechtelijk voor het tekort niet aansprakelijk was, daar deze, ten tijde dat het was geconstateerd, de kas niet onder zich had.

Het Hof heeft dit verweer ondeugdelijk verklaard, aangezien uit de ter terechtzitting voorgelezen Gouvernementsresoluties bleek, dat beklaagde tijdelijk belast was geweest met de waarneming van het ambt van districtscommissaris en hem tijdelijk het beheer der genoemde districten was opbedragen geweest. Als districtscommissaris was hij belast met het beheer van aan de kolonie Suriname toebehoorende gelden, welke hij in die hoedanigheid ontving en was hij daarvoor aansprakelijk, gelijk door beklaagde's eigen erkentenis en door de verklaring van den administrateur van financiën ter terechtzitting was komen vast te staan. Voorts overwoog het Hof, dat deze aansprakelijkheid niet werd opgeheven wanneer beklaagde de kas gedurende zekeren tijd aan een ander onder hem werkzaam zijnden ambtenaar overdroeg, daar beklaagde, als hoofd daarvan, de werkzaamheden op zijn bureau mocht regelen zooals hij dat zelf wilde en aan zijne ondergeschikten bepaalde werkzaamheden kon opdragen, maar de beschikkingsbevoegdheid over de kas ten volle bleef behouden. Ook uit het doen van rekening en verantwoording aan den ambtenaar, met de kasverificatie belast, bleek, naar het oordeel van het Hof, dat op beklaagde de aansprakelijkheid in elk opzicht bleef rusten, op grond van welk een en ander beklaagde ook in strafrechtelijken zin voor het kastekort aansprakelijk was. Voorts nam het Hof aan, dat beklaagde de betreffende gelden had weggemaakt en aan de bestemming had onttrokken, hetgeen bleek uit eene erkentenis van beklaagde bij zijn verhoor door den procureur-generaal en uit de gedragingen van beklaagde doordat hij o. a. bij eene der kasverificaties een bedrag van ruim f 900, dat toebehoorde aan de Landbouwleenbank (een particuliere instelling) had doen voorkomen als Gouvernementsgeld; hij had toch een onwaren brief geschreven aan den administrateur van financiën, waarin hij het deed voorkomen alsof het bevonden kastekort aan eene vergissing moest worden toegeschreven en er eigenlijk geen tekort was en waarbij hij eene onjuiste opgave aan dienzelfden administrateur van financiën deed, volgens welke hij van bepaalde personen gelden had opgenomen om het kastekort te dekken, maar, toen het hem bleek, dat er geen tekort was, deze gelden wederom naar Paramaribo had teruggezonden. De onjuistheid van deze opgave had beklaagde zelf later erkend.

Wel had de verdediger van beklaagde nog aangevoerd, dat deze destijds in een zoodanigen gemoedstoestand zou hebben verkeerd, dat hij feitelijk niet wist wat hij zeide en daarvoor dus niet aansprakelijk kon worden geacht; het Hof heeft dit verweer evenwel ter zijde gesteld omdat het college in geenen deele den indruk had gekregen, dat beklaagde niet had geweten wat hij zeide of schreef.

Ook het tweede feit werd door het Hof als bewezen aangenomen.

Bij vonnis van het Hof van Justitie van den 11den Augustus 1923 werd A. P. N., oud 59 jaren, wonende te Paramaribo, veroordeeld tot eene gevangenisstraf voor den tijd van drie jaren en wel behalve ter zake van oplichting, tweemalen gepleegd, ook ter zake van:

1°. het voortgezet misdrijf van het opzettelijk gebruik maken van een valsch geschrift als ware het echt en onvervalscht, uit welk gebruik eenig nadeel kon ontstaan;

2°. het opzettelijk gebruik maken van een valsch geschrift als ware het echt en onvervalscht, uit welk gebruik eenig nadeel kon ontstaan.

Voor wat de valschheid betreft was in de dagvaarding gesteld geworden:

1°. dat hij in of omstreeks de maand Augustus 1922 te Paramaribo opzettelijk heeft gebruik gemaakt van twee valsche geschriften als waren deze echt en onvervalscht, welke geschriften — elk voor zich — waren gedrukte, overeenkomstig de door na te noemen bank daaraan gegeven bestemming, ingevulde en onderteekende aanvraagformulieren, gedateerd 3 Augustus 1922 en gericht aan de Nationale Levensverzekeringbank, te Rotterdam, die aldus tot grondslag, althans mede tot grondslag moesten dienen voor de daarin aangevraagde kapitaalverzekeringen, groot f 7500 en f 2500, welke formulieren als verzekeringnemer — onderge-teekende — en tevens als verzekerde aangaven A. W. P., industrieel, woonachtig te Paramaribo, en o. m. als diens wil en verklaring inhielden, dat de verzekeringen moesten worden gesloten respectievelijk volgens de daarin genoemde tabellen I A en 8 en dat de betaling der premiën maandelijks — bedoeld bij vooruitbetaling — zou geschieden, te beginnen respectievelijk 1 Augustus en 1 September 1922, op welke dagen de verzekeringen zouden ingaan, terwijl deze formulieren, nadat zij vanwege beklaagde waren ingevuld, valschelijk waren onderteekend — hetgeen beklaagde wist — door een zekeren G. K. F., en wel met „A. Park'' als de onderteekening van dezen, in zijne hoedanigheid als voormeld, hebbende het gebruik maken bestaan in het als wervingsagent van genoemde verzekeringsbank mede onderteekenen van deze op voormelde wijze ingevulde en onderteekende formulieren en het ter hand stellen of bezorgen daarvan aan den klerk of het kantoor van den hoofdvertegenwoordiger voor Suriname van genoemde verzekeringbank, met de bedoeling dat deze de totstandkoming der daarin genoemde verzekeringen dienovereenkomstig zou bewerkstelligen, uit welk gebruik eenig nadeel kon ontstaan;

2°. in of omstreeks de maand Januari 1921 te Paramaribo opzettelijk heeft gebruik gemaakt van een valsch geschrift, als ware het echt en onvervalscht, welk geschrift was een gedrukt, overeenkomstig de door na te noemen bank daaraan gegeven bestemming, ingevuld en onderteekend aanvraagformulier, gedateerd 6 Januari 1921, gericht aan de Nationale Levensverzekeringbank, te Rotterdam, dat aldus tot grondslag, althans mede tot grondslag moest dienen voor de daarin aangevraagde kapitaalverzekeringen, groot f 7500 en f 8000, welk formulier als verzekeringnemer — ondergeteekende — verzekerde en begunstigde aangaf R. 'D. C., aannemer van timmerwerken, woonachtig te Paramaribo en o.m. als diens wil en verklaring inhield dat de verzekeringen moesten worden gesloten volgens de daarin genoemde tabellen, respectievelijk 8 en 17*c* en dat de betaling der premiën maandelijks — bedoeld bij vooruitbetaling — zou geschieden, te beginnen 1 Januari 1921, op welken dag de verzekeringen zouden ingaan, terwijl dit formulier, nadat het vanwege beklaagde was ingevuld, valschelijk was onderteekend — hetgeen beklaagde wist — door een zekeren P. en wel met „R. D. Contect'' als de onderteekening van dezen, in zijne hoedanigheid als vermeld, hebbende het gebruik maken bestaan in het als wervingsagent van genoemde verzekeringsbank mede onderteekenen van dit op voormelde wijze ingevuld en onderteekend formulier en het ter hand stellen of bezorgen daarvan aan den klerk of het kantoor van den hoofdvertegenwoordiger voor Suriname van genoemde verzekeringsbank, met de bedoeling dat deze de totstandkoming der daarin genoemde verzekeringen dienovereenkomstig zou bewerkstelligen, uit welk gebruik eenig nadeel kon ontstaan.

De beklaagde erkende de feiten ten volle; hij had bij de keuring door den geneesheer van de betreffende verzekeringmaatschappij telkens een anderen persoon laten keuren dan dengene, die werkelijk verzekerd werd; deze persoon gaf zich dan uit voor dengene, die de aanvraagfurmulieren had onderteekend en terwijl deze gezond was, was de persoon op

wiens leven de verzekering telkens werd gesloten, zwak en ziekelijk.

Het Hof nam de schuld van den beklaagde aan op grond van de in onderling verband en samenhang beschouwde aanwijzingen, voortvloeiende uit de erkentenis van den beklaagde en uit de verklaringen van meerdere getuigen, alles in verband met de ter terechtzitting voorgelezen ingevulde aanvraagformulieren, welke formulieren tot grondslag moesten dienen voor de daarin aangevraagde kapitaalverzekering en welke formulieren waren ter hand gesteld aan den klerk van den hoofdvertegenwoordiger voor Suriname van genoemde verzekeringsbank.

De oplichting betrof de bedragen van f 12 000, f 7500 en f 600; na het overlijden van de personen, die in de polis waren vermeld als degenen wier leven was verzekerd, had beklaagde de voor de uitkeering benoodigde stukken opgemaakt en daarbij overgelegd eene machtiging op hem, beklaagde, afgegeven door den persoon, die bij de betreffende verzkering als begunstigde was aangegeven, terwijl hij wist, dat de betreffende verzekeringen valsch en nietig waren.

Denzelfden datum — 11 Augustus 1923 — werd door het Hof tot eene gevangenisstraf van 8 maanden veroordeeld G. K. F., oud 39 jaar, landbouwer, wonende in Paramaribo, ter zake van het voortgezet misdrijf van valschheid in geschrifte en wel omdat hij de in de zaak tegen N. gebruikte aanvraagformulieren valschelijk had onderteekend met A. P. en voorts een gedrukt vragen-formulier door de verzekeringbank bestemd om te worden ingevuld door den geneesheer van die bank met betrekking tot den gezondheidstoestand en meerdere andere omstandigheden en bijzonderheden, alle betrekking hebbende op voornoemden A. P., eveneens had geteekend met A. P. en zich bij de ondervraging door den betrokken geneesheer ook als A. P. had voorgedaan en op de hem gestelde vragen had geantwoord als golden deze A. P., terwijl zij hem persoonlijk betroffen. Beklaagde had de feiten erkend en waren deze overigens door meerdere getuigen bevestigd.

Ten slotte werd op denzelfden datum — 11 Augustus 1923 — ter zake eveneens van het voortgezet misdrijf van valschheid in geschrifte tot eene gevangenisstraf van 8 maanden veroordeeld A. J. P., oud 43 jaren, timmerman, wonende in Paramaribo. De feiten kwamen geheel overeen met die van het voorgaande geval en de veroordeeling werd evenzeer op grond van dezelfde bewijsmiddelen uitgesproken.

Den 17den Juli 1923 werd door den rechter in het Oostelijk Ommegaand gerecht J. H. B., oud 43 jaren, gezagvoerder van en wonende op de plantage Nieuw Meerzorg, schuldig verklaard aan „het als gezagvoerder niet voldoen aan de voorwaarden door de immigranten bij overeenkomst bedongen, door bij het werken op taak de dagtaak voor hen zóó te stellen, dat immigranten daarbij bij een werktijd van 7 uren onmogelijk meer loon konden verdienen dan een te voren door den gezagvoerder vastgesteld bedrag, overeenkomende met het hun gegarandeerde minimumloon." B. werd veroordeeld tot eene geldboete van f 5. Van dit vonnis kwam hij in appèl en zoo werd het vonnis den 8sten September 1923 door het Hof bevestigd, nochtans met verandering der qualificatie, welke het Hof deed luiden „schuldig aan de voortgezette overtreding van het als gezagvoerder niet voldoen aan de voorwaarden door immigranten bij overeenkomst bedongen".

Beklaagde was ten laste gelegd, dat hij als gezagvoerder van plantage Nieuw Meerzorg niet had voldaan aan de voorwaarden bij overeenkomst bedongen, althans aan de wettelijk hem opgelegde verplichting, door de op die plantage onder contract verbonden Nederlandsch-Indische immigranten S. 1357/VV. en W. 714/VV. en anderen één werktaak dagelijks op te dragen op 25, 26, 27 28 en 29 Juni 1923, die hun, voor een werktijd van 7 uren, een minimumloon van f 0,80 waarborgt, onder uitdrukkelijk beding, dat niet meer werk dan de opgedragen taak verricht mag worden, waardoor de meer dan middelmatige arbeiders belet werden naar evenredigheid hunner werkkracht meer te verdienen.

B. was van dit vonnis in appèl gekomen, omdat de Ommegaande rechter in artikel 3, sub B, van het werkcontract meende te zien eene verplichting van den gezagvoerder om aan de arbeiders, die binnen den werktijd van 7 uren hun werktaak hadden volbracht, een tweede taak op te leggen, hetgeen naar de meening van appellant niet juist was. Appellant voegde daaraan toe, dat de regeling om aan de arbeiders niet meer dan één taak per dag op te dragen, niet door hem was ingevoerd, maar reeds bestond toen hij in October 1922 als opzichter onder den vorigen gezagvoerder op de plantage kwam werken. Hij wist niet of de vorige gezagvoerder, toen deze de regeling invoerde, den districts-commissaris daarover had gesproken, maar hij, beklaagde, had, toen hij vijf maanden geleden als gezagvoerder optrad en met de regeling voortging, den districts-commissaris daarover niet gesproken. Sommige arbeiders kwamen reeds om 11 uur 's morgens en sommigen om 1 uur 's namiddags met hun taak klaar, maar er waren ook arbeiders, die de taak niet in één dag afmaakten. De arbeiders, die vroeg met hun taak klaar waren, vroegen destijds om een nieuwe taak, maar deden dit al sedert maanden niet meer, omdat zij wisten, dat zij die toch niet zouden krijgen. Er waren arbeiders, voornamelijk Britsch-Indiërs, die een landbouwperceel op de plantage hadden en die, na hun werktaak te hebben verricht, op hun perceelen gingen werken. Hij achtte zich niet verplicht aan een arbeider, die bij het werken op taak binnen den werktijd van 7 uren zijn taak had verricht, een nieuwe taak op te dragen, daar de arbeider door één taak te verrichten, een voldoend loon had verdiend, zoodat het door hem gevolgde systeem door aan de arbeiders per dag slechts één taak op te dragen, naar zijne meening juist was.

Op grond van de erkentenis van beklaagde en de verklaringen der getuigen S. en W. in verband met het met dezen gesloten werkcontract nam het Hof aan, als wettig en overtuigend bewezen, dat beklaagde op 25, 26, 27, 28 en 29 Juni 1923 als gezagvoerder der plantage Nieuw Meerzorg aldaar de op die plantage onder contract verbonden Nederlandsch-Indische immigranten S. en W. en anderen dagelijks bij den door hen te verrichten veldarbeid opzettelijk een taak had opgedragen welke, alhoewel zij hun bij een werktijd van 7 uren ieder dagelijks een minimum-loon van f 0,80 waarborgden, hen niet in staat stelde meer dan dit bedrag te verdienen.

Appellant's raadsman had alsnog aangevoerd, dat deze feiten niet strafbaar waren, zulks op grond, dat volgens de bepalingen van artikel 3 van het overgelegde werkcontract, de huurder van immigranten kon volstaan met de taak der arbeiders aldus te regelen dat zij daarmede binnen den contractueelen werktijd het nader op f 0,80 vastgestelde minimum dagloon konden verdienen, aan welke verplichting de appellant had voldaan. Hieromtrent overwoog het Hof, dat bij bedoeld artikel 3, sub B, voor de regeling door den huurder van het taakwerk der immigranten binnen den contractueelen werktijd een minimum dagloon voor middelmatige — volle — arbeiders werd vastgesteld met bepaling, dat ijverige en ervaren arbeiders naar evenredigheid meer zouden kunnen verdienen; daaruit bleek naar het oordeel van het Hof ondubbelzinnig, dat volgens het werkcontract de arbeiders bij taakwerk recht hadden op arbeid gedurende den contractueelen werktijd en op betaling van loon naar evenredigheid van den door hen gepraesteerden arbeid, ook indien dat loon het minimum-loon overschreed.

Den 26sten September 1923 veroordeelde het Hof van Justitie o. m. ter zake van het in het bezit zijn van opium tot eene gevangenisstraf voor den tijd van zes maanden J. L. G., oud 43 jaren, conducteur aan boord van de *Prinses Juliana*, wonende te Paramaribo.

Aan beklaagde was ten laste gelegd, dat hij op of omstreeks den 26sten Mei 1923 op de ter rede van Paramaribo gemeerd liggende *Prinses Juliana*, in het bezit was geweest van eene hoeveelheid opium, een gewicht vertegenwoordigende van omstreeks 4,7 K.G., aldaar geborgen in het kastje van zijn hut.

De beklaagde had aangevoerd, dat hij niets had geweten van de aanwezigheid van opium in het voor hem bestemde kastje in zijne hut aan boord van de *Prinses Juliana*, doch het Hof nam dit verweer niet aan, omdat daartegen pleitten:

1°. de omstandigheid dat het opium, toen het daarin gevonden werd, verborgen was achter en onder allerlei papieren en boeken van beklaagde;

2°. de houding, die beklaagde had aangenomen na aankomst van het schip te Paramaribo en het zich daags daarop ziek melden, terwijl hij toegaf, inderdaad toen niet ziek te zijn geweest, blijkbaar in de hoop, dat de recherche-ambtenaren, die het schip zouden visiteeren, het kastje in zijn hut ongemoeid zouden laten, wanneer hun bleek, dat dit afgesloten was en beklaagde niet aan boord was. Het Hof overwoog voorts hierbij dat, waar verder uit de verklaring van getuige S. in verband met de plek, waar later het opium gevonden werd, mag worden afgeleid, dat het opium reeds gedurende de reis van het schip van Albina naar Paramaribo in het kastje van beklaagde aanwezig was, en dat hij, gelijk hij nu verder toegaf, dit kastje in de loop van den dag tot vlak voor zijn laatste vanboordgaan en ook nog zelfs kort vóór het oogenblik der visitatie den volgenden ochtend heeft geopend. Hij had daarin bij die gelegenheid met absolute zekerheid de aanwezigheid van opium moeten constateeren op grond van de hoogste penetrante geur, die opium, zooals aan het Hof bekend is, verspreidt. Derhalve mag uit beklaagde's stilzwijgen hieromtrent worden geconcludeerd, dat hij de aanwezigheid van opium in het kastje wel gekend heeft.

De feiten werden door de verklaring van onderscheiden getuigen bewezen geacht.

Den 24sten October 1923 veroordeelde het Hof van Justitie tot gevangenisstraf voor den tijd van twee jaren, met openbare tewerkstelling, ter zake van het voortgezet misdrijf van oplichting, B. n°. 24/Ee., oud naar gissing 45 jaren, landbouwer en rondventer, wonende te Paramaribo.

Aan dezen beklaagde was ten laste gelegd, dat hij in de maand Juli 1923 op de plantage Frederiksdorp, district Beneden-Commewijne, met het oogmerk om zich zelf of een ander wederrechtelijk te bevoordeelen, de Britsch-Indiërs M. en K. heeft bewogen tot afgifte aan hem, beklaagde, van bedragen respectievelijk groot f 70 en f 30 als bedongen koopsommen voor 7 en 3 muntstukken, zulks op de navolgende bedriegelijke en listige wijze: beklaagde bezocht genoemde Britsch-Indiërs aan hunne woning en vertoonde hun een aantal munten met oogjes voorzien, die beklaagde zeide dat van goud waren, zulks terwijl hij wist, dat het vergulde Nederlandsche halve guldenstukken waren met koperen oogjes voorzien; na bezichtiging door M. en K. vroeg beklaagde of zij die munten wilden koopen. Op hun bevestigend antwoord, en hunne vraag wat de gouden munten kostten, gaf beklaagde als koopprijs op de som van f 11 per stuk, daaraan toevoegende, dat deze gouden munten in de stad f 12 per stuk kostten, doch hij ze aan hen voor f 11 zou laten; toen M. en K. daarop antwoordden, dat het Hollandsche gouden munten waren en deze niet de waarde van f 11 maar van f 10 per stuk hadden en zij bereid waren, tegen dezen prijs er respectievelijk 7 en 3 te koopen, liet beklaagde tegen f 10 per stuk er 7 aan M. en 3 aan K.; de betaling had dienovereenkomstig aanstonds plaats. De munten, die het aanzien van gouden munten hadden, had beklaagde door een goudsmid dat aanzien door vergulden doen geven, terwijl hij ten aanzien van de echtheid van de aan die munten bevestigde oogjes bovendien eene garantie voor den tijd van 4 maanden had gegeven.

Het Hof overwoog, dat beklaagde's schuld aan deze feiten wettig en overtuigend was komen vast te staan op grond van de door het Hof aangehaalde bewijsmiddelen, terwijl het Hof voorts hierbij overwoog, dat immers bij de vraag of onderwerpelijk een bedriegelijk middel is gebezigd, er naar het oordeel van het Hof rekening moet worden gehouden met de omstandigheid, dat de door beklaagde benadeelde getuigen M. en K. eene geringe verstandelijke ontwikkeling hebben en lezen noch schrijven kunnen en dat beklaagde dus van deze omstandigheid misbruik heeft gemaakt.

Toezicht en tucht over de praktizijns. Gedurende het jaar 1923 zijn er bij het Hof van Justitie geene klachten tegen praktizijns ingebracht.

Praktizijnsexamens. In 1923 werd het praktizijnsexamen niet afgenomen.

Bureau van consultatie. Ook in 1923 kon het bureau van consultatie niet op de in artikel 13 van het besluit van 23 December 1918 (G. B. n°. 104) voorgeschreven wijze worden samengesteld, vermits er wegens afwezigheid uit Suriname van twee praktizijns en de waarneming van het notarisambt door een derden, slechts twee praktizijns als zoodanig werkzaam waren.

Het bureau vergaderde twee keer 's maands des Vrijdags in de praktizijnskamer van het Hof van Justitie, terwijl de secretaris bovendien dagelijks gedurende de kantooruren op zijn bureau voor onvermogende rechtzoekenden te spreken was. Met het oog op de onvolledige samenstelling van het bureau van consultatie werd op de verzoeken om gratis-admissie dadelijk door den president van het Hof van Justitie beschikt. Het aantal zaken, waarin door den president toevoeging van een praktizijn heeft plaats gehad, bedroeg 36, tegenover 19 in 1922.

Bovendien is er aan 5 personen, die zich tegen een tegen hen ingestelden eisch tot echtscheiding of scheiding van tafel en bed wenschten te verweren, een praktizijn toegevoegd.

Van de bedoelde 36 zaken zijn er 4 ter rolle aangebracht, waarvan 2 zijn afgedaan.

Eén zaak betreffende eene procedure tot echtscheiding is wegens overlijden van de tegenpartij vervallen; in 2 zaken betreffende echtscheiding zijn partijen verzoend, terwijl in 1 zaak door partijen een schikking is getroffen.

De overige 28 zaken, waarvan de meeste betreffen procedures tot echtscheiding, zijn nog bij de praktizijns in behandeling.

Verder werden in 1923 ter rolle aangebracht 2 zaken, waarin de toevoeging van een praktizijn vroeger dan in 1923 had plaats gehad.

§ 3. VOOGDIJRAAD.

De werkzaamheden van den Raad gingen regelmatig voort.

Aangenomen kan worden, dat de Raad een preventieve werking uitoefent tegen het onthouden van verzorging door verwekkers aan hunne kinderen. Het kwam toch meermalen voor, dat door bemiddeling van den Raad onderhoudskosten werden gezocht voor kinderen, die al eenige jaren oud waren. Wanneer dan gevraagd werd of de vader eerder voor het kind gezorgd had, werd meermalen vernomen, dat hij na de geboorte gevraagd had, dat de moeder zich niet tot den Raad zou wenden en dat ook gedurende geruimen tijd in het onderhoud van het kind was bijgedragen. Later werd aan deze verplichting dan niet meer voldaan, waarop men zich tot den Raad wendde.

Ook deed het geval zich voor, dat, nadat de Raad eenige maanden voor de ontvangst van gelden had zorg gedragen, de vader verzocht voortaan rechtstreeks het geld aan de moeder te mogen toezenden. Dit werd alleen toegestaan, indien de moeder er in toestemde, steeds met den uitdrukkelijken raad om bij verzuim zich onmiddellijk weer aan te melden.

Verzoeken tot ontzetting of ontheffing kwamen niet voor. Als in vorige jaren moet wederom uitdrukkelijk worden vermeld, dat dit niet beteekent, dat zich geen gevallen hebben voorgedaan, waarbij dit wenschelijk zou zijn, doch dat er geen heenkomen te vinden is voor de kinderen, die beter aan de ouderlijke macht of voogdij zouden zijn te onttrekken.

De Raad ontving ter uitkeering aan de moeders het bedrag van f 3788,25.

Het aantal erkenningen bedroeg 754, waarvan 471 te Paramaribo en 283 in het overige deel van Suriname.

Van de in 1923 geboren kinderen werden er 150 erkend, te weten door den vader 5, door de moeder 34, door vader en moeder 111.

Van kinderen geboren vóór 1923 bedroegen deze getallen respectievelijk: 604, 124, 238, 242.

§ 4. POLITIE; WERKING VAN VERORDENINGEN.

Buitengewone agenten van politie. Het aantal buitengewone agenten van politie bedroeg op 1 Januari 1924 353, tegenover 381 op gelijk tijdstip van het vorige jaar.

Vluchtelingen uit Fransch-Guyana. Op het grondgebied van Suriname werden als zonder middel van bestaan aangehouden (met inbegrip van 8, die van het jaar 1922 waren achtergebleven) 103 vluchtelingen, afkomstig uit Fransch-Guyana.

Uitgezet werden 99, 1 werd veroordeeld tot acht jaren gevangenisstraf wegens zware mishandeling, terwijl 1 overleed. Op 31 December waren derhalve nog 2 vluchtelingen in verzekerde bewaring.

Het aantal vluchtelingen, afkomstig uit Fransch-Guyana, dat op den oever van de Marowijne aangehouden en dadelijk naar den Franschen oever teruggeleid werd, bedroeg 64.

De te Paramaribo aangehouden vluchtelingen werden, overeenkomstig de ter zake met den Gouverneur van Fransch-Guyana in het begin van het jaar 1923 getroffen regeling, in den regel òf met de Fransche stoomboot *Maroni* òf met één der booten van de Compagnie Générale Transatlantique onder Fransch geleide naar Cayenne teruggezonden. Onderdanen van derde Mogendheden zullen echter alleen dan aan de Fransche autoriteiten mogen worden overgeleverd, wanneer voldaan is aan de eischen van het Nederlandsch-Fransche uitleveringsverdrag.

Arbeidsverordening. Ten overstaan van den ambtenaar, daartoe aangewezen door den commissaris van politie, werden te Paramaribo gesloten:

voor den arbeid in de goudvelden, 812 overeenkomsten met 649 arbeiders;

voor de inzameling van balata, 1780 overeenkomsten met 1122 arbeiders;

voor het bewerken van hout en onderzoek naar boschbijproducten, 128 overeenkomsten met 100 arbeiders.

Op plaatsen langs den spoorweg werden in 1923 geen overeenkomsten gesloten.

Te Albina werden voor het goud- en balatabedrijf 180 en 166 overeenkomsten met onderscheidenlijk 180 en 166 arbeiders gesloten.

Te Nieuw-Nickerie werden voor het balata- en houtbedrijf 738 en 101 overeenkomsten, met onderscheidenlijk 738 en 101 arbeiders gesloten. Voor het goudbedrijf werden daar 53 overeenkomsten met 53 arbeiders gesloten.

Evenals in vorige jaren werd ook in 1923 in het belang van eene richtige contrôle op de bevoegdheid van arbeiders tot het al dan niet aangaan van eene overeenkomst met een anderen dan zijn laatsten huurder, geregeld voortgegaan met het verstrekken aan de districts-commissarissen van Nickerie en van Marowijne van alphabetische opgaven, vermeldende de namen van arbeiders en huurders, die te Paramaribo overeenkomsten hebben aangegaan, en voor welk bedrijf, terwijl van de genoemde districts-commissarissen gelijke opgaven van de te hunnen overstaan gesloten overeenkomsten werden ontvangen.

Het bewerkstelligen van de bij artikel 44, eerste lid, der arbeidsverordening voorgeschreven eindafrekeningen had regelmatig plaats.

Verzet van wettelijke vertegenwoordigers, als bedoeld bij artikel 3 der verordening, vond ook dit jaar weder niet plaats.

Ten aanzien van het goud- en balatabedrijf en de andere takken van industrie had geen uitsluiting plaats.

Inzake overtreding van de arbeidsverordening had slechts één veroordeeling plaats, n.l. wegens het als iemand die zijne diensten voor een tijd heeft verbonden, willekeurig verlaten van de onderneming, waarvoor hij zich beschikbaar heeft gesteld.

Opiumverordening. 6 personen werden veroordeeld wegens het in het bezit hebben van opium of ganja, waarvan 2 tot geldboeten van f 50 en f 200 en 4 tot gevangenisstraf van 1, 4, 6 en 6 maanden. Uit deze veroordeelingen valt af te leiden, dat er nog steeds op clandestiene wijze opium en ganja worden ingevoerd, hoewel dit euvel door de politie met al de haar ten dienste staande middelen zoo krachtig mogelijk bestreden wordt.

Wegens het verbouwen van cannabis sativa L. te Paramaribo werden geen overtredingen geconstateerd.

Het schuiven van opium of het geven van gelegenheid daartoe werd niet geconstateerd, hoewel uit den clandestienen invoer van gemelde stof volgt, dat schuiven nog steeds plaats vindt.

Vestiging, toelating en uitzetting. Ingevolge artikel 15 der verordening van 3 September 1915 (*Gouvernementsblad* 1916, n°. 19), werden 52 personen uitgezet.

Verlof tot ontscheping werd aan niemand geweigerd.

In het *Gouvernementsblad* zijn opgenomen:

onder n°. 81: het besluit van 16 October 1923, ter uitvoering van art. 6, letter *a*, van de rijverordening 1916 (*Gouvernementsblad* 1917, n°. 65);

onder n°. 95: het besluit van 29 December 1923, ter uitvoering van art. 13 van de weegwerktuigenverordening 1916 (*Gouvernementsblad* 1917, n°. 78);

onder n°. 96: het besluit van 29 December 1923, ter uitvoering van punt *a* van het tweede lid van art. 16 van de maten- en gewichtenverordening 1916 (*Gouvernementsblad* 1917, n°. 79).

§ 5. MARKTVERGUNNINGEN EN VERGUNNINGEN TOT HET DRAGEN VAN VUURWAPENS.

Evenals in vorige jaren werd een druk gebruik gemaakt van de bestaande marktgelegenheden.

Gedurende dat jaar werden 24 900 wekelijksche en 95 328 dagelijksche vergunningen afgegeven, tegen onderscheidenlijk 24 312 en 94 332 in 1922.

Het gemiddeld getal van dagvergunningen aan Nederlandsch-Indiërs bedroeg 7, terwijl aan Britsch-Indiërs werden afgegeven 185 dag- en 64 weekvergunningen. In 1922 waren deze cijfers onderscheidenlijk 10, 140 en 61.

De Nederlandsch-Indiërs maakten geen gebruik van wekelijksche vergunningen.

Ten aanzien van de heffing van markt- en staangelden is eene regeling tot stand gekomen bij de verordening van 14 Februari 1923 (*Gouvernementsblad* n°. 36), welke in werking is getreden op 16 Februari 1924, evenals het besluit van 15 Februari 1924 (*Gouvernementsblad* n°. 9), ter uitvoering van deze verordening.

428 vergunningen tot het dragen van vuurwapens werden uitgereikt, waarvan 27 aan Britsch-Indiërs en 1 aan een Nederlandsch-Indiër.

In 1922 waren deze cijfers onderscheidenlijk 368, 54 en 2.

§ 6. GEVANGENISWEZEN.

Voor de sterkte en de veranderingen in de gevangenisbevolking wordt verwezen naar bijlage E².

Uit die bijlage blijkt, dat op 31 December aanwezig waren in het burgerlijk en militair huis van verzekering in het fort Zeelandia 130, in de gevangenis te Nieuw-Amsterdam 147, in het huis van bewaring te Nieuw-Nickerie 35 en in het huis van bewaring in Coronie 10 gevangenen.

De gezondheidstoestand onder de gevangenen in het huis van verzekering in het fort Zeelandia was in het afgeloopen jaar niet ongunstig te noemen.

Op 31 December 1922 waren onder behandeling in het Militair Hospitaal 10 gevangenen.

In den loop van 1923 werden naar het Militair Hospitaal opgezonden 104 gevangenen, waaronder 18 Fransche vluchtelingen.

Als hersteld werden ontslagen 108 en één overleed, zoodat op 31 December 5 gevangenen onder behandeling bleven.

De voorschriften betreffende orde en tucht in de gevangenissen werden behoorlijk nageleefd en de dagelijksche diensten hadden geregeld plaats.

Op één gevangene werd krachtens vonnis van het hof van justitie de doodstraf door ophanging ten uitvoer gelegd.

Aan 43 gevangenen werden 59 straffen opgelegd. Van deze gevangenen werden 35 eenmaal, 4 tweemaal, 2 driemaal, 1 viermaal en 1 vijfmaal gestraft.

De veroordeelden tot gevangenisstraf met tewerkstelling aan openbare werken hebben gedurende het afgeloopen jaar elken werkdag aan verbetering der wegen en der loozingen in de stad gewerkt.

De hoeveelheid van den door hen verrichten arbeid kan moeilijk in cijfers worden uitgedrukt.

De enkel tot gevangenisstraf veroordeelden werden binnen de gevangenis zooveel mogelijk bezig gehouden met het verrichten van huiswerk, zieken oppassen, timmerwerk, het repareeren van stoelen en het vervaardigen van vloermatten.

De productieve arbeid leverde op f 39,20; de helft hiervan, zijnde f 19,60 werd in 's Lands kas gestort, terwijl de andere helft bestemd is om als uitgaanskas te worden uitgekeerd.

Aan ontslagen gevangenen is uit de uitgaanskas uitgekeerd f 3,35.

De kosten voor huisdiensten bedroegen f 6,70.

De gezondheidstoestand in de gevangenis te Nieuw-Amsterdam was vrij goed.

In het Militair Hospitaal te Paramaribo werd op 1 Januari 1 gevangene verpleegd. Gedurende het jaar werden daarin opgenomen 2 gevangenen; hiervan werd 1 als hersteld ontslagen, zoodat op ultimo December nog 2 gevangenen in die inrichting werden verpleegd.

Het aantal verpleegdagen bedroeg 391.

In de ziekenzaal binnen de gevangenis werden 48 gevangenen opgenomen met een aantal verpleegdagen van 735; van deze patiënten overleden er 2.

Bovendien werden 1043 gevangenen loopend behandeld met een aantal verpleegdagen van 3240.

Op 1 Januari waren in de klasse van discipline aanwezig 7 tot dwangarbeid en 6 tot gevangenisstraf met openbare tewerkstelling veroordeelden. In den loop van het jaar werden 4 tot gevangenisstraf met openbare tewerkstelling veroordeelden daarin geplaatst, terwijl 2 tot gevangenisstraf met openbare tewerkstelling veroordeelden wegens afloop van straftijd werden ontslagen.

Met inachtneming der bestaande voorschriften werden 458 personen toegelaten tot het bezoeken van 255 gevangenen. Ook in deze gevangenis werden de voorschriften betreffende orde en tucht naar behooren nageleefd.

Aan 60 gevangenen werden 97 straffen opgelegd.

Van deze gevangenen werden 38 éénmaal gestraft, 14 twee malen, 4 drie malen, 2 vier malen, 1 vijf malen en 1 zes malen.

De straf van lichamelijke kastijding werd drie malen toegepast.

De veroordeelden tot dwangarbeid en gevangenisstraf met openbare tewerkstelling werden hoofdzakelijk gebruikt tot:

1. het onderhouden van den rijweg van het station Nieuw-Amsterdam tot aan de vestigingsplaats Meerzorg;
2. het onderhouden van het station Nieuw-Amsterdam;
3. het onderhouden van den tuin en van de verdere aanplantingen;
4. het onderhouden van het quarantaine-etablissement post Leyden;
5. het kappen van brandhout, posten, sparren, boschtouw, warimbo, printa, banban- en mangrovebast, ten behoeve van de gevangenissen te Nieuw-Amsterdam en Zeelandia;
6. het roeien van vaartuigen;
7. den quarantaine-dienst;
8. handlangersdiensten bij het bouwen van het nieuwe gevangenisgebouw;
9. huisdiensten.

De hoeveelheid van de door hen verrichten arbeid kan moeilijk in cijfers worden uitgedrukt.

De aanplant van voedingsgewassen werd uitgebreid; er werden geplant bananen, bacoven, diverse soorten groenten, aard- en peulvruchten. Hiervan werden ten behoeve van de gevangenen en van de varkensteelt geoogst 110 bossen bananen, 155 bossen bacoven, 7600 K.G. aardvruchten en 320 K.G. peulvruchten en groenten ter waarde van f 600.

De tot gevangenisstraf veroordeelden werden bezig gehouden met het vervaardigen en herstellen van gevangeniskleeding, het vervaardigen van baskieten en mandjes, en voorts met het verrichten van timmerwerk en huisdiensten.

De productieve arbeid der gevangenen, waaronder begrepen de huisdiensten, leverde à f 0,10 per dag f 323,90 op.

Hiervan werd de helft in 's Lands kas gestort, terwijl de andere helft als uitgaanskas, onder het beheer der commissie van administratie bleef.

Aan ontslagen gevangenen werd uit de uitgaanskas een bedrag van f 131,32^5 uitgekeerd.

De kosten der huisdiensten bedroegen f 178,40.

In de bijlage E^2c is een staat opgenomen, betreffende den gezondheidstoestand der gevangenisbevolking in het burgerlijk en militair huis van verzekering binnen het fort Zeelandia en in de gevangenis te Nieuw-Amsterdam.

HOOFDSTUK G.

EEREDIENST.

Voor bijzonderheden omtrent het aantal leden der verschillende gemeenten, de gedoopten, de huwelijken, enz. wordt verwezen naar bijlage F.

Nederlandsch-Hervormde gemeente. De godsdienstoefeningen werden geregeld bezocht; als gewoonlijk waren de morgendiensten minder bezocht dan de avonddiensten.

Het godsdienstonderwijs werd, behalve in de maand October, gedurende het geheele jaar gegeven.

Op twee verschillende plaatsen werd Zondagschool gehouden: die in de kerk werd bezocht door 700 kinderen, die in het Bedehuis „Anetta" door 50.

Er word ook een cursus in handwerken voor meisjes gehouden. De gemeente bezat voorts een kinderbibliotheek.

De vereeniging „Uw Koninkrijk Kome", welke zich ten doel stelt het kerkelijk leven te bevorderen, telde 100 leden.

Zondagsrust en Zondagsviering werden in de gemeente behoorlijk in acht genomen; de openbare zedelijkheid was vooruitgaande.

De kerkeraad werkte mede aan het bestuur van de Protestantsche Lepra-vereeniging.

Met ingang van 5 September werd aan den predikant dezer gemeente ds. J. W. C. Ort, eervol ontslag uit 's Lands dienst verleend, wegens afkeuring voor den dienst in de tropen.

In de maand Juni 1924 arrivieerde diens opvolger ds. W. B. Onnekes, te voren predikant te den Helder (Noordholland).

Het zielental der gemeente werd geschat op 8200.

Evangelisch-Luthersche gemeente. Met ingang van 23 Juni werd aan den predikant dezer gemeente, ds. A. E. Boers, eervol ontslag uit 's Lands dienst verleend, wegens afkeuring voor den dienst in de tropen.

Voor de vervulling van het ambt is ds. S. A. Baljon, predikant bij de Nederlandsch-Hervormde gemeente te Spaarndam (Noordholland) in den aanvang van 1925 aangewezen.

Ook in het verslagjaar werd door de hulp van het bestuur der Evangelische Broedergemeente tijdens het buitenlandsch verlof wegens ziekte en na het ontslag van den predikant A. E. Boers in den dienst der gemeente voorzien.
Evenals in vorige jaren zorgde de kinderbibliotheek voor leesstof aan oudere en jongere leerlingen van en buiten de Zondagschool.
De cursus in fraaie en nuttige handwerken werd voor de weezen nog steeds gehouden.
De cursus in het machineschrijven voor de weezen werd door 4 leerlingen bezocht; ook aan niet-weezen werd gelegenheid gegeven zich in het machineschrijven te oefenen.
Met inbegrip van de in de districten gevestigde lidmaten, bedroeg het zielental der gemeente naar gissing 3500.

Vereenigde Protestantsche gemeente in Nickerie. Sedert de twee in het vorig verslag vermelde godsdienstoefeningen, die na het vertrek van den predikant Eldermans gehouden werden, zijn eerst in de maand Juli 1924 wederom kerkdiensten gehouden.
Nadat in de tweede predikantsvacature in de Hervormde gemeente te Paramaribo was voorzien en de waarneming van den predikdienst e. a. in de Vereenigde Protestantsche gemeente in Nickerie aan de predikanten van Paramaribo was opgedragen, zouden weder geregeld godsdienstoefeningen gehouden worden.

Evangelische Broedergemeente. Ook in 1923 liet de financieele toestand van deze gemeente veel te wenschen over.
In dienst der zending waren 20 geordende zendelingen, onder wie 5 inheemsche, en 11 niet-geordende zendelingen en hulpzendelingen, onder wie 10 inheemsche.
Zendelingen verrichtten ook den dienst voor de Evangelisch-Luthersche gemeente in verband met de ontstentenis van een predikant dier gemeente.
In den loop van 1923 vertrokken met verlof naar het buitenland 6 zendelingen, terwijl 3 nieuwe in Suriname aankwamen. Er stierven in dat jaar 2 zendelingen en 1 hulpzendeling.
In het verslagjaar had eene samenkomst plaats van degenen, die bij de zending werkzaam zijn.
In November werd een cursus opgericht tot opleiding van evangelisten.
Het zendingswerk onder de Javanen en Britsch-Indiërs ondervond groote belemmering door gebrek aan krachten en middelen.
Drie nieuwe scholen werden opgericht, terwijl de boschlandschool op Langatabbetje wegens gebrek aan leerkrachten tijdelijk gesloten moest worden.
Door aanstelling van een onderwijzer met bijakte wiskunde kon de Selectaschool in een u.l.o.-school worden omgezet.
Het aantal scholen en leerlingen is vermeld in de bijlage G, 3—7.
Met inbegrip van de in de districten gevestigde lidmaten bedroeg het zielental der gemeente 29 162.

Roomsch-Katholieke gemeente. Het aantal Katholieken bedroeg 23 965, verdeeld als volgt: in de stad Paramaribo 13 685, Nickerie 1068, Coronie 1083, Vierkinderen en omstreken 924, Albina en langs de Marowijne 727, Beneden- en Boven-Suriname 1335, Beneden- en Boven-Para 595, Beneden- en Boven-Saramacca 1598 en Beneden- en Boven-Commewijne 1074.
Bovendien zijn er 390 gedoopte Boschnegers en 1486 gedoopte Britsch-Indiërs. Indianen zijn bij de Katholieken in de districten begrepen.
Het personeel der missie bestond op 31 December 1923 uit den apostolisch vicaris, monseigneur Th. A. L. M. van Roosmalen, 31 priesters, waarvan er 2 pensioen genieten en 7 bezoldigde geestelijken van den 2den rang, terwijl er 2 met verlof in Nederland vertoefden; voorts 26 fraters der congregatie van O. L. V. van Barmhartigheid te Tilburg, waarvan 20 zich wijden aan het onderwijs en de verzorging der weezen (11 dier fraters wonen in het St. Jozefhuis te St. Boniface en 15 aan de Mgr. Wulfingstraat) en 16 leekebroeders, die ten behoeve van de priesters en van de Missie verschillende werkzaamheden verrichtten. Verder zijn in de missie werkzaam 75 soeurs Franciscanessen van Roosendaal, van wie er 47 woonden aan de Gravenstraat, 20 aan de Keizerstraat, 4 te Nickerie en 4 te Coronie en die belast waren met de meisjesscholen, cursussen voor fröbelen, handwerken en modevakken en met de leiding van het meisjesweeshuis, en 49 zusters der congregatie van O. L. V. van Barmhartigheid te Tilburg, die belast waren met de verpleging der melaatschen in de St. Gerardus Majellastichting, de verzorging van 12 oude vrouwen, de verpleging der zieken in het ziekenhuis en de leiding van de internaten voor Britsch-Indische jongens en meisjes Rajpur.
In het huis tegenover de kathedraal aan de Gravenstraat woonden 13 paters. Van uit dit huis werden bediend de kapellen der Eerwaarde Zusters en Soeurs aan de Gravenstraat, het ziekenhuis, de internaten Rajpur, de landbouwkolonie Gyrjapur langs den spoorweg, de Javanen en de Britsch-Indiërs in de stad en de districten, de gevangenis in het fort Zeelandia, het krankzinnigengesticht, alsmede de districten Beneden-Suriname, Beneden- en Boven-Commewijne en Beneden- en Boven-Saramacca.
In het huis der missie aan de Prinsenstraat woonden 4 paters. Twee hunner deden dienst in de St. Rosakerk, één bezocht wekelijks Chatillon en om de twee weken de Boven-Suriname en de vierde was belast met het werk onder de Boschnegers.
In het huis aan de Wanicastraat woonden twee paters, die de St. Bonifaciuskerk bedienden en tevens belast waren met de zorg voor 's Lands grond Boniface.
In het huis aan de Verlengde Keizerstraat woonden twee paters, die de St. Alfonsuskerk bedienden en de kapel der eerwaarde Soeurs. Een van deze paters was tevens hoofd van de St. Willebrordusschool.
De statie Nickerie had twee paters, van wie de eene hoofdzakelijk den dienst waarnam in de kerk en tevens de gronden en plantages bezocht langs de Nickerierivier en de Corantijn. De andere had de leiding van de jongensschool.
De statie Coronie had ook twee paters. De eene pater was voornamelijk belast met den dienst der kerk en de buitenstaties, de andere was tevens hoofd der jongensschool en directeur van de jongelingen- en mannenvereeniging.
De statie Marianella (Vierkinderen) telde eveneens twee paters, van wie de één geregeld de kerkjes bezocht in het Para-district en tevens belast was met het Indianenkamp te Matta.
De statie Albina telde slechts één priester, tevens hoofd der school aldaar. De Indianen en Boschnegers werden bezocht van uit Paramaribo.
Het Roomsch-Katholieke Jongelingen-patronaat bij de kathedraal telde 85 leden; dat der meisjes aan de Gravenstraat 120 leden en dat der meisjes aan de Verlengde Keizerstraat 50. De patronaten te Nickerie telden 60 jongens en 30 meisjes; die te Coronie 40 jongens en 30 meisjes en die te Marianella 12 jongens en 20 meisjes.
In het educandaat der Britsch-Indische kinderen waren 77 jongens en 39 meisjes. De Landbouwkolonie „Girjapur" telde 19 families, totaal 81 personen.
De spaarvereeniging „St. Gerardus Majella" telde 949 leden, van wie 466 mannen en 483 vrouwen. Er werd gespaard f 19 751,30, gelicht f 23 380,32; meer gelicht dan gestort f 3629,02.
De Katholieke Sociale Actie (K. S. A.) telde 30 leden, 25 mannen en 5 vrouwen.
De Katholieke Volksbond telde 604 leden; de bouwvakkenvereeniging „St. Clemens" 145 leden; de aannemersbond 16 leden; de metaalbewerkersbond „St. Eligius" 16 leden. Aan den Katholieken Volksbond is nu ook verbonden een propagandaclub, tellende 21 leden.
Het aantal scholen en leerlingen is vermeld in bijlage G, 3—7.

Nederlandsch-Portugeesch-Israëlietische gemeente. Op 31 December bestond de gemeente uit 603 personen, namelijk 298 van het mannelijk en 305 van het vrouwelijk geslacht. Als lidmaten werden alleen beschouwd zij, die geldelijk bijdroegen tot onderhoud der gemeente; er waren meer Portugeesche israëlieten in de kolonie, die buiten deze becijfering vielen.

Nederlandsch-Israëlietische gemeente. Deze gemeente bestond op 31 December uit 550 personen, namelijk 216

mannen en 334 vrouwen, hieronder begrepen de lidmaten, die zich in het buitenland ophouden.

De heer J. de Wilde, voorganger der gemeente, vertrok in Mei 1924 met verlof naar Nederland.

De *gemeente van gedoopte Christenen (Baptisten)*, telde op 31 December 49 leden. Evenals vorige jaren werden geregeld eenige avonden in de week straatpredikingen gehouden. De Zondagschool werd geregeld bezocht.

Met de verspreiding van tractaten werd voortgegaan. De gevangenen werden op bepaalde tijden in de gevangenis bezocht; eveneens had hospitaalbezoek plaats.

Voor de school der gemeente (Christelijke school) is 1923 gunstiger geweest dan het jaar 1922. Het leerlingenaantal nam met 33 toe.

In November van het verslagjaar is overgegaan tot de opening van een bewaarschool, die op 31 December 31 leerlingen telde.

De *Surinaamsche Baptist-gemeente* telde op 31 December 82 leden. Behalve de gewone diensten werden ook straatpredikingen gehouden.

Op 2 April 1924 vierde deze gemeente haar zilveren jubileum en den 29sten Mei daaraanvolgende had de eerste-steenlegging plaats voor een nieuw kerkgebouw.

Church of England. De vertegenwoordiging van „the Church of England", zooals die in het verslagjaar in Suriname bestond, dagteekent van het jaar 1905, in welk jaar de bisschop van Britsch-Guyana een geestelijke zond om in Suriname wonende Engelsche onderdanen, die tot die kerk behooren, te leiden.

Het ledental bedroeg op 31 December 101. De zending stond kerkelijk onder genoemden bisschop.

The African Methodist Episcopal Church, telde in 1923 98 leden. De moederkerk ging voort de zendelingen te ondersteunen.

Evenals te Paramaribo werden te Nieuw-Nickerie zendingsdiensten gehouden.

Op beide plaatsen was een Zondagschool. Die te Paramaribo telde 68 leerlingen en die te Nieuw-Nickerie 55.

Aan de gemeente waren verbonden 3 scholen, de Themen-, de Rankin- en de Allenschool.

HOOFDSTUK H.

INSTELLINGEN VAN LIEFDADIGHEID.

§ 1. KERKELIJKE ARMENZORG.

De diaconie van de *Nederlandsch-Hervormde gemeente* ondersteunde door geregelde bedeeling 54 personen. Ook in 1923 ondervond deze afdeeling van kerkelijke zorg den druk der tijden. De geldmiddelen waren op verre na niet toereikend om overal, waar inderdaad behoefte bleek te bestaan, krachtig hulp te bieden; men moest zich tot de meest dringende gevallen bepalen.

De diaconie bezat 8 armenwoningen, tezamen vormende de „Diaconiestichting".

Buiten de gewone bedeeling voorzag de vereeniging „Liefdewerk" in min of meer tijdelijke behoeften, vooral van zoogenaamde „stille" armen; 16 personen werden vast bedeeld en daarnaast tijdelijk nog enkele.

Deze vereeniging „Liefdewerk" bestuurde ook de Hervormde begrafenisvereeniging „De Stuiversvereeniging", welke ook bijdroeg tot instandhouding van den eeredienst.

Weesvoogden bedeelden met behulp van de Landsbijdrage de weezen, wier aantal op 31 December 49 bedroeg.

De diaconie der *Evangelisch Luthersche gemeente* bedeelde 17 ouden en gebrekkigen met maandelijksche bijdragen, terwijl nog op andere wijze armen en zieken werden geholpen.

Met behulp van de Landsbijdrage bedeelde de weesvoogdij van deze gemeente 26 weezen, die zij ook van kleeding voorzag.

De vereeniging „Dorcas" zorgde voor kleeding en het verstellen van kleeding voor behoeftige kinderen.

De Luthersche weesvoogdij droeg bovendien een derde bij in de kosten van verzorging van weezen van de Vereenigde Protestantsche Gemeente te Nieuw-Nickerie.

De *Evangelische Broedergemeente* verpleegde in de inrichting voor Javaansche kinderen op plantage Leliendaal en voor de Britsch-Indische kinderen op de vestiging Alkmaar onderscheidenlijk 21 en 48 kinderen.

Aan de in het verslag over 1922 verstrekte mededeelingen over weezenverpleging bij deze gemeente viel dit jaar niets toe te voegen.

Op 31 December bedeelde deze gemeente 283 weezen, t. w. 139 jongens en 144 meisjes.

De *Roomsch-Katholieke gemeente* verpleegde met behulp van de Landsbijdrage 253 weezen, waarvan 45 jongens en 49 meisjes in de weeshuizen en 159 in de stad uitbesteed zijn bij daarvoor geschikte ingezetenen.

Er waren 27 niet-gesubsidieerde weezen, namelijk 18 jongens en 9 meisjes.

Het armbestuur der *Nederlandsch-Portugeesch-Israëlietische gemeente* verleende aan 15 behoeftige personen en huisgezinnen maandelijksch onderhoud, terwijl aan enkele gemeenteleden eene tegemoetkoming werd verstrekt.

Het armbestuur der *Nederlandsch-Israëlietische gemeente* had op 31 December 24 bedeelden.

§ 2. ARMENZORG VAN BESTUURSWEGE.

Het aantal van Bestuurswege ondersteunde weezen, op wie, onder het beheer van de commissie van regenten van 's Landsgrond Boniface de kerkelijke armbesturen der verschillende gezindten onmiddellijk toezicht uitoefenden, bedroeg einde December 614. De verdeeling van dit aantal over de verschillende godsdiensten, alsmede de gedurende 1923 voorgevallen veranderingen, kunnen blijken uit bijlage F[1], staat *c*.

Voor de ondersteuning van weezen werd uitgegeven:

aan de Hervormde gemeente	f	7 100
aan de Evangelsch-Luthersche gemeente		3 700
aan de Evangelische Broedergemeente		19 036
aan de Roomsch-Katholieke gemeente		18 500

In het weldadigheidsgesticht „'s Landsgrond Boniface" werden op 31 December 303 personen verzorgd, namelijk 204 mannen en 99 vrouwen.

Gedurende 1923 werden buiten het gesticht verpleegd 62 personen, t. w. 18 mannen en 44 vrouwen, tegen 30 personen, t. w. 8 mannen en 22 vrouwen op 31 December 1922; het aantal behoeftigen, dat met geld buiten het gesticht gesteund werd, was 4.

Na aftrek van het alimentatiegeld aan behoeftigen buiten het gesticht, ad f 260 tegen f 120 in 1922, bedroegen de kosten voor voeding der verpleegden binnen en buiten het gesticht f 44 107, dat is gemiddeld per hoofd, per jaar en per dag onderscheidenlijk

	f	99	en f	0,27
tegen in 1922		104	„	0,28
„ „ 1921		182	„	0,50
„ „ 1920		146	„	0,40
„ „ 1919		110	„	0,30

In bijlage F[1] zijn staten *a* en *b* opgenomen, aantoonende den loop der bevolking van het gesticht en de verdeeling van die bevolking naar den landaard.

De gezondheidstoestand in het gesticht was gunstig.
Het sterftecijfer bedroeg 64, tegenover 67 in het jaar te voren.

De voedingverstrekking onderging geen verandering; zij mocht in alle opzichten zeer voldoende genoemd worden.

De genomen proef om, wegens gebrek aan woonruimte in het gesticht, eenige Britsch-Indiërs onder te brengen op het perceel ,,De Goede Verwachting'' bij een particulier tegen vergoeding, werd voortgezet. Toezicht over de verzorging van deze verpleegden werd voortdurende uitgeoefend door den directeur.

De oude woningblokken I, II, III, IV en V werden gerepareerd en na de herstelling dadelijk weder betrokken.

Het mandenvlechten werd nog steeds beoefend. Als uitkomst hiervan kan worden medegedeeld, dat jaarlijks, na aftrek van de kosten voor aankoop van materiaal en uitkeering van een deel van de opbrengst aan de daarvoor in aanmerking komende personen in het gesticht, gemiddeld f 350 in 's Lands kas wordt gestort.

Evenals in de vorige jaren, werd gebruik gemaakt van het kerklokaal.

De toestand, waarin de gebouwen verkeerden, was over het algemeen gunstig te noemen.

HOOFDSTUK I.

ONDERWIJS EN LANDSBOEKERIJ.

I. ONDERWIJS.

§ 1. *Algemeene mededeelingen.* De openbare scholen op Onvergenoegd en Onoribo werden op 1 Juli tijdelijk gesloten, terwijl op genoemden datum de school aan Leiding 8a in den Saramaccapolder geopend werd. De school op Onvergenoegd werd evenwel in November heropend.

Het aantal ondersteunde scholen der Evangelische Broedergemeente in de districten nam met 3 toe, nl. de scholen op Catharina Sophia, geopend in Juni, die op Goede Vrede en op Moengo, geopend in November.

Bij beschikking van 23 April 1923, n°. 1461, werd aan den posthouder bij de Aucaners in de Boven-Marowijne opgedragen om met ingang van 1 Juli de school en het daaraan verbonden internaat voor boschnegerkinderen te Granman Staalkondré te openen. Deze school telde op 31 December 2 kinderen.

Bij beschikking van 4 Maart 924, n°. 707, werd mevrouw A. E. H. Schalkwijk, geboren Kan, benoemd tot lid van de Commissie van Onderwijs.

Bij beschikking van 12 Augustus 1924, n°. 2592, werd aan den heer F. E. Bruyning, op zijn verzoek eervol ontslag verleend als lid van die commissie.

Bij beschikking van 4 September 1924, n°. 2813, werd de heer C. W. Naar benoemd tot lid van meergemelde commissie.

In de voorjaarsvacantie op de openbare scholen is eene zoodanige wijziging gekomen, dat zij voortaan zal duren van den eersten Zaterdag na 15 Mei tot den eersten Maandag in Juni. Voorts is eene nieuwe regeling tot stand gekomen van den aanvang van het schooljaar van de Hendrik- en de Van Sypesteynschool en van de openbare scholen voor gewoon lager onderwijs, waardoor het schooljaar thans loopt van 1 November tot 31 October van het daaropvolgend jaar.

Ten aanzien van de plaatsing in den loop van het schooljaar zijn beperkende bepalingen getroffen, waardoor een einde gemaakt is aan de talrijke tusschentijdsche verplaatsingen, die niet anders dan nadeelig voor de leerlingen kunnen zijn.

In de maand Juni werden aan de Hendrikschool tot eene hoogere klasse bevorderd 292 leerlingen, t.w. 171 jongens en 121 meisjes. Niet bevorderd werden 27 leerlingen, t.w. 19 jongens en 8 meisjes. Het getuigschrift van volbrachte studie aan die school werd uitgereikt aan 16 leerlingen van de 8ste of hoogste klasse, t.w. 12 jongens en 4 meisjes, terwijl het aan 3 leerlingen moest worden geweigerd. Op 31 December bedroeg het aantal leerlingen 387, t.w. 221 jongens en 166 meisjes.

Aan de tweede openbare school voor uitgebreid lager onderwijs, de Van Sypesteynschool, werden tot eene hoogere klasse bevorderd 396 leerlingen, t.w. 217 jongens en 179 meisjes. Niet bevorderd werden 96 leerligen, t.w. 48 jongens en 48 meisjes. Aan al de leerlingen van de achtste of hoogste klasse t.w. 5 jongens en 6 meisjes, werd het getuigschrift uitgereikt. Op 31 December bedroeg het aantal leerlingen 572, t.w. 275 jongens en 297 meisjes.

De St. Paulusschool, eene Roomsch-Katholieke jongensschool voor uitgebreid lager onderwijs, telde op 31 December 264 leerlingen. Aan 15 leerlingen werd het getuigschrift van volbrachte studie aan die school uitgereikt.

Het Surinaamsch-Onderwijzersgenootschap had op 31 December 237 leden, t.w. 152 heeren en 85 dames, en 2 eereleden.

De onderwijzersvereeniging ,,Broederschap'' telde op 31 December 76 leden, 55 heeren en 21 dames.

De ,,Katholieke Onderwijzers Kring'' had op 31 December 64 leden, 33 heeren en 3 dames en 2 eereleden.

De muziekschool van den heer J. N. Helstone te Paramaribo, had op 31 December 23 leerlingen.

De Vereeniging tot bevordering van het onderwijs had op 31 December 123 leden. Het aantal bedeelde leerlingen bedroeg 778.

Op 1 Januari was in kas een bedrag van f 1885,15[5]. De ontvangsten in 1923 bedroegen f 1479,76 en de uitgaven f 1848,98$_5$, zoodat op 31 December het saldo in kas bedroeg f 1515,93.

Het schoolmuseum telde op 31 December 98 leden. Op 47 dagen is het getal bezoekers geweest 144. Van de boekerij werden 44 boeken uitgeleend.

De ontvangsten bedroegen f 176,50 en de uitgaven f 212,45.

De Ambachtsschool te Paramaribo werd op 31 December bezocht door 26 leerlingen en 20 toehoorders.

De hoedenvlechtschool van het Comité voor de Vlechtnijverheid in Suriname telde op 31 December 65 leerlingen. Aan 4 meisjes werd het diploma A uitgereikt; 5, 4 en 4 leerlingen behaalden onderscheidenlijk het diploma B, C en D.

Het internaat van de Evangelische Broedergemeente tot opleiding van jongelieden voor verschillende beroepen telde op 1 Januari 61 jongens; opgenomen werden 28 nieuwe, terwijl er in den loop van het jaar 19 uittraden, zoodat er einde December 70 aanwezig waren. Hiervan werden opgeleid voor den handel 28, schrijnwerker 11, timmerman 12, smid 1, bakker 10, schoenmaker 2, motorist 3 en landbouwer 3.

Hoewel er slechts 28 nieuwe jongens opgenomen werden, was ook dit jaar de aanvraag voor opneming vrij wat grooter. Er hadden zich aangemeld 114 jongens, t.w. 41 voor den handel, 26 voor het timmervak, 13 voor het schrijnwerkersvak, 18 voor het smidsvak, 7 voor het schoenmakersvak, 6 voor het bakkersvak, 1 voor het motoristenvak en 2 voor den landbouw. Bij geneeskundig onderzoek bleken er 35 wegens verschillende ziekten geheel ongeschikt voor opneming te zijn, terwijl 51 wegens onvoldoende kennis in taal en rekenen, en als overtollig zijnde, moesten worden afgewezen.

Hunne practische opleiding ontvingen de leerlingen in de werkplaatsen, kantoren en winkels van de firma C. Kersten & Co. Het herhalings- en voortgezet onderwijs bestond in het geven van lessen in taal en rekenen, en wel vier keer in

de week 's avonds tusschen 6 en 8 uur. Aan deze lessen namen deel alle jongens van het eerste, het grootste deel der jongens van het tweede en enkelen van het derde leerjaar. De ervaring heeft geleerd, dat het beter is de jongens gedurende het eerste en tweede leerjaar alleen de lessen van het herhalings- en voortgezet onderwijs te laten volgen, ten einde de toelatingsexamens voor de ambachts- en handelsschool met beter gevolg te kunnen doen.

Godsdienstonderwijs werd eens in de week aan alle jongens gegeven.

De ambachtschool werd einde 1923 door 11 jongens van het internaat als toehoorders bezocht, waarvan 3 in het eerste, 5 in het tweede en 3 in het derde schooljaar; 2 ontvingen bij sluiting van het schooljaar een getuigschrift.

In het begin van 1923 werd de handelsschool door 11 jongens van het internaat bezocht. Door beëindiging van hun leertijd verlieten 4 de school of volgden voor eigen rekening en met steun van de firma de lessen verder. In November werden 6 jongens in de eerste klasse opgenomen, zoodat einde 1923 13 leerlingen die instelling bezochten. Aan de bakkersleerlingen werd zooveel mogelijk zooals in vorigen jaren in de avonduren les in taal, schrijven en rekenen gegeven.

Daar de meeste avonden door lessen bezet zijn en de jongens den nog overigen tijd voor schoolwerk noodig hebben, konden de gymnastieklessen slechts in beperkte mate gegeven worden. Er werd echter op gelet, dat deze ten minste een keer per week plaats hadden.

De voor de jongens meest geliefde sport was nog steeds het voetbalspel, dat onder hen vele ijverige aanhangers telde, die gaarne elk vrij uurtje voor de beoefening van deze sport gebruikten.

Sedert het bestaan van het leerlingen-tehuis werden elk jaar geregeld een aantal oudere jongens in het Brandweerkorps der firma C. Kersten & Co. ingedeeld, omdat zij, op het terrein der firma wonende, in geval van brandalarm steeds vlug bij de hand en tot uitrukken gereed zijn. Zoo telde ook in 1923 het korps 16 leerlingen onder zijn manschappen. De gezondheidstoestand van de leerlingen kon vrij goed genoemd worden; er kwamen geen ernstige gevallen van ziekten voor. Rekening houdende met de verschillende lessen, het daarmee verbonden huiswerk, den tijd, gebruikt voor voetbal, uitstapjes, enz., bleef er slechts weinig tijd meer over, om van de beschikbare gezelschapsspelen en bibliotheek gebruik te maken. Op 31 December bedroegen de spaarpenningen der in het internaat aanwezige 70 leerlingen f 3039,93, terwijl het tegoed van de oud-leerlingen f 4132,93 was.

Op 31 December bedroeg het getal verpleegden in het Kinderhuis te Saron van de Evangelische Broedergemeente 49 jongens en 27 meisjes. In den loop van het jaar verlieten 12 kinderen, t.w. 7 jongens en 5 meisjes, het gesticht. Eén jongen is overleden; één werd door zijn familie weder thuis genomen, een derde werd door zijne moeder bij een schoenmaker in de leer geplaatst. Eén jongen is in de schrijnwerkerij en meubelfabriek; 3 jongens zijn in den landbouw gegaan. Van de meisjes is er één overleden, 2 zijn na een kort verblijf in het gesticht weer thuis genomen en 2 zijn als huisbediende werkzaam. Opgenomen werden 8 jongens en 5 meisjes. Ofschoon de aanvraag om plaatsing veel grooter was, kon wegens gebrek aan ruimte en om geldelijke redenen aan de grootere aanvraag om plaatsing geen gevolg worden gegeven.

De naaischool en modevakschool der Roomsch-Katholieke Zusters aan de Gravenstraat telde op 31 December onderscheidenlijk 73 en 81 leerlingen; de naaischool en industrieschool aan de Verlengde Keizerstraat onderscheidenlijk 20 en 18 en de naaischool in Coronie 12 leerlingen.

Het Roomsch-Katholieke Jongelingen-Patronaat „St. Aloysius" telde op 1 Januari 96 leden, waarvan er 50 waren in de jongemannen-afdeeling en 46 in de tweede afdeeling. Gedurende het jaar werden 5 leden van de 2de afdeeling naar de jongemannen-afdeeling overgeplaatst; 6 nieuwe leden werden ingeschreven en 9 leden afgeschreven (3 wegens vertrek naar het buitenland, 1 wegens ziekte, 1 wegens overlijden en 3 wegens eervol ontslag, terwijl 1 niet eervol werd ontslagen), zoodat het aantal leden dier afdeeling op 31 December 52 bedroeg. Van de 46 leden der 2de afdeeling gingen er 5 over naar de jongemannen-afdeeling; ingeschreven werden 4 en afgeschreven 12 leden (1 naar Holland, 3 naar het district, 4 wegens werkzaamheden en 4 wegens herhaaldelijk onwettig verzuim), zoodat het aantal leden dier afdeeling op 31 December bedroeg 33, tezamen 85.

De cursussen voor herhalingsonderwijs werden gegeven in de vakken teekenen, Nederlandsch, rekenen en Engelsch. Daaraan namen onderscheidenlijk deel 16, 12, 13 en 25 leerlingen.

De teekenles moest in Juni eindigen wegens ziekte van den leider. De andere lessen moesten einde Juli gestaakt worden wijl door niet taktisch optreden van den lesgever de leerlingen deze lessen niet geregeld meer bezochten. Na de jaarlijksche uitvoering van November werd er weer een teekencursus begonnen. Deze cursus werd gevolgd door 14 leden.

Voor een nieuwen cursus in Nederlandsch en rekenen bestond weinig animo onder de leden. Wijl het zich laten inschrijven voor een cursus vrij was, werd het beter geoordeeld met een zoodanigen cursus niet te beginnen. In plaats daarvan werd een ontwikkelingsavond vastgesteld, ten doel hebbende den leden eenige kennis bij te brengen van geschiedkundige, aardrijkskundige en sociologische wetenswaardigheden betreffende Suriname, het Moederland en de andere gebiedsdeelen van het Rijk. Deze cursus werd gevolgd door 26 leden, bijna allen behoorende tot de jongemannen-afdeeling. Op verzoek van de deelnemers werd gedurende de laatste 3 maanden van den cursus onderricht gegeven in de voornaamste regels der wellevendheid.

De oefeningen van de gymnastiekclub U. N. I. hadden geregeld tweemaal per week plaats. De opkomst, vooral van de ouderen, liet dikwijls te wenschen over.

De muziekclub „Amicitia" onder leiding van den eerwaarden frater Anselmus, oefende geregeld eenmaal per week. De groote moeilijkheid bij deze club bleef, dat de leider met jeugdige krachten moest beginnen en de oudere reeds geoefende jongelingen, hetzij om hunne werkzaamheden, hetzij wegens vertrek naar elders, hetzij om andere redenen de oefeningen en uitvoeringen niet meer bijwoonden. De jaarlijksche uitvoering voor donateurs en leden had plaats op den 27sten en 30sten November.

Aan het patronaat waren verbonden de volgende sportclubs:

1. de voetbalvereeniging „Olympia" met 45 leden; de voetbalvereeniging D. O. S. (Door Oefening Sterk) 25 leden; de voetbalvereeniging S. S. S. (Sport Staalt Spieren) 23 leden;

2. de gymnastiekvereeniging U.N.I. met 43 leden;

3. de muziekclub „Amicitia", tellende 16 leden;

4. de Roomsch-Katholieke Cricketclub „Groen-wit" met 18 leden.

De leiding van het Patronaats-sportterrein is toevertrouwd aan het Roomsch-Katholieke Sportcomité, bestaande uit een voorzitter, ondervoorzitter, secretaris, penningmeester en geestelijken adviseur.

Het Roomsch-Katholieke Meisjespatronaat aan de Gravenstraat telde op 31 December 120 leden en dat aan de Keizerstraat 50 leden.

De ontvangsten van eerstgemelde inrichting bedroegen f 290 en de uitgaven f 485, terwijl de ontvangsten van laatstgemelde inrichting bedroegen f 358.

De hoedenvlechtschool, verbonden aan eerstgenoemde inrichting werd op 31 December bezocht door 115 leerlingen en 30 werksters; 3 leerlingen behaalden het diploma D; 12, 7 en 11 onderscheidenlijk het diploma A, B en C.

Deze inrichting maakte, wat den afzet der hoeden betreft, in de laatste jaren een crisis door, welke verband hield met de treurige tijdsomstandigheden in Europa.

De ontvangsten bedroegen f 8322,50 en de uitgaven f 8491,21.

In het Roomsch-Katholieke opvoedingsgesticht voor kinderen van Britsch-Indische immigranten „Rajpur" werden op 31 December 77 jongens en 39 meisjes verzorgd. In den loop van het jaar verlieten er 7 jongens en 5 meisjes de inrichting; opgenomen werden 3 jongens en 1 meisje.

In Juli van het verslagjaar arriveerde uit Holland wederom een zuster, die aan dit gesticht verbonden werd, zoodat nu 5 zusters met de verzorging van Rajpur belast zijn.

Van de 39 meisjes bezochten 6 de school niet meer. Zij werden onderwezen in naaien, koken en andere huiselijke bezigheden; de andere gingen naar de St. Annaschool. Na schooltijd waren alle kinderen eenigen tijd bezig met huis- en tuinarbeid, opdat liefde ook voor dezen arbeid bij hen aangekweekt worde.

De ontvangsten bedroegen f 9600 en de uitgaven f 23 744,54.

Het opvoedingsgesticht der Evangelische Broedergemeente voor kinderen van Nederlandsch-Indische immigranten op Leliëndaal telde op 31 December 21 kinderen. Het filiaal op Waldeck (Nickerie) telde op genoemden datum 5 kinderen.

De gezondheidstoestand in dit gesticht was vrij goed. Aan geregeld schoolbezoek werd streng de hand gehouden. De kinderen gevoelden zich thuis en geen was er, dat naar het ongeregeld leven van vóór hunne opneming terug verlangde.

De ontvangsten bedroegen f 2760,80 en de uitgaven f 4618,24.

Het opvoedingsgesticht dezer gemeente op Alkmaar voor Britsch-Indische kinderen telde op 1 Januari 48 kinderen, t.w. 22 jongens en 26 meisjes, en op 31 December 48, t. w. 20 jongens en 28 meisjes.

Van dit aantal bezochten 39 de school op Leliëndaal. In het gesticht kregen zij, behalve godsdienstonderwijs in hun taal ook lessen in Hindi en Urdu. Door het vertrek van den heer Légène moesten de lessen in Urdu gestaakt worden, omdat hier niemand anders deze taal machtig was.

De handelschool van de Vereeniging voor handelsonderwijs telde op 31 December 97 leerlingen.

§ 2. *Bewaarschoolonderwijs.* Een overzicht van de bevolking der bewaarscholen wordt gegeven in bijlage G[1].

§ 3. *Opleiding van leerkrachten bij het bewaarschoolonderwijs.* De Lands-vormschool tot opleiding van leerlingen bij het bewaarschoolonderwijs telde op 31 December 50 leerlingen, t. w. 9 in het eerste, 13 in het tweede, 17 in het derde en 11 in het vierde leerjaar.

De opleidings-leergang van de Roomsch-Katholieke Zusters telde op 31 December 1923 37 leerlingen, t. w. 9 in de 2de, 15 in de 3de en 13 in de 4de klasse.

§4. *Examens ter verkrijging van eene akte (A) als bewaarschoolonderwijzeres.* Tweemaal werd gelegenheid gegeven tot het afleggen van het examen. Bij het eerste examen, gehouden in Mei, slaagden alle candidaten, t. w. 7, en bij het in Juli en Augustus gehouden examen slaagden 6 van de 10 candidaten.

§ 5. *Opleiding van onderwijzers.* Omtrent de uitkomsten van het onderwijs aan de normaalschool valt te vermelden, dat voor den 4den onderwijzersrang slaagden 10 mannelijke en 3 vrouwelijke leerlingen. Voor den 3den onderwijzersrang slaagden 4 mannelijke en 5 vrouwelijke. Voor een overzicht der klassenbevolking wordt verwezen naar bijlage G[2].

Op 31 December bedroeg het getal leerlingen in elk der beide leerjaren van den leergang tot opleiding voor den 2den onderwijzersrang 9; het getal leerlingen van den leergang tot opleiding voor den 1sten onderwijzersrang bedroeg eveneens 9.

De bijzondere opleidingsleergang voor onderwijzer telde op 31 December 16 leerlingen.

De opleidingsleergang voor onderwijzers van de Roomsch-Katholieke Zusters telde op 31 December 52 leerlingen.

§ 6. *Examens ter verkrijging van eene akte van bekwaamheid tot het geven van lager onderwijs.* Evenals in de vorige drie jaren moest ook in dit verslagjaar het examen worden geplitst. Het examen ter verkrijging van den 1sten en 2den onderwijzersrang en de akte wiskunde werd gehouden in de voorjaarsvacantie en dat ter verkrijging van den 3den en 4den rang en verdere bijakten in de maanden September en October.

Hieronder volgt het verslag van de onderwijzersexamens, gehouden van 18 Juni tot en met 4 Juli en 13 September tot en met 17 October.

	4e rang.		3e rang.		2e rang.		1e rang.		Handwerken.	Fransch.	Engelsch.	Duitsch.	Wiskunde.	Teekenen.	Tezamen.		In het geheel.	4e rang.		3e rang.		2e rang.		1e rang.		Handwerken.	Fransch.	Engelsch	Duitsch.	Wiskunde.	Teekenen.	Tezamen.		In het geheel.
	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	V.	V.	V.	M.	M.	V.	M.	V		M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	V.	V.	V.	M.	M.	V.	M.	V.	
Aangemeld	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	38	37	40	28	19	3	11	3	10	2	2	1	4	2	113	87	200
Teruggetrokken vóór het betalen van het examengeld	—	—	1	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Teruggetrokken vóór het schriftelijk onderzoek	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Niet aan het schriftelijk onderzoek deelgenomen	—	—	2	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—	4	—	—	2	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—	4
Aan het schriftelijk onderzoek deelgenomen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	38	37	38	28	17	3	11	3	10	2	2	1	4	2	109	87	196
Teruggetrokken na het schriftelijk onderzoek	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Teruggetrokken gedurende het mondeling onderzoek	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Afgewezen	18	24	24	20	10	—	5	3	3	—	2	—	1	1	62	53	115	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	18	24	25	20	11	—	7	3	3	—	2	—	1	1	62	53	115	18	24	25	20	11	—	7	3	3	—	2	—	1	1	62	53	115
Toegelaten	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	20	13	13	8	6	3	4	—	7	2	—	1	3	1	47	34	81

of ruim 43 % van de mannelijke en ruim 39 % van de vrouwelijke deelnemers, zijnde gemiddeld ruim 41 %.

§ 7. *Scholen.* Volgens bijlage G[3] bedroeg op 31 December het getal scholen voor gewoon lager en uitgebreid lager onderwijs te Paramaribo 31 en in de districten 59, samen 90.

Voor de verdeeling van de scholen in niet-ondersteunde van ingezetenen, Landsscholen en ondersteunde scholen van verschillende vereenigingen, wordt naar dezelfde bijlage verwezen, evenals voor de verdeeling in gemengde, jongens- en meisjesscholen.

Van de 7 Landsscholen te Paramaribo zijn 2, van de 7 scholen van de Evangelische Broedergemeente 1 school,

Van de 12 scholen van de Roomsch-Katholieke geestelijken 4 scholen, van de 3 scholen van de African Methodist Episcopal Church 1 school en de school van de Vereeniging „Vrije Evangelisatie” bestemd voor uitgebreid lager onderwijs.

Op 14 openbare districtsscholen werd ook onderwijs gegeven in het Hindostansch, evenzoo op 4 scholen der Evangelische Broedergemeente, waarvan 1 in de stad, zoomede op 2 scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken.

Verder zijn er 16 scholen bij de Boschnegers en Indianen, waarvan 1 van het Gouvernement, 9 van de Evangelische Broedergemeente en 6 van de Roomsch-Katholieke geestelijken.

Op de scholen bij de Boschnegers en Indianen wordt bij het onderwijs nog gebruik gemaakt van de Negerengelsche taal.

§ 8. *Onderwijzend personeel.* Een overzicht van het getal onderwijzers van de verschillende rangen, die bij het gewoon en uitgebreid lager onderwijs op 31 December werkzaam waren, benevens van de vakonderwijzers en de niet-gediplomeerde leerkrachten, wordt gegeven in de bijlage G^4. Onder de cijfers zijn niet begrepen die van het personeel der scholen bij de Boschnegers, de bewaarscholen, de Landsnormaalschool, de bijzondere opleidingsleergangen voor onderwijzers, de vormschool en leergang van de Roomsch-Katholieke Zusters tot opleiding van leerkrachten bij het bewaarschoolonderwijs, de naai- en modeschool der Roomsch-Katholieke Zusters, de hoedenvlechtscholen en de muziekschool van den heer Helstone. Van de 68 niet gediplomeerde leerkrachten waren werkzaam op de Landsscholen 31, op de niet ondersteunde particuliere school 7, op de ondersteunde scholen der Evangelische Broedergemeente 19 en op die der Roomsch-Katholieke gemeente 11.

§ 9. *Schoolgaande kinderen.* Op de scholen voor lager onderwijs waren op 31 December ingeschreven 14 777, eene vermeerdering dus van 1107 of 696 jongens en 411 meisjes. Voor verdere bijzonderheden wordt verwezen naar bijlagen G^3, G^5, G^6 en G^7.

§ 10. *Schoolbezoek.* Bijlage G^3 geeft o. m. een overzicht van de gemiddelde opkomst per dag en per 100 voor Paramaribo en de districten afzonderlijk en voor de soorten der scholen. Het eindcijfer is gelijk aan dat van het vorig jaar.

Bedroeg het getal veroordeelingen wegens overtreding van de bepalingen op den leerplicht in het vorig jaar 23, in 1923 bedroeg het 68.

§ 11. *Uitkeeringen.* Aan uitkeeringen voor de bijzondere scholen werd, in verband met de verordening van 2 Januari 1904 (*Gouvernementsblad* n°. 15), zooals zij gewijzigd is bij de verordening van 21 September 1921 (*Gouvernementsblad* n°. 83), uitgegeven:

1°. aan het bestuur van de scholen der Evangelische Broedergemeente:

a. aan uitkeering voor de scholen te Paramaribo en in de districten .... f 154 769,87

b. voor de scholen bij de Boschnegers ...... „ 7 929,18

c. aan uitkeering voor eens over 1923 ...... „ 5 458,—

2°. aan het bestuur van de scholen der Roomsch-Katholieke gemeente:

a. aan uitkeering voor de scholen te Paramaribo en in de districten .... f 251 187,31

b. voor de scholen bij de Boschnegers en Indianen .... „ 4 050,—

c. aan uitkeering voor eens over 1923 ...... „ 11 761,—

3°. aan het bestuur van de vereeniging „Vrije Evangelisatie”:

a. aan uitkeering voor de Christelijke School f 13 550,—

b. aan uitkeering voor eens over 1923 ... „ 835,—

4°. aan de African Methodist Episcopal Church:

a. aan uitkeering voor hare scholen .... f 37 952,04

b. aan uitkeering voor eens over 1923 ...... „ 2 848,—

§ 12. *Vrijstelling van de betaling van schoolgeld op openbare scholen, waarop schoolgeld wordt geheven.* Voor het schooljaar 1923/1924 of gedurende een deel daarvan werd vrijstelling verleend op de Hendrikschool aan 8, op de van Sypesteynschool aan 7, en op de Willemschool aan 4 leerlingen. Op de Normaalschool tot opleiding van onderwijzers en op de Vormschool tot opleiding van leerkrachten bij het bewaarschoolonderwijs werd aan onderscheidenlijk 1 en 1 leerling vrijstelling verleend.

§ 13. *Studiebeurzen, enz.* De raadsman voor studeerenden bij het Departement van Koloniën, de heer G. J. Oudemans, hield weder algemeen toezicht op de vorderingen en het gedrag van de houders van studiebeurzen ten laste van de geldmiddelen van Suriname, alsmede op de in Nederland vertoevende, van eene studieopdracht voorziene Surinaamsche landsdienaren en verlofgangers buiten bezwaar van den Lande, die zich in Nederland verder voor hun vak willen bekwamen.

Nieuwe beurzen zijn niet toegekend.

II. LANDSBOEKERIJ.

Bij beschikkingen van 25 April 1923, n°. 1515, en 16 October 1923, n°. 3639, werden mevrouw J. W. Wolff, geboren Sybolts, en mevrouw W. Kempees, geboren Meursinge, op haar verzoek, wegens vertrek uit Suriname, eervol ontheven van het lidmaatschap van de Commissie, belast met het beheer over de Landsboekerij en de daarbij behoorende leeszaal.

Bij beschikking van 29 Mei 1923, n°. 1887, werd de heer C. K. Kesler benoemd tot lid van bovengenoemde commissie.

Het getal aanwinsten der boekerij bedroeg in het afgeloopen jaar 126; hieronder zijn evenwel niet begrepen de *Handelingen* van de Koloniale Staten, de *Gouvernementsbladen* en de *Handelingen* van de Eerste en Tweede Kamer der Staten-Generaal.

Met ontsmetting van terugontvangen boeken werd voortgegaan.

Van het aantal bezoekers en uitgeleende boeken wordt in bijlage G^8 een overzicht gegeven, met daarnaast de getallen van iedere maand in 1922 ter vergelijking.

HOOFDSTUK J.

GENEESKUNDIGE DIENST.

§ 1. BURGERLIJKE GENEESKUNDIGE DIENST.

Organisatie. De heer J. W. Wolff trad in de maand April af als geneeskundig inspecteur en verliet Suriname. In afwachting van de uitzending van een nieuwen titularis uit Nederland, werd met ingang van 8 Mei daaraanvolgende in zijn plaats aangewezen de heer E. R. de Vries, arts, districts-geneesheer, tijdelijk werkzaam in het Militair Hospitaal te Paramaribo.

De heer J. A. Rademaker, arts en oud-hoofdofficier van gezondheid der zeemacht, inmiddels ter beschikking van den Gouverneur gesteld, kwam op 5 December in Suriname aan en werd met ingang van 1 Januari 1924 met de werkzaamheden van geneeskundig inspecteur belast.

Wegens den druk der tijden konden ook in 1923 geen gelden worden beschikbaar gesteld voor hervormingen.

Geneesheeren. Op 31 December waren te Paramaribo werkzaam 14 burgergeneesheeren, waaronder 4 artsen; ook was 1 districts-geneesheer tijdelijk werkzaam in het Militair

Hospitaal, die, evenals de 4 officieren van gezondheid, ook particuliere praktijk mocht uitoefenen.

In de districten was de geneeskundige dienst opgedragen aan 13 geneesheeren, terwijl 3 der te Paramaribo gevestigde geneesheeren tijdelijk belast waren met den dienst in een deel der aan de stad grenzende districten.

Twee stadsgeneesheeren bleven belast met de armenpraktijk te Paramaribo, terwijl 2 geneesheeren de bestrijding van trachoom op de scholen dagelijks krachtig voortzetten.

De geneesheer, belast met de bestrijding van besmettelijke ziekten (polikliniek-geneesheer) behandelde de lijders aan anchylostoom, die zich aanmeldden, en aan longziekte lijdende personen.

Hierbij dient aangeteekend, dat longlijders weinig gebruik maakten van de gelegenheid tot kostelooze behandeling.

Ook van de gelegenheid om adviezen voor zuigelingenzorg te bekomen, werd weinig of geen gebruik gemaakt.

De directeur van de anchylostomiasis-commission in Suriname (Rockefeller Foundation), dr. W. C. Hausheer, verliet Suriname in de maand April en werd vervangen door dr. H. Muench.

In November werd na voorafgegane waarschuwing het werk der Rockefeller Foundation gestaakt.

De leider der werkzaamheden, dr. Muench, verliet Suriname op den 8sten November.

Een woord van dank aan de Stichting voor dezen, voor de bevolking zegenrijken arbeid, mag ook te dezer plaatse niet achterwege blijven.

Apothekers, drogisten, tandheelkundigen en vroedvrouwen. Het aantal te Paramaribo gevestigde apothekers bedroeg 13; het aantal vroedvrouwen met getuigschrift 11, het aantal vroedvrouwen zonder getuigschrift, die toestemming hadden om buiten Paramaribo verloskundigen bijstand te verleenen, 2.

In elk der districten Nickerie, Coronie en Marowijne was 1 vroedvrouw gevestigd, die uit 's Lands kas werd bezoldigd.

In het district Nickerie was 1 apotheker gevestigd.

Besmettelijke ziekten. Behalve een goedaardig verloopen influenza-epidemie kwamen epidemieën noch te Paramaribo, noch in de districten voor.

Febris typhoïdea. Gelijk ten vorige jare kwamen te Paramaribo meer gevallen voor dan in de districten. Het aantal gevallen was echter geringer dan voorheen.

Van de gelegenheid tot vaccinatie tegen deze ziekte werd wederom niet zooveel gebruik gemaakt als wel wenschelijk was.

Voortgegaan werd met het kosteloos ontsmetten van alle woningen, waarin lijders aan deze ziekte hebben vertoefd.

Aangegeven gevallen te Paramaribo 99 (waarvan 9 uit de districten).

Aangegeven sterfgevallen te Paramaribo 18.

Typhus-mortaliteit 1,6 per 10 000.

Typhus-letaliteit 18 pct.

Dysenterie (Amoeben en Baccillaire). Er viel een teruggang in deze ziekte waar te nemen, zoowel in het aantal vastgestelde gevallen in het geheel als in dat der gevallen met doodelijken afloop.

Aangegeven gevallen te Paramaribo 150 (waarvan 37 uit de districten).

Aangegeven sterfgevallen Paramaribo 18.

Dysenterie-mortaliteit 1,6 per 10 000.

Dysenterie-letaliteit 12 pct.

Malaria. De uitreiking van chinine had geregeld plaats in de buitendistricten, waar zulks noodig bleek.

Lepra. Met de inspuitingen met chaulmogra-olie werd voortgegaan.

De commissie tot onderzoek naar de ziekte der melaatschheid onderzocht 43 personen, waarvan 20 besmet en 10 verdacht werden verklaard. De overigen bleken noch besmet, noch verdacht.

Melaatschen-inrichtingen. Groot-Chatillon. In deze inrichting waren op 1 Januari aanwezig 94 mannen, 36 vrouwen, 5 kinderen, tezamen 135 verpleegden.

In den loop van het jaar werden opgenomen 25 mannen, 3 vrouwen. In de inrichting werden geboren 5 kinderen.

Afgeschreven werden wegens overlijden, ontvluchting of overplaatsing 16 mannen, 2 vrouwen en 6 kinderen, zoodat op 31 December de algemeene sterkte bedroeg: 103 mannen, 37 vrouwen en 4 kinderen, te zamen 144 verpleegden.

Gerangschikt naar den landaard, bestond dit aantal uit: 94 inlanders, 17 Nederlandsch-Indiërs, 25 Britsch-Indiërs, 1 Cayennees, 2 Demerarianen, 5 Fransche déporté's; gerangschikt naar de godsdienstige gezindten uit: 74 Roomsch-Katholieken, 45 Protestanten en 25 Hindoe's of Mohammedanen.

Bijzondere ziekten of epidemieën kwamen in de inrichting niet voor. De gezondheidstoestand was over het algemeen goed. Wel deden zich zoo nu en dan gevallen van influenza voor, doch van ernstigen aard waren die niet. De verpleegden waren over het algemeen niet bereid de toepassing der inspuiting te ondergaan. Het innemen van chaulmogra-olie en inwrijving daarmede vond geregeld plaats.

Een viertal kinderen uit melaatsche ouders werden naar Paramaribo opgezonden en na onderzoek bevonden niet aan deze ziekte te lijden; zij werden ter verzorging afgestaan aan familieleden.

De geest onder de verpleegden liet niets te wenschen over. Af en toe deed zich een geval van ontvluchting van een lijder uit de inrichting voor, doch in den regel keerde de ontvluchte uit eigen beweging na eenige dagen terug.

St. Gerardus Majella-stichting. In deze inrichting bevonden zich op 1 Januari 131 patiënten, namelijk 42 mannen, 37 jongens, 28 vrouwen en 24 meisjes [1]). Op dienzelfden dag werden afgeschreven 9 mannen.

In den loop van het jaar werden opgenomen 9 mannen, 6 jongens, 4 vrouwen en 5 meisjes; er overleden 9 mannen, 3 vrouwen en 1 meisje, terwijl ontslagen werden 7 mannen, 3 jongens, 3 vrouwen en 1 meisje, zoodat op 31 December aanwezig waren: 26 mannen, 40 jongens, 26 vrouwen en 27 meisjes, of te zamen 119 verpleegden.

Bethesda. Het aantal verpleegden in deze inrichting bedroeg op 1 Januari 57.

Gedurende het jaar werden opgenomen 2 mannen, 1 vrouw, 4 jongens.

Er overleden 2 mannen en 1 vrouw, terwijl naar Groot-Chatillon niemand werd overgeplaatst; zoodat op 31 December het aantal bedroeg 61, t. w. 26 mannen, 22 vrouwen, 11 jongens en 2 meisjes.

Roomsch-Katholiek Ziekenhuis. In dit ziekenhuis werden 1047 lijders (443 mannen en 604 vrouwen) opgenomen, met 18 481 verpleegdagen. Er waren 207 operaties en in de polikiniek werden 3264 personen behandeld.

Trachoom. Ook in 1923 werd de bestrijding van trachoom op de volksscholen te Paramaribo krachtig voortgezet. Ook in de betalende scholen werden de kinderen onderzocht om den omvang van deze ziekte te kunnen vaststellen.

In het geheel werden onderzocht 12 142 kinderen en werden er behandeld 892. In het algemeen wordt het grootste aantal besmetten aangetroffen onder de jongste schoolkinderen. Na het 12de jaar daalt dit aantal sterk.

Het onderzoek te Paramaribo in 29 scholen was als volgt:

	Aantal onderzochte schoolkinderen van 5—16 jaar.	Aantal trachoomlijders.	Percentage.
Jongens . . .	6012	499	8,1
Meisjes . . .	6130	393	6,4

De bestrijding werd ook in de districten voortgezet.

1) In het vorig verslag stond abusief vermeld, dat op 31 December 1922 in de inrichting aanwezig waren 47 mannen, 30 vrouwen, 32 jongens en 22 meisjes.

Yaws (framboesia tropica). De inspuiting tegen yaws met Neosalversan werd geregeld voortgezet. De uitkomsten bleven gunstig. Een aanvang werd gemaakt met een proef om de lijders door de districts-geneesheeren in de districten zelf deze behandeling te doen ondergaan, waardoor de kosten voor overbrenging naar Paramaribo en verpleging in het Militair Hospitaal zouden kunnen worden uitgespaard.

Anchylostomiasis. Evenals in 1922 werd het werk krachtig voortgezet en werden gunstige uitkomsten met de bestrijding van deze ziekte verkregen. Aan de propaganda onder de mindere bevolking werd veel zorg besteed, met het gevolg, dat ook minder ontwikkelden meer en meer het belang van dezen maatregel gaan beseffen.

In de polikliniek te Paramaribo werden onderzocht (voor de eerste maal) 1508 personen, waarvan positief 1344, negatief 164.

Negers	52 %
Kleurlingen	40 %
Britsch-Indiërs	8 %
	100 %

Percentage anchylostoom-infectie bij eerste onderzoek. Totaal 82 %.

Negers	88 %
Kleurlingen	87 %
Britsch-Indiërs	100 %

Bovendien werden in de maand October 601 per stoomschip *Chenab* aangevoerde Javaansche immigranten onderzocht en behandeld.

Hygiënische dienst. Het toezicht op de erven te Paramaribo en in de buitenwijken werd geregeld voortgezet. Vooral werd aandacht geschonken aan de beerputten en gewaakt tegen vervuiling van erven.

Verlossingen. Bevoegde vroedvrouwen leidden voor rekening van den Lande 236 verlossingen.

Inentingen. Er werden 1290 personen tegen pokken ingeënt.

Geneesmiddelen. Het aantal ten behoeve van de armenpraktijk te Paramaribo gereed gemaakte recepten bedroeg 20 627, waarvan door den burgerapotheker, die bij aanbesteding daarmede belast was, 20 181 werden afgeleverd; de overige 446 recepten werden in de garnizoensapotheek gereed gemaakt.

Krankzinnigen. In de inrichting ter verpleging van krankzinnigen op Wolffenbuttel was de gezondheidstoestand der verpleegden in het begin van het jaar zeer gunstig. In het najaar trad in de afdeeling van storende mannen een geval van besmettelijke ingewandsziekte op, dat door de minder goede inrichting van dat gebouw aanleiding gaf tot een epidemie, waaraan 5 lijders overleden. Een dergelijk geval in de nieuwe afdeeling voor storende vrouwen bleef tot dat geval beperkt.

In de voeding werd geen wijziging gebracht.

Het aantal ontvluchtingen was zeer gering; allen keerden bovendien spoedig terug.

Gevallen van zelfmoord kwamen niet voor.

Onder de ontslagen lijders waren er 17, die als hersteld het gesticht konden verlaten.

Op 1 Januari waren in verpleging 94 mannen en 74 vrouwen, te zamen 168 personen. Opgenomen werden in den loop van het jaar 37 mannen en 19 vrouwen. Ontslagen werden 15 mannen en 12 vrouwen, terwijl 15 mannen en 12 vrouwen overleden. Op 31 December werden dus nog verpleegd 101 mannen en 69 vrouwen, te zamen 170 personen.

Van de 56 nieuw opgenomenen waren 12 reeds vroeger in de inrichting.

Van de 27 ontslagenen vertoonden 2 geen verschijnselen van krankzinnigheid; van de overigen werden ontslagen: hersteld 17, verbeterd 4, niet hersteld 4.

De verpleegtijd der overledenen was:

langer dan 10 jaren	2
van 10—8 jaar	1
van 8—6 ,,	2
van 6—4 ,,	—
van 4—3 ,,	4
van 3—2 ,,	2
van 2—1 ,,	2
van 12—6 maanden	3
van 6—3 ,,	4
korter dan 3 ,,	7

De landaard van de verpleegden en de loop van de bevolking der inrichting gedurende de laatste 10 jaren blijken uit de als bijlage I[2] opgenomen staatjes.

De gezondheidstoestand van het personeel was vrij gunstig.

Geneeskundige commissie. Het volgend staatje geeft een overzicht van de voor de geneeskundige commissie afgelegde examens.

	1ste halfjaar		2de halfjaar		Tezamen	
	geëxamineerd	geslaagd	geëxamineerd	geslaagd	geëxamineerd	geslaagd
Voorbereidend examen	1	1	—	—	1	1
Voorbereidend leerling-apothekersexamen	1	1	1	1	2	2
Leerling-apothekers-examen	1	—	1	—	2	—
1ste natuurkundig examen	10	2	7	4	17	6
2de „ „	1	1	—	—	1	1
geneeskundig „	6	5	2	2	8	7
heelkundig „	4	2	5	4	9	6
verloskundig „	2	2	3	2	5	4
	26	14	19	13	45	27

Keuringscommissie. Deze commissie, die een groot aantal personen had te onderzoeken, moest ten minste eenmaal 's weeks bijeenkomen.

Er werden in het geheel 219 personen onderzocht, waaronder 4 ambtenaren, aan wie eene verklaring werd uitgereikt, dat een verblijf buiten de tropen dringend noodzakelijk was tot herstel van gezondheid, terwijl één voor verderen dienst in de tropen werd afgekeurd. Verder werden gekeurd de jongelieden, die wenschten toegelaten te worden tot den leergang voor machinisten en die examen wenschten af te leggen voor ambtenaar bij de belastingen.

Geneeskundige school. Op 1 Januari werd de school bezocht door 27 betalende leerlingen.

In den loop van het verslagjaar werden van de betaling van het schoolgeld vrijgesteld een 7-tal van deze jongelieden, onder verplichting na beëindiging van hunne studie het Land ten minste 3 achtereenvolgende jaren te dienen. Dit gering aantal jaren werd bepaald in verband met het feit, dat zij reeds geruimen tijd voor eigen rekening hadden gestudeerd.

Slachthuis. Het aantal geslacht vee bedroeg: runderen 2842 en varkens 1558, tegen onderscheidenlijk 2499 en 1756 in het vorig jaar.

De ontvangsten bedroegen f 22 719,05 of f 7261,19 meer dan in 1922, welke hoogere bate hoofdzakelijk moet worden toegeschreven aan het verhoogd tarief van slacht- en keurgelden.

Doodsoorzaken. Bijlage **H** bevat eene opgave van doodsoorzaken te Paramaribo.

In het *Gouvernementsblad* van 1924 is onder n°. 78 opgenomen het besluit van 6 October 1924 tot nadere wijziging van het besluit van 17 September 1896 (*Gouvernementsblad* n°. 35), tot regeling der examens voor het verkrijgen van de bevoegdheid tot het uitoefenen van eenigen tak der geneeskunst en van de artsenijbereidkunst voorgeschreven.

§ 2. MILITAIR GENEESKUNDIGE DIENST.

Paramaribo. Op 1 Januari bestond het personeel van den militair geneeskundigen dienst te Paramaribo bij het militair hospitaal uit: een dirigeerend officier van gezondheid der 2de klasse, chef van den militair geneeskundigen dienst, en 4 officieren van gezondheid der 2de klasse, 1 burgerarts, 1 militair apotheker der 2de klasse, 1 als zoodanig dienstdoend burgerapotheker, en het noodige administratief personeel.

Eén der hoofdverpleegsters werd voor den dienst afgekeurd en een der verpleegsters 1ste klasse als zoodanig aangewezen.

In den verplegingsdienst waren op 31 December werkzaam: 5 hoofdverpleegsters, 4 verpleegsters 1ste klasse, 1 verpleger 1ste klasse, 7 verpleegsters 2de klasse, 2 verplegers 2de klasse en 134 leerling-verpleegsters en verplegers.

Op den post *Albina* bleef een aldaar gevestigde burgergeneesheer dienst doen als officier van gezondheid.

De te *Nieuw-Nickerie* gevestigde infirmerie werd beheerd door den als districts-geneesheer aldaar dienenden burgerarts.

De gezondheidstoestand der militairen was, zooals reeds in hoofdstuk E is vermeld en toegelicht, gunstig te noemen.

Er werden 83 burgerpersonen voor typhus verpleegd, waarvan 12 gevallen met doodelijken afloop.

Als lijdende aan dysenterie werden opgenomen 144 patiënten, waarvan er 20 overleden zijn.

Van de 14 opgenomen patiënten, lijdende aan tetanus, bezweken er 9.

Als aan longtuberculose lijdende werden verpleegd 116 patiënten, waarvan er 77 overleden, terwijl 4 patiënten, lijdende aan tuberculose der beenderen, werden opgenomen.

317 yawslijders werden behandeld.

Het aantal verpleegde syphilislijders bedroeg 296.

Opgenomen werden 282 patiënten, lijdende aan anchylostomiasis, op wie met gunstig resultaat de thymol- en oleum-chenopodii-kuur werd toegegepast. Van dit aantal zijn er 15 overleden.

Bij faeces-onderzoekingen werden ook in het afgeloopen jaar veel bilharzia-eieren aangetroffen.

Er werden 427 operaties, waaronder 49 aan het oog, verricht.

In de kraaminrichting kwamen 122 bevallingen voor, waaronder 17 kunstverlossingen.

In den loop van 1923 werd een aanvang gemaakt met het bouwen van barakken voor besmettelijke ziekten op het terrein over de Sommelsdijksche kreek, dat indertijd voor uitbreiding van het terrein van het militair hospitaal is aangekocht. Deze nieuwe afdeeling is in Mei 1924 gereed gekomen en bereids in gebruik genomen.

Nog steeds werd druk gebruik gemaakt van het Röntgentoestel.

Het aantal verpleegdagen in het militair hospitaal bedroeg, zooals uit onderstaanden staat blijkt, 142 992 tegen 158 395 in 1922.

	1923	1922	1921
Minvermogenden	4 066	—	—
Onvermogenden	87 704	88 562	107 874
Yawslijders	6 503	17 039	18 615
Gevangenen	4 096	3 913	4 210
Boschwezen	238	279	464
Openbare Werken en Verkeer	1 538	2 199	2 562
Immigratiefonds	1 515	4 197	3 706
Politie	2 141	2 359	2 684
Politie (gezinsleden)	2 453	1 488	1 621
Cultuurtuin	233	451	438
Slootwijk	83	439	1 172
Opnemingsdienst	—	23	—
Militairen	2 605	2 887	5 048
Militairen (gezinsleden)	2 829	2 506	2 803
Particulieren	17 469	22 567	21 808
Plantagearbeiders	5 024	5 524	6 393
Hospitaalpersoneel	2 902	2 361	2 786
Gepensionneerde militairen	731	696	1 085
Gepensionneerde politiebeambten	278	641	725
Districts-personeel	524	264	322
Burgerlijke geneeskundige dienst	27	—	—
Landbouwdepartement	24	—	—
Landbouwproefstation	9	—	8
	142 992	158 395	184 324

Aangezien een bacterioloog in de eerste helft van het jaar ontbrak en de officier van gezondheid, met het toezicht op het laboratorium belast, slechts een klein deel van zijn tijd hieraan kon geven, werd slechts voortgegaan met de gebruikelijke onderzoekingen en reacties, ook voor de medici in de stad.

Gedurende het verslagjaar werden de navolgende onderzoekingen verricht:

Aantal bloedpraeparaten onderzocht op malaria		2179
hiervan bevatten: tert. parasieten	88	
quartana ,,	14	
tropica ,,	11	
onbepaald	20	
Aantal verrichte reacties van Widal		273
waarvan positief	101	
Aantal bloedculturen		183
waarvan positief	33	
Genitaal en oogsecreet op gonococcen		282
waarvan positief	42	
Neusslijm onderzocht op lepra-bacillen		137
waarvan positief	15	
Sputum onderzocht		581
waarvan positief tuberkelbacillen	139	
waarvan positief pneumococcen	18	
Secreet van tonsillen op diphterie-bacillen		7
waarvan positief	5	
Wondsecreet op spirochaeta pertenuis		69
waarvan positief	21	
Aantal urine-onderzoekingen		1965
waarvan op albumen positief	500	
,, ,, glucose ,,	25	
,, ,, diazo ,,	18	
,, ,, galkleurstoffen ,,	69	
,, ,, urobiline ,,	122	
,, ,, bloed ,,	2	
,, ,, indican ,,	2	

Urine-onderzoekingen op cylinders 688
waarvan gegranuleerde cylinders positief 271
,, hyaline ,, ,, ... 87
Faeces-onderzoekingen 3774
waarvan met ascariseieren 526
,, ,, anchylostomeneieren 1742
,, ,, trichocephalus 62
Faeces-onderzoekingen op amoëben 686
waarvan met entamoëben histolytica 195
,, ,, bilharzia 66
Bloed-onderzoekingen op filaria 377
waarvan positief 78
Haemoglobine-bepalingen 157
Telling van erythro-enleucocyten met differentiaal telling 11
Exsudaten op micro-organismen 11
Reactie van Wassermann 720
waarvan positief 407
Lumbaalvocht op meningococcen 3
waarvan positief .... geen
Cavia's werden gebruikt voor het onderzoek van tuberculose-materiaal 4
waarvan positief 1

De patholoog-anatoom verrichtte in de 2de helft van het jaar 25 lijkschouwingen, waarvan 9 op Javanen, 7 op Hindoes, 7 op Creolen en 2 op ontvluchte Fransche déportés.
Er werden 138 path. anat. praeparaten onderzocht.
Het pathologisch anatomisch museum werd verrijkt met 43 praeparaten.
Na opening van het nieuwe laboratorium voor ziektekunde en ontleedkunde zal deze wetenschap alhier ongetwijfeld beter tot haar recht komen.
Met de Leidsche medische faculteit werd op de aangenaamste wijze wetenschappelijk overleg gepleegd.

Het aantal in de militaire apotheek gereed gemaakte recepten bedroeg 57 839, waarvan 12 629 voor den militairgeneeskundigen dienst en 45 210 voor den burgelijken dienst.

Nickerie. De gezondheidstoestand in genoemd district was bevredigend te noemen, hoewel er aan het eind van het jaar vele gevallen van influenza en van malaria voorkwamen.
Het aantal in de infirmerie opgenomen patiënten bedroeg 132 met 1475 verpleegdagen.
Het aantal gereedgemaakte recepten bedroeg voor den binnendienst 261 en voor den buitendienst 3153.
Het aantal malariagevallen was zeer klein.
De meest voorkomende zieken waren malaria, anchylostomiasis en nephritis.
De framboesia-(yaws)lijders werden met succes met neosalvarsan ingespoten.
Gedurende het verslagjaar werden 14 operaties verricht.

Albina. De algemeene gezondheidstoestand was goed. Slechts enkele gevallen van malaria en een paar lichte gevallen van dysenterie kwamen voor.
Epidemieën van besmettelijke ziekten kwamen niet voor.
In de ziekeninrichting werden verpleegd 59 personen, het aantal verpleegdagen was 396.
Het aantal gereedgemaakte recepten bedroeg voor den binnendienst 164 en voor den buitendienst 1460.
In bijlage I[1] van dit verslag wordt een overzicht gegeven van de bedrijfsrekening van het militair hospitaal, waaruit mede kunnen blijken de uitgaven voor de ziekeninrichtingen te Nieuw-Nickerie en Albina en de in de ziekeninrichtingen ontvangen verpleeggelden.
In het *Gouvernementsblad* van 1923 is onder n°. 74 opgenomen de resolutie van 27 September 1923, n°. 3449, houdende nadere wijziging en aanvulling van de bij resolutie van 18 Maart 1916, n°. 1137 (*Gouvernementsblad* n°. 28) vastgestelde nieuwe tarieven van het militair hospitaal te Paramaribo en de andere militaire ziekeninrichtingen in de kolonie Suriname, zooals die resolutie luidt blijkens *Gouvernementsblad* 1921, n°. 76 en na de wijzigingen en aanvullingen, laatstelijk bij resoluitie van 6 Juni 1923, n°. 2000 (*Gouvernementsblad* n°. 40).

HOOFDSTUK K.

LANDSGEBOUWEN.

§ 1. ONDERHOUD DER GEBOUWEN.

Aan de landsgebouwen werden, voor zoover de beschikbare gelden dat toelieten, de gewone onderhoudsherstellingen verricht.

§ 2. NIEUWE WERKEN.

Er werd voortgegaan met den bouw van een afdeeling voor infectieziekten in het militair hospitaal, welke in Mei 1924 gereed kwam. Voorts werd een aanving gemaakt met de verbetering en vernieuwing van genoemde inrichting.
Het verbouwen van het paviljoen voor onrustige vrouwen in het krankzinnigengesticht Wolffenbuttel, waarmede in 1922 een aanvang was gemaakt, kwam gereed, terwijl begonnen werd met den bouw van een ziekenzaal voor mannen in het gesticht.
In den loop van het jaar werd de vergrooting van de opslagruimte van het waaggebouw ter hand genomen, terwijl voor de watervoorziening in het weldadigheidsgesticht 's Landsgrond Boniface een betonreservoir ter plaatse werd gebouwd.
Op den hoek van de Keizer- en Rust- en Vredestraten werd een brandput gebouwd.
Het verfwerk aan het schoolgebouw en aan twee onderwijzerswoningen in den Saramaccapolder is gereed gekomen.
Een apotheek, met behandelingskamer, is aldaar opgericht.

Aan leiding 11, in everbedoelden polder, werd een woning voor een onderwijzer van bijstand gebouwd, terwijl het oude gevangenisgebouw te Nieuw-Amsterdam, hetwelk in een verregaanden staat van verval verkeerde, werd herbouwd.
Voorts werd overgegaan tot den bouw van roeierswoningen op station Frederiksdorp, alwaar de te vorigen jare aangevangen bouw van twee dubbele woningen voor politiebeambten en den ziekenoppasser ter plaatse gereed is gekomen. Nog werd tot stand gebracht de verbouwing van de voormalige geneesheerswoning op Alkmaar.
Het verven van woningen voor politie- en barkas-personeel alsmede de bouw van roeierswoningen op station Ephrata, werden in den loop van het jaar voltooid. In verband met den bouw van een gevangenis ter plaatse moest worden overgegaan tot het sloopen van gebouwen en het verplaatsen van privaten. Verder werden verscheidene gebouwen op Ephrata geverfd, en werden aan de sluis aldaar, in verband met de inrichting van het terrein ter plaatse, enkele noodzakelijke voorzieningen getroffen.

In het district Nickerie werd een gebouw voor een polikliniek nabij den Coiantijnpolder opgericht en voorts overgegaan tot het herstellen van enkele gebouwen. Voorts werd een dubbele onderwijzerswoning met bijgebouwen overrebracht van Weltevreden naar Paradise, met welke werkzaamheden reeds in 1922 een aanvang was gemaakt.

In Coronie werd een aanvang gemaakt met den bouw van een ziekeninrichting. De bouw van een sluis in den communicatieweg aldaar werd voortgezet en voltooid.

Op den politiepost te Fellowship werd een kamp gebouwd.

Het erf met de daarop staande gebouwen aan de Gravenstraat L. A. n°. 31 werd door het Land aangekocht, ten einde eventueel in de behoefte aan meer schoolruimte te kunnen voorzien.

Beschikbaarstelling van land ten behoeve van den kleinen landbouw. De terreinen op de vestigingsplaats Meerzorg en ten oosten van het Pad van Wanica aan den Bergershoopweg, alsmede van de vestigingsplaatsen Livorno en Bruinendaal, werden verkaveld en voor uitgifte voor landbouwperceelen beschikbaar gesteld.

In verband met de uitvoering van werken ter beschikbaarstelling van terreinen voor den kleinen landbouw, werden proeven en waarnemingen gedaan en terreinen opgenomen en in kaart gebracht.

In de zwamp achter Reynsdorp werd, in het belang van de bevloeiing der rijstvelden, een dam opgeworpen, terwijl de de-Craneweg werd verlengd.

Ter bevloeiing van het voorland van Totness werden irrigatiewerken uitgevoerd en voor de afwatering van evengemelde plaats eene sluis gebouwd en daarmede in verband staande werken, waartoe o. m. een toegangsweg langs het kanaal behoort, uitgevoerd.

Tot verdieping van het scheepvaartkanaal te Coronie werd overgegaan.

In het district Nickerie werden de beide vleugels van de sluis in den Van Drimmelenpolder verlengd.

De stoomemmer-baggermolen *Suriname* werd aangeschaft.

Saramaccakanaal. Behalve gedurende de dagen, waarop ook de schutsluizen voor spuiing werden gebezigd, hadden de schuttingen geregeld plaats.

Er werden geschut:

	Beekhuizen.	Uitkijk.
Stoombarkassen	805	578
Ponten	60	41
Tentbooten (gedeeltelijk overdekte vaartuigen)	636	648
Visschersbooten (open roeivaartuigen)	10 361	6 179
Zeilvaartuigen	2	1
Corjalen (uitgeholde boomstammen)	4 266	6 110
Houtvlotten	489	225

Het aantal door de sluizen gepasseerde vaartuigen bedroeg voor Beekhuizen 16 619 en voor Uitkijk 13 782.

HOOFDSTUK L.

LAND- EN WATERWEGEN EN BIJBEHOORENDE WERKEN, BENEVENS VERVOERMIDDELEN.

a. Land- en waterwegen.

I. *Paramaribo.* In het begin van 1923 werd een aanvang gemaakt met de verbetering van het Gouvernementsplein door het aanbrengen van trottoirbanden, het verharden van het rijvlak en het ophoogen van het terrein. Verbetering werd tevens in de loozing gebracht.

Het tweede gedeelte van de Costerstraat, gelegen tusschen de Koninginnestraat en de Mahonielaan, werd verbeterd. In het belang van de loozing van deze straat werd de trens achter de plantage Tourtonne opgedolven en afgesloten met een eenvoudig kokertje.

Voortgegaan is met de vervanging van eenige bruggen te Paramaribo door rioolbuizen, waaronder de bruggen over de Steenbakkersgracht bij de Ladesmastraat, Groote Dwarsstraat, Hofstraat, Wanicastraat en van Idsingastraat.

In den loop van het jaar werd de Verlengde Weidestraat tot de van Sypensteynlaan geprofileerd, op loozing gebracht en met schelpen belegd. Eveneens werd de Wanicastraat van de Keizerstraat af tot de Steenbakkersgracht en de van Idsingastraat tot de van Sypensteynlaan op gelijke wijze verbeterd.

Een gedeelte van de Steenbakkersgracht van haren oorsprong a tot de van Idsingastraat werd opgegraven, ten einde een betere loozing van deze gracht te bevorderen.

II. *In de districten.* Voor het onderhoud van de bestaande wegen werd het noodige verricht.

b. Vaartuigen en vervoerdienst te water.

In den loop van het jaar, en wel met ingang van den dag van vertrek van den Beheerder der Koloniale Vaartuigen A. E. Thierens, werd het Departement van Verkeer te Water als zelfstandig departement opgeheven en onder den naam van „Onderafdeeling Verkeer te Water" bij het Departement van Openbare Werken ingedeeld, terwijl tevens bepaald werd, dat het laatstgenoemd Departement voortaan den naam zou dragen van Departement van Openbare Werken en Verkeer en het hoofd daarvan den titel zal voeren van Directeur van het Departement van Openbare Werken en Verkeer.

Aan den aftredenden Beheerder werd, op het daartoe door hem gedaan verzoek, met ingang van 10 Mei 1923 tot en met den dag van zijn vertrek naar Nederland, hetwelk plaats had op 24 Mei 1923, vrijstelling van dienst verleend; in verband daarmede werd, in afwachting van het tijdstip van ingang van den hiervoren bedoelden maatregel, de heer E. J. Kempees, nevens zijne functiën van Directeur van het Departement van Openbare Werken, tijdelijk belast met de waarneming van de betrekking van Beheerder der Koloniale Vaartuigen, hoofd van het Departement van Verkeer te Water.

De bedoelde indeeling van het Departement der Koloniale Vaartuigen bij dat van Openbare Werken ging gepaard met inkrimping van het bedrijf, ten gevolge waarvan een niet onaanzienlijk deel van het personeel moest worden ontslagen; zulks, voor zoover zij daarvoor in aanmerking kwamen, met toekenning van pensioen of wachtgeld, dan wel het verleenen van eene geldelijke ondersteuning, voor zooveel betreft het personeel in tijdelijken dienst.

Van 1 Augustus 1924 af werd de administratie van de onderafdeeling Verkeer te Water vereenigd met die van de afdeeling Verkeer te Land, en onder de gemeenschappelijke leiding gebracht van een ambtenaar, met den titel van Chef van het Verkeer bij het Departement van Openbare Werken en Verkeer en werden verder ook het kasbeheer en de boekhouding van voornoemde vervoersafdeelingen onderscheidelijk onder een betaalmeester en een boekhouder vereenigd.

In verband met aan den directeur van meergenoemd Departement, E. J. Kempees, verleend buitenlandsch verlof, werd met ingang van 2 October 1923 de heer J. A. K. van Hasselt, cultuuringenieur, tijdelijk belast met de waarneming van het ambt van Directeur van Openbare Werken

en Verkeer, in welke betrekking hij met ingang van 26 Februari 1924 definitief werd benoemd, nadat op het daartoe gedaan verzoek, eervol ontslag was verleend aan den heer Kempees.

Vaartuigen. De Surinaamsche vloot bestond uit 3 zeeschepen, 2 rivierschepen, 1 stoombarkas en 17 motorbooten.

In het Sprostonsdok te Georgetown werden opgenomen de stoomschepen *Prinses Juliana*, *Koningin Wilhelmina* en *Albina*.

De *Prinses Juliana* onderging geen belangrijke herstelling. Ten behoeve van de *Koningin Wilhelmina* werden de gewone dokwerkzaamheden verricht: enkele bodemplaten aan de zandstrook werden vernieuwd en waar noodig lappen aangebracht.

Belangrijke herstelling onderging daarentegen de *Albina*. Aan dit vaartuig werden o. m. zoo goed als geheel vernieuwd kiel-, zand- en strookplaten, benevens platen van den vlakken gang van ketel- en machineruim.

Voorts werden aangebracht voor het achterruim een machinale los- en laadinrichting en een nieuwe W. C. ten behoeve van damespassagiers.

Het stoomschip *Oranje* onderging gewoon onderhoud en, voor zoover noodig en doenlijk, werd het op de bank van Toevlucht onder de waterlijn schoongemaakt en geschilderd.

Op het 2de klasse achterdek van de *Prins Hendrik* werd, ter verkrijging van meer ruimte, de aldaar aanwezige W. C. afgebroken en aan B.B.-zijde weder opgesteld.

De motorbooten *Emma*, *Commewijne*, *Nickerie* en *Marie* werden op de helling gehaald. Deze booten, zoomede de motoren daarvan, ondergingen over het geheel belangrijke herstellingen.

De houten motorboot *Suriname* werd na belangrijke herstelling aan den bodem, geheel opnieuw beslagen met geelkoperen huidplaten.

In de motorboot *Cottica* werd een W.C. aangebracht.

Het aantal motorbooten werd door aanschaffing van de *Corantijn II* met één vermeerderd. Voor bijzonderheden over dit vaartuig wordt verwezen naar bijlage **J**^{4} (welke eene opgave bevat van de namen der schepen, barkassen en motorbooten, waaruit de Surinaamsche vloot bestond, met vermelding tevens van de grootte, den inhoud en het jaar van indiensttreding van de vaartuigen).

De groote los- en laadkraan op den steiger der Landsvaartuigen werd grootendeels hersteld; de kraanketting werd tusschentijds naar Nederland ten onderzoek opgezonden.

Uitkomsten van den vervoerdienst te water. Het vrij vervoer voor dienstreizen op de Landsvaartuigen werd afgeschaft, en in de plaats daarvan gesteld verevening van de vervoerkosten ten laste van de departementen in wier belang het vervoer heeft plaats gehad. Als bijlage **J**^{3} is een staat opgenomen van het aantal vervoerde personen op de verschillende verbindingen en de geldelijke opbrengst van het reizigers- en vrachtvervoer. Daaruit blijkt, dat de gezamenlijke opbrengsten op de verschillende verbindingen bedroegen f 303 077 tegen f 358 131 in 1922, terwijl de vervoer- en vrachtgelden ten laste van andere departementen in het geheel op f 61 192,12 gesteld moeten worden, tegen f 73 385 in 1922 voor kosteloos vervoerde personen en goederen.

c. Spoorweg.

De omvang van het bedrijf gedurende het verslagjaar blijkt uit de hieronder volgende opgaven:

Aantal kilometers in exploitatie	173 K.M.
,, dagkilometers (zie bijlage **J**^{8}):	
1e. Parazone: lijn Paramaribo—Onverwacht	8 968
2e. ,, ,, Onverwacht—Berlijn	4 625,8
1e. Goudzone: ,, Berlijn—Kabelstation	8 [illegible]21,2
2e. ,, ,, Kabelstation—Dam	4 080
	25 895

Treinen, treinkilometers en locokilometers:

	Reizigers-treinen.	Goederen (Hout-) treinen.	Tezamen.
Aantal treinen	1945	117	2062
Treinkilometers (opbrengst gevend)	68191	11309	79500
Daarenboven werden door locomotieven afgelegd:			
a. met werktreinen			8789
b. als losse- en voorspan-machine			63
c. in rangeerdienst			23355
Locomotiefkilometers			111707

Afgelegde kilometers door voertuigen		475 125
waarvan: rijtuig-kilometers	191 403	
gesloten goederen-wagen-kilometers	86 807	
open goederenwa-gen-kilometers	196 915	
Askilometers door voertuigen afgelegd		1 119 927
waarvan: door rijtuigen	705 649	
gesloten goederen-wagens	327 444	
open goederenwa-gens	86 834	
Reizigers-kilometers		2 229 348
waarvan op het baanvak:		
Paramaribo—Onverwacht	1 665 888,5	
Onverwacht—Berlijn	178 461,5	
Berlijn—Kabelstation	271 915,5	
Kabelstation—Dam	113 082,5	
Ton-kilometers afgelegd door vrachtgoederen		302 348,034
waarvan op de lijn:		
Paramaribo—Onverwacht	91 190,252	
Onverwacht—Berlijn	9 520,125	
Berlijn—Kabelstation	159 412,318	
Kabelstation—Dam	42 225,339	

De gezamenlijke *bruto-opbrengsten* van den spoorweg bedroegen f 167 490,04^5 of f 4343,71 minder dan het vorig jaar, welke achteruitgang, evenals in het vorig jaar, toe te schrijven is aan verslapping in de boschbedrijven (Zie bijlage **J**^{7}).

De bedrijfskosten, zonder de afschrijvingen, beliepen f 317 011,26^5 of f 85 112,70^5 minder dan in 1922 (Zie bijlage **J**^{9}).

Eene opgave omtrent de bruto opbrengsten en de bedrijfskosten voor het dienstjaar 1923 wordt aangetroffen in bijlage J^6.

Vervoer.

In aansluiting aan het overzicht van het vervoer, opgenomen in bijlage J^5, kan het volgende worden medegedeeld:

De opbrengst van het personenvervoer, inclusief de bagage, beliep gedurende het verslagjaar f 96 380,05, gevende:

per dag-kilometer	3,721
per trein-kilometer	1,457
per rijtuig-kilometer	0,503

De opbrengst van het goederenvervoer bedroeg f 55 305,20 of per dag-kilometer f 2,13.

De opbrengst per ton bedroeg f 20,05 en per ton-kilometer f 0,11.

De vervoerde hoeveelheden der verschillende artikelen zijn hieronder aangegeven, ter vergelijking met het vervoer van 1922 zijn de hoeveelheden van dat jaar bijgevoegd:

	1922	1923
Zakken houtskool	48 932	35 870
,, aardvruchten	3 176^5	2 645
,, koren	762^5	1 060
,, rijst	1 643	1 757
Stuks planken	8 902	10 178
,, vierkant hout	3 855	3 238
,, rond hout	1 000	109
,, ponteknieën	116	175
,, riemen	1 315	1 517
Wagens hout	62^5	30
Bossen singels	1 689	591
,, vezels	——	50
Wagens singels	4	5^5
Colli cassavebrood	1 682	983
Bossen bananen	5 406	4 699
Stokken tas of troelie	352	712
Zakken cacao	122	170
,, nekoe	——	4
K.G. balata	62 983^5	35 799^5
,, gras	——	975
Colli groenten	65	191
,, brood	——	1 165
Kooien kippen	1 722	1 433
Blikken melk	12 350	9 108
Runderen	86	63
Varkens (colli)	55	——
Geiten	——	27
Zakken boonen	——	4
,, vruchten	1 032^5	1 693
Wagens balata	——	1
,, bouwmaterialen	——	21^5
,, zand	——	63
,, grint	——	33
,, vee	——	2
,, steenen	1	——
Zakken bauxite	13	——
,, zemelen	56^5	——
,, cocosnoten	69	77
,, pinda	227	45^5
,, kalveren	52	67
Wagens sisal	——	1
Zakken koffie	30^5	69
Wagens brandhout	638	670
Zakken bittere cassave	3 091^5	3 402
Baskieten	4 172^5	4 405
Zakken paddie	574^5	366^5
Wagens diversen	103^5	54
,, houtskool	1	——

Verder is aan goud vervoerd een gewicht van 162630^5 grammen, waarvoor een vracht ontvangen is f 3251.

Beweging.

De bestaande dienstregeling bleef ongewijzigd.

De gemiddelde samenstelling der treinen was:

rijtuigen en wagens	4,1
4 assen	15,73
2 assen	6,26

Het aantal rijtuigen in de reizigerstreinen was gemiddeld 2.73 (In het vorig verslag stond abuisievelijk 3135, hetgeen moet zijn 3,135.)

Tractie en rollend materieel.

Het aantal locomotieven bleef ongewijzigd nl.:

6 van het type K. S. van 16 ton dienstgewicht;

2 ,, ,, ,, ,,Maäbo'' en ,,Kadjoe'' van 8½ ton dienstgewicht;

2 ,, ,, ,, ,,Maabo'' en ,,Kadjoe'' van 8½ ton dienstgewicht, en

1 ,, ,, ,, ,,Para'' van 17 ton dienstgewicht.

Het gewone onderhoud vond geregeld plaats. Dank zij het uitstekende ketelvoedingwater (in hoofdzaak regenwater), het regelmatig wasschen en het voor den aanvang van den dienst een weinig spuien, bleven de ketels inwendig in goeden staat.

De locomotieven ,,Para'', ,,Gege'' en K.S. 5 ondergingen groote herstelling, werden geheel gedemonteerd, en van de locomotieven K.S. 5 en ,,Gege'' ook de ketels weggenomen. Aan elk van de ketels van de locomotieven K.S. 5 en ,,Para'' werd een nieuw stel vlampijpen aangebracht, en met water geperst op 12 + 5 = 17 atm. overdruk, waarbij zich geen lekkages of bijzondere afwijkingen voordeden.

Aan den ketel van locomotief K.S. 5 werd een halve nieuwe rookkast, voorfront met deur en een van plaatijzer vervaardigde exhaustpot aangebracht. Boven den kolenbak werden de jaloezietreden weggenomen, dichtgemaakt en 3 draaibare raampjes aangebracht; verder werden nieuwe bandages, remassen, schenen met bouten, trek- en bufferinrichting met veeren en zuigerstangen aangebracht.

Van locomotief ,,Para'' werd de oude regulateurstopbus afgenomen en een nieuwe, van brons gegoten, aangebracht, waarbij de regulateurstand werd gewijzigd. De houten gereedschapskast werd gesloopt en vervangen door een van plaatijzer. De linker- en rechtsvoordraagveeren werden vervangen door andere van zwaarder samenstelling.

Van de locomotieven ,,Para'', ,,Gege'' en K.S. 5 werden alle losse klinknagels en bouten vernieuwd. Alle draaipunten en schuifbewegingen werden van nieuwe tappen, pennen, metalen, bussen, sloffen en blokjes voorzien, terwijl het plaatwerk aan tenders, kolenbakken en bemanteling werd vernieuwd. De bandages der wielen werden weder op profiel gedraaid en de halzen der assen opgezuiverd. Verder werden de veiligheidskleppen, stoommeters en stoomschuiven geverifieerd, de locomotieven geschilderd en in dienst gesteld.

De locomotieven K.S. 3, K.S. 4 en ,,Gege'' (deze laatste voor de tweede maal, wegens losgewerkte linksche kruktap, welke vernieuwd werd) ondergingen eene kleine herstelling. Van locomotief K.S. 4 werden de koppelstangen vernieuwd. De bandages der wielen werden weder op profiel gedraaid, terwijl de locomotieven K.S. 3 en 4 van zelf gegoten remblokken werden voorzien.

Dienst der locomotieven.

N°. en naam der locomotieven.	Aantal assen	Aantal drijfassen	Dienstgewicht in tonnen.	Datum van indienststelling.	Afgelegde kilometers: in 1923.	Afgelegde kilometers: sedert indienststelling.	Fabrikant.
	gekoppeld.						
K.S. 1	2	1	16	1 Mei 1904	16 960	318 060	
„ 2	2	1	16	16 „ 1904	15 388	447 521	
„ 3	2	1	16	6 Juni 1904	8 618	345 514	A. Börsig, Berlijn.
„ 4	2	1	16	29 Juli 1904	12 166	502 726	
„ 5	2	1	16	15 „ 1904	6 295	338 392	
„ 6	2	1	16	22 Aug. 1904	12 303	354 214	
					71 730		
Dam	2	1	16	Nov. 1908	9 785	151 228	Locomotieffabriek Kraus & C°., München.
Gégé	2	1	16	Dec. 1908	18 738	269 189	
					28 523		
Maäbo	2	1	8½	Maart 1905	364	134 156	Düsselwerken E. Schulzer, Velling, Obercassel ben. Düsseldorf.
Kadjoe	2	1	8½	Aug. 1905	4 694	112 164	
					5 058		
Para	2	1	17	1 Oct. 1919	6 396	73 444	Machinefabriek Breda, Voorheen Backer en Rueb.
				Totaal K.M. in 1923	111 707		

Volgens bovenstaanden staat legden alle locomotieven te zamen 111 707 K.M. af.

waarvan opbrengstgevend in exploitatiedienst	68 191 K.M.	
in houttreindienst	11 309 „	
		79 500 K.M.
met werktreinen	8 789 K.M.	
in rangeerdienst	23 355 „	
als losse machine	63 „	
		32 207 „
		111 707 K.M.

Aan brandstoffen werden gebruikt:

aan steenkoolbriketten	9 346 K.G.
aan cokes	212 039 „
aan brandhout	1 068 vamen.

De gemiddelde kosten bedroegen:

briketten	f 20	per 1000 K.G.
cokes	20	„ 1000 „
brandhout	2,50	„ vaam.

Per locomotief-kilometer bedroegen de kosten:

Omschrijving.	TYPE. K.S. 1 t/m 6	Dam en Gégé.	Maäbo en Kadjoe.	Para.
Aan brandstoffen	f 0,064	f 0,0608	f 0,084	f 0,0794
Aan onderhoud	0,179	0,121	0,106	0,324
Aan smeermiddelen en verpakkingsmaterialen	0,032	0,0304	0,039	0,0332
Aan loonen van het tractiepersoneel	0,10	0,095	0,20	0,12

Hieronder volgt eene opgave van de dienstverrichting van het rijtuig- en wagenpark, alsmede het aantal afgelegde K.M. door de voertuigen en de onderhoudskosten per as per 100 K.M.

Soort.	Aantal.	Aantal assen.	K.M. totaal per voertuig (gem.)	K.M. in 1923 per voertuig (gem.)	Onderhoudsk. per as per 100 K.M.
Rijtuigen (4 assen op trucks)	15	4	182653	12177	f 0,81
Gesloten goederenwagens	6 } 11	4	80690	7335	0,331
Id. buffet- vee- en tentwagens	2+3 }				
Open wagens, met rongen of schotten en klepwagens	34	4	196915	5791	1,046
Tankwagens voor wateraanvoer (één voorzien van pulsometer)	2	—	—	—	—
Rijtuigen op 2 assen	4	2	8750	2162	1,381
Gesloten goederenwagens	2	2	6117	2039	0,815
Open goederenwagens (id.)	1	—	—	—	—

Voor deugdelijk onderzoek en onderhoud werden de rijtuigen: 2, 3, 4, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 16, 18 en 19 gelicht, roestvrij gemaakt en geconserveerd.

De rijtuigen 4, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 16 en 18 werden bijgeschilderd en van rijtuig 10 het dak gedemonteerd, dakgordings en 2 dakplaten vernieuwd, terwijl van rijtuig 12 alle jalouzieën werden vermaakt en nieuwe stofkleppen werden aangebracht.

Van platte wagens n°s. 4 en 37 werd het ijzeren raamwerk geheel vernieuwd, terwijl aan platte wagens n°s. 4, 14, 31 en 37 nieuwe dekking van basralocus werd aangebracht, platte wagens n°s. 4 en 26 werden in tentwagens omgebouwd, van platte wagens n°s. 28, 29 en 34 werden de oude buffers vervangen.

Voor herstelling, roestvrijmaken en conserveering werden gelicht platte wagens n°s. 1, 2, 11, 12, 14, 21, 26, 31 en 34, klepwagens n°s. 9, 22, 25, 40, 41, 42, 43, 44, 47, 48 en 49, gesloten goederenwagens n°s. 1, 5 en 6; veewagen n°. 32 en deraillementwagen n°. 4.

De bronzen aspotmetalen, welke zijdelings te veel waren afgesleten, werden uitgeschaafd en gevoerd met magnoliametaal en voorts de wielen-bandages, in totaal 22 stuks, werden op profiel gedraaid en zoo noodig vernieuwd.

Na het lichten der voertuigen en het verifieeren van het remwerk werden bij 30 K.M. per uur snelheid remproeven gehouden; de afstanden, waarbij de voertuigen tot stilstand gebracht werden, varieerde van 20 tot 35 M.

Weg en werken.

Baan. De baan verkeerde in goeden staat van onderhoud. Van K.M. 61 tot 79 werden de dwarsliggers vernieuwd.

Ballast. Het ballastbed werd bijgewerkt, en, waar noodig, op hoogte gebracht.

Kunstwerken. Aan de bruggen werd het gewoon onderhoud verricht.

Doorlaten van cementbuizen werden gelegd bij K.M. 35½, 53^{750}, 58 en 98^{450}.

Op baanvak 1 tusschen K.M. 8 en 8^{500} werd eene beschoeiing aangelegd tot bescherming van de baan.

De landhoofden van de brug over de Drambrandersgracht werden in beton gegoten.

Gebouwen. Het gewoon onderhoud van de dienstwoningen van Lelydorp tot Dam vond plaats.

Telefoon. De werking van de spoorwegtelefoon was bevredigend.

HOOFDSTUK M.

GELDELIJKE AANGELEGENHEDEN.

§ 1. *Muntwezen*. De geldomloop ondervond geen stremming.

De maatregelen tot uitgifte van zilverbons bleef beperkt tot de uitgifte van zilverbons uitsluitend ter waarde van een rijksdaalder.

Op 31 December waren uitgegeven en in omloop:

60 000 bons van f 2,50,

en nog niet ingewisseld:

8761 bons van f 1 en
9731 „ „ 0,50.

Aangezien de termijn voor de inwisseling van de bons van f 1 en f 0,50 op 15 September verstreken was (zie *Gouvernementsblad* 1922, n°. 42), is het geldswaardig bedrag van de niet ingewisselde bons ad f 13 626,50 ten voordeele van de middelen en inkomsten voor het dienstjaar 1923 gebracht.

Er werden ingetrokken en vernietigd:

36 000 bons van f 2,50,
31 239 „ „ 1 en
118 269 „ „ 0,50.

Het bedrag van f. 856 000 dat aan Nederlandsche zilveren munt bij de Surinaamsche Bank in voorraad was op 31 December 1922, daalde tot f 830 000 op hetzelfde tijdstip in 1923.

Ten einde den uitvoer van Nederlandsche zilveren munt krachtig te kunnen tegengaan is het maximum-bedrag, dat aan dergelijke munt door passagiers en scheepsvolk in afwijking van het verbod van uitvoer mocht worden medegenomen van f 20 opgevoerd tot 50, aangezien gebleken was dat bedoeld maximum van f 20 te laag was gesteld (Zie *Gouvernementsblad* n°. 69).

Geschonden en verminkte munten werden niet naar Nederland opgezonden. Hoewel de maatregel tot intrekking van geschonden munt bestendigd werd, was het bedrag hiervan dat op 31 December in 'sLands kas was, niet gestegen boven f 8700 welk bedrag in vorige verslagen is genoemd.

De ronde stuivers bleven in omloop.

De Surinaamsche Bank beschikte over een metaalvoorraad van gemiddeld f 1 182 077 of gemiddeld f 672 563 meer dan noodig was tot dekking van de opeischbare verbintenissen, welke gemiddeld f 2 628 523 bedroegen.

De bank voerde geen vreemde of Nederlandsche munt in en exporteerde evenmin vreemde of Nederlandsche munt.

Aan particulieren verkocht de bank alleen voor een waarde van f 4192 aan vreemde munt.

De verplichte dekking der Bank werd nog steeds gehandhaafd op het verhoudingscijfer van 1/5.

Vanwege het Bestuur werd geen Nederlandsche munt ingevoerd.

In het *Gouvernementsblad* van 1924 is opgenomen:

onder n°. 69: het besluit van 29 Augustus 1923 tot wijziging van het besluit van 5 Januari 1920 (*Gouvernementsblad* n°. 1) ter uitvoering van artikel 1 der verordening van 18 Augustus 1914 (*Gouvernementsblad* n°. 49), houdende verbod van den uitvoer van munt en van muntmateriaal.

In het *Gouvernemnetsblad* van 1924 is opgenomen:

onder n°. 17: het besluit van 26 Maart 1924 tot afwijking van het bij besluit van 29 Augustus 1923 (*Gouvernementsblad* n°. 69) gewijzigde besluit van 5 Januari 1920 (*Gouvernementsblad* n°. 1) ter uitvoering van artikel 1 der verordening van 18 Augustus 1914 (*Gouvernementsblad* n°. 49), houdende verbod van den uitvoer van munt en van muntmateriaal. (Door dit besluit werd het voor de Surinaamsche Bank mogelijk te voldoen aan een telegraphisch verzoek van de Hollandsche Bank te Curaçao om opzending per eerste gelegenheid van een bedrag van f 50 000 aan Nederlandsche zilveren munt, waaraan daar te lande toen behoefte bestond;

onder n°. 65: de verordening van 3 September 1924 tot aanvulling van de verordening van 18 Augustus 1914 (*Gouvernementsblad* n°. 49), houdende verbod van den uitvoer van munt en van muntmateriaal.

Door deze verordening zijn de ambtenaren der belastingen mede bevoegd verklaard tot het opsporen van de overtredingen van de laatstaangehaalde verordening.

§ 2. *Begrooting*. In het *Gouvernementsblad* van 1924 is opgenomen:

onder n°. 24: de publicatie van 2 Mei 1924 waarbij wordt afgekondigd de wet van den 22sten Februari 1924 (*Staatsblad* n°. 85), houdende vaststelling van het slot der rekening van de koloniale uitgaven en ontvangsten voor Suriname over het dienstjaar 1918;

onder n°. 26: de verordening van 17 Mei 1924, waarbij voorloopig wordt vastgesteld de koloniale huishoudelijke begrooting voor het dienstjaar 1925;

onder n°. 59: de publicatie van 26 Augustus 1924, waarbij wordt afgekondigd de wet van 20 Juni 1924 (*Staatsblad* n°. 309), houdende vaststelling van de koloniale huishoudelijke begrooting van Suriname voor het dienstjaar 1924;

onder n°. 61: de publicatie van 28 Augustus 1924, waarbij wordt afgekondigd de wet van den 7den Juli 1924 (*Staatsblad* n°. 285), houdende wijziging van de koloniale huishoudelijke begrooting van Suriname voor het dienstjaar 1922.

§ 3. *Belastingen*. Een overzicht van de opbrengst van de voornaamste belastingen in de laatste 10 jaren is opgenomen in bijlage K. Verder is in bijlage L[1] opgenomen een staat van inkomens, welke bijgedragen hebben tot de opbrengst van de inkomstenbelasting.

In het *Gouvernementsblad* is — behalve het in het vorig verslag vermelde — nog onder n°. 36 opgenomen de verordening van 14 Februari 1923 tot regeling van de heffing van markt- en staangelden (voor de inwerkingtreding zie *Gouvernementsblad* 1924, n°. 8) en

onder n°. 84: het besluit van 27 October 1923 tot aanvulling van het besluit van 30 December 1919 (*Gouvernementsblad* n°. 84) ter uitvoering van artikel 10, sub 6, van de Bauxietverordening 1919 (*Gouvernemnetsblad* n°. 26) (geldende tekst *Gouvernementsblad* n°. 80) en van artikel 2 van de Bauxietbelasting 1919 (*Gouvernementsblad* n°. 77).

In het *Gouvernementsblad* van 1924 is opgenomen:

onder n°. 1: de verordening van 10 Januari 1924 tot wijziging van de Tariefverordening 1922 (*Gouvernementsblad* n°. 54). (Deze verordening strekt om het artikel bayrum, dat tot nu toe als reukwater werd belast bij invoer, voortaan te rangschikken onder den post „gedistilleerd" en als zoodanig te belasten, met het oogmerk daardoor het onder bepaalde groepen der bevolking voorkomend misbruik van dit artikel als drank, te breidelen.);

onder n°. 9: het besluit van 5 Februari 1924 ter uitvoering van artikel 1 der marktgeldenverordening 1923 (*Gouvernementsblad* n°. 36);

onder n°. 13; de resolutie van 1 Maart 1924, n°. 680, houdende aanvulling van de bij resolutie van 4 December 1920, n°. 4140 (*Gouvernementsblad* n°. 95) vastgestelde voorschriften voor de invordering van de belastingen en van de middelen, welke op denzelfden voet als de belastingen worden ingevorderd en voor de vervolging bij wanbetaling;

onder n°. 19: de verordening van 31 December 1923 op de heffing van leges ter Gouvernements-Secretarie.

Voor de uitvoering van de Tariefverordening 1922 (*Gouvernementsblad* n°. 54) werden behalve de in het vorige verslag vermelde, nog een 4-tal besluiten vastgesteld, welke zijn opgenomen onder n°s. 64, 65 en 66 van het *Gouvernementsblad* van 1923 en onder n°. 6 van 1924;

onder n°. 57: de verordening van 21 Augustus 1924, tot nadere wijziging van de verordening van 14 Maart 1917 (*Gouvernementsblad* n°. 16) tot heffing en invordering eener belasting op enkele publieke vermakelijkheden.

§ 4. *Hypotheekkantoor*. Er werden 633 borderellen van hypothecaire inschrijving aangeboden tot een bedrag van f 1 295 850, waaronder begrepen 107 inschrijvingen tot een bedrag van f 297 830 wegens kredietonderzettingen.

Ten behoeve van het Immigratiefonds werden 6 inschrijvingen genomen op plantages en gronden tot een bedrag van f 182 900, terwijl 1 doorhaling plaats had tot een bedrag van f 35 875.

Op verzoek van de Surinaamsche Bank werden op huizen en erven ingeschreven 33 onderzettingen tot een bedrag van f 101 425 wegens geopende kredieten en 34 tot een bedrag van f 111 850 wegens geleende gelden, terwijl op plantages en gronden zijn ingeschreven 32 onderzettingen wegens geopend krediet tot een bedrag van f 29 930 en 1 tot een bedrag van f 20 000 wegens geleend geld.

Ten behoeve van de West-Indische Cultuurbank werden geen inschrijvingen genomen, doch hadden 15 doorhalingen op plantages en gronden plaats tot een bedrag van f 8100.

Het aantal doorhalingen bedroeg 463, tot een bedrag van f 841 540, waaronder begrepen zijn 146 doorhalingen wegens kredietonderzettingen tot een bedrag van f 304 708.

Van de hypothecaire vorderingen der Surinaamsche Bank werden 17 doorgehaald tot een bedrag van f 39 490 wegens tegenwoordige schulden en 104 tot een bedrag van f 232 565 wegens geopende kredieten.

Het gezamenlijk bedrag der op 31 December 1923 bestaande inschrijvingen bedroeg f 9 267 218.

In het *Gouvernementsblad* van 1924 is opgenomen:

onder n°. 30: de publicatie van 30 Mei 1924, waarbij wordt afgekondigd het Koninklijk besluit van 8 April 1924 n°. 36, tot overbrenging van de verantwoordelijkheid der bewaarders van hypotheken in Suriname voor handelingen of verzuimen in hun ambt gepleegd, op de kolonie en intrekking van de bepalingen betreffende het stellen van zekerheid door hypotheekbewaarders aldaar.

§ 5. *Bankwezen*. In Suriname zijn, na verkregen octrooi of vergunning ingevolge art. 164 van het Regeeringsreglement gevestigd de Surinaamsche Bank en de West-Indische Cultuurbank.

A. *De Surinaamsche Bank*.

In de hoofddirectie en directie kwam geen verandering.

De rentetarieven ondergingen geen wijziging. Zij bedroegen het geheele jaar:

discontowissels 8 pct.;
discontopromessen 9 pct.;
beleening effecten 8 pct.;
,, goederen en documenten 8 pct.;
,, wissels 8 pct.;
,, munt en muntmateriaal 7 pct.;
,, hypotheekrente 7 pct.

De promessen-portefeuille wees een teruggang aan van ruim f 110 000. De algemeene toestand van Suriname, die tot steeds grooter voorzichtigheid bij het disconteeren noopte, deed daarom rechtstreeks zijn invloed gelden.

De hulp van de bank strekte zich uit over alle lagen van de Surinaamsche maatschappij. Zoowel voor aanvragen van den handel als van de nijverheid, van boeren en klein-landbouwers, van particulieren en ambtenaren, welgestelden en kleine luiden, stond de bank open, als aan de door de directie gestelde eischen van zekerheid omtrent de tijdige terugbetaling der gevraagde kredieten kon worden voldaan.

Slechts tegenover de behoeften van cultuur-ondernemingen hield de bank, door de zware lessen der ervaring geleerd, zich afzijdig.

De noodige bewegelijkheid kon het geheele jaar door in de promesen-portefeuille worden gehouden. De aflossingen kwamen geregeld binnen; protesten behoefden zelden te worden opgemaakt.

Alleen ten aanzien van de aan Britsch-Indische kleinlandbouwers verstrekte kredieten ondervond de bank teleurstelling en werd eene niet onbelangrijke schade geleden.

De liquidatie van de landbouw-ondernemingen, waarbij de bank in de oorlogsjaren betrokken werd, ging rustig, maar langzaam voort.

De instelling van de rentevergoeding voor à deposito te storten gelden (met het oogmerk kleine beleggers de gelegenheid te verschaffen hun spaarpenningen op eenigszins langen termijn uit te zetten) deed ook na de in het vorig verslagjaar ingevoerde beperking tot een maximum van f 3000 niet het beoogde resultaat bereiken.

Het percentage van de dekking door munt van het totaal bedrag der bankbiljetten, der rekening-courant-saldi en van andere in Suriname dadelijk opeischbare vorderingen bewoog zich tusschen 42,15 en 52,82 pct.

De wisselkoersregeling heeft aan de bank veel zorg gebaard. Zij ving het jaar aan met een koers op Amsterdam zicht van 102 inkoop en 103 verkoop. Reeds kort daarop zag zij zich verplicht dezen koers te verhoogen tot 103 inkoop en 104 verkoop en nader tot 104 inkoop en 105 verkoop, waarna in de tweede helft van de maand April opnieuw eene verhooging tot 105 inkoop en 106 verkoop moest plaats vinden. Niet dan met de grootste moeite gelukte het zonder verdere koersverhooging het jaar door te komen. Dit resultaat werd bereikt door de omstandigheid, dat het aanbod van remise op New-York belangrijk grooter was dan de vraag naar remise op die plaats.

Met de door haar bij de totstandkoming der pari-overeenkomst gedane toezegging, dat de wisselkoers op Nederland haar eene voortdurende zorg zou zijn, verklaarde de bank steeds rekening te hebben gehouden en dan ook nu weer getracht te hebben dezen koers zoo dicht mogelijk bij den parikoers te houden.

Het bijkantoor te Nieuw-Nickerie — waarover in het eerste jaar niet te klagen viel — bleef zich gunstig ontwikkelen. De omzetten op de verschillende rekeningen namen geleidelijk toe en vooral het verkeer met Paramaribo toonde een belangrijken vooruitgang.

De geldelijke uitkomsten van de bank waren:

ontvangen aan interest		f 213 283,93
ontvangen aan wisselagio's, enz.		174 722,23
gerestitueerde oorlogswinstbelasting		32 340,—
		f 420 346,16
af: algemeene onkosten	f 170 046,90	
afschrijving ongeregelde en dubieuze vorderingen Paramaribo	23 248,17	
afschrijving ongeregelde en dubieuze vorderingen Nieuw-Nickerie	282,45	
afschrijving meubilair en inventaris Nieuw-Nickerie	241,96	
afschrijving op de deelneming in het kapitaal West-Indische Cultuurbank	20 000,—	
verhooging van de discontoreserve	50 000,—	
afschrijving onkosten verbouwing bankgebouw Paramaribo	6 317,91	
benoodigd voor pensioenregeling	32 340,—	
		302 477,39
netto winst		f 117 868,77
af: 6 pct. dividend voor de aandeelhouders (art. 41 der statuten)		60 000,—
		f 57 868,77
af: 20 pct. aan de hoofddirectie, directie en commissarissen		11 573,76
van de overwinst, groot		f 46 295,01
kwam 1/3 aan het reservefonds		15 431,67
„ 1/3 aan de aandeelhouders		15 431,67
„ 1/3 aan Suriname		15 431,67

Voor de aandeelhouders kwam daarbij dan nog f 5291,66, zijnde onverdeeld dividendsaldo over 1922.

Van het voor aandeelhouders bestemde deel kon dan nog 1 pct. als dividend worden uitgekeerd, terwijl het saldo als onverdeeld op de balans werd gelaten, ten einde daaruit de verschuldigde dividendbelasting te betalen.

B. *De West-Indische Cultuurbank.*

Op 1 Januari stond de West-Indische Cultuurbank in betrekking met 9 plantages, aan welke in totaal aan voorschotten was verstrekt f 626 782,43[5]. Verdere voorschotten werden verleend tot een bedrag van f 310 378,31[5], terwijl door verkoop van producten een bedrag van f 360 943,79[5] wederom vrijkwam.

Per saldo had de Cultuurbank op 31 December van een 8-tal plantages te vorderen f 584 392,11, terwijl 1 plantage f 8 175,15[5] van de bank te vorderen had.

Het beslag, door het Gouvernement wegens belastingschuld op een der door deze bank gefinancierde plantages gelegd, deed haar besluiten zich aan de verdere financiering van die plantage geheel te onttrekken.

De marktprijzen van koffie en cacao bleven laag. De producten, speciaal cacao, waren niet tegen loonende prijzen te verhandelen, zoodat van rentebetaling op de verstrekte voorschotten wederom niets kon komen.

De langdurige droogte in het eind van 1923, welke de ontwikkeling van de koffiebessen tegenhield, gevoegd bij het verder om zich heen grijpen van de instervingsziekte in den cacaoaanplant van enkele der met de cultuurbank in betrekking staande plantages, maakten de vooruitzichten voor 1924 zeer onzeker.

HOOFDSTUK N.

VOORSCHRIFTEN OMTRENT LANDSDIENAREN.

Behalve de reeds in het vorig verslag vermelde, werden ten aanzien van burgerlijke landsdienaren nog de volgende voorzieningen getroffen, welke in het *Gouvernementsblad* zijn opgenomen:

onder n°. 62: de resolutie van 20 Augustus 1923 n°. 3008, tot aanvulling van de bij resolutie van 30 Maart 1916 n°. 1300 (*Gouvernementsblad* n°. 29) vastgestelde „regeling omtrent de betaalbaarstelling door de Administratie van Financiën van traktementen, verlofstraktementen, wachtgelden, toelagen, pensioenen, onderstanden, abonnementen, subsidiën en huishuurvergoedingen en omtrent de betaling van maand,- week- en dagloonen", waarvan de geldende tekst is opgenomen in *Gouvernementsblad* 1919, n°. 24;

onder n°. 67: de resolutie van 25 Augustus 1923, n°. 3119, ter bekendmaking van het Koninklijk besluit van 25 Juni 1923 (*Staatsblad* n°. 301), tot nadere wijziging van de bepalingen betreffende den Geneeskundigen Raad van het Departement van Koloniën;

onder n°. 88: de resolutie van 3 December 1923, n°. 4151, betreffende schorsing van het tweede lid van art. 1 der verordening van 11 Juni 1920 (*Gouvernementsblad* n°. 37), tot verhooging van de Surinaamsche pensioenen, zooals dat gelezen wordt na de verordening van 6 December 1920 (*Gouvernementsblad* n°. 96);

onder n°. 90: de verordening van 22 December 1923, tot tijdelijke verhooging in daartoe leidend geval van de pensioenen, die na 1 Januari 1920 zijn of zullen worden verleend;

onder n°. 97: de resolutie van 31 December 1923, n°. 4423, betreffende de toekenning in 1924 van een kinderbijslag aan koloniale landsdienaren en aan personeel, werkzaam aan bijzondere inrichtingen van onderwijs, die uit de koloniale kas ondersteuning genieten.

In het *Gouvernementsblad* van 1924 zijn opgenomen:

onder n°. 12: de resolutie van 23 Februari 1924, n°. 574, houdende toepasselijkverklaring op het burgerpersoneel van het militair hospitaal te Paramaribo van de resolutie van 31 December 1923, n°. 4423, betreffende de toekenning in 1924 van een kinderbijslag aan koloniale landsdienaren en aan personeel, werkzaam aan bijzondere inrichtingen van onderwijs, die uit de koloniale kas ondersteuning genieten;

onder n°. 14: de resolutie van 8 Maart 1924, n°. 768, houdende nadere vaststelling van bepalingen omtrent geneeskundige behandeling van in de districten gevestigde Gouvernementsambtenaren en -beambten;

onder n°. 22: de publicatie van 29 April 1924, waarbij wordt afgekondigd het Koninklijk besluit van 16 Februari 1924 (*Staatsblad* n°. 50), tot vaststelling van regelen betreffende de uitzending van personen voor 's lands burgerlijken dienst in Suriname en in Curaçao;

onder n°. 41: de verordening van 27 Februari 1924, tot wijziging van de verordening van 19 September 1914 (*Gouvernementsblad* 1915 n°. 19), tot regeling van de wachtgelden uit de koloniale kas te kwijten. (Door deze wijziging is het hoogste bedrag, f 3500, dat aan wachtgeld genoten kon worden, verhoogd tot f 4500.);

onder n°. 55: de resolutie van 1 Augustus 1924, n°. 2447, betreffende opschorting van de afkondiging van het Koninklijk besluit van 30 Mei 1924 (*Staatsblad* n°. 268), houdende vaststelling van een reglement op de toekenning van overtocht van Nederland naar Suriname en naar Curaçao en omgekeerd, ten laste van de Surinaamsche of van de Curaçaosche geldmiddelen;

onder n°. 56: de publicatie van 8 Augustus 1924, waarbij wordt afgekondigd het Koninklijk besluit van 4 Juni 1924 n°. 85, tot nadere regeling van de verhooging van Surinaamsche pensioenen;

onder n°. 63: de publicatie van 29 Augustus 1924, waarbij wordt afgekondigd het Koninklijk besluit van 30 Mei 1924 (*Staatsblad* n°. 268), houdende vaststelling van het reglement op de toekenning van overtocht van Nederland naar Suriname en naar Curaçao en omgekeerd, ten laste van de Surinaamsche of van de Curaçaosche geldmiddelen.

HOOFDSTUK O.

IMMIGRATIE EN KOLONISATIE.

I. IMMIGRATIE.

§ 1. *Immigratie-Departement.* In het beheer van het Immigratie-Departement kwam geen verandering.

De heer S. H. de Granada, die met de waarneming van de betrekking was belast, is bij Koninklijk besluit van 27 December 1924 n°. 65, definitief tot Agent-Generaal voor de Immigratie benoemd.

§ 2. *Buitenlandsche agentschappen.* Het beheer van het agentschap te Calcutta werd in den loop van 1924 aan den Nederlandschen consul-generaal te dier stede opgedragen.

Op verzoek van den heer M. Nassy, sedert 11 Januari 1919 Surinaamsch correspondent voor de immigratie in Nederlandsch-Indië, is hem bij beschikking van 23 Juni

1923, n°. 2276, gerekend van 16 April t.v., eervol ontslag verleend en is, gerekend van 16 April 1923 tijdelijk belast met de waarneming van de betrekking van correspondent voor de immigratie voor Suriname in Nederlandsch-Indië, de heer H. G. Brandon, te Buitenzorg, onderhoofd van de afdeeling handel van het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel aldaar.

Bij beschikking van 16 Juni 1924, n°. 1970, werd aan den heer Brandon, voornoemd, op het daartoe door hem gedaan verzoek eervol ontslag als zoodanig verleend en werd met ingang van den dag van overgave en overneming tijdelijk belast met de waarneming van die betrekking de heer A. J. da Costa, administrateur bij het Departement der Burgerlijke Openbare Werken in Nederlandsch-Indië.

§ 3. *Aanvoer van immigranten.* In 1923 had éénmaal aanvoer van emigranten uit Nederlandsch-Indië plaats en wel per het voor emigrantenvervoer ingericht Engelsch stoomschip *Chenab* van de firma James Nourse Ltd. te Londen.

Door vanwege het Immigratie-Departement in Suriname genomen maatregelen zijn de passagekosten, — welke voor het in 1922 verscheepte transport emigranten reeds 28 pct. lager zijn geweest dan het jaar te voren, waardoor toen pl.m. 1 ton gouds aan passagekosten werd uitgespaard — wederom gedaald en wel per ontscheepten als volwassen berekenden immigrant met f 23, dat is 10,7 pct., hetgeen andermaal eene besparing van passagekosten heeft ten gevolge gehad, thans van f 14 720. Voor het transport van de te Tandjoengpriok ingescheepte 781 voor volwassen berekende emigranten, waarvan te Paramaribo den 25sten Februari 1922 slechts 758 voor volwassen berekende immigranten werden ontscheept, moest worden betaald f 300 per ingescheepten als volwassen berekenden immigrant. Daarentegen moest voor de op 26 Augustus d.a.v. aangevoerde 1149 voor volwassen berekende emigranten worden betaald f 215 per in Suriname ontscheepten als volwassen berekenden immigrant en bedroeg het passageld van de op 16 September 1923 gearriveerde 640 voor volwassen berekende immigranten f 192 per in Suriname ontscheepten als volwassen berekenden immigrant.

Hoewel het aantal in 1923 te vervoeren emigranten gegarandeerd werd op slechts 500 (d. i. pl.m. 47 pct. minder dan het in April 1922 gegarandeerd aantal van 950 emigranten), werd bij inschrijving het passagegeld per te ontschepen als volwassen berekenden immigrant verminderd van f 215 tot f 192 = f 23, dat is een vermindering met pl.m. 0,7 pct.

Verscheept werden op 10 Augustus 1923 van Tandjoengpriok 469 mannen en 164 vrouwen van 15 jaren en ouder, 1 jongen van 10 tot beneden 15 jaren, 7 jongens en 9 meisjes van 2 tot beneden 10 jaren, alsmede 3 jongens en 6 meisjes jonger dan 2 jaren, totaal 659 emigranten.

Gedurende de reis overleed 1 man, terwijl sedert 5 September aan boord vermist werd 1 vrouw, die vermoedelijk in zee is gesprongen en verdronken, zoodat op de reede van Paramaribo op 16 September 1923 werden ontscheept 468 mannen en 163 vrouwen boven de 15 jaren, w.o. 47 vrouwen buiten contract, vergezellende hare mannen, 1 jongen beneden 15 jaren, 7 jongens en 9 meisjes van beneden 10 jaren en 3 jongens en 6 meisjes jonger dan 2 jaren, totaal 657 immigranten.

De immigranten zagen er zeer goed uit en hadden over de behandeling aan boord niet te klagen.

Bij aankomst te Paramaribo werden 4 mannen en 3 vrouwen naar het Militair Hospitaal geëvacueerd. Bij het daarna ingesteld hoofdelijk geneeskundig onderzoek, bleek het noodig ter behandeling en verpleging in die inrichting nog op te nemen 60 volwassenen en in de depots onder geneeskundige behandeling te stellen 147 volwassenen.

Van de 214 hiervoren bedoelde immigranten waren lijdende aan:

abces	1
album. in de urine	13
anaemie	1
beri-beri	1
bronchitis	21
bubo	1
buikziekte	1
furunkel	3
geslachtsziekte	38
hernia	1
huidziekte	75
hydrocelle	2
koorts	7
longaandoening	4
malaria	7
miltaandoening	7
nieraandoening	3
oogziekte	13
parotitis	8
steenpuist	3
syphilis	1
ulcus pedis	2
variocelle	1
Totaal	214

Evenals in de jaren 1921 en 1922, bestond het door het Algemeen Delisch Emigratiekantoor verscheept transport emigranten uit een laag percentage vrouwen, niettegenstaande een hoog percentage vrouwen *buiten contract*, vergezellende hare mannen, werd medegegeven.

Bij den generaal-vertegenwoordiger van het Algemeen Delisch Emigratiekantoor, die sedert het jaar 1921 tevens is de emigratie-agent voor Suriname in Nederlandsch-Indië, is, na aankomst in Februari 1922 van het eerste door hem verscheepte transport bij herhaling aangedrongen naar Suriname te verschepen een hooger percentage vrouwen, waaronder, zoo onvermijdelijk, buiten contract slechts een gering percentage. Hem is er op gewezen, dat de vorige emigratie-agent voor Suriname in Nederlandsch-Indië, Soesman's Emigratie, Vendu- en Commissiekantoor, had doen verschepen:

in het jaar 1917: 1186 volwassen emigranten, van wie ± 47 pct. vrouwen, terwijl van de vrouwen slechts ± 36 pct. buiten contract was;

in het jaar 1919: 2098 volwassen emigranten, van wie ± 39 pct. vrouwen, terwijl van de vrouwen er slecht ± 3 pct. buiten contract waren;

in het jaar 1920: 3469 volwassen emigranten, van wie ± 48 pct. vrouwen, terwijl van de vrouwen er slechts ± 6 pct. buiten contract waren;

terwijl het Algemeen Delisch Emigratiekantoor daarentegen verscheepte:

in het jaar 1921: 742 volwassen emigranten, van wie slechts ± 30 pct. vrouwen, terwijl van het aantal vrouwen er ± 38 pct. buiten contract waren;

in het jaar 1922: 1116 volwassen emigranten, van wie slechts ± 32 pct. vrouwen, terwijl er van het aantal vrouwen ± 47 pct. buiten contract waren; en

in het jaar 1923: 523 volwassen emigranten, van wie slechts ± 26 pct. vrouwen, terwijl er van het aantal vrouwen ± 26 pct. buiten contract waren.

Naar aanleiding van vorenvermelde opmerking heeft deze generaal-vertegenwoordiger op 21 Januari 1924 bericht, dat door de ongunstige omstandigheden de Javanen-emigratie nog altijd in een toestand van ontwrichting verkeerde en hierdoor met betrekking tot zoovele desiderata, wat de uit-

komsten aangaat, niet datgene bereikt kon worden, wat vroeger kon worden verkregen. Voorts deelde hij mede, dat de bij het Algemeen Delisch Emigratiekantoor aangesloten ondernemingen slechts bij uitzondering gehuwde paren (dat zijn gehuwde lieden, waarvan èn de man èn de vrouw genegen zijn te contracteeren) wenschen te ontvangen, aangezien hieraan in het algemeen bezwaren verbonden kunnen zijn. Dergelijke paren worden dan ook alleen op uitdrukkelijk verlangen aangenomen. Waar hem nu bekend is, dat men in Suriname geen bezwaar heeft dergelijke ,,gehuwde paren'' te ontvangen, zal bij het opnieuw aanzetten van eene werving voor dit gewest daaraan dadelijk in het binnenland de noodige bekendheid worden gegeven. Daarvan mogen ongetwijfeld de gewenschte uitkomsten worden verwacht: het aannemen van de zg. ,,gehuwde paren'' zal nl. een practisch middel zijn om de verhouding tusschen mannelijke en vrouwelijke contractanten in de gewenschte richting te brengen.

§ 4. *Terugkeer van immigranten.* Terugbrenging van Nederlandsch-Indische immigranten vond plaats op 4 Augustus, toen op de reede van Paramaribo, aan boord van het voor emigrantenvervoer ingericht stoomschip *Ganges* van de firma James Nourse Limited, te Londen, ingescheept werden 205 emigranten; t. w.: 138 mannen, 60 vrouwen, 4 jongens en 3 meisjes.

Het schip vertrok daags daarna. Onder de vertrokken volwassenen, ten getale van 198, bevonden zich:

1°. 1 man en 2 vrouwen, die geen recht op vrijen terugtocht meer konden doen gelden, aangezien zij van dat recht afstand hadden gedaan tegen ontvangst elk van de daaraan verbonden premie van f 100. Aan deze is passage verstrekt tot Tandjoengpriok tegen betaling ten behoeve van het Immigratiefonds alhier van het passagegeld van f 216, benevens de vergoeding aan den geneesheer-geleider en den eersten assistent-geleider van onderscheidenlijk f 6 en f 0,50;

2°. 33 mannen en 4 vrouwen, die door den geneeskundigen dienst alhier voor het verrichten van veld- en fabrieksarbeid ongeschikt zijn bevonden en hun verlangen hebben te kennen gegeven naar hun land terug te gaan. Van deze 33 mannen hadden er 12, in 's landsgrond Boniface opgenomen, geen recht op vrijen overtocht ten laste van het Immigratiefonds, terwijl ten aanzien van de overigen, die allen nog recht op vrijen terugtocht hadden, de kosten van hun onderhoud en hunne verpleging tot aan hun vertrek naar Nederlandsch-Indië, krachtens artikel 37 van de Immigratiefondsverordening (*Gouvernementsblad* 1880 n°. 3), kwamen ten laste van hunne huurders;

3°. 7 mannen, die bij herhaling wegens diefstal waren veroordeeld en op wier behoud alhier geen prijs werd gesteld; allen hadden nog recht op vrijen terugtocht ten laste van het Immigratiefonds.

Van de 1094 immigranten, wier op Java gesloten contracten afgeloopen zijn in het jaar 1922 (in de jaren 1915 en 1916 hadden geen aanvoeren van Nederlandsch-Indische emigranten plaats, zoodat in 1920 en 1921 geen ,,Java-contracten'' ten einde liepen) keerden slechts 65, d. i. 6 pct., en wel: 43 mannen en 22 vrouwen, terug, waaronder zich bevonden 4 mannen, die bij herhaling wegens diefstal zijn veroordeeld en op wier behoud in Suriname geen prijs wordt gesteld.

De tijd, gedurende welken de terugkeerenden in Suriname zijn geweest, bedraagt:

van 21 minder dan 5 jaren, bij de voor veld- en fabriekarbeid afgekeurden;

van 65	....	6 jaren
,, 13	....	8—10 ,,
,, 59	....	11—15 ,,
,, 25	....	16—20 ,,
,, 2	....	21 ,,
,, 6	....	22 ,,
,, 4	....	23 ,,
,, 2	....	26 ,,
,, 1	....	29 ,,

Hiervan zijn onder contract verbonden geweest:

24 minder dan 5 jaren, bij de voor veld- en fabrieksarbeid afgekeurden;

87 gedurende	....	5 jaren
2 ,,	....	6 ,,
25 ,,	....	7½ ,,
10 ,,	....	8½ ,,
4 ,,	....	9½ ,,
10 ,,	....	10 ,,
7 ,,	....	11 ,,
10 ,,	....	12½ ,,
6 ,,	....	13 ,,
6 ,,	....	14 ,,
4 ,,	....	15 ,,
1 ,,	....	17½ ,,
2 ,,	....	20 ,,

Zestien van de teruggekeerden stortten te zamen een bedrag van f 6262,49, terwijl 18 hunner sieraden, een waarde vertegenwoordigende van f 13 277,45 hebben afgedragen, om bij aankomst te Batavia weder aan hen te worden overhandigd.

Gedurende de reis overleden 3 mannen, allen invaliden, waarvan 2 voor veld- en fabrieksarbeid waren afgekeurd en, op hun aandringen daartoe, naar Indië waren teruggezonden.

Het schip kwam 25 September te Tandjoengpriok aan.

De daartoe in Indië aangewezen keurings-commissie stelde vast, dat de accomodatie van het schip zoowel als de voeding en behandeling van de repatrieerende emigranten aan de gestelde eischen hebben voldaan en dat de Javanen in het algemeen in uitstekenden physieken toestand verkeerden.

Ook voor het vervoer van dit transport is het, door inschrijving, gelukt, den passageprijs terug te brengen tot f 216 per te Tandjoengpriok te ontschepen als volwassen berekenden immigrant; voor het laatste transport van terugkeerenden van 11 April 1920 van 323 als volwassen berekende Nederlandsch-Indische emigranten per stoomschip *Karoemoen*, is aan de Stoomvaart-Maatschappij ,,Nederland'' betaald f 335 per ingescheepten als volwassen berekenden emigrant.

En hoewel het aantal in 1923 terug te brengen emigranten bepaald was op slechts 200, d.i. ± 79 % minder dan het in April 1922 voor aanvoer overeengekomen aantal van 950 emigranten, werd bij inschrijving het passagegeld per te ontschepen als volwassen berekenden emigrant slechts verhoogd met f 1 per als volwassen berekenden emigrant.

§ 5. *Getalsterkte, aantal huwelijken, geboorten en sterfgevallen onder de immigranten, hun algemeene toestand, andere bijzonderheden, ook van hen, die niet onder werkovereenkomst verbonden zijn.*

I. *Uit Nederlandsch-Indië.*

Op 1 Januari waren onder werkovereenkomst verbonden 11 389 Nederlandsch-Indische immigranten, t.w.: 6770 mannen, 3620 vrouwen, 480 jongens en 519 meisjes en op 31 December 11 030, t.w.: 6490 mannen, 3393 vrouwen, 568 jongens en 579 meisjes.

Er werden krachtens de verordening van 2 September 1907 betreffende huwelijken van Aziaten (*Gouvernementsblad* 1908, n°. 2) 9 huwelijken gesloten, waarbij vier kinderen werden erkend. Het aantal van dergelijke in de jaren 1919—1923 gesloten huwelijken bedroeg achtereenvolgens 46, 43, 20, 45 en 9.

Het aantal op de plantages gevestigde niet onder werkovereenkomst verbonden Nederlandsch-Indische immigranten bedroeg op 1 Januari 2479, t.w.: 598 mannen, 1142 vrouwen, 381 jongens en 358 meisjes; op 31 December waren deze getallen onderscheidenlijk 3116, t.w.: 1015 mannen, 1294 vrouwen, 411 jongens en 396 meisjes.

De verhouding tusschen mannen en vrouwen bij de op de plantages werkende Nederlandsch-Indische immigranten was 635 vrouwen op 1000 mannen.

Het aantal geboorten bij de onder overeenkomst verbondenen bedroeg 365; op de 100 vrouwen was de geboorte dus 10,41, tegen 9,2 in 1922.

De sterfte van de onder overeenkomst verbondenen bedroeg 193 personen, dat is 1,72 ten 100 van de gemiddelde bevolking. Naar den leeftijd gerangschikt waren er 76 sterfgevallen beneden 1 jaar, 25 van 1 tot 10 jaar en 92 van 10 jaar en daarboven.

II. *Uit Britsch-Indië.*

Op 1 Januari waren onder werkovereenkomst verbonden 149 Britsch-Indische immigranten, t.w.: 140 mannen, 4 vrouwen, 2 jongens en 3 meisjes, en op 31 December 128, t.w.: 123 mannen, 1 vrouw en 4 meisjes.

Tusschen Britsch-Indiërs werden krachtens de verordening van 2 September 1907 (*Gouvernementsblad* 1908, n°. 2) betreffende de huwelijken van Aziaten 129 huwelijken gesloten, waarbij 36 kinderen gewettigd werden. Het aantal dergelijke huwelijken van 1919—1923 bedroeg achtereenvolgens 228, 219, 118, 143 en 129.

Het aantal niet onder werkovereenkomst verbonden Britsch-Indiërs op de plantages gevestigd bedroeg op 1 Januari 1173, t.w.: 510 mannen, 267 vrouwen, 229 jongens en 167 meisjes. Op 31 December waren deze getallen onderscheidenlijk 886, t.w.: 405 mannen, 183 vrouwen, 167 jongens en 131 meisjes.

De verhouding tusschen mannen en vrouwen bij de op de plantages werkende Britsch-Indische immigranten, al of niet onder werkovereenkomst verbonden, bedroeg 388 vrouwen op de 1000 mannen.

Bij de onder overeenkomst verbondenen kwamen geen geboorten voor.

III. *Mededeelingen op beide groepen betrekking hebbende.*

De werkovereenkomsten van 56 Nederlandsch-Indische immigranten en van 14 Britsch-Indische immigranten werden met onderling goedvinden van huurder en immigrant en met goedkeuring van den Gouverneur verbroken.

In verband met de verordening van 10 December 1920 (*Gouvernementsblad* 1920, n°. 102) tot afwijking van de verordening van 21 Augustus 1878 (*Gouvernementsblad* 1880, n°. 3) betreffende de oprigting van een Immigratiefonds, is aan het Immigratiefonds geen restitutie geschied.

Het aantal niet onder overeenkomst verbonden immigranten, dat elders op de plantages gevestigd was, bedroeg op 31 December 1923 ± 5689 Nederlandsch-Indiërs en ± 30 165 Britsch-Indiërs.

Nog bevonden zich in de kolonie ± 1971 Britsch-Indiërs, afkomstig van naburige landen, die bij het Immigratie-Departement zijn ingeschreven.

De sterfte onder de vrije immigranten bedroeg voor immigranten uit Nederlandsch-Indië 179 of 21,17 per 1000 en voor Britsch-Indiërs 585 of 18,86 per 1000; de geboorten beliepen onderscheidenlijk 182 en 955 of 21,53 en 30,8 per 1000 van de gemiddelde bevolking.

In de inrichting ter verpleging van melaatschen op Groot-Chatillon bevonden zich op 31 December 17 Nederlandsch-Indische en 25 Britsch-Indische immigranten.

In het gesticht ter verpleging van krankzinnigen op Wolfenbuttel waren aan het einde van 1923 opgenomen 26 Nederlandsch-Indiërs en 33 Britsch-Indiërs.

In de inrichting ter verpleging van ouden en gebrekkigen 's Landsgrond Boniface bevonden zich op 31 December 49 Nederlandsch-Indiërs, 91 Britsch-Indiërs en 13 Chineezen.

§ 6. *Getuigschriften wegens geëindigden diensttijd.* Wegens geëindigden diensttijd werden uitgereikt: aan immigranten uit Nederlandsch-Indië 677 en aan immigranten uit Britsch-Indië 174 getuigschriften.

§ 7. *Hernieuwde werkovereenkomsten.* Het aantal immigranten, dat zich in het verslagjaar, na het einde van hunne werkovereenkomsten, opnieuw voor den tijd van één tot vijf jaar voor veld- en fabrieksarbeid op de plantages verbond, bedroeg: voor immigranten uit Nederlandsch-Indië 478, tegen 750 in 1922; voor immigranten uit Britsch-Indië 23, tegen 39 in 1922.

De hun betaalde premiën waren naar reden van f 100 voor 5 jaar.

§ 8. *Huisvesting, geneeskundige behandeling en verpleging, ziekte en sterfte onder de bij overeenkomst verbonden immigranten.* Omtrent de geneeskundige behandeling en verpleging in de plantage-ziekenhuizen, in het militair hospitaal te Paramaribo en in de infirmerie te Nieuw-Nickerie worden de volgende cijfers medegedeeld:

		Nederlandsch-Indiërs.		Britsch-Indiërs.
Op 1 Januari waren onder behandeling		429		9
In den loop van het jaar zijn onder behandeling gekomen		19 135		638
		19 564		647
Hiervan zijn hersteld	19 043		623	
Overleden	193		14	
		19 236		637
Op 31 December bleven dus onder behandeling		328		10
Het aantal ziektedagen bedroeg		151 668		1987

Uit deze gegevens blijkt, dat er op de 100 onder werkovereenkomst verbonden immigranten voorkwamen:
bij immigranten uit Nederlandsch-Indië 170 ziektegevallen,
bij immigranten uit Britsch-Indië ...... 462 ziektegevallen,
terwijl het aantal ziektedagen gemiddeld bedroeg voor een immigrant uit Nederlandsch-Indië 13 en voor een immigrant uit Britsch-Indië 14.

Het sterftecijfer gedurende de laatste tien jaren van Nederlandsch-Indische immigranten staat in verhouding tot dat der Britsch-Indische immigranten als volgt:

Jaartal.	Onder werkovereenkomst verbonden immigranten.		Niet onder werkovereenkomst verbonden immigranten.	
	Ned.-Indiërs.	Br.-Indiërs.	Ned.-Indiërs.	Br.-Indiërs.
1914	0,84	1,99	2,89	1,28
1915	0,54	0,85	1,37	1,10
1916	0,58	1,14	1,24	1,28
1917	0,92	0,96	1,59	1,29
1918	1,40	2,02	2,87	1,80
1919	2,92	6,49	4,13	3,01
1920	0,95	2,01	2,55	1,49
1921	1,50	1,77	2,48	1,51
1922	1,50	nihil	1,72	1,72
1923	1,72	nihil	2,11	1,88

§ 9. *Arbeid, werkverzuim en loon.* In een staat (bijlage M[1]) zijn opgenomen de gegevens betreffende den door de immigranten op elke plantage verrichten arbeid, de gepleegde werkverzuimen en de aan hen uitbetaalde loonen.

§ 10. *Klachten en strafbare feiten.* Door immigranten werden de volgende klachten tegen huurders of werkgevers ingebracht:

Getal.	Ingebrachte klachten van immigranten tegen huurders, gezagvoerders, geneeskundigen en opzichters. Namen der districten en aard der klachten.	Ingetrokken of niet vatbaar voor vervolging.	Door den eersten rechter		In hooger beroep.	Aanmerkingen.
			Vrijgesproken.	Veroordeeld.		
	Uit Nederlandsch-Indië:					
	Nickerie.					
1	Mishandeling	—	—	1	—	Opzichter veroordeeld tot f 50 boete, subsidair hechtenis van 1 maand.
1	Te laag vastgesteld loon	1	—	—	—	Gegrond bevonden en in der minne geschikt.
	Beneden-Suriname en Beneden-Para.					
2	Te laag vastgesteld loon	2	—	—	—	1 ongegrond bevonden; 1 gegrond bevonden en met onderling goedvinden in der minne geschikt.
	Saramacca.					
2	Te laag vastgesteld loon	2	—	—	—	1 ongegrond bevonden; 1 gegrond bevonden en met onderling goedvinden in der minne geschikt.
	Cottica en Boven-Commewijne.					
1	Mishandeling	—	—	1	—	Opzichter veroordeeld tot f 1 boete.
1	Niet voldoen aan de voorwaarden, bij overeenkomst bedongen	—	—	1	1	Weigeren aan een contractant, die binnen den contractueelen werktijd van 7 uur in het veld het minimum dagloon van f 0,80 had verdiend, op verlangen gedurende dien tijd meer werk op te dragen. De Directeur werd veroordeeld. Hij kwam bij het Hof van Justitie in hooger beroep; het vonnis van den Ommegaanden Rechter werd bevestigd.
3	Te laag vastgesteld loon	3	—	—	—	Ongegrond bevonden.
	Beneden-Commewijne.					
4	Te laag vastgesteld loon	4	—	—	—	3 ongegrond bevonden; 1 gegrond bevonden en met onderling goedvinden in der minne geschikt.

Op elke 100 onder werkovereenkomst verbonden immigranten bedroeg het aantal door hen ingebrachte klachten:

a. voor immigranten uit Nederlandsch-Indië ...... 0,13.

b. voor immigranten uit Britsch-Indië .... nihil.

Het aantal tegen immigranten ingediende klachten terzake van overtredingen en mishandeling wordt in den hieronder-volgenden staat vermeld:

Immigranten uit:	A. Overtredingen ter zake van plichtsverzuim, vallende onder de artt. 29 t/m 34 der Politiestrafverordening (G.B. 1915 n°. 77).												B. Andere overtredingen dan die vallende onder de artt. 29 t/m 34 der Politiestrafverordening (G.B. 1915 n°. 77).			C. Misdrijven.		
	Onwil om te werken.						Andere overtredingen.											
	Aangebracht.		Veroordeeld.		Niet bewezen, ingetrokken of vrijgesproken.		Aangebracht.		Veroordeeld.		Niet bewezen, ingetrokken of vrijgesproken.		Aangebracht.	Veroordeeld.	Niet bewezen, ingetrokken of vrijgesproken.	Aangebracht.	Veroordeeld.	Niet bewezen, ingetrokken of vrijgesproken.
	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.						
Ned.-Indië	983	443	980	439	3	4	389	36	384	35	5	1	430	398	32	437	422	15
Britsch-Indië . .	4	—	4	—	—	—	11	—	11	—	—	—	29	29	2	27	19	8

Op elke 100 onder werkovereenkomst verbonden immigranten bedroeg het aantal veroordeelingen:

1. voor immigranten uit Nederlandsch-Indië:
   - overtredingen onder A vermeld 16,30
   - overtredingen onder B vermeld 3,56
   - misdrijven onder C vermeld 3,76
2. voor immigranten uit Britsch-Indië:
   - overtredingen onder A vermeld 10,87
   - overtredingen onder B vermeld 19,78
   - misdrijven onder C vermeld 13,77

§ 11. *Spaarpenningen en geldverzending:*

a. Spaarpenningen. Het kapitaal, dat op naam van 55 Nederlandsch-Indische immigranten in de Koloniale Postspaarbank is belegd, bedroeg eind December eene som van f 6438,35.

Einde December 1922 was dit cijfer f 2770,48 ten name van 51 inleggers.

Het kapitaal, op naam van 2995 Britsch-Indiërs belegd, bedroeg f 282 323,45; einde December 1922 was dit cijfer f 269 745,17⁵ ten name van 3044 inleggers.

b. Geldverzending. Door tusschenkomst van het Immigratie-Departement hebben 13 Britsch-Indische immigranten een bedrag van f 2305 aan hunne betrekkingen in Britsch-Indië overgemaakt, tegen f 1880 door 40 hunner in 1922.

Door tusschenkomst van de Surinaamsche Bank maakten 2 Britsch-Indische immigranten over f 214,70, betaalbaar te Amsterdam; 7 Britsch-Indiërs f 10 194, betaalbaar te Londen; 20 Britsch-Indiërs f 6557,91, betaalbaar in Britsch-Guyana en 1 Britsch-Indiër f 625, betaalbaar op Trinidad.

§ 12. *Briefwisseling.* Door tusschenkomst van het Immigratie-Departement werden 75 brieven van Britsch-Indiërs aan hunne betrekkingen te Calcutta verzonden, tegen 161 in 1922.

§ 13. *Uitkeeringen.* Tegen afstand van het recht op vrijen terugtocht werd, krachtens de verordening van 11 December 1914 (*Gouvernementsblad* 1916 n°. 24) aan 143 Nederlandsch-Indische en 82 Britsch-Indische immigranten, en krachtens de verordening van 21 Augustus 1878 (*Gouvernementsblad* 1880 n°. 3) aan 394 Nederlandsch-Indische en 297 Britsch-Indische immigranten eene uitkeering van f 100 verstrekt. Het geheele aantal Nederlandsch-Indische immigranten, aan wie de uitkeering, bedoeld bij verordening van 11 December 1914 (*Gouvernementsblad* 1916 n°. 24), is toegekend, bedroeg aan het einde van 1923 1954 en dat der Britsch-Indische immigranten 6742; het geheele aantal, toegekend aan Nederlandsch-Indische immigranten, krachtens de verordening van 21 Augustus 1878 (*Gouvernementsblad* 1880 n°. 3), 3480 en dat der Britsch-Indiërs 5145.

Door telfouten in vorige verslagen is het geheele aantal Nederlandsch-Indische en Britsch-Indische immigranten, dat de premie uit 's Lands kas zoowel als uit het Immigratiefonds heeft ontvangen, niet juist. In dit verslag zijn de fouten hersteld.

Het aantal immigranten, dat hier een ander beroep dan dat van klein-landbouwer uitoefent, neemt steeds toe.

Bijna in alle beroepen zijn zij vertegenwoordigd.

In 's Lands dienst werken zij er als ambtenaar, onderwijzer, tolk, beambte van politie, stoker, bediende en ziekenoppasser.

Een 7-tal Nederlandsch-Indiërs en een 50-tal Britsch-Indiërs komen voor op de lijst van kiezers van leden voor de Koloniale Staten.

§ 14. *Marktvergunningen.* Het gemiddeld getal van de week- en dagvergunningen aan Nederlandsch-Indiërs voor een verkoopplaats op de openbare markten te Paramaribo bedroeg voor dagvergunningen 7, terwijl het gemiddeld getal voor Britsch-Indiërs voor weekvergunningen 64 en voor dagvergunningen 185 bedroeg.

§ 15. *Vergunningen tot het dragen van wapenen.* Er waren 7 Nederlandsch-Indiërs en 83 Britsch-Indiërs in het bezit van een zoodanige vergunning.

§ 16. *Onderstand.* Er werd aan 14 behoeftige immigranten, die zich daarvoor bij het Immigratie-departement aanmeldden, een bedrag van f 10,20 uitbetaald, tegen f 17,30 in 1922.

II. KOLONISATIE.

Volgens opgave van de Europeesche kolonisten, in den omtrek van Paramaribo gevestigd, was de getalsterkte op 31 December 305 hoofden, t. w.: 83 mannen, 74 vrouwen, 62 jongens en 86 meisjes.

Hun veestapel bestond uit: 837 runderen (groot en klein), 82 paarden, 3 muilezels, 55 steenezels, 29 varkens.

De uitgestrektheid van het hun toebehoorend land bedroeg op 31 December 1292 H.A., terwijl zij nog 81¼ H.A. in huur of gebruik hadden. In totaal dus 1373¼ H.A. Hiervan was in cultuur 86 H.A., terwijl 495 H.A. als weiland in gebruik was.

Van het in cultuur zijnde land werd verkregen: 26 379 K.G. aardvruchten, 2160 K.G. koren, 9687 bossen bananen, 21 bossen bacoven.

Voor verkoop van vee werd verkregen een bedrag van f 654,56. De melkopbrengst bedroeg f 27 624,75. Een liter stellende op een waarde van f 0,25, bedroeg de verkregen hoeveelheid melk 110 499 liters.

Ten opzichte van de kolonisatie uit Nederlandsch-Indië, Britsch-Indië, Britsch West-Indië en China zijn de volgende gegevens ontvangen.

Op 31 December waren:

a. 3137 immigranten huurders van domeinland voor eene oppervlakte van 6091¼ H.A., onder wie: 460 uit Nederlandsch-Indië, 2659 uit Britsch-Indië, 12 uit Britsch West-Indië en 6 uit China.

Ook hadden 2 Nederlandsch-Indiërs 4 erven in huur, waarvan 3 op Lelydorp en 1 op Alkmaar en 8 Britsch-Indiërs 10 erven, waarvan 6 op Alkmaar en 4 te Nieuw-Amsterdam, terwijl 2 Nederlandsch-Indiërs 2 erven (domein) in huur hadden te Paramaribo en 32 Britsch-Indiërs 33 erven (domein) te Paramaribo;

b. 168 immigranten gebruikers en huurders van domeinland buiten vestigingsplaatsen, op de voorwaarden van de verordening van 14 December 1914 (*Gouvernementsblad* 1916 n°. 24), voor eene oppervlakte van 305,75 H.A., onder wie 60 uit Nederlandsch-Indië en 108 uit Britsch-Indië.

c. 883 immigranten gebruikers van land op vestigingsplaatsen, krachtens bovenvermelde verordening, voor eene oppervlakte van 1368,9 H.A., onder wie 427 uit Nederlandsch-Indië, 449 uit Britsch-Indië, en 7 uit Britsch West-Indië;

d. 3019 immigranten eigenaren van land, verkregen krachtens de bovenvermelde verordening of op andere wijze en door aankoop van ingezetenen, tezamen voor eene oppervlakte van 13 382 H.A., onder wie 22 uit Nederlandsch-Indië, 2995 uit Britsch-Indië, 1 uit Britsch West-Indië en 1 uit China.

Ten hypotheekkantore stond deze oppervlakte bekend als verdeeld in 2732 perceelen, terwijl 4 Nederlandsch-Indiërs en 486 Britsch-Indiërs eigenaren waren van 460 erven, waarvan 318 te Paramaribo behoorden aan 4 Nederlandsch-Indiërs en 342 Britsch-Indiërs; 141 erven te Nieuw-Nickerie behoorden aan 141 Britsch-Indiërs en 1 erf te Albina aan 1 Britsch-Indiër;

e. 2449 immigranten huurders en gebruikers van land van ingezetenen, tezamen voor eene oppervlakte van 1941 H.A., onder wie 1068 uit Nederlandsch-Indië en 1381 uit Britsch-Indië.

In het geheel waren er dus 9656 immigranten, onder wie 2037 uit Nederlandsch-Indië, 7592 uit Britsch-Indië, 20 uit Britsch West-Indië en 7 uit China, huurders, gebruikers of eigenaren van land met eene oppervlakte van 23 088,90 H.A.

De Nederlandsch-Indische en Britsch-Indische immigranten betaalden bij overdracht van domeinland onderscheidenlijk f 13 594,50 en f 18 030,15; in 1922 waren deze cijfers f 14 580,50 en f 34 244,50, terwijl Nederlandsch-Indiërs en Britsch-Indiërs voor aan ingezetenen toebehoorende perceelen en erven betaalden onderscheidenlijk f 300 en f 92 108,50, tegen f 2715 en f 93 001,50 in 1922.

De Nederlandsch-Indische immigranten hebben op de uit het domein of door ingezetenen aan hen in gebruik of huur afgestane stukken grond verkregen: 11 771 K.G. cacao, 170 880 K.G. aardvruchten, 901 700 K.G. padi, 42 481 bossen bacoven, 1000 cocosnoten, 35 797 K.G. koffie, 89 740 K.G. koren, 35 062 bossen bananen, 3390 K.G. peulvruchten, 1000 sinaasappelen.

De geldswaarde van verkregen groenten bedroeg f 4825 en van houtskool f 3000.

Van de perceelen aan Britsch-Indiërs in eigendom toebehoorende, alsmede aan hen in huur of gebruik afgestaan, werden de volgende voortbrengselen verkregen: 43 146 K.G. cacao, 325 008 K.G. aardvruchten, 4 366 818 K.G. padi, 224 952 bossen bacoven, 204 106 sinaasappelen, 56 676 K.G. koffie, 534 660 K.G. koren, 226 962 bossen bananen, 35 120 cocosnoten, 13 935 K.G. peulvruchten.

De geldswaarde van verkregen groenten bedroeg f 9 346,89 en van houtskool f 5000.

III. IMMIGRATIEFONDS.

Een overzicht van de werkzaamheden en van den stand der uitgaven en inkomsten van het immigratiefonds wordt als bijlage M[4] bij dit verslag gevoegd.

HOOFDSTUK P.

NIJVERHEID, LANDBOUW, HANDEL EN SCHEEPVAART.

§ 1. ONTGINNING VAN DELFSTOFFEN.

De bij dit verslag gevoegde bijlagen N[1] en N[2] geven een overzicht van de verleende en hernieuwde concessiën voor de ontginning van delfstoffen en voor de vergunningen voor het doen van onderzoek naar de aanwezigheid van delfstoffen met uitzondering van bauxiet.

Het aantal verleende vergunningen was 40 meer met 272 220 H.A. grooter oppervlak dan in het vorige jaar. Het aantal concessies tot ontginning van delfstoffen bedroeg 13 meer met 4098 H.A. grooter oppervlak dan in het jaar 1922; hernieuwd werden er 4 meer met 5080 H.A. grooter oppervlak dan in het vorige jaar.

De opbrengst aan concessierecht tot het ontginnen of het doen van onderzoek naar de aanwezigheid van delfstoffen, uitgezonderd bauxiet, beliep f 28 076, terwijl de goudbelasting op de verkregen opbrengst, bedragende 7 cent per gram, f 28 986 opbracht.

Naar de door de belanghebbenden gedane aangiften bedroeg de hoeveelheid goud, gevonden aan of in de nabijheid van de:

Suriname	140 015	gram
Saramacca	28 583	,,
Marowijne	9 114	,,
Lawa	218 512	,,
Tezamen	396 224	gram,

hetgeen, berekend tegen den prijs van f 1,50 per gram, eene waarde vertegenwoordigt van f 594 336.

De geheele goudopbrengst bedroeg 22 578 gram meer dan in 1922.

Twee van de boven aangegeven goudstreken wezen voor de opbrengst, vergeleken bij die van 1922, op eene vermindering en wel de Marowijne 14 en de Lawa 14032 grammen, terwijl de twee overige eene vermeerdering aanwezen en wel de uSriname van 28011 en de Saramacca van 8613 grammen.

De bij het verslag gevoegde bijlagen N³ en N⁴ geven een overzicht van de verleende en hernieuwde vergunningen tot ontginning en tot het doen van onderzoek naar de aanwezigheid van bauxiet.

De Naamlooze Vennootschap Surinaamsche Bauxiet-Maatschappij heeft op 13 Februari 1922 een aanvang gemaakt met de ontginning van bauxiet op de haar aan de Marowijne en Cottica afgestane terreinen, waarvan de gezamenlijke oppervlakte in 1922 was teruggebracht tot 38 100 H.A., terwijl haar in 1923 eene nadere verlenging is verleend voor 3 jaren van den termijn, binnen welken met de ontginning een aanvang moest worden gemaakt op de terreinen gelegen ten Oosten van de Suriname, ter gezamenlijke oppervlakte van 2000 H.A.

Ook is aan de Naamlooze Vennootschap Nederlandsche Mijn-Exploratie- en Exploitatie-Maatschappij voor haar terrein op Rorac, groot 531 H.A., eene nadere verlenging verleend voor één jaar van den termijn binnen welken een aanvang moest worden gemaakt met de ontginning van bauxiet.

Verder zijn 3 vergunningen tot het doen van onderzoek naar de aanwezigheid van bauxiet, ter gezamenlijke oppervlakte van 39112,52 H.A., verleend aan 3 personen.

De Naamlooze Vennootschap Surinaamsche Bauxiet-Maatschappij verscheepte 11877 tonnen (van 1000 K.G.) bauxiet, tegen 12455 tonnen in 1922, terwijl van particulier land verscheept werden 739 tonnen, tegen 595,5 tonnen in 1922.

§ 2. BOSCHWEZEN.

Personeel. Het personeel van het Boschwezen bestond op 31 December 1923 uit:

1 houtvester,
1 schrijver,
7 opzichters,
12 boschwachters,
1 herbariumbereider,
4 leerling-opzichters.

Om redenen van bezuiniging werd besloten de detacheering van den beheershoutvester J. W. Gonggrijp, tusschentijds te doen eindigen. Deze ambtenaar verliet op 24 Mei 1923 Suriname, na er ongeveer 16 jaar werkzaam te zijn geweest. Op 8 November overleed de opzichter F. van Niel.

Houtkap. De onderzoekingen van den deskundige der Commissie van advies en onderzoek inzake Surinaamsche houtsoorten maakten het noodzakelijk, dat vrijwel met iedere mail authentieke houtmonsters en gegevens worden opgezonden. In het geheel werden er meer dan 100 houtmonsters verzonden, terwijl er zorg voor gedragen werd, dat de Landbouwhoogeschool te Wageningen, ter verrijking van het houtmuseum aldaar, steeds gelijke monsters verkreeg. De arbeid van die commissie heeft reeds goeden voortgang gemaakt. Er mag hier zeker wel op gewezen worden, dat het technisch onderzoek van de Surinaamsche houtsoorten in langen tijd niet zoo ruim en met zooveel kennis van zaken heeft plaats gehad als thans; daardoor wordt de afzet van die houtsoorten in groote mate bevorderd.

Tevens dient vermeld te worden, dat de Minister van Waterstaat, dank zij den arbeid van de heeren dr. J. Ph. Pfeiffer en J. W. Gonggrijp, last heeft gegeven, om in het economisch belang van Suriname bij de uitvoering van Waterstaatswerken zooveel mogelijk de voorkeur te geven aan Surinaamsch hout.

In het afgeloopen jaar kwam de daling van den houtuitvoer niet alleen tot stilstand, doch vertoonde zelfs weder een geringe stijging.

Het terrein, in onderzoek verleend aan het Syndicaat voor Surinaamsche boschexploitatie, onder leiding van de Amsterdamsche Bank, werd overeenkomstig de vergunningsvoorwaarden met 90010 H.A. verkleind, zoodat het vermoedelijk oppervlak thans 619265 H.A. bedraagt. Een toenemende bedrijvigheid in de exploitatie kan helaas nog niet vermeld worden, al is het juist, dat de leider der onderneming trachtte om stelselmatig den uitvoer der goede houtsoorten te verhoogen.

De Algemeene Tropische Cultuur- en Industrie-Maatschappij verscheepte eenige malen proefzendingen hout van haar concessie aan de Corantijn naar Europa.

Ter bevordering van de levering van dwarsliggers naar Zuid-Afrika, waarvan in het vorige jaarverslag melding is gemaakt, heeft een in Suriname gevestigde firma reeds een proefzending verscheept.

De onderhandelingen met den heer W. L. Kann werden verder voortgezet en hadden tot uitkomst de totstandkoming van de verordening van 11 Januari 1924 (*Gouvernementsblad* n°. 2), houdende verbod van den uitvoer van possumhout, welke de strekking heeft den uitvoer van possumhout te monopoliseeren ten gunste van dien ondernemer en zijne rechtverkrijgenden.

Tot het verleenen aan den heer Kann van een terrein in erfpacht, op grond van de verordening van 22 Mei 1922 (*Gouvernementsblad* n°. 75), is in 1924 overgegaan.

Door tusschenkomst van het Boschwezen werden ter afdoening van de oude rijstschuld eenige bedragen van de Boschnegers ingehouden. Door den geringen aanvoer van hout kon dit bedrag echter niet bijzonder hoog zijn.

In het belang van deze en andere Boschnegerzaken, den houtkap betreffende, maakte de opzichter L. Junker in Maart een dienstreis naar de Boven-Suriname, waarbij hij de Boschnegers vooral aanspoorde die houtsoorten te kappen, waarvan een toenemende uitvoer te verwachten was.

Er werden 107 houtkapconcessies verleend of vernieuwd met een oppervlak van 618 541 H.A. Ook waren er eind 1923 11 houtkapvergunningen voor Boschnegers en Indianen, met een oppervlak van 41 226 H.A. in werking. Van deze concessies en vergunningen werden de navolgende baten verkregen:

Jaar.	Aantal terreinen.	Ontvangen concessierechten.	Ontvangen retributie.	Tezamen.
1922	148	f 19 558,04	f 13 705,41⁵	f 33 263,45⁵
1923	118	12 645,86	12 797,23	25 443,09

De houtuitvoer bedroeg in de laatste jaren:

Jaar.	Onbewerkt timmerhout.	Bewerkt hout	Letterhout. K.G.	Brandhout.	Singels, stuks.	Dwarsliggers.
1922	2 134 M³.	888 M³.	154 210	308 S.M.	20 100	—
1923	2 490 „	152 „	49 126	34 „	92 800	46,5 K.G.

Aan brandhout leverde het Boschwezen aan het Departement van Openbare Werken en Verkeer:

aan de afdeeling verkeer te water	14 147 S.M.
aan de afdeeling verkeer te land	2 724 ,,
	16 871 S.M.

Voor den dienst van de Koloniale Spoorwegen werden geen dwarsliggers aangemaakt; voor dezen dienst leverde de N. V. de Nieuwe Eendracht 9675 stuks.

De aanmaak van planken en posten, waarvan in het vorig jaarverslag melding werd gemaakt, heeft in het afgeloopen jaar niet verder plaats gehad, daar dit wegens de lage houtprijzen niet meer voordeelig leek en de afzet te bezwaarlijk ging.

Onderzoek naar de aanwezigheid van balata. Er werden dit jaar, op grond van art. 42 der balataverordening, geen bijzondere vergunningen tot het inzamelen van balata verleend.

Exploitatie van balata op eigendomsperceelen. Ingevolge hoofdstuk II der balataverordening werden 10 nieuwe aangiften gedaan voor de exploitatie van balata op niet tot het domein behoorenden grond. Op 31 December waren 30 perceelen in werking, met een oppervlak van 23 281 H.A. Hiervan werden aangevoerd 2120 K.G., tegen 28 075 K.G. in 1922.

Exploitatie van balata op domeingrond. In het vorige jaarverslag werd vermeld, dat de Gouverneur bij de Koloniale Staten een ontwerp-verordening ingediend had om de op balata geheven retributie en concessierechten over het tijdvak 1 Juli 1922—eind 1923 met een derde deel te verminderen. Deze ontwerp-verordening werd in de vergadering der Koloniale Staten van 27 April 1923 verworpen. Sedert het begin van het jaar was dan ook een prijsstijging van de balata ingetreden.

Van de concessies werd 627 019 K.G. balata aangevoerd, tegen 542 845 K.G. in 1922. Er kan dus wederom op een stijging in de opbrengst van ongeveer 16 % worden gewezen; de aanvoeren te Paramaribo droegen daartoe het meeste bij.

Volgens de opgaven der exploitanten werd de balata-oogst verkregen door 1222 arbeiders, uitgerust te Paramaribo, en 550 arbeiders, uitgerust van uit Nickerie, in het geheel dus door 1772 man.

Ten overstaan van de politie werden voor het inzamelen van balata gesloten 1122 werkovereenkomsten te Paramaribo, 738 te Nickerie, 180 te Albina; alzoo in het geheel 2040 werkovereenkomsten.

De uitvoer van balata bedroeg 767 036 K.G., waarin echter 63 179 K.G. ,,doorvoer'' begrepen was, en een groote hoeveelheid tot den met het oog op de lage prijzen alhier vastgehouden oogst van 1922 behoorde.

Boschbijproducten. Chicle. In het vorig jaarverslag werd melding gemaakt, dat aan de Boven-Saramacca een Mimusopsoort was aangetroffen, door de balatableeders spinragbolletrie geheeten, welk buitengewoon groote overeenkomst heeft met en hoogstwaarschijnlijk identiek is aan den Pendareboom in Venezuela, die de Venezolaansche chicle levert.

Een monster van dit product werd tot nader onderzoek opgezonden aan den ,,Voorlichtingsdienst ten behoeve van den Rubberhandel en de Rubbernijverheid'' te Delft, waar men deze voor Suriname belangrijke onderzoekingen belangeloos verricht heeft. De uitkomst was echter, dat de samenstelling van de spinrag-kauwgom en van de pendare-kauwgom zeer verschillend is, een verschil, dat geheel ten nadeele van de spinrag-kauwgom komt.

Hiermede was echter het chicle-onderzoek in Suriname nog niet veroordeeld, daar eenigen tijd later en nu aan de Marowijne wederom chiclemonsters werden ingezameld. Thans gelukte het om onmiddellijk uit de latex volgens Venezolaansche methode de chicle te bereiden, welk aldus verkregen product oogenschijnlijk geheel met de Venezuela-chicle overeenstemde. Ook hiervan werd een monster ten onderzoek opgezonden aan den rubberdienst te Delft. Het rapport hierover was nog niet ontvangen. Monsters van dit laatste product, welke eveneens naar Amerikaansche huizen ter beoordeeling werden opgezonden, zijn daar echter niet gunstig beoordeeld.

Het ontwerp van eene ,,Gomverordening'', hetwelk in 1922 bij de Koloniale Staten was ingediend en regeling van de chicle-ontginning beoogde, heeft de Gouverneur 12 September weder teruggenomen.

Er werden 2 vergunningen tot het inzamelen van boschbijproducten verleend. Uitgevoerd werden 1500 K.G. kwassiebitterhout (Quassia Amara) en 338 K.G. locushars. Het boschwezen leverde 90 K.G. Mauritius-stroo af. Er werden ook vergunningen tot het inzamelen van troelie verleend, welke f 312 opbrachten.

Onderzoek der savanna's. Het onderzoek naar voor veeteelt geschikte savanna's werd voortgezet; eenige complexen werden in kaart gebracht. In het afgeloopen jaar werd van Venezuelaansche zijde belangstelling getoond voor de Surinaamsche savanna's.

Floristisch onderzoek. Dit onderzoek werd met de beschikbare middelen zoo goed mogelijk voortgezet; er werden ruim 300 nummers verzameld. Het materiaal werd in Suriname zoo kort mogelijk bewaard en maandelijks naar Europa verzonden.

In Juli en Augustus bracht prof. dr. F. A. F. C. Went een bezoek aan Suriname. In gezelschap van den houtvester L. Gonggrijp en den plantkundige dr. Stahel werd een reis naar de Raleighvallen aan de Coppename gemaakt, waar de hoogleeraar de Podostemonaceae bestudeerde en dr. Stahel en de houtvester herbariummateriaal en authentieke monsters van houtsoorten verzamelden.

De genummerde boomen te Zanderij I, sectie O, en Brownsberg werden in kaart gebracht. Het bleek hierbij, dat de nummers van verscheiden exemplaren verloren waren geraakt en dus in werkelijkheid niet meer bestonden. Het nut van het floristisch onderzoek is in het afgeloopen jaar wederom duidelijk aangetoond. Dat n.l. de deskundige der commissie van advies reeds aanstonds met zijn werkzaamheden een begin kon maken, is te danken aan de vaststelling, door het botanisch onderzoek in vroegere jaren, van de wetenschappelijke namen der meeste houtsoorten. Bovendien was er van de belangrijkste soorten reeds voldoende herbarium en hout verzameld, waarmede het grootendeels onvolledige herbarium der opgezonden houtmonsters vergeleken kon worden.

Voortgezet onderzoek der paalwormhoutsoorten. In het afgeloopen jaar werden ter aanprijzing voor het basralocus monsters gestuurd naar Panama, Costa Rica, New-York en Curaçao. Op 18 Juli werd de eerste proefbestelling van ongeveer 10 M³. gezaagd hout naar Panama verzonden.

Een partij bekapt en gezaagd hout van manbarklak en basra-locus, bestemd voor een proefneming bij den Rijkswaterstaat onder toezicht van de commissie van advies, lag aan het einde van 1923 nagenoeg ter verzending gereed.

Ter bepaling van het minimum SO_2 gehalte, waaraan het basra-locus moet voldoen, wil het althans in Suriname tegen paalworm bestand zijn, werd te Beekhuizen een biologische proef aangezet met 17 basra-locus-paaltjes, elk met een ander SO_2 gehalte. Bovendien werden, ten einde eenige cijfers te verkrijgen betreffende SO_2 gehalten van basralocus, afkomstig van de verschillende grondsoorten, 168 houtanalyses gemaakt. Daar het met het oog op groote bestellingen van veel belang is basra-locus in voorraad te hebben, ondernamen twee opzichters reizen naar de Boven-Suriname en de Boven-Saramacca, ten einde de aldaar wonende Boschnegers aan te moedigen tot den aankap van deze — tot dusver vrijwel ongebruikte — houtsoort over te gaan.

Boschverjonging. Het beschikbare krediet voor dezen post was weder zeer gering, zoodat de gelden dan ook slechts gebruikt konden worden voor *onderhoud* en er van uitbreiding geen sprake kon zijn. De ontwikkeling der cultures is echter in de laatste jaren in verscheidene afdeelingen zichtbaar gunstig geweest. Het arboretum werd geheel opge-

meten. De cijfers konden evenwel nog niet openbaar gemaakt worden.

De uitgaven van het Boschwezen bedroegen:

Bezoldigingen	f	39 777,83
Aanplanting en verjongingen		9 916,35
Onderzoekingen en proefneming		3 822,59
Aankap van brandhout en kleine houtwaren		23 536,95
Diverse uitgaven		6 508,92⁵
Boschpolitietoezicht		22 463,13
Tezamen	f	106 025,77⁵

De inkomsten uit de bosschen bedroegen:

Uit de balatanijverheid	f	270 164,75
Uit den houtkap op concessieterreinen of door Boschnegers		25 443,09
Uit den brandhoutaankap en kleine houtwaren		27 972,87
Uit verschillende ontvangsten van het Boschwezen		342,02
Uit de inzameling van boschproducten		332,—
Tezamen	f	324 254,73

§ 3. UITGIFTE VAN LAND VOOR ANDERE ONDERNEMINGEN DAN DIE BETREFFENDE HET BOSCHWEZEN.

In allodialen eigendom en erfelijk bezit werden afgestaan 112 H.A. en 10 erven te Nieuw-Nickerie, terwijl in den boezem van het domein werden teruggenomen 332,19 H.A. wegens het niet betalen van de verschuldigde akkergelden.

Uitgegeven werd in erfpacht voor den tijd van 67 jaren 1 stuk land tot eene oppervlakte van 50 H.A., terwijl de erfpacht op een stuk land van 8 H.A. werd vervallen verklaard wegens het niet betalen van het verschuldigde erfpachtsrecht.

In de districten werden onder bijzondere voorwaarden verleend en hernieuwd 18 vergunningen tot uitoefening van de vischvangst en vischteelt tot eene gezamenlijke uitgestrektheid van 1800 H.A.

Op 31 December had Suriname te Paramaribo en in de districten 11 333 H.A. grond, verdeeld in 8167 stukken, in huur en in kosteloos gebruik afgestaan.

Daarvan werden 859 stukken grond, met eene oppervlakte van 62 H.A. als erven uitgegeven aan 859 personen, 54 perceelen met eene oppervlakte van 45 H.A. in gebruik afgestaan aan kerkgenootschappen en vereenigingen voor het bouwen van kerken en werken voor liefdadige doeleinden en 37 stukken grond, met eene oppervlakte van 660 H.A., in huur en in gebruik afgestaan aan maatschappijen en personen voor het bouwen van magazijnen voor landbouw en andere doeleinden.

De overige 7217 stukken grond, te zamen groot 10 566 H.A., zijn ter uitoefening van den kleinen landbouw uitgegeven, in huur aan 5276 personen en in kosteloos gebruik aan 1853 personen.

De in bijlage O opgenomen staat geeft aan de verdeeling van de genoemde stukken grond en bevat, in vergelijking met 1922, het aantal uitgegeven perceelen en het aantal huurders en gebruikers van die perceelen op de Landsvestigingsplaatsen.

§ 4. LANDBOUWKREDIET.

In bijlage Q³ is opgenomen een overzicht van den geldelijken toestand van de bestaande landbouwleenbanken en van hare werkzaamheden.

Voorschotten tot uitoefening van den kleinen landbouw ontvingen rechtstreeks uit 's Land kas 27 personen tot een bedrag van f 5568. Van vroeger verleende voorschotten werd een bedrag van f 5638 terugontvangen, terwijl van de leenbanken f 12 000 werd ontvangen in aflossing van verstrekt werkkapitaal.

§ 5. LANDBOUW, LANDBOUWBEHEER EN CULTUURTUIN.

De weersgesteldheid was gedurende het eerste halfjaar over het algemeen niet gunstig. De maanden Januari en Juni kenmerkten zich door bijzonder zwaren regenval. De groote droge tijd trad zeer vroeg in, wat vooral voor de rijst en het suikerriet nadeelig was. De kleine regentijd viel tijdig in en bracht in den groei van het suikerriet eenige verbetering.

De *cacao*-opbrengst bleef achteruitgaan en bedroeg 11 606 balen, waarvan ongeveer 7500 afkomstig van den grooten landbouw. Dit is bijna 2000 balen minder dan het vorig jaar en ongeveer 4600 balen minder dan de gemiddelde opbrengst in de laatste zes jaren. Deze achteruitgang moet vooral worden toegeschreven aan onvoldoend onderhoud der velden. Door de lage prijzen waren de inkomsten niet meer toereikend om de allernoodzakelijkste werken voor onderhoud te bekostigen. Op sommige plantages werd het onderhoud van een deel der velden gestaakt. Onder deze omstandigheden werd aan de bestrijding van ziekten en plagen zoo goed als niets gedaan en zeer zelden ingeboet, waardoor het aantal boomen gestadig verminderde.

Het verschijnsel van afsterven van takeinden was nog niet geheel geweken.

De uitvoer bedroeg 1 413 409 K.G., tegen 1 562 085 K.G.[1]) in 1922.

De *Liberiakoffie* stond over het algemeen zeer goed en de oogstvooruitzichten werden vermeld als vrij goed tot goed. Uitbreiding van beteekenis onderging de cultuur niet. De opbrengst bedroeg 28 238 balen, tegen 25 860 balen in 1922. Hiervan waren slechts 1418 balen afkomstig van den kleinen landbouw. De uitvoer bedroeg 29 117 balen, tegen 21 695 balen in 1922. Van den oogst gingen ruim 23 000 balen naar Amsterdam, waar de prijs gedurende het jaar schommelde tusschen 65 en 75 cents per K.G.

De bereiding van de koffie door wasschen onder toevoeging van kaliloog, waardoor het fermenteeringsproces bekort wordt, vond geen toepassing meer. Op 's Lands koffieonderneming Slootwijk werd de geplukte koffie, na afvloeiing van het overvloedig water, drooger dan gewoonlijk het geval is in de fermenteerbakken gestort. Het fermenteeren duurt daar gewoonlijk maar één dag. De aldus behandelde koffie staat als een der beste bekend.

Het selectiewerk zoowel ten behoeve van cacao als van koffie en sinaasappelen wordt voortgezet. De kweekerijen werden uitgebreid en hieruit zijn reeds een groot aantal plantjes afgeleverd.

De *suiker*cultuur heeft veel geleden van den te vroeg aangevangen grooten drogen tijd. De groei van het riet kwam tijdelijk geheel tot stilstand en op vrijwel alle ondernemingen bleef de productie beneden de verwachting. Behalve op de plantage Rust en Werk werd op alle ondernemingen de gele strepen- (mozaik-) ziekte waargenomen.

De opbrengst bedroeg 10 853 ton, tegen 11 924 [2]) ton in 1922, en de uitvoer 9 174 969 K.G., tegen 8 471 135 K.G. [3]) in 1922.

[1]) In het vorig verslag stond abusief 1 558 679.

[2]) In het vorig verslag stond abusief 11 906.

[3]) Als voren 9 470 935.

De *rum*opbrengst bedroeg 617 306 L., tegen 555 627 L. in 1922.

De belangstelling in de *sinaasappel*cultuur nam toe. Het landbouwproefstation leverde 3745 plantjes van de uitgezochte soorten af. Aan het plukken en de verpakking der vruchten bij uitvoer werd nog niet al de noodige zorg besteed. Uitgevoerd werden 48 442 K.G. In vorige jaren werd dit product niet afzonderlijk vermeld, maar onder versche groenten en vruchten gerangschikt.

De proefzendingen met *bacoven* werden gestaakt. De uitkomsten waren zeer onbevredigend. In de zomermaanden kwamen enkele partijen goed aan, in de wintermaanden meestal slecht. Voor zoover de vruchten goed aankwamen, werd de smaak altijd zeer gunstig beoordeeld.

Voortgezette proeven met *Sea-Island-katoen* hebben even gunstige uitkomsten opgeleverd als het vorige jaar.

De *rijst* nam onder de gewassen van den kleinen landbouw de belangrijkste plaats in. Voor dit gewas was het seizoen zeer ongunstig; door de vroeg ingevallen droogte is in sommige streken, o. a. in het district Saramacca, de oogst grootendeels mislukt. De opbrengst van padi bedroeg 10 816 809 K.G., tegen 12 935 837 K.G. in 1922. De uitvoer was van weinig beteekenis. De prijs van padi schommelde van 7½ tot 13 cent en die van rijst tusschen 18 en 26 cent per K.G.

De *maïs*, een ander belangrijk product van den kleinen landbouw, vindt in de laatste jaren geen geregelden afzet meer in de naburige landen. De plaatselijke markt wordt dikwijls overvoerd, waardoor de prijzen over het algemeen laag bleven. De opbrengst bedroeg 1 538 198 K.G., hoofdzakelijk van den kleinen landbouw afkomstig; de opbrengst van den grooten landbouw bedroeg ongeveer 100 000 K.G. Uitgevoerd werden 46 930 K.G., tegen 105 566 K.G. in 1922.

De overige gewassen van den kleinen landbouw, zooals *bananen*, *aardvruchten*, *groenten* en *bacoven* werden voor plaatselijke behoeften geteeld. De plaatselijke markt werd geregeld en in voldoende mate voorzien. *Bataten* werden nu en dan naar Britsch Guyana uitgevoerd. De uitvoer van *bataten* en *andere aardvruchten* bedroeg 16 954 K.G., tegen 14 501 [1]) K.G. in 1922.

De opbrengst van *kokosnoten*, het voornaamste product van het district Coronie, bedroeg 2 076 798 stuks, tegen 2 104 769 [2]) in 1922. De hartrotziekte deed zich in Coronie nog sterk gevoelen, ondanks het regelmatig Overheidstoezicht op de bestrijding. De ervaring leerde echter, dat bij regelmatig en tijdig vernietigen van aangetaste boomen, de ziekte plaatselijk nagenoeg verdwijnt. Getracht zou dan ook worden deze vernietiging over het geheele district krachtig ter hand te nemen.

In andere districten bedreigden bovendien beschadigingen door kevers en rupsen het welslagen der cultuur.

Hoewel met de landbouwveilingen nog niet volkomen bereikt is datgene wat er van verwacht werd, werkte deze instelling toch zeer nuttig; velen zouden haar niet gaarne missen. Vooral voor de veraf gelegen nederzettingen, als Coronie en Nickerie, was het van veel belang over eene instelling te beschikken, waaraan men veilig zijn producten kon toezenden.

De bij dit verslag bevoegde bijlagen geven een overzicht van de verschillende aanplantingen op de plantages en gronden en van de opbrengsten van den grooten en kleinen landbouw. Overigens wordt verwezen naar het Jaarverslag van het Departement van den Landbouw, dat afzonderlijk in druk verschijnt.

1) In het vorig verslag stond abusief 14 591.
2) In het vorig verslag stond abusief 2 088 523.

§ 6. OPMETING EN INKAARTBRENGING VAN DOMEINGROND, ENZ.

Gedurende het verslagjaar zijn geen andere topografische werkzaamheden verricht dan de opneming van de door den eerste-luitenant Gitz in 1922 getraceerde lijnen tusschen de Coppename en Coronie en de in de nabijheid daarvan gelegen schelp- en zandritsen.

Aangezien de aanleg van een weg ter plaatse gedurende de laatste jaren meermalen de aandacht gevraagd heeft, werd het raadzaam geoordeeld om de door genoemden luitenant aan het traceeren van die lijnen bestede gelden niet te doen verloren gaan, maar het een en ander dadelijk in kaart te brengen.

Door deze opneming verkreeg men tevens aansluiting tusschen het astronomisch station op Batavia (aan de Coppename) en dat op Totness (in Coronie).

Het terreinwerk was reeds afgeloopen, doch met het uitwerken der gegevens en het inteekenen daarvan was men nog bezig. Met het in kaart brengen van het in de maanden Juli en Augustus 1920 opgenomene is men begonnen: reeds 984 H.A. zijn in kaart gebracht en met het overige gaat men in 1924 voort.

De twee aangestelde topograaf-landmeters hielden zich gedurende het eerste halfjaar uitsluitend bezig met het vervaardigen van overzichtskaarten; in het tweede halfjaar zijn zij meer in het bijzonder aangewezen voor het verkavelen van terreinen voor den kleinen landbouw.

Kadastrale metingen kwamen niet voor.

Volgens het besluit van 22 Februari 1916 (G. B. n°. 14) ter uitvoering van de verordening van 27 April 1915 (G. B. 1916 n°. 13) werd een reeds goedgekeurde meting verricht.

Voor geleverde copieën van kaarten ingevolge de resolutie van 24 Maart 1917 n°. 1064 werd f 1,76 in 's Lands kas gestort.

§ 7. VEETEELT.

Algemeene mededeelingen omtrent de veeteelt in de kolonie en hetgeen gedaan is om uitbreiding daarvan te bevorderen zijn opgenomen in hoofdstuk C.

De veestapel nam gestadig toe. In eigen behoefte van Suriname kon dan ook vrijwel worden voorzien. Ten gevolge van de uitbreiding van den veestapel nam de melkopbrengst sterk toe, waardoor de prijs niet onbelangrijk daalde. Eene te Paramaribo gevestigde firma verwerkte wekelijks ruim 3000 liters melk tot tafelboter. Dit is minder dan in 1922, omdat in dit jaar de firma aan groote leveranties van melk had te voldoen.

Van de door het Departement van den Landbouw in 1922 ter verbetering van den *pluimveestapel* ingevoerde Barnevelder kippen werden broedeieren en kuikens gemakkelijk geplaatst.

De veestapel bestond op 13 December blijkens bijlage T uit 13 418 runderen, 203 paarden, 728 ezels, 202 muilezels, 302 schapen, 3287 geiten en 5522 varkens.

Vergeleken met 1922 was er een vermeerdering van 743 runderen, 82 ezels, 158 schapen, 638 geiten en 269 varkens en eene vermindering van 9 paarden en 9 muilezels.

In het slachthuis werden geslacht 2842 runderen en 1558 varkens, tegen onderscheidenlijk 2499 runderen en 1765 varkens in 1922. De opbrengst van het slachthuis bedroeg f 22 719,05, tegen f 15 472,94 in 1922. Deze vermeerdering was het gevolg van de verhooging van het slacht- en keurgeld.

Van de 2842 runderen, die in het slachthuis werden geslacht, werden 11 afgekeurd wegens tuberculose.

De afgekeurde dieren werden geregeld onder politietoezicht in zakken met ballast tot zinken gebracht in de Surinamerivier.

Op flinke reiniging van het slachthuis en reine behandeling van het vleesch in en buiten het slachthuis werd steeds nauwkeurig toezicht gehouden.

§ 8. KLEINE NERINGEN.

Volgens opgaven van de districts-commissarissen waren er in de districten 358 winkels (in 1922 536), 22 bakkerijen en 12 slachterijen; onder de 358 winkels waren 81 tapperijen (in 1922 108).

Het aantal te Paramaribo gevestigde tapperijen bedroeg op 31 December 174.

§ 9. HANDEL EN SCHEEPVAART.

Voor de gegevens hieromtrent wordt verwezen naar de bijlagen U, V^1, V^2, W^1, W^2, X^1 en X^2 van dit verslag.

Uit deze bijlagen blijkt, dat de invoer van de Vereenigde Staten van Amerika meer dan een derde, die van Nederland bijna de helft bedroeg van den geheelen invoer. Hoewel de scheepvaartverbinding met Europa hersteld is, werden in het afgeloopen jaar nog altijd belangrijke partijen levensmiddelen uit de Vereenigde Staten van Amerika aangevoerd.

Behalve de schepen van de Stoomvaart-Maatschappij „Koninklijke West-Indische Maildienst'' en van de Compagnie Générale Transatlantique, deden ook stoomschepen van een Amerikaansche maatschappij, de Clyde Steamship Company, Paramaribo in vasten dienst aan. De sterke terugloop van de invoerwaarden (vergelijk bijlage V^2) hield verband met den voortdurenden achteruitgang van verschillende ondernemingen, ofschoon die terugloop voor een kleiner gedeelte mede zal zijn toe te schrijven aan daling van de prijzen van enkele goederen door de lage valuta van de mark en de frank.

De Kamer van Koophandel hield 6 vergaderingen ter bespreking van verschillende onderwerpen.

Op verzoek van den Administrateur van Financiën werd eene vereenigde vergadering van de Kamer en de Vereeniging voor Handel en Nijverheid in Suriname gehouden, waarbij ook tegenwoordig waren de Secretaris van het Departement van Financiën en de Controleur der belastingen. Besproken werden de gerezen bezwaren tegen de toepassing van de voorschriften in zake vrijstelling van emballage en omrekeningskoersen van vreemde munt bij de waardebepaling van ten invoer aangegeven goederen, opdat het bestuur bij het ontwerpen van de aanvullingen en wijziging der Tariefverordening met de inzichten van belanghebbenden rekening zou kunnen houden.

Men was het er algemeen over eens, dat in beginsel emballage zooveel mogelijk moest worden vrijgesteld.

De quaestie van de omrekeningskoersen werd voor behandeling op eene volgende bijeenkomst op de agenda geplaatst. Afschriften van de wederzijds ter zake uitgebrachte adviezen zouden aan de verschillende leden worden toegezonden, opdat zij vooraf deze in studie zouden kunnen nemen.

Aangezien het vaak is voorgekomen, dat brieven en andere poststukken, welke geregeld uit Engeland verzonden werden, zeer onregelmatig in Suriname werden aangebracht, niettegenstaande de wekelijksche verbinding tusschen Paramaribo en Georgetown, door middel van de Landsstoomers en de geregelde vaart der stoomschepen van den Koninklijken West-Indischen Maildienst en van de Clyde Line, gaf dit aanleiding aan de Kamer om tot den Consul der Nederlanden te Georgetown het verzoek te richten, zoo mogelijk, de Kamer te willen inlichten of dit oponthoud wellicht veroorzaakt werd door een minder spoedige doorzending uit Georgetown van de transito-mail en aan te geven de middelen om tot verbetering hiervan te geraken. Van den bedoelden Consul werd bericht ontvangen, dat den Postdirecteur te Georgetown na onderzoek gebleken was, dat in geen enkel opzicht het oponthoud in Georgetown veroorzaakt werd.

In een tot de Kamer gericht schrijven is een koopman opgekomen tegen de schaal, volgens welke het patentrecht voor den verkoop van gedistilleerd door grossiers, vastgesteld bij de verordening van 24 December 1906 (*Gouvernementsblad* n°. 52), wordt geheven en die van f 200 af geregeld opklimt met f 50 tot een maximum van f 900, terwijl de schaal der bedragen van den omzet, naar welken die heffing bepaald wordt, sterk degressief is opgesteld met een maximum van f 20 000. Bij een omzet van 1850 liters in 1921 betaalde hij f 550 aan patentrecht, terwijl dit recht voor den koopman met een vijfmaal grooteren omzet niet boven f 900 stijgt. Dit gaf hem aanleiding de opheffing van het bestaand maximum van het verschuldigde recht te bepleiten, om daardoor de gelegenheid tot mededingen der kleine verkoopers niet te verzwaren. Hij gaf in overweging de heffing van een recht, afhankelijk van het invoerrecht, en daarbij een afzonderlijk recht van f 100 of f 150 voor het houden van een localiteit.

De bespreking van deze aangelegenheid werd op verzoek van de Kamer door den belanghebbende bijgewoond. Als uitkomst hiervan werd het volgende te zijner kennis gebracht:

„Het feit, dat een grossiers-omzet vanaf f 7500 naar verhouding minder zwaar belast is met het patentrecht dan de omzet daarbeneden, is een algemeen toegepaste maatstaf, wiens verhoudingscijfer mag beschouwd worden als een premie op vergrooting van den omzet, welke toch in de meeste gevallen het gevolg zal zijn van concurrentie en ondernemingsgeest, maar bovendien wordt aangenomen, dat de groote verkoopen, die het omzetcijfer belangrijk doen stijgen, minder winst opleveren dan die, welke in de eerste duizendtallen van dat cijfer liggen.

Het voorgaande vindt zijne bevestiging in het feit, dat, sedert het koopmanspatent is afgeschaft, de omzet van den groothandel, voor zoover die plaats vindt, ook op den grossier is overgegaan en deze handel vroeger ook veel lager belast was, daar hij met zeer matige winst werd gedreven.

De schaal, welke naar de meening van den betrokkene onrechtvaardig zou zijn, verandert geheel van uiterlijk bij scheiding van de heffing in een bedrag voor recht van het lokaalhouden en als belasting op den omzet. Zou het eerste worden berekend op f 150, dan bleek, dat het laatste in procenten bijna gelijk was voor de verschillende bedragen van omzet.''

Op grond van het voorgaande kon de Kamer niet meegaan met het verzoek van betrokkene, hetgeen tot gevolg zou hebben, dat voor kleinen en grooten omzet het patentrecht gelijk zou worden.

Kooplieden en importeurs van Hanappier Cognac brachten ter kennis van de Kamer, dat de Controleur der belastingen kort te voren had doen wijzigen het stelsel volgens hetwelk, sedert invoerrechten in Suriname worden geheven, het alcoholgehalte in cognac wordt bepaald, waarnaar het te heffen recht van invoer wordt berekend.

Het gebruik van den vochtweger gaf voor den sedert lang hier ingevoerden Hanappier cognac vrij vaste cijfers, welke zich bewogen tusschen 40,1 en 41 pct., zoodat de invoerder steeds wist, welk invoerrecht hij op een bepaalde zending zou moeten betalen.

Op grond van deze cijfers kon de handel de verkoopsprijzen voor cognac vaststellen en kon, wanneer daaraan behoefte bestond, een te verwachten zending reeds vóór aankomst verkocht worden, hetgeen dan ook meermalen geschiedde.

De Adjunct-Controleur veranderde op een oogenblik, toen voor den aangevraagden uitslag van eene reeds verkochte en te leveren partij cognac het onderzoek met den vochtweger reeds aangevangen was, het stelsel, onder mededeeling, dat een ingesteld onderzoek van den Gouvernementsscheikundige een hooger totaal gehalte aan alcohol in cognac had doen vinden bij gebruik van het distillatietoestel en dat in het vervolg de langs dezen weg gevonden getallen voor de betaling van invoerrecht op cognac zouden gelden.

Deze aangelegenheid heeft de Kamer onder de aandacht van den Gouverneur gebracht met verzoek, dat aan hen, die een hooger invoerrecht moesten betalen voor deze cognac, dan op grond van het onderzoek met den vochtweger verschuldigd zou zijn geweest, het te hoog betaalde recht zou worden teruggegeven en dat voorts de eventueele invoering van het nieuwe stelsel van sterktebepaling van alcoholhoudende vloeistoffen vooruit zou worden bekend gemaakt.

De Kamer ontving hierop beschikking van den Gouverneur, waarbij werd medegedeeld, dat na onderzoek van de daarin behandelde aangelegenheden geene termen waren gevonden om de als onjuist gekenschetste beslissing van den Controleur der belastingen ter zake ongedaan te maken. Die beslissing vindt toch steun in art. 1, tweede lid, der Tariefverordening 1922, post 17*d*, blijkens welke bepaling gedistilleerde dranken, *die met andere zelfstandigheden dan alcohol en water zijn vermengd*, zoodat de opneming van de alcoholsterkte met den gewonen vochtweger niet mogelijk is, geacht worden eene sterkte te hebben van 70 pct. Scheikundige proeven (door den Gouvernementsscheikundige genomen met oude jenever en met cognac) hebben doen zien, dat de juiste sterkte van den in deze dranken zich bevindenden alcohol niet met den gewonen vochtweger kon worden vastgesteld, waaruit geconcludeerd moest worden, dat dit gedistilleerd *met andere soorten van alcohol en water was vermengd*.

Op grond hiervan moest de onderhavige drank, volgens het bepaalde sub *d* van post 17 der Tariefverordening, worden geacht eene sterkte te hebben van 70 pct. De recherche heeft echter, in overleg met den Administrateur van Financiën, besloten deze fictie in casu niet te aanvaarden, maar het invoerrecht te berekenen naar de bevonden werkelijke sterkte, waartegen geen der aangevers — ongetwijfeld de billijkheid der heffing erkennende — bezwaar heeft gemaakt.

Op verzoek van den Administrateur van Financiën heeft de Kamer advies uitgebracht in zake de voorgenomen wijzigingen van de Tariefverordening en de hiermede verband houdende verordeningen, zoomede ten aanzien van een in de Tariefverordening aan te brengen verandering in de heffing van het recht op medicinale wijnen. In dit advies werd voor het volgende de aandacht verzocht:

Post 17. In overweging werd gegeven, het recht op gedistilleerd te verhoogen tot f 2,50 per liter. In de laatste jaren werd op dit artikel geheven een recht van f 1,25 per liter, plus 100 opcenten. Het wilde voorkomen, dat de gedurende de laatste jaren gegolden hebbende heffing zonder bezwaar zou kunnen worden bestendigd.

Post 31. Gewezen werd op de omstandigheid, dat, terwijl steenkolen belast zijn met een recht van 16 pct. van de waarde, voor minerale oliën in ruwen staat, waarvan de kostprijs 2 tot 6 cent per L. bedroeg, verschuldigd is een recht van 6 cent per L. Dit kwam dus eigenlijk neer op een recht van 300 à 100 pct. van de waarde. Hierdoor zou op het gebruik van motoren, enz. een zware druk gelegd en de binnenlandsche industrie dus zeer belemmerd worden.

Vroeger werd geen recht geheven op dergelijke oliën. Men gaf in overweging om deze oliën uit den post 31 te schrappen, zoodat bij invoer hiervan, evenals op steenkolen, een recht van 16 pct. van de waarde verschuldigd zou zijn. Aan dit verzoek is niet voldaan.

Post 39. Aanbevolen werd om, in plaats van de in het voorontwerp opgenomen wijziging van het recht op sigaren tot zes gulden per kilogram en 30 pct. van de waarde, het recht hierop te stellen op 3 cent per stuk en 30 pct. van de waarde. Door deze wijze van heffing zou het wegen der sigaren voorkomen worden. Het recht is bepaald op 2,1 cent per stuk en 30 pct. van de waarde.

Post 40. Voor sigaretten zou kunnen worden voorgesteld een heffing van 1 cent per stuk en 30 pct. van de waarde. Het recht is bepaald op 0,6 cent per stuken 30 pct. van de waarde.

Vrijstellingen. Ofschoon voorgezeten heeft de gedachte, om den aard der goederen den doorslag te doen geven voor de al of niet belastbaarheid, zou dit standpunt worden verlaten bij de vrijstellingen, waar herhaaldelijk de bestemming den doorslag geeft. Men meende daarom, dat zonder bedenking de redactie van punt 9 der vrijstellingen zou kunnen worden aangevuld met handgereedschappen, dienende voor den aanleg en het onderhoud van spoorwegen, alsmede handgereedschappen, blijkens hun aard en hunne bestemming dienende als hulpmiddel voor land-, tuin- of boschbouw, mijnontginning en andere nijverheid.

Het werd wenschelijk geacht, onder deze vrijstellingen ook te begrijpen werktuigen voor de sigarettenfabricage en wel ter bevordering en aanmoediging van het kleinbedrijf in Suriname.

In beginsel is aan deze vragen voldaan. Aldus is ondervangen eene achterstelling van den land- en tuinbouw bij de boschbedrijven en de kleine handwerksnijverheid.

De aandacht werd er verder op gevestigd, dat motoren en magneten, bestemd voor motorbooten, vrijgesteld zouden worden van invoerrecht, terwijl die voor automobielen wel belast zouden zijn. Het werd billijk geacht, beide te belasten of vrij te stellen. Vrijgesteld werden alle dynamo's en motoren.

Onder aanvoering, dat de postzegels, welke de Administratie van de Posterijen in de laatste jaren voor den dienst in Suriname beschikbaar stelde, over het algemeen weinig fraai zijn en soms door onvoldoende afwerking aan de voorzijde (afwaschbaar) of aan de achterzijde (niet gegomd) onbruikbaar, werd aan den Gouverneur het verzoek gedaan het daarheen te willen leiden, dat de Surinaamsche jubileumpostzegels, herdrukt zonder de beide jaartallen, voor het voortdurend gebruik in Suriname mochten worden behouden. (1)

Op verzoek van den Gouverneur om het oordeel der Kamer te mogen vernemen omtrent de beantwoording der vraag, of bij eene onderteekening van eene conventie in zake de erkenning van arbitrage-clausules in contracten zou moeten worden verklaard, dat deze onderteekening niet voor Suriname zou gelden, dan wel of eventueele verbindbaarheid van zoodanige conventie voor Suriname aanbeveling zou verdienen, werd als de meening der Kamer te kennen gegeven, dat aangelegenheden betreffende den handel in Suriname liefst zoo eenvoudig mogelijk dienen te worden geregeld. Op grond daarvan scheen het haar toe, dat eventueele verbindbaarheid van zoodanige conventie voor Suriname geen aanbeveling zou verdienen. [2])

Onder toezending van een exemplaar van de wet van 5 Juli 1921 (*Staatsblad* n°. 842), houdende bepalingen omtrent den handelsnaam, heeft de Gouverneur het verzoek gedaan te vernemen, of naar het oordeel der Kamer het wenschelijk moet worden geacht, ook voor Suriname overeenkomstige voorzieningen te treffen als bij de aangehaalde wet tot stand zijn gebracht.

De Kamer heeft daarop geantwoord, dat zij het wenschelijk zou achten dergelijke voorzieningen voor Suriname te maken, nadat daaraan zou zijn voorafgegaan de instelling van een handelsregister.

Aan verschillende handelshuizen en personen in het buitenland ,werden inlichtingen op handelsgebied verstrekt t. w.:

Aan de Handel Maatschappij Dijckerhoff & Maijer te Rotterdam omtrent de te Paramaribo gevestigde handelshuizen, met welke betrekkingen zouden kunnen worden aangeknoopt voor den afzet van papierwaren, van staaf-, profielen plaatijzer en ander ijzerwerk.

Aan de Vereeniging Bureau voor Handelsinlichtingen te Amsterdam werd opgave verstrekt van afnemers van reukwaren, toiletartikelen, enz., afnemers van scheepsbreeuwwerk en handelaren in bioscoopartikelen.

De samenstelling van de Kamer in het begin van 1923 was als volgt: E. Snellen, *lid en voorzitter*, W. A. H. Benz, E. F. J. Bueno, W. A. Langner, A. E. Samuels, E. A. Tjin-Kon-Fat, H. J. de Vries, *leden*; C. C. C. Meriba, *secretaris*.

In den loop van het jaar zijn op hun beurt afgetreden de heeren Samuels en Tjin-Kon-Fat. Zij werden vervangen door de heeren A. van der Voet en C. Loe.

1) Over deze aangelegenheid wordt nog overleg gepleegd.
2) Besloten is de verbindbaarheid te aanvaarden.

§ 10. ZEEBRIEVEN.

Nieuwe zeebrieven werden niet uitgereikt.

§ 11. BETONNING, BEBAKENING EN SEINWEZEN.

Het lichtschap *Surinamerivier* werd in het Sprostonsdok te Georgetown opgenomen. Aldaar werden noodig gebleken werkzaamheden verricht aan den bodem van het schip en tot herstel van het dek.

Het havenlicht aan de Nickeriepunt werd vervangen door een gaslichtboei. Aan het geleidelicht en aan gas- en andere lichtboeien werd het gewoon onderhoud verricht.

HOOFDSTUK Q.

POSTERIJEN, TELEGRAAF- EN TELEFOONWEZEN.

De opbrengst van den verkoop van frankeerzegels, briefkaarten, enz., en de huur van briefkasten bedroeg f 68 233,80; dit is f 12 276,60^5 meer dan in 1922.

Er werden 7096 buitenlandsche postwissels afgegeven tot een bedrag van f 715 578,21^5 tegen 5875 stuks tot een bedrag van f 243 212,33^5 in 1922.

Uitbetaald werden 1706 postwissels tot een totaal bedrag van f 64 393,98 tegen 1627 stuks tot een bedrag van f 70 374,14^5 in 1922.

Betreffende den binnenlandschen postwisseldienst volgt hieronder eene opgave van het verkeer gedurende de laatste 5 jaren.

Aangegeven werden in:

1919	3497 stuks ad	f 387 413
1920	3475 ,, ,,	392 919
1921	3303 ,, ,,	377 931
1922	3287 ,, ,,	312 193
1923	3707 ,, ,,	337 751.

Uitbetaald werden in:

1919	3529 stuks ad	f 401 265
1920	3485 ,, ,,	396 301
1921	3314 ,, ,,	377 506
1922	3259 ,, ,,	307 685
1923	3732 ,, ,,	343 197.

Met den pakketpostdienst werden naar het buitenland verzonden 2277 pakketten tegen 2394 in 1922.

Ontvangen werden 8707 pakketten tegen 9223 in 1922.

Van de verzonden pakketten waren 91 met eene totaal-aangegeven waarde van 18 770 frank tegen 73 met eene totaal-aangegeven waarde van 8036,60 frank in 1922 en van de ontvangen pakketten 888 stuks met eene totaal-aangegeven waarde van 104 607,30 frank tegen 1072 met eene totaal-aangegeven waarde van 207 525,52 frank in 1922.

Onder de ontvangen pakketten kwamen er 1641 stuks voor, waarop een totaal-bedrag van f 59 570,92 wegens verrekening moest worden geïnd, tegen 1746 stuks met een totaal-verrekenbedrag van f 65 525,25 in 1922

Pakketten met een verrekenbedrag werden evenmin als in 1922 verzonden.

De bijlagen Z^1, Z^2 en Z^3 geven een overzicht van het aantal der verzonden en ontvangen brieven, briefkaarten, postpakketten en andere stukken.

Gedurende de laatste 3 jaren werd per pakketpost aan goud verzonden:

in 1921	25 442	gram
,, 1922	7 395	,, en
,, 1923	27 869	,,

Door middel van den rechtstreekschen pakketpostdienst tusschen Suriname en Britsch-Guyana werden verzonden 48 pakketten naar en ontvangen 122 pakketten van Britsch-Guyana, terwijl tusschen Suriname en de Vereenigde Staten van Amerika rechtstreeks werden verzonden 182 pakketten en ontvangen 1752 stuks.

Uit het buitenland werden ter invordering ontvangen 210 quitanties tot een gezamenlijk bedrag van f 4755,66^5. Hiervan werden 68 stuks tot een totaal bedrag van f 1606,10 ingevorderd. De overgebleven quitantiën werden eensdeels teruggezonden en anderdeels op verzoek van belanghebbenden voorloopig aangehouden om later te worden aangezuiverd.

Ter gelegenheid van het 25-jarig Regeeringsjubileum van Hare Majesteit de Koningin werden jubileumpostzegels van 5, 10, 20 en 50 cent en f 1, f 2,50 en f 5 uitgegeven en tijdelijk in gebruik gesteld. De verkrijgbaarstelling werd geregeld bij de besluiten van 30 Augustus en 10 October 1923, respectievelijk opgenomen in de *Gouvernementsbladen* n°. 71 en 77, terwijl bij het in het *Gouvernementsblad* van 1924, n°. 43, opgenomen besluit van 4 Juli 1924 werd bepaald, dat deze postzegels voor frankeering geldig zouden zijn tot 15 Juli 1924. [1])

In het *Gouvernementsblad* is verder onder n°. 73 opgenomen de publicatie van 15 September 1923, waarbij wordt afgekondigd de wet van den 31sten Mei 1923 (*Staatsblad* n°. 228), houdende goedkeuring van eene overeenkomst tusschen den Staat en de naamlooze vennootschap: Koninklijke West-Indische Maildienst, te Amsterdam, wegens het vervoer van de briefpost, welke in Nederland, in Suriname, in Curaçao of in andere landen, waarvan één of meer havens worden aangedaan, met hare stoomschepen wordt medegegeven.

Voorts is onder n°. 7 in het *Gouvernementsblad* van 1924 opgenomen het besluit van 19 Januari 1924 tot nadere wijziging en aanvulling van het besluit van 21 September 1907 (*Gouvernementsblad* n°. 69), houdende bepalingen omtrent het in gebruik stellen en de wijze van uitgifte van postzegels, briefkaarten en andere postformulieren der kolonie Suriname.

Van de gelegenheid tot het overdragen van gelden van de Koloniale Postspaarbank in Suriname op de Rijkspostspaarbank in Nederland werd gebruik gemaakt ten aanzien van 133 boekjes ad f 125 855,99, tegen 76 boekjes ad f 62 459,55 in 1922. Omgekeerd werd in 1923 op 14 boekjes van de Rijkspostspaarbank naar de Koloniale Postspaarbank overgedragen f 5682,73, tegen f 1227,80 op 4 boekjes in 1922.

Op het einde van 1923 bedroeg het aantal in omloop zijnde schoolspaarbankboekjes 1184, met een totaal tegoed van f 5008,40.

Einde December waren er in omloop 14 427 boekjes, met een totaal tegoed van f 1 054 654,94^5, tegen 14 444 boekjes, met een totaal tegoed van f 1 067 942,15^5, op denzelfden dag in 1922, zoodat het aantal boekjes met 17 en het tegoed met een bedrag van f 13 287,21 verminderde.

Het gemiddelde bedrag van het tegoed per boekje was f 73,10, tegen f 73,94 in 1922.

In 8842 inlagen werd een totaal bedrag van f 622 893,85 gespaard, derhalve 1993 inlagen en een bedrag van f 994,10

1) In het geheel is voor ruim f 56 000 van genoemde zegels verkocht.

minder dan in 1922, toen er in 10 835 inlagen eene som van f 623 887,95 werd gespaard. Gemiddeld werd ingelegd een bedrag van f 70,45 tegen f 57,58 in 1922.

Het aantal terugbetalingen beliep 7108, tot een bedrag van f 691 453,60, derhalve 123 terugbetalingen en een bedrag van f 15 035,02^5 minder dan in 1922, toen er in 7231 terugbetalingen een bedrag van f 706 488,62^5 werd uitgekeerd. Gemiddeld werd terugbetaald een bedrag van f 97,28, tegen f 97,70 in 1922.

Wegens belegging van gelden werd aan rente verkregen f 45 249,78. Aan de inleggers moest worden uitgekeerd f 28 130,88 en aan de Rijkspostspaarbank wegens rente op voorgeschoten overdrachtsgelden f 429,03, zoodat een winst werd behaald van f 16 689,87.

Voor verdere bijzonderheden wordt verwezen naar de bijlagen Z^4 t/m Z^{13} en naar het afzonderlijk uitgegeven verslag der Koloniale Postspaarbank in Suriname, waarvan een exemplaar in de bibliotheek der Kamer is opgenomen.

In het *Gouvernementsblad* is onder n°. 56 opgenomen de verordening van 21 September 1922, tot nadere wijziging van art. 16, sub *b*, van de verordening van 11 Juli 1903 (*Gouvernementsblad* n°. 44) tot oprichting van eene Koloniale Postspaarbank in de kolonie Suriname, zooals dat artikel luidt na de daarin bij de verordeningen van 22 October 1904 (*Gouvernementsblad* n°. 57) en 15 April 1911 (*Gouvernementsblad* n°. 36) aangebrachte wijzigingen. Deze wijziging beoogde de verruiming van dat gedeelte van het bankkapitaal, dat voor belegging in hypotheken in Suriname mag worden bestemd.

Het telefoonpersoneel bestond eind December, behalve uit den opzichter van het telefoonwezen, uit 17 beambten, 2 helpers en 1 leerling.

Het aantal betalende aansluitingen vermeerderde met 27.

Ten behoeve van den Landsdienst kwamen 4 aansluitingen tot stand. Op 31 December waren uitsluitend ten dienste van het Land in gebruik 183 toestellen, verdeeld over 121 aansluitingen.

Bij ingezetenen waren op dat tijdstip in gebruik 579 toestellen, verdeeld over 468 aansluitingen.

In het geheel waren dus in gebruik 762 toestellen, verdeeld over 589 aansluitingen.

Nevens het hoofdtelefoonkantoor te Paramaribo werden verbindingen gegeven door 6 stations.

De lengte van het Landstelefoonnet bedroeg op 31 December 999,5 K.M.

Het gezamenlijk bedrag der ontvangsten van het telefoonwezen bedroeg f 32 784,84½, tegen f 40 090,46 in 1922.

Verzonden werden 2150 telegrammen, met 15 911 woorden, en ontvangen 2548 telegrammen, met 19 678 woorden, tegen in 1922 onderscheidenlijk 1991 telegramen, met 15 440 woorden, en 2728 telegrammen met 22 067 woorden.

De telegraafkabel der Compagnie française des cables télégraphiques van Paramaribo naar Fort de France (Martinique) was van 1—11 Januari 1923 en van 13—29 Augustus, die naar Cayenne het geheele jaar 1923, gestoord.

De Minister van Koloniën,
DE GRAAFF.

INHOUD

BIJLAGEN.

Bijlage A.

a. Opgaven omtrent den loop der bevolking.

		Mannen.	Vrouwen.	Beide geslachten.
Werkelijke bevolking op 31 December van het vorig jaar		58 041	52 892	110 933

		Mannen.	Vrouwen.	Beide geslachten.
Vermeerdering gedurende het jaar door	geboorte	1 804	1 660	3 464
	vestiging	1 043	543	1 586
	Geheele vermeerdering	2 847	2 203	5 050
Vermindering gedurende het jaar door	sterfte	1 292	1 022	2 314
	vertrek	514	337	851
	Geheele vermindering	1 806	1 359	3 165

	Mannen.	Vrouwen.	Beide geslachten.
Verschil tusschen de geheele vermeerdering en de geheele vermindering	1 041	844	1 885
Bevolking op 31 December 1923	59 082	53 736	112 818

b. Verdeeling van de bevolking naar den landaard.

	Europeanen in Nederland geboren.		Europeanen elders geboren.		Nederlandsch-Indiërs.		Britsch-Indiërs.		Chineezen.		Inboorlingen.		Anderen.		Tezamen.		In het geheel.
	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	
Paramaribo	352	216	307	219	273	287	1915	1527	787	284	15714	20502	1292	1097	20640	24132	44772
Beneden-Commewijne	41	12	59	11	5127	3505	1831	1636	47	9	713	536	69	71	7887	5780	13667
Beneden-Para	17	9	29	7	843	622	3741	2963	41	7	1593	1276	91	34	6355	4918	11273
Beneden-Saramacca	3	2	2	1	517	305	1805	1406	21	2	829	726	19	4	3196	2446	5642
Beneden-Suriname	9	3	8	2	638	454	4123	3074	44	2	993	843	86	29	5901	4407	10308
Boven-Commewijne	—	—	—	—	27	9	121	77	7	—	471	454	8	3	634	543	1177
Boven-Para	—	—	1	2	207	162	428	419	14	3	721	502	14	7	1385	1095	2480
Boven-Saramacca	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	92	92	—	—	93	92	185
Boven-Suriname	2	2	6	3	563	416	290	287	17	3	975	761	17	7	1870	1479	3349
Coronie	5	4	4	3	1	1	26	19	30	4	1246	1297	5	2	1317	1330	2647
Cottica	—	—	31	4	1438	987	845	696	27	2	1019	737	63	9	3423	2435	5858
Marowijne	16	—	3	—	7	2	9	5	17	2	442	256	101	61	595	326	921
Nickerie	16	3	7	1	1357	937	2317	1414	76	7	1991	1558	431	433	6195	4353	10548
	461	251	457	253	10998	7687	17451	13523	1129	325	26799	29540	2196	1757	59491	53336	112827
	712		710		18685		30974		1454		56339		3953		112827		(1)

(1) Het verschil van 9 personen meer dan volgens den staat onder *Aa* zal in de overeenkomstige bijlage van het eerstvolgend verslag worden toegelicht.

c. Verdeeling van de bevolking naar de godsdiensten en kerkelijke gezindten.

	Paramaribo.	Het overige deel der kolonie.	Geheele kolonie.
Nederlandsch Hervormde Gemeente	5 867	1 042	6 909
Evangelisch Luthersche Gemeente	2 439	309	2 748
Evangelische Broedergemeente	14 728	13 337	28 065 [1])
Roomsch Katholieke Gemeente	15 872	8 115	23 987 [1])
Israëlietische Gemeenten	783	35	818
Vrije Evangelisatie Gemeente	156	57	213
Episcopaalsche Gemeente	905	116	1 021
Doopsgezinde Gemeente	96	12	108
Mahomedanen	1 247	23 297	24 544
Hindoes	1 924	20 743	22 667
Volgelingen van Confucius	362	145	507
Overigen	393	838	1 231
	44 772	68 046	112 818

[1]) Hierin niet begrepen de tot de gemeente behoorende Boschnegers en Indianen.

d. Verdeeling van de bevolking naar den leeftijd.

	Paramaribo.		Het overige deel der kolonie.		Geheele kolonie.		
	M.	V.	M.	V.	M.	V.	Tezamen.
Beneden 1 jaar	561	540	1 118	857	1 679	1 397	3 076
1 jaar	524	535	1 147	876	1 671	1 411	3 082
2 jaar	516	533	1 153	915	1 669	1 448	3 117
3 jaar	489	528	1 037	834	1 526	1 362	2 888
4 jaar	542	552	1 078	885	1 620	1 437	3 057
5 tot 9 jaar	2 446	2 526	3 678	2 772	6 124	5 298	11 422
10 tot 14 jaar	2 317	2 451	3 190	2 751	5 507	5 202	10 709
15 tot 19 jaar	2 214	2 398	3 098	2 527	5 312	4 925	10 237
20 tot 29 jaar	3 110	3 508	5 761	4 479	8 871	7 987	16 858
30 tot 39 jaar	2 441	2 951	7 276	4 783	9 717	7 734	17 451
40 tot 44 jaar	1 075	1 329	2 027	1 542	3 102	2 871	5 973
45 tot 49 jaar	1 089	1 368	2 029	1 591	3 118	2 959	6 077
50 tot 64 jaar	2 190	2 935	3 574	2 349	5 764	5 284	11 048
65 tot 84 jaar	943	1 708	1 122	1 256	2 065	2 964	5 029
85 jaar en hooger	41	109	191	264	232	373	605
Leeftijd onbekend	142	161	963	923	1 105	1 084	2 189
	20 640	24 132	38 442	29 604	59 082	53 736	112 818
	44 772		68 046		112 818		

e. Staat, aantoonende het getal der Boschnegers en Indianen naar de districten.

DISTRICTEN.	Boschnegers.	Indianen.
Beneden-Commewijne	—	—
Beneden-Para	—	156
Beneden-Saramacca.	386	684
Beneden-Suriname	—	—
Boven-Commewijne.	140	119
Boven-Para.	—	22
Boven-Saramacca	1 098	145
Boven-Suriname	11 170	380
Coronie	—	—
Cottica	1 029	84
Marowijne	4 340	900
Nickerie	—	90
	18 163	2 580

f. Erkenningen.

Het aantal erkenningen bedroeg:

Paramaribo.	283
Het overige deel van Suriname . .	471
Tezamen . . .	754

Van kinderen geboren in 1923	150, waarvan:
door den vader	5
door de moeder	34
door vader en moeder.	111
Van kinderen geboren vóór 1923 . . .	604, waarvan:
door den vader	124
door de moeder	238
door vader en moeder.	242

g[1]. Geslachts- en voornamen, sedert 1 Januari 1919 aangenomen door Indianen, ingevolge art 63 *bis* van het Surinaamsch Burgerlijk Wetboek.

AANGENOMEN		VROEGERE NAMEN.
GESLACHTSNAAM.	VOORNAMEN.	
	1919.	
Kroes.	Johan Carel Hendrik	John Carel Hendrik.
Rijnland.	Jozef	Jozef.
	1921.	
Blyd.	Johannes Arnoldus	—
Holtman.	Gustaaf Andreas	Gustaaf Andreas.

g[2]. Geslachts- en voornamen, sedert 1 Januari 1919 aangenomen door Boschnegers, ingevolge art. 63 *bis*) van het Surinaamsch Burgerlijk Wetboek.

AANGENOMEN		VROEGERE NAMEN.
GESLACHTSNAAM.	VOORNAMEN.	
	1921.	
Morgenrood.	Jakob Samuel	Aurora Omi.

g^{3}. Geslachts- en voornamen sedert 1 Januari 1919 aangenomen door immigranten, ingevolge art. 63*bis* van het Surinaamsch Burgerlijk Wetboek.

AANGENOMEN		VROEGERE NAMEN.
GESLACHTSNAAM.	VOORNAMEN.	
	1919.	
Ferrier.	Henri Robert	Henri Robert z/v 343/B.
Mail.	Tje	Tjetje 108/W.
Arlin.	Betsy Ngadeniem	Ngadimen d/v 678/DD en 679/DD.
Vlytershuis.	Elizabeth Maria	Elizabeth Maria d/v 587/S.
Nectar.	Francina	Moondy Francina d/v 978/B.
Hartingh.	Betsy Maharajia	Maharajia 401/Y.
Karamat Ali.	—	Krama z/v 58/G en 59/G.
Moorsalin.	—	Pookhia d/v Ameerun d/v 46/L.
Juita.	Archibald Alexander	Archibald Alexander z/v 343/K.
Panday.	Kalideen	Kalideen 1190/C.
Farzan Ali.	—	Thersamalia z/v 17/L.
Tewari.	Sookden Ramdas	Sukden z/v 456/S en 38/P.
Ramduth.	Mathilda Marie	Jungle Patta d/v 571/C.
Nyhagen.	Jeane Kamsinah	Kamsinah d/v 153/FF.
	1920.	
Muller.	Alice Margaret	Befie d/v 525/C.
Catz.	Roseline	Bhoodia d/v 826/S.
"	Ifany	Jugmohun d/v 826/S.*
Arkard.	Maria.	Budhani 108/Y.
Kuril.	Marie Wilhelmina	Babudhari 11/Y.
Radhakisun.	Ram Persad	Radhakishun z/v Keshodass.
Samuel.	Jacqueline Estelle	Jacqueline d/v 521/W.
Baktawar.	Indel	Fakir Mohomed z/v 657/V.
Van Slootwijk.	Jacques	Jagkai z/v 646/Qq en 636/Qq.
Omapersad.	Dikshit	Khodabaksh 768/Ee.
Shair Ali.	Harry Edward	Pherali z/v 166/Ee en 167/Ee.
Brown.	Heloise Narali	Helois Norali Clark d/v 1737/R.
Tai-A-Pin.	Paulina Carolina	Paulina Corolina kl. d. v. 663/B.
"	Gerhardus Alexander	Gerhardus Alexander kl. z. v. 663/B.
"	Nicolaas Herman	Nicolaas Herman kl. z. v. 663/B.
"	Gerharda Nicolina Atoinette	Gerharda Nicolina Antoinette kl. d. v. 663/B.
"	Emiel Willem Marius	Emiel Willem Marius kl. z. v. 663/B.
"	Johanna Louisse Elisabeth	Johanna Louisse Elisabeth kl. d. v. 663/B.
Biswamitre.	Clemens Ramkisoen	Ramkisoon z/v 389/C.
Oedayrajsingh Varma.	Awadhraj	Quaradge z/v 1024/R.
"	Koenjbiharry	Koenjbeharry z/v 1024/R.
"	Nandhishore	Nankisor "
"	Ramkisoen Dewdatt	Ramkissum "
Sarma.	Garib Tewari	Garib z/v 1299/R en 1300/R.
Gonesh.	Siam Sundar Lingh.	Mohamed Hossin z/v 34/P en 172/P.
"	Chandrkalia	Ulfatia d/v 34/P.
Lalb.	Mahabir	Mahabir 1546/X.
Doelman.	Ming	Mingoe 88/HH.
Djojopawiro.	Hein	Hein z/v 11/z.
Sahaden Lall.	Johannes	Johannes z/v 1721/U en 1713/U.
Sunderpersad Lall.	Jheden	Jheden z/v 1721/U en 1713/U.
	1921.	
Dwarka Panday.	George Bretiskishore	Bretiskishore z/v 22/K en 99/L.
Soekia.	Coelina Johanna	Parbutteea d/v 150/M.
Punselie.	Digna Johanna	Johanna d/v Pooekhia.
Jong Sie Moi.	—	Sie Moie d/v 808/ en 809.
Faral Alikan.	Sharjan	Sharjan d/v 317/N en 246/B.
Zonweg.	Johanna Antoinette	Etwareea d/v 487/N.
"	Jeane Carolina	Geudia.
de Bye.	Clasina	Boewan d/v 25/W.
Idu.	Wallé Mohamed	Sukhu z/v 470/Aa en 471/Aa.
Tribhuwandatt.	—	Mowlabux z/v 19/U en 20/U.
Loe.	Richenel Louis	Richel Louis Loe Sack Sioe.
"	Cornelis Soe Sien	Cornelis Soe Sien " "
Soeriowinoto.	Marie Kartini	Soepi d/v 641/DD.

AANGENOMEN		VROEGERE NAMEN.
GESLACHTSNAAM.	VOORNAMEN.	
Sumerfry.	Marie Gerhardina	Purbasia d/v 375/G.
Loe.	Magdalena	Magdalena Ngie Joen Loe Sack Sioe.
Arsotirto.	Radin	Sastrowikardjo 814/CC.
Hardjodipoera.	Djajoeg Meladi	Djojoos 677/KK.
Saetroredjo.	Kamidjo	Kamidjo 154/AA.
Taroenohatmodjo.	Djoko	Djoke 147/FF.
Hardjo Hoenggloeg.	Slamet	Slamet 906/JJ.
Pawirooelomo.	Sampen	Bok Kromokarso 486/Z.
	1922.	
Ghai.	Dooleep	Dooleep z/v 149/P en 150/P.
Pultoo.	Beharie	Beharie z/v 1859/B en 368/G.
	1923.	
Budhu Lall.	Petwa	Budhu 1267/R.
Tewari.	Rahimullah	Rahimullah 358/Ff.
Kartar Sing.	Duniehand	Din Mohamed 522/Ll.
Asgarali.	Harry	Asgarali z/v 17/L.

Bijlage B.

Staat, aantoonende de verdeeling van de bevolking naar de onderscheidene betrekkingen, beroepen en ambachten.

Betrekkingen, beroepen en ambachten.	Paramaribo.	Het overige deel der kolonie.	Tezamen.
Ambtenaren (niet onder andere groepen begrepen)	227	51	278
Apothekers	21	1	22
Beambten van politie	144	89	233
Geestelijken	59	28	87
Geneeskundigen	36	15	51
Goud- en balatabedrijf (belanghebbenden bij het, alsmede opzichters en arbeiders)	1 163	1 176	2 339
Grondeigenaren (beheerders en opzichters van plantages)	15	236	251
Houthakkers	67	116	183
Huisbedienden	1 669	327	1 996
Ingenieurs	9	3	12
Karrelieden	257	94	351
Kooplieden	139	14	153
Kleermakers	271	87	358
Kuipers	—	5	5
Landbouwers (eigenaren en pachters van perceelen ter uitoefening van den kleinen landbouw)	1 389	22 037	23 426
Landmeters	13	—	13
Machinisten en motoristen	107	45	152
Marktvrouwen	692	79	771
Metselaars	97	17	114
Militairen	177	45	222
Notarissen	2	—	2

Betrekkingen, beroepen en ambachten.	Paramaribo.	Het overige deel der kolonie.	Tezamen.
Onderwijzers en onderwijzeressen, alsmede hulponderwijzers en -onderwijzeressen en kweekelingen	348	167	515
Photografen	7	1	8
Praktizijns	2	—	2
Schoenmakers	342	51	393
Sjouwers	482	86	568
Slagers en slagersknechten	53	9	62
Smeden	308	126	434
Timmerlieden	958	261	1 219
Veld- en fabrieksarbeiders	917	17 112	18 029
Ververs	143	16	159
Visschers	269	115	384
Vroedvrouwen	12	5	17
Waschvrouwen	1 877	367	2 244
Winkel- en kantoorbedienden	1 290	296	1 586
Winkeliers	356	397	753
Zeelieden	142	42	184
Personen, die eene betrekking bekleeden of een ambacht of beroep uitoefenen, niet afzonderlijk vermeld	3 159	1 867	5 026
Zonder beroep, hieronder gehuwde vrouwen, ouden, gebrekkigen en kinderen	27 553	22 663	50 216
Totaal	44 772	68 046	112 818

Bijlage C.

HUWELIJKEN, GEBOORTEN EN STERFGEVALLEN.

a. Huwelijken.

	Paramaribo.	Het overige deel van Suriname.	Tezamen.
Tusschen vreemdelingen .	1	1	2
Tusschen Europeesche ingezetenen	2	—	2
Tusschen Europeesche ingezetenen en inboorlingen	22	4	26
Tusschen vreemdelingen en inboorlingen . . .	16	5	21
Tusschen immigranten .	19	119	138
Tusschen immigranten en Europeesche ingezetenen	—	—	—
Tusschen immigranten en vreemdelingen	—	—	—
Tusschen immigranten en inboorlingen	3	2	5
Tusschen inboorlingen . .	149	52	201
Tezamen . . .	212	183	395
Aantal gewettigde kinderen	141	324	465

b. Geboorten.

Geboorten.	Doodgeboren.	Levend geboren.		
		In echt.	Buiten echt.	Tezamen.
Mannelijk . .	129	469	1342	1811
Vrouwelijk . .	103	426	1227	1653
Tezamen	232	895	2569 *)	3464

*) Hiervan zijn 1352, t.w. 665 mannelijke en 687 vrouwelijke uit Nederlandsch-Indische of Britsch-Indische vrouwen, niet gehuwd volgens de Surinaamsche wetgeving.

c. Sterfgevallen.

1. Sterfte-statistiek, aanwijzende den ouderdom en het geslacht der overledenen.

LEEFTIJD.	Paramaribo.		Het overige deel van Suriname.		Tezamen.		In het geheel.
	M.	V.	M.	V.	M.	V.	
Levenloos aangegeven.	72	68	57	35	129	103	232
Beneden 1 jaar.	76	66	139	107	215	173	388
Van 1 en 2 jaar.	28	29	50	40	78	69	147
Van 3 t/m 9 jaar	25	27	37	34	62	61	123
Van 10 t/m 19 jaar.	29	25	16	30	45	55	100
Van 20 t/m 29 jaar	70	56	55	62	125	118	243
Van 30 t/m 39 jaar.	90	79	89	42	179	121	300
Van 40 t/m 49 jaar	103	48	98	31	201	79	280
Van 50 t/m 59 jaar	97	59	79	48	176	107	283
Van 60 t/m 69 jaar	74	67	41	34	115	101	216
Van 70 jaar en daarboven	49	97	39	30	88	127	215
Van onbekenden ouderdom.	—	—	12	7	12	7	19
In het geheel, zonder de levenloos aangegevenen.	641	553	655	465	1296	1018	2314

2. Sterfte in iedere maand.

	Paramaribo.	Het overige deel van Suriname.	Tezamen.
Januari	128	107	235
Februari	126	110	236
Maart	118	113	231
April.	90	99	189
Mei	87	65	152
Juni	87	74	161
Juli	122	122	244
Augustus	90	107	197
September.	82	77	159
October.	85	75	160
November	92	83	175
December	87	88	175
Tezamen . . .	1194	1120	2314

d. Vergelijking van het aantal geboorten en sterfgevallen over de laatste 10 jaren.

JAREN.	Geboren.	Overleden.	Meer geboren.	Meer overleden.
1914	2997	1732	1265	—
1915	3025	1593	1432	—
1916	2972	1661	1311	—
1917	2961	1885	1076	—
1918	3049	2516	533	—
1919	2593	2888	—	295
1920	3224	2080	1144	—
1921	3566	2577	989	—
1922	3369	2189	1180	—
1923	3464	2314	1150	—

e. Statistiek betreffende geboorten, alsmede sterften in het eerste levensjaar.

PLAATS.	Levenloos aangegevenen.			Levend geborenen.			Overleden in het eerste levensjaar, hieronder niet begrepen de levenloos aangegevenen.			Levenloos aangegevenen en levend geborenen tezamen.			Levenloos aangegevenen en overledenen in het eerste levensjaar tezamen.		
	Wettige.	Onechte.	Tezamen.	Wettige.	Onechte.	Tezamen.	Wettige.	Onechte.	Tezamen.	Wettige.	Onechte.	Tezamen.	Wettige.	Onechte.	Tezamen.
Paramaribo	34	106	140	498	790	1288	40	102	142	532	896	1428	74	208	282
Het overige deel van Suriname .	9	83	92	397	1779	2176	28	218	246	406	1862	2268	37	301	338
Tezamen	43	189	232	895	2569	3464	68	320	388	938	2758	3696	111	509	620

f. Statistiek betreffende de verhouding van de levenloos aangegevenen tot de totale geboorten bij de verschillende bevolkingsgroepen over het jaar

1919.

Bevolkingsgroepen:	Aantal geboorten.					Verhouding (in procent) van de levenloos aangegevenen tot de totale geboorten.
	Levend geborenen.			Levenloos aangegevenen.	Levenloos aangegevenen en levend geborenen tezamen.	
	M.	V.	Totaal.			
Europeanen	5	7	12	—	12	—
Nederlandsch-Indiërs	105	110	215	13	228	6
Britsch-Indiërs	422	397	819	38	857	4,43
Inboorlingen	717	727	1444	114	1558	7,3
Chineezen	15	19	34	1	35	3
Anderen	38	31	69	9	78	11,5
	1302	1291	2593	175	2768	6,3

1920.

Bevolkingsgroepen:	Aantal geboorten.					Verhouding (in procent) van de levenloos aangegevenen tot de totale geboorten.
	Levend geborenen.			Levenloos aangegevenen.	Levenloos aangegevenen en levend geborenen tezamen.	
	M.	V.	Totaal.			
Europeanen	—	—	—	—	—	—
Nederlandsch-Indiërs	173	176	349	28	337	8,31
Britsch-Indiërs	520	524	1044	36	1080	3,3
Inboorlingen	858	856	1714	141	1855	7,6
Chineezen	22	25	47	5	52	9,6
Anderen	34	36	70	6	76	8
	1604	1617	3224	216	3400	6,28

1921.

Bevolkingsgroepen:	Aantal geboorten.					Verhouding (in procent) van de levenloos aangegevenen tot de totale geboorten.
	Levend geborenen.			Levenloos aangegevenen.	Levenloos aangegevenen en levend geborenen tezamen.	
	M.	V.	Totaal.			
Europeanen	4	5	9	—	9	—
Nederlandsch-Indiërs	272	282	554	35	589	6
Britsch-Indiërs	539	549	1088	63	1151	5,47
Inboorlingen	831	984	1815	158	1973	8
Chineezen	27	26	53	1	54	2
Anderen	25	22	47	8	55	14,6
	1698	1868	3566	265	3831	7

1922.

Bevolkingsgroepen:	Aantal geboorten.					Verhouding (in procent) van de levenloos aangegevenen tot de totale geboorten.
	Levend geborenen.			Levenloos aangegevenen.	Levenloos aangegevenen en levend geborenen tezamen.	
	M.	V.	Totaal.			
Europeanen	5	3	8	1	9	11
Nederlandsch-Indiërs	273	270	543	35	578	6
Britsch-Indiërs	521	468	989	51	1040	5
Inboorlingen	885	853	1738	160	1898	8,4
Chineezen	18	19	37	—	37	—
Anderen	28	26	54	5	59	8,5
	1730	1639	3369	252	3621	7,5

1923.

Bevolkingsgroepen:	Aantal geboorten.					Verhouding (in procent) van de levenloos aangegevenen tot de totale geboorten.
	Levend geborenen.			Levenloos aangegevenen	Levenloos aangegevenen en levend geborenen tezamen.	
	M.	V.	Totaal.			
Europeanen	8	9	17	—	17	—
Nederlandsch-Indiërs	292	294	586	31	617	5
Britsch-Indiërs	502	527	1029	46	1075	4,3
Inboorlingen	946	773	1719	146	1865	8
Chineezen	21	21	42	1	43	2,3
Anderen	35	36	71	8	79	10
	1804	1660	3464	232	3696	6,3

Bijlage D[1].

Opgave van het aantal kiezers en van de uitgebrachte stemmen bij verkiezingen van leden voor de Koloniale Staten in de laatste tien jaren.

Aantal kiezers in alle stemdistricten gedurende de jaren:		Datum waarop in die jaren verkiezingen zijn gehouden.	Aantal in alle stemdistricten uitgebrachte geldige stemmen.	Aantal in alle stemdistricten uitgebrachte geldige stemmen bij herstemming.	Ontstaan van vactures door:
1914	688	8 Augustus 1914	190	Geen herstemming	Bedanking van 1 lid.
		14 December 1914	Geen stemming	—	Idem.
1915	633	5 November 1915	338	Geen herstemming	Idem.
1916	635 [1])	21 Februari 1916	332	Idem	Periodieke aftreding van 5 leden.
	612	9 Juni 1916	290	Idem	Bedanking van 1 lid.
1917	567	—	—	—	—
1918	567 [2])	18 Februari 1918	440	Geen herstemming	Periodieke aftreding van 4 leden.
	618	3 Juni 1918	479	Idem	Bedanking van 1 lid.
		15 Juli 1918	Geen stemming	—	„ „ 2 leden.
		16 „ 1918	Idem	—	„ „ 5 „
		17 „ 1918	Idem	—	„ „ 3 „
		16 December 1918	443	Geen herstemming	„ „ 1 lid.
1919	674	7 April 1919	537	Idem	„ „ 1 „
1920	674 [3])	19 Februari 1920	—	—	Periodieke aftreding van 4 leden.
1921	966	3 Augustus 1921	Geen stemming	—	„ „ „ 1 lid.
		26 „ 1921	Idem	—	„ „ „ 1 „
1922	1069	27 Maart 1922	1051	—	„ „ „ 5 leden.
		4 Mei 1922	—	988	
1923		—	—	—	—

[1]) Op 21 Februari 1916 was de kiezerslijst 1915 nog van kracht.
[2]) „ 18 „ 1918 „ „ „ 1917 „ „ „
[3]) „ 19 „ 1920 „ „ „ 1919 „ „ „

Bijlage D².

a. Staat van de burgerlijke zaken, behandeld bij het hof van justitie en de kantongerechten.

	Aanhangig op 1 Januari 1923.	Aangebracht in 1923.	Afgedaan.	Aanhangig op 31 Dec. 1923.
1°. *Hof van justitie.*				
Aangebracht sedert 3 jaar of meer .	—	—	—	—
„ „ minder dan 3 jaar	—	37 [1]	—	—
Gewezen eindvonnissen	—	—	29 [2]	—
Geroyeerde zaken	—	—	4	—
Aanhangig sedert 3 jaar of meer .	—	—	—	—
„ „ minder dan 3 jaar	—	—	—	—
	35	37	33	39 [3]
	72		72	
2°. *Kantongerecht van Paramaribo.*				
Aangebracht sedert 3 jaar of meer .	—	—	—	—
„ „ minder dan 3 jaar	3	468	—	—
Afgedaan bij eindvonnis	—	—	—	—
„ door afstand.	—	—	388	—
„ door het vervallen van de instantie of door royement van de rol	—	—	76	7
	3	468	464	7
	471		471	
3°. *Kantongerecht te Nickerie.* . .	—	26	22	4
	26		26	
4°. *Kantongerecht van Coronie.*				
Aangebracht sedert minder dan 3 jaar	1	18	—	—
Afgedaan bij eindvonnis	—	—	15	—
„ door royement van de rol	—	—	4	—
	1	18	19	—
	19		19	

Opmerkingen.

[1]) Van de aangebrachte zaken betroffen 4 boven de f 1000, 5 beneden de f 1000, 6 aangiften en verzoeken tot faillietverklaring, 4 verbetering en aanvulling van de registers van den burgerlijken stand, 9 echtscheidingen, 3 scheidingen van tafel en bed, 1 zekerheidsstelling voor de waarde der goederen eener benificiaire nalatenschap, 1 scheiding en deeling eener nalatenschap, 1 opneming van eene rekening en verantwoording, 1 ontbinding overeenkomst en schadevergoeding, 1 onder curateelestelling, 1 vordering tot voorziening in het onderhoud en de opvoeding van minderjarigen.

[2]) In het vorig verslag stond hier abusief vermeld het getal 44, hetgeen 42 moet zijn, zoodat het aantal afgedane zaken niet 50, doch 48 was en het aantal aanhangige zaken op 31 December 1922 35 in stede van 33.

[3]) Van dit getal zijn er 21, waarin sedert 10 jaren of langer door partijen niets is gedaan.

b. Staat van de strafzaken, behandeld bij het hof van justitie, bij de kantongerechten en bij de ommegaande gerechten.

	Aantal zaken.	Aantal beklaagden.	Aantal zaken bij verstek behandeld.	Van de beklaagden werden: Veroordeeld.	Van de beklaagden werden: Vrijgesproken of ontslagen van rechtsvervolging.	Veroordeeld zijn: Tot doodstraf.	Veroordeeld zijn: Tot gevangenisstraf met tewerkstelling aan openbare werken.	Veroordeeld zijn: Tot gevangenisstraf alleen.	Veroordeeld zijn: Tot hechtenis met tewerkstelling aan openbare werken.	Veroordeeld zijn: Tot hechtenis alleen.	Veroordeeld zijn: Tot geldboete.	Opmerkingen.
Hof van justitie	[1]) 87	109	—	101	8	—	79	20	—	—	2	[1])
Kantongerecht van Paramaribo. .	708	[2]) 880	103	852	26	—	110	20	10	1	711	
„ „ Nickerie . . .	368	1096	73	1066	30	—	141	2	642	1	280	[2])
„ „ Coronie. . . .	40	73	2	70	3	—	12	—	—	—	58	
„ „ Marowijne. . .	7	7	—	7	—	—	2	—	1	—	4	
Oostelijk ommegaand gerecht . .	1296	2432	—	2306	126	—	407	2	1026	—	871	
Westelijk „ „ . . .	165	218	3	174	44	—	43	—	24	—	107	
	2671	4815	181	4576	237	—	794	44	1703	2	2033	

[1]) Behandeld zijn nog 14 appellen van vonnissen van kanton- en ommegaande rechters met 19 beklaagden.

[2]) Een der beklaagden werd onder observatie gesteld terwijl ten aanzien van een ander de Commissaris van Politie niet ontvankelijk verklaard werd in de ingestelde strafvervolging.

Bijlage E¹.

a. Staat van veranderingen onder het politiepersoneel.

	Hoofdinspecteur.	Inspecteurs.	Adj. inspecteurs.	Hoofdagenten.	Agenten 1ste kl.	Agenten 2de kl.	Agenten 3de kl.	Agenten 4de kl.
Sterkte op 1 Januari 1923	1	3	8	*a*) 17	36	71	71	40
Vermeerderd door:								
Aanstelling	—	—	—	—	—	—	—	7
Bevordering.	—	—	—	1	1	7	11	—
Terugstelling	—	—	—	—	—	—	—	—
Teruggekeerd in het korps	—	—	—	—	—	—	—	—
Totaal. . . .	1	3	8	18	37	78	82	47
Verminderd door:								
Op pensioenstelling.	—	—	—	1	1	1	—	—
Ontslag	—	—	—	—	—	—	*b*) 1	*c*) 1
Overlijden	—	—	—	—	—	2	1	—
Bevordering tot een hoogeren rang . . .	—	—	—	—	1	1	7	11
Voor memorie gevoerd.	—	—	—	—	1	—	—	—
Totaal. . . .	—	—	—	1	3	4	9	12
Sterkte op 1 Januari 1924	1	3	8	*d*) 17	34	74	73	35

Aanmerkingen.

a) Waaronder 2 met den titulairen rang van adjunct-inspecteur van politie.

b) Ontslagen wegens wangedrag.

c) Ontslagen op eigen verzoek.

d) Waaronder 2, die tijdelijk belast zijn met de waarneming van de betrekking van adjunct-inspecteur van politie, en 1 met den titulairen rang van adjunct-inspecteur.

b. Sterkte en plaatsing van het politiepersoneel op 31 December 1923.

RANGEN.	STERKTE.		VESTIGING.																														
			Beneden-Suriname en Beneden-Para.					Boven-Suriname en Boven-Para.					Beneden Commewijne.			Cottica.			Beneden- en Boven-Saramacca.						Nickerie.								
	Volgens de formatie.	Werkelijke.	Poelepantje.	Combé.	Lelydorp.	Republiek.	Kwakoegron.	Domburg.	Onoribo.	Carolina.	Chatillon.	Berg en Dal.	Nw. Amsterdam.	Marienburg.	Frederiksdorp.	Constantia.	Ephrata.	Moengo.	Uitkijk.	Tijgerkreek.	Groningen.	Carel François.	Coronie.	Albina.	Nw. Nickerie.	Utrecht.	Paradise.	Kaboorie.	Totaal gedetacheerd.	Aanwezig te Paramaribo.	Binnenlandsch verlof.	Buitenlandsch verlof.	Totaal generaal.
Hoofdinspecteur	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1
Inspecteurs	3	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	3
Adjunct-inspecteurs	8	8	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	3	3	—	2	8
Hoofdagenten	19	17[1]	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	6	11	—	—	17
Agenten 1ste klasse	37	34	1	—	1	1	1	1	1	1	—	1	1	—	1	—	1	1	1	—	—	1	—	—	—	—	1	—	15	19	—	—	34
„ 2de klasse	74	74	1	3	1	—	—	2	1	—	1	1	4	4	2	2	1	—	2	1	2	1	2	2	—	2	—	1	36	36	1	1	74
„ 3de klasse	75	73	3	—	—	1	2	2	—	—	—	1	3	5	3	1	1	1	2	1	2	1	—	—	—	—	1	1	31	40	2	—	73
„ 4de klasse	48	35	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	34	—	—	35
Tezamen	265	245	7	4	2	2	3	5	2	1	1	3	9	10	6	4	3	2	5	4	5	3	3	3	1	2	2	2	92	147	3	3	245

Te Nieuw-Nickerie werd dienst gedaan door:
1 adjunct-inspecteur.
2 brigadiers (1 met den titulairen rang van hoofdagent);
1 „ „ „ „ „ agent van politie 1ste klasse);
19 militairen (waarvan 9 met den titulairen rang van agent van politie 2de klasse);
en 10 „ „ „ „ „ „ „ „ 3de „).

Te Albina werd dienst gedaan door:
1 brigadier en 16 militairen.
De brigadier is gequalificeerd tot hoofdagent van politie en de militairen tot agenten van politie 3de klasse.

Voor den dienst in de Lawa werden aangewezen:
1 brigadier met den titulairen rang van agent van politie 2de klasse;
6 militairen „ „ „ „ „ „ „ „ 3de „ .

[1] Waarvan twee tijdelijk belast met de waarneming van de betrekking van adjunct-inspecteur en één met den titulairen rang van adjunct-inspecteur.

Bijlage E².

a. Staat van de gevangenisbevolking.

	Burgerlijk en militair huis van verzekering in het fort Zeelandia.	Gevangenis te Nieuw-Amsterdam.	Huis van bewaring in Nickerie.	Huis van bewaring in Coronie.	Opmerkingen.
Mannen	100	107	18	5	
Vrouwen	3	2	—	—	
Aanwezig op 31 December 1922	103	109	18	5	
Opgenomen in 1923	753	375	808	13	
Ontslagen in 1923	726	337	791	8	
Mannen	128	136	32	10	
Vrouwen	2	11	3	—	
Aanwezig op 31 December 1923	130	147	35	10	

b. Opgave van de recidive en den leeftijd van veroordeelde gevangenen.

1. Burgerlijk en militair huis van verzekering in het fort Zeelandia.

		Op 1 Jan. 28	Bijgekomen 431	Totaal 459	Uitgegaan 430	Op 31 Dec. 29
Recidive:						
a. voor de 1ste maal veroordeeld	mannen	16	265	281	266	15
	vrouwen	—	15	15	14	1
b. „ „ 1ste recidive	mannen	5	80	85	80	5
	vrouwen	1	1	2	1	1
c. „ „ 2de „	mannen	2	57	59	56	3
	vrouwen	—	2	2	2	—
d. „ „ 3de „	mannen	3	10	13	9	4
	vrouwen	—	—	—	—	—
e. „ „ 4de „	mannen	—	1	1	1	—
	vrouwen	—	—	—	—	—
f. „ „ 5de „	mannen	—	—	—	—	—
	vrouwen	—	—	—	—	—
g. „ „ 6de „	mannen	—	—	—	—	—
	vrouwen	—	—	—	—	—
h. „ „ 7de „	mannen	1	—	1	1	—
	vrouwen	—	—	—	—	—
Ouderdom:						
Van 10 tot 20 jaren	mannen	3	49	52	50	2
	vrouwen	—	5	5	5	—
„ 20 „ 30 „	mannen	12	191	203	193	10
	vrouwen	—	11	11	9	2
„ 30 „ 40 „	mannen	10	107	117	111	6
	vrouwen	1	5	6	6	—
„ 40 „ 50 „	mannen	1	44	45	38	7
	vrouwen	—	2	2	2	—
„ 50 „ 60 „	mannen	1	13	14	12	2
	vrouwen	—	—	—	—	—
„ 60 „ 70 „	mannen	—	3	3	3	—
	vrouwen	—	—	—	—	—
„ 70 „ 80 „	mannen	—	1	1	1	—
	vrouwen	—	—	—	—	—

2. Gevangenis te Nieuw-Amsterdam.

		Op 1 Jan. 109	Bijgekomen 375	Totaal 484	Afgegaan 337	Op 31 Dec. 147
Opgaven omtrent recidive:						
a. voor de 1ste maal veroordeeld	mannen	76	301	377	273	104
	vrouwen	2	9	11	6	5
b. „ „ 1ste herhaling	mannen	17	37	54	33	21
	vrouwen	—	—	—	—	—
c. „ „ 2de „	mannen	3	14	17	10	7
	vrouwen	—	1	1	1	—
d. „ „ 3de „	mannen	11	3	14	10	4
e. „ „ 4de „	mannen	—	6	6	3	3
f. „ „ 5de „	mannen	—	1	1	—	1
g. „ „ 6de „	vrouwen	—	1	1	—	1
h. „ „ 7de „	mannen	—	1	1	1	—
i. „ „ 8ste „	mannen	—	—	—	—	—
k. „ „ 10de „	mannen	—	1	1	—	1
Opgaven omtrent ouderdom:						
Van 10 tot 20 jaren	mannen	12	16	28	14	14
	vrouwen	—	—	—	—	—
„ 20 „ 30 „	mannen	66	176	242	161	81
	vrouwen	2	7	9	3	6
„ 30 „ 40 „	mannen	—	129	129	118	11
	vrouwen	—	4	4	4	—
„ 40 „ 50 „	mannen	23	34	57	31	26
„ 50 „ 60 „	mannen	3	8	11	6	5
„ 60 „ 70 „	mannen	3	1	4	—	4

c. Gezondheidstoestand

INRICHTING.	Totale bevolking.	Aantal verblijfdagen.	Aantal ziektedagen.	Aantal zieken tegelijk aanwezig. Grootste.	Kleinste.	Gemiddelde.	Aantal zieken naar het Militair Hospitaal geëvacueerd.	AANTAL ZIEKEN LIJDENDE AAN: Algemeene ziekten met inbegrip van kwaadaardige gezwellen maar met uitzondering van tuberculose, scrophulose en algem. bloedarmoede	Ziekten van het zenuwstelsel.	Zielsziekte.	Ziekten van het hart en de vaten.	Ziekten der ademhalingswerktuigen.	Ziekten der spijsverteringsorganen.	Ziekten van het urogenitaalstelsel met uitzondering van venerische aandoeningen.	Ziekten van huid- en celweefsel.	Ziekten der bewegingsorganen.	Venerische aandoeningen.	Tuberculose en scrophulose.	Algemeene bloedarmoede.	Oog- en oorziekte.
Gevangenis Zeelandia . . .	856	44126	2569	25	1	7	104	186	2	1	4	179	154	4	178	26	21	—	86	47
Gevangenis te Nw. Amsterdam . . .	484	49003	3975	43	2	11	2	185	63	—	5	54	265	32	225	103	—	3	3	26

Bijlage F.

Staat aantoonende het aantal gedoopten, cathechisanten, lidmaten en huwelijken, enz. naar de opgaven van de verschillende gemeenten.

Bijlage **F** *is niet ontvangen en zal in het volgend verslag worden opgenomen.*

...gangenisbevolking.

Totaal der zieken.	AANTAL OVERLEDEN AAN: Algemeene ziekten met inbegrip van kwaadaardige gezwellen met uitzondering van tuberculose, scrophulose enz.	Ziekten van het zenuwstelsel.	Zielsziekte.	Ziekten van het hart en de vaten.	Ziekten der ademhalingsorganen.	Ziekten der spijsverteringsorganen.	Ziekten van het urogenitaalstelsel met uitzondering van venerische aandoeningen.	Ziekten van huid- en celweefsel.	Ziekten der bewegingsorganen.	Venerische aandoeningen.	Tuberculose en scrophulose.	Algemeene bloedarmoede.	Oog- en oorziekten.	Epidemische ziekten als beri-beri, malaria, gele koorts en lepra.	Voorgewende ziekten en gebreken.	Zelfmoord en poging daartoe.	Totaal der overledenen.	OPMERKINGEN
1070	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
1091	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	

Bijlage F¹.

a. Staat, aantoonende de veranderingen onder de verpleegden van 's Landsgrond Boniface.

	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Tezamen.
Aantal op 1 Januari 1923	204	99	—	—	303
Bijgekomen van 1 Januari t/m 31 December 1923	85	40	—	—	125
	289	139	—	—	428
Overleden van 1 Januari t/m 31 December 1923	39	25	—	—	64
	250	114	—	—	364
Ontslagen van 1 Januari t/m 31 December 1923	48	15	—	—	63
Aantal op 31 December 1923	202	99	—	—	301
Hiervan in het Militair Hospitaal	1	—	—	—	1

b. Staat, aantoonende den landaard der verpleegden van 's Landsgrond Boniface.

	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Tezamen.
Inboorlingen	86	61	—	—	147
Britsch-Indiërs	65	26	—	—	91
Chineezen	12	1	—	—	13
Inboorlingen uit West-Indië	17	6	—	—	23
Javanen	22	5	—	—	27
	202	99	—	—	301

c. Gezondheidstoestand

INRICHTING.	Totale bevolking.	Aantal verblijfdagen.	Aantal ziektedagen.	Aantal zieken tegelijk aanwezig. Grootste.	Kleinste.	Gemiddelde.	Aantal zieken naar het Militair Hospitaal geëvacuëerd.	AANTAL ZIEKEN LIJDENDE AAN: Algemeene ziekten met inbegrip van kwaadaardige gezwellen maar met uitzondering van tuberculose, scrophulose en algem. bloedarmoede	Ziekten van het zenuwstelsel.	Zielsziekte.	Ziekten van het hart en de vaten.	Ziekten der ademhalingswerktuigen.	Ziekten der spijsverteringsorganen.	Ziekten van het urogenitaalstelsel met uitzondering van venerische aandoeningen.	Ziekten van huid- en celweefsel.	Ziekten der bewegingsorganen.	Venerische aandoeningen.	Tuberculose en scrophulose.	Algemeene bloedarmoede.	Oog- en oorziekte.
Gevangenis Zeelandia . . .	856	44126	2569	25	1	7	104	186	2	1	4	179	154	4	178	26	21	—	86	47
Gevangenis te Nw. Amsterdam . . .	484	49003	3975	43	2	11	2	185	63	—	5	54	265	32	225	103	—	3	3	26

Bijlage F.

Staat aantoonende het aantal gedoopten, cathechisanten, lidmaten en huwelijken, enz. naar de opgaven van de verschillende gemeenten.

Bijlage **F** *is niet ontvangen en zal in het volgend verslag worden opgenomen.*

gevangenisbevolking.

Voorgewende ziekten en gebreken.	Totaal der zieken.	AANTAL OVERLEDEN AAN: Algemeene ziekten met inbegrip van kwaadaardige gezwellen met uitzondering van tuberculose, scrophulose enz.	Ziekten van het zenuwstelsel.	Zielsziekte.	Ziekten van het hart en de vaten.	Ziekten der ademhalingsorganen.	Ziekten der spijsverteringsorganen.	Ziekten van het urogenitaalstelsel met uitzondering van venerische aandoeningen.	Ziekten van huid- en celweefsel.	Ziekten der bewegingsorganen.	Venerische aandoeningen.	Tuberculose en scrophulose.	Algemeene bloedarmoede.	Oog- en oorziekten.	Epidemische ziekten als beri-beri, malaria, gele koorts en lepra.	Voorgewende ziekten en gebreken.	Zelfmoord en poging daartoe.	Totaal der overledenen.	OPMERKINGEN
[illegible]	1070	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
14	1091	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	

Bijlage F^1.

a. Staat, aantoonende de veranderingen onder de verpleegden van 's Landsgrond Boniface.

	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Tezamen.
Aantal op 1 Januari 1923	204	99	—	—	303
Bijgekomen van 1 Januari t/m 31 December 1923	85	40	—	—	125
	289	139	—	—	428
Overleden van 1 Januari t/m 31 December 1923	39	25	—	—	64
	250	114	—	—	364
Ontslagen van 1 Januari t/m 31 December 1923	48	15	—	—	63
Aantal op 31 December 1923	202	99	—	—	301
Hiervan in het Militair Hospitaal	1	—	—	—	1

b. Staat, aantoonende den landaard der verpleegden van 's Landsgrond Boniface.

	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Tezamen.
Inboorlingen	86	61	—	—	147
Britsch-Indiërs	65	26	—	—	91
Chineezen	12	1	—	—	13
Inboorlingen uit West-Indië	17	6	—	—	23
Javanen	22	5	—	—	27
	202	99	—	—	301

c. Staat, aantoonende het aantal van Landswege verpleegde weezen.

	Hervormde Gemeente.		Evangelisch-Luthersche Gemeente.		Evangelische Broeder-Gemeente.		Roomsch-Katholieke Gemeente.		Tezamen.		In het geheel
	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	
Op 1 Jan. 1923 werden verpleegd	19	26	12	8	121	130	125	149	277	313	590
Bijgekomen	6	4	2	4	46	34	10	16	64	58	122
	25	30	14	12	167	164	135	165	341	371	712
Afgeschreven	2	6	—	—	28	20	17	27	47	53	100
Op 31 December 1923	23	24	14	12	139	144	118	138	294	318	612
	47		26		283		256		612		

Bijlage G[1].

Overzicht van de bevolking der bewaarscholen op 31 December 1923.

Bewaarschool van:		Jongens.	Meisjes.	Tezamen.
De Evangelisch Luthersche Gemeente	met schoolgeldheffing te Paramaribo	28	29	57
De Roomsch-Katholieke Gemeente	met schoolgeldheffing te Paramaribo	59	52	111
Verschillende ingezetenen	met schoolgeldheffing te Paramaribo	57	52	109
De Evangelische Broedergemeente	zonder schoolgeldheffing te Paramaribo	171	178	349
De Roomsch-Katholieke Gemeente	zonder schoolgeldheffing te Paramaribo	167	223	390
De Vereeniging Vrije Evangelisatie	zonder schoolgeldheffing te Paramaribo	13	18	31
De African Methodist Episcopal Church	zonder schoolgeldheffing te Paramaribo	7	7	14
De Evangelische Broedergemeente	zonder schoolgeldheffing in de districten	33	24	57
De Roomsch-Katholieke Gemeente	zonder schoolgeldheffing in de districten	78	67	145
	Tezamen	613	650	1 263

Bijlage G[2].

Overzicht van de bevolking der normaalschool.

LEERJAAR.	1 Januari.			31 December.		
	M.	V.	Tezamen.	M.	V.	Tezamen.
Eerste leerjaar	10	21	31	12	18	30
Tweede „	15	13	28	14	23	37
Derde „	19	14	33	16	9	25
Vierde „	5	14	19	17	18	35
Tezamen	49	62	111	59	68	127

Bijlage G^3.

STAAT,

aantoonende het getal scholen, geëxamineerde onderwijzers, schoolgaande kinderen en de verhouding van het getal geëxamineerde onderwijzers tot het getal schoolgaande kinderen op 31 December 1923, verder het gemiddeld getal schoolgaande kinderen en de gemiddelde opkomst per dag en per 100.

	Getal scholen op 31 December 1923.	Gemengde scholen.	Jongensscholen.	Meisjesscholen.	Getal geëxamineerde onderwijzers	Getal schoolgaande kinderen op 31 December 1923. Jongens.	Meisjes.	Tezamen.
Paramaribo	31	19	6	6	315	4936	4751	9687
Het overige deel der kolonie	59	55	2	2	131	3481	1609	5090
Tezamen	90	74	8	8	446	8417	6360	14777
1922	87	71	8	8	429	7721	5949	13670
Paramaribo en districten.								
Niet ondersteunde scholen van ingezetenen	1	1	—	—	1	57	59	116
Gouvernementsscholen	35	35	—	—	155	3207	2089	5296
Ondersteunde scholen der Evangelische Broedergemeente	24	24	—	—	99	2024	1481	3505
Ondersteunde scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken	26	10	8	8	159	2669	2214	4883
Ondersteunde scholen der Vereeniging „Vrije Evangelisatie”	1	1	—	—	9	141	182	323
Ondersteunde scholen der African Methodist Episcopal Church	3	3	—	—	23	319	335	654
Tezamen	90	74	8	8	446	8417	6360	14777
1922	87	71	8	8	429	7721	5949	13670
Paramaribo.								
Niet ondersteunde scholen van ingezetenen	1	1	—	—	1	57	59	116
Gouvernementsscholen	7	7	—	—	92 [1])	1385	1442	2827
Ondersteunde scholen der Evangelische Broedergemeente	7	7	—	—	64 [2])	1127	886	2013
Ondersteunde scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken	12	—	6	6	126 [3])	1907	1847	3754
Ondersteunde scholen der Vereeniging „Vrije Evangelisatie”	1	1	—	—	9 [4])	141	182	323
Ondersteunde scholen der African Methodist Episcopal Church	3	3	—	—	23 [5])	319	335	654
Tezamen	31	19	6	6	315	4936	4751	9687
1922	31	19	6	6	316	4708	4509	9217
Districten.								
Gouvernementsscholen	28	28	—	—	63 [6])	1822	647	2469
Ondersteunde scholen der Evangelische Broedergemeente	17	17	—	—	35	897	595	1492
Ondersteunde scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken	14	10	2	2	33 [7])	762	367	1129
Tezamen	59	55	2	2	131	3481	1609	5090
1922	56	52	2	2	113	3013	1440	4453

Getal leerlingen per gediplomeerden	Gemiddeld getal schoolgaande kinderen in 1923.			Gemiddelde opkomst per dag in 1923.			Gemiddelde opkomst per 100 in 1923.		
	Jongens.	Meisjes	Tezamen.	Jongens.	Meisjes	Tezamen.	Jongens.	Meisjes	Tezamen.
31	4688	4576	9264	3952	3818	7770	84	83	84
39	3147	1487	4634	2343	1130	3473	74	76	75
[illegible]	7835	6063	13898	6295	4948	11243	80	80	81
32	7416	5849	13265	6010	4783	10793	81	82	81
116	58	58	116	58	51	109	100	88	94
34	2986	1999	4985	2309	1644	3953	77	82	79
35	1851	1354	3205	1479	1080	2559	80	80	80
31	2512	2125	4637	2095	1735	3830	83	82	83
[illegible]	124	184	308	104	153	257	84	83	83
28	304	343	647	250	285	535	82	83	83
[illegible]	7835	6063	13898	6295	4948	11243	80	82	81
32	7416	5849	13265	6010	4783	10793	81	82	81
116	58	58	116	58	51	109	100	88	94
31	1383	1419	2802	1206	1229	2435	87	87	87
31	1027	803	1830	828	632	1460	81	79	80
[illegible]	1792	1769	3561	1506	1468	2974	87	83	84
[illegible]	124	184	308	104	153	257	84	83	83
[illegible]	304	343	647	250	285	535	82	83	83
31	4688	4576	9264	3952	3818	7770	84	83	84
[illegible]	4567	4414	8981	3890	3704	7594	85	84	85
[illegible]	1603	580	2183	1103	415	1518	69	72	70
[illegible]	824	551	1375	651	448	1099	80	81	80
[illegible]	720	356	1076	589	267	856	82	75	80
[illegible]	3147	1487	4634	2343	1130	3473	74	76	75
[illegible]	2849	1435	4284	2120	1079	3199	74	75	75

Opmerkingen.

In dezen staat zijn niet begrepen de naai- en en modevakschool der R.K. zusters, de hoedenvlechtscholen, de scholen tot opleiding van onderwijzers en bewaarschoolonderwijzeressen, de ambachtsschool, de bewaarscholen, de scholen bij de Boschnegers en Indianen, de naai- en knipscholen, de hoedenvlechtscholen, de muziekschool van den heer HELSTONE en de handelsschool en handelscursus van de Vereeniging voor Handelsonderwijs.

1) Hieronder begrepen 1 onderwijzer alleen met akte teekenen; 2 onderwijzeressen alleen met akte handwerken voor meisjes en 1 onderwijzer met het apothekersdiploma; zonder dezen wordt de verhouding tot het getal leerlingen 1 : 32.
In het getal 92 zijn niet begrepen 12 onderwijzers die met buitenlandsch verlof afwezig waren.

2) Hieronder begrepen 2 onderwijzeressen alleen met fröbelakte (A) en 6 onderwijzeressen alleen met akte handwerken voor meisjes; zonder deze laatsten wordt de verhouding tot het getal leerlingen 1 : 36.

3) Hieronder begrepen 1 onderwijzeres alleen met akte Fransch; 1 met akte Engelsch; 2 onderwijzeressen alleen met akte schoonschrijven en 5 alleen met akte handwerken voor meisjes. Zonder dezen wordt de verhouding tot het getal leerlingen 1 : 32.

4) Hieronder niet begrepen 1 onderwijzeres die met buitenlandsch verlof afwezig is.

5) Hieronder begrepen 1 onderwijzeres alleen met akte handwerken voor meisjes. Zonder deze wordt de verhouding tot het getal leerlingen 1 : 30.
In het getal 23 is niet begrepen 1 onderwijzer, die met buitenlandsch verlof afwezig is.

6) Hieronder begrepen 5 onderwijzeressen alleen met fröbelakte (A) en 6 alleen met akte handwerken voor meisjes; zonder dezen wordt de verhouding tot het getal leerlingen 1 : 47.

7) Hieronder begrepen 2 onderwijzeressen alleen met akte handwerken voor meisjes; zonder deze wordt de verhouding tot het getal leerlingen 1 : 36.

Bijlage G4.

Onderwijzend personeel op 31 December.

	1878.		1886.		1896.		1906.		1916.		1921.		1922.		1923.	
	Getal.	Perc.	Getal.	Perc.	Getal.	Perc.	Getal.	Perc.	Getal.	Perc.	Getal.	Perc.	Getal.	Perc.	Getal.	Perc.
Onderwijzers van den 1sten rang	3	4	3	3	6	5	10	4	21	6	33	8	40	9	44	10
„ „ „ 2den „	6	8	4	4	11	8	19	8	27	8	37	9	36	8	34	8
„ „ „ 3den „	14	18	30	29	36	27	52	23	76	23	91	23	98	23	94	22
„ „ „ 4den „	26	33	37	36	45	34	54	24	58	17	61	15	60	14	68	16
Onderwijzeressen van den 1sten rang	3	4	1	1	1	1	3	1	6	2	8	2	8	2	11	2
„ „ „ 2den „	—	—	—	—	—	—	2	1	8	2	10	2	13	3	15	3
„ „ „ 3den „	8	11	15	15	18	14	41	18	89	27	104	26	109	26	100	26
„ „ „ 4den „	18	23	12	12	15	11	44	20	49	15	57	14	63	15	58	14
Leerkrachten van den 1sten rang	6	8	4	4	7	5	13	6	27	8	41	10	48	11	55	13
„ „ „ 2den „	6	8	4	4	11	8	21	8	35	10	47	12	49	11	49	12
„ „ „ 3den „	22	29	45	44	54	41	93	41	165	49	195	49	207	49	194	46
„ „ „ 4den „	44	56	49	48	60	45	98	45	107	32	118	29	123	29	126	30
Tezamen voor alle rangen	78	—	102	—	132	—	225	—	334	—	401	—	427	—	424	—
Gediplomeerde vakleerkrachten	2	—	2	—	19	—	17	—	21	—	27	—	25	—	35	—
Niet-gediplomeerde leerkrachten	50	—	54	—	95	—	74	—	58	—	65	—	81	—	68	—

Bijlage G5.

Kinderen op 31 December op de scholen voor gewoon en uitgebreid lager onderwijs.

	Jongens.	Meisjes.	Tezamen.
Schoolgaande kinderen beneden 7 jaar	978	869	1 847
„ „ van 7—12 „	5 608	4 207	9 815
„ „ boven 12 „	1 831	1 284	3 115
Tezamen	8 417	6 360	14 777

Bijlage G6.

Groepen van kinderen, die de school bezochten en getalsterkte van elke groep op 31 December 1921, 1922 en 1923.

	Getal schoolgaande kinderen in		
	1921.	1922.	1923.
Te Paramaribo en in de districten:			
Voor rekening van ingezetenen a. op de openbare scholen	1 205	1 169	1 213
Voor rekening van ingezetenen b. „ „ bijzondere „	132	122	116
Voor rekening van den Lande	3 602	3 764	4 083
Op de ondersteunde scholen der Evangelische Broedergemeente	2 581	3 082	3 505
Op de ondersteunde scholen der Roomsch-Katholieke Gemeente	4 040	4 629	4 883
Op de ondersteunde scholen der Vereeniging der „Vrije Evangelisatie"	273	290	323
Op de ondersteunde scholen der Vereeniging der „African Methodist Episcopal Church"	776	614	654
Te Paramaribo:			
Voor rekening van ingezetenen a. op de openbare scholen	1 205	1 169	1 213
Voor rekening van ingezetenen b. „ „ bijzondere „	132	122	116
Voor rekening van den Lande	1 460	1 651	1 614
Op de ondersteunde scholen der Evangelische Broedergemeente	1 439	1 776	2 013
Op de ondersteunde scholen der Roomsch-Katholieke Gemeente	3 298	3 595	3 754
Op de ondersteunde scholen der Vereeniging der „Vrije Evangelisatie"	273	290	323
Op de ondersteunde scholen der Vereeniging der „African Methodist Episcopal Church"	776	614	654
In de districten:			
Voor rekening van den Lande	2 142	2 113	2 469
Op de ondersteunde scholen der Evangelische Broedergemeente	1 142	1 306	1 492
Op de ondersteunde scholen der Roomsch-Katholieke Gemeente	742	1 034	1 129

Bijlage G⁷.

Staat van de veranderingen op de scholen voor gewoon en uitgebreid lager onderwijs (de scholen bij de Boschnegers niet medegerekend).

	Voor het eerst op school geplaatst.			Al de plaatsingen tezamen.			Al de afschrijvingen tezamen.		
	Jongens.	Meisjes.	Tezamen.	Jongens.	Meisjes.	Tezamen.	Jongens.	Meisjes.	Tezamen.
Paramaribo	663	651	1314	1566	1566	3132	1338	1324	2662
Het overige deel van Suriname	859	411	1270	1294	649	1943	826	480	1306
Tezamen	1522	1062	2584	2860	2215	5075	2164	1804	3968
1922	1349	906	2255	2991	2407	5398	2290	2047	4337
Paramaribo.									
Niet-ondersteunde scholen van burgers	21	26	47	27	28	55	29	32	61
Landsscholen	181	180	361	394	446	840	436	397	833
Ondersteunde scholen der Evangelische Broedergemeente	141	118	259	390	323	713	258	218	476
Ondersteunde scholen der Roomsch-Katholieke Gemeente	236	233	469	586	592	1178	500	519	1019
Ondersteunde scholen der Vereeniging „Vrije Evangelisatie"	25	19	44	52	55	107	29	45	74
Ondersteunde scholen der Vereeniging „African Methodist Episcopal Church"	59	75	134	117	122	239	86	113	199
Tezamen	663	651	1314	1566	1566	3132	1338	1324	2662
1922	557	564	1121	1758	1811	3569	1416	1519	2935
Districten.									
Landsscholen	534	192	726	742	289	1031	473	202	675
Ondersteunde scholen der Evangelische Broedergemeente	164	149	313	293	225	518	178	154	332
Ondersteunde scholen der Roomsch-Katholieke Gemeente	161	70	231	259	135	394	175	124	299
Tezamen	859	411	1270	1294	649	1943	826	480	1306
1922	792	342	1134	1233	596	1829	874	528	1402

Bijlage G⁸.

Overzicht van het aantal bezoekers der Landsboekerij en van de uitgeleende boeken.

MAANDEN.	Bezoekers.		Uitgeleende boeken.	
	1922.	1923.	1922.	1923.
Januari	267	281	329	334
Februari	265	297	313	362
Maart	282	305	326	451
April	242	313	268	377
Mei	323	315	358	404
Juni	295	—	380	—
Juli	271	—	324	—
Augustus	220	294	241	365
September	204	254	251	344
October	259	167	302	209
November	243	254	261	309
December	243	309	266	254
Tezamen	3114	2789	3619	3409

Bijlage H.

Staat van de doodsoorzaken te Paramaribo.

Oorzaak van den dood.	Mannen.	Vrouwen.	Totaal.
Febris typhoïdea	6	12	18
Malaria en malaria cachexie	26	11	37
Kinkhoest	3	5	8
Diphterie en croup	2	—	2
Influenza	11	11	22
Dysenterie	15	3	18
Lepra	10	7	17
Erisypelas	1	5	6
Andere epidemische ziekten	—	1	1
Pyaemie en septichaemie	4	9	13
Tetanus	8	5	13
Pellagra	3	4	7
Beri-beri	3	—	3
Tuberculose van de long	70	51	121
Andere vormen van tuberculose	4	—	4
Syphilis	10	10	20
Kanker en andere mal. tum.	14	19	33
Acuut gewrichtsrheumatisme	—	1	1
Chronisch rheumatisme en jicht	—	1	1
Diabetes mellitus	5	3	8
Morbus Addisonii	—	1	1
Leucaemie	1	—	1
Anaemie, chlorose (ook anaemia splenica)	1	5	6
Andere algemeene ziekten	2	—	2
Encephalitis en hersenabsces	1	1	2
Meningitis	11	10	21
Meningitis cerebrospinalis epidemica	—	3	3
Tabes dorsalis	2	—	2
Andere ziekten van het ruggemerg	—	1	1
Apoplexie	11	7	18
Hersenverweeking (niet dementia senilis)	1	—	1
Dementia paralitica	2	1	3
Alle andere psychosen	4	—	4
Epilepsie	1	1	2
Eclampsie (met uitzondering van de puerperale en van eclampsie bij kinderen beneden 5 jaar)	—	1	1
Stuipen bij kinderen beneden 5 jaar	5	2	7

Oorzaak van den dood.	Mannen.	Vrouwen.	Totaal.
Overige ziekten van het zenuwstelsel	—	1	1
Organische hartsgebreken	31	34	65
Angina pectoris (stenocardie)	1	2	3
Ziekten der arterien, arteriosclerose	7	1	8
Ziekten der venen, varices, haemorrhoïden, phlebitis	—	1	1
Ziekten van het lymphvatenstelsel (lymphangitis enz.)	—	5	5
Bloedingen	2	—	2
Acute bronchitis	5	3	8
Chronische bronchitis, o.a. bronchitis foetida	7	3	10
Broncho-pneumonie	11	12	23
Croupeuze pneumonie	44	23	67
Aandoeningen der pleuraholte	—	1	1
Longgangreen	1	—	1
Asthma bronchiale	2	—	2
Andere ziekten der ademhalingsorganen	2	—	2
Ziekten van de mondholte en van hare adnexa	—	1	1
Ziekten van den oesophagus (vreemde lichamen in dit orgaan inbegrepen)	1	—	1
Maagzweer	3	1	4
Andere ziekten der maag	1	1	2
Diarrhoea en enteritis	31	41	72
Anchylostomiasis	14	12	26
Ingewandsparasieten, ook trichonosis en distomum hepaticum	2	—	2
Hernia, darmocclusie	4	1	5
Andere aandoeningen van het darmkanaal	1	—	1
Icterus gravis (acute gele leveratrophie, morbus Weilü)	6	—	6
Hydatiden van de lever	—	1	1
Levercirrhose	6	1	7
Galsteenen	—	1	1
Andere aandoeningen van de lever of van de galblaas	3	1	4
Peritonitis (met uitzondering van de puerperale)	5	4	9
Acute en subacute nephritis	17	8	25

Oorzaak van den dood.	Mannen.	Vrouwen.	Totaal.
Ziekte van Bright	37	26	63
Andere ziekten van de nieren en van hare adnexa	—	1	1
Ziekten der pisblaas (steenen uitgezonderd)	2	—	2
Ziekten der uretra (uitgezonderd steenen)	1	—	1
Ziekten der prostata	2	—	2
De overige niet reeds vermelde niet-venerische ziekten der mannelijke geslachtsorganen, met uitzondering van tuberculose en kanker	1	—	1
Uterustumoren, met uitzondering van kanker	—	2	2
Andere ziekten van den uterus	—	1	1
Salpingitis en andere ziekten der vrouwelijke geslachtsorganen	—	3	3
Sterfgevallen in direct verband met en gedurende de zwangerschap, o.a. abortus, bloedingen, brakingen, enz.	—	5	5
Bloedverlies bij of na de bevalling (o.a. placenta praevia)	—	1	1
Febris puerperalis	—	2	2
Puerperale albuminurie en eclampsie	—	2	2
Phlegmasia alba dolens puerperalis, embolie en plotselinge dood in het kraambed	—	1	1
Andere ziekten in het kraambed	—	2	2
Gangreen	3	2	5
Phlegmone, heet absces	2	1	3
Andere ziekten van de huid en van het celweefsel	2	—	2
Ziekten der beenderen (uitgezonderd tuberculose)	1	—	1
Andere ziekten van de beenderen en van de bewegingsorganen	1	—	1
Aangeboren gebreken o.a. ook van het hart	2	1	3
Aangeboren lichaamszwakte, icterus, scleroma neontorum, paedatrophie bij zuigelingen	25	25	50
Andere ziekten bepaald bij jonggeborenen van ten hoogste 3 maanden oud	2	1	3
Ouderdom	40	73	113
Zelfmoord	2	—	2
Vergiftiging	1	1	2
Verbrand op andere wijze dan bij brand (kokend water, petroleumvlam, enz)	2	—	2
Verdrinken (zelfmoord uitgezonderd)	2	1	3
Geweldadige dood	5	—	5
Moord op andere wijze	1	—	1
Fracturen (zonder andere aanduiding)	2	—	2
Plotselinge dood	1	2	3
Onbekend	59	49	108
Paedatrophie van kinderen boven de 3 maanden oud	1	1	2
Totaal	641	552	1194

Sterftecijfer te Paramaribo aan eenige ziekten.

Naam der ziekten.	Sterfte $^0/_{00}$.
Febris typhoïdea	0,4
Malaria	0,8
Influenza	0,49
Dysenterie	0,4
Lepra	0,4
Longtuberculose	2,7
Kanker	0,73
Organische hartsgebreken	1,4
Pneumonie	2,0
Nierziekten	1,9

Bijlage I[1].

DEBET. Bedrijfsrekening over 1923 van het Militair Hospitaal te Paramaribo. CREDIT.

Rubrieken in uitgaaf.	Bedrag in totaal.	In centen per verpleegdag.
Traktementen en toelagen v. geneesheeren	f 38 403,88	f 0,267
„ van den verplegingsdienst	92 423,18	0,642
Bediening	24 297,76	0,169
Administratie	26 423,19	0,182
Apotheek en magazijn van geneesmiddelen.		
Verschillende benoodigdheden	26 922,14	0,187
Bacteriologisch laboratorium	11 033,62	0,076
Militair geneeskundige dienst	46 940,68	0,326
Geneesmiddelen en instrumenten van het Hospitaal	60 504,34	0,420
Voeding der verpleegden: } f 98 276,98		0,683
1ste klasse	1 116,20	
2de „	4 000,91	
3de „	7 620,01	
4de „	7 934,73	
5de „	77 605,13	
Voeding van het personeel	52 930,48	0,368
Kleeding en ligging	15 705,94	0,109
Bewassching	16 021,82	0,111
Spijsbereiding	16 573,25	0,115
Huishouding	7 906,60	0,055
Verlichting	7 350,12	0,051
Onderhoud en vernieuwing van meubilair en onderhoud van kleeding	11 177,94	0,077
Tuin	2 222,70	0,015
Machinekamer	1 724,63	0,012
Vrachten	415,57	0,002
Huur van gebouwen	38 835,—	0,270
Militaire ziekeninrichting te Nickerie	8 462,77	0,059
„ „ „ Albina	4 560,38	0,032
Kinderbijslag	12 550,41	0,087
Uitkeering in eens	57 524,41	0,400
Uitgaven waarop bij onderdeelen niet is gerekend	479,10	0,003
	f 679 487,40	f 4,718

Rubrieken van ontvangst.	Bedrag in totaal.	In centen per verpleegdag.
Verpleegden 1ste klasse	f 5 680,35	
„ 2de „	20 496,14	
„ 3de „	47 592,20	
„ 4de „	70 093,24	
„ 5de „	306 039,90	
„ Ziekeninricht. Nickerie	5 216,19	
„ „ Albina	1 333,27	
Loopende en nabehandeling	523,68	
Bevallingskosten	549,50	
Operatiekosten	1 861,—	
Röntgenbehandeling	180,—	
Verhooging op den factuursprijs van verkochte geneesmiddelen	6 467,88	
Verhooging op den factuurprijs van magazijngoederen	34,16	
Spoeling en verpakkingsmiddelen	1 188,76	
Toevallige baten	228,71	
Laboratorium-onderzoekingen ten behoeve van den Burgerlijken Geneeskundigen Dienst	5 000,—	
Magazijnen	18 212,25	
	f 490 697,23	f 3,407
Nadeelig saldo	188 790,17	1,311
	f 679 487,40	f 4,718

Bijlage I².

Cijfers betreffende de krankzinnigenverpleging.

a. Loop der bevolking verdeeld naar den landaard.

	MANNEN.								VROUWEN.								
	Surinamers.	Britsch-Indiërs.	Nederlandsch-Indiërs.	Engelsch-West-Indiërs.	Chineezen.	Europeanen.	Fr. W.-Indiërs.	Tezamen.	Surinamers.	Britsch-Indiërs.	Nederlandsch-Indiërs.	Engelsch-West-Indiërs.	Chineezen.	Europeanen.	Fr. W.-Indiërs.	Tezamen.	Totaal.
Aanwezig op 1 Jan. 1923	44	29	15	6	—	—	—	94	51	6	12	5	—	—	—	74	168
Ingekomen	23	4	5	1	1	2	1	37	17	1	1	—	—	—	—	19	56
Ontslagen	7	2	4	1	—	1	—	15	9	1	1	1	—	—	—	12	27
Overleden	10	1	2	2	—	—	—	15	10	2	—	—	—	—	—	12	27
Blijft op 1 Jan. 1924	50	30	14	4	1	1	1	101	49	4	12	4	—	—	—	69	170

Opmerkingen:

Het aantal verpleegdagen bedroeg 60 950.

b. Loop der bevolking gedurende de laatste 10 jaren.

JAAR.	Aanwezig op 1 Januari.	Opgenomen.	Ontslagen.	Overleden.	Aantal verpleegden.	Sterfte ten honderd van het geheel.
1914	126	109	64	17	235	7,2
1915	154	92	58	29	246	11,7
1916	159	120	94	29	279	10,3
1917	156	93	66	25	249	10,0
1918	156	83	56	40	239	16,6
1919	143	79	52	29	222	13,1
1920	141	80	50	19	221	8,6
1921	152	83	51	23	235	9,7
1922	161	77	39	31	238	13,0
1923	168	56	27	27	224	12,0
1924	170	—	—	—	—	—

Bijlage J[1].

BEDRIJFSREKENING

der afdeeling Verkeer te Water van het Departement van Openbare Werken en Verkeer.

	Exploitatie-kosten.	Opbrengsten.	Verlies.	Winst.
Exploitatie van het s.s. Prinses Juliana	f 108 201,22	f 111 903,37	—	f 3 702,15
„ „ „ „ Koningin Wilhelmina	101 536,89	107 072,72	—	5 535,83
„ „ „ „ Albina (ruim 6 maanden buiten dienst)	98 860,16^5	67 029,23	f 31 830,93^5	—
„ „ „ „ Oranje op den Commewijnedienst	38 043,12	38 678,26^5	—	635,14^5
„ „ „ „ Prins Hendrik o/d Commewijne- en Boven-Surinamedienst . . .	25 866,69	31 457,77^5	—	5 591,08^5
„ v/d m/b Corantijn hoofdzakelijk op den Saramaccadienst	18 385,68	18 752,82	—	367,14
„ „ „ Para Cottica en andere diensten . .	10 731,49	9 482,27	1 249,22	—
„ „ „ Juliana Moengo-Boven-Suriname-dienst en andere diensten	13 915,73^5	14 180,93	—	265,19^5
„ „ „ Sommelsdijk op de Cottica, Saramacca Suriname en Carolinadiensten	12 904,76	10 854,92	2 049,84	—
„ barkassendiensten van het districtsbestuur t. w.:				
Nickerie m/b Coppename	10 822,18	14 455,93	—	3 633,75
Groningen m/b Wanica.	4 490,27	5 541,52	—	1 051,25
Domburg ged. m/b Wayambo en ged. m/b Emma. . .	9 929,26^5	12 306,85^5	—	2 377,59
Ephrata „ „ Nickerie „ „ „ Marie . . .	5 936,08	6 919,13	—	983,05
Nieuw-Amsterdam ged. m/b Commewijne en ged. m/b Marie	5 790,11^5	6 773,14	—	983,02^5
Constantia ged. m/b Cottica en ged. m/b Marowijne . .	3 589,23	4 336,35	—	747,12
La Prévoyance ged. m/b Suriname ged. m/b Saramacca	5 204,49	6 216,21	—	1 011,72
Albina m/b Lawa	5 101,65^5	6 366,05	—	1 264,39^5
	f 479 309,03^5	f 472 327,48^5	f 35 129,99^5	f 28 148,44^5
Verliessaldo f 6 981,55				
Aandeel algemeene beheers- en andere onkosten . . .	63 368,68	—	63 368,68	—
„ onderhoud fabriek, steigers en gebouwen. . .	38 246,05	—	38 246,05	—
Transportdienst Coronie	9 466,36^5	—	9 466,36^5	—
Interest	—	—	—	—
Diverse baten	—	—	—	7 779,86
Totaal verlies	—	—	—	110 282,78^5
Totaal. . . .			f 146 211,09	f 146 211,09

Bijlage J[2].

BALANS

op den 31en December 1923 over het bedrijf der afdeeling Verkeer te Water van het Departement van Openbare Werken en Verkeer.

DEBET.

Aan drijvend materieel	f 328 857,08
fabriek, steiger en gebouwen	111 650,—
meubilair	276,—
voorraad magazijn	112 845,66^5
„ brandstoffen	10 500,98
diverse activa	22 597,96
deposito Colonial Bank	8 040,05
kas en geldswaardige kasstukken . . .	14 820,22
kassiersstukken (betalingstukken) . . .	71 046,70
debiteuren	2 392,27
departementen van besturen en diensttakken als debiteuren.	166 199,65
Totaal. . . .	f 784 226,57^5

CREDIT.

Kapitaal	f 616 343,20^5	
Verminderd door intering .	110 282,78^5	
		f 506 060,42
Gefourneerd.	279 289,23	
Gouvernement van Suriname	59 839,67	
Saldo op nieuwe rekening Gouvernement van Suriname		219 449,56
Afschrijving op:		
Drijvend materieel . . .	f 43 085,—	
Fabriek, gebouwen en steigers	11 150,—	
Andere activa w.o. meubilair	241,—	
		54 476,—
Diverse passiva		4 240,59^5
Totaal. . . .		f 784 226,57^5

Bijlage J^{3}.

VERVOERDIENST TE WATER.

A. ZEEDIENSTEN.

Met de zeestoomers werden van en naar de Overzeesche districten vervoerd:

Passagiers. Heele.	Passagiers. Halve.	Zeediensten.	Passage.	Vracht.	Totaal.	Totaal per traject.
		Coronie—Nickerie—Demerara:				
3 189	350	Betaalde passage	f 29 507,61^{5}	f 58 560,87^{5}	f 88 068,49	
887	93	Vrije passage	11 653,73^{5}	5 287,60^{5}	16 941,34	
						f 105 009,83
		Marowyne:				
3 179	144	Betaalde passage	25 480,56	22 701,52	f 48 182,08	
669	16	Vrije passage	6 755,77^{5}	2 520,50	9 276,27^{5}	
						57 458,35^{5}
		Nickerie—Demerary:				
689	43	Betaalde passage	5 916,74^{5}	14 838,71	f 20 755,45^{5}	
151	8	Vrije passage	3 439,07^{5}	621,31	4 060,38^{5}	
						24 815,84
		Coronie—Nickerie—Springlands:				
486	37	Betaalde passage	3 982,09	6 037,11	f 10 019,20	
144	7	Vrije passage.	1 268,87^{5}	290,23	1 559,10^{5}	
						11 578,30^{5}
		Nickerie—Demerary—Springlands:				
939	174	Betaalde passage	9 546,90^{5}	21 512,33^{5}	f 31 059,24	
298	41	Vrije passage.	3 293,75	754,81	4 048,56	
						35 107,80
		Paramaribo—Coronie:				
30	4	Betaalde passage	182,99^{5}	183,88	366,87^{5}	
21	—	Vrije passage.	245,25	1 133,25	1 378,50	
						1 745,37^{5}
		Extra-diensten (dok enz.)				
344	9	Betaalde passage	2 640,12	7 786,94	10 427,06	
60	15	Vrije passage	601,87^{5}	394,15	996,02^{5}	
						11 423,08^{5}
11 086	941	Totaal zeedienst	f 104 515,36^{5}	f 142 623,22^{5}		f 247 138,59

B. RIVIERDIENSTEN.

Met de rivierstoomers werden van en naar de binnendistricten vervoerd:

Passagiers. Heele.	Passagiers. Halve.	Rivierdiensten.	Passage.	Vracht.	Totaal.	Totaal per traject.
		Commewynedienst: dagelijks tot Sommelsdijk.				
28 749	2 766	Betaalde passage	f 28 308,65	f 12 424,03	f 40 732,68	
7 274	6 088	Vrije passage	10 004,75	3 929,24^5	13 933,99^5	f 54 666,67^5
		Boven-Suriname: 3 × 's weeks tot Guin. Vriendschap.				
8 863	885	Betaalde passage	7 307,85	3 093,37	f 10 401,22	
1 673	33	Vrije passage	2 113,35	790,56^5	2 903,91^5	13 305,13^5
		Saramaccadienst: 3 × 's weeks.				
8 955	741	Betaalde passage	11 507,30	7 090,95^5	f 18 598,25^5	
1 158	688	Vrije passage	1 908,60	1 484,08	3 392,68	21 990,93^5
		Cotticadienst: 2 × 's maands.				
237	10	Betaalde passage	558,30	570,91^5	f 1 129,21^5	
79	—	Vrije passage	224,20	106,41	330,61	1 459,82^5
		Ferry-diensten Nickerie:				
3 830	244	Betaalde passage	6 804,75	2 538,65	f 9 343,40	9 343,40
		Moengodienst: heropend 20 Maart 1923 1 × 's weeks.				
1 358	113	Betaalde passage	5 662,15	6 648,04^5	f 12 310,19^5	
300	28	Vrije passage.	1 408,70	341,45	1 750,15	14 060,34^5
		Carolinadienst: 1 × 's weeks tot grond Carolina.				
638	98	Betaalde passage	1 209,25	475,12^5	f 1 684,37^5	
280	32	Vrije passage.	489,60	131,98	621,58	2 305,95^5
63 394	11 726	Totaal rivierdiensten	f 77 507,45	f 39 624,82		f 117 132,27

Bijlage J4.

Namen van de vaartuigen behoorende tot de Surinaamsche Vloot.

Namen der vaartuigen.	Soort.	Aangeschaft in	Netto inhoud.	Lengte.	Breedte.	Diepte.	Vermogen.
Prinses Juliana	Schroef S. S.	1912	229.22	50.30 M.	7.63 M.	3.01 M.	326 I. P. K.
Koningin Wilhelmina . .	„ „	1908	184.02	46.25 „	7.10 „	3.60 „	300 „ „ „
Albina	„	1897	146.53	37.90 „	6.58 „	3.03 „	250 „ „ „
Oranje	„ „	1908	48.63	39 „	6 „	3.65 „	293 „ „ „
Prins Hendrik	„ „	1889	55	26.23 „	4.30 „	2.10 „	90 „ „ „
Para	„ S. B.	1888		14.74 „	3 „	1.70 „	60 „ „ „
Corantijn I	„ Mb. R. O.	1904		18.30 „	2.60 „	1.06 „	36 E. P. K. (2 × 18).
Coppename	„ „ R. O.	1900		15.40 „	3.50 „	1.76 „	26 „ „ „
Juliana (dubbel)	„ „ R. O.	1911		16 „	3.10 „	1.50 „	52 „ „ „ (2 × 26).
Emma	„ „ R. O.	1905		15.15 „	2.95 „	1.18 „	26 „ „ „
Suriname	„ „ R. O.	1909		9.90 „	2.20 „	1.16 „	10 „ „ „
Nickerie	„ „ R. O.	1912		12 „	2.35 „	1.40 „	26 „ „ „
Creool	„ „ R. O.	1905		9.85 „	1.73 „	0.61 „	7 „ „ „
Marie	„ „ R. O.	1906 1)		15.30 „	2.42 „	1.20 „	26 „ „ „
Cottica	„ „ Petr.	1908		11.13 „	2.29 „	1.11 „	15 „ „ „
Sommelsdijk	„ „ „	1900		15.40 „	3.50 „	1.76 „	40 „ „ „
Wayombo	„ „ „	1912		16.60 „	2.75 „	1.55 „	40 „ „ „
Saramacca	„ „ „	1893		11.80 „	2.12 „	1.06 „	14 „ „ „
Commewijne	„ „ „	1908		11 „	2.20 „	1.25 „	14 „ „ „
Wanica	„ „ „	1910		11 „	2.20 „	0.55 „	14 „ „ „
Lawa	„ „ „	1900		11.70 „	2.60 „	1.20 „	20 „ „ „
Marowijne	„ „ „	1914		6.40 „	2.04 „	0.70 „	7 „ „ „
Corantijn II.	„ „ R. O.	1923		16 „	5 „		60 „ „ „ (3 × 20).

1) In 1906 aangekocht voor den Spoorwegdienst en in 1920 overgenomen.
R. O. beteekent Kromhout motor ruwe olie.
Petr. „ „ „ petroleum.

Bijlage J5.

SPOORWEGDIENST.

Overzicht van de opbrengsten van het verkeer.

Omschrijving.	Opbrengsten van de lijn				Totalen.		Aanmerkingen.
	Parazône.		Goudzône.				
	Bedrag.	Per dag-K. M.	Bedrag.	Per dag-K. M.	Bedrag.	Per dag-K. M.	
Reizigers	f 47 287,55	f 3,47^{8}	f 30 803,30	f 1,18^{9}	f 78 090,85	f 3,01^{4}	
Bagage	17 505,50	1,28^{7}	783,70	0,03	18 289,20	0,70	
Vrachtgoederen . . .	21 192,17	1,55^{8}	34 113,03	1,31^{6}	55 305,20	2,13^{5}	
Goud	—	—	3 251,—	0,12^{5}	3 251,—	0,12^{5}	
Diversen	4 974,78^{5}	0,36^{5}	6 208,08	0,23^{9}	11 182,86^{5}	0,32^{7}	
Totaal . .	f 90 960,00^{5}	f 6,69^{1}	f 75 159,11	f 2,90^{2}	f 166 119,11^{5}	f 6,41^{5}	
Spoorwegtelefoon . .	—	—	—	—	525.93	—	
Zand	—	—	—	—	845,—	—	
Verkochte materialen .	—	—	—	—	3 734,71^{5}	—	
					f 171 224,76		

Bijla

Overzicht van de geldelijke uitkom

Dienstjaar.	Kosten van den eersten aanleg.	Gemiddeld aantal kilometers in exploitatie.	Afgelegde treinkilometers.	BRUTO-OPBRENGSTEN. Reizigers.	Bagage.	Goederen.	Diversen.	Goud.	Zand
1905	f 4 086 759,91⁵	52⁵	23 144	f 36 705,25	f 2 476,90	f 5 356,71⁵	f 230,45	—	—
1906	4 988 816,91	79⁵	53 222	48 010,90	7 909,70	11 230,97	519,77	—	f 335
1907	5 546 126,72⁵	89³	55 545	60 373,10	11 186,75	15 207,70⁵	877,06	—	515
1908	6 249 376,15	112⁵	60 694	72 657,55	11 910,00	27 685,39	922,93	—	674
1909	6 963 676,54	123⁶	78 647	74 713,85	16 207,55	28 437,74	990,78	f²) 3 912,10	2 459
1910	7 613 317,06	133	91 984	75 297,—	15 909,15	28 154,98⁵	742,58⁵	3 189,30	664
1911	7 909 783,55⁵	133	81 705	79 431,25	16 135,40	28 235,62⁵	890,72⁵	3 064,50	1 499
1912	7 926 776,76⁵	173	92 520	88 992,28	14 052,20	38 635,36⁵	1 064 67⁵	3 165,50	492
1913	—	173	86 552	97 597,93	12 939,97⁵	48 925,24⁵	1 930,09⁵	3 874,00	124
1914	—	173	86 920	87 792,26	11 834,58⁵	44 530,52	1 488,96⁵	4 201,50	655
1915	—	173	84 014	67 404,27	11 668,75	33 234,11⁵	850,74⁵	5 511,50	300
1916	—	173	83 880	73 459,80	11 448,82⁵	36 581,33	3 139,13	4 746,50	118
1917	—	173	84 446	72 338,89	12 917,77⁵	30 958,68⁵	6 802,79	4 037,00	336
1918	—	173	84 250	80 144,24	13 498,62⁵	40 034,49⁵	9 490,29⁵	3 909,50	298
1919	—	173	83 395	85 073,10	15 870,65	38 660,82⁵	10 569,73	3 677,00	460
1920	—	173	82 220	89 295,68	19 289,87⁵	42 316,97	13 416.18	2 702,50	1 370
1921	—	173	83 884	108 306,74	20 035,87⁵	70 659,39	7 843,71⁵	2 978,00	1 362
1922	—	173	78 317	87 094,77	18 699,25	49 534,91⁵	11 992,65	2 741,00	1 180
1923	—	173	66 102,8	78 090,85	18 289,10	55 305,20	11 182,86⁵	3 251,00	845

Bijlage J7.

Staat der bruto-opbrengsten en der exploitatiekosten per trein- en dagkilometer.

	Aantal	Treinkilometers 66 102,8 Dagkilometers 25 895	
	Bedrag.	per trein-kilometer.	per dag-kilometer.
A. *Bruto-opbrengst.*			
1. Reizigers en bagage.	f 96 380,05	1,45⁸	3,72¹
2. Goederen en diversen	71 109,99⁵	1,07⁵	2,74²
Totaal A	f 167 490 04⁵	2,53³	6,46³
B. *Exploitatiekosten.*			
1. Algemeene administratie	f 25 545,34⁵	0,38⁶	0,98⁶
2. Dienst van Weg en Werken	110 308,72	1,66⁷	4,25⁹
3. Dienst van Tractie	115 063,06	1,74¹	4,44³
4. Dienst van Vervoer	27 561,16	0,41⁶	1,06⁴
5. Kinderbijslag	14 150,98	0,21⁴	0,54⁶
6. Uitkeering voor eens in 1923	24 382,—	0,36⁸	0,93⁷
Totaal B	f 317 011,26⁵	4,79²	12,23⁵
Afschrijvingen . .	113 544,01	1,71⁷	4,38⁴
	f 430 555,27⁵	6,50⁹	16,61⁹
Nadeelig verschil tusschen A en B	263 065,23	3,97⁶	10,15⁶

… het jaar 1905 t/m 1923.

Telefoon.	Totaal.	Per dag-kilometer.	Per trein-kilometer.	Exploitatiekosten, exclusief afschrijvingen. Bedrag.	Percentage van het bedrag der bruto-opbrengsten.	per dag-kilometer.	per trein-kilometer.	Bemerkingen.
—	f [1]) 44 769,31^{5}	f 2,49^{3}	f 1,93^{5}	f 25 000,00	55,84	f 1,30^{5}	f 1,08	[1])
—*	68 006,34	2,34^{4}	1,27^{7}	74 379,82	109,40	2,56^{5}	1,39^{8}	[2])
192,74^{5}	88 342,36	2,73	1,58^{5}	146 517,82^{5}	165,85	4,50	2,63^{7}	
208,65	114 059,02	2,76	1,87^{2}	154 616,67	135,56	3,75^{5}	2,54^{7}	
303,23	127 024,70	2,78	1,61^{5}	176 590,57^{5}	139,81	3,91	2,24^{5}	
444,65^{5}	124 402,17^{5}	2,53	1,50	188 957,39^{5}	151,90	3,89^{2}	2,30^{5}	
830,97	130 087,97	2,61	1,56	187 675,01	144,26	3,87	2,29^{7}	
1 185,18^{5}	147 587,70^{5}	2,33	1,59^{5}	226 499,63	153,46^{7}	3,59^{2}	2,44^{8}	
1 362,41	166 754,15^{5}	2,63^{3}	1,92^{6}	228 757,44	137,18^{2}	3,61^{2}	2,64^{3}	
1 012,49^{5}	151 516,27^{5}	2,62^{2}	1,74^{3}	221 886,64^{5}	146,44^{4}	3,84	2,55^{2}	
618,80^{5}	119 588,93^{5}	3,93^{3}	1,42^{3}	226 534,25	189,42^{7}	7,45	2,69^{6}	
689,40	130 183,73^{5}	4,29^{7}	1,55^{2}	225 952,52	173,56^{4}	7,45^{6}	2,69^{3}	
646,98	128 038,30	4,22^{1}	1,51^{8}	215 711,99	168,55^{2}	7,05^{6}	2,55^{4}	
651,98	148 028,88^{5}	4,82^{3}	1,75^{7}	231 678,47^{5}	156,50^{8}	7,54^{8}	2,74^{9}	
688,88^{5}	155 000,19	5,16^{5}	1,85^{8}	268 789,46	173,41^{1}	8,95^{7}	3,22^{3}	
874,40	169 265,60^{5}	5,57^{4}	2,05^{8}	430 178,78	254,14^{5}	14,16^{7}	5,23^{2}	
777,24^{5}	211 963,46^{5}	7,03^{5}	2,52^{6}	435 524,70	205,63^{3}	14,44^{5}	5,19^{1}	
591,17	171 833,75^{5}	5,82^{9}	2,19^{4}	402 123,97	234,02^{4}	13,64^{1}	5,13^{5}	
525,93	167 489,94^{5}	6.46^{8}	2,53^{3}	317 011,26^{5}	189,02^{7}	12,24^{2}	4.79^{5}	

[1]) Opbrengst in 9 maanden.

[2]) Tevoren is wel goud vervoerd, doch niet afzonderlijk geboekt.

Bijlage J[8].

Lengte der lijnen.

LIJNEN.	Geopend.	Baanlengte in kilometers.		Aantal dagkilometers.
A. *Parazône.*				
1ste gedeelte.				
Paramaribo-Lelydorp	29 Maart 1905	16.8		
Lelydorp-Onverwacht.	Id.	12.7	29,5	8 968
2de gedeelte.				
Onverwacht-Republiek	Id.	11,7		
Republiek-Berlijn	1 Augustus 1905	11,2	22,9	
			52,4	4 625,8
B. *Goudzône.*				
1ste gedeelte.				
Berlijn-Kwakoegron	1 Januari 1906.	26,7		
Kwakoegron-Grosplacer		23,5		
Grosplacer-Brownsweg	1 Juli 1908	12,9		
Brownsweg-Kabelstation	1 October 1909.	17,5	80,6	
			133	8 221,2
2de gedeelte.				
Kabelstation-Dam	1 Januari 1912.		40	4 080
	Totaal . .		173	

Bijlage J9.

Exploitatiekosten.

Uitgaven.	Bedrag.	Totaal.
A. *Algemeene administratie.*		
1. Bezoldiging en verlofsbezoldiging van het personeel der algemeene administratie . .	f 13 788,80	
2. Drukwerken en plaatskaarten	1 101,50	
3. Algem. magazijn, bediening .	4 776,80^5	
4. Bureelhuur, onderhoud en bediening	391,77^5	
5. Reis- en teerkosten	227,41	
6. Geneeskundige behandeling .	5 200,84	
7. Diversen	58,21^5	
		f 25 545,34^5
B. *Dienst van weg en werken.*		
1. Bezoldiging van het personeel van toezicht	f 4 200,—	
2. Kosten van het overig perpersoneel	85 620,84	
3. Onderhoud der kunstwerken	2 926,94	
4. Onderhoud der gebouwen en der stationsinrichtingen . .	2 663,18	
5. Onderhoud der baan . . .	14 431,16	
6. Onderhoud der telefoon . .	36,18	
7. Veldtoelagen	430,42	
		110 308,72
C. *Dienst der tractie.*		
1. Bezoldiging van den Chef der afdeeling en verder tractiepersoneel	f 21 308,48	
2. Rij- en veldtoelagen . . .	9 221,11^5	
3. Kosten van brandstoffen . .	18 687,82	
4. Kosten van smeermaterialen	8 224,53	
5. Onderhoud der locomotieven	22 757,66	
6. Onderhoud der rijtuigen en wagens	20 390,38	
7. Kosten der watervoorziening	3 604,23^5	
8. Gebouwen, werkplaatsen en steigers	9 750,52	
9. Diversen	1 118,32	
		115 063,06
Overbrengen. . . .		f 250 917,12^5

Uitgaven.	Bedrag.	Totaal.
Overgebracht. . .		f 250 917,12^5
D. *Dienst van het vervoer.*		
1. Bezoldiging van den chef der afdeeling, personeel van toezicht en dat der stations en halten	f 9 948,65	
2. Bezoldiging van den treincontroleur en der conducteurs	9 390,—	
3. Daggelden van stationsarbeiders en sjouwers	4 870,16	
4. Rij- en veldtoelagen . . .	2 565,94	
5. Onderhoud van den inventaris	180,71	
6. Diversen	605,70	
		27 561,16
E. *Kinderbijslag*		14 150,98
F. *Uitkeering voor eens in 1923*		24 382,—
		f 317 011,26^5
G. *Afschrijvingen.*		
1. Weg en werken	f 94 095,—	
2. Rollend materieel	10 734,39	
3. Gebouwen en inrichtingen .	8 214,62	
4. Diverse inventarisgoederen .	500,—	
		113 544,01
		f 430 555,27^5

Bijlage J10.

Balans per 31 December.

I. *Weg en werken.*			
Totale kosten van aanleg . .	f 7 322 900,98		
Bijgeboekt in 1923	18 084,25		
	f 7 340 985,23		
Afschrijving tot ultimo 1923 .	1 564 321,69⁵		
		f 5 776 663,53⁵	
II. *Rollend materieel.*			
Totale kosten van aanschaffing	f 373 167,67⁵		
Bijgeboekt in 1923	—		
	f 373 167,67⁵		
Afschrijving tot ultimo 1923 .	220 499,15⁵		
		152 668,52	
III. *Gebouwen en inrichtingen.*			
Totale bouwkosten	f 340 259,87		
Bijgeboekt in 1923	—		
	f 340 259,87		
Afschrijving tot ultimo 1923 .	118 259,87		
		222 000,—	
			f 6 151 332,05⁵
IV. *Voorraden.*			
Magazijnsgoederen	f 189 638,89		
Diverse inventarisgoederen . .	24 500,—		
Kas	1 853,30		
		f 215 992,19	
V. *Vorderingen.*			
Telefoonwezen	f 30 558,23		
Openbare Werken	55 000,—		
Andere departementen, enz. .	6 584,78⁵		
		92 143,01⁵	
			308 135,20⁵
			f 6 459 467,26

Het Gouvernement .		f 6 458 990,56
Schulden.		
Particulieren . . .	f 476,70	
Andere departementen	—	
		476,70
		f 6 459 467,26

Bijlage K.

Vergelijkend overzicht van de opbrengst der voornaamste middelen over de jaren 1914 tot 1923 (in duizendtallen guldens).

DIENSTJAAR.	Invoerrechten.	Accijns op het binnenlandsch gedistilleerd.	Inkomstenbelasting.	Recht op verlofbewijzen tot verkoop van gedistilleerd.	Belasting op de huurwaarde der gebouwen en daarbij behoorende erven.	Vergunnings- en concessierechten tot ontginning van balata op domeingrond.	Retributie op balata verkregen op domeingrond.	Vergunnings- en concessierechten tot ontginning van delfstoffen op domeingrond.	Belasting op goud.	Overtochts- en vrachtgelden voor het vervoer met de Landsvaartuigen.	Overtochts- en vrachtgelden voor het vervoer met den spoorweg.	Geneeskundige belasting.	Zegelrecht.	Opbrengst van de posterijen en telefoon.	Opbrengst van schoolgelden.
1914	1145	144	113	35	88	149	97	52	65	154	153	40	84	60	57
1915	976	114	113	32	76	126	82	53	65	156	125	53	51	57	60
1916	1) 1027	1) 148	154	30	85	237	114	74	57	238	134	48	68	52	64
1917	1) 1002	1) 205	2) 230	35	106	310	132	74	58	309	132	69	62	52	65
1918	1) 877	1) 298	2) 379	35	73	249	99	67	42	321	151	36	66	51	73
1919	1) 1037	1) 351	2) 461	35	87	280	68	62	43	306	158	76	80	69	72
1920	1) 1681	1) 375	2) 568	43	100	237	66	48	33	365	173	56	100	71	70
1921	1) 1586	1) 455	2) 565	89	89	181	72	31	25	418	214	47	82	77	73
1922	1) 1626	1) 377	2) 233	87	83	149	81	43	26	358	175	54	106	97	76
1923	1577	161	281	77	96	175	94	28	28	307	168	54	76	101	81

1) In dit bedrag zijn begrepen de krachtens de verordening van 13 Augustus 1916 (G. B. 1917 n°. 60) geheven opcenten.

2) In dit bedrag zijn begrepen de heffingen ingevolge de verordening op de buitengewone inkomstenbelasting 1916 (G. B. 1917 n°. 13) en de krachtens de verordening van 30 Augustus 1916 (G. B. 1917 n°. 4) geheven opcenten.

Bijla

Vergelijkende staat van het bedrag der inkomstenbelasting (eventueel met inbegrip van opc
voor natuurlijke personen

Belastbaar (zuiver inkomen).	Natuurlijke personen in Suriname wonende.					Natuurlijke personen al niet in Surin wonende 1922 (Nw. ta
	1906/1909.	1910/1916.	1917/1919. Opcenten 2½/7½	1920. Opcenten 2½/15.	1921. Opcenten 47½/27½.	
100	—	—	—	—	—	—
200	—	—	—	—	—	—
300	—	—	—	—	—	—
400	—	—	—	—	—	—
500	—	—	—	—	—	—
550	—	—	—	—	—	—
600	6,—	6,—	6,—	6,—	8,85	—
650	—	—	—	—	—	7,—
700	7,—	7,—	7,30	7,30	10,625	8,—
750	—	—	—	—	—	9,—
800	8,—	8,—	8,60	8,60	12,40	10,—
850	—	—	—	—	—	11,—
900	9,—	9,90	9,90	9,90	14,175	12,—
950	—	—	—	—	—	13,—
1 000	10,—	11,—	11,40	11,40	16,90	14,—
1 200	12,—	14,40	14,40	14,40	21,40	18,50
1 500	16,50	19,50	19,50	19,50	29,—	26,—
1 800	21,60	25,20	25,20	25,20	37,70	33,50
2 200	26,40	33,—	35,45	35,45	51,125	44,—
2 600	33,80	41,60	46,625	46,625	65,975	58,—
3 000	42,—	51,—	57,375	57,375	81,225	72,—
3 500	49,—	66,50	71,75	71,75	101,45	91,50
4 000	60,—	80,—	87,575	87,575	126,05	111,50
4 500	72,—	94,50	104,675	104,675	150,75	164,50
5 000	80,—	110,—	124,70	127,60	179,80	174,—
6 000	102,—	156,—	172,80	176,80	252,80	244,50
7 000	133,—	210,—	232,20	237,60	340,20	330,50
8 000	160,—	280,—	328,95	336,60	481,95	431,50
9 000	189,—	360,—	429,425	439,40	638,90	563,50
10 000	220,—	500,—	537,50	575,—	800,—	735,—
15 000	405,—	750,—	806,25	862,50	1 481,25	1 360,—
20 000	640,—	1 000,—	1 075,—	1 150,—	2 100,—	1 985,—
25 000	825,—	1 250,—	1 343,75	1 437,50	2 843,75	2 610,—

de jaren 1906/1909, 1910/1916, 1917/1919, 1920, 1921, 1922 (nieuw tarief) berekend
kinderen en voor lichamen.

Lichamen en niet in Suriname wonende natuurlijke personen.					Lichamen al-dan-niet in Suriname gevestigd. 1922 (nieuw tarief).
1906/1909.	1910/1916.	1917/1919. 60 Opcenten.	1920. 80 Opcenten.	1921. 110 Opcenten.	
2,50	4,—	6,40	7,20	8.40	7,50
5,—	8,—	12,80	14,40	18,80	15,—
7,50	12,—	19,20	21,60	25,20	22,50
10,—	16,—	25,60	28,80	33,60	30,—
12,50	20,—	32,—	36,—	42,—	37,50
—	—	—	—	—	—
15,—	24,—	38,40	43,20	50,40	45,—
—	—	—	—	—	—
17,50	28,—	44,80	50,40	58,80	52,50
—	—	—	—	—	—
20,—	32,—	51,20	57,60	67,20	60,—
—	—	—	—	—	—
22,50	36,—	57,60	64,80	75,60	67,50
—	—	—	—	—	—
25,—	40,—	64,—	72,—	84,—	75,—
30,—	48,—	76,80	86,40	100,80	90,—
37,50	60,—	96,—	108,—	126,—	112,50
45,—	72,—	115,20	129,60	151,20	135,—
55,—	88,—	140,80	158,40	184,80	165,—
65,—	104,—	166,40	187,20	218,40	195,—
75,—	120,—	192,—	216,—	252,—	225,—
87,50	140,—	224,—	252,—	294,—	262,50
100,—	160,—	256,—	288,—	336,—	300,—
112,50	180,—	288,—	324,—	378,—	337,50
125,—	200,—	320,—	360,—	420,40	375,—
150,—	240,—	384,—	432,—	504,—	450,—
175,—	280,—	448,—	504,—	588,—	525,—
200,—	320,—	512,—	576,—	672,—	600,—
225,—	360,—	576,—	648,—	756,—	675,—
250,—	400,—	640,—	720,—	840,—	750,—
375,—	600,—	960,—	1 080,—	1 260,—	1 125,—
500,—	800,—	1 280,—	1 440,—	1 680,—	1 500,—
625,—	1 000,—	1 600,—	1 800,—	2 100,—	1 875,—

Bijlage L²

Staat, aangevende het totaal aangegeven en vastgesteld belastbaar (zuiver) inkomen, het voor aftrek in aanmerking komende aantal kinderen, benevens het bedrag waarover de belasting berekend wordt, het totaal bedrag der belasting, benevens het gemiddeld bedrag per aanslag.

Aantal aanslagen belastingjaar 1921.	Aantal aanslagen belastingjaar 1922. 1)	DISTRICT.	Aangegeven belastbaar inkomen.	Vastgesteld belastbaar inkomen.	Aantal kinderen voor aftrek.	Bedrag waarover de belasting is berekend. (Bel. som.)	Bedrag der belasting.	Aantal aanslagen.	Gemiddeld bedrag per aanslag.
		A. Natuurlijke personen.							
3 597	6 525	Paramaribo	5 892 100	9 421 900	6 312	9 106 300	269 116,93	6 508	41,35
536	628	Nickerie	372 300	908 650	662	870 550	22 184,96	809	27,43
193	148	Coronie	75 700	174 450	293	159 800	3 292,32	142	23,18
292	499	Ben. Suriname enz. . .	274 800	535 250	732	498 650	11 218,69	453	24,76
191	224	Saramacca	117 050	252 500	379	233 550	4 604,77	228	20,19
256	297	Bov. Suriname en Para.	244 450	370 350	431	348 800	7 799,06	307	25,40
442	450	Beneden-Commewijne .	555 100	778 700	579	749 750	21 635,56	534	40,51
174	248	Bov. Com. en Cottica .	317 200	460 350	296	445 550	16 908,54	285	59,40
101	97	Marowijne	102 350	180 300	72	176 700	4 335,94	95	45,64
5 782	9 056	Totaal . . .	7 951 050	13 077 450	9 756	12 589 650	361 096,77	9 361	38,57

Aantal aanslagen belastingjaar. 1921.	Aantal aanslagen belastingjaar. 1922. 1)	DISTRICT.	Aangegeven belastbaar inkomen.	Vastgesteld belastbaar inkomen.	Bedrag waarover de belasting berekend is.	Belasting.	Aantal aanslagen.	Gemiddeld bedrag per aanslag.
		B. In Suriname gevestigde lichamen.						
7	19	Paramaribo	21 600	42 000	42 000	3 150,—	17	185,29
—	1	Beneden-Suriname . .	500	500	500	37,50	1	37,50
—	1	Saramacca	900	900	900	67,50	1	67,50
—	1	Boven-Suriname . . .	100	100	100	7,50	1	7,50
—	1	Beneden-Commewijne .	—	—	—	—	—	—
7	23	Totaal . . .	23 100	43 500	43 500	3 262,50	20	163,13

1) De gegevens over belastingjaar 1922 voorkomende in het verslag over dat jaar hebben na de opmaking van dat verslag nog eenige wijziging ondergaan.

Aantal aanslagen belastingjaar. 1921.	Aantal aanslagen belastingjaar. 1922.[1]	DISTRICT.	Aangegeven belastbaar inkomen.	Vastgesteld belastbaar inkomen.	Bedrag waarover de belasting berekend is.	Belasting.	Aantal aanslagen.	Gemiddeld bedrag per aanslag.
		C. Natuurlijke personen niet in Suriname wonende.						
7	255	Paramaribo	119 450	158 250	158 250	7 609,75	57	133,50
—	144	Nickerie	2 800	99 750	99 750	1 610,25	117	13,76
1	—	Coronie	—	—	—	—	—	—
—	1	Beneden-Suriname . .	—	1 600	1 600	26,—	2	13,—
—	—	Saramacca	—	—	—	—	—	—
—	1	Boven-Suriname . . .	800	800	800	13,—	1	13,—
—	4	Beneden-Commewijne .	1 500	7 400	7 400	175,75	3	58,58
—	6	Cottica.	77 300	79 800	79 800	7 336,50	8	917,06
1	44	Marowijne	2 250	32 450	32 450	663,75	34	19,52
9	285	Totaal . . .	204 100	380 050	380 050	17 435,—	222	78,54
		D. Niet in Suriname gevestigde lichamen.						
26	30	Paramaribo	273 800	428 500	428 500	32 137,50	35	918,21
1	—	Nickerie	—	—	—	—	—	—
2	—	Beneden-Commewijne .	—	—	—	—	—	—
29	30	Totaal . . .	273 800	428 500	425 500	32 137,50	35	918,21

[1]) De gegevens over belastingjaar 1922 voorkomende in het verslag over dat jaar hebben na de opmaking van dat verslag nog eenige wijziging ondergaan.

De aanslagen der natuurlijke in Suriname wonende personen werden als volgt vastgesteld:

DISTRICT.	Overeenkomstig de aangifte. Aantal.	Overeenkomstig de aangifte. %	Met afwijking van de aangifte. Aantal.	Met afwijking van de aangifte. %	Ambtshalve zonder aangifte. Aantal.	Ambtshalve zonder aangifte. %	Totaal. Aantal.	Totaal. %
Paramaribo	1 380	21	3 206	49	1 922	30	6 508	100
Nickerie	81	10	229	28	499	62	809	100
Coronie.	13	9	37	26	92	65	142	100
Beneden-Suriname en-Para.	59	13	182	40	212	47	453	100
Saramacca.	24	10	49	21	155	69	228	100
Boven-Suriname en-Para	62	22	147	48	98	30	307	100
Beneden-Commewijne	116	22	241	45	177	33	534	100
Boven-Commewijne en Cottica	61	21	97	34	127	45	285	100
Marowijne.	15	16	56	59	24	25	95	100
Totaal . . .	1 811	19	4 244	45	3 306	36	9 361	100

Bijlage L[3].

Staat houdende overzicht van het aantal aanslagen en het totaal belastbaar inkomen per klasse.

Belastbaar inkomen.	Aantal aanslagen per ontvangkantoor									Totaal aantal aanslagen.	Belast inkomen.
	Paramaribo.	Nickerie.	Coronie.	Beneden-Suriname en beneden-Para.	Saramacca.	Boven-Suriname en boven-Para.	Beneden-Commewijne.	Boven-Commewijne en Cottica.	Marowijne.		
A. Natuurlijke personen in Suriname wonende.											
f 500	758	270	27	56	46	39	50	42	1	1289	f 644 500
550	358	27	6	12	6	38	27	21	—	495	272 250
600	635	86	13	61	33	16	71	19	2	936	561 600
650	287	22	13	17	14	8	31	11	1	404	262 600
700	363	43	12	45	13	17	30	18	—	541	378 700
750	419	17	5	31	10	12	22	11	1	528	396 000
800	302	49	5	38	15	8	17	5	2	441	352 800
850	215	11	4	18	5	5	14	10	2	284	241 400
900	276	31	4	22	13	11	17	9	2	385	346 500
950	174	8	2	17	3	13	17	18	—	252	239 400
1 000	257	18	4	22	7	34	15	3	5	365	365 000
1 050	220	15	2	7	3	6	12	3	4	272	285 600
1 100	130	13	2	6	2	3	11	9	2	178	195 800
1 150	127	15	—	1	1	11	9	8	3	175	201 250
1 200	120	18	2	10	6	6	12	6	6	186	223 200
1 250	80	6	1	1	3	9	6	4	3	113	141 250
1 300	104	5	1	5	1	7	3	5	—	131	170 300
1 350	74	10	3	4	2	1	6	5	1	106	143 100
1 400	89	5	2	4	1	4	10	2	4	121	169 400
1 450	60	8	6	3	1	1	7	5	4	95	137 750
1 500	85	9	2	8	6	2	11	8	4	135	202 500
1 550	57	3	4	3	3	5	11	—	4	90	139 500
1 600	62	5	1	—	3	3	4	5	6	89	142 400
1 650	50	2	1	2	—	4	9	3	2	73	120 450
1 700	37	5	—	3	1	3	5	3	3	60	102 000
1 750	46	4	—	1	2	4	3	2	1	63	110 250
1 800	47	11	—	—	4	2	2	3	1	70	126 000
1 850	32	2	1	2	1	1	3	1	3	46	85 100
1 900	35	4	1	2	1	1	4	1	3	52	98 800
1 950	34	2	1	4	3	2	8	1	—	55	107 250
2 000	38	4	1	1	3	—	4	1	—	52	104 000
2 050	30	2	—	3	—	2	2	—	—	39	79 950
2 100	25	4	—	4	—	2	4	1	3	43	90 300
2 150	22	4	1	1	1	1	2	3	3	38	81 700
2 200	24	4	—	—	—	—	7	2	1	38	83 600
2 250	28	5	—	1	—	2	1	1	1	39	87 750
2 300	18	1	1	—	2	1	2	2	—	27	62 100
2 350	32	1	—	1	—	2	2	1	—	39	91 650
2 400	22	4	—	—	1	3	4	1	—	35	84 000
2 450	23	—	—	1	—	—	—	—	—	24	58 800
2 500	26	3	—	3	—	3	2	2	—	39	97 500
2 550	16	2	—	—	—	—	1	1	—	20	51 000
2 600	25	1	1	2	—	—	3	1	1	34	88 400
2 650	14	5	—	1	1	1	3	—	1	26	68 900

In het verslag over belastingjaar *1922* zijn een tweetal elkaar opheffende fouten geslopen.
Het aantal aanslagen, voorkomende op de kohieren van het ontvangkantoor Beneden-Suriname en Beneden-Para bij een belastbaar inkomen van f *2650,—* moet één minder (of geen) en van f *3750,—* moet één meer (of één) zijn.
Het totaal belast inkomen ondergaat echter geen wijziging.

Belastbaar inkomen.	Aantal aanslagen per ontvangkantoor: Paramaribo.	Nickerie.	Coronie.	Beneden-* Suriname en -Para.	Saramacca.	Boven-Suriname en -Para.	Beneden-Commewijne.	Boven-Commewijne en Cottica.	Marowijne.	Totaal aantal aanslagen.	Belast inkomen.
f 2 700	12	2	2	3	—	1	1	4	1	26	f 70 200
2 750	16	4	2	2	—	—	1	1	—	26	71 500
2 800	13	1	—	2	1	—	2	1	1	21	58 800
2 850	17	3	—	2	—	—	3	—	—	25	71 250
2 900	11	1	—	—	—	2	—	1	—	15	43 500
2 950	12	2	—	—	—	—	—	—	—	14	41 300
3 000	18	1	—	2	3	—	2	—	1	27	81 000
3 050	13	—	—	—	—	—	2	1	—	16	48 800
3 100	9	1	—	—	—	1	2	1	—	14	43 400
3 150	12	—	1	—	—	—	2	—	1	16	50 400
3 200	9	1	1	—	1	—	1	—	1	14	44 800
3 250	4	2	—	—	—	1	—	—	—	7	22 750
3 300	7	2	1	1	—	—	—	—	—	11	36 300
3 350	8	—	—	—	—	—	1	1	—	10	33 500
3 400	6	—	—	1	1	—	—	1	—	9	30 600
3 450	8	—	1	2	—	1	1	—	2	15	51 750
3 500	14	—	1	—	—	1	2	—	1	19	66 500
3 550	10	—	2	—	—	1	—	1	—	12	42 600
3 600	9	—	—	1	—	—	—	—	—	10	36 000
3 650	8	—	—	—	—	—	—	1	—	9	32 850
3 700	13	—	—	—	—	—	1	—	—	14	51 800
3 750	8	—	—	1	—	—	—	—	—	9	33 750
3 800	14	—	—	—	—	—	—	—	—	14	53 200
3 850	8	—	1	1	1	—	1	1	—	13	50 050
3 900	13	1	—	—	—	1	2	—	—	17	66 300
3 950	9	1	1	—	—	—	2	—	—	13	51 350
4 000	14	2	—	—	—	2	2	—	—	20	80 000
4 050	6	1	—	1	—	—	—	—	—	8	32 400
4 100	4	—	—	—	—	—	—	—	—	4	16 400
4 150	3	—	—	1	—	—	1	—	—	5	20 750
4 200	11	—	—	—	—	—	1	—	—	12	50 400
4 250	7	—	—	—	—	—	1	—	—	8	34 000
4 300	5	2	—	2	—	—	—	—	—	9	38 700
4 350	4	1	—	—	—	—	—	—	—	5	21 750
4 400	4	—	—	—	1	—	—	—	1	6	26 400
4 450	2	—	—	—	1	—	—	—	—	3	13 350
4 500	6	—	—	1	1	—	—	—	1	9	40 500
4 550	3	—	—	—	—	—	—	—	—	3	13 650
4 600	9	2	—	1	—	—	1	1	—	14	64 400
4 650	5	1	—	—	—	—	—	1	—	7	32 550
4 700	2	—	—	—	—	—	—	—	—	2	9 400
4 750	4	—	—	1	—	—	—	—	1	6	28 500
4 800	5	—	—	—	—	—	—	1	—	6	28 800
4 850	4	1	—	—	—	—	1	1	—	7	33 950
4 900	2	1	—	—	—	—	1	—	—	4	19 600
4 950	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	4 950
5 000	7	—	—	1	—	—	—	—	1	8	40 000
5 050	4	—	—	—	—	—	—	—	—	4	20 200
5 100	1	—	—	—	—	—	—	—	1	2	10 200
5 150	9	—	1	—	—	—	—	—	1	10	51 500
5 200	5	—	—	—	—	—	—	—	—	5	26 000

Belastbaar inkomen.	Aantal aanslagen per ontvangkantoor									Totaal aantal aanslagen.	Belast inkomen.
	Paramaribo.	Nickerie.	Coronie.	Beneden-Suriname en -Para.	Saramacca.	Boven-Suriname en -Para.	Beneden-Commewijne.	Boven-Commewijne en Cottica.	Marowijne.		
f 5 250	4	—	1	—	—	—	—	—	—	5	f 26 250
5 300	7	—	—	—	—	—	1	—	—	8	42 400
5 350	2	—	—	—	—	—	1	—	—	3	16 050
5 400	2	—	—	—	—	—	—	—	—	2	10 800
5 450	3	—	—	—	—	—	2	—	—	5	27 250
5 500	5	1	—	—	—	—	—	—	—	6	33 000
5 550	2	—	—	—	—	—	—	—	—	2	11 100
5 600	4	—	—	—	—	—	—	—	—	4	22 400
5 650	7	1	—	—	—	—	—	—	—	8	45 200
5 700	2	—	—	—	—	—	—	—	1	3	17 100
5 750	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	5 750
5 800	3	—	—	—	1	—	—	—	—	4	23 200
5 850	3	—	—	—	—	—	—	—	—	3	17 550
5 900	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	5 900
5 950	4	—	—	—	—	—	—	—	—	4	23 800
6 000	6	1	—	1	—	—	—	—	—	8	48 000
6 050	2	—	—	—	—	—	—	—	—	2	12 100
6 100	5	1	—	—	—	—	—	—	—	6	36 600
6 150	2	—	—	—	—	—	—	—	—	2	12 300
6 200	4	—	—	—	—	—	2	—	—	6	37 200
6 250	2	—	—	—	—	—	—	—	—	2	12 500
6 300	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	6 300
6 350	4	—	—	—	—	—	—	—	1	5	31 750
6 400	2	—	—	—	—	—	—	—	—	2	12 800
6 450	—	—	—	1	—	—	—	—	1	2	12 900
6 500	3	—	—	—	—	—	—	—	—	3	19 500
6 550	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	6 550
6 600	4	—	—	—	—	—	—	—	—	4	26 400
6 650	2	—	—	—	—	—	—	—	—	2	13 300
6 700	3	—	—	—	—	—	1	—	—	4	26 800
6 750	3	—	—	—	—	—	1	—	—	4	27 000
6 800	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
6 850	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
6 900	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	6 900
6 950	1	1	—	—	—	—	—	—	—	2	13 900
7 000	4	1	—	—	—	—	—	—	—	5	35 000
7 050	3	—	—	—	—	—	—	—	—	3	21 150
7 100	5	—	—	—	—	—	—	—	—	5	35 500
7 150	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
7 200	2	—	—	—	—	—	—	—	—	2	14 400
7 250	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
7 300	3	—	—	—	—	—	—	—	—	3	21 900
7 350	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	7 350
7 400	3	—	—	—	—	—	—	—	—	3	22 200
7 450	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	7 450
7 500	3	—	—	—	—	—	—	—	—	3	22 500
7 550	1	1	—	—	—	—	1	—	—	3	22 650
7 600	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	7 600
7 650	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
7 700	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	7 700
7 750	3	—	—	—	—	—	—	—	—	3	23 250

Belastbaar inkomen.	Aantal aanslagen per ontvangkantoor: Paramaribo.	Nickerie.	Coronie.	Beneden-Suriname en -Para.	Saramacca.	Boven-Suriname en -Para.	Beneden-Commewijne.	Boven-Commewijne en Cottica.	Marowijne.	Totaal aantal aanslagen.	Belast inkomen.
f 7 800	3	—	—	—	—	—	1	—	—	4	f 31 200
7 850	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	7 850
7 900	4	—	—	—	—	—	—	—	—	4	31 600
7 950	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	7 950
8 000	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	8 000
8 050	2	1	—	—	—	—	1	—	—	4	32 200
8 100	1	—	—	—	—	—	1	—	—	2	16 200
8 150	5	—	—	—	—	—	—	—	—	5	40 750
8 200	1	—	—	—	—	—	—	2	—	3	24 600
8 250	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	8 250
8 300	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	8 300
8 350	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	8 350
8 400	1	—	—	—	—	—	—	1	—	2	16 800
8 450	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
8 500	2	—	—	—	—	—	—	—	—	2	17 000
8 550	3	1	—	—	—	—	—	—	—	4	34 200
8 600	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	8 600
8 650	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
8 700	2	—	—	—	—	—	—	—	—	2	17 400
8 750	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	8 750
8 800	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
8 850	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	8 850
8 900	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
8 950	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
9 000	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	9 000
9 050	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	9 050
9 100	2	—	—	—	—	—	—	—	—	2	18 200
9 150	1	—	—	—	—	—	—	1	—	2	18 300
9 200	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
9 250	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	9 250
9 300	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	9 300
9 350	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	9 350
9 400	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
9 450	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	9 450
9 500	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
9 550	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	9 550
9 600	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
9 650	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
9 700	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	9 700
9 750	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
9 800	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	9 800
9 850	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	9 850
9 900	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	9 900
9 950	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
10 000	5	—	—	1	—	—	—	—	—	6	60 000
10 100	2	—	—	—	—	—	—	—	—	2	20 200
10 600	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	10 600
10 800	2	—	—	1	—	—	—	—	—	3	32 400
10 900	3	—	—	—	—	—	—	—	—	3	32 700
10 300	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	10 300
10 400	1	—	—	—	—	—	—	1	—	2	20 800

Belastbaar inkomen.	Aantal aanslagen per ontvangkantoor: Paramaribo.	Nickerie.	Coronie.	Beneden-Suriname en Para.	Saramacca.	Boven-Suriname en Para.	Beneden-Commewijne.	Boven-Commewijne en Cottica.	Marowijne.	Totaal aantal aanslagen.	Belast inkomen.
f 11 100	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	f 11 100
11 300	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	11 300
11 400	2	—	—	—	—	—	—	—	—	2	22 800
11 500	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	11 500
11 600	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	11 600
12 000	2	—	—	—	—	—	—	—	—	2	24 000
12 100	1	—	—	—	—	1	—	—	—	2	24 200
12 300	2	—	—	—	—	—	—	—	—	2	24 600
12 400	2	—	—	—	—	—	—	—	—	2	24 800
12 700	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	12 700
12 800	2	—	—	—	—	—	—	—	—	2	25 600
12 500	3	—	—	—	—	—	—	—	—	3	37 500
13 000	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	13 000
13 100	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	13 100
13 400	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	13 400
13 700	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	13 700
13 800	2	—	—	—	—	—	—	—	—	2	27 600
14 200	1	—	—	—	—	—	1	—	—	2	28 400
14 500	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	14 500
14 800	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	14 800
14 900	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	14 900
15 500	2	—	—	—	—	—	—	—	—	2	31 000
15 800	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	15 800
16 500	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	16 500
17 700	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	17 700
17 800	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	17 800
18 900	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	18 900
19 600	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	19 600
20 000	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	20 000
20 200	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	20 200
20 800	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	20 800
22 200	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	22 200
22 500	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	22 500
24 600	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	24 600
25 900	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	25 900
26 400	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	26 400
38 400	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	38 400
45 100	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	45 100
52 200	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	52 200
	6 508	809	142	453	228	307	534	285	95	9 361	f 12 589 650

B. In Suriname gevestigde lichamen.

Belastbaar inkomen.	Paramaribo.	Nickerie.	Coronie.	Beneden-Suriname en Para.	Saramacca.	Boven-Suriname en Para.	Beneden-Commewijne.	Boven-Commewijne en Cottica.	Marowijne.	Totaal aantal aanslagen.	Belast inkomen.
f 100	1	—	—	—	—	1	—	—	—	2	f 200
200	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	200
300	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	300
500	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	500
700	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	700
900	1	—	—	—	1	—	—	—	—	2	1 800
1 200	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1 200
1 500	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1 500
1 800	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1 800

Belastbaar inkomen.	Aantal aanslagen per ontvangkantoor									Totaal aantal aanslagen.	Belast inkomen.
	Paramaribo.	Nickerie.	Coronie.	Beneden-Suriname en -Para.	Saramacca.	Boven-Suriname en -Para.	Beneden-Commewijne.	Boven-Commewijne en Cottica.	Marowijne.		
f 2 000	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2 000
2 500	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2 500
2 900	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2 900
3 800	2	—	—	—	—	—	—	—	—	2	7 600
4 000	2	—	—	—	—	—	—	—	—	2	8 000
5 800	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	5 800
6 500	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	6 500
Totaal . .	17	—	—	1	1	1	—	—	—	20	f 43 500

C. Natuurlijke personen, niet in Suriname wonende.

Belastbaar inkomen.	Paramaribo.	Nickerie.	Coronie.	Beneden-Suriname en -Para.	Saramacca.	Boven-Suriname en -Para.	Beneden-Commewijne.	Boven-Commewijne en Cottica.	Marowijne.	Totaal aantal aanslagen.	Belast inkomen.
f 500	5	13	—	—	—	—	—	—	9	27	f 13 500
550	3	9	—	—	—	—	—	—	5	17	9 350
600	3	13	—	—	—	—	—	—	6	22	13 200
650	3	14	—	—	—	—	—	—	3	20	13 000
700	2	13	—	—	—	—	—	—	1	16	11 200
750	—	7	—	—	—	—	—	—	1	8	6 000
800	2	4	—	2	—	1	—	—	—	9	7 200
850	2	6	—	—	—	—	—	—	—	8	6 800
900	1	6	—	—	—	—	—	—	—	7	6 300
950	1	4	—	—	—	—	—	—	—	5	4 750
1 000	1	2	—	—	—	—	—	1	—	4	4 000
1 050	—	3	—	—	—	—	—	—	1	4	4 200
1 100	1	1	—	—	—	—	—	—	—	2	2 200
1 150	1	4	—	—	—	—	—	—	—	5	5 750
1 200	—	2	—	—	—	—	—	—	1	3	3 600
1 250	—	3	—	—	—	—	—	—	1	4	5 000
1 300	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	1 300
1 350	1	—	—	—	—	—	—	—	1	2	2 700
1 400	—	2	—	—	—	—	—	—	1	3	4 200
1 450	1	3	—	—	—	—	—	—	—	4	5 800
1 500	—	1	—	—	—	—	—	1	—	2	3 000
1 550	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	1 550
1 600	3	—	—	—	—	—	—	—	—	3	4 800
1 750	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1 750
1 800	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	1 800
2 000	1	1	—	—	—	—	—	—	—	2	4 000
2 050	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2 050
2 150	—	1	—	—	—	—	—	—	1	2	4 300
2 200	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2	4 400
2 250	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2 250
2 350	2	—	—	—	—	—	—	—	—	2	4 700
2 400	1	—	—	—	—	—	1	—	—	2	4 800
2 500	1	1	—	—	—	—	2	—	—	4	10 000
2 600	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2 600
2 700	2	—	—	—	—	—	—	—	—	2	5 400
2 950	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2 950
3 000	1	—	—	—	—	—	—	—	1	2	6 000
3 050	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	3 050
3 150	2	—	—	—	—	—	—	—	—	2	6 300
3 250	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	3 250

Belastbaar inkomen.	Aantal aanslagen per ontvangkantoor									Totaal aantal aanslagen.	Belast inkomen.
	Paramaribo.	Nickerie.	Coronie.	Beneden-Suriname en Para.	Saramacca.	Boven-Suriname en Para.	Beneden-Commewijne.	Boven-Commewijne en Cottica.	Marowijne.		
f 3 450	—	—	—	—	—	—	—	4	—	4	f 13 800
4 000	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	4 000
4 750	1	—	—	—	—	—	—	—	1	1	4 750
4 850	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	4 850
5 000	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	5 000
6 100	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	6 100
6 250	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	6 250
7 300	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	7 300
8 100	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	8 100
9 000	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	9 000
13 000	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	13 000
17 900	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	17 900
20 500	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	20 500
50 500	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	50 500
Totaal . .	57	117	—	2	—	1	3	8	34	222	f 380 050

D. Niet in Suriname gevestigde lichamen.

Belastbaar inkomen.	Paramaribo.	Nickerie.	Coronie.	Beneden-Suriname en Para.	Saramacca.	Boven-Suriname en Para.	Beneden-Commewijne.	Boven-Commewijne en Cottica.	Marowijne.	Totaal aantal aanslagen.	Belast inkomen.
f 100	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	f 100
1 500	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1 500
2 000	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2 000
2 800	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2 800
15 700	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	15 700
17 800	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	17 800
24 200	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	24 200
31 800	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	31 800
73 200	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	73 200
83 900	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	83 900
84 300	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	84 300
Totaal . .	11	—	—	—	—	—	—	—	—	11	f 337 300

E. Buiten Suriname gevestigde verzekeraars.

Belastbaar inkomen.	Paramaribo.	Nickerie.	Coronie.	Beneden-Suriname en Para.	Saramacca.	Boven-Suriname en Para.	Beneden-Commewijne.	Boven-Commewijne en Cottica.	Marowijne.	Totaal aantal aanslagen.	Belast inkomen.
200	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	200
300	3	—	—	—	—	—	—	—	—	3	900
500	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	500
1 000	2	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2 000
1 100	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1 100
1 200	2	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2 400
1 600	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1 600
1 700	2	—	—	—	—	—	—	—	—	2	3 400
1 800	2	—	—	—	—	—	—	—	—	2	3 600
2 000	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2 000
3 000	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	3 000
4 300	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	4 300
4 500	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	4 500
5 700	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	5 700
6 600	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	6 600
8 200	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	8 200
19 100	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	19 100
22 100	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	22 100
Totaal . .	24	—	—	—	—	—	—	—	—	24	91 200

Bijlage L[4].

Vergelijkende overzichten.

Totaal aangegeven en vastgesteld belastbaar (zuiver) inkomen.

Jaar.	Aantal aanslagen.	Aangegeven belastbaar inkomen.	Vastgesteld belastbaar inkomen.	Aantal kinderen voor aftrek.	Bedrag waarover de belasting is berekend. (Belastbare som.)	Bedrag der belasting.	Gemiddeld bedrag per aanslag.
A. Natuurlijke personen in Suriname.							
1921	5782	—	10 557 810	—	10 557 800	—	—
1922 [1])	9056	8 789 750	13 803 350	9 380	13 334 350	404 977,20	44,72
1923	9361	7 951 050	13 077 450	9 756	12 589 650	361 096,77	38,57
B. Natuurlijke personen niet in Suriname wonende.							
1921	9	—	59 200	—	59 200	4 872,80	541,42
1922 [1])	255	277 550	478 200	—	478 200	22 656,40	88,85
1923	222	204 100	380 050	—	380 050	17 435,—	78,54
C. In Suriname gevestigde lichamen.							
1921	7	—	11 900	—	11 900	999,60	142,80
1922 [1])	24	25 400	55 900	—	55 900	4 141,50	172,60
1923	20	23 100	43 500	—	43 500	3 262,50	163,13
D. Niet in Suriname gevestigde lichamen.							
1921	29	—	735 200	—	735 200	—	—
1922 [1])	30	324 200	336 300	—	336 300	25 222,50	840,75
1923	35	273 800	428 500	—	428 500	32 137,50	918,21

[1]) De gegevens over belastingjaar 1922 voorkomende in het verslag over dat jaar hebben na de opmaking van dat verslag nog eenige wijziging ondergaan.

Vaststelling der aanslagen.

Natuurlijke personen in Suriname wonende.

JAAR.	Overeenkomstig de aangifte.		Met afwijking der aangifte.		Ambtshalve zonder aangifte.		Totaal.	
	Aantal.	%	Aantal.	%	Aantal.	%	Aantal.	%
1921	—	—	—	—	—	—	5 782	100
1922	1 855	21	4 092	45	3 109	34	9 056	100
1923	1 811	19	4 244	45	3 306	36	9 361	100

Bijla…

BEZWAARSCHRIFT…

Belastingjaar.	Ingediend.	AANTAL BEZW… Ingetrokken.		Afgewezen: te laat ingediend.		Gehandhaafd.		Vrijgesteld.		Teruggebracht tot: boven eigen aangifte.		eigen aangifte.		beneden e… aangifte
		Aantal.	%	Aantal.	%	Aantal.	%	Aantal.	%	Aantal.	%	Aantal.	%	Aantal.
1921	260	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1922	519	45	9	44	9	107	20^5	123	23^5	132	25^5	26	5	17
1923	501	23	4^5	35	7	113	22	85	17	98	20	9	2	14

Bijla…

VERZOEKSCHRIFT…

Belastingjaar.	Ingediend.	Van de inged… Ingetrokken.		Toegestaan.		Afgewezen.		Afgewezen: te laat ingedi…
		Aantal.	%	Aantal.	%	Aantal.	%	Aantal.
1921	91	—	—	—	—	—	—	—
1922	278	5	2	249	89	22	8	1
1923	316	5	2	273	86	16	5	1

KOMSTENBELASTING.

RIFTEN.								Vermindering van het belastbaar inkomen.		Vermindering van de belasting.	
Verminderd wegens kinderaftrek.		Terug naar tijdsgelang.		In behandeling.		Totaal.					
Aantal.	%	Aantal.	%	Aantal.	%	Aantal.	%	Bedrag.	In % v/h totaal bel. ink.	Bedrag.	In % v/h totaalbedrag der bel.
—	—	—	—	—	—	260	4^{5}	—	—	—	—
8	1^{5}	9	1^{5}	8	1^{5}	519	5^{5}	f 195 950,—	1^{3}	f 9 490,78	2
15	3	3	0^{5}	106	21	501	5	101 900,—	0^{7}	3 083,61	0^{7}

KOMSTENBELASTING.

zoeken waren:				Vermindering van het belastbaar inkomen.		Vermindering van de belasting.	
In behandeling.		Totaal.					
Aantal.	%	Aantal.	%	Bedrag.	In % v/h totaal bel. ink.	Bedrag.	In % v/h totaalbedrag der bel.
—	—	91	1^{6}	—	—	—	—
1	0^{5}	278	3	f 544 400,—	3^{8}	f 10 051,18	2^{2}
21	6^{5}	316	3^{3}	567 700,—	4	14 197,06	3^{4}

Bijlage M[1].

Staat, bevattende gegevens betreffende den door de immigranten op de plantages verrichten arbeid, enz. en het hun uitbetaald loon.

NAMEN DER PLANTAGES.	Landaard van de immigranten.	Gemiddeld aantal arbeiders dat per dag gewerkt heeft.	Percentage. Gemiddeld verrichte arbeid in dagen.	Percentage. Gemiddeld verzuim wegens: Onwettige redenen.	Verlof.	Oproeping door autoriteiten.	Afwezigheid tot het ondergaan van straf.	Ziekte.	Feestdagen vallende op werkdagen.	Gemiddeld uitbetaald loon per immigrant per dag waarop gewerkt is.
MANNEN.										
Nederlandsch-Indische immigranten.										
District Beneden-Commewijne.										
Jagtlust	N. I.	127	82.72	3.52	2.21	0.05	2.53	5.50	3.47	f 0,79
Dordrecht	„	103	78.97	6.00	0.58	0.02	6.36	4.52	3.55	0,55
Lust en Rust	„	9	80.33	0.26	2.36	—	—	15.31	1.74	0,68
Belwaarde	„	47	84.60	3.11	2.93	0.04	0.33	7.26	1.73	0,72
Susanna'sdaal	„	53	88.32	0.21	4.80	—	—	2.79	3.88	0,73
Voorburg	„	100	76.56	9.40	5.78	0.12	2.27	3.76	2.11	0,72
Zoelen	„	553	72.85	10.20	2.07	0.37	6.21	5.81	2.49	0,65
Geertruidenberg	„	19	76.67	1.60	14.28	0.05	0.60	1.72	5.08	0,65
Mariënburg	„	770	77.63	10.28	1.06	0.15	4.15	4.19	2.54	0,71
Leliëndaal	„	40	78.41	6.42	7.53	0.07	0.44	3.84	3.29	0,66
Sorgvliet	„	184	76.05	2.35	11.25	0.03	2.66	5.13	2.53	0,77
Mon Trésor	„	59	71.94	3.34	9.68	—	0.64	11.86	2.54	0,79
Katwijk	„	16	74.84	4.61	12.07	0.01	—	5.37	3.10	0,78
Wederzorg	„	133	88.79	0.96	3.61	0.01	0.03	3.77	2.83	0,89
Vriendsbeleid	„	32	80.52	1.19	4.45	0.07	3.03	6.38	4.36	0,65
Spieringshoek	„	65	74.38	5.16	9.98	0.06	1.33	6.04	3.05	0,71
't Vertrouwen	„	38	77.27	6.45	6.40	0.06	0.94	5.71	3.17	0,64
Mon Souci	„	53	67.57	10.62	2.15	0.09	7.76	9.22	2.59	0,59
Killenstein	„	13	72.23	11.10	8.53	0.02	—	6.15	1.97	0,67
Heerendijk	„	22	71.29	6.32	10.55	0.05	2.46	6.48	2.85	0,64
Kroonenburg	„	7	77.88	9.26	6.93	—	—	5.26	0.67	1,11
Brouwerslust	„	21	71.69	9.53	7.53	0.02	2.61	5.94	2.68	0,78
Mariënbosch	„	56	70.64	15.91	5.18	0.14	0.83	3.51	3.79	0,69
Guadeloupe	„	24	75.85	12.34	4.68	0.01	0.02	5.99	1.11	0,74
Elisabethshoop	„	24	75.60	5.79	8.38	0.02	1.52	6.04	2.65	0,66
Frederiksdorp	„	24	62.46	9.88	19.76	0.03	3.27	1.91	2.69	0,83
Berlijn	„	45	86.25	1.32	5.58	0.03	1.38	2.04	3.40	0,81
De Maasstroom	„	36	75.30	0.07	13.18	0.32	1.03	6.87	3.23	0,75
Johannisburg	„	44	70.16	1.49	14.93	—	6.40	4.98	2.04	0,79
Rust en Werk	„	231	78.47	2.45	9.79	—	1.54	5.75	2.00	0,69
Pieterszorg	„	45	82.24	2.29	10.74	—	—	2.04	2.69	0,86
District Cottica.										
Alliance	„	484	82.91	6.10	1.95	—	1.37	4.87	2.80	0,77
Nieuw-Meerzorg	„	35	70.83	3.96	16.42	0.15	0.74	2.49	5.41	0,73
Constantia	„	4	71.92	0.20	17.18	—	—	6.37	4.33	0,75
Slootwijk	„	143	74.63	4.41	7.54	0.19	1.66	7.09	4.48	0,72

NAMEN DER PLANTAGES.	Landaard van de immigranten.	Gemiddeld aantal arbeiders dat per dag gewerkt heeft.	Percentage.							Gemiddeld uitbetaald loon per immigrant per dag waarop gewerkt is.
			Gemiddeld verrichte arbeid in dagen.	Gemiddeld verzuim wegens						
				Onwettige redenen.	Verlof.	Oproeping door autoriteiten.	Afwezigheid tot het ondergaan van straf.	Ziekte.	Feestdagen vallende op werkdagen.	
De Nieuwe Grond	N. I.	29	73.13	5.71	3.66	0.14	4.29	10.10	2.97	f 0,63
Nieuw-Clarenbeek	"	6	75.16	13.99	2.93	—	2.39	0.65	4.88	0,71
Zorg en Hoop	"	25	68.28	7.45	13.41	0.10	4.12	3.26	3.38	0,68
De Vrede	"	4	63.76	—	11.57	—	—	23.49	1.18	0,87
Weltevreden	"	9	75.72	0.15	10.38	0.22	3.53	5.64	4.36	0,76
Schoonoord	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Moengo	"	120	91.16	0.68	1.37	0.06	1 27	2.80	2.66	1,17
District Boven-Suriname.										
Peperpot	"	146	78.62	7.86	5.85	0.02	3.17	3.69	0.79	0,69
La Liberté	"	40	64.69	17.81	9.62	0.02	0.77	5.28	1.81	0,71
Petersburg	"	11	90.91	0.71	1.83	0.06	0.50	2.61	3.38	0,73
Maagdenburg	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
St. Barbara	"	8	73.14	3.23	11.92	—	1.83	9.53	2.18	0,77
De Guin. Vriendschap	"	44	85.24	0.04	5.14	—	—	5.14	2.61	0,71
Rorac	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
District Boven-Para.										
Accaribo	"	18	62.23	—	32.44	—	—	2.49	2.84	0,96
Waterland	"	16	87.06	12.60	—	—	—	0.34	—	0,84
Boxel	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
La Ressource	"	30	80.12	3.92	5.96	0.09	2.80	3.42	3.69	0,80
District Beneden-Suriname.										
Leonsberg	"	12	70.42	21.06	1.31	0.10	—	4.60	2.51	0,80
De Morgenstond	"	20	92.87	0.69	1.13	—	0.42	2.06	2.83	0,76
Clevia	"	35	93.53	0.82	2.02	—	—	0.88	2.75	0,97
Geyersvlijt	"	49	72.41	15.52	1.55	0.06	3.82	3.75	2.89	0,82
Ma Retraîte	"	61	72.48	4.99	12.77	0.05	1.34	4.66	3.71	0,81
District Beneden-Para.										
Beekhuizen	"	34	79.09	0.62	4.12	0.03	2.09	12.—	2.05	0,78
Tout-lui-faut	"	27	76.11	9.74	3.08	0.04	2.29	5.24	3.50	0,72
District Saramacca.										
Caledonia	"	2	91.98	—	3.09	—	—	—	4.93	0,91
Concordia	"	22	82.58	0.29	10.85	—	—	1.24	5.04	0,67
Catharina Sophia	"	35	76.25	5.61	13.48	0.01	0.47	1.47	2.71	0,72
De Dankbaarheid	"	28	85.87	3.02	1.90	0.22	2.41	2.62	3.96	0,71
Broederschap	"	57	67.79	11.69	4.89	0.19	7.02	6.54	1.88	0,68
La Poule	"	23	80.97	0.44	12.78	0.03	0.38	3.12	2.27	0,80
Frederici'sgift	"	3	65.81	18.66	12.92	—	—	2.—	0.61	0,83
Johanna Catharina	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Margaretha'sgift	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Juliushoop	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
District Nickerie.										
Waterloo	"	346	68.57	15.23	0.72	0.82	5.55	7.26	1.85	0,67
Hazard	"	212	75.24	6.70	0.46	0.51	3.22	11.34	2.53	0,66
't Lot	"	13	72.44	13.40	1.32	0.02	2.65	6.10	4.07	0,64
Crappahoek	"	8	86.00	3.53	1.56	0.05	0.20	4.45	4.21	0,64
Margarethenburg	"	7	77.33	1.87	3.44	0.07	2.56	10.18	4.55	0,68

NAMEN DER PLANTAGES.	Landaard van de immigranten.	Gemiddeld aantal arbeiders dat per dag gewerkt heeft.	Percentage. Gemiddeld verrichte arbeid in dagen.	Percentage. Gemiddeld verzuim wegens: Onwettige redenen.	Verlof.	Oproeping door autoriteiten.	Afwezigheid tot het ondergaan van straf.	Ziekte.	Feestdagen vallende op werkdagen.	Gemiddeld uitbetaald loon per immigrant per dag waarop gewerkt is.
VROUWEN.										
Nederlandsch-Indische immigranten.										
District Beneden-Commewijne.										
Jagtlust	N. I.	84	73.70	2.44	13.01	0.02	0.05	7.80	2.98	f 0,52
Dordrecht	„	54	80.65	1.28	10.19	0.18	1.45	2.75	3.50	0,45
Lust en Rust	„	6	69.51	0.08	15.85	—	—	13.03	1.53	0,55
Belwaarde	„	23	78.39	—	10.66	0.02	—	9.57	1.36	0,47
Susanna'sdaal	„	22	65.63	0.16	27.55	0.06	—	3.46	3.14	0,53
Voorburg	„	47	77.34	1.90	14.85	0.03	0.14	3.62	2.12	0,46
Zoelen	„	273	74.70	3.34	11.04	0.19	1.44	6.71	2.58	0,48
Geertruidenberg	„	10	64.42	1.67	22.79	0.04	—	6.55	4.53	0,52
Mariënburg	„	393	74.68	3.89	12.04	0.07	1.66	5.19	2.47	0,56
Leliëndaal	„	15	68.95	2.03	18.21	0.06	—	8.29	2.46	0,46
Sorgvliet	„	78	71.41	0.32	18.20	0.02	0.44	7.20	2.41	0,50
Mon Trésor	„	22	57.54	3.48	21.10	—	—	16.01	1.87	0,52
Katwijk	„	5	50.21	0.59	39.96	—	—	7.29	2.05	0,64
Wederzorg	„	77	81.38	0.14	11.09	—	0.03	4.75	2.61	0,52
Vriendsbeleid	„	16	71.97	0.83	14.14	0.05	—	9.00	4.01	0,49
Spieringshoek	„	38	69.78	1.40	21.35	—	0.04	4.89	2.54	0,51
't Vertrouwen	„	21	76.10	0.01	16.99	0.10	—	4.22	2.58	0,44
Mon Souci	„	23	71.26	1.83	11.33	0.04	0.11	12.91	2.52	0,41
Killenstein	„	7	76.32	0.04	15.38	0.04	—	6.09	2.13	0,44
Heerendijk	„	13	67.01	2.24	20.16	0.05	—	7.82	2.72	0,50
Kroonenburg.	„	8	62.10	14.13	11.85	—	—	10.94	0.98	0,58
Brouwerslust	„	10	82.40	0.31	4.01	0.05	—	10.84	2.39	0,51
Mariënbosch	„	24	77.75	2.05	11.98	0.06	0.97	3.29	3.90	0,56
Guadeloupe	„	13	59.18	4.96	19.04	—	—	15.72	1.10	0,56
Elisabethshoop	„	8	67.83	1.85	20.18	—	—	8.01	2.13	0,45
Frederiksdorp	„	15	40.46	10.56	46.00	0.02	0.25	0.84	1.87	0,59
Berlijn	„	23	83.40	0.62	10.29	0.09	0.51	2.37	2.72	0,60
De Maasstroom.	„	17	62.93	0.02	23.49	0.02	0.09	10.81	2.64	0,51
Johannisburg	„	16	65.26	1.36	27.15	—	0.03	4.11	2.09	0,52
Rust en Werk	„	96	67.78	0.97	22.60	—	0.96	5.92	1.77	0,45
Pieterszorg	„	19	64.15	0.01	32.48	0.03	—	0.95	2.38	0,61
District Cottica.										
Alliance	„	181	70.80	2.79	6.32	—	0.03	17.53	2.53	0,45
Nieuw-Meerzorg	„	16	55.59	1.68	36.39	0.06	—	1.99	4.29	0,55
Constantia	„	1	70.52	—	16.95	—	—	7.87	4.86	0,58
Slootwijk	„	70	69.54	1.70	17.42	0.02	0.08	7.18	4.06	0,53
De Nieuwe Grond.	„	15	75.84	0.22	9.26	—	—	11.90	2.78	0,48
Nieuw-Clarenbeek	„	4	63.70	11.42	19.17	—	0.43	0.59	4.69	0,58
Zorg en Hoop	„	9	65.95	0.47	22.32	0.02	—	8.10	3.14	0,47
De Vrede	„	2	68.60	—	22.56	3.26	—	11.31	4.27	0,64
Weltevreden.	„	4	52.22	—	31.41	0.43	—	13.05	2.89	0,58

NAMEN DER PLANTAGES.	Landaard van de immigranten.	Gemiddeld aantal arbeiders dat per dag gewerkt heeft.	Percentage.								Gemiddeld uitbetaald loon per immigrant per dag waarop gewerkt is.
			Gemiddeld verrichte arbeid in dagen.	Gemiddeld verzuim wegens							
				Onwettige redenen.	Verlof.	Oproeping door autoriteiten.	Afwezigheid tot het ondergaan van straf.	Ziekte.	Feestdagen vallende op werkdagen.		
Schoonoord	N. I.	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Moengo.	„	98	87.71	0.65	5.30	0.05	—	3.38	2.91	f 0,79
District Boven-Suriname.										
Peperpot	„	104	80.52	0.85	14.33	0.01	0.06	3.36	0.87	0,54
La Liberté	„	15	56.85	13.51	20.80	—	—	7.13	1.71	0,53
Petersburg	„	3	92.98	0.14	2.08	—	—	2.32	2.48	0,53
Maagdenburg	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
St. Barbara	„	5	54.38	14.52	25.69	0.09	—	3.12	2.20	0,54
De Guin. Vriendschap . . .	„	25	82.00	0.03	10.59	—	—	5.00	2.38	0,51
District Boven-Para.										
Accaribo	„	8	43.71	—	53.42	—	—	0.71	2.16	0.65
Waterland	„	4	90.64	—	9.36	—	—	—	—	0.57
Boxel	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
La Ressource	„	15	74.39	0.08	17.87	0.01	—	4.07	3.58	0.62
District Beneden-Suriname.										
Leonsberg	„	9	82.70	0.12	7.64	0.12	0.04	6.27	3.11	0,58
De Morgenstond	„	14	85.23	5.99	0.68	—	—	5.51	2.50	0,52
Clevia	„	17	93.02	0.45	3.74	—	—	0.79	2.00	0,65
Geyersvlijt	„	36	73.48	1.80	16.42	0.02	0.08	5.60	2.60	0,60
Ma Retraite	„	33	68.46	3.09	21.49	0.02	—	3.43	3.51	0,57
District Beneden-Para.										
Beekhuizen	„	12	57.70	0.26	18.10	0.13	0.15	20.58	3.08	0,62
Tout-lui-faut	„	16	71.89	5.59	14.30	—	—	4.93	3.29	0,41
District Saramacca.										
Caledonia	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Concordia	„	9	66.04	0.07	29.30	—	—	0.37	4.22	0,54
Catharina Sophia	„	15	67.66	3.42	23.20	—	—	3.49	2.23	0,56
Broederschap	„	30	73.79	2.21	13.14	0.04	0.41	8.62	1.79	0,48
De Dankbaarheid	„	11	84.45	1.06	7.12	0.04	—	3.27	4.06	0,38
La Poule	„	4	85.54	—	10.78	—	—	1.19	2.48	0,55
Frederici'sgift	„	1	54.59	0.45	39.56	4.04	—	0.88	0.48	0,60
Johanna Catharina	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Margaretha'sgift	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Juliushoop	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
District Nickerie.										
Waterloo	„	156	53.71	22.38	9.58	0.01	1.44	11.04	1.84	0,43
Hazard	„	123	80.90	0.47	7.77	0.02	0.26	7.91	2.67	0,40
't Lot	„	9	84.61	3.81	1.70	0.17	—	5.72	3.99	0,39
Crappahoek	„	1	47.63	7.05	37.48	—	—	6.28	1.56	0,38
Margarethenburg	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—

NAMEN DER PLANTAGES.	Landaard van de immigranten.	Gemiddeld aantal arbeiders dat per dag gewerkt heeft.	Percentage.							Gemiddeld uitbetaald loon per immigrant per dag waarop gewerkt is.
			Gemiddeld verrichte arbeid in dagen.	Gemiddeld verzuim wegens						
				Onwettige redenen.	Verlof.	Oproeping door autoriteiten.	Afwezigheid tot het ondergaan van straf.	Ziekte.	Feestdagen vallende op werkdagen.	
MANNEN.										
Britsch-Indische immigranten.										
District Beneden-Commewijne.										
Jagtlust	Br. I.	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Dordrecht	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Lust en Rust	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Belwaarde	„	9	87.17	—	4.81	0.03	—	7.09	0.90	f 0,80
Susanna's-daal	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Voorburg	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Zoelen	„	1	70.99	8.44	19.50	—	—	—	1.07	1,20
Geertruidenberg	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mariënburg	„	7	39.99	58.54	0.47	—	—	0.62	0.38	0,99
Leliëndaal	„	1	93.38	2.01	3.18	0.35	—	0.85	0.23	0,80
Sorgvliet	„	1	73.49	—	22.79	—	—	1.81	1.91	0,77
Mon Trésor	„	6	71.16	—	22.03	—	—	5.74	1.07	0.79
Katwijk	„	2	63.49	24.72	9.28	—	—	1.52	0.99	0,85
Wederzorg	„	5	75.62	5.66	2.12	0.18	12.02	3.33	1.07	0,87
Vriendsbeleid	„	1	83.68	0.89	4.85	0.61	—	3.48	6.49	0,61
Spieringshoek	„	2	73.50	2.06	15.10	—	—	4.28	5.06	0,73
't Vertrouwen	„	2	72.87	10.35	8.41	0.11	—	4.07	4.19	0,64
Mon Souci	„	5	64.64	12.61	1.56	0.32	15.61	3.81	1.45	0,79
Killenstein	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Heerendijk	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kroonenburg	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Brouwerslust	„	2	39.01	54.10	4.95	—	—	0.52	1.42	0,80
Mariënbosch	„	25	73.67	4.23	5.76	0.28	9.69	3.07	3.30	0,71
Guadeloupe	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Elisabethshoop	„	1	67.28	2.31	7.22	0.26	1.56	18.97	2.40	0,71
Frederiksdorp	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Berlijn	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
De Maasstroom	„	5	75.68	0.63	13.26	—	—	8.61	1.82	0.96
Johannisburg	„	1	97.02	—	2.98	—	—	—	—	0,87
Rust en Werk	„	7	84.81	1.01	11.04	—	—	2.20	0.94	0,82
Pieterszorg	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
District Cottica.										
Alliance	„	10	81.73	5.77	1.51	—	1.26	8.40	1.33	0,94
Nieuw-Meerzorg	„	2	77.72	0.79	16.43	0.34	—	0.73	3.99	0,86
Constantia	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Slootwijk	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
De Nieuwe Grond	„	1	98.95	—	0.36	—	—	—	0.69	1,54
Nieuw-Clarenbeek	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Zorg en Hoop	„	1	69.47	3.07	14.30	0.35	—	9.91	2.90	0,76
De Vrede	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Weltevreden	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Schoonoord	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Moengo	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—

NAMEN DER PLANTAGES.	Landaard van de immigranten.	Gemiddeld aantal arbeiders dat per dag gewerkt heeft.	Percentage.							Gemiddeld uitbetaald loon per immigrant per dag waarop gewerkt is.
			Gemiddeld verrichte arbeid in dagen.	Gemiddeld verzuim wegens						
				Onwettige redenen.	Verlof.	Oproeping door autoriteiten.	Afwezigheid tot het ondergaan van straf.	Ziekte.	Feestdagen vallende op werkdagen.	
District Boven-Suriname.										
Peperpot	Br. I.	—	—	—	—	—	—	—	—	—
La Liberté	"	1	56.15	24.35	6.69	0.33	10.06	2.10	0.32	f 0,77
Petersburg	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Maagdenburg	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
St. Barbara	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
De Guin. Vriendschap	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Rorac	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
District Boven-Para.										
Accaribo	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Waterland	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Boxel	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
La Ressource	"	2	91.45	0.13	4.26	0.20	—	2.35	1.61	0,78
District Beneden-Suriname.										
Leonsberg	"	1	97.14	—	1.43	—	—	1.43	—	0,82
De Morgenstond	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Clevia	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Geyersvlijt	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ma Retraite	"	3	71.80	4.27	11.18	—	—	8.90	3.85	0,77
District Beneden-Para.										
Beekhuizen	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tout-lui-faut	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
District Saramacca.										
Caledonia	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Concordia	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Catharina Sophia	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
De Dankbaarheid	"	1	87.12	0.83	4.12	—	—	4.88	3.05	0,74
Broederschap	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
La Poule	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Frederici'sgift	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Johanna Catharina	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Margaretha'sgift	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Juliushoop	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
District Nickerie.										
Waterloo	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hazard	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
't Lot	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Krappahoek	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Margarethenburg	"	1	100.—	—	—	—	—	—	—	0,80

NAMEN DER PLANTAGES.	Landaard van de immigranten.	Gemiddeld aantal arbeiders dat per dag gewerkt heeft.	Percentage.							Gemiddeld uitbetaald loon per immigrant per dag waarop gewerkt is.
			Gemiddeld verrichte arbeid in dagen.	Gemiddeld verzuim wegens						
				Onwettige redenen.	Verlof.	Oproeping door autoriteiten.	Afwezigheid tot het ondergaan van straf.	Ziekte.	Feestdagen vallende op werkdagen.	

VROUWEN.

Britsch-Indische immigranten.

NAMEN DER PLANTAGES.	Landaard	Aantal	Verrichte arbeid	Onwettige redenen	Verlof	Oproeping	Afwezigheid	Ziekte	Feestdagen	Loon
District Beneden-Commewijne.										
Jagtlust	Br. I.	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Dordrecht	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Lust en Rust	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Belwaarde	"	1	77.86	—	17.80	—	—	2.54	1.80	f 0,29
Susanna'sdaal	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Voorburg	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Zoelen	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Geertruidenberg	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mariënburg	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Leliëndaal	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Sorgvliet	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mon Trésor	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Katwijk	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Wederzorg	"	1	92.36	7.64	—	—	—	—	—	0,59
Vriendsbeleid	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Spieringshoek	"	1	61.12	15.39	14.13	2.08	—	2.55	4.73	0,45
't Vertrouwen	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mon Souci	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Killenstein	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Heerendijk	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kroonenburg	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Brouwerslust	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mariënbosch	"	1	82.56	1.34	9.95	—	—	3.47	2.68	0,51
Guadeloupe	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Elisabethshoop	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Frederiksdorp	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Berlijn	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
De Maasstroom	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Johannisburg	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Rust en Werk	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Pieterszorg	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
District Cottica.										
Alliance	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Nieuw-Meerzorg	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Constantia	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Slootwijk	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
De Nieuwe Grond	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Nieuw Clarenbeek	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Zorg en Hoop	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
De Vrede	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Weltevreden	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Schoonoord	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Moengo	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—

NAMEN DER PLANTAGES,	Landaard van de immigranten.	Gemiddeld aantal arbeiders dat per dag gewerkt heeft.	Percentage.							Gemiddeld uitbetaald loon per immigrant per dag waarop gewerkt is.
			Gemiddeld verrichte arbeid in dagen.	Gemiddeld verzuim wegens						
				Onwettige redenen.	Verlof.	Oproeping door autoriteiten.	Afwezigheid tot het ondergaan van straf.	Ziekte.	Feestdagen vallende op werkdagen.	
District Boven-Suriname.										
Peperpot	Br I.	—	—	—	—	—	—	—	—	—
La Liberté	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Petersburg	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Maagdenburg	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
St. Barbara	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
De Guin. Vriendschap . . .	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Rorac	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
District Boven-Para.										
Accaribo	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Waterland	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Boxel	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
La Ressource	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
District Beneden-Suriname.										
Leonsberg	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
De Morgenstond	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Clevia	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Geyersvlijt	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ma Retraite	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
District Beneden-Para.										
Beekhuizen	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tout-lui-faut.	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
District Saramacca.										
Caledonia	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Concordia	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Catharina Sophia	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Broederschap	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
De Dankbaarheid	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
La Poule	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Frederici'sgift	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Johanna Catharina	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Margaretha'sgift	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Juliushoop	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
District Nickerie.										
Waterloo	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hazard.	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
't Lot	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Crappahoek	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Margarethenburg	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—

Bijlage M².

Staat, aantoonende de herkomst en verdeeling van immigranten.

Plaats van herkomst.	Van waar gekomen.	Toegewezen aan plantages in: De oude kolonie.					Nickerie.					Coronie.					Niet toegewezen en de reden waarom.						Totaal aangevoerd.				
		Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Aanmerkingen.	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.
Ned. Indië	Java	275	68	8	11	362	188	46	3	4	241	—	—	—	—	—	5	49	—	—	54	[1])	468	163	11	15	657

[1]) 47 vrouwen buiten contract vergezellende hare mannen. Een man die vóór de toedeeling zelfmoord gepleegd heeft, 1 man afgekeurd, terwijl 3 mannen en 2 vrouwen op 1 Januari 1924 nog in het militair hospitaal verpleegd werden.

Bijlage M³.

Staat, aantoonende het aantal immigranten, aangevoerd in Suriname van 1 Januari 1853 tot en met einde December 1923.

Plaats van herkomst.	Van 1853 tot 1862.	Van 1863 tot 1872.	Van 1873 tot 1882.	Van 1883 tot 1892.	Van 1893 tot 1902.	Van 1903 tot 1912.	1913.	1914	1915	1916	1917.	1918.	1919.	1920.	1921	1922.	1923.	Te zamen.
Nederl.-Indië	8	21	94	94	5 026	5 489	378	173	—	—	1 187	1 175	2 126	3 559	—	1 975	657	21 962
Madeira . .	275	205	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	480
China . . .	487	2 015	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 502
West-Indië .	—	2 382	214	79	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 675
Nederland .	—	2	87	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	89
Britsch-Indië	—	—	6 569	8 633	7 643	8 358	951	1567	—	303	—	—	—	—	—	—	—	34 024
Totaal . .	770	4 625	6 964	8 806	12 669	13 847	1 329	1740	—	303	1 187	1 175	2 126	3 559	—	1 975	657	61 732

Bijlage M⁴.

VERSLAG VAN HET IMMIGRATIEFONDS.

Het Immigratiefonds had op 1 Januari 1923 een schuld van . . . . f 5 083 760,87

Het in 1923 geleden verlies bedroeg . . . 174 125,28

zoodat op ultimo December 1923 het Fonds een schuld had van . . . . f 5 257 886,15

De *ontvangsten* gedurende 1923 beliepen:

in Suriname . . . . 202 511,—

in Nederland 734,03

Totaal . . . . f 203 245,03

De *uitgaven* bedroegen in 1923:

in Suriname 204 633,07

in Nederland 305 352,01

Totaal . . . . f 509 985,08

Op 31 December 1923 was in kas bij den kassier-boekhouder in contanten en verrekenbare stukken . . . . f 8 723,79

De uitstaande hypothecaire schuldvorderingen voor geleend voorschot voor saldo aanvoerkosten van toebedeelde immigranten ingevolge de verordening van 10 December 1920 (*Gouvernementsblad* n°. 102) bedroeg op ultimo December 1923 65 082,71

Het saldo tegoed door diverse landbouwondernemingen op 31 December, wegens vooruitbetaalde aanvoerkosten ingevolge de verordening van 10 December 1920 (*Gouvernementsblad* n°. 102) bedroeg 419 237,16

De administratiekosten, zoowel in Suriname als in Nederland, beliepen f 7 843,87, waaronder begrepen is een bedrag van f 2 419,10 voor door de Surinaamsche Bank in 1922 te goed gemaakt commissieloon, etc.

Uit Nederlandsch-Indië werden aangevoerd per ss. Chenab in totaal 657 immigranten, waaronder 632 volwassenen; de kosten van dit transport bedroegen voor zoover zij alhier

bekend zijn f 136 583,21. Teruggevoerd werden per ss. Ganges naar Nederlandsch-Indië in totaal 205 immigranten, waaronder 191 volwassenen; de kosten van dit transport bedroegen voor zoover zij alhier bekend waren f 49 002,83.

De kosten van geneeskundige behandeling en verpleging van de bij aankomst alhier ziek bevonden immigranten uit Nederlandsch-Indië bedroegen f 4 150,54.

De generale aanvoerkosten van immigranten uit Java bedroegen voor zoover de kosten hier bekend waren f 142 044,47.

Aan immigranten, die afstand deden van hun recht op vrijen terugvoer, werd aan premie uitbetaald f 71 300.

Op 31 December was aan 's Lands kas verschuldigd voor verstrekte voorschotten aan het Immigratiefonds f 4 959 251,79 en aan het Departement van Koloniën, f 271 827,18.

Aan interest werd tegoed gemaakt f 2 485,92, terwijl aan 's Lands kas en aan het Departement van Koloniën voor interest van verstrekte voorschotten in totaal moest worden betaald f 242 091,26, zoodat een verlies werd geleden van f 239 605,34.

Het hoofdgeld van onder contract verbonden immigranten bracht op f 43 747,50 en aan 15 cent vergoeding f 298 314,85.

Op het Grootboek der 3 pct. Nationale Schuld was ingeschreven het bedrag van f 100 nominaal en werd aan interest ontvangen f 3.

Voor het afgeven van duplicaat aanslagbiljetten werd ontvangen f 5,75.

Op de rekening Immigratie-Departement was, behalve de bedragen, waarvan de verrekening nog niet is geschied in afwachting van te verstrekken inlichtingen, nog opgenomen een bedrag van f 17 823,03 wegens door dat Departement aan het Fonds te min afgedragen spaarpenningen van de Sutley; waardoor op 31 December 1923 het Departement in totaal gedebiteerd is voor f 28 733,93.

Uit den aard der transactie behoort het bedrag, dat aan vervolgingskosten wordt ontvangen, meer thuis op de Verlies- en Winstrekening dan wel op de Balans; om deze reden komt het saldo der rekening vervolgingskosten thans voor op eerstgenoemde rekening.

Aan spaarpenningen van de per ss. Ganges naar Nederlandsch-Indië teruggevoerde immigranten werd ontvangen een bedrag van f 6262,49.

Bijlage N[1].

Staat van verleende en hernieuwde vergunningen voor goudontginning.

Verleende vergunningen.

Recht per jaar per H.A. in centen.	Suriname.		Saramacca.		Marowijne.		Lawa.		Coppename.		Commewijne.		Cottica.		Corantijn.		Tezamen.	
	Aantal.	Oppervlakte in H.A.	Aantal.	Oppervlakte in H.A.	Aantal.	Oppervlakte in H.A.	Aantal.	Oppervlakte in H.A.	Aantal.	Oppervlakte in H.A.	Aantal.	Oppervlakte in H.A.	Aantal.	Oppervlakte in H.A.	Aantal.	Oppervlakte in H.A.	Aantal.	Oppervlakte in H.A.
10	35	9750,76	8	3177,25	4	1 450	10	3035,03	—	—	1	200	—	—	—	—	58	17 613,0
25	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
50	2	1050	1	600	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	1 650
	37	10800,76	9	3777,25	4	1 450	10	3035,03	—	—	1	200	—	—	—	—	61	19 263,0

Hernieuwde vergunningen.

Recht per jaar per H.A. in centen.	Suriname.		Saramacca.		Marowijne.		Lawa.		Commewijne.		Cottica.		Totaal.		Totaal-Gener.	
	Aantal.	Oppervlakte in H.A.	Aantal.	Oppervlakte in H.A.	Aantal.	Oppervlakte in H.A.	Aantal.	Oppervlakte in H.A.	Aantal.	Oppervlakte in H.A.	Aantal.	Oppervlakte in H.A.	Aantal.	Oppervlakte in H.A.	Aantal.	Oppervlakte in H.A.
10	13	5 073,14	6	1 315	4	3 018	2	500	—	—	—	—	25	9 906,14	83	27 519,1
25	4	800	—	—	1	200	2	400	—	—	—	—	7	1 400	7	1 400
50	17	25 872,69	8	5 577,75	5	9 750	6	13 607,04	—	—	—	—	36	54 807,48	39	56 457,4
	34	31 745,83	14	6 892,75	10	12 968	10	14 507,04	—	—	—	—	68	66 113,62	129	85 376,6

Bijlage N[2].

Vergunningen tot het doen van onderzoek naar de aanwezigheid van delfstoffen met uitzondering van bauxiet.

Plaats waar:	Aantal.	Oppervlakte.	Opmerkingen.
Suriname	72	299 630,35	Deze vergunningen wor den behalve onder de voorwaarden die bij de verordening van 7 Sep tember 1882 (G. B. n°. 1 en 22 Januari 1903 (G.B n°. 12) bepaaldelijk ge noemd zijn, verleend onder de bepalingen ver meld in het verslag over 1919.
Saramacca	27	183 125,—	
Marowijne	29	139 985,97	
Lawa	8	64 650,—	
Tapanahony	—	—	
Corantijn	36	251 450,—	
Boven-Commewijne	4	26 900,—	
Coppename	5	64 000,—	
Boven-Cottica	—	—	
Nickerie	5	34 000,—	
Coesewijne	2	19 000,—	
	188	1 082 741,32	

Bijlage N3.

Staat van verleende en hernieuwde vergunningen voor bauxiet-ontginning.

Verleende vergunningen.

Vergunningsrecht per jaar, per H.A. in centen.	Suriname.		Marowijne.		Boven-Cottica.		Tezamen.	
	Aantal.	Oppervlakte in H.A.	Aantal.	Oppervlakte in H.A.	Aantal.	Oppervlakte in H.A.	Aantal.	Oppervlakte in H.A.
10	—	—	—	—	—	—	—	—
20	—	—	—	—	—	—	—	—
50	—	—	—	—	—	—	—	—
75	—	—	—	—	—	—	—	—
100	—	—	—	—	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	—	—	—

Hernieuwde vergunningen.

Vergunningsrecht per jaar, per H.A. in centen.	Suriname. Aantal.	Suriname. Oppervlakte in H.A.	Marowijne. Aantal.	Marowijne. Oppervlakte in H.A.	Boven-Cottica. Aantal.	Boven-Cottica. Oppervlakte in H.A.	Tezamen. Aantal.	Tezamen. Oppervlakte in H.A.
10	—	—	—	—	—	—	—	—
20	—	—	—	—	—	—	—	—
50	—	—	—	—	—	—	—	—
75	3	2 531	1	28 100	—	—	4	30 631
100	1	531	—	—	—	—	1	531
	4	3 062	1	28 100	—	—	5	31 162

Bijlage N4.

Vergunningen tot het doen van onderzoek naar de aanwezigheid van bauxiet.

Districten.	Aantal.	Oppervlakte.	Aanmerkingen.
Corantijn	—	—	
Nickerie	—	—	
Coppename	2	33 100	
Boven-Commewijne	—	—	
Suriname	1	6 012,52	
	3	39 112,52	

Bijlage O.

Staat, aantoonende de verdeeling der uitgegeven perceelen voor den kleinen landbouw.

Districten.	Aantal perceelen.	Oppervlakte in H.A.	Aantal huurders of gebruikers.
Beneden-Suriname en Beneden-Para	3 453	6 372	3 365
Boven-Suriname en Boven-Para	616	778	567
Beneden-Commewijne	1 719	1 537	1 718
Boven-Commewijne en Cottica	480	615	480
Saramacca	343	618	343
Nickerie	321	428	278
Coronie	261	167	261
Marowijne	24	51	24
	7 217	10 566	7 036

Staat, aantoonende het aantal uitgegeven perceelen en het aantal huurders hiervan op de Landsvestigingsplaatsen, vergeleken met 1922.

Centrale vestigingsplaatsen.	Aantal perceelen.		Oppervlakte in H.A.		Aantal huurders of gebruikers.	
	1922.	1923.	1922.	1923.	1922.	1923.
Op Livorno, Beneden-Para	320	303	438	413	320	303
Bij het pad van Wanica, Beneden-Para	1113	1105	2885	3047	1113	1105
In den Saramaccapolder, Beneden-Suriname	1143	1022	2229	1943	1137	1015
Op Meerzorg, Beneden-Suriname	762	936	728	803	747	921
„ Domburg, Boven-Para	238	177	313	231	238	177
„ La Rencontre, Boven-Para	227	204	293	262	227	204
„ Laarwijk, Boven-Suriname	200	186	209	191	200	186
„ Bleiendaal, Boven-Suriname	49	—	100	—	49	—
„ Nieuw-Amsterdam, Beneden-Commewijne	126	126	118	120	125	125
„ Alkmaar, Beneden-Commewijne	381	422	328	349	381	422
„ Johan en Margaretha, Beneden-Commewijne	313	311	247	244	313	311
„ Kroonenburg, Beneden-Commewijne	964	859	899	823	959	844
„ Hecht en Sterk, Cottica	287	181	218	113	287	181
„ Frederiksburg, Cottica	150	90	201	112	150	90
„ Reynsdorp, Cottica	141	109	236	176	141	109
„ Boven-Commewijne en Cottica	123	—	248	—	123	—
„ Totness, Coronie	255	261	177	167	255	261
„ Paradise, Nickerie	164	175	170	179	164	175
„ Terrein nabij Nieuw-Nickerie,	17	17	33	33	17	17
„ Nieuw-Waldeck, Nickerie	118	86	195	129	118	86
	7091	6570	10265	9335	7064	6532

Bijlage P[1].

Vergelijkende staat van den oogst over de jaren 1921, 1922 en 1923.

Districten.	Suiker Vacuumpan. 100 Kilogram.			Aantal H.A. afgemalen riet.			Aantal Kilogrammen per H.A. verkregen.			Melasse. 100 Liters.			Rum. 100 Liters. à 50 pct.			Cacao. 100 Kilogram.			Bananen. 100 bossen.		
	1921.	1922.	1923.	1921.	1922.	1923.	1921.	1922.	1923.	1921.	1922.	1923.	1921.	1922.	1923.	1921.	1922.	1923.	1921.	1922.	1923.
Nickerie	24708	35673	29275	581	763	726	4353	4764	4716	—	—	—	232	156	129	1016	835	623	319	296	371
Coronie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	274	188	250	577	593	244
Beneden-Saramacca	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2779	2272	1680	105	54	35
Boven-Saramacca	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	78	8	6	32	4	1
Beneden-Suriname	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1045	1116	1096	790	1538	2149
Beneden-Para	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	321	259	331	184	123	201
Boven-Para	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	843	737	974	226	185	179
Boven-Suriname	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	562	536	626	273	367	296
Beneden-Commewijne	66611	59955	73744	1617	1400	1661	5782	[2]) 7657	9852	297	1271	1628	6580	5400	6044	7183	6324	4926	899	960	646
Boven-Commewijne	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	271	310	206	152	131	56
Cottica	19740	23617	14854	280	380	390	7050	6210	3810	545	341	328	97	—	—	1418	1011	883	645	577	697
Marowijne	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7	4	5	28	14	15
	111059	119245	117873	2478	2543	2777	[1]) 4482	[3]) 4693	3908	842	1612	1956	6909	5556	6173	15797	13609	11606	4230	4842	4890

[1]) abusievelijk in het verslag van 1922 vermeld 3828.
[2]) " " " " " " " 5728.
[3]) " " " " " " " 4934.

Districten.	Rubber. Kilogram.			Bacoven. 100 bossen.			Koorn (mais). 100 Kilogram.			Koffie. 100 Kilogram.			Rijst. 100 Kilogram.			Aardvruchten. 100 Kilogram.		
	1921.	1922.	1923.	1921.	1922.	1923.	1921.	1922.	1923.	1921.	1922.	1923.	1921.	1922.	1923.	1921.	1922.	1923.
Nickerie [1])	—	—	—	103	106	193	503	363	470	68	90	75	24485	31038	22614	204	200	308
Coronie [2])	—	—	—	59	93	97	341	350	461	85	46	23	1315	1320	488	1188	1174	1174
Beneden-Saramacca [3])	—	—	—	156	143	123	3217	2999	1628	612	708	789	12980	8692	6391	220	206	125
Boven-Saramacca	—	—	—	28	11	4	219	63	82	3	—	—	167	32	58	473	61	381
Beneden-Suriname [4])	—	—	—	46	747	873	1076	548	837	2176	3173	3377	14427	19219	20407	1816	951	1748
Beneden-Para [5])	—	1	1	28	17	28	1164	470	708	255	384	520	15613	23549	25861	15120	4357	4908
Boven-Para [6])	—	—	—	234	271	207	1069	891	909	1109	1268	1281	9093	8744	5439	4547	4376	4385
Boven-Suriname [7])	—	—	—	247	204	236	1103	957	963	2986	4104	3759	5577	5533	3235	4776	4673	4800
Beneden-Commewijne [8])	—	—	—	1470	2084	1792	3059	2645	2050	9343	13283	14336	22193	19129	12200	2652	2520	2018
Boven-Commewijne [9])	—	—	—	215	221	123	1423	1474	1016	87	137	156	4153	4228	3016	640	779	546
Cottica [10])	—	—	—	407	444	468	5069	6353	6247	1395	2666	3922	7936	7855	8452	775	927	860
Marowijne [11])	—	—	—	5	2	3	27	12	10	3	1	1	45	20	5	752	349	350
	—	1	1	2988	4343	4147	18270	17125	15381	18119	25860	28239	117974	129359	108166	33163	20673	21603

Heeft nog geleverd:
[1]) 62 695 kokosnoten, 19 505 sinaasappelen, 35 K.G. groenten, 1500 K.G. vruchten en 2077 K.G. balata.
[2]) 1 967 530 kokosnoten en 32 700 sinaasappelen.
[3]) 50 K.G. boonen en 14 K.G. tabak.
[4]) 31 450 kokosnoten en 151 940 sinaasappelen.
[5]) 4 761 kokosnoten en 5 526 sinaasspppelen.
[6]) 28 300 sinaasappelen.
[7]) 7 100 kokosnoten en 565 420 sinaasappelen.
[8]) 343 921 sinaasappelen en 20 000 K.G. boonen.
[9]) 535 kokosnoten, 20 775 sinaasappelen en 20 K.G. groenten.
[10]) 227 kokosnoten, 16 910 sinaasappelen en 8 450 K.G. groenten.
[11]) 25 kokosnoten en 230 K.G. kwak.

In totaal:
2 074 323 kokosnoten.
1 179 997 sinaasappelen
8 503 K.G. groenten.
14 K.G. tabak.
1 500 K.G. vruchten.
20 150 K.G. boonen.
2 077 K.G. balata.
230 K.G. kwak.

Bijlage P[2].

Verdeeling van den oogst over den grooten en den kleinen landbouw.

	SUIKER. (K.G.)				KOFFIE. (K.G.)				CACAO. (K.G.)			
	Groote landbouw.		Kleine landbouw.		Groote landbouw.		Kleine landbouw.		Groote landbouw.		Kleine landbouw.	
	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.
Nickerie	2 927 491	f 9 616 072	—	—	1 935	f 1 584	5 545	f 3 050	31 275	f 13 136	31 040	f 9 312
Coronie	—	—	—	—	—	—	2 347	1 291	—	—	25 043	7 513
Beneden-Commewijne	7 374 395	2 433 550	—	—	1 377 246	1 101 797	56 400	31 020	433 452	185 793	59 100	17 730
Boven-Para	—	—	—	—	110 694	88 555	17 436	9 590	1 629	684	95 751	28 725
Boven-Suriname	—	—	—	—	360 373	288 298	15 507	8 529	36 289	15 241	26 321	7 896
Beneden-Suriname	—	—	—	—	323 903	259 122	13 759	7 567	94 038	39 495	15 592	4 678
Beneden-Para	—	—	—	—	31 238	24 990	20 723	11 398	20 827	8 747	12 311	3 693
Cottica	1 485 400	490 182	—	—	386 410	309 128	5 790	3 185	54 655	22 958	33 605	10 082
Boven-Commewijne	—	—	—	—	10 345	8 276	5 225	2 874	5 345	2 245	15 250	4 575
Saramacca	—	—	—	—	74 058	59 246	4 831	2 657	59 850	25 137	108 725	32 618
Marowijne	—	—	—	—	—	—	100	55	—	—	500	150
	11 787 286	f 3 889 804	—	—	2 676 202	f 2 140 996	147 663	f 81 216	737 360	f 313 433	423 238	f 126 972

	RIJST. (K.G.)				BACOVEN. (Bossen)				BANANEN. (Bossen)				RUM. (50 pct. Liters)			
	Groote Landbouw.		Kleine Landbouw.		Groote Landbouw.		Kleine Landbouw.		Groote Landbouw.		Kleine landbouw.		Groote landbouw.		Kleine landbouw.	
	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.
Nickerie	4 020	f 442	2 257 395	f 248 313	310	f 43	18 995	f 2 659	215	f 204	36 845	f 35 002	12 908	f 50 341	—	—
Coronie	—	—	48 800	5 368	—	—	9 683	1 356	—	—	24 390	23 171	—	—	—	—
Ben.-Commewijne	80 847	8 893	1 139 200	125 312	3 900	536	175 300	24 542	3 697	3 512	60 900	57 855	604 398	2 357 152	—	—
Boven-Para	—	—	543 860	59 825	1 874	262	18 816	2 634	210	200	17 700	16 815	—	—	—	—
Boven-Suriname	—	—	323 550	35 591	3 998	560	19 642	4 067	537	510	29 053	27 600	—	—	—	—
Beneden-Suriname	20 000	2 200	2 020 738	222 281	780	109	86 540	12 116	32	30	214 877	204 133	—	—	—	—
Beneden-Para	3 830	421	2 582 317	284 055	—	—	2 813	394	—	—	20 090	19 086	—	—	—	—
Cottica	1 200	132	843 970	53 236	5 110	715	41 660	5 832	720	684	69 030	65 579	—	—	—	—
Boven-Commewijne	—	—	301 615	43 078	—	—	12 265	1 717	—	—	5 630	5 349	—	—	—	—
Saramacca	38 977	4 287	605 996	66 660	5 018	703	7 696	1 077	148	141	3 384	3 215	—	—	—	—
Marowijne	—	—	500	55	—	—	300	42	—	—	1 500	1 425	—	—	—	—
	148 874	f 16 375	10 667 941	f 1 143 774	20 990	f 2 928	393 710	f 56 436	5 559	f 5 281	483 399	f 459 230	617 306	f 2 407 493	—	—

	MELASSE. (Liters)				COCOSNOTEN. (Stuks)				SINAASAPPELS. (Stuks)			
	Groote landbouw.		Kleine landbouw.		Groote landbouw.		Kleine landbouw.		Groote landbouw.		Kleine landbouw.	
	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.
Nickerie	—	—	—	—	5 750	f 403	56 945	f 3 986	—	—	19 505	f 34
Coronie	—	—	—	—	—	—	1 967 530	137 727	—	—	32 700	327
Beneden-Commewijne	162 782	f 6 511	—	—	—	—	—	—	265 321	f 2 655	78 400	781
Boven-Para	—	—	—	—	—	—	—	—	200	2	23 300	231
Boven-Suriname	—	—	—	—	6 400	448	700	49	379 654	4 397	185 766	1 858
Beneden-Suriname	—	—	—	—	4 940	346	26 510	1 856	—	—	151 940	1 519
Beneden Para	—	—	—	—	—	—	4 761	533	—	—	5 526	55
Cottica	32 808	1 312	—	—	—	—	227	16	1 000	10	16 910	159
Boven-Commewijne	—	—	—	—	—	—	535	37	—	—	20 775	208
Saramacca	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Marowijne	—	—	—	—	—	—	2 500	175	—	—	—	—
	195 590	f 7 823	—	—	17 090	f 1 197	2 059 708	f 144 179	646 175	f 7 064	534 822	f 5 172

	MAIS. (K.G.)				PEULVRUCHTEN. (K.G.)				AARDVRUCHTEN. K.G.)				KWAK. (K.G.)			
	Groote landbouw.		Kleine landbouw.		Groote landbouw.		Kleine landbouw.		Groote landbouw.		Kleine landbouw.		Groote landbouw.		Kleine landbouw.	
	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.
Nickerie	4 370	f 522	42 600	f 5 114	—	—	—	—	1 300	f 98	29 400	f 2 205	—	—	—	—
Coronie	—	—	46 075	5 529	—	—	—	—	—	—	117 400	8 775	—	—	—	—
Ben. Commewijne	69 620	8 354	135 400	16 248	1 100	f 275	19 000	f 4 750	616	46	201 200	15 090	—	—	—	—
Boven Para	160	19	90 730	10 888	—	—	—	—	—	—	438 460	35 172	—	—	—	—
Boven Suriname	1 000	120	95 320	11 438	—	—	—	—	—	—	480 020	36 002	—	—	—	—
Beneden Suriname	5 140	617	78 577	10 629	—	—	—	—	—	—	174 807	13 111	—	—	—	—
Beneden Para	—	—	70 916	8 498	—	—	—	—	6 000	450	484 778	36 358	—	—	—	—
Cottica	9 840	1 181	614 880	73 786	—	—	—	—	—	—	86 025	6 452	—	—	—	—
Boven Commewijne	—	—	101 645	12 197	—	—	—	—	—	—	54 635	4 098	—	—	—	—
Saramacca	5 475	657	165 550	19 866	2 295	574	2 703	676,—	—	—	50 565	3 042	—	—	—	—
Marowijne	—	—	1 000	120	—	—	900	225	—	—	35 000	2 625	—	—	23 000	f 13 800 000
	95 605	f 11 470	1 442 693	f 174 313	3 395	f 849	22 603	f 5 651	7 916	f 594	2 152 290	f 162 930	—	—	23 000	f 13 800 000

Bijlage Q[1].

Staat van de suikerondernemingen.

Districten.	Plantages.	Uitgestrektheid der plantages. H.A.	Uitgestrektheid in bebouwing op ult. Dec. 1923. H.A.	Uitgestrektheid waarvan is geoogst. H.A.	Suiker vacuumpan. 100 K.G.	Gemiddelde opbrengst per H.A. K.G.	Melasse. 100 L.	Rum of dram. 100 L.	Arbeiders. Immigranten.	Arbeiders. Anderen.	Arbeiders. Tezamen.	Nevenvoortbrengselen.
Nickerie	Waterloo	1713	451	451	18 896	4190	—	129	1209	107	1316	
Id.	Hazard.	1000	275	275	10 379	3774	—	—	715	79	794	
Beneden-Commewijne .	Zoelen en Mariënburg .	3215	1245[1])	1444[2])	61 626	4268	78	6044	3515	205	3720	Verkregen werd bovendien 8912 K.G. cacao.
Id. .	Rust en Werk. . . .	1090	252	717	12 118	5584	1550	—	884	81	965	
Cottica	Alliance	2000	391	390	14 854	3807	328	—	1130	250	1380	Nog werd verkregen 740 K.G. cacao.
		9018	2614	2777	117 873	4245[3])	1956	6173	7453	722	8175	

[1]) Waarvan 40 H.A. beplant met cacao.

[2]) In het vorig verslag was vermeld dat de uitgestrektheid waarvan is geoogst bedroeg 154 H.A., terwijl dit 1154 H.A. had moeten zijn. Het totaal cijfer van deze rubriek had in verband hiermede 2542 en niet 1542 moeten zijn.

[3]) In het vorig verslag is als gemiddelde opbrengst in H.A. vermeld 4679 K.G., hetgeen 4693 K.G. had moeten zijn.

Bijlage Q[2].

Staat van de cacao- en andere landbouwondernemingen, met uitzondering van de suikerondernemingen.

DISTRICTEN.	Aantal plantages.	Uitgestrektheid van de plantages in H.A.	Uitgestrektheid in bebouwing op ult. Dec. 1923 v/d plantages in H.A.	Verkregen voortbrengselen. Cacao (in 100 kilogram)	Koffie (in 100 kilogram)	Rijst (padi) (in 100 kilogram)	Aardvruchten (in 100 kilogram)	Bananen (in 100 bossen)	Bacoven (in 100 bossen)	Koorn (maïs) (in 100 K.G.)	Arbeiders op 31 December 1923. Onder contract verbonden. Arbeidende.	Onder contract verbonden. Niet arbeidende.	Onder contract verbonden. Tezamen.	Niet onder contract verbonden. Arbeidende.	Niet onder contract verbonden. Niet arbeidende.	Niet onder contract verbonden. Tezamen.	Anderen. Arbeidende.	Anderen. Niet arbeidende.	Anderen. Tezamen.	Tezamen. Arbeidende.	Tezamen. Niet arbeidende.	Tezamen. Tezamen.
Nickerie.	4	1 070	281	313	19	40	13	2	3	44	36	5	41	60	15	75	1	—	1	97	20	117
Coronie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Beneden-Saramacca[1])	7	3 540	630	599	741	390	—	1	50	55	301	26	327	414	113	527	2	—	2	717	139	856
Boven-Saramacca .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Beneden-Suriname[2])	6	2 393	955	940	3239	200	—	—	8	51	364	36	400	209	17	226	3	—	3	576	53	629
Beneden-Para. . .	2	1 825	180	208	312	38	60	—	—	—	135	9	144	60	3	63	—	12	12	195	24	219
Boven-Suriname[3]) .	6	5 431	827	363	3604	—	—	5	40	10	521	56	577	158	47	205	8	—	8	687	103	790
Boven-Para . . .	3	2 556	228	16	1107	—	—	2	19	2	147	30	177	41	13	54	—	—	—	188	43	231
Ben.-Commewijne[4])	28	12 447	4715	4335	13772	808	6	37	39	696	2606	357	2963	914	394	1308	72	21	93	3592	772	4364
Boven-Commewijne	1	268	86	53	103	—	—	—	—	—	14	2	16	12	—	12	—	—	—	26	2	28
Cottica	8	2 540	1094	547	3864	12	—	7	51	98	1598	180	1778	314	111	425	150	—	150	2062	291	2353
Marowijne	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	65	32 070	8996	7374	26761	1488	79	54	210	956	5722	701	6423	2182	713	2895	236	33	269	8140	1447	9587

[1]) 1295 K.G. peulvruchten en 1449 K.G. tabak.

[2]) 4940 cocosnoten.

[3]) 6400 cocosnoten. 439 654 sinaasappelen.

[4]) 1100 peulvruchten, 265 521 sinaasappelen.

Bijlage Q3.

Overzicht van den geldelijken toestand van de bestaande leenbanken en van de verrichte werkzaamheden.

Naam van de bank.	Aantal leden.	Gevorderde rente.	Grootste bedrag voorschot.	Oprichtingskosten.	Voorschot van het Gouvernement.	Inleg. Aantal inleggers.	Inleg. Bedrag.	Voorschotten verleend. Aantal.	Voorschotten verleend. Bedrag.	Terugbetaald.	Reservefonds.	Aanwezig op 31 Dec. 1923. In kas.	Aanwezig op 31 Dec. 1923. Belegd.	Balans. Winst.	Balans. Verlies.	Zuiver gekweekte rente.
Domburg	314	6 %	f 150	f 58,—	f 4 200	70	f 377,62	139	f 6 697,98	f 466,70	f 2 295,99	f 480,66	f 160,67	f 37,46	—	f 299,13
Beneden-Commewijne	630	6 „	300	134,75	—	215	17 218,50	294	17 998,09	6 386,60	5 900,92	801,75	3 771,21	—	f 548,37	673,25
Saramacca	981	5 „	150	68,75	12 000	6	548,65^{5}	7	585,—	4 041,01^{5}	—	214,27	1 731,—	8 530,91	—	411,37^{5}
Nickeriebank	1455	6 „	150	130,15	2 000	71	20 009,60	622	34 748,83^{5}	9 163,25^{5}	10 951,79^{5}	311,78	366,20	770,40	—	1 493,91
Ephrata	388	4 „	150	3,75	5 000	7	33,14^{5}	157	6 306,77	326,26	1 846,29^{5}	729,65^{5}	192,61	23,33^{5}	—	83,40
't Westland	26	5 „	300	—	250	26	1 817,55	13	2 195,—	340,—	617,30	58,02	692,47	4,18	—	57,31
Lelydorp [1])	—	6 „	—	62,65	500	12	44,93	30	865,94	99,75	768,11	12,88	545,53	11,56	—	37,11
Pad van Wanica [1])	—	6 „	—	63,67	—	8	122,59	23	633,32^{5}	222,20	816,05^{5}	47,45	545,88	65,81	—	93,81
Livorno [1])	—	6 „	—	39,40	—	2	33,13	3	117,38	15,—	230,19	8,91	138,36	—	13,67	5,38
Saramaccapolder [1])	—	6 „	—	47,33	—	1	6,03	6	154,05	31,25	1 180,18^{5}	19,94^{5}	1 058,94	15,47	—	40,62
Beneden-Suriname en Beneden-Para	913	8 „	150	127.—	15 650	23	2 299,56	650	23 333,03	6 369,98	7 077,99^{5}	360,26^{5}	8 297,19	674,62	—	937,35^{5}

[1]) In liquidatie.

Bijlage R.

Staat van de opbrengst van den kleinen landbouw.

a. Op de vestigingsplaatsen.

Districten.	Aantal perceelen.	Oppervlakte in H.A.	Oppervlakte in cultuur in H.A.	Bevolking. Immigranten.	Bevolking. Niet-immigranten.	Bevolking. Totaal.	Verkregen producten. Cacao.	Koffie.	Rijst.	Koren (Maïs).	Aardvruchten.	Bananen.	Bacoven.	Cocosnoten.	Geldswaarde der afgeleverde houtwaren.	Geldswaarde der afgeleverde vruchten en groenten.
							Uitgedrukt per 100 K.G.					per 100 bossen.		per 100 stuks.		
Nickerie	263	446	273	622	231	853	90	—	714	—	94	79	10	533	—	—
Coronie	270	375	153	3	669	672	22	1	—	68	284	19	22	1 840	—	—
Beneden-Saramacca	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Boven-Saramacca	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Beneden-Para	1 345	3 405	1 684	4 822	575	5 397	103	196	12 089	386	3 515	124	14	46	f 9 400,—	f 3 442,—
Beneden-Suriname	2 143	2 720	1 862	3 880	1 068	4 948	132	79	15 238	504	719	1755	809	—	—	—
Bov.-Suriname [1])	158	238	140	152	67	219	102	24	200	18	138	28	22	—	—	—
Boven-Para [2])	316	1 068	512	460	304	764	506	70	267	85	134	38	81	—	—	—
Beneden-Commewijne [3])	2 105	1 830	1 372	2 685	330	3 015	583	562	5 129	346	1 981	602	1746	—	—	—
Boven-Commewijne [4])	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Cottica	224	700	606	715	163	878	122	28	3 045	2 116	308	225	219	—	—	—
Marowijne	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	6 824	10 782	6 602	13 339	3 407	16 746	1660	960	36 682	3 523	7 173	2870	2923	2 419	f 9 400,—	f 3 442,—

[1]) 20 350 sinaasappelen.
[2]) 22 090 „
[3]) 78 100 sinaasappelen.
[4]) 4 000 „

Districten.	Aantal perceelen.	Oppervlakte in H. A.	Oppervlakte in cultuur in H. A.	Bevolking. Immigranten.	Niet-immigranten.	Totaal.	Verkregen producten. Cacao.	Koffie.	Rijst.	Koren (Maïs).	Aard-vruchten.	Bananen.	Bacoven.	Cocosnoten.	Geldswaarde der afgeleverde houtwaren.	Geldswaarde der afgeleverde vruchten en groenten.
							Uitgedrukt per 100 K. G.					per 100 bossen.		per 100 stuks.		
							b. Buiten vestigingsplaatsen.									
Nickerie . . .	983	27 320	1 971	2 982	725	3 707	220	55	21 859	426	200	289	180	36	—	—
Coronie 1) . . .	712	8 162	1 572	7	1 084	1 092	228	22	488	393	890	225	75	7 835	—	—
Beneden-Saramacca 2) . .	1 120	11 321	5 222	3 047	1 024	4 071	1081	48	6 001	1 574	125	33	73	—	f 2 812,—	—
Boven-Saramacca . . .	48	1 268	117	—	163	163	6	—	59	82	381	1	4	—	350,—	—
Beneden-Para .	941	4 336	1 248	4 349	1 670	6 019	20	12	3 734	322	1 333	77	14	2	9 698,—	f 2 740,—
Beneden-Suriname . . .	577	1 956	664	2 158	822	2 980	23	59	4 969	282	1 029	394	56	265	2 436,—	4 640,—
Bov.-Suriname 3)	455	9 267	923	466	1 306	1 772	161	131	3 036	935	4 662	263	174	7	3 125,—	—
Boven-Para 4). .	478	18 720	821	326	936	1 262	452	104	5 172	822	4 251	139	107	—	15 330,—	—
Beneden-Commewijne 5). .	1 240	587	586	1 297	8	1 305	8	2	6 263	1 008	31	7	7	—	—	—
Boven-Commewijne 6) . . .	—	—	—	—	—	—	152	52	3 016	1 016	546	56	123	5	—	—
Cottica 7) . . .	298	596	223	47	193	240	214	30	5 394	4 032	552	465	198	2	3 600,—	—
Marowijne. . .	48	175	61	13	70	83	5	1	5	10	350	15	3	25	—	—
	6 900	83 708	13 408	14 692	8 001	22 694	2570	516	59 996	10 902	14 350	1964	1014	8 177	f 37 351,—	f 7 380,—

1) 32 700 sinaasappelen. 2) 2 703 K.G. peulvruchten. 3) 165 416 sinaasappelen. 4) 1 010 sinaasappelen.
5) 300 „ 6) 6 325 sinaasappelen. 7) 4 525 „

Bijlage S.

GEGEVENS OMTRENT HET BALATABEDRIJF:

a. Overzicht van verleende en verlengde concessies tot inzameling van balata krachtens de Balataverordening 1914.

	Verleend oppervlakte in H.A.	Verlengd oppervlakte in H.A.	Totale oppervlakte verleend en verlengd.	Concessierechten.	Opmerkingen.
krachtens art. 11: Grootbedrijf	1 161 700	3 847 300	5 009 000	f 164 873,70 1)	1) Hieronder begrepen een bedrag van f 18741[illegible] voor 9 blokperceelen, verleend krachtens art. 1[illegible] waarbij een bedrag van f 60 531,30 minder is bet[illegible] dan het concessierecht ad 4,5 cent per H.A.
Kleinbedrijf	121 000	109 500	230 500	10 713,50 2)	2) Hieronder is begrepen een bedrag van f [illegible] meer dan het concessierecht ad 4,5 cent, naar re[illegible] van het aantal H.A., zijnde 3 perceelen verl[illegible] bij opbod krachtens art. 12.
	1 282 700	3 956 800	5 239 500	f 175 587,20	

b. Overzicht van de aangiften tot inzameling van balata op gronden van particulieren.

OMSCHRIJVING.	Aantal aangiften.	Oppervlakte in H. A.	Bedrag van de geraamde opbrengst in K.G.
In werking op 31 December 1922	26	17 703	—
Ingediend in 1923	10	7 304	—
Weer ingetrokken in 1923	—	—	—
Verloopen in 1923	6	1 726	—
In werking op 31 December 1923	30	23 281	—

c. Staat, aantoonende de oppervlakte uitgegeven tot het doen van onderzoek naar balata, zoomede tot het inzamelen daarvan over 1919—1923.

JAAR.	Onderzoek.		Concessie tot inzameling (exploitatie.)				Tezamen.	
			Nieuw uitgegeven.		Verlengd of hernieuwd.			
	Aantal terreinen.	Oppervlakte in H.A.	Aantal terreinen.	Oppervlakte in H.A.	Aantal terreinen.	Oppervlakte in H.A.	Aantal terreinen.	Oppervlakte in H.A.
1919	4	2 271 100	21	1 738 100	39	4 557 000	60	6 295 100
1920	7	3 167 200	32	1 272 700	38	3 893 400	70	5 166 100
1921	3	6 20 000	26	1 190 800	41	3 385 500	67	4 576 300
1922	3	797 300	11	1 261 200	37	3 131 500	48	4 392 700
1923	—	—	23	1 282 700	49	3 961 800	72	5 244 500

d. Staat houdende het aantal arbeiders bij het balatabedrijf, opgemaakt uit de gegevens door de concessionarissen ingediend ingevolge art. 1 van het Besluit van 24 Maart 1915 (G. B. n°. 21).

Balata-bedrijf 1923.	Opgave van het aantal personen over het:			
	1ste kwartaal.	2de kwartaal.	3de kwartaal.	4de kwartaal.
Aantal personen in het bosch bij den aanvang van het jaar . . .	237	—	—	—
Aantal personen in elk tijdvak naar het bosch vertrokken. . . .	1574	483	687	638
Aantal sterfgevallen in het bosch	7	2	3	—
Aantal personen uit het bosch teruggekeerd	364	394	1184	1213
Arbeiderssterkte aan het eind van elk tijdvak in het bosch . . .	1524	1611	1111	536
Aantal arbeiders dat in elk tijdvak heeft gewerkt	1888	2005	2295	1749

e. Splitsing van de balata-opbrengst.

Van concessies aangevoerd te Paramaribo . .	428 390	K.G.
„ „ „ „ Nieuw-Nickerie .	198 629	„
Balata van particuliere terreinen	2 120^5	„
Totaal . .	629 139^5	K.G.

f. Splitsing van de op balata ontvangen retributies.

Ontvangen te Paramaribo.	f 64 258,50
„ „ Nickerie	29 794,05
„ voor recht op vergunningen tot uitoefening van het beroep van opkooper van balata	300,—
„ voor recht op onderzoek naar de aanwezigheid van balata	—
	f 94 352,55

g. Staat, aantoonende het aantal arbeiders in het balata-bedrijf in het geheel en op 10 000 H.A. in concessie, zoomede de verkregen opbrengst in het geheel, per arbeider en per H.A. in concessie, over de jaren 1919 t/m 1923.

JAAR.	Arbeiders in het geheel.	H.A. in concessie.	Arbeiders op 10 000 H.A.	Balata in K.G.	K.G. balata per:	
					Arbeider.	H.A.
1919	1 796	6 295 100	3	492 886^5	274^5	0,079
1920	1 694	5 166 100	3	442 071	262	0,086
1921	1 503	4 576 300	3	484 038^5	322	0,106
1922	1 397	4 392 700	3	542 845	388	0,123
1923	1 772	5 244 500	3	627 019	353	0,119

h. Opgave van de ontvangen rechten uit het balatabedrijf over 1919 t/m 1923.

JAAR.	Vergunningsrecht.	Concessie gelden.	Retributie.	Tezamen.	H.A. in concessie.	Opbrengst in K.G.	Rechten gemiddeld	
							per H.A.	per K.G.
1919	f 2 271,10	f 278 365,50	f 78 934,47^5	f354 571,07^5	6 295 100	492 886^5	0,056	0,72
1920	1 606,20	235 871,80	66 310,65	303 788,65	5 166 100	442 071	0,058	0,68
1921	920,—	174 684,85	72 605,77^5	248 210,62^5	4 576 300	484 038^5	0,054	0,51
1922	843,50	148 661,70	81 426,75	230 931,95	4 392 700	542 845	0,052	0,425
1923	300,—	175 812,20	94 052,55	270 164,75	5 244 500	627 019	0,051	0,43

Bijlage T.

Staat van den veestapel.

Paramaribo en districten.	Runderen.	Paarden.	Ezels.	Muilezels.	Schapen.	Geiten.	Varkens.
Paramaribo	984	53	254	56	21	448	442
Het overig deel van Suriname	12 434	150	474	146	281	2839	5080
Tezamen op 31 December 1923 . . .	13 418	203	728	202	302	3287	5522
„ „ „ 31 „ 1922 . . .	12 675	212	646	211	144	2649	5253
Vermeerdering . . .	743	—	82	—	158	638	269
Vermindering . . .	—	9	—	9	—	—	—

Bijlage U.

STAAT

van den Invoer in Suriname uit en over de volgende landen, waarbij als waarde van de ingevoerde goederen is aangenomen, de inkoopsprijs dier goederen zonder onkosten (emballage, vracht, assurantie, enz.).

Artikelen.	Eenheid.	Nederland.		Groot-Britannië.		Frankrijk.		Vereenigde Staten van Amerika.		Demerary.
		Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.
Aardappelen	H.L.	9 334,5	f 40 138	—	—	—	—	—	—	385
Aarden buizen	waarde	—	931	—	—	—	—	—	—	—
Aardewerk:										
grof	"	—	25 338	—	—	—	f 467	—	—	—
fijn	"	—	978	—	—	—	—	—	—	—
porcelein	"	—	4 659	—	—	—	96	—	—	—
Alluminiumwaren	"	—	217	—	—	—	—	—	—	—
Ammunitie:										
geweren, karabijnen en buksen	loop	30	877	—	—	—	—	80	f 1 091	—
afzonderlijke loopen	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
revolvers, pistolen, kamerbuksen en kamerpistolen	stuk	49	481	—	—	—	—	11	380	—
windgeweren (geen kinderspeelgoed)	waarde	—	—	—	—	—	—	—	—	—
gedeelten van gen. wapens	"	—	65	—	—	—	—	—	—	—
geweer- en pistoolkogels en hagelpatronen v. geweren	"	—	550	—	—	—	—	—	—	—
patronen voor geweren	"	7 500	314	—	—	—	—	3 000	221	400
idem voor revolvers	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
percussiedopjes en slaghoedjes.	"	90 000	564	—	—	25 000	154	500	24	—
ledige hulzen	"	21 000	1 233	—	—	49 000	1 229	24 500	611	—
ammunitie niet afzonderlijk genoemd	"	—	246	—	—	—	—	—	—	—
buskruit	K.G.	158	882	755,6	f 4 216	—	—	—	—	947,5
Asphalt	waarde	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Azijn en azijnzuur:										
minder dan 100 gram watervrij azijnzuur	Liter	6 205	1 365	—	—	—	—	1 761	387	—
meer " 100 " watervrij azijnzuur	"	4 472	3 712	—	—	—	—	—	—	—
Ballast	waarde	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bier, w.o. gemberale:										
op fust	Liter	17 763	7 105	—	—	—	—	—	—	—
gebotteld	"	183 098	102 535	—	—	—	—	—	—	7 247
Blik in bladen	waarde	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Blom of meel van granen	K.G.	—	—	—	—	—	—	3 509 684	631 743	152 013
in verp.: van 1 K.G. netto of minder (met uitz. van meel voor diabetici)	"	—	—	—	—	—	—	—	—	—
niet genoemde meelsoorten	waarde	—	464	—	—	—	—	—	—	—
Boeken:										
gedrukte, enz.	"	—	19 148	—	—	—	—	—	—	—
schrijf-, koopmans, enz.	"	—	1 730	—	—	—	—	—	265	—
Boter, alsmede oleomargarine, ghee, enz.	K.G.	142 841	292 821	—	—	—	—	—	—	267
Breeuwwerk	"	—	505 353	518	295	—	—	3 368	1 920	10
Bron- en mineraalwater	Liter.	787	417	—	—	—	—	—	—	—
Brood en beschuit:										
niet suikerhoudend, in verp. van meer dan 18 K.G.	K.G.	—	—	—	—	—	—	27 197	13 326	—
alsv. in verp. van 18 K.G. en minder	waarde	—	34	—	—	—	—	—	7 247	—
Cement:										
kalk	"	—	28 180	—	—	—	—	—	4 899	—
tras	"	—	1 350	—	—	—	—	—	—	—

Barbados.		Trinidad.		Fransch-Guyana.		Curaçao.		Andere plaatsen.		Totaal.			
Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Recht.	Geheven opcenten op het recht.
—	—	—	—	11	47	—	—	—	—	9 730⁵	f 41 841	f 7 297,87	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	931	148,96	
—	f 20	—	—	—	64	—	—	—	590	—	26 535	4 245,60	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 126	—	3 104	496,64	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4 755	760,80	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	6 575	—	6 792	1 086,72	
—	—	—	—	8	310	—	—	—	—	118	2 278	1 180,—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	60	861	600,—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	43	—	—	—	—	—	108	43,20	
—	—	—	—	—	245	—	—	—	—	—	795	159,—	
—	—	—	—	650	58	—	—	—	—	11 550	630	126,—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	100 000	694	—	—	—	—	215 500	1 436	287,20	
—	—	—	—	49 000	1 279	—	—	—	—	143 500	4 352	870,40	
—	—	—	—	—	48	—	—	—	—	—	294	58,80	
—	—	—	—	6,2	35	—	—	—	—	1 867,3	10 426	5 601,90	
—	—	—	f 259	—	—	—	—	—	—	—	259	41,44	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7 966	1 752	557,62	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4 472	3 712	4 472,—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	17 763	7 105	3 552,60	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	190 345	107 318	38 069,—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	704	127	—	—	—	—	3 662 401	659 232	91 560,02	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	464	69,60	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	19 166	vrij	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 995	299,25	
—	—	328	718	78	171	—	—	—	—	143 514	294 294	17 221,68	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3 896	2 221	155,84	
—	—	—	—	1 211	642	—	—	249	132	2 247	1 191	337,05	
—	—	—	—	1 499	735	—	—	—	—	28 696	14 061	860,88	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7 281	1 164,96	
—	—	—	166	—	—	—	—	—	1 146	—	40 031	2 802,17	
—	—	—	234	—	—	—	—	—	—	—	10 397	727,79	

Artikelen.	Eenheid.	Nederland.		Groot-Britannië.		Frankrijk.		Vereenigde Staten van Amerika.		Demerary.
		Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.
Chemische producten (soda en dergelijke)	waarde	—	f 8 559	—	—	—	—	—	f 9 594	—
Alsvoren voor den landbouw	„	—	11 549	—	—	—	—	—	6 785	—
Chloralhydraat, aether sulf., collodrion, enz.	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Dynamiet en andere ontplofbare zelfstandigheden (geen buskruit)	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Drukinkt	„	—	2 200	—	—	—	—	—	—	—
Drukletters	„	—	102	—	—	—	—	—	—	—
Drukpersen	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Cliché's en drukmaterieel	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Films (bioscoop)	Meter	—	—	—	—	—	—	90 345	9 034	108 549
Fotografietoestellen en deelen daarvan	waarde	—	711	—	—	—	—	—	604	—
Fotografieben. w. o. chemicalien	„	—	337	—	—	—	—	—	579	—
Garens, naai-, brei-, enz.	„	—	6 191	—	—	—	f 810	—	—	—
Gedistilleerd ad 50 %:										
cognac	Liter	30 286,2	36 343	—	—	290,5	349	—	—	80,2
jenever	„	8 546,3	8 034	—	—	—	—	—	—	103,2
whisky	„	2 256	6 768	—	—	—	—	—	—	2 015,7
likeuren	„	505,3	2 355	—	—	84	391	—	—	—
bitters	„	70	350	—	—	—	—	—	—	64,7
ged. dranken niet afz. genoemd	„	66,8	113	—	—	—	—	—	—	14
vruchten op gedistilleerd	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
vruchtenessences	„	365,4	2 795	—	—	—	—	54,4	416	—
alc. houdende vloeistoffen geen dranken zijnde	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Geneesmiddelen	waarde	—	24 027	—	—	—	—	—	11 222	—
Ustensiliën, verbandstoffen, enz.	„	—	2 915	—	f 254	—	—	—	—	—
alsvoren, verpakt voor dadelijk gebruik	Liter	385,4	2 505	—	—	—	—	1 057,8	6 876	208,1
Geld:										
gemunt	waarde	—	—	—	—	—	—	—	—	—
papieren voorzien van handteekening	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Glas- en kristalwerk	„	—	11 984	—	—	—	—	—	5 488	—
Goud, ruw of enkel gesmolten	Gram	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Goud, zilver- en platinawerk	waarde	—	961	—	1 133	—	—	—	364	—
Granen en peulvruchten:										
bruine boonen	K.G.	70 023	16 805	—	—	—	—	—	—	27 817
groene erwten	„	21 703	5 209	—	—	—	—	—	—	—
capucijners	„	20 083	4 820	—	—	—	—	—	—	—
witte boonen	„	36 418	8 012	—	—	—	—	—	—	—
dholl	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
haver	„	200	26	—	—	—	—	4 320	562	—
andere	„	4 105	1 478	—	—	—	—	—	—	38 466
Groenten:										
versch	waarde	—	3 556	—	—	—	—	—	—	—
gedroogd	„	—	419	—	—	—	—	—	—	—
ingelegd	„	—	3 945	—	—	—	—	—	—	—
Harpuis	„	—	14	—	—	—	—	—	1 709	—

Barbados.	Trinidad.		Fransch-Guyana.		Curaçao.		Andere plaatsen.		Totaal.			
Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Recht.	Geheven opcenten op het recht.
—	—	—	—	—	—	—	—	f 344	—	f 26 323	f 4 211,68	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	18 334	vrij	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 200	352,—	
—	—	—	—	—	—	—	—	1 099	—	1 201	vrij	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	vrij	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	192	vrij	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	198 894	19 889	994,47	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 410	352,50	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 142	182,72	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	47 949	7 671,84	
—	—	—	130,8	157	—	—	—	—	30 787,7	36 945	72 351,09	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	8 649,5	8 131	20 326,32	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	4 271,7	12 815	10 038,49	
—	—	—	31,2	145	—	—	—	—	620,5	2 891	1 458,17	
—	76,7	383	—	—	—	—	—	—	211,4	1 057	496,79	
—	264,8	450	—	—	—	—	—	—	345,6	587	812,16	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	6,2	47	426	3 258	1 001,10	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	6 523	—	43 958	6 593,70	
—	—	—	—	—	—	—	—	472	—	4 297	687,52	
—	—	—	—	—	—	—	34	22	1 685,3	10 755	2 527,95	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	750	vrij	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	6 926	—	27 961	4 473,76	
—	—	—	2 358	3 773	—	—	—	—	2 358	3 773	235,80	
—	—	—	—	253	—	—	—	227	—	3 384	1 015,20	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	97 840	23 481	3 913,60	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	21 703	5 209	868,12	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	20 083	4 820	803,32	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	36 418	8 012	1 456,72	
—	240 099	52 821	—	—	—	—	—	—	240 099	52 821	9 603,96	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	4 520	588	180,80	
—	431	155	—	—	—	—	—	—	43 002	15 480	7 720,08	
—	—	—	—	539	—	—	—	—	—	4 101	656,16	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	419	47,04	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3 945	631,20	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 723	275,68	

Artikelen.	Eenheid.	Nederland.		Groot-Britannië.		Frankrijk.		Vereenigde Staten van Amerika.		Demera
		Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.
Hoeden:										
stroo	waarde	—	f 8 249	—	f 3 738	—	—	—	—	—
vilt	„	—	4 575	—	2 142	—	—	—	f 261	—
panama	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
andere	„	—	540	—	—	—	—	—	—	—
Hout:										
bewerkt	„	—	258	—	—	—	—	—	424	—
onbewerkt	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Houtgeest	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Idem voor stijlen	„	—	1 163	—	—	—	—	—	—	—
Huiden, vellen en leder:										
gelooide of bereide zoolleerhuiden	K.G.	22 546	33 819	—	—	—	—	5 425	8 137	—
zeemleder en perkament	waarde	—	—	—	—	—	—	—	—	—
andere gelooide, bereide of gelakte huiden en vellen	„	—	13 819	—	—	—	—	—	31 733	—
Huiden, onbereide	„	—	—	—	—	—	—	—	—	800
Instrumenten, mathem., phys., chirurg. en optische	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Installatie voor draadlooze telegrafie en onderdeelen	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Alsvoren voor electrische verlichting en onderdeelen	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
IJs	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Juweelen, paarlen en edelgesteenten	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kaarsen	„	—	12 385	—	—	—	—	—	2 094	—
Kaas	K.G.	73 270	105 509	—	—	—	—	—	—	—
Kantoorbenoodigdheden, niet afzonderlijk genoemd	waarde	—	16 090	—	—	—	—	—	7 580	—
Koek- en suikerbakkerswerk	„	—	48 164	—	973	—	—	—	4 710	—
Klompen	„	—	353	—	—	—	f 504	—	573	—
Koffie	K.G.	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Koffers en trommels	waarde	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Koolzuur (vloeibare)	„	—	1 212	—	—	—	—	—	—	—
Kruidenierswaren, n. a. gen.	„	—	109 358	—	18 942	—	—	—	90 058	—
Kramerijen	„	—	168 058	—	45 139	—	—	—	98 924	—
Kwik	„	—	1 076	—	—	—	—	—	—	—
Lampen en lantaarns	„	—	6 292	—	—	—	—	—	3 771	—
Levende dieren:										
paarden	stuks	1	1 200	—	—	—	—	—	—	3
bokken en geiten	„	—	—	—	—	—	—	—	—	5
muildieren en muilezels	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
ezels	„	—	—	—	—	—	—	—	—	33
rundvee	„	—	—	—	—	—	—	—	—	956
schapen en lammeren	„	—	—	—	—	—	—	—	—	31
varkens	„	—	—	—	—	—	—	2	250	409
gevogelte	„	—	—	—	—	—	—	—	—	10
honden	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Lucifers in pakjes of doosjes van 72 stuks of minder	pakjes of doosjes	65 200	792	—	—	—	—	—	—	—
in andere verpakking	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—

Barbados.		Trinidad.		Fransch-Guyana.		Curaçao.		Andere plaatsen.		Totaal.			
Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Recht.	Geheven opcenten op het recht.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 17 576	f 2 812,16	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 1 581	—	10 821	1 731,36	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	f 1 033	—	—	—	—	—	1 777	284,32	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 602	416,32	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 601	256,16	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 875	vrij	
—	—	—	—	959	1 439	—	—	—	—	28 930	43 395	5 786,—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	206	—	—	—	—	—	45 758	1 372,74	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	800	195	vrij	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 646	vrij	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	14 479	2 316,64	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	73 270	105 509	7 327,—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	189	—	23 859	3 578,85	
—	—	—	—	—	162	—	—	—	—	—	54 835	8 773,60	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 430	228,80	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	900	144,—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 212	303,—	
—	—	—	f 1 851	—	7 738	—	—	—	—	—	263 174	42 107,84	
—	—	—	1 431	—	7 903	—	—	—	29 364	—	395 256	63 240,96	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 235	197,60	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11 526	1 844,16	
—	—	—	—	—	—	1	f 500	—	—	5	3 200	125,—	
—	—	—	—	2	30	—	—	—	—	7	105	3,50	
—	—	—	—	—	—	2	800	—	—	2	800	20,—	
17	f 1 020	—	—	—	—	—	—	—	—	50	3 003	100,—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	956	66 605	7 170,—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	31	232	15,50	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	411	6 406	822,—	
—	—	—	—	113	226	—	—	—	—	123	237	30,75	
12	60	—	—	4	20	—	—	—	—	16	80	80,—	
—	—	—	—	801	11	—	—	—	—	66 001	803	924,01	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	

Artikelen.	Eenheid.	Nederland.		Groot-Brittannië.		Frankrijk.		Vereenigde Staten van Amerika.		Demerara
		Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.
Machineriën en werktuigen voor land- en tuinbouw	waarde	—	f 25 515	—	f 2 237	—	—	—	f 17 163	—
Idem boschbouw	„	—	27 142	—	—	—	—	—	—	—
Idem mijnontginning	„	—	3 183	—	—	—	—	—	92 008	—
Idem andere nijverheid	„	—	19 163	—	—	—	—	—	15 279	—
Idem brandweergereedschappen	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Handgereedschappen voor land- en tuinbouw	„	—	1 130	—	—	—	—	—	618	—
Andere	„	—	100	—	—	—	—	—	—	—
Motoren en dynamo's	„	—	12 381	—	—	—	—	—	9 359	—
Manufacturen:										
katoenen	„	—	468 824	—	192 231	—	—	—	169 680	—
linnen	„	—	19 909	—	—	—	—	—	2 569	—
wollen	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
zijden	„	—	1 774	—	—	—	—	—	2 336	—
gemaakte kleederen	„	—	4 477	—	—	—	—	—	4 792	—
Matrassen	„	—	49	—	—	—	—	—	—	—
Kussens	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Melasse- of keukenstroop	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Meststoffen (kalk uitgezonderd)	„	—	90	—	—	—	—	—	18 690	—
Meubelen:										
houten	„	—	913	—	1 864	—	f 275	—	—	—
rieten	„	—	2 131	—	—	—	—	—	—	—
andere	„	—	50	—	—	—	—	—	—	—
Muziekinstrumenten:										
automatische	„	—	117	—	—	—	—	—	1 811	—
rollen en platen	„	—	8	—	—	—	—	—	—	—
andere	„	—	3 946	—	—	—	—	—	—	—
Metalen, ijzer en staal (staaf-, band-, plaat-, enz. niet met eenig ander metaal overtrokken)	„	—	17 574	—	3 663	—	3 085	—	1 692	—
gegolfde platen	„	—	26 459	—	—	—	—	—	7 476	—
bewerkt metaal	„	—	92 664	—	14 448	—	—	—	14 784	—
lood (in blokken of staven)	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
zink idem	„	—	1 599	—	—	—	—	—	—	—
tin idem	„	—	1 533	—	—	—	—	—	—	—
andere metalen	„	—	712	—	—	—	—	—	—	—
Naaimachines	„	40	1 437	—	—	—	—	141	5 530	25
Olie en vetten, eetbare, in verpakking van minder dan 10 L. en 12,5 K.G.	„	—	2 000	—	—	—	256	—	—	—
Alsvoren in verpakking van 10 L. of meer:										
olijf	Liter	—	—	—	—	—	—	—	—	—
katoenzaad	„	—	—	—	—	—	—	77 626	59 772	5 794
cocos	„	—	—	—	—	—	—	—	—	102 265
raap	„	51 262	24 087	—	—	—	—	—	—	—
mosterd	„	—	—	—	—	—	—	720	590	—
andere	„	153	105	—	—	—	—	—	—	—
lijnolie	„	45 129	22 564	—	—	—	—	—	—	—
kerosine	„	—	—	—	—	—	—	1 129 949	169 492	51 746
machine-olie	„	—	—	—	—	—	—	62 228	9 334	1 830

Barbados.	Trinidad.		Fransch-Guyana.		Curaçao.		Andere plaatsen.		Totaal.			
Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Recht.	Geheven opcenten op het recht.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 111 625	vrij	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	27 142	vrij	
—	—	—	—	f 685	—	—	—	—	—	95 876	vrij	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	36 162	vrij	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3 056	vrij	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	100	f 16,—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	22 371	vrij	
—	—	—	—	4 570	—	—	—	f 32 405	—	1 261 487	201 837,92	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	22 478	3 596,48	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8 159	1 305,44	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9 616	1 538,56	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	49	7,84	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	18 780	vrij	
—	—	—	—	1 072	—	—	—	—	—	4 823	771,68	
—	—	—	—	—	—	—	—	407	—	2 538	406,08	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	301	48,16	
—	—	—	—	—	—	—	—	39	—	2 084	625,20	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8	2,40	
—	—	—	—	18	—	—	—	1 250	—	5 214	1 042,80	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	26 972	vrij	
—	—	f 788	—	—	—	—	—	—	—	38 435	6 149,60	
—	—	470	—	—	—	—	—	—	—	135 706	21 712,96	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	vrij	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 599	vrij	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 533	vrij	
—	—	1 471	—	—	—	—	—	—	—	2 183	vrij	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	206	8 427	vrij	
—	—	—	—	10	—	—	—	—	—	2 266	339,90	
—	—	—	75	82	—	—	—	—	75	82	2,25	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	83 420	64 233	2 502,60	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	102 265	67 495	3 067,95	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	51 262	24 087	1 537,86	
—	289	237	—	—	—	—	—	—	1 009	827	30,27	
—	—	—	283	192	—	—	—	—	436	297	13,08	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	45 129	22 564	2 707,74	
—	37 183	5 577	449	68	7 231	f 1 085	—	—	1 226 558	183 984	73 593,48	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	64 058	10 158	3 843,48	

Artikelen.	Eenheid.	Nederland.		Groot-Britannië.		Frankrijk.		Vereenigde Staten van Amerika.		Demer…
		Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.
gasoline	Liter	—	—	—	—	—	—	260 939	f 49 546	—
benzine	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
ruwe steen, enz.	„	—	—	—	—	—	—	—	—	3 925
andere	„	—	—	—	—	—	—	2 405	721	—
Opium (als geneesmiddel)	Gram	805	f 89	—	—	—	—	—	—	—
Papier, schrijf-, enz.	waarde	—	4 574	—	—	—	—	—	—	—
druk-	„	—	6 597	—	—	—	—	—	—	—
pak-	„	—	18 187	—	—	—	—	—	9 032	—
carton-	„	—	1 746	—	—	—	—	—	—	—
andere	„	—	2 491	—	—	—	—	—	—	—
Parapluies en parasols	„	—	5 158	—	—	—	—	—	795	—
Pik	„	—	75	—	f 750	—	—	—	443	—
teer	„	—	—	—	—	—	—	—	216	—
Pyridine voor stijlers	„	1 200	2 205	—	—	—	—	—	—	—
Pinda	K.G.	—	—	—	—	—	—	62 268	24 907	175
Planten, levende	waarde	—	1 677	—	—	—	—	—	—	—
Reukwateren	„	—	5 178	—	—	—	—	—	70	—
Bay Rum	„	—	—	—	—	—	—	—	94	—
Haar- en welriekende oliën	„	—	1 026	—	—	—	—	—	84	—
Reuzel	K.G.	—	—	—	—	—	—	6 396	5 948	—
Reclame-artikelen en handelsmonsters zonder handelswaarde	waarde	—	412	—	—	—	—	—	547	—
Rijst:										
gepeld	K.G.	1 301 947	247 370	—	—	—	—	—	—	5 365
ongepeld	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Rijtuigen:										
wagens	waarde	—	—	—	—	—	—	—	—	—
rijwielen	„	234	15 649	200	13 756	—	—	—	—	—
automobielen	„	—	—	—	—	—	—	10	10 816	—
motorrijwielen	„	—	—	—	—	—	—	1	470	—
motorwagens	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Rijwielbanden	„	—	2 485	—	890	—	—	—	—	—
autobanden	„	—	—	—	—	—	—	—	8 044	—
Rijwieldeelen	„	—	4 063	—	—	—	—	—	651	—
autodeelen	„	—	—	—	—	—	—	—	4 983	—
Schepen, schuiten, enz.	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Schilderijen, enz.	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Schoenen:										
leder	„	—	40 45	—	—	—	—	—	9 562	—
andere	„	—	—	—	67	—	—	—	2 323	—
Sigaren	st. en waarde	815 919	42 725	—	—	—	—	—	—	—
Sigaretten	„	144 320	2 306	—	—	29 060	f 747	3 640 540	32 495	—
Sigarettenpapier, in hulzen of blaadjes van niet meer dan 40 c.M².	boekjes van 100 st.	—	—	—	—	—	—	—	—	5 600
in vellen of op rollen	M².	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Specerijen	waarde	—	13 255	—	—	—	—	—	—	—
Speelkaarten	„	—	852	—	—	—	—	—	1 042	—
Spijkers en nagels	„	—	9 745	—	369	—	—	—	8 429	—

Barbados.		Trinidad.		Fransch-Guyana.		Curaçao.		Andere plaatsen.		Totaal.			
Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Recht.	Geheven opcenten op het recht.
—	—	20 466	f 3 885	—	—	24 726	f 4 698	—	—	306 131	f 58 129	f 18 366,66	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3 925	353	235,50	
—	—	988	296	—	—	—	—	—	—	3 393	1 017	203,58	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	805	89	13,35	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 837	—	5 411	811,65	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6 597	1 055,52	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	27 219	4 355,04	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 746	279,36	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	307	—	2 798	447,68	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	345	—	6 298	1 007,68	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 268	88,76	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	852	59,64	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 200	2 205	vrij	
—	—	—	—	—	—	76 186	30 474	—	—	138 629	55 451	6 931.45	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 677	268,32	
—	—	—	—	—	f 1 374	—	—	—	—	—	6 622	1 986,60	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	11 751	—	11 845	3 553,50	
—	—	—	—	—	531	—	—	—	—	—	2 506	751,80	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6 396	5 948	191,88	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	959	vrij	
—	—	5 000	950	124	235	—	—	2 500	475	1 314 936	250 049	39 488,08	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	18	855	452	30 260	4 841,60	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10	10 816	1 730,56	
—	—	—	—	—	—	—	—	3	655	4	1 125	180,—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3 375	540,—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8 044	1 287,04	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5 352	856,32	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4 983	797,28	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	16 815	2 690,40	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3 533	565,28	
—	—	—	—	30	3	—	—	—	—	815 949	42 728	29 953,33	
—	—	—	—	23 560	111	—	—	—	—	3 837 480	35 659	33 722,58	
—	—	200	3	507	8	—	—	—	—	6 307	98	315,35	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13 321	2 115,36	
—	—	—	—	—	35	—	—	—	—	—	1 929	578,70	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	23 644	3 783,04	

Artikelen.	Eenheid.	Nederland. Hoeveelheid.	Nederland. Waarde.	Groot-Britannië. Hoeveelheid.	Groot-Britannië. Waarde.	Frankrijk. Hoeveelheid.	Frankrijk. Waarde.	Vereenigde Staten van Amerika. Hoeveelheid.	Vereenigde Staten van Amerika. Waarde.	Demerary. Hoeveelheid.
Steenen:										
metsel-, enz.	waarde	—	f 276	—	—	—	—	—	—	—
bewerkte	„	—	8 483	—	—	—	—	—	—	—
Steenkolen	Ton	—	—	f 917,4	17 772	—	—	1 236	19 747	40
Suiker:										
geraffineerde	K.G.	17 600	7 040	—	—	—	—	41 554	16 621	3 087
andere	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tabak:										
in rollen of bladen	„	—	—	—	—	—	—	66 471	75 777	—
gekorven	„	52 424	193 970	—	—	—	—	—	—	450
andere	„	20	30	—	—	—	—	—	—	—
Terpentijn	Liter	828	695	99	83	—	—	1 207	1 014	45
Thee	K.G.	6 011	10 158	—	—	—	—	11 329	19 146	689
Touw- en touwwerk:										
manilla-	waarde	—	14 806	—	—	—	—	—	2 860	—
ander	„	—	2 857	—	—	—	—	—	—	—
Uien en knoflook	„	94 064	17 872	—	—	—	—	—	—	—
Uurwerken:										
gouden	waarde	—	—	—	—	—	—	—	—	—
zilveren	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
andere	„	—	4 435	—	—	—	—	—	250	—
Vaatwerk, bodems, duigen, enz.	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Verfwaren:										
droog	„	—	30 580	—	—	—	—	—	532	—
aangemaakt	„	—	1 722	—	394	—	—	—	434	—
vernissen, lakken en politoeren, niet alc. houdend	„	—	836	—	—	—	—	—	46	—
idem, alc. houdend	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vetten, in verpakking van meer dan 10 K.G.	K.G.	333	266	—	—	—	—	52 424	41 939	—
Visch:										
zalm (gepekeld in vaten)	„	—	—	—	—	—	—	—	—	52 780
gezouten (in verpakking van meer dan 10 K.G.)	„	—	—	—	—	—	—	—	—	402 781
niet afzonderlijk genoemd, ongeacht de verpakking	waarde	1	11 838	—	—	—	598	—	43 089	—
versche	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vischnetten	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vleesch, gepekeld in vaten van meer dan 10 K.G. netto	K.G.	—	—	—	—	—	—	567 071	325 330	4 734
spek, alsvoren	„	—	—	—	—	—	—	96 868	76 525	2 288
shoulders	waarde	—	—	—	—	—	—	—	43 913	—
hammen	„	—	1 337	—	—	—	—	—	1 662	—
andere soorten ongeacht de verpakking	„	—	9 312	—	—	—	—	—	20 157	—
Vruchten:										
versche	„	—	741	—	—	—	—	—	407	—
gedroogde	„	—	—	—	—	—	—	—	115	—
Vuurwerken	„	—	—	—	—	—	—	—	4 708	—
Wijn:										
mousseerende	Liter	1 996	7 485	—	—	—	—	—	—	—
alle andere w.o. Vermouth	„	43 342	66 747	—	—	6 913	10 646	—	—	—

Barbados. Waarde.	Trinidad. Hoeveelheid.	Trinidad. Waarde.	Fransch-Guyana. Hoeveelheid.	Fransch-Guyana. Waarde.	Curaçao. Hoeveelheid.	Curaçao. Waarde.	Andere plaatsen. Hoeveelheid.	Andere plaatsen. Waarde.	Totaal. Hoeveelheid.	Totaal. Waarde.	Totaal. Recht.	Geheven opcenten op het recht.
—	—	—	—	f 1 783	—	—	—	—	—	f 9 605	f 1 536,80	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8 483	1 357,28	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 193,4	39 003	6 240,48	
—	—	—	27	11	—	—	—	—	62 268	24 907	6 226,80	
—	—	—	107	27	—	—	—	—	107	27	5,35	
—	—	—	7	8	—	—	—	—	66 478	75 785	166 195,—	
—	—	—	3	11	2	f 7	—	—	52 879	197 525	185 076,50	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	20	30	70,—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 179	1 830	108,95	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	18 029	30 468	10 817,40	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	19 739	3 158,24	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4 692	750,72	
—	606	f 115	149	28	—	—	60 042	f 11 408	154 861	29 423	7 743,05	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	1 381	—	6 066	970,56	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	31 112	2 177,84	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 728	190,96	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	882	61,74	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	52 757	42 205	1 582,71	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	52 780	26 921	2 111,20	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	402 781	145 001	8 055,62	
—	—	—	—	4 536	—	—	—	—	—	67 014	10 052,10	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	571 805	328 028	11 436,10	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	99 156	78 533	1 983,12	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	43 913	4 391,30	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 999	449,85	
—	—	—	—	1 863	—	—	—	—	—	32 420	4 863,—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 148	183,68	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	115	18,40	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4 708	2 354,—	
—	—	—	2 080	7 800	—	—	—	—	4 076	15 285	4 891,20	
—	—	—	13 061	20 113	—	—	—	—	63 316	97 506	37 989,60	

Artikelen.	Eenheid.	Nederland.		Groot-Britannië.		Frankrijk.		Vereenigde Staten van Amerika.		Demerara
		Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.
Zaad (van alle soorten)	waarde	—	f 4 948	—	—	—	—	—	—	—
Zakken:										
cacao	„	—	4 331	—	—	—	—	—	—	—
suiker	„	—	34 102	—	—	—	—	—	f 408	—
koffie	„	—	1 470	—	f 4 854	—	—	—	—	—
andere	„	—	500	—	—	—	—	—	—	—
Zeep en zeeppoeder:										
ruw	K.G.	18 720	8 424	378	171	5 627	f 2 532	22 630	10 183	76 912
geparfumeerd	waarde	—	625	—	117	—	—	—	3 427	—
medicinale	„	—	154	—	—	—	—	—	—	—
tandzeep, tandpoeder en tandpasta	„	—	32	—	40	—	—	—	163	—
Zeegras	„	—	1 189	—	—	—	—	—	—	—
Zemelen	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Zilver, ruw	K.G.	259	16 191	—	—	—	—	—	—	—
Zout:										
ruw	„	—	—	—	—	—	—	—	—	26 943
geraffineerd	„	15 399	3 850	—	—	—	—	—	—	—
voor het looien van leder	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Diverse niet afzonderlijk genoemde goederen	waarde	—	285 240	—	8 512	—	—	—	171 281	—
Diverse goederen „van Rijkswege" ingevoerd	„	—	97 525	—	—	—	—	—	—	—
Diverse goederen van Gouvernementswege ingevoerd	„	—	63 632	—	—	—	—	—	815	—
Differenties	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Totaal generaal			f3 330 989		f 339 050		f 22 139		f 2 618 604	

Bijla

Sta

ARTIKELEN.	Eenheid.	Nederland.		België.		Groot-Britannië.		Frankrijk.		Vereenigde Staten van Amerika
		Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.
Bacoven (versch)	K.G.	12 127	f 672	—	—	—	—	—	—	1 990
Balata	id.	100 170	326 199	—	—	479 191	f 1 587 667	6 717	f 21 863	106 612
Bananen	Bos.	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bauxiet	Ton van 1000 K.G.	—	—	—	—	—	—	—	—	12 616
Boonen (black eye)	K.G.	—	—	—	—	—	—	—	—	—
„ (andere)	id.	600	80	—	—	—	—	—	—	—
Cacao	id.	210 150	100 719	—	—	3 738	1 495	49 472	22 154	1 145 364
Cocosnoten	Stuks.	2 000	140	—	—	—	—	—	—	—
Cokes	K.G.	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Gomma	id.	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Goud (ruw)	Gram.	270 248	40 912	—	—	—	—	26 795	4 019	130 295,5
Groenten (versch)	K.G.	—	—	—	—	—	—	—	—	—

Barbados. Waarde.	Trinidad. Hoeveelheid.	Trinidad. Waarde.	Fransch-Guyana. Hoeveelheid.	Fransch-Guyana. Waarde.	Curaçao. Hoeveelheid.	Curaçao. Waarde.	Andere plaatsen. Hoeveelheid.	Andere plaatsen. Waarde.	Totaal. Hoeveelheid.	Totaal. Waarde.	Totaal. Recht.	Totaal. Geheven opcenten op het recht.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 5 267	f 842,72	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8 837	vrij	
f 690	—	—	—	—	—	—	—	f 13 546	—	70 841	vrij	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6 895	vrij	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 488	vrij	
—	—	—	6 080	f 2 736	—	—	—	—	130 347	58 656	6 517,35	
—	—	—	—	109	—	—	—	—	—	5 220	1 435,50	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	196	29,40	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	264	39,60	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 189	190,24	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	259	16 191	2 590,56	
7 248	—	—	—	—	—	—	210 124	6 304	478 668	14 360	14 360,04	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	15 399	3 850	615,96	
—	—	—	—	—	—	—	9 794	684	9 794	684	vrij	
—	—	—	—	5 543	—	—	—	—	—	525 248	84 086,68^{5}	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	97 525	vrij	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	64 447	vrij	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	47,—	
f 9 038		f 72 260		f 81 695		f 37 564		f 140 012		f 7 882 242	f 1577 324,42^{5}	

Bijla

Sta uitvoer.

Trinidad. Waarde.	Demerary. Hoeveelheid.	Demerary. Waarde.	Barbados. Hoeveelheid.	Barbados. Waarde.	Fransch Guyana. Hoeveelheid.	Fransch Guyana. Waarde.	Curaçao. Hoeveelheid.	Curaçao. Waarde.	Andere plaatsen. Hoeveelheid.	Andere plaatsen. Waarde.	Totaal. Hoeveelheid.	Totaal. Waarde.	AANMERKINGEN
—	25 775	f 962	445	f 43	—	—	—	—	1 590	f 22	41 927	f 1 792	
—	74 346	243 379	—	—	—	—	—	—	—	—	767 036	2 596 961	
f 30	2 533	1 257	32	48	32	f 56	—	—	—	—	2 897	1 391	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12 616	99 036	
350	2 378	579	—	—	—	—	—	—	—	—	3 078	929	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	600	80	
—	3 538	1 061	—	—	1 100	279	—	—	47	15	1 413 409	565 312	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 000	140	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	109	62	—	—	—	—	109	62	
—	—	—	—	—	205 443	308 164,50	—	—	—	—	365 442,8	546 803	
—	6 942	646	—	—	—	—	—	—	—	—	6 942	646	

ARTIKELEN.	Eenheid.	Nederland		België.		Groot-Brittannië.		Frankrijk.		Vereenigde Staten van Amerika.	
		Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.
Hout:											
(rond of vierkant) . . .	M³.	133^{6}	f 9 317	1 082	f 70 900	—	—	10,1	392	387,7	f [illegible]
bewerkt (planken) . . .	id.	—	—	—	—	—	—	14,75	730	—	—
(brand-).	Stére.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
(dwarsliggers)	M³.	6	250	—	—	—	—	—	—	—	—
kwassiebitter.	K.G.	900	90	—	—	—	—	—	—	600	[illegible]
letter	id.	4 000	1 200	—	—	—	—	42 256	f 8 316	2 014	[illegible]
(singels-)	Stuks.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hout (ander)	K.G.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hoeden (panama- en stroo-).	id.	907	8 510	—	—	—	—	—	—	—	—
Houtskool	id.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Huiden	id.	4 980	1 531	—	—	—	—	25 360	6 615	22 799	[illegible]
Katoen	id.	—	—	—	—	—	—	—	—	2 522	[illegible]
Koffie	id.	2 335 340	1 266 090	—	—	47 736	f 26 208	44 010	11 115	461 113	[illegible]
Koolteer	Liter.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Koren (maïs)	K.G.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Levende dieren	Waarde.	—	351	—	—	—	—	—	—	—	—
Lemmetjes (citroen) . . .	K.G.	75	8	—	—	—	—	—	—	—	—
Locusgom	id.	58	35	—	—	—	—	280	180	—	—
Lucifers (v. 72 stuks of minder)		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Meubelen (houten)	Waarde.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Olie (cocos)	Liter.	399	252	—	—	—	—	—	—	—	—
Pataten en andere aardvr. .	K.G.	150	31	—	—	—	—	—	—	—	—
Rijst:											
(gepeld-)	id.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
(ongepeld-).	id.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Rum of Dram ad 50 % . .	Liter.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Sinaasappelen.	K.G.	35 909	3 535	—	—	—	—	—	—	1 767	[illegible]
Suiker:											
(1ste product)	id.	3 324 200	1 009 221	—	—	789 900	206 148	—	—	1926 200	[illegible]
(2de „)	id.	262 350	67 454	—	—	—	—	—	—	—	—
Touwwerk	id.	1 410	1 410	—	—	—	—	—	—	—	—
Vezels	id.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vischlijm	id.	619	1 261	—	—	2 248	5 380	814	2 043	—	—
Vruchten (versch)	id.	625	45	—	—	—	—	—	—	—	—
Zeep (ruw)	id.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Zemelen.	id.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
			f 2 839 313		f 70 900		f 1 826 898		f 77 437		f [illegible]

…nidad.	Demerary.		Barbados.		Fransch Guyana.		Curaçao.		Andere plaatsen.		Totaal.		AANMERKINGEN.
Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	
f 1 500	325,25	f 17535	304	f 8 565	—	—	153,5	f 6170	9	f 2000	2 490,15	f 128 904	
25	116,4	1139	20,4	720	—	—	—	—	—	—	151,80	2614	
—	—	—	34,2	130	—	—	—	—	—	—	34,2	130	
—	—	—	0,5	17	40	f 2 000	—	—	—	—	46,5	2267	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 500	180	
—	41	13	365	150	450	350	—	—	—	—	49 126	10 835	
—	—	—	50 000	500	42 800	760	—	—	—	—	92 800	1 260	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	100	1 000	—	—	—	—	—	—	1 007	9 510	
—	40	2	42 842	1 982	—	—	—	—	—	—	42 882	1 984	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	53 139	15 919	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 522	6 090	
—	2 065	1 060	—	—	16 477	7 979	—	—	5 000	2 575	2 911 741	1 556 555	
4 520	63 100	5 863	—	—	3 400	270	—	—	—	—	112 900	10 653	
—	1 420	144	1 700	170	43 810	5 767	—	—	—	—	46 930	6 081	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	967	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	75	8	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	338	215	
—	—	—	—	—	30 240	900	—	—	—	—	30 240	900	
50	—	250	—	—	—	—	—	310	—	150	—	760	
—	—	—	—	—	691	444	—	—	—	—	1 090	696	
2	16 719	1 282	—	—	—	—	5	2	—	—	16 954	11 317	
3515	1 700	311	31 700	6 037	59 200	11 163	6 738	1 384	—	—	117 588	22 410	
—	—	—	—	—	1 500	157	—	—	—	—	1 500	157	
—	—	—	—	—	—	—	196 367	23 564	—	—	196 367	23 564	
—	10 124	810	—	—	—	—	—	—	632	89	48 432	4 603	
—	2 601 655	829 090	—	—	108 600	29 072	—	—	10 000	3 000	8 760 555	2 638 700	
—	127 464	40 080	—	—	24 600	8 123	—	—	—	—	414 414	115 657	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 410	1 410	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	434	1 050	—	—	4 115	9 734	
—	3 160	309	—	—	—	—	—	—	—	—	3 785	354	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	2 710	60	19 275	692	—	—	21 985	752	
f 9 992		f 1 145 772		f 19 362		f 375 606,50		f 33 172		f 7 851		f 8 388 338	

Bijlage V².

Staat van den in- en uitvoer aan geldswaarde in de laatste 5 jaren.

Invoer.		Uitvoer.	
1919	f 8 946 144	1919	f 8 987 870
1920	13 718 026	1920	7 477 512
1921	13 150 025	1921	6 562 014
1922	10 563 579	1922	5 688 370
1923	7 885 161	1923	8 388 338

Bijlage W[1].

Scheepvaartbeweging.

AANGEKOMEN SCHEPEN.

Land of plaats van herkomst.	Stoomschepen				Zeilschepen.				Totaal.	
	met lading.		in ballast.		met lading.		in ballast.			
	Aantal.	M³.	Aantal.	M³.	Aantal.	M³.	Aantal.	M³.	Aantal.	M³.
Amerika	33	152 867	—	—	2	3 240	—	—	35	156 107
Barbados	1	2 394	—	—	8	1 572	—	—	9	3 966
Brazilië	—	—	—	—	2	249	—	—	2	249
Demerary	41	21 161	—	—	42	1 160	—	—	83	22 321
Engeland	—	—	—	—	3	3 515	—	—	3	3 515
Frankrijk	—	—	—	—	—	—	1	812	1	812
Fransch-Guyana . .	51	97 833	—	—	1	1 415	—	—	52	99 248
Martinique	13	41 493	—	—	—	—	—	—	13	41 493
Nederland	14	58 044	—	—	—	—	—	—	14	58 044
Nederlandsch-Indië. .	1	6 101	—	—	—	—	—	—	1	6 101
St. Martin	—	—	—	—	2	418	—	—	2	418
Trinidad	2	9 247	—	—	—	—	—	—	2	9 247
Venezuela	2	2 722	—	—	—	—	—	—	2	2 722
	158	391 862	—	—	60	11 569	1	812	219	404 243

AANGEKOMEN SCHEPEN.

Van de aangekomen schepen behoorden tehuis in:	Stoomschepen				Zeilschepen				Totaal.	
	met lading.		in ballast.		met lading.		in ballast.			
	Aantal.	M³.	Aantal.	M³.	Aantal.	M³.	Aantal.	M³.	Aantal.	M³.
Amerika	30	143 163	—	—	2	3 240	—	—	32	146 403
Brazilië	—	—	—	—	2	249	—	—	2	249
Denemarken	—	—	—	—	1	1 415	1	812	2	2 227
Engeland	5	15 055	—	—	39	4 847	—	—	44	19 902
Frankrijk	26	82 986	—	—	1	209	—	—	27	83 195
Letland	—	—	—	—	2	1 310	—	—	2	1 310
Nederland	96	148 264	—	—	13	299	—	—	109	148 563
Noorwegen	1	2 394	—	—	—	—	—	—	1	2 394
	158	391 862	—	—	60	11 569	1	812	219	404 243

Bijlage W².

Scheepvaartbeweging.

VERTROKKEN SCHEPEN.

Land of plaats van bestemming.	Stoomschepen				Zeilschepen				Totaal.	
	met lading.		in ballast.		met lading		in ballast.			
	Aantal.	M³.	Aantal.	M³.	Aantal.	M³.	Aantal.	M³.	Aantal.	M³.
Amerika	34	156 079	—	—	1	1 763	—	—	35	157 842
Barbados	—	—	—	—	7	1 379	—	—	7	1 379
Brazilië	—	—	—	—	1	184	—	—	1	184
België	—	—	—	—	2	2 227	—	—	2	2 227
Demerary	45	28 504	—	—	42	1 512	—	—	87	30 016
Fransch Guyana	52	101 651	—	—	1	65	—	—	53	101 716
Nederland	13	54 133	—	—	—	—	—	—	13	54 133
Nederlandsch-Indië	1	6 092	—	—	—	—	—	—	1	6 082
Martinique	13	41 493	—	—	—	—	—	—	13	41 493
St. Martin	—	—	—	—	1	209	—	—	1	209
Trinidad	—	—	—	—	4	4 992	—	—	4	4 992
	158	387 942	—	—	59	12 331	—	—	217	400 273

VERTROKKEN SCHEPEN.

Van de vertrokken schepen behoorende tehuis in:	Stoomschepen				Zeilschepen				Totaal.	
	met lading.		in ballast.		met lading.		in ballast.			
	Aantal.	M³.	Aantal.	M³.	Aantal.	M³.	Aantal.	M³.	Aantal.	M³.
Amerika	30	143 163	—	—	2	3 240	—	—	32	146 403
Brazilië	—	—	—	—	2	249	—	—	2	249
Denemarken	—	—	—	—	2	2 227	—	—	2	2 227
Engeland	6	15 205	—	—	36	4 774	—	—	42	19 979
Frankrijk	26	82 986	—	—	1	209	—	—	27	83 195
Letland	—	—	—	—	2	1 310	—	—	2	1 310
Nederland	95	144 194	—	—	14	322	—	—	109	144 516
Noorwegen	1	2 394	—	—	—	—	—	—	1	2 394
	158	387 942	—	—	59	12 331	—	—	217	400 273

Bijlag[e]

Staat van Nederlandsche schepen aangekomen

NAMEN DER SCHEPEN.	AANGEKOMEN									
	Stoomschepen.					Zeilschepen.				
	rechtstreeks van Nederland.		van vreemde havens.		Plaats van herkomst.	rechtstreeks van Nederland.		van vreemde havens.		Plaats van herkomst.
	Aantal reizen.	M³.	Aantal reizen.	M³.		Aantal reizen.	M³.	Aantal reizen.	M³.	
Commewijne	4	17 476	3	13 107	New York	—	—	—	—	—
Nickerie	3	12 972	4	17 296	New York	—	—	—	—	—
Prins der Nederlanden	3	12 132	3	12 132	New York	—	—	—	—	—
Prins Frederik Hendrik	4	15 464	3	11 598	New York	—	—	—	—	—
Prinses Juliana	—	—	17	11 016	Demerary	—	—	—	—	—
			12	7 776	Fr. Guyana	—	—	—	—	—
Koningin Wilhelmina	—	—	16	7 104	Demerary	—	—	—	—	—
			9	3 996	Fr. Guyana	—	—	—	—	—
Albina	—	—	7	2 891	Demerary	—	—	—	—	—
			8	3 304	Fr. Guyana	—	—	—	—	—
Hilda	—	—	—	—	—	—	—	13	322	Demer[ary]
Totaal	14	58 044	82	90 220		—	—	13	322	

Bijlage X².

Kustvaartbeweging tusschen Paramaribo, Coronie, Nickerie en Albina.

NAMEN DER SCHEPEN.	Vertrokken naar Coronie. Aantal reizen.		Vertrokken naar Nickerie. Aantal reizen.		Vertrokken naar Albina. Aantal reizen.	
	Stoomschepen.	Zeilschepen.	Stoomschepen.	Zeilschepen.	Stoomschepen.	Zeilschepen.
Koningin Wilhelmina	11	—	14	—	8	—
Prinses Juliana	9	—	14	—	9	—
Albina	6	—	6	—	7	—
Katty Bell	—	5	—	—	—	—
Konfat	—	16	—	—	—	—
Ant. v. Padua	—	19	—	—	—	—
Silva	—	8	—	—	—	—
Tabitta	—	6	—	—	—	—
Alphons	—	16	—	—	—	—
Juliana Petronella	—	15	—	—	—	—
San Santol	—	17	—	—	—	—
Kong Sie.	—	3	—	—	—	—
Zeemeeuw	—	—	—	12	—	—
	26	105	34	12	24	—

...ertrokken naar Nederland en vreemde havens.

Namen der schepen.	Vertrokken — Stoomschepen. — rechtstreeks naar Nederland. — Aantal reizen.	M³.	naar vreemde havens. — Aantal reizen.	M³.	Plaats van bestemming.	Zeilschepen. — rechtstreeks naar Nederland. — Aantal reizen.	M³.	naar vreemde havens. — Aantal reizen.	M³.	Plaats van bestemming.
...newijne	3	13 107	4	17 476	New York	—	—	—	—	—
...erie	4	17 296	3	12 972	New York	—	—	—	—	—
... der Nederlanden	3	12 132	3	12 132	New York	—	—	—	—	—
... Frederik Hendrik	3	11 598	3	11 598	New York	—	—	—	—	—
...ses Juliana	—	—	10	6 480	Fr. Guyana	—	—	—	—	—
			18	11 664	Demerary	—	—	—	—	—
...ngin Wilhelmina	—	—	9	3 996	Fr. Guyana	—	—	—	—	—
			17	7 548	Demerary	—	—	—	—	—
...na	—	—	8	3 304	Fr. Guyana	—	—	—	—	—
			7	2 891	Demerary	—	—	—	—	—
...a	—	—	—	—	—	—	—	14	322	Demerary
Totaal	13	54 133	82	90 061		—	—	14	322	

Bijlage IJ.

Staat, aantoonende het percentage van den invoer en den uitvoer uit- en naar Nederland gedurende 1923 en de 5 voorafgaande jaren.

Jaren.	Invoer.	Uitvoer.
1918	0,31	—
1919	13,64	41,60
1920	27,88	38,17
1921	45,27	41,29
1922	43,14	33,48
1923	42,24	33,84

Bijlage Z[1].

Overzicht van het aantal der ontvangen brieven enz.

Landen.	Gewone brieven. Gefrankeerde.	Gewone brieven. Ongefrankeerde.	Briefkaarten. Enkele.	Briefkaarten. Dubbele.	Gedrukte stukken.	Papiers d'affaires.	Stalen van koopwaren.	Dienststukken. Brieven.	Dienststukken. Andere voorwerpen.	Totaal.	Aangeteekende zendingen. Brieven.	Aangeteekende zendingen. Andere voorwerpen.	Postpakketten.	Berichten van ontvangst.
Europa.														
Duitschland	12 000	40	260	—	5 400	300	500	60	—	18 560	800	500	227	30
België	1 500	15	70	—	1 050	290	60	30	—	3 015	100	20	15	40
Frankrijk	5 900	150	450	—	7 100	220	400	170	—	14 390	600	400	301	60
Groot-Brittannië en Ierland	20 500	250	600	—	21 000	600	500	250	—	43 700	300	100	1209	50
Italië	500	10	40	—	250	70	80	40	—	990	60	40	4	10
Nederland	79 000	500	1200	15	90 000	1200	2000	350	—	174 265	3000	600	4298	60
Portugal, Madeira en koloniën	700	20	80	—	360	70	100	5	—	1 335	50	10	—	—
Overige landen en koloniën	9 050	450	340	20	9 800	350	850	70	—	20 930	600	50	83	100
Afrika.														
Landen en koloniën	3 500	40	150	—	5 000	70	170	30	—	8 960	200	50	5	—
Amerika.														
Vereenigde Staten van Amerika	61 000	1650	640	—	90 400	850	2200	40	—	156 780	1200	300	1752	250
Brazilië	260	10	50	—	500	30	40	—	—	890	100	10	—	—
Britsche koloniën	32 000	800	460	10	40 500	80	200	30	—	74 080	800	50	165	30
Fransche koloniën	8 400	110	100	—	7 000	60	500	—	—	16 170	300	100	3	60
Nederlandsche koloniën	2 600	60	80	—	2 000	50	20	20	—	4 830	300	50	56	—
Overige landen en koloniën	5 000	130	40	—	20 000	60	—	—	—	25 230	500	100	—	10
Azië.														
Britsch-Indië	600	200	15	—	550	20	10	—	—	1 395	400	20	21	40
Nederlandsche koloniën	2 700	80	200	10	3 000	60	100	10	—	6 160	700	30	521	30
Overige landen en koloniën	2 400	40	30	—	4 800	40	300	—	—	7 610	300	10	47	20
Australië.														
Protectoraten en koloniën	300	50	15	—	300	25	30	—	—	720	200	20	—	—
	247 910	4605	4820	55	309 010	4445	8060	1105	—	580 010	10510	2460	8707	790

Bijlage Z[2].

Overzicht van het aantal der verzonden brieven enz.

Landen.	Gewone brieven. Gefrankeerde.	Gewone brieven. Ongefrankeerde.	Briefkaarten. Enkele.	Briefkaarten. Dubbele.	Gedrukte stukken.	Papiers d'affaires.	Stalen van koopwaren.	Dienststukken. Brieven.	Dienststukken. Andere voorwerpen.	Totaal.	Aangeteekende zendingen. Brieven.	Aangeteekende zendingen. Andere voorwerpen.	Postpakketten.	Berichten van ontvangst.
Europa.														
Duitschland	8 000	70	500	—	2 000	250	1800	100	—	12 720	800	300	525	20
België	900	30	60	—	250	70	60	30	—	1 400	200	50	9	—
Frankrijk	5 600	80	300	—	2 500	250	850	150	—	9 730	400	200	20	10
Groot-Brittannië en Ierland	14 000	200	200	—	8 000	200	520	40	—	23 160	450	230	34	15
Italië	350	10	30	—	150	30	30	20	—	620	60	20	—	—
Nederland	48 000	200	1200	10	35 000	1000	950	200	—	86 560	3000	900	1249	5
Overige landen en koloniën	5 000	100	150	—	2 000	100	90	50	—	7 490	500	100	26	10
Afrika.														
Landen en koloniën	1 500	30	20	—	900	60	60	—	—	2 570	200	50	—	—
Amerika.														
Vereenigde Staten van Amerika	55 000	200	250	—	52 000	400	1200	100	—	109 150	800	100	182	30
Britsche koloniën	24 000	100	200	—	3 100	200	150	130	—	27 880	300	60	80	15
Fransche koloniën	1 700	100	60	—	800	70	100	30	—	2 860	100	50	2	—
Nederlandsche koloniën	2 500	20	120	—	950	80	70	40	—	3 780	50	10	66	—
Overige landen en koloniën	6 000	100	40	—	1 200	90	40	10	—	7 480	300	40	3	—
Azië.														
China	2 400	80	20	—	600	80	70	—	—	3 250	400	30	1	300
Britsch-Indië	500	100	10	—	300	40	90	—	—	1 040	200	10	—	—
Nederlandsche koloniën	3 000	1000	80	—	500	40	70	60	—	4 750	200	20	80	—
Overige landen en koloniën	1 200	50	20	—	550	70	40	20	—	1 950	200	30	—	—
Australië.														
Protectoraten en koloniën	300	10	30	—	250	20	10	—	—	620	60	20	—	—
	179 950	2480	3290	10	111 050	3050	6200	980	—	307 010	8220	2220	2277	405

Bijlage Z³.

Staat van het aantal verzonden postpakketten.

Naar Nederland en Nederlandsche koloniën:			Naar andere landen:	Totaal.
tot en met 1 K.G.	van meer dan 1—3 K.G.	van meer dan 3—5 K.G.	van 1—5 K.G	
304	530	520	923	2277

Staat van het aantal ontvangen postpakketten.

Van Nederland en Nederlandsche koloniën:			Van andere landen:	Totaal.
tot en met 1 K.G.	van meer dan 1—3 K.G.	van meer dan 3—5 K.G.	van 1—5 K.G.	
515	1222	3105	3865	8707

Staat van het aantal en het gewicht der uit Suriname verzonden postpakketten, inhoudende goud en de waarde daarvan.

Aantal pakketten.	Gewicht van het goud in grammen.	Waarde van het goud.	Aanmerkingen.
18	27 869^{8}	f 38 181,62	

Bijlage Z⁴

Overzicht van het aantal inlagen in de Koloniale Postspaarbank op de verschillende kantoren, gesplitst naar het bedrag van elke inlage.

Kantoren:	Inlagen van:											Totaal.
	beneden f 5.	f 5 tot beneden f 10.	f 10 tot beneden f 25.	f 25 tot beneden f 50.	f 50 tot beneden f 100.	f 100 tot beneden f 200.	f 200 tot beneden f 300.	f 300 tot beneden f 500.	f 500 tot beneden f 1000,	f 1000 tot beneden f 1500.	f 1500 en daarboven.	
Albina	6	13	14	6	4	—	1	2	—	—	—	46
Coronie	7	7	19	11	9	2	2	1	—	—	—	58
Combé	—	3	13	6	11	5	1	—	1	—	—	40
Domburg	7	1	8	10	5	9	2	4	—	—	—	46
Ephrata	2	10	4	4	2	1	—	—	—	—	—	23
Groningen	21	10	12	12	8	8	5	2	2	—	—	80
Immigratie-departement	13	60	33	53	69	92	41	24	15	8	2	410
Nickerie	18	47	81	68	63	58	26	13	9	2	—	385
Nieuw-Amsterdam .	18	12	24	10	12	7	2	5	3	1	—	94
Paramaribo . . .	2966	1046	1257	804	568	479	173	128	127	81	31	7 660
Totaal . . .	3058	1209	1465	984	751	661	253	179	157	92	33	8 842
Percentsgewijze verhonding tot het totaal.	34.58	13.67	16.57	11.12	8.49	7.48	2.86	2.02	1.78	1.04	0.37	

Bijlage Z^5

Overzicht van het aantal terugbetalingen uit de Koloniale Postspaarbank op de verschillende kantoren, gesplitst naar het bedrag van elke terugbetaling.

Kantoren:	Terugbetalingen van:											Totaal.
	beneden f 5.	f 5 tot beneden f 10.	f 10 tot beneden f 25.	f 25 tot beneden f 50.	f 50 tot beneden f 100.	f 100 tot beneden f 200.	f 200 tot beneden f 300.	f 300 tot beneden f 500.	f 500 tot beneden f 1000.	f 1000 tot beneden f 1500.	f 1500 en daarboven.	
Albina	4	4	3	5	3	2	—	1	—	—	—	22
Coronie	10	6	12	8	5	—	—	—	—	—	—	41
Combé	—	3	15	7	6	4	—	2	1	—	—	38
Domburg	2	3	4	2	8	4	—	1	—	—	—	24
Ephrata.	—	—	4	1	3	—	—	—	—	—	—	8
Groningen. . . .	6	3	15	12	12	12	3	2	1	1	—	67
Immigratie-departement.	28	31	83	81	101	110	32	34	20	13	5	538
Nickerie.	16	33	72	73	66	49	26	8	3	4	—	350
Nieuw-Amsterdam.	4	13	13	14	12	12	1	1	—	—	—	70
Paramaribo . . .	846	843	1548	1004	689	422	167	145	113	147	26	5950
Totaal . . .	916	939	1769	1207	905	615	229	194	138	165	31	7108
Percentsgewijze verhouding tot het totaal	12.89	13.21	24.89	16.98	12.73	8.65	3.22	2.73	1.94	2.32	0.44	

Bijlage Z^6.

Overzicht (kantoorsgewijze) der rente, die werd uitbetaald op uit den omloop getrokken spaarbankboekjes en werd bijgeschreven op de rekening-courant.

KANTOREN.	Rente.		Totaal.
	Uitbetaald.	Bijgeschreven.	
Albina	f 1,18	f 170,66	f 171,84
Combé	—	126,39	126,39
Coronie	14,90	75,56	90,46
Domburg.	26,73	221,48	248,21
Ephrata	—	219,03	219,03
Groningen	3,70	226,30	230,—
Immigratie-departement	278,36	4 663,25	4 941,61
Nickerie	19,91	1 794,83	1 814,74
Nieuw-Amsterdam	1,58	997,58	999,16
Paramaribo	1 082,79	18 206,65	19 289,44
Totaal	f 1 429,15	f 26 701,73	f 28 130,88

Bijlage Z7.

Staat, aanwijzende het aantal der op ultimo December 1923 in omloop zijnde spaarbankboekjes, gesplitst naar het bedrag van het tegoed.

KANTOREN.	Aantal boekjes, waarop zich den 31 December 1923 een tegoed bevond van:											Totaal.
	beneden f 5.	f 5 tot beneden f 10.	f 10 tot beneden f 25.	f 25 tot beneden f 50.	f 50 tot beneden f 100.	f 100 tot beneden f 200.	f 200 tot beneden f 300.	f 300 tot beneden f 500.	f 500 tot beneden f 1000.	f 1000 tot beneden f 1500.	f 1500 en daarboven.	
Albina	94	8	14	8	9	2	3	3	3	—	—	144
Combé	61	6	4	4	7	5	2	1	1	—	1	92
Coronie	28	7	11	12	7	6	—	1	1	—	—	73
Domburg	97	18	10	5	3	2	3	3	1	2	1	145
Ephrata	114	16	11	4	7	2	2	1	4	4	—	165
Groningen. . . .	146	29	23	9	9	4	4	1	4	—	1	230
Immigratie-departement	660	193	144	81	63	79	45	53	71	26	25	1 440
Nickerie	607	89	68	33	32	51	21	31	23	11	4	970
Nieuw-Amsterdam.	353	72	37	16	10	20	10	6	18	7	3	552
Paramaribo . . .	6342	1007	981	576	497	414	203	195	196	101	104	10 616
Totaal	8502	1445	1303	748	644	585	293	295	322	151	139	14 427
Percentsgewijze verhouding tot het totaal . . .	58.93	10.02	9.03	5.18	4.46	4.06	2.03	2.05	2.23	1.05	0.96	

Bijlage Z8.

Overzicht van het bedrag der inlagen en terugbetalingen, het aantal uitgegeven, ingetrokken en in omloop gebleven boekjes alsmede het saldo der inlagen en terugbetalingen.

KANTOREN:	Saldo der inlagen en terugbetalingen op 31 Dec 1923.	In het jaar 1923.			Saldo der inlagen en terugbetalingen op 31 Dec. 1923.	Aantal boekjes in omloop op 31 Dec. 1923.	In 1923.			Aantal boekjes in omloop op 31 Dec. 1923.
		Bedrag der inlagen.	Bedrag der terugbetalingen.	Meer of minder ingelegd dan terugbetaald.			Uitgegeven boekjes.	Ingetrokken boekjes.	Meer of minder uitgegeven dan ingetrokken boekjes.	
Albina	f 26 850,27	f 1 538,—	f 1 248,19	f 289,81	f 27 140,08	141	6	3	+ 3	144
Combé	8 310,64	2 577,18	2 597,13	19,95	8 290,69	87	6	1	+ 5	92
Coronie	8 096,20^5	2 298,42	778,45	1 519,97	9 616,17^5	67	11	5	+ 6	73
Domburg	19 843,19^5	3 901,31	1 504,85	2 396,46	22 239,65^5	146	4	5	— 1	145
Ephrata	26 209,13^5	462,—	300,—	162,—	26 371,13^5	161	4	—	+ 4	165
Groningen	35 942,32^5	5 091,51	7 917,21	2 825,70	33 116,62^5	222	16	8	+ 8	230
Immigratie-departement	116 966,99^5	*) 58 517,37	84 146,50	†) 1 510,53	118 477,52^5	1 489	81	130	— 49	1440
Nickerie	187 782,80	33 271,77	29 438,64	3 833,13	191 615,93	950	39	19	+ 20	970
Nieuw-Amsterdam . .	105 497,18	7 437,06	3 669,37	3 767,69	109 264,87	546	18	12	+ 6	552
Paramaribo	545 464,22	507 799,23	559 853,26	52 054,03	493 410,19	10 635	855	874	— 19	10 616
Totaal	f 752 559,42^5	f 622 893,85	f 691 453,60	f 41 420,09	f 711 139,33^5	14 444	1040	1057	— 17	14 427
Hierbij gevoegd bijgeschreven rente . .	298 503,12			26 701,73	325 204,85					
Uitbetaalde rente. . .	16 881,61			1 429,15	18 310,76					
Verschuldigd aan de inleggers	f 1 067 944,15^5			f 13 287,21	f 1 054 654,94^5					

*) Hieronder niet begrepen een bedrag van f 27 139,66 dat in verband met malversatiën voorloopig is gebracht op de „Rekening Kolonie Suriname".
†) Hieronder begrepen een bedrag van f 27 139,66 dat in verband met malversatiën voorloopig is gebracht op de „Rekening Kolonie Suriname".

Bijlage Z^9.

Overzicht van het aantal inleggers, inlagen en terugbetalingen, van het gezamenlijk en gemiddeld bedrag der inlagen en terugbetalingen en van het te goed voor elk kantoor afzonderlijk en voor het geheele gewest.

KANTOREN:	Aantal inleggers op Ult°. Dec. 1923.	Aantal inlagen.	Bedrag der inlagen.	Gemiddeld bedrag per inlegger.	Aantal terug-betalingen.	Bedrag der terug-betalingen.	Gemiddeld bedrag der terug-betalingen.	Bedrag van het te goed.	Gemiddeld bedrag van het te goed.
		In 1923.						Op Ult°. Dec. 1923.	
Albina	144	46	f 1 538,—	f 33,43	22	f 1 248,19	f 56,55	f 28 681,44	f 199,1[illegible]
Combé	92	40	2 577,18	64,43	38	2 597,13	68,35	10 250,47	111,4[illegible]
Coronie	73	58	2 298,42	39,63	41	778,45	18,99	9 670,40^5	132,4[illegible]
Domburg.	145	46	3 901,31	84,81	24	1 504,85	62,70	24 511,16^5	169,0[illegible]
Ephrata	165	23	462,—	20,09	8	300,—	37,50	28 362,18^5	171,8[illegible]
Groningen	230	80	5 091,51	63,64	67	7 917,21	118,17	29 432,30^5	127,9[illegible]
Immigratie-departement	1 440	410	1) 58 517,37	142,73	538	84 146,50	156,41	2) 56 004,56	38,8[illegible]
Nickerie	970	385	33 271,77	86,42	350	29 438,64	84,11	220 998,83	227,5[illegible]
Nieuw-Amsterdam . .	552	94	7 437,06	79.12	70	3 669,37	52,42	140 691,57^5	254,8[illegible]
Paramaribo	10 616	7 660	507 799,23	66,29	5950	559 853,26	94,09	618 061,43	58,2[illegible]
Totaal	14 427	8 842	f 622 893,85	f 70,45	7108	f 691 453,60	f 97,28	f 1 054 654,94^5	f 73,1[illegible]

1) Hieronder niet begrepen een bedrag van f 27 139,66 dat in verband met malversatiën voorloopig is gebracht op de Rekening „Kolonie Suriname".

2) Hieronder begrepen een bedrag van f 27 139,66 dat in verband met malversatiën voorloopig is gebracht op de Rekening „Kolonie Suriname".

Bijlage Z^{10}.

Staat, aanwijzende de bezittingen van de Koloniale Postspaarbank.

	Bezittingen.		Waarde.		Bezittingen.		Waarde.
A.	$2\frac{1}{2}$ pct. Inschrijving Grootboek nom. f 50 000. . .	f 26 250,—		A.	5 pct. Ned.-Indië nom. f 38 000	f 33 250,—	
	3 pct. Inschrijving Grootboek nom. f 27 200	142 142,—			$2\frac{1}{2}$ pct. Gemeente Amsterdam nom. f 7000 . . .	5 670,—	
	$3\frac{1}{2}$ pct. Inschrijving Grootboek nom. f 25 000. . .	17 937,50			$3\frac{1}{2}$ pct. Gemeente Amsterdam nom. f 3 000 . . .	2 280,—	
	$4\frac{1}{2}$ pct. Obligatiën Nationale Schuld nom. f 2 000 . .	1 635,—			$3\frac{1}{2}$ pct. Gemeente Amsterdam nom. f 3 000 . . .	2 280,—	

	Bezittingen.		Waarde.
A.	4 pct. Gemeente Amsterdam nom. f 15 000	f 11 850,—	
	3½ pct. Gemeente 's Gravenhage nom. f 21 000 . .	16 380,—	
	3½ pct. Gemeente Haarlem nom. f 5000	3 950,—	
	3 pct. Gemeente Rotterdam nom. f 19 000.	13 680,—	
	3½ pct. Gemeente Rotterdam nom. f 2 000 . . .	1 455,—	
	4 pct. Gemeente Rotterdam nom. f 21 000.	16 143,75	
	3½ pct. H. IJ. S. M. nom. f 14 000	9 660,—	
	3½ pct. H. IJ. S. M. nom. f 30 000	22 087,50	
	4 pct. H. IJ. S. M. nom. f 3 000	2 220,—	
	3 pct. Staatsspoorwegen nom. f 3 000	2 190,—	
	3½ pct. Staatsspoorwegen nom. f 19 000	13 110,—	
	3½ pct. Staatsspoorwegen nom. f 11 000	8 965,—	
	4 pct. Staatsspoorwegen nom. f 1 000	745,—	
	4 pct. Ned. Centr. Spoorweg-Maatsch. nom. f 4000. . .	2 885,—	f 356 765,—
B.	Op 1ste hypotheek uitgezet à 6 pct. rente:		
	1 post groot	f 150,—	
	1 „ „	200,—	
	1 „ „	250,—	
	1 „ „	300,—	
	2 posten elk groot f 350	700,—	
	1 post groot	400,—	
	1 „ „	450,—	
	1 „ „	475,—	
	1 „ „	510,—	
	2 posten elk groot f 600	1 200,—	
	1 post groot	625,—	
	2 posten elk groot f 700	1 400,—	
	1 post groot	750,—	
	5 posten elk groot f 800	4 000,—	
	1 post groot	850,—	
	1 „ „	880,—	
	4 posten elk groot f 900	3 600,—	
	6 „ „ „ 1000	6 000,—	
B.	1 post groot	f 1 050,—	
	1 „ „	1 075,—	
	1 „ „	1 100,—	
	2 posten elk groot f 1150	2 300,—	
	2 „ „ „ f 1200	2 400,—	
	1 post groot	1 250,—	
	1 „ „	1 300,—	
	5 posten elk groot f 1500	7 500,—	
	1 post groot	1 600,—	
	1 „ „	1 650,—	
	4 posten elk groot f 1700	6 800,—	
	1 post groot	1 750,—	
	3 posten elk groot f 1800	5 400,—	
	7 „ „ „ 2000	14 000,—	
	2 „ „ „ 2200	4 400,—	
	1 post groot	2 250,—	
	6 posten elk groot f 2500	15 000,—	
	3 „ „ „ 2800	8 400,—	
	3 „ „ „ 3000	9 000,—	
	3 „ „ „ 3500	10 500,—	
	1 post groot	3 600,—	
	1 „ „	3 925,—	
	6 posten elk groot f 4000	24 000,—	
	1 post groot	4 300,—	
	1 „ „	4 400,—	
	2 posten elk groot f 4500	9 000,—	
	2 „ „ „ 5000	10 000,—	
	1 post groot	5 200,—	
	5 posten elk groot f 6000	30 000,—	
	1 post groot	6 200,—	
	1 „ „	6 500,—	
	4 posten elk groot f 7000	28 000,—	
	3 „ „ „ 7500	22 500,—	
	1 post groot	8 250,—	
	1 „ „	8 500,—	
	1 „ „	9 000,—	
	2 posten elk groot f 10 000	20 000,—	
	2 „ „ „ f 13 500	27 000,—	
	1 post groot	32 000,—	f 383 840,—
	Op 1ste hypotheek uitgezet à 4 pct. rente:		
	1 post	f 6 000,—	
	1 „	16 500,—	22 500,—

Bezittingen.			Waarde.	Bezittingen.		Waarde.
B.	Op 1ste hypotheek uitgezet à 5 pct. rente:			C. 1 post groot	f 6 000,—	
	1 post groot	f 19 000,—		1 „ „	10 000,—	
	1 „ „	20 000,—		1 „ „	15 000,—	
	1 „ „	25 000,—	f 64 000,—			f 38 500,—
C.	Op prolongatiën uitgezet:			Vaste goederen:		
	1 post groot	f 1 500,—		Pand Saramaccastraat E. 25*a-b*.	f 16 340,—	
	1 „ „	2 000,—		Pand Fredericistraat E. 332 *c2*	2 076,79	18 416,79
	1 „ „	4 000,—				5 073,50
						f 889 096,04

Bijlage Z[11].

Verlies en Winst.

Interest	f 28 559,91	Gekweekte rente op belegde gelden	f 45 249,78
Onkosten	6 755,42	Exploitatie pand Saramaccastraat E. 25*a-b* .	1 025,32
Saldo	11 023,97	Exploitatie kluis	61,70
		Toevallige baten	2,50
	f 46 339,30		f 46 339,30

Balans op 31 December 1923.

DEBET.			CREDIT.
Verschenen rente op belegde gelden. . . .	f 10 305,39	Inleggers.	f 1 054 654,94[5]
Prolongatiën	38 500,—	Rijkspostspaarbank	15 311,—
Hypotheken.	470 340,—	Suriname	73 486,19
Effecten	356 765,75		
Gouvernement (Waarde wijziging effecten) .	18 594,51		
Nederlandsche Bank.	872,07		
Koloniale Kas	150 810,93[5]		
Kas bijkantoren	287,—		
Vaste goederen	18 416,79		
Kluis	5 073,50		
Debiteuren	73 486,19		
	f 1 143 452,13[5]		f 1 143 452,13[5]

Bijlage Z[12].

Overzicht over de jaren 1904 tot en met 1923.

Jaar.	Aantal inleggers op 31 December.	Bedrag van het saldo tegoed op 31 December.	Gemiddeld bedrag van het tegoed op 31 December.	Aantal inlagen.	Totaal bedrag der inlagen.	Gemiddeld bedrag der inlagen.	Aantal terugbetalingen.	Totaal bedrag der terugbetalingen.	Gemiddeld bedrag der terugbetalingen.	Aantal uitgegeven boekjes.	Aantal ingetrokken boekjes.
1904	4 967	f 512 129,03^{5}	f 103,10^{5}	5 893	f 248 999,40	f 42,25^{5}	2 894	f 178 929,18^{5}	f 61,82^{5}	1 431	369
1905	5 785	572 691,55	98,99^{5}	8 284	366 183,02^{5}	44,20	5 099	340 605,98	66,80	1 846	1 171
1906	6 525	650 260,30	99,65^{5}	8 508	348 541,00^{5}	40,96^{5}	4 962	282 646,42^{5}	57,36^{5}	1 617	877
1907	7 214	696 920,04	96,60^{5}	9 184	428 160,27^{5}	46,62	6 046	394 279,90^{5}	65,21	1 771	1 082
1908	8 039	722 511,80^{5}	89,88	9 553	399 659,13^{5}	41,83^{5}	6 012	387 407,21	64,44	1 933	1 108
1909	8 761	784 246,39	89,51^{5}	12 074	490 321,01	40,61	6 305	442 437,33	70,17	2 119	1 397
1910	9 478	840 584,94	88,69	11 761	458 825,21	39,01	6 672	417 107,93	62,52	2 090	1 373
1911	10 268	898 175,81	87,47	12 933	532 176,56	41,15	7 496	490 037,48	65,37	2 379	1 589
1912	10 649	879 735,37^{5}	82,61	10 693	439 386,95^{5}	45,77	8 737	526 106,31	60,24	1 762	1 381
1913	11 177	903 402,62	80,83	11 325	576 630,96	50.92	7 618	571 766,60^{5}	75,05	2 023	1 495
1914	10 858	803 750,56	74,02	10 216	478 557,26^{5}	46,84	8 395	596 002,29^{5}	70.99	1 679	1 986
1915	10 750	827 312,88	76,96	8 393	429 178,68^{5}	51,13	7 280	422 513,67	58,03	1 459	1 484
1916	11 362	851 827,54^{5}	74,97	9 230	464 462,07	50,32	6 253	457 122,67	73,10	1 568	956
1917	11 892	1 004 725,09^{5}	84,49	9 908	576 052,29^{5}	58,14	6 500	442 219,51^{5}	68,03	1 510	980
1918	12 211	1 017 529,64^{5}	83,25	9 832	607 187,56	61,76	7 008	615 409,94	87,82	1 358	1 039
1919	12 805	1 097 467,28	85,70	11 220	714 272,25^{5}	63,66	6 863	654 371,57	95,33	1 474	880
1920	13 382	1 153 805,94	86,22	12 977	834 922,89	64,34	6 984	799 263.15	114,44	1 737	1 160
1921	13 986	1 080 785,73	77,28	12 549	786 308,95	62,67	7 422	883 092,11	118,98	1 577	973
1922	14 444	1 067 942,15^{5}	73,94	10 835	623 887,95	57,58	7 231	706 488,62^{5}	97,70	1 313	854
1923	14 427	[1]) 1 054 654,94^{5}	73,10	8 842	[2]) 622 893,85	70,45	7 108	691 453,60	97,28	1 040	1 057

[1]) Hieronder begrepen een bedrag van f 27 139,66, dat in verband met malversatiën voorloopig is gebracht op de Rekening „Kolonie Suriname".

[2]) Hieronder niet begrepen een bedrag van f 27 139,66, dat in verband met malversatiën voorloopig is gebracht op de Rekening „Kolonie Suriname".

Bijlage Z[13].

Staat, aanwijzende het aantal in omloop zijnde schoolspaarbankboekjes, gesplitst naar het bedrag van het tegoed.

Aantal boekjes, waarop zich den 31sten December een tegoed bevond van:											
beneden f 5	f 5 tot beneden f 10	f 10 tot beneden f 25	f 25 tot beneden f 50	f 50 tot beneden f 100	f 100 tot beneden f 200	f 200 tot beneden f 300	f 300 tot beneden f 500	f 500 tot beneden f 1000	f 1000 tot beneden f 1500	f 1500 en daarboven.	Totaal.
725	229	135	68	24	3	—	—	—	—	—	1184

Bijlage AA.

Naamlijst van de voornaamste uitvoerfirma's.

SURINAME.	PRODUCTEN.
C. Kersten & C°.	Balata, cacao, koren, koffie, goud, rijst, vierk. hout en sinaasappelen.
A. F. C. Curiel & C°.	Balata, cacao, koffie, letterhout, vierk. hout, huiden en goud.
West-Indische Handels-Compagnie.	Koren, koffie, cacao en sinaasappelen.
Surinaamsche Bank	Goud, cacao en koffie.
West-Indische Cultuurbank	Landbouwproducten.
N. V. Maatschappij Sarakreek	Goud.
J. F. Waller	Goud.
Curaçaosche Handel-Maatschappij	Cacao, koffie en koren.
S. M. Levie	Cacao, koffie, goud, sinaasappelen en balata.
R. G. Vervuurt	Cacao en suiker.
J. D. Fernandes	Cacao, koren en koffie.
J. R. Samson	Cacao, koren, koffie en huiden.
Nederlandsche Handel-Maatschappij	Cacao, suiker, rum en koffie.
Plantage „Rust en Werk"	Suiker.
Plantage „Alliance"	Suiker.
H. R. Putscher	Koren, vischlijm en hout.
I. Haas	Koffie en cacao.
J. T. R. Folmer (Plantage Jagtlust)	Koffie en cacao.
W. E. van Romondt	Koren, cacao, koffie en hout.
Balata Compagnieën „Suriname" en „Guyana"	Balata.
Compagnie des Mines d'Or de la Guyane hollandaise	Goud.
Rodrigues Commercial Company	Koren, koffie, gomma en hout.
Van der Schroeff en Brouwers	Hout.
A. van der Voet	Hout, koffie en cacao.
Comptoir Hesse & C°.	Balata, koffie, cacao, vischlijm en hout.
N. V. stoomhoutzaagmolen „De Nieuwe Eendracht"	Hout.
H. G. Bauer.	Vischlijm en hout.
Plantage „Wederzorg"	Cacao en koffie.
Plantage „Susanna's Daal"	Cacao en koffie.
Plantage „La Liberté"	Cacao, koffie en sinaasappelen.
Plantage „Pieterszorg"	Cacao en koffie.
Plantage „Peperpot"	Koffie.
Plantage „Mariënbosch"	Cacao en koffie.
Plantage „Zorg en Hoop"	Cacao en koffie.
L. H. Wix	Balata.
F. O. Lashley	Balata.
P. A. May	Cacao, koffie, hout en balata.
A. A. Samson	Surinaamsche rijst.
Plantages Waterloo en Hazard	Suiker.
Plantage Kwatta	Sinaasappelen.

Bijlage BB.

Naamlijst van de voornaamste invoerfirma's.

GEVESTIGD TE PARAMARIBO.	INGEVOERDE GOEDEREN.
H. E. Aletrino	Manufacturen, schoenen, hoeden, sportartikelen, rijwielen, enz.
J. L. Aletrino	Sigaren, sigaretten, tabak, toiletartikelen, suiker- en chocoladewerken.
Gebroeders Benjamins	Manufacturen, panamahoeden, uien, enz.
G. Bettencourt & C°. Ltd.	Manufacturen, kramerijen, schoenen, reisbenoodigdheden, galanterieën, meubels, enz.
W. M. F. Bourne	Automobielen, autodeelen, en autobenoodigdheden.
E. F. J. Bueno	Manufacturen, naaimachines, lederwaren, schoenmakersmaterialen, kramerijen en rijwielen.
Adolf F. C. Curiel & C°.	Amerikaansche provisiën, meel, enz.
Cheddy Soomaroo	Levensmiddelen en Britsch-Indische artikelen.
Curaçaosche Handel-Maatschappij.	Bieren, sigaren, Spaansche- en Portugeesche wijnen, oliën, landbouwwerktuigen en -gereedschappen, enz.
Comptoir Hesse & C°.	Manufacturen en kramerijen.
W. Engelbrecht	Chemicaliën, ustensiliën, optische artikelen, toiletartikelen, enz.
D. Fernandes jr.	Manufacturen, schoenen, hoeden, meubels, reisartikelen, galanterieën, reukwerken, benoodigdheden voor de vervaardiging van lucifers, enz.
J. Fernandes & C°.	Kantoor- en schrijfbehoeften, materialen benoodigd voor het bereiden van zeep.
W. Fogarty Ltd.	Manufacturen, schoenen, hoeden, meubels, reisartikelen, galanterieën, sportartikelen, enz.
Geo. R. de la Fuente & C°.	Levensmiddelen, dranken, sigaren, chocolade- en suikerwerken.
C. J. Gödeken	Schoenen, schoenmakersmaterialen, lederwaren, enz.
I. Haas	Manufacturen, meubels, schoenen, hoeden, ijzerwaren, kruit, wapens, aardewerk, dakbedekkingen, galanterieën, dranken, enz.
Erven J. G. Kaersenhout	Chemicaliën, ustensiliën, optische artikelen, toiletartikelen, enz.
C. Kersten & C°.	Manufacturen, hoeden, schoenen, tapijten, vloerzeilen matten, parfumerieën, zeegras, kapok, leder, schoenmakersartikelen en -machines, verf- en ijzerwaren, glas- en aardewerk, smeeroliën en vetten, huishoudelijke artikelen, landbouwwerktuigen en -machines, lampen, ornamenten, touw- en borstelwerk, dakplaten, onbrandbare dakbedekkingen, wapens, kruit en gereedschappen, vuurvaste- en andere metselsteenen, grafzerken, kalk en cement, scheepsmotoren, levensmiddelen, sigaren, chocolade- en suikerwerken, kaarsen en mineraalwateren, kantoor-, school- en schrijfbehoeften, pakpapier, galanterieën, optische- en muziekinstrumenten, fotografische preparaten, koffie en cacaozakken, meel, vleesch, zout, fokvee, enz.
J. J. Lobato	Byouterieën, galanterieën, goud- en zilverwerk, porselein en glaswerk, pleet en horloges.
Weduwe Lutchman Sing.	Britsch-Indische artikelen, levensmiddelen.
Ma-A-jong	Levensmiddelen, dranken en pakpapier.
J. C. Malmberg	Verf- en ijzerwaren, gereedschappen, verfoliën en vetten, scheepsbenoodigdheden, bouwmaterialen en meel.
W. Meijer	Manufacturen en aardewerk.
Emile en Camille Géara	Manufacturen, kramerijen, galanterieën en toiletartikelen.
Nederlandsch-Indische Gas-Maatschappij	Verlichtingsartikelen, gasfornuizen, steenkolen, enz.
Erven J. E. de Neef	Manufacturen, glas, porselein, aardewerk, lampen, leder, galanterieën, sigaren, levensmiddelen, dranken, borstelwerk en ijzerwaren.

GEVESTIGD TE PARAMARIBO.	INGEVOERDE GOEDEREN.
J. Nassief & C°.	Manufacturen.
J. H. Oliviera	Kantoor-, school- en schrijfbehoeften, boeken en muziek.
W. Pinto	Manufacturen, schoenen, hoeden en parfumerieën.
Weduwe Ramyad	Britsch-Indische artikelen, levensmiddelen en dranken.
Rodrigues Commercial Company	Wijnen, azijnen, leder en huiden, kurk, provisiën, zeep, visch en vleesch.
W. E. van Romondt	Levensmiddelen, dranken, oliën, electrische verlichting, grof zout, schrijfmachines, enz.
Alex E. Samuels	Manufacturen, verf- en ijzerwaren, bouwmaterialen, gereedschappen, kruit, wapens, enz.
S. J. Samuels & C°.	Verf- en ijzerwaren, bouwmaterialen.
G. J. van der Schroeff	Sigaren, tabak en dranken.
John Simons	Meel.
H. J. de Vries	Manufacturen, levensmiddelen, dranken, chocolade- en suikerwerken, meubels, ijzerwaren, email-waren, kruit, kramerijen, galanterieën, enz.
H. van der Voet	Rijwielen en rijwielbenoodigdheden.
A. van der Voet	Naaimachines, sigaren, tabak, photografie-artikelen, zeep, kramerijen, manufacturen, auto's en automobielbenoodigdheden, en toiletartikelen.
West-India Oil Company	Oliën en petroleumfornuizen.
West-Indische Handels-Compagnie	Levensmiddelen, dranken, schrijfmachines, oliën, enz.
J. H. Wijngaarde	Manufacturen, schoenen, hoeden en meubels.
Tjin-Joek-Tjien	Levensmiddelen, dranken, sigaren, enz.
Tjon-Kwie Sem	
Chey Foei Kon	
Chin A Kon	
Verder verschillende plantages	Zakken, landbouwwerktuigen, machines, enz.
GEVESTIGD TE NIEUW-NICKERIE.	
J. L. Badwie	Manufacturen, kramerijen en dranken.
GEVESTIGD TE ALBINA.	
J. Wong-Lun-Hing	Manufacturen, levensmiddelen, dranken, enz.

INHOUD

BIJLAGEN.

A.

BEVOLKING.

De bevolking van het geheele gebied van Curaçao telde op 1 Januari 1924: 56 371 zielen, verdeeld als volgt: [1])

Curaçao	35 083
Aruba	8 785 [2])
Bonaire	7 347
St. Martin	2 366 [3])
St. Eustatius	1 135 [4])
Saba	1 655 [5])
	56 371

of 333 meer dan op 1 Januari 1923.

1) Tenzij anders vermeld, wordt in dit verslag met St. Martin het Nederlandsche gedeelte van dat eiland bedoeld.

2) Verminderd met 44 zielen, wegens vertrek van het eiland van een grooter aantal personen dan aangekomen.

3) Verminderd met 161 zielen wegens emigratie.

4) Verminderd met 78 zielen wegens vertrek naar de Vereenigde Staten van Amerika.

5) Verminderd met 44 zielen wegens emigratie.

Het aantal inwoners van de hoofdplaats van het eiland Curaçao bedroeg op 1 Januari 1924: 15 703; dat van de hoofdplaatsen der overige hierboven genoemde eilanden onderscheidenlijk 1954, 772, 911, 1081 en 485.

Bijlage A van dit verslag geeft een overzicht van den loop der bevolking van de jaren 1918—1923; de bijlagen B en C bevatten de verdeeling van de bevolking naar de geboorteplaatsen en kerkgenootschappen en naar de beroepen, bedrijven en ambachten.

Het getal der gehuwden, weduwnaars en weduwen op de bovenstaande eilanden bedroeg op 1 Januari 1924: 7424, 3403, 2062, 577, 329 en 305.

Er heeft geen inschrijving plaats gehad van eenige verklaring zijdens vreemdelingen van hun voornemen tot vestiging, zooals bedoeld in art. 1, n°. 3, van de verordening van 8 Maart 1906 (*P. B.* n°. 10), regelende de vestiging binnen de kolonie in den zin van het Regeeringsreglement.

B.

MEDEELINGEN VAN ALGEMEENEN AARD.

§ 1. *Algemeene toestand.* Orde en rust werden in het verslagjaar niet verstoord.

§ 2. *Economische toestand.*

Curaçao. De toestand van het eiland Curaçao, in het bijzonder die van de hoofdplaats Willemstad, was, evenals in 1922, economisch gunstig.

De havenbeweging nam in het verslagjaar steeds toe, hetgeen voor geen klein deel te danken is aan de voortdurende uitbreiding van de installatie en van de werkzaamheden der Curaçaosche Petroleum-Maatschappij.

Vier nieuwe stoomvaartmaatschappijen namen het eiland in hare vaarplannen op, nl.: de Columbian Steamship Co. Inc.; de Aluminum Line; de Kosmos Line, en de Roland Line, terwijl de schepen van de Compañia Transatlántica de Barcelona de haven thans ook op de uitreis aandoen.

De Horn Line heeft het motorschip *Karibia* in het begin van het verslagjaar in dienst gebracht voor de vaart op Maracaibo, met Curaçao als afvaartplaats.

Ook vermeerderde het aantal schepen van de Curaçaosche Petroleum-Maatschappij tot vervoer van ruwe olie.

De zeilvaart trad bij het einde van het verslagjaar een ietwat gunstiger tijdperk in.

De winkelhandel, vooral de kleinwinkelhandel, maakte een zeer gunstigen tijd door.

De uitvoer van phosphorzure kalk door de Mijnmaatschappij „Curaçao" was in het verslagjaar beduidend meer dan in het jaar te voren.

De vermeerdering van den invoer van ruwe olie was zeer aanzienlijk, te weten in 1923: 551 171 ton, en in 1922: 292 311 ton.

De oogst 1922/23 was over het algemeen slecht, maar, aangezien de kleine landbouwer zoowel te Willemstad als bij de Curaçaosche Petroleum-Maatschappij en aan de phosphaatontginning van Sta. Barbara volop werk kon krijgen, werd het gemis van een goeden oogst niet sterk gevoeld.

Aan drinkwater was er geen gebrek, ofschoon de waterstand in de putten bedenkelijk daalde.

De dividivi-oogst was in het verslagjaar niet groot; bedongen werd een prijs van gemiddeld f 60 per 1000 K.G.

Door te weinig regen steeg de melkprijs weer tot 70 cent de liter.

De uitvoer van zout was geringer dan in het jaar 1922.

Ook in het verslagjaar bleef de opkoopprijs der gewone hoeden laag, nl. f 4,79 per dozijn. Niettegenstaande den lagen prijs bleven tal van vrouwen zich wijden aan dezen tak van nijverheid.

Het arbeidsloon bleef hoog.

Aruba. Een ruime oogst van maïs, aardnoten en peulvruchten (oogstjaar 1922/23) viel der bevolking ten deel; haar veestapel zag zij ruim vermeerderd. De marktprijs in het buitenland van aardnoten en boonen was zoo laag, dat de uitvoer haar geen noemenswaardig voordeel opleverde. De afzet van die veldvruchten was daardoor gering; verscheepte ladingen boonen kwamen meermalen terug.

Ook het aloë-bedrijf gaf geen loonenden arbeid.

Een deel der bevolking kon met den uitvoer van zand en grint eenig geld verdienen; genoemde bouwstoffen werden naar Curaçao verscheept voor de Curaçaosche Petroleum-Maatschappij en de Mijnmaatschappij.

Handel en scheepvaart verkeerden beiden in een kwijnenden toestand.

Wegens onvoldoende werkgelegenheid, zagen vele mannen zich genoodzaakt het eiland te verlaten. Een groot deel daarvan vertrok naar Curaçao, alwaar zij werk vonden bij de hooger genoemde maatschappijen; anderen trokken naar Cuba en St. Martha (Columbia).

De arbeidende vrouwelijke bevolking legde zich ook op het

hoedenvlechten toe, ofschoon deze arbeid niet veel verdiensten afwierp.

Over het algemeen beschouwd was de economische toestand van de bevolking dus verre van gunstig.

Bonaire. De economische toestand was in vele opzichten minder goed, in enkele anderen daarentegen beter dan in 1922.

Als ongunstige factoren kunnen genoemd worden: de schrale maïsoogst, de lage marktprijs van aloëhars en dividivi, de geringe uitvoer van zout, de slapte in de hoedennijverheid en in het steenbakkerijbedrijf.

Meer verblijdende teekenen waren te bespeuren in de toename van den doorvoerhandel in accijnsgoederen en de groote aanvraag van mest.

Naar het buitenland zijn weinig arbeiders vertrokken; velen vonden een middel van bestaan bij de Curaçaosche Petroleum-Maatschappij en bij de phosphaatmijnen op Sta. Barbara.

In Mei brachten de stoomschepen *Merida* en *Baralt* met een 365-tal excursionisten van Curaçao een bezoek aan Bonaire.

St. Martin. De economische toestand was niet gunstig. Door de aanhoudende droogte hebben de veehouders veel schade geleden; voornamelijk door gebrek aan water is veel vee omgekomen.

De seizoenarbeiders, die in het buitenland werkten, verdienden minder dan vroeger, zoodat de verzorging der achtergelaten familieleden veel te wenschen heeft overgelaten.

In den zouthandel viel niet veel bedrijvigheid waar te nemen ten gevolge van weinig aanvraag uit het buitenland; een deel der bevolking had evenwel eenige verdiensten met het rapen en verschepen van zout.

In November en December vertrokken 400 arbeiders naar St. Domingo. Deze arbeiders werden op het Fransche gedeelte van het eiland aangeworven en vertrokken samen met de aldaar thuisbehoorende aangeworvenen.

St. Eustatius. Ten gevolge van gebrek aan werk was de economische toestand voor de bevolking niet gunstig te noemen.

Een deel der planters verbouwde yams en andere voortbrengselen van den grond, welke, voor zoover niet voor eigen gebruik benoodigd, naar St. Thomas werden uitgevoerd.

De werkzaamheden bij de sisalonderneming waren zoo goed als gestaakt.

Saba. Hoofdbron van inkomsten vormden de geldverzendingen van geëmigreerden.

Aan het vervaardigen van fraaie handwerken, bestemd voor uitvoer naar Noord-Amerika, werkte een groot deel der vrouwelijke bevolking.

§ 3. *Weerkundige dienst en regenval.* De hoeveelheid gevallen regen in m.M. bedroeg voor de vier kwartalen van het verslagjaar onderscheidenlijk:

					te zamen
op Curaçao	96,4	3,2	22,4	175,2	297,2
,, Aruba	89,8	90,—	20,5	174,—	374,3
,, Bonaire	84,—	8,5	27,—	187,—	306,5
,, St. Martin ...	121,5	151,9	208,—	431,9	913,3
,, St. Eustatius	191,6	249,7	281,4	342,8	1065,5
					(over drie kwartalen)
,, Saba	202,3	—	218,1	269,4	689,8

De cijfers voor Curaçao, Bonaire en St. Eustatius zijn de gemiddelden van onderscheidenlijk 11, 2 en 2 plaatsen van waarnemingen.

Op Saba werd in het tweede kwartaal niet opgenomen, wegens defect aan den regenmeter.

Gedurende het orkaanseizoen (van Juni tot en met November) werden dagelijks in den voor- en in den namiddag weerkundige waarnemingen telegrafisch overgebracht aan het hoofdstation voor het voor West-Indië en de Caraïbische zee werkend onderdeel van den Amerikaanschen weerkundigen dienst te San Juan (Porto-Rico).

Op verzoek werden weerkundige waarnemingen radiotelegrafisch aan schepen verstrekt.

Van Juli af werden ballonvluchten gedaan, waarvan de uitslag dagelijks (gedurende het orkaanseizoen) aan San Juan radio-telegrafisch werd medegedeeld.

In het vierde kwartaal werden nieuwe regenmeters op Scherpenheuvel, Montagne, Blauw, St. Willebrordus en St. Jozefsdal geplaatst.

§ 4. *Waterverschaffing.*

Curaçao. Zie hoofdstuk J (Landsgebouwen en Openbare Werken) en onder § 3, onderdeel Mijnwezen, van hoofdstuk N.

Aruba. Het gewoon onderhoud (reparatie van ringmuur en sluiting) der putten had geregeld plaats; één put werd wat uitgediept.

Verder werden twee tankie's (vergaarbakken) schoongemaakt en tevens uitgediept.

Gebrek aan drinkwater deed zich niet voor.

Bonaire. Op het domein Cas Corra, in de buurt van Guatemala, werd in den loop van het verslagjaar een aarden dam opgeworpen, ten einde de voeding van den publieken put ter plaatse door zakwater te verrijken.

De landsputten werden verder, waar noodig, schoongehouden en uitgediept.

De bestaande dammen op de lands- en particuliere gronden verkeerden over het algemeen in goeden staat.

St. Martin. Op dit eiland werd op Belvédère een aarden dam opgeworpen ter vergrooting van het voedingsgebied van bestaande putten aldaar.

St. Eustatius. Niets noemenswaardig verricht.

Saba. Op dit eiland werd de bron aan het strand van de Fortbaai door neergestorte rotsen bedolven en onbruikbaar gemaakt. Pogingen tot opruiming van die zware blokken bleken vruchteloos te zijn. Van de andere bronnen werd een druk gebruik gemaakt.

§ 5. *Groep Nederlandsche Antillen van het Algemeen Nederlandsch Verbond.*

In de algemeene vergadering van 31 Januari werd een nieuw bestuur gekozen volgens de bepalingen van het gewijzigd reglement.

Op ultimo December was het ledental 213 en bestond uit: 2 eereleden, van wie één als beschermend lid bijdraagt, 16 beschermende leden op Curaçao en 2 in het buitenland, 175 gewone leden op Curaçao, 13 op de andere eilanden en 16 in het buitenland.

In de vergadering van 30 Juli heeft prof. dr. J. P. B. de Josselin de Jong, van Leiden, een lezing gehouden over ,,De beteekenis van Curaçao voor de volkenkunde van Zuid-Amerika''. Tot die lezing werden ook niet-leden van het verbond toegelaten.

Met goedkeuring van de algemeene vergadering werd besloten tot de viering van het 25-jarig bestaan van het verbond te gelijk met die van het zilveren Regeeringsjubileum van Hare Majesteit de Koningin. Het dubbele jubileumfeest vond plaats op den avond van den 25sten Augustus.

De ontvangsten hebben bedragen f 1099 en de uitgaven f 1418.

§ 6. *Havenoverzicht.* Eene opgave van de vreemde oorlogsschepen en jachten, die de haven van Curaçao hebben aangeloopen en weer van daar zijn vertrokken, volgt hieronder.

Nationaliteit en naam	Datum van	
	aankomst	vertrek
Amerikaansch jacht *Annapolis* . .	12 Maart	14 Maart
„ „ *Goodwill* . .	5 April	6 April
„ „ *Casiana* . .	1 Juni	2 Juni
„ oorlogschip *Curlew*	19 Aug.	20 Aug.
„ „ *Curlew*	26 Aug.	3 Sept.
„ „ *Rochester*	20 Sept.	24 Sept.
Engelsch „ *Wistaria*	16 Oct.	20 Oct.
Amerikaansch jacht *Ohio*	15 Nov.	19 Nov.

In den loop van Augustus werd Curaçao bezocht door twee Amerikaansche watervliegtuigen. Zij bleven enkele dagen in het Schottegat, vertrokken toen naar La Guayra en kwamen na een tiental dagen weer op Curaçao terug; na eenige dagen aldaar te hebben vertoefd, vertrokken zij via Columbia naar Colon.

§ 7. *Verdragen.* In de volgende *Publicatiebladen* zijn bekendgemaakt:

in n°. 5, de definitieve toetreding van Lithauen en de Vrije Stad Dantzig tot het verdrag van Genève van 6 Juli 1906 voor de verbetering van het lot der gewonden en zieken bij de legers te velde;

in n°. 9, het tusschen Nederland en Cuba gesloten verdrag over de toelating van consulaire ambtenaren van Cuba in de Nederlandsche koloniën;

in n°. 26, de toetreding van de republiek Ecuador tot het verdrag van Genève van 6 Juli 1906 voor de verbetering van het lot der gewonden en zieken bij de legers te velde;

in n°. 32, de toetreding van de Britsche koloniën: Barbados, Britsch Honduras, Grenada, St. Lucia, St. Vincent, de Seychellen en Britsch Guayana, tot het op 4 Mei 1910 te Parijs onderteekend verdrag tot bestrijding van den zoogenaamden handel in vrouwen en meisjes;

in n°. 44, een aantal wijzigingen van het Volkenbondverdrag, aangenomen door de vergadering van den Volkenbond in hare tweede zitting 1921;

in n°. 47, het tusschen Nederland en Oostenrijk gesloten verdrag betreffende de toelating van Oostenrijksche consulaire ambtenaren in de Nederlandsche koloniën;

in n°. 53, de definitieve toetreding van Afghanistan en van Lithauen tot het verdrag van Genève van 6 Juli 1906 betreffende de verbetering van het lot der gewonden en zieken bij de legers te velde;

in n°. 81, de definitieve toetreding van Albanië tot het verdrag van Genève van 6 Juli 1906 betreffende de verbetering van het lot der gewonden en zieken bij de legers te velde;

in n°. 92, de toetreding van Siam tot de Regeling van 4 Mei 1910 tot beteugeling van de verspreiding van ontuchtige uitgaven.

C.

ALGEMEEN EN GEWESTELIJK BESTUUR.

In *P. B.* n°. 33 is opgenomen het Koninklijk besluit van 27 December 1922 (*Staatsblad* n°. 736), ter bekendmaking van den tekst der herziene Grondwet.

De Gouverneur bezocht meermalen de buitendistricten van het eiland Curaçao en maakte de volgende dienstreizen naar de andere eilanden: naar St. Martin, St. Eustatius en Saba van 6 Maart—6 April; naar Bonaire van 6—11 September.

In de *Publicatiebladen* nos. 7 en 61 zijn opgenomen de proclamaties betreffende de opdracht van het dagelijksch beleid van zaken aan den ondervoorzitter van den Raad van Bestuur wegens voormelde dienstreizen van den Gouverneur.

Raad van bestuur. De heer H. Statius Muller werd in Mei tijdelijk als lid van den raad van bestuur aangewezen in de plaats van het lid dr. Ph. F. de Haseth Evertsz, die met een jaar verlof naar Nederland vertrok.

Koloniale Raad. Ter voorziening in de vacature, ontstaan door de ontslagneming van den heer H. Statius Muller, werd de heer E. S. C. de Veer Abrahamsz bij Koninklijk besluit van 27 Februari 1923, n°. 74, met ingang van dien datum, tot lid benoemd.

De aftredende leden, de heeren B. E. van der Veen Zeppenfeldt, dr. W. Ch. de la Try Ellis en R. F. Muskes werden herbenoemd.

Voor het nieuwe zittingjaar 1923—1924 werden de heeren A. G. Statius Muller en Ed. S. Lansberg, met ingang van den tweeden Dinsdag van de maand Mei, onderscheidenlijk tot voorzitter en ondervoorzitter benoemd.

De voorzitter, A. G. Statius Muller, keerde in Juni, en de ondervoorzitter, Ed. S. Lansberg, in September van hun verblijf in Nederland terug.

Op het eiland Curaçao hebben de districtmeesters de voorgeschreven zittingen op de daarvoor bepaalde dagen gehouden en de bevolkte gedeelten van hunne districten geregeld bezocht.

De gezaghebber van Bonaire, R. J. Beaujon jr., werd met ingang van 1 October eervol uit dat ambt ontheven; met ingang van dien datum aanvaardde de nieuwbenoemde gezaghebber, J. H. Perret Gentil Lz., het bestuur over dat eiland.

De gezaghebber van St. Martin, St. Eustatius en Saba, de heer J. van der Zee Rz., werd eervol van de verdere waarneming dier betrekking ontheven. Tot zijn opvolger werd benoemd de heer R. J. Beaujon jr., die 15 November het bestuur over die eilanden overnam.

De gezaghebber van der Zee bezocht van Januari tot October zesmalen St. Eustatius en Saba. In November bezocht genoemde heer deze eilanden vergezeld van zijn opvolger; de buitendistricten van de drie genoemde eilanden werden geregeld bezocht.

Raden van politie. De werkzaamheden van deze raden bestonden in het vaststellen van keuren, het opmaken en vaststellen van de kiezerslijsten voor de verkiezing van leden van die colleges, de behandeling van de ontwerp-begrootingen van uitgaven en ontvangsten, het brengen van schoolbezoek, de vaststelling van schoolverslagen, het nazien van de rekeningen en verantwoording van de armenkassen en het plegen van overleg met de gezaghebbers omtrent zaken van algemeen belang.

Het ambt van ambtenaar van den burgerlijken stand werd door den voorzitter dan wel door een der leden van den raad uitgeoefend.

De raden van politie op Aruba, Bonaire, St. Martin, St. Eustatius en Saba hielden gedurende het verslagjaar onderscheidenlijk 13, 5, 8, 4 en 3 vergaderingen.

Op Aruba werd de heer J. H. Eman als landraad verkozen, ter vervanging van den heer John C. Eman, die aan de beurt van aftreden was en zich niet herkiesbaar gesteld had.

Op Bonaire werd de heer P. L. de Haseth als landraad herkozen.

De raad op Aruba bracht een keur tot stand, houdende vaststelling van een havenreglement voor de Paardenbaai (haven van Aruba); die keur is in *P. B.* n°. 18 opgenomen.

De raad op St. Martin stelde vast een keur, houdende bepalingen omtrent de straatpolitie en andere politievoorschriften en een keur, houdende regelingen en handhaving van orde in de haven Grootbaai, tegenover het dorp Philipsburg; bedoelde keuren zijn opgenomen in *Publicatiebladen* nos. 82 en 83.

De in 1922 door den raad van politie op St. Eustatius vastgestelde keur, houdende regeling van het planten van katoen en de voorziening in de vernietiging van katoenplanten of deelen daarvan, werd opgenomen in *P. B.* n°. 17.

Bijlage **D** geeft eene opgave van het aantal kiezers en van de uitgebrachte stemmen bij de verkiezing van landraden in de laatste 5 jaren.

D.

GEWAPENDE MACHT.

§ 1. *Schutterij.* De sterkte der stedelijke schutterij op het eiland Curaçao was op 1 Januari 1924: 1 majoor-commandant, 4 kapiteins en 14 eerste-luitenants, onder wie een kwartiermeester, 1 officier van gezondheid en 286 onderofficieren, korporaals en manschappen.

De sterkte der landelijke schutterij was op dat eiland op bovengenoemd tijdstip 1 kapitein, 1 tweede-luitenant en 120 onderofficieren, korporaals en manschappen.

§ 2. *Weerbaarheidskorps.* De toestand van het rustend „Curaçaosch Weerbaarheids Korps" is gedurende het verslagjaar onveranderd gebleven.

§ 3. *Landmacht.* De volgende regelingen zijn in het *P. B.* opgenomen:

het Koninklijk besluit van 16 October 1922 (*Stbl.* n°. 558, *P. B.* n°. 2), houdende vaststelling van een Wetboek van Militair Strafrecht en van een Reglement van krijgstucht voor de kolonie Curaçao, alsmede van de noodige invoeringsbepalingen;

het Koninklijk besluit van 10 April 1923 (*Stbl.* n°. 125, *P. B.* n°. 48), tot vaststelling van bepalingen betreffende het buiten toepassing stellen van de artikelen in de militaire pensioenreglementen, in het Reglement voor het weduwen- en weezenfonds van militairen beneden den rang van officier van het Nederlandsch-Indische leger en in de Nieuwe regelen betreffende de toekenning van pensioen en onderstanden aan de nagelaten betrekkingen van in en door den dienst omgekomen Europeesche en met deze gelijkgestelde landsdienaren in Nederlandsch-Indië, betrekking hebbende op de kostelooze verpleging in ziekeninrichtingen van gepensionneerde militairen en van hunne weduwen en weezen en van de nagelaten betrekkingen van in en door den dienst omgekomen landsdienaren;

het Koninklijk besluit van 25 Mei 1923, n°. 58 (*P. B.* n°. 51), tot wijziging van dat van 26 Februari 1921, n°. 44 (*P. B.* n°. 37), houdende hernieuwde vaststelling der regeling betreffende de inkomsten van de officieren, de inkomsten en de voeding van de militairen beneden den rang van officier, zoomede de toelagen en vergoedingen, die ten laste van het XIde hoofdstuk van de Staatsbegrooting ten behoeve van de landmacht in Suriname en Curaçao worden uitgekeerd;

het Koninklijk besluit van 19 October 1921 (*Stbl.* n°. 1135, *P. B.* n°. 58), tot toepasselijkverklaring van het pensioenreglement voor de militairen van het Nederlandsch-Indische leger beneden den rang van onderluitenant, vastgesteld bij Koninklijk besluit van 4 December 1919 (*Stbl.* n°. 801) op de militairen van de West-Indische landmacht;

het Koninklijk besluit van 26 Juni 1923 (*Stbl.* n°. 304, *P. B.* n°. 60), tot buitentoepassingstelling van de artt. 34 en 35 van het pensioenreglement in *Staatsblad* 1919, n°. 801, zooals dat van toepassing is verklaard op de militairen van de West-Indische landmacht bij besluit van 19 October 1921, n°. 49 (*Stbl.* n°. 1135), voor de militairen, die op of na 1 Juli 1923 bij de troepen in West-Indië in dienst treden;

het besluit van 11 September 1923 (*P. B.* n°. 63), ter uitvoering van art. 7 van het Wetboek van Militair Strafrecht voor de kolonie Curaçao;

het besluit van 11 September 1923 (*P. B.* n°. 64), ter uitvoering van art. 49 van het Wetboek van Militair Strafrecht voor de kolonie Curaçao;

het besluit van 11 September 1923 (*P. B.* n°. 65), ter uitvoering van art. 50 van het Wetboek van Militair Strafrecht voor de kolonie Curaçao;

het besluit van 11 September 1923 (*P. B.* n°. 66), ter uitvoering van het Reglement van Krijgstucht voor de kolonie Curaçao;

het besluit van 11 September 1923 (*P. B.* n°. 67), ter uitvoering van art. 13, tweede lid, van het Reglement van Krijgstucht voor de kolonie Curaçao;

het besluit van 11 September 1923 (*P. B.* n°. 68), ter uitvoering van art. 29, laatste lid, van het Reglement van Krijgstucht voor de kolonie Curaçao;

het besluit van 11 September 1923 (*P. B.* n°. 69), ter uitvoering van art. 77, eerste lid, van het Reglement van Krijgstucht voor de kolonie Curaçao;

de beschikking van 11 September 1923, n°. 869 (*P. B.* n°. 70), houdende vaststelling van een reglement op de tuchtklasse bij de landmacht in de kolonie Curaçao;

de beschikking van 12 October 1923, n°. 1004 (*P. B.* n°. 71), bepalende het tijdstip van inwerkingtreding van het Wetboek van Militair Strafrecht voor de kolonie Curaçao;

de verordening van 10 Augustus 1923 (*P. B.* n°. 72), tot intrekking van het tweede lid van art. 18 van het Wetboek van Militair Strafrecht voor de kolonie Curaçao;

het Koninklijk besluit van 27 September 1923 (*Stbl.* n°. 466, *P. B.* n°. 90), tot vaststelling van een nieuw reglement voor het Weduwen- en Weezenfonds der Europeesche officieren van het Nederlandsch-Indische leger;

het Koninklijk besluit van 5 November 1923 (*Stbl.* n°. 505, *P. B.* n°. 94), tot vaststelling van den datum van inwerkingtreding van het nieuwe „Reglement voor het Weduwen- en Weezenfonds der Europeesche officieren van het Nederlandsch-Indische leger (*P. B.* 1923, n°. 90);

het besluit van 21 December 1923 (*P. B.* n°. 95), houdende vaststelling van een reglement op de tuchtklasse bij de landmacht in de kolonie Curaçao.

De samenstelling en de sterkte van de landmacht waren als volgt:

	Samenstelling.	Sterkte op einde Dec. 1922.	In 1923 vermeerderd met	In 1923 verminderd met	Sterkte op einde Dec. 1923.
Officieren der Infanterie	5	5	—	[2] 1	4
Officieren van gezondheid	1	1	—	—	1
Apothekers	1	1	—	[2] 1	—
Onderofficieren en manschappen	162	165	[1] 16	[3] 53	128

1) 1 aangenomen (vroeger burgerziekenverpleger 1e klasse), 10 uit Nederland aangekomen en 5 terug van voor memorie.

2) Naar Nederland vertrokken.

3) 16 naar Nederland vertrokken, 12 met pensioen, 21 met paspoort, 1 met een briefje van ontslag, 2 gevoerd voor memorie en 1 overleden.

In het verslagjaar werden verschillende maatregelen getroffen, die tot vermindering van uitgaven voerden. Zoo werd de militaire apotheker bij zijn vertrek niet meer vervangen en het klaarmaken der recepten opgedragen aan den officier van gezondheid. Voorts werd op 1 Juli het militair hospitaal opgeheven en het daaraan verbonden militair en burgerpersoneel ontslagen met toekenning van pensioen of een gratificatie, zulks in verband met hun diensttijd. Verder werden bij de compagnie infanterie 1 luitenant en de sergeant-majoor-geweermaker geschrapt en, voorloopig nog zonder formatie-wijziging, de sterkte door vervroegd ontslag aan eenige Curaçaosche militairen, die zulks wenschten, teruggebracht, zooals uit bovenstaand staatje blijkt.

Op 31 December waren 20 soldaten bij de politie voor memorie gevoerd.

De kapitein, als gezaghebber der Bovenwindsche eilanden voor memorie gevoerd, is in de maand December naar Nederland vertrokken.

Bevorderingen. Bevorderd werden: tot sergeant 2 brigadiers en tot brigadier 4 fuseliers.

Militaire belooningen. Uitgereikt werden 3 zilveren- en 7 bronzen medailles, en 2 zilveren gespen.

Kazerne en verdere militaire gebouwen. In het Waterfort werden in het verslagjaar de noodige verfwerken verricht. Bovendien werd een boog in den ringmuur onder handen genomen, ten einde geschikt te worden gemaakt voor ziekenkamer, zulks in verband met de opheffing van het militair hospitaal, terwijl in het fort Amsterdam woning n°. 7 werd ingericht voor garnizoensapotheek en spreek- en verbandkamer voor den officier van gezondheid.

Militaire school. Een onderwijzer gaf les aan de militairen van Curaçaoschen landaard en aan die Europeanen, welke onvoldoende bedreven zijn in lezen en schrijven. Tevens werd voor hen, die zulks wenschten, meer gevorderd onderwijs gegeven, terwijl van den Engelschen cursus door enkelen werd gebruik gemaakt.

Daar dezelfde onderwijzer ook in verschillende schoolvakken aan de leerlingen der kaderopleiding les geeft, is, gedurende deze opleiding, voor het eerstbeginnend onderwijs aan Curaçaosche recruten een onderofficier aan hem toegevoegd.

Militaire bibliotheek. Van de bibliotheek werd regelmatig gebruik gemaakt. Zij bevatte 628 boekwerken.

§ 4. *Zeemacht.* De haven van Curaçao werd gedurende het verslagjaar niet door een van Hr. Ms. oorlogschepen bezocht.

E.

WETGEVING, RECHTSWEZEN EN POLITIE.

§ 1. *Wetgeving.* Hieronder worden van de wettelijke voorschriften, welke in den loop van het jaar tot stand zijn gekomen en voor zoover daarvan geen melding is gemaakt onder andere hoofdstukken van het verslag, nog afzonderlijk vermeld die, opgenomen in het *Publicatieblad:*

n°. 3, verordening van 23 September 1922 tot aanvulling van de verordening van 17 April 1872 (*P. B.* n°. 17) en van de verordening van 17 April 1872 (*P. B.* n°. 26);

n°. 6, verordening van 11 November 1922, houdende invoering van de ondertoezichtstelling van minderjarigen;

n°s. 11 en 15, verordeningen van 25 November 1922 en 11 April 1923, tot wijziging en aanvulling van de verordening van 17 April 1872 (*P. B.* n°. 26), houdende herziening van het tarief van geregtskosten en salarissen in burgerlijke zaken voor de kolonie Curaçao;

n°. 12, verordening van 25 November 1922, houdende wijziging van de bepalingen in het Wetboek van Koophandel voor de kolonie Curaçao betreffende de koopmansboeken en van daarmede verband houdende bepalingen;

n°. 13, wet van 22 December 1922 (*Stbl.* n°. 716), tot regeling van het Levensverzekeringbedrijf;

n°. 16, tekst van de verordening van 17 April 1872 (*P. B.* n°. 26), houdende herziening van het tarief van geregtskosten en salarissen in burgerlijke zaken voor de kolonie Curaçao;

n°. 25, verordening van 3 Maart 1923, tot aanvulling en wijziging van het Wetboek van Strafrecht voor de kolonie Curaçao en in verband daarmede de verordening van 21 September 1909 (*P. B.* n°. 52);

n°. 27, verordening van 16 Februari 1923 betreffende de maten en gewichten voor de kolonie Curaçao;

n°. 28, verordening van 16 Februari 1923 betreffende de weegwerktuigen voor de kolonie Curaçao;

n°. 29, Koninklijk besluit van 7 April 1923 (*Stbl.* n°. 122), tot regeling van de monstering van schepelingen op Nederlandsche schepen overeenkomstig de Nederlandsche wetgeving in de koloniën Suriname en Curaçao;

n°. 34, beschikking van 11 Juni 1923 n°. 505, houdende aanwijzing der ambtenaren, te wier overstaan in de kolonie Curaçao de monstering geschiedt van schepelingen op Nederlandsche schepen overeenkomstig de Nederlandsche wetgeving;

n°. 37, verordening van 3 Maart 1923, houdende beginselen en voorschriften omtrent maatregelen ten opzichte van jeugdige personen;

n°. 38, beschikking van 20 Juni 1923, n°. 573, ter bepaling van het te betalen bedrag wegens monstering van schepelingen op Nederlandsche schepen overeenkomstig de Nederlandsche wetgeving en van de wijze van verrekening daarvan;

n°. 41, besluit van 12 Juni 1923 tot vaststelling van een reglement op de maten en gewichten;

n°. 45, besluit van 18 Juni 1923 tot vaststelling van voorschriften betreffende: I. de standplaatsen der ijkkantoren; de stempelmerken en het afkeuringsmerk voor de maten, gewichten en meetwerktuigen; II. het justeeren der gewichten; III. het formulier van den ambtseed door den ijker en de adjunct-ijkers af te leggen; IV. de instructie voor den ijker en de adjunct-ijkers der maten en gewichten;

n°. 46, besluit van 21 Juni 1923, ter uitvoering van de artikelen 4, 8, 11, 13, 14, 15 en 17 der Weegwerktuigenverordening 1923 (*P. B.* 1923 n°. 28);

n°. 50, Koninklijk besluit van 28 Mei 1923 (*Stbl.* n°. 224), houdende vaststelling van de mogelijkheid van tenuitvoerlegging in Nederland van in Suriname en in Curaçao opgelegde straffen;

n°. 55, Koninklijk besluit van 12 Juni 1923 (*Stbl.* n°. 263), tot wijziging van het „Octrooireglement (*Stbl.* n°. 1083 van 1921)", (*P. B.* 1921, n°. 85);

n°. 76, Koninklijk besluit van 1 November 1923, n°. 61 (*Stbl.* n°. 499), tot bepaling van den dag van inwerkingtreding van de wet op het Levensverzekeringsbedrijf 1922 (*Staatsblad* n°. 716);

n°. 77, verordening van 24 Juli 1923, tot wijziging van de verordening van 16 Februari 1923 (*P. B.* n°. 27) betreffende de maten en gewichten voor de kolonie Curaçao;

n°. 80, verordening van 10 Augustus 1923, tot wijziging van art. 1667 van het Burgerlijk Wetboek voor de kolonie Curaçao, art. 28 en het tweede lid van art. 38 van het Wetboek van Koophandel voor de kolonie Curaçao, het eerste lid van art. 13 van het Curaçaosch Faillissementsbesluit (*P. B.* 1914, n°. 17) en het eerste lid van art. 5 der verordening van 13 Februari 1920 (*P. B.* n°. 9), tot regeling der coöperatieve vereenigingen, en tot vervallenverklaring van het derde lid van art. 38 van het Wetboek van Koophandel voor de kolonie Curaçao;

n°. 84, beschikking van 16 November 1923, n°. 1106, bepalende het tijdstip van in werking treden van de Maten- en gewichtenverordening 1923 (*P. B.* n°. 27) en van de Weegwerktuigenverordening 1923 (*P. B.* n°. 28).

§ 2. *Rechterlijke macht en rechtspraak.* Het aantal door het Hof van Justitie en de kantongerechten behandelde zaken en genomen beschikkingen was als volgt:

	Burgerlijke zaken.	Strafzaken.	Beschikkingen.
Hof van Justitie	2	10	85
Kantongerecht op de Benedenwindsche eilanden:			
Zittingsplaats Curaçao	208	458	103
Zittingsplaats Aruba	24	24	52
Zittingsplaats Bonaire	18	14	12
Kantongerecht op de Bovenwindsche eilanden:			
Zittingsplaats St. Martin	13	105	13
Zittingsplaats St. Eustatius . . .	7	42	9
Zittingsplaats Saba	1	31	4

In *P. B.* n°. 8 is opgenomen de verordening van 11 November 1922 tot vereenvoudiging van de rechtspleging in lichte strafzaken;

in *P. B.* n°. 36 de verordening van 3 Maart 1923, houdende wijziging in de bepalingen betreffende het straffen en de strafrechtspleging ten aanzien van jeugdige personen en

in *P. B.* n°. 79 de verordening van 24 Juli 1923, tot wijziging van artikel 7, eerste lid, van het bij Koninklijk besluit van 22 Mei 1914, n°. 84 (*P. B.* n°. 35) vastgestelde reglement op de inrichting en samenstelling van de Rechterlijke Macht in de kolonie Curaçao, zooals het sedert is gewijzigd, laatstelijk bij verordening van 21 October 1922 (*P. B.* n°. 57).

In Mei vertrok de voorzitter van het hof van justitie mr. Ph. F. de Haseth Evertsz met een jaar verlof naar Nederland en werd tot lid mr. C. S. Gorsira tijdelijk benoemd tot voorzitter van voormeld Hof.

Met ingang van 16 Augustus werd aan den heer mr. J. A. Schagen van Leeuwen, lid van het hof van justitie, op zijn verzoek eervol ontslag uit die betrekking verleend.

In September werd de advocaat-procureur te Zierikzee mr. H. Polvliet benoemd tot lid van voorzegd hof en in December mr. J. A. Schagen van Leeuwen, te wiens aanzien nader bepaald is, dat hij rang van ouderdom van dienst zal nemen tusschen de leden mrs. de la Try Ellis en Polvliet.

In December werd mr. F. G. Schalkwijk, met ingang van den dag van vertrek naar Suriname, ter aanvaarding van de betrekking van kantonrechter te Paramaribo, eervol ontheven van de verdere waarneming van het ambt van lid van het hof van justitie.

De advocaat-generaal bij het hof van justitie, E. S. C. de Veer Abrahamsz, vertrok in Mei met een jaar verlof naar Nederland; de eerste-commies ten parkette van den procureur-generaal, C. J. Debrot, werd tijdelijk belast met diens werkzaamheden.

Het lid van het Hof, mr. W. Ch. de la Try Ellis, werd voor het tijdvak van 6 maanden, aanvangende 4 Januari 1924, aangewezen voor de waarneming van de betrekking van rechter in het kantongerecht op de Bovenwindsche eilanden.

§ 3. *Gevangeniswezen.* Het ijzerwerk der cellen moet nog worden hersteld; de keuken en verdere lokalen, zoomede de daarin aanwezige meubelen verkeerden in goeden toestand.

Op zijn verzoek werd aan mr. Ph. F. de Haseth Evertsz eervol ontslag verleend als lid van de commissie van administratie van de strafgevangenis en het huis van bewaring en werd als zoodanig benoemd mr. C. S. Gorsira.

Het lid J. J. Beaujon, dat aan de beurt van aftreden was, werd weder als zoodanig herbenoemd.

Wegens het onvoldoend aantal leerlingen (één) werd het onderwijs voorloopig gestaakt.

Van de pistole werd gedurende het verslagjaar geen gebruik gemaakt.

Het aantal opgenomen recidivisten bedroeg:

	Curaçao.	Aruba.	Bonaire.	St. Martin.	St. Eustatius.	Saba.
Voor de 1ste maal	24	—	—	8	—	—
„ „ 2de „	16	—	—	3	—	2
„ „ 3de „	8	—	—	—	—	1
„ „ 4de „	5	—	—	—	—	—
„ „ 5de „	7	—	—	—	—	—
„ „ 6de „	7	—	—	1	—	—
„ „ 7de „	10	—	—	—	1	—
„ „ 8ste „	3	—	—	—	—	—
„ „ 9de „	5	—	—	—	—	—
„ „ 10de „	1	—	—	—	—	—
„ „ 13de „	1	—	—	—	—	—
„ „ 14de „	2	—	—	—	—	—
„ „ 18de „	2	—	—	—	—	—
„ „ 28ste „	1	—	—	—	—	—
Tezamen . . .	92	—	—	12	1	3

De leeftijden van de opgenomen gevangenen waren als volgt:

	Curaçao.	Aruba.	Bonaire.	St. Martin.	St. Eustatius.	Saba.
Van 13 jaren	—	—	—	—	1	—
„ 14 „	4	—	—	1	—	—
„ 15 „	1	—	—	1	—	—
„ 16 „	—	1	—	1	—	—
„ 17 „	1	—	—	1	—	—
„ 18 „	2	—	—	5	—	—
„ 19 „	7	—	—	3	—	—
„ 20 „	6	—	—	4	—	—
„ 21 „	9	—	1	—	—	—
„ 22 „	11	—	—	—	—	—
„ 23 „	6	—	—	1	—	—
„ 24 „	1	—	—	1	—	2
„ 25 „	6	—	2	1	—	—
„ 26 „	9	1	—	—	—	1
„ 27 „	9	—	—	2	—	—
„ 28 „	3	—	—	—	—	—
„ 29 „	3	—	—	—	—	—
„ 30 „	10	—	1	1	—	—
„ 31 „	8	—	—	—	—	—
„ 32 „	6	—	—	—	—	—
„ 33 „	7	—	—	—	1	—
„ 34 „	3	—	—	—	—	—
„ 35 „	2	—	—	—	—	1
„ 36 „	4	—	—	1	—	—
„ 37 „	3	—	—	3	—	—
„ 38 „	3	—	—	1	—	1
„ 39 „	1	—	—	1	—	—
„ 40 „	4	—	—	3	1	1
„ 41 „	1	—	1	2	—	—
„ 42 „	1	1	—	—	—	—
„ 44 „	2	1	—	—	—	—
„ 45 „	2	—	1	—	—	—
„ 47 „	1	—	—	—	—	—
„ 49 „	—	—	—	1	—	—
Tezamen . .	136	4	6	34	3	6

	Curaçao.	Aruba.	Bonaire.	St. Martin.	St. Eustatius.	Saba.
Transport	136	4	6	34	3	6
Van 50 jaren	2	—	—	2	—	1
„ 51 „	—	—	—	1	—	—
„ 53 „	1	—	—	—	—	—
„ 55 „	—	—	—	1	—	—
„ 58 „	1	—	—	—	—	—
„ 59 „	—	—	—	1	—	—
„ 60 „	1	—	—	1	—	—
„ 62 „	—	—	—	1	—	—
„ 65 „	—	—	—	2	—	—
„ 66 „	—	—	—	2	—	—
Tezamen . .	141	4	6	45	3	7

Met betrekking tot Curaçao wordt nog het volgende medegedeeld.

Gedurende het verslagjaar werden de benoodigde artikelen naar gelang der behoefte ingekocht, daar ten bepaalden tijde geen inschrijvingen werden gedaan voor de levering van levensmiddelen ten behoeve der gevangenen, zoodat geen aanbesteding kon geschieden.

Ook voor het jaar 1924 zal naar gelang der behoefte ingekocht worden.

De menage van het garnizoen voorzag in de voeding van de door den krijgsraad tot militaire gevangenisstraf veroordeelden.

De gezondheidstoesand was in het verslagjaar gunstig.

In het geheel hebben zich 154 ziektegevallen voorgedaan; al de lijders herstelden of werden wegens afloop van hun straftijd ontslagen.

Op 1 Januari waren geen gevangenen in het St. Elisabeth's Gasthuis onder behandeling. Gedurende het verslagjaar werden vijf gevangenen daarheen vervoerd. Allen herstelden, zoodat op 1 Januari 1924 geen gevangenen in het St. Elisabeth's Gasthuis onder behandeling waren.

Een gevangene werd in het krankzinnigengesticht opgenomen.

In de ziekenzaal van de gevangenis werden 3 lijders verpleegd.

De Roomsch-Katholieke geestelijken bezochten de gevangenen iederen Zondag en enkele malen op werkdagen. De predikant der Protestantsche gemeente heeft de twee gevangenen van die gezindte niet bezocht.

Het schoonmaken der straten en pleinen van een gedeelte der stad geschiedde door de in het openbaar te werk gestelde gevangenen.

De werkzaamheden der gevangenen bestonden hoofdzakelijk in het verrichten van corvéediensten binnen de fortificatie der militairen, en het schoonhouden, schrobben en schuren van de kantoren in het raadhuis en van de lokalen der gevangenis, het ziften van zand en het vlechten van strooheoeden door de vrouwen.

De daartoe veroordeelde gevangenen hebben in het openbaar werk verricht ten behoeve van den Openbaren Gezondheidsdienst, terwijl sommige gevangenen eenigen tijd gewerkt hebben aan het herstellen van wegen ten behoeve van het departement van openbare werken, waarvoor zij eenige vergoeding ontvingen.

De opbrengst van den arbeid der gevangenen bedroeg f 2679.50[5].

De aan 35 ontslagenen uitbetaalde uitgaanskas en zakgelden bedroegen f 1480.17.

De voorzitter der commissie van administratie strafte 47 mannen disciplinair.

Ter gelegenheid van het regeeringsjubileum van Hare Majesteit de Koningin werden aan 7 gevangenen kwijtschelding en aan 18 vermindering van de nog te ondergane straf verleend.

In de gevangenis te Willemstad (Punda) „het fiscalaat", werden gedurende het verslagjaar 303 mannen en 62 vrouwen, tezamen 365 personen, opgenomen wegens desertie en het plegen van ongeregeldheden.

Een opgave van de in al de gevangenissen opgenomenen, met vermelding van de redenen van gevangenzetting of gevangenhouding, is vervat in bijlage E.

§ 4. *Politie.* In P.B. n°. 93 is opgenomen de keur van 18 December 1923 tot aanvulling van de „Algemeene Politiekeur" 1917.

De sterkte was op 31 December 119 man, nl. 1 commissaris, 1 inspecteur, 4 hoofdagenten, 16 agenten eerste klasse, onder wie 3 met een jaar verlof, en 97 agenten tweede klasse, onder wie 1 met een jaar verlof. De hoofdagent, belast met de werkzaamheden van deurwaarder voor strafzaken, werd in den loop van het verslagjaar eervol ontslagen.

De gewone sterkte van 113 man bleef verhoogd met 2 man, zijnde de 2 agenten belast met het drijven van den motor van de politieboot.

Van de agenten zijn 20 voor memorie gevoerde militairen van het garnizoen.

De volgende veranderingen hebben onder het personeel plaats gehad:

1 agent eerste klasse werd bevorderd tot hoofdagent, 2 hoofdagenten namen ontslag en 1 dienstdoende hoofdagent werd op eigen verzoek tot agent eerste klasse teruggesteld; 3 agenten tweede klasse werden bevorderd tot agent eerste klasse, één hunner tijdelijk; 2 agenten eerste klasse namen ontslag en 2 tijdelijke agenten eerste klasse werden teruggesteld, een wegens straf en een gedurende zijn verloftijd;

13 burgers en 2 militairen werden tijdelijk benoemd tot agent tweede klasse, terwijl 2 militaire agenten tweede klasse, na het verstrijken van hun detacheeringstermijn bij het garnizoen, in dienzelfden rang als burgeragenten bij de politie werkzaam zijn gebleven; 13 tijdelijke agenten tweede klasse namen ontslag, onder wie 5 militairen, die naar het garnizoen terugkeerden.

De — onlangs eervol ontslagen — inspecteur gaf aan de manschappen gedurende het verslagjaar theorie. De tucht scheen echter, door de opvattingen, die hun omtrent de onderworpenheid aan hun meerderen werden bijgebracht, niet te veel te zijn gebaat.

Het tweeploegenstelsel bleef gehandhaafd. Daar het personeel hiervoor te beperkt was, kon geen verbetering worden gebracht in het gebrek, dat de rondes in snellen pas afgeloopen moeten worden, waardoor den agenten weinig tijd overschoot om met kalmte op hun omgeving acht te slaan.

Het gedrag, de ijver en de bekwaamheid der politiebeambten lieten te wenschen over. Immers werden 2 hoofdagenten, 3 agenten eerste klasse en 54 agenten tweede klasse gestraft met te zamen 74 straffen, t. w. 8 berispingen, 11 intrekkingen van vrije dagen, 45 strafdiensten en 10 boeten, terwijl een tijdelijk agent eerste klasse wegens wangedrag teruggesteld werd tot agent tweede klasse. Voorts zijn er nog altijd manschappen, die geen Nederlandsch verstaan of kunnen schrijven en wier kennis van vreemde talen zeer gering is.

Enkele agenten namen ontslag, omdat zij recht op pensioen hadden verkregen en eenigen wegens physieke ongeschiktheid en voorts om andere redenen. Ten gevolge hiervan en van het aan vier agenten verleend verlof zijn eenige nieuwe agenten tijdelijk benoemd. Evenmin als in de laatste jaren, bleken de tegenwoordige bezoldigingen voldoende om betere elementen aan te lokken.

In verband met de opheffing van het militair hospitaal werd met het St. Elisabeth's Gasthuis een regeling getroffen voor de opneming van politiebeambten.

In deze inrichting werden opgenomen de inspecteur, 1 hoofdagent, 3 agenten eerste klasse en 11 agenten tweede klasse.

Aan 2 hoofdagenten, 5 agenten eerste klasse en 7 agenten tweede klasse werden eens of meermalen ziekteverlof verleend.

Wegens diefstal, dronkenschap, ongeregeldheden op den openbaren weg, desertie van koopvaardijschepen en het door militairen bij het garnizoen mankeeren arresteerde de politie 303 mannen en 62 vrouwen.

Bijlagen F en G geven een overzicht onderscheidenlijk van de sterkte der politie met de plaats gehad hebbende veranderingen en van het aantal politiewachten, van de plaatsen waar zij gevestigd zijn en van de sterkte van het personeel aldaar.

F.

EEREDIENST.

§ 1. *Protestantsche gemeenten.* Op Curaçao, Aruba, Bonaire, St. Martin, St. Eustatius en Saba werden onderscheidenlijk 41, 7, 2, 47, 24 en 22 personen gedoopt en 14, 2, 0, 6, 2 en 1 huwelijken ingezegend.

Op Curaçao en Aruba namen onderscheidenlijk 29 en 19 personen deel aan het godsdienstonderwijs en werden 10 en 2 personen tot lidmaat aangenomen.

De Zondagsscholen op Curaçao, Aruba, St. Martin, St. Eustatius en Saba werden onderscheidenlijk door 28, 40, 182, 227 en 204 kinderen bezocht.

Het Heilig Avondmaal werd op Curaçao driemaal gevierd: op Goeden Vrijdag en in de maanden Augustus en December.

Ds. Eldermans heeft een proef genomen met het geven van godsdienstonderwijs op de Hendrik-school en de Wilhelmina-school. Op de eerste school namen daaraan deel 23 en op de tweede 29 leerlingen. De proef op de jongensschool mag niet naar wensch geslaagd heeten; de leeftijd, die gekozen werd, schijnt niet de juiste, en de proef zal niet worden voortgezet. Die op de meisjesschool daarentegen is volkomen geslaagd en wordt op grooter schaal herhaald.

Het kerkgebouw en de kerkelijke goederen op Curaçao bevonden zich in goeden staat.

Op St. Eustatius werd de leeraar van het Methodisten-Genootschap Calvert vervangen door den leeraar Turner.

§ 2. *Roomsch-Katholieke gemeente.* Op Curaçao, Aruba, Bonaire, St. Martin, St. Eustatius en Saba werden onderscheidenlijk 1200, 372, 212, 30, 17 en 14 personen gedoopt, 213, 67, 35, 0, 1 en 3 huwelijken ingezegend, en aan 4281, 1478, 777, 189, 90 en 162 kinderen godsdienstonderwijs gegeven.

Het aantal dienstdoende geestelijken, op de verschillende standplaatsen werkzaam, bedroeg 39; van die geestelijken werd één als geestelijke van den 1sten rang en werden 20 als geestelijken van den 2den rang door het Koloniaal Bestuur bezoldigd.

Drie geestelijken van den 2den rang keerden van verlof terug en twee nieuwe krachten kwamen aan; de geestelijke van den 1sten rang en 2 geestelijken van den 2den rang gingen met verlof.

§ 3. *Israëlietische gemeenten.*

I. De Nederlandsch-Portugeesch Israëlietische gemeente telde 451 leden.

II. De Nederlandsch-Hervormd Israëlietische gemeente telde 344 leden.

G.

ARMENZORG.

Van bestuurswege. Aan hulpbehoevende vrijgemaakten en andere behoeftige personen, die door ouderdom of lichaamsgebreken niet in staat waren om in eigen onderhoud te voorzien en daarbij geheel onverzorgd waren, werden uitkeeringen gedaan tot de volgende bedragen:

op Curaçao	f	5197
op Aruba		2312
op Bonaire		1234
op St. Martin		1726
op St. Eustatius		1000
op Saba		1142.

Onder de armen der verschillende godsdienstige gezindten op het eiland Curaçao werd bovendien nog verdeeld eene som van f 1587, zijnde de tot dat doel, door wijlen den heer Jacob Penso gelegateerde, zuivere opbrengst over 1923 van het huis en erf n°. 6 aan de Werfstraat op Scharloo.

Vanwege de Protestantsche gemeente op Curaçao. Voor gewone en extra-bedeeling werd uit het weezenfonds verstrekt f 1412,50; en voor kleeding, schoolgelden en schoolbehoeften f 296,70.

Uit de koloniale kas werd de jaarlijksche bijdrage van f 1500 ontvangen; 17 weezen werden verzorgd.

Voor de gewone maandelijksche bedeeling en de verdere ondersteuning van behoeftige leden der gemeente op Curaçao werd f 2460 uitgegeven. Aan buitengewone inkomsten werd een bedrag van f 976 ontvangen; voorts giften van de familie Maduro, het Montefiore-fonds en het Maduro-fonds.

Vanwege de Roomsch-Katholieke gemeente op Curaçao. Op 1 Januari 1923 waren in het meisjesweeshuis op *Welgelegen* 40 meisjes; in den loop van het verslagjaar zijn er bijgekomen 3 meisjes; 5 meisjes zijn er uitgegaan, zoodat er op 31 December 38 meisjes aanwezig waren.

Op 1 Januari 1923 waren in het gesticht voor jongens op *Scherpenheuvel* 80 jongens, nl. 32 weezen, 46 voogdijkinderen en 2 Regeeringskinderen; in den loop van het verslagjaar zijn er bijgekomen 15 jongens, nl. 13 voogdijkinderen en 2 Regeeringskinderen; uitgegaan zijn er 5 jongens, nl. 4 weezen en 1 Regeeringskind; 1 voogdijkind overleed, zoodat er op 31 December aanwezig waren 89 jongens, nl. 28 weezen, 58 voogdijkinderen en 3 Regeeringskinderen.

De leerplichtige kinderen ontvangen onderwijs in het gesticht. Van den ijver en het gedrag, alsmede van de vorderingen in het lager onderwijs en het ambachtsonderwijs kan met voldoening melding gemaakt worden.

De werkplaatsen hadden overvloed van werk.

De gezondheidstoestand der jongens was uitstekend.

Op 1 Januari 1923 waren in het gesticht voor meisjes op *Santa Rosa* 21 voogdijkinderen; in den loop van het jaar zijn er 4 meisjes bijgekomen; 1 meisje overleed, zoodat er op 31 December aanwezig waren 24 voogdijkinderen.

De leerplichtige meisjes bezochten de bijzondere Roomsch-Katholieke school op Santa Rosa.

De gezondheidstoestand was goed; het gedrag over het algemeen vrij goed.

Voor het onderhoud der weezen van deze gemeente werd in het verslagjaar uit 's lands kas een bedrag van f 6700 uitgekeerd, en voor de verwaarloosde kinderen f 18 674.

De inkomsten der armenkassen bedroegen	f	7509,65
De uitgaven		6855,24
In kas op ultimo December 1923	f	654,41

Vanwege de Israëlietische gemeenten.

I. *Nederlandsch Portugeesch Israëlietische gemeente.* De inkomsten bedroegen ruim f 17 000 en de uitgaven f 14 930. Het kapitaal der gemeente was einde December 1923: f 125 350.

De gemeente genoot eene bijdrage van f 500 uit de koloniale kas voor het onderhoud van weezen; dit bedrag werd geheel gebruikt ter voorziening in de lichamelijke en geestelijke behoeften van de door de gemeente ondersteunde weezen. Een afzonderlijk weezenfonds heeft deze gemeente niet; de uit de koloniale kas verstrekte som wordt maandelijks voor

de verpleging der weezen uitgekeerd; in hetgeen verder nog noodig is, voorziet de gemeente zelf.

Aan onderstand en bedeelingen werden uitgekeerd f 3600. De gemeente heeft geen afzonderlijk armenfonds; de armen worden bedeeld alleen uit de ontvangsten der gemeente.

II. Nederlandsch Hervormd Israëlietische gemeente. De inkomsten van deze gemeente bedroegen, met inbegrip van den aanslag der leden, f 1753 en de uitgaven f 1493, zoodat er f 260 meer werd ontvangen dan uitgegeven.

Het armenfonds bedroeg einde December f 8461. In het verslagjaar werden geen uitkeeringen aan armen en weezen gedaan. De gemeente genoot daarvoor ook geen bijdrage uit de koloniale kas.

Het kapitaal der gemeente was einde December 1923: f 12 114.

Vanwege het „Ondersteuningsfonds Nederlandsche Antillen". In het verslagjaar kwamen geen verzoeken om ondersteuning in. Het kapitaal van het fonds bedroeg met de gekweekte rente op 1°. Januari 1924 f 15 665. Van het Curaçaosche Ondersteuningsfonds werd door tusschenkomst van het Departement van Koloniën f 3000 ontvangen.

In het bestuur kwam geen verandering.

Curaçaosch Ondersteuningsfonds. Het kapitaal van het fonds bedroeg f 106 375,66. De ontvangsten beliepen f 5 607,02, waarvan f 50,38 als aandeel in de opbrengst van den verkoop van Roode-Kruispostzegels in Nederlandsch-Indië. De uitgaven bedroegen f 4 461,96^{5}, waaronder wegens afschrijving ter zake van koersverschil op effecten f 1 321,25 en f 3000 wegens overmaking aan het „Ondersteuningsfonds Nederlandsche Antillen".

Voogdijraden.

Curaçao. Behalve de beide gewone halfjaarlijksche vergaderingen, hield de voogdijraad op Curaçao in het verslagjaar een buitengewone zitting in de maand November naar aanleiding van een ontvangen oproeping van den rechter in het kantongerecht op de Benedenwindsche eilanden, zittingsplaats Curaçao, ten einde te worden gehoord over de verleening van uitkeering tot onderhoud en opvoeding van een minderjarig kind van gescheiden echtgenooten uit den gegoeden stand.

Wegens vertrek van het eiland werd aan den heer J. H. Perret Gentil Lz. in de maand September eervol ontslag verleend als secretaris van den voogdijraad en de heer Ed. S. Lansberg als zoodanig benoemd.

Ter voldoening aan het bepaalde bij artikel 18 van het reglement van den raad werden in de maand December de daarin bedoelde afdeelingen van onderzoek, van financiën en van toezicht benoemd.

Blijkens officieele kennisgeving van den griffier van het voormeld kantongerecht werd de Sint Vincentius-stichting in den loop van het verslagjaar met de voogdij over 13 minderjarige kinderen belast.

Bij vonnis van gemeld kantongerecht werden in de maand October de voogd en toeziende voogd over een minderjarig kind uit de voogdij ontzet wegens verwaarloozing van hunne plichten als zoodanig.

Tot het verkrijgen van ondersteuning voor het onderhoud en de opvoeding van hare natuurlijke, niet door den vader erkende, minderjarige kinderen, wendden zich vijf moeders tot den raad; hare verzoeken bleken na ingesteld onderzoek niet voor inwilliging vatbaar te zijn.

Overige eilanden. De voogdijraden op Aruba, Bonaire, St. Martin, St. Eustatius en Saba hielden onderscheidenlijk 5, 3, 7, 1 en 1 vergaderingen.

Op Aruba werden 9 klachten ingediend door de moeders van natuurlijke minderjarige kinderen betreffende het onderhoud dier kinderen. Hiervan werden drie met goed gevolg door den raad behandeld, terwijl de overige aan de beslissing van den rechter werden onderworpen. Op voordracht van den raad werden benoemd: een toeziende voogd over een minderjarige, en de Sint Vincentius-stichting tot voogdes en de moeder tot toeziende voogdes over een minderjarige.

Door bemiddeling van den voogdijraad van Bonaire werd in het verslagjaar voorzien in de voogdij van vier kinderen, waarvan drie aan de Sint Vincentius-stichting werden opgedragen.

H.

OPENBARE GEZONDHEIDSDIENST.

Algemeene dienst. In het *Publicatieblad* werden afgekondigd:

In n°. 24 de verordening van 16 Februari 1923 tot wijziging van de verordening van 9 Juni 1921 (*P. B.* n°. 66), houdende bepalingen ter bestrijding van besmettelijke ziekten.

In n°. 49 het besluit van 10 Juli 1923, ter uitvoering van artikel 2, derde lid, der verordening van 4 Augustus 1913 (*P. B.* n°. 45), houdende verbod van de teelt van Papaver Somniferum L. en Cannabis Sativa L. en regeling van den invoer, den verkoop of de aflevering en het bezit van opium en eenige andere stoffen.

In n°. 56 het besluit van 18 Augustus 1923, tot vaststelling van de tarieven voor geneeskundige hulp aan betalenden op de eilanden Aruba, Bonaire, St. Martin (N. G.), St. Eustatius en Saba en in de buitendistricten van het eiland Curaçao.

In n°. 57 het besluit van 20 Augustus 1923, tot wijziging van het besluit van 16 Mei 1922 (*P. B.* n°. 24), houdende: A. een reglement betreffende het toezicht over en het bestuur van het Gouvernements-krankzinnigengesticht op het eiland Curaçao en de voorwaarden voor de opneming en de verpleging daarin, enz.; B. aanwijzing der plaatsen tot voorloopige opneming van krankzinnigen en voorschriften, waaraan in die plaatsen betreffende de krankzinnigen moet worden voldaan.

De doktersplaats in het 4de en 5de district van Curaçao bleef gedurende het eerste halfjaar onbezet en de dienst werd in deze districten door den directeur van uit Willemstad gedaan.

Een gouvernementsgeneeskundige verliet op het eind van het verslagjaar den dienst met pensioen.

De buitengewone gouvernementsgeneeskundige, belast met de behandeling van de lijders in het leprozengesticht, verliet op het eind van het verslagjaar den dienst wegens gevorderden leeftijd.

Een gouvernementsgeneeskundige vertoefde gedurende het geheele verslagjaar met verlof in Nederland, ten einde zich aan de Amsterdamsche Universiteit in de oogheelkunde te specialiseeren. De gouvernementschirurg ging in October van het verslagjaar met verlof buiten bezwaar van den lande en wees een vervanger aan. Twee Gouvernementsgeneeskundigen keerden in het verslagjaar van hun buitenlandsch verlof terug.

De gezondheidstoestand was ook in 1923 betrekkelijk gunstig. Belangrijke infectieziekten, zooals pest, gele koorts, pokken (variolae) en cholera, hebben zich ook in dit verslagjaar niet voorgedaan.

De infectieziekten, die het meest op den voorgrond traden, waren tuberculose, amoeben-dysenterie en febris typhoïdea.

De koepokinenting werd geregeld voortgezet. In het parc vaccinogène werden 7 kalveren geënt, die koepokstof opleverden voor 16 000 personen.

Uit het laboratorium werd voor 3358 personen koepokstof afgeleverd.

Typhusvaccin werd in het laboratorium bereid en voor 324 personen afgeleverd.

Alle eilanden buiten Curaçao werden voorzien van een microscoop met verdere benoodigdheden, zoodat de Gouverne-

mentsgeneeskundige van elk dier eilanden zelf de bacteriologische, protozoölogische en bloed-diagnostiek kon beoefenen.

Het door den Openbaren Gezondheidsdienst overgenomen militair magazijn van geneesmiddelen werd in een lokaal onder het laboratorium van den dienst gebracht. Het magazijn verstrekte geregeld geneesmiddelen ten behoeve van den dienst op de eilanden buiten Curaçao en in de buitendistricten op dit eiland, en voorts tegen betaling aan particuliere apothekers.

Het Departement van den Openbaren Gezondheidsdienst hield verder toezicht op den invoer, uitvoer en doorvoer van opium en aanverwante stoffen.

Ook in 1923 was de directeur niet in de gelegenheid eene inspectiereis naar de Bovenwindsche eilanden te maken.

1°. *Burgerlijke Geneeskundige Dienst. Curaçao.* Febris typhoïdea trad sporadisch op; zij kwam niet voor in de maanden Februari, Augustus, September en October. De buiten de stad aangetasten werden in het gasthuis te Willemstad opgenomen, in de gevallen, dat de verpleging aan huis geen voldoende waarborgen kon geven tegen verspreiding der ziekte. De contactpersonen werden, zoo veel mogelijk, onder toezicht gehouden. Mechanische of chemische desinfectie werd steeds toegepast.

Er kwamen 27 microscopisch vastgestelde gevallen van amoeben-dysenterie voor; bovendien twee gevallen van bac. dysenterie type Flexner.

Diphterie kwam sporadisch voor; maatregelen van isolatie en woningdesinfectie werden toegepast.

Tuberculose werd in 41 gevallen microscopisch vastgesteld. In de kleine, bedompte woningen, waar iedere ventilatie ontbreekt en die 's nachts potdicht worden gehouden, treft men de lijders aan te midden van groote gezinnen met kleine kinderen. Voor opneming en isolatie in het ziekenhuis werd op de meest ruime schaal propaganda gemaakt. Tuberculose verloopt meestal doodelijk bij het zwarte ras.

Vijf lijders aan alastrim werden in het quarantainegebouw te Mundo Nobo afgezonderd.

De drinkwatervoorziening van het eiland liet, evenals die van de andere eilanden der kolonie, veel te wenschen over. In de behoefte aan drinkwater voorzag het grootste deel der bevolking te Willemstad, dat niet over regenbakken beschikt, in den drogen tijd door aankoop van water, dat van de plantages om het Schottegat per pont, per truck of per ezelskar werd aangevoerd. Op het einde van 1923 was de regenval verre van gunstig. In de droogste maanden van het verslagjaar heeft de Openbare Gezondheidsdienst ter tegemoetkoming aan het watergebrek te Willemstad, 300 ton water uit de regenbakken van de quarantaine-inrichting te Mundo Nobo en 50 ton drinkwater, afkomstig van Trinidad, aan de bevolking verstrekt.

In 1923 vonden 1258 levende geboorten plaats, d. i. op 1000 inwoners 36 levende geboorten, tegen 596 sterfgevallen, waarvan 181 voor rekening kwamen van de zuigelingensterfte. Op 100 levende geboorten stierven in het eerste levensjaar 14,5. Gastro-enteritis en broncho-pneumonie namen onder de doodsoorzaken bij de zuigelingen de belangrijkste plaats in.

Ziekenverpleging. In het St. Elisabeth's gasthuis werden 868 lijders, behoeftige ouden van dagen, verpleegd en verzorgd, met een totaal aantal verpleegdagen van 38 467 (vorig verslagjaar 41 570 en in 1921 45 424). Op 1 Januari 1923 waren aanwezig aan zieken en behoeftige ouden van dagen 103 personen; gedurende het verslagjaar waren bijgekomen 765 personen, uitgegaan 638 en overleden 137, zoodat op 31 December 1923 nog aanwezig waren 93. Bij Gouvernementspatiënten werden 97 groote operaties en 2 oogoperaties verricht.

Voor zoover de beschikbare ruimte in het gasthuis het toeliet, werden infectiepatiënten afzonderlijk en de tuberculoselijders zooveel mogelijk bij elkaar op een afzonderlijke zaal verpleegd. In het verslagjaar is met de uitbreiding van het gasthuis begonnen.

Krankzinnigengesticht. Op 1 Januari 1923 waren aanwezig 135 verpleegden, nl. 60 mannen en 75 vrouwen. In den loop van het verslagjaar werden opgenomen 63 verpleegden, nl. 38 mannen en 25 vrouwen, 51 personen werden als hersteld ontslagen, nl. 34 mannen en 17 vrouwen. 25 personen overleden gedurende het verslagjaar, nl. 8 mannen en 17 vrouwen, zoodat op 1 Januari 1924 aanwezig waren 122 personen, nl. 56 mannen en 66 vrouwen. Het aantal verpleegdagen bedroeg 46 685 (52 162 in 1922 en 54 776 in 1921). Het grootste getal verpleegden is geweest 136 en het kleinste 125.

Melaatschengesticht. Op 1 Januari 1923 waren aanwezig 15 verpleegden, te weten: 7 mannen en 8 vrouwen. In den loop van het verslagjaar werd geen nieuwe lijder opgenomen, noch is er een van de verpleegden overleden. Wel kon een der vrouwen als hersteld worden ontslagen onder voorwaarde, dat zij zich om de drie maanden zou moeten laten onderzoeken. Op 1 Januari 1924 waren aanwezig 14 verpleegden, te weten: 7 mannen en 7 vrouwen. Het geneesmiddel Ol. chaulmograe werd in capsules geregeld aan de zieken verstrekt.

De polikliniek voor besmettelijke geslachtsziekten. Gedurende het verslagjaar werden in de inrichting behandeld 45 vrouwen en 80 mannen, gedurende onderscheidenlijk 3719 en 8561 verpleeg- en behandeldagen. Van de vrouwen hadden er 8 lues, 4 gonorrhoe, 30 gonorrhoe en lues, 4 buboadenitis inguinalis en 8 combinaties van deze ziekten. Voor lues werd behandeld met smeerkuur en kwikinjecties en plaatselijke behandeling, terwijl een volledige dosis neosalversaan tot 3300 mgr. werd toegediend aan 28 inwonende patiënten en 17 loopende lijders, bij wie van enkele in den loop van het jaar de kuur moest worden herhaald. Van de mannen werden 23 behandeld voor gonorrhoe en 40 voor lues, terwijl in 11 gevallen lues gecombineerd met gonorrhoe voorkwam en 6 gevallen van buboadenitis. De mannen kregen dezelfde behandeling als de vrouwen; per man werd 4 gram neosalversaan toegediend voor lues.

De lijders werden geregeld clinisch en microscopisch gecontroleerd en bij de luetische werd zoowel in het begin als later ter controle steeds de reactie van Wassermann verricht met daarnaast de uitvlokkingsreactie van Sachs-Georgi.

Ten gevolge van de uitbreiding van het scheepvaartverkeer en van de toeneming der havenbeweging komen vele prostituées van elders te Willemstad. De bestrijding van de besmettelijke geslachtsziekten in deze havenplaats is en blijft een moeilijk vraagstuk.

Laboratoriumbedrijf. Afdeeling A. Het aantal onderzoekingen bij de bacteriologische en serologische afdeeling A bedroeg 2827 (vorig jaar 2858). In bijlage **H** is opgenomen een lijst van onderzoekingen in deze afdeeling.

Afdeeling B. Het aantal onderzoekingen bij de chemische afdeeling B bedroeg 270 (vorig jaar 272).

Melk werd 41 malen onderzocht, waarvan 28 monsters koe- en 13 monsters geitemelk. Van deze 41 monsters bevatten:

Koemelk.	Geitemelk.
4 monsters . . 5—6 % vet	6 monsters . . 5—6 % vet
7 „ . . 4—5 % „	5 „ . . 4—5 % „
14 „ . . 3—4 % „	2 „ . . 3—4 % „
3 „ . . 2—3 % „	

Wegens melkvervalsching werden 2 personen veroordeeld.

Verder werden onderzocht: karnemelk 2 maal, reuzel 2 maal, natuurboter 4 maal (een partij natuurboter in ondeugdelijken toestand werd afgekeurd), 2 monsters limonade, waarvan een monster saponinehoudend was, een mineraal en 119 geneesmiddelen uit de diverse apotheken van Willemstad om na te gaan of zij voldoen aan de eischen van de Nederlandsche pharmacopee.

Evenals in 1922 werden ook in 1923 wateranalyses verricht voor den chef van den Mijnbouwkundigen dienst, en wel 69, terwijl 10 wateranalyses geschiedden op aanvrage van particulieren of uit andere overwegingen. De analyse omvatte

steeds de bepaling der verdampingsrest, gloeirest, hardheid, chloriden, sulfaten, nitraten, nitrieten, ammoniak, oxydeerbaarheid, ijzer, aluminium, silicium en alkalimetalen.

Er werden 800 recepten klaargemaakt voor de polikliniek tot bestrijding van besmettelijke geslachtsziekten.

Op twee plaatsen van het eiland werden gevallen van miltvuur geconstateerd. De contactdieren werden prophylactisch met miltvuurserum ingespoten, de veekoralen werden afgebrand en tijdelijk anders ingericht. De ingespoten contactdieren werden 8 dagen in observatie gehouden, alvorens toestemming tot afslachting werd gegeven.

Haven- en quarantainedienst. De besmetverklaring van Cuba wegens pokken werd opgeheven. Guadeloupe, Dominica, Antigua en Martinique werden wegens pokken en Bucaramanga (Columbia) wegens het heerschen van gele koorts besmet verklaard. Tampico bleef besmet verklaard wegens gele koorts en geheel Chili wegens pest en pokken.

In de maand Juni deed het s.s. *North American*, van de Columbian Steamship Company, varende onder Engelsche vlag, het eiland Curaçao aan, omdat er twee pokkenlijders aan boord waren en het schip elders geen hulp kon vinden. Het vaartuig werd naar het quarantainestation Caracasbaai gezonden, de zieken werden in het hospitaal verpleegd, de bemanning werd ontscheept, aan den wal gereinigd en gevaccineerd en het heele schip werd mechanisch gedesinfecteerd en chemisch met formaldehyde uitgerookt. De bemanning werd 14 dagen in observatie-quarantaine gehouden en de zieken werden na een maand als hersteld ontslagen.

Bij ontbreken van een gebouwtje, dat voldoet aan de eischen om er gele-koortslijders te verplegen en af te zonderen, werd het doktershuis aan het quarantaine-station Caracasbaai, door afschutting van vertrekken, voorzien van hiervoor ingerichte dubbele schermen. Een dergelijke inrichting is noodig in verband met het op bepaalde tijden optreden van gele koorts in Midden- en het Noorden van Zuid-Amerika en met de aanwezigheid op Curaçao van de gelekoortsmug.

Uitgerookt werden 33 stoom- en zeilschepen, met een inhoud van 11 522 M³. 17 maal werd uitgerookt wegens verscherpt toezicht, de overige uitrookingen werden van tijd tot tijd toegepast of op verzoek wegens de aanwezigheid van ongedierte.

Zeventien keer werd uitgerookt met zwaveldioxyde, zestien keer met cyaangas.

De bij de uitrooking gevonden ratten (alle type mus rattus, huisrat) werden alle op rattepest onderzocht; de uitkomsten van het onderzoek waren steeds negatief.

Nieuwe barakken op het terrein Mundo-Nobo. Hier werden 5 personen voor alastrim, 3 voor tuberculose, 3 voor diphterie afgezonderd en verpleegd, terwijl 7 personen als contactpersonen voor typhus onder toezicht werden gehouden. Het aantal verpleeg- en observatiedagen bedroeg 306.

De bediening bestond uit een opzichter en een bediende, die tevens chauffeur is van de ziekenauto.

Ziekenvervoer. In het verslagjaar werden 168 zieken in 164 ritten vervoerd. Van deze 168 zieken waren 85 onvermogenden uit de buitendistricten, 32 onvermogenden uit het stadsdistrict en 51 betalende zieken uit stad- en buitendistricten.

Reinigings- en ontsmettingsdienst. De hoeveelheid dagelijks opgehaald huis- en straatvuil per werkdag ad 25,3 M³. werd op het Rif verbrand. In de buitenwijken werd per dag 3,5 M³. vuil opgehaald. De ploeg voor de reiniging van straten, goten, enz., vuilvervoer, vuilverbranding en ontsmettingen bestond op 1 Januari 1923 uit een hoofdopzichter, een onderopzichter, 32 werklieden en een ploeg van vier dwangarbeiders. In enkele wijken van de stad, zooals de volksbuurt Punda, werden vuilnisvaten geplaatst voor verwijdering van huis- en keukenafval.

De opslag- en bergplaatsen werden geregeld bezocht en den eigenaars aangezegd om hun goederen te plaatsen op een wijze, die bij inspectie een goed overzicht waarborgt en daarbij toe te zien, dat geen ruimten ontstaan, waarin zich ratten kunnen nestelen.

In het voorjaar werden 26 woningen, w.o. vertrekken in ziekenhuizen, ontsmet, nl. 27 keeren mechanisch en 9 keer chemisch-mechanisch. De ontsmettingen vonden plaats wegens het voorkomen van typhus, tuberculose, dysenterie, diphterie, tetanus en pokken. Een pakhuis werd uitgerookt met SO_2 en een pakhuis werd gecyaneerd.

Elk eiland is thans voorzien van een formaldehyde-desinfectietoestel, waarvan er op Curaçao drie voorhanden zijn.

Aan den bouw van een nieuw abattoir kon om geldelijke bezwaren niet worden begonnen. In het bestaand abattoir, evenals op de vleeschverkoopplaatsen en op de markt, deed zich hetzelfde gebrek voelen, nl. gemis van ruim en voldoende goed water voor de schoonmaak.

Kaartensysteem ter verkrijging van vrije geneeskundige behandeling voor on- en minvermogenden. Er werden 974 kaarten verstrekt. Men is er nog niet voldoende van doordrongen, dat het kaartsysteem niet de bedoeling heeft om pas een kaart te nemen als men ziek wordt, maar dat degene die meent wettelijk aanspraak te kunnen maken op vrije geneeskundige behandeling, in het begin en in het midden van een jaar, onafhankelijk van ziek worden, een kaart moet nemen, waardoor aan de bedoeling van het kaartsysteem, nl. een ziekteverzekering van Landswege, waarbij men eene premie moet betalen, wordt voldaan. Tenzij in spoedeischende gevallen werd geen patiënt voor rekening van den Lande in het gasthuis opgenomen, indien hij niet was voorzien van een kaart.

2°. *Militair-geneeskundige dienst.* Het afgeloopen jaar bracht ingrijpende veranderingen, doordat in de eerste plaats de militair apotheker, die in het begin van het jaar naar Nederland vertrok, niet vervangen werd. Het gedeelte van den voorraad uit het magazijn van geneesmiddelen, benoodigd voor den Militair Geneeskundigen Dienst, bleef onder het beheer van den officier van gezondheid; het overige gedeelte werd overgegeven aan den Openbaren Gezondheidsdienst, zoodat de eerstgenoemde dienst met de verstrekking van geneesmidelen ten behoeve van den Burgerlijken Geneeskundigen Dienst geen bemoeienis meer heeft.

Al kan in het algemeen gezegd worden, dat voor den Militair Geneeskundigen Dienst de aanwezigheid van een militair apotheker niet strikt noodzakelijk is, zoo zij hier toch nogmaals de aandacht gevestigd op het feit, dat met den militairen apotheker de eenige behoorlijk opgeleide deskundige op pharmaceutisch gebied uit de kolonie is verdwenen.

In de tweede plaats werd het militair hospitaal als zoodanig gesloten. Dientengevolge worden sedert 1 Juni de militairen, die hospitaalverpleging noodig hebben, in het St. Elisabeth's Gasthuis opgenomen. Het groote bezwaar, dat dezen overigens doeltreffenden bezuinigingsmaatregel aankleeft, is het geringer toezicht, dat op de verpleegden kan worden uitgeoefend, dan in het militair hospitaal. De zusters hebben tegenover de militairen niets in te brengen en de eenige mannelijke verpleger, die in het gasthuis (overdag) aanwezig is, moge al over negers eenig overwicht hebben, — tegenover Europeesche militairen is dit zeker niet het geval, zoodat dezen het grootste gedeelte van den dag doen wat ze zelf willen. Daar het meerendeel van de verpleegden aan venerische aandoeningen lijdt (22 van de 30 opgenomenen) en zich dus weinig of niet ziek gevoelt, geeft dit nogal eens aanleiding tot baldadigheden. Gezien het feit, dat de voeding in het gasthuis zeer goed is en de militairen, door rustig in het hospitaal te liggen, een niet onbeduidenden spaarpot maken, hebben zij geen van allen haast om beter te worden. Vooral bij geslachtsziekten en in het bijzonder bij gonorrhoe komt het op medewerking van den lijder aan, en waar deze zoo goed als geheel ontbreekt, is het aantal verpleegdagen van venerische lijders abnormaal hoog. Verlaten zulke lijders eindelijk het hospitaal, dan krijgen zij plotseling de beschikking over een zoodanig bedrag aan aankomende soldij, dat zij de verleiding niet kunnen weerstaan en dikwijls binnen zeer korten tijd wederom moeten worden opgenomen.

In het Waterfort werd een ziekenzaal ingericht, waarin lichte zieken worden opgenomen, eenerzijds omdat in het

Gasthuis het beschikbare aantal bedden vooralsnog te beperkt is (reeds nu is er meestal plaats te kort) en anderzijds uit zuinigheidsoverwegingen.

In het afgeloopen jaar werden opgenomen: in het Militair Hospitaal (tot 1 Juni) 47 lijders met 824 verpleegdagen, in het St. Elisabeth's Gasthuis (na 1 Juni) 30 lijders met 940 verpleegdagen, en in de ziekenzaal in het garnizoen 30 lijders met 100 verpleegdagen.

Van de voorgekomen ziektegevallen geeft onderstaande lijst een overzicht.

Naam der ziekte.	Aantal lijders Ziekeninrichting.	Garnizoen.
Influenza	2	10
Febris non classificata	—	2
Dysenteria amoebica	1	1
Varicellae	2	1
Tuberculosis pulmonum	1	1
Syphilis P.	3	—
Ulcus molle	8	—
Urethritis venerae P.	3	1
Urethritis venerae R.	22	1
Haemorrhoïden	—	1
Lymphangitis	1	—
Lymphadenitis colli	1	—
Budadenitis idiopathica	3	1
Bronchopneumonia	1	1
Gingivitis	3	—
Angina catarrhalis	1	1
Dyspepsia nervosa	1	—
Diarrhoea	1	3
Gastroenteritis acuta	1	—
Constipatio alvi	4	1
Periproctitis	—	1
Albuminuria	2	1
Cystitis acuta	1	—
Furunculus	1	—
Abcessus calidus	1	—
Scabies	2	2
Dermatisis	1	—
Pediculosis	1	—
Impetigo	—	1
Hydrops articuli	3	—
Lumbago	1	1
Distorsio	—	1
Contusio	2	1
Vulnus contusum	—	1
Tendovaginitis	1	—

Twee militairen werden afgekeurd voor den actieven dienst.

In de militaire apotheek werden gereedgemaakt 3896 recepten, voor den hospitaaldienst 687, voor den buitendienst 1301, voor de overige rechthebbenden 1908.

Aruba. Het aantal levende geboorten bedroeg 372, d. i. op 1000 inwoners 40 levende geboorten. Er vonden 118 sterfgevallen plaats, waarvan 56 voor rekening komen van de zuigelingensterfte van 0—1 jaar. Op 100 levende geboorten stierven in het eerste levensjaar 15. *Gastroenteritis* en *bronchopneumonie* zijn de voornaamste doodsoorzaken bij de zuigelingensterfte.

Enkele gevallen van *febris typhoidea* kwamen er voor. Door strenge maatregelen werd verspreiding voorkomen.

Enkele gevallen van *varicellen* kwamen er ook voor; zij bleven beperkt.

Naast gevallen van *dysenterie* deden zich enkele *malaria-gevallen* voor, evenwel steeds bij uit het buitenland terugkeerende arbeiders.

In het begin van het verslagjaar heerschte kinkhoest in hevige mate. De aandoening is daarna verdwenen.

In de laatste maanden van het jaar kwamen er vele gevallen van *scorbut* voor ten gevolge van het uitblijven der regens. Bij de in December doorgekomen regens nam het aantal gevallen weder af.

De inenting op de scholen had regelmatig plaats.

Er werden 281 ziektekaarten voor vrije geneeskundige behandeling aan on- en minvermogenden verstrekt.

Bonaire. Het aantal levende geboorten bedroeg 219, d. i. op 1000 inwoners 30 levende geboorten. Er vonden 101 sterfgevallen plaats, waarvan 26 voor rekening komen van de zuigelingensterfte van 0—1 jaar. Op 100 levende geboorten stierven in het eerste levensjaar 12. *Gastroenteritis* en *bronchopneumonie* spelen bij de zuigelingensterfte de voornaamste rol.

Bij de volwassenen speelden onder de doodsoorzaken *tuberculose* (13) en *pneumonie* (11) de voornaamste rol.

In het begin van 1923 trad een epidemieachtige verbreiding van *kinkhoest* en *varicellen* op.

De bestrijding van venerische ziekten werd goed ter hand genomen. Wekelijks werd hiervoor bloed ten onderzoek op de reactie van Wassermann naar het laboratorium te Willemstad gezonden. Er werden bepaalde kwik- en salversaandagen ingevoerd.

In het St. Franciscusgesticht werden van Gouvernementswege 111 lijders, met 2482 verpleegdagen, verpleegd, waarvan 46 mannen met 1089 en 65 vrouwen met 1393 verpleegdagen. Verloskundige operaties en curettementen kwamen dikwijls in het gasthuis voor. Patiënten voor groote operaties werden naar Curaçao opgezonden.

De scholen werden één keer per maand bezocht.

Behalve aan schoolkinderen werd ook aan anderen koepokinenting gegeven, vooral aan arbeiders die naar het buitenland vertrokken.

Er werden 428 ziektekaarten voor vrije geneeskundige behandeling aan on- en minvermogenden verstrekt.

St. Martin. Er vonden 74 levende geboorten plaats, d. i. op 1000 inwoners 30,1. Het aantal sterfgevallen beliep 64, waarvan 20 voor rekening komen van de zuigelingensterfte van 0—1 jaar. Op 100 levende geboorten stierven in het eerste levensjaar 26,6. Niettegenstaande gedurende de laatste jaren steeds een geboorte-overschot viel waar te nemen, is de bevolking de laatste jaren geleidelijk in sterkte afgenomen. Emigratie is hiervan de oorzaak.

Venerische ziekten kwamen veel voor.

In Maart is er een influenza-epidemie geweest en in het midden van het jaar traden veel kinkhoestgevallen op.

In het midden van het jaar deden zich vele lijders voor met bloeddiarrhoe (het microscopisch onderzoek op amoeben bleek negatief). Dit schijnt een gevolg geweest te zijn van de groote droogte en van het gebruik van slecht drinkwater.

In het St. Rose-hospitaal werden voor landsrekening 126 lijders verpleegd met een aantal verpleegdagen van 2007.

Het aantal aan de bevolking verstrekte ziektekaarten, recht gevende op vrije geneeskundige behandeling, bedroeg 305.

St. Eustatius. Er vonden 38 levende geboorten plaats. Het aantal sterfgevallen was 26, waarvan 7 voor rekening van zuigelingensterfte kwamen.

Ofschoon er steeds een geboorte-overschot blijft, neemt de bevolking hier geleidelijk in zielental af.

Van het landsziekenhuis werd geregeld gebruik gemaakt.

De bevolking is zeer arm en kan vaak niet het noodige voedsel koopen. Het bureau van den Openbaren Gezondheidsdienst verstrekte als geneesmiddel gecondenseerde melk ter versterking van zwakken.

Infectieziekten deden zich niet voor.

Er werden 38 ziektekaarten tot het verkrijgen van vrije geneeskundige behandeling verstrekt.

Saba. Er vonden 36 levende geboorten plaats. 18 sterfgevallen deden zich voor.

In het midden van het jaar ontstond een influenza-epidemie.

In Juli en Augustus heerschte varicellen. Dysenterie kwam sporadisch voor. Over het algemeen was de gezondheidstoestand gunstig.

De vaccinatie en revaccinatie vonden geregeld plaats.

Er werden 78 ziektekaarten verstrekt tot verkrijging van vrije geneeskundige behandeling.

I.

ONDERWIJS.

§ 1. *Wettelijke regelingen.* In het *P. B.* werden opgenomen:

in n°. 1 de beschikking van den 9den Januari 1923, n°. 29, tot wijziging van de beschikking van den 31sten Januari 1919, n°. 147 (*P. B.* n°.8), houdende vaststelling van voorschriften voor den leergang voor zeevaartkunde op het eiland Curaçao;

in n°. 4, het besluit van den 29sten Januari 1923, tot wijziging van het besluit van den 26sten Augustus 1907 (*P. B.* n°. 26), ter uitvoering van de verordening, regelende het onderwijs in de kolonie Curaçao;

in n°. 19, het besluit van den 24sten April 1923, tot wijziging van het besluit van den 2den December 1922 (*P. B.* n°. 69), tot vaststelling van regelen voor:

a. het aannemen en afschrijven van leerlingen;

b. het aanteekenen van het schoolbezoek of schoolverzuim;

c. het berekenen van het percentage schoolverzuim;

d. het berekenen van het aantal werkelijk schoolgaande leerlingen, voor de openbare scholen en voor de bijzondere lagere scholen, die voor uitkeering uit de koloniale kas in aanmerking komen;

in n°. 22, het besluit van den 24sten Mei 1923, regelende de bezoldigingen en toelagen van de onderwijzers, vakonderwijzers en kweekelingen, werkzaam aan de openbare scholen en de voorbereidende klassen daaraan verbonden in de kolonie Curaçao, alsmede de toelagen van hen, die van gouvernementswege met het geven van onderwijs aan normaallessen of leergangen worden belast;

in n°. 54, het besluit van den 20sten Juli 1923, tot aanvulling van het besluit van den 16den December 1922 (*P. B.* n°. 83), tot vaststelling van voorschriften omtrent de uitkeering uit de koloniale kas aan de besturen van bijzondere lagere scholen in de kolonie Curaçao;

in n°. 73, de verordening van den 27sten December 1922 ter bevordering van het ambachtswezen in de kolonie Curaçao.

§ 2. *Schooltoezicht.* De Inspecteur van het onderwijs bezocht de scholen op Curaçao zoo dikwijls dit noodig was. Van 3 tot 18 April maakte hij een inspectiereis naar Aruba, en van 25 November 1923 tot 1 Januari 1924 naar de Bovenwindsche eilanden. Op de meeste scholen werd in verschillende klassen naast een mondeling ook een schriftelijk onderzoek naar de vorderingen der leerlingen ingesteld.

Van 11 tot 17 September werden op Curaçao de examens voor de verschillende onderwijsbevoegdheden onder leiding van den Inspecteur afgenomen, terwijl van 15 tot 20 December op St. Martin onder zijn leiding examens voor Engelsch, voor onderwijzer vierde en derde klasse en voor nuttige handwerken werden afgenomen. Voorts nam de Inspecteur het eindexamen van de Oranjeschool op St. Martin af van 10 tot 14 December en dat van de Hendrikschool op Curaçao van 7 tot 16 Januari 1924.

Tusschen den Inspecteur en de Gezaghebbers en tusschen dezen en de Schoolcommissie op Curaçao, alsmede de als plaatselijke Schoolcommissiën optredende Raden van politie op de eilanden buiten Curaçao had geregeld schriftelijk of mondeling overleg plaats.

De Schoolcommissie op Curaçao herkoos de heeren S. M. L. Maduro en H. J. Cohen Henriquez onderscheidenlijk als voorzitter en ondervoorzitter. Gedurende het verblijf van het lid der commissie mevrouw M. A. H. Ellis—Kramers op St. Martin trad de heer R. S. de Lannoy als plaatsvervangend lid op. Aan het eind van het verslagjaar werd het aftredend lid de heer H. W. Eldermans herbenoemd, verkreeg mevrouw Ellis—Kramers eervol ontslag en werd de heer Lannoy tot lid benoemd.

De schoolcommissie hield 5 vergaderingen en bezocht in subcommissiën de openbare en bijzondere scholen een- of tweemaal.

In verband met het bepaalde in het tweede lid van artikel 12 van het Koninklijk besluit van 23 Augustus 1922 n°. 46 (*P. B.* n°. 53), werden op Aruba met ingang van den 1sten Januari 1923 tot buitengewoon lid van de plaatselijke schoolcommissie benoemd de heeren L. J. M. Henriquez en A. Laclé. Laatstgenoemde verkreeg 1 Juli 1923 eervol ontslag. In zijn plaats werd de heer Jacobo B. Arends benoemd.

Op Bonaire werden de heeren G. E. R. Herrera en A. Neuman tot buitengewoon lid van de plaatselijke schoolcommissie benoemd. Op de overige eilanden buiten Curaçao werden de plaatselijke schoolcommissiën niet aangevuld.

De raden van politie brachten op de eilanden buiten Curaçao de voorgeschreven bezoeken aan de verschillende scholen, op Aruba en Bonaire vergezeld van de buitengewone leden.

§ 3. *Scholen.* Het aantal openbare en bijzondere scholen bleef hetzelfde. De aard van het onderwijs veranderde niet; eenige scholen, o.a. het St. Thomascollege op Curaçao, werden met één leerjaar uitgebreid. Het zesde leerjaar van de Emmaschool op Curaçao werd ten gevolge van plaatsgebrek op die school overgebracht naar de Hendrikschool.

De verbetering van de muren van de Hendrikschool, waarover in het vorig verslag gesproken is, kwam nog niet tot stand.

Doordat het schoolgebouw te Philipsburg op St. Martin in 1921 slechts voor het twee derde gedeelte was afgebouwd, kwam er in 1923 zeer veel ruimte tekort, waarin slechts op onvoldoende wijze werd voorzien door het huren van een gebouw en het plaatsen van twee klassen in een gedeeltelijk open galerij. In Januari 1924 werd, om aan dezen onhoudbaren toestand een eind te maken, tot het afbouwen der school besloten.

De R.-K. scholen te Barber en te Willebrord op Curaçao werden elk met twee ruime lokalen vergroot. Bij die te Santa Maria werd een houten hulpschool met drie lokalen opgetrokken, terwijl die te Savoneta op Aruba met één lokaal werd uitgebreid.

§ 4. *Leerkrachten.* Bij het begin van het schooljaar werden op de openbare scholen 3 onderwijzers verplaatst en aan een kweekelinge eervol ontslag verleend. Deze wijzigingen hadden betrekking op ongeveer 9 pct. van het geheele personeel. In den loop van het jaar waren ten gevolge van het verleenen van ontslag of van buitenlandsch verlof, het terugkeeren van langdurig verlof en het verleenen van pensioen aanvullingen en verplaatsingen noodig, waarbij 36 pct. van het personeel der openbare scholen op 31 December 1923 in dienst betrokken was. Bovendien moesten aan 25 pct. van het personeel langere of kortere verloven wegens ziekte (een tot zeven weken) worden verleend. Dat een en ander storend op den gang van zaken in menige klasse werkte, behoeft geen betoog. Ongewenschte vereeniging van klassen bleef ook dit jaar niet uit. Het aanstellen van een grooter aantal

kweekelingen werd verkeerd geacht, al werd op de Hendrikschool op Curaçao eenige malen van de diensten van leerlingen der normaallessen gebruik gemaakt en het tekort op de openbare school te Philipsburg op St. Martin, thans genaamd „Oranjeschool”, aangevuld met twee kweekelingen van de opleiding aldaar.

Het aantal hooger bevoegden, uit Nederland uitgezonden of in het moederland opgeleid, noodig voor het onderwijs in de hoogere leerjaren van de beide openbare M.U.L.O.-scholen op Curaçao, werd niet versterkt. Aan een onderwijzeres tweede klasse werd op verzoek eervol ontslag verleend; later werd zij weder tijdelijk benoemd. Aan een andere onderwijzeres tweede klasse, met verlof wegens ziekte in Nederland, werd eveneens eervol ontslag verleend en in haar plaats werd een vakleerares voor Engelsch benoemd, die eind December uit Nederland vertrok en 14 Januari d.a.v. haar werkzaamheden aan de Wilhelminaschool aanvaardde. De vakonderwijzer voor wiskunde aan de Hendrikschool verkreeg eind Juni eervol ontslag. Om het onderwijs in de wiskunde aan die school gaande te houden, werd aan een onderwijzer eerste klasse, met verleening van vrijstelling ingevolge art. 5 der onderwijsverordening 1907, het wiskunde-onderwijs in klassen 7 en 8 opgedragen, terwijl de inspecteur dat in de hoogste klasse voor zijn rekening nam.

In Januari werd een onderwijzer eerste klasse van de Hendrikschool tijdelijk naar de Wilhelminaschool overgeplaatst om aan deze school als hoofd op te treden en om zoodoende, eenigszins in het tekort aan hooger bevoegden aan de Wilhelminaschool te voorzien. Immers waren nog steeds niet uitgezonden de reeds in 1920 en 1921 aangevraagde vervangsters voor de onderwijzeressen eerste klasse mevr. van Breemen—Kruyt, aan wie in 1920 verlof naar Nederland en in 1921 eervol ontslag was verleend, mej. Aletta Scholtens, in 1921 met verlof zijnde, overleden en mej. M. C. Slothouwer, aan wie in Juni 1921 eervol ontslag was verleend, doch die in December 1921 werd benoemd tot hoofd der Oranjeschool op St. Martin en belast met de opleiding van het onderwijzend personeel aldaar, terwijl het hoofd der Wilhelminaschool, mevr. Haaijen—Spit, sedert 1 Juli 1922 met ziekteverlof in Nederland vertoefde. In den loop van Juni werd de bedoelde onderwijzer evenwel naar zijn vroegere school teruggeplaatst. De inspecteur van het onderwijs nam toen een achttal uren in de hoogste klasse voor zijn rekening, om het onderwijs geregeld voortgang te doen hebben en belastte zich met de werkzaamheden van hoofd der school. Nog meer dan in de eerste maanden van het verslagjaar, moest toen op de Wilhelminaschool met voor haar taak niet berekende leerkrachten worden gewerkt. Bijna zonder uitzondering hebben de beschikbare onderwijzeressen haar uiterste best gedaan om de leerstof voor de klassen, waarin zij werden geplaatst, af te werken, maar in de meeste gevallen werden in verschillende vakken onvoldoende uitkomsten verkregen. Hebben de terugkeer van het hoofd der school eind November 1923 en de benoeming van de vakleerares voor Engelsch eenige verbetering in den toestand gebracht, zoo is nadere aanvulling met geschikt personeel, toch hoogst noodzakelijk.

In Curaçao zijn zoodanige krachten niet aanwezig, zij zullen dus moeten worden uitgezonden, totdat de jongelieden, aan wie een studiebeurs is verleend, met hunne studie gereed zijn gekomen en eenige plaatsen kunnen bezetten. Het is echter gewenscht, dat die jongelieden na het afleggen van het onderwijzersexamen enkele jaren in Nederland praktisch werkzaam zijn en de voor het Curaçaosch onderwijs vereischte bevoegdheden behalen.

Bij het bijzonder onderwijs, dat uitkeering uit de koloniale kas geniet, werden bij het begin van het schooljaar ruim 20 pct. van het aantal der onderwijzers en kweekelingen verplaatst of nieuw aangesteld. In den loop van het jaar hadden ten gevolge van ziekte, vertrek naar Nederland of ontslag, alsmede door het in activiteit herstellen van personen, die in September 1923 slaagden voor het examen voor de akte van bekwaamheid als onderwijzeres der vierde klasse, nog een aantal wijzigingen plaats, waarbij ongeveer 21 pct. van het personeel betrokken was. Bovendien moesten door het schoolbestuur aan 15 pct. langere of kortere verloven wegens ziekte worden verleend. Een en ander werkte storend op de uitkomsten, waar eenige malen klassen voor drie of vier weken naar huis moesten worden gezonden. In andere gevallen werd door boventallig personeel in de open plaatsen voorzien, terwijl ook twee leerlingen van de normaallessen op Curaçao gedurende geruimen tijd op twee bijzondere scholen hulp verleenden.

Bij het bijzonder onderwijs bleef aan verscheidene oudere kweekelingen de zelfstandige leiding van een klasse opgedragen, terwijl andere kweekelingen met een onderwijzeres in één lokaal samenwerkten, waarmede in de eerste plaats opleiding van die kweekelingen bedoeld was, die in verband met het aantal leerlingen der school voor uitkeering uit 's Lands kas in aanmerking kunnen komen. De indeeling van verschillende scholen leidt tot samenwerking van twee personen in één lokaal.

Na onderzoek of de candidaten voldoende lager onderwijs genoten hadden en de vereischte bekwaamheid in de Nederlandsche taal bezaten, heeft de inspecteur de verklaring, bedoeld in art. 6 der Onderwijsverordening 1907 aan 19 jongelieden uitgereikt, t. w. 6 op St. Martin, 3 op St. Eustatius, 2 op Saba, 3 op Curaçao en 5 op Aruba.

Op voordracht van den inspecteur heeft de Gouverneur, ingevolge het bepaalde in het tweede lid van art. 5 van de Onderwijsverordening 1907, aan 13 onderwijzers en onderwijzeressen een vergunning verleend tot het geven van onderwijs in een vak, waarvoor zij de vereischte bevoegdheid niet bezaten, t. w.: 7 voor Spaansch, 2 van het openbaar en 5 van het bijzonder onderwijs; 5 voor Engelsch, 2 van het openbaar en 3 van het bijzonder onderwijs; 1 voor wiskunde, van het openbaar onderwijs; 1 voor Fransch, van het bijzonder onderwijs.

De voor het verkrijgen van goede uitkomsten zoo noodige eenheid in het onderwijs werd op slechts weinig scholen bereikt. Voor eenige vakken is vooruitgang te bespeuren in de wijze, waarop de onderwijskrachten het onderwijs bij de plaatselijke toestanden doen aanpassen. Andermaal moet in dit verband gewezen worden op het ontbreken van geschikte leesboeken.

Bijlage I bevat een overzicht van de veranderingen onder de leerkrachten.

§ 5. *Leerlingen.* Het gemiddeld aantal op de openbare scholen ingeschreven leerlingen was 4 pct. lager dan in 1922, doch het gemiddeld aantal werkelijk schoolgaande leerlingen (die minder dan 1/3 der schooltijden per maand verzuimden) bedroeg 2 pct. meer dan in 1922. Het gemiddeld schoolverzuim was geringer dan dat in het vorige verslagjaar.

Op de bijzondere scholen bedroeg het gemiddeld aantal ingeschreven leerlingen 9,66 pct. meer en het gemiddeld aantal werkelijk schoolgaande leerlingen, berekend volgens de voorschriften van het besluit van 2 December 1922 (*P. B.* n°. 69), 13,46 pct. meer dan in 1922. Het betrekkelijk schoolverzuim was dan ook veel lager dan in het voorafgaande jaar, doch het volstrekte schoolverzuim op eenige scholen belangrijk hooger.

Het verschil tusschen het gemiddeld aantal ingeschreven en werkelijk schoolgaande leerlingen daalde op de openbare scholen van 15,65 pct. in 1922 tot 9,91 pct. in 1923 en op de bijzondere scholen, die voor uitkeering uit de koloniale kas in aanmerking komen, van 4,07 pct. in 1922 tot 2,75 pct. in 1923.

De toeneming van het aantal leerlingen der bijzondere scholen is een gevolg van de voorschriften van het voormeld besluit, daar de ouders er op gewezen werden, dat het naar school gaan voortaan aan leeftijdsgrenzen gebonden werd.

Verstrekking van schoolvoeding was in het algemeen niet noodig. Wederom werd aan een klein aantal leerlingen uit de buitendistricten van St. Martin, die ten gevolge van de inkrimping van de scholen te Koolbaai en Prinsenkwartier tot scholen met twee leerjaren, de openbare school te Philipsburg moesten bezoeken, op bescheiden voet eenig voedsel verstrekt. Op Curaçao werden uit bijzondere fondsen eenige leerlingen der lagere scholen — openbare en bijzondere — van schoeisel voorzien of werden enkele kleedingstukken verstrekt. Uit het verslag van de plaatselijke schoolcommissie op St. Eustatius bleek, dat in het tweede halfjaar eenige kinderen der openbare school door gebrek aan voedsel en kleeding de school verzuimden en als leerling waren afgeschreven.

De evenredige schoolgeldheffing, vastgesteld bij besluit van 20 December 1921 (*P. B.* nº. 83) werd wederom alleen toegepast voor de beide openbare M.U.L.O.-scholen op Curaçao en voor de voorbereidende klassen aldaar. Het aantal vrijstellingen werd opnieuw beperkt. Gemiddeld werd per leerling f 53,62 betaald, terwijl per leerling van de voorbereidende klassen f 33 werd ontvangen.

Alleen op de bijzondere M.U.L.O.-scholen op Curaçao werd schoolgeld geheven, geregeld naar de klassen, waarin de leerlingen waren geplaatst, in verband met het aantal kinderen uit één gezin. Dat voor deze inrichtingen niet op denzelfden voet schoolgeld werd geheven als voor de Hendrik-school en de Wilhelmina-school is bepaald, vindt zijn oorzaak hierin, dat het St.-Thomas-college en het St.-Martinus-gesticht A voor de uitkeering uit 's Lands kas als bijzondere lagere scholen moesten worden beschouwd. Gemiddeld bracht dit schoolgeld per leerling op: f 37,50 op het St.-Thomas-college en f 25,30 op het St.-Martinus-gesticht. Voorts werd nog schoolgeld geheven in de vervolgklassen van de bijzondere meisjesschool te Oranjestad op Aruba en van eenige leerlingen der bijzondere school te Philipsburg op St. Martin.

Bijlage J bevat een overzicht van het aantal leerlingen der verschillende scholen.

§ 6. *Uitkomsten van het onderwijs.*

Algemeene opmerkingen.

In de meeste verslagen werden de uitkomsten bevredigend genoemd. Voor verschillende scholen was die term te gunstig, voor eenige dezer zouden zij bevredigend zijn geweest, indien in den loop van het jaar niet de storende invloeden hadden gewerkt, onder het hoofd: ,,Onderwijskrachten'' reeds gedeeltelijk genoemd.

Uit het feit, dat in verschillende klassen het leerplan niet werd afgewerkt, mag nog niet de gevolgtrekking worden gemaakt, dat de leerplans te uitgebreid zijn, vooral omdat op meerdere scholen een achterstand van 1922 moest worden ingehaald. Dan werd niet op alle scholen, waar twee of meer klassen onder één leerkracht vereenigd waren, voldoende aandacht aan elke klasse geschonken, wat bij een doelmatige inrichting van den rooster mogelijk is. De roosters van eenige groote scholen hadden opnieuw de fout, dat een der belangrijkste vakken voor de meeste klassen elken dag aan het begin van den schooltijd werd geplaatst, terwijl een belangrijk deel der leerlingen — gedeeltelijk een gevolg van de groote afstanden — geregeld te laat op school kwam.

Op meer scholen was de klassenindeeling regelmatiger dan in het vorige verslagjaar. Eenige storende invloeden waren door het vaststellen van leeftijdsgrenzen weggenomen.

Het schrijfonderwijs gaf nog niet op alle scholen bevredigende uitkomsten; op enkele scholen werd vooruitgang waargenomen. De vakken zingen en teekenen liepen, wat de uitkomsten betreft, nog zeer uiteen. Aardrijkskunde en natuurkunde werden op meer scholen volgens een verbeterd stelsel onderwezen, ofschoon aan zeer belangrijke onderwerpen vaak te weinig aandacht werd geschonken en andere voor leerlingen dezer streken van minder belang zijnde zaken uitvoeriger besproken werden. Ook hier deed het gemis van leerboek of handleiding zich gevoelen.

De vorderingen in het Nederlandsch waren vooruitgaande, ook op de Bovenwindsche eilanden. Op de scholen aldaar voldeed de gevolgde richting; de vorderingen in het Engelsch in de lagere klassen, waar het Amerikaansche leesstelsel goed gevolgd werd, waren goed te noemen.

De uitkomsten van het vak nuttige handwerken waren op de meeste scholen bevredigend. Op eenige scholen werden ook fraaie handwerken onderwezen ter aanvulling van het verplichte vak nuttige handwerken. Vaak toonden de leerlingen daarvoor meer belangstelling dan voor de verplichte werkstukken, tot de nuttige handwerken behoorende, omdat de vervaardigde fraaie handwerken als geschenk voor familieleden konden dienen of tegen een redelijken prijs konden worden verkocht. Het laatste legde vooral daar gewicht in de schaal, waar de benoodigdheden moesten worden gekocht.

b. *Bijzonderheden.* Deze zijn samengevoegd in het volgende overzicht, waarin de verstrekte gegevens werden opgenomen.

Scholen.	Aard van het onderwijs.	Aantal leerjaren.	Percentage van de leerlingen, bevorderd naar eene hoogere klasse.	Aantal leerlingen der hoogste klasse				Toelichtinge en
				in Januari 1923.	in December 1923.	die deelnamen aan het eindexamen. [1]	die ee getuigsch.. t verwierven.	
Curaçao.								1) Voor O.L.S. „onderzoek".
Hendrikschool	M.U.L.O.	9	76,24	7	6	5 [2]	5	2) 1 leerling ziek.
Wilhelminaschool.	M.U.L.O.	10	71,50	6	6	— [3]	—	3) De 9e kl. was in 1923 de hoogste, dus geen eindexamen.
Emmaschool.	G.L.O.	6	67,—	6	—	— [4]	—	4) De 6e kl. was op de Hendrikschool, waar 4 leerlingen bevorderd werden.
St. Thomas-college	M.U.L.O.	9	—	4	4	4	4	
St. Martinus-gesticht A. . . .	M.U.L.O.	9	—	2	2	— [5]	—	5) Geen eindexamen.
Aruba.								
Juliana-school	G.L.O.	8	79,—	10	8 [6]	1 [7]	1	6) 1 leerling kreeg in Juli een studiebeurs naar Nederland. 7) De overige leerlingen volgen de hoogste klasse nog eens.
Bonaire.								
O.S. te Kralendijk	G.L.O.	5	—	5	4	1 [7]	—	
St. Martin.								
O.S. te Philipsburg	G.L.O.	8	—	10	11	4 [7]	4	

§ 7. *Niet ondersteund bijzonder onderwijs.* Dit werd voortgezet op dezelfde inrichtingen als in de vorige verslagjaren. Het aantal leerlingen van het pensionaat „Welgelegen” van de eerwaarde zusters Franciscanessen van Roosendaal nam niet onbelangrijk toe. De meeste leerlingen (85 pct.) waren van vreemde nationaliteit.

Aan de onderwijzeressen der bijzondere M.U.L.O.-school „Dames Conn” werd voor twee jaren vrijstelling van het bezit van een akte van bekwaamheid verleend. Het aantal leerlingen verminderde eenigszins; 60 pct. van hen was van vreemde nationaliteit.

De leerlingen der beide andere scholen op Curaçao waren hoofdzakelijk van het eiland zelf afkomstig. Een klein deel genoot voorbereidend onderwijs.

§ 8. *Voorbereidend onderwijs.* Het voorbereidend onderwijs werd van Landswege op denzelfden voet voortgezet. Het aantal voorbereidende klassen werd bepaald op twee. De kweekelinge werd, met ingang van 1 October 1923, vervangen door een onderwijzeres met in Nederland verworven bevoegdheid. De opleiding van leerkrachten voor het voorbereidend onderwijs werd niet opnieuw ter hand genomen, daar besloten is, voorshands het voorbereidend onderwijs niet uit te breiden.

Het aantal leerlingen der voorbereidende klassen op Curaçao bedroeg begin Januari 42, steeg tot 51 in Juli en daalde tot 45 in December. Van de hoogste afdeeling gingen in Januari naar de Hendrikschool 14 jongens en naar de Wilhelminaschool 14 meisjes. De uitkomsten van dit onderwijs waren zeer goed.

Aan de Roomsch-Katholieke meisjesscholen in het stadsdistrict van Curaçao, Aruba en Bonaire waren, evenals in het vorige verslagjaar, voorbereidende klassen verbonden. Daar het aantal leerlingen van de meeste dier klassen nog grooter was dan in 1922, moest zeer betreurd worden, dat het onderwijs op één uitzondering na gegeven werd door onbevoegden. De vroeger voor het voorbereidend onderwijs uitgezonden leerkrachten bleven op de scholen voor gewoon lager onderwijs werkzaam, zooals in het vorige verslag werd medegedeeld.

De betalende bewaarschool in het St. Martinusgesticht op Curaçao behield haar bevoegde kracht, die terzijde werd gestaan door een kweekelinge, die meer jaren daar werkzaam is geweest, zoodat op bewaarschool op het gebied van voorbereidend onderwijs goede uitkomsten verkreeg, terwijl ook voldoende vorderingen in het Nederlandsch werden gemaakt. Van de overige bewaarscholen waren onder de gegeven omstandigheden de uitkomsten matig.

Daar ten gevolge van de geboden bezuiniging het voorbereidend onderwijs wellicht de eerste jaren zich niet zal kunnen uitbreiden in de richting als waarvan in het vorige verslag de wenschelijkheid is betoogd, zou het overweging verdienen, of op verscheidene scholen, waarop thans leerlingen op jeugdiger leeftijd worden aangenomen dan vroeger, een deel van het eerste leerjaar niet aan sommige oefeningen van het voorbereidend onderwijs behoort te worden gewijd, waarbij van de plaatsing van onderwijzeressen met bevoegdheid voor bewaarschoolonderwijs A of B aan die scholen gebruik gemaakt zou kunnen worden. Op eenige scholen werd in 1922 en 1923 reeds in die richting gewerkt.

§ 9. *Examens.* Van de 30 candidaten, die zich voor de examens op Curaçao aanmeldden, slaagden er 22 of 73⅓ pct., terwijl 1 candidaat zich wegens ziekte vóór het examen terugtrok. De geëxamineerden waren op Curaçao werkzaam of daar opgeleid. De examens gaven tot geen bijzondere opmerkingen aanleiding.

Van de 9 candidaten, die zich voor de examens op St. Martin aanmeldden, slaagden er 7 of 77⁷/₉ pct., terwijl 2 candidaten zich vóór het examen terugtrokken. Van de geëxamineerden, die op één na bij het openbaar onderwijs werkzaam waren, waren er twee van Sint Eustatius en één van Saba, terwijl de overigen op St. Martin woonden. Ook deze examens, die geheel op den voet van die op Curaçao werden afgenomen, gaven geen aanleiding tot bijzondere opmerkingen.

Een overzicht van de examens is opgenomen in bijlage **K**.

§ 10. *Opleiding.*

a. *Normaallessen op Curaçao.* Het onderwijs werd in het verslagjaar voortgezet met de examenafdeeling, waarvan in het vorige jaarverslag melding gemaakt is en begon 1 October 1922 met 3 leerlingen en 2 toehoorders. Een nieuw leerjaar werd niet geopend. De leerlingen der examenafdeeling maakten matige vorderingen, zoodat de onderwijzers hun den raad gaven zich niet aan het examen voor onderwijzer(es) derde klasse te onderwerpen, daar er, vooral met het oog op het feit, dat hun leeftijd met drie maanden was verkort, weinig kans van slagen was. Toch namen allen, leerlingen en toehoorders, aan bedoeld examen deel, maar slechts één voldeed aan de gestelde eischen, zoodat hem de akte kon worden uitgereikt. Met de twee overige leerlingen werden van 1 October 1923 af de lessen voortgezet, daar zij in het genot waren van de tegemoetkoming, bedoeld in art. 4 van het besluit van 20 October 1917, *P. B.* n°. 29. Nieuwe leerlingen meldden zich niet aan, zoodat tot het vormen van nieuwe leerjaren niet kon worden overgegaan.

In verband met het tekort aan geschikt personeel voor de opleiding en de groote uitgaven, daar het aantal leerlingen steeds klein bleef, dient te worden overwogen, of opleiding in Nederland door uitbreiding van het aantal studiebeurzen niet tot betere uitkomsten zou voeren.

b. *Opleiding Bovenwindsche eilanden.* De leergang voor Engelsch werd voortgezet. Eenige oudere leerkrachten, die weinig aanleg toonden en wel nooit voor het examen gereed zouden komen, staakten de studie. Een onderwijzer behaalde in December de akte Engelsch.

De leergang voor algemeene methodiek werd begin 1923 gestaakt om aan het hoofd der openbare school te Philipsburg meer tijd te geven voor de opleiding van leerkrachten vierde en derde klasse. Het geregeld naar St. Martin gaan van alle leerkrachten van Saba en St. Eustatius was ook minder noodig geworden, daar als gevolg van de besprekingen in 1922 onder leiding van genoemd hoofd der school een algemeen leerplan voor alle scholen, waarbij dezelfde leerwijzen werden voorgeschreven voor de drie eilanden, werd opgesteld en door den inspecteur goedgekeurd. Na bespreking met het personeel der bijzondere scholen werd dat algemeene leerplan met zeer geringe wijzigingen ook op die scholen ingevoerd.

De opleiding voor onderwijzer(es) derde en vierde klasse, in Mei 1922 begonnen, werd met veel toewijding door mej. M. C. Slothouwer voortgezet. Zooveel mogelijk werden de leerlingen practisch in de school werkzaam gesteld, twee hunner werden bij gebrek aan personeel half Februari 1923 met eene klasse belast. De afgelegde examens waren goed. Alle candidaten, die aan het examen in December konden deelnemen, slaagden. Met het oog op de gemaakte vorderingen werd besloten, de opleiding voorloopig voort te zetten, daar op die wijze over een voldoend aantal leerkrachten, op de Bovenwindsche eilanden geboren en in goede richting opgeleid, zal kunnen worden beschikt, wanneer binnen niet al te langen tijd open plaatsen aldaar vervuld zullen moeten worden.

c. *Opleiding bijzonder onderwijs.* De opleiding van leerkrachten voor de bijzondere scholen, onder leiding van de zusters Franciscanessen op Curaçao en Bonaire, werd in het St.-Martinus-gesticht op Curaçao op ongeveer dezelfde wijze voortgezet als in 1922. Drie leerlingen legden het examen af, vereischt voor het verkrijgen van eene verklaring als kweekeling; negen kweekelingen slaagden voor het examen voor onderwijzeres vierde klasse.

§ 11. *Leergangen.*

a. *Herhalings- en vervolgonderwijs.* Dit werd in het verslagjaar tegen een matig lesgeld (drie gulden per half jaar) op Curaçao met iets gunstiger uitkomsten dan in 1922 gegeven. Het aantal dergenen, die het geheele jaar bleven komen, was grooter en hunne vorderingen waren daardoor beter. Eenigen werden toegelaten tot het volgen van dit onderwijs, omdat voor hen wegens het overschrijden van de leeftijdsgrenzen geen plaats meer was op de lagere school. Dit was mede oorzaak, dat twee afdeelingen moesten wor-

den gevormd, waarvan de laagste de leerlingen opnam, die herhalings- of beter gezegd inhalingsonderwijs noodig hadden; de tweede afdeeling, die een geringer aantal leerlingen telde, kon in haar leerplan stof opnemen, die aansloot bij het vijfde leerjaar der lagere scholen, wat Nederlandsche taal en rekenen betrof, waarnaast Engelsch en Spaansch werden onderwezen.

Het herhalingsonderwijs op St.-Eustatius werd opnieuw kosteloos gegeven en kreeg eene nieuwe regeling in twee afdeelingen, ten gevolge waarvan het meer belangstelling ondervond en druk bezocht werd. De uitkomsten waren belangrijk vooruitgegaan.

b. *Zeevaartkunde.* De leergang op Curaçao mocht zich niet in dezelfde belangstelling verheugen als voorheen. Het aantal leerlingen verminderde; de trouwste bezoekers waren jongelieden, die nog op school waren, zoodat ook hier, evenals de laatste jaren, de leergang niet aan het oorspronkelijk doel beantwoordde. Van de 9 ingeschreven leerlingen volgden 8 gedurende het eerste halfjaar de lessen vrij geregeld; gedurende het tweede halfjaar bleven er slechts 5 over, die allen aan het eindexamen deelnamen. Vier verwierven het getuigschrift.

Aan het verslag van de commissie, belast met het afnemen van het eindexamen, bestaande uit de heeren J. F. Hedlund, gezagvoerder, en J. T. Menagé, eerste-officier van het S.S. *Baralt* en den Inspecteur van het onderwijs als voorzitter werd het volgende ontleend:

,,Het eindexamen, bedoeld in artikel 6 van de beschikking van 31 Januari 1919, n°. 147 (*P. B.* 1919, n°. 8), werd ,,op den 12den Januari 1924 afgenomen in de lokalen van ,,de Hendrikschool.

,,Bij het examen werden de verschillende onderdeelen van ,,het leerplan van den leergang tot vier groepen ver- ,,eenigd, nl.:

a. theoretische zeevaartkunde en meteorologie;

,,*b.* practische zeevaartkunde;

,,*c.* cijferen;

,,*d.* observeeren.

,,Op dezelfde gronden als haar voorgangsters heeft de ,,examencommissie ook dit jaar als eerste eisch gesteld, dat ,,het cijferen en observeeren voldoende moest zijn om een ,,getuigschrift te verwerven.

,,Aan het examen werd deelgenomen door 5 jongelieden, ,,die den eenjarigen leergang in 1923 tot het einde hadden ,,gevolgd.

,,Van hen voldeden er vier aan de door de commissie ge- ,,stelde eischen, t. w. R. G. Goeloe, Ch. Debrot, L. A. Royer ,,en G. Nicolaas.

,,Evenals in 1922 is hun een getuigschrift uitgereikt, dat ,,zij met gunstig gevolg het eindexamen aflegden en dat zij, ,,nadat zij bewijzen hebben overgelegd twee jaren aan dek ,,te hebben gevaren en blijken geven de studie te hebben ,,onderhouden, een diploma als stuurman voor de schoener- ,,vaart zullen ontvangen.

,,In aanmerking nemende, de betrekkelijk geringe school- ,,kennis van een deel der leerlingen, mogen de uitkomsten ,,van den leergang goed genoemd worden. Het examen deed ,,zien, dat de leider opnieuw met ijver en toewenijding de ,,lessen aan den leergang heeft gegeven."

Daar het aantal geschikte leerlingen, dat zich begin Januari 1924 aanmeldde, te gering was om opnieuw een leergang te openen, werd daarvan met het oog op de geboden bezuiniging voorloopig afgezien.

c. *Handelsonderwijs.* Hoewel er van een tweede leerjaar geen sprake kon zijn, werden de leerlingen, die zich voor den leergang hadden aangemeld, naar hunne vorderingen in twee afdeelingen gesplitst, die gelijktijdig les kregen, afwisselend mondeling en schriftelijk. Dit was o.m. noodig, omdat het aantal lesuren voor het kleine aantal deelnemers niet grooter gesteld kon worden, wat trouwens ook niet wel mogelijk was door gebrek aan onderwijzers. Het bezoek der grootste helft van de ingeschreven leerlingen was slecht, de vorderingen van het kleine deel, dat vrij trouw opkwam, waren matig, omdat er thuis niet gewerkt werd. De uitkomsten van den leergang waren slechter dan in 1922.

In de tweede helft van Januari 1924 nam de commissie van toezicht een examen af in handelscorrespondentie, omdat het aantal lesuren voor het klein aantal deelnemers niet grooter gesteld kon worden, wat trouwens ook niet wel hadden gemaakt om althans een getuigschrift van het eerste leerjaar te verwerven. Voor Engelsch en Spaansch verwierven slechts 2 van de 5 candidaten een getuigschrift; voor Nederlandsch werd dit aan 5 candidaten uitgereikt.

Met deze uitkomsten voor oogen, werd er in 1924 geen nieuwe leergang geopend, daar het aantal leerlingen, dat zich aanmeldde, gering was en grootendeels niet die vooropleiding genoten had, noodig om betere uitkomsten te mogen verwachten.

De Vereeniging van Leeraren in het Boekhouden te Amsterdam, waarbij aangesloten is de Vereeniging van Leeraren in Talen en Handelscorrespondentie aldaar, stelde in Mei en November 1923 ook op Curaçao de gelegenheid open tot het afleggen van de examens voor boekhouden en voor handelscorrespondentie, die genoemde vereenigingen terzelfder tijd in Nederland, Nederlandsch-Indië en Suriname afneemt. Er meldden zich echter geen candidaten aan, die met goed gevolg aan dat examen zouden kunnen deelnemen. Eenige hunner gaven echter aan den Inspecteur van het onderwijs, die met goedvinden van den Gouverneur bedoelde examens zou leiden, te kennen, dat zij hunne studie in de richting dier examens voortzetten.

d. *Vlechtonderwijs.* Het aantal vlechtleergangen aan openbare en bijzondere scholen verminderde bij het begin van het verslagjaar met twee, doordat de openbare school te Prinsenkwartier op St.-Martin werd ingekrompen tot één school met twee leerjaren en de leergang aan de R.-K. bijzondere school te Oranjestad werd opgeheven, daar er slechts bij een zeer gering aantal leerlingen dier school belangstelling voor het vlechten was te wekken, omdat bijna alle leerlingen de voorkeur gaven aan het maken van fraaie handwerken. Op Bonaire werden bovendien twee leergangen voor volwassenen opgeheven, daar het aantal deelneemsters steeds verminderde. De leergangen voor volwassenen te Rincon en te Kralendijk op Bonaire bleven voorloopig gehandhaafd, omdat de lessen gegeven konden worden door dezelfde vlechtonderwijzeres, die ter plaatse een leergang aan een der scholen leidde. Groot was echter het aantal deelneemsters niet, hoofdzakelijk een gevolg van de lage prijzen, die in het verslagjaar voor de fijnere soorten van hoeden konden worden verkregen. Het volgende overzicht moge een beeld van de uitkomsten geven, vergeleken met de drie voorafgaande jaren:

Eiland.	Aantal.			Waarde.
	leer-gangen.	leer-lingen.	ge-vlochten hoeden.	
	1920			
Curaçao	20	678	3586	f 10020
Aruba.	7	130	219	232
Bonaire	7	254	2944	6205
St. Martin	9	189	760	1820
Saba	2	22	55	125
Tezamen . .	45	1273	7564	f 18402
	1921			
Curaçao	20	807	4169	f 11432
Aruba.	7	169	857	1116
Bonaire	7	153	1262	1510
St. Martin	9	193	733	1972
Saba.	2	18	32	94
Tezamen . .	45	1340	7053	f 16124

Eiland.	Aantal			Waarde.
	leer-gangen.	leer-lingen.	ge-vlochten hoeden.	
	1922			
Curaçao	16	690	3369	f 5742
Aruba.	4	153	525	193
Bonaire	7	145	1341	2520
St. Martin	8	155	586	1622
Saba	2	20	39	112
Tezamen . .	37	1163	5860	f 10189
	1923			
Curaçao	16	594	3781	f 7185
Aruba.	3	137	536	173
Bonaire	5	81	295	105
St. Martin	5	130	324	912
Saba	2	24	44	102
Tezamen . .	31	966	4980	f 8477

Op St. Martin, waar, evenals op Saba, het strohoedenvlechten zich moeilijk tot huisindustrie ontwikkelt, worden geen hoeden voor uitvoer (,,staple hats'') vervaardigd, doch slechts goede, fijnere hoeden. Hiervoor kan echter moeilijk een afzetgebied worden gevonden, zoodat een groot deel dier hoeden ter plaatse wordt gedragen. Dientengevolge worden slechts enkele hoeden tegen de werkelijke waarde daarvan verkocht; de vlechtsters genieten daardoor geen voordeel van haar vorderingen. Met het oog daarop werden eenige leergangen vereenigd, doch toen uit een onder de gunstigste omstandigheden genomen proef gebleken was, dat elke hoed slechts een gemiddelde (geschatte) waarde van f 2,80 kon verkrijgen, terwijl daarvoor gemiddeld f 0,50 aan stroo werd gebruikt en gemiddeld per hoed f 2 voor bezoldiging van de vlechtonderwijzeressen moest worden gerekend, werd tot opheffing van die leergangen besloten. Met ingang van 1 September 1923 werden alle leergangen op St. Martin en Saba gesloten. Ten behoeve van de vlechtsters werden echter alle benoodigdheden der leergangen ter beschikking van den gezaghebber gelaten, opdat in voorkomende gevallen daarvan gebruik gemaakt zou kunnen worden, zoodat verwacht mocht worden, dat de verkregen technische vaardigheid niet verloren zou gaan.

De uitkomsten der leergangen waren over het algemeen voldoende. Het schoolbezoek en de vlijt der leerlingen gaven reden tot tevredenheid. Op den hoofdleergang te Pietermaai op Curaçao, waar, behalve het gewone vlechtonderwijs aan volwassenen, ook de opleiding voor de verschillende vlechtdiploma's plaats heeft en eene uitgebreide verzameling van modellen aanwezig is, werden wederom goede uitkomsten verkregen, wat o. m. gebleken is uit den geregelden verkoop tegen goede prijzen van de op den leergang gevlochten hoeden, alsmede uit den uitslag van het op 21 November, ten overstaan van den inspecteur van het onderwijs, gehouden examen. Aan 26 leerlingen kon een getuigschrift worden uitgereikt, en wel: het getuigschrift B aan 12 leerlingen (hoeden van f 1,50 tot f 3 per stuk), idem C aan 11 leerlingen (hoeden van f 3,50 tot f 6 per stuk) en idem D aan 3 leerlingen (hoeden van f 6 tot f 12 per stuk).

§ 12. *Koloniaal en Schoolmuseum.* Deze inrichting mocht zich opnieuw verheugen in veler belangstelling. Zoo ontving zij een zeer groote verzameling schelpen, verscheidene boeken en allerlei voorwerpen ten geschenke, terwijl eenige werden aangekocht. Er werd een begin gemaakt met een meer overzichtelijke plaatsing van een en ander, doch dit zal eerst behoorlijk kunnen geschieden, wanneer het museum in zijn geheel is overgebracht naar het gebouw, waarin ook de openbare boekerij is gehuisvest. Daartoe werd begin Maart 1924 besloten. Er komt dan een ruim schoollokaal voor de Hendrikschool beschikbaar.

Begin Februari 1924 overleed de heer L. W. van Eps, die ruim acht jaren de betrekking van beheerder van het museum met de meeste nauwgezetheid en toewijding heeft vervuld. In zijn plaats werd de beheerder van de openbare leeszaal en boekerij, de heer E. Irausquin, benoemd.

§ 13. *Bibliotheekwezen.*

a. Landsboekerij en leeszaal op Curaçao. Deze inrichting, in het vorige verslag ,,openbare leeszaal en boekerij'' genoemd, voldoet aan de gestelde verwachtingen. Dit bleek niet alleen uit de vermeerdering van den boekenvoorraad, die betrekkelijk groot was in verband met het gering bedrag, dat voor aankoop beschikbaar was gesteld, maar vooral uit de steeds toenemende vraag naar boeken en het aangroeien van het getal lezers. Bovendien nam het bezoek aan de leeszaal niet onbelangrijk toe; het steeg tot gemiddeld 80 per maand, d. i. bijna het dubbele van het aantal, dat voor het tweede halfjaar 1922 werd aangeteekend.

De uitleenboekerij voor ontspanningslectuur beschikte eind 1923 over:

Nederl. werken (oorspronkel. en vertaald)	1400	deelen
Nederlandsche werken voor de jeugd	400	,,
Engelsche werken	300	,,
Spaansche werken	150	,,
Fransche werken	125	,,
Duitsche werken	125	,,
Totaal	2500	deelen

Het aantal ingeschreven lezers steeg van 558 eind 1922 tot 916 op 31 December 1923, terwijl bovendien aan jongeren van 12 tot 17 jaar 40 nieuwe leeskaarten werden uitgereikt, zoodat dit aantal tot 127 steeg. Daar het aan tijd ontbrak om nadere statistische gegevens omtrent den aard der gelezen boeken te verzamelen, kan ditmaal nog slechts het volgende worden vermeld:

Het aantal personen, die in 1923 ontspanningslectuur ter lezing ontvingen, bedroeg bijna 900 (916 plus 127, verminderd met de lezers, die het eiland verlieten). Geleend werden 17 023 boeken of gemiddeld 18 à 19 per lezer. Van de geregelde lezers woonden 3 op Aruba en 2 op St. Martin.

Wetenschappelijke en technische werken werden aangevraagd door een 20-tal personen. De vraag naar deze werken, die een zeer belangrijk deel van den boekenschat vormen (ongeveer 4000 deelen) nam langzamerhand iets toe.

Uitgeleend werden in.

	1922	1923	1924
Januari	—	1326	1606
Februari	—	1192	1625
Maart	—	1346	
April	—	1211	
Mei	—	1352	
Juni [1].	586	1515	
Juli	1066	1345	
Augustus.	1212	1338	
September	1288	1530	
October	1149	1636	
November	1126	1666	
December.	1231	1566	
Totaal . . .	7658	17 023	

[1]) Geopend begin Juni 1922.

Door velerlei drukke werkzaamheden op ander gebied kwam de inspecteur van het onderwijs eerst begin Maart 1924 met de aanvulling van den catalogus der uitspanningslectuur, waarin nog ruim 800 titels moesten worden opgenomen, gereed, zoodat deze weldra naar den drukker kan gaan. Op zijn kantoor kwam de kaartcatalogus voor alle aanwezige boeken gereed.

In de commissie van toezicht en beheer kwam in het verslagjaar geen verandering.

b. Boekerij en openbare leeszaal ,,Gertrude Judson" op St. Eustatius. In den loop van het verslag werd te Oranjestad op St. Eustatius een boekerij en openbare leeszaal gesticht en geopend. De inrichting ontving den naam van een Amerikaansche dame, die een ruime gift aan boeken schonk. Het grootste deel van den boekenvoorraad werd door schenkingen uit de Vereenigde Staten verkregen. Een klein deel van de vroegere boekerij van het Algemeen Nederlandsch Verbond werd in deze boekerij opgenomen. Aan het eind van het verslagjaar waren er ruim 1400 boekdeelen, bijna uitsluitend Engelsche werken op allerlei gebied.

De vereeniging, die bij Gouvernementsbesluit van 2 Juni 1923, n°. 617, als zedelijk lichaam werd erkend, opende een eenvoudige leeszaal, die zich in een toenemend gebruik mocht verheugen. De heer B. I. Mussenden, die zeer veel voor het tot stand komen van deze nuttige inrichting deed, werd tot voorzitter van het bestuur, dat uit 7 leden bestaat, gekozen.

c. Bibliotheek ,,Koningin Wilhelmina" op Saba. Op den 31sten Augustus 1923 werd ter eere van het zilveren Regeeringsjubileum van H. M. de Koningin te Bottom op Saba in een der vertrekken van het Gouvernementslogeergebouw een boekerij met leeszaal geopend. Van alle zijden ondervond de feestcommissie, die het plan voor het blijvend aandenken had geopperd, den noodigen steun, vooral ook van Sabanen in het buitenland, voorts door een uitvoering van schoolkinderen en uit Curaçao vanwege de Landsboekerij, die haar dubbelen beschikbaar stelde. Voor uitleenen waren begin Januari 1924 reeds ruim 700 boekdeelen aanwezig, waarvan ongeveer een vierde deel Nederlandsche werken.

Het bestuur der vereeniging, die de bibliotheek zal beheeren, trof de noodige maatregelen om ook de bewoners der overige dorpen van boeken en tijdschriften te voorzien.

d. Boekerij en leeszaal op St. Martin. In het verslagjaar kwam de boekerij en leeszaal op St. Martin, die eveneens ter eere van het Regeeringsjubileum werd gesticht, nog niet gereed.

e. Boekerij van de openbare school op Aruba. De groep Nederlandsche Antillen van het Algemeen Nederlandsch Verbond stond een zestigtal boeken, die op Aruba nog over waren van de vroegere afdeelingsboekerij aldaar, aan het Land af. Door dezen boekenvoorraad, aangevuld met een deel der dubbelen van de Landsboekerij op Curaçao, te vereenigen met de schoolbibliotheek der Juliana-school te Oranjestad, verkreeg in het midden van 1923 ook Aruba het begin van een boekerij, die belangeloos door het hoofd der openbare school werd beheerd.

§ 14. *Studiebeurzen.* In het verslagjaar werden 4 nieuwe beurzen, ingaande 1 September, verleend, nl. een voor de studie voor onderwijzer aan een jongeling van Aruba, een voor opleiding aan een H.B.S. met 5-jarigen cursus, ter voorbereiding van de studie voor geneesheer of ingenieur, eveneens van Aruba, twee voor de opleiding aan een gymnasium of lyceum, ter voorbereiding van de studie voor meester in de rechten, terwijl een beurs voor studie in de rechtswetenschappen, die 1 October 1923 afliep, na het slagen van den beursgenietende voor meester in de rechten nog tot 1 Februari 1924 werd verlengd, ten einde den geslaagde in de gelegenheid te stellen ter practische opleiding nog eenigen tijd in Nederland in de door den ondergeteekende aangegeven richting werkzaam te zijn. Van twee jongelieden, die een beurs genoten voor opleiding in de richting van het ambachtsonderwijs werd in verband met hun overgang naar een middelbare technische school de beurs, na gepleegd overleg met den Gouverneur, voor drie jaren verlengd.

In het algemeen waren de rapporten over de studiebeursgenietenden gunstig; op één uitzondering na gingen allen in den loop van 1923 over naar een hoogere klasse of slaagden zij voor de toelating tot de inrichting, waaraan zij hun studie moesten voortzetten. Met den jongeling die niet voor zijn eindexamen slaagde, werd, toen bleek, dat zijn omgeving mede oorzaak van de minder goede vorderingen was een andere studierichting ingeslagen, die gunstiger uitkomsten beloofde, toen hij in een andere omgeving was gekomen. Eén jongeling, die voor onderwijzer werd opgeleid, behaalde in October 1923 reeds de akte voor vrije en orde-oefeningen der gymnastiek.

Aan het eind van het verslagjaar studeerden onder genot van een studiebeurs, ingevolge het K. B. van 18 Juli 1919, *Stbl.* n°. 499, *P.B.* 1919 n°. 86, 14 jongelieden en wel:

4 voor de opleiding aan ambachtsschool of middelbare technische school;

5 voor de opleiding tot onderwijzer;

1 voor de opleiding tot onderwijzeres;

1 voor de voorbereidende studie voor geneesheer;

1 voor de voorbereidende studie voor geneesheer of ingenieur;

2 voor de voorbereidende studie voor rechtswetenschappen.

J.

LANDSGEBOUWEN EN OPENBARE WERKEN.

De voornaamste in het verslagjaar door het departement van openbare werken verrichte werkzaamheden waren de volgende:

§ 1. *Algemeen onderhoud en herstelling.*

I. *Landsgebouwen.* Behalve het gewoon onderhoud van de gebouwen, waaronder te rekenen kleine herstellingen aan metsel-, hout- en verfwerken, daken, hang- en sluitwerk, enz., benevens witten, teren en dergelijke, zijn aan de landsgebouwen de noodige herstellingen en verbeteringen aangebracht, t.w.:

het douanekantoor werd gedeeltelijk hersteld;

de militaire gebouwen in het Waterfort zijn grondig hersteld.

II. *Straten, wegen, kaden en riolen.* Aan straten, wegen, kaden en riolen (open goten) in het stadsdistrict en aan de wegen in de buitendistricten werden gewone onderhoudswerkzaamheden en herstellingen verricht.

De Breedestraat en Heerenstraat in Punda werden voorzien van een steenslag-asphalt-verharding, terwijl in de Breedestraat bovendien trottoirs werden aangebracht.

De weg Plantersrust—Siberië werd op meer plaatsen verbeterd.

De Brionkade werd geheel vernieuwd.

§ 2. *Waterverschaffing op Curaçao.* De bestaande landsputten in de buitendistricten werden voor zooveel noodig uitgediept en gereinigd.

De gewone jaarlijksche damschouw had plaats.

Ten Oosten van de stad werd op een rotshelling een watervang gemaakt van rond 1/3 H. A. oppervlakte met bijbehoorend reservoir.

§ 3. *Baggerwerken.* Met de baggermachine werd in het Waaigat eenige opslibbing opgeruimd.

Het baggeren met den beugel geschiedde geregeld langs de kaden van het Rifwater en van het Waaigat.

Vlotten, ponten en baggerwerktuigen werden in goeden toestand onderhouden.

§ 4. *Verlichting, seinposten, enz.* Voor een behoorlijke bediening van de seinposten, van den vuurtoren en van de lichtboei aan de St. Annabaai, van den vuurtoren op Curaçao's Noordwestpunt en van dien op klein Curaçao, van den vuurtoren te Boca Spelonk en van den Willemstoren en den vuurtoren te Malmok op Bonaire, zoomede van den vuurtoren op Aruba's Noordwestpunt werd zorg gedragen.

Geregeld toezicht werd gehouden op het beheer der landsregenbakken, het verstrekken van water en het schoonhouden der kantoorgebouwen.

§ 5. *Verdere werkzaamheden.* In het douanekantoor werd rioleering met waterspoeling aangebracht.

Op het Rif werd een nieuwe weg aangelegd met overbrugging van het Rif nabij Mundo Nobo, ten behoeve van den aanvoer van wegmaterialen.

Op Mundo Nobo kwam ten gerieve van het nieuwe sportpark een nieuwe weg tot stand.

K.

POSTERIJEN, TELEGRAFIE EN TELEFONIE.

Bij verordening van 16 Februari 1923 (*P. B.* n°. 23) werd het maximum-bedrag der binnenlandsche postwissels van f 250 op f 500 gebracht en het recht van overmaking verhoogd.

Bij besluit van 24 Augustus 1923 (*P. B.* n°. 59) werden met ingang van 29 Augustus jubileumpostzegels van 5, 7½, 10 en 20 cent, f 1, f 2,50 en f 5 verkrijgbaar gesteld en die zegels voor frankeering geldig verklaard tot 31 December; bij besluit van 15 December 1923 (*P. B.* n°. 91) werd die termijn verlengd tot 30 April 1924.

In het *Publicatieblad* n°. 74 is afgekondigd de wet van 31 Mei 1923 (*Stbl.* n°. 228), houdende goedkeuring van eene overeenkomst tusschen den Staat en de Naamlooze Vennootschap ,,Koninklijke West-Indische Maildienst'' te Amsterdam, wegens het vervoer van de briefpost, welke in Nederland, in de kolonie Suriname, in de kolonie Curaçao of in andere landen, waarvan een of meer havens worden aangedaan, met hare stoomschepen wordt medegegeven.

Bij besluit van 13 November 1923 (*P. B.* n°. 85) werden, met intrekking van:

het besluit van 4 October 1921 (*P. B.* n°. 56), houdende regeling van de porten tusschen Sint Martin (N. G.) en Sint Martin (F. G.), gewijzigd bij dat van 10 Januari 1922 (*P. B.* n°. 2);

het besluit van 14 Juli 1922 (*P. B.* n°. 34), houdende nadere regeling van de porten en verdere voorwaarden van verzending in het buitenlandsch postverkeer der kolonie Curaçao;

het besluit van 14 Juli 1922 (*P. B.* n°. 36), houdende bepalingen betreffende de verzending van geld door middel van postwissels in het buitenlandsch verkeer der kolonie Curaçao;

het besluit van 14 Juli 1922 (*P. B.* n°. 37), houdende bepalingen betreffende den dienst der invordering van gelden op quitantiën en handelspapier in het buitenlandsch postverkeer der kolonie Curaçao; en

het besluit van 14 Juli 1922 (*P. B.* n°. 38), houdende bepalingen betreffende de uitwisseling van brieven en doosjes met aangegeven waarde in het buitenlandsch postverkeer der kolonie Curaçao,

de bepalingen, betreffende het buitenlandsch postverkeer van Curaçao opnieuw vastgesteld.

Bij besluit van 13 November 1923 (*P. B.* n°. 86) werd het besluit van 14 Juli 1922 (*P. B.* n°. 35), houdende bepalingen betreffende de verzending van pakketten in het buitenlandsch postverkeer der kolonie Curaçao gewijzigd en aangevuld.

Bij besluit van 28 November 1923 (*P. B.* n°. 87) werden nieuwe bepalingen omtrent de postzegels, briefkaarten en andere postformulieren in Curaçao vastgesteld.

Bij besluit van 28 November 1923 (*P. B.* n°. 88) werden de in gebruik zijnde briefkaarten van 5 cent en 5 + 5 cent buiten gebruik gesteld en nieuw-model briefkaarten van 5 cent en 5 + 5 cent in gebruik gesteld.

§ 1. *Posterijen.* Bijlagen **M** en **N** geven een overzicht van het buitenlandsch postverkeer van de kolonie Curaçao, zoomede eene opgave van het binnenlandsch postverkeer van het eiland Curaçao, vergeleken met de vier voorafgaande jaren, en bijlage **O** een opgave van de inkomsten en uitgaven van de posterijen op Curaçao en op de overige eilanden in de laatste drie jaren.

De inkomsten beliepen, voor zoover thans bekend, in het verslagjaar f 67 864,30, tegen f 65 626,41^{5} in 1922. De uitgaven bedroegen onderscheidenlijk f 36 603,83 en f 38 994,97^{5}.

Op Curaçao werden ter overmaking door middel van postwissels de volgende bedragen gestort:

Naar het buitenland:		
Nederland	f 23 993,79	
Nederl.-Indië	406,77^{5}	
Suriname	6 415,54^{5}	
		f 30 816,11
Naar de andere eilanden:		
Aruba	f 28 527,49^{5}	
Bonaire	13 546,32	
St. Martin	8 674,08^{5}	
St. Eustatius	2 370,05	
Saba	1 604,67	
		54 722,62
		f 85 538,73

Op Curaçao werd uitbetaald op postwissels, die aldaar ontvangen werden:

Uit het buitenland:		
Nederland	f 5 289,65^{5}	
België	20,83	
Denemarken	1,80	
Groot-Britannië	1 646,47	
Nederl.-Indië	2 105,90	
Suriname	230,29	
		f 9 294,94^{5}
Uit de andere eilanden der kolonie:		
Aruba	f 132 162 86	
Bonaire	96 007,43^{5}	
St. Martin	27 250,34^{5}	
St. Eustatius	11 333,83	
Saba	31 895,51^{5}	
		298 649,98^{5}
		f 307 944,93

Postspaarbank. Het saldo tegoed der inleggers onderging eene vermindering van f 13 228,77.

De op naam van 4961 inleggers ingelegde gelden bedroegen op 1 Januari	f 218 109,64
Gedurende 1923 hadden 1658 inlagen plaats tot een gezamenlijk bedrag van	76 994,97^5
Samen	f 295 104,61^5
en beliep de som van 1025 terugbetalingen	94 975,33^5
Op 31 December 1923 bedroeg het aantal inleggers 4987 met een tegoed van	f 200 129,28
waarbij nog moet komen het bedrag der gekweekte rente ad	4 751,59
zoodat het tegoed bedroeg	f 204 880,87

De op de uitgezette kapitalen gekweekte rente bedroeg f 10 530,32. (Over 1922 werd f 11 179,99 aan gekweekte rente ontvangen).

De administratie kostte f 3217,50.

Aan de koloniale kas werd f 9937,28 uitgekeerd.

De inlagen wisselden af van f 0,25 tot f 2000 en de terugbetalingen van f 0,25 tot boven f 2000.

Er werden 165 boekjes uitgegeven en 139 ingetrokken.

§ 2. *Telegrafie.* Bij verordening van 3 Maart 1923 (*P. B.* n°. 25) werd de verordening van 21 September 1909 (*P. B.* n°. 52), betreffende aanleg, exploitatie en gebruik van telegrafen en telefonen in de kolonie Curaçao gewijzigd en aangevuld, ten aanzien van het aanleggen en in gebruik hebben van toestellen voor draadlooze telegrafie.

Draadlooze telegrafie. De post voor draadlooze telegrafie op Curaçao was gedurende het verslagjaar dag en nacht in bedrijf en voldeed uitstekend aan alle eischen.

Van 19 Mei—2 Juni heeft de post den buitenlandschen dienst van den Franschen kabel, welke gestoord was, waargenomen. Drukke correspondentie werd gevoerd via St. Martin of wel direct met Ensenada (Porto Rico) of Martinique.

Van 1 Juni—1 December werden dagelijks de weerkundige berichten verzonden via St. Martin naar San Juan, vanwaar deze per kabel naar Washington werden overgeseind.

Langs denzelfden weg werden genoemde berichten voor den weerkundigen dienst op Curaçao ontvangen.

Verscheidene malen werd in de avonduren goede verbinding verkregen met het station der bauxite-maatschappij in Suriname, waarmede proefseinen werden gewisseld.

De post op Bonaire was gedurende het geheele verslagjaar in bedrijf en voldeed zeer goed. Enkele malen kwam het voor, dat telegrammen vertraging ondervonden door hevige luchtstoringen.

De post op Aruba was in het verslagjaar gedurende enkele dagen buiten zendbedrijf, doordat de batterij wegens windstilte niet geladen kon worden; overigens voldeed hij zeer goed.

De post op St. Martin was het geheele jaar voortdurend in bedrijf, uitgezonderd enkele dagen wegens defect aan de motoren. In November werd een reserve-motor ontvangen om de bedrijfszekerheid van het station te vergrooten.

De rechtstreeksche verbinding St. Martin—New-York moest worden gestaakt, omdat de telegrammen te veel vertraging ondervonden en deze verbinding te onzeker was. Ingesteld werd de verbinding via Ensenada (Porte Rico), welke gedurende de laatste maanden van het jaar tot groote tevredenheid werkte. Met de omliggende eilanden werd geregeld een goede verbinding onderhouden.

Voor verdere bijzonderheden omtrent het verkeer dezer posten wordt verwezen naar bijlage **P.**

Daniël ontvangstation. Het groot ontvangstation te Daniël (Curaçao) was voortdurend in bedrijf gedurende de tijden, waarop de overzeesche stations persberichten, tijdseinen, weerberichten, enz. seinden, welke seinen zooveel mogelijk werden opgenomen.

Van 10 November af werden de seinen van de beide zenders op den Malabar (Bandoeng) geregeld uitstekend gehoord.

Met antenne-ontvangst werd veel last van storing door de Amerikaansche stations ondervonden. Nieuwe toestellen, speciaal voor draadraamontvangst, zooals die ook te Sambeek in gebruik zijn, werden ontvangen. De voorloopige proefnemingen met een raam van 1,25 M^2. maakten uit, dat mettertijd de uitkomsten nog aanmerkelijk verhoogd zullen worden. Beide stations te Bandoeng werden hierop zeer goed en volstrekt storingsvrij ontvangen, zoodat werd overgegaan tot het bouwen, als proef, van een groot vast draadraam op één der muren van een Landsgebouw, op ± 1 K.M. van het Riffortstation. Aangezien de proefnemingen een gunstig verloop hebben gehad, is het Daniël-station begin Februari 1924 opgeheven en zijn de toestellen overgebracht naar Mundo Nobo, op korten afstand van Willemstad gelegen.

Het Hollandsche zendstation te Kootwijk werd voortdurend gevolgd in de correspondentie met Bandoeng; het werd gedurende de eerste en laatste maanden van het jaar zeer goed ontvangen.

§ 3. *Telefonie.* Op 31 December waren aan het Curaçaosche telefoonnet 261 personen aangesloten, verdeeld als volgt:

Stadsdistrict	235,
2de district	14,
3de district	12.

De lengte van het telefoonnet was 401 K.M.

L.

FINANCIEELE ZAKEN EN DOMEIN.

§ 1. *Muntwezen.* Hieromtrent valt niets te melden.

§ 2. *Begrooting.* Bij de koloniale huishoudelijke begrooting voor het dienstjaar 1923, vastgesteld bij de wet van 5 Mei 1923 (*Stbl.* n°. 193, *P. B.* n°. 20), zijn de uitgaven geraamd op f 2 453 434, de inkomsten op f 1 718 650, waaronder een post van f 220 000 voor verhoogde opbrengst van eenige middelen en inkomsten als gevolg van een voorbereid wordende herziening van eenige heffingen, en de bijdrage uit 's Rijks schatkist tot aanvulling van de koloniale geldmiddelen op f 734 784.

Bij de wet van 17 Maart 1923 (*Stbl.* n°. 84, *P. B.* n°. 39) werd het slot der rekening vastgesteld van de koloniale uitgaven en ontvangsten over het dienstjaar 1918 en wel als volgt:

de uitgaven op f 1 794 732,07^5

de ontvangsten op f 907 265,57,

en het nadeelig slot op f 887 466,50^5, welk bedrag tot aanvulling der middelen is noodig geweest.

Bij de wet van 29 December 1922 (*Stbl.* n°. 767, *P. B.* 1923, n°. 10) werd de koloniale huishoudelijke begrooting voor het dienstjaar 1921 gewijzigd, nader verhoogd en het eindcijfer der uitgaven daarvan nader vastgesteld op f 3 217 876.

Bij de koloniale huishoudelijke begrooting voor het dienst-

jaar 1924, voorloopig vastgesteld bij de verordening van 14 Mei 1923 (*P. B.* n°. 31), werden de uitgaven geraamd op f 2 549 485, de ontvangsten op f 1 819 055 en de bijdrage uit 's Rijks schatkist op f 730 430, terwijl een post voor verhoogde opbrengst van eenige middelen en inkomsten als gevolg van herziening van eenige heffingen voor *memorie* werd uitgetrokken.

§ 3. *Belastingen.* In het verslagjaar kwamen de verschillende belastingwijzigingen, waarin in het vorig verslag melding werd gemaakt, in werking, zoomede de verordening van 8 December 1922 (*P. B.* 1923, n°. 30), regelende het uitvoerrecht van mijnproducten, en de verordening van 11 April 1923 (*P. B.* n°. 14) waarbij de hondenbelasting verhoogd werd.

De bepalingen van den loodsdienst werden bij verordening van 17 December 1923 (*P. B.* n°. 96) gewijzigd in dien zin, dat voor de in de kolonie thuis behoorende schepen, alsmede de vaartuigen die ruwe olie aanbrengen, slechts het halve loodsgeld verschuldigd is. Deze wijziging trad in werking op 1 Januari 1924. Op dien dag is mede in werking getreden de verordening van 6 November 1923 (*P. B.* n°. 75), tot wijziging van de Vergunningverordening 1908, krachtens welke het tarief van het vergunningsrecht is verhoogd.

In *P. B.* n°. 43 is opgenomen het besluit van 27 Juni 1923, later gewijzigd en aangevuld bij het besluit van 20 Juli 1923 (*P. B.* n°. 52), waarbij wordt bepaald, dat bij doorvoer van accijnsgoederen, hetzij na tijdelijke opslag, hetzij na overlading in zeilschepen, en bij uitvoer van accijnsgoederen naar het buitenland onder afschrijving van den accijns, onverminderd de afteekening van de documenten van doorvoer en van het consent, binnen een, op Curaçao door den inspecteur der belastingen en op de overige eilanden door den ontvanger, te bepalen tijd, het bewijs moet worden overgelegd, dat deze goederen hun bestemming behoorlijk hebben bereikt, en dat voorzegd bewijs niet gevorderd wordt bij uitvoer, na tijdelijken opslag, indien de uitvoer plaats heeft met stoomschepen varende voor een maatschappij, die een geregelden dienst onderhoudt tusschen Willemstad en de plaats van bestemming der goederen, en de cognossementen, afgegeven ter plaatse van herkomst aantoonen, dat de goederen voor het buitenland bestemd zijn.

Thans zijn nog aanhangig eene ontwerp-verordening tot verhooging van het invoerrecht op eenige artikelen en eene ontwerp-verordening tot heffing van eene belasting op enkele openbare vermakelijkheden.

De belastingen brachten f 1 473 265 op of f 368 515 meer dan de raming.

Deze hooge ontvangst is voornamelijk te danken aan de ruime opbrengst van de middelen invoerrecht, accijns op gedistilleerd en overdrachtsbelasting. Ook de inkomstenbelasting bracht meer op, hetgeen voor een groot deel te danken is aan de inhaling van achterstand.

In *P. B.* n°. 35 is opgenomen de beschikking van 15 Juni 1923, n°. 531, houdende aanwijzing van de autoriteit, bedoeld bij art. 7 der Mijnproductenverordening 1922.

Bijlage Q bevat eene opgave van de belastbare inkomens voor het belastingjaar 1922/1923.

§ 4. *Inkomsten van onderscheiden aard.* De opbrengst was f 645 311 of f 251 411 meer dan de raming. Deze hooge opbrengst is voornamelijk te danken aan:

a. de verhooging van de loodsgelden en het toegenomen scheepvaartverkeer, waardoor f 182 245 of f 112 020 meer dan de raming werd opgebracht;

b. de huur van opslagplaatsen, waardoor de raming met f 6811 overtroffen werd, hetgeen niet uitsluitend is toe te schrijven aan een omvangrijken opslag van goederen, maar ook omdat bij de raming niet gerekend was op eene verhooging van het tarief in September 1922;

c. de kosten van dienstverleening bij den in-, uit- en doorvoer van goederen, die ten gevolge van het drukker worden van de scheepvaart f 10 207 meer beliepen dan de raming;

d. de hoogste opbrengst ad f 28 250 van het uitvoerrecht op mijnproducten.

Uitgevoerd werd 85 855 ton phosphorzure kalk, waarvan de waarde voor het eerste halfjaar voor de berekening van het uitvoerrecht werd bepaald op f 26 per 1000 K.G., en voor het tweede halfjaar op f 19 per 1000 K.G.;

e. de verhooging van enkele postrechten, waardoor een hoogere opbrengst der posterijen werd verkregen van f 20 218.

In het *P. B.* n°. 89 is opgenomen het besluit van 8 December 1923 ter uitvoering van art. 2 der zoutverordening 1908.

De totale opbrengst der middelen en inkomsten was		f 2 118 576
De raming bedroeg:		
Belastingen	f 1 104 750	
Inkomsten onderscheiden aard	393 900	
Verhoogde opbrengst als gevolg van herziening van eenige heffingen	220 000	
		1 718 650
Meer opbrengst		f 399 926

§ 5. *Comptabiliteit.* Onder dit hoofd valt niets te melden.

§ 6. *Hypotheken en eigendomsovergangen.* Ten kantore van den hypotheekbewaarder op Curaçao werden 176 akten overgeschreven.

Voor verdere bijzonderheden aangaande deze akten wordt verwezen naar bijlage R en voor de verrichtingen van de Curaçaosche Hypotheekbank naar § 2 van hoofdstuk N.

Op de overige eilanden hadden de navolgende transacties betreffende hypotheken en eigendomsovergangen plaats:

	Overgeschreven akten gedurende 1923.	Hypotheken,			
		bestaande op ultimo December 1922.	bijgekomen in 1923.	doorgehaald in 1923.	bestaan blijvend op ultimo December 1923.
Aruba	82	f 281 535	f 2 600	f 4 262	f 279 873
Bonaire	27	203 607	55 325	26 000	232 932
St. Martin	15	75 047	3 700	—	78 747
St. Eustatius	5	135 549	8 250	—	143 799
Saba	—	9 856	—	—	9 856
		f 705 594	f 69 875	f 30 262	f 745 207

§ 7. *Domein.*

Curaçao. Het domein werd uitgebreid door aankoop van de plantage „Hato" en van eenige perceelen in handen van particulieren op Bona Vista.

Op Mundo Nobo (stadsdistrict) werden twee perceelen verkaveld en aan particulieren verkocht, terwijl verder op dezen domeingrond het Jubileumpark werd afgebouwd.

In het tweede en derde district werden in het verslagjaar onderscheidenlijk met 87 en 25 personen huurovereenkomsten gesloten, waarbij 74,72 H.A. en 25,21 H.A. landsgrond werd verhuurd. Van deze perceelen zijn onderscheidenlijk 70 en 12 oude perceelen, welke aan nieuwe huurders zijn overgedragen, doordat de vorige huurders waren overleden of het perceel hadden verlaten. Ontruimingen hadden in 1923 niet plaats.

In het vierde en vijfde district werden in het verslagjaar onderscheidenlijk met 11 en 110 personen huurovereenkomsten gesloten, waarbij 15,25 H.A. en 202,53 H.A. landsgrond werd verhuurd. 41 personen hebben vrijwillig de verdere huur hunner terreinen opgezegd, nl. 8 in het vierde district, tot een gezamenlijke grootte van 11 H.A., en 33 in het vijfde district, tot een gezamenlijke grootte van 88,09 H.A. Vier ontruimingen werden bij vonnis van den kantonrechter bevolen, waarop de bestaande huurcontracten werden ontbonden; de gezamenlijke grootte van deze 4 perceelen is 8,80 H.A.

Tegen het vernielen van houtgewas op het domein werd streng gewaakt.

Aruba. Te Oranjestad werden in het verslagjaar 2 perceelen landsgrond in eigendom afgestaan voor woningbouw en voor uitbreiding van een bestaand erf, onderscheidenlijk ter grootte van 113,78 en 365 c.A.

In de buitendistricten werden in huur afgestaan: voor woningbouw 18 perceelen landsgrond — alle van geringe uitgestrektheid — en voor landbouwdoeleinden 2 perceelen, elk 1 H.A. groot.

Van bestaande huurovereenkomsten hadden er 52 overdrachten plaats, terwijl 332 perceelen, waarvan de termijn van de huurovereenkomst verstreken was, opnieuw in huur uitgegeven werden, hetzij aan den vorigen huurder, hetzij aan anderen.

Politie en boschwachters waakten tegen vernieling van houtgewas op het domein.

Bonaire. Gedurende het verslagjaar werden met 252 personen huurovereenkomsten aangegaan betreffende huur van kleine perceelen landsgrond, bestemd voor woningbouw. Er werden geen huurovereenkomsten gesloten met betrekking tot gronden, bestemd voor landbouw. In den loop van het jaar hebben de huurders van 2 overeenkomsten de huur opgezegd.

Drie perceelen domeingrond werden verkocht, groot onderscheidenlijk 400, 400, 516 c.A.

Met de eigenaren van de plantage Lima, gelegen in het 2de distict, werd een overeenkomst aangegaan, waarbij een stuk drassige domeingrond, groot 88 H.A., in ruil werd afgestaan voor een gedeelte van die plantage, groot 63 H.A.

St. Martin. Gedurende het verslagjaar werden vele perceelen grond van het in het Fransch gedeelte van het eiland gelegen deel van de door het gouvernement gekochte plantage ,,Belvedère'' verkocht.

In huur is uitgegeven 815,47 H.A. domeingrond aan onderscheidene landbouwers.

Op *St. Eustatius* en op *Saba* hebben geen veranderingen plaats gehad.

Bijlage S geeft een overzicht van de verhuurde en verpachte gronden op Curaçao, Aruba en Bonaire, van de verdeeling van die gronden naar de oppervlakte en van de betaalde en verschuldigde huurpenningen.

Mededeelingen omtrent de watervoorziening, putten en dammen zijn opgenomen in hoofdstuk B, § 5, en in hoofdstuk J.

M.

VERORDENINGEN OMTRENT AMBTENAREN.

In het *Publicatieblad* zijn opgenomen:

in n°. 21 het besluit van 24 Mei 1923, regelende de bezoldigingen van de ambtenaren in de kolonie Curaçao, voor zoover zij niet door den Koning zijn geregeld;

in n°. 40 de Koninklijke besluiten van 18 Mei 1923, nos. 53 en 54, houdende regeling van de bezoldigingen onderscheidenlijk van leden van de rechterlijke macht en den administrateur van financiën en van Roomsch-Katholieke geestelijken in de kolonie Curaçao;

in n°. 42 de beschikking van 22 Juli 1923, n°. 582, houdende vaststelling van het kostuum van de ambtenaren van den werkelijken dienst der belastingen;

in n°. 62 het Koninklijk besluit van 25 Juni 1923 (*Stbl.* n°. 301) tot nadere wijziging van de bepalingen betreffende den Geneeskundigen Raad van het Departement van Koloniën;

in n°. 78 de verordening van 24 Juli 1923 tot wijziging en aanvulling van de verordening van 24 Juli 1920 (*P. B.* n°. 39), tot verhooging van de Curaçaosche pensioenen.

N.

HANDEL, NIJVERHEID EN LANDBOUW.

§ 1. *Handel en scheepvaart.*

Curaçao. De eindcijfers van den invoer van het eiland Curaçao uit het buitenland over de jaren 1922 en 1923 toonen aan, dat in het verslagjaar voor een waarde van f 9 404 281 meer werd ingevoerd dan in het jaar te voren.

De grootere invoer van de volgende artikelen heeft voornamelijk tot deze verhooging bijgedragen, t. w.:

	1923	1922	meer
Automobielen	f 88 417	f 64 707	f 23 710
Bier	71 327	41 312	30 015
Hoedenstroo	97 414	74 678	22 736
Hout (timmer)	193 691	70 770	122 921
IJzer (bewerkt)	67 284	34 174	33 110
Kleeren (gemaakte)	76 336	11 193	65 143
Kramerijen	35 487	10 448	25 039
Maïs	80 495	56 697	23 798
Manufacturen	982 662	956 540	26 122
Meel (maïs)	333 662	265 790	67 872
Olie (ruwe)	16 736 222	8 884 747	7 851 475
Olie (andere soorten) ..	126 031	75 266	50 765
Parfumerieën	102 533	50 110	52 423
Schoenen	238 731	187 668	51 063
Steenkolen	795 477	537 886	257 591
Suiker (bruine)	180 306	145 616	34 690
Suiker (witte)	104 233	75 008	29 225
Suikerbakkerswerk en chocolade	73 492	52 160	21 332

Daarentegen was de invoer van de onderstaande artikelen beduidend minder:

	1922	1923	minder
Gedistilleerd	f 269 893	f 183 126	f 86 767
Meel (tarwe)	420 052	375 107	44 945

De invoer uit het moederland bedroeg in 1922 f 980 178 en in 1923 f 1 035 389, eene vermeerdering dus van f 55 211.

De waarde van de uitgevoerde goederen overtrof die van 1922 met f 4 313 485, hetgeen voornamelijk toe te schrijven is aan den verhoogden uitvoer van onderstaande artikelen:

	1923	1922	meer
Hoeden (stroo) ...... f	441 643	f 408 249	f 33 394
Mest	35 660	14 460	21 200
Olie (residu)	8 596 462	5 523 312	3 073 150
Olie (gasoline)	3 844 119	3 294 702	549 417
Olie (ruwe)	1 278 277	—	1 278 277
Phosphorzure kalk ...	1 856 655	1 797 604	59 051
Steenkolen	1 300 953	987 324	313 629

De hoeveelheden uitgevoerde olieproducten bedroegen als volgt:

		1923	1922	meer
Residu	ton	435 686	269 421	166 265
Gasoline	L.	17 197 028	15 092 786	2 104 242
Ruwe olie	ton	69 459	—	69 459
Smeerolie	L.	63 576	—	63 576

In 1923 werd 85 855 ton phosphorzure kalk uitgevoerd tegen 56 078 ton in 1922, of 29 777 ton meer.

Tegenover deze toeneming staat een verminderde uitvoer van de volgende artikelen:

	1922	1923	minder
Dividivi .... f	25 428	f 12 388	f 13 040
Oranjeschillen	44 730	15 478	29 252
Petroleum	1 393 438	648 104	745 334
Zout	78 914	21 263	57 651

De uitgevoerde hoeveelheid petroleum bedroeg in 1922: 12 851 422 L. tegen 6 086 671 L. in 1923, alzoo een vermindering van 6 764 751 L.

De waarde van naar het moederland uitgevoerde goederen bedroeg f 293 252, tegen f 90 639 in 1922, eene vermeerdering van f 202 613.

Dit verschil is toe te schrijven aan den vermeerderden uitvoer van phosphorzure kalk tot een waarde van f 44 512 en den uitvoer van 7885 ton residu met een waarde van f 165 577.

De doorvoer bleef 1436 ton ten achter bij 1922.

In het jaar 1923 werden ingeklaard 1470 stoomschepen met een netto inhoud van 4 251 600 M³., tegen 1182 stoomschepen met een netto inhoud van 3 035 063 M³. Eene vermeerdering dus van 288 stoomschepen met een netto inhoud van 1 216 537 M³.

Deze vermeerdering is voornamelijk het gevolg van de omstandigheden, vermeld onder § 2 van hoofdstuk B.

Het aantal ingeklaarde zeilschepen bedroeg: 1276 met een bruto inhoud van 268 248 M³. De vermeerdering in vergelijking met 1922 bedraagt 35 zeilschepen met een bruto inhoud van 113 617 M³.

Deze vermeerdering is toe te schrijven aan de omstandigheid dat onder het hoofd zeilschepen ook geboekt werden de lichters, die ruwe olie aanbrengen.

Het aantal te Willemstad aangebrachte en vandaar vertrokken reizigers beliep onderscheidenlijk 8441 en 8781, tegen 9808 en 8831 in 1922.

Het aantal transito-passagiers bedroeg 9390.

Overige eilanden.

Aruba. In den kwijnenden toestand, waarin zoowel handel als scheepvaart zich reeds in 1922 bevonden, kwam in het verslagjaar niet veel verandering ten goede.

Er werden goederen ingevoerd tot een gezamenlijke waarde van f 449 720, tegen f 426 998 in 1922 of f 22 722 meer.

De uitvoer van geitenvellen, stroohoeden en wol was meer dan in 1922; aan pinda's werden uitgevoerd 308 126 K.G. tegen nihil in het jaar te voren. De uitvoer van aloëhars, dividivi, mest en schapenvellen was minder, terwijl huiden niet werden uitgevoerd. De waarde van den uitvoer bedroeg f 265 266 tegen f 226 612 in 1922 of f 38 654 meer.

Het scheepvaartverkeer verminderde; zoowel het aantal schepen als de inhoud er van was kleiner: 312 vaartuigen met 36 278 M³. netto-inhoud bezochten het eiland, tegen 316 vaartuigen met 47 823 M³. netto-inhoud in 1922. Bovendien deden 11 stoomschepen, met een inhoud van 8841 M³., Aruba aan.

Een vaste vaart werd met Curaçao onderhouden. Rechtstreeksch verkeer met andere landen kwam zelden voor.

Bonaire. De handel bepaalde zich meer in het bijzonder tot den invoer uit Curaçao of uit het buitenland over Curaçao.

De uitvoer van de meeste voortbrengselen ging ook over Curaçao, met uitzondering van zout en mest, welke rechtstreeks naar de plaats van bestemming werden vervoerd.

De doorvoerhandel, hoofdzakelijk die van geestrijke dranken, was zeer levendig.

De waarde van den invoer bedroeg f 426 953, tegen f 392 639 in 1922 of f 34 314 meer; het hoogere invoercijfer vindt zijn oorzaak in den ruimeren invoer van maïsmeel, ten gevolge van de schraalheid van den maïsoogst.

De waarde van den uitvoer bedroeg f 165 575, tegen f 155 448 in 1922 of f 10 127 meer.

De voornaamste uitgevoerde voortbrengselen waren aloëhars, dividivi, geitenvellen, mest, strohoeden en zout. Terwijl in 1922 voor f 16 959 aan mest werd uitgevoerd, bedroeg de uitvoerwaarde van dit artikel in het verslagjaar f 43 329. Aanmerkelijk minder was de uitvoer van zout; de waarde van den uitvoer van 1922 was f 39 915, die van 1923 niet meer dan f 18 944.

Het scheepvaartverkeer ging in het verslagjaar achteruit. Zoowel het aantal schepen als de inhoud er van was kleiner dan in het vorige jaar; 647 vaartuigen met 44 884 M³. netto-inhoud bezochten het eiland, tegen 665 vaartuigen met 54 143 M³. netto-inhoud in 1922. Bovendien deden 2 stoomschepen, met een inhoud van 1931 M³., Bonaire aan.

St. Martin. Invoer van levensmiddelen uit Amerika en Europa had ook in het verslagjaar plaats over St. Thomas en St. Kitts; ook over Curaçao werden zij voor een deel ingevoerd.

De waarde van den invoer bedroeg f 235 403, tegen f 243 278 in 1922 of f 7875 minder. De uitvoer was f 45 847, tegen f 77 238 in 1922 of f 31 391 minder. Aan gezuiverd katoen werd voor eene waarde van ruim f 20 000 en aan zout van f 8796 minder uitgevoerd.

Zoowel het aantal schepen, die het eiland aandeden, als de inhoud er van was kleiner dan in 1922; 296 vaartuigen met 30 404 M³. netto-inhoud, w.o. een stoomschip van 623 M³., bezochten het eiland, tegen 323 vaartuigen met 32 860 M³. netto-inhoud in 1922.

St. Eustatius. De waarde van den invoer bedroeg f 78 035, tegen f 85 918 in 1922 of f 7883 minder. De uitvoer was f 18 532, tegen f 13 443 in 1922 of f 5089 meer; de grootere uitvoer moet worden toegeschreven aan den uitvoer van gezuiverd katoen ter waarde van f 7294.

Het aantal aangekomen vaartuigen en de inhoud daarvan waren kleiner; 195 vaartuigen met 14 682 M³. netto-inhoud bezochten het eiland, tegen 219 vaartuigen met 20 181 M³. netto-inhoud in 1922.

Saba. De waarde van den invoer bedroeg f 153 704, tegen f 130 494 in 1922 of f 23 210 meer. De uitvoer was f 13 572, tegen f 16 587 in 1922 of f 3015 minder; de uitvoer van kantwerk was minder dan het jaar te voren.

142 vaartuigen met 20 359 M³. netto-inhoud bezochten het eiland, tegen 155 vaartuigen met 19 716 M³. netto-inhoud in 1922.

Overzicht van den in- en uitvoer. De volgende cijfers mogen een overzicht geven van den omvang van den invoer en van den uitvoer naar het buitenland van elk der eilanden afzonderlijk in 1922 en 1923.

	Invoer:		Uitvoer:	
	1922.	1923.	1922.	1923.
Curaçao	f 18 799 622	f 28 203 903	f 13 825 174	f 18 138 659
Aruba . . . : . .	426 998	449 720	226 612	265 266
Bonaire	392 639	426 953	155 448	165 575
St. Martin	243 278	235 403	77 238	45 847
St. Eustatius . . .	85 918	78 035	13 443	18 532
Saba	130 494	153 704	16 587	13 572
Tezamen	f 20 078 949	f 29 547 718	f 14 314 502	f 18 647 451

De waarde van den in- en uitvoer was derhalve onderscheidenlijk f 9 468 769 en f 4 332 949 meer dan die in het voorgaand jaar.

De doorvoer beliep 66 488 ton, tegen 68 325 ton in 1922, alzoo eene vermindering van 1837 ton.

Uitvoerige gegevens betreffende den in-, uit- en doorvoer van de verschillende eilanden zijn opgenomen in de bijlagen U tot en met Y.

Blijkens bijlage **Z** werden de zes eilanden door 4352 schepen met een netto-inhoud van 4 687 850 M³. bezocht.

Het aantal schepen, dat de verschillende havens bezocht, bedroeg 236 meer en de inhoudsmaat 1 285 424 M³. meer dan in 1922.

Bijlage **T** bevat eene opgave van de in het gewest thuisbehoorende schepen.

§ 2. *Bankwezen.*

De Curaçaosche Bank. Het jaar 1923 was voor deze instelling niet ongunstig. Zij heeft eene behoorlijke winst gemaakt. Haar toestand is over het algemeen kerngezond, want onder hare bezittingen zijn er zoo goed als geen dubieuse vorderingen.

Was in 1920 en 1921 de grootste zorg voortdurend geld ter beschikking te hebben van het Landsbestuur en moest zij vroeger steeds den geldsomloop regelen, in het verslagjaar is de toestand ten opzichte van een en ander gewijzigd.

De geringe kasbehoeften van het Bestuur, daarentegen de groote van particuliere lichamen, waarin door particuliere bankinstellingen moet worden voorzien, maken, dat de Curaçaosche Bank thans niet meer de vraagster naar geld in de eerste plaats en bijgevolg noodgedwongen verkoopster van wissels is. Integendeel, schijnt haar door gewijzigde verhoudingen een andere taak te zijn toegewezen, nl. deze, dat zij meer dan vroeger steun zal moeten verleenen aan particuliere banken, die tengevolge van voortdurende groote aanvragen naar kasmiddelen weleens in een toestand zouden kunnen komen, dat zij niet afdoende of niet spoedig genoeg aan die aanvragen zouden kunnen voldoen.

Bij het volvoeren van haar nieuwe taak zal de Bank evenwel de noodige omzichtigheid moeten betrachten en steeds waarborgen eischen bij het verleenen van steun in dergelijke gevallen.

De werkzaamheden van de Bank bestonden, evenals in vorige jaren, voornamelijk in het afgeven van wisselbrieven en het disconteeren van wissels en ander handelspapier.

Aan het Bestuur werden rentelooze voorschotten verleend, afwisselend tusschen f 373 489 (April) en f 240 697 (September), terwijl het gemiddelde daarvan bedroeg f 297 505.

De schuld van het Bestuur aan de Bank bedroeg op 1 Januari 1923 rond		f 329 000
geleend werd in 1923	f 409 000	
door Agentschappen te New-York en in Nederland werd voor vorderingen op, en leveringen aan het Bestuur betaald	26 000	
		f 435 000
		f 764 000
zoodat de schuld op ultimo December bedroeg rond		f 230 000

De aflossing geschiedde meerendeels door overneming van zeven dagen zicht-wissels op het Departement van Koloniën en wel tot een totaal bedrag van f 495 000, tegen f 800 000 in het jaar te voren. Deze wissels werden door de Bank overgenomen in Januari en Februari à pari en van April af tegen den koers van 0.99.

Het bankbiljettenkapitaal bedroeg op 1°. Januari 1923 f 1 236 072,50; het klom tot f 1 414 646 in Juli, doch werd op het einde van het jaar teruggebracht op f 1 197 535.

De ondervolgende staten geven een overzicht van de percentsgewijze verhouding tusschen het aantal en het bedrag der uitgegeven bankbiljetten in vergelijking met de twee voorafgaande jaren, en van den toestand van het circulatiewezen op 31 December 1923.

Het kassaldo op ultimo December 1923 bestond uit:

Nederlandsche tienguldenstukken	f 250 000,—
Getarifeerde vreemde gouden munten	910,60
Nederlandsche zilvermunten	446 204,—
Pasmunten	35 344,76⁵
	f 732 459,36⁵

Onder dit saldo is begrepen het bedrag, dat aan specie aanwezig moet zijn voor dekking ad ¹/₅ van het bankbiljettenkapitaal.

Aan wissels op Nederland en New-York werd onderscheidenlijk voor een bedrag van f 352 441,17 en een bedrag van $ 88 641,18 verkocht, tegen f 870 600,64 en $ 90 184,80 in het jaar te voren.

De wisselkoers ten opzichte van Nederland was van af Januari tot 17 Maart 100¾, van laatstgemelden datum tot 19 Mei 100½; na dezen tijd stond hij à pari.

De verkoopkoers van den dollar was het laagst in Juli, nl. 2,53, en het hoogst in November, nl. 2,69, terwijl die van Januari tot September schommelde tusschen 2,54 en 2,56¼; van October af tusschen 2,56¼ en 2,65 en op ultimo December 2,62½ beliep.

Aan wissels op korten termijn werd gedisconteerd een bedrag van f 53 000.

Op nieuwe acceptatiën werd verstrekt f 23 800 en op bestaande afbetaald f 17 375. Het gezamenlijk bedrag dezer acceptatiën beliep op ultimo December f 80 502,61, waarvan f 46 227 met extra-waarborg door effecten en f 12 525 met versterking door hypotheek.

Vier nieuwe hypotheken werden gevestigd tot een gezamenlijk bedrag van f 26 000 en van bestaande hypotheken werd afgelost f 10 578,03, waarvan twee der inschrijvingen wegens aanzuivering van de schulden doorgehaald zijn.

Voor nijverheid en handel werden kredieten met hypothecairen waarborg verleend onderscheidenlijk tot een bedrag van f 5000 en f 25 000 en ter bevordering van den landbouw een krediet, ook met hypothecairen waarborg, tot een bedrag van f 1200. Op een bestaande schuld wegens landbouwkrediet werd afbetaald f 120.

Verder werd er voor een korten termijn een krediet met onderpand verleend tot een bedrag van f 50 000, dat op het einde van December 1923 nog te boek stond.

In den rentevoet is geene verandering gebracht; voor acceptatiën werd 6 pct. rente gevorderd en voor hypotheken 5 en 6 ten honderd, voor enkele 7 pct.

Ondanks de lage rentevergoeding voor rekening-courantsaldi bij banken in Nederland en New-York toonde de interest-rekening toch nog ruim f 30 000 aan tegen f 21 800 in 1922.

Van de zuivere winst ad f 30 061,66⁵ werd overgebracht op den post „Reserve aanschaffingskosten van bankbiljetten" f 2500 ter verhooging van dezen post tot f 5000, en f 5000 overgeboekt onder een nieuw hoofd „Buitengewone reserve", terwijl het overige ad f 22 561,66⁵ in 's Lands kas gestort is.

Bijlage **AA** bevat den balansstaat op ultimo December 1923, welke verkort hieronder weergegeven wordt.

D e b e t.

Kasrekening	f 732 459,36⁵
Gedisconteerde wissels	80 502,61
Hypotheekrekening	152 567,13
Landbouw-, nijverheids- en handelskrediet	38 330,—
Rekening-courant-saldi bij andere banken	579 369,39
Gouvernement van Curaçao	230 664,60⁵
Diverse rekeningen	60 614,51⁵
	f 1 874 507,61⁵

Credit.

Kapitaalrekening	f	350 000,—
Reservefonds		52 985,25
Buitengewone reserve		20 000,—
Reserve aanschaffingskosten van bankbiljetten		5 000,—
Bankbiljettenrekening		1 197 535,—
Getrokken wissels		221 258,78
Diverse rekeningen		27 728,58^{5}
	f	1 874 507,61^{5}

In de Directie der Bank kwamen de volgende veranderingen: de heer C. G. de Haseth Cz., die sinds Januari 1911 zitting nam als mede-directeur en later in 1916 aangewezen was om den voorzitter bij ontstentenis te vervangen, nam met April 1923, wegens vertrek naar Nederland, als zoodanig ontslag, terwijl in diens plaats tot directeur benoemd werd de heer B. E. v. d. Veen Zeppenfeldt. Als vervanger van den voorzitter bij ontstentenis werd het oudste lid, de heer Morris E. Curiel, benoemd.

UITGEGEVEN BANKBILJETTEN.

Waarde.	Stuks.			Bedrag.			Percentsgewijze verhouding.		
	31 Dec. 1923.	31 Dec. 1922.	31 Dec. 1921.	31 Dec. 1923.	31 Dec. 1922.	31 Dec. 1921.	31 Dec. 1923.	31 Dec. 1922.	31 Dec. 1921.
f 250,—	381	398	399	f 95 250,—	f 99 500,—	f 99 750,—	7,95	8,05	8,49
100,—	1 762	1 267	995	176 200,—	126 700,—	99 500,—	14,71	10,25	8,47
50,—	6 406	7 681	6 483	320 300,—	384 050,—	324 150,—	26,75	31,07	27,59
25,—	13 205	13 568	14 483	330 125,—	339 200,—	362 075,—	27,57	27,44	30,82
10,—	15 815	14 606	11 890	158 150,—	146 060,—	118 900,—	13,21	11,82	10,12
5,—	21 207	23 320	22 334	106 035,—	116 600,—	116 670,—	8,85	9,43	9,94
2,50	2 370	5 335	13 272	5 925,—	13 337,50	33 180,—	0,50	1,08	2,83
1,—	5 550	10 625	20 475	5 550,—	10 625,—	20 475,—	0,46	0,86	1,74
Tezamen . .				f 1 197 535,—	f 1 236 072,50	f 1 174 700,—	100,—	100,—	100,—

TOESTAND CIRCULATIEWEZEN 31 DECEMBER 1923.

In omloop zijnde bankbiljetten	f	1 197 535,—
Goud		250 910,60
Zilver		446 204,—
Vordering op het Gouvernement		230 664,60^{5}
Contante waarde, direct opvorderbare rekening-courant-saldi banken		358 110,86
Bankbiljetten in omloop		1 197 535,—

MUNTVOORRAAD.

Goud	f 250 910,60		
Zilver	446 204,—		
		f 697 114,60	
of f 457 607,60 meer dan de verplichte dekking.			
Vordering op het Gouvernement		230 664,60^{5}	
Rekening-courant-saldi direct opvorderbaar bij Nederlandsche en Amerikaansche banken	f 579 369,39		
(af) Getrokken wissels	221 258,53		
		358 110,86	
			f 1 285 890,06^{5}

De Curaçaosche hypotheekbank. De bekendgemaakte balans van deze instelling over 1923 is als volgt:

Debet.

Uitstaande hypotheken ultimo 1922	f 1 542 799		
Verleende hypotheken gedurende 1923	272 619		
	f 1 815 418		
Afgeschreven hypotheken ged. 1923	221 292		
		f 1 594 126	
Uitstaande interesten ultimo 1922	f 61 406		
Interesten op hypotheken, enz. ...	106 696		
	f 168 102		
Afbetaalde interesten	102 726		
		65 376	
Cassa-rekening op ultimo 1923		8 597	
Het bankgebouw		5 000	
Dubieuse debiteuren		128 037	
Pandrechtschulden		53 207	
Maduro's Bank		40	
		f 1 854 383	

Credit.

Kapitaal en reservekapitaal	f	400 000
Extra reservefonds		19 892
Geconsigneerde gelden		580

Dubieus kapitaal		128 037
De Surinaamsche Bank		4
Diverse crediteuren op ultimo 1922	f 1 259 632	
In administratie ontvangen gelden	139 862	
	f 1 399 494	
Afbetaald kapitaal	131 150	
		1 268 344
Interesten over 1922 en 1923	f 69 493	
Uitbetaalde interesten	63 829	
	f 5 664	
Vooruitbetaalde interesten	212	
		5 876
		f 1 822 733
Saldo winst-en-verliesrekening 31 Dec. 1923 ...		31 650
		f 1 854 383

Van de gemaakte winst over 1922, bedragende f 34 792, werden f 28 000 aan dividenden, f 700 als vergoeding aan den voorzitter en f 700 als gratificatie aan de ambtenaren uitgekeerd en f 2240 wegens inkomstenbelasting aan het Gouvernement betaald; het overschietende of f 3152 werd overgebracht op extra reservefonds.

Gedurende het verslagjaar werden 57 aanvragen om hypotheek ingediend, waarvan 7 werden afgewezen.

Van de huizen en erven toebehoorende aan de instelling werd het laatste effect met een verlies van f 3380 verkocht.

De Spaar- en Beleenbank. De balans van het 73ste huishoudelijk jaar van 1 Juli 1922 tot en met 30 Juni 1923, sloot met een eindcijfer van f 635 694.

De kosten van beheer en kleine benoodigdheden beliepen f 12 458.

Op de panden, in de maanden Mei, November en December 1921, Juni en Juli 1922 verkocht, waren aan kapitaal en interest verschuldigd f 4489; bij verkoop hebben zij opgebracht f 9738; voor de eigenaars bleef er f 4298 over, terwijl de instelling een verlies leed van f 51.

Gedurende het huishoudelijk jaar werd een bedrag van f 41 850 op hypotheek uitgezet en f 44 477 aan hoofdsom benevens f 27 703 aan interest afbetaald.

Op obligaties werden uitgezet f 9850 en afgelost f 20 316, terwijl aan interest ontvangen werd f 5911.

Op panden werden beleend f 94 170, terwijl f 82 618 aan hoofdsom en f 8366 aan interest afbetaald werden.

Het saldo in kas bedroeg f 41 986.

Er werden 485 nieuwe boekjes uitgegeven.

De stortingen waren verdeeld als volgt:

van f 0,50 tot f 2,50	282
,, 2,50 ,, 5,—	461
,, 5,— ,, 10,—	588
,, 10,— ,, 25,—	793
,, 25,— ,, 50,—	546
,, 50,— ,, 100,—	250
,, 100,— ,, 250,—	144
,, 250,— ,, 500,—	48
,, 500,— en daarboven	20
Te zamen ...	3132

Van de netto-winst, ten bedrage van f 5558, werd f 2600 als dividend uitgekeerd, en f 1800 als duurtebijslag aan de ambtenaren; het saldo ad f 1158 werd gebracht op het extra reservefonds.

Twee aandeelen werden overgedragen.

Maduro's Bank. Deze instelling heeft in het verslagjaar haar bedrijf op een gunstigen voet voortgezet. Haar incassobedrijf en haar omzet van buitenlandsche wissels zijn aanmerkelijk uitgebreid.

Hare deposito's, die in 1922 iets meer dan 3 millioen bedroegen, waren einde 1923 bijna 4 millioen.

De instelling gaf ook uit reizigerschèques en kredietbrieven op Amerikaansche en Europeesche banken in elke verlangde valuta; van die faciliteit werd een ruim gebruik gemaakt.

Van de spaarafdeeling werd eveneens druk gebruik gemaakt, waaruit bleek, dat de economische toestand van den kleinen man zeer verbeterd is. Door het verstrekken van krediet aan soliede cliënten heeft de Bank veel bijgedragen om den kleinhandel vooruit te helpen.

Hollandsche Bank voor West-Indië. Het bedrijf van het bijkantoor op Curaçao mocht zich ook gedurende het verslagjaar in bloei verheugen, en de uitbreiding zijner zaken hield gelijken tred met de toeneming van het verkeer in de haven van Willemstad.

De Bank financierde voor een belangrijk gedeelte den invoer uit Nederland, de Vereenigde Staten van Amerika en andere landen; haar incassobedrijf onderging weder een belangrijke uitbreiding.

Door de in 1922 tot stand gekomen stabilisatie van de wisselkoersen, waartoe deze instelling ook medewerkte, verkreeg de handel een beteren grondslag voor zijn bedrijf. De uitkomsten leidden tot een vergrooting van den omzet der Bank in buitenlandsche wissels.

Voor prima-handelskredieten bestond ook gedurende 1923 op Curaçao slechts beperkte vraag.

Opnieuw kan worden gewezen op een aanwas van de bij de Bank belegde gelden à deposito, terwijl hare beide spaarafdeelingen in de Heerenstraat en op Otrabanda door de toeneming van het aantal spaarders en inlagen gunstig bleven werken.

De Weeskamer op St. Martin. Het bij de Hollandsche Bank voor West-Indië te Curaçao belegd kapitaal bedroeg op 1 Januari 1924 met inbegrip van gekweekte rente over 1923 .... f 2 845,96

Uitstaande hypotheken op St. Martin .... 800,—

f 3 645,96

§ 3. *Nijverheid.*

Mijnwezen. Er werd een onderzoek ingesteld naar de mogelijkheid om de bevolking van Willemstad en de scheepvaart gezamenlijk met een geringere hoeveelheid water, dan eertijds werd berekend, te voorzien.

Naar aanleiding van dit onderzoek werd een voorloopig plan opgesteld en in verband met dit plan werden de plantage Hato en eenige stukken grond op Buena Vista door het Gouvernement voor de watervoorziening aangekocht.

De leidende gedachte, die aan dit plan ten grondslag ligt, kan in het kort als volgt worden wedergegeven. In den regentijd geven de bronnen van Hato een hoeveelheid water, die grooter is dan de hoeveelheid welke de stad noodig heeft. Ook de hoeveelheid grondwater van Buena Vista is grooter dan de voor het verbruik van de stad benoodigde. In dien tijd zal de watervoorziening met grondwater geschieden en het bronwater in een groot reservoir opgezameld worden. Is dit reservoir gevuld, dan is het de bedoeling de stad met bronwater te voorzien.

Gaan in den drogen tijd de bronnen minder water geven dan de hoeveelheid, die de stad noodig heeft, dan zal met het grondwater van Buena Vista het tekort aangevuld worden.

Indien gedurende een tijdperk van langdurige droogte Buena Vista het tekort niet kan dekken, dan zal dit uit het groot reservoir op Hato worden aangevuld.

Het definitieve plan voor een waterleiding voor stad en haven wordt nader uitgewerkt.

Geologisch-mijnbouwkundige onderzoekingen werden niet verricht.

Mijnmaatschappij Curaçao. De uitvoer van phosphorzure kalk beliep 85 855 000 K.G. of 29 777 000 K.G. meer dan in het jaar te voren.

De maatschappij voerde uit:

gedurende	1913	6 285 000 K.G.
,,	1914	15 431 000 K.G.
,,	1915	31 308 000 K.G.
,,	1916	14 468 000 K.G.
,,	1917	3 582 000 K.G.
,,	1918	—
,,	1919	10 058 000 K.G.
,,	1920	61 440 000 K.G.
,,	1921	60 872 000 K.G.
,,	1922	56 078 000 K.G.
,,	1923	85 855 000 K.G.

De werkzaamheden in de mijnen werden gedurende het gansche jaar door voortgezet.

De werktuigen voor het breken en voor het mechanisch behandelen en laden van phosphaat werden in Maart in gebruik gesteld en sindsdien geschiedde het breken en verschepen van alle ladingen phosphaat mechanisch.

De vaargeul van de Fuikbaai werd door uitbaggeren aanmerkelijk uitgediept.

Gemiddeld waren 466 arbeiders werkzaam bij de onderneming, van welke ongeveer de helft Arubianen waren.

De gezondheidstoestand der arbeiders was over het algemeen beter dan in 1922.

De arbeidsloonen en ook de levensstandaard bleven ongeveer even hoog als het jaar te voren.

Arbeiders waren in voldoend aantal verkrijgbaar.

Van de vergunning bij G.B. van 31 Januari 1919, n°. 136, aan den heer L. J. M. Henriquez verleend tot uitvoer van de in spelonken op Aruba aanwezige meststof, heeft genoemde heer ook in het verslagjaar geen gebruik gemaakt.

Hoedennijverheid. De opkoopprijs van gewone stroohoeden bleef gemiddeld f 4,79 per dozijn. Niettegenstaande dezen lagen prijs, bleef men steeds ijverig in dezen tak van nijverheid werken.

Er werden uitgevoerd:

uit Curaçao: 92 036 dozijn hoeden voor een waarde van f 441 643, tegen 97 618 dozijn hoeden voor een waarde van f 408 249 in 1922; dus 5582 dozijn hoeden minder, doch voor een hooger waarde van f 33 394;

uit Aruba: 43 561 hoeden voor een waarde van f 82 921, tegen 30 785 dozijn hoeden voor een waarde van f 47 164 in 1922, of meer 12 776 dozijn hoeden voor een hooger waarde van f 35 757;

uit Bonaire: 11 703 dozijn hoeden voor een waarde van f 44 671, tegen 11 399 dozijn hoeden voor een waarde van f 49 306 in 1922; dus 304 dozijn hoeden meer, doch voor eene lagere waarde van f 4635.

De gegevens betreffende de leergangen voor stroohoedenvlechten zijn verwerkt in hoofdstuk I, Onderwijs.

De Curaçaosche vereeniging van hoedenvlechtsters ,,Arbeid Adelt'' ontwikkelde zich ook in het verslagjaar overeenkomsig hare statuten.

De vereeniging stelde zich in de laatste maanden van het verslagjaar in verbinding met eenige Amerikaansche firma's, invoersters van vlechtmateriaal, en verwacht dientengevolge in het jaar 1924 voor eigen rekening gevlochten stroohoeden te kunnen uitvoeren. Hierdoor zal het arbeidsveld der vereeniging in niet geringe mate worden uitgebreid.

De verkoop van hoeden van fijne hoedanigheid liet, wat de hoeveelheid betreft, iets te wenschen over.

Het ledental bleef ongeveer gelijk aan dat van het jaar te voren.

Verdere bijzonderheden omtrent de hoedennijverheid zijn vervat in de bijlagen **BB** tot en met **EE**.

Scheepsbouw. Op de werven van Curaçao werden geen schepen gebouwd of te water gelaten. Op Aruba werden drie schepen gebouwd, een van 30,62 M³. en twee van 14,78 M³.; op Bonaire zes kotters: een van 50,31 M³., een van 19,05 M³., een van 16,03 M.³, een van 11,07 M.³, een van 9,61 M³. en een van 6,67 M³.

Zeebrieven. Op Curaçao werden 11, op Aruba 10, op Bonaire 12, op Saba 1, en op St. Martin en op St. Eustatius geen zeebrieven uitgereikt.

Visscherij. Ook in het verslagjaar onderging dit bedrijf op het eiland Curaçao geen veranderingen; de prijs van versche visch bleef zeer hoog.

Op Aruba was voor het plaatselijk verbruik genoegzaam visch tegen matigen prijs verkrijgbaar. Uitbreiding van de visschersvloot had er niet plaats. Versche visch werd niet uitgevoerd. De uitvoer van gezouten visch bedroeg in 1923 1578 dozijn, tegen 1278 in 1922.

Op Bonaire onderging dit bedrijf geen verandering. De vangst voorzag in de plaatselijke behoefte. Enkele malen werden versche marsbangers naar Curaçao verzonden.

Op de Bovenwindsche eilanden (St. Martin, St. Eustatius en Saba) was de visscherij van zeer geringe beteekenis. Op St. Martin werd aan dit bedrijf meer gedaan dan op St. Eustatius en Saba. De vischvangst voorzag in de plaatselijke behoeften.

Visscherijvoorschotten. In het verslagjaar werd van den eenigen voorschotnemer, van wien nog terugbetaling te verwachten was f 52 in afkorting ontvangen. Ook dit jaar beliep zijn boot schade, zoodat hij zijn schuld niet kon afdoen.

Zoutwinning.

Curaçao. In het verslagjaar werd uitgevoerd 2 382 000 K.G. zout voor een waarde van f 21 263, tegen 5 730 000 K.G. voor een waarde van f 78 914 in 1922 of 3 348 000 K.G. en f 57 651 minder. Deze vermindering is voornamelijk toe te schrijven aan den verminderden uitvoer naar Columbia.

De geoogste hoeveelheid bedroeg plm. 6 millioen K.G.

Een voorraad van ongeveer 8 millioen K.G. — na aftrek van wat weggespoeld is — was op het einde van het jaar aanwezig.

Aruba. In het bedrijf is geen verandering gekomen. De toestand, waarin de zoutpannen verkeerden, liet te wenschen over. Er had geen uitvoer van zout plaats.

Bonaire. De hoeveelheid zout, waarvoor men in het verslagjaar in het buitenland afzet heeft kunnen vinden, was, vergeleken bij de uitkomsten van 1922, bijzonder klein. De uitvoer bedroeg 2 950 000 K.G., tegen 6 397 000 K.G. in 1922.

Als de voornaamste afzetgebieden kunnen genoemd worden Porto-Rico en de Engelsche Antillen.

De verkregen prijzen waren: voor ruw zout ± f 0,70 en voor gemalen zout ± f 2 per vat van 130 K.G.

Omtrent de aanwezige voorraden kan het volgende worden medegedeeld:

Lage Westkust:

In voorraad op 1°. Januari ...	3 260 000 K.G.
Oogst ...	7 140 000 ,,
	10 400 000 K.G.
Verkocht werd ...	2 800 000 ,,
In voorraad eind December ...	7 600 000 K.G.

Slagbaai:

In voorraad op 1°. Januari ...	1 188 000 K.G.
Oogst ...	182 000 ,,
	1 370 000 K.G.
Verkocht werd ...	200 000 ,,
In voorraad eind December ...	1 170 000 K.G.

St. Martin. Het verscheepte zout was bestemd voor Martinique, Barbados, Demerary, Paramaribo en Canada.

Uit de groote concessie werden 18 947 vaten zout van 130 K. G. geoogst en uit de kleine concessies 30 505 vaten zout van 130 K.G.

De uitvoer bedroeg 6 463 000 K.G., tegen 6 332 000 K.G. in 1922.

Waterwerken (Curaçao). De distillatie-inrichting heeft niet gewerkt. Van de pijpleiding werd gebruik gemaakt voor het leveren van putwater. Het bedrijf leverde zeer ongunstige uitkomsten op.

Electrische werken (Curaçao). Deze inrichting onderging eene normale uitbreiding. Er werden 386 nieuwe lichten aan de geleiding aangesloten. Het aantal lichtpunten bedroeg op het einde van het verslagjaar 6190.

In de straatverlichting werd met 319 lichtpunten voorzien.

IJsfabriek (Curaçao). De plaatselijke omzet bleef gering. Er werd een hoeveelheid van 69 ton uitgevoerd, tegen 8 ton in 1922. De fabriek noch de werktuigen ondergingen verandering.

Coöperatieve vereeniging en nijverheid (Curaçao). Er werden 11 825 K.G. zoolleder uit het buitenland ingevoerd en 32 748 paar alpargatas (inlandsch schoeisel) vervaardigd tegen 5632 K.G. zoolleder.

Aan de loontrekkende leden werd f 3323 en aan de werksters buiten de vereeniging f 3396 uitbetaald.

Deze vooruitgang is te danken aan het feit, dat de vereeniging hare prijzen herhaalde malen lager stelde dan die van de uit Venezuela ingevoerde alpargatas.

Vereeniging „Huisvlijt" (Curaçao). De bruto-opbrengst in het verslagjaar was f 9195,90, terwijl de uitgaven bedroegen f 8985,96, waaronder f 6721,80 voor het koopen van handwerken en andere artikelen.

Aan 's Lands kas werd in Januari de nog terug te betalen som van f 500 afgedragen, zoodat de schuld aan den Lande geheel is gedelgd.

Onderneming „Cement-Industrie" (Curaçao). De onderneming is ingericht voor het vervaardigen van dakpannen, rioleerbuizen, reservoirs, tuinversierselen, enz. In het verslagjaar werden 30 000 stuks dakpannen vervaardigd, tegen 35 000 stuks in het jaar 1922.

Struisvogelpark „Albertina" (Curaçao). Wegens gebrek aan gegevens kan omtrent deze onderneming geen verslag worden uitgebracht.

De Kleine Werf, de Groote Werf, Werf Salazar, Werf de Wilde en Werf Mattey. Van deze werven, toebehoorende aan de *Curaçaosche Handel Maatschappij*, werd als in vorige jaren geregeld gebruik gemaakt als aanlegplaats voor zeilen stoomschepen. Op de Groote Werf werden verscheidene schoeners hersteld; nieuwe vaartuigen werden niet gebouwd. De Werf Salazar en de Werf de Wilde bleven in gebruik als opslagplaatsen voor steenkolen, terwijl de Werf de Mattey bij de „Red D. Line" in huur bleef. Het kadefront en de gebouwen op genoemde werven ondergingen de noodige herstellingen.

De Julianawerf, Wilhelminawerf, Emmawerf, Nieuwe Werf, Werf Motet en de *Prins Hendrik-Pier*, toebehoorende aan de firma S. E. L. Maduro & Sons. De Wilhelminawerf werd gebezigd voor het meren van de schepen, die bij de Curaçaosche Petroleum-Maatschappij kwamen bunkeren. Van de Julianawerf werd druk gebruik gemaakt voor den opslag van steenkolen voor de schepen, die aldaar kwamen bunkeren. Aan deze werf, die tevens gebruikt werd als opslagplaats voor doorvoerlading, ondergingen eenige schepen herstellingen. De Emmawerf werd ook gebruikt voor den opslag van doorvoerlaiding en voor het meren van schepen. Op werf Motet werd een regenbak gebouwd en een vangplein tegen den berg aan, waardoor de vangst aanmerkelijk vergroot is. Deze werf werd, evenals de Nieuwe Werf en de Prins Hendrik-Pier, ook gebruikt voor den aanleg van schepen, die bij de West-India Oil Co. kwamen bunkeren. Op Werf Motet werden een lichter van 300 ton gebouwd en een vlot van 80 ton. Er werd verder een druk gebruik gemaakt van de werven voor het meren van schepen; ook werden er eenige hersteld op het terrein bij den Prins Hendrik-Pier. De inrichting voor de electrische verlichting, waarvan sprake is in het vorig verslag, werkte naar voldoening. Er werd gebaggerd langs de Nieuwe Werf. Aan deze werf werd aanmerkelijk meer kolen en ruwe olie gebunkerd.

De Westwerf (Curaçao), toebehoorende aan de Stoomvaart-Maatschappij „Koninklijke West-Indische Maildienst", was wederom bij voortduring in gebruik voor de eigen schepen, varende in de verschillende lijndiensten van die maatschappij, voor schepen van de Koninklijke Nederlandsche Stoomboot-Maatschappij en voor schepen, toebehoorende aan de op Curaçao gevestigde West-Indische Scheepvaart Maatschappij. Gedeeltelijke herstellingen aan den kademuur hadden voortdurend plaats; de plannen voor een algeheele verbouwing kwamen evenwel nog niet tot uitvoering. Een inrichting tot het laden van water door de aan de kade liggende schepen, door middel van eene pijpleiding en een stoompomp, werd aangebracht.

Curaçaosche Petroleum Maatschappij (Curaçao). De voor het vervoer van ruwe olie bestemde vloot is uitgebreid met den stalen zeelichter van 1400 ton, die einde 1922 nog in aanbouw was en met twee 1750-tons tankschepen, voorts met een zeesleepboot met stalen zeelichter van 900 ton en een tankschip van 1500 ton. Einde 1923 waren nog vier 2000-tons tankschepen in aanbouw.

De aanvoer uit Venezuela bedroeg in het geheel ongeveer 544 000 ton ruwe olie, waarvan ongeveer 38 000 ton stookolie, terwijl bovendien nog twee ladingen, te zamen ongeveer 17 000 ton, ruwe olie van Californië werd ingevoerd.

Dank zij den regelmatigen aanvoer van ruwe olie uit Venezuela, heeft de fabriek gedurende het verslagjaar vrij doorloopend kunnen werken.

Aan op Curaçao bunkerende stoomschepen werd ongeveer 50 000 ton stookolie geleverd, terwijl ongeveer 311 000 ton stookolie werd uitgevoerd. Ook werd ongeveer 112 500 ton Venezolaansche ruwe olie naar Amerika uitgevoerd.

De afzet van lichte producten was bevredigend. Behalve met den daarvoor bestemden stoomer, die geregeld in de vaart was, geschiedden verschillende verschepingen met zeilvaartuigen of met schepen van de stoomvaartlijnen, welke Curaçao regelmatig aanloopen.

De herstellingswerkplaats werd nog verder uitgebreid door aanschaffing van verschillende werktuigen.

De still-batterij voor zware distillaten werd dit jaar voltooid en in bedrijf gebracht. Voorts werden een aantal opslagtanks gebouwd, terwijl ook een aanvang gemaakt werd met het maken van een nieuwen steiger voor oceaanstoomers van grooten diepgang.

Met het oog op het gebrek aan woonhuizen te Willemstad, werd overgegaan tot het bouwen van eenige woningen op Asiento voor de op de fabriek werkzame Surinaamsche en Arubiaansche werklieden, terwijl ook een aanvang werd gemaakt met het bouwen van eenige beambtenwoningen op Negropont.

De regenval liet gedurende het verslagjaar veel te wenschen over.

Met het oog op de belangrijke behoefte aan zoet water zal de raffinaderij steeds den nadeeligen invloed van den wisselvalligen regenval blijven ondervinden. Door gebruik te maken van zout water, waar zulks mogelijk is, zal aan dit bezwaar moeten worden tegemoet gekomen.

Het aantal op de schepen en in de raffinaderij werkzame Europeesche beambten bedroeg 162.

Aan loonen werd maandelijks aan de fabrieksarbeiders en aan het scheepsvolk rond f 77 000 betaald.

Over het algemeen waren er voldoende arbeiders, zoowel op Curaçao als op Aruba, te verkrijgen. De opkomst van het werkvolk liet echter van tijd tot tijd veel te wenschen over.

Ernstige bedrijfsongevallen kwamen niet voor.

Tegen het einde van het verslagjaar werd een aanvang gemaakt met eene belangrijke uitbreiding van de raffinaderij, terwijl tevens voorbereidselen werden gemaakt tot eene evenredige uitbreiding der vloot. De uitbreiding beoogt voornamelijk vergrooting van het vervoer van Venezolaansche ruwe olie en van de capaciteit om deze te verwerken. In verband daarmede zal ook de opslagruimte naar verhouding worden uitgebreid.

Brug Koningin Emma der Nederlanden (Curaçao). Het verkeer over de brug nam weer belangrijk toe. De toenemende scheepvaart stelt buitengewone eischen aan de brug.

Van den Brandhof-brug (Curaçao). De bruto-inkomsten bedroegen f 9979 en de op Curaçao gedane uitgaven f 3229, tegen onderscheidenlijk f 9696 en f 3188 in 1922.

Van den baggermolen, de motorbooten, lichters en vlotten op Curaçao werd wederom een druk gebruik gemaakt.

Electrische inrichting (Aruba). Er werd concessie verleend tot het opstellen van eene inrichting voor electriciteit, ten einde het publiek van electrisch licht te voorzien. Met de oprichting werd reeds een begin gemaakt.

Electrische inrichting (Bonaire). In het geheel waren aan 45 huizen aansluitingen aangebracht, met te zamen 104 lichtpunten. In den loop van het jaar werd ook stroom geleverd voor de straatverlichting met 15 lichtpunten.

Steenbakkerij (Bonaire). Gedurende het verslagjaar werden de werkzaamheden bij deze onderneming ten gevolge van weinig aanvraag tijdelijk stopgezet.

In voorraad waren 1 Januari	24 000	baksteenen
Aangemaakt	—	,,
	24 000	,,
Uitgevoerd	18 000	,,
In voorraad einde December	6 000	,,

§ 4. *Landbouw.*

Curaçao.

Plantseizoen 1922/1923. De oogst zoowel van maïs als van veld- en rankvruchten was slecht. Op de maïs kwam een soort plaag (moescas), ten gevolge waarvan de korrels in de aren werden vernietigd; slechts op enkele plaatsen werd een weinig maïs binnengehaald. De oogst van rankvruchten was nog minder; enkel op plaatsen, waar men vroeger was begonnen te planten, werd een kleine hoeveelheid rankvruchten geoogst.

Plantseizoen 1923/1924. Ofschoon de vrij veelvuldige regens in de maanden October, November en December eenige hoop deden koesteren en men bijna overal in de buitendistricten geplant had, zal er niet veel van den oogst terechtkomen. Op heel enkele plekken zal er een weinig maïs geoogst worden; op andere plaatsen zal men niet eens maïsstokken voor veevoer verkrijgen. De oogst van veld- en rankvruchten is geheel mislukt.

De oogst van *oranjeschillen* was goed. De prijs, welke in 1922 f 1,50 per K.G. bedroeg, is echter tot slechts 50 cent per K.G. gedaald, terwijl tijdelijk zelfs in het geheel geen vraag was. Begin 1924 kwam hierin evenwel verandering ten goede, zoodat men weer eenigszins optimistisch gestemd is. De uitvoer bedroeg 19 870 K.G., tegen 40 165 K.G. in 1922.

Eind 1923 ging de *aloë*-aanplant op Charo in andere handen over. Begin 1924 was men druk aan het oogsten van het sap. Ook van den aanplant op Mahoema werd in het verslagjaar geoogst. De uitvoer bedroeg 8686 K.G., tegen 8165 K.G. in 1922.

Een geringe hoeveelheid *dividivi* werd tegen lage prijzen van de hand gedaan. De uitvoer bedroeg 205 000 K.G., tegen 463 000 K.G. in 1922.

Ziekte onder de dividivi-boomen kwam in het verslagjaar weinig voor.

In October werd met een hovenier, aan wien de proefvelden op Groot Kwartier in bruikleen waren afgestaan, eene overeenkomst aangegaan, waarbij deze zich verbonden heeft om die proefvelden verder te beheeren tegen vergoeding aan den Lande van een bedrag van f 12,50 per kwartaal.

De proeftuin op Caas Chiquito bleef in het verslagjaar onder toezicht van een opzichter.

De Economische commissie heeft aan eenige personen windmolens met toebehooren, tot aanleg of uitbreiding en onderhoud van moestuintjes, op afbetaling verstrekt.

Aruba. De oogst (plantseizoen 1922/1923) van maïs en peulvruchten was zeer bevredigend; die van rankvruchten evenwel liep op eene mislukking uit, doordat de planten zeer veel te lijden hadden van honingdauw. Van *pinda's* (aardnoten) werd een ruime oogst binnengehaald. De uitvoer bedroeg 308 126 K.G., tegen nihil in 1922.

Ook in 1923 was de *dividivi*-oogst middelmatig; de uitvoer was minder dan in 1922, nl. 162 000 K.G., tegen 203 000 K.G.

De *aloë*-oogst was kleiner dan in 1922; niet alleen, dat niet op alle velden het sap werd geoogst, doch over het algemeen werd ook weinig sap uit de planten verkregen, hetgeen toegeschreven wordt aan den achteruitgang van de aloëplanten wegens uitputting van den bodem. De uitvoer bedroeg 350 430 K.G., tegen 492 087 K.G. in 1922.

Bonaire. De oogst van maïs, boonen en rankvruchten was ten gevolge van onvoldoenden regenval schraal.

De uitvoer van aloëhars bedroeg 98 840 K.G., tegen 99 088 K.G. in 1922. De behaalde marktprijzen waren beter, doch de quotatiën waren niet van dien aard om de planters erg aan te moedigen; de aanplant op meer dan één veld bleef dan ook ongesneden. Voor den oogst der Lands-aloëvelden was geen kooper te vinden.

Vergeleken bij het voorgaande jaar was de dividivi-oogst goed te noemen. De uitvoer bedroeg 397 000 K.G., tegen 358 000 in 1922. De ziekte onder de dividiviboomen bleef zich uitbreiden.

Bovenwindsche eilanden (St. Martin, St. Eustatius en Saba). De hulplandbouwkundige, die in Juli 1922 naar St. Eustatius werd overgeplaatst, is begin 1923 naar Nederland vertrokken; daardoor werd de verdere proefneming met verschillende gewassen op St. Eustatius gestaakt. In December van het verslagjaar kwam zijn opvolger op St. Eustatius aan; onder diens leiding werd nog geen aanvang gemaakt met verdere proefnemingen.

De voorraad gebaalde katoen op St. Eustatius van de kleine planters, waarop van bestuurswege een voorschot werd gegeven, werd verkocht en met de planters afgerekend. De voorraad katoen op St. Martin, waarop ook voorschot werd gegeven, was nog onverkocht. Tengevolge van op verschepingen geleden groote verliezen, werd in de laatste twee jaren geen katoen op de eilanden verbouwd.

Van den limoen-aanplant te Belvedère (St. Martin) gingen vele door ziekte aangetaste boomen ten gronde. De op het eiland Saba met een lands-voorschot aangelegde limoenaanplant is geheel aangetast door insecten en ziekten.

Andere gewassen. Op St. Martin werden zoete aardappelen en wat maïs, boonen en andere rankvruchten, voornamelijk voor plaatselijk gebruik, verbouwd.

Jams en zoete aardappelen vormden de voornaamste landbouwvoortbrengselen op St. Eustatius; maïs en peulvruchten werden weinig verbouwd. Boven hetgeen voor plaatselijk gebruik benoodigd was, werden geregeld jams en zoete aardappelen naar St. Thomas uitgevoerd. Ook werd suikerriet, echter op zeer kleine schaal, verbouwd.

Uit gebrek aan fondsen bleven de werkzaamheden bij de Cultuurmaatschappij Nederlandsche Antillen gestaakt. Enkele werklieden zorgden voor het onderhoud van een deel der sisalvelden en van de werktuigen.

Het hoofdgewas op Saba bestond in gewone en zoete aardappelen. Bacoven, uien en tanias werden ook verbouwd voor plaatselijk gebruik.

§ 5. *Veeteelt.* Bijlage **FF** bevat een overzicht van den veestapel gedurende de laatste zes jaren.

Curaçao. Voor de veeteelt was het verslagjaar niet bepaald gunstig te noemen. De geheerscht hebbende droogte veroorzaakte wel is waar geen sterfte onder het klein vee, doch noemenswaardige vermenigvuldiging was dientengevolge niet waar te nemen. Sterfte onder het groot vee is niet voorgekomen. Onder het klein vee hebben zich eenige gevallen van anthrax voorgedaan. Bijlage FF wijst een geringer aantal geiten over 1923 aan; dit moet toegeschreven worden aan de omstandigheid, dat er eind December 1923 een zoo nauwkeurig mogelijke opneming plaats heeft gehad, terwijl in 1922 die opneming globaal is geschied.

De planters, die groot vee voor melkverschaffing er op na hielden, hadden zooals gewoonlijk voortdurend zorg te besteden aan besproeiingswerken, om groen voer voor het melkvee te verkrijgen. Bovendien werd uit den vreemde voor dat melkvee krachtvoer ingevoerd.

De Economische Commissie heeft een veertigtal bokken van het Saanenras uit Nederland ingevoerd, ten einde die aan de planters op Curaçao te verkoopen. De vraag naar die bokken bleef echter beneden de verwachting: een tiental bleven in den proeftuin op Caas Chiquito onverkocht.

Aruba. De veestapel is belangrijk toegenomen. Niettegenstaande er in het verslagjaar onder schapenlammeren een buitengewone sterfte geheerscht heeft, vermeerderde het aantal schapen aanmerkelijk. Ook het aantal geiten, varkens en ezels breidde zich bijzonder uit. De sterfte onder de schapen-lammeren moet toegeschreven worden aan gebrek aan versch voer. Onder het overig vee heeft geen bijzondere ziekte geheerscht. Er was geen gebrek aan drinkwater en ook niet aan voer voor de beesten en evenmin gebrek aan trekdieren.

Bonaire. Voor de fokkers van klein vee kan het verslagjaar niet gunstig genoemd worden. Men had oogenblikken van gebrek aan voldoend voer en goed drinkwater. Vooral onder de lammeren was de sterfte nogal groot. Het reeds kleine getal runderen slonk aanmerkelijk. De veestapel is niet vooruitgegaan.

Voor slachtvee voor de markt van Curaçao werden 3140 geiten en 297 schapen uitgevoerd, tegen onderscheidenlijk 3052 geiten en 86 schapen in 1922.

Bovenwindsche eilanden (St. Martin, St. Eustatius en Saba). Het jaar was voor den veestapel op St. Martin slecht. Uit gebrek aan genoegzaam water om de dieren te drenken, was de sterfte groot.

Ten einde raad voerden de groote-plantage-eigenaren eenige runderen uit; de verkregen prijzen waren echter zeer laag. Schapen- en geitenteelt was van weinig beteekenis. Op de plantage Belvedère hield het Bestuur een rasstier, die voor rasverbetering tegen betaling ten dienste van de veehouders werd gesteld. Hiervan werd gebruik gemaakt. Ook bezit het Bestuur een zestal koeien en twee ossen op gemelde plantage.

De opgave geeft voor 1923 eene vermeerdering van het aantal runderen, hetgeen schijnbaar tegenstrijdig is met het boven medegedeelde; dit verschil ten goede, ondanks de sterfte ten gevolge van droogte, moet toegeschreven worden aan de uitbreiding van den veestapel in het begin van het jaar en aan de vermindering van den uitvoer naar het Fransche gedeelte.

Het vee op St. Eustatius had veel te lijden van schaarschte van voedsel. De vermeerdering is toe te schrijven aan den geringen uitvoer. Nu en dan werd er eenig vee uitgevoerd naar Barbados. De ras-dekstier stierf in het verslagjaar. Op de landsplantage Zeelandia werden eenig vee en een zebustier gehouden.

Op Saba werd weinig aan veeteelt gedaan; de veestapel is dan ook klein. Een door een planter genomen proef met het houden van een tiental koeien is uit gebrek aan geschikte weidegronden geheel mislukt.

De Minister van Koloniën,

DE GRAAFF.

INHOUD.

Bijlage A.

OVERZICHT van den loop der bevolking over de jaren 1918—1923.

	1918.			1919.			1920.			1921.			1922.			1923.		
	Mannelijk geslacht.	Vrouwelijk geslacht.	Tezamen.	Mannelijk geslacht.	Vrouwelijk geslacht.	Tezamen.	Mannelijk geslacht.	Vrouwelijk geslacht.	Tezamen.	Mannelijk geslacht.	Vrouwelijk geslacht.	Tezamen.	Mannelijk geslacht.	Vrouwelijk geslacht.	Tezamen.	Mannelijk geslacht.	Vrouwelijk geslacht.	Tezamen.
BEVOLKING BIJ HET EINDE VAN HET JAAR.																		
Curaçao	15 037	19 602	34 639	14 136	19 885	34 021	13 473	19 236	32 709	13 899	19 333	32 232	14 559	19 923	34 482	15 285	19 798	35 083
Aruba	3 815	5 261	9 076	3 627	5 307	8 934	3 010	5 255	8 265	3 664	5 224	8 888	3 552	5 277	8 829	3 458	5 327	8 785
Bonaire	3 228	3 755	6 983	3 257	3 794	7 051	3 307	3 812	7 119	3 331	3 846	7 177	3 386	3 902	7 288	3 411	3 936	7 347
St. Martin	1 211	1 689	2 900	987	1 565	2 552	1 095	1 538	2 633	1 112	1 596	2 708	1 066	1 461	2 527	920	1 446	2 366
St. Eustatius	596	772	1 368	592	758	1 350	577	738	1 315	543	733	1 276	500	713	1 213	467	668	1 135
Saba	994	1 235	2 229	658	1 083	1 741	626	1 035	1 661	636	1 046	1 682	664	1 035	1 699	626	1 029	1 655
	24 881	32 314	57 195	23 257	32 392	55 649	22 088	31 614	53 702	23 185	31 778	54 963	23 727	32 311	56 038	24 167	32 284	56 371
GEBOORTEN.																		
Curaçao	546	563	1 109	522	503	1 025	450	431	881	428	428	856	503	507	1 010	623	635	1 258
Aruba	178	179	357	161	132	293	126	123	249	82	76	158	223	190	413	188	184	372
Bonaire	86	75	161	76	76	152	84	70	154	69	59	128	100	92	192	121	98	219
St. Martin	36	38	74	43	48	91	46	31	77	40	42	82	38	40	78	27	47	74
St. Eustatius	20	22	42	32	24	56	25	26	51	19	26	45	31	27	58	19	19	38
Saba	16	15	31	23	23	46	15	15	30	24	24	48	19	24	43	21	15	36
	882	892	1 774	857	806	1 663	746	696	1 442	662	655	1 317	914	880	1 794	999	998	1 997
STERFGEVALLEN.																		
Curaçao	328	408	736	232	347	579	327	407	734	299	408	707	255	299	554	260	336	596
Aruba	65	82	147	47	76	123	119	127	246	100	107	207	62	77	139	45	73	118
Bonaire	33	43	76	49	37	86	34	58	92	45	25	70	45	36	81	56	45	101
St. Martin	30	31	61	15	34	49	32	35	67	24	44	68	28	29	57	33	31	64
St. Eustatius	32	32	64	16	20	36	43	46	89	13	12	25	17	9	26	11	15	26
Saba	13	21	34	21	16	37	14	13	27	22	14	36	8	13	21	10	8	18
	501	617	1 118	380	530	910	569	686	1 255	503	610	1 113	415	463	878	415	508	923

	1918.	1919.	1920.	1921.	1922.	1923.
	LEVENLOOS AANGEGEVEN KINDEREN.					
Curaçao. . . .	84	64	50	56	64	91
Aruba	17	2	6	11	19	13
Bonaire. . . .	9	7	12	6	11	9
St. Martin. . .	3	4	7	3	5	5
St. Eustatius. .	6	2	4	1	3	3
Saba.	—	2	3	3	2	0
	119	81	82	80	104	121
	HUWELIJKEN.					
Curaçao. . . .	189	196	182	203	190	237
Aruba	32	44	58	32	56	67
Bonaire. . . .	48	35	42	37	29	34
St. Martin. . .	5	16	19	12	12	8
St. Eustatius. .	1	4	7	5	6	3
Saba.	7	3	9	8	9	4
	282	298	317	297	302	353

Geboren werden in 1923:

	in echt:	buiten echt:
Curaçao	656	602
Aruba	265	107
Bonaire	110	109
St. Martin	25	49
St. Eustatius	14	24
Saba.	18	18
	1 088	909

Bij opvolgend huwelijk gewettigd:

Curaçao	138
Aruba.	9
Bonaire	5
St. Martin	4
St. Eustatius	0
Saba	2
	158

Bijlage B.

STAAT aantoonende de verdeeling der ingezetenen naar hunne geboorteplaatsen en de kerkgenootschappen, waartoe zij behooren.

EILANDEN.	Getalsterkte der bevolking.	Geboren				Indeeling naar de kerkgenootschappen:			
		in Curaçao	elders in West-Indië.	in Nederland.	in andere oorden.	Protestanten.	Roomsch-Katholieken.	Israëlieten.	Andere genootschappen.
Curaçao	35 083	33 158	569	494	862	1 784	32 694	532	73
Aruba.	8 785	8 595	—	26	164	317	8 468	—	—
Bonaire	7 347	7 247	6	16	78	40	7 306	—	1
St. Martin	2 366	2 214	124	21	7	1 553	813	—	—
St. Eustatius	1 135	1 053	75	4	3	330	805	—	—
Saba	1 655	1 618	25	8	4	837	816	2	—
	56 371	53 885	799	569	1 118	4 861	50 902	534	74

Bijlage C.

Bijlage C.

STAAT, aantoonende de verdeeling der ingezetenen naar de beroepen, bedrijven en ambachten.

	Ambtenaren.	Apothekers.	Autobestuurders.	Barbiers.	Broodbakkers.	Drukkers.	Grofsmeden.	Hoeden-vlechtsters.	Huisbedienden.	Kantwerksters.	Kleermakers.	Koks en keukenmeiden.	Kooplieden.	Koopmans-klerken.	Koetsiers.	Kuipers.	Landbouwers.	Metselaars.	Mijnwerkers.	Naaisters.	Onderwijzers.	Photografen.
Curaçao, 1ste of stadsdistrict. . .	111	9	208	45	97	20	39	2794	587	97	143	403	361	208	14	13	24	83	—	1127	74	5
„ Overige districten . . .	35	—	113	4	74	1	25	4172	168	11	74	155	34	18	33	21	2627	352	209	297	26	—
Aruba	35	—	4	3	20	—	5	1256	109	5	18	106	18	24	4	1	726	14	—	310	32	—
Bonaire	34	—	10	3	40	—	2	1100	136	15	16	51	12	14	1	3	930	43	—	251	25	—
St. Martin	40	—	3	1	9	—	2	14	56	6	3	16	3	14	1	1	464	6	—	24	18	1
St. Eustatius	16	—	1	—	20	—	—	3	25	2	—	14	4	2	—	—	400	4	—	20	7	—
Saba	11	—	—	—	6	—	—	2	34	300	—	15	1	1	—	—	165	5	—	45	14	—
Totaal . . .	282	9	339	56	266	21	73	9341	1115	436	249	760	433	281	53	39	5336	507	209	2074	196	6

	Pontvoerders.	Scheepstimmer-lieden.	Schoenmakers.	Schrijnwerkers.	Sigarenmakers.	Sjouwerlieden.	Slagers.	Stoelenmatters en -makers.	Tandmeesters.	Timmerlieden.	Ververs.	Visschers.	Vroedvrouwen.	Waschvrouwen.	Water-verkoopers.	Winkeliers.	Zeelieden.	Zeilmakers.	Zilver- en goudsmeden.	Zoutgaarders.	Verschillende beroepen enz., die niet op dezen staat voorkomen.	Zonder beroep.
Curaçao, 1ste of stadsdistrict. . .	65	13	187	54	17	245	32	26	8	148	69	134	12	723	28	180	552	15	47	1	1292	5393
„ Overige districten . . .	33	36	139	9	2	524	7	8	—	233	29	413	19	432	53	76	546	15	3	39	318	7997
Aruba	—	4	14	3	—	4	2	3	1	8	3	160	11	109	3	70	124	3	2	6	7	5563
Bonaire	—	26	28	3	—	41	4	1	—	27	4	137	12	473	—	31	451	2	2	14	502	2903
St. Martin	16	2	3	4	8	17	6	—	—	17	4	21	9	12	—	17	16	3	1	140	9	1379
St. Eustatius	—	2	1	—	—	10	3	—	—	9	6	30	2	14	12	5	—	—	—	—	—	523
Saba	—	—	3	—	—	21	—	—	—	8	1	17	6	102	—	14	41	—	—	—	6	837
Totaal . . .	114	83	375	73	27	862	54	38	9	450	116	912	71	1865	96	393	1730	38	55	200	2134	24595

Dit jaar zijn op Aruba alle personen in 's Landsdienst onder „Ambtenaar" gebracht; vroeger alleen pensioengerechtigden.
De vermindering van het aantal landbouwers op St. Martin is hoofdzakelijk toe te schrijven aan emigratie.

C

Bijlage D.

OPGAVE van het aantal kiezers en van de uitgebrachte stemmen voor verkiezing van landraden in de laatste vijf jaren.

Jaren.	Aantal kiezers.	Datum van verkiezing.	Aantal uitgereikte stembiljetten.	Aantal geldig uitgebrachte stemmen.	Aanteekeningen.
Aruba.					
1919	125	15 Juli	23	22	Periodieke aftreding van een landraad
1920	127	geen verkiezing			
1921	127	19 Juli	13	13	Idem.
1921	127	9 Augustus	71	71	Bedanken van een landraad.
1922	135	8 Mei	93	85	Neerleggen door een landraad van zijn mandaat.
1923	135	17 Juli	82	78	Periodieke aftreding van een landraad
Bonaire.					
1919	91	15 Juli	6	6	Periodieke aftreding van een landraad
1920	91	geen verkiezing			
1921	93	19 Juli	10	10	Idem.
1922	92	geen verkiezing			
1923	80	17 Juli	1	1	Idem.
St. Martin.					
1919	102	18 October	70	68	Nederlegging door een landraad van zijn mandaat.
1920	118	20 Juli	5	5	Periodieke aftreding van een landraad
1920	118	6 October	—	—	Idem.
1921	112	geen verkiezing			
1922	116	18 Juli	20	19	Idem.
1922	116	18 Juli	20	18	Aanvullen van de in 1920 opengevallen plaats.
1923	116	geen verkiezing			
St. Eustatius.					
1919	75	geen verkiezing			
1920	60	17 April	26	22	Nederlegging door een landraad van zijn mandaat.
1920	60	20 Juli	43	20	Periodieke aftreding van een landraad
1921	47	geen verkiezing			
1922	51	10 Juni	6	5	Nederlegging door een landraad van zijn mandaat.
1922	51	18 Juli	3	1	Periodieke aftreding van een landraad
1922	51	18 Augustus	6	6	Niet aanvaarding door den gekozen landraad van zijn benoeming.
1923	47	geen verkiezing			
Saba.					
1919	112	3 April	5	5	Periodieke aftreding van een landraad
1920	115	27 Juli	6	6	Idem.
1921	105	geen verkiezing			
1922	108	18 Juli	4	3	Idem.
1923	107	geen verkiezing			

Bijlage E.

OPGAVE van de in de strafgevangenissen en in het huis van bewaring opgenomenen, met vermelding van de redenen van gevangenzetting of gevangenhouding.

	Aanwezig op 31 December 1922. mannen.	Aanwezig op 31 December 1922. vrouwen.	In 1923. Opgenomen wegens: wederspannigheid door meer dan 2 personen met vereenigde krachten gepleegd, terwijl het door hen gepleegd misdrijf zwaar lichamelijk letsel tengevolge heeft; het opzettelijk met vereenigde krachten geweld plegen tegen personen en goederen; en het opzettelijk iemand wederrechtelijk van de vrijheid berooven.	Opzettelijk met vereenigde krachten geweld plegen tegen personen en goederen.	mishandeling.	diefstal.	dronkenschap op den openbaren weg.	het in het openbaar uiten van voor de eerbaarheid aanstootelijke woorden	eenvoudige beleediging (ambtenaren.)	eenvoudige beleediging.	vechten op den openbaren weg.	schennis der eerbaarheid.	wederspannigheid.	verduistering.	letsel door schuld.	vleeschelijk gemeenschap met meisjes beneden 12 jaar.	zware mishandeling.	desertie voor den aanvang van de reis.	het aan zijn schuld den dood van een ander te wijten hebben.	mishandeling, die zwaar lichamelijk letsel tengevolge heeft.	doodslag.	diefstal van vee uit de weide.	het als bestuurder van een motorrijtuig daarmede rijden op den openbaren weg, op zoodanige wijze, dat het verkeer op dien weg in gevaar wordt gebracht.	het zich met een motorrijtuig op meer dan 2 wielen, na zonsondergang en voor zonsopgang, op een openbaren weg bevinden, niet voorzien van minstens twee aan weerszijden aangebrachte lantaarns, die voorwaarts een helder wit licht uitstralen.	het met overschrijding van hetgeen tot bereiking van zoodanig doel toelaatbaar is, opzettelijk aan een ander letsel veroorzaken.	strooperij.	poging tot diefstal.	smokkelen van accijnsgoederen.	smokkelen van goederen onderworpen aan invoerrechten.	ontuchtige handelingen plegen met iemand beneden 15 jaar.	begraven van een lijk met het oogmerk de geboorte te verhelen.	misdrijf omschreven bij art. 180 S. W. (Curaçao).	kleine vergrijpen.	voorarrest.	Te zamen. mannen.	Te zamen. vrouwen.	Ontvlucht. mannen.	Ontvlucht. vrouwen.	Ontslagen. mannen.	Ontslagen. vrouwen.	Overleden. mannen.	Overleden. vrouwen.	Aanwezig op 31 December 1923. mannen.	Aanwezig op 31 December 1923. vrouwen.
Curaçao	31	—	4	5	50	11	7	7	6	4	3	2	2	3	1	5	1	2	1	3	1	1	4	3	—	—	—	—	—	—	—	—	15	1	96	46	1	—	104	41	—	—	(1) 21	5
Aruba	1	—	—	—	1	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	—	—	3	2	—	—	—	—
Bonaire	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—	1	5	—	—	1	6	—	—	—	—
St. Martin	(2) 1	—	—	—	7	6	—	3	—	5	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	6	1	1	—	5	3	17	(3) 28	—	—	17	26	—	—	—	1
St. Eustatius	2	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	(4) 3	—	—	—	2	—	—	—	—	—
Saba	—	—	—	—	3	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	(3) 5	2	—	1	2	1	—	—	2	—

(1) Een overgebracht naar het krankzinnigengesticht. (2) Naar Curaçao opgezonden tot het ondergaan van straf. (3) Een hiervan naar Curaçao opgezonden tot het ondergaan van straf. (4) De drie gevangenen naar Curaçao opgezonden tot het ondergaan van straf.

Bijlage F.

POLITIE. Sterktestaat met de verschillende veranderingen.

Rangen.	Sterkte op 31 December 1922. Burgers.	Sterkte op 31 December 1922. Militairen.	Aangekomen. Burgers.	Aangekomen. Militairen.	Totaal. Burgers.	Totaal. Militairen.	Afgegaan. Burgers.	Afgegaan. Militairen.	Overleden. Burgers.	Overleden. Militairen.	Sterkte op 31 December 1923. Rangen.	Aantal.	Opmerkingen.
Commissaris	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	Commissaris	1	
Inspecteur	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	Inspecteur	1	
Hoofdagenten	6	—	1	—	7	—	3	—	—	—	Hoofdagenten	4	
Agenten 1ste klasse	16	(*) 1	3	1	19	2	3	2	—	—	Agenten 1ste klasse	16	Waarvan 3 met 1 jaar verlof.
Agenten 2de klasse	71	(*) 23	16	2	87	25	10	5	—	—	Agenten 2de klasse	97	Waarvan 1 met 1 jaar verlof.
	95	24	20	3	115	27	16	7	—	—		119	
	119		23		142		23						

*) Onder de sterkte op 31 December 1922 op den vorigen staat werden de militairen verdeeld in 3 eerste klasse en 21 tweede klasse. In werkelijkheid was het *1* eerste klasse en *23* tweede klasse. Deze vergissing, die ook op staten van vorige jaren begaan is, wordt hierbij hersteld.

Bijlage G.

POLITIE. Opgave van het aantal politiewachten met vermelding van hare sterkte.

Politiewachten.	Hoofd-agenten.	Agenten 1ste klasse.	Agenten 2de klasse.	Totaal.	Opmerkingen.
Curaçao.					
Politiebureau-Willemstad	2	3	22	27	Niet ingedeeld personeel:
Posthuis-Brionplein	1	1	8	10	1 commissaris.
Posthuis-Roodeweg	—	1	3	4	1 inspecteur.
Posthuis-Berg-Altena	—	—	8	8	3 agenten 1e kl. met 1 jaar verlof.
Havenpolitie	1	—	2	3	1 agent 2e kl. met 1 jaar verlof.
Tweede en derde district:					
Dominguito	—	1	1	2	
Rust	—	—	2	2	
Montagne	—	—	2	2	
Caas-Chiquito	—	—	3	3	
Vierde en vijfde district:					
Kleine Berg	—	—	3	3	
Dokterstuin	—	1	2	3	
Westpunt	—	—	2	2	
Aruba.					
Oranjestad	—	1	7	8	
Santa Cruz	—	—	1	1	
Sabaneta	—	—	1	1	
St. Nicolaas	—	—	1	1	
Bonaire.					
Kralendijk	—	1	6	7	
Deentera	—	—	1	1	
Rincon	—	1	1	2	
St. Martin. N. G.					
Philipsburg	—	1	4	5	
Boven Prinsenkwartier	—	—	1	1	
Beneden Prinsenkwartier	—	—	1	1	
Cul-de-Sac	—	—	2	2	
Koolbaai	—	—	2	2	
Simpsonsbaai	—	—	1	1	
Saba.					
Bottom	—	1	1	2	
Windwardside	—	—	1	1	
Fortbaai	—	—	1	1	
St. Eustatius.					
Oranjestad	—	1	6	7	
	4	13	96	113	

Bijlage H.

Onderzoekingen in de bacteriologische afdeeling.

Bloed op de reactie van Wassermann en en Sachs-Georgi.
- Wassermann positief 322
- Sachs-Georgi „ 286
- Wassermann negatief 549
- Sachs-Georgi „ 541
- Totaal aantal monsters —— 871

Bloed op malaria.
- Positief 7
- Negatief 31
- —— 38

Bloed op typhus.
- Aggl. Positief 21
- „ Negatief 24
- Cult. Positief 2
- „ Negatief 37
- —— 45

Bloed morhologisch bepaling. . . 6

Faeces op bloed.
- Positief 5
- Negatief 15
- —— 20

Faeces op Amoeben Dysenterie.
- Positief 32
- Negatief 121
- —— 153

Faeces microscopisch 32

Faeces op typhusbacillen.
- Positief 0
- Negatief 26
- —— 26

Sputum op t. b. c.
- Positief 48
- Negatief 90
- —— 138

Urine 795

Maagsap 13

Keel- en neusslijm op diphterie.
- Positief 3
- Negatief 26
- —— 29

Neusslijm op leprabacillen.
- Positief 14
- Negatief 30
- —— 44

Urethraalsecreet op gonococcen.
- Positief 48
- Negatief 136
- —— 184

Vaginaalsecreet op gonococcen.
- Positief 40
- Negatief 257
- —— 297

Pus 8

Weefselfragmenten 16

Punctievloeistof. 9

Urine op gonococcen.
- Positief 2
- Negatief 13
- —— 15

Diversen 88

—— 2827

Bijlage I.

ONDERWIJS. Overzicht van de veranderingen onder de leerkrachten.

I. Openbare scholen.

	Aard van de veranderingen.	Leerkrachten. Klasse. I. M.	I. V.	II. M.	II. V.	III. M.	III. V.	IV. M.	IV. V.	Kweekelingen. M.	Kweekelingen. V.	Vakonderwijzers. M.	Vakonderwijzers. V.
1	Tijdelijk benoemd	—	—	—	1	[1] 1	1	—	[2] 2	1	2	—	—
2	In activiteit hersteld	—	[3] 1	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—
3	Eervol ontslag	—	—	—	[4] 2	—	[5] 3	—	[6] 1	—	—	[7] 1	—
4	Eervol ontheven	—	—	—	—	—	—	[8] 1	—	—	—	—	—
5	Gepensionneerd	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—
6	Buitenlandsch verlof:												
	a. wegens ziekte	—	[9] 1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	b. wegens langdurigen dienst	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—
7	Binnenlandsch verlof:												
	1 week	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—
	2 weken	—	—	1	—	2	3	—	—	—	—	—	—
	1 maand	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	6 weken	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—
	7 „	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—

Opmerkingen.

[1] Tot hoofd Prinsenkwartier, St. Martin.

[2] Een voor de voorbereidende klasse.

[3] Hoofd Wilhelminaschool.

[4] Van de Wilhelminaschool.

[5] Twee van de Wilhelminaschool, de 3e met verlof in Europa.

[6] Van de voorbereidende klassen.

[7] In de wiskunde aan de Hendrikschool.

[8] Belast met het onderwijs te Mary Point.

[9] 6 maanden verlofsverlenging. Zie [3].

II. Bijzondere scholen in het genot van eene uitkeering uit 's Lands kas.

	Aard van de veranderingen.	Eerste klasse. Fraters van Tilburg.	Eerste klasse. Zr. Fr.	Eerste klasse. Zr. Dom.	Eerste klasse. Zr. v. Sch.	Tweede klasse. Fraters van Tilburg.	Tweede klasse. Zr. Fr.	Tweede klasse. Zr. Dom.	Tweede klasse. Zr. v. Sch.	Derde klasse. Fraters van Tilburg.	Derde klasse. Zr. Fr.	Derde klasse. Zr. Dom.	Derde klasse. Zr. v. Sch.	Vierde klasse. Fraters van Tilburg.	Vierde klasse. Zr. Fr.	Vierde klasse. Zr. Dom.	Vierde klasse. Zr. v. Sch.	Kweekelingen. Fraters van Tilburg.	Kweekelingen. Zr. Fr.	Kweekelingen. Zr. Dom.	Kweekelingen. Zr. v. Sch.	Vakonderwijzers.	Te zamen in 1923.	Te zamen in 1922.	Opmerkingen.
1	Naar Nederland vertrokken	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	5	
2	Uit Nederland aangekomen	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	3	5	
3	In dienst hersteld 1 Jan.	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	2	17	
4	Id. in den loop van het jaar	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11	—	—	—	2	—	—	—	13	—	
5	Benoemd	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	2	1	—	1	10	4	—	1	20	10	
6	Ontslag	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	2	—	—	—	2	—	—	—	6	2	
7	Overleden	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	
8	Door ziekte of andere redenen tijdelijk buiten dienst	—	—	1	—	1	2	—	—	—	—	1	—	1	5	3	—	1	6	2	—	—	23	21	
9	Verplaatsingen op 1 Januari.	—	—	—	—	2	1	—	—	2	3	—	—	—	14	2	—	1	4	—	—	—	29	29	
10	Id. in den loop van het jaar	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	8	—	—	—	2	—	—	—	12	16	
																							111	106	

Bijlage J.

ONDERWIJS. Overzicht van het aantal leerlingen der scholen.

	1919.						1920.						1921.						1922.						1923.					
	Openbare scholen.a)	Scholen van het Apost. Vicariaat.b)	Andere bijzondere scholen.	Totaal der leerlingen.	Bevolking. b)	Percentage der bevolking dat de scholen bezocht.	Openbare scholen.a)	Scholen van het Apost. Vicariaat.c)	Andere bijzondere scholen.	Totaal der leerlingen.	Bevolking. b)	Percentage der bevolking dat de scholen bezocht.	Openbare scholen.	Scholen van het Apost. Vicariaat.a.)	Andere bijzondere scholen.	Totaal der leerlingen.	Bevolking. b)	Percentage der bevolking dat de scholen bezocht.	Openbare scholen.	Scholen van het Apost. Vicariaat.a)	Andere bijzondere scholen.	Totaal der leerlingen.	Bevolking. b)	Percentage der bevolking dat de scholen bezocht.	Openbare scholen.e)	Scholen van het Apost. Vicariaat.d)	Andere bijzondere scholen.	Totaal der leerlingen.	Bevolking. b)	Percentage der bevolking dat de scholen bezocht.
Curaçao . . .	444	3719	108	4271	34 021	12,56	431	3628	106	4165	32 709	12,73	476	3710	109	4295	33 232	12,89	530	3955	90	4575	34 482	13,26	515	4361	92	4968	35 083	14,16
Aruba. . . .	89	952	20	1061	8 934	11,91	89	1021	20	1130	8 265	13,67	81	1027	22	1130	8 888	12,71	78	1099	22	1199	8 829	13,58	60	1268	19	1347	8 785	15,33
Bonaire . . .	52	648	—	700	7 051	10,—	65	602	—	667	7 119	9,37	40	615	—	655	7 177	9,12	37	661	—	698	7 288	9,58	35	700	—	735	7 347	10,—
St. Martin . .	302	212	—	514	2552	20,56	178	179	—	357	2 633	13,56	296	201	—	497	2 701	18,35	337	220	—	557	2 527	22,04	294	210	—	504	2 366	21,30
Saba	127	187	47	361	1 741	21,33	177	185	—	362	1 661	21,29	158	159	—	317	1 682	18,84	149	190	—	339	1 699	19 95	131	186	—	317	1 655	19,15
St. Eustatius .	110	68	—	178	1 350	14,46	112	76	—	188	1 315	14,29	122	67	—	189	1 276	14,81	134	68	—	202	1 213	16,65	123	84	—	206	1 135	18,85
Te zamen . .	1124	5786	175	7085	55 649	12,74	1052	5691	126	6869	53 702	12,79	1173	5779	131	7083	54 963	12,88	1265	6193	112	7570	56 038	13,51	1157	6809	111	8077	56 371	14,33

Opmerkingen:

a) De leerlingen van de leergangen voor herhalings- en zeevaartonderwijs zijn in deze aantallen medegeteld (in 1920 niet op Curaçao, in 1921 op geen der eilanden).

b) Op 1 Januari van het volgende jaar.

c) Voor Curaçao met inbegrip van de leerlingen in de weeshuizen, de Spaansche afdeelingen der M. U. L. O. scholen en het pensionaat Welgelegen (voor een deel vreemdelingen) doch zonder bewaarscholen.

d) Voor Curaçao met inbegrip van de leerlingen van het pensionaat Welgelegen (voor een deel vreemdelingen) doch zonder bewaarscholen.

e) In tegenstelling met vorige jaren is genomen het gemiddeld aantal werkelijk schoolgaande leerlingen evenals op de bijzondere scholen, die voor uitkeering uit 's Lands kas in aanmerking komen.

Bijlage K.

ONDERWIJS. Overzicht van de examens.

Examen voor:	Examens op: Curaçao. Aangemeld.	Curaçao. Teruggetrokken vóór het examen.	Curaçao. Teruggetrokken tijdens het examen.	Curaçao. Geslaagd.	Bovenw. Eil. Aangemeld.	Bovenw. Eil. Teruggetrokken vóór het examen.	Bovenw. Eil. Teruggetrokken tijdens het examen.	Bovenw. Eil. Geslaagd.	Totaal der geslaagden.	Van de geslaagden waren: werkzaam bij het openbaar onderwijs.	werkzaam bij het bijzonder onderwijs.	niet bij het onderwijs werkzaam.
Onderwijzer 4de klasse .	2	—	—	1	1	—	—	1	2	1	1	—
Onderwijzeres 4de klasse	12	—	—	11	3	1	—	2	13	4	9	—
Onderwijzer 3de klasse .	4	—	—	1	—	—	—	—	1	—	—	1 [1]
Onderwijzeres 3de klasse	1	—	—	—	1	—	—	1	1	1	—	—
Engelsche taal	1	—	—	1	2	—	—	2	3	1	2	—
Spaansche taal	5	—	—	4	—	—	—	—	4	—	3	1 [2]
Boekhouden	1	—	—	1	—	—	—	—	1	—	1	—
Nuttige handwerken . .	4	1	—	3	2	1	—	1	4	1	3	—
Tezamen . .	30	1	—	22	9	2	—	7	29	8	19	2

[1] Leerling normaallessen.

[2] Deed examen volgens programma *3a*.

ONDERWIJS. Staat vermeldende de scholen met ge

SCHOLEN.	Aard van het onderwijs.	Aantal leerjaren.	Leerlingen. Ingeschreven gemiddeld in 1922.	Ingeschreven in Januari 1923.	Ingeschreven in December 1923. *)	Ingeschreven gemiddeld in 1923.	Werkelijk schoolgaande gemiddeld in 1922.	Werkelijk schoolgaande in Januari 1923.	Werkelijk schoolgaande in December 1923.	Werkelijk schoolgaande gemiddeld in 1923.	Sch zui per Betrekkelijk.
A. Curaçao.											
I. Openbare scholen.											
Stadsdistrict.											
1. Hendrikschool	M. U. L. O.	9	182	—	—	—	163	—	—	—	4.50
	Betalend.	—	—	194	187	—	—	168	174	—	—
	Jongens.	—	—	—	—	190	—	—	—	174	—
2. Wilhelminaschool	M. U. L. O.	10 [4])	197	—	—	—	166	—	—	—	5.84
	Betalend.	—	—	164	159	—	—	159	138	—	—
	Meisjes.	—	—	—	—	164	—	—	—	145	—
3. Emmaschool	L. O.	5 [4])	151	—	—	—	150	—	—	—	—
	Kosteloos.	—	—	165	154	—	—	164	144	—	—
	Gemengd.	—	—	—	—	151	—	—	—	161	—
II. Bijzondere scholen.											
a. *Niet geldelijk gesteund.*											
1. School „Dames Conn" [6])	M. U. L. O.	—	—	—	—	—	22	—	—	—	
	Betalend.	—	—	—	—	—	—	25	30	—	
	Gemengd.	—	—	—	—	—	—	—	—	28	
2. School „Dames Huycke" [7])	V. en L. O.	—	—	—	—	—	36	—	—	—	
	Betalend.	—	—	—	—	—	—	31	31	—	
	Gemengd.	—	—	—	—	—	—	—	—	31	
3. School „Dames Tillerman" [8])	V. en L. O.	—	—	—	—	—	32	—	—	—	
	Betalend.	—	—	—	—	—	—	30	34	—	
	Gemengd.	—	—	—	—	—	—	—	—	33	
4. Pensionaat „Welgelegen" [9])	M. U. L. O.	—	—	—	—	—	77	—	—	—	
	Betalend.	—	—	—	—	—	—	79	92	—	
	Meisjes.	—	—	—	—	—	—	—	—	86	
b. *Geldelijk gesteund.*											
a. Stadsdistrict.											
1. St. Thomascollege, (overzijde)	M. U. L. O.	9	202	—	—	—	201	—	—	—	2.—
	Betalend.	—	—	253	240	—	—	242	230	—	—
	Jongens.	—	—	—	—	241	—	—	—	235	—
2. St. Martinus gesticht, afd. A. (overzijde) .	M. U. L. O.	9	183	—	—	—	171	—	—	—	3.70
	Betalend.	—	—	204	205	—	—	202	200	—	—
	Meisjes.	—	—	—	—	204	—	—	—	201	—
3. St. Vincentiusschool (overzijde)	L. O.	6	421	—	—	—	415	—	—	—	3.58
	Kosteloos.	—	—	482	440	—	—	465	437	—	—
	Jongens.	—	—	—	—	451	—	—	—	447	—

Verklaring der gebruikte verkortingen: M. U. L. O. = meer uitgebreid lager onderwijs; L. O. = lager onderwijs; V. O. =

Bij…

t ge…rent leerlingen, schoolverzuim, leerkrachten en uitgaven.

Sch… zui… per…	Leerkrachten aan:															Uitgaven ten laste van de koloniale kas.	
	Openbare scholen.						Bijzondere scholen in het genot van eene uitkeering uit 's Lands kas.										
	Rang.						Aantal.			Rang.							
Betrekkelijk.	Eerste klasse.	Tweede klasse.	Derde klasse.	Vierde klasse.	Kweekeling.	Vakonderwijzer.	Werkzaam.	Verplicht.	Bezoldigd. **)	Eerste klasse.	Tweede klasse.	Derde klasse.	Vierde klasse.	Kweekeling.	Vakonderwijzer.	a. Bezoldigingen. b. Gemis aan inkomsten. c. Onderhoud en leermiddelen. ***)	Totaal per school.
4.50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 32 575,—	
—	3	3[1]	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 779,—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 000,—	f 36 354,— [3]
5.84	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 27 948,—	
—	1	2	5	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3 722,—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	700,—	32 370,— [3]
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 12 224,—	
—	—	—	2	2	—	1[5]	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 411,—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	600,—	14 235,—
2.—	—	—	—	—	—	—	8	5	5	—	—	—	—	—	—	f 16 091,67	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	3	3	—	—	—	190,—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	16 281,— [10]
3.70	—	—	—	—	—	—	13	5	5	—	—	—	—	—	—	f 17 125,—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	3	3	2	—	3	190,—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	17 315,— [11]
3.58	—	—	—	—	—	—	10	9	9	—	—	—	—	—	—	f 17 410,32	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	1	4	2	—	300,—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	17 710,—

V. O. = …eidend Onderwijs.

Opmerkingen

*) Voor de bijzondere scholen in November.

**) Uit de koloniale kas.

***) Voor de bijzondere scholen worden opgegeven de bezoldigingen en de tegemoetkomingen voor scholenbouw enz.

1) Een hunner tevens vakonderwijzer voor Spaansch aan de Wilhelminaschool.

2) In 1923 geen tiende leerjaar.

3) Opbrengst der schoolgelden voor beide scholen samen f 19 535

4) Het zesde leerjaar door plaatsgebrek naar de Hendrikschool.

5) Dezelfde als aan de Wilhelminaschool.

6) Vier leerkrachten met vrijstelling volgens art. 59 der O. V. 1907 (de voertaal is Engelsch), de meeste leerlingen van vreemde nationaliteit.

7) Twee leerkrachten zonder bevoegdheid (voertaal Nederlandsch).

8) Drie leerkrachten zonder bevoegdheid (voertaal Spaansch).

9) Dertien leerkrachten, waarvan één met Nederlandsche bevoegdheid als onderwijzeres, de meeste overige met Curaçaosche bevoegdheden voor talen en handwerken, voertaal Spaansch; de meeste leerlingen van vreemde nationaliteit.

10) Schoolgeld per leerling gemiddeld f 37,50.

11) Schoolgeld per leerling gemiddeld f 25,30.

SCHOLEN.	Aard van het onderwijs.	Aantal leerjaren.	Leerlingen. Ingeschreven: gemiddeld in 1922.	in Januari 1923.	in December 1923. *)	gemiddeld in 1923.	Werkelijk schoolgaande: gemiddeld in 1922.	in Januari 1923.	in December 1923.	gemiddeld in 1923.	Schoolgeld zuiver percentage: Betrekkelijk.
4. St. Jozefschool (Pietermaai)	L. O.	6	347	—	—	—	347	—	—	—	6.50
	Kosteloos.	—	—	389	336	—	—	389	336	—	—
	Jongens.	—	—	—	—	363	—	—	—	336	—
5. St. Martinusgesticht, afd. B. (overzijde) .	L. O.	7	170	—	—	—	153	—	—	—	5.06
	Kosteloos.	—	—	199	184	—	—	199	175	—	—
	Meisjes.	—	—	—	—	190	—	—	—	183	—
6. St. Antoniusgesticht (Pietermaai). . . .	L. O.	7	415	—	—	—	407	—	—	—	9.—
	Kosteloos.	—	—	474	465	—	—	468	459	—	—
	Meisjes.	—	—	—	—	472	—	—	—	446	—
7. R.K. school aan den Kortijnweg (overzijde)	L. O.	6	232	—	—	—	221	—	—	—	6.60
	Kosteloos.	—	—	240	233	—	—	240	229	—	—
	Meisjes.	—	—	—	—	237	—	—	—	231	—
b. Buitendistricten.											
1. St. Jozefschool, Santa Rosa.	L. O.	5	431	—	—	—	410	—	—	—	6.11
	Kosteloos.	—	—	482	468	—	—	482	453	—	—
	Gemengd.	—	—	—	—	474	—	—	—	459	—
2. St. Vincentiusgesticht, Scherpenheuvel. .	L. O.	5	65	—	—	—	65	—	—	—	—
	Kosteloos.	—	—	68	76	—	—	68	76	—	—
	Jongens.	—	—	—	—	74	—	—	—	74	—
3. R.K. school, Montagne	L. O.	6	311	—	—	—	305	—	—	—	9.67
	Kosteloos.	—	—	343	330	—	—	343	299	—	—
	Gemengd.	—	—	—	—	339	—	—	—	320	—
4. R.K. school, Santa Maria	L. O.	6	441	—	—	—	404	—	—	—	6.13
	Kosteloos.	—	—	523	501	—	—	523	499	—	—
	Gemengd.	—	—	—	—	514	—	—	—	493	—
5. R.K. school Willebrordus	L. O.	5	211	—	—	—	198	—	—	—	4.31
	Kosteloos.	—	—	238	231	—	—	238	231	—	—
	Gemengd.	—	—	—	—	234	—	—	—	231	—
6. R.K. school Barber.	L. O.	5	441	—	—	—	416	—	—	—	6.88
	Kosteloos.	—	—	520	495	—	—	520	466	—	—
	Gemengd.	—	—	—	—	510	—	—	—	484	—
7. R.K. school, Westpunt	L. O.	5	181	—	—	—	161	—	—	—	5.94
	Kosteloos.	—	—	186	175	—	—	185	170	—	—
	Gemengd.	—	—	—	—	180	—	—	—	174	—
B. Aruba.											
I. Openbare scholen.											
Stadsdistrict.											
1. Julianaschool	L. O.	8	78	—	—	—	72	—	—	—	3.85
	Kosteloos.	—	—	60	62	—	—	55	59	—	—
	Gemengd.	—	—	—	—	61	—	—	—	57	—

Leerkrachten aan: Openbare scholen. Rang. Eerste klasse.	Tweede klasse.	Derde klasse.	Vierde klasse.	Kweekeling.	Vakonderwijzer.	Bijzondere scholen in het genot van eene uitkeering uit 's Lands kas. Aantal. Werkzaam.	Verplicht.	Bezoldigd. **)	Rang. Eerste klasse.	Tweede klasse.	Derde klasse.	Vierde klasse.	Kweekeling.	Vakonderwijzer.	Uitgaven ten laste van de koloniale kas. *a.* Bezoldigingen. *b.* Genis aan inkomsten. *c.* Onderhoud en leermiddelen. ***)	Totaal per school.	Opmerkingen.
—	—	—	—	—	—	7	7	7	—	—	—	—	—	—	f 10 646,—		
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	1	3	—	300,—		
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 10 946,—	
—	—	—	—	—	—	6	4	4	—	—	—	—	—	—	f 5 509,17		
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	3	1	1 [12])	150,—		
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5 659,17	
—	—	—	—	—	—	10	10	10	—	—	—	—	—	—	f 12 214,99		
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	6	2	—	300,—		
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12 514,99	
—	—	—	—	—	—	6	5	5	—	—	—	—	—	—	f 5 780,—		
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	3	1	1 [12])	190,—		
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5 970,—	
—	—	—	—	—	—	10	6	10	—	—	—	—	—	—	f 13 230,—		
—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	2	4	3	—	300,—		
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13 530,—	
—	—	—	—	—	—	3	1	2	—	—	—	—	—	—	f 6 210,—		
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	1	—	—	70,—		
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6 280,—	
—	—	—	—	—	—	6	4	6	—	—	—	—	—	—	f 4 480,—		
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	3	—	270,—		
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4 750,—	
—	—	—	—	—	—	10	7	10	—	—	—	—	—	—	f 9 356,67		
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	5	4	—	300,—		
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9 656,67	
—	—	—	—	—	—	5	3	5	—	—	—	—	—	—	f 5 636,67		
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	2	—	190,—		
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5 826,67	
—	—	—	—	—	—	10	7	10	—	—	—	—	—	—	f 8 566,67		
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	5	4	—	300,—		
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8 866,67	
—	—	—	—	—	—	4	3	4	—	—	—	—	—	—	f 3 916,66		
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	1	—	150,—		
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4 066,66	
—	4	5	11	2	2				6	11	18	42	26	5			
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 9 719,—		
—	1 [13])	2	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	668,—		
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	308,—	10 659,—	

[12]) Tevens vakonderwijzeres aan het St. Martinusgesticht afd. A.

[13]) Van 15 Maart 1923 met verlof naar Nederland.

SCHOLEN.	Aard van het onderwijs.	Aantal leerjaren.	Leerlingen. Ingeschreven: gemiddeld in 1922.	in Januari 1923.	in December 1923. [*])	gemiddeld in 1923.	Werkelijk schoolgaande: gemiddeld in 1922.	in Januari 1923.	in December 1923.	gemiddeld in 1923.	Schoolverzuim in percenten: Betrekkelijk.
II. Bijzondere scholen.											
a. *Van het Apostolisch Vicariaat.*											
a. Stadsdistrict.											
1. St. Dominicusschool	L. O.	8	166	—	—	—	169	—	—	—	4.25
	Kosteloos.	—	—	201	177	—	—	201	175	—	—
	Jongens.	—	—	—	—	188	—	—	—	185	—
2. St. Mariaschool	L. O.	8	183	—	—	—	183	—	—	—	3.43
	Kosteloos. [1])	—	—	212	210	—	—	212	210	—	—
	Meisjes.	—	—	—	—	212	—	—	—	212	—
b. Buitendistricten.											
1. R.K. school Noord	L. O.	6	224	—	—	—	220	—	—	—	6.25
	Kosteloos.	—	—	272	249	—	—	272	245	—	—
	Gemengd.	—	—	—	—	259	—	—	—	257	—
2. R.K. school, Santa Cruz	L. O.	6	292	—	—	—	271	—	—	—	10.71
	Kosteloos.	—	—	391	289	—	—	391	291	—	—
	Gemengd.	—	—	—	—	340	—	—	—	326	—
3. R.K. school Savoneta	L. O.	6	263	—	—	—	256	—	—	—	7.90
	Kosteloos.	—	—	314	266	—	—	309	266	—	—
	Gemengd.	—	—	—	—	290	—	—	—	288	—
b. *Van de Protestantsche Gemeente op Aruba.*											
1. Prot. school, Piedra Plat [3])	L. O.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	14.89
	Kosteloos.	—	—	21	16	—	—	16	12	—	—
	Gemengd.	—	—	—	—	19	—	—	—	13	—
C. Bonaire.											
I. Openbare scholen.											
Stadsdistrict.											
1. Openbare school, Kralendijk	L. O.	5	37	—	—	—	36	—	—	—	9.11
	Kosteloos.	—	—	45	28	—	—	43	28	—	—
	Gemengd.	—	—	—	—	35	—	—	—	33	—
II. Bijzondere scholen											
a. Stadsdistrict.											
1. St. Dominicusschool, Kralendijk	L. O.	6	216	—	—	—	208	—	—	—	5.94
	Kosteloos.	—	—	253	215	—	—	253	208	—	—
	Jongens.	—	—	—	—	230	—	—	—	221	—
2. R.K. school, Kralendijk	L. O.	7	271	—	—	—	253	—	—	—	6.95
	Kosteloos.	—	—	303	269	—	—	301	259	—	—
	Meisjes.	—	—	—	—	286	—	—	—	276	—
b. Buitendistricten.											
1. R.K. school, Rincon	L. O.	6	214	—	—	—	200	—	—	—	6.54
	Kosteloos.	—	—	228	209	—	—	222	189	—	—
	Gemengd.	—	—	—	—	217	—	—	—	203	—
D. St. Martin.											
I. Openbare scholen.											
a. Stadsdistrict.											
1. Openbare school, Philipsburg	L. O.	8	205	—	—	—	156	—	—	—	11.10
	Kosteloos.	—	—	236	199	—	—	230	144	—	—
	Gemengd.	—	—	—	—	214	—	—	—	176	—

	Leerkrachten.																Uitgaven ten laste van 's Lands kas.	
	Openbare scholen.						Bijzondere scholen in het genot van eene uitkeering uit 's Lands kas.											
	Rang.						Aantal.			Rang.								
Betrekkelijk.	Eerste klasse.	Tweede klasse.	Derde klasse.	Vierde klasse.	Kweekeling.	Vakonderwijzer.	Werkzaam.	Verplicht.	Bezoldigd. **)	Eerste klasse.	Tweede klasse.	Derde klasse.	Vierde klasse.	Kweekeling.	Vakonderwijzer.	a. Bezoldigingen. b. Gemis aan inkomsten. c. Onderhoud en leermiddelen. ***)	Totaal per school.	Opmerkingen.
4.25	—	—	—	—	—	—	5	3	4	—	—	—	—	—	—	f 8 770,—		[1]) In de vervolgklassen wordt schoolgeld geheven.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	2	—	—	150,—		[2]) Gedurende 6 maanden eene vacature.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 8 920,—	[3]) Het hoofd der school heeft een bewijs van toelating als onderwijzer vierde klasse.
3.43	—	—	—	—	—	—	7	3	5	—	—	—	—	—	—	f 11 255,—		
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	3	1	2	—	190,—		
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11 445,—	
6.25	—	—	—	—	—	—	5	4	5	—	—	—	—	—	—	f 5 670,—		
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	2	—	230,—		
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5 900,—	
10.71	—	—	—	—	—	—	6	5	6	—	—	—	—	—	—	f 6 615,—		
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	3	—	270,—		
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6 885,—	
7.90	—	—	—	—	—	—	6	4	6 [2])	—	—	—	—	—	—	f 5 065,—		
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	3	—	230,—		
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5 295,—	
14.89	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 800,—		
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	800,—	
	—	1	2	1	—	1				1	—	9	9	10	—			
9.11	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 5 730,—		
—	—	—	1	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	684,—		
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	133,—	6 547,—	
5.94	—	—	—	—	—	—	5	3	5	—	—	—	—	—	—	f 13 335,—		
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	4	—	—	—	190,—		
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13 525,—	
6.95	—	—	—	—	—	—	6	4	6	—	—	—	—	—	—	f 7 715,83		
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2	2	—	230,—		
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7 945,83	
6.54	—	—	—	—	—	—	5	3	5	—	—	—	—	—	—	f 4 660,—		
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	2	—	190,—		
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4 850,—	
	—	—	1	1	—	1				—	1	7	4	4	—			
11.10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 11 469,—		
—	1	1	2	—	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 903,—		
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	825,—	14 197,—	

SCHOLEN.	Aard van het onderwijs.	Aantal leerjaren.	Leerlingen. Ingeschreven. gemiddeld in 1922.	in Januari 1923.	in December 1923. *)	gemiddeld in 1923.	Werkelijk schoolgaande gemiddeld in 1922.	in Januari 1923.	in December 1923.	gemiddeld in 1923.	Schoolverzuim in percenten. Betrekkelijk.
b. Buitendistricten.											
1. Openbare school, Beneden Prinsenkwartier	L. O.	2	61	—	—	—	50	—	—	—	11.40
	Kosteloos.	—	—	58	40	—	—	54	36	—	—
	Gemengd.	—	—	—	—	47	—	—	—	43	—
2. Openbare school, Koolbaai	L. O.	2	77	—	—	—	41	—	—	—	11.50
	Kosteloos.	—	—	34	28	—	—	34	28	—	—
	Gemengd.	—	—	—	—	33	—	—	—	29	—
II. Bijzondere scholen.											
a. Stadsdistrict.											
1. St. Jozefschool, Philipsburg [1])	L. O.	8	168 [17])	—	—	—	160 [17])	—	—	—	7.04
	Kosteloos. [2])	[18])	—	154	165	—	—	154	165	—	—
	Gemengd.	—	—	—	—	153	—	—	—	152	—
b. Buitendistricten.											
1. St. Jozefschool, Simsonbaai	L. O.	5	63	—	—	—	60	—	—	—	6.—
	Kosteloos.	—	—	62	57	—	—	62	57	—	—
	Gemengd.	—	—	—	—	59	—	—	—	58	—
E. Saba.											
I. Openbare scholen.											
a. Stadsdistrict.											
1. Openbare school, Bottom	L. O.	5	47	—	—	—	32	—	—	—	10.08
	Kosteloos.	—	—	43	37	—	—	36	36	—	—
	Gemengd.	—	—	—	—	40	—	—	—	34	—
b. Buitendistricten.											
1. Openbare school, Windwardside	L. O.	6	41	—	—	—	37	—	—	—	6.28
	Kosteloos.	—	—	37	38	—	—	35	36	—	—
	Gemengd.	—	—	—	—	38	—	—	—	35	—
2. Openbare school, St. Johns	L. O.	5	57	—	—	—	52	—	—	—	4.26
	Kosteloos.	—	—	56	53	—	—	55	52	—	—
	Gemengd.	—	—	—	—	53	—	—	—	52	—
II. Bijzondere scholen.											
a. Stadsdistrict.											
1. R.K. school, Bottom	L. O.	6	61	—	—	—	60	—	—	—	5.18
	Kosteloos.	—	—	68	70	—	—	68	57	—	—
	Gemengd.	—	—	—	—	69	—	—	—	63	—
b. Buitendistricten.											
1. R.K. school, Windwardside	L. O.	6	131	—	—	—	130	—	—	—	5.69
	Kosteloos.	—	—	129	120	—	—	129	118	—	—
	Gemengd.	—	—	—	—	125	—	—	—	123	—
St. Eustatius.											
1. Openbare school, Oranjestad	L. O.	6	133	—	—	—	112	—	—	—	—
	Kosteloos.	—	—	—	—	—	—	134	106	—	—
	Gemengd.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2. Bijzondere school (R.K.), Oranjestad . . .	L. O.	6	75	—	—	—	68	—	—	—	4.29
	Kosteloos.	—	—	95	85	—	—	93	73	—	—
	Gemengd.	—	—	—	—	90	—	—	—	84	—

Schoolgeld zuim percentage (cut off)	Leerkrachten. Openbare scholen. Rang.						Bijzondere scholen in het genot van eene uitkeering uit 's Lands kas. Aantal.			Rang.						Uitgaven ten laste van 's Lands kas.	
Betrekkelijk.	*Eerste klasse.*	Tweede klasse.	Derde klasse.	Vierde klasse.	Kweekeling.	Vakonderwijzer.	Werkzaam.	Verplicht.	Bezoldigd. **)	Eerste klasse.	Tweede klasse.	Derde klasse.	Vierde klasse.	Kweekeling.	Vakonderwijzer.	*a.* Bezoldigingen. *b.* Gemis aan inkomsten. *c.* Onderhoud en leermiddelen. ***)	Totaal per school.
1.40	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 2686,—	
—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	140,—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	280,—	f 3106,—
1.50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 3343,—	
—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	280,—	3623,—
7.04	—	—	—	—	—	—	6	2	4	—	—	—	—	—	—	f 11220,—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	1	2	1	—	150,—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11370,—
6.—	—	—	—	—	—	—	2	1	2	—	—	—	—	—	—	f 2850,—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	70,—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2920,—
	1	1	3	1	2	1				1	1	2	3	1	—		
0.08	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 4770,—	
—	—	—	1	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	60,—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	180,—	5010,—
6.28	—	—	—	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 3240,—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	600,—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	180,—	4020,—
4.26	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 3136,—	
—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	202,—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	185,—	3523,—
5.18	—	—	—	—	—	—	3	1	2	—	—	—	—	—	—	f 4290,—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	1	—	70,—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4360,—
5.69	—	—	—	—	—	—	2	2	2	—	—	—	—	—	—	f 5465,—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	110,—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5575,—
	—	—	2	1	3	2				—	1	2	1	1	—		
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 7910,—	
—	—	—	2	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	598,—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	287,—	8795,—
4.29	—	—	—	—	—	—	2	2	2	—	—	—	—	—	—	f 2750,—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	70,—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2820,—
	—	—	2	1	—	1				—	—	1	1	—	—		

Opmerkingen.

[1]) In de gegevens van 1922 zijn de leerlingen van het Fransche gedeelte medegeteld, in die van 1923 *niet*.

[2]) In de vervolgklassen wordt schoolgeld geheven.

Bijlage M.

Buitenlandsch postverkeer vergeleken met dat in de voorafgaande vier jaren.

Landen.	Per mail ontvangen stukken.				Per mail verzonden stukken.			
	Postkantoor op Curaçao.		Geheele gewest.		Postkantoor op Curaçao.		Geheele gewest.	
	Brieven en briefkaarten (stuks)	Andere stukken (stuks)	Brieven en briefkaarten (stuks)	Andere stukken (stuks)	Brieven en briefkaarten (stuks)	Andere stukken (stuks)	Brieven en briefkaarten (stuks)	Andere stukken (stuks)
België	1 131	598	1 144	598	520	26	533	26
Denemarken	637	91	650	91	832	26	884	26
Duitschland	11 375	10 998	11 661	11 284	8 164	195	8 203	195
Estland	13	—	13	—	—	—	—	—
Finland	13	—	13	—	—	—	—	—
Frankrijk	8 645	5 733	8 658	5 785	4 264	130	4 277	130
Griekenland	13	—	13	—	39	—	39	—
Groot-Britannië	26 897	17 849	28 041	19 019	18 785	442	19 448	637
Hongarije	—	—	—	—	78	—	78	—
Italië	1 209	2 041	1 261	2 054	1 950	26	1 950	26
Letland	143	91	143	91	78	—	78	—
Litauen	39	52	39	52	—	—	—	—
Nederland	35 191	56 979	35 945	57 044	29 250	8 632	30 433	8 840
Noorwegen	299	26	299	26	299	—	299	—
Oostenrijk	559	637	676	741	325	26	364	26
Polen	26	—	26	—	—	—	—	—
Portugal	65	13	65	13	182	—	182	—
Rumenië	—	13	—	13	13	—	13	—
Serben, Croaten en Slovenen (Koninkrijk der)	26	—	26	—	—	—	—	—
Spanje	2 938	3 185	2 938	3 185	1 794	52	1 794	52
Tsjecho-Slowakije	117	65	117	65	143	—	143	—
Zweden	312	130	312	130	481	13	494	13
Zwitserland	1 170	637	1 170	637	806	13	819	13
Britsche koloniën in Europa	—	—	—	—	13	—	13	—
Egypte	26	182	26	182	—	—	—	—
Marokko	13	—	13	—	—	—	—	—
Tunis	13	—	13	—	—	—	—	—
Zuid-Afrikaansche Unie	182	—	182	—	156	39	182	39
Andere Britsche koloniën in Afrika	—	—	—	—	26	13	26	13
Portugeesche koloniën in Afrika	13	—	13	—	—	—	—	—
Amerika (Vereenigde Staten van)	75 608	46 202	118 599	54 977	55 601	2 184	87 087	4 563
Argentinië	273	39	286	39	195	78	195	78
Bolivia	39	—	39	—	—	—	—	—
Brazilië	156	39	156	39	208	299	208	299

Landen.	Per mail ontvangen stukken.				Per mail verzonden stukken.			
	Postkantoor op Curaçao.		Geheele gewest.		Postkantoor op Curaçao.		Geheele gewest.	
	Brieven en briefkaarten (stuks)	Andere stukken. (stuks)	Brieven en briefkaarten (stuks)	Andere stukken. (stuks)	Brieven en briefkaarten (stuks)	Andere stukken. (stuks)	Brieven en briefkaarten (stuks)	Andere stukken. (stuks)
Canada	1 183	208	1 638	260	169	—	676	26
Chili	117	—	117	—	208	13	208	13
Columbia	6 630	962	6 630	962	9 724	2 223	9 737	2 223
Costa Rica	598	130	598	130	624	65	624	65
Cuba	3 913	143	4 303	143	4 875	546	4 901	546
Dominikaansche Republiek	3 874	377	5 174	377	3 861	793	4 147	793
Ecuador	65	—	65	—	104	13	104	13
Guatamala	455	104	455	104	403	39	403	39
Haïti	2 145	325	2 145	325	546	104	546	104
Honduras (Republiek)	26	26	26	26	26	117	26	117
Mexico	572	1 079	572	1 079	1 001	130	1 001	130
Nicaragua	39	—	39	—	91	13	91	13
Panama	4 069	962	4 160	962	4 823	1 248	4 836	1 248
Peru	143	13	143	13	455	—	455	—
Salvador	143	—	143	—	117	26	117	26
Suriname	2 678	481	2 912	572	3 393	741	3 601	767
Uruguay	13	—	13	—	13	—	13	—
Venezuela	43 875	8 905	44 122	8 905	48 113	7 514	48 139	7 514
Amerikaansche bezittingen in Amerika	8 957	1 508	11 024	1 521	8 359	481	9 594	520
Britsche koloniën in Amerika	9 646	1 079	14 859	1 586	11 817	1 131	15 015	1 404
Fransche koloniën in Amerika	559	117	702	117	884	78	1 053	104
Britsch-Indië	195	—	195	—	65	—	65	—
China	182	26	182	26	182	—	182	—
Japan	39	65	39	65	117	—	117	—
Nederlandsch Indië	988	234	1 001	234	897	312	897	312
Turkije (Aziatisch)	117	91	117	91	208	—	208	—
Amerikaansche bezittingen in Azië	—	—	—	—	13	—	13	—
Britsche koloniën in Azië	13	—	13	—	—	—	—	—
Fransche koloniën in Azië	91	39	91	39	104	—	104	—
Australische Statenbond (Commonwealth of Australia)	130	—	169	—	208	—	221	13
Nieuw-Zeeland	13	—	13	—	—	—	—	—
Amerikaansche bezittingen in Australië	26	—	26	—	—	—	—	—
Tezamen	258 635	162 474	314 223	173 602	225 602	27 781	264 836	30 966
Tezamen in 1919	151 658	75 400	184 288	83 486	158 990	26 506	199 290	26 598
„ „ 1920	262 977	122 109	304 759	134 446	191 126	24 401	233 584	28 249
„ „ 1921	231 582	132 704	265 720	140 712	193 609	21 203	235 690	25 051
„ „ 1922	233 012	140 192	276 471	150 280	179 088	23 179	212 693	26 078

AANMERKINGEN.

Buiten het gewone postverkeer werden in 1923 ontvangen 6981 brieven en andere stukken.
Aangeteekende stukken werden in 1923 ontvangen ten getale van 26 039 en verzonden ten getale van 15 197.
Het aantal in 1923 ontvangen rebuten bedroeg 2678 en het aantal verzonden 1235.
In 1923 werden ontvangen 1118 dienstbrieven en verzonden 416.

Bijlage N.

Binnenlandsch postverkeer van het eiland Curaçao, vergeleken met dat in de voorafgaande vier jaren.

ONTVANGEN:			VERZONDEN:		
van:	Brieven en briefkaarten (stuks).	Drukwerken (stuks).	naar:	Brieven en briefkaarten (stuks).	Drukwerken (stuks).
Aruba	13 312	1 846	Aruba	8 268	4 108
Bonaire	9 945	260	Bonaire.	6 968	2 899
St. Martin (N. G.).	2 210	52	St. Martin (N. G.)	1 859	715
St. Eustatius	897	78	St. Eustatius.	845	299
Saba	936	13	Saba.	416	91
Totaal	27 300	2 249	Totaal	18 356	8 112
De totalen bedroegen in 1919 .	25 012	988	De totalen bedroegen in 1919 .	22 087	11 726
„ „ „ „ 1920 . .	29 159	1 417	„ „ „ „ 1920 .	21 723	12 480
„ „ „ „ 1921 . .	34 944	1 248	„ „ „ „ 1921 .	21 593	12 142
„ „ „ „ 1922 . .	33 462	1 040	„ „ „ „ 1922 .	20 722	8 008

AANMERKINGEN.

a. In het binnenlandsch verkeer in het stadsdistrict van Curaçao werden in 1923 uitgewisseld 10 010 brieven en briefkaarten, 58 136 stuks drukwerken, 195 aangeteekende stukken, 4745 portvrije brieven en 429 portvrije drukwerken.

b. In 1923 werden ontvangen 74 aangeteekende stukken en verzonden 598.

c. In 1923 werden ontvangen 39 rebuten en verzonden 104.

d. Het aantal ontvangen portvrije stukken bedroeg in 1923 2327 en dat, hetwelk verzonden was, 1898.

Bijlage ◐.

STAAT van de inkomsten en uitgaven der posterij in de laatste drie jaren.

INKOMSTEN.	1921.	1922.	1923.
Verkochte frankeerzegels	f 32 457,58	f 46 258,49^5	f 48 377,74
„ briefomslagen	603,25^5	593,96	1 034,17^5
„ briefkaarten	283,79	334,38^5	294,90
„ postwisselformulieren	9,29	15,18	16,99
„ portzegels	572,32^5	851,45	603,80
„ adreskaarten	6,96^5	9,11	8,42^5
„ douaneverklaringen	8,62^5	11,27^5	11,51^5
Postwisseldienst	117,54^5	[1] 268,98	[2]
Verhuur van loketten	1 564,—	1 612,—	1 564,—
Ontvangen transitrechten en vergoeding wegens het postpakkettenverkeer	32,75	3 437,92	3 722,60^5
Betaalde vergoeding voor het inwisselen van postwaarden	0,13	1,63	0,14
Totaal ontvangsten op Curaçao	f 35 656,25^5	f 53 394,38^5	f 55 634,29
Postkantoor op St. Martin N. G.	2 132,43^5	2 288,47^5	2 454,15
„ „ St. Eustatius	1 370,03	1 665,99	1 461,45
„ „ Saba	2 900,68	3 068,24^5	3 072,33
Hulppostkantoor op Aruba	2 248,71^5	2 735,86	2 925,88
„ „ Bonaire	2 140,92^5	2 473,46	2 316,20
Totaal der inkomsten	f 46 449,04	f 65 626,41^5	f 67 864,30

[1]) Dit cijfer, dat het vorige jaar niet kon worden opgegeven, wordt nu vermeld.

[2]) Het cijfer kan nog niet worden opgegeven.

UITGAVEN.	1921.	1922.	1923.
Traktementen en toelagen van het personeel werkzaam op de verschillende post- en hulppostkantoren	f 29 732,—	f 29 192,67	f 25 283,83
Betalingen wegens transitrechten, vervoer van brievenmalen en postpakketten	4 052,61^5	3 024,95	6 251,—
Benoodigdheden voor de post- en hulppostkantoren, voor tijdelijk hulpbestellersloon, verlichting van de kantoren en andere kleine uitgaven	6 375,—	6 777,35^5	5 069,—
Totaal der uitgaven	f 40 159,61^5	f 38 994,97^5	f 36 603,83

De uitgaven over 1923 worden opgegeven zooals zij op het oogenblik bekend zijn.

P

Bijla

STAAT betreffende de door de posten voor draadlooze telegrafie op Cura

MAANDEN.	VERZONDE																																	
	CURAÇAO NAAR:																																	
	Hr. Ms. oorlogsschepen.						Andere vaartuigen.						Sint Martin.						Aruba.						Bonaire.						Andere walsta			
	Regeerings-		Dienst-		Bijzondere		Regeerings-		Dienst-		Bijzondere		Regeerings-		Dienst-		Bijzondere		Regeerings-		Dienst-		Bijzondere		Regeerings-		Dienst-		Bijzondere		Regeerings-		Dienst-	
	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.
Januari . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	44	464	16	320	1	25	152	1650	19	298	—	—	55	690	16	227	1	14	66	821	2	33	—	—
Februari . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	48	600	12	224	1	16	181	1891	8	108	—	—	55	728	12	199	—	—	69	781	—	—	—	—
Maart	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	54	625	15	247	1	22	169	2004	15	253	—	—	83	997	9	156	—	—	37	526	—	—	—	—
April	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	42	504	15	303	2	104	153	1359	10	126	—	—	59	625	7	86	1	13	51	678	—	—	—	—
Mei	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	60	700	6	108	9	388	575	5471	7	71	—	—	59	727	7	70	1	45	68	828	—	—	—	—
Juni	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	53	694	9	152	61	516	63	646	18	344	—	—	54	676	12	214	—	—	45	520	—	—	—	—
Juli.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	59	695	6	88	66	703	100	998	10	155	—	—	45	649	11	164	—	—	46	546	4	40	—	—
Augustus . .	—	—	1	6	—	—	—	—	—	—	38	462	10	175	82	1017	88	755	11	178	—	—	41	524	7	114	—	—	43	574	—	—	7	77
September . .	3	99	—	—	—	—	—	—	—	—	64	668	11	193	82	1022	89	856	4	61	1	22	48	589	7	76	1	15	31	334	2	32	—	—
October . . .	3	107	—	—	—	—	—	—	—	—	30	301	9	144	105	1466	70	584	—	—	1	33	42	693	6	92	1	33	64	917	—	—	—	—
November . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	52	570	5	89	93	1099	68	629	3	52	—	—	48	549	3	40	—	—	58	676	—	—	—	—
December . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	53	641	12	267	7	171	68	552	3	56	—	—	37	415	5	153	1	16	45	563	—	—	—	—
Tezamen:																																		
telegrammen .	6	—	1	—	—	—	—	—	—	—	597	—	126	—	510	—	1756	—	108	—	2	—	626	—	102	—	6	—	623	—	8	—	7	—
woorden . . .	—	206	—	6	—	—	—	—	—	—	—	6924	—	2310	—	6549	—	17395	—	1702	—	55	—	7862	—	1591	—	136	—	7764	—	105	—	77

MAANDEN.	VERZONDEN VAN																																	
	ARUBA NAAR:																								BONAI									
	Hr. Ms. oorlogsschepen.						Curaçao.						Sint Martin.						Bonaire.						Hr. Ms. oorlogsschepen.						Curaçao.			
	Regeerings-		Dienst-		Bijzondere		Regeerings-		Dienst-		Bijzondere		Regeerings-		Dienst-		Bijzondere		Regeerings-		Dienst-		Bijzondere		Regeerings-		Dienst-		Bijzondere		Regeerings-		Dienst-	
	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.
Januari . . .	—	—	—	—	—	—	8	125	—	—	89	1013	—	—	—	—	5	47	—	—	—	—	6	75	—	—	—	—	—	—	7	94	—	—
Februari . . .	—	—	—	—	—	—	2	27	—	—	72	781	—	—	—	—	6	51	—	—	—	—	3	40	—	—	—	—	—	—	8	127	—	—
Maart	—	—	—	—	—	—	5	64	—	—	114	1535	—	—	—	—	8	103	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	48	—	—
April	—	—	—	—	—	—	6	131	—	—	100	1049	—	—	—	—	7	66	—	—	—	—	3	27	—	—	—	—	—	—	1	14	1	6
Mei	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	77	862	—	—	—	—	2	19	—	—	—	—	1	11	—	—	—	—	—	—	2	32	—	—
Juni	—	—	—	—	—	—	6	132	—	—	86	977	—	—	—	—	7	68	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	49	—	—
Juli	—	—	—	—	—	—	9	171	1	11	100	1247	—	—	—	—	3	27	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	40	—	—
Augustus . .	—	—	—	—	—	—	11	196	—	—	72	824	—	—	—	—	3	23	—	—	—	—	1	10	—	—	—	—	—	—	4	54	—	—
September . .	—	—	—	—	—	—	4	73	—	—	62	664	—	—	—	—	3	26	—	—	—	—	4	39	—	—	—	—	—	—	4	46	1	12
October . . .	—	—	—	—	—	—	2	31	—	—	51	548	—	—	—	—	5	47	—	—	—	—	5	63	—	—	—	—	—	—	7	110	—	—
November .	—	—	—	—	—	—	3	30	—	—	74	821	—	—	—	—	7	54	—	—	—	—	8	89	—	—	—	—	—	—	2	29	—	—
December . .	—	—	—	—	—	—	1	22	—	—	53	619	—	—	—	—	5	49	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	108	—	—
Tezamen:																																		
telegrammen .	—	—	—	—	—	—	57	—	1	—	950	—	—	—	—	—	61	—	—	—	—	—	31	—	—	—	—	—	—	—	49	—	2	—
woorden . . .	—	—	—		—	—	—	1002	—	11	—	10940	—	—	—	—	—	580	—	—	—	—	—	354	—	—	—	—	—	—	—	751	—	—

Bijlag

Cura artin, Aruba en Bonaire verzonden en ontvangen telegrammen in 1923.

D E N

SINT MARTIN NAAR:

walstat…		Ms. oorlogsschepen.				Andere vaartuigen.						Curaçao.						Aruba.						Bonaire.						Andere walstations.					
Dienst-		Dienst.		Bijzondere		Regeerings-		Dienst.		Bijzondere		Regeerings-		Dienst.		Bijzondere		Regeerings-		Dienst.		Bijzondere		Regeerings-		Dienst.		Bijzondere		Regeerings-		Dienst.		Bijzondere	
telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	21	7	182	6	236	62	509	—	—	—	—	3	22	—	—	—	—	4	24	—	—	—	—	575	5001
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7	125	10	196	4	162	58	482	—	—	—	—	6	51	—	—	—	—	1	5	—	—	—	—	620	5742
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9	83	8	121	8	234	74	705	—	—	—	—	2	14	—	—	—	—	2	12	—	—	—	—	804	8001
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	12	4	36	10	410	62	487	—	—	—	—	3	26	—	—	—	—	2	8	—	—	—	—	790	7566
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	19	5	83	15	694	726	5983	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8	67	—	—	—	—	1131	10364
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	16	5	74	64	697	195	1572	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	25	—	—	114	762	222	1889
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	36	5	65	66	523	72	718	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	21	—	—	123	1015	126	1040
7	77	—	—	—	—	—	—	—	—	2	15	5	87	66	521	81	682	—	—	—	—	1	8	—	—	—	—	1	3	—	—	132	1373	140	1060
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	16	8	145	66	562	71	662	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	6	—	—	139	1399	89	867
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	20	6	92	76	826	45	312	—	—	—	—	2	12	—	—	—	—	2	7	—	—	158	1546	100	772
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	22	6	94	69	627	66	567	—	—	—	—	2	13	1	6	—	—	5	57	—	—	151	1577	134	1044
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	88	14	273	6	122	49	464	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7	40	—	—	—	—	134	1038
7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	37	—	83	—	456	—	1561	—	—	—	—	—	19	—	1	—	—	—	40	—	—	—	817	—	4865	—
—	77	—	—	—	—	—	—	—	—	—	473	—	1448	—	5614	—	13243	—	—	—	—	—	146	—	6	—	—	—	275	—	—	—	7672	—	44384

O N A I R:

Curaçao		Sint Martin.				Aruba.					
Dienst-		Dienst-		Bijzondere		Regeerings-		Dienst.		Bijzondere	
telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.
—	—	—	—	4	30	—	—	—	—	6	60
—	—	—	—	4	37	—	—	—	—	1	12
—	—	—	—	2	12	—	—	—	—	1	13
1	6	—	—	6	49	—	—	—	—	4	57
—	—	—	—	8	60	—	—	—	—	2	23
—	—	—	—	7	48	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	3	25	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	4	43	—	—	—	—	1	9
1	12	—	—	3	25	—	—	—	—	1	12
—	—	—	—	6	45	—	—	—	—	7	107
—	—	—	—	10	87	—	—	—	—	2	38
—	—	—	—	9	113	—	—	—	—	—	—
2	—	—	—	66	—	—	—	—	—	25	—
—	—	—	—	—	574	—	—	—	—	—	331

OVERZICHT.

In het geheel verzonden:

Door den post op:	in 1921		in 1922		in 1923	
	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.
Curaçao	3050	44101	3902	50118	4478	52682
Sint Martin	—	—	3507	35415	7879	73261
Aruba	1587	20177	1298	16062	1100	12887
Bonaire	744	9548	737	9004	775	9332
Door de vier posten samen verzonden	5381	—	9444	—	14232	—
	—	73826	—	110599	—	148162

P

ONTVANG…

CURAÇAO VAN:

MAANDEN.	Hr. Ms. oorlogsschepen.						Andere vaartuigen.						Sint Martin.						Aruba.						Bonaire.						Andere wal…			
	Regeerings-		Dienst-		Bijzondere		Regeerings-		Dienst-		Bijzondere		Regeerings-		Dienst-		Bijzondere		Regeerings-		Dienst-		Bijzondere		Regeerings-		Dienst-		Bijzondere		Regeerings-		Dienst-	
	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.
Januari . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	90	1225	7	182	6	236	62	509	8	125	—	—	89	1013	7	94	—	—	64	819	2	27	—	—
Februari . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	93	1259	10	196	4	162	58	482	2	27	—	—	72	781	8	127	—	—	53	702	—	—	—	—
Maart	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	110	1292	8	121	8	234	74	705	5	64	—	—	114	1535	4	48	—	—	32	471	2	26	—	—
April	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	88	1067	4	36	10	410	62	487	6	131	—	—	100	1049	1	14	1	6	52	600	—	—	—	—
Mei	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	148	1939	5	83	15	694	726	5983	—	—	—	—	77	862	2	32	—	—	105	1104	—	—	—	—
Juni	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	111	1498	5	74	64	697	195	1572	6	132	—	—	86	977	3	49	—	—	43	511	—	—	—	—
Juli	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	123	1693	5	65	66	523	72	718	9	171	1	11	100	1247	3	40	—	—	50	336	2	24	—	—
Augustus . .	—	—	2	43	—	—	—	—	—	—	111	1563	5	87	66	521	81	682	11	196	—	—	72	824	4	54	—	—	49	601	4	69	—	—
September . .	3	114	—	33	—	—	—	—	—	—	122	1778	8	145	66	562	71	662	4	73	—	—	62	664	4	46	1	12	42	503	—	—	—	—
October . . .	2	33	1	—	—	—	—	—	—	—	112	1502	6	92	76	826	45	312	2	31	—	—	51	548	7	110	—	—	54	741	—	—	—	—
November . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	125	1857	6	94	69	627	66	567	3	30	—	—	74	821	2	29	—	—	48	491	—	—	—	—
December . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	128	1706	14	273	6	122	49	464	1	22	—	—	53	619	4	108	—	—	41	479	—	—	—	—
Tezamen:																																		
telegrammen .	5	—	3	—	—	—	—	—	—	—	1361	—	83	—	456	—	1561	—	57	—	1	—	950	—	49	—	2	—	633	—	10	—	—	—
woorden . . .	—	147	—	76	—	—	—	—	—	—	—	18379	—	1448	—	5614	—	13243	—	1002	—	11	—	10940	—	751	—	18	—	7658	—	146	—	—

ONTVANG…

ARUBA VAN: / BONA…

MAANDEN.	Hr. Ms. oorlogsschepen.						Curaçao.						Sint Martin.						Bonaire.						Hr. Ms. oorlogsschepen.						Curaçao.			
	Regeerings-		Dienst-		Bijzondere		Regeerings-		Dienst-		Bijzondere		Regeerings-		Dienst-		Bijzondere		Regeerings-		Dienst-		Bijzondere		Regeerings-		Dienst-		Bijzondere		Regeerings-		Dienst-	
	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.
Januari . . .	—	—	—	—	—	—	19	298	—	—	55	690	—	—	—	—	3	22	—	—	—	—	6	60	—	—	—	—	—	—	16	227	1	14
Februari . . .	—	—	—	—	—	—	8	108	—	—	55	728	—	—	—	—	6	51	—	—	—	—	1	12	—	—	—	—	—	—	12	199	—	—
Maart	—	—	—	—	—	—	15	253	—	—	83	997	—	—	—	—	2	14	—	—	—	—	1	13	—	—	—	—	—	—	9	156	—	—
April	—	—	—	—	—	—	10	126	—	—	59	625	—	—	—	—	3	26	—	—	—	—	4	57	—	—	—	—	—	—	7	86	1	13
Mei	—	—	—	—	—	—	7	71	—	—	59	727	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	23	—	—	—	—	—	—	7	70	1	45
Juni.	—	—	—	—	—	—	18	344	—	—	54	676	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12	214	—	—
Juli	—	—	—	—	—	—	10	155	—	—	45	649	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11	164	—	—
Augustus . .	—	—	—	—	—	—	11	178	—	—	41	524	—	—	—	—	1	8	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	7	114	—	—
September . .	—	—	—	—	—	—	4	61	1	22	48	589	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	12	—	—	—	—	—	—	7	76	1	15
October . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	1	33	42	693	—	—	—	—	2	12	—	—	—	—	7	107	—	—	—	—	—	—	6	92	1	[illegible]
November . .	—	—	—	—	—	—	3	52	—	—	48	549	—	—	—	—	2	13	—	—	—	—	2	38	—	—	—	—	—	—	3	40	—	—
December . .	—	—	—	—	—	—	3	56	—	—	37	415	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	153	1	16
Tezamen:																																		
telegrammen	—	—	—	—	—	—	108	—	2	—	626	—	—	—	—	—	19	—	—	—	—	—	25	—	—	—	—	—	—	—	102	—	6	—
woorden . . .	—	—	—	—	—	—	—	1702	—	55	—	7862	—	—	—	—	—	146	—	—	—	—	—	331	—	—	—	—	—	—	—	1591	—	[illegible]

SINT MARTIN VAN:

Ms. oorlogsschepen.				Andere vaartuigen.						Curaçao.					
Dienst-		Bijzondere		Regeerings-		Dienst-		Bijzondere		Regeerings-		Dienst-		Bijzondere	
telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.
—	—	—	—	—	—	—	—	9	55	16	320	1	25	152	1650
—	—	—	—	—	—	—	—	12	98	12	224	1	16	181	1891
—	—	—	—	—	—	—	—	29	307	15	247	1	22	169	2004
—	—	—	—	—	—	—	—	17	278	15	303	2	104	133	1359
—	—	—	—	—	—	—	—	15	150	6	108	9	388	575	5471
—	—	—	—	—	—	—	—	12	95	9	152	61	516	63	646
—	—	—	—	—	—	—	—	23	316	6	88	66	703	100	998
—	—	—	—	—	—	—	—	27	257	10	175	82	1017	88	755
—	—	—	—	—	—	—	—	15	156	11	193	82	1022	89	856
—	—	—	—	—	—	—	—	8	97	9	144	105	1466	70	584
—	—	—	—	—	—	—	—	34	359	5	89	93	1099	68	629
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12	267	7	171	68	552
—	—	—	—	—	—	—	—	233	—	126	—	510	—	1756	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	2558	—	2310	—	6549	—	17395

Aruba.						Bonaire.						Andere walstations					
Regeerings-		Dienst-		Bijzondere		Regeerings-		Dienst-		Bijzondere		Regeerings-		Dienst-		Bijzondere	
telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.
—	—	—	—	5	47	—	—	—	—	4	30	—	—	—	—	470	4285
—	—	—	—	6	51	—	—	—	—	4	37	—	—	—	—	608	4921
—	—	—	—	8	103	—	—	—	—	2	12	—	—	—	—	696	6483
—	—	—	—	7	66	—	—	—	—	6	49	—	—	—	—	727	7275
—	—	—	—	2	19	—	—	—	—	8	60	—	—	—	—	1407	11073
—	—	—	—	7	68	—	—	—	—	7	48	—	—	1	24	355	3094
—	—	—	—	3	27	—	—	—	—	3	25	—	—	1	6	86	786
—	—	—	—	3	23	—	—	—	—	4	43	—	—	2	49	95	902
—	—	—	—	3	26	—	—	—	—	3	25	—	—	—	—	78	822
—	—	—	—	5	47	—	—	—	—	6	45	—	—	—	—	67	556
—	—	—	—	7	54	—	—	—	—	10	87	—	—	—	—	75	784
—	—	—	—	5	49	—	—	—	—	9	113	—	—	—	—	77	990
—	—	—	—	61	—	—	—	—	—	66	—	—	—	4	—	4741	—
—	—	—	—	—	580	—	—	—	—	—	574	—	—	—	79	—	41971

Sint Martin.				Aruba.					
Dienst-		Bijzondere		Regeerings-		Dienst-		Bijzondere	
telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.
—	—	4	24	—	—	—	—	6	75
—	—	1	5	—	—	—	—	3	40
—	—	2	12	—	—	—	—	—	—
—	—	2	8	—	—	—	—	3	27
—	—	8	67	—	—	—	—	1	11
—	—	2	25	—	—	—	—	—	—
—	—	4	21	—	—	—	—	—	—
—	—	1	3	—	—	—	—	1	10
—	—	2	6	—	—	—	—	4	39
—	—	2	7	—	—	—	—	5	63
—	—	5	57	—	—	—	—	8	89
—	—	7	40	—	—	—	—	—	—
—	—	40	—	—	—	—	—	31	—
—	—	—	275	—	—	—	—	—	354

OVERZICHT.

In het geheel ontvangen:

Door den post op:	in 1921		in 1922		in 1923	
	telegr.	woorden.	telegr.	woorden.	telegr.	woorden
Curaçao	4170	57248	4108	51302	5174	59457
Sint Martin	—	—	3489	40466	7497	72016
Aruba	986	13003	854	11078	780	10096
Bonaire	809	11044	858	11150	803	10126
Door de vier posten samen ontvangen	5965	—	9309	—	14254	—
	—	81295	—	113996	—	151695

Bijlage Q.

Opgave van de belastbare inkomens over het belastingjaar 1922/23.

Bedrag van het inkomen: A. In Curaçao wonende personen. B. In Curaçao gevestigde lichamen. C. Buiten Curaçao wonende personen en daarbuiten gevestigde lichamen.	Aantal aanslagen op de eilanden:						
	Curaçao.	Aruba.	Bonaire.	St. Martin	St. Eustatius.	Saba.	Tezamen.
A. f 900	216	39	21	6	10	11	303
950	1	1	—	—	—	—	2
1 000	68	8	5	29	3	1	114
1 100	38	6	5	—	4	7	60
1 200	208	16	18	—	4	4	250
1 300	21	2	2	—	1	4	30
1 400	24	6	—	—	1	2	33
1 500	100	4	3	—	6	4	117
1 600	23	2	2	—	—	2	29
1 700	24	3	4	—	1	—	32
1 800	97	4	5	—	2	1	109
1 900	22	4	—	—	2	1	29
2 000	65	6	6	10	1	1	89
2 100	13	1	1	—	2	2	19
2 200	23	1	—	—	—	3	27
2 300	4	—	4	—	—	—	8
2 400	87	4	5	—	—	1	97
2 500	16	3	—	—	—	—	19
2 600	12	—	—	—	—	—	12
2 700	12	3	—	—	—	—	15
2 800	12	2	—	—	1	—	15
2 900	6	—	1	—	—	—	7
3 000	81	—	4	6	1	2	94
3 100	1	—	1	—	1	—	3
3 200	3	—	—	—	—	—	3
3 300	4	1	—	—	—	—	5
3 400	10	—	—	—	—	1	11
3 500	14	—	—	—	—	—	14
3 600	36	1	—	—	—	—	37
3 700	5	—	1	—	1	—	7
3 800	7	1	1	—	—	—	9
3 900	18	—	—	—	1	—	19
4 000	45	1	—	5	—	1	52
4 100	3	—	1	—	—	1	5
4 200	12	—	—	—	—	—	12
4 300	4	—	—	—	—	—	4
4 400	1	—	—	—	—	—	1
4 500	29	1	—	—	—	1	31
4 600	3	—	1	—	—	—	4
4 800	6	1	—	—	—	—	7
4 900	25	1	—	—	—	—	26
5 000	54	—	1	3	—	2	60
5 100	3	—	—	—	—	—	3
5 200	5	—	—	—	1	—	6
5 300	3	—	—	—	—	—	3
5 400	9	—	—	—	—	—	9
5 500	5	1	1	—	—	—	7
5 600	2	—	—	—	1	—	3
5 700	3	—	—	—	—	—	3
5 800	1	—	—	—	—	—	1
5 900	5	—	—	—	—	—	5
6 000	52	1	—	1	—	—	54
6 200	5	—	—	—	—	—	5
6 300	7	—	—	—	—	—	7
6 400	3	2	—	—	—	—	5
6 500	1	—	—	—	—	—	1
6 600	6	—	—	—	—	—	6
6 700	2	—	—	—	—	—	2
6 800	1	—	—	—	—	—	1
6 900	5	—	—	—	—	—	5
7 000	10	1	—	1	—	—	12
7 100	1	—	—	—	—	—	1
7 200	4	—	—	—	—	—	4
7 300	1	—	—	—	1	—	2
7 500	12	—	1	—	—	—	13
7 600	1	—	—	—	—	—	1
7 700	1	—	—	—	—	—	1
7 800	11	—	—	—	—	—	11
7 900	5	—	—	—	—	—	5
8 000	12	—	—	1	—	—	13
8 100	4	—	—	—	—	—	4
8 300	3	—	—	—	—	—	3
8 400	1	—	—	—	—	—	1
8 500	1	—	—	—	—	—	1
8 700	1	—	1	—	—	—	2
9 000	6	—	1	—	—	—	7
9 100	1	—	—	—	—	—	1
9 200	1	—	—	—	—	—	1
9 500	1	—	—	—	—	—	1
9 600	1	—	—	—	—	—	1
9 800	1	—	—	—	—	—	1
9 900	1	—	—	—	—	—	1
A. f 10 000	8	—	—	—	—	—	8
10 300	1	—	—	—	—	—	1
10 500	1	—	—	—	—	—	1
11 000	3	—	—	—	—	—	3
11 200	1	—	—	—	—	—	1
11 300	—	1	—	—	—	—	1
12 000	8	—	—	—	—	—	8
12 200	1	—	—	—	—	—	1
12 500	1	—	—	—	—	—	1
13 000	2	—	—	—	—	—	2
13 800	1	—	—	—	—	—	1
14 000	3	—	—	—	—	—	3
15 000	3	—	—	—	—	—	3
16 000	1	—	—	—	—	—	1
16 600	1	—	—	—	—	—	1
17 000	4	—	—	—	—	—	4
17 500	1	—	—	—	—	—	1
18 000	1	—	—	—	—	—	1
20 000	2	—	—	—	—	—	2
20 100	1	—	—	—	—	—	1
22 000	2	—	—	—	—	—	2
24 000	3	—	—	—	—	—	3
25 000	2	—	—	—	—	—	2
29 500	1	—	—	—	—	—	1
30 000	3	—	—	—	—	—	3
32 000	1	—	—	—	—	—	1
36 400	1	—	—	—	—	—	1
73 000	1	—	—	—	—	—	1
75 000	2	—	—	—	—	—	2
Tezamen A. .	1 711	128	96	62	45	52	2 094
B. f 300	1	—	—	—	—	—	1
900	1	—	—	—	—	—	1
1 300	1	—	—	—	—	—	1
3 100	1	—	—	—	—	—	1
4 600	1	—	—	—	—	—	1
18 700	1	—	—	—	—	—	1
28 000	1	—	—	—	—	—	1
180 000	1	—	—	—	—	—	1
Tezamen B. .	8	—	—	—	—	—	8
C. f 100	5	—	—	—	—	—	5
400	2	—	—	—	—	—	2
500	2	—	—	1	—	—	3
700	1	—	—	—	—	—	1
1 000	3	—	—	—	—	—	3
1 500	2	—	—	—	—	—	2
1 800	1	—	—	—	—	—	1
2 000	1	—	—	—	—	—	1
4 000	—	—	—	—	—	1	1
4 500	1	—	—	—	—	—	1
60 000	3	—	—	—	—	—	3
311 800	1	—	—	—	—	—	1
1 417 500	1	—	—	—	—	—	1
Tezamen C. .	23	—	—	1	—	1	25

VERZAMELING.

	Curaçao.	Aruba.	Bonaire.	St. Martin	St. Eustatius.	Saba.	Tezamen.
Totaal A.	1 711	128	96	62	45	52	2 094
„ B.	8	—	—	—	—	—	8
„ C.	23	—	—	1	—	1	25
Totaal-generaal. .	1 669	128	96	63	45	53	2 127

N.B. De uitspraken van den Raad van Beroep zijn in aanmerking genomen.

Bijlage R.

STAAT der ingeschreven hypotheken op Curaçao.

Op 1 Januari 1923 bedroeg het totaal der ingeschreven hypotheken **f 5 777 233,93**, te weten:

Tegen 2 percent	1		f 5 000,—	
„ 3 „	1		600,—	
„ 4 „	9		97 783,—	
„ $4^1/_2$ „	1		3 037,—	
„ 5 „	120		77 887,95	
„ $5^1/_2$ „	1		18 320,—	
„ 5 en 6[1] „	317		1 909 618,21	
„ 6 „	17		56 610,05	
„ $6^1/_2$ „	136		538 060,—	
„ 6 en 7 „	16		255 233,72^5	
„ 7 „	11		21 837,77	
„ $7^1/_2$ „	1		350,—	
„ 8 „	27		6 732,18	
„ $8^1/_2$ „	2		11 468,—	
„ 9 „	13		69 470,38	
„ 10 „	2		11 228,—	
„ 12 „	15		25 526,72	
„ $13^1/_2$ „	1		5 000,—	
Tot meerdere zekerheid van persoonlijke borgstelling	3		31 687,50	
Waarborg-hypotheek	4		55 000,—	
Zonder interest	9		87 893,44^5	
Rente niet opgegeven	5		34 890,—	
Crediethypotheek	3		54 000,—	
Een hypotheek waarvan hoofdsom f 2 000 000 / Rente en kosten f 400 000 (Deze laatste een trusthypotheek voor obligatiën ad f 1000, rentende 6 pct.)	1	716	2 400 000,—	f 5 777 233,93
Bijgekomen:				
Tegen 5 percent	2		f 11 500,—	
„ 6 „	5		64 000,—	
„ $6^1/_2$ „	84		356 469,40	
„ 7 „	2		2 444,80	
„ 8 „	3		9 400,—	
„ 9 „	1		9 000,—	
Rente niet opgegeven	4	101	21 898,75	f 474 712,95
		817		f 6 251 946,88
Doorgehaald:				
Tegen 4 percent	3		f 4 850,—	
„ 5 „	13		55 564,20	
„ 5 en 6 „	26		237 090,—	
„ 6 „	8		11 446,—	
„ $6^1/_2$ „	14		59 750,—	
„ 8 „	3		3 600,—	
Tot meerdere zekerheid van persoonlijke borgstelling	1		8 000,—	
Zonder interest	1		800,—	
Rente niet opgegeven	3		12 090,—	
Crediethypotheek	1	73	1 500,—	408 190,20
		744		f 5 843 756,68
Vernieuwde inschrijving:				
Tegen 6 percent	1		f 2 820,—	

Gedurende 1923 werden 176 verschillende akten overgeschreven.

[1]) De rente bedraagt 5 pct., wanneer de schuld een zeker minimum bereikt heeft, wordt de rentevoet verhoogd tot 6 pct.

Bijlage S.

OVERZICHT van de verhuurde of verpachte landsgronden op Curaçao, Aruba en Bonaire.

EILANDEN.	Getal der perceelen op 31 December 1922.	Bijgekomen.	Afgegaan.	Getal der perceelen op 31 December 1923.	Hoe omheind:				Onder welke voorwaarden en bepalingen afgestaan	
					Goed.	Tamelijk goed.	Slecht.	In het geheel niet.	Oude.	Nieuwe.
Curaçao	2387	233	127	2493	501	575	661	756	644	1849
Aruba	1422	20	6	1373[1])	277	996	63	37	970	403
Bonaire	959	252	2	1209	677	269	71	192	108	1101

VERDEELING der perceelen naar de oppervlakte.

EILANDEN.	Getal perceelen.	Van 0,05 tot 0,25 H.A.	Van 0,26 tot 0,50 H.A.	Van 0,51 tot 1 H.A.	Van 1,01 tot 2 H.A.	Van 2,01 tot 3 H.A.	Van 3,01 tot 4 H.A.	Van 4,01 tot 5 H.A.	Van 5,01 H.A. en daarboven.
Curaçao	2493	445	231	686	696	280	113	27	15
Aruba	1373	41	38	242	425	265	148	71	143
Bonaire	1209	457	12	91	297	178	89	38	47

OVERZICHT van den stand der huurpenningen.

EILANDEN.	Uitstaande op 1 Januari 1923.	Verschuldigd over 1923 en 1923/24.	Bijgekomen.	Verschuldigd bedrag.	Afgeschreven.	Aangezuiverd.	Bleef uitstaande eind December 1923.
Curaçao	[2]) f 28 908	f 10 166	f 495	f 39 569	f 698	f 12 752	f 26 119
Aruba	22 354	6 606	1 245	30 205	85	17 547	12 573
Bonaire	[3]) 2 845	3 760	792	7 397	74	3 509	3 814

[1]) Bij de hernieuwing van de huurovereenkomsten werden meermalen perceelen, oorspronkelijk onder verschillende nummers in huur afgestaan, onder één nummer geboekt; vandaar dat het aantal perceelen op 31 December 1923 kleiner is dan dat op 31 December 1922.

[2]) Het bedrag in het vorig verslag werd foutief opgegeven.

[3]) Het bedrag in het vorig verslag werd foutief opgegeven.

Bijlage T.

OPGAVE van de tot de koopvaardijvloot behoorende vaartuigen en van hun inhoud.

Namen.	Soort.	Waar tehuis behoorende.	Netto inhoud in M³.	Namen.	Soort.	Waar tehuis behoorende.	Netto inhoud in M³.
Astrea	stoomschip	Curaçao	2343	Linda Anita . . .	kotter	Aruba	17
Luna	„	„	2349	Alberto	„	„	14
Flora	„	„	2333	Joven Corina . . .	„	„	13
Carna	„	„	2307	Relampago	„	„	13
Mariquita	„	„	3062	Maria Consuela . .	„	„	13
Juanita	„	„	3059	Providencia . . .	„	„	12
President Gomez. .	„	„	1540	19 de Abril . . .	„	„	11
President Bolivar .	„	„	1511	Zeppelin	„	„	9
Asiento	„	„	964	Mei Prenda. . . .	„	„	8
Baralt	„	„	915	Sirena.	„	„	7
Brion	„	„	915	El Angel	„	„	5
Doewa	motortankschip	„	668	Aura	2 mastschoener	Bonaire	331
Lima	„	„	668	Fedalma	„	„	155
Satoe	„	„	565	Meda	„	„	233
Anam	„	„	543	Minerva	„	„	188
Delapan	„	„	444	Neerlandia	„	„	368
Tiga	stoomtankschip	„	565	Reliance	„	„	190
Puerto Cabello . .	lichterschip	„	2214	Entreprise	3 mastschoener	„	476
Maracay	„	„	2154	Ligia	2 mastschoener	„	128
Valencia	„	„	2154	Vencedora	„	„	111
Pioneer	3 mastschoener	„	1590	Proud.	kotter	„	50
Caribe	„	„	500	America	„	„	40
Hollandia	„	„	590	Alba	„	„	26
Hirondelle	schoenerbrik	„	239	Aguila	„	„	19
Abeona	2 mastschoener	„	329	Dilia	„	„	19
Frisia	„	„	353	Gloria Maria . . .	„	„	21
Maria	„	„	398	Enriqueta	„	„	17
Meteor	„	„	381	Julieta	„	„	19
Carlota	„	„	286	Mensage.	„	„	29
Silfide	„	„	240	Morningstar. . . .	„	„	29
Camia	„	„	191	Picapica	„	„	14
Estelle	„	„	184	Milagro	„	„	7
Rosa Maria. . . .	barge	„	20	Rosa Maria. . . .	„	„	18
Sobre las Olas. . .	kotter	„	15	San José	„	„	19
Esperanza	„	„	13	Dios coe nos . . .	„	„	7
La Curiosidad. . .	„	„	8	Venus.	„	„	10
Mi Consuelo . . .	„	„	7	Virgen del Carmen .	„	„	10
Ave Maria	3 mastschoener	Aruba	471	Reijna	„	„	6
Beatriz	2 mastschoener	„	258	Pensylvania . . .	„	„	16
Gloria Maria . . .	„	„	236	San Antonia . . .	„	„	8
Engracia.	„	„	222	Virginia	2 mastschoener	St. Martin	156
Amadeo	„	„	220	Cyril	„	„	208
Gracia Maria . . .	„	„	113	Johanna	„	„	229
Maria Leoncita . .	„	„	106	Robert C. Harris . .	„	„	34
Inmaculada . . .	„	„	79	Sea Bird.	kotter	„	40
Nueva Gracia . . .	kotter	„	30	Success	„	St. Eustasius	16
Slagbaai	„	„	31	Nueva Altagracia .	2 mastschoener	Saba	470
Neptunus	„	„	26	Maisie Hassell. . .	„	„	168
Santa Altagratia . .	„	„	20	Thelma	„	„	8
Virgen Maria . . .	„	„	20				

STAAT van den invoer uit het buiten

GOEDEREN.	Eenheid.	CURAÇAO.		ARUBA.		BONAIRE.
		Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.
Aardappelen	K.G.	487 108	f 54 805	14 205	f 2 177	18 828
Aardewerk en porcelein (met uitzondering van dakpannen en vloertegels)	—	—	35 066	—	2 866	—
Automobielen	stuks	86	88 417	—	—	4
Azijn	L.	6 368	4 500	182	98	163
Bayrum	„	16 364	9 320	470	357	647
Beschuit, fijne	—	—	15 867	—	209	—
„ gewone	—	—	27 010	—	1 355	—
Bier en Maltzextract	L.	116 048	71 327	609	366	1 196
Boonen en erwten	„	339 459	55 994	—	—	48 187
Boter	K.G.	36 180	103 413	1 472	3 144	784
Bron- en mineraalwater	—	—	4 031	—	—	—
Cement	K.G.	1 088 598	35 457	29 160	1 565	98 340
Dakpannen	stuks	16 520	1 595	5 100	610	16 500
Drogerijen en chemicaliën	—	—	60 517	—	3 714	—
Drums ledige	stuks	53 117	2 164 055	—	—	—
Gedistilleerd (à 50 pct.), jenever	L.	71 862	68 002	4 482	5 703	3 121
„ (à 50 „), rum	„	106 752	28 032	26 788	14 746	20 412
„ (à 50 „), andere soorten	„	36 562	87 092	284	756	885
Geiten	stuks	1 328	6 596	176	773	2
Gereedschappen en machinerieën voor den landbouw	—	—	1 338	—	—	—
Gereedschappen, machinerieën en materialen voor het mijnwezen	—	—	149 953	—	—	—
Glas en glaswerk	—	—	33 223	—	1 778	—
Goud en zilver (bewerkt)	—	—	1 670	—	—	—
Hoeden, stroo-	dozijn	1 805	34 766	63	1 256	14
„ andere soorten	„	1 094	26 935	17	558	—
Hoedenstroo	dozijn koppen	162 390	97 414	12 223	6 739	15 328
Hout, timmer-	—	—	193 691	—	6 375	—
„ mahonie- en ander hard	K.G.	376 544	20 219	350	75	—
IJzer (bewerkt)	„	132 894	67 284	6 317	1 393	14 307
Kaas	„	58 527	91 374	1 533	2 330	1 178
Kaarsen, stearine-	„	11 469	10 180	587	657	781
„ vet-	„	510	558	14	12	91
Kistenhout (shooks)	—	—	124 272	—	—	—
Kleeren, (gemaakte)	—	—	76 336	—	—	—
Koffie	K.G.	156 844	100 247	33 269	23 916	23 576
Koper, blad-	„	36 232	32 836	1 204	1 318	1 027
Kramerij	—	—	35 487	—	5 015	—
Leder, zool-	K.G.	21 743	26 459	2 921	3 474	780
„ andere soorten	—	—	14 903	—	3 400	—
Likeuren	L.	3 704	7 967	—	—	442
Lucifers	gros doosjes	13 575	20 267	775	1 420	627
Maïs	L.	924 204	80 495	22 397	2 407	86 736
Manufacturen	—	—	982 662	—	96 609	—
Margarine	K.G.	60 914	60 298	1 640	1 637	4 579
Meel, maïs-	„	2 402 905	333 662	127 710	14 934	328 950
„ tarwe- en rogge-	„	2 014 135	375 107	321 300	48 837	162 655
Machinerieën voor fabrieksnijverheid	—	—	559 983	—	—	—
„ en materialen voor telefoon- en telegraaflijnen	—	—	13 890	—	—	—
Idem voor electrische verlichting	—	—	21 834	—	10 200	—
Meubelen	—	—	44 928	—	1 620	—
Metaalwaren (geëm.)	—	—	24 097	—	555	—
Muilezels	stuks	1	200	—	—	—
Olie, petroleum	L.	240 266	30 085	21 438	2 957	30 196

de jaren 1921—1923.

… MARTIN		St. EUSTATIUS.		SABA.		TEZAMEN IN: 1923.		1922.		1921.	
…eel-heid.	Waarde.	Hoeveel-heid.	Waarde.	Hoeveel-heid.	Waarde.	Hoeveel-heid.	Waarde.	Hoeveel-heid.	Waarde.	Hoeveel-heid.	Waarde.
988	f 519	435	f 66	342	f 62	523 906	f 59 989	451 666	f 61 703	517 165	f 82 637
—	1 024	—	286	—	648	—	42 382	—	41 082	—	39 873
2	575	—	—	—	—	92	92 090	60	67 633	52	82 861
869	234	60	34	6	13	7 648	5 044	5 587	1 483	7 907	2 673
225	268	178	111	2 987	3 002	20 871	13 388	19 548	16 067	7 091	6 853
—	124	—	17	—	140	—	16 521	—	16 685	—	18 403
—	986	—	331	—	3 015	—	34 591	—	26 596	—	32 387
915	895	—	—	172	143	118 940	73 628	75 763	43 048	52 012	43 702
945	301	1 229	454	1 781	750	391 601	62 640	334 264	62 775	399 884	129 410
750	1 646	143	364	715	1 506	40 044	112 520	35 509	112 177	31 768	118 826
—	121	—	50	—	—	—	4 202	—	1 652	—	2 057
900	506	42 900	2 069	11 740	716	1 281 638	44 443	734 640	26 090	1 261 930	71 851
—	—	—	—	—	—	38 120	4 041	9 900	1 363	4 700	788
—	1 356	—	58	—	92	—	66 457	—	75 171	—	92 570
—	—	—	—	—	—	53 117	2 164 055	—	—	—	—
547	1 756	397	373	957	1 252	82 366	80 979	79 225	86 164	40 865	44 128
016	1 033	1 783	711	1 910	869	159 661	50 209	422 072	121 165	317 876	111 292
577	1 633	575	1 020	397	424	39 280	93 503	55 028	139 368	42 091	116 822
1	5	2	10	—	—	1 509	7 394	3 386	13 160	3 956	16 376
—	—	—	—	—	—	—	1 338	—	4 518	—	1 255
—	—	—	—	—	—	—	149 953	—	291 121	—	303 798
—	821	—	246	—	1 081	—	38 528	—	40 359	—	38 683
—	5	—	—	—	—	—	1 675	—	5 630	—	4 428
22	137	20	43	16	475	1 940	37 042	2 664	67 239	1 732	42 342
8	274	—	—	—	—	1 119	27 767	191	8 207	45	1 394
427	266	—	—	79	64	190 447	113 603	219 572	123 183	247 961	163 702
—	4 577	—	3 775	—	6 537	—	222 442	—	104 553	—	216 107
—	—	1 900	95	60	12	378 854	20 401	70 561	4 119	318 535	44 928
794	1 186	1 319	952	2 031	1 252	159 662	79 174	128 793	56 433	46 082	29 189
961	1 445	177	335	440	649	62 816	97 880	59 516	88 589	59 507	114 271
88	72	—	—	—	—	12 925	11 664	11 883	11 726	13 759	14 643
79	88	20	21	99	102	813	881	1 387	1 772	716	1 138
—	—	—	—	—	—	—	124 272	—	—	—	—
—	2 761	—	—	—	2 761	—	81 858	—	13 709	—	29 289
383	2 264	322	198	4 308	3 025	221 702	145 299	196 817	134 263	202 230	96 287
—	—	—	—	—	—	38 463	35 051	20 594	19 809	17 507	23 548
—	11 817	—	1 751	—	8 555	—	67 148	—	36 808	—	29 044
386	527	10	20	103	184	25 943	31 713	34 103	39 674	26 790	39 687
—	—	—	—	—	—	—	18 373	—	17 687	—	20 237
63	138	8	9	16	56	4 233	8 734	2 577	8 023	3 252	9 671
492	857	312	417	177	247	15 958	24 388	12 361	23 687	11 717	23 823
174	4 195	2 690	297	5 318	724	1 077 519	95 770	719 291	64 148	2 573 328	216 088
—	18 953	—	4 522	—	13 367	—	1 203 258	—	1 134 130	—	939 135
5 002	4 039	1 829	1 906	2 559	2 404	76 523	74 351	70 644	72 921	63 365	76 256
649	13 386	19 010	3 245	37 350	6 663	3 003 574	413 908	2 515 376	317 107	4 004 053	597 596
204	54 534	75 429	15 845	117 485	25 319	2 997 208	545 921	2 828 826	578 609	2 408 329	668 057
—	—	—	—	—	—	—	559 983	—	952 643	—	2 354 903
—	—	—	—	—	—	—	13 946	—	6 438	—	15 095
—	—	—	—	—	—	—	32 318	—	25 620	—	75 950
—	1 613	—	17	—	363	—	53 202	—	85 410	—	80 174
—	810	—	—	—	215	—	26 862	—	22 475	—	25 338
—	—	—	—	—	—	1	200	—	—	—	—
863	4 156	9 015	1 650	14 082	2 402	337 860	45 451	341 180	47 528	257 756	48 659

GOEDEREN.	Eenheid.	CURAÇAO.		ARUBA.		BONAIRE.
		Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.
Olie, gasolie	1000 K.G.	—	—	—	—	—
„ gasoline	L.	126 659	f 26 153	4 517	f 962	7 650
„ lijn-	„	22 899	10 812	1 259	827	2 629
„ residu	1000 K.G.	10 243	193 393	—	—	—
„ gas	„	7 150	150 200	—	—	—
„ ruwe	„	551 171	16 736 222	—	—	—
„ andere soorten	L.	274 478	126 031	2 145	1 666	4 483
Paarden	stuks	1	100	5	250	—
Parfumerieën	—	—	102 533	—	966	—
Piano's en orgels	stuks	17	10 471	3	487	—
Reuzel	K.G.	108 981	92 527	10 688	8 797	15 376
Rijst	„	68 027	19 604	4 567	1 010	4 505
Rijtuigen	stuks	—	—	—	—	—
Rijwielen	„	92	6 327	1	45	1
Runderen	„	2 001	112 545	1	50	—
Schapen	„	125	540	84	372	—
Schoenen	paren	86 855	238 731	1 179	2 673	1 551
Sigaren	100 stuks	5 525	22 707	347	1 431	136
Sigaretten	100 „	254 222	165 286	19 351	12 990	17 212
Steenkolen	1000 K.G.	47 128	795 477	—	—	—
Stijfsel	K.G.	51 568	18 604	8 292	2 775	6 725
Suiker, bruine-	„	915 191	180 306	119 204	36 690	137 604
„ witte-	„	286 889	104 233	13 302	5 399	9 694
Suikerbakkerswerk en chocolade	—	—	73 492	—	1 514	—
Tabak, bewerkt	K.G.	32 322	45 414	6 936	13 309	3 848
„ onbewerkt	„	3 822	490	—	—	—
Teer, pek en harpuis	—	—	2 033	—	—	—
Thee	K.G.	5 415	14 101	94	217	261
Touw	„	25 692	21 785	1 533	1 181	6 018
Uien	„	143 410	20 014	11 004	2 230	11 726
Varkens	stuks	54	676	2	20	—
Varkenskoppen en spek	K.G.	144 604	57 973	720	230	1 170
Verduurzaamde levensmiddelen	—	—	186 461	—	3 033	—
Veevoeder hooi	K.G.	5 194	125	—	—	—
„ ander krachtvoeder	—	—	15 292	—	—	—
Verfwaren	K.G.	61 600	32 112	3 465	1 960	4 603
Visch, kabeljauw	„	9 827	6 176	—	—	464
„ andere soorten	—	—	19 394	—	—	—
Vleesch, gedroogd	stuks	9 068	14 481	3	9	—
„ gezouten	K.G.	142 489	68 596	1 502	749	9 585
Vruchten, versche	—	—	31 637	—	999	—
„ geconfijte	—	—	4 497	—	—	—
Vruchtenjams	—	—	3 989	—	—	—
Wijn, mousseerende	L.	2 389	11 460	105	180	56
„ andere soorten	„	25 687	32 117	1 944	2 590	3 265
Zakken (ledige)	stuks	166 684	36 039	16 884	5 003	65 344
Zeep	K.G.	126 298	48 206	16 695	7 278	9 272
Alle andere goederen	—	—	1 728 825	—	53 917	—
Tezamen in 1923			f28 203 903		f 449 720	
„ „ „ 1922			f18 799 622		f 426 998	
„ „ „ 1921			17 318 296		615 464	

St. MARTIN.		St. EUSTATIUS.		SABA.		TEZAMEN IN: 1923.		1922.		1921.	
[Hoeveel-heid.]	Waarde.	Hoeveel-heid.	Waarde.	Hoeveel-heid.	Waarde.	Hoeveel-heid.	Waarde.	Hoeveel-heid.	Waarde.	Hoeveel-heid.	Waarde.
	—	—	—	—	—	—	—	7 901	f 268 626	—	—
16	f 1 042	36	f 9	—	—	f 143 778	29 756	114 018	28 572	136 602	f 37 625
70	550	746	544	1 266	f 1 048	29 769	15 309	22 011	11 938	22 766	14 103
	—	—	—	—	—	10 243	193 393	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	7 150	150 200	—	—	—	—
	—	—	—	—	—	551 171	16 736 222	292 311	8 884 747	207 656	7 344 522
89	3 778	62	83	96	113	286 963	133 930	122 805	82 176	112 879	81 621
	—	—	—	1	150	7	500	5	500	4	285
	308	—	—	—	289	—	105 490	—	54 592	—	84 498
2	1 763	1	375	1	250	24	13 346	23	10 008	16	15 975
58	3 784	976	860	1 795	1 618	142 974	120 054	131 667	110 383	131 179	120 089
45	2 384	4 819	1 294	4 056	1 070	113 519	26 372	137 228	33 844	191 836	57 492
2	270	—	—	—	—	2	270	—	—	2	1 180
8	642	—	—	—	—	120	7 084	197	20 163	81	8 557
	—	—	—	—	—	2 002	112 595	1 731	106 672	1 350	71 665
19	114	11	66	—	—	239	1 092	636	3 055	704	3 365
54	6 912	606	1 583	604	3 299	92 449	259 298	55 414	200 574	21 170	117 011
99	799	5	13	5	22	6 117	25 601	4 541	26 028	8 191	44 277
38	688	10	9	172	163	291 805	192 116	340 307	218 186	260 406	229 357
1	22	—	—	—	—	47 129	795 499	32 250	538 025	11 185	239 257
58	1 015	—	—	894	264	69 537	25 065	128 270	27 366	117 273	36 849
79	18 049	22 940	7 129	45 701	13 904	1 383 419	281 022	1 399 195	228 826	1 453 066	291 801
55	3 972	1 828	796	3 785	1 706	325 853	119 695	339 910	82 169	256 159	92 267
	1 194	—	302	—	1 401	—	79 589	—	58 282	—	57 633
109	157	716	844	535	871	44 466	67 824	42 951	72 104	34 999	65 065
715	1 815	—	—	129	148	6 666	2 453	19 332	16 662	17 661	26 716
	20	—	27	—	—	—	2 230	—	2 194	—	2 161
234	564	89	235	260	523	6 353	16 257	6 654	14 372	5 499	10 968
380	865	587	478	244	173	34 954	29 879	33 155	28 950	33 349	39 958
551	433	10	5	—	—	167 701	24 657	105 291	27 723	98 670	25 251
9	153	—	—	—	—	65	849	259	3 525	207	3 208
620	1 178	2 150	1 595	2 024	1 601	152 288	63 022	139 447	57 071	155 568	79 824
	9 032	—	104	—	7 061	—	215 990	—	251 318	—	288 250
	—	—	—	—	—	5 194	125	—	—	4 272	338
	—	—	—	—	—	—	15 292	—	5 019	—	8 249
505	896	2 102	1 195	2 216	1 429	75 491	39 871	48 916	28 302	44 255	27 405
177	575	1 353	534	3 626	1 909	16 447	9 378	22 351	14 102	16 767	10 883
	—	—	227	—	1 208	—	21 262	—	14 980	—	22 174
	—	—	—	40	41	9 111	14 531	12 187	18 045	12 622	17 860
810	492	347	261	4 780	3 156	159 513	77 902	185 870	69 169	97 779	51 078
	812	—	57	—	80	—	37 601	—	33 708	—	53 428
	309	—	144	—	546	—	5 621	—	10 145	—	10 881
	2	—	—	—	50	—	4 041	—	5 010	—	3 466
33	93	—	—	—	—	2 583	11 911	2 046	8 398	2 543	13 649
2 724	4 992	191	411	363	702	34 174	44 044	34 737	49 436	32 308	51 485
700	205	20	4	—	—	249 632	51 585	293 816	45 763	175 320	31 810
6 569	2 813	2 606	1 590	4 844	2 335	166 284	65 942	169 628	89 425	165 246	97 593
	20 808	—	15 963	—	17 485	—	1 869 523	—	2 897 276	—	1 774 882
	f 235 403		f 78 035		f 153 704		f29 547 718		f20078949		f19 024 235
	f 243 278		f 85 918		f 130 494						
	318 063		132 853		159 718						

GOEDEREN.	Eenheid.	CURAÇAO.		ARUBA.		BONAIRE.		ST. MA
		Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.
Aardappelen	K.G.	418 744	f 46 638	13 645	f 2 106	17 373	f 2 135	150
Aardewerk en porcelein (met uitzondering van dakpannen en vloertegels)	—	—	7 916	—	1 208	—	282	—
Automobielen	stuks	—	—	—	—	—	—	—
Azijn	L.	3 290	3 079	50	21	149	144	—
Bayrum	"	1 222	395	—	—	—	—	—
Beschuit (fijne)	—	—	2 252	—	—	—	—	—
" (gewone)	—	—	1 573	—	—	—	—	—
Bier en maltzextract	L.	40 865	23 696	94	58	541	374	551
Boonen en erwten	"	104 174	25 004	—	—	4 316	939	100
Boter	K.G.	24 563	69 783	633	1 410	205	574	45
Bron- en mineraalwater	—	—	589	—	—	—	—	—
Cement	K.G.	460 490	14 974	4 500	210	26 660	1 010	—
Dakpannen	stuks	8 770	490	1 350	140	—	—	—
Drogerijen en chemicaliën	—	—	16 066	—	570	—	440	—
Drums (ledige)	stuks	14	560	—	—	—	—	—
Gedistilleerd (à 50 %): jenever	L.	70 900	65 948	4 482	5 703	3 121	3 893	1 529
" rum	"	—	—	—	—	—	—	—
" andere soorten	"	895	418	—	—	—	—	110
Geiten	stuks	40	1 200	—	—	—	—	—
Gereedschappen en machinerieën voor het mijnwezen	—	—	—	—	—	—	—	—
Glas en glaswerk	—	—	7 614	—	6	—	366	—
Goud en zilver (bewerkt)	—	—	50	—	—	—	—	—
Hoeden (stroo-)	dozijn	50	50	—	—	—	—	—
" andere soorten	"	6	94	—	—	—	—	—
Hooi	K.G.	—	—	—	—	—	—	—
IJzer bewerkt	"	695	573	—	—	—	—	—
Kaas	"	55 481	88 488	1 367	2 164	1 178	1 747	126
Kaarsen, stearine-	"	11 456	10 162	587	657	781	755	—
" , vet-	"	—	—	—	—	60	63	—
Kleeren, gemaakte	—	—	656	—	—	—	—	—
Koper, blad-	K.G.	28 186	24 191	395	463	—	—	—
Kramerijen	—	—	3 040	—	102	—	—	—
Likeuren	L.	662	1 387	—	—	—	—	25
Lucifers	gros doosjes	2 258	3 158	207	390	280	530	120
Manufacturen	—	—	25 886	—	—	—	—	—
Margarine	K.G.	58 544	58 269	1 065	1 062	4 579	4 067	414
Meel, tarwe en rogge	"	—	—	—	—	—	—	—
Machinerieën v. fabrieksnijverheid	—	—	88 870	—	—	—	—	—
Machinerieën en materialen voor:								
telefoon- en telegraaflijnen	—	—	8 818	—	—	—	—	—
electrische verlichting	—	—	1 177	—	—	—	—	—
Meubelen	—	—	5 110	—	560	—	—	—
Metaalwaren, geëmailleerde	—	—	7 641	—	—	—	776	—
Olie, lijn-	L.	17 543	8 867	1 065	668	1 254	731	818
" andere soorten	"	3 807	3 055	234	190	—	—	130
" ruwe	1000 K.G.	—	—	—	—	—	—	—
Parfumerieën	—	—	5 426	—	—	—	—	—
Piano's en Orgels	stuks	2	360	—	—	—	—	—
Reuzel	K.G.	120	144	—	—	—	—	—
Rijst	"	51 368	11 674	2 522	550	3 344	760	100
Rijwielen	stuks	11	990	—	—	—	—	—
Runderen	"	—	—	—	—	—	—	—
Schoenen	paren	12	70	—	—	—	—	—
Sigaren	100 stuks	4 552	17 680	216	1 070	36	185	95

over de jaren 1921—1923.

ST. EUSTATIUS.		SABA.		Tezamen in:					
				1923.		1922.		1921.	
Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.
—	—	—	—	449 912	f 50 916	309 972	f 44 691	449 579	f 70 037
—	—	—	—	—	9 496	—	6 174	—	15 312
—	—	—	—	—	—	—	—	1	5 500
18	f 12	—	—	3 507	3 256	646	323	462	340
—	—	—	—	1 222	395	408	153	—	—
—	—	—	—	—	2 289	—	3 731	—	2 515
—	—	—	—	—	1 573	—	2 164	—	1 550
—	—	—	—	42 051	24 729	9 788	6 546	17 787	16 835
—	—	—	—	108 590	25 962	47 966	17 924	206 803	76 196
13	26	30	f 70	25 489	71 988	23 124	75 717	21 694	84 039
—	—	—	—	—	589	—	576	—	389
—	—	—	—	501 650	16 194	2 550	35	667 320	51 035
—	—	—	—	10 120	630	—	—	—	—
—	—	—	—	—	17 091	—	27 741	—	41 595
—	—	—	—	14	560	—	—	—	—
397	373	814	1 074	81 243	78 719	78 805	85 566	40 066	42 478
—	—	—	—	—	—	3 075	826	1 301	581
252	172	317	224	1 574	1 115	2 056	3 742	893	1 827
—	—	—	—	40	1 200	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	41 947
—	—	—	—	—	7 986	—	3 064	—	16 252
—	—	—	—	—	50	—	450	—	420
—	—	—	—	50	50	7	218	112	1 994
—	—	—	—	6	94	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	1 250	82
—	—	—	—	695	373	12 278	6 954	1 574	656
—	—	102	148	58 254	92 742	53 817	83 911	53 165	107 295
—	—	—	—	12 824	11 574	11 559	11 373	13 066	13 586
—	—	—	—	6C	63	510	590	—	—
—	—	—	—	—	686	—	—	—	1 586
—	—	—	—	28 681	24 654	2 474	2 050	—	—
—	—	—	—	—	3 148	—	4 490	—	831
8	9	16	56	711	1 502	1 047	3 131	1 299	3 592
24	36	11	18	2 900	4 338	2 750	5 575	50	81
—	540	—	—	—	26 683	—	20 240	—	14 927
302	300	101	106	65 005	64 151	61 192	63 712	45 782	56 978
—	—	—	—	—	—	450	50	—	—
—	—	—	—	—	88 870	—	186 911	—	236 184
—	—	—	—	—	8 818	—	3 925	—	5 926
—	—	—	—	—	1 177	—	57	—	7 869
—	—	—	—	—	5 670	—	11 497	—	18 854
—	—	—	—	—	8 775	—	5 151	—	4 868
278	206	128	80	21 086	11 002	15 704	8 600	9 988	5 738
—	—	—	—	4 171	3 348	6 411	3 348	4 781	1 842
—	—	—	—	—	—	—	—	76	2 280
—	—	—	—	—	5 426	—	3 453	—	4 753
—	—	—	—	2	360	1	1 355	2	8 800
—	—	—	—	120	144	—	—	—	—
136	30	50	13	57 520	13 051	45 927	11 316	7 500	3 109
—	—	—	—	11	990	24	1 549	18	2 017
—	—	—	—	—	—	4	2 000	—	—
—	—	—	—	12	70	701	7 899	—	—
—	—	5	22	4 908	19 733	3 201	20 816	5 948	38 449

GOEDEREN.	Eenheid.	CURAÇAO.		ARUBA.		BONAIRE.		ST. MARTIN.
		Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.
Sigaretten	100 stuks.	—	—	—	—	—	—	1
Stijfsel	K.G.	150	f 281	—	--	—	—	—
Suiker, witte	"	1 218	720	—	—	—	—	200
Suikerbakkerswerk en chocolade	—	—	17 756	—	260	—	543	—
Tabak, bewerkt	K.G.	742	2 464	25	100	896	1 640	69
Thee	"	3 147	7 651	94	217	119	283	97
Touw	"	3 269	2 468	—	—	153	108	—
Uien	"	66 029	8 460	8 534	1 551	6 554	934	—
Varkenskoppen en spek	"	1 486	1 481	—	—	—	—	—
Verduurzaamde levensmiddelen	—	—	35 615	—	826	—	1 350	—
Veevoeder	—	—	112	—	—	—	—	—
Verfwaren	K.G.	44 671	19 290	1 841	1 017	2 782	1 077	1 010
Visch, kabeljauw	"	—	—	—	—	—	—	—
" andere gezouten	—	—	5	—	—	—	—	—
Vleesch, gezouten	K.G.	69	279	—	—	—	—	—
Vruchten, versche	—	—	3	—	—	—	—	—
" geconfijte	—	—	24	—	—	—	—	—
" jams	—	—	2 309	—	—	—	—	—
Wijn, mousseerend	L.	44	171	—	—	14	38	—
" andere soorten	"	1 975	2 012	546	669	237	275	24
Zakken, ledige	stuks	—	—	—	—	—	—	—
Zeep	K.G.	20 747	8 650	3 404	1 509	2 272	987	155
Alle andere goederen	—	—	261 757	—	9 071	—	3 678	—
Tezamen in 1923			f 1 035 389		f 34 528		f 30 702	
" " 1922			980 178		29 355		23 557	
" " 1921			1 246 740		45 688		28 943	

St. Eustatius.		Saba.		Tezamen in: 1923.		Tezamen in: 1922.		Tezamen in: 1921.	
Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.
—	—	—	—	1	1	387	383	2 011	3 153
—	—	—	—	150	281	—	—	—	—
—	—	347	205	1 765	1 025	1 320	378	8 426	5 067
—	—	—	4	—	18 823	—	18 225	—	14 149
—	—	16	53	1 748	4 357	1 119	3 566	1 168	2 810
—	—	16	22	3 473	8 390	3 704	7 170	3 165	5 248
—	—	—	—	3 422	2 576	7 207	6 035	7 550	8 090
—	—	—	—	81 117	10 945	31 406	5 320	48 569	9 483
—	—	—	—	1 486	1 481	—	—	300	858
—	—	—	106	—	38 284	—	36 353	—	45 336
—	—	—	—	–	112	—	—	—	—
400	240	245	170	50 949	22 366	25 449	13 436	22 997	13 469
—	—	—	—	—	—	—	—	350	438
—	—	—	—	—	5	—	—	—	—
—	—	—	—	69	279	—	—	—	—
—	—	—	—	—	3	—	—	—	15
—	—	—	—	—	24	—	465	—	618
—	—	—	—	—	2 309	—	1 925	—	1 395
—	—	—	—	58	209	162	731	363	2 237
—	—	—	—	2 782	2 984	6 148	10 027	3 867	6 951
—	—	—	—	—	—	—	—	4 910	1 190
470	210	118	50	27 166	11 460	46 339	21 593	13 928	8 290
—	1 993	—	722	—	279 959	—	177 963	—	212 783
	f 4 147		f 3 143		f 1 118 103		f 1 053 164		f 1 352 725
	6 268		3 849						
	5 636		6 076						

Bijlage W.

STAAT van den doorvoer over de jaren 1921—1923.

GOEDEREN.	Hoeveelheid in Kilogrammen.								
	Curaçao.	Aruba.	Bonaire.	St. Martin.	St. Eustatius.	Saba.	Tezamen in 1923.	1922.	1921.
Aardappelen	190 979	—	—	—	—	—	190 979	95 303	71 658
Aloëhars	466 503	—	—	—	—	—	466 503	574 585	288 873
Beschuit (in vaten)	8 224	—	—	330	—	—	8 554	15 604	13 710
Bier	112 535	—	100	—	—	—	112 635	718 642	500 880
Boonen en erwten	35 210	—	—	—	—	—	35 210	26 821	49 984
Boter	16 369	—	—	—	—	—	16 369	12 210	13 804
Cacao	3 237 296	—	—	—	—	—	3 237 296	1 938 206	2 208 717
Caret	—	—	66	—	—	—	66	29	126
Cement	1 894 056	—	—	—	—	—	1 894 056	1 214 965	1 575 125
Chemicaliën	3 106	—	—	—	—	—	3 106	—	64
Cognac en whisky	738 926	47	122 487	7 634	200	—	869 294	430 580	147 145
Dakpannen	5 485	—	—	—	—	—	5 485	2 000	1 000
Dividivi	3 564 431	—	—	—	—	—	3 564 431	2 380 534	3 048 587
Hoedenstroo	—	—	—	—	—	—	—	—	2 850
Hout, timmer-	967 424	—	—	2 160	—	—	969 584	278 711	681 703
„ andere soorten	3 102 249	—	—	—	—	—	3 102 249	3 455 941	5 859 551
Huiden en vellen	225 445	—	—	—	—	—	225 445	274 348	358 307
IJzerwaren	10 606 182	—	—	45	—	—	10 606 227	3 692 469	1 771 942
Jenever	48 567	187	125	7 363	960	—	57 202	121 710	99 716
Kaas	18 590	—	—	—	—	—	18 590	65 436	119 168
Koffie	16 381 378	3 680	—	1 122	—	—	16 386 180	29 207 177	21 521 480
Koper	13 173	—	—	—	—	—	13 173	16 919	5 175
Leder, zool-	5 017	—	—	—	—	—	5 017	6 032	—
Likeur	—	—	—	1 103	—	—	1 103	—	—
Maïs	49 861	—	—	—	—	—	49 861	567 105	453 583
Margarine	13 419	—	—	—	—	—	13 419	24 594	6 937
Meel, tarwe-, rogge- en mais-	1 705 604	180	—	3 465	—	—	1 709 249	1 498 015	2 277 946
Olie (petroleum)	97 551	—	—	1 500	—	—	99 051	116 129	111 989
Prikkeldraad	184 377	—	—	—	—	—	184 377	84 797	88 288
Piano's	4 011	—	—	—	—	—	4 011	6 012	4 381
Reuzel	45 791	—	—	—	—	—	45 791	24 606	34 741

GOEDEREN.	Hoeveelheid in Kilogrammen.								
	Curaçao.	Aruba.	Bonaire.	St. Martin.	St. Eustatius.	Saba.	Tezamen in 1923.	1922.	1921.
Rijst	771 434	—	—	1 290	—	—	772 724	1 148 787	574 154
Rijtuigen en auto's	41 833	—	—	—	—	—	41 833	13 037	21 241
Rijwielen	1 674	—	—	—	—	—	1 674	890	—
Rum	50 031	504	3 230	3 120	245	—	57 130	112 018	44 768
Sigaren	3 392	—	—	—	—	—	3 392	2 248	778
Sigaretten	10 863	—	—	—	—	—	10 863	22 608	8 196
Stearine	302 324	—	—	—	—	—	302 324	—	—
Steenkolen	80	—	—	—	—	—	80	2 200	386 936
Stijfsel	10 791	—	—	—	—	—	10 791	15 551	10 432
Suiker, bruine	10 760 113	—	—	3 400	—	—	10 763 513	12 200 172	8 092 077
„ witte	31 732	—	—	—	—	—	31 732	27 565	20 607
Tabak	12 164	110	—	—	—	—	12 274	11 999	290 271
Touw	61 228	—	—	156	—	—	61 384	38 788	21 516
Uien	18 469	—	—	—	—	—	18 469	13 697	12 935
Varkenskoppen en spek	7 335	—	—	—	—	—	7 335	5 438	3 248
Visch (kabeljauw)	—	—	—	455	—	—	455	340	—
Vleesch (gezouten)	10 410	—	—	45	—	—	10 455	10 665	16 558
Wijn	508 247	—	21 786	2 643	75	—	532 751	256 804	111 038
Wol	18 366	—	—	—	—	—	18 366	6 498	19 778
Zeep	39 490	—	—	—	—	—	39 490	27 131	24 745
Zout	11 310	—	—	—	—	—	11 310	409 648	31 550
Alle andere goederen	9 873 570	—	11 342	802	171	—	9 885 885	7 150 351	4 155 585
Tezamen in 1923	66 286 615	4 708	159 136	36 633	1 651	—	66 488 743	68 325 915	55 165 746
Tezamen in 1922	67 723 445	392 041	64 175	145 396	828	30	—	—	—
„ „ 1921	55 026 002	78 754	1 870	57 324	1 556	240	—	—	—

Bijlage X.

STAAT van den uitvoer naar het buitenland over de jaren 1921—1923.

GOEDEREN.	Eenheid.	Hoeveelheid. 1921.	Hoeveelheid. 1922.	Hoeveelheid. 1923.	Waarde. 1921.	Waarde. 1922.	Waarde. 1923.
Curaçao.							
Aloëhars	K.G.	—	8 165	8 686	—	f 1 822	f 2 431
Alpargatas	dozijn	—	24	124	—	249	1 359
Dividivi	1000 K.G.	294	463	205	f 12 615	25 428	12 388
Ezels	stuks	15	31	—	295	660	—
Geitevellen	K.G.	17 081	18 114	22 366	17 081	16 681	20 605
Hoeden, stroo-	dozijn	77 291	97 618	92 036	359 917	408 249	441 643
Hout, hard- en verf-	K.G.	—	—	26 688	—	—	2 769
Huiden	"	21 360	27 724	41 133	11 797	12 040	25 111
IJs	1000 K.G.	24	8	69	1 465	488	2 856
Kalk	zak	—	—	50	—	—	100
Mest	1000 K.G.	1 154	1 447	3 913	10 478	14 460	35 660
Oranjeschillen	K.G.	24 231	40 165	19 870	23 028	44 730	15 478
Oud metaal	"	1 700	4 900	26 189	400	600	3 950
Olie, residu	1000 K.G.	167 080	269 421	435 686	5 333 220	5 523 312	8 596 462
„ petroleum	L.	5 020 424	12 851 422	6 086 671	828 470	1 393 438	648 104
„ gas	1000 K.G.	—	1 056	132	—	35 910	4 721
„ gasoline	L.	4 808 730	15 092 786	17 197 028	1 553 760	3 294 702	3 844 119
„ benzine	1000 L.	6 013	—	—	1 202 581	—	—
„ ruwe	1000 K.G.	—	—	69 459	—	—	1 278 277
„ smeer, zwaar distillaat	L.	—	—	63 576	—	—	7 540
Phosphorzure kalk	1000 K.G.	60 872	56 078	85 855	1 816 461	1 797 604	1 856 655
Pinda's	K.G.	—	1 897	—	—	400	—
Schapevellen	"	7 341	—	—	10 450	—	—
Steenkolen	1000 K.G.	28 156	35 291	51 148	1 238 870	987 324	1 300 953
Vee: Runderen	stuks	—	3	—	—	1 175	—
Schapen	"	30	36	—	405	360	—
Varkens	"	14	21	—	400	490	—
Visch, versche	—	—	—	—	587	292	1 250
„ gezouten	—	—	—	—	202	21	—
Vleesch, versch	K.G.	—	—	12 348	—	—	10 085
Wol	"	1 287	2 950	2 452	515	590	378
Zout	1000 K.G.	2 756	5 730	2 382	27 350	78 914	21 263
Alle andere goederen	—	—	—	—	239 338	185 235	4 502
Tezamen					f 12 689 685	f 13 825 174	f 18 138 659
Aruba.							
Aloëhars	K.G.	315 324	492 087	350 430	f 89 902	f 113 963	f 110 844
Boonen, inlandsche	L.	—	—	900	—	—	108
Caret	K.G.	—	6	—	—	180	—
Dividivi	1000 K.G.	168	203	162	7 575	10 503	9 640
Geitevellen	K.G.	2 791	4 372	4 703	2 840	4 071	4 207
Hoeden, stroo-	dozijn	32 965	30 785	43 561	95 663	47 164	82 921
Huiden	K.G.	—	3 812	—	—	1 017	—
Mest	1000 K.G.	380	3 826	860	3 530	37 624	12 050
Oranjeschillen	K.G.	67	—	—	53	—	—
Oud metaal	"	—	749	750	—	122	150
Pinda's	"	—	—	308 126	—	—	38 025
Schapevellen	"	2 209	2 856	1 089	1 186	947	366
Vee: Schapen	stuks	—	—	14	—	—	80
Visch, gezouten	—	—	—	—	2 226	—	—
Wol	K.G.	2 717	11 263	12 131	1 319	2 252	2 495
Zout	1000 K.G.	5	—	—	155	—	—
Alle andere goederen	—	—	—	—	62 366	8 769	4 380
Tezamen					f 266 815	f 226 612	f 265 266

GOEDEREN.	Eenheid.	Hoeveelheid.			Waarde.		
		1921.	1922.	1923.	1921.	1922.	1923.
Bonaire.							
Aloëhars	K.G.	167 788	99 088	98 840	f 46 576	f 21 533	f 27 650
Dividivi	1000 K.G.	347	358	397	15 645	18 982	24 050
Ezels	stuks	7	4	10	175	120	250
Geitevellen	K.G.	6 147	8 691	5 327	5 392	7 478	4 952
Hoeden, stroo-	dozijn	13 343	11 399	11 703	56 603	49 306	44 671
Houtskool	K.G.	3 960	—	—	165	—	—
Mest	1000 K.G.	1 923	1 735	4 759	18 492	16 959	43 329
Oud metaal	K.G.	3 800	374	1 334	380	30	267
Paarden	stuks	1	6	9	75	600	530
Wol	K.G.	—	—	—	—	—	—
Zout	1000 K.G.	7 704	6 397	2 950	41 990	39 915	18 944
Alle andere goederen	—	—	—	—	3 392	525	932
Tezamen					f 188 885	f 155 448	f 165 575
St. Martin.							
Ezels	stuks	1	9	5	f 30	f 180	f 115
Geitevellen	K.G.	201	677	1 377	207	578	1 370
Houtskool	"	—	—	4 800	—	—	146
Huiden	"	137	348	598	38	129	263
Katoen, gezuiverd	"	—	13 287	5 300	—	25 835	5 300
" ongezuiverd	"	9 170	—	—	2 408	—	—
Katoenzaad	"	—	7 194	—	—	450	—
Mest	1000 K.G.	155	30	47	1 550	270	365
Muildieren	stuks	—	10	—	—	1 500	—
Paarden	"	—	5	1	—	1 000	125
Schapevellen	K.G.	90	476	90	70	180	44
Vee: Geiten	stuks	7	82	15	36	410	64
Runderen	"	26	49	41	2 225	2 438	1 423
Schapen	"	2	31	37	13	184	240
Varkens	"	5	21	13	120	350	160
Zout	1000 K.G.	73 44	6 332	6 463	59 539	43 128	34 332
Alle andere goederen	—	—	—	—	1 475	606	1 900
Tezamen					f 67 711	f 77 238	f 45 847
St. Eustatius.							
Bataten	K.G.	23 035	9 515	23 720	f 1 937	703	f 1 939
Ezels	stuks	21	19	23	570	490	575
Geitevellen	K.G.	120	124	176	120	116	174
Hout, hard- en verf-	"	—	500	450	—	75	45
Houtskool	"	650	35	105	51	3	6
Huiden	"	107	—	8	28	—	3
Jams	"	17 933	32 620	43 855	3 057	3 627	4 896
Katoen, gezuiverd	"	673	—	3 830	673	—	7 294
Katoenzaad	"	—	39 000	—	—	2 145	—
Muilezels	stuks	—	—	1	—	—	150
Paarden	"	2	4	1	250	663	105
Pinda's	K.G.	—	30	588	—	7	198
Schapevellen	"	—	—	12	—	—	13
Vee: Geiten	stuks	—	—	1	—	—	5
Runderen	"	24	40	4	2 502	2 564	324
Varkens	"	9	2	—	9	15	—
Visch, gezouten	—	—	—	—	15	—	—
Zout	1000 K.G.	—	2 100	—	—	14	—
Alle andere goederen	—	—	—	—	52 978	3 021	2 805
Tezamen					f 62 190	f 13 443	f 18 532

GOEDEREN.	Eenheid.	Hoeveelheid.			Waarde.		
		1921.	1922.	1923.	1921.	1922.	1923.
Saba.							
Aardappelen.	K.G.	—	210	—	—	f 45	—
Geitevellen	„	8	—	—	f 8	—	—
Kantwerk	—	—	—	—	20380	16228	f 13256
Paarden	stuks	—	1	1	—	150	50
Uien en Sjalotten . . .	K.G.	765	795	200	156	147	20
Vee: Geiten.	stuks	1	1	—	7	8	—
Runderen	„	4	—	3	200	—	143
Schapen	„	1	—	—	12	—	—
Alle andere goederen . .	—	—	—	—	41	9	93
Varkens	stuks	—	—	1	—	—	10
Tezamen . . .					f 20804	f 16587	f 13572
Geheele Kolonie.							
Aardappelen.	K.G.	—	210	—	—	f 45	—
Aloëhars	„	483 112	599 340	457 956	f 136478	137318	f 140925
Alpargatas	dozijn	—	24	124	—	249	1359
Bataten	K.G.	23 035	9 515	23 720	1937	703	1939
Caret	„	—	6	—	—	180	—
Dividivi	1000 K.G.	809	1 024	764	35835	54913	46078
Ezels	stuks	44	63	38	1070	1450	940
Geitevellen	K.G.	26 348	31 987	33 949	25648	28924	31308
Hoeden, stroo-.	dozijn	123 599	139 802	147 300	512183	504719	569235
Hout, hard- en verf- . .	K.G.	—	500	27 138	—	75	2814
Houtskool	„	4 610	35	4 905	216	3	152
Huiden	„	21 604	31 884	41 739	11863	13186	25377
IJs	1000 K.G.	24	8	69	1465	488	2856
Jams	K.G.	17 933	32 620	43 855	3057	3627	4896
Kalk	zak	—	—	50	—	—	100
Kantwerk	—	—	—	—	20380	16228	13256
Katoen, gezuiverd . . .	K.G.	673	13 287	9 130	673	25835	12594
„ ongezuiverd . .	„	9 170	—	—	2408	—	—
Katoenzaad	„	—	46 194	—	—	2595	—
Mest	1000 K.G.	3 612	7 038	9 579	34050	69313	91404
Muildieren	stuks	—	10	1	—	1500	150
Oranjeschillen	K.G.	24 298	40 165	19 870	23081	44730	15478
Oud metaal.	„	5 500	6 023	28 273	780	752	4367
Olie, residu	1000 K.G.	167 080	269 421	435 686	5 333 220	5 523 312	8 596 462
petroleum	L.	5 020 424	12 851 422	6 086 671	828470	1 393 438	648104
gas.	1000 K.G.	—	1 056	132	—	35910	4721
gasoline	L.	4 808 730	15 092 786	17 197 028	1 553 760	3 294 702	3 844 119
benzine	1000 L.	6 013	—	—	1 202 581	—	—
ruwe	1000 K.G.	—	—	69 459	—	—	1 278 277
smeer, zwaar distil laat.	L.	—	—	63 576	—	—	7540
Paarden	stuks	3	16	12	325	2413	810
Phosphorzure kalk . . .	1000 K.G.	60 872	56 078	85 855	1 816 461	1 797 604	1 856 655
Pinda's	K.G.	—	1 927	308 714	—	407	38223
Boonen, inlandsche . . .	L.	—	—	900	—	—	108
Schapevellen	K.G.	9 640	3 332	1 191	11706	1127	423
Steenkolen	1000 K.G.	28 156	35 291	51 148	1 238 870	987324	1 300 953
Uien en Sjalotten . . .	K.G.	765	795	200	156	147	20
Vee: Geiten.	stuks	8	83	16	43	418	69
Runderen	„	54	92	48	4927	6177	1890
Schapen	„	23	67	51	430	544	320
Varkens	„	28	44	14	529	855	170
Visch, versche.	—	—	—	—	587	292	1250
„ gezouten	—	—	—	—	2443	21	—
Vleesch, versch	K.G.	—	—	12 348	—	—	10085
Wol	„	4 004	14 213	14 583	1834	2842	2873
Zout	1000 K.G.	17 810	18 462	11 796	129034	161971	74539
Alle andere goederen . .	—	—	—	—	359590	198165	14612
Tezamen . . .					f 13 296 090	f 14 314 502	f 18 647 451

Bijlage

Bijlage IJ.

Staat van den uitvoer naar Nederland over de jaren 1921—1923.

GOEDEREN.	Eenheid.	CURAÇAO.		ARUBA.		BONAIRE.		ST. MARTIN		SABA.		Tezamen in 1923.		Tezamen in 1922.		Tezamen in 1921.	
		Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.
Dividivi	1000 K.G.	4	f 287	—	—	—	—	—	—	—	—	4	f 287	50	f 2 750	275	f 11 905
Hoeden, stroo-	dozijn	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10	50	—	—
Huiden	K.G.	22 135	14 033	—	—	—	—	—	—	—	—	22 135	14 033	16 198	6 365	9 163	4 065
Kantwerk . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	18	—	—
Olie petroleum .	L.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	72 000	15 000
„ gasoline . .	„	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	29 520	8 310
„ residu . . .	1000 K.G.	7 885	165 577	—	—	—	—	—	—	—	—	7 885	165 577	—	—	—	—
„ smeer, zwaar distilleerd .	L.	63 000	7 500	—	—	—	—	—	—	—	—	63 000	7 500	—	—	—	—
Oranjeschillen .	K.G.	19 597	15 205	—	—	—	—	—	—	—	—	19 597	15 205	32 010	36 004	21 385	20 376
Oud metaal. . .	„	4 996	886	—	—	—	—	—	—	—	—	4 996	886	—	—	—	14 630
Phosphorzure kalk .	1000 K.G.	4 725	89 764	—	—	—	—	—	—	—	—	4 725	89 764	1 676	45 252	488	1 319
Wol	K.G.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 000	200	2 717	19 641
Alle andere goederen. . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tezamen in 1923	—	—	f 293 252	—	—	—	—	—	—	—	—	—	f 293 252	—	f 90 639	—	f 95 246
„ „ 1922	—	—	90 131	—	—	—	f 490	—	—	—	f 18	—	—	—	—	—	—
„ „ 1921	—	—	74 286	—	20 960	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

Bij

STAAT van het aantal aangekomen en vertrokken vaartuigen, van

Landen van herkomst of van bestemming.	CURAÇAO.								ARUBA.		
	Stoomschepen.				Zeilschepen.						
	Aangekomen.		Vertrokken.		Aangekomen.		Vertrokken.		Aangekomen.		Vertrokken.
	Aantal.	Inhoud.	Aantal.	Inhoud.	Aantal.	Inhoud.	Aantal.	Inhoud.	Aantal.	Inhoud.	Aantal.
Nederland	41	255 506	40	260 489	—	—	—	—	—	—	—
België	1	1 2513	3	30 662	—	—	—	—	—	—	—
Denemarken	1	3 576	13	40 152	—	—	—	—	—	—	—
Duitschland	36	161 726	13	63 232	—	—	—	—	—	—	—
Engeland	31	277 764	10	65 121	—	—	—	—	—	—	—
Finland	—	—	1	3 495	—	—	—	—	—	—	—
Frankrijk	20	207 011	27	270 485	—	—	—	—	—	—	—
Gibraltar	4	38 741	5	47 630	—	—	—	—	—	—	—
Italië	19	170 447	14	119 803	—	—	—	—	—	—	—
Las Palmas	23	198 090	16	148 986	—	—	—	—	—	—	—
Malta	3	29 094	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Noorwegen	—	—	1	2 912	—	—	—	—	—	—	—
Oostenrijk	—	—	1	9 660	—	—	—	—	—	—	—
Portugal	4	33 878	2	17 894	—	—	—	—	—	—	—
Spanje	13	123 301	14	129 261	—	—	—	—	—	—	—
Zweden	—	—	10	31 932	—	—	—	—	—	—	—
Vereenigde Staten van Amerika	132	627 667	114	555 868	4	8 087	2	3 182	—	—	—
Argentinië	2	23 595	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Brazilië	2	19 479	1	6 214	—	—	—	—	—	—	—
Canada	—	—	—	—	—	—	1	115	—	—	—
Chili	1	14 408	3	24 460	—	—	—	—	—	—	—
Columbia	—	—	—	—	21	4 799	95	8 204	41	6 458	36
Guatemala	—	—	1	2 394	—	—	—	—	—	—	—
Mexico	1	2 052	1	2 052	—	—	—	—	—	—	—
Panama	78	578 447	127	913 423	—	—	—	—	—	—	—
Venezuela	967	1 236 400	987	1 310 924	379	179 374	329	184 081	21	1 842	8
Suriname	—	—	—	—	—	—	1	1 591	—	—	—
Curaçao	—	—	—	—	—	—	—	—	233	23 779	270
Aruba	3	1 725	4	1 912	222	22 486	194	19 207	—	—	—
Bonaire	2	1 931	2	1 931	533	25 348	528	24 587	4	262	1
Nederlandsche Bovenw. eilanden	—	—	—	—	10	2 059	13	2 705	—	—	—
Engelsche Antillen	37	139 577	15	45 159	22	9 441	25	8 816	1	330	1
Fransche "	5	15 410	1	1 161	7	2 447	13	4 596	—	—	—
N.-Amerik. "	24	41 165	23	77 859	28	6 987	18	5 739	—	—	—
Cuba	3	6 574	3	12 223	8	2 033	5	1 932	7	1 858	3
Haïti	1	964	3	9 386	4	945	30	1 962	3	688	1
St. Domingo	13	18 988	11	14 707	16	3 174	30	6 030	—	—	—
Egypte	—	—	2	20 519	—	—	—	—	—	—	—
Port Arthur	1	9 052	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Andere havens	—	—	—	—	—	—	3	219	—	—	—
Zee en de baaien	2	2 519	2	2 519	22	1 068	1	133	12	1 061	7
Te zamen in 1923	1470	4 251 600	1470	4 244 425	1276	268 248	1288	273 099	312	1) 36 278	327
" " 1922	1182	3 035 063	1184	3 041 695	1241	154 631	1244	156 827	316	4) 47 823	333
" " 1921	890	2 325 396	891	2 323 397	1172	210 369	1176	208 393	320	7) 49 843	328

1) Bovendien aangekomen en vertrokken elf stoomschepen met een inhoud van 8 841 M³.
2) " " " " twee " " " " " 1 931 "
3) " " " " één stoomschip " " " " 623 "
4) " " " " vijf stoomschepen " " " " 4 575 "
5) " " " " negen " " " " " 28 736 "
6) " " " " één stoomschip " " " " 4 698 "
7) " " " " drie stoomschepen " " " " 8 763 "
8) " " " " één stoomschip " " " " 1 415 "

…-inhoudsmaat in M^3. en van de landen van herkomst en bestemming.

BONAIRE.			ST. MARTIN.				ST. EUSTATIUS.				SABA.			
Zeilschepen.														
…gekomen.	Vertrokken.		Aangekomen.		Vertrokken.		Aangekomen.		Vertrokken.		Aangekomen.		Vertrokken.	
Inhoud.	Aantal.	Inhoud.	Aantal.	Inhoud.	Aantal.	Inhoud.	Aantal.	Inhoud.	Aantal.	Inhoud.	Aantal.	Inhoud.	Aantal.	Inhoud.
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	2	2 052	—	—	—	—	2	356	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	3	958	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2 495	23	1 611	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	1	208	6	1 225	—	—	—	—	—	—	—	—
25 012	564	27 978	9	1 837	9	1 948	10	982	6	1 182	2	408	1	204
244	5	372	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	7	1 838	51	5 799	58	6 295	72	7 925	73	7 884	57	9 072	71	10 381
7 610	30	8 392	85	8 791	80	6 694	86	2 844	85	2 615	44	6 135	31	3 903
1 370	4	1 369	98	7 461	99	7 587	6	101	5	82	2	80	2	80
4 375	8	1 333	48	5 952	42	5 513	17	2 036	22	2 273	36	3 624	32	4 099
476	1	133	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	1 479
343	2	412	4	356	2	559	1	166	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2 959	11	204	—	—	—	—	1	272	3	623	1	40	1	40
2) 44 884	657	2) 45 694	296	3) 30 404	299	3) 30 779	195	14 682	194	14 659	142	20 359	141	20 186
6) 54 143	674	5) 54 748	323	6) 32 860	318	6) 32 302	219	20 181	220	20 198	155	19 716	155	19 712
51 073	626	52 009	313	30 248	322	32 251	211	8) 19 423	208	8) 19 212	85	14 256	87	14 872

VERZAMELING naar de vlaggen van de vaartuigen.

Vlag.	Stoomschepen.				Zeilschepen.			
	Aangekomen.		Vertrokken.		Aangekomen.		Vertrokken.	
	Aantal.	Inhoud.	Aantal.	Inhoud.	Aantal.	Inhoud.	Aantal.	Inhoud.
Nederlandsch	861	1 421 670	862	1 416 483	2191	228 076	2226	233 709
Braziliaansch	1	6 170	1	6 170	—	—	—	—
Columbiaansch	—	—	—	—	72	13 761	67	13 095
Cubaansch	4	1 272	4	1 272	2	428	2	428
Deensch	11	47 278	12	50 893	—	—	—	—
Dominikaansch	—	—	—	—	7	1 350	7	1 350
Duitsch	97	334 239	96	330 748	—	—	—	—
Engelsch.	119	733 267	117	717 237	114	17 407	118	18 996
Fransch	54	302 429	54	302 430	18	1 916	16	1 907
Italiaansch	31	272 126	31	272 125	—	—	—	—
Noord-Amerikaansch	216	844 614	219	848 908	81	18 791	78	18 475
Noorsch	17	67 798	17	67 798	—	—	—	—
Spaansch	24	222 364	24	222 364	—	—	—	—
Venezolaansch	44	755	42	379	383	133 126	392	133 529
Zweedsch	5	19 013	5	19 013	—	—	—	—
Tezamen in 1923 . . .	1484	4 272 995	1484	4 255 820	2868	414 855	2906	421 489
„ „ 1922 . . .	1197	3 073 072	1199	3 079 704	2919	329 354	2944	376 395
„ „ 1921 . . .	894	2 335 574	895	2 333 575	2717	375 212	2747	435 419

OVERZICHT van het aantal aangekomen en vertrokken vaartuigen en van hunne inhoudsmaat.

	Aangekomen.		Vertrokken.	
	Aantal.	Inhoud.	Aantal.	Inhoud.
In 1923	4352	4 687 850	4390	4 677 309
„ 1922	4116	3 402 426	4143	3 414 118
„ 1921	3611	2 710 786	3642	2 709 970

Bijlage AA.

Uitgewerkte balansstaat van de Curaçaosche Bank op ult. December 1923.

				Debet	Credit
Kasrekening.					
In kas op ult. 31 December 1922			f 753 627,35^5		
Ontvangen in 1923:					
Bankbiljettenrekening	f 207 500,—				
Gedisconteerde wissels	208 555,22				
Schuldvorderingen	3 062,—				
Hypotheekrekening	9 828,03				
Onkostenrekening	23,87				
Interestrekening	17 560,50				
Agiorekening	2 620,66				
Commissieloon	26,72				
The Bank of America, New York	458,57^5				
Getrokken wissels	421 654,42^5				
Wisselrekening	209,15				
Gouvernement van Curaçao	25 453,96				
Vertegenwoordiger op St. Martin N. G.	909,89	f 897 863,—			
Betaald in 1923:					
Bankbiljettenrekening	f 246 037,50				
Gedisconteerde wissels	267 930,22				
Schuldvorderingen	54 141,25				
Hypotheekrekening	25 000,—				
Nijverheidkrediet	5 000,—				
Handelskrediet	25 000,—				
Onkostenrekening	4,50				
Te verrekenen kosten	15,—				
Interestrekening	141,—				
Te verrekenen interesten	141,41				
Agiorekening	872,86				
Getrokken wissels	0,09				
Wisselrekening	9 346,69				
Gouvernement van Curaçao	275 000,—				
Vertegenwoordiger op St. Martin N. G.	5 264,95				
Geïnde coupons van effecten in pand	5 135,52	f 919 030,99	f 21 167,99		
				f 732 459,36^5	—
Kapitaalrekening.					
Ingevolge afdeeling II, § 1, van het reglement is het kapitaal bepaald op				—	f 350 000,—
Reservefonds.					
Op ultimo December 1922			f 52 985,25	—	52 985,25
Hierin kwam in 1923 geen verandering.					
Buitengewone reserve.					
In 1923 overgeboekte bedragen:					
van den post Reserve Agiorekening		f 10 000,—			
van den post Reserve dubieuse debiteuren		5 000,—	f 15 000,—		
Van de zuivere winst in 1923 gereserveerd bedrag			5 000,—	—	20 000,—

				Debet.	Credit.
Bankbiljettenrekening.					
Op ult. December 1922 bedroeg het bankbiljettenkapitaal			f 1 236 072,50		
In 1923 aan nieuwe bankbiljetten uitgegeven		f 207 500,—			
aan oude bankbiljetten vernietigd	f 101 357,50				
en andere bankbiljetten tijdelijk buiten omloop gesteld	134 680,—				
		246 037,50			
			38 537,50		
				—	f 1 197 535,—
Reserve aanschaffingskosten van bankbiljetten.					
Op ult. December 1922			f 2 500,—		
van de zuivere winst over 1923 gereserveerd tot verhooging van dezen post met			2 500,—		
				—	5 000,—
Onkostenrekening.					
Voor onverrekende saldi op ult. December 1923				—	380,13
Interestrekening.					
Te goed gemaakte interesten over 1923 bij verschillende banken, waarvan opgave nog niet is ontvangen				f 4 475,—	—
Te verrekenen interesten.					
Betaalde rente van een à deposito in Nederland overgenomen bedrag van f 3 200,—, waarvan nog geen bericht van overboeking is ontvangen				104,08	—
Agiorekening.					
Koersverschil van bij verschillende banken te New-York disponibele bedragen, te zamen $ 67 419,49 à f 2,50 = f 168 548,72^5, de dollar à f 2,57^5 zijnde f 173 605,18^5 of wel 3 pct. meer			f 5 056,46		
verminderd met koersverschil van bij banken in Nederland disponibele bedragen te zamen f 193 815,— à f 0,99 = f 191 876,85 of wel 1 pct. minder		f 1 938,15			
en verlies op 2 wissels in P. Sterling tezamen £ 75-14-10 te New York		50,66^5			
			1 988,81^5		
				3 067,64^5	—
Gedisconteerde wissels.					
Uitstaande op ultimo December 1922			f 74 077,61		
In 1923 opgenomen		f 267 930,22			
en afbetaald		261 505,22			
			6 425,—		
				80 502,61	—
Gelden in deposito.					
Op ultimo December 1922 bedroeg het saldo			f 4 560,76^5		
Hierin kwam in 1923 geene verandering.				—	4 560,76^5
Gelden in consignatie.					
Op ultimo December 1922 bedroeg het saldo			f 226,02^5		
Hierin kwam in 1923 ook geene verandering.				—	226,02^5
Schuldvorderingen.					
Op ultimo December 1922 bedroeg het saldo			f 2 150,—		
In 1923 opgenomen		f 55 167,25			
en afbetaald		6 653,25			
			48 514,—		
				50 664,—	—
Hypotheekrekening.					
Op ultimo December 1922 bedroeg het saldo			f 137 145,16		
In 1923 opgenomen		f 26 000,—			
en afbetaald		10 578,03			
			15 421,97		
				152 567,13	—
Landbouwkrediet.					
Op ultimo December 1922 bedroeg het saldo			f 450,—		
In 1923 opgenomen		f 1 200,—			
en afbetaald		120,—			
			1 080,—		
				1 530,—	—

				Debet.	Credit.
Nijverheidkrediet.					
Op ultimo December 1922 bedroeg het saldo			f 6 800,—		
In 1923 opgenomen			5 000,—	f 11 800,—	—
Handelskrediet.					
In 1923 opgenomen				25 000,—	—
Remise naar de Agentschappen, waarvan op ult. December 1923 nog geen bericht van ontvangst, te weten:					
Nederlandsche Handelmaatschappij, Agentschap Rotterdam			f 20 825,13		
Maitland, Coppell & Co. te New York.			866,64	21 691,77	—
Agentschappen van de Curaçaosche bank voor wisselzaken te weten:					
Surinaamsche bank te Amsterdam			f 572,01		
Twentsche Bank te Amsterdam.			72 713,01		
Nederlandsche Handelmaatschappij, agentschap te Rotterdam.			290 446,95		
Maitland Coppell & Co. te New-York			90 660,65		
The Bank of America te New-York			42 885,62^5		
Boissevain & Co. te New York			60 399,37^5	557 677,62	—
Getrokken wissels.					
Voor het bedrag op onderstaande banken getrokken, waaronder begrepen bedrag, waarvoor aan die banken opdracht tot betaling werd gegeven, dat tot ult. December 1923 nog niet verrekend was, te weten:					
Twentsche Bank te Amsterdam.			f 47 320,17		
Nederlandsche Handelmaatschappij, Agentschap te Rotterdam			146 422,96		
Maitland, Coppell & Co. te New-York			3 043,12^5		
The Bank of America te New-York			23 859,72^5		
Mallet Freres & Cie., te Parijs			612,80	—	f 221 258,78
Gouvernement van Curaçao:					
Saldo schuld op ult. December 1923				230 664,60^5	—
Vertegenwoordiger op St. Martin N. G.:					
volgens telegrafische opdracht afgegeven wissels, waarvoor de respectieve bedragen aldaar gestort zijn, doch op ult. December 1923 nog niet verrekend			f 2 210,40		
nog niet verrekende verschillen te weinig aldaar voor wissels gestort			61,90	2 272,30	—
Vertegenwoordiger op St. Eustatius.					
Nog niet verrekende verschillen te weinig aldaar voor wissels gestort				31,49	—
Winst- en verliesrekening:					
Per saldo op ult. December 1922			f 12 477,93		
Debet:					
Gouvernement van Curaçao		f 12 477,93			
Onkostenrekening.		4 608,13			
Reserve aanschaffingskosten van bankbiljetten		2 500,—			
Buitengewone reserve		5 000,—			
		f 24 586,06			
Credit:					
Getrokken wissels	f 0,00^5				
Interestrekening.	31 293,48				
Commissieloon	39,10^5				
Agiorekening	3 337,20^5	34 669,79^5			
			f 10 083,73^5	—	22 561,66^5
				f 1 874 507,61^5	f 1 874 507,61^5

Bij

VERGELIJKENDE STAAT van den

JAREN.	PLAATSEN VAN BESTEMMING:							
	NOORD-AMERIKA.			ENGELAND.			FRANKRIJK.	
	Dozijn.	Waarde.	Gemiddelde waarde per dozijn.	Dozijn.	Waarde.	Gemiddelde waarde per dozijn.	Dozijn.	Waarde.
1919	112 665	f 447 014	f 3,97	53 278	f 215 310	f 4,04	—	—
1920	96 606	537 951	5,56	44 267	243 417	5,50	1 291	f 5 392
1921	72 329	347 218	4,80	25 326	103 814	4,09	262	917
1922	79 898	353 757	4,40	18 753	80 153	4,22	—	—
1923	92 296	439 692	4,76	11 443	46 622	4,07	—	—

JAREN.	PLAATSEN VAN BESTEMMING:							
	COLUMBIA.			COSTA RICA.			CUBA.	
	Dozijn.	Waarde.	Gemiddelde waarde per dozijn.	Dozijn.	Waarde.	Gemiddelde waarde per dozijn.	Dozijn.	Waarde.
1919	80	f 390	f 4,88	—	—	—	14 358	f 25 448
1920	—	—	—	2 340	f 13 757	f 5,88	14 514	34 937
1921	100	300	3,—	200	1 175	5,87	8 656	21 991
1922	320	1 230	3,34	200	400	2,—	7 853	14 345
1923	17 717	36 394	2,05	—	—	—	4 940	6 788

JAREN.	PLAATSEN VAN BESTEMMING:										
	MARTINIQUE.			SURINAME.			St. THOMAS.			TRINIDAD.	
	Dozijn.	Waarde.	Gemiddelde waarde per dozijn.	Dozijn.	Waarde.	Gemiddelde waarde per dozijn.	Dozijn.	Waarde.	Gemiddelde waarde per dozijn.	Dozijn.	Waarde.
1919	250	f 1 350	f 5,40	200	f 900	f 4,50	—	—	—	15	f 125
1920	8	32	4,—	2 225	8 791	3,95	566	f 3 443	f 6,08	1 477	6 587
1921	—	—	—	—	—	—	—	—	—	100	250
1922	635	2 610	4,11	650	1 300	2,—	—	—	—	190	1 005
1923	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

BB.

…n stroohoeden gedurende 1919—1923.

…STEMMING:

NEDERLAND.			DUITSCHLAND.			ITALIË.			VENEZUELA.		
Dozijn.	Waarde.	Gemiddelde waarde per dozijn.	Dozijn.	Waarde.	Gemiddelde waarde per dozijn.	Dozijn.	Waarde.	Gemiddelde waarde per dozijn.	Dozijn.	Waarde.	Gemiddelde waarde per dozijn.
8 246	f 33 539	f 4,07	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1 320	6 229	4,71	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
10	50	5,—	10	f 30,—	f 3,—	50	f 225,—	f 4,50	137	f 160,—	f 1,16
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

…STEMMING:

PANAMA.			PORTO RICO.			BARBADOS.			GUADELOUPE.		
Dozijn.	Waarde.	Gemiddelde waarde per dozijn.	Dozijn.	Waarde.	Gemiddelde waarde per dozijn.	Dozijn.	Waarde.	Gemiddelde waarde per dozijn.	Dozijn.	Waarde.	Gemiddelde waarde per dozijn.
1 800	f 3 210	f 1,78	—	—	—	1 005	f 1 500	f 1,49	—	—	—
500	875	1,75	—	—	—	20	120	6,—	—	—	—
16 226	35 278	2,18	400	f 1 200	f 3,—	—	—	—	1 450	f 5 875	f 4,05
29 916	47 204	1,56	1 000	2 000	2,—	180	250	1,38	—	—	—
20 904	39 739	1,90	—	—	—	—	—	—	—	—	—

UITGEVOERD VAN:

CURAÇAO.			ARUBA.			BONAIRE.			GEHEELE KOLONIE.		
Dozijn.	Waarde.	Gemiddelde waarde per dozijn.	Dozijn.	Waarde.	Gemiddelde waarde per dozijn.	Dozijn.	Waarde.	Gemiddelde waarde per dozijn.	Dozijn.	Waarde.	Gemiddelde waarde per dozijn.
149 432	f 628 703	f 4,21	34 281	f 68 797	f 2,01	8 184	f 31 288	f 3,82	191 897	f 728 788	f 3,80
127 056	700 952	5,52	28 987	111 192	3,84	10 541	55 260	5,24	166 584	867 404	5,15
77 291	359 917	4,65	32 965	95 663	2,90	13 343	56 603	4,24	123 599	512 183	4,14
97 618	408 249	4,18	30 785	47 164	1,53	11 399	49 306	4,32	139 802	504 719	3,69
92 036	441 643	4,79	43 561	82 921	1,90	11 703	44 671	3,81	147 300	569 235	3,86

Bijlage C.

VERGELIJKENDE STAAT van uitvo

EILAND.	Land van bestemming.	1ste kwartaal.		2de kwartaal.	
		Dozijn.	Waarde.	Dozijn.	Waarde.
Curaçao	Noord Amerika	24 578	f 118 895	19 469	f 98 178
	Engeland	1 160	4 828	776	3 104
Aruba	Cuba	900	900	—	—
	Panama	7 607	16 571	13 297	23 168
	Columbia	—	—	—	—
Bonaire	Noord Amerika	2 924	11 017	2 728	10 103

Bijlage C.

uitvoer, kwartaalsgewijze, van stroohoeden.

3de kwartaal.		4de kwartaal.		Tezamen per land van bestemming.		In het geheel tezamen.	
Dozijn.	Waarde.	Dozijn.	Waarde.	Dozijn.	Waarde.	Dozijn.	Waarde.
19 310	f 96 550	17 236	f 81 398	80 593	f 395 021		
1 423	5 692	8 084	32 998	11 443	46 622	92 036	f 441 643
—	—	4 040	5 888	4 940	f 6 788		
—	—	—	—	20 904	39 739		
9 468	18 936	8 249	17 458	17 717	36 394	43 561	82 921
3 487	13 295	2 564	10 256	11 703	f 44 671	11 703	44 671
						147 300	f 569 235

Bijl[illegible] D.

VERGELIJKENDE STAAT van den uitvoer, kwartaalsgewijze, van [illegible]

Plaats van bestemming.	1ste kwartaal.						2de kwartaal.					
	1921.		1922.		1923.		1921.		1922.		1923.	
	Dozijn.	Waarde.	Dozijn.	Waarde.	Dozijn.	Waarde.	Dozijn.	Waarde.	Dozijn.	Waarde.	Dozijn.	Waarde.
Ver. Staten van Amerika	5 508	f 26 612	14 467	f 57 868	24 578	f118 895	10 839	f 59 494	12 746	f 57 357	19 469	f [illegible]
Duitschland	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	[illegible]
Engeland	8 750	34 683	6 994	27 976	1 160	4 828	1 879	5 879	6 276	26 997	776	[illegible]
Frankrijk	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Italie.	—	—	—	—	—	—	—	—	50	225	—	—
Nederland	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Columbia	—	—	—	—	—	—	—	—	80	290	—	—
Costa Rica.	200	1 175	—	—	—	—	—	—	200	400	—	—
Cuba.	—	—	—	—	—	—	1 140	3 320	—	—	—	—
Panama.	1270	4145	1 849	3 786	—	—	1 449	3 022	2 677	4 835	—	—
Porto Rico.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Barbados	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Guadeloupe	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Martinique.	—	—	400	1 000	—	—	—	—	—	—	—	—
Suriname	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
St. Thomas	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Trinidad	—	—	—	—	—	—	100	250	—	—	—	—
Tezamen . . .	15 728	f 66 615	23 710	f 90 630	25 738	f123 723	15 407	f 71 965	22 029	f 90 104	20 245	f101 [illegible]
Gemiddelde waarde per dozijn.	f 4,23		f 3,82		f 4,80		f 4,67		f 4,08		f 5,—	

O V [illegible]

Jaren.	Dozijn.
1921	77 291
1922	97 618
1923	92 036

D.

den van het eiland Curaçao gedurende de jaren 1921, 1922 en 1923.

3de kwartaal.						4de kwartaal.					
1921.		1922.		1923.		1921.		1922.		1923.	
Dozijn.	Waarde.	Dozijn.	Waarde.	Dozijn.	Waarde.	Dozijn.	Waarde.	Dozijn.	Waarde.	Dozijn.	Waarde.
15 694	f 86 844	19 181	f 86 314	19 310	f 96 550	11 139	f 63 104	22 440	f 105 292	17 236	f 81 398
—	—	—	—	—	—	—	—	10	30	—	—
3 573	12 377	4 207	18 931	1 423	5 692	11 124	50 875	1 276	6 249	8 084	32 998
262	917	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	80	290	—	—	100	300	160	650	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	1 225	3 772	—	—	—	—	—	—	—	—
2 116	4 429	550	965	—	—	1 748	2 391	1 000	1 437	—	—
—	—	1 000	2 000	—	—	400	1 200	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	400	800	—	—	—	—	250	500	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	100	285	—	—
21 645	f 104 567	26 643	f 113 072	20 733	f 102 242	24 511	f 117 870	25 236	f 114 443	25 320	f 114 396
f 4,92		f 4,24		f 4,93		f 4,81		f 4,53		f 4,51	

CHT.

Waarde.	Gemiddelde waarde per dozijn.
f 359 917	f 4,65
408 249	4,18
441 643	4,79

Bijlage EE.

STAAT betreffende het ingevoerde hoedenstroo gedurende de jaren 1911—1923.

JAREN.	Dozijn koppen.	Waarde.	Gemiddelde waarde per dozijn.
1911	188 789	f 71 152	f 0,32
1912	287 034	119 352	0,41
1913	319 006	178 789	0,56
1914	207 501	107 920	0,52
1915	266 176	126 113	0,47
1916	276 635	96 050	0,34
1917	265 200	139 380	$0,52^{5}$
1918	283 798	150 363	$0,53^{5}$
1919	253 350	158 292	0,62
1920	337 257	227 687	0,67
1921	247 961	163 702	0,66
1922	219 572	123 183	0,56
1923	190 447	113 603	0.59

Bijlage FF.

STAAT van den veestapel in de laatste zes jaren.

	Paarden.	Ezels.	Muildieren.	Runderen.	Geiten.	Schapen.	Varkens.
Curaçao.							
1918	283	2652	83	1703	39 858	16 058	1731
1919	227	2572	85	1508	38 883	13 281	1427
1920	159	1968	77	1270	33 986	9 594	1325
1921	132	2292	59	944	36 715	8 838	1305
1922	139	2462	65	1180	41 019	10 239	2064
1923	98	2419	64	1260	33 003	10 349	3602
Aruba.							
1918	34	618	6	296	6 100	7 300	640
1919	21	430	5	245	6 000	7 200	310
1920	12	275	4	133	4 337	6 866	140
1921	16	252	6	135	5 757	7 903	113
1922	20	303	2	179	6 973	9 895	424
1923	18	546	3	191	9 132	12 107	697
Bonaire.							
1918	75	1192	9	59	23 130	2 987	243
1919	71	1186	8	54	23 051	2 943	245
1920	66	1156	8	51	22 460	2 615	238
1921	58	1125	7	50	22 900	2 700	250
1922	60	1143	7	39	23 120	2 774	257
1923	52	1174	7	8	22 080	2 427	251
St. Martin.							
1918	84	6	3	631	217	375	97
1919	106	10	4	581	247	348	97
1920	134	13	2	880	802	525	340
1921	126	14	2	1040	675	464	285
1922	85	14	3	854	792	600	240
1923	130	23	13	951	895	602	188
St. Eustatius.							
1918	71	286	4	394	385	35	180
1919	59	294	4	349	451	42	170
1920	33	268	9	371	358	37	125
1921	34	241	9	438	461	21	111
1922	33	324	7	547	727	121	292
1923	37	399	3	647	1 199	212	291
Saba.							
1918	7	—	—	189	562	221	301
1919	7	2	—	169	585	213	301
1920	6	2	—	149	567	172	239
1921	9	1	—	164	629	168	254
1922	8	4	—	208	535	215	295
1923	8	1	—	200	495	198	275

Bijlage GG.

OPGAVE VAN IN- EN UITVOER FIRMA'S IN CURAÇAO.

Alphabetische naamlijst van de **invoer**-firma's op het eiland Curaçao met opgave van de door haar hoofdzakelijk ingevoerde goederen.

A. Abdel Hamid	provisie.
Isaac Baiz	manufacturen.
Próspero Baiz & Co.	ijzerwaren, scheepsbehoeften, kantoorbehoeften.
P. Boom	levensmiddelen.
Boom & Co.	manufacturen en schoenen.
S. B. Brandao	manufacturen.
J. M. Bethencourt	levensmiddelen en scheepsbehoeften.
J. D. Capriles & Co.	tarwemeel.
David A. Correa	levensmiddelen en automobielonderdeelen.
Jacobo Cuales	levensmiddelen en manufacturen.
C. Cadieres	levensmiddelen.
M. & J. C. Cardoze	manufacturen, provisiën, meubels, dranken en sigaren.
Curaçaosche Handel Mij.	scheepsbehoeften, steenkolen en hout.
M. E. Curiel & Sons	manufacturen, dranken en parfumerieën.
L. Camarena	sigaretten.
D. Cardoze & Co.	manufacturen, automobielonderdeelen, provisiën.
J. M. Chumaceiro	manufacturen.
Cardoze & Co.	manufacturen.
Andres A. Chatlein	provisiën.
Manrique Capriles & Co.	galanterieën, manufacturen.
Jos. A. Correa	manufacturen.
Correa Hermanos & Co.	manufacturen.
A. D. Capriles & Co.	manufacturen.
Coöperatieve Vereeniging en Nijverheid	ijzerwaren en verf.
Coöperatieve Vereeniging „Ons Belang"	provisiën.
Curaçaosche Petroleum Mij.	ruwe olie.
de Jongh & Co.	geneesmiddelen, parfumerieën, sigaren, wijnen en suikerwaren.
de Lannoy & Co.	idem.
de Windt & Co.	manufacturen.
J. M. de Windt	manufacturen.
Delvalle Hermanos & Co.	manufacturen, galanterieën.
Marco Divan	provisie.
Abraham de Sola	sigaren, sigaretten, meel, dranken.
Arturo de Jongh	manufacturen, galanterieën.
N. Mauricio de Jongh	idem.
Jos. A. D. C. Gomez	provisie.
E. A. Dominguez	manufacturen, galanterieën, sigaretten, ijzerwaren, automobielonderdeelen.
J. & H. D. C. Gomez	manufacturen, galanterieën, suikerwaren, sigaren, automobielen, enz.
J. B. de Castro	scheepsbehoeften, verfwaren, hout, dranken, enz.
A. Diaz B.	parfumerieën, manufacturen.
de Lima & Co.	manufacturen, galanterieën.
A. P. de Marchena	manufacturen, parfumerieën.
Gilberto de Jongh	automobielen en automobielonderdeelen.
M. P. P. de Marchena	manufacturen.
Delvalle Penso & Co.	manufacturen, galanterieën.
P. L. Daal	provisie.
J. P. G. Ecker	provisiën, manufacturen.
Ellis & Dania	provisiën, ijzerwaren en verfwaren.
J. R. Elsevier	scheepsbehoeften, provisiën en stroo.
Hilarion Fowler	provisiën, dranken.
John Godden & Co.	machinerieën.
Egon Gerstl & Co.	provisiën, dranken, manufacturen, suikerwaren, kramerijen, enz.
Galmeyer & Co.	provisiën.
A. G. Giribaldi	provisiën.
Handel Maatschappij voor West-Indië en Zuid-Amerika	manufacturen, galanterieën, dranken, meubels, sigaren, enz.
J. Th. Henriquez	manufacturen.
L. C. C. Hueck	manufacturen.
A. J. C. Henriquez	manufacturen, galanterieën, meubels, enz.
Jossy C. Henriquez	manufacturen.
Milton C. Henriquez	provisiën.
Chas. J. Henriquez	manufacturen.
Miguel Henriquez	provisiën.
D. D. Henriquez	dranken, provisiën.
E. L. Henriquez	manufacturen, galanterieën.
Salima Helmosres Herm.	manufacturen.
C. E. Jonkheer Jr.	kantoorbehoeften, manufacturen, meubels.
Eduards F. Jansen	provisiën.
Hesquia Johay	manufacturen, galanterieën, dranken.
J. & D. Jesurum	provisie.
Enrique Keizer	manufacturen, galanterieën.
S. M. Lansberg	manufacturen.
Adolf Lopez	provisiën.
A. B. W. Lieder	dranken, provisie, meel.
A. P. O. Lauffer	manufacturen.
C. F. Muskes & Co.	verf- en ijzerwaren, scheepsbehoeften.
S. E. L. Maduro & Sons	hout, steenkolen, dranken, electriciteitsbenoodigdheden.
Emillo Maduro	provisiën, dranken.
John Maduro	tarwemeel.
D. A. Medeman	provisiën.
J. E. Mauricio	dranken en provisiën.
A. J. Maal	manufacturen.
Mensing & Co.	provisiën, dranken.
Maduro Jr. & Co.	stroo, sigaren, suiker.
I. F. Nieuw	manufacturen, galanterieën.
H. Nolasco	provisiën.
Th. Nieuw	schoenen, leer.
J. L. Penha & Sons	manufacturen, galanterieën, sigaren.
E. Pardo	dranken.
Pinedo & Co.	manufacturen.
Joviniano Pineda	provisiën, stroo, suiker.
Wed. H. W. Pietersz & Co.	dranken, provisiën.
J. B. A. Palm	manufacturen.
M. Pontilius	manufacturen, galanterieën.
J. B. Suarez	idem.
Ciro Römer	manufacturen.
H. J. Scheidelaar	verf- en ijzerwaren, automobielonderdeelen.
A. Thyboe & Co.	manufacturen, meubels, galanterieën, schrijfbehoeften, enz.
G. Troost	scheepsbehoeften, dranken en provisiën.
David van der Ree	provisiën.
A. Valencia	manufacturen.
van Leeuwen & Co.	geneesmiddelen, parfumerieën, sigaren, wijnen, suikerwaren.
W. H. Winkel F.W.Pz.	geneesmiddelen, parfumerieën, sigaren, wijnen, suikerwaren.
C. Winkel & Zonen	manufacturen, galanterieën, dranken, meubels, sigaren, enz.
C. F. Winkel F.W.Pz.	manufacturen, galanterieën.
J. R. Welhous & Co.	meel, provisiën.
José Rima	provisiën.

LIJST van export-firma's op het eiland Curaçao.

Próspero Baiz & Co.	Dividivi, huiden, geitevellen, mangelbast, zout.
Manrique Capriles & Co.	stroohoeden.
M. & J. Cardoze	oranjeschillen.
B. J. de Castro	aardnoten, dividivi, geitevellen, hoorns, hout (ebben-, mora-zapateer-), huiden, mangelbast, oud metaal, oranjeschillen, schaapsvellen, stroohoeden, zout, mest en beenderen.
J. M. Chumaceiro	stroohoeden, dividivi.
David A. Correa	stroohoeden.
J. P. G. Ecker	stroohoeden.
Correa Hermanos & Cie.	dividivi, geitevellen, huiden, koffie, schaapsvellen, zout.
M. E. Curiel & Sons.	dividivi, oranjeschillen, oud metaal, stroohoeden, wol en mest.
Curaçaosche Handel Mij.	dividivi, zout en steenkool.
Cnraçaosche Petroleum Mij.	gasolie, stookolie, gasoline, petroleum en benzine.
J. J. Debrot	alöe, dividivi, geitevellen, stroohoeden, zout en braziliehout.
J. R. Elsevier.	hout (ebben-, mora-, zapateer-), dividivi.
J. A. da Costa Gomez	stroohoeden.
J. & H. D. C. Gomez	oranjeschillen.
C. B. de Gorter	hout (ebben-, mora-, zapateer).
Handel Maatschappij voor West-Indië en Zuid-Amerika	oranjeschillen, dividivi.
J. H. de Hasseth	huiden, hoorns, beenderen.
Jossy C. Henriquez	stroohoeden.
Milton C. Henriquez	stroohoeden.
Maduro Jr. & Co.	aardnoten, geitevellen, huiden, schaapsvellen, stroohoeden en wol.
S. E. L. Maduro & Sons	zout, steenkool.
Mijnmaatschappij Curaçao	phosphaat.
Julius L. Penha & Sons	dividivi, stroohoeden, geitevellen, wol, aloë en oranjeschillen.
J. W. J. van der Linde Schotbergh	dividivi, oranjeschillen, wol en zout.
Pablo M. Simon	stroohoeden.
G. Troost	dividivi en geitevellen.
Lorenzo de Windt	stroohoeden.
G. Winkel & Zonen	oranjeschillen.

LIJST van de in- en uitvoerfirma's op Aruba met opgave van de door haar hoofdzakelijk in- en uitgevoerde goederen.

	Invoer.	Uitvoer.
B. J. Arends	provisie, manufacturen, dranken en kramerijen	aloë, stroohoeden.
G. G. Arends	provisie, manufacturen, dranken en hoedenstroo	aloë, stroohoeden, hoedenstroo en dranken.
R. M. Arends	provisie, manufacturen, dranken en scheepsbenoodigdheden	aloë, dividivi, zand en grint
S. Q. Arends	provisie, manufacturen, dranken en kramerijen	—
F. Bislick	provisie en manufacturen	aloë, gezouten visch en zand.
P. Cohen	provisie, manufacturen, dranken en kramerijen	aloë, dividivi, stroohoeden, geiten- en schapenvellen.
A. W. Croes	provisie, manufacturen, dranken en kramerijen	aloë en stroohoeden.
B. P. Croes	provisie, manufacturen, dranken en kramerijen	aloë, dividivi, stroohoeden, geiten- en schapenvellen.
J. N. Croes	provisie, manufacturen en kramerijen.	—
Julio Catini	provisie en manufacturen	aloë, dividivi en stroohoeden.
Gilverto Croes	provisie en manufacturen	stroohoeden.
F. Croes	provisie en manufacturen	stroohoeden.
Karel Croes	provisie, manufacturen, dranken en hoedenstroo	aloë, dividivi, stroohoeden, hoedenstroo, mest, geiten en schapenvellen.
S. N. Ecury	provisie, manufacturen, dranken en kramerijen	aloë en stroohoeden.
M. de Ecury	provisie, manufacturen, dranken en kramerijen	—
J. H. Eman	—	mest- gezouten visch, zand en grint.
John G. Eman	provisie, manufacturen en kramerijen	aloë.
R. J. Eman	provisie	aloë, gezouten visch, zand en grint.
L. J. M. Henriquez	provisie, kramerijen en hoedenstroo	aloë en mest.
Adriaan Laclé Cz.	provisie, manufacturen, dranken, kramerijen en scheepsbenoodigdheden	aloë, dividivi en mest.
A. A. Laclé	provisie, manufacturen, dranken, kramerijen en scheepsbenoodigdheden	aloë, stroohoeden, mest en zand.
Theodoor Maduro	provisie, manufacturen, dranken en kramerijen	stroohoeden.
Miguel Manzur	manufacturen	aloë en stroohoeden.
A. T. Mijale	provisie en manufacturen	stroohoeden.
F. Oduber	provisie	—
D. Z. Oduber	provisie, manufacturen, en kramerijen	aloë.
A. Olivet en Wed. J. N. Gomez	provisie, manufacturen en kramerijen	—
Wed. Wever Ponson	provisie en dranken	—
Th. E. F. Ruiz	provisie, manufacturen, dranken en kramerijen	aloë, stroohoeden, dividivi, huiden en vellen.
A. L. Scholten	provisie, manufacturen, schoenmakersbenoodigdheden	—
Gerard de Veer	provisie, manufacturen en kramerijen	aloë, dividivi, vellen en mest.
P. Wever	provisie, schoenmakersbenoodigdheden	—

LIJST van de in- en uitvoerfirma's op Bonaire met opgave van de door haar hoofdzakelijk in- en uitgevoerde goederen.

	Invoer.	Uitvoer.
Herrera Hermanos	levensmiddelen sterke dranken manufacturen	zout. mest. dividivi. geitenvellen.
Craane Hermanos	levensmiddelen sterke dranken manufacturen	zout. mest. dividivi. geitenvellen.
M. R. Boom	idem	idem.

LIJST van de in- en uitvoerfirma's op de Bovenwindsche eilanden met opgave van de door haar hoofdzakelijk in- en uitgevoerde goederen.

	Invoer.	Uitvoer.
St. Martin N. G.		
T. Armanie	manufacturen en provisie.	—
J. Nadal	idem.	—
L.A.van Romondt's Sons	idem.	zout, vee en katoen
D. C. van Romondt & C°.	idem.	zout en huiden
A. C. Wathey	idem.	—
C. M. Wathey	idem.	—

	Invoer.	Uitvoer.
St. Eustatius.		
H. H. Johnson	manufacturen en provisie.	katoen
J. G. Every Sr.	idem.	vee, katoen en yams
A. Fabio	idem.	katoen
P. J. M. Pandt	idem.	vee, bataten en yams
Saba.		
B. Hassell	manufacturen en provisie.	—
J. Simons	idem.	—
S. Johnson	idem.	—

BIJLAGEN.

